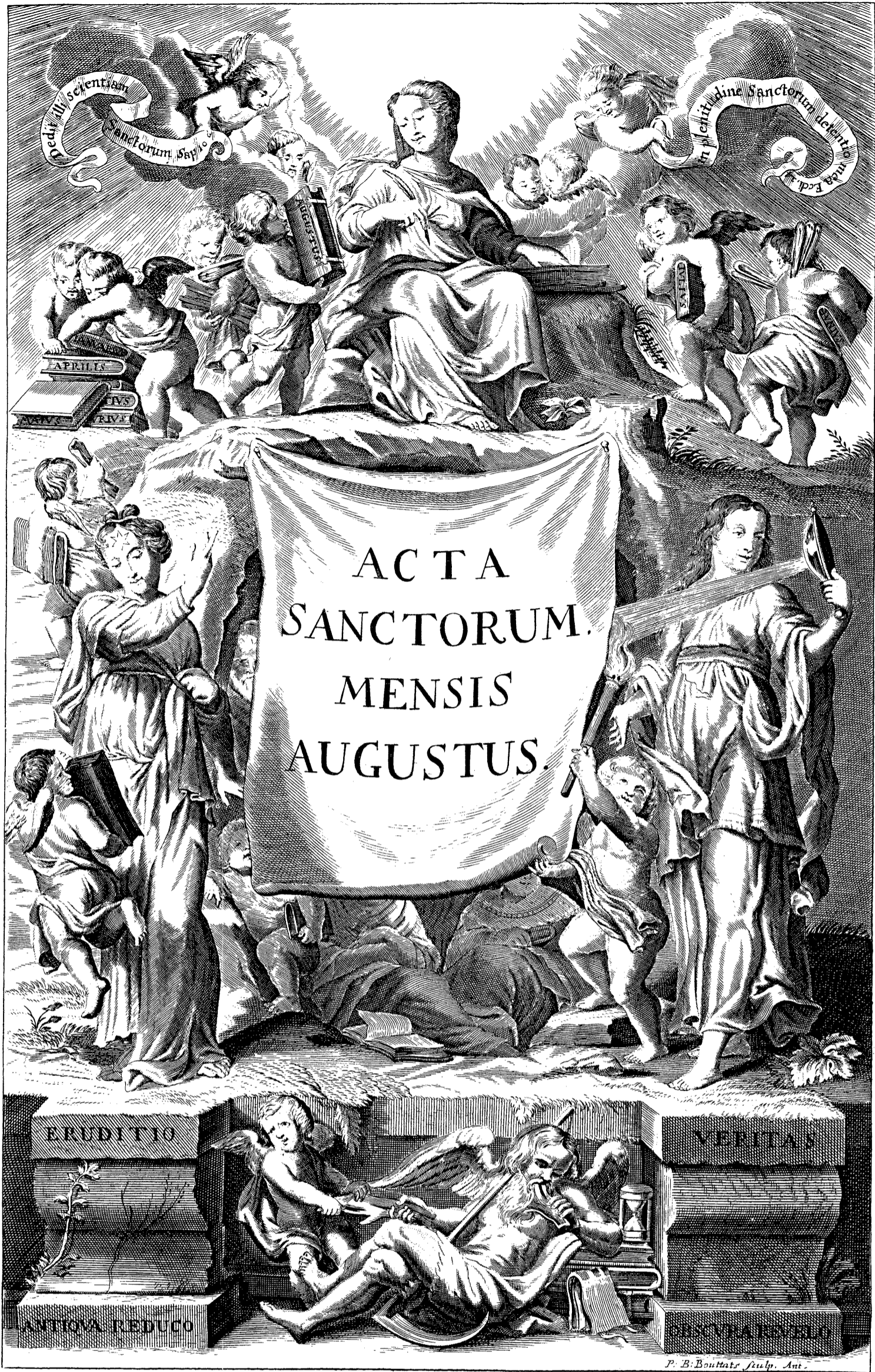

A C T A
SANCTORUM
AUGUSTI.
TOMUS TERTIUS.

IMPRESSION ANASTALTIQUE
CULTURE ET CIVILISATION
115, AVENUE GABRIEL LEBON
BRUXELLES
1970

A C T A
SANCTORUM
A U G U S T I

Ex Latinis & Græcis, aliarumque gentium Monumentis, servatâ
primigeniâ veterum Scriptorum phrasi,

COLLECTA, DIGESTA,

Commentariisque & Observationibus

I L L U S T R A T A

A

JOANNE BAPT. SOLLERIO,
JOANNE PINIO,
GUILIELMO CUPERO,
PETRO BOSCHIO P. M.,

E SOCIETATE JESU PRESBYTERIS THEOLOGIS.

T O M U S III

*Quo dies decimus tertius, decimus quartus, decimus
quintus, decimus sextus, decimus septimus, deci-
mus octavus, & decimus nonus continentur.*

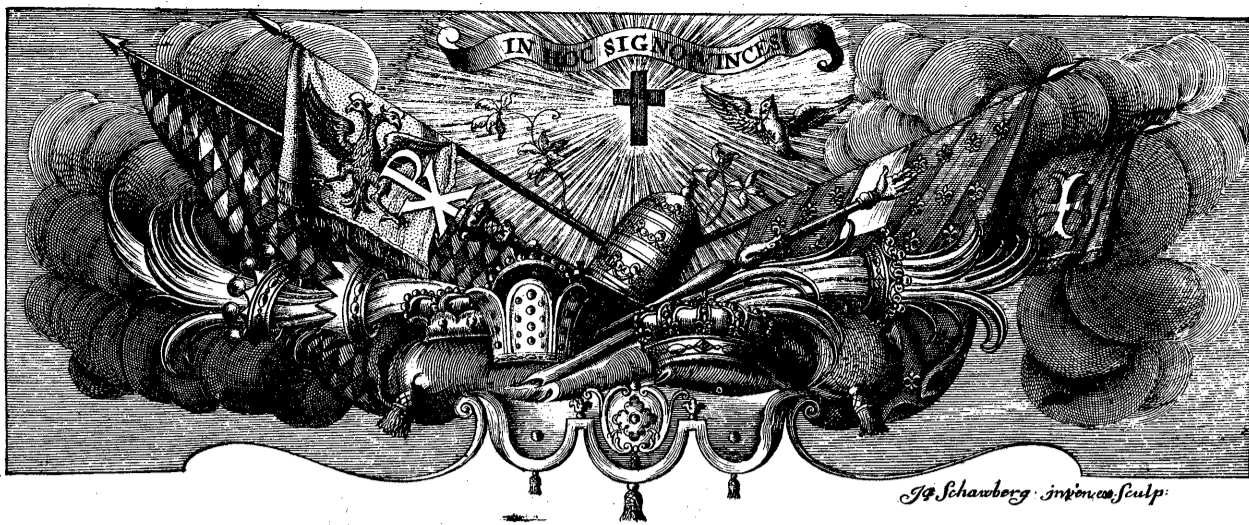

ANTVERPIÆ,

Apud BERNARDUM ALBERTUM VANDER PLASSCHË.

M D C C X X X V I I.

SERENISSIMO PRINCIPI
FRANCISCO III

LOTHARINGIÆ ET BARRI,
MAGNOQUE HETRURIÆ DUCI,

R E G I
HIEROSOLYMÆ, MARCHISIO,
D U C I

CALABRIÆ, GELDRIÆ, MONTIS-FERRATI,
IN SILESIA TESCHENÆ;

P R I N C I P I
CAROLOPOLIS, MARCHIONI MUS-
SIPONTI ET NOMENEI,

C O M I T I
PROVINCIAE, VALDEMONTIS, ALBI
MONTIS, ZUTPHANIAE, SAR-
WERDENÆ, SALMÆ,
FALKENSTENEI &c.

N E C N O N

M A R I Æ
T E R E S I Æ

REGIÆ PRINCIPI HUNGARIÆ ,
BOHEMIÆ , ET SERENISSIMÆ

A R C H I D U C I ,

DUCI BURGUNDIÆ , BRABANTIÆ , LU-
XEMBURGI , LIMBURGI , GELDRIÆ ,
STYRIÆ , CARINTHIÆ , CARNIO-
LIÆ : COMITI FLANDRIÆ ,
NAMURCI , TYROLIS , GO-
RITIÆ &c.

LECTISSIMIS CONFUGIBUS.

Oncesso nobis jam inde ab annis
omnino septem supra quadraginta
summo honore , Tomos Operis
nostri sedecim , qui interea tempo-
ris in lucem prodierunt , dedican-
di Augustissimæ Domui Austriacæ,
munificentissimæ studiorum nostrorum Fautrici ;
Tomus hic septimus decimus , qui est tertius men-
sis Augusti , in conspectum Vestrum , SERENIS-
SIMI AC REGII PRINCIPES , ET MAGNI
DUCES

DUCES HETRURIÆ, venire gestit, viamque affectat ad Vos, ut eâ, quâ par est, submissione se prosternat ad Regios Vestros pedes, firma spe fretus, se à Vobis admissum iri eâdem cum animi benevolentia, ac favoris significatione, quibus Tomi antecedentes ab Augustissimis Imperatoribus, ac lectissimis Eorum Conjugibus, nec non à Serenissimis Austriacæ Familiæ Archiducibus olim admissi sunt. Et verò lætandum nobis jure merito esse censemus, talem nobis materiam in hoc Tomo subministrari, ut, quæ ejusdem occasione de Vobis hîc dicentur, non longè quæsitâ, sed quasi sua sponte nobis oblata esse videantur.

Ac Tibi quidem, SERENISSIME, AC REGIE PRINCEPS, occurret in hoc Tomo S. Zuentiboldus, Lotharingiæ Tuæ Rex, Arnulphi Germaniæ & Lotharingiæ regis, filius, qui jam inde à seculo nono floruit. Occurrent ejusdem sancti Lotharingiæ Regis filiæ Serenissimæ omnino tres, Benedicta, Cæcilia & Relindis, omnes sanctitatis laude insignes. Occurrent denique S. Calminius, Aquitaniæ Dux, ac S. Ludovicus, episcopus Tolofanus, Caroli II Siciliæ regis, è regali Francorum genere, ac Mariæ, Hungariæ regis filiæ, nobilissimum germen.

Nec Tibi, SERENISSIMA AC REGIA PRINCEPS, defunt in hoc Tomo illustres feminei sexus heroïdes, quæ probatissimæ vitæ exempla, non secus ac totidem lucidissima rutilantis solis lumina, quaquaversum diffundentes, regalem suam dignitatem cum eximia virtute; sexum muliebrem cum masculino pectore; aulæ splen-

splendorem cum egregia animi modestia copulârunt , atque adeo dignissimæ , ut cælestis regiæ fastis jure meritissimo adscriberentur. Nam Radegundem Thuringicam , Clotarii regis conjugem ; Gertrudem , S. Elifabethæ Thuringicæ filiam ; Helenam denique imperatricem , Magni Constantini matrem , ac sanctissimæ crucis , in qua Salus mundi pependit , inventricem inclytissimam , hic noster Tomus repræsentat. In horum itaque præclarissimis utriusque sexus Sanctorum Principum exemplis non pauca SERENITATIBUS VESTRIS REGIIS sese offerent , quæ assidue Vobis ante oculos ponere , quæque partim imitari , partim admirari possitis. Hinc verò quantus ad Vos accedet religiosæ erga Deum pietatis ardor , quanta virtutum copia , quantum donorum naturæ ac gratiæ , quæ cumulatissimè in Vos congeffit Dominus , incrementum !

Et ad singularia quidem ornamenta Tua quod attinet , SERENISSIME AC REGIE PRINCEPS ; non revocabimus hoc loco in memoriam antiquissima juxtà ac illustrissima familiæ Tuæ decora ; non Domûs , à tot elapsis jam seculis summa cum gloria refulgentis , & quodammodo perennantis , splendorem ; non Martiales Majorum Tuorum animos ; non vires , non militiæ præmia , non triumphos ; non tot tantaque cognationum affinitatumque lumina : non denique tot connubia , immortalis posteritatis intuitu dignissima , cum primariis utique , & quas Europa universa augustissimas suspexit , personis , imperatoribus , regibus ac principibus contracta : illa quippe

pe omnia & singula si ex antiquissimis Tuis Fastis
altiùs repetere voluerimus, infiniti sumus. De his
itaque tacebimus, de Te loquemur. Et verò, ut
referamus sine adulatione & fucò, quæ omnium
oculis patent, nonne uberrimam materiam de
Te loquendi Tu ipse, non nobis dumtaxat, sed
Orbi etiam universo præbuiti factò illo Tuo pla-
nè Regio & verè heroico, quando non ita pri-
dem luçtuosissimæ Europæ pacem, bonorum
quidem passim omnium ardentissimis votis desi-
deratam, sed vix tamen sperabilem redonasti?
Prò memorabilem, & æternis Fastis signandum
diem, quo unicè intentus publico bono, Tuo
postposuisti omnia, quæ Tibi longè erant carissi-
ma, subditos, dominia, status, urbes, regiones,
ut exoptatam reduceres concordiam. Reduxi-
sti enimverò, reduxisti; & ita reduxisti, ut ma-
gis Tibi gloriosè, magis tempori opportunè, ma-
gis bono publico commodè reducere non potue-
ris. Quid enim? Ardebant belli face Germania,
Italia, Polonia; & Polonia quidem intestinis ac
omnino tragicis dissensionum incendiis miseran-
dum in modum ad intima usque viscera depasce-
batur: nec ulla affulgebat spes, tot tantasque,
& tam intricatas Principum Christianorum lites
componendi; composuisti Tu solus, **SERENIS-
SIME AC REGIE PRINCEPS**. Tu bellato-
rum dissidentium animos pacifico & amico fœ-
dere conciliasti. Tu pro funesta mortis longè la-
téque grassantis cupresso paciferum olivæ ramum
revexisti. Tu, tamquam pacis Angelus à divina
providentia datus, afflictam Europam, ac nisi

per Te stetisset , magis magisque in dies affligendam , lætissima rerum facie recreasti , similis in hac re Constantino Magno imperatori : nam sicut hic ex imperatoribus , qui eum præcesserant , primus Catholicam Ecclesiam tranquilla pace beavit ; sic TUA REGIA SERENITAS magnæ ecclesiæ Occidentalis parti eam restituit ; in hoc tamen illi dissimilis , quòd , quam invictissimus ille Princeps armis & sanguine dedit concordiam , Tu sine cæde & sanguine eam reddideris , solo & unico Tuo usus consensu , ut Europam penè universam pacificares. Atque hæc quidem hæctenus de præclarissimo Tuo factò , quo Europæ Pacificator esse voluisti. Nunc autem aliud nobis in promptu est , idque omnino recens , quo piissimum ac religiosissimum Principem Te comprobasti erga augustissimum , & ne vel ab ipsis quidem Angelis dignè fatis adorandum Sacramentum altaris , verum Te ac sincerum exhibens imitatore[m] piissimæ Domus Habsburgico-Austriacæ , cui hereditaria , & innata quodammodo est religiosissima illa , & numquam fatis laudanda veneratio erga latentem sub speciebus Eucharisticis Deum. Quænam in hoc profundissimæ ac tenerrimæ venerationis genere specimina ediderint Rudolphus primus Habsburgensis Comes , ac dein Imperator , aliique ex eodem Habsburgico-Austriaco sanguine Principes , pluribus enarrare superfedemus. Horum Te præclarissima , PRINCEPS RELIGIOSISSIME , exempla renovâsse Posonii , primaria totius Hungariæ Austriacæ urbe , unâ cum Serenissimo Carolo , Tuo germano Fratere , recentissime

tiffimè ad nos detulit publica & applaudens fama. Pro quo religiosissimæ pietatis exemplo quanta Vos manent divinæ munificentiae præmia , quanta cælestium bonorum affluentia !

At nunc redimus ad Te , SERENISSIMA ARCHIDUX. Quàm raris in tenella etiam ætate fueris prædita naturæ ac gratiæ ornamentis , memoriæ videlicet tenacitate , ingenii perspicaciâ , mentis penetratione , linguæ Latinæ intelligentiâ supra sexum , supra modum , supra ætatem , non est hîc dicendi locus ; fuit aliàs , quando Tomus sextus nostri mensis Julii , Serenissimo Tuo nomini dedicatus , lucem publicam vidit. Fuit , inquam , ibidem etiam locus prædicandi singulares virtutes Tuas , tunc quidem temporis præmaturas ; verùm , interjecto jam octo annorum curriculo , adeo solidè radicatae , ut plurium aliarum accessione accreverint , & assidua exercitatione roboratæ , usuque quotidiano perfectæ , vincant summam expectationem illam , quam vel tunc de Te concitasti Parentibus Tuis Augustissimis , aulæque Viennensi universæ ; ita ut tam felix pariter ac mirabile tenellæ ætatis , dicamus auroræ surgentis , crepusculum , quasi lux splendens processerit & creverit usque ad perfectam diem ; iisque jam rutilis prærogativis , ut virtutum excellentiâ , amoreque in Deum ac Deiparam Virginem , nec non Austriacâ ac verè Paternâ in sanctissimam Eucharistiam veneratione , operibus misericordiæ , orandi assiduitate , morum compositione ac gravitate , amabili affabilitatis ornamento temperatâ , illustrissimarum totius Europæ

ropæ matronarum , magnarumque Principum exemplar , ac perfectissimam imaginem reputare Te quilibet possit ac debeat.

Jam verò ut , quæ in Vobis cœpit , SERENISSIMI AC REGII CONJUGES , MAGNIQUE DUCES HETRURIÆ, in Vobis etiam mea desinat oratio ; reliquum est , ut Vobis etiam atque etiam summo cum animi affectu gratulemur , florentissimum Ducatum illum , cujus possessio nuper ad Vos delata est , ad alia Vestra splendidissima decora prosperè ac feliciter accessisse ; Deum & Sanctos ejus impensissimè rogaturi , ut Vobis obtingat longum ac faustum regimen , numerosa item liberorum ac Posterorum series , præfertim mascula ; quæ præclarissimam Vestram Domum Lotharingico-Austriacam multis triumphis illustret , Imperium Romanum protegat , gentes , quæ in sua feritate confidunt , conterat : donec , evulsis funditus Portæ Othomannicæ cardinibus , lauro redimita, curruque triumphali sublimis, Constantinopolim invecta , Imperio Occidentali Orientale adjungat , nullis posthac hostium machinis aut conatibus ab illo avellendum. Ita vovent

SERENITATUM VESTRARUM REGIARUM

Devotissimi Clientes
JOANNES BAPTISTA SOLLERIUS
JOANNES PINIUS
GUILIELMUS CUPERUS
SOCIETATIS JESU.

S Y N O P S I S

T O M I T E R T I I

DE ACTIS SANCTORUM AUGUSTI.

Tertius hic mensis Augusti Tomus, à principio Operis nostri trigessimus quintus, Sanctorum numero, quàm Actorum copiâ locupletior est; qui utpote diem XIII prædicti mensis, & sex alios proximè sequentes complexus, continet Cælites, quorum nomina in titulis exprimuntur, sexaginta sex supra centum, præter alios plures anonymos. Ex antiquo autem Fœdere occurrit *Michæas* senior propheta, cum synonymo juniore alicubi confusus. Gesta ejus ac vaticinia explanantur. De aliis priusquam agamus, monitum denuo volumus lectorem, consuetam hîc servatum iri à nobis partitionem in variorum statuum ordinem, *Ecclesiasticum* videlicet, *Monasticum*, & *Secularem*, quartâ seu postrema ferie femineo sexui relictâ.

EX STATU ECCLESIASTICO.

Cassiani episcopi & martyris Tudertini Acta non habent, unde merito placere possint. De *Callisto*, apud eosdem antistite, ac martyre paucissima extant. *Laudulfus* seu *Lardulfus*, Ebroicensis in Gallia præful, notus est præsertim ex historia inventionis S. Taurini. Apameensi in Syria cathedræ præfuit *Marcellus* M. In Valle Gardumi apud Tyrolenses colitur potissimum *Felix* præful & martyr, patris miraculis Thaumaturgi nomen promeritus. His accedit *Albertus*, episcopus primum urbis Placentinæ, deinde Ferrariensis, utrobique laudabilis. Ad Afros pertinet *Alypius*, præful Tagastensis, Augustini discipulus, magnum certè laudis ornamentum adeptus, quia ab eodem magno viro laudatus. *Maccarthennus* Clocho-rensium in Hibernia cathedram rexit.

Alifrido antistiti Hildesemiensi in Saxonia inferiore asserimus nunc verum cultum, nobis antea dubium. Dolendum, tam præclarî Viri Vitam vel litteris mandatam fuisse numquam, vel ad nostram saltem notitiam non pervenisse. Prodeat nunc *Arnulfus* noster, præful Sueffionensis, immortale Flandriæ decus, tum quia

in illa natus; tum quia post extincta Flandrorum cruenta odia, ibidem obiit prodigiis clarissimus. *Theodorus* seu *Theodulus*, Octodorensis seu Sedunensis episcopus in Vallesia apud Helvetos etiam datur, ac proponitur intricata difficultas circa ejus ætatem & personam.

Alia loca alios suggerunt præfules bene multos: *Simplicianum*, SS. Ambrosii & Augustini testimonio celebrem, Mediolanum in Insubria; *Nostrianum* Neapolis in Campania Italiæ; *Aregium* vel *Aridium* Decefa in territorio Nivernensi; *Eleutherium* Autissiodorensium, nec non *Theodolum* Sedunensem Gallia, qui forte non differt à Vallesiano; *Anastasium* item Interamnensem Umbria, à synonymo discernendum; *Joannem* Mons Maranus in regno Neapolitano; *Firminum* Metæ, à Phronimo ejusdem sedis episcopo diversum; *Joannem* & *Gregorium* patriarchas Constantinopolis; *Degam* seu *Dageum* *Maccayril* Hibernia; *Guenninum* Venetensis urbs in Gallia; *Rainaldum* Ravenna; *Magnum* M. Italia. Multa verò tædia, ut id obiter hoc loco addam, devoranda fuere, ob implexas difficultates circa distinctionem variorum Sanctorum, qui & eodem die, & sub eodem *Magni* nomine coluntur. Præter hos episcopos, *Marinum* dant Besaluensè monasterium in Catalonia; *Arretium* in Tuscia *Satyrum*; *Mochteum* seu *Mochteum*, Lugmadum in dicta Hibernia; *Elaphium* Catalaunum in Campania Gallia; *Magnum* Avenio. *Ludovicus*, Tolo-fanus episcopus, Ordinis FF. Minorum, regiæ coronæ despicientiâ, aliisque virtutibus, ac miraculis spectatissimus; morti quidem ætate præcox, sed meritis cælo maturus. Acta hujus Sancti operosè apud nos illustrata sunt.

Ordinis ecclesiastici inferioris sunt *Eusebius* presbyter Romæ; *Arduinus* sacerdos Arimini in Italia; an monachus Benedictinus? *Tharsicius* acolythus, ac *Titus* diaconus, martyres Romæ; *Myron* Cyzici in Mysia minore; *Jeron* in Hollandia, ambo presbyteri ac martyres; *Projetitius* diaconus & M. apud Bergomenses; *Joannes* & *Crispus* presbyteri Romani, forte etiam martyres.

EX

EX STATU MONASTICO.

Junianus abbas, monasterii Mariacensis fundator, floruit in Pictaviensi Galliae provincia: de cuius cultu & Actis tractatur. Inclytum sibi in Oriente nomen peperit invictissimus fidei pugil, re & nomine *Maximus*, abbas Chryfopolitanus: de cuius concertationibus cum Monothelitis, exiliis, heroïca constantia, ac barbaro supplicio diffusè agitur. Commilitiones habuit insignes *Anastasium* monachum, ac alium *Anastasium* apocrisiarium Romanum. *Wigbertus* monachorum præfectus, S. Bonifacii probabilis discipulus, non magister, fulsit in Germania; *Frambaldus* abbas, apud Silvanectenses in Gallia; *Ludolfus* & *Druthmarus* abbates Corbeïenses in Westfalia. Quatuor etiam à nobis dantur anachoretæ, videlicet *Arsacius* seu *Ursacius*, à Sozomeno laudatus; *Charemon* item, ac *Laurentius*, nec non *Petrus Gualdensis*, qui fuit Tertii Ordinis S. Francisci. Famâ notissimus est *Hyacinthus*, ex Ordine FF. Prædicatorum, qui ex nobili stirpe Odrowaziorum vel Odrovonfiorum oriundus, innumerabili penè prodigiorum multitudine clarissimus emicat. *S. Rochum* vel nominasse, fatis laudasse est: qui Tertio Ordini S. Francisci haud accensendus. An autem in concilio Constantiensi propter depulsam pestem canonizatus fuerit, inquiritur. Utinam majoris pretii Vita celebratissimo Viro obtigisset! Hanc tamen cumulatissima publicæ venerationis decora abunde videntur compensare ex præfentissimo ejus patrocinio contra morbum contagiosum, sodalitiis piis, ac lipsanis facris &c.

Liberati abbatis cum fociis Carthagine in Africa pro fide interempti Acta conscripsit Victor Vitenfis, non verò Uticenfis. *Amorem* vel *Amatorem*, primum abbatem Amorbacensem in Franconia, ne cum alio imperitè confundas. Habes præterea *Eliam* juniorem monachum in Aulinis seu Salinis in Calabria. Laudem meretur Vita ejus. *Nicolai* eremitæ in Sicilia cultus probatur. *Badulphus* abbas Athanacensis in Gallia parum materiæ suggerit. *Marianus* eremita in Gallia prædicatur à Gregorio Turonensi. Alter ibidem solitarius ac presbyter *Donatus*; nec non *Mandrianus* ac *Flavianus* martyres. *Bertulfi* abbatis Bobienfis in Liguria Vita placet.

EX STATU SECULARI.

Hippolytus M. Romæ, & alii inclaruère. Tres synonymos in unum conflatos à Prudentio non fuisse, nobis apparet probabilis. *Cassianus*, apud Forum Syllæ in Italia antiquo cultu honoratus, novo martyrii genere è medio sublatus est. E pluri-

bus aliis in hoc Tomo Martyribus celebriores sunt *Ursicinus* vel *Ursicius* miles; *Pugiles Hydruntini*, è fide dignissimis monumentis sedulo elaborati; *Diomedes* medicus, probabilis ab alio diversus; *Vammes*, qui in Persia passus, sed vix antea notus, nova à nobis luce donatur; *Ambrsius* centurio Ferentini in Campania Italiae; *Balsenius* in Gallia; *Strato*, *Philippus* & *Eutybianus* Nicomediae. Quibus adjuge *Paulum* cum *Juliana* sorore; *Stratonicum*, *Quadratum*, & *Acacium*; *Florum* ac *Laurum*, *Proculum* & *Maximum*, *Agapitum*, *Julium* senatorem; *Magnum*, *Andream* tribunum; *Timotheum*, *Theclam*, & *Agapitum*, *Clintancum* regem in Anglia. Illustri *Mamanti* vel *Mammeti* M. aptata perperam sunt Acta apocrypha. Præter hosce Christi Athletas supersunt duo Confessores, alter quidem *Zuentiboldus* Lotharingæ rex, cujus publica stabilitur veneratio; alter verò *Calmineus*, Aquitaniæ Dux.

EX SEXU FEMINEO.

Concordia, Hippolyti nutrix & M. Romæ est memorabilis. De *Centolla* & *Helena* martyrio in Hispania certius constat, quàm de loco. Inter mulieres sanctimoniâ insignes eminent *Athanasia* vidua ac hegumena in Ægina insula; *Serena* Romæ, uxor Diocletiani perperam credita; *Benedicta* & *Cacilia* virgines & abbatissæ Sustreni in agro Juliacensi: quibus additur *Relindis* reclusa. Obscura omnino sunt gesta *Crescentiæ* virginis, apud Parisienses sepultæ; de qua tamen meminit Gregorius Turonensis. Publica quoque veneratio debetur *Radegundi* vel *Radianæ* virgini & ancillæ in castro Wellenburgico Sueviæ apud Augustam Vindelicorum.

Supersunt aliæ quatuor, quales quantæque feminae! *Radegundis* nimirum regina, quæ conjugium Clotarii regis cum professione monastica apud Pictavienses in Gallia mirabili modo commutavit, sudantibus scriptoribus, ut ex implexissimo isto nodo se expediant. Altera est *Gertrudis*, S. Elisabethæ Thuringicæ filia, quæ Ordinem Præmonstratensem amplexa, deinde parthenonis Aldenbergensis in Germania moderatrix fuit. Plura de ea dici debuissent; sed Acta ejus quæsitæ quidem diligentè, sed hæctenus reperta non sunt. *Helena* imperatrix, magni Constantini mater, partem bene magnam hujus Tomi implet. Famosissima inter alias est controversia de natali ejus loco. Videtur autem, spectata antiquitate, probabilis hic fuisse apud Drepanenses in Bithynia; non verò apud Anglos vel Trevirenses, quorum tamen rationes satis maturè expendere conati sumus. Porro documenta varia eruerè opus fuit ad supplendas Sanctæ Vitas tabulosas. Sacra ipsius lipsana apud cænobitas

nobitas Altivillarenfes prope Remos miraculis inclytiffima ; quæ etiam potiffimam illuſtrandæ gloriæ ejus poſthumæ materiem ſubmiſtrarunt. Clara de Cruce, ſeu de Monte-Falcone, inſtituti Auguſtiniani, novum atque inuſitatum orbis prodigium, propter Dominicæ paſſio-

nis inſtrumenta miro profuſo modo in ejus corpore efformata.

Tomo huic præmittitur elogium ſocii noſtri Patris Petri Boſchii piæ memoriæ, de Opere noſtro optimè meriti, ac longiore vita digniffimi.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS
SOCIETATIS JESU FLANDRO-
BELGICÆ,
ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

Cum Ediſtis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Sereniſſimorum Archiducum Alberti & Isabelle, Belgii Principum, ruſumque Philippi III, ac noviffimè Caroli II Regum, confirmatis 2 Decembris 1692, & 19 Julii 1694, Provincialibus Societatis Jeſu, per Flandrobelticam pro tempore futuris, poteſtas facta ſit eligendi typographos & bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumque excluſionem, ſoli imprimere ac reimprimere, & vendere poſſint libros & opera qualibet, rite approbata, curantibusque ejuſdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, ſub conſueto ſuæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in ſcriptis obtentâ & præexhibitâ licentiâ prædicti Provincialis; idque ſub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impreſſa importantes ſtatutis, ut latiùs in iſtis patentibus litteris apparet. Cum etiam ſua Cæſarea Majestas idem valere voluerit in dittonibus, S. R. Imperio ſubjectis;

Ego inſcripſus Societatis Jeſu per Flandrobelticam Præpoſitus Provincialis, poteſtate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præpoſito Generali Francisco Retz, concedo Bernardo Alberto vander Plaſſche facultatem ſic imprimendi, & per ſe alioſque vendendi inſcripſum opus, ex more noſtræ Societatis (quod hiſce atteſtor) recognitum & approbatum; videlicet, Tomum tertium de Actis Sanctorum Auguſti, collectis & illuſtratis per Joannem Baptiſtam Sollerium, Joannem Pinium, Guilielmum Cuperum, Petrum Boſchium P. M., Societatis noſtræ præbyteros Theologos. In quorum fidem hæc, manu propria ſubſcriptas, conſuetoque noſtri officii ſigillo munitas, dedi Antverpiæ xxx Septembris MDCCXXXVII.

JOANNES JANSSENS.

S U M M A
PRIVILEGII REGII.

Cæſaræ & Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate fancitum eſt, ne quis, præter voluntatem Joannis Bapt. Sollerii è Societate Jeſu, ejuſve ad illuſtranda Sanctorum Acta Adjutorum & Succellorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorumdem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excuſos excudendosve invehat, venaleſve habeat: qui fecus faxit, confiscatione exemplarium, & aliis gravibus pœnis mulctabitur; ut latiùs patet ex litteris, Bruxellæ datis die v Octobris anno MDCCXXXV.

Signat P. VAN CUTSHEM.

Et ego Joannes Bapt. Sollerius Societatis Jeſu, permitto Bernardo Alberto vander Plaſſche, ut Tomum tertium de Actis Sanctorum Auguſti, meo permiſſu apud ipſum impreſſum, publicet. Datum Antverpiæ 111 Octobris MDCCXXXVII.

APPRO-

APPROBATIO ORDINARI I.

Post Tomum secundum mensis Augusti, quem à biennio approbavi, nunc prodit Tomus tertius ejusdem mensis ad prosequendum vastum Opus de Actis Sanctorum, quotquot ubique terrarum coluntur, vel à Catholicis scriptoribus celebrantur. Hunc in lucem produxerunt iidem scriptores Joannes Baptista Sollerius, Joannes Pinius, Guilielmus Cuperus, & Petrus Boschius (postremus aetate minimus, ac longiore vita dignissimus in medio studiorum cursu occubuit) Societatis Jesu sacerdotes, eadem, quâ priores, diligentia elaboratum: in quo nihil mihi occurrit Catholicae fidei aut bonis moribus contrarium. Quinimmò potius arbitror, eruditos pioque lectores ex ea lucubratione plurimum fructum percepturos. Ita testor Antverpiæ secundâ Septembris MDCCLXXVII.

F. G. ULLENS
Can. Presb. Librorum Censor Antverpiæ.

PROTESTATIO AUCTORUM.

Quod identidem protestati sunt decessores nostri, in hoc de Actis Sanctorum Opere se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones; neque suis, aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quàm sit historiae, ab hominibus errori obnoxii scriptæ: idem ante hunc tertium Tomum Augusti denuo protestamur.

ELOGIUM

R E V E R E N D I P A T R I S

P E T R I B O S C H I I

HAGIOGRAPHI SOCIETATIS JESU, TOY MAKAPITOT,

Auctore P. Petro Dolmans ejusdem Societatis presbytero.

P. Boschii
natales,
adolescencia,
ingressus in
Societatem:

Um lectoris interfit, ut, cujus libros evolvit, rerum ab eo gestarum seriem norit, habeatque testimonium eruditionis ac probitatis ejus; congruum est,

B

ut epitome quædam detur de vitæ ratione P. Petri Boschii, cujus lucubrationes plurimorum jam teruntur manibus, terenturque deinceps. Cui rei dum operam do, illud cavebo imprimis, ne quid afferam, quod certum exploratumque non sit. Dein, quæ novi, non afferam omnia, sed selecta, ne, ut sæpè fit, ipsa prolixitas animum à lectione avocet. Igitur Bruxella, gubernatorum Belgii Austriaci sedes, virorumque principum delicia, P. Petrum Boschium mundo dedit anno æræ vulgaris MDCLXXXVI, die XIX Octobris. Parentibus, quos honestos piosque nactus fuerat, morte sublatis, educandum puerum suscepit patruus, litterisque humanioribus imbuendum ad Bruxellense Societatis Jesu gymnasium misit anno MDCXCVIII. Singularem in studiis profectum vel antecessit, vel comitata est par pietas; quæ excitatus solebat se lecto circa horam quintam proripere, hieme quamvis asperâ, ut in templo sacerdoti inserviret, ad aras operanti. Anno MDCCV, die XXV Septembris, Societatis Jesu tironibus Mechliniæ adscriptus, per biennium religiosæ vitæ fundamenta posuit, virtutibus solidis undique munitissima: ut satis ea demonstrant, quæ tunc temporis animo concepit, sensa spiritualia, digessitque, memoriæ juvandæ causâ, in libellum, qui post ipsius obitum in manus meas incidit.

C

profectus
in virtutibus:

2 Speciminis loco sit illud, quod sibi in præparatione meditationis quotidianæ præscripsit servandum. *Habe, inquit, tibi ante oculos hunc scopum instituti Societatis, in quem in meditationibus collimes. Homines mundo crucifixos, & quibus ipse mundus crucifixus est, vitæ nostræ ratio nos esse postulat: homines, inquam, novos, qui suis se affectibus exuerint, ut Christum crucifixum induerent; qui, ut Paulus, in laboribus, in vigiliis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in charitate, in verbo veritatis se Dei ministros*

exhibeant, & per arma justitiæ à dextris & sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, per prospera denique & adversa magnis itineribus ad celestem patriam & ipsi pergant, & alios etiam, qua ope & studio possint, compellant.

3 Votis religiosis anno MDCCVII Deo nuncupatis, missus est ad Antverpiense collegium, philosophiæ placitis imbuendus; idque progressu tam prospero, ut annis proximè sequentibus dare fit jussus vicibus iteratis scientiæ specimen in publica disputatione. Tempore eodem pueri commissi sunt curæ P. Boschii, qui facellum nautarum, ut vocant, principis fidei imbuendi, frequentabant; quos quanto studio, quanta dexteritate erudierit, narrant etiamnum hodie virgines Deo sacræ, quæ catechismis interesse solent Antverpiæ, tum ut pueros compescant, tum ut iteratò ea inculcent, quæ ipsos catechista docuit. Processurus ad facellum colligebat juventutem obviam, secumque ducebat verbis blandis & tenellæ ætati accommodatis. Quod si tumultuantes, ut fit, in æde sacra offenderet, ea erat verborum vis, ea efficacia, ut murmur maximum cum religioso mox silentio permutaretur. Præmiolis quidem plurimum excitabat parvulos, at magis paterno in quemlibet affectu, qui in verbis lucebat & opere: unde impetrabat facillimè, ut institutiones sacras precesque, etiam prolixas, promptè diligenterque mandarent memoriæ. Cùm vel virtutis exercitium inculcabat, vel vitii fugam, tanta erat tamque potens in eo spiritus vis, & persuasio veritatis, ut ignem quoque sacrum animo conciperent natu majores, qui frequentes confluebant, illecti piis catechistæ monitis. Inchoatus bene fervor nullum in ætate reliqua passus est detrimentum. Hujus rei testes habeo moniales pleraque cujusdam in hac urbe Antverpiensi parthenonis: in quarum sacello cùm jam hagiographus Christianæ fidei rudimenta explicaret puellis, quæ ipsis cohabitant, ut piis honestisque moribus instituatur; in deliciis habebant Religiosæ virgines, doctrinam P. Boschii audire attentè, suoque sinu recondere. Denique catechismo

studium
philosophiæ,
ac
salutis
animarum.

E

F

A ipfius quicumque interfuerunt aliquando, id unanimiter confirmant, neminem futurum poft hac, à quo majorem liceat adultis, majorem pueris fructum fperare. Apoftolicos Viri labores vidit, atque uberrimos etiam ex iis fructus hauit hic Antverpiæ facellum S. Rochi, quod ad domum expofitorum, feu inventitorum infantium, & ad domum fatuam fpectat: in illo quippe facello Bofchius, tunc etiam hagiographus, per annos circiter duodecim ftudio indefeffo Chriftianæ doctri- næ rudimenta pueris ac puellis inculcavit, eorundem etiam confessiones de peccatis excipere confuetus ftatis anni temporibus; nec repellebat eos, quibus mens & ratio erat imbecillis, quando juvare illos poterat.

& propria:

B Ceterum qui ftudiis plurimum, multum proximo juvando fe impendebat, minimè falutis propriæ vixit immemor. Declarat id codicillus, quem ipfius tum manu exaratum habeo: incipit ab annotatione; quam obfervandam meritò notet Societatis noftre homo quilibet. *Nota*, inquit, *ha regula poffunt obligare nos fub peccato jure natura, quo homines Societatis tenentur ad modestiam, maturitatem & adificationem: nempe ex Summario sexta, octava, decima, pluresque alia, quas designat: ex communibus decima tertia, decima nona, vigesima; quibus annumerantur reliquæ multæ, & alia fimiles. Nota, quod fub peccato non poffint obligare, ut præcisè regula funt, fed ut ad finem Societatis omnino neceffaria.* Innumera ibidem occurrunt alia, quibus fe ad regularum custodiam, aliarumque virtutum ftudium excitat. Sed iis, brevitatis gratiâ, omiffis; pauca offero, ex quibus colligas, quantâ vitæ innocentia nofter P. Bofchius vixerit cum in fe- culo tum in Societate. Multus, dum in ea vixit, erat in defectuum fuorum confideratione, fe ipfum infpiciens ac defpiciens.

vita integritas

C 5 Cùm fecundo die exercitiorum fpiritualium apud fe ipfe expendiffet, quis fibi animi motus dominaretur præ ceteris, examen ita conclufit: *Notavi in me prædominari immodestiam in rifu, ex qua oritur aliqua mentis diffolutio. 2º. Prædominatur in me aliqua negligentia in examine particulari.* Ex quibus apparet, & quantum integritatem amaverit mentis, qui ad maculas tam parvas attendit, & quam vitam duxerit innocuam, in quo, qui dominabantur motus, fuâ funt naturâ leviffimi. Hoc ipfum evidentiùs docent, quæ, mortis incertitudinem meditatus, notavit. Cum à fe ipfe quæfiffet, num mori paratus foret, *Paululum*, inquit, *hafitabam ob omnes imperfectiones, ac maximè ob immodestiam & effufionem in nugas & rifum.* En, quid maximè pupugerit innocentis vitæ animam, *immodestia, verbum jocofum, rifus immode-*

D *ratus.* Præterea, quos admiffit defectus, ferè ex animi subreptione profectos, ex iis opinari licet, quæ in ephemerides retulit, cum peccati venialis turpitudinem ponderaffet: *Hoc folum nomen PECCATUM, inquit, ita horreo, ita execror, ut vix majorem averfionem per difcurfus acquirere poffim.* Qui tantopere à peccato quolibet abhorret, quam rarò in idem prolabitur cum animi proposito deliberato.

6 Mentis munditia eadem elucet in *maxima: commentariolo, quem Hallis Deiparæ ratio fcribendi Hallis Deiparæ expo- lita.* confcriptum reperi: nam tempore exercitiorum fpiritualium meditatus poenas peccatis debitas, meditationis fucceffum ita expreffit: *Numquam hîc magnopere motus fum hodie: id tamen mihi multo doluit, quod, poftquam jam vidi, quid & quam terribile fit contra Deum peccare, meminiffem id me non in feculo tantum fapiffime, fed & in religione fapè admodum feciffe. Quoties enim cum scandalo regulam fientii violavi?*

E

Materia doloris ipfi erat non dolere de peccatis: de quibus autem? de fracto fientio, natoque ex eo scandalo: quorum neutrum gravioris defectûs pondus habet. Quodfi autem in peccata aliquando lethalia incidiffet, an hîce non commoverit fe, jure longe potiori non doluiffet? Præterea Virum, quem omnes clamitant fuiffe confcientiæ admodum timorata, parum est veriffimile *numquam magnopere movendum fuiffe*, cum graviorum peccatorum poenas graviffimas animo revolveret, fi iis feniffet fe obnoxium. Cæterum Hallas Deiparæ miffus fuerat anno MDCCIX, litteras humaniores repetiturus, eo cum profectu, quem vitæ Sanctorum ab ipfo illustrata produnt. Quid enim fermone ipfius limatius, quid terfius? Lucet in brevitate claritas, in vocibus proprietas, in metaphoris aptitudo, in fyntaxi ordo, in phrafibus delectus, qui, quam argu- **F** menta folidiffima inftituunt, mentem delectat.

7 Anno MDCCX Antverpiam revocatus, *Absoluta Antverpiæ juvenutis ftudiofæ institutione, ftudet theologia Lovanii;* ftudiofam juvenutem politioribus ftudiis imbuat per annos fex, in id intentus fedulo, ut cum Dei virtutumque notitiâ, tum artis litterariæ præceptis eos informaret. Servo etiam nunc penes me varia fcriptionis argumenta, quæ difcipulis dictavit, piasque exhortationes ad ipfos habitas; in quibus nescio an magis mirer Viri diligentiam, an dexteritatem, quâ teneris ingeniis fuos ita labores attemperabat, ut quos ad summum culmen ducebat virtutis fcientiæque, eorum vires non excederet. Præter litterarum humaniorum peritiam, arithmeticæ etiam ac matheseos Virum perftudiofum aliquando fuiffe, argumento funt theoremata varia, è spinofis fcientiæ algebraicæ principis deducta, quæ poft mortem reliquit,

A à se , dum erat junior , exarata. Anno MDCCXVI ex moderatorum placito Lovanium profectus , theologiæ operam navavit per annos quatuor. Ibidem ingenii & doctrinæ tria dedit specimina ; primum anno MDCCXIX , mense Martio , publicè defensis thesibus , quæ Prolegomena in S. Scripturam complectebantur. Alterum mense Novembris ejusdem anni , quando iustus est propugnare quæstiones polemicas ad quatuor ultima Sacramenta spectantes , simul cum apologia bene proluxa , quam contra nonnullos doctrinæ nostræ adversarios annectere visum fuerat. Tertium anno MDCCXX , mense Julio , quo theologiam universam defendit.

ubi cum
sacerdotio
pietatem
auxit.

B 8 Fluente anno horum studiorum tertio , mense Septembri Sacerdotio initiatum est. Nova auctus dignitate P. Boschius , novo ad virtutum apicem animo contendit , ut maximè apparet in ephemeridibus , quas absolutâ theologiâ Liræ scripsit ; annotans sensa spiritualia , quæ ibidem hauserat in anno tertiarum probationis. Ea si omnia huc transferam , paginarum plures implendæ erunt : non possum tamen pauca ex iis non delibare. Die quinta exercitiorum spiritualium , bis instituta meditatione , quæ à sancto Patre nostro Ignatio *De tribus hominum classibus* inscribitur , prioris meditationis fructum ita exprimit : *Hic vehementissimè desideravi Deo me totum sine ulla reservatione committere circa omnia officia ; sed hoc meum esse ducere , ut in eo , qualecumque illud sit , talem me exhibeam , qualem constitutiones , regula , superiores , Societas , Deus vult.* Quid autem egerit , senseritque in meditatione altera , ita exponit : *Hic insiti regula XI Summarii : numquam enim vel agros , vel confessionalia , vel carceres , vel catecheses , vel similes functiones libenter obibo , nisi XI & XII regulam planè imbiberim per praxim , vel , si obeam quandoque , id sine fructu faciam & sine spiritu.* Porro regulæ Summarii XI & XII tantam continent sui ipsius abnegationem , honorum & dignitatum contemptum , tantum opprobriorum abjectionisque amorem , ut perfectionis Apostolicæ sint compendium. Meditatus de baptismo Christi , ita scribit : *Disce opera magna inchoare ab humilitate. Oratio humiliantis se nubes penetrat. O sacerdos ! tuum est orare pro te , & pro populo , tuum instruere. Hac nullus potest cum fructu , nisi donum habeat orationis. Noli securus esse , quamdiu illud in te non senties.*

Orationis
studio

9 Practicum fuisse , quod hîc hauserat lumen P. Boschius , tota ipsius vita manifestat. Sacrosanctum Missæ Sacrificium eâ celebrabat reverentiâ , ea pietate , ut adstantes vel solo ipsius aspectu ad pietatem se excitatos testati sint. Ad hæc , singularem quoque Viri accurationem tum

D in rebus omnibus , tum potissimum in augustissimi hujus ac tremendi ministerii functione , quid memorem ? Etenim ne illud inchoaret vel citius vel ferius , metiebatur tempus ad clepsydram , quam ea de causa secum deferre solebat ad sacrarium. Unde intelligitur , quanto esset intentus opere , ut in ipso sacratissimæ hujus actionis tempore cæremonias omnes vel minutissimas , verborum pronuntiationem , & omnes exteriores corporis motus ita componeret ac moderaretur , ut non minus aliorum ædificationi , quàm propriæ devotioni serviret. Quotiescumque in cubiculo repertus fuit , sacro horarum canonicarum penso persolvendo occupatus , semper genibus inniti est visus : unde de interiore in Deum affectu facilè est judicare. Meditationis matutinæ , quam Societas præcipit , & utriusque examinis spatium clepsydrâ etiâ definiebat , ut impleret integrum , si quæ forte urgens necessitas illud contraxisset. Per diem frequenter recurrebat ad templum , ut adoraret latentem sub speciebus Eucharisticis Christum , suaque eum dona flagitaret. Denique continuum cum Deo commercium vitæ P. Boschii videbatur : ex quo manabat ille solitudinis amor , colloquiorum fugâ , mentisque tranquillitas , quæ vultum ita componebat ad gravitatem , ut perpetuam oris hilaritatem haberet comitem.

10 Hinc & ille mentis fervor , quo *ferverem animi* , terrena quælibet despiciebat , Deo uni conjunctissimus. *Unum Deum quæram* , inquit alicubi , *illi uni , ejusque inspirationibus ita , quamdiu vivam , adhærebo , ut omnia accidentia .. nihili facturum sim , ut jam serid facio. Va diei , nec sine dolore cordis mei transeat , quæ me contra hoc propositum facientem arguet. Heu me mei immemorem , finisque mei , si hoc non servem !* Ea meditatus , quæ S. Ignatius ad excitandum in nobis amorem spiritualem tradit , ardoris concepti hoc exaravit indicium : *Hic ferventer motus sum ad me totum Deo impendendum : nam se ipse totum impendit mihi. Deinde quid in me aut extra me mihi est , quod ejus amoris acceptum referre non debeo ; quæ substantia , quæ potentia , quis actus ? ò Deus , nullum in me sit membrum , nulla facultas , quæ tibi soli non serviat : aut si aliter facturum , mi Deus , vides , hoc ipso momento perde millies.*

11 Immo tanta fuit aliquando sanctorum & reneros affectuum teneritudo , ut piæ & uberes in Deum lacrymas eliceret : *Ad LACRYMAS* , inquit alicubi , *motus sum cogitatione hac : Si ego affectus adjungerem assequi aliquam partem vestium Christi , à quibus virtus exibat & sanabat omnes , quanti facerem ? Atqui jam dedit mihi in altissimo Sacramento plus. O Deus meus , millies repeto : Sit Jesus crucifixus speculum vitæ meæ , sit consiliarius meus , sit medicus meus , sit*

E L O G I U M

A *fit consolator meus : consiliarius , ut omnibus electioni mea relictis , eligam quod ipse ; medicus , ut si haecenus nimium in alteram partem propensus sum per concupiscentiam , ad honorem , laudem , divitias , commoda , longam vitam ; hoc in me sanet ; consolator meus , ut si quid mihi grave accidat , conferens me cum Jesu meo , & mea onera cum ipsius , tamquam levissima mea libenter portem . Meditatio , inquit alibi , affectuosissima fuit , laus Deo : in ea vehementer & CREBRIS LACRYMIS coram Deo meo & Jesu crucifixo proposui , nullum me peccatum , quantumvis veniale , umquam commissurum , Deoque & recollectionem horariam , & crebras visitationes venerabilis Sacramenti , & assiduum usum examinis particularis , & regularum singulis mensibus meditationes instituere statui .*

Hagiographus qualis fuerit ,

B 12 Instructus tot virtutibus P. Boschius anno MDCCXXI, XXXI Augusti Antverpiam ad museum hagiographorum evocatus est. Scribendi initium duxit à Tractatu historico-chronologico de Patriarchis Antiochenis tam Græcis quam Latinis, immò & Jacobitis, usque ad sedem à Saracenis eversam. Prodiit hoc opus anno MDCCXXV bis, semel tomo quarto Julii, cujus est præliminare; iterum seorsim ab Actis Sanctorum in forma minori, dicatumque Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Joanni Baptistæ De Smet, tunc Iprensium, nunc Gandensium episcopo, cujus merittissimas laudes celebrat præfixa Tractatui oratio & vera & elegans. Porro hanc elucubrationem dum parat, obit anno MDCCXXIII P. Conradus Janningus, cui per biennium circiter convixerat Unde intermittendum tantisper fuit opus inchoatum, ut demortui collegæ elogium texeret, quod habes tomo tertio Julii præfixum. Commentarios, quibus Sanctorum vitas illustravit, litteris initialibus nominis P. B. notatos, reperies tom. IV, V, VI & VII Julii; item tom. I, II & III Augusti. Si quis specimen desideret doctrinæ, adeat Tractatum de Patriarchis Antiochenis pag. I, ubi de chronologia S. Petri differit, vel tomo VII Julii pag. 51, ubi S. Lupi episcopi Trecentis Acta examinat; vel tomo eundem pag. 184, ubi vitam illustrat S. Germani episcopi Autissiodorensis; vel denique tomo I Augusti, pag. 112, ubi S. Stephani Papæ & martyris res gestas elucidat, atque ejus contra S. Cyprianum decretum ostendit à potiori Ecclesiæ parte ab initio probatum; immò ipsum S. Cyprianum ad universalem S. Ecclesiæ normam spiritualium virorum institutione reductum. Ubique reperiet lector curiosus ordinem temporis optimè stabilitum, fabulas aniles explosas, veras Sanctorum laudes & acta solidissimè roborata: in quibus hagiographicus labor potissimum versatur.

13 Cæterum quamvis frequens medita-

tio carnis afflictio sit, & vigilia honestatis tamen befaciet carnes, ut loquitur Textus sacer, aliis nihilominus austeritatibus corpus in servitutem redigere, ac pia quadam, ut ita dicam, crudelitate macerare consueverat, variis eam in rem usus instrumentis, quæ sunt in defuncti cubiculo reperia. Accedebat somni parcitas, & in potu tanta temperantia, ut abstemius verè dici potuerit. Quid de cæteris ejus virtutibus dicam? In libello, quem biennio, antequam moreretur, conscripsit, ita loquitur: *Obtuli me Regi meo ac tantum non vovi, ipsum quam proximè sequi in ferendis injuriis & adversis omnibus, quæ me ab ejus exemplo & voluntate vel alienare possunt, vel retardare; idque usque ad mortem.* Cujus propositi quàm tenax fuerit, indicat libellus alter, in quo ab anno MDCCXXIV usque ad annum MDCCXXXIV, defectus suos omnes notavit, eosque tam leves, ut plerumque hominum aciem effugiant: immò non parvos tantum lapsus signavit, sed & omissum earum virtutum exercitium, ad quas nulla nos lex obstringit. Denique ut paucis complectar omnia, ex domesticorum omnium testimonio asserere audeo, reddidisse P. Boschium Deo, quæ ut redderet, ipse se obstrictum testatus est in libello anno MDCCXXXIV exarato.

Deo, inquit, *debeo ut homo laudem, reverentiam, servitium.*

Ut Christianus fidem, spem, charitatem &c.

Ut religiosus vota, regulas, studium perfectionis &c.

Ut sacerdos sanctitatem Sacrificio dignam quotidiano,

Ut catechista zelum animarum;

Ut hagiographus sedulitatem ac studium.

14 Dignæ sanè Viro religioso sententiæ, digna axiomata, quibus in tempus longissimum exequendis, utinam vires habuisset pares! Verum hisce anno MDCCXXXIV destitui cœpit, non intermisso exhaustus studio, & intenfiore rerum gerendarum cura; magnaque capitis imbecillitate laborans vitam duxit rebus seriis tractandis ineptam; donec die XIV Novembris anni MDCCXXXVI diem vitæ clausit extremum, summo sui relicto desiderio. Sublatum quippe Virum doluerunt omnes, quotquot aut scientiarum erant studiosi, aut virtutis, non nostri tantum, sed & externi, atque adeo illi ipsi ecclesiarum Belgicarum principes, quibus suæ eum dotes reddiderant commendatissimum. Ne longius abeam; talis fuit vita P. Boschii, ut eruditio & virtus de primis in eo partibus dimicasse videantur.

15 Ut finem Viri elogio imponam, sensa jam tempus me monet. Videor tamen operæ facturum pretium, si nonnullas ex ipso depromptas subjiciam sententias, ex quibus

D & virtutibus quibus pradius.

E

Obitus:

F

P. B. Boschius fecit. A. 1727.

P. PETRUS BOSCHIUS S. I.

OBIIIT XIV NOVEMBRIS, ANNO MDCCXXXVI, ÆTATIS L.

*Ut nimis assidue tensus cito frangitur arcus,
Sic studio est fractus Boschius assiduo.*

A quibus Societatis nostræ alumni discant , quid iudicio Viri tanti necessarium sit aspirantibus ad veram vitæ Apostolicæ normam. Numquam intermittatur (hæc Liræ in tertiâ probationis anno scribebat) usus mortificationum sive internarum sive externarum : nemo enim in Societate egregius fuit , nisi hujus exercitii amator : sine hac vigent passiones , friget oratio : denique toti seculares firmi & molles : quorum exempla non reperies inter omnes Sanctos , qui in celo sunt. Et paulo post : Mortificatio , contemptus sui , indefessa & assidua oratio , paupertas , silentium , fuga seculi & commoditatum , abnegatio , ceteræque virtutes Apostolica , sed imprimis familiaritas cum Deo , etiamsi domesticis coercitâ parietibus , putasne parum fructus afferunt , dum illos adificant , accendunt , redarguunt , fortiter & suaviter ad imitandum impellunt , à quibus omnes postea doceri , accendi & moveri debent ? Magna in communitate nemo sine maximo merito bonus , nemo etiam est sine maximo demerito aternæque damnationis & suæ & aliorum malus. Itaque sive adhibendus ad agendum cum proximo , sive ad domi delitescendum adhibeor , omnino in perfectionem Apostolicam incumbere tencor.

Spiritualia :

16 Sub finem ejusdem libelli hæc habet : Plus facit ager & debilis religiosus mortificatus , & solum Deum & sui abjectionem & crucem quarens , verbi gratiâ S. Franciscus de Borgia , P. de Puente , F. Rodriguez , Joannes Franciscus Regis , & alii innumeri , tametsi domo non exeant ; quàm omnes professores , qui tantum docent ; quàm omnes concionatores ac Superiores , qui tantum verbis vel invigilando veras virtutes docent : quia virtutes tam necessarias , ut vivamus vitâ verè Apostolicâ , scientiâ multò potiores , evidentius proponit in se , potentiusque persua-

det. Immediatè post subjungit sequentia : *Edificare inter nostros est meriti multò majoris quàm tantum inter externos : quia si quem hic ad virtutem moves , per eum omnes instruis , quos ipse totâ vitâ instruendos accipiet. Inter seculares in uno unus , hic in uno plures ad virtutem animantur. Tum ita pergit : Qui non planè abnegat semetipsum , non multum proficiet apud nostros aut externos : quia si semel deprehendatur se quasivisse aut secutum esse , jam plus nocuit , quàm centum aliis operibus proderit. Libellum , in quo suos eum defectus notasse supra memini , ita exorditur : Regulam 11 & 12 sepe recogita in Summario constitutionum , & memento ad illas teneri te exigere omnes actiones , verba , cogitationes , omissiones tuas. Nisi illa crebrò imprimantur animo , continuo elabuntur , maxime in occasionibus subitaneis ob assiduam inordinatarum affectionum repugnantiam , quibus nisi assidue obsistitur , ita sensim invalescunt , ut continuo dominantur. Memento vero te teneri non tantum vitare mala qualiacumque , sed imitari Jesum , ejusque in te spiritum in omni verbo , cogitatione & opere , quantum potes , exprimere.*

17 Atque hæc quidem sunt , quæ de vitæ integritate ac eruditione laudati & numquam satis laudandi Patris referenda censui. Reliqua , quæ nos latent , pretiosa religiosissimi animi sensa , incensissimos pietatis igniculos , ac præclaras alias ipsius virtutes novit cordium scrutator & meritorum præmiator Dominus. Quæ omnia spem nobis certam faciunt , Virum inebriari ab ubertate domûs Dei , ac lætari in cubilibus ejus , nec non contubernio Sanctorum , quorum gloriæ propagandæ tam impensè ac laboriosè insudavit in terris , aggregatum esse in cælis.

C

F

I N D E X

S A N C T O R U M

A D T O M U M I I I A U G U S T I .

A

- A** CACIUS *vide infra* Paulus.
 Æmilius, Agnatus & Orion martyres Alexandrini. *Ex Hieronymianis* 289
- Agapitus martyr Præneste in Italia. COMMENT. PRÆV. § I. Palæstra sancti Martyris, antiquus ipsius cultus, & diversa Actorum exemplaria 524. § II. Tempia in honorem hujus Martyris constructa aut restaurata, variae ejusdem reliquiae & quaedam miracula 527. § III. Caput ejusdem sancti Martyris Vefontione in Burgundia & Corneti in Hetruria conservari dicitur 529. ACTA, auctore ignoto, *ex tomo 147 bibliotheca Cassinensis, litteris Longobardicis exarato, ut in margine apographi nostri notabatur.* CAP. I. Sancti patria, educatio, intrepida fidei Christianae professio, & inconcussa inter blanditias, tormenta ac minas constantia 532. CAP. II. Diversa tyranni tentamina ad seducendum sanctum Martyrem, & variae hujus responsiones 534. CAP. III. Mira Attali cornicularii conversio ad fidem Christianam, & ultimum S. Agapiti post varia irrita tormenta supplicium 536. ACTA ALIA, auctore anonymo, *ex Ms. Accinelli monasterii in Burgundia, cujus apographum à Chiffletio nostro accepimus* 537
- Agapius *vide infra* Timotheus &c.
- Albertus episcopus Ferrariensis in Italia. COMM. HISTOR. § I. Beati cultus & reliquiae 175. § II. Ejusdem gesta quaedam, & felix obitus 177. ADDITIO ad Commentarium de sancto Alberto Ferrariensi.
- Altfridus episcopus confessor Hildesemii in Saxonia inferiore. SYLLOGE HISTORICA DE CULTU, ÆTATE ET GESTIS § I. Examinatur cultus 210. § II. Prima ecclesiae Hildesemensis fundatio ex Actis Benedictinis 211. § III. Primi ejus episcopi quatuor, quos inter illustrissimus S. Altfridus 212. § IV. Assendiensis fundationis diploma 213
- Alypius episcopus Tagastensis in Africa. COMMENT. HIST. § I. Modernus ejus cultus; gestorum scriptor S. Augustinus 201. § II. Alypii natales nobiles; studia in juventute Tagastæ, Carthagine, Romæ 203. § III. Gesta ejus usque ad baptismum Mediolani susceptum 204. § IV. Reliqua, quæ de illo sciuntur 206
- Ambrosius centurio martyr Ferentini in Campania Italiae 290
- Amor vel Amator, primus abbas Amorbacensis in Franconia. COMMENT. HISTORICO-CRITICUS. § I. Notitia hujus Sancti nobis humaniter communicata; situs & etymologia monasterii, cui præfuit 460. § II. Historicus Amorbacensis probat, hunc sanctum Amorem ab alio ejusdem nominis Sancto distingui 462. § III. Laudatus scriptor exponit, hodiernam S. Amoris venerationem, & ostendit, semper à prudentioribus eam primo cœnobii Amorbacensis abbati exhibitam fuisse 464. § IV. Incerta Sancti patria, verosimile vitæ institutum, & dubius mortis annus 467. § V. Præcipua Sancti gesta ex traditione & documentis Amorbacensibus 469. § VI. Posthuma Sancti gloria ex fonte, cui miram salubritatem precibus suis impetrasse dicitur 471. § VII. Miracula, quæ ad fontem sancti Abbatis ab anno 1446 usque ad annum 1712 contigerunt 472
- Anastasio episcopus confessor, Interamnæ in Umbria Italiae. COMMENT. PRÆV. Sancti à synonymo distinctio, gesta, inventio & miracula 457. HISTORIA inventionis, translationis & miraculorum. *Ex Ms. Interamnenfi* 458
- Anastasio duo cum S. Maximo Constantinopoli. *Vide inferius ad nomen Maximi.*
- Andreas tribunus ac socii martyres in Cilicia. COMMENT. PRÆV. § I. Publica eorum veneratio, nomen S. Andreæ confusum, Acta, Martyrum numerus 720. § II. Tempus martyrii expensum 722. ACTA Metaphrastæ adscripta & apud Surium edita 723
- Arduinus confessor Arimini in Italia. COMMENT. PRÆV. Antiquus hujus Sancti cultus, vitæ institutum, Acta, eorumque scriptor 214. VITA, auctore anonymo incertæ ætatis. *Ex veteri Ms. libro, qui Arimini apud illustres dominos confraternitatis S. Hieronymi conservatur, à fol. 111 usque ad folium 119, & quem cum apographo Bodecensi contulimus* 216. CAP. I. Sancti patria, pueritia, sacerdotium & præcipuæ virtutes 217. CAP. II. Amor ejus erga proximum, & transitus ad perfectiorem vivendi modum 218. CAP. III. Varia miracula, quæ post mortem Sancti contigerunt 219
- Aregius vel Aridius episcopus confessor, Decesiae in territorio Nivernensi. SYLLOGE de cultu, rebus gestis, ac tempore, quo floruit 295
- Armagilus confessor in Britannia Armorica Galliae 298
- Arnulfus confessor & episcopus Sueffionensis, Aldenburgi in Flandria. COMMENT. PRÆV. § I. Aldenburgi in Flandria præcipuus hujus Sancti cultus, memoria ejus in Martyrologiis, & unum alterumve antiquum ejusdem elogium 221. § II. Ossa hujus sancti Præfulis identidem recognita, & furori Calvinistarum prudenter subducta 223. § III. Sancti nomen, patria, nobilitas, & duo ejus corporeæ fortitudinis exempla, quæ in Mss. Actis nostris non memorantur 225. § IV. Scriptor Actorum, & varia eorum

eorum exemplaria 227. VITA, auctore Hariulfo synchrono, abbate Aldenburgenfi, quam adoptavit Lifiardus episcopus Sueffionenfis etiam coævus. Ex Ms. Thofano quod cum aliis tam manuscriptis quam impressis ejusdem Sancti Actis contulimus 230. LIBER PRIMUS. CAP. I. Prænuntiata Sancti nativitas, sedula educatio, militia, conversio à vita militari ad cœnobiticam & solitariam 231. CAP. II. Fuga Sancti, ne fieret abbas, mira ejusdem reductio, electio, sedula muneris abbatialis administratio, & quædam miracula 233. CAP. III. Post abdicatum abbatibus officium vita ejus solitaria, & mirabilis rerum futurarum arcanarumque cognitio 236. CAP. IV. Multæ Sancti prædictiones, quas eventus probavit, & quædam personæ in morbis aliisque infortuniis per intercessionem ipsius adjunctæ 239. LIBER SECUNDUS. CAP. I. Evectio Sancti ad cathedram Sueffionensem, occultarum ac futurarum rerum revelatio, consecratio episcopalis, & datum scientiæ suæ specimen 243. CAP. II. Constantia Sancti in adversis, administratio muneris episcopalis, mortis ac sepulturæ suæ prædictio, & varia prodigia per preces ejus patrata 245. CAP. III. Turbæ & inimicitia per Sanctum compositæ in Flandria, ubi prædicationem suam diversis miraculis confirmat 247. CAP. IV. Divina animadversio in nonnullos Flandros, qui monita Sancti contemnebant; fundatio monasterii Aldenburgenfis; reditus S. Arnulfi in Galliam, & iterata profectio ejus in Flandriam 249. CAP. V. Morbus Sancti reversi in Flandriam, signa de imminente obitu, pia mors, honorifica sepultura, & epitaphium 251. LIBER TERTIUS, in quo Lifiardus episcopus Sueffionenfis narrat miracula, elevationem reliquiarum & alia, forsitan prius ab Hariulfo abbate Aldenburgenfi descripta, quæ post mortem Sancti contigerunt 254. CAP. I. Varia prodigia, quæ ad Sancti tumulum & per invocationem ipsius in Flandria contigerunt 255. CAP. II. Elevationis sacrorum ejus ossium, quam signa cælestia & miracula consecuta sunt 257. Arfacius vel Ursacius confessor Nicomediæ in Bithynia. COMMENT. PRÆV. Cultus, locus ac tempus mortis, vitæ institutum, Acta 270. COMPENDIUM ACTORUM. Ex Sozomeno *Ecclēsticæ historiae lib. 4 cap. 16 pag. 559 editionis Valefiana* 272. Athanasia vidua ac hegumena in Ægina insula. COMMENT. PRÆV. Locus vitæ asceticæ, cultus, ætas, Acta Latina cum Græcis collata; dies obitus; sanctæ synonymæ. VITA, auctore anonymo synchrono, *apud Surium vulgata, & hic cum textu Græco collata*. CAP. I. Natales, educatio, visio, nuptiæ, vita ascetica, virtutes. 170. CAP. II. Favores cælestes, templorum ædificatio, mors, apparitio, miracula, fides auctoris Vitæ 172.

B

B Adulphus confessor & abbas Athanacensis in Gallia. Locus, cultus, abbatialis præfectura &c. 732. Balsenius martyr, Ramerude in diocesi Tricassina Gallia. COMMENT. PRÆV. Sancti à synonymo distinctio, cultus & martyrium 292. FRAGMENTUM historiæ S. Balsenii martyris. Ex Promptuario Nicolai Camuzati pag. 334.

versâ 293. Benedicta & Cæcilia virgines abbatissæ Sulterenses, & Relinda reclusa in agro Juliacensi. SYLLOGE de earum cultu 509. Bermias martyr incerto loco. Ex *Hieronymianis* 149. Bertulfus abbas Bobii in Liguria Italia. COMMENT. PRÆV. Legitimus Sancti cultus, distinctio ab altero homonymo, Acta, eorumque scriptor, & annus mortis 750. VITA, auctore Jona monacho Bobiensi, teste synchrono & in multis oculato. Ex *antiquo Musei nostri codice, qui signatur Ms. 86, & quem cum editione Mabilloniana contulimus* 752. CARMEN de gestis S. Bertulfi abbatis Bobiensi, auctore Frodoardo canonico Remensi, qui seculo decimo floruit. Ex *editione Mabillonii seculo 2 Benedictino pag. 166 & sequente* 754. Bonifacius diaconus martyr. Vide infra Liberatus abbas &c.

C

C Æcilia vide superius Benedicta. Callistus episcopus & martyr Tuderti in Umbria 167. Calminius confessor & Dux Aquitaniæ, Mosaci in Arvernia. COMMENT. PRÆV. § I. Cultus & Acta 756. § II. Investigata Sancti & biographi ejus ætas 758. VITA, auctore anonymo, quam R. P. Thomas Aquinas à sancto Joseph Carmelita *Discalceatus ex veteri Ms. codice Mosiacensi edidit* 759. Cassianus episcopus & martyr Tuderti in Umbria. COMMENT. PRÆV. § I. Cultus ejus & reliquiæ 24. § II. Ejusdem Acta quanti faciendæ 25. ACTA, auctore anonymo; ex Ms. Romano apud RR. PP. Oratorii S. Philippi Neri. CAP. I. Sancti Cassiani conversio, episcopatus & prima certamina 27. CAP. II. Alia tormenta, martyrium, sepultura 29. Cassianus martyr apud Forum Syllæ in Italia. COMMENT. PRÆV. § I. Cultus ejus apud Foro-Syllanos & alibi 16. § II. Corpus ejusdem & reliquiæ 17. § III. Ejusdem Acta vetera; recentiorum discussio 19. § IV. Continuatio ejusdem discussionis 21. ACTA. Auctore Aurelio Prudentio Clemente, libro Περὶ ἑσθράων, Hymno ix. Ex *codicibus nostris membranis & vetustissimis Ms. 63 & Ms. 66*. Centolla & Helena martyres Burgis in Hispania. SYLLOGE HISTORICA. Legitimus harum Sanctarum cultus, Acta, & incertæ quædam eorum circumstantiæ 30. Chæremon anachoreta. Cultus apud Græcos, ac vitæ institutum 291. Clara de Cruce virgo prope Montem-Falconis in Umbria. COMMENT. PRÆV. § I. Cultus hujus beatæ Virginis ab immemorabili tempore ceptus, & à Pontificibus Romanis confirmatus 664. § II. Authentica Beatæ Acta, & diversi horum scriptores 666. § III. Argumenta, quibus PP. Franciscani hanc beatam Virginem tertio suo Ordini adscribunt 667. § IV. Responsa, quibus PP. Augustiniani argumenta PP. Franciscanorum refellunt 670. § V. Tempus, quo Beata obiit, & sacra Dominicæ Passionis mysteria, quæ moniales cordi ejus impressa post mortem invenerunt 672. § VI. Posthuma Beatæ gloria ex aliis prodigiis, diuturna corporis integritate & innumerabilibus beneficiis

INDEX SANCTORUM

neficiis 674. **VITA**, auctore Isidoro Mosconio, *ex vetustissimis codicibus, in monasterio sanctæ Crucis repertis, fideliter extracta*. **CAP. I.** Pia Beatæ pueritia apud parentes, ratio vivendi sub regimine fororis suæ reclusæ, & varia virtutum exercitia 676. **CAP. II.** Ibi fit abbatia cum regula S. Augustini, in qua forori defunctæ sublecta sanctissimè præest 678. **CAP. III.** Beatæ humilitas, verecundia, intentio pura, zelus fidei Christianæ, spiritus propheticus 680. **CAP. IV.** Communicatur à Christo, in cujus meditanda Passione suas distrahi non vult; humilitas ejus, & impressa cordi mysteria 682. **CAP. V.** Morbus ejus, & mors Beatæ, relictis mysteriis confirmata 684. **CAP. VI.** Aliquot ejusdem miracula 686
 Clintancus rex & martyr in Anglia 733
 Concordia *vide infra* Hippolytus.
 Conditor martyr in Syria. *Ex Hieronymianis* 149
 Crescentia virgo Parisiis. Cultus & miracula 729
 Crispus *vide infra* Joannes.
 Cyrillus martyr *vide* Filion &c.

D

Dega Maccayrill episcopus confessor in Hibernia. **COMMENT. PRÆV.** Cultus, tempus mortis, discipulus, observationes in Vitam 656. **VITA**, auctore anonymo. Ex codice Ms. antiquo membraneo Salmanticensi, quem habemus, à pag. 212. **CAP. I.** Sancti natales; edita de illo vaticinia; varia ab eo præclare gesta 658. **CAP. II.** Plurima Sancti miracula, opera alia egregia & felix obitus 660
 Demetrius martyr in Africa. *Ex Martyrologiis* 149
 Diomedes medicus & martyr Nicææ in Bithynia. **COMMENT. PRÆV.** Cultus, elogium; martyr hic cum alio confusus; templum Constantinopoli, caput in Italia, Acta 266. **MARTYRIUM**, auctore Laurentio monacho Rutienfi in Calabria, è codice Ambrosiano N. 152, interprete J. P. 268
 Discus, vel Diseus, & fortè Disca martyr Alexandrinus. *Ex Hieronymianis* 418
 Disseus martyr incerto loco. *Ex Hieronymianis* 149
 Donatus presbyter confessor & eremita in pago Sigisterico Provinciæ in Gallia 735
 Druthmarus & Ludolfus abbates Corbeienfes in Westfalia. **SYLLOGE HISTORICA.** Immemorabilis horum abbatum cultus, & quædam eorundem gesta ex variis monumentis 139

E

ELaphius episcopus confessor Catalauni in Campania Galliæ. Sancti ætas, cultus & gestorum compendium 747
 Eleutherius episcopus confessor, Autissiodori in Gallia 299
 Elias junior monachus in Aulinis seu Salinis in Calabria. **COMMENT. PRÆV.** § I. Cur Sanctus Theffalonicæ non annuntiatus; ejusdem patris, parentes, nomen, duplex captivitas 479. § II. Alia captivitas; mutatum nomen & vitæ institutum; monasterium divinitus præsignatum; peregrinationes; prædictiones, discipulus &c. 482. § III. Mortis adjuncta; quo anno ea acciderit, confici non videtur ex notis

characteristicis apud Caietanum, sed aliunde 484. § IV. Sepultura, translatio corporis; sanctus Elias cum synonymo confusus; publica veneratio 487. § V. Scriptor Vitæ, interpres, exemplaria 488. **VITA**, auctore anonymo monacho, ut videtur, synchrono vel suppare. **CAP. I.** Natales, sancta pueritia, captivitas, vaticinia 489. **CAP. II.** Castitas Sancti frustra impugnata; sanatio moribundi ac infirmorum; ipfius à morte liberatio; visitatio terræ sanctæ; vitæ ac nominis mutatio; gesta Alexandriæ 491. **CAP. III.** Aliæ peregrinationes; Sarceni aliquot ad Christum conversi; vaticinia, perspicua animorum, vita ascetica, miracula 493. **CAP. IV.** Morum suavitas, jejunia, secularium rerum contemptus, maris sedatio, vaticinia 497. **CAP. V.** Sui despicientia, monita salutaria aliis data, urbis Tauromenitanæ everfor punitus; captivus miro modo liberatus 499. **CAP. VI.** Varia Sancti miracula, mansuetudo ac severitas, vaticinia 503. **CAP. VII.** Morbus, obitus; corporis sepultura, integritas ac translatio; concursus ad illud; miracula; Leonis imperatoris munificentia 506
 Eusebius presbyter Romæ. **SYLLOGE** de cultu & gestis 166
 Eusebius martyr in Palæstina. Cultus è Martyrologiis. **ACTA**, auctore anonymo, edita in *Thefauro novo Anecdotorum apud Edmundum Martene tomo 3 à col. 1649 è Ms. sancti Audoem Rotomagensis* 150
 Eusebius martyr in Syria. *Ex Hieronymianis* 149
 Euticius martyr incerto loco. *Ex Hieronymianis* 149
 Eutychianus & Strategius martyres. Memoria in Fastis Græcis 730
 Eutychianus martyr cum sociis Nicomediæ. **SYLLOGE.** Cultus, socii, elogium, Acta 418
 Evanus vel Inanus confessor in Scotia 663

F

Felix episcopus & martyr Valle-Gardumi in Tyrol. **SYLLOGE** de cultu & miraculis 163
 Filion, Rufinus, Leontius, Theodolus, Cyrillus, Zelatus, Timotheus, Gadda, Romulus & Sylvius, martyres Amasææ in Ponto. *Ex Hieronymianis* 730
 Firminus episcopus confessor Metis in Gallia 654
 Flavianus martyr *vide infra* Mandrianus.
 Florus & Laurus, Proculus, Maximus, & alii martyres in Illyrico. **COMMENT. PRÆV.** Cultus, translatio, Acta, tempus ac locus martyrii 520. **MARTYRIUM**, auctore Laurentio monacho Rutienfi in Calabria, è codice Ambrosiano N. f. n. 152. Interprete J. P. 522
 Fortunatus martyr in Syria. *Ex Hieronymianis* 149
 Frambaldus abbas & confessor Silvanecti in Gallia 300. **ELOGIUM**, Ex veteri Breviario Silvanectensi descriptum apud Labbeum tomo 2 Bibliothecæ Mss. pag. 559 301

G

Gadda martyr *vide* Filion &c.
 Georgius patriarcha Constantinopolitanus. *Vide* Joannes & Georgius &c.
 Gertrudis filia S. Elifabethæ Thuringicæ, Ordinis Præmonstratensis abbatissa Aldenbergensis in Germania. **SYLLOGE** de gestis & cultu. 142

142. *Ex Officiis Sanctorum Canonici Ordinis Præmonstratensis* 143
 Guenninus episcopus & confessor, Veneti in Gal-
 lia. Veneratio publica, ætas; an hic sanctus
 cum alio non confusus 662

H

H Elena vidua, imperatrix, magni Constantini mater Romæ. COMMENT. PRÆV. § I. Nomen, annus ac locus natalis 548. § II. Examinatur diploma, quo Trevirenses sibi tribuunt Sanctæ natales; ad quos illi probabilius pertinere videantur; Helenæ genus 550. § III. Argumenta, quæ opponuntur humili Sanctæ generi, discutiuntur; fuit legitima Constantii Chlorigi conjux 552. § IV. An unica Helenæ proles Constantinus; quando & ubi ex ea natus; Sancta à marito repudiata quò se receperit; an Constantinum converterit ad Christi fidem, vel contrà 556. § V. An Constantium ad orthodoxam fidem converterit; an priusquam ad Christum est conversa, fuerit Judæa; an à sancto Silvestro Papa baptizata; studium propagandæ fidei; quomodo se gesserit in morte Crispi 558. § VI. Inventio crucis elaborata hic secundis curis; iter Sanctæ in Palæstinam; an divina revelatio eidem prævia; quo animo, quo tempore, & quanta cum laude susceptum 561. § VII. Historica sanctæ Crucis ab Helena inventæ collectio 562. § VIII. An Eusebius de Crucis inventionem non meminerit; an à Judæo fuerit præmonstrata; Acta S. Helenæ post ejus inventionem; publica veneratione ac miraculis Crux illustratur 564. § IX. Passionis Dominicæ instrumenta à sancta Helena inventa; ædificatæ ecclesiæ Hierosolymis; virtutes ibidem & alibi exercitæ 566. § X. An sancti Luciani martyris templum ædificavit; sanctorum trium Regum corpora impetravit; varia egerit in Belgica; testamentum, ac piissimus obitus 569. § XI. Depositio corporis; elogium; locus, annus ac dies mortis; an cum ea cohæreant ædes sacræ, quæ dicuntur à Sancta conditæ; ejusdem ætas 571. § XII. Loca Helenæ nomine insignita à Constantino, creata ab eo imperatrix, conditi in ipsius honorem nummi; illustres gratiæ ac naturæ dotes; castigatur Libanius sophista 574. § XIII. Cultus è Fastis Latinis, publica veneratio per varias Occidentis regiones diffusa, sacra lipsana; annua apud Græcos memoria 576. § XIV. Varia Vitæ exemplaria designantur & castigantur; quodnam à nobis hic typis excudatur 578. VITA, SEU POTIUS HOMILIA, auctore Almanno cœnobita Altvillarenfi, ex *Mss. S. Benigni Divionensis, Vallislucentis & Cartusia Divionensis, cum exemplari Trevirensi collata*. EPISTOLA AUCTORIS 580. PROLOGUS EJUSDEM AUCTORIS 581. CAP. I. Ortus S. Helenæ; major hujus quàm Græcæ synonymæ præstantia; conjugium cum Constantio Augusto; vocata imperii mater; decem plagæ Ægyptiacæ cum totidem persecutionibus Romanorum comparatæ 583. CAP. II. Melior Romani imperii status per Constantinum & Helenam; monitio de condendis templis; inventio S. Crucis mysticè antea adumbrata 586. CAP. III. Sancta divinæ providentiæ conformis; profunda animi modestia; comparatur cum regina Saba; vitæ ejus integritas 590. CAP. IV. Sancta cum Jeremia compara-

ta, & cum Helena Adiabenorum regina; reliquiæ Hierosolymis acceptæ; gratiæ, dotes; excursus in terram Sanctam laudatus, ac Constantinus 592. CAP. V. Laudes Constantini propter duas ecclesias constructas; Helenæ ob inventam Crucem; reliquiæ sacræ aliò ab ea missæ; obitus, divina ejus charismata 595. CAP. VI. Cælestis gloria, sepultura; apostrophe auctoris ad Constantinum & ad populum Romanum 597. GLORIA POSTHUMA è variis corporis translationibus. § I. Inter plures translationes celeberrima est Altvillarensis in Gallia; rei gestæ annus ac scriptor 599. § II. Historia translationis ad cœnobium Altvillarense, auctore Almanno ejusdem cœnobii monacho, è Ms. cœnobii S. Benigni Divionensis & Vallis-Lucentis, cum apographo Trevirensi S. Martini collata 601. § III. Acta seculo IX & XI in confirmationem corporis apud Altvillarenses; apertio capsæ seculo XII; inspectio ejusdem corporis, & translatio in arcam aliam seculo XV; aperta iterum hierotheca seculo XVII; corporis partes, capsæ, facellum &c. 603. § IV. An Romana translatio evertat possessionem Altvillarensem; an item & quomodo competitorum corporis inter se conciliari possint; sit bilitur possessio Altvillarensis 605. § V. Solennis ac miraculis nobilitata translatio corporis seculo XI; quâ illustrantur superiùs à nobis præmissa § 3 num. 21, auctore Notchero abbate Altvillarenfi 607. GLORIA POSTHUMA EX MIRACULIS. § I. Miracula ope Sanctæ in sua translatione in Galliam patrata seculo nono, auctore Almanno monacho Altvillarenfi, è Ms. Resbacensi hic edita. PARS PRIMA. Miracula quæ cum circa sacrum corpus, tum in aliis per illud sospitatis contingere 612. PARS SECUNDA. Omnigena alia mala per S. Helenæ corpus lanata 614. PARS TERTIA. Inter varios sacri corporis competitors prævaluit cœnobium Altvillarense; ejusdem elogia; devastatio; mira piscatio Sanctæ meritis attributa 616. § II. Miracula cum à sancta Helena, tum ab aliis Altvillarensium patronis facta seculo XI, auctore anonymo, è codice Altvillarenfi. SECTIO PRIMA 618. SECTIO SECUNDA. Alia prodigia ibidem facta 620. § III. Miracula S. Helenæ apud Altvillarenses seculo decimo septimo. CLASSIS PRIMA ab anno Christi MDCXIX usque ad MDCXX. 622. CLASSIS SECUNDA, ab anno Christi MDCXX usque ad MDCXXX. 625. CLASSIS TERTIA, ab anno Christi MDCXXXI usque ad MDCXLIV. 627. CLASSIS QUARTA. Miracula ab anno MDCXLV usque ad annum MDCXLIX. 630. CLASSIS QUINTA. Ab anno MDCL usque ad annum MDCLV. 632. CLASSIS SEXTA. Ab anno MDCLV usque ad annum MDCLXI. 634. CLASSIS SEPTIMA. Ab anno MDCLXI usque ad annum MDCLXV. 637. CLASSIS OCTAVA. Ab anno MDCLXV usque ad annum MDCLXVII. 638. CLASSIS NONA. Aliaquædam mira apud Altvillarenses anno MDCLXVII; Litanix cum Antiphonis & orationibus in Sanctæ honorem conditæ 640. CLASSIS DECIMA. Continuatio miraculorum ab anno MDCLXVI usque ad MDCLXVIII. 642. CLASSIS UNDECIMA. Mirabilia diu interrupta vel non annotata; sed anno MDCXXI iterum inchoata, vel literis consignata, & anno MDCXXII continuata 643. APPENDIX ad miracula Altvillarenfia; cælestes favores in territorio Luxemburgensi Sanctæ patrocinio obtenti 645. GLORIA POST-

INDEX SANCTORUM

HUMA ex Officiis sacris &c. § 1. Officia propria apud Altivillarenfes ac Remenfes; quotidiana commemoratio de S. Helena 647. § II. Elogium rhythmicum, auctore incerto, metrum epicum; laudes fubleftæ fidei 651
 Helena & Centolla martyres *vide fuprà* Centolla & Helena.
 Heliana, *vide* Pontemus.
 Heraclus martyr cum tribus anonymis incerto loco. *Ex Hieronymianis* 149
 Heraclus martyr incerto loco. *Ex Hieronymianis* 149
 Hermas, Serapion, & Polyænus martyres Romani. SYLLOGE de cultu ac martyrio 546
 Hermas martyr incerto loco. *Ex Hieronymianis* 149
 Hippolytus & Concordia cum XIX aliis martyribus Romanis. COMMENT. PRÆV. § I. Cultus ex factis; veneratio publica; martyr synonymus à nostro distinctus 4. § II. An sicut alter synonymus martyr, ita nofter ab equis distinctus; an tres Hippolytos in unum conflarit Prudentius; tempus ac focii martyrii; sepultura 6. § III. Celebris translatio S. Hippolyti in Gallias, miracula 8. § IV. Quisnam S. Hippolytus in Gallias fit translatus; sacra lipsana sub istius Martyris ac S. Concordiæ nomine honorata; Acta. COMPENDIUM MARTYRII. *Ex Martyrologio Adonis ad diem XIII Augusti.* MIRACULA. *Ex Petro Calo Ordinis FF. Prædicatorum.*
 Hyacinthus confessor ex Ordine FF. Prædicatorum, Cracoviæ in Polonia. COMMENT. PRÆV. § I. Præcipui auctores, qui Vitam & miracula hujus Sancti conscripserunt 309. § II. Sancti patria, nobile genus, studia litteraria, canonicatus & ingressio in Ordinem Prædicatorum 311. § III. Tempus tirocinii, & nonnulla incerta Sancti gesta; de quibus inter ipsos scriptores Dominicanos disceptatur 312. § IV. Deiparæ apparitio huic Sancto facta, & quædam prodigia ab ipso adhuc vivente patrata 315. § V. Alia ejusdem Sancti miracula, quæ tempore vitæ suæ patravit 317. § VI. Felix hujus Viri mors* five sanctitas ejusdem statim post obitum variis signis & revelationibus declarata 319. § VII. Diversi Polonorum conatus ad impetrandam venerabilis sui Popularis canonizationem 321. § VIII. Initium & incrementum legitimæ venerationis ante solennem ejusdem Beati canonizationem variis miraculis confirmata 324. § IX. Licentia obtenta ad elevandas Sancti reliquias, earumque inventio 326. § X. Offa Sancti in novo sacello ac altari iterum honorificè collocata 328. § XI. Bulla canonizationis, quo magnus hic Thaumaturgus catalogo Sanctorum adscribitur 331. § XII. Gloria Sancti post canonizationem longè latè que propagata & novis miraculis aucta 337.
 VITA, auctore Leandro Alberto Dominicano Bononiensi, *ex Opere de viris illustribus Ordinis Prædicatorum lib. 5 fol. 175 & sequentibus.* CAP. I. Sancti patria, nobilitas; Canonicatus, ingressus in Ordinem Prædicatorum, variæ virtutes & miracula 339. CAP. II. Alia Sancti adhuc viventis miracula, felix mors, & quædam prodigia post obitum ejus patrata 342. MIRACULA, quæ post obitum sancti Viri contigerunt, collectore R. P. F. Severino Cracoviensi ex Ordine Prædicatorum. *Recudimus ex Opere de vita, miraculis & Actis canonizationis S. Hyacinthi, quod Ro-*

ma anno 1594 editum est, lib. 2 cap. 1 & sequentibus. CAP. I. Beneficia, quæ Sanctus non diu post mortem, five ab anno Christi 1257 usque ad annum 1270 clientibus suis contulit 344. CAP. II. Miracula, quæ per intercessionem ejusdem Sancti ab anno 1270 usque ad annum 1280 patrata sunt 347. CAP. III. Morbis aliisque malis afflicti, qui ab anno 1280 usque ad annum 1290 opem Sancti senserunt 349. CAP. IV. Plures, invocato Sancti patrocinio, sanitatem aut alia beneficia ab anno 1290 usque ad annum 1500 impetrarunt 353. CAP. V. Varia miracula, quæ Sanctus seculo decimo sexto patravit 355. CAP. VI. Alia prodigia, quæ intercessione hujus Sancti eodem seculo decimo sexto contigerunt 359. ALIA MIRACULA, qua R. P. F. Severinus Cracoviensis Dominicanus ex Processu authentico & tabulis ad sepulcrum Sancti appensis contraxit in Vita S. Hyacinthi lib. 3 cap. 9 & sequentibus. SECTIO I. Plures mortui suscitati & abortivi vitæ donati 362. SECTIO II. Multi moribundi & jam agonizantes mirabiliter ad perfectam sanitatem reducti 363. SECTIO III. Diversi gravibus ac periculosis morbis affecti, implorato Sancti patrocinio, sanitati restituti 365. SECTIO IV. Liberati doloribus & incommodis membrorum, ad caput ac collum pertinentium 368. SECTIO V. Dolor pectoris aliarumque vicinarum partium, & languor pedum manuumque curati 371. SECTIO VI. Febri, aliisque morbis & vulneribus afflicti pristinae sanitati restituti 373. SECTIO VII. Mulieres in periculoso partu adjunctæ, & alii in diversis totius corporis doloribus, variisque casibus & infortuniis opem ejusdem sancti Thaumaturgi experti 376
 Hydruntini martyres multi in regno Neapolitano. COMMENTARIUS HISTORICUS § I. Cultus eorum & reliquæ in ecclesia Hydruntina 179 § II. Cultus amplificatio & extensio 181. § III. Hydruntum obsessum à Turcis & crudeliter expugnatum 183. § IV. Acta martyrum Hydruntinorum 185. § V. Incorruptio prodigiosa sacrorum corporum ac duplex translatio 187. § VI. Alia miracula 189. EXEMPLUM Informationis super martyrio gloriosorum martyrum Hydruntinorum, factæ coram episcopo Scodrensi, Hydruntinæ sedis Vicario generali anno MDXXXIX. *Ex impressis apud Capuanum à pag. 46* 191

I

Jeron presbyter martyr in Hollandia. COMMENT. PRÆV. Legitimus Sancti cultus è factis sacris & aliunde 475. ACTA, auctore Joanne à Leydis in Chronico Belgico ad annum DCCCXLVII &c. CAP. I. Jeronis patria, baptifinus, sacerdotium, & passio 476. CAP. II. Translatio corporis & miracula 478
 Inanus seu Evanus confessor in Scotia. 663
 Joannes & Georgius patriarchæ Constantinopolitani. Cultus, res gestæ & ætas 655
 Joannes episcopus confessor, civitatis Montis Marani in principatu ulteriore regna Neapolitani. VITA, *ex editione Ughelli* 510. ADDITIO ad Ughellum in editione Veneta 512
 Joannes & Crispus presbyteri Romani & fortè martyres. *Ex Martyrologiis* 545
 Juliana, *vide inferius* Leo.
 Juliana *vide infra* Paulus.

Julius

Julius senator & martyr Romæ. SYLLOGE de cultu, Actis & reliquiis 700
Junianus abbas, fundator monasterii Mariacensis in Pictaviensi Gallia provincia. COMMENT. PRÆV. § 1. Immemorabilis & publicus hujus Sancti cultus, distinctio ab alio Sancto ejusdem nominis, professio monastica, Acta, horumque scriptor 32. § II. Posthuma Sancti gloria ex duplici sacri corporis translatione & miraculis tunc patris 35. ACTA, auctore Vulfino Boëtio. *Ex nova Bibliotheca manuscritorum librorum, ubi Philippus Labbeus noster tomo 2 pag. 569 & sequentibus edidit vitam hujus Sancti, quam nos contulimus cum editione Mabillonii, qui eandem inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini seculo primo à pag. 307 vulgavit* 38. CAP. I. Patria Sancti, adolescentia in eremo transacta, & digressio ad Acta S. Radegundis 39. CAP. II. Cœnobitica Sancti Vita, sacerdotium, innocentia contra falsam accusationem miraculo patefacta, & fundatio monasterii Mariacensis 40. CAP. III. Sanctus spiritu prophetiæ præditus, & divina ultio in fures, qui ei damnum aut injuriam inferre volebant 42. CAP. IV. Ultima Sancti monita ante mortem, pius obitus simul cum sancta Radegunde, honorificæ exsequiæ & locus sepulturæ divinitus assignatus 45

L

Laudulfus episcopus & confessor Ebroicis in Gallia 96. *Ex Breviario Ebroicensi.*
Laurentius eremita confessor, Sublaci in Latio. COMMENT. PRÆV. Cultus ejus antiquus asseritur 302. VITA. *Ex testibus & examine ad beatificationem.* CAP. I. Casuale Beati homicidium & mirabilis pœnitentia 304. CAP. II. Aliæ ejus virtutes, favor Deiparæ, felix obitus 306. Breve compendium miraculorum beati Fratris Laurentii factorum in vita 307. Miracula post obitum Fratris Laurentii facta 308
Laurus, vide supra Florus.
Lautia vel Lautiana, vide Pontemus.
Leo & Juliana martyres Myræ in Lycia 546
Leontius martyr, vide Filion &c.
Liberatus abbas, Bonifacius Diaconus, Servus & Rusticus subdiaconi, Rogatus & Septimus monachi, & Maximus puer, martyres Carthagine in Africa. COMMENT. PRÆV. Scriptor Passionis, ejusque tempus & locus; Sanctorum verò cultus in Ecclesia celebris 454. Passio, auctore Victore Vitenfi episcopo 455
Ludovicus episcopus Tolosanus, Ordinis Fratrum Minorum, Brincolæ in Provincia Gallia. COMMENT. PRÆV. § I. Regium Sancti genus; fratres ac sorores; primogenitura; nomen; tempus ac locus natalis, captivitas in Hispania 775. § II. Captivitas virtutibus illustrata; liberatio; prima tonsura clericalis, & minores Ordines singulari cum privilegio obtenta; Sancti confessorius 777. § III. Sanctus ad cathedram Lugdunensem nominatus; tempus primæ tonsuræ ac minorum ordinum; item de majoribus ei collatis 780. § IV. Mira rerum caducarum despicientia; professio instituti FF. Minorum; episcopatus duplex 781. § V. Tempus, quo Sanctus renuntiavit terreno regno 783. § VI. Discessus & adventus ad urbem Tolosanam; virtutum exempla; vigilantia pastoralis; locus & annus mortis. 784. §

VII. Testamentum, sepultura, elogia; forma corporis, effigies 787. § VIII. Quædam de præcipuis Sancti virtutibus additamenta 789. § IX. Mortui per S. Ludovici merita ad vitam revocati 791. § X. Contracti, febricitantes, podagrici, surdi, muti, cæci, amentes, naufragi sospitantur 793. § XI. Depulsa mortis pericula, aliæque calamitates; nonnullæ ad illa observationes 796. § XII. Ludovicus Sanctorum catalogo adscriptus; epistolæ ad reges ac principes, necnon ad ipsam Sancti matrem super hac re datæ; translatio corporis 797. § XIII. Corpus Massiliâ translatum Valentiam; publica Sancti veneratio per varias Europæ regiones propagata 799. § XIV. Sanctus urbis Malacitanæ patronus; item in provincia Provinciæ; reliquiæ; memoria in Fastis sacris 802. § XV. Hymnus, Officia, scriptores Vitæ 804. VITA, auctore anonymo synchrono, qui Sancto familiaris fuit, à *Fratre Henrico Sedulio Ordinis FF. Minorum edita.* Præfatio editoris 806. CAP. I. Regii natales, pla educatio, captivitas; morbus post votum sanatus; periculum mortis sine damno; mundi contemptus; preces; diaboli machinæ 807. CAP. II. Reverentia erga sacrificium Missæ; usus SS. Eucharistiæ; veneratio crucis ac reliquiarum; fuga otii ac vanorum colloquiorum; exercitiâ mentis & corporis; consuetudo cum probatis viris; eruditio; conciones 809. CAP. III. Contemptus regni ex amore paupertatis Evangelicæ; clericatus; iteratum votum de amplectendo instituto Fratrum Minorum, illius professio; mirus amor paupertatis; demississima obsequia pauperibus præstita ac miraculis compensata 811. CAP. IV. Ordines, sacerdotium; episcopalis dignitas cum abjectis Fratrum muniis conjuncta; severitas vitæ; virginitas; amor reprehensionis & pacis; odium detractationis; dissidentium reconciliatio 813. CAP. V. Zelus animarum; misericordia erga pauperes & captivos; cura episcopalis, prudentia, corporis & animi doctes; mors & sepultura 815. CAP. VI. Mortui resuscitati, claudi & impediti restituti, podagrici & chiragrici sanati 817. CAP. VII. Laborantes febri, surdi, muti, cæci, amentes sospitati 819. CAP. VIII. Adjuti naufragi; epileptici ac aliis morbis detenti; Sancti obtrectatores puniti; canonizatio, translatio corporis 820

M

Maccarthennus episcopus confessor Clochôræ in Hibernia. COMMENT. PRÆV. Cultus ejus & Acta 208. ACTA MUTILA, auctore anonymo, ex codice nostro membranaceo *Salmanicensi notato P. Ms. 11* 209
Magnus episcopus & martyr in Italia. COMMENT. PRÆV. § I. Proponuntur intricatæ difficultates circa distinctionem variorum Sanctorum, qui hac die sub eodem nomine coluntur 701. § II. Publicus hujus Sancti cultus, varia Acta, eorumque compendium, & nonnullæ circa illud difficultates 703. § III. Translatio reliquiarum hujus Sancti ex urbe Fundana ad civitatem Verulanam ac deinde ad Anagninam 708. § IV. Inquiritur, ad quem Sanctum hujus nominis spectent reliquiæ, quæ Romam & ad alias longinquas regiones translatae sunt 710. ACTA, auctore anonymo, *ex membranaceo Musei nostri*

INDEX SANCTORUM

- noſtri codice, ſignato ✠ Ms. 74, folio 177 & ſequentibus 713. CAP. I. Sancti patria, conditio, converſio ad Chriſtum, epiſcopatus, comprehenſio pro Chriſtiana fide, liberatio è carcere, peregrinatio & miraculum 714. CAP. II. Quædam hujus ſancti Epiſcopi itinera, varia miracula & martyrium 715
- Magnus martyr Cæſareæ in Cappadocia. COMMENT. PRÆV. Diſtinctio hujus ſancti Martyris ab altero, Acta & immemorabilis cultus 717. ACTA, collectore Petro Calo Dominicano, ex Ms. codice de *Vitis Sanctorum part. 2 fol. 87* 718
- Magnus confessor & epiſcopus Avenionenſis in Gallia. SYLLOGE HISTORICA. Publicus Sancti cultus, annua feſtivitatis memoria, & brevis geſtorum notitia 755
- Mamas vel Mammes martyr, Cæſareæ in Cappadocia. COMMENT. PRÆV. § I. Illuſtriſſimi martyris geſta prorsus obſcura & incerta 423. § II. An duo Mamantes in unum confuſi; Actorum cum Græcorum tum Latinorum exemplaria, auctores, valor 426. § III. Celeberrimus cum apud Græcos tum apud Latinos ſancti Mamantis cultus; ejuſdem apud utroſque invocatio 428. § IV. Eccleſiæ, corpus apud Cæſarienſes in Cappadocia 430. § V. An noſtri S. Mamantis corpus Hieroſolymis fuerit ſeculo ſexto; an delatum Mediolanum, an in Cyprum; reliquiæ Lucenſes, Elwangenſes, Lingonenſes, Lorbanenſes &c. 432. PASSIO, auctore Godefrido Lingonenſi epiſcopo, ex codice Ms. *Caruſæ Divionenſis*. CAP. I. Sanctus, parentibus in carcere mortuus, ab alia matrona adoptatur; ejus in fide conſtantia blanditiis ac tormentis fruſtra tentata 435. CAP. II. Mira operatur inter beſtias, captivitas, ſuperati ignes, mitigata feræ, martyrium 437. RELIQUIÆ in Galliam ad Lingonenſes tranſlatæ 439. HISTORIA TRANSLATIONUM, ab anonymo quodam ſacerdote Lingonenſi conſcripta, & in *Bibliotheca Floriacenſi Joannis à Bosco typis edita pag. 226 & ſequentibus xſſi dextri 440*. CAP. I. Mira oſſis S. Mamantis tranſlatio ad eccleſiam Lingonenſem 441. CAP. II. Brachium S. Mamantis eccleſiæ Lingonenſi impetratum; ſanguis ex eodem manans 442. CAP. III. Inventio capitis S. Mamantis; ejus veritas viſione confirmata; tranſlatio ad Lingonenſes; miracula 444
- Mammes martyr Alexandrinus. Ex *Hieronymianis* 418
- Mammita cum fociis Alexandriæ. Ex *Hieronymianis* 418
- Mandrianus & Flavianus martyres Telone in Provincia Galliæ. SYLLOGE CRITICA. Publicus horum Sanctorum cultus, notitia prioris ex veteri chronico, & traditio quædam de geſtis eorum 748
- Marcellus epiſcopus ac martyr Apameæ in Syria. COMMENT. PRÆV. § I. Apameæ notitia; Sancti patria, parentes, vita ſecularis & forte ſolitaria; munus epiſcopale magna cum laude adminiſtratum, communicatio cum martyribus 151. § II. Martyrium, ejuſque tempus, publica veneratio è Faſtis Græcis ac Latinis; an martyr hodiernus ab alio ſynonymo diverſus; Acta 154. COMPENDIUM ACTORUM. Ex *Theodoro Cyri epiſcopo lib. 5 Eccleſiaſtica hiſtoria cap. 21 à pag. 262 editionis Valeſiana* 155
- Marciana, vide Pontemus.
- Marianus confessor in Biturigibus Galliæ. COMMENT. PRÆV. Cultus & diſtinctio à ſynonymis 734. ELOGIUM è *Gregorio Turonenſi de gloria confessorum cap. 81* 734
- Marinus epiſcopus confessor in monaſterio S. Petri Befaluenſi diœceſis Gerundenſis in Catalonia 731
- Martyres XIX cum Concordia & Hippolyto, de quibus ſuprà.
- Martyres XXXIII in Palæſtina. Cultus è Martyrologio Romano ac Faſtis Græcis 265
- Maximus abbas, Anaſtaſius monachus, ac alius Anaſtaſius item monachus & apocriſtarius Romanus, confessores Conſtantinopoli. COMMENT. PRÆV. § I. Sancti Maximi nomen, natales, illuſtre in aula munus quando commutatum cum monaſtico inſtituto 97. § II. Dignitas abbatialis in monaſterio Chryſopolitano; iter Africanum ab eo ſuſceptum qua de cauſa, quo tempore, ac quo fructu 99. § III. Epiſtola ſcripta in Africa contra exortum errorem; cum Pyrrho Monothelita ibidem diſputatio; Acta Romæ; lucubrationes; iter Conſtantinopolitanum 101 § IV. Probroſa contra Sanctum ejuſque diſcipulum concertatio Conſtantinopoli; primum exilium; duæ aliæ alibi cum hæreticis concertationes, poſt quas reducitur Conſtantinopolim verſus 104. § V. Sancti conſtantia Rhegii fruſtra blanditiis tentata; blaſphemia adverſus Virginem Deiparam ei perperam imputata 106. § VI. Lata adverſus Sanctos noſtros tres ſententia barbara ac executioni mandata Conſtantinopoli; miraculum 108. § VII. Sancti ad varia loca detrufi; Anaſtaſii unius ac Maximi obitus; hujus item gloria ſepulcri; martyrii laureola an S. Maximo ac commilitonibus duobus tribuenda; ætas Sancti ac unius è diſcipulis ejus 110. § VIII. Sancti Anaſtaſii apocriſtarii geſta poſt mortem S. Maximi, obitus, ætas, elogium, ulterior de eo notitia, diſcipuli 112. § IX. Cultus ex Græcis ac Latinis Faſtis; nonnullæ hac occasione obſervationes 114. § X. Documentorum aliquot ſuperius citatorum notitiæ 115. ACTA AB AUCTORE ANONYMO CONSCRIPTA, *Latine reddita à R. P. Jacobo Pontano Societatis Jeſu* 118. CAP. I. Natales, educatio, litterarum ſtudia, vita aulica & monaſtica, diſceſſus propter Monothelitæ 118. CAP. II. Sanctus contra hæreſim Monothelitarum egregiè promovet veritatem Catholicam in Africa 120. CAP. III. Pyrrhi Monothelitæ confutatio; acta Romæ pro fide orthodoxa; Opera conſcripta 122. CAP. IV. Orthodoxa Sancti fides calumniis variis ac vexationibus Conſtantinopoli nequidquam exercita 125. CAP. V. Acta Sancti Bizyæ cum Theodoſio epiſcopo, ac relata de eo victoria; traducitur Rhegium 127. CAP. VI. Tormenta Conſtantinopoli Sancto ac Anaſtaſio diſcipulo irrogata; eorum uti & Anaſtaſii alterius exilium; duorum priorum mors; ſepulcrum Maximi glorioſum, apoſtrophe biographi 130
- Maximus puer martyr. Vide Liberatus abbas &c. Maximus, vide ſuprà Florus.
- Michæas ſenior propheta. Sanctus hic cum alio confuſus; quiſnam & cur hoc die detur; quid de eo Faſti; ipſius vaticinia 147
- Mochteus vel Mochteus epiſcopus Lugmadenſis in Hibernia COMMENT. PRÆV. § I. Sancti nomen, diſcipuli, monaſteria; an fuerit præſul Ardmachanus 736. § II. Cultus variis diebus aſſixus; Sancti ſynonymi à noſtro diverſi, tempus

AD TOMUM III AUGUSTI.

pus vitæ 738. § III. Vaticinium, quod à sancto Patricio de nostro editum fertur, videtur probabilius subleſtæ fidei; Sancti noſtri prophetiæ 740. § IV. Examinantur Sancti ſcripta & Vita 741. VITA, auctore anonymo, ex noſtro codice Salmanticenſi antiquo Ms. membraneo, qui ſignatur P. Ms. II. CAP. I. Liberatur à naufragio, diſcit ab angelo litteras, ſtudet ac docet Romæ; fit epiſcopus, condat monaſteria, diſcipulorum ad eum concurſus; S. Patricii diſceſſus 743. CAP. II. Miracula à Sancto patrata, vaticinia; felix ipſius obitus 744
Myron preſbyter & martyr, Cyzici in Myſia minore. COMMENT. PRÆV. Annua Sancti veneratio, Acta, tempus ac palæſtra martyrii 420. MARTYRIUM, auctore Laurentio monacho Rutiienſi in Calabria, ex codice Ambroſiano f. N. n. 152. Interprete J. P. 421

N

Nicolaus eremita in Sicilia. COMMENT. PRÆV. Probatum cultus ejus legitimus 513. ACTA, auctore ejus conſeſſario, ſed aucta poſterius 514. HYMNUS ad S. Nicolaum 516
Noſtrianus epiſcopus conſeſſor, Neapoli in Campania Italiæ. SYLLOGE de cultu & ætate. ELOGIUM, Ex Caracciolo.

O

O Rion, Æmilii & Agnatus martyres Alexandrini. Ex Hieronymianis 289

P

P Armus martyr incerto loco, Ex Hieronymianis 149
Paulus martyr incerto loco. Ex Hieronymianis 149
Paulus, Juliana; item Stratonicus, Quadratus, & Acacius martyres Ptolemaide. COMMENT. PRÆV. Cultus, palæſtra, Acta 446. MARTYRIUM. Ex editis apud Surium ad diem XVII Auguſti. CAP. I. SS. Paulus & Juliana variis pro fide cruciatibus torquentur 448. CAP. II. Eorum liſtores martyrio affecti; alia amborum tormenta; cibus illis cælitus ſubmiſtratus; conſervata S. Julianæ pudicitia 450. CAP. III. Martyrum conſtantia aliis poenis exercita; obitus ac ſepultura 452
Petrus Gualdenſis tertii Ordinis S. Franciſci eremita in Marchia Anconitana Italiæ. Locus, cultus, aliæ notiæ, diſcipulus 822
Philippus martyr cum ſociis Nicomediæ. SYLLOGE. Cultus, ſocii, elogium, Acta 418
Pilentia, vide Pontemus.
Polyænuſ vide ſuprà Hermas.
Pontemus, Pilentia, Tatiana & Marciana, Heliana & Lautia ſeu Lauciana martyres, Amæſæ in Ponto 546
Poſſeſſor martyr incerto loco. Ex Hieronymianis 149
Proculus, vide ſuprà Florus.
Projeſtitius martyr Bergomi in Italia. SYLLOGE HISTORICA. § I. Natales, diaconatus, tempus martyrii 539. § II. Epitaphium, cultus publicus, leſtiones propriæ 541. § III. Mirabilis apparitio, inventio corporis, variæ ejuſdem tranſlationes; brevis quædam nonnullorum Sanctorum Bergomenſium notiæ; ob-

ſervationes de Vitis ac propriis leſtioneſ S. Projeſtitii 543
Proſalamus martyr incerto loco. Ex Hieronymianis 149
Proſpolinus martyr incerto loco. Ex Hieronymianis 149

Q

Q Uadratus, vide ſuprà Paulus.

R

R Adegundis regina, poſtmodum monialis, Pictavii in Gallia. COMMENT. PRÆV. § I. Antiquus Sanctæ cultus, ſcriptores Actorum, & diverſa eorum apographa 46. § II. Sanctæ patria, regium ſtemma, occaſio captivitatis, migratio in Galliam, & conjugium cum Clotario Rege 49. § III. Difficultates quædam circa divortium Sanctæ cum rege Clotario, & diaconalem ejus conſecrationem 51. § IV. Diſceſſus Sanctæ in Aquitaniam, liberalitas erga loca ſacra, conſtructio monaſteriorum, & variæ virtutes, quas in Pictaviienſi monialium cœnobio exerçuit 54. § V. Studium Sanctæ, ut monaſterium ſuum Pictaviienſe exactâ diſciplinæ obſervantiâ muniret, illudque ſacris reliquiis ornaret 57. § VI. Sollicitudo Sanctæ, ut idem monialium cœnobium ſub certa regula ac tutela præſulum regumque conſervaret 60. § VII. Annus mortis, honorifica Sanctæ ſepultura, ſacræ reliquiæ, miracula, & quædam Pictaviienſium de illa traditiones examinantur 64. ACTA SIVE LIBER PRIMUS VITÆ, auctore S. Venantio Honorio Clementiano Fortunato, epiſcopo Pictaviienſi & Sanctæ ſynchro- no. Ex Ms. codice apud Cifterciienſes Vallis-Lucenſis ſervato, cujus apographum cum variis Mss., & cum editione Mabilloniana con- tulimus 67. CAP. I. Sanctæ patria, regium ſtemma, adventus in Galliam, educatio, pietas, & nuptiæ cum rege Clotario 68. CAP. II. Divortium Sanctæ cum marito, profeſſio monaſtica, miſericordia ejus erga pauperes & ægros miraculis confirmata 70. CAP. III. Rigidum Sanctæ jejunitium, viliffima cœnobii mi- niſteria, & ſevera corporis ſui caſtigatio 72. CAP. IV. Diverſa miracula, quæ Sancta tempore vitæ monaſtica, & in die mortis ſuæ patravit 73. ACTA ALTERA SIVE LIBER SECUNDUS VITÆ, auctore Baudonivia moniali cœ- va, & familiari Sanctæ diſcipula. Ex eodem Ms. codice, apud Cifterciienſes Vallis-Lucenſis ſervato, cujus apographum etiam cum variis Mss., & cum editione Mabilloniana tol- latum eſt 74. CAP. I. Ortus Sanctæ, conju- gium cum rege, zelus fidei, divortium, pro- feſſio vitæ monaſtica & conſtantia in proſoſito. CAP. II. Præcipuæ illius virtutes in vita mo- naſtica 77. CAP. III. Reverentia ipſius erga ſacras ſanctorum exuvias & reliquias ſanctæ Crucis 79. CAP. IV. Auxilium naufragantibus præſtitum, aliæque miracula, mira Sanctæ viſio, & pius obitus 81. CAP. V. Honorifica Sanctæ ſepultura, & quædam miracula poſt obitum ejus patrata 82. ALIA VITA CLARIORE STILO EX DUOBUS PRÆCEDENTIBUS ACTIS COLLECTA. Auctore venerabili Hildeberto præ- ſule Cenomanenſi ac poſtea archiepiſcopo Tu- ronenſi. Ex editione D. Antonii Beaugendre, monachi Benediſtini, qui Parisiſ Opera Hil- deberti

INDEX SANCTORUM

- deberti & Marbodi anno 1708 imprimi curavit, columna 885 & sequentibus 83. CAP. I. Sanctæ patria, regium genus, captivitas, educatio in Gallia, & pia opera, quæ usque ad nubilem ætatem exerceit 84. CAP. II. Nuptiæ cum rege Clotario & pia vita, quam tempore conjugii in aula duxit 85. CAP. III. Monastica Sanctæ professio, liberalitas erga ecclesias, fundatio parthenonis Pictaviensis, ex quo rex eam ad conjugium retrahere frustra nititur 87. CAP. IV. Austera Sanctæ abstinencia, dira corporis afflictio, aliæque virtutes monasticæ, quibus tunc potissimum Pictavi fulsit 88. CAP. V. Diversa miracula, quæ Deus per intercessionem hujus Sanctæ patravit* 90
- Radegundis vel Radigunda, aliis Radiana virgo, in Castro Wollenburgico Sueviæ prope Augustam Vindelicorum. SYLLOGE HISTORICA. Publicus Sanctæ cultus, quædam gesta, & gloria posthuma 93
- Rainaldus vel Raynaldus archiepiscopus Ravennæ, Ravennæ in Italia. COMMENT. PRÆV. § I. Veneratio Beati ab immemorabili tempore, miracula, reliquiæ, quoddam elogium, & præcipuus Actorum ejus scriptor 688. § II. Chronologicus Actorum ordo, & quædam eorumdem analecta 690. ACTA ET MIRACULA, quæ Nicolaus de Arimino Minorita anno Christi MCDXIII collegit. *Ex apographo Henschenii nostri, qui illud Ravenna ex Mss. documentis istius ecclesiæ descripsit, & quod cum editione Ughelliana collatum est.* CAP. I. Beati patria, pia adolescentia, & vita inter Clericos sanctæ acta 692. CAP. II. Electio ejus in archiepiscopum Ravennatem, variæ ipsius in hoc munere virtutes, miraculum & felix obitus 694. CAP. III. Diversa miracula, quæ post mortem patrocinio Beati contigerunt 695
- Relindis reclusa. *Vide superius* Benedicta & Cæcilia.
- Rochus confessor, apud Montem Pessulanum in Gallia. COMMENT. PRÆV. § I. Natales, nomen; fabula Sancto afficta; an tertium Ordinem S. Francisci fuerit amplexus 380. § II. Memoria in sacris Fastis; initia publici cultus seculo XIV; an à concilio Constantiensi is ipsi decretus ob depulsam pestem seculo XV; corpus tum pro sancto habitum & Arelatem translatum 382. § III. Publica veneratio ex reliquiis sacris in Hispania, Gallia, Taurini; item in Italia, Germania ac Belgio; patrocinium tempore pestis 384. § IV. Præsentissimum Sancti in morbo contagioso patrocinium aliunde confirmatum; erectæ in ejus honorem confraternitates; gloria ipsius à poetis celebrata 387. § V. Officia divina, Missæ, singularis observatio festi, ecclesiæ in Ordine Seraphico dicatæ &c. 389. § VI. Corpus Sancti Venetias translatum; difficultates, quæ translationi huic incommodant; magnificentissimum ibidem templum; confraternitas &c. 391. § VII. Varia Vitæ exemplaria recensita 394. § VIII. Ms. Belfortianum singulare in reditu Sancti atque adeo in loco mortis; nostrum de Actis S. Rochi judicium; annus ac dies obitus; Vitæ quænam, & cur præ aliis a nobis dentur 396. VITA, auctore Francisco Diedo, civitatis Brixiensis præfecto, ex bibliotheca S. Galli cum duabus editionibus collata. PRÆFATIO AUCTORIS 399. CAP. I. Sancti ortus, educatio, contemptus mundi; mors parentum; bona in pauperes distributa 400. CAP. II. Peregrinatio Italica; sanationes pestiferorum; iter Romanatum; Cardinalis mirè à luc liberatus; colloquium cum Pontifice, Acta Placentiæ in morbo contagioso; Sanctus ipse eodem correptus, ac divinitus adjutus 401. CAP. III. Divinitus cibatur; innotescit ejus sanctitas; Gothardi patientiam exercet, & ad vitam solitariam eum inducit; ab angelo sanatur; curat bruta; vox ad eum cælestis 404. CAP. IV. Patientia per annos quinque in carcere probata; defensa ejus innocentia, apparitio angeli; impetratum patrocinium contra pestem; mors; agnitio; miracula, templa 406. ACTA BREVIORA; auctore anonymo, ex Ms. Belfortii, qui illud acquisivit à cœnobio Bethleemitarum prope Lovanium, & contulit cum duobus aliis Mss. Patrum Cælestinorum Parisiensium & Amblanensium. CAP. I. Mira Sancti nativitas, ejusque post patris ac matris obitum peregrinatio in Italiam salutifera 407. CAP. II. Gesta Placentiæ, reditus in patriam, obitus ibidem, & mirabilis agnitio 409. GLORIA POSTHUMA apud Antverpienses. § I. Reliquiæ, piæ fundationes, sodalitiū, privilegium 410. § II. Confraternitas canonicè erecta; ab Alexandro Papa VII confirmata ejus statuta; gratiæ spirituales eidem concessæ 411. § III. Confraternitatis præfectus ac patronus; præterita ac moderna solennitas festo sancti Rochi; personæ eidem sodalitiū inscriptæ 414
- Rogatus monachus martyr. *Vide supra* Liberatus abbas &c.
- Romulus martyr. *Vide* Filion &c.
- Rufinus confessor apud Mantuam in Italia. Notitia de cultu 730
- Rufinus martyr. *Vide* Filion &c.
- Rusticus subdiaconus martyr. *Vide supra* Liberatus abbas &c.

S

- Satyrus episcopus martyr cum sociis, Aretii in Tuscia Italia 731
- Sebaldus eremita Norimbergæ in Germania. COMMENT. PRÆV. § I. Antiquus hujus Sancti cultus ex variis monumentis probatus, & ab ipso Pontifice Romano confirmatus 762. § II. Manuscriptum Actorum exemplar & metricum eorumdem compendium, quæ ab hæreticorum calumniis vindicantur 764. § III. Examen Actorum, pretiosus Sancti tumulus jam destructus, præsens reliquiarum ejus status, & salutaris monitio ad Norimbergenses 766. ACTA auctore anonymo incertæ ætatis. *Ex Ms. Carthusiæ Gemnicensis in Austria, cujus apographum Joannes Gamans noster anno 1638 ad nos misit.* CAP. I. Mira Sancti nativitas, pia educatio, nuptiæ solutæ, vita eremitica, prædicatio Evangelii in Longobardia cum variis miraculis 769. CAP. II. Prædicatio & miracula ejus in Germania, obitus & locus sepulturæ mirabiliter assignatus 771. CAP. III. Miracula, quæ post obitum ipsius contigerunt 773
- Septimus monachus martyr. *Vide supra* Liberatus abbas &c.
- Serapion. *Vide supra* Hermas.
- Serena Romæ. SYLLOGE HISTORICO-CRITICA Antiqua hujus Sanctæ memoria in Martyrologiis, & diversæ de conditione gestisque ejus opiniones 263
- Servus

AD TOMUM III AUGUSTI.

Servus subdiaconus martyr. *Vide supra* Liberatus abbas &c.

Simplicianus episcopus confessor Mediolani in Insubria. COMMENT. PRÆV. Cultus, patria, ætas, conditio ante episcopatum 280. VITA ex *Bonino Mombritio* tomo. 2. CAP. I. De Sancti præclaro in studiis & virtutibus progressu, præsertim Romæ, ubi celebrem Victorinum rhetorem, urbe stupente, ad fidem adducit 282. CAP. II. Victorino probè instituto & baptizato, multis præconiis clarus Mediolanum revertitur, ubi S. Augustinum convertit, & mortuo S. Ambrosio succedit 283. VITA ALTERA. Ex Josepho Ripamontio historiæ ecclesiæ Mediolanensis libro sexto 284

Strategius & Eutyrianus martyres. Memoria in Fastis Græcis 730

Strato martyr cum focii Nicomediæ. SYLLOGE. Cultus, focii, elogium, Acta 418

Stratonicus, *vide supra* Paulus.

Sylvius martyr, *vide* Filion &c.

T

Tatiana, *vide* Pontemus.

Tharficius acolythus Martyr Romæ. Ex *Actis S. Stephani Papa 2 Augusti* 201

Thecla, *vide* Timotheus &c.

Theodolus episcopus confessor, Seduni in Gallia. *Brevis notitia ex Martyrologiis, & Gallia Christiana* 302

Theodolus martyr, *vide* Filion &c.

Theodorus seu Theodulus episcopus Octodorensis vel Sedunensis, in Valesia apud Helvetos. COMMENT. PRÆV. § I. Antiquus Sancti cultus, scriptor Actorum, & varia horum exemplaria 273. § II. Intricata difficultas circa personam & ætatem episcopi Octodorensis vel Sedunensis, qui hoc die colitur 275. ACTA, auctore quodam Ruodperto vel Roberto monacho peregrino. Ex *Legendario S. Anatolii Salinensis in Burgundia, quod cum aliis Mss. codicibus collatum est* 278

Thyrus & focii martyres in Perfide. Ex *Hieronymianis* 289

Timotheus, Thecla & Agapius martyres in Palæstina. COMMENT. PRÆV. Cultus è Fastis Græcis ac Martyrologio Romano; palæstra ac tempus martyrii, ædes sacra S. Timothei 727. MARTYRIUM, ex *Ensebio de Martyribus Palæstina cap. 3 & 6 pag. 321 & 326 editionis Valefiane* 728

Timotheus martyr, *vide* Filion &c.

Titulus martyr in Syria. Ex *Hieronymianis* 149

Titus diaconus martyr Romæ. Ex *Martyrologio Romano* 291

U

Ursacius vel Arfacius confessor Nicomediæ in Bithynia. COMMENT. PRÆV. Cultus, locus ac tempus mortis, vitæ institutum, ACTA 270. COMPENDIUM ACTORUM. Ex *Sozomeno ecclesiastica historia lib. 4 cap. 16, pag. 559 editionis Valefiane* 271

Urficius vel Ursicius miles ac martyr in Illyrico. COMMENT. PRÆV. Cultus, elogium, ACTA 156. ACTA auctore anonymo. Ex *codice Ms. bibliothecæ Casaræ Vindobonensis, interprete F. P. CAP. I. Patria, vita militaris, insidiæ contra Sanctum, examen, varia tormenta 158. CAP. II. Alia contra Sancti constantiam molimina, martyrium, sepultura* 161

V

Vannes martyr in Persia. COMMENT. PRÆV. Cultus, dies mortis, annus martyrii è Persica persecutione fixus 285. ACTA, auctore anonymo, è *Ms. membraneo Capituli ecclesiæ metropolitana Parisiensis, collato cum alio, è codice Moissiacensi* 287

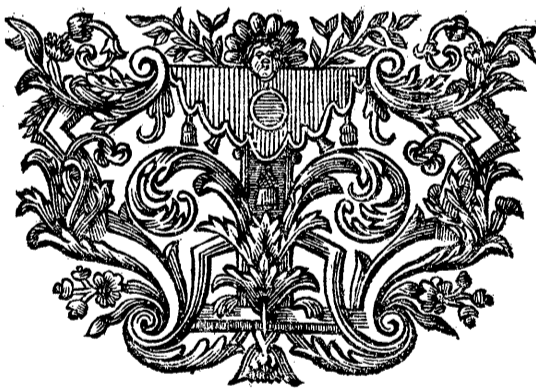
W

Wigbertus presbyter confessor in Germania. COMMENT. PRÆV. Synonymi plures, hujus patria, cultus & gesta. VITA auctore Servato Lupo, abbate Ferrariensi. Ex *editione Stephani Baluzii* 132. CAP. I. Ob virtutum famam à sancto Bonifacio in Germaniam accersitus, binis cœnobiis præficitur, sed privatus obiit 134. CAP. II. Multiplicia ad tumulum signa, corpus effoditur, & transfertur ob metum Saxonum, qui cælesti visione fugantur 135. CAP. III. Nova prodigia, corpus perducitur Hertfeldiam, ibique variè ornatur, variæ sanationes 136

Z

Zelattis martyr, *vide* Filion &c.

Zuentiboldus rex confessor Sustereni in agro Juliacensi. SYLLOGE DE CULTU 138

I N D E X C H R O N O L O G I C U S

A N T E C H R I S T U M N A T U M.

Ichæas senior Propheta pag. 148

S E C U L O I I.

Anno 192 Martyrio coronatur S. Julius senator 700

S E C U L O I I I.

250 *circiter* S. Myro presbyter Cyfici in Mysia minore pro Christo passus est 420
Item S. Magnus episc. in Italia 717
258 SS. Hippolytus, Concordia, aliique martyrium subeunt 8
274 S. Mamas vel Mammes Cæsareæ in Cappadociâ martyrium consummat 425
Eod. an. nascitur S. Constantinus M. Imp. 556
Sub Aureliano patitur S. Agapitus M. Præneste in Italia 527

S E C U L O I V.

Circa initium hujus seculi vel finem præcedentis martyrio coronati sunt
Sub Maximiano S. Eusebius in Palæstina 150
Sub Diocletiano S. Cassianus episc. Tuderti in Umbria 26
S. Felix episc. Valle Gardumi in Tyroli 164
S. Ambrosius centurio 290
S. Diomedes medicus 268
Sub Maximiano S. Andreas tributus & socii 723
Sub Maximino S. Ursacius vel Ursicinus miles 143
304 S. Timotheus apud Gazam in Palæstina 728
Eod. an. & Loco SS. Agapius & Thecla ad bestias damnati 728
306 Idem S. Agapius Cæsareæ martyrium consummat à bestiis dilaniatus 729
320 Nascitur S. Simplicianus episc. Mediolanensis 281
325 S. Helena à Constantino filio creatur Imperatrix 575
anno eodem Hierosolymam proficiscitur 562
328 *aut aliquanto serius* moritur 573
350 *circiter* S. Satyrus episc. Aretii in Tuscia mortalem vitam exiit 731
354 *elapso*, natus est S. Alypius episc. Tagastensis 203
358 S. Arfacius episc. Nicomediensis in Bithynia migrat ad Superos 270
384 S. Alypius cum S. Augustino Mediolanum proficiscitur 204
386 Uterque convertitur 205
387 Ambo baptizantur 206
389 *circiter* S. Marcellus episc. Apameensis in Syria martyrium subiit 154
393 S. Alypius inuisit S. Hieronymum 207
394 Idem creatur episcopus 207
400 Moritur S. Simplicianus 281

S E C U L O V.

407 *circiter* Prudentius Clemens S. Cassiani Martulum Romæ suppliciter veneratur 4
423 S. Vannes in Persia martyrio defungitur 287
426 S. Titus diaconus palmam eandem consequitur Romæ 291
444 S. Nestorianus episc. præest Neapolitanis 294
446 Obit S. Firminus episc. Metensis 655
483 SS. Liberatus abbas, Bonifacius diaconus, Servus & Rusticus subdiaconi, Rogatus & Septimus monachi, & Maximus puer Carthagine in Africa pro fide mortem oppetunt 454
484 Nascitur S. Armagilus conf. in Britannia Armorica Gallia 298

S E C U L O V I.

Sub initium seculi vi floruit S. Marianus conf. in Biturigibus Gallia 735
520 Ad Superos transit S. Joannes patriarcha Constantinopolitanus 655
528 S. Callistus episc. Tudertensis in Umbria martyrii palmâ donatur 168
529 *circiter* S. Radegundis captivâ in Galliam ducitur à Clotario rege 50
532 S. Eleutherius Droctoaldo succedit in cathedra Autissiodorensi in Gallia 300
533 Idem Sanctus subscribit concilio Aurelianensi II 300
535 *circiter* vivere desit S. Donatus presbyter eremita in Provincia 736
538 S. Radegundis nubit Clotario regi 50
Anno eodem S. Eleutherius subscribit concilio Aurelianensi III 300
541 Concilio Aurelianensi IV 300
549 Concilio Aurelianensi V 300
Circa medium hujus seculi S. Aregius vel Aridius Decesæ in territorio Nivernensi sedit episcopus 297
552 Vitæ finem imponit S. Armagilus conf. 298
561 S. Elutherii obitus 300
567 Concilium Turonense II scribit ad S. Radegundem 59
570 S. Radegundis suum cœnobium munat regulâ S. Cæsarii 60
580 S. Elaphius episc. Catalauni in Campania Gallia è vita migrat 747
Eodem anno circiter nascitur S. Maximus abbas 112
587 Moriuntur S. Junianus abbas, fundator monasterii Mariacensis & S. Radegundis 587

S E C U L O V I I.

Seculo vii in aula Heraclii Imperatoris floruit S. Maximus 97
618 Nascitur S. Anastasius discipulus S. Maximii 112
622 E vivis excedit S. Guenninus episc. Venetensis in Gallia 663
639 *circiter* S. Maximus creatur abbas in monasterio

AD TOMUM III AUGUSTI.

nafterio Chryfopolitano 99	1046 E vita migrat S. Druthmarus abbas Cor-
<i>Eodem anno vel proximè sequenti</i> obit S. Bertul-	beienfis 141
fus abbas Bobii in Liguria Italiae 750	1067 Transiit ad Superos B. Nicolaus eremita 513
640 <i>circiter</i> S. Maximus in Africam proficifci-	1081 S. Arnulfus confecratus est epifcopus 245
tur, fidei orthodoxæ propagandæ studio 101	1087 Idem Sanctus obiit 253
645 Famosa S. Maximi cum Pyrrho monothe-	1100 Translatio SS. Ludolfi & Druthmari 139
lita difputatio 102	<i>Seculo undecimo</i> floruit S. Joannes epifcopus ci-
646 <i>circiter</i> S. Magnus Avenionenfem cathe-	vitatis Montis Marani 510
dram occupavit 756	Item SS. Benedi&ta & Cæcilia abbatiffæ Suftere-
649 Interest S. Maximus fynodo Lateranenfi	ni in agro Juliacenfi, & filia S. Zuentiboldi
102	regis 509
653 Conftans Heraclii nepos orthodoxos perfe-	Eifdem adde Relindem reclufam, ipfarum fororem
quitur 103	ibid.
660 S. Magnus vitæ terminum abfolvit 756	
662 Obitus S. Maximi & Anaftafii ejus difcipuli	
112	
666 Mors S. Anaftafii apocrifarii 113	
668 Conftans imp. in balneo interemptus 131	
683 In cælum abijt S. Georgius patriarcha Con-	
ftantinopolitanus. 656	
<i>An feculo feptimo</i> vixerit S. Sebaldus eremita	
Norimbergæ in Germania 166	
Floruit <i>illo feculo</i> S. Calminius dux Aquitaniae	
758	

SECULO VIII.

747 Vivere defuit S. Wigbertus presbyter in Ger-	135
mania 135	
755 S. Bonifacius Doccomii in Frifia martyrio	
coronatus 134	
757 In concilio Compendienfi permittitur diffo-	
lutio matrimonii tranfeuntibus ad religionem	53
767 <i>vel proximè sequenti</i> tranfit ad cælum S.	
Amator primus abbas Amorbacensis in Franco-	
nia 469	

SECULO IX.

806 Obitus S. Theodoli epifc. Sedunenfis in	302
Gallia 302	
830 Translatio corporis S. Juniani 35	
842 Translatio reliquiarum S. Helenæ in cæno-	
bium Altumvillarenfe 601	
856 Martyrio in Hollandia coronatur S. Jeron	
presbyter 476	
875 Obit S. Altfriidus epifc. Hildesienfis in Sa-	
xonia inferiore 213	
890 S. Zuentiboldus creatur rex Lotharingæ 138	
900 Idem cum vita regnum amittit 139	
Floruit <i>hoc feculo</i> S. Athanafia vidua ac hegume-	
na 169	
Item S. Inanus feu Evanus confef. in Scotia 663	

SECULO X.

903 Obit S. Elias junior monachus in Calabria	486
486	
955 Translatio corporis S. Jeronis 478	
983 Mortuus est S. Ludolfus abbas Corbeienfis	
141	
988 Translatum est corpus S. Juniani ad mona-	
fterium Karrofenfe, in quo fynodus epifco-	
porum celebrabatur 37	

SECULO XI.

1009 Notatur obitus S. Arduini conf. 219	219
1027 <i>elapfo</i> , nafcitur S. Arnulfus epifcopus Sues-	
tionenfis 233	
1031 Obitus Roberti Regis Gallia 11	

1046 E vita migrat S. Druthmarus abbas Cor-	141
beienfis 141	
1067 Transiit ad Superos B. Nicolaus eremita 513	
1081 S. Arnulfus confecratus est epifcopus 245	
1087 Idem Sanctus obiit 253	
1100 Translatio SS. Ludolfi & Druthmari 139	
<i>Seculo undecimo</i> floruit S. Joannes epifcopus ci-	
vitatis Montis Marani 510	
Item SS. Benedi&ta & Cæcilia abbatiffæ Suftere-	
ni in agro Juliacenfi, & filia S. Zuentiboldi	
regis 509	
Eifdem adde Relindem reclufam, ipfarum fororem	
ibid.	

SECULO XII.

1120 Elevatio offium S. Arnulfi in fynodo Bel-	257
lovaceni decernitur 257	
1121 Elevatio peragitur 223	
<i>Anno eodem</i> ejufdem translatio 258	

SECULO XIII.

1204 Inventio capitis S. Mamantis, & translatio	444
ad Lingonenfes 444	
1217 Corpus S. Caffiani M. Imolæ ad ecclefiam	
cathedralem translatum est 17	
1218 S. Hyacinthus, Ordinis Prædicatorum,	
Romam venit 312	
1227 Ex S. Elizabetha Thuringica nafcitur B.	
Gertrudis, abbatiffa Aldenbergensis in Germa-	
nia 143	
1231 Obitus S. Elifabethæ Thuringicæ 143	
1243 Obitus S. Laurentii eremitæ 307	
1244 B. Albertus fit epifcopus Placentinus 177	
1246 S. Raynaldus Vicentinus epifcopus creatur	
690	
1248 B. Gertrudis fit abbatiffa 143	
1257 S. Hyacinthus obdormivit in Domino 319	
1271 Corpus S. Caffiani M. honorificentius col-	
locatum 17	
1274 Deposito B. Alberti epifc. Placentini 178	
1294 S. Ludovicus epifc. Tolofanus ad cathe-	
dram Lugdunenfem nominatus est 780	
<i>Anno eodem</i> tonfuram & Ordines minores fuf-	
cepit 781	
1296 Renuntiavit juri hereditario ad regnum, &	
folemnem emifit profefionem in Ordine Sera-	
phico 784	
<i>Anno eodem</i> confecratus est epifcopus Tolofanus	
782	
1297 Promotus est ad infulas Appamienfes 783	
<i>Anno eodem</i> tranfit ad Superos 787	
<i>Anno eodem</i> Obit B. Gertrudis 143	
<i>Circa finem hujus fecli</i> mortua quoque est in	
Suevia B. Radegundis, vel Radigunda feu Ra-	
diana 93	

SECULO XIV.

1308 Obitus B. Claræ de Cruce 672	672
1367 Moritur B. Petrus Gualdenfis eremita, ter-	
tii Ordinis S. Francifci 823	
1300 Elevatio corporis S. Mariani 734	

SECULO XV.

1423 Translatio S. Ludovici epifc. Tolofani 799	799
1450 Translatio B. Petri Gualdenfis 823	
1457 Corpus S. Arnulfi honorificentius condi-	
tum 223	
1480 Martyres Hydruntini coronati funt 184	
* 9	1481 Eo-

INDEX CHRONOLOGICUS

1481 Eorundem translatio 180
1492 Translatio S. Radegundæ seu Radianæ 95

SECULO XVII.

SECULO XVI.

1503 Elevatio corporis S. Nicolai eremitæ 515
1517 Inventio & elevatio reliquiarum S. Hyacinthi 326
1524 Elevatio martyrum Hydruntinorum 181
1537 Solimanus obsidionem urbis Hydruntinæ incassum tentat 189
1578 Reliquiæ S. Arnulfi subductæ furori Calvinistarum sunt 224
1583 Translatio reliquiarum S. Hyacinthi 330
1594 Canonizatio ejusdem 331

1613 Ossa S. Arnulfi honorificentius collocata sunt 224
1660 Corpus B. Claræ de Cruce repertum est integrum 675
1662 Inventio corporum SS. Ludolfi & Druthimari 139
Hoc seculo inventum est incorruptum corpus B. Rainaldi 689

SECULO XVIII.

1704 Corpus S. Cassiani M. iterum honorificentius conditum 18

NOTITIA FIGURARUM

ornantium hunc tomum.

Ræfigitur solitum Operis frontispicium.

Effigies Serenissimorum ac Regionum Principum, quibus tomus inscribitur.

Item lamina ornatus, causâ eidem inscriptioni præmissa.

Effigies R. P. Petri Boschii.

Una pars nummi S. Radianam exhibens pag. 94

Imago S. Felicis episcopi & martyris 163

Pars tumuli B. Alberti Pandoni 179

Passionis Dominicæ instrumenta in corde S. Claræ efformata 673

Effigies ejusdem S. Claræ 675

Specimen alicujus veteris inscriptionis 710

Effigies S. Ludovici Tolosani 789

ERRATA CORRIGENDA.

Pag. 113 num. 68 ad marginem epistolæ - l- epistolâ

Pag. 183 num. 18 lin. 10 infulâ - l- infulâ

Pag. 200 sub lit. C ad ð Jacobus de Blanconibus, expunge - quem mirum esset Mevanix coli &c.; & substitue - de eo agetur die xxiii hujus mensis, quo colitur.

Pag. 211 num. 3 lin. 20 parte prima - l- parte secunda

Pag. 212 num. 12 ad marginem cujus pium epi-

scopi - l- cujus primi episcopi

Pag. 518 lit. C expunge Dagæus ut episcopus refertur, uti & alia, quæ ibidem de illo subduntur: nam habetur in hoc tomo pag. 656 & seqq.

Pag. 740 num. 22 lin. 8 vita - l- vitam

Pag. 784 num. 44 lin. 2 quo Carolus - l- quod obiit Carolus

Ibidem lin. 5 successerit - l- successisse

ACTA

A ACTA SANCTORUM D
 AUGUSTI.
 TOMUS TERTIUS.
 DECIMA TERTIA DIES.

SANCTI QUI IDIBUS AUGUSTI COLUNTUR.

S. Hippolytus M. }
S. Concordia M. }
ac XIX alii MM. }	Romæ.	Gallia.
S. Maximus abbas conf. }
S. Anastasius monachus }
conf. }	CPoli. E
B S. Cassianus M. Imolensis.
S. Cassianus ep. M. Tudertinus.
S. Centolla } MM. Burgis in Hi-
S. Helena } spania.
S. Junianus abbas in Piétav. Gal-
liæ provincia.
S. Radegundis regina, dein mo-
nialis Piétavii.
S. Radegundis vel Radiana virgo
in Suevia.
S. Laudulfus ep. conf. Ebroicis in		S. Anastasius alter item
monachus conf.
S. Wigbertus Presb. conf. in Ger-
mania.
S. Zuentiboldus rex conf. Stifte-
reni in agro Juliacensi.
S. Ludolfus } abbat. Corbei-
B. Druthmarus } en. in Westfal.
B. Gertrudis fil. S. Elisabeth abb.
Aldenbergensis in Germania.	

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

- C** Sanctum Hippolytum martyrem in Africa hoc die Romano synonymo subjunxit Canisius aut potius Walasser in suo Martyrologio Germanico: verum is non ad hunc diem spectat, sed ad eum quo de ipso jam olim actum est xxiiii Februarii.
- F** *apographis Ambrosianis. De iis actum die xii Augusti.*
 Bernardum aliquem monachum, in Claravalle hoc die defunctum, multis laudibus efferunt Henriquez & Chalemotus, ambo Beati titulo eum ornantes, quem aliunde probatum cupio, priusquam ei in hoc Opere locum ausim tribuere.
 Addit Henriquez sequentia qua describo: In Hispania, obdormitio piæ memoriæ Martini de Logroño, primi Prioris monasterii Montis Sion, admirandæ sanctitatis & puritatis viri. Latinus Malabranca Urfinus S. R. E. Cardinalis hoc die miris laudibus extollitur & Beati titulo ornatur à Marcheseo in sacro Diario Dominicano. De ejus cultu altum huc usque silentium. Jordanus à S. Stephano ut illustris in Japonia martyr memoratur in Anno sancto Ordinis Belgico & in Viridario Germanico.
 S. Columbus Livinensis seorsim hoc die refertur à Bucelino in Menologio Benedictino. De ipso dicta sunt qua sciuntur omnia in hesternis Actis S. Porcarii &c.
 Henricus Clauff. abbas Wiblingensis ut vir venerabilis hoc die refertur ab eodem Bucelino.
 V. Thomæ Kempensis, auctoris, ut fertur, aurei libelli de Imitatione Christi, corporis inventio, & translatio Swollam facta 111 Augusti anno
- S. Macarium ep. Hierosol. hoc die male intrusit Florarium SS. Ms. Vide de ipso x Martii.
 S. Eberardus ex celebri Comite monachus Ordinis S. Benedicti in Suevia, nescio cur hoc die à solo Menardo consignetur in suo Ordinis Martyrologio. Ab aliis melius refertur eo die quo Acta ejus pridem illustrata sunt vii Maii.
 S. Guibertus fundator Gemblacensis inter varias confusiones hujus diei in Florario nostro Sanctorum Ms. etiam locum habet. Sed de eo pridem actum est xxiiii Maii.
 SS. MM. Sifinnii, Martirii & Alexandri translatio signatur apud Grevenum; de ipsis actum xxix Maii.
 SS. Sergius & Stephanus MM. alicubi apud Grecos notantur hac die; sed eos dedimus cum Menais magnis excusis xii Aug.
 Sancti martyres Pamphilus & Capito notantur hoc die in nostro Ms. Supplemento ad Menaa excusa Sirmondo-Chiffletiano, nec non in nostris Augusti Tomus III.

A anno 1672 stylo veteri, atque adeo hoc die XIII Stylo novo, locum hic habere meretur propter miranda varia ab oculato teste R. D. Arnoldo Waeyer Belgicè scripta & huc missa, quæ Papebrochius Latinè versa pridem retulit in Propylæo Maii inter Paralipomena pag. 108, usui futura si vir tam præclaræ memoria sacris Fastis ab Ecclesia aliquando inseratur.

Anna de Meleun filia Guilielmi principis d' Epinoi inter Venerabiles refertur à Castellano, ut quæ multis ad S. Waldetrudis Montibus Hannoniæ eximias virtutum exemplis clara, fundatrix deinde fuerit Hospitaliarum Belgici in Andegavis, ubi sancto sine quieverit.

Wigbertum seu Wigberchtum S. Egberti socium hoc die Sanctum & in Fostelandia martyrem ex Pseudomarcellino prædicant Molanus ac, Miræus, atque ex his Wilson, Ferrarius, Menardus & Ghinius. Melius apud Bedam lib. 5 cap. 10 dicitur biennio Frisii prædicasse, & ad priorem suam tranquillitatem in patriam rediisse: eadem traduntur in Vita S. Suiberti tom. 1 Martii pag. 72, & S. Egberti tom. III Aprilis pag. 314. Notavit autem Papebrochius, nusquam reperiri quod ut Sanctus cultus fuerit: certè apud Dempsterum aut Camerarium notus non est. Vide tomo 1 Martii, ubi de S. Suiberto pag. 72.

B Potentianus episcopus ita efformatur apud Grevenum in auctariis Usuardi, ubi pridem notavimus, intelligendum haud dubiè Pontianum, cujus nominis plures alii sancti sunt. Crediderim hic eum intelligi qui in codicibus Hieronymianis hoc die signatus est.

Irenes imperatricis memoria in Prætermissis ad diem VII hujus mensis ad hunc diem remissa; ad quem etiam dilata est Irenes (& vèas) junioris in Sanctis Apostolis, de qua in Prætermissis die IX Augusti, commemoratio, hic paullo fusius examinanda sunt. Supplementum nostrum ad Menæa typis edita Sirmondo-Chiffletianum hoc die notat ista, quæ è Græco ita Latinè reddimus: Eodem die, celebris ac beatissimæ imperatricis ac fundatricis venerandi monasterii Omnipotentis Salvatoris Christi Irenes memoria, quæ propter sanctum atque angelicum habitum Xene (sive Hospita) monacha cognominata est. Subditur ibidem longum ejusdem elogium. Annuntiationi autem prædictæ consentiunt Menæa excusa ac Menologium Sirletianum, in quo tamen pro Xene monacha ponitur Irene monacha. In citato mox Supplemento ad diem VII Augusti hæc signantur, quæ Latinè sic interpretamur: Eodem die memoria Imperatricum nostrarum Pulcheriæ (de qua agitur die X Septembris) & Irenes, pio in honore habitarum. Peragitur autem earum solennitas in Sanctis Apostolis, celeberrimo utique templo Constantinopoli. Joannes Cinnamus lib. 1 Historiarum pag. 5 editionis regiæ Parisiensis anni 1670 eam sic laudat: Uxorem duxerat Joannes (Alexii Comneni imperatoris filius, & ipse) imperator Irenem, Vladislai (Hungaria regis) filiam, modestia singulari cumprimis feminam, & virtutibus decoratam. Quidquid illa ex conjugis Augusti liberalitate comparavit, sive ex imperii redditibus, non transmisit in liberos, aut in superfluos sumptus, luxumque immodicum expendit: sed observata semper eadem vivendi ratione famulis suis indigentioribus erogavit. Monasterium CP. exstruxit, dicavitque Omnipotentem,

opus structuræ elegantia & amplitudine nulli secundum. Hæc Cinnamus. Cangius in notis ad Cinnami Historiam observat pag. 430 à Joanne exstructum monasterium Pantocratoris seu Dei Omnipotentis, nec non monasterium virorum fuisse. De S. Ladislao actum est apud nos tom. V Junii die XXVII, ubi de Irene ejusdem filia in Annotatis pag. 327. Verùm quia illa, quæ de Joanne Comneno retulimus in Historia chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum ante tomum 1 Augusti pag. 132*, quidem probant, imperatorem & Patriarcham ab unione cum Ecclesia occidentali tunc non magnopere abhorruisse, sed ex iis tamen nondum sequitur, illos cum Romano Pontifice unitos fuisse. Quia item dictus imperator postea Latinis bellum intulit, ac ultricem Dei manum sensit; sicut videre licet in Annalibus Baronii ad annum Christi 1143, postquam nempe monitus ab Innocentio Romano Pontifice per legatum, episcopum Gabulensem, minimè desistisset; immò acerbius desævisset etiam in viros sanctissimos (ut testatur Otto) eremum incolentes, factum est &c. Quia denique Græci suis Fastis sacris aliquando hereticos, schismaticos, aliosve numero Sanctorum indignos adscribunt, uti in eadem Historia chronol. variis locis ostenditur, de quibus videfis indicem ejusdem in voce Menæa; ideo, antequam hanc Irenem inter Sanctos Operis nostri inferamus, volumus fieri certiores ac unione ejus cum Ecclesia Catholica Romana præsertim periculosis ac schismaticis istis temporibus, tametsi dicere certò non possumus, quod eidem unita non fuerit. Hinc non audemus condemnare Castellany, qui in Tabula nominum Sanctorum ad suum Martirologium universale Irenem Constantinopolitanam Religiosam omissam notat die XIII Augusti.

C Frigia Antonini annuntiatio est hoc die in codice Hieronymiano vetustissimo Epternacensi. Corbeiensis codex legit: Synnada Frigiæ natalis S. Antonii episcopi. Textus Florentini ex codicibus Lucensibus habet eandem positionem; sed legit Antiocheni episcopi. Turbata hoc die ibi ferme omnia, ut quæ lectio præferenda sit, haud facile perspicias. Hæc tantisper hoc loco describere placuit donec lucis aliquid aliunde affulgeat.

D Joannes à Bucca conf. Tragurii in Dalmatia
 Dominicus à Padua conf. In Italia
 Franciscus Trivultius conf. In Oriente
 Didacus à Luminiibus conf. Toleti
 Petrus à Benevento conf. Aloncolii in Castella
 Blasius à Vilalva conf. Murcia in Hispania
 Margarita Tormella virg. Novaria
 Catharina de Quadia virg. Tert. Ulmeti in terris Abul.

E His superaddit Hueberus Franciscam quamdam satis mirabilem Beneventi in Gallicia (voluit dicere in regno Legionensi) cum longo elogio. Item Parisiis in Francia Vincentium Mussartium cum longa etiam Vita serie.

F Præmisit autem martyres in Hungaria ad annum 1545, quos inter præcipui Petrus de Mezanico, Georgius de Capronza, Laurentius de Beren-

Beati titulo donantur ab Arturo in Marlio Francis. à quo Hueberus abstinet.

A Berennii, Benedictus de Szerdaheli & Michaël de Pestino.

Agit demum de variis anonymis ejusdem Ordinis qui in Languedocia in odium Romane Catholicae fidei ab haereticis crudeliter sunt enecati.

Higbaldus abbas in Anglia à nobis post Mabillonium inter Prætermittos collocatus est XXI Julii. Hoc die à Molano refertur inter auctaria Ufuardina, quem secutus est Ferrarius. Grevenus eum signavit XIV Decembris, Wilsonus vero XXI Septembris. Verum & postremis hisce diebus, nisi vehementer fallor, prætermittendus erit, quemadmodum XXI Julii jam factum diximus.

Sancia Carillo mirè laudatur in Vita à P. Martino Roa Hispanicè scripta & Belgicè versa. An de beatificatione actum fuerit, aut hodie agatur, necdum intelleximus.

Sanctinum abbatem Scotorum Viennæ inter Sanctos suos Scotos hoc die refert Camerarius. Alia auctoritate opus est ut in hoc opere collocetur.

Reinildis V. M., Grimoldi & Gondulphi sociorum MM. sepulturam hoc die procuratam, invenies tom. IV Julii die XVI pag. 177 c.

B Joannem Berchmannum è Societate Jesu brevi eologio hoc die ornat Miræus hisce verbis: Natus est Diestemii in Brabantia primo lapide à Colle aspero, Deiparæ cultu miraculisque celebri: obiit autem Romæ an. MDCXXI, magnâ innocentia & sanctitatis famâ, annum agens secundum & vigesimum. Solitus est dicere: TRIA MIHI SUNT CARISSIMA, videlicet Christus crucifixus, Rosarium Deiparæ & Regula Soc. Jesu: CUM HIS LIBENTÈR MORIAR. Videatur Vita à P. Virgilio Cepario accuratissimè scripta.

Imperatricis Eudoxiæ, quæ pia in memoria habita sit, commemoratio occurrit hac die in apographis nostris Græcis Sirmondo-Chiffletianis, addito loco in sanctis Apostolis, seu ad SS. Apostolis sacra ac post Sophianam celeberrima ac pulcherrima, teste Cangio lib. 4 Constantinopolis Christiana cap. 5. In Latinis nostris egraphis è Mss. Menæis Græcis bibliotheca Ambrosiana hoc etiam die simplex Eudociæ sit mentio. Si quis cum certa de publico ejus cultu, tum distincta de persona, rebus gestis ac virtutibus testimonia subministraverit, poterunt aliquando esse usui, ut dictæ Imperatrici suus in Opere nostro detur locus.

C Hariolfum seu Herulphum Lingonensem episcopum, ut fundatorem celebri olim cænobii Elwangenensis seu Elvacensis in finibus Suevia mihi suggestit Castellanus in Martyrologio suo universali hoc die, acceptum, opinor ex Galliano Saussayi, præter quem nullum prorsus invenio qui de Hariolfo aut Herulpho inter Sanctos meminerit, ne quidem in omnibus Ufuardi auctariis. Neque verò Sammarthani hujusmodi honore eum prosequuntur, nec magis à Mabillonio agnoscitur, neque Vita ejus apud nos Ms. quam nuper edidit Pezzius tomo 4 Thesauri anecdotorum alium titulum præfert

quam, Incipit Vita Domini nostri Hariolfi episcopi Lingonicæ & fundatoris hujus loci, quæ de cetero merus dialogus est, in quo non minus agitur de Grimoldo aliquo quam de Hariolfo, certè in toto contextu nil quidquam occurrit unde aut de corporis debita elevatione aut de legitimo cultu in ipsa Elvacensi ecclesia ei unquam exhibito certiores reddamur: præterquam quod ea quæ de ipso commemorantur, implexis non paucis nodis involuta sint, quæ in Hierarchia sua Augustana Auctario primo frustra solve conatus est Corbinianus Khamm. Si melius me doceant Elwangenenses, debitus Hariolfo locus alibi dabitur. Rem prævenire cupiens recurri ad R. P. Rectorem collegii nostri Elvacensis Antonium Ephenseiner, qui me de omnibus accuratè edocuit, sic tamen ut ex eleganti narratione, colligere omnino non potuerim, verum & legitimum cultum ecclesiasticum Viro aliàs meritisimo exhibitum unquam fuisse, ut, donec alia accedant, non nisi hoc loco collocari hætenus possit.

D S. Simplicianus episcopus Mediolanensis hoc die perperam relatus est à Bellino, Greveno, Molano & aliis, melius in Romano signatus est XVI Augusti.

Herneldiam & Ermelinam ut sanctas virgines conjungit hoc die Florarium nostrum Sanctorum Ms. de quibus alibi nec umbram reperi hætenus, præterquam quod Grevenus auctariis suis Ufuardinis ad XIX hujus solus subjunxit Ermelinæ virginis, alterius an ejusdem æquè incertum. Herneldia ignota hic manebit. Ermelinam porro ad verum nomen Ermelendis reduci posse existimo, de cujus translatione agit Saussayus ad XXI Maii, monens natalem ejus recurrere XX Octobris, voluit indicare diem quo de ipsa procul dubio agendum erit XXIX Octob.

E S. Antiochi Lugdunensis episcopi memoria agitur in vetustissimo Hieronymiano Epternacensi, qui in Corbeiensis male effertur Anoci. In Lucensibus præteritus est, multis laudatus in Indiculo Raynaudi. Colitur porro Antiochus iste in Adone, Ufuardo & hodierno Romano natali die XV Octobris.

F S. Genesium Lugdunensem episcopum nescio ubi hoc die signatum repererit Florarium nostrum Sanctorum Ms. A Saussayo & Castellano refertur I Novembris.

SS. Pontianus episcopus, Lucianus, Cornelius, Callianus, Calestus cum sociis eorum videntur S. Hippolyto ferme conjungi in Hieronymianis. Pontianus autem rectè, ni fallor, à Florentinio accipitur pro Romano Pontifice è Sardinia, ubi martyrium passus fuerat, Romam translato, & in Callisti deposito, ut habet fragmentum apud Bucherium, cujus natalis dies recurrit XIX Novembris. Callianus, haud dubie Imolenensis, hic malè Romæ collocatur: de ipso autem hoc die agitur. An ceteri aliquam cum S. Pontiano societatem habeant, videbitur dum hujus Acta illustrabuntur dicto jam die XIX Novembris.

DE SANCTIS MARTYRIBUS ROMANIS
HIPPOLYTO, CONCORDIA,
AC XIX ALIIS.

J.P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cultus ex Fastis; veneratio publica; martyr fynonymus à nostro distinctus.

SUB VALERIANO IMP. Celebratur S. Hippolyti nomen in Fastis,

Ercelebre ab antiquissimis temporibus est in Ecclesia Catholica S. Hippolyti nomen, tamen pluribus in documentis non ita signetur, ut perspicuum sit, hodiernum Martyrem ac militem à S. Laurentio conversum in illis indicari. In aliis vero ita clare ac distincte hodiernus exprimitur, ut nullum dubitandi locum relinquat. Verusissimum Calendarium Bucherianum hoc die sic memorat: Idibus Augusti, Hippolyti in Tiburtina, & Pontiani in Callisti. Martyrologium à Florentino editum: Romæ natalis sanctorum Ypoliti martyris, Pontiani episcopi &c. Carthaginense apud Mabillonium tom. 3 Analektorum pag. 399: Idus Ag. sancti Hippoliti. Antiquum Calendarium Romanum, quod typis vulgavit Edmundus Martene tom. 5 Thesauri novi anecdotorum col. 76: Die XIII mensis (Augusti) natal. S. Ypoliti. Frontonianum ac Allatianum eum etiam absque titulo martyris memorant. Romanum vetus seu parvum Martyrologium sic habet: Romæ, Hippolyti martyris cum familia sua, & S. Concordiæ nutricis ejus. Ado: Romæ, S. Hippolyti martyris, sub Decio imperatore, Valeriano præfecto. Usuardus: Romæ, beati Ypoliti martyris, qui pro confessionis gloria, jubente Valeriano præfide, ligatus pedes ad colla indomitorum equorum, sic per cardetum & tribulos tractus emisit spiritum. Passa est etiam Concordia nutrix ejus, quæ ante ipsum plumbatis cæsa martyrizavit: & alii decem & novem, de domo ejus, qui simul decollati sunt. Hac iisdem fere verbis retulerat Martyrologium quod sub nomine Bedæ à nobis editum est: Idibus, Romæ S. Ypoliti, qui tempore Decii, ligatus pedes ad colla indomitorum equorum, sic per carduos tribulosque tractus emisit spiritum. Et Concordiæ nutricis ejus, quæ ante ipsum plumbatis cæsa martyrizatur. Et aliorum de domo ejus decem & novem, qui simul decollati sunt. Consonant Bedæ Rabanus ac Noikerus. Apud hunc tamen non recte dicitur: Et aliorum NOVEM de domo ejus. In Passione S. Hippolyti apud Mombritium sunt decem & octo. Wandelberti his addo parvum elogium metricum:

Idibus Hippolytum comitem Laurentius astris
Pro Christo parili recipit certamine passum.

2 Ad commendandam S. Hippolyti in Ecclesia celebritatem conducunt etiam quæ de eo habentur in Sacramentariis Thomasi ac Menardi; uti insuper quod annua ejus veneratio, prout indicabam supra, in Ecclesia Romana ritu non tantum publico perseveret; sed etiam quod nona lectioni Officii ecclesiastici certamen ejus inserat Romanum

in Sacramentariis, ac Martyrologio Rom.

Breviarium, Martyrologio hodierno sic eum annuntiant: Romæ beati Hippolyti martyris, qui pro confessionis gloria sub Valeriano imperatore post alia tormenta ligatis pedibus ad colla indomitorum equorum, per carduetum & tribulos crudeliter tractus, toto corpore lacerato emisit spiritum. Passi sunt etiam eodem die beata Concordia ejus nutrix, quæ ante ipsum plumbatis cæsa migravit ad Dominum; & alii decem & novem de domo sua: qui extra portam Tiburtinam decollati sunt, & unà cum eo in agro Verano sepulti.

3 Nec verò Græci suis Fastis S. Hippolytum De eo etiam exclusum volvere; nam ad diem x Augusti cum Græci SS. Laurentio ac Sixto nominatim eum annuntiat Anthologium. Adde Menæa magna excusa cum his versiculis:

Τὸν ἰππόλυτον ἰπποδέσιμον βλέπω
Ἐναντίον πάροντα τῆ ἡγήσει πύθῳ.

Hippolyte, equino video te vincitum jugo,
Passum necem contrariam, quàm vox sonat.

Inscitam hanc & longè quæsitam allusionem tamen istorum versiculorum confessor obrudat, eam tamen more nobis usitato explanare conabor. Quia docuit experientia, quod Menæa, anno 1607 Venetiis impressa, quibus utor, plurimis mendis scateant; pro ἰππόλυτον, posui τῆ κλήσει, & pro ἰπποδέσιμον, quæ sunt in dicta impressione, substitui ἰπποδέσιμον; per illudque intelligo eum, qui in equis vincit tenetur. Hippolytus verò ex dicendis num. 13, est is, qui ab equis membratim solvitur: solvi autem ab equis, & in equis vincit teneri, quamvis in Sancto nostro utrumque acciderit, videntur tamen oppositionem aliquam præ se ferre, si voces λυτός ac δέσιμος accipiantur secundum se, præscindendo ab historia, quæ illis subest. Atque ad hanc oppositionem suspisor respexisse poetam. Certè quidnam aliud sibi voluerit, haud satis assequor. Erit fortè ex eruditis Græcis aliquis, cui melius quidpiam in mentem venerit. Verum de his minutis plus satis.

4 Quod S. Hippolytus singulari apud Hispanos in veneratione habitus fuerit, conficitur è Breviario Mozarabico (de quo plura notavimus in Tractatu historico-chronologico ad tomum vi Julii preliminari, de liturgia Mozarabica cap. 8 § 1) in quo Breviario sanctus iste Martyr habet officium proprium, ac sequentem hymnum, à S. Hippolytariis sphalmatibus, ubi id sensum exigere judicavimus, hic emendatum, in commodum publicum, ut qui eum legit, intelligat. Adfunt, Opopuli festa celebria, Quæ felix revehit temporis orbita In sese rediens axe volubili: Laudem fidereo reddite principi. Hic namque Ypolitus tempore terrea Despectans, nivea scandit ad æthera:

A thera : Cum solvens animam corpore vividam
Cælestem meruit fumere lauream. Dum dux bel-
ligerus esset hic agminis , Jussis cæsareis carcere
martyrem Servandum recipit , qui cruce prævia
Dat cæcis oculis perdita lumina. Cernens Ypoli-
tus signa faventia , Mox Christo domino credit ,
& impia spernens dæmonici dogmatis idola , jun-
ctus Christicolis vocibus increpat. Tunc cæsar
rabido fervidus impetu Os sanctum lapide scinde-
re præcipit. Longè dissiliunt fragmina dentium :
Sed vox Unigenam prædicat unicum. Ferrum per-
calidis ignibus artifex Armat , spiniferi spicula car-
dium , Corrupta penitus viscera Martyris Profun-
dunt rosei flumina sanguinis. Hinc ad cornipedum
terga ferocium Innexu religant , tractus in aspera
Vitalem subitò liquit anhelitum , Dirum quo va-
luit vincere seculum. Ob hoc suppliciter rex De-
us omnium Rogantes petimus , Martyr ut incly-
tus Allistat miseris fautor , & impetret Confessis
veniam corde piacula. Sit vita locuples frugibus
affluens : Rerum prosperitas congrua polleat :
Bellum dispereat : pax bona profluat : Virtutes
vigeant , crimina transeant. Sit Patri ingenito
gloria maxima : Sit compar Genito atque Para-
clito , Unus qui retinet sceptrum perenniter , Vi-
vens perpetuis tempora seculis. Amen. *Obiter hic
significare liceat , eadem sacram sub nomine S.
Hippolyti extare Delphis , Hollandia civitate ;
prout habemus ex Raissio in Hierogazophylacio
Belgico pag. 249.*

Propositis
variis

B *Quæret hic aliquis , quisnam ab antiquissi-
mis temporibus in Ecclesia Catholica hoc die cul-
tus fuerit S. Hippolytus , milesne à S. Laurentio
ad Christum conversus , an presbyter synonymus
Ostiensis vel Portuensis , qui cum titulo episcopi
notatur in Martyrologio Romano ad diem xxii
Augusti ? Ratio quærendi est 1º. Quia Hippoly-
tus ille Ostiensis vel Portuensis jam inde à seculo
quarto , sub cujus finem floruit poeta Prudentius
fuit. 2º. Quia eodem idem ille genere mortis , quo
Miles synonymus hodiernus , martyrium consum-
mavit. 3º. Quia apud Romanos sepultus. Varia
hæc puncta perspicue docemur è laudato Pruden-
tio , e cujus hymno xi , qui Valeriano episcopo in-
scribitur , hæc delibo. Ac de die quidem hæc :*

C Si bene commemini , colit hunc pulcherrima
Roma
Idibus Augusti mensis , ut ipsa vocat
Prisco more diem.
De loco martyrii Prudentius ita canit :
Sistitur infano rectori , Christicolis tunc
Ostia vexanti per Tiberina viros
Non contentus humum celsæ intra moenia Ro-
mæ
Tingere justorum cædibus assiduis
Janiculum cum jam madidum , fora , rostra ,
Suburram
Cerneret eluvie sanguinis affluere.
Protulerant rabiem Tyrrheni ad littoris oram ,
Quæque loca æquoreus proxima portus ha-
bet.

alterius S.
Hippolyti
martyris

6 Et nonnullis interjectis , deinde de genere
mortis subnectit ista :
Hæc perfultanti , celsum subitò ante tribunal
Offertur senior nexibus implicitus.
Stipati circum juvenes clamore fremebant ,
Ipsam Christicolis esse caput populis.
Si foret extinctum prope caput , omnia vulgi
Pectora Romanis sponte sacrandæ deis.
Insolitum leti poscunt genus , & nova poena est

Inventa , exemplo quo trepident alii.
Ille supinata residens cervice , Quis , inquit ,
Dicitur ? Affirmant , dicitur Hippolytum.
Ergo sit Hippolytus , quatiat turbetque jugales ,
Intereatque feris dilaceratus equis.

AUCTORE
J. P.

7 *Idem hymnographus martyrii modum profes-
sionis , de indiciis post illud relicti hæc fatetur , &
quidem tamquam testis oculatus :*

Scissa minutatim labefacto corpore frustra
Carpit spinigeris stirpibus hirtus ager.
Pars summis pendet scopulis , pars sentibus hæ-
ret :

Parte rubent frondes , parte madescit humus.
Exemplar sceleris paries habet illitus , in quo
Multicolor fucus digerit omne nefas.

Picta super tumultum species liquidis viget um-
bris ,
Effigians tracti membra cruenta viri.

Rorantes saxorum apices vidi , optime papa ,
Purpureasque notas vepribus impostas.

8 *Distractorum autem membrorum sacri corpo-
ris collectionem ibidem subdit poeta , ac dein de
tumulo apud Romanos sic loquitur :*

Metando eligitur tumulo locus : Ostia linquunt,
Roma placet , sanctos quæ teneat cineres.
Haud procul extremo culta ad pomeria vallo
Merfa latebrosis crypta patet foveis &c.

*De veneratione publica non ex auditu tantum aut
visu , sed ex propria experientia effundit sequen-
tia :*

Mira loci pietas , & prompta precantibus ara :
Spes hominum placida prosperitate juvat.
Hic corruptelis animique & corporis æger
Oravi quoties stratus , opem merui.

Quod lætor reditu , quod te , venerande sa-
cerdos ,
Complecti licitum est , scribo quod hæc eam-
dem :

Hippolyto scio me debere &c.
Circa egregium loci ornatum , religionem singula-
rem , ac effusissimum populorum confluxum , Pru-
dentio pluribus describendo supersedeo ; quem tu
lector consule. Ibidem etiam leges , Hippolytum
à schismate Novatiano ad Catholicam fidem con-
versum fuisse.

9 *Habemus itaque ex dictis duos synonymos inquiritur ,
Martyres , adeo multis ac graphicis characteribus uter signi-
ficat inter se distinctos , ut simul confundi non possint.
Nunc , ut ad superiora redeamus , uter hoc die
in antiquis Fastis sacris celebrandus proponatur ,
dispiciamus. Pro cultu solenni S. Hippolyti pre-
sbyteri apud Romanos Idibus Augusti militant di-
cta Prudentii Si bene commemini &c. Et verò
quippe ni bene commeminerit ; secundum superio-
ra rerum adjuncta , quæ tamquam oculatus testis
adeo scite , graphice ac distinctè commemorat ?
Sed hoc non obest , quo minus S. Hippolytus mar-
tyr ac miles , quem in Christo genuit S. Lauren-
tius , hodierna etiam die apud Romanos publica
in veneratione habitus fuerit , idque ab antiquissi-
mis temporibus : sicut jam probare conabimur. E-
tenim antiquissimum Calendarium Becherianum
quando annuntiationi suæ , quam supra dedimus ,
addit distinctè in Tiburtina , hunc videtur desi-
gnare : nam juxta viam Tiburtinam jacet cæme-
terium B. Cyriaca Verano in agro ; ubi nunc in-
signis basilica S. Laurentii martyris , ut videre
licet apud Aringhium tom. 2. Roma subterranea
lib. 4 , cap. 16. Consule insuper Acta Sancti no-
stri , huic Commentario subjicienda num. 2. Via
autem Tiburtina longè diversissima est ab Urbe vel
a via Ostiensi , quam occasione sui Hippolyti in-
dicari*

quos Pru-
dentius in
hymno quæ-
dam expres-
sit ,
E

F

AUCTORE dicari à Prudentio, Romam translati, suadetur
J. P. his ipsius verbis :

Metando eligitur tumulo locus : Ostia linquunt,
Roma placet, sanctos quæ teneat cineres.
10 *Vetus Missale Gothicum*, lib. 3 *Liturgia*
Gallicana à Mabillonio vulgatum, pag. 278,
in antiquis documentis : num. 1x tametsi nihil referat de nostri Hippolyti
nutrice ac familia, ipsum tamen perspicuis cha-
racteribus exprimit in immolatione Missæ, sic lo-
quens : Verè . . . Deus qui beatum Yppolitum,
tyrannicis adhuc obsequiis occupatum, subito fe-
cisti Laurentii focium. Qui spiritali ardore suc-
census, dum unigenitum Filium tuum, Domi-
num nostrum, coram potestatibus veraciter con-
fiteatur; poenis subicitur, vinculis inligatur, car-
dis configitur, equorum ferocitate disjungitur :
& adeptâ palmâ martyrii, vita perpetua cum lu-
cratore & magistro Laurentio coronatur. Per
Christum Dominum nostrum. Consentit hymnus
Mozarabum, quem antea protulimus. Apud S.
Augustinum sermone de diversis 38, in mox ci-
tanda impressione 316; qui postquam tot virorum
eruditorum palato non desipuerat, ac intactus tot
seculis permanerat, quia tamen non sapuit gu-
stui unius solius censoris critici, in nova edi-
tione Operum istius sancti Patris à monachis Be-
nedictinis vulgata, tom. 5 in fine, In appendice
nunc primum collocatur. Nihil in eo reprehensionem
dignum : nisi quod stilus, ait Vindingus, in-
dicat, non esse Augustini. In sermone, inquam,
isto sic legitur : Laurentius Christianum fecit Hip-
polytum custodem suum. Nec tacitus præterierit
Gregorium-Turonensem, qui *Historia Francorum*
lib. 1 cap. 28 col. 22 & 23 editionis *Ruinartiana*
hæc refert : Sub Decio (immo Valeriano) . . .
Sixtus, Romanæ Ecclesiæ episcopus, & Laurentius
archidiaconus, & Hippolytus, ob Domini-
ci nominis confessionem per martyrium consum-
mati sunt.

11 *Hodiernum etiam Pugilem nostrum perspi-*
cuis signis indicant auctor Romani parvi, Ado,
Ufuardus, & alii, quos supra allegavimus. Ve-
rum quidem est, quod Martyrologium Carthagi-
nense apud Mabillonium, Hieronymianum apud
Florentinum, Calendaria Allatianum ac Fron-
tonianum, uti etiam Sacramentaria Thomasi ac
Menardi non apponant ei notas istas characteristi-
cas; apparet tamen mihi verosimile, quod illa
etiam documenta de S. Hippolyto nostro agant,
more antiquissimis, secundum dicta, auctoribus
usitato; Mabillonius enim verò in notis ad dictum
Martyrologium Carthagenense pag. 411, nostrum
hodiernum in eo signari censuit; quia in ejusdem
Martyrologii textu nomen S. Hippolyti dicit esse
martyris Romani percelebris. At illa, de quo
inter alios Prudentius in hymno xi αὐτὸν ἑὸν,
quæ addit; hæc illi nobiscum haud conveniunt;
sicut patebit jam mox. Ex his itaque concludi-
mus, videri probabilius constare de vetustissimo
primisque a martyrio seculis usitato, ac deinde
ad posteriora secula propagato hæc die S. Hip-
polyti martyris ac militis cultu. De alio synonymo
sacerdote, vel, uti eum vocat modernum Mar-
tyrologium Romanum, episcopo, dabitur agendi
locus ad diem xxii Augusti, quo eidem Marty-
rologio inscribitur: quamquam hodierni S. Hip-
polyti gratiâ nonnulla sequenti paragrapho obser-
vanda de eo supersint.

ac res deci-
ditur pro
Hippolyto
nostro.

C

D
§ II. An sicut alter synonymus
martyr, ita noster ab equis di-
stractus; an tres Hippolytos
in unum conflavit Prudentius;
tempus ac focii martyrii; se-
pultura.

Sicut nomen S. Hippolyti, quatenus in anti-
quissimis notatur Fastis, non levem nobis crea-
vit supra difficultatem, sic novam quamdam fa-
cessit molestiam genus mortis, quo occubuisse re-
fertur, eodem videlicet, quo synonymus Ostien-
sis vel Portuensis: uterque enim ab indomitis e-
quis distractus ac raptatus dicitur. Ad Ostiensem
quod attinet; recitavimus de eo antea Prudentium.
De hodierno autem nostro Acta ejus apud Su-
rium Laurentianis immixta, hæc narrant de ty-
ranno: Porro beatum Hippolytum voluit pedi-
bus ad colla indomitorum equorum ligatum, per
carduos & tribulos raptari. Quod cum fieret, ille
migravit ad Dominum. Hæc ibi paucis; quæ con-
firmantur ex hymno *Mozarabum*, veteri *Missali*
Gothico, ac *Martyrologiis*, secundum præmissa
§ 1. Hinc moveri potest questio, an sicut istius
nominis martyr apud Prudentium hoc suppli-
cio maltatus refertur, ita etiam noster id verè
pertulerit; an potius huic ex Actis istius attribu-
tum afflictumque sit.

13 *Baronius Annalium ecclesiasticorum tom. Hippolyto*
2 ad annum 261, num. 10 illum certaminis mo-
dum reverè convenire S. Hippolyto nostro censet
his verbis: Triduo post S. Laurentium passus est
Romæ Hippolytus miles: cui hoc in illud pro-
fuit nomen, ut, quod vocaretur Hippolytus,
instar Hippolyti illius, qui Phædræ novercæ in-
fidiis proditus est, equis & ipse discerpi indomi-
tis juberetur. Laudatus auctor idem agonis genus
Sancto adscribit in *Notationibus ad Martyrolo-*
gium Romanum hæc die. Occasione autem istius lo-
ci è Baronio citari, obiter observa etymon nomi-
nis Hippolyti, quod ἵππος ἔ ἵππος, id est, ab equo
dictum, ἵππος ἔ ἵππος, quod solvere significat: quasi
dicas, Hippolytum esse illum, qui ab equis mem-
bratim solvitur, vel distrabitur. At nonnulli alii
recentiores affirmant, quedam ex Actis S. Hip-
polyti, quæ hymno complexus est Prudentius, ad
hunc nostrum derivata fuisse. Ruinartius in Ad-
monitione ad martyrium alterius istius synonymi,
quam inseruit Actis Martyrum sinceris & sele-
ctis pag. 155 ac 156 editionis primæ, Existima-
mus, inquit, duplicem Hippolytum hæc die xiiii
Augusti celebrari: unum à Prudentio memora-
tum; alterum verò beati Laurentii focium, cui
nonnulla ex primi Actis attributa sunt. Tametsi
autem nonnulla ista ibi distinctè hæc verbis non
determinet, censemus tamen, eum ibi tacitè in-
dicasse certaminis poenam, de qua hic agimus,
utrique martyri, uti modo vidimus, communem.
Bailletus in Vitis Sanctorum hæc die utriusque ge-
sta describens, pro consueta sibi in censurandis
audaci crisi Sanctorum Actis, nulla circuitione
usus, supplicium illud nostro Hippolyto rotundè
abjudicat, quando ex alterius Hippolyti marty-
rio commodatum huic id fuisse scribit.

14 Ast ut ille peracti certaminis modus, quæ asseritur,
ad Martyrem nostrum spectat, permancat inta-
ctus ab ista censura, proponere visum est hæc ar-
gumenta.

D

E

F

A gumenta. 1°. Nomen uti & dies publici cultus Roma fuit olim utrique communis, sicut è Prudentio diximus; quidam igitur obstat, quo minus utrique commune acciderit agonis sacri supplicium; eique ansam dederit unius aequè ac alterius nomen, ut videlicet uterque necaretur ad similitudinem antiquioris Hippolyti, Thesei filii; de quo Euripides in Phædra: id enim huic (Hippolyto nempe nostro) profuit nomen Hippolyti, illudente gentilium crudelitate, ut ex nominis similitudine, confimili mortis genere dilaniaretur; sicut occasione Hippolyti militis pronuntiatum est in Notationibus ad Martyrologium Romanum hac die. 2°. Tot & tam antiqua testimonia tradunt illud tormenti genus, prout conficitur ex superioribus, clarè ac distinctè hoc ipsum exprimentibus: cur ergo prævaleat eis neoterici cuiusdam censura, quamdiu non probatur esse huiusmodi, ut auctoritatem illorum omnino infringat? 3°. Possessio hic obtineat; maneatque quamdiu non vincitur falsitatis. 4°. Non imus inficias, quod Acta Militis nostri martyrio S. Laurentii apud Surium malè coagmentato atque in non paucis indigo emendationis, uti videre licet in nostro

B Opere ad diem x Augusti pag. 511; sed an idcirco omnia, quæ in eis continentur, falsa sunt & apocrypha? Si hoc vis; videbis quorsum censura illa evadat. Cum igitur nostra sint partes, Sanctorum Acta defendere, quantum salva veritate licet, adversus rigidos eorum Aristarchos; maneat res præsens in illo suo statu, præsertim ubi aliunde insuper ea confirmatur, uti supra invenies; quam ne vel ipse quidem Tillemontius adeo aliqui hypercriticus arrodere tentavit tom. 4 Monumentorum ecclesiasticorum notâ 4 in S. Laurentium. Verum hæc ad propositum nostrum plus quam satis. Nunc ad alia.

Vult Baronius, tres Hippolytos à Prudentio confusos fuisse;

C 15 Suo hic opera pretio hand caret, si observemus, an Prudentius supra indicatus tres Hippolytos martyres in unum conflavit. Affirmat hoc Baronius loco plus uno; recentiores alii negant. Laudatus Annalium ecclesiasticorum parens in Notationibus ad Martyrologium Romanum die xxx Januarii, quo ibi signatur B. Hippolytus presbyter Antiochenus, Sciendum est, inquit, eundem auctorem (Prudentium videlicet in Peristeph. hymno xi) tres Hippolytos conflasse in unum, videlicet Militem, presbyterum, & episcopum; eorumque res gestas quasi unius tantum narrasse: Hippolyti enim militis, quem S. Laurentius baptizavit, Hippolyti presbyteri Antiocheni, de quo agimus, atque Hippolyti episcopi Portuensis facta conjunxit. Hi cum nomine tantum convenient, locis, temporibus, vitæ studiis, ac denique martyrii genere distinguuntur. Miles enim passus est apud Urbem, viâ Tiburtina, sub Valeriano imp. die xiiii Augusti, raptus atque discerptus ab indomitis equis. Hippolytus hic, de quo agimus, presbyter fuit Antiochenus sub Fabio episcopo, qui vixit temporibus Decii, ut constat ex Euseb. Chron.; in cuius etiam Historia, quam laudatus Eminentissimus allegat, recitari observat epistolas Cornelii Rom. Pontif., & Dionysii episcopi Alexandrini ad Fabium Antiochenum in dogma Novati propensiorum. Hippolytus autem episcopus Portuensis doctrinâ clarissimus sub Alexandro imp. merfusus aquis in Portu Romano, die xxii Augusti, martyrii coronam accepit. Hanc trium istorum Martyrum confusionem indicat etiam Baronius in Notationibus ad diem xiiii Augusti; in Annalibus verò ecclesiasticis ad an. 229, num. 9, & ad an.

255, num. 34. Consuli etiam potest Eminentissimi ejusdem Notatio ad xxii prædicti mensis. De hac ipsius sententia circa tres istos Athletas in unum conflatos agitur in Opere nostro ad diem xxx Januarii pag. 1027; quæ si vera sit, corrumpantur necesse est, quæ modo disputavimus de uno eodemque supplicio duobus diversis influcto, nec non quæ supra § 1 præmisimus de cultu una eademque hac die xiiii Augusti ambobus istis communi.

16 Sed à præsentis placito viri doctissimi tantisper recedimus cum reverentia, iis rationibus ducti, quas proponit laudatus Ruinartius pag. 155: Communis, ait, est recentiorum opinio, Prudentium in hymno xi $\alpha\epsilon\delta\iota\ \sigma\epsilon\phi\acute{\alpha}\nu\omega\nu$, ex tribus sanctis Hippolytis, uno scilicet episcopo Portuensi, altero Antiocheno presbytero, & tertio Milite Romano, unicum conflasse. Verum cum id nullo antiquorum testimonio comprobari possit, nemini ingratum fore putamus, si Prudentii, viri antiquitate, doctrina, & sinceritate clarissimi auctoritatem quibuscumque novorum scriptorum conjecturis præferamus. Non igitur alium agnoscimus Hippolytum in hoc Prudentii hymno, præter Portuensem martyrem celeberrimum, cui hæc omnia, quæ ab hoc auctore referuntur, optimè competere existimamus. Verum etsi Prudentium hic ab errore vindicemus, non tamen imus inficias, alios quoque præter hunc Hippolytos fuisse, quos Ecclesia agnoscit & celebrat; nimirum Portuensem, de quo plura ibi, & hic supra. Illi subjungit Ruinartius presbyterum Antiochenum, cum duobus aliis, uti volunt, à Prudentio confusum; quem tametsi laudatus auctor fateatur in Martyrologiis Adonis, Ussardi, Notkeri & aliis, die xxx Januarii celebrari, qui Novati schismate aliquantulum deceptus, operante gratiâ Christi correctus ad Ecclesiæ caritatem rediit, pro qua & in qua illustre martyrium consummavit; rectè tamen subnectit, hæc Prudentii auctoritatem quibuslibet his Martyrologiis præferendam non elevare. Tum deinde potuit Hippolytus Antiochenus presbyter Novati errore deceptus fuisse, sicut & Romanus. Ceterum Prudentii verba, quæ Hippolyto Antiocheno in Romano Martyrologio recentiori aptantur, in nullo Ms. aut excuso habentur ante Cardinalis Baronii recensionem. Martyrologia verò quæ Adonem præcessere, & aliquot ex iis, quæ post ejus ætatem scripta sunt, nudum Hippolyti nomen die xxx Januarii exhibent.

AUCTOREM
J. P.

sed nobis videtur probabilius,

E

F

17 Deinde verò postquam citatus Auctorum editor representasset S. Hippolytum militem, à presbytero synonymo, cujus Martyrium ex Prudentio subjicit, diversum, ac recitasset pro eo Martyrologia, & alia documenta, sui Hippolyti laudatam refert ad annum circiter 252. Quod si ita est, novus hinc iterum se prodit caracterismus, ut noster Miles Hippolytus à presbytero secernatur, anno 258 martyrio coronatus: de qua re dicam illico. Quod si ita est, inquam; nam quæ tam de hac re, quam de aliis è Ruinartio protuli, maturius expendi poterunt suo tempore. Adde, quæ mox dicentur de sepultura nostri Hippolyti. Hoc interim nobis in præsentia sit satis, quod tres istos Athletas synonymos distinxerimus, eademque opportunitate proposuerimus sententiam illam, quæ eorumdem tamquam unius confusionem à Prudentio removet, quod huc usque nobis videtur esse probabilius; præsertim si cum Ruinartio consideremus singulares Prudentii dotes, à quibus auctor prædictus eum laudat pag. 156; & quas huc transcribere supersedemus, cum & ibidem

hoc non esse ab ipso factum.

AUCTORE
J. P.

dem legi possint, & poeta ille sacer aliunde è suis scriptis satis notus esse queat eruditus. Nunc placet nonnulla subdere pro pleniore Martyris nostri notitia. 1°. Dicamus de anno Martyrii. 2°. De sociis, qui ipsi conjunguntur in Martyrologio Romano moderno. 3°. De ejus, S. Concordiæ, aliorumque sepulcro.

Tempus,
quo Hippolytus
passus;

18 Circa primum sic statue. Quandoquidem S. Sixtus PP. II ac martyr anno vulgaris æra 258, Valeriano imperante, sacri agonis laurea redimitus est, & hunc subsecutus in martyrio post triduum S. Laurentius eodem anno S. Hippolytum nostrum, secundum ejus Acta, abluerit ante obitum lavacro baptismi; consequens est, ut anno ac imperatori predictis Sancti nostri passio innotuerit, qui Idibus Augusti vita cursum martyrio complevisse traditur in Fastis sacris § 1 allatis. Itaque pro Decio casare vel imperatore, ac Valeriano prescelto; (vide supra § 1, & Acta inferius danda) substitue Valerianum imperatorem, sub quo res contigerit.

passionis
loci;

19 De sociis martyrii, de quibus secundo loco dicere institueram, paucula hæc occurrunt. Antiquus eorum cultus habetur è Martyrologio Romano veteri ac recentiore. Hoc ponit Concordiam cum aliis novemdecim; illud verò eandem signat, uti & Sancti nostri familiam sine certo numero; qui tamen ex aliis determinatur superius § 1. Adde Acta. Inter alios, in conspectum tyranni produci jussos, occurrit S. Concordiæ maritus apud Surium his verbis: Erat in iis etiam nutrix B. Hippolyti Concordia cum marito suo. In Apographo nostro è Ms. Ultrajectino S. Salvatoris eadem viro suo etiam notatur, & alibi.

Locus sepul-
turae.

20 Nunc expediamus tertium punctum, quod est de loco sepultura. Baronius in Notationibus ad diem XIII Augusti, Fuit olim, inquit, illustris memoria S. Hippolyti. Patebat inde accessus ad cœmeterium Cyriacæ, non Callisti, ut aliquis existimavit. Est ibi & basilica S. Laurentii in agro Verano; à quo non longè posita erat ecclesia S. Hippolyti: cujus antiqua vestigia inter vineta adhuc extare dicuntur. Acta apud Surium sic referunt post Sancti supplicium: Relictaque sunt corpora Sanctorum in campo juxta Nympham ad latus agri Verani Idibus Augusti. Noctè eadem venit Justinus presbyter, collectaque eorum corpora eodem loco sepelivit: quem etiam determinat Ado in Actis infra recendendis. Antiquissimum verò Calendarium Bucherianum, uti vidimus superius num. 1, disertè dicit, Hippolyti in Tiburtina. Locus ergo sepultura S. Hippolyti nostri videtur esse longè diversus à loco cryptæ, in quam translatus martyr synonymus dicitur apud Prudentium: cujus loci situm individuum etiamsi ab illo designatum non legamus; quod tamen ad Tiberinum Urbis tractum is alicubi extiterit, suspicamur ex his ejusdem poeta verbis:

Talibus Hippolyti corpus mandatur opertis,
Propter ubi apposita est ara dicata Deo.
Illa Sacramenti donatrix mensa, eademque
Custos fida sui martyris apposita,
Servat ad æterni spem judicis ossa sepulchro,
Pascit item sanctis Tibricolas dapibus.
Mira loci pietas &c.

Porro è predicta loci sepultura diversitate videtur confirmari Ruinartii sententia, quam premisi num. 16. Ceterum Adrianus PP. I, teste Anastasio Bibliothecario in ejus Vita, ecclesiam B. Nicomedis. & cœmeterium B. Hippolyti martyris juxta S. Laurentium, quæ à priscis marcuerant temporibus, à novo renovavit. Jam vero

cum, teste Adone, S. Laurentius fuerit sepultus viâ Tiburtina, in pradio matrona Cyriaca in agro Verano, ex dictis ad diem x Augusti in Commentario ejusdem Sancti prævio § 6; cumque juxta S. Laurentium ab Anastasio Bibliothecario ponatur cœmeterium B. Hippolyti; quibus adde Aringhūm Roma subterranea lib. 4 cap. 16, quod est de cœmeterio eodem B. Cyriaca Verano in agro juxta Tiburtinam viam; ubi num. 3 ex Actis, quæ citat, ibidem S. Hippolytum unâ cum decem ac novem aliis è domo sua sepultum fuisse memorat; suffragante insuper Martyrologio Romano, quod post annuntiationem B. Concordiæ, nutricis ejus, ac aliorum istorum decem & novem, addit, illos unâ cum eo in Agro Verano sepultos; cum denique Martyrii S. Concordiæ compendium, inferius ex Adone recudendum, de ejusdem corpore sic referat: Illud suscepit (de S. Justino sermo est) & juxta corpora martyrum Hippolyti, & aliorum sepelivit; cum, inquam, hæc ita se habeant; consequens est, ut secundum dicta unus idemque S. Hippolyti, S. Concordiæ, & aliorum Martyrum extiterit sepultura locus.

§ III. Celebris translatio S. Hippolyti in Gallias, miracula.

Nostro tomo III mensis Maii ad diem XII ejusdem mensis inter Prætermisissos pag. 3 & 4 dictum est, S. Hippolyti martyris translationem corporis, Româ Sueffionem ad ecclesiam S. Medardi, & inde Parisios ad ecclesiam S. Dionysii notari in Martyrologio Gallicano Sauffayi; & tunc cessasse tempestatem vastæ mortalitatis, indicari in Ms. reginæ Sueciæ. Dies ejus natalis est XIII Augusti. Translatio itaque ista cum huc remissa sit, jure postulat, ut ejus nunc historiam referamus atque expendamus. Sauffayus ad relatam diem hæc scribit: In insigni cœnobio S. Dionysii commemoratio delationis sacratissimi corporis beati martyris Hippolyti: cum regnante Carolo sexto, pestilentiam, quæ Galliam totam depascebat, ejusdem Cælitis feretrum in solenni supplicatione deportatum non modò repressit, sed penitus extinxit. In cujus rei perenne monumentum, quotannis hac die in facello, ubi sanctus hic Martyr quiescit, solemniter celebratur liturgia. Item & eodem die Sueffione (ubi primùm sancti ipsius Hippolyti corpus Româ advectum quievit, in cœnobio S. Medardi: è quo postmodum ad præfatam regale monasterium S. Dionysii translatum est:) commemoratio primæ ejusdem translationis, in qua, venerando ipsius Martyris corpore per urbem circumvecto, cessavit vastæ mortalitatis tempestatas.

22 Die autem XIII Augusti post elogium S. Hippolyti, nec non ipsius, ac S. Concordiæ, aliorumque novemdecim Martyrum sepulturam in agro Verano, de Sancti nostri corpore addit ista: Unde postea levatum, atque Carolo magno à Leone III Pontifice pretioso datum munere, in Galliam delatum, cum venerandis S. Alexandri Papæ & martyris, nec non beati Cucuphatis, Christi quoque testis, pignoribus, in asceterio de Valle-leporis, digno cultu ab ipsomet piissimo imperatore reconditum fuit. At post ejus obitum, Fulradus ejus nepos, abbas insignis cœnobii S. Dionysii in Francia, illud inde transtulit ad basilicam ejusdem cœnobii S. Dionysii; ubi proprio in loculo & facello illud reposuit, à posteris, sicut

Corpus S.
Hippolyti
hodierni

F

A sicut etiamnum colitur, perenni observatione venerandum. Ex cujus susceptione magnis divinæ magnificentiæ testimoniis illustrata, factus est anniversarius dies agonis ejusdem beati Hippolyti in ea ecclesia celebris. Quo die cum aliquando Robertus Francorum rex Christianissimus, qui magna pii affectus propensione in hunc Martyrem ferebatur, venisset ad S. Dionysii cœnobium, ut festum ejus cum fratribus solemniter celebraret, ab exercitu, quo castrum Melodunum cinxerat, clanculum divertens; ubi Missæ solemniter devotè interfuisset, ipso in divini mysterii complemento, cum diaconus de more Ite Missa est caneret, venit festinè ad regem nuntius, significans arcis mœnia funditus corruisse, sicque opitulatione Martyris, quem specialiter reverebatur, factus rex pius triumphator, ad suos rediit; fuisseque * auxiliatoris præsidii victoriam tantam adscribens, illius apud Deum egregia merita magnis celebravit præconiis. *Super his, quæ minus solidè narrationi isti intermiscerentur, Saussayum mox conveniemus.*

* fuisse

translatum
fuisse, scribit
Sausseyus:

B 23 *Laudatus martyrologus in Supplemento ad hunc diem, Servatur, inquit, Coloniae corpus S. Hippolyti ad sanctam Ursulam conditum. At non certè illius Hippolyti, qui Romæ à S. Laurentio baptizatus, hodie Valeriani jussu, in domitis equis direptus est. Hujus enim sacratissimum corpus Romæ advectum, in proprio sacello, magno in templo S. Dionysii in Francia, ante annos DCC. collocatum quiescit. Cujus cum Alexander III Papa in Gallia existens, hancque basilicam visitans, germanitatem in dubium revocaret, assertæ translationi ejusdem corporis à Roma in Franciam factæ non acquiescens, divino prodigio compulsus est impræsentiarum veritatem agnoscere, & Martyrem sibi iratum humili supplicatione placare. Rem gestam ibidem subjicit Saussayus, sed sine ullo teste aut vade, uti & superiora, pro quibus auctorem nullum citat.*

ejus rei historiam

C 24 *Ea de causa nos è Ms. s. quod habemus, sequentia huc transcribimus. Exemplari itaque isti hac prænotantur: S. Hippolyti commemoratio ex Martyrologio. iv Idus Maii ipso die commemoratio beati Hippolyti martyris, quando ejus piissimo corpore deportato cessavit vastæ mortalitatis tempestas. De eodem Aito. Ad marginem dicti apographi annotavit ista noster Gamanfius, tam cumulata de Opere nostro meritis, ac toties in eodem laudatus: Ex prægrandi Ms. pergam. Martyrologio Erfurtenfi, ab Electore Moguntino mihi donato. Jo. Gam. contuli. Et circa nomen Aito addit: In anterioribus mensibus & diebus legitur: De eodem actor (an scribendum auctor?) ex gestis ejus. Ultima ista clausula, si ad Aitonem referenda sit; Hatto, Haito vel Hetro, episcopus Basileensis, memoratur jussu Caroli magni ad Nicephorum imperatorem legationem obiisse anno 811. At de his, & aliis ad ipsum spectantibus consule bibliographos. Longè autem illo junior est quisquis historiam dictæ S. Hippolyti commemorationi subnexam collegit, & quidem imperitè. Nam nonnulla haud satis coherentia obrudat: res narrat, quæ sub Roberto, Francorum rege, Hugonis Capeti filio, nec non sub Alexandro PP. III contigerint; imò verò eum non scripsisse ante annum 1399, observabimus infra: de quibus vide ea, quæ mox dicentur. His prænotatis, historiam istam nunc accipe:*

clausus

25 Legimus quod Karolus magnus, Christianissimus rex Francorum, & imperator ac patricius Romanorum pretiosum ac venerabile corpus Augusti Tomus III.

gloriosi martyris Hippolyti de Roma in illas Alemanniæ partes, quas specialiter diligebat, & quæ ipsum ex parte suæ conjugis jure hæreditario contingebant, transtulit, & in ecclesia villæ cujusdam non longè distantis à Lebrahæ vallis delectabili prioratu, quem scilicet prioratum idem princeps, convocatis de ecclesia beati Dionysii Areopagitæ monachis, ibi construxerat, ac eidem inter cætera dictam villam contulerat, quæque usque hodie ob reverentiam martyris, sancti Hippolyti nomine nuncupatur, honorabiliter collocavit.

26 Post cujus imperatoris obitum, nepos ejus . Fulraldus abbas monasterii beati Areopagitæ Dionysii, prædicti Martyris sacratissimum corpus ad cœnobium memoratum cum reverentia summa legitur transtulisse, & ei decentissimum locum in medio navis ecclesiæ præparasse. Et quia Conventus ejusdem cœnobii annuatim in Idibus Augusti solemniter sæpe dicti martyris Hippolyti, ad ejusdem oratorium, consueverat celebrare, etiam illustrissimus rex Francorum Robertus, ut ex sua præsentia ipsa Sancti solemnitas celebrior haberetur, eidem festivitati omni occasione postpositâ sollicitus erat præsentialiter inter esse. Qui siquidem inter ipsa Missæ solemnitas stans in choro cum cantore & ceteris chororum tenentibus cappâ sericâ pretiosâ indutus tenensque regale sceptrum in manibus, totum chorum imò totam ecclesiam illustrabat, psallensque cum psallentibus, ceteros ad cantandum hilariter provocabat. Quod profectò tantus princeps omnino non faceret, nisi corpus ejusdem gloriosi Martyris præsentialiter ibi quiescere certus esset. Quia verò fortassis dicere posset aliquis, quod rex ipse Robertus, licet fidelis esset & Catholicus, homo erat & falli poterat; veniamus jam ad divina miracula, tamquam ad certiora hujus veritatis indicia.

è martyrologio Erfurtenfi,

E

27 Cum Alexander Papa tertius, Urbem egressi, venisset in Franciam & ad venerabile monasterium macharii * Areopagitæ Dionysii accessisset, ab abbate & conventu solemniter, ut decebat, susceptus, in ecclesiam introducit, eique locus ad orandum ante pretiosi Martyris oratorium præparatur. Cum autem oratione completâ, & data benedictione populo, à circumstantibus inquisisset, cujus Sancti corpus in præfenti oratorio quiescebat; eique responsum fuisset, corpus sancti Hippolyti; respondit: Non credo, non credo. Existimabam eum ipsum adhuc in Urbe contineri. Tunc gloriosissimus martyr Hippolytus, volens coramstantibus ipsius Papæ dubitationem amovere, & sui corporis præsentiam evidenter omnibus declarare, tantum fragorem, tantumque tumultum intra capsam illico concitavit, ut rugitus tonitruum putaretur. Stupefacti sunt omnes & perterriti, atque ipse dominus Papa præ nimio timore compulsus est exclamare: Credo Domine, credo Domine, jam quiesce. Qua voce prolata, tota statim illa tumultuatio conquievit. Ipse verò dominus Papa, tamquam volens satisfacere sancto Martyri, quod in ipsum dubitando deliquerat, altare marmoreum, quod in ejus Martyris oratorio situm est, in persona propria consecravit, antequam à monasterio recederet.

uti & miracula, macarii, i. e. beati

F

28 Scio hoc parum videtur incredulis ad probationem veritatis. Aliud miraculum relatione veridica recitemus. Peccatis hominum exigentibus, occulto divinitatis judicio justo tum gravis & horrenda mortalitas Galliarum fines occupaverat. Ardebat

quæ hanc subsecuta fuisse

B

AUCTORIB
J. P.

debat enim quam plurimum passim & publice, ac pestis, quæ in tam multis desævire videbatur, ab universis non immeritò timebatur. Nihil enim medicamentum, nihil proficiebat solertia medicorum. Unde ab humano destituti solatio, ad divinitatis convertuntur auxilium, confugiuntque ad ecclesias, suffragia petitori Sanctorum. Eodem verò tempore convenit maxima multitudo languentium ad venerabile cœnobium beati Dionysii: qui sancti martyris Hippolyti oratorium circumdantes, per ipsius orationum atque meritorum suffragia Dei misericordiam cum lacrymis & gemitu flagitabant.

NARRANTUR.

29 Tunc decretum est sano consilio à conventu, ut in tantæ necessitatis articulo pro Dei misericordia impetranda nudis pedibus processione facerent, & secum venerabile corpus beati Hippolyti martyris deportarent. Quod & factum est quarto Idus Maii, eo videlicet die, quo festum sanctorum Martyrum Nerei, Achillei & Pancratii celebratur. Nec mora, precibus & meritis sanctissimi Martyris, & devota humilitate populi mota est ad compassionem divina pietas, atque finem accepit supradicta mortalitas. Languidi quoque qui paulò antè circa sancti Hippolyti oratorium cum periculo mortis advenerant, cum sanitate & gaudio ad propria remearunt. Propter quod [ut] tantum miraculum nunquam imposterum à memoria laberetur, venerabilis Conventus unanimi consilio statuit, ut festum beati Hippolyti cum prædictis tribus sanctis martyribus per annos singulos celebretur. *Hac ibi. Quenam verò circa historie istius narrationem observari velimus, planum fiet ex sequentibus.*

Varie circa translationis locum,

30 P. Godefridus Henschenius tom. III Februarii, ad diem XVII ejusdem mensis, gesta S. Fulradi, abbatis S. Dionysii in Francia, ac palatii regii archicappellani, commentario historico illustravit: cujus paragraphus tertius est de monasteriis Lebraba, S. Hippolyti, aliisque à S. Fulrado constructis, nec non de corporibus SS. Viti, Alexandri, Hippolyti & Cucuphatis ab eo translatis; qui usui nobis erit. *Monasteriorum Lebraba ac S. Hippolyti situm ibidem invenies: de quibus hac visum est describere è Cointio tom. 5 Annalium ecclesiasticorum Francorum, ad annum 749 num. LXVII: E cœnobii à Fulrado conditis nobilissima fuerunt in dicecesi Strasburgensi Leberacum (Leberaw) & Fulradovilare; quibus imposita post nomina sanctorum Alexandri & Hippolyti. Leberacum seu monasterium S. Alexandri Leberæ amni adjacent in Valle-leporis, atque ut ab amne Lebera Leberacum, sic à S. Alexandri reliquis monasterium S. Alexandri nuncupatur. Lebera fluvius oritur ex Vogeso monte, Vallem-leporis interfuit, alluit Markircham & Leberacum; deinde in sinistram Ilthæ ripam infra Selestadium sese exonerat. Fulradovilare, quod à Fulradis nomen acceperat, S. Hippolyti monasterium dici cœpit, postquam illuc reliquæ S. Hippolyti delatæ sunt. Situm est inter Selestadium, à quo non procul distat, & oppidum Rapolfweierum; nomenclaturaque valde corruptâ vulgò nominatur Saint Bilt. In Testamento S. Fulradi, quod exstat apud Mabillonium in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti sec. 3, part. 2, pag. 341 occurrit cella, quæ dicitur Audaldò-Villare: ubi S. Ipolytus requiescit; ante annum utique 784, quo idem Fulradus è vita excessit; prout signatum invenies apud nos in laudato Commentario, ac apud Mabillonium pag. 339. At pluscula de tempore paullo post.*

C

31 Præter illa, quæ notavimus de loco; observanda quadam sunt 2°. circa personam, à qua S. Hippolytus è delatus sit. Laudatus supra Henschenius, Corpora, inquit, SS. Alexandri & Hippolyti martyrum, quicumque illi fuerint, non sunt à Leone III Papa donata Carolo magno; neque ab hoc in Valle-leporis depositum corpus S. Hippolyti; neque ab ejus obitu à Fulrado abbate S. Dionysii ad suum monasterium delatum: neque hic fuit Caroli magni nepos. Verùm sancta horum martyrum corpora fuerunt Româ à S. Fulrado in Gallias delata, vivente adhuc Pippino rege, ut supra ex Actis translationis S. Viti ostensum. Si autem post obitum Caroli imperatoris ad monasterium S. Dionysii hoc S. Hippolyti corpus est translatum; non id sanctus Fulradus annis fere xxx ante Carolum magnum vitâ functus; sed forsan fecit Hilduinus, quem Lebraba corpus S. Cucuphatis ad suum monasterium detulisse diximus; & simul à S. Fulrado utrumque corpus apud S. Dionysium depositum fuisse scribit Dubletius pag. 309, sed post obitum Caroli magni, & alibi DCCCXLVIII assignatur: cujus erroris causa mox patebit.

E

32 De translatione S. Cucuphatis martyris a rei gestæ tempus est in Commentario Actis ejus prævio ad diem xxv Julii tomò VI ejusdem mensis, pag. 154; de erroris autem causa, quam modo indicabat Henschenius, consuli potest Commentarii ejus historici supra designati § 4, ubi ostendit, gesta Fulradi abbatis S. Quintini huic S. Fulrado afficta: Nam (utor Mabillonius, quem antea citavi, verbis pag. 334) florere in Gallia Fulradi duo, unus post alium, uterque abbas. Primus monasterii S. Dionysii prope Lutetiam Parisiorum: alter cœnobii S. Quintini apud Augustam Vermandorum. Prior Pippini, ejusque filii Caroli magni; posterior Ludovici augusti cognomento Pii principatu. Observa 3°. hac circa tempus, quo S. Fulradus Româ detulit sacras hæc exuvias. Michael Felibiennus (de quo infra num. 37) lib. 2 pag. 53 ingressum itineris ejus Romani affigit anno circiter 763; regressus verò ex Italia contigerat, secundum ea, quæ ibi notat, anno 764. Jacobus Longueval S. I. in Historia ecclesiæ Gallicana tom. 4 lib. 12 pag. 445 de corporibus SS. Alexandri & Hippolyti à Fulrado Româ allatis agit ad annum 766; Cointius verò tomò supra designato ad annum 764, num. XIV. Henschenius corpora ista in Gallias translata fuisse ante annum 768; jam pridem observavit in Commentario citato pag. 37.

E rei gestæ tempus

F

33 Qua cum ita sint; consequens est, ut translatio, de qua differimus, apud Saussayum Carolo magno adscripta, uti & in documento Erfurtenfi, cum superioribus observationibus componi non possint. Ad hæc; prioratum Lebraba vallis, non construxit idem Carolus magnus, sed S. Fulradus, sicut conficitur ex dictis, suffragante etiam Mabillonio, qui consuli potest pag. 338. Assertio ista temporis posita à Saussayo, de qua superius, sacratissimum corpus, Româ advectum, . . . magno in templo S. Dionysii in Francia, ante annos DCCCL collocatum quiescit, vaga est. A determinando translationis tempore abstinuit Mabillonius, pag. 339 dicens: S. Hippolyti corpus in monasterium Dionysianum translatum est ante multos annos. Quamquam verò dicere promptum nobis non sit, quo id anno acciderit; ante annum tamen Christi 778 hoc factum non fuisse, illud argumento est, quod isti anno assignatur testamentum S. Fulradi apud Mabillonium pag.

pag.

A pag. 342, in quo corpus illud in cella S. Hippolyti etiamnum quiescisse, ac proinde nondum tunc translatum fuisse ad cœnobitas Sandionysianos, hinc ex verbis erimus: Cella, quæ dicitur Audaldo-villare, ubi sanctus Ipolytus quiescit. Nunc nonnulla consideremus, quæ superius ex Saussayo, & ex Martyrologio Erfurtenfi memoravimus, & quæ translationem illam, quando-cumque demum ea contigerit, consecuta sint.

nec non circa ea,

34 Singularis, de qua ibidem dictum est, Roberti Francorum regis erga sanctum Hippolytum religio aliunde confirmatur. Nam inter Historiam Francorum scriptores à Chesnio editos, tom. 4 pag. 146, ex libro Ms. de reliquiis ecclesiæ S. Dionysii episcopi & martyris, hæc referuntur: Consuevit venerabilis Conventus ecclesiæ beati Areopagitæ Dionysii annuatim in Idibus Augusti solemnitate pretiosi martyris Hippolyti, sociorumque ejus, facere ad ejusdem oratorium in medio navis ecclesiæ. Ad hoc festum universi convenire solent monachi tam baillivi, quam etiam longè commorantes præpositi. Illustrissimus verò rex Francorum Robertus suo tempore Christianissimus huic solemnitati singulis annis, omni occupatione seposita, interesse consueverat, ut ex tanti viri præsentia ipsa Sancti solemnitas solemnior haberetur. Qui inter celebrandum divina Missarum mysteria stans in choro cum cantore, ceterisque chororum tenentibus, indutus cappâ sericâ pretiosâ, quam ipse sibi ad hoc ipsum comparaverat, tenens sceptrum regale aureum in manibus, totum chorum, imò totam ecclesiam illustrabat, psallens cum psallentibus, & gaudens cum gaudentibus, cantando cum aliis solemniter, & alios ad cantandum hilariter exhortando. Erat enim idem rex optimè litteratus, subtiliter intelligens, Deum ac Sanctos ejus ardentè diligens. Qui suavi modulamine vocis suæ cum clamore cordis, ad aures æterni Judicis continuò personabat. Et ita permanebat, usque dum sacratissima divini mysterii solemnità finirentur.

quæ postea contigisse

35 Robertus hic, Francorum rex, fuit Hugonis Capeti filius; ejusque obitum ab anno Christi 1033 retrahendum esse ad 1031, invenies apud Pagium in Critica Baroniana ad annum 1033 num. VIII, & ad annum 1034, num. VIII: gesta verò ipsius apud prædictum Chesnium pag. 85, ac deinceps. Quæ de miro circa obsidionem Melodunensem eventu narrabat supra Saussayus, miramur ne attingi quidem cum in citato mox libro Ms. de reliquiis ecclesiæ Sandionysiana, tum in relatione, quam è Martyrologio Erfurtenfi præmisimus; tum denique in fragmento Chronici Floriacensis apud supra allegatum Chesnium pag. 143; ubi ad annum 999 hæc sunt: In ipso anno tradidit Walterius miles & uxor ejus castellum Milidunum Odoni Comiti. Congregavit verò Robertus rex exercitum copiosum valde, & Burcardus comes, convocatosque Normannos cum duce suo Richardo obsedit castrum Milidunum. Capto igitur castro &c.

in Martyrologio Erfurtenfi

36 Jam verò prodigiosa illa historia, quæ superius fertur Alexandro PP. III in Gallias profecto contigisse ad corpus Martyris, moram nobis etiam injicit. Pontifex ille Gallias ac Parisios petiit sub Ludovico VII, ejusdem monarchia rege; de qua re Baronius ad annum 1163, Pagius ad annum 1162 & 1163, Breviarium historico-chronologicum Pontificum Romanorum à Francisco Pagio vulgatum, tom. 3 pag. 64, 68 & 74. Sed pro fide historie prædictæ desideramus testimonia antiqua; quæ cum ob mirabilem eventum non Augusti Tomus III.

potuerit non esse per vulgata Lutetia Parisiorum vel apud ascetas saltem Sandionysianos, proferatur auctoritas alicujus, quo corroboretur. Certè in Guilielmi de Nangis ibidem loci monachi Chronico, quod editum est in Spicilegio Acheriano tom. 11 à pag. 405, & in quo ad annum 1163 agitur de Alexandro PP. III in Gallia existente, locus erat opportunus prodigiosam adeo rem vel verbulo attingendi, & tamen altissimum ibidem de illa est silentium; de qua aliunde nihil hætenus didicimus.

37 Quæ præmissa sunt superius de medelani referuntur, contagiosa, S. Hippolyti patrocinio attributa, nec non de honoribus sacris, qui ipsius causâ in ecclesiâ S. Dionysii ad diem XII Maii quotannis celebrantur, agit Michaël Filibien, Ordinis S. Benedicti cœnobita, in Historia abbatiæ S. Dionysii in Francia, anno 1706 Parisiis impressa, lib. 6, pag. 316; eamque mortalitatem inedit anno 1399, ac citat monachum Dionysianum in Chronico Caroli VI; de quo Chronico laudatus historicus lib. 5 pag. 284 egerat. Unde arguimus, auctorem, qui scripsit documentum Erfurtense, supra productum; non appulisse animum ad scribendum ante dictum annum 1399. Cognomen Areopagitæ, quod S. Dionysio ibidem addit, non discutimus, agitissima hac inter eruditos controversia aliò spectante: de qua interim consulti potest Franciscus Pagius in Dissertatione historico-critica de S. Dionysio Parisiensi episcopo, quæ habetur ante tomum 4 Breviarii modo citati. De prima sæpe dicti Martyris translatione ad urbem Sueffionensem, ac mortalitate tunc ibidem sublata &c., viderit Saussayus, qui supra hæc asserbat. Aliud superest examinandum, cujus videlicet S. Hippolyti corpus haberi debeat, de quo hætenus hic tractavimus.

§ IV. Quisnam sanctus Hippolytus in Gallias sit translatus; facta ipsana sub istius Martyris ac S. Concordiæ nomine honorata; Acta.

Martyrologii Erfurtenfis instrumentum, quod modo dedimus, nec non Saussayum per synonymum hodiernum, liquet ex eorum dictis. In S. Fulradi testamento supra num. 30 signato tantum est S. Ipolytus absque ulla alia characteristica nota; à qua etiam abstinent alia, quæ hic sequuntur, antiqua monumenta. In Caroli magni diplomate apud Dubletium in Historia abbatiæ S. Dionysii in Francia pag. 707 dicuntur ista: Ubi beatissimus & martyr Hippolytus corpore requiescit humatus. Et pauculis interjectis ibidem recurrit nudum nomen S. Hypoliti. Acta translationis S. Viti martyris, quorum partem habes tom. 111 Februarii § 3 antea designatis, sic dicunt: Præfatus verò abbas (de Fulrado sermo est) transtulit corpora beatorum martyrum Alexandri & Hippolyti. Hæc ibi. Unde igitur emerfit postea characterismus iste hic controversus? Enimvero Henschenius loco citato ita jam pridem & rectè sequens formavit argumentum: Quod autem Saussaius, & ante eum Dubletius scribant, esse corpus S. Alexandri Papæ & martyris, non usquequaque probatur, tum quod antiqui non

AUCTORIBUS
J. P.

E

F

Quod noster
hodiernus
Hippolytus

AUCTORE
J. P.

appellent Papam, pontificem, episcopum aut sacerdotem; tum ex partibus corporis S. Alexandri Papæ & martyris, quæ alibi asseruari affirmantur, sicut ibidem legere est; uti & ad diem 111 Maii, pag. 370. Eadem, inquit, ratio est S. Hippolyti martyris à S. Laurentio baptizati, & in agro Verano sepulti; cuius etiam exuvia variis locis adscribuntur; sicut mox dicam. Coinius in Annalibus ecclesiasticis Francorum tom. 5, ad annum Christi 764, num. xiv postquam indicasset plures Martyres synonymos haberi in Martyrologio Romano, ita rectè subjungit: Non ignoramus, auctores esse, qui corpora sanctorum Martyrum Alexandri PP., & Hippolyti à S. Laurentio baptizati, scribant in Galliam à Fulrado delata; sed desunt probationes, quæ fidem adstruere possint.

in Gallias
fit transla-
tus, non
probat.

39 Interim miracula illa duo, quæ ad comprobendam hodierni Martyris cum Sandionysiano identitatem, narrationi Erfurtenfis martyrologii interseruntur, nullius sunt roboris, quamdiu fidei nullius pretium habere non probantur, secundum præmissa. Quatenus verò facta dicuntur pro ista identitate, planè sunt apocrypha. Et verò quis adeo est in Opere nostro peregrinus, qui ignoret, solenne esse possessoribus sanctorum corporum, sub celebriorum præ reliquis sanctorum nominibus thesauros suos asseruare & exhibere? Mira certe uti in aliis materiis, ita in hac idea adjectitia vis est. Cuiuscumque verò S. Hippolyti martyris corpus S. Fulradus ad cœnobitas Sandionysianos transtulerit, potuit illud grassantem mortalitatis lucem extinguere, potuit alias miseris hominibus gratias conferre, tamquam corpus alicujus sancti martyris Hippolyti, etiamsi non hodierni; quale revera esse, probatum hæcenus non videmus. Verum pro his ac sequentibus mitto lectorem ad Acta nostra, in quibus toties ventilata est controversia de corporibus homonymorum sanctorum, quæ alii contra alios dicunt esse sua. En tibi nunc, quæ sub nomine nostri S. Hippolyti honorantur variis locis, sacra lipsana.

Proferuntur
festa lipsana
sacra,
quæ sub no-
mine S.
Hippolyti,
ac S. Con-
cordiæ

40 In prætermissis ad diem 19 Maii signavimus festivitatem S. Hippolyti ex Ms. Vaticano S. Pevaria lipsana sacra, quæ sub nomine S. Hippolyti, ac S. Concordiæ

40 In prætermissis ad diem 19 Maii signavimus festivitatem S. Hippolyti ex Ms. Vaticano S. Pevaria lipsana sacra, quæ sub nomine S. Hippolyti, ac S. Concordiæ

40 In prætermissis ad diem 19 Maii signavimus festivitatem S. Hippolyti ex Ms. Vaticano S. Pevaria lipsana sacra, quæ sub nomine S. Hippolyti, ac S. Concordiæ

C

adeo vaga & indeterminata eaque non antiquioris, quam ille sit, auctoris, fidem certam nequaquam facere potest. Pancirolius in Catalogo reliquiarum, quem Thesauris absconditis Romanae urbis subjungit, Hippolytum martyrem notat cum sua nutrice Concordia, ac decem & octo è sua familia. Corpora in SS. Quatuor Coronatis. De capite ejus ad S. Crucem in Hierusalem, ad S. Laurentium in Panisperna, & extra muros. Reliquiæ in aliis ecclesiis. Piazza in Hemerologio sacro Roma Christiana ac gentilis, ad diem XIII Augusti, S. Maria in Cosmedin vulgo dicta adscribit partem brachii; S. Maria de Vittoria caput S. Concordiæ; S. Laurentio in Lucina partem brachii.

41 Corpora SS. Hippolyti ac Concordiæ in S. Julia apud Brixienfes monialium cœnobio requiescere, unà cum aliis sanctorum corporibus anno 1600 eò loci translata, dicit inscriptio ab Ugello edita tom. 4 Italia sacra, col. 734; è qua hæc delibamus: D. O. M. Huc ex veteri ecclesia SS. virginum & martyrum Juliæ, Pïstis, Helpis & Agapes, ac Sophiæ earum matris .. & Hippolyti ac Concordiæ ejus nutricis, martyrum .. corpora .. Clemente VIII in cura pastoralis, & in sereniss. Venet. dominio Marino Grimano duce residentibus .. translata fiteri anno jubilæi MDC, die XVI Kalend. Januarii. Quæ cum ita sint; quaeritur nunc 10. Quorumnam è dictis sacri corporis competitoribus potior sit possessio. 20. An ullorum sit historicè satis certa. 30. Quid de reliquiis? Ad tria ista quæstia respondemus. Cum præter ea, quæ modò diximus, nihil dicendum amplius nobis suppeditent antiqua monumenta, quibus præsens argumentum confirmemus vel infirmemus; sanctorum istorum depositorum possessores in bona fide relinquimus.

42 Dispicimus jam, quanam occurrant circa Martyris nostri Acta. Exstant ea apud Suriacum Laurentianis adjecta ad diem x hujus mensis. Martyrium illius etiam habemus è Ms. Fuldensi, quod notatur collatum cum Ms. S. Martini Treviris, ac Marchianensi. Apographum item apud nos est è Ms. Ultrajectino S. Salvatoris; uti & exemplar, quod accepimus à P. Antonio Beatiolo S. I. Neapoli anno 1640. Actorum compendium habes in Martyrologio Adonis die XIII Augusti, quod Rosweyda edidit. Ut verò perspicuum fiat, eodemne an diverso è fonte sint hausta, accipe illa specimina. Apud Surium narrantur ista: Valerianus itaque tradidit S. Laurentium Hippolyto cuidam vicario in custodia asservandam: isque inclusit eum cum multis aliis .. Hippolytus interim patienter sustinebat sermones eorum, S. Laurentii scilicet ac Lucilli; cuius baptismus ac illuminatio oculorum ibidem narrantur. Audientes id multi cæci venerunt ad B. Laurentium flentes, isque in Hippolyti custodia imponebat oculis eorum manum suam, & illuminabantur. Cernens id Hippolytus, dixit ad B. Laurentium: Ostende mihi thesauros Ecclesiæ. Beatus Laurentius respondit: O Hippolyte, si credis in Deum Patrem omnipotentem, & in Filium ejus Dominum Jesum Christum; & thesauros tibi ostendo, & vitam æternam promitto. Sequitur deinde post Hippolyto datam instructionem, baptismus ejus, ac domesticorum decem ac novem. Ecce autem mandat Valerianus Hippolyto, ut Laurentium ad palatium adducat. Dixit autem Hippolytus ad B. Laurentium: Valerianus jubente Decio præcepit, ut te ad illum perducam. B. Laurentius ait: Eamus: & mihi enim & tibi gloria paratur. Post martyrium ejus-

Acta in va-
riis exem-
plaribus ex-
stant;

F

A dem Sancti, quod ibidem narratur, fidemque, baptismum ac capitalem sententiam S. Romani militis, nec non sepulturam corporis S. Laurentii, hac ibidem leguntur:

43 Revertens autem Hippolytus, post diem tertium venit in domum suam, impertiensque omnibus pacem, etiam servis & ancillis suis communicavit de Sacrificio altaris B. Laurentii martyris. Positâque mensâ, priusquam cibum fumeret, venerunt milites, & tenuerunt eum, perduxeruntque ad Decium cæsarem. Eo viso, subridens Decius cæsar, ait: Numquid & tu magus effectus es, qui corpus Laurentii abstulisse diceris? Respondit Hippolytus: Equidem id feci, non ut magus, sed ut Christianus. Decius cæsar furore correptus, iussit os ejus lapidibus tundi; expoliataque veste, qua ceu Christianus utebatur, ait: Sacrifica diis &c. Hippolytus dixit: Non me expoliasti; sed potius vestire cœpisti. *Hæc sufficit inde excerptisse, subservitura iis, qua de supra nominatis exemplaribus nunc dicemus.*

indicant originem
44 *Ms. Fuldense ita incipit:* Regressus itaque Ypolutus post tertium diem venit in domum suam, & dedit pacem omnibus, etiam & servis suis & ancillis, & communicavit de Sacrificio altaris beati Laurentii martyris; & positâ mensâ priusquam cibum fumeret, venerunt milites & tenuerunt eum, & perduxerunt eum ad Decium cæsarem. Quem videns Decius cæsar, subridens dicit ei: Numquid & tu magus effectus es, quia corpus S. Laurentii sustulisse diceris? &c. *Nome hic satis multa concurrunt similia, ut Acta hæc, uti & Suriana judicentur ad eandem originem referenda? At quid de Ultrajectinis? Idem de iis esto iudicium. Sic porrò incipiunt:* Hippolytus cum accepisset Laurentium à Valeriano, reclusit eum cum multis. Erat autem ibi homo gentilis nomine Lucillus, qui plorando lumen oculorum amiserat; cui dixit B. Laurentius &c. Hippolytus verò patienter auscultabat verba eorum &c. Regressus itaque Hippolytus post tertium diem venit in domum suam, & dedit pacem omnibus. *Reliqua non prosequor. Jam verò Passionis à P. Beatillo huc missa tale est exordium:* S. Hippolytus & Justinus presbyter cum sepelissent corpus B. Laurentii, jejunaverunt. Beatus autem Justinus obtulit Sacrificium laudis, & participati sunt omnes. Regressusque Hippolytus post tertium diem venit in domum suam, & dedit pacem omnibus, etiam servis suis &c. *In codice nostro membraneo P. Ms. 21, & in Passione apud Mombrinium, invenio etiam notas, qua communem cum aliis indicent originem. Habemus itaque varia ex uno profecta fonte exemplaria: quorum narrationem sufficit cognoscere è compendio Adonis supra designato, quod mox exhibebimus; quandoquidem iam præclari Martyris Actorum exemplaria non tanti sunt pretii, quanti ea esse vellemus. Pro Decio autem ac Valeriano, sub quibus res gesta dicitur, substituendum esse Valerianum imperatorem, monuimus antea num. 18.*

45 *Apage igitur ineptissimum Græcorum Memoriarum atque Anthologii episodum, quod ad diem x Augusti in elogio S. Laurentii M. ita habet:* Fertur, quod septimo post diem quàm passus erat Hippolytus, Decius & Valerianus, dum equis vecti ad theatrum discederent, exspirarint; clamantque in hora mortis suæ Decius: O Hippolyte, quomodo captivum vinctumque sic abducis? Et Valerianus: Sic ardentibus me catenis trahis? Qua re in omnem orbem vulgata, omnes in fide Domini nostri Jesu Christi vehementer

confirmati sunt. Cui gloria in secula. *Similia de Decio ac Valeriano narrantur apud Surium. Mombrinius in Passione S. Hippolyti, nugas istiusmodi etiam habet; quas & legimus alibi. Accipe nunc*

AUCTORE
J. P.

COMPENDIUM MARTYRII

Ex Martyrologio Adonis ad diem XIII Augusti.

Hunc beatum Hippolytum vicarium a S. Laurentio b, cum apud eum esset in custodia, baptizavit. Qui de sanctis exequiis Martyris, post tertium diem ad domum suam rediens, dedit pacem omnibus servis suis & ancillis, & communicavit de Sacrificio altaris beati Laurentii martyris. Et positâ mensâ priusquam cibum fumeret, venerunt milites, & tenuerunt, & perduxerunt ad Decium c. Quem ut vidit, subridens dixit ei: Numquid & tu magus effectus es, quia corpus Laurentii abstulisse diceris? Sanctus Hippolytus respondit: Hoc feci, non quasi magus; sed quasi Christianus. Decius furore repletus iussit, ut cum lapidibus os ejus contunderetur. Et expoliavit eum veste, quâ induebatur habitu Christiano, & dixit ei: Sacrifica, & vives. Sin aliter, peries per tormenta sicut Laurentius. Sanctus Hippolytus dixit: Exemplum mercaur beati Laurentii martyris fieri, quem tu miser ausus fuisti ore polluto nominare.

2 Extensus igitur, fustibus & cardis diu cæsus est, donec cædentes deficerent. Inde levatus est à terra: & iussit eum Decius vestiri militari veste, qua gentilis utebatur, & dixit ei: Recole militiam, & esto noster amicus, & in conspectu nostro utere militia pristina, quam semper habuisti. Cumque beatus Martyr dixisset: Militia mea hæc est, Christianum firmum militare, unde cupio ad celerem palmam cum fructu venire; iracundiâ plenus Decius, dixit Valeriano: Accipe omnes facultates ejus, & interfice eum crudeli examinatione. Valerianus itaque exquisita omni facultate ejus, invenit in domo Hippolyti omnem familiam Christianam, quam conspectui suo præsentari fecit. Et iussit beatum Hippolytum foras muros portæ Tiburtinæ cum familia sua duci. Beatus verò Hippolytus confortabat omnes, dicens: Fratres, nolite metuere, quia ego & vos unum Deum habemus. Et decollati sunt promiscui sexus numero xix. Beatus verò Hippolytus ligatus pedes ad colla indomitorum equorum, sic per carduetum & tribulos tractus emisit spiritum d. Nocte venit beatus Justinus e presbyter, & collegit corpora, & sepelivit in campo eodem juxta Nympham, ad latus agri Verani f, Idibus Augusti.

3 *Deinde postquam* eodem die, natale sanctæ Concordiæ, nutricis ejusdem beati Hippolyti, subdidisset Ado, ita certamen ejus enarrat: Cum Valerianus ad familiam beati Hippolyti sibi præsentatam dixisset: Considerate ætates vestras, ne simul pereatis cum Hippolyto domino vestro; respondit beata Concordia: Nos desideramus potius cum domino nostro pudicè mori, quam impudicè vivere. Ad hoc Valerianus, Genus, inquit, servorum nisi cum suppliciis non emendatur. Et iussit, ut beata Concordia cum plumbatis caderetur. Et cum caderetur, emisit spiritum;

B 3

Sanctus à
Laurentio
baptizatus
sistitur ty-
ranno;

a

b

c

E

ac post tor-
menta, mor-
ti adjudica-
tur, uti &
domestici e-
jus novem-
decim;

F

d e

f

ac S. Con-
cordia, ipsi-
us nutrix,

AUCTORE
J. P.

g b

i

k
B

ritum; corpusque ejus est in cloacam projectum. Cumque diu quæreret illud sanctus Justinus, & non inveniret, ita tristis redditur, ut non cessarent flere oculi ejus. Tertiodecimo verò die post passionem sancti Hippolyti, venit quidam miles Porphyrius nomine, ad Irenæum g cloacarium h, qui occultè Christianus erat, & dicit ei: Si secretum possis custodire, divulgabo arti tuæ multum ad quæstum. Ante hos dies jussit Valerianus præfectus in conspectu suo quamdam creditariam i Hippolyti plumbatis deficere, & corpus ejus in cloacam jactari. Hæc in vestibus suis spero quod margaritas habet abscondas vel aurum. Audiens hæc Irenæus intimavit secretò beato Justino presbytero. Qui flectens genua gratias egit Deo. Porphyrius autem noctu veniens cum Irenæo, invenit corpus sanctum: sed in vestimentis nihil invenerunt. Beatus autem Irenæus vocavit ad se quemdam Christianum Abundium nomine, & tulerunt corpus ejus, & perduxerunt ad beatum Justinum. Qui gratias agens Deo, illud suscepit; & juxta corpora martyrum Hippolyti & aliorum sepelivit k octavo Kalendas Septembris.

ANNOTATA.

a Hic titulus ei etiam datur apud Surium. Varia super ista voce collegit Cangius in Glossario.
b S. Laurentii Acta illustrata sunt die 10 hujus.

c Pro Decio ac Valeriano, sub quibus ponitur Sancti martyrium, substituit Valerianum imperatorem; secundum dicta in Commentario prævio num. 18.

d Synonymum martyrem in multis nostro similem, & eadem etiam morte sublatum, à nostro discrevimus in Comm. § 2.

e Signatur in Martyrologio Romano ad diem 17 Septembris.

f De loco sepultura meminit Commentarius; ubi loci istius diversitate prædictum martyrem synonymum à nostro distinguendum existimavimus.

g SS. Irenæus & Abundantius in dicto Romano exstant die 26 Augusti.

h Cloacarius est hic, qui purgat cloacas seu immunda loca: idque coheret cum mox sequentibus, ubi de corpore in cloacam projecto.

C i Creditaria, alibi nutrix Hippolyti; apud Surium est Concordia. De vocibus autem creditaria ac creditario consuli potest Cangius in Glossario.

k De sepultura S. Concordiæ, & aliorum Martyrum Commentarius prævio num. 20.

MIRACULA

S. HIPPOLYTI

Ex Petro Calo, Ordinis FF. Prædicatorum. Monitio prævia.

Observationes circa scriptorem,

Habeo in manibus apographum hoc titulo prænotatum: S. Hippolyti miracula, ex Petro Calo post Vitam p. 2 f. 34. Petrus Calo cen Carolus, Ordinis Prædicatorum (non Minorum, uti scripsere Possévinus, ac Vossius) claruit sub finem sæculi XIII. Agit de eo Bollandus in Præfatione generali ad Acta Sanctorum cap. 1 § 4 pag.

xx, & Jacobus Echardus; apud quem tom. 1 de Scripturibus Ordinis Prædicatorum pag. 511 inter scripta ejus recensentur, Vitæ Sanctorum ex antiquis monumentis collectæ, & duobus voluminibus ingentis molis comprehensæ. Addit, præter hos codices etiamnum Bononiæ apud S. Dominicum servatos, Alvam (de quo Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana) fol. verit. Rad. 179 col. 1422 testari, duo similia volumina Romæ in Barberina se vidisse; ut mirum sit Bollandum in Præf. gen. ad Acta SS. scribere, unicum volumen nempe secundum tantum in eadem Barb. à se visum. Sed nos potiore jure miramur, Echardum ista scribere potuisse, de Bollandus, qui nec unum nec duo volumina vel in Barberiniana vel in ulla alia bibliotheca Roma videre potuit, quia Romam, tametsi ad illam invitatus, numquam vidit; sicut constat ex ejus Vita, nostro tomo primo mensis Martii præfixa, cap. 13. Ad hæc, nullam apud eum loco à nobis mox assignato bibliotheca Barberiniana apicem invenimus. Hæc occasione scriptoris horum, que daturi sumus, miraculorum.

E 2 Circa descriptionis materiem, ac nostrum exemplar hæc breviter prænotamus. Quo tempore miracula illa acciderint, nullo indicio prodit Calotius. Pro idè ut aliqui scribunt, vellemus potius videre, ut nomina istorum aliquorum expressisset; ut item Mariale, quod vocat, paulo distinctius determinasset. Ea itaque, quæ narrat, dabimus in ipsius fide, qualiacumque sint. Quia verò nostrum apographum erat mendosum, juvare illud necesse fuit, & ubi occasio se obtulit, ad intelligibilem sensum reducere. Notatur excerptum ex cod. 929; sed non additur cujus bibliotheca: quæ fortè designata fuerit in aliis foliis, à quibus hoc præsens, è quo ista miracula typis committimus, exemplar sejunctum incautè fuerit, ac seorsim reconditum. Pro Barberiniana videtur utcumque facere cum illud quod modo de ipsa dictum est; tum quia ante me habeo exemplar de alia Sancta, quod notatur ex Ms. membran. Legendario Card. Barberini, & ejusdem amanuensis caractere transcriptum est, qui præsens miraculorum documentum descripsit. Quidquid sit, sive è bibliotheca Barberiniana, sive aliunde excerptum ad nos pervenerit, non tanti hoc est momenti, ut moram injicere lectori debeat. Denique quia non relucet ex dictione auctoris, an de nostro hodierno S. Hippolyto, an de alio homonymo sit oratio, ideo rem hæc producimus sub nomine S. Hippolyti martyris, qualis notatur in ejusdem rei narratione, quæ ubinam gesta sit, indicabitur in Annotatis. Atque hæc quidem sunt, de quibus lectorem censuimus præmonendum. Reliquum est, ut ipsa nunc subdantur miracula.

F 3 Juvenis quidam, nomine Petrus, vitrico suo officium bubulci exercens in die B. Mariæ Magdalene, quam audierat sacerdotali indictione ab opere forensi inhibitam, vitrico, agri cultum imperanti, reverentiam sanctæ solemnitatis objecit; sed vitrici jurgantis vicit imperium. Itaque boves aratro jungens, cum ipsius operis atque animalium execratione [illud] exequitur. Cumque cœpta profequitur, boves stimulo se moventem & sibilo non audiunt. Quos ille iratus nunc pungit, nunc verberat, nunc trahit per cornua, nunc antecedit, nunc sequitur; nunc impellit eos scapulis, nunc manibus. Mira res! moriuntur boves sub jugo, vel, ut aliqui scribunt, boves jugibus maledictis illapidans, inutile sibi exauditur ad votum. Nam boves & u-

E

F

Juvenis ob violationem festæ diei

*f. illaque-

ans

tenfilia,

A tenilia, motis subitaneo tonitruo elementis, fulmine absumuntur, & ipse, qui hoc fieri exegerat imprecando, atrociori supplicio & diuturniori addicitur. Eadem enim caelestis flamma, quæ bruta ligneaque voraverat, hujusmodi exemplo subripuit: quæ in brevi cum rediisset, exesum [reddidit:] tibiam quoque [cepit] pervadere; cruris pariter suprema corripuit: carnes quoque vorans, duritia nervorum tabidis fluoribus flaccescente, ossa retexerat, eademque casu quotidiano usque ad geniculum hac illacque disperferat.

B Cum igitur pro misera sua habitudine putori & pudori suis esset parentibus, ad quamdam ecclesiam, B. Mariæ Magdalenaë nomini dicatam, offerri se fecit, ut cui temerata festivitas occasio perversionis extiterat, remedii causa rursus existat. Itaque sacer ignis qui partes jam corporis superiores attigerat, merito illius extinctus est, quæ ad pedes Christi concupiscentiarum ignem lacrymis extinguere meruit. Interea unius experientia pietatis jam majora præsumens, cum extremis partibus adhuc esset inutilis operi, quamdam Dei Genitricis ecclesiam *a* [esse novit] tribus milliaribus distantem ab Arelate *b*, in restui oceani finibus, celebribus usque diu miraculis insignitam; quæ habebat & Hippolyti martyris memoriam. Ad hanc cum se devehit impetrasset in navi per Rhodanum *c*, affuit Mater Dei, & penitus ardorem extinxit, & solutis renibus, quos ille ignis voraverat, os tibiæ à sua solutum vertibula corruit in navi; quod ille lacrymans præ salutis gaudio, quinto die illuc perveniens, liberatrici suæ obtulit, gratias agens. Et cepit ibi crebris obsecrationibus interpellare mundi Reginam, ut, quod aliis valentioribus impendebat, sibi prorsus impoti non negaret.

C Miles autem quidam sæpe intuens eum basilicam reptando subire eleemosynæ causâ, in domum propriam declinare suavit: ubi cum aliquamdiu refedisset, pedissequæ, nescio quid aëturæ, noctu à camera in domum exteriorem deveniunt, & Petrum crebris planctibus ingemiscientem subaudiunt. Quorum gemituum hæc causa fuerat. Virgo beata Maria cum B. Hippolyto in visione strati ejus astiterat, quæ, ut jacenti videbatur, imperaverat S. Hippolyto, Restitue, inquiens, eum antiquo vigori, apponens pedem, quem tenes, cruri ejus. Paret ille. Jamque nova caro cum veteri una efficitur, & firma compage ossibus utriusque coherentibus, venæ venas agnoscunt, & nervi nervos suscipiunt, & in junctura novæ carnis & veteris, instar fili modici rubei, coxam cingit. Coxa illa gratiosior toto corpore. Pes novus prominentior altero tribus digitis in mensura.

M Martyr verò imperanti obsecundans humiliter, crus, tibiam, pedemque quaquaversum olim sparsa, divinitus, adinstar futuræ resurrectionis in puncto compacta recolligentis corpora, ei quasi furculum arbori cepit subjungere. In qua infertione tantis urgebatur tormentis, & ardoribus, ut non sine clamoribus subsistendo, crebrisque rictibus & membrorum motibus, quid pateretur, indicaret. Irruunt igitur ancillæ, & illato adjacentis cubile foco, dum hac illacque dispiciunt, duos habere pedes, & duo crura Petrum reperiunt. Ex quo intuitu tantus eas illico stupor invasit, ut non se eas esse, quæ venerant,

sed mutatas in alteras æstimarent. Contrectabant eum, & vera membra, quæ tetigerant, sentiebant.

7 Tandem difficillimè excitatus, cum aperuisset oculos, Virginem cum Martyre adhuc æstimabat astantes. Quibus visibiliter absentatis, rogatus à fratribus quis sibi restitisset amissa; retulit, & multos in admirationem adduxit. Tota enim patria ad spectandum miraculum hoc cucurrit: & oblata sibi excedebant pondus, numerum & mensuram: de quibus Petrus plena vasa dispersergebat pauperibus. Sed tamen nova costa, mollior quam vetusta, ad sustentandum corpus non poterat exæquari. Unde ad publicationem miraculi claudicavit per annum. Et tunc iterum beata Virgo ei apparens dixit B. Hippolyto, ut quidquid curationi ejus deesset, suppleret, præter teneritudinem & speciem cutis. Evigilans igitur, & se penitus sanatum videns, reclusorium intravit, sibi, Deo, & Matri ejus victurus.

8 Cui diabolus in specie nudæ mulieris frequentissimè apparebat, & nudam se ei ingerens, quanto ille fortius resistebat, tanto illa impudentius incumbabat. Cum igitur ab illa plurimum vexaretur, tandem ille stolam sacerdotalem arripens, cinxit ad collum ejus, & eam suffocavit. Mox diabolus discedens, cadaver putridum ibi dimisit, tantusque fœtor ibi [remanit] ut nullus hoc videns ambigeret, quin corpus alicujus mulieris mortuæ fuisset, quod diabolus assumpsisset; quod episcopus & cives alii cremaverunt. Est autem nomen Peneda *d* oppido Alimix *e*, unde dictus bubulcus traxit originem: & ut dicitur in Mariali, saniori usus consilio, Cluniacum adiit, & ibi factus est monachus.

A N N O T A T A.

a Circa hanc adem sacram nonnulla dabimus lit. c.

b Arelatum, Arelate, Arelas (vulgò Arles) urbs est Gallia in Provincia ad Rhodani fluvii alveum: de qua varia collegit Adrianus Valesius in Notitia Galliarum à pag. 38.

c Rhodanus, celeberrimus Gallia fluvius, pluribus illustratur apud Valesium, quem modo designabamus, pag. 473 & seqq. Inter ostia, quibus in mare Mediterraneum se exonerat, & quæ Gradus (Gras) vocant, unum extat, cui Gradus Paulitensi (Gras de Paulet) nomen inditum est: ad cujus alveum prodit se in mappa geographica Blaviana Provincia, locus Nostre Dame dormet, aliquot leucarum intervallo ab urbe Arelatensi distans. Concurrunt hic adjuncta, quæ suspicionem moveant, locum istum esse, in quo ecclesia Deiparae sacra, à Calotio paullo ante memorata. Si fallit suspicio; certius aliquid doceant eruditi, quibus isti tractui terræ vicinioribus major loci sit notitia.

d In mappa superius indicata notatur duplex locus in territorio Massiliensi; quorum alter la Pene; les Penes alter vocatur. An Peneda ad alterutrum sit referenda, non habeo, unde certò determinem.

e Cum exemplar præsentis narrationis mendosum fuerit; fortè hic, uti & alibi factum à nobis est, juvari debet, & pro Alimix substitui Massiliæ. Enimvero locus iste non inconcinne coheret cum aliis locis modo indicatis.

DE SANCTO CASSIANO MARTYRE

APUD FORUM SYLLÆ IN ITALIA.

P. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cultus ejus apud Foro-Syllanos & alibi.

XIII AUG.
Imolæ ad
Sancti tu-
mulum

Larissimus vir Antonius Maria Manzonius F. U. D. & cathedralis ecclesie Imolensis Canonicus in Historia episcoporum Imolensium anno 1719 edita Præluo sic Forum Syllæ de-

scribit: Urbs Cornelienfis, quæ Forum Cornelii, five Syllæ, appellata est, jam dudum ante Christi Domini in carne adventum condita, hoc nomen fere communi eruditorum sententia à Lucio Cornelio Sylla, seu Sulla, dictatore obtinuit, per quem inibi forum non modò ad nundinas, verùm etiam ad jus dicendum institutum fuerat. Eadem mutato ac mutuo postmodum nomine ab arce, quam Longobardi, teste Paulo Diacono de Gestis Longobardorum libro secundo, capite decimo octavo, Imolas vocitabant, nunc Imola dicitur; & in Æmilia, nobili Italiæ regione, Bononiam inter & Faventiam sub Apostolicæ Sedis ditione sita est; ubi ante tredecim, & quod excurrit, secula sancti Cassiani martyris nostri tumulum ecclesie celebri arisque decoravit.

à seculo
quarto

2 Testatur hoc infra luculentus auctor Aurelius Prudentius Clemens, qui anno circiter Christi 407 Romam adiens, ibi tantisper substitit, & in eadem ecclesia ante aram Sancti provolutus, ejus tumulum felicibus, ut sensit postmodum, insperfit lacrymis. Novum autem istud adificium tunc fuisse, cum ipse non prodat, cense non debet. Neque verò dubium esse potest, quin istic antè floruerit publica Martyris veneratio, quam sepulcro ejus aliare adeseque sacra cœperint imponi. Sed utriusque fabrica obscura primordia; & qui ea ad annum Christi 363 defixit Manzonius in Tumulo SS. Projehti & Mauris illustrato pag. 116, id aliam, nî fallor, non fecit ob causam, quàm quòd Sancti martyrium anno tantùm uno putavit antiquius, quæ res infra discutietur. Ut ut est, permagnam jam ab initio seculi v loco religionem conciliaverant creberrima, quæ ad se confugientibus ibi benignissimus Martyr conferre sum assueverat beneficia. Hoc innunt hac aditui ad Prudentium verba:

Audit, crede, preces Martyr prosperrimus omnes;

Rataque reddit, quas videt probabiles.

Hoc ipse Prudentius, post iter illud suum Romanum & rerum ibi expediendarum successum Sancto commendatum, expertus, canit:

Audior: Urbem adeo; dextris successibus utor:
Domum revertor: Cassianum prædico.

florebat ejus
publica ve-
neratio;

3 Imò quam isti sacrario majestatem identidem afferebat profusa Martyris erga clientes benignitas, eandem divina tutabatur augebatque severitas in adversantes. Audi S. Gregorium Turonensem, qui de eadem absque dubio ecclesia lib. 1 Miraculorum, seu de Gloria Martyrum, cap. 43 sub seculi vi finem ita scripsit: Cassianus, martyr Italiæ, puerorum magnificus doctor, ad-

veniente persecutione, ipsi puerili ac tenero gregi persecutorum judicio traditur. At illi, Magistri sanguinem sitientes, ceratas in caput inlidunt tabulas, secantes latitudinibus stolorum, punctifque minutis transverberantes membra Magistri, dignum Deo martyrem effecerunt. In cujus honore hodieque tantus timor habetur; ut nullus penitus de ejus rebus aliquid sit ausus attingere: quod si fecerit, aut arripitur dæmonio, aut morte repentina consumitur; non tamen immunis ab ultione recedit.

4 Mirum adeo non est, si cultus tam antiquus, tam celebris Martyrologiorum fere omnium classicorum tabulis hoc die XIII Augusti memoretur: nam, ut Hieronymiana prætereamus, quæ hodiernam in Cassiani nostri annuntiatione corruptionem ad Bedam usque & Rabanum propagavit; dum illum hi Romanis Martyribus ex istis fontibus accensuere, facientes interim, eundem esse, de quo scripsit Prudentius: ut hac, inquam, o mittamus, ita notatur hodie in Romano vetere: In Foro Syllæ, Cassiani. Fufius Ado: Eodem die, in Foro Syllæ, natale sancti Cassiani, qui cum adorare idola nolisset, interrogatus à persecutore, quid artis haberet; respondit, quia pueros notas doceret. Et mox spoliatis vestibus ac manibus post terga revinctis, statuit in medio. Vocatisque pueris, quibus docendo exosus fuerat factus, data est facultas eum perimendi. At illi quantum doluerant discentes, tantum se ulcisci gaudentes, alii eum tabulis ac buxis feriebant, alii stylis vulnerabant. Quorum quanto infirmior erat manus, tanto graviozem martyrii poenam dilata morte faciebat. Scripsit Prudentius poëta. Consonant, sed aliquanto contractius, Ursuardus, Notkerus, aliique, ac tandem etiam Martyrologii Romani moderni reformatores; imò ipsum, quo nunc utitur Ecclesia Romana, Breviarium in Lectione ix hodierni Officii.

E
in omnibus
fere Marty-
rologiis, &
Breviario
Rom. exin-
de notata;

5 Perseverat igitur etiamnum, imò verò illustrior evasit ejus festi solemnitas Imola in ecclesia cathedrali, quæ S. Cassiani nomine consecrata est, & in urbe, totaque diœcesi, quæ ut peculiari ejus patrocinio ac protectione gloriantur; ita peculiari ipsum prosequantur Officio, cui Decretum hoc subnexum legitur: Officium hoc S. Cassiani martyris, ecclesiæ & civitatis Immolensis patroni & protectoris, aliàs à sacra Rituum Congregatione sine Octava approbatum pro ecclesia Brixinensi sub die x Aprilis mdciv, etiam pro ecclesia Immolensi, ubi martyrii coronam dictus S. Cassianus recepit & ejus corpus requiescit, cum Octava, prout hic annotatur, diligenter iterum de mandato ejusdem sacre Congregationis recognitum, entendatum, & subscriptum ab illustrissimo & reverendissimo D. Cardinali Bellarmino, eadem sacra Rituum Congregatio approbavit; ut in ecclesia, civitate & diœcesi Immolensi liberè & licitè recitari possit & valeat, licentiam & facultatem

F
& ornata
proprio ibi-
dem Officio,

A cultatem dedit & concessit. Die III Decembris MDCXVI.

A. Mar. Episc. Ostien. Cardin. Gallus.

Locus ✠ figilli.

I. P. Mucantius, Secret. Congreg.

6 Totum hoc Officium est ex Communi de uno Martyre, præter Orationem & Lectiones; quarum tres in primo Nocturno leguntur ex Actibus Apostolorum, cap. 17: Cum cognovissent in Thessalonica Judæi &c.; tres autem secundi Nocturni exhibent compendium Actuum S. Cassiani. In tertio Nocturno legitur Homilia S. Athanasii in Evangelium Matthæi, Cum persequerentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Secunda die infra Octavam in secundo Nocturno proponuntur Lectiones ex sermone B. Petri Damiani de S. Cassiano martyre; in tertio continuatur homilia S. Athanasii in idem Evangelium. Ceteri dies impediuntur usque ad Octavam, quæ in primo Nocturno easdem Lectiones habet, quas ipsum festum; in secundo prosecutionem sermonis B. Petri Damiani de S. Cassiano martyre; in tertio homiliam S. Petri Chrysologi in Evangelium Luca, Designavit Dominus & alios septuaginta duos.

Eadem ad alias ecclesias extensa.

7 Utrum hoc idem Officium cum aliis postmodum ecclesiis communicatum fuerit, ignoramus; suspicio tamen est aliqua de ecclesia Brixinensi in Tyrolensi Comitatu; quippe quæ ipsam Imolensem in Officio ejus proprio & postulando & obtinendo (sed sine Octava) anteverterit; ut liquet ex Decreto jam recitato; quæque Martyrem eundem non solum ut patronum, sed etiam ut primum episcopum suum atque apostolum agnoscat. Et quidni poposcit idem ecclesia Comacensis, vulgo di Comacchio, ad mare Adriaticum sita inter duo ostia Padi fluminis? Certè & illa Cassianum nostrum tutelarem jam olim præsidem veneratur, Ughello teste in Italia sacra tom. 2, ubi de episcopis Comacensibus agit. Idem de Boiis, seu Bavaris asserit Raderus noster in sua Bavaria sancta, tom. 3, pag. 3; Cassianus autem, inquit, à Boiis semper pro tutelari Divo est cultus, & in metropoli quondam Boiariæ Regimburgi antiquissimum ejus templum hodieque visitur. Ne quis verò alium quemdam Cassianum intelligat, ibidem sollicitè nostrum discernit à synonymis. De monasterio S. Cassiani Romano, de quo meminit Aringhus Roma subterranea tom. 2, lib. 4, cap. 17, num. 5, nihil dicimus, cum quia certò non scimus, cujus S. Cassiani fuerit; tum quia jam diu collapsum est. Porro ut cultum Sanctorum promoveant imprimis eorum reliquias, æquum est de his etiam nonnulla subjungi.

§ II. Corpus ejusdem & reliquias.

Corpus mansit Imolæ in primo sepulcro, vel vicino latibulo,

S Anctissimi Martyris hujus corpus in urbe Corneliensi conditum fuisse, ex Prudentio certares est. Ibidem illud usque ad medium seculi v permansisse, docet Agnellus (qui seculo ix scribebat Librum suum Pontificalem, seu Vitæ pontificum Ravennatum) in Vita S. Petri Chrysologi cap. 4; ubi sic habet: Cognovit autem post hæc hic beatissimus Petrus per spiritum finem vitæ suæ. Ivit ad Corneliensem ecclesiam; & ingressus infra basilicam B. Cassiani, obtulit munera, id est, craterem aureum unum, & pateram argenteam alteram, & diademata aurea magna, pretiosissimis gemmis ornata. HÆC OMNIA A S. Augusti Tomus III.

CASSIANI CORPORE IMBUI. &c. Erat igitur ibi etiam tunc S. Cassiani corpus. De sequentibus usque ad duodecimum seculis nihil opus est afferri; cum nemo disputet, sed perpetua traditione constet, nunquam illud loco motum fuisse, nisi cum propter barbarorum incursationes tutioribus latebris tantisper visum est committendum; quoad profanationis direptionisque periculum evanisset; uti factum narrat Manzonius in Historia episcoporum Imolensium sub Joanne I, anno Christi nongentesimo tertio.

9 Quamquam tum quidem videri potest diutius abstrusum paucisque Canonicis notum delituisse; quia Manzonius, etsi deinde in Historia episcoporum Imolensium de corporibus ægens Sanctorum urbis protectorum, eos nominatim appellet non semel, ut S. Donatum, S. Petrum Chrysologum, S. Maurelium pag. 96 & 97; nunquam inter eos tamen Cassianum exprimit; qui primo loco nominari debuisset, si de ejus ibi etiam corpore fuisset actum. Prima ejus mentio recurrit anno 1198 sub Alberto I episcopo Imolensi pag. 136; ubi narratur compositio litis diuturnæ inter antistitem illum & Canonicos ecclesie cathedralis, hac inter alias conditione; Ut (Canonici) corpus Sancti Cassiani JAM DETECTUM traderent episcopo. Unde suspicamur primum; aliorum Sanctorum corpora, quæ eodem, quo corpus S. Cassiani, anno 903 abscondita fuerant; diu detecta fuisse, antequam repertum fuerit corpus Martyris nostri: Deinde hoc inventum fuisse non admodum diu ante (puta anno circiter 1188, quò translatum infra dicitur ex antiqua ad novam basilicam cathedralem;) & inventum quidem tum fuisse à Canonicis tantum; quandoquidem illud hi in sua potestate retinebant, donec episcopo tradere per sententiam coacti sunt. Nimirum tam longa secretaque retrusionis causæ esse potuerunt, non externa tantummodo, verum etiam domestica Corneliensium inter se bella, quibus inde ab anno 1079 tres Imolæ portiones præcipuæ tam inter necinis in se mutuo factionibus exarserunt; ut nisi duarum interitu ac demolitione; civiumque omnium in portionem tertiam (quæ nunc Imolæ nomen sola sustinet) migratione compefci nequaquam potuerint. Vide laudatam Historiam à pag. 70 usque ad pag. 130.

10 Indidem intelliges, quæ ratio fuerit novæ cathedralis ecclesie ad veteris omnino normam eo, quo nunc visitur, urbis loco sub annum Christi 1187 exadificandæ; ad quam subinde ex pristinis illis sedibus patronorum Imolensium corpora commigrarunt, nihilo minus istic honorificè, quam unde venerant, collocata; & satis quidem serò corpus S. Cassiani; quippe quod Maynardinum episcopum anno demum 1217 in altari, quod ipse tunc consecraverat, in cathedrali collocasse, narrat memorata sæpius Historia Manzoni pag. 159. Ibi porro mansit usque ad annum 1271, ad quem auctor idem de Sinibaldo episcopo sic habet: Anno millesimo ducentesimo septuagesimo primo, die xxiv Octobris cathedralem ecclesiam, decoro ædificio ampliatam ac ornatam, solemniter consecravit, & subter ipsam in inferiori parte, quam majores dixere Confessionem, in ara tunc temporis à se juxta Ecclesie ritus sacro Chrismate delibuta corpus S. Cassiani condidit; habità per eum ea die, xxiv scilicet Octobris, homilià; cujus autographum in membrana exaratum, ac nuperrimè per me, non sine ejusdem Sancti ope, repertum, in capitulari tabulario servatur: ex qua certò innotuit, eas ibi indubitanter esse S. Cassia-

usque ad seculum 12, quo translatum fuit ex veteri

E

F

ad novam ædem cathedralem; ibique per honorificè collocatum sec. 13;

C

Cassia-

AUCTOR
P. B.

Cassiani reliquias ; ac prædicta basilicæ dedica-
tionis memoria maximè illuxit ; ut ex sequenti e-
jusdem homiliæ initio , eique prænotato titulo
liquet , videlicet : " MCLXXI. Sermo in dedica-
tione ecclesiæ , sive altaris. Quam terribilis est
locus iste ! Non est hic aliud , nisi domus Dei &
porta cæli. Verba dicta à S. Jacob possunt con-
venienter adaptari solemnitati hodiernæ , scili-
cet collocationi corporis beati martyris Cassiani ,
quæ hodierna die facta fuit in præsentis ecclesia
sua „ Hæc ibi.

sed honorifi-
centius con-
ditum

11 Opus hoc propter vetustatem sub episcopo
Philippo Antonio Gualterio , anno Christi 1704
ineunte , placuit magnificentius instaurari , unâ-
que conditum sub eo thesaurum refodi , dispici-
que , admotis , qua conquirere jussus erat Man-
zonius , pristini statûs ejus testibus monumentis ,
ut cum statu præsentis collata , identitatis , ut ita
dicam , reliquiarum certam facerent fidem. Res
publicis primùm commendata precibus die VII A-
prilis : postridie , clausis valvis , dissolutum est
altare cum subjecto pavimento ; quo ad pedes duos
depresso , post prægrandes , inquit pag. 406 Man-
zonius idem cujus hic epitomen damus , avulsos
marmoreos lapides ac amotum ingentem ruderum ,
arenæ , obductæque calcis acervum , arca tan-
dem marmorea detecta est ; qua referata , specta-
culum nobis optatissimum , sacrum pignus , oc-
currit : illud nanique esse , plumbea lamina su-
perposita testata est. In ea , est duobus locis tan-
tillum excisa , legi poterant hæc : " Anno Domi-
ni MCCXVI . . . (erosa est unitas) tempore Hono-
rii III collocatum est corpus B. Cassiani Imolæ
in episcopali sede , & altare consecratum à M.
(Maynardino) ejusdem ecclesiæ episcopo , VI . . .
(supple Id. vel Kal.) Septembris „. Ex his præ-
ter aliâ discimus , matatum non fuisse hunc tu-
mulum , aut ossium in eo situm anno 1271 à Si-
nibaldo ; sed huc , excerpto tantum brachio , ita
ut erat , translatum fuisse conditumque ex alio
altari , in quo illum anno 1217 Maynardinus lo-
caverat.

12 Dum interim inventionis hujus latitiam po-
anno 1704 : pulo festinus campanarum pulsus annuntiat , exi-
muntur ex invento sepulcro ossa , & à resoluta
tam longo & humido situ theca lignea fragmentis
ac pulvere diligentissimè secreta , in paratum ad
id loculum reponuntur ; unâ cum nummis , opi-
nor , argenteis , quos ibidem indices atatis sua
Maynardinus accluserat , aquæ ac epigraphen jam
dictam , & partem fistula vitrea , qua credita est
fragmentum ampullæ , quæ collectum olim Sancti
sanguinem continuerit. Post hæc loculus ille con-
clusus obsegnatusque , ad superiorem chorum de-
latus est , ibique sub ara majore tantisper depo-
situs , donec inferioris sacelli araque fabrica qua-
tuor non amplius mensum spatium erecta constitit.
Tum verò coram lætissimo ordinum omnium con-
fessu recognita denuo solemniter lipsana , & in
plumbeum sarcophagum reclusa , postquam triduo
venerationi publica mansissent exposita , Kalendis
Octobris intra marmoream arcam , in altari re-
cens constructo paratam , illata per Canonicos &
condita sunt. Rei memoriam servat inscriptio du-
plex ; altera inclusa sarcophago plumbeo , alte-
ra tumulo marmoreo apposita.

quod gemi-
na

13 Prior sic habet :
Sancti martyris Cassiani ,
Sabionensis , seu Brixinensis primi episcopi ,
Hujus Cornelienfis urbis patroni ,
Sacrum corpus
Ex antiquiori cathedrali anno MCLXXXVIII

In hanc illatum ,
A Maynardino episcopo primitus
Circa annum MCCXVII collocatum ,
Et à Sinibaldo successore anno MCCXXI
Sub altari à se consecrato positum ,
Ut honorificentius imposterum fervaretur ,
Sacello & ara exornatis ,
Philippo Antonio Gualterio , episcopo Imolen.
Apud Galliarum regem Apostolico Nuncio , an-
nuente ,
Cathedralis Capitulo instante ,
Tota gratulate civitate ,
Solemni pompa elevatum
In hoc plumbeo loculo repositum
Abbas Joseph Guerra , Vicarius Generalis
Anno MDCCIV , Indictione XII , die XXVII
Septembris.

14 Posterior inscriptio talis est :
Clementis XI P. O. M. anno IV ,
Philippi Antonii Gualterii , apud Christianissimum
Ludovicum XIV Francorum regem Nuncii A-
postolici ,

testatur in-
scriptio.

Episcopatus tertio
Venerabile corpus S. Cassiani episcopi & martyris
Ac primarii hujus ecclesiæ patroni
Quinto Kal. Octobris ser. ser. recognitum
Et in hac capsula plumbea reconditum
Abbas Joseph Guerra Vicarius Generalis
Marmoreo in sarcophago solemniter collocavit
Kal. ejusdem Octobris anno salutis MDCCIV
Indictione duodecima.

E

Hæc de Martyris nostri corpore strictim hic dicta
sunt : nam qua ad illum honorandum , in po-
strema illa præsertim solemnitate , Imola excogi-
tata gesta que sunt , quam sumptuosa , quam au-
gusta , potest apud Manzonium copiosè legi.

15 Sunt & alia cum ibi , tum alibi ejusdem
Sancti reliquia : & ibi quidem ejus brachium , dem cum i-
bidem ,
quod juxta antiquum Ecclesiæ morem , inquit au-
ctor Historia episcoporum Imolensium pag. 234 ,
Sinibaldus episcopus seorsim. à reliquo ejusdem
Sancti corpore ad publicam fidelium venerationem
fervari voluit , quodque seculo XIV Michaël Por-
celli intra nobilem thecam argenteam , quæ bra-
chium manumque episcopi benedictis exprimit ,
munifica pietate collocandum curavit , prout ibi
incisa verba testantur. In honore est insuper apud
Imolenses columna , de qua sic idem auctor pag.
75 : Anno MLXXXV inventam fuisse tradunt co-
lumnæ , cui alligatus S. Cassianus , martyrii pal-
mam adeptus est , atque à Morando (tunc epi-
scopo Imolensi) collocatam in sacello , quod de-
inde Crux S. Cassiani & Crux cooperta fuit ap-
pellatum. Addit in Tumulo SS. Projecti & Mau-
relis illustrato pag. 120 : Nunc eodem loco ,
quarta parte Italici milliarii ab urbe (Bononiam
versus) distante , in ecclesia , ab episcopo Ro-
dulpho Paleotto viâ Æmiliâ prope locum marty-
rii exstructa anno MDXII , religiosè asservatur :
ad quam in pervigilio celebritatis festivæ ejusdem
Sancti sacrum ipsius brachium , utriusque cleri
& confratriarum interventu , annuatim solemnî
supplicatione defertur. Memorat etiam Æmili-
us Luchinus in Martyrio S. Cassiani , quod anno
1614 eidem Paleotto inscripsit , pag. 37 , plu-
rima istic ad sancti Martyris patrocinium confugi-
entibus beneficia conferri , idque constare ex ana-
thematis ibidem appensis.

F

16 Tillemontius Monument. ecclesiast. tom. 5 , tum alibi re-
pag. 532 Cassiani hujus reliquias fuisse censet eas , liquia.
quibus S. Ennodius , episcopus Ticinensis , Di-
ctione 4 usum fuisse circa initia seculi VI Maxi-
mum ,

A *mum, decessorem suum, significat in dedicatione* *cujusdam ecclesie, quam notat ibidem Sirmondus* *noster SS. Joannis Baptiste, Antonini, & Cas-* *liani titulo fuisse tam ab illo consecratam. Ejus-* *dem hujus Martyris caput servari credidisse vi-* *detur Saussayus in Supplemento Martyrologii sui* *pag. 1157; cum ibi ad diem XIII Aug. hac re-* *tulit: Tolosæ, veneratio capitum gloriosorum* *Christi martyrum Hippolyti & Cassiani. Gelenius* *quoque ad eundem diem in Fastis Colonia Agrip-* *pinensis pag. 713 meminit Trium Sanctorum,* *qui Cassiani nomine usi sunt; quorum reliquæ* *in diversis ecclesiis conservantur: sed assertionem* *adeo vagam discutere non vacat. Aliquid Cassia-* *ni cuiusdam martyris in Hierogazophylacio Belgi-* *co apud Atrebatas assignat Rayssius pag. 304;* *sed hujus, an alterius, non explicat. In Lipsa-* *nologio ecclesie Scorialensis in Hispania notatur* *Cassianus M. XIII Aug., & additur: Pars ossis* *cum sua pelle; longi digitis quatuor, lati tribus.* *Nostri certissime Cassiani reliquia sunt, quas an-* *no 1660 Pisauri in Italia sub finem Novembris* *in ecclesia quondam cathedrali, tunc autem pa-* *ræciali, S. Cassiani venerati sunt Henschenius* *noster & Papebrochius una cum reliquiis S. Petri* *Chrysologi; siquidem ambarum instrumenta au-* *thentica ipsimet in loco viderunt; ut in Itiner-* *ario Ms. notarunt. Nihil magis dubitandum de* *Brixinensibus & Comaclensibus; utpote in postre-* *ma solennitate jam descripta anno 1704 ex I-* *molenis ecclesie thesauro, tunc aperto, cum le-* *gitimo omnium consensu, impetratis, ut in Hi-* *storia sua tradit Manzoni pag. 414. De ceter-* *is, siquæ sunt alibi, nec opus hic est plura; nec* *satis opportunum exquirere.*

S III. Eiusdem Acta vetera; re- centiorum discussio.

Post Acta
primigenia
olim deper-
dita

A *Acta S. Cassiani martyris Cornelienfis dis-* *conscripta fuisse & conservata ante secu-* *lum v, manifeste tunc Prudentio; depictum ejus* *in tabula martyrium contemplanti, asseruit ejus-* *dem ecclesia apud Forum Cornelii custos, cum* *dixit:*

C

Quod prospicis, hospes,
Non est inanis aut anilis fabula:
Historiam pictura refert, quæ tradita libris,
Veram vetusti temporis monstrat fidem.
Sed jam libri illi plurimis à seculis perierunt,
nec aliud quidquam eorum jam dudum superest,
quàm quod ex illis jam dictus aditus narravit
Prudentio; Prudentius autem eleganti carmine
posteritati transcripsit lib. Περὶ 5ῆ Φάων, Hymn.
5: quod quidem ipsum tanti factum est postea;
ut illud, quia ex Prudentii ligato ac poetico stilo
non satis commode poterat à simplice atque illit-
terato vulgo intelligi, ex hoc in popularem & so-
lutum sermonem converso vulgari anonymus quis-
piam, venerabili Beda senior, dignusque ei vi-
sus, quem ipsemet in Vita S. Felicis, presbyte-
ri Nolani, ex S. Paulini carmine in orationem
humilem planamque redigenda ob plurimorum u-
tilitatem imitaretur. Ad Bedam in Prologo ad
Vitam illam apud nos Januarii tom. 1, pag. 943.

maxima
semper fuit
auctoritas
eorum,

18 Hoc viri tanti de veteris istius interpretis
lucubratione iudicium ac testimonium penè nos ad-
duxerat, ut hic illam Hymno Prudentiano sub-
jectam recuderemus; sed re maturius expensa,
satis visum est eam prætermittere: aliud est e-
Augusti Tomus III.

nim institutum nostrum, aliud istius interpretis. **AUCTORIBUS**
Ille simplicibus tantum operam suam impendit; **P. B.**
nos fere tantum litteratis, qui ad fontes unice an-
helant, præsertim illustratos; rivos autem, qua-
lis est ista interpretatio, cujus omnis auctoritas
uno illo Carmine nititur, plerumque negligunt:
ut colligere etiam licuit ex Actorum compendiis
§ 1 datis: neque enim ibi quod exhibet S. Grè-
gorius Turonensis num. 3, neque quod num. 4
Ado, neque quæ alii Martyrologi ibidem citati
de Sancti hujus martyrio narrant, stilum sapiunt
interpretis anonymi, neque hujus ibi quisquam
facit mentionem; sed solius Prudentii. Accedit
hoc insuper, quod multo purior ad nos usque ve-
nerit Hymnus ille, quàm ejus interpretatio, si-
ve edita apud Surium & Mombrinium, sive ma-
nuscripta, saltem in quinque per nos collatis ex-
emplaribus.

19 Solus igitur Hymnus ille Commentario no- **que scripsit**
stro subnectitur; utpote quo Acta Martyris hu- **Prudentii;**
jus nitidissime comprehensa, tam constantem tot
retro seculis auctoritatem apud omnes ad hunc
usque diem obtinuerint; ut neminem legere me-
minerimus, qui eorum quidquam hætenus revo-
cavit in dubium; neminem, cujus quidem per-
specta sit ætas, qui rebus ibi narratis aliquid sit
ausus adjicere ante seculum XIV satis adultum;
quo Petrus de Natalibus in Catalogo lib. 7, cap.
58 nova quadam, paucula tamen, de S. Cassia-
ni nostri episcopatu Brixinensi & secuta dein ad
Cornelienfes peregrinatione palàm cæpit adstrue-
re. Sed enim hæc ab aliquot modernis criticis non
imperitis vel propterea reprobantur, quod à Pru-
dentio tradita non sint, ad quem solum omnes
Martyris ejusdem præcones utcumque veteres at-
temperarint elogia sua, ne excepto quidem S. Pe-
tro Damiani in luculento, quem seculo demum XI
de S. Cassiani martyrio scripsit, Sermone, apud
Constantinum Caietanum in Operum illius editio-
ne Romana tom. secundi quadragesimo.

20 Nos istiusmodi auctoraria non pauca quia nec **Alia recentiorum af-**
firmare satis possumus, nec falsi omnia certis ar- **feria discen-**
gumentis convincere, ne nullum iis locum demus; **tiantur**
hinc jam illa cum suis quæque momentis collecta,
eruditi ac pii lectoris arbitrio estimanda subji-
cimus. Atque ut à natalibus faciamus initium;
sunt, qui hunc Martyrem patriâ Brixinensem fe-
cerint, Fabricio teste apud Raderum in S. Cas- **F**
siano Bavariae sancta volum. 3, pag. 4; sed hoc
natum censet Raderus ex errore, quo illi Brixin-
am Tyrolensem, ubi episcopum eum fuisse scri-
bit Equilinus, cum Brixia Italica oscitanter con-
fuderint. Acta Sancti nostri Ms., quæ habemus
ex bibliotheca Oratorii Romani (quæque ideo pu-
tamus eadem esse quæ hoc die in Annotationibus
ad Martyrologium Rom. habuisse se memorat Ba-
ronius) Brixinensem hoc exordio statuunt: Cas-
sianus Brixina, quod est in Germania oppidum,
nobilibus ac Christianis parentibus oriundus, ...
patriæ suæ episcopus electus, &c. Sed hæc Acta
recentia sunt & auctoris admodum ignorantis re-
rum antiquarum: novitatem indicant quæ de co-
lumna S. Cassiani, quam supra num. 15, pri-
mum inventam & sacello inclusam fuisse diximus
anno Christi 1085, ibi leguntur in hæc verba:
Quæ usque in hodiernum diem Viâ Flaminiâ pro-
pe mœnia civitatis sub cellula adservata, indige-
nis summa est [in] veneratione. Ignorantiam
auctoris indidem intelligis; Brixinam enim epi-
scopalem ponit ætate S. Cassiani; quæ talis pri-
mum esse cæpit seculo X. Deinde Viâ Flaminiâ,
quæ Româ tantum Ariminum usque pertigit, con-
fundit

AUCTORE
P. B.

fundit cum Via Emilia, ad quam situm fuit Forum Cornelii (quod idem miramur in Lectionibus de Sancto propriis tam Brixinensibus, quam Imolensibus non fuisse correctum.) Vide ergo, qua fide digna sint Acta istiusmodi.

de Sancti
natalibus:

21 Manzonius in Præudio ad Historiam episcoporum Imolensium per conjecturam ex nomine Cassiani ductam asserit, natione Italum atque origine Romanum fuisse S. Cassianum, ex nobilissimo stipite familiæ Cassiæ, patritiæ inter Romanas, progenitum. Verùm alia est hominis persæpe, alia nominis origo; & potest hoc, ante sexcentos annos Roma exortum & clarum, per univèrsam Romanum imperium diu quilibet ubi vis gentium vel accepisse vel assumpsisse ante æram Christianam, etsi Italiam, Romam, gentem Cassianam numquam viderit. Et verò quis omnes Cassianos antiquos, omnes Cornelios, omnes Hercules, Annibales &c. inde ortos fingat, unde ducta gerunt nomina? Rectè ergo, nostrâ quidem sententiâ Raderus de Cassiani nomine fatetur, Italicum potius, quam Germanicum esse; at de ipso S. Cassiano, Ego, inquit, sicut de parentibus eius nihil habeo certi dicere; ita nec de patria (de qua potissimum hoc loco queritur) possum affirmare, Italusne, an Germanus; Noricus, an Romanus fuerit. De anno Martyris natali, ejusque in litteris educatione nihil afferimus; quia pendet à sequentibus; ab officiis nempe, qua gessisse dicitur adultus, & anno martyrii.

de episcopa-
tu ejus Sa-
bionensi
quem alii
negant;

22 Gravior est questio, nam fuerit episcopus aliquando Sabionensis, antequam accesserit Forum Cornelii: hoc enim negant modo nonnulli; plures aiunt. Est autem, imò fuit, Sabio, alii Sabiona, Sabona &c., vernaculè Seben, oppidum in moderno Comitatu Tyrolensi ad Eisacum fluvium, Brixinâ meridiem versus decem fere millibus passuum distans. Suos olim habuit episcopos, usque ad seculum, ut jam diximus, decimum; quando, relicta Sabionâ, Brixinam transtulere sedem, à qua episcopi Brixinenses nuncupari continuo ceperunt, antiquato Sabionensium titulo. Ad Hundium cum Gewoldi additionibus in Metropoli tom. 1. à pag. 439. Jam qui negant, ibi episcopum fuisse Martyrem nostrum, eodem argumento contendunt, illum nec ibi nec alibi, nec omnino unquam hunc ordinem attigisse; quia videlicet nec Prudentius, nec hujus antiquus interpres, neque S. Ennodius, neque S. Gregorius Turonensis, neque S. Petrus Damiani neque scriptor ullus hisce aut prior, aut equalis aut suppar, qui quidem innotuerit hactenus, neque ulla Martyrologia (quæ alioqui dignitatis episcopalis titulum ubique solent exprimere) ac ne recentissimum quidem Romanum, S. Cassianum nostrum ullo prorsus indicio faciunt episcopum. Quod ait Raderus pag. 15, Prudentium ea tantum scripsisse, quæ didicerat ab aditu Corneliensi; adituum autem illum, utpote hominem illitteratum, nihil docere potuisse amplius, quàm quod exhibebat apposta tumulo pictura; hoc, inquam, non satisfacit: primò quia temere adituum sive ostiarium ille tam illitteratus fingitur, ut ne legere quidem noverit, cum esset clericus ordinatus; ut colligitur ex epistola S. Cornelii PP. apud Thomassinum de Ecclesia disciplina tom. 1, lib. 2, cap. 30, num. 9. Deinde cur adituum ille appellasset Acta scripta (suprà num. 17,) si non legisset? Præterea, pictura illa certè non exhibebat verba, quibus pueri Magistrum impetierant: unde ergo illa novit adituum? Postremò, non solus Prudentius ignora-

vit episcopatum ejus; sed & alii post eum omnes, etiam B. Notkerus, qui Martyrologium suum scripsit circa finem seculi ix in cœnobio S. Galli apud Helvetos, non utique Sabionâ Brixinâve tam remotos. Queritur ergo, rem tot locis, tot seculis ignoratam unde probent, qui asserunt.

23 Baronius hoc die in Annot. ad Martyrolog. alii asserunt. eam tuctur ex Actis Sancti Mss. quæ habent. Runt. Ex quibus, inquit, illud etiam comperit habetur, hunc ipsum Cassianum fuisse episcopum Brixinensem (errore, opinor, typographico, pro Brixinensem;) indeque pulsum, Romam venturum, Imolæ confedisse, ibique ludum litterarium aperuisse, ac tandem martyrium consummasse. Hæc fere eadem habet Petrus in Catalogo lib. 7, cap. 58. Reponi potest, utramque illam auctoritatem nimis esse recentem, ut valere debeat ad firmanda per se solam seculo iv gesta: de Petri Equilini ætate dictum supra num. 19, de Actorum illorum ætate, num. seq. Deinde, utrobique dicitur Cassianus fuisse pontifex civitatis Brixinensis; quod falsum esse fatebuntur ipsi nunc Brixinenses. Hundius loco citato pro eadem opinione profert Catalogum episcoporum Sabionensium, nunc Brixinensium, in quo primum locum obtinet S. Cassianus: præterea versus quatuor, rei, ut addit, non arti accommodatos; quos innuere videtur ex vetustissimo quodam manuscripto libro a se fuisse expromptos in hæc verba:

Vox Patris alimivoma * Christum docet in Sabiona. * al. altifona

Immola crucifixum * graphiis sic immolat ipsum. * al. confixum

Nam quem Sabiona primum prædicatorem recepit,
Hunc Immola diris vulneribus Christi martyrem fecit.

Sed neque his acquiescet omnino, qui apud Hundium ipsum adverterit incertam Catalogi istius antiquitatem; tum etiam, quàm fuerint manca & parum integra monumenta, seu lacinia, ex quibus tandem seculo xvi collectus prodiit. Tetra-stichon carmen nemò fortè seculo decimo tertio credet antiquius, cum rhythmus videatur Leoninus. Manzonius, ejusdem sententiæ propugnator, adjungit primò traditionem utriusque ecclesiæ Imolensis ac Brixinensis. Sed hujus antiquitatem requirimus. Secundo, imaginem Cassiani insculptam in absida Imolensis cathedralis à quingentis fere annis depictam. Verùm quingenti anni retro ducti ab anno 1719, quo scripsit Manzonius, an sufficiunt ad rei tam antiquæ testimonium? Deinde potest hæc imago picta fuisse tempore chronographi Ughelliani, de quo infra, & significare episcopatum Sancti Corneliensem, quem Chronographus ille solum adstruit, quemque Manzonius omnino rejicit. Addit hic tertio ac postremò auctoritatem Officii ejus proprii, pro ecclesiis tam Brixinensi, quàm Imolensi concessi; verum hanc oppidò debilitat concessionis tempus, à nobis assignatum supra num. 5. Ceterum hujus assertionis fundamenta firmiora non vidimus.

24 Quatuor priora legerat sine dubio Adamus Sed forte Walasserus, antequam Martyrologio suo Germanico, operâ venerabilis Petri Canisi nostri primum correcto, tum edito anno 1562; iterum M.M. hic deinde novis curis emendato recusoque Ingolstadii anno 1573, ultimam adhibuit manum ibidem anno 1599. Audi tamen, iis quàm timide assentiatur ad hunc diem, cum S. Cassiani martyris elogio apud veteres Martyrologos usitato, hoc est, absque ulla nota dignitatis ejus episcopalis, subjun-

A *subjungit observatiunculam suam, quam Latine sic verimus: PUTATUR Cassianus hic Brixinæ natus, & Sabionensis antistes fuisse; qui habitu peregrini inde Imolam adierit in Italia; ubi scholam aperuerit, Christumque prædicaverit. (Quid meticolosus? Non enim audeat edicere, opinionem se illam adoptare pro verisimili, nedum pro vera. Sed accipe etiam quod sequitur:)* Corpus ejus quiescit Brixinæ in ecclesia cathedrali, cujus est patronus. Eadem omnia verbis totidem ediderat anno 1573: nam primam ejus editionem non habemus. Quid hoc est autem? An hoc opus, in Bavaria vulgatum, non viderint Brixinenses, saltem totis 26 annis, qui inter secundam ac tertiam impressionem intercessere? Quis id credat? Si viderint autem, cum nihil sciatur opposuisse, an non probasse censendi sunt; atque adeo agnovisse; S. Cassiani corpus apud se conservari? Atqui non erat illud corpus S. Cassiani Imolensis, ut patet ex paragrapho præcedente; neque pars illius notabilis: nam si talem habuissent, non de novo legatione solenni anno 1704 Imola postulassent; uti narrat Historia Manzoni pag. 414.

B *An non igitur hic sicut apparent duo corpora diversa; ita duos indicari SS. Cassianos licebit suspicari, quorum alter Sabionæ conditus primus, dein Brixina semper manserit; alter Imola passus fuerit ac perpetuo servatus; & quorum olim confusa fuerint Acta, non corpora? Nihil decidimus.*

25 Hoc certum videtur, quod alicujus S. Cassiani M. nomine (non utique sine ejusdem reliquiis) dedicate fuerint olim ecclesie cathedrales tam Sabionensis, quam posterior Brixinensis: hoc enim de prima disertè traditur in diplomate Ludovici IV anni 909 apud citatum Hundium, seu potius Gewoldum, pag. 469: de secunda, in diplomate Conradi II imperatoris anni 1027, ibidem pag. 472. Merianus quoque in descriptione Comitatus Tyrolensis pagina 138 diruta Sabionæ clypeum subjungens, ejusdem S. Cassiani M. per antiquum istuc monumentum exhibet num. 2, turrim videlicet, quæ ejus olim carcer fuisse memoratur. Exhibet & Virginis Matris adiculam, qualem aiunt ibi eundem Sanctum condidisse; num. 6; sed non annotat, eademne illa credatur; an alia recentior. Sed redeamus ad S. Cassianum M. certò Corneliensem, cujus antiquissimum hoc die cultum probavimus.

§ IV. Continuatio ejusdem discussionis.

Unde Sanctas venerit ad Cornelienfes:

A *Pud Forum Sylla seu Cornelii vixisse Sanctum Cassianum, nemo nunc est qui disputet; at unde istuc advenerit, nec Prudentius, nec alii, quorum satis tuta videatur auctoritas, indicarunt. Recentiores tamen iidem, qui episcopatum ejus vel Sabionensem, vel Brixinensem adstruunt, inde eum ad Cornelienfes advenisse volunt; quibus adde Chronographum Imolensem anonymum, ac, Tillemontio hic satis æquo judice, insigniter fabulosum, quem ex archivo Vaticano erutum episcopis Imolensibus præfigit Ughellus: is enim quamvis Martyrem nostrum Brixina antistitem fuisse, nequaquam significet (in quo ab Ughello ipso deseritur;) inde tamen ipsum etiam arcessit ad Forosyllanos: sed modo à ceteris diverso: nam alii a paganis expulsus & exsulem venisse narrant; iste verò, ex carcere*

divinitus liberatum ac fugitivum; idque sub Valente imperatore, quem Christianorum persecutorem facit; cum sensatus nemo S. Cassianum Julianò Apostata superstitem adhuc sinxerit; & antiquitatis peritissimi multo faciant seniore.

27 Idem ille affirmat, adeo gratum Foro Cornelii accidisse Hospitis hujus adventum, ut civium studio sit effectum, ut ad pontificiam hujus urbis insulam exemplari bonitate perduceretur. Nec abluere videntur apud Ferrarium ad hunc diem epigramma, nescio cujus, obscurum pag. 509, & hymnus pag. 510 Cassiano Tudertino perperam subjunctus; nisi quod in his episcopatus Martyri nostro Brixinensis adscribitur ante Forocorneliensem. Verùm de hoc ultimo ceteri silent. Imò Manzoni in laudato Præudio pag. xxxv13 Potissimè verò erroneum est, inquit; S. Cassianum fuisse episcopum Corneliensem, ut quidam scripsit anonymus: id enim nec ecclesiastici Annales referunt, nec illius probatus auctor asseruit. Pergit porò ibidem chronographus Ughellianus describere subsecuta Sancti apud Cornelienfes gesta, ipsumque diu postea martyrium; sed ea fabulis tam putidis, tam apertis ornat, ut pudeat exscribere; quandoquidem non sana tantummodo chronologia, sed & notissimis adversantur historiis. Accipe illa potius ex Officio ejus proprio Brixinensis atque Imolensis ecclesiarum:

28 Cum autem ad Forum Cornelii (quod nunc Immola dicitur) pervenisset, eum populorum idolorum cultui deditum videns, ibi divino consilio veram Christianæ religionis fidem disseminare cogitavit; atque ut id facilius præstare posset, grammaticam humanasque litteras pueros docere cœpit, quibus cum profanos libros explicare contingeret, inanem simulacrorum cultum esse rationibus demonstrans, fidei capita illis proponebat, atque in Christiana religione teneram ætatem excolens, verbum Dei disseminabat. Quod cum per eam urbem divulgaretur, tamquam novæ religionis auctor apud urbis præfectum accusatur; à quo interrogatus, quam profiteretur artem, respondit, se Jesum Christum, totius mundi salutis auctorem ignorantibus prædicare. Cumque ab eo proposito præfectus eum nullo modo abducere posset; novum & crudele martyrii genus excogitans, Cassianum discipulorum arbitrio, quibus docendo exofus factus fuerat, excruciantum & occidendum tradi imperat.

29 Impii verò discipuli in Magistrum, à quo vitæ præcepta acceperant, incitati, illum columnæ marmoreæ (quæ adhuc viâ Flaminia, in sacello, quod nunc parochialis extat ecclesia, prope urbem colitur) alligatum furentes invadunt, tabellisque & ferreis stylis sacrum ejus corpus undique contundunt ac lacerant. Quorum vulneribus diu confossus & crudeliter excarnificatus, invictum Deo spiritum reddidit, Idibus Augusti. Hæc ibi, tanto propiora vero, quanto ad Prudentium accedunt magis, quam vel ad Acta Baronii Mss., vel ad editum ab Ughello chronicon, vel ad aliud Philippi Saxi, quod laudat & sequitur in Martyrio S. Cassiani P. Amilius Luchinus. An tamen illa ipsa Hymno Prudentiano satis per omnia consonent, mox apparebit, cum illum proferemus, postquam de martyrii tempore nonnulla interjecerimus.

30 De tempore martyrii ejus plures olim opinioniones fuere; sed illa ceteras fere oppressit seculo XVI, quæ passum assererat Cassianum sub Juliano Apostata, paulò post legem adversus professores Christianos ab hoc in Oriente datam, M-

AUCTORE
P. B.

mertino & Nevitta Coff., anno Christi 362, xv Kal. Julias; acceptam verò Kalendis Augusti Spoleti in Umbria, & subinde per Occidentis provincias promulgatam, de qua fusè legi potest Baronius ad eundem annum. Verùm hanc ipsam opinionem præterito seculo sic præter alios impugnavit vir doctissimus Antonius Crostinus, Vicarius Brixinensis; ut jam apud eruditos extincta videri posset, nisi eam anno 1719 clarissimus Manzonius in Historia sua Prælude tam operosè suscitasset. Ita nunc duo supersunt hujus controversiæ capita: primum eorum, qui Martyris hujus agonem referri volunt ad annum Christi 362; alterum eorum, qui illum ante Constantini Magni imperium accidisse contendunt: nam de die martyrii aut depositionis xiiii Augusti convenit inter omnes. Videamus utriusque capituli fundamenta.

an sub Juliano Apostata,

B

31 Qui primum tuetur Manzonius, hac potissimum pro se assert. Primò; S. Cassianus fuit episcopus Sabionensis; Sabiona autem episcopali cathedra decorata non fuit, nisi post annum Christi 320: non igitur martyrium subiit ante imperium Constantini. Secundò; sub Juliano cecidisse hunc Martyrem, diuturna cum Brixinensis tum Imolensis ecclesiarum traditio est, cui sese auctores seculi xvi nec pauci neque ignobiles accommodarunt. Tertiò; Prudentius ejus martyrium describens, de schola ejus meminit his verbis:

Extrahitur cœtu è mediò Moderator alumni Gregis, quòd aris supplicare spreverat.

Videtur ergo innuere apprehensionis ejus causam duplicem, Juliani solius edicto respondentem; quòd nimirum aris, sive idolis, supplicare spreverat; & interea pueros doceret moderator alumni gregis. Nobis hac parum firma videntur; cum responderi possit ad primum, dubitari nunc plurimum, an fuerit episcopus unquam Sabionensis; deinde Sabionensis ecclesia primordia esse prorsus obscura ignotaque, quòd vel ex Hundo liquet. Ad secundum; traditionem ecclesiarum illarum de nece S. Cassiani sub Juliano diuturnam dici quidem, at non probari: ignoratam illam certe fuisse vel rejectam ab Imolensi scriptore non valde antiquo Chronici, quòd supra Ughellianum appellavimus; imò verò reprobata tacitè fuisse jussu Congregationis Romana anno 1616; in Officio seu Legenda Sancti propria pro ecclesia Imolensi, expunctis his verbis, Juliano Apostata imperatore, que relicta fuerant in eadem Legenda pro Brixinensibus approbata anno 1604, & qua Ferrarius Legenda Imolensi perperam adscribit. Ad tertium; unicam tantum apprehensionis causam fuisse quòd aris supplicare spreverat, manifestum fieri ex versu Prudentii sequente, ubi dicitur præfektus, qui illum apprehendi jusserat, nondum tum scivisse, quam artem Sanctus profiteretur; sed hoc tantum, quòd aris supplicare spreverat.

an potius multo antevius.

32 Pro altero capite ne multa congeramus, videntur hac duo sufficere: primum, quòd Prudentio teste, ceciderit Cassianus in persecutione seva & generali Christianorum, hoc expressa disticho & generali Christianorum, hoc expressa disticho

Ecce, fidem quatiens tempestas sæva premebat
Plebem dicatam Christianæ gloriæ;
talis autem nulla fuit in Italia sub Juliano, nulla post initia Constantini. Secundum ex eodem Prudentio sumitur, ubi narrat, sibi Cassiani effigiem aspectanti respondisse consultum adituum:

Quòd prospicis, hospes,
Non est inanis aut anilis fabula.
Historiam pictura refert, quæ tradita libris

Veram VETUSTI TEMPORIS monstrat fidem. D

Historiam hic vides martyrii ejus nuncupari historiam vetusti temporis initio seculi v, hoc est, annis vix amplius quadraginta post interitum Juliani. An sic, amabo potuisset appellari, si sub Juliano contigisset? Non mihi quidem apparet; non aliis nunc passim omnibus, qui argumentum hoc attigerunt; ex quibus Tillemontius tom. 5 Monumentorum ecclesiast. pag. 794 ait, certum esse, quòd hoc non congruat cum Prudentio, qui facit Sanctum hunc multo antiquiorem, quam se, qui tamen annis circiter tredecim ante Juliani imperium natus erat. At quanto antiquiorem? Multo; nihil amplius nec ipse audeat, nec alii definire. Crostinus tamen credibile videtur, quòd apud Georgium Braunum legit, S. Cassianum occubuisse sub Diocletiano; quòd sicut inficiari non debemus; ita non possumus confirmare. Vignit tum certè, si unquam, atrocissima violentia cogentium Christianos quoslibet sacrilegis idolorum aris supplicare; uti docet Lactantius de Mortibus persecutorum cap. 15.

A C T A E

Auctore Aurelio Prudentio Clemente, libro Πηγὶ σεφάων, Hymn. ix. Ex codicibus nostris membranceis & vetustissimis ✠ Ms. 63 & ✠ Ms. 66.

S Ylla forum statuit Cornelius; hoc Itali urbem Vocant ab ipso conditoris nomine. Prudentius ad S. Cassiani tumulum
Hic mihi, cum peterem te, rerum maxima Roma ma a,

Spes est oborta, prosperum Christum fore: Stratus humi, tumulo adolvebar, quem facer ornat

Martyr dicato Cassianus corpore. Dum lacrymans mecum reputo mea vulnere * & omnes * i. e. peccata F

Vitæ labores, ac dolorum acumina, Erexì ad cælum faciem: stetit obvia contrà Fucis colorum * picta imago Martyris; * i. e. variis coloribus
Plagas mille gerens, totos lacerata per artus, Ruptam minutis præferens punctis cutem.

Innumeri circum pueri (miserabile visu!) Confossa parvis membra figebant stilis, Unde *, pugillares soliti percurrere ceras b, * i. e. quibus Scholare murmur adnotantes scriperant.

2. Aditus consultus, ait: Quòd prospicis, hospes, Non est inanis aut anilis fabula: discit, eam pueros docuisse scribere;

Historiam pictura refert; quæ tradita libris, Veram vetusti temporis monstrat fidem. Præfuerat studiis puerilibus, & grege multo Septus, magister litterarum federat, Verba notis brevibus c comprehendere cuncta peritus,

Raptimque punctis dicta præpetibus sequi. Aspera non numquam præcepta & tristia visa Impube vulgus moverant ira & metu: Doctor amarus enim discenti semper ephebo, Nec dulcis ulli disciplina infantia est.

Ecce, fidem quatiens tempestas sæva premebat Plebem

A Plebem dicatam Christianæ gloriæ :
 Extrahitur cœtu è medio moderator alumni
 Gregis , quod aris supplicare spreverat.
 3 Pœnarum artificio quærenti , quod genus artis
 Vir nosset , alto tam rebellis spiritu ,
 Respondent : Agmen tenerum ac puerile guber-
 nat ,
 Fictis notare verba signis imbuens.
 Ducite , conclamat , captivum , ducite , & ultro
 Donetur ipsis verberator parvulis :
 Ut libet illudant , lacerent impunè , manusque
 Tinguant * magistri feriatas d sanguine.
 Ludum discipulis , volupe est , ut præbeat ipse
 Doctor severus , quos nimis coercuit.
 Vincitur post terga manus , spoliatus amictu ,
 Adest acutis agmen armatum stilis.
 Quantum quisque odii tacitâ conceperat irâ ,
 Effundit ardens felle tandem libero.
 Conjiciunt alii fragiles , inque ora tabellas
 Frangunt : relisa fronte lignum dissilit :
 Buxa e crepant cerata , genis impacta cruentis ,
 Rubetque ab ictu curva tumens pagina f.
 4 Inde alii stimulos & acumina ferrea vibrant ,
 Qua parte aratis cera fulcis scribitur ,
 Et qua secti apices abolerentur , & æquoris hirti
 Rursus nitescens innovatur area :
 Hinc foditur Christi Confessor , & inde secatur :
 Pars viscus intrat molle , pars scindit cutem g.
 Omnia membra manus pariter fixere ducentæ ,
 Totidemque guttæ vulnerum stillant simul.
 Major tortor erat , qui summa pupugerat h , in-
 fans ,
 Quàm qui profunda perforarat viscera :
 Ille levis , quoniam percussor morte negata
 Sævire solis scit dolorum spiculis ;
 Hic quanto interius vitalia condita pulsat ,
 Plus dat medelæ , dum necem propè applicat.
 Este , precor , fortes , & vincite viribus annos :
 Quod deficit ævo , suppleat crudelitas.
 Sed malè conatus tener infirmusque laborat :
 Tormenta crescunt , dum fatiscit carnifex.
 5 Quid gemis ? exclamat quidam : tute ipse ma-
 gister
 Istud dedisti ferrum , & armaisti manus.
 Reddimus , ecce , tibi tam millia multa notarum ,
 Quam stando , stendo , te docente , excepimus.
 Non potes irasci , quòd scribimus : ipse jubebas ,
 Numquam quietum dextera ut ferret stilum.
 Non petimus , toties te præceptore negatas ,
 Amare doctor , jam scholarum ferias.
 Pangere puncta libet , fulcisque intexere sulcos ,
 Flexas catenis impedire virgulas i.
 Emendes licet inspectos longo ordine versus ,
 Mendosa forte si quid erravit manus.
 Exerce imperium : jus est tibi plectere culpam ,
 Si quis tuorum te notavit segruius.
 Talia ludebant pueri per membra Magistri :
 Nec longa fessum pœna solvebat Virum.
 Tandem luctantis k miseratus ab æthere Christus ,
 Jubet resolvi pectoris ligamina :
 Difficileque moras animæ ac retinacula vitæ
 Relaxat , artas & latebras expedit.
 Sanguis ab interno venarum fonte patentes
 Vias secutus , deserit præcordia ,
 Totque foraminibus penetrati corporis exit
 Fibrarum anhelans ille vitalis calor.
 6 Hæc sunt , quæ liquidis expressa coloribus , ho-
 spes ,

exorta verb
 persecutio-
 ne , damna-
 tum fuisse ,

* protin-
 gant

e
 f
 B
 ad horum i-
 psorum stilis
 ac tabulis ,

g

h

inter atro-
 cissima con-
 vitia , per-
 eandem :

C

i

k

Miraris : ista est Cassiani gloria.
 Suggere , si quod habes justum vel amabile votum ,
 Spes siqua tibi est , si quid intus æstuas.
 Audit , crede , preces Martyr prosperrimus o-
 mnes ,
 Rataque reddit , quas videt probabiles.
 Pareo , complector tumultum , lacrymas quoque
 fundo ,
 Altar tepescit ore , saxum pectore.
 Tunc arcana mei percenseo cuncta laboris :
 Tunc quod petebam ; quod timebam , mur-
 muro :
 Et post terga domum dubia sub forte relictam ,
 Et spem futuri forte nutantem boni l.
 Audior , Urbem adeo , dextris successibus utor ,
 Domum revertor , Cassianum prædico.

EX MS.
 nunc autem
 apud Deum
 valere meri-
 tis & patro-
 cinio.

A N N O T A T A.

a Tillmontius , qui Vitam Prudentii illustrat
 in Monumentis pro historia ecclesiastica tom. 10 ,
 a pag. 560 ad 566 , iter hoc ejus ex Hispania
 Romam refert ad annum Christi circiter 407.

b Ceras appellat poeta tabulas oblitæ cerâ ,
 per quam olim stilum ducentes , sulcando litteras
 efformabant : easdem etiam adjectivè pugillares
 vocat à pugno seu pugillo , quo circumferri sole-
 bant assidue , ut semper in promptu essent , tam-
 quam exchequia , seu manuaia.

c Istiusmodi notas breves , quas vulgo nunc ab-
 breviationes appellant , apud Romanos usitatissi-
 mas fuisse , nemo nescit. Has qui callebant , in-
 credibili compendio & celeritate fluentem oratio-
 nem in tabulas redigebant. Adi de his grammati-
 cum vetustissimum Marcum Valerium Probum &
 alios Lugduni Batavorum editos anno 1599. De
 iisdem apud Græcos usurpatis agit in Palaographia
 Græca D. Bernardus Montfaucon à pag. 351.

d Feriatas : feriabantur enim , seu cessabant
 ab exercitiis scholasticis discipulorum manus , ca-
 pto Magistro.

e Buxa , pro tabulis ex buxo levigato confectis.
 f Cod. ✕ Ms. 66 : curta tumens. Et locus
 perquam obscurus est in singulis propemodum ex-
 emplaribus aliter atque aliter tortus. Heinsius e-
 dere maluit : curta & umens ; Ruinartius & alii :
 Curta & humens pagina. Sic certè curta referri
 potest ad crepant ; humens verò ad cruentis.

g Hinc satis quisque intelligit , alterius formæ
 stilos hos fuisse , quam illum quem exhibet citatus
 Montfauconius pag. 21 , quique ex altera parte
 acuminatus est , ex altera ad modum dentis ad
 aream complanandam obtusus ; sed absque ulla
 acie ad secandum idonea , qualem hic describit
 Prudentius.

h Secundam syllabam ex brevi longam hic fe-
 cit necessitas.

i Nimirum inter notas veterum breves aliqua
 variis flexibus implicabantur.

k Genitivum verbo miserari junctum nondum
 alibi legi.

l Nempe commendabat ibi Martyri & famili-
 am in Hispania relictam ac valde sollicitam de
 suo discessu ; à cujus eventu scilicet ejus fortuna
 pendebat ; & ipsum eventum illum adhuc satis
 dubium , qualis Romæ apud imperatorem futurus
 esset , prosper , an infelix.

E

F

DE S. CASSIANO EPISC. MARTYRE

TUDERTI IN UMBRIA.

P. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cultus ejus & reliquæ.

SUB DIO-
CLETIA-
NO.
Annuntia-
tur hoc die
in Marty-
rologio
Rom.;

B

Omnibus omnino Martyrologis ignotus fuit hic sanctus Martyr ante reformationem Martyrologii Romani, in quo sic ad hunc diem XIII Augusti refertur: Tuderti, sancti Cassiani episcopi & martyris sub Diocletiano imperatore. Imò verò neque in ipso illo Romano locum semper habuit; ut patet ex editione Plantiniana anni 1586; ubi nondum legitur. Quid causa fuerit, cur paulò post inserta sit ejus annuntiatio modo recitata, innuere videtur in Annotatis ad illam Baronius; ubi hæc habet: Accepimus ejus Acta ab ecclesia Tudertina, quorum est exordium proœmii: "Hortaris me, venerande pater Bassiane, &c. Passus habetur in persecutione Diocletiani sub Venustiano consulari. Nam qualiacumque sint Acta illa (quod infra discutietur,) satis tamen antiqua sunt, ut veterem hujus Episcopi & Martyris in ecclesia Tudertina cultum suadeant; maxime si iis olim hæc usa fuerit in Officio suo; quod manifestè indicat Ludovicus Jacobillus in *Vitis Sanctorum Umbriae ad hunc diem*, tom. 2, a pag. 114; ubi hæc Acta identidem citans, appellat Lectiones antiquas Mss. Tudertinas, vel in episcopatu Tudertino.

sed cultus
ejus multo
est anti-
quior.

C

2 Et verò non desunt etiam alia & prisca & publici & continuati semper cultus ejus argumenta, quæ Roma versus initium seculi XVII (ut suspicamus) exhibita legitime probataque valuerint, non solum ut novum apud suos Officium, sed & elogium in Martyrologio per omnes ecclesias exigere merito jure sit judicatus: nam utrumque vel simul, vel fere simul concessum fuisse, inde conjicimus, quod elogium illud legerimus in Romani Martyrologii editione anni 1608; Officio autem usus sit Ferrarius in *Catalogo Sanctorum Italiae* anni 1613, illudque ibi ad hunc diem appellet, Officium ecclesie Tudertinae NUPER Romæ approbatum. Porro inter argumenta jam dicta Joannes Baptista Possevinus in *Vitis Sanctorum ac Beatorum Tudertinorum*, editis Perusia anno 1597, recenset (utinam recitasset) pag. 120 Bullas multas Apostolicas Bonifacii VIII, Urbani VI, Bonifacii IX, & Alexandri V, per quas ait Sanctorum Tudertinae ecclesie Cassiani, Callisti, Fortunati, Romana ac Digna corpora authenticata respectivè fuisse, id est, opinor, agnita legitime non tantum univèrsim ut corpora Sanctorum vera & cultu digna; sed etiam sigillatim unumquodque tamquam verè illius Sancti, cujus nomen gerebat. Harum Bullarum duas exhibet Waddingus in *Annalibus Minorum*, seu *Regesto potius Pontificio ad tomum quartum*, pag. 176 & sequente: ceteras non vidimus.

3 Ex quibusdam illarum Bullarum, inquit idem Possevinus, aliisque scriptis authenticis constat, [eadem corpora] anno mccc, die XIX Augusti sub D. Nicolao Armato, episcopo Tu-

dertino, collocata fuisse sub ara majore ecclesie sancti Fortunati, quæ FF. Minoribus Conventualibus Tuderti cessit ab anno Christi 1254. Eadem collocationem, seu translationem asserit Waddingus ad annum 1389 num. 13, & Ughellus *Italia sacra* tom. 1, in episcopis Tudertinis, ubi de Nicolao Armato. Pergit verò Possevinus ibidem ac subdit: Ubi semper multa cum devotione culta fuerunt usque ad annum MDLXXX; quando scilicet, ut idem narrat, diruta veteri ara, ut nova commodiore loco strueretur, inventa sunt ibi die XIII Decembris illa quinque corpora sacra, rectè conservata in quatuor thecis lapideis, plumbo ferroque munitis, intra vetustissimum sepulcrum marmoreum cum sua qualibet inscriptione incisa plumbo; tum ab illustrissimo ac reverendissimo D. Angelo Casio, urbis antistite, reclusa theca, inspecta corpora, & populo, qui frequentissimus accurrerat, palàm ostensa, ac tandem ad sacrarium, dum opus novum absolveretur, translata conditaque; uti constare ait ex publico instrumento, per Franciscum Astancolli notarium Tudertinum confecto die vicesima octava Decembris ejusdem anni.

4 Speravit sine dubio illustrissimus præsul novum altare, novumque sub eo tumulum, transferendis ritu solenni corporibus destinatum, brevissimo tempore confectum iri; siquidem anno sequente, die X Junii datam à Gregorio PP. XIII Bullam obtinuit, cujus inter alia verba sunt hæc: Omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, verè pœnitentibus & confessis ac sanctissimo Eucharistie sacramento refectis, qui ecclesiam sancti Fortunati Tudertinam eo die, quo translatio corporum Sanctorum Fortunati, Calixti, & Cassiani, ac sanctarum Romanæ, & Dignæ virginum ex sacristia dictæ ecclesie, ubi nunc reperiuntur, in aliud sepulchrum sub altari novo in ipsamet ecclesia honorificè & decenter præparatum, fiet; & deinde singulis annis die translationis hujusmodi, à primis Vesperis usque ad occasum solis ejusdem diei, devotè visitaverint, & ibi pro pace inter Christianos principes conservanda, ac hæresum extirpatione, sanctæque matris Ecclesie exaltatione pias ad Deum preces effuderint, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam & remissionem misericorditer in Domino perpetuò concedimus. Verum hæc diu posterius usui esse cœperunt propter civium egestatem, qua vix erigendo lentè altari sufficiens, designatum sub illo Sanctorum tumulum usque eo distulit, ut morè tandem ulterioris impatiens ipse sumptu suo episcopus & sacellum sub altari & in hoc insigne ex marmore versicolori mausoleum absolverit ante diem V Maii anni 1596.

5 Nam in eundem illum diem, edito amplissimo ad univèrsam urbem ac diœceseos clericum sine celebrata ac populum directo, eorundem sacrarum corporum decretam dudum translationem ita denun-

Translatio
corporis fa-
cta an.
1301; &
alia recentior,

E

Pontificis
indulgentiis
ditata,

F

A tiavit, ut & rationem praescriberet, quam servari in tanta solemnitate tum in ecclesia, tum per assignata civitatis compita plateasque vellet; prout legi potest apud laudatum auctorem à pag. 123. Sed modum praestitutum excessit istius diei magnificentia, quam ne minutatim sit opus cum Possévino describere, satis ex eo quisque conficiet, quod affirmat pag. 147; insumpta nimirum in illam fuisse, partim ab episcopo, partim à civitate, sena circiter scutorum millia. Quamquam hoc ipsum, ut ut pro re multum, pro affectu parum fuisse facile colliget, cui otium fuerit ea percurrere, quae ad hanc celebritatem exornandam virorum clarissimorum ingenia oratione Latina, Italica, soluta, ligata, pro sua quaque facultate, certatim profuderunt elogia: ea certe Possévino tamquam nobiliora ceteris hujus diei ornamenta, ne unà conciderent, aternitati consecranda putavit à pag. 185 usque ad 291. Nobis hinc satis erit sola Sanctorum corpora considerare.

6 Ea pridie translationis, seu die IV Maii, anno 1596 coram urbis Praefecto, magistratibus, ac populo die 5 Maii, illustravit iterum illustrissimus Casus, & in capsis quatuor cypressinis, inductis serico, distinctè reclusa sigillo suo munivit, adjectâ singulis thecis epigraphae plumbeâ; & prima quidem hac: Hic requiescit corpus S. Fortunati episcopi Tudertini & confessoris; secunda verò: Hic requiescit corpus S. Cassiani episcopi Tudertini & martyris; tertia: Hic requiescit corpus S. Calixti episcopi Tudertini & martyris: & ha quidem inscriptiones immovandae fuerunt; non item quae theca quarta fuit affixa: Hic requiescunt corpora sanctarum virginum Romanæ & Dignæ. Sic die V Maii ex ecclesia S. Fortunati circa meridiem educta, post triumphalem per urbis loca praecipua & mirificè adornata circuitum (qui incredibilem undantis populi multitudinem non religioso minus quam angusto spectaculo horis omnino quatuor tenuit) ad eandem ecclesiam rediere; ubi in pegma, principem ante aram instructum, elata, cum admota custodia, ut ardentissima omnium pietati fieret satis, exposita permanserunt usque ad sequentis diei Vesperas, à triplici musicorum choro decantatas; quando episcopi quatuor (tot enim ad hoc festum concurrerant) sublatis à pegmate cypressinas hierothecas in novum sub altari novo sacellum singuli singulas intulerunt.

B 7 Ibi continuò coram assistente cum primoribus urbis gubernatore in alias totidem capsas ligneas, plumbo, ferro, stanneisque cum episcopi tum populi Tudertini sigillis communitas, inclusae, atque ita deinde in forulis intra marmoreum sepulcrum lapideis, opere camentario firmissimoque arte obstructis, contumulatae fuerunt; & mausolei fastigio desuper imposito coronata. Inclusa fuit & lamina plumbea, facti testis; cujus inscriptio vix differt sensu ab alia episcopi jussu in eodem sacello sic insculpta marmori: Dei gloriae & Sanctorum venerationi. Corpora sanctorum Cassiani & Calixti martyrum & Fortunati confessoris, episcoporum Tudertinorum, ac sanctarum Dignæ & Romanæ, virginum ejusdem civitatis, à Nicolao Armato episc. Tud. anno salutis mccc1, die XIX Augusti translata & recondita, Angelus Cæsius episcopus Tudertinus, Camerae Apostolicæ clericus praesidens anno MDLXXX, die XIII Decembris à se reperta, & diligenter recognita, per civitatem solenni ritu transtulit die V Maii, anno MDXCVI, & hoc sepulchro, suâ impensâ magnificentius extructo, piè collocavit die VI Maii ejusdem anni. Pag. 149 describitur à Possévino In-

C & quotannis co die re solenda.

Augusti Tomus III.

diçtio supplicationis, ad memoriam translatorum quinq; sanctorum corporum quotannis instituentur Tuderti die V Maii cum indulgentia plenaria perpetua; de qua re vide etiam Ferrarium in Catalogo generali, tertio Nonas Maii. Hac longiuscule, in gratiam eorum, quibus praesto non est Februarius noster, ubi de iisdem translationibus est actum tom. III, pag. 376 & sequente. Liquec hinc certè, diutissime hujus Martyris corpus & habuisse & coluisse Tudertinos, antequam ejus memoria inscripta fuerit Martyrologio. Antiquitatem quoque publica venerationis arguunt ecclesiae veteres ejus olim nomine dicatae, quarum duas memorat Jacobillus hic, pag. 117; alteram Interamna parochialem olim, nunc dirutam, alteram in diocesi Tudertina.

AUCTORE
P. B.

§ II. Eiusdem Acta quanti faciendi.

A Cta S. Cassiani episcopi Tudertini & martyris primus in lucem protulit anno Christi 1597 Joannes Baptista Possévino, presbyter ac theologus Mantuanus, in Vitis Sanctorum & Beatorum Tudertinorum ad hunc XIII diem Augusti à pagina 23, praefatus ibidem, ea Latine primum scripta fuisse in monumentis & antiquis Tuderti codicibus; se autem illa fideliter in Italicum idioma vertisse. Suspicamur tamen, eum diversis monumentis usum, ex his quadam inseruisse Actis S. Cassiani, quae ad illa proprie non spectant; ut martyrium S. Sestii & sociorum ejus à pag. 24 usque ad 28; & quae habet pag. 35 de martyrio SS. Venustiani & Sabini episcopi: absunt enim illa ab exemplari, quod accepisse se ab ecclesia Tudertina testatus est supra Baronius, quodque sine dubio cum ceteris legavit moriens bibliothecae Vallicellensi, ex qua illud nobis officiosissime curavit exscribi P. Laurentius Koler anno 1648. Non vidit hac Acta Tillemontius; sed eorum perexiguam tantummodo fragmentum apud nos ad diem XVIII Aprilis pag. 541, & eorumdem compendium, multo, quam Acta, tolerabilius, à Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiae datum hoc die ex Officio, ut monet, ecclesiae Tudertinae, nuper Romae approbato: ex his tamen ipsis conjecit auctor ille Monumentorum Not. 18 in persecutionem Diocletiani, Acta S. Cassiani nostri nihil prorsus valere. Ipse Ferrarius ibidem in Annotatione satis ea sugillat, cum ait, esse confusa cum aliis: neque minus obscure Jacobillus in Sanctis Umbriae tom. 2, à pag. 114; ubi ex integris Actis nostris plurima detruncat & corrigit.

Acta Sancti
capturatur
ab aliis,
E

9 Et verò eni placere possint Acta, tot passim vitii inquinata ab auctore anonymo, quem etsi placem pro- nesciamus, quando scripserit, certum est tamen, pter vitia, ab iis temporibus; de quibus agit, longissime remotum fuisse; neque testes interim illos pro se aut ulla superioris aetatis monumenta producere? Et aetatem ipse quidem satis proderet, cum hanc opellam suam inscripsit venerabili Patri Bassiano; nisi hic ipse Bassianus ignotissimus nobis esset. Quod autem arcis Tuderti regiae mentionem facit in fine, id argumento est, eum scripsisse ut minimum post everisionem imperii Romani & barbarorum in Italia dominatum. At quamdiu post illum? Incerta res est. Non videtur certè annum Christi 1301 tunc attigisse; quandoquidem de S. Cassiani aliorumque tum facta translatione ne verbo quidem uno meminit. Porro quantam in hac historia me-

F

neque nobis
placem pro-
pter vitia,

D

reatur

AUCTORE
P. B.

quorum hic
dantur

reatur fidem, facile per se statuet, qui non oscitanter omnino legerit: incurrunt enim in oculos errores crassissimi, quorum en tibi quadam specimina.

10 In ipso prefationis exordio ait, SS. Anastasium episcopum (sic dudum ante nos etiam legit Joannes Baptista Possevinus pag. 32) & Hieronymum presbyterum stilo persecutos esse Vitam sanctorum Pauli & Antonii in eremo positurum. Hoc de Anastasio falsum esse, de Athanasio verum, colliges ex Commentario prævio ad Acta S. Antonii ad diem XVII Januarii. Quamquam neque Athanasius Vitam S. Pauli; neque Vitam S. Antonii (quod ipse innuit, & multi perperam credidere) scripserit Hieronymus. In ipsis Actis cap. I, num. 1. Diocletianus unà cum Maximiano ex Numerantia triumphando Romam reversus est; & quidem, ut apparet ex adjunctis, cum jam uterque, vel alter saltem eorum, esset Augustus; neque adeo ante annum Christi 284. Atqui nulla hæcenus in orbe toto comperta Numerantia fuit. Possevinus quidem Numantiam in Hispania supposuit; sed ibi nihil his imperatoribus belli fuit, nihil victorie. Ibidem auctor noster post illum reditum, conjugium misse statuit Ablavium cum filia Chromatii; tum ex hoc suscepisse liberos, primo Cassianum, deinde alios, ut Flaccum & Venustianum; quorum proude vix natu maximus excedere anno uno alterove potuit ex ephebis, imperantibus Diocletiano & Maximiano. Et interim sub horum imperio Cassianum ibidem facit medicum adeo peritum, ut ante eum vix in humanis corporibus languores manere potuissent, insuper & caudictum magnum per totam urbem Romam; & num. 3 episcopum, & num. 5 inveteratum dierum: fratres autem ejus minores, alterum eodem tempore à Maximiano instructum potestate vita ac necis per omnes civitates, alterum Tuscia proconsulem num. 4 & 5. Ecquid bellè?

aliquot spe-
cimina.

C

11 Eodem numero 4 fingit, Chromatium Romam non potuisse reverti Mediolano, quia [hic] Sebastianum, nobilissimum Mediolanensium civium, habebat, nondum data capitali sententia; sed eò pro se misisse Venustianum ex filia nepotem; ut proconsulatum acciperet Tuscia, recusatum à Cassiano. Quis hæc digerat? nam primo constat ex Actis S. Sebastiani vetustissimis, ad diem XX Januarii illustratis, S. Sebastianum coronatum fuisse martyrio circa annum Christi 287 aut potius initio sequentis, hoc est, antequam secundum anonymum nostrum natus esse vix potuit Venustianus. Secundò, diu Chromatium ab idolis, officio, & Urbe discessisse Christianum, priusquam Sebastianus in suspitionem venisset apud gentiles mutata superstitionis in professionem Christianam. Tertio, S. Sebastianum nihil Mediolani passurum esse; sed omnia Roma; ubi ejus religio primum innotuit annis fere tribus post conversionem discessumque Chromatii; quod usque adeo confirmat S. Ambrosius in Psalmum 118; ut ideo Romam Sebastianum abiisse asserat, quòd Mediolani vel nullum esset vel teperet pro tuenda Christi fide certamen. Sufficit profecto vel unicus hic locus ad describendam biographi nostri fidem. Quare alias ejus incipias ad Annotata remitto; quamquam nec ibi notari poterunt omnes.

Excuden-
tur hic ta-
men, &
quare.

12 Verum, inquis, si talia sunt hæc Acta, quid ex iis tandem satis tuto colligi poterit? Respondeo, antiquitas cultus hujus Cassiani apud Tudertinos, & longa sepulcri ejus & corporis possessio; ante annum videlicet Christi 1301 ut

minimùm: cum enim rogatum se dicat, ut Acta scriberet B. Cassiani martyris & episcopi Tudertinae ecclesiae, satis asserit, in ecclesia Tudertina Cassianum ut Beatum, ut Martyrem, ut suum olim episcopum habitum honoratumque fuisse, antequam ipse ad scribendum accederet. Item cum in Actorum sine locum sepulcri ejus diemque natalem assignat, dubitare non sinit, quin eodem loco tunc temporis, eodemque die à Tudertinis præcipue adiri suppliciter colique consueverit; si-ve ab initio (quod addit ipse) sepultus istic ab avia fuerit; si-ve non: si-ve etiam illo ipso die vera martyrium fecerit olim; si-ve quovis alio, quàm quo tum colebatur. At si de reliqua S. Cassiani nostri historia queritur, in ea me fateor nihil quidquam certi comperire, nihil, quod cum aliis historiis aut cum hac ipsa satis cohæreat. Subjicitur hic tamen, ut cognoscatur; quippe cujus in hoc Opere jam non semel facta sit mentio.

13 Martyrium ejus sub Diocletiano notamus, Tempus non quia demonstrare possumus, illud sub eo accidisse; sed quia non possumus inficiari quòd ad Martyrologium Romanum de illo sic annotavit Baronius: Passus habetur in persecutione Diocletiani sub Venustiano consulari. Papebrochius quidem noster ad diem XVIII Aprilis pag. 542 existimavit, hunc S. Cassianum occubuisse sub Maxentio anno Christi 310; quia hæc ejus Acta connectendo cum Actis S. Sabini seu Savini episcopi & martyris, qui in Martyrologiis notatur die xxx Decembris, opinatus est, perisse Cassianum post datas Romæ litteras ad Venustianum Tuscia proconsularem de instauranda Christianorum persecutione: has autem litteras Acta S. Sabini datas esse tradunt pridie Kalendas Maii, cum Praefectus urbis esset Hermogenianus, quem ipse eundem omnino censuit esse cum Aurelio Hermogene illo, qui secundum catalogum Bucherianum praefecturam tenuit sub Maxentio imperatore à III Kalendas Novembris anni 309 usque ad v Kal. Novembris anni 310. Sed hæc sententia primò repugnat Actis S. Sabini, quæ expressis verbis Hermogenianum Urbis praefectum faciunt sub Maximiano Augusto. Secundò differunt hæc nomina Hermogenianus & Hermogenes, ac magis etiam hæc Eugenius & Aurelius, quorum primum apud Surium & Baronium, ubi de S. Sabino, tribuitur Hermogeniano; alterum apud citatum Bucherium Hermogeni: non igitur confundenda videntur. Tertio, neque cum Eusebio neque cum aliorum historiis videtur ullo modo componi posse tam atrox Christianorum persecutio sub Maxentio imperatore. Quarto, tam constanter in Actis S. Sabini, & antiquis Martyrologiis Maximiano Augusto adscribitur ipsius Venustiani martyrium; ut non dubitarit asserere Tillemontius de Cassiano in persecutionem Diocletiani Nor. 18, necesse esse, ut passus fuerit anno ccciii, si judex ejus fuerit S. Venustianus. Plura dici poterunt, cum illustranda erunt Acta S. Sabini.

14 Sunt, quos dubios fecerunt si-ve hæc Acta nostra aut eorum compendia, si-ve Ferrarius, an non unus idemque cenferi debeat Cassianus hic Tudertinus cum Forocormeliensi, qui eodem hoc die colitur. Et Acta quidem, quia Tudertino affingunt idem genus martyrii, quo scilicet discipulorum suorum stilis confixus exspiravit; id quod certum est fuisse Corneliensi proprium: Ferrarius verò in Catalogo Sanctorum Italia ad hunc diem; quia Cassiano Tudertino, & quidem (ut addit) ex ejus Officio, Hymnum adscribit; qui manifestissime spectat S. Cassianum Corneliensem (et sic

S. Cassianus
hic non con-
fundendus
cum Corne-
liensi.

nunc

A nunc in hujus Officio Romæ approbato non existet :) ac deinde subdit : Hujus passionem describit Prud. in suo Peristeph. ; cum ibi Prudentius de solo Cassiano Corneliensi agat , non de Tudertino ; nisi hic sit idem qui ille. Nescio equidem , quodnam sit illud Officium , quod appellat ; non dubito tamen , quin Hymnus ille & citatio Prudentii , præter mentem Ferrarii , exciderint de loco suo pag. 509 , ubi agitur de Cassiano Corneliensi , in paginam sequentem 510 , ubi de Cassiano Tudertino. Patet id ex indice ejusdem operis , cui titulum fecit ipse Ferrarius : Corpora Sanctorum diversis locis assignata : in eo namque non recensetur corpus S. Cassiani , tamquam idem ecclesia Corneliensi ac Tudertina assignatum. Acta porro Cassiani nostri non tanti valent , ut eorum quantacumque confusio duorum Martyrum confusione parere debeat in eo , qui legerit qua modo de S. Cassiani Tudertini sepulcro & corpore , non semel translato inspectoque , diximus ; & qua de S. Cassiani Corneliensis reliquiis paulo superius attulimus.

storian vel non vidisse , vel tacite damnasse auctores omnes usque ad finem fere seculi 16 ; cum nemo unus de illa verbum ullum fecerit ante editionem Joannis Baptista Possivini anni 1597.

CAPUT I.

S. Cassiani conversio , episcopatus , & prima certamina.

Igitur eodem tempore , quo Diocletianus unà cum Maximiano ex Numerantia a triumphando Romam reversus est gaudens , erat vir quidam strenuissimus , Ablavius nomine , in civitate Tudertina , qui cum eis remeaverat. Hic accepit uxorem filiam Chromatii , Urbis Præfecti *b* , & , invito patre , secum ad propriam evexit civitatem ; & ex ea accepta prole , vocavit eum Cassianum. Audito itaque Chromatius quod filia sua filium peperisset , misit nuncios , & eum in facia deferri fecit , tradiditque eum nutricibus , dicens : Custodite hunc infantem , & quod justum fuerit , accipietis *c* : illæ autem abeuntes , puerum custodiere. Qui tam celeriter adolevit , ut ipse Præfectus miraretur ; puerumque recipiens , tradidit eum ad liberales discendas artes. Qui ex iis ita peritissimus evasit , ut ante eum vix in humanis corporibus languores manere potuissent *d* ; in super & caudicus magnus per totam urbem Romam vocabatur. Post pauca tempora Pancratius , proconsul Tusciæ , mortuus est sine prole. Tunc Diocletianus unà cum Maximiano Ablavium venire Romam fecere , & , consentiente Chromatio *e* , proconsul factus est Tusciæ.

Ablavius , Cassiani pater , Tusciæ proconsul ,

a
b

E
c

d

e

2 Et augustali accepta sententia ut ubicumque Christianos inveniret , sine ulla examinatione pœnis diversis necaret *f* , venit in civitatem Tudertinam ; auditoque proconsul quod Pontianus episcopus multos ad fidem Christi Tuderti converteret , fecit eum de cisterna quadam , in qua delitescerebat , extrahi & eidem sine ulla examinatione corrigiam à capite usque ad talos trahit *g* . Et interrogans eum , cujus professionis esset , Pontianus episcopus dixit : Christianus sum indignus episcopus. Proconsul dixit : Cujus autoritas tibi præstat , ut doctrinam occultè facias , ut doceas populos , ut derelinquant deos & sequantur hominem mortuum ? Pontianus episcopus respondit : Verè mortuus ; & resurrexit die tertia ; & iis , qui in se credunt , vitam perpetuam præstat. Proconsul inquit : Elige tibi unum de duobus , aut sacrificia diis , & vive ; aut tormentis , quibus dignus es , necaberis , & resurges , sicut Dominus tuus Christus. Respondit Pontianus : Ego semper desideravi necari & mori , ut resurgam , sicut Dominus meus Christus. Dum hæc in civitate Tudertina gerebantur , legati à Diocletiano & Maximiano venerunt , dicentes Ablavio , ut eat Fanum *h* ; quia multi Christiani ibi nuntiati essent. Statimque proconsul tradidit eis Pontianum episcopum ; & ipse profectus est , & percussus ab equo calcitroso , in itinere mortuus est *k* .

vincto S. Pontiano ep. Tudert. , perit miserè ,

f

g

F

h

i

k

cui succedere renuit Cassianus , jam conversus & episcopus.

ACTA

Auctore anonymo ; ex Ms. Romano apud RR. PP. Oratorii S. Philippi Nerii.

PROLOGUS AUCTORIS

Hortaris me , venerabilis pater Bassiane , ut sicut beati viri Anastasius episcopus , & Hieronymus presbyter a stilo profecti sunt vitam sanctorum Pauli & Antonii , in eremo positurum ; sicut etiam Martini , venerabilis episcopi Turonensis ecclesiæ Severus , Domini servus , contexit ; ita ego B. Cassiani martyris & episcopi Tudertinæ ecclesiæ meo prosequar stilo. Sed ego , licet meritis tantorum , qui muri ecclesiarum sunt & eloquentiæ fontes , me imparem noverim ; tamen , quia absurdum reor vestræ rogationi inobedientem existere , breviter satisfaciam vestræ petitioni ; nec verborum fucis veritatem obducam ; ne , dum scriptor elegantiae pompam requirit , lector tantarum virtutum amittat scientiam : non enim magis verborum phaleras pompasque sermonum , quam virtutes rerum gratiamque Spiritus sancti expetere convenit. Quamobrem obsecro vos omnes , in quorum manus liber iste versabitur , ut credatis , vera esse , quæ scripsimus *b* ; nec me quisquam putet studio amoris aliquid , quod fide careat , posuisse ; cum melius sit penitus nihil dicere , quam quid falsi proferre ; cum sciamus omnium sermonum nostrorum reddituros nos esse rationem. Unde hodie nativitatis B. Cassiani narrandi initium sumam ; ut gratia Viri Dei & prosapia legentibus aperiatur.

Auctor profiteatur veritatem hujus historiae.

a

C

b

ANNOTATA.

a Vide Commentarium prævium num. 10.

b Iniqua sanè obsecratio ; cum neque testes afferat , neque fontem assignet narrationis suæ , rebus , quas asserit , longè posterioris : itaque à multis vel partim , vel omnino rejecta est supra in Commentario num. 8. Imò verò videntur hanc historiæ Augusti Tomus III.

EX MS.

in nomine Domini Dei sui baptizaret: baptizatusque est, & ordinatus inter clericos. Post mortem illius episcopatum accepit *l* absconsè; reverfusque est in civitatem Tudertinam *m*, ibique faciebat publicas conventiunculas cum Christianis, & multos scholares edocebat *n*. Nunciatum est Maximiano augusto, quod Ablavius esset ab equo calcitroso percussus, & de ponte Ariminensi *o* in fluvium demersus, nusquam apparuisset. Contristatus est autem Maximianus & totus senatus; & decreverunt proconsulatum dari Cassiano, ejus filio primogenito. Ille verò renuens, volebat regnum æternum pro nihilo perdere; sed misit Maximiano, dicens: Victori Maximiano ac triumphatori & semper augusto Cassianus debitam reverentiam. Oro te, domine imperator, proconsulatum aut præfecturam, quam mihi dare decrevisti, alteri tribue; quia aliam præfecturam teneo, aliumque consulatum glisco, atque sub alio Imperatore milito.

Hujus fratrem Flaccus dum Spoletini sevens perit.

B

P

4 Tunc Maximianus intelligens, Christianum esse, misit litteras Mediolanum, ubi erat Chromatius Præfectus, nuncians mortem generi sui, nepotemque illius à sacra deorum recessisse cultura. Eodem tempore Chromatius nitebatur reverti Romam; sed quia Sebastianum, nobilissimum Mediolanensium civium, habebat, nondum data capitali sententia, regredi non valebat *p*. Vocavitque Venustianum, nepotem suum; & transmisit eum Romam, ut proconsulatum acciperet Tusciæ, & ubicumque Christianos invenisset, puniret. Dum hæc gerebantur Mediolani, Maximianus augustus vocavit filium Ablavii, qui vulgo habebatur homo terribilis & sine misericordia, Flaccus nomine, & direxit eum, ut per plateas omnium civitatum Jovem erigeret, & Christianos, ubicumque invenirentur, puniret. Egressus igitur Flaccus cepit multa crudelia contra Christianos exercere. Nunciatum est ei, quod in civitate Spoletana esset quidam sacrilegus, Gregorius *q* nomine, qui die nocturne populum subvertebat. Venit igitur, & in eadem civitate sedens pro tribunali ad se iussit Gregorium præsentari, & citò martyrium ejus exagitabat finire, volebatque in fratrem suum Cassianum properare; sed divina ultione, quam Deus pro Sanctis suis exercuit, volutatus in forum civitatis Spoletanæ expiravit.

C

Venustianus, alter Ablavii filius, Cassianum Tuderti torquet variè;

r

* supple A. dora. vel quid simile.

f

5 Dum hæc gerebantur in civitate Spoletana Venustianus venit Mediolano Romam, acceptoque proconsulatu Tusciæ, in civitatem Tudertinam deductus est; ibique sedens pro tribunali, fratrem suum Cassianum sibi præsentari iussit, ad lignumque ligari præcepit, faciebatque eum cædi à quatuor tironibus *r* à tergo, & revolvi à ventre; & dixit: Confule tibi & nobis; & publicè sacrificia summo ac majori deorum Jovi, & vives. Tunc B. Cassianus respondit: Dominum cæli & terræ adoro, qui pro nobis homo fieri dignatus, & nos redemit sua sanctissima passione. Tunc Venustianus dixit: O inveterate dierum! periture, adora dominum Jovem, & desine adorare quod nihil est. Eadem horà Venustianus præcepit Jovem adduci, dicens ei*: Statimque beatus Cassianus accipiens Jovem in manus, jactavit eum in terram; & contractus est *f*. Ut Venustianus conspexit, Jovem comminutum esse, exiliens, lambebat terram, ubi jactatus fuerat, & dicebat: Heu! quia dominus noster in nihilum redactus est; venite & incendamus sacrilegum! Audiens hæc Cassianus beatissimus, respondit: Dominus vester in nihilum redactus, cur se

non adjuvavit * ipse?

D

6 Post hæc Venustianus præcepit ignem accendi, & manus ejus in ignem mitti. Quod intelligens Episcopus, dixit: Igne adhibere manus meas potes & viscera; sed etiam fugient pœnas membra, solita virtute Christi. Quibus auditis, Venustianus fecit eum in ferventis olei dolium mitti. Qui cum fuisset in medio doli bullientis olei, cælitus ignis sumptus est, ac si ventorum violentiâ aliorum inclinatus. S. Cassianus tales preces omnipotenti Deo fudit, dicens: Magnificet cælum, tellus, mare, & omnia quæ in eis sunt, te, factor immense, qui cuncta creasti: sit tibi laus honor & gloria in æternum & ultra qui mihi rorem tuum de cælis porrigis, & repellis flammam, ut à meo corpore cessent: propterea laudem cuncti dicant nomini tuo, cælum & terram.

* f. adjuvit sed frustra.

A N N O T A T A.

a *Adi Commentarium num. 10.*

b *Agrestius Chromatius non legitur apud Bucherium in elencho præfectorum Urbis; unde annus ejus præfectura non est admodum exploratus. Creditur tamen incidisse in annum Christi 304 aut sequentem. Vide apud nos diem 20 Januarii in Annotatis ad Acta S. Sebastiani Mart. cap. 2, litt. b; & iterum die xi Aug. ubi de SS. Tiburtio, Chromatio, & Sociis, § 3.*

E

c *Hocine est verisimile, quod nepotem avus parentibus ereptum crediderit nutricibus?*

d *Ergo medicinam exercuit homo ea ætate, eo loco natus!*

e *Quid verò ad Chromatium hoc attinere potuit, qui jam pridem ante natum ex Ablavio Cassianum dimissa Urbis præfecturâ, non modò privatam, sed & Christianam in Campania vitam delegerat?*

f *Et hoc, consentiente Chromatio & Christiano & sancto? Vah! Nota interim à Joanne Bapt. Possentino huc Actis nostris multa intrudi nihilo meliora de SS. Senstio & aliis 80 Martyribus Tudertinis, de quibus actum est, & porro erit agendum die 29 Januarii.*

g *Neque hoc sine graviore auctoritate credibile est. Cur verò tum demum interrogatur sanctus Martyr; cur non servatur præceptum augustale; cur non sine ulla examinatione necatur? Porro sequens dialogismus fere ad verbum huc translatus est ex Actis S. Savini apud Baluzium in Miscellaneis tom. 2, pag. 49.*

F

h *Fanum civitas est in Ducatu Urbinato ad sinum Adriaticum.*

i *Et quare non statim occidit? nam aequè id iusserant imperatores, ac Fanum adire.*

k *Dubitat Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia ad diem 9 Julii in Annotat. ad S. Pontianum hunc nostrum, an alius hic fuerit Ablavius ab illo, qui sub Constantino floruit.*

l *Tam neophytus contra præscriptum Apostoli? Sed forte deerat alius.*

m *Statuit ergo Anonymus, Pontianum eo ipso tempore martyrium consummasse; quod non satis clarè dictum fuit, cum de illo est actum à nobis die 9 Julii: ubi videtur ex Actis hisce nostris plus præsidii speratum fuisse, quam afferre possint, meâ quidem sententiâ.*

n *Scholares edocebat Episcopus in propria diocesi? Non credit ipsi Ferrarius; expungit Jacobillus, tamquam ex alterius S. Cassiani Actis huc ineptè traductum.*

o *An ergo Ariminum adiit, in eodem listore Adri-*

A *Adriatico situm? Hæc sanè via recta non erat festinanti Tuderto Fanum.*

p *Quam falsa sint hæc, diximus in Comment. num. 11.*

q *Hic S. Gregorius colitur 24 Decembris; quando de illo agendum erit.*

r *Tirones dici solent vel novitii milites, vel in qualibet arte discipuli. A tergo & à ventre munitus videtur auctor ex Actis S. Gregorii M. Spoletani.*

f *Idem paulo aliter narratur de S. Sabino.*

t *Tam rara prodigia, tamdiu ignota! Quis credat? Idem censendum de iis qua infra occurrunt.*

dinis magistralis; ligatisque manibus, cædebat eos, dicens: O infani; & vos decepti estis? Emitto vos in carcerem; & fame peribitis; & parentes vestri nulla nobis dabunt suppedia.

EX MS.

9 Postquam verò pueri hæc audivere, percussisti sunt à sagitta diaboli; & cœperunt plorare. Tunc licitor intelligens, animum puerorum mutatum esse, unumquemque eorum circumiens, dicebat: Ecce, ego omnes vos mitto in carcerem cum graphiis & tabulis. Insurgite super sacrilegum Magistrum vestrum, & interficite eum, & liberate vos; & eritis amici principis. Post hæc missus est B. Cassianus in carcerem, & omnes scholares ejus; majores autem ligatis manibus; minores verò cum tabulis & graphiis, solutis manibus missi sunt in carcerem cum ipso.

qui dum pennis dicitur, in Magistrum armantur.

CAPUT II.

Alia tormenta, martyrium, sepultura.

B *Idem nova supplicia ununtur*

C Umque hoc audivisset Venustianus, fecit eum extrahi de dolio, & dixit ei: Cassiane frater a, elige tibi unum de duobus; aut sacrificia deo Jovi, quem fregisti; aut in carcere religatus catenis, in obscuro jacebis. Cui Sanctus ait: Si carcere tetro recludar, nectarque catenis, non formidabo pœnas, Christi fretus beneficiis. Quod cum audivisset Venustianus, dixit: Et ego faciam caput tuum abscindi; & videbo, si Christus tuus te liberet. S. Cassianus respondit: Si mucrone mihi paret caput abscindere licitor, liber in excessu mentis adibo Dominum. Cui Venustianus dixit: Et ego mittam te Maximiano; & in exilium mitteris, & fame peribis. S. Cassianus respondit: Non metuo exilium: mundus domus una est omnibus: sperno famem: verbum meum sit mihi cibus. Cui Venustianus dixit: O sacrilege Cassiane, adora deos Jovem, Martem, Asclepium, & Minervam: & dic nobis, à quo habes fiduciam, ut exilium, famem, mortem, & ignem non timeas? Ergo adora Jovem, & vive; alioquin multaberis dirâ sententiâ. Cui Cassianus respondit: Jesus Christus spes mea est tormenta superandi, & ista mihi de eo certa fiducia surgit. Christus dat posse pati: Christus est qui vivere facit. Non in nobis, Christe, confidimus, non in nobis; sed confidimus in te: quos pugnare jubes, fac, Domine, superare.

C *Et infert Sancto, ac discipulis ejus; * i. e. sacrificia*

8 Tunc Venustianus dixit: Testor vivificam & intemeratam deorum nostrorum culturam; quia si non illicò diis nostris sacrificas, ut mos est, & Orgia * libes, confestim gladio punieris: & si prævalet vester, ut asseris, Christus nescio quis; eruat te de manibus meis: & tu, qui usque nunc per artem magicam tormenta elusisti, jam hinc tibi nulla prodest delusio, nulla tibi largietur præsidia statimque fecit funem mitti in collum ejus, & in altum levari, & cum unguis ferreis unguis ejus trahi b. Et ridendo cum tunc circumstantes, dicebant: Veniat Christus, & in digitos tuos unguis ponat. Dumque S. Cassianus levaretur per funem à terra, terræ motus factus est magnus in civitate Tudertina, & mortuæ sunt triginta & octo animæ paganorum: carnifices verò, qui eum trahebant, arentes steterunt, & non valebant se de loco mutare, in quo stabant. Videns hæc Venustianus, pavescit & valdè; & præcepit mitti eum in carcerem, & scholam c ab eo separari; & separati sunt pueri & à lacte dulcedinis

10 Interea accidit fortuito casu, quod mulieris cujusdam unicus filius equum conscendens, & transiens foveam, ex equo cecidit & mortuus est. Cui cum nullus potuisset præbere solamen, mox mater ejus ad beatissimum Cassianum venit, deferens puerum; & instans ante ora carceris, cum lacrimosa voce deposcebat, dicens, ut ejus unicum filium suscitaret. Confestim S. Cassianus compatiens dolori ejus, orationem fudit pro ipso puero ad Dominum Deum, dicens: Domine Jesu Christe, Fili Dei, qui pro salute humani generis in mundum per virginalem uterum adveniens, formam nostræ mortalitatis assumpsisti, ut nos à morte liberares immortalis [&] indutus mortalitatem, nos in incorruptibilem patriam inferres; qui unicum viduæ filium, ad sepulchrum venientem, incolumem reddidisti; suppliciter tuam gratiam deposco, ut puer iste salvus suæ genitrici reddatur, & cognoscat, quia tu es Dominus solus, in cælo & in terra faciens prodigia. Expleta verò oratione, ex infimo carceris faciens * signum sanctæ Crucis, statim puer, qui erat mortuus, surrexit; & qui in lectulo deportatus fuerat, suis pedibus ad propria repedavit. Ex eadem hora tam de finitimis quam de longinquis regionibus, Regis æterni magnus atque mirabilis enucleavit d affectus.

hic mortuum suscitavit!

E

* pro faciente eo

d
illi verò Magistrum & Prasulem suum
F

11 Tunc S. Cassianus in medio carceris positus, hortabatur scholares, ut in confessione Christi constanter perseverarent. Dum hæc in carcere gerebantur, Venustianus misit licitorem ad carcerem, trahique præcepit Marcum, Cletum, Tulinum, & Leontium, scholares B. Cassiani. Erat autem carcer, ubi S. Cassianus inclusus erat cum discipulis suis, in modum cisternæ subterraneæ, constructæ ex minutis lapillis, ferè locatæ in muro civitatis. De iis verò supradicti viri abstracti sunt, & ante præsentiam impiissimi Venustiani in eculeum levati sunt. Qui dum diu traherentur, venit nuncius Româ Venustiano dicens, ut eat in civitatem Assisinatam; quia nunciatum est, ibi esse sacrilegum & seductorem, Sabinum nomine. Eadem horâ fecit de eculeo deponi dictos scholares, tradiditque eos legatis; & profectus est. Ipse verò post paucos dies Assisium pergens præcepit fratrem suum fame in carcere perire.

12 Tunc pueri, qui cum S. Cassiano erant, insurgentes super eum, cum tabulis & graphiis percutiebant eum, dicens: Tu percussisti nos; & ecce, reddimus tibi vicem. Qui, cum diu cæderetur, dicebat: O pueri, estote fortes; ne terreamini: & quod ego faciebam vobis bona fide pro sapientia discenda, vos facite mihi, ut ad cælestia regna attingam. Unus autem effusus præcæteris cohortans alios, stringens pugnum & extendens

graphiis in carcere conficiunt.

EX MS.

tendens brachium, Magistrum in pectore graphio ferreo dirè percussit: unde totus sanguis illius emanabat. Et tumultus factus est in carcere; quem cum audivit carcerarius, præcepit scalam transmitti per funem e, omnesque jubet egredi foras: egressique sunt omnes; solummodo Episcopus remansit vulneratus in carcere. Quod intelligens carcerarius, introiens extraxit eum foras.

populo applaudente; Deo Martyrem illustrante, f

13 Factusque est concursus populorum; & videntes eum, alii ridentes, alii stentes, dicebant: Sic fiant rebelles deorum & principum contemptores f! Audiens hæc sanctus Cassianus episcopus, dixit: Estote vos filii patris vestri, & obedientes principibus vestris, ut hoc regnum momentaneum teneatis, & regnum, quod est perpetuum, temnatis. Ubi sunt vestri majores parentes? Ubi sunt divitiæ, quas acquirerunt? Ubi est aurum & argentum? Ubi pallium & purpura? Ubi cariorea indumenta? Hæc omnia à tineâ comesta sunt; & corpora eorum in putrem humum redacta sunt. Hæc dicente S. Cassiano, coruscans splendor missus ab arce poli super eum radiavit, simulque cum ipso splendore perrexit ad Dominum.

die 13 Augusti. g b

14 Tunc nobilis matrona, atque sua patrum colligebat g sanguinem illius in phialas vitreas, corpusque ejus cum aromatibus in sinibus arcis regie, quam usque hodie incolæ illius terræ collem appellant, sepeliri præcepit h. Diem si quæris quando de corpore cessit ad Christum, tertio decimo die Augusti raptus est ad sidera poli, propitiantæ Domino nostro Jesu Christo, qui vivit & regnat in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

D

a Germanum S. Cassiani fratrem hunc Venustianum fuisse, tum credemus, inquit Tillemontius in Persecut. Dioclet. Notâ 18, cum argumenta viderimus minimè dubia. Tantumdem ego de avo Chromatio dixerim: de quo vide plura ad diem xi Aug.; ubi de S. Tiburrio M. Porro adverte sequentes mox Venustiani tautologias, quam parum sint apte tam severo judici: tum ejus mihi quanto mitiora intorquent Cassiano supplicia; quam quæ jam pertulit ac superavit; tanto stultius proponuntur.

b Atqui mox dixerat mendax tyrannus, gladio punitum iri Sanctum. Imò adverte apparatus hic descriptum; & vide, an ad evellendos digitis unguis ullo modo conveniat. Nimirum hæc auctorem sapiunt, qui etiam humanis digitis pro unguibus affingit unguulas; quod non memini antehac in ulla Latinitatis barbarie me legere.

c Vide supra litteram n. Resecuit ergo Jacobillus hæc omnia & quæ sequuntur de scholaribus tanquam per errorem expressum huic Martyri afficta.

d Eucleavit. Possevinus veritè, crebbe, id est, excrevit.

E

e Cur per funem, obsecro? Si satis longa erant scæla, non opus erat fune; si non erant satis longæ, quomodo per eas ascendi & exiri ex carcere illo potuit?

f Vide Acta S. Gregorii M. Spoletani apud Mombritium.

g Locus erat corruptus. Videtur legisse Possevinus: atque avia S. Cassiani materna colligebat &c.

h Possevinus addit, hunc eundem esse locum, in quo nunc adificata sit ecclesia S. Fortunati.

DE SS. CENTOLLA ET HELENA MM.

BURGIS IN HISPANIA

SYLLOGE HISTORICA.

G. C.

Legitimus harum Sanctarum cultus, Acta, & incertæ quædam eorum circumstantiæ.

C

F

FORSAN SUB DIO-CLETIANO. Quidquid sit de certo Hispaniæ loco,

Rimò legitimum harum Martyrum cultum probamus ex Martyrologio Romano, quod hodie ita habet: Burgis in Hispania sanctarum Centollæ & Helenæ martyrum. Dum audis has Martyres Burgis annuntiari, ne hinc statim conclude, eas ibidem martyrio coronatas esse: teste enim Thoma de Trugillo in Thesaurio concionatorum tomo 2 col. 1487, Valerius archiepiscopus scribit, quod Sanctæ istæ martyrium sustinuerint in loco vocato SIERRO prope Iberum fluvium; postea verò tempore Alphonsi decimi Gundifalvus episcopus Burgensis transtulit gloriosa harum Sanctarum corpora in ecclesiam cathedralem, constituitque, ut earum festum celebraretur magna cum solennitate. Palestra martyrii, quæ hic vernaculè Sierro dicitur, in Breviario Burgensi Siaria, & alibi Seorim, vel affinis hujusmodi nominibus appellatur. Verùm Ambrosius Morales in Chronico generali Hispaniæ lib. 10 cap. 17 agens de iisdem duabus Martyribus ingenue fatetur, determinatum hunc martyrii lo-

cum sibi incognitum esse, etiamsi vix dubitet, quin in diocesi Burgensi situs fuerit. Cum erudito isto scriptore Hispano videtur consentire Joannes Vasæus Flander, qui in Chronico Hispaniæ ad annum Christi 306 apud nos pag. 282 inter plurimos Hispaniæ martyres recenset etiam ambas hæc Sanctas feminas, & gloriosum earum pro fide certamen non procul ab urbe Burgensi collocat his verbis: Prope civitatem Burgensem (quamquam incertum, an eodem tempore) sub Eglisio præfecto passæ sunt pro Christo S. Centolla & S. Helena. Sanctæ Centollæ corpus, regnante Alfonso decimo, à Gundifalvo episcopo in Burgensem ecclesiam translatum est. Quod hic de solo S. Centollæ corpore ad Burgensem ecclesiam translato refertur, postea de sacro utriusque Martyris cadavere affirmabitur.

2 Porro alii auctores duabus hæc Sanctis palestram martyrii in Cantabria assignant, & Joannes Marieta in Historia ecclesiastica Sanctorum Hispaniæ lib. 4 cap. 10 ex testimonio indigenarum asserit, ibi non procul ab Ibero fluvio ad conservandam gloriosi certaminis memoriam in

CACH

A *caerulea platea rupis edificatum esse sacellum, ad quod in annua harum Martyrum festiuitate ingens accolarum multitudo adhuc hodieum pie confluunt. Præterea Cantabri tradunt, S. Centollam fuisse filiam reguli Toletani, quæ ex patria ad hunc Cantabria tractum profugerit, ut persecutionem patris sui vitaret, eamque ibidem cum S. Helena, Christiana ejsusæ regionis incola, ab insequentibus ethnicis capite truncatam esse. Quidquid sit de hac vulgari Cantabrorum traditione, immemorabilem istarum Martyrum venerationem in diœcesi Burgenſi colligimus ex illustrissimo Joanne episcopo; qui anno Christi 1436 cathedram Cabilonenſem ascendit, & quem nonnulli perperam Primum Cabilunenſem appellant, dum in sua Topographia Sanctorum post Martyrologium Francisci Maurolyci apud nos fol. 104 de illis ita scribit: Burgus civitas Hispaniæ in regno Castellæ Huc Centollæ virginis & martyris, & Helenæ ab ipsa conversæ, sub Hispaniarum rege peremptarum, corpora translata sunt. Infrâ obiter discutiemus, an S. Centolla, quæ hic virgo dicitur, S. Helenam ad fidem Christianam converterit. Sed hæc non dubiè illustrissimus Joannes Cabilonenſis errat, dum hic regem Hispaniarum nominat: nam eo tempore Hispania parebat Romanis, adeoque tunc caruit proprio rege, qualis hac phraſi indicatur.*

Et de quo auctores diſceptant,

B *Attamen Lucius Marineus Siculus in Opere de Rebus Hispaniæ, quod tomo 1 Hispania illustrata recuſum est, lib. 5 sive pag. 344 diſtincta editionis in eundem errorem incidit, & historiam aliter narrat hoc modo: Centolla virgo Hispana cum multis virtutibus eſſet inſignis, Christianamque religionem accuratiſſimè ſervaret, ad regem, qui tunc in Hispania rerum ſummam tenebat, ducta eſt; qui videns eam in Christo prædicando conſtantiſſimam, cruciari crudeliſſimè juſſit, & poſtea Seditio præfecto ſævioribus, ſi non mutaret animum, afficiendam tormentis tradidit: in qua Seditio omnia tormentorum genera exercuit, ad quæ videnda frequens mulierum turba dolentium intromiſſa eſt, quæ Centollam ſolando rogabant, ut ſententiam mutaret. Quibus illa ſereno vultu ſe majora pati paratiſſimam eſſe reſpondit, omniaque ſæviffima tormenta ad mortem uſque ſuſtinuit. Ad quam veniens Helena mulier nobilis hortata eſt, ut non deficeret in tormentis: cui Centolla reſpondit: Tu vide, ſoror mea, ne deficias, quæ ſimul mecum pro Christo trucidanda es. Et paulò poſt præſes utramque decollari juſſit, quarum corpora in Burgenſi eccleſia translata fuerunt. At ipſe Joannes Tamayus Salazar, alioquin ad qualibet explicanda promptus, in notis ad Martyrologium ſuum Hispanicum hac die partem illius narrationis ita carpit: Fallitur omnino Marineus Siculus in titulo præſidis & nomine præfecti, illum vocando regem, & iſtum vocitanda Seditio, cum re vera per illa tempora nullus in Hispania rex exſtitit, nec nomen præfecti, cui commiſſum martyrium virginis fuit, Seditio, ſed Eglifius erat, ut infrâ patebit. Nunc Acta qualiacumque harum Martyrum referamus.*

exhibemus Acta illarum ex Breviario Burgenſi

C *4 In Breviario Burgenſi, quod anno 1502 impreſſum eſt, gloria poſthuma & geſta earumdem Martyrum in novem breves lectiones dividuntur, quæ ad diem IV Auguſti ibidem præpoſitè ac imperſectè recitantur hoc modo: LECTIO I. Paſſionem itaque ſanctæ Centollæ, & Helenæ ipſius collegæ videntes homines Catholici illius temporis, Dei & nominis Chriſti cultores,*

fabricaverunt baſilicam in civitate Siaria, in ipſarum martyrio Deum glorificantes. LECTIO II. Factum eſt autem in diebus illis, ut homines Chriſtiani, qui tunc temporis erant pauci, per diverſas circumquaque regiones audientes ea, quæ ipſe Deus miracula per ipſarum merita faciebat; LECTIO III. Creſcente fide Chriſtianorum, & rareſcente ſuperſtitione & perfidia paganorum, ſanctam Centollam in cunctis ſuis neceſſitatibus invocarent. LECTIO IV. Et quanto fides nominis Chriſtiani inter denſiſſimas idolorum tenebras radiabat, tanto miſerabilem errorem gentilium obſuſcabat. LECTIO V. Tanta namque fuit in partibus iſtis tunc temporis pro fide Chriſti conſtantia martyrum, & mors Sanctorum in conſpectu Domini pretioſa, quo uſque figmenta diaboli & ſimulacrorum phantaſmata, Domino cooperante, à tota Hispania exularunt. LECTIO VI. Rex igitur hujus regni, cujus nomen proprium fortè propter ſcriptoris incuriam omiſſum eſt, cum audiret, quod ſancta Centolla Chriſtum coleret, juſſit eam ſuo conſpectui præſentari. Hic loco lectionis VII recitandum præſcribitur Euangelium, Simile eſt regnum cælorum theſauro, cum prima lectione expoſitionis. Deinde reſumuntur Acta, & ex iis ſequitur LECTIO VIII. Quam cum cerneret, nolle à Chriſti nominis conſeſſione recedere, juſſit illam variis tormentorum generibus cruciari; LECTIO IX. Cruciatam verò & multis verberibus affictam tradidit Eglifio præfecto ſuo, ut ipſam, niſi à fide Chriſti recederet, amplius cruciaret. Vides, hic omnia præpoſtero ordine & imperſecto modo narrari: nam prius agitur de cultu poſthumo; & dein pervenitur ad cruciatum pro fide Chriſtiana toleratos, & interim conſumatio martyrii omittitur.

*5 Quapropter ſubjungimus hic magis ordinatam & completam ejuſdem historia narrationem, magis ordinatam & completam ejuſdem historia narrationem, quæ ex tabulis eccleſiæ Burgenſis deſumpta eſt, & quæ in apographo noſtro ſic ſonat: Centolla virgo Hispana cum multis virtutibus eſſet inſignis Christianamque religionem accuratiſſimè ſervaret, ad præſidem, qui tunc in Hispania ſummam rerum tenebat, perducta eſt; qui videns eam in Christo prædicando conſtantem cruciari juſſit, & poſtea Eglifio præfecto ſævioribus, ſi non mutaret animum, afficiendam tradidit: qui nullum genus tormentorum omiſit, quod in Centollam non exercuerit, equuleum, peſtines, virgas ferreas, denique mamillas ſecuerit, atque in carcerem, ut amiſſo ſanguine interiret, detruderet: ad quam ingens feminarum multitudo dolentium, tantam in Virginem carniſcinam factam, introducta eſt, ut eam ſolarentur, atque ut mutaret ſententiam, rogarent, ut poſſent adhibitis medicinis vulnera curari. Quibus illa hilari ſerenoque vultu dicit, multo majora ſe pati paratam & promptam eſſe, ſi ſcirent ipſæ, quæ martyribus Chriſti præmia ſpectent, inviderent potius, quam dolerent. Quo audito, Eglifius carcerem irrupit, & Centollæ ejuſ verba contemnentem * probroſaque verba in deos jacentem * linguam præcidit, & abiit. Tunc Helena nobilis femina ad Centollam veniens, cæpit ejuſ virtutem laudare, & ne deficeret in tormentis, cohortari. Cui Centolla: Ego libens quidem patior; tu, ne deficias, vide, quæ ſimul mecum trucidanda es pro Chriſto. Quod cum intellexiſſet præſes, & non ſolum Centollam à ſententia dimoveri non potuiſſe; ſed & Helenam ad ſecum moriendum traxiſſe, antequam numerus augetur, jubet ambas ſimul decollari. Corpora longis poſt ſeculis*

AUCTORE
G. C.

E

Et eadem
magis ordi-
nata ex ta-
bulis ejuſ-
dem eccleſiæ

F

* * lege
contem-
nenti & ja-
cienti

Alphon-

AUCTORE
G. C.

Alphonso undecimo regnante (ab aliis plerisque *Alphonsus ille decimus numeratur*) Gundisalvus episcopus in ecclesiam Burgensem transtulit , atque celebri pompa quotannis earum solennia peragi primus instituit. Ex *estate Gundisalvi episcopi Burgenfis & Alphonfi X vel XI regis facile colligimus , translationem illam post medium seculi XIII contigisse. Ceterum hac apographi nostri narratio prorsus convenit (si stylum excipias) cum synopsi Actorum , quam Joannes Maldonatus inter *Vitas Sanctorum* apud nos pag. 166 Latine vulgavit. Jam nonnulla horum Actorum adjuncta discutienda sunt.*

quibus
pseudo-
Dexter a-
liique scri-
ptores

6 Pseudo-Dexter ad annum Christi 300 num. 13 ex novo thesauro profert sequentia : Seorri in Cantabria sancta Centolla civis Toletana , consulis Lucii Ragonis Quintiani filia (Cathanae passa est sub hujus patre L. Quintiano fortissima virgo sancta Agatha) passa cum Helena vidua in persecutione Diocletiani. Chronicon pseudo-Juliani , quod ex eadem fabulosa siglina prodit , num. 183 impostorem illum imitatur his verbis : In Cantabria , urbe Sero , in tractu Sedum , quod nunc Sedanum vulgo vocatur , celebris est memoria sanctae Helenae viduae , & sanctae Centollae Toletanae & martyris , filiae Lucii Rangonii Quintiani , viri consularis , quae anno circiter ccc fugiens patris severissimi rabiem , Toledo ad Cantabros se contulit , & cum Helena vidua , eadem Diocletiani persecutione , passa est. Defensores horum Chronicorum varias allegant inscriptiones , ut ex iis hunc Quintianum consulem eruant. Sed Nicolaus Antonius in scriptis posthumis , quae Matrui anno 1721 ab amplissimo D. Adriano Coninck , proximo eruditi auctoris consanguineo , nobis perhumaniter communicata sunt , evidenter demonstrat , has aliasque inscriptiones nec huic Quintiano , nec tempori , nec loco convenire. Non lubet nobis hanc cramben re-

coquere , cum fragmenta pseudo-Dextri & pseudo-Juliani centies in Opere nostro explosa sint. Quapropter pergimus ad alia , quae de S. Helena , sociata ejusdem martyrii , apud neotericos diversimode narrantur.

7 Imprimis supra laudatus Joannes Cabilonensis refert , eam a virgine Centolla conversam fuisse ; sed Ambrosius Morales aliique auctores innuunt , S. Helenam numquam fuisse ethnicam , dum ab illis appellatur matrona Christiana , quae S. Centollam ad fortiter pro fide moriendum excitabat. Secundo nonnulli dicunt , eandem S. Helenam fuisse mulierem aut puellam nobilem , cum tamen à Joanne Marieta in *Historia ecclesiastica Sanctorum Hispania lib. 4 cap. 10* Hispanicè labradora , id est colona vel rustica vocetur. Tertio quidam S. Helenam appellant viduam , dum alii eandem titulo virginis exornant. His suffragari videtur Thomas de Trugillo , quando in *Thesauro concionatorum* tomo 2 col. 1486 *Actis* earum praefigit hunc titulum : Vita beatæ Centollae & Helenae virginum & martyrum. Deinde gesta earundem narrare incipit his verbis : Ecclesiae multae celebrant festum harum gloriosarum martyrum & virginum XIII Augusti , quae comprehensae sunt & in carcerem conjectae , propterea quod Christum praedicarent & confiterentur. At tamen idem scriptor Hispanus columna sequente in fine Actorum nos ita monet : De Helena quidem nonnulli auctores significare videntur , eam viduam esse ; at verò de Centolla concordant omnes , quod esset virgo , & numquam matrimonio conjuncta fuisset. Ingenuè fatemur , nos defectu veterum monumentorum de variis hisce opinionibus nihil certi posse statuere. Quare has similesque controversias eruditus incolis ulterius discutendas relinquimus : nobis enim sufficit , ambas has sanctas Martyres ab immemorabili tempore in Ecclesia Burgenfi publicè honoratas fuisse.

varias in-
ceras cir-
cumstantias
adjunxe-
runt.

E

DE SANCTO JUNIANO ABBATE ,

FUNDATORE MONASTERII MARIACENSIS

C IN PICTAVIENSI GALLIÆ PROVINCIA. E

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Immemorabilis & publicus hujus Sancti cultus , distinctio ab alio sancto ejusdem nominis , professio monastica , Acta , horumque scriptor.

ANNQ
DLXXXVII.
Hunc Sanctum , qui in Martyrologiis & Breviario Pictaviensi colitur ,

M Aurolycus , Felicius , Wionus & Dorganus hunc Sanctum hodierna die sub nomine S. Juliani annuntiant ; sed Menardus , Saussayus , Bucelinus , aliique Menologi ex veteribus instrumentis eundem pro Juliano rectius Junianum appellarunt. Quidquid sit de nomine , publicum hujus Sancti cultum colligimus ex Breviario proprio Pictaviensi , quod annuam illius festivitatem die XII Augusti celebrat officio semi-duplici , & in quo Lectio quarta summam quadam ejus gesta complectitur his verbis : Junianus abbas Nobiliacensis nobili genere in Pictavorum regione ortus , in prædio quodam , quod Campa-

gniacum vocatur , comam ab adolescentia ob cultum religionis deposuit , tantaque fuit sanctitate , ut eo beata Radegundis plurimum in sacris rebus uteretur. Corpus ejus innumeris coruscans miraculis , apud Mariacum sepultum est , & exinde ad monasterium Nobiliacense delatum. Post istud publica venerationis testimonium non oportet hic varias recentium Menologiorum annuntiationes coacervare. Adde , quod ex ipsis antiquis Actis , ac duplici translationis historia , aliisque vetustis monumentis de immemorabili hujus Sancti cultu abundè constet.

2 Benedictus Gononus in *Vitis Patrum Occidentis* , quas anno 1625 Lugduni in Gallia edidit , S. Junianum nostrum confundit cum altero ejus-

A ejusdem nominis eremita, quem Gregorius Turonensis in libro de Gloria confessorum cap. 103 memorat, & cujus festum die XVI Octobris colitur: cum enim Gononus lib. 4 Operis mox laudati retulisset Acta S. Juniani eremita, post hæc ibidem pag. 209 in notis perperam scribit sequentia: Festivitas autem sancti Juniani XVII Calendas Novembris celebratur. Olim corpus sancti Juniani quiescebat in monasterio Nobiliacensi, vulgo NOUAILLE, in agro Pictaviensi. Tempore verò persecutionis hæreticorum, seniores monachi illud in prædicto monasterio absconderunt; sed quia jam omnes obierunt, nemo scit locum; ubi sit absconditus hic thesaurus. Est autem beatus Junianus prædicti monasterii patronus, floruitque circa annum Domini CDLXXXV tempore Clodovæi regis Francorum. Sed quia Acta illa, ibi à Gonono præmissa, spectant ad S. Junianum eremitam, erroneè eidem in notis adscribit translationem corporis ad cœnobium Nobiliacense, patronatum ejusdem monasterii, & novissimam sacrarum reliquiarum occultationem; qua omnia ad hodiernum S. Junianum abbatem pertinent, ut ex paragrapho sequente evidenter apparebit.

B 3 Interim audiamus Cointium, qui in Annalibus Francorum ad annum Christi 544 num. 99 hunc crassum Gononi aliorumque errorem ita refellit: Nonnulli turpiter hallucinantur, inquit, dum beatum Junianum, qui Radegundi notus fuit, confundunt cum altero sancto Juniano eremita, de quo sub Clodoveo rege & Roricio episcopo Lemovicensi sermonem fecimus. Prior patriâ Cameracensis fuit, posterior Pictaviensis; prior in episcopatu Lemovicensi degit, posterior in Pictaviensi; prior ad obitum ulque solitarius vixit, posterior egressus è cellula monasterium construxit, rexitque; prior ex hac vita discessit, cum Ruricius Lemovicinæ diocesi præerat, posterior Ruricio diutissime superstes fuit: pervenit enim ad annum Christi quingentesimum octogesimum septimum, & teste Gregorio Turonensi, Lemovicensem ecclesiam anno quarto Childberti regis, sive anno Christi quingentesimo septuagesimo nono jam regebat Ferreolus successor Exochii, qui post Ruricium annis quindecim, teste Fortunato, federat; prior colitur decimo septimo Kalendas Novembres, posterior Idibus Augustis; prior in diocesi Lemovicensi deceffit, sepultusque fuit ad Vigennam fluvium, ubi oppidum nomen sancti Juniani nunc etiam servat; posterior obiit in episcopatu Pictaviensi, conditusque fuit Moriaci, unde postea translatus est Nobiliacum, ut suo loco dicemus. Insuper erronea illa confusio satis facile detegitur ex Breviario Lemovicensi, quod ambos hos Sanctos diversis diebus colit: nam die XVI Octobris ibi festum S. Juniani eremita celebratur ritu duplici, & in Lectionibus secundi Nocturni gesta ejus recitantur. Die autem XIII Augusti ibidem in Officio sancta Radegundis tantum fit commemoratio de S. Juniano nostro, & collecta Intercessio &c. de communi abbatis præscribitur. Denique distinctio utriusque hujus Sancti aperte patet ex diversis eorum Actis, qua inter se conferri poterunt, quando successores nostri Vitam S. Juniani eremita, faventè Deo, ad diem XVI Octobris illustrabunt.

C 4 Nunc alia questio occurrit inter Cointium & scriptores Benedictinos, qui S. Junianum abbatem Ordini suo passim vindicant: Cointius enim in Annalibus Francorum ad annum Christi 559 num. 12 exhibet fragmentum Actorum, in Augusti Tomus III,

quò dicitur S. Junianus regulam S. Benedicti servasse, & deinde annalista Benedictinam ejusdem Sancti professionem ita impugnat: Hæc Boëtius Vulfinus, qui postremis Ludovici Pii temporibus floruit, & beatum Junianum, cujus Vitam scribebat, facile finxit monachum Benedictinum, quia opus suum Godoleno transmissurus erat abati monasterii Novaliacensis (suprà & infra Nobiliacense appellatur illud monasterium) in quo sancti Benedicti regula tunc vigeat. Si Junianus Benedictinæ disciplinæ se suosque sodales addixit, hanc certè non ab alio, quam à Mauro Glannafolienfi abbate suscipere potuit. At quoniam tempore tyrocinium posuit in monasterio Glannafolienfi? Anachoresim profitebatur, cum Radegundis Pictavium pervenit, & ab illis jam consulebatur, qui monasticen edificere cupiebant. Egressus est è cellula, ut construeret cœnobium, ac multis præfesset discipulis; non autem ut proficisceretur Glannafolium; unde normam Benedictinam in agrum Pictaviensem afferret. Tunc & Radegundis erexit monasterium puellarum, in quo regulam sancti Cæsarii voluit observari, nulla sancti Benedicti mentione facta, quam sanè non omisisset, si Junianus, qui spiritualis ejus pater agnoscutur, familiæ Benedictinæ se addixisset. Hoc argumentum adeo validum Benedictinis visum est, ut beatum Junianum in Martyrologio Benedictino retinendum non censuerint, nisi beatam Radegundem iisdem tabulis inscriberent. Verùm Radegundis, quæ regulam sancti Cæsarii sequebatur, inter moniales Benedictinas annumerari non debet, nisi Cæsarius Arelatensis episcopus sodalibus Benedictinis accenseatur; id verò repugnat ætati Cæsarii, qui monialibus cœnobium condidit ac leges præscripsit, antequam Maurus in Galliam ex Italia se conferret.

E 5 Philippus Bastide, monachus Benedictinus ex Congregatione S. Mauri, composuit Dissertationem de antiqua Ordinis S. Benedicti intra Gallias propagatione, quam Mabillonius in Actis Sanctorum ejusdem Ordinis post partem secundam seculi tertii edidit, & qua iterum Antissiodori anno 1683 separatim impressa est. Laudatus auctor cap. 14 hujus Dissertationis jam relata Cointii argumenta refellere conatur, & primo egerimè fert verbum finxit, quod adversarius usurpavit, illudque in deteriore parte accipiens, ibidem ita interpretatur: Cum primò hujus opinionis commentum in Annalibus adverti, diutius attonitus hæsi, miratus, quò fieri potuerit, ut vir eruditus & pius tam levibus argumentis, nullo auctore, antiquum auctorem episcopali dignitate fulgentem, gratuiti mendacii ausus fuerit arguere. FACILE FINXIT, inquit, MONACHUM BENEDICTINUM, id est, nimia facilitate mentitus, Junianum monachum Benedictinum exhibuit.

F 6 At, salva interpretis pace, mitius ac minus invidiosè hoc verbum explicari potuit: fingere enim pro facere, sibi persuasum habere, imaginari, ex hypothese putare, aliisque hujusmodi phrasibus non rarò accipitur, ut variis exemplis probari posset, & apud auctores lingua Latina passim videre est. Hinc feriâ secundâ Paschæ in Officio ecclesiastico, quod de apparitione Christi facta duobus discipulis euntibus ad castellum Emmaus quotannis recitamus, ex Homilia S. Gregorii Papa leguntur ad rem nostram sequentia: Se ire longius finxit: fingere namque componere dicimus; unde & compositores luti, figulos vocamus. Itaque secundum hanc molliorem & usitatam significationem Cointius tantummodo asseruit,

AUCTORIB
G. C.
Cointius
contendit;
S. Junia-
num non
fuisse Bene-
dictinum,

E

F

ex scriptore
Actorum,

E

ruit,

AUCTORIB
G. C.

runt, quod Vulfinus Boëtius S. Junianum fecerit monachum Benedictinum, & facile sibi persuaserit aut imaginatus fuerit, illum fuisse talem, eo quod in monasterio Mariacensi vel Nobiliacensi, cujus abbati Godoleno Vulfinus Vitam Sancti dedicat, tunc regula S. Benedicti vigeret. Sed in assertione Cointii sic intellecta nihil videmus, ex quo Annalista ille possit de illata contumelia accusari: nam de eodem biographo sine injuria dici potest, quod Clotarium facile finxerit, id est, perperam fecerit dominum & possessorem Thuringia, eo quod fratrem suum Theodoricum in debellandis Thuringis adjuvisset.

7 Hadrianus Valesius lib. 7 Rerum Francicarum, apud nos tomo 1 pag. 366, illum Vulfini errorem carpit his verbis: Boëtius Vulfinus episcopus in libro de Vita Juniani confessoris ad Godolenum abbatem, . . . Brittharium patrem Radegundis reginæ Francorum appellat, falsoque ait, Chlotharium, quem gloriosissimum & excellentissimum, ac orthodoxum regem vocat, inter ceteras clarissimas ac ferocissimas nationes, nobilissimam Toringorum gentem suæ ditioni imperioque subjecisse: quippe Toringi à Theodorico, cujus unius è Chlodovei filiis fines attingebant, subacti, tributarii que facti sunt, Chlothario (ut diximus) in præmium lati fratri auxilii portione prædæ contento. Ipse Mabillonius in notis ad Vitam S. Juniani, & novissime Joannes Georgius Eckhardus in Commentariis de rebus Francia Orientalis & episcopatus Wirceburgensis lib. 4 num. 11, seu tomo 1 istius Operis pag. 58, eandem Vulfini Boëtii hallucinationem refellunt.

8 Sicuti igitur laudatus biographus facile credidit, Clotarium Thuringiam suæ ditioni imperioque subjecisse, quia rex ille simul cum fratre suo Thuringos debellaverat, ita etiam haud difficulter sibi persuadere poterat, S. Junianum vixisse sub regula S. Benedicti, quæ certè postmodum ab illius successoribus admissa est, & quam Vulfinus sua etate in monasterio Mariacensi vel Nobiliacensi servari noverat. Sed etiam si utraque hac opinio secundum Cointium aliosque falsa sit, & Vulfinus in his duabus suis assertionibus a veritate aberraverit, tamen hinc minimè sequitur, illum similia studiosè contra mentem suam confinxisse, & nimia facilitate mentitum esse, quemadmodum memoratus vindex Benedictinus ex equivoca Cointii phrasi concludi debere perperam existimat.

9 Jam fortasse nonnemo à nobis exiget, ut mittamus questionem de nomine, aut significatione verbi finxit, & de ipsa rei controversia judicium feramus. At si quis rotundè querat, utrum S. Junianus Ordini Benedictino sit adscribendus, ingenuè respondebimus, hic nobis aquam herere: nam supra relata Cointii rationes non sunt adeo urgentes, ut propter illas S. Juniano Benedictinam professionem prorsus abjudicare audeamus. Ex alia vero parte responsiones Philippi Bastide non sunt tam solidæ, ut de Benedictina ejusdem Sancti professione nos planè certos reddant. Quapropter hoc loco nolimus transcribere longiora responsa, quæ auctor ille Cointio opponit, cum ea facile inveniri possint in alterutra Dissertationis istius editione, quam supra assignavimus.

10 Ceterum Mabillonius in Præfatione ad Acta Sanctorum Ordinis sancti Benedicti sec. 1 § 1 fatetur, ante etatem S. Benedicti in Occidente atque in ipsa Gallia floruisse varias monachorum congregationes, quæ sub diversis regulis vivebant. Sed non facile dictu, an, & quam horum mo-

nachorum cœnobia post adventum S. Mauri in Gallias ad institutum Benedictinum transferint, ut ipse Mabillonius in laudata Præfatione § 5 sive num. 64 indicat his verbis: Non tamen adeo clara & aperta sunt normæ Benedictinæ seculo sexto in Gallia propagatæ vestigia. Nec mirum certè: nam, ne quid de temporum longinquitate querar, hæc propagatio facta solum non est per coloniarum transmissa huc illucque examina, per novas monasteriorum constructiones; sed per regulæ tacitam susceptionem & observationem, quam cum primævo more vivendi antiqua primum usurpare cœnobia, tum solam, crescente sanctæ regulæ existimatione & auctoritate, retinuerunt. Concilium Turonense secundum, anno DLXVII celebratum, canone XVII & XVIII monachis quemdam præscribit jejuniorum & psalmodiæ modum, qui cum à regula nostra diversus omnino sit, vulgatum à beato Mauro institutum nondum passim invaluisse, satis arguit. Ex his patet, nos nihil certi statuere posse de regula, quam secutus est S. Junianus, qui his ipsis temporibus vitam anachoreticam duxerat, & deinde in cœnobia Mariacensi monachos congregaverat. Igitur, lite illa adhuc pendente, transibimus ad Acta nostra eorumque scriptorem, de quibus notitiam quamdam præviam suggeremus.

11 Philippus Labbeus noster in Nova Bibliotheca manuscriptorum librorum tomo 2 a pag. 569 primus vulgavit Acta S. Juniani, quorum auctorem & authenticam fidem in titulo assignat his verbis. Vita sancti Juniani confessoris, auctore Vulfino episcopo. Nunc primum edita ex apographo R. P. Jacobi Sirmundi, Societatis Jesu theologi, quod contulimus cum variis probæ notæ membranæ, quæ penes nos sunt. Postea Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti seculo 1 pag. 307 & sequentibus edidit ex Mss. codicibus monasterii Nobiliacensis eandem Vitam, cum qua editionem Labbeanam contulimus, notantes in margine præcipuam utriusque editionis varietatem: nam in ea collatione non adeo scrupulosè versati sumus, ut ad minutias descenderimus, & variantes nullius ferè momenti lectiones observaverimus. Quinimo, ubi videbatur vitium typheta aut amanuensis irrepsisse, unam editionem ex altera interdum emendavimus, & voces nonnullas more antiquo scriptas (puta inlustri & inlæsus pro illustris & illæsus, aliaque his similia) ad hodiernam orthographiam reduximus.

12 Quandoquidem in utraque hac editione habemus ipsam Actorum fontem, non enumeramus hoc loco Gallicos eorum collectores, & nihil etiam dicimus de Latino ejusdem Vita compendio, quod Menardus jam dudum Martyrologio suo Benedictino inseruit. Attamen circa hæc Acta eorumque scriptorem juverit referre quamdam observationem laudati Menardi, qui post memoratam synopsis pag. 306 & 307 in Martyrologio suo notat sequentia: Hæc Vita habetur manuscripta in cœnobia Nobiliacensi, cujus exemplar est penes nos. Auctor ejus est Boëtius Vulphinus episcopus, ut habetur in fronte ejusdem Vitæ; & in præfatione dicit, se ex Gotthis originem ducere. Vixit autem ille Vulphinus tempore Ludovici Pii, quod liquet ex præfatione, in qua hanc Vitam dedicat prædicto Godoleno abbati; tum ex iis, quæ narrat de ædificatione cœnobia Nobiliacensis. Occurrit tamen difficultas circa hæc verba, quæ habentur in dicto exemplari; SICUT NARRANTE PRÆDICTO AUREMUNDO, QUI AD-

ERAT,

qui ab etate
Sancti ad-
modum re-
motus,

B

facile in hac
re, ut in a-
litis, errare
potuit,

C

et si ob defe-
ctum certe
notitiæ du-
bitamus,ante ipsa
erraverit.

E

Vitam San-
cti a Labbeo
editam

F

conscriptit
Vulfinus
Boëtius,

A ERAT, COGNOVIMUS : nam non potuit iste Auremundus, qui vivebat tempore Clotarii primi, miracula sancti Juniani narrare Boëtio Vulphino, qui vitam agebat tempore Ludovici Pii. Verum cum dicat COGNOVIMUS, non verò AUDIVIMUS; satis innuit, se non audivisse ab eo; sed ab aliis, ad quos horum miraculorum notitia pervenerat, primo auctore Auremundo, qui hominibus suæ ætatis ea narraverat. *Dein illam suam explanationem uno alterove eorumdem Actorum textu confirmat, ac denique ibidem notitiam notatu dignam suggerit his verbis*: Certè vidi hanc Vitam Gallicam factam, incerto auctore, in qua dicitur Auremundus illam scriptis posteritati consignasse.

incerte sedis episcopus,

13 *Quidquid sit de hac anonymi interpretis Galli opinione, certè illa Auremundi lucubratiō, si umquam existit, ignota fuit Labbeo, Mabillonio, aliisque sedulis rerum hujusmodi indagatoribus, qui omnes tantummodo recensent unicum hujus Vitæ scriptorem, de quo Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. 5 cap. 56 ita disserit*: Junianus interim apud Pictōnes anachoreticam vitam aliquamdiu æmulatus, in arctissima cella, veluti reus in ergastulo, reclusus degebat. Res ab eo gestas in litteras seculo nono retulit Vulfinus Boëtius Pictavis degens, rogatu Godoloni abbatis Nobiliacensis, cujus PER INOBEDIENTIAM CONTRAIRE IMPERIIS (sic ille auctor abbati loquitur) veritus est. Is est Vulfinus Boëtius, quem Drepanius poëta in carmine eidem inscripto grammaticum Aurelianensem vocat, atque ad sibi scribendum impellit. Drepanii nomen adscititium est Flori diaconi Lugdunensis, ut patet ex ejus epistola ad Moduinum Augustodunensem episcopum, ubi se Drepanium in epistolæ inscriptione, Florum in carmine dicit. Aliam ejusdem Flori epistolam cum aliis ejusdem carminibus in Analectorum nostrorum tomo primo habes, metricè itidem scriptam ad ipsum Moduinum, quem Ludovici Augusti, cognomento Pii, principatu vixisse constat. Hæc optimè conveniunt tum Flori tum Vulfini Boëtii ætati, ad quam proinde Drepanii hæctenus incerta ætas revocanda est. Vulfinus in prologo hujus Vitæ se origine Sarmatam dicit; nec dubito, quin Boëtii nomen ipsi adscititium sit, uti & Drepanii Floro, pro more illius temporis eruditorum. Sic Carolo Magno Davidis, Alcuino Albini, Rabano Mauri, Radberto Paschafii, Gothescalco Fulgentii cognomina litteraria adscripta erant. Theodulfus episcopus Aurelianensis Vulfinum cum scholaribus suis laudat.

cui tamen aliqui cum Mabillonio

14 *Mabillonius hic non meminit de episcopatu Vulfini Boëtii (istud Boëtii nomen Vulfino interdum præponitur & subinde postponitur) quæ tamen dignitas apud Labbeum nostrum in titulo prologi sic disertè exprimitur*: In nomine sanctæ Trinitatis. Incipit prologus Boëtii Vulfini episcopi ad Godolenum abbatem de Vita beatissimi Juniani confessoris & sacerdotis. Attamen Mabillonius alibi, nimirum in Actis Sanctorum Ordinis sui seculo 1 pag. 307; ante Vitam S. Juniani non solum episcopi titulum huic Vulfino Boëtio tribuerat, verum etiam eidem biographo cathedram Pictaviensem assignaverat. Sed eruditus ille scriptor Benedictinus videtur postmodum de hac priori sua opinione dubitare, eamque tacitè retractare, dum seculo. iv Operis proximè laudati agens de translatione ejusdem S. Juniani, parte 1 pag. 430 & sequente in observationibus præviis lectorem ita monet: Fusioem ejus rei narra-

Augusti Tomus III.

tionem, uti & sancti Juniani Vitam, in litteras retulit Vulfinus Boëtius episcopus, ex Gothis originem ducens, qui forsitan Sigibranni chorepiscopus fuit. Florebat tum Vulfinus poëta apud Aurelianos, de quo Theodulfus ejus urbis antistes in carminum lib. 2 cap. 13, & incerti auctoris metrica epistola à Morelio edita. An is postea factus episcopus & Vitæ sancti Juniani scriptor? Quisquis sit hic auctor, Junianum sepultum fuisse dicit in cœnobio Mariacensi apud Pictōnes; quod cum ad angustias rei familiaris redactum esset, Nobiliacensi unitum est sub initium seculi noni; dein Prioratus, ac demum ecclesiæ parochialis evasit.

AUCTORE G. C.

15 *Nihilominus quidam auctores priorem Mabillonii opinionem secuti sunt; & hunc Vulfinum Boëtium confidenter episcopum Pictaviensem cognominarunt. Interea nos seculo nono nullum hujus nominis episcopum hæctenus inter præfules Pictavienses reperire potuimus, neque novissimi Gallia Christiana editores talem invenerunt. Solummodo in editione Labbeana Conciliorum tomo 7 col. 1697 Vulfinus episcopus subscribit synodo, quæ anno 835 apud Theodonis-villam celebrata est. Nescimus, quo fundamento Joannes Georgius Eckhardus nuper in Commentariis suis Franciæ Orientalis lib. 29 cap. 35, seu tomo 2 istius Operis pag. 282 agens de eadem synodo, hunc Vulfinum appellaverit episcopum Pictaviensem, cum in hac subscriptione sedes ejus non exprimitur. Quare cautior fuit Jacobus Longuevallius noster, qui in erudita sua Historia ecclesiæ Gallicana tomo 5 pag. 435 & sequentibus recensens varios ejusdem synodi præfules, quorum cathedras noverat, sibi ignotam hujus Vulfini sedem prætermisit. Ex his omnibus sagax lector facile videt, nos nihil certi posse definire circa præfatum Actorum scriptorem: etsi enim Vulfinus ille episcopus incerta sedis vixerit temporibus biographi nostri, tamen adhuc ignoramus, an hic ab illo & a grammatico vel poëta Aurelianensi distinctus sit. Itaque hanc notitiam ab aliis expectabimus, & interim ad posthumam Sancti nostri gloriam progrediemur.*

cathedram Pictaviensem se assignaverat.

E

§ II. Posthuma Sancti gloria ex duplici sacri corporis translatione, & miraculis tunc patratis.

F

C Um corpus S. Juniani ducentis quadraginta tribus annis in monasterio Mariacensi quiescisset, & locus ille propter assidua bella sæpe in solitudinem redactus esset, ultimus istius cœnobii abbas Godolennus, faventibus Sigibrando Pictaviensi episcopo & Fulcone abbate sancti Hilarii, sacras has reliquias honorificè aliò transferre decrevit. Præcipuam hujus translationis occasionem Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. 30 cap. 46 sic memorat: Huic translationi occasionem præbuit nova basilica Nobiliaci extructa à Godoleno abbate, qui eam hoc anno (nimirum Christi 830, de quo Annalista Benedictinus ibi agit) & quidem octavo Idus Novembris, quæ Dominica dies erat, in honorem sancti Hilarii dedicari curavit; eademque die sancti Juniani reliquias in novam basilicam cum solenni pompa transferri, locarique ad Orientem juxta altaris crepidinem, teste Vulfino Boëtio ejus temporis

E 2

aucto-

AUCTORE
G. C.

auctore, qui librum de Vita & translatione sancti Juniani eidem Godoleno abbati nuncupavit.

17
mense No-
vembri anni
830,

17 *Primò ex his Mabillonii verbis colligimus, illam sacrarum reliquiarum translationem anno Christi 830 factam esse, qua chronologia confirmatur ex Chronico sancti Maxentii seu Malleacensi, quod apud Labbeum in nova Bibliotheca manuscriptorum librorum tomo 2 pag. 195 ad rem nostram habet haec pauca: Anno ab Incarnatione Domini dcccxxx basilica sancti Hilarii Nobiliaco dedicatur, & corpus sancti Juniani illic transfertur à Mariaco villa; quam translationem fecerunt abbas Godolenus, adjuvante Sigibranno episcopo, & Fulcone abbate sancti Hilarii. Secundò ex isdem eruimus, ecclesiam monasterii Nobiliacensis die sexta Novembris dedicatam fuisse, cujus dedicationis anniversaria memoria illo die in cœnobio Nobiliacensi hætenus recolitur, ut laudatus Mabillonius in notis ad historiam hujus translationis testatur. Tertio denique discimus, eundem Vulfinum Boëtium, qui vitam S. Juniani conscripsit, etiam hanc translationis historiam litteris mandasse, cui assertioni Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 830 num. 61, & alii auctores passim suffragantur.*

B

postquam
longo tempo-
re

18 *Labbeus noster tomo 2 laudata Bibliotheca pag. 578 hanc Vulfini lucubrationem Actis S. Juniani subjunxit, & Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini seculo quarto parte 1 pag. 432 & 433 eandem recudit. Nos ex priori editione, quam tamen cum posteriori conferemus, illam transcribimus hoc modo: Igitur cum per innumera annorum curricula crebrescentibus malis, & bellorum maximè immanitate, totius Aquitaniæ provincia redigeretur in solitudinem, videlicet propter insolentiam tyrannorum inter se decertantium, principatus culmen ambientium, & Francorum regum jugo colla submittere nolentium, tanta clade & incendiis flagrantia consumpta esset*, ut his concertationibus non solum respublica deperiret, verùm etiam monachorum Ordo penitus annullaretur. Unde accidit, ut cœnobium illud, quo sanctum corpus magno religionis cultu venerabatur, deserti solitudo fieret, & omnis exinde monastici ordinis cultus aboleretur.*

* Mab. est

C
in monaste-
rio Maria-
censi quie-
verant,

19 Sed post diuturni temporis excursus, divina miserante clementia, tyrannorum superbia debellata est, & sub piissimo imperatore Carolo pax reddita est, & unitas Ecclesiæ restituta, & loca incendiis conflagrata & clade bellorum consumpta, iterum restaurata, & in sui decoris statum ornatusque perducta. Verumtamen locus ille nequaquam postea ad pristinum monastici Ordinis vigorem pervenit; ea videlicet de causa, qualiter inventus est locus utilior monachis ad incolendum, nomine Nobiliacus, constructus in agro ecclesiæ beatissimi pontificis Hilarii confessoris Christi, ad quam basilicam etiam illud cœnobium, ubi idem venerabilis Junianus corpore requievit, cum omnibus ad se pertinentibus aspicit; distans jam dictus locus Nobiliacus ab urbe Pictavi fermè millibus quinque: quo in loco monachorum religiosissima congregatio sub beatissimi Benedicti regula constituta devotissimè cœpit Deo militare; in qua clarissimi viri, & monastici ordinis apprime eruditi claruerunt in tantum, ut etiam plurimis locis de jam supradicta congregatione abbates constituerentur, & hujus præpositi Ordinis, sicut ibidem irreprehensibiliter custoditur ad exemplum eorum per amplissimam totius imperii Francorum

dominationem docerent.

D

20 Interea post obitum gloriosissimi Cæsaris, qui imperium Francorum amplissimè sublimavit, & feliciter per annos circiter quadraginta octo rexit, atque ab omni barbararum nationum incurfu fortiter protexit, ejus nobilissima proles, excellentissimus imperator Hludovicus scepra imperii regenda suscepit. Eo videlicet feliciter imperante, & filio ejus gloriosissimo Pipino Aquitaniæ regnante, beatissimo antistite Sigibrando Pictavis sacerdotio fungente, & venerabili viro Fulcone, abbate* basilicæ sanctissimi pontificis Hilarii congregationem regente; eodem tempore Godolenus, sub monastici Ordinis præposito*, præerat abbas in jam dicto Nobiliaco monasterio. Visum est illi, ut corpus illud sanctissimi Juniani de loco, quo situm erat, transferret ad locum, ubi cœtus monachorum Deo militabat: idcirco quia, ubi conditum prius fuerat, non digno videbatur honore coli, nec officii dignitate, nec lampadum illustratione perornari.

* al. deest
abbate
* Mab.
proposito

21 Denique anno septimo-decimo imperii jam supradicti Cæsaris, faventibus & consultum ferentibus pontifice Sigibrando & Fulcone archi-capelano, translatum est corpus sanctissimi Viti à Godoleno abbate & monachis jam supradicti loci, summo cum honore & veneratione dignissima, religionis cultu per omnia exornata, concurrentibus undique sacerdotibus & populorum catervis, & venerabilibus episcopis obviam venientibus, relatum* est corpus ejus in basilicam beati Hilarii, quam idem venerabilis abbas mira operis pulchritudine construxit. Situm est ad Orientis partem juxta altaris crepidinem: cujus diei solennitas duplici præfulget privilegio, scilicet quia eodem die & corpus sanctissimum cum magno apparatu & triumpho, sicut præmissum est, illic reconditum est, & domus ipsa dedicata, & cælestis Regis habitaculo consecrata; ubi, divinæ præstante clementiâ, miraculorum frequenter insignia coruscant, ubi & digna petentibus præstantur beneficia, tribuuntur postulata, & peccatorum remissio conceditur exoptata, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est regnum & imperium, gloria & virtus cum Patre in unitate Spiritus sancti per infinita secula seculorum. Amen.

ad Nobilia-
cense cœno-
bium trans-
late sunt,
E

* Mab. in
latum

22 Cum hac translatio, ab auctore coævo descripta, evidenter ad S. Junianum nostrum spectet, vix intelligimus, quid in mente habuerit Andreas Saussayus, dum in Martyrologio suo Gallicano ad diem xv Novembris annuntiat sequentia: Ipso die sancti Juniani confessoris & eremitæ, quem sanctus Remigius baptizavit, Spiritus sanctus multiplici gratia replevit, Pipinus rex Aquitaniæ carne exutum, & miraculis clarum, templo cœnobitico honoravit, ad quod, ut tamquam patronus ibi coleretur, sacros ejus artus solenniter deferri fecit per Sigibrannum pietatis conspicuæ episcopum Pictaviensem. Exstat adhuc insigne hoc monasterium, Nobiliacense nuncupatum, in Pictaviensi tractu, ubi à prima repositione, congrua cum veneratione, sancti Juniani corpus servatum fuit, quousque, hæreticis ubique in Gallia furentibus, jamque Pictaviam ipsam vastantibus, monachi seniores illius cœnobii veriti, ne impetu repentino impia hæc turba in hoc sacrarium irrueret, maturè gloriosi sui Tutelariorum pretiosa ipsa patienti loco submoverunt. Ceterum ita profundè absconderunt, ut postquam ipsi, sedato exitiali hoc turbine, obiire, nemo scire potuerit locum, ubi ab his abditus fuit tam pretiosus thesaurus. Nunc varia circa hanc Saussay

de qua
translatione
etiam Saussayus memi-
nit,
F

Say

A *Sayi annuntiationem notanda occurrunt.*

& circa eam nobis aliquod dubium suggerit.

23 *Cum Saussayus huic Sancto addat titulum eremitæ, imprimis dubitari posset, an Martyrologus ille non fuerit secutus Gononum errantem, qui translationem hodierni S. Juniani perperam alteri Sancto Juniano eremita applicuit, ut paragrapho precedente ostendimus. Attamen videtur utrumque illum Sanctum satis distinxisse, dum in Martyrologio suo Gallicano festum S. Juniani abbatis hac die, & annuam S. Juniani eremite memoriam die xvi Octobris annuntiavit. Quinimò laudatus ille Martyrologus annuntiationem, quam numero precedente exhibuimus, verosimiliter excerptit ex additionibus Usuardini Molani, qui die xv Novembris habet sequentia: Eodem die beati Juniani confessoris, quem beatus Remigius baptisate lavit. Similia die xv Novembris inter Auctaria Usuardi nostri illustrati ex codice Heriniensi retulimus. Sed an S. Junianus ille, inquit, quem beatus Remigius baptisate lavit, ab hodierno S. Juniano & ab eremita ejusdem nominis diversus est? Ingenue fatemur, nos id hactenus ignorare, eamque distinctionem vel confusionem die xv Novembris examinandam esse. Interim non videmus, cur Saussayus translationem S. Juniani nostri die xv Novembris commemoraverit, quandoquidem hac die vi ejusdem mensis contigit, ut ex supra dictis liquet. Denique non satis clarè percipimus mentem ejusdem Martyrologi, dum superius asserit, corpus S. Juniani in monasterio Nobiliacensi à prima repositione usque ad impias furentium Calvinistarum grassationes congrua veneratione servatum fuisse: si enim his verbis indicare velit, primam sacri corporis repositionem in monasterio Nobiliacensi factam esse, haud dubiè à veritate aberrat, cum ex antiquis monumentis constet, sacras illas reliquias plus quam ducentis annis in cœnobio Mariacensi prius quievisse, ac inde ad monasterium Nobiliacense anno Christi 830 translatas esse. Nunc ad alteram ejusdem sacri cadaveris translationem progredimur.*

Postea anno Christi 988 corpus ejusdem Sancti

C *24 Olim moris erat, ut reliquia Sanctorum aliquando deferrentur ad locum, in quo concilia celebrabantur. Sic feretrum sancti Bercharii abbatis Dervenensis in synodum Airensis, teste Mabillonio, delatum est, regnante Rotberto rege, & sancta fides inter multa Sanctorum corpora, QUÆ SECUNDUM MOREM PROVINCIE FERUNTUR AD CONCILIA, principatum tenuisse dicitur. Simili modo corpus S. Juniani delatum est ad synodum, quæ anno Christi 988 in monasterio Karrofenfi habita est, ut laudatus Mabillonius ex personis aliisque adjunctis rectè demonstrat. Porro hanc sacri corporis delationem descripsit Letaldus monachus Miciacensis, & opusculum suum nuncupavit Constantino abbati Nobiliacensi, quos ambos exeunte eodem seculo decimo floruisse existimat Mabillonius, qui inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini seculo iv part. i pag. 434 & 435 eandem Letaldi scriptionem ex Ms. codice Pictaviensis monasterii S. Cypriani vulgavit.*

ad monasterium Karrofense

E *25 Nos hic transcribimus brevem illam historiam, qua loco proximè citato sic habet: Domino patri Constantino, & ceteris Fratribus Nobiliaci cœnobii Frater Letaldus in Domino salutem. Ad sublevandos Tobie labores angelus Raphaël missus à Domino, postquam eum non solum ab ærumnis eruit, verum etiam beneficiis divinæ pietatis adjuvit, reversurus ad eum, à quo missus fuerat, à quo exiens non discesserat, eos, quos beneficii superui munere erexerat, alloqui-*

*tur dicens: Consilium regis abscondere bonum est, opera autem Dei revelare & confiteri honorificum est. Quapropter nos opera Christi, quæ per gloriosissimum confessorem suum Junianum nostris temporibus operari dignatus est, revelare & confiteri convenit ad laudem & gloriam nominis ejus, ad ædificationem audientium, ut cognoscant omnes, quia opera, quæ operatus est in diebus patrum nostrorum, operatur & nobiscum, non nostris quidem meritis, sed quæ beneficio pietatis & eorum interventu patrum, quos nobis largitus est intercessores, & ad corrigendam vitæ nostræ gravitatem * proponit imitabiles.*

** forte pravitatem in quo tunc synodus celebrabatur;*

E *26 Aggrediamur igitur promissi operis munus, nostris quidem de viribus distit, sed divinæ largitatis auxilio fulti, illius videlicet, qui ait: Aperi os tuum, & ego implebo illud. Vos autem, reverendi Patres & Fratres, juvate precibus, quod caritativo injunxistis imperio, nec admodum vobis nostra displiceat rusticitas, dummodo sola & integra, ut à vobis tradita est, rerum gestarum complacere veritas. Cum exorti essent peccatores, sicut fœnum & veluti vepres & spinæ terrenam suffocantes messem, ita maligni quique dominicam devastarent vineam, placuit episcopis & abbatibus, & quibusque religiosi viri concilium debere fieri, in quo & prædæ prohiberentur, & res Sanctorum injustè sublata restituerentur, & cetera mala, quæ speciosam sanctæ Dei Ecclesiæ faciem fœdabant, sub anathematis murene ferirentur. Hoc igitur concilium in cœnobio Karrofenfi cogi fuit destinatum, factusque est ibi grandis ex pago Pictavo & Lemovicino & adjacentibus regionibus multorum concursus popularum. Nam & multa corpora Sanctorum ibi allata sunt, quorum præsentia & religiositas roboraretur & malignorum procacitas retunderetur. Sane illud concilium divina (ut creditur) voluntate coactum per Sanctorum præsentiam frequentia illustrare miracula. At verò inter cetera Deo digna Sanctorum pignora, etiam gloriosi patris Juniani exuvie cum decenti honore delatae sunt.*

F *27 Sed inter hæc agenda cum à cœnobio sancti Patris elatae essent reliquæ, non multum longè à monasterio hi, qui sancti vehebant sarcinam, confederunt, & sacrum onus deposuerunt. In eo igitur loco post sanctissimarum reliquiarum elevationem devotio fidelium Crucis erexit vexillum ob memoriam & recordationem, quod ibi sancti Patris reliquæ quievissent; & ab eo tempore usque nunc quicumque febricitans accesserit, invocato Christi nomine per interventionem ejusdem Patris pristinam consequitur sanitatem. Inde ergo cum ad villulam, cui Ruffiacus nomen est, accessissent, mansionem inibi acceperunt, noctemque illam in Dei laudibus & hymnis pervigilem ducentes, facto mane, iter arripuerunt; sed nihilominus in eodem loco, quo quieverant reliquæ, fideles Christiani ex lento vimine quasi quoddam fecere peribolum, ut locus ipse, quo sacra membra locata fuerant, ab accessu hominum & animalium tutus remaneret. Post multos dies taurus ferox accessit, & cornibus atque costis eandem sepem ludibundus concussit; sed mox ut à sepe recessit, corruit & expiravit. In eodem quoque loco ex ingenti imbre lacuna succreverat, quæ susceptam aliquamdiu retinens aquam, pro reverentia sanctorum pignorum, ad ablundum plurimos invitabat, inter quos accessit quædam mulier, elephantino laborans morbo, quæ cum ex eadem se lavisset aqua, pristinae sanitati restituta incolumis remeavit ad propria. *Quamvis hic nul-**

non sine miraculis delatum est;

AUCTOR
G. C.

lum fiat verbum de reductione earumdem reliquiarum, tamen hand dubie hæc, finita synodo Karrolofensi, ad monasterium Nobiliacense relata ibidemque reverenter servata sunt usque ad tempora, quibus Calvinista Galliam depopulabantur: tunc enim sacrum S. Juniani corpus furori horum hæreticorum subductum fuit, & simul cum pretiosa templi suppellectile ita absconditum, ut postea inveniri non potuerit, & hæcenus lateat, quemadmodum Saussayus, Mabillonius aliique restantur. Nunc accipe ipsa Acta, quorum scripturam & auctoritatem § 1 hujus Commentarii indicavimus.

A C T A

auctore Vulfino Boëtio.

*Ex nova Bibliotheca manuscri-
ptorum librorum, ubi Philip-
pus Labbeus noster tomo 2 pag.
569 & sequentibus edidit Vi-
tam hujus Sancti, quam nos
contulimus cum editione Ma-
billonii, qui eandem inter A-
cta Sanctorum Ordinis Bene-
dictini seculo primo à pag. 307
vulgavit.*

P R O L O G U S.

Auctor im-
peritiam su-
am excusat,

IN scribendis illustrium virorum præclarissimis gestis & nobilissimis triumphis, ut in futuro inviolabiliter sciri possint, nec ulla temporum diurnitate aboleri, illi maxime stylum adhibuerunt, quibus & facundia sermonis, & nitor eloquentiæ, sensusque plenitudo exuberabat. Maxime hi, qui liberalibus artibus apprime eruditi, & rhetoriæ facundiæ & dialecticæ dispositionis congruentissima connexionem pollebant. Quibus non solum artis peritia, & argumentorum ingenia, in quibus ab ipsis cunabulis nutriti fuerunt, suppeditabat, verum etiam genuini sanguinis profapia, & origo Romanæ gentis in Latina lingua, acerrimos in explicando, quæ vellent, reddebat. At verò ego homo ab stirpe Romana penitus alienus, & Geticæ Sarmatæ a gentis originem trahens, quibus magis barbara initio sermonis garrulitas extitit, quam Latinæ eloquentiæ notitia, quamvis ab ipsis infantia rudimentis inter grammaticos, rhetoricosque non minime nutritus fuerim, sed ingenii tarditas & naturalis quemadmodum * fe-
gnities nequaquam eloquentem creavit. Unde penitus abnueram scribere aliquid, quod in posterum legentibus ridiculum foret. Sed quia tua me sanctitas, reverentissime abba Godolene *b*, cogit, ut tibi insignia miraculorum gesta tanti viri, qua possim oratione, scriptitando explicem, & ordinabiliter narrando, quæ gesta sunt, eloquar, valde hinc inde angor, veritus, si scribere recusaverò, ne forte inobedientiæ reus judicer; si imperiis tuis parvero, legentibus quibusque de-
tractionibus pateam: maxime his, qui magis a-

* Mab.
quodam-
modo*b*

liorum reprehendere, quam sua proferre, & malint livore detrahere, quam simplici mente condiscere.

2 Quamobrem elegi tuæ sanctitatis reverentiæ & oratione, detrahentium [potius] patere insidiis, quam per inobedientiam tuis contraire imperiis. Aderit enim ille qui ait: Aperi os tuum, & ego implebo illud. Qua de re obsecro lectorem ne mentis acumen obnubilet * in-
ruditi sermonis rusticitas, cum mentis esuriam tanti viri sanctitas internæ dulcedinis refectionem præstet; nec fastidium incomposita oratio generet, cum miraculorum ejus insignia facta, veraciter relata, adhibere possint æternæ beatitudinis pascua. Nam cum ante mentis nostræ oculos Sanctorum & virorum illustrium præclarissimos & antiqui hostis triumphos adhibemus, & terreni ætus & carnis illecebræ fatiscunt, & animus in superna * inardescit. Nam quid aliud sancti viri in hoc seculo fuerunt, nisi spectacula futurorum, & speculum mentis; secundum Apostolum: Spectaculum facti sumus angelis, & hominibus? Quod tale spectaculum umquam reges terræ reperire potuerunt, in quibus vanissimos dies suos consumpserunt, quale Martyrum victoria & Virginum inviolata corona? Quibus spectaculis mens à desiderio terreno fit aliena, in amorem Dei ferventissima, in capeffendam felicitatem sagacissima; quod tale spectaculum, quale sanctorum Patrum vita, in quo non vestium sordes absterguntur & crinium impexa deformitas * corrigitur, sed mentis vitia fugantur, virtutes adhibentur, sponso suo Christo sine macula cõhæretur, ut fiat mens absque ruga & macula, casta & mentis intuitu & corporis integritate, ut digna fiat amplexibus spon-
si introducenda in cælestibus thalamis, angelorum choris hinc inde suffulta. Quod ipse præstare dignetur, cujus regnum & imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

D

* protesta-
tur, se ius-
su abbatis
Godolene* Mab. ob-
mutilet* Mab. su-
prema

E

* Mab. te-
meritas

A N N O T A T A.

a Getæ & Sarmatæ vel Sauromatæ est natio Gothica, ut Procopius Casariensis lib. 1 de Bello Vandalico cap. 2 testatur his verbis: Plurimæ quidem superioribus fuere temporibus, hodieque sunt nationes Gothicæ; sed inter illas Gotthi, Vandali, Vist-Gotthi & Gepædes cum numero, tum dignitate præstant. Olim Sauromatæ dicebantur ac Melanchlæni; quidam etiam Getarum nomen ipsis tribuerunt. Vocabulis quidem omnes, ut dictum est, nulla verò re præterea inter se differunt. Certe Sarmatas Getis conterminos fuisse, colligimus ex hoc pentametro Ovidii lib. 4 Tristium, elegia 10:

Juncta phæretratis Sarmatis ora Getis.

De origine & moribus harum gentium apud laudatum Procopium, S. Isidorum ac Fornandem plura videri possunt. Nobis hic sufficit exponere, quomodo scriptor Actorum se ex Getica Sarmatum stirpe oriundum dicat.

b Hic fuit postremus abbas Mariacensis, qui seculo nono corpus S. Juniani Nobiliacum transferri curavit, ut novissimi editores Gallie Christiana tomo 2 col. 1239 asserunt, & § 2 Commentarii prævisi vidimus.

CAPUT

A

CAPUT I.

*Patria Sancti, adolescentia in eremo transacta, & digressio ad Acta sancta Radegundis.**scribere vitam S. Juniani,*

Beatissimi & virtutum miraculis præclarissimi viri Juniani monachi vitam pariterque insignia gesta scripturus, valde me impari ad illius insignia facta referenda judico. Quamobrem vestrae sanctitatis orationibus posco adjuvari omnimentis adnifu, confidens in supernæ majestatis auxilio, ut ille qui mutorum linguas fecit disertas, & ex ore infantium & lactentium perfecit sibi laudem, qui etiam brutorum animalium linguas coëgit humanas proferre loquelas, adspirabit cœptis nostris, & calamum ipse temperabit, quatenus athletæ sui certamina dignis valeam sermonibus explicare, ut & illius sublimia facta ad multorum perveniant notitiam, & proficiant salubriter ad medelam. Unde illam individuum Trinitatem, qui est Deus unus, trinus in personis, unus in substantia, cui est summa potestas, æternitas sine fine, gloria sine initio, nullius temporis excursu initium sumens, nullum habens finem, suppliciter adesse posco; cui hic Sacerdos venerabilis toto cordis desiderio hæsit, nullis adversitatibus cedens, nullis prosperitatibus sui moderaminis vitam excedens, in prosperis humilis, in adversis spe constantissimus: cujus habitatio ab omnibus remota, semper solitariam diligens vitam, ut certius mentis oculum inreverberata acie ad solem justitiæ figeret.

quem S. Jo. anni Baptistæ comparat,

4 Cibus ei perexiguus corporis; potus naturalis aquæ liquor, vestis vilissima, coma intonsa, & maximè impexa squalebat; balnea corpori vix in anno semel adhibebantur. Ita se in omnibus agebat, ut si quis eum cerneret, statim veluti Baptistam Joannem ante oculos mentis haberet, quem Dominus Salvator noster de vestium vilitate laudavit, & de ciborum parcitate omnibus extulit. Nam sicut ille Domini testimonio non erat arundo vento agitata, ita hic nullis adversitatibus frangebatur, nec prosperitatibus elevabatur, nec laude suavior, nec vituperatione asperior reddebatur: secretorum nemorum opacitatem diligens crebrò, nullo comitante socio, solitarius gradiebatur. Declinans secularium hominum conventus, & tumultuantium procillas populorum, cælestis jam habitator effectus, & incola adhuc terrenis artibus prægravatus. Nam etsi corpore terræ hærebat, mens in supernis angelorum civis effecta suavi modulatione, interno cordis affectu semper meditabatur: Adhæsit anima mea post te; me autem suscepit dextera tua.

postquam indicavit natalem illius locum,

5 Igitur nativitatis ejus exortus extitit in pago Pictaviensi in sibi subjecto territorio, nuncupante a Briossio *b*, in prædio quodam vocabulo, Campaniaco *c*, nobilissimis ex progenitoribus originis prosapiam ducens, qui nobiliter ab iisdem parentibus educatus, & litteris instructus, quas ille adhuc puer omni mentis conatu cum magno desiderii fervore didicit, & in ventre memoriæ condidit. Cum verò à pueritia in adolescentiam feliciter transisset, comam ob cultum religionis deposuit, dans operam in discendo, & divinarum Scripturam notitiam incapsendam. Quam tam efficaciter adeptus est, ut omnibus patefceret, à

Deo sibi collatam tanti muneris gratiam. Et cum ^{EX IMÀ} esset adolescens, nihil puerile aliquando gessit; ^{PRESSIÀ} nihil, quod reprehensioni pateret. Honestum habens vultum, omnibus gratiosus; de ore ejus dulcia semper profuiebant eloquia. Pascebat mentem spiritualibus litterarum sensibus magis, quam escharum apparatu.

6 Cœpit adhuc adolescens tentare anachoretarum vestigia: nam sæpe segregatus à coavis suis solus meditabatur in lege nostra*, & quasi furtivas orationes, & psalmorum modulationes remotus exercebat, nunquam otiosus. Aut enim Domino preces fundebat, aut lectioni operam dabat, aut psalmodiis indefinenter instabat, recolens illud Apostolicum: Qui non laborat, nec manducet; sed & illud Psalmistæ: Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es & bene tibi erit; & quod ait Apostolus: Otiositas & insolentia semper inimica sunt animæ. Legebat frequenter Canonicas & Apostolicas Scripturas, etiam sanctorum Patrum Vitæ, & Martyrum victorias, & coronas Virginum. Quorum exemplis mentem semper armabat, & ea agere tentabat, quæ viri sanctissimi & fortissimi victoriosissimè & præclarissimè egerunt. Cum verò post aliquod temporis excursu ab adolescentiæ ætate ad juvenilem transiret vigorem, solitariam anachoretarum arripuit vitam. Nec visum est illi satis esse, quod solitarius deserti incola fieret, verum etiam in arctissimo propriis manibus constructo locello semetipsum veluti reum in ergastulo recluserat, ne oculis aliqua delectabilia cerneret, quæ mentis oculum à visione divinæ majestatis averterent; hic modico terræ cælique spatio fruens, ut in cælestibus latitudinem totius beatitudinis possideret.

*piague Adolescentiæ exercitia in eremo, * Mab. Domini*

7 Cum hæc ita agerentur, processu temporis ^{digreditur ad Acta sancta Radegundis,} B. Radegundis nobilissima, & orthodoxi gloriosissimi viri Chlotarii conjux, ex partibus Germaniæ transiens Ligeris fluvium, Aquitaniæ telluris incolæ esse cœpit. Cujus tanta meritorum prærogativa extitit, ut toto orbe clarior haberetur, & in pago Pictaviensium, in ultimis quemadmodum terræ finibus posita, usque in Orientem ejus præclarissimæ sanctitatis lumen resplenderet. Temporibus jam prædicti principis & gloriosissimi Chlotarii regis, cum propter ejus præclarissimæ virtutis triumphos & animi prudentissimi dispositionem regnum ejus undique diffunderetur, & plurimæ nationes dominatui illius colla subicerent, inter ceteras famosissimas & ferocissimas nationes Toringorum valde nobilissimam gentem sui imperii ditionibus fecit esse subjectam *d*. Nam cum contra eam arma corripere, & viriliter dimicaret, adeptus est ex illa præclarissimos triumphos. Et cum in prædam gentis illius populi caderent, hæc sanctissima puella, regis neptis, Brittharii filia, capta est. Quæ cum conspectibus excellentissimi regis oblata esset, statim co hæsit animo ejus. Erat quippe elegantissima, speciosa nimis & venusta aspectu, labiis gratiosa. Hæc puerilem adhuc habens ætatem, quam invictissimus rex nobiliter nutrire jussit & litteris instruere. Quas illa sagacissimè didicit, & strenuè operibus exercuit.

F

8 At ubi ventum est ad puellares annos, & fiet ætate nubilis, & apta nubendi, complexibus regis sociata est & nuptiali obsequio peracto carissima conjux effecta est *e*. Quam tanto amore dilexit, ut nihil præter illam se habere aliquoties fateretur. Sed illa Beatissima, quamvis regali fastigio sublimata, & tanti culminis regis dignitatis gloriam adepta, omnia pro nihilo ducebat; sem-

que Chlotario regi nupta fuit.

EX IM-
PRESSIS.

* Mab. ge-
rebat

f

g

b

semper in sui pectoris antro Christum meditabatur, illi se semper spiritualibus amplexibus sociabat, nocturnis horis denudata vestigia basilicam quotidie perlustrabat, matutina sese agens pauperum curam gerebat. Surgens à latere regis frequenter de convivio, cum pauperibus cibum & potum sumebat, monachorum nutrix, servorum Dei amatrix. In tantum enim se de virtute in virtutem agebat *, ut rex jocaretur, non se reginam conjugem, sed monacham habere. Quæ Sanctissima non multo post tempore, relicto regali toro, tota se Deo mente & corpore consecravit, velaminis sacri cultum arripuit, Aquitanix profuga venit, & ob amorem tanti viri Hilarii f, Pictaviensis quondam Pontificis, ut ejus meritis & doctrina proficeret, incolendum Pictavis elegit: ubi postea, jubente & permittente invictissimo rege Chlotario g, monasterium condidit, & sub regula B. Cæsarii, pontificis Arelatensis h, vitam ducens, secum plurimas Deo sacratas habuit, & clementissimè instruxit, & ad cælestia perduxit.

B

ANNOTATA.

a Nuncupante ponitur pro nuncupato, quæ phrasî huic auctori admodum familiaris est, ut ex sequentibus patebit.

b Teste Mabillonio, pagus ille Briossius, vulgò Briou, situs est in agro Pictaviensi ad amnem vernaculè dictum la Clouère, de qua Sancti patriæ etiam Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 98 consuli potest.

c Campaniacum, teste eodem Mabillonio, vernaculè appellatur Champagné saint Hilaire, ungue tantum milliari à Briossio distat.

d Falsum est, inquit hoc loco in notis Mabillonius, Chlotharium Toringorum gentem suæ conditioni imperioque subjecisse, ut alia occasione in Commentario prævio diximus.

e Ex hoc loquendi modo contra virginitatem S. Radegundis, ab aliquibus assertam, § 3 Commentarii prævii ad Acta hujus sanctæ matronæ disputabimus.

f Hic est egregius ille præsul Pictaviensis & hereticarum malleus, cujus Acta majores nostri ad diem 13 Januarii illustrarunt.

C

g Is est Clotarius primus istius nominis, maritus S. Radegundis, de quo in Actis hujus Sanctæ sæpius mentio occurret.

h De regula hujus sancti Cæsarii in Commentario prævio ad vitam S. Radegundis etiam abundè agitur.

CAPUT II.

Cænobitica Sancti vita, sacerdotium, innocentia contra falsam accusationem miraculo patefacta, & fundatio monasterii Mariacensis.

Cum Sanctus, qui S. Radegundi amicissimus fuit,

EO tempore B. Junianus clausus in loco, nuncupante Coloniaco a, vitam ducebat; Cui hæc Sanctissima tanta familiaritate cohæsit propter ejus sanctitatem, ut nullum sibi tam socium, tanque familiarem crederet. Et quamvis corpore ali-

quo terræ spatio essent sejuncti; sed mente interno cordis affectu semper conjuncti manebant. Interea crescente religionis cultu, cum plurimi frequentarent locum, in quo idem beatissimus vir retrusus speculativam ducebat vitam, compulerunt eum exinde egredi, ut, qui sibi soli proficiebat, fieret plurimis ad salutem: qui tam precibus quàm etiam exhortationibus assensum præbens, qui antè solitariam degebat vitam, cœpit esse plurimorum pater, socians sibi monachos, quibus & doctrina & exemplo ducatum ad cælestia regna præberet. Habens secum religiosissimos & monastici Ordinis præclarissimos viros, utpote, qui cum tali ac tanto viro degebant.

10 Factum est post aliquantulum temporis, ut cogere-
tur præesse mo-
nachs ac
sacerdos
fieri,

10 Factum est post aliquantulum temporis, ut cogere-
tur præesse mo-
nachs ac
sacerdos
fieri,
cogentibus fratribus sacerdotalem suscipere gradum, & qui pater erat monachorum, fieret auctoritate & tanti ministerii præclarissimus doctor. Adeptus tantæ dignitatis officium, macerabat quotidie in cordis ara dignissimum Deo sacrificium, & priusquam foris hostias offerret visibiles, interius semetipsum offerebat hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium, & fletibus lacrymando quemadmodum * se baptizabat, & sic Deo hostias offerebat. Proficiebat quotidie de virtute in virtutem, ut videret Deum modo deorum in Sion, quæ retrò sunt obliviscens, in anteriora se extendens, penetrabat visione cælestium arcana secretorum. Quem sanctissima Radegundis lanificiis suis fovebat: nec enim, ut aiunt, aliud tegminis habuit, nisi quod ab illa conficiebatur. Nam vestis ejus cilicina de caprarum pilis, quæ in modum caracallæ b, quam nunc cappam vocamus, perseverat usque in hodie, [&] apud nos est, quæ ita illæsa perseverat, ut nihil vetustatis redoleat, candido colore perfusa; sed & illa Sanctissima catenam ferri ab illo sanctissimo viro accepit, quam super nuda corporis sui induens, usque ad exitum mortis gestavit, quæ catena propter illius sanctitatem usque hodie valde honorabilis habetur.

11 Cumque multarum virtutum miraculis jam falso acci-
satus apud
Clotarium
regem,
* Mab. per-
exiguum

11 Cumque multarum virtutum miraculis jam falso acci-
satus apud
Clotarium
regem,
* Mab. per-
exiguum
cerneret, ubi prius initium suæ religionis adsumperat, transivit in agro, nuncupante Casto loco c. Cumque ibidem conaretur construere celulam, ubi Deo laudis hostias immolaret, & antelucanos conventus celebraret, accidit eo tempore jam supradicto gloriosissimo Chlotario Aquitanicas partes ingredi. Cumque venisset in regis prædium nuncupante Gavarciaco d, diffamatus vir ille apud regem à servis loci illius, dicentes, quod de illius prædio & territorio fisci aliquid ejus monachi inconsultè usurpare niterentur, & sibi vindicare. Unde commotus rex jussit sanctissimum Sacerdotem Junianum per quemdam magnum virum, nomine Aurelianum e, sibi in palatio præsentari. At ille illustre vir Aurelius paret dictis, pergît cum omni festinatione ad imperium regis: cumque ventum esset ad locum, in quo vir religiosissimus Junianus commorabatur, reperit eum in oratorio more solito prostratum terræ, preces Domino fundentem; quem paululum dum sustinet, ut ab oratione erigeretur, & sibi, quod injunctum erat, expleret, tantus in eum timor repenti irrui, ut nequaquam ei, ut venerat commotus, asperè loqui auderet.

12 Sed cum, peracta oratione, ibidem viri ad quem
deductus,
venerabilis post tergum conversus, videret statim Aurelium regis legatum, ille statim pronus adoravit beatissimum Sacerdotem, & quid ejus vellet

A vellet adventus, supplicibus verbis indicavit, dicens, quod rex sibi eum ad stare juberet, & idcirco missus esset, ut eum in conspectu ejus exhiberet. Quibus auditis venerabilis Sacerdos & monachus protinus se iturum pollicetur, & propter utilitatem totius reipublicæ & salutem animæ illius prompto animo proficisci se velle. Qui conversus in cellulam, sumptis secum duobus monachis, virgam manu gestans; nam hoc ei semper consuetudinis erat, ut baculum manu ferret, & imbecillitatem corporis ejus adminiculo sustentaret. Cumque pergerent pariter, & pedibus iter conficerent, ventumque est ad regis palatium. Ubi cum aliquid moræ facerent propter regalium fasces & pompam regis celsitudinis, ad fores palatii refedit, quo plurimi eum adierunt, quos ille blandis eloquiis demulcebat, & dulcedinem vitæ æternæ prædicabat. Interea ductor illius, jam prædictus Aurelius, ingrediens palatium regis auribus innotuit, Junianum monachum adesse, & ad januam palatii residere.

*miraculo
innocentiam
suam mani-
festat,*

B

13 Tunc rex præcelso in folio residens iussit eum sibi præsentari. Cumque introductus esset baculum manu gestans, quem semper ferre consueverat, & ob factum regis celsitudinis, nullus ex sociis ejus ingrederetur, nisi ipse solus, ut adpropinquavit folio regis, ut est consuetudo monachorum, pronus regem adoravit, baculum retrorsum relinquens rectum, ut manu gestaverat. Cumque rex eum surgere iussisset, & ad ejus imperium ille surrexisset, coepit rex cum illo loquente ex multis & variis fermocinando de rebus eum interrogare. Sed cum pariter loquerentur, intuens rex baculum stantem, non terræ fixum, sed supra pavimento testudinem erectum, nullius manu ad tactum stantem, valde admiratus est & tanto terrore perculsus, ut etiam genua illius colliderentur. Unde compulsus, proceres quosque palatii vocavit, indicans illis miraculum, & manu porrecta ostendit dicens: Verè hic homo sanctus est, & verè Dei cultor, & Christianæ religionis maximus institutor. Ex quo etenim mecum coepit loqui, virga, quam manu tenebat, post tergum erectam relinquens, quia nemo, qui eam adprehenderet, adfuit; ecce erecta, ut fuerat ab eo dimissa, perseverat. Quod omnes pariter admirantes, omnibus stuporem mentis & admirationem iniecit. Et ita ab omnibus deinceps venerabatur, ac si in pectore ipsius Christum Dominum & Salvatorem nostrum cernerent.

*propterea ab illo
rege accipit
locum*

f

14 Post multam colloquutionem gloriosissimus rex interrogavit eum, quid operis haberet, quæ vita, cujus religionis esset. Cui ille dulcissimo alloquio respondit, se sub monastico Ordine vitam degere, & monachis prælatum, & beatissimi Benedicti instituta servare, regularem ejus vitam in omnibus observare, nisi quod propter angustiam loci non eam plenissimè custodire cum suis valeret, nec se habere, ubi exercitium operis fieret secundum regulam jam supradicti Benedicti patris. Quibus auditis, rex statim adjunxit & ait: Si ex prædio fisci nostri aliquid vobis vicinum est, & loci opportunitate congruum, quantum tuæ sanctitati placet, & tibi tuisque sufficere posset, tam in exercitio operis, quam etiam in pascua jumentorum & pecorum necessarium, concedimus tuæ sanctitati ad usus videlicet servorum Dei & monachorum tibi coherentium, ut & nobis omnipotens Deus vobiscum partem laboris conferat, & æternæ beatitudinis præmium concedat, & vobis in omnibus sit ad subsidium plenitudinis, & perfectionem regulæ, & augmentum virtutis. Tan-

Augusti Tomus III.

tam etenim Dominus militi suo gratiam in conspectu regis contulit, ut, qui eum propter injuriam & contumeliam sibi exhiberi iusserat, summo honore receptum muneribus ditaret, & quidquid ab eo peteret sibi fieri nullatenus recusaret. Sic enim Christus, qui propter nos humilis apparuit, athletam suum humilem in conspectu regis magnificavit, ut congruè de illo dici possit: Magnificavit eum in conspectu regum, & dedit illi coronam gloriæ.

*EX IM-
PRESSIS.*

15 Post hæc rex surgens à folio, flexo genu adoravit sanctissimum virum, ut eum manibus suis susciperet, & in sacrificiis suis orationibus commendabilem Deo faceret, & pro se suaque domo, pro statu regni, & totius reipublicæ utilitate, Dominum exoraret, deprecatus est. Et ut cellulas construeret, monachos congregaret & Deo animas lucraretur admonuit, & quæ sibi necessaria essent posceret omnia, se cum devotione præbere pollicitus est. Tunc valesaciens, eundem virum, qui eum sibi ad stare fecerat, remisit, & ut de prædio fisci, quantum illi visum erat oportunitum, acciperet, eo videlicet consignante Aurelio, qui ejus ductor fuerat ad palatium: ubi repertus est locus valde ad construendum monasterium aptus, nomine Mariacus. Quo in loco, divina suffragante clementia, cellulam à fundamentis construxit, & monasterium ædificavit, ubi & congregationem monachorum instituit, & sub B. Benedicti regula perfectè vivere fecit. Tantæ charitatis glutino omnem monachorum catervam constrinxerat, ut omnibus fieret cor unum & anima una.

*aptum con-
struendo
monasterio.*

E

g

16 Interea vir sanctissimus Junianus, relicta sæpe monachorum turbâ, loca remota inquirebat. Et quamvis pater esset monasterii, frequenter deserti incolæ fiebat. Reperit locellum Colniacum, ubi vir religiosus opere proprio cellulam construxit, & ibi non paucis annis solitariam vitam duxit, ubi & non modicas virtutes omnipotens Deus per ejus sanctitatis meritum declaravit, pernoctans in omnibus die nocteque pervigil, curam totius monasterii gerens & secreta sæpe petens, speculativa mentis acie cælestia cernerebat, per diem se manuum operibus exercebat; per noctem orationibus vacabat. Numquam otiosus panem comedit, memor illius Apostoli: Qui non laborat, non manducet. Stigmata Christi in corpore circumferens, tanta ciborum abstinentia inerat, ut pallor vultus indicaret, eum non terrenis epulis corpus, sed cælesti cibo potius animam satiare, dicens cum Apostolo: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo, portans crucem Christi, & humilitatis vestigio pauperem Christum sequens ipse pauper, memor B. Petri Apostoli dicentis: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus: Et quamvis diversis operibus per diem se adfligens, ita ut lassatum eum lectus exciperet, tamen media nocte consuetudo ei erat ad surgendum juxta illud Psalmi: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Nec minus laudes Christo studiosissimè decantans lachrymando promebat, per diem septies * genuflectens officium sui occursus i explebat. Hanc hujus ærumnosi sæculi vitam cum amaritudine & fletu ducebat, nec oblectabatur mundi rebus, quem exasperabat dura carnis servitus, memor illud Domini: Si quis amicus hujus mundi fuerit, inimicus constituitur Dei. Quod ille præcavens, in tantum se alienum reddebat à seculo, ut inviolabiliter adhæreret Deo, spernens latam & spatiosam viam, quæ ducit ad mortem, arri-

*ubi subinae
ad solitudi-
nem digre-
diens, vari-
as exercebat
virtutes.*

h

F

** Mab. 12.
pius*

F

piens

piens arctam & angustam ferventissimo mentis amore, quæ ducit ad vitam.

A N N O T A T A.

a Hic locus jam Gallicè Chaulnay vocatur, ut Mabillonius in margine notavit.

b Caracalla est vestis militaris & plebeia, ad talos usque defluens; unde Antonino imperatori cognomen Caracallæ adhaesit, eo quod talem vestem ex Gallia in Italiam invexisset. Postmodum hæc vox ad vestem sacerdotalem & cucullam monasticam detorta est, ut ex hoc textu colligitur, & in auctiori Cangii Glossario ad hoc nomen pluribus exemplis confirmatur.

c Mabillonius ad hæc Acta in margine notat, hunc locum vernaculè Chastelacher appellari. Unde autem Latine Castus-locus vocatus fuerit, infra in his Actis explicatur.

d Ex Valesio in Notitia Galliarum pag. 223 discimus, hunc locum ab indigenis nunc Javarçay vocari.

e Minister ille regius, qui hic Aurelianus, infra constanter Aurelius scribitur. Fuit quidam Aurelianus legatus Clodovai regis, & patricius, de quo Gregorius Turonensis meminit; sed hæc nomen ignoramus, an is idem sit cum illo, qui hoc loco memoratur.

f Hoc est testimonium, ex quo Benedicini præcipue concludunt, S. Junianum ad Ordinem suum pertinere. Sed de hac controversia in Commentario prævio satis superque dictum est.

g Hæc abbatia seculo IX redacta est ad Prioratum, ac denique convertitur in ecclesiam parochialem, sitam in loco, quem Mairé l' Evêscout aliqui cognominant, ut distinguatur ab alio vico ejusdem nominis, quem incola propterea Mairé le Gaullier appellant, ut Mabillonius in notis monct.

h Suspiciamus, Colniacum differre à supra memorato Coloniaco, quia locus unus vernaculè Chaulnay, alter Caulnay in margine notatur. Sed istam levioris momenti rem indigenis determinandam relinquimus.

i Occursus hoc loco idem videtur esse cum cursu vel decursu, qua voces pro Officio ecclesiastico usurpantur, ut in Annotatis ad Vitam S. Radegundis observabimus. Cum autem hic addatur Officium, potest etiam vox occursus in propria significatione sua sumi, ita ut sensus sit, S. Junianum cantasse partem Officii, qua eo tempore occurrebat.

C A P U T III.

Sanctus spiritu prophetia predictus, & divina ultio in fures, aliosque, qui ei damnum aut injuriam inferre voluerant.

Sanctus
tempore famis

C Umque instantissimè & constantissimè in Dei mandatis se exerceret, cœpit multiplicibus virtutibus florere; ita ut etiam aliquoties spiritu prophetiæ repletus absentia & futura prospiceret. De quibus perpauca subnectimus, & maximè ea quæ Auremundus a, ejus spiritalis filius & individuus comes, minister & discipulus, post ejus obitum ad multorum perduxit notitiam. Cum pro

diversis criminibus regionis illius populi Dominum ad iracundiam provocassent, & flagellum indignationis ejus super se excitarent, famas valida per totam regionem inyaluit. Cœpit populus maxima ex parte clade & fame perire. Unde compulsi undique conveniunt ad sanctum virum Junianum flebiliter deprecantes, ut pro eis ad Dominum preces funderet, ne omnes fame consumerentur, & pereunte cultore, terra redigeretur in solitudinem. Quorum precibus commotus vir Dei sanctus, in cinere & cilicio prostratus indefinenter preces Domino fundebat, ne populus fame periret.

18 Ea igitur tempestate quædam mulier, compellente inopia, & famis valitudine cogente, ante oratorium, ubi vir venerabilis Junianus prostratus Domino preces fundebat, cœpit magno ejulatu flere, & quibus poterat clamoribus vociferabatur dicens: Vir Dei, adjuva me. Quibus verbis vir Dei permotus, intentius cum lacrymis Deo preces fundebat. Surgens expleta oratione, ministrum suum vocat dicens ei: Vade fili; sciscitare, quid sibi paupercula illa velit, & si quid vales, adjuva illam. Cum autem eam audieris, renuntia mihi, quid sibi velit clamor ejus & ejulatus. Cumque puer velociter jussa expleisset, renuntiavit patri dicens: Mulier paupercula est, cui & panis deficit, nec unde emat, habet. Quo audito, jussit eam in conspectu suo adstare, hilari vultu & paterno affectu interrogans; cur tanto ejulatu fletet, & clamoribus eum inquietaret. At illa respondit: Verè, Dei famule, & sacerdos, scias me fame periclitari: panis deest, emptio nulla, famas quotidie invalescit, & ecce prægnans morior. Quamobrem tuam adii clementiam, ut si me de periculo famis eripueris, sim tibi perpetuè ancilla, & filius, quem utero gesto, servus sempiternus. Quem cum enutriero tuis manibus & jugiter servire instituiam; tantum adjuva me, ne peream.

19 Audiens hæc Junianus subridens ait: Sciebam etenim antequam puer te vocaret, te & famulum, & in utero filium gestare, quem filium scio meum futurum successorem. Accipe de manu nostra auri munuscula, sicut libet; eme tibi cibos, ne pereas fame, & cum puer natus fuerit, eum omni vigilantia custodi. Cave, ne aliquid incantationis, aut diabolicæ suasionis pollutiones in eum exerceas; sed cum adoleverit, mihi eum affer, quia ego eum de sacro baptismi fonte suscipiam, & literis erudiam & mihi successorem constituam, prænuntians tibi, quod superveniente anno frugum abundantia in hac regione exuberabit, & nequaquam fame ex hoc quicquam peribit. Accipiens autem mulier illa aurum de manu S. viri, regressa in domo sua gaudens tam de pretio, quam etiam de supervenientis anni abundantia, emit escas, & famis inedia temperavit, filiumque cum omni studio secundum monita viri Dei enutrivit.

20 At ubi eum ad ætatem puerilem perduxit, conspectui sancti viri obtulit, qui secundum Salvatoris Dei nostri præceptum sacris fontibus eum propriis manibus initiavit. Ipse enim de sacro sancto baptismate suscepit, & filium spiritualem adeptus est, Aurummundum vocavit, ea videlicet ex causa, quasi auro emptum, quia aurum matri dederat unde ipsum filium enutriret; peculiarem quemadmodum sibi vernaculum instruxit, litteris erudit, qui, divina tribuente clementia, perfectè Scripturarum scientiam adeptus est, & secundum viri Dei prophetiam, sacerdotalem adeptus est honorem,

elemosynam dat mulieri gravide,

E

ei prædicitur filium, quem paritura erat, sibi in abbatis officio successurum;

F

quam prædictionem eventus probavit.

A nozem; multo tempore cum ipso inculpabiliter spiritali patre vixit, & ei in omnibus obtemperavit. Post cuius vero obitum successor illius extitit magnæ virtutis homo & sanctitatis, utpote qui à tali ac tanto viro instructus fuerat, quem omni intentione & doctrinis & exemplis sequebatur. Plura, isto narrante, innotuerunt S. viri miracula, quia multo tempore post ejus obitum vixit, & gregem sibi commissum irreprehensibilem custodivit. Et quamvis omnia sermo noster explicare non valeat, quæ de ejus miraculis audivimus, pauca tamen de multis nos ponere non pigebit. Ad-

* Mab. ad-
fit

Cum duo
fures,

B

21 Nam cum idem venerabilis vir in agro, nuncupante Casto-loco, cui nomen idcirco indiderat, eo quod quietum reperisset, & ab omni accessu feminarum remotum, ubi claustra exigua pro loci opportunitate construxerat, hortum circumseperat, in quo apum alvearia posuerat, & oratorium sibi consecraverat, ubi Domino, remotus ab omni seculari tumultu, libera mente preces funderet. Et cum hæc ageret, quidam nocte latro insidians, horti sui septa irrumpens, conatus est præripere & sibi sufficientia furari de alveariis apum. Sed cum vas unum è pluribus arripere, quod videbatur esse excellentius, & præ ceteris melle exuberare, statim utraque manus vasculo adhæsit, nec in alium locum exinde transferre valuit; ita debilis effectus, ut omni membrorum compage dissolutus, contractis pedibus, per totam noctem humi prostratus jaceret, & dolore maximo nervorum torqueretur; & sic cum magno doloris ejulatu vigil extitit. Cum autem jam aurora surgeret, hortulanus ad sui officii opus studiosus surgens, manu farculum tenens, ingressus est hortum. Cumque undique more solito eum specularetur, & circumiret, reperit hominem turpiter jacentem, & vas apum manibus strictè tenentem, quem ita alloquitur: Ad furandum, instigante diabolo, huc ingressus sum; sed meorum peccatorum pondere pressus, constrictus & infelix hic jaceo. Unde supplex tuam deprecor sanctitatem, ut mei misereri digneris, & apud sanctissimum virum venerabilem patrem Junianum intercedere coneris, cujus me meritis sic ligatum credo, cum precibus absolvi confido.

C

quorum u-
nus alvea-
re,

22 Tunc discipulus ille opus, quod cœperat, imperfectum relinquens, ad sanctum Virum cucurrit; quod actum fuerat indicavit dicens: Optissime pater, de inimico nostro Dominus grande fecit miraculum; homo, qui nocte ad furandum venerat, turpiter ligatus in horto nostro jacet: arripuerat enim quoddam vas melle plenum, sed nihil exinde constitit, insuper & manus ejus ita adhæserunt vasculo, ut nullatenus eas inde subtrahere possit. Hæc audiens venerabilis senex, increpavit fratrem, cur de hominis lapsu gratularetur, dicens ei: quod non vult Deus mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat, & non septies nobis dimittendum, sed septuagies septies, Dominus Salvator noster docuit. Unde celeriter perge, frater, absolve hominem, & nostris conspectibus, quæso te, ad stare facias. Cumque ille pergeret ad imperium patris, venerabilis sacerdos se in orationem dedit, & suis sacris precibus vincitum resolvit, ad se introductum taliter alloquitur: Noli, frater, noli in furando amplius laborare. Sed quæ necessaria sunt, propriis manibus & sudore vultus tui præpara, ut & tuis usibus necessaria habeas, & pauperibus inde tribuas.

Augusti Tomus III.

Ita correptum & melle satiatur dimisit.

23 Interea venerabilis vir propter usus monachorum, & maxime pauperum, cœpit enutrire animalia, quibus possit humana fragilitas sublimari*. Nam & pullorum nutrimenta plurimè congregavit, quorum carnibus infirmorum inopiam sustentaret, & ova sumptibus egentium deservirent. Caprarum etiam & ovium greges habuit, ut de velleribus earum vestimenta conficerentur, & lac & caseum in cibo fervorum Dei proficerent. Habuit etiam armenta ad exercitium laboris & agriculturæ, ut his omnibus adminiculis fulti Deo liberius deservirent. Per id tempus cum in supra dicto jam loco feliciter venerabilis pater vitam in sanctitate & summa religione perageret, quidam latro, quem magnus ejus carnis delectaverat, cœpit desiderio carnis flagitare. Quod ille suæ vanitatis famem nequaquam haberet unde expleret, cœpit cogitare, qualiter suæ voracitatis sibi & ventris ingluviem exsaturare possit. Tunc, compellente antiqui hostis nequitia, latentem noctis silentio domum, qua armenta prædicti patris continebantur, clausam irrupit, & vaccam ex omnibus, quam elegerat, pinguis simam foras emisit. Cujus caudam strictis manibus tenens, ad suæ habitationis locum ducere conabatur. Sed cum paululum processisset, vacca lascivius cœpit exilire. Quam ille videns, se eam nequaquam tenere posse, voluit dimittere; sed utraque manus ita adhæserant caudæ, ut nequaquam divelli possent: unde accidit, ut nutantibus genibus proruerit, & vacca eum post tergum more carpenti traheret, circumiens per totum tempus noctis solita pascua, & per veprium & saltus nemora gradiens, non minima vulnere misero homini infixit detrimenta.

EX IM-

PRESSIS.

alter vac-

cam Sancto

surripere

voluerat,

* Mab.

sublevari

E

divinitus

constricti

tenerentur;

F

24 At ubi aurora irrumpescente, & crepusculo jam diei albescente, ante ostium domus, unde egressa fuerat, vacca stetit, & latro caudam tenens post tergum jacuit; armentarius vero more solito, irrumpente die, clavem manu gestans ad domum armenti venit; fores contractas reperit, furata omnia armenta putavit. Sed cum diligentius intueretur, reperit unam esse ablatam ex omnibus; cumque concito gressu foras pergeret, vaccam stantem vidit, & post tergum ejus hominem sedere conspexit; sed quid illic ageret penitus ignorans, arbitrabatur tamen, quod vacca potius custos & rector esset, quam ablator. Unde etiam his vocibus compellat: Quæso te, homo, tempus est, ut armenta in pascua properent; dimitte pecudem nostram, ut cum ceteris ad pastum redeat: pro custodia ejus dabitur merces operi tuo. Cui ille lachrymabiliter respondens ait: Nequaquam, domine mi; reverentissime pastor, non est ita: nam, instigante diabolo, ad furandum huc veni, cum me ejus carnis delectaret, & cum præripere voluissem prædam, captus teneor & infeliciter vulneratus. Quæso miserere lapsio, miserere precanti, miserere vulnerato, & citò reverentissimo patri nuntia, quid actum est; quia nisi me ejus oratio absolvat, cuius sanctitas religavit, absolvi non poterò.

25 Quod audiens pastor ille alacri & quasi subridens* vultu intrat oratorium, quo senex sanctissimus omnipotenti Deo precem fundebat solito. Surgens igitur ab oratione, purgata mentis acie, mundum sancto Spiritui in pectoris sui antro præparaverat hospitium. Tantam etenim in cordis ara Domino mactabat hostiam, ut mox adveniente Spiritu sancto prophetiam promeretur gratiam, & quid nocte illa actum fuisset, nullo mortalium

statim sol-

vantur per

intercessio-

nem ejus-

dem Sancti,

* lege subri-

denti

EX IM-
PRESSIS.

narrante, cuncta ad liquidum nosset. Unde statim, introeunte armentario, his verbis alloquitur: Noli frater, noli gaudere de alterius lapsu, memor illius beati Apostoli: Qui se putat stare, videat, ne cadat. Cur gaudens narrare mihi desideras, quod ego, priusquam me videres, non solum & quod actum sit, & quid miser ille tibi mihi narrandum in ore posuerit, novi. Pauper enim ille fame, compulsus hoc peregit, non habens, unde suæ inedia temperaret esuriam. Unde convenit nobis, pro illo devotissimè Dominum deprecari, quatenus & veniam delictorum suorum promeretur, & à vinculo, quo strictus tenetur, miserante divina clementia absolvatur. Quod cum uterque prostrati ante Dominum jacerent; his verbis sanctissimus vir Dominum deprecabatur: Quæso omnipotens Deus; miserere lapsi, solve manus, quas ligasti, sanctissime Pater, dimitte, quod invalit; adipiscatur veniam in his, quibus deliquit. Mox oratione peracta absolutus est, & pecudem ire permisit.

qui eos benignè monet, ut hoc vitium emendent.

B

26 Ipse verò introductus est in cellulam ante conspectum viri Dei, cui ipse sanctissimus dulciter prompsit eloquia, & his verbis affatur: Noli frater, noli jam amplius in furando operam dare: reconde in tui ventris memoriam hujus sceleris contumeliam, & cave, ne obliviscaris noctis hujus amaritudinem; coërce te metipsum, & ante mentis oculos tantæ confusionis scelus statue, si forte misereatur tui Dominus, & dimittat tibi, quod in eum nequiter deliquisti, ut purgatum, & de palea triticum factum, in horrea sua te piissimus recondere dignetur. Noli amplius furari, ne fortè deterius tibi aliquid contingat; sed propriis manibus potius labora, ut habeas & tibi sufficientia, & pauperibus inde tribuas elemosynam. His, & aliis quamplurimis exhortationibus eum alloquens, iussit cibum ponere, carnibus satiari, satiaturumque ad propria valefaciens eum proficisci permisit.

Vulpes gallinam surreptam, oratione sancto viro,

C

27 Quadam die cum venerabilis senex claustrum huc illuc ob relevandum fastidium deambulare, ut avidior iterum ad orationem rediret, accidit eo præsentem, ut vulpes, fraudulentum animal, & numquam rectis vestigiis incedens, semper tortuosum, & mille mæandris flexuosum, per quoddam foramen ingrederetur claustrum monasterii, ubi cum pullorem turba cibum quæret, & beatissimus pater ardentissimè divino, ut credo, nutu specularetur, bestia gallinam invadit, & recavo gutture caput prædæ recondens, non per foramen, quo ingressa erat, sed super murum exiliens, saltum petiit. Quod vir Dei cernens, alacri mente ad solita arma orationis recurrit, gratias Redemptori Deo, ut solitus erat, primum refert his verbis: Tibi sancte Pater, omnipotens Deus, quas valeo gratias refero. Tu enim creasti cælum & terram, mare & aridam, & multiplicibus eam pecudibus replesti; & ad usus hominum quædam tribuisti; quædam verò pro peccatis infesta esse voluisti. Unde tuam deprecor clementiam, ut prædam, quam perniciose tuis famulis bestia surripuit, illæsam tribuere dignare*. Illius etenim de fructibus mihi aliquotiens pulmentaria b præbebantur. Tu es enim solus altissimus rector, gubernator, defensor & protector. Nec enim difficile tibi est aliquid in perficiendo; sed nostra impediunt delicta, quoties non accipimus, quod petimus impetrando.

* fortè digueris.

b

illæsam ul-
trò referre
cogitur,

28 Hæc dum idem venerabilis vir Domino verba in oratione funderet (necdum enim à pavimento surrexerat) fraudulentum illud animal

cum præda iterum murum penetrans claustrum ingreditur. Nuntiatumque est seni, adesse vulpem gallinam in ore illæsam gestantem. Quod cum venerabilis sacerdos egrederetur oratorio, ante pedes ejus statim illæsam deposuit prædam, & quid de ea juberet, bestia expectabat. Cumque eam famuli domus interficere conarentur, repulit eos, dicens: Nolite, fratres, nolite interficere eam. Non enim ingenio aut viribus vestris capta est; sed, Dei cogente potentia, huc reversa est. Unde convenit, ut illæsam eam abire patiamini. His dictis compefcuit famulorum manus, ne interficeretur. Tunc manu signo dato, bestiam illæsam abire permisit; at illa transcendens claustrum, saltus deserta petiit, ita suæ iniquitatis conscia & fraudulentæ, ut ulterius nequaquam infesta fieret loci illius, aut prædam aliquam non solum ex alitibus, verum etiam nec de fructibus adrentaret. Tunc B. Junianus ait: Hoc, dilectissimi fratres, ne putetis pro alicujus nostrorum merito actum miraculum, sed pro sui nominis pietate, ut timeamus eum jugiter, pariterque amemus, & illi indefinenter gratias referamus.

D

29 Nam & ante hæc, quæ præmissa sunt, miracula, quædam mira gessit, quæ huic operi inferenda non ab re visum est. Prædium quoddam nuncupante Waciaco c, cum ille sanctus religionis cultu cellulam ædificare conaretur, homines loci illius insurrexerunt adversus eum, ita ut lapidibus eum obruere tentarent. Quos ille fugiens, recessit; sed illi nequaquam desistentes, longius eum persequerentur. Tunc ille signum posuit lapidem, & prostratus * est, ut ne quis illud transgrederetur. Qui obedierunt voci ejus, sacri & incolumes remanserunt; qui autem prætergressi sunt, non solum in illis ultio divina facta est, verum etiam in omni posteritate illorum, qui aut lippientibus oculis, aut gutturi inflatione usque in præsens informes nascuntur.

E

Et homines; hunc Sanctum injuria afficientes,

c

* fortè protestatus

30 Cum quodam tempore homines de fisco regis, nuncupante Gavarciano, vallum facere conarentur, ut ex omni parte regis prædium determinaretur, ventum est ad id, quod beatus ille per regis largitionem prædium possidebat: cumque per legatum suum juberet illis, ut desisterent, & nequaquam, quod illi pertinebat, intro clauderent: cujus verba derisui deputantes, omnes statim muti effecti & immobiles permanserunt, usque dum ille beatus pro illis orationem fudit, & sic ab stultitia sua cessaverunt. Cum sanctus ille silvulam, quam propter opacitatem ut secretius ingredi posset, manu propria, ut aiunt, seminasset, jam incrementa custodi delegavit. Cum quodam die pergeret ad locum, qui dicitur Costellegium d, reperit eundem custodem silvæ in quadam fago ramorum densitatem incidentem, qui statim obrigit, nec inde descendere valuit, usque dum ille sanctus pariter cum monachis sibi commissis Domino precem funderet; & sic, sanitate recepta, ulterius minimè fraudem exinde facere ausus est.

calitus primumur,

F

d

A N N O T A T A.

a Hic S. Juniano successit, prout sanctus vir prædixerat, fuitque secundus abbas Mariacensis, & diu vixisse dicitur, ut mox infra legimus.

b Licet pulmentum vel pulmentarium sæpius significet obsonium ex oleribus confectum, tamen interdum accipitur pro ovis, ut in Glossario Cangiario videre est. Quinimò ex libro Genesis cap. 27 constat, subinde hoc nomen pro carnibus usurpari.

c Lo-

A *c* **Locus iste nobis ignotus est, cum nec Valesius nec Mabillonius situm ejus aut nomen vernaculum assignent.**

d Costellegium videtur esse idem cum Casto-
loco, de quo supra egimus: nam à Mabillonio
hic in margine notatur Casto-locus & vernacule
Chastelacher, ut superius iterum monuimus.

C A P U T IV.

*Ultima Sancti monita ante mor-
tem, pius obitus simul cum
sancta Radegunde, honorifica
exsequia, & locus sepulturae
divinitus assignatus.*

*Sanctus sci-
ens, sibi
mortem in-
stare,*

B
** Forfan
altius*

D Ecurso igitur temporis hujus spatio, & æ-
rumnosæ vitæ calamitatibus forti animi vi-
gore superatis, cepit beatissimus Junianus sui ob-
itus diem fratribus prædicare, & sibi non lon-
gius imminere prædixit. Cumque infatigabiliter se
in præceptis Dei exerceret, nec senectuti cederet
victor animus in labore, tanto artius * animum sus-
pendit ad cælum, quanto sibi eminere a prævi-
dit [&] citius propinquare obitus diem. Cum-
que paululum spiritum ab oratione revocaret, res-
piciens undique monachorum & fratrum turbam
consistere, qui ad eum, si possent, convenerant
relevandum languorem, sive prece, seu suavi ex-
hortatione, verbis supplicibus consolarentur, in-
spiciens quosdam videntes, febrium magnitudinem
lacrymantes, talibus eos verbis alloquitur dicens:
Nolite, fratres, nolite super languoris mei vale-
tudine flere; scio cui credidi, & bene certus sum,
non vitam modo finire, sed incipere, non mor-
tem perpeti, sed finire. Quid enim est aliud hu-
jus vitæ præsentis excursus, nisi mors, quæ in
prima generis humani radice indita est? Quid e-
nim aliud indicat horrenda quædam profunditas
ignorantiæ, ex qua omnis error existit, qui om-
nes filios Adam tenebroso quodam sinu suscipit,
ut homo ab illo liberari sine labore, dolore, ti-
more non possit nisi morte; & quot pestes, ut
verius dicamus, tot mortes? Quid amator ipse tot
rerum noxiarum, & ex hoc mordaces curæ, per-
turbationes, majores formidines, insana gaudia,
discordiæ, lites, bella, insidiæ, iracundiæ, in-
imicitia, fallacia, adulatio, fraus, furtum,
rapina, perfidia; superbia, ambitio, inviden-
tia, homicidia, parricidia, crudelitas, sævitia,
nequitia, impudentia, petulantia, impudicitia,
fornicationes, adulteria, incesta, & contra na-
turam utriusque sexus tot supra atque immunditi-
æ, quas turpe est etiam dicere: sacrilegia, hæ-
reses, blasphemia, perjuria, oppressiones inno-
centium, contumeliæ, circumventiones, præ-
varicationes, falsa testimonia, iniqua judicia,
violentia, latrocinia, & quidquid talium malo-
rum in mentem non venit, tam de vita ista ho-
minum non recedit?

*monachis
suis pia dat
monita,*

32 Ista descendenda sunt, fratres charissimi, ista
fugienda, ista cum omni gaudio finienda, & ad
illam perpetuam vitam festinandum, & cum gau-
dio exhinc egrediendum, & illuc properandum,
ubi nihil tale manentibus accidit. Sed videamus
quibus Dominus talem promisit vitam; ait enim
ipsa Veritas: Beati pauperes spiritu, quoniam i-

psorum est regnum cælorum. Posuit in principio
beatitudinis, humiles corde; ac per hoc exclusit
superbos, & tumidos, ubi dicit pauperes spiritu
regnaturos. Deinde, Beati mites, beati qui lu-
gent, beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, bea-
ti misericordes, beati pacifici, beati mundo cor-
de. Ecce quales invitantur ad æternam requiem,
qui tali defudaverunt temporaliter in labore. Nam
qui hic cum mundo gaudent, illic sine fine luge-
bunt. Verè hoc est indeficienter regnare, coro-
nam beatitudinis talibus ornatam virtutibus, ve-
luti floribus, possidere, Deum confusione * mere-
ri, conspicere, quo præsentem mereatur anima
cernere, quod amavit. Quod si in hoc seculo ad
præsentem humana fragilitas dicit, se regnare qua-
dam sibi prosperitate: si blandiatur fugitiva & fal-
sa felicitas, quanto magis illud regnum quæren-
dum est, ubi semper liliorum rosarumque blandi-
or lux arridet? ubi pictura flores odoriferi non
marcescunt; ubi loci fecunditas neque nube pre-
mitur, neque sole siccatur; ubi non finitur cum
possessore possessio, ubi quidquid desiderat ani-
mus, dat aspectus; ubi justus gemmas calcabit in
plateis, quas modò reges nequaquam tales gestant
in coronis; ubi mortalitas translata in immortalitatem,
cum angelis forte simili gloriatur; ubi
hominibus & Deo cum Thronis & Dominationi-
bus, & universo angelorum cœtu sit una posses-
sio. Ibi, dilectissimi fratres, ibi totum mentis
oculum dirigite; ibi desiderium vestrum figite,
totis viribus illuc tendite, ubi tantæ felicitatis
gratia possidetur.

** Forfan
confessio-
ne*

E

33 His & aliis quamplurimis spiritualibus allo-
quiis per totam penè noctem commissum sibi gre-
gem, eam potumque ministrans, pervigilem
reddidit. Inter cætera allocutionum præcepta di-
cens eis: Fratres, ante [omnia] mutuam in
vobismet ipsis habete charitatem. Charitas est De-
us, & qui manet in charitate, in Deo manet,
& Deus in eo. Nolite locum dare diabolo: ille
etenim dat locum antiqui hostis, qui se in frater-
nitatis dilectione sejungit. Sit vobis cor unum,
& anima una in Domino, sicut in primordio Ec-
clesiæ de fidelibus dicitur, quod erat illis cor u-
num, & anima una. De successoris mei prælatio-
ne cavete, ne aliqua variatio fiat; sed unanimes
unum vobis constituite. Quod si verum & opti-
mum vobis abbatem constituere desideratis, com-
presbyterum & spiritalem filium meum Auremun-
dum vobis constituendum decernite. Ipse etenim
& vitæ exemplo, & morum probitate, & doctri-
næ eloquio ducatum credo ad æternam vitam ca-
pessendam præbebit.

*eosque ad
mutuam
charitatem
exhortatus,*

F

34 Cumque jam aurora signum daret, & tem-
pus immineret, quod illa anima corpore dissolu-
ta ad cælum migraret, valesfaciens omnibus, &
pacis osculum tribuens, reddito mortis debito
de antiqui hostis insidiis triumphans victor, ab an-
gelicis choris suscepta cælum conscendit. Tan-
tus etenim mox cælitus illic ferme per trium ho-
rarum spatium odor fragravit, sicut narrante præ-
dicto Auremundo, qui aderant *, cognovimus b,
ut omnium aromatum fragrantiam superaret. Sed
& vultus illius mox tanta claritate enituit, ut non
eum exanimum crederes, sed dormientem potius
æstimares. Dederat enim mandatum, ut statim
cum à sæculo migrasset, nuntiaretur beatissimæ
Radegundi, ut pro eo precem Domino funderet.
Quod & illa similiter fecerat. Accidit, ut eodem
die, eadem horâ uterque migraret de sæculo c;
& quos hic unius charitatis vinculum constrinxer-
at, illic eos pariter paradisi gloria simul accipe-
ret.

*moritur eo-
dem tempo-
re, quo S.
Radegundis
obiit,*

** Mab. ad-
erat
b*

c

EX IM-
PRESSIS.

ret. Denique legati ex utraque parte proficiscuntur, qui sibi obviam occurrentes, sciscitatur alter ab altero, quamobrem celeriter pergeret. Indicaverunt sibi unusquisque, quâ de causa itineris laborem assumpsisset, & inventum est in unius horæ puncto utrosque migrasse ad cælum. Et more funeris, exequiæ præparantur.

honorificè sepeliuntur.

35 Undique populi conveniunt, catervæ monachorum adfunt, & dignis obsequiis sanctissimum virum prosequuntur. More solito membra feretro componunt, cum laudibus & digno officio funeris, ad locum, quo sepeliendus erat, proficiscuntur. Non modica turba tam populorum, quàm etiam monachorum, & præcedente & subsequente cum cereis & luminaribus iter arripitur. Et cum jam aliqua pars itineris conficeretur, subito, qui humeris illud sanctum corpus gestabant, immobiles permanserunt, & paululum resumptis viribus, conabantur illud amovere, & proficisci: sed ita feretrum, in quo gestabatur, immobile permansit, ut nequaquam exinde qualibet in parte moveri posset. Mirantes quod acciderat signum, non minimus omnes horror invaserat: sed precibus Deo fufis, ut datis indicibus patefaceret, quo ipsium beatissimum corpus terris humari placeret (decretum etenim fuerat ut Coloniaco conderetur; sed nequaquam illuc deferri potuit) visum est omnibus, ut in loco nuncupante Maria-co eum conderent. Quo consilio accepto, statim

perfacile eum exportantes, illuc adtulerunt. Unde omnibus patefactum est, illic eum Dominum voluisse recondi, & sibi aptum fuisse, ubi cum magno funeris apparatu venientes, venerabiliter sepultus est. Quo in loco miraculorum ex illo usque nunc congeries coruscat. Illic enim & dæmones ab obsessis corporibus fugantur, cæci illuminantur, claudi proprium recipiunt gressum, debiles incolumitatem adsequuntur, digna petentibus vota tribuuntur, omnis incommoditas refugit, salus optata refunditur omnibus, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat in secula seculorum. Amen.

A N N O T A T A.

a Putamus pro eminere legendum esse imminere, & conjunctione sensum imperfectum supplevimus, quod etiam interdum alibi faciendum fuit.

b In Commentario prævio expositum est, quomodo hic biographus id mediâ cognoscere potuerit, narrantem Auremundo, quamquam hæc immediatè ex ipso Auremundo audire nequiverit.

c Non fuit igitur in Commentario prævio disputandum de anno vel die, quò S. Junianus obiit, cum utrumque in Actis S. Radegundis implicite stabilendum sit.

DE S. RADEGUNDE REGINA,

POSTMODUM MONIALI,

PICTAVII IN GALLIA,

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Antiquus Sanctæ cultus, scriptores Actorum, & diversa eorum apographa.

C
ANNO DL-
XXXVII.
Hæc sancta
Pictaviensis
um patrona

Pictavium antiqua Gallia Aquitanica civitas, & Pictorum metropolis, cujus situm ac vetera nomina Bollandus noster occasione S. Hilarii ad diem XII Januarii assignavit, hætenus summa veneratione prosequitur S. Radegundem, tamquam singularem suam adjutricem, ut satis liquet ex litaniis, quas illustrissimus ejusdem urbis episcopus Henricus Ludovicus Chasteigner de la Roche-Pozay in honorem hujus Sanctæ publicis typis edi notisque historicis illustrari permisit, & in quibus Sancta illa inter alias virtutum laudes Pictaviensium patrona tutissima atque obfessæ urbis propugnatrix potentissima appellatur. Nec sine causa hos honorificos titulos accepit: cum enim Angli anno Christi 1202 Pictavium occupare niterentur, S. Radegundis simul cum Despara ac S. Hilario apparens, clientes suos mirabiliter ab irruptione hostium liberavit, ut Joannes Bouchetus in Annalibus Gallicis Aquitania parte 3 cap. 6 fufius enarrat. Ad conservandam hujus prodigiosa liberationis memoriam adhuc quotannis instituitur pia supplicatio ab incolis Pictaviensibus, sicut testantur laudatus Bouchetus loco proxime citato, & Joannes Filleau in Probatione histori-

ca prædicatorum litantarum, ubi cap. 18 posterior hic scriptor Gallus illam Sanctæ tutelam pluribus exemplis confirmat.

2 Neque hæc publica S. Radegundis veneratio intra limites urbis aut provincia Pictaviensis sese continuit; sed ad alias regiones propagata est: nam in Germania invenimus templam huic Sanctæ antiquitus dicatum, de quo Ditmarus episcopus Merseburgensis lib. 2 Chronici sui apud nos pag. 24 sic scribit: Concessit quoque ei filius suimet & æquivocus ecclesiam in Helpethi positam, quam pater ejus in honore sanctæ Radegundis constructam, Bernhardum ipse præfens dedicare præcepit antistitem. Præterea hæc publici cultus propagatio patet ex Missali Mediolanensi, quod juxta ritum S. Ambrosii digestum est, ubi immediatè post festum S. Laurentii legitur solennis Missa in honorem sanctæ Radegundæ matronæ, cui, præter quatuor orationes seu collectas proprias, veteri more in Præfatione pars Actorum ita inseritur: Æquum & salutare, nos tibi Domine Deus omnipotens, gratias agere, & in die festivitatis hodiernæ beatæ Radegundæ laudis hostias immolare; quam tanto tui amoris igne accendere dignatus es, ut regale sceptrum omnemque seculi pompam tota mente contemneret, &

viri

A viri mortalis oblectamenta abhorrendo effugeret: quæ si tunicis desuper contegeretur coccineis, duro tamen & hispido carnem macerabat cilicio. Hæc humilitate perspicua, elemosynis largissima, ab annuente tandem disjuncta consorte, mundum cum actibus suis penitus despiciendo reliquit, & se constructo cœnobio Christo dicatam inclusit; in quo jejuniis, vigiliis ac orationibus perseveranter insistens, æterno Regi regum sponso plenius atque perfectius studuit deservire, eique totaliter inhærere: nec ullo propensius flagrabat desiderio, quàm Christum toto corde perquirere, & tota dilectione sectari; per quem majestatem &c.

3 Porro hunc Sanctæ cultum ab immemorabili tempore incepisse, colligimus ex vetustissimis antiquis Martyrologiis Hieronymianis, inter que Lucen-
se apud Franciscum Mariam Florentinum hac die sic habet: Pictavis civitate, depositio Rade-
gundæ reginæ. Inter Martyrologia Hieronymiana contracta, quæ in tomo VII Junii, sive parte 2
tomi VI ejusdem mensis primum prelo subjecimus, Rhinoviense Idibus Augusti festivitatem ejusdem
Sanctæ annuntiat his duobus verbis: Pictavis; Rade-
gundis. Richenoviense autem illustrem Sanctæ conditionem ita addit: Pictavis, Rade-
gundis reginæ. In aliis plerisque Martyrologiis, quæ ibidem ex Mss. codicibus edidimus, solum nomen
ipsius exprimitur. At maxime miramur, in Fragmento pervetusti Martyrologii ecclesie Turonen-
sis, quod Edmundus Martene in Thesaurò nova anecdotorum tomo 3 à col. 1587 vulgavit, Idibus Augusti annuam memoriam Rade-
gundæ virginis celebrari. An forte Martyrologus ille S. Rade-
gundem nostram confudit cum S. Rade-
gunde virguncula, filia sanctæ reginæ Bathildis, de qua Majores nostri ad diem xxvi Januarii simul cum
sanctâ sua matre egerunt? Etiam indicare potuit
aliam Rade-
gundem, quæ fortasse virgo perman-
sit, & de qua illustrissimus Bernardus Guidonis apud Labbeum nostrum in Nova Bibliotheca man-
uscriptorum librorum tomo 1 pag. 635 sic scri-
bit: Sancta Rade-
gundis, alia à Pictaven-
si, ibi-
dem apud Lobertiacum in Domino requiescit. Hæc beatum Martialem dicitur hospitio suscepisse, & domum suam dedisse; ut eam in ecclesiam
dedicaret. Hac occasione eruditos Gallos rogamus,
ut non graventur nos instruere de legitimo cultu,
gestis, die emortuali, aliisque spectantibus ad
illam Rade-
gundem, quæ in diœcesi Lemovicensi
quiescere traditur, & quam Castellanus in suo
Martyrologio universali non videtur novisse. De-
nique, ut ad rem præsentem redeamus, an hic
Martyrologi Turonen-
sis collector putavit, S. Rade-
gundem hodiernam in conjugio virginitatem
conservasse? Certè Dorganus in Menologio suo
Benedictino illam quorundam opinionem indicat,
dum hodie in elogio Sanctæ nostræ sic timide &
caute scribit: Dicitur virgo perman-
sisse. At sal-
tem supra allegatum Missale Ambrosianum &
antiquum Breviarium Mediolanense ejusdem ritus
S. Rade-
gundem nostram appellant matronam,
quod nomen virginibus tribui non solet. His adde
Breviarium Lemovicense, quod in festo S. Rade-
gundis ad diem XIII Augusti præscribit omnia de
communi nec virginis nec martyris, præter ea,
quæ hic sunt propria. Sed de hac re infra oppor-
tunior & amplior disputandi occasio occurret. Non
est necesse hic plures Martyrologiorum textus ac-
cumulare, quia de immemorabili hujus Sanctæ
cultu abundè constat ex allegatis annuntiationi-
bus ac ipsis antiquis Actis, de quorum scriptori-

B

C

bus variisque apographis jam nonnulla præmone-
bimus. AUCTORE
G. C.

4 Inter veteres Actorum auctores primo loco
recensendus est S. Fortunatus, qui ex Italia in
Galliam veniens, domicilium in Aquitania fixit,
& desiderio S. Radegundis obtemperans, sese ob-
sequiis ejus dicavit, ut ipse initio libri 8 indicat
his verbis:

Fortunatus ego hinc humili prece, voce, saluto:
Italiae genitum Gallica rura tenent.

Pictavis residens, qua sanctus Hilarius olim
Natus in urbe fuit, notus in orbe pater

Martinum cupiens voto Radegundis adhæsi,
Quam genuit cælo terra Toringa sacro.

Deinde lib. 11 carm. 4 sanctus hic poeta se vocat
agentem seu procuratorem ejusdem piissima Ma-
trona, dum S. Radegundem suo & Agnetis ab-
batisse nomine hortatur, ut nimium abstinentiæ
rigorem mitiget, & ad roborandum stomachum
nonnihil vini bibat:

Fortunatus AGENS, Agnes quoque versibus orant,
Ut lassata nimis, vina benigna bibas.

5 Præterea procurator ille satis innuit, se
prorsus occupari negotiis S. Radegundis (hanc
dulci matris nomine appellat) dum ad S. Ger-
manum episcopum Parisiensem, à quo evocatus
fuerat, lib. 8 carm. 2 sic scribit:

Emicat ecce dies, nobis iter instat agendum,
Debita perfolvens, emicat ecce dies.

Me vocat inde pater radians Germanus in orbe,
Hinc retinet Mater, me vocat inde pater.

Dulcis uterque mihi voto amplectente cohæsit,
Plenus amore Dei, dulcis uterque mihi.

Carior hæc animo, quamquam sit & ille beato
Carior * ille gradu, carior hæc animo.

Mens tenet una duos æquali calce viantes,
Ad pia tendentes mens tenet una duos.

Proficit alterutrum, quidquid bene gesserit alter
Unius omne bonum proficit alterutrum.

Sunt quia corde pares justus non ire recuso;
Obsequar ambobus, sunt quia corde pares.

Nec tamen hinc abeo, quamvis nova tecta videbo
Corpore discedo, nec tamen hinc abeo.

Hic ego totus ero, nec corde ac mente revellor,
Sic quoque dum redeo, hic ego totus ero.

Porrigeat arma mihi cælestia Mater eunti,
Ut sibi plus habeat, porrigat arma mihi.

6 Ex hoc carmine colligimus, tunc S. Fortu-
natum aliò missum fuisse ad peragenda quadam S.
Radegundis negotia, pro quibus sæpius itinera
suscepit, ut Browerus noster notat in Vita S. For-
tunati, scriptis ejus præfixa, ubi cap. 3 in rem
nostram sic de illo scribit: At Radegundis interea
negotiis sæpe interpellatus est: hæc enim regina,
cum mortalibus rebus valere jussis, propter suam
gratiam & regum atiniam potentiam nullius mu-
neris & conditionis non haberet potestatem, haud
rarè Fortunatum, nunc ad Francorum reges, mo-
dò ad episcopos sanctos, quoquoersum ab se di-
mittebat; atque in ejus sapientia & consilio plu-
rimùm sancta Femina acquiescebat. Id scilicet præ-
se non obscurè fert in epistola sua ad Gregorium
Turonensem, cum post Mufellam, Mofam, Axonam,
Sequanam, ait, se maxima transmississe
Aquitaniæ fluenta, Pyrenæis Julio mense nivosis
appropinquantem. Atque his peregrinationibus
quacumque susceptis, in amicitiam pervenit plu-
rimorum Gallix pontificum, cum jam antè re-
gum quoque gratiam & familiaritatem esset con-
secutus, nulla alia re, quàm probitate vita, &
elegantia ingenii, qua plerisque ceperat episco-
pos, studio virtutum pari, dignitate inferiore.

Nimi-

qui obsè-
quo S. Ra-
degundis
deditus,
E

* al. clarior

negotia hu-
jus curabat
F

AUCTORE
G. C.

Nimirum eo tempore Fortunatus erat clericus aut presbyter ecclesia Pictaviensis, ad cuius cathedram postea euectus est; qua postrema eius dignitas facile contra quosdam probari poterit ad diem XIV Decembris, quo Castellanus in Martyrologio suo Gallico illum inter Sanctos non temere recenset: nam eo die sub ritu duplici colitur in Officio proprio ecclesia Pictaviensis, cuius apographum habemus, & Andreas Saussayus in quadam appendice ad Martyrologium suum Gallicanum tomo 2 pag. 1252 affirmat, piissimum presulem illum in monasterio S. Cypriani extra muros Pictavienses in litanis ab immemorabili tempore inter ceteros Sanctos publicè invocatum fuisse.

7 Denique Fortunatus familiarissimus fuit S. Radegundi & S. Agneti, quam illa senior abbatissam monasterii constituerat, ut patet ex libro undecimo citati Operis, ubi variis carminibus exprimit tenerum suum affectum erga has sanctas feminas, quarum seniore suavi matris titulo ornat, & alteram amabili sororis nomine compellat. Quinimo vir innocuus propter hanc ipsam familiaritatem effugere non potuit maledicas detractorum linguas: nam animales quidam homines, qui non percipiunt ea, qua sunt Spiritus, hanc amicitiam malignè de flagitioso & carnali amore explicabant, ita ut pius poeta eodem libro undecimo, carm. 6, famam suam tuori coactus fuerit sequentibus versiculis:

Mater honore mihi, soror autem dulcis amore;
Quam pietate, fide, pectore, corde colo.
Cælesti affectu, non crimine corporis ullo,
Non caro, sed hoc, quod Spiritus opat, amo:
Testis adest Christus, Petro Pauloque ministris,
Cumque piis focis sancta Maria videt;
Te mihi non aliis oculis animoque fuisse,
Quam soror ex utero tu Titiana fores.
Acti uno partu mater Radegundis utroque
Visceribus castis progenisset, eram:
Et tamquam pariter nos ubera chara beatæ
Pavissent uno lacte fluente duos.
Heu mea damna gemo, tenui ne fortè fufurro
Impediant sensum noxia verba meum.
Sed tamen est animus simili me vivere voto,
Si vos me dulci vultis amore colli.

Ut hoc carmen facile intelligas, obiter observa, Fortunato fuisse germanam sororem, nomine Titianam, cui hic comparat S. Agnetem abbatissam, quam simili amore casto prosequatur. Matrem verò appellat S. Radegundem, quia hac Agnetem à teneris in Spiritu educaverat, & eodem modo se spiritualem S. Radegundis filium agnoscit, & Agnetem sororem suam nominat.

8 Ceterum hac omnia adduximus, ut eruditus lector clariùs videat, quantam fidem mereantur Acta S. Radegundis, qua familiarissimus ac intimus eius amicus conscripsit. Habemus autem diversa horum Actorum exemplaria, tum manuscripta, tum typis edita, quibus nomen Fortunati præfigitur, & qua nunc enumerabimus. Primò Gamansius, indefessus Societatis Jesu operarius, & sexcenties in Opere nostro propter singularia obsequia laudatus, misit ad nos elegans Actorum apographum, quod cum editione Suriana maxime convenit, & in quo videtur amanuensis liberius stylum mutasse. Sed cum negotiosus vir oblitus sit annotare, ex quo codice vel ex qua bibliotheca istud transcribi curaverit, postea in Annotatis manuscriptum hoc vocabimus anonymum, illudque prælo subjiciendum non censuimus. Anno Christi 1641 ab eodem strenuo Operis nostri adjutore accepimus aliud Vita egraphum, ex

Passionali Ms. pergameno monasterii Bodecensis in diocesi Paderbornensi desumptum, cuius stylus ab aliis manuscriptis & excusis exemplaribus discrepat, ut infra ad oculum patebit ex Annotatis, ubi speciminis loco proferemus prologum istius egraphi, quem curiosus lector cum prologo nostro poterit conferre.

9 Præterea Petrus Franciscus Chiffletius noster, edemus ex cui etiam ob præstita obsequia plurimum debemus, codice monasterii Cisterciensis, quam describi curaverat ex Ms. codice Vallis-Lucentis, quod monasterium ad Ordinem Cisterciensem pertinet, & in diocesi Senonensi situm est. Quamvis hoc apographum, quod idem officiosus vir cum aliis Mss. diligenter contulerat, interdum in constructione periodorum ab editione Mabilloniana differat, tamen in substantia plerumque cum illa concordat. Hoc apographum monasterii Cisterciensis cum aliis manuscriptis & impressis ejusdem Sanctæ Actis conferemus, & post hunc Commentarium typis vulgabimus, variantes alicujus momenti lectiones in margine notaturi. Si verò aliquid obscurum aut difficile occurrat, illud unà cum aliis observatione dignis secundum consuetudinem nostram in Annotatis explicabimus. Prius tamen in hoc Commentario prævio referemus nonnullas S. Radegundis virtutes ac laudes, quas idem Fortunatus carmine celebravit.

10 Post hunc biographum Baudonivia monialis coeva, & in multis oculata testis, vitam S. Radegundis litteris mandavit. Hæc autem lucubrationem Fortunati præ oculis habuit, & varia ab illo scriptore omissa per modum spicilegis collegit, ut ipsa in prologo suo indicat his verbis: Non ea, quæ vir apostolicus Fortunatus episcopus de Beatæ vitæ composuit, iteramus; sed ea, quæ prolixitate sui prætermisit. Hinc Surius & Mabillonius illam gestorum partem, quam Baudonivia posteris reliquit, librum secundum Actorum S. Radegundis appellant. Sed parum interest, quocumque nomine vocaveris istud monialis synchrona scriptum, quod exstat in iisdem apographis supra assignatis, & de quo proinde idem judicium ferendum est, quod de variis Fortunati egraphis superius tulimus. Quare hanc Baudonivia lucubrationem etiam edemus ex Ms. codice Vallis-Lucentis, in quo post prologum expressi sunt veterum capitum tituli, qui in omnibus aliis exemplaribus nostris desiderantur. Verùm cum utraque hæc Vita pars conscripta sit scabro ac difficili stylo, quem tamen propter venerandam antiquitatem mutare aut mollire non licet, ei subjungemus Acta ejusdem Sanctæ, qua venerabilis Hildebertus ex Fortunato & Baudonivia post annum 1197 collegit, alio ordine disposuit, ac plerumque clariore phrasi expressit. Hæc autem recudemus ex Operibus venerabilis Hildeberti præsulis Cenomanensis, & postmodum archiepiscopi Turonensis, qua D. Antonius Beaugendre Benedictinus non ita pridem Parisiis edidit, ac notis illustravit.

11 Denique S. Gregorius Turonensis, qui exsequias S. Radegundis presentia sua cohonestavit, inter coevos hujus Sanctæ biographos quodam modo numerari potest: etsi enim vitam ejus ex pro-fesso non scripserit, tamen de quibusdam illius gestis sepe meminit, & quadam instrumenta authenticæ, ad ipsam spectantia, posteritati conservavit, quibus in hoc Commentario opportunè utemur. Non commemoramus hoc loco Vulturnum Boëtium, qui in Vita S. Juniani abbatis Sanctam nostram

eique familiarissimus erat,

B

E

C

F

Vitam illius scripsit, quam, omissis aliis apographis,

& S. Gregorius Turonensis quædam gesta sepe meminit, & quadam instrumenta authenticæ, ad ipsam spectantia, posteritati conservavit, quibus in hoc Commentario opportunè utemur. Non commemoramus hoc loco Vulturnum Boëtium, qui in Vita S. Juniani abbatis Sanctam nostram

A nostram egregie laudat, nec alios auctores suppares, qui de gestis ejusdem obiter mentionem faciunt. Nihil etiam hic dicimus de Petro Equilino, & Bonino Mombratio, qui Vitam S. Radegundis collectionibus suis Latine inseruerunt. Sed nescio quid Mombratio in mentem venerit, dum Actis Sanctæ titulum virginis & martyris præfixit: licet enim aliqui scriptores putaverint, eam permansisse virginem, quemadmodum infra ostendemus, nemo tamen illam titulo martyris exornavit. Multo minus hic singillatim recensendi sunt illi interpretes, qui Acta S. Radegundis vernaculè ediderunt. Si tamen hi alique recentiores biographi à veritate aberraverint, eos data occasione in viam reducemus.

§ II. Sanctæ patria, regium stemma, occasio captivitatis, migratio in Galliam, & conjugium cum Clotario rege.

B
In Thuringia, Germaniæ regione,

HÆc Sancta patriam habuit Thuringiam, amplam ac passim notam Germaniæ provinciam, quæ adhuc hodie præscum nomen retinet; sed olim latius extensa fuit, ut plerique geographi notant, & facile colligi potest ex Gregorio Turonensi, qui in Historia Francorum lib. 3 cap. 4 eandem regionem in plura regna dividit, & ibidem ad rem nostram ita scribit: Porro tunc apud Thoringos, tres fratres regnum gentis illius retinebant, id est Badericus, Hermenefridus, atque Bertharius. Denique Hermenefridus Bertharium fratrem suum vi opprimens, interfecit: is moriens Radegundem filiam orphanam dereliquit; reliquit autem & alios filios, de quibus in sequentibus scribemus. At Gregorius circa alios Bertharii regis filios, de quibus se infra scripturum spondet, promissi sui immemor fuit, ut Hadrianus Valesius lib. 7 Rerum Francicarum sive tomo 1 istius eruditi Operis pag. 365, & nuper Joannes Georgius Eckardus tomo 1 Commentariorum de rebus Franciæ Orientalis lib. 4 num. 9 ante me observarunt: nam sanctus ille scriptor postea tantum mentionem facit de solo S. Radegundis fratre, sive uno Bertharii filio, quem jussu regis Clotarii nefarie in Gallia occisum fuisse testatur.

ex regio stemmate

13 Interim ex his constat, Sanctam nostram in Thuringia ex regio stemmate ortam esse, quod Fortunatus non tantum in Actis infra edendis, sed etiam in carmine ad Artachin confirmat, ubi S. Radegundem desilentem excidium patriæ & mortem suorum consanguineorum ita inducit: Post patriæ cineres & culmina lapsa parentum,

Quæ hostili acie terra Thuringa tulit.
Si loquar infausto certamine bella peracta,
Quas prius ad lachrymas femina rapta trahar?
Quid mihi flere vacet pressam hanc funere gentem?
An variis vicibus dulce ruisse genus?
Nam pater antè cadens, & avunculus inde secutus,
Triste mihi vulnus fixit uterque parens.
Restiterat germanus apex; sed forte nefanda
Me pariter tumulo pressit arena suo.

nata est Sancta,

14 Insuper poeta ille in libro singulari de excidio Thuringiæ & sæpius alibi eandem Sanctæ patriam ac nobilem cum regibus Thuringicis consanguinitatem disertè expressit. Dum igitur episcopi quidam Gallia in epistola, inferius produ-

Augusti Tomus III.

cenda, tribuunt S. Radegundi patriam fere communem cum S. Martino, aut geographiam ignorarunt, aut lato admodum loquendi genere usi sunt, cum ex vetustissimis monumentis constet, S. Martinum in Pannonia natum fuisse. Dum vero Gundovaldus apud Gregorium Turonensem in Historia Francorum lib. 7 cap. 36 S. Radegundem cognominat Pictavam; non a patria ipsius, sed à diuturna commoratione in urbe Pictaviensi, istud cognomen desumit. Sed hætenus non intelligimus, cur Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 566 apud nos num. 43 eandem appellet virginem ex Burgundiæ regibus oriundam, nisi forte eminentissimus Annalista putaverit, olim bellicosos istos Germania incolas promiscuè cum Thuringis habitasse; priusquam occuparent illam Galliarum partem, cui Burgundia nomen indiderunt. Etsi Germaniam, teste Procopio lib. 1 Rerum Gothicarum, haud procul à Thoringis Burgundiones, ad Austrum versus, incolebant, tamen videtur fuisse natio à Thuringis diversa. Quidquid sit de hac opinione, quam operosius discutere non vacat, nunc exponenda est occasio, quæ S. Radegundis in Galliam migravit.

AUCTOR B
G. C.

15 Gregorius Turonensis lib. 3 Operis proxime citati cap. 7 causam istius migrationis explicat his verbis: Post Theudericus non immemor perjurii Hermenefridi regis Thoringorum, Chlothacharium fratrem suum in solatium suum evocat, & adversum eum ire disponit, promittens regi Chlothachario partem prædæ, si ei munus victoriæ divinitus conferretur. Deinde recitata Theodorici exhortatione, qua Francos ad vindicandam injuriam excitavit, narrationem suam ita prosequitur: Quod illi audientes, & de tanto scelere indignantes, uno animo eademque sententia Thoringiam petiverunt. Theudericus autem Chlothacharium fratrem suum & Theudebertum filium in solatium assumens, cum exercitu abiit. Thoringi verò vententibus Francis dolos præparant: in campo enim, in quo certamen agi debebat, fossas effodiunt, quarum ora, operata denso cespite, planum assimilant campum. In has ergo foveas, cum pugnare cœpissent, multi Francorum equites corruerunt, & fuit eis valde impedimentum; sed post cognitum hunc dolum observare cœperunt. Denique cum se Thoringi cædi vehementer viderent, fugato Hermenefrido rege ipsorum, terga vertunt, & ad Onestrudem fluvium (hic amnis Thuringia hodie dum ab incolis vernaculè Anstrut vocatur) usque perveniunt; ibique tanta cædes ex Thoringis facta est, ut alveus fluminis cadaverum congerie repletur, & Franci, tamquam per pontem aliquem, super eos in litus ulterius transirent.

E
quam Clotarius prius rex;

16 Patratà ergo victorià, regionem illam capessunt, in suam redigunt potestatem. Chlothacharius verò rediens, Radegundem filiam Bertharii secum captivam abduxit, sibi que eam in matrimonium sociavit; cujus fratrem postea injustè per homines iniquos occidit. Illa quoque ad Deum conversa, mutata veste, monasterium sibi infra Pictavensem urbem construxit, quæ orationibus, jejuniis, vigiliis atque eleemosynis prædita, in tantum emicuit, ut magna in populis haberetur. Witichindus monachus Corbeiensis, qui seculo decimo floruit, apud Meibomium tomo 1 Rerum Germanicarum pag. 630 & sequentibus aliam hujus belli Thuringici causam memorat, resque eo tempore gestas diversis episodis exornat. Sed eruditissimus Eckhardus in Commentariis Franciæ Orientalis tomo 1 pag. 56, sive lib. 4

F
Thuringis bello super-ratis;

G

num. 8.

AUCTORE
G. C.

num. 8 recte monet, Witichindum magnam narrationis suae partem ex cantilenis Saxonibus accepisse, & falsa veris immiscuisse. Quare potius fidem adhibemus Gregorio Turonensi, qui eodem seculo, quo haec in Thuringia circa annum Christi 529 vel 530 contigerant, historiam suam conscripsit.

in Galliam
abduxit,

17 Hadrianus Valesius lib. 7 rerum Francicarum sive tomo 1 istius Operis pag. 359, consuetaria hujus belli Thuringici breviter narrat, & simul supra relatum Gregorii Turonensis textum sic explicat: Cæsis ad Onestrudem Toringis, Herminafrius rex cum paucis fugâ salutem petiit, atque in munitam sese urbem cum conjugē & liberis contulit. Franci autem victores, agris igne & ferro vastatis, & depopulata regione, magnum hominum numerum in servitutem abduxere. Gregorius Turonicæ ecclesiæ episcopus Toringiam tum captam & in Francorum potestatem redactam dicit: quod si verum est, ita intelligi debet, ut non omnis Toringia, sed pars ejus à Theodorico Francorum rege post victos Toringos armis occupata fuerit, cum Herminafridum Toringorum regem fugâ mortem evasisse, muris munitæ urbis se inclusisse, nec in Francorum manus venisse constet. Regiam quidem sedemque regum Toringorum (sive ea Erpfesfurtum, sive alia urbs fuit) tum à Theodorico & Chlotario Francorum regibus captam fuisse, ex eo judicari potest, quod Chlotarius, cui ex pacto pars prædæ debebatur, Bertharii Toringorum regis filium, filiamque nomine Radegundim, qui in aula Herminafridi patris sui educabantur, captivos abduxit, nisi adolescentulum & virgunculam cum patruo profectos ad bellum, ibique captos esse credimus.

Et postea a
tate nubilem
thoro suo adscivit.

18 At quocumque modo aut loco (id enim parum vel nihil nostrâ interest) S. Radegundis cum fraterculo suo capta fuerit, ex antiquis monumentis liquet, eam tunc adhuc fuisse puellulam, adeoque diversis longè annis contigisse illa omnia, quæ Gregorius sine ulla temporum distinctione conjungit. Hinc Coitius in Annalibus Francorum gesta Sancta variis annis affigit, & captivitatem ipsius ad annum Christi 529 num. 3 narrat his verbis: Clotarius, bello Thuringico nondum confecto, Sueffionem rediens, Radegundem Bertharii quondam regis, quem Hermentfredus frater interemerat, filiam adhuc parvulam secum captivam abduxit, eamque in agro Viromandensi apud Atheias villam educari iussit, ubi facta est litterata ex barbara, desiderioque martyrii succensa est, & graves persecutiones à domesticis passa, singularem patientiam exercuit, ut Fortunatus in ejus Vita scribit. Deinde hic chronologus matrimoniam ejus cum rege Clotario in iisdem Annalibus ad annum Christi 538 num. 78 sic refert: Hoc anno Clotarius rex, cujus uxor Chunsena, Chramni mater, obierat, Radegundem duxit. De nuptiis Radegundis breviter admodum differit Gregorius, copiosius Fortunatus; uterque absque ulla temporis nota. Sed ut Radegundis ante hunc annum haud nupsit, si vera sunt ea, quæ de duabus prioribus Clotarii conjugibus Indegunde & Chunsena retulimus, ita nec seriùs à Clotario adscita est in uxorem: nam sexto post nuptias anno diaconissa ordinata est ab episcopo Medardo. Verùm circa seriem uxorum & concubinarum, quas rex Clotarius habuit, occurrunt diversæ historicorum sententiæ, quas jam allegabimus.

19 Gregorius Turonensis in Historia Franco-

rum lib. 4 cap. 3 aliquas recenset hoc modo: D Chlothacharius denique ipse rex de diversis mulieribus septem filios habuit, id est de Ingunde Guntharium, Childericum, Charibertum, Gunthramnum, Sigibertum, & Chlotfindam filiam. De Aregunde verò sorore Ingundis Chilpericum. De Chunsena habuit Chramnum. Sanctus ille scriptor in Historia Francorum epitomata num. 47 similia repetit, postquam ibidem num. 37 aliam retulerat his verbis: Chlotarius uxorem Chlodomeris, nomine Guntieucham; uxorem duxit. Deinde num. 50 ejusdem Historia epitomata adhuc alteram sic addit: Ipsoque anno Theudebaldus obiit, regnumque ejus Chlotarius accepit, copulans Waldetradam sibi uxorem. Gregorius de his duabus mulieribus etiam agit in ipsa Francorum Historia, ubi lib. 3 cap. 6 priorem distinctionem ita indicat: Nec mora Chlothacharius uxorem germani sui, Guntheucam nomine, sibi in matrimonium sociavit. Posterioris verò mentionem facit lib. 4 ejusdem Historia cap. 9, dum de morte Theudebaldi ibi sic scribit: Qui paulatim decidens, septimo regni sui anno (Rainartius in margine hunc septimum regni Theudebaldiani annum cum anno Christi 555 componit) mortuus est, regnumque ejus Chlothacharius rex accepit, copulans Vuldetradam uxorem ejus strato suo: sed increpitus à sacerdotibus, reliquit eam, dans ei Garivaldum ducem, dirigenque Arvernis Chramnum filium suum.

20 Ex dictis nondum certò scimus, quomodo hæc Sancta Clotarii uxor fuerit S. Radegundis: nam laudatus Valesius lib. 8 Rerum Francicarum pag. 467 & sequente romi 1 plerasque illas mulieres enumerat hoc ordine: Chlotharius Radegundim primam, filiam Bertharii Toringorum regis, bello captam matrimonio sibi adjunxit, quæ postea regium insigne sacro velamine mutavit, & virtutum ac sanctitatis famâ non Galliam ac Europam modò, sed etiam transmarinas provincias implevit. Deinde Ingundem duxit uxorem, ac unicè dilexit, feminam optimam, & à fastu alienissimam, quæ virum, DOMINUM SUUM, se ANCILLAM EJUS appellare consueverat. Ex ea Chlotarius liberos tulit Guntharium, & Childericum, quibus ambobus superstes fuit, Charibertum, Gunthramnum, Sigibertum & Chlodofindam, quæ Alboino regi Longobardorum nupsit. Idem ex Haregunde tertia uxore suscepit Chilpericum: ex Chunsena, quam quidam Chunsenam, alii Guntindim vocant, Chramnum genuit. Auctor libri de Vita Confortiæ virginis quamdam præterea Clotarii regis filiam scribit in aula Sigiberti fratris sui ætatem egisse. Haregundim Ingundis reginæ sororem fuisse Gregorius prodit, de qua collocanda Ingundim cum viro sermonem habuisse; illum, eam rem sibi curæ fore pollicitum, in villam ad Haregundim venisse, factisque nuptiis, ut erat naturâ in Venerem pronus, qualem optasset conditionem puellæ repertam, sibi que opibus & prudentia ceteris omnibus sine dubitatione præstanti Haregundem connubio junctam esse, uxori renuntiavisse; ex eo tempore duas simul sorores Chlothario nuptas fuisse. Eckhardus in Commentariis de rebus Franciæ Orientalis tomo 1 pag. 89, seu lib. 7 cap. 14 eandem Valesii seriem secutus est, & his uxoribus aut concubinis subjungit Waldetradam, de qua superius ex Gregorio obiter mentionem fecimus.

21 Hanc uxorum seriem aliter ordinant quidam genealogi, inter quos Antonius Albizius in Stemmatis principum Christianorum fol. 1 sic habet:

D Inter varias
Clotarii
conjuges
aut concu-
binas,

E

hæc Sancta
ab aliquibus
histori-
cis prima

F

ab aliis or-
dine quar-
ta,

A *habet* : Clotarius primus præter liberos , quorum in stemmate hoc Merovingico mentio fit , habuit etiam filiam Blithildim nomine , quam nuptum dedit Ansberto pronepoti Clodionis criniti , natam ipsi ex Cauffona : multas namque uxores habuit , quarum prima Ingunda , ex qua nati sunt Gontherus , Childericus , Gontramus , Sigibertus , Aribertus qui & Cherebertus , Clodomira. Secunda Arregunda , ex qua Chilpericus. Tertia Cauffona , de qua supra. Quarta Radegunda , Bertheri Thuringi regis filia , & quinta Waldraha proneptis , Theobaldi vidua. *Quod hic de Blithilde , tamquam Clotharii filia dicitur , id Valesius lib. 8 Rerum Francicarum , & Eckhardus in Commentariis Francia Orientalis lib. 7 cap. 15 inter fabulas numerant , & solidis argumentis refellunt. Porro hic vides , S. Radegundem collocari inter uxores Clotarii quarto loco , quam Valesius supra in ordine primam constituerat.*

Et etiam tertiam aut quintam istius principis uxorem statuitur.

B Denique alii scriptores Galli eandem Sanctam post uxores & concubinas Clotarii tertio aut quinta loco ponunt. Certè Bouchetus in Annalibus Aquitaniae parte 2 cap. 4 seu pag. 69 illam ordine quintam recenset , & matrimonium ipsius cum Clotario usque ad annum Christi 551 differt. Sed haud dubie in hac chronologia sua fallitur : cum enim S. Radegundis anno Christi 529 , quo circiter in Galliam abducta est , haberet octo aut novem annos , & Clotarius tantummodo nubilem ipsius aetatem expectaret , longè probabilior est Cointii sententia , qui nuptias illas anno Christi 538 affigit. Ceterum de ordine ac tempore harum nuptiarum operose non disputabimus , si nobiscum admittas , matrimonium S. Radegundis cum rege Clotario legitimum fuisse : nam propter rationes paragrapho sequente allegandas probabilius putamus , precedentia Clotarii conjugia non fuisse valida , vel legitimam ipsius uxorem jam obiisse , quando S. Radegundem duxit. Verum ex ista opinione nostra oritur quadam intricatissima difficultas , quam jam utcumque dissolvere conabimur.

§ III. Difficultates quædam circa divortium Sanctæ cum rege Clotario , & diaconalem illius consecrationem.

Sancta post sex matrimonii annos ,

P *Lerique scriptores asserunt , S. Radegundem cum rege Clotario per sex annos more conjugali vixisse , quibus assentitur Cointius , dum in Annalibus Francorum ad annum Christi 544 num. 94 sic differt : Hoc anno Radegundis regina , quam sex dumtaxat annis cum Clotario rege vixisse multi scribunt , facta est diaconissa. Qui breve temporis intervallum à Radegundis adventu in Franciam , sive ab anno Christi quingentesimo vicesimo nono , usque ad ejusdem Radegundis nuptias collocant , non advertunt , hoc calculo detrudere se plurimum laudi piæ feminæ , quam innuunt scorti , non uxoris , loco ab adultero rege habitam , quia Ingundis legitima Clotarii uxor in vivis tunc erat , & marito Sigibertum filium peperit anno Christi quingentesimo tricesimo quinto. Vitam Clotarii quò attentius intueor , eò magis adducor , ut credam Radegundem ab illo rege ductam in uxorem fuisse anno Christi quingentesimo duodequadragesimo , ab eoque post sexcentium recessisse anno Christi quingentesimo quadragesimo quarto : nam Clotarius tres legitimas*

Augusti Tomus III.

habuit conjuges , primò Ingundem , quæ anno AUCTORE Christi quingentesimo tricesimo quinto superstes G. C. adhuc vivebat ; deinde Chunfenam , postremò Radegundem , quæ nuntium seculo remisit , priusquam Medardus Noviomenfis episcopus moretetur.

24 Mabillonius in Annalibus Benedictinis hanc circa an-Cointii chronotaxim sequitur , & ibidem lib. 5 num Christi cap. 21 sive tomo 1 pag. 123 istud S. Radegundis divortium ita narrat : Chrothaldis decessum (hæc erat Chlodovei vidua , quæ anno Christi 544 obiit) non longo intervallo excepit Radegundis itidem reginæ secessus in urbem Pictavorum. Hæc Bertharii Toringorum regis filia , Francis victoribus , Chlothario Sueffionum regi forte obtigit pænè infans , dein apud Atteias , pagi Viromandensis regiam ad Suminam villam , educata , dum regio thalamo habilis redderetur. Cum præter votum regi nupisset , monacham potius agebat , quam reginam , de nocte è regio cubili se ad orandum subripiens , & in Quadragesima jugi ciliicio ad carnem utens , quod ipsi religiosa quædam sanctimonialis , re ac nomine Pia , suppeditabat. Hinc durius identidem à sponso tractabatur. Quæ res seculi fugam ei facile persuasit , jam à conjugii vinculis alienæ. Accessit germani ejus fratris interitus , cujus auctor Chlotharius , qui eum pariter captivum in Franciam abduxerat.

E *25 Hinc dolori ac tædio cedens Radegundis , secessum meditat : ideo Noviomagum accedit ad beatum Medardum episcopum , vehementer obsecrans , ut se Domino consecraret. Abnuvit ille , obtendens Apostoli interdictum , ne , quæ ligata conjugio est , ejus solutionem tentet. Ad hæc interminabantur proceres , ne pontifex eam velaret , quæ solenni more nupisset regi. Hæc verò mox in sacrum ingressa , monachica veste se ipsa induit ; sicque induta processit ad altare , episcopum sic allocuta : Si me consecrare distuleris , plus hominem reveritus quam Deum , erit qui animam abs te meam exigat. Quibus ille verbis , haud secus ac tonitruo concussus , sive serid , sive ex composito id factum sit , MANU SUPERPOSITA CONSECRAVIT DIACONAM , ait Fortunatus , qui postea rem explicans , ait , eam à sancto Medardo consecrante velatam fuisse. Ergo veli susceptione monacha facta est , manuum impositione diacona. Ita ille ex antiquis Actis , in quibus Fortunatus infra apud nos num. 10 disertè asserit , proceres regios sancto Medardo obstiisse , ne velaret regi conjunctam , ne videretur sacerdoti , ut præsumeret principi subducere reginam , non publicanam , sed publicam. Hic loquendi modus innuit , matrimonium S. Radegundis cum Clotario fuisse legitimum , de quo Fortunati testimonio postmodum juverit meminisse.*

cum Clotario facit divortium ,

F *26 Interea audiamus difficultates , quas laudatus Mabillonius in Annalibus Benedictinis cap. 22 ejusdem libri quinti huic divortio opponit in hunc modum : Mirari subit , cur Radegundis à viro discesserit. Occasionem vidimus , necem fratris ; at consensum regis non videtur impetrasse ante recessum , tametsi sex minimum annos cum Chlothario vixerat more conjugali. An verò eam citra consensum regis velaturus fuisset Medardus , regularum ecclesiasticarum sciens ; aut etiam consentiente rege , nisi rex ipse cælibatum professus fuisset , quem certè postea non servavit ? An forte episcopi , si quid hac in re peccatum esset contra leges , dissimularunt propter verecundiam regis ? Quosdam id fecisse , facile crediderim ; ut nullus restiterit , ægrè assenserim. Carolus Cointius*

AUCTORE
G. C.

tius putat, Radegundem, annuente rege Clothario, Noviomagum profectam fuisse, atque accessum regis accessisse, antequam velaretur. Alterum ex altero probat; nempe quod, teste Fortunato, DIRECTA A REGE, VENIENS AD BEATUM MEDARDUM, SUPPLICAT INSTANTER. Verum si rex consenserat, cur reclamant proceres? Cur Medardo tergiversanti, & Apostoli obtendenti interdictionem, Radegundis non opponit regis consensum?

Et invidias
difficultates
opponit,

B

27 Equidem Baudonivia, quæ librum de Vita Radegundis secundum scripsit, quodam modo huic sententiæ favet, ubi ait, Radegundæ in villa Suaëdis commorante, sparsum fuisse rumorem de regis poenitentia, qui talem & tantam reginam PERMISSISSET à latere suo discedere. At reponi potest, permissum hunc accessisse, velatâ jam reginâ. Locus sanè lubricus ac difficilis. Radegundis à rege discessum ea tantum ratione probat Fortunatus, quod ejus frater à rege cæsus fuisset INNOCENTER, id est absque ulla causa, adeo ut prorsus innocens & culpa vacuus esset. Et quoniam, inquit Fortunatus, frequenter aliquâ occasione, divinitate prosperante seu obsecundante, casus cedit ad salutem; ut hæc religiosus viveret, frater interficitur innocenter. Quod subdit idem auctor, DIRECTA Igitur a rege, veniens ad beatum Medardum Noviomago, perinde est, ac si diceret PROfecta a rege. Cædes ergo illa discessionis causa fuit, non planè iniqua, sed non sufficiens ad solvendum vinculum conjugale. Nodum hunc solvere videtur collecta, quam vocant, in ejus Officio antiquitus recitari solita, in qua Radegundis regali in folio virginittatis decorem conservasse dicitur. At parum veri simile, id servari potuisse per sex minimum annos cum tali conjugio, qui vitæ non admodum continentis fuit. Sed hæc viderint theologi; res nostras prosequamur. Sic eruditissimus ille Benedictinus scriptor hunc nodum stringit, atque solvendum relinquit. Quapropter tentemus, utrum hæc intricata difficultas nullo modo dissolvi possit.

quæ solvi
possunt, si
dicamus
Sanctam in
conjugio
virginitatem
servasse;

C

28 Nobis maxime placeret conservata S. Radegundis virginitas in conjugio, quæ in collecta incertæ ætatis legitur, & quam F. Jacobus Philippus Bergomensis in Opere de claris mulieribus cap. 149 confidenter asserit his verbis: Radegundis Franciæ regina, & insignis virgo fuit, . . . cujus patriam cum Lotharius Francorum rex debellasset, . . . sibi ipsi virginem in conjugem assumpsit. At rex cum animadverteret suæ novæ sponsæ virginitatis integræ propositum, ejus precibus permotus, eandem intactam reservavit virginem. Sed contra hanc opinionem, cui recentiores nonnulli auctores sine accurato examine leviter subscribunt, tot tantaque militant argumenta, ut nos iis refutandis impares fateri cogamur: nam incontinentia Clotarii regis, quæ ab historicis passim proditur, vix sinit dubitare, quin mulierosus ille princeps consummaverit matrimonium cum formosa virgine, quam jam per multos annos thalamo suo destinaverat, ac statim in ætate nubili uxorem duxerat. Testimonio autem virginitatis, quod ex veteri collecta incertæ ætatis adfertur, opponimus auctoritatem antiqui Breviarii Mediolanensis, quod juxta ritum S. Ambrosii dispositum est, & in quo ad diem xi Augusti ante quatuor collectas sive orationes proprias ponitur sequens rubrica: In sancta Radegunda quæ deficiunt, require de una matrona. Missale Ambrosianum, quod § 1 hujus Commentarii citavimus, eundem matronæ titulum huic Sanctæ tribuit, & similem

rubricam præscribit.

D

29 Præterea ipse Fortunatus synchronus videtur huic opinioni obscure contradicere, quando in Actis S. Radegundis apud nos num. 5 scribit; illam sub prætextu humana necessitatis surrexisse nocturno tempore, cum reclinaret eum principe, & tunc corpus suum variis cruciatibus affixisse. Certe venerabilis Hildebertus, qui ex eunte seculo XII vel in eunte XIII vitam S. Radegundis ex Fortunato & Baudonivia collegit, jam assignatum Fortunati textum, tamquam virginittati ejus contrarium intellexit, & eundem infra in Actis num. 11 exponit hac paraphrasi: Nam de confortio thori quid loquar? Ad quod ipsa semper ideo accessit, ut maritum lucrifaceret, non ut lenocinantem expleret voluptatem: quippe ne fathana maritum tentaret, marito debitum solvit, non exegit. In quo si quidquam vel ejus gratiâ vel voluptatis admixtione peccatum est, statim non lacrymis tantum, sed & multo corporis cruciatu delere properavit: fingens enim causam, qua surgeret, hispidum pavimento superponebat cilicium; cui nuda tamdiu inhærebat, quousque percussis frigore medullis, penè spiritum exhalaret. Sic Regina pariter & conjugio deferens & pudorem conservans, nec maritum reverentiâ defraudavit, nec libidine bonum minuit nuptiarum. Ex his verbis liquet, matrimonium S. Radegundis cum Clotario non ratum duntaxat, sed etiam consummatum fuisse, ut theologi loquuntur.

E

30 Quinimò hæc Hildeberti sententia fuit adeo communis, ut nonnulli scriptores perperam asseruerint, Clotarium ex Radegunde liberos suscepisse, quemadmodum Bernardus de Girard in Historia generali regum Francorum tomo 1 pag. 48 testatur. Hinc etiam Scevola & Ludovicus Sammarthani fratres in Historia genealogica familie Francicæ lib. 3 cap. 8 sive tomo 1 pag. 117 rejiciunt Paradinum, qui S. Radegundi aliquas proles tribuit. Verosimiliter Paradinus ille aliterve ejusdem singularis opinionis assertores Radegundem temere pro Ingunde vel Arregunde acceperint, quandoquidem omnes fere reliqui auctores consentiunt, S. Radegundem nullos Clotario liberos peperisse. Sed etiam si sancta Mariona nullam prolem ediderit, tamen ex hoc nihil pro virginitate ipsius concludi potest: nam Vulfinus Boëtius, qui diu ante venerabilem Hildebertum sub imperio Ludovici Pii floruit, nullos etiam liberos S. Radegundi tribuit, & nihilominus virginitatem ejus inspicari videtur, dum in Vita S. Fumiani abbatris ad hanc diem illustrata, de nuptiis ejusdem Sanctæ sic scribit: At ubi ventum est ad puellares annos, & fieret ætate nubilis & apta nubendi, complexibus regis sociata est, & nuptiali obsequio peracto, carissima conjux effecta est, quam tanto amore dilexit, ut nihil præter illam se habere aliquoties fateretur. Sed illa beatissima . . . non multo post tempore, relicto regali thoro, tota se Deo & mente & corpore consecravit. Similia tradit antiquus scriptor in Actis S. Carilefi, quæ ad diem primam Julii edidimus, ubi apud nos tomo 1 istius mensis pag. 91 ad rem nostram hæc habet: Clotharius Radegundem, natione Turingam, pietatis insignitam moribus, sibi adscivit reginam; quæ postea, exactis in ejus copula aliquot annorum circulis, Pictavem petiit. His veterum biographorum phrasibus, ni vehementer fallimur, matrimonium consummatum indicatur.

F

31 Fuverit denique hæc de re differentem audire Theophilum Raynaudum nostrum, qui in Titulis

A *eamque Theophilus Raynaudus noster*
titulus cultus specialis Sanctorum puncto 14 num. 2, sive in Hagiologia Lugdunensi pag. 577 & sequente contra quemdam neotericum hujus virginittatis assertorem ita disputat: Quod hactenus recensitis conjugibus simul ac virginibus Josephus de Monteil lib. 1 de ejus Vita cap. 7 magno studio accenset sanctam Radegundem, Clotarii quondam Franci conjugem, postea Pictavis monialem; sigrè suadet. Neque verò id sanctæ illius Regine decus obvoluturi videntur silentio; qui in eâ exornanda navi fuerunt; Fortunatus libro uno de ejus Vita, & lib. 8 ac 11 Carminum, Gregorius Turonensis lib. 9 Historiæ cap. 2 & 39, & libro de Gloria confessorum cap. 106, Sigebertus in Chronico anno 557; Vincentius in Speculo historiali lib. 21 cap. 79, 80 & 85; Trithemius lib. 3 de Viris illustribus Ordinis S. Benedicti cap. 30. Hi & alii bene multi sanctam feminam à contemptu seculi & ab accuratione in Dei obsequio eximie celebrant, nemo à virginitate in conjugio, cuius illi retinendæ potestatem fecisse Clotarium, hominem mulierosum, nemine suffragante, nunc primum proditur.

B *diversis responsionibus refellit.*
 32 At aliquoties reperitur denominata VIRGO, jam monialis. Annuo; sed eo sensu, quem trado libro De sobria frequentatione alterius sexus cap. 7, pag. 203. Nimirum quia calcata regia sublimitate, accenseri voluit monialibus sive virginibus sacris: qua eadem ratione aliæ ibidem annotatæ, quæ viris adhæserant, & virginitatis in conjugio naufragium fecerant, VIRGINES denominatæ leguntur. Baronius anno DLXVI nuni. 29 sanctam Radegundem vocat VIRGINEM BURGUNDAM, attendens ad tempus ante nuptias. Itaque perperam in hanc rem adducitur. Urgetur præterea, votum virginitatis à Radegunde emissum jam à prima ætate, quod votum conjugii consummatio sacrilegè temerasset. Sed hic obex legitima dispensatione aut irritatione potuit tolli. Demum adducitur integritas corporis, quod, referato tumulo, post annos octingentos ac duodeviginti & menses novem ac dies tredecim, repertum est profus incorruptum, ac mirè fragrans, quæ videtur fuisse purissimæ ac illibatæ virginitatis tessera; non minus, quàm annulus monasticus, quem Joanni Biturigum principi è regio sanguine, auferre tentanti, renuit concedere, permiffa extractione annuli regii, cum quo item sepulta erat. Non est tamen nota certa virginitatis, incorruptio corporis, quamvis ut plurimum ita contingat; qua de re Tractatu de incorruptione cadaverum. Annulus item conferebatur omnibus monialibus, tamen viduis, ad notandum, quod fierent sponsæ Christi; cui quæ adjungitur, etiam si prius corrupta, efficitur virgo juxta sanctum Chrysostomum in sensu alibi exposito circa sanctam Olympiadem. Videtis de hoc monialium annulo Antiquitates monasticas Nebridii à Mundelhein, epistolâ 121; quem latuit hoc exemplum sanctæ Radegundis. Regina itaque sanctissima, aliis ornamentis fulgentissima, non videtur satis solidè nunc primum à servata virginitate per totam vitam celebrari. Omnibus mature expensis, cum Raynando consentimus, & sententiam de virginitate S. Radegundis, quæ nobis vix ullo modo probabilis apparet, sequi non audemus, tamen defensores illius propositam difficultatem facilius possint effugere. Jam videamus, an intricatum istum Mabillonii nodum aliter dissolvere nequeamus.

33 *Jacobus Longuevallius noster, qui Historiam ecclesie Gallicana nuper eleganti stylo vernaculo in lucem dedit, ac eruditissimis notis illustra-*

vit, tomo 2 istius Operis pag. 454 seu lib. 6 ad annum Christi 540, memoratam divortii diffcultatem breviter in notis attingit, & ibidem effugium quoddam assignat: postquam enim implexum Mabillonii nodum paucis proposuerat, per modum interrogationis indicat; non improbabili- ter dici posse, quod S. Medardus peritus legum ecclesiasticarum judicaverit; matrimonium illud esse illegitimum & invalidum, quia Clotarius adhuc plures uxores habebat viventes; quando S. Radegundem duxit. At inde sequitur, Sanctam nostram diu in concubinato aut adulterio vixisse: ipsam namque latere non poterat, quod legitima Clotarii regis uxor adhuc viveret, & polygamia esset illicita, ne quis in hac re innocuam facti aut juris ignorantiam prætendat. Præterea si S. Medardus matrimonium illud judicaverit invalidum, cur statim non annuit huic necessaria separationi, quam S. Radegundis instanter petebat? Cur tam justo Sanctæ desiderio obstiterit ille, qui potius eam debuisset hortari, ut quamprimum illicitam istam cum rege adultero conjunctionem abrumperet? Cur denique idem præsul, teste Fortunato infra apud nos num. 10, memor Apostoli dicentis; Si qua ligata sit conjugii, non quærat dissolvi, differabat Reginam, ne veste tegetet nonacham? Si legitima Clotarii uxor adhuc vivebat, quando rex ille S. Radegundem thalamo suo sociavit, quid huc facit præceptum Apostoli, cum in ea hypothese constet, Sanctam Clotario non fuisse ligatam? Quapropter contra hanc primam Longuevallii responsionem (id salva doctissimi viri pace dictum sit) multo probabilius opinamur, legittimas Clotarii uxores jam obiisse, aut regem illum tantummodo habuisse concubinas eo tempore; quo matrimonium cum S. Radegunde contraxit. Itaque ex his aliisque supra allatis argumentis ulterius concludimus, matrimonium illorum legitimum fuisse.

34 *At quomodo, inquit, S. Medardus validum istud conjugium dissolvere potuit, etiam consentiente rege Clotario, nisi rex ipse calibatum professus fuerit; quod eum fecisse, nullo modo sit verisimile? Non diffitemur, hic nobis aquam herere. Attamen in hoc nodo extricando præ aliis effugiis, quæ sine probabili veritatis specie excogitari possent, placet sagax industriâ laudati Longuevallii nostri, qui in notis ad Historiam ecclesie Gallicana loco supra citato suggerit alterum responsum, quod ei libenter acceptum referimus: ibi enim non improbabili- ter asserit, Francos eo tempore questionem de indissolubili matrimonii vinculo nondum clarè intellexisse, & hanc divortii materiam ipsis præsulibus in Gallia non satis perspectam fuisse. Hanc assertionem suam probat ex veteribus quibusdam Gallia conciliis, quæ perperam marito concedunt potestatem transeundi ad alias nuptias, quando uxor ejus velum Religionis assumpsit. Sanè apud Sirmondem nostrum tomo 2 Conciliorum Gallia pag. 43 in synodo Compendiensi, quæ anno Christi 757 habita est, canone 13 legimus sequentia: Si quis vir mulierem suam dimiserit, & dederit comiteum pro Religionis causâ infra monasterium deservire, aut foras monasterium dederit licentiam velare, sicut diximus, propter Deum, vir illius accipiat mulierem legitimam: similiter & mulier faciat. Georgius consensit. Georgius ille erat legatus Sedis Apostolicæ simul cum Joanne, qui ambo huic synodo interfuerunt. Porro decimus tertius iste concilii Compendiensi canon, qui dogmati Ecclesie jam passim noto repugnat, in Labbeana Con-*

AUCTORE
G. C.
 Etsi mari-
 monium
 Sanctæ fue-
 rit consum-
 matum &
 legitimum;

E

F

AUCTORE
G. C.

ciliorum collectione tomo 6 col. 1696 & apud Harduinum in novissima Conciliorum editione tomo 3 col. 2005 iisdem planè verbis exprimitur.

35 Ceterum hæc aliaque istorum temporum decreta manifestè demonstrant, tunc in Gallia prorsus rudem causarum matrimonialium notitiam fuisse. Unde ex illo posteriori plurimum præsulum Gallorum errore conjicimus, facile etiam antea fieri potuisse, ut S. Medardus simili simplicitate legitimum S. Radegundis conjugium dissolverit, & propter eandem legum ecclesiasticarum imperitiam innoxie errarit. Si quis autem tantam istorum temporum ignorantiam admiretur, illamque in præcipuis Christiani gregis pastoribus vix credibilem existimet, is meminerit concilii Matisconensis, quod anno Christi 585 celebratum est, in quo episcopus quidam Gallus vel Francus coram variis metropolitans aliisque multis præsulibus exoticam disputationem instituit, ac serio contendit, mulieres non esse numerandas inter homines, sicuti S. Gregorius Turonensis de concilio illo Matisconensi agens, in Historia Francorum lib. 8 cap. 20 testatur his verbis: Exstitit enim

B in hac synodo quidam ex episcopis, qui dicebat mulierem, hominem non posse vocitari. Sed tamen ab episcopis ratione accepta quievit; eo quod facer veteris Testamenti liber edoceat, quod in principio, Deo hominem creante, ait: Masculum & feminam creavit eos, vocavitque nomen eorum Adam, quod est homo terrenus; sic utique vocans mulierem ceu virum: utrumque enim hominem dixit. Sed & dominus Jesus Christus ob hoc vocitatur filius hominis, quod sit filius Virginis, id est mulieris; ad quam, cum aquas in vinum transferre pararet, ait: Quid mihi, & tibi est, mulier? & reliqua. Multisque & aliis testimoniis hæc causa convicta quievit. Propter hæc aliaque mira simplicitatis exempla, quæ rudi illa ætate frequentiora fuerunt, non omnino temere opinamur, S. Medardum ac S. Radegundem in matrimonio illo dissolvendo communem sui temporis opinionem secutos esse, atque ita innocenter errasse. Si tamen quispiam meliorem hujus nodi solutionem invenerit, minimè morosos sententia sua sectatores nos habebit.

C
Et ante annum eratis
sua quadragesimum

36 Hanc divortii difficultatem, quæ nos utcumque expedivimus, excipit altera circa diaconalem S. Radegundis consecrationem, quam Fortunatus coævus disertè expressit, & quæ tamen prima fronte cum canonibus præcedentium conciliorum vix videtur posse componi: nam anno Christi 451 Patres concilii Chalcedonensis canone 15 apud Labbeum tomo 5 conciliorum col. 764 statuerunt, diaconissam non esse mulierem ordinandam ante annum quadragesimum. Cum autem Sancta nostra anno Christi 544 diaconalem consecrationem acceperit, ut Cointius alique auctores passim asserunt, ex præcedenti Actorum chronologia evidenter patet, eam tunc nondum quadragesima ætatis annos numerasse. Quomodo igitur S. Medardus contra expressum concilii Chalcedonensis decretum illam diaconam consecravit? Responderi potest, hunc canonem concilii Chalcedonensis tunc in Gallia ignotum vel innotatum fuisse, aut S. Medardum propter singularem hujus Matronæ dignitatem atque eximiam vitam sanctitatem in ætate dispensasse, quemadmodum cum Cointio postea dicemus.

contra canones conciliorum

37 At magis huic consecrationi videtur repugnare decimus octavus canon secunda synodi Aurelianensis, quæ anno Christi 533 celebrata est, & in qua apud Landatum Labbeum eodem tomo 5

col. 1782 ab episcopis Gallis inter alia præscribitur hic canon: Placuit etiam, ut nulli postmodum feminæ diaconalis benedictio pro conditionis hujus fragilitate credatur. Quomodo, inquires, S. Medardus ausus est S. Radegundem consecrare diaconissam contra hunc concilii Aurelianensis canonem, qui ei ignotus esse non potuit, & qui vix decem aut undecim annis diaconalem Sanctæ nostræ consecrationem præcessit? Priusquam directè huic argumento respondeamus, audienda est explicatio Joannis Morini, qui in Commentario de sacris Ecclesiæ ordinationibus parte 3, exercitatione 10, cap. 3 num. 11 hunc ipsum concilii Aurelianensis canonem exponit his verbis: Sed fortius stringere videtur canon decimus octavus ejusdem concilii; PLACUIT ETIAM, UT NULLI POSTMODUM FEMINÆ DIACONALIS BENEDICTIO PRO CONDITIONIS HUIUS FRAGILITATE CREDATUR. Videtur enim concilium non omnes diaconissas deponere, & ad poenitentiam redigere, ut Epauense, quod est absurdissimum; sed relictis iis, quæ jam ordinatæ erant, cavere, ne posterum aliæ consecrentur. Non esse tamen universalem illam prohibitionem, ex ratione reddita clarum est, PROPTER CONDITIONIS HUMANÆ FRAGILITATEM. Ergo nulli virgini virginitas, nulli viduæ castitas credenda esset, quod est perabsurdum. Intelligendus ergo canon ille ex antiquorum canonum præscripto, ut nulli postmodum feminæ diaconalis benedictio credatur ante annum quadragesimum.

38 Hunc secundæ synodi Aurelianensis canonem, qui juxta datam Morini interpretationem dignitate non differt ab allato superius decreto concilii Chalcedonensis, eodem modo intellexit Cointius, dum in Annalibus Francorum ad annum Christi 544 num. 96 proposita difficultati sic respondet: Radegundis, annuente rege Clotario, Sueffione Noviomum profecta est. Id testantur verba Fortunati jam recitata; DIRECTA Igitur a rege, VENIENS AD BEATUM MEDARDUM NOVIOMI SUPPLICAT INSTANTER; quapropter facile nobis persuademus, antequam velaretur, assensum regis accessisse. Quo minus autem fieret diacona, defectus ætatis ex concilio Aurelianensi secundo poterat objici: nondum enim annum ætatis quadragesimum attigerat. Sed sanctiones concilii Aurelianensis secundi, cui nullus ex præsulibus Belgarum provinciarum subscripsit, apud Belgas non observabantur; aut si custodiebantur, antistes Noviomensis super ætate dispensavit propter excellentiam ac dignitatem personæ; quæ castitatem Deo vovebat. Denique similia argumenta, quæ eidem consecrationi ex aliis conciliis opponi possent, apud Landatum Morinum toto cap. 3 citate exercitationis 10 discutimus ac refutamus.

S IV. Discessus Sanctæ in Aquitaniam, liberalitas erga loca sacra, constructio monasteriorum, & variæ virtutes, quas in Pictaviensi monialium cœnobio exercuit.

P Ostquam S. Radegundis vinculis conjugii soluta erat (sic ipsa saltem bona fide sibi persuadebat) & simul cum velo monastico dignitatem diaconissæ acceperat, Noviomum in Aquitaniam

D

E

F

diaconali
dignitate
ornari.

Sancta post
divortium

A *niam discessit. Sancta in itinere illo divertit ad inclitum S. Martini tumulum, & haud dubie in aliis piis locis, urbi Turonensi vicinis, aliquamdiu commorata est, ut tenero suo erga res sacras affectui satisfaceret. Certè Ruinartius in notis addendis ad Opera Gregorii Turonensis col. 1404 agens de cœnobio S. Martini apud Turones, quod communiter Majus-monasterium vocatur, posthumum quoddam commorationis hujus monumentum assignat his verbis: Haud procul à monasterio superest antiqua ecclesia hodierni vici parochialis, sanctæ Radegundi dicata, quod ibi mansisse, & in oratoriis in rupe cavatis, quibus basilica ipsa adhæret, orationi sæpius vacasse dicitur. Fortunatus & Baudonivia in Actis infra edendis sparsim laudant piam ejus erga sacra loca liberalitatem, aliaque posteriora vita monastica gesta, quæ Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. 5 cap. 21 ita contraxit: Mox Radegundis ecclesiæ regia sua ornamenta, pauperibus cingulum ex auro comminutum distribuit. Tum nulla mora Pictavos versus iter instituit, varia piis locis dona conferens; nempe ad cellam sancti Jumeris, & ad cellam venerabilis Datdonis, ubi quidquid indulgerat regio more; in manu Datdonis abbatis totum dedit cœnobio, quod prius cellam Datdonis dixerat Fortunatus. Idem fecit in synergio seu monasterio Gundulfi, quem postea Mettis episcopum fuisse idem auctor tradit, tamen nullus eo nomine præful Mettensis ecclesiæ per ea tempora præfuisse reperitur. Postea in Annotatis post Acta observabimus, nomen hujus episcopi Metensis vario modo exprimi, & fors hac laxata appellatione indicari Agulphum vel Agulphum, qui exente seculo sexto cathedram Metensem possedit, ut Calmetus in Historia Lotharingæ tomo 1 lib. 8 num. 45, seu col. 361 testatur.*

40 Porro iter Sanctæ nostræ prosequamur cum Mabillonio, qui ibidem sic pergit: Hinc navigio Turones appulsa, mirum est quanta sacris ubique altaribus munera largita sit. Eadem in vico Candatensis & in villa Suaëdis liberalitas. Hoc ejus iter Pictavos usque; ubi aliquantulum temporis substitit, dum, constructo monasterio, ibidem recluderetur, tanta interim vitæ severitate, ut, præter panem siliagineum vel hordeaceum, nihil aliud quam legumina & olera perciperet, non piscis, non ova, ne quidem poma; ad potum nihil præter aquam mulsam aut piratium adhiberet. Cetera in usus pauperum, egenorum & infirmorum tota erat, quibus etiam ad mensam ministrabat. Quadragesimæ tempore, exemplo sancti Germani Parisiorum episcopi, quem summopere venerabatur, mola trusatili frumentum conterebat, ex quo tantum panis, quantum ad quatrduanam refectioem satis esset, conficiebat; ad hæc oblationes in usum Sacrificii, quas locis venerabilibus dispensabat. Quod hic de mola trusatili Mabillonius applicat S. Germano Parisiensi, non legitur in Vita hujus præfulis, quam die xxviii Maii in Opere nostro edidimus. Sed apud nos tomo vii Julii pag. 204 simile quid narratur de S. Germano Autissiodorensi, cujus Acta ad diem xxxi Julii illustrata sunt. Cum autem Fortunatus infra num. 12 tantum dicat, S. Radegundem id fecisse more sancti Germani, non immerito veremur, ne Mabillonius in hac re S. Germanum Parisiensem cum S. Germano Autissiodorensi confuderit.

41 Quidquid sit de hac suspitione nostra, Mabillonius eodem libro 5 Annalium Benedictino-

rum post difficilem divortii nodum; quem supra ex ipso proposuimus & extricare conati sumus; cap. 23 de diversis cœnobiis, tunc industriâ Sanctæ constructis, ita meminit: Duplex apud Pictavos monasterium pia Regina construxit, unum sanctæ Crucis (hoc cognomine postea appellatum fuit, ob reliquias sanctæ Crucis in eo collocatas, ut infra dicitur) pro virginibus, cui Agnetem abbatissam præfecit, seque illi subiecit; alterum sanctæ Mariæ pro viris, ubi virgines sepeliebantur. Aliud etiam virorum condidit in urbe Turonica; cujus vocabulum flet Baudonivia; ejus Vitæ auctor. MONASTERIUM SIBI, ait Fortunatus, PER ORDINATIONEM PRÆCELSI REGIS CHLOTHARII CONSTRUXIT, nimirum cœnobiū sanctæ Crucis, cujus fabricam Pientius Pictavorum episcopus & Austrapius dux, ex regis mandato, accelerari curarunt. MAGNAM CONGREGATIONEM PUELLARUM ibidem principio existitisse, Baudonivia tradit, tamen CELLAM inferius appellat. Dotato ex regia liberalitate monasterio præfecta est à Radegunde Agnes abbatissa, quam ipsa à teneris eduxerat. De ejus benedictione à sancto Germano facta inferius dicemus. Monasterio beatæ Mariæ præfuit Arnegisilus abbas, ut scribit Baudonivia, cujus tempore jam basilica sanctæ Radegundis, uti & modò, appellabatur, nunc collegium secularium Canonicorum. Qui in hoc monasterio primitus debebant monachi, sanctimonialibus sanctæ Crucis in sacris inferviebant; idemque mos in omnibus aliis virginum cœnobiis obtinebat, ut duplicia essent, quod in horum Annalium decursu passim observabimus. Hæc omnia ex Mabillonio transcribimus, ut Acta obscuriora facilius intelligantur.

42 Ceterum hoc paragrapho jam simul conjungemus nonnullas S. Radegundis virtutes, licet Sancta eas diversis temporibus in cœnobia exercuerit, & ex gestis illis monasticis potissimum seligemus ea, quæ aut in Actis infra edendis ommissa sunt, aut aliunde antiquis testimoniis confirmari possunt. Inter laudabilia ipsius gesta nobis primo occurrit intrepida Sanctæ magnanimitas, qua restitit regi Chilperico, qui filiam suam Christo dicatam antea in monasterio Pictaviensi collocaverat, eamque postmodum ad nuptias cum filio regis Hispania transferre desiderabat: nam S. Radegundis consilio suo tantum effecit, ut voluntas Chilperici regis tunc executioni mandata non fuerit, quemadmodum S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 6 cap. 34 testatur his verbis: Voluit enim tunc aliam filiam illuc dirigere, quam de Audovera habebat, & eam in monasterio Pictaveni posuerat. Sed illa distulit, resistente præcipue beata Radegunde, & dicente: Non est enim dignum, ut puella Christo dicata iterum ad seculi voluptates revertatur. Sancta etiam aliud magnanimitatis ac zeli specimen edidit, quando potentem verum sacrarum prædatorem & infamen adulterum è templo ejici curavit. Etsi hoc piium ejus facinus in Actis nostris prætermisum sit, tamen illud in Chronico Turonensi apud Edmundum Martene tomo 5 Collectionis amplissima col. 940 legitur expressum hoc modo: Tunc Leudastis Bituricum pagum deprædans, Pictavis venit; & in ecclesia beati Hilarii se inclusit, irruens aliquando in domibus singulorum, & res eorum diripiens, sæpe in porticu ecclesiæ in adulterio deprehensus; quem sancta Radegundis, quæ ibi morabatur, justitius citius removeri, ne per eum ecclesia pollueretur.

43 Hanc animi magnitudinem comitabatur summa

AUCTORE
G. C.
construxit
Pictavi cœ-
nobium mo-
nasticum;

B

F

præter alia
munifica
pietatis-ope-
ra.

PECTORE
G. C.
summam a
nimi sub-
missionem,

summa humilitas, qua prorsus vilia canobii mi-
nisteria obibat, & instar ancilla reliquis monia-
libus serviebat, ut infra in Actis nostris copiose
narrabitur. Sancta etiam illam animi sui submis-
sionem satis indicavit, quando Agnetem, quam
a teneris educaverat, suo loco abbatissam consti-
tuit, ejusque imperio se totam subjecit. Quare
Fortunatus lib. 8 carmine 4 in S. Radegunde fla-
grans perfectionis desiderium, ac deinde illud e-
gregium submissi animi indicium laudat, dum ad
eamdem Agnetem abbatissam ibi inter alia sic
scribit:

Concipiente fide Christi Radegundes amore
Cæsarii lambit regula quidquid habet.
Cujus Pontificis refluentia pectore mella
Colligit, & rivos infatiata bibit.
Quantum fontē trahit, tantum fitis addita crescit,
Et de rore Dei plus madefacta calet.
Nec sibi, sed cunctis generaliter unica vivens,
Felix angustam pandit ad astra viam.
Sed tibi præ reliquis mater pia charior instat,
Eligit excelso confociare choro.

Res probat ipsa tamen, quoniam quæ filia constas
Te matrem votis optat habere suam;
Quamque suis genibus charam nutritiv alumnam,
Præficit ecce suo constituenda loco.
Et quæ te semper baculi moderamine rexit,
Prompta sub imperio vult magis esse tuo.
Proficit illa sibi, cum tu præponeris illi,
Illa subit votum, te potiente gradu.

Quod in his versculis dicitur de regula Cæsarii,
quam S. Radegundis magno ardore observabat,
ex infra dicendis lucem accipiet.

44 Præterea Fortunatus eodem libro 8, car-
mine 7, pietatem hujus Sanctæ, & austeram vi-
vendi rationem exprimit his versculis:

Regali de stirpe potens Radegundes in orbe,
Altera cui cælis regna tenenda manent.
Despiciens mundum meruisti acquirere Christum,
Et dum clausa lætes, hinc super astra vides.
Gaudia terreni conculcas noxia regni,
Ut placeas regi læta, favente polo.
Nunc angusta tenes, quo cælos largior intres,
Diffundens lacrymas, gaudia vera metes.
Et corpus crucias; animam jejunia pascunt,
Salve, quam Dominus servat amore suos.

Cum autem S. Radegundis corpus suum jejuniis,
vigiliis, aliisque cruciatibus affligeret, idem poë-
ta lib. XI Carmine 4 eam suo & Agnetis nomine
rogat, ut ad roborandum stomachum nonnihil vi-
ni bibat, atque ideo ad illam mittit sequentes ver-
siculos:

Si pietas & sanctus amor dat vōta petenti,
Exaudi famulos munere larga tuos.
Fortunatus agens, Agnes quoque verbis orant,
Ut lassata nimis vina benigna bibas.
Sic tibi det Dominus, quæcumque poposceris ip-
sum,
Et tibi sicut amas, vivat uterque rogans.
Suppliciter petimus, si non offendimus ambo,
Ut releves natos mater opima duos.

Non gula vos, sed causa trahat, modo fumere
vina:

Talis enim potus viscera lassâ juvat.
Sic quoque Timotheum Paulus, tuba gentibus
una,

Ne stomachum infirmet, fumere vina jubet.

45 Etiam nimis austera Sancta nostra abstinen-
tia pervenerat ad aures Cæsaria Arelatensis, ut
patet ex litteris, quas hac abbatissa ad S. Rade-
gundem dedit, & quas primum integras ex Ms.
apographo S. Benigni Divionensis huic Commem-

tario prævio inferere decreveramus. Sed quia jam
epistola illa apud Edmundum Martene tomo I
Thesauri novi anecdotorum col. 3 & sequentibus
non ita pridem excusa est, ex ea ad rem nostram
tantummodo hac excerptimus: Pervenit ad me,
quod nimis abstineas; totum rationabiliter fac, si
tu mihi vivas, & semper possis: nam si per istam
nimietatem cœperis infirmari, postea, quod Deus
non faciat, necesse tibi erit delicias requirere, &
extra horam accipere, & non poteris benedictas
illas regere. Audite, quid Dominus in Euange-
lio dicat: Non quod intrat in os, coinquinat ho-
minem. Et Apostolus: Rationabile sit obsequium
vestrum. Totum fac, domina, quomodo in re-
gula habes, quam expetisti &c. His ultimis ver-
bis indicat regulam S. Cæsarii Arelatensis, de
qua inferius agemus.

46 Verum Sancta nostra solitis monasterii exer-
citationibus nondum contenta, quotannis tempore
Quadragesimæ vitam magis solitariam agere, ac
se in privatam cellam includere consueverat.
Unde laudatus poëta lib. 8 carmine XI de hac an-
nua S. Radegundis inclusione sic canit:

Mens fecunda Deo Radegundis, vita Sororum,
Quæ ut fovæas animam, membra domando cre-
mas.

Annua vota colens, hodie claudenda recurris;
Errabunt animi te repetendo mei.

Lumina quam citius nostris abscondis ocellis:

Nam sine te nimium nocte premente gravor.

Omnibus exclusis, uno retineberis antro:

Nos magis includis, quos facis esse foris.

Et licet hic lateas brevibus fugitiva diebus,

Longior hic mensis, quam celer annus erit.

Tempora subducis, ceu non videaris amanti,

Cum vos dum cerno, hoc mihi credo parum.

Sed tamen ex voto tecum veniemus in unum,

Et sequor huc animo, quò vetat ire locus.

Hoc precor, incolumem referant te gaudia Pa-
schæ,

Et nobis pariter lux geminata redit.

47 Quando autem S. Radegundis tempore Pa-
schali ex solitudine illa ad communem vitam re-
dierat, Fortunatus carmine 12 ejusdem libri gau-
dium suum ei explicat hac hyperbole poëtica:

Unde mihi rediit radianti lumine vultus?

Quæ nimis absentem te tenuere moræ?

Abstuleras tecum, revocas mea gaudia tecum,

Paschalemque facis bis celebrare diem.

Quamvis incipiant modò surgere femina fulcis,

Hic egomet hodie, te revidendo, meto.

Colligo jam fruges, placidos compono manipulos,

Quod filet Augustus mensis, Aprilis agit.

Et licet in primis modo gemma & pampinus exit,

Jam meus autumnus venit, & uva simul

Malus & alta pirus gratos modò fundit odores,

Sed cum flore novo jam mihi poma ferunt.

Quamvis nudus ager nullis ornetur aristis,

Omnia plena tamen, te redeunte, nitent.

Forsan Sancta nostra exemplo annua sua inclusio-
nis induxit piam ejusdem monasterii Pictaviensis

puellam, qua post visionem caelestem se solitaria

vita dedit, & de qua Gregorius Turonensis in Hi-
storia Francorum lib. 6 cap. 29 post alia sic scri-
bit: Hæc cum puella vidisset, compuncta est

corde, & post dies paucos rogavit abbatissam, ut

sibi in qua includeretur cellulam præpararet. At

illâ velociter perfectâ, ait: Ecce, inquit, cel-
lulam; quid nunc desideras? Puella verò petiit,

ut recludi permetteretur. Quod cum ei præstitum

fuiisset, congregatis virginibus cum magno psallen-
tio, acensis lampadibus, tenente sibi beata Ra-
degunde

D

subinde egis
vitam soli-
tariam.

E

aliique
fulsit virtu-
tibus.

F

A degunde manum, ad locum usque perducitur. Et sic valesciens omnibus, & osculans singulas quasque, reclusa est: obstructoque aditu, per quem ingressa fuerat, ibi nunc orationi ac lectioni vacat.

quas S.
Fortunatus
carmine ce-
lebravit.

48 Denique Fortunatus varias S. Radegundis virtutes lib. 8 carmine sic celebrat:

Martinum cupiens, voto Radegundis adhæsi,
Quam genuit cælo terra Toringa sacro.

Germine regali pia neptis Herminefredi,
Cui de fratre patris Hamalafredus adest.

Mens ornata bonis fugitivos spernit honores,
Sciens in solo firma manere Deo.

Regia lactineo commutans pallia cultu,
Vilior ancillæ vestis amata tegit.

Splendida ferraco quondam subvecta superbo;
Nunc terit obsequio planta modesta lutum.

Quæ prius insertis onerata est dextra smaragdis,
Servit inops famulis sedulitate suis.

Aulæ celsa regens quondam, modò iussa mini-
strat;

Quæ dominando prius, nunc famulando placet.
Paupertate potens, & solo libera voto,

Clarius abjecto stat radiata loco.

B Aurea fulcra tenens jam tum sibi vilis honore
Effugit extructum pulvere fusa thorum.

Si contemnatur, tunc nobilis esse fatetur,
Et putat esse minor, si datur ullus honor:

Parca cibo Eustochium superans, abstemia Pau-
lam,

Vulnera quo curet dux Fabiola monet.
Melaniam studio reparans, pietate Blefillam,

Marcellam votis æquiparare valens.
Obsequio Martham renovat, lacrymisque Ma-
riam,

Pervigil Eugeniam, vult patiendo Teclam.
Sensibus ista gerit, quidquid laudatur in illis

Signa recognosco, quæ prius acta, lego.
Omnia despiciens, & adhuc in corpore constans;

Spiritus hinc vivit, sed caro functa jacet.
Terram habitans cælos intrat, bene libera sensu

Atque homines inter jam super astra petit.
Cujus sunt epulæ, quidquid pia regula pangit,

Quidquid Gregorius, Basiliusque docent.
Acet Athanasius, quod lenis Hilarius edunt,

Quos causæ socios lux tenet una duos.
Quod tonat Ambrosius, Hieronymus atque co-
ruseat,

C Sive Augustinus fonte fluente rigat.
Sedulius dulcis, quod Orosius edit acutus;

Regula Cæsarii linea nata sibi est.
His aliter jejuna cibus, palpata nec umquam

Fit caro, sit nisi jam spiritus antè satur.
Cetera nunc taceam, melius quæ teste Tonante,
Judicioque Dei glorificata manent.

Nos etiam pratermittimus hoc loco alias hujus
Sancta virtutes, ac præsertim adversa, quæ pa-
rienter tulit, & de quibus legi potest Fortunatus
in libro de Excidio Thuringia & in carmine ad
Arachin, ubi pius poeta ille hac infortunia pa-
theticè describit, & sub nomine S. Radegundis
eadem acerbè deplorat. Nunc progrediamur ad
illa, quæ prudens hac Matronda ad ornatum &
conservationem monasterii sui Pictaviensis soler-
ter gessit.

§ V. Studium Sanctæ, ut mona-
sterium suum Pictaviense ex-
actâ disciplinæ observantiâ mu-
niret, illudque sacris Reliquiis
ornaret.

Iam S. Radegundis multas virgines in cæno-
bio suo Pictaviensi congregaverat, easque ad
perfectiorem vivendi modum verbo & exemplo
instituebat, quando anno Christi 566 vel 567 con-
cilium secundum Turonense celebratum est: nam
Sancta ad congregatos hujus synodi præsules scri-
psit epistolam, quæ monasterium suum ipsis com-
mendabat, & quam Mabillonius aliique viri er-
ruditi dudum intercidisse aut alicubi adhuc cum
blattis & vineis luctari existimant. Contra verò
Sirmondus noster tomo 1. Conciliorum Gallia pag.
345 & Pagius in Critica historico-chronologica
Annalium Baronii ad annum Christi 590 num.
9 putant, hanc S. Radegundis epistolam à Gre-
gorio Turonensi in Historia Francorum lib. 9 cap.
42 nobis conservatam fuisse. Quinimò Labbeus
noster tomo 5 Conciliorum non tantum Sirmondo
adhaeret, sed etiam ibidem col. 872 in notis pa-
tronos oppositæ sententiæ ita refellere nititur: Non
video, quod tempus huic epistolæ aptius con-
gruat, quam concilii secundi Turonensis: cum
enim scripta sit ad episcopos illos ipsos (quod ex
illorum rescripto patet) qui concilio Turonensi
adfuerunt, verisimile est; tum ad eos missam,
cum unâ essent in eo concilio congregati. Qui
hanc in longiora tempora differunt, & post an-
nos viginti paulo ante obitum à sancta Radegun-
de scriptam volunt, præterquam quod à Grego-
rio Turonensi refelluntur, qui initio institutæ ab
ea congregationis editam docet lib. 9 cap. 39,
hoc etiam non animadvertunt, Euphronium epi-
scopum (ut de ceteris, qui unâ rescribunt, ni-
hil dicam) ea tempora non attigisse, totoque
amplius decennio sanctæ Radegundis obitum præ-
vertisse. At hoc loco Labbeus rem acu non tetigit:
gratis enim supponit, unicam fuisse illam com-
mendatitiam S. Radegundis epistolam, eamque
adhuc exstare. Hinc nihil ad rem facit obitus Eu-
phronii episcopi, etiamsi hic statim post concilium
istud Turonense mortuus esset, ut controversiam
attenti expendentis manifestum fiet. Nihil etiam
adversarius officit assignatus Gregorii Turonensis
textus, cum scriptor ille lib. 9 cap. 39 tantum-
modo asserat, responsum episcoporum initio hu-
jus congregationis datum fuisse, quod nemo infi-
ciatur: nam Mabillonius aliique censent, peri-
isse priorem epistolam, quam S. Radegundis ad
secundum concilium Turonense dedit, & propter
argumenta mox producenda contendunt, alteras
ejusdem Sanctæ litteras, quæ apud Gregorium
Turonensem adhuc exstant, ad posteriora tempora
differendas esse.

50 Longuevallius noster in notis ad Historiam jam proba-
ecclesia Gallicana tomo 3 pag. 229 probabilius ju-
dicat, litteras illas, quas Gregorius Turonensis
refert, ab hac anteriori S. Radegundis epistola
diversas esse, & præter argumentum, quod mox
ex Cointio dabimus, opinioni adversariorum op-
ponit sequentem interrogationem: Si Sancta lit-
teras, à Gregorio Turonensi relatas, anno Christi
567 ad synodum Turonensem dederit, quomodo
post

AUCTORIB
G. C.

post viginti annos ecclesia S. Maria, quam ad sepulchrum monialium edificari iusserat, & de qua in iisdem litteris meminit, anno 587 sive in obitu S. Radegundis nondum erat perfecta, quemadmodum infra ex narratione ipsius Gregorii Turonensis constabit? Nos huius interrogationi, qua omnes contraria sententia assertiores non parum premit, alteram sic addimus: Quomodo S. Radegundis affirmat in iisdem litteris, qua ex hypothese adversariorum anno 566 vel 567 ad secundam synodum Turonensem scripta sunt, sese congregationi sua adscripsisse regulam, sub qua sancta Caesaria deguit, & quam sollicitudo beati Caesarii antistitis Arelatenensis ex institutione sanctorum patrum convenienter collegit, cum moniales Pictavienses primum anno Christi 570 regulam illam verosimiliter assumpserint, ut infra probabimus?

quam olim
Sancta ad
concilium II
Turonense
scripsit,

51 Probabilius itaque opinamur, priorem illam S. Radegundis epistolam nunc periisse, aut alicubi adhuc latere, & alteram, nobis a Gregorio Turonensi conservatam, ferius scriptam fuisse, ut etiam Coitius in *Annalibus Francorum* ad annum Christi 587 num. 5 post eandem exhibitam probat hoc ratiocinio: Quoniam anno datae sint hae litterae, non liquet. Sirmundus ad synodum Turonensem, regnante Chariberto, missas putavit. Certè ferius scriptae fuerunt, cum Radegundis aetate jam esset grandaeva, post obitum Sigiberti regis, qui anno Christi quingentesimo septuagesimo quinto interiit, aut etiam post obitum Chilperici regis, qui anno Christi quingentesimo octogesimo quarto necatus est: Sigibertum enim mortuum, aut etiam ambos Sigibertum & Chilpericum vitâ functos iisdem litteris testata est Radegundis, cum monasterium dixit à se constructum EX PERMISSO ET SOLATIO DOMNORUM REGUM, PATRIS VEL AVI EORUM: nam vocem AVI usurpare non potuit, nisi cum relatione ad nepotem ut etiam ad nepotes, ita ut per avum intelligeret Clotarium seniore, suum olim conjugem, per nepotem verò Childebertum juniorem, ejusdem Clotarii senioris ex Sigiberto nepotem, aut per nepotes designaret praedictum Childebertum juniorem Clotarii senioris nepotem ex Sigiberto filio & Clotarium secundum ejusdem Clotarii senioris nepotem ex filio Chilperico. Nos postea hanc posteriorem epistolam, seu potius illud S. Radegundis testamentum suo tempore ex Gregorio Turonensi transcribemus.

exhibemus
litteras
responsorias

52 Etiam si carcamus prioribus istis S. Radegundis litteris commendatitiis, quas ad congregatos synodi Turonensis patres dedit, tamen habemus ad eas responsum aliquorum praesulum, quod apud Gregorium Turonensem in *Historia Francorum* lib. 9 cap. 39 sic sonat: Dominae beatissimae ac in Christo Ecclesiae filiae Radegundi, Eufronius, Praetextatus, Germanus, Felix, Domitianus, Victorius & Domnolus episcopi. Solicita sunt jugiter circa genus humanum immensa divinitatis provitura remedia, nec ab assiduitate beneficiorum suorum quocumque loco vel tempore videntur aliquando se juncta, cum pius rerum Arbitrator tales in hereditate culturae ecclesiasticae personas ubique disseminat, quibus agrum ejus intenta operatione fidei rastro colentibus, ad felicem centeni numeri reditum divina temperie Christi seges valeat pervenire. Tantum igitur benignitatis ejus se passim dispensatio profutura diffundit, ut illud nusquam denegat, quod prodesse multis agnoscit; quarum personarum exemplo sanctissimo, cum judicaturus advenerit, habeat

in plurimis, quod coronet.

53 Itaque cum ipso Catholicæ religionis exortu cœpissent Gallicanis in finibus venerandæ fidei primordia respirare, & adhuc ad paucorum notitiam tunc ineffabilia pervenissent Trinitatis Dominicæ sacramenta, ne quid hinc minus acquireret, quàm in orbis circulo prædicantibus Apostolis, obtineret, beatum Martinum peregrina de stirpe ad illuminationem patriæ dignatus est dirigere, misericordia conflente; qui licet Apostolorum tempore non fuerit, tamen apostolicam gratiam non effugit: nam quod defuit in ordine, suppletum est in mercede; quoniam sequens gradus illi nihil subtrahit, qui meritis antecellit. Hujus quoque, reverentissima filia, in vobis congratulamur rediviva surgere supernæ dilectionis exempla propitiatione divina: nam declinante tempore seculi vetustate, vestri sensus certamine fides revirescit in flore, & quod veterano tepuerat algore senectæ, tandem ferventis animi rursus incalefcit ardore. Sed cum penè eadem veneris ex parte, qua beatum Martinum huc didicimus accessisse (singularem illam opinionem de communi utriusque patriæ in hoc Commentario prævio § 2 breviter discussimus) non est mirum, si illum imitari videaris in opere, quem tibi duces credimus itineris existisse; ut cujus es secutus vestigia, felici voto compleas & exempla; & beatissimum virum in tanto tibi facias esse socium, in quantum partem refugis habere de mundo: cujus opinionis radio præmicante, ita reddis audientium pectora cælesti fulgore suffusa, ut passim provocati puellarum animi, divini ignis scintillâ succensi, raptim festinent avidè in caritate Christi, fonte vestri pectoris irrigari, & relictis parentibus te sibi magis eligant, quam matrem. Facit hoc gratia, non natura.

54 Igitur hujus studii vota videntes, gratias in isto concilio clementiæ supernæ referimus, qui voluntates hominum suæ facit voluntati connecti: quoniam confidimus, quas apud vos jubet colligi, suo vultu amplexu servari. Et quia quaedam comperimus, divinitate propitia, de nostris territoriis ad institutionem vestræ regulæ desiderabiliter convolasse, inspicientes etiam vestræ petitionis epistolam, libenter à nobis exceptam, hoc Christo auctore & remediatore firmamus; ut licet omnes æqualiter, quæ ibi conveniunt, in Domini caritate mansuræ debeant inviolabiliter custodire, quod videntur libentissimo animo suscepisse, quoniam contaminari non debet Christo fides, cælo teste, promissa, ubi non leve scelus est templum Dei, quod absit, pollui, ut ab eo possit ira succendende disperdi; tamen specialiter definimus, si qua, sicut dictum est, de locis sacerdotaliter nostræ gubernationi, Domino providente, commissis, in Pictava civitate vestro monasterio meruerit sociari, secundum beatæ memoriæ domni Caesarii Arelatenensis episcopi constituta, nulli sit ulterius discedendi licentia, quæ, sicut continet regula, voluntate propria videtur ingressa; ne unius turpi dedecore ducatur in crimen, quod apud omnes emicat in honora.

55 Et ideo si, quod avertat Deus, aliqua infanæ mentis inlicitatione succensa, ad tanti operarii maculam præcipitare suam voluerit disciplinam, gloriam & coronam, ut inimici consilio, sicut Eva ejecta de paradiso, per qualemcumque de claustris ipsius monasterii, imò de cæli regno exire pertulerit, mergenda & conculcanda vili platearum in luto; separata à communione nostra, diri anathematis vulnere feriatur: ita

D
quas aliqui
presules.

* forte ut

E

F

ad eandem
Sanctam de-
derunt.

ut

A ut si fortassis, Christo relicto, homini voluerit nubere, diabolo captivante, non solum ipsa, quæ refugit, sed etiam ille, qui ei conjunctus est, turpis adulter, & potius sacrilegus, quam maritus; vel quisquis, ut hoc fieret, venenum magis quam consilium ministravit, simili ultione, sicut de illa dictum est, cælesti judicio; nobis optantibus, percellatur; donec separatione facta, per competentem execrandi criminis penitentiam, à loco, quo egressa fuerat, recipi meruerit & adnecti: adjicientes etiam, ut eorum, qui nobis quandoque successuri sunt sacerdotes, similis condemnationis teneantur adstrictæ reatu; & si, quod non credimus, aliquid ipsi voluerint aliter, quàm nostra deliberatio continet, relaxare, noverint, se nobiscum, æterno judice definiente, causaturos: quia communis est salutis instructio, si quod Christo promittitur, inviolabiliter observetur. Quod nostræ determinationis decretum pro firmitatis intuitu, propriæ manus subscriptione credimus roborandum, perpetualiter à nobis, Christo auspice, servaturum*. *Sirmondus noster post editam hanc epistolam tomo 1 Conciliorum Gallia pag. 349 notat, hic promissas præsulum subscriptiones deesse. Porro nunc breviter explicanda sunt nonnulla, quæ in his litteris occurrunt, & lectorem morari possent.*

* al. duraturum

B *56 Ruinartius in notis ad Gregorium Turonensem col. 464 miratur, in his litteris primordia fidei Christianæ in Galliis ad tempora sancti Martini revocari. Sed hæc præsulum Gallorum phrasibus utcumque explicari potest, cum publica Christianæ religionis professio tantum cœperit sub Constantino Magno, quo adhuc imperante; S. Martinus in Galliam venit. Quare præsulibus illo loquendi modo verosimiliter significare voluit, quod Gallicanis in finibus venerandæ fidei primordia, antea orebris ethnicorum persecutionibus suppressa, cœperint respirare, quo verbo ibidem utuntur. Præterea hoc intelligi possit de venerandæ fidei primordiis, ab Ariana hæresi corruptis, quandoquidem præsulibus ibi addunt, quod adhuc ad paucorum notitiam tunc ineffabilia pervenissent Trinitatis dominicæ sacramenta: nam circa hæc tempora Galliam hæresi sua infecerant Ariani sanctissima Trinitatis impugnatores, quibus Saturninus Arelatensis impense favebat. Alteram ejusdem epistolæ expressionem, qua legenti moram injicere possit, Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. 6 cap. 32 sive tomo 1 pag. 155 sic exponit: Hæc epistola scripta fuit, antequam Cæsarii regulam suscepissent illæ sanctimoniales; quod non nisi post tres annos factum est. Sed tamen ex hac regula Patres perpetuæ reclusionis legem eis imponunt, ita ut excommunicatio in eas tantum caderet, quæ animo revertendi in seculum è claustris discessissent: nam post hoc decretum Rade- gundis cum Agnete abbatissa profecta est Arelate, ut inde sancti Cæsarii regulam acciperent, ac Sigiberti regis patrocinium obtinerent. Paragrapho sequente memorabimus istam regulæ acceptionem, & hic interim juxta ordinem chronologiæ prius agemus de pretiosis reliquiis, quas Sancta ex Oriente obtinuit, & quibus Pictaviense monialium cœnobium ditavit.*

& in quibus obscuriora nonnulla explicantur.

C *57 Præter illa, quæ in Actis infra narrabuntur de sacris reliquiis, quas S. Rade- gundis ab imperatore Justiniano accepit, Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 9 cap. 40 de iisdem hæc tradit: Tempore Chlothacharii regis, cum beata Rade- gundis hoc monasterium instituisset, semper subjecta & obediens cum omni con-*

Sancta accepit reliquias dominicæ Crucis ab imperatore Justiniano,

gregatione sua anterioribus fuit episcopis. Tempore verò Sigiberti, postquam Maroveus episcopus patrum urbis adeptus est (Mabillonius & Coitinus sequentia ad annos Christi 568 & 569 referunt) acceptis epistolis Sigiberti regis pro fide ac devotione Rade- gundis beatæ, in partes Orientis clericos destinat pro Dominicæ crucis ligno, ac sanctorum Apostolorum ceterorumque martyrum reliquiis; qui euntes detulerunt hæc pignora: quibus delatis, petit Regina episcopi, ut cum honore debito grandique psallentio in monasterio locarentur. Sed ille despiciens suggestionem ejus, ascensis equitibus, villæ se contulit. Tunc Regina iteratò ad regem Sigibertum direxit deprecans, ut in conjunctione sua quicumque ex episcopis hæc pignora cum illo, quo decebat, honore, votumque ejus exposcebat, in monasterio collocaret. Ad hoc enim opus beatus Eufronius, urbis Turonicæ episcopus, injungitur; qui cum clericis suis Pictavum accedens cum grandi psallentio, & ceterorum micantium & thymiamatis apparatu sancta pignora, absente loci episcopo, in monasterium detulit. Fortunatus festivam hanc pompam celebravit versibus; qui lib. 2 in editione Broweri nostri leguntur: tunc enim sanctus poeta ille composuit duos istos celebratissimos hymnos, quorum unus incipit: Pange lingua gloriosi prælium certaminis; alter verò; Vexilla regis prodeunt; qui ad celebranda sanctæ Crucis præconia hæc in Ecclesia usurpantur. Porro sacratissima hæc reliquia ad parthenonem Pictaviensem translata indiderunt ei cognomen sanctæ Crucis, quod adhuc hodie retinet.*

E *58 Post hæc S. Rade- gundis misit legatos ad Justinum imperatorem, qui ei debitas pro pretiosis donis gratias agerent. Etiam hac occasione Fortunatus laudes Justiniani & Sophiæ Augustorum celebravit carmine panegyrico, ex quo ad rem præsentem excerpimus sequentia:*

Gloria summa tibi rerum Sator atque Redemptor,
Qui das Justinum justus in orbe caput.
Cui meritis compar nubens felicibus annis
Obtinet augustum celsa Sophia gradum.
Quæ loca sancta pio fixo colit, ornat amore
Et facit hoc voto se propiare polo.
Cujus prima fides Orientis ab axe coruscans
Misit ad Occasum fulgida dona Deo,
Reginam poscente sibi Rade- gunde Toringa,
Præbuit optatæ munera sacra Crucis;
Qua Christus dignans assumpta in carne pendit,
Atque cruore suo vulnera nostra lavit.
Gloria summa tibi rerum Sator atque Redemptor,
Quod tenet augustum celsa Sophia gradum.
O pietas huc usque rigans de fonte benigno,
Cujus amor Christi fundit ubique fidem.
Ecce pari voto, Augusti, certatis utrimque;
Ipsa tuum sexum surrigis, ille suum.
Vir Constantinum, Helenam pia femina reddis,
Sicut honor similis, sic amor ipse Crucis.
Illa invenit opem, tu spargis ubique salutem
Implet & Occasum; quod prior Ortus erat.
Gloria summa tibi rerum Sator atque Redemptor,
Quod tenet augustum celsa Sophia gradum.
Per te Crux Domini totum sibi vindicat orbem,
Quo necita fuit, hoc modò vira teget.
Accessit genti major fiducia Christi,
Quando salutis opem spes oculata videt.
Sensibus ò duplicata fides, cum munere vestrum
Plus animæ credant, quod Cruce teste probant.
Hoc Augusta colens, quod Apostolus instat arare
In ligno, hic verbo lætificatis agrum.
Hæc jam fama favet, qua se Septemtrio tendit,
Hæc jam fama favet, qua se Septemtrio tendit,

AUCTORIBUS
G. C.

* id est equis

E

(quem Fortunatus propterea versibus laudat)

F

AUCTORAE
G. C.

Ortus & Occasus militat ore tibi.
 Illinc Romanus, hinc laudes barbarus ipse,
 Germanus, Batavus, Vasco, Britannus agit.
 Pars tua cum Cruce sit florens Augusta per ævum,
 Cui facis extremis crescere vota locis.
 Hanc prostrata loco supplex Radegundis adorat,
 Et vestro imperio tempora longa rogat.
 Atque rigans lacrymis conjuncta Sororibus optat,
 Ut hic vestra fides gaudia larga metat.
 Felix Justino maneat cum principe conjux,
 Ordine patricio cincta Sophia sacro.
 Romula regna tenens tribuit sua jura senatus,
 Teque sibi dominam plebs trabeata colat.
 Vota superna Deus votis felicibus addat;
 Nec vobis pereat, quod Radegundis amat.
 Assiduo cantu quæ pulvere fusa precatur,
 Temporibus largis ut tibi constet apex.
 Voto, animo, sensu, studio bona semper agendo,
 Sit tibi cura sui, sit memor illa tui.

59 *Quandoquidem Fortunatus his versibus innuit, varios populos magna cum fiducia ad illud sanctæ Crucis lignum suppliciter honorandum concurrisse, haud dubie coram sacris hisce Dominice Passionis reliquiis multa contigerunt miracula, quorum nonnulla Gregorius Turonensis lib. 1 de Gloria martyrum cap. 5 sic oculato suo testimonio confirmat: Crux Dominica, quæ ab Helena Augusta reperta est Hierosolymis, ita * quartâ & sextâ feriâ adoratur. Hujus reliquias & merito & fide Helenæ comparanda, regina Radegundis expetiit, ac devotè in monasterium Pictavense, quod suo studio constituit, collocavit, misitque pueros iterum Hierosolymis, ac per totam Orientis plagam, qui circumeuntes sepulcra sanctorum martyrum confessorumque cunctotum, reliquias detulerunt: quibus in arca argentea cum ipsa Cruce sancta locatis, multa exinde miracula conspiciere meruit; de quibus primum illud exponam, quod ibidem Dominus in diebus Passionis suæ dignatus est revelare sextâ feriâ ante sanctum Palcha. Cum in vigiliis sine lumine pernoctarent, circa horam tertiam noctis apparuit ante altare lumen parvulum in modum scintillæ; deinde ampliatum, huc illucque comas fulgoris spargens, cœpit gradatim in altum conscendere, effectaque pharus magna, obscuræ nocti vigilantique plebeculæ lumen præbuit supplicanti: illucescente quoque cælo, paulatim deficiens, data terris luce, ab oculis mirantium evanuit.*

* al. Hierosolymis sita,

C

ut S. Gregorius Turonensis,

60 Ego autem audiebam sæpius, quod etiam lychni, quæ accendebantur ante hæc pignora, ebullientes virtute divina, in tantum exundarent oleum, ut vas suppositum plerumque replerent; & tamen juxta stultitiam mentis duræ numquam ad hæc credenda movebar, donec brutam segnitiam ad præsens ipsa, quæ ostensa est, virtus argueret: ideoque quæ oculis propriis viderim, explicabo. Causa devotionis exstitit, ut sepulcrum sancti Hilarii visitans, hujus Reginæ adire colloquia. Ingressusque monasterium, consalutatâ Reginâ, coram adoranda Cruce ac sacris Beatorum proster-nor pignoribus. Denique oratione facta surrexi. Erat enim ad dexteram lychnus accensus, quem cum stillis frequentibus defluere conspexissem, testor Deum, quia putavi, quasi vas esset effractum, quia ei erat conchâ supposita, in quam oleum defluens decidebat. Tunc conversus ad abbatissam aio: Tantane te retinet mentis ignavia, ut integrum cicindilem (hac vox vario modo scribitur, & lampadem vitream significat, ut in recuso Cangii Glossario videre est) laborare non possis, in quo oleum accendatur, nisi effractum,

quo defluat, ponas? Et illa: Nec est ita, domine mi, sed virtus est Crucis sanctæ, quam cernis. Tunc ego ad me reversus & ad memoriam revocans, quæ prius audieram, conversus ad lychnum, video in modum ollæ ferventis magnis fluctibus exundare, ac per oram ipsam undis intumescens superfluere, & ut credo, ad incredulitatem meam arguendam magis ac magis augeri; ita ut unius horæ spatio plus quam unum sextarium redderet vasculum, quod quartarium non tenebat: admiratusque sui, ac virtutem adorandæ Crucis deinceps prædicavi.

61 Puellaque quædam, Chrodegildis nomine, dum post mortem patris in urbis Cenomannicæ territorio resideret, oculorum amissione multatur. Postquam autem ex jussione Chilperici regis, adhuc beata Radegunde regina superstite, ad antedicti monasterii transfuisset regulam, ipsa Beatissima ostendente, ante sanctam prosternitur arcam; ibique cum reliquis sanctimonialibus vigilias explicans, dato mane, iisdem discedentibus, prostrata solo in eodem loco quievit: apparuitque ei per visum, quasi aperiret aliquis oculos ejus, & unum sanitati redditum; dum cum alio laboraret, subito ad ostium referati sonum expergescens, unius oculi lumen recepit. Quod non ambigitur, hoc per Crucis virtutem fuisse præstitum. Ener-gumeni, claudi, & alii quoque infirmi persæpe in hoc loco sanantur. Nunc progrediamur ad exponendam mediâ, quibus S. Radegundis usâ est, ut stabilitati parthenonis Pictaviensis consuleret.

restis oculatus affirmat.

* al. transmissa fuisse

E

§ VI. Sollicitudo Sanctæ, ut idem monialium cœnobium sub certa regula ac tutela præsulum regumque conservaret.

Cum Maroveus episcopus monasterium Pictaviense in clientelam nollet suscipere, & S. Radegundis abundè sciret, cœnobium quacumque sine vigilanti præsidio cura, aut sine certis legibus non posse diu subsistere, industriâ suâ effecit, ut sanctimoniales Pictavienses fixam ac stabilem vivendi regulam amplecterentur, sicut Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 9 cap. 40 indicat his verbis: Tempore Chlothacharii regis, cum beata Radegundis hoc monasterium institisset, semper subjecta & obediens cum omni congregatione sua anterioribus fuit episcopis. Post hæc cum pontificis sui sæpius gratiam quaereret, nec posset adipisci, necessitate commota cum abbatissa sua, quam instituerat, Arelatensem urbem expetunt, de qua regulâ sancti Cæsarii atque Cæsariæ beatæ susceptâ, regis se tuitione munitur, scilicet quia in illum, qui pastor esse debuerat, nullam curam defensionis suæ poterant reperire. Ex his facile colligimus, Pictaviensem S. Radegundis congregationem usque ad hoc tempus sub privatis aut mutabilibus præsulum suorum decretis vixisse, & nulli publicæ aut certæ regulæ adstrictam fuisse.

F

63 Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 570 num. 3 hæc & alia distinctius notat in hunc modum: Invenite hoc anno, Radegundis cum Agnete abbatissa Pictaviensi profecta est Arelatem: nam postquam lignum Dominicæ Crucis ab Eufronio Turonensium antistite susceptum, Marovei Pictaviensis episcopi gratiam frustra sæpius

interim suum monialium cœnobium

A Sæpius quæsit, ac necessitate tandem commota longinquo itinere se commisit, ut, quam piissimi quique viri laudabant, regulam monialibus à beato quondam Cæsario præscriptam nancisceretur. Audi Gregorium Turonensem, qui non modò testatur ad hoc usque tempus sub regimine Pictaviensium pontificum fuisse monasterium, quod Radegundis Pictavii Clotario principatum tenente construxit, sed & expositione variorum negotiorum, quæ Sigiberto Pictavii post Charibertum regnante, & Maroveo Pictaviensem episcopatum regente, gesta sunt, egregiè nostram confirmat chronologiam, quoad obitum Chariberti regis; & quoad res Pictavienses, post ejusdem Chariberti mortem hæctenus recensitas.

64. *Hic subdit ipsum Gregorii textum, jam munit certâ supra à nobis sparsim relatum, & ibidem numero sequente reddit rationem, ob quam regula S. Cæsarii præ aliis electa videatur: Cur hoc anno regulam, inquit, quam sanctus Cæsarius Arelatensis quondam antistes monialibus præscriperat, monachæ Pictavienses observandam susceperint; hæc ratio præcipuè potest afferri, quod in litteris ad Radegundem laudata reperiatur ab episcopis Eufronio Turonensi, Prætextato Rotomagensi, Germano Parisiensi, Felice Nannetensi, Domitiano Andegavensi, Victorio Redonensi, & Domnolo Cenomanensi, qui Turonense concilium ante quadriennium cum duobus aliis pontificibus Caletrico Carnotensi & Leudebaude Sagienfi celebrarant. Porro Cæsaria Arelatensis hanc regulam misit ad moniales Pictavienses, ut constat ex supra laudatis ejus abbatissæ litteris, in quibus apud Edmundum Martene tomo 1 Theauri novi anecdotorum col. 4 & 5 ad S. Radegundem inter alia sic scribit: Ego feci, quod præcepistis; transmisi exemplar de regula, quam nobis beatæ & sanctæ recordationis domnus papa Cæsarius fecit. Vos videte, quomodo eam custodiatis. Certa sit dominans caritas vestra, quia si secundum eam vixeritis, inter sapientes virgines locum accipietis &c. Si quis nosse cupit, qualis fuerit illa S. Cæsarii regula, adeat Opus nostrum ad diem XII Januarii, ubi Bollandus eam in Vita S. Cæsaria retulit, & in duodecim paragraphos distribuit. Postea Lucas Holstenus in Codice Regularum parte 2 à pag. 89 eandem S. Cæsarii regulam edidit. Denique Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 536 num. 45 & sequentibus varias ejusdem regulae editiones inter se consulit, notisque illustravit.*

B *Ut tamen etiam hoc loco curiosus lector aliquam de hac S. Cæsarii regula ideam habeat, compendium ejus transcribimus ex Mabillonio, qui in Annalibus Benedictinis lib. 1 cap. 52 agens de Arelatensi virginum cœnobio eandem ita contraxit: Soluta obsidione, inchoatum cœnobium redintegrare institit (nimirum S. Cæsarius præsul Arelatensis, de quo paulo superius egerat) perfectoque sororem Cæsariam è Massiliensi parthenone, quo eam monasticis ritibus informandam direxerat, revocatam præfecit, regulam sanctimonialibus secundum statuta sanctorum patrum præscriptam. Prima hæc, nî fallor, monastica regula in gratiam sanctimonialium scripta est; cuius hæc prima lex erat, ut nulli usque ad mortem è monasterio egredi liceret. Infantes ibi nullæ ante annos sex aut septem admittæ. Litteras discabant omnes, atque omni tempore duabus horis, hoc est à mane usque ad horam secundam, lectioni vacabant, divinis cetera officiis ac labore communi, in primis lanificio occupatæ. Ab-*

quam olim sanctimonialibus præscripsit

C *batissæ nec refectio nec mansio privatim permiffa. Vestes non nigræ, contra quam viris; sed laicæ aut lactinæ id est nativi aut candidi coloris. Eleemosynas ad januam monasterii propter nimiam inquietudinem fieri vetuit, maluitque per provisorum ad abbatissæ nutum dispensari. Janua monasterii exterior nulla, præterquam basilicæ, quæ & ipsa vespertinis, nocturnis ac meridianis horis numquam patebat; ita ut ipsis horis, quibus reficitur, claves apud se abbatissa haberet; quod etiam de januis monasterii apud monachos alicubi hodie quoque observatur. Lectio non modò ad mensam, sed etiam tempore laboris communis fiebat. Librorum etiam scriptio nonnullis pro labore erat.*

AUCTOR
G. C.

66 Pullorum usus non nisi infirmis concessus: *sanctus Cæsarius Arelatensis;* alia carnes citra desperatam infirmitatem interdita. Ceterum cibaria seu fercula diebus jejunii tria, in prandiiis bina; tertio haud dubiè in cœnam reservato. In festivitibus majoribus ad prandium & ad cœnam alia superaddita, & in fine dulciamina. Vini usus permiffus pro infirmitate aut qualitate conditionis delicatioris. Singulis diebus, five hiemis five æstatis, bini cædelli seu calices; in diebus jejunii ad refectioem terni, junioribus tantum bini concedebantur. Jejunia secundâ, quartâ & sextâ feriâ à Kalendis Septembris; à Kalendis verò Novembris usque ad Natale Domini quotidie, exceptis festivitibus & sabbatis. Ante Epiphaniam septena jejunia. Abhinc ad Quadragesimam non nisi feriis secundis, quartis, & sextis. Nullum à Paschate ad Pentecosten jejunium; deinceps ad Kalendas Septembris id abbatissæ discretioni relinquitur. Hæc est regula, quam beata Radegundis in Pictavensi sanctæ Crucis parthenone secuta est; tantopere à Venantio Fortunato aliisque laudata. *Postmodum moniales Pictavienses, & plura antiquioris instituti cœnobio regulam S. Benedicti assumpserunt.*

67 *Vix scimus, quò fundamento Carmelita, quem præaliquo quidam Religiosi S. Radegundem ejusque sulem Lecongregationem Ordini suo adscribant. Joannes zana Baptista de Lezana in Annalibus Carmelitarum pedetentim procedit, ut hanc sanctam Matronam monialibus Carmelitanis annumeret: imprimis enim tomo 3 Annalium pag. 192 & 193 S. Cæsarium, cujus regulam sanctimonialis Pictavienses elegerunt, inter suos Carmelitas recenset hoc ratiocinio: Pro iis tamen Orientalis ecclesiæ non satis probatis monachis, Occidentalis Galliarum probatissimos plures enutriebat. In his veluti primus fuit Cæsarius Arelatensis episcopus, ex cœnobio Lirinenti monachus & abbas, cujus res præclare gestas ipsius discipulus Cyprianus scripsit apud Surium die xxvii Augusti. Nostris porro annumerandus, quia cum Basilianis nihil commune habebat, & Benedictinis anterior fuit. . . . Item Porcarius abbas, sub cujus disciplina Cæsarius in monastica mirè profecit, eodem Cypriano teste. Quin, ut idem Cæsarius homilia xx dixit, insula illa Lirinentis innumerabiles montes (id est Sanctos) in cælum misisse cognoscitur. . . . Hos verò monachos Lirinentes inter Elianos computandos esse, cum nullum nec vestigium sit existimandi alterius instituti fuisse, constat ex iis, quæ de Honorato ejus cœnobii primario parente diximus.*

68 *Deinde paginâ 226 ejusdem tomi S. Cæsariam & S. Radegundem, earumque congregationes, sub regula S. Cæsarii viventes, etiam suo Ordini ita accenset: Item nec oblivioni tradenda sanctimonialis Cæsaria, relati Cæsarii soror, Massiliensis monasterii cultrix, imò propterea*

simul cum sorore Cæsaria & S. Radegunde

AUCTORIB
G. C.

rea à nobis commemoranda : etenim hoc virginum Massiliæ collegium illud videtur esse, quod Joannes Cassianus ea in urbe erexit juxta Eliani instituti Ægypti & Palæstinæ normam, prout ex ipso diximus sub annum cxxx. Fuit hæc sancta femina non imparis sanctitatis cum germano Cæsario, Arelatensis etiam cœnobii ab ipso constructi præfecta, Cæsarii regulâ quoque imbuta (ut vel hinc discamus, Basilianam non fuisse) & admirabili sanctitudine clara. Hæc ex Cypriano in Vita Cæsarii, Venantio lib. 3 Carminum, haufit Baronius sub annum dviij; apud quem etiam de testamento Cæsarii, in quo præfati monasterii & fororis Cæsariæ mentionem habet, & eidem legat MANTUM MAJOREM, QUEM DE CANNABE FECIT ipsa. Ex quo conjiciat lector, vestibus albis usos fuisse tum Cæsarium, tum Cæsariam, Esfenorum ritu. Commemoratur etiam ab eodem Venantio alia ejusdem regulæ & instituti sanctimonialis Radegundis, quæ Christi amore succensa Cæsarii monasticas institutiones lambebat. Qua loquendi phrasi sanctam hanc feminam perfectam observatricem ipsarum fuisse indigitat.

B
Ordini suo
Carmelitico
accenset,

69 Denique *Lezana* eodem tomo 3 *Annalium* pag. 279. varios ejusdem gloriæ competitores assignat, & omnibus ratiunculis suis saltem utile monitum ita subnectit : De monastica propagatione una Radegundis regina, hoc tempore ex hac vita ad cœlestem ab angelis suscepta, transiens, & monasterium ab ipsa erectum, litteræque ab eadem in ejusdem cœnobii commendationem & curam ad episcopos, paulo ante obitum scriptæ, satis testantur. De illis Gregorius Turonensis lib. ix, & auctores Vitæ ejusdem Radegundis apud Surium xliij Augusti. Contendant meritò illius temporis monachi, nostri videlicet, Basiliani, Augustinienses, & Benedictini pro tanta Moniali, ejusque alumna: nobis enim satis dictum in præcedentibus sufficit. Et satius erit contendere, ut reginam monialem, mortificationi, ciliiciis, abstinentiæ, aliisque virtutibus religiosis incumbentem, imitentur. *Nobis hæc postrema Lezana clausula magis placet, quam omnia ejus argumenta, quibus non multum confidere videtur Marcus Antonius Alegre de Casanate, Carmelita Hispanus, dum in Paradiso Carmelitici decoris pag. 216 sic scribit : Scimus etiam sororem, Cæsariam nomine, Cæsarium habuisse, virginem insignem, virginumque matrem (hortatu cujus Cyprianus discipulus res gestas Cæsarii conscripsit) quæ egregia claruit sanctitate, quam Cyprianus & Fortunatus inter feminas sanctitate insignes recensent. Item de eadem Gregorius Turonensis agit, & de regulis ejus, sub quibus sancta Radegundis regina, & aliæ monastica exercuerunt. Sed quia nobis adhuc non extat*, an fuerint hæc virgines de Ordine nostro, aliis relinquimus addere nostris majora. Ita ille hoc loco candidè pronuntiat, licet alibi sapius in Paradiso suo ad ineptias evagetur.*

* forte constat

aliis Religiosorum familiis eandem gloriam ambientibus.

70 *Etiamsi* Radegundem inter sanctimoniales Augustinianas nonnulli autores enumerant, ut *Thomas de Herrera* tomo 2 *Alphabeti Augustiniani ad litteram R* pag. 328 scribit, tamen hæc opinio non videtur in Ordine Augustiniano generatim recepta esse, quandoquidem ipse *Herrera* monastica ac regulari S. Radegundis professione subjungat hoc suum judicium : Ego crediderim, reginam Radegundem in peculiari Religione fuisse professam statum vitæ Religiosæ, sub propria divi Cæsarii regula, licet ferè omni ex parte desumpta ex Augustiniana, & sub determinatis colorum specie-

bus. Tandem eremita ille Augustinianus producit nonnulla regula Casariana decreta, quibus niger vestium color expresse prohibetur, & pagina sequente contra quosdam Ordinis sui scriptores exiis sic concludit : Hæc autem nigri coloris exclusio non est conformis monialium Augustinianarum instituto. Post hæc sanè miramur, Augustinum Mariam Arpe in Pantheo Augustiniano, quod Genua anno 1709 edidit, S. Radegundem Ordini suo vindicare. Non discutimus hic operosè singula horum aliorumque Ordinum argumenta, ne risum aut stomachum moveamus viris eruditis, qui frivolas hujusmodi concertationes jam dudum exploserunt. Quare hæc satis superque dicta sint de stabili regula, quâ S. Radegundis cœnobium suum munivit, & quam moniales Pictavienses observarunt, donec ei regula Benedictina successit.

71 Sancta nostra his similibusque piis curis distenta, paulatim properabat ad felicem obitum, ante quem firmitati monasterii sui Pictaviensis omnino prospicere cupiens, tutelam illius commisit præsulibus ac regibus Franciæ, ut intelligimus ex commendatitia ejusdem Sanctæ epistola, quam Gregorius Turonensis in *Historia Francorum* lib. 9 cap. 42 recitat hoc tenore : Domnis sanctis & apostolica sede dignissimis in Christo Patribus, omnibus episcopis, Radegundis peccatrix. Congruæ provisionis tunc roborabiliter ad effectum tendit exordium, cum generalibus patribus, medicis, ac pastoribus, ovilis sibi commissi causa auribus traditur, cujus sensibus commendatur : quorum participatio de caritate, consilium de potestate, suffragium de oratione ministrare poterit interventum. Et quoniam olim vinculis laicalibus absoluta, divina providente & inspirante clementia, ad Religionis normam visa sum voluntariè, duce Christo, translata, hæc pronæ mentis studio cogitans etiam de aliarum profectibus, ut annuntiante Domino, mea desideria efficerentur reliquis profutura, instituyente atque remunerante præcellentissimo domno rege Chlothario, monasterium puellarum Pictava urbe constitui, conditumque, quantum mihi munificentia regalis est largita, facta donatione dotavi.

72 Insuper congregationi per me, Christo præstante, collectæ regulam, sub qua sancta Cæsaria deguit, quam sollicitudo beati Cæsarii antistitis Arelatensis ex institutione sanctorum patrum convenienter collegit, adscivi : cui consentientibus beatissimis vel hujus civitatis vel reliquis pontificibus, electione etiam nostræ congregationis domnam & Sororem meam Agnetem, quam ab ineunte ætate loco filix colui & educavi, abbatissam institui, ac me post Deum ejus ordinationi regulariter obedituram commisi ; cuique, formam apostolicam observantes, tam ego quam Sorores de substantia terrena, quæ possidere videbamur, factis chartis tradidimus, metu Ananiæ & Sapphiræ, in monasterio positæ nihil proprium reservantes. Sed quoniam incerta sunt humanæ conditionis momenta, vel tempora, quippe mundo in finem currente, cum aliqui magis propriæ quam divinæ cupiant voluntati servire, zelo ducta Dei hanc suggestionis meæ paginam apostolatus vestri in Christi nomine superstes porri-go vel devota.

73 Et quia præfens non valui, quasi vestris illud conprovoluta vestigiis, epistolæ vicarietate proster-nor, conjurans per Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, ac diem tremendi judicii, sic repræsentatos vos non tyrannus oppugnet, sed legitimus Rex coronet ; ut si casu post meum obitu-

Sancta contulens diu- turne con- servationi partheno- nis,

E

quem Pi- ctavii sum daverat,

F

illum con- fert in cli- entelam

tua

A tum quæcumque persona, vel loci ejusdem pontifex, seu potestas principis, vel alius aliquis, quod nec fieri credimus, congregationem vel suam malevolo vel impulsu judiciario perturbare tentaverit, aut regulam frangere, seu abbatissam alteram, quam Sororem meam Agnetem, quam beatissimi Germani, præsentibus suis Fratribus, benedictio consecravit, aut ipsa congregatio, quod fieri non potest, habita murmuratione mutare contenderit, vel quasdam dominationes in monasterio vel rebus monasterii quæcumque persona vel pontifex loci, præter quas antecessores episcopi, aut alii me superstiti habuerunt, novo privilegio quicumque affectare voluerit, aut extra regulam exiade egredi quas tentaverit, seu de rebus, quas in me præcellentissimus dominus Chlotharius, vel præcellentissimi domni reges * filii sui contulerant, & ego ex ejus præceptionis permisso, monasterio tradidi possidendum, & per auctoritates præcellentissimorum dominorum regum Chariberti, Guntchramni, Chilperici, & Sigiberti cum sacramenti interpositione, & suarum manuum suscriptionibus obtinui confirmari; aut ex his, quæ alii pro animarum suarum remedio, vel Sorores ibidem de rebus propriis contulerunt, aliquis princeps, aut pontifex, aut potens, aut de Sororibus cujuslibet personæ ausi minuire, aut sibimet ad proprietatem revocare sacrilego voto contenderit, ita vestram sanctitatem * successorumque vestrorum post Deum, pro mea supplicatione & Christi voluntate, incurrat; ut sicut prædones & spoliatores pauperum extra gratiam vestram habeantur: numquam de nostra regula, vel de rebus monasterii, obstantibus vobis, imminuere valeat aliquid aut mutare.

* al. regis

* forè iram vestræ sanctitatis

presulum

** al. nonnumquam præcipit.

B 74 Hoc etiam deprecans, ut cum Deus prædictam domnam Sororem nostram Agnetem de seculo migrare voluerit, illa in loco ejus abbatissa de nostra congregatione debeat ordinari, quæ Deo & ipsi placuerit, custodiens regulam, & nihil de proposito sanctitatis imminuat: nam numquam * propria aut cujuscumque voluntas præcipit *. Quod si, quod absit, contra Dei mandatum & auctoritatem regum aliquis de superscriptis conditionibus coram Domino & Sanctis ejus præcabiliter commendatis agere, aut de persona aut substantia minuenda voluerit, aut memoratæ Sorori meæ Agneti abbatissæ molestias aliquas inferre tentaverit, Dei & sanctæ Crucis & beatæ Mariæ incurrat judicium, & beatos confessores Hilarium & Martinum, quibus post Deum Sorores meas tradidi defendendas, ipsos habet contraditores & persecutores. Te quoque, beate pontifex, successoresque vestros, quos patronos in causa Dei diligenter adscisco, si, quod absit, exstiterit, qui contra hæc aliquid moliri tentaverit, pro repellendo & confutando Dei hoste non pigeat ad regem, quem eo tempore locus iste respexerit, vel ad Pictavam civitatem pro re vobis ante Dominum commendata, percurrere, & contra aliorum injustitiam executores & defensores justitiæ laborare, ut tale nefas nullo modo suis admitti temporibus rex patiatur catholicus, nec convelli permittat, quod Dei & mea, & regum ipsorum voluntate firmatum est.

regumque Francorum,

75 Simul etiam principes, quos Deus pro gubernatione populi post decessum meum superesse præceperit, conjuro per Regem, cujus regni non erit finis, & ad cujus nutum regna consistunt, qui eis donavit ipsum vivere vel regnare, ut monasterium, quod ex permisso & solatio domnorum regum patris vel avi eorum construxisse visa

sum, & ordinasse regulariter vel dotasse, sub sua tuitione & sermone unâ cum Agnete abbatissa jubeant gubernare; & à nullo neque sæpè dictam abbatissam nostram, neque aliquid ad nostrum monasterium pertinens molestari aut inquietari, vel exinde imminui, aut aliquid mutari permittant; sed magis pro Dei intuitu unâ cum domnis episcopis ipsi, me supplicante coram Redemptore gentium, sicut eis commendo, defensari jubeant & muniri; ut in cujus honore Dei famulas protegent, cum defensore pauperum & sponso virginum perpetualiter æterno socientur in regno.

scriptis in hanc rem patheticis litteris,

76 Illud quoque vos sanctos pontifices & præcellentissimos domnos reges & universum populum Christianum conjuro per fidem Catholicam, in qua baptizati estis; & ecclesias, quas conservatis, ut in basilica, quam in sanctæ Mariæ dominicæ Genitricis honorem cæpimus ædificare, ubi etiam multæ Sorores nostræ conditæ sunt in requie, sive perfectæ, sive imperfectæ, cum me Deus de hac luce migrare præceperit, corpusculum meum ibi debeat sepeliri. Quod si quis aliud inde voluerit, aut fieri tentaverit, obtinente Cruce Christi & beata Maria, divinam ultionem incurrat; & vobis intercurrentibus, in loco ipsius basilicæ meræar cum Sororum congregatione obtinere loculum sepulturæ. Et ut hæc supplicatio mea, quam manu propria subscripsi, in universalis Ecclesiæ archivo servetur, effusus cum lacrymis deprecor: quatenus si contra improbos aliquos necessitas exegerit, ut vestra defensione Soror mea Agnes abbatissa vel congregatio ejus, quo succurri sibi poposcerint, vestræ misericordiæ pia consolatio opem pastorali sollicitudine subministrat; nec de me destitutas se proclamant, quibus Deus præsidium vestræ gratiæ præparavit. Illud vobis in omnibus ante oculos revocantes, pet ipsum, qui de Cruce gloriosa Virginem suam Genitricem beato Johanni apostolo commendavit, ut qualiter ab illo completum est Domini mandatum, sic sit apud vos quod indigna & humilis domnis meis ecclesiæ patribus & viris apostolicis commendo; quod cum dignanter servaveritis depositum, meritis participes, cujus impletis mandatum apostolicum, dignè reparateis exemplum. *Hactenus S. Radegundis tamquam præfaga turbarum, quæ non diu post obitum ejus in eodem monasterio exorta sunt, & quas in Historia Francorum lib. 9 cap. 39 & sequentibus fusè narrat Gregorius Turonensis, qui etiam ea occasione has ipsas litteras posteritati conservavit.*

E

F

77 Quidam auctores paragrapho precedente citati opinantur, has litteras à Sancta ad concilium Turonense datas fuisse, ut ibi initia istius paragraphi diximus. Sed præter alia variorum scriptorum argumenta, quæ ibi allegavimus, quas Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. 7 cap. 42 post brevem earundem litterarum synopsis opponit iis adversariis sequentia: Erunt fortasse, qui existiment, hanc epistolam eam esse, quam Radegundis Patribus in secundo Turonensi concilio congregatis scripsit; cui epistolæ respondeat ea, quam ejusdem concilii Patres ad eam rescripserunt, superius à nobis laudatam, ubi de prædicta synodo egimus. Verùm seriùs haud dubiè, & quidem jam adulta virginum congregatione, ut ex ejus contextu patet, hæc Radegundis epistola exarata est; illa verò Turonensis concilii Patrum responsio IN INITIO HUIUS CONGREGATIONIS, teste Gregorio, scripta fuit. Ad hæc in prædicta Radegundis epistola fit mentio BEATISSIMI GERMANI, uti jam mortui, cum is unus sit episcoporum.

quas Mabillonius contra alios seriùs diffidentas putat,

AUCTORIBUS G. C. & quarum subscriptiones, ut etiam duo diplomata, Cointius fictionis arguit.

porum, qui responſionem concilii ſubſcripſerunt. 78 Ceterum Cointius in *Annalibus Francorum* ad annum Chriſti 587 num. 5 monet, nullam ſidem adhibendam eſſe ſubſcriptionibus ejuſdem epiſtola, qua ſub nomine teſtamenti ſive ultima voluntatis poſt hſtoriam Aquitanicam edita eſt: nam varii errores occurrunt in ſuppoſitum iſtud additamentum; ut hic annaliſta evidenter demonſtrat. Præterea ibidem Cointius de duobus diplomatis, qua poſt eandem hſtoriam Aquitanicam excuſa ſunt, ſic meminit: Apud eundem auctorem pro baſilica, cui nomen ſanctæ Radegundis inditum fuit; duo leguntur diplomata; unum Clotarii regis, alterum Childeberti, Gontrani, Sigiberti, & Chilperici regum. Neutri fides eſt habenda. Tum ſolidis argumentis evincit, utrumque hoc diploma eſſe fictitium, aut interpolatum. Nos brevitatis cauſa hic prætermittimus illa diplomata; iſſique oppoſita argumenta, tum quod res iſta ad Sanctam noſtram proximè non ſpectet; tum quod hac omnia apud memoratum hſtoriam Aquitanicam editorem & in *Annalibus Cointii* loco aſſignato facile inveniri poſſint.

B

§ VII. Annus mortis, honorifica Sanctæ ſepultura, ſacræ reliquiæ, miracula, & quædam Pictaviensium de illa traditiones examinantur.

Contra quosdam auctores obſendimus,

Eminentissimus Baronius in *Annalibus ecclesiasticis* mortem S. Radegundis refert ad annum Chriſti 590, habetque quosdam incautos opinionis ſuæ ſectatores. Sed imprimis error huius chronologia demonſtrari poteſt ex *Chronico Turonensi*; quod apud Edmundum Martene in *Collectione ampliffima veterum ſcriptorum & monumentorum* tomo 5 col. 943 de obitu ejuſdem Sanctæ tradit ſequentia: Anno Mauricii imperatoris ſexto, ſancta Radegundis regina moritur, & in monaſterio virginum, quod ipſa Pictavis ædificaverat, per manum beati Gregorii Turonenſis epiſcopi honorificè ſepelitur: in quo loco longum martyrium jejuniis & diverſis carnis afflictionibus, ultra quam credi poteſt, Deo ſemetipſam maceravit; cuius vitam Fortunatus rhetor pulchro ſermone depinxit. Quod hic de loco ſepulturae perperam dicitur, poſtea ex ipſo Gregorio Turonenſi accuratius referemus. Ceterum Labbeus & Pagius, aliique exactiores chronologi annum Mauricii imperatoris ſextum, qui in hoc *Chronico* morti S. Radegundis aſſignatur, cum anno Chriſti 587 rectè conjungunt.

C

Sanctam anno Chriſti 587 obiſſe,

80 Præterea eundem mortis annum erimus ex *Gregorio Turonenſi*, qui in *Historia Francorum* lib. 9 cap. 2 ſic ſcribit: Eo anno (nimirum duodecimo Childeberti regis, quem hic auctor ſuperius lib. 8 cap. 43 notaverat) beatiffima Radegundis ab hoc mundo migravit; quæ magnum planctum in monaſterio, quod conſtituerat, dereliquit: fuique & ego præſens ad eam ſepeliendam. Obiit autem menſe ſexto (Gregorius a menſe Martio annum numerare incipit, adeoque Auguſtus erat ei ſextus anni menſis, teſte Pagio) tertia-decima die menſis, ſepulta poſt triduum. Quæ autem ibi ipſa die virtutes apparuerunt, & qualiter fuerit funerata, in libro *Miraculorum* plenius ſcribere ſtudui. At annus duodecimus Chil-

deberti regis reſpondet anno Chriſti 587, ut Petavius, Valeſius, Labbeus, Cointius, aliique chronologi & hſtorici communi conſenſu aſſerunt. Denique hic verus mortis annus invictè probatur ex Baudonivia moniali coeva, qua infra in Actis S. Radegundis num. 35 eundem diem ac menſem exprimit, ſcilicet decimum tertium menſis Auguſti, illumque in feriam quartam incidiffe teſtatur. Cum autem tunc curreret littera Dominicalis E, conſideranti evidenter conſtabit, anno Chriſti 587 diem decimum tertium Auguſti in feriam quartam incidiffe. Hinc ulterius liquet, obitum S. Radegundis cum anno duodecimo Childeberti regis, & anno ſexto imperatoris Mauricii rectè conjungi. Ex his etiam facile & ſecurè judicavimus de morte S. Juniani abbatis, quem S. Radegundis magni faciebat, & qui eodem anno eodemque die cum ipſa ad Superos migravit, ut in Actis illius Sancti ſupra narratum eſt.

81 Hiſce tricis chronologicis expediſſi pergitur ac tunc honorificas Sanctæ noſtræ exſequias, quas Gregorius Turonenſis, teſtis oculatus, in libro de *Gloria conſeſſorum* cap. 106 deſcribit his verbis: Beata verò Radegundis, cujus in initio libri Martyrum meminimus, poſt emeritos vitæ labores ab hoc mundo migravit; de cujus tranſitu accipientes nuntium, ad monaſterium Pictaviensium urbis acceſſimus, quod ipſa inſtituerat. Reperimus autem eam jacentem in feretro, cujus ſancta facies ita fulgebat, ut liliorum roſarumque ſperneret pulcritudinem. Stabat enim circa feretrum multitudo immenſa ſanctimonialium, ad numerum circiter ducentarum, quæ per illius prædicationem converſæ vitam ſanctam agebant, quæ ſecundum ſæculi dignitatem non modò de ſenatoribus, verum etiam nonnullæ de ipſa regali ſtirpe hæc Religionis forma ſtorebant.

R

82 Stabant autem plangentes atque dicentes: cum ingentium monialium Pictaviensium dolore, Cui nos orphanas Mater relinquis? Cui nos deſolatas commendas? Reliquimus parentes faculteſque, ac patriam, & te ſecutæ ſumus. Cui nos relinquis, niſi perpetuis lacrymis, & numquam finiendo dolori? Ecce uſque nunc majus nobis erat hoc monaſterium, quam villarum aut civitatum ſpatia; quæ quocumque loco accedebamus, contemplantes glorioſam faciem tuam, ibi inveniebamus aurum, ibi argentum; ibi ſuſpiciebamus florentes vineas, ſegeteſque comantes; ibi prata diverſorum florum varietate vernantia. A te carpebamus violas, tu nobis eras roſa rutilans, & liliū candens: tua nobis verba, quaſi ſol, reſplendebant, & quaſi luna tenebris conſcientiæ noſtræ lucidam veritatis lampadem accendebant. Nunc autem contenebrata eſt nobis omnis terra, anguſtatum eſt ſpatium huius loci, dum tuam faciem non meremur aſpicere. Heu nos derelictas à ſancta Matre! feliceſque illas, quæ te ſuperſtite ab hoc ſæculo migraverunt! Et ſcimus quidem, te choris ſanctarum virginum & Dei paradifo eſſe conjunctam; ſed cum ex hoc conſolamur, illud nobis eſt lamentabile, quod te corporeis oculis intueri non poſſumus.

F

83 Hæc & alia inter lamenta dicentibus, cum à lacrymis temperare non valeremus, converſus ad abbatiffam aio: Sinite parumper ab his fletibus, & ea potius, quæ ſunt neceſſaria, pertractate. Ecce frater noſter Maroveus, huius urbis epiſcopus, non eſt coram, eo quod illum cauſa viſendarum parœciarum elongaverit. Nunc autem habete conſilium, ne ſanctum corpusculum injuriam patiat; & gratia, quam Deus beatis artibus præſtitit, auferatur, dum tempus ſepulturae

quem S. Gregorius Turonenſis, teſtis oculatus.

ræ

A ræ differtur. Accelerate debitas exsequias, ut sepulchro cum honore reddatur. Ad hæc abbatissa respondit: Et quid faciemus, si episcopus urbis non advenerit? Quia locus ille, quo sepeliri debet, non est sacerdotali benedictione sacratus. Tunc cives & reliqui viri honorati, qui ad exsequias beatæ Reginæ convenerant, imperant parvitati meæ, dicentes: Præsume de caritate Fratris tui, & benedic altare illud; confidimus enim de ejus benevolentia, quod molestum non ferat, si feceris, sed magis gratiam referat. Præsume, precamur, ut caro sancta sepulturæ reddatur. Et sic ab illis injunctus altare in cellula ipsa sacravi.

singillatim describit.

B 84 Verum ubi sanctum corpus moventes, psallendo deducere cœpimus, mox energumeni declamantes, & Sanctam Dei confitentes, torqueri se ab ea fatebantur. Transeuntibus autem nobis sub muro, iterum caterva virginum per fenestras turrium, & ipsa quoque muri propugnacula, voces proferre ac lamentari desuper cœpit, ita ut inter fonos fletuum atque collisiones palmorum, nullus posset à lacrymis temperare; sed & ipsi quoque clerici, quorum erat psallendi officium, vix inter singultus & lacrymas antiphonam poterant explicare. Dehinc accedimus ad sepulcrum. Nam providentia abbatissæ capsam ligneam fecerat, in qua corpus aromatibus conditum incluserat, & ob hoc fossa sepulturæ spatiosior erat; ita ut ablatis duorum sepulcrorum singulis spondis, ac de latere juncta capsâ cum sanctis artibus locaretur. Tunc facta oratione discessimus, reservantes episcopo loci, ut ab eo, celebratâ Missâ; tegetur operculo. Redeuntes verò ad monasterium, ducebat nos abbatissa cum virginibus per loca singula, in qua Sancta aut legere consueverat, aut orare, lugens ac dicens: Ecce ingredimur in cellulam, & Matrem amissam non reperimus. Ecce spatium, in quo flectens genua cum lacrymis Dei omnipotentis misericordiam precabatur, & à nobis non videtur. Ecce librum, in quo legebat, & vox spiritali sale condita non verberat aures nostras. Ecce fusa, in queis per longa jejunia & profusas lacrymas necere solita; & almi sanctitate digiti non cernuntur. Hæc illis dicentibus, renovantur lacrymæ, suspiria proferuntur, & ipsa quoque viscera ab affectu plorantium resolvuntur in fletum. Tantisque meror pectus meum obsederat, ut à lacrymis non desisterem, nisi scirem beatam Radegundem ablatam monasterio corpore, non virtute; & adsumptam à mundo; collocatam in cælo.

Corpus Sanctæ usque ad annum 1562 Pictavii quievit,

C 85 In hac ecclesia conservatum fuit sacrum cadaver S. Radegundis usque ad annum Christi 1562, quo furentes Calvinista illud impia rabie combusserunt, ut Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini sec. 1 pag. 334 post Viram hujus Sanctæ breviter notavit his verbis: Porro sanctæ Reginæ reliquiæ, quas ob personæ dignitatem etiam barbaris honori esse oportebat, magna ex parte unâ cum sancti Hilarii sacris exuviis anno MDLXII ab hæreticis incendio plus quàm sacrilego traditæ sunt. Dum statim diximus, corpus S. Radegundis à prima sepultura usque ad annum Christi 1562 in ecclesia illa Pictaviensi conservatum fuisse, hæc assertio accommodè de majori temporis spatio intelligenda est: non enim ignoramus, illud in Quintiacensi Benedictinorum monasterio, quod non procul Pictavio distat, ob erebras subitasque Normannorum irruptiones aliquamdiu delituisse ac postea ad pristinam sepulturam relatum esse, ut discimus ex Andrea Sausayo, qui in Martyrologio suo Gallicano annuam Augusti Tomus III.

hujus rei memoriam die xxviii Februarii sic annuntiat: Pictavis relectio & repositio corporis sanctæ Radegundis, ex Francorum regina sanctimonialis & abbatissæ, ex Quintiaco monasterio, ubi, grassantibus Normannis, pridem fuerat delatum, atque ad tempus, ne profanaretur, reconditum. Insuper in Florario Ms. nostro ad diem xi Februarii & xxiv Octobris duplex ejusdem Sanctæ translatio commemoratur.

AUCTORE
G. C.

E 86 Etsi determinare non possumus certum harum translationum tempus, & præterea nesciamus; quali in statu tunc fuerit sacrum S. Radegundis cadaver, tamen ex Joanne Boucheto, aliiisque recentioribus nonnullis scriptoribus Gallis intelligimus; adhuc illud anno Christi 1412 integrum & incorruptum in tumulo suo Pictaviensi apparuisse, ut superius alia occasione ex Raynardo nostro retulimus, & hic repetimus ex Simone Peyronetto, doctore theologo & parochò Tholosano, qui in notis ad suum Catalogum Sanctorum & Sanctarum sub nomine Radegundis pag. 497 eandem rem ita narrat: Ejus locus post annos octingentos, ac duodeviginti, & menses novem & dies tredecim à tumulto intra illud sacro corpore resecretus est, & corpus repertum est mirè fragrans ac planè incorruptum; & cum Joannes Dux Biturigum, princeps regii sanguinis annulos duos digitis insertos prehendere tentasset, regalem facillè abstulit; monasticum, quo moniales veluti sponsas Christi ex usu erat insigniri, renitente sancta Regina, auferre nequivit. An verò ex hac cadaveris incorruptione rectè intulerit Josephus de Monteil lib. 1 de Vita sanctæ Radegundis cap. 7, eam in conjugio cum Clotario perseverasse virginem, tamen, cum nupta fuit, ætate florentem nec à viro secubantem, alterius est disquisitionis. Nos supra § 3 de hac questione sat fusè disputavimus. Porro hoc loco quaritur, quid censendum sit de historia mox relatâ; quam consultissimus D. Joannes Filleau cap. 25 Operis jam laudati sapiusque infra laudandi auctoritate Boucheti, aliiisque argumentis probare conatur. Nos illam cadaveris fragrantiam, & mirabilem unius annuli retentionem, aliasque narrationis hujus circumstantias haud gravatè admittimus propter testimonium Joannis Boucheti, qui à temporibus rei gesta non adeo remotus fuit, eamque ex testibus ætati isti vicinis audire potuit.

& adhuc anno 1412 dicitur integrum apparuisse

F *que integritas de aliis quibus membris explicanda est.*

I 87 At illam sacri corporis integritatem & incorruptionem tantum de quibusdam membris explicare oportebit, si aliqua ejusdem Sanctæ ossa jam diu ante annum Christi 1412 monachis sancti Benigni Divionensis communicata fuerint, ut disertè testatur vetus Chronicon hujus monasterii, quod in prima editione Spicilegii Dacheriani tomo 1 pag. 435 inter alia sic habet: Ad hoc, haud longè reperta est sancta Radegundis, habens ad caput titulum sui nominis in lamina plumbea; cujus ossa cerato involuta linteò sunt inventa in capsâ ligneâ in terra recondita. Hic autem agi de S. Radegunde nostra, patet ex Martyrologio ejusdem monasterii Divionensis, quod Nonis Julii præter alios Sanctos celebrat annuam memoriam sanctarum Radegundis REGINÆ; & Paschaliæ virginis, quarum reliquia eodem die VII Julii translata sunt, ut in Ussardo nostro illustrato ad hanc diem notavimus. Quod si Pictavienses his monumentis non acquiescant, ipsi antiquiora proferant, & monachis Divionensibus intentent litem, quam nos defectu certioris notitia jam aliter decidere non possumus. Etiam ex adjuncto reginæ titulo colligimus, sermonem esse de Sancta nostra, quando

Hugo

AUCTORE
G. C.

Hugo Pictavinus lib. 4 *Historia Vizeliacensis* in eadem Spicilegii Dachheriani editione tomo 3 pag. 617 inter alias sacras reliquias hujus monasterii recenset unam massam de capillis sanctæ Radegundis reginæ. Non scimus, quales sint reliquie S. Radegundis, quas Bartholomæus Piazza in *Hemerologio suo* ad hanc diem Roma templo nostro S. Ignatii assignat. Rayssius in *Hierogazophylacio Belgico* pag. 42 mentionem facit de velo sanctæ Radegundis reginæ, quod Duaci in ecclesia S. Amati conservatur. Nobis non vacat indagare alias minores ejusdem Sanctæ exuvias, quæ fortè ante annum 1562 ad alias regiones delata fuerant, aut sacrilegum Calvinistarum furorem effugerunt. Saltem nulla S. Radegundis ossa, quantum scio, hodieum Pictavii ostenduntur.

88 Attamen moniales Pictavienses præter reliquias sanctæ Crucis, quas S. Radegundis ex Orientem accepit, & antiquam ejusdem Sanctæ cellam, monstrant pretiosum scyphum: quem solum sancta matrona ex regia sua suppellectile servavit, & quem mihi in eodem monasterio videre contigit, dum anno 1721 per urbem Pictavensem in Hispaniam proficiscebam. Consultissimus D. Joannes Filleau in *Probatione historica Litaniarum Pictaviensium* cap. 20 etiam meminit de eodem scypho, ibidemque addit, egros ex hoc aquam haurientes, sæpe mirabiliter sanitatem consequi. Quidquid sit de hac generali & vagâ miraculorum fama, ex veteribus instrumentis constat, per intercessionem S. Radegundis coram tumulo ejus multa peculiaria prodigia contigisse. Decreveram Altis subnectere hac antiquiora miracula, quæ ab illustrissimo præfule Pictaviensi examinata fuerant, & apud Canonicos regalis ecclesiæ in veteri manuscripto Latine conservantur: nam proximè citatus scriptor Gallus pag. 125 ejusdem lucubrationis sua restatur, sibi illud manuscriptum Latinum ab istis Canonicis commodatum fuisse, & ex eo quadam miracula seculi decimi tertii Gallicè contraxit. Cum hac legissem, jam à biennio aut triennio per litteras Pictavium recurri, ut fidele apographum istius scripti Latini obtinerem. Sed cum nihil impetraverim, æquus lector facile intelligit, hanc posthumam Sanctæ gloriam negligentia nostrâ non esse prætermisam.

89 Laudatus D. Joannes Filleau cap. 8 proximè citati Operis refert famosam Pictaviensium traditionem, eamque confirmat ex Lektionem quinta Officii proprii, quæ quotannis die ultima Februarii in ecclesia regali S. Radegundis & in monasterio sanctæ Crucis ita recitatur: Cum autem ad beatam Radegundem, in villa Suedas, quam à conjuge rege acceperat, residentem, nuntiatum esset, brevi affuturum Clotarium, quo eam in regiam civitatem conjugiumque revocaret, effugit. Verita autem, ne deprehenderetur, agricolæ, in quem fortè iter faciens incidit, avenam ferenti imperavit, ut interrogatus, si quem vidisset illac iter habentem, verè responderet, neminem prorsus transisse, ex quo suam seminaret avenam; statim autem illa stupendo prorsus miraculo in tantam excrevit altitudinem, ut in ea Regina tutò posset abscondi. Quo rex ubi pervenit, & rei gestæ seriem edoctus, consilium simul iterque deponit. Hoc Officium à theologis examinatum & anno 1617 ab episcopo Pictaviensi approbatum fuit, ut idem consultissimus scriptor sapite citato notat.

90 Sed etiam si sit tam recens hujus prodigii approbatio, tamen antiquior est illius traditio: nam Antonius Beaugendre similem historiam inter O-

pera venerabilis Hildeberti col. 908 & sequentibus edidit ex codice Ms. Pictaviensi, cui inserta quæ ingratum S. Radegundis, in qua præter alia, quæ huc non spectant, ad rem præsentem leguntur sequentia: Postremò, cum in villa Suedas, in territorio Pictaviensi sita, accederet, nuntiatum est ei, quod rex eam vellet suo revocare conjugio. Et, sicut ex antiquorum relatu compertum est, ipsa Beata confestim iter arripit, obvium quemdam habuit agricolam, avenam ferentem, quem his verbis ita affata est: Si à quoquam interrogatus fueris, an nudius tertius ibi aliquem, transitum facientem, perspexeris, firmiter responde, quod nemo ab hora illa in hujusmodi pertranferit itinere, cum hanc seminare avenam. Et nutu divino ipsa avena subito est aucta, ut præfatam Reginam in eadem liceret abscondere. Moxque rex prælibatus, cum ad prædictum pervenisset locum, eundem interrogavit agricolam, qui serie tenus cuncta, quæ à beata Regina audierat, sagaciter enarravit. Tunc rex accepto ab agricolatore responso, intuensque miraculi seriem, terga versus est, malens uxorem dimittere propriam, quàm Dei offendere clementiam.

91 Ne quispiam specioso codicis manuscripti nomine decipiatur, laudatus editor Benedictinus post lucubrationem venerabilis Hildeberti de Altis S. Radegundis, quam infra recudemus, & ante relatam præfationem, cujus partem numero præcedente exhibuimus, lectorem ita monet: Huic autem de Vita sanctæ Radegundis opusculo, ex altero manuscriptorum Pictaviensium desumpto, non abs re fore censuimus, si illi attexeremus præfationem, quæ legitur in altero, nobis amice transmissa à nostro D. Leonardo Senemaud, monasterii sancti Cypriani Pictaviensis nostræ congregationis monacho, à quo & iconem sanctæ Radegundis in initio positam, & ejus curâ graphice descriptam habuimus, quique post Stephanotium præfatos manuscriptos iterum exactissime recensuit. Hæc autem præfatio favere videtur celebri apud Pictavos traditioni de miraculo avenarum, quæ, ut tradunt, & ut hæc narratur, ita subito miraculose excreverunt, ut inter eas abdita fuerit sancta Radegundis, dum regem Clotocarium sive Clotarium, illam è monasterio ad palatium & pristinum conjugium revocare cupientem fugeret. Cum tamen hujus circumstantiæ neque Gregorius Turonensis meminerit, neque Fortunatus sanctæ Reginæ amicissimus, neque Baudonivia ipsi æqualis & familiaris monacha, qui ad minutias usque Vitam ejus descripserunt, sed neque post ipsos noster Hildebertus, videat lector, quid de hujusmodi traditione judicet. Quamvis hoc loco editor judicium de hac re videatur omnino penes lectorem relinquere, tamen in indice ejusdem editionis ad nomen S. Radegundis etiam suam mentem clarius aperit his verbis: Miraculum avenarum, quibus subito crescentibus, traditur sancta Regina se occultasse 908. Valde dubium ibid. n. Cum itaque venerabilis Hildebertus de hac traditione non meminerit, adeoque post seculum duodecimum verosimiliter exorta sit, propter silentium veterum auctororum requirimus certiora & antiquiora monumenta, priusquam ei firmam fidem historicam adhibeamus.

92 Apud Pictavienses sanctæ Crucis moniales viget altera traditio, & in quodam sacello ostenditur lapis, cui Christus S. Radegundi apparens impressum pedis sui vestigium reliquisse dicitur. Unde hic locus ab incolis vernaculè, Pas-Dieu, id est

C
Pictavienses
narrant
prodigium
de avena,

E
subito ex-
creverit;

F

& alterum
de vestigio
Christi, la-
pidi impres-
so,

A est Passus Dei communiter appellatur. Prædictæ moniales annuam hujus apparitionis memoriam die tertia Augusti celebrant Officio proprio, & in fine Lectionis sexta memoratam traditionem recitant his verbis: Ex majorum verò traditione ad nos usque transmissa accepimus, Christum pedis sui vestigium, quod adhuc exstat, vulgòque **DAI** PASSUS nuncupatur, lapidi, cui orans **Regina** genibus flexis hæere solebat, impressum reliquisse; inde, recurrente in singulos annos memoria, tertio Augusti tantæ apparitionis solennitas, à majoribus ad hoc tempus usque deducta, præcipuo cultu celebrari solet in ejusdem sanctæ Regine monasterio. Hæc didicimus ex consultiſſimo **D. Joanne Filleau**, qui cap. 10 supradicti Operis hanc traditionem ex quodam Ms. chronico incerta ætatis confirmare nititur, & ibidem pro ea recentiores nonnullos scriptores allegat. At certè mirum est, **Baudoniviam** coævam, quæ infra apud nos num. 34 hanc ipsam Christi apparitionem refert, de impresso pedis vestigio non meminisse. Etiam summopere miramur, **Gregorium Turonensem** tacuisse de impressione hujus vestigii, quod haud dubie ei monstrassent sanctimoniales, quando ab ipsis post obitum **S. Radegundis** deductus fuit per singula monasterii loca, in quibus Sancta legere aut orare consueverat, ut superius num. 84 fusiùs ex ipso retulimus.

sed non satis constat de utraque hac traditione,

93 Verùm huic argumento negativo opponi potest revelatio venerabilis **Maria de Malliacq**, cujus Acta majores nostri ad diem **xxviii Martii** illustrarunt, ubi tomo 111 istius mensis pag. 758, in Processu pro canonizatione pie istius mulieris, ex jurato testimonio presbyteri **Turonensis** juridicè referuntur sequentia: Item deponit, quod per dictam dominam fuit sibi revelatum, quod ipsa domina in anno nonagesimo secundo (videlicet supra millesimum trecentessimum) circa festum Corporis Christi, cum dicto confessore suo desiderans visitare limina beatæ **Radegundis**, **Pictavis** adivit; & cum intrasset ecclesiam in monasterio sanctæ **Crucis Pictaviensis**, ubi est sanctum vestigium pedis Christi, gratiâ humilitatis reputans se indignam appropinquare vestigium prædictum, prostravit se in oratione in parte inferiori dictæ ecclesiæ longè ab eodem vestigio. Sed sic orando subito fuit deportata usque ad locum vestigii supradicti, & inibi vidit pedem Christi vulnerati, viditque faciem incensam, quæ à pede usque ad verticem inflammata ardebat; ulteriusque vidit unam scalam erectam, per quam sancta **Radegundis** ascendebat in cælum, & per hoc intelligebat, quod sancta **Radegundis** per gradus humilitatis ascenderat in cælum. Licet ex revelationibus mulierum ecstaticarum quæstiones historica definiri non possint, ut **Papebrochius** noster tomo VI Maii à pag. 246 & alibi docuit, nihilominus libenter fatemur, huic traditioni non leve pondus addi ex illa caelesti piissimæ femina visione, in qua nihil absolum aut historia contrarium reperitur. Quapropter istam monialium traditionem, aliquali fundamento nixam, prorsus rejicere non possumus. Cum tamen auctores æquales & supparet altum sileant de hoc visibili Christi vestigio, quod ipsis ignotum esse non potuit, securè illud, tamquam certum hujus apparitionis indicium, admittere non audemus. His denique nunc tertiam levioris aut fortè nullius momenti traditionem subjungemus.

94 **Ludovicus Morerius** in Dictionario historico ad nomen Gallicum **Poitiers** notat, non procul **Pictavio** in via, quæ ad urbem **Bituricensem** Augusti Tomus III.

ducat, jacere ingens saxum, quatuor aliis lapidibus innixum, (nonnulli quinque lapides minores huic majori suppositos numerant) quod ab accolis vernaculè la pierre levée vocatur, & cui inscriptum est sequens carmen distichon: Hic lapis ingentem superat gravitate Colossum, Ponderis & grandi sidera mole petit.

Teste eodem **Morerio**, quidam indigena de hac lapidea mole narrat fabellas ridiculas, quæ non multum cedunt figmentis **Francisci Rabelais**, satyrici scriptoris Galli, qui in fabulosa sua **Pantagruelis** historia de eodem saxo meminit, & comminiscitur nonnulla; quæ hic referri non merentur. Aliqui ex memoratis indigenis inter alia tradunt, lapides illos à Sancta nostra ad hunc locum delatos fuisse, ut restatur **Judocus Sincerus** in Latino suo Gallia Itinerario, quod ibidem à **Morerio**, & ab editoribus novissimis Gallia Christianæ tomo 2 col. 1136 citari videmus: nam **Judocus** iste in **Argentoratensi** hujus opusculi editione apud nos pag. 215 post brevem **Pictavii** ac viciniae descriptionem asserit, quod non procul ab urbe **Pictaviensi** ostendatur lapis prægrandis, & sexaginta in ambitu pedum, quinque aliis impositus, **Rablesio** in **Satyrico** suo laudatus. Deinde ibi ad rem nostram hæc addit: Ferunt, beatam **Radegundem** illum capite, quinque reliquos sinu, huc tulisse. Similia in **Flandrica** Gallia topographia, quæ ex **Matthæo Meriano** potissimum desumpta est, tomo 3 pag. 286 fusiùs distinctiusque inveniuntur. Sed putamus, hanc popularem traditionem tantummoda apud plebem aut rusticos circumferri: dum enim **Pictavii** mense Octobri anni 1721 per aliquot dies versabamur, nullam ab eruditis viris de tali re mentionem fieri audivimus. Quapropter ea vulgi traditio vix majorém fidem apud nos obtinet, quam fictitia **Rablesii** historia, illamque ab ipsis cordatis **Pictaviensibus** explodi existimamus. Hæc sunt præcipua, quæ de gestis **S. Radegundis** examinanda esse censuimus in hoc Commentario prævio, cui jam varia ejusdem Sanctæ Acta & quadam miracula subnectimus.

AUCTORÈ G. C. cui aliqui addunt tertiam, quæ planè fabulosa videtur.

A C T A

SIVE LIBER PRIMUS VITÆ, F

auctore **S. Venantio Honorio Clementiano Fortunato**, episcopo **Pictaviensi**, & Sanctæ synchrono.

Ex Ms. codice, apud **Cistercienses** monasterii **Vallis-Lucentis** servato, cujus apographum cum variis Mss., & cum editione **Mabilloniana** contulimus.

P R O L O G U S.

R Edemptoris nostri tantum dives est largitas, Auctor ut in sexu muliebri celebret fortes victorias, udat & tes feminas, f 2

EX MSS.
* al. Christi
* al. non
stantes

* al. deserto
* al. non
stantes

b

& corpore fragiliores ipsas reddat feminas virtute mentis vividæ a gloriosas; quas habentes nascendo mollitiem, facit ipse * robustas ex fide, ut quæ videntur imbecilles, dum coronantur ex meritis, laudem sui cumulent Creatoris, à quo efficiuntur fortes, habendo in vasis fictilibus thesauros reconditos, in quorum visceribus cum suis divitiis ipse rex habitator est Christus: quæ mortificantes se seculo, despecto terræ consortio, defœcato * mundi contagio, non confidentes in lubrico, constantes * in lapsu, quærentes vivere Deo, ad gloriam Redemptoris sunt copulatæ paradiso. In quo numero est ista, cujus vitæ præsentis cursum, licet sermone privato, ferre tentamus in publicum, ut cujus est vita cum Christo, memoria gloriæ celebretur in mundo b.

ANNOTATA.

a In plerisque aliis Actorum exemplaribus pro vividæ legitur inclytæ; sed similes minoris momenti discrepantias imposterum non annotabo, ut § 1 Commentarii prævii monui.

B b Lucubratio S. Fortunati in codice Bodecensi differt ab aliis apographis & editionibus, ut ibidem in Commentario prævio observavi, & videtur ab amanuensi pro suo arbitrio mutata. Accipere aliquod arbitraria hujus interpolationis specimen, quod ibi promisi, & confer utrumque ejusdem Vita prologum, cujus ecgraphum Bodecense apud nos ita sonat: Redemptoris nostri adeo dives est largitas, ut in sexu muliebri celebret fortes victorias, & corpore fragiliores feminas virtute mentis inclytæ reddat gloriosas; has, inquam, habentes nascendo mollitiem, facit auctor bonorum omnium Christus robustas per fidem, ut quæ videntur imbecilles, dum coronantur ex meritis, fortes effectæ in congressu pugnæ laudem cumulent sui Creatoris, servando videlicet thesauros cæli in vasis fictilibus, in quarum visceribus cum suis divitiis habitator est Deus. De numero verò talium feminarum fuit beata Radegundis, de qua nunc materiam scribendi sumit ingenium nostræ parvitas, ut cujus vita nunc veraciter est cum Christo, ejus quoque memoria, gloria, relatio dignis obsequiis ab omni populo celebretur in mundo. Hinc judicium ser de reliquis Actis, quæ in Ms. Bodecensi ab aliis exemplaribus differunt, & simili fere modo mutata sunt.

C

CAPUT I.

*Sancta patria, regium stemma,
adventus in Galliam, educatio,
pietas, & nuptia cum
rege Chlotario.*

inter quas
S. Radegundis puella,

a
b

B Eatissima igitur Radegundis, natione barbara, de regione Toringa a, avo rege Bassino, patruo Hermenfredo, patre rege Berethario b; in quantum altitudo seculi tangit, regio de germine orta, celsa licet origine, multo tamen celsior fuerat actione. Quæ dum cum suis summis parentibus brevi mansisset tempore, tempestate barbarica, Francorum victoriâ regione vastata, vice Israëlita exit, & migrat de patria. Tunc inter ipsos victores, cujus esset in præda regalis puella, fit contentio de captiva; & nisi

reddita fuisset transacto certamine, in se reges D arma movissent; quæ veniens in sortem regis Clotarii in Veromandensem e ducta Ateias d vil- lam regiam nutriendi causâ custodibus est deputata. Quæ puella inter alia opera, quæ sexui ejus congruebant, litteris est erudita; frequenter loquens cum parvulis, si cõferret fors temporis, martyr fieri cupiens. Indicabat Adolescens jam tunc merita senectutis, obtinens pro parte, quæ petiit. Denique dum esset in pace florens Ecclesia, ipsa est à domesticis persecutionem perpeffa. Sed adhuc teneræ ætatis Deo dicata Puella id agere studii habebat, ut quidquid sibi remansisset edulii, collectis parvulis, eorumque capitibus mundatis, ipsa inferebat; ipsa miscebat infantulis e.

3 Hoc etiam sanctissima cum Samuele parvulo clerico gerebat, facta cruce lignea præcedente, dum subsequendo psallentes ad oratorium gravitate simul parvuli properabant f; ipsa tamen cum sua veste pavementum nitidans; circa altare verò cum facit ergo g jacentem pulverem colligens, foras cum reverentia recondebat potius, quam verrebatur *. Quam cum præparatis expensis Victuriaci h voluisset rex prædictus accipere, per Beralcham i ab Ateias nocte cum paucis elapsa est. Deinde Sueffionis k cum eam direxisset, ut reginam erigeret, illa evitabat pompam regalem, ne seculo cresceret; sed cui debetur etiam humana gloria, non mutatur. Nupsit ergo terreno principi, non tamen separata à cælesti. Ac dum sibi accessisset secularis dignitas, plus se inclinavit voluntas, quam permittebat dignitas, subdita semper Deo, sectans monita sacerdotum, plus participata Deo, quam sociata conjugio. Illo verò sub tempore tentamus patefacere de multis pauca, quæ gessit.

4 Igitur juncta principi, timens, ne à Deo degradasset, cum mundi gradu proficeret, se cum sua facultate elemosynæ dicavit: nam cum sibi aliquid de tributis accideret, ex omnibus, quæ venissent ad eam, decimas antè dedit, quam recepit. Deinde quod supererat, monasteriis dispensabat; & quò ire pede non poterat, misso munere circumibat: à cujus munificentia nec ipse se abscondere potuit eremita; & ne premeretur à sarcina, quod acceperat, erogabat. Apud quam nec egeni vox inaniter sonuit, nec ipsa eam surda præterit, sæpè donans indumenta, credens sub inopis veste Christi membra se tegere: hoc se reputans perdere, quidquid pauperibus non dedisset. Adhuc animum tendens ad opus misericordiæ, Ateias domum instruit; quo lectis cultè compositis, congregatis egenis feminis, ipsa eas lavans in thermis, morborum curabat putredines; virorum capita diluens, ministerium faciens, quos ante laverat, eisdem sua manu miscebat l, ut fessos de sudore sumpta potio recrearet. Sic devota Femina, nata & nupta regina, palatii domina, pauperibus serviebat ancilla.

5 In mensa verò sua occultè, ne cognosceretur ab aliquo, ante se posito cum legumine ferculo, inter epulas regum, more Trium Puerorum, fabâ vel lenticulâ delectabiliter vesceretur. Pro Officio verò divino m cantando, etsi sederet in prandio, ut Deo redderet debitum, se subducebat convivio. Quò egressa, ut Domino psalleret, curiosè requirebat, quali cibo foris pauperes refecissent. Item nocturno tempore cum reclineret cum principe, rogans se pro humana necessitate consurgere, & levans, egressa cubiculo, tandem ante secretum orationi incumberebat jactato cilicio, ut solo calens spiritu, jaceret gelu

ex Thurin-
gia in Gal-
liam addu-
cta,
f
g
* al. verge-
bat
h
i
k
E
F
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z

A gelu penetratā, tota carne præmortuā: non curans corporis tormenta mens intenta paradiso, reputabat levissimum; quidquid ferret, tantum ne apud Christum vilesceret. Inde regressa [in] cubiculum, vix tepeferi poterat vel foco vel lectulo. De qua regi dicebatur habere se magis jugalem monacham, quam reginam.

penitentia, 6 Unde ipse irritatus pro bonis erat asperrimus; sed illa pro parte leniens, pro parte tolerabat modestè rixas illatas à conjuge. Diebus verò Quadragesimæ satis est scire, qualiter se retexit; inter vestes regias singulariter penitens. Igitur appropinquante jejunii tempore, ad religiosam monacham, nomine Piam, mittebat; cui sancto proposito illa dirigebat veneranter in linteo sigillatum cilicium: quod Sancta induens ad corpus, per totam Quadragesimam subter vestem regiam dulci portabat in sarcina. Transactis autem diebus Quadragesimæ, similiter sigillatum retransmittebat cilicium; sin autem rex deesset, quis credat, qualiter orationi se diffunderet, qualiter se tamquam præsentis Christi pedibus alligaret, & quasi repleta deliciis, sic longo jejunio satiaretur in la-chrymis? Cui, despecto ventris edulio, Christus erat tota refectio, & tota fames erat ei in Christo.

charitatis, 7 Illud qua pietate peragebat sollicita, ut quæ per oratoria vel loca venerabilia tota nocte per-lucerent, candelas suis manibus factas jugiter ministraret? Unde horâ ferotinâ, dum ei nuntiaretur tardè, quod eam rex quæreret ad mensam, circa res Dei dum satagebat, rixas habebat à conjuge, ita ut vicibus multis princeps per munera satisfaceret, quod per linguam peccasset. Ad cujus opinione, si quis fervorem Dei vel per se, vel vocatus, visus fuisset occurrere, videres illam, cælestem habere lætitiā; & horâ noctis recurſa, cum paucis pergens in thermis per nivem, lutum, vel pulverem, aquâ calidâ paratâ, ipsa lavabat & tergebat venerandi viri vestigia, nec resistente servo Dei, propinabat ei pateram. Sequenti die curam domus committens creditariis *n*, ipsa se totam occupabat circa viri justii verba, circa salutis instituta, & circa adipiscenda vitæ cælestis commercia retentabatur per dies. Et si venisset pontifex, in aspectu ejus lætificabatur, & remuneratum relaxabat ipsa tristis ad propria.

aliarumque virtutum opera exercens, *o* *p* ** al. puellis* 8 Illud quoque quam prudenter totum pro sua salute providebat impendere: quotiens quasi maforte *o*, lineo favano *p*, auro vel gemmis ornato, more vestiebatur barbaro, à circumstantibus pueris ** si* laudaretur pulcherrimum, indignam se ad-judicans, tali componi linteolo, mox exuens se vestimento, dirigebat loco sancto, quisquis esset in proximo, & pro palla ponebantur super divinum altare. Quali verò, si quis pro culpa criminali, ut assolet, à rege deputabatur interfici, sanctissima Regina moriebatur cruciatu, ne designatus reus moreretur gladio? Qualiter concurrabat per domesticos, fideles fervientes, & pro-ceres, quorum blandimentis mulcebat animum principis, donec ex ipsa ira regis, unde procefferat fors mortis, inde curreret vox salutis?

miraculis coruscant. *q* 9 His igitur beatis actibus occupatam tantum provexit divinâ clementia, ut etiam adhuc in palatio laica, Domino largiente, declararentur per eam miracula. Denique in Perunna *q* villa post prandium, dum ambularet per hortum Sanctissima, rei truci pro crimine succurri sibi clamabant, vociferantes de carcere. Ipsa autem quid esset, interrogat. Mentiantur ministri, quod mendicorum turba quæreret elemosynam; credens hoc illa, transmittit, quo indigebat inopia. Interea à

judice compelluntur tacere, qui tenebantur in compede. Cum verò nox supervenisset, & solitum cursum r faceret, fractis vinculis soluti Sanctæ occurrunt de carcere. Quo cognito, reos se viderunt, qui Beatæ mentiti sunt, dum, qui vel fuerant, de catenis soluti sunt.

A N N O T A T A.

a Scribitur etiam Thuringia vel Thoringia, & similiter utrobique, omiſſa aspiratione. Est autem notissima Germania regio, qua adhuc nomen antiquum retinet; sed olim latius extensa fuit, ut geographi passim tradunt.

b Hac nomina regum Thuringia diverso modo exprimentur, ut patet ex variis textibus, in Commentario prævio relatis.

c Est tractus Gallia in Picardia, de quo consule geographos obvios.

d Adrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 49. de hoc loco ad rem nostram ita scribit: Villa regia vel fiscalis fuit regni Sueſſionici in pago Viromanduenſi ad flumen Sutrinam, nomine Ateix vulgo Aties, ubi Radegundis puella, Toringorum regum filia ac neptis, educata est, antequam regi Chlotario nuberet, ut Vitæ ejus auctores docent.

e Hac periodus in editione Mabilloniana & aliis apographis aliter legitur, quamvis ubique sensus sit luxatus, & eamdem narrationis substantiam contineat.

f Hac constructio ab editis nonnihil differt: sed utrobique obscura est.

g Facitergium hic usurpatur pro sudario, eo quod sordes faciei tergat.

h Victuriacum vel Victoriacum vernaculè Vitry, olim fuit villa regia, in Belgio sita, qua duabus circiter leucis ab urbe Duacensi distat, quam Valesius in Notitia Galliarum pag. 602 hic indicari aſſerit, & ibidem alia ejusdem nominis loca assignat.

i In editione Surii legitur Berarcham. Sed utcumque legatur, si nomen loci est, situs illius nobis ignotus est, cum nec Mabillonius in notis hanc vocem explicaverit, nec Valesius in Notitia topographica Galliarum de ea meminert. Sirmondus noster putavit, hanc vocem ab amanuensibus corruptam esse, ac legi debere barcam vel barcham, qua navim significat, ut D. Joannes Filleau in historica probatione Litaniarum S. Radegundis pag. 39 refert, ubi ipse etiam aliam hujus nominis significationem ex conjectura proponit.

k Sueſſionis vel Augusta Sueſſionum; vulgo Soissons, est urbs inclita Gallia, qua nomen indidit toti tractui Sueſſionensi; qui olim in Gallia regnum singulare constituit, ut satis notum est.

l Miscere significat aquam & vinum in scyphum infundere, ut videre est apud Cangium in Glossario ad vocem mixtus. Hoc loco verbum istud, quod aliquoties recurrit, similem actionem indicat; quemadmodum ex sensu facile colligitur.

m Hoc loco videtur scriptor apographi nostri potius interpretem, quam fidelem amanuenssem egisse: nam in editione Surii Mabillonique & plerisque Mss. codicibus pro Officio legitur decursu vel cursu, que voces Officium divinum vel ecclesiasticum significant, ut infra dicemus; ubi alterutra illa vox recurret.

n Creditariis id est fidelibus ministris curam domus committebat.

o Præter alia est muliebre capitis operimentum, ut apud Cangium in Glossario ad vocem mafors

MS.

mafors licet videre.

p Savanum vel fabanum inter alias significatio-
nes; quas Cangius in opere mox laudato exponit,
usurpatur pro panno subtili; sed cum hic adda-
tur lineum, potius videtur hoc loco pretiosum
quoddam linteamentum indicari.

q Luxato hoc nomine Perunna significatur Per-
rona, urbs munita Gallia in Picardia, de qua
apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 442
plura videri possunt. Ceterum Mabillonius in O-
pere de Re diplomatica lib. 4 cap. cxi idem mira-
culum, quod ibi contigit, verbo attingit, & ea
occasione immemorabilem Sanctæ nostræ cultum i-
bidem indicat his verbis: Hinc Peronæ celebris
Radegundæ cultus, cujus nomini suburbana pri-
dem ecclesia dicata est.

r Primo intuitu istud intelligi posset de nocte,
qua solitum cursum suum peragebat. Sed in edi-
tione Mabilloniana intelligendum est de ipsa San-
ctâ, cui captivi vinculis soluti dicuntur occurri-
se; dum sibi cursum diceret, id est, dum Offi-
cium divinum recitaret. Hæc significatio confir-
matur ex apographo nostro Bodecensi, in quo a-
mannensis illam periodum sic liberius interpreta-
tur: Cum verò nox supervenisset, & illa cur-
sum (id est Officium) decantando preces ad Do-
minum funderet, vinculati illi divina virtute ca-
tenis absoluti occurrerunt sanctæ Reginæ de car-
cere.

CAPUT II.

*Divortium Sanctæ cum marito,
professio monastica, miseri-
cordia ejus erga pauperes &
agros miraculis confirmata.*

Consentien-
te rege, fit
sanctimo-
nialis,

E T quoniam frequenter aliqua occasione, di-
vinitate prosperante, casus cedit ad salutem,
ut hæc religiosus viveret, frater interficitur in-
nocenter a. Directa igitur à rege, veniens ad
beatum Medardum Noviomii, supplicat instanter,
ut ipsam mutata veste Domino consecraret. Sed
memor Apostoli dicentis; Si qua ligata sit conju-
gi, non quærat dissolvi, differebat Reginam, ne
veste tegetet monacham. Ad hoc etiam beatum
virum perturbabant proceres, & per basilicam ab
altari graviter retrahebant, ne velaret regi con-
junctam; ne videretur sacerdoti, ut præsumeret
principi subducere Reginam, non publicanam,
sed publicam b. Quo Sanctissima cognito, intrans
in sacrarium, monachica veste induitur, & pro-
cedens ad altare, beatissimum Medardum his ver-
bis alloquitur, dicens: Si me consecrare distu-
leris, & plus hominem quam Dominum timue-
ris, de manu tua à pastore ovis anima requira-
tur. Quia ille contestatione concussus, manu su-
perposita consecravit diaconam c.

Et osten-
dens eximi-
am munifi-
centiam

d
e
* al. Vime-
ri, & Ni-
meris vel
Eumeris

f g

i i Mox indumentum nobile, quo celeberrima
die solebat, pompa comitante, Regina pro-
cedere, exuta, ponit in altari, & ablatis d gem-
mis, ornamentis mensam divinæ gloriæ onerat
venerabilis. Cingulum e auro ponderatum fractum
dat in opus pauperum, similiter accedens ad cel-
lam sancti Jumeris f* die uno, quo se ornabat fe-
lix Regina compositè, sermone ut ita loquar bar-
baro, stapione g, camisas, manicas, cofias, fi-
bulas; cuncta auro, quædam gemmis exornata

per circum sibi profutura sancto tradidit altari.
Inde procedens ad cellam venerabilis Dadonis h,
die quâ debuit ornari præstanter in seculo, quid-
quid indui poterat censu divite Femina, abbate
remunerato, totum dedit cœnobio. Dehinc san-
cti Gundulfi *, post facti Mettis Episcopi i, pro-
gressa ad receptaculum, non minore laboratu no-
bilitavit synergium k. Hinc felici navigio Turo-
nis l appulsa, quæ suppleat eloquentia, quantum
officiosam, quantum se monstravit munificam ?
Quid egerit circa sancti Martini actia, templi,
basilicam, flens lachrymis infatiata, singula ja-
cens per limina, ubi, Missa celebrata m, vestibus
& ornamento, quo se clariori cultu solebat orna-
re in palatio, sacrum componit altare. Hinc cum
in vicum Condatensem n, ubi gloriosus vir Mar-
tinus, & Christi satis intimus senator migravit de
seculo, Ancilla domini pervenisset, dedit non
inferiora, Domini crescens in gratia.

12 Hinc cum in villâ Suedas o Pictavi territo-
rio juxta prædictum vicum decenter accederet, erga ecclesiam
itineri prosperante, qualem se gessit per singula,
quis enumeret infinita? Quæ etiam in mensa sub
fladone p filigineum * panem absconsum, vel *
hordeaceum manducabat occultè, sic ut nemo per-
ciperet. Nam ex illo tempore, quo, beato Me-
dardo consecrante, velata est, usque ad infirmi-
tatem, præter legumen & olera, non pomum,
piscem, vel ovum, nec aliud esui habuit: potum
verò præter aquam mullam, atque piratium q,
non bibit; vini verò puritatem aut medi r deco-
ctionem, cervisiæque turbidinem s non contigit.
Tum more sancti Germani t jubet sibi molam se-
cretissime deferri, in qua totâ Quadragesimâ tan-
tam laboravit, quantum quatruiduana refectio po-
stulavit. Oblationes etiam suis manibus faciens,
locis venerabilibus incessanter dispensavit. Ergo
apud Sanctam non minus usus misericordiæ quam
erat concursus de plebe, ut nec deesset, qui pe-
teret, nec deficeret, quod donaretur. Miran-
dum, ut omnibus satisfaceret, unde tot thesauri
exuli, unde tot divitiæ peregrinæ.

13 Quantum expendebat diuturna redemptio,
sola sciebat, quæ petentibus deportabat: nam
præter quotidianam mensam, quâ refovebat ma-
triculam v, duobus semper diebus, quintâ scilicet
feriâ & sabatho, balneo parato, ipsa succincta
fabano, capita lavabat ægrorum, defricans quid-
quid erat crustæ, scabiei, tineæ, nec purulenta
fastidians, interdum & vermes extrahens, pur-
gans cutis putredines, sigillatim capita peccabat
ipsa, quæ laverat. Ulcera verò cicatricum, quæ
cutis laxa detexerat, aut ungues exasperaverant,
more Euangelico, oleo superfuso, mulcebat mor-
bi contagium. Mulierum verò descendentium in
tinam w ipsa cum sapone à capite usque ad plan-
tam membra singula diluebat. Egredientibus exin-
de, si cui inveterata indumenta conspiceret, tol-
lens rasa x, nova reddebat: antè pannosos, fa-
ciebat venire cultos ad prandium. Quibus con-
gregatis, ministerio parato, ipsa aquam sive map-
pam singulis porrigebat, & invalidis ipsa pariter
os & manus tergebat. Hinc tribus ferculis illatis,
fartis deliciis, stans ante prandentes jejuna, præ-
sens convivis ipsa incidebat panem, carnem, vel
quidquid apponeret. Languidis autem & cæcis non
cessabat ipsa cibos cum cochleari porrigere, hoc
non præsentibus duabus, sed se sola serviente,
ut nova Martha satageret, donec potulenti y fra-
tres læti fierent conviviis.

14 Tunc illa removens se loco ut ablueret ma-
nus, jam benè culto convivio tota gratificabatur:

D

h

* al. Gen-
gulphi

i

k

l

m

n

erga ecclesiam
as,

o

E

* al. fegala-
tium

* al. &

q

r

s

t

misericordi-
am in agro-
tos,

v

F

w

x

y

pauperes

fi

A si qui vero causâ honoris sibi assurgerent, jubebat, ut sederent, donec assurgere vellent. Venerabili verò omni Dominico die hoc habebat in canone z æstate vel hyeme, ut pauperibus colle-
z Etis primò merum suâ manu de potu dulci porri-
 geret, puellâ postea committens, ut omnibus il-
aa la propinaret; quia ipsa festinabat orationi occur-
 rere, quo & cursum aa consummaret, & sacer-
 dotibus ad mensam invitatis concurreret, quos
 adhuc regali more ad propria cum redirent, sine
 munere non relaxaret.
 15 Hanc quoque rem intremiscendam qua per-
leprosus, agebat dulcedine! Cum leprosi venientes signo
 facto se proderent, jubebat adminiculæ, ut un-
 de, vel quanti essent, piâ curâ requireret. Qua
bb sibi renuntiante, paratâ mensâ, missis cochlearibus,
 scutellis, scamnis bb, potu & calicibus, solâ
 subsequens intromittebatur furtim, quo se nemo
 perciperet. Ipsa exinde mulieres variis lepræ per-
 fusas maculis comprehendens in amplexu, oscu-
 labatur in Deo, eas toto diligens animo. Deinde po-
 sitâ mensâ, ferens aquam calidam, facies lavabat,
 manus, ungues & ulcera, & rursus administra-
B bat, ipsa pascens singulas. Recedentibus præbe-
 bat auri vel vestimenti solatium, vix una teste mu-
 nifica. Ministra tamen præsumebat eam blandi-
 mentis sic appellare; Sanctissima Domina, quis te
 osculetur; quæ sic leprosas amplecteris? Cui re-
 spondebat benevolè: Verè si me non osculeris,
 hinc mihi nulla cura est.
 16 Quæ tamen, præstante Deo, diverso fuisse
 miraculo. Denique si quis pustulæ desperaret de
 vulnere, offerebat ministra Sanctæ folium pâmp-
 pini, mentiens *, sibi opus hoc esse; sicque ob-
 tento vix signaculo, portabat ad desperatum, vul-
 neri superpositum, mox occurrebat remedium.
 Inde frigoreticus cc qui venisset aut languidus, di-
 cens in fomnis se vidisse ut pro sua salute sanctæ
 Femine occurreret, offerebat candelam alicui ex
 ministris; qua accensa, per noctem morbus acci-
 piebat mortem, morbidus sanitatem. Quoties au-
 tèm cognovisset decubantem in lecto, portans po-
 ma peregrina, dulci simul & calido reficiebat æ-
 grotum; & qui nec decimo jam die percepisset
 cibaria, ipsa mox ministrante, languidus acci-
 piebat cibum pariter & salutem: quod tamen ip-
dd sa imperabat, ne quis proferret in fabulam dd.

pluribus
mirabiliter
sanitatem
restituit.
* id est fin-
gens

cc

C

A N N O T A T A.

a Gregorius Turonensis in Historia Francorum
 lib. 3 cap. 7 de hac innocentis cade meminit his
 verbis: Chlothacharius verò rediens Radegun-
 dem filiam Bertharii regis secum captivam abdu-
 xit, sibi que eam in matrimonium fociavit; cujus
 fratrem postea injustè per homines iniquos occidit.
 Venantius Fortunatus in carmine de excidio Thu-
 ringia, quod Browerus inter Opera ipsius edidit,
 pag. 340 inducit Radegundem, quæ præter alia
 infortunia cadem hujus fratris pathetice deplorat.

b Hac & precedentia verba satis innunt,
 matrimonium S. Radegundis cum rege Chlotario
 validum fuisse, de quo in Commentario prævio
 susus disputavimus.

c In Commentario prævio etiam diximus, quo-
 modo S. Medardus eam, nondum quadragenari-
 am, verosimiliter consecrare potuerit diaconam.

d Mabillonius pro ablati legit blattis; Surius
 verò & Ms. nostrum anonymum habet oblati.
 Cum autem blatta apud scriptores media ætatis
 pro serico aut purpura usurpetur, qualibet ex-
 pressio hoc loco commode exponi potest, ut consi-

deranti apparebit.

e In editione Suriana & Ms. nostro anonymo
 pro cingulo legimus circulum; quæ utraque le-
 ctio etiam explicari potest.

f Nomen hujus Sancti diversimodè scribitur:
 nam in Ms. nostro Vallis-Lucentis & editione Ma-
 billoniana vocatur cella sancti Jumeris; Surius
 verò legit cellam sancti Nimeris vel Eumeris. De-
 nique in Ms. quodam Divionensi, quod Chiffle-
 rius cum apographo nostro contulit, Sanctus ille
 appellatur Vimerus. Sed sub his quatuor nomini-
 bus ulteriorem istius Sancti notitiam hæcenus fru-
 stra quaesivimus.

g Surius pro stapione legit scapionem & sibi-
 nem, quæ ultima lectio etiam in apographo no-
 stro anonymo invenitur. Mabillonius præfert le-
 ctionem scapionis, quia hac voce diademâ regium
 designari existimat. Sed utcumque legeris, ex sen-
 su satis liquet, pretiosa quadam sancta Regina
 ornamenta indicari his & sequentibus vocibus bar-
 baris, quas singulas operosè explicare non vacat,
 & quarum nonnullæ in Glossario Cangiano, aliis-
 que lexicis barbaro-Latinis facile reperientur.

h Claudius Castellanus in suo Martyrologio in-
 ter Sanctos abemeros collocat venerabilem Dado-
 nem, qui fuerit primus abbas monasterii Con-
 chensis (vernaculè Conques) apud Ruthenos in
 Gallia. Sed cum ætas hujus abbatis nobis ignota
 sit, nescimus, an de illo agatur.

i Cum usque ad mortem Venantii Fortunati
 nullus hujus nominis episcopus Metensis fuerit,
 Mabillonius in notis ad hanc Vitam conjicit, for-
 tè pro Gundulfi, legendum esse Goscelini, qui
 seculo sexto sedi Metensi præfuit. At nos potius
 suspicamur, minori nominis istius corruptione seu
 litterarum mutatione pro Gundulfo vel Gengul-
 pho substituendum esse Aigulphum vel Agiulphum,
 ut § 4 Commentarii prævio diximus.

k Apud Græcos vox συνέργον significat officinam
 vel locum, in quo plures simul operantur.
 ut ex etymologia nominis liquet. Interdum etiam
 sumitur pro monasterio, in quo videlicet opus
 Dei à pluribus simul exercetur, ut apud Cangium
 in Glossario Latino-barbaro ad vocem synergium
 videre est.

l Archiepiscopalis & notissima Gallie civitas,
 quæ cultu S. Martini maximè celebris est.

m Suriana editio habet missore vocato, vel
 missio revocato, quæ utraque obscura phrasia et-
 iam in Apographo nostro anonymo invenitur. Ma-
 billonius verò juxta antiquos codices legit Milsâ
 revocata, eamque lectionem retinendam censet.
 At quæcumque sit antiqua lectio, sensus in Ms.
 nostro clarior apparet.

n Aliquando vocatur Condate Turonum, ut
 ab alio ejusdem nominis loco distinguatur. Locus
 ille celebris est morte S. Martini, ut apud S.
 Gregorium Turonensem in Historia Francorum
 lib. 1 cap. 43 legi potest.

o Surius edidit Seindas; Mabillonius autem
 Suaedas, & in margine notat, hunc locum ver-
 naculè Sais appellari. Situs ejus inter Turones &
 Pictones ex prædictis facile colligitur.

p Flado vel flanto est species placenæ, ut in
 recusa Glossarii Cangiani editione susus expli-
 catur.

q Piratium est succus è piris expressus in po-
 tum.

r Medus vel meda est potio, quæ ex melle con-
 ficitur.

s Suspico, hic dici cervisæ turbidinem, ed
 quod cervisia, seu aqua frumento cocta, plerum-
 que

E

F

que sit turbida.

t Hic est S. Germanus Autissiodorensis, de quo in Actis, ad diem 31 Julii illustratis, similia referuntur, ut § 4 Commentarii prævii monuimus.

v Matricula sumitur pro libello, cui inscribantur nomina pauperum, qui sumptibus ecclesie alebantur. Hoc loco vox ea videtur usurpari pro numero quodam egenorum, qui fortè simili libello inscripti erant.

w Tina est genus dolii, quod Galli etiamnum tine vel tinette appellant.

x Rala id est detrita, quantum ex sensu conjicio.

y Surius pro potulenti legit purulenti. Utraque hæc lectio explicari potest: nam potulenti intelligendi sunt potu recreati; significatio autem alterius vocis clara est.

z In canone id est in serie vel consuetudine suarum actionum.

aa Cursus hoc loco significat Officium divinum seu ecclesiasticum, ut supra monuimus.

bb Pro scamnis legendum videtur canis, ut editio Surii & Mabillonii habet, & in qua utraque hic sensus nonnihil ab aprographo nostro differt. Cannæ autem sunt fiscella, seu viminea vasa, quemadmodum Mabillonius exponit.

cc Frigoreticus vel frigoriticus hoc loco, ni fallor, significat febricitantem.

dd Surius & Mabillonius legunt in fabula. Sed utcumque legeris, satis manifestè hic prohibetur, ne quis ea miracula publicaret.

C A P U T III.

Rigidum Sanctæ jejunium, vilissima cœnobii ministeria, & severa corporis sui castigatio.

Sancta austerè jejunat,

C

Quanta verò congressio popularis exiit die, qua se Sancta deliberavit recludere, ut quos plateæ non caperent, ascendentes tecta completerent. Quid autem Sanctissima jejunii, obsequii, humilitatis, caritatis, laboris & cruciatus frequenter indepta sit, si quis cuncta percurreret, ipsam prædicaret tam confessorum quam martyrum. Ergo venerabile, præter Dominicum diem, fuit sacratissimè omnibus diebus jejunium: lenticulæ vel oleris prope jejuna refectio; non piscem vel pomum ne ovum habens edulio. Panis verò deliciarum filigineus * fuit aut hordeaceus, quem absconsum sub stadone sumebat, ne quis perciperet. Hæc fuit etiam ejus potio, aqua mulsa, piratium, sed modicè libata, ac sitibunda potatio.

* al. sigalatum

præsertim in Quadragesima,

* al. etiam

18 Primâ Quadragesimâ, qua se reclusit in cellula, donec fuisset transacta, non sumpsit cibaria, nisi die Dominico, sed tantum radices herbarum, aut olera de malvis, sine olei gutta, sine sale composita; verum aquæ toto jejunio nec duo sextaria sumens, tanta siti laborabat, ut, faucibus deficcatis, vix psalmum diceret arida. Cilicium autem * habens ad corpus pro linteo, ac jugiter cursum decantans peragebat vigilias: ante se habens cinerem stratum superjecto cilicio, hoc utebatur pro lectulo: ipsa requies fatigabat, cui parum videbatur hoc sustinere corpusculum.

Adhuc monachus omnibus soporantibus, calcamenta tergens & ungens, retransmittebat per singulas. Aliis Quadragesimis aliquid relaxans quintâ feriâ sumebat, deinde Dominicâ: nam & reliquo tempore præter dies paschales ac summæ festivitatis, donec infirmitas permisit, in cinere & cilicio semper vitam duxit austeram; prius se levans ut psalleret, quam congregatio surrexisset. Nam de officiis monasterialibus nihil sibi placuit, nisi prima ferviret; & ipsa se castigabat, si bonum fecisset post alteram.

D

19 Ergo suis vicibus scopans monasterii plateas vel angulos, quidquid erat fœdum purgans, & sarcinas, quas alii horrebant videre, non abhorrebat evehere. Secretum etiam opus purgare non tardans, sed scopans ferebat fœtores stercoris. Credebat se minorem sibi; si se non nobilitaret servitii vilitate, ligna supportans brachiis, & focum flatibus & forcipibus admoventes, cadens * nec læsa se retrahebat, extra suam hebdomadam infirmantibus serviens. Ipsa cibos decoquens, ægrotis facies abluens, ipsa calidam porrigen, visitabat quos fovebat, jejuna rediens ad cellam. Illud quoque quis explicet, quanto fervore excita ad coquinam concurrabat, suam faciens septimanam?

inter vltiam ministeria domestica,

* al. calens

E

20 Denique nulla monacharum nisi ipsa, de posticio a quantum ligni opus erat, sola ferebat in sarcina. Aquam de puteo trahebat, & dispensabat per vascula, olus purgans, legumen lavans, focum flatu vivificans; & ut decoqueret escas, satagebat exæstans, vasa de foco ipsa levans, discos lavans & inferens. Hinc consummatis conviviis, ipsa vascula diluens, purgans nitidè coquinam, quidquid erat lutulentum, ferebat foras in locum designatum. Inde per ægrotantes ferens necessaria ibat non tepida: & priusquam exciperet Arelatensem regulam b; hebdomade transacta sufficienter ad omnes faciebat humanitatem c Sanctissima; pedes lavans & osculans, & adhuc ab omnibus prostrata deprecabatur veniam pro commissa negligentia. Itaque post tot labores; quas sibi pœnas intulerit ipsa, qui voce refert, perhorrescit.

que libenter obibat

b

c

21 Quadam vice sibi translatos circulos ferreos diebus Quadragesimæ collo vel brachiis innexuit, & tres catenas inferens circa suum corpus dum alligasset astricte, inclusit durum ferrum caro tenera supercrefcentis: & transacto jejunio cum voluisset catenas sub cute clausas extrahere, nec valeret, caro per dorsum atque pectus super ferrum catenarum est incisa per circulum; ut sanguis fusus ad extremum exinaniret corpusculum. Inde vice altera jussit fieri laminam de aurichalco in signo Christi, quam accensam in cellulam locis duobus corporis altius sibi impressit, tota carne decocta. Sic spiritu flammante, membra faciebat ardere.

corpus suum

F

22 Adhuc aliquid gravius in se ipsa torrix excogitans, una Quadragesimarum super austerum jejunium & sitis torridum cruciatum, adhuc limâ cilicii tenera membra setis asperis dissipante, jubet portari manile d plenum ardentibus carbonibus. Hinc discedentibus reliquis, trepidantibus membris animus armatur ad pœnam, tractans quia non essent persecutionis tempora, ut fieret martyr. Inter hæc ut refrigeraret tam ferventem animum, incendere deliberat corpus; apponit æra candentia; stridunt membra cremantia, consumitur cutis intima: quo attingit ardor, fit fossa; tacens tegit foramina; sed computrescens sanguis manifestabat, quod vox non prodebat in pœna.

horrendis modis affligit.

d

pœna.

A poena, Sic femina pro Christi dulcedine tot amara libenter excepit. Hinc actum est, ut quod ipsa abdidit, hoc miracula non tacerent.

bellem hostem adducere, imperat adversario, ut se suo cum timore pavimento prosterneret. Mox ad Beatam fermonem; in terram se dejiciens, qui timebatur, extimuit: cui Sancta plena fide cum calasset in cervicem, fluxu ventris egressus est. Et in rebus minimis magna est gloria Creatoris. Ergo casu dum globus*, quem Sancta filaverat, penderet de camera b; veniens forex, ut tangeret, antequam filum incideret, mortuus in mortu pependit.

EX MSS.

ANNOTATA.

a Posticum est janua; qua plerumque in posteriori domus parte locatur; vel, teste Papia in Vocabulario, est latens ostium, dictum quod remotum sit a publico.

b Qua sit regula Arelatensis, in Commentario previo abunde explicuimus.

c Hic sensus in editis aliter interpungitur, & apud Mabillonium sic legitur: Hebdomada sub transacta sufficienter ad omnes calidam faciebat. Humilitate sanctissima pedes lavans &c. Cum uterque sensus intelligi possit, non duximus, lectionem nostri apographi corrigendam esse.

d Manile accipitur pro pollubro seu vase inferiori, in quod aqua manibus infusa delabatur. Alias hujus vocis significationes vide in Glossario Cangii.

26 Inferatur operi res condigna miraculo. Florens quidam, homo ejusdem Sanctae, pro piscatione dum in mari fatageret, oborto ventorum turbine, fluctuum surgente mole, nec tam nauata hauriente*, quam unda supervergente; cum navis plena submergeretur, in extremitate clamat: Sancta Radegundis, dum tibi obedimus, non subdamur naufragio; sed obtine apud Dominum, ut liberemur de pelago. Quo dicto, mox fugata nube, reddita serenitate, unda cadente, praera surrexit.

piscatorum periculo naufragii eripit.

* al. sentinaute

27 Goda puella secularis; post Deo monacha sexviens; dum longo sub tempore febrilis lecto decubaret, & impenso multo medicamine plus langueret, facta candelam ad mensuram suae staturae, Domino miserante in nomine Sanctae feminae; qua hora frigus speraret*, lumen accendit & tenuit, cujus beneficio ante fugata sunt frigora, quam esset candela consumpta. Si propter breviteratam multa praetermittimus, plus peccamus.

et puellam a febre liberat.

E

* id est exstaret

28 Igitur purgatis reliquis velociter, dilatato remedio carpentarii cujusdam uxor, dum plurimis diebus maligno torqueretur spiritu d, venerabilis ejus abbatissa joculariter dicit ad Sanctam: Crede mater; Excommunico te, si inter hoc triiduum mulier haec ab hoste purgata non reddatur. Dixit plane; sed fecit Sancta mulierem occulte reficiendi tempore poenitere. Sed non moramur dicere, quod actum sit; altero die Sancta precante adversarius rugiens per aurem egressus invasum vasculum deseruit, & mulier cum marito sospes revisit hospitium.

Fustu abbatissa suae demonem fugat.

d

29 Nec illud praetereatur, quod est actu simillimum; rogat Beatissima de loco suo evelli arborem validam lauri, & ad suam cellulam pro jucunditate transferri. Quo facto transplantata, non adherente radice fit tota foliis arida. Cui abbatissa joculariter imputat, quod nisi exoraret, ut arbor terrae adhereret, se a cibo suspenderet. Quod non inaniter dictum est: nam Sancta intercedente, foliis, ramis, & radice laurus siccata reviruit.

aride lauro vitorem reviruit.

F

30 De monachabus quaedam sibi familiarior; cujus ex humore sanguis contexerat oculum; apprehensa herba absynthii, quam Sancta circa pectus ut refrigeraretur, habuerat; cum super oculum posuit, dolor & triuor mox effugit; & de viriditate herbae, fugatis doloribus, puritas lucis emicuit. Revocetur memoriae, quod taciturne poene praeteriit. Anderedus cliens e ejusdem Beatissimae, cum sibi filii nascerantur, quos ut videret mox perderet, & cogitaret sepelire; mater tristis dum pareret, exanimem infantulum lacrymosi parentes jactant in Sanctae cilicium; qui ut saluberrimam vestem panni nobilis attigit, ad officium vitale infans redit de funere, & rubens pallor vicinus tumulo levat de pallio.

et variis e grotis

e

31 Quis numeret mirabilia, quae Christi misericors operatur clementia? Animia monacha dum tantum hydropis morbo tumefacta tenderetur, ut salus esset in ultimo, & deputatae Sorores spectarent, quo momento exhalaret spiritum; vitium est illi per soporem, quod cum veneranda abbatissa

benigne succurrit,

K

batissa

CAPUT IV.

Diversa miracula, quae Sancta tempore vitae monastica, & in die mortis suae patravit.

I Taque matrona Gislodi* proceris, nomine Bella, sed longa caecitate miserima, rogavit se de Francia a Pictavis ad Sanctam duci devotè praesentiam; quam licet tardè excacatam sibi fecit adduci per noctis tetræ silentia; ad cujus genua prostrata vix impetrat, ut dignaretur oculos ejus tangere. Quae mox ut in nomine Christi signum crucis impressit, caecitas fugit, lux rediit, & nocturno sub tempore orbæ diu dies illuxit; ita ut tracta cum venisset, nullo ducente, recederet. Item puella Fraifledis, inimico instigante, dum torqueretur nequiter, inter manus Sanctae, nec data dilatione, curari promeruit.

Sancta praer mulierem caecam; * al. Gisladi

a

24 Nec illud praetereatur miraculum, quod femina quaedam Leubila, dum vexaretur in rure ab adversario graviter, sequenti die Sancta orante, nova Christi curatione, in scapula crepante cute, & verme foras exeunte, sana est reddita publice, & ipsum vermem calcans pede, liberatam se retulit. Illud etiam quod gessit in secreto, proferatur in populum. Monacha quaedam toto anno, in die gelata frigore, per noctem cremata igni, sex mensibus nec gressum movens, cum jaceret exanimis, Sanctae de ejus infirmitate Soror altera nuntiavit, & quia perinans esset, fieri tepidam praecipit, & aegram ipsam ad se fecit in cellulam deportari, & in tepidam aquam deponi. Hinc jubet omnes removeri, remanente tantum simul agra cum medica fere per horas duas: quantum est corporis a capite usque ad plantam infirma membra combajulat. Dein, quo manus attingebat, fugiebat dolor de languida, & quam duae deposuerant, salubris exit de tepida. Quae vinum nec odorabat, accepit, bibit, & refecta est. Quid plura? Sequenti die cum jam speraretur migrare de seculo, sana processit in publicum.

energumenas & egras mirabiliter sanatas;

* id est crederetur

aliaque miracula

25 Adjiciatur laudi, quod non deperit de merito. Mulier quaedam dum inimici invasione graviter laboraret, & vix ad Sanctam potuissent. re-

Augusti Tomus III.

EX MSS.

* al. myste-
rio

batiffa beata Radegundis in balneo sine liquore nut-
dam iuberet descendere. Deinde manus Beatæ
visa est super caput ægrotæ oleum effundere, &
nova veste contegere. Quo peracto ministerio*,
evigilanti de sopore nihil de morbo in ea apparuit,
ita ut nec subfudasset, & intus aqua consumpta sit.
Quo novo miraculo non reliquit in utero morbus
nec vestigium. Nam quæ credebatur præceps de-
ferri ad tumulum, levat de lectulo ad cursum; ut
olei odor inesset capiti ad testimonium, & ventris
nulla foret pernicietas.

Deo quæ to-
tamente in-
hærens,
* forte cho-
reas

32 Proferatur in medio, quo tota gratuletur
regio. Quadam vice obumbrante jam noctis cre-
pusculo, inter choraulas* & citharas dum circa
monasterium à secularibus multo fremitu cantaretur;
& Sancta cum duabus testibus perorasset diu-
tius, dicit quædam monacha sermone joculari:
Domina, recognovi unum de meis canticis à sal-
tantibus prædicari. Cui respondit: Grande est, si
te delectat conjunctam religioni audire odorem se-
culi. Adhuc Soror pronuntiat: Verè Domina; duo
& tria hic modò mea cantica audivi, quæ retinui.
Sancta respondit: Testor Dominum, me nil
audisse modò de seculari cantico. Unde manife-
stum est, quod carne licet in seculo, mente ta-
men esset in cælo.

B

mortuam
puellam re-
suscitat,

33 Prædicetur in laude Christi, more beati
Martini, tempore præsentis antiqui norma mira-
culi. Cùm beatissima Femina reclusa esset in cel-
lula, audivit fletum de monacha; & signo tacto,
venientem, quid esset, interrogat. Quæ mortuam
Sororem nunciavit infantulam; & frigidam, qua
lavaretur, paratam esse jam calidam. Condolens
Sancta tunc imperat, ut cadaver ipsius suam de-
ferret ad cellulam. Quo sibi deportato, excipiens
manu propria, & clausa post se mox januam, jubet
longè eas discedere, ne quis sentiret, quid ageret;
sed quod occultè gessit, celare diu non potuit. In-
terea dum defunctæ exsequiæ pararentur, ferè per
horas septem mortuæ tractat corpusculum: sed
Christo vidente fidem, cui negare non potuit,
reddita prorsus salute, surgit hæc ab oratione;
illa resurgit de funere: & se tunc sublevat vetula,
cùm resurrexisset* infantula; quam tactu iterum
signi lætificata, reddidit vivam, quam flens acce-
perat mortuam.

* al. reviv-
isset

C

Et in die
obitus sui

34 Commemoretur & illud nobile factum per
somnia. Tribunus fisci, cognomento Demole-
nus, die, quo Sanctissima migravit de seculo, dum
graviter suffocationis languore totus deficeret, vi-
debatur ipsi, quod Sancta in vicum ejus dignabili-
ter accessisset. Currit, salutatur, interrogatur, quid
Beata requireret. Tunc ipsa dicit, quod ad eum
illic videndum pervenerit, & quia votum plebis
erat, ut beati Martini oratorium conderent, ap-
prehendit tribuni manum Beatissima dicens: Hoc
loco sunt confessoris venerandæ reliquiæ, per hoc
ædificate templum, quod sibi ducat dignissimum.
O quale Dei mysterium! Fundamentum, & pav-
imentum repertum est, quo basilica facta est. Ad-
huc in ipso sopore, manum trahens per fauces e-
jus, & gulam diu delinens, insuper & hoc di-
cens; Veni, ut tibi melior à Domino sanitas con-
feratur, videbatur sic rogare: Per meam vitam
ut relaxes illos, quos habes in carcere.

tria patrat
miracula,

35 Evigilans tribunus refert, quod viderat,
conjugi, dicens: Verè credo, quod hac hora
exiit Sancta de seculo. Dirigit ad civitatem, ut
per hoc vera cognosceret; transmittit ad carcerem,
quo septem reos ibi detentos admonitus relaxaret.
Redeunte missio, refert, eâ horâ Justam migra-
se de seculo, & triplici mysterio carcere vacuato,

tribuno sanitati reddito, ædificato templo, San-
ctæ probavit oraculum. Sed de Beatæ virtutibus
sufficiat exiguitas, ne fastidiatur ubertas; nec re-
putetur brevissimum, ubi de paucis agnoscitur in
miraculis amplitudo. Qua pietate, parcitate, di-
lectione, dulcedine, humilitate, honestate, fide,
fervore vixerit, ut & ipsam post obitum gloriosi
transitus mirabilia prosequantur, humanæ elo-
quentiæ modus admirando attonitus, verbis ex-
plicare minime potest f.

f

ANNOTATA.

a Certè hic Francia accipitur pro parte Fran-
cia, cum ipsa urbs Piclavienfis sita sit in Francia
sen Gallia late dicta. Ceterum de varia hujus no-
minis acceptione consule Valesum in Notitia Gal-
liarum pag. 200 & sequentibus.

b Camera inter multas alias significationes in-
terdum usurpatur pro opere quodam ligneo, Gal-
licè menuiserie, quod est in cubiculo, ut in au-
thoritate Glossarii Cangiani editione ad hanc vocem
explicatur. In illa aut simili significatione hic no-
men istud accipiendum videtur.

E

c Opinor, hic subintelligi aquam ex sentina:
nam apud Mabillonium legitur nauta sentinante,
id est sentinam ejiciente, vel hauriente aquam ex
sentina.

d In editione Mabilloniana pro maligno spiritu
legitur energumeno. Cum energumenus proprie
vocetur ille, qui à demone obsidetur, videtur
preferenda lectio nostri apographi, aut editionis
Suriana, in qua pro energumeno habetur ener-
gumena.

e Surinus vitiosè edidit Anus de rebus agens pro
Anderedus Agens, ut apud Mabillonium habe-
tur. In apographo nostro pro Agente legitur cliens.
Est autem hoc loco Agens, qui procurat negotia
alterius, & quem Galli vernaculè agent appellant.

f In editione Mabilloniana additur hæc clausula:
Sit tamen illi, qui dedit, gloria, laus & impe-
rium in secula seculorum. Amen. At hæc apud
Surium & in apographo nostro non leguntur.

ACTA ALTERA

F

SIVE LIBER SECUNDUS VITÆ,

auctore Baudonivia moniali coæ-
va, & familiari Sanctæ disci-
pula.

Ex eodem Ms. codice, apud Ci-
stercienses Vallis-Lucentis ser-
vato, cujus apographum etiam
cum variis Mss., & cum e-
ditione Mabilloniana colla-
tum est.

PROLOGUS.

Dominabus sanctis, meritorum gratiâ deco-
ratis, Dedimix a Abbatis, vel omni con-
gregationi gloriosæ Dominæ Radegundis, Bau-
donivia b re jessa s

Monacha
Vitam San-
ctæ describe-
re jessa s

A donivia b humilis omnium. Injungitis mihi opus
 a agere non minùs impossibile, quàm sit digito cæ-
 b lum tangere, scilicet ut de vita sanctæ dominæ
 Radegundis, quam optimè nostis, aliquid dice-
 re præsumamus. Sed istud illis debet injungi, qui
 habentes intra se fontem eloquentiæ; inde quid-
 quid illis injungitur, carmine irriguo copiosius
 explicatur. Verum è contra quicumque angustæ
 intelligentiæ sunt; nec habent affluentiam eloquii,
 per quam & alios reficere, & suæ siccitatis possint
 inopiam temperare; tales non solum per se ali-
 quid dicere appetunt, verum etiam, si quid eis
 injunctum fuerit, pertimescunt. Quod in me ego
 cognosco, quæ sum pusillanimitas, parvum habens
 intelligentiæ eloquium, quoniam quantum doctis
 proloqui, tantum indoctis utile sit tacere. Nam
 illi de parvis magna differere, isti de magnis ne-
 sciunt parva proferre: & ideo quod ab aliis quæ-
 ritur, ab aliis formidatur.

2. Cum sim igitur minima omnium minimarum,
 quam ab ipsis cunabulis ante sua vestigia peculia-
 rem vernulam familiariter enutrivit, uti impensum
 muneris [memor c] de ejus claro opere, etsi
 non plenè, vel ex parte complexa perstringerem,
 quatinus dum sui gregis auribus ejus gloriolæ vitæ
 præconia pandantur, etsi non digno, devoto tamen
 eloquio, benignissimæ vestræ voluntati obe-
 diens pareo; vestra me oratione peto juvari, quæ
 sum minùs docta, plùs devota. Non ea, quæ
 d vir apostolicus Fortunatus episcopus d de Beatæ
 vita composuit iteramus; sed ea, quæ prolixitate
 sui prætermisit, sicut ipse in libro suo differuit,
 cum diceret de Beatæ virtutibus: SUFFICIAT EXI-
 GUITAS, NE FASTIDIATUR UBERTAS, NEC RE-
 PUTETUR BREVISSIMUM, UBI DE PAUCIS AG-
 NOSCITUR AMPLITUDO e. Ergo inspirante divina
 potentia, cui beata Radegundis placere studuit in
 seculo, & cum quo regnat post seculum, non
 polito sed rustico tentamus de his, quæ gessit,
 sermone appetere, & de multis ejus miraculis pau-
 ca complecti f.

remittat
 ingenii sui
 allegat.

B
 C
 D
 E
 F

thario I
 De fano, quod à Francis colebatur II
 De visione, quâ vidit navim in specie hominis III
 Quod iterum prædictus rex vellet eam accipere,
 & de Joanne recluso IV
 Quomodo per ordinem Domini Clotharii Pictavis
 pervenit, ubi monasterium instruxit V
 Quomodo idem rex Turonis venit, ut Pictavis
 accederet, & suam Reginam reciperet. VI
 De eo, quod Domina R. Domino Germano epi-
 scopo litteras misit VII
 Et quod idem rex eundem episcopum ad Sanctam
 misit pro petenda venia VIII
 De ejus obedientia in monasterio, de vigilia &
 oratione & lectione ejus, & bono exemplo,
 & paupertate ejus IX
 De tonnula octo modiorum, quam ipsam in anno
 ipso egregiè dispensavit X
 De matrona, Mammezo nomine, quam Sancta
 illuminavit XI
 De ejus vernula Vinopergia, quæ præsumpsit se-
 dere in ejus cathedra XII
 De reliquiis sancti Andreæ & aliorum, quas in
 Ateias villâ congregavit, & in villa Suedas ei
 in visu angelus Domini obtulit XIII
 De domni Mammetis pignoribus, quæ Sancta de-
 sideravit XIV
 De eo, quod vir illustris, nomine Leo, recepit
 lumen de ejus cilicio XV
 De ligno sanctæ crucis, propter quod ad impe-
 ratorem Sancta misit XVI
 De missis, quos imperatori gratias agens misit, &
 quod in mari periclitantur XVII
 De eo, quod per signum crucis dæmones à mo-
 nasterio fugavit XVIII
 De nocturna ave XIX
 De eo, quod ante annum transitus sui vidit locum
 sibi paratum XX
 De ejus transitu XXI
 De lapidariis, qui audierunt angelum loquentem
 de ea in ipso transitu XXII
 Gregorius episcopus ad sepeliendum eam venit,
 qui vidit ibi vultum angelicum XXIII
 Quomodo corpus ejus portaverint, & de illumi-
 natione cæci XXIV
 De cereis, quos puer tenebat ad sepulchrum e-
 ejus XXV
 De Babbone abbate XXVI
 De feminis vexatis XXVII F

ANNOTATA.

a Hæc tomo 2 auctoris Gallia Christiana col.
 1301 statuitur quarta hujus parthenonis abbatif-
 sa, vocaturque ibidem Didimia seu Didima, &
 C videtur circa finem seculi vi Pictaviensi sancta
 Crucis monasterio præfuisse.
 b Ab aliis scribitur Bandomina, vel Bando-
 nivia, aut Bandonia. Sed quocumque nomine ap-
 pelletur, ex consequentibus liquet, eam S. Ra-
 degundi ab incunte ætate familiarem fuisse.
 c Quamvis hæc periodus in editione Mabilloniana
 aliter legatur, tamen malui ex editione
 Surii & Ms. nostro anonymo hanc vocem uncis in-
 clusam inserere, ut sensum redderem clariorem.
 d Hinc satis refelluntur illi scriptores, qui
 Fortunatum ex albo Pictaviensium præsulum ex-
 pungunt, ut etiam Mabillonius notavit.
 e Ex hac citatione videmus, Bandoniviam
 præ oculis habuisse opusculum S. Fortunati, &
 præcedentia Acta hand dubiè huic auctori adscri-
 benda esse.
 f Idem prologus in editione Surii & Mabillonii
 invenitur, etiam si in utraque desint sequentes ve-
 terum capitulum tituli, quos ex apographo nostro
 Vallis-Lucentis exhibemus.

TITULI VETERUM CAPITUM.

De origine & celsitudine ejus, & de rege Clo-
 Augusti Tomus III.

CAPUT I.

Ortus Sancta, conjugium cum re-
 ge, zelus fidei, divortium,
 professio vitæ monastica, &
 constantia in proposito.

Igitur de beatæ Radegundis vita in primo libro
 sicut continetur ejus regalis origo & dignitas,
 nulli habetur incognitum, & qualis fuit ejus a-
 ctio, dum cum rege terreno & conjuge, rege
 præcelso Clothario conversaretur. De regali pro-
 genie nobile germen erupit, & quod sumpsit ex
 genere, plus ornavit ex fide. Conjuncta terreno
 principi nobilis Regina cælestis plus quàm terre-
 na, sed in ipso conjunctionis brevi a tempore,
 ita se sub conjugis specie nupta tractavit, ut Chri-
 sto plus devota serviret, ut hoc ageret in seculari
 proposito.

I.
 Dum San-
 cta adhuc
 esset con-
 juncta regi,

EX MSS.

proposito, quod ipsa desideraret imitari Religio, jam antecedens animi futuræ conversionis adventum, dum seculari sub habitu Religionis formabatur exemplum. In nullo hujus mundi compede catenata, in servorum Dei obsequio succincta, in redemptione captivorum sollicita, in egenorum erogatione profusa, proprium credidit, quidquid de se pauper accepit.

II. *superstitiosum fanum comburi jussit,*

4 Cùm esset cum rege adhuc in mundiali habitu, mens intenta ad Christum (teste Domino loquor, cui ore tacente pectora confitentur; cui etiam lingua taceat, conscientia nihil occultat; quia, quod audivimus dicimus, & quod vidimus testamur) invitata ad prandium Ansfriidæ matronæ; dum iter ageret, seculari pompa comitante, interiecta longinquitate terræ & spatio, fanum, quod à Francis colebatur, in itinere beatæ Reginæ quasi milliario proximum erat. Hoc illa audiens, jussit famulis fanum igni comburi, iniquum judicans, Dominum cæli contemni, & diabolica machinamenta venerari. Hoc audientes Franci, universaque multitudo, cum gladiis & fustibus, vel omni fremitu diabolico conabantur defendere; sancta verò Regina immobilis perseverans, & Christum in pectore gestans, equum, quem sedebat, in antea non movit, antequam & fanum perureretur, & ipsa orante, populi inter se pacem firmarent. Quo facta virtutem & constantiam beatæ Reginæ omnes admirantes, Dominum benedixerunt.

III. *post divortium miramque visionem,*

5 Postquam operante divinâ potentia à rege terreno discessit, quod sua vota poscebant, dum Suedas in villa, quam ei rex dederat, resideret; in primo anno conversionis suæ vidit in visu navim in hominis specie, & in totis membris ejus sedentes homines; se verò in ejus genu sedentem; qui dixit ei: Modò in genu sedes; adhuc in pectus meum sessionem habebis. Hinc ostendebatur ei gratia, quâ fruitura erat. Hunc visum cum contestatione secretiùs suis fidelibus retulit, ut ea superstite, hoc ne quis sciret. Quàm cauta in colloquutione, quàm devota in omni actione! In prosperis & in adversis, in lætitia & in tristitia semper æqualis; nec in adversis se fregit, nec in prosperis extulit.

IV. *audita rumore, quod rex rursus eam sibi vellet jungere uxorem,*

6 Cùm in villa ipsa adhuc esset, fit sonus, quasi eam rex iterum vellet se dolens grave damnum pati, qui talem & tantam Reginam permisisset à latere suo discedere; & nisi eam reciperet, penitus vivere non optaret. Hæc audiens Beatissima nimio terrore perterrita, se amplius cruciandam tradidit cilicio asperrimo, ac tenero corpori aptavit; insuper & jejunii cruciatum induxit; vigiliis pernoctans in oratione se totam diffudit, desepxit sedem patriæ; vicit dulcedinem conjugii; exclusit charitatem mundialem, elegit exul fieri, ne peregrinaretur à Christo. Adhuc de regali habens ornamento fufum b, ex auro & gemmis & margaritis factum, habentem in se auri solidos mille, misit eum viro venerabili Domino Joanni c recluso in castello Cainone d, per nonnam e suam, nomine Fridovigiam, quam proximam habebat, cum suis fidelibus, ut pro ea oraret, ne iterum ad seculum reverteretur; sed & vestem cilicinam transmitteret; unde corpus suum limaret f. Transmisit & rachinam g cilicinam, unde & interiùs & superius sibi fecit indumentum, ut si quid de causa, quam timebat, in Spiritu sancto sentiret; eam certiore redderet. Quod si hoc rex vellet, ipsa magis optaret vitam finire, quàm regi terreno iterum jungi, quia jam Regis cælestis copulabatur amplexibus. Vir ergo

Domini tota nocte in vigiliis & orationibus pernoctans, inspirante sibi divina potentia, in crastinum mandavit ei, hoc regis esse voluntatem; sed Dei non esse permiffum: antea enim rex Dei judicio puniretur, quàm eam in conjugium acciperet.

D

7 Post hoc dictum, supradictæ Dominæ mens, intenta ad Christum Pictavis, inspirante & cooperante Domino, monasterium sibi per ordinationem præcellsi regis Clotharii construxit; quam fabricam vir apostolicus Pientius h episcopus, & Austrapius i Dux, per ordinationem Dei celeriter fecerunt. In quo monasterio sancta Regina mundi falsa blandimenta respuens, gaudens ingressa est, ubi perfectionis ornamenta conquiret, & magnam congregationem puellarum Christo numquam morituro sponso aggregaret. Quò electâ abbatissâ, & jam constitutâ; tam se quàm sua ornamenta ejus tradidit potestati, & ex proprio jure nihil sibi reservans, ut curreret expedita post Christi vestigia, & tantum sibi plus auget in cælo, quantum subtraxisset de seculo. Mox etiam ejus sancta conversatio cœpit fervere in humilitatis conversatione, in charitatis ubertate, in castitatis lumine, in jejuniorum pinguedine, & ita se toto amore tradidit cælesti Sponso, ut Dominum mundo corde complectens, Christum in se habitatorem esse sentiret.

V. *educere monasterio quod fundaverat,*

E

8 Sed invidus bonorum humani generis inimicus, cujus voluntatem, etiam dum in seculo esset, facere abhorruit, eam persequi non cessavit. Sicut enim jam per internuntios cognoverat, quod timebat, præcellsus rex Clotharius cum filio suo præcellentissimo Sigiberto k Turonis advenit, quasi devotionis causâ, quo facilius Pictavis accederet, ut suam Reginam acciperet. Quo cognito, beata Radegundis sacramentales l literas fecit & sub contestatione divina viro apostolico domino Germano, Parisius civitatis episcopo m, qui tunc cum rege erat, quas ei per Proculum suum agentem secretiùs direxit, cum exenio, & eulogiis n. At ubi eas relegit vir Domino plenus, lacrymans prosternit se pedibus regis ante sepulchrum sancti Martini, cum contestatione divina, sicut ei literis fuerat intimatum, ut Pictavis non accederet.

VI. *scriptâ epistolâ tantum effecit,*

k

VII. l

m

n

F

9 Sic rex amaritudine plenus, intelligens, hoc petitionem esse beatæ Reginæ, penitentiam ductus, malis consiliariis istud reputans, seque indignum judicans, quod talem habere Reginam diutius non meruisset, prosternit se & ille ante limina S. Martini pedibus apostolici viri Germani, rogans, ut sic pro ipso veniam peteret beatæ Radegundi, ut ei indulgeret, quod in ea per malos consiliarios peccaverat. Unde ultio divina de præfenti in eos vindicavit: sicut enim Arrius, qui contra fidem Catholicam certans, omnia intestina sua in secessum deposuit, ita & istis evenit, qui contra beatam Reginam egerunt. Tunc rex timens Dei judicium, quia ejus Regina magis Dei voluntatem fecerat, quàm suam, dum commemorata cum eo fuerat, rogat beatum virum celeriter illuc ire. Sic vir apostolicus dominus Germanus Pictavis veniens, ingressus monasterium in oratorio, Dominæ Mariæ nomini dicato, prosternit se ad sanctæ Reginæ pedes, pro rege veniam poscens: illa verò gaudens, se de seculi faucibus ereptam, benignè indulget, & se Dei aptavit servitio. Expedita jam sequi Christum quocumque iret: quem semper dilexit, ad eum animo devoto percurrit. Talibus ex rebus intenta; addito vigiliarum ordine, quasi carceris se sui

VIII. *ut rex propositum suum mutaverit.*

corpo-

A corporis fecit pernoctando custodem, & cum esset aliis misericors, sibi iudex effecta est; reliquis pia, in se abstinendo severa; omnibus larga, sibi restricta; ut confecta jejuniis non sufficeret, nisi & de suo corpore triumpharet.

ANNOTATA.

a Hinc colligimus, Sanctam regi Chlotario non fuisse conjunctam longo tempore, quod aliqui ad sexennium extendunt.

b Hac periodus in variis editionibus & manuscriptis diversimode exprimitur: nam in editione Mabillonii sic habetur: Adhuc de regali secum habens ornamento felle fufum, ex auro & gemmis vel margaritis factum, habentem in se auri solidos mille &c. At editor in notis ibi monet, in alio Ms. pro felle legi cifum id est verosimiliter scyphum. Itaque secundum hanc ultimam lectionem dici posset Sancta ex regalibus ornamentis adhuc habuisse scyphum fufum ex auro, & gemmis ornatum. In nostro autem apographo nec felle nec scyphus invenitur; sed solum fufum ex auro & gemmis factum, qua voce intelligi possunt insignia muliebria, qua antiquitus sepulcris earum appendi solebant, ut in auctiori Glossarii Cangiani editione ad vocem fufus explicatur. Surius denique hunc sensum ita mutavit: Habebat tum apud se regium quoddam ornamentum, ex auro fufile, gemmis & margaritis conspicuum &c.

B **c** Henschenius noster ad diem quintam Maii, seu tomo 11 istius mensis pag. 50 & sequente gesta cultumque hujus S. Joannis illustravit.

d Caino est antiquum Turonum castrum, quod vernacule Chinon dicitur, ad fluvium Vingenam situm; de quo Gregorius Turonensis in libro de gloria confessorum cap. 23 meminit, occasione predicti S. Joannis, cujus gesta ibidem breviter exponit.

e Nonna apud veteres appellatur sanctimonialis antiqua, seu sacra virgo vel vidua jam senex, ut Cangius in Glossario fufius explicat.

f Corpus suum limaret, id est quasi lima deterneret.

g Rachina aliquando sumitur pro operimento lectorum. Videtur hic significare vestem e panno crasso ac vili confectam, ut videre est apud Cangium in Glossario, ubi hanc vocem, diversis modis scriptam, exponit.

C **h** Hunc praesulem Pictaviensem in Opere nostro ad diem 13 Martii seu tomo 11 istius mensis pag. 275 inter Sanctos recensuimus.

i Dux iste Austrapius postmodum apud castrum Sellenense clero adscriptus & crudeliter interfectus est, ut Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 4 cap. 18 narrat.

k Chlotarius hunc filium ex Ingunde suscepit, ut laudatus Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 4 cap. 3 testatur.

l Sacramentales litterae, teste Cangio in Glossario, hic accipiuntur pro litteris, qua sacramentum vel juramentum continent. Istud autem jurandum hoc loco ita intelligendum existimo, ut Sancta juratum suum continentia servanda votum in litteris illis expresserit.

m Acta S. Germani Parisiensis in Opere nostro ad diem 28 Maii vel tomo vi istius mensis a pag. 774 illustravimus.

n Exenium vel xenium & eulogiae, interdum accipiuntur pro munusculis, ut in Glossario Cangii ad utramque hanc vocem videre est.

CAPUT II.

Principua illius virtutes in vita monastica.

His igitur studiis occupata per omnem modum, sicut in primo libro intimatum est, meruit soli Domino promptè vacare. Quo tamen tempore, fortioribus armis induta, sine cessatione orationibus, vigiliis, lectione propensâ insudabat. Peregrinis ipsa cibos ministravit ad mensam, ipsa suis manibus lavit, & terfit infirmantium vestigia. Non famulae permisit sibi dari solatium, ad quod devota cursitabat implere servitium. Se autem in tam ardua abstinentiae districtione reclusit, ut quoque infirmitas permisit, ut mens intentâ Deo terrenum jam non requireret cibum. Lectulum verò poenalem sibi construxit, postquam Religionis induit habitum. Non illum aliquando mollis pluma fulcivit, neque lineaminis nitor instruxit, quæ pro indumentis universis cinere & cilicio tenera membra domavit.

11 De abstinentiæ verò rigore, anterior liber multa docuit. In tantum enim se propter Deum pauperem fecit, ut ceteris exemplum præberet. Manicam, quam brachio indueret, non habebat, nisi de caliga sua sibi duas fecit manicas: sed ita se tractabat, ut hoc nec abbatissa sentiret. Quis enim ejus patientiam, quis caritatem, quis fervorem spiritus, quis discretionem, quis benignitatem, quis zelum sanctum, quis jugem meditationem die noctuque in lege Domini poterit explicare? Quæ cum à meditatione psalmodiarum aut prædicatione cessare videretur, lectrix tamen ante eam una monacharum legere non desistebat: in tantum de corde & ore illius Dei laus non discedebat, ut cum quadam vice vidisset posticariam a monasterii transeuntem, nomine Eodegundem, ubi eam voluit appellare, pro ejus nomine, ALLELUIA clamavit. Hoc millies fecit.

12 Numquam mendacium, nunquam maledictum contra qualemcumque personam ab ejus ore processit: & non solum non detraxit cuiquam, sed nec detrahentem patienter audivit. Pro persequentibus se semper oravit, & orare docuit. Congregationem, quam nomine Domini congregavit, in tantum dilexit, ut etiam parentes vel regem conjugem se habuisse non reminisceretur: quod frequenter nobis dum prædicabat, dicebat: Vos elegi filias; vos mea lumina, vos mea vita, vos mea requies, totaque felicitas; vos novella plantatio. Agite mecum in hoc seculo, unde gaudeamus in futuro; plena fide, plenoque cordis affectu serviamus Domino in timore, in simplicitate cordis quæramus eum, ut cum fiducia ei dicere possimus; Da; Domine; quod promissisti; quia fecimus quod jussisti.

13 Numquam imposuit alicui, quod ipsa prius non fecit. Undecumque servus Dei venisset, sollicitè perquirebat, qualiter Domino serviret. Si quid verò novi ab eo agnovisset, quod ipsa non faceret, continuo cum omni alacritate sibi prius imposuit, & post congregationi tam verbo quam exemplo ostendit. Cum ante eam vicibus psalmus cessasset, lectio numquam discessit; non die, non nocte vel patululum corpus suum refecit. Cum lectio legebatur, illa sollicitudine pia animarum nostrarum curam gerens dicebat: Si non intelligi-

IX.
Dum Sancta in monasterio

E
austera vitam duxerit;

F
& ibidem moniales ad perfectionem excitans,

varios charitatis

EX MSS.

tis, quod legitur; quid est quod non sollicitè requiritis speculum animarum vestrarum? Quod etsi minus pro reverentia interrogari præsumebatur, illa piâ sollicitudine, maternoque affectu; quod lectio continebat, ad animæ salutem prædicare non cessabat. Sicut enim apis diversa genera florum congregat, unde mella conficiat, sic illa ab his, quos invitabat, spiritales studebat carpere flosculos, unde boni operis fructum tam sibi quam suis sequacibus exhiberet.

aliamque
virtutum

14. Dum nocte quasi vel unius horæ spatio videretur somnum capere, semper tamen lectio legebatur. Quæ legebat, in se somni marcorem sentiens, putabat eam jam paululum requiescere. Ubi à lectione cessasset, mens intenta ad Christum (tamquam si diceret: Ego dormio & cor meum vigilat) aiebat: Quare taces? Lege, ne cesses. At ubi surgendi horam media faceret nox, quamquam antea totum impleisset cursum, quæ adhuc nec soporem senserat, jam parata de stratu ad Domini servitium gaudens surgebat, ut cum fiducia diceret: Media nocte surgebam ad confitendum tibi, Domine. Nam frequenter & dormire visa est, & psalmum decantare in ipso sopore; ita ut rectè & veraciter diceret: Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Charitatis autem ejus ardorem, quo omnes homines dilexit, quis umquam poterit imitari? Resplenduerunt in ea quæque virtutes, modestia cum verecundia, sapientia cum simplicitate, severitas cum mansuetudine, doctrina cum humilitate, vita denique immaculata, vita inreprehensibilis, vita sibi semper æqualis.

B

x.
actus exer-
ceret,

b

c

d

15. In tantum se extraneam de rebus propriis fecit, ut si alicui de Sororibus merum donare voluisset, de suo sibi cellario tangere non præsumpsit. Quo cognito, venerabilis abbatissa b, dedit ei tonnellam c octo modiorum, quam beatæ Felicitati cellariæ d ad expensam commendavit. De vindemia usque ad aliam omnibus diebus, ubicumque ei Sancta iussit dispensavit, & numquam minuit, sed semper æqualis permanxit: ubi verò novum vinum advenit, quod cellarium implevit, se tonnella satisfecisse credidit; antè punctones e, & tonnæ defecerunt, quàm hæc, quæ Beatæ in omnibus fecit voluntatem. Dominus de quinque panibus, geminisque piscibus quinque pavit hominum millia, & suam ancillam, ubicumque indigere vidit, de hoc parvo vasculo toto anno refecit.

C

pro pace
regni

16. Semper de pace sollicita, semper de salute patriæ curiosa, quandoquidem inter se regna movebantur, quia totos diligebat reges, pro omnium vita orabat, & nos sine intermissione pro eorum stabilitate orare docebat: ubi verò inter se ad amaritudinem eos moveri audisset, tota tremebat, & quales litteras uni, tales dirigebat alteri, ut inter se non bella, nec arma tractarent, sed pacem firmarent, patriæ ne perirent. Similiter & ad eorum proceres dirigebat; ut præcellis regibus consilia ministrarent, ut eis regnantibus, populi & patria salubrior redderetur. Congregationi suæ assiduas vigiliis imponebat, & ut sine intermissione pro eis orarent, cum lacrymis docebat. Se verò in quanto cruciatu affligebat, quis his verbis explere valeat? Et intercedente ea, pax regum, mitigatio belli, salus patriæ aderat, ut ejus obtentum intelligentes, nomen Domini benedictum collaudarent plebes.

sollicitè la-
boraret,

17. Quamlibet de pace regum cum Rege cæli victoriam obtineret, magis se Deo devota promptè aptabat, & omnium servitio mancipabat, non

curans, quale obsequium faceret, quæ totis viribus implere studebat servitium. Pedes omnium manibus lavans propriis, sabano tergens, & osculans: & si permissum fuisset, ad similitudinem Mariæ suis crinibus extergere non renuebat: unde pro tam immensis beneficiis, quæ sunt in ea divino munere collata, Dominus virtutum largitor eam in miraculis clariorem reddidit in Francia; ubi dum regnare videretur, sibi magis cæleste, quàm terrenum præparavit regnum. Fece- rat sibi oratorium, quatinus vicibus dum se regi subduceret, semper ibi cæli Dominum invocaret, in quo beneficia Dei præstantur ad invocationem nominis ejus, cujus assidua ibi fuit oratio.

xi.

Deus in

gratiam ip-

sius,

f

18. Postquam se in monasterio reclusit, matrona, Mammezo nomine, dum iter ageret, in oculo ejus gravis est sordicula ingressa: ubi una vox, unus dolor, unus clamor inerat ei diebus & noctibus; ut suam fidelem Dominus declararet: quæ quamvis ibi corpore jam non esset, ad invocationem tamen sui nominis benigna adfuit. Dominus enim posuit ei in sensu, ut ad suum oratorium pergeret, & ad ejus invocationem se salvum crederet. At ubi femina manibus servorum sustentata vix ad oratorium ducta, validissimum sustinens dolorem, se in pavimento projecit, & clamare cœpit; Domina Radegundis, credo te virtute Dei esse plenam, cujus voluntatem magis fecisti, quàm hominum; Domina bona, pietate plena, miserere mei; subveni infelici, ora pro me, ut mihi reddatur oculus; quia præ gravi cruciatu & dolore affligitur anima mea. Sic illa, quæ dolores omnium in se transtulit, dum in corpore fuit, benignè exaudivit ad invocationem nominis sui. Domino quippe miserante, per ejus interventum dolor fugit, salus advenit, oculum, quem jam perdidisse credebat, soluto dolore, sanum recepit. Quæ tot diebus nec cibum sumperat, nec lumen diei viderat, pedibus suis, nullo sustentante, incolumis ad domum suam reversa est, Domino usque in præsentem diem gratias agens g.

g

xii.

quædam mi-

racula pa-

travit.

19. Adjiciatur & aliud ad laudem Christi miraculum, qui suos trepidari ab aliis facit. Vinoberga una ejus fuit famula, quæ ausu temerario in cathedra beatæ Reginæ post ejus discessum sedere præsumpsit. Quo facto, judicio Dei percussa sic ardebat, ut viderent omnes fumum de ea in altum procedere, & illa coram omni populo confitens, se proclamaret peccasse, & propterea arderet, quia in Beatæ sede confederat. Tribus ergo diebus & noctibus incendium passa, vociferans clamabat: Domina Radegundis; peccavi, malè egi; indulge mihi, refrigera membra duro cruciatu exusta: misericordiâ larga, bonis operibus gloriôsâ, quæ omnibus misereris, miserere mei. In tanta pœna ipsam omnis populus videns, pro ea precabatur, tamquam si præsens esset, dicens: Quia ubicumque ex fide invocatur, adest. Domina bona, parce ei, ne tanto cruciatu infelix deficiat. Sic Beatissima ad preces omnium benignè indulget, ignem ferventem compescuit, solpes domum rediit, & sic istius pœna omnes fecit cautos ac devotos.

F

A N N O T A T A.

a Postularia videtur deduci à posticio, quam vocem supra explicuimus, & communiter significat illam monialem, qua habet curam recipienti di ea, qua in monasterium ab exteris & ex monasterio ad externos mittuntur. Galli vulgo talem la tourriere appellant.

b Hæc abbatissa fuit S. Agnes, de qua superius

rius

A rius & inferius mentio occurrit, & cujus Acta Majores nostri una cum gestis S. Discipula ad diem 13 Maii, tomo III istius mensis pag. 238 & sequente breviter exhibuerunt.

c Tonella, & tonna vel tunna est vas sen dolium, quod Belgæ, Germani & Galli vernaculè etiam tonne appellant.

d Celleraria & cellerarius in monasteriis vocantur, qui cibi & potus curam habent, seu cella vinaria & escaria præfunt; ut jam sæpe in Operè nostro explicatum est.

e Punto vel ponto hic significat speciem dolii; ut Cangius in Glossario ad vocem pōntones observavit.

f Suspitor, hanc vocem sordicula provenire à sordibus, & fortè pro sordicula legendum esse fortitia, de qua voce Cangius in Glossario agit, ita ut Bandonivia hac phrasi significare velit, aliquas sordes in oculum istius mulieris ingressas esse.

g Opinar, hac Acta à Bandonivia non diu post obitum S. Radegundis conscripta esse, cam mulier illa, cui hoc miraculum contigerat, tunc adhuc viveret, & plures oculati aliorum gestorum testes superessent, ut ex sequentibus etiam apparebit.

CAPUT III.

Reverentia ipsius erga sacras
Sanctorum exuvias, & reliquias sanctæ Crucis.

xiii.
Sancta præter alias sacras reliquias,

S Ueda in villa dum esset, devoto ac fideli animo mens intenta Christo, reliquias Sanctorum adunare cupiens, ea orante, venit vir venerabilis Magnus presbyter, cum reliquiis Domini Andreæ, & aliorum quamplurimorum: quibus super altare positis, cum nocte devota vigilat super formulam a, & se ad orationem prosternit, parvus sopor ei accessit, qualiter ei dominus declararet votum suum impletum, dixit ad eam: Cognosce benedicta, quia non hæc solum reliquias, quas presbyter Magnus attulit, hic sunt tantum, sed quantas in Ateias villa congregasti, omnes hic convenerunt. Ubi autem oculos aperuit, vidit virum splendidissimum, qui hoc ei nuntiaverat, & gaudens Dominum benedixit.

xiv.
mirabiliter digitum S. Mammetis

21 Postquam monasterium est ingressa, quantum multitudinem Sanctorum fidelissimis precibus congregavit! Hoc Oriens testatur, Aquilo, Auster, vel Occidens profitetur: quia undique pretiosas gemmas celoque reconditas, & quas paradus habet, ipsa devota tam muneribus, quam precibus sibi obtinuit. Cum quibus incessanter jugi meditatione psalmos & hymnos se decantare credebatur. Pervenit tandem ad eam de Domino Mammete martyre b, quod Hierosolymis sua sancta quiescerent membra. Hæc audiens, avida ac sitibunda potabat, veluti hydrops, qui quantum fontem trahit, tantum sitis addita crescit; ista verò de rore Dei plus madefacta calet. Transmisit virum venerabilem Reovalem presbyterum, qui tunc secularis erat, & adhuc superest corpore, ad patriarcham Hierosolymitanum, poscens de beati Mammetis pignore. Quod vir Dei suscipiens benignissimè, rogationes d populo indixit; voluntatem Dei inquirens. Tertio die, Missa celebrata, beati Martyris sepulchrum cum omni po-

pulo adiit, alta voce, plena fide, hujusmodi protestatur dicens: Peto te, confessor & martyr Christi, si vera est ancilla Dei beata Radegundis; innotescat cunctis potentia tua, & permitte, ut de pignore tuo mens fidelis, quod poscit, accipiat.

EX MSB.

22 Oratione completa, ubi omnis populus, amen, respondit, venit ad sanctum sepulchrum; semper Beatæ fidem pronuntians, tangebatur membra, quale beatissimum ad petitionem dominæ Radegundis dare juberet, Tetigit in manu dextera singulos digitos: ubi ad minorem venit digitum, se suavi tactu de propria manu tulit, ut beatæ Reginæ desiderio satisfaceret, & ejus vultum impleret. Quem digitum vir apostolicus beatæ Radegundi cum digno honore direxit: de Hierosolyma usque Pictavis in ejus honore semper laus Dei personavit. Quid putas, quam ardenti animo, quam fideli devotione, tanti pignoris præmium expectans se abstinentiæ mancipavit? At ubi se beata Regina hoc munus cælestis accepisse cum omni alacritate gauderet, tota hebdomada cum omni congregatione se psallentio e; vigiliis & jeuniis aptavit; Dominum benedicens; se tale munus accipere meruisse. Sed Deus fidelibus suis, quæ postulant, non abnegat: frequenter & dulciter; quasi in figura, ut nemo intelligeret; dicebat: Cui animarum cura est, fortiter laudem ab hominibus debet timere. Sed nihilominus quantum illa hoc vitare volebat, tantum magis ac magis virtutum Largitor sibi in omnibus fidelem declarare studebat; ita ut ubicumque infirmus à quacumque detentus infirmitate eam invocasset; salutem plenè reciperet.

Hierosolyma obtinuit;

E

23 Vir illustre, Leo nomine, ad consilium synodi evocatus, à viris apostolicis Leontio f, & Eusebio g episcopis, dum iter ageret; oculi ejus gravi caligine obducti, sanguinis nube cooperti; & nisi à famulis sustentatus pergeret, penitus nec viam videret. Qui ingressus monasterium Beatæ, ubi filias suas ei devotus tradidit Domino servituras, introivit in oratorium, Dominæ Mariæ nomini dicatum: post orationem datam, prosternit se fide plenus super sanctæ cilicium, viriliter eam invocans, & tamdiu superjacuit, quousque dolor discessit: caligo fugata est, coagulatus sanguis se venis ministrantibus perduxit; clarisque oculis, qui manibus sustentatus venerat, sanus rediit: de cilicio Beatæ lumen recepit; lætis atque incolūmis, ad synodum, ubi coeperat, ambulavit, quod post, ipso referente, universa synodus audivit, ac inde regrediens nobis hoc ore proprio disseruit. Ipsa ei fecit devotio fundamentum basilicæ dominæ Radegundis percutere, ubi & centum dedit solidos ad fabricam ipsam faciendam. Quanti infirmi ad invocationem ejus sunt sani redditi, quis enumerare valeat? Quis unquam eam vidit & terrenam hominem esse credidit? Per Deum cæli fiducialiter & veraciter dico, quia sic semper resplendebat in oculis omnium cum animo vultus ejus; ut non immerito extrinsecus appareret; quod intrinsecus gerebatur.

xv.
Farrago quædam prodigio;

F

24 Post congregatas Sanctorum reliquias, si fieri potuisset, ipsum Dominum de sede majestatis suæ visibiliter habitare hic voluisset. Et quantum eum carnalibus oculis non intueretur; spiritalis tamen sedulis precibus eum contemplabatur. Sed quia Dominus non privabit bonis eos, qui ambulant in innocentia; & qui eum toto corde, & tota mente quæserit, sicut hæc Beata fecit, divina clementia se ei benignam exhibebit; ei in sensu posuit in cujus pectore die noctuque requi-

xvi.
ex Oriente affertur partem S. Crucis;

requiescebat, ut sicut beata Helena *b* sapientiâ imbuta, timore Dei plena, bonis operibus gloriosa, lignum salutare, ubi pretium mundi appensum fuerat, perquisivit, ita ut invento ambabus manibus plauderet, & in terra genu flexo Dominum adoraret, ubi ipsa in mortuo suscitato Dominicam crucem suppositam agnovit, dicens: In veritate tu es Christus filius Dei, qui in hunc mundum venisti, tuosque captivos, quos creasti, pretioso sanguine redemisti. Quod fecit illa in Orientali patria, hoc fecit ista in Gallia. Et quia sine consilio, dum vixit in mundo, nihil facere voluit, transmisit litteras ad præcellentissimum dominum Sigibertum regem, cujus imperio patria ista regebatur, ut ei permitteret pro ejus patriæ salute, & regni ejus stabilitate, lignum Crucis Domini ab imperatore expetere. Ille verò benignissimè petitioni sanctæ Reginæ assensum præbuit.

25 Illa igitur devotione plena, desiderio accensa, ad imperatorem non munera dirigit, quæ se propter Dominum pauperem fecit, sed oratione obtinente cum comitatu Sanctorum, quos incessanter invocabat, missos *i* suos direxit. Sed quod sua vota poscebant, obtinuit, ut beatum lignum crucis Domini, auro & gemmis ornatum, & multas Sanctorum reliquias, quas Oriens retinebat, uno residens loco, se habere gloriata est. Ad petitionem etenim Sanctæ transmisit imperator legatarios cum euangeliis auro & gemmis ornatis. At ubi lignum, in quo salus mundi pependerit, Pictavis civitatem cum congregatione Sanctorum advenit, & pontifex loci *k* cum omni populo devotè hoc vellet excipere, inimicus humani generis per satellites suos egit, ut pretium mundi repellerent, nec in civitate recipere vellent. Qualiter beata Radegundis tribulationibus subjaceret, aliud pro alio asserentes Judaico ordine; quod nostrum non est differere, ipsi viderint. Dominus novit, qui sunt ejus. Sed illa spiritu ferventi & animo dimicante iterum ad benignissimum regem dirigit, quia in civitate salutem recipere noluerunt. Interim quousque missi sui de domno rege reverterentur, in Turonico suo monasterio virorum, quod condidit, cum psallentium choro crucem Domini & pignora Sanctorum commendavit, ut & ipsum salvaret.

26 Non minorem injuriam est passa sancta crux per invidiam, quam Dominus, qui ante præfides & iudices omnem malitiam patienter sustinuit, ut, quod creaverat, non periret. In quanto se cruciatu posuit? In jejuniis, in vigiliis, in profusione lachrymarum cum tota congregatione sua, usque quò respexit Dominus humilitatem ancillæ suæ; qui dedit in corde regis, ut faceret iudicium & justitiam in medio populi. Nam devotus rex per fidelem suum virum illustrem, Justinum *l* Comitem, transmisit ad virum apostolicum domnum Eufonium Turonicæ civitatis episcopum *m*, ut cum digno honore gloriosam crucem Domini & Sanctorum reliquias in monasterio dominæ Radegundis intrmitteret. Quod & factum est. Exultavit in gaudio Beata cum omni cella sua *n*, seque hoc de cælis donum bonum, & datum perfectum suæ congregationi contulit, in spiritu sentiens, quod post ejus transitum, parvum haberent posse, quamquam illa cum Rege cæli gloriaretur, unde eis subvenire posset.

27 Hoc donum caeleste provifatricis optima, & gubernatrix bona, ut oves non usquequaque relinqueret, pretium mundi, de pignore Christi, quod de longinqua regione expetiit, ad honorem

loci & salvationem populi, suo in monasterio dimisit; ubi virtute Dei cooperante, potentia cæli ministrante, cæcorum oculi lumen recipiunt, aures surdæ patefunt, mutorum lingua ad suum redit officium, claudi ambulant, dæmones effugantur. Quid plura? Quisquis à quacumque infirmitate detentus ex fide venerit, per virtutem sanctæ crucis sanus redit *o*. Quis queat dicere; quantum & quale donum huic urbi beata contulit? Unde quisquis ex fide vivit, ejus nomen benedicit. Præcellentissimis enim dominis regibus & serenissimæ Brunichildæ *p* reginæ, quos caro dilexit affectu, & sacrosanctis ecclesiis vel pontificibus eorum cum contestatione divina suum commendavit monasterium *q*.

A N N O T A T A.

a Formula hîc videtur significare compagem linguam, cui Deum precantes inniti solent, quæ significatio in Glossario Cangiano ad vocem forma etiam reperitur.

b Sanctus Mamas vel Mammes martyrio coronatus est Casarea in Cappadocia; de quo ad diem xvii Augusti cum Martyrologio Romano agemus.

c Gregorius Turonensis lib. 10 Historia Francorum cap. 15 de eodem Reovali meminit, nî fallor, qui eras archiater tempore S. Radegundis, & olim Constantinopoli aliquamdiu commoratus fuerat: quæ omnia adjuncta huic postea presbytero conveniunt.

d Rogationes hîc accipiuntur pro supplicationibus vel processionibus ecclesiasticis, ut passim notum est.

e Psallentium vel psallentia est congregatio vel chorus canentium psalmos more ecclesiastico, ut etiam manifestum fiet ex sequentibus, ubi eadem vox aliquoties recurrit.

f Is est Leonius II sive Junior præsul Burdigalensis, de quo consule novam editionem Gallio Christiana tomo 2 col. 793 & sequentia.

g Hic Eusebius fuit septimus episcopus Santonensis, qui cum Leontio II Burdigalensi synodum celebravit, ut novi editores laudata Gallia Christiana eodem tomo 2 col. 1057 tradunt.

h Hanc piam actionem Fortunatus carmine celebrat; & ideo S. Radegundem sanctæ Helenæ comparat, ut in Commentario prævio retulimus.

i Missos, id est legatos, qui etiam mox infra legatarii appellantur.

k Hæc narratio, quam Bandonivia studiasè videtur obscuris phrasis involvisse, conciliari non potest cum iis, quæ in Commentario prævio ex Gregorio Turonensi retulimus, nisi dicatur Maroveus episcopus Pictaviensis primo voluisse sacras istas reliquias honorificè excipere, & postea ab aliquibus excitatus esse, ut istud obsequium recusaret.

l Gregorius Turonensis in Opere suo de Miraculis S. Martini lib. 1 cap. 40 eundem, ut opinor, Justinum comitem memorat.

m Etatem & Acta hujus sancti præsulis Turonensis in Opere nostro ad diem 4 Augusti, tomo 1 istius mensis à pag. 336 discussimus.

n Cella interdum pro parvo monasterio & aliquando pro ambitu interiori cujusvis cenobii usurpatur, ut in nova Glossarii Cangiani editione exponitur. Inter varias hujus vocis significationes hæc posteriar præsentis textui maxime congrua videtur.

o Gregorius Turonensis narrat nonnulla miracula,

quæ prius Turonibus,

deinde Pictaviæ collocata,

multis claruit miraculis.

D

6

p

q

E

F

A cula, qua coram his reliquiis contigerunt, ut in Commentario previo diximus

p Cointius in Annalibus Francorum ad annum 613 num. 6 & sequentibus Brunichildem, qua passim apud historicos pessime audit, a variis criminibus purgare nititur, & ejus munificentiam erga loca sacra laudat.

q Baudonivia hic alludit ad diplomata regum, & decreta presulum, qua S. Radegundis in favorem monasterii sui procuravit.

CAPUT IV.

Auxilium naufragantibus prestatum, aliaque miracula, mira Sancta visio, & pius obitus.

xvii. Naufragi Sanctam invocantes *al. In red-eundo

Post hoc donum caeleste acceptum, transmisit Beata missos suos, supradictum presbyterum cum aliis ad imperatorem cum simplici vestimento gratias agere. Interdum * coepit mare fluctibus agi; ubi sunt multa pericula passi, procellas scilicet & tempestates, quales se numquam vidisse fatebantur: quadraginta diebus & quadraginta noctibus in medio mari navis eorum periculo subiacebat. Jam de vita desperantes, mortem pra oculis habentes, inter se pacem facientes (quia eos jam mare absorbebat) videntes se in tanto periculo, voces ad caelum dabant, clamantes, ac dicentes: Domina Radegundis subveni servis tuis: dum tibi obedimus, submersi non pereamus; libera nos de mortis periculo, quia jam mare paratum est, ut absorbeat nos. Ubi cumque ex fide invocata fuisti, miserta es miseris. Nunc adjuva tuos, ne pereant.

periculo mortis eripiuntur,

29 Ad has voces in medio mari venit columba, qua ter navem circumiens, tertia vice in nomine Trinitatis, quam Beata semper corde dilexit, cum volaret, servus beatae Reginae, nomine Banifaius, extendit manum, & de cauda ejus tres tulit pennas, quas mari intingens, tempestatem compescuit, & ad invocationem nominis Beatae, columba, qua apparuit, ejus famulos de mortis janua vitae reddidit, & facta est tranquillitas magna in medio mari. Illi vero alta voce clamantes, dicebant: Advenisti bona Domina, pietate plena tuos eripere, ne fluctibus mergerentur. Ad ejus invocationem non tantum sui, sed omnes sunt liberati per virtutem ipsius. Ipsas pennas huc attulerunt a, & munera ipsi, qui de morte salvati sunt, per loca sancta devote dederunt.

egroti sanantur, b

30 Ubi cumque autem invocata fuerit, benigne exaudit. Si febricitans aut pustulam b habens, aut quacumque detentus infirmitate, pro interjecta longinquitate terrae, ad eam venire non potuisset, candela in ejus nomine accensa omnem febrem depulit. Quantum suam congregationem dilexerit, quis effari valeat? Nec si centeno sonitu linguae plectrum moveat, hoc explorare valet. Instituit, ut, dum reficerent, semper lectio legeretur, ut non solum fauces acciperent cibum, sed & aures verbum Dei audirent. Quidquid aut aliis praecipit, aut ipsa fecit, omnia propter Deum semper implevit: quidquid prohibuit fieri, aut facere ipsa vitavit, omnia in zelo Dei, & nihil carnaliter aut egit, aut sapuit. Et qua numquam

Augusti Tomus III.

otiosa ab opere Dei esse voluit, insistebat orationi, lectioni, & eleemosynis, ac praedicationibus incessanter omnibus diebus, ut nulla esset, qua se de ignorantia excusaret.

EX MSB.

31 Tantum denique donum in se, largiente divina gratia habuit, ut humilitatis magistrum, qui de caelo ad terras descendit imitando, Dominum in spiritu sequeretur quocumque iret. Post totam congregationem se recondebat jam ad pausationem illa, & pernoctans in oratione, sua sancta dextera monasterium per signum crucis salvabat. Quadam vice dum Beata illud signaret, aliqua de Sororibus vidit supra murum millia millium demonum in specie caprarum astare; sed ubi Beata dexteram cum signo crucis elevavit, omnis illa multitudo fugata nusquam comparuit.

xviii.

dæmones fugantur;

32 Simili modo ante suam cellam dum nocte astaret, semper corde & ore cursum decantans (nam intra arcana cordis sui jugis laus Dei personabat) nocturna avis, qua hominibus est ingrata, vociferans in medio monasterii, in arbore se infestabat. Dicit ei una de astantibus; Domina beata, si jubes, in verbo tuo ejicio avem. Quae dixit ei; Si nocet, in nomine Domini signum crucis faciens, vade. Ambulavit, dixitque avi: In nomine Domini nostri Jesu Christi juber domina mea Radegundis, si non ex parte Dei venisti, ut ab hoc loco discedas, & penitus hic cantare non praesumas. Tamquam si ex ore Dei prolatum audisset verbum, dedit volatum, & nusquam comparuit. Merito ei aves & bestiae obediunt, quia illa Domini numquam praeteriit praecceptum. Et si pro infirmitate aliquotiens requiescere voluisset; spiritu vigilante diceret, tamquam admonens qui psalmum dicebat, Age dic, nulli dubium est, quod aut spiritaliter cum Sanctis psallebat, aut certe nec sopor eam superabat.

xix.

Importuna avis abigitur.

B

33 Mens intenta ad Christum frequenter etiam in somno posita de futuro judicio, & de aeterno premio praedicans, expergefacta nobis dicebat: Colligite, colligite Dominicum triticum, quia verè dico vobis: Non diu erit, ut colligatis. Vide te quod dico; colligite, quia quaesiturae estis istud tempus; verè, verè quaesiturae estis istos dies, & valde desideraturae. Quod etsi tunc ignavia nostra tepide accipiebat, jam tamen nunc venisse probamus, quod dixit. Illud enim propheticum in nobis impletum est; Mittam vobis famem in terra; famem (inquit) non famem panis neque sitim aquae; sed audiendi verbum Dei. Licet praedicationes, quas instituit, recitentur; tamen cessavit illa incessabilis vox, desiderabilis admonitio, dulcis affectus: nam qualem vultum, Deus plasinator bone, qualem faciem, qualem personam habuit; quis potest umquam exponere? Sed & hoc reminisci supplicium est. Nos verò humiles, desideramus in ea doctrinam, formam, vultum, personam, scientiam, pietatem, bonitatem, dulcedinem, quam specialem à Domino inter ceteros homines habuit.

Sancta Deo inventa

F

34 Quam sancta fuit vita ejus, tanti purus & dulcis aspectus. Ante annum transitus sui, vidi in visu locum sibi paratum, venit ad eam juvenis praedives, pulcherrimus, & quasi juvenilem habens aetatem, qui suavi tactu, blandoque colloquio dum cum ea loqueretur, illa de se zelans, blanditiem respuebat; qui dixit ei: Quid me desiderio accensa cum tantis lacrymis rogas, gemitens requiris, fufis precibus poscis, pro me tanto te cruciatu affligis, qui semper tibi adhisto? Tu gemma pretiosa, noveris te in diademate capitis mei primam esse gemmam. Nulli dubium est, quod

xx.

mirabilem habet revelationem,

L

ipse

EX MSS.

ipſe eam viſitavit, cui ſe totâ devotione tradidit, & gloriam quam fruitura erat, ei offendiſſet. Sed hunc viſum ſecretius cum conſtatione duobus præfatis fidelibus differuit, ut ſe ſuperſtite nulli narrarent. Et quia multa ſunt adhuc fatiſ & magna, quæ propter prolixitatem præterimus, ne prolixitas audientibus faſtidium generet potiùs, quam nitorem fermo offendant: quantum de amore, de nutrimentis, de caritate, de prædicatione, de omni omnino ſancta ejus converſatione reminiſcimus, cruciamur, & doleñtes oculis diſtentiſ requirimus tantam pietatem, ſed non invenimus, quod perdidimus. O tam dura conditio, quæ nobis infelicibus evenit! O piſſima domina, utinam obtinuiffes cum cæli Domino, ut ante te oves, quas congregaveras, direxiſſes: tu paſtorem bonum ſequens, gregem Domino tradidiſſes. Jam ad glorioſum ejus tranſitum venimus, quem ſine profuſione lacrymarum dicere non poſſumus. Flunt lacrymæ, de imis medullis gemitus prorumpunt; ſed in nullo conſolationis locum inveniunt, dum plangimus. Si de ejus fideli devotione minis dicimus, plus peccamus.

B

xxi.
Et cum ſummo morientium dolore moritur,

** Lege beatæ, id eſt moniales, congregatæ

c

d

xxii.
ejusque gloria quibusdam revelatur.

C

35 Uſque ad diem tranſitus ſui numquam minuit curſum implere; & quod cœpit, corde retinuit, quia non qui cœperit, ſed qui perfeveraverit uſque in finem, ipſe ſalvus erit. Ubi jam ad finem vitæ venit ſanctum ejus corpusculum, longum trahens martyrium pro amore Domini; beati * omnes congregati *, luſtuoſe circa ejus thorum flentes, & ejulantes, pectora duris pugnis ferientes, voces ad cælum dabant, clamantes, & dicentes: Domine, ne permittas nos tam grave damnum pati; lumen noſtrum recipis; nam cur in tenebris derelinquis? Et quia illa quidquid potiſſimum facere voluit, ſemper die natalis Domini facere elegit c; nam glorioſus tranſitus ejus ſic contigit. Quartâ feriâ manè, primo d Idus Auguſti, quo fecerat idem menſis dies tredecim, clauſi ſunt ejus oculi, & obſcurati ſunt noſtri.

36 Væ nobis, quia peccavimus; afflictum eſt in dolore cor noſtrum; ſtemus & plangimus, quod diutius habere non meruimus. Ipſum manè, ubi nobis tantum malum contigit, ubi una vox, ubi unus planctus, unus clamor cælos penetrabat, lapidariſ, qui in monte operabantur, in aère audierunt angelum loquentem. Unus dicebat ad alios: Quid facitis? Dimittite eam adhuc; quia hæ voces ad Domini pervenerunt aures. Angeli, qui eam ferebant, reſpondentes dixerunt: Jam factum eſt, quid faciemus? Illam recepit paradifus, ubi cum Domino gloriatur. Credimus quod nos non à ſe ſeparat, quæ ei ſe placere voluit, cum quo regnat. Flenda ergo nobis talis non eſt, ſed tremenda. Amiſimus quidem in præſenti ſeculo Dominam & matrem; ſed in regnum Chriſti præmiſimus intercedentem. Admirabile quidem gaudium fecit cælis, in terris verò intolerabilem luſtum nobis reliquit.

A N N O T A T A.

a Ex his verbis aliqui hagiologi concluſerunt, illas columba pennas in Pictavienſi ſancta crucis monaſterio adhuc conſervari. Sed conſultiſſimus D. Filleau in Probatione hiſtorica Litaniarum Pictavienſium pag. 163 hanc eorum opinionem operoſe reſellit.

b Eſt genus morbi, de quo conſule lexicon Martini aut medicos paſſim obvios.

c Aliqui ſcriptores tradunt; Chriſtum feriâ quartâ natum eſſe. Hinc Baudonivia, forſan ex

communiori iſtius temporis opinione natalem diem Chriſti & obitum S. Radegundis eadem feriâ quartâ collocat.

d Primo Idus Auguſti, id eſt ipſis Idibus Auguſti, quam phraſim etiam Hildebertus poſtea imitabitur. Ceterum hac interpretatio confirmatur ex eo, quod Baudonivia ſtatim addat, Sanctam obiffe eo die, quo fecerat idem menſis dies tredecim.

C A P U T V.

Honorifica Sancta ſepultura, & quadam miracula poſt obitum ejus patrata.

Q Uando ejus ſancta anima de hoc ſeculo migravit ad Chriſtum, non erat ibi pontifex loci a. Perrexit nuntius ad virum apoſtolicum domnum Gregorium Turonicæ civitatis, qui ſtatim advenit. Sed quantum præſens vidit oculis antequam ſepeliret eam, de ejus virtutibus, in Libro miraculorum, quem compoſuit, inſeruit. Cum autem venit ad locum, ubi ſanctum corpus jacebat (ut ipſe poſtea cum ſacramento dicebat, quod in ſpecie hominis vultum angelicum viderat) facies illius velut roſa & lilium fulgebat; ita tremefactus eſt, ac metu concuſſus, tamquam ſi ante præſentiam Dei Genitricis adſtaret; devotus vir, Deo plenus. Expectabatur pontifex loci, ut eam condignè ſepeliret. Tota congregatio circa ejus thorum ſtans pſallebat; ubi pſallentium vel paululum quieteſcebat; intolerabilis planctus aderat. Triduo expectatus eſt pontifex, quia vicus circuibat; ſed quia non venit, ſupradictus vir apoſtolicus, de caritate ſiſus, in baſilica ſanctæ Mariæ b nomini dicata, ubi ſacra virginum corpora de monaſterio ſuo conduntur, eam cum digno ſepelivit honore.

38 Cùm ſub muro cum pſallentio ſanctum ejus corpus portaretur, quia inſtituerat, ut nulla vivens foris monaſterii januam egrederetur, tota congregatio ſupra murum lamentans, ita ut planctus earum ſuperaret ipſum pſallentium, pro pſallito lacrymas, pro cantico mugitum, & gemitum pro Alleluia c, reddebant. Rogaverunt de ſurſum, ut ſubtus turrim repaſaretur feretrum, graviter ſuſtinentes ejus abſentiam. Sed ut ſuam Fidelem Dominus declararet in medio populi, ibi dum paſaretur ſanctum corpus, cæcum illuminavit, qui multis annis lumen diei non viderat; poſt feretrum nullo ſuſtentante vadens, tamquam ſi nullum habuiſſet laborem oculorum, ad ſanctum ſepulchrum abiit, & uſque hodie clarè videt.

39 Non præmittatur & aliud miraculum. Ubi eam ſepelivit ſupradictus epifcopus, cooperitorium non fuit, antequam pontifex loci veniret. Liberæ d, quæ ante eam cereos portaverunt, totæ in gyro ſepulchri adſtabant; unaquæque in ſuo cereo ſuum nomen dabat ſcriptum, totæ uni è famulis cereos ipſos juxta ordinationem tradebant. Fit contentio in populo; alii dicebant cereos ipſos in ejus ſanctum ſepulchrum mitti debere; alii dicebant non. Dum iſtud ageretur, de pueri brachio, qui totos tenebat, unus exilivit in alto ſuper omnem populum, & ſe in ſepulchro ad pedes Beatæ poſuit, & quod hæſitabatur, declaravit. Reſpicientes ad nomen, cujus eſſet cereus, inventum eſt Calvæ nomen. Hoc videns epifcopus

xxiii.

Dum Sancta cum maxima monialium ejulata.

E

b

xxiv.

à Gregorio Turonenſi honorificè ſepelitur.

F

xxv.

candela in tumulum ejus ultro avolat.

d

A pus vel omnis populus, admirantes virtutem beatæ Radegundis, Domino benedixerunt. Quantæ post ejus transitum ibi sunt factæ virtutes, quanti dæmoniâ liberati, quanti febricitantes sanati, quis enumerare valeat?

xxvi. 40 De Burgundia cum viro apostolico Leifasto e episcopo veniens ejus abbas, nomine Abbo f, dum esset Pictavis in civitate, dentis incurrit validum dolorem: die noctuque una vox, unus dolor inerat, mortem evenire sibi optans, ut tanto careret dolore. Qui inspirante sibi divinâ misericordiâ rogavit, se duci ad Sanctæ basilicam; ubi ingressus cum fide, se ante sanctum sepulchrum terræ projecit, mortem præ oculis habens, palam corporalem super sanctum tumulum mordicus apprehendit. Qui septem diebus nec cibum sumperat, nec somno refici poterat, in hoc morfu sopor accessit, dolor discessit, sanus ad hospitium rediit. Quod post, ipso referente, plures cognoverunt, ubi se fatebatur de mortis janua per virtutem dominæ Radegundis esse revocatum.

xxvii. 41 Et quia mos est in festivitate beati Hilarii reliquis monasteriis circumcirca proximis, quæ sunt ibi, usque mediam noctem vigiliis celebrare; de media nocte unusquisque abbas cum suis Fratribus ad suum revertitur monasterium cursum celebrare. Quamdiu in beati Antistitis basilica g vigilaverunt, totâ nocte enèrgumeni clamaverunt; inter quos mulieres duas graviter infestabat inimicus; præcipuè una tantum bacchabatur, ut in ejus fremitu tota tremere basilica. Postquam inde vir venerabilis Arnegiselus abbas h basilicæ beatæ Reginæ i cum suis monachis exivit ad suam vadens basilicam cursum implere, quem illa factis dilexerat; ipsas post se mulieres audierunt clamantes venire, quæ ingressæ basilicam, dominam Radegundem, ut eis parceret, supplicabant. Una ex eis, quæ gravius tribulabatur, jam ter quinos habens annos, ex quo eam spiritus nequam flagellabat (tunc Matutina dicebatur) sæviens inimicus vas, quod invaserat, reliquit. Illa alia ad Tertiam ante ostium basilicæ est liberata, & ultra nequissimus hostis eis nocere non valuit. Quam larga est & dives misericordia Dei, quæ suos vereri facit, & loca requirit ipse virtutum largitor ac dispensator, ubi per suos fideles suam ostendat potentiam. Ad basilicam sancti viri sunt alii liberati; alii verò basilicæ dominæ Radegundis sunt directi, ut sicut æqualis gratiæ erant, ita æqualis & virtus ostenderetur.

42 Quis malè habens, quamvis vitâ desperatus, si pallam k subteriore custodiam ejusdem sacri sepulchri intinxit in calice aquæ, & dedit ei febricitanti poculum, non statim, ut bibit, ante sanctum ejus sepulchrum jacens, sopor accessit, morbus recessit, Christo largiente? Omnibus diebus in nomine ipsius Domini nostri Jesu Christi, ibi multæ virtutes fiunt, unde recessit. Nos quoque fideli devotione, & sedulitate debita veneramur eam in terris, cujus anima confidimus, gaudemus & gloriamur, quod præfulgeat in cælis; ipso præstante, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat in secula seculorum. Amen.

A N N O T A T A.

a Is erat Maroveus, qui eo tempore diocesium suam visitabat, ut in Commentario prævio ex Gregorio Turonensi didicimus.

b Illa basilica postea nomen à sancta Radegunde accepit, ut Mabillonius in notis hic observavit.

c Vox lætitia alleluja olim in exsequiis usur Augusti Tomus III.

pabatur, ut apud Menardum in observationibus ad librum Sacramentorum Gregorii Papæ pag. 261, aliosque veterum rituum explanatores videre est.

d Fortè hic per liberatas significantur virgines vel vidue, quia illa à conjugio libera permanserunt, hæ post mortem mariti à lege viri liberata sunt, ut Apostolus in Epistola ad Romanos cap. 7 v. 3 loquitur.

e Leifastus vel Lefastus fuit episcopus Augustodunensis, & in eunte seculo VII cathedram illam ascendit, ut in nova editione Gallia Christiana tomo 4 col. 346 affirmatur.

f In eadem editione Gallia Christiana tomo proxime citato col. 449 hic Abbo inter Augustodunenses S. Martini abbas ordine secundus memoratur: sed ibidem editores dubitant, an is ipse abbatibus S. Symphoriani non sit potius annumerandus.

g Teste Mabillonio in Annalibus Benedictinis lib. 7 cap. 56 hæc basilica S. Hilarii tunc à monachis regebatur, quorum in locum seculo IX Canonici seculares successerunt.

h Cum Arnegiselus iste vocetur abbas, faciliè intelligimus, curam hujus ecclesiæ etiam eo tempore fuisse penes monachos, quibus seculo VIII successerunt Canonici seculares, ut Mabillonius loco proxime citato testatur.

i Mabillonius ibidem de basilica, cui S. Radegundis non diu post mortem nomen suum reliquit, meminit his verbis: Beatæ Mariæ basilicam sancta Radegundis itidem extra muros Pictavienses ad sepulturam sanctimonialium sanctæ crucis construi curaverat, monachisque, qui virginibus sacra ministrarent pro more illorum temporum, attribui voluerat. Leo quidam vir inluster centum solidos ad basilicæ fundamenta contulisse memoratur. Nondum sacrata erat basilica, cum beatâ Radegundis istic humata fuit, brevique post tempore hæc nomen loco dedit.

k Palla vel pala inter alias significationes, qua in Glossario Cangii exponuntur, indicat cooperimentum sepulchrale Sanctorum, quo sensu ea vox hic accipienda est, ut ex adjunctis faciliè colligitur.

A L I A V I T A ,

CLARIORE STILO EX DUOBUS PRÆCEDENTIBUS ACTIS COLLECTA.

auctore venerabili Hildeberto, præfule Cenomanensi ac postea archiepiscopo Turonensi,

Ex editione D. Antonii Beaugendre, monachi Benedictini, qui Parisiis Opera Hildeberti & Marbodi anno 1708 imprimi curavit, columnâ 885 & sequentibus.

P R O L O G U S.

Sapientis est metiri vires, nec aliquid ultra profiteri. Hanc mihi providentiam dilectio tua,

EX IM-
PRESSIS.
Auctor,
exposita
scriptio
sua causâ,

a

b

c

d

e

B

C

tua, carissime Seimane a, excussit, qui malui ridiculus scriptor, quam tibi inobediens inveniri. Tuis nimirum exhortationibus Vitam beatissimæ Radegundis ausus sum describere, cum dare operam studio non magis tarditas ingenii quam pontificalis administrationis occupatio b prohiberent. De ejus tamen gratia præsumens, qui linguas infantium facit disertas, ad Fortunati simul & Baudoniviæ sanctimonialis scripta recurri c, quorum uterque præfatam profecutus Vitam, de pretioso apparatu pretiosa parum d, sicut tibi videtur, fercula confecerunt. Eorum scriptis diligenter evolutis, Fortunatum sequi disposui, cui non minus ex vita, quam ex dignitate Pontificis e plurimum auctoritatis accedit. Quædam tamen miracula, quorum Fortunatus quidem nullum attingit, sanctimonialis verò memoriæ reperitur commendasse, superaddere disposui; nec tamen omnia, sed ea solummodo, quæ relatu digniora beatissimæ Mulieris & meritum declarant & præmium. Cetera nosse cupientem volumina Baudoniviæ revolvere non tædebit. Tu itaque laboratum tibi consules opusculum, nec prius in aliorum manus incidet, quam tuo examine vel rejiciendum supprimi vel approbatum publicis aspectibus offerri mereatur. Magna mihi rependes præmia, si subducas ab oculis hominum, quidquid senseris eorum linguas formidare. Erit igitur non solum tui arbitrii, sed eorum etiam, quos decreveris admittendos, vel correctum producere, vel penitus occultare vitiosum.

ANNOTATA.

a Mabillonius tomo 1 veterum Analectorum pag. 296 hunc eundem pro Seimano appellat Seimarum, & in indice ejusdem tomi illum cognominat Pictavensem. Ignoramus, an Mabillonius ei istud cognomen tribuat à loco natali, utrum ab aliqua dignitate, quam in urbe Pictaviensi habebat. Saltem inter episcopos Pictavienses nullum hujus nominis aut temporis præfulem reperimus. Sed ex hoc prologo patet, fuisse virum magna auctoritatis, cum huic Hildebertus præsul tam promptè obtemperaverit, eique opusculum suum corrigendum aut supprimendum commiserit.

b Ex isto loquendi modo liquet, hanc Vitam S. Radegundis ab Hildeberto concinnatam esse, quando jam erat præsul, adeoque post annum Christi 1197, ut § 1 Commentarii prævio num. 10 obiter monuimus. At nondum scimus, utrum eo tempore Cenomanensem ecclesiam, an Turonensem gubernaret.

c Hinc confirmatur fides Actorum, quæ supra sub nomine Fortunati & Baudoniviæ exhibuimus, cum utraque illa lucubratio venerabili Hildeberto praluxerit.

d Hildebertus hoc loco scripta Fortunati & Baudoniviæ appellat pretiosa parum fercula, eo quod obscuro ac difficili stilo composita sint. Quamvis autem Hildebertus scabrum utriusque hujus auctoris stilum subinde limaverit, tamen nonnulla aequè obscura reliquit, ut Mabillonius tomo 1 veterum Analectorum pag. 298 conqueritur his verbis: Sperabam istius ope libelli illustratum iri quasdam voces obscurissimas, quæ apud Fortunatum in Vita ejusdem Radegundis occurrunt; at, comparatis Hildeberti & Fortunati scriptis, deprehendi Hildebertum aut loca salebrosa præterisse, aut easdem voces obscuras retulisse, nihilque fere præter stili elegantiam apud Hildebertum inveniri, quod in Fortunati & Baudoniviæ

libris non habeatur. Porro expositionem vocum barbararum, quas in prioribus Actis explicuimus, hic non repetemus.

e Hinc etiam refellitur opinio eorum, qui S. Fortunato dignitatem episcopalem denegarunt; de qua re in Commentario prævio num. 6 obiter mentionem fecimus.

CAPUT I.

Sancta patria, regium genus, captivitas, educatio in Gallia, & pia opera, quæ usque ad nubilem ætatem exercuit.

Sicut sacra Euangelii testatur auctoritas: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram, illam scilicet terram, quam Propheta suspirans, Portio mea, inquit, Domine sit in terra viventium. Hujus spe, gloriosa & venerabilis regina beata Radegundis exilii sui consolata molestias, dum temporalem dimisit hæreditatem, meruit sempiternam. Ex natione Toringa, vultu elegans, natalibus insignis, moribus insignior fuisse prædicatur. Non nova illam nobilitas, sed à præscis derivata parentibus illustravit. Avus ejus nomine Besinus a, pater verò Berectarius b regiam uterque attigit dignitatem. Ex his beata Virgo sublimem ducens originem, multo clariùs enituit virtutum facibus, quam fascibus dignitatum.

3 Porro cum jam cunas evasisset & Francis irruentibus devastata regione Toringa, cum reliquis & ipsa captiva adduceretur, captivis * forte præda regi Clotario cessit non magis ejus thalamo donatura conjugio, quam profutura moribus & exemplo. Hoc eventu Puella patriam egressa Veromandis jussu regis deportatur in villa, cui Ateias nomen, aliquamdiu nutrienda. Adhibentur ei honestissimæ vitæ & clarissimi custodes nominis, sub quibus ita litteraturam disceret, ne dedisceret honestatem; nec fuit arduum rudimentis illam liberalibus informari, cujus annos & sexum non minus acumen ingenii quam castitatis insignia superabant. Præludebat jam in Virgine morosa quædam senectus, & ascensiones in corde suo disponenti sola ætatis infirmitas obsistebat. Inter illos tamen temporis & sexus aculeos inexorabiliter abhorrebat pudoris dispendia, solam morum suspirans venustatem. Unde & inter ceteros virtutum provectus; quibus tenera fervebat infantia, subvenire pauperibus, ecclesias frequentare ac divinis satagebat interesse officiis.

4 Erat etiam ejus consuetudinis aliquid semper de quotidiano sibi substrahere edulio, & egenis largiores reliquias providere. Has diligenter coadunatas, abjecto fastu regio, puella collectis pauperibus erogabat. Commendabatur humilitate sedulitas, præmium devotione cumulabatur, cum ingenua Virgo, lotis prius singulorum capitibus, eorum manibus aquam funderet, ipsa administraret cibaria, ne quid deesset alicui, lumina circumferret. Dehinc ecclesiam senili reverentia cum suis adibat coætaneis, in qua & hymnum solveret, & suam Deo commendaret castitatem. Ac ne illius Euangelii, Qui non bajulat crucem suam, & sequitur me, non potest meus esse discipulus, aliquando surreperet * oblivio, lignum crucis jubebat ante ferri, quod suus ei clericus ex lignis in

narrat,
quomodo S.
Radegun-
dis, ex re-
gibus Thu-
ringia orta,
E

a b

in Galliam
pervenit,
captivis * forte
* forsan ca-
ptivitatibus

F

ibidemque
solicite e-
ducata fue-
rit

* forte sub-
bat ante ferri,
hos

A hos usus compingere consueverat, & ipse deferre c. Facta autem oratione, veste quidem emundabat pavementum, facitergio autem jacentem circa sacraria pulverem reverenter excutiebat, evehens quidquid ibi fordis aut pulveris habitantium incuria reliquisset.

usque ad nubilem aetatem;

5 Hæc fuere ludicra Virginis; hos mores tenera illius induit infantia; benignus ei circa pauperes affectus, circa afflictos mira compassio. Procul ab ea mutabilis mulieris inconstantia, procul decor mutuatus. Nihil artis in vultu, nihil in sermone vanitatis. Incessus non industriae fuit, sed naturæ. Rarò mensæ, rarò cultui ejus aliquid supra necessitatem accessit; quod si quando contigit, conditioni delatum est, non satisfactum voluptati. Sic in deliciis delicias ignorans, nihil fuit honestati suspectum, nihil quod moribus defectum minaretur.

quo tempore tenera puella varias virtutes exercebat.

B Ea profectò, cum necdum nobiles annos attigisset, modicum jam putabat virginitatis præmium, nisi illud martyrii gloria cumularet. Quò dum pertingere tenerrima Virgo desiderat; multa præter & propter justitiam à domesticis pertulisse memoratur. Imminente autem tempore, quo eam prædictus rex Clotarius conjugio sibi fociare disposuerat, nocte cum patris ab Atteias aufugit, illam generis successionem alto declinans consilio, cujus conceptus, infestatio est pudicitiae, partus vitæ. Tandem Virgo reperta Sueffionis deducitur, ibi quidem mortali nuptura regi, sed gratias non amissura sempiterni.

ANNOTATA.

a Hic rex Thuringia à Gregorio Turonensi in Historia Francorum lib. 2 cap. 12 Bisinus; ab aliis Basinus appellatur.

b Genitor Sanctæ nostræ à quibusdam Berethariis, ab aliis Bertharius vocatur, ut patet ex rextu Gregorii Turonensis; quem num. 12 Commentarii prævii allegavimus.

c Ex hac constructione saltem intelligimus, quid supra sibi velit Fortunatus, qui eandem rem luxata & obscura phrasi narrat.

CAPUT II.

Nuptiæ ejus cum rege Clotario, pia vita, quam tempore conjugii in aula duxit.

Sancta nubis Clotario regi;

I Gitur sociata specie tenus terreno principi nobilis Regina, cælestis cœpit effici, plusquam terrena. Nuptiis enim in Domino celebratis, animus ejus non humanâ extollitur gloriâ, non voluptate frangitur, non illecebris inclinatur. Idem seculi contemptus, eadem in Regina permansit humilitas. De moribus ejus nihil sibi secreta conjugii; nihil imperium, nihil opes vendicant. Usus istorum Reginæ citrà a libuit, quàm licuit. Denique hæc tria instrumenta virtutum convertit, cum impatientiam vini * castitatis exemplo temperaret, reis adesset potentiâ, pauperibus divitiis subveniret. Sic offendicula morum sine offensione femina præteriens, non sibi, sed regno; non voluptati vixit, sed virtuti.

* An non potius viri?

8 Fuit autem prima ejus à virginitate sua dispositio, ut quidquid sibi à tributis accessisset, quid-

quid lege donationis, totum necessitati deserviret egenorum. Eorum verò quæ supererant partem quidem ecclesiæ, partem sibi cultus corporis vendicabat. Is etiam, si Reginæ conditionem attendas, usui potius famularus est, quam decori. Perfrutabatur sollicitè, quò in loco infirmi decumberent, quibus; aut quid deesset cœnobitis, quam incolerent heremitæ solitudinem. Quos istorum non potuit præsentia, multimodis benedictionibus b visitavit. Aliis vestes ipsa confuit; aliis longiora transmisit alimenta. Quibus afflictis Regina non affuit? Quis inhorruit frigore, nec Reginæ velleribus est calefactus? Quis clamavit post Reginam, nec exauditus abscessit? Quid à Reginâ pauperi potius extortum est, quàm libenter oblatum? Quem diem non judicavit perditum, quò pro perditis moribus non egerit? Quando cultui detenta est corporis; ne causis interesset orphanorum? Et quoniam legerat, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, quia angelis Domini exercituum est, sacerdotum doctrinis adesse, sacerdotum se orationibus commendare satagebat. Eorum nullus exactione gravabatur, nullus reginæ licentiâ potestatis, nullus inops, nisi cujus inopiam Regina misericors ignorasset. Nimirum cedere sibi credebatur ad judicium, si; Regina divite; angeli Domini mendicarent.

EX IMPRESSIS. & dona sibi concessa distribuit pauperibus & ægris;

b

E

9 Porrò inter tanta virtutum præconia, Atteiam domum instituens, hospitio eam pauperum dicavit feminarum; disposuit & ministros, quorum diligentia, ne quid deesset pauperibus, procuraret. Innumera ibi vestimentorum mutatoria; & aptus tam vivis, quam defunctis apparatus. Aliquid opibus * misericordiæ Regina deesse credebatur, nisi quorum famulabatur vitæ, famularetur etiam sepulturæ. Ad præfatam domum sæpius ingressa; ministrare discumbentibus, decumbentibus assidere, scaturientem ex ulceribus infirmorum saniem linteis abstergere, & ipsa lavare ulcera consueverat. Inclinabatur etiam ad abluenda debiliu capita salutiferis decoctionibus & unguentis ea demulcens, quæ & horrenda visu, & tactu formidanda judicares. Quibus autem necessarium erat diligentius obsequium, balnea eis Regina pedissequa præparabat, multa patienter ex infirmo sustinens incommoda, quæ nauseam cuilibet ancillulæ suscitarent. Egressis inde pocula ex consuetudine offerebat, quos solutos balneis sumpta potio confortaret.

quibus ipsa Regina sedulo ministrabat;

* An non operibus?

F

10 His Regina instans officiis, malebat in obsoleta domo servire pauperibus, quàm in palatio dominari. Quòd si ea, quæ cura * maritum gerebant * c; nosse desideras, ita morigerata est conjugii, ne displiceret Creatori. Thalami ejus officina pudoris, & ignarum turpitudinis ac flagitii domicilium. Ibi non conventus juvenum, non infesta virtuti colloquia: Famulæ castimoniam potius exemplis docebantur, quàm flagellis. Earum vita; tamquam sinu illius mores suos Regina peperisset. Sudabat in manu Reginæ psalterium, & quousque illud in lacrymis & gemitu decantasset, cibum Regina sumere differebat. Ad mensam verò accedens, exaudire naturam consueverat, non exaudire voluptatem. Nam quia deliciarum experientiam delictorum noverat esse confinium, a quam vino, legumina regis dapibus præferebat. Legumina fidelis famulus ei præsentabat occultis; quibus præsumptis, jejunium potius solvere videbatur, quàm propulsare inediam. Dicit non potest quotiens à mensis jejuna surrexerit, arbitrata Christo fieri injuriam, si Christi pauperibus nondum pransis, prandere Regina præsumeret.

Et hoc ministerium deliciis aulicæ præferebat. * lege citica maritum getebat;

EX IMPRESSIS.

Occasione quoque accepta, post buccellam panis, mensam sæpius deseruit, vel hymnum Deo, vel debitum pauperibus exhibitura famulatum.

Et si marito obsequeretur in debito conjugali,

d

11 Nam de consortio thori quid loquar? Ad quod ipsa semper ideò accessit, ut maritum lucrifaceret, non ut lenocinantem expleret voluptatem. Quippe ne sathanas maritum tentaret, marito debitum solvit, non exegit *d*. In quo si quidquam, vel ejus gratiâ, vel voluptatis admixtione peccatum est, statim non lacrymis tantum, sed & multo corporis cruciatu delere properavit. Fingens enim causam qua surgeret, hispidum pavimento superponebat cilicium, cui nuda tamedia inhærebat, quotisque percussis frigore medullis, penè spiritum exhalaret. Sic Regina pariter & conjugio deferens, & pudorem conservans, nec maritum reverentia defraudavit, nec libidine bonum minuit nuptiarum. Fuere, qui dicerent, monacham potius ascitam regi uxorem, quam laicam. Ipse etiam rex propositum pietatis ægroferens animo, uxorem simulatæ religionis arguebat, adjiciens illam nuptiis minimè convenire severitatem, mollius & uxorem viro, & virum uxori licere morigerari. Quibus Christi Filia nequaquam à sacro revocata proposito, regis amaritudinem blandis sermonibus indulcabat.

B

tamen operibus penitentia

12 Porrò quadragesimali tempore, diutius sacris insistens vigiliis, tormenta tormentis cumulabat, quibus erudita caro, spiritui servire cogerebatur. Pallebant ora jejuniis, & artus hispido vulnerati cilicio, requiem inter tormenta nesciebant. Erat illi quædam monacha familiaris, devotione pariter & nomine Pia, quæ ei occultè præfatam mittere indumentum consueverat, quo semper interius inhærente desuper amictu regio, Christi Filia tegebatur. Fuit autem ejus consuetudinis, eo præcipuè tempore, vicinas Sanctorum circumire memorias, providere diligenter, ne vel ornamentis ecclesiæ, vel ecclesiarum ministri sumptibus indigerent. Satagebat etiam singulis altaribus proferre luminaria, quæ propriis ipsa manibus recuperare ferebatur. Horâ verò, qua sacrificia sacerdos immolabat, dominicæ Passionis memoriam quadam mentis passione pertransiens, contriti spiritus gratum Deo cremabat holocaustum. Tantis enim cælum pulfabat suspiriis, tanto lacrymarum torrente rigabatur, ac si Judæorum manibus Christum rursus teneri, rursus videretur * crucifigi.

* forte videretur

et misericordie

13 Expleto autem salutari Officio, non prius ad palatium revertebatur, quam pia curiositate circum circa jacentes infirmos, paucis comitata, visitaret. Illa non temporis importunitatem causari noverat, non pluviiis aut nivibus detineri. Nullis omninò movebatur incommodis, dummodo commodis pauperum deferviret. Aliis Regina, sed humilis, abluit capita, nonnullis balnea temperavit. Quibus aut nullus, aut durior lectus aderat, his apposito stramine vel plumis, mollior parabatur. Talibus diem claudebat studiis, sera nocte reditura. Porrò dum ea, tam beatis occupata negotiis, prolixiores moras inneçteret, missis à rege nuntiis, qui promptius eam reverti commonerent, regem federe ad mensam, proceres expectare, regis jussioni pauperum prætulit famulatum, nolens antè regredi, quam quod coeperat explevisset. Quod rex audiens, & graviter tulisse memoratur, & ultra quam decuit, incerpasse Reginam tardius revertentem. Idem tamen postea penitens, veniam supplex exoravit, se ipsum constanter accusans, quod Spiritum sanctum contristaverit, & ejus templum contristare præ-

sumpsisset. Addidit etiam largiora precibus munitura, quæ velut in redemptionem maritalis excessus, fidelis & devota Deo uxor pauperibus erogaret. Quo factò, ita regis indignatio quievit, ut ipse de tanta devotione conjugis, & Deo gratias ageret, & quò abundantius necessitati subveniret egenorum, largiores expensas ei juberet præparari.

D

14 Adventantibus autem ad palatium Christi sacerdotibus, & prout exigebat imminens causa, regium implorantibus auxilium, tanto exultabat gaudio, ac si ipsam Christi constaret adesse præsentiam. Hos honore quo decuit susceptos, & loquentes audivit devotius, & discumbentibus humiliter ministravit. Nec erat promptum discerni, utrum Martham potius exhiberet, quam Mariam. Omnium causis aderat, omnium gravaminibus gravari se querebatur; nulli ejus benedictio, nulli postulatam defuit auxilium. Hoc solum, quod in eorum transibat obsequium, propriis usibus assignatum fatebatur. Ejus circa eos sedulitati nihil domus dispensatio, nihil regni negotia detrahebant. Discedentes verò flens prosequabatur & orans, ut ibi sui memores fieri dignarentur, ubi Patri Filius immolatur,

potissimum vacabat,

E

15 Nec minor ei circa reos affuit sollicitudo, qui propriis sceleribus, vel in carcerem, vel ad supplicium trahebantur. Pro eorum salute curabat, per singulos universis supplicabat, frequenter commemorans rei sanguinis oportere misereri, cum pro reis etiam sanguis fuerit effusus Redemptoris. Ac ne pietatis conatus in irritum duceretur, non ante cessabat blandimentis animum mulcere principis, quam qui sententiam protulerat justitiæ, proferret misericordiæ. In hac autem damnatorum solutione, tantam Christus ei gratiam contulit, ut ad nomen ejus obserati paterent carceres, ferri vincula solverentur, exirent illæsi, quibus censura curiæ mortem dictaverat, aut tormenta.

sæpiusque apud regem intercedebat pro captivis,

16 Cum enim in villa, quæ Perona nominatur, matura securitate perambularet, rei qui in proximo carcere damnatione tenebantur addicti, clamare ceperunt, ut eis Regina subvenire dignaretur. Quo audito, quidnam esset & quare clamaretur, Christi Filia diligenter inquirat. Mentuntur custodes carceris, adesse pauperum multitudinem & eos alimoniam postulare. Credidit Regina ministris & quam peti simulant, clamantibus eleemosyna destinatur; qua rei accepta, ne ulterius clamarent, minis & verberibus custodum coerciti siluerunt. Meruere tamen exaudiri, devotius animo clamantes, quam verbo. Sequenti enim nocte, dum Regina solitis insisteret orationibus, nutu divino, reseratus carcer patuit, disrumpunt vincula, egrediuntur incolumes, qui pœnis servabantur & morti. Et ne tanto viderentur ingrati beneficio, beatæ Mulieris genibus advoluti, gratias agunt, sacris ejus meritis ereptos de vinculis se publicè prædicantes.

quorum aliquos mirabiliter liberavit,

F

17 Divulgato autem miraculo, Filia Christi non illâ erigitur gloriâ, sed ad ejus relationem, profusus rubore vultibus, indignam se testabatur, pro qua Dominus suis servis præfatam dignatus esset impendere beneficium. In humilitate ergo persistens, teneros artus multiplicatis atterebat disciplinis *e*, circa pauperes & ecclesias Christi tantò facta diffusior, quantò jam de mercede securior. Unde cum in festis diebus, prout Reginæ conditio merebatur, auratis uteretur indumentis & à circumstantibus puellis laudaretur, ex alto suspirans, indignam se tali veste deplorabat, eamque statim exuens, cujullibet ecclesiæ cultui dedicabat &

propter hoc manifestum miraculum rubore suffusa.

A & honori. Præterea si quid ei gemmarum accessisset, si quid purpuræ, si quid cultus pretiosi, totum sacris altaribus, aut ecclesiasticis assignabat ornamentis.

ANNOTATA.

a Videtur hoc loco Hildebertus istud adverbium citrà usurpare pro minùs, quantum ex sensu colligere possumus, nisi forte pro libuit legendum sit licuit; ita ut sensus sit, usum istorum Regina citrà (id est ulterius vel magis) licuisse, quam libuisse.

b Benedictiones hinc accipiuntur pro donis vel munusculis, quæ alibi eulogiæ appellantur.

c Hunc sensum in textu reliquimus, prout invenimus; sed pro quæ cura maritum gerebant, putamus legendum, quæ circa maritum gerebat. Hæc exigua mutatione sensus recte intelligitur; ut consideranti manifestum fiet, & ad commodiorem lecturæ usum in margine notavimus.

d Hæc clara Hildeberti phrasis omnino repugnat virginitati, quam sancta Regina in conjugio conservasse dicitur ab aliquibus scriptoribus, contra quos § 3 Commentarii prævii satis superque disputavimus.

e Disciplinæ hoc loco non accipiuntur pro spon-taneis corporis flagellationibus, quarum usus tantum seculo XI invaluit. Sed disciplina apud scriptores ecclesiasticos antiquioris ætatis usurpatur pro qualibet corporis afflictatione, ut in Glossario Cangii novissime recuso ad vocem disciplina videre est.

CAPUT III.

Monastica Sanctæ professio, liberalitas erga ecclesias, fundatio parthenonis Pictaviensis, ex quo rex eam ad conjugium retrahere frustra nititur.

C Sancta separationem a marito impetrat;

A Scendit autem eo usque Regina propositum, ut abjectis insignibus potestatis & conculcata mundi gloria, pauperem Christum pauper sequi peroptaret. Quod ut implere mereretur, ad beatum profecta Medardum, sanctimonialis ab eo & vestem expetiit & benedictionem. Cujus petitioni nequaquam pontifex acquiescens, Non patitur, inquit, sacra lex conjugii, ut, uxore simul & marito superflite, legitimarum a solvantur fœdera nuptiarum. Instat beata Mulier, & largiore fletu ve-recundam perfusa faciem velari se deprecatur. Fit tumultus in ecclesia, votisque Regina concordia sententia clerici resistit & populus. Eam sacris altaribus se ingerentem, proceres retrahunt, pontifici, ne Regina manus præsumeret imponere, constantiter inhibentes. Quæ cum videret tam primates, quam plebem suis obniti consiliis, sacrarium ingreditur, & animo in novum confirmato propositum, capiti suo Religionis habitum imposuit. Dehinc ad pontificem regressa, Requirat, inquit, Dominus Deus animam meam de manu tua, si magis regem hominum, quam Regem timueris angelorum. His auditis, ei manus imposuit, non magis ejus obsecratione perterritus, quam constantia superatus.

19 Beata itaque Radegundis, arduam ingressa viam, divitias & regios apparatus, qui illi ex hoc mari magno & spatiose feliciter egressæ remanserant, pauperibus & ecclesiis larga manu distribuit. Mox enim ubi Reginam penitus abjecit, indumenta, quibus coronata utebatur, dominicæ mensæ supposuit, scilicet, acceptum Deo & plenum gratiæ holocaustum. Zonam quoque auream & armillas & inaures, omnia pretiosis insignia margaritis confregisse & pauperibus distribuisse memoratur. Inde progressa & ingressa cuiusdam Sancti cellulam, tapetibus, vittis, fibulis & manicis intexto gravidis auro sacra oneravit & honoravit altaria. Deinde non minora diversis distribuit cœnobiis, quorum opinio sub reverendis Patribus, scilicet, Dadone venerabili; sanctoque Gundulfo consummata & insignis habebatur. Inde Turonum felici navigio dejata, quantum se officiosam circa beati Martini sepulchrum præstiterit; quanta lacrymarum obtulerit holocausta, quibus suspiriis cælum pulsaverit, vix animus comprehendere, vix lingua sufficit explicare. Testata sunt ejus devotionem, non magis oblata singulis altaribus ornamenta, quam profundi gemitus & humidum lacrymis pavimentum.

20 Facta autem oratione, Caudatam pervenit; ibi quoque Dominicæ mensæ locupletes offerens apparatus, ubi gloriosissimus Christi confessor & pontifex Martinus beatum cælò reddidit spiritum, Erat hæc procul inde villa quædam, Suedas nomine, quæ ei lege donationis accesserat, ad quam cum beata Sanctimonialis declinasset & aliquot diebus in ea moraretur, delatum est ad aures ejus, regem velle eam revocare ad palatium, graviter conqueri, tantæ Mulieris consilio & sapientiâ defolatam esse regni majestatem. His auditis, Deo devota Mulier intremuit, totaque ad Deum conversa, ne secularibus illecebris rursus eam pateret involvi, nocte ac die fletu profusa deprecatur. Disposuit etiam tenetos artus gravioribus atteri suppliciis, ut si parùm prece proficeret, cruciati saltem votorum mereretur effectum.

21 Erat tunc temporis in castro Cainone vir justus & timoratus, nomine Joannes, quem gravissimo reclusum ergastulo conspicuum religio fecerat & famosum. Huic non modicè pretiosum felse aureum, gemmis & margaritis mirabiliter ornatum, in quo erant aureorum mille solidi, quod adhuc illi supererat ex regalibus ornamentis, beata Radegundis per fideles nuntios transmisit, orans, & orari pro se, & incunctanter sibi aperiri, si quid de præfata regis dispositione vel certo disceret nuntio, vel spiritu prævideret. Quibus auditis, vir Dei proximam noctem in vigiliis & orationibus expendit. Manè autem facto, quæ sibi divinâ innotuere clementiâ, illi prope nunciavit, scilicet regi minimè permissum, ut rursus eam suo assignaret conjugio, licet hoc multiplici nisu perficere conaretur. Vestem quoque cilicinam, qua rebellis caro graviori disciplina frangeretur, Christi Filiæ, sicut ipsa postulaverat, destinavit.

22 Suscepto igitur & munere & nuntio, beata Sanctimonialis Deo gratias agens Pictaviis læta discessit, nec mora litteris ad regem destinatis, juxta præfata mœnia civitatis fieri sibi oratorium postulavit. Exauditum est ejus votum, & jubente rege Pientius, eo tempore Pictavenfis episcopus, & dux Ostrapius monasterium brevi tempore consummarunt. Suscepta in eo virginum multitudo centesimi fructus præmium doctrinis beatissimæ Sanctimonialis adepta est & exemplis. Sub præfati quippe

EX IMPRESSIS.
Pictavi-
um disce-
dens, varia
dona sacris
locis distribu-
vit.

E auditoque
rumore,
quod rex
eam velle
ad aulam
revocare;

ex sancto e-
remita in-
telligit; co-
natum regis
irritum fo-
re,

F

ideoque læ-
ta condidit
Pictavi cœ-
nobium;

EX IMPRESSIS.

quippe loci abbatissa, quæ ex ejus electione gubernaculum suscepit animarum, sic illa vivere studuit, ut humilior omnibus, omnibus abjectior haberetur. Omnibus obsequio quidem subesse, sanctimonia verò præesse decertabat.

sed cum rex pararet illam inde ad conjugium reducere,

23 Sed quoniam piè vivere volentes perfectionem necesse est patientur, ad desideratum susceptæ navigationis portum beatæ Mulieri quietè non licuit pervenire. Quod enim ipsa dudum formidaverat, rex quorundam consiliis facturum se disposuit, scilicet, ut à sacris illam abstraheret officinis & vinculum renodaret nuptiarum. Ut igitur impiè perageret, quod sacrilega mente conceperat, assumpto secum filio suo Sigeberto, sanctoque Germano Parisiensi episcopo, Pictavium proficisci decrevit. Cum autem jam Turonum pervenisset & hujusmodi rumor totam peragrasset provinciam, Sanctimonialis illa præfato Pontifici plenos b... apices destinavit, orans, ne pateretur susceptæ contemplationis requiem molestiis aliquibus infestari; fieri non posse, ut ipsa regem hominum Regi præferret angelorum.

B
epistolâ tantum effecit, ut is ab hoc proposito desisteret.
** Fortè paraverat*

24 Decursis episcopus litteris, pedibus regis advolvitur, implorat, ut à suo desinat proposito, manus à consecrata Christo absteineat; impendat Spiritui sancto reverentiam, qui in vase fragili propriam fecerat mansionem. Exauditur pontifex interpellans, & quia vim paverat*, non erubuit delictum confiteri. Supplicat ad veniam potestas & cujus conjugium non meruit, ejus precibus adjuvari deprecatur. Ne quis autem deinceps in eodem conatus regem præviis* excitaret consiliis, gravis illos depopulata est ultio, quorum persuasione eam rex ad nuptiale debitum disposuerat revocare. Qualem enim blasphemus & infelix Arritus proprii furoris exitum invenit, talem illi, viscibus egestis, divinam experti sunt indignationem.

** An non pravis?*

A N N O T A T A.

a Igitur etiam Hildebertus judicavit, matrimonium Sanctæ cum rege Clotario fuisse validum & legitimum, ut num. 33 Commentarii prævii contra conjecturam Longuevallii nostri fusiis probavimus.

b Hic vox aliqua deest, qua tamen facile suppleri potest ex phrasi Bandonivia, qua illos plenos firmi propositi aut intrepida constantia apices supra vocavit sacramentales litteras, cujus epitheti significationem ibidem in Annotatis explicavimus.

C A P U T I V.

Austera Sanctæ abstinentia, dira corporis afflictatio, aliæque virtutes monastica, quibus tunc potissimum Pictavii fulsit.

Sancta frugalitati consuetæ

EXinde sanctissima Mulier omnem metum proijciens, cursum feliciter consummavit, fidem servavit, repositam sibi à Domino Deo coronam justitiæ expectans. Fuit autem ejus intentio seipsam constanter affligere, pauperibus indefesse famulari, legem conventus inoffensè custodire. In tot affectus una & mulier divisa, sic in

singulis tota fuit, ut videretur unicuique curam præstare singularem. Ex eo enim die, quo palatii gloriam penitus abdicavit, de parcissimo, quo sustentabatur, edulio bonam sibi studuit adimere portionem. Extunc nullam coquorum peritiam, nullum gulæ novit irritamentum. Extunc etiam communes aspernata delicias, necessitati legumine consuluit & herbis; talibus quoque mensis nullum olei, nullum salis accessit condimentum. Affuit ei & panis, sed hordeaceus, sed quem coxit. Hic in die semel sumptus jejunium solvit, non removit esuriam. Sitim, quam nimia panis accendit ariditas, vel aquæ mulsæ, vel pirati haustu mitigavit. Nam vini seu cerevisiæ nullam fecit omnino mentionem. Pectus ejus induratum cineribus & injecto desuper cilicio, crucem spondebat non quietem.

26 Sanè & cum tot & tam gravibus suppliciis vix tenera mulieris membra sufficerent, diebus tamen Quadragesimæ Mulier addidit ad penam, Dominus ad coronam. Toto siquidem tempore illo, præter Dominicam diem, ab omni pane penitus abstinuit. Toto tempore illo, tenui refectio-
addebat in Quadragesima rigidissimum jejunium,
ne radicem sustentata est & herbarum. Earum austeritatem nulla salis aut olei temperavit adjectio. Per idem tempus, ardorem sitis tactu simplicis aquæ mitigavit. Ea enim solis diebus præfata refectio-
E
tionis, & tam parcè fumebatur, ut laceratis ariditate labiis, pristinam cantandi psalmos amitteret facultatem; ab illorum tamen modulatione, nullo desistens incommodo, cursum, prout poterat, explere non cessabat. Inter hæc præjudicia carnis & tortores cruciatus, continuata oratione, noctem sæpe duxit insomnem. Comes ejus vigiliis uber fletus & cælestium meditatio gaudiorum. Ad hæc illa quodam volatu mentis ascendens, ita rebus intererat hominum, ut & rebus interesset angelorum. Gustabat & videbat, quam suavis sit Dominus, suspirabat & dicebat: Misericordiæ ejus non est numerus.

27 Et quoniam spiritu quoque docebatur, quia qui plus laborat, plus mercedis accipiet; jejuniorum atque vigiliarum laboribus, novum carnis addidit cruciatum. Facta enim ad penas ingeniosa, laminam de auricalco a sibi fabricari præcepit. Hanc ignibus calefactam teneris membris altius imprimere consuevit, ne* b, si quid voluptate deliquisset, cruciati sequente purgaretur. Hoc tormentum carni sæpius infixit, hostiliter percussa se ipsam, quia fortasse, cum nollet, placuerat ad culpam. Unâ quoque Quadragesimarum, cum ad promerendam Domini gratiam, prædicti labores minus sibi sufficere viderentur, brachia simul & collum ferreis astrinxit circulis, reliquum corpus triplici catena circumcingens. Solum ferri pondus grave supplicium, sed gravius altior carnis incisio. Eâ ferro superductâ, secretum tulit & sine teste martyrium. Transierat jam Quadragesimalis observatio, cum ferrum profundius inclusum suprema coëgit educi necessitas. Hoc igitur vix educto, tantum sanguinis ex lacero corpore defluxit, ut exhaustis vitali substantia præcordiis, penè spiritum exhalaret. Sic illa se ipsam de die in diem persequens, sibi vixit ad supplicium, reliquis ad exemplum.

28 Aliâ deinde Quadragesimâ aliud adversum fatigata totiens membra tormenti genus innovavit. Æneum quippe vas ardenti plenum carbone, sibi præcipiens apponi, familiares egredi jubet, obferat cellulam, cilicio exuitur & femina supra feminam fortis, armatur ad penam. Parum sibi videbatur cor contritum quotidie Deo offerre, nisi
horridasque uestiones,
&

A & carnem in spontaneum cremaret holocaustum. Præparato ergo ad crucem animo, in ignem se projecit; carbo quæritur ardentior, & versatis desuper artibus, cutem & carnem quæsitum rumpit & penetrat incendit. Mora in igne longior tenerum corpus altiori vulnere persequitur. Candens æs advolvitur membris, intima fervore consumuntur. Agitur, ne quid incombusum remaneat; tamquam si ipsa partibus incombusis invideret. Adicitur cruciatui velut alter cruciatus, ipsa combustæ carnis incuria. Latere credidit gloriosam Feniina victoriam, sed putrefacta caro fetorem fetore prodidit martyrium; sanguis quoque toto defluens corpore, quod lingua tacuit, indicavit.

*ob quas
Hilaber-
tus eam
martyrem
nominan-
dam censet.*

B 29 Quis audeat Radegundi præmium derogare martyrii? Quis gladium, quis percussorem defuisse fabuletur? Quis ibi martyrium neget, ubi tortor est femina, instrumentum flamma; Christus causa? Si percussorem quæras, nemo alteri crudelior, quam ipsa sibi. Si gladium, quot carbones, tot gladios invenies. Si causam, Christum lucrari conabatur. Sentiant alii, quod voluerint, ego affirmare non verebor Radegundim hispido vulneratam cilicio, continuis afflictam jejuniis, ferri pondere maceratam, carbonibus & candenti ustulatam ære; præmium martyris *c* & meruisse in terris & in cælis obtinere.

*Tota operi-
bus miseri-
cordie de-
dita,*

C 30 Putabit fortasse aliquis illam mirabilem Feniinam, tot fatigatam cruciatibus; ad opera misericordie tardius accessisse. Cujus profectò in hac virtute devotionem si quis nosse desiderat, paginam decurrat subsequenter. Ex quo illa Reginam exiit & humilem induit monacham; omni tempore, quintâ feriâ & sabbato, collectis pauperibus & balnea & communem præparavit refectioem. His in diversorio susceptis; suis ipsa manibus capita lavit, unguibus abrasit scabiem, putredines absterfit, eduxit vermes ulceribus, admovit oleum; & quibuslibet ancillis humilior, nullis eorum necessitatibus erubuit famulari. Infirmas etiam mulieres; quas hujusmodi curâ egegre sentiebat, balneis deponere, squalentes confricare humeros, & singulis membris congruum studebat exhibere obsequium.

*serviebat
pauperibus,
d*

C 31 Perscrutabatur diligenter, quæ quibus essent necessaria, pannos & sotulares, *d* prout indigebant, omnibus ministrans. Illis taliter non ponere sedilia, nec mappas afferre, nec offerre aquam manibus abluendis gravabatur. Apponebat & fercula; cibos lautiores providens infirmis & dispensans. Si quis gravioribus incommodis urgeretur, hinc ipsa panem, ipsa carnes incidebat. Nonnullos suis ipsa manibus pavit. Pendebat ab humero lintetum, quo vel ab ore debilium, vel à cochlearibus cadentia tergebantur. Aderant puellæ comites, sed earum nulla famulantis vices excepit. Radegundis curam, qua tempus egebat, agebat; sicut necessitas occurrebat, discurrebat. Radegundis ante jacentes inclinata est, ante sedentes stetit, jejunavit ante comedentes. Nullus ibi tumultus, Radegundi monasticum quodammodo indicente silentium. Peracto denique convivio, in cellulam festinabat orans, ut cuncta ejus operatio, & à Deo semper inciperet & per Deum cœpta finiretur. Omni quoque Dominica, sicut in præfatis diebus, egenis convivium procuravit. Ceterum, quia eo die celebratio instabat Missarum solennitas, post distributa prima fercula, per oblatum semel omnibus poculum, festinantius ad monasterium revertebatur, relictis ante pauperes puellis, quæ cœptum sollicitè peragerent servitium.

Augusti Tomus III.

E 32 Erat ei etiam circa leprosos tam devota se-
dulitas, ac si ipsum adesse Christum minimè du-
bitaret: quibus benignè susceptis, ipsa eorum
manus aqua tepente lavabat, suspensio tactu lace-
ram cutem fovere non abhorrens. Mulieres autem,
quarum vultus præfata valitudo terribilis vulne-
raverat, non amplexari verebatur; non arctius
osculari. Apposita deinde mensa, ne vel durius,
vel pede pendulo sederent; stratis mollioribus &
scabellis agebatur. Quis neget Radegundem sus-
ceptis ministrasse leprosis? Quis dicere audeat
commissum alii plenum copiosa mercede negoti-
um? Numquid abhorruit offerre poculum, quam
conferre osculum minimè fastidivit? Nemo cre-
dat, Radegundem tam tepidè coronam dilexisse, ut
oblatam verita sit promereri. Imperfectè sollicita
esset de præmio: nam hujus obsequium præmium
aliis invidet. Invidet autem, quæ succincta fasti-
diosum sine fastidio explebat officium. Cum autem
jam præsti surgerent, necessaria eis largiebatur
indumenta, discedentium manibus & osculum
porrigens & argentum. Ubi cumque autem vel fe-
bribus, vel quibuslibet morbis afflictos decumbe-
re noverat, quæ illis salutaria essent, quæ man-
ducarent libentius, quas appetere delicias, cu-
riosius inquirebat. Nullius votis defuit, dummo-
do temporis concordarent. Plerumque accidit, ut
quos diutius languisse constabat, ejus eulogiis &
amissam reciperent sanitatem. Stupebant omnes
ejus munificentiam, mirabantur, unde tot divitiæ,
nescientes jam solvi Dominicum illud promissum:
Date & dabitur vobis.

E 33 Hinc illa pauperibus locuples seipsam sub
gravi paupertate coercuit. Mollem cultum inex-
orabili persecuta est odio; quibus cilicium tege-
retur, vestes induta grossiores. His etiam, cum
posset pretiosis abundare, sæpius eguit, inter vir-
tutes sciens esse paupertatem, quam necessitas
non adducit, sed voluntas. Unde cum ei tempo-
re quodam manicæ defuissent, unam de caligis
suis in operimentum divisit brachiorum beatæ Mu-
lier; quæ sic abundare noluit, ut nullam sentiret
egestatem; nondum sibi verus pauper videretur,
nisi cum paupertate spiritus rerum quoque penu-
riam sustineret.

F 34 Porro inter has circa pauperes curas & quo-
tidianos carnis cruciatus, ad Matutinas surgere
prima; prima statim adesse horis; prima, quæ
fortè jubebantur, implere festinabat. Quod si ce-
teris tardius inchoasset aliquid bonum, vel egis-
set, statim se negligentie arguebat, tamquam si
pœnaliter deliquisset, veniam postulare non dif-
ferens. In iis autem ministrandis, quæ unicui-
que legibus Ordinis imponuntur, aliis ipsa ple-
rumque successit, nulla sibi. Otiosè diem transa-
ctum credidit, nisi labore suo labores aliarum re-
levaret. Factura coquinam, nullum causata est
incommodum; nullam prætendit excusationem.
Hanc ingressa; sordes non erubuit ejicere, quas
videre quælibet ancilla fastidiret. Dehinc ipsa de
puteo aquam hausit, ipsa tulit, ipsa focum accen-
dit, scutellas mundavit, incidit olera, curam
leguminibus adhibens & coquendi sufficienter &
congruè dispensandi. Sic illa monasticis obsecuta
legibus, cœptam sine querela septimanam com-
plevit. Totum præterea monasterii pavementum,
atque officinas, seu etiam penetralia, tam sub-
missè mundare consuevit, ut nec plenos sordibus
cophinos efferre, nec fetorem sustinere recusaret.
Dummodo pateretur pro Christo, paupertas illi
divitiæ, labor quietis, opprobrium gloria vide-
batur.

M

35 Porro

EX IMPRESSIS.
Denique inter jejunia & vigiliis

f

Spirituali lectioni,

B

ac contemplationi vacans,

monialibus agris ministrabat,

C

* forte hospitium

& omnibus varia virtutum

35 Porro ad communem sedenti mensam ponebantur eadem, quæ ceteris, sed non eadem sumebantur: superpositam quippe secundo pani similam, velut commessura labiis admovebat, cum saporeu palato penitus sentire fastidiret. Ne tamen omnino deficeret, ex hordeaceo pane sumpta est propè jejuna refectio. Denique surgens à mensis, hymnum Deo solvebat, reliquo tempore vel lectioni deputato, vel psalmis. Cum enim à psalmodum modulatione desisteret, aliqua monachorum aderat, quæ divinarum recitaret oracula Scripturarum, quas illa studiosius audiens, aliis persuadebat, ut legentem diligenter attenderent, & de interiori habitu speculum consulerent animarum. Quotiens obscurum offendeat locum, ne scientibus exponeret, increpat negligentes.

36 Dietâ igitur tam beatis transactâ negotiis, cum jam ceteræ dormirent, ipsa singularum solales tergebat & ungebat, diligentius intuens, quæ novis indigerent. Dehinc accedebat ad lectum, quo sicut nihil humiliter, ita nihil minus aptum voluptati. Eo quoque tempore lectrix aderat, ut beata Sanctimonialis etiam à somno evigilans spiritualibus delitiis aleretur. Si quando illa sileret, opinata quiescere fatigatam, ac dormire, statim audiebat: Quid taces? Lege, ne cesses. Præterea, ne cor ejus vigilasse dubitetur, cum membra modico sopore quiescerent, psalmos etiam dormiens cantabat, dictura veraciter cum Propheta: Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.

37 Surgebat autem media nocte, & quousque congregatio monasterium adiret, in lacrymis & gemitu psalmis instans & contemplationi. Contemplatio quippe sibi sic ejus animum vendicavit, ut, licet absens corpore, spiritu tamen illam tantum civitatem frequentaret, cujus plateæ sonant laudes de die in diem. Tota illius deliciis tenebatur, nec aliud cor eructare poterat, quam cælestium nectar & gratiam gaudiorum. Unde, cum quadam die prætereuntem juxta se posticariam nominare vellet, & ei aliquid imponere negotii, pro ejus nomine protulit Alleluia. Idem sæpius felix error incurrit. Ubi erat thesaurus suus, ibi erat & cor suum.

38 Quid autem loquar de ægrotis sanctimonialibus, quibus omni die visitatis, delicatioribus cibos jejuna Radegundis præparabat? Ipsa nullum vel infirmitatis, vel sexûs abhorrens incommodum, languentes levabat & lavabat, efferebat & referebat. Ipsa eis forbitiunculas, ipsa decoctiones procurabat, nihil eorum prætermittens, quæ decumbentium valetudo postulasset. In colligendis quoque hospitibus non minor sedulitas, non minor & devotio fuit. Iis in Christo susceptis ipsa pedes lavit, ipsa pransuris aquam porrexit. Denique ipsa ministravit omnia, quibus hospitium necessitati subvenitur. Quod si contigisset religiosam suscipi personam, de moribus hominis, de studio, de vita secretius inquirebat. Si eum sub arctioribus disciplinis vivere didicisset, ejusdem se subdebat institutis, ejus exemplis ad virtutum utebatur incrementum. Infra perfectum se credebatur profecisse, nisi in actibus suis actus omnium resplenderent perfectorum. Hos ejus opera loquebantur, hos ipsa Christi Virginibus commendabat, hos prædicabat imitandos. Nihil tamen suggererebat aliis, quod non magis exemplo doceret, quam verbo.

39 Tota ejus vita loquebatur sanctimonialiam. Tota Christum redolebat. Præter odium nihil illi cum vitiis fuit. Zelus legis & jugis in lege medi-

tatio virtutum introduxit conventum. De his nihil sinister, nihil felix eventus imminuit. In omni statu secura fuit apud Mulierem justitia. Ea nullam de splendore natalium, nullam fecit de gloria conjugii mentionem. Regis amplexus, quibus nec etiam captiva captâ est, admissos potius doluit quam dimissos. Hos experta, dispendium pudoris prærogativâ supplevit meritorum. Attende mores, actus considera, jugem inspicere poenitentiam; fastearis necesse, nullam Sanctimoniali defuisse virtutem: nisi enim ei esset prudentia, nec salutaria noxiis, nec fugiendis appetenda prætulisset. Fortitudine autem atque temperantia semper sibi constans facta est & æqualis.

40 Intex hæc verò principatum quemdam obtinuit servata usque in finem humilitas. Humilitatem quoque nemo putet pauperi defuisse, quæ sceptrum tenens superbiam ignoravit. Si de abstinentia quaeritur, pauca indulgit naturæ, nulla gulæ. Nemo illa mansuetior, quæ Regina & offensa nullam quaesivit ultionem. In omni actione & verbo modum discretionis posuit, attendit tempora, rerum terminos observavit. In suis quidem gratias egit, alterius verò flevit injuriis. Læsa, promptior fuit offerre veniam, quam qui læsisset, postularet. Irasci Christum timuit, si irata solem videret occidentem. Ante illam nemò alteri impunè detraxit. Deficiam necesse est, si singulas ejus virtutes tentavero explicare. Reclusa est hæc in cellula, donec Deo spiritum redderet. Corporis sui pia carnifex & sacrificex fuit; ibi usque ad injuriam naturæ, longis instans jejuniis, cilicio vulnerata, secretis afflictâ cruciatibus, ad Deum pro universis Ecclesiæ gradibus intercessit. Ejus sanctissimis precibus & litteris, inter discordantes principes pro concordia destinatis, parta est ecclesiæ requies, pax patriæ restituta.

ANNOTATA.

a Alii scribunt orichalcum vel auricalchum, quod est genus metalli passim notum.

b Pro ne videtur legendum ut, quemadmodum cum editore in margine notavimus.

c Forsan propter hoc aut simile ratiocinium Boninus Mombrivius Alis S. Radegundis titulum martyris præfixit, ut in fine paragraphi primi monuimus.

d Sotulares apud scriptores mediæ ævi etiam dicuntur subtales, & accipiuntur pro calceis, ut sæpe in Opere nostro diximus, & in Glossario Cangi videre est.

e Hildebertus pro eulogiis supra posuerat benedictiones, quæ utraque vox apud auctores mediæ ætatis pro donis vel munusculis usurpatur.

f Vocatur à Latinis panis secundus, cui aliquid furfuris admixtum est.

CAPUT V.

Diversa miracula, quæ Deus per intercessionem hujus Sanctæ patravit.

T Antam præterea à Deo consecuta est gratiam, ut ad ejus nomen sanarentur infirmi, quiescerent maria, vita defunctis redderetur. Plurimumque siquidem contigit longævo decumbentes incommodo, susceptis ejus eulogiis, in pristinam convalescentiam.

ac præsertim humilitatis exempla præbebat.

E

F

Sancta multis claret miraculis.

A convalescere sanitatem. Nonnulli quoque, gustatis arborum foliis, quibus ea sacras manus admovebat, quartanas, atque alias infirmitates evaserunt.

Matronam cecitate,

42 Erat eo tempore matrona quaedam in Francia, cujus oculi diuturna cecitate caligaverant. Hæc audita sanctæ Mulieris opinione Pictavim manibus suorum deducta est servulorum. Rogata Sanctimonialis, ut signum crucis illius oculis imprimeret, indignam se proclamavit, cujus tactus morborum remedia sperarentur. Tandem exaudiuntur, qui devotè pro misera supplicabant. Sed quia illorum, quæ per eam divina operabatur gratia, testem malebat esse nullum, quam populum, sera nocte mulier adduci jubetur, adducta genibus Sanctimonialis advolvitur, signum crucis imprimitur oculis, & fugata cecitate, visus illius reformatur.

aliasque tres feminas variis morbis liberat.

43 Puella, nomine Fraiffidis, à dæmonio mirabiliter torquebatur, quæ inter beatas manus Deo devotæ Feminae, & liberari & quiescere promeruit.

B Aliam quoque gravissima vexabat infirmitas, verme interiora scapularum corrodebat. Pro qua dum devotius Christum Christi Filia precaretur, rupta cute vermis exiit, intra paucos dies integra ei sanitate restituta.

Monacharum quaedam tanta vi febrium tenebatur, ut nunc igne consumpta, nunc frigore, de vita penitus desperaret. Hanc sex mensibus in lecto decubantem præsentari sibi Christi Sponsa præcepit, præcepit etiam caleferi aquas & calefactas in cellulam deportari. Complentur sine mora, quæ beata Sanctimonialis præceperat; deinde remotis omnibus, ipsa febricitantem deponit in balneum, pio membra contrectat obsequio, cælum pariter & gemitu pulsans & fletu. Ecce salus desperata subsequitur, & tamquam si tactum formidaret infirmitas, eodem momento sub beatæ manibus abcessit. Sed illa in pristinam reformatam salutem, dum remedium suscepit, meritum declaravit.

Præterea fœtum mortuum ad vitam revocat,

C 44 Inderedi cujusdam uxor sterilem fortita fecunditatem, sepulcro parere consueverat, non marito; concepta in utero progenies ad exequias potius, quam ad cunas parentes invitabat. Ex quo illa mater, ex tunc ille funeris procurator venter male fecundus, cum hominem promitteret, non hominem exhibebat. Quid ultra? Pariendi tempus advenerat, & ecce mater in lucem sine luce protulit infantem, defunctum prius quam genitum. Accusans pater naturam, occurrit ad gratiam; fide quidem plenus, & in sola Radegundi spem sibi reponens hæredis, cilicio ejus cadaver involvit exanime. Beata præsumptio felicem exitum promeruit; tacta etenim veste, puer oculos aperit, lethalem exiit colorem, vitæque redditus ad maternum refertur gremium, qui de gremio prodierat ad sepulchrum. Susceptus infans & partus angustias & mortis mœrorem mitigavit.

famulum periculo submersionis eripit,

45 Monacharum famulus, nomine Floreius, jussu beatæ Radegundis navem, piscaturus ascenderat. Is cum in altum duceret, oborta cœpit tempestate periclitari. Inurgens undique ventus & unda, cacumen altius erigens, in naufragium jurasse videbantur. Perterritus his Floreius ad nomen Radegundis frequentius recurrit; Radegundim invocat, sæpius iterans: Subveni, Sanctissima, nobis, dum tuo paremus imperio. Ad ejus nomen vis ventorum refedit, quiescere maria, Floreius ad portum votis potitus pervenit.

46 Magna sunt, quæ præcedunt, sed nequa-

Augusti Tomus III.

quam minora, quæ sequuntur. Evelli speciosam laurum & ante suam plantari cellulam Filia Christi præceperat; quo factò, radix recusans humum degenerem, transplantata protinus exaruit. Quod ubi abbatissa comperit, jocando beatæ locuta Femina: Donec, inquit, hoc impetres à Deo, ut terræ sicca laurus inhæreat, à cibo te suspendo. Quod et si joculariter abbatissa protulerit, illa tamen quasi seria loquenti, plenam exhibuit abbatissæ obedientiam. Facta siquidem oratione, continuo laurus virore induitur; novis operitur foliis, & altius actis radicibus, fecunditatem, quam violentia perdidit, gratia acquisivit.

*EX IM-
PRESSIS.
aridam laurum virori restituit,*

47 Pro cujusdam quoque carpentarii uxore, quam malignus invaserat spiritus, abbatissa joco se potius, quam serio, beatæ sic locuta est Radegundi: Excommunico te, Mater, nisi obsessa à dæmonio muliercula infra triduum liberata quieverit. Sed & hoc non inaniter dictum frælex effectus est indilate subsecutus. Sequenti enim die, dum Sanctimonialis inventu prolixiore pro misera precaretur, per aurem dæmon egrediens, vasculum reliquit liberum, quod diutius solita præsumptione fatigarat.

duas mulieres e nergumenas a dæmone liberat.

Offertur ei & alia quaedam miserrima, cui simili præjudicio vexata, nequam spiritus quietem mentis extorserat & carnis. Putares inimicum præsentiam beatæ Mulieris formidare, cui nisi summa vi non potuit exhiberi. Præsentata tamen muliercula pavimento jubetur prosterni, non inde prius amovenda, quam & ipsi salus & amicis ipsa redderetur. Hanc enim sacræ preces habuerunt efficaciam, ut cum super arreptitæ cervicem sanctissima Mulier pedem poneret, per meatus immundos immundus egrediens spiritus, mulierem desereret incolumem.

E

48 Quaedam præterea monialium, beatæ familiaris Feminae, oculo superficies contectum*, visum deplorabat amissum. Sed & hæc sanitatem promeruit, absynthium, quod, prout lenius haberet pectori suo sancta Mulier admoverat, oculo superponens. Apposita siquidem herba statim dolorem fugavit & sanguinem, mulieri gaudio pariter & vilu restituitis.

*Præter aliam monialem à morte suscitavit, * Forè oculi superficie contectâ.*

Quadem autem die, dum Sanctimonialis oraret in cellula, quasi dolentis populi voces audivit. Sciscitanti, quidnam esset, unam obiisse monacharum respondetur, ejusque funeri reliquas humanitatis affectu exhibere officium. His auditis, exanime corpus deferri præcipitur, & ei in cellula præsentari. Nulla in medium mora, & ecce præsentato cadavere, qui defunctum intulerant, longius abscedere compelluntur. Remotis igitur arbitris, oratura Mulier, cellulam obserat. Humigenita* b deponitur, precibus cælum pulsat & gemitu, lacrymis invitat vitam, præsumens id ex gratia, quod non sperabat ex natura. Imperiosa res vera religio, quæ leges & statuta rerum immutat. Religione actum est, ut nihil inaniter à Christo Christi Filia postularet. Sed neque in hoc piis illa frustrata desideris, tantam invenit apud Deum gratiam, ut ejus meritis redderetur vitæ destinata sepulturæ. Stupentibus iis, qui cadaver intulerant, monacha egreditur incolumis, comitata sorores ad conventum, quæ illam præcedebant ad sepulchrum.

F

** id est genuflexa*

49 Quaedam monacharum, nomine Animiam, lethalis* tumuerat hydrops* c, & vocati frustra medici nihil aliud quam vicinas promittebant exsequias. Quæ dum penè spiritum exhalaret, visum ei est in somnis, quod decumbentem beata Radegundis cum sua visiteret abbatissa, visitatam demitteret

*ab altera lethalem hydropijm pellit, ** Lege lethali hydropis demitteret*

EX IMPRESSIS.

* forte exsiccat
d

Et alia patrat miracula,

e

B

* Forte quod

inter qua vinum, pauperibus erogandum, prodigiose fersit multiplicari,

Et miram habuit revelationem ante mortem,

C

mitteret in balneis, oleo membra perungeret, ac postremo candidis operiret indumentis. Excitata à somno monacha, mitigatum sensit incommodum. Deinde cum dies plenior illuxisset, aquis lethali-
bus exsiccat^a, tumefactus recedit uterus, eodem die sic in suum regressus modulum^d, ut morbi nulla penitus vestigia remanerent.

50 Magnum Radegundis meritum, quæ hoc etiam obtinuit à Domino, ut opera manuum suarum quamdam præ ceteris fortirentur dignitatem. Glomus quippe, quem beati neverant digiti, dum morfu forex vellet atterere, præfocatus expiravit. Nulli dubium meritis hoc accidisse Mulieris, cuius labores, dum vermis^e appetit, gratia confer-
vavit.

Puellam præterea, nomine Godam, tantum febris urgebat incendium, ut nihil aliud quam mortem diuturna promitteret anxietas. Hæc inaniter erogata in medicos substantiâ, sicut à nullo eorum sanari, sic à nullo Sanctorum exaudiri promeruit. Compulsa igitur ad probatum recurrere auxilium, candelam ad modum corporis sui factam, in honore ac nomine beatæ Mulieris accendi præcepit. Quo facto, tamquam si ignis morbi materiam consumpsisset, eodem tempore consumpta est infirmitas, quo candela. Surrexit mulier incolumis, & sanctissimæ debens Femine, quo^{*} fanitati restituta, non prius hujus mundi procellas evasit, quam professa monacham, mores in melius commutaret.

51 Porro beata Radegundis inter cetera gratiarum præconia, quibus Christi Ecclesiam illustravit, puro affectu veram amplexata est paupertatem, ut de rebus, quas ipsa monasterio delegaverat, nihil proprium duxerit, nihil omnino alieni dederit absque suæ licentia abbatissæ. Quapropter vinarium vas octo ferme modiorum usui ejus abbatissa destinavit, unde quibus vellet larga dispensatrix ministraret. Huic autem vasi tantam Dominus infudit abundantiam, ut exhaustum non minueretur, non deficeret erogatum. Certamen iniisse videbantur & vacuando Mulier & gratia refundendo.

52 Conatus inanis conatus meus, si singula, quæ per illam Dominus operari dignatus est, memoriæ studeo commendare. Superiunt enim plurima, quibus non solum vivens, sed & dormiens in Christo latius claruisse memoratur. Ea sanè dum dilatione præmii longa traheret suspiria, totaque desiderio cælestium tabesceret gaudiorum, juvenis ei apparuit, staturâ eminens, & in vultu divinam præferens venustatem; quem propius accedentem dum Mulier sanctissima formidaret, ejusque blanditiem vereretur; Quid, inquit, tantis me gemitibus interpellas? Quid mei desiderio sic tabescis? Ignoras, quæ reposita tibi sint apud me præmia. In diademate capitis mei noveris te primam esse gemmam. Iis dictis, juvenis evanuit,

in extasi pariter & gaudio beata Muliere derelicta. Quam profectò visionem duabus tantum sibi familiaribus indicavit, adjurans, ne secretum Domini Dei sui revelare præsumerent, quamdiu fragilis mundi legibus obnoxia teneretur.

53 Accedente autem diu suspirato, diu expectato vocationis suæ articulo, beata Mulier hujus maris magni & spatiosi tempestates illæsa pertransiens, fatigatos artus & naturam profitentes cineri & cilicio commendavit. Conturbata subito casu virginum multitudo, cellulam querulis gemitibus implet, pulsat & lamentis. Fluunt lacrymæ, nulla penitus inveniunt solatia. Tandem beatissima Mulier, erectis in cælum luminibus, exilium patriæ, laborem quieti felici transitu commutavit. Obiit autem primo Idus Augusti, relicto gregi sacro profutura patrocinio, cui profuerat & doctrinis & exemplo. Neque enim credi fas est, apud Christum Christi Filiam pro suis inaniter supplicare, cujus meritis suscitatos constat mortuos, expulsos dæmones, turbata quiescente maria, variis oppressos languoribus in pristinam revocatos sanitatem, operante per eam sponso suo Domino Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

quam piè cum summo mortalium luctu obiit.

E

A N N O T A T A.

a Nescimus, quid propriè significet illa vox frælex, eamque in variis Lexicis frustra quaesivimus. Quid si sit error typosethæ vel amanuensis, & pro frælex fuerit felix? Certè in hanc Hildeberti lucubrationem non pauca menda irrepserunt, ut in margine vel notis observavimus; sed ea sphalmata non nisi ex conjectura corrigere possumus, cum Acta illa S. Radegundis tantummodo in hac unica editione habeamus.

b Hildebertus videtur hoc verbum genita deduxisse aut composuisse à substantivo genu, ut ex sensu patet, qui evidenter indicat, Sanctam tunc prostratam aut genuflexam orasse.

c Certè in hac periodo aliquid luxatum est: ut enim syntaxis valeat, pro lethali hydrops legendum est lethali hydrope vel hydropisi, ut in margine observavimus. Quod si forte Hildebertus verbo tumuerat activè pro tumefecerat usus fuerit, tunc pro quædam substituendum est quamdam, ita ut talis sit sensus: Quamdam monacharum lethalis tumefecerat hydrops &c.

d Modulus hic usurpatur pro mensura, ita ut Hildebertus significare velit, utrum antea hydropisi tumefactum ad pristinam formam sive mensuram eodem die rediisse.

e Mirum, quod hic ab Hildeberto vermis vocetur animal illud, quod supra ab ipso forex appellatum fuit.

F

A

D

DE S. RADEGUNDE VEL RADIGUNDA,
ALIIS RADIANA VIRGINE,

IN CASTRO WELLENBURGICO SUEVIÆ, PROPE
AUGUSTAM VINDELICORUM,

SYLLOGE HISTORICA.

G. C.

Publicus Sanctæ cultus, quædam gesta, & gloria posthuma.

CIRCA FINEM SE-
CULI XIII.
Sanctitatem
hujus Vir-
ginis colligi-
mus

*R*egina Radegundi subjungimus aliam ejusdem ferè nominis Sanctam, eo quod hæc nullum certum aut fixum venerationis diem habeat, ut ex infra dicendis apparebit. Etsi autem hæc humilioris conditionis Virgo cum altera illustri Radegunde præter nomen & eximiam erga leprosos charitatem nihil in gestis commune habuerit, tamen publico populi suffragio, æquè ac nobilis illa regina, inter Calites relata est, ut scriptores Germani passim testantur. Ex his auctoribus primum audiamus Carolum Stengelium, eruditum Ordinis Benedictini abbatem, qui in Commentario rerum Augustanarum parte 2 cap. 59 num. 7 immemorabilem hujus Sanctæ cultum confirmat his verbis: Hic inferenda venit, quæ aliàs certo anno adscribi non potuit, beata Radiana sive Radigundis virgo, Wellenburgi prope Augustam in castro Langiorum patriciorum Augustanorum ancilla, charitate in pauperes, præcipuè leprosos, eximia, miraculis clara. Colitur specialiter in capella ad radices montis & castri Wellenburg, olim sanctæ Ursulæ, hodie sanctæ Radianæ sive Radegundi sacrâ, in qua humata est in mausoleo à terra elevato: octo Cardinales anno MCDLIII, die XIV Maii, indulgentias eidem cappellæ sanctæ Ursulæ, aliàs beatæ Radigundæ sive Radianæ dedere. In litteris Petri Cardinalis & episcopi Augustani de anno MCDLXIII, die XIV

B Aprilis nominatur cappella sanctarum Ursulæ & Radigundæ; hodie sanctæ Radegundis tantum nomine nota est.

C *2 Non satis clarè intelligo, an sacellum istud, in quo S. Radegundis statim post obitum sepulta est, antiquitus soli S. Ursulae virgini & martyri dedicatum fuerit, an verò tunc etiam in honorem S. Radegundis nomen utriusque Sanctæ gerere cœperit. Quidquid sit, à Stengelio inter Sanctos Augustanos, quos Dominicus Custos calator anno 1601 Augusta Vindellicorum elegantibus imaginibus expressit, in tabula XXII representantur gesta hujus Sanctæ, iisque præfigitur sequens elogium, sive Actorum compendium: Sancta Radiana, sive Radigundis virgo, Wellenburgi prope Augustam ancilla servit, charitate in pauperes, præcipuè leprosos, eximia: his cum lac aliquando & butyrum eleemosynæ nomine deferret, ea obvio domino in lixiviam & pectinem versa, quibus aliàs lavandis curandisque leprosis uti esset solita, illo abeunte, in priores iterum species reversa sunt. Atque dum ejus generis officii enixè incumbit, luporum laniatu in proxima*

ex quodam
miraculo,

sylva miserè habita, tertio post die mortem sanctæ obiit.

3 Matthæus Raderus tomo 3 Bavaria sancta cui Radegundis duo similia de aliis narrat, pag. 156 in Actis B. Notburgæ vel Nuppurgæ, ancilla Rottenburgica, quæ pari charitate victum pauperibus afferre consueverat, similem alimenterum mutationem narrat, & ea occasione ibidem de Sancta nostra sic obiter meminit: Non dissimilem historiam Augustani Annales continent in Vita S. Radegundæ, nisi quod illa terita, per mendacium, quod Deus immisissis in illam lupis punivit, postea excusavit. Præterea idem scriptor in Bavaria pia pag. 108 & 109 inter gesta Maroldi Religiosi Understorfensis simile miraculum refert hoc modo: Deferebat olim elephantiacis aliquot panis crustula, & nonnihil de vini latice, occurrentesque fortè suo præfidi (ad quem jam aliàs de nimia in pauperes liberalitate delatus erat) veluti deprehensus & severius objurgatus, rogatusque, quid portaret, affirmavit, se lignum & lixivium ferre; factumque momento temporis, uti mensa, quam ferebat, in materiam & lixivii liquorem, obstupescente præfule, verteretur, ipseque, quò tendebat, abire juberetur. Tum Raderus hac occasione rursus de Sancta nostra ibidem sic mentionem facit: Prorsus huic simile prodigium, in sanctæ Radegundis, ancillæ Wellenburgeris, Vita legitur, quæ non procul Augustâ singulari facello colitur. Non dissimile infra in sancta Notburga Rottenburgica recognosces.

4 Ceterum in supradicto Actorum compendio, quod imagini Augustanæ præfigitur, posthuma S. Radianæ vel Radegundæ gloria his paucis verbis explicatur: Corpus Augustam vectum, ut in domini monumento honoris causâ sepeliretur, divino monitu eò reductum est, ubi cum viva leprosos coluerit, nunc ecclesiâ conditâ, ipsa defuncta colitur. Matthæus Langus, clarâ & vetustâ patriciorum familiâ Augustæ natus, S. R. E. Cardinalis, & Salisburgeris archiepiscopus, memoriam prægrandibus ex auro & argento nummis posteritati commendavit, quorum infra eçtypon. Hisce subnectitur utraque facies nummi, æri incisa, in cujus una parte exhibetur effigies Matthæi Langi, & in ejus circumitu præter insignia nobilitatis inscribuntur hæc verba: MATHEUS: EPS. ALBAN. CAR. LIS. ARCHIEPS: SALISBURG. ✠. In ipso autem nummo sub ipsius effigie annus ita exprimitur: MDXXXVIII. Hanc nummi partem, quæ ad rem nostram parum aut nihil spectat, æri incidendam non duximus. In altera verò nummi parte representatur capite radiato, quod sancti-

M 3

tatis

AUCTORIB;
G. C.

tatis indicium est, ipsa effigies Sancta, à duobus lupis incurfata, quam calatorem nostrum exactè imitari jussimus. En ipsam.

5 Corbinianus Khammius ex Ordine S. Benedicti; qui anno 1709 Hierarchiam Augustanam typis vulgare cepit, antiquiorem ejusdem rei nummum vidit, ut parte 1 istius Operis, cap. 6, classe 3, sect. 10, sive pag. 255 testatur his verbis: Anno MDXXI prænominatus Matthæus Langius, disjectis capellæ S. Radegundæ seu Radianæ muris, novam ecclesiam & per Joannem proepiscopum Salisburgensem consecrari procuravit, nec non memoriam rei factæ copiosâ monetâ tam aureâ quam argenteâ in plures & posteros propagavit. Numisma aureum videre non merui. In numismate argenteo una facies præter annum MDXXI expressum, continebat archiepiscopi effigiem cum circumscriptis ad marginem his vocibus (MATHEUS CARD. AR. O CHIEPS. SALZBURG. O AC EPUS GURCEN O) nimirum positis intermixtim insignibus. In altera facie cernebatur S. Radiana seu Radegunda, à duobus lupis impetita, cum hæc ad marginem inscriptione: SANCTA VIRGO RADIANA † ORA PRO NOBIS DEUM. Ex his aliis que infra referendis apparet, S. Radianam seu Radegundam ab immemorabili tempore sive centum annis ante decretum Urbani VIII Pontificis publicum cultum habuisse.

6 Præterea Carolus Stengelius in Chronico ecclesiæ Augustanæ, quod anno 1620 Germanicè impressum est, apud nos lib. 4 cap. 7 narrat pleraque ejusdem Sanctæ gesta, que laudatus Khammius pag. 253 & sequente Operis proximè citati sic Latine interpretatus est: Vixit circa hæc tempora (paulò superius egerat de Wolfardo præfule Augustano, qui anno 1300 obiit) piissima Christi ancilla & virgo Radegunda; aliis Radiana, à conjuge domini possessoris arcis Wellenburg; & patriciis Augustanis Portneris oriundi, conductâ, & in stabulo pecus curare jussa, pietate in Deum ac charitate in pauperes, & potissimum in elephantiacos, eximia. Agreste suum famulitium implevit ad heri heræque placitum; sed laboribus impositis defuncta, Deo vacabat, cælum precibus petebat, mentem cælestibus epulis explebat, ulcerosis; & quibus vetusta scabie caro tuberibus obfita, inferviebat, psoram & furfures abstergebat, ulcera emungebat, atque panis crustula, mensæ analecta, lac & butyrum, hujusmodi elephantiacis deferebat.

7 Occupata aliquamdiu in hoc charitatis officio Radegunda ad leprodochium, haud procul ab arce Wellenburg distitum, lactis & butyri bajula properans suo hero tremebunda occurrit. Ab eo igitur Radegunda (jam antehac à domesticis de infideli quasi servitio accusata) velut deprehensa severius objurgatur. Quid portaret, quæsitâ se pectinem & lixivium ad porriginosorum capita lavanda ac mundanda ferre affirmavit. Factum

quod ultione divina lethaliter à lupis lesa fuerit,

in momento temporis, ut lac & butyrum, quod ferrebat, verteretur in pectinem & lixivium, atque heri stomachabundi factam à Deo metamorphosin objiceret. Itaque ab hero pacificè dimissa, lac & butyrum sua specie donatum ad elephantiacos detulit, famelicisque refecit, Nemesi tamen divina leve excusationis mendacium immixtum in Radegundam lupis puniente: cum enim post enumeratum miraculum Radegunda ex arce per silvam transfret ad leprodochium, misellis elephantiacis de more opem & servitium exhibitura, ab irruentibus lupis invaditur, dentibus laniatur, ac à fugientibus bestiis femineis relinquitur atque deferitur. Deinceps sic deserta atque in arcem redacta, expiatâ per diram mortem levissimi mendacii poenâ, intra triduum emigravit ex hac calamitosa ad vitam sine fine beatam.

8 Ne quis dubitet de sanctitate pia hujus Ancilla, eo quod à lupis vulnerata fuerit, & non diu post ex illa lesione obierit, hic meminisse oportet istius propheta, qui ob levem inobedientiam à leone in via interfectus fuit, ut libro 3 Regum cap. 13 narratur. Passim sacra Scriptura interpretes asserunt, culpam in hoc viro Dei solummodo venialem fuisse, & prophetam istum, quantumvis violenta morte sublatum, justum & sanctum agnoscunt. Audiamus Gregorium Magnum, qui lib. 4 Dialogorum cap. 24 occasione hujus propheta ad propositum nostrum ita disserit: Cum scriptum sit, justus quacumque morte præventus fuerit, justitia ejus non auferetur ab eo, electi, qui procul dubio ad perpetuam vitam tendunt, quid eis obest, si ad modicum durè moriuntur? Et est fortasse nonnumquam eorum culpa, licet minima, quæ in eadem debeat morte refecari... Quod sacra quoque testantur eloquia: nam vir Dei contra Samariam missus, quia per inobedientiam in itinere comedit, hunc leo in eodem itinere occidit. Sed statim illic scriptum est: Quia stetit leo juxta asinum, & non comedit leo de cadavere. Ex qua re ostenditur, quod peccatum inobedientiæ in ipsa fuerit morte laxatum; quia idem leo, quem viventem præsumpsit occidere, contingere non præsumpsit occisum: qui enim occidendi ausum habuit, de occisi cadavere comedendi licentiam non accepit; quia is, qui culpabilis in vita fuerat, punitâ inobedientiâ, erat jam justus ex morte. Hac cum proportionè applicari possunt huic sanctæ Virgini, quæ à lupis non est devorata, etsi ab istis lethaliter vulnerata fuerit.

9 Sanctus Joannes Cassianus Collatione 7 cap. 25 agens de energumenis, ad rem nostram ita ratiocinatur: Ceterum corporaliter traditos satanæ vel infirmitatibus magnis etiam viros sanctos novimus pro levissimis quibusque delictis, cum in illis ne tenuissimum quidem nævum aut maculam in illo judicii die patiatur invenire divina clementia, omnem cordis eorum scoriâ secundum prophetæ imò Dei sententiam, excoquens in præsentem, ut eos tamquam aurum vel argentum ignitum ad illam perpetuitatem nulla indigentes poenali purgatione transmittat. Tum post alia capite sequente ratiocinium suum violenta morte prædicti propheta ita confirmat: Quod in illo propheta atque homine Dei, in tertio Regum libro manifeste vidimus impletum, qui pro culpa unius inobedientiæ, quam tamen non de industria, nec vitio propriæ voluntatis, sed alterius circumventionem contraxit, confestim à leone conteritur, ita de eo Scripturâ narrante: Vir Dei est, qui inobediens fuit ori Domini, & tradidit eum Dominus leoni, &

ut S. Gregorius Magnus Pontifex,

E

F

A & confregit eam juxta verbum Domini, quod locutus est. In quo facto & solutionem delicti præsentis atque erroris incauti, & justitiæ merita, pro quibus prophetam suum Dominus temporaliter tradidit vexatori, parcitas ipsa & continentia prædatoris ostendit, quia nihil penitus audeat voracissima bestia de tradito sibi cadavere degustare.

& aliis exemplis

10 Sed ne tam severa Dei ultio tantum in veteri Testamento usitata videatur, Cassianus ibidem subjungit duplex sui temporis exemplum, & primum refert his verbis: Hic igitur abbas Paulus in tantam cordis puritatem quiete solitudinis silentioque profecerat, ut non dicam vultum femineum, sed ne vestimenta quidem sexus illius conspectui suo pateretur offerri: nam cum eidem pergenti ad cujusdam senioris cellam unâ cum abbate Archebio ejusdem solitudinis accola, casu mulier obviasset, offensus occursu ejus, tantâ fugâ ad suum rursus monasterium (prætermissis, quod arripuerat, piæ visitationis officio) recurrerit, quantâ nullus à facie leonis vel immaniissimi draconis aufugeret, ita ut ne memorati quidem abbatis Archebii revocantis eum clamore ac precibus flecteretur, ut ad requiritendum senem, quemadmodum proposuerant, coepto itinere perenderent. Quod licet zelo castitatis & puritatis ardore sit factum, tamen quia non secundum scientiam præsumptum est, sed observantia disciplinæ justæque discretionis excessus est modus (non enim solam familiaritatem, quæ verè est noxia, sed ipsam quoque figuram sexus illius credidit execrandam) tali confestim correptione percussus est, ut ejus universum corpus paralyseos valetudine solveretur, nullumque in eo membrum penitus explere suum prævaleret officium: siquidem non solum pedes ac manus, sed etiam linguæ motus, quo elocutio vocis exprimitur, ipsæque aures ita auditus proprii amiserunt sensum, ut in eo nihil amplius ex homine, quam inanimabilis tantum atque insensibilis figura remaneret.

novi Testamenti demonstrant.

11 Eò autem redactus est, ut infirmitati ejus nullo modo virorum diligentia deservire sufficeret, nisi sola ei muliebris sedulitas ministrasset: nam delato ad cœnobium sanctarum virginum cibus ac potus, quem ne nutu quidem petere poterat, femineo ingerebatur obsequio, explendisque omnibus necessitatibus eadem illi diligentia per annos fere quatuor, id est usque ad vitæ suæ terminum serviebat. Qui cum tanta esset omnium membrorum debilitate constrictus, ut nulli in eo artus vivacem motum ac sensibilem retentarent, nihilominus tanta ex eo virtutum gratia procedebat, ut cum de oleo, quod cadavere suo potius, quam corpore contigisset, ungerentur infirmi, confestim cunctis valetudinibus curarentur; ita ut super hac ejus valetudine etiam ipsi infidelibus evidenter apertèque claresceret, & debilitatem membrorum omnium dispensatione atque amore Domini contributam, & sanitatum gratiam pro testimonio puritatis ac manifestatione meritum ei Spiritus sancti virtute præstari. Deinde idem sanctus scriptor narrat aliam terribilem abbatis Moysis punitionem, quam hic brevitate causa præmittimus. Jam ab hac digressionem in viam revertamur, & referre pergamus ea, quæ post mortem hujus sanctæ Virginis nostræ contigerunt.

Ex honorifica Sanctæ Sepultura,

12 Laudatus Khammius parte 1 Hierarchiæ Augustana pag. 254 & sequentibus sepulturam S. Radegundæ, & reliqua ad posthumam ipsius gloriam spectantia sic prosequitur: Dominus arcis Wellenburgeris Portnerus, patricius Augustanus, beatæ Ancillæ funus Augustam transvehit

curavit, in suæ nobilis familiæ sepultura humanam; sed Numinis provisu ad leprodochium, & charitatis à Radegunda exercitæ officinam, revectum, honorificentissimè conditum fuit. Fama & pictura docet, sarcophagum Radegundæ unâ cum ejus corpore plaustrum impositum à junctis bobus per declivem campum, & Vindam annem sine ductore ad dictum leprodochium esse devectum; ibi depositum & sepultum: ubi mox capella è fundamentis excitata, anno mcdi renovata (Khammius hoc loco citat Stengelium in Annal. eccles. lib. 5 cap. 7 fol. 153, qua citatione Chronicon ipsius ecclesiasticum Germanicè editum designari opinor) & ob crebra miracula à Cardinalibus & episcopis fuit indulgentiis dotata. . . . Anno mcdlxiv capella sanctæ Radegundæ seu Radianæ dedicatur honori sanctarum Ursulæ & Radegundæ à Judoco Ordinis Præmonstratensis Canonico Regulari episcopo Adramytteno, pro-episcopo Augustano. In litteris Petri Cardinalis episcopi Augustani anno mcdlxiii, Aprilis die xiv datis, nominatur capella sanctarum Ursulæ & Radegundis. Nostri quoque Annales referunt, adesse litteras ab octo Cardinalibus die xiv Maii anno mcdliii datas pro indulgentiis in sacello sanctæ Ursulæ alias sanctæ Radegundæ lucrandis. *Præ manibus habemus Germanicum earundem indulgentiarum apographum; sed cum authenticum diploma verosimiliter Latine datum fuerit, opera pretium non censemus; illud rursus ex lingua Germanica in Latinam transfundere.*

aliisque gloria posthuma signis

13 Porro Khammius ibidem sic pergit: Anno mcdxcii sanctæ Radegundæ ossa prope capellæ januam hæcenus recondita, ex jussu Friderici Comitæ de Zollern episcopi Augustani in chorum ante principalem aram fuere translata, Udalrico de Rechberg cathedralis ecclesiæ decano translationis solemnitate celebrante. Dein auctor ille ad annum Christi 1507 meminit de Mattheo Langio, arcis Wellenburgeris domino, qui postea monetam auream & argenteam in honorem S. Radianæ vel Radegundæ cudi jussit; ut superius retulimus. Post hæc ibidem narrat, quando dominum castri Wellenburgeris transferit ad nobilem Fuggerorum familiam, eamque rem explicat his paucis verbis: Anno mdcxvii David Ungnad Baro de Sonnenberg artis Wellenburgeris possessor, tam suo, quam suorum liberorum ex conjuge Langia procreatorum nomine, eam vendidit Jacobo Fuggero: unde ex hac illustrissima Fuggerorum familia descendentes; domini Wellenburg hodieum beati sunt possidentes.

F

14 Denique Khammius nos de publico & hæcenus perseverante hujus Sanctæ cultu ita certiores reddit: Anno mdcxci sanctæ Radegundæ ossa, antehac grandi lapide tecta, fuerunt elevata, ad modum staturæ humanæ composita, ac eleganter exornata, illustrissimâ Comitissâ Fuggerâ de Wellenburg &c., natâ Baronissâ de Neuhaus, præter cimelia, pretiosissimam suam tunicam holericam auro filatam & acu phrygia pictam, ad exornandum liberaliter donante. Post hæc sanctæ Radegundæ corpus sumptuoso vestitu præstans Dominica III post Pentecosten ex ecclesia Berckheimensi sub solenni processione in suam ecclesiam fuit deportatum, ante principalem aram repositum ac omnium oculis expositum, præsentibus DD. Leonardo Frey ecclesiæ cathedralis Augustanæ decano, Francisco Ziegler vicario generali, Joanne Augustin notario, & ex quatuor-viris Canonico. Anno mdccliii antequam Augusta obsidione premebatur, idem sanctæ Radegundæ corpus in urbem

erimus immemorabilem ipsius cultum;

AUCTORE
G. C.

urbem securitatis causâ fuit translatum, & apud PP. Ordinis Prædicatorum depositum. Dein periculo armorum cessante, anno MDCCV iterum Dominicâ III post Pentecosten solenniter fuit restitutum, & in mausoleo suæ ecclesiæ honorificè collocatum; ubi hac adhuc ætate visitur & devotè colitur.

etsi certum
venerationis
diem igno-
remus.

15 *At ex his omnibus nondum scimus, quo die S. Radiana vel Radegunda obierit, aut quo fixo die quotannis colatur, etiamsi suspicemur, annuam ipsius memoriam celebrari quadam Dominica post Pentecosten, quia laudatus Khammius parte I Hierarchia Augustana pag. 557 & 558 de sacello seu templo hujus Sanctæ habet sequentia: Ecclesia parochialis Berckheimensis duas sibi annexas habet filiales, unam in Banacker, alteram ad S. Radegundam seu Radianam prope arcem Wellenburg. . . . Ecclesiæ filialis sanctæ Radegundæ encœnia in ipso sanctissimæ Trinitatis festo peraguntur. In eadem ecclesiâ sermones sacri tempore pomeridiano Dominicâ Palmarum, Feriâ quintâ Cœnæ Domini, & Dominicâ Paschæ ad populum dicuntur. Lucrantur quoque hic indulgentiæ plenariæ Dominicâ quartâ post Pentecosten, ad sacrum thesaurum acquirendum magna*

B

hominum multitudine concurrente.

16 *Cum itaque certus mortis ac venerationis dies nobis ignotus sit, secuti sumus consilium P. Henrici Lamparter, in Bibliotheca Societatis nostræ propter varias lucubrations recensiti, qui Augustâ Vindelicorum ad Henschenium nostrum anno 1666 ita scribebat: Tardè respondeo R. V., quia nusquam indagare potui, quod de beata Radegunde scire desiderat. Nec ordinarius loci, nec ullus aliorum, quos id oportuit nosse, scit, quo die sit mortua. E parietibus templi ejus, in quibus picta fuerat ejus Vita, colores defluxere; sepulchralis lapis etiam nihil amplius exhibet certi de die obitus. Mitto copiam indulgentiarum ejus Sanctæ intuitu datarum templo. Suaferim res hujus poni die XIII Augusti velut appendicem ad res S. Radegundæ reginæ, quæ celebratur eo die. Atque hæc est causa, cur S. Radegundem ancillam hodie Operi nostro inserere, & Actis S. Radegundis regina subnectere voluerimus. Ecce omnia, qua de cultu & gestis illius sanctæ Virginis detegere potuimus, etsi forsitan in monumentis Wellenburgensibus aut aliis scriptoribus Germanis plura reperiantur, quorum notitia ad nos nondum pervenit.*

D
& ideo eam
alteri simi-
lis nominis
Sanctæ sub-
junxerim-
mus.

E

DE S. LAUDULFO EP. ET CONF.

EBROICIS IN GALLIA.

P. B.

VERSUS
ANNUM
DCXX.
Cultus anti-
quitas.

E S. Laudulfo, seu Landulfo, Gallicè saint Loul, episcopo Ebroicensi, egimus ad diem XI hujus mensis, ubi de S. Taurino, episcopo itidem Ebroicensi, in Historia inventionis ejus primæ, per S. Landulfum divina revelatione bis monitum seculo VII accurata, & per anonymum istic editum descripta seculo IX. Fuverit verò hic tantisper ad illum redire, tamquam ad testem Laudulfianæ sanctitatis & cultus nunc quidem antiquissimum: nam auctor libelli de Vita S. Laudulfi, quem hic num. 1, ut seniore, citat, jam dudum intercidit; uti mox intelliges. Hodiernam porrò lucem ejus venerationi ab immemorabili tempore consecratam fuisse satis indicat Grevenus, ad hunc diem in aucto à se Usuardo editoque anno 1515 S. Landulphi memoriam annuntians. Eodem die Breviarium, quod habemus, Ebroicense excusum Parisiis anno 1586, festum ejus & Officium cum Lectionibus novem ritu duplici celebrandum præscribit. Securus est Saussayus in Martyrologio suo Gallicano, longum ei hoc die texens elogium.

C

Acta

2 *Acta si requiris, antiquiora non supersunt, quam qua dedimus in laudata mox Historia inventionis primæ S. Taurini; cum qua si conferre placet Lectiones sex priores Breviarii jam indicati, eccas illas: 1. De Landulpho, Ebroicensi episcopo, nihil scriptum reliquit antiquitas; nisi quod ex historia inventi corporis beati Taurini aliquantum temporis post hujus obitum apparet vixisse sub Clodoveorum imperio & monarchia [in] Galliis. 11. Dicitur enim Lotarii tempore, cum Ebroicenses Canonici tum ex finitimis agris in civitatem ad divina Officia peragenda quotidie convenirent, & ipse ex pago urbi vicino, qui S.*

Landulphi etiam nunc nomen retinet, ad sacra matutinalia cum aliis perrexisse, & in itinere audivisse choros angelorum psallentium, ac dicentium: "Beatissimi Taurini laudanda est hodie festivitas, cujus lingua fulget in ecclesia, : III. Hoc verò nuntiasse Viatori, episcopo suo: post cujus decessum omnium suffragiis ad episcopatum promotus, die ac nocte deprecabatur Dominum, ut thesaurum de reliquiis S. Taurini sibi indicaret. Quin etiam post anni circulum eodem die ad eundem locum, ubi audierat angelorum cantum, cum solo comite rediit, atque iterum prostratus in oratione, meruit cælestes illas voces audire: sed erat anxius & ignarus, quo loco thesaurus ille lateret.

F

3 IV. Propterea vehementius Deum orabat, ex Breviario Ebroicensi. ut hoc illi manifestum faceret. Tandem elevans oculos, videt à terra usque ad cælum columnam pertingentem, instar solis claram. Quo in loco fodiens accepto sarculo, reperit scriptum: "Hic requiescit beatus Taurinus, primus episcopus Ebroicæ civitatis, : V. Locus verò occurrit in via venientibus à pago S. Landulphi ad ecclesiam episcopalem Ebroicæ urbis, in quo nunc spectatur amplissimum monasterium & sepulcrum subterraneum S. Taurini. Tum verò Landulphus ecclesiam ligneam sepulcro imposuit. VI. Sed cum ad inventionem illarum reliquiarum miracula quotidie plurima & maxima fierent, in illa historia narratur, paulò post fuisse librum confectum de Vita S. Landulphi, qui intercidit, & in quo multa de inventionem illarum reliquiarum & miraculis; ac de sanctitate, operibus bonis, & meritis ejusdem B. Landulphi scribebantur. *Miramur, nihil hic notari de corpore S. Landulfi, cum illud in Martyrologio universali ad hunc diem disertè asserat Castellanus esse in ecclesia S. Taurini.*

DE

A **DE SS. MAXIMO ABBATE, ANASTASIO MONACHO, AC ALIO ANASTASIO ITEM MON. ET APOCRISIARIO ROMANO CONF.**

CONSTANTINOPOLI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

D **J. P.**

§ I. S. Maximi nomen, natales, illustre in aula munus quando commutatum cum monastico instituto.

AN. DCLXII ET DCLXVI. Sanctus re ac nomine Maximus

Maximus vite sanctimoniam, doctrinam, scriptis, exantlatis pro orthodoxa fide certaminibus, exiliis arumnisque, nec non fuso pro ea sanguine longè clarissimus, tanti nominis mensuram egregie adimplevit, prout perspicuum fiet cum ex *Viri Vita*, tum ex hoc, quem eidem præfigimus, Commentario. Ad Sancti nomen alludit S. Anastasius presbyter & apocrisiarius Romanus, de quo pluribus infra, in epistola sua ad Theodosium presbyterum Gangrensem, qua exstat in Anastasi Bibliothecarii Sedis Apostolica Collectaneis, habeturque inter Opera varia à Sirmondo vulgata, tom. 3 col. 375 novissima editionis Veneta, ubi leguntur ista: Ego igitur exiguus memoriam justorum illorum, qui Constantinopoli ob vera fidei adversus Monothelitas confessionem passi sunt, & præcipuè Maximi revera megisti (hoc enim Maximus nomen insinuat) sermone meo in præsentiarum facere volens &c. In *Mena* magnis excusis die XII hujus mensis inter alia præconia, quibus Græci ibidem ipsum laudant, dicitur μέγιστος Μαξιμου. Maximus itaque nomine, major rebus gestis, imò maximus verè ac propriè existit. Rectè itaque Joannes Zonaras in *Annalibus* tom. 2 pag. 87 editionis regia Parisiensis anno 1687 vulgata eum etiam jure meritissimo μέγιστον Μαξιμου appellat. Addi his possunt, qua dantur inferius § 7 sub finem. De sancto itaque Maximo agimus hic primo loco; de aliis duobus Anastasiis postea instituetur sermo.

floruit sub Heraclio imp. in aula ejus genis illustre munus:

2 Quæ ad Sancti patriam, illustres ipsius natales, ingenii præstantiam rara cum diligentia ac virtute conjunctam, nec non ad litterarias vel ab incunite atate exercitationes spectant, expedit: auctor *Vita*, quam illustramus, num. 3 & seqq. apud nos. Natales nullà temporis notà ab eo determinatos anno 580 affigit Cavens heterodoxus in *Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria* part. 1 pag. 322. Jam verò tot ac tam præstantes natura ac gratia dotes, quibus S. Maximus erat præditus, eum evexere ad summam in imperatoris Heraclii aula dignitatem. Quippe Admirandus iste, sicut ibidem de illo refert idem biographus num. 6, sic ætatem suam transiens, quamquam multa conaretur quotidie, quo vanam gloriam effugeret, & vitæ hujus varietatibus non implicaretur. . . efficere tamen non poterat, ut lateret. . . Et si autem ipse talia moliretur & ageret, nihilominus vel contra voluntatem arripitur. Heraclio per id tempus imperatore, ad regiam eum benevolentissimè accersente, & eorum, qui erant à commentariis regis, principem instituite: cui

Augusti Tomus III.

quam fuerit gratiosus in paucis atque utilis, ibidem subditur. Imperavit Heraclius ab anno Christi 610 usque ad 641. Longissimè ergo aberrant à vero, qui Constantinum Pogonatum hic obtrudunt, quem Sanctus numquam imperatorem vidit, mortuus usque anno 662; ille verò imperare dumtaxat cepit anno 668.

3 Hinc corrige *Menologium* Sirleti, quod ad diem XIII Augusti sic habet: Commemoratio sancti Patris nostri Maximi confessoris, qui sub imperatore Constantino Pogonato summus philosophus, vita & sermone illustris, relictis omnibus, factus est monachus. Corrige item *Mena* magna typis edita: Vixit Maximus imperante Constantino, cui cognomentum Pogonato, Heraclii nepote: ac *Synaxarium*, quod est apud *Combesium* tom. 1 *Operum* S. Maximi pag. LXXXIX, ubi dicitur imperatore Constantino Pogonato, Heracliique nepote, maximis honoribus à superioribus imperatoribus acceptus &c. *Vita* denique ac *Martyris* S. Maximi exemplar, cui prænotatur scriptor Laurentius monachus Rutiensis in Calabria, & de quo alibi redibit sermo, eundem errorem committit, dum in scenam illum producit ἡ τὸς ἡρόντος ἡ τὸ Ρωμαίων βασιλείας κατήρξαντο Κωνσταντῖνος, ὁ Πρωγονάτου ἐπὶ αὐτῶν. Id est, Temporibus Constantini, quem Pogonatum vocabant, Romanorum imperium administrantis. Rectius habet *Compendium nostrum Ms. Certaminis* S. Maximi, quod desumptum est à bibliotheca Casarea Vindobonensi, dicens: Ὁ ὄσιος καὶ ἁγιωτάτους πατὴρ ἡμῶν Μαξιμου ὁ ὁμολογητὴς ἦν ἐπὶ τῆ βασιλείας Κωνσταντῖνος, ἡ Κωνσταντῖνος, ἐγγύνος ἡ Ἡρακλείου. Sanctus ac ter beatissimus pater noster Maximus confessor erat imperante Constante, filio Constantini, Heraclii autem nepote. Sub eo utique egregiam suam pro Christi fide confessionem ac heretica certamina suo sanguine restata roborataque esse voluit, quamvis multo antè tempore in aula Heraclii honoratus ac gratiosus meruisset: idque confirmatur apud Sirmondum allegatum col. 368, ubi hæc à Græco versa memorantur: Jubemus gloriæ tuæ ire Bizyen, & adducere Maximum monachum eum honore multo atque blanditiæ, tam propter senectam & infirmitatem, quam eo quod sit à progenitoribus noster, fueritque illis HONORABILIS. Quæ postrema verba *Combesii* in *observationibus ad Vitam* S. Maximi tom. citato præfixis pag. xcvi sic clarius reddidit: Quod amicus & familiaris Majorum meorum extiterit, ac illis charus habitus sit.

4 Et continuo idem auctor, Quod planè, ait, quod munus in notarium primumque à secretis rite congruit; nus cuius muneris esset, non avelli à latere imperatoris,

N

toris,

AUCTOR
J. P.

toris, ac illi semper adesse. Extant Michaëlis Pselli pulcherrimæ epistolæ, cum ad alios viros primores omnis ordinis, tum præcipuè ad notarios cum imperatore agentes in ταξείδιω: cum is scilicet provincias lustraret, sive etiam exercitum circumduçtaret, omninoque extra regiam urbemque ageret: ut cum ad Comneni notarios, velut ejus alleclas eique adherentes, ac consiliorum laborumque ac expeditionis socios sic blandè scribit: τῷ κεροφάϊω καὶ τῷ χορῶ, ἢ ᾧ βέλκονδε, τῷ μυσαγοργῶ ἢ τοῖς μύσαις. Pari nobis fere cultu in aula ipsi regi à secretioribus intimisque consiliis, & quasi administri regenda republica, quos in eam secretarios vocamus. Eo ipso munere functus S. Nicephorus patriarcha, Nicephoro imperatore, & antequam illi sedi præficeretur: ex qua aula familiaritate tanta illi styli suavitas & elegantia, quantam in ejus Antirrheticis miramur, quibus * licuit salutare; cum pari eruditione rerumque ecclesiasticarum peritia conjunctam; dolemusque non produci in communem Ecclesiæ usum ejusque clypeum, cum præsertim luculenti extent codices in Regia, Segueriana, Colbertina celebribus Patriiis bibliothecis &c. De S. Nicephoro Patriarcha CP. consuli potest Historia chronologica Patriarcharum istius Sedis, quæ habetur ante tomum nostrum 1 mensis Augusti. Alia verò ejus illustrata sunt tom. 11 Martii die XIII à pag. 293.

* I. quæ

Observationibus explanatur.

B

5 Illud porrò Vita Græca S. Maximi Ἐπιτομή πρῶτον τῶ βασιλικῶν Ἐπισημασίων ἀπὸρ Combesisium pag. IV, quod vertit Latinè eorum qui à secretis imperatori essent principem; noster autem Vita, quam dabimus, interpretis dixit, eorum qui à commentariis erant principem, sic exprimit Compendium Casarea bibliotheca Vindobonensis: Πρῶτον ἐν τοῖς μυσουργείοις γεγενηὸς: id est, primum inter arcanorum scriptores seu notarios locum adeptus: unde prima Sancti inter eos, qui erant imperatori à secretis, confirmatur prerogativa. Atque hoc ipsum Menea magna typis edita clarè tametsi Græco-barbarè significant in ejus elogio, ubi datur ei titulus πρωτασημασίτης, primi à secretis; in Officio autem, quod ex Tiliano antiquo codice XIII Augusti profertur apud Combesisium pag. LXXXVII & seqq., scribitur πρωτασημασίτης; aliter item ea vox formatur apud Gretserum illico citandum. In notis verò & observationibus ad caput 2 operis Georgii Codini Curopalata, quod agit de officiis magna ecclesia & aula Constantinopolitana, quodque anno 1648 Parisiis editum est, pag. 27 de eo vocabulo dicitur: Ut primum secretarium indicat, ita & judicium omnium præstantissimum. Alia insuper ibidem notata invenies. Consuli etiam potest Gretserus in Commentariis ad dictum Codinum, qui habentur in editione ejusdem operis, quam designabam, pag. 200. At de his plus satis. Nunc cum Vita scriptore ad alia progrediamur.

C

Quam ob causam Vir sanctus aule valedixerit,

6 Narrat is num. 7 Sanctum, rerum caducarum in aula pertasum, item novitates in fidem inveni cernentem, quando Monothelitarum secta Ecclesiam vehementer labefactaret, accessisse in monasterium, quod in adverso littore urbis Constantinopolitana apud Chrysolim situm est. Causam secessus ab aula sic exponit Compendium Casareum Vindobonense: Οὗτον ἢ τῶ Μονοθελητικῆς κακίᾳ ἀίρεσιν ἰδὼν παλατιομύθην ἢ κρητῆσαν, ἢ ἐγγράφως ἀναπέθεσαν ἐν τῷ νάρτην τῆς ἁγίας Σοφίας ἐν Κωνσταντινῶν, κατωλιπὼν τῶ βασιλείᾳ, γέρονε μοναχῶς ἐν τῷ μοναστηρίῳ Χρυσόπολεως. Hic pessimam Monothelitarum hæresim dilatatam & invalescentem conficatus, nec non in narthece san-

ctæ Sophiæ Constantinopoli in scriptis suspensam, relicta aulâ factus est monachus in monasterio Chrysolim. Cangius Constantinopolis Christianæ lib. 3 pag. 16, Porticus, inquit, istas occidentales, quæ elegantis ac magnifici vestibuli vident: præbent ædi Sophianæ, νάρτην, seu ferulæ nomine ævo suo donatas, tradit Silentiarius part. 2 vers. 13. Agit etiam ibidem Cangius de vocabuli istius seu appellationis ratione; cui varia alia subnectit pag. 17 & 18, inter quæ est illud, Ut Nartheces . . olim extra ecclesiam seu potius extra ecclesiæ septa fuere, . . ita vicissim pro certo haberi debet, posterioribus seculis narthecem eam sacræ ædis partem, quam hodie navim vocamus, aliquando appellatam, prout ibidem pluribus videre licet. At misso hoc brevi diverticulo, redeamus ad propositum.

7 Menea magna Græcorum excusa eandem, ac monasterium S. Maximus ex aula se subduxerit, cum dicuntur in Compendio causam allegant, è quibus delibata, à nostro Kadero sic Latinè reddita: Postea verò quam perniciofa & aliena à Catholica fide opinio Monothelitarum . . stolidè & impiè invaluit . . decretaque publica, quibus hæresim suam confirmabant, publicè proponebant, & in ipsa magna ecclesia Constantinopoli affixa hærebant, impiorum societatem & communicationem execratus, relictis politicis officiis & magistratibus, selegit potius abjectus esse in domo Dei, quam habitare in tabernaculis peccatorum. Profectus ergo Chrysolim &c. Consuli insuper de hac re potest Sancti Officium sacrum à Combesio editum ac supra à nobis memoratum. Monachum Rutiensem, ne longior æquo excurret oratio, tacitus prætereo. At Combesisius in observationibus ad S. Maximi Vitam pag. xcvi causam hanc commutat ab eo aula cum secessu monastico Chrysolimano, meram scriptoris ejusdem Vita conjecturam existimans, Potuerit quidem, inquit, in monasterio etfi urbi vicino, quod nempe τῷ ἄντιπάρῳ ἡίονα in adverso littore ad Chrysolim in Bithynia prope Chalcedonem situm esset (Scutarim vocant, teste Gillio) ab eo tutam salo æstuque stationem quærere, ac animæ ἰσχύειν, ut vocat auctor, ejus scilicet commaculationem & contagium, ex aulicorum convictu ac consuetudine, loci secessu defugere, id cumprimis illo consecutus, ut Heraclii secretioribus consiliis pro officii munere haud cogeretur favere. Hanc tamen meram sic Vitam scribentis conjecturam existimo.

8 Nec enim sic palam Heraclius novitati studebat, jamque Monothelitarum dogma in aula percrebuerat, cum Maximus monachum induit; aut Heraclii aulæque ea potissimum factio erat, & non magis Cleri & episcoporum Athanasii Jacobitæ, Theodori Pharan, Cyri, Sergii &c.; à qua proinde ut se tutum præstaret Maximus, non aulâ solùm ac urbe, quam novator episcopus regeret, exire debebat, sed ejus tota diœcesi, aut certè paulò remotiùs latebras quærere. Observatio ista Combesisii adeo nobis videtur veritati consona, ut probabilius esse putemus, Virum sanctum non tam ex luis Monotheliticæ fugæ, quam ex rerum caducarum contemptione, viteque perfectioris desiderio ab aula strepitu in Chrysolimianum monasterium se recepisse. Quæri autem hic ulterius potest, quo tempore id acciderit. Hoc argumentum tractat Combesisius pag. xcvi, & ex iis, quæ de illo affert, sententiam suam confirmat, Sanctum ex aula secessisse, ac primi à secretis munus abdicasse, ut chara solitudine fruere- tur, ac seculi curis turbisque expeditus, liberiùs Deo

D

E

F

fit ample- xus, in- quiritur,

A Deo divinæque contemplationi . . totus impenderetur. *Qua ergo ad propositam quaestionem faciunt, ex ipso hic referemus.*

quo item tempore

9 *Fatetur quidem laudatus auctor, incertum esse, quo is tempore aula togam cum lacerna ac cilicio commutarit; diu tamen ante Sergii obitum atque extrema Heraclii tempora, quibus pestifera haereseos flamma in aulam ac urbem erupit, illud evenisse, argumento, ait, est epistola Sancti ad Pyrrhum hegumenum, cum is illum jam monachum invitasset, ut sua consentiret novitati, quam à Sergio auctore hauserat, ac scriptis susceperat firmandam, tuente se Maximo non vite monastica recentem suscepta tirocinio aut theologiae studio nuper salutato, postquam seculo valedixerat; sed cum sui rudis animi conscientia (dicamus nos summa, pro sui instituti ratione, animi modestia) tum facinoris temeritate, ne sententiam precipitaret. Nam operum ejus à Combessio editorum tom. 2 in epistola responsoria ad Pyrrhum pag. 346., Vigent, inquit, adhuc in me affectus ac vitia, carnemque oppido rebellem legi spiritus praevalemtem habeo. Quin et si per hypothese nihil eam in rem quod sit facultatis deesse dederimus; quis sic temerarius & audax, ut quæ in hunc modum divino sacerdotum sunt sancita suffragio, praesumat superordinare? Quidnam inde sequitur? Igitur, uti concludit Combessius pag. xcviij, diu ante vulgata Byzantii Ecthesim, cuius ipsius crimen Maximus in Sergium, & senatum confert, depellitque ab Heraclii capite; qui Sergii Clerique Constantinopolitani victus precibus, nec non senatus indulgentia inclinatus; suo eam nomine publicari permisit: quæ nec tunc fortè edita erat, cum sic amicus Pyrrho adhuc monachorum praefecto, pridem ipse monachus dedit litteras; cum hæc Pyrrhi Maximo oblata, illius videantur fuisse praeludia ac velut prodromus, mussitante hæcenus inter Clericos novæ hæresis hydra, ac imperatoris praestolante adventum è Syria (unde ejus origo ac initia) sub quo publice in urbe erumperet; haud satis verò simile, eam jam in aula proventam, ejusque tedium eam Maximum excussisse, ac monasterio, ex quo illi majores ejus procellæ extimendæ erant ex Cleri CPolitani Sergique patriarchæ novatoris vicinia, addixisse. Hac ille.*

C illud acciderit.

10 *Verum dispiciamus, quo pacto ea, quæ Combessius protulit, ut probaret, quamam de causa S. Maximus aulam cum vita ascetica commutavit, lucis quidpiam suggerant ad figenda præterpropter perfectioris istius instituti exordia. Famose illam Ecthesim seu fidei formulam & expositionem, in qua dici prohibebatur imposterum cum una tum duplex in Christi dispensatione operatio, licet interim in ea disertè asseratur in Christo una tantum voluntas, tamquam doctrina sanctorum omnium Patrum . . non hoc anno, ut hæcenus ab omnibus creditum, sed superiori publicatam, inquit Pagijs in Critica Baroniana ad annum Christi 639. Martinus enim Papa in Secretario III, seu Actione 3 Concilii Lateranensis apud Labbeum tom. 6 Conciliorum col. 83, ait, id factum duodecima Indictione (textus habet per nuper duodecimam Indictionem elapsedam) quæ Kalendis Septembris superioris Christi anni inchoata. Nam postquam Ecthesis illa emissa est, Sergius pseudosynodum Constantinopoli coegit, ad Syrum episcopum Alexandrinum scripsit, & mense Decembri ejusdem anni vitæ functus est, ut mox ostendemus. Quare non dubium, quin anno antecedenti edictum illud prodierit, eodemque synodus Constantinopolitana habita sit. Hac post-*
Augusti Tomus III.

ea meminisse juvabit, quando de illa Ecthesi recurret sermo. Sed nunc ad rem nostram. Tempus itaque certum, quo S. Maximus ex aula in monasterium Chrysopolitanum se abdidit, quoniam definire non possumus, non thesi illud circumscribimus, sed hypothese ac conjecturis. Quid si ergo dicamus, hanc rem gestam accidisse anno circiter Christi 630, Sancti circiter 50, cum fuerit propemodum octogenarius quando illa passus est, quæ narrantur inferius in Vita apud nos num. 32, ac obierit anno 662 secundum dicenda § 7. Porro hæc conjecturas confirmare conabimur ex alijs ejus gestis, quæ subnectimus.

AUCTORE J. P.

§ II. Dignitas abbatialis in monasterio Chrysopolitano; iter Africanum ab eo susceptum quæ de causa, quo tempore ac quo fructu.

F Differitur de tempore

B *Biographus noster cap. i num. 8 agit de praefectura canobii Chrysopolitani ad S. Maximum delata, nuper enim monachi praefectum amiserant, prout ibidem addit; sed nec ejus nomen, nec temporis notam, quo id acciderit, ullam apponit; ita ut in tenebris hic denuo palpandum quasi nobis sit, ac conjecturis utendum, quas haud plures valere volumus, quam rationes pro placitis nostris afferendas. Observamus itaque ex verbis dicti biographi num. 8 & 9; Sanctum nostrum mature admodum ac jam proventa ætatis fuisse, quando illud onus magna cum reluctancia humeris tandem suis imponi permisit; & hujus observationis ratio est, quia inter varias causas, quæ munus illud reddunt grave, atque adeo ad illud excutiendum merito poterant Virum sanctum movere, de quibus ibi agit biographus, nulla affertur ex prematura ejusdem ætate; unde suspicari liceat, eum anno circiter Christi 639 aut sequenti, ætatis 59 circiter vel 60, dicti monasterii regimini admotum fuisse ob ea praesertim, quæ circa ejus in dignitate abbatiali decessorem notanda nobis occurrunt. Fuisse hunc Pyrrhum, qui ex ea dignitate ad cathedram Constantinopolitanam fuit admotus, sequentia nobis suadent.*

F

quo S. Maximus

12 *In Chronographia compendiaria S. Nicephori hæc notantur: Πύρρος πρεσβύτερος τῶ ἀϊδίου μοναχὸς ἢ ἀρχιεπὶ μοναστηρίου, ἢ ἡγούμενος Χρυσόπολεως. Στασιῶς ἢ γενόμενος αὐτῷ, παρῆταστο ἐπὶ β', μῆνας θ', ἡμέρας θ'. Quæ sic interpretor Latine: Pyrrhus presbyter ejusdem (ecclesie) monachus, nec non monasteriorum praefectus, & hegumenus Chrysopoleos. Tumultu autem in eum concitato, abdicavit se dignitate post annos duos, menses novem, dies novem. In Historia Patriarcharum Constantinopolitanorum apud nos tom. 1 Augusti praefixa, initium episcopatus hujus hæretici Monothelita affigitur pag. * 79 verosimiliter inveniuntur Januario anni 639; exsilium vero anno 641. Habemus itaque hic Pyrrhum monasterii Chrysopolitani hegumenum, moderatorem seu abbatem; habemus tempora, quæ commodè cum nostro ejusdem monasterii Chrysopolitani Abbate secundum præmissa combinantur; cur igitur hunc illi successisse ex probabili ratiocinio non affirmemus, in ejusdem, uti dicebamus, monasterii Chrysopolitani gubernatione, præter quod non sci-*

N 2

exti-

AUCTORE
J. P.

existisse? *Qua cum ita se habeant, ut redeamus ad priora, non videmus quidquam nobis incommodare, quo minus in ista dignitatis abbatialis S. Maximi innectamus cum aliqua probabilitate anno Christi 639 vel proxime sequenti.*

abbas creatus est

13 *Neque obijcias epistolam ejusdem Sancti ad eundem Pyrrhum, de qua superius num. 9, ἡγεμῆνον, hegumenum, uti est in ejusdem inscriptione, hoc est abbatem; neque enim cum illam epistolam, tum aliam ad monachos Siculos, qua exstat apud Combessium tom. 2 Operum S. Maximi pag. 58, videmus pugnare cum nostro systemate, quod in neutra Pyrrhum vocet suum Superiorem vel abbatem: nam tamen si S. Maximus monasterii Chryso-politani institutum amplexus fuerit anno Christi 630 circiter, aetatis circiter 50 secundum conjecturam nostram supra datam; fieri tamen potuit, imò verò in nostro hoc systemate factum fuerit, ut, quando epistolam illam exarabat S. Maximus, esset quidem tunc temporis Pyrrhus aliorum monasteriorum praefectus; at postea Chryso-poleos abbas sit factus; idque sive istius fuerit monasterii alumnus sive alterius, cum ad eo existeret Heraclio imperatori in paucis gratiosus: etenim sicut ibidem apud nos pag. 78* ex S. Nicephori Historia invenies, Pyrrhum Heraclius amabat, adeo ut fratrem appellaret, quod imperatoris fororem è sacro fonte susceperat; simul quod eundem Sergii familiarem fuisse, cum eoque vixisse cognorat, in illius locum patriarchalem urbis CPolitanae substituit. Atque haec quidem sunt, qua de inito regimine monasterii Chryso-politani à S. Maximo, ac de decessore ejus in mentem nobis venere, qua tamquam systema nostrum, sive etiam, si vis, problema eruditorum iudicio tantisper proponimus, relicta cuilibet illud vel amplectendi vel rejiciendi ac melius aliquid inveniendi plenissima facultate.*

B

monasterii Chryso-politani, de quo loco nonnulla notantur.

14 *Quandoquidem autem de asceterio apud Chryso-polim, uti dicitur in Vita nostra num. 7, toties facta jam mentio est; non videmus abs re facturi, si de isto loco nonnullas subnectamus notitias ex Petri Gyllii de Bosphoro Thracio libro 3 cap. 9; ubi invenies, quod fuerit portus magnitudinis & tranquillitatis pulcherrimus & optimus; apelletur autem Chryso-polis, ut quidam dicunt, ex eo, quod Persae imperantes in hunc locum cogerent auri acervos exactos ab urbium tributis: ut verò multi tradunt, à Chryse filio Chryseidis & Agamemnonis ibi mortuo & sepulto, ea occasione, qua ibidem refertur; & additur, posse etiam ob portus commoditatem ita appellari ab iis, qui mirabilia auro comparare solent; item Chryso-polim emporium fuisse Chalcedonis; ubi Xenophon tradit, Graecos, qui meruissent stipendia in Cyri expeditione Perfica mansisse dies septem, vendentes praedas, quas fecissent; postea muris nudatam fuisse, ex Strabone asseritur, dum ait Chryso-polim vicum esse. Et verò, prout observat Gyllius, Similiter hodie urbs non est; sed vicus laxè habitatus multis aedificiis non continuis, circuitu milliaria complectens circiter duo. Et post alia nonnulla, Denique, ait, Chryso-polis reaedificata est à Turcis, quae diu jacuerat deserta bellis Persarum & Turcorum, ut nullum vestigium restet eorum, quae Georgius Cedrenus dicit, Philippum regem condidisse Chryso-polim, ut monasterium ἡ παναγία Θεοτόκος (immaculatissima Deipara) ut palatia ad excipiendum regem, regioque liberos, hortosque struxisset, ac piscium vivarium: id quod in vallis planitie, ubi nunc sunt praecipua Chryso-polis aedificia, existimo la-*

C

cum fuisse, nimirum reliquias portus antiqui. Chryso-polis quamquam est suburbana Byzantii, tamen omnes fere Byzantini ignorant, ubi haec fuerit, ex eo, quod nomine antiquo exoleto, jam dudum vocatur Scutaris, nescio, an à Francis aliquando Byzantio imperantibus, chryson appellantis scutum; an potius à statione militum scutariorum &c. Ceterum de monasterio, quod, uti diximus, apud Chryso-polim situm fuit, nihil haecenus reperimus, quod lectorem edoceamus. Hinc igitur Sanctum discedentem sequamur.

Iter Africanum non fidei orthodoxae propaganda studio

15 *Quoniam verò Romam veterem ab hoc deestabili Monothelitarum dogmate puram noverat, similiterque ecclesias Africanas, his terris relictae eò discessit, ut veritati unà patrocinaretur, teste biographo nostro num. 10, & cum orthodoxis illic veraretur. Premiserat ibidem, adeo haeresim illam invaluisse, ut malum immensè pateret, ac propemodum Orientem & Occidentem totum occupasset. Sed combessius in observationibus ad Vitam & Acta S. Maximi à se edita, pag. xcviij narrationem biographi sui his verbis castigat, qua nostro quoque conveniunt: Maximi Romam inque Africam profectioem fidei auctor describit, quasi toto jam Oriente & Occidente nova haeresi infectis, nec nisi Romae inque Africa, seu etiam insulis vicinis vigente saniore doctrina ac fide antiqua, quin vel in illis nutante; & cum periculum esset, ne flamma haec cuncta brevi absumeret, is illi suppeditas venerit. . . solam tamen ipsam Africam cogitasse, quando Asiae loca, & Bithyniam, ipsamque Constantinopolim reliquit; nec eo fidei zelo, quem auctor comminiscitur, sed barbarorum metu, Persarum scilicet, sic tota illa regione grassantium, ut nec ipsa quidem urbs Augusta ab eis tuta esse videretur, ipse sibi Maximus non tunc loco testis gravissimus est. Citat deinde alteram seu secundam S. Maximi epistolam ad Jordanem (imò Joannem) presbyterum, qua extat apud ipsum tom. 2 Operum ejusdem Sancti, & in qua sic ex Graco textu pag. 250 loquentem interpret Latinus Virum sanctum inducit: Accersasque me ad te, ac sub alas tuas reponas; si modò verè timor omnis hostium externorum abscessit, quorum formidine tamquam vitae amans tanta maris spatia trajeci. Et continuo Vos, inquit, sanctissimos rogatos velim, . . . ut certiùs moneatis, omnemque illic impraesentiarum rerum statum, qualis tandem sit ac obtineat, vestris ad me litteris exponatis. Cum enim animi sensibus parum valeam, valdeque debilis existam, praeterea pavore circa multa dissipatam ac evagantem mentem habeam, tutò transfretare velim.*

E

F

16 *Profert praeterea epistolam à S. Maximo ad sed hostilissimum (fort. ut in margine apponitur, Cyrum excurzicenum) episcopum datam, ac inter alias tom. 2 Operum ejus pag. 361 editam, in qua auctor ipse est, ut dispersos ac profugos revocet: Voca, ait, tum eos qui longè, tum qui propè sunt, eosque tibi ipse insolubili vinculo dilectionis spiritus adstringe. Sed qua lege id roget, statim subdit, dicens: Dummodo tamen expectatae hostium incursionis metus aufugerit, ac prorsus aufugerit: cuius causa tamdiu sicque procul patriam exules alienum solum habuit. In altera vero ad eundem epistola, qua habetur tomò citato pag. 362, suam Sanctus deplorat solitudinem, quod alii, se relicto, jam redissent: Verùm, ait, quòd magnà absorptus tristitia sum, nec ab illis disjungere feram; aut me cum eis assumite, subque alas vestras reficite, aut vestris precibus ad sustinendum fortiter, quem charissimorum ipsa abjectio dolo-*

rcm

A rem consciscit, confirmate. *Qua cum ita sint, cumque Vir sanctus, quando vel de suo vel de aliorum exilio meminit, illius causam non impu- tet heresi Monothelitarum, immensè patenti, ac propemodùm Orientem & Occidentem totum occupanti, uti supra volebat biographus; cum denique idem Sanctus noster clarè ac disertè in epistola ad Joannem presbyterum superius memora- ta indicet, hostium exterorum .. formidine .. tanta se maris spatia trajecisse; fuga ejus causa non in hostes internos, non, inquam, in dictam ha- resim, sed in barbarorum metum videtur esse re- fundenda.*

Vir sanctus suscepit,

B 17 Mera itaque βιογραφία somnia, uti loqui- tur Combessius pag. xcix, quod jam tum concla- mato Constantinopoli totoque Oriente quin & Oc- cidente fidei negotio, ea Maximus ratione Ro- mam cogitans, Byzantio in Africam venerit. *Ul- timam vocem (de Occidente est sermo) vel desi- deratam fuisse addit in Vaticanis codicibus, vel Morino excidisse, vel à Baronio sublâtam esse; ne forte inde sibi adimere fidem clarius videretur auctor, dum Occidentales ea labe, quam non me- ruerint, aspergit, quos liquet ea ab heresi admo- dum abhorruisse, ac paucissimos ex illis victas ei- dem dedisse manus. Ceterum in solam Africam cogitasse in eaque presidium quaesivisse S. Maxi- mum, ut à grassante milite ac Persarum illuvie tutus ibidem foret, satis ostensum esse affirmat ex iis, quae pramiserat; nec necesse esse, plura in eam rem congerere. Hinc igitur corrige monachum Rutiensem, qui sic scribit: ἡλθὲν ἐν ἡπείρῃ ὁ ὀρθο- δοξίας θεῖου πατριάρχης, πενταετίας ἰπικονύβιοντας ἀπὸ τῆς ἀπείρου, καὶ μηδένα λόγον πνεύματος ὁμοιω- ποιητικόν. ἢ μόνω αὐτῶν καταλιπὼν, ἢ πρὸς ἑαυ- τὸν ἑωυμὴν κατέλαβε.* Divino itaque erga or- thodoxam fidem accensus desiderio, dum omnes propemodum errori succumbere, nulloque in pre- tio habere religionem videret, eodem, Chryso- poleos videlicet, de quo meminerat auctor, mo- nasterio relicto, Romam seniore pervenit. *Qua cum proxime subdat idem auctor iis, quae prami- serat de dicto monasterio, cujus Sanctus fuit a- lumnus ac deinde praefectus, videtur tacite innue- re, inde illum abscessisse, ut labantibus fidei re- bus consuleret, ac primò quidem ea de causa Ro- mam sese contulisse, quod aliter tamen accidit, uti docebunt sequentia.*

quamquam in Africa egregiè se gesserit

C 18 Primò quippe Vir sanctus in Africam di- scessit, ac deinde Romam petiit, omnibus utro- que loco fortissimi orthodoxa fidei propugnatoris partibus egregiè adimpletis, prout notatum reli- quit noster biographus. inferius apud nos num. 18 ac sequentibus; ita tamen, ut simul nobis reli- querit locum addendi bene multa alia, quae & ipse pratermisit, & ad res tamen gestas condu- cunt, quas pra manibus habemus. Itaque San- ctum in Africam profectum tantisper comitemur. Combessius in observationibus ad ejus Vitam & Acta pag. xcix, In Africa, inquit, fidei causam egisse Maximum, ac quam Pyrrhus jam patriar- cha Monothelitarum haeresim ubique datis libel- lis, submissisque devotis sibi capitibus spargebat (exceptis iis, qui pari Maximo forte profugi, ipsi sponte illà imbuti, per eam occasionem vias Domini rectas depravantes incendium augebant, inque Africam, delecto in ea incolatu, flammam producebant) strenuè aggressum esse, Afrosque Joannis Romani Antistitis æmulatione ad eam pro- scribendam vel maxime animasse, compertissimum est. Joannes ipse Apologia ad Constantinum impe- ratorem Heraclii successorem, cum is sibi Hono-

rium patronum blandiretur, Pyrrhi ea molimina clarè declarat, dum sic ait: "Quantum enim ex- , diverfis suggestionibus, quæ ad nos catervatim , venerunt, quinimmo & ex ipso quoque auditu , didicimus, omnes occidentales partes scanda- , lizatae turbantur, fratre nostro Pyrrho patri- , archa per litteras suas huc atque illuc transmis- , sas nova quaedam & præter regulam fidei præ- , dicante, & ad proprium sensum quasi sanctæ , memoriæ Honorium Papam decessorem nostrum , attrahere festinante, quod à mente Catholici , Patris erat penitus alienum,"

AUCTORE J. P.

19 Videtur tantisper compressa hæresis conti- cuisse, Heraclio excusante Joanni Romano Pon- tifici, non esse suam Ecthesim; nec Sergio pro- caciùs defendente, quo vel sic verus homo Ca- tholici nomen ac communionem retineret. Eo au- tem sublato, ac paulò post Heraclio, videtur Pyrrhus calentiùs egisse, ac qualem eum Joannes significat relatis verbis Apologiæ; nactum scilicet ex sedis summa dignitate licentiam promovendi dogma, cujus condendi lateque producendi, adhuc in minoribus agens, maximus Sergio ad- jutor extitisset. *Apologia illa Joannis PP. IV pro Honorio habetur inter Collectanea Anastasi Bi- bliothecarii apud Sirmondum tom. 3 Operum va- riorum col. 295 editionis antea designata, & in Synopsi chronica, qua eisdem Collectaneis præfi- gitur, Apologia illa innotuit anno Christi 641. Baronius autem de S. Maximi in Africam mi- gratione agit ad annum 640. Qua temporis ratio non inconcinnè coheret cum nostro systemate chro- nologico circa annum, quo Sanctus monachum in- duit, & quo creatus est abbas. Postis itaque istis & admissis, consequens est, ut is in Africam se- cesserit his circiter annis, etatis videlicet sexage- simo, monastici autem instituti trigesimo, ac pri- mo dignitatis abbatialis secundum superiores tem- poris calculos hypotheticè distributos.*

anno circiter Christi 640.

E

§ III. Epistola scripta in Africa contra exortum errorem; cum Pyrrho Monothelita ibidem di- sputatio; acta Romæ; lucu- brationes; iter Constantinopo- litanum.

F

I Nter Opera S. Maximi apud Combessium tom. 2 pag. 243 exstat epistola ad Joannem presby- terum, in qua exortum & jam increbrescentem circa resurrectionem mortuorum errorem consutat, docens, animam etiam à morte intelligere (ver- ba hæc epistola prænotantur) nec ullam ex faculta- tibus, quæ insunt à natura, amittere. Sic au- tem incipit: Secundà labentis Augusti mensis pri- mæ hujus Indictionis, communis amicus noster venerabiles paternæ sanctitatis vestræ litteras mihi reddidit. Deinde Haud mediocri, ait, dolore me affecit, quod illic à nonnullis, ut scripsistis, de anima licentius dogma evulgatur, dum mecum ipse cogito, quantas hinc quoque istiusmodi ma- lum vires acceperit; quantam nactum sit liber- tatem. Quod autem hic constitutum majori opplet mœstitia. istud est, quod cuncti fere ac præfer- tim illustriores monachi novam de resurrectione doctrinam statuant atque doceant &c. Epistolam porrò absolvit hac clausula: Quamobrem etiam magis ingemisco, meamque à vobis absentiam de-

Epistola Sancti in Africa ad- versus ex- ortum erro- rem:

AUCTOR
J. P.

ploro, qui nimirum cominus tuentem atque à noxiis liberantem potentissimam paternæ vestræ sanctitatis inspectionem & curam, meos crebrius plurimos lapsus verbo fulcientem non habeam. *Indictio prima concurrit cum anno era vulgaris 643: unde colligimus, supra dictam epistolam à Sancto exaratam fuisse postquam in Africam se receperat.*

famosa ibidem cum Pyrrho Monothelita disputatio:

21 *At longè majorem nominis commendationem ei peperit famosa illa ac laureata ibidem loci cum Pyrrho episcopo Constantinopolitano Monothelita concertatio, invidiis Viri sancti argumentis ad ejurandam hæresim suam adacta: de qua re pluribus agit noster biographus num. 20 & sequentibus. Fuvat interim nonnulla circa illam disputationem hoc loco annotare. Legi ea potest apud Baronium in Appendice ad tomum 8 Annalium; apud Combessium autem tomo citato à pag. 159. Habita est anno Christi 645, Indictione videlicet tertia (uti liquet è titulo eidem disputationi prefixo) mensè Julio. Rei gesta veritas confirmatur ex testificationibus præscorum auctorum, quos videre licet in dictis Annalibus ad eundem annum 645; ubi istius præterea monumenti egregii utilitatem laudatam reperies. Ad concertationis locum quod pertinet; putat ibidem Baronius, habitam ipsam esse Carthagine. Verùm sive ibi sive alibi disputatio illa accidit, in Africa certe accidit: unde erravit Photius in sua Bibliotheca cod. 95 dicens, Ipsa porro oratio Romæ eum indicat ad hanc descendisse disputationem, posteaquam nimirum ipse [Pyrrhus] exilio sibi indicto Constantinopolitana sede excidit. Præterea dum noster P. Ludovicus du Mesnil tom. 3 Operis sui, quod inscribitur Doctrina & disciplina Ecclesiæ &c., ad annum 644 pag. 418 hac habet, Gregorius patricius & Africæ præfectus utrumque, videlicet S. Maximum ac Pyrrhum, ad collationem evocavit, quæ mensè Julio, Indictione tertia, ac proinde anno sexcentesimo quadragesimo coram eo habitæ est, chronologicos calculos perperam combinavit; nisi fortè typhotheta vitio id contrigerit. Hac breviter observanda duximus de rebus à Sancto in Africa gestis; quam verò Roma egerit, refert biographus num. 23, cujus narrationi accommodamus sequentes observationes.*

22 *Romam anno 645 eum contendisse, scribit auctore Romæ: Caveus supra num. 2 assignatus. Id certe non contrigisse post annum Christi 649, ex fidei majoris auctore constat. Nam S. Theophanes in Chronographia pag. 276 editionis regia Parisina sic memorat: Theodoro Papa morte sublato, Martinus sanctissimus Pontifex Romanus eligitur. Tum verò Maximus ex Africa Romam transfretatus Martini Papæ sanctum in Deum ardorem accendit: qui centum & quinquaginta episcoporum synodo celebrata Sergium & Pyrrhum, Cyrum & Paulum anathemate perculerunt; geminas verò Dei Christi nostri voluntates & operationes clariùs expostitas promulgaverunt nono Constantis imperantis anno, Indictione octava, id est anno Christi 649, quo & S. Martinus PP. I Sedem Petri conscendit, & synodus Lateranensis habitæ est. Erat itaque S. Maximus Roma tum temporis; quamdiu verò ante ibidem exstiterit, quove anno illuc advenerit, è verbis hisce Theophanis extundi nequit. Ceterùm Theophanes centum & quinquaginta episcoporum isti synodo numerum tribuens, præbet nobis ansam, ut obiter quadam de isto numero observemus. In titulo hujus concilii Latino apud Labbeum tom. 6 Conciliorum col. 75 ponuntur centum & quinque episcopi. In notis autem Bini tom. citato col. 385 leguntur ista: S. Martinum*

Pontificem ad hanc synodum convocandam à S. Maximo abbate inductum esse scribit Theophanes anno XIX Heraclii, his verbis: "Cum autem Maximus Romam pervenisset, Papamque Martinum ad æmulationem accendisset, synodo centum deceni episcoporum collecta, Sergium, Pyrrhum, Cyrum & Paulum anathematizaverunt, &c. Et col. 387 ad voces tituli centum quinque episcopi, de quo dicebam modò, Tantus, inquit, est numerus eorum, qui in fine consultationis quintæ subscripsisse reperiuntur. Numerum hunc etiam notat Anastasius Bibliothecarius de Vitæ Romanorum Pontificum in S. Martino. Vita, quam post hunc Commentarium sumus daturi, sic memorat apud nos num. 23: Quare etiam Sanctus auctor Martino PP. fuit, uti ad se undequaque orthodoxos convocaret, ut sub tam multis ac divinis viris &c. Qui quidem ad centum quinquaginta collecti, præsentem item sapientissimo Maximo, omnia cum ratione & ope Spiritus sancti fecerunt. Sive autem hac discrepantia acciderit ex eo, quod in exemplaribus variant littera alphabetica, quibus Græci signant numeros arithmeticos, sive aliunde, parum facit in rem nostram, de qua hac per transennam notasse, plus est quam satis, cum nihil ea addant vel demant S. Maximo. Interfuisse illum dicta synodo, colligitur è verbis Vita continuo designata. Binius in notis, de quibus paullo antè, Quod in actis, ait, concilii nulla mentio reperiatur Maximi, mirum videri non debet: cum abbates etiam ad synodum admitterentur, non decidendi & subscribendi, sed tantum consulendi facultatem haberent.

23 *Vita auctor postquam egerat de ista synodo, lucubrations pergit ad sanctissimi Abbatis lucubrations cum numero multas, tum genere varias, uti apud ipsum videre datur num. 24 & sequentibus. Baronius ad annum 657 sic scribit in rem nostram: Accedit ad gloriam tanti Martyris, quod sui nobilissimi ingenii & fidei orthodoxæ, quæ pollebat, dignas post se lucubrations reliquit; quibus licet vivens fuerit ab adversariis (ut dictum est) spoliatus, haud tamen, Deo eas protegente, perire penitus valuerunt, sed magna ex parte integræ remanserunt, quarum hæc tibi indicem. ex Vaticano promptuario exscriptum apponimus, de promptu ex tribus tomis Græcè conscriptis, & ex Photio collectum. Scripta deinde ejus enumerantur, post qua subditur à Baronio hoc epiphonema: Hactenus lucubrations Maximi; qui non Orientem solum, sed & Occidentem illustravit, & eo clariùs, quod, ea quæ scripsit, martyrio etiam consignavit. Quam verò multum temporis atque laboris posuerit Combessius in Operum S. Maximi editione, colligitur cum ex epistola editoris dedicataria Eminentiissimo Cardinali Bullionio inscripta, tum ex præfatione ejus ad lectorem. Casimirus Oudinus in Commentariis de Scriptoribus ecclesiasticis tom. 1 col. 1639 meliorem ordinem in dicta editione desiderans, hac scribit: Quamvis autem Franciscus Combessius diligentissimam adhibuerit curam in conquirendis & undequaque colligendis S. Maximi monachi Operibus; methodum tamen non omnimodam observat in illis divulgandis, quæ ita tumultuario satis ordine Parisiis impressa sunt. Ceterùm prædictus bibliographus ibidem à col. 1635 dissertationem de scriptis S. Maximi contexit, in qua cap. 1 agit de Mss. Operibus ejus, qua in bibliothecis Anglicis exstant; cap. 2 de Operibus impressis & simul collectis sermo est; cap. 3 ostendit, alia ratione commodiori ea in impressis distribu posse.*

A
eruditione
insignes
laudantur.

24 *Insignem porro in sancto nostro Martyre eruditionis laudem pleno ore debuccinat Combessinus tom. 1 pag. cv sub titulo Ad Maximum pro e-logio. Annam Comnenam quid memorem? Hæc enimvero singularem sancti Martyris sapientiam quanto in pretio haberet, restatissimum esse voluit, quando de sua matre Irene augusta lib. 5. Alexiadis pag. 147 editionis Possiniana litteris mandavit sequentia: Memini augustam matrem meam nec cum mensa posita ad cœnam vocaretur, potuisse deponere de manibus, quos avidissimè lectitabat libros cum aliorum sanctorum Patrum, qui de sacris dogmatibus egerunt, tum præsertim sancti Maximi philosophi & martyris. Delectabat enim illam non tam quæstionum explicatio naturalium, quam divinorum dogmatum perscrutatio, in quorum intelligentia verum germanæ sapientiæ fructum & sciebat situm & quærebat. Mirabar ea cernens ego, & aliquando ausa quid sentirem dicere, Quomodo, inquam, è plano in tantam altitudinem suspicere te juvat? Tremo equidem ego intuens, & ne summis quidem auribus admittere mentionem audeo arcanorum tam sublimium. Stylus enim, ut aiunt, sancti Maximi evectus altissimè supra usum & captum humanorum sensuum, & in eliquatissimis contemplationibus assiduè volitans, vertiginem quamdam affert legentibus. Ad hæc arridens illa, Laudabilem istum, ait, metum scio. Neque ego sine tremore ad sacros hos accedo libros; tamen avelli ab eis nequeo. Quin tu mihi paulisper exspecta, & ubi alia, in quibus formare ingenium prius par est, satius scripta cognoris, horum deinde suavitatem degustabis. Percussit mihi cor horum memoria dictorum, & quasi in aliud narrandarum rerum pelagus incidi. Sed cohibet, & revocat me lex historiæ. Compendium Viennense Casareum profundissimam S. Maximi doctrinam extollens, sic scribit: Τίς ἀειδημῆσει ἢ ἀβυσσὸν τῆς σοφίας, ἢ ὁ Θεὸς παρέχε τῷ δέλω αὐτῆς; πᾶσαν γὰρ οὐρανὸν οἱ ἐνθεοὶ λόγοι αὐτῆς διέδραμον. ἄλλος Χρυσόστομος ἡμῶν γενέμενος. Quis enumeret sapientiæ abyssum, quam Deus præbuit Famulo suo? Omnem quippe terrarum orbem pervagati sunt ejus sermones divinitus afflati. Chrysostomus alter nobis factus est. Plura deinde de aliis ejus ingenii monumentis elogia ibidem congeruntur. De Sancti operibus agit Photius in Bibliotheca cod. 192 & sequentibus.*

C

At nunc à Sancti lucubrationibus transeamus ad invictam animi ejus fortitudinem, quæ calumnias inter & opprobria, vexationes ac machinationes hæreticorum, pro vera fide decertavit fortissimè atque insignem heroica victoria laudem retulit.

differtur
de tempore,

25 *Triumphalis illa palæstra ei Constantinopoli obtigit; quæ autem in ea sunt acta, pluribus describit ac pateticè noster biographus num. 29 & sequentibus, ita tamen, ut occasionem nobis præbuerit ulterioris elucidationis: quam ecce tibi, lector. Idem Vita scriptor rei gesta tempus indicat, quando ista memorat: Cum itaque Constans, Heraclii nepos, etiamnum imperium teneret, & in eo nonum jam annum exegisset. . . quam primum Sanctum ad regiam perducere jubet; cuius ad illam adventum subsequuta est barbara illa tractatio, quam ibidem sustinuit. Constans imperare cepit anno Christi 641, uti habet Baronius (consentiente Pagio) Nonum verò hunc ejusdem Constantis annum copulat cum anno æræ vulgaris 650; cui etiam tragicas SS. Martini PP. ac Maximi vexationes, de quibus meminit biographus noster, intexit. Sed refellitur à laudato Pagio, qui in Critica sua ad eundem annum num. VI ita de*

temporis ratione differit: Licet S. Martinus Papa ac S. Maximus abbas anno tantum sexcentesimo quinquagesimo tertio à Constante Aug. in exilium missi fuerint; Baronius tamen prava versione Theophanis ad annum xx Heraclii Augusti, tibi uno tenore de hæresi Monothelitarum loquitur, deceptus, hujus persecutionis historiam à currenti anno incipit. Theophanes enim ait: Tum Maximus ex Africa Romam transfretatis, Martini Papæ sanctum in Deum ardorem accendit; reliqua protulimus supra num. 22; quæ facta ibidem dicuntur nono imperatoris Constantis anno, Indictione octava.

AUCTORE
J. P.

26 *Quibus immediatè prosecutionem textus quo S. Martinus subdens Pagius, Constans Heraclii nepos, his auditis, fitore percitus, sanctissimum Martinum & Maximum Constantinop. adduci iussit, eosque tormentis excruciatos in exilium deportari ad Chersonesi plagas, & multos insuper Occidentalium episcoporum supplicio affici, sequentia observat: Ita Theophanes, quem Baronius non vidit, sed tantum Anastasium, qui Theophanem his verbis exposuit. "Duas voluntates & operationes Christi Dei nostri expressit prædixit, carunt atque firmarunt. Ceterum nono imperii sui anno Constans nepos Heraclii, Indictione octava, his agnitis, furore repletis, sanctum Martinum & Maximum Constantinopolim ducit, & cruciatos, apud Chersonam & alia clivata exilio relegavit. Verum Theophanes annum, quo Martinus & Maximus Constantinopolim missi sunt, non memorat; sed tantum annum, quo concilium Lateranense habitum est, ix scilicet Constantis, Indictione VIII.*

E

27 *His præmissis, idem Pagius ad confirmandam suam temporis rationem contra Baronianam Constantiam suam temporis rationem contra Baronianam Constantinopolim his argumentis utitur num. VII: Annus, ait, quo hæc persecutio cœpta, nobis evidenter innotescit ex epistola IX ejusdem Martini ad Theodorum, ordine XV, ubi ait, Calliopam exarchum cum Ravennatensi exercitu & Theodoro cubiculario Romam introisse, cum ipse Martinus esset in ecclesia Constantiniana cum omni Clero suo à die sabbati, mensis scilicet Junii, ut Martinus statim indicat, qui dies anno DCCLIII cum die XV mensis Junii concurrat. Cum autem Calliopas eum quæsisset, & non invenisset, dixit primis Cleri:*

F

"Cras, quod est Dominica dies, obvii ei erimus, & salutabimus eum, quia hodie non sufficimus. Porro Dominico die, qui anno DCCLIII incidebat in diem XVI mensis Junii, eidem nuntiavit, se cras omnimodis occisurum, & Martinum adoraturum. "Ego verò (inquit S. Martinus) graviter infirmus eram ab Octobrio mensis, se usque ad prædictum tempus, id est, usque ad sexto decimo Kalendas Julias, seu usque ad diem XVI mensis Junii. Subdit Martinus: "Ergo, feriâ secundâ diluculo mittit chartularium suum, & quosdam ex obsequio suo, ideoque die decimâ septimâ mensis Junii, quæ eodem anno in feriam secundam cadebat. Tum narrat Martinus, non multo post exercitum venisse in ecclesiam, & jussione à Calliopa exarcha porrectam esse presbyteris & diaconibus, in qua continebatur, quod ipse Martinus irregulariter & sine lege episcopatum subripuisset, & in Regiam urbem transmittendus esset, subrogato in locum ejus episcopo.

28 *Refert postea S. Martinus, se jussu Calliopæ venisse cum eo in palatium eadem secundâ feriâ, & tertiâ feriâ (scilicet die XVIII Junii) venisse ad se omnem Clerum, & multos, qui se para-*

evocatus
Româ suis

para-

AUCTOR
J. P.

paraverant ad navigandum cum eo : " Eadem no-
 ,, cte, quæ illucefcit in feria quarta, quæ erat
 ,, tertio decimo Kalendas Julias, circa horam
 ,, quasi sextam noctis, se eductum fuisse de pala-
 ,, tio, & ad portum, fcilicet Romanum, perve-
 ,, niffe. Quare die decimo nono mensis Junii, qui
 ,, anno DCLIII in feriam quartam convenit, sanctus
 ,, Pontifex navi impositus, " Et pervenimus, in-
 ,, quit, Kalendas Julias Mefenam (fc. Mefinam,
 ,, ut fequentia certò indicant) in qua erat navis,
 ,, id est, carcer meus. Non autem Mefenæ tan-
 ,, tum, fed & in Calabria : & non tantum in Ca-
 ,, labria, quæ subdita est magnæ Urbi Romano-
 ,, rum ; fed & in plurimis infularum, in quibus
 ,, nos vel tribus mensibus peccata impediunt,
 ,, nullam compaffionem adeptus sum, excepto
 ,, dumtaxat in infula Naxia, quoniam ibi annum
 ,, fecimus. Est Naxos seu Naxus una ex infulis
 ,, Cycladibus in mari Ægæo positis, ubi Martinus
 ,, ufque ad annum DLIV commorari coactus fuit.
 ,, Baronius nulla habita ratione methodi cycliæ,
 ,, quæ anno DCLIII, nullo verò alio Pontificatus
 ,, Martini, facta ista esse certò designat, præfenti
 ,, anno narravit, *Christi nempe 650. Hac diffusius*
 ,, è Pagio huc transcribere visum est de S. Martino
 ,, pro S. Maximo.

à Constante
imperatore.

29 *Qua cum ita sint, sequitur, ut S. Maxi-
 mus Româ Constantinopolim à Constante impera-
 tore non sit accitus ante annum Christi 653. Eò
 itaque non fuit evocatus anno 650, uti placuit
 Baronio; nec anno nono ejusdem Constantis, uti
 habet noster biographus; sed decimo tertio, qui non
 concurrebat cum Indictione nona, sed cum undeci-
 ma. Sequitur præterea ex dictis, ut Caveus,
 quem nuper citabam, aberraverit à vera tempo-
 ris ratione, quando hac notavit, si per illa di-
 scessum Romanum Viri sancti, & adventum ejus
 Constantinopolitanum in eundem annum Christi
 655 conjicere voluerit. Sic ergo loquitur: Cum
 hæreticæ igitur, quæ laborabat Constantis imp.,
 labi adeo gnaviter resisteret Maximus, anno D-
 CLV Româ militari manu Constantinopolim addu-
 ctus est unâ cum Anastasio discipulo, & in carce-
 rem conjectus. Post dies aliquot in palatium du-
 ctus est, ut fctis quibusdam prodigionis & ca-
 lumnix in imperatorem, injuriæ in Pyrrhum, &
 Origenismi criminibus reus ageretur; quæ cum
 ille luculentissimè diluisset &c. Dicebam supra,
 Sanctum Constantinopolim accitum haud fuisse an-
 te annum Christi 653; quo autem anno illuc
 pervenerit, inquirendum nunc superest.*

§ IV. Probrosa contra Sanctum ejusque discipulum concerta- tio Constantinopoli; primum exilium; duæ aliæ alibi cum hæreticis concertationes; post quas reducitur Constantino- polim versus.

Congressus
Constanti-
nopolis

Biographus noster num. 29 apud nos de Con-
 stante quidem refert, Quam primùm Sanctum
 ad regiam perducere jubet; sed quo anno Constans
 Constantinopolim appulerit, inditum relinquit. Monu-
 mentum; quod è Græcò Latine redditum habetur
 apud Combesium tom. 1 Operum S. Maximi pag.
 xxix & seqq., quodque inscribitur, Relatio mo-

tionis factæ inter domnum abbatem Maximum &
 socium ejus atque principes in secretario, nec di-
 em adventus nec annum signat; sic enim incipit:
 Qua die ad regiam hanc urbem applicuerunt tum
 fcilicet domnus Maximus tum socius ejus, circa
 solis occasum, venientes duo mandatores cum de-
 cem excubitoribus, tulerunt eos è navi. Et post
 dies aliquot educunt eos ad palatium, introque
 sistunt Senem, quo loco senatus, aliaque multa
 turba convenerat. Sequitur deinde ibidem infam-
 is ille congressus à iudicibus Constantinopolitanis
 adversus Virum sanctum habitus; in quo qua-
 nam sint acta, interrogata ac responsa, genuinis
 coloribus exponit auctor memorata Relationis.
 Quia verò à nostro biographo compendiosè res ge-
 sta perstringitur, si quis illius in referendo hoc
 tam memorabili Sancti certamine breviterem sup-
 plere velit, Relationem eandem consulat; in qua
 etiam inveniet pag. xxxiv, quam duriter ac bar-
 bare tractatus fuerit S. Anastasius, quem utpote
 verbera & pugni feminecem reddiderunt. Ex iis
 verò quæ sub ejusdem finem exstant his verbis,
 Dicit ei facellarius: Quot annorum te esse dicis?
 Respondit sanctus Vir, Septuaginta quinque, con-
 fici videtur, illam concertationem innodandam
 esse anno circiter Christi 655, à quo si retroceden-
 do descendas ad annum 580, cui natales ejus al-
 ligabat supra neotericus heterodoxus, numerabis
 annos atatis ejus septuaginta quinque, in isto de-
 scensu chronologico contentos, uti & tempus ad-
 ventus, quo Constantinopolim cum socio attigit:
 nam tulerunt eos è navi. & post dies aliquot edu-
 cunt eos ad palatium &c., ut modò dictum est.

31 In Synopsi chronica, quæ præponitur Col-
 lectaneis Anastasii Bibliothecarii superius num. 1
 ter 655 accidit, anno Christi DCLV. collatio S. Maximi
 cum iudicibus in palatio Constantinopoli, ejusque
 exilium Byzientem etiam affigitur. Cohæret quidem
 annus iste certaminis cum anno natali ejusdem
 Sancti 580; verum cum nec illum probet hetero-
 doxus iste, nec aliunde de illo nobis constet; cum-
 que non videamus, cur Sanctus eundem non in-
 choarit anno 578 vel circiter; nobis etiam ex di-
 ctis septuaginta quinque annis non constat de anno
 655, quo secundum præmissa præfens certamen
 acciderit; & qui ex sententia Pagis circa discer-
 sum Sancti Româ, deberet esse annus circiter 653,
 si eodem anno, quo inde fuit evocatus, Constans
 Constantinopolim attigerit; sed ex iis, quæ inferius ex
 eodem Pagio dicuntur de duplici disputatione S.
 Maximi, videtur esse consequens, ut vel illuc non
 pervenerit nisi post biennium, id est, anno Chri-
 sti 655; quod non videtur verosimile; vel, quod
 apparet veritati ac scriptori Vita apprimè confor-
 mum, ut Sanctus jam pridem degerit Bizya, an-
 tequam eò venerit Theodosius episcopus, de quo
 dicitur infra; nam, ut biographus scribit apud
 nos num. 40, Diu post ad Sanctum in exilio (Bi-
 zyensi) mittunt Theodosium illum &c. Jam ve-
 rò cum nobis in promptu non sint alia documenta
 antiqua, quæ ad ulteriorem temporis cognitionem
 nos deducant, & exigua hic sit unus & alterius
 anni discrepantia, non est quod pluribus lectorem
 moremur. At nunc aliqua observanda proponere
 juvat circa vocem facellarius, quæ supra occur-
 rebat.

32 Combesius in Vita ac certamine S. Maxi-
 mi pag. xv hanc notulam in margine apponit: Sa-
 cellarius Maximi iudicii præfes: num Patriarcha-
 lis, cujus erat cura monasteriorum? Fortè ma-
 gis imperialis. Gretserus noster Observationum &
 emendationum in Georgium Codinum Europala-
 tam

E

F

Sacellarii,
qui cum
Sancto fuit
congressus
notitia.

A *tam de Officiis & officialibus magna ecclesia, aulaque Constantinopolitana (de quo Opere diximus antea num. 5) cap. 3 varia collegit ad hoc munus pertinentia; qua cum ibi à curioso lectore consuli possint; longumque foret, illa omnia huc transcribere; summos quosdam dumtaxat apices ex illis excerpemus. Duos itaque apud Gracos ponit sacellarios; alterum videlicet magnum, minorem alterum: addit, utrumque pecunias ecclesia curasse, observasse, & expendisse; indeque ortam esse primariam hujus appellationis rationem, petiit à sacculo, hoc est, ab arario ecclesiastico, cui præerant; ad hæc, monasteriorum tam eorum, qua erant intra urbem Constantinopolitanam, quam ἱεροπόλιν, hoc est, qua sunt in Pera seu Perea, qua hodie Galata dicitur, curam gessisse majorem sacellarium, ibidem invenies; minorem verò sua in potestate habuisse ecclesiam Catholicam. Suos quoque imperatoribus Constantinopolitanis fuisse sacellarios, discimus ex Theophane, qui in Chronographia pag. 279 de Heraclio hæc memorat: Imperator duce alium Baanem nomine præficit, & Theodorum sacellarium. . . adversus Arabes instruit. Et pag. 306: Justinianus erigendis palatii ædificiis studium adhibuit. Triclinium Justiniani nomine deinceps vocatum; & palatii mœnia condidit. Huic operi præpositum. . . Stephanum Persam sacellarium suum, præfecit. Adde S. Gregorium Magnum, qui lib. 4 epistolâ 34 ad Constantiam Augustam sic scribit: Sicut in Ravennæ partibus Dominorum pietas apud primum exercitum Italiæ sacellarium habet, qui causis supervenientibus quotidianas expensas faciat &c. Consuli etiam possunt; qua de hac voce collegit Cangius in Glossario ad scriptores mediæ & infimæ latinitatis tom. 3. Nunc Sanctum nostrum revisamus.*

Concertatio
Sancti cum
Theodosio
ep. habita

B *33 His itaque à se Constantinopoli exantlati pectore masculino ac verè heroico, Vir sanctus exsiliium, honorificum utique invicta sua constantia præsum, retulit. Fuit autem hoc exsiliium è pluribus aliis primum; de quo biographus apud nos cap. 5 Consilio, ait, inito imperator & patriarcha. . . Justum damnant exilio in oppidulum Bizyan statim abducentes. De isto loco agunt nostra Annotata ad dictum caput lit. b. De tempore mentio facta est num. 31 supra, ac fiet porro occasione illustris istius disputationis, qua ibidem inter S. Maximum ac Theodosium episcopum habita est. Agit de ea Vita scriptor, quem elucidamus, num. 40 & sequentibus. Baronius ad annum 656, Sequitur, inquit, Christi annus sexcentismus quinquagesimus sextus, Indictione decima quarta; quo ab imperatore Constante dæcernitur legatio ad Maximum confessorem Byzian in Thracia civitatis exulem existentem, quo eum in Monothelitarum errorem perducere posset. Qui missi sunt, steterunt præclarissimæ dignitatis viri, nempe Theodosius & Paulus patricii, iidemque Proconsulari dignitate insigniti; & unà cum eis Theodorus Cæsariensis episcopus, vir omnium ejus sectæ doctissimus. Scripta fuerunt ab aliquo, qui præsens fuit, omnia, quæ in hac legatione mutuoque congressu cum Maximo contigerunt. Quorum actuum duo fragmenta cum recitata reperissemus in quarta Actione septimæ synodi œcumenicæ, ingens exarsit in animo desiderium, ipsa acta integra perquirendi: sed visis scriptis Maximi, quæ in Vaticana bibliotheca asservantur, nec inventis; cum jam spe excidissemus ea amplius inveniendi; accidit ex insperato, ut eadem intexta in Vita ipsius Maximi repererimus.*

Augusti Tomus III.

C *34 Qui igitur missi sunt ab imperatore, cum diu contulissent cum Maximo, ut revocarent eum à cæptis, & reducerent eum honore Constantinopolim; tantum absuit; ut id fuerint consecuti, ut potius summâ potentia veritatis ipse illos in suam sententiam traxerit, atque ad jurandum adegere, quod, abjecta hæresi, Catholicam fidem amplecterentur; sicque reversi fuerint ad imperatorem, quo & ipsum in eandem sententiam perducerent. Pagijs ad dictum annum num. 1, Baronius, ait, accuratè confert in præsentem annum celebrem collationem habitam inter sanctum Maximum & Theodosium episcopum Cæsareæ Bithyniæ, ac duos consules, qui cum eo erant, dum ad castrum Bizyæ in provincia Thraciæ positum, ubi S. Maximus in exilio agebat, venit. Verùm exemplar, quo usus est, in aliquibus mancum erat, ac præterea hæc collatio, quæ collocanda erat post Relationem motionis factæ inter Dominum abbatem Maximum & socium ejus, atque principes in secretario, quam certum est ad annum præcedentem pertinere, in eo exemplari præponebatur laudatæ Relationi; indeque factum, ut Annalista doctissimus eandem Relationem in annum sequentem distulerit. Aliquot post Baronii mortem annis Sirmundus publicavit Collectanea Anastasii Bibliothecarii, in quibus inter alia continentur tam Relatio seu Collatio S. Maximi cum principibus in secretario, quam Collatio ejusdem sancti Martyris cum Theodosio episcopo Cæsareæ; ac præterea in eisdem Collectaneis Collatio Maximi cum principibus aliam Collationem ordine, sicut tempore, antecedit. Ita Pagijs, qui deinde lectorem mittit ad Combesium, apud quem utraque Collatio magis correctæ, prout observat &c, quæ dicto anno habita est, ibidem integræ exhibetur; cum in Collectaneis Anastasii sine suo mutilata sit; quemadmodum & Collatio S. Maximi cum principibus in secretario apud Baronium integra non habetur.*

E *35 Primam itaque hanc Sancti cum præterea quam alia bus Constantinopoli collationem excepit secunda ibidem ex anno Christi 656 Bizyæ peracta, qua hoc titulo notatur in Collectaneis Anastasii Bibliothecarii col. 355: Tomus continens relationem de dogmatibus, quæ mota sunt inter S. Maximum & Theodosium episcopum Cæsareæ Bithyniæ, seu consules qui cum eo erant; sive de actis, uti habet inscriptio Græca, in primo ejus exilio, scilicet Bizyæ. Res gestæ rectè recitatur à Baronio ad dictum annum 656: nam in ipso disputationis exordio ista signantur: Igitur nono Kal. Septembris, quæ nunc transacta est quartæ decimæ Indictionis, exivit ad eum in exilium, in quo positus servabatur, id est, ad castrum Bizyæ, prædictus episcopus Theodosius, ex persona, ut dixit, Petri Constantinopolitani præsulis missus &c. Itaque τῆ εἰκοστῆ τετάρτης ἔ Αὐγύστου, uti est in textu Græco, id est, vigesima quartâ Augusti, Theodosius episcopus cum Paulo & Theodosio consularibus, uti in ea Relatione statim subditur; Bizyan perrexit; quò ubi pervenit, suas Sancto interrogationes proposuit; & hæc collatio, prout rectè observat Pagijs ad dictum annum num. 3, litteris mandata est currente Indictione xv, Kalendis Septembris hujus Christi anni inchoata.*

F *36 His ita Bizyæ aditatis, ex eo loco abiturus Theodosius, referente nostro biographo num. 45, ut ad eos, qui in urbe regia erant, referret. . . Byzantium revertit, duobus consularibus, qui eum secuti fuerant, comitatus. Octo diebus elapsis, Paulus ille, ipse quoque consulari honore*

AUCTORE

J. P.

Bizyæ in Thracia;

E

F

Deinde S. Maximus transfertur

O

nore

AUCTORE
J. P.

nore ornatus ad Sanctum exit : cui mandatum fuit ab imperatore , ut Bizyam profectus Sanctum cum reverentia & veneratione tanquam amicum & familiarem Majorum imperatoris reduceret , & in monasterio Theodori apud Rhegium collocaret. Adductum itaque consul in eo monasterio reliquit, venitque ad imperatorem , ut id nuntiaret. *Hæc verò ita confirmantur ac amplificantur è Relatione seu Collatione , quam modo citabam , col. 368:* Postquam verò abierunt prædicti viri sexto Idus Septembriis præsentis quintadecimæ Indictionis, exivit rursus Paulus consul in Bizyen ad abbatem Maximum , iussionem ferens continentem secundum hanc formam : " Jubemus gloriæ tuæ ire Bizyen , & adducere Maximum monachum cum honore multo atque blanditiis , tam propter sanctam & infirmitatem , quam eo quod sit à progenitoribus noster , fueritque illis honorabilis " (Et ponite hunc in venerabili monasterio S. Theodori , quod rejacet juxta Regium) & venire & nuntiare nobis : & mittemus ad eum ex persona nostra patricios duos , qui debeant illi declarare , quæ nobis placuerint , nos ex animo amantes , & à nobis amatos ; & venire nuntiaturo nobis adventum ejus . Igitur cum idem consul adduxisset eum , & posuisset in jam nominato monasterio , regressus est nuntiare. *Annus ac mensis perspicui sunt ex antiè dictis ; non verò item locus , quò Martyr translatus est.*

37 *Pagius ad annum proximè à nobis designatum num. 4.* Ferebat , ait , iussio imperatoris , ut Maximus Constantinopolim adduceretur , & poneretur in monasterio S. Theodori. *Cangius lib. 4 Constantinopolis Christiana pag. 190 ad præfens propositum sic loquitur:* S. Theodori ædem sacram , à Justiniano priusquam imperaret , *ἡ δὲ πόλις ἐν χόρῳ καλεῖσθαι Ῥησιῶν* , ante urbem in loco nuncupato Rheffio , ædificatam , auctor est Procopius lib. 1 de Ædif. cap. 4. Rheffium seu Rheffium idemne fuerit quod Rhegium , uti opinantur viri docti , non omnino constat , tamen quæ porta Rhegii dicitur scriptoribus , aliis Rheffii videtur appellari. *Anna Comnena lib. 8 pag. 226 occasione Scytharum ad usque vicina Constantinopolitana urbis loca excurrentium , adis sacra celebritatem commendans , hæc narrat:* Oppida expugnabant . . . ne civitatis quidem principis reveriti viciniam , quo minus auderent municipia ei proxima tentare , Profundumque usque ad torrentem , sic vulgo appellatum , progredi lætrocinando , locum ita Constantinopoli propinquum , ut ad ibi situm maximi inter martyres Theodori templum quotidianus ex urbe concursus fieret religionis & supplicationis causâ Sancti memoriam visentium : Dominica verò redeunte effunderetur penè civitas , & piis passim omnes peregrinatione suburbana sacram ad istam delati ædem , totam illic noctem totumque diem vel circum ambitum , vel in vestibulo , vel in postica templi parte continua religione perseverare consueverunt usque ad huic tumultum Scythicum. *Atque hæc quidem de loco , ad quem Martyr noster Bizya traductus fuit jussu Constantis imperatoris : quibus autem ibidem machinis invicta ejus constantia fuerit impugnata , proximè expediemus.*

§ V. Sancti constantia Rhegii frustra blanditiis tentata ; blasphemia adversus virginem Deiparam ei perperam impunita.

Cum factum illud biographus satis breviter perstringat num. 46 & 47 ; illudque sicuti perstrinat , ut aliunde corroborari pluribus meretur ; visum est ex authentico illo ac fide dignissimo monumento , Relatione , inquam , seu Collatione , qua habita est Bizya , & de qua superius actum est ; breviter illam supplere , ac rem ipsam confirmare. Itaque col. 368 hæc narratur : In crastinum veniunt ad eum Epiphanius , & Troilus patricii , cum ~~triste~~ amico & phantasia * ; nec non & Theodosius episcopus , & ascendunt ad eum in catechumenium ecclesiæ ipsius monasterii (S. Theodori , de quo jam dictum est) factaque consueta salutatione sederunt , cogentes & ipsum sedere : & orsus habitum ad eum sermonem Troilus , dixit : Dominus orbis iussit nos venire ad te , & dicere vobis quæ visa sunt divinitus roborato imperio suo. Sed dic nobis primitus , si facias iussionem imperatoris , an non. Maximus dixit : Domine , audiam , quid iusserit piùm ejus imperium , & necessarid respondebo : nam ad id , quod ignotum est mihi , qualem responsum daturus sum ? At verò Troilus perseverabat , asseverans , Non potest esse , ut dicamus aliquid , nisi primum dicas , utrum facias vel non facias iussionem imperatoris.

39 Et cum vidisset eos insistentes per amplius dilationi suæ , & amariùs intuentes , ac asperius respondentes cum omnibus qui cum eis erant & ipsi quoque dignitatibus secularibus elevatis , respondens abba Maximus ait : Quia non patimini dicere servo vestro quæ placent domino & imperatori nostro , ecce , dico , audiente Deo ac sanctis angelis , & omnibus vobis , quoniam quidquid iusserit mihi super quacumque re cum hoc seculo destruenda & corrumpenda , promptè faciam. Et confestim surgens Troilus dixit : Orate mihi * , ego vadam. Hic enim nihil facit. Et multo vehementique facto tumultu , ad multa turbatione & confusione , dixit eis Theodosius episcopus : Dicite illi responsa , & cognoscite quid mihi prefaceatur : nam sic regredi , nihilque dicere , & camini , vel nihil audire , rationabile non est. Et tunc Epiphanius patricius ait : Hoc tibi per nos significat obsecun-imperatot , dicens : Quoniam rotus Occidens , & qui in Oriente subversiones operantur , ad te spectant , & omnes propter te similitates exagitant , nolentes convenire nobiscum in causa fidei.

40 Deus compungi te faciat , ut communices nobiscum in Typo , qui expositus est à nobis : & exhibimus per nos ipsos ad Chalem * , & osculabimur te , & supponemus vobis manum nostram , cum in cumque omni honore ac gloria introducemus vos in magnam ecclesiam , & cum nobis ipsis sistemus ubi ex more imperatores stant , & faciemus pariter synaxim , & participabimur intemeratorum & vivificorum sacramentorum vivifici Corporis & Sanguinis Christi , & prædicabimus te de novo patrem nostrum , fietque gaudium non modò atrici Christi & regis urbi nostræ , sed & in toto terrarum orbe. Scimus enim certissimè quod , te

D

* pompa
ve ostentatione
E

ad pervertendam S. Maximi orthodoxiam missi

* Gr. Eὐξωδέι μου
i. e. Bene votis meis date.* I. Chal-mur te
Græco enim est χαλῶν.

commu-

A communicante sancto huic throno; cuncti uniantur nobis, qui propter te tuumque magisterium se à communionem nostra sciderunt.

41 Et conversus ad episcopum abba Maximus cum lacrymis ait: Domine magne, diem iudicii expectamus omnes: nosti quæ ordinata sunt, & diffinita supra sancta Evangelia, & vivificam crucem, atque imaginem Dei & salvatoris nostri Jesu Christi, & sanctissimæ, quæ illum genuit, semper Virginis Matris. Et summissio deorsum vultu episcopus mitiori* voce dicit ad eum: Et quid habeo facere, postquam aliud quid placuit? Et dixit ad eum Maximus abba: Et quare tetigisti sancta Evangelia, & hi, qui tecum erant, cum non sit in vobis eorum, quæ dicta sunt, exitus? Verè omnis cæli virtus hoc mihi facere minimè persuaderet. Quam enim rationem redderem, ut non dicam Deo, conscientiam meam, quod si propter humanam gloriam, quæ secundum sui rationem nullam habet salvandi substantiam, fidem abnegarem ejus qui fovet eam? *Hac transcripsi ex antiqua versione Latina Anastasi Bibliothecarii apud Sirmondum antea memoratum; quæ cum recentiore à Combesio edita conferri potest. Ne autem lector hæreat ad vocem Chalce, quæ supra occurrit; magno palatio vestibuli vicem præstitit Chalce, χαλκῆ, triclinium ita appellatum, sicut videre datur apud Cangium Constantinopolis Christiana lib. 2 pag. 113, ubi deinde pluribus locis ille exponitur. De Typo antea commemorato vide Annotata ad Vita cap. 3 lit. p.*

* l. mœstiori: in Græco enim est συμποσιπῶς

B 42 Postquam verò acerbissimi orthodoxæ fidei ejusque Propugnatoris hostes viderunt, nihil se proficere blandis verbis, ad verbera ac atrocissimas injurias ab eis perventum est. Vita scriptor consuli de scurrili illa adversus Sanctum colluvie potest num. 47: cujus narrationem hic iterum confirmo ac pluribus expono ex Collectaneis Anastasi Bibliothecarii col. 369: Et in sermone isto surgentes omnes furore instabiles redditi, evulsionibus & impulsionibus atque direptionibus debilitaverunt eum, à capite usque ad unguis sputis certatim madefacientes: quorum, usquequo lota sunt vestimenta, quibus circumamictus erat, foetor longius exhalabat. Et surgens episcopus dixit: Non oportebat ita fieri, sed audire ab eo tantummodo responsum, & ingredi, & nuntiare domino nostro bono. Canonice quippe res alio disponuntur modo. Et cum vix eis episcopis, ut quiescerent, respondisset, rursus sederunt, & decem millibus injuriis & maledictionibus inexcogitabilibus dehonestantibus eum; cum furore multo & asperitate, dixit Epiphanius: Dic, maiorum extreme, vorax civium, quasi nos & civitatem nostram, sed & imperatorem hæreticos habeas, hæc profecutus es verba? Verè plus quam tu Christiani fumus atque orthodoxi.

verberibus, maledictis & injuriis eum vexant,

C 43 Et respondens abba Maximus, dixit &c. Generosa ejus responsa videri possunt col. 370. Nec verò vel tantillum quidem de heroica sua constantia remittit Sanctus propter aspera verba Epiphani, qui col. 371 Verè, inquit, iudicio meo introducimus te in urbem, & sistimus te in foro vincitum, & mimos ac mimas, & prostitutas meretrices, & omnem plebem adducemus, ut unusquisque ac unaquæque & alapis cædat, & conspuat in faciem tuam. Et dicunt: Si cum hoc conferimus, neque manducabimus neque bibemus. Sed surgamus & prandemus, & ingrediamur atque dicamus, quæ audivimus. Et ingressi sunt cum ira vigiliâ Exaltationis pretiosæ ac vivificæ Crucis. *Hac Rhegii apud Constantinopolim Augusti Tomus III.*

nihil quidquam de sua heroica constantia remittentem,

in prædicto monasterio S. Theodori peracta esse, colligitur ex iis, quæ protulimus sub finem paragraphi 4. Biographus noster cap. 6 num. 48, Intervallo, ait, temporis Constantinopolim Sanctum perducunt; ac deinde ejusdem cruciatus; exsilium, ac mortem narrat. Verum quia aliunde nobis alia suppeditantur, quæ in isto intervallo temporis accidere, scitu videlicet digna, ac in laudatis Collectaneis memorata proxime post narrationem, quam modo dedimus, ea hic inferenda censemus. Columnnâ itaque citatâ 371 hæc exstant:

AUCTORE J. P.

44 Et in crastinum diluculo exivit Theodosius consul ad prædictum abbatem Maximum, & abstulit ab eo quicquid habebat, dicens ei ex persona imperatoris: Quia noluisse honorem, prolongatus est à te, & vade, ubi dignum temetipsum fore judicasti. Et sumptum eum jam dictus Theodosius consul militibus tradidit. Et duxerunt eum usque Salambriam. Et manserunt ibi per duos dies, quousque perrexit ad castra unus ex militibus: & dixit cuncto exercitui: Quia monachus, qui blasphemavit Dei Genitricem, huc venit. Hoc autem egerunt, ut commoverent exercitum adversus prædictum Maximum abbatem, quasi blasphemaverit Dei Genitricem. Et post duos dies rediens miles ille, tulit eum in castra, & compunctus divinitus prætor, imo loci servator prætoris misit ad eum primores bandorum, presbyterosque ac diaconos, & reverendos signorum custodes. Quos cum intuitus esset jam nominatus abba Maximus advenisse, surrexit, & misit metancam: & miserunt & illi vice reciproca, & federunt, jubentes & ipsi federè.

Impactam sibi falso blasphemiam

45 Et quidam valde senex honorabilis dixit ad eum cum reverentia: Pater, quoniam scandalizaverunt nos quidam in sanctimoniam tuam, quod non dicas Dei Genitricem Dominam nostram sanctissimam Virginem, adjuro te per sanctam & consubstantialem Trinitatem, quo veritatem dicas nobis, & detergas à corde nostro scandalum hoc, ne lædamur injustè scandalizati, Et missâ metancam surrexit, & extensis in cælum manibus cum lacrymis dixit: Qui non dicit Dominam nostram superlaudabilem, sanctissimam, intemperatam, & omni naturæ intellectuali venerandam, naturalem veraciter Matrem Dei effectam; qui fecit cælum & terram, & mare; & omnia; quæ in eis sunt, sit anathema; & catathema à Patre, & Filio, & Spiritu sancto, consubstantiali & super substantiali Trinitate, ac omni supercælesti virtute, atque à choro sanctorum Apostolorum, Prophetarum, & infinita plebe sanctorum Martyrum, omnique spiritu in justitia consummato, nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

contra Deiparam Virginem

46 Et flentes omnes oraverunt ei dicentes: Deus confortet te, Pater, & dignum te faciat absque offensâ hunc perficere cursum. Et his dictis, congregati sunt multi milites auscultaturi multa bonâ verba quæ movebantur. Et cum contemplatus esset quidam domesticorum prætoris, quod multis coacervaretur & ædificaretur exercitus, ac reprehenderet quæ fiebant (quid suspicatus, Deus scit) præcepit eum rapi; & emitti extra castra duobus milibus, donec collectionem fecissent, & venissent qui deberent ducere illum Perberis. Verum Clerici divina moti dilectione pedites duobus illis miliaris abierunt, & venerunt; & salutaverunt eum, & oraverunt illi, & manibus suis gestantes impostuerunt eum supra iumentum: & reversi sunt cum pace ad loca sua: & ipse adductus est Perberis in custodiam, quâ

egregiè

AUCTORE
J. P.

dixit.

continuis vexationibus tenebatur. *Hæc ibi; qua hic illic modica explicatione indigent.*

47 Usque Salambriam, in Græco textu apud Anastasium Bibliothecarium pag. 371 ac apud Combefisium pag. LXIV ἕως Σαλεμβρίας, usque Salambriam scribitur. Aliter alibi nomen hoc efformatur; putamus tamen eundem locum indicari. Carolus a S. Paulo in Geographia sacra pag. 224 editionis Amstelodamensis scribit Selymbria; quam inter Patriarchatus Constantinopolitani episcopatus ponit in Thracia Europa provincia, & in tabula ad pag. 205 notatur ad oram Propontidis. Videri possunt Ptolomæus lib. 3 cap. 11, ac tomus XI Conciliorum editionis Harduiniana col. 851. Scribit Σηλυβρία, Selybria Strabo lib. 7, ejusque nomen interpretatur Σήλυος πάλιν, quia vox βρία, bria, Θεμισί, id est, Thracum linguâ, urbem significat. Proximè superius sequebatur duces bandorum; quod Combefisius vertit pag. LXIV provectæ militiæ viros ac centuriones. De qua re consuli potest idem auctor pag. CVI, uti & Cangius in utroque Glossario. Quod supra obscure referebatur de Sancto misit metanœam (In Græco est ἕβαλε μετανόειαν) apud Combefisium pag. LXIV redditur, pronusque in terram atque genibus positus salutavit. Merentur referri qua Baronius occasione aliorum verborum a nostro S. Maximo prolatorum, in quibus eadem occurrit expressio Græca, notavit ad annum Christi 656; suntque sequentia: Quod ad locum hunc, ait, Maximi pertinet, in Græcorum verborum interpretatione scito claros esse lapsos interpretes Anastasium, Perionium, Gentianum Hervetum, Godefridum Tilmannum, vel alios, dum eadem verba sive apud Joannem Damascenum, sive in actione quarta secundi Nicæni concilii ex iisdem sancti Maximi Actis, sive in versione Latina Vitæ S. Joannis Chrysofomi à Georgio patriarcha Alexandrino conscriptæ, vel in Liturgia ejusdem S. Joannis Chrysofomi, vel alibi eodem fere modo eadem verba exponunt, agere pœnitentiam, duci pœnitentiâ, mittere pœnitentiam, sive (ut Perionitis transtulit) injicere desiderium: quem corrigens Billius in scholio trigesimo secundo in primam Orationem S. Joannis Damasceni de imaginibus, alios pariter interpretes errore lapsos emendat, dum sic habet:

„Joanni desiderium injiciens: Græcè βαλὼν μετανόειαν τῷ Γωάννη. Quam quidem locutionem non satis videtur intellexisse interpres: βαλεῖν enim μετανόειαν, est honoris causâ ad alicujus pedes se abjicere, ac venerabundo animo ante ipsum se prosternere, velutque benedictionem ab eo postulare. In Græcorum Euchologio Diacony multis locis τῷ ἱερῷ τῆς μετανόειας βαλεῖν, hoc est, pœnitentis in modum tertio ante ipsum se incurvat. Quin etiam in Græcorum historiis sacris, cum quispiam eximie sanctitatis viro obvius fiebat, ipsi βαλεῖν ἢ μετανόειαν dicebatur, id est, ad ipsius genua accidere. Ex his abunde intelligitur quid sibi velit Græca phrasis βαλὼν μετανόειαν, cujus significationem quia verosimillime non est affectus nostri textus, quem supra citabam, interpres, ineptè & obscure dixit, misit metanœam. Jam verò voces anathema & catathema suspicor simul jungi superius majoris energia gratiâ. Certè utramque vocem sæpe conjungi, observat Cangius in Glossario Græco col. 608, & exemplis probat. Tò Perberis, quò in custodiam missus fuerit S. Maximus, sicut modò narratum est, apud geographos nondum reperi. In textu Græco Combefisii pag. LXV est, ἀπενέχθη ἐν Περβέρεις; in Latina autem versione, Ab-

ductus est Perbera. Sed in Hypomnestico, quod exstat apud Combefisium; dicitur locus ille pag. LXXXIII esse Thracensium regionis. Sed his ita observatis, ad propositum redeamus. Sanctus postmodum Constantinopolim unâ cum duobus Anastasiis abductus est; ubi quam barbara toleraverint tormenta præsertim S. Maximus ac ejus discipulus S. Anastasius, docet auctor Vitæ apud nos cap. 4; sed in eorumdem tolerantia ambobus hisce Athletis adjungendum esse S. Anastasium apocripharium, proximè ostensuri sumus.

§ VI. Lata adversus Sanctos nostros tres sententia barbarâ ac executioni mandata Constantinopoli, miraculum.

Intervallo temporis Constantinopolim eum perducunt; & unâ discipulum ejus Anastasium, & alterum Anastasium, quem apocripharium fuisse diximus; & cum maledictis eos laterassent nequam & maledicti illi . . . tortoribus tradunt, ut pronuntiatam in illos sententiam exequantur; prout scribit noster biographus loco proximè citato, ejusdemque sententia executionem deinde subjungit, qua confirmatur ex Tomo altero sancti patris nostri Maximi circa ea, quæ gesta sunt in primo ejus exilio, id est Bizyæ, & apud Combefisium pag. LXV & sequente è Græco sic Latine vertuntur: Sanè igitur tu, Anastasi, pullum populi universi maledictionis dirarumque indutus amictum, canonica liberatus auditione eaque extrusus, ad eam, quam delegisti, deveharis gehennæ stationem ac sedem; qui nobiscum est, parique consilio cuncta moderatur, prænobili sacroque senatu, statim à nobis judicium arrepturo, ac quæ civilibus constituta legibus sunt, prout visum illi fuerit, justa in te animadversione facturo, ob tantas tuas illas blasphemias, rebellisque animi molitiones. Adversus hæc enim sententiam tulit præsens synodus: cumque illa omnipotentis Christi veri Dei nostri ope, quæ par erat, adversum vos, Maxime, Anastasi Anastasique, decreto sanxerit, sitque reliquum ad ea, quæ à vobis impiè dicta gestaque sunt, ut severioribus legum pœnis subiciamini (Quamquam idcirco quòd nulla ejusmodi pœna suppetit, quæ delictis vestris ac blasphemis condigna videri possit, justo vos iudici, qui majora sit inflictorum, permittimus) in præsentis seculo ceu in lucris partem, vitæ vobis usura concessa.

49 Hacque ipsa lenitate tantisper vacuata, accurata legum disciplina ac districtione sancimus, ut statim assumptis, qui nobis præsto est, clarissimus præfectus, in suum amplissimi dominatus prætorium, Maximo ac utroque Anastasio, eorum flagris dorfa cædat, vestræque Maximi amborumque Anastasiorum procacitatis organum (vestram scilicet blasphemam linguam) ab imo intus abscindat: tumque etiam, quæ blasphemæ vestræ rationi mentique ministravit, dexteram ferro auferat; ac ubi sic execrandis membris mutilos pariter circumducens urbis augustæ regiones duodecim totas lustraverit, sempiterno exilio jugique præterea custodiæ tradat, ut deinceps, ac quamdiu vita superstes erit, blasphemæ plenos errores vestros lugeatis, versâ scilicet in vestra capita, quam in nos maledictionem dirasque excogitastis. Tulit itaque præfectus, aliisque exercu-

S. Maximus cum duobus Anastasiis

F

Constantinopoli damnatur

ciatis

A ciatis tormentis membra amputavit, totaque urbe propudiosa circumductione traducens, Lazicem relegavit. Vides, lector, eadem S. Maximo ac utriusque Anastasio supplicia illata esse, videlicet propudiosam ac publicam flagellationem, lingua manusque dextra amputationem, nec non exsilium Lazicense; quæ materiem nobis suggerunt ulterioris circa hoc argumentum observationis.

ad flagra,
amputatio-
nem dextrae

50 Nam biographus noster num. 49 flagra quidem extendit ad omnes tres, ac deinde per decursum sua narrationis refert, S. Maximo & discipulo ejus Anastasio fuisse exactam linguam nec non præcisam dextram; sed de S. Anastasio apocryphario illa non affirmat, dicens dumtaxat num. 51, Deinde post ignominiosam illam circumductionem in exsilium longissimum pellunt simul cum Anastasio apocryphario, hoc solum præclare facientes impuri illi, quod Sanctos à se segregarent. Theophanes in Chronographia pag. 288 editionis regia Parisiensis tantum narrat, S. Maximum linguam ac dextram fuisse mutilatum, sic scribens: Hoc quoque anno, quæ S. Maximum & Discipulos ejus spectant, gesta, iis nimirum pro recta fidei sententia sustinenda adversus Monothelitas decertantibus. Eos cum Constans in perversum sensum abducere non valeret, divinam sapientiam fluentem & varia eruditione florentem illam Sancti linguam unam cum illius dextera abscidit: utpote quæ multa adversus ejus impietatem unam cum Discipulis (Erant illi uterque Anastasius) conscripserunt, quæ & ipsi ad verbum exscripserunt, ut omnibus scientiarum studiosis notum est. Et pag. 292 de Constante imperatore hæc enuntiat: Maximum insuper eruditissimum confessorem linguam mutilavit, & ejus abscidit manus. geminosque tandem Anastasios confessoris & martyris Maximi probatos discipulos exilio & cruciatibus subiecit. Verbum ἐχειροτέτησεν, quod è textu Græco Theophanis vertitur in Latino abscidit manus, convenienter ad superiora, quæ de amputata Sancti dextra diximus, ac porro infra dicemus, redendum erat Latine numero singulari abscidit manum: nam præterquam quod χειροτέττω significet manum abscindere, aliunde præterea è pluribus utique fide dignis antiquitatis documentis novimus, manum unam, dextram videlicet, Martyri nostro abscissam esse, non verò etiam sinistram; quidquid Compendium Viennense videatur de utraque manu hoc asserere, quod supplicium etiam extendit non ad ambos Anastasios, sed ad S. Maximum & ad unum ex illis.

B **C** 51 Hæc quippe memorat de S. Maximo ac duobus Anastasiis: Μετὰ τὸ πρὸ μὴ θελόντων αὐτῶν τῶν σποπῶν αὐτῶν ἐξαιολογήσασθαι, τὰς χεῖρας ἢ τὴν γλῶσσαν ἀκρωτηριάσασθαι, ἢ ἐν Λαζικῇ εἰς ἐξορίαν πέμψασθαι. Τὰς δὲ δύο μαθητὰς αὐτῶν ὁμονύμους Ἀναστασίους, τὴν μὲν πρεσβύτερον ἴσα τῶν διδασκάλων πτωρησάμενοι, ἐν ἀλλοδαπῇ κατέδησαν. Τὸν δὲ ἕτερον εἰς κάστρον τῆς Θρακίας ἐπέμψαν. Post hæc, dum eorum proposito obsecundare nollet. Vir sanctus, manus ac linguam ei amputarunt, atque in Lazicam in exsilium mittunt. Duos verò ejus discipulos homonymos Anastasios, illum quidem qui erat senior, postquam eodem, quo magistrum, supplicio affecissent, in terram externam relegarunt; alium autem in Thraciæ castrum dimiserunt. Cedrenus in Constante hæc refert: Constans S. Maximo. . linguam & manum abscidit. Zonaras autem in eodem imperatore Maximum, ait, & ambos ejus discipulos crudelissimo supplicio affecit. Martyrologium Romanum hoc die meminit de præcisiss Sancti manibus ac lingua; duobus verò Anastasiis

ac lingua
excisionem.

aliisque pluribus attribuit diversa tormenta & dura exilia; Menæa verò magna Græcorum typis edita illum quidem linguam & manu plexum referunt; è duobus vero discipulis seniori Anastasio perinde ac magistro linguam & manum truncatam; juniorem autem missum esse in quoddam castrum Thraciæ, ibique vitam finisse. Menologium Sirleti de S. Maximo dicit: Manus & lingua abscissa est; at de Anastasiorum tormentis nihil ibi habet. Officium istorum trium Sanctorum, quod è Tiliano codice exstat apud Combessium pag. LXXXVII, commune omnibus tribus assignat supplicium his verbis: Sancti Patres, post exacta membra vestra, quasi nulla corporis illata labe operabamini, elingui ore loquentes, ac manibus divina decreta subscribentes.

52 Enimverò amputata lingua ac manus supplicium pertinere etiam ad S. Anastasium apocrypharium, certissime conficitur ex Hypomnestico, quod in rem nostram commemorat sequentia: Oportet eos, qui hæc legerint exemplaria præsentis illius sacre illius Sacri * epistolæ, Deo parentibus, qui scrutatur renes & corda, firmissimè credere, quia in ea, Deo teste veritatis, ex ipsa epistola, quæ propria manu ejus, immò ut verius propter miraculi dicamus insigne, digito Dei scripta est, sancti videlicet patris & magistri nostri domni abbatis Anastasii, presbyteri & apocrypharii senioris & opinatissimæ urbis Romæ, multumque certantis magni & novi revera martyris veritatis, transcripta sunt, scripta ab eo (postquam passus est, quemadmodum dictum est, in Byzantio, unam cum concertatore suo & verè philosopho, immò Deo sopho magnoque commartyre Christi veri Dei & salvatoris nostri Maximo; id est, cum abintus abscissæ fuerint pretiosæ ac sacre divinitusque veraciter mobiles linguæ ac manus, cum verberibus & tormentis amarissimis, ex quibus sanguinis fluorem & pompam per totam urbem perpeilli sunt, quod nec malæ umquam vitæ revera quisquam sustinuit. Et nisi solus Deus, qui ex nihilo ut essent: cuncta produxit, & mortuos suscitavit, ex hujuscemodi crudelitate ipsorum, & tanto sanguinis fluxu, cauterio nullo modo illis indulto vel confipatorio aliquo abscissionibus manuum atque linguarum ad cessationem sanguinis juxta morem imposto, hos conservasset ad verecundiam adversariorum, tradidissent et tunc desiderato à se Deo suas ipsorum sanctas revera & beatas procul dubio animas.

Prædictorum tormentorum particeps fuit S. Anastasius apocrypharius, * i. e. Sancti

E

F

53 Hæc autem omnia ob nihil aliud in eos gesserunt verè profanissimi & miserrimi apostatæ veritatis, nisi propter pessimam veraciter & solam invidiam, quam antiquus hostis dæmon in eis seminavit, quemadmodum & in similibus suis Judæis, cum non potuissent saltem ad modicum quid resistere sapientiæ, quæ illis merito fuerat à Deo donata, pro vera scilicet veritate, & solùm pro eo quod illi nolissent communicare cum his in tam publica & sine Deo impietate ipsorum) Vides hic, lector, longum hiatum parentesi inclusum, qui superiora à modo referendis miserè disjungit: cui malo ut occurratur, resume superiora illa ante parenthesis ex ipsa epistola, quæ propria manu ejus. . sancti videlicet. . Domini abbatis Anastasii. . transcripta sunt, scripta ab eo, ac perge cum textu, cum ipsa dextera manu sua, quæ abscissa fuerat, cujusque truncus tantum remanserat (id est, sine planta & digitis) inopinato argumento: cum videlicet duo sibimet parvissima ligna & tenuia colligasset; immò, ut verius dicam, virtute ac gratia divina, quemadmodum

uti è fide dignissimo testimonio

AUCTOR
J. P.

* I. confi-
dens

constat;

* i. e. calore

B

è quo item
habemus,
quod sine
lingua lo-
cutus sit,
& sine ma-
nu scripse-
rit.

C

Perperam i-
taque Baro-
nius ei par-
citum esse
dicit.

& lingua revera divina & invisibili expedite penitus & sine prohibitione loquebatur, quamquam ab intus ex ipso fuerit fundamento rescissa, sicut Lebarncius patricius Lazicæ cum juramentis terribilibus enarravit nobis, dispensatione Dei in hoc ipso per semet inspector effectus, diffidens * super hoc glorioso ingenti miraculo.

54 Quin & Theodorus protosecretarius prætorii præfecti Constantinopolitani ante hunc enarravit mihi & ipse cum horribilibus juramentis, cum conscius fuisset sanctarum passionum ipsorum, tamquam dominus & magister hujusmodi rerum; glorificans & laudans & gratias agens Deo super tali miraculo & tam fiduciali virtute ipsorum; quoniam sicut canis vel cervus excursu multo vel siti vel caumate *, ita laxaverunt & tradiderunt linguas suas, ut etiam manus, quamquam brevi valde statura sanctus & infirmus corpore esset Maximus, sicut cunctis est manifestum. Quocirca & abundantius adversarii sauciantes sensus suos super tanta & tali alacritate Sanctorum, intrinsecus nequissimi & veraciter inhumani, ut revera feræ agrestes, has absceindebant, non solum ista sic ab eo scripta epistolâ, sed & aliis multis libris ac tomis studiorum ipsius: quorum ipsi non solum inspectores divinâ providentiâ facti sumus, sed & partem in fortem gratiâ Dei ex eis accipere illius præceptione meruimus, & ipsis quoque simili argumento & manu; immò, ut verius dictum est, digito scriptis Dei, sicut magni Moyfi tempore legitur factum, providentiâ videlicet & cooperatione solius omnipotentis Dei, qui cum sit amator bonitatis & hominum, facit mirabilia magna in Sanctis suis, & glorificat verè glorificantes se tam indeclinabili opere quam verbo & veritate. His adde ex *Invektiva adversus Constantinopolitanos pro S. Maximo, quæ à quodam monacho scripta notatur ac producitur apud Combefisium pag. lxxxv, ubi S. Maximum, inquit, tertium illud in theologis lumen, linguâ dextrâque multarunt, binosque Anastasios, illius geminos pridem discipulos pari sententia damnarunt.*

55 Atque hac quidem assatim conducunt primo ad confirmanda ea, quæ noster scriptor *Vita de S. Maximi ac unius Anastasii mutilatione memorat num. 49 & 50. Secundo, ad supplendum silentium ejus circa S. Anastasium apocripharium, quem parca ac jejunè dicit unâ cum duobus istis aliis in exsilium longissimum fuisse depulsum, reliquis, quæ aliunde ei convenire superius probavimus, silentio præteritis. Tertio, ad roborandum atque extendendum miraculum locutionis absque lingua, quod narrat inferius scriptor *Vita apud nos num. 50. At alias S. Anastasii apocripharii pro orthodoxa fidei defensione arumnas ac certamina proferemus alibi.**

56 Baronius itaque ad annum 657 relata lingua ac manus dextra S. Maximi atque Anastasii amputatione &c., perperam ista adjungit: Perperam autem inferre dicta supplicia alteri Anastasio, muneris, quo functus erat, apocripharii, rationem habentes. *Combefisius pag. ci postquam dixisset lingua ac manus dextra præcisionem tribus nostris Athletis fuisse communem è documentis, quæ ibidem citat, hac subjicit: Dignus veniâ Baronius, quem illa monumenta, & Anastasiana collectio latuerint: divinatio autem, pepercisse scilicet ejus (Anastasi apocripharii) dextræ truces bestias reverentiâ Sedis Apostolicæ, & quod ejus apocripharium egisset, ipsa frivola est. Quæ enim in eis ejus Sedis reverentiâ, qui sic in Martinum, summum ejus antistitem, bacchati*

essent, huncque Anastasium exosissimum haberent; virum scilicet strenuum, utriusque linguæ peritum, Romanæque fidei vindicem acerrimum; ut & Theodosius Cæsareæ Bithyniæ episcopus, homo aliàs humanior, eo duce ac comite Romam proficisci recusaverit ob multas cum eo olim contentiones ac rixas, sibi que Maximum itineris socium ac negotii adiutorem maluerit? *Consule dissertationem, quæ Bizya habita est inter S. Maximum ac dictum Theodosium, tom. I Operum S. Maximi à Combefisio editorum pag. lvi.*

§ VII. Sancti ad varia loca detrufi; Anastasii unius ac Maximi obitus; hujus item gloria sepulcri; martyrii laureola an S. Maximo ac commilitonibus duobus tribuenda; ætas Sancti ac unius è discipulis ejus.

Qua biographus noster num. 53 narrat de ge-
stis in exsilio Lazicensi, aliunde confirmat
S. Anastasii unius
mus, ac notatione temporis aliorumque adjun-
ctorum, quæ in ipso desiderantur, illustramus.
Edita est in Anastasii Bibliothecarii Collectaneis
suprà citatis, col. 375 Anastasii presbyteri & apo-
cristarii Roma epistola ad Theodosium presbyte-
rum Gangrensem; apud Combefisium autem à pag.
lxvii: cujus hæc est superscriptio: Domino meo
per omnia sanctissimo, Deo honorabili patri spi-
rituali ac magistro Theodosio presbytero, Anasta-
sius exiguus, misericordiâ Dei presbyter & mo-
nachus, servus servorum Dei. *Textus autem e-
pistole inter alia sic refert: Cum venissemus ad
amicorum Christi regionem Lazorum sexto Idus
Junias quintæ Indictionis (quæ concurrens cum an-
no Christi 662) statim separaverunt nos ab invi-
cem præceptione illius, qui tunc præesse his,
quæ illic erant, forte meruerat, diripientes om-
nia usque ad unam acum & filum, quæcumque
ad necessarias utilitates tam ex vobis quam ex aliis
Christi amicis adquisieramus. Et sacratissimum qui-
dem illum virum, dominum aio Maximum abba-
tem, neque in subjugali, neque in vehiculo se-
dere valentem pro eo quod in infirmitate positus
esset, cum plectentes virgulas ex eis quasi lectu-
lum texuissent, bajulantes detulerunt, & incluse-
runt in castro Schemari vocitato, juxta gentem
eorum qui dicuntur Alani.*

58 Dominum verò Anastasium abbatem, &
me peccatorem super equos impositos duxerunt &
includerunt, illum quidem in castro Scotori dicto
Apfiliæ, quæ est prope Abasgiam; me autem in
altero castro, cujus nomen Buculus erat, regio-
nis quæ Mesimiana vocabatur, in jam dictorum
confinibus Alanorum: quod videlicet castrum i-
dem Alani captum nunc retinere noscuntur. Dein
post paucos dies, sumptis tam me quam beato An-
astasio à prædictis castris, illum quidem mise-
runt ad castrum nuncupatum Suanias, cum jam se-
mivivus esset tam ex multitudine tormentorum ac
verberum, quæ in Byzantio sustinimus, quam
ex necessitatibus atque angustiis, quæ hic sunt no-
bis illata. Unde & in medio viæ, ut quidam aiunt,
ut autem alii asserunt, mox ac retrusus est in ca-
stro Suaniæ; ad quod destinatus fuerat, obiit. Ar-
gumentor igitur quod circa undecimo vel nono
Kalen-

A Kalendas Augustas dormierit in Domino. Quinto-
decimo namque Kalendarum Augustarum deducti
sumus utriusque per iussionem tunc principis in id,
quod dicebatur Muaurisin, presentandi in me-
dio amici Christi exercitus, cum ille jam, ut præ-
tulimus, semivivus existeret. Et ex tunc eum ul-
tra non vidi. Continuo quippe destinaverunt ipsum
quidem, ut dictum est, in castrum Suania; me-
autem in castrum quod dicitur Thacyria juxta Hi-
beriam. Hinc igitur conjicio quod circa undeci-
mo Kalendas vel nono Kalendas Augustas quintæ
Indictionis, in Domino, sicut dictum est, obdor-
mierit. *Variis locis supra memoratis lucem affer-
rent Annotata nostra ad caput 6 Vita.*

*accidit an-
no 662; quo
et S. Ma-
ximus,
predicta
morte,*

B 59 Dies obitus, qua hic per conjecturam &
particulam disjunctivam signatur, & de quo no-
ster biographus num. 53 scribit, Nec dies sciri
potuit, quod hinc emigravit, sicut cognominis e-
jus scripsit, Anastasius, inquam, apocripharius,
distincte determinatur, uti & dies, quo S. Ma-
ximus migravit ad Dominum, à laudata biogra-
pho num. 54 etiam rectè notatus, in Hypomnesti-
co his verbis pag. lxxxiii in editione Combessii;
in Sirmondiana verò col. 399: Pariter & Anasta-
sius discipulus ejus ab undecima Indictione (con-
currit ea cum anno Christi 653) præteriti cycli,
per tria exilia, Bizyes scilicet & Perberl Thracen-
sum regionis, atque prædictum Lazicum, in
muleis contritionibus & intolerabilibus necessitati-
bus, atque hujuscemodi athleticis certaminibus
annis decem peractis, ad regnum migravere su-
pernum; sanctus quidem Maximus, sicut dictum
est, mense Augusto, die tertiadecima, Indictio-
ne quinta, cum prædixisset ex divina revelatio-
ne suam in Domino ante dies quindecim dormi-
tionem futuram, sicuti jam præmissum est: san-
ctum verò suum pro veritate in Christo Deo no-
stro martyrium ante non paucos annos; discipu-
lus verò ejus Anastasius mense Julio, die vice-
sima quarta Indictionis ejusdem.

*post brevem
morbum ex-
stinctus est.*

C 60 Narratio hac planè authentica atque omni
exceptione major ansam nobis præbet notandi se-
quentia. Observamus itaque primò, S. Maximum
ac discipulum ejus Anastasium abbatem seu mo-
nachum eodem anno, quo in regionem Lazorum
pervenere, ara nimirum vulgaris 662 vivendi
finem fecisse. Unde consequens est, ut corrumpat id
quod de S. Maximo affirmat Synaxarium Officio
ejusdem insertum & a Combessio editum è Tilia-
no codice pag. xc: In exilium in Lazicam mitti-
tur; ibique annos tres vitam tolerans .. brevi mor-
bo absumptus requievit in Domino. Eodem etiam
errore laborant Menaa magna Gracorum impres-
sa, ac Compendium Vindobonense Casareum. Su-
periora confirmantur à citata paulo ante epistola ad
Theodosium presbyterum Gangrensem, in qua hæc
constant: Porro Christi Dei martyr, domnus vi-
delicet abba Maximus, cum esset custodiæ man-
cipatus in castro superius memorato, divina sibi
facta visione, advocavit quosdam ex his, qui e-
rant in castro, & dixit ad eos: Tertiodecimo die
Augusti mensis hujus instantis quintæ dictæ (non
quintadecimæ, ut malè habetur in editione Sir-
mondii) Indictionis, feriâ septimâ assumet me
Dominus: quod & factum est. Igitur tertiodeci-
mo die prædicti Augusti mensis præteritæ quintæ
Indictionis secundum divinum ejus vaticinium,
feriâ septimâ, præsentibus derelictis, perrexit ad
Dominum.

61 Merito itaque Lambecius Commentariorum
de bibliorbeca Casarea Vindobonensi lib. 8 pag.
127 his dictis convenit Eminentissimum Baroni-

um: Cæterum, quod absque tanti & de Ecclesia
Catholica tam bene meriti Cardinalis injuria di-
ctum sit, perperam ibi (tomum 8 Annalium ab
anno Christi 640 usque ad 657 citaverat) obi-
tus S. Maximi refertur ad annum Christi sexcen-
tesimum quinquagesimum septimum: quippe cum
certò constet, eum revera obiisse anno Christi
sexcentesimo sexagesimo secundo, ut clarè ac so-
lide demonstrat doctissimus Societatis Jesu the-
ologus Jacobus Sirmondus in synopsi chronica,
quæ Anastasii, S. Sedis Apostolicæ Bibliotheca-
rii, Collectaneis, Parisiis typis Nivellianis anno
MDCXX in octavo editis, præfixa est. Vide ibi in
primis Anastasii apocripharii, ipsius S. Maximi di-
scipuli, epistolam ad Theodosium presbyterum
Gangrensem pag. 196, & Hypomnesticum Theo-
dosi ac Theodori monachorum, fratrum Germa-
norum, iisdem temporibus viventium, pag. 264.
Idem quoque confirmat R. P. Philippus Labbeus
S. I. in Chronologia technica A. C. DCXXII, & in
Chronologia historica eodem anno: item in Dis-
sertatione historica & Philologica de Scriptoribus
ecclesiasticis tomi 2 pag. 72 & aliquot sequentibus.
A vera itaque temporis ratione aberravit
etiam Bellarminus de Scriptoribus ecclesiasticis,
dum obiisse eum asserit anno Domini DCXX. Fe-
rulum item consortium hic meretur Bailletus,
quando in Collectione historica de S. Maximo ad
XIII Augusti, Vitæ sanctorum, quas edidit, in-
serta, tradit, Denim ipsius arumnis finem im-
posuisse dicta die XIII Augusti anno videlicet 662,
vel non serius quam die XXI Januarii anni 663.
Dies quippe & annus mortis ejus adeo perspicue
ac certò ad posterum pervenere, ut particulam il-
lam disjunctivam non patiantur.

AUCTORE
J. P.
Non itaque
à Baronio
rectè refer-
tur ad an.
657.

E 62 Vita auctor, quam illustramus, relatâ Gloria se-
S. Maximi morte, breviter agit de prodigio, pulcri de-
quo Servorum suum tot arumnis, dum viveret, ex-
carnificatum condecoravit post obitum Dominus.
Sepulcrum autem, ait, in quo factum ejus cor-
pus depositum est, tres lucidæ faces post primam
noctis horam ex eo tempore illuminant, mirabili
ut par est, aspicientes stupore complentes, & li-
beralissimi Dei erga Famulum ejus amplissimam
gratiam ostendentes. Quibus magnum auctoritatis
momentum accedit ex epistola S. Anastasii apocri-
pharii ad Theodosium presbyterum Gangrensem;
ubi postquam retulisset laudatus epistola scriptor
vaticinium, quo S. Maximus mortem suam præ-
nuntiavit (verba paulo ante dedimus) sic per-
git: Porro & aliud miraculum, quod divinitus
in sancto ejus monumento efficitur, quodque us-
que ad præsens, qui castrum illud & ejus circâ
regionem inhabitant, intuentur & prædicant; &
ad quosdam etiam principum atque magnatum per-
venit, dignum est & vobis quoque sanctissimis,
& per vos omnibus, qui ibidem sunt Sancti, per
litteras fieri manifestum in gloriam & laudem Dei,
qui facit mirabilia in Sanctis suis, & glorificat. Id
est, tres lampades luciferæ per singulas noctes san-
ctum sancti illius Martyris monumentum illustrant.

F 63 Insigne verò illud miraculum confirmatur ac confir-
mat. Porro sanctus & memorabilis ac optimus,
& per omnia, immò divinitus sapiens, magnus
que veritatis propugnator & commartyr eorum
(SS. Martini ac Euprepii paulo ante facta erat
mentio) μέγας, qui & Maximus (hoc enim,
ut antea indicavimus, dictione Latina Maximi no-
men insinuat) cujus & sanctum monumentum per
singulas noctes lampades exhibet à die, quâ dor-
misse dignoscitur, usque in præsens, & in per-
petuum

UCTORIB
J. P.

* f Sche-
mareos

petuum omnibus illucescens & patefaciens confi-
dentiam suam, quam obtinet apud Deum, sicuti
præposita commendat epistola: & nos ipsi per nos-
met auditores à multis illius loci principibus & ha-
bitatoribus, qui cum juramenti hujusmodi verè
miraculum fiducialiter prædicabant, effecti su-
mus. Eorum verò qui obtutu proprio viderunt
has, unus etiam ipse Comes ejusdem Chemareus *
castri, nomine Miltrianus existit, qui & vigilans
cum militibus, has non semel nec bis, sed & mul-
toties contemplatus est, & primus patenter de his
omnibus prædicavit, nobis illuc pergere non va-
lentibus propter montis illius ascensum, id est,
vericis Caucasiorum, quo excelsior mons super
terram non est, difficultatem, & tempus hiemis,
insuper & confusionem gentium, quæ fit in par-
tibus illis. *Observa hic obiter, S. Maximum su-
perius vocari martyrem; qualis etiam dicitur ab
Anna Comnena, cujus textum citavimus in Com-
mentario prævio num. 24. Eodem etiam titulo
donatur alibi (Vide eundem Commentarium num.
59 & 62) Ad hæc, apud Belharminum de Scri-
ptoribus ecclesiasticis vocatur Martyr clarissimus;
& merito: nam cum ipsius vita fuerit continuum
fere martyrium, atque adeo non tam ipse marty-
rio, quam martyrium ipsi defuerit, gravissimis
utique & creberrimis juxta ac diuturnis acerbita-
tibus, quas exsecta etiam lingua ac manus dex-
tra amputata sanguine purpuravit, excarnifica-
to, quamquam violento supplicio non immortuo;
nihil vetat, quo minus singularem martyrii lau-
reolam ei attribuamus. Atque illud idem cum
proportione intelligi volumus de duobus ejus com-
militionibus Anastasiis, quos tamen uti & S. Ma-
ximum in titulo, initio hujus nostri Commentarii
præmissis nominavimus confessores, quia isto no-
mine idem noster Sanctus annuntiatur in Fæstis
Græcis, uti paullo post videbitur. Sed ad ejus se-
pulturam revertimur. De monumento seu sepulcro
ejus ita memorat Compendium Vindobonense Ca-
sareum: Ἐπιτάφην ἐν Λαζικήν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς ἀγίας
Ἀρσένις, ἐν τῷ ἰατρικῷ πλάστῳ γινώσκου. Sepultus est
in Lazica in monasterio S. Arsenii: ubi multæ
etiam sanationes contingunt. Quibus suffragantur
monachus Rutiensis ac Menæa magna excusa. De
Lazica jam toties memorata consule nostra Anno-
rata ad cap. 6 Vita Commentario huic subjicien-
da lit. k.*

C

Ætas San-
cti ac unius
discipulis.

64. De annis verò ætatis, quibus Sanctus vi-
ta cursum peregit, paucula nobis notanda occur-
runt. Enimvero ad grandæviam eum senectutem
pervenisse, liquet è documentis istis. In Compen-
dio Viennensi Casareo dicitur πρεσβύτης ἢ ἀπλήρης
ἡμερῶν, senex ac plenus dierum. Et ibidem præ-
miserat auctor: Περὶ τῶν ἐννεήκωντα ἔτη λέγεται
γεγονέναι. Annos circiter nonaginta fertur attigisse.
Monachus Rutiensis ait: Πλήρης ὡν ἡμερῶν ὁ μέ-
γας. Plenus erat dierum Vir magnus. Atque hæc
quidem comprobant, grandæva in senectæ eum è
vita emigrasse. An autem ad ætatem circiter no-
nagenariam supervixerit, quamquam nobis ali-
unde nihil sit in promptu, unde id certo ac præse-
definiamus; dicendum tamen videtur, octogena-
rio majorem fuisse ex iis, quæ supra § 4 in initio
præmissa sunt. Nam interrogatus quot annorum
se esse diceret; respondet: Septuaginta quinque.
Interrogatus autem ista ibidem à nobis innotaba-
tur anno Christi 655; si verò jam dictis septua-
ginta quinque annis adjungas alios septem, qui-
bus supervixit, habebis annum Christi 662, quo
obijt; ætatis autem Viri sancti annum octogesimum
secundum. Quo autem anno ætatis è vita excesse-

rit unus è discipulis S. Maximi, ex eo colligere
licet, quod in Relatione antea § 4 indicata, post-
quam facellarius interrogasset Sancti ætatem, hæc
subdat: Quot verò annos habet . . . discipulus tu-
us? Respondit Vir sanctus, triginta septem. In-
terrogatio porrò ista ibidem à nobis intexta fuit
anno circiter Christi 655. Adde annos septem, &
pervenies usque ad annum 662, quo unus ex A-
nastasiis, sicut paullo antè vidimus, vita cursum
complevit, & numerabis annum ætatis ejus cir-
citer 44. Sin verò interrogatio cadat in alterum è
discipulis Anastasium apocripharium, sequitur ut
vivendi finem is fecerit anno circiter ætatis 48,
cum mors ejus acciderit anno Christi 666 ex di-
cendis paragrapho proximo, in quo pro ratione
temporis res ab ipso gestas post obitum Magistri
sui (de iis quippe, quæ ipso vivente contigerunt,
actum est § 6) inspiciemus, suppletentes biogra-
phum, qui illas indicatas reliquit.

§ VIII. S. Anastasii apocripharii
gesta post mortem S. Maximi,
obitus, ætas, elogium, ulte-
rior de eo notitia, discipuli.

E

Ipsemet Anastasius postquam in sua ad Theodo-
sium presbyterum Gangrensem epistola pluries
jam laudata egisset de obitu S. Maximi, ac lumina
ad ipsius tumultum divinitus accensis, nec
non supra num. 62 à nobis ex illo narratis, In-
terea, uti continuo subdit, & quæ mihi pecca-
tori & exiguo post hæc contigerunt, & in quibus
sim, pari modo perpauca manifestabo. Cum enim
fecissem duos menses in castro prædicto Thaciriæ
in infirmitate jacens, & paucillum quid requiem
fuissem adeptus, rursus misit me tunc princeps ad
partes Apulicæ & Misimianæ, custodiæ mancipan-
dum in castro Phustas. Et, ut absolute dicam,
septem mensibus duxit & circumduxit me per om-
nes prædictas regiones nudum & discalceatum &
peditem, & frigore & fame & siti depressum, vo-
lens profecto & me quoque ab hac detergere vita.
Sed nescio quid super me humili prævidens Deus,
qui omnia salubri providentiâ sua producit, usque
nunc conservavit me in hac multarum tribulatio-
num & miseræ vita.

Ipsemet S.
Anastasius
apocripharii
exponit.

F

66 Post aliquot itaque dies pellitur illinc præ-
dictus princeps. Deindeque succedens alius, visus
est compati. Inter quæ duxit me juxta domum su-
am receptum à jam memorato castro Phustensium.
Et post annum ex diabolica operatione motus de-
stinat me ad prædictum castrum; sed Deus, qui
remetitur his, qui aliis remetuntur, eadem die,
qua me pepulit, pulsus est hinc, & efficitur pro-
fugus in Christi amatorum regione Abasgorum. Et
consilio accepto à Christi amicis, qui illic erant
principibus magis compatiendi, quam me mini-
mum persequendi, & orationem à me potius quam
gemitum percipiendi (ipsi quippe qui amici Chri-
sti principes Abasgiæ compatiuntur humili mihi,
quamquam nescierint me) repromisit quidem il-
lis, quod si exiret inde, & restitueretur in prin-
cipatu, omnia, quæ forent ad solatium & refrige-
rium meum, perficeret. Dein post paucos dies,
nescio unde adjutus, egreditur quidem iterum &
recipit principatum; nil tamen illorum, quæ pol-
licitus est Deo & crebro dictis Dei amicis prin-
cipibus, in opus perduxit. E contrario autem, ma-
nibus nequam deductus vitorum, repromissionem
quidem

quoniam sibi
acciderint

A quidem oblitus est; tolli autem me à castro Phluffienfium, & maturius in Schemareos castrum miti præcepit.

postremis
67 Factum interea est, cum ducerent me in jam nominatum castrum, ut ille iterum pelleret, & esset profugus ubi & primùm fuerat. Excitavit autem Deus spiritum suum in viro boni æmulatore, qui Dei habeat in se timorem pariter & amorem, & verè pheronymè vigilantem * secundum Deum possideat mentem; qui cum Deo nunc præest regionis, & Deum imitante condensatione seu compassione motus, reduxit me à via crebrò dicti Schamareos castri, & constituit me quasi quinque signis longiùs à divinitus custodienda domo sua in loco monachos veraciter condecens, præbens necessarias largissimè corporis utilitates. Pro quibus omnibus Christus verus Deus per intercessionem, quæ illum secundum carnem genuit, Dei Genitricis semperque virginis Mariæ ac omnium Sanctorum protegat eum unà cum amandis filiis suis, atque honorabili horum ac prorsus laudabili matre...

vita sua amnis.
B 68 Quod verò me in medio eorum, quæ dicta sunt, latuit, dicere non pigritabor. Hoc planè est. Quia cum euangelizatus fuisset (*liber, quem antè ibi laudarat*) à sanctæ memoriæ .. Domino Stephano de unitate atque concordia, quæ ibidem omnium per orthodoxam confessionem ad invicem & ad Deum effecta est, spirituali, acsi coram Deo dico, lætitia sum repletus, & gratificos hymnos pro tali ac tanto bono misericordis Deo, licet peccator, retuli. Vosque Deo honorabiles, & omnes, qui vobiscum sunt, Sanctos, ac per vos sanctam, quæ illic est, Dei Catholicam & Apostolicam saluto Ecclesiam, postulans mei, peccatoris scilicet & vinciti, memoriam fieri in sanctis ad Deum directis orationibus vestris, in sanctis atque colendis locis, ac pretiosis mihi que desiderandis syllabis * vestris fulciendo, ac me minimum consolando atque orando, ut dignus efficiar visione vultus vestri, quamvis sit temerarium dictum, priusquam & ipse hanc miseram & multarum tribulationum vitam excedam. *Hanc epistolam à S. Anastasio sub extrema vita temporaria exaratam fuisse, conficitur ex eo, quod postquam Stephanum .. venientem in hanc regionem, ut asseruit, ad requisitionem, inquit, humilitatis meæ, laudasset à laboribus apostolicis, hæc deinde laudatus S. Anastasius subjungat: His itaque bonis hic proprio adventu correctis *, nobilis ille vir Kalendis Januarii VIII Indictionis, quæ modò præterit, apud Christi amicum Abalgæ principem dormivit in Domino. Indictio quippe octava concurrat cum anno ara vulgaris 665; anno autem proximè sequenti erumnosam suam vitam commutavit cum beata ac caelesti S. Anastasius, uti perspicuum fiet ex iis, quæ subdo.*

Annus mortis, elegium,
C 69 Obiit igitur anno Christi 666, die Dominica, v Idus Octobris. In scholio quippe, quod epistola ejus prædicta subnectitur, enuntiantur ista: Obiit autem & ipse sanctus Pater noster & martyr Anastasius, qui hanc scripsit epistolam, die Dominico, horà tertià, quinto Idus Octobris, cum in sancta collecta diceret *, Sancta sanctis, Indictione decima. *Consona hæc sunt Hypomnestico, è quo ad majorem dictorum confirmationem proferimus ista cum parvo, quod additur, Sancti elogio: Cum & ipse certamine bono certasset, orthodoxam revera fidem servasset, & cursum martyrii consummasset, mensis Octimbrii die undecima, ferià primà, horà tertià, cum diceretur inter sancta Officia, Sancta sanctis (Vide Augusti Tomus III.*

chologium à Goaro editum pag. 81 & 146) Indictione decima; cum prædixisset & ipse diem sanctæ depositionis suæ quibusdam, qui sibi aderant, ante menses tres; & aliis quoque pluribus miraculis sanctissimi & omnia efficientis Spiritus cooperatione, tam ibidem (*de castro Thusumes proximè erat facta mentio*) quam in duobus exiliis suis, Trapezunti videlicet & Mezembriæ patris, plurimisque conversis ad veritatem & illuminatis. Qui cum conversati fuissent & perdurassent in hoc sancto & beatissimo & multorum fiduciarum certamine .. prædictus quidem sanctus Anastasius presbyter & apocrisiarius Romanus, à sexta Indictione (*quæ incidit in annum Christi 648*) præteriti cycli, usque ad decimam Indictionem, in omnibus prædictis tribus exiliis suis, traductionibus diversis affectus, tribulationibusque ac necessitatibus & angustiis non mediocribus nec modicis, permansit annis viginti. *Nunc accipe nonnulla, quæ de hoc Sancto non satis fundatè referuntur.*

70 *Combesissus à pag. 11, F*uerat is, inquit, ac ulterius clarus in aula, Augustæ notarius Heraclio imperatore; quando fortè Maximus, pari munere merenti ipsi Heraclio, amicitia junctus est, utque seculari, sic Religiosâ ac Christianâ militiâ ambo quasi sodales extiterint, non alter alterius discipulus. Major scientiæ luce Maximus, eaque orbis magister, etsi purus monachus; quod se ipse dicit in Collatione cum Theodosio: cum Anastasius presbyter esset, ac, si monachus fuit, hieromonachus: nec enim hoc satis ex monumentis notum; extra quæ quidvis fingere, non satis mihi liberale aut ex fide historica cautum est. Auctor tamen Invektivæ ἀνωθεν (*id est supra memorata*) Maximi discipulum scribit, ut & alterum Anastasium, quasi & ipse ita pridem illi adhæserit. Numquam tamen ipse Maximus discipulum vocat, quemadmodum alterum Anastasium; sed honorificentiori nomine DOMINUM MEUM, aut quid simile. Nempe homo Romanus erat, quod sic linguam Latinam callebat, cujus se rudem agnoscit Maximus; diuque in Oriente ipsaque aula versatus, Græcam perinde sibi familiarem reddiderat: quâ utraq; Maximo socius, proque Romanæ Ecclesiæ apocrisiarii munere, ejus ipsius fortè presbyter, fidem strenuè propugnabat: cujus tuendæ constantiâ tantam sibi Monothelitarum invidiam conflagavit. *Hæc Combesissus. Sed observa 10. Monachum fuisse S. Anastasium, liquet ex dictis supra in eunte septimo paragrapho. 20. Sancti Maximi discipulus vocatur à Theophane & alibi, uti § 6 relatam est. 30. Illa, quæ ex Hypomnestico dedimus antea num. 69 S. Anastasius presbyter & apocrisiarius Romanus, videntur ad eundem locum referenda, atque adeo Sanctus videtur fuisse potius presbyter Ecclesiæ Romana, quam Græca. 40. Combesissus in indice tomi 1 ad notas suas, revocat pag. 738 quod supra retulerat de munere notarii: Fefellit me, inquit, quod scripsi de notarii in aula munere, quod alterius Anastasii proditur. Consule Annotata nostra ad caput 5 Vita, quam postea daturi sumus, lit. d.*

71 *Fam verò quoniam discipulus sapiens ac Duo ejus perfectus est gloria & perfectio magistri, non abs dem discipulo. re nos salturos censemus, si ex laudato Hypomnestico proferamus duos S. Anastasii apocrisiarii discipulos virtute & apostolicis laboribus præstantes, præsertim cum nesciamus, an alicubi in Sacris Græcorum Fastis notentur (in iis certè nondum illos reperimus) ut aliquis etiam egregia eorum memoria hic à nobis locus detur, non exigua*

AUCTOR B
J. P.

* Comb.
Plutimi

* f. Tetra-
fiton, à
Græco τε-
τραπλος,
quadruplex
annona.

B

* i. e. con-
venienter
nomini δι-
πρως,
decorus,
formosus
&c.

C

qua laudationis parte in Sanctum quoque redun-
datura nostrum, sub cujus florere institutione.
Post ea itaque, qua ex Hypomnestico statim re-
tulit, sequuntur ista: Discipulis verò ejus Theo-
doro & Euprepio germanis & sanctis fratribus, fi-
liis Plutini * beatissimi imperatorii pistoris, id est,
qui super omnes pistores publicos est, eorum vi-
delicet qui annonas scholarum omnium solvunt,
quod appellatur Tetransiton *, divitiis pretiosis &
dignitatibus diversis divinisque virtutibus, & vir-
ginitate, quæ his omnibus major est, adornatis:
per quam scilicet, ut opinor, etiam sanctis pro
Christo agonibus & coronis honorari meruerunt,
ut casti & mundo corde, quoniam ipsi Deum vi-
debunt: post primum magistri sui & nostri apud
Trapezuntem exilium multis elemosynis & obla-
tionibus factis, volentibus Romam confugere,
protinus & ipsis in eadem perfectione prope Aby-
dum comprehensus propter eandem & solam cau-
sam, & pro eo quod nolissent cum eis contami-
nari tam evidente impietate in profano & penitus
sine Deo imperatorio Typo, qui ex summisione
factus est eorum, qui erant ecclesiæ Constantino-
poleos, & publicatis, id est, denudatis omni
substantia, quæ inerat sibi, & dignitatibus quas
habebant; flagellaque mortalia à præfecto sulci-
pientibus, & Cherlonem in exilium missis, & il-
lic vi sæpius ab invicem separatis, & in castris
gentium ibidem adjacentium deputatis: junior qui-
dem frater, qui ut verè in cunctis pheronymis,
Euprepes * nominatus est, completo in hujusce-
modi Dei amico agone anno nono, ad Dominum
abiit mense Octobrio, die vicesima sexta, Indi-
ctione XIV (quæ respondet anno Christi 671.)
Alter verò qui & prior frater, quique Dei donum
merito à Domino est vocatus, perdurans ab eadem
sexta Indictione usque ad jam dictam decimam In-
dictionem instantis cycli, id est, usque ad san-
ctissimi patris & magistri eorum ac nostri Anastasii
presbyteri (qui revera miserrimi & orphani pro-
pter tantam raritatem & inopiam verbi veritatis &
omnis spiritualis escæ . . .) sanctam in Domino re-
quiectionem, annum vicesimum agit adhuc perseve-
rans in athleticis sudoribus & agonibus in eodem
Cherlonis exilio, jam memoratus videlicet frater
Theodorus, qui & propria manu multa Sancto-
rum opuscula dignatus est exhibere nobis, qui per-
gebamus illuc ad visitationem & adorationem ejus,
& pretiosæ memoriæ Martini, summi & verè uni-
versalis Papæ & magni martyris veritatis.

§ IX. Cultus ex Græcis ac Lati-
nis Fastis; nonnullæ hac oc-
casione observationes.

Nomen S.
Maximi

C Eleberrima S. Maximi apud Græcos memo-
ria est, post illustria heroicarum virtutum
decora, postque tot ac tanta pro orthodoxa fide
certamina, exilia, cruciatus & erumnas exant-
latas, in sacris eorum Fastis notata, & tribus
quidem vicibus ac diebus diversis, videlicet die
XXI Januarii, nec non die XII ac die XIII Augu-
sti. Menæa magna typis edita de eo agunt dicto die
XXI Januarii, ac ita eum annuntiant: Sancti
patris nostri Maximi confessoris. Quo etiam die
Officium sacrum in ipsis honorem peragunt. Ca-
non, cujus hac est acrostichis,
Ο παμμέγιστος Μάξιμος δοξάζεται
Celebratur heros nomine ac re Maximus:

Canon, inquam, iste, qui à Joanne Damasceno
ibidem dicitur compositus (sed Combefisio pag.
XCII hoc non videtur) cum Sanctum laudat egre-
griè, tum duorum ejus discipulorum, qui unà
cum ipso certaminis ac victoria participes fuere,
mentionem facit. Deinde post repetitam illius an-
nuntiationem sequuntur tres isti versiculi:

Ἀχαιεσ' ἡλωτὶ & χεῖρα ἢ γλώτταν φέεις
καὶ χερσὶ θεῶ; Μάξιμε, ψυχῶν δίδως.
Εἰκόδι πρώτῃ πότμος Μάξιμος ὁσ' ἐπαύλησεν.

Scribis sine manu, loqueris elinguis, Pater,
Animamque tradis, Maxime, in manus Dei.
Post bis denam prima oculos tibi, Maxime,
claudit.

73 Allusio poeta adeo clara est, ut explicari tribus die-
tione non indigeat. Rei veritas exposita & confir-
mata est superius § 6. Elogium seu vita compen-
dium, quod in citatis Menæis habetur, peccat,
quando S. Maximum sub Constantino Pogonato vi-
xisse scribit. Vide dicta in antecessum §. 1, num.
3. Falsum insuper est, eum die XXI Januarii è
vita excessisse: cum certissimè constet, hoc acci-
disse hodierno die XIII Augusti, sicut dictum est
§ 7, num. 59. Signatur interim die XXI Janua-
rii in Typico, quod S. Sabba nomen præfert, &
in Calendario Ruthenorum à Possævino vulgato
tom. 2 Apparatus sacri pag. 368. E Latinis Græ-
cos sequitur Molanus in Additionibus ad suum
Usuardum anni 1573; qui ejusdem Sancti me-
moriæ repetit hac die XIII Augusti, prout etiam
faciunt dictum Typicum, ac Calendarium Ru-
thenorum. Sed Typicum ad hunc diem XIII monet,
tunc quidem festum ejus dari; Officium verò ca-
ni ad XII ejusdem mensis. Festum, quod dicebam,
die XIII celebratur in Menæis magnis ob Sancti
translationem. Nam post annuntiationem ejus sic
subdunt: Translatio corporis sancti Patris nostri
Maximi confessoris: qua his versiculis ibidem ho-
noratur.

Κινῶσι σε, Μάξιμε, πῖσολ' ἢ κόνιν,
Δηλῶντες ὡς ζῆς ἐξαμείβων ἢ πότμος.
Μάξιμος ἀμφὶ τρίτῳ νεκρὸν δεκάτῃ μετέθηκε.
Cineres tuos, ὁ Maxime, Fideles movent,
Monstrantque vivere te, licet mutes loca.
Tertia post decimam tua, Maxime, transtulit
ossa.

74 Combefisius in Officio S. Maximi, quod dat
secundo loco, citans Menæa edita XIII Augusti Fastis sa-
& XXI Januarii, quæ perinde agi in illis addit
ejusdem festum, pag. xcvi legit paullo aliter duos
hosce versus ultimos, eosque sic cum primo con-
nexos reddit Latine: Movent tuos, Maxime,
Fideles, cineres; nempe monstrantes, alia ex
aliis te loca mutante tertia decima circiter huma-
nis migrasse. Sed obscure & ineptè eos refert au-
ctor ille. Nam primò, non de die mortis, sed de
translatione reliquiarum hic est sermo. Secundo,
dies mortis S. Maximi in ipsis Menæis, tametsi
perperam, signatur die XXI Januarii; uti jam
ostensum est. Ad ἀμφὶ verò quod attinet, sive vim
quamdam poeta voluerit illi præpositioni inesse,
sive non; illam prætermisi in versu tertio, eum-
que reddidi tertia post decimam numero rotundo,
id est decima tertia hujus videlicet Augusti men-
sis: qua item die in Menæa Chiffletii notantur i-
sta: Μετάθεσις Μάξιμου ὁμολογ. Id est: Transla-
tio Maximi confessoris. At verò quia ista dies
Sancto fuit natalis ad meliorem vitam, Menolo-
gium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum ita re-
ctius illum tunc simpliciter annuntiat: Beatissi-
mi P. N. Maximi conf. Sirleti quoque Menolo-
gium eadem die eum commemorat, nulla trans-
lationis

A lationis corporis facta mentione. Conficitur ex dictis, prorsus singulare esse Martyrologium Arabico-Egyptium, ex Arabica lingua in Latinam translatum à Gratia Simonio, quando hac die in eodem notatur non tantum Translatio corporis S. Maximi; sed additur insuper & sociorum ejus. Fuit autem S. Maximus antonomastice confessor; sed quid vetat tam eum quam ejus Commilitones vocare martyres, secundum dicta num. 63?

Honoricè
compellatur
Sanctus
cum disci-
pulis in Of-
ficio sacro:

75 *Vin' pauca e pluribus, qua in Officio Sancti occurrunt, laudum ejus ornamenta? Accipe ea e Combessio pag. 92 & seqq. e Graco sic Latine ibidem versa: Recte fidei dux, pietatis doctor ac honestatis, orbis terrarum lumen, monachorum afflata divinitus gloria, Maxime sapiens, lyra spiritus, pater sancte, intercede apud Christum Deum. Maximus planè maximus, piæ Christi fidei verissimus præco testisque sanguine clarissimi. Sacerdotum crepido, dogmatum basis, sapientiæ ruba, summus martyrum vertex, fideliumque firmamentum, admirandus Maximus, sua hodie memoria mundo præoritur. Unà tecum certamine funguntur, Maxime, beatissimi ambo discipuli, lucta tibi focii effecti: quamobrem etiam paria consecuti sunt præmia. Cruoris tui rivis affatim ebria Christi Ecclesia, divinæ tuæ sementis, paterna traditione acceptum, Vir sancte, togam effloret. Tyranni infantiâ in exilium relegatus es: at invenisti Jesum, Vir beate, solantem. Cæsa tua manus est; scribit tamen divino digito velut calamo & atramento, exactâ linguâ, sancto cruore tuo. Stas pro divino tribunali cum Martyribus, quibus fidei æmulatione socius exististi. Hac sufficiant de S. Maximi cultu apud Gracos, qui ad Latinos etiam propagatus est.*

inscribitur
Romano
Martyrolo-
gio.

B 76 *Martyrologium Romanum hac quotannis de illo ac discipulis ejus recitanda prescribit hac die: Constantinopoli, sancti Maximi monachi, doctrina & zelo Catholicæ veritatis insignis: qui cum adversus Monothelitas strenuè decertaret; à Constante imperatore hæretico præcisus manibus ac lingua in Chersonesum relegatus, reddidit spiritum. Tunc etiam duo Anastasii, ejus discipuli, alioque plures diversa tormenta & dura exilia sunt experti. Nos Martyrologium Romanum secuti, Sanctum nostrum in titulo, qui superius huic*

C *Commentario præfigitur, posuimus Constantinopoli; quamquam alibi vita cursum consummarit; de qua re consuli potest idem Commentarius § 7. In prædicto titulo annuntiavimus etiam Constantinopoli utrumque Anastasium: qua videlicet urbs fuit una e præcipuis trium nostrorum Martyrum palæstris; cum ibidem lata atque executioni mandata fuerit crudelis illa adversus eos ac omnino barbara sententia, de qua dixi supra § 6. Quod si quis tres nostros Sanctos, à Martyrologio Romano, ejusque exemplo a nobis ad unam eandemque diem revocatos, suis restituere diebus propriis voluerit; Maximum dabit hac die, secundum dicta num. 59 & 60; Anastasium monachum die xxiv Julii; uti habes superius num. 59. Anastasium denique apocristarium die xi Octobris, ex num. 69. Id quod de utroque Anastasio etiam observavit Castellanus in suis additionibus & correctionibus pag. 971, ubi priorem, quem dicebam, monachum, vocat archimandritam; synonymum verò apocristarium ad diem xi Octobris apponendum monet ibid. pag. 985. Ac de archimandrita, quem vocat, queri potest an verè talis fuerit.*

77 *Verum quidem est, Anastasium utrumque Augusti Tomus III.*

fuisse monachum. Ac de Apocristario quidem id conficitur ex § 7 hujus Commentarii, ubi de inscriptione epistola ejus ad Theodosium presbyterum Gangrensem: & verò Anastasium ibidem in dicta epistola contrem dominum abbatem vocat; unde consequens videretur esse, ut synonymus iste non monachus dumtaxat, sed hegumenus etiam existere alicujus cœnobii, sive archimandrita, pro ut eum modo appellabat Castellanus; nisi universim monachi omnes præsertim senio ac vitæ sanctitate venerandi, Latinis ac Græcis scriptoribus ab abates dicti forent, sicut datur videre apud Cangium in Glossario Latino-barbaro. Consuli etiam de hac re possunt tom. 1 Julii, die 1, pag. 146 Annotata ad Vitæ S. Symeonis Sali caput 3 lit. g; in cujus Vita decursu toties ille Sanctus appellatur abbas, cum tamen aliud nihil quam monachus fuerit. Neque dicas, Anastasium loco supra citato non vocari abbatem simpliciter, sed dominum abbatem: neque enim id sufficienti est argumento, eum archimandritam seu hegumenum fuisse: nam S. Symeonis Sali etiam dicitur Κύριε ἀββᾶ, domine abba, ut videsis tomo citato pag. 152. De monachatu S. Maximi nunc aliquid observandum.

E 78 *Ghinius in Natalibus suis eum inter sanctos Canonicos recenset hac die xiii Augusti; quasi verò, quia Theodosius episcopus dedit illi tunicam lineam, & fuscum pallium, uti ibi habetur in ipsius elogio, statim inde quasi digito habitum canonicum monstrare, liceat dicendo cum Ghinio dictum in nota marginali: En habit. Canon. Quod quam sit frivolum, nemo non videt. Adde, quod nihil cogat apponere tō lineam: nam in Vita e Graco-Latinè reddita, quam sumus typis commissuri, num. 45 dicitur: Tunica ac fusco pallio donato &c. Nec dissentit Combessii versio pag. xxiiii Dataque manufulculo tunicâ (in Graco est σιχαῖον; de qua tamen voce videri potest Lexicon Graco-barbarum Cangii) & fusci coloris pallio. At Sanctum eundem ad suos ascetas tantum non pertrahere videtur Wion, quando Sanctis Ordinis Benedictini illum intexit ad xiii Augusti in Ligno vite part. 2 lib. 3 pag. 266; tametsi ibidem in notis subdat: Utrum tamen Benedictini Ordinis fuerit, pro certo adhuc non habeo. Sed S. Maximus, ex antea præmissis § 1 & 2, monasterii quidem Chrysopolitani in territorio Constantinopolitano primum cœnobita, deinde autem abbas fuit: cujusnam autem vitæ instituti aut Ordinis regulam profiterentur istius loci asceta, non additur. Nos interim sæculo Christi septimo ibidem loci Ordinis Benedictini monachum non quarimus; quem etiam apud alios hagiologos Benedictinos Dorganium, Menardum, Bucelinum, Wionem secutos, neutiquam reperimus expressum.*

§ X. Documentorum aliquot superius citatorum notitiæ; Acta.

I N decursu hujus nostri Commentarii prævii Danut notitiam citavimus Hypomnesticum, quod titie de Hy-Latinè Memoriale seu Commentarium rectè vocatum pomnestico veris; & quandoquidem id pretiosum admodum est antiquitatis monumentum magnæque fidei & auctoritatis, accipe sequentes de eodem notitias. Præcipuum narrationis argumentum nititur epistolâ S. Anastasii apocristarii. Recole dicta superiora

AUCTORE
J. P.

riora § 6 num. 52. Ad quosnam autem illa sit scripta, & quando ad eosdem pervenerit, dicitur in laudato Hypomnestico his verbis: Igitur missa nobis est hujusmodi sacratissima & præposita propriæ manus immo divinitus exarata epistola unâ cum suppositis sibi Deiloquis testimoniis & syllogismis, ab eodem ipsorum exilio, id est Lazico, quam & habemus & conservamus, cum eodem, quo scribat, tradito sibi divinitus argumento, id est, prædictis duobus exilibus fusticulis, & aliis benedictionibus ac muneribus ejus, sanctisque ac venerabilibus, nec non & omnibus post Deum bonis, librorum videlicet ejus studiis, & propriæ manus compositionibus, tamquam revera sacro-sanctis laudibus & reliquiis. Data verò est nobis verè minimis, Theodosio scilicet & Theodoro, germanis & sine dolo fratribus humilibus & peccatoribus monachis, per Gregorium monachum & abbatem monasterii S. Joannis Baptistæ regionis Albanorum, quod appellatur Batararu, mensis Augusti die vicesima Indictionis undecimæ, quæ præterit nos (ac currebat etiamnum anno Christi 668) qui revertebamur à regione sæpe dictorum Lazorum. De Relatione motionis sive concertatione Constantinopolitana actum in Commentario § 4: cujus auctorem fuisse Sancti discipulum affirmat noster biographus in Vita apud nos num. 33. Concertationis item alterius, quæ Bizya habita est (Consule de ea Commentarium nostrum prævium à num. 33) descriptionem idem biographus num. 40 tribuit Anastasio, de quo supra, inquit, memini; qui proin utriusque monumenti istius secundum Vita scriptorem videtur auctor fuisse. Anastasius autem iste non fuerit apocryphus, cum hunc ei characterem non addat, sed alter synonymus.

Vita à monacho Rutiensi scripta,

80 Vita, quam antea nomine monachi Rutiensis indicavimus, prenotatur hoc titulo, Βίος ἡ μαρτυρία καὶ πάθος ἡμῶν Μαξίμου ἡ ὁμολογία, excepta, prout additur, Ex codice Ambros. N. 152, continente Vitas mensis Augusti, scripto ante annos 60 à monacho quodam Laurentio in monasterio Rutiensi, quod est in Calabria, & inde postea advecto MDCVII. Vitam hanc cum breviorē esse, quam ea Acta, quæ habemus à Ms. Ducis Sabaudie paullo post indicanda pluribus, tum ejusdem contextum variis corroforum foliorum hiatus interruptum; ac Mediolani pro nobis descriptum fuisse; indicavimus jam pridem in Ephemeridibus Græco-Mosis ante tomum 1 Maii pag. ix. Ejus exordium Græcum sic incipit: Καὶ πῶς ἂν ἦ ἡμεῖς ἡ φιλοκαλῶν μέμψιν ἐγκλίνομεν, μὴ ἡ ὁμολογία ἡ πολλὴν ἐν λόγῳ Μαξίμου ἡ κλεινὸν περιήνετες εἰς μέσον, ἡ πᾶς ἡ μεγάλη τότε ἡ ὑπερφύη ἡ αἰρετικῶν ἀνδοραθήματα, καὶ ἡ ἡ ἀδελφῶν αὐτῶν διηγέμενοι; Quæ Latine ita interpretamur: Enimverò quomodo accusationis maculam declinare possimus apud viros honestatis studiosos, si confessorē, qui multorum celebratur sermone, Maximum inclytum non proferamus in medium, atque insignia ac macula magni hujus Viri adversus hæreticos gesta, imò verò certamen ipsum non commemoremus?

ac Compendium Casareo-Vindobonense.

81 Aliud apographum in promptu habemus hoc titulo notatum: Μηνὶ Αὐγύστῳ ἰγ'. Ἀθήνησις ἐν ὑπὸ μῶ ἡ ὅσις πάθος ἡμῶν Μαξίμου ἡ ὁμολογία. Id est: Mense Augusto decimâ tertiâ. Compendium certaminis sancti patris nostri Maximi confessoris. Narrationis exordium est: Ὁ ὅσιος ἡ τῆς μακαρίας πατρὸς ἡμῶν Μαξίμου ὁ ὁμολογητὴς ἦν ἐπὶ βασιλείας Κωνσταντῆος ἡ Κωνσταντίνου. Sanctus ac ter beatissimus pater noster Maximus confessor

vixit imperante Constante, Constantini filio. Compendium illud aliquoties antea citavimus, & desumptum est à codice Ms. bibliotheca Casarea Vindobonensis, de quo plura tomo 11 hujus mensis, die VIII, pag. 344. Auctor dicti Compendii postquam meminisset de urbe Romana, nec non de Honorio ejusdem episcopo, labem hæreseos ei impingit, dicens Οὗτος Ὁσίου αἰρετικὸς ἐπὶ ἡμεῶν. Notissima theologis est causa Honorii PP.; sed cum apud illos atque apud auctoritatis Sanctæ Sedis defensores ea legi possit, satis nobis hic fuerit lectorem ad ipsos mittere. Franciscus Pagnus in Breviario Romanorum Pontificum tom. 1 à pag. 398 hanc controversiam pertractat; ubi lector inveniet, quod dictus Honorius à monothelismo fuerit immunis ac à Monothelitis deceptus; quod item monothelismum non exstiterit; quod negligens fuerit in causa fidei; quod œconomia ejus Monothelitis fuerit; quod hanc ob causam, non verò ob hæresim à sexta synodo damnatus sit. Ad hæc, postquam laudatus auctor duas Honorii epistolæ examinasset, nimia levitatis ac facilitatis eum accusat. Denique ex eo, quod idem Pontifex consecravit patriarcham Monothelitis adversantem, Pagnus idem ita concludit: Cum itaque Honorius non ante consecraverit Joannem Maronem patriarcham Maronitarum, quam hic professionem fidei emiserit, in qua non solum duas naturas, sed etiam duas voluntates in Christo falsus est; nihil clarius adduci potest ad probandam Honorii orthodoxiam & rectam fidem. Paucula hæc assignasse, pro nostri instituti ratione plus quam satis.

82 Baronius tomo 8 suorum Annalium inseruit res gestas S. Maximi, easque protulit ab anno Christi 640 ad 657, quæ habentur, inquit, ad dictum annum 640, ad calcem operum ejus Græcè scriptæ in tribus codicibus Vaticanis. Vertit eas in Latinum vir eruditus æquè ac pius Petrus Morinus doctor Parisiensis. Ad annum verò 656, ubi agens idem Annalium conditor de legatione ad S. Maximum Bizya in Thracia civitatis exulem existentem, occasione eorum quæ in ista legatione sunt gesta, sic habet: Quorum Actorum duo fragmenta cum recitata reperissemus in quarta Actione septimæ synodi œcumenicæ, ingens exarsit animo desiderium ipsa Acta integra perquirendi. Sed visis scriptis Maximi, quæ in Vaticana bibliotheca asservantur, nec inventis, accidit ex insperato, ut eadem intexta in Vita ipsius Maximi repererimus. Antequam verò ex eorundem contextu res à S. Maximo in isto exilio peractas referat; de illorum fide ac scriptore ista pramittit: Accipe igitur jam eadem ipsa digna Annalibus Acta quàm fidelissimè ab exceptore excerpta, & ab Anastasio Maximi discipulo unâ cum aliis rebus gestis ejusdem Sancti simul collecta: quod & Joannes episcopus Ephesinus pariter proficitur, nempe res gestas ipsius ab eodem ipso Anastasio esse scriptis mandatas quàm fidelissimè. Sic Baronius.

83 Ex auctoris Vita ad S. Maximum apostrointexueris phe, quæ existat apud Baronium ad annum 657 Annalibus his verbis: Verum tibi quidem, sanctissime Patris, magna præsentium gloria & splendor est, cum te etiam Dominus plus hinc honorificaverit; multo verò major est longeque præstantissima tibi illa tributa fors, cælestes illi honores, cum magnæ luci assistis &c.; ex illa item oratione, quæ ibidem sequitur, quaque, teste Baronio, non nisi in uno volumine (cum sint tres Vaticani codices, in quibus eadem S. Maximi & Sociorum Acta

Quenam Baronius de S. Maximo

F

Acta

A Acta continentur) scripta reperitur, addita, ut videri potest, à notario, qui in gratiam cujusdam episcopi, Nicolai nomine, ejusdem sancti Maximi studiosissimi, eadem Acta conscripsit. Sic enim se habet: Hæc à nobis tibi oratio, o Patrum optime & filiorum amatissime, rebus ipsis (ut & ipse novi) omnino inferior, desiderio autem, ut puto, nemini cedens &c.; ex illa, inquam, utraque oratione, si cum Vita nostra num. 55 & sequente eam contuleris, eosdem utroque loco relucere deprehendes narrationis characteres adeo inter se convenientes, ut ab eadem manu exemplari utriusque operam esse navatam, vel ex hoc solo iudicio fiat manifestum. Quisnam verò fuerit iste mysticus Nicolaus, quo item is tempore vixerit, incompertum est defectu ulteriorum idiotismorum; quorum, siquidem fuissent superadditi sufficienter, adminiculo potuisset aliunde erui aliquid de tempore, quo Sancti Acta litteris mandata sunt.

Vita Græco-Latinè à Combesiano edita est:

84 Vitam S. Maximi Græco-Latinè vulgavit Combesianus tomo I Operum ejusdem Sancti à se editorum: in quorum præfatione Vita, ait, seu laudatio diu ab ejus obitu, nec satis acri iudicio aut ex probatis monumentis scripta. Postea verò inter alia, quæ pag. xcvi circa illam observat, hæc memoriae prodit laudatus editor: Sancti Maximi Vitam post ejus laciniis illustrissimo Annalium Patri anno Christi dcl. & sequentibus ex Petri Morini versione ac Vaticanis Codd. jam productas, integram ex regio codice repræsentans, operæ pretium me facturum putavi, si... pauca quædam ad eam annotavero, exceptis illis, quæ ad eam spectantia, ad ejus ambas Collationes seu Auditiones strictim ad marginem sunt animadvertenda, seu etiam notis ad eas plenioribus discussa. Nec enim illius satis exacta omnia, ac quibus integra omnino fides debeat nullo ampliori examine, ut ex dictis Collationibus seu Actis publicis luce clarius liquet. Subdit deinde suas ad Vitam observationes; quarum à nobis in hoc Commentario ratio habita est.

exemplar nostrum Sabaudicum: damus illud prælo

85 Ante me habito exemplar ejusdem Vitæ Græcum Ex Ms. codice, prout eidem prænotatur, Ducis Sabaudicæ, Βίος διαφόρων Ἀγίων, Vitæ variorum Sanctorum, hoc titulo: Βίος ἡ πολιτεία ἡ αἵσις καὶ τὰ ἔργα ἡμῶν ἡ ὁμολογητῆς Μαξίμου. Id est: Vita & conversatio sancti patris nostri & confessoris Maximi. Aliud insuper exemplar in promptu est Latinè redditum hoc titulo: Vita & certamen S. Maximi confessoris, sive S. Maximi encomium. Eam Vitam latinitate donatam esse interprete Jacobo Pontano S. I., proximè in eodem exemplari indicatur. Non lego quidem ibi, quoniam e codice vel exemplari laudatus interpret versionem suam hausserit; sed è qualicumque illam hausserit, non multum refert, quando in Pontani interpretatione habemus substantiam eorundem rerum, quæ in exemplari Combesiano ac Sabaudico memorantur, quidquid sit de accidentibus. Misit illud ad nos anno mdclxvii P. Gabriel Collart ex scriptis P. Sirmondi eidem ab interprete missis, teste Daniele Papebrochio, qui ista adscripsit. Interpres porrò eruditus abunde notus, qui utpote doctus Latinè ac Græcè non pauca præstita in utriusque linguae facultate opera monumenta reliquit, prout videre datur in Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu. Natione fuit Bohemus, patria Bruggensis sive Pontanus, sed in Germania educatus. Ibidem & viri laudes invenies, vita sancti Augusti Vindelicorum die xxv Novembris anno Christi 1626, ætatis 84, Religionis 63, prout ibidem dicitur.

86 Latinam ejus versionem typis committere nobis visum est præ Combesiana, tum quia necdum, quantum novimus, alicubi edita est, tum quia nobis magis arridet. Et verò an non sit melior, minusque contorta quàm Combesiana, lectori judicandum relinquimus utramque collaturo, si visum fuerit. Exhibeamus interim specimen aliquod utriusque versionis. Combesianus sic incipit Vitam: Cum omnium, qui religiosa unquam pietate fulserunt, vita utilis sit ac conducibilis (quæ nimirum ad virtutem adhortatio sit, bonique ac honesti æmulatione animos acuat) tum maximè divini viri ac confessoris Maximi quanto major cunctisque illustrior est, tanto etiam ad conciliandam animis fortitudinem plus valet, & ad juvandum universis excellentior est. Fuit enim Maximus nedum eximio vitæ cultu ornatus, sed & gratus facilisque eloquio, certaminis quoque gloriâ strenuus, ac omnem vincens comparationem; cujus & solum meminisse, multam afferre novit voluptatem; nec minimum religiosi animi virtutis amorem atque illecebram injicit. Quamobrem suscepta nobis impræsentiarum oratio, quæ ejus res ac virtutes sit enarratura, vellet illa quidem plurisque faciat, ut singula ejus gestorum in medium adducat ac repræsentet, ut & ipsa horum memoria dulcior efficiatur & magnam auditoribus gratiam reponat; at non potest vel cuncta simul complecti, vel etiam iis, quæ complectatur, debita laude defungi, quod vel minima admirandi Viri opera ac facinora majora sint, quam ut ulla sermonis vi ea liceat assequi.

AUCTORE J. P. quod Pontanus Latinum fecit;

87 Hæc Combesianus; Pontanus verò ea sic Latinè reddidit: Cum omnium eorum vita, qui divinis legibus convenienter eam instituerunt, utilis & fructuosa est, utpote ad virtutem incitans & ad recti cultum exacuens; tum verò S. Maximi confessoris quanto præclarior, & omnimodis insignior, tanto etiam ad excitandam fortitudinem efficacior, & ad conciliandam animis utilitatem omnium præsentissima invenitur. Etenim Vir ille non solum cum admirabili sanctimonia vixit; sed insuper oratione suavis, & certaminis generositate incomparabilis fuit: cujus vel sola memoria non mediocrem parit voluptatem, & amantibus Deum amorem virtutis inserit. Quamobrem & nos in præsentia de illius laudibus verba facturi, cupimus quidem & magni ducimus, singulas res ab eo gestas in medium adducere & explanare, ut & eorum commemoratione jucundior fiat oratio, & ingens audientium expectatio expleatur: non videmus tamen, quomodo aut omnia simul complectamur, aut quæ complexi sumus, debitis laudibus celebremus (debitis, inquam, illi, qui præstantiâ suâ omnem dicendi vim superat) & minima etiam ab illo singulari Viri perpetrata consequamur. Ita Pontanus, quem si lector conferat cum Combesiano, inveniet magnum in rebus iisdem Latinè exprimendis discrimen: Latinè, inquam, exprimendis: uter enim proximè affecutus sit sensum genuinum biographi, pluribus otiosè inquirere super sedemus.

interpretatione illius nobis magis arridente, quam combesiana;

88 Ceterum exemplar, quod typis committimus, hic & illic à mendis, vitio amanuensis forte in illud intrusus, expurgabimus; nec neglegemus etiam consulere exempla alia duo, quæ diximus, Combesianum videlicet & Sabaudicum, ut fiet perspicuum ex Annotatis cum ad textus marginem, tum ad ejusdem capita; in quæ more nostro eundem partiti sumus. Quando autem nonnulla occurrerint in narrationis serie hisce signis [] inclusa, memineris, ea desumpta esse è textu

Quenam sint præstita in editione nostra;

AUCTORE
J. P.*Græco Combesis ac Ducis Sabaudia; nisi aliud
indicavero. Atque hæc quidem sunt, de quibus
præmonere lectorem voluimus. Reliquum itaque
nunc est, ut ipsa subjiciamus*

D

CAPUT I.

ACTA

Ab auctore Anonymo conscripta,

*Latinè reddita à R. P. Jacobo
Pontano Societatis Jesu.*

PROLOGUS AUCTORIS.

*Rerum nar-
randarum
magnitu-
dini*

Cum omnium eorum vita, qui divinis legibus convenienter eam instituerunt, utilis & fructuosa est, utpote ad virtutem incitans, & ad recti cultum exacuens, tum vero S. Maximi a confessoris quanto præclarior, & omnimodis insignior, tanto etiam ad excitandam fortitudinem ethicior & ad conciliandam animis utilitatem omnium præsentissima invenitur. Etenim vir ille non solum cum admirabili sanctimonia vixit; sed insuper oratione suavis, & certaminis generositate incomparabilis fuit: cujus vel sola memoria non mediocrem parit voluptatem, & amanti Deum amorem virtutis inserit. Quamobrem & nos in præsentia de illius laudibus verba facturi, cupimus quidem & magni ducimus, singulas res ab eo gestas in medium adducere & explanare, ut & eorum commemoratione jucundior fiat oratio, & ingens audientium expectatio expleatur: non videmus tamen, quomodo aut omnia simul complectamur; aut quæ complexi sumus, debitis laudibus celebremus (debitis, inquam, illi, qui præstantiâ suâ omnem dicendi vim superat) & minima etiam ab illo singulari Viro perpetrata consequamur.

*imparem se
faretur au-
tor.*

C Quocirca tamquam facile & expeditum non sit, verbis universa percerere, si ego quoque non sine ratione quædam prætermisero, puto me idcirco in crimine non futurum: quando nec alius quisquam [quantum quidem scimus] ante nos ad omnia illius pertractanda descendit, quod nimirum opus & conatu & effectu difficile deprehenderet. Ne autem amplius tam eximium argumentum prorsus præterire videamur, & neque totum persequamur (quod minimè possumus) neque totum relinquamus (quod damnosum fore, & culpâ non carere opinor) necessariò aggrediar ad dicendum, quamvis me indifferenti, longèquæ infra rerum dignitatem dicturum non ignorem. Hoc enim modo & quantum in nobis est præstabis, & vobis, quod debemus, persolvemus, orationem scilicet de illo, si quidquam aliud, nulla admittâ excusatione flagrantibus. Quod si & alia quædam eo tempore gesta interjecerimus, ne hoc quidem prorsus instituto alienum erit, neque temporibus illis non consentaneum, quibus, ut nostis, validæ contra veritatem tempestates commotæ sunt. Cæterum paulo altius de Sancto prius, ut poterimus, narrationem ordiemur, cujus causâ dicere ingressi sumus.

ANNOTATA.

^a De Sancti nomine, rebus ab ipso gestis conveniente, agit Commentarius prævius num. 1.

*Natales, educatio, litterarum
studia, vita aulica & mona-
stica, discessus propter Mo-
notheitas.*

Patriam quidem habuit principem urbium, magnam Constantini civitatem, quæ & vulgò nova Roma nominatur: parentes autem avita nobilitate & mundana claritate paucis fecundos, qui pietate, virtutis amore & consuetudine nihil ducebant antiquius, ut inde magis, quam splendore familiæ illustrarentur. Qui & hoc Beato in lucem edito ^a, & in prima infantia salutari fonte abluto, ut jam tum purgaretur, & nihil eorum, quæ pueris in voluptatibus sunt, ageret, neque parvulorum ludicris istis mentem occuparet, ne simplex adhuc & tenera natura ad remissionem & morum molliem traheretur, durioribus & virilibus Generosum illum conformantes, summam ei ad honestas actiones propensionem ingenerarunt, & ut toto pectore ad virtutem incumberet, effecerunt. Quin & ipse cum naturamabilem & idoneam fortitus, tum istiusmodi educationem adeptus, etiam adhuc ætate imbecillus, in se ipso virtutis indicia, tamquam umbras quasdam & lineas; non obscuras futuræ præstantiæ imagines & significationes habebat. Cujus virtutis inquam, typos & characteres, cum anni venientes indicium auferent ac stabiliarent, ratioque & cogitatio ipsius & omnia simul ad meliora & perfectiora tenderent, consummabat.

⁴ Postquam autem omnis doctrinæ liberalis satagens, ut par fuit, ad magistrum ire cepit, quid ego dicam, quantam brevi sibi scientiam comparavit? Grammaticam, & reliquum orbem disciplinarum summa sedulitate excoluit. In arte oratoria ad fastigium supremum pervenit. Ad philosophicas auditiones tantum industriæ attulit, ut illum nemo vel aliquousque assequeretur. Ingenii namque bonitatem pari studio ac diligentia cumulans, in omni genere litterarum satis superque excellebat, quibus cum singulis uteretur, non modicum aliquando ad meliora subsidium inde capiebat. Explicationes autem philosophicas ardentius & consecretabatur & amabat, cæterisque anteponebat omnibus. Quia enim sciebat cognitionem & scientiam rerum philosophiâ contineri, eamque in contemplatione & actione positam, de natura & mundo, & omnino de quibusvis aliis disputantem; ob id etiam plus laboris in eam conferebat, ac de ea dies & noctes cogitabat. Non tamen indiscriminatim, nec inconsideratè: sed partem sophisticam, & quantum fallacis captionibusque inhæret, repellens & abiciens; circa doctrinam verò & decreta, aliasque ratione & ordine institutas notitias, & probationes versantem admittebat & complectens.

⁵ Quid enim ad eum fallax propositio, & syllogismorum spuriorum contextus, & conclusiones hujusmodi, & quibus demum aliis vera sapientia contaminatur. (Longè abest, ut hæc de ipso dixerim) aut quidnam tale umquam meditatus est, aut aliquid tandem ab aliis perperam factorum æquo animo sustinuit, & vel parùm [eò mentem] inclinavit? Quare omnibus admiratio-
ni

*Nascitur
CPoli, no-
bilissimos
parentes na-
tus ac egre-
giam indo-
lem:*

E

*liberalium
artium stu-
diis,*

F

*præsertim
philosophi-
cis, mirificè
excellit.*

A ni erat ; adeo doctrina , adeo virtute , adeo in-
super moderatione & humilitate instructus , ut
eum res nulla ad arrogantiam extolleret , nec opi-
nionem sui inflaret ; non amplitudo generis , non
excellentes in omni eruditione progressus , non
virtutis celsitudo , nec aliud præterea ex rebus om-
nibus ; sed modestiæ tantopere se addixerat ; ut
in hac sola & vitæ sanctitudinem & honores omnes
collocaret , plurisque faceret , quam siquis ei ,
quidquid est inter homines gloriæ , simul donaret.

*In aula
Heraclii
imp. gratio-
sissimè ver-
satus*

6 Porro Admirandus iste sic ætatem suam tran-
iens , quamquam multa conaretur quotidie , quo
vanam gloriam effugeret , & vitæ hujus varietati-
bus non implicaretur (quibus esse proximum
magnum ad virtutem impedimentum existimabat)
efficere tamen non poterat , ut lateret , & ad ali-
os communis utilitas non permaneret. Esi autem
ipse talia moliretur & ageret , nihilominus vel con-
tra voluntatem arripitur , Heraclio *b* per id tem-
pus imperatore ad regiam benevolentissimè eum
accersente , & eorum , qui erant à commentariis *c*
regiis principem instituente. Quo item , utpote
tali , & in tanta familia nato ; in omnibus , quæ
sub manu habebat , negotiis utebatur , & in re-
bus pulcherrimis ministrum adiutoremque adhibe-
bat. Erat enim ad cognoscendum intelligentissimus ,
& in dando consilio longè dexterrimus , at-
que ad dictionem commodam & extemporaneam
promptissimus : cujus congressu & imperator ipse ,
& optimates ejus mirificè delectabantur , & eum
in oculis ferre numquam desinebant.

*monasticam
vitam am-
plectitur ,*

7 Ille vero hæc , celebritatem puta & pecunias
& honorem , & quæcumque cum inani ambitio-
ne permista sunt , præ philosophia parvi pendens ;
novitates item in fidem invehit cernens , quando
Monothelitarum secta Ecclesiam vehementer labe-
factaret *d* , [omnia relinquit , animi utique coin-
quinationem arbitratus , in hujusmodi rebus ver-
sari ; atque ad vitam solitariam , quietis enim de-
siderio jam pridem tenebatur] serio accedit in mo-
nasterium nempe , quod in adverso littore apud
Chrysolopolim *e* situm est , seseque in spiritali phi-
losophia ibidem per id tempus florenti contradit ,
detondetur , & è pilis contexta veste induitur ;
quæ continenter corpus macerat ; nec inedia tantum
cæterisque afflictationibus sese dat , verum
etiam stationi per totas noctes , & precationibus
longis incumbens , inde animum sustollit , & à re-
bus fluxis & caducis abstractum , ante ejus à cor-
pore discessum vinculis illis exsolvit. Nam , qui
antea quoque perfectioris vitæ certaminibus & la-
boribus se assuefecerat , & ex philosophia vixerat ;
is , postquam se illis consecravit , vix aliud quip-
pian aut malebat , aut actitabat ; & cum item non
paucos haberet in Religioso instituto commilito-
nes , omnes superavit , & supra omnes auctori-
tatem *f* mirabiliter est adeptus : qui virtute ejus
adeo inferiores fuerunt , ut [communi] con-
sensu internuncios mitterent , & ut sibi præesse ,
præfecturamque inire vellet (nuper enim præfe-
ctum *g* amiserant) eum precibus rogarent.

*ad mo-
nasterii
præfecturam
promoveatur ,*

8 Ipse autem principio tamquam grave onus
repellens , petitionem constanti animo rejiciebat ,
nec sermonibus eorum mollescens , nec obsecra-
tionibus quidquam cedens. Ubi porro acrius in-
stare , & vim intentare vidit , ægrè manus dat ,
& præfecturam capessit *h* , non præfecturam seu
imperium magis , quam ministerium reddendæ ra-
tioni obnoxium se capessere arbitratus ; unde quis
attonitus potius , & omni ex parte sollicitudinum
plenus reddatur , dum non se ipsum tantummo-
do inspicit , & quo pacto extra omnem culpam

ipse vivat , meditatur ; sed etiam quomodo sub-
diti utiliter vitam suam instituunt , & via meliore
gradiantur. Dispiciebat enim secum , per se cum
virtute rationem habentibus fas omnino esse aut
majora aut minora ad agendum pro arbitrio deli-
gere : quibus etiam non eximias actiones suscipi
entibus parata est venia ; ei autem , cui aliorum
commissa est gubernatio , si vel paululum de dili-
gentia remittat , periculum imminere ; nec ipsi
solum , sed iis , quos gubernat pariter , cum ip-
sum non tantum oporteat esse probissimum , sed
insuper ad virtutem semper addere , si exemplo
suo etiam subiectos ad meliora adducturus est ,
vitam illius quasi architypum intuentes , & inde
sive ad virtutem , sive in contrarium , ad vitium
scilicet , deflectentes.

**A. ANO-
NYMO.**

9 Hæc divinus Maximus perpendens , cruciā-
batur , & in magna alioqui corporis macie con-
tabescens , curā discipulorum angebatur. Atque
idcirco non desinebat nunc simul omnes , nunc
seorsim singulos , & nunc verbis mansuetioribus
nunc acrioribus ad perfectionem cohortari , &
modò æquabili sermone citra ullam asperitatem
eos erudire , modò austero & tristi idem præsta-
re , ut quemlibet vel habitu vel ingenio affectum
animadvertēbat. Ac ipse quidem sic se erga suos
gererat , talique animo præfecturæ hujus munus
obibat.

*quo munere
egregiè sum-
gitur :*

B

10 Ast ubi vidit , quod supra diximus , Mo-
nothelitarum hæresim tum longius longiusque pro-
pagari , & ab antesignanis impietatis quotidie am-
plificari , gemitibus & acerbissimo luctui se dedi-
dit , majorem in modum etiam sceleris affines mi-
seratus. Cæterum quid ageret ipse , non videbat ,
cum malum immensè pateret , ac propemodum
Orientem & Occidentem totum occupasset *i*. Un-
de in tantis difficultatibus hoc tantum & sibi &
communibus rebus conducibile invenit : quoni-
am *k* enim Romam veterem ab hoc detestabili dog-
mate puram noverat , similiterque Ecclesias A-
fricanas , & cum insulis circumjacentibus loca alia
his terris relictis eò discessit , ut veritati unā
patrocinaretur , & cum orthodoxis illic versaretur ,
non præter rationem , nec citra laborem ac
molestiam tanto itinere confecto , quandoquidem
omnia præclaro huic studio postponēbat. Cujus
profectionis forsitan & monachi , quos regebat ,
illi suasores fuerunt : quorum disjunctionem etiam
gravem & intolerabilem judicaret , aliud tamen ,
quàm quod consulebatur , facere nequibat , cum
tempora urgerent & abeundi opportunitatem of-
ferrent. Verumenimvero dum præcurrimus , me-
dia præterivimus ; initium videlicet hujus nefariæ
& abominandæ opinionis , quæ Ecclesiam tanto-
pere perturbavit , multosque ad similem lapsum
adegit. Itaque pauca super hoc necessariò ubi di-
xerimus , reliquum argumenti deinceps persequemur.

*sed à suis
discedit , ut
Monotheli-
tis se oppo-
nat.*

i

k

F

A N N O T A T A.

*a Anno circiter 580. Vide Commentarium
prævium num. 2 & alibi per decursum.*

*b Non Constantino Pogonato , uti ibidem di-
ximus num. 2 & 3.*

c Vide ibidem præmissa num. 5.

*d Cur Sanctus monasticam vitam sit amplexus ;
ibidem invenies num. 7.*

e De hoc loco Commentarius noster num. 14.

*f Malim dicere ex Græco Combesif. & Sabaud.
Et verò supra omnes mirificè primas tulit.*

*g De isto præfecto differit Commentarius no-
ster § 2.*

A. ANONYMO.

ster § 2.

h *Quæ huc spectant, ibidem notata sunt.*
i *Nimium dicit biographus, & castigatur num.*

15.

k *Quare hoc iter sit susceptum, ibidem reperies.*

CAPUT II.

Sanctus contra hæresim Monothelitarum egregie promovet veritatem Catholicam in Africa.

Monothelitarum hæresis sub Heraclio imperatore:

a

b

c

B

d

e

f

quam varii episcopi,

eiusdem primipili,

Heraclio imperatore a, & Sergio b pontifice Constantinopolitano, primum c quidem Heraclius ipse, & quidquid erat ministrorum ejus, omnes item magistratus, & honoribus fungentes, ab orthodoxa fide stabant, duasque in Christo naturas & actiones seu operationes & voluntates confitebantur & prædicabant. Ast ubi is (prò dolor!) post multa de hostibus trophæa, & illam inelytam in Persis debellandis d virtutem, à dogmate sano deflexit, simul etiam ecclesiæ deflectere cœperunt, non modica etiam pòpuli parte in contrarium conversa. Causa autem mutationis imperatori fuit Athanasius ille Jacobitarum patriarcha (ut quidem vocabatur) e homo impolitor, & ad veritatem permiscendam ac turbandam omnium peritissimus. Is ad Heraclium Hierapoli in Syria commorantem adivit f, eique subdolè ac malignè se insinuans, fictis affectionibus virum ita inescavit, ut Chalcedonensem quoque synodum, duas in Christo naturas hypostaticè unitas docentem, ejus hortatu, Heraclii inquam, reciperet. Cupiebat siquidem Heraclius, ut res ipsa declarabat, cum ipsum Athanasium (cui & Antiochenam sedem pollicebatur) tum alios præterea, quoscumque dissentientes videbat, cum illa synodo conjungere; etsi stultitia & levitate animi, præterquam quod neminem eò adduxit, sibi ipsi pravi dogmatis opinionem affricuit.

12 Hunc igitur Athanasius cum variis modis, ut dictum est, totum suum fecisset, nonnihil de duabus operationibus, & voluntatibus duarum naturarum fluctuantem reddidit. Inde persuadet, sententiam suam ad Sergium Constantinopolitanum referri: Cyrum quoque illum Phasidis episcopum accersendum: nam & illum se auditurum affirmat, quid de hoc sentiendum sit; & quod his placuerit, sibi quoque placiturum. Sciebat enim homo perversus, eos unam operationem, unamque voluntatem statuere. Postquam ergo Heraclius Cyrum quidem ad se accersivit, patriarchæ autem, quid visum esset, per litteras exposuit, invenitque ambos doctrinam de una voluntate æqualiter foventes, & in eodem sensu citra dubitationem congruentes; mox contrariarum partium totus fit, &, ut veriùs dicam, ἀθέλητον (id est nullam in Christo voluntatem) quàm μονοθέλητον (id est unam, seu unicam) potiùs inesse credit.

13 Quapropter absque mora etiam ad primam sedem Romanam importatum dogma perscribit, quasi scelus se facturum putans, nisi & alios, ubicumque terrarum essent, suo fermento imbueret, & pestilentem hæresim communicaret. Verùm divinus hic Vir molitionem illius apertam fraudem ratus, & mala atque improba opinione offensus,

non modò contradicentibus scriptis, & potentibus refutationibus occurrebat, & quæ afferebantur evertebat; sed execrabatur quoque qui illa sentirent ac propugnarent. Porro apud Heraclium nihil proficiebat, qui non externam duntaxat, sed intimam nequitiam in pectus admiserat. Properavit enim & Alexandrinam ecclesiam hac peste paulo pòst implere, Cyro ejusdem sententiæ socio eodem ad episcopatum g gerendum transmissio, ut & ipsa Alexandria eadem probans, eodem exitio periret. Deinde & Cyrus cum Theodoro Pharanitarum episcopo, qui æquè Monothelitas pertinaciter sequebatur, congressus, cum eo unionem conficit ὑποβασιῶν (aquà tinctam h, sic enim appellata est) qua voce significari opinor evandam & aqueam tincturam, & tamquam commistam, & quam discernere nequeas, & neutrum colorem purè conservantem, ut istis, utrovis modo velint, turbare, confundere & permiscere inventam ab ipsis operationem liceat, eamque nec simplicem, nec duplicem, nec neutram (quod dictu verum est) aut intelligi aut nominari.

14 Ac isti quidem suum sensum deceptis à se persuaserunt, unamque operationem, & unam voluntatem naturalem decernentes, occasionem Jacobitis i & Theodosianis k dederunt, contra fidem nostram gloriandi, synodumque Chalcedonensem l risu & convitiis explodendi. Qui & maligna mente jactarunt, ipsum Chalcedonense concilium eorum sententiæ suffragari, unamque naturam statuere: id liquere ex eo quod unam operationem asserat. Quod numquam fecisset, aiunt, nisi veram rationem seu veritatem reverita fuisset, perfectiùsque rem comprehendisset. Quoniam autem per id tempus Sophronius m Hierosolymitanæ ecclesiæ præsidebat, vir pietate ac virtute illustis, aggregati ad eum omnes orthodoxi episcopi, cum eo in crimen vocant & anathema contorquent in illos, qui unam in Christo naturalem operationem, unamque tantummodo voluntatem profiterentur; commendantes & laudibus ornantes, qui cum duabus naturis duplicem quoque operationem ac voluntatem confiterentur atque defenderent.

15 Volens autem sanctus hic Vir amplius doctrinam hanc declarare, particulatim de ea differit, & dissertationem suam n ad Joannem o Romæ, & Sergium Constantinopolis, & Cyrum Alexandriæ episcopos mittit; hos quidem damnans, & flocci faciens; illum contra, Joannem inquam, ut decebat, celebrans, & sexcentis laudibus effrens. Quod cum & ad stupidi illius Heraclii aures pervenisset, in metum & angorem delapsus, varia secum reputat, & animum huc illuc versat, nec habet quomodo tandem recens fabricatum dogma immutet, misera p fortasse & deæstuata q mutatione, & subita in alteram partem transitione erubescens. Itaque ab utrisque, à duas scilicet & unam operationem asserentibus, se abrumpit, hoc etiam detestando Sergio suadente, ut, qui eum ad omnia facilem & tractabilem nosset, timeretque, ne tandem ab ipsorum tribu avulsam cerne-ret, & idcirco Imperatorem pro arbitrato stultè agere pateretur. Hic * ergo Heraclius, tanquam lucro insperato gavisus, scriptis litteris & edicto r, quod vocatur, absurditatem stabilit.

16 Quod ubi perscriptum Severiani s compererunt, non solum domi, & apud se, verum etiam in cauponis & balneis scommata jacentes, impudenti ore ista garriabant: Antea nestorizantes Chalcedonitæ (sic enim nos appellabant, quamvis Nestorii opinionem aspernatos) ad sanam mentem

D

g

h

peffimis artibus stabilire

E

i

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

ac propagare,

r

n

o

B

f

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

Combes.

Sabaud.

Eirév. m.

Hinc.

r

s

Concilio

Chalcedo-

nensi ac ve-

ritate Ca-

tholica ex-

ploris,

A mentem redierunt; & malè sapere deserunt, conjuncti nobiscum per unam operationem in unam Christi naturam. At nunc damnato; quod bene habebat, utrumque perdidit, neque unam, neque duas in Christo naturas confitentem. Dabatur itaque tum videre confusionem & turbas in ecclesiis; quando & pastores & populi, & principes, & subjecti despiebant, nec erat intelligens; nec qui exquireret Dominum. Quis enim, quæso, multitudinem ad salutaria induceret, Præpositis hunc in modum affectis, Imperatoribusque, & episcopis pro eo, ut aliàs, leges ferrent, & decreta conderent, impietatem sancientibus, omnemque ad obedientiam compellentibus; & integram * Ecclesiæ tunicam in frustra discindentibus; & lædendi t ansam præbentibus res nostras instar Momi *u* irridentibus & criminantibus?

* Comb. & Sabaud. ἀπύτων, infectam. *t u* comendunt.

x

B

* al. Heraclonam & Heraclius dicitur.

aa

bb

cc

dd

Contra impium hoc dogma agit S. Maximus

ee

C

cum episcopis Afris: quos inducit ad ejusdem execrationem.

17 Ceterum breve tempus intercessit, tum Sergius, perversæ doctrinæ seminator, multiplex hydra, de vita exivit, tota ultionis fæce illic (in altero seculo inquam) recondita. In ejus throno Heraclius Pyrrhum & collocavit, qui & ipse adversæ factionis & opinionis erat, & eadem cum decessore aserebat. Postquam autem non multo post & ipse Heraclius diem ultimum explevit, Constantinus ejus filius sceptrum cepit, quem Pyrrhus propter morum stoliditatem, Martina illa muliere improba & ad malefaciendum exercitatissima, adjuvante, ubi veneno sustulit z, filium ejus Heraclonam * nomine, successorem fecit, præclarum scilicet facinus, & mansuetudine sua dignum episcopis designans. Verum Heraclonam lenatus exosus, celeriter imperio spoliavit, simulque & impium Pyrrhum, & Augustam moribus consortem profligavit aa. Tunc itaque generosus ille has penas dedit, throno & urbe pulsus, quod iniquam necem esset machinatus. Imperium postea inquit Constans bb, interfecti Constantini filius, qui Paulum Byzantii episcopum cc, & ipsum illi dogmati Monothelitarum improbabiliter nonnihil dd faventem delegit.

18 Sed jam ad res Maximi; quod argumentum institueramus, nobis redeundum est, quamvis ad alios narrationem converterimus, quorum nimirum nos necessariò mentionem facturos, initio promissimus. Postquam ergo Vir sanctus propter ee improbam opinionem Constantinopoli serpentem Romam proficisci constituit, ut supra docuimus, primum in transitu cum Africanis episcopis in colloquium venit, quos expositis rationibus, & argumentis, & linguâ divinâ in fide corroboravit, & quo pacto adversariorum petitiones sermonesque sophisticos minore negotio effugerent, docuit & instituit. Non enim ignorabat Vir prudentissimus, multam dexteritatem, experientiam, & disputandi solertiam requiri ad feriendos adversarios, eorumque erectas contra veram notitiam cervices deprimendas. Quare modis omnibus illos acuebat & instruebat, sermonibus suis tamquam athletas ad strenue decertandum ungebat, & generosiore spiritu implebat. Quamvis enim throno seu dignitate episcopali antecellerent, sapientiâ nihilominus & intelligentiâ cum eo comparandi non erant; ut de reliqua ipsius virtute & gloriâ in rebus omnibus nihil dicam. Hinc & verbis ejus cedebant, admonitionibusque & consiliis citra repugnantiam obsequabantur.

19 Cernebant quippe in eo vitam sublimem, planeque singularem, orationem autem uberem & copiosam, nec guttatim, sed toto flumine permanentem; prudentiam verò & cæterum animi statum cum nullo conferendum. Quamobcausam non

Augusti Tomus III.

solùm quidquid erat sacerdotum & episcoporum; A. ANO- sed quicumque item populos ac multitudinem mo- NYMO. derabantur, toti ab illo per omnia pendebant, & velut ad magnetem adhærebant: idemque ipsis contingebat, quod ferro in lapide illo contingere vulgo dicitur, aut etiam quod Sirenum ff cantibus detentis, de quibus poetæ fabulantur. Ubi verò hi acceperant, Romanum Pontificem tunc episcoporum conventum indixisse, ut ipsis communiter conspirantibus nefandum dogma execrationi & anathemati subiceret, ad idem faciendum ipsi quoque cohortatione & iussu divini Maximi incitati sunt; non modò qui in Africa, & vicinis insulis, sed & siqui in aliis ibidem erant, ad opus incumbentes & rem tam honestam efficientes: omnes quippe illum doctorem ac duce, & eorum, quæ agebantur, adiutorem habebant;

ANNOTATA.

a Imperavit ab anno Christi 610 ad 641.

b Sedit ab anno 610 ad an. 638, sicut contra Baronium verosimiliter arbitrati sumus in Historia chronol. Patriarcharum Constantinop. ante tomum 1 Augusti pag. * 77 & sequente.

c Hæresis quippe Monothelitarum pullulare cepit anno circiter 616, uti notavit Pagius ad istum annum num. 6 è verbis S. Maximi adversus Pyrrhum, addens Monothelitarum exordium ultra hunc annum differri non posse, tametsi hæc hæresis diversis temporibus eruperit.

d De victoriis, quas contra Persas Heraclius retulit anno Christi 621 & sequentibus, consuli possunt Baronii Annales.

e Athanasium Jacobitarum patriarcham fuisse Antiochia, adversus Pagium in Critica ad annum Christi 629 num. 6, probatur in Historia chronologica Patriarcharum Antiochenorum ante tomum IV Julii nostri pag. 106.

f Quæ biographus noster hic memorat à num. 11 usque ad num. 18, consimilia sunt narrationi Theophanis pag. 274 & seq. Sed Pagius ad annum mox citatum confidenter pronuntiat, congressum Pauli Severiani cum Heraclio confusum esse à Theophane cum hoc congressu ejusdem imperatoris cum Athanasio, quem congressum etiam traducit tamquam fabulosum. Sed corrector ille convenitur ac corrigitur ipsemet apud nos in Historia chronologica Patriarcharum Antiochenorum, quam modò allegabam. Cum autem ipsius argumenta ibidem non oscitanter expensa & refutata sint, superest, ut sua cum Theophani restituatur fides, tum sua maneat integra hic nostro biographo.

g Factus est episcopus Alexandrinus & Monothelitarum patronus anno Christi 630.

h Est enim ὕδωρ, aqua; βαπτίζω autem tingo, uti sat notum est. Theophanes pag. 274 hac Græca expressione ὑδροβαπτίζω etiam utitur.

i Jacobitæ hæretici à Jacobo dicti, de cujus erroribus Baronius ex Nicephoro agit ad annum 535.

k De Theodosianis hæreticis, qui à Theodosio Alexandrino episcopo nomen traxere, consuli potest Baronius ad eundem annum 535, & Historia chronologica Patriarcharum Alexandrinorum apud nos ante tom. v mensis Junii pag. 64*.

l Synodus Chalcedonensis anno 451 celebrata Chalcedone in Asia minore sub S. Leone Magnò PP., & Martiano imperatore adversus Eutychetem abbatem Constantinopolitanum, qui duas Christi naturas in unam confundebat. De ea synodo

Baro-

A. ANO-
NYMO.

Baronius ad dictum annum.

m S. Sophronii Hierosolymorum patriarcha vitam ex variis collectam dedimus tom. 2 Martii, die xi, pag. 65.

n Certamina ejus adversus Monothelitas habes tomo mox assignato pag. 69; de synodi vero ab eo habita actis seu litteris, eorundem errorem condemnantibus, agitur ibidem pag. 70. Res gesta refertur à Baronio ad an. 633; at Pagius ad annum 634 illam differt: cujus rationes videri possunt ad dictum annum. 633.

o Imò verò ad Honorium. Consule dicta apud nos tomo supra designato pag. 70.

p Suspicio scribendum esse nupera. Nam in exemplari Combesiano pag. ix, ac nostro Sabaudico habetur τὸ ἰσχυρὸν (sed scribe ἰσχυρὸν) quod recens seu nuperum significat.

q An de vet ex æstu acta? Nam apud Combesif. pag. ix, & in Sabaudico exemplari legitur: καὶ τὸ ἀποδοῦν τοῦ εὐαγγελίου μεταθεῖν; qua in Combesifii editione sic redduntur: Ac repente in contraria versi consilii &c.

r De famoso hoc edito seu cithesi tractat Commentarius prævius num. 10.

s Duplex Severi ac Severianorum secta fuit, quarum altera ad seculum 2; altera ad sextum spectat. De posteriore hic est sermo: ac de Severo illo, qui Eutychianorum errores propagavit, & pertinax concilii Chalcedonensis impugnator existit, agunt Theophanes variis locis, Baronius tom. 6 ac 7, nec non Historia nostra chronologica Patriarcharum Antiochenorum tom. iv Julii præfixa, pag. 91 & 100.

t Lætandi legerim potius: nam in Combesif. & Sabaud. est ἐφιδεῖν.

u Notissimus est in fabulis deus, cujus natura esset proprium, nihil ipsum quidem operis edere, sed aliorum deorum opera liberrimè carpere: unde ei nomen. Nam μῦθος Græcè reprehensionem sonat. Vide inter Adagia apud Manutium τὸ μῦθος ἀπέρεν, id est, Momo satisfacere.

x Verosimiliter incunte Januario anni 639, secundum dicta in Comm. præv. num. 12.

y Anno Christi 641; de mense ac die videri potest Pagius ad istum annum num. 2.

z In porrecto veneno consentit narratio Theophanis pag. 275. At Nicephorus patriarcha CP. in Breviario historico de veneno tacens, Constantinum diuturno morbo (νόσος χρονία) constitutum refert pag. 19: ubi alia plura ad præsentem materiem attinentia legi possunt.

aa De Pyrrho, Martina ac filio ejus expulsis meminit etiam Theophanes mox citatus; qui pag. 283 hæc addit: Linguâ verò Martinæ abscissâ, amputatiliq; Heracleonæ naribus &c. Nicephorus verò patriarcha CP. in Breviario mox designato discessum Pyrrhi ita narrat pag. 21, ac si ob tumultum populi in voluntarium exsilium abiisset: Hæc, ait, ubi Pyrrhus comperit, sequenti nocte in templum ingreditur. Ibi sacris omnibus salutatis, ac detracto humerali, & in sacra mensa deposita, Non sacerdotio, inquit, me ab dico, sed contumaci populo cedo. Inde furtim egressus &c.

bb Anno Christi 641, uti censet Pagius, & patet ex eo, quod Constans imperator Paulum promoverit ad infulas Constantinopolitanas, si vera narrat noster biographus. Promotus enim fuit anno 641, sicut statim dicitur.

cc Theophanes pag. 275 hæc ita narrat: Constans autem Constantini filius imperium adipiscitur, & Paulus etiam ipse hæreticus in CP. thro-

num subvehitur anno videlicet 641 mense Octobri, sicut videre licet in nostra Historia chronologica Patriarcharum CP. pag. * 79.

dd Imò verò subdolum, perfidum ac versipilem hæreticum; qui primò Monotheliticum virum sub falsa pacis conservanda studio occultè promovit, ac postea apertè persecutus est orthodoxos atque ipsum Martinum PP. Consule si lubet eandem Historiam chronologicam pag. 79 & seq.

ee Vide dicta in Commentario prævio à num. 15.

ff Sirenes, monstra marina, poetarum fabulis celebrata, superiore sui parte virginis effigiem referebant; inferiore in piscis candam desinente, uti notissimum est. Hæ tres numero fuisse finguntur, quæ dum littas Siculiam incolerent, nautas præternavigantes suavitate cantus in naufragium pellexerint. Non incognita etiam est fabula Ulyssis. Vide plura apud mythologos. Hinc patet alio biographi.

CAPUT III.

Pyrrhi Monothelita confutatio; & acta Romæ pro fide orthodoxa; Opera conscripta.

Aliquantum temporis inde abiit, & Joannes Pyrrhus Romanus præsul ad Dominum è corpore excessit a, cujus thronum Theodorus conscendit, non minùs orthodoxiæ, quam præfulatus successor b. Interea & Pyrrhus, utpotè ab urbe imperatoria pulsus, in Africam venit, & cum divio Maximo sermones habet, suas illi rationes proponens, & ejus vicissim audiens. Qui ambo cum ad interrogationes & contradictiones venissent, quomodo aut Sancti cum probabilitate & veritate in unoquoque problemate solutiones, aut Pyrrhi in singulis, quæ dicebantur, everfionem, & assensum in præsens pro dignitate referam? Hic namque ut quiddam inexpugnabile ac minimè solubile, unam esse in Christo voluntatem proponebat, affirmabatque veritatem aliter comprehendendi non posse. At ille, quàmvis hunc unum secundum hypostasim esse, contrà objiceret; tamen eum secundum binarium naturarum dividebat, cum quibus convenienter & voluntates dividebat, atque hoc firmissimè, & ut contrà afferri nihil posset, demonstrabat.

Et Pyrrhus rursus quidem pro voluntatibus cum eo dictibus etiam duos volentes iaducebat, absurdo sputans absurdum necens. Sanctus verò istuc ut mirè à ratione abhorrens nec consequens rejiciebat & refutabat. Si enim concedatur, inquit, cum voluntatibus etiam volentes introduci (ipsius enim beatæ linguæ verbis utar) profus & cum volentibus voluntates, secundum rationi consentaneam antistrophe seu inverfionem introducentur & reperietur secundum vos superessentialis vel plusquam bonæ & summæ principis omnium Deitatis, propter unam ejus voluntatem, una etiam hypostasis, juxta Sabellium; propter personas autem tres, etiam totidem voluntates, atque ita tres naturæ secundum Arium. Siquidem juxta Patrum decreta & canones differentia voluntatum, etiam naturarum discrimen affert. Sed cur ego disputationem c illam particulatim memorem, cum si vel ex instituto id agerem, vix omnia exequi possem? Tam longa & varia & exquisita est eorum explicatio.

aa Licet

A
heresim e-
jurat; sed
deinde ad
vomitum
redit.

d
e

f

g

B

h

Maximi
hortatu Ro-
ma concili-
um convo-
catur;

i

k

l

m

C

n
in quo Mo-
nobelita-
rum ante-
signari
damnantur.
Scriptis li-
bris

o

p

q

r

22 Licet igitur ipsum illud volumen d à San-
cto confectum legentibus ex eo accuratius cogno-
fcere, & Sancti ipsius cum prudentia & ratiocina-
tionibus aptissimis interrogationes & responfiones
in omnibus, & Pyrrhi propositiones non cohæ-
rentes & refutabiles, imò vero malè conclusas, &
amentes: qui & penitus desperans, bovem, quod
aiunt, in lingua ponit e, suamque infantiam dam-
nat: quam etfi multimodis formet & variet, &
undique torqueat, non potuit tamen in quopiam
eorum, quæ vellet, habere adjutricem. Itaque
& veniam factis suis petivit, extemplo dogma su-
um de una voluntate scripto ejurans, & Romano
Pontifici libellum detulit, & ab eo tam libenter,
quam dici potest, receptus est. At enim stultus
& amentia plenus, quasi nihil in se novi accidif-
set, Ravennæ denuo priorem opinionem est se-
ctatus, & instar canis ad vomitum suum revertitf.
Quod ubi divino Maximo, ipsique à nobis nomi-
nato primæ Sedis episcopo renuntiatum est, in
communi conventu sententiam adversus eum pro-
nuntiant g, miserumque, ut membrum putridum
& omnimodis insanabile, tandem amputant & ab-
jiciunt. Qui quamquam ita tractatus, ab impu-
dentia tamen & supercilio magis tollendo non de-
sistit, sed impetu arrogantiore in thronum Con-
stantinopolitanum rursus involat h, & præmium
impietatis episcopatum secundò accipit.

23 Quia i verò tum Theodorum quoque Ro-
manum Pontificem ab hominibus demigrare con-
tigit k, virum, quod palam est, à multis magnif-
que laboribus, & pietate celebratum; Martinus
ille sanctissimus in ejus sede reponitur, egregius
etiam ipse charismatis præstans, & vitæ sanctimo-
niâ clarissimus. Cujus & virtutem amans divinus
Maximus, apud eum frequens erat, & in quibus
res postulabat, quod debebat cum eo communi-
cabat l. Quare etiam auctor illi fuit, uti ad se
undequaque orthodoxos convocaret, numerosam-
que synodum colligeret, ut sub tam multis ac di-
vinis viris sana fides firmiorem & irrefragabilem
confessionem nancisceretur; adversariorum autem
commentum evidentius insignisq; concideret.
Qui quidem ad centum quinquaginta m collecti,
præfente item sapientissimo Maximo, omnia cum
ratione & ope Spiritus sancti fecerunt, omniaque
acta, ut æquum fuit, in commentarios retule-
runt, veramque doctrinam vehementer defende-
runt, & unusquisque pro se in medium serid con-
suluit.

24 Et n omnes quidem stulti dogmatis magi-
stros sacra detestatione perculerunt, Sergium pu-
ta, & Pyrrhum, & Paulum, & Petrum o, qui
Constantinopoli impiè præfuerant; Cyrum item
Alexandriæ, & Athanasium Antiochiæ episcopos,
& horum administratos. Cum his insuper anathema-
te confodiunt Typum p, ut dicebatur, quem ne-
fandus imperator Constantinus (aliàs Constans)
edidit q, & sanctæ Ecclesiæ publicè proposuit
blasphemias refertum: divinus autem Maximus ad
impios confutandos, & pios confirmandos dispu-
tationibus & epistolis compositis, à rationeque &
è Scriptura sancta deductis probationibus fide no-
stra demonstrata, veritatem quaquaversum per or-
bem disseminat, quorum seorsum argumenta co-
gnoscet, qui commentarium de iis sive indicem
lègerit r. Porrò ex eo tempore continenter Ro-
mæ habitans, perinde quasi Byzantio discedens
hanc urbem incolere secum statuisset (tameñ ar-
dentiore ejus quodam amore capta diutius eum
Africa apud se retinuerat) sed Romam, ut dixi,
de cætero diverforium habens, sermone suo mul-

Augusti Tomus III.

tis quotidie ad se ventitantibus proderat, collo-
quens cum iis de rebus utilibus, & ex libris à se
studiosè compositis ad altissimum altioris vitæ gra-
dum eos provèhens, suadensque ut solam virtu-
tem amplecterentur, & ab inferioribus hisce ac
perituris sese avellerent, ut à nullo hortum, in-
quam, mens subigi posset, cum per se sursum
feratur, & ita, ut ad superna feratur, condita
sit. Incredibili enim studio tenebatur ille Deo ple-
nissimus, ut omnes ad virtutem pertraheret, il-
liusque cupidos & amantes redderet, adeo per se
amabilis & desiderabilis, & sui amore irretitum to-
tum ad se transferentis.

25 Quocirca multos quoque illos & egregios
libros conscripsit, viam multifariam simul & feli-
citer eò perducentem docens, ut nec pusillum
spatium intermitteret; nunc de vita & perfectio-
re disciplina differens; nunc de moribus & dili-
gentia in coërcendis perturbationibus, & de om-
nibus cum ratione & consilio faciendis. Rursum
aliàs de dogmatis, & in quibus cognitio recondi-
tur, & quam vix mente humana superiores illi
spiritus assequantur, nostrum inde desiderium ex-
plorans, & ad diviniora sustollens. Et nunc qui-
dem de abstinentia à præsentibus, cavendisque
sensuum blandimentis agit: nunc de patientia &
tolerantia, & de reliqua magnitudine animi in-
tentationibus, tameñ eæ horribiles & intolerabi-
les videantur. Jam verò commentarios ejus de
sacris precibus, & formâ epistolarum conscriptos,
atque ad dolorem & compunctionem animæ per-
tinentes omitto; de charitate autem à Sancto elab-
oratos, & tamquam brevibus capitibus, quo om-
nibus gratiores essent, comprehensos, comme-
morarem, & de iis proferrem aliquid perliben-
ter, nisi mihi persuaderem, neminem eos ignora-
re, eorum præsertim quibus virtus & charitas cor-
di sunt.

26 Hoc tantum dicam, qui eos & aliquoties
perlegerit, & charitatem germanam cognoscet,
& odium cujuscumque generis odio habebit, &
viam non secundum rationem exultantem compes-
cet, & cupiditatem furentem comprimet, & men-
tem à concretis & caducis abstrahet, eamque ad
cognata t evehet, & totum se ad diviniora con-
formabit. Sed enim ex tempore quidem libellos
scribere, & capita admonitionis formâ dictare
mirificè, & promptissimè poterat. Ad explanan-
das autem Scripturas, eorumque reconditos sen-
sus perspicuos haud imperitior aut inferior ali-
quo erat. Immo cujus est occultior illa & myste-
rii plena Scripturarum consideratio, sensuumque
profunda interpretatio? Cujus antiqui simul & no-
vi Testamenti obscuriorum & sublimiorum & mi-
nimè obviozum declaratio? Cujus illi sermones
anagogici u, & subtiliores sensus, & arcanorum
expositio?

27 Quo enim modo ipse tentare mentem vo-
luit, ea ab omni materiali repræsentatione evo-
cata, ut posset citra ullum impedimentum & co-
gnitione quod est supra cognitionem attingere, &
ad supremam contemplationem ascendere, ita et-
iam sermonem suum à cogitationibus crassioribus
rerum sub sensu cadentium, & à vulgari dictio-
ne abduxit, interiùsque progressus abyssum abyf-
forum invocavit, sublimiorum verborum & in-
telligentiarum videlicet. Quis enim, ut cætera mit-
tam, quinque & centum capitibus conscriptum
ab illo admirabili Viro opus, in quo veteris, &
novi Testamenti arcana enucleat, cum perlegerit,
non admiretur ac celebret mentem explicantis, &
ingenium sensibus adeo eximiis gravidum, & re-

A. ANO-
NYMO.

asceticis ac
dogmaticis

B

vastissimam
ac profun-
dissimam

F

suam sapi-
entiam

A. ANONYMO.
x

rum ab eo perceptarum sublimitatem, reliquamque theoreticam x, & magis anagogicam horum explanationem? Insuper hujus in dicendo altitudinem æquè videas etiam in scholiis in Magni Gregorii scripta confectis. In iis enim cum multa sint explicata difficilia & obscura, præcipuè dogmatica & de Trinitate theologica, ipse & horum sententiam vimque cognovit, & divinioris scientiæ lumine apertiora reddidit. Ita autem eum exponit, ut non solum notionibus & reconditiore consideratione, verum etiam elocutionis præstantiâ & dictione adæquet.

posteritati commendavit.

* i. e. disciplina factorum
* i. e. magis mysticè

28 Postquam deinde animadvertit Generosus hic, etiam Dionysii Areopagitæ opuscula, quæ divinus ille vir de cælesti & ecclesiastica Hierarchia y composuit, plerisque locis involuta tenebris, ad hæc quoque incubuit, & quantum fieri potuit, oratione & interpretatione dilucidior ea illustravit & explanavit, non, ut quispiam dixerit, levi brachio & perfunctoriè; sed ea penetrans, & latentem sensum mirificè eruens. Quæ autem sunt de sacra Mystagogia *, ea *μυστικῶς* * declaravit, exponens, quid sibi velit sacerdotum in templum ingressus: quid summi sacerdotis cathedra: quid eum circumstantium ordo, & psalmodiæ lectionisque ritus, & oclusio portarum, & salutatio antecedens, & fidelium ingressus, & nondum initiatorum in vestibulo prostratio, & ut summam dicam, quæcumque illâ tremendâ horâ in sacris peraguntur. Atque hæc, quantum ego judicare possum, nullius propterea oratio perspicuè explanaverit, quamvis multa super iis disseruerit. Solus autem, qui ea digessit, etiam qui de iis dicat meretur, sicut & dixit, & tantarum rerum notitiam animo suo est affectus. Sed quousque de disputationibus, & libris, & aliis laboribus Sancti narratio? Quorum omnium meminisse, & sigillatim ea in litteras mittere, simile mihi videtur, ac si quis arenas maris, aut stellas unam post aliam numeret. Præmittens igitur amplius de iis scribere, sermonem ad alia convertam, & jam potius illustrissimam ejus in vexationibus tolerantiam memoriæ commendabo.

ANNOTATA.

C a Hunc anno 641 vitâ sanctum excepit Theodorus eodem anno: ad quem videri potest Pagius num. 11 & 12.

b De Theodoro PP. Anastasius Bibliothecarius in *Vitis Pontificum Romanorum*, & apud Ciaccium tom. 1 col. 449 agit.

c Disputatio illa illustratur ex dictis in Commentario prævio § 3 num. 21.

d De hoc Opere S. Maximi agit ibid.

e Dictum in eos illud adagium, qui non audeant liberè, quod sentiant, dicere. Translatum vel à robore animantis, quasi linguam opprimens non sinat eam eloqui: vel hinc, quod Atheniensium numisma quondam bovis obtinuit figuram. Itaque qui multa pendenda metu deterriti reticerent, aut qui pecuniâ corrupti loqui non auderent, bovem in lingua habere dicebantur, uti notavit Erasmus Roterodamus in *Adagiorum chiliadis* 1 centuria 7. 18: ubi plura.

f Confirmantur ista ex Theophane in *Chronographia* pag. 275.

g Sententia illa tremendo planè modo contra illum lata est. Id enim, teste Theophane ibidem, ubi Theodorus Papa rescivit, universo Ecclesiæ conventu convocato, ad Coryphæi Apostolorum

sepulcrum adflans, calice affertur jussu, ex vivifico Christi sanguine stillam excutens, Pyrrhi, cæterorumque, qui cum eo communicarent, abrogationem & condemnationem propria manu exaravit. *Consuli præterea potest Historia nostra chronologica Patriarch. CP. pag. * 81.*

h Hoc accidisse anno 655 ineunte, conjicitur ibid.

i Vita, quam vulgavit Combefisus, hic nostram deserit; sed exemplar, Ducis Sabaudia cum illa pergit.

k Huic anno Christi 649 vitâ sancto successit S. Martinus PP. ac martyr, de quo cum Martyrologio Romano ad diem 12 Novembris agendum.

l In ea, qua Roma fecit Sanctus noster, commentati sumus num. 22.

m De Numero synodi istius Lateranensis non convenit inter omnes; sicut ibidem notavimus. Ibidem de tempore fit mentio.

n *Sequentia usque ad Quorum* seorsim argumenta &c. non invenio in nostro apographo Sabaudico.

o Petrus iste vel ab ipso Vita hujus auctore, vel ab alio imperitè huc est intrusus. Theophanes, cujus verba præmissi in Commentario num. 22, & Anastasius Bibliothecarius de *Vitis Pontificum Romanorum* in S. Martino illum rectè non notant. Etenim cum illa synodus anathemate perstrinxerit hereticos istos anno 649, sicut dictum est in Commentario assignato; quomodo nominatur Petrus inter eosdem, qui Constantinopoli impiè præfuerant? cum anno demum 655 in locum Pyrrhi substitutus sit, secundum ea, qua. in *Historia chronologica Patriarch. CP.* toties jam allegata invenies pag. * 81; ubi etiam agitur de hereticis istius versutiis.

p Typus iste seu formula fidei silentium indicat circa unam aut duas in Christo voluntates vel operationes. Eiusdem exemplar recitatur in concilio Lateranensi apud Labbeum tom. 6 à col. 231. Adiri etiam potest Baronius ad annum 648.

q Per Indictionem sextam, ex *Relationis* mentionis apud Combefisum pag. xxxv, inchoatam mense Septembris anno 648. Quomodo autem Typo heretico sese opposuerit S. Maximus cum suo discipulo, legi potest in eadem Relatione.

r De lucubrationibus Viri sancti consuli potest Commentarius prævius num. 23.

s Longa hæc digressio usque ad Cum itaque Constans num. 29, non est in nostro apographo Græco Sabaudico.

t Dicerem genuina, id est, sincera ac stabilia.

u *Λόγος* est sursum duco: *ἄνω* ἀναγωγῆς, sensus mysticus, seu cum sensu litterali, ut vocant, in spiritualem vertitur: nisi malis hic indicari hujusmodi sermones, qui sensus remotissimos exquirunt interpretatione sua. Vide etiam *Hierolexicon à Macris vulgatum.*

x Scriberem theoreticam, id est, contemplativam, Gr. *θεωρητικὴν*. Consuli potest *Hierolexicon* idem.

y An opera, qua sub nomine S. Dionysii Areopagita circumferuntur, verè sint ipsius, controvertitur inter eruditos. Consuli potest Labbei *Dissertatio de Scriptoribus ecclesiasticis* tom. 1 pag. 258, & *Appendix Addendorum ac corrigendorum* pag. 765 & seqq.

A

CAPUT IV.

Orthodoxa Sancti fides calumniis
variis ac vexationibus Con-
stantinopoli nequidquam
exercita.

Fussu Con-
stantis imp.
CPolim ten-
dit,

a
* Ms.
nostr.
Grac. Sab.
Κωνσταντινῶν

b

B

c

d

quod item
acceritur
S. Marti-
nus PP.

e

f

C
Ubi illuc
peruenit S.
Maximus,
indignissi-
me tracta-
tur

g

h

i

ac vexatur:

k

Cum a itaque Constantius * Heraclii nepos etiamnum imperium teneret, & in eo nonnumquam annum exegisset, magnamque male sentientibus, sicut & sibi in eadem navi, licentiam permisisset, & omnia perniciose lue replevisset, ceteris quasi in portum delatis, de actis Romae non mediocrem sollicitudinem ingreditur, quod audierat omnes, qui ibidem convenissent, a se dissentire, & suum dogma subruisse. Et b quoniam auctorem non ignorabat (Quomodo enim ignoraret eum, qui lucebat omnibus, & in edito loco orationem ceu facem accensam tollebat?) quam primum Sanctum ad regiam perducere jubet, ratus, si hunc vicisset, omnes alios in potestate habiturum. Cum eo autem discipulum ejus Anastasium adduci curat cum alio cognomine & iisdem moribus, qui & Romanae Ecclesiae apocripharius d fuit.

30 Insuper & sanctissimum Martinum, cum pluribus episcopis occidentalibus brevi intervallo Byzantiae sibi sistit, in eos, ut verisimile est, propter adversariam sententiam exacerbatus. Verum quae quidem sacrorum Antistiti Martino, & quantae per contumeliam intulerit ille scelestus, mille eum injuriis cumulans, & verberibus (o manus impias!) innocentem puniens, & postremo exilio remotissime damnans, Chersonae e, inquam, & paria in episcopos ejus designans, his omnibus hic enarrandis nunc otium non suppeditat, ad ea quae Maximo propria sunt festinanti. Complures fortasse illa partim jam scribendo persequuntur, partim persecuti sunt, ut opinor, virum illum honorantes, ejusque vitam & mores exornantes f. Nos pro viribus instituto nostro satisfacemus.

31 Comprehensus ergo sanctus hic Vir homicidarum manibus, & in eum omnium oculis defixis, videamus qualibus primis occurribus, quam comiter exceptus & quali judicio causa ejus a bonis istis legislatoribus transacta sit g. Simul enim Byzantium attigit h, egressum e navi certi homines ab Imperatore missi conveniunt, & solo ejus aspectu multam animi acerbitatem praese ferunt, Sanctum protervè rapiunt discalceatum adhuc & sine pallio violenter, qua via in urbem, abducunt, discipulo sequente, & iis, quae fiebant, ingemiscens: abductum in domunculam tenebrosam compingunt, nec saltem discipuli cohabitationem ei largiuntur. Aliquot diebus interjectis, Justum in palatium ducunt, universo senatu praesidente, & truculentis vultibus veluti dracones quidam eum intuentem. Ac tum quidem facellario i, qui dignitate antestabat, iudicium in eum permittunt, viro dicendi & fabulas fingendi perito; ad veritatem autem nequiter corrupendam omnium peritissimo.

32 Hic quid omisit nequitiae? Quid improbum non est ausus? A quibus minis, & contumeliis in Sanctum temperavit? Non senectutem ejus venerabilem (propemodum enim octogesimum k natus erat annum) non florentem in ejus vultu gra-

tiam, non compositos mores, reliquumque decentem & honestissimum statum reveritus; idque cum iniquissimus ille nihil neque juris neque cum ratione consentiens haberet; quamobrem Justifaceta accusaret, solam autem, ut sic dicam, stoliditatem suam & morum impudentiam, ac summam improbitatem ostenderet. Qui tamen adeo se impudentem exhiberet, tamen cum apte nexis & coherentibus Sancti sermonibus convenienter respondere non posset omnino, frustra omnia miscere conatus est, malevolentiam, & insignem maxime improbitatem suam palam prodens.

33 Singula porro tum dicta & facta, & quilibet calumniis innocentem appetiverint, qui se mendacio tectos fore arbitrabantur, ipse bonus Sancti discipulus peculiari Commentario l particulatim memorat: unde volenti omnia ad verbum legere, & plenius agnoscere licebit. Non erit tamen alienum; si & nos pauca inde narremus, & huic orationi inferamus, ne talia penitus praetereamus, cum praesertim non narrando, sed cursim, ut quispiam dixerit, acta illa relaturi simus. Ut ergo infelix ille facellarius Sanctum in conspectu habuit, asperioribusque eum sermonibus & minis statim terrere initio cepit, improbum & proditorem & Imperatoribus inimicum, & omnibus indignissimis nominibus appellans. Maximo autem percunctante quid ita haec de ipso diceret, & quam prodicionem admisisset; ille calumnias comminisci, quas eum solum confingere par erat, & in manifesto mendacio testes producere, atque etiam nugari in Sanctum, quod magnas urbes prodidisset, Alexandriam m, inquam, & Aegyptum n, & Pentapolim o, Quas, inquit, a finibus imperii nostri abstraxisti, & Saracenis jam adjecisti, quorum amicissimus & imprimis domesticus es.

34 Cum autem hanc illius peryerlam maenationem Sanctus oratione irrefutabili repelleret, & nihil praeter meram criminationem esse ostenderet (Quid enim ipsi cum occupandis urbibus, quibus potius salutem optabat p) cum, inquam, nihil promoveret, aliam [impudens] inivit viam, somnia quaedam & umbras fingens & phantasmata seu spectra, in quibus p & vocum reciprocaiones majorum & minorum, & Imperatorum appellationes, & Occidentis magis quam Orientis imperatori acutiorem vocem resonare. accusatores hic quoque & calumniatores adhibens & producens in medium. Ob id amplius ingemiscens pius Vir, Gratias, inquit, Deo meo, cum in manus vestras traditus sum, & hujuscemodi criminibus oneror, ut per ista non voluntaria, quae voluntarie mihi inulti, deleantur, & maculas in vita contractas abstergam. Ut tamen pauca ad haec respondeam; Non sum conjector*; nec ita abundo tempore, ut in his visis mentem occupem. Quia vero ita me accusare voluistis, ut etiam testes citaretis, eosque non qui scirent, sed qui a scientibus audivissent, quandoquidem illi, ut dicitis, e vita emigrarunt, cur non ab initio & superstibus adhuc prioribus somniorum rationem requisistis? Sic enim ipsi a molestia essetis liberi, & ego ut in re aperta poenas persolverem.

35 Verum ut apparet, nec veritas sic habet, nec delatores mei scrutantem corda ante oculos posuerunt. Ne videam enim Dominum meum, nec in Christianis numerer (nihil enim aliud habeo, quod mihi imprecer) si ementitum somnium aut vidi ego, aut informavi animo, aut aliis memoravi, eo ut lucro insperato nimirum laetatus. Postmodum & tertiam ei accusationem intendunt, ubi

A. ANO-
NYMO

calumniis
impeccatur,

l

B

m
n o

quas reser-
tat, & cum
patientia
sustinet.

p

F

* in Graco
Combes. &
Sabaud.
ἐνεργου-
πρ. i. e.
somnia-
rum inspe-
ctor & in-
terpres.

Alias cri-
minationes

A. ANO-
NYMO.

9

7

secundam refutatam viderunt, quam nec in oratione ponendam censui, cum non modò incredibilis, sed & puerilis & ridicula sit *q*. Et quoniam nec à quarto mendacio boni iudices abstinerunt, introducunt quemdam Gregorium *r*, qui Sancti discipulum Romæ dixisse affirmavit, non esse fas, nec cum ratione congruens, regem appellari sacerdotem, ut qui hoc ipsum à Magistro didicisset. Sed Virum sanctum neque hic responsio defecit. Nam Gregorio huic in faciem resistens, docuit alia tunc dicta esse, alia nunc objici.

falsò sibi im-
pactas Vir
sanctus re-
fellis.

36 Etenim cum ille Romam venisset, inquit, de unione verba fecit, & ut nos Typum recipe-remus, quo decantatum illud dogma de una in Christo voluntate informabatur, & describatur. Adversus ea videlicet & nos diximus, & occurrimus, & quæ nobis commoda & utilia fore putabamus, disseruimus. Quapropter nec mea agnosco, quæ nunc proferuntur, nec discipuli, qui sit reus, quicum (Deum testem invoco) numquam aliquid communicavi. Illud tamen conscius sum mihi, dixisse non discipulo sed ipsimet nempe Gregorio (quod nec ipse prorsus negaverit, nisi se ipsum planè negaverit) de dogmatibus decernere ac disputare, sacerdotum potius quam regum esse, quando & illis concessum est ungere, [&] manus imponere, & panem cælestem offerre, & altari assistere, aliaque agere omnia, quæ diviniore & sacratiora sunt. Hæc & tunc locutus sum, & loquor nunc: ob ea, qui vult, aut absolvat, aut condemnet: neque enim homo ab hominibus injuriâ potest affici; etsi atrocissima omnium patiatur.

Aliam ac-
cusationem
ex Anastasio
Sancti
discipulo
expiscari
conantur.

37 Post hæc non habentes quid facerent, qui mendacium posuerunt spem suam, Justum è iudicio educentes, discipulum ejus Anastasium producunt, quem verbis & minis terrent, contra Magistrum dicere cogentes, eum scilicet in Pyrrhum maledicum fuisse, quando is in disputationem cum Maximo venit. Nec video, quare istuc mendaciloqui illi comminiscerentur. Ubi autem Anastasius secus, quàm ipsi expectabant, respondit, & non solùm nullo modo læsisse, sed & omni honore profectum, & tamquam benevolam humanissimè accepisse; pugnis & alapis ejus capite & genis diverberatis, & ita veritate compensatâ, rursus condi jubent in carcerem. Rursum deinde Sanctum intro vocant velut prioribus minimè contenti, denuoque tentant eum, qui tentatione omni major erat. Aiunt igitur, cum Origenis dogmata sequi, & cum eo sentire per omnia. Ubi frivolum, & refutatū facile istuc crimen mox diluit, liberè testatus, esse à Deo, & forte Christianorum separatam, qui ejus placita probaret, & deliramenta reciperet; de Pyrrho iterum, & tunc in illa disputatione dictis percunctantur, personam benignitatis induentes & æquitatem quasi in scena simulantes.

Novis arti-
bus

38 Præterea quonam modo à Patriarchæ communionem semet avellisset. Et cum alias item quæstiones & interrogationes & suum quoque Typum proposuissent, confirmassentque honorari oportere, quem ipse adeo vehementer execraretur & despiceret, & ut brevis sim, omnia, quæ putabant declinari ac dissolvi non posse, adduxissent; & neque minis neque contumeliis pepercissent; tandem ut sese victos viderunt in omnibus, & quod est in proverbio, suis pennis captos, dimisso confesso, festinatò Imperatorem adierunt, quam fortiter Homo resisteret & invictum se præstaret, nuntiantes, & Maximum ne suppliciis quidem ad ipsos assentiendum coactum iri. Non mul-

to post tempore ad eum jam custodiæ redditum alii veniunt, existimantes, se illum crebrò oppugnando, & verbis perterrendo mitigaturos. Autumabant autem, qui venerant, se à Patriarcha missos, qui & hæc, ut potuerunt, Sancto proposuerunt. Heus tu, inquit, cujusnam es ecclesiæ (ipsis enim eorum verbis utar) Byzantinæ, Romanæ, Antiochenæ, Alexandrinæ, Hierosolymitanæ? Ecce omnes cum subiectis sibi provinciis unitæ sunt. Si igitur & tu Ecclesiæ Catholicæ es, unire, ne fortè novam vitæ viam fabricans patiari quæ non expectas.

39 Quibus Beatus ille commodè prudenterque respondit: Dominus, cum Catholicam Ecclesiam rectam & salutarem confessionem esse dixisset, idcirco & Petrum, præclare confessum, beatum pronuntiavit, super quo & talem Ecclesiam se edificaturum univerforum Deus affirmavit. Verumtamen cupio nosse confessionem, super qua facta est ecclesiarum unio; quæ si probè facta est, nec ego alienus ero. Tum missi, Tametsi, inquit, super hoc in mandatis nihil habemus, nihilominus dicemus, ut sis inexcusabilis planè. Duas asserimus operationes propter discrimen, & unam propter unionem. Hic Maximus, Duas operationes propter unionem dicitis factam esse unam; an præter has aliam? Non, inquit; sed duas hæc unam propter unionem. Liberati sumus molestiis, occurrit ille, cum nobismet fidem non subsistentem, ac Deum sine existentia commentum sumus. Si enim duas in unam propter unionem confundimus, & rursus unam in duas propter differentiam dividimus, non erit unitas nec dualitas operationum, cum se invicem semper tollant, & ab operatione desertum ac prorsus non existentem efficiant, cui inhærent. Quod enim nullum habet ex naturâ motum, qui auferri nequeat, & nulla contra conversionis ratione variabilem ac mutabilem, juxta Patrum doctrinam omni essentia vacat, cum non habeat operationem essentialiter, tamquam characterem suum, unde scilicet cognoscatur. Hoc itaque asserere non possum, nec id à sanctis Patribus doctus sum confiteri. Quocirca cum potestatem habeatis, quod libuerit nobis facite. Illi cum quod opponerent non invenirent, quod visum esset rerum dominis, ei denuntiant, licere ipsis non obtemperantem anathemate plectere, & insuper mortem decretam inferre. At ille sic mansuetè & humiliter: Quod à Deo decretum est de me, inquit, nunc ad opus conferatur, ad gloriam ipsius ab omni æternitate præcognitam. Sed tum quidem, quæ deliberaverant, exequi differunt.

conantur &
Maximum
abstrahere
ab unitate
ecclesiæ Ca-
tholicæ; sed
frustra.

E

F

A N N O T A T A.

a Hic pergit Sabaudicum exemplar cum Vita nostra Latina.

b Cum utroque mox dicto exemplari hic etiam pergit Combesianum pag. xiv num. 17, post tantum hiatum, quem indicavi in Annotatis ad cap. 3 lit. i. Vita itaque apud Combesium à pag. xiii num. 16 postquam ista de Pyrrho narrasset, Ille autem ne sic quidem. . impudentior esse destitit. . Quin immò audacior conatu in Constantinopolitanæ urbis sedem denuo irrumpit, ac imperatoris præmio iterum episcopatum accipit; continuo hæc subjicit: Quod verò etiam auctorem * quisnam * l. auctor esset, eum non latebat (Quomodo enim nescire posset, qui sic clarum omnibus jubar ac velut faculam in aperto veritatis sermonem prætenderet?) citò Virum sanctum in regiam induci jubet &c: Ubi

A Ubi vides, posteriora hæc adeo malè connecti cum anterioribus, ut ea, quæ fecit Constans imperator, attribuantur Pyrrho. Lacunam illam vel non observavit vel saltem non indicavit Vita istius editor Combesius in notis marginalibus ad eisdem textum Latinum; vidit tamen ibi herere aquam, quod aiunt, cum ad marginem apposuerit, gesta hæc esse Paulo jam patriarcha, ut ex Actis liquet.

c De tempore quo Sanctus Constantinopolim fuit evocatus, differit Commentarius prævius § 3.

d Apocripharius. Quasi dicas responsolem vel referendarium negotiorum ecclesiasticorum, quod ἀποκρισις, seu responsa &c. imperatorum vel principum, apud quos tamquam legati seu nuntii residebant apocripharii, ad Romanum Pontificem referrent. De hoc munere plurima eruditè collegit Cangius in suo Glossario Latino-barbaro; in quo de apocriphariorum exordio, habitatione Constantinopoli, dignitatis gradu, eorumque assumptione ex ordine potissimum diaconorum. Observat item defuisse tandem morem illum mittendi Responsales in urbem regiam quodam temporis intervallo occasione hæresis Monothelitarum, cuius acerimi propugnatores fuerant Sergius, Pyrrhus & Paulus patriarcha CP., imperantibus Heraclio & Constante. At quidquid sit de isto more; S. Anastasium nostrum sub Constante imperatore fuisse Constantinopoli, Romanæque Ecclesiæ apocripharium extitisse, cum ex hac Vita, tum ex nostro potissimum in eadem Commentario planissime constat, quem videbis § 6 ac duobus proximè sequentibus. Anastasius Bibliothecarius de Vitæ Pontificum Romanorum in S. Vitaliano, qui secundum Franciscum Pagium in Breviario Pontificum Romanorum tom. 1 pag. 436 & 441 sedit ab anno Christi 657 usque ad 672, hæc memorat:

Hic direxit responsales suos cum synodica juxta consuetudinem in regiam urbem apud piissimos principes, significans de ordinatione sua. Et dum suscepti essent, renovantes privilegia Ecclesiæ, reversi sunt. Sed ista componi possunt ac debent cum præmissis de Anastasio apocriphario: nam etiam si responsales illi Romam reversi sint postquam suam obiissent legationem, hoc non impedit, quo minus hic noster sub Constante degerit Constantinopoli, ubi præter morem & tamquam minister extraordinarius negotiorum Ecclesiæ Romanae residere potuit.

C **e** Combesius & Sabaudus. χερσὼν. Martyrologium Romanum scribit, eum in Chersonesum esse relegatum. De quo loco agit Ferrarius in nova Topographia ad Martyrologium illud fol. 36.

f Colligi illa poterunt ad diem 12 Novembris. Vide interim si lubet, Hypomnesticum supra citatum, & notationes ad Martyrologium Romanum die 12 Novembris.

g Huc faciunt præmissa in Commentario § 4.

h Anno circiter 655, sicut ibidem datur videre.

i Hujus officii notitia exstat ibidem.

k Agebat tunc temporis annum ætatis 75, prout ibidem invenies.

l Per illum Commentarium intellige Relationem motionis &c.; de qua ibid. actum est.

m De Alexandria à Saracenis capta agit Pagius ad annum 641.

n Baronius ad annum Christi 634 rem gestam refert. Videri etiam potest Nicephorus in Breviario historico ad eundem annum.

o Inter alias synonymas Pentapoles notatur una apud Ortelium in Thesaurio geographico, qua sit regio Egypti. Hancine an aliam & quam de-

signare voluerit biographus, non est mihi satis exploratum.

p In exemplari Combesii & Sabaudico est ἐὼς, in quibus, prout & hic exstat; sed constructio Latina exigit, ut pro eo vel substituas cum versione Combesiana in iisque; vel pro resonare ponas resonent.

q Vide eam, si lubet, apud Combesium pag. xxxi in Relatione motionis, de qua supra dictum est.

r Relatio motionis ibidem addit filium Photini.

s Id est, dicebant: nam verbum autumo præter alia significat etiam dico (Vide Lexica Latina) idque sensus exigit hoc loco. Et mox infra dicitur: Tum missi &c. In scripto autem S. Maximi ad Anastasium monachum, discipulum suum, inter Collectanea Anastasii Bibliothecarii editum Græco-Latinè col. 348 sic narratur: Heri, quod fuit octava-decima mensis dies, quæ solemnitas agebatur sanctæ mediæ Pentecostes, patriarcha significavit mihi dicens: Cujus ecclesiæ es? Reliqua ibidem legi possunt. Quandonam autem apud Græcos celebretur dicta solennitas, refert Leo Allatus de Ecclesiâ occidentalis atque orientalis perpetua consensione, ubi post addenda habet dissertationem de Dominicis & hebdomadibus recentiorum Græcorum, in qua hæc memorat: Quarta Dominica & sequens hebdomas vocatur. Dominica quarta à Paschate vel Paralytici: cujus Officium canitur Dominicâ, ac feriâ secundâ, & tertiâ finit. Quartâ enim à matutino, festum mediæ Pentecostes (Græci μεσοπεντηκοστῶν nomine) incipitur. Plura ibidem de isto festo.

CAPUT V.

Acta Sancti Bizya cum Theodosio episcopo, ac relata de eo victoria; traducitur Rhegium.

C Onsilio autem inito Imperator & Patriarcha, perinde ut Pilatus & Judæi super Jesu meo, Justum damnant exilio a, in oppidulum Bizyam b nomine statim abducentes; simul etiam discipulum ejus Anastasium in locum quemdam incommodum, & in extremis Romanorum finibus situm, Perberim c à barbaris nominatum, deportant. Eadem inhumanitate cognominem ejus, qui fuerat, inquam, Romæ Apocripharius, tractant. Diu post ad Sanctum in exilio mittunt d Theodosium illum Cæsareæ episcopum, & Paulum & Theodorum * alterum, ambos consulari dignitate præditos, qui multa & varia differuerunt, nunc quidem adulantes, nunc minitantes, nunc quippiam, ut audirent, interrogantes, quæ speciatim Commentarius e ab Anastasio conscriptus, de quo supra memini f, exponit. Non erit tamen abs re fortasse, si & nos de illa pauca dixerimus, hic quoque cursim narrantes. Sic enim magis Viri hujus in omnibus invictum animum cognoscemus. Quamvis enim multis eum concutentibus & impellere multifariam conantibus, ipse nihilominus in vestigio mansit firmus totus & in sententia immobilis.

41 Sed age, videamus, qualia, quos diximus, Sancto proposuerint. Primum de ejus statu, & quomodo se haberet percunctantur, amicè istuc, immo potius adulatoriè ita quærentes. Cum ille respondisset, quomodo à providentia divina jam

A. ANONYMO.

E

Sancti in exilium compulsi a b

F

c

d

* 1. Theodosium

e

f

constantia

A. ANONYMO.

jam prædefinitum & constitutum est de fine vitæ meæ, ita habeo. Rursum quæsierunt, quid hoc ipsum prænosse, & jam constitutum ac prædefinitum, esset, & quod inter ambo discrimen. Respondente Sancto, unum quidem, præscire putata, esse eorum, quæ in potestate nostra sunt, cogitationum scilicet, verborum, & operum, è quibus virtutes & vitia nos occupent: alterum, prædefinitum esse, ad ea pertinere, quæ in nostra potestate non sint; sed extrinsecus nobis invidis accidentium, & variarum incurfionum, & aliorum demum sensum poenæ habentium.

42 Et candidè super singulis horum divinissimo illo differente, & quales tribulationes propter peccata vindicanda, quales item propter probationem, aut œconomiam jure &, ut aliter dici non possit, utiliter nobis insignantur, illi interim, his dimissis, referebant quorum causâ venerant, ad communionem eum, & ad eorum quæ fecerant approbationem invitantes. Ubi autem ille contra objecit excitatam in Ecclesia novitatem & fidei confusionem, tum & Cæsariensis Theodosius ad disputandum cum eo insurgit, & nihil contrarium ab his neque peregrinum & à recta ratione remotum admodum asseverans, operationem & unam voluntatem illam astruebat & defendebat. Absurditatem hujus sermonis Sanctus confutans, Si datur, inquit, unam operationem dici Deitatis & humanitatis, profus & theologica doctrina & œconomix g ratio confundetur, & quod absurdum est, Trinitas erit quaternitas; quia caro fuerit Verbo connaturalis. Siquidem secundum Patres, quorum una est essentia, erit etiam una operatio. Quin etiam indicantia, & constituentia Divinitatis & humanitatis tollentur: imò ad perfectam inexistitiam utraque devenient; cum neque unam, neque duas operationes aut voluntates licebit vel intelligere vel dicere, quod ex verbis hisce vestris, & recens fabricato dogmate consequitur.

43 Et Theodosius inter multa alia velut dubitans, Quid, inquit, quod factum est per œconomiam h, at non ut ratum dogma suscipiendum est: sicut & nunc, qui à nobis proponitur Typus, œconomicè, non dogmaticè factus est. Tum Sanctus; Nec rationi consentaneum, nec æquum esse, hujusmodi novitatibus assentiri, & esse eas magistrorum non verorum atque impostorum, qui audiendi non sint, &, quantum fieri possit, longissime declinandi ac fugiendi, ne eorum consuetudine videamur aliqua contagione infici. Legati velut amissa per hæc dicta loquendi facultate diu siluerunt, vultibus interea in terram dejectis. Sed Theodosius ubi se collegit, alias interrogationes per otium conquisivit, quas velut arces quasdam inexpugnabiles sibi fore arbitrabatur. Has igitur sententias cum proposuisset, & vocès quasdam simplices, & mente non pervestigatas arripuisset, atque composuisset, Maximumque eas admittere affirmasset, præterea quæstiones quasdam de hypostatica operatione, & naturali quadam & propria voluntate movit, ad quæ commemoranda longiore, quàm in præsens oratione opus sit.

44 Postquam ergo Theodosius hæc fecit, Sanctus autem omnes sermonis ejus, & ratiocinationum ambitus, & summas facillè evertit; tandem fessus, & nihil habens tunc, quod contra afferret, aliâ viâ Sanctum ad se pertrahere molitur; benevolentius eum alloquens, & significans, se quoque velle scandala & offencicula è medio removeri, pristinamque pacem Ecclesiæ restitui. Quod non aliter fit, inquit, nisi ad Romanos mo-

do proficiscamur, eosque ad pacta conventa, & reconciliationem incitemus; unum videlicet cum ipsis & spirantes & sapientes. Hoc sermone Sanctus mirè exhilaratus, vix dici potest, quantam animo jucunditatem perfererit, quibus laudibus talia locutum affecerit. Qui quamvis adeo affecto corpore exercitationibusque nimirum & senio exhausto, tamen promptam voluntatem ostendebat Romanam rursus contendendi, & quæ in rem Ecclesiæ forent, conficiendi, si tantum hoc re ipsa fieret & non inania verba essent. Cum Theodosius dicta sua jurejurando confirmaret, & immaculata Evangelia tangeret (tametsi stultus nihil horum præstitit, utpote Imperatorum arbitrium secutus) Sanctus amplius exultans, totum sese ad iter comparabat, & quæ tum ipsis, tum Romanis conducerent, secumolvebat.

45 Deinde ex eo loco abiturus Theodosius, ut ad eos, qui in urbe regia erant, referret, iterum Sancto porrectâ dexterâ salutato, & tunica ac fusco pallio, donato, sic Byzantium revertit, duobus consulibus, qui eum secuti fuerant, comitatus. Octo diebus elapsis, Paulus ille, ipse quoque consulari honore ornatus, ad Sanctum exit: cui mandatum fuit ab Imperatore, ut Byziam profectus Sanctum cum reverentia ac veneratione tamquam amicum, & familiarem Majorum Imperatoris k reduceret, & in monasterio Theodori apud Rhegium collocaret l. Adductum m itaque consul in eo monasterio reliquit, venitque ad Imperatorem, ut id nuntiaret.

46 Die postero veniunt ad eum Epiphanius, & Troilus, uterque patricius, unâ cum episcopo Cæsareæ Theodosio, quem & Sanctus promissa præstiturum confidebat, cum fallacem ejus animum non deprehenderet, qui ab omni dolo distabat longissimè. Qui plurima cum eo collocti, & ab Imperatore polliciti, qui & in patrem suum cooptaturus esset, & supra omnes evecturum promitteret, si modò se cum illis conjungeret & conveniret, communiterque cum ipsis decreta amplecteretur, &, eo sejuncto ac dissidente, totum ferme Orientem, & Occidentem unâ dissidere, & simul seungi; cum & alia insuper, quæ sibi conductura videbantur, dixissent, & proposuissent, Typumque illum informem sursum & deorsum omnibus, quæ dicebant, immiscuisent, & cognovissent, Sanctum ne paulum quidem eorum sermonibus commotum, & exclamantem magna voce, Omnis virtus cælorum non mihi persuadebit, quod à me contenditis (quid enim, inquit; respondebo, non dicam Deo, sed conscientix meæ, si propter gloriam evanescentem, salvantem me fidem nunc ejurem?)

47 Postquam igitur eum sic affectum cognoverunt, & præsertim de Theodosio conquerentem, adeo temere & cum malo ipsorum verba frustra & juramentum exhibentem; tum confurgentes, quæ volebant, & quæ tales homines consueverunt, sedulo designarunt. Alii quippe pugnis eum (ò scelestas manus!) contuderunt, ministros quoque & pedisequos suos ad eandem audaciam excitantes. Alii colaphis, alii alaphis ceciderunt, alii huc illuc impulerunt, alii in faciem ejus expuerunt, sicut & Jesu meo milites, & populus improbus fecerunt: nec eum spatus prius onerare desierunt, verè ipsi conspuendi, quàm totam faciem [adeo] implerent, ut vilem ac detritam ejus vestem inundarent, utque ex copia fetor intolerabilis existeret, quem odorari alius nemo, sed foetidi & impurissimi illi soli digni erant. Nec isto facinore impudentissimi mortales desti-

Sanctus Rhegium traducitur;

i

E

k

l m

ubi frustra ejus comitantia blanditiis tentata;

F

deinde verbis ac opprobriis afficitur.

A destitissent, si non Theodosius Cæsariensis, eorum impetu compresso, aliò eos avertisset. Qui etiam quasi nihil fecissent illi canibus inverecundiores (Quid enim meliùs dicam?) rursus paulo post interrogationes, & percunctationes, & alia quædam nugamenta Sancto proponunt; quæ cum vana & nullius momenti per se viderent, frustra dumtaxat laborantes, & ineptientes, & siquid ejus usui ac necessitati serviebat, auferentes; recedunt homines perversi.

A N N O T A T A.

a *Qua egit Sanctus in primo isto exilio, illustrat Commentarius prævius § 4.*

b *Nomen hoc diversa efformatione expressum in nostro exemplari Latino ad unam reduximus ex Græco Combesis. & Sabaud. Βιζύη. Scribitur diversimode etiam alibi. De Byzia meminit Carolus à S. Paulo in Geographia sacra pag. 323 posterioris editionis, ubi dat notitiam antiquam episcopatum patriarchatus CP., qui sunt in Thracia provincia Europa. Eam exhibet mappa topographica ad pag. 205. Consuli insuper potest Ortelius in Thesaurò geographico ad vocem Bizus. In Collectaneis Anastasianis col. 355 vocatur castrum Bizyæ, ac memoratur episcopus Bizyæ. Baudrandus locum illum ita describit: Bizya urbs Thraciæ Ptolemæo, Byze Suidæ, Bizus Arriano in Periolo, Vize nunc, Leunclavio urbs Thraciæ cis Rhodopen archiepiscopalis in Mediterraneis, olim in Cænica tractu, & postea in Europa regione sic dicta, ad fontes Atyræ fluvii, ubi Terei regia fuit, nunc fedes præfecti Turcarum; quibus paret, dicitur etiam Bizona Straboni & Melæ, 45 mill. pass. distans ab Apris in septentrionem Peronticum versus, & Salmydessum quadraginta, & 85 à Constantinopoli in occasum. Sed Cellarius in Geographia sua antiqua lib. 2 cap. 15, pag. 859 notat ista: Plinius dicto loco (lib. 4 cap. 11) "Intus Byzia, arx regum Thraciæ, à Terei nefasto crimine invisa hirundinibus". Solinus cap. 10 addit nonnulla: "In Cæniensi regione non longè à Flaviopoli colonia, Bizyæ oppidum, quondam arx Terei regis; invisum hirundinibus, & deinceps alitibus illis inaccessum". Nota fabula ex lib. 6 Metamorphoseos Ovidianæ. Quod verò in Cæniensi regione dicit, displicet Salmasio, quia Stephanus ait: "Βιζύη, πόλις Θρακίας, τὸ τῷ Ἀσῶν βασιλείου. Bizye urbs Thraciæ, Astorum regia". In Astica ergo regione fuit; si chorographus verè censuit. Locorum conspectus exhibetur apud citatum Cellarium in tabula Thracia antiqua ad pag. 838.*

B *Nonnulla huc spectantia dedimus in Commentario num. 47.*

c *Addit Combesis pag. xx Mesembriam relegatus; sed hoc ibi non habetur in textu Græco; quamquam aliunde eam relegationem eruerè liceat. Nam inter ea, qua gessit S. Maximus in primo suo exilio, id est, Bizyæ, seu in Collatione cum Theodosio Cæsare in Bithynia episcopo (de qua Commentarius prævius num. 33) ista dicuntur in Collectaneis Anastasii Bibliothecarii apud Sirmondum col. 371: Et in crastinum diluculo exivit Theodosius consul ad prædictum abbatem Maximum, dicens ei ex persona imperatoris: Quia noluisti honorem, prolongatus est à te; & vade ubi dignum temetipsum fore judicasti, habens quoque iudicium discipulorum tuorum; tam scilicet ejus, qui est Mesembriæ, quam ejus qui est Perberis, quique fuit notarius beatæ memoriæ aviæ*

Augusti Tomus III.

nostræ. Et mox: Dixerant autem & Patricii, Troilus videlicet & Epiphanius, Quia modis omnibus adducemus etiam ambos discipulos tuos, id est, tam eum qui est Mesembriæ, quam illum qui est Perberis. Jam verò cum ex discipulis istis unus Anastasius, qui non erat apocrysiarius, teste hic biographo nostro, Perberim. . . deportatus sit, sequitur ut alter synonymus apocrysiarius Mesembriam deductus fuerit. Mesembria porro est urbs Thraciæ maritima. . . (Baudrandi verbis utror) in ora Ponti Euxini. . . inter Anchialum & Odesum ad 20 miliaria, ubi definit mons Hæmus. Apud Cellarium supra citatum cap. 8 pag. 374 ponitur Mesembria inter loca Mæsia inferioris. Collectanea paulo antè assignata aliter hæc memorant col. 355: Igitur nono Kal. Septembris, quæ nunc transacta est quartæ decimæ Indictionis, exivit ad eum in exilium. prædictus episcopus Theodosius, ex persona, ut dixit, Petri Constantinopolitani præsulis missus; nec non & Paulus ac Theodosius consules, ut facti sunt, & ipsi ex persona Imperatoris directi.

e *Consule dicta in nostro Commentario prævius num. 33, & § 10 sub initium.*

f *Vide Vitam apud nos num. 33.*

g *Trinitatis scilicet fides & Incarnationis inserit sua Vita Latina Combesis pag. xxi; sed ea non habentur in ejus textu Græco.*

h *Quasi dicat, per certam quamdam providentiam vel indulgentiam, & prout res ac tempora poscunt.*

i *In Collectaneis Anastasianis col. 368 dicitur casula. Sed Combesis pag. xxiii in notula marginali; Quod non videtur, inquit; cum non liqueat, Maximum presbyterum fuisse: nec eæ vox aliud quam pallium commune sonet. Sed sonare eam aliquid aliud quam pallium commune, mihi suadent sequentia. Nam quippe ni vox illa etiam sonet vestem tritam conformiter ad verbum τριβων, terò. Vide Lexica. Suidas certè vocem τριβωνος (cujus diminutivum, ut Grammatici loquuntur, est τριβωνιον) dicit esse σολισμὸν; qua vix proprie vestimentum significat, seu vestem, uti habet Emilius Portus Suida interpret, laceram, laceram, pallium detritum & lacerum. Et paulo post ad illud Suida τριβωνιον, φέρμα κνηκὸν, ἰμάτιον παλαιὸν; sic idem interpret: Pallium attritum & lacerum. Cynicum gestamen. Hinc conficitur, vocem hic controversam aliquid aliud sonare quam pallium commune, cum, teste Suida, denotet non quodlibet pallium, sed ἰμάτιον παλαιὸν, id est, pallium vetus; seu attritum ac lacerum. In Collectaneis Anastasianis apud Sirmondum col. 368 legitur καμάσιον: de qua voce, ne plus a quo longi simus, consuli possunt Annotata nostra ad Vitam S. Arsenii anachoreta tom. iv Julii, pag. 630.*

k *In aula quippe Heraclii imperatoris gesserat præclarum munus, ex Commentario prævius num. 6. Vide etiam ibid. num. 36.*

l *Hæc ibidem confirmantur & elucidantur num. 36 & 37.*

m *Adductum itaque usque ad die postero non habet Combesis pag. xxiii.*

n *Addit. editio Combesis pag. xxiv ὄψεις αὐτῶν τὰς εἰδὲ λόγων ῥητῶν καταχέαντες. Id est: Injuriis, quas nē fari quidem liceat, eum perfundentes. Quasi diceret Sanctum fanda infanda passum esse.*

A. ANONYMO.

CAPUT VI.

Tormenta Constantinopoli Sancto ac Anastasio discipulo irrogata; eorum, uti & Anastasii alterius exilium; duorum priorum mors; sepulcrum Maximi gloriosum, apostrophe biographi.

Crudeliter cum ipse,

B
b

rum Anastasius, discipulus eius caduntur, ac lingua eorum excinditur; * Comb. deinceps

sed sine illa loquuntur: deinde amputatur eis dextra:

Intervallo temporis Constantinopolim eum perducunt, & unâ discipulum eius Anastasium, & alterum Anastasium, quem Apocriſtarium fuiſſe diximus: & cum maledictis eos laceraffent nequam & maledicti illi, & anathemate ipſos, atque adeo orthodoxos omnes tam mortuos, quam vivos condemnaffent, tortoribus tradunt, ut pronuntiatam in illos ſententiam a exequantur, non eos vitâ penitus ſpoliantes (ut inhumani quiddam humanitatis præſtarent) ſupplicium autem morte acerbius illis inferentes. Præfectus b igitur acceptis, & in prætorium introductis, primùm quidem divinum Maximum, à quatuor extenſum, nervis crudis verberari jubet, non ſeneſcutem ejus miſeratus ſceleſtus, non corrugata membra, non corpus illud jejuniæ & laboribus conſumptum; verùm ita crudeliter cædit, ut propter cõpiam ſanguinis defluentis ſubjectum pavimentum totum rubefceret, & caro tota abſumeretur, & nec tantillum in membris ſanum ac illæſum relinqueretur.

49 Deinde bellua illa etiam ad diſcipulum tranſit, poſteaſque ad ejus cognominem, atque etiam multas eis [plagas] imponit. Et vibicibus repletos, adhibitis etiam præconibus, qui, dum flagellarentur, hæc acclamarent (qui imperatoriis ſanctionibus non obtemperant, & in contumacia permanent, talia merito patiuntur) paulùm adhuc ſpirantes in carcerem conjiciunt, poſteroque die * Sanctum, & ſimul diſcipulum iterum ſiſtunt, totum vibicibus coopertum, totum tumentem, totum plagis ferventem: & quamquam adeo doloribus laborantem nihilominus aliis crudelioribus poenis mulctare non parcunt, naturâ prorfus repulſâ. Linguam enim illam theologicam, ſermones fluvijſ abundantioreſ fundentem, à faucibus uſque & contigua epiglottide ſclerata excindunt, ut, vocali inſtrumento ablato, ſimul ei ſermo & doctrina per ſermonem auferretur, & impoſterum tacens ac ſine voce maneret. At enim, bone Maxime, quamvis linguâ exſectâ non taciturus, neque ſermones illos dulciſſimos non ſonaturus eras. Sed qui linguas infantium facit diſertas, & mutis dat loqui, & ſurdis audire; ipſe & te præter opinionem & vocem mittere, & loqui, & verba magis quàm priùs articulata edere fecit.

50 Poſtquam autem idem in diſcipulo Anaſtaſio designarunt, & linguam quoque ab imo exciderunt, eadem & ipſum gratia confirmavit, eique citra inſtrumentum vocale, ubertim & copioſè loquendi facultatem admirabiliter dedit. Ob quod majore invidia conciti illi ſclerati, aliud Generoſis & novum magis tormentum adhibuerunt, quaſi injuriam ſe facturos exiſtimantes, niſi omnem in iis crificandis atrocitatem experirentur, quos & longè præſtabat neci datos tollere è medio,

quod & ipſi cupiebant, quam talibus exearnificari ſupplicijſ. Tenuibus enim funiculis Sancto implicito & tormentis undique preſſo, cultro & malleo dextram manum præſcindunt & humi abjiciunt. Mox eodem furore certaminis ſocium Anaſtaſium aggreſſi, idem ſupplicium ei irrogant, ut omnino pari gloria perfrueretur; quos lingua & manu carentes, prætorio ejiciunt, in forum rapiunt, & circumducunt, membra amputata oſtentant, conſuſos clamores tollunt, probris & dictariis eos inceſſunt.

51 Deinde poſt ignominioſam illam circumductionem in exilium longiſſimum pellunt, ſimul cum Anaſtaſio Aprocriſtario c, hoc ſolùm præclare facientes impuri illi, quod Sanctos à ſe ſegregarent. Cæterùm divina juſtitia non deſuit, quamvis sæpè iram differat: ſed paulò poſt poenas à ſclerato Imperatore exegit, procul pulſum Syracuſis in Sicilia mortem perpeti maximè miſerabilem ſinens. Byzantiis namque ob factâ ſua jure exoſus, & vehementer inviſus, cum metueret, ne quid mali ab iis pateretur, cum conjuge & liberis inde diſceſſit. Cui lavandi cauſâ balneum ingreſſo, quidam miniſtrorum ejus vaſe lethalem in caput plagam infixit, totumque cranium comminuit, & infelici vitam abſtulit d.

52 Poſtquam autem filius ejus Conſtantinus e (ſic enim vocabatur) cum Heraclio & Tiberio fratribus in ſceptris eſt collocatus, eadem, quâ pater, viâ minimè ſibi incedendum judicavit, ne ſimilem mercedem reciperet. Quamobrem undequaque Patribus congregatis, & magna ſynodo inſtituta, quæ etiam ſexta œcumenicarum f dicitur, cum multa quidem, & alia memoriâ digna per eandem peregit, tum duas Chriſti voluntates, & operationes in duabus naturis luculentius promulgavit, execrationi & anathemati ſubjectis, qui illud μονοθέλιον dogma inducerent, & aſſerent. Hoc ipſum antea g Romæ primarius epicoſus Agatho poſt h Martinum in Sedem receptus divino ſpiritu impuſſus præſtiterat. Nam & ipſe maledictos & ab Eccleſia alienos ſcleris perpetratores declaravit. Sed hæc quidem poſterius acta ſunt.

53 Ubi igitur Maximum, ut dicebamus, in exilium deportarunt, contigit eum in itinere multa pati, ac multos dolores ſuſtinere, utpote qui nec jumento, nec lecticæ inſidere poſſet, quod afflictionibus illis & mille cruciatibus omnino conſectus erat. Quare in grabatum vimineum impoſtantes, ægrèque & cum labore portantes, longam illum viam aſportant i, eumque in quodam Alaniæ k caſtro (Schemarium l vocant) includunt, & ab omni cura deſertum relinquunt. Et cum egregium ejus diſcipulum cum cognomine eadem viâ egiſſent, ambos à magiſtro, & ipſos inter ſe ſeparant m, multa loca n ſigillatim commutantes, & procul à regione Abaſgorum o abducentes. Ex quo etiam unum illorum multa afflictione feſſum, & ipſum ſpiritum, qui ſolus illi ſupererat, emittere contigit. Nec dies ſciri potuit, quo hinc emigravit, ſicut cognominis ejus ſcripſit, Anaſtaſius, inquam, apocriſtarius p.

54 Porrò divino Maximo in caſtello Alaniæ incluſo, & ſibimet in neceſſitatibus corporis miniſtranti, quamvis grandævus q eſſet, ut diximus, divina quædam viſio cælitus oblata eſt, quæ illum & de mortis die certiore faceret r, & ad illa tabernacula accerſeret. Qui dies ut advenit (decimus tertius Auguſti ſ videlicet) rebus humanis relictis, in cælum evolat t, cælo & illa habitazione revera dignus. Sepulchrum u autem, in quo ſacrum ejus corpus deſiſtum eſt, tres lucidæ faces

D
Amborum
ui & A-
naſtaſii apo-
criſtarii ex-
ſilium, divi-
na vindicta.
c

F
d
Conſtanti-
nus exſtir-
pando mono-
theliſmo e-
gregiè alla-
borat.
e
f

g
h

Aliud San-
cti, & A-
naſtaſii
utriuſque
exilium; u-
nus eorum
in illo mor-
tuus.
F

i
k l

m n
o

p
Mors S.
Maximi,
ac gloria ſe-
pulcri.
q
r

ſ
t
u

ces

A ces post primam noctis horam ex eo tempore illuminant, mirabili, ut par est, aspicientes stupore complentes, & liberalissimi Dei erga Famulum ejus amplissimam gratiam ostendentes x.

x
Eum in-
vo-
cat Vita
auctor,

55 Sed tibi quidem, ó sanctissime Pater, magna sane hic gloria & claritudo est, cum te Dominus supra alios etiam sic honoraverit; major autem multo, & excellentissima, quæ illic tibi fors cælestis tributa est, magno lumini astanti, & splendorem beatæ, & quæ est lucis princeps, Trinitatis in te ipsum recipienti, & quod summè est admirandum, Deo per unionem factò, & per participationem Deificato totum, Deificationeque inenarrabili impertito. Quamobrem tali gloria potitus nobis adhuc in præsentis sæculo natan- tibus, & longam hanc vitam periculisque exposi- tissimam transmittentibus etiam atque etiam opit- ulare, ut, te gubernatore ac duce, sine ponde- re hoc instabili mari enavigato, in portu tranqui- lo & æterno consistamus, ubi beata vita, & re- quies tranquillissima.

B
& indicat,
quo impul-
sore eam
scripserit.

56 Hæc oratio nostra, ó Patrum optime, fi- liorumque amantissime, rebus quidem tuis, quod ipse fateor, omnino inferior est; amore autem inferior nulli, ut existimo. Causa autem & auctor orationis deditissimus tibi hierarcha seu antistes fuit, qui & nomen & similitudinem morum ejus, qui Myrorum gregis summus pastor fuit (Nicolai) abunde adeptus est. Hic semper scriptorum tuorum mirum in modum studiosus, & magno- pere te amat, & tuum dulcissimum nomen usur- pare pro deliciis habet. Cui etiam retribuas te- cum in eodem tabernaculo habitare, cum & ipse, ut cernis, pro honesto ac bono contentionem sus- cipiat, & animam ipsam tradat, si modo hoc ip- sum rebus præstare & consequi liceat, pro quo certat y.

ANNOTATA.

a Sententiam ipsam protulimus in Comm. præv § 6.

b Tragicam hanc scenam Baronius ad annum 657 subdit actis Constantinopoli in secretario (de quibus hac Vita superius agebat num. 31) At non satis rectè: cum tot alia fuerint intermedia, uti patet è serie narrationis ejusdem Vita.

C c Tormenta superius enarrata extendit etiam ad S. Anastasium apocrysiarium, ob ea quæ habet noster Commentarius § 6.

d Anno Christi 668. Hujus rei eventum sic refert Theophanes pag. 292: Hoc anno imperator Constantinus Syracusis Siciliæ in balneo, cui nomen Daphne, dolis in eum paratis occisus est. Necis autem causa fuit hujusmodi. Morte Theodosio fratri ejus opera illata, Byzantinorum odium in eum vehementer exarsit, ubi maximè Martinum sanctissimum Papam Romanum cum de- decore CP. transvexit, & in Cherfonæ regionem relegavit: & Maximum insuper eruditissimum confessorem linguâ mutilavit, & ejus abscidit manus &c. Propter hæc, inquam, cuncta odium omnium in se concitavit flagrantissimum; quo de- territus imperium Romam transferre decrevit, ac nisi Andreas cubicularius & Theodorus Colonien- sis ejus consiliis obstitissent, imperatricem ac tres ejus filios ad se transfretari iussos CP. abduxisset. Per annos sex deinde in Sicilia moram traxit. Eo igitur in memoratum balneum ingresso, Andreas quidam, Troili filius, ut officium ipsi præstaret, unâ ingreditur. Cùm verò sapone Gallico se detergere cœpisset, elatum in aëre cadum in caput impera-

Augusti Tomus III.

toris Andreas impegit, & fugam confestim arripit. Imperatore demum in balneo demorante, qui foris astant, intus se mittentes, trucidatum in- veniunt.

e Cognomento Pogonatus: de quo Baronius ad annum Christi 668.

f Constantinopolitana tertia, anno 680 ce- lebrata sub Pontificatu S. Agathonis PP.

g Anno videlicet 679, uti censet Pagiùs ad istum annum num. 15; celebrata fuit synodus Romæ 125 episcoporum contra Monothelitas; quam Baronius differt ad annum 780.

h Post quidem, at non immediatè: nam Mar- tino Eugenius I, Vitalianus, Adeodatus, Do- nus successere, quem deinde secutus est Agatho anno 678.

i Quæ hic breviter narrat biographus, con- firmantur & ab adjunctis illustrantur in Commen- tario § 7.

k Ortelius in Thesauro geographico Alania, inquit, Ἀλάνια, episcopatus in sanctionibus Pon- tificiis Orientalium impp. circa Byzantium alicubi in Europa aut Asia. Sed hoc est obrudere indi- viduum, ut ita loquar, vagum. Quæ autem de Alanis congerit, ea perspicuitate carent, quam ad propositum nostrum hic requirimus. Rem ergo explanare conabimur aliunde. Epistola S. Ana- stasii apocrysiarii ad Theodosium presbyterum Gangrensem, in principio paragraphi 7 Commentarii prævii citata, sic narrat: Cùm venissemus ad . . regionem Lazorum . . statim separaverunt nos ab invicem . . & . . Maximum abbatem . . incluserunt in castro Schemari vocitato, juxta gentem eorum, qui dicuntur Alani. In tabula geographica Sarmatia, quæ expanditur in Notitia orbis antiqui à Cellario edita ad pag. 313 partis 1, Lazi no- tantur in Colchide versus Phasim fluvium, inter Pontum Euxinum, Moschicos montes, & Cau- casum. E regione verò Lazorum pergenti versus Caucasum occurrunt trans illum montem Alani in dicta tabula; præter quos, considerato locorum situ, non videntur quærendi alii in rem nostram.

l Combefis. pag. xxvii Σχίμαλον; apographum verò Saband. Σχιμαδεον.

m S. Anastasius apocrysiarius in epistola sua ad Theodosium presbyterum Gangrensem distinctius ista recenset, uti videre datur in Commentario prævio § 7. Dominum, inquit, Anastasium ab- batem, & me peccatorem super equos impositos duxerunt & incluserunt, illum quidem in castro Scotori dicto Apfilæ, quæ est prope Abasgiam; me autem in altero castro, cujus nomen Buculus erat, regionis quæ Mesimiana vocabatur, in jam dictorum confinibus Alanorum. Ea sic utcumquæ explanamus. Arrianus in suo Periplo Ponti Euxini hac brevissimè: Laziis (de quibus dicebam modò lit. k) finitimi Abfilæ . . Abfilis Abasci. Quæ Baudrandus pluribus ita explicat: Abasci, qui & Abasgi, populi fuere Colchidis, qui, teste Arriano, habitabant in ora littorali Ponti Euxini, versus Dioscuriadem, inter Coraxos ad Boream & Abfilas ad meridiem, ubi nunc pars septemtrio- nalis Mingrelæ regionis, teste Archangelo Al- berto.

n Idem S. Anastasius loco mox designato, De- in, ait, post paucos dies, sumptis tam me quam beato Anastasio à prædictis castris, illum quidem miserunt ad castrum nuncupatum Suanias . . Me autem in castrum, quod dicitur Thacyria juxta Hi- beriam. Castrum illud Suanias suspicor habere con- nexionem cum populis Suanis, de quibus Bau- drandus hac notat: Suani, populi fuere Colchi-

R. 2

dis,

A. ANONYMO.

dis, testibus Plinio & Cedreno. Ibericam nationem ultra Caucasum vocat Agathias. Inter Laticas gentes numerantur in Authenticis. Ibidem ferre sunt, Ptolemæo teste, in Sarmatia Asiatica, quo in loco SURANI legunt ejus interpretes. *Fam vero in tabula Cellariana, quam designabam supra lit. k, Iberia regio jacet inter Albaniam ad ortum, & Colchidem ad occasum; à septentrione Caucasum montem, à meridie autem Armenia limitem respicit.*

o Ita etiam textus Græcus apud Combefisium pag. xxvii Πόρρω πρὸς τὴν Ἀβασγῶν χώρας. Id est: Procul ab Abasgorum regione. Cur ergo ea sic reddidit Combefisius: Procul ad Abasgarum regionem? *Ambos sanè Anastasios procul ab ea regione distractos fuisse, suadent mihi cum ea, qua statim dicta sunt litt. m & n; tum quod unus illorum ex eo mortuus sit, ut colligitur ex Vita num. 53.*

p In epistola ad Theodorum Gangrensem. Vide Commentarium prævium num. 58. Obiisse verò S. Anastasium die 24 Julii anno 662, aliunde i-

bidem probatum invenies num. 59.

q De Sancti atate agit Commentarius num. 64.

r Cum prædixisset ex divina revelatione suam in Domino ante dies quindecim dormitionem futuram, uti ibidem num. 59 habes ex Hypomnestico.

s Ibidem etiam signatur dies obitus 13 Augusti, qui proinde à biographo rectè notatus est. Accidit autem feriâ septimâ seu sabbato, sicut liquet ex Commentario num. 60.

t Anno 662, non autem 657. Consule ibidem dicta num. 60 & 61.

u De loco sepulcri mentio facta ibid. num. 63.

x Miraculum hoc confirmatur in Comm. præv. num. 62 & 63.

y Ms. Sabaudicum habet hanc clausulam: ἡ πέποιε πῶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις. Quem decet omnis gloria, honor & adoratio &c. Clausulam quoque apponit exemplar Vita apud Combefisium.

D

B DE S. WIGBERTO PRESB. CONF. E

I N G E R M A N I A,

C O M M E N T A R I U S P R Æ V I U S.

J. B. S.

Synonymi plures, hujus patria, cultus & gesta. Scriptor Vitæ B. Servatus Lupus.

ANNO DCCXLVII. A S. Bonifacio in Germaniam accitus est,

Nter hujus nominis varios celebres viros variè nonnihil à scriptoribus efformatos (Wichbertus; Wichbertus, Wippertus, Wigberchtus, Vigeberchtus) de quibus videri possunt Observa-

tionum prævia Mabillonii Sec. III parte I à pag. 671, duo præcipuè ad hunc diem pertinent, is nempe quem ut S. Egberti socium, apud Frisones fidei predicatorem, inter Prætermittos recensuimus, & hic alter illustrior qui sub S. Bonifacii Germania apostoli, archiepiscopi Moguntini & martyris directione præfuit duobus cœnobiiis, nempe Fritzlariensi & Ortendorffensi, ab aliis episcopus, ab aliis abbas, à Rabano & pluribus presbyter & confessor simpliciter nuncupatus, ut ex mox citandis Martyrologiis planum fiet. De patria dubitandum non est; Anglo-saxonem fuisse & S. Bonifacii popularem, disertè asseritur in Vita, ex qua etiam docemur, ab eodem in Germaniam diligenti industria accersitum, futurum nempe in prædicatione solatio. Atque ille S. Bonifacio, imò Deo parens vocanti . . . iniiit consortium sancti propositi: quem B. Bonifacius, ut par fuit, & excepit gratissimè, & germana sibi charitate fœderatum summa veneratione suspexit, quod, ut natu major, ille studiis flagrasset ante divinis.

variis titulis donatus in Fastis.

2 Porro quam accuratè & sedulò commissa sibi ab Apostolo, jam archiepiscopo munera administraverit S. Wigbertus, habes in prædicta Vita numero 5 & sequentibus, ubi de virtutibus ejus ac miraculis fufius differitur. Is omnibus præclarè gestis non nisi uno seculo posterior Rabanus eum in suo Martyrologio, deformato plusculum nomine, signat his verbis: In Germania provincia, S.

Vigeberchti presbyteri & confessoris. Nescio unde Grevenus eruerit alium, quem ei præter ceteros titulum tribuit, dum ita Scribit: Ipso die Wichberti episcopi & confessoris. Rabanum secutus est Beda Plantinianus, nomine paulo melius efformato: In Germania provincia, natale S. Wigberti presbyteri confessoris, & sic etiam scripsit Molanus. Codex Ufuardinus Bruxellensis eum ita annuntiaverat: Item S. Wichberti abbatis. Ne plura hic ex Menardo aut aliis monasticis ad cultus probationem congerantur, sufficiat Martyrologii Romani auctoritas: In Germania, sancti Wigberti presbyteri & confessoris. Atque hac ex dicto Beda Baronius, in Annalibus nonnulla miscens, qua ex Vita hic danda ad rectam normam facile ordinari poterunt.

3 Eam composuit vir satis celebris Servatus Vitæ scriptor Lupus abbas Ferrariensis, altero item post Sancti obitum seculo, primus autem typis vulgavit Buseus noster cum Hincmari epistolis Moguntia anno MDCII, unde eam accepit Surius. Pluribus eandem illustravit inter ejusdem Lupi opera Vir Clar. Stephanus Baluzius, ediditque Parisiis an. MDCLXIV. Novissimè vero Aëtis suis Benedictinis inseruit Clar. item Mabillonius seculi sui III parte I, à pag. ut jam dictum est, 671. Est & alia apud nos Ms. vetustissimo charactere; verum hinc inde ita contracta & deturpata, ut nulla ejus ratio haberi potuerit. Præplacuit Baluziana editio, quam & Mabillonius ipse secutus est, hac sola facta mutatione, quod triginta brevia capita seu capitula in totidem numeros distinxerimus, singulorum titulis ferme ad marginem adscriptis. Quæ explicatione opus habere videbantur in Annotationes coniecimus. Dubia hic modo aliqua expendemus.

F

A 4 Inter synonymos Wigbertos sex aut septem numero, & quidem ferme synchronos, Wigbertum hodiernum, in citatis supra Observationibus distinguit Mabillonius, à Wigberto abbate Nutscellensi, qui S. Bonifacio magister fuisse dicitur, quemque Baluzius eundem fuisse censuit cum nostro Fritzlariensi in nota ad cap. 4 pag. 492. Video rationes seu potius conjecturas utrimque afferri posse, verum pluribus hic eas exponere, minime opus est, dum Sanctum certò habemus qui duobus in Germania cœnobiis Fritzlariensi & Ort-dorffensi presuit, in cujus Vita & gestis illustrandis disquisitio nostra unice hic instituitur. Ut tamen verbo dicam, Mabillonio assentiri malim quam Baluzio, quandoquidem in Vita IV Bonifaciana, apud nos tom. 1 Junii pag. 486, S. Wigbertus, licet atate paulò senior, non ut magister sed ut discipulus satis clarè designatur his verbis: Duo autem ex illis electis Dei (discipuli nempe enumerantur) Wigbertus & Burghardus ante Magistrum migrarunt à seculo; sed non sunt illi absque palma electionis suæ, dum ad regna cœlestia Magistrum præcedere meruerunt, & in regionibus suis pro Sanctis Dei habentur & coluntur ab omnibus qui vitam illorum & virtutem cum Deo nosse potuerunt. De S. Burchardo agetur XIV Octobris.

B 5 Aliam questionem adversus Browerum nostrum movent laudati editores Baluzius & Mabillonius ad Vita cap. 6, apud nos num. 5, ubi legitur quod S. Bonifacius, Wigbertum sacerdotem SECUNDI ORDINIS cœnobia suo Fritzlariensi præfecerit. Nimirum an per sacerdotem secundi ordinis indicare voluerit Lupus S. Wigbertum fuisse Chorepiscopum, ut Browerus censuisse dicitur, an solùm intelligatur, sacerdotis nomen presbyteris & episcopis commune, primò quidem episcopis, secundo presbyteris convenire: cui rei illustrandæ adducitur liber de Vita S. Sequani abbatis, in qua ita legatur: Quo ad presbyterii gratiam promotus, quidam Clericorum Magnimontensis oppidi; ætate primi, moribus tamen ultimi, videntes sibi præponi Sequanum secundi ordinis sacerdotii honore, contra mussitare cœperunt. Quid ni Sequanus aequè atque Wigbertus sacerdotes secundi ordinis appellantur, quod ambo abbates fuerint? Hunc certe & Fritzlariensi & Ort-dorffensi cœnobiis præfuisse, manifestum erit ex Vita modo danda, cujus compendium, elogii vice, ex Bucelino præmittimus. Ita ipse hoc die memorat:

Elogium ex Bucelino.

6 In Saxonia, depositio S. Wigberchi abbatis Fritzlariensis. Wigberchtus natalium splendore spectatissimus apud Anglo-Saxones enituit. Puer etiamnum mira morum probitate & raræ sanctitatis signis enituit. S. Bonifacium postea magnum Germaniæ apostolum secutus, tanti Magistri institutione tantum profecit; ut ceteris monachis præferri meruerit, à quo Fritzlariensis monasterii abbas constitutus, egregio vitæ sanctissimæ exemplo suis præfulsit, neque æger quidem à consuetu abstinentiæ rigore quidquam remisit. Clariuit spiritu prophetico obiitque A. C. DCCXLVII, pluribus à morte miraculis coruscus. Supra cujus exanime corpus visa, mira specie, avis ter circumvolitare, quæ illico disparuit. Insigne ejus atque imprimis memorandum meritum illud: cum Saxonibus bello omnia vicina vastantibus, etiam altera vice Buriburgense oppidum, ad quod metu hostium sacræ ejus exuvie translatae sunt, prodigiosè propugnavit, & hostes in fugam convertit; cujus ecclesiam cum iidem sæpius cremare

conarentur, nequaquam potuerunt divina virtute prohibiti. Ejus demum reliquæ jussu divino Hertfeldiam translatae, à sanctissimo Lullo nostro, postea archiepiscopo Moguntino, auro argentoque exornatae sunt.

7 Monendus demum lector, nos hic solius Vita à Lupo scripta rationem habuisse, neglectis Ms. & cum Busæo iis, quæ nescio quis monachus Hertfeldensis metricè involverat, ab ipso ob styli barbariem & tenebras suppressa. Neque homilias Vita à Baluzio subjunctas edimus, quod de gestis nihil specialim memorent, neque satis constet, utrum à Lupo aut scripta aut dicta sint: imò Sancto cuilibet aptari possint, utpote quibus ad imitandas dumtaxat virtutes & ad imploranda patrocinia auditores excitentur. Magis etiam imperitè huc adducunt aliqui Bedæ sermonem, haud satis memores S. Wigbertum nostrum annis pluribus Bedæ supervixisse, ut quem jam intellexisset primùm obiisse anno 747 totis post Bedam annis duodecim. Rectè vero à nobis in titulo presbyterum confessorum cum Rabano appellatum, non abbatem intelliges ex cap. seu num. 7, ubi dicitur à S. Bonifacio enixissimis precibus, intima tamen humilitate conditis, obtinuisse, ut ad prius revertens cœnobium, in eo quod superesset vitæ jam quasi feriatas exigeret; omnique adeo superioritatis caractere privatus.

8 Frustra quaesitus est obitus dies, qui nec à Lupo nec ab ullo alio signatus reperitur: hodie-nis Idibus solennitas ejus adscripta videtur, quod eo die, ut infra patebit, ex capite seu num. 25, corpus ejus monasterio Hertfeldensi inventum, à reliquis Dei servis illic exceptum, magnificè primo loco est in ecclesia conditum. Arque Lullus, annuente Magno Carolo, monumentum illius, quo more per Gallias Germaniamque ceterorum Sanctorum visuntur, auro & argento, nec non reliquis congruentibus metallis exornandum curavit, & id opus ad Idus Augusti complevit. Ex quo tempore, nisi vehementer fallor, dies iste pro Sancti natali habitus est. Ad ejusdem cultus augmentum & celebritatem etiam pertinet, quod, teste Lamberto Schafnaburgensi, Brun & Raban abbates fundamentum ecclesiæ S. Wigberti foderint anno DCCCXXXI sexto Idus Julii, quæ postmodum à Rabano, tunc Moguntiacensi archiepiscopo dedicata est DCCCL quinto Kalendas Novembris. Habe modo Vitam ipsam.

V I T A

Auctore Servato Lupo abbate Ferrariensi,

Ex editione Stephani Baluzii.

P R Æ F A T I O.

REverendissimis abbati Buno, cunctisque fratribus ejus, Lupus plurimam sospitatem. Cunctanti mihi, viribusque propriis distidenti, ut Vitam sancti Wigberchi stilo coner proficere, vestra, patres dilecti, extorsit instantia. Et æquum fuerat, ut in obstinatissima negatione persisterem, quando ad id, quod me imparem tantæ materiæ tenuitas deficit ingenii, accessit, ut hoc opus à

R 3 vobis

AUCTORE J. B. S.

Non obiit abbas sed privatus.

E

nescitur quo die: cur hoc conatur.

F

A. SERVA- vobis eo potissimum tempore, quo essem occu-
TO LUPO. patissimus, peteretur, ni me caritas, remotis
 gravissimis necessitatibus meis, ut vestrae volun-
 tati morem gererem, compulisset. Siquidem huic
 qui pareat, suis neglectis, interdum fraternis pro-
 spicit commodis. Igitur succubui vestro imperio.
 Ceterum divinae erit clementiae & intercessionis
 beati Viri, cuius gesta ex aliqua parte continge-
 re statui, ut digna memoriâ digno sermone scri-
 bantur, & quae clarissima sunt qualitate, suis
 sensibus incultis deformata non horreant. Nec ve-
 rò cuiquam hæc ideo iudicentur infirma, quod
 octingentesimo trigesimo sexto anno Dominicæ
 Incarnationis, Indictione autem quartadecima,
 præfens opusculum cudens, ante nonaginta an-
 nos *b* acta repetere videar; cum profectò, si vel
 leviter eruditus, non ignoret Salustium Crispum,
 Titumque Livium, non pauca, quæ illorum æ-
 tatem longè præcesserant, partim auditu, partim
 lectione comperta narraffe, & ut ad nostros ve-
 niam, Hieronymum Pauli sui Vitam, quæ cer-
 tè remotissima fuerat, litteris illustrasse, & antiq-
 uam Ambrosium Virginis Agnes *c* passionem, cui
 profectò contemporalis non fuerat, editam reli-
 quisse. Neque nova hæc est & quæ sola depreca-
 tionis egeat, majorum negligentia, scilicet tan-
 ti Viri facta non esse mandata memoriæ; cum
 non ab his modò, qui haud longè ante nos vixe-
 runt, verum ab eis etiam, qui quam longissimè
 præcesserunt, gravissima quædam suppressa cog-
 noscamus. Proinde cur mihi fides derogeretur, non
 video; cum, si culpa fuit hæcenus virtutes hu-
 jus eximii Viri litterali non comprehensas officio,
 hac profectò me extio, nihilque, præterquam fir-
 missimè vobis comperta, mihi quodammodo
 assignata, legere volentibus præbeo. Id autem à
 periti benevolentia lectoris obrinuerim, ut sicubi
 latini sermonis lenitas hominum locorumve no-
 minibus Germanicæ linguæ vernaculis asperatur,
 modicè ferat, ac meminere non carmen me scri-
 bere, ubi poëtica licentiâ nonnumquam nomina
 mutilantur, atque ad sonoritatem *d* Romani diri-
 guntur eloquii, vel penitus immutantur; sed hi-
 storiam, quæ se obscurari cælorum obliquitati-
 bus renuit. Verum jam propositum ordiamur.

C

A N N O T A T A.

a Brun ab aliis appellari jam intellexisti ex
 Comment. prævio num. 8.

b Obierat nempe Sanctus anno 747, scribebat
 autem Lupus anno 836.

c S. Agnetis nomen variè inflecti satis notum est.

d Hac utique ratio cur nomen Willebrordi in
 Clementem, Winfredi in Bonifacium aliaque
 mutata sint.

C A P U T I.

*Ob virtutum famam à S. Boni-
 facio in Germaniam accersit-
 tus, binis cœnobiis præfici-
 tur, sed privatus obit.*

a Indigenas a Britannia, qui Anglo-Saxones ap-
 pellantur, ab eis, qui Germaniæ septemtrio-
 nalem tractum incolunt, Saxonibus originem du-
 cere, documentis approbatur. Namque Britan-

norum quondam rex Vurtigernus frequenti bello-
 rum incendio, suis penè copiis interceptis, à
 Germania, consensu popularium suorum, con-
 trahenda curavit auxilia; accersitque ab eo Sa-
 xonum exercitus, trajecto mari, quod Gallia Brit-
 tanniæque præteditur littoribus, consistendi lo-
 co in Orientali parte insulæ à præfato regè acce-
 pto, prælium mox cum adversariis conferuerunt
 & eos fuga impunè fuderunt. Quod ubi suis, ac
 simul ubertatem insulæ nuntiarunt, validior ma-
 nus armatorum illuc denuo missa est; ac sedes à
 Britannis ea conditione fortiti sunt, ut illi qui-
 dem tuendæ patriæ solertiùs invigilarent, indige-
 næ autem stipendia militantibus penderent. Hac
 occasione magnam partem insulæ Saxonum vis bre-
 vi spatio temporis propriæ ditioni subegit.

2 Ab horum posteris, postquam se Christianæ
 religioni submiserant; beatus Wigberchtus, ab
 Anglis Saxonibus claram trahens originem, nata-
 lium secularem nobilitatem merito virtutum lon-
 gè transcendit. Ab annis etenim puerilibus adeo
 probitate morum enituit, uti jam tum palam emi-
 neret, fore, ut tanta indoles magnum quiddam,
 supraque communem prorsus mensuram divini-
 tus, ut contigit, fortiretur; atque studiose sa-
 cris litteris institutus, ardentissimum amorem,
 nec minorem sane venerationem longè lateque
 gravitate sibi peperit singulari.

3 Dumque felix illius ubertim spargeretur o-
 pinio, ad clarissimi viri Bonifacii aures usque nu-
 tu divino pervenit. Hic Bonifacius tantæ sancti-
 tatis extitit, ut eum consensus omnium, non in
 Germania modò, ubi in agro Dominico, incer-
 tum studiosius an feliciter laboravit, verum etiam
 in Gallia & in aliis partibus orbis, majorum per
 omnia gloriæ coequandum & constantissimè cre-
 dat & liberrimè fateatur. Fuit enim fidei Christia-
 næ cum propugnator acerrimus, tum propagator
 vigilantissimus; nesciens aucupari favorem prin-
 cipum scdissimis adulationibus, nec honorem seu
 rigorem ecclesiasticum mortiferis compendiis ac
 malè dulcoratis refrigeriis enervare *b*. Ita, post-
 quam se totum Deo devoverat, desudantem, no-
 vamque gentem Frefonum Ecclesiæ gremio con-
 sciscitentem, invictissimum Christi militem gladio
 violare non verita rabies barbarorum, martyrii
 coronam *c* fecit referri de prælio. Sed, ut à quo
 paululum deflexit, ad propositum revertatur o-
 ratio;

4 Idem Bonifacius, cum induxisset in animum
 incredulis aperire viam salutis, qui que aberras-
 sent, in eam, cooperante Deo, reducere, non
 multo post quam in Germaniam venerat, beatum
 Wigberchtum futurum in prædicatione solatio,
 diligenti arcessendum curavit industria. Atque il-
 le beato Bonifacio, imò Deo parens vocanti,
 quo tempore dux Francorum Carolus rerum po-
 tiebatur, iniit consortium sancti propositi. Quem
 beatus Bonifacius, ut par fuit & excepit gratissi-
 mè & germana sibi caritate foederatum summa ve-
 neratione suscepit, quod, ut natu major, ille
 studiis flagrasset antè divinis.

5 Neque multò post ad amplissimum Pontificalis
 gradum dignitatis Moguntiæ divina gratiâ prove-
 ctus, Wigberchtum sacerdotem secundi ordinis
 cœnobia suo, cui nomen est gentili Germano-
 rum lingua Fritelsar, magistrum præfecit, uti
 monasticæ illic religionis normam statumque com-
 poneret. Ibi cum Megingo *d* suo, qui postea cul-
 men episcopale subiit, diu conversatus est & la-
 xam antehac ac fluidam fratrum conversationem
 ad normam suæ vitæ coercuit, qui procul dubio
 sancta-

D
 Qualiter
 Saxones fa-
 cti sint in-
 cole Bri-
 tanniæ in-
 sula.

*De ortu S.
 Wigbercht
 & quod ob
 studium
 virtutum
 amatus fue-
 rit ab omni-
 bus in parti-
 bus illis.*

K

*De fama &
 honore illi-
 us, & bre-
 vis commé-
 moratio san-
 ctitatis &
 martyrii
 sancti Boni-
 facii.*

F

*Quod ab eo-
 dem Bonifa-
 cio in auxi-
 lium prædi-
 cationis sit
 vocatus.*

*Quod mo-
 nachis in
 Fritelsar
 abbas sit
 constitutus.*

d

A sanctarum Scripturarum regebatur auctoritate.

*Quod ad
Ordorff
jussu sancti
Bonifacii
transierit.*

6 Cumque sacrae professionis illic studium longo imbibissent usu discipuli, curamque magisterii quamplures, æmulando magistrum, concepissent; haudquaquam passus beatus Bonifacius tanti Viri lumen unius loci tenebras præviâ Christi gratia dispulisse, monitu paterno ad alterum compulit migrare monasterium, quod Ortdorff e nominatur. Atque ibi successu simili defudans, quæ perperam gerebantur correxit; ac ipse absque diverticulo carpens arctam viam, quæ infatigabiles quosque ducit ad vitam, catervam fratrum post prosperè traxit. Instructus enim Salvatoris exemplo, docenda prius implebat; quaque gradiendum monerèt, præcedere consueverat.

Quod iterum ad Fridericlar reversus, arctiori severitate dederit.

B

7 Itaque non frustra illic tritis aliquot annis, cum præter id quod senio gravabatur, ancipiti morbo subinde laboraret, nihil citra sancti Bonifacii gerere volens auctoritatem, enixissimis ab eo precibus, intima tamen humilitate conditis, obtinuit, ut ad prius revertens cœnobium, in eo, quod superesset vitæ, iam quasi feriatu exigeret. Ubi gratulantium fratrum receptus frequentia, veluti repuerascens, atque juvenescens, rudimenta denuo sanctitatis & arctissimi certamina propositi diligenter aggressus, non emeritam ætatem, non tot superatos labores metiri consensit; verum oblitus præteritorum secundum Apostolum, gaudiis intendit æternæ beatitudinis, quorum adipiscendæ dignitati nihil par in hac vita valet expendi. Et quamvis corpus illius morbo, sicut diximus, urgeretur, non patiebatur animus huic lautioris indulgentiæ cibi abstinentiæ fræna relaxare. Non quod, si qui remissiùs consulant sibi, dum infirmantur, hos arbitraretur culpandos, sed quod sponte à licitis temperando, ad promerendum Deum non parum quemlibet progredi suo vas electionis confirmavit exemplo. Sicque observandissimus caritatis, fratrum se contempnabat societati; ut verbis tamen inanibus obstinatissimè abstineret, ac sacrae legis meditationem nunquam mente deponeret.

Quod postulat, non prestando comites, vistravit egrotos.

C

8 Hæc verò semper Wigbercto illi solennis fuerat consuetudo, ut cum à fideli aliquo rogatus confessionem auditum pergeret, nec vitare congressus commecantium posset, non temerè cum aliquo sermonem confereret, salutationibusve vacaret; (quæ profectò, ut eleganter quidam sentit, nonnumquam ex occasione itineris, non studio funduntur obtinendæ cujusquam salutis) sed hinc speciale præceptum Domini retinens, seria salutis monita largiturus, morarum festinaret impatiens. Ac sicubi conventum hominum offenderat, qui salutaribus indigeret consiliis: continuò, posthabitis temporalibus, quæ ad animæ perpetuam salutem conducerent, ad medium deducebat; & variis alliciens legis divinæ sensibus auditores, ut scientissimus omnino medicus, animæ passionibus medebatur occultis.

De vite mire magnitudinis ab eo ex grano viti plantata.

9 Illud etiam haudquaquam præterierim silentio, unde constantissima fama fidelium nec accita se suggerit. Namque dum quondam rem divinam de more faceret; incertum quo casu, vinum, sine quo sanguis Domini non conficitur, defuit. Hic ille festinus ecclesiam egressus, & fortè pendentem in vite botrum conspicatus, vellit atque in calicem continuò liquorem manibus puris expressit. Quibus demum explicitis, unum reperit granum attritu illæsum: quod mox ante ecclesiam panxit & è vestigio ad conceptum officium peragendum concessit. Eo finito, quidam sollicitior frater, qui quod paulò ante gesserat observasset,

ex eo humiliter facti rationem quæsit. Tunc ille se deprehensum animadvertens: Si, inquit, opera mea Domino curæ sunt, intra novem annorum curriculum hic nimirum declarare dignabitur. Nec finem hujusmodi, qui credebatur, eventus non est consecutus. Siquidem ex eo grano vitium propagines emerferunt, ut brevi occupato immodico terræ spatio, nixæque adminiculis suo lapsu sedentibus gratissimæ porticus tecta præberent.

A. SERVATO LUPO.

10 Perseveravit autem beatus Wigberchtus in præfato monasterio, divinis ministrans præceptis, obliquosque semper adversatus mores, quoad illum divina vocatio vinculis carnalibus liberaret. Sic graviori præcedente languore, ad præsentis vitæ metas perveniens, diem obiit f, consorsque Sanctorum effectus est.

Quali fine mundum reliquerit.

f

ANNOTATA.

a De indigenis Britannia istius temporis plura notant Baluzius & Mabillonius, quæ ex Bedæ historia satis nota supponere poterant.

b Videantur Acta ejus illustrata ad diem v Junii.

c Martyrium subiit Docomii in Frisia anno 755.

d Alias Megingozus seu Megingaudus Herbipolensis episcopus.

e De eo monasterio vide jam dicta S. Bonifacii Acta tomo 1 Junii pag. 467 & pag. 470.

f Anno nimirum 747, ut habes in Commentario prævio, & hic etiam superius.

E

CAPUT II.

Multiplicia ad tumultum signa, corpus effoditur & transfertur ob metum Saxonum, qui caelesti visione fugantur.

V Erum horâ exitus illius, admirationis plena res obtigit. Circumstantibus fratribus, visa est avis quædam, specie pulcherrima, supra ejus corpusculum ter advolasse, nusquamque post hac comparuisse. Quam fecisse indicium vitæ illius mundissimæ cunctis haud dubiè constitit.

Quod avis pulcherrima super corpusculum ejus apparuit.

F

12 Est autem situm corpus illius ante ecclesiam, in conditorio nullius ambitionis, ibique per aliquot annos quievit: ubi, vix credibile fuerit, quot quantisque hunc Virum divina pietas illustraverit signis; quæ licet incuriâ litteris allegata non teneantur, passim tamen vulgata, necdum obsolevere. Atque ideo, brevitati studens, horum quædam narrabo. Meaque planè sic fert opinio, longè digniora miracula semper esse, quæ Deus ad memoriam Sanctorum egentibus indulgere dignatur, quam quæ illum per eos, quamquam sincere viventes, adhuc tamen gravatos mole corporis, frequenter gessisse veraces nobis litteræ produnt. Adhuc tentari poterant, ac quantulumcumque reformidare lapsum. De his totius jam casus expertibus hoc felicitus, quò solidius, asseruntur. In illis favores non sine discrimine tolerantur humani. In his, cum eduntur, titulus eorum sanctitatis ne suspicione quidem vanæ gloriæ obscurari potest.

De multiplicibus signis ad tumultum illius patris.

a

13 Verum ut quod polliciti sumus, jam exequamur,

A. SERVA- quamur, effera Saxonum gens, proprium trans-
TO LUPO. gressa limitem, in finitimorum se agros effuderat,
Quod, me- & indigenas, non satis fidentes propriis viribus,
tu Saxo- in oppidum, cui Buriburch *b* nomen est, formi-
num, Has- dine sui compulerat. Qui conclusi, judicantes ad-
sones corpus huc infirmum tenui murorum interstitio salutem
ejus effode- tueri, ossa beati Viri ad sui munimentum in op-
rimt. pidum transferenda curarunt; præsertim quod ve-
b rerentur, ne Saxonum insania violandi sepulchri
fumeret copiam. Nec tamen ea translatio facilè
volentibus constitit.

De difficul-
tate transla-
tionis ejus-
dem.

B
De candela
in fluvium
demersa.

De eruptio-
ne oppida-
norum &
strage ho-
stium.

C
Quod cele-
stis visionis
majestate
Saxones
perterriti,
fugiendo vi-
ta consulue-
rint.

e
De diviso-
ne præda.

14 Namque comitante immani multitudine,
cum in vallem non adeo depressam ventum esset,
quæ exadversum est oppido, ibique sacros cine-
res, paululum quieturi, deposuissent, ac mox,
quò cœperant, contendere præpararent; mira-
bile dictu, gravatæ sunt, quas hæcenus detule-
rant, reliquiæ, nec eas fuit loco moveri facultas.
Hinc consternati, satiusque sibi ducentes extrema
illic experiri, quam in ancipiti patronum relin-
quere; tandem instantissimis precibus Domini sen-
tentiam flectentes obtinuerunt, ac feretro sum-
ma relevato facilitate, voto potiti sunt.

15 Fuit hoc etiam insigne miraculum, quod
dum flumen Adranam trājicerent, amplissimam
reverentiam crucibus, ac vexillis, necnon ce-
reis, ac laudibus congruis, beati Viri reliquiis
exhibentes, matronæ cuidam, rei novitate atton-
itæ, candela è manibus excidit ac penitus in flu-
vium versa est. Certatim verò pluribus anniten-
tibus recepta, quod secundum contrariam ele-
mentorum naturam fidem videatur excedere, haud
obscurius ac prius flammæ reperta est globum
effundere. Verum enimverò nos, qui juxta na-
turam fieri quidquid Dei fiat voluntate, indubi-
tanter confitemur, sic non cessisse ignem aquæ
credibile videmus, quemadmodum igni in illis
tribus pueris humana non cessit natura.

16 Perlatis autem in oppidum beati Viri præ-
tiosis reliquiis, infesto Saxones agmine subsecu-
ti, cœperunt oppidanos laceffere, eosque sum-
ma vi munitione detrudere. At illi, facta eruptio-
ne, sancti Wigberhti suffragantibus meritis pro-
sperrimè congressi sunt; ac superiores inventi,
plerosque adversariorum armis fuderunt, proffi-
gaveruntque, multos plagis tardantes debilita-
runt, omnes postremo salutem sibi coegerunt fu-
gæ præsidio quaerere.

17 Qua repulsa Saxones irritiores facti & i-
gnominiam suam fugæ repetito certamine sarcire
cupientes, ac victos prius victores ad unum de-
lere, ipsa nocte, cui tam crudelis negotii dies
elucere sperabatur, incredibili repente percussis
formidine, fusa cælitus clarissima luce ambiri con-
spiciantur ecclesiam, cujus memoria jam supra fa-
cta est, & per illius culmen insignem quemdam
lineamentis quidem humani corporis circumscri-
ptum, at valentiam dignitatemque mortalium lon-
gè præstantem, albis etiam vestibus amictum, hac
& illac deambulare. Divinò itaque nutu, & hu-
jus visionis exterriti c majestate, relictis impedi-
mentis & omnibus aliis necessariis, vitæ tantum
consulere festinantes, ad fugam se denuo contu-
lere.

18 Mane igitur oppidum egressi, clausi hostium
impetum morabantur objectu murorum. Ut eos
abiisse, imo velut nudos cunctis vulgo dimissis
effugisse compererunt, divinæ munificentiae gra-
tulantes, adversariorum spolia viritim partiti sunt,
inopinumque gaudium revexerunt.

19 Neque ita multò post, cum iidem Saxones
revertissent, instauraturi malè toties experta cer-

tamina, unus eorum capit ignem, & fomenta
subjicit, ecclesiam conflagrare jam dictam molli-
tur. Sed casso infectoque nisu, divina virtute per
intercessionem sancti Wigberhti *d* repulsus, co-
natibus verò sacrilegis digna retulit præmia, pa-
ralysi scilicet perenni multatus.

20 Eamdem etiam domum quidam ex illis ex-
poliare conatus, defracta janua irrupit, crucif-
que argenteam laminam affabre inauratam rapuit,
prophanisque manibus nequaquam efferre cuncta-
tus est. At confestim divina ultio infecuta, ita
hunc reddidit impotem sui, ut brutum magis ani-
mal, quam hominem diceret. Sic cum lamina
circa ecclesiam repertis oberrans, quod sciens
malè sublegerat, justè nesciens reddidit. Sancto-
rum quoque reliquiæ, quas iidem asportaverant,
in villa Gesmari, quæ non longè abest, repertæ
sunt integræ.

ANNOTATA.

*a Satis patet, indicari humilem & pauperem
Sancti sepulturam.*

*b Buriburch oppidum est in finibus Hassorum
& Saxonum ultra flumen Adranam contra Fri-
teflariam in edito montis jugo, ut ex Browero
notavit Baluzius.*

*c Qua vero hic pluribus narrat idem Baluzi-
us, ad hujus Vitæ illustrationem non spectant.*

*d Id miraculi, ut vult Mabillonius ab Egin-
hardo & aliis S. Bonifacio tribui videtur; ac
cum non una Saxonum impressio fuerit, facile et-
iam repetita fuerint miracula, ut hic Lupus me-
morat.*

CAPUT III.

*Novaprodigia, corpus perdu-
citur Hertsfeldiam, ibique
variè ornatur, varia sa-
nationes.*

NEc illud transierim, quod sæpediti Saxo-
nes adhibito igni & multiplici fomite, ami-
ca sane igni materia, frequenter incitèatam domum
illius ecclesiæ comburere conati sunt; sed inter-
ventu beati Wigberhti delusa est illorum insania.
Siquidem tantum abfuit effectus ab eorum molitione,
ut præter in subjecta fomenta nil ignis ille
valuerit, quem furens manus adhibuerat barba-
rorum. Videres lignorum simplicem materiam,
nec prorsus alumine oblitam, velut amoliri à se
ignis potentiam, & cui prius esset obnoxia, Dei vo-
luntate vim resistendi inditam sibi ostentare miran-
tibus.

22 Saxonum post discessum, pars haud exigua
Hassonum (Hassones quippe dicuntur, qui in-
colunt ipsum pagum) mundatum ecclesiam con-
venere, sordere illam quàm gravissimè ferentes,
propterea quod Saxones equorum in ea præsepia
fecerant, nihilque religioni detulerant. Verum
introgressi nihil penitus, quod esset verrendum,
inveniunt. Ità sordium squalorem divina virtus de-
terferat, nulla usquam vestigia immunditiæ totius
resederant.

23 Hæc obtigerunt circa ecclesiam, ante quam
monumentum illius diu mansisse monstravimus. Ce-
terum postquam in oppidum ossa illius transposita
sunt;

D
De homine
paralyti
perenni
multato.
d

D
De raptore
sensu &
visu priva-
to.

E

F

Quod eccle-
sia ipsa nul-
lis squalo-
ribus macu-
lari value-
rit.

Novis signis
illustratur.

A sunt; ut unguentum pretiosissimum, quando est agitata, gratissimos late spargit odores, ita Viri hujus motæ reliquiæ ubertim miraculorum spirare fragrantiam. Aperuit nimirum verus arbiter & intus, labefacta jam humana conditione membrorum compage, cui quondam hæc regens beati Wigberhti paruerit spiritus, dignatus eum frequenter intra biduum triduumve collatione novem signorum.

Quod ex caelesti admonitione corpus ejus ad monasterium Herolfesfeld sit perductum.

24 At interjectis aliquot annis, Albuino a præfili Fritislarenfis ejusdem oppidi per quietem aliquis observatus, qui se divinitus missum diceret ad monasterium, cui est vocabulum Herolfesfeld b, quod & ossa beati Viri transferri præcepit. Id memoratus episcopus Lullo Moguntiacensis ecclesiæ Pontifici revelavit; isque rem ad Magnum Carolum detulit, ac ejus assensum protinus impetravit. Ita, Lullo jubente, suffraganeus ejus Albuinus tribus monachis præfati cœnobii, Ernusto scilicet, Baturicho & Wolfso, noctu sacros beati Wigberhti cineres tradidit, clam perferendos ad monasterium. Siquidem id facere interdum veritus est, ne tanti Viri populus amore devictus fratres memoratos cæca seditione convexaret, vel quibuslibet injuriis incesset, viribusque superior sibi tam insignis thesauri privilegium vindicaret. Non quod venerabilis præfili sancto Wigberhto diffideret, qui profectò suas ferentes reliquias tueri poterat intercessione; sed quod perquam scitè perpenderit, quamquam manifestè Deus faveret, considerationem humani consilii, utpote justis, nullatenus posthabendam. Plenum est quippe Christianæ devotionis, quamdiu habet homo quod faciat, non tentare Dominum Deum suum. Quod si cui hæc exauctorari posse videatur assertio, illud ei obvertemus exponendum, cum Israëliticum populum Pharaò dimisisset, non duxerit eum Dominus per viam terræ Philistiim, videlicet, ne fortè poeniteret populum, si videret adversum se bella consurgere. Quem planè locum aliter transire sano nequaquam poterit intellectu, nisi in nostram concedens, imo majorum sententiam, ibi ostendi fateatur fieri debere omnia, quæ consilio recto fieri possunt, ad evitanda quæ adversa sunt, etiam cum Deus apertissimè adjutor est.

De arca sepulchro ejus imposita.

25 Ergo præfati fratres munus amplissimum sibi ab episcopo traditum, monasterio Herolfesfeldt celeres invexerunt c; & à reliquis Dei servis illic exceptum, magnificè primo loco est in ecclesia conditum. Atque Lullus, annuente Magno Carolo, monumentum illius, quo more per Gallias Germaniamque ceterorum Sanctorum visuntur, auro & argento necnon reliquis congruentibus metallis exornandum curavit, & id tempus ad Idus Augusti d complevit. Ubi postea, divina exuberante gratia, magna & admirabilia signa claruere. Ex quibus, cum penè sint innumerabilia, hic pauca quædam subjungam, quorum consideratione meriatur cetera quisquis volet.

26 Quidam ægrotus eo usque ut in carruca in

morem lecticæ instructa perduceretur ad memoratum cœnobium, ibi meritis beati Confessoris optulantis, non utcumque valuit, sed incolumitatem certissimam est adeptus; atque monastico hic habitu sumpto, obeundis cœnobii muneribus nequaquam se imparem gavifus est. Huic nomen Huntheri fuit.

A. SERVATO LUPO. De curatione Huntheri.

27 Alius quoque, vocabulo Burckwart, viribus propemodum totius corporis destitutus, ante limina sancti Wigberhti non parvo tempore jacuit & tandem, succurrentibus ejus efficacissimis precibus, plena sospitate donatus est. Namque diu oblito gradiendi officio recepto, etiam Romam oratum perrexit.

De Burckwarto paralytico.

28 Sed ne gratiam quidem fugandorum nequam spirituum huic suo probatissimo famulo Dominus denegavit. Hac enim recenti memoria quidam correptus acerbissimo dæmone, Sigebraht vocabulo, ferreis manicis vinctus, miserabiliter attractus est, & interventu sancti Wigberhti, inimici violentia liberatus.

De Sigebraht demoniaci.

29 Sic alter, Beratgar dictus, & maligno spiritu in belluinam mutatus ex homine rabiem, apud Sancti memoriam eadem horribili passione curatus est.

De Beratgero demoniaci.

30 Aliquis præterea oriundo Aquitanus, cui nomen erat Ramnulpho, ab ineunte mutus atate, surdusque & penè ad faciem pecoris in alvum pronus, huc perductus, maximò rarissimoque miraculo affatum repente obstruatarumque aurium fortitus apertionem, etiam secundum prærogativam hominis, ad intuendum cælum erectus est. Ita triplici enim hac debilitate conflictatus totidem se humani usus compendia subito meruisse miratus est.

De trimoda sanatione Ramnulphi.

Conclusio operis.

Hæc inchoata, ut voluistis, quàm absoluta oratione direxi, quàm neque commentitium aliquid extrinsecus addidi & quæ vestra solertia jussit inferenda, servato tramite veritatis expressi. Quæ beatus Confessor Christi Wigberchtus utinam pio prosequatur favore; ac vobis, qui ministrastis materiam, unà mecum, qui hanc in aliquam redege formam; intercessionis vicem compensare dignetur.

ANNOTATA.

F

a De hoc præfili nomine ex Witta seu Wittano (vulgo Wit lat. albus) formato, plura observant laudati supra editores, quæ huc transcribere opera pretium non duximus. Vide supra notam d ad Præfationem.

b Hersfeldt seu Herveldia satis notum in Hassia monasterium est, ad quod translata & perhonorificè deposita sunt Sancti reliquia, ut satis dictum est in Commentario prævio.

c Id cum Browero factum fuisse voluit Baluzius & Mabillonius circa annum 780.

d In commentario notavimus, eam causam esse, cur hoc die celebretur Sancti festività.

DE S. ZUENTIBOLDO REGE CONF.

SUSTERENI IN AGRO JULIAGENSI.

J. B. S.

sylloge de cultu.

AN. CM.
Probato sus-
ficienter

Utm laudavi non semel, dum de S. Vastrada agendum fuit XXI Julii, Arnoldum Hertzwormium, is ipse non exiguum momentum attulit in sua Susterenensi historia, quo demum adduceret ut Zuentiboldum seculo nono Lotharingia regem, omnibus omnino Fastis incognitum, hoc die inter Sanctos collocare auderem, quidquid apud plerosque scriptores, qui de ipso meminerunt, non iis ornetur encomiis, ex quibus magne sanctitatis indicia suggerantur, unde, ut candidè fatear, tantum non inter Pratermissos rejiciendus videbatur, tametsi largissimis in ecclesiis & loca pia elemosynis, peccata abunde eluisse dici posset. Vicere demum ea qua pro sancti Zuentiboldi cultu in opusculo suo vernaculo à paucis annis Ms. adducit Hertzwormius, præsertim parte 3, § 4; ubi dum enumerat sacras celeberrimi istius Sanctuarii reliquias, post corpora sanctorum Gregorii & Alberici episcoporum Ultrajectensium immediate subjungit sacra ossa hujus nostri S. Zuentiboldi. Tumque recensitis pluribus aliis Sanctorum ibidem cultorum corporibus & lipsanis, sic pergit § 7.

sacrarum
ejus reli-
quiarum

2 Titulum præfigit: De singularibus reliquiis S. regis Zuentiboldi & filiarum: atque ita pergit: Caput S. regis Zuentiboldi Sustereni præcipue honoratur, è quo decerptus dens unus innumeros homines à dentium dolore mirabiliter liberavit, sola ejus applicatione ad dentem affectum, cujusmodi beneficii felicem experientiam testari possunt superstites adhuc, (dum hac sub finem præteriti proximè seculi scriberet) personæ plurimæ tum ecclesiasticæ seu religiosæ, tum seculares. Monstrantur præterea in ipso sacro cubiculo vestes binæ holericæ prædicti S. Regis rubei & viridis coloris, auro pretiosisque lapidibus distinctæ in hodiernæ dalmaticæ formam, qualibus olim reges & Cæsares indui solebant, teste Paulo Emilio, de Carolo Calvo imperatore narrante, quod DALMATICA INDUTUS PRODIBAT CUM CORONA ET DIADEMATE SERICO. Sancti parentis reliquiis adjecta sunt capita & ossa Sanctarum filiarum Benedictæ & Cecilie, de quibus agemus XVII hujus. Ceterum ex his abundè patere existimo, quanto in honore ibi habeantur Sancti, de quo hic loquimur, superstites reliquia.

vetustissimo
cultu,

3 Dubitavit olim P. Alexander Wiltheim, in hoc Opere toties laudatus, utrum Sanctus dici possit rex Zuentiboldus, verum à P. Francisco Labier; auctore magni Menologii Sanctarum Virginum, monitus Zuentiboldum haberi & coli pro Sancto, id ipsum significavit P. Bollandus XXIII Martii MDCXLVII. Rem paulo accuratius examinavit P. Jacobus Kritzraedt, ad eundem Bollandum scribens X Februarii MDCXLII, eique mittens apographum vetusti alicujus scripti, in quo Sancti Susterenenses certis suis diebus affiguntur, ubi loco proprio disertè legitur: Beati liquidem Synderboldi (ita ibi scribitur, pro Zuentiboldi)

regis memoria celebratur Ydus Augusti. Noverat hac omnia noster etiam Bartholomæus Fisen, dum inter Flores ecclesiæ Leodiensis non dubitavit Zuentiboldum hoc die consignare, eique elogium concinnavit, ex quo cetera qua huc spectant, plane intelligentur. Citat ipse Brustemium aliosque, sed ea maximè qua laudatus Kritzraedt collegerat ex veteribus monumentis Susterenensibus. En ipsius Fiseni verba:

4 Patrem habuit Arnulfum Germaniæ & Lotharingiæ regem, illum qui donato Lobio, de ecclesiæ Leodiensi optimè meritis, de cæsis præterea Normannis celeberrima victoria Lovanii triumphavit. Idem ille anno octingentesimo nonagesimo quinto Wormaciæ in publico principum conventu Zuentiboldum filium suum Lothariensis regem dedit. Regnum hic auspiciatus est & administravit insigni religione, quam præcipuam omnis principatus partem ducebat. Templamonafteriaque Normannorum furore vel excisa, vel impiè scædata purgare, restaurare, sacrisque cœtibus complere in deliciis habuit, Susterenum illi carum fecit eximia sanctitudo antiquitate veneranda, sacræque Sanctorum reliquiæ. Ab imis ergo fundamentis sic instauravit, ut à nonnullis creditus sit condidisse.

5 Sacrum illic parthenonem regebat Amelberga virgo illustris sanctimonix, miraque disciplinæ integritate sodales instituebat. Eo monastices splendore perstrictæ tres regis filix virgines selectissimæ (de quibus XVII Augusti) ut ad puriorem cælestium rerum amorem magna patris sollicitudine ducebantur, ita contempta omni regia majestate, religiosum vitæ institutum amplexæ sunt. Et duæ quidem ad ultimum usque spiritum ibidem sanctissimè perseverarunt. Sed ad severiorem solitudinem cum anhelaret tertia, Flemaliæ templum cum tuguriolo rex pater construxit; in quo illa conclusa vitam egit sanctitate admirandam. Eiusmodi studiis cum se totum daret Zuentiboldus, suos optimates offendit, qui mulierculas & homines nihili (sic illi loquebantur) arcanorum omnium conscios; & regi solos in amoribus esse, se vero contemni indignabantur. His se ducem præbuit Rugenerius dux, homo magnæ inter suos auctoritatis, sed turbulenti ingenii. Eum æquo plus insolescentem dignitate rex spoliavit regnoque ejecit.

6 Verum graves adversum se motus ab eo sensit: illumque cum Odoacro comite plurimisque aliis conjuratum, & in arce, quam Durfosiam appellabant, sese communientem aggressus, nihil promovit, prohibitus inviis paludibus fluctibusque Mosæ illo loco latè stagnantibus. Illi obsidione liberi Carolus Simplicem Francorum regem ad Lotharingiæ sceptrum advocarunt: & collectis copiis progressi obviam, Aquas induxerunt atque adéo Neomagum. Inopino territus malo rex trepide fuga se Leodium recepit ad Franconem episcopum. Quo auxilia colligente, confluit ad suum regem tota nobilitas & in hostem itum est. Col-

laudatur
ejus insig-
nis religio

E

libero-
rum sancti-
tas.

F

Gravia pas-
sus

A latis castris, cruentum exspectabatur praelium: sed comitantibus ultrocitroque legatis, pax composita est. In regnum suum, relicta Lotharinga, Simplex se convertit.

tandem op-
primuntur.

7 Pro turbine tam periculoso non infeliciter sedato, Zuentiboldus Cælitibus gratias acturus, auxit ecclesiam Leodiensem, donato S. martyri Lamberto nobili prædio, quod Teeta nuncupant: estque hodie pars prima Francimontani marchionatus. Res tamen suas necdum in vado collocatas existimabat, quamdiu multi & altioribus spiriti-

bus tumidi metuerent conjurati, quibus audaciam adderet munitio hæcenus inexpugnabilis. Eam ergo aggreditur denuò, sed fortuna nihilo meliore. Quare ubi anno nongentesimo, parenti suo Arnulfo imperatori successisset Zuentiboldi frater Ludovicus, ei conjurati regnum detulerunt. Quod cum armis retinere contendere Zuentiboldus, ad Mosam acie congressus, cum vita regnum amisit, at cæleste recepit, iustum suæ religionis præmium. Sustereni sepultus, Sanctorumque Factis additus est.

AUCTOR
J. B. S.

DE S. LUDOLFO ET B. DRUTHMARO,

ABBATIBUS CORBEIENSIBUS

IN WESTFALIA

SYLLOGE HISTORICA.

G. C.

B Immemorabilis horum abbatum cultus, & quædam eorumdem gesta ex variis monumentis.

E

PRIMUS
ANNO CM-
LXXXIII,
ALTER
MXLVI.
Ambo hi
abbates in
Corbeia Sa-
xonica co-
luntur,

*U*amvis Hi duo Abbates diverso tempore floruerint, & primus hoc die, alter decimo quinto Kalendas Martii obiit, tamen eos hic coniungimus, quia multa legitimi cultus argumenta habent communia; ut ex dicendis apparebit. In Corbeiensis monasterio; quod ad distinctionem Corbeie Gallica, interdum Corbeia nova vel Saxonia cognominatur, ab immemorabili tempore ambo coluntur, tamquam Sancti vel Beati, quem admodum colligo ex litteris nostri Joannis Kloppeburg, qui anno 1686 ad Papebrochium nostrum Neuhusio inter alia sic scripsit: Fui nuper, sine scilicet Octobris anni elapsi MDCLXXXV, cum celsissimo principe nostro Corbeia, quod celebre & imperiale monasterium R. V. novit ad Vurgim conditum; quo tempore in eleganti eorum templo vidi sequentes Divorum statuas cum titulo Sancti aut Beati, ut subjungo: SANCTI LUDOLPHI ABBATIS CORBEJENSIS BEATI DRUTHMARI ABBATIS CORBEJENSIS.

ut testis o-
culatus ad
nos scripsit,

2 Deinde in fine ejusdem epistola oculatus ille testis ad rem nostram addit sequentia: Eodem tempore, de quo supra, fui in sacello vel quasi crypta templo conjuncta, in qua religiose asserantur reliquiae beatorum Ludolphi & Druthmari abbatum Corbejensium, olim à Marquardo, ex abbate Corbejensi episcopo Osnabrugensi, elevatae anno MC, & ante aram sanctæ Crucis repositæ; deinde à Christophoro Bernardo de Galen episcopo Monasteriensi & administratore Corbejensi, cum novum templum moliretur, inventæ, integra corporum compage, in deauratis loculis anno MDCLXII, mense Octobri; inde translatae sunt ad sacellum, de quo antea, ubi & easdem veneratus sum. Denique laudatus Kloppeburgius in altera epistola norat diem obitus vel cultus eorum Sanctorum, quos in monasterio Corbejensi viderat. Cum autem non sciret diem emortalium B. Druthmari, nobis suavit, ut eum jungeremus S. Ludolfo abbati, quocum reliquiae illius elevatae sunt. Castellanus in Martyrologio suo universali etiam certam mortis diem ignoravit, & ideo

Augusti Tomus III.

B. Druthmarium inter Sanctos ahemeris collocat.

3 Etsi nos ex Annalibus Corbeiensibus & Necrologio Laurishamensi didicerimus, B. Druthmarum die xv Februarii obiisse, nihilominus eum adjunximus S. Ludolfo, quocum etiam habet epitaphium commune, quod Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini sec. v pag. 726 sic refert:

Ex veteri
corporum
eorum
translatione
colligimus,

Istic translato Patres gaudete Beatos Istius ecclesiae, quam congruè rexit uterque Tempore distincto, dictis, & cum benefacto Druthmarus dextrâ (lector non negligat ista) Abbas præclarus jacet hac in parte Ludolfus. Et sic in Sanctis Deus aspice cor venerantis Patris Marcwardi, simul artificis Godefridi, Quorum devota prece complaceant tibi vota. Mabillonius hanc notitiam accepit ab Adolpho Overhamo, Benedictino abbate Werthinensis monacho, qui in notis ad Vitam B. Meinweri pag. 366 tempus hujus translationis indicat ex Fragmento Annalium Corbeiensium, quod ad annum MC, Indictione VIII sic sonat: Luidolfus & Druthmarus abbates translati sunt, & miraculis claruerunt. Nos in Annalibus Corbeiensibus, quos Christianus Franciscus Paullinus anno 1698 in Syntagma rerum Germanicarum edidit, ad eundem annum hæc pauca legimus: Dietmar noster unâ cum Liutolpho abba nostro miraculis claret. Sed in iisdem Annalibus Corbeiensibus ad annum MDLXXXVI de Marcwardo abbate, sub quo hæc translatio facta est, leguntur sequentia: Ossa Liutolphi & Dietmari abbatum nostrorum elevatae; & ante aram sanctæ Crucis posuit cum summa reverentia. At quocumque anno hæc translatio fit facta, ex iisdem Annalibus patet, S. Ludolfum non diu post mortem miraculis claruisse, sicut antiquus auctor ibidem ad annum millesimum indicat his paucis verbis: Claret miraculis Liutolphus abba noster.

F

4 Porro laudatus Overhamus in Notis proxime citatis pag. 367 post relatos eosdem versus, quos Mabillonio antea communicaverat, de suo addit sequentia: Anno MDCLXII, mense Octobri reperta sunt horum Abbatum corpora, inté-

cultum il-
lum ab im-
memorabili
tempore cœ-
pisse.

S 2

grâ

AUCTOR
G. C.

grā ossium serie, pannis sericis involuta, in tum-
bis seu arcis ligneis deauratis ante altare sanctæ
Crucis sub ingenti lapide, cui insertus erat annu-
lus, quo veete attolli posset, in medio veteris
templi, quod deinde dejectum est eodem anno,
sublatis prius sacris ossibus, sed incuriâ cuiusdam,
cujus nomini nunc parco, permittis confusisque.
*Quandoquidem ex his antiquis versibus, & se-
dula reliquiarum conservatione, aliisque hæc-
tenus dictis abundè videtur constare de immemora-
bili horum Abbatum cultu, non censeo, hic ac-
cumulandas esse recentiorum Martyrologorum an-
nuntiationes, quæ sine vetustioribus testimoniis le-
gitimam horum Sanctorum venerationem non præ-
barent. Quare tantum superest, ut primo aliqua
S. Ludolfi gesta, sparsim occurrentia, ex variis
auctoribus colligamus, postea etiam de paucis B.
Druthmari gestis nonnihil dicturi.*

5 Non convenit inter chronographos Corbeien-
ses, quo anno S. Ludolfus dignitatem abbatialem
adeptus fuerit, quibusdam annum Christi 965,
aliis 966 signantibus. Nolumus hic uti testimonio
Joannis Letzneri, qui in Corbeienfi Chronico cap.
24 num. 12 asserit, Ludolphum anno Christi 975
abbatem fuisse electum, & octodecim annis abba-
tiam Corbeiensem gubernasse: nam Germanicum
hujus auctoris Chronicon parachronismis aliisque
erroribus historicis scætet. Quapropter tantum ex
Annalibus Corbeienfibus, quos Christianus Fran-
ciscus Paullinus edidit, & quos Godefridus Gui-
lielmus Leibnitius tomo 2 inter Scriptores rerum
Brunsvicensium recudi jussit, aliquali ordine
chronologico proferemus nonnulla sancti Abbatis
nostri gesta, eaque ex aliis monumentis illustra-
re conabimur.

6 Itaque in Annalibus Corbeienfibus apud Lei-
bnitium tomo 2 Operis proxime citati pag. 301
ad annum Christi 966 hæc referuntur: Obiit Ger-
tius abba. Quiescat in pace. Wilhelmus, archiepi-
scopus Moguntinensis, ea nocte, qua mortuus
[est,] in visione occurrit Luitholfo abbæ. Hoc
nomine Luitholfi aliisque vicinis hujusmodi ap-
pellationibus indicatur S. Ludolfus noster, ut te-
statur Ditmarus scriptor synchronus, qui lib. 2
Chronici sui apud Leibnitium tomo 1 Operis me-
morati pag. 334 prædictam Wilhelmi Mogunti-
nensis apparitionem sic clariùs exponit: Insuper

C Wilhelmus, sanctæ archipræful Moguntia, cui
cura ab imperatore, domino suimet & parente,
commissa fuit Parthenopolim disponendi, cete-
raque regni necessaria regendi, cum ægrotantis
reginæ Mechtildis finem exspectaret, in Redul-
verothe vi Nonas Martii moritur. Hujus obitum
nimia corporis infirmitate oppressa venerabilis re-
gina, nullo adhuc certa nuntio, præsentibus cun-
ctis intimavit; Filius, inquiens, meus Wilhel-
mus, pro dolor, jam expirans, memoria in-
diget salutari. Et Luidolfus, abbas Corbejenfis
egregius, corporaliter sibi occurrentem * illum
nocte eadem, qua transit, videns, obstupuit,
& mortuum hunc esse confratribus nuntiavit.

* al. appa-
rentem

7 Laudatus Ditmarus lib. 3 Chronici sui ap-
ud eundem Leibnitium pag. 343 narrat aliam
apparitionem comitis Geronis, cui jussu impera-
toris caput amputatum fuerat, & ea occasione
Sanctum nostrum ita laudat: Libet paucis expo-
nere Luidolphi Corbejenfis meritum patris, cui
multum vigiliis jejuniisque laboranti, plurima Do-
minus dignatus est revelare. Hic in die præfati cer-
taminis cum diluculo Missam humiliter & timora-
tè, ut semper solebat, celebraret, vidit super
altare Comitis caput Geronis, finitaque hac, a-

& Gero Co-
mes post
mortem su-
am appa-
ruerunt,

liam pro defunctis cantavit. Exutisque sacerdo-
tibus vestimentis, cum silentio exivit, congre-
gatisque Fratribus, obitum ejus indicavit, ora-
tionemque pro eo fieri humiliter postulavit.

8 Præfati Annales Corbeienfes res ab anno 967
usque ad annum 971 gestas sub hoc sancto Abba-
te sic breviter memorant: Florentissima discipli-
na sub eo, & schola in Saxonia prima instaurat &
exaltat fraternitatem monasticam, eique multos
nobiles viros inscripsit propè & procul, archiepi-
scopos, episcopos, prælatos, comites, milites
& alios cum magno commodo monasterii. Abiit
devotionis causâ Coloniam; ex hac verò Romam
ad sanctissimum Patrem nostrum. Commonachus
noster ob reliquias Crispi * & Crispiniani irreve-
renter habitas miserè punitur. Quod hic de puni-
tione monachi Corbeienfis obiter indicatur, Dit-
marus iterum lib. 4 sui Chronici, seu apud Leib-
nitium pag. 362 & sequente, fusiùs declarat his
verbis: Prædictorum verò reverentiâ Martyrum
(nimirum Crispini & Crispiniani, de quibus su-
prâ egerat) in libris antiquioribus satis jacen-
tem *, lector, ut à me cognoscas, unam rem
profero, quam frater meus Bruho in nova educa-
tione Corbeia, & ejusdem altaris servus de piorum
relatu suorum mihi indicavit.

& eidem
aliæ revelā-
tiones factæ
sunt,

* lege Crif-
pini

* al. lucen-
tem

E

9 Præmissis illo fratris sui testimonio, rem sic
narrat: Tempore prædicti abbatis Ludolfi, in
omnibus bonis admodum memorandi, erat quidam
juvenis confrater suus & regularis monachus, qui
cum in sibi commissio tunc moratus officio su-
prâ nominatorum reliquias Martyrum solito more
secum veheret, incuriosè tractaret, perfen-
sit in pœna celeriter subsequenti, quod peccavit
in Martyres Christi: namque moritur carnaliter,
qui Sanctis Domini servire neglexit spiritualiter.
Et ut hoc prædicto Abbati innotescerent, ante
januas ecclesiæ exeunti illi nocte obviarunt. Quos
ut primum aspexit, timore magno percussus sub-
stitit, silentiumque servavit. Cui protinus talia
dicunt: Cur non interrogas, Pater, qui simus,
vel ob quam rem huc venissemus? Qui cum re-
tulisset eis, quod non auderet, audivit mox ab
illis nomen eorum, & causam, & quod hoc in-
ultum non relinqueretur.

ut refertur
ex Ditmaro,

10 Discedentibus autem his, Abbas contra-
tribus suis hæc indicavit dicens: Mortuus est ille
juvenis, qui in nostra nunc erat obedientia, de
non custodita Sanctorum, quos secum habuit,
reverentia. Heu mihi talia numquam consentien-
ti! Et non longè post venit nuntius, qui hæc ve-
ra esse affirmaret, & corpus ejusdem adduci inti-
maret. Venerabilis autem vir nec huic obviam
exire voluit, nec Fratres more solito illud susci-
pere sivit; sed iratus ad truncum talia fatur: Qua-
re tu, proterve, eos, qui cum unigenito Do-
mini vivi Filio, cum honore haberentur magno,
negligenter tecum ducere ausus es? Decanus au-
tem defunctum Fratrem interventu ullatenus ve-
niæ pro possibilitate sua excusans, tale à Patre
suo responsum accepit: " Mi Frater, amo te,
, scis, quæ servus ad oculum in tuo conspectu is
, egerit, quod verò absentialiter fecerit, igno-
, ras. Ego autem optimè perpendo, qui hunc in
, tormentis gravibus nunc intelligo; & modò no-
, strorum intercessionem patronorum supplex pe-
, to, ut per hoc divina pietas mihi innotescat,
, quando ei à se laxato mihi liceat peccatori ab-
, solutionem facere, & communionem dare. Ad
, sperum nimis est equuleo recalcitare, & homi-
, nibus indecens, irata majestate, indulgentiam
, exhibere. Post hanc vocem pius Abbas ad or-
ratoro

scriptore
synchrono;
F

A ratorium speciale, suimet rebus in anxiiis asyllum, nudis pedibus venit, & more solito in se & aliis humanam fragilitatem deffens, placavit Dominum, & protinus cum multis gratiarum actionibus exurgens, divina potestate, coram Fratribus cunctis, defuncto crimen remisit, & corporis Ecclesiae communionem, ac sepulturæ * dedit.

* al. sepul-
turam
& Chronico
Ms. Saxo-
nico,

11 Hunc sanctum Abbatem etiam spiritu propheta claruisse, colligimus ex Chronico Ms. Saxónico, quod apud Adolphum Overhamum in notis ad Vitam S. Meinwerco pag. 394 & sequente sic habet: Wal Corbejenfis abbas prius ab cura sua suspensus deponitur, & cœnobii privilegia & consuetudines, quas Ludovico Pio dante habuerant, potestativè ab imperatore mutantur, & ex Lauresheimensi cœnobio Druchmarus sine Fratrum consensu abbas assignatur; quo ad sedem suam in hac hebdomada veniente, illi vitam suam, quæ cunctis penè monachis exemplo claruerat, vilescere gementes, omnis congregatio, exceptis novem, flens abiit: sic enim Luidolfus venerabilis abbas futurum prædixerat. Sed multis, iterum Dei gratiâ conversis, placuit se subdere regulæ, quam miserabiliter in seculo vagari. **Ditmarus lib. 7 sui Chronici apud Leibnitium pag. 403 de eadem S. Ludolfi prædicatione meminit, & Annales Corbeiensis ad annum MXVI de hac ipsa monachorum Corbeiensium dispersione mentionem faciunt, ut infra videbimus.**

quibus ali-
quasejus-
dem Sancti
actiones

12 Jam præcipuâ Sancti nostri gesta pergamus referre ex Annalibus Corbeiensibus, qui in editione Leibnitii omnia hac per annos sic distribuunt: CMLXXIII. Otto imperator privilegia nostra confirmat. Idem facit Papa, vocans ecclesiam hanc fidelem & devotam filiam Sedis Apostolicæ, soli ei subjectam, & nemini subjiendam. . . . CMLXXVI. Abba alieni monasterii, ex malitia & invidia Fratrum fuorum injustè remotus, ad nos venit, cui Luitholfus curam & inspectionem juniorum Fratrum commisit cum bono emolumento. CMLXXVII. Luitholfus scholas & ecclesias suas visitat & corrigit; altare novum dat in Gadelhem, reparans dilatanque totum templum ibidem. CMLXXVIII. Pietas, doctrina, discretio & liberalitas Luitholfi multa contulit monasterio; ipse in magno honore apud principes & nobiles, qui filios suos certatim mittebant in scholam nostram. . . . CMLXXX. Fit concambium inter Ottonem imperatorem & Luitholfum abbatem nostrum. CMLXXXI. Benedictus Papa Luitholfo omnia privilegia sua confirmat. . . . CMLXXXIII. Otto imperator Ponteburg in dioecesi Bremensi cum multis decimis restituit monasterio nostro, injustè antea ablatum. *Concambium & privilegia hic memorata confirmantur ex authenticis diplomatis Benedicti VII Pontificis & Ottonis II imperatoris, quæ nuper in Spicilegio ecclesiastico archivi imperialis edita sunt, & qua parte 3 istius collectionis cap. 5 pag. 79 & sequentibus consuli possunt.*

contra-
viam chro-
nologiam
addunt
Annales
Corbeiensis,

13 Sed non satis aptè suis temporibus divisa sunt ea, quæ in citatis Annalibus Corbeiensibus ita subnectuntur: CMLXXXVII. Luitholfus iterum diversa emit & commutat bona & prædia, mansos, areas, pascua & ligneta. CMLXXXVIII. Idem in Sollingo construxit oratorium in honorem S. Bartholomæi apostoli, quod in vigilia ejus primus lapis jactus sit. CMLXXXIX. Joannes Papa omnia privilegia nostra confirmat solemniter. CMLXX. Obiit Lieutolphus abba: successit Thiatmarus. *Saltem omnia, quæ post annum Christi 986 hic de S. Ludolfo memorantur, alio tempore gesta sunt: nam in diplomate Ottonis III imperatoris,*

quod mense Junio anni 987 datum est, vir venerabilis Thiotmarus, Corbejenfis ecclesiae abbas, disertè exprimitur. Insuper in bulla Joannis XV Papa, qui anno 989 privilegia Corbeiensium confirmavit, idem S. Ludolfi successor nomine abbas Corbeiensis appellatur, ut in Spicilegio ecclesiastico imperialis archivi pag. 82 supradicta partis videre est. Quinimò probabilius opinamur, S. Ludolfum anno Christi 983 Idibus Augusti obiisse, quia in quibusdam vetustis instrumentis Corbeiensibus & in Necrologio Fuldensi, quod Leibnitius tomo 3 Scriptorum Brunsvicensium à pag. 762 edidit, hic annis & dies mortis ipsius assignantur. Certè usque ad hunc annum mors illius differenda est; quandoquidem in diplomate Ottonis II, quo imperator ille mense Junio anni 983 locum Ponteburg Corbeiensibus restituit, Luidolfus Corbejenfis ecclesiae venerabilis abbas nominatur, ut ex laudato Spicilegio ecclesiastico imperialis archivi pag. 79 ejusdem partis tertia apparet. *Atque hac sunt, qua de S. Ludolfo invenire potuimus.*

14 Nunc supersunt pauca de B. Druthmaro colligenda ex saepe citatis Annalibus Corbeiensibus, qui ab anno 1016 illum ex monacho Larishamensi abbatem Corbeiensis factum & Wala deposito substitutum esse, narrant his verbis: Substituitur à Henrico II rege Drutmarus è Larsheimensi monasterio, à nemine vocatus vel electus. Pius tamen erat & doctus; ideo ferebant Fratres, quod mutare non poterant, obstante auctoritate regis, & vicini episcopi (nempe B. Meinwerco Paderbornensis præsulis, qui B. Druthmarum Corbeiensis monasterio præficiendum curaverat) gratiâ apud eum. Cum Meinwerco in Patherbrum magam coluit amicitiam; quod cum iniquè ferrent murmurantes Fratres, mutavit mentem & mores, monasterio suo addictus. Curat spiritalia & temporalia diligenter abba & æconomus. Numquam pomposius & splendidius festum S. Viti celebratum est à translatione ejus in Corbejam, quam hoc anno, & largissimæ collectæ sunt elemosynæ. Ipsi mendici erant liberales. Ecclesiam sancti Magni construit in Horohusen,

ex quibus
etiam pauca
B. Druth-
mari gesta
E

15 Deinde iidem Annales reliqua Beati nostri summatim gesta ab anno Christi 1023 usque ad annum ejus emortualem 1046 sic referunt: Abiit Druthmar ad metropolitanum nostrum, ad Coloniensem & Treveriensem boni publici gratiâ. Adfuit Barwarto episcopo in Hilleneshem in metropoli sua, qui paulò post obiit cum luctu omnium, etiam Fratrum nostrorum. . . . Interfuit solemnem consecrationem ecclesiae sanctæ Crucis in Hilleneshem à beato Godeharto fundatæ. Villam Gadelhem à Gerolto levita matri suæ datam, sed injuriâ temporis ablatam, monasterio reddit operâ Chounrati regis. . . . Drutmarus Fratribus nostris unam plus solito delegavit portionem in festis solemnioribus, erga pauperes de patrimonio sancti Viti liberalis. Studia Fratrum promovit omni conatu; doctorum virorum familiaris. . . . Portario mandavit diu noctuque ad portam adesse, inter sacra tamen portam habere clausam. Quod cum molestum videretur Fratri Chounrato, acerbè nimium loquenti, in cella solitaria pane & aqua per mensem cibavit eum pro pœnitentia. . . . Drutmarus monasterium suum Gruningen visitans ad Bodam, accipit auream crucem ab episcopo in Halversted in signum specialis amicitiae. . . . Obiit Drutmar noster xv Kalendas Martii. *Diplomata, quæ B. Druthmarus monasterio suo Corbeiensis ab imperatoribus Conrado & Henrico impetravit, in supradicta parte*

F

AUCTORE
G. C.

tertia Spicilegii ecclesiastici à pag. 85 legi possunt. Ceterum dies obitus ejus confirmatur ex Necrologio Laurishamensi, quod eruditissimus Joannes Fridericus Schannatus nuper sua Vindemia litteraria inseruit, & in quo ad diem xv Kalendas Martii fit annua memoria: Drutmari abbatis, ibique adduntur sequentia: Hic istinc prælatus novæ Corbeix, congregationi composuit sermonem & cantum in honorem sancti Nazarii. Ex

his paucis, qua nobis de B. Druthmaro reperire licuit, haud difficulter quisque colliget, hunc abbatiæ vigilantia, singulari beneficentia erga suos subditos, aliisque virtutibus monasticis claruisse, adeoque non immerito reliquias ejus ab immemorabili tempore usque ad nostram ætatem semper honorifice cum S. Ludolfo conservatas fuisse, ut initio hujus sylloges ostendimus.

DE BEATA GERTRUDE

FILIA S. ELISABETHÆ THURINGICÆ,

ORDINIS PRÆMONSTRATENSIS

ABBATISSA ALDENBERGENSI IN GERMANIA.

SYLLOGE

De gestis & cultu.

J. B. S.
B

E

MCCXCVII.
In tam illustribus Sanctæ gesta

Uam illustrem tam sanguine quam virtutibus & sanctitate pradicant scriptores Ordinis Præmonstratensis beatam hanc suam Aldenbergensis parthenonis Abbatissam & ferme fundatricem, tam prope incredibile est, neminem unum hactenus repertum, qui de vita, gestis & miraculis ejus commentarium scriberet & ederet, ut adeo de ea nihil in manus nostras venerit præter brevissimum elogium & ternas lectiones ex Officiis Ordinis. Notaverat olim paucula Bollandus, qui mihi spem fecerant, aliqua obtinendi ex abbacia Furnensis in Flandria. Venerat quippe ad Museum nostrum anno 1657 D. Petrus Diederichius abbas Rometsdorffensis qui se aiebat Patrem abbatem Aldenbergensem, vitamque B. Gertrudis scripsisse, quam se missurum pollicebatur ad D. Petrum de Waghenare Furnensem ejusdem Ordinis religiosum, ut eam in meliorem formam redigeret. Scripsit postmodum Waghenarius ad Bollandum, se vitam ejusdem concinnasse ex iis quæ miserat Diederichius indigesta, quam & obtulit. Verum ea huc missa non est.

2. Nihil igitur antiquius habui quam ut Furnas recurrem ad Canonicos Ordinis Præmonstratensis, scripta ad ipsorum Prælaturam 11 Maii 1734 epistolâ Latinâ; ad quam cum nihil reperneret, Gallicam submisi, quam non magis quam priorem responso dignatus est. Petitio mea erat, è suis aliquem deputaret, qui inquireret in manuscripta à prædicto D. Waghenario post mortem relicta, in quibus vitam superesse certo existimabam. Frustra à me laboratum est, & nil accepi præter libellum ab eodem Waghenario editum de S. Norberto Patriarcha &c. mense primo Octobri huc allato, qui in Museo jam fuerat ab annis octoginta, mihi pridem notissimus, in quo pauca lineola occurrunt quæ ad S. Gertrudem spectant, ex Natalibus Sanctorum Ordinis Præmonstratensis Joannis Chrysostomi vander Sterre accepta, unde accepere reliqui, ut proinde ejus verba omnium instar hic præmittenda sint.

3. XIII, seu Idibus Augusti: In Aldenbergensi Virginum cœnobio Trevirensis diœcesis, natalis

beatæ Gertrudis virginis Ordinis Præmonstratensis, filiæ S. Elisabethæ Lantgravix Hassiæ & Thuringiæ. Quæ ab ipsa infantia per matrem hoc in loco Deo oblata, eidem postmodum magna sanctitate & religione præfuit: collectoque in concientia vase divinæ gratiæ oleo, accensâ ornatâque honorum operum lampade, Christo sponso suo obviam ivit, sanctæ matris non degener filia. Atque hæc eadem sunt quæ tradidit Waghenarius, neque plura invenies apud Le Paige in Bibliotheca Ordinis Præmonstratensis, neque alios me nosse fateor, quos de eadem re queam consulere, ut nimis quam manifeste pateat, quam parce & jejune de tam memorabili Sancta loqui mihi integrum sit. Et vero id etiam maxime mirum, in communibus Martyrologiis nostris quantumvis recentibus de ejus cultu nil quidquam traditum reperiri.

4. Pergit Bollandus: Postea misit (nempe laudatus Waghenarius) bullam Clementis VI datam anno v ejus pontificatus, qui erat Christi MCCCXLVIII. Sed vereor, inquit, ne sit supposititia, cum in ea faciat mentionem Ludovici Romanorum regis illustris qui Bavarus erat, jam à tredecim mensibus mortuus; & persecutor non dilectus filius Pontificis. Excusari id facile posse videtur, quod verosimiliter & rex ille alique nobiles alii illarum partium supplices suas preces Avenionem direxerint annis aliquot priusquam bullam suam expedierit summus Pontifex. Certè dubium non est quin ex eo tempore ecclesiastico cultu gavisa fuerit Sancta, saltem in suo cœnobio Aldenbergensi, deinde in reliquo Ordine; ad cujus majorem solennitatem non parum contulit diploma Benedicti Pape XIII datum Roma die xi Julii 1729, quo Indulgentiæ plenariæ in omnibus ecclesiis tam Canonicorum regularium quam Monialium Ordinis Præmonstratensis ubicumque existentibus, ipso sanctæ hujus Gertrudis festo die, & plurimum ejusdem Ordinis Sanctorum festivitibus conceduntur. Cum igitur tam pauca aliunde suppetant, juverit ipsum diploma Clementinum hic describere:

5. Clemens episcopus Servus Servorum Dei Dilectis in Christo filiabus Magistræ & Conventui mona-

Habet hic
elogium,bullam Cle-
mentis VI
& Lectio-
nes.
F

A monasterii de Aldenburg Præmonstratensis Ordinis diocesis Trevirensis salutem & Apostolicam benedictionem. Licet is de cuius munere venit, ut sibi à fidelibus suis dignè ac laudabiliter serviat, de abundantia pietatis suæ, quæ merita supplicum excedit & vota, bene servientibus multo majora retribuatur, quam valeant promereri: nihilominus tamen desiderantes reddere Domino populum acceptabilem fideles Christi ad complacendum, & quasi quibusdam illectivis muneribus, invocatione Sanctorum scilicet Dei dilectorum indulgentiis & remissionibus invitantes, ut exinde reddantur divinæ gratiæ aptiores. Cupientes igitur ut ecclesia vestra tum ob reverentiam gloriosæ virginis, sub cuius honore (sicut asseritis) est fundata, ac in qua beata illa Gertrudis filia sanctæ Elizabethæ Lantgraviæ Hassiæ mira sanctitatis laude Deo creatori suo inservivit, sepulta & exaltata est: tum etiam ob reverentiam & devotionem quam charissimus in Christo filius noster Ludovicus illustris rex Romanorum aliisque nobiles illarum partium erga ipsam B. Gertrudem quondam magistram vestram habent, congruis honoribus frequentetur & solemnizetur; vestris illorumque devotis precibus inclinati concedimus, & volumus ut annuatim in die sancti Hippolyti natalem B. Gertrudis duplici Officio in Missis & Horis canonicis de Comuni virginum peragatis & celebretis. Insuper vobis omnibusque natalem ejus celebrantibus, qui etiam ipsam vestram ecclesiam in profesto & festo ejus, similiter & in festivitibus gloriosæ Virginis Mariæ venerabiliter visitaverint, ac toties quoties ad sepulchrum B. Gertrudis sæpius memoratæ quinque Pater & ave recitaverint vel Horas canonicas de ea celebrarint, & ad minus contriti fuerint, de unaquaque Hora canonica de omnipotentis Dei misericordia & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus autoritate confisi, quadraginta dies de injunctis sibi pœnitentiis misericorditer relaxamus. Datum Avinionis xv Kalendas Januarii pontificatus nostri anno septimo: *Sequantur modo Lectiones hic acceptæ*

EX OFFICIIS SANCTORUM

CANONICI ORDINIS PRÆM.

DIE XIII AUGUSTI

BEATÆ GERTRUDIS FILIÆ SANCTÆ ELISABETHÆ

MAJUS DUPLEX

IN SECUNDO NOCTURNO

LECTIO IV.

Gertrudis patrem habuit Ludovicum probum Hassiæ & Thuringiæ Lantgraviū, matrem sanctam Elisabetham Andreæ Hungarorum regis filiam, à qua juxta votum ab ipsa, ipsiusque conjugè Ludovico, dum adhuc in utero gestaretur, emissum, sequi anno vitæ suæ expleto divinis fuit obsequiis mancipata Aldenburgi, quod est Ordinis Præmonstratensis monasterium. Matrem pau-

lo post Marpurgi vita functam, Aldenburgi in cubiculo suo sibi apparentem conspexit. Porro cum ætate cresceret, vitam religiosam professæ, etiam virtutibus crevit in tantum, ut primæ monasterii Aldenburgensis magistræ, post sanctum viginti quatuor annorum regimen ad Christum profectæ, electione prævia merito fuerit substituta anno ætatis suæ vigesimo primo. Ejus virtutum irradiatæ splendore complures virgines, illustri stemmate oriundæ, religioni nomen dantes, ejusdem directioni se subdiderunt.

LECTIO V.

7 Præter templum quod Virgini Matri, erga quam summo ferebatur affectu & sancto archangelo Michaëli, cujus festo in mundum venerat, sacrum esse voluit & cœnobium, xenodochium etiam, sanctæ matris exemplo, excitavit, cujus singularem curam ipsamet gessit: solita hoc frequentare symbolum; Quanto majores, tanto magis in omnibus vos humiliare. Unde & vilissima domus obibat ministeria, comprobante hoc cælo, dum capitis sui velum à se lotum radius solis excipit ac donec siccaretur, quasi famulando sustentat. Acceperat etiam donum peculiare personas inter se dissidentes conciliandi, & semel non absque miraculo, earum aliquas hac in re sibi non obsequentes, leonis, qui in nomine Jesu advocatus ad se accurrerat & humi procubuerat, obedientiâ confusas, firmissimo pacis vinculo colligavit. Corpus suum flagris & jejuniis cruciabat, totoque observantiæ quadragesimalis tempore usque ad Dominicam Palmarum stramini: hebdomadâ verò sanctâ nudo asseri indormiebat, Passionis Christi ferventissima æmulatrix.

LECTIO VI.

8 Urbano Pontifice Maximo ad movenda fideli hostibus arma incitante Christianos, cum suo virginum cœtu, matronisque quam pluribus, sumptâ, ejusdem Pontificis privilegio, sacra cruce, sacre militiæ, cujus in illis partibus antesignana erat, inscripta est. Festivitatem corporis Christi ab eodem Pontifice institutam maxima pietate celebrare curavit. Prophetico etiam spiritu claruit. Tandem laborum exceptura mercedem, lethali correpta morbo, perceptisque Ecclesiæ Sacramentis læta contendit ad Sponsū die decima tertia Augusti, anno Christi millesimo ducentesimo nonagesimo septimo, ætatis suæ septuagesimo, regimini quadragesimo nono, quam coruscantem miraculis Clemens Papa sextus à monialibus Aldenburgensibus annuo festo celebrari concessit, datis etiam indulgentiis.

9 *Diploma ipsum jam præmissum. Ex his verò lectionibus S. Gertrudis ætatem facile est colligere, dum tam distinctè exprimitur, Magistram seu abbatissam electam anno ætatis XXI, rexisse autem annis omnino XLIX, mortuam anno MCCXCVII, ætatis suæ LXX, unde natam oportet anno MCCXXVII, fuisse adeo tertiam & ultimam S. Elisabethæ prolem, post quam editam non nisi quadriennio supervixit, mortua ipsa anno MCCXXXI: unde rursus consequens est, quod prima lectione dicitur, tenellam adhuc Sanctam nostram divinis obsequiis mancipatam. Atque hisce quod superaddam nihil solidi ad manum est.*

DIES

DIES DECIMA QUARTA AUGUSTI.

SANCTI QUI XIX KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

S	Sanctus Michæas senior propheta.	S. Bermias
	S. Demetrius M. in Africa.	S. Heraclus
	S. Fortunatus	cum tribus aliis.
	S. Eusebius	S. Eusebius M. in Palæstina.
	S. Titulus	S. Marcellus episc. Apameæ in Syria.
	S. Conditor	S. Ursicius M. sub Maximino.
	S. Euticius	S. Felix episc. M. Gardumi in Tyroli.
	S. Paulus	S. Eusebius presbyter Romæ.
	S. Heraclus	S. Callistus episc. M. Tuderti in Umbria.
	S. Possessor	S. Athanasia vidua hegumena.
	S. Parmus	B. Albertus ep. Ferrariensis.
	S. Diffeus	SS. Martyres Hydruntini.
	S. Hermas	
S. Prospolinus		
S. Protalamus		

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

- Sancti Mercolini Ordinis Prædicatorum: verba sunt inter Additiones Mss. Cartusie Bruxellensis ad Grevenum hoc die, qua frustra alibi quaeseris: nam obiisse scribitur apud Marchesium xxiv Januarii, ubi tam multa miranda de ejus sanctitate & miraculis afferuntur, ut vix de cultu dubitari possit. Verum res tota modo remittenda est ad jam dictum diem xxiv Januarii.
- S. Calimiri translationem hoc die factam notavit P. Rocalowicz Polonus. De eo satis fuse actum est ipso natali die iv Martii.
- S. Eusebius Cremonensis ut S. Hieronymi discipulus refertur hoc die à Greveno & aliis; verum de ipso pridem actum est ad v Martii.
- S. Aëtius Ep. Barcinonen. & martyr refertur à Domeneco & Tamayo hoc die: de quo quia cetera latent omnia, vide qua huic communia diximus de ejus decessore S. Victore iv April.
- S. Felix seorsim refertur hoc die à Greveno his verbis: Item S. Felicis, ubi codices alii socium ei conjungunt Fortunatum; & quidem de utroque agit hoc ipso die Ferrarius in Catalogo SS. Italia. A Majoribus nostris inter Prætermisos xiv Maii remissi fuerunt ad xi Junii, quo die ex Romano parvo, Adone, Uuardo & aliis cum Martyrologio Romano eorum Acta & qua ad translationes spectant, abunde illustrata sunt. Neque hic iidem ex Hieronymianis hoc die repetendi sunt, tamen nonnulli codices pro Fortunati legant Fortunatæ, addaturque Vincentiæ: qua facile istuc irrepperit pro nomine urbis Vincentiæ, ubi Sancti etiam coluntur, ut vide ad jam dictum diem xi Junii.
- Deposito Maxentii abbatis signatur in Additionibus Mss. Cartusie Bruxellensis ad Grevenum, sed malè hoc die. Colitur & de eo actum est xxvi Junii.
- S. Joannem Cassianum nescio unde hoc die confignent Maurolycus & Ferrarius, colitur Massilia & de eo actum est xxiii Julii.
- SS. Justus & Pastor signantur hoc die in codice Uuardino Hagenoyensi, nota est dies qua coluntur, & qua de ipsis actum est vi Augusti.
- S. Quiriacum & socios Augustanos Martyres nescio cur huc retraxerit Ferrarius in Catalogo generali. Jam de iis actum est die quo coluntur xii Augusti.
- Vigilia Assumptionis S. Mariæ; est annuntiatio Uuardi & Martyrologiorum prope omnium. Quo ea reducenda sit, dicemus die sequenti. Videri interim potest nostra ad Uuardum observatio.
- S. Peregrinus hoc die in codice Vaticano Uuardino signatus, cum quo alio inter tot synonymos Sanctos confundendus sit, nemo facile divinaverit.
- Sanctum Britannum Saussayo & Alberto le Grand aequè ac nobis incognitum, profert hoc die Castellanus his verbis Gallicis Latine versis: Re-tone in diocesi Venetensi, S. Rioveni presbyteri, monachi S. Salvatoris, de quo scriptum est, quod sicis pedibus ambulaverit super aquas fluvii Vicenoniæ. Lucis plusculum & auctoritatis poscimus, priusquam Riovennum inter Sanctos collocare audeamus.
- Eusebius Emissenus inter plures hujus nominis Sanctos

A *Etos hoc die signatur à solo Maurolyco, his verbis: Item Eusebius Emiffenus episcopus, qui adversus Judæos & gentiles multa scripsit, de quibus S. Hieronymus. Verum hac sanctitatem ejus non probant, cum aliunde de Arianismo suspectum fuisse constet: neque vero apud Græcos neque apud Latinos in ullis Fastis sacris ejus memoria recolitur.*

Alia ejusdem Maurolyci annuntiatio est: In Jordano fluvio juxta Hiericuntem, raptus Eliæ Prophetæ.

Quid Florarium nostrum Sanctorum Ms. hoc die velit per hac verba: Apud Lugdunum, S. Arnulphi episcopi & confessoris anno salutis MLX, fateor me non intelligere, neque enim hujus nominis episcopum apud Lugdunenses hæcenus reperire licuit.

Simeonem monachum Vallumbrosanum invenio in solis tribus monasticis Wione, Dorganio & Menardo; sed nescio cur hoc die, nam qui primus titulo Beati eum donavit Eudoxius Loccatellus, nec annum obitus nec diem signat. Ait quidem multa passum ut Purgatorii pœnas evaderet, & post mortem convenienti sepultura donatum à Blasio abbate generali, qui sub initium seculi XVI præfuit; verum de facta postmodum corporis elevatione, de miraculis aut cultu, nec verbo meminit. Si forte modo colatur, doceant nos Vallumbrosani, ut loco suo de Simone, ita vocatur à Loccatello, alibi agere possimus, quemadmodum aliorum istius Ordinis Sanctorum gesta non indiligenter illustravimus.

B *In Hibernia passio quadraginta monachorum cœnobii Magienfis, Ordinis Cisterciensis, qui simul cum suo abbate pro fide feliciter occubuerunt. Nam cum hæretici in eorum monasterium armata manu irruerent, ipsi ante venerabile Sacramentum hostem expectantes, intrepidi eorum se gladiis objecerunt, seque invicem ad mortem pro Christi amore tolerandam invitantes, capitis obruntatione vitam finierunt. Sed eodem die, reassumptis miraculosè capitibus, Vesperas in honorem Deiparæ Virginis in choro suaviter cecinerunt. Ita Chrysostomus Henriquez, quem vellem ea addidisse, qua ad tempus rei gesta & ad cultum comprobandum sufficerent: certe in Calendariis Sanctorum Hibernicis, de ea classe nec verbum occurrit. Pluribus rem narrat Bucelinus, ac contigisse ait sub Elisabetha Angliæ regina, notissima Catholicorum persecutrice.*

C *Silvester Scotus apud Camerarium hoc die, utrum colatur ut Sanctus, cupio aliunde doceri. Placilla augusta Ferrarii auctoritate inter Sanctos necdum computabitur.*

Nonius Conchenfis à Marietta cum opinione sanctitatis obiisse dicitur anno 1477, atque hoc satis fuit Ferrario, ut ipsum inter Sanctos collocaret.

Sequitur in eodem ultimo loco Betta, ab aliis dictus Meniorum Apostolus, de quo etiam Dempsterus & Camerarius hoc die; ast hic pridem à Majoribus nostris prætermisus die XI Februarii, ut ibi vide.

Joannes à S. Guilielmo Ordinis FF. Reformatorum Discalceatorum S. Augustini in Italia, obiit hoc die anno 1621, & octennio post formati processus varii pro ejus canonizatione. Ita notatum est pridem à nostro P. Papebrochio, qui & processus ipsos enumerat; at nusquam repertum est hæcenus, Sanctorum honores ei Augusti Tomus III.

D *fuisse indultos. Si fallor, doceant me ii quorum interest.*

Relatio sanctæ Crucis in palatia signatur in Menais impressis cum duobus versibus. Raderus in observationibus Mss., quas asseruimus; ad dicta Menaa notat, valde additum fuisse totum Orientem olim Catholicum cultui S. Crucis, ex iis qua dicantur xxviii Februarii, vi Martii, xxxi Julii, hoc die xiv Augusti & xiv Septembris. Putat autem hic agi de ejusdem translatione Hierosolymis Constantinopolim, de qua Baronius tom. 8. Annalium anno Christi 633. Observat tamen idem Raderus, fieri posse, ut hoc loco Menaa tantum loquantur de particula S. Crucis anno 2. Heraclii posita in columna Quadraginta Martyrum Constantinopoli; de qua Chronicon Alexandrinum pag. 879: de columna autem ac templo SS. XI Martyrum agit Cangius lib. 4 Constantinopolis Christiana pag. 134. Sed in dicto Chronico notatur posita veneranda crux, non autem particula ejus.

E *Translatio ven. reliq. beatissimi P. N. Theodosii, hegumeni Petschiurici, Kioviæ, qui extitit anno mxcii sub magno duce Wsevolode, filio Jaroslavi, hegumeno autem Joanne. Positus autem fuit in templo S. Deiparæ, quod ipse extruxit. Annuntiationem hanc extrabo è Menologio nostro Ms. Slavo-Russico Sparwensfeldiano. Tomo I Maii pag. 360 in Prætermisus ad diem III ejusdem mensis, Theodosii Kioviensis obitum indicari monuimus in Calendario Moscovitico Amstelodami apud Laurentium vander Hem asservato; apparere item ex ipsa imaginis historica adjuncta amplitudine, cultum ejus apud Moschos celeberrimum esse; proinde ut de hujus vita, ætate & sanctitate plenius edoceremur, desiderare nos tunc indicavimus. Fatemur quidem, Theodosium in superiore annuntiatione pluribus cum adjunctis signari; sed si sit idem cum eo, de quo ad III Maii meminimus, siue diversus, sufficit de translatione ejus superiora hic notasse. Si interim de legitimo ipsius cultu certa documenta nobis subministrantur, poterit habere locum inter Sanctos supplemento Operis nostri, ubi absolutum fuerit, inserendos.*

F *Nicolaum aliquem eremitam Hadria in Aprutio ulteriori regni Neapolitani notatum invenio in Itinerario nostri Fanningi, ubi supra altare expositum sit ejus corpus, mortui in Vigilia Assumptionis B. Mariæ; cujus arcam in festo Assumptionis aperiunt, & corpus populo spectabile exhibent. Manus etiam pelle & sicca carne testas observavit. Quando & ubi vixerit, quid gesserit, quandonam mortuus sit, qua auctoritate ita exponatur, doceri cupimus, priusquam ei in hoc opere locus concedatur.*

S. *Lucii martyris memoria occurrit in apographis nostris Græcis è Ms. Synaxario Sirmondi ac codice Taurinensi. Varios synonymos Martyres jam pridem dedimus in Opere nostro. Hic autem qualis sit, frustra ex nobis quesieris.*

S. *Orosium, de quo hoc die sermo est, ubi de S. Eusebio agimus, Hispanis vendicat Tamayus, tamquam presbyterum Tarraconensem, auctore Dextro, quod satis dictum sit.*

Wilhelmus abbas Viconiensis refertur in Natalibus Sanctorum Præmonstratensium à Joan. Chrysof. vander Sterre, laudaturque maxime à munificentia in pauperes. Vellem ostendisset; col ipsum ut Sanctum in prædicta abbacia.

T

Sufan-

- A** Susanna aliqua ex nescio quo Calendario à Bol-
lando notata, quæ aut unde sit, ignotum mihi
factor.
- Tiberius II imperator à Smidio celebratur: ast alia
auctoritate opus est, ut Sanctis adscribi possit.
- Maynardus, apostolus & primus episcopus Livo-
nia, merito laudatur ab Arnolde, abbate Lu-
becensi, coevo in Chronicis Slavorum lib. 7,
capp. 8 & 9; item à Crantzio Wandalia lib.
7, cap. 10; & Saxonia lib. 7, cap. 13,
aliisque auctoribus, etiam Baronio ad annum
Christi 1186, num. 20, ubi tribuit ipsi epi-
teton Sancti, quod non facit ille, quem ci-
tat, neque ullus, quod sciamus, paulo anti-
quior. De sanctitate tamen ejus hic neutiquam
laboramus; sed cultus argumenta requirimus
antiqui & publici; qualia non proferunt, qui
Menoigiis illum suis ad hunc diem inserue-
runt Henriquez, ac Bucelinus; qui nescio,
quo jure Ordini eum suo vindicent; uti nec un-
de diem, aut mensem obitus ejus hauserint;
quantumvis eodem quoque die referatur à Ca-
stellano; sed cum titulo Venerabilis tantum.
- B** Fulbertus confessor reperitur inter Additiones Car-
tusiæ Bruxellensis ad Grevenum: si Carnoten-
sem indicare voluerit, is ad x Aprilis pridem
prætermissus est.
- Theodoricus confessor quis ibidem indicetur, fa-
ctor me ignorare.
- Maurelianus, qui ibi sequitur, hactenus mihi in-
ter Sanctos ignotus est.
- BB.** Anselmus de Thabor & Eustachius Hebron.
Beatus Anselmus Prior ordinis Carmeli in mon-
te Thabor cœnobium restauravit anno mcccxi,
in quo ipse moriens & sepultus miraculis pluri-
mis fulsit, ut refert Segerus Pauli & Calend.
Sequitur B. Eustachius alter S. Brocardi disci-
pulus, ex Carmelo in montem Hebron missus
Prior, primus Regulam S. Alberti à confrat-
ribus observari curavit. Mortuum civem vitæ
restituit, obiens circa annum mcccxi. Beatus
colitur in Calend. Carmelit. Verba sunt Philip-
pi Vistantini in Acie bene ordinata.
- F.** Guilielmus & F. Joannes Arelatenses laudan-
tur à Marchefio in Diario Dominicano.
- Joannes à S. Maria M. apud Mea-
cum in Japonia
- C** Sanctus conf. Scotaneti in territ. Pi-
sauriensi
- Laudus Tarentinus conf. Andria in
Apulia
- Jacobus de Primadiciis conf. Bono-
nia
- Laurentius à Fabriano conf. apud
montem Alvernia in Etruria
- Joannes Calaguritanus conf. Tribuli
in territorio Palentino
- Christophorus à Campo basso Histo-
mi in Apulia
- Urfula à Conceptione virgo
- Titulo
beati do-
nantur ab
Arturo
in Mar-
lio Fran-
ciscano,
& ultima
etiam in
Gynaceo.
- D** Addit Hueberus fuisse ex Ordine Clarissarum, à
quo præterea, sed absque titulo signantur
Gregorius de Neostadio in finibus Polonia à Tur-
cis trucidatus
- Francisca Maria & Beatrix Clarissæ prope Cartha-
ginem
- Elisabetha Lopezia prope Villam novam in Ca-
stella
- Munnera vidua Tertiaria Lorca.
- S.** Simplicianus Mediol. episc. à Galefinio non re-
ctè hoc die signatus est: spectat ad xvi Augusti.
- S.** Eberhardus seu Everardus, primus monasterii
Eindsidensis in Nigra Silva abbas seu restaura-
tor, signatur hoc die inter Sanctos à Castellano in
Martyrologio suo universali, in Fastis vero
monasticis Wionis, Dorganii & Menardi di-
versis diebus relatus; à Bucelino autem, ut
notatum invenies in Prætermisssis xi Martii, si-
gnatur xxii Augusti. Non solum diem obitus sed
& cultus incertum esse constat, quidquid etiam
hoc die inter Sanctos Ordinis referatur à Ma-
billonio seculo v à pag. 241. Narrat ibi, se
in eo monasterio fuisse anno 1683; neque ta-
men ullum indicium exhibet, ex quo conjicias,
Eberhardi festivitatem annuam aut Officio aut
Missa recoli, vel ullas ejus reliquias venerati-
oni expositas, vel demum aliqua ejus referri
miracula. Eum interim ut sanctum jam pridem
agnovisse videntur Majores nostri ad xxi Janua-
rii, occasione S. Mainradi seu Meginardi. De
eo agere differimus cum Bucelino ad diem, ad
quam pridem remissum diximus, xxii Augusti.
- S.** Bartholomæi Apostoli festivitas in aliquo Ms.
Regina Suecia inventa est. Colitur ab Ecclesia
& de eo agitur xxiv Augusti.
- SS.** Abundius & Irenæus nescio cur hoc die collo-
centur in Codice Ufuardino Florentino: spe-
ctant ad diem quo de ipsis cum Romano agen-
dum erit xxvi Augusti.
- S.** Werenfridus S. Willebrordi in apostolatu zelo-
fissimus socius signatur hoc die à Greveno, Mo-
lano, & multis aliis Martyrologis passim,
verum remittendus est ad diem quo apud Ul-
trajectenses constanter Officio duplici colitur
xxvii Augusti.
- S.** Sergium Papam titulo venerabilis hoc die hono-
rat Castellanus, quasi ignoraverit eum in au-
dariis Ufuardinis & in ipso Martyrologio Ro-
mano annuntiari ix Septembris.
- S.** Crescentii pueruli, filii B. Eushymii sacra li-
psana Româ allata, asserit Tamayus honorificè
requiescere in monasterio Minorum Cælii mon-
tis in Carpetania, quod non facile crediderim.
Quid de identitate illa dicendum sit examina-
bitur die quo dictus Martyr colitur xiv Sept.
- S.** Stanislauum Kostka è Societate Jesu non rectè hoc
die signavit Ferrarius, cum xv obierit, ut dice-
mus die sequenti, dum ipsum remitemus ad
diem quo colitur xiii Novembris.

DE S. MICHÆA SENIORE PROPHETA.

Sanctus hic cum alio confusus; quisnam & cur hoc die detur;
quid de eo Fasti; ipsius vaticinia.

J. P.

S. Michæas
senior

Vos existisse Michæas prophe-
tas, alterum seniore, junio-
rem alterum, utrumque impe-
ritè confusum, invenies apud
nos tom. 1 Januarii die xv,
pag. 995, quando de juniore,
qui sextum inter duodecim Prophetas minores lo-
cum obtinet, ibidem actum est. S. Michæa pro-
pheta nomen hac die xiv Augusti invenio in Me-
nologio Slavo-Russico, Arabico-Egyptio, Sir-
letiano, & alibi in nostris apographis Græcis, nec
non in Menais magnis excusis; sed in memoriam
revocemus censuram, qua apud nos loco mox ci-
tato Menais istis inusta est his verbis: Menæa

B Græcorum hunc (intellige juniorem) habent xiv
Augusti, sed cum altero confundunt, ideoque
plurimis annis prophetasse scribunt; tamen (quod
ridiculum videri potest) à Joramo occisum.
„Erat, inquit, Michæas Iorami filius, natus
„Borathæ*, è tribu Ephraim, prophetatusque
„annos quatuor & octoginta: præcessit natalem
„Christi sexcentis & sex annis: multaque fecit
„Achab regi Judæ, à cujus filio Ioramo è me-
„dio sublatus est, suspensus, quod ipsius imple-
„tatem & Majorum reprehenderet. Mortuusque
„in Morathe sepultus est solus in terra sua prope
„cœmeterium Enacim: sepulcrum ejus notum
„est. At Menologium Michææ unius ex xii mi-
„noribus natalem statuit xiv Augusti; alterius verò
è tribu Ephraim v Januarii. Hac ibi jam pridem
noster Bollandus. Iis verò qua dicta sunt de ejus
ortu è tribu Ephraim, ac sepultura, refragatur
Calmetus in præfatione ad Michæam loco mox ci-
tando: nos verò de utriusque Propheta in unum
confusi hic potissimum agimus, quantum est sa-
tis ad præsens nostrum institutum.

* I. Mora-
sthi

C 2 Obtruditur itaque magna & crassa temporis
hallucinatio in elogio citato, cum annis facile 150
post senioris Michææ mortem prophetarum synony-
mus junior, prout ibidem Bollandus observat, &
de quo noster Saliannus tom. 4 Annalium veteris
Testamenti ad annum mandì 3290, ante Christum
763, pag. 390, Illud, inquit, dubium esse non
potest, hunc Michæam alium esse ab eo, de quo
in fine tertii Regum actum est. Ille enim sub rege
Achabo vaticinatus est, eique mortem suam præ-
dixit: hic autem sub Ioatham. Mortuus est au-
tem Achabus ante regnum Ioatham amplius cen-
tum quadraginta annis. Fallitur itaque Sixtus Se-
nenfis cum hunc nostrum prophetam ait mortuum
esse centum annis ante Osee, cum tamen uterque
propheta testetur se tempore Ezechie vaticinatum
esse. Sed nec nomina nec patria nec tribus utrius-
que Michææ sunt eadem, ut Hieronymus & Ri-
bera docent. Ex his itaque satis & abunde per-
spicua redditur unius Michææ propheta ab altero
synonymo distinctio; de qua etiam agit Augusti-
nus Calmet in Commentario litterali in omnes li-
bros veteris Testamenti, tomo qui est de xii Prophe-
tis minoribus pag. 321; ubi duos ponit prophe-
tas Michæas, unum nempe de tribu Juda; alte-
rum filium Iemla, quorum hic sub Achab vati-
Augusti Tomus III.

imperitè in
Græcis Me-
nais confu-
sus cum ju-
niore syno-
nymo.

cinatus sit, nullo tamen ipsius scripto ad nos trans-
misso; ille autem sub regibus Juda Ioathan, A-
chab & Ezechia. Sed hanc rem tractat satis sus-
Tostatus in libri 2 Paralipomenon caput 18, ubi
quæstione 23 querit quis sit Michæas iste, de quo
ibi est sermo. Distinguendus ergo Michæas Mo-
rasthites à Michæa filio Iemla.

3 Tomo 1 Januarii in Prætermis ad diem v
ejusdem mensis pag. 235 S. Michæas Filius Iem-
la, propheta & martyr ex Menologio Græcorum
assignatur, sed in hunc diem xiv Augusti differ-
tur. Ut itaque jam pridem datam à Bollandi si-
dem liberarem, hoc eum die Actis nostris inse-
rendum censui. Menologium Sirletianum hac ibi
memorat dicto die v Januarii: S. prophetae Mi-
chææ de tribu Ephraim. Ad diem verò xxi Apri-
lis signatur ibidem commemoratio prophetæ Mi-
chææ, hujusne an alterius? In Menologio Basi-
lii imperatoris jussu conscripto, ac apud Ughel-
lum tom. 6 Italia sacre Latine vulgato, die v
Januarii admodum indeterminate etiam refertur,
quando sic dicitur: Nonis Januarii commemora-
tio sancti prophetæ Michææ. At distinctè, dica-
mus potius confusè, eum indicat elogium, quod
ibidem continuo sequitur, his verbis expressum:
Michæas propheta Judæus ex familia Ephraim,
cum vehementius impietatem Achab regis objur-
garet, quod everfis divinis legibus ac patriis in-
stitutis dæmonum præstigias consecraretur, alie-
navit à se regem, qui etsi Sancto esset iratissimus,
veritus tamen divinum iudicium, atque singula-
tem viri probitatem, à cæde abstinuit, sed mor-
tuo Achab, cum apud Joram filium eadem de
causa vehementius offendisset, ejus jussu de præ-
rupta rupe præcipitatus occubuit: cujus corpus
obvolutum à propinquis sepultum quidem fuit in
patrio solo, sed prope commune sepulchrum.

Quod etiam
fit in Meno-
logio

E

F 4 Parvum hoc elogium ejusdem est fursuris
cum superiore ex Menais, & rerum confusione
plenum. Nam 1º. Si Michæas fuit Judæus, id
est, si proprie loqui velimus, è stirpe Juda, quo-
modo additur fuisse è familia seu tribu Ephraim?
Nam duæ ista tribus locis omnino diversis habita-
bant: de quibus videri potest Adrichomius in Thea-
tro Terra sanctæ. 2º. De confusione unius cum
altero ex Joramo, supra egimus. 3º. Proinde
Achab cum Joramo filio, sub quo mortuus ob-
truditur Michæas; pessimè hic etiam connexus.
4º. Nec cohæret mortis genus cum Menais, in
quibus dicitur suspensus. 5º. De sepulcro, quod
aliter tamen hic effertur quam in Menais, brevi-
ter supra meminimus. Cum itaque Bollandus hanc
annuntiationem S. Michæas filius Iemla, pro-
pheta & martyr è Menologio Græcorum (vellem
illius nomen aliumve characterem addidisset) re-
citarit, uti antea indicatum est, & promiserit
eum hoc die, dandum, conabimur ipsius gesta
aliunde eruere, duce ac præmonstratore Salianno,
qui has res ex professo tractavit, & superius à
nobis allegatus est.

Basilii im-
peratoris.
Seniorem
hic damus
& quare.

5 Ad annum itaque mundi 3134 postquam e-
gisset de victoria, quam Deus Achabo pollicitus
est,

Gesta ejus

AUCTORE
J. P.

est, num. 14 & 15 Misit, inquit, propheta.. Sed quem prophetam? Utique non Eliam; sed obscuriorem aliquem, proprio enim nomine appellatus fuisset. Existimat Abulensis eum fuisse Michæam filium Jemla.., atque multos in ea esse sententia, in quibus auctor Historiæ scholasticæ cum Lyrano, & Hebræis in Seder-olam. *Ad annum verò 3135 Achabo Propheta iterum victori- am pollicetur, qua occasione recenset laudatus Annalium auctor crebra Michææ vaticinia num. 6:* Interea verò Dominus mittit prophetam ad Achabum, qui de imminente victoria eum red- dat certiore.. Quis autem fuerit innominatus hic vir Dei, ex Scriptura non constat. Hebræi in Seder-olam cap. 20 affirmant hunc fuisse Mi- chæam filium Jemla, qui apud Achabum quin- quies vaticinatus sit, *prout ibidem singillatim le- gi potest. Ad eundem annum num. 15 narratur propheta quidam jussisse se percuti, ex lib. 3 Reg. cap. 20 v. 35 & seqq.* Tunc vir quidam de filiis prophetarum dixit ad locum suum in sermone do- mini: Percute me. At ille noluit percutere. Cui ait: Quia noluisti audire vocem Domini, ecce recedes à me, & percutiet te leo. Cumque pau- lum recessisset ab eo, invenit eum leo atque per- culsit. *Ec. Prophetam hunc, sicut observat ibi- dem Salianus, Michæam filium Jemla, Josephus aliique Hebræi fuisse volunt, ut paulo ante retu- li num. 6. Deinde à num. 16 scribit idem Anna- lium conditor, cui usui fuerit Propheta percus- sio, & cur item Deus eam voluerit Ec., qua i- bidem legi possunt.*

6 Numero autem 19 & sequentibus agit de percussione Propheta, qui regem ignotus cum pa- rabola alloquitur; de sententia insuper Achabi contra custodem parabola, item de eventu ejusdem non planè rei respondente; ad hæc, de eadem re- gi applicata Ec. Denique ad illa verba lib. 3 Re- gum cap. 20 in fine, Reversus igitur est rex Is- raël in domum suam, audire contemnens, & fu- ribundus venit in Samariam, hæc observat: Con- fusus utique fuit, qui dum judicat alium, suo se ore condemnasse, ipsemet animadvertit, ac suo se gladio jugulasse. Mutatus à se & tristis, quo- niam in media victoriæ lætitia & variis congratu- lationibus, lugubre nuntium mortis suæ, cladif- que suorum accepit. Indignabundus & furibundus in tantam Prophetæ loquendi libertatem, quæ est Josephi expositio (Antiquitatum Judaicarum) lib. 8 cap. 8. "Rex, inquit, libertate Prophe- tæ offensus jubet eum in carcerem conjici, & vehementer ea prædictione contristatus domum se recepit.. Corrigendus est tamen Josephus in isto Prophetæ carcere, quem de suo adjecit, eâ conjecturâ nisus, quod tertio abhinc anno hic idem Propheta ab Achabo in Ramoth Galaad proficiscente in carcerem conjici, malèque haberi jussus est.

7 Rei gesta narrationem habet Textus sacer lib. 2 Paralipomenon cap. 18, è quo hæc excerpto: Dixitque Achaz rex Israël ad Josaphat regem Ju- da: Veni mecum in Ramoth Galaad.. dixitque Josaphat ad regem Israël: Confule obsecro im- præsentiarum sermonem Domini. Congregavit igitur rex Israël prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos: In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus an quiescere? At illi, Ascende, in- quiunt, & tradet Deus in manu regis. Dixitque Josaphat: Numquid non est hic propheta Do- mini, ut ab illo etiam requiramus? Et ait rex Is- raël ad Josaphat: Est vir unus, à quo possumus quærere Domini voluntatem: sed ego odi eum,

quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore: est autem Michæas filius Jemla.. Vo- cavit ergo rex Israël unum de eunuchis, & dixit ei: Voca citò Michæam filium Jemla.. Nuntius autem qui ierat ad vocandum Michæam, ait illi: En verba omnium prophetarum uno ore regi bo- na annuntiant: quælo ergo te, ut & sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisque prospera. Cui re- spondit Michæas: Vivit Dominus, quia quod- cumque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar. Ve- nit ergo ad regem. Cui rex ait: Michæa, ire de- bemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an qui- escere? Cui ille respondit: Ascendite, cuncta e- nim prospera evenient, & tradentur hostes in ma- nus vestras. Dixitque rex: Iterum atque iterum te adjuro, ut mihi non loquaris, nisi quod verum est, in nomine Domini.

8 At ille ait: Vidi universum Israël dispersum *eruantur* in montibus, sicut oves absque pastore: & dixit Dominus: Non habent isti dominos: revertatur unusquisque in domum suam in pace. Et ait rex Israël ad Josaphat: Nonne dixi tibi, quod non prophetaret iste mihi quidquam boni, sed ea quæ mala sunt? At ille, Idcirco, ait, audite verbum Domini: Vidi Dominum sedentem in folio suo, & omnem exercitum cæli assidentem ei à dextris & à sinistris. Et dixit Dominus: Quis decipiet Achab regem Israël, ut ascendat & corruat in Ra- moth Galaad? Cumque diceret unus hoc modo, & alter alio: processit spiritus & stetit coram Do- mino, & ait: Ego decipiam eum. Cui Dominus: In quo, inquit, decipies? At ille respondit: Eg- rediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus. Dixitque Dominus: Decipies, & prævalebis: egredere & fac ita. Nunc igitur, ecce Dominus dedit spiritum mendacii in ore om- nium prophetarum tuorum, & Dominus locu- tus est de te mala. Accessit autem Sedecias filius Chanaana, & percussit Michææ maxillam, & ait: Per quam viam transivit spiritus Domini à me, ut loqueretur tibi? Dixitque Michæas: Tu ipse vi- debis in die illo, quando ingressus fueris cubicu- lum de cubiculo ut abscondaris.

9 Præcepit autem rex Israël dicens: Tollite *aliunde Michæam, & ducite eum ad Amon principem expendun- civitatis, & ad Joas filium Amelech. Et dicetis: tur.* Hæc dicit rex: Mittite hunc in carcerem, & date ei panis modicum, & aquæ pauxillum, do- nec revertat in pace. Dixitque Michæas: Si re- versus fueris in pace, non est locutus Dominus in me. Et ait: Audite omnes populi. *Sequitur de- inde in Textu sacro, quomodo Achab secundum Michææ prophetiam occisus in bello fuerit. Rem gestam innectit Salianus anno mundi 3138, & inter alia explanat verba hæc sacra à Michæa prolata, qua aliquam habent difficultatem, ni- mirum: Ascende & vade prospere, & tradet eam Dominus in manus regis, tamquam ironice ab eo dicta; uti videre ibidem licet num. 12. Dein- de hæc: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus. Et dixit Dominus.. egredere & fac ita, exponit contra Calvinum, qui ea impiè detorquet, ut doceat Deum opt. max. esse auctorem peccati, utpote qui precipiat spiri- tui malo, ut Achabum decipiat: cum hoc præ- ceptum sit mera permissio, nec præcepto ullo opus fuerit; qua ibidem pluribus invenies num. 16. Notissimum est illud Christi Domini ad Judam Joannis cap. 13. v. 27: Quod facis, fac citius. Denique num. 32 Intelligendum quoque monet Salianus, pseudopphetas accepta clade ad mor- tem quæritos, præsertim Sedeciam eorum prin- cipem*

B

E

C

F

à sacris Lit-
teris

A cipem, latebras studiosè captantem, ut Michæas illi prædixerat: ipsum autem Michæam, ut veridicū prophetam, vinculis solutum in gloria fuisse. Porro quis & qualis fuerit femla, Michææ pater, de quo superius meminimus, hæcenus non reperimus. Atque hæc quidem sunt que

de isto Michæa propheta ad nostram pervenere notitiam; reliqua verò, que ad eum pertinent, incomperta hæcenus nobis sunt; nec scimus ubi, quando, qua morte vitam clausit, quamquam superius num. 3. dicatur martyr.

AUCTOR
J. P.

DE S. DEMETRIO MARTYRE

IN AFRICA.

Ex Martyrologiis.

J. B. S.

Codices Lucenses apud Florentinum ita hoc die annuntiant: In Africa, S. Demetri cum sociis, contra quam codices alii Corbeiensis & Regina Sueciz, qui simpliciter scribunt: In Africa, natalis S. Demetri, quomodo etiam legit Epternacensis, sed transmutata positione, In Syria Demetri. Addit Florentinus Notkerum, Bellinum, Maurolycum, à quibus etiam absunt socii, quem-

admodum & à rot Usuardinis, qui in nostra editione recitantur. Sufficiat hodiernum Romanum: In Africa, S. Demetrii martyris. Sanctum etiam signavit Petrus de Natalibus lib. xi num. 215, appposito confessoris titulo, his verbis: Demetrius confessor in Africa XIX Kalendas Septembris dormivit. Vellem addidisset, ex quo fonte ea hauserit; at neque ipse; neque alius, quod sciam, de S. Demetrii hujus Actis aut gestis quidquam prodidit.

DE SS. MM. FORTUNATO, EUSEBIO, TITULO

ET CONDITORE,

IN SYRIA.

Ex Hieronymianis:

J. B. S.

Gandara Syriæ in textu Florentini primo loco refertur Fortunatus, quemadmodum & Corbeiensis & Regina Sueciz, cui Epternacensem male Demetrium supposuisse jam diximus. Repetit porro idem textus: In Venbera Syriæ, natalis sanctorum Eusebii, Tituli, Conditoris & Prospolini, qui ultimus ad aliam classem infra refertur, ut soli quatuor supra notati huc spectare videantur; non etiam tres alii qui in solo Corbeiensis

ita annuntiantur: Venderasiri, pro Vendera Syriæ, natalis SS. Eusebii, Siculi, pro Titulo, Conditoris, Prospolami, Casti, Candidi. Quid sibi velit Gandara, Venbera, seu Vendera Syria, frustra apud Geographos quaesivit laudatus Florentinus, neque nobis operam libet perdere, ut cum Notkero securius legerimus In Syria; non Aquileiæ certe, ubi Eusebius & Vincentius in aliquo codice, cum Felice & Fortunato perperam conjunguntur.

DE SS. MM. EUTICIO, PAULO, HERACLO, POSSESSORE, PARMO, DISSEO, HERMA, PROSPOLINO, PROSALAMO, BERMIA, HERACLO, CUM TRIBUS,

INCERTI LOCI.

Ex Hieronymianis.

J. B. S.

Hanc undecim Martyrum nominibus expressorum cum tribus anonymis classem hoc die Aquileiæ cum Felice & Fortunata non recte tribuit codex Epternacensis, ubi ceteri omnes clare exprimunt alibi, nullo certo loco assignato. No-

tabis etiam, Heraclum seu Heraclium repeti, pro quo fortè melius legit codex Regina Sueciz, ultimum nomen efformans Beracli cum tribus, quam lectionem præferri facile patimur, de cetero nihil alibi inveniunt quod de Sanctis hisce Martyribus prædicari possit.

DE S EUSEBIO MARTYRE

IN PALÆSTINA.

J. P.

Cultus è Martyrologiis.

SUB MA-
XIMIANO.

Ongè celebrior S. Eusebii præ-
sbyteri Romani, quem hodie da-
turi sumus cum Martyrologio
Romano, memoria est, quam
S. Eusebii martyris in Palæsti-
na. In *Theſauro novo anecdoto-
rum*, quem Edmundus Martene in lucem edidit,
tom. 3 à col. 1649 proferuntur hujus Acta hoc ti-
tulo: Passio S. Eusebii, quæ est XIX Kalendas
Septembris. Hæc dum ibi legissemus, publicum
ejus cultum duximus stabilendum è Martyrolo-
giis, priusquam eum aliis hujus diei Calisibus
hic adscriberemus. Annuntiatio in Hieronymia-
nis à Florentino editis est iis distincta seu, si ma-
gis, confusa characteribus, ut in ea Eusebius à
nostro diversus relucere videatur. Sic enim ea ha-
bet: In Vembera Syriæ natalis sanctorum Euse-
bii, Tituli, Conditoris & Prospolini. Videri in-
terim possunt quæ Florentinus in hanc annuntia-
tionem observavit. At magis perspicuè hodierno
nostro Martyri conveniunt alia, quas huc tran-
scribimus. Inter auctaria ad Usuardum à nobis
illustratum, die XV Augusti è codice Centulensi
dicuntur ista: In Palæstina, sancti Eusebii mar-
tyris. Deinde ex editione Lubeco-Coloniensi hæc i-
bidem recitantur: In Palæstina, sancti Eusebii
martyris, pro Christo decollati. Eadem etiam
habet Maurolycus eodem die, sed non addit mar-
tyris. Ab illis dissentit Grevenus, qui addit titu-
lum presbyteri hoc modo: In Palæstina, sancti
Eusebii presbyteri & martyris, pro Christo de-
collati. Unde autem Grevenus addiderit istum ti-
tulum, nec est mihi promptum dicere, nec gratio-
sum admittere, præsertim quia Passio S. Euse-
bii, & additiones ad Usuardum, quas citabam,
eundem non habent. Quandoquidem verò hæc cir-
ca genus mortis, diem cultus ac nomen Martyris
conveniunt cum Actis, (quidquid sit de modica
unius diei differentia, qua eisdem prænotatur,
ut dictum est) putavimus eundem in his ac in
Martyrologiis Sanctum relucere. Ceterum eadem
Acta secuti posuimus illum sub Maximiano.

ACTA

Auctore anonymo, edita in *The-
sauro novo anecdotorum apud
Edmundum Martene tom. 3
à col. 1649 è Ms. S. Audœ-
ni Rotomagensis.*

Sanctus à
Maxentio
præsidè

Imperante Maximiano, Maxentius quidam Pa-
læstinæ provinciæ præses, in jussu principis
crudelitate mentis non legum timore ductus, sic
ad circumstantes fertur locutus: Mandati regis
memores esse nos convenit, qui Christi nomen à

cultu & hominum memoria, minitendo poenam,
avelli voluit & vindicari capitaliter hoc præcepit.
Ea tempestate Eusebius quidam mente placidus,
religione Christianus, sæpè hoc orando nomen
implorans, audientibus locum calumniæ dedit. Ad
præsidem fides intimatur, crimen exponitur, e-
docetur oratio, quia Christum sæpius invocabat.
Quo exhibito, Maxentius ait: Si mandati memores;
sacrifica, ne cogaris. Eusebius respondit:
Amplectenda lex illa est quæ ait: Dominum Deum
tuum adorabis, & illi soli servies. Longè itaque
distant inter se mandatum hominis & lex divina,
quia illud temporaneum, istud æternum est, ma-
ximè cum scripta Dei manu lex ista processerit, &
vestra ipsa hominis mandata nec ab homine scrip-
ta sint.

2 Maxentius dixit: Aut sacrificare jussus es, frustra tenta-
tur verbi
aut puniri: tuum est eligerè quid sequaris. Eusebi-
us respondit: Erras, præses, si te sapere æstimas
quidquam. Quid lapide vilius? Quid simulachro
ignavus? Quid ligno fragilius? Hæc qui præci-
pis coli, quam sis stultus agnosce, quæ nec sentire
quidquam poterunt, nec moveri ministerio de-
stituta cultoris. Maxentius dixit: Durissimum est
Christianorum genus, quibus dulcius est perire
quàm vivere. Eusebius respondit: Impii sunt pa-
gani, qui luce contempta, tenebras sequuntur &
nebulas, nec aspicere possunt quid colant, quid-
ve contemnant. Maxentius ait: Si patrem me tibi
natura præbuisse, obsecrationem tuam jugiter
quod postulabam impetrare meruissem; nunc ho-
nore deposito, cum omni auctoritate præsidis,
malo tamen persuadere quam cogere: tu verò du-
rior factus es dum rogaris. Irascendo pronuntiatio,
Sacrifica, ne tradaris incendio. Eusebius respondit:
Me nulla hujus cura sollicitat, Scio enim grande
præmium immodicis his esse tormentis.

3 His verbis Maxentius incitatus, distendi e- ac tormentis
jus membra equuleo jubet, & immites circa la-
tera defudare carnifices. In quibus malis hoc so-
idola.
lum dixisse Eusebius fertur: Domine Jesu Chri-
ste, tu me serva, sive enim vivamus, sive mori-
amur, tui sumus, si famulorum memor esse di-
gnaris. Cui præses probatâ constantiâ subtrahi tor-
menta mandavit; & ait ei: Nosti senatûs-consul-
tum de sacrificiis constitutum? Eusebius respon-
dit: Præceptum Dei non potest humana volunta-
te superari. Tunc iratus præses tradi etiam jussit
incendio. Dixit ei: Vides quia leges vobis datas
senatûs-consultum rescindit?

4 Hoc Eusebius audito, ibat securus ad flam-
mam. Cui egredienti Maxentius ait: Pertinaci a-
nimo pergis ad mortem superfluum, muta aliquan-
do sententiam. Eusebius respondit: Si imperator
hoc jussit, ut contempto Deo metallis serviamus,
rogo ut intromittas me ad regem. Maxentius ait:
Servetur in crastinum: & maturè ipse perrexit ad
regem, & ait: Magne imperator, seditiosum ho-
minem, & quod est gravius, tuis legibus non
parentem reperi, qui hodieque repetit, deo non
esse quos colimus, nec aliquid habere potentia:
denique

A denique non sacrificat, sed tantum ipsos sacrificantes horrescit. Imaginem quoque tuam adorare contemnit. Quo audito, ait imperator ad praesidem: Meis hic rebellis inducatur obtutibus. Tunc nescio quis propter assistens dixit: Si eum aspexeris, flecteris ejus sermonibus. Ait imperator: Talis est, ut me inducat & mutet? Et praeses ait: Non te solum, sed vulgus omne convertet. Nam si eum aspexeris vultum, sequeris & votum.

interponit auctoritatem,

5 Sed, resistentibus cunctis, imperator iussit eum adduci. Quo adveniendi, intuebantur omnes nitorem vultus, oculorum gratiam, & ad similitudinem deductae lunae gratiam incredibilem capillorum. Sic incessit, Deo donante, compositus. Statim & vox e caelo ad eum missa intonuit: Fortis esto, Eusebi, nam parata tibi est corona, & ex hoste victoria. Ad quem respiciens imperator, & divinum quoddam in oculis ejus intuens, sic locutus est: Senex, quid ad me veneris, responde, ne timeas. Quo tacenti, ait: Silentium rumpe, ad interrogata responde, quia salvum te esse cupio. Eusebius respondit: Si ab homine salutem spero, a Deo jam sperare non possum. Si sis enim potestate praestantior, aequa tamen nobis est mortalitatis conditio vel natura. Ceterum ea quae paulo ante praedixeram tuis, imperator, auribus, non negabo. Hoc sum, Christianus, nec lapides possum adorare, nec ligna; Deo vero quem cognovi, & expertus sum, parere festino.

B

sed irrito conatu.

6 Ait imperator ad praesidem: Quid mali sentit, si colit Deum quem dicit, omnibus imparum? Maxentius respondit: Noli decipi, imperator invictissime, nec enim hic Deum illum asserit, quem putasti, sed Jesum nescio quem,

cujus nec majores nostri, nec ulla gens meminit. **A. ANONYMO.** Imperator ait: Egredere, & Senem hunc, ut iustitia praecipit, audire festina, ego enim hujus rei iudex esse non possum. Egredens ab imperatore Maxentius, tribunal ascendit, & exhibitum ad se Eusebium sacrificare mandavit. Eusebius respondit: His ego non sacrificabo, quos nec auditum constat habere, nec visum. Maxentius dixit: Sacrifica, si vis vitare tormenta, vel effugere festinas incendium; neque enim te potest a poena eximere ille quem metuis.

Deinde virum truncatur capite.

7 Eusebius respondit: Nec ignis me ab hac sententia potest revocare, nec ferrum; proinde tu corpus infirmum quamdiu volueris crudelitate dilacera. Ceterum anima, quae ad Deum pertinet, non laedetur. A primis cunabulis usque ad hanc aetatem hac lege perfesto. Lapidem & ligna scio edificio deputari solere, non cultui: tu vero salutis ignarus ad praecipitia festinas, & lapidi illi quem colis, committis gravia peccata. His auditis praeses iratus, caput ejus iussit abscindi. Tunc Eusebius sono vocis ad Dominum clamavit: Domine Jesu Christe, gratias virtuti tuae ago, quod & me inter ceteras oves probare dignatus es. Et statim divina vox sonuit: Nisi dignus esses ad aulam Christi, sedemque Justorum, non fuisses dignus admissus. Is juxta scriptorum ordinem genu positus & decollatus, gloriosum & felicibus expetendum vitae munus implevit, statimque exutus labe terrena, grato commercio ad caelestia regna transivit. Maxentius vero, qui tam obstinate in ejus exarsit exitium, excruciatum poena multiplici, nec seculo potuit placere, nec Christo.

E

DE S. MARCELLO EPISCO. AC MART.

A P A M E A E I N S Y R I A

COMMENTARIUS PRAEVIUS.

J. P.

§ I. Apameae notitia; Sancti patria, parentes, vita secularis & forte solitaria; munus episcopale magna cum laude administratum, communicatio cum Martyribus.

C

F

ANNO
CCCLXXXIX
VEL CIRCITER.
Apamea illustratur

Apamea, urbs Syriae, summa nominis celebritate claruit, teste *Ammiano Marcellino libro 14 Rerum gestarum cap. 8, pag. 33 editionis Gronovianae anni 1693, ubi haec tradit: Hanc (Syriam) nobilitat Antiochia. & Laodicia & Apamia, itidemque Seleucia, jam inde a primis auspiciis florentissimae. Postquam vero Syria in duas divisa est partes, Apamea Syriae secunda fuit facta metropolis, sicut videre licet in Geographia sacra Caroli a S. Paulo pag. 287 posterioris editionis. Sozomenus ab Henrico Valefio illustratus lib. 7 cap. 15 pag. 725; Apud Syros, ait, cives urbis Apameae, quae ad Axium fluvium sita est. Hanc alii collocant ad fluvium Orontem. Cellarius in Notitia orbis antiqui lib. 3 cap. 12 pag. 255 de Seleucia ad Belum agens, Hinc, inquit, in ortum jacet Apamea, Ἀπάμεια, prope Orontis & Marfyae confluentem.*

2 Plura deinde de ea effatus, ad verba Sozomeni continuo a nobis prolata quatit pag. 256:

Quisnam hic Axius? *At respondet, esse nomen variis nominibus ex Macedonia petatum, ut multarum Syriae urbium.*

Secundum Strabonem Orontis Apameam praeterfluit: apud Plinium vicinus est Marfyas. Incertum, uter nomen Axii acceperit, quod Vaillantius Oronti; Harduinus Marfyae vult tribui. Neque error est Sozomeni: sed nummo etiam id nomen confirmatur, *cujus inscriptionem Graecam ibidem subjungit.* Quod certior in hoc Strabo est, Apameam ab Oronte adlui; quam Plinius, qui agrum tantum Apamenorum ait dirimi Marfyae ab Nazerinorum tetrarchia, non significans quam prope ad urbem id flumen accedat, verosimiliter est, Orontem a Macedonibus, tamquam nobiliorem fluvium, fuisse Axium adpellatum, quia hic ipse in Macedonia fuit nobilissimus. *Nam Ἄξιος Graecis est dignus. Facet autem inter Antiochiam ad Boream & Emesam ad Austrum ad 50 (ad 65 ponitur a Ferrario in Lexico geographico) mil. pass. ex supputatione Baudrantii, 40 mil. pass. distat a mari Syriaco in ortum.*

3 Urbem porro hanc & rexit episcopus S. Marcellus,

J. P.

AUCTORE J. P. huic praefuit ep. S. Marcellus Joannis successor.

cellus, & virtutum suarum, quibus egregie fuit conspicuus, radiis illustravit. Etenim a Theodoro Historiae ecclesiasticae lib. 5 cap. 21 brevissimo quidem hoc dicto quantum laudatur, qui utique Vir undequaque praestantissimus fuerit; item Vir planè divinus, & juxta praeceptum Apostoli, spiritu fervens. Successit Joanni, qui anno Christi 381 interfuit concilio oecumenico Constantinopolitano, sicut videre licet tom. 2 Conciliorum apud Labbeum col. 955, ubi inter episcopos, qui ad illud concilium convenerunt, eidemque subscripserunt, signatur Joannes Apameensis. Theodoretus autem loco citato, Jam è vivis, inquit, excefferat Joannes Apameusium episcopus. . . Eius autem loco ordinatus fuerat Marcellus. Verùm his obiter praemissis de S. Marcello, vita ejus ac res in ea gesta quemadmodum se habuerint, è documentis, quae ad nostram pervenere notitiam, enumeramus incipiendo à solo natali.

Parria ejus, vita egregie in seculo peracta,

4 Menaa magna Graecorum impressa è Cypriorum insula ortum esse ipsum referunt. Martyrium Graecum è codice Ambrosiano, cujus apographum habemus, & de quo postea dicitur pluribus, habet ista: Τῆς Κυπρίων ὁ κλεινὸς ἄτθ' ἐξω . . . , cujus lacuna videtur sic suppleri posse ἐξ ὁμοιωμῶς νῆσος, ut sensus sit: Inclytus hic Vir è Cypriorum insula oriundus. Et verò ibidem civilem egit magistratum, sicut dicta Menaa memorant, creditaque illi est ejusdem administratio, in qua ita se gessit, ut omnes raperet in admirationem cum propter pietatem tum propter studium singulare, quo rem publicam moderabatur. Ast insignem vitam ejus rationem altius repetunt ac pluribus describunt tam exemplar Ambrosianum Martyrii, quam Ms. Vita è bibliotheca regia Parisiensi. Ms. enim Ambrosianum tradit ista: Ἐφ' ὧν ἀναγόμεθα ἄμψυ καὶ παιδευόμεθα, ἢ ἀποστήνῃς ἡμῶν, πᾶσαν ἠπιμελῶς δὴνυε ἐπαινετῶν ἀρετῶν, ἐχ' ἡμῖς ἢ τῶ γωσσεως τ' ὑποσημάτων ἐπεμελεῖτο. Χαίροντες τῶν δὴ τῶν οἱ τῶν τῶν ἡμεῶν, ἐπεὶ τ' ἠπιφανῶν ἦσαν, καὶ πλῆτῶ κομῶντων βαθεῖ, ἢ πῶς ἀξιωματῶν αὐτ' ἐλθεῖν κατηνάγκασον ὄγκον· νῆ δὴ ἢ μεγίστης ἀρχῆς κοσμητικῆς δέξαοθμ ζῶντῶν, ἢν ἰγὰ μὴ πατερικῶν συμβασιλῶν ὑπερόπτης φανῆ, κατεδέξατο, βασιλικῆς κελύσεως εἰς ἔπῳ πρεσβυτερικῆς αὐτῶν. Καὶ δὴτα καλῶς ἐν αὐτῇ διαπρέφας, ἢ πᾶν εἰ τ' ἀδικαίον θεαρῆσως ἐμμελετήσας, ἐν ζῴγῳτῃ ἢ μέτῳ ἔπῳ διασαθμῆσας, ἢ τ' ῥοπλῶ τῶ πρέποντι χαλεσομένη μέρει, πᾶντας ἐξέπληξε, ἢ πᾶντας ὑπεραγαπῶν αὐτ' ἐπεισε ἢ μάλιστῳ τῇ καθαρῳτῃ τ' βίῳ, ἢ τῶ τ' ἐλεος, τῶτῃ τ' γλώττης ἡδῆ, ἢ τῶ ταπεινῶ τ' φρονήματος.

& virtutibus conspicua.

5 Qua Latine sic verto: A quibus (subintellico parentibus, nam lacuna hic iterum occurrit) educatus simul ac institutus, omnem prout erat conveniens, laudabilem virtutem diligenter exercebat: nec verò minus litterarum notitiam excolebat. Parentes igitur ipsius his gavisi, quoniam erant illustres & amplis affluebant divitiis, eum quoque ad dignitatum decus pervenire coegerunt, imò verò maximi etiam magistratus secularis zonam accipere: quam, ne paternorum consiliorum contemptor videretur, assumpsit, imperatoris mandato huc ipsum promovente. Et certè in eo munere egregie excellens, & quidquid erat justum ex divino praescripto exercens, nec non in statera ac mensura illud disponens, momentumque in eam inclinans partem, quae cum decore consentiebat, omnes in stuporem rapuit atque ad amorem sui convertit, potissimum vitae integritate eò accedente, nec non misericordiae sermonifque suavitate ac demisso de se sensu. De virtutibus, quibus in vita seculari fulsit S. Marcellus,

plura congerit apographum nostrum Parisense; D sed dicta modo sufficiant.

6 Sanctus noster matrimonio junctus fuit; de Fuit matrimonio junctus; ac aliquamdiu fortasse ejus namque filiis Sozomenus ita loquitur pag. 726 occasione auctorum cadis per martyrium illi illata; qui postquam processu temporis detecti sunt, filii quidem Marcelli mortem patris ulcisci cupiebant; verùm provinciae synodus id prohibuit, æquum non esse censens eam ulcisci mortem, ob quam gratias Deo agere oporteret tum ipsum mortuum, tum filios ejus atque amicos. Quod autem vita solitaria institutum amplexus fuerit, quodque vel ab ipsis ejusdem primordiis seu rudimentis non mediocrem in rebus agendis de se concitaverit apud synascetas commendationis laudem, illud est argumento, quod à duobus abbatibus, quamquam recens esset solitarius, ad S. Epiphanium missus fuerit, prout discimus è Prolegomenis ad libros ejusdem sancti Epiphani Contra haereses tom. 1 editionis Petaviana, si is, qui ibidem nominatur, sit synonymus hic noster. Nostrum hunc esse ut assereret Tillemontius, nihil in promptu habuit tom. 5 Historia imperatorum in Theodosio I art. 58 pag. 327, & Monumentorum ecclesiasticorum tom. 10 in S. Epiphanio art. 10 pag. 507. At verò quamquam id è solo nomine extundi non possit; quia tamen ratio temporis indentitati isti, ut ita loquar, favet; & quia praeterea provincia Cypri, ad quam mittitur, congruentiam aliquam superaddit, è qua utpote superius dicebatur oriundus; quid vetat cum aliqua verisimilitudine supponere, quod idem ipse fuerit? In isto ergo supposito procedens animadverto sequentia. Cur, quando, à quibus S. Marcellus ad eundem ablegatus sit, accipe ex epistola, quae ibi habetur è Graeco Latine reddita, & hoc titulo pranotata: Epistola anno Diocletiani xcii, Valentiniani & Valentis xii, Gratiani viii, ad Epiphanium Palæstinum Eleutheropolitani scripta, qui cum olim monasterii, quod in Eleutheropolitano agro situm est, pater fuisset, hoc tempore Constantiae, quae urbs est provinciae Cypri, episcopus est, ab Acacio & Paulo presbyteris & archimandritis, hoc est monasteriorum praepositis in regione Carchedonis, & Bercæ, Cæles Syriae; quae postulavit, ut adversus haereticos scriberet, cum jam à multis insuper rogatus, ut hoc fusciperet; atque, ut ita dicam, coactus fuisset. Sed antequam progrediamur ad verba epistola, notanda quadam sunt de ratione temporis.

7 S. Epiphanium Panarium seu librum ad veritatem egit sus hereses aggressus est anno Christi 374: in ejusdem quippe operis exordio num. 2 notatur Valentiniani & Valentis annus xi, Gratiani vii, qui Valentiniani & Valentis annus xi anno Christi 374 mense Februario coeptus est, sicut observat Pagius in Critica Baroniana ad annum 375 num. 10. Consule Baronium ad annum 374, ac Petavii Animadversiones in opus Epiphani, quod ipse edidit, tom. 2 pag. 4. Quando igitur S. Marcellus fuit missus ad S. Epiphanium, operi is suo tunc manum admoverat, uti patet è characteristicis temporis supra dictae epistola praefixis, qui concurrunt cum anno Christi 375. Nam ille Valentiniani senioris ac Valentis exstitit duodecimus; post quem annum non potest differri legatio, quae de nobis sermo est, cum eodem anno mensis Novembris die xvii Valentinianus extremum vitam diem clausisset, sicut apud chronologos notissimum est: nec ante diem xvii Septembris ejusdem anni 375, quia Diocletianus declaratus est imperator anno 284, à qua epocha originem duxit famosa ara

A ara Diocletiana. Vide Baronium ad annum istum, Tillemontium Historia imperatorum tom. 4 art. 2 pag. 5, & Pagium in Critica Baroniana tom. 1 ad an. 284 num. 4. Jam vero si ab isto anno pergat ad annum 375, habebis annum Diocletianea era 91, dicto die xvii Septembris completum, & annum 92 exhinc currentem, convenienter ad inscriptionem epistola, quam supra dedimus.

8 His prenotatis, audiamus quidam epistola, quam citabam, ad propositum nostrum contineat. Sic ergo S. Epiphano scribunt Acacius & Paulus archimandrita: Quamobrem cum Marcellus, communis nostrum omnium frater, tantae famae magnitudine stimulatus, ad te pietatis tuae desiderio traheretur, idemque monasterio nostro esset adscriptus; hominem naeti, qui longinquitate tanta itineris nostra vice fungeretur, rudem adhuc & tironem; huic ipsi peccatorum omnium videlicet nostrum postulationem ad te Christi discipulum perferendam, paulo eam quidem audaciorum mandavimus. Petitionis porro nostrae summa haec est, ut quae nonnullis fratribus dixisti, ea ad nostram institutionem impertiri non graveris &c. Ex dictis itaque conficitur, S. Marcellum vitam solitaria tirocinio vacasse anno Christi 375, suaque ad S. Epiphanium legatione fuisse tunc functum mensibus Septembri, Octobri vel Novembri: quamdiu vero deinde vita ascetica institutum continuerit, tamen non est mihi promptum praecise definire; quid prohibet tamen supponere, in eo ipsum perseverasse usque ad summum episcopatum, de quo mox agendum est.

9 Ms. nostrum e codice Ambrosiano postquam exposuisset dignitatem, qua Martyr noster in seculo honoratus est, & de qua dictum superius num. 5, de ecclesiastica subdit sequentia: Αἰὶα ταύτην ἡ ἀρχὴ ἢ μείζων πάντως διεδέξατο ἢ ἀξία. Τῆς Ἀπαμείας ἡ δὲ Σοφὸς παρὰ τὸν πατριάρχην ἢ διδάσκαλον, οὐχ ἀπλῶς ἕτως, ἀδ' οἷα φιλεῖ γενεῶν τοῖς ποικίλοις, ψήφῳ ἢ ἢ κρείσσει Θεοῦ. Τὸ δὲ πρὸ τῆς ἢ βίον ὑπομετέστησαν ἢ ἀξίᾳ ἐπελήθητο τῷ Θεῶν. Καὶ ποικίλων ἀλλως λεγόντων ἢ ἀλλων ἐπέρωσ, ἢ Μάρκελλον ὁ λόγος ἐμάλε. Πολλὸς ἢ ὁ λόγος Μάρκελλον ἐν τοῖς ἀπάντων χεῖλσιν, ὁ Μάρκελλον ἐλέγετο, Μάρκελλον ἢ κρείσσει. Τῆς ἐν συμφῶν ταύτης ἕτω ψήφῳ κρείσσει, ἐπὶ ἢ Θεοῦ σύμφητος ἢ (ἐδὲ δὲ ἂν εἰς μίαν γνώμην συνήλθον ἅπαντες, εἰ μὴ ἕτω ἢ) πέμψαντες ἀγνοοῖν τὸ Δίκαιον οἱ δὲ πόλεως κατ' ἀλλήλων μὴ τινὰ δῆθεν χρεῖαν, τὸ δ' ἀληθὲς ἢ ἢ μὲν γὰρ ταύτην, ἢ ἢ ἐπρεπεν εἶναι πιστὸν ἀρχιερέα, γνωρίζουσι τὸ πρῶτον πρὸς τὸ ἐγχειρήσθην. Πείθεσι, δ' ὁμῶς χειροτονεῖται ἢ ἐκκλήτων ἢ θημάτων. ἢ Χρῆσθ ποίμνῳ ἢ πρὸς τὴν ταύτης ποιμνῶ καλὸς ἢ ἐ μισθωτὸς. ἐπανάγει τὸ ποιμνῶν ἐπὶ χράλῳ πίστεως ἢ ἐφ' ὕδατος τρέφει ἢ ὀδηγεῖ καλῶς ἀναπαύσεως. τρέπει τὸς νοητὸς λυκῶς τῆ σφενδόνη ἢ πνέματος, πᾶσαν ἐμποδῶν ποιεῖ ἢ ἐκλήτων θρησκείαν. τεμένη τῶτων εἰς ἕδαφος καταστῶ. θεῖς οἷως ἀνεγείρει θερμῶς, καὶ ὅλων ἢ τῆ πέλει ποίμνῶς ἢ ἐπέθετο. Haec autem sic latinitate donamus:

10 Ast hunc magistratum (secularem) major omnino (ecclesiasticus) exceperit, ac dignitas. Sapiens namque hic Vir Apameae praesul ac magister deligitur non pervulgato more, nec quemadmodum multis evenire affolet; sed suffragio ac iudicio Dei. Nam ejus decessore vitam emenso, qui folio dignus esset inquirebatur. Dumque multi sic, aliter alii dicerent, sermo Marcellum vocabat. Quippe omnium in ore multus de Marcello erat sermo, Marcellus dicebatur, Marcellus audie-

omnes optimi pastoris partes implet.

batur. Postquam misissent cives, qui Virtum iustum adducerent quasi pro alia quadam utilitate, sed revera ut magnae huic civitati praesesset, cujus utique decebat huiusmodi esse pontificem; indicant ei hoc negotium, ut executioni mandetur. Persuadent simul: consecratur ab electis altaris ministris: Christi grex ei committitur, ejusdemque fit pastor bonus & non mercenarius: adducit gregem ad gramen fidei, & ad aquam bene deducit requietis: lupos ratione praeditos arcet; & fundam fidei omnem gentiliu superstitutionem e medio tollit: delubra eorum humi prosternit: divina templa cum fervore excitat, eratque urbi omnino gratus ac perquam amabilis. De his vide inferius num. 13.

AUCTORE J. P.

11 Porro Virum hunc sanctissimum non modo spiritu ferventem, quod supra dicebamus, sed etiam martyrii cupidissimum fuisse, videtur ex eo colligi posse, quod studio singulari erga Martyres afficeretur scribendo ad illos, ac necessitudinis vinculo se cum eis colligendo. Audiamus Theodoretum superius allegatum: Nam & ad invictissimos Martyres scribere, & ab eisdem litteras accipere consueverat. Tillemontius Historia imperatorum tom. 4 in Theodosio I, art. 58 pag. 327 scrupulum hic movet dicens, multos quidem sub Valente existisse confessorum, sed nullos se nosse sub eo Martyres praeter Eusebium Samosatenum. At respondemus, si hunc dumtaxat Martyrem sub Valente novit Tillemontius, nullum novit, si stricte loqui volumus: nam Valentem obiisse die 1x Augusti anno Christi 378, notat in tabula chronologica ad calcem tomii mox designati pag. 832: Eusebius autem Samosatenus missus quidem ab ipso in exsilium fuit circiter annum 373 secundum ea quae habentur apud nos tom. IV Junii, die xxii, pag. 241; sed occisus est post mortem Valentis: anno videlicet 379; ex eodem tomo nostro ad dictum diem, quo ejusdem Sancti Acta edita & illustrata sunt.

E

12 Nullum itaque novit, ut iterum hoc dicam Matcamus, Tillemontius Martyrem sub Valente, si tyribus: praeter hunc non novit alium. Sed nos tom. IV Maii, die xviii, pag. 170 novimus sanctos martyres Constantinopolitanos Urbanum, Theodorum, Menedemum, & Lxxvii Ordinis ecclesiastici viros sub Valente vivente ac jubente passos anno 370. Noverat item illos ante nos Socrates lib. 4 Historia ecclesiastica a Valesio edita cap. 16 pag. 227, ubi rem gestam refert, quam & nos ex ipsius lib. 4 descripsimus loco modo allegato. Noverat eos alii, quamquam non ita distincte ipsos memorarint, quam Socrates, sicut ibidem in nostro opere lector inveniet. Quid, quod ipse eos alibi novit Tillemontius: nam in Valente imperatore tom. citato art. 10 pag. 97 tractat de historia dictorum octoginta Martyrum ecclesiasticorum, quos idem Valens morti addixit, & citat locum ipsum Socratis, quem nos paullo ante designavimus, addens diem cultus v Septembris, quo exstant in Martyrologio Romano. Atque haec ad scrupulum Tillemontii male fundatum plus quam satis.

F

AUCTORE
J. P.

§ II. Martyrium ejusque tempus, publica veneratio è Fastis Græcis ac Latinis; an Martyr hodiernus ab alio synonymo diversus; Acta.

Sanctus dum in destruendo Fovis templo occupatur,

Tanta & tam inveterata erat Apameensium erga idolorum cultum superstitio, ut mæsulo prorsus atque imperterrito opus fuerit pectore ad eam abolendam. Nam, teste Theodoro ante citato, Venerat .. Apameam Cynesius præfectus prætorio Orientis, ut ibidem destrueret templum Fovis, duos secum tribunos habens, cum militibus qui ilhs parebant. Ac populus quidem metu militum se continuit, ne præfecti incepto resisteret. Theodoro adjungatur Sozomenus lib. 7 cap. 15 ita loquens: Adhuc tamen in aliquot urbibus pagani pro templis suis acriter dimicabant. Quos ubi nominasset, iis accenset denique cives urbis Apameæ, .. quos quidem accepi, ait, ad tutelam templorum suorum sæpenumero usos esse prædicio Galilæorum & rusticorum hominum ex vicis qui sunt circa Libanum; tandemque eo audaciæ prorupisse, ut Marcellum ejus loci episcopum interfecerint. Nam cum hic intelligeret, illos non aliter à priori superstitione facile converti posse, sana quæ in urbe & in pagis erant subvertit. Cumque audisset maximum templum esse in Aulone, qui tractus est regionis Apamenorum, assumptis secum militibus & gladiatoribus, eò perrexit. Et cum propius accessisset, ipse quidem extra telorum jactum remansit; (Erat enim pedibus æger, & neque pugnare nec persequi aut fugere poterat) militibus verò & gladiatoribus in expugnatione templi occupatis, quidam ex paganis eum illic solum relictum esse cum cognovissent, qua parte locus pugnâ vacabat egressi sunt, & ex improvise supervenientes eum corripunt, injectumque in rogam interficiunt.

martyrio potitur.

13 Et in præsentem quidem, quinam fuissent auctores cædis, latuit. Postquam verò processu temporis detecti sunt, filii quidem Marcelli mortem patris ulcisci cupiebant: verùm provinciæ synodus id prohibuit, æquum non esse censens, eam ulcisci mortem, ob quam gratias Deo agere oporteret, tum ipsum mortuum, tum filios ejus atque amicos: quippe qui dignus habitus esset qui pro Deo moreretur. Atque hæc quidem ita gesta sunt. Ast illa adeo tenax & ferox apud Apameenses superstitio quo pacto satis conveniat cum narratione superiore, qua è Ms. exemplari Græco Ambrosiano exponebat modum ac rei adjuncta, quibus S. Marcellus à civibus Apameensibus ad episcopatum arcessitus, urbiq; admodum gratus ac perquam amabilis dicebatur, non satis intelligimus, veroque propius apparet, Sanctum alterius alicujus auctoritate eò accitum, cathedra admotum, ac eradicanda idololatria divinoque cultui propagando operam navasse heroicam inter odia, feritatem & persecutiones populi Apameensis. Cynesius supra nominatus ansam dabit parva observationis, quam remittimus ad Annotata in Compendium Aitorum lit. b. De voce gladiatoribus consuli potest Tillemontii nota in Theodosio I imperatore ad art. 59 pag. 329; de Aulone autem seu Aulocrene observatur ad Nicephori Callisti Historiam ecclesiasticam lib. 12 cap. 27

pag. 278 editionis Parisiensis anni 1630, ita vocari convallem decem millia passuum ab Apamæa. At nunc alia de sancto nostro Athleta expendenda nos vocant.

14 Quantum attinet ad tempus martyrii; Ba. Eiusdem ronius, recitatâ ex Sozomeno historiâ, quam modo nos ex ipso proferebamus, illud intexit anno Christi 389, & in notationibus ad Martyrologium Romanum anno undecimo Theodosii imperatoris rem gestam affigit, qui annus concurret cum dicto anno 389. Tillemontius Historia imperatorum tom. 5 in Theodosio I, art. 58 utrumque istum annum assignat; quamquam alibi sibi non constat: nam Monumentorum ecclesiasticorum tom. 10 in S. Epiphano art. 10 pag. 507 S. Marcelli nostri martyrium affigit versus annum 395. Bailletus in collectione de rebus S. Marcelli nostri, quam Vitis Sanctorum hodierno die inseruit, ab ista ratione temporis dissentit dicens, poni mortem ejus ab aliis anno 385 vel sequente, idque majore cum verisimilitudine; at potuisset hypercriticus ille verbulo, ni fidem faceret, hujus temporis rationem addere. Theodoretus lib. 5 cap. 27 pag. 235 de Arcadii imperatoris pietate ac S. Joannis Chrysostomi ordinatione pro cathedra Constantinopolitana, nec non de variis episcopis per idem tempus ecclesias varias moderantibus loquens, divino, inquit, Marcello successit Agapetus. Verum quo anno Marcellus sit affectus martyrio, vel quo ei successit in episcopatu Agapetus, quisnam inde extundat? Nos verò in initio hujusce nostri Commentarii assignavimus ad marginem mortis ejus annum 389 vel circiter: qua notatio temporis cum patitur aliquam latitudinem, superiores annorum designationes cum ea inter se utcumque componi possunt, uti & notatio temporis apud Castellanos ad marginem textus sui Martyrologii Romani, ubi signatur versus an. 386.

15 Veneratio publica sancti Præfulis nostri probatur è Fastis Græcis, Latinis & aliis. Nam in Martyrologio nostro Arabico-Egyptio hac die XIV Augusti signatur Memoria S. Marcelli episcopi, omisso titulo martyris. Meneæ magna Græcorum impressa dicunt: Eadem die memoria hieromartyris Marcelli episcopi Apameæ. Subdunt elogium, in quo tamen crassissimum committunt errorem, quando scribunt, illum fuisse natum sub Theodosio imperatore. Menologium Sirleti rectius, dum ejus annuntiationi ista subnectit: Hic sub Theodosio magno imperatore ex insula Cypro, mundani magistratus regimen disponens &c. Dieta Meneæ hoc disticho Sanctum prosequuntur, in quo alluditur ad genus martyrii, quod per ignem consummavit:

Κνίσαται νονταῖς ἢ Θεὸν κατέδουε

Καὶ σαρκὸς αὐτὸν ἢ δύνει κνίση, Πάτερ.

Nidore carnis spiritus cælum subit:

Nidorque carnis non subit cælum, Pater.

Supplementum nostrum Sirmondo-Chiffletianum indicat locum Constantinopoli ejus publico cultui adhibitum: Τελείων ἢ ἡ αὐτῆς σύναξις ἐν τῇ προφητείῳ ἡ ἀγία Ἰωάννης ἡ Βαπτιστὴ ἐν τῷ Σφωρακίῳ. Peragitur ejus solennitas in æde sacra prophetæ sancti Joannis Baptistæ in tractu Sphoracii: de qua ade Cangius lib. 4 Constantinopolis Christiana pag. 102.

16 Porro publica Martyris veneratio à Græca ac Latinis; ecclesia transit etiam ad Latinam: nam Martyrologium Romanum annuam ipsius memoriam præscribit recitandam his verbis: Apameæ in Syria sancti Marcelli episcopi & martyris; qui cum Jovis delubrum diruisset, à furentibus gentilibus occi-

Memoria Sancti in Fastis Græcis

F

A occifus est. Ghinius illum etiam refert & laudat in Natalibus sanctorum canonicorum. Præcesserat Peirus de Natalibus lib. 9 cap. 55, ubi dicitur apud Apamiam honore condigno tumulatus IV Idus Octobris. Tamayus in notis ad suum Martyrologium Hispanum hac die pag. 471 merito refutat ineptias Bivarrii, qui hunc sanctum Athletam inani prorsus commento putavit Hispania accensendum esse. Pudeat vanitatis. Quod supra dicebatur ex Sozomeno & ex Menais de laurea martyrii ab eo per ignem obrenta, ansam præbet inquirendi, an Marcellus martyr synonymus in Menais Græcis signatus alio die, sit idem cum hodierno, an ab illo diversus.

An Martyr hodiernus ab alio synonymo diversus.
17 Tomo nostro IIII Februarii in Prætermissis ad diem xxv ejusdem mensis pag. 486 notantur sequentia: S. Marcellum episcopum Apameæ Cypri, qui gladio percussus martyrii coronam adeptus est, hoc die commemorant Menæa & Maximus Cytheretæ. Suspiciamus APAMEÆ IN SYRIA legendum, eumque esse S. Marcellum, quem Martyrologium Romanum refert XIV Augusti. At hunc ab illo distinguendum esse, nobis videtur magis ad verum accedere, non tam quod diversis relati sint diebus, quam quod diverso mortis genere interempti. Hodiernus enim necatus igne, cui alicubi adduntur sagittæ, ut videre est infra in Annotatis; aliter vero iste capite truncatus, prout erimus è versibus, qui annuntiationi ejus die XXV Februarii in Menais magnis excusis subjiciuntur, in hanc sententiam à nobis hic Latine redditi:

B Σπένδεις Θεῶν, Μάρκελλε, ἤρματ' αὐτῶν
Θεῶν δ' ἰσχυροῦς αἰμάτων ἐξ αὐχένος.
Marcelle, voto fervido dans fervidas
Guttas Deo cruoris è collo litas.
Sive autem superius sit legendum in Menais Apameæ in Syria sive Apameæ in Phrygia, certè Apameæ in Cypro legi non posse, constat ex eo, quod nullam hæctenus ibidem existere Apameam noverimus. Plinius enim verò lib. 5 cap. 31 oppida in ea xv nominatim enumerat, sed nullam inter illa Apameam ponit; nullam inter varias urbes synonymas Ortelius in Thesaurò geographico in voce Apamia; nullam alii geographi quos consulimus. Jam nosce, lector, apographa nostra Græca, qua S. Marcelli Acta describunt.

C 18 Unum habemus hoc titulo: Μαρτύριον ἁγίου μάρτυρος Μαρκελλῆς Ἐπισκόπου Ἀπαμείας Ἰσχυρίας. Id est: Martyrium sancti martyris Marcelli episcopi Apameæ Syriæ. Desumptum notatur ex cod. Ambros. N. 152, de quo ad Vitam S. Maximi conf. Vide de eo Commentarium nostrum ad Acta istius Sancti prævium die XIII hujus mensis § 10 num. 80. Martyrium verò prædictum sic incipit: Ὅτι Θεοδόσιος ὁ μέγας ἡ Ρωμαίων εἶχε σκηπτρῶν τὸ κράτος, τότε καὶ Μάρκελλος ὁ τῶν Ἰσχυρίας Ἀπαμείας Ἰσχυρίας Ἐπίσκοπος ἐγνώριζε το. Πλὴν ἀνώθεν μικρὸν χρόνον ἀναγαγεῖν. Qua sic sonant Latine: Quando Theodosius magnus Romanorum sceptrorum imperio potiebatur, tunc etiam Marcellus divinâ sapientiâ præditus Apameæ Syriæ episcopus innotuit. Verum paullo altius sermo repetendus est. Brevis quidem admodum, qua sequitur, narratio est, sed hians loco non uno, quia exemplar, è quo excepta fuit, legi non poterit. Præter illa, qua supra ex isto egrapho dedimus, narrat auctor delubrum Jovis destructum miro modo (Factum postea referetur ex Theodoro) ac dein de martyrium per ignem breviter indicat.

De Martyrii exemplaribus
19 Aliud in promptu est Græcum exemplar de Augusti Tomus III.

vita ac martyrio S. Marcelli nostri, quod notatur esse desumptum ex Ms. bibliothecæ regiæ Paris. 274, & extare item in Cæsareo, de quo consuli potest Lambecius in Commentariis de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi lib. 8 pag. 128. Incipit: Νεώμισαι πάλαις ἢ τοῖς ἰσχυρῶν καὶ τῶν ἰσχυροῦς ἀνδρῶν εἶπεν καρποῖς τὰς ἡμετέρας Ἰσχυρίας πλῆν, μόνον ἢ ὡς εἰπὼν ὡραίων τῶν τοῖς περὶ ἀρχαῖα λόγους. Qua sic Latine interpretatur: Visum est sæpenumero, venustis è terra floribus ac fructibus Martyrum honorare sepulcra; sed solum hoc, ut decet, vepustum, festmones illis deferre. Narratio hujus Ms. longior est quam præcedentis, & continet prologum scriptoris, laudat Sanctum à rebus gestis ac virtutibus, nec non ab Jovis everfione templi & aliorum; post qua meminit de cursu vita per ignem consummato. Ea verò è Græco hic Latine representare super sedemus: sufficiant qua in compendio præmissimus è codice Ambrosiano, & per qua suppleri utcumque potest Theodoretus, qui plura alia de S. Marcello scripsisse se quidem affirmat, sed non retulisse; idque è nobis dolendum, quod & hic ipsi suppar vixerit, & res tunc gestas, ut Baronii ad annum Christi 389 verbis utamur, utpote Syrus homo, habuit exploratas. Reliquum est ut subjiciamus

ACTORUM COMPENDIUM

Ex Theodoro, Cyri episcopo, lib. 5 Ecclesiastica historia cap. 21 à pag. 262 editionis Valefiana.

Post hæc fidelissimus Imperator adversus gentilitium superstitionem a studio suum convertit, legesque scripsit, quibus idolorum fana destrui jubebat. Nam Constantinus quidem magnus, omni laude dignissimus, qui primus pietate imperium ornavit, cum orbem terrarum adhuc infanientem erga simulacrorum cultum videret, ne dæmonibus sacrificaretur omnino interdixerat. Eorum tamen templa nequaquam destruxerat, sed occludi tantum præceperat. Ejus quoque filii paternis insisterunt vestigiis. At Julianus impietatem renovavit & vetusti erroris flammam suscitavit. Postea Jovianus imperium adeptus simulacrorum cultum denuo prohibuit. Valentinianus deinde major iisdem usus legibus Europam gubernavit.

F 2 Valens verò aliis quidem omnibus permisit colere ut vellent, iisque quos colerent, observantiam exhibere. Solis iis qui Apostolicam doctrinam tuebantur, bellum inferre numquam destitit. Itaque quamdiu ille imperium tenuit, & in aris incendebantur thura, & libamenta ac sacrificia simulacris suis offerebant pagani & publicas epulas in foro celebrabant. Et Bacchi sacris initiati, cum caprinis pellibus cursitabant, canes discerpentes furentesque & bacchantes, & alia peragentes, quibus magistri ipsorum festus dies indicatur. Quæ omnia cum fieri reperisset fidelissimus imperator Theodosius, funditus sustulit & perpetua oblivione textit.

3 Primus ergo inter alios episcopos Marcellus, V 2 vir

AUCTORE J. P. que habemus; sed eorum loco compendium datus.

E

Theodosius magnus idolorum cultum ab aliis imperatoribus destruxit.

F

ab aliis permissum, & se pri. libet.

Ex THEO-
DORETO.
vi cuius S.
Marcellus
ep. fana pri-
mus de-
struit Apa-
mca.

vir undequaque præstantissimus, legis illius præsidio munitus, urbis, quam regendam suscepit, fana destruxit, fiducia magis in Deum quam hominum operâ ad eam rem usus. Quod quidem cum memoriâ dignissimum sit, hoc loco narratur sum. Jam è vivis excefferat Joannes Apamiensium episcopus, cujus antea mentionem feci. Eius autem loco ordinatus fuerat Marcellus, vir planè divinus &, juxta præceptum Apostoli, spiritu fervens. Venerat autem Apamiam Cynegius b præfectus prætorio Orientis, duos secum tribunos habens, cùm militibus qui illis parebant. Ac populus quidem metu militum se continuit.

Templum
Jovis

4 Præfectus igitur templum Jovis, quod amplissimum erat & variis ornamentis decoratum, destruere aggressus est. Sed cùm operis structuram admodum firmam ac solidam esse deprehendisset, nulla vi humana dissolvi posse lapidum compagem judicavit. Erant enim vastissimi lapides & inter se aptissimè juncti, ferroque insuper ac plumbo vinciti. Hanc præfecti trepidationem cum vidisset divinus Marcellus, eum quidem ad alias urbes interim misit; ipse verò Deum precatus est, ut quomodo destruendum esset ædificium indicaret. Mane igitur quidam ad eum ultro accessit, qui neque structor erat, neque lapicida, neque ullam aliâ artem callebat; sed lapides tantum & ligna humeris bajulare consueverat.

Structurâ
solidissimam,

5 Hic Marcellum adiens, levi negotio destruciturum se templum spondit. Duorum tantum opificum mercedem postulavit. Quam cum sanctissimus Pontifex se daturum promississet, hujusmodi quiddam vir ille molitus est. Templum in vertice positum, porticum ex quatuor lateribus ipsi cohærentem habebat. Columnæ verò maximæ erant, templique altitudinem æquabant. Singularum ambitus sexdecim erat cubitorum. Lapidis verò natura erat firmissima, & quæ lapicidarum instrumentis haud facillè cederet. Harum igitur singulas cum in orbem suffodisset & suppositis oleaginis lignis eas suffulisset, ab una ad aliam transibat. Hac ratione cum tres jam columnas suffodisset, ignem lignis subjecit.

demone frustra id impedire conato,

6 Sed dæmon quidam atri coloris apprensus & flammæ vim cohibens, materiam ab igne, sicut natura fert, consumi non sinebat. Cum igitur id sæpius moliti, inutile conatum suum esse perspicerent, episcopo post meridiem dormienti eam rem indicarunt. Is confestim ad ecclesiam profectus, aquam in vasculo afferri iussit: & aquam quidem sub altari posuit; ipse verò frontem solo

adfixam habens, clementem Dominum orabat, ne dæmonis tyrannidem ulterius pateretur; sed tum imbecillitatem illius ostenderet, tum potentiam suam declararet, ne fortè incredulis gravioris damni occasio ex eo nasceretur. Hæc & hujusmodi alia cum dixisset, crucisque signo aquam signasset, Equitio cuidam diacono, qui fide ac zelo munitus erat, præcepit, ut aquam acciperet & ocus ad locum properans, eam cum fide spargeret, ignemque admoveret.

7 Quo ita factò, dæmon aquæ vim non ferens aufugit. Ignis verò, aquâ ipsi contrariâ, non secus atque oleo excitatus & materiam apprehendit & momento temporis eam consumpsit. Ita columnæ, combustis, quibus suffulciebantur, lignis, & corruerunt ipsæ, & duodecim alias eadem ruinâ secum traxerunt. Sed & templi latus quod columnis cohærebat, illarum vi simul tractum concidit. Ex quo ingens secutus fragor cum universam urbem pervasisset, cunctos ad rei spectaculum excivit: qui cum adversarii quoque dæmonis fugam didicissent, hymnos in supremi omnium Moderatoris laudem canere cœperunt. Reliqua quoque delubra eodem modo destruxit divinus ille Antistes. De quo cum multa quoque aliâ planè admiranda mihi suppetant ad narrandum (nam & ad invictissimos Martyres scribere & ab iisdem litteras accipere consueverat c; tandemque ipse martyrii coronam adeptus est d) ea nunc referre superfedeo; ne sermonem longiùs trahens, hujus operis lectores tædio afficiam.

A N N O T A T A.

a De Theodosii conatu in abolenda omnino idololatria sui imperii, varia affert Tillemontius Historia imperatorum tom. 5 in Theodosio 1, art. 57 pag. 325. Videri etiam potest art. 17 pag. 229.

b Cynegius non est in textu Græco, sed ab interprete eidem additur. Varia de eo collegit Tillemontius mox citato art. 17. Scrupulum adversus eum objicit in sua notatione ad art. 58.

c Apographum nostrum Parisense quemdam inter eos nominat Antonium martyrem.

d Igne obrinuisse Sanctum lauream martyrii, habemus supra § 2 ex Sozomeno, & ex Menais: quibus adde Ms. Parisense ac Ambrosianum. Hoc ultimum tamen, eum jaculis confectum vel confossum, & igne combustum fuisse indicat, dicens Καὶ πρὸς κατὰ κωνσταντῆς ἔκαυσαν.

DE S. URSICINO VEL URSICIO MILITE AC MART.

IN ILLYRICO,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Cultus, elogium, Acta.

SUB MAXIMIANO.
Memoria in
Fastis Latinis ac Græcis:

Nnua quidem hujus sancti Martyris memoria notatur in Fastis Græcis ac Latinis, sed non eodem hujus mensis die. Nam Martyrologium Romanum die XIV Augusti eum ita annuntiat:

In Illyrico sancti Ursicii martyris, qui sub Maximiano imperatore, & Aristide præside post multa & diversa tormenta pro Christi nomine gladio cæsus est. Præcesserat Martyrologium Sirletii eodem die ipsum referens cum sequenti elogio, quod Actorum continet compendium: Eodem die (xiv Augu-

A *Augusti*) commemoratio sancti martyris Ursicii, qui sub Maximiano imperatore ex urbe Sibenit; urbe existente supra Illyricos, delatus apud imperatorem, traditus est praesidi: cumque in confessione stabili constanter permaheret &c. *Pluribus inde transcribendis superfedeo, qua cognoscuntur ex Actis ac Menologio Basiliano, cujus textus Graecus ad finem tomi 1 mensis Augusti apud nos excusus, & hic more nostro Latine a me redditus sic sonat: Eodem mense, die xv. Certamen sancti martyris Ursicii.*

elogium è
Synaxario
Basili imp.

B Martyr Christi Ursicius fuit imperante Maximiano, regione Illyrici oriundus, officio miles, dignitate tribunus. Dum autem Christianus esset, ad imperatorem delatus est ab uno è militibus qui ei suberant; & comprehensus adigebatur, ut idolis sacrificaret: sed non obtemperans, vehementer caedebatur, manusque ac pedes ligatus funiculis crassis oleo, sulphure, resina ac pice illitis, immisericorditer comburebatur incenso igne. Postquam verò exusti essent pedes ac manus, exclamans dixit: Bona & iusta patior: dignae quippe sunt haec manus aduri, quia pessime peruentem in bello tyrannum, quod fieri non debebat, conservarunt. Hæc audiens tyrannus & pudore suffusus, dum manus eius iniecit in aquam & extinxisset, ipsum dimisit. Sed deinde Sanctus iterum comprehensus, capite truncatus est. *Magna magna Graecorum impressa Martyrem nostrum die xiv huius referunt cum elogio: sed singulare in eo est Martyrium, è codice Casareo Vindobonensi paullo post exhibendum, quod in titulo notet diem Augusti xi, sub finem verò x ejusdem mensis; ubi quamquam in nostro apographo ponatur i, id est x, cum vacua aliqua lacuna, Lambecius tamen lib. 8 Commentariorum de bibliotheca Casarea Vindobonensi pag. 125, ita ibi scriptum est, inquit; nempe i non autem ia, ut supra: unde intelligas sic ibi verè scribi, non autem corrigisse vitio amanuensis nostri, quod ita descriptum sit.*

Variè dantur observationes

C *His de cultu hactenus prenotatis subjicienda sunt observationes nonnullae. Discrepantia nominis Ursicini ac Ursicii morari nos non debet, quando alia sunt qua majorem creant difficultatem. Nam in dicto Martyrio passus fuisse indicatur Sanctus sub Maximino imperatore post Maximianum; in Menais autem magnis, Menologio Basili imp.; Sireti, ac Martyrologio Romano, cui adde Galestinum, sub Maximiano. Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 308 num. 27, qui, ait, numeratur tertius imperii Maximini hæc scribit: Eadem quoque persecutione urgente, in Illyrico passus est Ursicius martyr sub Aristide praeside. Sed Pagi in Critica Baroniana anno 407 imperium ejus innectit; quod Tillemontius tom. 4 Imperatorum in Constantino artic. 14 in annum proximè sequentem differt, additque è diversis inscriptionibus erui, quod Maximinus pro Augusto fuerit agnitus in Illyria paullo post principium anni praedicti 308, quodque Pagi debili admodum fundamento nixus sit, neque satis conciliari posse videatur cum Lactantio. Jam verò Maximianus (Herculum hic intelligo) post quem à Maximino susceptam esse imperii potestatem memorant S. Ursicii Acta, ex Illyria expulsus & Massiliam profugus, captusque à Constantino & purpurâ exutus eodem isto anno; sequente autem vitâ privatus est, ut videre datur in tabula chronologica ad calcem laudati tomi 4 Imperatorum pag. 708 & 709. Maximianum, inquam, Herculum in Actis intel-*

ligo (tamen si Maximianum sine cognomento exprimit) non verò Galerium Maximianum; propter ea, qua de Illyria jam dicta sunt, & porro dicuntur in iisdem Actis. Indicavi autem superius Sancti martyrium accidisse sub Maximino imperatore; qui supervixit usque ad annum Christi 314 secundum Baronium ac Pagi; secundum Tillemontium verò in imperatore Constantino art. 34 & in indice chronologico citato pag. 710; usque ad annum dumtaxat 313; quoto autem imperii ejus anno illud acciderit, non est mihi exploratum. Posui supra sub Maximino non sub Maximiano rem accidisse, conformiter ad Acta, tamen si non sint magnæ auctoritatis

AUCTORE
J. P.

E *4 Acta inquam, cum aliunde sunt exigui meriti, tum in ratione temporis, qua huc spectat; misere vacillant. Nam Sanctum obiisse memorant Indictione nona, qua intelligi debet proleptica: nam prima & verà tantum coepit anno 312, ante quem usus non erat Indictionis ad supputandam annorum rationem. Vide Petavium de Doctrina temporum tom. 2 cap. 39 & 40, nec non Baronium & Pagi ad annum modo citatum. Indictio autem ista nona concurret cum anno Christi 306, quando ex dictis nondum erat imperator Maximinus; quomodo ergo Sanctus tunc obiit? Quomodo annus iste coheret cum usque morte ejus praecessere, & que narrantur in Actis num. 2? Ibi enim dicitur à Candidiano delatus ad Maximinum quod Christianus esset, tum temporis quando Maximinus desiderio tenebatur belli contra Armenos gerendi: de bello autem isto ad annum 311 Baronius agit ex Eusebio; qui lib. 9 Ecclesiastica historia cap. 8 pag. 355 editionis Valesianæ, Bellum, ait, insuper à tyranno Maximino commotum est adversus Armenios, jam inde à praeficis temporibus amicos ac socios populi Roman. Qui cum Christiani ipsi quoque essent & divinæ religionis studiosissimi, Deo invisus tyrannus eos ad simulacrorum ac dæmonum cultum traducere per vim conatus, pro amicis inimicos, hostes pro sociis effecit. Et ipse quidem in bello adversus Armenios unâ cum exercitu suo varias clades atque ærumnas pertulit.*

F *5 Neque in his tantum, sed etiam in consuetudine errant Acta; sub quo S. Athletam martyrii laureâ coronatum volunt. Lambecius loco supra citato hallucinationem illam castigans observat sequentia: Notanda quoque est in supra exhibitis Actuum Græcorum verbis mentio consulatus Dalmati quintum & Maxentii secundum; quippe qui in ordinariorum consulum fastis haud reperitur. Similiter enim sit mentio æquæ obscuri consulatus Maxentii & Maximi in epistola S. Marcelli Papæ ad ipsam Maxentium; de qua Eminentissimus Cardinalis Baronius Annalium ecclesiasticorum tom. 3, & quidem supra memorato anno Christi trecentesimo octavo num. 24 obiter agens, rectè subjungit: "Quod verò diversi ab ordinariis in ea epistola consules scripti leguntur; civile inter imperatores constat bellum potuit esse in causa, ut quisque trium imperatorum ex sententiâ consules sponte crearet; nec ea in re cum aliis consentiret. Nam & secundi immò & quarti consulatus Maxentii in libro de Romanis Pontificibus mentio habetur, cum tamen nullus Maxentii consulatus scriptus reperitur in fastis. Sed his non immoramur, quod aliis testificationibus Acta Marcelli facta testata confirmataque habeantur. Consul præterea Seveterini Bini editionem Conciliorum generalium & provincialium tom. 1 part. 1 pag. 187, 188 & 189, ubi exstat supra citata S. Mar-*

AUCTORE
J. P.

celli ad Maxentium epistola; ut & pag. 208, ubi exstat Vita S. Melchiadis Papæ, in qua expressè memoratur Maxentii consulatus secundus. Vide Labbeum tom. 1 Conciliorum col. 946, 951 & 1393.

discutiuntur

6 Sed ad majorem hujus difficultatis intelligentiam juvat audire Petrum Relandum, qui in Fastis consularibus, Trajecti Batavorum anno 1725 editis, pag. 282 observat sequentia ad annum Christi 306: Abhinc per sex annos diviso inter plures Augustos imperio, alii fuere consules ordinarii in Italia, ubi Maxentius imperabat, alii in reliquo orbe Romano. In Italia sub Maxentio cccvii post vi consulatum, cccviii Maxentius Aug. & Romulus. cccix Maxentius ii & Romulus ii. cccx Maxentius iii solus. cccxi Rufinus & Eusebius. cccxii Maxentius Aug. iv solus. Deinde citat Pagii Dissertationem hypaticam, in qua à pag. 243 pluribus declarata reperies ea, quæ à Relando in compendium brevissimè contracta sunt. Consuli de his etiam potest Tillemontius in tabula chronologica, quam antea designavi, pag. 708. Si itaque ab auctore Martyrii rectè signatus est consulatus secundus Maxentii, sub quo S. Ursicius suum pro Christo certamen consummarit, tunc ex dictis illud erit innuendum anno Christi 309; sed cum illo non concurrat Indictio nona, quam signat idem auctor, sed duodecima: nec consulatus quintus Dalmati vel Dalmatii, pro quo secundum præmissa esset ponendus Romuli secundus: Dalmatium quippe nullum hoc tempore consulem invenio, sed ad annum Christi 333 cum Xenophilo. Quia itaque Martyriographus noster characteres temporis ita malè composuit, ideo, ut hoc repetam, Sancti agonem posui superius sub Maximino sine notatione anni.

& explanantur.

7 Alia insuper se offert molestia in voce τ φελόνιον num. 6, quam ibi interpretor penulam. Cum autem ratio istius interpretationis, quam dabo, pluribus verbis constet, eam huc conjiciendam putavi, ac dicendum, quanam mihi illa de re venerint in mentem, salvo interim meliori judicio. Το φελόνιον est, uti habent Lexica, vestis

sacerdotalis. Cangius in Glossario Græco-barbaro observat φαινώλης, φαινώλιον, φενόλιον, φελώνης, φελόνιον &c. (quippe nī ergo & ο φελός?) voces unius ejusdemque significationis esse. Et post paucula de ejus etymo, Lucianus in Lexiphane, ait, illud barbaris accenset, fortè quia è Latinis acceptum, quibus penula idem sonat. Gloss. Lat. Gr. penula, πενόλης. Tametsi verò est φελόνης seu φενόλιον vestis sacerdotum propria, absque manicis, talaris, & totum corpus ambiens, uti ibidem notat; mox tamen citantur ab eo Glossa Mss. ex cod. reg. 930, ubi φαινώλης, χιτών vocatur, id est, tunica vel talaris vestis: Deinde ex Glossis nomicis Vaticanis Mss. dicitur quod φαινώλης sit τόγα, οἰωνεὶ στέπασμα, toga, videlicet velamen, tegumentum vel operimentum. Olbianus itaque, ut redeamus ad rem nostram, præ indignatione & iracundia contra S. Ursicium concepta concusserit & agitaverit penulam vel togam quâ super reliquis vestimentis indutus fuerit tamquam minister publicus. Varia etiam ad præsens institutum collegit Mathias Martinus in suo Lexico Roma prohibito, ad vocem penula.

E
Eorum apographum & valor.

8 Antequam Sancti Martyrium seu Acta proferamus, visum est de iis observare sequentia. Notantur hoc titulo: Μηνὶ Αὐγύστῳ ἰά. Μαρτυριον ἁγίου μαρτυροῦ Οὐρσικίου. Mense Augusto xi. Martyrium sancti martyris Ursicini. Auctor eorum est anonymus. Pro nobis descripta sunt è codice Ms. bibliothecæ Casaræ Vindobonensis, quem pluribus indicavi die viii Augusti, tom. 11 ejusdem mensis, pag. 344, num. 8 & 9. Ad eorum valorem quod attinet; videntur nobis esse ex illorum genere, quæ non tam appositè ad veritatem historicam, quam compositè ad ornatum contexta sunt: quod vitium Græcis in hac materia nimis esse familiare, ex Opere nostro toties indicatum est. Ad hæc, continent aliqua quæ non coherent, sicut supra jam ostendimus. Divisio textus in capita ac numeros nostra est. Cum autem nobis alia melioris nota non sint in promptu, hæc qualicumque damus, ac Latine interpretamur.

A C T A

C

Auctore anonymo

F

è codice Ms. bibliothecæ Casaræ Vindobonensis. Interprete J. P.

C A P U T I.

Patria, vita militaris, insidia contra Sanctum, examen, varia tormenta.

Sancti patria, militia ac fides in Christum:

Maximinus, suscepta post Maximianum imperii potestate, tantam contra nos Fideles exhibuit crudelitatem, ut tyrannos omnes, qui sibi præcellerant, infantiæ excessu longè superarit. Neque enim perfunctoriam in Christianos instituit inquisitionem; verum etiam omnem gentem, civitatem omnem, pagosque & agros, ipsasque etiam inhabitatas solitudines investigavit, ut nemo eorum, qui Dominum timerent, barbaras ejus manus effugeret. Contigit itaque tantam Martyrum illo tempore multitudinem, Deo miserante, manifestari,

Μαξιμῖνον ὁ μὲν Μαξιμιανὸν τὸ κρεῖττον τῆ βασιλείας ἀναδέξασθαι, ποσάτην καὶ ἡμῶν τῶ πσιῶν ἀμότητα ἐπέδειξαστο, ὡς δοξαζούσας τῆ τῆ μαρίας ὑπερβολῆ παντας τὸς πρὸ αὐτῆ γεννομήτους τυράνους. ἔ τὸ παρέργως ἐποίητο τῶ ζήτησιν τῶ Χριστιανῶν, ἀλλὰ πᾶν ἔθνος ἢ πᾶσαν ἀνίχθυσε πᾶν, καίμας τε ἢ ἀγρῶς, καὶ αὐτῶς τὸς ἐρήμους τε καὶ ἀοικήτους, ὡς μὴ πνα τῶ φοβ. ρήτων τῶ Κύριον τὸς ἐκείνης ἀπανθρώπως χεῖρας διαφυγεῖν. Τούτων ἔν συνέθῃ μαρτυρῶν ἑσμὸν ἔν τῶ τῶ χρώνῳ ἔλειε Θεῷ ἀναδέξασθαι, ὅσον ἄν πσι- πῆ

A

A N N O T A T A.

A. ANO- NYMO.

a Eusebius supra allegatus de Martyribus Palaestina cap. 4 pag. 322 his Maximini barbaram adversus Christianos crudelitatem breviter perstringens, dicit, eum saevitie alios tyrannos superasse: Maximinus caesar ex eo tempore ad imperium evectus. . violentius quam superiores principes persecutioni nostrorum incubuit. Et Ecclesiastica historia lib. 9 pag. 366 narrantur ista: Solus ex religionis hostibus adhuc relictus omnes improbitate superavit. Plura Eusebius.

b Locum hunc non inveni haecenus apud geographos.

c Id est, illorum satellitum vel armigerorum ducem, qui ad imperatoris corpus custodiendum sunt deputati. Videri possunt dicta ad diem 9 hujus pag. 438 in Annotatis ad Acta Martyrum Constantinopolitanorum lit. k.

d De hoc bello Commentarius praevius num. 4.

e Εξωδήτων, est expeditio, exercitus, castra; uti videre licet apud Cangium in Glossario Graeco-barbaro, ubi plura.

f Consuli possunt Annotata, qua indicabam, ad Acta Martyrum Constantinopolitanorum pag. 447, lit. a.

g. Sive commentariensis, id est, custos carceris, ita dictus, quod commentarios, hoc est, rationes custodiarum & reorum conficeret & inscriptiones criminum reciperet. Adis Cangium in utroque Glossario.

h Nostram de hac voce conjecturam habes in Comm. num. 7.

B

C A P U T I I.

E

Alia contra Sancti constantiam molimina, martyrium, sepultura.

Π Άλιον εν ανεκρομιάθη ο Δίκαιος εν τη φυλακή, δίχαλασών τῷ Θεῷ τῷ ἵσσομονίῳ αὐτῷ χαρολαμῶ. Καί εἰς εαυτὸν ἠρόμησεν ὡς αἰῶνι, ἐψάπεν ἕτως· Διήλομη δὲ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξηραγες ἡμᾶς, Χελεὲ ο Θεός, εἰς ἀναψυχῆν· ἀλλὰ χάρισέ μοι, δέσποτα, ἕ μέχεῖς παντός ἱσσομονίῳ, καὶ τελείωσόν με τὸ δρόμον ἐν τῇ ση σμολογίᾳ, ἵνα τέλειον ἔσῃφανον τὸ ἀθλήσεως κερμίσωμη πῶς τὸ σὺς ἀγαθότητῳ. Ο μὲν ἐν Ἀρισταύτα ἐν ἀγαθιάσῃ καὶ κατανύξει ψυχῆς πρὸς ἀχρόμησεν διετέλει ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ. Ο ἵ Ὀλβιανὸς ἀπελθὼν ἅμα δυσὶν ἑτέροις αὐτῶ ἐν τῷ δημοσίῳ λατρεῖ, ὡ ἐπώνυμον Ἀντωνίνῳ, ἐλέσαστο, καὶ ἱσσοσρέψας εἰς τὸ οἶκον αὐτῶ ἐσιαθεῖς μὲν τὸ ἐταίρων, ἐκείνης μὲν ἀπέλυσεν, αὐτὸς ἵ εἰσελθὼν ἐν τῷ χαματεκλίῳ, ἠσύχασε πὸ μεσημβρινόν. Ἐν τῷ καθόδῳ αὐτὸν, σκορπίῳ μέλας ἐκ τῶ θεμελίῳ ἐξελθὼν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱσσοδημα αὐτῶ καὶ ἐμεινεν ἐν αὐτῷ. Διεγερθεῖς ἵ ὡς ἵ ὕπνος, καὶ πρὸς τὸ πῶδα ὡς ἱσσοδησῆσῃ, ἐξάφνης κρέσεται ἱσσο μέλαν ἐκείνης σκορπίῳ ἀναμέσῃ τῶ δακτύλων δ δεξιῆ πῶδος, καὶ ἀνατρεπείς ἱσσο τῶ σφοδρότατης ὀδύνης, δὴ τῶ κλίῳ δισσπῶτο, ὡς τῶ ἀλγηδόνων τῶ μῶ καὶ βρασμῶ ὅλας τῶ σώματος αὐτῶ κλονεμῆς. Ἀπορῆμος ἵ ἵ ἀναβοῶν τῶς μὴ ὄντας θεός ἐπεκαλείτο. Εἰσελθῆσα ἵ ἵ μήτηρ αὐτῶ, λύσασα τῶς κῆμας καὶ τύπασα τῶς ὀψεις αὐτῶς, ποιαῦτα πρὸς αὐτὸν ἔλεγε· Τί ἔχεις μὲν τῶ Χελεσιανῶν, ἀνθρωπε; πῶσαις σοι εἶπον· Θεόν, ὃν εἶ σέβῃ, μὴ ἵ ψέγε· ἵδε τί σε ἐπίησαν οἱ σεναγμοὶ τῶ τριβῆς Ούρσικίνῳ· ἀρπῆ εἰλωσιν οἱ θεοὶ σε καὶ ἐλεήσωσί σε.

I Terum ergo Vir justus in custodiam reductus est, Deo gratias agens de patientia sibi donata. Et post certamen sibi relictus, ita canebat: Transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos, Christe Deus, in refrigerium. Sed da mihi, Domine, patientiam perpetuam, ac cursum meum consumma in tua confessione, ut perfectam certaminis coronam referam a tua bonitate. Sanctus igitur in exultatione & compunctione animi haec precatus perseverabat in carcere. Olbianus vero una cum duobus aliis sociis ad publicum discessit balneum, cui nomen Antoninus, abluit se, domumque reverfus, celebrato cum sodalibus convivio, illos quidem dimisit, ipse autem ingressus triclinium humistratum quiescebat meridiano tempore. Dum autem dormiret, scorpius niger e fundamentis exiens intravit in calceum ejus & in eo permansit. Experrectus vero e somno, quando extendebat pedem ut calceum indueret, repente impetitur a nigro illo scorpio per medios digitos dextri pedis, & praevementissimo cruciatu retroactus in cubile pertrahabatur, toto ejus corpore perturbato ex dolorum tremore ac astu. Mentis ergo inops & exclamans, deos, qui non existunt, invocabat. Ingressa ipsius mater, quae solvebat capillos ac vultum suum percutiebat, his eum affata est: Quid tibi, homo, cum Christianis? Quoties tibi dixi: Deum, quem non colis, ne contemne. Vide quid tibi fecerint suspiria tribuni Urficini. Jam veniant dii tui, & misereantur tui.

Martyr Deum laudat;

C

F

* f. ἀνασκήπην

8 Μεταβαλὼν ἵ Ὀλβιανὸς ἠρξαστο λοιδορεῖν τῶς θεός αὐτῶ καὶ ἀρεσῶν καὶ ἀνασκήπην*. Ὡς ἵ ἵσσοφατο ἵ ἀρρώσος ὀδύνη τῶ καρδίας αὐτῶ, τρεῖς τῶς ὀδόντας καὶ σινδακῶν αὐτῶς τῶ πνησῶν γλωσσῶν, μὲν μεγίστη βρυγμῶ ἀπέρρηξε τῶ ψυχῆ. Δεῖλης ἵ ταῦτα μαθὼν ὁ Ἀρσίδης καὶ σφόδρα καταπλάγεις τῶ δianoian, πρὸςκαλείται τῶς πρὸς ἑδρῶν αὐτῶ, καὶ βαλδύεται μὲν εἰδὲν ὕγιες. Συνεχόμενος ἵ τῶ φόβῳ ἐσκόπη πῶ τῶ πῶ καὶ ἵσσο, ὡς καὶ τῶ πρὸς ἅμα τῶ πρὸς ἅμα πηρωθῆναι, καὶ τῶ Δικαίῳ, εἰ οἶόν τε, μὴ πρὸς ἅμα. Οἱ ἐν πρὸς ἅμα ὄντες αὐτὸν ἐν ποιαῦτη ὄντα ἀμνησῆναι, εἰσηγῆνται αὐτῶ τῶ δὲ τῶ λόγων πρὸς ἅμα ἐν πάλιν εἰσενεγῆν τῶ Ούρσικίνῳ.

8 Olbianus vero mutatus deos suos conviciari, diris impetere & in eos irruere. Ubi autem cruciatus, a quo male habebat, tetigit cor ejus, stridens dentibus, & malignam linguam simul illis mordens, magno cum rugitu vitam abruptit. Sub vesperam haec edoctus Aristides & admodum percussus animo, advocat suos praesides, & consilium agitat nequitium sanum. Metu autem correptus dispiciebat, quem esset adhibiturus modum, ut & mandatum tyranni impleretur, & Viro justo, si fieri posset, infestus non esset. Praesides itaque tali eum in perplexitate versantem conspicati, auctores ipsi sunt, ut sermonibus iterum admoneat Urficinum;

ejusque constantiam

A τῶν ὀχλῶν ἐγέρθη· ἢ συρίζοντες ὡς δράκοντες οἱ δή-
μοιοι, ἔβαλον λίθους κατ' αὐτὸν, ἢ μόνον ἄνδρες,
ἀλλὰ καὶ γυναῖκες σὺν τοῖς ἰσὺν τῶν διατριβῶν παιδίοις.
Καὶ μὴ φέρον ὁ παροδότης τὰς σφοδρὰς καὶ ἀπε-
παυκίλους τῶν λίθων νιφάδας, πρῶτον ἐπ' ὄψιν χαμάδι,
θῦπτεται ἐν αὐτοῖς ἐνδυναῖς οἰμωγαῖς καὶ ἐν ὄργῃ
ἀγγέλων πονηρῶν σωτηριβῆς ἅπαν τὸ σῶμα σὺν τοῖς
ὀστέοις, καὶ τὸ ῥῆμα τῆς μακαρίας Μάρτυρος Οὐρσι-
κίνας, τὸ ἐπὶ ἔσχατον θάνατον ἀπενεγκάμενος. Ὡς ὁ ἡ-
κουσε παρὰ τῆς αοιδίμου τελειώσεως καὶ τῆς καλῆς μάρ-
τυρος Οὐρσικίνας ἡ δόξα τῆς Θεῆς Συμβαλῆς, πέμψα-
σα ἕνα τῶν πνεύματων ἀγίων αὐτῆς μὴ σπείροντων οἰκο-
τῶν, καὶ τῆς Θεοσεβείας τῆς περαιτέρω, ἀνείλετο τὸ
τίμιον λείψανον τῆς Μάρτυρος, καὶ ἡσυχίᾳ ἐνταφιά-
σαι ἀπέθετο ἐν παραστάσει ἰδίᾳ λεγομένην Καλά-
μω, ἀπέχοντι τῆς πόλεως σαδίας κβ, εἰς μνημόσμων
αἰώνιον αὐτῆς τε καὶ παντὸς τῆς φιλοχρηστῆς γῆρας αὐ-
τῆς, ἵασίν τε καὶ ἀναψίν τῶν ποικίλοις νόσοις σωθεῖ-
μένων, καὶ τῆς θῆκης τῆς πικρῆς λειψάνου παροκαρτερῶ-
των. Ἐτελειώθη ὁ ἔνδοξος καὶ πολυμήνης τῆς Χρυσῆς
μάρτυρος Οὐρσικίνας μίλι Α' ὑγρῶν ἰνδικίωνος θ', ἐν
ἡσυχίᾳ Δαλαμάτς τὸ πέμπτον καὶ Μαξεντίᾳ τὸ δέ-
τερον, καὶ ὁ ἡμῶν βασιλευσίνος τῆς κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ
Χρυσῆς, μετ' ἑ τῶν Πατέρων δόξα, ἀμα τῶν ἁγίων
Πνεύματι νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰώνων
ἀμήν.

barum tumultus est factus, & draconem instar sibi-
lantes plebei, lapidibus illum impetiere, non vi-
ri dumtaxat, sed etiam feminae cum pueris schola-
rum trivialium: & proditor non sustinens vehemen-
tes lapidum unius post alium nivis adinstar cadentium
ejaculationes, lapso humi vultu sepelitur in gravi-
bus hisce ululatibus, & in pravorum angelorum ira
toto contritus corpore cum ossibus, sicut praedixe-
rat beatus Martyr Ursicinus, execrandam mortem
subiit. Simplicia vero Dei famula dum obitum cele-
brem egregii victoris Ursicini audivit, misso uno e
fidelibus suis eunuchis una cum pluribus domesticis
ac comitatu praetorianorum, sustulit corpus pretio-
sum Martyris, illudque ad sepulturam decore com-
paratum deposuit in suburbio suo, nomine Calamo,
stadiis duobus ac viginti ab urbe distante, ut perpetua
& sui & omnis Christum amantis generis ejus
servaretur memoria, sanarenturque & accenderentur
illi qui diversis detinentur morbis, & ad locum
pretiosi corporis perseverarent. Gloriosus vero ac
celebratissimus Christi martyr Ursicinus obiit
mensis Augusto die x a Indictionis ix b, Dalmato
quintum ac Maxentio secundum consulibus c; apud
nos autem regnante Domino nostro Jesu Christo,
quocum Patri gloria ac sancto Spiritu nunc & sem-
per & in secula seculorum. Amen.

A. ANO-
NYMO.
a b
c
E

ANNOTATA.

a In titulo hujus Martyrii ponitur ia, id est xi. Vid. Comm. num. 2.
b Vacillat illa Indictio; ex Commentario num. 4 & 6.
c Non coherent consules isti, ut ibid. dictum est.

DE S. FELICE EPISCOPO MARTYRE,
VALLE GARDUMI IN TYROLI.

Sylloge de cultu & miraculis.

J. B. S.

xiv Aug.
Sanctus de
quo hic agi-
tur

Oli sanctum hunc Felicem ut e-
piscopum & martyrem asserunt
Tyrolenses, ut ita dicam, om-
nes, probat innumeri populi ad
sacras reliquias concursus, fre-
quentissima predicantur miracu-
la, sacellum in ejus honorem legitima auctori-
tate exstructum est, reliquia translata & honori-
ficè exposita, imago circumfertur, quam infra
in as incisam exhibebimus: verbo, clamant certa
monumenta quae pro vindicanda alicujus sanctita-
te afferi possunt; quidquid interim nec Fasti ulli
ecclesiastici, nec scriptor ullus paulò antiquior,
quem saltem noverim, de eo usquam memine-
rint, nisi cum aliquo synonymo confundatur, cui
rei via omnis praclusa videtur, cum patronos e-
jusdem nominis singula urbes sibi seorsim vendi-
cent, singula Sanctorum suorum corpora exhi-
beant. De atate autem, gestis aut martyrii tem-
pore aequè quidquam eruitur: neque mihi inte-
grum est alia huc adducere, praeter ea quae à nos-
tro P. Jacobo Schmid, qui de rebus Tyrolensibus
scripsit, non ita pridem mihi suggesta sunt cum
imagine, quam hic recudere visum est.

2 Conquisivit collegitque vir eruditissimus &
diligentissimus dum Historia sua Tyrolensi Germa-
nicè X 2

AUCTOR
J. B. S.
solis Tyro-
lensibus co-
gnitus

nicè scribenda occuparetur, quidquid ad Sancti, utur alibi incogniti, gloriam spectare posse censuit; cumque mense Augusto illustrando nos occupatos intellexisset, Sanctique istius memoria XIV hujus mensis festivè recoli soleat, nihil antiquius habuit, quam ut ea nobis subministraret, qua eo die in opere nostro consignari possent, quæque ex laudata ejus historia, ab ipsomet Latine versa, hic fidelissimè subjungam, præmissa modo effigie Vienna excusa, unde etiam pateat in Austriam usque aliasque regiones pridem extensam sancti hujus Felicis venerationem. Ex ipsa imagine satis apparet, S. Felicem ut episcopum coli; rem clarius explicant subscripta verba in hunc modum: S. FELIX EPISCOPUS ET MARTYR THAUMATURGUS, IN ECCLESIA ARCHIPRESBYTERALI ET PAROCHIALI VALLENSI GARDUMI IN TYROLI.

3 Imagini annecti solet brevis Italica narratio de quotidianis prope miraculis & beneficiis ab omni hominum genere impetrari solitis, quam infra ex Schmidio ampliolem dabimus. Satis sit hic subjungere orationem ex Italico versam:

celebri cul-
tu honora-
tur

B DEVOTA ORATIO

Facienda in omni opportunitate ad miraculosum S. Felicem

ψ. In omnibus nostris miseriis & calamitatibus animæ & corporis

℞. Adjuva nos & ora pro nobis ô! S. Felix.

Omnipotens, æterne & misericordissime Deus, qui mirabilis es in Sanctis tuis, præcipuè in glorioso S. Felice episcopo & martyre, cujus patrocinio & protectione in omnem fidelem Christianum, humillimè supplicentem, cum summa pietate thesauros inexhaustæ bonitatis tuæ cum summa pietate effundis, esto misericors misero mihi peccatori, & mediante potenti intercessione prodigiosi servi tui Felicis, in me, licet indigna creatura tua, sanare digneris omnem miseriam & infirmitatem, tum spiritualem tum corporalem, ut per immensam gratiam & benignitatem tuam incessanter tibi gratias agam, te laudem, toto corde te amem & adorem, omnibus viribus tibi serviam & benedicam, plenissimè recreatus tua sancta divina benedictione & ineffabili misericordia, hic temporaliter, & ibi in æternum. Per Jesum Christum Dominum ac Redemptorem nostrum. Amen. *Additur*

C

Ter oratio Dominica, ter salutatio Angelica, & ter Gloria Patri &c. *Quod superest, sequantur modo traditio Tyrolensium & miracula, ex variis relationibus & documentis collecta, atque huc missa à jam laudato nostro P. Jacobo Schmidio, in hæc verba:*

loco qui hic
describitur

4 Et si jam ab immemoriali tempore gloriosissimus hic sanctus episcopus & martyr Felix cultum habuerit insignem in ecclesia archi-Presbyterali, de quo nomen sortita est; verum nostris præcipuè temporibus cultus iste ob plurima, quæ Deus hujus Sancti patrocinio operatus est, beneficia plurimum quoque auctus est, & in omnem latè viciniam diffusus. Jacet Gardumensis ager in provincia, seu comitatu Tyrolensi, Tridentinæ Diocesis, pertinetque ad Illustrissimos Comites de Castelbarco, ad pedem arcis Grestanæ * situs. Complectitur septem aut octo villas, suis quoque templis instructas, à quorum incolis S. Felix in communem omnium patronum electus est.

* Gressa
Italica.

5 Omnem movebam lapidem, ut de actis Sancti hujus Thaumaturgi, aut quo modo in patriam nostram deveniret, certi quidpiam erue-

rem, sed casto labore, iis solum exceptis, quæ, adnitente potissimum reverendissimo domino canonico Martinio, tunc episcopi Tridentini vicario generali, ex litteris & relatione admodum reverendi domini Hyppoliti Madernini, loci illius parochi per R. P. Georgium Tonaver, Tridentini nostri Collegii Rectorem transmissis hauseram documenta, tum etiam alia ex epistola Murio (Italis Mori) qui locus haud multum Gardumo distat, accepta abs Illustrissimo & Reverendissimo S. R. I. Equite Hieronymo de Thunn Murii parochi: ac tandem fideli ex relatione, quam hauseram, dum ipse Tridentini Collegii incolam agerem. Domini Hippolyti Madernini epistola ferè sequentia loquitur, scilicet omnia antiquiora de S. Felice documenta interuisse ob hostilem in Tyrolim Gallorum incurSIONEM, factam anno MDCCIII.

D
& unde
pauca acce-
pta sunt

6 Id tamen concordia illorum, qui annis graves, aut alia rerum notitia polent, relatione constat, S. hunc Felicem cum crudelissimam persecutionem fugeret, huc delatum adhuc ante tempora S. Vigili, Tridentini præfulis, his oris Christianam fidem intulisse: præterea eundem sanctum Virum hoc ipso in loco martyrii palmam consecutum, cum in magnam scrobem, in qua, superinfusâ aquâ, calx ad cœmentum faciendum paratur, injectus, combustusque esset, solis, quæ postmodum extracta sunt, ossibus intactis. Hæc ex litteris domini Madernini. Pauca addit in suis Reverendissimus Thunnus, ita inquit: S. Felix episcopus fuit in Italiæ partibus, in ultima gentiliū persecutione (tempore, ut opinor, Diocletiani Cæsaris) in has oras se contulit, & cum hisce populis Euangelium prædicaret, ab iisdem martyrii palmâ condecoratus fuit. Hæc Reverendissimus Thunnus. Ubi locorum episcopum egerit Sanctus, difficile erit divinasse, ob Sanctorum multitudinem, qui simili nomine variis in Italia ecclesiis præfuerunt.

E

7 Certiora porro dici poterunt de persecutionis tempore, quæ probabilis decima fuit, quam crudelis sanguifuga Diocletianus contra Christianos movit anno cccii. Erat hæc omnium maximè diuturna, atque atrocissima; quippe per decem omnino annos in Christi fideles deserviit, ita quidem, ut non solum non remitteret, sed in dies majores in furias excreverit. Neque urbium, regionumque præfecti mitius cum Christianis agebant, quam ipse Diocletianus, sed hujus imperia ad unguem exsecuti, ubique in Christiani nominis exterminium conjurabant, unde huic crudelissimæ tempestat, juxta Christi Salvatoris consilium, cedendum nonnihil ratus, in valles hæc Tyrolenses sese subduxit S. Felix, quamvis, ut supra diximus martyrii purpurâ candidâ, cui injectus est, calcis ex massa indutus in cælum evolarit. Hæc omnia, dum mecum conferrem, in hanc demum sententiam abii, S. Felicem martyrio coronatum fuisse eodem tempore, quo S. Cassianus Brixinensis in Tyroli prius, dein Imolanus in Italia episcopus, pro Christo sanguinem fudit, etsi seriùs nonnihil, tum nempe, cum persecutio latius sese extendisset. Agitur autem dies festus S. Felicis in tota illa Gardumensi vicinia, XIV Augusti, celebraturque cum octava. An hæc dies illa sit, quâ moriens cælis transcriptus est, non ausim affirmare.

ad & perse-
cutionem
referendo.

F

8 Quod ad sacros illius cineres, & ossa attinet, jam per centenos aliquot annos in prædicta ecclesia parochiali quiescebant, donec anno MDCCXIX elevata, & in novam, eamque elegantissimam

De sacris
reliquiis

A tiffimam è fundamentis erectam capellam translata sunt, populo instantissime flagitante, & annuente, immò & jubente Reverendissimo, & Celsissimo S. R. I. Principe, & Episcopo Tridentino Joanne Michaële Comite à Spaur, quæ solennis translatio hunc in modum instituta est.

*ibidem in-
ventis*

9 Vigesima sexta Octobris reverendus D. loci parochus multis aliis hunc in finem stipatus testibus, medio noctis silentio in ecclesiæ sacrum sese contulit, ubi postquam à tergo altaris murus apertus est, marmoream cistulam seu sarcophagum operis pervetusti, in quo sacra ossa delitescebant, invenere. Cistulâ dein è muro extractâ, atque altari impositâ, sequentia sacra inventa sunt lipsana. Primò integrum sacrum caput, unâ cum dentibus omnibus, & utraque mandibula, quam, non sine magna admiratione, observarunt adstantes penè visibili adhuc carne, & cute obductam: præterea brachia, pedes, & crura: costæ, omniaque reliqua, quæ integrum corpus constituunt, ossa, exceptâ cruris alterius particulâ.

*Et magnifi-
cè exaltatis*

B 10 Lustratis hoc modo Divi ossibus, reverendus dominus parochus, prius jam superpelliceo, stolaque indutus sacrum caput venerandisprehendit manibus, eoque adstantibus impertitus est benedictionem, tum in sarcophago recondidit, quod ferreis vinculis denuo clausum, firmatumque fuit. Inde in novam, quam descripsimus, capellam translatum aræ ibidem impositum, ad marmoream, quæ Divum exhibet, statuam. Compulsatis dein campanis omnibus ad lucis usque crepusculum seu ad diei mensis ejusdem xxvii exordium, quo affluente magna populi multitudine capella, & ara præscriptis ab Ecclesia ritibus benedictione sacratæ, & dicto in eadem sacro, tota hæc festiva translatio hymno Ambrosiano clausa est. In hac tam pretiosa capella S. martyr, & episcopus Felix in dies maximo peregrinantium concursu ex circumjecta regione colitur: quod idem quoque factum, antequam sacra divi Felicis ossa in novam hanc capellam translata sunt; quippe ipse Reverendissimus & Celsissimus S. R. I. Princeps & Episcopus Tridentinus anno mdcxx sepe Gardumum contulit, tum magnum ibidem Sanctum deveneraturus.

*ob continua
miracula.*

C 11 Nunc tam frequentem omnium ordinum ad sacra lipsana concursus continua, eaque illustra, quibus Deus Servum suum identidem glorificat, miracula excitant; neque enim ullum penè malorum tum animi, tum corporis genus est, cui divus hic Evergetes non medeatur. Præsentaneam præprimis opem sentiunt mæsti parentes, dum demortuas in ventre matrum proles ad Divi aram deportant, datoque vitæ signo Baptismatis lavacro abluuntur. Cæcis visum, auditum surdis, mutis loquelam restituit: sic pedum quoque aliorumque membrorum usum: sed præcipuè potentem experiuntur Divi manum energumeni, aut variis præstigiis, magicisque incantationibus oppressi, quos tum à malignis liberat hospitibus, tum à maleficiis immunes reddit. Complures jam cum morte luctantes, quam primum vel ipsi, vel adstantium quispiam, Divi hujus opem imploravit, actutum sanitati redditi sunt: nec minoris res aliis steterat, quando aut animi, aut corporis in angustiis deprehenfi, vix Sanctum in vota vocantes, liberos sese, incolumesque statim senserunt. Quæ omnia ecclesiasticâ auctoritate ritè examinata, probataque ubique locorum divulgata, immò & quotidianâ devotorum cli-

entum experientiâ luculenter manifestata sunt, li-
cet nihil per hæc derogatum velimus constitutioni
J. B. S.
Urbani VIII. Peculiarem tamen memoriam quædam beneficia merentur, quæ, præ reliquis aliis pluribus, hic addenda duxi.

12 Margarita Romanella, oriunda ex oppido Nogarè, nunc verò Roboreti (urbe Tridento quatuor leucis Italiam versus distante, Italis Roveredo, Germanis Roffereuth) habitans tam gravi pedum malo laborabat, ut vel iis insistere, vel domestica obire munia prorsus nequiverit. Vovet igitur peregrinationem ad divum Felicem anno mdcxxiii. Distat Gardumum Roboreto tribus solum horis; verum illa tribus omnino diebus * e-

*Curatur la-
borans pedi-
bus;*

* iter

mensa est. Postquam tandem ad sacra lipsana Gardumum devenerat, nescio, quam vocem audire sibi visa est, ac si hæc verba sibi in aures dicerentur: Margarita, projice abs te baculum: obsecuta illa dicenti voci, & ecce, sanam, & incolumem se animadvertit: brevique temporis spatium Gardumæ Roboretum relegit, non sine ingenti omnium admiratione, qui communi calculo rem velut magnum sanè prodigium Sancto adscribent, cum vetulam, annis jam gravem, integrum pedum usum S. Felicis patrocinio adeptam obstupescerent.

E

13 Anno mdcxxviii Nicolaus Coo solo arcæ tactu, quæ sacra Divi ossa continentur, speciem quamdam morbi epileptici, quo divexabatur, dispulerat. Haud multò post, tertio nimirum Junii, Catharina Berlanda pari tactu arcæ, & olei, quod ante Divi aram ardebat, inunctione, brachium, ad omnes prorsus labores inutile, sanum recepit, quin & visum, quo jamjam periclitabatur, eodem tactu recuperavit.

*item epilep-
ticus*

Joannes Brigenti ex oppido Brenzono * hujus anni mdcxxiv cum filiolo suo ad templum divi Felicis advenerat; agitabatur misellus pessimo mania malo, præterquam, quod & mutus, atque ad omne functionum genus incapax esset; cum vero sacra sibi impertita benedictione, oleo, quod supra diximus, inungeretur, & ore quoque aliquid excepisset, protinus melius habere cœpit. Substitit tamen per horam ad sacros Divi cineres, tum verò non solum loquelam recepit, sed etiam, quod longè magis in votis erat, integræ mentis restitutus, domum propriam ingenti animi solatio reversus est.

*rum mania
affectus:
* 1.º. Maii*

F

14 Maria Bonoma ex oppido Than, utroque pede capta curru ad divum Felicem advehebatur: ex quo duabus innixa grallis in templum rebebat: conceptâ, quam potuit in Sanctum fiducia, & sacra pariter benedictione recepta, grallas extemplò projicit, ac omni prorsus liberata gradiendi difficultate, incolumis ad suos rediit xx Aprilis mdcxxv, cum paulo antè, scilicet xxv Martii, eundem à Sancto favorem impetrasset proprius ipsius filius, Thomas nomine.

*alia pedibus
capta*

15 Eodem denique anno Alexander Caurino ab oppido Tierno, utriusque oculi lumen Sancto adscripsit. Multa is pro recuperanda oculorum acie, sed frustra, expenderat, cum, ecce, suafu piæ cujusdam feminæ, peregrinationem vovet ad divum Felicem, ibique expiata exemologesi conscientia, ac sacra Synaxi refectus beneficium, quod à Sancto poposcerat, impetravit.

*alia oculi
orba,*

16 Ceterum id pro coronide de hoc illustri patriæ nostræ Sancto addidisse sufficiat, illum scilicet adeo in patrandis miraculis excellere, ut sibi etiam Thaumaturgi nomen hisce in terris jam proprium fecerit.

*unde thau-
maturgus
audit.*

DE SANCTO EUSEBIO PRESBYTERO

R O M Æ.

J. B. S.

Sylloge de cultu & gestis.

Varia in
aliis an-
nuntiatio

Dum S. Felicem II Papam & martyrem ab iniquioribus criticorum censuris ad xxix Julii vindicare conati sumus, viam unam straximus, ut & hic Eusebius strenuus fidei assertor, meritiissima sua laude non privaretur. Quae de ipso paulo intricatius in vetustis Martyrologiis predicantur, abundè explicata supponimus in nostra ad Ufuardum observatione hoc die, ubi nobis praeplacere offendimus vetustissimam annuntiationem Romani parvi ita simpliciter conceptam: Romæ, Eusebii presbyteri & confessoris sub Constantio Ariano, sepulsi in cœmeterio Callisti, à qua rectè absunt quæ Ado ex non sinceris Actis superaddidit, & à quibus abstinet Ufuardus, rectè etiam annuntians: Romæ via Appia, natalis beati Eusebii presbyteri & confessoris, qui à Constantio Augusto, ob Catholicæ fidei defensionem, in quodam cubiculo domus suæ inclusus, ibique in oratione constanter perseverans, dormitionem accepit. A martyrii titulo utrobique abstinetur, qui cur ei merito tribui possit ex diuturnis arumnis quas passus est, facile intelligitur. Audiamus modo verba Martyrologii Romani cum Baronii observatione:

in Romano
restituatur,

2 Romæ, natalis beati Eusebii presbyteri, qui à Constantio imperatore Ariano ob Catholicæ fidei defensionem, in quodam cubiculo domus suæ inclusus, ibique menses septem in oratione constanter perseverans dormitionem accepit, cujus corpus Gregorius & Orosius presbyteri colligentes in cœmeterio Callisti via Appia sepelierunt. En modo annotationem: De eodem Beda, Ufuardus, Ado ac ceteri recentiores. Recitat ejus Acta Mombritius tom. 1. Habemus eadem manuscripta. Est vetus titulus S. Eusebii, cujus mentio habetur in Concilio primo Romæ habito sub Symmacho Papa. Asservantur illic veneranda corpora SS. Eusebii (adde Gregorii) Orosii atque Paulini, multæque aliorum martyrum reliquiæ, ut ejusdem ecclesiæ monumenta declarant. Eandem ecclesiam Zacharias Papa, vetustate collapsam, restituendam curavit: hæcque tam inscriptiones in marmore incisæ, quam etiam liber de Romanis Pontificibus testantur. Addidi Gregorium, quem Acta testantur, in eadem cryptam jussu Constantii precipitatum fuisse, & in eadem etiam sepulchrum.

3 Plusculum notat Mothorius noster ad idem Martyrologium Romanum à se Gallicè versum, a Mothorio. dum ait, Sancti Eusebii nomen semper celeberrimum fuisse, ejusque memoriam in summa veneratione per totam Ecclesiam. Fuisse item olim unam ex stationibus Quadragesimalibus Romanis in templo sub ejus nomine Deo dicato, solitumque ibidem Missam particularem in ejus honorem celebrari, de quo tamen hodie sola fiat commemoratio; Romæ, opinor, non in hodierno missali pro tota Ecclesia. Adscribitur, inquit, ei simplicis confessoris titulus tametsi mortis ejus circumstantias considerando MARTYRIS lauream meritus

videatur. Rectè sanè, cum tot aliis, etiam minoribus passis, adscriptam eandem lauream experientia nos doceat. Atque hæc pro vetustissimo & celeberrimo S. Eusebii cultu dicta sint. Superest modo ut de Actis Mombritianis, apud nos etiam variè Mss. & postremum à Baluzio editis tom. 2 Miscell. à pag. 141, ea moneamus quæ ad salvandam eorum integritatem necessaria censuimus.

4 Premittenda observatio postremi editoris pag. Acta Mombritii 496 quæ est hujusmodi: Vitam istam sancti Eusebii presbyteri Romani, qui crudeli novoque mortis genere extinctus est Romæ jussu Constantii imperatoris, ediderat olim Boninus Mombritius, sed valdè corruptam. Nos cum illam invenissemus in quatuor vetustissimis codicibus manuscriptis, quorum tres exstant in bibliotheca Colbertina, quartus in Regia, eam diligenter recensuimus & emendavimus, & sic emendatam putavimus emittendam rursus esse: continet enim res scitu dignissimas quarum nulla mentio exstat in Annalibus ecclesiasticis. Diceret, Baluzium thesaurum hic aliquem, à se repositum, nobis exhibere, ubi tota historia, sive ut apud Mombritium & in tot manuscriptis exstat, sive ut eam ipse edidit, tam libere exornata sit, & dialogicis incomponibilibus respersa, ut pro majori parte admitti non possit. En ipsam, cujus titulum facit. Vita sancti Eusebii presbyteri Romani.

5 Eodem tempore quo Liberius de exilio revocatus fuerat à Constantio augusto hæretico, in eodem tantum dogmate ut non rebaptizarent populum, sed una communionem confunderent plebem, Eusebius presbyter urbis Romæ coepit declarare Liberium hæreticum & amicum Constantii. Cumque multi sancta confessione & Catholica fide vitarent communionem Liberii per Eusebii presbyteri doctrinam, occupantur ecclesiæ à Liberio, ejicitur Felix de episcopatu, subrogatur Liberius, tenetur Eusebius presbyter, & quod in domo sua, quam ipse exstruxerat, populum congregaret, & quia confortaret plebem sanctam. Tunc Constantius imperator aggreditur cum Liberio Eusebium presbyterum dicens: Tu solus Christianus es in urbe Roma? Eusebius presbyter respondit: Sic confidimus in Domino, quia fideles nos inveniet Christus, sicut & baptizati sumus & benedictionem quam à beato Julio suscepimus, tenemus. Liberius dixit: Nos cujus fungimur vice, nonne Julii anterioris nostri? Eusebius presbyter dixit: Si perseverasses in fide quam in persecutione primò tenere visus fueras.

6 Liberius dixit: Præsente Augusto tam contumacem me existimas? Eusebius dixit: Res ipsa te docet & declarat. Imperator Constantius dixit: Et quid est inter fidem & fidem? Eusebius presbyter respondit: Quantum ad nos peccatores integrè tenentes sumus. Quantum ad vos, infania diaboli & invidia superstitionis vestræ, ut Felicem episcopum, quem vos non tacuistis Catholicum & Dominum Jesum Christum invocantem, purum sacerdotem ab omnibus declaratum, in damnationis causam exilio direxistis, qui tamen in præ-

in nova edi-
tione
paulo fufius

A prædiolo suo orationibus vacat. Et quidem iussu tuo Christianis occisionem & necem præcepisti, inferri, maximè clericis & presbyteris & diaconibus. Tunc iratus Constantius, subrogatu Liberii, includit Eusebium presbyterum in quodam cubiculo domus suæ, quod humile erat in latitudine pedibus quatuor, & ibi multis mensibus in oratione constanter perseverans, inclusus tamen, post menses septem dormitionem accepit nono decimo Kalendas Septembris. Cujus corpus collegerunt Gregorius & Orosius presbyteri parentes ejus & sepelierunt in crypta juxta corpus beati Sixti martyris & episcopi via Appia in cœmeterio Calixti, ubi & titulum ejus scribes posuerunt pro commemoratione ejus: EUSEBIO HOMINI DEI.

explicatur;

B 7 Eodem tempore auditum est à Constantio imperatore eo quod Gregorius & Orosius presbyteri collegerunt corpus Eusebii presbyteri, & in eadem crypta vivum præcepit includi Gregorium. Tunc Orosius presbyter collegit semivivum beatum Gregorium noctu occultè propter Constantium Augustum, & emissio spiritu, sepelivit eum juxta corpus sancti Eusebii presbyteri. Qui etiam Orosius hæc gesta conscripsit. Ab eodem die intra ecclesias iussu Constantii imperatoris quisquis inventus fuisset non sic confiteri vel participari sicut Liberius, indiscussus gladio puniretur. Quapropter in plateis & in vicis & in ecclesiis sive in balneis gladio trucidabantur, persequente Constantio Christianos unà cum Liberio.

sed correctione indigent

C 8 *Qua in ea Vita merito displicere oporteat, continuo intelliges, si memineris Constantium cum Liberio & Eusebio Roma eodem tempore non fuisset. Advenit ille triumphandus in Urbem sub finem mensis Aprilis an. 357, unde, mora exigua interposita, Maio ejusdem anni exeunte, Mediolanum digressus est, tum quando Liberium necdum ab exilio Romam rediisse, constans est Chronologorum sententia, ut proinde congressus iste & paulo acerbius collocutio dicto jam anno haberi omnino non potuerint, multo minus anno insequenti 358 quo ab exilio reversus est Liberius, tum nempe dum ab Urbe procul aberat imperator Constantius. Adde quod ita res connectantur ac si Eusebius, Casare adhuc Roma commorante, in suo carcere fuisset extinctus, utpote qui Gregorium, quod Sanctum sepelisset, in eadem cryptam precipitari jussit, unde semivivus ab Orosio eductus est, paulo post ipsi Eusebio conspultus.*

ut præferenda sit Eusebii historia

9 Variis hisce difficultatibus nos eximit Eusebii elogium longè brevius apud Petrum de Natalibus Equilinum episcopum, in quo omnia rectè explicari possunt, si morbo Liberium censeamus casarea auctoritate usum ut ardentiorum Eusebii & Gregorii zelum comprimeret, licet Constantius ipse Romam procul abesset. Audi Equili-

num: Eusebius presbyter Romæ claruit tempore Constantii Augusti & Liberii Papæ hæreticorum; qui vir Catholicus & doctrinâ præclarus, dum fidem Catholicam constanter defenseret, & Constantium Augustum atque Liberium urbis Romæ episcopum hæreticos prædicaret, quod Arianae fidei consensissent, ab eodem Constantio rogatu Liberii detentus est; in quodam cubiculo domus suæ inclusus, habente in latitudine pedes quatuor & ibi multis mensibus in oratione perseveravit. Inclusus tamen adhuc post menses septem dormitionem accepit XIX Kal. Septembris. Cujus corpus Gregorius & Orosius presbyteri sepelierunt via Appia in cœmeterio Calixti, juxta corpus beati Sixti Papæ & martyris in crypta. Quod audiens Constantius Augustus, Gregorium presbyterum cepit, & vivum in eadem crypta sepelivit; ubi post dies tres in pace quievit.

AUCTORE J. B. S.

E 10 *Hæc narratio, si heretici appellationem, expuncta Liberio crudè impatiam expunxeris, satis tolerabilis est, ex qua id præcipuè patere volumus, quanto zelo rem Catholicam tueri conatus sit S. Eusebius, eam à Christo Domino coronam promeritus, ut inter fortissimos confessores seu fidei defensores, quin & eo titulo martyris merito recenseri possit. Ad certum obitum diem alicunde erendum frustra laboravimus, ut in hodierno sistendum sit, quo sive translationis alicujus aut ecclesie dedicationis, aut alia festivitas recolatur, id certissimum est, à primis usque Ecclesia post obitum ejus, seculis, ut supra notabat Motherius, S. Eusebii memoriam in summa veneratione per totam Ecclesiam fuisse hoc ipso die, tametsi de prima festi institutione aut ejus causa, nulla antiqua monumenta meminerint. Monet Piazza in suo Menologio Romano, S. Eusebii ecclesia hodie gaudere PP. Celestinos, apud quos ejus memoria celebretur, ut pluribus videre est apud Panciro- lum, de templis Romanis agentem pag. 166.*

F 11 *Locus postularet ut hic Gregorium subjungerem in eadem causa mortem passum, si ejus memoria ut in Greveno ita in ullis vetustis Fastis sacris aut in Romano Martyrologio consignata esset. Satis erit cum Ferrario in Catalogo SS. Italia hic modestè insinuare: De S. Gregorio presbytero & martyre Romæ, vide in Vita S. Eusebii presbyteri supra hac eadem die, qua etiam die S. Otosii presbyteri & Confessoris, prædictorum focii & familiaris memoria adnotatur. Ubi satis clarè innuit, nihil de ipsis traditum superesse præter ea que in Actis jam datis supra memorantur. Neque nobis licitum est, ulteriorem eis cultum discernere. Locum hic demum habeat Wandelberti elogium metricum:*

Quæ decima & nona est Septembris ante Kalendas
Eusebium Romæ sancit celebratque beatum.

DE S. CALLISTO EP. MARTYRE,

TUDERTI IN UMBRIA.

P. B.

ANNO
DXXVIII.
Annuntia-
tur hoc die
in Marlio
Rom.;

Qua de cultu & reliquiis S. Callisti, itidem episcopi & martyris Tudertini, hesternò die notata sunt, æquè ad S. Callistum hunc pertinent; neque hic repetenda censemus. Eodem uterque tempore Martyrologio additus est; sed Callistus

ad hunc diem, his verbis: Tuderti, sancti Callisti episcopi & martyris; antea extra ecclesiam Tudertinam Fastis omnibus fuit ignotus. Læctiones apud suos in Officio antiquas habuit, quas ibidem in archivo episcopali etiamnum asseruari, testatur Ludovicus Jacobillus in Vitis Sanctorum Umbria tom. 2 pag. 118; addens; alias nunc novas

AUCTORE
P. B.

novas legi, à Sacra Congregatione Romana approbatas anno 1602; festum autem ejus nunc Tuderti celebrari ritu duplici. Acta ejus nulla sciuntur, nisi quæ brevi compendio Italico collegit ex Annalibus Tuderti ibidem in urbis tabulario servatis, Joannes Baptista Possevinus ad hunc diem in *Vitis Sanctorum Tudertinorum* pag. 37. Sed quoniam ab isto compendio vix dissonat elogium Latinum, quod in *Catalogo Sanctorum Italiae* proponit hoc die Ferrarius ex Officio ecclesiæ Tudertinæ, hoc recitare visum est potius, quam illud vertere. Sic ergo habet:

elogium habet apud Ferrarium & alios.

2 Callistus, episcopus Tudertinus insignis pietate, eo tempore ecclesiam Tudertinam administravit, quo Gothi Ariani Italiam occuparant. Qui cum munus episcopale magna constantia & religione in ea temporum calamitate gereret, ecclesiam suam inimunem ab ea labe Ariana hæresis servavit. Ecclesiam S. Joannis Baptistæ cathedralem prope forum civitatis ædificavit. Fortu-

natum Picaviensem, virum sanctissimum, ex Gallia Romam proficiscentem hospitio accepit: quem & redeuntem curiæ episcopalis adiutorem fecit, ac postea in episcopatu successorem habuit. Cilicio asperrimo, quod adhuc suavissimum mittit odorem, corpus suum macerabat. His & aliis piè gestis clarus sanctus Episcopus, dum quorundam perditos mores increparet, familiarium illorum hastis gladiisque crudelissimè confossus, ad sempiternam martyrii palmam evolavit XIX Kal. Septemb. anno post Christum natum DXXVIII. Cujus corpus in æde S. Fortunati honorificè requiescit. Hæc Ferrarius; quibus haud absimilia tradunt Ughellus *Italia sacra tom. I in episcopis Tudertinis*, & laudatus modo Jacobillus, qui cum addat, illum annis tantum quatuor sedisse, episcopum fuisse statuit ab anno Christi circiter 524. De S. Fortunato, qui S. Callisto successisse hic dicitur, agemus die ejus natali XIV Octobris.

DE SANCTA ATHANASIA VIDUA AC HEGUMENA

IN ÆGINA INSULA.

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Locus vitæ asceticæ, cultus, ætas, Acta Latina cum Græcis collata; dies obitus; Sanctæ synonymæ.

SEC. IX.
Insule Ægina situs:

C

Ægina, insula parva Græciæ in mari Ægeo & sinu Saronico, teste Strabone, Ægina vulgo sive l' Egina, sub Attica censebatur, & urbiculum habet episcopalem cognominem in ejus ora australi sub archiepiscopo Atheniensi, nunc paucis constantem incolis, cum arce à Turcis excitata in colle in tutelam sinus Saronici, ab ea le Golfe d' Egina dicti, xx mill. pass. distat ab Athenis in meridiem, inter Epidaurum Peloponnesi urbem xxviii mill. pass. & Megaram xx distans. Pauli medici insignis patria, ex qua is Ægineta cognominatur, olim Myrmidonia dicta fuit, teste Brietio: circuitus est xxxvi mill. pass. Locum hunc ita describit Baudrandus in sua *Geographia*; Cellarius autem in sua, situm ejusdem exhibet parte 1, tabula 20 ad pag. 704, ac varia ex antiquis de ea colligit à pag. 805. Plurima alia curioso lectori videre licet in descriptione Græciæ lib. 2, qui est de Corinthiacis, apud Pausaniam; à quo, teste Ortelio in *Thesuro geographico ad vocem Ægina*, ea optimè describitur.

memoria Sanctæ in Fastis Græcis

2. Insulam hanc S. Athanasia virtutibus ac miraculis egregiè illustravit, quæ utpote insignem ac nomini ejus consentientem immortalitatem (hoc enim significat Græca vox ἀθανασία) tam apud Latinos quam apud Græcos publica veneratione ipsi pepererunt, uti liquet è sacris illorum tabulis. Menologium quippe Sirleti die XVIII Aprilis, à qua die apud nos tom. I I dicti mensis pag. 522 ad hanc remissa fuit, sic habet: Item sanctæ martyris (immò matris) nostræ Athanasæ, quæ piis orta parentibus se ipsam Deo consecravit. Menæa magna impressa hæc memorant: Eadem

die (XVIII Aprilis) sanctæ matris nostræ Athanasæ. Sequitur longum elogium seu Actorum compendium, è quo delibabimus, si quæ in rem nostram erunt, quando de ejus vita loquemur. Tunc etiam signatur in Menæo Chiffletii: Ἀθανασία θάυμαλη, Athanasæ thaumaturgæ, nec non in nostro Aprilis Moscorum figurato ante tosum I Maii pag. xxiv sub hac notione: Athanasia ⚭ vidua sanctimonialis. Publicus porro ipsius cultus apud Latinos etiam propagatus est, qui hac die XIV Augusti eam referunt.

F

3. Martyrologium Romanum ita annuam ejus ac Latinis. memoriam annuntiat: In Ægina insula sanctæ Athanasæ viduæ, monasticâ observantiâ & gratiâ miraculorum illustri. Notatur item in additionibus apud Molanum, ac in Martyrologio, quod vulgo Canisi nomine appellatur; quibus adde Arturum in sacro Gynæceo, monasticis etiam Wionne, Dorganio ac Bucelino locum inter suos Sanctos ei dantibus. An rectè? Mabillonius in *Prætermisissis* ante partem primam seculi VI Actorum Ordinis S. Benedicti, quod est ab anno Christi M ad MC, illam accensere eidem non audeat, sed rem in medio indecisam relinquens, hæc scribit: Athanasia abbatissa in insula Ægina celebratur die XIV Augusti in Martyrologio Romano, quo item die in Menologio Benedictino Bucelini & apud Arnoldum Wionem memoratur: sed ex ejus Vita, quæ habetur apud Surium eadem XIV Augusti die, patet eam seculo IX vixisse, ut observat Baronius in notis ad Martyrologium Romanum. Nec fortè meliori titulo pertinuisse dicitur ad Ordinem Benedictinum. Huic itaque qui eam adscribendam censent, probare illud debent. De tempore, quo Sancta floruit, & de quo è Mabillonio jam facta

A facta est mentio, videamus quid afferri possit.
4 Baronius in notis proximè citatis dum in Actis nostræ Sanctæ apud Surium mentio habetur de S. Joannicio, qui ea, quæ de ipsa essent futura, prævidit, colligi posse affirmat, eam vixisse circa tempora Michaëlis & Theodoræ augustorum. De eorum imperio post mortem Theophili augusti agit Pagius in Critica Baroniana ad annum 842 num. 7. S. Joannicii abbatis gesta illustranda erunt ad diem 14 Novembris, quo is habetur in Martyrologio Romano. Floruit seculo 1x, anno utpote ejusdem 846 mortuus, ex Baronio & Pagio ad eundem annum. Vaticinium istius Sancti, quod in Vita S. Athanasii inferius exstat apud nos num. 11, non transcribo. Quo autem ante suum obitum tempore illud enuntiavit, in eadem non additur: nec per ejusdem Vita decursum reperio ullos personarum rerumve relucens characteres, vi quorum Sancta gesta ac obitus ejus in ordinem redigi chronologicum atque ad determinatos annos revocari queant, aliis alios signantibus. Apud Surium quippe notatur annus 850, annus verò circiter 860 placet Castellano in suo Martyrologio universali. Ex dictis itaque abunde refutantur Wionus ac Bucelinus, qui circa annum Domini 1050 Sanctam ponunt. Quia autem de S. Joannicio paulò post fiet mentio, breve est illud Baronii ad annum 846 de eo elogium: Magnus ille & sanctitate celebris, quem suis scriptis adeo laudavit Theodorus Studita, admirandis operibus clarus, virtutibus insignis, Joannicius anachoreta, de quo sæpè tomò superiori dictum est, ex hac vita migravit ad Dñm, annos natus centum quindecim &c.

Ratio Acto-
rum,

5 Antequam ad Sancta Acta veniamus, nonnulla de iis prænotanda sunt. Habemus illa Græcè hoc titulo: Βίος ἡ πολιτεία τῆς ὁσίας μητρός ἡμῶν Ἀθανασίας, καὶ μερῶν τῆς αὐτῆς ζωῶν δὴ ἡγήσῃς. Id est: Vita & conversatio sanctæ matris nostræ Athanasie, & peculiaris miraculorum ejus narratio. Exstat Latine apud Surium ista cum inscriptione: Vita & institutio sanctæ matris nostræ Athanasie, ejusque miracula à quodam viro pio narrata, qui partim ea vidit, partim à mulieribus ipsius Matris familiaribus audivit. Hæc confirmantur ex ejus verbis sub finem dicta Vita, Provinciam, ait, hanc suscepi non vana secutus figmenta, sed quæ tum ipse propriis oculis vidi, tum à sanctis mulieribus, cum hæc dicerent, audivi, è quibus & fuit felicissima Mater nostra. In prædicta inscriptione apud Surium dicitur Vita ex Symeone Metaphraste desumpta esse. Verum sive ejusdem exemplar sit suppositum aliis istius biographi Vitæ Sanctorum, sive is manum quoque suam eidem exemplari postea admoverit, ut res in illo narratas suo proferret modo; sive neutrum acciderit; monumentum saltem istud meretur fidem. Illud nos more nostro in capita titulosque ac numeros divisimus, & cum nostro apographo Græco contulimus, ut paullo post dicetur.

in quibus
res aliqua

6 Et quia num. 2 occurrit aliquid, ad cujus elucidationem opus est pluribus verbis, ideo malim illud hoc loco expedire, quam in Annotata differre. Vita itaque ibidem hæc refert: Cum verò aliquando fames esset, omnesque inopiâ premerentur, illa non solum iis, qui ejusdem fidei homines erant, nutrimenta copiosè largiebatur; sed alienis etiam, qui Athingani appellabantur, fame tunc oppressis, & ad eam accedentibus, misericordiâ commota victum impertiebat. Neque solum nutrimenta illis tribuebat, verum etiam vestibus eos fovebat, & aliis donis eos consolabatur.

Augusti Tomus III.

Quæritur hic, quinam fuerint Athingani. Pagius ad annum Christi 810 postquam num. 1 ex Theophane scripisset de odio publico, quo astrabat Nicephorus imperator, num. 2 ex eodem subdit auctore, Manichæorum & Athinganorum superstitionibus ipsum fuisse addictum: de quibus Theophanes in Chronographia anno 1655 Parisiis edita sic memorat pag. 413: Porro Manichæorum, quos nunc Paulicianos dicimus, & Athinganorum ex Phrygia & Lycania (imò Lycaonia, nam in textu Græco lego Λυκαονίαν) juxta patriam suam erumpentium amicus totus eorum cupidine flagrans extitit, ac eorum vaticiniis & superstitionibus omnino deditus: iis enim accitis, cum Bardanius patricius seditionem movit, eorum præstigiis usus hominem in se rebellantem prostravit &c.

7 Jacobus Goar in notis ad Theophanem pag. 632, De Athinganis, inquit, nonnulla Balsamo. Eorum reliquiæ ac successores Italici Tzingari, nobis Boëmi vel Ægyptii, quod ex Oriente profecti in illas partes, & inde versus nos penetrarint. De hominum istorum sæce tractat abunde Delrio Disquis. magic. cap. 4 quæst. 5. Hæc ibi. Verum, sicut observat Pagius num. 2 jam citato, Constantinus Porphyrogenetus (sive ejus potius continuator) in Chronographia lib. 2 num. 3 (pag. 27 editionis regie Parisiensis) loquens de Michaële Amoriensi imperatore, qui ex Athinganorum secta erat, ait quidem frequentem semper multitudinem Athinganorum in Phrygia confedisse, sed eorum sectam his verbis describit: "Secta hæc divinum quidem lavacrum ut salutare & à suis exploratè agnitum probatum, que, eos qui initentur percipere sinit: in reliquo autem omnia præter unam circumcissionem, nem, ex legis Mosaicæ ritu servat". Idem fere verbis hanc hæresim Cedrenus in Vita ejusdem Michaëlis depingit. Quare Goaris interpretatio rejicienda.

8 Locus alter, qui in Vita expendi meretur, Dies obitus agit de die, quo Sancta nostra obiit. Biographus apud Surium sic habet: Quoniam verò dies festus aderat, quo sanctissimæ Genitricis Dei Assumptio celebratur, omnes sic admonens, Videte, inquit, ne quid eorum, quæ ad diem festum pertinent, infectum prætermittatis. Itaque Psalmorum ordinem, & ministerium in ipsos egentes pro viribus diligenter exequamini: deinde post divinum rei sacræ ministerium humile hoc corpus meum terræ mandetis. Hæc cum præcepisset. in pace dormivit ac requievit. Quæ hic potest, quisnam dies morti ejus sit assignandus, festusne Deipara in calos assumpta, an profestus. Bucelinus in Compendio vite, Mortua est, ait, . . . cum supremis verbis, de festo crastini diei tam sibi charo sollicita &c. Castellanus vero in notula marginali ad hanc diem 14 Augusti adjecta, uti etiam in indice nominum Sanctorum indicat eam obiisse die xv ejusdem mensis. Res decidi certò posse non videtur è verbo aderat, quod est in Vita Latina, nec è verbo παύω, quod lego in nostro exemplari Græco. Nam Latinum aderat etiam si sapissime alibi significet præsens aderat; hic tamen hoc verbo significari potius rem præsentem quàm proximè futuram, fateor nihil esse mihi in promptu; unde id decidam. Nam adesse etiam dicitur quod paulò post futurum est, aut quod adventat. Unde dicimus, Adest Scipio, cum jam in itinere est, vel non longè abest, uti notatur in Dictionario octolingui Ambrosii Calepini, Lugduni anno 1647 edito. Græcum verò παύω quia

Y non

AUCTORE
J. P.

non tantum significat rem adesse presentem, sed etiam inflare, uti habent Lexica Græca, sive, quod eodem redit, appetere vel propè adesse, ideo candidè profiteor; non esse mihi satis exploratum, an sancta nostra Hegumena in ipso festo, an in profesto die Virginis in calos assumpta ultimum vita sua diem clauserit.

Sanctæ synonymæ, Vita Latina cum Græca collata.

9 Observat Baronius in notis hac die, aliam fuisse ejusdem nominis clarissimam feminam, quæ Constantinopoli vixit cum S. Matrona; de qua plura in Actis ejusdem Matronæ apud Lipomanum tom. 5: iteinque ejusdem nominis aliam, de qua inferius ad septimum Idus Octobris. *Hujus autem nostræ priusquam vitam Latinam damus, monitum volumus lectorem, cum ea quæ in ipso ejusdem textu uncinis inclusa sunt, tum observationes quæ ad marginem apponuntur, tum denique alia quæ in Annotatis occurrunt, eruta esse e nostro Ms. Græco cum eadem Vita collato, quam nunc legendam exhibeo.*

V I T A

Auctore anonymo synchrono

Apud Surium vulgata, & hic cum textu Græco collata.

C A P U T I.

Natales, educatio, visio, nuptiæ, vita ascetica, virtutes.

Parentes, patria educatio, visio, conjugium, mariti mors:

A Postoli Pauli præceptum est, ut Sanctorum memoriis communicemus. Eorum verò vitam atque institutionem conscribere, & ea legentibus communem utilitatem proponere, illud certe laudabile est ac salutare. Beatæ igitur feminæ Athanasie vitam conscribere conabimur, pauca quædam eorum, quæ ad illam pertinent, oratione percurrentes, ne temporis diuturnitate res ipsæ oblivioni traditæ plurimis hominibus damnum afferant. Hæc Femina laude digna, & immortalitatis nomine prædita, quæ vitam ipsam bene transegit, Deique univerforum Domini optimam ancillam se præbuit, patre Niceta, matre verò Irene orta est, parentibus sanè genere præstantibus, & Deum valde timentibus, qui domum in insula Ægina a possidebant: è quibus genita, & ad vitam humanam promotâ, utilissimum quoddam sanctissimi Spiritus vas extitit. Illa cum esset annos septem nata, brevi tempore Psalterium edidicit, & divinis literis b prompto animo operam navabat. Cum igitur quodam die sederet, & sola telam texeret, vidit stellam quamdam valde splendidam ad suum usque pectus descendere, seque ab illa multum illustrari, ac stellam ipsam postea ex oculis suis evanescere. Ex ea igitur re cum ejus anima multo lumine illustrata esset, omnino vitæ hujus vanitatem odisse cepit. Cumque sibi proposuisset ad monasticam institutionem se conferre, ejus parentes invitam & nimium recusantem, multam ei violentiam adhibentes, cum viro collocarunt; quocum sexdecim solos dies habitavit, ac repente vidua reman-

fit. Cum enim Maurisii c barbari homines in illas regiones irrupissent, atque Athanasie virum ad prælium egressus esset, judicii illis, quæ Deus novit, factum est, ut gladio interficeretur.

2 Cum igitur multum temporis præterisset, & Athanasia secum ipsa certaret, & ad monasticam vitam mentem dirigeret, regale quoddam edictum d repente prolatum est, ut mulieres, quæ nuptæ non erant, seu viduæ, iis viris, qui essent ex natione, collocarentur. Ex eo igitur factum est, ut Athanasia non antea monasticam vitam aggredi posset, quàm ejus parentes eam ad alterum virum ducendum impulerint. Quæ res quamvis facta sit, illa tamen, ut consueverat, propriam salutem curabat, Psalmorum cantibus & divinis lectionibus diligenter vacans, neque ularum bonarum rerum aut studiorum mutationem accipiens; sed mansuetudine ornata, cordis humilitate sanctissime fulgebat, ita ut ab hominibus, qui bonos ipsius mores audivissent, laudatissima illa Femina dilecta valde fuerit. Eleemosynæ verò tantoperè studebat ut, quæ domi habebat, quamvis plurima illa essent, ad copiosam tamen manus ipsius distributionem minimè sufficerent. Omnes enim monachos, qui undique peregre veniebant, benignè accipiens, viduis, pupillis & omnibus indigentibus abunde suppeditabat quæ vitæ sunt necessaria. Cum verò aliquando fames esset, omnesque inopiâ premerentur, illa non solum iis, qui ejusdem fidei homines erant, nutrimenta copiosè largiebatur; sed alienis etiam, qui Athingani e appellabantur, fame tunc oppressis, & ad eam accedentibus, misericordiâ commota victum impertiebat. Illud enim Domini præceptum observabat: Estote misericordes, ut Pater vester cælestis, qui facit solem suum oriri super malos & bonos, & pluit super justos & injustos. Neque solum nutrimenta illis tribuebat, verum etiam vestibus eos fovebat, & aliis donis consolabatur. Dominicis verò & festis diebus vicinas omnes amanter ad se congregans, divina scripta illis legebat, eorum mentem aperiens, & ad Domini timorem ac desiderium divinò quodam modo illas erigens.

3 Cum igitur in his, quæ Dei sunt, ita proficeret, & virtutibus ipsis, ut campus multis floribus abundaret, conjugii suo persuasit post aliquot annos convictus, quem cum illo habuerat, ut admonitionibus suis cedens, mundo & his omnibus, quæ in eo sunt, renuntiaret, & ad sacram monachorum institutionem se conferret. In qua cum sanctè versatus esset, & in ea excellisset, postea dormivit in Domino. Beata igitur illa Femina libertatis tempus nata se totam per omne tempus Deo ipsi dedicavit. Nam cum & alias mulieres valde religiosas invenisset, quæ & idem propositum habebant, & spiritu ipso ardentibus erant, illis concordî animo adhærens, quàm primùm ex hujus mundi confusione se removit. Cumque omnia, quæ possidebat, pauperibus distribuisset, unà cum moribus & mundi habitum mutavit cum illis ipsis honestis f mulieribus, quas supra diximus. Itaque cum quodam in loco quietam vitam ducere cœpissent, cujusdam viri sancti & virtute præditi adhortatione, qui & eas tondit, post tres aut quatuor annos Athanasia earum mulierum, quæ cum illa erant, principatum etiam in vita suscepit, prima quidem ab illis nominata, sed omnium novissimam, quod ad mentis sensum pertinet, seipsam existimans, ut illud Domini præceptum servaret: Qui vult in vobis esse primus, sit omnium novissimus & ultimus g.

4 Sed

Marito ejus factò monacho ac mortuo, monialibus ipsa præficitur.

f

g

A 4 Sed quænam oratio, aut quæ lingua humilitatis & submissionis, quæ Femina illa excellebat, celsitatem explicare posset? Neque enim umquam passa est ab aliqua earum mulierum, quæ cum ipsa erant, ministerium sibi præberi, vel aquam in manus dari per totum vitæ suæ tempus, quemadmodum quæ cum ea vixerant, post sanctum ejus obitum, omnes illius regionis homines de ea re certiores fecerunt *b*. Illa enim se indignam putabat, quæ unâ cum ipsis versaretur: tantum abest, ut sibi tamquam præfidenti ab illis ministrari vellet. Cùm etiam abstinentiâ multum valeret, paulum panis & aquæ post nonæ horæ tempus gustabat, caseo & pisce omnino abstinens, quæ in solo die festo Paschæ, Deo gratias agens, gustare solita erat. Sanctæ verò Quadragesimæ diebus post biduum sumens cibum, crudis tantum oleribus contenta erat, in illis sanctis diebus omnino potum non gustans. Cumque dormiret, non in latus, sed in unum quemdam lapidem, ad id ipsum accommodatum, sese inclinans, parum somni capiebat. Neque solum in sancta & magna Quadragesima, sed etiam in sanctorum Apostolorum, & sacratissimi Dei natalis Christi Salvatoris nostri temporibus, eandem exercitationis & vitæ regulam servabat. Ejus verò stratum ex magnis lapidibus in solo ipso compositum parva quadam & aspera veste desuper tegebatur: quo loco in ipso quietis tempore cubans, lacrymis per singulas noctes, ut Propheta dixit, stratum suum rigabat. Cum enim divinus amor intus abunde ipsam accenderet atque inflammaret, lacrymæ ipsæ tum in Psalmis canendis, tum in precibus ad Deum mittendis ita copiosè profundebantur, ut fontem potius vidisses aquis destitutum, quàm sanctos & assiduè Christum spectantes ejus oculos lacrymarum expertes esse.

recensentur.
i
k
l
C 5 Indumentum illi erat interius quidem asperum *i*, ipsius carnem asperitate affligens, exterius verò tegumentum pannis constabat ex ovium lana contextis. At interior illa vestis ignota erat, exterior autem corpus contegens, ab hominibus cernebatur *k*. Ad hæc, vigilabat se colligens, & Davidis Psalmos meditans, singulisque sessionibus *l* orationem animo valde sobrio atque attentò ad Deum fundens. Die autem modò secum, modò cum aliis, quæ cum illa erant, Psalmorum versus recitans, dabat operam, ne ullo tempore aut hora ejus os aut mens à Dei gloria celebranda vacaret, ut sacrorum carminum author David cecinit: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Ex quo autem die monasticam vitam Femina illa ingressa est, ad illud usque tempus, quo ad Deum migravit, nullos omnino fructus degustavit. Cumque multas ærumnas pateretur, & fororibus præesset, earumque curam haberet, ob animi submissionem, quæ excellebat, nulli umquam increpationem adhibuit, neque contumeliosum aliquid ex ejus ore honestissimo *, ne adversus minimum quidem aliquem aut magnum, servum aut liberum hominem profectum est: præsertim cum sæpius audiret, diabolica tentatione illa omnia se facere. Omnes igitur mansueto animo, & recto corde perferebat, ad futuram illam mercedem semper animum attentum habens.

6 Cùm verò quatuor anni præterissent, iis, quæ cum illa erant, persuasit, ut è loco, in quo manebant, exurgerent, & ad privatam & omnino remotum montem secederent, in quo possent solitariam vitam degentes Deo ipsi operam dare, & ab omni humana consuetudine separari. Cum

Locum querit solitariam, ut melius Deo serviat,

igitur quæcumque ad proprios usus possidebant, ea omnia pauperibus distribuissent, ardenti animo ad id, quod sibi proposuerant, se præparabant. Adierunt igitur virum quemdam virtute præditum, & Dei amantissimum, Matthiam nomine, presbyterii honore decoratum, & eorum, qui se in vita monastica exercebant, ovili præfidentem. Ille cum vitæ honestæ esset studiosus, & earum mentis ardentem affectum vidisset, beatæ Athanasie dixit: Tuum quidem & earum, quæ tecum sunt, bonum est & valde laudabile propositum: sed quoniam vos video ita exercitatione afflicti, ut infirmissimæ sitis, moneo ne durissimis vitæ legibus vos ipsas tradatis. Itaque si in eum consilium suscipitis, vos in quemdam locum perducam, in quo poteritis ita, ut decet, versantes, bene vobis ipsis consulere. Habebitis etiam me infirmitati vestræ opitulantem, vobisque toto animo & omnibus viribus ea, quibus indigetis, ministrantem. Hæc cum dixisset, sanctæ Mulieri, & iis, quæ cum illa erant, persuasit, ut eum promptissimo animo sequerentur. Cùm verò prope locum accessissent, eum beata illa Mulier contemplata, valde hilaris cœpit dicere: Hunc ego locum jam pridem mentis lumine contemplantur, & ut opinor, hic in posterum vivemus, vitæque finem excipiemus.

Augusti Tomus III.

7 Erat in loco illo sanctum protomartyris Stephani templum, tum gloria tum vetustate clarissimum. Beatus igitur ille Matthias, nutu ejus episcopi, qui regioni præsidebat, illic mulieres illas collocavit, omnemque curam eis adhibuit. Insuper virtutis exercitationi valde studebat, continentie, inquam, & vigiliis multis, cum per totam noctem & Psalterium recitaret, & preces quamplurimas ad Deum funderet, dormiensque non supra latus, sed sedens, somnum, quantum satis esset, caperet. Tanta etiam erat illius viri compunctio, tum in Psalmis canendis, tum in offerendo divino & incruento Sacrificio, ut, qui eum videbant, multam ex ea se utilitatem perciperent. Veste autem aspera contentus erat: quam cum unicam ferret, carnem ipsam horribiliter domabat. Cùm verò Joannis Apostoli, qui recubuit super pectus Domini, esset valde studiosus, & ejus die festo ac memoria instante, incruenti Sacrificii ministerium celebraturus esset, maxima compunctione affectus, uni ex iis, qui præsentibus erant, Num, inquit, aliquis est dignus hodierno die, qui Ephesum proficiscatur, & sanctum Apostolum Joannem contempletur? Cumque hæc dixisset, fontes lacrymarum ex oculis emittens, gemitum è corde proferebat. Res igitur oblata est * ejus fide & in discipulum Domini charitate digna. Nam ab initio sacræ illius mysteriorum celebrationis, quoad res divina completa est, sanctissimum Apostolum Joannem in ara illa sancta secum una stantem videbat, neque solus ipse eum cernebat, sed duo etiam alii, qui unâ præsentibus erant, cum incruentum Sacrificium celebrabatur. Ad tertium igitur usque diem permanfit, ita compunctione illa se oblectans, ut humani cibi particeps fieri non posset.

8 Ad hunc beatum Matthiam accessit homo quidam, totius corporis compages remissa & dissoluta habens: cujus misericordiâ commotus vir ille *, chlamyde, quæ indutus erat, se ipsum exiit, & in ejus humeros eam imposuit. Quo facto, ejus compages cum stridore magnum emississent, statim homo ille sanus factus est. Cuidam verò alii faciem habenti, diabolo auctore, perversam, honoratæ manus suæ signaculo curatio-

nem

A. Anonymo.

** Græca addunt ἕτω, sic*

quem ei procurat B. Matthias monachus; cui apparet S. Joannes Ap.

F ** Græc. πικρὸν fit vel accidit*

*sanctitate vite & miraculis insigni. * Gr. ὁ ὁσῶστος, Sanctus*

A. ANONYMO.

nem attulit. Quin etiam vetulæ mulieri, impuro spiritu detentæ, & ad beatum illum virum Mathiam accedenti, illius precantis perseverantiâ factum est, ut Deus ipse paucis diebus sanitatem conferret. Alia quedam mulier habitu monastico induta impuro spiritu vexabatur, & ad monasterium accessit. Cum igitur [Sanctus] ille ingressus, eam solam vidisset in ecclesia pravo spiritu laborantem, misericordiâ commotus, in cælum manus erexit: cumque, quantum satis esset, oravisset, & ad eam conversus esset, ter Crucis signaculum ipsi adhibuit. Quo factò, pravus ille dæmon aufugit, & femina illa sana deinceps permanfit. Hæc nos perstrinximus, ut vitæ, quem vir ille tenebat, præstantiam declararem, & signorum gratiam à Deo illi concessam omnibus manifestam faceremus.

Eo defuncto Ignatius presb. moniales Sanctæ dirigit:

m

B

9 Sed [hei mihi!] nescio quomodo factum sit, ut cum sanctus ille homo & Deo ipsi dicatus navem conscendisset, & ad regiam ac magnam urbem m navigaret, iudicii illis, quæ solus Deus novit, acciderit, ut unâ cum sociis navigationis fluctibus marinis suffocaretur. Quamobrem & illius sancti corporis expertes facti sumus, neque sacras illas & beatas reliquias repositas habemus, quæ nos maximè juvare possent. Omnino enim Sanctus quemadmodum, cum in corpore erat, curationes abunde conferebat, multo magis, postquam excessit, his qui ejus reliquias attigissent, easdem afferre posset. Hujus ministerio alius quidam presbyter successit, eunuchus naturâ, qui vocabatur Ignatius. Ille cum iisdem moribus, quibus & is, quem suprâ diximus, excelleret, sanctè admodum & Domino Deo gratus migravit: cujus sepulcrum fulgoribus quibusdam dæmonum turmas prostravit, & curationes affert. Sed ad narrationis ordinem revertamur, sanctæ matris nostræ Athanasie facta perstringentes.

* Gr. εν Κυρίω κοιμήτην, in Domino obdormivit:

ANNOTATA.

a Ægina insula pluribus describitur in Commentario prævio num. 1.

b Exemplar nostrum Græcum Vita habet: Καὶ πᾶσι τοῖς ἁγίοις χαράς. Id est: Et omnibus sacris Scripturis.

C

c Scribendum Maurusii ex textu Græco, ubi exstat Μαυροσίον; Latinis autem sunt Mauri. Strabo lib. 17 pag. 825 editionis Parisiensis anni 1620, de Lybia seu Africa agens, à Græcis, ait, Maurusii appellantur. Romani & indigenæ Mauros vocant. Plura habet Cellarius lib. 4 Notitiarum orbis antiqui cap. 7 in Mauritania Tingitana.

d Quando, à quo, & qua occasione decretum illud fuerit latum, hæcenus non reperi.

e De iis Commentarius num. 6 & 7.

f In Græco est τιμίαις, id est, honore dignis.

g Bis dicitur idem. In Græco habetur πάντων ἕχρατος ἢ πάντων δάκρυος: Omnium novissimus & omnium ministrator.

h Græcum exemplar sic legit: Καθὼς αἱ σὺν αὐτῇ πᾶσι ἀδελφαῖς μὲν ἢ ἁγίαι αὐτῆς κοιμήσιν διεβλήσαν, πάντας ἐβεβαίωσαν. Id est: Sicut omnes, quæ cum ea vixerant, postquam rem inter se inquisivissent post sanctum ipsius obitum, omnibus confirmarunt.

i In dicto exemplari est τελεῖνον: cujus substantivum est τελεῖνον, quod significat vestem è pilis confectam.

k Ibidem tantum sunt ista: Καὶ τὸ ἱερὸν αὐτῆς ἁπικαλύπτον σωματίον. Et quod sacrum ejus cor-

pusculum contegebat.

1 In Græco dicitur καὶ ἐν τῷ καθίσματι. Apud Goarum in Euchologio sive Rituali Græcorum pag. 34 inter ea qua observantur in nois ad ordinem sacri ministerii, dicuntur ista: Rarissimè & fere numquam in ecclesia sedent Græci... Habent nihilominus tempus aliquod sedendo permiffum, καθίσματος verbo significatum: quo, ubi de Psalmis, intelligitur ea Psalterii pars quæ sedendo dicitur: ubi de Canticis, illud etiam est quod, ut cantoribus levamen concedatur, sedendo perfolvitur. Videri etiam ibidem possunt nota in sancti olei Officium pag. 435. Porro voci, de qua hic agimus, alia insuper significatio subest: nam καθίσματα vocantur divisiones seu sectiones totius Psalterii, eaque numero viginti, sicut invenies in Glossario Græco-barbaro Cangii, qua etiam enumerat.

m In Græco dicitur μεγαλόπολις. Sic appellatam Romam, Alexandriam, Thessalonicam, & Antiochiam; sed præsertim apud scriptores Byzantinos ita dici Constantinopolim, videre datur in eodem Glossario Græco-barbaro. Hoc autem loco indicari Constantinopolim, eruo ex eo, quod apponatur in Vita ἡ βασιλῖδα, qua vox urbem regiam seu imperatoriam indicat.

CAPUT II.

Favores cælestes, templorum adificatio, mors, apparitio, miracula, fides auctoris Vita.

Hæc igitur beata Femina cum multam, ut diximus, humilitatem, magnamque & singularem mansuetudinem in se haberet, sæpe Deum precans, atque in cælum intuens, stupore atque excessu quodam implebatur: nubem autem lucidam solis radios emittentem videbat, & in ejus medio virum speciosum, formæque ita effulgentem, ut ejus species singularis existeret. Cumque hoc sæpe vidisset, & ejus viri ad spectum obstupesceret, secum ipsa dicebat: Ecquisnam virum hunc tam multo decore atque ornatu replevit? Et quænam virtus ita splendidum ac speciosum effecit? Cum hæc cogitaret ac diceret, sibi visa est vocem hanc audire: Virum hunc, cujus speciem tu admiraris, humilitas & mansuetudo ita splendidum reddiderunt: quæ cum & ipsa mirum in modum imiteris, te quoque illustrem futuram manifestò scias. Quotidie igitur hæc contemplanis ita duabus virtutibus se ornavit, ut in illa iræ aut superbiæ ne vestigium quidem ullum appareret. Quæ verò ad earum virtutum celsitatem ascenderat, quæque cælestem visionem puro cordis lumine inspexerat, mirum non est, si admirabilibus signis Deus eam ornavit.

11 Etenim cum quodam die ipsa federet, & Deo operam daret, ad eam venit homo quidam oculos multum dolens eamque rogans, ut pro ipso Deum precaretur. Illa verò humilitatem suam ostendens, quasi eum consolaretur, Et mihi, inquit, hujusmodi morbus molestiam attulit: feras igitur, & Dominus te curare poterit. Ille verò cum nequaquam discederet, sed curationis se compotem fieri cum fide multa postularet, beata illa Mulier manum suam super ipsius oculos imponens, Ille, inquit, Christus, qui cæcum natum curavit, det tibi, frater, perfectam istius morbi cura-

D

E

F

Cæcum sanavit, templum condit: CPoli, quò vivebat, visione revocatur.

A curationem. Hæc cum ille audisset, & firma fide accepisset, statim illo ipso tempore optatam san-
tatem assecutus est. Postea verò quàm Athanasia
prope templum illud protomartyris Stephani su-
pradictum alia tria templa ædificavit, celeberrimæ
Dominæ nostræ & Dei Genitricis Mariæ,
Joannis Præcursoris, & Nicolai illius divini præ-
conis, necessitate postulante, ad regiam urbem
profecta fuit, ibique in monasterio sex vel sep-
tem annos morata est. Quod molestè ferens, Exul,
inquit, facta sum è templo illius, quæ Deum
peperit: quo derelicto, en hic moror. Cum igitur
divina quædam visio illi oblata esset, ausa
est iis, quæ cum illa versabantur, dicere: Tem-
pus jam iustat, ut ad eum locum abeamus, ubi
olim nos sedebamus. Vidi enim in mentis excessu
templi Dominæ & sanctissimæ Mariæ, quæ De-
um genuit, fores patefactas, nosque illuc intro-
ire iussas. Cumque hæc dixisset, ex urbe illa re-
gia migravit, & Dei verè pretiosum illud vas ad
desideratum locum venit, qui vocatur Timia,
nomine ipso ab honore deducto; decebat enim
honestum locum illum ejus præsentia honorari,
& appellationem veram ac factis ipsis comproba-
tam habere *a*, ut à quodam perspicacissimo viro
ac patre multis annis antea prævisum fuerat. Hic,
quem dixi, Joannicius *b* fuit ille laudatus & in-
signis vir, cujus gloria per totum orbem terra-
rum celebratur. Hic, inquam, divinus vir, cum
per eum locum transfret, prophetico spiritu pron-
untiavit, decere *, locum illum honorari quo-
rumdam sanctorum corporum collocatione. Id
quod postea factum fuit.

* Græc. δῆ-
oportet

Calitus de
morte præ-
monita ra-
diis fulget,

12 Cum igitur beata Mulier eò pervenisset, &
paucos quosdam dies illic vixisset, gravissimo quo-
dam morbo correpta est, & duodecim diebus,
antequam è vita discederet, de ea re mysterio
quodam edocta fuit. Vidit enim viros duos, al-
bis vestibus indutos, ad se venientes, & paginam
quamdam ei tradentes, in qua hæc scripta erant:
En libertas tua hæc est: sume hanc, & lætare.
Beata verò Mulier cum ad se rediisset, & unam
è sororibus ad se vocasset, singulatim ei omnia
narravit. Totis igitur illis duodecim diebus mansit
assidue contemplationi dans operam, neque cibi
neque potùs particeps fiebat, nihilque aliud, nisi
hoc dicebat; Psallite, sorores meæ, psallite, &
Deum assidue laudate, ut propitius sit peccatis nos-
tris. Cum igitur duodecimus dies venisset, fan-
cta Mulier alias, quæ cum illa erant, affata, Suc-
currite, inquit, quæso infirmitati meæ, & in
ædem sacram ingressæ, versus *c*, qui mihi dicen-
di essent, vos Deo reddite: non enim possum
amplius Psalterium complere, cum omnino vis
mea deficiat. Illæ vero cum clamore & lacrymis
respondentes, Ad quemnam, inquit, Psalium
ipsa * pervenisti, & undenam, quod reliquum
est, nos incipiemus? Illa sensim respondens, No-
nagesimum, inquit, psalmum in ore habeo: sed
infirmior facta ulterius progredi non possum. Illæ
cum hæc audivissent, ad ædem sacram ingressæ,
reliquos Psalmos compleverunt. Cumque exiis-
sent, in faciem ceciderunt, & ululatum magnum
emittentes, sibi preces à sancta Muliere imparti-
ri postularunt. Illa verò omnibus quidem pariter
bene precata est: Marinam autem & Euphrasiam
ulnis suis honoratis amplexa, En, inquit, so-
rores meæ dilectæ, ex hoc ipso die à nobis * se-
paramur; sed in futuro illo seculo rursus nos De-
us conjunget: det autem vobis pacem, charita-
tem & concordiam, & impleat vos omnibus bo-
nis suis. Hæc & alia cum dixisset, ejus facies in-

* Gr. κρη-
ήμων, do-
mina no-
stra

* Gr. ἀλλή-
λων, mutuo

star luminis effulgit, ita ut qui ad eam videndam
eò venerant, admiratione & stupore afficerentur.

13 Quoniam verò dies festus aderat, quo san-
ctissimæ Dei Genitricis Assumptio * celebratur,
omnes sic admonens, Videte, inquit, ne quid
eorum, quæ ad diem festum pertinent, infectum
prætermittatis. Itaque & Psalmorum ordinem, &
ministerium in ipsos egentes pro viribus diligen-
ter exequamini: deinde post divinum rei sacræ
ministerium humile hoc corpus meum terræ man-
detis. Hæc cum præcepisset, & duas sorores,
quas supra diximus, amplexata esset, in pace
dormivit ac requievit, ita ut qui eam viderunt,
communi somno requievisse crederent: nam ore
atque oculis * clausis, minimè illi opus fuit, qui
hæc honestè componeret. At sorores, ad sanctas
ejus reliquias se abjicientes, & suam orbitatem
deplorantes, Quoniam, inquit, nunc abiisti,
Mater nostra sancta, & immortalitatis cognomen
habens *d*? Quomodo nos ita orbis dereliquisti,
è nostro conspectu evanescens? Ubinam posthac
angelicam faciem tuam adspiciemus? Ubi vocem
illam tuam audiemus, quæ nostra corda exhilaren-
tur, & ad honorum operum studia excitentur?
Extinctum est nostræ spei fomentum. Tu nunc
dormis, & nos in segnitia velut mortuæ jacemus.
Non amplius te nobiscum unà versantem habebim-
us: elegit enim te Dominus, & ad mansiones
illas æternas vocavit.

14 Cum hæc & his similia lamentatæ fuissent,
& consuetum Officii canonem *e* in ea complevis-
sent, post mysteriorum tempus, sacrum illud
corpus in loculo repositum, in terra congruenter
condiderunt. Quæ verò mulier in ejus locum suc-
cessit, prope sepulcrum permanens, neque nocte
neque die illinc discedebat, lachrymans, &
beatâ illâ Feminâ se orbatam lugens. Cui Atha-
nasia in somnis apparens, Esto, inquit, bono
animo, & certò fore scito, ut, completis qua-
draginta diebus post meum obitum, recipiam quod
à Deo ipso receptura sum. Hæc igitur cum in
somnia vidiisset, experrecta dubitabat, quidnam
hoc visum, & sanctæ Mulieris verbum significa-
ret. Cumque quadragesimus dies venisset, quæ-
que sorores monasterium habitabant id oblitæ
(ut sæpe usu evenire solet) post duos dies illum
quadragesimum diem futurum existimarent, ejus
diei vespere sorori, quæ supradicta est, Athana-
sia, beata illa femina, se offerens, Cur, inquit, ita
quadragesimos dies meos neglexisti, neque quæ
ad pauperum distributionem, neque ea, quæ ad
amicos benignè accipiendos pertinent, præpara-
sti? Hoc viso illa percussa, & ad se rediens, ac
diligenter dies numerans, cognovit tempus illud
vesperam esse quadragesimi diei, quo sacra Psa-
lmore cantio celebrari deberet. Cum igitur dies
illuxisset, & divinum Officium celebrari cœpisset,
duæ, quæ illius sacri & monastici chori prin-
cipem locum tenebant, quarumque cordis oculos
Deus aperuerat, ut horribile illud visum animad-
verterent, duos quosdam viros contemplatæ sunt
specie terribiles, habitu effulgentes, & beatam
Athanasiam mediam habentes: quam cum duxis-
sent, & ante sacram aram constituissent, purpu-
ramque pretiosis lapidibus ac margaritis ornatam
protulissent, regali habitu eam induerunt, & co-
ronâ, crucem & ante & retro habente, caput ejus
cinxerunt: cumque virgam gemmis ornatam in
manus ei dedissent, eam ad divinam aram perdu-
xerunt. Hæc igitur visio cum quadragesimo die
contigisset, locus, in quo sanctæ Mulieris re-
liquiæ infra terram jacebant, stridorem emittere

A. ANO-
NYMO.

ac placidif-
simè migrat
ad Domi-
num,
* Gr. νε-
μύσεως ἐορ-
τή, dormi-
tionis fe-
stum

* Gr. ad-
ditur δὲ
φωῶς, faci-
lè, leniter,
placidè
d

E

* post dies
40 apparer
in gloria.
e

F

A. ANONYMO.

cœpit, idque assidue per totum anni tempus faciebat.

Sanat demoniacum, corpus habet incorruptum, remittit vestem pretiosam.
* Gr. πνευματικός, omni veneratione dignus

15 Cùm verò anniversarius * dies, quo sancta illa Mulier obierat, jam venisset, ecce, viri duo adstiterunt, & cum ipsis misera quædam mulier, pravus spiritibus vexata: qui spiritus supra sanctæ illius Mulieris reliquias debacchantes, redarguti sunt. Manibus igitur tegumentum illud, quod supra sanctæ Athanasie reliquias impositum fuerat, amoventes, arcam è monumento extra-xerunt. Quo factò, mulier illa spiritu malo agitata, curationis statim compos facta est. Sacri verò illi viri arcam illam inspicientes, eam viderunt undique suavissimi odoris unguento diffluentem. Cùm igitur diligenter eam patefecissent, Athanasiam invenerunt ita decorè positam, ut recens mortua fuisse videretur: nam & ejus oculi luminis speciem præ se ferebant, & labra [ejus sancta] & totum illud beatum corpus sanum, integrum & intactum videbatur, teneris adhuc carnibus, & manibus in rectum protensis, neque alia ex parte [ad motum] impeditis. Cùm illud igitur venerati essent, & lacrymas [ubertim] effudissent, arcam munierunt, & in omnium conspectu ponendam esse, sanctè * judicaverunt. Postea verò quàm in aliam arcam translata fuit, in qua & nunc [sanctè] Beata illa reposita est, monachæ ipsæ veste priore illam exuentes, alià quædam sericis filis contextâ & colore cæruleo eam induere cupiebant: sed minimè Athanasia sancta eis obtemperabat, manus ipsas tenens pectori adherentes, & vestem illam [omnino] renuens. Una igitur è [sacro] choro illo, quæ omnibus virtutibus effulgebat, & sancti Spiritus vas quoddam erat valde pretiosum, flexis genibus sic eam precata est: Quemadmodum quo tempore nobiscum versabaris, obedientiam [domina] sine aliquo discrimine præstitisti, ita & nunc libenter nobis obedire velis, & humilem tunicam tibi oblatam te indui patiaris *. Hæc illa cùm perinde ac si viveret, audivisset, manus statim relaxavit, & tunicam, quam diximus, accepit, ac deinde ad sanctam illam arcam se reclinavit.

B * Gr. ἀσπίς, rectè

f

* Gr. περιβλεπῶν, altissime, induit.

Puella ac puer à demone, servus ab hydropi liberati.

C

16 Operæ pretium verò est pauca quædam, quæ postea facta sunt, miracula commemorare, & ita orationi finem imponere. Cùm non multi dies præterissent, puella quædam, annos fere duodecim nata, impuro spiritu detenta, cadens & spumam emittens, ad sacre Mulieris sepulcrum adducta est: cumque illic quadraginta dies permansisset, divina ope adjuta, sana rediit.

Alius quidam puer, annos fere octo natus, in manu ipsa dæmonem habebat. Hunc ut passerem quemdam nigrum ad manum suam venientem, & illic sedentem videbat, à quo & manus ipsa commovebatur. Quare miserabiliter afflictus puer ille, cùm totos septem dies apud divinas sanctæ Mulieris reliquias permansisset, sanctissimi Spiritus ope curatus est.

* Gr. ἀνὴρ, vir

Alius * quidam conditione servus, fide verò liber, occulto dæmone vexatus, & insuper aqua intercute totum corpus instar utris tumefactum habens, ad monasterium illud venit, & sanitatis compos fieri suppliciter postulabat. Illi ergo beata Athanasia in somnis apparens, Expecta, inquit, frater, paululum, & ego tibi, divina ope adjuvante, curationem afferam: partem enim quamdam mei corporis ad te mittam, quâ morbo isto [qui te tenet undique, omnino] liberaberis. Audivit hæc vir ille, & fuit bono animo, & post mensem unum nocte quadam in mentis stuporem incidens, seipsum vidit undique à templi recto

aqua defluente madeferi, & omnibus candelis extinctis, ad sanctas beatæ Mulieris reliquias con-fugere, stridoreque magno ex arcula emisso, vocem ad se venientem audire sibi videbatur, quæ ita diceret: Aperi citò os tuum, aperi. Quod cùm ille fecisset, hilaris, quod missum fuit, excepit, simulque sanitatem recuperavit. Cùm verò dies illuxisset, omnibus, quæ in monasterio erant, curationem suam clara voce prædicabat. Cumque omnes concursu magno illuc venissent, & causam ejus rei ediscere cupivissent, tum ille donum, quod acceperat, è sinu protulit, unguem videlicet magni digiti è sanctæ Mulieris pede missum, ac parvo quodam panno involutum. Abiit igitur vir ille sanus, divinam gratiam, & sanctæ Mulieris gloriam * celebrans.

* Gr. θαύματα, mi-

17 Aliquando cùm ejus sancta memoria celebraretur, & multus populi concursus factus esset, mulier quædam, nomine Theodota, manum arefactam habens, curationem assequi suppliciter postcebat. Una igitur è sororibus, cùm eam apprehendisset, & maxillæ sanctæ Mulieris, quæ in arca erat, admovisset, sanam atque integram Dei ope illinc extulit.

* Gr. θαύματα, miracula

Alia mala

E

Alia verò quædam mulier cùm occulto spiritu vexaretur, & multos dies illic permansisset, re infecta ac tristis domum suam reversa est. Vidit autem sanctam Feminam [in somnis] talia sibi dicentem: Tu fraudem viro tuo fecisti, & animam tuam in gravem mortem injecisti. Vade igitur, & erratum tuum proferas, & ego mali dæmonis vexatione te liberabo. Hæc cùm mulier audivisset, & ea, quæ audiverat, fecisset, divina ope adjuta, sanata est.

Alia quædam mulier infantem puerum mammam sugentem ferens, cui tum dexter oculus extinctus, tum manus & pes torpens, & motionis expers erat, ad Sanctæ illius sanitatis datricem arcam eum adduxit *. Post paucos verò dies illum sanum receptum in propriam domum gaudens ab-retulit.

* Gr. ἀποπέσει ἀβ-
jecit

18 Alia quædam tam malè oculorum morbo laborans, ut ei tamquam poma aliqua oculi penetrarent, ad ejus arcam accessit, & capite supra sanctas reliquias imposito, sanitatem assequi precibus postulabat. Cùm igitur duobus aut tribus diebus permansisset, Dei ope adjuvante, sana facta est, ejus oculis ad priorem statum restitutis.

S. Athanasie patrocini-
nio sospitata.

F

Puer verò duodecim fere annos natus, cùm manus & pedes torpentes haberet, ad ejus sepulcrum accessit. Cumque nondum pauci dies præterissent, divina visione puer ille dignus factus, & propriis pedibus inambulans, domum suam reversus est: quod miraculum per beatam Mulierem editum omnes obstupescerebant.

Collum puellæ cujusdam, quæ Maria vocabatur, & in monasterio habitabat, gravi morbo laborabat. Cui beata Athanasia in somnis apparens, Asperam, inquit, tunicam meam accipias, & morbo admoveas. Id cùm illa è somno excitata fecisset, statim curationem ipsam admirabiliter affecuta est.

Marina verò, cujus supra mentio facta est, multo tempore gravi morbo ex ventre laboraverat. Cùm igitur lauri folium sumpisset ex iis, quæ tunc super arcam illam posita erant, & supra morbi locum tribus diebus reliquisset, perfectam sanitatem accepit.

20 Hæc, quantum vobis religiosi monumentum esse possint, mediocriter à nobis dicta sunt. Singulatim enim omnia persequi, non solum supra vires meas est, sed neque iis facile erit, qui

Fides hujus
historia.

&

A & vita meliore sunt, quam ego, & orationem vitæ parem habent. Ego verò cum ingenio sim valde tenui, & sublimioris orationis omnino expers, provinciam hanc suscepi, non vana secutus figmenta, sed quæ tum ipse propriis oculis vidi, tum à sanctis mulieribus, cum hæc dicerent **b**, audivi, è quibus fuit & felicissima Mater nostra. Quæ omnes cum per totam vitam rebus gestis excelluerint, & Athanasie beatæ mulieris facta cuncta bene noverint, illis ego credidi. Earum autem vitam, & optimam maximæque utilitatis conciliatricem institutionem, aliis suo tempore scribendam prætermittamus.

Apostrophe ad Sanctam.

B Tu verò Beata & immortalitatis appellatio-
ne prædita, divinorumque angelorum contubernalis Athanasia, quæ propter Christum bene paupertatem exercuisti, & divinis muneribus dives facta es: quæ assidue lugens, consolationem istam tibi comparasti, & mansuetudine oblectata manufuetorum terram recepisti, & in fame & siti vitam ducens, perennes delicias invenisti, misericordemque animam habens, à Deo ipso misericordiam magnopere consecuta es: tu, quæ corde puro splendorem sancti Spiritus excipiens, & in animo pacem habens, ejusdem sancti Spiritus diversorium, & ut summam dicam, omnium bonorum thesaurus, ob idque maximo lumine digna facta es, cum Sanctorum turmis simul versans, & cum justorum choreis hilaris unà chorum ducens; sis nostri memor, qui factis tuis lætamur **i**: cura sororum gregem, quem propriis laboribus congregasti: respice vitam nostram, multis hujus mundi fluctuationibus **k** agitatam, ut per tuas preces sanctè viventes, & laqueis diaboli fortiores redditi, tecum unà sempiternis bonis digni efficiamur, gratia & benignitate Domini nostri Jesu Christi: cum quo Patri simul cum sancto Spiritu sit gloria, honor & adoratio nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Exemplar Græcum sic habet: Πρὸς τὴν Τίμια, ἔτω γὰρ ὁ πᾶσι ἀνόμασαι, πῶ ὄντως ἔθελον ἴ-

μιον σὺν αὐτῷ. Ἐδει γὰρ εἶδει δι' αὐτῆς πρὸς τὴν Τίμια, ἣν ἔκλειπον τοῖς παρονομασίαις ἔχειν ἐπαληθεύσαν. *Qua ita interpretor: Ad Timia autem (hoc quippe nomen loco fuit inditum) Sancta, honorabile revera vas Dei, pervenit. Oportebat enim, oportebat, ut ab ipsa honorem acciperent Timia, nomenque haberent rebus vere congruum. Vides allusionem ad nomen proprium loci τὴν Τίμια, & ad adjectivum synonymum: Est autem adjectivum ἐκαὶ ἡ τίμιος, honorabilis, in pretio habendus &c. Proprium itaque τὴν Τίμια quasi dicas loca honore ac pretio digna.*

b De hoc Sancto dictum in Comm. prævio num: 4; è cujus tempore fixa ibidem est ætas, quæ S. Athanasia floruit.

c In Græco est στιχολογίαν, id est, Psalmorum secundum singulos στιχὸς seu versus recitationem seu decantationem, quæ fit in ecclesia, uti exponit Cangius in Glossario Græco-barbaro, apud quem etiam reperies discrimen inter στιχὸς & στιχῶν. Consuli etiam potest Goarus supra assignatus pag. 30, 32, 206.

d In Græco est τὸ ἀθανασίας ἐπώνυμο, quod est hic, quæ immortalitatis aptum convenientisque nomen sortita es. Vide Commentarium prævium num. 2.

e Κανὼν ἀναπαύσιμος εἰς κοιμηθείσας γυναῖκας, Canon funereus pro mulieribus defunctis existat apud Goarum pag. 588.

f Græcum exemplar ponit φαῖον, id est, fuscum, pullo, μῆλον μιστῆλτο, qui medio est inter candidum & nigrum colore, & ex albo & nigro colore commixtus est. Vide Lexica: in quibus etiam invenies colorem caruleum dici κωάνεον.

g Græca dicunt φλεγμονὴν, inflammationem: de qua agit Gorraeus in Definitionibus medicis Francosurris excusis anno 1601, pag. 493.

h Græcè ea sic expressit auctor ἀληθείας λόγον ἐρῶσθαι, veritatis sermonem erulantibus.

i Græcè τὸ ἴπτι σοὶ κατακαλυνομένων, quæ in te ornatur.

k Gr. τριπύλαις, procellis maximis & temporatibus; quasi dicas TRINIS FLUCTIBUS, ut Latine dicitur fluctibus decumanis.

C DE B. ALBERTO EP. FERRARIENSI **F**
IN ITALIA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

P. B.

§ I. Beati cultus & reliquiæ.

ANNO M-
CCLXXIV.
Cultum
ejus publi-
cum,

Ua de B. Alberti, episcopi primum Placentini, deinde Ferrariensis, inventione dicta sunt in hoc Opere ad diem VII Maii occasione S. Maurelii episcopi, martyris, & Ferrariensium patroni, plus quam sufficere videntur ad cultus ejus antiquitatem legitimam confirmandam. Constat enim inde, corpus ejus inventum fuisse unà cum corpore S. Maurelii eodem anno 1419, eodem die ac mense VII Maii, in eadem ecclesia S. Georgii prope Ferrariam, in eadem crypta seu sacello subterraneo sub ara majore, in eodem tumulo; sed in theca separata, simili tamen Maure-

liana, hoc est plumbea, unam ulnam longa, & his verbis inscripta: Hic est corpus, sive ossa beati Alberti episcopi Ferrariensis & confessoris. Constat, eidem inventioni assistentes Petrum Boiardum episcopum Ferrariensem, Nicolaum marchionem Atestinum, cum amplissimo tam cleri quam nobilium comitatu, statim in genua provolutos honorasse reliquias; tum peractis debitis caeremoniis, capsam utramque sigillatim, hoc est unam post aliam; sustulisse ex crypta ad altare majus; & ad geminam translationem idem hoc egiunt magna psallentium voce iteratum fuisse: Ecce sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo & inventus est justus: dein continuo ad repositas

AUCTOR B
P. B.

cujus primordia referenda videntur

versus initium seculi 14.

auxit inventio corporis ejus anno 1419.

positas in altari capsas ambas sacrum Missæ officium sollemnissimè celebratum à reverendissimo domino episcopo fuisse. Quis hic non agnoscat cultum B. Alberti publicum, non præsentem tunc modò, sed etiam diu præteritum?

2 Quid enim capsula plumbea unius ulnæ, quæ certissimè defuncti primùm corporis capax esse non potuit, at potuit resoluti, resossi & loti; quid inscriptio BEATI ALBERTI significant, nisi præteritam diu corporis ejus aut ossium elevationem? Quid item inventio ejusdem capsulae juxta similem S. Maurelii capsulam intra tumultum eundem posita in sacello, tum quidem neglecto ac deserto, sed olim publico, & eò recurrentium supplicationibus frequentato, indicare potuit evidentiùs, quàm publicam istic aliquando fuisse non minùs B. Alberti, quàm S. Maurelii venerationem? Enimvero si dubitare de hac re potuissent qui inventionem hanc apparatu tanto pompaque illustrabant, numquam in ea parem utriusque Sancti reliquiis tam conjunctis quàm separatis cultum aut exhibuissent ipsi, aut ab alio quocumque palam exhiberi permisissent. Precesserat ergo jam diu manifesta erga beatum hunc Antistitem religio atatem antè assignatam inventarum ejus reliquiarum: quamquam alioquin etas hac ipsa ad cultus immemorabilis probationem abundè sola sufficiat.

3 Diu, inquam, hanc illa precesserat: quod vel ex eo colligimus, quod monachi Olivetani, teste Bonaverto in Vita Italica S. Maurelii pag. 52, tempus ignorent, quo jam dicta corpora ambabus illis hierothecis excepta, & in oratorium istud subterraneum intra sepulcrum commune reposita fuerint: etsi enim aliam hujus ignorantia causam non obtendat ibidem laudatus auctor, quàm quod ecclesia illa instaurata sapius fuerit & à diversis possessa rectoribus; antequam per Joannem PP. XXIII, anno Pontificatus ejus quinto, Christi 1414, Montis Oliveti monachis obvenit; facile tamen quilibet intelligit, præcipuam ejus causam fuisse rei gesta antiquitatem, quæ nimirum seculo xv non modò testem illius nullum superstitem; sed ne memoriam quidem reliquerit. Itaque Papebrochius in Maurelio num. 29 non temere suspicatus est, factum hoc, eodem forsitan xiii, quo obiit B. Albertus, seculo contigisse. Favet sanè generalis illa omnium, cum vitâ decessit, sanctitatis ejus opinio, duplici, ut infra narrabitur, in ipsis ejus exsequiis miraculo confirmata.

4 Priorem verò cultum illum illustravit mirificè solennitas illa, quæ diximus anno 1419 inventum ac translatum ejus corpus fuisse unà cum corpore S. Maurelii: hac namque Deo quantum cordi fuerit, plurima continuò prodigia declararunt, de quibus ita Papebrochius loco citato, num. 13 & sequente: Vulgatus quaquaversum rumor inventionis prædictæ brevi tantam excivit hominum multitudinem, adorare, videre, tangere cupientium; ut discrimen considerantes monachi, ne minimè pares sustinendæ multitudini, haud satis arcere à sacro thesauro possent piè rapaces manus, ipsum recluserint in quoddam archivium intra sacristiam, donec novum sepulcrum fabricaretur. Verùm increbrescente in vulgus rumore, quod sancta corpora aliorum auferre molirentur Patres, parum abfuit, quin impetu facto effringerent ostium sacristiæ. Quare curatum celeriter est, ut altare ligneum, instar arcæ majoris, fabricaretur, quæ supernè aperienda collocaretur in medio templo in capella, quæ

tunc sub nomine divæ Virginis censebatur; ibique incluserunt prædictas capsas, prius omni populo palam monstratas, cunctis certatim caput inclinantibus, manus brachiaque tollentibus in cælum, percutientibus pectus, magna voce clamantibus: " Succurre nobis, miserere nobis. " Exinde verò tam multa facta miracula sunt, ut iis exponendis non sufficiam; tacere tamen non possum rem prorsus novam & admirabilem. In eodem, unde sacra lipsana extracta primùm fuerant, loco scaturire cæpit fons aquæ pulcherrimæ sapidissimæque, nec non saluberrimæ iis, qui ad medelam variarum infirmitatum illuc descendunt, ipsam vel in potum haustam sumpturi, vel in lavacrum asperisionemve acceptam infusuri corporibus suis; ex quorum ingenti numero recensebo paucos, nominatim descriptos.

5 Tum subjicit octo miracula, sigillatim à plurimis oratoribus recensita, quæ apud nos ibidem Latine contra legem legi possunt; modò hoc unum monitus hic lector observet, quod interpret noster, dum studuit brevitati, ea passim illis adjuncta rescenerit, per quæ scriptor Italicus disertissimè significarat, prodigiosa hæc omnia beneficia, non per unius S. Maurelii, sed per Maurelii simul & Alberti supplices invocationes impetrata fuisse, adeoque non ad hujus minùs, quàm ad illius patrocinium & gloriam relata fuisse olim, ac referri nunc etiam oportere. Ceterum quæ producta sunt hæcenus, legitimum B. Alberti cultum usque adeo persuasere Majoribus nostris, ut jam tum ibidem num. 19 ampliore ejus mentionem hoc in Opere ad hunc diem decreverint; quod animadvertisse videtur Castellanus, dum illi, fortè solus huc usque, locum eodem die fecit in Martyrologio universali, quod Parisiis edidit anno 1709; sic enim annuntiat: In Æmilia, S. Alberti episcopi Ferrariensis.

6 Porro tametsi intra eandem subinde ecclesiam sacra utriusque corpora in suo quodque sacello non paulo honorificentius fuerit reposita; nempe S. Maurelii ad dexteram ara majoris in arcu argentea aneo monumento conclusa; B. Alberti verò ad sinistram ejusdem ara partem in tumulo, qui ex candido marmore eleganter sculptus, auro sparsim interlucente, rutilabat, ut alibi dictum est; diffiteri tamen non possumus, quin hujus veneratio illa apud Ferrarienses aliquando tam fervida, paulatim intepuerit: liquet id enim non solum ex Philippo Ferrario, cujus in Sanctis ac Beatis, præsertim Italia, perquirendis operosam sagacitatem omnino fefellit hujus Alberti jam tum nimis obscurata memoria; sed vel maximè ex litteris P. Heraclii Cristanelli nostri huc Ferrariâ datis xxiv Aprilis anno 1676, in quibus de memorato Beati antistitis tumulo mentionem faciens, ait: Si quaerit Reverentia vestra à me, quam in veneratione modò habeatur ejus sepulcrum; respondeo: Fere in nulla: neque ulla fit memoria toto anno: quibus verbis non omnem quidem defuisse venerationem affirmat, sed fere tamen omnem; sicut neque omnem tollit Bernardinus Faynus in Cælo Brixiana ecclesia anno 1658 excuso Brixia, cum pag. 341 Albertum hunc accenset Brixianis non Sanctis nec canonicè Beatis, quorum memoria tantummodo in benedictione habetur: nam in ejusdem elogio pag. 93 agnoscit satis recentem reliquiarum ejus distributionem: Cujus, inquit, non mediocri reliquia gaudent Brixia Patres Oratorii, S. Philippi Nerii sectatores, favore Valeriani Scælaræ, ab-

D

E

Etsi cultus ille dein paulatim elanguit.

F

batis

A batis Generalis Olivetanæ Religionis illis concessa.

§ II. Eiusdem gesta quædam,
& felix obitus.

B. Albertus
anno
1244

Vitam B. Alberti scriptam non fuisse, censet Bonaventus in *S. Maurelio* pag. 51: neque enim vitam ille reputavit cum Guarino in *Compendio historico ecclesiarum Ferrariensium* pag. 393 exiguum illud elogium Italicum cum duobus miraculis, quod manuscriptum servatur in archivo Olivetanorum, apud quos requiescit Beatus, & unde apographum nos fidelissimum accepimus, anno 1675 die xxvii Aprilis à P. Andrea Lazari Societatis Jesu subscriptum, misimus hæc autem anno sequente à P. Joanne Heracleo Cristanello, & suo mox loco inserendum post alia nonnulla, quæ diligentissimus rerum ejus investigator Petrus Maria Campi, Canonicus Placentinus, in amplissima sua & summo labore collecta digestaque *Historia ecclesiastica Placentina*, part. 2 à pag. 181 de illo refert ac probat; & nos ex eo Latine hæc versa delibabimus. Orditur is ab hoc ejus elogio:

St ep. Placentinas,
& laudatur ab Innocentio PP. IV:

8 Fuit B. Albertus patriâ Brixianus, gente Prandonius, gradu magister & doctor (Theologiæ, an legum, ignoratur,) professione ac statu clericus & sacerdos secularis, domesticus antea Cardinalis Prænestini (Jacobi Pecoraria defuncti anno 1244) nunc autem (eodem anno 1244) subdiaconus. Apostolicus & Pontificis sacellanus, atque in episcoporum Placentinorum serie quinquagesimus quartus. Consonat fere epistola Innocentii PP. IV, de Alberti ad cathedram Placentinam promotione, ad *Præpositum & Capitulum ejusdem ecclesiæ directâ, quæ sic habet ibidem*: Nos diligentius attendentes, quod sollicitudinis nostræ intererat, ut in eadem ecclesia illum hominem poneremus, qui Deo gratus, & hominibus sit acceptus, diligenti deliberatione præhabita, dilectum filium, Magistrum Albertum, subdiaconum & capellanum nostrum, virum profectò secundum cor nostrum propter prærogativam morum & scientiæ, super quibus ei, tamquam illi qui diu nobiscum est laudabiliter conversatus, laudabile testimonium perhibemus, ipsi ecclesiæ de Fratrum nostrorum consilio in episcopum præfecimus & pastorem &c. Dat. Laterani secundo Idus Martii, anno Pontificatus nostri primo; id est Christi 1244, cujus Octobri mense jam in Placentina sedis possessione constituisse Albertum, ostenditur ibidem pag. 182.

scripsisse dicitur contra Fridericum II imp.:

9 Anno sequente verisimile ait esse Campius pag. 183, ipsum cum aliis centum & quadraginta episcopis astitisse concilio Lugdunensi adversus Fridericum II imperatorem; tum quia tunc acta Placentiæ Beati Vicario adscribuntur, nec ab ipso quidquam reperitur anno 1245 aut sequente gestum; tum quia deinde à Friderico eique adhaerentibus diu atque acerbè vexatus est: quamquam hoc etiam accersere sibi potuit per scripta, quibus imperatorem illum insensissimum Romanæ Sedi insectatus fuisse dicitur ab Ughello, Fayno & aliis. Ibidem pag. 186 legitur examinasse, approbasse, ac scripto publico consignari jussisse miracula quædam S. Raymundi Palmarii; de qua re videri possunt hujus Acta, vel eorum potiùs Appendix prima, ad diem xxviii Julii pag. 661, num. 19.

Augusti Tomus III.

10 Anno 1248 instituisse scitur apud Romanum Pontificem, & obtinuisse, ut Placentiæ studium generale vel erigeret vel instauraret, ditaretque legibus, quibus alia tum universitates gaudebant. Litteras ipsius Innocentii PP. IV. exhibet auctor noster ibidem pag. 399; ubi etiam videre est instrumentum à Beato dictatum anno 1249; quo Placentiæ in ecclesia collegiata S. Antonini præbendam sacerdotalem fundavit ad honorem Dei & gloriosæ Virginis Mariæ, ac SS. Antonini & Victoris, his præter alias conditionibus, ut eâ gaudens debitam & continuam residentiam faciat in dicta ecclesia, &, prout ei Dominus facultatem concesserit, Officium divinum debeat in ecclesia ipsa celebrare, singulis diebus Sabbati ad honorem sanctæ Mariæ, & in secunda feria pro remedio animæ meæ; inquit, & antecessorum atque successorum meorum & omnium fidelium defunctorum Missas celebrare; quas Missas si omiserit aliquo impedimento, postmodum illas dicat, cum poterit celebrare. &c.

AUCTORE P. R. crigit Placentiæ studia litterarum: præbendam fundat:

11 Difficillimis temporibus ad Religiosarum etiam familiarum stabilitatem tutandam curas extendit, ne quid iis vel in re domestica, vel quod pejus, in spiritus primævi fervore detrimenti accideret. Hinc anno 1250 Arduinum, abbatem S. Sabini, aris alieni, quo cænobium ejus premebatur, solerter expeditavit angustiis, ibidem pag. 204. Hinc anno 1252 coram præfecto militia Placentina parthenonem S. Syri unâ cum hominibus illi subjectis ac rebus omnibus in tutelam suam & fidem per instrumentum publicum, ibidem pag. 401 recitatum, suscepit ac securum præstitit adversus infesta tum passim ibi latrocinia. Hinc denique anno 1256, cum extorris ipse & ad curiam Romanam profugus rescisset, inter moniales Placentini cænobii, quod nuncupabant Hierusalem, pessum ire disciplinam, hoc per vicarium suum uniri mandavit cum cænobio S. Syri florentissimo, translatis huc inde motualibus & converfis omnibus; ut ibidem legibus imposterum & exemplis rectè vivere discerent alienis, quæ domi jam non poterant emendari suis. Mandatum authenticum representat ibidem Campius pag. 402.

solicite curat cænobia, E

12 Religionis autem Catholice promovenda quanto fervuerit studio, inde licet conjicere, quod itinerum socium sibi sciatur adscivisse, Campio teste ad annum Christi 1250; ardentissimum illum Romana fidei, tum quidem prædicatione, auctoritate, miraculis; at paulò post etiam sanguine ac nece gloriosissima defensorem ac vindicem S. Petrum martyrem ex Ordine Prædicatorum, cujus Acta videri apud nos possunt ad diem xxix Aprilis pag. 696, num. 33, ubi & prodigium ejus narratur coram præfule hoc nostro Alberto patratum. Hæc sanè inter utrumque familiaritas, si eodem ambos animatos ardore non reperit, animasse credenda est: quandoquidem ut S. Petrum anno 1252 è medio sustulerunt grassatores heretici; sic Albertum eodem anno fautor hereticorum idem hostisque Pontificius Ubertus Pallavicinus odio primum, & mox deinde electus Placentiæ dominus pervicacissimis injuriis ac tyrannicis direptionibus persequi cepit usque eò, ut sub initium anni 1254 Vir mitissimus, ecclesiæ vicario commendatâ, Romam ad asylum Innocentii PP. IV confugiendum clam sibi duxerit. Verum enim cujus ita jugulum suum subtraxit odio atque insidiis; ejus adeo in ecclesia sua fundos rapacissimam accendit avaritiam; ut, cum ne solemnè quidem, anno 1257, Alexandri

& fidem Catholicam; ideo exorsus hereticis: F

Z

PP. IV

AUCTOR B
P. B.

PP. IV in eum ac Placentinos illi adhaerentes anathemate (quod recitat Campius pag. 403) coerceri potuisset , Placentia tandem debuerit cum Episcopo , quo digna non erat , quique Ferrariam inde translatus fuit , etiam episcopatu privari. Vide eundem auctorem pag. 214 , ubi tam diuturnam Praefulis hujus tot inter adversa patientiam non immerito commendat elogio.

translatus
ad sedem
Ferrariensem , obiit
14 Aug.
1274,
* i. e. codi-
ce

13 Ecclesia porro Ferrariensi praefectus quid egerit , intelligi maxime debet ex manuscripto , de quo supra meminimus num. 7 , & quod ex Italico Latine sic vertimus : Erga venerandum urbis Ferrariensis antistitem , beatum Albertum (uti habetur , & ego hisce oculis legi , in catasto * antistitem tabularii episcopalis Ferrariæ) cum huic ecclesiae praesidens , vitae sanctimoniâ fulgeret , maxima vixit populi devotio ac reverentia , propter ipsam illam , quam in ejus orationibus , jejuniis , elemosynis , exhortationibus observabant omnes sanctitatem. Praefuit autem ibi (quantum quidem comperiri potuit) annis circiter quindecim. Cumque jam propè abesset à vitae termino , ex affectu commiserationis elemosynas multas ipse distribuit , multas imperavit in varios Religiosos , aliosque pauperes. Sicque anno millesimo ducentesimo septuagesimo quarto , die decima quarta Augusti ex hac vita ad beatam & immortalium commigravit , postquam paulò antè testamentum condidisset unumque codicillum , mandassetque corpus suum efferi ad ecclesiam S. Georgii , ibidem sepulturâ donandum. Concurrat excitatus opinione sanctitatis ejus frequens ad exsequias populus : quotquot verò iisdem adstiterunt , bina eodem die spectare miracula in personis duabus , quæ tactu corporis B. Alberti , morbis , quibus ambæ laborabant , liberatae fuerunt. Hujus rei veritas multorum testimoniis fuit comprobata ; ut apparet etiamnum ex instrumentis antiquis , per illius temporis notarios confectis. Miracula verò illa sic habent.

in ipsis ex-
sequiis de-
coratus mi-
raculis.
* f. tutor
appellativè.

14 Primum. Quod ibi conspectus fuerit vir quidam , nomine Dominicus Calzolaro * , incola burgi S. Joannis extra muros Ferrarienses ; qui pro certo affirmavit , annis amplius quatuor manum dextram ac brachium gestasse se praefus inutilia , quando cum fiducia ac devotione accedens , & idem illud brachium manumque admoveis corpori B. Alberti , subito hac se infirmitate liberum sensit. Examinati super hoc testes multi , professi sunt omnes , vera esse quæ iste afferebat , captum se videlicet ultra quadriennium illo brachio fuisse ; id enim sese universos vidisse. Miraculum secundum. Mulier quaedam , Betta nomine , dixit , privatam se fuisse plus quam sex mensibus usu dextrae manus , antequam fide ac religione incitata istuc intervenit , & manu illa B. Alberti corpus attingens , extemplo convalescit , eoque malo , pluribus circum adstantibus fuit perfectè liberata. Hujus prodigii monumentum adhuc superest in vetusto scripto testium tunc praesentium ac spectatorum , qui fuerunt partim Canonici , partim Religiosi , viri fide digni & nominatim recensiti per manum tabularii coetanei in eodem codice antiquo , qui signatur " O. monasterii „. Haecenus Ms. apographum , cui additur alia manu : Ego infrascriptus plenam & indubitam fidem facio , quidquid hic scriptum est de B. Alberto , desumptum esse ex antiquo manuscripto , quod servatur in monasterio S. Georgii Patrum Olivetanorum. Ita testor die xxvii Aprilis MDCLXXV

Andreas Lazari Soc. Jesu.

15 Consonant fere quæ eodem ex fonte tradit in Vita S. Maurelii pag. 51 & sequente Bona-De ejusdem vertus , & ex hoc Petrus Maria Campi Hist. ec- testamenti , clef. Placentina part. 2 pag. 214 & 287 ; imò & pag. 455 , ubi ipsum Beati Testamentum authenticum representare se credidit hoc principio : Millesimo ducentesimo septuagesimo quarto , Indictione secunda , die decimo quarto exeunte Augusto , praesentibus testibus &c. Verum qui totum legerit , fallor , nisi mecum judicet , non esse Testamentum illud ; sed instrumentum aliud legale , testamento & morte Beati posterius , quod confici ad securitatem sibi jusserit exsecutor testamenti. Patet id primum ex tempore quo Albertus obiit , anno , ut jam dictum ; millesimo ducentesimo septuagesimo quarto , die decima quarta Augusti ; cum instrumentum illud factum sit eodem quidem anno , sed alio die ; nempe die decimo quarto exeunte Augusto ; id est (ut rectè Cangius probat in Glossario ad voces Mensis exiens) die decimo octavo Augusti , toto post obitum ejus quatrinduo. Patet idem ex eo , quod instrumentum illud eodem die xviii Augusti testatur solutiones jam tum factas heredibus ex testamento ; quæ certò valere non poterant , nisi post obitum testatoris , ipsumque adeo testamentum , quod obitum utique antecesserat. Ceterum instrumentum illud lectu ac fide dignissimum fatemur , plurimumque conferre , ad ea , quæ de Beati virtutibus dicta jam sunt , egregiè confirmanda ; quia tamen longiusculum est , assignare malimus quam recedere.

16 Quod ad tempus attinet episcopatus ejus ac tempore , in ecclesia Placentina ; ab anno scilicet 1244 usque ad 1257 , rectè illud probat Campius : at non ita certum videtur , eodemne anno 1257 translatus fuerit ad sedem Ferrariensem ; an potius aliquanto posterius ; quod omnino in episcopis Ferrariensibus tom. 2 Italia sacra secundo edita col. 544 , num. 40 evincere debet Ughellus , si satis fidelia sunt , ut esse videntur , hæc ejus verba : B. Albertus de Pandonis (lege Prandonis aut Prandonius) Brixienfis , episcopus antea Placentinus , ad Ferrariensem sedem translatus est anno mcccxi ab Urbano IV ; ut habetur in Formulario Marini de Ebulo , ejusdem Pontificis vicecancellarii. Quo quidem modo sedisse dicendus erit Ferraria annis tantummodo tredecim completis ; pro quibus Ms. antea recitatum numerare potuit annos circiter quindecim , si intelligantur hoc loco (ut intelligi possunt) anni 15 utrimque incompleti. Plura de beato hoc Antistite non suppetunt.

Additio ad Commentarium de S. Alberto Ferrariensi.

Rem huc perduxerat P. Boschius , quem postmodum ea corripuit infirmitas , ut omnino à Ferrariensibus studiis nostris abstinere coactus fuerit. Interim hæc scripta Ferrariâ accessere scripta nonnulla huc spectantia , à nostro P. Petro Brescianini missa & ab adm. reverendo & eruditissimo D. Josepho Antenori Scalabrino operosè collecta. Descripsit is impigro labore instrumenta varia duodecim folia chartæ implentia , at quibus plurima complectitur , quæ potius ad S. Maurelium episc. martyrem spectant , ad S. Georgium , ad S. Romanum & alios , in Actis nostris jam pridem illustratos , & porro magis in supplemento illustrandos ad proprios

A prios dies, ut hic eorum ratio haberi non possit, quemadmodum nec variarum figurarum, ex quibus eam solam hic elegimus, unde doceamur quo in honore haecenus apud suos fuerit S. Albertus episcopus, cujus gesta, numquam haecenus edita, hic, quoad fieri potuit, non indiligenter collecta & illustrata sunt. En ipsam delineationem in aë incisam cum sufficienti totius rei explicatione.

AUCTORE P. B.

Icon partis anterioris tumuli marmorei in quo reconditur corpus B. Alberti Pandolii Episcopi Ferrariensis, ex quo formatur Altare S. Benedicti apud Olivetanos in templo S. Georgii extra muros Ferrariae. Exhibet imagines inauratas B. Alberti in medio: S. S. M. Georgii et Mauricii Ep. Ferrar. à lateribus,

De quibus hic agitur.

18 Toro illo ampliori Antenorii scripto multa fusiùs referuntur instrumenta tum ad illustrem S. Alberti familiam spectantia, tum ad Gymnasium ab eo erectum, ad fundata cœnobîa, aut variè amplificata, ad testamentum, ad monumenta, è quibus præcipuum jam supra dedimus. Verum iis & variis ampliacionibus & parergis id adversus Ughellum & plures alios evicit Antenorius noster Scalabrinus; S. Albertum non ferius

quam anno 1257 ad Ferrariensem cathedram e- vectum, quod manifestè ostendit ex variis inscriptionibus & epitaphiis, ubi annus disertè exprimitur sedente Ferraria S. Alberto, ut in eo uti & in ceteris cum Boschio omnino consentiat, atque adeo opera pretium non censuerimus, testimonia illa omnia hic verbotenus describere, cum & hoc & cœtera omnia satis probata & illustrata existimemus.

DE BB. MARTYRIBUS HYDRUNTINIS

IN REGNO NEAPOLITANO

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Cultus eorum & reliquiæ in ecclesia Hydruntina.

ANNO MCDLXXX. Cultus eorum

Hydruntum, Italis Otranto, urbs est Italia in regno Neapolitano satis nota, ut que ejusdem regni provincia Jonio mari proxima nomen dedit Terra Hydruntina, vernaculè Terra d' Otranto. Qui plura ejus ornamenta nosse desiderat, adeat Italiam sacram Ughelli recusam nuper & auctam tom. 9 à columna 52; ubi de metropoli & archiepiscopis Hydruntinis; & obvios passim geographos cum recentiores, tum etiam veteres: nobis hic satis erit unum illud illustrare decus, quod ei anno Christi 1480 Civium plurimorum, sub immani Turcarum in capta exarmataque jam urbe dominantium, tyrannide constantia peperit. His etenim honores Martyrum Augusti Tomus III.

etsi nondum per solenne decretum Ecclesia confirmavit; ipsa tamen (hac non solum non obnitate, sed etiam fovente) satis asseruisse videtur antiquitas; quod agnovit Philippus Ferrarius, dum illos Martyrologio suo; seu Catalogo Sanctorum generali ad diem Augusti x non dubitavit in hunc modum adscribere: In Salentinis BB. martyrum Stephani episcopi Hydruntini, Fabii calcearii, & aliorum dcccxi, à Turcis ob Christi fidem occisorum. Idem tamen mox apparebit luculentius, unà cum auctoris hujus hallucinatione, præter alias, illa qua Martyres hos annuntiat die x hujus mensis; cum celebrentur die XIV.

2 Ut ergo cultus antiquitatem ab ipsa ducamus origine, dubitare non possumus, quin eum ab ipso fero martyrio cepimus & suscitamus.

AUCTORE
P. B.

suscitarint miracula, qua infra ex certis auctoribus contigisse dicemus in ipso martyrii loco, dum ibi per annum circiter inhumata Heroum nostrorum corpora jacuerunt. Itaque cum ad urbem illam jam jussu suo Christianorum armis obsessam Alfonsus Calabria Dux regisque Neapolitani filius natu maximus die xv Junii anno 1481 advenisset, nihil sibi prius faciendum putavit, quam ut locum invisens, postis primis genibus prostratos adhuc sparsosque Martyres non saluaret modò, sed etiam ad expugnandam feliciter eorum patriam propitios invocaret; deinde, ut in locum decentem eorum omnia corpora colligeret, propediem dum urbe potitus esset, meritis honoribus transferenda. Narrat hac Franciscus de Araxjo in Historia Martyrum Hydruntinorum Hispanica anno 1631 edita Neapoli, cap. 30; sed confirmat epistola responsoria eodem tempore & ante recuperatum Hydruntum data ex urbe Florentina à Marino Tomacello ad Joannem Alvirum, tum cum Alfonso Duce, cujus appellatur librarius major, in castris Hydruntinis agentem, & rei jam dictæ non testem tantummodo, sed etiam participem: sic enim ad illum inter alia rescribit Italicè (nos Latine vertimus) Tomacellus: Pium ac dignum opus mihi fecisse videtur dominus (Alfonsus) cum in unum congeri mandavit corpora sanctorum illorum Martyrum, quos Bassa jussu interfecit. Utinam Deo placeat (& placebit, spero) tantæ caritati vicem rependere tum domino, tum etiam tibi, qui operam in ea tam sedulam contulisti. Jam id factum acceperamus, at manu tua factum esse, nunc primum discimus &c. Citatur hoc fragmentum apud Franc. Antonium Capano in Collectione monumentorum de Martyribus nostris, excussa Lycii in provincia Hydruntina anno 1670, pag. 79.

B

3 Urbe recepta pulsisque ab Italia Mahumetanis mense Septembri ejusdem anni 1481, continuo de Martyrum horum corporibus in metropolitana ecclesiam transferendis dignèque condendis est cogitatum. Qua de re, quòd ad probandam illustrandamque publicè venerationis antiquitatem non parum conferat, audire juverit Pompeium Gualterium, ejusdem ecclesie metropolitanae præterito seculo Canonicum ac decanum, cujus apud laudatum Capanum pag. 99 hæc est DE RELIQUIIS MARTYRUM HYDRUNTINORUM HIETOTOPO-CHRONICA ENARRATIO Latina: Hydruntinæ metropoleos cathedralis ædes, magnificè regum Normandorum liberalitate constructa, & lithostroto speciosi emblematis exornata, xl passuum longitudine à bemate ad frontem protenditur in occasum hybernium, inter subvesperum & argesten: latitudine verò distenditur in dimidiam laxitatem; x scilicet passuum structura basilicæ mediana, marmoreis subnixa columnis usque ad chori limitem; & alæ utriusque distensio passuum v, geminatorum à columnis ad extremos parietes, hinc in septemtrionem inter eorum & traxiam, inde in austrum inter leuconotum & vulturnum medios in templum aditus exhibentes. Ipsum autem chori spatium quatuor magnis undique elevatis arcibus insurgit. Eorum ultimus declinat introrsus in hemicycliam curvaturam, cujus eleganti schemate benè perficitur. Istius in medio stat aræ maxima situata, cum signo puerperæ Dei Genitricis; dextroque à latere solium prominet archiepiscopale, comprovincialium sedibus episcoporum, pro conciliis celebrandis, ex adverso coexistentibus. Extremi verò alarum for-

C

continud
crevit in ec-
clesia me-
trop. Hy-
druntini,

nices angustiori schemate arcuantur, eoque minorum apsidum hemicyclos efficiunt; qui exporrectis infra testudinibus ædículas formant ferreis à fronte clathris obstructas: quarum in dextra collocatum est sanctissimæ Eucharistiæ tabernaculum; in læva reliquæ venerabiles conditæ sunt Martyrum Hydruntinorum. Pleraque etiam sacris apta ministeriis altaria in ædis lateribus utrimque adnumerantur.

4 Sed per minores januas basilicam introeuntibus scala se duplex inflectit. Per ambas descenditur in cryptoporticum; quæ superioris chori & conterminorum laterum atque hemicycliarum areolarum amplitudini subest, perpendiculari substructione; passibus lævæ xx, longa xvi in medio; xiv in lateribus, propter hemicyclias inæqualitates: fenestris à parte septemtrionali conspiciæ duabus, ab Orientali quatuor; columnatione spectabili sustentata. Columnæ ipsæ promiscui generis, ordinisque compositi una & septuaginta, æqualibus interstitiis novenorum pedum collocatæ: expeditæ solidæ marmoreæ xlii, ceteræ ex lapide Salentino parietibus impactæ, quarum singulis epistylis cornua insurgunt arcuum ternarum, expeditarum singulis quaternarum: & inde est hæc verba concameratio novem & quadraginta constructa quadratis æqualium intercolumniorum; & trigonis, in tribus hemicyclorum curvaturis, novem.

hæc satis ac-
cura & ac-
scripserit

E

5 Locus antiqua observatione sanctus, Confessionis nomine jam olim celebris, deinde Rosarii titulo insignitus: ubi sacellum est sacratissimæ Virginis, & simulacrum ejusdem venerandum; aut ejus aram archiepiscopi laudatæ memoriæ Petri Antonii de Capua sepulchrum hæc subterraneum: optimus enim antistes, magnis pro Catholica religione perfunctus laboribus, & de sua Hydruntina ecclesia, capitularique illius Collegio sat benè meritus, postquam ab œcumenico Tridentino concilio summa cum laude reversus est, cum sibi locum tumulando vivens adhuc præelegit; sicut & plures è nobilibus civitatis altaria & familiares ibidem sepulturas pio voto construdas impetrarunt; propterea quod in istius cryptæ venerabilis excavatam fossam fuerunt initio translata benedicta corpora Christi fidelium Hydruntinorum, qui salutis anno mcdlxxx sub serenissimi Ferdinandi regis Aragoniæ potentatu, post validam cum impiis hostibus dimicationem, fracti bello vincitque extra urbem educi, Turcarum Duce jubente, totoque exercitu spectante, gloriosè occubuerunt: dum Testes fidei, optione sibi data, viverene malint Christum abnegantes, quàm alioqui diram subire mortem, constanti animo temporalem vitam contemnentes, illustre martyrium consummarunt. Quorum corpora ad tertium & decimum mensem insepulta, solique imbribusque exposita, integra omnino & à feris avibusque penitus intacta permanserunt.

um cum
hypogæo.

F

6 Divini cujus prodigii Xistus IV summus Pontifex certior factus, esse illa omni veneratione digna advertit: propterea speciali diplomate Franciscus de Arenis archiepiscopo Brundusino provincieque præfecto commisit, ut cælesti ope expeditique jam regii exercitus auxilio postquam ab hostibus fuerit receptum oppidum, suffraganeis episcopis convocatis, cunctisque diocesis & vicinarum civitatum congregatis sacerdotibus, Fidelium corpora pro Christo interfectorum incorrupta in campo jacentia reverenter colligenda, religiosèque in prius reconciliatam cathedralem ecclesiam Hydruntinam asportanda curaret. Quæ anno subinde mcdlxxxii, expulsis ab urbe Turcis,

in quod
Martyres
nostri depo-
siti sunt an.
1481,

A cis, à quodam sacro loco, ubi serenissimi Calabriae ducis Alphonfi, Ferdinandi regis filii pio jussu in modum aggeris coacervata fuerant, ne ob reverentiam expugnationi essent impedimento, solemniter in civitatis templum introducta, & in foveam praedictam illata sunt; ac humo superinjecta, diu inibi sepulta jacuerunt.

7 Anno postea MCDLXXXII aediculam superius memoratam Hydruntinus populus de regia largitate faciendam impetravit (quae tamen anno deumum MDXXIV perfectionem habuit) ut in ea corpora gloriosorum Martyrum honorificentius conderentur. Quae dum exhumantur, non utique integra, ut jam fuerant ibi reposita, reperiuntur; sed vitio sarcophagi, temporisque diuturnitate, carne consumpta; nonnullis exceptis membrorum partibus & paucis frustulis, quae summa Dei providentia; ad posterorum animos in venerationem excitandos, carnibus tecta dignatur adhuc aservare. Igitur in hoc regali facello, cujus longitudo XVIII pedum est, totidemque frontis latitudo, ac X cubitorum altitudo, altare est positum quinque palmaris altitudinis, septem palmaris latitudinis, & crassitudinis tripalmaris, blatteosferico ornatu auroque intexto accuratissimam diligentiam instructum: cui supereffertur insignis picturae imago Deiparae Virginis, inter angelorum obsequia Theanthropum infantulum gremio foventis; à cuius dextra D. Stephanus protomartyr astat, D. Martyr Laurentius à sinistra.

8 Sub altare verò (quod ex ligno concavum est, & detracto frontali, in arcae biforis modum clave referatur) Reliquiarum locus continetur inclusus, id est capsula lata palmis sex, alta palmis quatuor & semi, crassa sesqui palmo: fundo, lateribus, ac tergo ligneis constans; fronte tamen & summitate limpidis obducta specularibus quadratis, inaurata compage dispositis: per quae, ablato purpureo velamine, inspicere clarissime valent sacra pignora; dum, admotis luminibus, frequenter solitum est ea singillatim devotis fidelibus indicari, qui sancta impulsu curiositate, ex diversis locis & longinquis regionibus ad illa contuenda & adoranda quotidiano concursu conflunt; maxime verò in anniversaria memorabilis martyrii solemnitate, quae XIX. Kal. Septembris magnificentissimam pompam, ac totius civitatis, universaeque dioecesis & provinciae exultatione celebratur. Quo die sexus utriusque fidelium multitudo, non modò Reliquias in facello expositas venerantur; verum etiam in subterraneam aedem descendentes, ad singulos scalarum gradus consistunt, precesque effundunt genuflexi: tum simili modo orantes, singulas hypogaei columnas devotis amplexibus osculantur, solumque illud benedictum reverentur, lacrymisque perfundunt, sub quo à principio fuerunt sacratissima corpora tumulata.

9 Sed armaria lignea bina concinnati operis in superioris aedificae parietibus defixa complent reliqua venerabilium corporum ossa cum suis capitibus dignè aptata: quae diducti chalybis rete affabre facta praetexta interioribus, deauratis exterioribus foribus conteguntur, & clavibus obserantur: duabus hinc atque illinc argenteis lampadibus in ipsorum Martyrum honorem regio sumptu perpetuò ardentibus. Magnam denique partem similium Reliquiarum suspiciendam praebent (coccino dimoto sipario) tesserae vitreae, deauratis compactae juncturis ac deauratae comprehensae coronae, VII palmorum altitudinis & XVIII latitudinis, à convexo fornice arcuatim deductae ad planum lapidei

tabulati; quod elegantissima venustate sculptum & similiter deauratum, quatuor lapideis item & insculptis deauratisque columnis sustentatur, velut altaris caelum, novempalmaris longitudinis: habetque in zophoro Montimentum hoc: MORTE SUA FACTI SUNT IMMORTALES. Addit idem auctor in alia Relatione Italica anno 1677 bis impressa Lycii pag. 17, facellum jam dictum non tantum regio jussu ac sumptu erectum fuisse, verum etiam fundatum assignato censu perpetuo dicatorum centum annuorum, qui usque eò ex camera regia constanter quotannis persolveretur. Idem asserit Araüjus, sive Araüchus, Hispanicè de Araüjo, in opusculo citato pag. 86, ubi ait, eam summam esse destinatum ornamentis; Missis, & Officiis, quae in eodem facello celebrantur. Ceterum de Missis & Officiis dicendum hic paulò explicariüs.

§ II. Cultus amplificatio & extensio.

Quamquam ex allatis huc usque & postmodum afferendis manifestò constet Martyrum horum publicam venerationem per immemorabilem temporis cursum floruisse ante celebres Urbani PP. VIII Bullas; eamque adeo sufficere etiam nunc ad legitimum eorum cultum absolute comprobandum; in ea tamen olim Hydruntini nequam acquieverunt, donec Apostolicae Sedis auctoritate copia fieret eosdem etiam ut veros Martyres communis Martyrum Officio Missaeque celebrandi. Pungebat verò eos id maxime, quod gloriosos hosce Pugiles suos, quos tot aliis jam dudum argumentis palam ut Christi Martyres & profitebantur & supplices invocabant, non alio tamen usque ad annum Christi 1539 vel Officio vel Sacrificio fas esset prosequi recurrente quotannis eorum natali die XIV Augusti, quam quae ad juvandas fidelium quorumvis, si forte piaculibus adhuc flammis expurgantur, animas praescribit Ecclesia; Vesperis mortuorum videlicet & Missa pro defunctis; per quae nimirum non obscure proderent, se vel pro Martyribus eos, contra quam firmissimè credebant, non agnoscere; vel injuriam eis inferre pro cultu, secundum illud S. Augustini: Injuriam facit Martyri, qui orat pro Martyre. Eodem igitur anno rogandum Christi Vicarium Paulum III censuerunt, ut Martyribus Hydruntinis in facello suo regio Missam imposterum & Officium de Communi Martyrum concedere pro sua potestate eorumque majore gloria dignaretur. Hoc autem ut fieret efficacius, institutum est continuò examen canonicum, sive, ut appellatur, Informatio de ipsorum martyrio, una Pontifici cum libello supplice consignanda, cujus nos infra subjiciemus exemplum.

11 Votum statim facti sint compotes, haud eadem certo novi; fallor tamen, si res multum dilata est: eam enim omnino indicare videtur in opusculo posthumo, quod Basilea prodit anno 1558, De situ Iapygia Antonius Galateus pag. 55; ubi collegisse narrat cives Hydruntinos Martyrum horum ipsana, eaque reposuisse intus cappellam, seu facellum, quod dedita opera constituerunt in ecclesia majori; ubi usque ad hodiernum diem quiescunt, & quoad Christiana erit religio, visenda commorantur, in maximaque veneratione habentur, SOLEMNIBUS OFFICIIS DIVINIS CELEBRANTUR. Galateum autem diu post

AUCTORE P. B.

E Ibidem post an. 1539

F

donec absol-
veretur in
eadem eccle-
sia facellum
proprium,

ad quod an.
1524

per honorifi-
cè sunt ele-
vati.

AUCTORE
P. B.

annum 1539 supervixisse, nequaquam est verisimile; utpote qui ante annos fere octo & quinquaginta Christianorum castris, ad Hydruntum positus, non utique puer, assistens, oculis ipse suis Alfonso serenissimum Calabria Ducem sæpe cum Turcis depugnantes viderit; ut fidem facit Epitaphium, quod eidem ipse principi, imò regi, composuit, quodque unà cum Iapygia descriptione vulgatum est. Scio, Ferrarium ad locum superius § 1, num. 1 citatum hac observare: Nondum (anno 1625) Officio ecclesiastico coluntur; venerationem tamen apud incolas habent: sed & scio, virum optimum Martyrum horum notitia perquam exili fuisse instructum, quod iterum infra patebit.

12. Sed hac utcumque tum fuerint, certum est in usu fuisse jam pridem, teste Pompeio Gualterio in memorata jam anni 1677 Relatione Italica pag. 20 & seqq.; ubi hac asserit: Die martyrii eorum, quod contigit, uti dictum est, xiv Augusti, solenniter ipsorum festum quotannis agitur cum apparatu totius ecclesiæ cathedralis, nec sine musica, concione, academia (per quam intelligo pia rhetorum ac poetarum certamina) in honorem sanctorum Martyrum, & supplicatione generali Capituli, cleri, Religiosorum, concurrente universo populo non hujus tantummodo civitatis, sed & locorum in diœcesi ac provincia circumjacentium. Exponitur verò tum pars reliquiarum ipsorum in ara principe, ad quam decantatur Missa conventualis de Communi Martyrum. Intret in conspectu tuo, Domine, gemitus compeditorum, &c. cum Oratione "Præ-

B

sta, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui gloriosos Martyres fortes in tua confessione cognovimus, pios apud te in nostra intercessione sentiamus. Quæ eadem Missa privata tum in eadem ecclesia celebratur à quolibet sacerdote; reliquo autem anni tempore per modum votivæ, quoties ad invocanda Martyrum patrocinia recurritur: quod si necessitas est publica, cantatur sollemniter loco Missæ conventualis.

13. Incredibile verò prorsus est id incæptasse Hydruntinos absque assensu Sedis Apostolicæ; primo, quia palam profitentur in instrumento jam dicta Informationis, id se à Pontifice postulare, quod ejus ad hoc auctoritatem necessariam esse scirent; Sine cujus assensu, inquiunt, nemo pro Sancto est honorandus in terris. Deinde, quia Roma, cum id fieri intra fines Italia ignorare diu non possit, nunquam tamen impedivit, ne quidem post Urbani PP. VIII Decreta. Imò verò tantum abest, ut hac Urbanum secuti Pontifices inhibuerint, ut foverint potius beneficentia singulari; ut Clemens PP. IX, qui omnibus utriusque sexus Christi fidelibus verè poenitentibus, confessis, ac sacra Communione refectis, qui ecclesiam cathedralem Hydruntinam & in ea sitam cappellam, Sanctorum Martyrum nuncupatam . . . die xiv Augusti à primis Vesperis usque ad occasum solis die hujusmodi singulis annis, devotè visitaverint, & ibi pro Christianorum principum concordia &c., plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam concessit anno 1668 die xx Junii. Verba Bullæ hic data videri possunt apud Capannum in Collectione pag. 97; ubi sequuntur & alia duo Clementis PP. X; quarum primâ committitur archiepiscopo Hydruntino dispensatio pro sacerdote, cui occasione solemnitatis sanctorum Martyrum, quorum corpora in dicta (nempe Hydruntina) ecclesia (ut piè creditur) asservantur, . . . ex dispositione Iclopi tres digiti

C

manus dexteræ . . . ablati fuerant. Alterâ conceduntur & annectuntur indulgentiæ pro defunctis eidem capella sanctorum Martyrum, dummodo in ea septem Missæ quotidie celebrentur. Sufficiunt hac, opinor, ut ne quis de assensu Romano possit ambigere in cultu, quo Hydrunti Martyres nostri celebrantur. Nunc aliò divertamus.

14. Narrat Joannes Antonius Summonte in Historia sua Italica urbis ac regni Neapolitani tom. 3, lib. 5, pag. mihi 501, multa Martyrum horum corpora à vicinis Hydrunto populis ex affectu religioso sublata fuisse & in suis ecclesiis collocata; quod si verum est, contigisse debet antequam illa conderentur; adeoque jam tum diffundi cœpisse latus dicenda erit eorum publica veneratio. Summonte certè patrociniabitur infra inter cœvos, anno 1539 canonicè examinatos Hydrunti, testis tertius, Joannes Longus, in responso ad interrogationem sextam; ubi etiam docebit, quanta in veneratione locus martyrii suburbanus fuerit habitus anno circiter decimo quarto post ejectionem Turcarum. Et verò de eodem in Relatione Italica pag. 15 sic scribit Gualterius: Loco martyrii, qui antea Mons Minervæ, dein Mons Martyrum dictus est, ædificata fuit ecclesia titulo S. Mariæ Martyrum, idque jussu Sixti PP. IV (qui obiit anno 1484.) Postmodum fundatus ibi est Conventus Fratrum Minimorum; anno scilicet 1540, ut ad annum illum in Chronico generali Ordinis notat Lanovius. Gualterio consonat Summonte tom. 3, lib. 5, pag. 501. Supra hujus ecclesiæ januam hac marmoris insculpta leguntur:

D. O. M.

SS. Martyribus Hydruntinis, à Turcis ob Christi fidem constantissimè servatam crudeliter cæsis, & D. Francisco Paulano, victoriæ auguri, templum claustrumque, olim à Duce Calabriæ conditum, vetustate collapsum è fundamentis in ampliorem formam redactum, majore reddito locupletatum Joannes Franciscus Arnesanus, Lupienis, & Maria Leucia, conjuges, pietatis ergò PP. DD. anno Domini MDCXIV.

15. Vetusissimam quoque cultus extensionem usque ad urbem Neapolitanam & hujus ecclesiam, usque olim S. Mariæ Magdalena, deinde, illatis in eam & honorificè conditis cum facultate Innocentii PP. VIII Martyrum nostrorum reliquiis, S. Mariæ Martyrum, nunc autem S. Catharinæ ad Formellum nuncupatam, traditamque RR. PP. Prædicatoribus, testatur inscriptio, quam ibi sic legit Carolus de Lellis in Neapoli sacra part. 2 pag. 148: In hoc sanctissimi Rosarii sacello, die xxiv Maii MDLXXIV erecto condita sunt ducentum * quadraginta capita cum suis ossibus & reliquiis illorum beatorum Martyrum, qui in civitate Hydrunto pro fide Christi trucidati sunt; quorum nomina, soli Deo nota, scripta sunt in Libro vitæ. Hos serenissimus rex Alphonfus II, Calabriæ Dux, in duabus magnis capsis transtulit Neapolim, & in capella à se constructa sub nomine S. Mariæ Martyrum in ecclesia modò S. Catharinæ ad Formellum reposuit. Et quoniam præfatæ capse ob temporis vetustatem à tineis corrosæ & penè consumptæ erant, venerabilis P. F. Paulus Rovadus, tunc sacrista major, & Fr. Joannes Baptista de Bononia conversus de licentia Subprioris Fr. Cornelii de Calvisano cæterorumque Patrum in rei memoriam dictas reliquias sanctas ex capsis extractas, reverenter & debito cum honore in hoc altari ab omnibus venerandas posuerunt

* Lege ducenta

F

centa

fuerunt

E

Antiqua venerationis eorum extensio per se verans

A fuerunt die xxix supradicti mensis & anni. De his inferius recurret sermo, cum examinabitur historia martyrii, cujus hic epitomen libet premittere in Hymno Ms. quem in Capani Collectione subjunctum accepimus data jam Pompeii Gualterii hierotopochronica enarrationi hoc titulo:

i 6 EJUSDEM (Gualterii) IN EOSDEM SANCTOS MARTYRES HYMNUS, qui cantari solet professionaliter in anniversaria eorum solemnitate die

Hymnus solemnis Hydruntii,

xiv Augusti, Hydruntii scilicet:

Majorum celebri plaudite nomini,
Lætantes focii, psallite Gloriae:
Invictos Fidei pandite Milites,
Christi dicite Martyres.

Hi sunt, quos genitos inclyta Japygis
Pubes Gnoffiaco sanguine nobiles
Hydrunto peperit, Fonteque mystico
Cæli Claviger abluvit.

Hinc audax Gothicus firmaque Gallicis
Obstans Soboles postera præliis,
Regni principibus fulsit amabilis
Romanis & Iberibus

Hi, dum pervaluit dira Mahomadum

B Victorum rabies, urbeque diruta,
Percussu gladiis, se tibi Victimam,
Jesu, denique consecrant.

quo breviter describitur

17 Aucta fulmineis classe triremibus;
Jussit bellipotens rex Othomanicus
Invadi Hesperiae littora protinus,
Salentinaque mœnia.

Plenæ Bistonio milite Bosphorum
Naves transfiliunt, & vada Cycladum,
Ægeum superant ac mare Jonicum,
Agmatho Duce perfido.

Terrent innumeris æquora puppibus
Substrata omnigenum corda Fidelium;
Incerti pavitant, quò fera transvehat
Immanis ratis agmina.

Sed jam velivolis Acrocœraunia
Proris advehitur, jam tenet Adriæ
Angustum pelagus, jam Scythæ barbarus
Hydrunti subit ostia.

Eheu sollicitus quàm timor oppidis
Instat finitimis; non tamen incolis
Qui ficcis oculis fluctibus evomi
Cernunt monstra ferocia.

C Urbem terrificis, ecce, phalangibus
Urgens impavidam Thracius improbus;
Mittit Christicolis nuncia fortibus
Pravi fœderis impia.

Quos & legitimi principis integra
Et Christi intrepidus alma fidelitas
Labi ne fineret, protulit, emori
Accinctos fore millies.

Martyrum historia.

18 Turrus igitur mœnibus efferri
Hostes affiliunt; summaque civium
Virtus objicitur; mox tamen arduos
Muros impete subruunt.

Augefcit feritas infilientium:
Custos opprimitur, fortior occidit.
Transcurrunt rabidi per loca milites
Urbis plena tumultibus.

Sacris tum medios Ædibus ingruunt;
Maectant presbyteros, & caput, insulâ
Protectum, Stephano cæde nefaria
Fœdi sæviter amputant.

Vinctos sacrilegum turba superflites
Educit, Domitor quo ferus imperat,
Mandans interim, ni Mahometica
Christo dogmata præferant.

Sed constans perhibet quisque libentis
Jesu martyrium: verbera, spicula

Perpeffos rigidus postmodo transtulit
Cunctos ensis ad æthera.

AUCTORE
P. B.

Nunc à Christiadam finibus aspera
Turcarum pereant arma furentium
Istorum meritis, ô bona Trinitas,
Cui per secula Gloria.

§ III. Hydruntum obsessum à Turcis & crudeliter expugnatum.

Martyrum nostrorum certamen auctores synchroni supparesque multi scripserunt: ut Antonius Galateus, de quo supra num. 11 diximus, in libello de Situ Iapygia pag. 51 & sequentibus: Michael Lagettus in volumine Ms. Italico ac pervetusto, quod in archivo metropolitana ecclesia servatur Hydruntii hoc titulo, Historia della città d' Otranto &c.; id est, Historia civitatis Hydruntinæ; quomodo capta fuerit per Turcas, & affecti martyrio cives ejus fideles; scripta per Joannem Michaëlem Lagettum & ipsum Hydruntinum. Magnam hic meretur fidem, ut qui pleraque acceperit à patre suo, qui Hydruntinum captus à Turcis manserat usque ad mensem Martium anni 1481; quando Velonam in Albania, seu Valonam, uti nunc vocatur, avectus, ibique fuga nactus occasionem, medio circiter Julio rediit ad obsessam per Christianos patriam; ubi mansit in castris usque ad urbis redditionem. Afferit insuper, se multa didicisse ab aliis senibus, qui rebus, quas testabantur, olim interfuerant; non omnia tamen à singulis; sed aliud ab alio. Non habemus, nisi præcipua hujus Excerpta, sed ipsi auctoris verbis edita in Collectione Capani à pag. 37. Testem quoque ex iis, quibus in eadem Hydrunti calamitate parvitum est, honestum audivit Leander Albertus, cujus narrationem exhibet in sua Descriptione Italia; ubi de Hydrunto in Salentinis.

E

E

20 Accedunt ejusdem ætatis ac loci testimonia, quæ infra consuli poterunt in Informatione anni 1539, quam recudemus. Mitto cetera instrumenta temporum fere illorum; quæ si necessaria fuerint, in loco exponentur: visum est enim ex universis optima seligere potius, quàm unum exhibere, cui vel multa defint (ut fere defint antiquioribus singulis) vel plurima redundant, quæ ad absolutam Hydruntini belli; magis, quàm ad Martyrium; de quibus hic agendum est maxime, faciant historiam; qualia sunt, quæ tamquam à Galateo pridem Latine composita; vulgavit Italica phrasi adulto jam seculo xvi Joannes Michaël Martianus, Canonicus Hydruntinus: tum ea quodque, quæ anno 1631 Hispanicè non sine laude publici juris fecit Neapoli Franciscus de Araujo protonotarius apostolicus; & si qua fortè sunt alia generis ejusdem hæcenus ignota nobis, nec satis huic Operi congrua. Ordiamur adeo hanc syllogem ab urbis obsidione, de qua sic loco citato Antonius Galateus:

de quibus brevem nos hic eelogam dabimus.

F

21 Anno à Christo nato mcdlxxx Achamatus; præfectus classis Machometis Turcarum regis, ex Aulone Macedoniæ oppido, solvens cum ducentis navibus & octodecim millibus fortissimorum bellatorum, Hydruntum obsedit non sine omni armorum & machinamentorum genere. Qui, tentatis oppidanorum animis, oblatisque non iniquis conditionibus; ut, quando non haberent aliquam spem

Achmetes Hydruntum appulsus, frustra deditionem poscit:

AUCTORIBUS
P. B.

spem auxilii (exercitus enim noster eo tempore in Hetruria res gerebat) neque invalidam urbem defendi contra tantam vim posse [scirent,] ut callidè & verè aiebat barbarus, aut ultro se dederent; [quod] suadebat; aut cum uxoribus & liberis & iis quæcumque ferre possent, urbem defenderent (imò desererent,) atque in vicinas urbes commigrarent, vitamque & libertatem suam fervarent. Stultum esse aiebat bene sperare, ubi nulla esset spes salutis aut auxilii: at si ipsi fidem, homini & ignoto & hosti, non haberent, se exercitumque suum omnem naves ascensurum atque in mare octo aut decem millibus passuum ab urbe abiturum pollicebatur; illi interea suæ salutis & libertati consulerent. Hæc oratio primò ab Hydruntinis contempta est. Responderunt, se paratos esse pro Christo proque suo rege extrema omnia pati & demum mortem obire: ac nuntio, ne iterum rediret; iusserunt, ac mortem comminati sunt; si quis civium de deditioe verbum faceret. Secundum nuntium eadem referentem sagittis confixerunt. *Hactenus Galateus; cujus luxuriam ab amanuensi vel typhotheta syntaxim per insertos uncinos restituere coactus fuit. Quod si cum illo alios eatenus conferre volueris, observa sequentia.*

hujus rei
tempus, &
alia quædam

B

22 Primò, Expeditionis hujus Turcica causas referri à Martiano apud Capanum pag. 1 & 2, ab Araujo pag. 17, à Spondano in Continuatione Annalium Baronii ad hunc annum, num. 3, aliisque; ubi legi possunt; cum nostrâ nihil interfit, quæcumque demum illa fuerint. Secundo, aequè quidquam huc facere, qualis quantusve apud Mahumetem II ejusque filium Bajacetem fuerit Achamatus; videri id proinde posse ad annum 1475 num. 8 apud eundem Spondanum, qui eum Visirem Bassam Geducem Achmetem nuncupat. Plura tamen volenti dabit Leunclavius in Historia Musulmana ab anno 1480 seu sine libri decimi sexti. Tertio, annum Christi 1480, quo Turcæ Hydruntum venerint, adeo certum esse ex consensu veterum atque ejusdem anni litteris Apostolicis à Raynaldo recitatis; ut mirum sit, à Leandro Alberto sequentem assignari potuisse. Quarto, diem adventus Turcarum & cæpta obsidionis à Volaterrano exprimi xxviii mensis Julii; eundemque colligi posse paulo inferius ex Galateo contra Martianum, qui adventum affigit ejusdem mensis diei xxiv, exscensionem verò e navibus diei xxv. Quintò, variari inter auctores in numero, cum hostium tum navigiorum; hac enim Volaterranus universim ait fuisse circiter centum, alii multo plura; solus, quod sciam, Galateus usque ad ducenta pertingit: hostium cum Galateo Martiano recenset octodecim millia; alii cum Bonfinio Rerum Hungaricarum decade 4, lib. 6, viginti millia: contra urbis propugnatores idoneos, Martiano teste, non amplius mille quadringentos.

adjuncta.

C

23 Quod narrat Galateus, ante omnia propositas obsessis fuisse deditioe conditiones; & mori bellico convenit, & Araujo affirmat cap. 13; Martiano tamen ait, prius diebus decem impetitos atque interruptos fuisse muros. At si hoc ipse ex Latina, nescio qua, Galatei Historia veritè Italicè, profectò Galateum cum Galateo pugnantem exhibuit: cum in opusculo ejus notissimo, quo hic utimur, asserat, & muros quati cæpisse posterius, & solo triduo everfos fuisse. Hinc Martiano historiae suæ Italicæ malim auctorem credere, quam sincerum interpretem. Porro repulsum ab oppidanis cum interminatione ho-

stilem oratorem fuisse, certa res est; at secundò redeuntem horum sagittis esse confixum, apud solum legimus Galateum. Ceterum tempestatem tam improvvisam omnibus pridem antè divinitus edocuit præviderat simul ac prædixerat S. Franciscus de Paula, uti & securam anno sequenti Turcarum ejectionem; quemadmodum in Actis ejus non semel notatum est ad diem 2 Aprilis pag. 141 d, 166 f, 169 a & c. Sed prosequamur cum Galateo ibidem.

24 Concitatus irâ barbarus, omnia machinamentorum genera, & quæ bombardas dicunt, & quas habebant incredibilis magnitudinis, expediri jussit; ac invalidos & veteres muros triduo evertit; adeo ut per plures dies inter nostros Turcasque res telis ensibusque ageretur. Nostri urbem acerrimè repugnantes tutabantur. Tandem sextâ, quam genus Turcarum in veneratione habet, feriâ, decimo quinto obsidionis die, tertio Idus Sextiles (.Idus semper Italiæ insaufas: etenim vi Idus Sextiles apud Cannas cum Hannibale infeliciter pugnatum est) omnibus ferè nostris faucibus ac laboribus & vigiliis defessis, Turcæ urbem per plana ingressi, primo impetu nemini pepercerunt. Sacerdotes in ecclesia omnes ad unum trucidaverunt, & nonnullos super altaria Hostiam tenentes tamquam victimas mactaverunt. Postquam nocte tota, quam turbulentus ille dies secutus est, Stephanus archiepiscopus, consanguineus meus, omnem populum divino Eucharistiæ Sacramento firmaverat ad matutinam, quam præcierat, pugnam, à subterranea templi parte ad locum, quem chorum dicunt; ascendit; ubi martyr Christi pontificalibus insignitus ornamentis, in sua sede ab irrudentibus Turcis jugulatus est. Ad hæc iterum observes velim, quæ subijcio.

Expugnatur Hydruntum 11 Augusti

E

25 Primò de die urbis expugnata Galateo asseritur Volaterranum; testem sextum juratum infra, Lagettum; antiquam epigraphen in ecclesia Hydruntina apud Capanum pag. 45 & c. Proinde, audiendos non esse Bonfinium cum sequacibus, qui eum fuisse volunt diem xvii obsidionis; multo minùs verò vel Summontum, qui notat xxi, vel Giannettasum nostrum, qui xx Augusti, seu xiii Cal. Septembris, Hist. Neapolit. tom. 3, pag. 62. Secundò, crudelitatem licentiamque Turcarum in primo illo invasionis impetu paulo fufius à Volaterrano & Sixto PP. IV apud Raynaldum hoc anno num. 17 & 20 depingi; sed nescio, an satis explorata veritate; quod addo propter supplicium, quo Sixtus affectum fuisse scribit archiepiscopum Hydruntinum; ut mox dicetur. Porro inter sacerdotes, qui in variis ecclesiis tum cæsi memorantur, agit celeberrimus istius ætatis in Ordine S. Dominici concionator Gabriel Barelete, alias Barletta, ad feriam tertiam Pentecostes folio, secundum editionem anni 1518 Hagenoensem, 142, de Fratre nostro (hoc est, ejusdem opinor Ordinis) in Otrando: dum civitas caperetur à Thurcis, nec cessaret à prædicatione, Descende, inquit. Mori potius voluit: & per medium in pulpito sectus est; nec cessabat loqui: Sancta fides, sancta fides, sancta fides! Verba sunt ipsa citati auctoris. De aliis vide-*sis Martiano pag. 11.*

crudelitate maxima in sacerdotibus præscriptum

F

26 Tertio, mira varietate narrari cædem archiepiscopi Hydruntini: nam Sixtus PP. IV apud Raynaldum hoc anno ad num. 20 scribit, capta jam urbe, Turcas ad metropolitanam ecclesiam accedentes bonæ memoriæ Stephanum archiepiscopum Hydruntinum, senem detrepitum & plenum dierum, qui in apparatu pontificali corpus

archiepiscopum,

pus

A pus Domini nostri Jesu Christi deferendo per eandem ecclesiam cum suis Canonicis & aliis presbyteris ac clericis processionaliter pro civitatis defensione & incolarum ejus salute humiles preces effundebat, non secus atque impius Manasses Isaiam ferrâ lignea per medium fecasse, & eos, quos secum habebat, canonicos & presbyteros prædictos Deum laudantes & misericordiam ab eo alta voce exposcentes crudeliter intra ecclesiam ipsam trucidasse & interemisse &c. Consonat Sixto synchronus Breydenbachius sub finem operis de Peregrinationibus sacris, ipseque Raynaldus, & alii. Bonfinius contra decade 4, lib. 6 ait, cute exutum fuisse: *Martianus aliique, obtruncatum, & quidem cum sacram Eucharistiam populo distribueret; eodemque modo cecidisse Canonicos omnes ipsi assistentes, quos auctor ille singulos compellat nomine. Nimirum hac omnia sparsisse famam, facile credimus. Cedere tamen hac debet jurato testimonio venerabilis abbatis (hic titulus est canonicorum Hydruntina ecclesia) Angeli Pendinelli, qui anno 1539 legitime interrogatus, respondit sequentia:*

B in ecclesia sua obtruncatum;

27 Quod, cum jam ipse testis sit ætatis annorum LXXXIV, recordatur, quod de anno Domini MCDLXXX, cum ipse testis tunc esset diaconus, venit classis Turcharum, & obsedit civitatem Hydruntinam per dies quindecim continuè, & tandem eam vi cepit: in qua inter alios erat tunc reverendæ memoriæ dominus Stephanus, tunc archiepiscopus Hydruntinus: & dum ipsi hostes astu expugnarent civitatem, ipse dominus archiepiscopus apparatus cum vestibus sacris, accessit ad altare, & præsentem magna populi multitudinem, cum magna devotione sacram Missam celebravit, & benedictionem pontificalem populo dedit, omnes paternis vocibus animando, ut firmi starent in sancta Christi fide, & pro ejus amore, si opus esset, vitam exponerent; respondente univèrso populo, se paratos esse pro sancta Christi fide millies libentissimè mori. Et cum ipse reverendissimus tunc dominus archiepiscopus, finitâ Missâ, ad sacristiam rediret, irruentibus hostibus in civitatem, venerunt intra ecclesiam ipsam; & reperto ibi D. archiepiscopo ante fores sacristiæ, eum occiderunt, IPSO TESTE PRÆSENTE cum multis aliis clericis, quos omnes ipsi hostes infideles captivos fecerunt, SOLO IPSO ARCHIEPISCOPO INTERBECTO jam decrepitæ ætatis annorum octuaginta & ultra, discurrantibus etiam ipsis Turcis, per ecclesiam & civitatem occidendo multos ex ipsis civibus & quotquot inveniebant. Rediunt hac infra in Informatione Hydruntina; placuit hic tamen etiam adscribere; quia nihil ad rem præsentem videtur afferri posse locupletius.

C à MM. tamen Hydruntinis nostris dixerunt.

28 *Observa quartò, tametsi archiepiscopum hunc Galateus appellet Martyrem Christi; de cultu tamen ejus nullum verbum facere; quin ab illis Octingentis, quorum deinde cultum adstruit, hunc manifestè secernere. Sed neque aliunde quidquam accepimus hætenus, quo communem ipsi cum Octingentis, de quibus modò agendum nobis est, venerationem tueamur. Bis asserit, fateor, Ughellus in archiepiscopis Hydruntinis, eum in communi cum ceteris Hydruntina ecclesia sacello conditum esse; sed non probat: cum appareat multo verisimilius, deperditum fuisse corpus ejus per Mahumetanos, qui, ut mox narrabitur, constratam promissionis cadaveribus urbem ante Achmetis ingressum purgare jussi sunt. Viderit adeo Ferrarius, quo nixus fundamento annuntio Augusti Tomus III.*

tiationem ejus supra num. 1 propositam dictaverit: nam Paulus Regius, quem solum citat, cum insinuare videtur, archiepiscopum eodem die cum Octingentis fuisse casum, errat insigniter; tum qua affert publica venerationis vel incitamenta vel indicia (ut quod martyrii locus sua jam ætate nuncuparetur Vallis Martyrum; item, quod ibidem per multas noctes lucere visa sint faces super Martyrum corporibus, non dubio celestis eorum gloriæ argumento) ea prorsus nihil ad archiepiscopum, alio loco, alio modo, alio tempore casum abjectumque. Absit tamen, ut pastoris tam boni (ut qui animam strenuè posuerit pro ovibus suis) detractum aliquid gloriæ velimus, dum cultum ejus publicum absque graviore auctoritate non audemus aut possumus confirmare.

AUCTOR P. B.

§ IV. Acta Martyrum Hydruntinorum.

A cta Martyrum, quos hoc die solenniter coli Urbe jam ostendimus, Hydruntinorum Galateus perstringit potius, quam enarrat his verbis: Qui cladi superfuerunt octingenti Viri, aut capti, aut faucii; aut ægroti extra urbem ducti, omnes ante crudelissimi Ducis barbari oculos cæsi sunt. Dicam rem raræ & antiquæ laudis, & futuris forte seculis minimè credendam: nemo in tanto populo, mortis metu, à fide Christi descivit; imò alter alterum, filius patrem, pater filium, frater fratrem ad mortem hortabatur. Macti virtute, felices animæ, Martyres Hiesu Christi, ausi facinus magnum ac memorabile! Numquam ego possum vos satis laudare: laus vestra & gloria & felicitas apud Deum manet æterna semperque manebit. *Hæc ille tantum de martyrio; quam breviter, tam confusè atque involutè. Alium interim istius ætatis, qui hoc argumentum, quod hæc propriè ac propemodum unicè pertinet, Latine & pro dignitate digesserit, habemus neminem: nam Leander, etsi fufior est & olim Latinitate donatus; Italicè tamen ipse scripsit; & quidem ex unius tantummodo testis relatione, quam utrum satis fideliter, usque dum postea scriberet, commendavit memoriæ, non temerè dubites, si eam cum Lagetti narratione & admodum simplice & plurimum ac sapius auditorum testimonio fide confirmata comparaveris. Hujus proinde Excerpta, ut apud Capanum exstant legitime collata subscriptaque à pag. 37, Latina hic facere non pigebit ac sequi potissimum. Sic igitur habet, postquam de victa jam urbe dixisset:*

E

F

30 Noluit bassa civitatem intrare, antequam esset purgata corporibus mortuis tam Christianorum quam Turcarum; nam plateæ omnes iis erant plenæ; sed mansit in agro, in quo castra posuerat: præcepit quoque, ut omnes, qui captivos habebant, eos proderent & sibi coram sisterent, qua de re edictum emisit die sequente, qui sabbatum fuit XIII * Augusti: sic non diu post ad illum adducti sunt omnes; exceptis quibusdam, quos Turcarum capitanei absconderant in triremibus & qui adducti non fuerunt, quique se postea redemerunt pecuniâ, quam antè abstruserant (ut ferme fecerant univèrsi) quàm classis fuisset appulsa: hi verò cum producti non essent, sigillatim omnes exacti fuerunt à Capitaneis suis; qui affirmarunt, eos esse necatos ipso die, quo civitas expugnata fuerat.

ad Achmetem adducti.

* lege XII

31 Itaque per interpretem suadere cœpit atque hortari.

A a

horta-

AUCTORE
P. B.
iterum ten-
tatur pro-
missis ac
minis
* i. e. Sul-
tani

* Ital. prete
di Meffa

ad Madu-
mismum;
B

C

sed, hor-
tante Gri-
maldo, in-
visti
* al. Pri-
malus

hortari, ut Christo renuntiantes Mahumetis reli-
gionem amplecterentur: hoc si facerent, reddi-
turum se its uxores suas ac filios, ac liberos in ur-
be relicturum uti subditos domini *: fm detre-
ctarent, iusturum interfici; sic enim omnino fieri
oportere: ex consilio & sententia Chogiaz (ut
magistrum ipsi suum appellant;) quoddam arma ce-
perint ac domino suo resisterint. Erat autem in-
terpres ille apostata Calaber, qui simplex sacer-
dos * fuerat, ac de se ipse referebat, Christianum
se fuisse & presbyterum, nuncupatumque an-
tea Dominum Joannem; sed errore cognito, in
quo verfabatur, transisse ad Mahumetem, quem
sciret à Deo missum fuisse; ut perspicuum esset
ex victoriis, quas Turcarum domino largiebatur:
tum si major Mahumeto Christus esset, ab hoc
utique suos bello defensurum fuisse, non capti-
vitati permitturum. His & similibus blasphemis
atque impiissimis falsisque argumentis nitebatur
eos adducere sceleratus interpres, ut Christum e-
jurarent.

32. *Antequam pergamus, nota primò; de hac
nova optione Octingentis hinc Christianis jam in-
ermibus vinctisque seorsum ab Achmete proposita,
non meminisse quidem Galateum in Opere de situ
Iapygia; uti neque testes infra proferendos in In-
formatione Hydruntina: sed neque illam eosdem
negare. Secundo, subsistere igitur debere scrip-
toris huius gravissimi tam expressum de illa testi-
monium, imò testimonia: testes enim plures au-
divit ac secutus est; quibus accedit ille, quem
pro se adducit Leander Albertus, de Octingentis
his tantum sic asserens: Ceteri ad octingentos
comprehensi omnes, deductis vestibus nudi, ex-
tra muros in vallem exiguam pertracti sunt...
Constitutus autem in eo certaminis loco primùm
Turca præmiis amplissimis propositis, ut fidem in
Christum abnegarent, tentare; deinde minis in-
dictaque morte, si recusatent, terrere. Sed om-
nium una voce &c. Accedunt Martianus pag.
13 & seqq., Aranjus cap. 19, alique tanto nu-
mero, ut asseret Gualterius in Relatione Italica
pag. 11 & sequente, eam esse vocem publicam,
tamam ac senium universalem provincie Hydrun-
tinae. Tertio, de interprete apostata Calabro con-
sentire eam auctore nostro Aranjum cap. 19, li-
cet per vocem Chogia, Coggia seu Cozza videat-
ur intellexisse legem seu statuta Turcarum: Mar-
tianum vero silere de interprete jam dicto: sed e-
ius loco nominare Moplesum quemdam; qui a-
pud suos appellatur Talisman; cuique permagna
sit in rebus ad superstitionem eorum pertinentibus
auctoritas. Leunclavius in Onomastico Turcico
Talisman interpretatur sacerdotem illum, qui præ-
cipuus Turcis præsens: potuit hoc officium eidem a-
postata fuisse collatum. Sed parum refert, idem-
ne fuerit, an alius. Prosequamur.*

33. Inter alios captivos, inquit ibidem Lager-
tus, erat Antonius quidam Grimaldus*, panni-
tonfor, vir senex, & ceteris bassæ propinquior:
is omnium nomine respondit, agnoscere se omnes
Christum filium Dei, Dominum suum ac verum
Deum, & mori se millies malle, quam huic re-
nuntiando Turcas fieri, atque apostatae damnato
& Christi inimico assentiri. Hinc ad Christianos
conversus; Fratres, inquit, mei, pugnavimus
hactenus ad patriam nostram vitamque tuendam
ac probandam fidem dominis nostris temporalibus;
nunc tempus est, ut pro animabus nostris & pro
Christo decertemus, qui cum pro nobis in cruce
sit mortuus; æquum est, ut & nos pro illo mori-
amur solidi & constantes in fide: hac morte tem-

porali æternam vitam & martyrii coronam obti-
neamus. Ad hæc verba coeperunt una omnes vo-
ce & contentione multâ clamitare, nulle se mil-
lies perire quocumque genere mortis, quam
Christum negare. Quærit bassa ex interprete, ee-
quid Christiani responderent. Reposuerunt om-
nes, inquit ille, mori se velle potius, quam à
Christo deficere. Et sic omnino deliberatum est
illis omnibus post senis istius Christiani adhortatio-
nem. Indignatus admodum hoc responso bassa,
obtruncari mandavit universos; primo tamen lo-
co magistrum Antonium Grimaldum, qui primò
locutus, ad hoc ceteros impulisset.

34. Itaque die tertia, quæ Dominica fuit, XIV die 14 Au-
Augusti, deduci iussit illos in montem, Della guffi
Minerva dictum, passibus fere trecentis ab urbe
distantem (Montem Hydram appellant cosmogra-
phi) manibus à tergo colligatis, & partito per
quinquagenos ordine; ut ibi omnes tanquam in
altero collè Calvarie per Turcas immanissimos
jugularentur. Incedebant verò alacritate maxima,
se invicem ad suscipiendum patienter martyrium
animantes: hoc pater filio, filius patri, hoc fra-
tri frater, amicus amico, sociò socius multo cum
fervore lætitiæque suggerebant. Relatum est etiam,
cum ita constructi procederent, adductam illuc
per certos Turcas puellam fuisse, quæ inter vin-
ctos illos utrumque conspiciat germanum suum;
rogavit: O fratres mei; & quò tenditis? Re-
spondente autem altero: Imus ad moriendum a-
more Jesu Christi; ad has voces misellam conti-
nùd velut exanimem concidisse; tum per unius
ex iisdem Turcis, qui erigere illam volebat, imò
pactum in caput acinacem ipso in loco maceratum
expirasse. Christi Servos porò, cum in loco
jam destinato consisterent, Turca quidam cir-
cumibat, manu præteridens tabellam characteri-
bus Turcicis aliquot inscriptam, proclamante hæc
interim scelesto interprete: Quicumque vult ista
credere, vitâ donabitur; qui non vult, occide-
tur. Sed ne unius quidem inventus fuit, qui à san-
cta sua voluntate propositoque dimotus sit.

35. Ergo alii post alios per ætinctos thæteri
carnifices ante oculos perfidi & spectaculo tam fe-
rali lætantis, quem dixi, bassæ, ad unum omnes
imperterriti constantisque, amputatis capitibus;
interempti sunt; & primus quidem, ut bassa præ-
ceperat, magister Grimaldus; qui ceteros, quò-
ad superfuit; contenta ardentissimaque voce con-
monere atque incitare non cessabat ad martyrium;
intencis in cælum oculis affirmans, illud se aper-
tum videre; paratosque magna cum exultatione ad
suscipiendas interfectorum animas angelicis spiri-
tus; & hæc quidem se clarè ac distinctè intueri.
Cum ea dicenti decussum caput esset, fixus per-
sistit & erectus, instar columnæ, truncus ejus;
neque ad terram concidit (quidquid ad lapsum
impelleretur à Turcis) donec in ceteros carnifi-
cina defævit; ac tum demum juxta illos suapte
spontè collapsus est... Numerus hoc modò ne-
catorum fuisse dicitur octingentorum... Post
lanienam relicta sunt in dicto monte, ita ut con-
siderant, corpora trucidatorum, infestata, ca-
nibus, feris, avibusque carnivoris in prædam ex-
posita, luculentissimo impietatis ac sævitie Tur-
cicæ argumento. Hæc ille de martyrio: nam quæ
hoc secuta idem auctor aliquo narrat, prose-
quemur sequente paragrapho; postquam hic non-
nulla monuerimus.

36. Ac primò quidem, Grimaldum illum, huius
quem noster panni-tonforem facit, à testibus in martyrii
Informatione anni 1539 tutorem appellari. Se-
cundò, quendam
adjuncta
quendam

B

F

D

A cundò, nihil ab his referri, de truncati corporis ejus tam diuturna atque immobili statione, quam post Lagettum etiam adstruunt Martiannus pag. 17, & Arañus cap. 19; qui addit, permotum eo miraculo carnificem Christo statim dedisse nomen; ideoque sine mora palo transfixum, evasisse martyrem. Hac tam singularia in loco tam patente presentes non omnino ad unum omnes advertere debuissent; & si adverterint, potuisse deinceps interrogatos non testari, vix appareret credibile. Tertio, hunc eundem Grimaldum videri, quem supra num. 1 Ferrarius per ignorantiam historia Fabium appellaverit calcearium. Quarto, deductos fuisse ex urbe Martyres nostros non solum ligatos, sed etiam nudos, ut in Informatione infra testabitur Joannes Longus; & consonat supra Leander Albertus. Quinto, de illa sorore, qua fratres duos, cum una ducerentur, allocuta sit; & horum responso, meminisse etiam in Informatione anni 1539 testem septimum; sed nihil de sororis ejusdem cade; quam alteri puella ibidem adscribit.

B observantur.

37 Sexto, tabellam, quam, interprete comitante, singulis ante necem Turca quidam exhibuerit, non reperisse me, nisi apud Lagettum; & qui hunc plerumque sequitur, Arañus cap. 19. Septimo, quamquam ex auctore non appareat, vincitorum quemquam in loco supplicii supplicium evasisse; id aliunde tamen esse certissimum: nam in Informatione jam toties memorata de se fatentem audiemus Angelum Pandinellum; & ibidem de alio Baptistam de Natali. De Gabriele Memmo idem asseverat Martiannus pag. 17 & sequente; de anonymo, qui dissolutis paulatim vinculis, precipiti se fuga subduxerit, nec visus deinde fuerit nec auditus usquam, narrat loco citato Arañus. Hoc tamen verum, nemini prorsus abjecta religionis crimen inferri. Octavo, universos numero quidem rotundo octingentos passim censeri; non videri tamen hunc numerum tam exactè definitum esse; quandoquidem in Informatione anni 1539, modo numerentur septingenti & ultra, modo circiter septingenti, modo octingenti vel circa &c. Postremo, de supplicii genere nullam apud veteres (nam recentiore Bzdovium nil moror) esse discrepantiam. At Martyrum cruorem (quod aiunt Martiannus pag. 18 & Arañus cap. 19) per ducentos & quinquaginta passus decurrisse in mare, difficile creditum est; difficilius, (quod solus Martiannus addit) illud aquis marinis exceptum ita supernataste per dies multos, ut nec amitteret ruborem, neque inde longius estu diffunderet.

§ V. Incorruptio prodigiosa facrorum corporum, ac duplex translatio.

Corpora per menses 13 sub dio incorrupta,

Corpora Martyrum nostrorum in loco martyrii non tantum inseputa jacuisse; verum etiam incorrupta; idque per menses tredecim continuos, affirmant omnes: puta, per decem omnino menses à XIV Augusti anni 1480 usque ad XV circiter mensis Junii anni 1481; quando (ut Arañus ex integra, nō fallor; Historia Lagetti scribit cap. 30) ea Dux Alfonso projecta colligi; & ad proximum istuc eremitorium coacervari jussit, donec honorificè sepeliendi post urbem receptam locus esset ac tempus; ut fuit mensibus Augusti Tomus III.

postea tribus, quibus aquæ ibidem, etsi congesta, corruptionis expertia permanserunt: quam verò expertia? Solus in Informatione anni 1539 testis decimus asserit, ea se vidisse cum carne XSIICATA integra & illaesa; alii tamen de exsiccatione nihil; sed primus ait, fuisse sana, integra, & etiam odorifera, cum carne & ossibus, acsi tunc interfecta fuissent: tertius; absque aliqua corruptione & absque aliqua læsione; quin imò cum carne incorrupta & superextensa super ossibus ipsis: nonnis; illaesa, intacta & incorrupta absque aliquo fetore; & pulchra, sicut si tunc occisa fuissent. Octavus testis, cum jam in urbem & ecclesiam Hydruntinam inferrentur, eodem vocatus à quodam cive, nomine Urso Capito; tit accederet ad videndum corpus sui genitoris (unius ex iisdem Martyribus) vidit illud inter alia, aitque; quod erat adhuc cum carne, acsi tunc fuisset occisum, non obstante quod per tresdecim menses sit prædicta corpora stetit inhumata tempore tam hyemali quam æstivo. Ceteros prætermitto.

E

39 Nemo autem fuit, qui incorruptionem hanc non adscripserit manifesto providentia divina miraculo, atque evidenti cum veri martyrii tumca. lestis eorum gloria argumento; præsertim cum id solis illis corporibus accidit: nam cum non post multos dies à dictorum Sanctorum occisione quidam alius forensis (id est, rusticus) fuisset à Turcis ipsis in eodem loco decapitatus, & ibi inhumatus derelictus, canes accesserunt ad comedendum carnes ejus; ad corpora autem dictorum Martyrum nunquam se approximarunt; ut ait infra testis quartus. Imò verò ad hoc prodigium interim accessit & alterum, de quo ita Lagettus pag. 41: Neque illud, quod à senibus, qui tunc evaserunt, accepi, præteribo; quod, postquam beata illa corpora casa fuerunt, noctu videntur ibi luminaria multa accensa; quæ etiam videbant ex muris urbis ipsi Turcæ; quod canes illi calumniantes, dicebant, animas interfectorum illorum per montem istum errundas vagari; diabolos autem venire cum luminariis ad eas capiendas. Prodigiosa hæc lumina super stratis adhuc in martyrii loco corporibus illis noctu sapiens & à multis fuisse visa, luculentè docebit Informatio Hydruntina.

sepe prodigiis lustrata,

F

40 Hæc miracula impulerunt Alfonso Calabriæ Ducem, ut quamprimum urbem Hydruntinam recuperasset (recuperavit autem die X Septembris; ut certum est ex Raynaldo in Annalibus ecclesiasticis ad annum 1481 num. 30; quamquam eam non nisi post biduum ingressus est; Arañus teste cap. 40) de Martyrum horum solenni in ecclesiam Hydrunti metropolitanam translatione acceleranda sollicitus imprimis esset. Et verò fuit: nam, uti narrat ibidem Arañus, eadem die XII Augusti, qua urbem intravit, ad principem ecclesiam recta contendens, ibi primum de victoria Deo gratias egit; tum ejus damna, qua obsidionis tempore fuerant illata, jussit continuo reparari. Postridie, inquit Lagettus pag. 42, Calabriæ Dux sacerdotēs multos, & viros Religiosos ex provincia mandavit acciri; qui & venerunt: & cum solenni procedentium ordine comitatus ipsemet conducere voluit corpora illa benedicta Casorum, eaque reponi jussit in civitate Hydruntina in ecclesia majore. . . pro veris eos agnoscens Jesu Christi Martyribus. Translationem hanc Martyrum ad eandem ecclesiam per Alfonso Ducem confirmabunt infra testes, qui interfuerunt; quique, cum illam contigisse asse-

transfertur mense Novembris 1481

AUCTORE
P. B.

rant post menses à martyrio tredecim, ad prove-
lum eam Septembrem anni 1481 non obscure de-
figunt.

partim in
ecclesiam
Hydrunti
metropolitana-
nam;

41 Martianus pag. 19 ait, à Sixto PP. IV
mandatam fuisse curam tam Hydruntina ecclesie
reconciliande, quam transferendorum in eam,
jam reconciliatam, dictorum corporum Franci-
sco de Arenis, archiepiscopo Brundusino, & in
provinciis Hydruntina & Bariana proregi: quod
satis apparet verisimile; primo, quia ante trans-
lationem sine dubio reconciliari ecclesia illa debuit:
secundo, quia id fecisse non dicitur ullus alius e-
piscopus, nedum Hydruntinus, qui die tantum
XII Augusti ad vacuam illam sedem (ut habet
Arañus cap. XI) ab Alfonso designatus, non tam-
cito credi potest consecratus fuisse: tertio, quia
nemo ad illam solennitatem paratur, nemo di-
gnior; nemo Ferdinando regi ejus filio Alfonso
(quos omnino credibile est rem hanc antea Sixto
Papa IV proposuisse) gratior tum erat, quam
archiepiscopus ille ac prorex, ut ex Ughello col-
liges in editione Italia sacra novissima tom. 9,
col. 37. Itaque miramur, de hujus in hoc nego-
tio presentia operaque solum, quod quidem scia-
mus, Martinum fecisse mentionem. Observa hic
interim Summonti & quorundam aliorum hallu-
cinationem, cum dicta jam corpora translata tum
fuisse narrant, non intra urbem ad ecclesiam ma-
jorem, ut expressis verbis testantur qui astiterunt;
sed in ecclesiam, qua nondum existebat, S. Ma-
riae Martyrum in loco martyrii suburbano. Obser-
va praterea, locum ecclesie Hydruntinae, in quo
primum condita fuere; illumque, ad quem ibi-
dem posterius fuerunt elevata, descriptos esse su-
perius § 1 à num. 3 à Pompeio Gualterio; ante
cujus tempora tantum de Hieroglyphylacio hoc
Hydruntino decesserat per largitiones quorundam
archiepiscoporum; ut, nisi distractiones istiusmo-
di impofterum excommunicationis poena coercuis-
set, exhaustiendum aliquando videretur; quod
ex Arañjo discimus cap. 40.

partim ali-
quanto po-
sterius.

C

42 Majori in pretio Martyrum nostrorum exu-
vias Alfonso habuit; quam ut Hydrunti ad ex-
tremos regni fines, universas relinqueret, nul-
lasque secum ad regni centrum & caput, Neapo-
lim comportaret. Ergo Lagettus pag. 42, post
descriptam translationem Hydruntinam, & cor-
porum prodigiosam integritatem, ita subdit:
Hanc (incorruptionem) Dux cum attentius fuis-
set contemplatus (ut erat religione excellens)
multa ex dictis corporibus in suo discessu inclu-
capis, quibus onerati multi fuere, transtulit Nea-
polim, eaque honorificè collocavit in ecclesia
quadam, ubi etiamnum quiescunt. Et in Infor-
matione anni 1539 testis quartus in eo etiam con-
sonat, quod illustrissimus Dux Calabriae devotio-
ne motus hujusmodi signis, fecit de corporibus
illis ad cassas honorificè reconditis transportare su-
per tredecim mulos ad civitatem Neapolis; ubi
condidit quamdam ecclesiam, & ibi dictas cassas
cum corporibus dictorum Martyrum reverenter
reponi curavit. At enim credi non possunt multi
tantummodo tredecim in discessu Alfonso tot capi-
ta cum suis ossibus & reliquiis, quos num. 15
numerata sunt, ducenta quadraginta scilicet, Hy-
drunto Neapolim transferre simul potuisse; nisi
jam ante translationem resoluta fuerint illa cor-
pora; diuque adeo ibi, antequam aveherentur,
deposita manserint. Miramur igitur, à Galateo
de Situ Iapygiae pag. 55 Martyrum horum ossa
multa Neapolim translata dici, & quidem ante
corporum jam dictorum translationem in ecclesi-

am Hydruntinam. Certè contigit hac Hydruntina
translatio ante nullam corporum resolutionem in
ossa, ut asserunt locupletissimi testes: contigit
hac ergo Neapolitana non paulo posterius.

43 Non paulo, inquam, posterius: nam hoc
etiam innuere videntur auctores modo citati,
cum translationi Neapolitana statim adjungunt
repositionem eorumdem ossium in ecclesia quadam
Neapolitana, ubi etiamnum quiescunt: paratam
ergo fuisse significant ecclesiam, illam ad hac ossa
honorificè collocanda, priusquam ea Hydrunto
movere statuisset Alfonso. Constat autem illam
Alfonso concessam non fuisse ab Innocentio PP.
VIII, nedum ita comparatam, nisi post annos a-
liquot à corporum translatione in ecclesiam Hy-
druntinam; ut ex litteris Alexandri PP. VI mox
intelliges. Non est igitur, quod utraque Marty-
rum nostrorum translatio, altera ad Hydrunti-
nam, altera ad Neapolitanam illam ecclesiam,
uno circiter eodemque tempore censeatur institu-
ta. Sed Lagettus, inquis, translationem Neapo-
litanam connectit cum Alfonso discessu; discessit
hic verò Hydrunto Neapolim post aliquot menses
ab urbe recuperata, & quidem urgente admodum
Ferdinando patre; uti docet Arañus cap. 43;
imo ante provectum ver anni 1482, ut liquet ex
Diario Stephani Infessura & Historia Neapolita-
na. Non potest igitur inter translationes jam di-
ctas interjici tantum spatii, quanto opus est ad
corporum illorum, quam defendimus, dissolutio-
nem in ossa pulverisque. Respondemus, Alfon-
sum ut Neapoli Hydruntum sapius venit; sic
Hydrunto Neapolim sapius discessisse: venit Nea-
poli Hydruntum 1480 sub finem Septembris ad
obsidendos Turcas; discessit inde Neapolim ex-
eunte ejusdem anni Novembre, propter hiemis
inclementiam coactus aliquamdiu caeptra suspen-
dere; ut habet Arañus cap. 26: Hydruntum
Neapoli rediit mense Junio anni sequentis 1481,
quando strata istic Martyrum corpora primum vi-
dit ac veneratus est; discessit inde Neapolim ac-
cerditus à Patre, verno circiter tempore anni
1482, postquam recuperata civitatis munimen-
ta designasset, quibus absolvendis toto decennio o-
pera insudarunt: rediit postremo iterum Neapo-
li ad eandem urbem ad munitiones omnes, quas
dudum imperaverat, lustrandas; iterumque post
aliquot menses discessit inde Neapolim, ut narrat
idem Arañus cap. 43. Ad hunc tertium disces-
sum respexisse putamus Lagettum, eique transla-
tionem Neapolitanam alligasse; hic enim solus ad
Innocentii VIII tempora referri potest, quem trans-
ferendis Martyribus ecclesiam Alfonso Neapoli
concessisse testantur litterae Alexandri PP. VI,
quas ex Capani Collectione pag. 93 subjicimus:

44 ALEXANDER PAPA VI. Venerabiles Fra-
tres, salutem & Apostolicam benedictionem. Du-
dum cum felicis recordationis Innocentius Papa
VIII, prædecessor noster, monasterium monia-
lium B. Mariæ Magdalena prope Castrum Capua-
num Neapolitanum Ordinis sancti Augustini sub
cura Fratrum Minorum degentium, suppressis in
eo dignitate abbatiali & prædicto ordine, cla-
ræ memoriæ Alphonso regi Siciliae, tunc Duci
Calabriae, ut in loco dicti monasterii unum pa-
latium pro sua habitatione construi & ædificari fa-
ceret, per quasdam suas litteras concedi manda-
set, pro parte ipsius Alphonso, tunc Ducis, ei-
dem Prædecessori exposito, quod ipse ecclesiam
dicti monasterii honorare & decorare, ac libris,
calicibus, paramentis, & aliis ad divinum cul-
tum necessariis munire, & ibi nonnullos presbyte-

in ecclesiam
S. Magda-
lene (cum
facultate
Innocentii
VIII,

A ros & clericos, qui inibi divina Officia celebrarent, instituire, ac pro eorum sustentatione congruos redditus assignare proponebat: desiderabatque, ut ex tunc deinceps præfata ecclesia, non B. Mariæ Magdalenzæ, sed B. Mariæ de Maribus appellaretur; quodque certa pars officium Christi Fidelium, qui apud Hydruntum per perfidos Turcas pro Christianæ fidei defensione interfecti fuerunt, & quæ ipse pro sua devotione recolligi, & honorificè recondi fecerat, ad dictam ecclesiam de Martyribus transferrentur; idem Prædecessor per alias suas literas inter alia eidem Alphonso, tunc Duci Calabriae, partem officium hujusmodi ad dictam ecclesiam transferri, & inibi honorificè recondi faciendi, ac in ipsa ecclesia, postquam illam sufficienter dotasset, certos presbyteros & clericos, qui simul Collegium facerent, introducendi plenam & liberam licentiam concessit; prout in singulis literis prædictis plenè dicitur contineri.

hic demum confirmata ab Alexandro PP. VI)

B Cum autem, sicut pro parte charissimi in Christo filii nostri Federici Siciliae regis III fuit nobis nuper expositum, presbyteri & clerici prædicti in dicta ecclesia numquam fuerint instituti, licet per aliquos presbyteros conductitios divina ibidem Officia aliquando celebrentur, & moniales dicti olim monasterii ad alia loca translatae fuerint, ibique decenter collocatae, ipseque Federicus rex singulari devotione ductus, cupiebat nonnullos Fratres alicujus ex Ordinibus mendicantium in dicto olim monasterio introduci, illudque ipsis pro perpetuis eorum usu & habitatione concedi; pro parte ipsius Federici regis nobis fuit humiliter supplicatum, ut ejus piis votis in hac parte annuere dignaremur. Nos itaque hujusmodi supplicationibus inclinati, Fratritati vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatenus vos, aut alter vestrum, si est ita, aliquos Fratres de aliquo ex Ordinibus mendicantibus, de quo eidem regi visum fuerit & prout ejus devotio dictaverit, in præfato monasterio autoritate nostra introducatis, ipsisque illud pro eorum perpetuis usu & habitatione concedatis, nec non eisdem Fratribus monasterium ipsum recipiendi, & illud perpetuò habitandi licentiam eadem autoritate elargiri curetis; nos enim quancumque obligationem per præfatum Alphonsum regem de dotando ipsam ecclesiam de Martyribus, forsitan factam penitus cassamus & annullamus; non obstantibus felicis recordationis Bonifacii Papæ VIII, prædecessoris nostri Constitutione, per quam prohibetur, nequis Ordinibus mendicantium Fratres loca ad inhabitandum de novo recipere præsumat absque Sedis Apostolicæ licentia speciali faciente plenam & expressam de verbo ad verbum de hujusmodi prohibitionem mentionem, & quibusvis aliis Constitutionibus, & Ordinibus Apostolicis, nec non Statutis & Consuetudinibus Ordinum, quocumque juramento, Confirmatione Apostolica, vel quavis alia firmitate roboratis, cæterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XI Martii MDCXCVIII, Pontificatus nostri anno sexto.

* f. ordinationibus

L. Podenthartus.

Retrò verò:

Venerabilibus Fratribus Archiepiscopo Neapolitano, & Episcopo Montis Pilosi.

Locus ✠ Sigilli.

Registrata numero 37.

46 Nota primò, Ordinem mendicantium, quem ad ecclesiam S. Mariæ de Martyribus, nunc

AUCTORE
P. B.
puta anno Christi 1492.

S. Catharina ad Formellum, administrandam harum litterarum Alexandrinarum beneficio Federicus, seu Fridericus elegit anno proxime secuto, Christi 1499, fuisse Ordinem S. Dominici; ut vide apud Casarem Engenium in Neapoli sacra cum supplementis, part. 2, pag. 148. Nota secundo, quamvis in Litteris Alexandri non exprimaturs annus, quo Innocentius VIII ecclesiam jam dictam Alfonso cesserit, monialibus alio translatis; non videri tamen dubitandum, quin id contigerit anno Christi 1492; primum quidem; quia fere ab initio Pontificatus ejus usque ad annum illum, qui Innocentio postremus fuit, perpetua inter Apostolicam Sedem aulamque Neapolitanam bella contentionesve pertinacissime continuata, nullam istiusmodi beneficio opportunitatem videntur obtulisse; quam obtulit sine dubio annus 1492, a die xxviii Januarii solenni inter partes dissidentes pace recreatus; ut ad annum eundem num. 10 Raynaldus, alique tradunt. Deinde, quia Alfonso non potuit inde moniales dimittere; nisi alium iis fundum coemeret; coemit autem eodem hoc anno 1492; ut probat Engenius loco citato. Quidni ergo eodem illo anno & concessione ecclesiae, & Martyrum aliquot Hydruntinorum ad Neapolitanos translationem; & honorificam hic intra eandem ecclesiam collocationem desigamus? Sed jam de Neapoli satis. Redeamus Hydruntinum.

§ VI. Alia miracula.

Translatis ad ecclesiam Hydruntinam corporibus Martyrum, desinere quidem cepit, quod ad illorum gloriam ubique propalanda sumis jam superque luxerat, integritatis adeo prodigiose spectaculum; sed alia tamen minime defuerunt: Sic, inquit Lagettus pag. 41 & seq., cum jam introducti in urbem fuissent & intra majorem ecclesiam depositi, multo tempore istic apparebant accensa prædicta luminaria; ita ut semel, cum fortè navis quædam esset in portu, viderint homines in ea positi lumen maximum super ecclesiam; cumque ardere illam crederent, in cymbam exposuerint, qui cives commonefacerent: qua denuntiatione perturbati oppidani, cum ad ecclesiam undique concursum esset, nihil ibi quidquam deprehenderunt. Totum hoc, subdit ibidem auctor de omnibus, quæ huc usque narraverat, scribo ex vera patris mei, qui præsens ibi fuit, relatione. Testes plures infra dabit Informatio anni 1539; & inter eos quidem tertius de Martyrum eorumdem aliquot ossibus alibi collocatis mentionem insuper facit, quæ per eadem tempora multis miraculis claruerunt.

48 Neque illud annotare negligam (Lagetti verba sunt pag. 42) quod hæc civitas (Hydruntina) per Martyrum horum sanctorum merita innumeris vicibus liberata fuerit compluribus adversitatibus & periculis, quæ ab hostibus ac pestilentia obvenerunt; ut multis exemplis & luculentis probatum est, & firmiter creditur. Et quid hoc videri potest evidentius, quod accidit ætate nostra, anno MDCXXXVII? Volens enim tum in hoc regnum irruere Turcarum imperator Solimannus, per se ipse suorum exercitum advexit immanem (capitum fuisse ferunt ter centies mille) unâ cum classe trecentarum navium, cui præerat Sofi balsa, Solimanni cognatus, ad portum hujus urbis die xxv mensis Julii MDCXXXVII; ubi postquam demissis velis, satis longam consultando moram

Ecclesia Hydruntina sæpè divinitus conlustrata:

F

urbis ipsa à MM. a parentibus defensa:

AUCTORIBUS
P. B.

traxisset, tandem sublatis denuo velis, discessit ulterius, cepitque Castrum, Uxentum (*oppida sunt Hydruntina provincia*) & alia loca, quorum incolae Aulonem avexit in servitutem... Multi autem Graeci, qui in eadem tum classe fuerant, postea retulerunt, Mahumetanos tantam super urbis muris conspicatos fuisse multitudinem armorum tantumque praesidium, ut praeter terrore ausi non fuerint ad pugnam tentandam exscensum è navibus in terram facere. *Simile quid anno 1644 ibidem accidisse, refert Pompeius Gualterius; addens, in ejusmodi eventibus Martyres apparere consuevisse pro summis mœnibus tamquam bellatores armatos. Vide Relationem ejus Italicam secundo impressam Lyciis anno 1677, pag. 22; inde enim sequentia Latine versa depromimus; refertis tamen quae nil faciunt ad historiam.*

in loco martyrii auditi cantus, visa lumina:

B

49. Saepe etiam (et si olim rarius) nocturno tempore visa sunt lumina in ecclesia S. Mariae de Martyribus Fratrum S. Francisci de Paula extra urbem; & quandoque cum apparitione eorundem Martyrum, composito ordine gradientium, ac descendendum & ascendendum per gradus montis, in cuius apice non procul ab ecclesia sacellum est, ubi saxum asservatur, in quo sancti Martyres obtruncati fuerunt. (*De hoc Saxo nihil alibi legitur.*) Et post istiusmodi apparitiones, nuntii supervenere vel de apparatu classis cujusdam Turcicae, vel de transitu navium aliquot barbaricarum, vel de casu aliquo sinistro, qui terris ab hac provincia remotis obvenerat. Unde pro certo habetur, quod hi sancti Martyres in omni necessitate nobis apud misericordiam divinam assiduo patrocinio opitulentur, nosque ab imminenti defendant periculis. Recentius est quod accidit anno proxime elapso MDCCLXXVI, mense Aprili; quando à rusticis quibusdam extra muros juxta dictum S. Mariae de Martyribus Convēntum habitantibus exaudita noctu fuerunt voces dulcissimae melodicae; quod cum indicarent patri familias, profiliens & ipse foras, vidit in monte prope ecclesiam lucentes maximo numero tædas, quasi hominum processionem solennem instituentium.

apparitiones quatuordecim

C

50. Verum hoc demum admiratione magna, nec minore metu affectuque religionis omnes perculit, quod hoc ipso anno MDCCLXXVI similes luminum apparitiones tribus aliquanto plus mensibus decies & quater noctu sint observatae. Et quatuor quidem primis vicibus Hispani milites ad arcis hujus regiae custodiam excubantes, ex aedis hujusce cathedralis fenestris proluere viderunt splendores plurimos; ut in examine publica curiae nostrae archiepiscopalis auctoritate instituto juridicè testati sunt. Apparitio prima contigit post mediam noctem die vi Januarii, festo Epiphaniae Domini. Secunda, eodem illo mense in profesto S. Pauli primi eremita, die Jovis, xiv Januarii post mediam noctem. Tertia post mediam itidem noctem diei Sabbati, pridie festi S. Petri Nolasci, xxx mensis ejusdem. Quarta, post mediam noctem diei Jovis, iv Februarii, in profesto S. Agathae.

codem anno

51. Apparitio quinta successit post mediam noctem diei Sabbati; vi Februarii; pridie festi S. Romualdi abbatis; neque ab excubiis tantum arcis, sed etiam ab oppidanis multis conspecta fuit. Lumina tum scilicet, majore, quam antea numero è fenestris iisdem prodire, & ipsum aedis tectum occupare visa sunt. Quinimo etiam Domino placuit, in immensa splendorum adeo gloriosorum luce ipsos etiam oculis cum intra tum extra memoratam basilicam spectabiles exhibere sanctos Martyres, qui multitudinis instar innumerabilis

in sacrosanctam illam aedem ingredientibus, more supplicantium totam circuibant. Et verò insuper tum Canonicus istie inventus est satis dignus, ut modulationem ipsorum caelestem aure perciperet; tunc scilicet continentium voces: "Gloria, gloria Altissimo, inde respondentium: "Jubilate, jubilate". Dum idem interim Canonicus, tamquam abreptus in ecstasim, ita defixus hæsit; ut nec movere se posset ad alios advocandos, neque scire quamdiu durasset hæc apparitio; cujus æquè accuratum & solenne, ac præcedentium, examen est habitum....

52. Folio hoc scripto, Romamque exemplis *Christi* 1677
cujus non paucis die xvi Februarii ad Cardinales diversos missis, contigit apparitio sexta, tanto ceteris illustrior, quanto magis publica fuit & universae civitati notoria. Die Dominicâ, xxi diei mensis, hora noctis secundâ, visi sunt consueti splendores & intra & extra & supra dictam ecclesiam cum admirabili & multis palam exhibitio spectaculo sanctorum eorundem Martyrum; qui, ad modum succedentis ordine sibi multitudinis, bini ac bini progredi videbantur ex australi ecclesiae porta (quæ plena lumine apparebat & aperta; tametsi revera esset obscurata,) & circumire usque ad septentrionalem ejusdem ecclesiae portam; quæ & ipsa clausa cum esset, aperiri tamen ad illorum ingressum & collustrari visa est. Ea species omnium animos variis ac piis commovit affectibus. Illustrissimus dominus Piccolomineus, archiepiscopus noster, in ecclesiam descendit eodem vespere; ad quam accurrisse jam populum universum comperit; & postquam Litanias Beatissimæ Virginis cum Collecta sanctorum Martyrum in ipso Martyrum eorundem sacello devotè cantari jussisset, unumquemque ad veram poenitentiam & Communionem generalem adhortatus; universale jejunium indixit in proximum diem Lunæ, quando & servatum illud fuit, & ipse illustrissimus interfuit Missæ, quæ de Communi Martyrum solenniter fuit celebrata, assistente cum civitate propemodum tota magistratû. Inde, ad præces publicas, juridicè discussa prodigii jam dicti veritas, & in tabulas relata....

E

53. Post apparitiones luminum septimam & octavam subsequētis diebus observatas non solum à *usque ad* 17 *Aprilis*
civibus, verum etiam à viris Religiosis & monasteriis suburbanis, ac præsertim è cœnobio S. Joannis FF. Minorum Observantium, cui partes hujus basilicæ superiores magis expositæ sunt, accidit etiam nona ad vesperam diei Martii, xxiii mensis Martii, cum jam sol duabus horis occubisset: tum enim ad copiosissimos luminum solitorum splendores, ab ecclesiae metropolitanae fenestris, muris, tecto affulgentes urbi toti, ipsique illustrissimo Domino ejusque familiae, viderunt qui utrumque palatium ex adverso frontispicii basilicæ incolebant in eamque ex alto per oppositas utriusque alæ fenestras duas attentè introspectabant, viderunt, inquam, inter lucidissima multa & quasi discurrentia sidera consuetam jam videri beatam illam innumerabilis populi multitudinem ordinata serie procedentem ab ea parte, ubi sacellum est Sanctissimi Sacramenti, per alam ecclesiae dexteram, & præterita media templi nave, per alam sinistram ad sacellum regium, ubi sanctorum Martyrum venerandæ quiescunt reliquiae. Cumque Beatorum illorum alii proprio, quem ex sese spargebant, fulgore, alii discurrentium luce siderum, alii cereorum, quos manu præferebant, limpidissimi flammulis, oculis intuentium clarissima se in luce exhiberent, per insignem

F

A *figam Dei bonitatem licuit accuratissime observa- re gloriosam cuiusque formam, habitum, alia- que adjuncta, quae in consecris hac de re legitime tabulis omnia sigillatim enumerantur, usque eò, ut in quibusdam etiam rubentia vulnerum, quasi recens inflictorum ac sanguine (ut apparebat) flu- entium, indicia discerni potuerint.*

Spektate, Hydruntini

54 Die Jovis, VIII Aprilis, quinta post oc- casum solis hora, pridie quam celebrari solet Of- ficium de Septem doloribus Beatissimæ Dei Matris, contigit apparitio decima; sed à paucis personis conspecta, quarum una egregie pia ex cubiculo, quod habebat in altero dictorum palatiorum, per oppositam in fronte basilicæ fenestram prospiciens idem vidit agmen gloriosum inter splendidissimos radios, ab ipsomet, ut à sole clarissimo, diffu- sos, ordine in binos partito, ecclesiam circuire. Eidem accidit apparitio undecima post mediam noctem diei XI Aprilis, quæ fuerat Dominica Pal- marum; quando inter tonitrua nimbosque cælo deciduos ingens populi murmur audivit ex cubicu- lo; inde ad fenestram cubiculi prædictam acce- dens, clamores advertit ex basilica, tamquam oppleta populo, proficisci: apertâ demum fenest- râ prospiciens in ecclesiam, simul hanc vidit pau- latim illustrari totam, simul audivit hæc verba con- tentis quidem, suavissimis tamen consonisque vocibus versus altare venerabilis Sacramenti sæ- pius iterari: "Deus, Deus meus; sede à dextris, Dei, : crescentibus istic interea magis magis- que splendoribus vis tanta venti pluviaeque in fe- nestram & vultum obtuentis irruit, ut, eâ con- festim occlusâ, ulteriori spectaculo fuerit absti- nendum.

in ecclesia metropolitana

55 Eidem personæ oblata est apparitio duode- cimâ, die XVIII Aprilis, festo Resurrectionis Do- mini, paulò antè horam secundam noctis, quâ vidit ecclesiam illam luculentius illustratam, quam esse posset interdiu; sed ex humili reverentia mox à fenestra recessit. Secuta est postridie ad eandem horam apparitio decima tertia, non tantum ab il- la jam persona, sed & ab alijs ejus domesticis per eandem fenestram spectata satis diu; siquidem in eadem aede cathedrali, præter fulgores jam sæpi- us visos contemplati suat duabus & amplius ho- ris continuis hominem quemdam gravem ac luci- dissimum, positus humi genibus manibusque ius- ctis, ante aram Sanctissimi Sacramenti quasi oran- tem; uti constat ex instrumento juridici examinis de rebus modò dictis instituti...

in sub- urbiis,

56 Evenit postremò apparitio quartadecima die Martis, XXVII Aprilis, versus horam ab occasu secundam; quando primum ab arcis præsidarijs & urbis incolis conspecta fuit solita claritas, ad- eò tum tamèn intensa, ut flagrare basilicâ videretur; deinde iidem præsidarij milites numerosam viderunt supplicationem cum accensis in manu ce- reis ex urbe procedentium ad montem sacri mar- tyrii: & multi cives spectantes ex urbis muris, eos non solum in dicto monte, sed etiam alibi (ut ad orientem versus mare, & ad occasum ver- sus continentem) eodem modo conspexerunt, si- mulque conclamarunt: Sancti Martyres; sancti Martyres! sonantibus interea campanis omnium, quæ sunt extra urbem, cœnobiorum; nonnullis etiam melodiam illorum, quasi conjuncta voce supplicantium, dulcissimam exaudientibus, est minus distinctè cum propter nimiam distantiam, tum etiam propter immodicos obturbantis populi clamores.

57. Attendens verò illustrissimus D. archiepi- scopus, per apparitiones gloriosissimorum Marty-

rum nostrorum toties iteratas, non obscure signi- ficari, quam sedulo & constanter advigilent, ut omnipotentem Deum, tot nostris peccatis irrita- tum, semper nobis exorent propitium: attendens insuper, quot, quantaque præter ordinarium na- turæ cursum & olim collata sint, & conferantur adhuc fidelibus eorum tam in urbe quam in pro- vincia clientibus beneficia præsertim in malignis morbis, qui fere omnes in perfectam valetudi- nem deserunt die; postquam cœperant, quarto- decimo (qui numerus mysterio non caret, ut- pote Martyribus nostris consecratus, qui die XIV Augusti pro Christo passi sunt:) attendens præ- terea, post apparitionem hujus anni decimam quar- tam ita cessasse febres, ut exinde nemini cuiquam attulerint mortem: hæc, inquam, attendens om- nia, firmiterque confidens, hæc prodigia secu- turæ felicitatis esse præsentia, decrevit illustrissi- mus Dominus novenam solennem, precibus pu- blicis, expositione Corporis Domini, & Sacra- mentorum frequentatione celebrandam: invita- vit exinde missionarios, qui more suo populi pie- tatem accenderent. Postremò per edictum publi- cum adhortatus est universos ecclesiæ suæ subdi- tos ad vovendum commune jejunium, in solo pane, ut loquimur, & aqua servandum festo san- ctorum Martyrum anniversario; die XIV mensis Augusti proximi.

AUCTORE P. B. & edictum archiepisco- pi occasione illa promul- gatum.

Hic finem facit referendi Gualterius. Nos, quando recentiora non suppetunt, ad vetera redeuntes, promissam toties Informationem Hydruntinam anni 1539 ex edita Lycii probataque anno 1670 Francisci Antonii Capani Collectione monumentorum ad hos Martyres pertinentium, hoc loco recudimus, notis pauculis intercisam.

EXEMPLUM

Informationis super martyrio glo- riosorum Martyrum Hydrun- tinorum, factæ coram episco- po Scodrensi, Hydruntinæ se- dis vicario generali anno MD-

XXXIX a,

Ex impressis apud Capanum a pag. 46.

Coram vobis, reverendo domino Antonio de Baccharis, sacrae theologiæ doctore, e- piscopo Scodrensi & generali in spiritualibus vica- rio ecclesiæ archiepiscopalis Hydruntinæ; con- stitutus magnificus Joannes Franciscus de Cesanis, syndicus præsentis anni magnificæ Universitatis Hydruntinæ b, & syndicario nomine, & pro parte ipsius Universitatis exponit; quod, cum jam fiat anni fere quinquaginta novem, quod, tunc Domino sic permittente occulto judicio sa- pientissimæ providentiæ suæ, civitas Hydruntina fuerit vi capta à sævissimis Christianæ fidei inimi- cis Turcis: & deprædata immanissimè ipsa civita- te, inter alia per ipsos fidei Christianæ ac Chri- stiani populi hostes c, quæ gesserunt immania, plurimos ipsius civitatis Cives trucidarunt usque ad numerum septicentorum & ultra, ob id, quod

Informatio hæc citur no- mine civita- tis

con-

EX IM-
PRESSIS.

constanter fidem Christi fatebantur, & requisiti sub promissione liberationis vitæ eorum, eam aliquo modo abnegare noluerunt: quorum venerabilia ossa cum recuperata eadem Hydruntina civitate per tunc honorandæ memoriæ serenissimum Alfonso, Calabria Ducem, fuerint honorificè collocata inter cappellam majorem ecclesiæ cathedralis dictæ civitatis, ante sacristiam sita, & in eorum memoriam ab inde usque ad præsens consuetum sit in die occisionis prædictæ à presbyteris & clericis Hydruntinæ ecclesiæ cantari Vesperæ mortuorum cum Missa etiam pro defunctis; videaturque ipsi Hydruntino populo satis indecens esse, ut pro liberatione animarum illarum à purgatorii poenis clerus & populus Hydruntinus oret, quorum tamen, veluti Christi Martyrum, in dies ante eorum ossa sacra genuflexi, suffragia petunt, & de quorum in cælesti patria gloria etiam complurâ apparuerunt signa; tum, ut hæc removeatur indecentia, dicente sancto Doctore Augustino: "Injuriam facit Martyri, qui orat pro Martyre"; tum ut, quantum potest ipse Hydruntinus populus, beatas illorum olim concivium suorum animas debito prosequatur honore, & amplius illis gratias agat pro ea protectione, quam in dies ipsa civitas experitur se ipsorum sanctorum Martyrum habere suffragiis:

postulata
fuerit.

59 Ob has, inquam, rationes, intendens ipse Hydruntinus populus suppliciter petere à sanctissimo domino nostro Papa, sine cujus assensu nemo pro sancto est honorandus in terris; ut loco dictarum Vesperarum & Missæ pro defunctis ab ipso clero in honorem dictorum sanctorum Martyrum dicantur Vesperæ de Communi plurimorum Martyrum, cantetur etiam & successivè Missa, cum Collecta ista, videlicet. "Præsta, quæsumus omnipotens Deus, ut, qui gloriosos Martyres tuos fortes in sua confessione cognovimus, pios apud te in nostra intercessione sentiamus. Per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum &c. Propterea ipse syndicus prædictus nomine prædictæ magnificæ universitatis petit, ut à Rev. D. V. tamquam à vice illius ordinario Pastore infrascripti testes legitime & canonicè super præmissis examinentur, quatenus vera relatione facta sanctissimo in Christo patri ac domino nostro, domino Paulo, divinâ providentiâ Papæ tertio, facilius his devotis desiderii nostris sua Sanctitas assentiri dignetur.

indicta
juridicè.

60 Præsens supplicatio præsentata fuit coram Rev. domino Antonio de Baccharis, episcopo Scodrensi, & generali in spiritualibus Vic. Hydruntino, per Magn. Joannem Franciscum de Cesanis, syndicum ordinarium ipsius civitatis Hydruntinæ, nomine & pro parte ipsius universitatis; quæ per ipsum Rev. dominum episcopum, & vicarium benignè admissa fuit: & decretum exiit per eundem, quod capiatur informatio super expositis in retroscripta supplicatione per examinationem infrascriptorum testium, jam nominatorum; citatis prius nihilominus & præmonitis testibus ipsis &c.

Ex provisione facta per supradictum Rev. dominum episcopum, & Vic. committimus uni ex Clericis juratis & servientibus ipsius curiæ, quatenus receptis præsentationibus, ad omnem instantiam ipsius magn. syndici se personaliter conferat ad præsentiam infrascriptorum testium, eosque citet, moneat & requirat; & citando mandet eisdem, prout per præsentem nos citamus & mandamus, quatenus prima die post præsentium intimationem ipsi, & ipsorum quilibet compare-

re debeant coram nobis, in virtute sanctæ obedientiæ deposituri testimonium veritatis de & super contentis in retroscripta supplicatione: aliàs ipsis citatis, relatis, & non comparentibus providetur, prout juris fuerit. Citetur, mandetur, & referatur quoniam &c. Datum in archiepiscopali palatio Hydruntino die xvii Junii mdcxxxix.

Antonius episcopus, & vicarius qui supra, manu propria, &c.

Nomina Testium d.

Abbas & Bernardinus de Alexandro.
Abbas Angelus Pandinellus.
D. Joannes Leondarius.
Nobilis Angelus Pavosius.
Joannes Longus.
Magister Paduanus de Vito.
Joannes Panemolla.
Magister Baptista Natali.
Franciscus de la Cerra.
Philippus de Pressa.

omnes de
Hydrunto.

Abbas Marcus Antonius de Giliberto A&.

Die xviii Junii mdcxxxix cursor, &c. clericus Antonius Lazaretta retulit mihi abbati Marco Antonio de Giliberto actuario, se intinasse supradictos testes modo & forma sibi superius commissis, &c.

ANNOTATA.

a Hunc titulum ipsius Capani Latinum fecimus ex Italico.

b Syndicus universitatis Hydruntinæ, id est, urbis Hydruntina totius procurator.

c Eisi hic nonnumquam argui poterit grammatica; de infidelitatis tamen vitio cave nos arguas.

d Observa, non esse hic nomina restituta scripta eo ordine, quo infra citabuntur.

e Abbas, hac appellatione gaudent Canonici ecclesiæ metropolitana Hydruntina.

TESTIS I.

Constitutus coram prædicto Rev. domino episcopo, & Vic. antedicto, die xxvi mensis Junii præsentis anni mdcxxxix in ædibus archiepiscopalis Hydruntinis, venerabilis abbas Bernardinus de Alexandro, Canonicus Hydruntinus, prius de ipsius D. episcopi mandato legitime & canonicè citatus, & eidem per ipsum D. episcopum delato juramento de veritate dicenda super contentis in præmissa petitione, seu supplicatione facta per supradictum spectabilem syndicum nomine prædictæ Magn. universitatis Hydruntinæ, manibus corporaliter tactis Scripturis, interrogatus respondit.

R. D. Bern-
nardinus de
Alexandro
restatur in-
ter alia.

F

Et primò interrogatus, quantum tempus est, quod habitat in civitate Hydrunti; respondit, quod à die nativitatis suæ usque in præsentem diem semper in ipsa civitate habitavit, cum sit ipse natus annum circiter sexagesimum quintum.

Secundò interrogatus, si scit, quantum tempus est, quod civitas Hydruntina fuit capta à Turcis; respondit, quod fuit de anno Domini mcd-lxxx.

Tertiò interrogatus, an ipse testis esset in ipsa civitate, quando fuit capta à Turcis; respondit, quod sic; & quod ipse testis etiam fuit captus ab ipsis Turcis, & stetit captivus per menses tresdecim.

62 Quartò interrogatus, an sciat aliquos homines

A mines ipsius civitatis post illius capturam fuisse à Turcis trucidatos & ferro peremptos; respondit, quod fuerunt post captam civitatem circiter octingenti Viri, ab ipsis Turcis in ipsa civitate capti & ligati deducti extra ipsam civitatem circiter per tertiam partem unius miliarii, in loco, qui dicitur Il Monte de San Joanne de la Minerva, & ibi fuerunt ferro perempti.

de causa martyrii, Quintò interrogatus, an sciat vel audierit, propter quam causam Turcæ sic trucidaverint dictos Viros; respondit, quod, ipso capitano Turcharum, dicto el Bascià, dicente universitati dictæ civitatis, quod in deditionem se darent sibi; responderunt tota civitas, unà cum prædictis Civibus interfectis, quod ipsi parati erant mori pro fide Christi & fidelitate suorum dominorum:

de B. Grimaldo, Addens insuper ipse testis interrogatus, se audivisse à pluribus civibus, & præsertim à quondam venerabili Demetrio, Canonico Hydruntino, & à quondam D. Raymundo de Muro, qui cum essent captivi & servi Turcharum, ibi fuerunt præsentis, quod inter dictos Viros sic ligatos, ut interficerentur, unus ex eis senior *a* ad alios omnes conversus dicebat verba exhortatoria hujus tenoris, vel similia in effectum, vulgari eloquio; videlicet: " Figlioli & fratelli miei, „ questa è la giornata che dovemo à Christo : ci- „ alcuno per suo amore si piglia in patientia & „ con bono animo, che haveremo la corona del „ martirio *b* „.

de corporum incorruptione, 63 Sextò interrogatus, an sciat vel audierit, apparuisse aliquod signum post mortem dictorum Virorum, propter quod rationale sit cogitare tale signum, seu talia signa, si plura fuerint, esse in testimonium, quod tales Viri sic interfecti essent de numero Electorum Dei, & merito inter Martyres numerandi, utpote mortui pro fide Christi; respondit, quod ipse testis vidit corpora dictorum sic occisorum stetit inhumata in eodem loco, in quo occisi fuerunt, per menses tresdecim absque aliqua putrefactione & absque aliqua læsione, nec à canibus, aut lupis, vel avibus rapacibus fuerunt in aliquo læsa aut tacta.

translatione in urbem. Insuper etiam dixit ipse testis, quod post menses tresdecim ab eorum occisione, cum fuisset ab ipsa captivitate liberata civitas Hydruntina à quondam honorandæ memoriæ Alfonso secundo de Aragonia, tunc Calabriae Duce, ipsa corpora sic interfecta, in eodem loco reperta fuerunt sana, integra, & etiam odorifera, cum carne & ossibus, acsi tunc interfecta fuissent; & honorificè deducta in ipsam civitatem Hydruntinam, cum magna dicti Ducis, & aliorum devotione:

collustrationibus celestibus. 64 Addens insuper ipse testis interrogatus, se audivisse à fide dignis personis Hydruntinis, quod, postquam dicta corpora fuerunt introducta in ipsam ecclesiam Hydruntinam, visa fuere multotiens de nocte luminaria magna in ipsa ecclesia, & lucem immensam extra fenestras dictæ ecclesiæ apparuisse, & sic visam fuisse per aliquantulum spatium; ita ut etiam in ipsa prima apparitione accurrerint multi cives, dubitantes, ne ecclesia combureretur. Insuper ipse testis etiam dixit interrogatus, audivisse à fide dignis personis in loco eodem, ubi dicti Viri sic interfecti fuere, apparuisse multotiens luminaria miraculosè accensa. In causa scientiæ dixit, se vidisse & audivisse, prout supra deposuit.

Ego Julius de Caballis Auc̄. Apostolica Not. Actor. dictæ Curie Not.

Augusti Tomus III.

a Senior. Innuitur sine dubio Antonius Grimaldus, de quo vide supra num. 33 & 36.

b Hoc est: Filii & fratres mei, hoc prælium est quod Christo debemus: patienti fortique animo illud quisque suscipiat propter ejus amorem; martyrii namque coronam habebimus.

TESTIS II.

Constitutus coram prædicto Rev. domino episcopo, & vicario antedicto, die xxvii ejusdem mensis & anni prædicti in loco prænominate spectabilis D. Joannes Leondarius, civis dictæ civitatis Hydruntinæ, prius de ipsius D. episcopi mandato &c., ut supra num. 61.

Et primò interrogatus, quantum tempus est, quod dictam civitatem Hydrunti habitat; respondit, quod in ea natus est jam sunt anni septuaginta, & in ea semper mansit, præter annos quatuor, in quibus captus à Turcis, captivus eorum stetit in eorum regione.

E Secundo interrogatus, quantum tempus est, quod civitas Hydruntina fuit capta à Turcis; respondit, che, secondo lo parere suo *a*, sunt anni circiter quinquaginta novem.

Tertio interrogatus, an quando fuit capta à Turcis civitas Hydruntina, ipse testis fuerit in dicta civitate; respondit sic; & cum esset natus annum undecimum, fuit captivus ab ipsis Turcis usque Constantinopolim deductus.

vidit Martyres occisi coram se. 66 Quarto interrogatus, an sciat, tunc in ipsa civitate captiva fuisse trucidatos Viros aliquos, dictæ civitatis cives, ab ipsis Turcis; respondit, quod cum ipse testis fuisset factus captivus ab uno ipsorum Turcharum, fuit conductus ad locum, qui dicitur San Joanne de la Minerva, extra civitatem Hydruntinam; ad quem locum deducti fuerant viri circiter septingenti ligati ut trucidarentur, ad hunc finem, ut ipse testis, qui tunc sic erat in puerili ætate haberet timorem; fecitque sibi testi dici per unum ex servis suis hæc verba: Si tu no serai homo da bene, el Signor farà far cusi à te *b*. Et sic in eodem loco vidit ipse testis dictos prædictos Viros ferro incidi, & magna crudelitate trucidari.

F Quintò interrogatus, si scit aut intellexerit, propter quam causam dicti Viri sic interfecti fuerint, & quid dixerint, quando sic trucidabantur; respondit, quod intellexit, quod quando ipse capitaneus Turcharum, dictus el Bascià, præsentavit se armata manu in civitate Hydruntina, petiit à populo & civibus, ut traderent se sibi; promittens, quod bene eos tractaret: tum Viri illi unà cum populo constanter responderunt, se esse paratos mori pro fide Christi & fidelitate servanda domino suo: addens insuper ipse testis interrogatus, quod inter Viros sic ligatos in dicto loco, ubi fuerunt trucidati, erat quidam inter alios senior, nomine magister Grimaldus, futor, qui verbis suis animabat & animavit omnes ad sufferentiam mortis & passionis pro amore Domini nostri Jesu Christi. Et sic vidit ipse testis omnes illos cervices proprias absque aliqua contradictione gladiis exponere.

Causa martyrii.

67 Sextò interrogatus, an scit vel audierit, apparuisse aliquod signum vel aliqua signa insolita; ita quod sit rationale cogitare, talia signa fuisse à Deo, quod illi erant de numero electorum

Miracula, translationes Hydruntinum & Neapolim.

EX IMPRESSIS.

* lege post

rum ipsius Dei, & inter Martyres merito numerandi; respondit, quod audivit à multis & multis fide dignis personis, multa luminaria miraculose accensa & apparentia super locum illum, in quo jacebant ipsa cadavera dictorum mortuorum, & etiam super ecclesiam archiepiscopalem Hydruntinam, postquam per * menses tresdecim ipsa corpora de mandato honorandæ memoriæ Ducis Calabriae, recuperata ipsa civitate Hydrunti, fuerunt deducta in dictam ecclesiam & ibi honorificè recondita: addens ipse testis interrogatus, & hoc aliud signum admirandum apparuisse, quod, cum dicta corpora stetit per tresdecim menses inhumata in loco eodem, ubi trucidata fuerunt, numquam tamen fuerunt putrefacta, nec malum odorem emisissent, nec umquam fuerunt tacta aut læsa nec à canibus nec à lupis nec ab avibus & vermibus; propter quam causam admiratus tunc illustris Dux Calabriae, ex devotione fecit dicta corpora deferri intra ipsam ecclesiam Hydruntinam, & multa etiam ex eis in casseis c honorificè recondita, tamquam Sanctorum ossa & corpora, devotè fecit deduci in civitatem Neapolitanam. In causa scientiæ respondit ipse testis se vidisse, & audivisse, ut supra dixit, & testificatus est.

Ego Julius de Caballis Auct. Apostolica Not. & Cur. Metr. Hyd. Actor. Magif.

A N N O T A T A.

a Che, secondo lo parere suo, id est: quod, secundum opinionem suam, sunt &c.

b. Se tu non serai &c. Hoc est: Si tu non fueris homo frugi, idem tibi fieri dominus imperabit.

c Casseis, id est, capsis.

T E S T I S III.

Joannes Longus

De eodem, & loco constitutus coram prædicto Rev. domino episcopo, & Vic. antedicto honorabilis vir, magister Joannes Longus de civitate prædicta, prius de ipsius domini episcopi mandato &c. ut num. 61.

Et primò interrogatus, quantum tempus est, quod ipse habitat in civitate Hydrunti; respondit, quod, cum jam sit ætatis annorum septuaginta unius, in ipsa civitate natus est, & in ea semper mansit, præter annos quatuordecim, quibus stetit captivus in regione Turcharum.

Secundò, quantum tempus est, quod civitas Hydruntina fuisset capta à Turcis; respondit, quod sunt anni quinquaginta novem.

Tertiò interrogatus, an ipse testis tunc esset in ipsa civitate, quando fuit capta; respondit, quod sic; & tunc cum ipse esset ipse annorum duodecim, fuit factus captivus à Turcis, & exinde transportatus in regionem eorum.

69 Quartò interrogatus, an sciat Viros aliquos dictæ civitatis fuisse trucidatos, & quot fuerint, & ubi interfecti fuerint post ipsam civitatem captam a; respondit, quod, cum ipse testis fuisset deductus captivus ad papilionem sui patroni Turcæ, in loco, qui dicitur San Joanne de la Minerva, propè civitatem, vidit Viros Hydruntinos circiter septingentos vel octingentos nudos, & ligatos cum funibus, manibus post terga ligatis, ad illum locum deduci, & ibi vidit eos cum ensibus trucidari & incidi.

Quintò interrogatus, an sciat causam, propter quam dicti Viri sic fuerint trucidati, & quid

dixerint, quando sic mortui fuerint; respondit, quod cum ipse testis esset in ecclesia majori civitatis Hydruntinæ, antequam ipsa civitas capta fuisset; & venisset unus nuncius magni Basciæ Turcharum, interrogans ipsos omnes cives, & Viros prædictos, quod vellent dare se in deditio-nem principis Turcharum, qui omnes bene tractaret; Viri prædicti, unà cum toto populo ceperunt clamare, dicentes, se esse paratos mori pro fide Christi & fidelitate suorum dominorum: & ideo post captam urbem sic ad occisionem deducti fuerunt ferme omnes, exceptis adolescentibus ephebis:

70 Addens insuper interrogatus, fuisse quemdam magistrum Grimaldum, tutorem, seniore, animantem omnes alios, quod respicerent cælum apertum, & libenter sustinerent mortem pro amore Domini nostri Jesu Christi. Et sic, cum ipse testis esset prope papilionem dicti patroni sui, in eodem loco distentos vidit omnes illos Viros, cum humilitate & mansuetudine deponentes capita sua, ut pro amore Christi trucidarentur:

Addens insuper ipse testis, quod, cum ipse esset in domo sui patris, & esset sermo, an deberent se dare in manibus Turcharum juxta eorum requisitionem, audivit suum patrem hæc verba dicentem, vel in effectum similia: " Tutti noi ho,, mini de questa città siamo deliberati è pronti mo,, rire per lo amore de Giesù Christo b,,.

71 Sextò interrogatus, an audierit vel viderit apparuisse signum aliquod, propter quod rationaliter cogitari possit, prædictos sic interfectos Viros meritò inter Christi Martyres numerandos; respondit, quod ipse testis audivit, quosdam nau-tas in navi una, existente in portu prope civitatem, vidisse supra ecclesiam majorem Hydruntinam, postquam in eam fuerunt deducta dicta corpora, faces magnas & luminaria miraculose accensa: addens insuper ipse testis interrogatus, audivisse à multis personis utriusque sexus, quod ipsæ viderant supra corpora ipsorum interfecto-rum in loco eodem, ubi interfecta fuerant reli-cta inhumata, multa luminaria accensa in nocte.

72 Insuper etiam dixit, quod, cum ipse testis, postquam rediit de captivitate, semel esset in quodam horto suo, vicino dicto loco, applicuit quædam navis quorundam forensium c ex parte occidentali ad litus, & descenderunt de navi, ducti devotione videndi locum, in quo interfecti fuerant dicti Martyres; & reperto ipso teste, rogaverunt eum, ut locum ipsum eisdem ostenderet; quos ad eundem locum adduxit, qui cum magna devotione inelamati *, osculabantur * i. e. vociteram illam, dicentes, se habere in regione sua ferati aliqua ossa dictorum Martyrum, ibidem interfectorum, quæ miraculis multis claruerunt:

Addens postremò ipse testis, sibi pro magno signo videri, quod dicta corpora sic interfecta, per menses tresdecim in eodem loco inhumata steterint absque aliqua corruptione & absque aliqua læsione; quinimo cum carne incorrupta & superextensa super ossibus ipsis.

In causa scientiæ respondit, se sic vidisse, & audivisse, prout sup. dixit, & deposuit.

Ego Julius de Caballis Apostolica Auct. Not. & Cur. Hyd. Metr. Actor. Magif.

A N N O T A T A.

a Observa, numquam hic examinari testes de iis, qui tempore obsidionis aut irruptionis hostium in urbem sive armati sive inermes interfecti sint; sed

adstitit martyrio, quod narrat.

a

De Grimaldo,

De patre testis;

E

b.

de visis luminibus ante & post translationem;

de miraculis alibi factis;

F

de corporum incorruptione.

A *sed solum de iis, qui post ipsam civitatem captam, seu omnino subactam occubuerint; ad quam non pertinent, qui in prima Turcarum invasione ceciderunt, quando cives nondum omnes arma deposuerant, sed adhuc passim intra urbem cum Turcis tumultuarie dimicabant. Vide supra num. 28.*
b *Id est, Nobis, quotquot urbis hujus viri sumus, deliberatum est promptumque mori propter amorem Jesu Christi.*
c *Forenses appellantur sapere, qui de civitate non sunt.*

derelictus, & tamen canes atcefferunt ad comedendum carnem ejus; ad corpora autem dictorum Martyrum numquam se approximaverunt:

75 Addens insuper ipse testis, apparuisse aliud signum, prout ipse testis auribus propriis audivit sæpius ab ipsis Turcis, quod supra corpora ipsorum trucidatorum sic inhumata plerumque in nocte apparuerunt luminaria magna:

Addens etiam, quod illustris Dux Calabriae, devotione motus hujusmodi signis, fecit de corporibus illis, sic trucidatis, ad castas honorifice reconditis, transportare super tresdecim mulos ad civitatem Neapolis; ubi condidit quamdam ecclesiam, & ibi dictas castas cum corporibus dictorum Martyrum reverenter reponi curavit.

Interrogatus in causa scientiæ, dixit, se vidisse & audivisse, prout sup. deposuit.

Ego Julius de Caballis Apostolica Auc. Not. & Cur. Metrop. Hydr. Actor. Magistr.

TESTIS IV.

R. D. Angelus Pavolus coram adfuit martyrio.
D *Le xxviii Junii mxxxix ibidem constitutus coram prædicto Rev. domino episcopo, & Vicario, ut supra, nobilis Angelus Pavolus, de civitate Hydrunti, prius de ipsius Rev. episcopi mandato &c. ut num. 61.*

Et primò interrogatus, dixit, quod, cum ipse testis sit jam ætatis septuaginta annorum vel circa, natus & educatus in dicta civitate Hydrunti, in ipsa erat quando, jam sunt anni quinquaginta novem, civitas ipsa fuit capta à Turcis manu hostili: cum esset ipse testis, postquam ipsa civitas fuit capta, apud papilionem illius Turcæ, qui fecerat eum captivum, prope locum, qui dicitur San Joanne de la Minerva, extra ipsam civitatem, vidit ad locum illum deduci ligatos circiter septingentos Viros de ipsa civitate: qui ita ligati, tamquam agni ad locum prædictum ibant, ubi trucidati fuerunt, nominantes nomen Domini nostri Jesu Christi & se se invicem alterutrum confortantes: quos omnes, cum ipse testis esset prope dictum locum, vidit cum ensibus crudeliter trucidari à Turcis ipsis, cervices proprias humiliter extendentes.

Causa martyrii;
C *Secundò interrogatus de causa, propter quam ipsi Viri sic interfecti fuerunt; respondit, quod, cum fuissent requisiti per nuncium à bascià Turcharum, ut se dederent principi suo, renuerunt, dicentes, se paratos esse mori pro amore Christi & fidelitate dominorum suorum. Et sic propter istam causam, amoris Christi scilicet & fidelitatis, postquam capta fuit dicta civitas partim dolose & partim vi ab ipsis Turcis, bascià Turcharum fecit ipsos sic deduci ad locum dictum, & prout dixit, trucidari; semper ipsis clamantibus, & invocantibus nomen Domini nostri Jesu Christi; & sese invicem ad martyrium animantibus.*

incorruptio corporum;
74 *Tertiò interrogatus, si sciat vel audierit, apparuisse aliquod signum, propter quod rationabile sit cogitari dictos Viros sic interfectos, annumerandos esse inter electos Dei & Martyres Jesu Christi; respondit, quod, cum ipse testis post diem tertium dictæ occisionis transisset per illum locum, ductus à servis patroni sui, cujus erat captivus, cum esset de mense Augusti circa duodecimum vel tertium decimum diem a ejusdem, qui * sunt magni calores, & essent ibi corpora inhumata & sanguinolenta, nullum sensit foetorem; imò potiùs suavem odorem: addens insuper interrogatus, fuisse magnum & etiam sufficiens signum, quod erant veri Martyres Christi; quia, cum stetissent corpora illa inhumata per menses tresdecim, numquam tamen fuerunt tacta, neque læsa, nec à canibus, nec à lupis, nec ab aliqua fera sylvestri, vel volatili, cum tamen non post multos dies à dictorum Sanctorum occisione, quidam alius forensis fuisset à Turcis ipsis in eodem loco decapitatus, & ibi inhumatus*
Augusti Tomus III.

EX IM-
 PRESSIS.
 eorum col-
 lustratio
 celestis;
 translatio
 Neapolim.

ANNOTATA.

a *Satis apparet ex ipsis verbis circa, vel, vacillasse virum senem in tam longa memoria; & aliunde certum est, martyrium non accidisse ante diem xiv Augusti.*

TESTIS V.

D *Le ultimo Junii ibidem constitutus coram prædicto Rev. episcopo, & vicario, ut supra, honorabilis magister Paduanus de Vito, de Hydrunto, prius de ipsius D. episcopi mandato &c. ut num. 61.*

Et primò interrogatus, dixit, quod, cum jam ipse sit ætatis annorum sexaginta octo vel circa, natus & educatus in ipsa civitate Hydrunti; in ipsa erat, quando, jam sunt anni quinquaginta novem vel circa, civitas prædicta Hydruntina fuit capta à Turcis; & ipse jam testis cum esset annorum novem vel circa, fuit factus captivus & expostus venditioni: deinde post captam ipsam civitatem cum esset ipse testis in quodam loco prope montem, qui dicitur San Joanne de la Minerva, vidit multos ac multos, de quorum numero dixit se nescire, ex ipsis Christianis viris Hydruntinis extra ipsam civitatem duci ligatos ad dictum locum seu montem, cum funibus ad collum, & manibus post terga ligatis, qui cum magna humilitate procedebant: & audivit ipse testis passim à circumstantibus ipsis dici quod ibant ad moriendum pro fide: addens ipse testis, quod audivit ab illis, qui erant viciniore ipsi interfectis, quod sese invicem hortabantur ad moriendum pro amore Domini nostri Jesu Christi & pro Christiana fide.

Prodigia martyrium secuta, & translatio M.M.
77 *Secundò interrogatus, an sciat vel audierit, apparuisse aliquod signum, propter quod sit verisimile cogitare merito, tales Viros sic interfectos, esse inter Martyres Christi annumerandos; respondit, quod scit, corpora dictorum Viros sic interfectorum ibi stetisse inhumata per tresdecim menses absque hoc, quod fuerint læsa, nec à canibus nec à feris; & absque hoc, quod emitterent malum odorem: quam rem ipse testis novit: quia post quatuor vel quinque dies ipse testis ductus fuit à quibusdam Turcis per medium dictorum corporum; quæ vidit sic intacta & illæsa, ut prædixit: addens insuper, quod vidit etiam ipse testis, quod honorandæ memoriæ tunc Dux Calabriae post menses tresdecim recuperavit ipsam*

EX IM-
PRESSIS.

ipsam civitatem de manibus Turcharum; & fecit de dicto loco colligi & asportari ipsa corpora, quæ erant sana, integra & illæsa; & honorificè recondidit: & ea vidit ab ipso Duce cum reverenti devotione tractari: dicens ipse insuper testis, se pluries audivisse à multis, quod viderant supra corpora ipsa, quando sic inhumata jacebant, multa luminaria miraculosè accensa.

In causa scientiæ dixit; sic vidisse & audivisse, prout sup. dixit & deposuit.

Ego Julius de Caballis Auc. Apostolica Not. & Actor. Magister Cur. Metrop. Hydr.

TESTIS VI.

R. D. Angelus Penedinellus urbem capi vidit, jam tum diaconus,

De xvii Julii mdcxxxix Hydrunti constitutus coram supradicto Rev. domino episcopo, & vicario, ut supra, in ædibus archiepiscopali- bus Hydruntinis, venerabilis abbas Angelus Penedinellus a, Canonicus Hydruntinus, citatus prius de mandato &c. . . interrogatus respondit:

Et primò, quod cum jam ipse testis sit ætatis annorum octuaginta quatuor, recordatur, quod de anno Domini mcdlxxx, cum ipse testis tunc esset diaconus, venit classis Turcharum, & obfedit civitatem Hydruntinam per dies quindecim continuè; & tandem eam vi cepit: in qua inter alios erat tunc rev. memoriæ dominus Stephanus, tunc archiepiscopus Hydruntinus: & dum ipsi hostes astu expugnarent civitatem, ipse dominus archiepiscopus, apparatus cum vestibus sacris, accessit ad altare, & præsentem magna populi multitudine, cum magna devotione sacram Missam celebravit & benedictionem pontificalem populo dedit, omnes paternis vocibus animando, ut firmi starent in sancta Christi fide, & pro ejus amore, si opus esset, vitam exponerent; respondente universo populo, & omnibus, se paratos esse pro sancta Christi fide millies libentissimè mori: & cum ipse Reverendiss. tunc dominus archiepiscopus, finitâ Missâ, ad sacrificiam rediret, irruentibus hostibus in civitatem, venerunt intra ecclesiam ipsam; & reperto ipso D. archiepiscopo ante fores sacrificiæ, eum occiderunt, ipso teste præsentem cum multis aliis clericis, quos omnes ipsi hostes infideles captivos fecerunt, solo ipso archiepiscopo interfecto jam decrepitæ ætatis annorum octuaginta & ultrâ; discurrentibus etiam ipsis Turcis per ecclesiam & civitatem; occidendo multos ex ipsis civibus & quotquot inveniebant.

Et martyr mox futurus cum sociis, nisi penitenti Turca donatus fuisset.

79 Secundò interrogatus, addens ipse testis dixit, quod, cum ipsi Turcæ cepissent civitatem in die Veneris; sequenti autem die, videlicet Sabbati, ipse basciâ Turcharum proclamare fecit, ut omnes captivi ante se ducerentur; & sic octingenti, vel circâ, Viri Christiani ligati, ad conspectum ipsius basciâ præsentati fuerunt; qui se- debat super cathedra quadam in loco, qui dicitur lo Monte de san Joanne de la Minerva, ipso teste etiam præsentem, & credente, tunc in eodem loco se etiam cum aliis trucidandum, quod etiam absque dubio mortuus fuisset cum aliis, nisi quidam Turcha ex gratia eum ab ipso basciâ requisivisset, ut esset captivus; seu, ut dicitur, schiavo suo*; quem postea vendidit pro pretio ducatorum quatuor. Et sic captivum ad civitatem Constantinopolitanam deduxerunt; ubi stetit per annos octo cum dimidio captivus, quousque, commo- ditate sibi à Deo concessa, fugam arripuit.

* i. e. mancipium suum

Tertiò interrogatus, si vidit dictos Viros Christianos in eodem loco, seu monte, deductos oc-

culi; respondit, quod vidit eos, sponte cervice deposita, & verba sancta dicentes, trucidari & occidi.

Quartò interrogatus, si audivit aliquos, aut aliquem, ex dictis Viris Christianis se ipsos hortantes; respondit, quod audiebat eos ad invicem dicentes, quod libenter sufferrent mortem illam; quia illa dies erat dies salutis; & sic vidit omnes illos voluntariè, & libenti animo cervices suas gladiis exponere.

80 Quintò interrogatus, si sciat, vel audiverit, apparuisse aliquod signum, propter quod rationabile sit cogitare, dictos Viros Christianos sic interfectos, meritò annumerandos inter Martyres Christi; respondit, quod audivit à multis & multis personis, quod de nocte super dictis corporibus ibidem relictis apparuerunt lampades divinitus accensæ; & tum propter voluntariam sic mortem toleratam pro amore Christi & sanctæ fidei, tum propter dicta signa, credit, ipsos inter Christi Martyres esse computandos: alio autem modo; & alia dixit nescire; quia ipse sic captivus illis diebus fuit deductus in regionem Turcharum.

In causa scientiæ dixit, quia sic vidit & audivit, prout supra testificatus est. De loco & tempore dixit, ut sup. dixit & deposuit.

Ego Julius de Caballis Apostolica Auc. Not. & Actor. dictæ Curie Metrop. manu propria.

ANNOTATA.

a Videtur ex agnomine fuisse ejusdem familia cum archiepiscopo suo.

TESTIS VII.

De xxix Augusti mdcxxxix constitutus coram prædicto Rev. domino episcopo, & Vic. ut supra, in archiepiscopali palatio Hydruntino, honorabilis Vir Joannes Panemollis, de civitate Hydrunti, citatus prius de ipsius Rev. episcopi mandato &c. ut supra.

Et primò interrogatus, dixit, quod, cum ipse testis sit annorum septuaginta in circa a, meminit, quando fuit capta civitas Hydruntina à Turcis, modò possunt esse anni circiter sexaginta: in qua etiam deprædatione ipse testis fuit factus captivus à quodam Turcha, habente barbam prolixiorem: & cum esset ipse testis ætatis minoris, fuit ductus ab ipso Turcha extra civitatem ad papilionem suum, ubi fuerunt occisi Martyres illi, de quibus supra.

Addens ipse testis interrogatus, se audivisse, fuisse transmissas quasdam literas per sagittam unam in ipsa civitate, scriptas per quemdam Christianum, nomine Joannem, qui tamen morabatur in regione Turcharum, in loco ubi dicitur la Velona b, & adductum cum classe in obsidionem civitatis Hydruntinæ: in quibus literis continebatur, quod, si ipsi cives Hydruntini darent civitatem liberè magno Turcæ, dimitterentur abire illæsi cum filiis & rebus suis: & audivisse unanimiter ipsos cives Hydruntinos prompto animo respondisse, se paratos esse velle mori pro sancta Christi fide & pro fidelitate suorum Dominorum.

82 Secundò addens ipse testis interrogatus, respondit, se vidisse & audivisse, cum postea deductus fuisset ab illo suo patrono extra civitatem, in locum, ubi dicitur la Minerva, ubi erat papilio magni basciâ, ibique vidisset successi-

Prodigiosa lumina super corporibus ANA.

B

F

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

b

A vè magnam multitudinem ipsorum civium Hydruntinorum, qui, ligatis manibus, ducebantur ad locum occisionis, & omnes se se invicem hortabantur ad tolerantiam passionis & mortis propter fidem & amorem Domini nostri Jesu Christi: addens insuper, specialiter se vidisse duos fratres seorsum ab aliis fuisse conductos: & cum una eorum soror esset captiva, & ducerentur ipsi coram dicta eorum sorore, illaque diceret eis: Quo vaditis, fratres? responderunt: Ad mortem propter amorem Domini nostri Jesu Christi.

Et occidi puellam, invocata Dei Matre.

Insuper etiam dixit, se vidisse ibidem quamdam adolescentulam, quæ ducebatur captiva à duobus Turcis, inter sese altercantibus, cujus deberet esse ipsa adolescentula; [quæ] elevatis oculis in cælum, invocabat Sanctissimam Dominam Virginem Matrem, ut mitteret sibi mortem, ut à manibus infidelium eriperetur: sicque, oculis in cælum elevatis, fuit ab altero Turcharum gladio confossa, & extensis manibus in cælum vocans & invocans nomen Beatiss. Matris, emisit spiritum.

De luminibus & in corruptione.

B 83 Interrogatus amplius, si vidit, vel audivit aliquod signum apparuisse, propter quod conveniens sit putare dictos occisos merito esse numerandos inter Martyres Christi; respondit, quod audivit multotiens atque multotiens à multis Turcis, super corpora dictorum occisorum apparuisse multa luminaria accensa; de qua re, ut dixit ipse testis, videbantur etiam ipsi Turcæ admirari: addens ipse testis insuper, quod, cum per multum tempus corpora dictorum occisorum stetit ibi inhumata, numquam tamen fuerunt, nec à canibus, nec à bestiis sylvestribus, nec ab avibus rapacibus in minimo tacta aut læsa, nec aliquem minimum malum odorem emisissent.

Interrogatus in causa scientiæ, dixit, quia sic vidit, & audivit, ut suprâ. Super generalibus rectè respondit.

Ego Julius de Caballis, qui suprâ, manu propria.

ANNOTATA.

a In circa *Italicum* est; *Latinum* circiter.

C b La Velona seu Valona, *urbs & Latinis olim Aulon appellata; at jam pridem in potestate Turcarum cum portu capacissimo, in Albania; unde Achmetem cum funesta Hydrunto classe egressum suprâ diximus.*

TESTIS VIII.

Baptista de Natali vidit urbem capi,

D ie v Septembris MDXXXIX constitutus coram prædicto Rev. domino episcopo, & Vic. ut suprâ, honorabilis magister Baptista de Natali, de civitate Hydrunti, citatus prius de ipsius D. episcopi mandato &c. ut suprâ.

factus & ipse cum captivus,

Interrogatus, respondit; quod, cum ipse testis nunc sit annorum circiter sexaginta novem, recordatur, quod existente ipso annorum circiter novem, modò possunt esse anni sexaginta vel circa, Turcæ acceperunt civitatem Hydruntinam. Verùm die præcedenti, cum ipsi Turcæ sollicitassent ipsum populum Hydruntinum, ut sese dederent eis, responderunt omnes unanimiter, potius velle se mori pro fide Christi, & fidelitate suorum dominorum, quàm dare civitatem ipsis infidelibus: addens ipse testis interrogatus, quod vidit postea Turchas ingredienti ipsam civitatem, & passim multos occidentes, & alios captivos fa-

cientes; inter quos ipse testis etiam, quamvis esset minoris ætatis, ut præmissum est, fuit factus captivus.

EX IM- PRESSIS. vidit & patrem suum, inter Martyres constantem,

85 Insuper dixit ipse testis interrogatus; quod, cum die sequenti ab illo Turcha, qui fecerat eum captivum, fuisset deductus extra civitatem Hydrunti ad locum, ubi trucidati fuerunt dicti Viri Hydruntini, vidit ipse testis ipsos deduci ligatos ad locum occisionis: inter quos dixit, quod erat etiam genitor suus, magister Natalis; quod omnes simul pergebant ad locum occisionis, proprio animo sese invicem, ut dixit ipse testis se intellexisse, exhortantes ad tolerantiam mortis amore Christi & fidelitatis. Et specialiter dixit; quod, cum unus ex ipsis civibus se redemisset pecuniâ datâ, dictus suus genitor noluit se redimere; sed voluit potius eum aliis suis consociis mori; cum tamen potuisset se redimere quadam pecunia & summa ducatorum, quam prius metu Turcharum ipse absconderat.

Et post 13 menses cum ipsam in corruptum.

86 Interrogatus præterea, si vidit, aut audivit aliquod signum apparuisse, propter quod cogitari possit, dictos Viros sic occisos annumerari posse inter sanctos Martyres Christi; respondit, quod multotiens audivit, quod à multis visæ fuerunt frequentius faces accensæ, & luminaria super corporibus ipsorum occisorum noctis tempore; quæ ibi steterunt ita inhumata, illæsa, & remota ab omni fœtore per annum, & ultra, de qua visione dixit ipse testis se audivisse, quod ipsi Turcæ talia videntes, multum admirabantur: addens ipse testis interrogatus; quod, cum post tresdecim menses à dicta occisione recuperata civitate Hydrunti à Christianis, eoque redactò in libertatem, ipsa corpora deducta fuerunt in civitatem, & posita in ecclesia, fuit ipse testis vocatus à quodam cive, nomine Urso Caputo, ut accederet ad videndum corpus sui genitoris, quod erat adhuc cum carne, acsi tunc fuisset occisum, non obstante quod per tresdecim menses sic prædicta corpora stetit inhumata tempore tam hyemali, quam æstivo: propter quæ signa merito cogitari potest, dictos occisos sic computandos esse inter sanctos Martyres Jesu Christi.

In causa scientiæ dixit, se vidisse, & audivisse, prout suprâ dixit & deposuit.

Interrogatus super generalibus, rectè respondit. Ego Julius de Caballis Not. & Actor. Magister, manu propria.

TESTIS IX.

Eodem die constitutus coram Rev. domino episcopo prædicto, & Vic. ut suprâ, honorabilis Franciscus de la Cerra de civitate Hydrunti, citatus legitime de mandato &c. dixit; quod, cum ipse testis fuisset annorum duodecim, modò possunt esse anni circiter sexaginta, civitas Hydruntina fuit capta à Turcis: ante cuius capturam, dixit ipse testis, quod Turcæ requisierunt populum Hydruntinum, ut darent sibi civitatem, & abirent. Tunc, dixit ipse testis, unanimiter omnes responderunt; quod volebant mori in fide sua. Deinde capta vi ipsa civitate, multi ac multi in eorum ingressu fuerunt occisi; & multi etiam fuerunt facti captivi, qui postea trucidati fuerunt die sequenti in loco, qui dicitur San Joanne de la Minerva: inter quos etiam ipse testis fuit captivus; sed cum esset minoris ætatis, evasit mortem: addens insuper ipse testis interrogatus, quod vidit altera die ad mandatum capitanei

Franc. de la Cerra vidit urbem capi & Martyres interfici,

EX IMPRESSIS.

Turcharum deduci omnes illos, qui erant captivi, ligatos ad locum occisionis; ad quem locum ibant cum maxima patientia & patientissime permiserunt se trucidari pro amore fidei Christianæ.

Et post 13 menses absque ulla corruptione transferri.

88 Interrogatus, si vidit aut audivit, apparuisse aliquod signum, propter quod merito credi possit, dictos Viros, sic occisos, computandos esse inter sanctos Martyres Christi; respondit; quod vidit ipse testis, post annum & mensem deduci dicta corpora in civitatem & in ecclesiam, cum per illud tempus steterunt in loco occisionis illæsa, intacta, & incorrupta absque aliquo fœtore; & inducta in civitatem, & ecclesiam, apparebant pulchra, sicut, si tunc occisa fuissent.

In causa scientiæ respondit, quia vidit, & audivit, ut supra testificatus est.

Interrogatus super generalibus, rectè respondit.

Ego Julius de Caballis Actor. Not. manu propria.

ANNOTATA.

B a Die sequenti; sed non proxime sequenti: nam ex aliis constat, Martyres passos esse biduo post captam urbem.

TESTIS X.

Philippus de Pressa fuit in urbe obsessa; sed evasit;

D IE XVII mensis Septembris MDXXXIX constitutus coram prædicto Rev. episcopo, & Vic. ut supra, honorabilis vir Philippus de Pressa, de civitate Hydrunti, citatus legitime de mandato sup. Rev. domini episcopi, & Vic. & sibi delato iuramento, corporaliter tactis Scripturis, interrogatus [de] supra dicta supplicatione & petitione præsentata per suprascriptum D. Syndicum, dixit & respondit; quod, modò possunt esse anni sexaginta vel circa, cum ipse testis tunc esset annorum sexdecim vel circa, recordatur, quod civitas ipsa Hydrunti fuit obsessa à classe & acie exercitûs Turcharum; & fratres ipsius testis per funem deposuerunt ipsum extra muros, ut salvaretur; & ipse tunc aufugit ad terram, quæ dicitur Scorrânium, distantem à civitate Hydrunti circiter miliaria decem: addens ipse testis interrogatus, quod intellexit tunc, cives Hydruntinos, qui postea fuerunt occisi, quod ad interrogationem, quam fecerat capitaneus Turcharum eis, ut illi darent civitatem, & ipsi securi recederent, responderunt omnes unanimiter, se potius velle mori pro sancta Christi fide, quam illud facere.

testatur tamen de translatione & incorruptione corporum,

90 Interrogatus, quid sciat postea dictis civibus accidisse, respondit; quod, capta civitate Hydrunti ab ipsis Turcis, fuerunt omnes occisi; inter quos, dixit, fuisse occisos patrem suum, duos fratres, & matrem cum duabus sororibus: addens ipse testis interrogatus, quod illi, & omnes alii sic occisi pro amore Christianæ fidei, steterunt per tresdecim menses, ita inhumati, intacti, & illæsi in loco extra civitatem Hydrunti, qui dicitur lo Monte de san Joanne de la Minerva, ubi fuerunt occisi, usque ad illud tempus, in quo venit honorandæ memoriæ tunc Illustris. Dux Calabriae, Alfonsus secundus de Aragona, qui recuperavit dictam civitatem à manibus Turcharum; & recuperata ipsa civitate, fecit colligi corpora dictorum Sanctorum occisorum, & introduci in civitatem, quæ corpora, dixit ipse testis, se vidisse cum carne exsiccata, integra, & illæsa.

91 Interrogatus, si intellexisset, apparuisse aliquod signum, propter quod putari possit, dictos Homines, sic occisos, annumerandos inter sanctos Christi Martyres; respondit; quod primò intellexit, eos fuisse mortuos pro amore sanctæ fidei Jesu Christi, & patienter ipsam mortem sustinuisse: insuper, quod steterunt per tantum tempus sic inhumati, illæsi, & sine fœtore; & postea ipsa corpora deducta fuerunt à prædicto olim Illustris. Duce, cum magna devotione & reverentia: insuper etiam, quod apparuerunt multotiens faces accensæ super eisdem corporibus de nocte, quando sic erant inhumata in loco occisionis; quas etiam faces intellexit etiam apparuisse sic accensas de nocte in ecclesia archiepiscopali Hydruntina, in qua, ut prædixit, deducta fuerunt.

Interrogatus, in causa scientiæ, respondit; quia vidit, & intellexit, prout supra dixit.

De loco, & tempore dixit, ut supra.

De reliquis rectè respondit.

Ego Julius de Caballis Actor. Not. ut supra.

ANNOTATA.

a Mater tamen ac sorores non fuerunt inter Octingentos nostros, qui omnes fuerunt mares: ergo censenda sunt cecidisse in primo tumultu irumpentium in urbem Turcarum.

ATTESTATIO ILLUSTRIS. VICARII.

E GO Antonius de Baccharis Ferrariensis, Ordinis Prædicatorum, Dei, & Sedis Apostolicæ gratiæ episcopus Scodrensis, in archiepiscopatu Hydruntino in spiritualibus generalis Vicarius, in mea subscriptione attestor, & fidem facio, me diligenter examinasse suprascriptos honorabiles viros; qui, ut probi & honorabiles ac boni & fani capitis ab omnibus habentur: eosque sic ad meas interrogationes respondisse, prout per suprascriptum egregium virum & venerabilem dominum Julium de Caballis, subdiaconum & Apostolica autoritate Notarium, notatum & descriptum est. In cuius rei fidem ego idem Antonius me subscripsi & sigillum meum annularem apposui. In Ædibus archiepiscopalibus Hydruntinis die xxii mensis Septembris MDXXXIX.

Locus ✠ sigilli Episcopi.

SUBSCRIPTIO NOTARII.

E GO Julius de Caballis, clericus subdiaconus Hydruntinus, Apostolica autoritate Notarius, & ordinarius Actorum Magister curiæ archiepiscopalis Hydruntinæ, suprascriptis examinationibus & inquisitionibus factis per prædictum reverendum dominum episcopum, & vicarium generalem præfens fui, & descripti fideliter; ut permissum * est: quæ fideliter ex originali meo authentico, reservato in archivio ordinario prædictæ Hydruntinæ archiepiscopalis curiæ, exemplata fuerunt; quamvis aliena manu, tamen in præsentia prædicti reverendi domini episcopi, & Vicarii fuerunt diligenter collationatæ cum suprascripto meo originali, & repertæ in omnibus fideliter extractæ, salva semper meliori collatione. In quorum fidem me subscripsi, & signum solitum mei tabellionarii apposui, solitoque sigillo prædictæ archiepiscopalis curiæ munivi. Datum Hydrunti in Ædibus archiepiscopalibus die xxii mensis Septembris MDXXXIX.

Ego Julius, qui supra, manu propria.

Locus ✠ sigilli Notarii.

DIES

DIES DECIMA QUINTA AUGUSTI.

SANCTI QUI XVIII KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

Sanctus Tharsicius acolythus
M. Romæ.
S. Alypius ep. Tagastensis. in Africa.
S. Maccarthannus ep. in Hibern.

S. Altfridus ep. conf. Hildesemii.
S. Arduinus conf. Arimini in Italia.
S. Arnulfus episc. Sueffionensis conf. Aldenburghi in Flandria.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

Sancti Sulpitii episcopi Trajectensis translatio notata reperitur in Additionibus Mss. Cartusie Bruxellensis ad Grevenum. De ipso actum est XVIII Januarii.

Natale S. Virginis Brigidæ. Ita additiones Mss. Cartusie Bruxellensis. ad Grevenum. Quam hic Sanctam indicare velit, nescio: bina synonyma jam data sunt
1 Februarii.

Juliana in monasterio S. Mariae de Monte Mediolanensis diocesis sanctimonialis anno 1501 hoc die obiit, & Beata habetur: ejusdem corpus anno 1547 XXI Februarii de sepulcro levatum & in choro monasterii honorifice depositum fuit; quod quia privata venerationis potius quam publici cultus est, ipsam hic omittimus, eo magis quod pleraque, quae dici de ea possent, attigimus in Actis B. Catharinae de Palanza
VI Aprilis.

In monasterio Flechtorp adventus sancti Landolini, (pro Landelini) confessoris, de pago dicto Boeck, ubi per Carolum Magnum translatus erat. Est annuntiatio Greveni, quem secuti ferme sunt auctor Florarii Sanctorum Mss., Canisius & alii. De S. Landelini non una translatione pluribus disputavit Papebrochius in Commentario ad ejus Acta tom. II Junii pag 1062, ad diem quo colitur
XV Junii.

S. Naviti episcopi Trevirensis translatio signata est in additionibus Mss. Cartusie Bruxellensis ad Grevenum. Vide quae de ipso dicta sunt die natali
VII Julii.

S. Eusebii martyris in Palaestina meminere auctoria ad Usuardum nostrum, ac Maurolycus. Sed cum Passioni ejus, quam hesternum die dedimus, praeferretur XIX Kalendas Septembris, Martyrem istum tunc etiam Operi nostro inserimus. Vide ergo
XIV Augusti.

S. Eusebius presbyter & martyr in Syria in nonnullis codicibus Usuardinis hoc die relatus, idem est, quem cum sociis ex codicibus Hieronymianis consignavimus pridie seu XIV Augusti.

In Scotia S. Silvestri presbyteri, est annuntiatio Ferrarii in Catalogo generali, unde non magis docemur quam ex Camerario die praecedenti.

Pelagium Legionensem episcopum solus hoc die signavit Ferrarius in Catalogo generali, citans Thesaurum concionatorum licet, ut candidè fatetur, in Tabulis ecclesiae Legionensis Martiri anno MDCXII excusis minimè sit adnotatus.

Poterat nobiscum expectare, donec in iis Tabulis legitime consignetur, quò nihil prorsus conferunt Tamayi elogia.

Balthrannus abbas laudatur in Vita S. Deicoli ad XVIII Januarii cap. 10: verum de ejus cultu nihil hactenus nobis innotuit.

Alberti de Sathiano memoriam hoc die notat in Martyrologio suo Franciscano Arturus, uti & Hueberus in Menologio; sed hic abstinet à titulo Beati, haud dubie quia sufficientia legitimi cultus ejus indicia non reperit. Neque verò etiam nobis ea sufficere videntur omnino, quae ad asserendam admirabilis hujus verèque apostolici Viri posthumam & publicam venerationem diligentissime collegit Franciscus Haroldus in Vita ejus Operibus praefixa, & una cum illis edita Roma per Parricium Duffum anno 1688, hoc est integro decennio ante vulgatum Hueberi Menologium.

Cormachus vel Cormacus episc. Murthacensis vel Aberdonensis soli Camerario hoc die notus est, Dempstero non item, neque Missali nostro Ms. Aberdonensi, ut paulo distinctiori notitia opus sit tum gestorum ejus tum cultus.

Silvestrum Scotum die praecedenti ex Camerario praetermissimus, ipsum hoc die notavit Dempstero & ex eo Ferrarius.

Assumptio sanctae Mariae in codicibus Hieronymianis & in vetustis omnibus Martyrologiis constanter signatur hoc die: dormitionem seu migrationem non patitur Florentinus. Ceterum de hac quaestione & celeberrima solennitate agitur in opere non semel dicto de beatissima Deipara festivitibus.

Conradus conversus Heisterbacensis in Germania, vir simplex & timoratus & variis revelationibus illustis hoc die laudatur ab Henriquez, Chalemoto & Bucelino, ut qui caelos penetrans, voces & concentus angelorum audire meruerit, in ipsa solennitate Assumptione B. M. V. piissime moriens. Necdum mihi occurrerunt exhibitae ei aliquando cultus vestigia.

Consimili elogio ab eisdem mire extollitur Maria sanctimonialis ad S. Clementis Toleti in Hispania, quam mirum est Tamayo non innotuisse, qui in tali festivitate eam certo non omisisset. Vellem, mihi alicundè constaret, eam Sanctorum honoribus celebrari.

Petrum Acotanto seu Acotantum aut Acotantium Venetum suggestit nobis hoc die citatum supra non semel Fanningi nostri P. M. Itinerarium, qui

- A** qui plerasque Venetas ecclesias lustrans, in S. Basilii invenit S. Constantium Anconitanum, cui & jam dicto Petro Acotanto inscriptionem recens appositam legit his verbis contextam: Viator quisquis venerabundo poplite sistis sacras ad aras, divi Constantii Anconitani & Petri Acotanti Veneti hic quiescunt ossa, scito & adora. Abest à Petro divi titulus, & quamvis nonnulla adferat, qua insinuare videantur, Petrum illum Venetiis in ea ecclesia olim veneratum, diserte tamen asserit, ei hodie nullum omnino cultum exhiberi, ut proinde pauca, qua de ipso habemus manuscripta solidiori auctoritate à Venetis, rerum suarum sacrarum non nimium curiosis, confirmanda sint, priusquam hic Petro Acotantio locum inter Sanctos tribuere audeamus.
- B** Ayino de Tapellis inter Beatos recensetur ab Ambrosio Taegio in Chronico Ordinis sui Prædicatorum hoc die cum insigni elogio, ut plane mirer, à Marchefio & aliis nullam ejus memoriam fieri: certè necdum constat, ulla ei licita venerationi aut cultus signa fuisse umquam exhibita; de quibus si docear, debitus ipsi in hoc Opere locus concedetur.
- Cosmas à S. Damiano martyr Hierosolymis
- Joannes Galterus confessor in Gallia
- Antonius Ortitius confessor in Hispania
- Rufinus à S. Urso confessor Persia
- Euphrasia Roderica virgo Tert. in Hispania
- Ægidius Anglanus conf. Penna in Aprutio
- Joannes Schifictus conf. Catana in Sicilia
- Thomas de Pescocampagno conf. Calitri in Apulia
- Joannes Bapt. de Campo conf. Faenza in Romandiola
- Maria Pimeates Clarissa in territorio Abulensi
- Bartholomæus ex Ordine Prædicatorum in Armenia archiepiscopus, dictus Parvus comparatione facta ad S. Bartholomæum, ejusdem gentis primum Apostolum, patria Bononiensis à Joanne Rechac, Marchefio aliisque non solum Beatus appellatur hoc die, sed & Martyr. Eum mirè laudat Leander Albertus, sed omni titulo abstinent, eumque asserens plenum bonis operibus sancto fine quievit lib. 3 de Viris illustribus Ordinis f. 124, de martyrio alium silens. Neque verò Echardus in sua Bibliotheca aliter eum nominat quam bonæ memoriæ, de martyrio nec verbum etiam memorans, ut prorsus non videam unde Castellanus eum tam liberaliter sanctis Martyribus adscripserit. Vereor equidem ne quid confusionis subsit; certe priusquam eum in hoc Opere collocem, cupio de ejus gestis & cultu paulo distinctius edoceri.
- Jacobus de Blanconibus ab eodem Castellano subjungitur ex eodem Ordine cum titulo Beati, quem mirum esset Mevania coli & à Ferrario, qui alios ejusdem loci Sanctos memorat, prætermisum esse, & quidem in utroque Catalogo.
- Harlemi in Hollandia, transitus ANDRÆ NORTH Dominicani, viri boni admodum & devoti. Hic sedulo beatissimam virginem Mariam rogabat cum lacrymis, ut eum ex hac luce recedere minimè permetteret, nisi in festo
- ejusdem. Verba sunt Raiffii in Anuario ad NATALES SS. Belgii. Quibus subjungit: Ibidem obitus beatæ memoriæ NICOLAI, Converteri, ut vocant, viri admodum pii.
- Maria Pisana cum beatæ titulo refertur in Diario Dominicano Marchefii, verum de ejus cultu probando, parum fuisse videtur sollicitus.
- Bartholomæum Vargas, Dei servum rectè nuncupat idem Marchefius; Andream de quo jam egimus, male cognominans Holiort.
- S. Varnes M. in Persia ponitur in Martyrologio universali hac die apud Castellannum; sed differri debebat, uti ipsemet Castellanus se corrigens, in suo Supplemento monet, in diem proximè sequentem, quo nos eum daturi sumus xvi Augusti.
- S. Simplicianum episcopum Mediolanensem signatum repererunt Majores nostri in aliquo Kalendario hoc die, ab aliis refertur dum Mediolani colitur xvi Augusti.
- S. Ballemius martyr in diocesi Tricassina ponitur hoc die à Castellano, ab aliis xvi Augusti.
- Idem dicendum de S. Frambaldo qui etiam ad diem sequentem spectat, xvi Augusti.
- S. Hyacinthum hoc die signat Molanus, spectat ad diem quo colitur & quo de ipso agendum erit xvi Augusti.
- S. Liberatus abbas & socii Carthagine in Africa sub Wandalis martyrium passi, nescio unde hoc die signentur; de ipsis cum Martyrologio Romano agemus xvii Augusti.
- SS. Stratio seu Strato, Philippus & Eutychianus & socii referuntur hac die in codd. Hieronymianis. De ipsis agemus cum Martyrologio Romano ad diem xviii Augusti.
- S. Aredium abbatem Lemovicensem hoc die signatum reperio in chartis nostris, ast ipsius natalis est die quo de ipso agemus xxv Augusti.
- SS. Isaac & Maximianus MM. Africani ex aliquo codice hoc die signantur Majores nostri, absque ulteriori notitia: Castellanus eos referendos contendit ad diem, quo res examinabitur xxvii Augusti.
- S. Stephani regis Hungariæ memoria tamquam natalis hoc die signatur in Martyrologio Romano, sed ibidem additur, festivitatem ejus recoli iv Nonas seu I I Septembris.
- Terentii martyris translatio, opinor Pisarenensis, notata est à Bollandis, qui rectè monet, de ea agendum die quo colitur xxiv Septembris.
- Abbo abbas ut sanctus & martyr refertur in aliquo Kalendario Benedictino, qui non ad hunc diem spectat sed ad xiiii Novembris, quo ei insignè elogium texit Bucelinus, Castellanus tamen non nisi venerabilis titulo ornare ausus est, si cultus aliunde probetur, poterit de eo agi xiiii Novembris.
- Die præcedenti notavimus, male ibi signatum à Ferrario S. Stanislauum nostrum, quem constat hoc die in ipsa B. M. Virginis festivitate obiisse. De cetero, ut ibi etiam diximus, translata est ejus sollemnitas ad xiiii Novembris.
- Margarita Priorissa, S. Edmundi archiep. Cantuariensis soror, à Wilsono in Martyrologio Anglicano signatur hoc die: inde eam accepit Ferrarius in Catalogo generali. Citat ad marginem Wilsonus Mattheum Westmonast. in Historia ad annum 1257, quod paulo accuratius notari vellem, atque de ejus cultu edoceri, quem non reperi hætenus. Si de ipso postmodum satis constet, poterit de Margarita agi cum sanctissimo fratre ad diem quo is colitur xvi Novembris.

A **Mechtildis** *sanctimonialis cœnobii Elpediani in Saxoniam, multis revelationibus aliisque mirandis celeberrima, non rectè hoc die ponitur in Martyrologio Bened. Menardi, qui alibi probat eam obiisse mense Novembri die quo obiit & colitur S. Elisabetha Thuringica. De ejus itaque sanctitate & cultu videbitur ad dictam diem* **xvi** Novembris. **D** **929**, *distinguitque accuratè ab alio synonymo qui hoc vel sequenti die colitur. Rem ancipitem remittimus ad diem quo agendum erit de S. Basilio ejus patruo aut avunculo, nempe ad xxvi Novembris.*

Balsemium reclusum in Campania hoc die Menardus inter Sanctos numerat, quemadmodum & Saussayus in appendice pag. 1159, at Castellanus eum solo venerabilis titulo dignatur pag. **xix** Novembris. **S. Audentius** *episcopus Toletanus hoc die refertur à Tamayo in Martyrologio suo Hispanico, ubi tamen fateatur, ab aliis signari eo die quo olim cultus fuit in ecclesia ipsa Toletana, nempe 111 Decembris quo eum signavit Castellanus in Martyrologio universali, Tamayo in hisce longissime præferendus, ut adeo S. Audentium remittamus ad dictum diem* **111** Decembris.

DE S. THARSICIO ACOLYTHO M.

R O M Æ,

Ex Actis S. Stephani Papæ 11 Augusti.

J. B. S.

B **N**ter plures egregios hujus S. Pontificis discipulos merito referetur fortissimus hic martyr Tharsicius duce Romano parvo ab Adone laudatus, atque ex eo ab Ufuardo totaque ejus progenie. Martyrii occasionem narrant Acta jam citata die 11 Augusti num. 22 pag. 145. Nos ea hic describimus ex Petro de Natalibus lib. 7 cap. 66: Tharsicius acolythus & martyr Romæ passus est sub persecutione Valeriani & Galieni imperatorum. Qui cum Corporis Christi Sacramenta portaret; tenentes eum pagani, discutere ceperunt, ut quid gereret, indicaret. At ille indignum judicans, porcis prodere margaritas; nequaquam voluit detegere sacrosancta mysteria: quem fustibus ac lapidibus tamdiu maceraverunt, quousque spiritum exhalaret: revolutoque ejus exanimi corpore sacrilegi discussores, nihil in manibus ejus aut vestibus Sacramentorum Christi invenire potuerunt, sed relicto corpore, cum terrore fugerunt: quod à Christianis sublatum & via Appia in Cœmeterio Calixti sepultum **xviii** Kalendas Septembris.

C *Quod hic imperitiores posset offendere, ab acolytho nempe Sacramenta portari, pluribus in annotatione explicat Baronius, usitatum fuisse in Ecclesia, sevientibus præsertim persecutionibus, ut ea ratione Christianis prospiceretur in maxima ministrorum raritate & penuria. Hic adjungimus ex Aringhi Roma subterranea tom. 1 pag. 456, quod, hujus etiam beati Viri sepulchrum Damasus Pontifex carminibus hisce, tamquam nobilis triumphus insignibus exornaverit.*

E **P**AR MERITUM QUICUMQUE LEGIS COGNOSCE DUORUM,
QUIS DAMASUS RECTOR TITULOS POST PRÆMIA REDDIT.
JUDÆICUS POPULUS STEPHANUM MELIORA MONENTEM
PERCULERAT SAXIS, TULERAT QUI EX HOSTE TROPHÆUM
MARTYRIUM PRIMUM RAPUIT LEVITA FIDELIS.
TARSICIUM SANCTUM CHRISTI SACRAMENTA FERENTEM
CUM MALESANA MANUS PETERET VULGARE PROFANIS,
IPSE ANIMAM POTIUS VOLUIT DIMITTERE CÆSUS,
PRODERE QUAM CANIBUS RABIDIS CÆLESTIA MEMBRA:

DE S. ALYPIO EPISC. TAGASTENSI

I N A F R I C A,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

P. B.

§ I. Modernus ejus cultus; gestorum scriptor S. Augustinus.

CIRCA
AN. CDXXX.
*Annuntia-
 tur hoc die
 Sanctus in
 Martyrolo-
 gio Rom.*

Uametsi venerationem S. Alipii, seu potius Alypii post obitum publicam ac veterem uspiam olim in Ecclesia viguisse, ex nullis omnino Musei hujus nostri monumentis sive Græcis sive Latinis aut jam prelo vulgatis aut manu tantum scriptis demonstrare possimus; æquum tamen haudquam putavimus, ejus hic memoriam silentio præteriri, cujus modo cultum non tolerat solum Ec-
Augusti Tomus III.

clesia, verum etiam auctoritate legitima fovet ac dilatat: nam primò Gregorius PP. XIII ab anno 1584 ex reformato recens Martyrologio Romano per omnes ecclesias hoc eidem Antistiti elogium recitari quotannis palam in choro mandavit ad hunc diem xviii Kal. Septembris: Tagaste in Africa, sancti Alipii episcopi, qui Augustini olim discipulus, postea in conversione focus, in munere pastorali collega, & in certaminibus adversus hæreticos commilito strenuus, ac demum in cælesti gloria

C c

gloria

AUCTORE
P. B.

gloria confors fuit. *Quam quidem annuntiationem usitatam antea non fuisse, cum precedentia Martyrologia prorsus omnia, dum illa carent; tum ibidem in annotatis ad eandem Baronius indicant, dum nullum, contra quam passim assollet, Martyrologum citat, qui in ea praluxerit.*

Colitur
apud Canonicos
Regulares S.
Augustini

2 Deinde Canonici S. Augustini Regulares congregationis Lateranensis ab anno 1634 eundem festo duplice per Officium proprium colere die xvi Augusti ceperunt; ut constat ex Officiis eorum propriis eodem anno apud Venetos excusis: idque non alia, quantum apparet, auctoritate, quam sancti Pii PP. V, cujus privilegia congregationi sua & Ordini anno 1570 concessa ibidem presunt. Nimirum quod eis ibi prater alia Sanctorum nominatim expressorum festa generaliter indulserat sanctus Pontifex, Ut omnium quoque aliorum dictae congregationis & Ordinis Sanctorum festa etiam sub duplici Officio celebrare, atque iis omnibus & singulis proprias eorum atque authenticas lectiones . . . accommodare valeant &c.; hoc, inquam, interpretati sunt illi sigillatim de SS. Alypio, Possidio & aliis, quos pro suis habent, & quorum proinde festa duplicia propriis Officiis anno 1634 celebranda typis publicis ediderunt; non modo reclamante nemine; sed & alius mox ejusdem Ordinis ubique congregationibus idem exemplum, etsi non ad eundem ubique diem, certatim sequentibus. Imò verò cum ex eodem privilegio, etsi ante institutam Roma sacram Rituum congregationem dato, Canonici Regulares festa sua propria & Officia nova ad alios insuper Sanctos & longè plures extendissent in Germania, Præpositus & conventus monasterii sanctæ Crucis Augustæ, provinciae Moguntinæ, Ordinis Canoniorum Regularium S. Augustini, sacra Rituum congregationi supplicavit, facultatem eis impartiri dignaretur recitandi Officia Sanctorum Ordinis S. Augustini; sacra congregatio respondit, oratoribus hujusmodi Officia licuisse ac licere recitare, modò sint Regulares ejusdem Ordinis. Die xi Sept. MDCLX. Ita Proprium congregationis Windesemensis, Bruxellis impressum anno 1678.

Univer-
sum Ordinem
Eremitarum
ejus.

3 Accessit postremò cum amplissima summi Pontificis facultate Ordo Eremitarum S. Augustini universus; qui in prolegomenis ad Officia sua propria anno 1674 Antverpia edita de festo S. Alypii sigillatim hac habet: Clemens Papa X ad expositionem Josephi Eufanii, ex Ordine Eremitarum sancti Augustini, episcopi Helenopolitani & sacrorum Apostolici Præfecti, tria decreta, quæ à sacra Rituum Congregatione ad preces ejusdem episcopi emanaverant, confirmavit: quorum primo, dato die xviii Julii MDCLXXI, conceditur, ut omnes utriusque sexus Religiosi dicti Ordinis recitare valeant die xvi Augusti sub ritu duplici Officium sancti Alipii episcopi Tagastensis ejusdem Ordinis, in Martyrologio Romano die xv Augusti commemorati, de Communi confessorum pontificum, cum oratione & lectionibus propriis, à deputatis pro correctione Officiorum dicti Ordinis ex Operibus sancti Augustini desumendis & in Calendario Breviarii & Missalis præfati Ordinis apponendis. Apparet hinc, quam longè lateque jam Alypii nostri sese cultus diffuderit. Nunc ad Acta procedimus, seu potius eorum scriptorem.

Historiam
Alypii vi-
ventis a S.
Paulino de-
sideratam

4 Qualis quantusque vir fuerit S. Paulinus, episcopus Nolanus, fusè ex instituto demonstratum est in hoc Opere ad diem, quo celebratur in Ecclesia, xxii mensis Junii. Hic autem quam eximiam de Alypii recentissime ad episcopatum

Tagastensem evecti virtutibus ac sanctimonia jam tum concepisset opinionem, luculenter ostendit in epistola sua ad ipsum eodem tempore, hoc est anno Christi 394, data, quæ est inter Paulinianas editionis novissima Parisiensis anni 1685 tertia, alias quadragesima quinta; inter Augustinianas verò apud Benedictinos S. Mauri tom. 2. epist. vigesima quarta, alias trigesima quinta. In ea præsul sanctissimus non tantum Alypii virtutes extollit mirificè; sed & historiâ dignissimas reputat his verbis: Specialiter autem hoc à te peto, quoniam me immerentem & inopinantem magno tui amore complesti, ut pro hac historia temporum (Eusebii Chronico, quod in Africam una cum hac epistola submittebat Alypio) referas mihi omnem tuæ sanctitatis historiâ; ut qui genus, unde sis domo tanto vocatus à Domino, quibus exordiis segregatus ab utero matris tuæ, ad matrem filiorum Dei prole lætantem, abjurata carnis & sanguinis stirpe, transieris, & in genus regale & sacerdotale sis translatus, edifferas.

5 Hoc Paulini judicium ac desiderium usque adeo probavit S. Augustinus, ut executionem in se ipse suscepit; sic enim in epistola 27, alias 32, anno 395 circiter ineunte, Romanianum quemdam, Alypii cognatum, S. Paulino commendans scribit: Est & aliud, quo illum fratrem amplius diligas: nam est cognatus venerabilis & verè beati episcopi Alypii, quem toto peccatore amplecteris, & meritò: nam quisquis de illo Viro benignè cogitat, de magna Dei misericordia & mirabilibus Dei muneribus cogitat. Itaque cum legisset petitionem tuam, qua desiderare te indicasti, ut historiâ suam tibi scribat, & volebat facere propter benevolentiam tuam, & nolebat propter verecundiam suam: quem cum viderem inter amorem pudoremque fluctuantem, onus ab illo in humeros meos transtuli: nam hoc mihi etiam per epistolam jussit. Citò ergo, si Dominus adjuverit, totum Alypium inferam præcordiis tuis: nam hoc sum ego maximè veritus, ne ille vereretur aperire omnia, quæ in eum Dominus contulit; ne alicui minùs intelligenti (non enim abs te solo illa legerentur) non divina munera concessa hominibus, sed seipsum prædicare videretur; & tu, qui nosti quomodo hæc legas, propter aliorum cavendam infirmitatem fraternæ notitiæ debito fraudareris. Quod jam fecissem, jamque illum legeres, nisi profectio fratris (Romaniani) improvisa repente placuisset, quem sic commendo &c. Dabitari verò non potest, quin citò præstiterit Augustinus, quod hic citò futurum se spondet, etsi opusculum illud olim intercidisse videatur.

6 Est, qui locum hunc S. Augustini intelligendum putavit non de historia quadam S. Alypii separata, verè de illa, qua legitur etiam nunc in libris Confessionum. Non placet opinio, primò quia hic promittitur historia citò mittenda; cum libri Confessionum toto posteriùs quinquennio scripti sint: deinde promittitur totus Alypius, id est narratio gestorum ejus usque ad annum 395 complectens utique promotionem ejusdem ad infulam Tagastensem, quam sigillatim expetierat S. Paulinus: at in libris Confessionum hac non attingitur, sed historia desinit in Alypii baptismo. Sed enim satis nunc certum est, quæ de vita hujus Antistitis dici jam possunt, ex variis S. Augustini operibus adhuc servatis esse præcipuè colligenda. Et fecit hoc pridem vir clarissimus atque in Augustino perquam versatus Innocentius Kerloherus, Canonicus Regularis, Dieffensis in Ba-

D

scripsit S.
Augustinus,
primò
seorsum
continuum,
E

F

deinde spar-
sam per ope-
ra varia;
quam hic
colligemus.

varia

A varia abbatia decanus; *cujus haud abfimilem A-*
Etorum S. Possidii episcopi Calamensis congeriem
dedere Majores nostri ad diem xvii Maii a pag.
29, idem jam tum statuentes in hunc mensem ac
diem de collectione ejusdem gestorum Alypianorum
huc simul tunc humanissime directa. Verum, ut
jam idem opus alii susceperere, visa nobis est ea
Keferloheri lucubratio nec satis ordinata, nec sa-
tis integra, ut non praestet modo novam exhibere,
quam nunc aggredimur, ducto à natalibus ejus i-
nitio.

§ II. Alypii natales nobiles; stu- dia in juventute Tagastæ, Carthagine, Romæ.

Nobiles A-
 lypii natales
 post an.
 Christi
 354.

B **A**lypius (inquit S. Augustinus Confess. lib.
 6, cap. 7) ex eodem, quo ego, ortus
 erat municipio, parentibus primatibus municipi-
 alibus, me minor natu. Natus est ergo in oppi-
 do Numidiæ Tagastensi; nam id & Augustino na-
 tale facit Possidius in ejus Vita, cap. 1; & qui-
 dem post annum Christi 354, utpote natu minor
 Augustino, qui anni illius mense Novembri pro-
 diit in lucem. Non fuisse multo minorem natu,
 facile colligemus infra cum ex tempore, quo Ro-
 ma gessit munus assessoris, tum ex anno, quo con-
 secratus postea fuit episcopus; praesertim quia gra-
 vitate publicis ministeriis consentaneam semper
 debuit aetate fere tantum ac morum constanti ma-
 turitate ueri: nam corporis ejus moles nihil ad
 illam admodum conferre potuit, nisi forte minu-
 endam: siquidem staturâ pusillum fuisse anno Chri-
 sti 386, manifestè significat Augustinus lib. de
 Beata vita, num. 15, his verbis: Quasi verò,
 inquam, longum aliquid nos quæramus, praeser-
 tim adversus Alypium: nam non mediocriter par-
 va ista esse fortia & utilia, sibi ipse de suo corpo-
 re argumentaretur.

Studia
 grammaticæ
 ac rhetoricæ
 sub Augu-
 stino.

C **8** A natalibus ejus S. Augustinus loco ante
 citato ad aetatem jam liberalibus disciplinis ido-
 neam transgressus, egregiam ejus & amabilem
 commendat indolem, docetque, quibus eam ab
 anno circiter Christi 375 studiis rectè excoluerit,
 quibus perperam oblectavit: Nam & studuerat,
 ait, apud me, cum in nostro docere cœpi oppi-
 do, & postea Carthagini (hic rhetoricam, Ta-
 gastæ Grammaticam docuit Augustinus, teste Pos-
 sidio cap. 1;) & diligebat me multum, quòd ei
 bonus & doctus viderer; & ego illum, propter
 magnam virtutis indolem, quæ in non magna æ-
 tate satis eminebat. Gurges tamen morum Car-
 thaginensium, quibus nugatoria fervent spectacula,
 absorbuerat eum in insaniam Circensium. Sed
 cum in eo miserabiliter volveretur, ego autem
 rhetoricam ibi professus publicâ scholâ uterer,
 nondum me audiebat ut magistrum, propter quam-
 dam similitudinem, quæ inter me & patrem ejus e-
 rat exorta; & compereram quod circum exitiali-
 ter amaret, & graviter angebar, quòd tantam
 spem perditurus, vel etiam perdidisse mihi vide-
 batur. Sed monendi eum & aliqua coërcitione re-
 vocandi nulla erat copia, vel amicitia benevo-
 lentia vel jure magisterii: putabam enim, eum
 de me cum patre sentire; ille verò non sic erat.
 Itaque, postposita in hac re patris voluntate, sa-
 lutare me cœperat, veniens in auditorium meum
 & audire aliquid, atque abire.

9 Sed enim de memoria mihi lapsum erat, a-
 Augusti Tomus III.

gere cum illo, ne vanorum ludorum cæco & præ-
 cipiti studio tam bonum interimeret ingenium. Ve-
 rum autem, Domine, tu, qui praesides guber-
 naculis omnium quæ creasti, non eum oblitus e-
 ras futurum inter filios tuos antistitem sacramenti
 tui; & ut apertè tibi tribueretur ejus correctio,
 per me quidem illam, sed nescientem operatus es.
 Nam quadam die cum fedèrem loco solito, & co-
 ram me adessent discipuli, venit, salutavit, se-
 dit, atque in ea, quæ agebantur, animum inten-
 dit: & fortè lectio in manibus erat, quam dum
 exponerem, & opportunè mihi adhibenda videre-
 tur similitudo Circensium, quòd illud, quod in-
 sinuabam, & jucundius & planius fieret, cum
 irrisione mordaci eorum quos illa captivasset in-
 sania, tu scis, Deus noster, quod tunc de Aly-
 pio ab illa peste sanando non cogitaverim. At ille
 in se rapuit, meque illud non nisi propter se di-
 xisse credidit: & quòd alius acciperet ad succen-
 sendum mihi, accepit honestus Adolefcens ad suc-
 cendendum sibi & ad me ardentius diligendum. . .
 Etenim ille post illa verba proripuit se ex fovea
 tam alta, qua libenter demergebatur & cum mi-
 serabili voluptate cæcabatur, & excussit animum
 forti temperantia, & resiliunt omnes Circen-
 sium fordes ab eo, ampliusque illuc non accessit.
 Et audire me rursus incipiens, illa mecum super-
 stitione involutus est, amans in Manichæis osten-
 tationem continentia, quam veram & germanam
 putabat. Erat autem illa vecors & seductoria, pre-
 tiosas animas captans, nondum virtutis altitudi-
 nem scientes tangere, & superficie decipi faciles,
 sed tamen adumbratæ simulatæque virtutis.

F **10** Non sanè relinquens incantatam sibi à pa-
 rentibus terrenam viam, Romam præcesserat,
 ut jus diceret; & ibi gladiatorii spectaculi hiatu
 incredibili & incredibiliter abreptus est. Cum c-
 nim averfaretur & detestaretur talia, quidam ejus
 amici & condiscipuli, cum fortè de prandio re-
 deuntibus pervius esset, recusantem vehementer
 & resistentem familiari violentia duxerunt in am-
 phitheatrum crudelium & funestorum ludorum die-
 bus, hæc dicentem: " Si corpus meum in illum
 locum trahitis, & ibi constituitis, numquid &
 animam & oculos meos in illa spectacula potestis
 intendere? Adero itaque absens, ac sic & vos
 & illa superabo. Quibus auditis, illi nihilo
 fecius eum adduxerunt secum, id ipsum fortè ex-
 plorare cupientes utrùm posset efficere. Quòd ubi
 ventum est, & sedibus, quibus pottierunt, lo-
 cati sunt, fervebant omnia immanissimis volupta-
 tibus. Ille, clausis foribus oculorum, interdixit
 animo, ne in tanta mala præcederet. Atque uti-
 nam & aures obturavisset!

F **11** Nam quodam pugnae casu cum clamor in-
 gens totius populi vehementer eum pulsasset, cu-
 riositate victus, & quasi paratus, quidquid illud
 esset, etiam visum contemnere & vincere, ape-
 ruit oculos, & percussus est graviore vulnere in
 anima, quàm ille in corpore quem cernere con-
 cupivit, ceciditque miserabilius, quàm ille, quo
 cadente, factus est clamor, qui per ejus aures
 intravit & referavit ejus lumina; ut esset quæ fe-
 rireretur & dejiceretur audax adhuc potiùs, quàm
 fortis animus, & eo infirmior quo de se præsum-
 ferat, qui debuit de te (Deum Sanctus alloqui-
 tur.) Ut enim vidit illum sanguinem, immani-
 tatem simul ebibit & non se avertit, sed fixit a-
 spectum, & hauriebat furias, & nesciebat, &
 delectabatur scelere certaminis & cruenta volu-
 ptate inebriabatur. Et non erat jam ille qui vene-
 rat, sed unus de turba ad quam venerat, & ve-

AUCTORE
 P. B.
 qui juxta
 nem abstra-
 ctum a Cir-
 censibus ad
 Manichæos
 aueraxit.

Romæ ad
 spectacula
 curiositate
 sui que fi-
 ducia rela-
 psam

miserico-
 dia divina
 restituit;

AUCTORE
P. B.

rus eorum socius, à quibus adductus erat. Quid plura? Spectavit, clamavit, exarsit, abstulit inde secum insaniam, qua stimuletur redire, non tantum cum illis, à quibus prius abstractus est, sed etiam præ illis & alios trahens. Et inde tamen manu validissima & misericordissima eruiisti eum tu, & docuisti non sui habere, sed tui fiduciam; sed longè postea.

sicut & alias
inconsul-
tam ejus cu-
riositatem

12 Verumtamen jam hoc ad medicinam futuram in ejus memoria reponatur. Nam & illud, quod cum adhuc studeret, jam me audiens apud Carthaginem, & medio die cogitaret in foro quod recitaturus erat, sicuti exerceri scholastici solent, fivisti eum comprehendi ab æditimis fori tamquam furem. Non arbitror aliam ob causam te permisisse, Deus noster, nisi ut ille, vir tantus futurus, jam inciperet discere, quàm non facile in dignoscendis causis homo ab homine damnandus esset temeraria credulitate. Quippe ante tribunal deambulabat solus cum tabulis ac stilo, cum, ecce, adolescens quidam ex numero scholasticorum fur verus, securim clanculo adportans, illo non sentiente, ingressus ad cancellos plumbeos, qui vico argentario desuper prominent, & præcidere plumbum cœpit. Sono autem securis audito, submurmuraverunt argentarii, qui subter erant, miserunt qui apprehenderent quem fortè invenissent. Quorum vocibus auditis, relicto instrumento, ille discessit, timens, ne cum eo teneretur. Alypius autem, qui non viderat intrantem, exeuntem sensit, & celeriter vidit abeuntem. Et causam scire cupiens, ingressus est locum, & inventam securim stans atque admirans considerabat. Cum, ecce, illi qui missi fuerant, reperiunt eum solum ferentem ferrum cujus sonitu exciti venerant. Tenent, attrahunt, congregatis inquilinis fori, tamquam furem manifestum se comprehendisse gloriantur; & inde offerendus judici ducebatur.

B

supplicio
proximam
liberaverat
Carthagine.

13 Sed hæc docendus fuit. Statim enim, Domine, subvenisti innocentiae cujus testis erat solus. Cum enim duceretur vel ad custodiam vel ad supplicium, fit eis obviæ quidam architectus, cujus maxima erat cura publicarum fabricarum. Gaudet illi, eum potissimum occurrisse, cui solebant in suspicionem venire ablatarum rerum quæ perissent de foro; ut quasi tandem ille cognosceret, à quibus hæc fierent. Verum autem viderat homo sæpe Alypium in domo cujusdam senatoris, ad quem salutandum ventitabat: statimque cognitum, manu apprehensa, semovit à turbis; & tanti mali causam quærens, quid gestum esset, audivit; omnesque tumultuantes qui aderant & minaciter frementes jussit venire secum. Et venerunt ad domum illius adolescentis qui rem commiserat. Puer verò erat ante ostium, & tam parvus erat, ut nihil exinde domino suo metuens, facile posset totum indicare: cum eo quippe in foro fuit pedissequus. Quem posteaquam recoluit Alypius, architecto intimavit. At ille securim demonstravit puero, quærens ab eo, cujus esset. Qui confestim, Nostra, inquit; deinde interrogatus, aperuit cetera. Sic in illam domum translata causâ, confususque turbis, quæ de illo triumphare jam cœperant, futurus dispensator verbi tui, & multarum in Ecclesia tua causarum examinatio experientior instructiorque discessit.

C

§ III. Gesta ejus usque ad baptismum Mediolani susceptum.

D

Ceterum Alypius Roma diuturnam perdiscendis juris prudentia legibus impendit operam; quandoquidem, cum eo advenit Augustinus anno Christi circiter 383, aut certè antequam anno sequente Alypius inde cum eo, ad profitendam Mediolani rhetoricam evocato, discessit, jam ibi non semel in causis gravibus ac publicis consiliarius assederat, etiam amplissimo magistratui; ut Comiti largitionum Italicarum seu Italicianarum, qui largitionibus in Italia faciendis præerat; ubi stipendia militibus, aliisque persolvi curabat. Sed ipsum de his Augustinum audiamus, attendentes interim simul (quod antea monuimus,) an ab anno ætatis trigesimo, quem S. Augustinus à die XIII Novembris anni 383 ingredi cœperat, abesse tunc multum potuerit Sanctus noster. Sic igitur Confess. lib. 6, cap. 10 de S. Alypio suo Augustinus: Hunc ergo Romæ inveneram, & adhæsit mihi fortissimo vinculo, mecumque Mediolanum profectus est, ut nec me desereret, & de jure, quod didicerat, aliquid ageret secundum votum magis parentum, quàm suum. Et ter jam assederat mirabili continentia ceteris, cum ille magis miraretur eos, qui aurum innocentiae præponerent.

Mediola-
num anno
384 cum
Augustino
discessit Ro-
mâ,

15 Tentata est quoque ejus indoles non solum illecebrâ cupiditatis, sed etiam stimulo timoris. Romæ affidebat Comiti largitionum Italicianarum. Erat illo tempore quidam potentissimus senator, cujus & beneficiis obstricti multi & terrori subditi erant. Voluit, sibi licere nescio quid ex more potentiae suæ, quod esset per leges illicitum. Restitit Alypius: promissum est præmium: irrisit animo: prætentæ minæ: calcavit, mirantibus omnibus inusitatam animam, quæ hominem tantum, & innumerabilibus præstandi nocendique modis ingenti fama celebratum, vel amicum non optaret, vel non formidaret inimicum. Ipse autem judex, cui consiliarius erat, quamvis & ipse fieri nollet, non tamen apertè recusabat; sed in istum causam transferens, ab eo se non permitti asserebat; quia & re vera si ipse faceret, iste discederet. Hoc solo autem penè jam illectus erat studio litterario, ut pretiis prætorianis codices sibi conficiendos curaret; sed consultâ justitiâ, deliberationem in melius vertit; utiliore judicans æquitatem qua prohibebatur, quàm potestatem qua sinebatur. Parvum est hoc; sed qui in parvo fidelis est, & in magno fidelis est... Talis ille tunc inhærebat mihi, mecumque nutabat in consilio, quisnam esset tenendus vitæ modus.

E

ubi confi-
liarii mu-
nus incor-
ruptè gesse-
rat:

F

16 Mediolani cum jam essent, ac de vita modo deligendo conferrent, non minus ibi miratus est Augustinus Alypii castitatem, quàm suspexit Romæ justitiam: cum enim ad matrimonii statum, uti de se ipse narrat lib. 6 Confess. cap. 12, vehementius inclinaret, prohibebat me sanè Alypius, inquit, ab uxore ducenda, causans, nullo modo nos posse securo otio simul in amore sapientiæ vivere, sicut jam diu desideraremus, si id fecissem. Erat enim ipse in ea re etiam tunc castissimus, ita ut mirum esset; quia vel experientiam concubitûs cœperat in ingressu adolescentiæ suæ; sed non hæserat; magisque doluerat & spreverat; & deinde jam continentissimè vivebat. Ergo autem resistebam illi exemplis eorum, qui conjugati

hic miratur
Augusti-
nus ejus ca-
stitatem:

A jugati coluissent sapientiam, & promeruissent Deum, & habuissent fideliter ac dilexissent amicos. Quamquam verò, ut ibidem explicatur, cum sapius res eadem ageretur, Alypius Augustini infirmitatem, obstinatamque à calibatu aversionem, ac matrimonii tamquam necessarij defensionem identidem admiratus, manus tandem amico, imò serpenti per hujus linguam blandienti, dederit, cœperitque & ipse desiderare conjugium, nequam tamen id fecit victus libidine talis voluptatis, sed curiositatis: dicebat enim, scire se cupere, quidnam esset illud, sine quo vita mea, quæ illi sic placebat, non mihi vita, sed poena videretur. Sed nec illud qualecumque desiderium diu fovit, testante ibidem Augustino: Sic eramus, donec tu, Altissime, non deferens humum nostram, miseratus miseros, subvenires miris & occultis modis.

hic etiam cum ipso Augustino sit catechumenus,

B 17 Jam si usque ad matrimonii desiderium amici verbis & exemplo potuit adduci indoles ejus illa tanta virtutis, & a conjugii voluntate modò tam aliena per sese; dubitari vix potest, quin ceteris in rebus, quæ ad virtutem propriè pertinebant, ad ejusdem exemplum promptius multo se ac libentius accommodaverit; Mediolani præferim, ubi unà convixerunt, donec tertius accessit Nebridius, qui, relicta patriâ vicinâ Carthagini . . . relicto rure paterno optimo, relicta domo & non secutura matre, nullam ob aliam causam Mediolanum venerat, inquit Augustinus Confess. lib. 6 cap. 10, nisi ut mecum viveret in flagrantissimo studio veritatis atque sapientiæ . . . beatæ vitæ inquisitor ardens & quæstionum difficillimarum scrutator acerrimus. Non dubium, inquam, quin eo loco ac tempore honesta quæque Augustini studia sit multo ardentius imitatus Alypius, ac proinde quærendæ veritati & sapientiæ se totum dederit, S. Ambrosium omni die Dominico verbum veritatis in populo rectè tractantem unà cum Augustino suo adierit, per hujus prædicationem paulatim cum eodem victus, à Manichaorum erroribus ad Ecclesiam & ad Litterarum sacrarum lectionem propendere cœperit, ac denique fieri catechumenus in catholica Ecclesia, donec aliquid certi eluceret, quo cursum dirigeret. Quæ omnia cum de se confiteatur Augustinus, de Alypio certissimè innuit; utpote Mediolani aliud agente nihil, quam ut inquirendæ veritatis ac sapientiæ occasionem omnem captaret; dum socii, Augustinus & Nebridius, curis insuper aliis ibidem vacare cogerentur; ut asseritur Confess. lib. 8, cap. 6. Et certè catechumenum fuisse antequam nomen ad baptismum daret, disertè asserit Augustinus ibidem lib. 9, cap. 4.

& convertitur cum eodem,

C 18 Unum aliquid interea cursum ejus ad veritatem tunc adeo prosperum retardavit aliquamdiu: nempe quod Alypius, teste Augustino Confess. lib. 7, cap. 19, Deum carne indutum ita putabat credi à Catholicis, ut præter Deum & carnem non esset in Christo anima; mentemque hominis non existimabat in eo prædicari: & quoniam bene persuasum tenebat, ea quæ de illo memoriæ mandata sunt, sine vitali & rationali creatura non fieri, ad ipsam Christianam fidem pigrius movebatur. Sed postea hæreticorum Apollinaristarum hunc errorem esse cognoscens, Catholicæ fidei collætatus & temperatus est. Itaque bene cœptis alacrius insistens, S. Pauli Apostoli Epistolas meditabatur haud dubiè cum Augustino, quando utriusque inopinatè superveniens Pontitianus Afer, quam in palatio tum præclarus tam egregiè Christianus, gratulatoriè miratus

est, quod eas & solas apud illos Litteras repente comperisset. Et verò quam ex ea re spem de utroque concipiebat, non segniter ipse in loco promovit multa subjiciendo de S. Antonio abbate, deque ejus historia, cujus improvisa lectione aulici duo prope Treviros, cum ibi esset imperator, subito commoti, solitudinis horrorem prætulissent aula deliciis, novam è vestigio sanctioremque militiam auspicati; ut apud Augustinum videre est lib. 8 Confess. cap. 6 & seqq.: ubi etiam vix digressum inde Pontitianum statim consecuta narratur Augustini & Alypii per earumdem Apostoli Pauli Litterarum brevissimam & quasi fortuitam inspectionem conversio.

AUCTORIB P. B.

E 19 Nam à Pontitiani congressu hortum ambo subeuntes, miris adeo cogitationum & affectuum astibus agitari cœperunt, ut Augustinus, posito apud Alypium codice S. Pauli, tantillum inde secesserit, quò lacrymis ac gemitibus paulo liberius indulgeret. Sed mox ad caelestes hæc voces, Tolle, lege: Tolle, lege, ad Alypium & sacrum codicem revolans, arripui, inquit, aperui, & legi in silentio capitulum, quò primum conjecti sunt oculi mei: "Non in commestationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudiciis, non in contentione & æmulatione; sed induite Jesum Christum, & carnis providentiam ne feceritis in concupiscentiis." Nec ultrà volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum sine hujusce sententiæ quasi luce securitatis infusa cordi meo, omnes dubitationis tenebræ diffugerunt. Tunc interjecto aut digito aut nescio quo alio signo, codicem clausi, & tranquillo jam vultu indicavi Alypio. At ille quid in se ageretur (quod ego nesciebam) sic indicavit: peti videre quid legissem: ostendi; & attendit etiam ultrà quam ego legeram; & ignorabam quid sequeretur. Sequebatur vero: "Infirmum autem in fide, recipite . . . Quod ille ad se retulit, mihi que aperuit. Sed tali admonitione firmatus est, placitoque ac proposito bono & congruentissimo suis moribus, quibus à me in melius jam olim valde longèque distabat, sine ulla turbulenta cunctatione conjunctus est. Accidit hoc certò, secundum Augustinum ibidem lib. 9 cap. 2, viginti circiter diebus ante ferias vindemiales sive autumnales, ac proinde ineunte Augusto. Sed cujus anni? Controvertitur; aliis annum 387, aliis quos hic sequi malumus, 386 defendentibus.

lectione textus Apostoli Pauli:

E

F

F 20 Sic animati cum nihil optarent magis, inde simul quam ut procul à civium strepitu negotiisque tranquillum alicubi meditationibus otium invenirent; agro Cassiciaco peropportuna eis accidit Verecundi cujusdam amicissimi, rus ac villam suam Cassiciacum in agro Mediolanensi ad id ultro offerentis benignitas. Hæc igitur usus libenter Augustinus cum suis omnibus (puta matre Monica, Navigio fratre, filio Adeodato, Trigetio ac Licentio discipulis, Lapidiano & Rustico cognatis, atque individuo imprimis Alypio,) secessum illum adeo sibi comperit idoneum; ut rhetorica valedicens, inde renuntiavit, peractis vindemialibus, ut scholasticis suis Mediolanenses venditorem (sic ipse loquitur) verborum alium providerent: simulque ad S. Ambrosium de preparatione sua ad baptismum scripserit: Et insinuavi, inquit ibidem lib. 9 cap. 5, per litteras antistiti tuo, viro sancto, Ambrosio pristinos errores meos & præsens votum meum, ut moneret, quid potissimum mihi de Libris tuis legendum esset; quò percipiendæ tantæ gratiæ paratior aptiorque fierem. Ex quibus verbis perspicuum fit, quid ipse, quid

inde simul cum illo in agro Cassiciaco

AUCTORIBUS P. B. Alypius in hoc recessu tam sacro spectarint praeceptum, & cur in eo ad proximam usque Quadragesimam sese continuerint.

21 Ibi igitur Alypius quod ante ab Academicis Christiana veritati ac certitudini contrarium hausserat, jucundissima cum Augustino concertatione victus, agnovit, ejecitque; ut fatetur ipse (nam ipsa Alypii verba servavit Augustinus in opere tum scripto contra Academicos, lib. 3, cap. 20) Ibi siqua supererat vanitas, cui non satis arrideret in scriptis philosophicis, vel ecclesiastici stili humilitas, vel usurpatio crebra sanctissimi nominis Jesu Christi, eam penitus erasit ex animo. Testem habemus Augustinum ita de hoc tempore ac loco scribentem. lib. 9 Confess. cap. 4: Et quando mihi sufficiat tempus commemorandi omnia magna erga nos beneficia tua in illo tempore, praesertim ad majora properanti? Revocat enim me recordatio mea, & dulce mihi fit, Domine, confiteri tibi quibus me stimulis perdomueris, & quemadmodum me complanaveris, humiliatis montibus & collibus cogitationum mearum, & tortuosa mea direxeris, & aspera lenieris, & quoque modo ipsum etiam Alypium, fratrem cordis mei, subegeris nomini unigeniti tui Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi, quod primo dedignabatur inferi litteris nostris: magis enim eas volebat redolere gymnasiorum cedros, quas jam contrivit Dominus, quam salubres herbas ecclesiasticas, adversas serpentibus. Ibi quibus facibus conceptum Dei amorem aluerit, idem istic Augustinus indicat: Quas tibi, Deus meus, voces dedi cum legerem Psalmos, cantica David fidelia & sonos pietatis excludentes turgidum spiritum, rudis in germano amore tuo, catechumenus in villa cum catechumeno Alypio feriat? Ibi virtutum ejus exercitia usque adeo suspexit praesens Augustinus, ut non dubitavit hac de illis coram affirmare lib. 2 de Ordine cap. 10: Quae tanta rapuisti aviditate, tantoque in ea naturae admirabilis impetu ingressus es; ut ego tibi verborum, tu mihi rerum magister effectus sis. Impetum autem illum ad quam inustatum sui odium divina ibidem impulerit gratia, colliges ex lib. 9 Confess. cap. 6; ubi sic habetur:

C 22 Inde ubi tempus advenit, quo me nomen dare oporteret (puta circa Quadragesimam, uti dictum, ad baptismum Paschate proximo suscipiendum) relicto rure, Mediolanum remeavimus. Placuit & Alypio renasci in te mecum, jam induto humilitate Sacramentis tuis congrua, & fortissimo domitori corporis, usque ad Italicum solum glaciale (per exaestam jam hiemem) nudo pede obterendum insolito ausu. Dura enim vero rudimenta homini in caloribus Africanis nato adultoque! sed heroe tanto digna quantum exinde se praebuit reversus in Africam. Porro baptizatum a S. Ambrosio fuisse, satis ex eo liquet, quod una cum Augustino renatus in Christo sit, de quo S. Possidius in Vita cap. 1 tradit: Et factum est, divina praestante opitulatione, ut per illum talem ac tantum antistitem Ambrosium & doctrinam salutarem Ecclesia Catholica & divina perciperet Sacramenta; quamquam idem etiam aliunde, atque adeo ex ipso ipsius testimonio apud S. Paulinum epistolam inter Augustinianas 24, alias 35, certissimum est. Tempus quoque ex diebus numero 19 eruitur, Pascha nimirum anni 387.

à S. Ambrosio baptizatur in Paschate anni 387.

§ IV. Reliqua, quae de illo sciuntur.

Q Uid S. Augustinus jam lavacro salutari tinctus egerit, sic explicat in ejus Vita cap. 3 Possidius, alia quadam interjecta transiens: Ac placuit ei, percepta gratia, cum aliis civibus & amicis suis Deo pariter servientibus ad Africam & propriam domum agrosque remeare. Ad quos veniens, & in quibus constitutus, ferme triennio, & à se jam alienatis curis secularibus, cum iis qui eidem adhærebant, Deo vivebat jejniis, orationibus, bonisque operibus, in Lege Domini meditando die ac nocte. Societatem hanc in ipso quodammodo baptismo ab Alypio & cum Alypio Mediolani exorsum fuisse Augustinum putamus, & ideo, cum de aliorum secuta mox aggregatione loquitur, se & Alypium, tamquam simul aggregantes, exprimere numero plurali; ut cum de Adeodato meminit Confess. lib. 9, cap. 6, SOCIATIVIMUS eum, inquit, coævum NOBIS in gratia tua, educandum in disciplina tua. Quamquam hunc mors prematura sustulit, antequam in Africam socii navigarent. Non aliter ibidem cap. 8 intelligendum videtur, quod ita de altero socio subdit: Qui habitare facis unanimes in domo, sociali NOBIS & Euodium juvenem ex NOSTRO MUNICIPIO; qui cum agens in rebus militaret, prior NOBIS ad te conversus est & baptizatus. Simul eramus; simul habitaturi in placito sancto, quarebamus, quoniam locus nos utilius haberet servientes tibi: pariter remeabamus in Africam. Imò hoc loco Alypium comprehendi certissimum est ex libro 22 de Civitate Dei, cap. 8; ubi Augustinus ex Italia recenter se cum Alypio Carthaginem appulsum interfuisse narrat miraculo, quod ibi tum acciderat hospiti suo Innocentio exadvocato vicaria praefectura; venientes enim, inquit, de transmarinis me & Fratrem meum Alypium, nondum quidem clericos, sed jam Deo servientes, ut erat cum tota domo sua religiosissimus, ipse susceperat, & apud eundem tunc habitabamus &c.

F 24 Fuit igitur Alypius tam sancti propositi federe cum Augustino conjunctus in Italia ab anno 387; ita discessit inde cum eo in Africam post Maximi tyranni mortem (ut asseritur lib. 3 Contra litteras Petilianas cap. 25) hoc est, post mensis Augustum anni 388; ita Carthaginem in communi cum eodem hospitio commoratus est. Et quidni porro inde Tagasten cum eo adierit, ibique praestituto jam in Italia more ferme triennio convixerit? Certè nondum umquam discesserat ab ejus conjunctione anno 391, quo in eunte Augustinus ab Hipponensibus raptus ad presbyterium, ejusdem instituti monasterium apud eos erexit, ad illudque secum traxit Alypium: id enim satis manifeste ipse Augustinus indicat epist. 22, alias 64, cum Aurelio episcopo Carthaginensi, qui hoc ei gratulatus fuerat, ita rescribit anno 392: Quod Fratrem Alypium in nostra conjunctione MANSISSE, ut exemplo sit Fratribus curas mundi hujus vitare cupientibus, benevolentissimè accepisti, ago gratias quas nullis verbis explicare possim. Dominus hoc rependat in animam tuam. Omnis itaque Fratrum coetus qui apud nos cepit coalescere, tantà tibi praerogativà obstrictus est, ut locis terrarum tantum longè disjunctis ita nobis consulueris tamquam praesentissimus spiri-

D

Cepit mox evangelicam vitam cum Augustino instituire,

E

F

& plures ad eam exemplo suo constanter attrahere.

A spiritu. Quapropter precibus, quantum valemus, incumbimus, ut gregem tibi commissum tecum Dominus sustinere dignetur &c. *Vides hic Alypii in arrepto semel vita genere ac societate non modo constantiam, sed eminentem insuper & Carthaginem usque celebratam perfectionem.*

Invisit S. Hieronymum anno 393.

25 *Vix in Hipponensi monasterio tam utilem S. Augustino collectisque Fratribus operam posuerat, cum ejusdem impulsu in Orientem profectus est ad S. Hieronymum anno, ut statuit Baronius, Christi 393. Nimirum hunc talem ac tantum virum adire per se ipse ac videre coram vehementer optabat; sed quoniam id non poterat, Hipponensis jam ecclesie curis presbyter alligatus, per alteram saltem sui partem adhuc liberam, per Alypium, inquam, desiderium suum explere conatus est. Eruitur hoc facile ex ejus epistola 28, alias 8, post Alypii reditum, quamprimum sine dubio per occasionem licuit, ad Hieronymum data; cujus hæc verba describimus, quia Sancto nostro perquam honorifica sunt: Quamquam ergo, inquit Augustinus, percipiam omnino te nosse; tamen exiguum quiddam tui minus habeo; præsentiam videlicet corporis: quam ipsam postea quam te beatissimus nunc episcopus, tunc vero jam episcopatu dignus, Frater Alypius vidit, remeansque à me visus est, negare non possum, magna ex parte mihi esse relatu ejus impressam: & ante reditum cum te ille ibi videbat, ego videbam, sed oculis ejus: non enim animo me atque illum, sed corpore duos, qui noverit, dixerit, concordia dumtaxat & familiaritate fidissima, non meritis, quibus ille antecellit.*

26 *Patei verò etiam ex eodem hoc loco, eventum S. Alypii ad sedem Tagastensem nequaquam longo intervallo secutam fuisse reditum ejus; cum utramque rem simul Hieronymo proximis ac primis ad eum litteris renuntiet Augustinus. Rediit ergo eodem forsitan, quo factus est episcopus, anno Christi 394, ad cujus autumnum spectat epistola Alypio, tamquam episcopo, rescripta per S. Paulinum, quam supra laudavimus num. 4. Ex ea quoque discimus, conditum ab eo jam tum fuisse monasterium Tagastæ, cui non aliter advigilare per se cœpisset episcopus, quam Hipponensi adhuc presbyter Augustinus: Nam et si in populis, inquit ibi Paulinus, ac super populum agas, oves pascuæ Domini regens sollicitis vigil pastor excubiis; tamen abdicatione seculi & repulsa carnis ac sanguinis, desertum tibi ipse fecisti, secretus à multis, vocatus in paucis. Quod intelligi de monasterio Tagastensi indicat per hæc verba continuo præmissa: Per sanctitatem tuam nostris invicem salutentur obsequiis & in clero sanctitatis tuæ comites, & in monasteriis fidei ac virtutis tuæ æmulatores: & quæ sub epistola finem sequuntur: Benedictos sanctitatis tuæ comites, & æmulatores, in Domino fratres (si dignantur) nostros tam in ecclesiis, quam in monasteriis Carthagini, Thagastæ, Hippone-regio... Domino catholicè servientes multo affectu & obsequio salutari rogamus: etsi etenim monasteria plura commemorantur, ubi sanctitatis Alypianæ tam celebris æmulatores tum fuerint; Tagastensi tamen soli tunc temporis congruere potuisse censemus quod additur: Desertum tibi ipse fecisti.*

27 *In eadem epistola præter sollicitas hujus Pastoris excubias & sublimium exempla virtutum commendat etiam S. Paulinus eximiam prorsus de rebus divinis vel per litteras differendi rationem, quas proinde frequenter ad se ac Therasi-*

am suam dari sic efflagitat: Visita litteris tuis, & profer in lucem in qua ipse versaris super aurea candelabra conspicuus. Eloquia tua lumen semitis nostris erunt, & oleo lucernæ tuæ impinguitur caput nostrum, & accendetur fides, cum spiritu oris tui cibum mentis & lumen animæ sumperimus. Sub tali igitur Præsule quam florentem continuo Tagastensis ecclesia statum fuisse necesse est? Hoc certe innuit anno 395 Augustini adhuc presbyteri, in epistola editionis novissima 29, hæc ad Alypium episcopum scripta gratulatio: Magna sanè ex parte vobiscum requiescimus cum alacritate fervoris, quia spiritualis ecclesie Thagastensium tam crebra nobis dona nuntiantur. Itaque talis paulatim ejusdem ecclesie facies evasit, ut sacrum quoddam Africa delictum videri debuerit S. Melania juniori ejusque matri & conjugi, quando sub finem anni 410 illuc usque peregrinati, ibi annorum omnino septem sibi sub Alypii disciplina stationem fixere; quam gloriosam Pastori, quam utilem ecclesie Tagastensi, docuit Vita S. Melania ad diem xxxi Decembris.

28 *Sed si tam admirabilis fuit ac felix quam ovili suo peculiari, dum illi præfuit, impendit operam; longè profectò mirabilior illa dicenda est, quam interea simul Ecclesia ubicumque demum laboranti constantissimè commodavit universa. Verum enim hanc laudem ejus partem amplissimam aliò remittere satius est pro dignitate explicandam, quam hoc loco per summa tantummodo rerum capita perstrictam involvere: quidquid enim in hoc genere magnum maximus aliquando præstitit Augustinus, id fere totum ab eo constat Alypii sui & consilio susceptum & promotum auxilio confectumque fuisse, ne victorià quidem illà de Pelagianis, quæ Augustiniano nomini tantum ubique gloria peperit, excepta: nam & hanc Alypio simul & Augustino tribuunt S. Hieronymus, & impius atque accepta cladis impatiens Julianus; hic atrocissimis utrumque identidem proscindendo calumniis apud ipsum Augustinum in Opere imperfecto contra Julianum; ille sub finem anni 419 sic per unam epistolam (quæ inter Augustinianas est 102, alias 24) ad utrumque scribendo: Deo gratias agimus, quod ita evenit, ut nostrum silentium vestris epistolis vinceretis: mihi enim omnis occasio gratissima est, per quam scribo vestræ reverentiæ; testem invocans Deum, quod, si posset fieri, assumptis alis columbæ, vestris amplexibus implicarer, semper quidem pro merito virtutum vestrarum; sed nunc maximè, quia cooperatibus & auctoribus vobis hæresis Celestiana jugulata est. Et hunc ejus quidem rei Catholica per se & Augustinum adversus hereticos operosissime tuenda ardorem usque ad annum circiter 429 haudquaquam intepuisse, testis est ipse S. Augustinus in epistola, quam ad Quodvultdeum tum dedit, secunda.*

29 *Post annum verò illum quid Alypio factum sit ignoramus. Sunt, qui non temere sentiant, eum anno 430 confugisse Hipponem ad S. Augustinum, ibique obsidionis tempore perstitisse cum iis, de quibus agit Possidius cap. 28: Quò etiam ipsi nos de vicino cum aliis nostris cœpiscopis confugeramus, in eademque omni ejus obsidionis tempore fuimus. Res tamen certa non est. At multo incertiora & nullis hætenus resecta monumentis, quæ ad Viri tanti gloriosum obitum pertinent: nescitur tempus, quo decessit, nescitur modus & locus: nulla sepultura ejus notitia superest, nulla sepulcri, nedum corporis aut reliquiarum;*

AUCTORIB.
P. B.

intemisti-
mus invenim
ubique rei
Catholicae.
E

F

Nescitur
tempus mor-
tis ejus, nec
locus, nec
modus.

AUCTOR
P. B.

quiarum; imò verò nulla etiam cultus publici indicia (saltem apud nos) vetustiora, quam qua initio hujus Commentarii dedimus. Quod igitur S. Alypio in margine apposuerimus, CIRCA AN. CDXXX, sic accipe, ut significetur, ulterius nihil

de gestis ejus esse compertum; quamquam aliqui etiam verisimile non est, Virum septuagenario majorem ac tot fractum laboribus multo superfuisset diutius.

DE S. MACCARTHENNO EP. CONF.

CLOCHORÆ IN HIBERNIA,

P. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus ejus & Acta.

ANNO
DVI.
Sancti cultus,

B *E hoc sancto Antistite egit ex instituto R. P. Joannes Colganus in Actis Sanctorum Hibernia ad diem xxiv Martii, quo nos illum inter pratermissos positum remisimus ad hunc diem xv Augusti, ejus itidem memoriæ sacrum; si forte interim, ut ibi notatum est, plena nancisceremur ejus Acta, qua ex codice nostro Ms. Salmanticensi acephala Colganus edidit, aut alia his non omnino sinceris meliora. Nunc igitur hac spe dejecti proferre cogimur non qua malleamus, sed qua possumus, & quam brevissimè possumus, resectis, qua laudatus auctor de Sancti familia & genealogia ex monumentis Hibernicis non raro variantibus operosè collegit in Appendice ad ejus Acta. Ad illius tamen notitiam ac distinctionem observandum ante omnia videtur, etsi non unum olim in Hibernia nomen ipsi fuerit, sed quadruplex (puta Ædi sive Aidi, Ferdachrici, Kerthenni sive Caerthenni, & Maccarthenni sive Maccaerthennii) hoc tamen ultimum vulgi nunc usu solum esse notum, quantumvis non eodem ubique modo expressum: quoniam verò per hoc nomen non satis distinguitur a germano fratre aliisve synonymis, adjungi fere titulum ecclesie cui solus hoc nomine presuit episcopus, Clochorensis Clocharenensis, de Clochar &c.*

C in ecclesia
Clochorensi
celeberrimus,

2 Est autem Clochoro, Clochar, Clogaria (vulgo Cloger) urbecula Ultonia in Comitatu Tyronensi episcopalis sub archiepiscopo Armachano, à cujus metropoli viginti circiter miliaribus Anglicis distat versus occasum. Ibi decessisse Maccarthennium nostrum anno Christi 506 tradit Usserius in Indise chronologico ad Britannicarum ecclesiarum Antiquitates. Consentiant alii, ut Jacobus Wareus in Commentario de presulibus Hibernia pag. 41, & Franciscus Porterus in Compendio Annalium ecclesiasticorum regni Hibernia pag. 173, addentes, tum ibi sepultum fuisse in ecclesie suæ coemeterio. Unde dubium esse non potest, quin ibidem cultus ejus & primùm cœperit & vigerit præcipuè, tamen primordia nobis adeo perspecta non sint ex Portero jam citato, cum ait: Post aliquot deinde secula, anno nempe MCLI, hæc ecclesia de novo ædificata est & S. Maccartini memoriæ dicata. Circa annum verò MCCCXIII eam restauravit Matthæus MacCatafid episcopus Clochorensis. Is capellam porro condidit supra sepulcrum sancti Maccartini, & coemeterium muro circumdedit. Anno demum post centesimo, Aprilis xxviii, dum Arthurus Mac-Camæil loci episcopus capellam Maccartini de novo erigi curaret, ecclesia ipsa cathedralis &

duæ capellæ & monasterium B. Mariæ nec non curia episcopi unâ cum triginta duobus aliis ædificiis &c. incendio conflagrarunt. Ad ecclesie & curiæ structuram Arthurus hic omni studio postea incubuit. Hæc ille de loco cultus S. Maccarthenni primario; qua legi etiam pleraque possunt apud Wareum in episcopis Clochorensibus ex loci Regesto ante medium seculi xvi concinnato desumpta.

3 De tempore cultus, seu potius festis ejus **E** *annuntiatim anniversariis ita Colganus in Appendice ad ejusdem Acta cap. 1: Duo hujus Sancti festa in Hibernia celebrari tradunt Martyrologi. Primum die xxiv Martii; qua ejus natalem celebrari tradunt Martyrologium Salisburiense (à Richardo Wubfardo cum additionibus aliquot editum Anglicè Londini anno 1526;) Usserius: (in Britannicarum ecclesiarum Primordiis pag. 856;) Martyrologium Tamactense... (quod alibi scriptum ait vel interpolatum circa annum Christi 900;) Marianus Germanus... (cujus Martyrologium refert ad annum circiter Christi 1167;) Calendarium Casselense... (anni, ut antea statuit, circiter 1030;) Maguir (intelligo Maguirii Martyrologium adulti seculi xv) & Martyrologium Dungallenense, collectum ex variis ante medium seculi xvii. Tum continuo pergens ad festum ejus hodiernum, Secundum festum ipsius, inquit, celebrari die xxv Augusti (Lege xv Augusti, ut eadem paginâ bis, & alibi sapius legitur) tradunt plerique ex citatis. Confer, si lubet **F** hunc auctoris hujus locum cum ejusdem Annotatis in Triade pag. 181 num. 174.*

4 Acta S. Maccarthenni, ut jam dictum, *Ejusdem alia nunc non habemus ulla, quam qua olim ex codice nostro Salmanticensi à quadringentis ut minimum annis exarato desumpta Colganus publici juris fecit. Aliane viderit, an eadem quidem; sed cum initio, quod nostris deest, Usserius, incertum est. Certè in nostris non habentur de Sancto verba, qua ipse pag. 856 transcripsit ex suis; Mac-Kartinus de nobili prosapia Aradensium ortus. Recudemus hic adeo jam pridem excusa, sed ad codicem iterum eundem exacta; non quod ea nunc plura facienda putemus, quam decessores olim nostri censuerint; sed quia non suppetunt alia.*

ACTA

ACTA MUTILA

Auctore anonymo ex codice nostro
membraneo Salmanticensi,
notato P. Ms. II.

Sanctus
Clochoræ e-
piscopus &
abbas factus

Die quodam sanctum magistrum trans flumen quoddam, ut solebat, portavit *a*: cumque sacrum deponeret onus, signa debilitatis suspirando ostendit. Cum à pio patre pulsaretur, ut causam suæ diceret debilitatis, ait; Jam, inquit, pater accedente senio vires mihi deficiunt & assiduum iter me multum gravat; fac ergo me, pater, in aliquo loco Deo & tibi servire. Quod pater annuens, ait: Vade in pace, Fili, & monasterium tibi construe in platea ante regalem sedem Ergallensium, resurrecturus in gloria inde. Sedes enim illorum, qui terrena sapiunt, desolabitur; tua verò de die in diem augmentabitur *b*; atque de ejus sacro cimitherio * plurimi ad beatam resurgent vitam. Et addidit; Accipe, inquit, baculum itineris mei, quo ego membra mea sustento, & scrinium in quo de sanctorum Apostolorum reliquiis, & de sanctæ Mariæ capillis, & sanctæ Crucis Domini, & sepulcro ejus & aliis sanctis reliquiis continentur. Quibus dictis dimisit eum cum osculo pacis paterna sultum benedictione. Itaque illuc perveniens Clochorensis fundavit monasterium *c*.

B
b
* lege cœ-
meterio

c
d
vexatur à
loci dyna-
sta,

2 Eo tempore Echodius *d* regni sceptrum tenens, Virum Dei in multis molestabat: bovem namque unum, qui ad usum discipulorum ejus necessaria portabat, à pratis coercerat, atque ad lapidem ligari iussit. Cunique bos longâ affligeretur inedia, tres altos dedit mugitus. Quibus auditis *e*us magus regi ait: Scias, te grande damnum incurrere, eo quod bovem Episcopi *e* ligari fecisti. Ipsi enim possessio erit, ubicumque mugitus bovis advenit: quod rei probavit eventus. Audiens verò rex verba magi, timuit, ac prophetiam cassare volens, misit filium suum, Corpreum *f* nomine, licet parvulum ætate, præcipiens, quatenus Servum Dei de terra sua expelleret. Sed regina conatum pueri prohibuit, ne scilicet in aliquo Virum Dei offenderet, & pro benedictione, quam super filium procuraret, maledictionem induceret. Cumque pater filium ad iussâ complenda cogeret, licet nolens ac animo renitens & in lachrymas prorumpens, ei obtemperans ivit. Quod cum mater videret, flens flenti pomum quoddam dedit. Cumque puer ad mediam plateam perveniret, donum quod mater dedit, perdidit: sed cum diu perditum quæreret, & minimè inveniret, vexatio fomentum ei soporis ministravit. Res mira atque omni admiratione stupenda! Transit turba equitum, transit & multitudo peditum; sed ille à nullo est tactus, neque à somno excitatus, nec etiam alicui est visus. Pater miratus, quod tam diu filius moratur, mittit post eum nuncios; sed quæsitus non invenitur. Aulici regis plangunt, & nox illa in ploratu omnium transitur. Crastina verò die illucescente, de somno expergiscitur, pomumque sollicitè quæsitum, faciliter reperitur. Sic gaudens domum revertitur. Adveniente filio parentes & cæteri lætantur. Percunctatus ille de moræ retardantia, rem narrat ex ordine; atque apud Episcopum san-

Augusti Tomus III.

ctum sub vestimento suo esse & optimum odorem A. ANONYMO.

3 Rex tot & tantis miraculis visis, non credit; sed magicis artibus fieri asserens, quemdam de suis misit, atque ut ignem refocillantem Virum Dei extingueret, & ipsum à finibus expelleret, præcepit. Qui cum ad Sanctum perveniret, & ignem extinguere conaretur, manus ejus riguerunt. Cum iram Dei in se sævientem sentiret, flexis genibus à Servo Omnipotentis veniam humiliter petiit. Qua data, solutus est à pœna, ac ea, quæ vidit, renunciavit. Videns autem rex, quod sui contra Virum Dei nil proficerent, arrepto gladio, ut eum interficeret, ipse perrexit. Cumque manum ad percutiendum erigeret, velut lapidea statua riguit, nec illam deprimere, nec pedem movere, vel linguam ad loquendum potuit aptare. Sed cum regina ad retardandum conatum regis properaret, ac eum pœnâ tam debitâ flagellari conspiceret, fufis lacrymis suppliciter deprecatur, ut à tot flagellis solvatur. Movetur precibus tam devotis pius Pater, atque aquâ benedictâ regem perfundens *g*, mox sospitati integræ est restitutus. Cum vexatio daret regi intellectum, ante Virum Dei in terra prostratus, quidquid ipse ei præciperet, facturum se veraciter promisit, atque ad opus monasterii terram ei dedit *h*.

E

h
Alia mira-
cula ejus

4 Quodam die dum divinam Scripturam cum vehementi desiderio perlegeret, & ingruentis noctis tenebras venire doleret, Deus, qui vera lux est suorum, dilecti Filii desiderium complens, effusa desuper luce, tota nocte monasterium suum, acsi esset irradiatio solaris, illuminavit. Item aliquando inceptam diluculo prædicationem, ad sequens mane continuavit. Et non solum hic in prædicationis veritate resplenduit, verum etiam in misericordiæ operibus abundavit. Quodam enim tempore, dum quidam hospites extranei ad Virum Dei venirent, nec quo reficeret eos, alimentum haberet, ad charitatis fontem recurrentis suppliciter petiit, ut qui bruta animalia & bestias sufficienter reficit, suis servis venam misericordiæ in hac necessitate aperiat. Nec distulit summa Dei liberalitas Amici sui complere desiderium: nam mox in monasterio suo frumentum è cælo copiosè pluere cœpit, nec tota nocte sic pluendo cessavit, & ubi antea nulla habebatur aqua, fons limpidissimus erupit: mirantur omnes qui aderant, & glorificant Deum, qui in Sanctis suis semper est mirabilis. Denique ex manna cælitus data *i* viri Israëlitarum reficiuntur, atque ex aqua mirabili refocillantur. Panis saporem mellis, & aqua vini dulcedinem prætendebat. Mirificavit Dominus Sanctum suum in his; & non solum his signis, verum etiam spiritu prophetiæ dotavit.

F

5 Erat enim vir quidam crudelis, immemor *in vita* misericordiæ & pietatis, à quo Vir Dei postulavit, ut bovem unum, quem in monasterio habebant, in prædio suo pasci permitteret. Sed obduratum est cor Pharaonis; noluit Virum Dei exaudire. Tunc Vir Dei prophetice ait: Te novem milites decollabunt; sed unde venerint, aut quo redierint, nescietur. Quia verò negasti pabulum bovi in aratro Dei trituranti, tuum prædium erit meum. Quod totum completum est. Postmodum enim novem viri venientes ipsum decollaverunt, & caput ejus in pera non longo spatio deferentes, sine honore dimiserunt, & statim disparuerunt. His & hujusmodi Electus Christi tamquam sol mundum istum in vita illuminavit. Sed nec minùs de mundo transiens miraculis coruscavit, de quibus pauca ad memoriam reducamus.

D d

6 Qui-

A. ANONYMO.
& post obitum.

6 Quidam vir Clochorensis diocesis uxorem habuit dæmonio vexatam, quam in Clochorensi civitate in quodam obscuro loco catenatam reliquit, ac aliam sibi copulavit. Expleto autem anno dæmoniacam de carcere eduxit, ac in domo sua ligatam tenuit. Cumque sic duplici contritione infelix mulier vexaretur, oriens ex alto Sol justitiæ, circumfulsit eam lux immensæ irradiationis; ac in ejus splendore vidit virum reverendum nimio fulgore circumdatum ad cubiculum suum accedentem. Quem cum admiratione interrogans, ait: Domine quis es tu; & quid quæris? At ille respondens dixit: Ego sum, inquit, episcopus Maccartinus, qui venio sanare te à languoribus tuis; cras enim liberaberis, & sana eris. Cujus promissio facta est veritatis completio: nam crastino die illucescente, mente & corpore cum omnium videntium admiratione illa inventa est sana; atque vinculis soluta, in domo viri sui ad tempus supervixit k.

ANNOTATA.

B a Vides hoc non esse principium Actorum, cum non exprimat S. Maccarthennus, sed supponatur antea nominatus; uti etiam supponitur nominatus antea magister, qui fuit S. Patricius. Et verò in codice nostro manifestum est precedentem paginam unam aut plures excidisse.

b Hæc S. Patricii prædictio non videtur commodè componi posse cum ejusdem alia, prout apud Colganum in Triade ab auctore Vita septima S. Patricii pag. 145 num. 123; sed nullo modo illi repugnat, prout narratur à Jocelino ibidem pag. 93 cap. 123, & apud nos Martii tom. 2 pag. 565 num. 107.

c Qua huc usque leguntur in his Actis de S. Maccartheno, clarius narrat & melius in Vita S. Patricii Jocelinus apud nos Martii tom. 2 pag. 569 num. 125, & apud Colganum in Triade thaumaturgica auctor Vita septima ejusdem S. Patricii pag. 449, seu part. 3 cap. 3: utrobique disertius exprimitur Sancti promotio ad episcopatum ecclesie Clochorensis; cui adjunctam fuisse cœnobii foundationem ac præfecturam satis indicat Jocelinus, addens mox de S. Maccartheno, quem ipse Certhennum nuncupat: Ibidem ergo S. Certhennus degens, interius abbatis, exterius pontificis officium exercens, canos suos fovit, & in magna sanctitate vitam finivit.

d Echodius, Eochodius, Echa, Echu dynasta fuit olim tractus istius in Ultonia, in quo sita erat Clochora. Vide qua de hujus filia S. Cinnia sive Kinnia dicta sunt ad diem 1 Februarii pag. 96 & sequenti, vel Colganum hic in Annotatis num. 10.

e Vides, non tantum ibi monachis præfuisse Sanctum, sed etiam episcopum Clochorensis ecclesie.

f Hunc notat Colganus proavum fuisse S. Eudei, Araniensis abbatis, de quo post ipsum egimus ad diem 21 Martii.

g Nominativus pro ablativo absoluto, passim frequens.

h Nondum tunc tamen baptizari voluit, secundum Jocelinum in Vita S. Patricii cap. 80; vel apud nos Martii tom. 2 pag. 557 num. 70 & 71.

i Manna etiam alibi invenitur generis femini. Vide Martinium in Lexico etymologico.

k Putat Colganus etiam hic aliquid esse mutilatum; sed hoc non indicat codex noster.

DE S. ALFRIDO EPISCOPO CONF.

HILDESEMII IN SAXONIA INFERIORE,

J. B. S.

SYLLOGE HISTORICA,

DE CULTU, ÆTATE ET GESTIS.

C

§ I. Examinatur cultus.

F

ANNO DCCCLXXV.
De cultu
Majores
nostri

Hildesia, Hildesemium (Hildesheim) urbs episcopalis Germania in Saxonia variis modis Latine effingitur, ut ex dicendis patebit: ea autem singulari prærogativa gaudet, quod ejus hodie episcopus solus sit Catholicus in tota Saxonia, & civitas ipsa cum tota episcopali diocesi, imperialis & libera. Paulo ampliore descriptionem dabit Chronographus Saxonicus anonymus apud Mabillonium, cujus nonnullas observationes infra subjiciemus. Hic potissimum queritur utrum Alfridus quartus ordine dictæ civitatis episcopus Sanctis annumerandus sit, de quo dubitasse aliquando Majores nostros, patet ex iis qua notarunt ad Vitam B. Rabani Mauri die 14 Februarii, tomo 1 pag. 505, ea nimirum occasione quod aliqui Alfridum B. Rabani discipulum perperam fuisse velint, cum extra omnem controversiam non sit, teste Mabillonio, utrum vere monachus Corbeiensis in Saxonia fuerit. Ut ut sit, ita citato Fe-

bruarii loco de ipso loquitur Henschenius:

2 Tertius ad episcopalem dignitatem ex Rabani discipulis pervenisse dicitur, Alfridus qui Fulda missus ad Corbeiam Saxoniam Scholasticus, postea quartus Hildesheimensis ecclesie pontifex ordinatus est. Verum ne cum Otrifido monacho eum confuderit Trithemius multum veremur. Scribunt de eo Trithemius de Viris illustribus Ord. S. Benedicti lib. 3 cap. 207, & lib. 4 cap. 196, & in Chronico Hirsaugiensi ad annum 847, Wion in Episcopis Hildeshemensibus, Letznerus in Chronico Corbeiensis cap. 9, ubi anno dcccxxxix ad monasticam vitam admissus dicitur: à quibus aliisque Scriptoribus nulla mentio fit aut monachus Fuldenis aut disciplinæ Rabani. Apud Eggehardum Vragiensis abbatem in Chronicis à Browero post Vitam S. Godehardi episcopi Hildeshemensis inter sidera illustrium Sanctorum Virorum Germaniæ editis, legitur, iv episcopus Alfridus constitutus anno dcccxlvi sedisse annis xxix, in die Assumptionis obiisse anno dcccclxxv, quo

aliquando
dubitantes

A quo die in nullo Martyrologio nomen adscriptum reperimus, licet Sanctum appellet Trithemius lib. 2 num. 15, & Wion loco citato.

postmodum agnovcrunt
 3 *Agnovere postmodum ad xx Februarii inter Prætermittos*, S. Alfridi episcopi Hildeshemensis nomen Calendario Ms. Ord. S. Benedicti eo die inscriptum, sed constare, eum obiisse xv Augusti semper hac die, quo ipsum refert Grevenus, quasi subtimide his verbis: Item sanctæ memoriæ Alfridi episcopi Hildeshemensis & confessoris, in Essendeno monasterio quiescentis. Greveni phrasim Germanicè reddidit Canisius; neque Florarium nostrum Sanctorum Ms. satis aperte rem exprimit. Ferrarius in Catalogo generali rotundius scribit: Hildesemii in Saxonia, sancti Alfridi episcopi. Equè expressa est annuntiatio Castellani in suo Martyrologio universali, dum ita loquitur: In Germania, S. Alfridi episcopi Hildeshemensis; fundatoris abbatiae Assindienfis, cujus abbatissam ut supremam Dominam agnoscunt. Succedat Mabillonius qui rem conficere videtur dum Alfridum nostrum Sanctis Ordinis sui inserit sec. IV, parte prima à pag. 259.

cum PP. Benedictinis
 4 Non absque elogio ipsum memorant Wion & Bucelinus, qui posterior cur eum differat ad 1x Decembris prorsus non intelligo, neque longiorem ejus orationem hic juvat describere, sufficiant ea quæ habet Wion tom. 1 Ligni vita pag. 321, his verbis: S. Alfridus sive Alefridus monachus S. Viti Corbeie Saxonice, patria Colonienfis, ac nobilissimo genere natus, vir doctrina & sanctitate emicans, creatus est quartus Hildeshemensis episcopus anno DCCCXLVII. Hic construxit tria cœnobia, Essense & Assuedense Virginum, & Selgenstadenfe virorum sub regula S. Benedicti, nec non & ecclesiam collegiatam in honorem Dei Salvatoris & sanctissimæ Matris ejus, in qua ordinavit & constituit, ut canonici sui omnes sub professione ac regula divi Benedicti viventes, Deo acerrimo studio fervirent, non fecus ac monachi, omnia habentes communia. Mortuus est autem bonis operibus plenus anno DCCCXLXXV, regiminis sui XXVIII, & in monasterio Assuedensi honorificè sepultus est. Ut superius diximus variè inspecti Hildesum, ita & hoc cœnobium.

cum nostro P. Krizradt
 5 Porro de S. Alfridi cultu recentiora testimonia nobis olim suggererunt Patres nostri, alibi non semel laudati, Krizradt & Kloppenburg, quorum prioris epistola data v Maii anni 1651 testatur in hæc verba: Essendia respondit mihi Clar. D. Arnoldus Tütmannus J. V. Licentiatus, Dominæ Essendienfis agens & consiliarius: Fundator noster est S. Alfridus episcopus Hildeshemensis, cujus corpus in ecclesia tumulatum. Fundationem erexit piissimam xxxii canonicarum virginum & viginti canonicorum, duodecim scilicet sacerdotum, quatuor diaconorum & quatuor subdiaconorum, sub titulo B. Virginis & sanctorum Cosmæ & Damiani. Clausuram habet fundatio, contra nunc mutata est in statum secularem. Ejus festum non peragitur nec Patronorum nisi antehac in choro, nunc vero ex mandato celebrari iustum. Addit, reliquias Coloniam translatas dici, sed de qua translatione non constet.

et P. Kloppenburg.
 6 Alter Neuhusio ita ad Papebrochium scripsit xi Januarii 1686: Fui nuper, sine scilicet Octobris anni elapsi MDCLXXXV, cum Celsissimo Principe nostro Corbeie, quod celebre & imperiale monasterium novit ad Visurgim conditum, quo tempore in eleganti eorum templo vidi in altari summo collocatas justæ humanæ magnitudinis Augusti Tomus III.

statuas cum titulo Sancti: nimirum à dextro latere S. Caroli magni, à sinistro S. Ludovici pii: deinde in choro sequentes divorum statuas, qui aliquando monasticam in hoc asceterio professi fuerint, cum titulo S. aut B. ut subjungo: B. Heimeradi (qui tamen monachus non fuit) S. Ludolphi abbatis Corbei. S. Warini abbatis Corbei. S. Alfridi episcopi Hildeshemensis, S. Hogeri archiepiscopi Bremensis, S. Remberti archiepiscopi Bremensis, S. Stephani episcopi Upsalensis in Suecia. B. Druthmari abbatis Corbei. S. Paschassii Radberti, qui aliquamdiu in hac nova Corbeia vixerit, S. Adelardi abbatis Corb., S. Adelgarii archiepiscopi Bremensis. Mitto ceteros; satis mihi sit, ex his omnibus manifestè constare, S. Alfridum, meritâ gloriâ pridem celebratum & porro hodie constanter celebrari.

De gestis neminem unum, qui saltem ad notitiam nostram pervenerit, nec inter canonicos à se fundatos, nec inter monachos Corbeienses reperit, qui tam illustri Sancti Vitam aut Acta posterorum memoria commendaret, ut lacinia hinc inde colligenda fuerint, ex quibus ea potissimum eruuntur, quæ ad Hildeshemensis, alias Hildinshemensis episcopatus erectionem & primorum Antistitum successionem, uti & ad extructiones templorum, monasteriorumque fundationes spectant, quæ cum in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti, loco superius citato satis accuratè digesta sint, opera pretium nobis visum est, totum Mabillonii commentarium hic describere, cui & ineditum hætenus, præterquam à nostro Schateno inter res Paderbornenses, instrumentum præclarissima fundationis Assendienfis sive Esnedensis subjungendum censuimus. Habe modo laudatum commentarium, ad normam nostram in duas partes divisum, cujus prima est

§ II. Prima ecclesiæ Hildeshemensis fundatio, ex Actis Benedictinis.

EX octo episcopalibus sedibus, quas in Saxonia erexit Carolus Magnus anno DCCCLXXXI, ut superius diximus, ad annum DCCCXIII, ubi de Haimone episcopo Halberstadenfi; una fuit ecclesia Aulicensis, dein Hildinshheim translata: cujus sedis originem accuratè describit anonymus chronographus Saxonicus ad annum DCCCXV in hæc verba: Karolus Magnus imperator, postquam diu infrenem & Christiani nominis tunc immunitam Saxoniam, longo tandem mollitam bello, Fidei catholicæ impressit sigillo; inter cetera Saxonie loca, quæ episcopalibus sublimanda sedibus decrevit, Aulicam villam, ab insigniente eundem locum regis aula appellatam, & ubi Sala fluvius parvus, sed piscosus, Levie influit, sitam, sede episcopatus dignam judicavit, tum propter delicatam ipsius loci amœnitatem, tum propter confluentem negotiandi commoditatem. Quippe cum naves Friesæ de Wisara per Leviam ascendentes, eundem locum locupletare, publicus etiam usitatissimusque vicus transitus celeberrimum possent reddere.

9 Quo decreto Karolus Aulicensis ecclesiæ primam fundamenti petram ipse ponens, eandem ecclesiam, quasi primitias Saxonie & deducati Christo triumpho titulum, fundato super petram

AUCTOR
 J. B. S.

E

F
 Prima Hildeshemensis episcopatus origo.

Aulicæ primam à Carolo Magno

AUCTOR
J. B. S.

„ petram qui Christus est, cæli clavigero dica-
„ vit : & subsequenter morato ibidem pio Impe-
„ ratore, ad primam usque cæmentarii staturam
„ murus ejusdem surrexit ecclesiæ. Karolo au-
„ tem, quoad vixit, ad promovendas, ordinan-
„ dasque in episcopatus, & hanc, & alias quis
„ construxit ecclesias, impedito, & ex negotiis
„ bellorum & penuria prædiorum, Aulicensis in-
„ terim ecclesia per directos præfectosque sibi à
„ suo conditore sacerdotes, qui Saxoniam soli-
„ dioris cibi tunc minime capacem, lacte eccle-
„ siastico imbuerant; per hos, inquam, guber-
„ nata, adjacenti provinciæ erat ecclesiasticæ le-
„ gis magistra & Religionis christianæ evidens for-
„ ma: loco, quem nunc Hildinesheimensis il-
„ lustrat ecclesia, deformem adhuc situm passo,
„ domesticis adhuc paludibus obducto, silvis hor-
„ rido, venatui tamen apto.

10 „ Karolò eundem regni & vitæ finem for-
„ titio, Lodowicus tam paternæ religionis, quam
„ potestatis heres, cum totus esset in promoven-
„ do Aulicensem ecclesiam in caput & arcem epi-
„ scopatus, & cum hoc disponendi gratia eum-
„ dem locum incoleret frequentius, contigit eum

B „ transita Levia venandi affectu in loco, quem
„ nunc Hildinesheimensis occupat ecclesia tento-
„ rium fixisse, ibique allatis regiæ capellæ reli-
„ quiis Missam audivisse. Erant autem ex Dei pro-
„ videntia eadem reliquiæ sanctæ Genitricis Dei
„ Mariæ. Rege autem dehinc de venatu Aulicam
„ regresso, ibique tunc missarum solennia audi-
„ turo, capellanus reliquias altari imposturus,
„ demum recoluit se oblitum eas dimisisse, ubi
„ Missa celebrata est pridie. Revertitur sollicitu-
„ dinis stimulo conatus, invenitque eas ubi &
„ suspenderat, in ramo scilicet arboris purissi-
„ mum fontem obumbrantis. Approperat hilaris,
„ & „ ô stupenda Dei magnalia! ô divina dispo-
„ sitionis abyssus multa! quas facili manu ibi su-
„ spenderit, nullo conatu auferre suffecit. Re-
„ currit Imperatorem mirando affecturus nuntio.
„ Ille avidus audita experiri, acceleratissime mul-
„ tis stipatus venit, reliquias de loco, cui seme-
„ inhæserant, nolle moveri sensit.

non sine mi-
raculo

C „ Instructus igitur hoc nutus esse divini,
„ sacellum ibidem Dei acceleravit Genitrici, al-
„ tari eundem locum obtinente, quem & suspen-
„ sæ reliquiæ. Locum igitur hunc novitate mira-
„ culi illustratum, hunc tantopere Dei Genitrici
„ placuisse probatum, rex Lodowicus toto affe-
„ ctu promovere aggressus, principalem episcopii
„ cathedram, quam prius in apud Aulicensem ec-
„ clesiam à patre suo fundatam, & à se tantope-
„ re celebratam, honori Principis Apostolorum
„ attribuire decrevit, sacello Dei Genitricis con-
„ cessit, eique probatæ religionis Guntarium pri-
„ mum episcopum præfecit. Sic Hildinesheimensi
„ ecclesia principalem sedem obtinente, sic Prin-
„ cipe Apostolorum Genitrici Conditoris Redem-
„ ptorisque sui locum dante, obtinuit Aulicensis
„ ecclesia, ut esset mater & filia: filia scilicet ec-
„ clesiæ episcopalis: mater verò ecclesiarum qua-
„ rumdam ultra, omnium autem secum cis Le-
„ viam positarum.

Hildesum
translatus,
cujus primum
episcopi.

12 Sacellum autem Hildinesheimense à rege
„ Lodowico constructum, & sanctæ Mariæ di-
„ catum, perduravit in sibi digno religionis cul-
„ tu, non adjuncto sibi alio opere usque ad Alt-
„ fridum quartum præfulem ipsius ecclesiæ. Gun-
„ tarius enim primus ejus episcopus, episcopa-
„ lem ecclesiam, in qua principalis fratrum cle-
„ rus Deo serviret, cum duabus altissimis turri-

„ bus remotius à dicto sacello, in meridiano ejus
„ latere construxit & principaliter in honore san-
„ ctæ Cecilie virginis dedicavit. Sed hanc eccle-
„ siam fratrum celebritas & canonicalis religio non
„ incolere, nisi præsentibus tribus episcopis,
„ Guntario & Reinberno, qui per xx annos illi
„ ecclesiæ præfuerunt, tertio Ebbone, prius Re-
„ mensi archiepiscopo post Hildinesheimensi epi-
„ scopo „. Hæc de hujus episcopatus origine fu-
„ sius referre visum est, quia non facile cuivis ob-
„ via esse possunt.

§ III. Primi ejus episcopi qua- tuor, quos inter illustrissi- mus S. Alfridus.

R Einberto Guntarii successori Ebo Remen-
„ sis antistes sufficitur, non anno dcccxxxv
„ quo in ordinem redactus est, neque anno dccc-
„ xxxvii, ut legitur in Chronico Saxonico, ubi e-
„ jus obitus anno dcccxlvi male reponitur, sed
„ anno dcccxlvi, ut constat tum ex epistola syno-
„ dica concilii Tricassini ad Nicolaum Papam, tum
„ ex narratione clericorum Remensium de Ebonis
„ depositione. Siquidem Ebo post reditum ex pro-
„ fectione Italica ad Sergium Papam, cum „ lega-
„ tionem in Græciam à Hlothario sibi injunctam
„ suscipere detrectaret, abbatibus quas imperato-
„ ris beneficio possidebat, sibi ablatis „ Hlodovici
„ Germaniæ regis largitione in provincia Mogon-
„ tina & regione Saxonie, non longe à vicinitate
„ finium Nortmannorum, quibus à Paschali Pa-
„ pa prædicator fuerat destinatus, episcopium
„ Hildinesheim vacans obtinuit: ubi etiam au-
„ thoritate privilegii à beato Gregorio Papa sibi
„ collati, ministerium pontificale sine tenus exer-
„ cuit „, ut scribunt Patres Concilii Tricassini an-
„ no dcccxlvi celebrati, ac proinde isti ecclesiæ
„ præfuit Ebo ad annum dccccli, quo ejus obitus,
„ teste Hinemaro in epistola 27 ad Nicolaum Pa-
„ pam, contigit „ Indictione xiv, xiiii Cal. A-
„ prilis „.

Eos inter
celebris Ebo
Remensis

E

14 Remenses clerici testantur, eundem in se-
„ de „ Hildinesheim „, non solum usque ad finem
„ vitæ perstitisse, sed inter cetera multa bona, di-
„ versas etiam tecisse ordinationes, „ quæ absque
„ ulla umquam reprehensione ab omnibus Deo
„ amabilibus „, probarentur. Et tamen in prædi-
„ cto Chronico Saxonico Alfridus, Ebonis in se-
„ de Hildinesheimensi successor, „ administrata ab
„ antecessore suo ecclesiastica sacramenta cassasse „,
„ memoratur „ iterando scilicet ecclesiarum conse-
„ crationes & clericorum (si qui digni videban-
„ tur) ordinationes „. Itaque anno non dccc-
„ xlvii, ut legitur in eodem chronico Ms., sed d-
„ cccli, Eboni mortuo successit Alfridus ex mo-
„ nacho (ut scribit Trithemius) Corbeienfi. In-
„ telligit, ut puto, Corbeiam Saxoniam, tametsi
„ in catalogo ejus loci monachorum, qui Warino
„ tum abbate ibidem vixerunt, nullus Alfridus re-
„ peritur apud Meibomium. Jam Alfridi res gestas
„ ex Chronico Saxonico repetamus. „ Duas curtes
„ suæ proprietatis, Saligenstad & Esnedi ecclesiæ
„ suæ condonavit, in quibus abbatias Saligenstad
„ monachorum & Esnedi virginum coadunavit „.
„ Hæc ad annum dcccxlvi.

cui successit
S. Alfridus
F

15 „ Anno dccccli Liudolfus dux Saxonie
„ cum sua conjuge Oda Romam petiit & ab Apo-
„ stolico reliquias sanctorum Præfulem Anastasi
„ „ &

A „ & Innocentii impetratas detulit, & in honore
Ejus prima „ eorum monasterium & cœnobium virginum,
cura ex- „ ante quatuor annos in Brunestehuse inchoa-
struenda- „ tum, in Gandersheim antiquiori loco constru-
rum eccle- „ xit. Tumque domnus Alfridus Hildinshai-
siarum, „ mensis episcopus ecclesiam ibidem ædificare cœ-
 „ pit & Hathmodam ejusdem ducis filiam primam
 „ abbatissam ibidem ordinavit. Decimas etiam ex
 „ proprietate suæ ecclesiæ ibidem pro exhibendo
 „ sibi servimine & censu in beneficium præstitit,
 „ & cetera ibi Christo famulantibus profutura ex
 „ sua paterna pietate providit. Gerbergam Hath-
 „ modæ sororem ipsi successisse anno dccclxx ait
 Chronographus, Gerbergæ Christinam anno d-
 ccclxxxiii, dein Rotswindam, post Wendel-
 gardam anno cmxxvi. Wendelgardæ successit Ger-
 berga, cui Hroswita ejus loci sanctimonialis &
 illustris poëtria panegyricum Ottonum dedicavit. Ex-
 stat carmen istud apud Meibomium cum diploma-
 te Ottonis imperatoris, confirmantis bona mona-
 sterii sanctæ Mariæ, quod Gerberga in supe-
 „ riore plaga civitatis „ Gandersheim construxe-
 rat. Gandersheimense prænobile cœnobium ducatus
 Brunswicensis superiori seculo, uti & alia
 multa, ab hæreticis pessumdatum est.

*presertim
sue cathe-
dratis.*

B 16. Idem ecclesiasticus præsul cum religio-
 „ sissimo suo clero triduanum egit jejunium, cæ-
 „ los pulsante precum constantia, Deum orans,
 „ locum sibi demonstrari in Hildinshaimensi ci-
 „ vitate, quem Mediator Dei & hominum digna-
 „ retur ecclesia in sui suæque Genitricis honore
 „ construenda. Cumque quartus dies illucesceret,
 „ visi sunt designati, & quasi ad fodendum eccle-
 „ siæ fundamentum artificioso metientis orthigo-
 „ nio limites descripti, instar vernalis pruinae,
 „ directi quidem à primitivo sanctæ Mariæ facel-
 „ lo occidentem versus, lati quippe & longi in-
 „ ter seque distantes, prout muri spissitudo &
 „ ecclesiæ longitudo ac capacitas poscebant. Re-
 „ velatum est præter hoc eidem præfule eadem,
 „ quâ jejunium finierat, nocte, quia in crypta,
 „ quam adjuncturus erat sacello, à Lodowico
 „ Imperatore olim constructo, duo deberet alta-
 „ ria dedicare, alterum Joanni Baptistæ, alte-
 „ rum Stephano protomartyri. Mox illustris præ-
 „ sul suæ intentioni divinam adspirare dignatio-
 „ nem lætificatus,posito, ut sibi revelatum est,
 „ fundamento, ecclesiam tam honesti quam fir-
 „ mi, sed arti ædificii construxit. Hæc chro-
 „ nographus Saxonicus.

*Alia ejus
gesta in con-
ciliis &
cum regi-
bus.*

C 17 Anno dccclxiv, cum Gallicani episcopi,
 urgente Nortmannorum procella, Pistas, qui locus
 est diocesis Rotmagenis, convenissent, & ipse
 inter eos adfuit. Alfridus Hildinshaimensis
 episcopus, subscripsitque privilegio Autifiodoren-
 sis monasterii S. Germani, ut legitur in Spicilegii
 tomo 2 pag. 592. Deinde anno dccclxx cum
 Carolus Calvus pro Colonienfis archiepiscopi ordina-
 tione in Germaniam perrexisset, legati à
 Lodowico mittuntur, orantes, ut à regno
 discederet. Novissime Liutbertum archie-
 piscopum & Alfridum episcopum Hildinshaimen-
 sem, virum prudentem, dirigit, mandans,
 ut aut discederet, aut sibi pugnandum cum
 fratre sciret. Qui eum tanta ingenii arte
 tantaque constantia aggressi sunt, ut absque
 latione recederet, seque in suo regno recipe-
 ret. Hæc ex chronographo Saxonico, uti &
 sequentia.

18 Anno dccclxxii, Indictione v, in Ka-
 lendis Novembris dedicatum est principale mo-
 nasterium sanctæ Mariæ in Hildensheim ab Alt-

frido ejusdem ecclesiæ episcopo, & Rimberto
 Bremensi, Liuthardo Balherbrunnenfi, ac Theo-
 dorico episcopis, cum interventione Corbei-
 ensis abbatis Adalgarii, sub titulo Cosmæ &
 Damiani, Tiburtii & Valeriani martyrum, &
 Cecilie virginis.

AUCTORE

J. B. S.

Dedicat

monasteri-

um S. Ma-

ria.

19 Anno dccclxxv Alfridus, Hildinshai-
 mensis quartus episcopus, plenus dierum, xviii
 Kalendas Septembris in consortium Sanctorum
 migravit, & Afrede in sua ecclesia, quam ipse
 construxit, ac dedicavit, sepultus est: ubi
 miraculorum virtutibus per plurima sanitarum
 insignia, ut ibi commanentes perhibent, in-
 notescit. Post hunc Liudolfus, novæ Corbeie
 monachus, designatur; sed subita morte præ-
 ventus aufertur. Marquardus dehinc quintus
 successit episcopus. Ejus sedis episcopus fuit
 sanctus Godehardus, de quo agendum in secu-
 lo vi.

Pius obitus

& successo-

res.

§ IV. Assendienfis foundationis diploma.

E

A lfridus, Dei disponente providentia, Hil-
 densis ecclesiæ antistes. Cum inter im-
 mensas Dei Patris miserationes, quibus humanum
 genus gratuita pietate relevare dignatur, præci-
 pue eam, qua constat consubstantialem coæter-
 num ejus filium pro nobis incarnatum & crucifi-
 xum fuisse, ad memoriam reducerem, circa me
 verò specialiter divitias bonitatis ejus non sine
 admiratione perpenderem, qui me nullis exigenti-
 bus meritis de fordibus levatum inter Principes
 Ecclesiæ confidere, & solium gloriæ tenere fecit,
 ne tantis ejus beneficiis ingratus apparerem, quid
 retribuere Domino pro omnibus, quæ retribuit
 mihi, diu multumque mecum cogitare cœpi.

Sanctus

præfatur

21 Tandem itaque ex divina, ut credo, in-
 spiratione occurrit animo, sanctissimam & sem-
 per Virginem Mariam unicum & singulare præsi-
 dium peccatorum post Deum esse, cui siquid ve-
 nerationis impenderem, id & Deo fore gratum &
 animæ meæ ejus patrocinantibus me meritis arbi-
 tratus sum profuturum. Opitulante itaque Dei gra-
 tia in prædiolo meo, quod Afrede vocatur, in
 honore sanctæ & individue Trinitatis consecra-
 tam, sanctæque semper Virgini Mariæ & SS.
 martyribus Cosmæ & Damiano dicatam ecclesiam
 his, quæ Domino donante possidebam, constru-
 xi, in qua ad immaculatum sacrificium sanctimo-
 niæ tam animæ, quam corporis Deo in cordis &
 spiritus contritione offerendum, sanctimonialium
 congregationem coadunare, eique victus & vesti-
 tus necessaria providere; spirituales quoque ma-
 trem, quæ regulariter præsideat; eidem ex ea-
 dem præficere curavi.

se amore in

B. V. Dei-

param

22 Ne vero post mei excessum futuris sæculis
 de electione abbatissæ dissensio oriatur, ex de-
 creto Sergii Papæ & ejus successoris Adriani san-
 citum est, & eorum privilegiis confirmatum, ut
 nec prece, nec pretio, nec ullo omnino umquam
 modo alterius congregationis sanctimonialis dictis
 sanctimonialibus præponatur, sed quæcumque ex
 eisdem, & in Dei servitio potissima, ejusdem
 ecclesiæ rebus justè disponendis aptissima reperia-
 tur, hæc ex communi omnium ibidem Deo fa-
 mulantium electione, secundum Dei timorem suis
 sororibus præficiatur. Quod tamen consuetudina-
 rium jus tam ministrandis suis rebus imposuerim,
 & perpetualiter offerendum velim, paucis absol-

F

partheno-

dem conde-

re;

AUCTORE J. B. S. **vam.** Possessiones ecclesiæ traditas vel tradendas, interiores vel exteriores, tam mobiles quam immobiles cum consilio Deum timentium summa cura diligentia abbatissa procuret, reditusque earum tam in sua, quam in fororum æquabili distribuatur, utilitate, id summopere cavens, utpote Deo rationem redditura, ut de communibus earum rebus ne vel unam minimam præbendam absque earum consilio vel utilitate alicui tradat, ne, quod absit, penuria familiaris rei urgente, ruptis sanctimoniarum habentis, liberius hac vel illac absque Dei timore vagentur.

quod sanctis legibus firmat,
23 Si quæ vero sanctimonialis ibidem habet propriam domum, aut aliud ædificium vel à se emptum, vel dono sibi datum, vel aliquas res undelibet iustè acquisite, nihilominus ex omnibus supradictis neque abbatissa neque aliquis alius ei auferat, neque ullo modo auferendum suadeat, sed eadem sanctimonialis libero arbitrio eandem domum & cuncta, quæ inibi possidet, forori suæ vel amico ad eandem ecclesiam pertinenti, absque ullius contradictione, sive morti sit proxima, sive vitæ, quocumque modo voluerit tradat.

B etiam pro clericis.
24 Id ipsum vero & clericis ibidem ferventibus constituimus, si quis antedictam earum aliquam ecclesiæ possessionem abbatissa largiente suscepit, tali suscipiat conditione, ut post ejus obitum eandem possessionem ecclesia absque ullius

contradictione suscipiat, restitutis prius omnibus tam mobilibus quam immobilibus rebus, quæ in illa esse videbantur ea die, qua ipse eam suscepit, aut ipsa vivens, prout voluerit disponat, aut aliquis amicorum ejus post illius mortem pro salute animæ distribuatur. Constituimus etiam ut nullus hominum vel advocatus aliquis aliquam jurisdictionem in civitate prænomina habeat, excepta abbatissa Assindi, præter intruncationem manuum, vel armorum proclamationem. Anno Incarnationis Dominicæ DCCCCLXXVII sub piissimo rege Ludowico anno imperii ejus xxxvi apud Coloniæ civitatem v. Calend. Octobr. in ipso die dedicationis basilicæ S. Petri. Ego Alfridus episcopus hoc privilegium coram domino Wiliberto prædictæ civitatis archiepiscopo recitavi, nec non coram Luitberto Mogantiacensi archiepiscopo, & Bertolfo Treverensi archiepiscopo, & Berhar-do Viridunensi episcopo, atque Tiederico Mimidonensi episcopo, & Herolfo Ferdensi episcopo, & Luithardo Paderbornensi episcopo, atque Hildegrimo Halverstadiensi episcopo, & Adolfo Mirmigernafurdensi episcopo, & Othiboldo Trajactensi episcopo, & coram Luitberto Osnabrugensi episcopo, nec non coram aliis quamplurimis sacri ordinis viris, qui ob supradictæ ecclesiæ dedicationem convenerant.

DE S. ARDUINO CONFESSORE

ARIMINI IN ITALIA

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Antiquus hujus Sancti cultus, vitæ institutum, Acta, eorumque scriptor.

ANNO MIX.
Ex stationibus monasterii S. Gaudentii.

C **E**tsi hic sanctus Vir tantum recentioribus Menologiis sit inscriptus, tamen immemorabilem ejus cultum facile eruiamus ex aliis veteribus monumentis, inter quæ est libellus de stationibus & indulgentiis monasterii sancti Gaudentii extra muros civitatis Ariminensis, quem Celestinus ejusdem loci monachus anno Christi 1442 composuit, & in quo apud Ughellum in novissima editione *Veneranda Italia sacra* tomo 2. col. 414 ad rem nostram legimus sequentia: Quinta statio seu locus indulgentiarum sancti Gaudentii est in capella sanctæ Coronæ, quæ est superius ascendendo per supradictam scalam lapideam, ubi est monumentum beati Lanfranchi, in fine ecclesiæ ad manum sinistram altaris majoris sancti Gaudentii, in qua capella est altare lapideum, & retro junctum cum eo est quoddam magnum sepulcrum lapideum, in quo est corpus Coronæ virginis, & corpus sancti Arduini confessoris, qui in eodem monasterio sancti Gaudentii vixit, & ibidem sanctificatus fuit. Raphaël Adimari anno 1616 Brixia edidit *Opus Italicum de situ Ariminensi*, cui inseruit *Latinum memorati Celestini libellum*, ubi lib. 2. pag. 113 hæc eadem referuntur. Ceterum ex hoc testimonio patet, reliquias S. Arduini ab immemorabili tempore ante notissimum Urbani VIII decretum in ecclesia sancti Gaudentii honorificè conservatas fuisse, & eundem Sacerdotem tunc

titulo sancti confessoris decorari.

2 Præterea S. Petrus Damiani occasione quorundam venerabilium virorum, qui ab episcopis Simoniacis ad sacerdotium innocuè promoti fuerant, indicat veterem canonizationis ritum in Ecclesia usitatum, & Opusculo vi cap. 29, seu in Lugdunensi Operum suorum editione pag. 441 sic scribit: Illud quoque, quod crebrius iterari multis referentibus audio, tacitè prætereundum non duco. Quid enim quod nonnullos venerabiles viros; quos constat procul dubio à Simoniacis ad sacerdotium profectos, & usque ad obitum novimus offerendis indefinenter sacrificiis instituisse, & nunc perspicuè videmus insignibus miraculorum virtutibus coruscare? Nostra quippe ætate beati viri, videlicet Rondaldus * Camarinen- * al. Ron-
sis; Amitus Ramibonensis, Guido Pomposianus, naldus Firmanus Firmensis, & quamplures alii sanctæ conversationis studio floruerunt: super quorum videlicet veneranda cadavera ex sacerdotalis auctoritate concilii sacra altaria sunt erecta, ubi mirum divina mytheria, miraculis exigentibus, offeruntur. Evidens ergo clarescit indicium, ex eorum manibus sacrificium divino conspectui quam suaviter sit & acceptum, atque per eos divina dispensatio luce clarius innotescit; quia neminem caligo alienæ perversitatis obnubilat, quem fulgor propriæ religionis & honestatis illustrat; nec reatus obruit promoventium, ubi stat puritas & innocentia promotorum. *Eminentissimus Baro-nius*

A nius in *Annalibus ecclesiasticis* anno Christi 993 apud nos num. 8 ad hæc S. Petri Damiani verba observat, concessam illam facultatem erigendi aras super corpora defunctorum tunc supplevisse locum solennis canonizationis, quæ jam in usu est.

probatur publicus & antiquus cultus S. Arduini

3 Porro S. Petrus Damiani post proximè relata verba ibidem statim meminit de Sancto nostro, qui etiam ab Uberto primo, Simoniaco civitatis Ariminensis episcopo, innocenter sacerdotium susceperat, & Ubertum secundum, pium ejusdem urbis præfulem, hac de re ita secum colloquentem inducit: Sed dum hæc aliquando cum religiosis quibusdam episcopis agerem, ecce nunc in memoriam redit, quod Ubertus Ariminensis, reverendissimus videlicet & honestissimus præful, attulit. Æquivocus, inquit, prædecessor meus Ubertus episcopus in sacræ sedis acquirendæ commercio, teste provincia, nongentas Papiensis monetæ libras appendit, qui tamen postmodum beatum Arduinum, per quem omnipotens Deus tot exhibet stupenda miracula in presbyterum consecravit. Quem cum perquisissem è vestigio, utrum beatæ memoriæ Vir ab offerendo in sua incolumitate perflerit, usque ad ultimæ decubationis articulum offerendo salutaribus Hostiis sedulum insudasse respondit. Cum igitur omnes isti, quorum supra meminimus, & consecrati à Simoniaco asserantur, & tamen acceptis usque ad finem vitæ officiis permanentes, ita divino examini placuerint, ut admirandis eorum meritis miranda testimonia signum perhibeant, constat procul dubio, quia promoventis coemptio non præjudicat, ubi promotus contractus venalitatæ ignorat; nec distractoris in eum culpa transfunditur, qui distractionis crimine non tenetur. Denique sanctus ille scriptor in *Actis S. Mauri episcopi Casenatis, quæ Operi nostro ad diem xx Januarii inserta sunt, satis indicat publicum & immemorabilem S. Arduini cultum, dum ibi apud nos cap. 3 istius Vita num. 17 sic scribit: Populienensis diocesis turba ad beati Arduini limina orationis causâ tendebat. Præter alia igitur habemus synchronum antiqui cultus testem, qui etiam hunc Virum jam vitâ functum expresso beati nomine appellat. Quapropter ex omnibus hæcenus dictis confidenter concludimus, S. Arduino securè locum dari posse in Opere nostro, quamvis in Martyrologio Romano & vetustioribus Menologiis non memoretur. Nunc videamus, an pius ille Sacerdos monasticum vitæ institutum ex professo amplexus fuerit, ut nonnulli arbitrantur.*

quem alii dicunt fuisse monachum Benedictinum,

B 4 Mabillonius in *Actis Sanctorum Benedictinorum seculo 6, parte 1, pag. 81* paucis de S. Arduino presbytero agit, eumque Ordini suo ibidem sic adscribit: Etsi monachi titulus Arduino non tribuatur à Baronio, Ferrario, aliisque auctoribus, eum tamen nostris esse accensendum, persuadent vitæ austeritas, & mora diuturna in monasterio sancti Gaudentii, ubi post transactam in accurata regulari disciplina vitam obiit & sepultus est. Equidem fateor, hanc Mabillonii conjecturam non esse improbabilem; sed ei argumenta quadam opponi possunt. Imprimis ampliora S. Arduini Acta, quæ Mabillonius non vidit, infra apud nos num. 12 narrabunt, quomodo Venerius tandem officium abbatiale monasterii S. Gaudentii admisit suavis S. Arduini, & hic suum amicum tunc eò secutus fuerit, ut ibi exponitur his verbis: Quem (scilicet Venerium jam abbatem electum) isdem Vir sanctus ad monasterium est devota mente secutus, cepitque cum eo perfectiorem vitam, quàm antea, ducere. Tamen

dum in hoc mundo corporaliter vixit, canonicum habitum nequaquam mutavit, & in eodem habitu omne monachicum opus feliciter adimplevit.

AUCTORIBUS G. C.

5 Ex his quidem sequitur, S. Arduinum virtutes monachorum amulatum esse; at hinc nondum constat, illum professionem Religiosam vel Benedictinam emisisse: nam regula S. Benedicti cap. 55 sectatoribus suis certam vestium monasticarum formam & quantitatem præscribit. Quomodo igitur S. Arduinus, jam regulam Benedictinam professus, semper habitum canonicum retinuit? Potuit itaque sanctus Sacerdos in monasterio illo degere, ut forsitan cum veteri suo magistro Venerio viveret vel consilio ejus & exemplo in via perfectionis securius procederet. Præterea S. Benedictus in regula sua cap. 60 de sacerdotibus, qui voluerint in monasterio habitare, statuit sequentia: Si quis de ordine sacerdotum in monasterio se suscipi rogaverit, non quidem ei citius assentiat. Tamen si omnino perflerit in hac supplicatione, sciat, se omnem regulæ disciplinam servaturum; nec aliquid ei relaxabitur. Si ergo S. Arduinus fuerit Benedictinus strictè dictus, cur regulæ Benedictinæ, certam vestium formam præscribenti, non obedivit, & Canonicum habitum cum monastico nequaquam mutavit? Si quis has difficultates solide dissolverit, libenter Benedictinam S. Arduini professionem admitemus. Attamen Casar Clementinus eques in Ordine militari S. Stephani, constantem illam Canonici habitus retentionem etiam notatu dignam censuit in *Collectione Italica historia Ariminensis* tomo 1 lib. 3 pag. 287 ante Latina S. Arduini Acta, de quibus jam nonnulla præmonebimus.

cui opinioni difficultas quædam opponitur.

6 Philippus Ferrarius in *Catalogo generali Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano, ad diem xv Augusti annuntiat annuam S. Arduini memoriam, & ibidem in notis meminit de manuscriptis ipsius Actis, quæ in bibliotheca eminentissimi Baronii conservabantur. Haud dubiè diligens ille hagiographus vidit hæc aut similia S. Arduini Acta, cum in Catalogo Sanctorum Italia eadem die ex iis concinnaverit satis accuratum Vita compendium, quod hic ad præviam notitiam transcribimus, & quod ibidem exprimitur his verbis: Arduinus Arimini natus, mortuo patre, Venerio presbytero, ecclesiæ sancti Gregorii rectori viro spectatæ vitæ adhæsit; quocum vigiliis, orationibus, jejuniis, eleemosynis, & aliis piis operibus vacare cœpit: qui ut Deo liberius inserviret, urbem egressi, in ecclesiam sancti Apollinaris se recipiunt, ibi in unum orantes, psallentes, ac etiam laborantes. Ubi Arduinus adhuc juvenis, ut carnis incendia exstingueret, sese, quoties ardor invaderet, intra urticarum condensâ volutabat, gravioraque remedia adhibebat. Sacris initiatus & denique factus sacerdos non tam ætate, quàm vitæ sanctitate, famâque crescebat. Quare multi ad eum in dies consilium poscentes confluebant; quos instruebat & increpabat, in quibus Rodolphum Comitum Ariminensem. Cum multa sibi in dies donarentur, omnia pauperibus erogabat. Cœnobium sancti Gaudentii, per eos dies pastore destitutum, cui cum Joannes episcopus Venerium tamquam seniore præfisset, isque onus detrectaret, tandem Arduini hortatu illud suscepit. In quo cœnobio quanta Arduinus humilitate, obedientia, patientia, abstinentia, vitæque austeritate fulserit, vix dici potest. Denique Vir sanctus assiduis vigiliis & macerationibus confectus migravit è vita xviii Kalendaras*

Vitam ejus Ferrarius contraxit

F

AUCTOR
G. C.

lendas Septembris, anno Dominicæ Incarnationis MIX, Henrico Juniore imperatore, in eadem ecclesia sancti Gaudentii sepultus. Ad cuius tumulum plures ægroti & infirmi divinitus sanati sunt. In iis puer pedibus contractus, puella paralytica, cæci duo, unus Bononiensis, & alter Ravennas, præter demoniacos, aliisque morbis laborantes. Hac eadem fusiùs referuntur in antiquioribus Actis, qua post hunc Commentarium prævium prælo subjiciemus.

7 Habemus duo manuscripta hujus amplioris Vita exemplaria, quorum primum accepimus Arimino, ubi exstat in veteri codice membraneo, qui ibidem apud illustres dominos confraternitatis sancti Hieronymi conservatur. Alterum prodit ex Passionali pergameno cœnobii Bodecensis, ex quo P. Joannes Gamans, in Opere nostro sapissime laudatus, hæc Acta descripsit, & anno Christi 1641 apographum ad Majores nostros transmisit. At miror, Actis in codice Bodecensi hunc præfigi titulum: Incipit Vita sancti Arduini EPISCOPI & confessoris, quæ est XVIII Calendas Septembris. Nescio, cur in titulo vocetur episcopus, cum in ipsis Actis de episcopatu illius nulum fiat verbum. Ceterum in hoc apographo Bodecensi deest prologus, qui legitur in codice Ariminensi, ex quo Vitam S. Arduini unâ cum prologo edemus. Cum tamen librarius Ariminensis non videatur admodum peritus fuisse lingua Latine & solæcisms scateat, emendatius apographum Bodecense non inutilem præstabit operam, ut sphalmata illius amanuensis corrigamus. Nichil hic dicimus de Actis, qua supra memoratus Cæsar Clementinus absque prologo excudi jussit ex libro membraneo Ariminensi, ex quo fonte nos eadem inferius integra & emendatiora propinabimus; postquam de auctore Vita aliqua præmonuerimus.

8 Scriptor eorumdem Actorum non prodit suum nomen, neque clarè exprimit, quo tempore Vitam & miracula S. Arduini collegerit. Attamen atatem illius præterpropter sciremus, si catalogus chronologicus abbatum S. Gaudentii, aut historia istius monasterii nobis ad manum esset: nam in prologo asserit, sese hæc scripsisse rogatu venerabilis Patris Andrea, qui verosimillimè fuit abbas S. Gaudentii, quemadmodum colligimus ex sequenti auctoris phrasi, qua illum ita alloquitur: Postulas enim, ut de beato Arduino sacerdote, qua sit provincia vel civitate exortus, vel qualiter divinis ab infantia fuerit mancipatus præceptis, qualiterque in matura vixerit ætate, quibusve post obitum, NUNC APUD TE, miraculis fulgeat, ad posterorum memoriam, cunctorumque audientium ædificationis exemplum, epilogum luculento stilo conscribam. At certè tunc corpus S. Arduini in abbacia S. Gaudentii sepultum erat, ibidemque miraculis fulgebat. Deinde biographus eidem Patri Andrea causam susceptæ lucubrationis sua indicat his verbis: Nulla me ad id peragendum provocat artis peritia, sed tua prorsus & filiorum tuorum, quos in Christo nutris, benignissima caritas. Ex his probabiliter concludimus, Andream tunc monasterio S. Gaudentii præfuisse; sed cum hætenus nos lateat atas hujus abbatis, quam eruditiss. Ariminensibus indagandam relinquimus, etiam ignoramus, quo tempore gesta & miracula S. Arduini ab anonymo conscripta fuerint. Hoc tantummodo ex lectione Actorum constabit, atate hujus biographi plura patrata esse miracula, qua se audivisse affirmat ex iis ipsis testibus, quibus ea contigerant. Nunc

quæ auctor anonymus incertæ atatis conscripsit.

ipsam hujus scriptoris lucubrationem oculis curiosi lectoris subjiciemus.

V I T A

auctore anonymo incertæ atatis

Ex veteri Ms. libro, qui Arimini apud illustres dominos confraternitatis sancti Hieronymi conservatur, à folio III usque ad folium III9, & quem cum apographo Bodecensi contulimus.

P R O L O G U S.

M Irum mihi est, venerabilis pater Andrea, quod, relictis sapientibus, quos contiguos habes, opus me perfolvere cogis, quod nisi prudentibus nequaquam faciendum convenire probatur. Postulas enim, ut de beato Arduino sacerdote, qua sit provincia, vel civitate exortus, vel qualiter divinis ab infantia fuerit mancipatus præceptis, qualiterque in matura vixerit ætate, quibusve post obitum, nunc apud te a, miraculis fulgeat, ad posterorum memoriam cunctorumque audientium, ædificationis exemplum epilogum luculento stilo conscribam. Ego verò justificationibus dilectionis tuæ libentissimè obtemperare fatagerem, si ingenii facultas * me adjuturam sperarem; sed impari me hujus operis omnino cognosco, nec me dignè posse reor perficere, quod tam studiosè efflagitas commentarii.

2 Verum quoniam sanctitas tua obtinentissima prece coarctat, non audeo ultrà tuæ resistere voluntati. Idcirco tuam deprecor enixiùs charitatem, quatenus precibus adjuvas, quem laborare compellis, ut, quod imbecillitas non supplet ingenii, sanctæ compleat oratio caritatis. Fateor equidem, nulla me ad id peragendum provocat artis peritia, sed tua prorsus & filiorum tuorum, quos in Christo nutris b, benignissima caritas, nec non & clara Sancti hujus, de quo loqui cupio, merita. Quidquid igitur caritas præcipit, obedienter oportet impleri, quia caritatem Apostolus majorem omnium virtutum commemorat. In nomine ergo summæ Trinitatis ad narrationis initium, licet inculta oratione, devota tamen mente, festinare tentabo.

A N N O T A T A.

a In Commentario prævio num. 8 ex his verbis collegimus, hunc Andream fuisse præsidem in monasterio S. Gaudentii, in quo tunc reliquæ S. Arduini quiescebant.

b Etiam ex hac phrasi confirmavimus conjecturam nostram, qua ibidem suspicari sumus, hanc vitam jussu Patris Andrea, qui monasterio sancti Gaudentii præerat, conscriptam fuisse.

E
Auctor anonymus præfatur.

* Iege facultatem.

quomodo hanc vitam scribendam suscepit.

F

b

CA-

CAPUT I.

Sancti patria, pueritia, sacerdotium, & precipua virtutes.

Sanctus Arimini in Italia natus,

a b

** Bod. exponam*

transacta pie pueritia,

sacerdotio iniatur, & alteri pio sacerdoti adheret,

B Eatus igitur Arduinus, eximiae sanctitatis sacerdos, ex provincia, quae ab historiographis Flaminia a nuncupatur, civitate Arimino b, quae in littore maris Adriatici sita est, oriundus fuit. Sed priusquam de ejus laudabili vita aliquid proferam, hujus nominis etymologiam reor proponere *, quo ex hoc intelligere quis valeat, quantam sit electionis gratiam ab ipsis etiam refertus auspiciis. Arduinus namque quasi ardua, id est alta, conscendens dicitur: re etenim vera de virtute in virtutem succrescens polorum ardua scandit. Nam quam religiosè vixerit, sacer ejus tumulus prodit; enimverò plurimi ibi salvantur, qui diversis infirmitatibus obsessi, undique de propria conflunt salute solliciti. Sed de his interim fileamus, & qualis quantusve vir iste sanctus ab infantia fuerit, ne narrandi ordinem interrumpere videamur, prout possumus, primitus explicemus.

4 Ab annis namque puerilibus traditur à parentibus litteris imbuendus. Qui quippe quanto proficiebat corporeis incrementis, tanto magis divinis animabatur praeceptis. Cumque illi jam sensus cognoscendi veritatem plenius inesse coepisset, coepit quoque hujus mundi voluptates abjicere, atque ad aeternae beatitudinis gloriam totis visceribus anhelare. Crescebat igitur in eo quotidie virtus gratiae spiritalis, atque totius sanctitatis in illo augebatur industria. Cuncta enim hujus vitae caduca postponens, sola, quae mansura sunt, sollicitus appetebat. Illud evangelicum dictum devoto attendens auditu, Omnis, inquit, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam aeternam possidebit. Et qui amat patrem, aut matrem, plus quam me, non est me dignus, & cetera.

5 Omne enim quod in hoc mundo possidere videbatur, simul cum matre, quam jam patre defuncto superstitem habebat, dereliquit, & sacerdotalem gradum Christo jugiter famulaturus devotè suscepit; & quoniam videbat penè cunctos hujus ordinis tunc per abrupta vitiorum turpiter gradientes, noluit se hujusmodi sociari, ne forte illorum pravis exemplis in aliquod facinus laberetur. Adhaesit igitur cuidam religioso Venerio sacerdoti, qui tunc ecclesiam beati Gregorii c infra praefatae urbis muros assiduis regebat obsequiis, petiitque illum, ut sibi magister fieri dignaretur. At ipse videns eum probis moribus intentum, suo eum collegio libentiùs sociavit. Coepitque cum illo simul Christo Domino alacriter studiosèque impendere famulatum, illud quodammodo psalterium decantans: Ecce quam bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum. Fiebatque in illis fraternae consolationis caritativa sollicitudo, quemadmodum scriptum est: Si frater fratrem adjuvaverit, ambo consolabuntur: ut autem ferum ferro acuitur, ita quippe invicem se ad obsequia animabant divina.

6 Vir itaque Domini Arduinus cum esset junior tempore, in divinis operibus existerat. Nam

Augusti Tomus III.

crebra jejunia peragebat, assiduis orationibus, crebrisque vigiliis pernoctabat, eleemosynis, prout poterat, insistebat. Nihil quippe quod ad divinum pertinet cultum in aliquo negligendum credebatur; verum, in quantum quibat, id adimplere studebat: suo verò priori atque magistro debitam honorificentiam exhibebat, nec ab ejus praeceptis vel modicum declinabat. Ille autem, ut bonus pater, dilecto suo filio illi complacere studebat, ipsiusque consilio cuncta, quae acturus erat, agebat. Cumque quadam die simul sederent, & sicut soliti erant divinis occuparentur alloquiis, idem venerabilis Venerius ait: Arduine frater, multum doleo, valdeque contristor, quoniam inter serpentes, & scorpiones, & spalargios d habitamus, quorum venenosis percussionibus noster Ordo à recto frequentius tramite perturbatur. Necesse est ergo, fili, ut de his tumultibus nos quantocius auferamus, atque ad tutiorem locum cum Dei adjutorio commigremus. Cui beatus Arduinus tale accomodavit responsum: Licet enim, sanctissime pater, laudabilior sit inter reprobos vita proborum, sicut collaudans Apostolus discipulos suos inquit, In medio nationis pravæ & perversæ, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo verbum vitae continentes. Beatus quoque Job de semetipso commemorat dicens: Frater fui draconum, & socius strutionum. Et beatus Loth inter millia populorum, qui Deum perversis moribus offendebant, solus tunc inventus est justus. Tamen quia tibi rectum videtur, hinc habitationis mutemus locum.

7 Est ergo ecclesia extra muros hujus urbis in cujusdam possessione beati Apollinaris e constructa memoria, ad quam, si obtinere apud possessorem possumus, commigrare valebimus. Ibi ab omni tumultuosa erepti inquietudine divinis securius laudibus insistemus, ejusque servitiis liberiùs vacare poterimus, sicut scriptum est: Vacate, & videte quoniam ego sum Deus. Cujus siquidem consilium eidem Venerio optimè placuit, ac protinus accersivit ejusdem oratorii possessorem, atque indicavit illi hoc, quod habebant negotium. Mox igitur ille legali titulo eisdem, quod devotè poposcerant, gratanter concessit; insuper etiam ut id concitè fieret, inhianter exhortari coepit. Tunc illi in Christi nomine gratulabundi quodammodo de gravibus catenarum laqueis erepti praefatam adierunt habitaturi basilicam, fidentes per divinam misericordiam, illic se meliùs in bonis actibus custodiri.

8 Constructis denique primitus, prout facultas suffragabatur, necessariis officinarum domiciliis, hoc quod corde conceperant, prodire deinde patulò anhelabant, & ne quidem vitium incurret otiositas, quae inimica esse animae comprobatur, coeperunt fodere terram, hortos excolere, plantare vineam, irrigare plantaria; nullumque momentum praeterire sinebant, quo non aut legerent, aut psallerent aut orarent, aut etiam manibus laborarent. Vir itaque Domini Arduinus juvenili adhuc aetate pollebat, sed animo jam ad seniles transcenderat annos, cunctasque maturis moribus carnales necaverat voluptates. Etenim quotiescumque tentationum carnalium stimulis premebatur, parcimoniae mox medicamine sanabatur. Quicquid autem carnalis delectatio conabatur evertere, spiritalis afflictio reformabat. Legebat igitur assidue antiquorum instituta Patrum, atque ad eorum se corripere exemplum.

9 Quandocumque verò internis ureretur incendiis, competentibus se exteriùs vulneribus affligebat.

E e

fligebat.

ad alium locum cum eodem migrat;

F

ubi inter alia exercitia ad comprimendos stimulos carnis

EX MSS. cujus consilio acquiescens

EX MSS. corpus suum variis cruciatibus affligit.

fligebat. Sæpe namque, dum aliquo vitio pulsaretur, inter urticarum condensa nudo se corpore volutabat. Aliquando verò de eisdem urticis inter femora sibi locabat. Urebatur exterius, ut interius refrigeraret: imitabatur autem in hoc facto beatissimum illum monachorum eximium decus, Benedictum scilicet cælestis trinitatis ostentorem, quem ita legerat quadam die fecisse. Aliud quoque, quod non est prætermittendum, sanctus iste vir facere consueverat. Nam tamdiu marmoreis collo tenus perstabat in fluentibus, donec titillatio voluptatis à cordis antro funditus pelleretur. His, & hujuscemodi cruciatibus omnes carnales delectationes jugiter edomabat. Bene atque prudenter intelligens illud, quod Apostolus ait: Mortificate igitur membra vestra, quæ sunt super terram, & illud: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcumque vultis, illa faciatis. Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege, quia ut idem alio loco, Justo, inquit, lex non est imposita; ipse enim sibi pro lege est. Lex autem namque non spiritualibus, sed carnalibus data est. Iste quidem vir desideria carnis minime perfecit, suaque membra crebris macerationibus super terram mortificavit, & quia tunc in terris seminavit in lacrimis, nunc in gaudio cum Christo metit in cælis.

ANNOTATA.

a Flaminia est regio Italia, qua etiam Emilia, & nunc communiter Romandiola vocatur.

b Ariminum vernaculè Rimini, urbs Emilia in Italia, episcopalis sub archiepiscopo Ravennate, estque sita in ora maris Adriatici, de qua vide geographos passim obvios.

c Suspicor, hanc esse ecclesiam parochialem S. Gregorii Papa, de qua Raphael Adamari lib. 1 Situs Ariminenfis apud nos pag. 136 meminit.

d Spalagus vel spalangius est species serpentis, ut videre est in Glossario Cangii, & hic ex sensu satis colligitur.

e Puto, hanc ecclesiam constructam fuisse in honorem S. Apollinaris episcopi Ravennatis, de quo ad diem 23 Julii egimus.

CAPUT II.

Amor ejus erga proximum, & transitus ad perfectiorem vivendi modum.

Postquam Savius intrepidè proximum adjuverat,

Tunc denique fama illius per omnes finitimas regiones se cœpit extendere, cœperuntque ad eum concurrere plurimi, ut de suis ab illo erratibus pœnitentis judicium reportarent. At ipse, ut erat vir magnæ discretionis, tantâ modestiâ unicuique loquebatur, ut neminem sperneret; sed secundum morem proprium singulis sua documenta præberet. Aliter enim loquebatur humilibus, aliter superbis, aliter juvenibus, aliter senili jam ætate provec̄tis, aliter fortibus, aliter imbecilibus, aliter innuptis, aliter conjugatis, aliter divitibus, atque aliter paupertate attenuatis. Erat namque tunc Comes Ariminentium Rodolphus a, qui fortior, & nobilior, ac locupletior in cunctis adjacentibus regionibus præeminebat; quem

Vir iste sanctus crebris correptionibus coërens coram cunctis, ne pauperibus molestus foret, objugabat, quin & de omnibus eum graviter arguebat erratis. Nam si fortasse pro aliquibus aliquando supplicandum adiret, imperare potius, quàm rogare videbatur. Timor enim, inquit Scriptura, non est in caritate; sed perfecta caritas foras mittit timorem. Hic autem, remoto jam timore pœnali, in solo timore Domini jugiter permanebat, sicut dicit Psalmus, Initium sapientiæ timor Domini, & Beatus Vir qui timet Dominum, & nihil deest timentibus eum. Subditorum ergo vulnera non jam noverat palpere, sed pungeri. Quemadmodum in Sapientia scribitur: Verba sapientum quasi stimuli, & sicut clavi in altum defixi. Cumque tantæ esset constantiæ vir, nullis prorsus steteretur adversis, nullisve secundis extollebatur. Jam verò suæ domus fundamina supra firmam posuerat petram, nec jam sonori euri metuebat statibus dejici, nec procellosis ventorum nimbis prosterni. Eratque stabilis in omni bonitate, & sanctitate, omnesque illicitos appetitus radicatus ab animo extirparat.

11 Hi autem, qui ab illo pœnitentiam accipiebant, de suis facultatibus illi libentius munera conferebant. Quæ ille, non amore pecuniæ captus, suscipiebat, quippe qui nihil præter victum, & vestitum, juxta Apostolum in hoc mundo pœnitentis appetebat, sed quædam eorum scilicet munerum mox ut accipiebat, pauperibus erogabat. Quædam verò vendere faciebat, & vestimenta ex illis in opus simile expendenda comparabat, & hoc ipsum in quantum occultè poterat. Nam dum pro aliqua utili, & necessaria causa extra habitationis locum exire disponderet, nimium quodammodo se simulabat algere, quo hac occasione numerosa vestimenta portaret, & ubicumque nudum pauperem invenisset, unde operiretur, haberet. Qua de re nonnumquam in uno revertebatur, qui plurimis abierat vestimentis indutus. Illud semper attendens quod veritas dicit: Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est, & illud: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Quidquid ergo quodammodo rapiebat divitibus, erogare satagebat egenis. Verumtamen pro ipsis videlicet, qui pecuniam tribuebant, die, noctuque Dominum deprecans salutare sacrificium offerebat, quatenus ad salutem animarum suarum proficeret, quod in his operibus conferebant.

12 Eodem itaque tempore cum Johannes episcopus Ariminensem gubernaret ecclesiam b, contigit, ut cœnobium beati Gaudentii, quod haud longè extra muros prædictæ civitatis est positum, proprio pastore careret, nec toret qui aggregatis ibidem fratribus debita solatia ministraret. Tunc præfatus episcopus pertractare unà cum fratribus cœpit, quis ibi abbatis officium dignè posset implere. Factum est autem divino nutu, ut omnes una voluntate, unoque consensu, superius nominatum Venerium eligerent sacerdotem. Quam ille ordinationem, cohortante beato Arduino, qui hoc præcipuè perfici cupiebat, omnium votis tandem obtemperans, non repudiavit. Quem isdem Vir sanctus ad monasterium est devota mente secutus, cœpitque cum eo perfectiorem vitam, quam antea, ducere. Tamen dum in hoc mundo corporaliter vixit, canonicum habitum nequam mutavit, & in eodem habitu omne monachicum opus sollicitus adimplevit c. Nam humilitas, quæ est regina, materque virtutum, perspicua in illo claritate fulgebat; obedientia verò, quæ ex humilitatis radice nascitur, & est præcipua

F
miseri-
cordiam er-
ga pauperes
exercuerat,

F

migrat ad
monasteri-
um S. Gau-
dentii, b

c

pua

A pua monachorum virtus, illi specialiter adhaerebat, patientia illum comitabatur insignis, mansuetudo simplex, modestia discreta, omniumque bonorum actuum fructus veluti bona arbor ex se quodammodo proferebat, & sicut primus indicat Psalmus: In lege Domini meditabitur die ac nocte, eratque tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, dabatque fructum suum in tempore suo, & omnia, quae faciebat, prosperabantur.

ubi vitam monachorum imitatur,

13 Quis, inquam, monachorum per hanc extrema, & ut ita dicam, periculosa tempora, sanctiorem poterit ducere vitam? Quis tanta frugalitate sufficiens est, ut huic se valeat in aliqua parcitate praeferrere? Eratque illi ciborum abstinentia mira, vigiliarum exercitatio crebra, orationum sollicitudo continua: nam alimenta, quae sibi competentibus inferebantur horis, impertire studebat egenis, illeque viliores, ac parcissimum victum, à secretorum suorum conficiis latenter delatum percipiens, latice potabatur. Si quando tamen ab occasione supervenientium hospitem in aperto illum reficere contigisset; ne, quod ablit, simulator, vel hypocrita videretur, ex omnibus, quae illi apponebantur, alacri voluntate, & ut ita dixerim, avidè quodammodo cum gratiarum actione percipere videbatur, attendens quod ait Apostolus ad Timotheum, Quia creatura Dei bona, & nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificabitur enim per verbum Dei, & orationem. Quid igitur de vigiliarum exercitiis proferam, cum nihil de somno curaret, nisi quantum lassitudo cogebat. Qua de re ita extenuatus videbatur & debilis, ut nequaquam illum crederes vel uno die subsistere posse. Cumque ad horam collocandi ad lectulum perveniret, ita se lassandum exhibebat ac tenuem, ut non eum putares in sequenti luce omnimodò surrecturum. Verum ille mox ut ceteros dormitasse sentiret, de stratu confurgens oratorium ingredi festinabat, in quo totam penè noctem pervigilem in oratione, & laudibus Christi ducebat.

multisque virtutibus ornatus,

C 14 Cunctis ergo probae vitae praebat exemplum, omnibus suadebat iter peragere supernum. Quod verò praedicabat ore, opere confirmabat. Non cessabat quotidie alios instruere & docere, sed quasi bonus dispensator pecuniam Domini sui fludit non minui, sed augere. Talentum quoque quod acceperat in terra minimè abscondit, sed ad mensam posuit, & erogando multiplicavit. Nam cantandi artem, quam optimè noverat, aliis quam plurimis insinuare curavit, ex quo nempe audire meruit: Euge serve fidelis, in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Ergo beatus iste Sanctus jam gaudet cum Christo, jam quippe intravit in gaudium [Domini] sui, jamque adeptus est, quod sibi promissum à Domino fuerat. Qui fecerit, inquit, voluntatem Patris mei, qui in caelis est, ipse intrabit in regnum caelorum.

anno 1009 vitam suam excessit,

15 Nunc igitur hanc pauca sufficiant, quae de vita sancti Viri summatim perstrinximus: quoniam si omnia, quae salubriter gessit, dum adhuc in corpore degeret, explicare voluissim, ante lingua defecta torpesceret, quam cuncta saltem simpliciter quiret effari. Unum ergo super hanc necessarium reor, ut quo tempore vir Domini vitae hujus cursum impleverit, & ad caelestem gloriam transferit, cunctis hoc opusculum legentibus pateat. Obiit igitur in pace beatus Arduinus sacerdos quintodecimo die mensis Augusti in festivitate scilicet sanctae Virginis & Matris Dei Mariae.

Augusti Tomus III.

Ab Incarnatione verò Dominica calculabatur tunc nonus & millesimus annus. In Cyclo autem Indictionum, septima tenebatur Indictio. Tunc quoque gloriosissimus atque invictissimus rex Henricus regni gubernabat habenas. Cathedram verò urbis jam sapius praelibatae, per hanc tempora praesul regebat omnigenae bonitatis Ubertus d. Sepultus autem est beatus Arduinus intra ecclesiam beati Gaudentii, in angulo septemtrionalis plagae; ubi quam mirificis sit clarificatus signis, tuis petitionibus asinuens, reverendissime Pater Andrea, subsequenter Domino juvante conscribam.

d

ANNO TATA.

a *Cesar Clementini lib. 3 Historia sua Ariminensis, quam Italicè edidit, apud nos tomo 1 pag. 286 disputat, quomodo Rodolphus ille fuerit Comes Ariminensium, vel vicarius imperatoris.*

b *Hic Joannes episcopus Ariminensis apud Ughellum tomo 2 Italia sacra in postrema editione Veneta col. 419 dicitur anno 967 concilio Ravennati interfuisse.*

c *Ex hac retentione canonici habitus in Commentario praevio suspicari sumus, S. Arduinum non emisisse strictè dictam regulam Benedictinam professionem, quamvis ibi austeram monachorum vitam imitaretur.*

d *Hic est Ubertus praesul Ariminensis, secundus istius nominis, quem S. Petrus Damiani laudat, ut in Commentario praevio num. 3 diximus. Hunc aliqui perperam cum altero homonymo & simoniaco ejusdem sedis episcopo confuderunt.*

e

CAPUT III.

Varia miracula, quae post mortem Sancti contigerunt.

D Evoluta itaque, postquam Vir sanctus obiit, parvo temporis intervallo, cum jam summus & æquissimus retributor tanti Viri meritum cunctis in propatulum prodere decrevisset, coeperunt circa sepulchrum sanctissimi Arduini clariora signa frequentius apparere, per quae daretur intelligi, beatum Arduinum magni apud Deum esse meriti, cui tam devotè in vita servivit. Erat itaque in supradicta civitate quaedam puella, cujus brachium, & manum paralysis ita contorserat, ut nec illam ad os, nec ad ullos corporis usus inflectere omnino valeret. Jam enim omnem spem recuperandae fanitatis perdidit. Cumque à medicis nullum jam expectaret solatium à suis commonita ad sepulchrum beatissimi, ac praecleari sacerdotis Arduini rogatura devenit, illicque parum demorata dum orasset ad Dominum, mox fanitate recepta ad propria cum gratiarum actione laeta recessit. Tunc omnes cives, omnesque circum manentes coeperunt hoc miraculum circumquaque magna cum exultatione largius divulgare, coeperuntque undique aegroti concurrere, auxiliiumque salutis à sancto viro, videlicet Arduino, inhiante deprecari.

Intercessione hujus Sancti puella paralytica,

f

17 Interea quidam puer, Dominicus nomine, in praefata civitate ita contractus cruribus, pedibusque jacebat, ut de loco, in quo erat, nullatenus moveri, nisi manibus reptando valeret. Quaedam verò nocte dum soporatus jaceret, affuit ei quidam vir splendidissimus vultu, & habitu decorus

E e 2

rus

EX MSS.

rus in visione, qui illum alloquutus est dicens: Quid agis puer? Cumque ille responderet, Domine, inquit, nescio quid agam, quia contractus, & aridus jacens miseriam vitam gero. At ille, Vade, inquit, ad episcopum hujus civitatis, & acquire tibi luminaria, ipsique cum luminariis ad sancti Gaudentii domum propera, ibique ingressus, sancti Arduini require sepulchrum; illic enim tibi divina pietas dignabitur subvenire. Tunc ille expergefactus conatu, quo poterat, surgens, verba jubentis cepit anxius adimplere, atque ut ocius valuit, ad locum qui illi in somnis designatus fuerat, properare curavit. Cui divina pietas adeo dignata est succurrere, quatenus sine ulla actione, mox ut sancti Viri tumulum tetigit, optatam meruit percipere sanitatem, non tamen sine ingenti artuum cruciatu. Nam cum se in orationem dedisset, ploransque jaceret ad tumbam, illico se coeperunt contracti extendere nervi. At ille præ nimio dolore clamare cepit, ac dicere: Sancte Arduine, succurre, meque miserum tuis orationibus juva. Tibi enim si convalero, donec flatus spiraverit in pectore, devotè me servitutum promitto. Cumque hæc & alia, prout sensus capacitas ministrabat, inter acerrimos proferret dolores, paulatim membra, quæ contorta fuerant, pristinum receperunt vigorem. Ille verò membrorum sanitate recepta, promissionis suæ non immemor, nunc usque suo Benefactori famulatus sui ex magno cordis amore impendit excubias. Ista verò quæ supra attuli ab ipso audita cognovi.

alter membris distortus, & inter alios

18 Idemque præterea sæpius mihi solitus est referre de alio, qui simili fuerat infirmitate detentus, sed ita toto corpore glomeratus, ut pedes natibus, & genua pectori strictius cohærent. Ad sepulchrum sancti Viri à parentibus est adductus, ut illum Dominus dignaretur adjuvare misertus. Nam dum illic per paucum degeret tempus, precibus beati Arduini adjutus, ab omni infirmitatis connexionem solutus, gaudens cum suis ad propria est regressus. Beneficium quoque, quod à sancto Viro acceperat, omni modo non cessabat narrare.

Post hunc alius luminibus venit orbat, sanctumque palps tangere properavit sepulchrum, nec multo post fidenter gradiens recessit illuminatus.

Puer autem quidam, quem gravis infirmitas fecerat mancum, aliquantisper Sancti flens oravit ad tumulum, sanum reportavit ad propria brachium.

duo cæci

19 Eo quoque tempore cæcus quidam in Ravenna morabatur, qui in hac vita nunquam se aliquid vidisse recordabatur. Hic beatissimi Arduini dum famam audisset, veloci, ut valuit, gressu ducere se fecit ad Sanctum. Cumque pro expectanda sanitate illuc demoraretur, contigit dum die Dominica Euangelium legeretur, ut paulatim inciperet lumina aperire; speciesque à se nunquam visas attonitus admirari. Fit protinus magnus populorum tumultus, omnesque, qui aderant, pro tam mirificis signis grates referunt Deo omnipotenti, qui per merita sanctissimi Sacerdotis sui tanta præstat beneficia fideliter invocantibus se. Completis itaque Missarum solemnibus, læti, & alacres ad propria redierunt, & hoc quod mirabiliter gestum fuerat, longè latèque divulgant. Ipse verò, qui aliorum manibus ductus venerat cæcus, sine ductore Ravennam rediit illuminatus, ibique cepit discere videndo, quod hætenus didicerat solummodo audiendo. Omni-

* al. solennitatibus

bus concivibus suis innotuit, quod sibi divina pietas per Arduinum suum famulum fecit. Hujus quippe miraculi, multi idonei testes existunt, qui hoc se vidisse firma assertione fatentur.

20 Alter quidam cæcus Bononiæ habitans hæc excipit fama, concito gradu Ariminum petiit, atque ab incolis illius loci ad sancti Gaudentii deductus est monasterium, ad locum, in quo sancti Arduini quiescebat cadaver*, inhianter properare curavit. Cumque ibi per aliquot dies pronam mentis intentione ad Dominum funderet preces, nimisque se miserum suppliciter declamaret, tandem omnipotens Deus beati Arduini precibus motus, petenti cæco, optatæ lucis contulit munus. At ille immensas pro recepto lumine gratias reddens, beneficium, quod sancti Viri patrocinio acquiserat, clara voce rediens prædicabat.

21 Sed & hoc non est prætermittendum, quod præfatus hujus cœnobii Pater frequenti mihi relatione narravit. Aiebat enim quod unus puer, qui vocabatur Felix, ex ignotis partibus ad memoriam beati Arduini à matre fuerat deportatus, qui, ut ipse affirmabat, ita erat corpore dissipatus, atque contortus, ut transversis, ac commutatis cruribus dextro pro levo, levoque pro dextro uteretur incommoda ratione vestigio. Nullusque erat, qui illum aliquo modo sanandum in æternum speraret. Sed rerum omnium providentissimus Gubernator, cui nihil impossibile est, qui vocat ea, quæ non sunt, tam mirificis prodigiis voluit attollere Sanctum suum, ut apud omnes magnæ esset venerationis, sicut magnæ fuerat bonitatis. Cumque jam desperatus miser ille jaceret ad tumulum (jam enim postquam venerat, evolutus abierat annus) affuit tandem illi per beati Arduini suffragia, divinæ gratiæ pietas, quæ ita illum sanavit, ut nec ullum in eo remaneret pristinæ infirmitatis vestigium.

22 Illud quoque non debeo silentio tenere, quod cuidam contigit, qui miraculum, quod in semetipso gestum est, mihi narravit. Qui quippe ut ipse dixit, adeo paralytica infirmitate depressus fuerat, ut caput inter genua habens, nates verò calcaneis junctas per terram omnino trahebat. Quique dum diutius venerandum jacuisset ad tumulum, beati Viri interventu ita est sanitati restitutus, ac si nunquam fuisset infirmus. Quamobrem sibi medicanti Arduino adhuc servit devotus.

Quædam quoque mulier filium suum parvulum, dæmonio plenum, adduxit, nec mulo post illum ad propria sanissimum reportavit.

Alter dæmoniacus per aliquod tempus ibidem est demoratus, tandemque sanitate recepta ad propria est regressus.

Quis præterea enarrare sufficiat, quanti febribus laborantes, quanti paralytici, quantique variis infirmitatibus detenti, ad sepulchrum illius venientes sanati sunt? Nam si cuncta mei corporis membra in linguas commutarentur, non possem edicere cuncta, quæ Dominus per famulum suum Arduinum operari dignatus est. O Arduine facundissime Medice, quò habuisti hætenus ista medicamenta abscondita? Puto enim, immò veraciter credo, quia pigmenta, unde talia antidota confecta sunt, jejunia, orationes, elemosynæ, cæteraque honorum operum incrementa fuerunt. Et quoniam in tuæ quondam carnis mortario spiritali pilo tonsa fuerunt, atque protrita, summæque discretionis cribro bis terque cribrata, charitatis quoque melle bene conspersa, ideo nunc infirmis omnibus salutis transeunt

D

visum recipiunt,

* al. corpus

variique morbis afflicti

E

ad tumulum ejus prodigiis sanatus.

F

b

ad

A ad effectum. Agamus ergo omnipotenti Deo gratias, qui nobis talem contulit Sacerdotem, per quem & animarum, & corporum accipere possumus salutem. Teneamus igitur illius exemplum in terris, ut illum habeamus socium & patronum in cælis, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est cum Patre & Spiritu sancto omnis honor & gloria in secula seculorum. Amen

ANNOTATA.

EX MSS.

a Ex hac similibusque phrasibus patet, quantum fidem scriptor iste anonymus in his miraculis referendis mereatur, ut etiam in Commentario prævio observavimus.

b Hinc etiam conjicimus, pleraque hac miracula tempore hujus scriptoris anonymi contigisse.

DE S. ARNULFO CONFESSORE,

EPISCOPO SUESSIONENSI,

ALDENBURGI IN FLANDRIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Aldenburgi in Flandria præcipuus hujus Sancti cultus, memoria ejus in Martyrologiis, & unum alterumve antiquum ejusdem elogium.

B

E

ANNO M-LXXXVII. Disputatur de etymologia

De etymologia Aldenburgi, ubi Sanctus in titulo propositus forsitan hodieum quiescit, & potissimum colitur, inter scriptores Belgas diversa est opinio: quidam enim tradunt, Aldenburgum vernaculè Oudenburg, id est vetus castrum, sic ab antiquitate dictum fuisse. Alii autem volunt, Aldenburgum ab Aldo vel Aldone, qui istius loci dominus erat, nomen suum traxisse. His favent antiqua Acta S. Ursuari, quia Henschenius noster ad diem XVIII Aprilis illustravit, & in quibus tomo 2 istius mensis pag. 562 legitur sequentia: Ipse etiam provinciæ dominus, Aldo nomine, beati Ursuari prædicatione ad fidem Christi conversus, donavit DE SUO DICTUM VOCABULO Aldeburch vicum, & mille passus undique per circuitum, in quo construxit atque consecravit ecclesiam in honore Petri Apostoli; de qua postmodum dotavit Laubienfium ecclesiam, quatenus ipse beatus Apostolus, cui à Domino ligandi atque solvendi collata est potestas, patrocinaretur Flandrensibus atque Menapibus, qui de diversis idolorum cultibus revocati, facti erant una ecclesia Christi.

C & antiquitate loci in Flandria.

2 Etiam scriptores illi dissident circa antiquum ejusdem loci statum; quem nonnulli magno splendore exornant, inter quos Aubertus Miræus in Originibus cœnobiorum Benedictinorum in Belgio cap. 39 sic scribit: Aldeburgum primæ olim notæ apud Flandros oppidum fuisse constat. Sed Attila Hunnorum rege Galliam vastante, cum aliis oppidis excisum est; & monstrant hodieque castrorum Attilæ locum primo lapide ab Aldeburgo, quem vernaculè Attilaghem nuncupant. Tradunt autem à Balduino Calvo, Flandriæ Comite, ad annum Christi octingentesimum sexagesimum quintum, burgum Brügensè, cum à patre ejus muniti ceptum esset, Aldeburgi ruderibus eò advectis cinctum fuisse. Meyerus, Marchantius, Buzelinus, aliique apud Antonium Sanderum tomo 1 Flandriæ illustrata pag. 316 & sequentibus relati de Aldenburgo similia narrant, eamque ante tempora Attilæ metropolim Flandriæ ac opulentissimam civitatem fuisse contendunt.

3 Sed Olivarius Vredius juris-consultus Brügensis in Flandria veteri sive ethnica cap. 9 pag. 87 & sequente hanc popularium suorum opinionem ita explodit: His temporibus chronica narrata volunt eversum ab Hunnis Aldenburgum vetus oppidum, tertio ab urbe Brügensi lapide, ita dictum, ut aiunt, ab antiquitate, tamquam vetus burgum, quod ALT Germanis, Flandris OUDT, sit vetus, antiquum. At verum id non esse apparet, tum ex itinere Attilæ superius demonstrato; tum ex eo, quod Aldenburgum situm sit in prima Francia, ubi non in urbibus, sed pagatim habitabatur. Et nemo credat Aldenburgum urbem adeo antiquam fuisse: secus enim attestatur Vita S. Ursuari, ubi Aldenburgum dicitur cujusdam topararchæ, cui nomen erat Aldo sive Aldus, vicus fuisse. Hic Vredius citat verba, qua numero primò ex Actis S. Ursuari retulimus, & deinde ratiocinium suum ita prosequitur: Origo hujus fabulæ videtur profuixisse ex nuncupatione pagi vicini, qui ETTELGHEM cum dicatur, Attilæ domum sive templum videtur sonare. Verum enimverò Attilam eo loci confedisse, domumve aut templum habuisse, nihilo magis verum est, quam Ulysses errando ad has quoque partes delatum, pagis nostris VLISSEGHEM, LISSEWEGHE, & oppido VLISSINGHE; Circemque urbi Zelandicæ ZIRICX-ZEE, quasi Circæi maris, appellationem fecisse. Denique laudatus scriptor cap. 24 seu pag. 493 ejusdem Operis variis testimoniis & argumentis confirmat, Aldenburgum vetustis temporibus tantummodo vicum appellari.

4 Quidquid sit de hac controversia, nobis sufficit, S. Arnulfum Aldenburgi animam Creatori reddidisse, & hunc locum sacris suis reliquiis ditasse. Unde ibidem hic Sanctus singularem venerationem obtinuit, ut Acta nostra & Menologia Benedictina passim testantur. Certè ab immemorabili tempore monachi Aldenburgenses festum ipsius Officio proprio celebrarunt; & in ejus honorem decantarunt hymnum, quem Arnoldus Wion, eruditus ejusdem monasterii quondam incolæ, lib. 3 Ligni Vita seu parte 2 pag. 269 exhibet his verbis:

qui vocatur Aldenburg;

F

ubi ab immemorabili tempore colitur S. Arnulfus

E e 3

Pange

AUCTORIB
G. C.

Pange lingua gloriosa
Confessorum gaudia,
Inter quos floret, ut rosa,
Arnulphus in gloria
Possidendo fructuosa
Meritorum præmia.
Militari armatura
Juvenis hic utitur:
Seculi relicta curâ,
Medardus expetitur;
Portans Christum mente pura
Monachus efficitur.
Christo cupiens servire,
Promptus ad obsequia,
Et abbati obedire,
Servando silentia;
Pura studet custodire
Mentis domicilia.
Fratribus hic abbas datus
Corrigit discrimina;
Pis mitis est & gratus,
Mœstis dat solatia:
Sic devotè adornatus
Præsulis est insula.
B Jussa sibi adimplendo
Monitus per somnia,
Discordantes paci dando
Prædicat in Flandria,
Abundanter feminando
Pietatis semina.
Præfili associantur
Virtutum insignia;
Cæci vident, muti fantur,
Ægra sanat omnia:
Dæmonesque effugantur
Per sua suffragia.
Hic à Petro visitatur
Mortis in confinio,
Angelorum hunc solatur
Copiosa legio:
Cum Maria præsentatur
Virginalis concio.
Adoremus Christum regem,
Qui gubernat omnia,
Suum ut conservet gregem
Per Arnulphi merita:
Cujus hic servando legem
Meruit cælestia.
C Collaudantes celebremus
Arnulphi solemnia:
Noctni cordis illi demus
Et oris officia
Ut cum illo conregnemus
In cælesti gloria.
Gloria & honor Deo
Usquequo altissimo
Una Patri, Filioque
Inclyto Paracleto,
Cui laus est & potestas
Per æterna secula. Amen.

Hic hymnus, qui præcipua S. Arnulfi gesta summam continet, ex diffusioribus ipsius Actis post hunc Commentarium prævium edendis claris intelligitur.

§ Legitimus hujus Sancti cultus confirmatur quietiam in ex Martyrologiis, inter qua Romanum moderatum die xv Augusti de illo sic breviter meminit: Sueffione in Gallis sancti Arnulphi episcopi & confessoris. Martyrologium Romanum hic haud dubie cum Sueffione annuntiat, eo quod Sueffionensem episcopatum administraverit, vel magnam vitam partem in hac urbe transegerit. Floram

rum Ms. nostrum die sequente nullum locum exprimit; sed de eodem sancto Præsule hæc habet: Natale beati Arnulfi Sueffionensis episcopi & confessoris. Hic natione Brabantinus de stirpe quoque Karolidarum prodiens, genere nobilis, sed religione nobilior, factus est primò abbas sancti Medardi; dehinc crescentibus meritis præsul Sueffionensis constituitur, miraculis refulgens, & diem suæ mortis prænosens. Codex Centulensis inter auctaria nostra Usuardina ad diem xvi Augusti, in extrema laborum suorum ac mortis palæstra eundem Sanctum annuntiat his verbis: Item in Flandria, depositio sancti Arnulfi Sueffionensis episcopi, qui inter cetera miraculorum præconia, ortum regis Francorum Ludovici & orando impetravit & præscius prophetavit. Prætermittito hic Menardum, Saussayum, aliosque recentiores Martyrologos, qui hunc Sanctum distinctius Aldenburghi in Flandria collocarunt: nam ex his annuntiationibus atque ipsis Actis infra dandis abundè constat, sanctum Antistitem illum antiquo & legitimo cultu honorari.

6 Hicce subjungo honorificum testimonium, & ab auctore quod scriptor coævus de sanctitate ejusdem Præsulis perhibuit. Is est Sigebertus canobita Gemblacensis, qui in Chronico editionis Pistoriana ad annum 1080 exornat illum sequenti elogio: Hoc etiam tempore in cœnobio sancti Medardi pollebat signis & virtutibus vir beatissimus Arnulphus, qui pro miro sanctitatis fervore propositum reclusionis eligens, & arctâ nimis abstinentiâ seipsam affligens, prophetiæ gratiam divinitus accepit, & ex recluso abbas hujus monasterii factus, ad ipsam reclusionem pro contemptu mundi ac desiderio internæ quietis postmodum rediit. Sueffionicè autem pontifice defuncto, electus est ad episcopatum, & jussu Papæ Gregorii à Sedis Apostolicæ legato Hugone Lugdunensi archiepiscopo in præfulem est consecratus. Deinde memoratus chronographus ad annum Christi 1087 de eodem mirabili Viri hæc habet: Sanctus Arnulphus ex abbate sancti Medardi postmodum etiam ad pontificatum civitatis Sueffionicæ promotus, pro pacis reintegratiōe inter Flandrenses Flandriam venit, atque in vicq, nomine Aldenburgh ecclesiæ sancti Petri jam divinis miraculis illustratam, cœnobium monachorum fecit, ordinem regularis vitæ instituit, tandemque in eodem monasterio & finem vitæ & sepulturam, secundum quod ipse prædixerat, accepit. Similia leguntur in Chronico Sigeberti, quod Laurentius de la Barre Parisiis inter alia vetera monumenta anno 1583 imprimi curavit. Quamvis in eodem Sigeberti Chronico, quod Aubertus Miræus Antverpia anno 1608 edidit, hæc omnia non inveniuntur, tamen ad annum 1086 aliis characteribus in illo legitur hoc breve ejusdem sancti Viri elogium: Arnulfus Sueffionicæ civitatis episcopus spiritu prophetiæ, puritate vitæ, & miraculis venerabilis claruit, & in Aldenbort* in ecclesia sancti Petri Dei nutu sepelitur. Omitto hic Trithemium aliosque recentiores auctores, qui eundem sanctum Episcopum meritis laudibus extulerunt, & ad sacras ejus reliquias indagandas progredior.

* lege Aldenburch vel Aldenburch

A

§ II. Offa hujus sancti Præfulis identidem recognita, & furo-
ri Calvinistarum prudenter
subducta.

Corpus
Sancti, in-
vitata ma-
gna populi
multitudi-
ne,

Postquam in synodo Bellouacensi decretum e-
rat, ut ossa S. Arnulfi solemniter de terra le-
uarentur, Lambertus episcopus Tornacensis, ad
cujus diocesim tunc Aldenburgum spectabat, lit-
teris encyclicis fideles sibi subditos ad hanc hono-
rificam sacrarum reliquiarum elevationem invi-
tauit, quemadmodum in Actis infra edendis lib.
3 cap. 2 fusius narrabitur. Sed ibi deest authen-
ticum hujus invitationis vel conuocationis instru-
mentum, quod tamen non ita pridem favore re-
uerendissimi ac illustrissimi D. Henrici Josephi
Van Susteren episcopi Brugensis accepimus. Qua-
re nobis visum est hic inserere legitimum hujus
authentici instrumenti apographum, quod ex sche-
da pergamena juridicè extractum ita sonat: Lam-
bertus Dei gratiâ Tornacensis & Noviomensium
episcopus, omnibus decanis ac presbyteris nostræ
diocesis salutem & benedictionem. Cooperante
gratia Spiritus sancti, decreuimus sacrum corpus
sancti Arnulphi episcopi de terra levare; ad quod
sacrum officium prima die mensis Maii, præduce
Christo, explendum plebes vobis commissas per
singulas ecclesias à vestra charitate jubemus com-
moneri, ut devotè conueniant, & Domini bene-
dictione potiantur apud Aldenborgh in ecclesia
sancti Petri Apostoli. Datum anno Domini mille-
simo centesimo vigesimo, Indictione XIII.

anno 1121
solemniter
de terra ele-
uatur,

B Anno sequente solemnitas illa sacrarum ossium
elevatio Kalendis Maii facta est, ut patet ex al-
tero instrumento, in quo hac leguntur: Anno
Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo vi-
gesimo primo, Indictione XIV, Ludovico rege
Francorum annis XIV, Calisto Papa Romanam se-
dem tenente anno secundo, Carolo etiam Flan-
drensi Comite anno secundo, cœnobium Alden-
borghense desudante abbate Hariulpho annis jam
quindecim & mensibus sex præter dies novem,
levatum & translatum est sacrum corpus beati Ar-
nulphi episcopi Kalendis Maii à Lamberto Tor-
nacensi episcopo, quando Romanus Cardinalis
presbyter Petrus de Leone hospitabatur apud san-
ctum Bertinum visitans has regiones. Hi characte-
res chronologici ferme conveniunt cum iis, quos
infra in Actis lib. 3 cap. 2 num. 136 referemus,
aut saltem cum illis facile possunt conciliari.

ut ex legiti-
mis instru-
mentis con-
stat,

C Ceterum in dorso ejusdem schedæ pergamena
de quibusdam S. Arnulfi reliquiis hac notata erant:
Alba, quæ in sacco lineo seorsum jacet, ipsius
Sancti fuerat, in qua consecratus est in episco-
pum, & in qua usque ad finem vitæ Missas can-
tauit. Deinde ibidem leguntur sequentia: Tibia
in alba posita de ipsius sacro corpore fuit; sed ex
amore cogitaveramus eam forinsecus retinere, do-
nec nimia importunitate coacti sumus in lectum
recondere. Ignoramus, quo tempore hæc dua an-
notationes scriptæ sint; sed scimus ex alio trans-
lationis testimonio, quod mox infra exhibebimus,
eamdem Sancti albam anno 1457 in veteri hiero-
theca inventam fuisse. Porro authentica hujus a-
liorumque instrumentorum fides juridicè proba-
tur hac subscriptione: Concordat hæc copia cum
originali schedula ex pergameno vetustate ambe-
sa, sed legibili; collatione cum ea facta, præ-

* id est in
hierothe-
cam

sente & adjuvante reverendissimo ac nobilissimo
domino D. Carolo Philippo de Rodoan episcopo
Brugensi, nec non reverendo domino Joanne
Bourier abbate sancti Petri de Oudenburg. Quod
testor Joannes Baptista Van Belle I. V. D. scriba
civitatis Brugensis hac xxvii Maii MDCXIII.

AUCTORE
G. C.

10 Ab hac prima sacrarum ossium elevatione
nobis de reliquiis S. Arnulfi nulla occurrit mentio
usque ad annum Christi 1457, quo Anianus ab-
bas Aldenburgensis eas pretiosiori capsâ includi
curavit, ut colligimus ex authentico instrumento,
quod in lipsanotheca conservatur, & cujus apo-
graphum sic sonat: In nomine sanctæ & indivi-
duæ Trinitatis Patris & Filii & Spiritus sancti. A-
men. Hic requiescit gloriosum corpus sanctissimi
Patris ac defensoris nostri Arnulphi, episcopi &
confessoris, translatum per reverendissimum in
Christo patrem & dominum Guilielmum episco-
pum Sareptanum, suffraganeum reverendissimi in
Christo patris ac domini D. Joannis episcopi Tor-
nacensis, Indictione quinta, Calisto tertio Ro-
manam sedem tenente, Joanne metropolitanam
Remorum sedem regente, Carolo rege Franco-
rum regnante, Ludovico nobilissimo Delphino
Franciæ Brugis spatante, Philippo autem Flan-
driæ Comite anno sui regiminis xxxviii princi-
pante, atque Aniano curam Aldenburgensis cœno-
bii, auctore Deo, administrante, multis præterea
tam abbatibus quam præpositis ceterorumque
Christi fidelium cum gaudio & devotione astanti-
bus. Actum solemniter anno Dominicæ Incarna-
tionis millesimo quadringentesimo quinquagesimo
septimo, Kalendis Maii die Dominico. Ut a po-
steris nostris indubitanter credatur, diligenter ho-
noretur, ac in perpetuum celebretur, nomina &
signa eorum, qui huic translationi interfuere, an-
notare sanctum est.

1457 pretio-
siori hiero-
theca incli-
ditur,

11 Huic instrumento adhuc annectuntur sigilla
preferentia proprium cujusque nomen, exceptis
duobus, quæ haud dubie exciderunt: nam in ip-
so autographo omnia sigilla vel signa per litteram
majusculam S designantur in hunc modum: S.
D. Guilielmi episcopi Sareptani. S. Aniani abba-
tis S. Petri Oudenburgensis. S. Jacobi abbatis S.
Andræ juxta Brugas. S. Nicassii abbatis S. Adria-
ni martyris. S. Everardi abbatis de Dunis. S. Ja-
cobi abbatis de capella Thosana. S. Petri abbatis
B. Mariæ Middelburgensis. S. Limanni abbatis S.
Nicolai Furnensis. S. Hectoris Præpositi de Loo.
S. Petri Præpositi de Everfam. S. Jacobi abbatis
B. Mariæ de Zunnebeyke. S. Antonii abbatis S.
Bartholomæi de Eeckout. S. Walteri Præpositi
ecclesiarum B. Mariæ Brugensis ac S. Petri Cal-
letani. Circa Albam S. Arnulfi, de qua superius
memini, in dorso hujus instrumenti habebatur a-
lia manu sic scriptum: Nota, quod eodem an-
no (nimirum 1457, quo id contigit) quædam
Alba, in qua fuit consecratus episcopus, fuit re-
perta in antiqua capsâ, à qua fuit extracta & re-
servata ob augmentationem majoris reverentiæ.

ut in atti-
thentico tes-
timonio

F

12 Sanderus tomo I Flandriæ illustrata pag. 320
eamdem translationem ex Annalibus cœno-
bii Aldenburgensis distinctius refert his verbis:
Videns insuper dictus abbas (videlicet Anianus,
de quo supra egerat) corpus gloriosi patris nostri
Arnulphi requiescere in quadam veteri capsâ li-
gnea, quæ præ nimia vetustate erât tam modicæ
præsentationis ac parvi apparatus, quod ob hoc
veneratio ejusdem Sancti omittebatur, fecit Bru-
gis fabricari quoddam novum feretrum auro & ar-
gento, ut oculis patet intuentium, decoratum,
in quo fecit translari sanctissimum corpus patris
nostri

Opère
Sanderi
narratur.

AUCTORE
G. C.

nostri Arnulphi anno MCDLVII, prima die Maii, quæ tunc erat dies Dominica, præsentibus multis abbatibus præpositis, doctoribus, curatis, & capellanis ac nobilibus, ceterisque utriusque sexus in maxima multitudine, videlicet Gandenses, Brugeses, Oudenburgenses, Dixmudenses, Noviportenses, Furnenses, Ostendenses, Bergenses, Ghistellenses, Ettelghemenenses, & Lessingenses, qui omnes decoraverunt hunc locum mirabiliter præcedendo clerum processionaliter cum tædis infinitis ac tubis bene sonantibus in magno numero cum devotione, gaudio & jucunditate. Hæc vidi. Diligentia & studio dicti Aniani hæc omnia in memoria remanserunt. Ita ille ex teste oculato, qui verosimiliter historiam monasterii sui Aldenburgensis conscripsit.

13 Vix dubita, quin eo tempore quædam S. Arnulphi reliquia aliis ecclesiis communicata fuerint. Saltem proximè laudatus Sanderus tomo I Flandria illustrata pag. 317 in rem nostram hæc scribit: Corpus hujus Divi nunc Brugis adservatur, nisi quod portio aliqua exigua per Anianum abbatem anno MCDLVIII Tidegemeni in Brachbantio, unde natus erat, ecclesiæ donata sit. Paragrapho sequente hunc natalem Sancti locum indagabimus, & ea occasione ibidem explicare conabimur, quomodo pagus Tidegemeni in Brabantia collocari possit. Quod vero ad alias ejusdem Sancti reliquias attinet, Balduinus Willotus noster in Martyrologio seu Hagiologio suo Belgico ad hanc diem asserit, brachium hujus S. Arnulphi Montibus Hannonia in ecclesia S. Waldetrudis honorari. At vehementer miror, notitiam hujus brachii non pervenisse ad Arnoldum Rayssium, diligentissimum reliquiarum Belgicarum investigatorem, qui tamen in Hierogazophylacio suo Belgico pag. 544 & sequentibus minores ejusdem ecclesia Montensis reliquias recenset. Quare illi, quorum interest, facile poterunt istud Rayssii silentium supplere, si hunc sacrum thesaurum adhuc possideant. Nunc ad aliam ejusdem sacri corporis inspectionem transeamus.

14 Centum annis post supradictam lipsanotheca mutationem rursus ossa S. Arnulphi visitata sunt, ut constat ex sequenti instrumento, quod est hujus tenoris: Vigesima octava die mensis Junii anno Domini MDLVII, Pontificatus sanctissimi in Christo patris Domini D. Pauli divinâ providentiâ Papæ IV anno tertio, Indictione xv; vivente Carolô Romanorum imperatore, rege Hispaniarum ejus nominis quinto; regnante Philippo ejusdem filio, Hispaniarum, Angliæ, Franciæ, Siciliæ, Neapolis &c. rege, comite Flandriæ, sub episcopatu reverendissimi D. Caroli de Croy episcopi Tornacensis, reverendus in Christo pater D. Oliverius Vander Hulst abbas monasterii S. Petri Auæburgensis desiderans alleviare pondus multum grave feretri continentis sacrum corpus seu reliquias S. Arnulphi episcopi & confessoris, fecit aperiri dictum feretrum, in quo reperit litteras in pergamento scriptas, sigillatas tredecim sigillis de data anni Domini MCDLVII, Kalendis Maii, die Dominica in eodem iterum repositas. Item reperit ossa & reliquias prædicti S. Arnulphi involutas panno cerato corrupto & coopertas panno serico integro: & has litteras testimoniales includens solenniter fecit recludi, præsentibus reverendis in Christo dominis D. Guillelmo Dei & Apostolicæ Sedis gratiâ episcopo Sareptano, D. Johanne Vander Weerde abbate monasterii S. Andree prope Brugas, Joanne de Muer monacho ejusdem monasterii S. Andree & Priore monaste-

pleraque
hujus Sancti
ossa anno
1557 rursus
Aldenburgi
recognita,
C

rii S. Petri Oudenburgensis, D. Petro Westbusch, D. Adriano de Grutere, D. Christophoro de Boukere, Egidio Sawyne, Laurentio Bertencho presbyteris Religiosis, Jacobo Cromelync diacono, Joanne Hoye subdiacono monachis professis totoque conventu; nec non honestis dominis ac magistris viris Arnoldo Dierkens, Hugone Coens curato Canonicis ecclesiæ collegiæ S. Salvatoris oppidi Brugesensis, magistro Leone de Voocht curato ecclesiæ parochialis oppidi Audenburgensis: item probis ac honestis viris Jacobo Lucas receptore fabricæ & totius communitatis S. Salvatoris oppidi Brugesensis prædicti, Daniele Miels, Joanne Sanders, Arnoldo Bertelz, Judoco Valentin aliisque plurimis. In cujus rei testimonium prædictus D. abbas has litteras suo sigillo & sigillo præscripti reverendissimi domini Guillelmi episcopi, suffraganei Tornacensis & decani prædicti Salvatoris Brugesensis communiri fecit anno, die, ac mense, quibus supra. In plica superioribus hæc legebantur: De mandato præfati domini Sareptani; & erat signatum Christianus Grave Notarius Apostolicus admissus. Appendebant autem duo sigilla memorata & cera rubra impressa.

15 His temporibus in Belgio adversus avitam religionem Catholicam varia seditiones excitatae sunt, & impii rerum sacrarum violatores plura Belgii templa & cœnobium pariter spoliarunt pariter destruxerunt. Huic ruina etiam involutum fuit monasterium Aldenburgense, ut Mabillonius in observationibus præviis ad Vitam S. Arnulphi num. 7 tradit his verbis: Eodem tempore in eo cœnobio (nimirum Aldenburgensi, de quo ibi sermo est) florebat duo viri illustres de Ordine Benedictino bene meriti, scilicet Jacobus Byns & Arnoldus Wida, qui anno MDLXXVIII, destructo funditus per hæreticos Calvinianos Aldenburgensi monasterio, in alias provincias abire compulsi sunt. Jacobus in Hispaniam transiit, ubi Hispanali xenodochium ad suos contribules recipiendos & fovendos construxit; Arnoldus vero in Italianam secedens, ibi librum de Ordine nostri instituti, progressibus, aliisque ad eum pertinentibus sub nomine Ligni Vitæ conscripsit, diuque inter nostros Casinenses versatus in eadem regione defunctus est. Hæc sub Melchioro Everaert abbate contigerunt, sub quo monachi hæc illucque variis loca dispersi sunt; sacras vero reliquias aliæque furor hæreticorum subducta Brugis interea asservabant pauci admodum monachi, qui postea pacatis tumultibus ad monasterium redire. Sanderus in Hagiologia Flandriæ ad diem xv Augusti de his S. Arnulphi reliquiis, quæ tunc Brugis asservabantur, sic breviter meminit: Corpus ejus etiamnum Brugis adservari, à Judoci Damhouderi regii consilarii filia per has turbas sollicitè custoditum, nuper Aubertus Miræus nobis indicavit.

16 Hac veneranda S. Arnulphi ossa prudenter furori iconoclastarum subducta esse, ac tempestivè sacrilegas eorum manus evasisse, patet ex testimonio illustrissimi præsulis Brugesensis, qui anno Christi 1613 veterem hierothecam examinavit, & eadem Sancti ossa in aliam transtulit, ut docet sequens instrumentum juridicum, cujus hic est tenor: Jacobus Philippus de Rodoan Berlegheimius Dei & Apostolicæ Sedis gratiâ episcopus Brugesensis, perpetuus & hereditarius Flandriæ cancellarius &c. Universis & singulis præsentibus nostras litteras visuris, lecturis, pariter & audituris salutem in Domino. Posteaquam religione avita restituta, & iconomachorum furore cessante, inter alia

E
& postmodum furor
Calvinistarum
subducta sunt,

F

ut patet ex testimonio episcopi Brugesensis.

A alia sacra pignora relata esset major pars calvariæ cum variis notabilibus ossibus corporis S. Arnulphi episcopi Sueffionensis & confessoris, nec non antiquæ litteræ, sigillis plurimorum prælatorum firmatæ ejus fidem facientes, nos juxta decretum sacri concilii Tridentini, examinatis illius ergo examinandis, eadem, eâ quæ par est reverentiâ, repurgata ex priore lipfanotheca, in qua recondita erant, huic novæ inclusimus.

qui anno
1613 hiero-
thecam e-
jusdem
Sancti co-
ram multis
inspexit,

17 Et ut nemini dubium esse possit de sacri hujus thesauri certitudine, testimonium hoc apponendum duximus, sigilli majoris appensione & secretarii nostri subscriptione firmatum, præsentibus reverendis, venerabilibus, & nobilibus viris, Joanne Bouvier prælato S. Andreæ, Joanne Montano abbate S. Bartholomæi vulgò Queretano, Arnoldo Van Mechelen archidiacono, Remigio Druitio officiali, Joanne Baptista Blo-tagrio cathedralis ecclesiæ nostræ Canonicis, Petro de Cueninck collegialis & parochialis ecclesiæ S. Salvatoris decano & primario pastore, Jacobo Stratio rectore collegii Societatis Jesu, Jacobo de Noyelles vice-comite de Nielles, Ludovico

B Lopez Gallo Barone de Male, Adolpho de Maldeghehem scabinorum Burgi-magistro Brugensi, Carolo de Boonem Franconatûs, Carolo Christiano de Rodoan domino de Berleghehem, Nicolao de Schieter, Petro Snucx, & infinita utriusque sexus multitudine, appositis copiis binarum aliarum attestationum vetustate corrossis & fere absumptis, anni videlicet millesimi centesimi vigesimi, Indictionis decimæ tertie, Calixto Papa, Ludovico Francorum rege, & Carolo Flandrensium Comite regnantibus. Datum & Actum Brugis anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexcentesimo decimo tertio, mensis verò Maii vigesima octava, Indictione undecima, Pontificatus sanctissimi domini nostri Pauli Papæ V nono, regnantibus serenissimis nostris principibus Alberto & Isabella Eugenia infante Hispaniarum, Archiducibus Austriæ, Ducibus Burgundiæ, Comitibus Flandriæ &c. In plica hac habebantur: De mandato reverendissimæ suæ gratiæ P. De Meulenaere secretarius. Præterea sigillum illustrissimi Jacobi Philippi de Rodoan in cera rubra appendebat.

Et adhuc
hodiecum
in Flandria
conservan-
tur.

C 18 Decreveram præsentem sacrarum reliquiarum statum & peculiarem earundem venerationem distinctius hoc loco describere, si petitioni meæ satisfactum fuisset; jam enim fere ab anno P. Procuratorem Collegii nostri Brugensis rogavi, ut data occasione traderet amplissimo D. Abbati Aldenburgensi scedulam quamdam memorialem, quam scripseram eo fine, ut de hodierno istarum situ & ornatu edocerer. Sed nulla hujus rei notitia ad me pervenit, cum forsitan Procurator ille negotii sibi commissi oblitus fuerit, aut nullum responsum acceperit. Collega meus Sollerius ab aliquot annis vidit has sacras S. Arnulphi exuvias, qua tunc Brugis privatim asseruabantur. Facile tamen credo, eas postea ad abbatiam Aldenburgensem translatas esse, quandoquidem monasterium istud, quod olim bellis aliisque infortuniis ferme exhaustum fuerat, nunc incipit ita restitescere, ut non exigua spes sit, fore ut paulatim ad pristinum splendorem reducat. Cum igitur Acta S. Arnulphi jam prælo danda sint, æquus lector mihi ignoscet, ut spero, quod de præsentibus illarum reliquiarum statu nihil certi indicare poterim.

Augusti Tomus III.

§ III. Sancti nomen, patria, nobilitas, & duo ejus corporeæ fortitudinis exempla, quæ in Mss. Actis nostris non memorantur.

E X Actis infra edendis lector intelliget; hunc Sanctum nostrum caelesti vaticinio Christophorum vocatum esse; sed ipsius consanguineum Arnulfum Aldenardensem ei suum nomen Arnulfi imposuisse. Hoc posteriori nomine ab auctoribus passim appellatur, & Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad diem xvi Augusti de illo sic describit: Familiare est autem matronis sterilibus & gravidis hunc sanctum Præsulem pro felici partu invocare. Est porro Arnulphus Flandricè Arnout; sed Aldenardenses dicunt Latine ARNOLDUM, & Flandricè cum grata sibi aspiratione Harent. Posterius Latinitate Trithemius refert ad morem Germanicum. Si hunc Sanctum cum quibusdam Arnoldum nominare mavis, per nos licet: at cave, ne propter hanc nominis similitudinem confundas illum cum S. Arnaldo citharædo, cui Carthusiani Bruxellenses in Mss. additionibus ad auctaria Usuardina tumulum Aldenburgi perpetuam assignarunt, ut tomo IV Julii in Commentario prævio ad Acta S. Arnulphi citharædi pag. 448 ostendimus. Ceterum nos in titulo hujus Commentarii hodiernum sanctum Præsulem appellavimus solo Arnulfi nomine, quod apud veterem biographum aliosque scriptores plerumque usurpatur. Hac de nomine Sancti nostri dicta sufficiant.

Sanctus duplex nomen habuit;

E

20 Laudatus Molanus loco proxime citato de stirpe & patria S. Arnulphi sic ratiocinatur: Ad familiam Pameliorum eum pertinere, notissimum est ex gentilitiis armis & aliunde. Sed putatur Lisardus (supponit Molanus, Lisardum vitam Sancti litteris mandasse, qua de re postmodum agemus) scriptor Gallus eum male vocare Brabantum: quamvis enim territorium Aloftanum, quod Scaldis determinat, Brabantia soleat annumerari, Tiedeghem tamen, quæ nunc vocatur Tighem, natale ejus solum est extra ditionem Aloftanam citra Scaldim duobus milliariis ab Aldenardo; cui loco abbas Anianus anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo reliquias aliquas beati Arnulphi contulit, ut Præsulem exinde oriundum ardentius honorarent. Circa natalem Sancti locum cum Molano consentit Sanderus, dum tomo 2 Flandria illustrata pag. 589 de eodem pago sic scribit: Tiedeghem clarus est pagus sub dominio Baronis Anglo-Monasteriensis, ac magis ob natalem, reliquias & miracula beati Arnulphi Sueffionensis episcopi & apud Aldenburgenses abbatibus.

Et natus est in pago;

F

21 Attamen Arnoldus Wion lib. 3 Ligni vite seu parte 2 istius Operis pag. 270 eundem Sanctum vocat patriâ Aldenardensem, dum ibidem sic scribit: Fuit autem sanctus Arnulphus natione Flander, patriâ Aldenardensis, præclara ac nobili Pameliorum familiâ ortus. Certè his scriptoribus, qui Sanctum nostrum in pago Tiedeghem vel Tighem natum asserunt, favet antiquus Vita auctor, qui infra in Actis num. 3 de patre S. Arnulphi ita loquitur: Fuit vir, nomine Folbertus, in pago Brabantia circa fluvium Scaldum, qui non solum generis spectabili nobilitate, sed rerum

qui nunc adscribitur Flandria.

F f

rerum

AUCTOR
G. C.

rerum copiâ mundanarum ditatus, inter ceteros compatriotas tam mente quam corpore per omnia inclytus existeret. Fortè igitur *Wionus* hunc sanctum Episcopum cognominat *Aldenardensem*, eo quod pagus *Tiedeghem* vel *Tighem* in territorio *Aldenardensi* situs esset, vel Sanctus ortum duce- ret ex illustri familia *Pameliorum*, qui vetus ca- strum *Aldenardense* incolebant, & in tractu illo late dominabantur: non enim existimo, ipsam *Aldenardam* nomine pagi designatam fuisse eo tem- pore, quo biographus noster hæc scribebat.

et si anti-
quitus an-
numerare-
tur Bra-
bantia,

22. At nonnemo ex me quæret: Sive iste San- ctus *Aldenarda*, sive in pago *Tiedegem* natus sit, quomodo potest alteruter ille locus natalis ab anti- quo biographo *Brabantia* annumerari, cum ut- rumque in *Flandria* situm esse constet? *Molanus* supra citatus rotundè pronuntiat, auctorem *Vita* in ea re errasse. Sed verosimilius opinor, scri- ptorem *Actorum* in hac re secutum esse divisio- nem sui temporis, quo *Brabantia* latius extende- batur. Ne id gratis dixisse videar, hanc opinio- nem vetustis quibusdam testimoniis probabo. *Sigebertus* monachus *Gemblacensis* apud *Miraum* in *Chronico* ad annum 1059 ita scribit: In pago (pagus deducitur à voce *Gallica* país, & sæpe quemdam regionis tractum significat) *Brachaten- si* juxta *Tornacum* multitudines colubrorum al- trinfecus congregatæ, prodigioso prælio inter se concurrunt &c. *Anselmus* monasterii *Gemblacen- sis* abbas apud eundem *Miraum* in *Chronico* suo ad annum 1113 hæc narrat: In pago *Brachaten- si* ix Kalendas *Maii* circa *Tornacum* nix tanta ce- cidit, ut & silvas fregerit. *Tornacum* igitur ci- vitas *Brabantii* vel *Brabantia* tunc erat, qua nunc *Flandria* attribuitur.

que tunc
latius ex-
tendebatur.

23. Quinimo ipsa urbs *Gandensis*, qua jam *Flandria* metropolis est, antiquitus in *Brabantia* collocabatur, ut patet ex litteris *Ludovici Au- gusti*, quarum fragmentum *Valesius* in *Notitia Galliarum* pag. 93 refert, & in quibus vocatur *Einhardus* abbas ex monasterio, quod dicitur *Ganda*, quod situm est in pago *Brachaten- si*, constructum in honore *S. Petri*, ubi etiam *S. Bavo* corpore requiescit. Unde *Valesius* paginâ mox citatâ monet sequentia: BRACBANTUM, quæ BRABANTIA Latinis scriptoribus recentiori- bus, nostris LE BRABANT ex parte nuncupatur, olim ab *Alosto* & *Ganda* usque ad *Turnacum*, aut etiam usque ad *Condatè* pertinebat, si qua *Mira* fides habetur. *Joannes Roberti* noster ad nomen *Brachante*, quod in vetustis *S. Huberti Actis* occurrit, in notis num. 76 hæc breviter ob- servat: *Brabantia*, multo quàm nunc, patebat latius, adeo ut magnam *Flandriæ* partem occupa- ret, magnam etiam *Hannoniæ*. Denique *Justus Lipsius* in *Descriptione Lovanii* lib. 1 cap. 13 & *Carolus Scribanus* noster in *Originibus Antver- piensium* cap. 2, quos laudat *Joannes Roberti* citat & sequitur, hanc sententiam pluribus ex- emplis confirmant.

Ortus est
autem san-
ctus Præsul

24. Quidquid sit de peculiari nativitatæ loco, quem *Flandria* aut *Brabantia* pro arbitrio adscri- bere poteris, auctores *Belgæ* unanimiter tradunt, *S. Arnulfum* ex territorio *Aldenardensi* & clero *Pameliorum* stemmate oriundum esse. Inter alios *Joannes Baptista Gramaye* in *Descriptione Alde- narda* hanc originem probat his verbis: *Lisardus* abbas (hand dubie episcopum dicere voluit) in *Vita* beati *Arnulfi* matrem ejus nobilissimam ex stirpe *Lovanien- sium*, *Montensium*, *Namurcen- sium* & *Lossensium* ait fuisse; patrem *Fulbertum* vocat, quem ex *Aldenardensibus* dominis fuisse

arguunt *Arnulphi* insignia gentilitia apud *Aude- burgenses* extantia, eademque, quæ nunc sunt *Pamellenium*; & amplius, quod *Arnulphus* de *Aldenarda* puerum sacri baptismatis lavacro ablu- tum testis & sponsor excipiens, à se voluerit ap- pellari; non facturus temere, si nulla intercessisset affinitas. Similia habent alii scriptores *Belgæ*, quibus accedere videtur *Mabilionius Gallus* cum *Sammarthani*, dum in observationibus præviis ad *Vitam Sancti nostri* ita loquitur: *Arnulfus* ex parentibus non nobilitate solum, sed & divitiis amplissimis pollentibus natus dicitur initio ejus *Vitæ*; quem è nobilissima *Pameliorum* in *Belgio* familia ortum asserunt unanimi consensu omnes rerum *Belgicarum* scriptores, quos *Sammarthani* in *Gallia Christiana* secuti sunt. *Arnulfum Aldenar- densem* patruum habuisse, testis est *Vitæ* scriptor, qui ibidem matrem ejus ex illustri *Comitum Lo- vaniensium*, *Namurcen- sium*, *Losnensium*, & *Montensium* prosapia prodiisse asseverat.

25. *Albertus Miraus* in *Bibliotheca scripto- rum ecclesiasticorum* cap. 362 consanguinitatem matris ejus cum *Comitibus Namurcensibus* sic ob- iter indicat: Sanctus *Arnulfus* *Martyrologio Ro- mano* xv Augusti adscriptus, patrem habuit *Fol- bertum*, matrem *Meinsindem*, aviam *Godam*, quæ fuit filia *Alberti* primi *Comitis Namurcensis*, ut *Quercetanus* in sua *Luxemburgensi* historia do- cet. Verùm *Goda* illa, qua hic dicitur filia *Al- berti* primi, vocatur soror ejusdem *Comitis Na- murcensis* in veteri *Ms. codice monasterii Clari- marisci*, ex quo laudatus *Mabilionius* in obser- vationibus præviis supra citatis distinctiorem ma- terna stirpis ejus genealogiam ita refert: *Albertus* Comes *Namurcensis* habuit tres germanas so- rores, *Lutgardam*, *Godam*, *Ermengardam*; qui *Albertus* genuit *Godefridum* patrem *Godefri- di* *Namurcensis*; *Lutgarda* genuit *Emmonem* & *Otonem* fratrem ejus. *Emmo* genuit *Arnulfum* *Comitem de Lo* & *Sophiam de Hungaria*: ista *Sophia* genuit regem de *Hungaria* & *Ducissam de Hui*. *Otto* frater *Emmonis* genuit *Gislebertum de Durat*. *Goda* soror *Alberti* *Comitis* genuit *Me- insindam*, matrem sancti *Arnulfi* episcopi *Suef- fonicæ* civitatis in *Francia*. Fere eadem habentur post *Vitam S. Arnulfi* in apographo nostro *Thosano*, cujus notitiam paragrapho sequente sugge- remus.

26. *Compendium Vita*, quod *Mabilionius* lon- quioribus *S. Arnulfi Actis* subjunxit, de paterno ejusdem Sancti genere meminit, & inter *Acta Sanctorum Ordinis Benedictini seculo vi part. 2* pag. 555 sic incipit: Quamvis *Brabantia* litium ac rapinarum olim fuerit altrix & magistra, veridicoque poemate dictum sit, FRANCIA QUOT VITES, TOT HABET BRABANTIA LITES, sub tempore tamen *Comitis Balduini* & *Adelæ* *Comitissæ*, superno dono irradiari meruit, dum sanctæ re- cordationis virum *Arnulfum* futurum episcopum ad illuminationem hominum non paucorum suo sinu progenitum, ceu radium sole justitiæ illu- stratum, meruit procreare. Hujus genitor *Fulbertus*, *Godelef* matris (pro matris, ni fallor, cum apographo nostro *Thosano* martyris legendum est) consobrinius, clara nobilitate refulsit; & mater, nomine *Mainfindis*, *Teuthonicorum* pro- cerum stirpe edita, ingenuitate spectabili claruit. Vides hic patrem Sancti nostri consanguinitate con- junctum cum *S. Godoleva* martyre *Ghislellen- si*, cujus Acta ad diem vi Julii, tomo 2 istius men- sis à pag. 359 illustravimus, & quam ex *Bolo- niensi Picardia* tractu oriundam diximus. Dum vero

D

E

* al.

Luras.

F

quorum

stemma ab

auctoribus

indicatur,

A *verò auctor Florarii nostri manuscripti, quod superius alia occasione allegavimus, ad diem XVI Augusti asserit, Sanctum nostrum de stirpe Karolidarum prodisse, verosimiliter secundam regum Francorum stirpem designare voluit. Sed nobis non vacat singulos illos nobilitatis gradus operose indagare & hic diutius inhaerere rei, quæ ad præcipuam S. Arnulfi gloriam parum spectat.*

Et præditus fuit magna corporis fortitudine,

27 *Non multum quoque faciunt ad honorem Sancti nostri ea, quæ Surius de corporeo illius robore edidit, & quæ in apographis ac codicibus nostris non leguntur. Nescimus, utrum hæc ab ipso Actorum scriptore fuerint exarata, an ab alio posteriore adjecta. Cum tamen Mabillonius ista corporea fortitudinis exempla ex Surio transcripserit, atque Actis S. Arnulfi inseruerit, nos oculis curiosi lectoris hic subjicimus eadem, quæ apud laudatum Mabillonium referuntur his verbis: Ad ostendendam corporalem ejus fortitudinem licet plura suppetant, nos tamen non nisi duo succinè expediemus. Cum enim opera Domini universa sint bona valde, illius quoque roboris seu virtutis cognitio materia erit laudis Dei, qui eam illi contulit. Simul etiam accedet ad cumulum gloriæ Sancti hujus, qui ea non ad mundi vanitatem & insanias falsas, cum posset, abusus est; sed contemptor ejus, & quæ ex illa comparatur, mundanæ gloriæ, totus ad Dominum conversus est. Enimvero in Sanctis etiam corporalia Dei dona prædicantur, nobilitas commendatur, opulentia extollitur; non quod hæc beatitudinem illis contulerint, sed quod eorum contemptu, quibus ad malum potenter abuti poterant, sed noluerunt, gloriosiores & illustriores evaserint.*

ut ostenditur duobus exemplis,

28 *In aula igitur imperatoris apud Trajectum frequens erat conventus secularium, mundano fastu tumentium, & in iis Comes Flandriæ inter præcipuos summus. Is cum exoccupatus quibusdam horâ opportunâ occurreret, ut juvenilis fervor assolet pro captando inani favore mirâ facilitate agi, exurgit hinc inde militaris cohors, jaçtandisque lanceis non sine virium attenuatione alius alium vincere summopere contendebat. Inter hos conatus animosi & audaces arcus frangunt, & imperatoris militibus in hoc conflictu fere superioribus, dum Flandrenses nihil egregium, quod celebris eorum virtutis quoddam esset probamentum sive documentum, efficiunt, parum absunt ab opprobrio & ignominia. Aderat tunc in comitatu Flandrensi vir egregius Arnulfus, qui ætate quidem juvenis, sed senili prudentia & gravitate pollens, nulla instar illorum levitate movebatur. Quidam igitur virtutis ejus, cui nulla in Germanorum regno comparari poterat, conscii ipsum adeunt, & ut ludicro certamini apponat manum, non tam rogant, quam cogunt. Adduntur precibus præcepta majorum & seniorum, quibus ille coactus in re, etsi ipsi nihil profutura, non tamen cuiquam nocitura, obedientiam pertinaciter negare frivolum ducens, lignum quod in vertice mali positum velum continet, afferri curavit. Aliato ligno, quod lanceis multo longius & crassius esset, ille cunctis stupentibus assurgit, & molem illam atque pondus potius quam lanceam, ut * multa concutiens procul conjicit. Mox strepitus & clamor omnium in laudem Viri existit & Flandrensis eo in ludo sine periculo victoria cedit: nam juxta illud poetæ Ludus enim genuit trepidum certamen & iram; ira truces inimicitias & funebre bellum. Ejusmodi in aulis regis fiebant conflictationes, joco quidem initio su-*

** Forfan vi*

Augusti Tomus III.

sceptæ, sed persæpe in luctum & homicidia deficientes: quod idem profecto levibus hominibus & mutuo tumore inflatis facile etiam his evenire potuisset, si non hunc ludum vir virtutis Arnulfus diremisset.

AUCTOR
G. C.

29 *Cum seniore suo Arnulfo Aldenardenfi quandoque, ut crebrò solebat, proficiscens, ad iter arctissimum pervenit, ubi plaustrum fœno onustum viæ angustias occupans omnem transitum prohibebat. Itaque sociis ejus aliò se conferentibus, solus cum armigero suo mansit illic, partemque fœni in terram abjicientes, & aliam cum plaustro manu sustollens, in eum locum, quem vepres & spinæ obsidebant & iter angustum faciebant, longiusculè transposuit; atque ita viæ obstacula iter agentibus non minus facile quam benignè amovit. Haud dubie Surius hæc in codice suo invenit, etiamsi ea in nostris apographis non compareant. Præterea in Actis Surianis occurrit quoddam fragmentum magis notatu dignum, quod in manuscriptis nostris desideratur, & quod paragrafo sequente proferemus.*

que in apographis nostris omittuntur.

§ IV. Scriptor Actorum & variorum exemplaria.

E

I *Nec auctores modernos questio est, quis Acta S. Arnulfi conscripserit, quibusdam hanc lucubrationem Lisiardo Sueffionensi episcopo, aliis eandem Hariulfo abbati Aldenburgenfi tribuentibus. Mabillonius in Observationibus præviis ad Acta S. Arnulfi n. 1. hæc controversiam clarè explicat, & ibidem de hac re sic eruditè differit: Insigne monasterium sancti Medardi Sueffionensis, de quo aliàs fusè diximus, hoc seculo beati Arnulfi meritis & virtutibus illustratum fuit. Hujus beati Viri vitam sub Lisiardi Sueffionensis episcopi nomine edidit Surius ad diem xv Augusti, in cujus initio exstat ejusdem Lisiardi epistola ad Radulfum Remorum archiepiscopum, qua hanc vitam à se, uti profiteretur, conscriptam ejus censuræ subjicit. Varii item alii codices manuscripti eandem epistolam sub Lisiardi nomine præferunt. Unde factum est, ut eadem Vita ab omnibus fere scriptoribus sub Lisiardi nomine laudata fuerit. Verùm si rem attentius expendere libeat, hanc ipsam vitam sive priores duos libros Hariulfi abbatis tertii Aldenburgenfis sincerum esse fœtum deprehendemus; quod tum manuscriptorum codicum auctoritate, tum etiam nonnullis aliis argumentis ex ipso operis contextu mutuatis probare non adeo erit operosum. Et quidem ex variis codicibus manuscriptis, in quibus hæc Vita habetur, unus exstat in bibliotheca monasterii Ursicampi Ordinis Cisterciensis prope Noviomum, ubi hæc ipsa Vita cum triplici epistola ipsi præfixa sub Hariulfi nomine reperitur. Earum prima Lamberto Tornacensium episcopo inscripta est; altera ipsimet Lisiardo; tertia denique Radulfo Remensi metropolitano, quæ quidem ultima eadem est, paucis admodum mutatis, quæ in aliis nonnullis codicibus & in editione Suriana sub Lisiardi nomine eidem archiepiscopo nuncupata legitur.*

Eruditissimus Joannes Mabillonius

F

31 *Postea laudatus Mabillonius exhibet tres illas epistolas, quas humanitati R. D. Nicolai Peremperti acceptas refert, & quarum prima sic sonat: Domino Lamberto Dei gratiâ Tornacensium episcopo filiorum ultimus Hariulfus salutem. Regalia fercula, quamvis auro & argento fulgeant, quamvis saporibus peregrinis & aromaticis*

edidit tres epistolas,

Ff 2

odori-

AUCTORE
G. C.

odoribus redoleant, nisi salis condimento temperentur, contemptui potius quam delectationi proveniunt. Sic architecti peritia, si in suis aedificiis æquos limites excesserit, vel linearum tramites iusto libramine non servaverit, frustra se laborasse serò pœnitebit, dum & peritiæ palmam amiserit, & fabricæ jacturam dolens incurrerit. His ita consideratis, & paræ periculi formidans eventum, tibi, ô præsul venerande, ô pater hilarissime Lamberte, præsentis opusculi offero xenium; tibi, ceu fido pastori, ingenioli mei fructigenum committo vellusculum, ut vestra pontificalis auctoritas det robur & fiduciam his ad utilitatem sanctæ Ecclesiæ legendis, cognoscendis & imitandis; ne propter agricolæ abjectam indignitatem cives deliciofi novellæ fegetis conculceant fecunditatem: tanta enim spinarum densitas & veprium asperitas, id est impugnantium nequissima stoliditas me hæcenus contorsit & compedivit, ut nil aliud quam tristem fugam tractare animo liberet.

B
quas Hariulfus

32 At postquam gratia cælestis ad pontificalem gradum in gemina sede Tornacensium Noviomensiumque vestram paternitatem promovit, statim spinæ & tribuli, quibus fortiter stimular, arefcere & succidi cœperunt. Statim mihi valde contrito pax nova exorta est, & immensas ago gratias Christo & vobis: quoniam sicut ranæ ad vocem tonitruï conticescunt, sic affligentes me in initio vestri præsulatus, vestræ mox pietatis formidine sopiti sunt & relisi. Igitur quia per vos quamdam vivendi libertatem recepi, in diebus pacis, quibus jugum inimici vestra auctoritate compuit, hunc compegi libellum de vita & virtutibus electi viri domni Arnulfi Sueffionici episcopi, mira Dei pietate nobis collati, nostroque in isto provenit divino humati. Hunc denique pavens tota certè veritate sustulit, primum vobis, uti fas est, tribuo promulgandum, quatenus vestri censurâ imperii aut sanctis Ecclesiæ filiis innotescat, aut certè intra domesticos fines mole silentii comprimatur. Si ergo lux gratiæ Dei hoc opusculum cognitione dignum effecerit, per vos & à vobis viam progrediendi accipiat: quod dum clementi iudicio duxeritis laude dignum, obsecramus, ut domino nostro, fratri & cœpiscopo vestro Lisardo Sueffionico antistiti prorogare non pigritemini, qualiter vestro & illius officio nobilibus arcis Remorum visibus propagetur. Valete.

C
abbas Aldenburghensis,

33 Postea idem abbas Aldenburghensis in altera epistola ad Lisardum ita scribit: Omnimodè prohibitatis floribus enitenti sanctæ Suefforum ecclesiæ episcopo Lisardo H (*hæc est initialis littera, qua abbas Hariulfus nomen suum exprimit, & quam veteres saepe ad nomina sua indicanda adhibebant*) sub titulo abbatis servus sancti Petri apostoli salutem & jugem in oratione Fratrum memoriam. Ut vestræ paternitatis reverentiam his interellemus affatibus, bina nos congruæ rationis causa permovit. Una quidem quia præsentis negotii notitia vos non modica fulcit, vitæ scilicet & virtutis meritorumque domini nostri, prædecessoris vestri, Arnulfi episcopi; altera verò, quia etsi vobis numquam notus fuisset, tamen quia illum Deus mirabilem cultu justitiæ fecit, quidquid de illo sanctum authenticumque potest dici vel describi, vestro debet testimonio roborari.

præfixit Actis S. Arnulfi,

34 Libellum itaque de vita & miraculis almi-fici viri Arnulfi, ejusdem, cui, Deo auctore, præfatis ecclesiæ antistitis, ad notitiam sanctæ matris Ecclesiæ proferre cupientes, huncque legitimo calle per manum domni Lamberti Noviomens-

sis ac Tornacensis episcopi ad audientiam metropolitani perducere satagentes, ratum taxavimus eundem prius vestro exhibere examini, scientes profecto, quoniam quæ vobis veritatis libramine placuerint, sanctæ quoque Remensis ecclesiæ aulatenus iudicio displicebunt. Horum itaque veritas vobis non ignota vestræ auctoritatis obtentu liberiùs pateat, & in cordibus eorum, qui hanc perceperint relationem, respectu vestræ experientiae uberior credendi fiducia oriatur: non enim inanes nœnias hæc pagella resonabit, sed opera virtutis, quæ soli Deo competunt, & quæ duce Spiritu sancto omnem fidelem animam ad virtutis exercitium valeant provocare. Munus igitur, quod vestræ discretionis examini pio ausu committimus, latius propalare fideliter procurate, ut cognitio pietatis, quæ quondam illuxit vestræ menti, ad aliorum præcordia vestro ministerio diffundatur. Valete.

35 Tertia denique epistola, quam Hariulfus & inter ad archiepiscopum Rhemensem dedit, est hujus quæstoria

tenoris: Venerabili & carissimo patri atque domino Radulfo, Dei gratiâ sanctæ Remensis ecclesiæ archiepiscopo, omnium abbatum periplema Hariulfus salutem & omnium bonorum plenitudinem. Frequens videndi & audiendi usus patefecit mihi vestræ scientiæ pelagus immensum & vestræ prudentiæ cor ad omnia discretum, amorem quoque provectuum sanctæ Ecclesiæ, & in his, quæ corrigenda sunt, tenorem disciplinæ. Idcirco tot vestrarum virtutum adminiculis confortatus, præsumpsi opusculum, peritis scriptoribus merito referendum, non typho elationis (novit Christus) sed obtentu utilitatis, ut per meæ pusillitatis obsequium qualitercumque palam fierent opera Dei, quæ sapientes & docti hæcenus neglexerunt sustollere de profundo silentii. Cumque ad hæc exaranda aciem mentis dirigerem, palpitabat animus præ timore: sed cum retractarem, quod ille meus timor fraternæ foret utilitati obstaculum, reducebam cor ad altum vestræ discretionis obtutum; sciens procul dubio, facilem veniam patere temeritati, quæ accidit germanæ famulando caritati.

36 Donet itaque vestra paternitas veniam præsumptori, qui talia nitens vestro per omnia studuit decori. Donet vestra auctoritas gratiam & vigorem horum propalatori, ne ob sui vilitatem subjaceat rubori. Porro de istorum veritate nullius meas vertatur in ambiguum, quoniam tam exquisita ab illis, qui interfuerunt, & ad liquidum sunt comperta, ut in omnibus sit veritatis constantia certa. Et quoniam ratum habeo ecclesiarum provectum vos ante omnia sectari, quidquid in his minus comptè prolaturum est, vestræ vestrorumque committo sapiæ, ut per nobile Remensis acumen eloqui fiat elimatum, quod per meam socordiam resonat impolitum. Vitæ igitur sanctitatem & virtutum opera, quæ Christus dominus novellis temporibus suo militi Arnulfo contulit, ex aliqua parte narraturus, omnium artificem bonorum mihi opto adesse Spiritum sanctum, ut ad hæc referenda benignus repleat os meum laude sua, qui, ut talia operaretur, ejusdem servi sui præcordia illustravit luce sua. Admittant hanc incultam dictionem ad sanctæ fabricam Ecclesiæ lege silvestrium lignorum, facundissimarum periti lectionum, ut in domo Domini pili caprarum locum habeant; & magnæ domus vasa diversa, prout competit, suis officiis non fraudentur. Vitam vestram vestrumque primatum incolumem carne & spiritu conservet Deus noster

archiepiscopo Rhemensis inscripta
F

A noſter in longum. Amen.

37 *Cum hæc ultima epiſtola, paucis mutatis, legatur in variis Mss. codicibus ſub nomine Liſiardi; Surius alique eum ſecuti totam illam lucubrationem Liſiardo adſcripſerunt. Huic opinioni aliquod pondus addere potuerunt verba Liſiardi, qui in concilio Bellovacenſi infra apud nos num. 130 narrat ſequentia: Inter ceteros quoque adfuit ipſe Aldenborgenſis abbas, ferens in manu libellum de vita & moribus miraculorumque geſtus ipſius ſancti Arnulfi; quem libellum ego de manibus ejus accipiens aperui, & apertum obtuli epiſcopis dicens: Ecce, domini, libellus iſte me conſcio meque AUCTORE conſcriptus eſt &c. Sed arbitror, hoc loco per auctorem intelligi ſuaſorem, quemadmodum Latine dicimus: auctor tibi ſum, id eſt ſuaſeo tibi, ut iſtud facias. Hinc Aubertus Miræus in Catalogo ſcriptorum eccleſiaſticorum cap. 362, & Valerius Andreas in Bibliotheca Belgica ſecunda editionis pag. 340, alique recentiores bibliographi paſſim aſſerunt, hanc Vitam S. Arnulfi à Surio non recte Liſiardo fuiſſe attributam.*

B Porro probabilius putamus, hanc Hariulphi lucubrationem 38 *Quinimo Surius ex ipſa editione ſua colligere potuiſſet, hanc lucubrationem potius Hariulphi quam Liſiardo adſcribendam eſſe, cum in fine Actorum addat nonnulla, quæ in apographis noſtris prætermittantur, & quæ ipſe tamen in codice ſuo haud dubiè invenit expreſſa his auctoris verbis: In calce libelli mei meus cudendus eſt apologeticus, ut quorum relatu hæc didicerim, quibuſve urgentibus hæc ſcribenda ſuſcipere auſus fuerim, omnibus perſpicuum fiat. Primus ex iis fuit, quem sæpe diximus, Everolphus, in ejus ſervitio perfeverans, qui cum præſens res ejus certius cognoviſſet, mecum Aldenburgi manens dies aliquot, cuncta, quæ noverat, mihi in cera exaranti ordine enarravit. Alter Arnulfus ſancti Viri ex ſore nepos, & primus abbas Aldenburgenſis, quæ ceris impreſſeram mihi adjumento fuit, ut ea atramento in chartis conſcriberem. Tertia denique ſoror ejus Adzela, quæ illi fuit familiarior, multa de eo nobis indicavit. Non videntur hæc Liſiardo epiſcopo Sueſſionenſi convenire, ut Mabillonius ſolenter obſervat ad illam biographi monitionem, & ex qua in ſupra dictis obſervationibus præviis ita argumentatur: Hæc ſanè neſcio, quo pacto Liſiardo tribui poſſent, qui nunquam Aldenburgi commoratus eſt. Deinde non tantùm ea, quæ ab aliis viſa fuiſſent, ſcripſiſſet Liſiardus; ſed ea etiam, & id potiſſimum, quæ coram viderat, cum in præſatione libri de miraculis, quem edituri ſumus, aſſerat, ſe à beato Arnulfo ſubdiaconum ordinatum fuiſſe, ſequè ipſe ejuſdem beati Viri cohabitatorem nuncupet; quin & in eodem libello miracula à ſe viſa paſſim enarrat.*

C 39 *Deinde Mabillonius ibidem propter verba Liſiardi, quæ nos paulo ſuperius num. 37 retulimus, iſtud opusculum Liſiardo non penitus arrogat, & ex iis ſic denique concludit: Ex quibus verbis apparet, quod ſive Hariulfo, ſive Liſiardo id opus tribuatur, nihil detrahitur ejus auctoritati; ſiquidem Hariulfi, qui tunc erat Aldenburgenſis abbas, librum Liſiardus adoptavit, quo conſcio & auctore conſcriptus fuerat. Ceterùm hanc Vitam uno libro comprehenſam edidit Surius, cujus, pro more ſuo, ſtilum paſſim mutavit, omiſſis etiam nonnullis verſibus, qui pro eorum temporum conſuetudine, variis in locis narrationi immixti erant. Eamdem unico quoque libro in quadraginta capita diviſo complectitur co-*

à Liſiardo adoptatam eſſe,

AUCTORIBUS
G. C.
dex manuſcriptus Urſi-Campi cum tribus epiſtolis, quas modo laudabamus. Sed eam ex Ms. codice monaſterii Longi-Pontis Ordinis Cifterciensis in duos libros diviſam proferimus cum tertio libro de ejuſdem Sancti miraculis & canonizatione. Quæ omnia ſub Liſiardi nomine in eo codice habentur, iſta tamen ut tertio libro peculiariſ epiſtola præfixa ſit, qua ſuum opus idem Liſiardus Radulfo Remenſium archiepiſcopo nuncupat. Ex quibus omnibus licet conſpicere, Liſiardum poſt beati Arnulfi canonizationem, Hariulfi opus cum libro ſuo de miraculis & canonizatione ejuſdem Sancti in unum ſimul conjunxiſſe: unde contigerit, ut hæc Vita ab aliis ſub Hariulfi, à ceteris verò ſub Liſiardi nomine poſtea deſcripta fuerit. Propter hæc Mabillonii ratiocinia duobus prioribus libris nomen Hariulfi præfiximus; tertium autem librum partim Liſiardo tribuimus, ita tamen ut exiſtimemus, pleraque miracula prius ab Hariulfo conſcripta & poſtmodum à Liſiardo recognita aut forſan aucta fuiſſe, quemadmodum in Annotatis ad librum tertium obſervabimus.

E 40 *Fam ſuper eſt, ut breviter enumeremus varia Actorum exemplaria, inter quæ primum occurrit in codice noſtro membranæ Ms. P 158, ubi in fine libri tertii unum alterumve folium deſert. Alterum apographum accepimus ex Cifterciensis monaſterio Urſi-Campi, illudque ibidem Ildephonus Vragel nobis officioſè tranſcripſit, ut in fine ejuſdem apographi notatur. Papebrochius noſter manu propria in hoc egrapho ſcripſit ſequentia: Eadem Vita continetur in Ms. Carthufiæ Brugensis, quod nobiſcum communicavit Hugo Bollius Carthufiæ Liranæ profeſſus annò mdc-lxxii menſe Septembri, ex eodemque promiſit tranſcribere Officium, Miſſas, & quædam miracula carmine expreſſa. Inter ea miracula primum occurrit de monacho quodam ſurdo, cujus initium aut fragmentum assignatur his verbis: Hoc mirum ſit ita Tornaci de cœnobita. Fruſtra Officium, Miſſas, & hæc miracula, quæ Bollius ſe tranſcripturum promiſerat, apud Carthufianos Brugenses indagari juſſimus. Porro hæc Acta, quæ in monaſterio Urſi-Campi exſtant, plerumque conveniunt cum apographo noſtro Thoſano, de quo jam nonnulla monemus.*

F 41 *Eruditiffimus D. Joannes Franciſcus Foppens nuper cathedralis eccleſiæ Brugensis, nunc verò metropolitana Mechlinienſis Canonicus, in notis ad Diplomata Belgica Miræi non ita pridem recuſa & aucta tomò 2 pag. 905 de monaſterio Thoſano hanc ſuggerit notitiam: Intra limites parochiæ de Liſſeweghen ſita fuit abbatia quondam florens & opulenta, dicta Thoſana, vulgo Doeſt, cujus hæc fuere exordia. Erat illic ſacellum in ſacris dependens ab abbate ſancti Richarii Ordinis S. Benedicti ab anno mcvj Prioratùs titulo inſignitum. Everardus de Oify epiſcopus Tornacensis, accedente emptione & donatione Gerembaldi domini de Liſſeweghe hoc anno mclxxv convertit in abbatiam Ordinis Cifterciensis, donavitque Religioſis Dunenſibus. Cœnobium hoc per bella & turbas ſeculi decimi ſexti devaſtatam augendæ doti epiſcopatùs Brugensis anno mdlxi deſtinatum fuit, & nunc eſſe deſiit. Refugium verò, quod Brugis poſſidebat, Religioſis Dunenſibus ad novum à fundamentis monaſterium excitandum, fuit attributum. Habes hic originem & finem monaſterii, ex quo apographum noſtrum prodiit. Porro ſuſpicamur, antiquiorem illum codicem Thoſanum, ex quo Acta noſtra deſcripta ſunt, ad monachos Dunenſes tranſiſſe: nam Papebrochius*

AUCTOR *pebrochius in schedis nostris notavit, similem S. Arnulfi Vitam in Passionali Dunensis monasterii parte tertia exstare.*

Et cum aliis codice nostro membranaceo & jam dictis apographis post Acta longiora sequitur quoddam Vita compendium, quod in Officio ecclesiastico usitatum fuisse videtur, cum in octo lectiones dividatur. Aliubi tamen his brevioribus Actis præfigitur hic titulus: Sermo de Vita sancti Arnulfi. Mabillonius seculo vi Benedictino part. 2 pag. 555 & sequente hanc ipsam Actorum synopsis sub nomine Compendii Vita typis vulgavit. Habemus præterea aliam Vita epitomen, quam Lovanii ex libro manuscripto Canonicorum Regularium sancti Martini desumpsimus. Nobis non videtur opera pretium hæc Actorum compendia prælo subijcere, cum tantum ex primævis Actis excerpta sint, & Mabillonius jam unum eorum exemplar excudi iussit. Quare edemus dumtaxat Acta & miracula longiora ex apographo Thofano, quod cum editione Mabilloniana contulimus, & quod variantibus alicujus momenti lectionibus, solitisque annotatis post singula capita illustrare conabimur.

B

V I T A

auctore Hariulfo synchrono abate Aldenburgenfi, quam adoptavit Lisiardus episcopus Sueffionensis etiam coævus.

Ex Ms. Thofano, quod cum aliis tam manuscriptis quam impressis ejusdem Sancti Actis contulimus.

LIBER PRIMUS.

C P R O L O G U S.

Auctor in prologo lucubrationem suam

a
b
c

** al. provectuum*

d

Venerabili & carissimo patri atque domino Rodulpho *a*, Dei gratiâ sanctæ Rhemenfis ecclesiæ archiepiscopo, omnium episcoporum infimus Lisiardus *b*, salutem, & totius sanctæ obedientiæ plenitudinem *c*. Frequens ac celebris vos videntis & audiendi usus, patefecit multis, inter quos & mihi, vestræ scientiæ pondus immensum vestræque prudentiæ cor ad omnia discretum, amorem quoque provectivum ** sanctæ Ecclesiæ*, & in corrigendis tenorem disciplinæ. Idcirco tot vestrarum virtutum studiis confortatus, veridicorum etiam testium multiplici relatione informatus, nec non rerum magnitudine instigatus præsumpsi opusculum doctis scriptoribus merito reservandum, non typo *d* elationis, sed obtentu utilitatis, ut per meæ exiguitatis obsequium, qualitercumque palam fierent magna opera Dei, quæ sapientes ac docti hæctenus neglexerunt de profundo sustollere silentii.

2 Cumque ad hæc exaranda aciem mentis dirigerem, palpitabat animus præ timore; sed cum vigilantius retractarem, quod ille meus timor tra-

ternæ foret utilitatis obstaculum, reducebam ad cor vestræ discretionis intuitum, sciens procul dubio facilem veniam patere temeritati, quæ accidit germanæ famulando caritati. Donet itaque vestra paternitas veniam præsumptori, qui talia nitens vestræ per omnia studuit ecclesiæ decori: donet vestra auctoritas gratiam & vigorem horum propalatori, ne ob sui vilitatem subiaceat rubori. Porro de istorum veritate nullius mens vertatur in ambiguum, quoniam tam exquisita ab illis, qui interfuerunt, & ad liquidum sunt comperta, ut in omnibus sit veritatis constantia certa. Quidquid verò in his minus comptè prolaturum est, vestræ, vestrorumque committo sopheriæ ***, ut per nobile Remensis ingenii acumen fiat eliminatum, quod per meam socordiam cernitur impolitum. Vitæ igitur sanctitatem & virtutum opera, quæ Christus Dominus nostris penè temporibus suo militi Arnulfo contulit, ex parte narraturus, omnium artificem bonorum invoco Spiritum sanctum, ut ad hæc referenda, benignus repleat ora nostra laude sua, qui, ut talia perageret, ipsius Servi sui præcordia illustravit luce sua

D
archiepiscopo Rhemenfi dedicat.

** id est sapientia*

E

TITULI VETERUM CAPITUM.

- i. De loco & patria Viri Dei Arnulfi, & de præfagiis ortus sui.
- ii. De nomine in latere reperto, & de vaticinio peregrini.
- iii. De inclyta ejus juventute & armorum strenuitate.
- iv. De conversione ejus ex milite in monachum.
- v. De obedientia ejus, & rigore vitæ.
- vi. De monacho recluso, qui post mortem ipsi Arnulfo apparuit.
- vii. De silentio ejus per quadraginta duos menses, id est annorum trium & mensium sex.
- viii. De fuga, quam iniit noctu, ne abbas fieret.
- ix. De lupo, qui illum noctu reduxit nescium.
- x. De asino debilitato, quem recuperavit.
- xi. De caduco, quem sanavit.
- xii. De ægroto escas horrente, quem sui panis gustu sanavit.
- xiii. De muliere decennio cæca, quæ per aquam manuum ejus illuminata est.
- xiv. De rhombo repentè reperto in dedicatione cryptæ.
- xv. De contempta regis Francorum expeditione.
- xvi. De abbate Gyrardo sibi substituto.
- xvii. De multimodo sanctæ vitæ exercitio.
- xviii. De præcisa morte Israël's sui quondam sodalis.
- xix. De pisce infecto per spiritum cognito; & de corvi obedientia.
- xx. De præcognita morte sui nepotis.
- xxi. De muto annorum xiiii, cui loquelam dedit.
- xxii. De arreptio à legione, quem, ut vidit, purgavit.
- xxiii. De suspitione adventus barbarorum; quam divinitus rejecit.
- xxiv. De obtentu gloriosi quondam Comitum Simonis, quem statim agnovit.
- xxv. De Guidone nobili diu infirmante.
- xxvi. De uxore ipsius Guidonis in partu periclitante.
- xxvii. De infante cæco nato, quem per salivam oculis donavit.
- xxviii. De sorore ejusdem infantis.

xxix. De

A xxix. De rege Francorum & regina filium à sancto Arnulpho poscentibus.
 xxx. De Gerico milite, quem corpore & corde sanavit.
 xxxi. De uxore ejus, nomine Judith, cui futurum filium prophetavit.

A N N O T A T A.

a *Guilielmus Marlotus tomo 2 Metropolis Rheimensis cap. 23 & sequentibus gesta hujus archiepiscopi, qui in eunte seculo XII ad cathedram Rheimensem evectus est, fuse commemorat.*

b *Lisardus, qui hanc Harinlfi abbatis lucubrationem adoptavit, dicitur apud Sammarthanos anno 1108 cathedram Sueffionensem ascendisse, ac anno 1127 eandem moriens reliquisse.*

c *In aliis quibusdam manuscriptis ac editis pro & totius sanctæ obedientiæ plenitudinem legitur & omnium bonorum plenitudinem.*

d *Typus vel typhus apud scriptores mediæ ætatis accipitur pro superbia, ut in Glossario Canonicum videre est.*

B

C A P U T I.

Prænuntiata Sancti nativitas, sedula educatio, militia, conversio à vita militari ad cœnobiticam & solitariam.

LIB. I.
 CAP. I.
Nobilis matrona deflens mortem filii,

a
 b
 c
 d e
 f

C

divinitus præmonita,

PER id tempus, quo regio Flandriæ Balduini a Comitis & conjugis ejus Adelæ regimine ornabatur, regnum Francorum moderante Henrico b filio Roberti regis, & Anglis regnante Eadwardo c pio rege, fuit vir nomine Folbertus in pago Brabantia d circa fluvium Scaldum e, qui non solum generis spectabili nobilitate, sed rerum copiâ mundanarum ditatus, inter ceteros compatriotas f tam mente quam corpore per omnia inclytus existeret; qui ex more nobilium digno matrimonio sociatus ex nobilissima conjuge Mensinde genuit filium elegantem, qui que jam adultus & armorum gestui aptissimus ex præsentis luce est ablatus, cujus mors gravissimum patri & matri omnique domesticæ clientelæ incussit mœrorem, adeo ut annuali tempore illum deflerent, & incessanter lugerent.

4 Jamque menses aliquot in hoc dolore defluerant, cum, ecce, in somnis apparuit eidem matronæ vir speciosus & luce micanti fulgidus, dicens ad eam: Quid te ipsam mœrore afficis & inutili tristitia deprimis pro filio tuo tam utiliter mortuo; quem si spiritum vitæ ex te accepisse cognosceres, profecto à te factum vel plasmatum non immerito plangere vel lugere debueras: at quem Supernus conditor secundum incomprehensibile æquitatis judicium sustulit de hac vita, tu quomodo lugere præsumpsisti? Pro cujus obitu nullum tu deinceps cordi tuo admittas dolorem; imò potius grandi lætare gaudio, quoniam in utero gestas puerum, quem superna electio præordinavit magnum futurum. Hunc dum tu in lucem protuleris, Christophorum vocari optabis: quoniam revera idem puer ad hoc est præscriptus, ut operibus & verbo suo Christum in pectore ferat. Et ut certo scias hæc ita divinitus præfixa, vadens ad ecclesiam in eo loco, ubi orare solita

es, fodere fac, & fossa humo invenies laterem magnis litteris sculptum, quæ litteræ tibi prodent tui partus nomen & meritum.

EX MSS.

5 At matrona, tantæ laudis percepto oraculo, à somno evigilans cum ingenti stupore & mirabili gaudio visionem enarravit marito. Ac demum ut comprobaret cælestium fidem verborum, assumpsit famulos cum fossorio g, & pergens ad ecclesiam in eo loco, ubi supplicare solita erat, fodere fecit, lateremque quadrum invenit altis litteris exaratum ita: CHRISTOPHORUS; quo reposito, majori lætitiâ afflata est, & jam secura de prolis sanctitate, quoniam antea nesciebat, se concepisse, alacriter exspectabat divinæ operationis munus tam honestum. Tempore ergo opportuno peperit filium repromissum cum magna lætitiâ genitoris & propinquorum, quem etiam de sacro fonte suscipiendum, secundum morem direxerunt ad Arnulphum Aldenardensem, divitiis tunc & potentia inclytum virum.

11.

parit hunc Sanctum,

g

6 Hic lætanter suscipiens puerum mox acceleravit impertiri illi sacre regenerationis lavacrum, & ex nimio propinquitatis amore fastuque jactantiæ non permisit, ut nominaretur Christophorus; sed sibi æquivocum nominari fecit Arnulphum, cui quidem etsi defuit nomen Christophori, virtus tamen Christum ferendi de die in diem semper excrevit: nam dum studiosè fatisque accuratè nutrire, die quadam supervenit quispiam peregrinus veterana canitie resperfus, qui eundem infantulum benedicens ac quasi balba locutione alludens ait ad nutricem: Hunc parvulum magnâ diligentia summâque munditiâ enutrito: quoniam Christus Dominus cor ejus habitando, virtutem operum suorum per hunc populo suo decrevit annuntiare. Tantis ac talibus auspiciis, agente * al. augen- Deo, meritum illius & futura gloria propalabatur te & antequam faceret opera Domini, jam qui facturus erat, divini favoris laude anticipabatur.

E

7 Denique adultus cœpit esse blandus alloquio, acutus ingenio, promptus obsequio, alacer in opere, efficax & fortissimus membrorum robore, tantaque virium excellentia ac corporis agilitate eminebat, ut quatuor aut quinque cœvorum viribus excederet, & illum omnes Arnulphum fortem nuncuparent, quem pater ac mater cupiebant tradere studio litterarum; sed ceteri propinqui resistebant plurimum, & maxime supradictus Arnulphus Aldenardensis, ex paterno sanguine propinquus ejus: nam materna profapia ex Comitum gente * derivabatur, scilicet ducis Lovaniensis; Comitum Namurcensis, Comitum Lozonensis & Duracensis atque Montensis.

111.

post peractam pueritiam

F

8 Hac tanta nobilitate ornatus Arnulfus Christophorus (sic enim illum mater memor divinæ sponsonis, maluit appellare) quidquid in se elegans prætulit & jucundum, totum concupivit ad Domini redigere famulatum. Optabant igitur propinqui illius magis in rebus bellicis habere tyronem, quàm ecclesiasticorum graduum mancipari consortem. Inde factum est, ut secularis militiæ cingulum cum grandi exultatione carorum susciperet, spiritualia postmodum arma feliciter subiturus. Susceptis itaque juxta votum amicorum ritumque nobilium militiæ signis, studuit pietatis fœdera retinere, in subditos pius, in gratiam indigentium profusus, in judicio misericorditer reclusus, in auscultandis divinis officiis summo nisu sollicitus, in amore comparum mirabiliter gratus, in Domini timore fundatus, in parentum honore studiosus, omniumque qui noverant eum, amore præcordialiter fretus h.

suasit sanguineorum

EX MSS.

IV.
nomen dat
militia;

9 Omnia denique militiæ studia percurrit, imperialibus seu regalibus bellis interfuit, in principum curiis quaquaverfum veniens, facundus caudicus enituit, Brabantinas atque Flandrenses lites, seditionesque obice suæ prudentiæ multotiens diremit atque tremore suæ incomparabilis fortitudinis compressit, dum non esset, qui illius viribus seu verbis ratione validis obviare tentaret. Ab Imperatore Romanorum, à rege Anglorum & à comitibus propinquis amplas possessiones rerumque administrationes ac illustrissima matrimonia sibi oblata semper recusavit memor videlicet, quia non ad usum sæculi, sed ad laudem gratiæ Dei Christophorus vocari meruisset. Et quoniam tot & tanta virtutum genimina, quæ divina in eo seminavit gratia, non poterat in latum fructificare, mortali retardante militia, eleganti concepit consilio, ut labor & cura militiæ in meliorem usum verterentur, & illa stipendia poscerentur, quæ vitæ & laudis nullum finem sentirent.

sed postmodum in
Suessoniensi
S. Medardi
cœnobio

B

i

k

C

v.
vitam monasticam
amplectitur,

l

10 Itaque convocatis duobus armigeris suis, jubet quantoocius omnia armorum vasa aptari, qualiter cum eximio decore, & pompa decenti curiam regis Francorum valeret adire. Parent armigeri imperanti, præparant equos, arma componunt, omnia strenuè militi digna assumunt. Tunc Arnulfus valefaciens matri (nam antea pater obiit) arripuit iter versus Franciam, & neglecta curia regis tunc Philippi i, festinus expetiit ecclesiam almi confessoris Medardi sitam juxta muros Sueffonicæ civitatis. Erat tunc in eodem cœnobio præclara monachorum congregatio, quorum honesta refulgebat institutio, digna Deo immolans laudum sacrificia sub abbate Raynaldo k: hujus verò congregationis prudentes fratres tam Dei quam mundi astutiæ callentes, & coram Deo atque coram hominibus bona providentes (nec enim esse poterant moribus inculci qui totius Franciæ & Romanæ vel Remensis curialitatis erant frequentatione suffulti) supradictum virum devotione præcipua ad Christum festinantem, devote, ut par erat, excipiunt, atque militiæ cingulum respicientem, armaque cum vestibus cultissimis, quas attulerat, ad ecclesiam conferentem attondent, ac tonsuratum in habitu regulari crucis Christi mortificatione amiciunt. Jam verò monachum factum & vere huic mundo crucifixum, litteris erudiunt, & legibus ac præceptis Dominicis informant, cunctisque sanctionibus exornant; quæ ille omnia in antro interioris hominis adeo recondidit, ut semina verbi Dei nec secus viam nec in petrosa nec inter spinas cecidisse sequens vita ejus prodiderit.

11 Jamque annum cursum in regulari tramite peregerat, & ob majorem devotionis atque obedientiæ probationem injungitur ei cura eleemosynæ & alendorum pauperum sollicitudo. Dignum plane negotium, ut ei cura pauperum committeretur, qui & misericordiæ visceribus afflueret & liberalis per omnia haberetur; pro qua causa dum die quodam prædium ad agapem l deputatum solus inviseret, cuncti canes vici adjacentis in eum subito insiluerunt dentibus rabidis illum dilacerare cupientes: quibus manu extensa innuit, ut se sequerentur & sic rabiem in obsequium commutantes, in ejus comitatu sensu placido perrexerunt, & quamdiu ibi mansit, cum eo manserunt, ac tandem illo revertente, simul redierunt; nec aliquem in ejus præsentia morsu vel latratu profecuti sunt. Cœpit interea valida se mortificatione carnis constringere, vigiliis & jejuniis operam dare, orationique prolixis cum lacrymis insistere,

& se in omnibus probabilem exhibere: & ut funditus sibi risum motumque lætitiæ temporalis extingueret, asperrimo & nodoso spinosoque tribuli ramo corpus suum sub veste præcinxit, membra viriliter macerans, & mentem ad cælestia erigens; vultum tamen hilarem ac jucundum omnibus præstendens.

12 Quadam verò die dum in communi fratrum quiddam proloqui volens, non potuit more Francorum ad unguem exprimere verbum: idcirco dixit ei abbas, ut ad horam sileret; ne scilicet utilitas causæ differretur, si latius inde tractaretur: quod tacendi mandatum corde simplici & zelo veræ obedientiæ per aliquot menses servavit, nulli dans verbum, nulli reddens responsum, donec à fratribus est Abbati nuntiatum, quod omnino mutus esset. Et abbas eum evocans ac requirrens, cur taceret, didicit diuturni causam silentii fuisse mandatum ab eo injunctum silendi; qui admirans renovatam in hoc Pauli simplicitatem, & congaudens fervori ejus circa obedientiam, præcepit, ut causâ ædificationis interim fratribus exhiberet obsequium colloquutionis.

13 In eodem monasterio erat tunc temporis monachus quidam, nomine Gremboldus, propter divinum amorem reclusus, qui de gente Flandrensi ortus, duram & austeram vitam ducebat, divinæ contemplationi incessanter anhélans. Huic Arnulfus sollicitè obsequabatur, non quia famulantium copia deesset, sed ut magis arctiora sancti fervoris argumenta ab illo hauriret. Cumque post multos continentiarum agones ad finem mortalis vitæ jam tenderet, viribus corporis cœpit destitui & valido angore urgeri. Tunc amabilem Arnulfum sibi indetesse ministrantem rogavit, ut modicum lactis sibi provideret, quo imbecille corpus vel ad punctum recreare debuisset; quod Arnulfus implere festinans, tulit panem unum ex his, qui pauperibus erant deputati, quo panem comparatum lac obtulit servo Dei. Ille quidem sumpsit; sed ex eo parum profecit: nam & morbus & ætas illum graviter deprimebant, imò potius dispensatio cælestis ad requiem promerendam, divino verbere coaptabat; quæ flagellat omnem filium, quem recipit.

14 Hunc itaque oravit Christi miles Arnulfus, ut post suam mortem statum suæ retributionis & habitum animæ suæ demonstraret. Ac ille quod fidei calore & proficiendi amore præsumptum fideliter promissit, & cum à seculo migrasset secundum promissionem sæpe fato servo Dei Arnulfo gloriosam de se præbuit visionem, alacrem & gaudentem, beatæque requiei se conjunctum lucifluæ demonstrans. Cui Arnulfus ait: Pater, quid agis aut qualiter tecum fit? Vel aliquam penam pro quovis reatu pertulisti? At ille respondit: Causâ illius lactis per te mihi ministrati, & parumper à me comesti, aliquid pœnarum sustinui, idcirco quod idem lac de substantia pauperum comparasti, sed tam hoc quam & omnia mihi sunt remissa peccata, & beatorum gaudia condonata.

15 Hac siquidem visione venerabilis Arnulfus admodum fervens, incaluit multum ad divinæ servitutis cultum, & deinceps non quievit à precibus, pulsans abbatis voluntatem, donec impetravit, quod optabat, ut scilicet eandem subintraret secretæ conversationis reclusionem. Hoc potius desiderio, factus est Christi bonus odor in omni loco, & ejus exemplum sequentes multi de longe & de prope, monasticam conversationem certatim expetebant. Eodem quippe tempore

Theo-

D

ubi diu silentium ex simplicitate servans

E

vi.

servavit cuiusdam monacho egrotò,

F

qui post mortem ei apparet;

VII.

qua apparitione excitatus multos ad Religionem allicit.

A
* al. Ted-
baldus

Theobaldus * nobilis adolescens clam diffugiens à comparum confortio exsul & pauper Domino militavit, & coronam præmiorum extemplo consecutus, victoriam, qua nunc fulget, in multorum mentibus plantavit. Quis enim audiens Arnulfum militum scilicet majestatem [&] seculum respuisse, non continuo amore seculi solveretur? Quis, inquam, facile poterat non mirari hominem genere nobilem, amicis potentibus fultum, staturâ procerum, vultu decorum, cui mundus favebat, quem tota seculi gloria sequebatur, tam repente conversum, ut de summis divitiis ad infimam paupertatem tractus, amore Christi semetipsum deiceret. De regione quoque Flandrensi & Brabantia multi tam clerici, quam laici, sacrum beati Medardi monasterium expetebant, ideo quod monasticus ordo in illo tunc loco florebat, & quod venerandi alumni sui Arnulfi jam reclusi dilectio quammaximè illos attrahebat.

& solitari-
am duram-
que vitam
agit.

B

At ipse de virtute in virtutem quotidie succedens, & quod hæcenus fuerat pro nihilo ducens, cellulæ reclusionem delicias paradisi existimabat, & continuam corporis afflictionem non dolorem aut miseriam, sed gloriam & voluptatem computabat. Unde cellam egrediens atque extrinsecus sub divo fossam faciens refedit ibidem, ita ut stillidium de tecto ecclesiæ super caput ejus & colum decideret: & quoties pluvia aut nives defluebant, sedem fossæ non mutavit, neque gelu neque frigus declinans, sed ad omnem aëris incommoditatem perseveranter orans & psallens, gemens & plorans, lectionique interdum vacans ibidem consistebat. Tribus igitur annis & mensibus sex, nullum mortalibus locutus est verbum, & continuo strictus silentio & delectatus in cælesti contemplatione atque assidua verbi Dei meditatione, quam solus legens & lugens ex copia divinorum librorum ubertim hauriebat: cujus instantia proficiens & auxilio gratiæ Dei præcedente, multum exuberans, non mediocriter sapiens fiebat, prudenter intelligens & efficaciter cupiens divinorum sententias sermonum, tanto Deo propinquior, quanto ab humanis remotior; deditque operam, ut scribendi notitia frueretur; nec non dictandi peritiam non contemnendam acquisivit. De cibo & potu quid referam? Cum diuturna jejunia magis illi complacerent, quam deliciosa feracula; panis ex hordeo semitrito rarè & parcè sumebatur, alter numquam. Aqua squalens erat potus, & neque quotidie apponebatur neque apposita ad fatis sumebatur.

A N N O T A T A.

a Hic Balduinus Comes Flandria ab urbe natali cognominatur Insulensis, quo cognomine ab aliis Balduinis Flandria Comitibus distinguitur, qua distinctio etiam ex uxore Adela hic satis colligitur. Comes autem ille ab anno 1036 usque ad 1067 Flandriam gubernavit.

b Henricus Gallia rex anno Christi 1027 regnare cepit, ex quo sequitur, S. Arnulfum post hunc annum 1027 natum esse.

c Anno 1066 obiit hic sanctus Anglia rex, cujus Acta majores nostri ad diem 5 Januarii illustrarunt.

d Quomodo S. Arnulfus in Brabantia natus dici possit, in Commentario prævio § 3 explicuimus.

e Scaldis est notissimus Belgii fluvius, qui ex Gallia oritur, & ad quem locus natalis S. Arnulfi situs est, ut in Commentario prævio diximus.

f Auctor hoc loco barbarè compatriotas nominat Augusti Tomus III.

nat pro popularibus sive hominibus in eadem regione vel patria natis.

g Fossorium hic accipitur pro ligone seu instrumento, quo terra effoditur, ut ex sensu patet. Deinceps hujusmodi voces barbaras non explicabo, quando significatio earum ex adjunctis satis intelligi poterit.

h Hic in editione Suriana quadam interseruntur, qua § 3 Commentarii prævii exhibuimus.

i Hic Philippus ab anno 1060 per quinquaginta fere annos regnum Gallia administravit.

k Sammarthani in monasterio S. Medardi duos Reinoldos vel Rainaldos abbates distinguunt, quorum primo addunt numeros annorum 1040 & 1044, quibus tempus regiminis significari existimo; alteri autem adjungunt annos 1066 & 1070, quibus numeris etiam initium & finem muneris abbatialis indicari arbitror. Mabillonius verò in Annalibus Benedictinis ad annum 1045 num. 79 meminit de Rainoldo abbate S. Medardi, qui tunc isti monasterio præfuerit, & ad annum 1063 num. 10 de eodem, ni fallor, scribit sequentia: Rainaldus quorundam præpotentium favore fultus & auctoritate abbatiam (videlicet Sueffionensem S. Medardi, de qua ibi agit) per fas nefasque retinuit, identidem ejectus, tum restitutus, usque ad annum circiter MLXXVI, quo fere tempore moriens locum fecit Pontio, qui illo deterior erat. Authenticis instrumentis destituti determinare non audemus, utrum hic Rainoldus sive Rainaldus sit unus idemque, & quo tempore abbatiam S. Medardi gubernare cæperit. Quapropter certiora hujus rei documenta expectabimus ab editoribus nova Gallia Christiana, quando abbates diocesis Sueffionensis sub archiepiscopatu Rhemensi recensentur.

l Agape, præter epulas, quas primi Christiani charitatis causâ invicem offerebant, apud scriptores mediæ ævi significat elemosinam vel refectioem pauperum, ut in recuso Cangii Glossario ad vocem agape licet fusiùs videre. Auctor itaque hoc loco indicat, proventus hujus prædii, quod Sanctus adibat, ad refectioem pauperum destinatos fuisse.

m Majores nostri ad diem 7 Martii Acta S. Pauli Simplicis illustrarunt, ubi tomo I istius mensis pag. 646 hoc exemplum silentii ex historia Laufraca narratur.

C A P U T II.

Fuga Sancti, ne fieret abbas, mira ejusdem reductio, electio, sedula muneris abbatialis administratio, & quadam miracula.

Interea fungitur abbas Rainaldus a, & instigante spiritu ambitionis Pontius quidam pseudo-monachus gradu comparativo non secundum grammaticam, sed secundum Simoniam, à rege Francorum Philippo nomen & sedem abbatis adipiscitur: qui Pontius nimis fluxè atque dapsiliter agens, cunctam loci substantiam in brevi exhauferat, ecclesiæ quoque ornamenta, quæ præcipua erant, in usus militum se stipantium expendat, & penè omnia, quæ ad decorem domus Dei pertinent, vesanus effuderat. Quid plura?

VIII.

Cum Sando-
ctus electus
esset abbas.

G g Inguen-

EX MSS.

Ingruente inedia, defecerat divinæ laudis officium in ecclesia, & illa quondam famosa beati Medardi basilica, ad tempus facta est opprobrium vicinis suis. Tunc Fratres sanioris consilii in unum congregati tractabant, quid medelæ opus esset ad tantam perniciem. Reperiunt bonum fore, si assumpto episcopo Sueffionicæ sedis cum primariis loci majestatem regiam implorent, quatenus cœnobii prisca nobilitate fundati, & per Pontium modò destructi, clementer misereatur, pretioforum martyrum confessorumque corpora ibidem consistentia recreatur, jubeatque ut ejecto Pontio, non abbate, sed tyranno, dignus pater ovili dominico provideatur. Sicque facientes & mox regis mentem pronam ad clementiam inflectentes, communi consilio Fratrum atque ecclesiæ cafatorum *b*, concordante clero ac populo, elegerunt in abbatem servum Christi Arnulfum.

c
tempus delibrandi petiit.

18 Tunc pontifex Theobaldus *c* cum Fratrum caterva pergit ad inclusum, & præmissa oratione solenni, alloquitur illum episcopus, rogans & obsecrans, monens & imperans, ut votis Fratrum acquiescat & abbatis curam locumque in Christi nomine exerceat. At ille, qui annis jam tribus & mensibus sex conticuerat, nimium expavescens, tabellam corripit, & scriptitat in ea tale responsum: Rogo, Patres * carissimi, parcite mihi, & me peccatorum mole prægravatum, finite aliquem offerre Deo pœnitentiæ fructum, nec me insulsum ullo modo cogatis ad tale onus suscipiendum; quod si meam modò petitionem implere non vultis, vel inducias mihi usque mane largimini, quo valeam explorare circa hoc voluntatem Domini.

B
* al. Fratres

clam au- fugit;

19 Tale responsum scripto suscipiens episcopus cum clero vel monachorum choro, advertit callidum quid in ejus mente versari. Datis tamen induciis, custodes, ne nocte fugeret, in circuitu cellæ disponunt. Verùm ille altis gemitibus crebrisque suspiriis noctem trahens pervigilem, ubi advertit custodes grato sopore sopitos, scalam conscendens de muro abscedit, fugiendoque errans, & quâ fugeret ignorans, tandem devenit in quamdam villam subtus montem Lauduni *d*, intransque cujuspiam hospitium pauperis quievit. Veniente hora cœnæ, defuit aqua. Ille injussus arripit amphoram, pergens ad puteum haurit aquam, defert in domum, omnibus servit, omnibus ministrat, mutus tamen omnino perseverat.

C
IX.
sed à lupo Sueffionem reductus

20 Circa vesperum redit homo ab urbe Sueffionica, & dum cœnaret, cœpit enarrare, quæ vulgo referente cognoverat, dicens: Multus rumor, multaque turba agitabatur per populos ob discessum cujusdam servi Dei, quem dicunt fugisse, ne fieret abbas sancti Medardi, & ecce diriguntur plures missi undique per regiones quærere sanctum virum per sylvas & montes, proposito edicto, ut nemo reficiatur, donec vir Dei reducendus reperiat. Audiens hanc famam Heros reverendus, & ex toto satagens devitare quærentium manus, primâ noctis horâ surgit de stratu & vadit ad ecclesiam ipsius villæ, ibique foris ante januam prostratus clamat ad Dominum multo ploratu deprecans majestatem, ne onus regiminis, quo se prorsus indignum sentiebat, ullo modo sibi permitteret imponi; id vero multum diuque cum orasset, ubi credit à Domino suas preces exauditas, deliberabat fugere ad remotiora deserti, & ecce subito lupo ingens adveniens cum eo pergere cœpit. At ille credens ex lupi comitatu se melius perventurum ad devia, illum finit præire; ipse sequi è vestigio conatus est. Hic præduce lu-

po, immò magis auctore Deo, per noctem rediit Sueffionis *e* & supra clivum urbi contiguum residens, orto sole, ubi esset, agnovit.

D

21 Tunc animo angustiat & mœrore confectus est, statimque prospiciens eminus fossam in rupe, quâ lapides quadrabantur, in ea latitaturus succedit. Advenientes autem agricolæ & lapidum cæsores ut viderunt hominem in veste humili & sine loquela, renuntiaverunt in civitatem. Quale verò gaudium & quanta celebritas mox in urbe surrexerit, impossibile credimus ab homine posse referri. Juvenes & virgines, senes cum junioribus laudabant nomen Domini, quod non eos privasset inventione patris optati. Exeunt monachi cum clericis & stobiles cum suburbanis, & alligatum fugitivum suum pertrahunt ad ecclesiam beati Medardi, invito imponentes locum officiumque abbatis; qui vix tandem ora resolvens, Verè, ait, nisi divinis nutibus resistere formidarem, quæ imponitis, omnino recusarem.

ab agricolis detectus,

dignitatem acceptare cogitur.

E

22 Sic igitur cœnobio prælatus sancti Ordinis restaurator opimus studuit prava corrigere, vitia funditus extirpare, mores Fratrum dulci verbo, præeunte exemplo, assidue componere, & quidquid sacræ regulæ obviat, propemodum disperdere. Mirum dictu quanta temporis velocitate status totius cœnobii ad formam rediit pristinæ honestatis: ornamenta ecclesiæ revocata sunt, ordo claustralis redintegratus, quidquid utile reparatum, quidquid ab re, dissipatum. Gaudebat his in locis cuncta nobilitas, quod ille famosis regalisque locus prisca honoris cultibus non caruisset in longum. Exultabat etiam regio, quod magnus ille cæli senator martyr præcipuus Sebastianus *f* cum aliis pluribus inibi decubans, competentibus sibi laudum officiis non jam diutius privaretur.

f

23 Sed quoniam ordo narrationis ad hoc processit, ut patrem monasterii illum extitisse ostendamus, dignum est, ut labores & fatigationes, quas in regimine pertulit, memoremus, ut & in hoc optima imitandi utilitas rectoribus proponatur. Godefridus enim Florinensis vir potens & fortis & tanto superior, quanto potentior, nec hominem metuens nec Deum, prædium grande vocabulo Hancenas *g* in pago Sambrico *h* situm, usibus Fratrum beati Medardi multis dudum annis subtraxerat atque in suæ superbiæ commoda contraxerat, & quoniam ejus rigida potestas omnibus timori erat, nemo pontificum in faciem convenire illum audebat, & intolerabilem ejus cernentes malitiam, nullo modo tractare eum canonicè audebant; proinde ipsorum fratrum unanimitas exoravit famulum Christi Arnulfum, abbatem videlicet suum, ut causâ caritatis laborem assumeret, eumdem potentem convenire, & ut res ablatas ecclesiæ redderet coërcendo commonere.

x.

Cum mune- re abbatis fungeretur,

g b

F

24 Assensit fraternis sensibus fervens zelo domini Dei Vir beatus, & jussit parari itineri necessaria, inter quæ asinum, qui beatum Virum gestare potuisset. Quamvis autem mundi gloriam toto conamine devitaret, utpote is, qui in Christi caritate totam mentem fundaverat, quorundam tamen familiarium ejus mens infirma & minus curans, quæ Dei sunt, pomposè illum agere & delicatè ingredi affectabat, & ad exemplum multorum de Francia abbatum ambitiosè illum equitare & delitiosè vivere exoptabat, humilitatem, qua vir Dei utebatur, pro opprobrio sustinentes. Denique asellum, quem sibi ad sedendum delegerat, clam debilitaverunt, qualiter remoto asello spumei equi unctionem usitare inciperet, intimaruntque servo Dei, ut caballum quæri juberet,

possessions monasterio suo ereptas

ret,

A ret, qui illum gestare debuisset.

humilitate recuperat,

25 Audiens hoc Christi Servus & pro constantia fixæ humilitatis abhorrens equestrem vectorem, cum paucis discipulorum adiit stabulum, quo asinus languens jacebat, & imponens manum super fracturam ita cœpit loqui miti voce, mitiore affectu: Omnipotens Dominus bene scit, quo animo iter imminens aggredi volo; quoniam non jactantiæ typo, sed divini officii voto ac fraternæ utilitatis studio hanc profectionem subire appeto. Et quoniam postquam seculi militiam deposui, terga equi numquam sedere proposui, non aliqua vanitate, sed Domini nostri Jesu Christi imitatione; modo si placet ei, ut abeam, placeat, ut sanetur tibiã vel pes hujus aselli, qualiter humili vehiculo gestatus, servitium ejus & ecclesiæ opus exerceam lætus. Hæc dicens signum sanctæ Crucis de contra edidit, & recessit; sed asinus illico reparatus, semet concutiens surrexit & tota sospitatis alacritate famuli Dei devectionem & suscepit & perfecit. At ubi ventum est in facie supradicti insatissimi divitis Godefridi, mirum dictu quanta benignitate illum exceperit, quam prona humilitate eidem obtemperaverit: nam mox, ut eum allocutus est, illico detumuit factus ejus, illico concidit illa ferox cervicositas & è vestigio restituta est ecclesiæ prisca hereditas, & qui hæctenus fuerat ecclesiarum vastator, amodo factus est devotus conservator.

xii. *Et prædia recepta in-vifens,*

26 At postquam cum eodem Godefrido aliquos dies exegit, tunc prædia recepta cum Fratribus invifere deliberavit; ubi cum esset & colonos suã præsentia multum lætificasset, venit ad eum quædam mulier nobilis, nomine Hespandis, rebus & moribus inter suos honorabilis, quæ viro Dei querelam pro servo deposuit, veluti ille Euangelicus centurio fecerat, dicens: Domesticus mihi fidelis procurator & servus mensuris casibus i malè torquetur, pro quo flagito, ut oratio vestra ad Deum mittatur, qualiter miserante Deo sanari mereatur. Tunc ille buccellam panis, de quo ipse percipiebat, benedixit, & honestæ mulieri jussit dari dicens: Mox ut domum redieris, aliquid hujus panis ante omnem alium cibum manducare coge, & Deo jubente passio, qua torquetur, conquiescet. Fecit illa, ut docta erat; sed malignus invasor non permisit, ut de illo pane quidquam contingeret: panem enim illum acsi incendium tangere extimuit, donec diuturna fame compulsus de illo comedit, & statim perfectæ sanitatis libertatem accepit.

xii. *ægros sanat,*

* al. in pœnis

* al. mea

27 In præfato prædio commanebat homo, qui præ nimia morbi acerbitate usum manducandi panem ex toto perdidit, & miseram vitam squalenti edulio ducens, quotidie in pœnis * tabescebat. Hujus talia ad prædictam feminam fuerunt præcata: Precor, ait mi * domina, ut cum ad hominem Dei accesseris, intimare illi studeas, quod certa mihi visione crebrius allatum est; quoniam si de pane victus ejus percipere meruero, statim usum panis manducandi recuperabo, & obsecra illius dulcedinem, ut hanc mihi impendat pietatem, mittatque optati sui panis benedictionem. Ut ergo talia reverendus Heros ex feminæ relatu audivit, mox affluenti miseratione compatiens, divinæ bonitati preces lacrymosas libavit, & in hora suæ refectionis panis sibi peculiariter appositi particulam profusus benedixit, ac prædictæ feminæ ægroto deportandam per monachum delegavit. Mox itaque, ut de ipso pane infirmus in os tulit, non solum facultas comedendi rediit, sed quædam aviditas vorandi extemplo successit, ad-

Augusti Tomus III.

eo ut dictum repararetur robur corporis, quod attritum videbatur esurie longi temporis.

EX MSS.

28 Exinde placuit aliud invifere monasterii prædium, vocabulo Vintredium * k super Mosam l amnem situm. Ubi dum paucis diebus commaneret, quædam ipsius accola mulier jam decennio cæca accessit ad monachos itineris ejus socios & dixit: Ante complures dies meam mihi ærunanam defenti apparuit quædam per somnium visio, certissime repromittens quod si aquam manuum suarum ablutione perfunctam ad fovendos oculos meos hic Homo Dei mihi commodare dignetur, statim illius meritis diu amissum Dominus restituet lumen oculorum. Idcirco deprecor, ut vos, dum ille manus laverit, aquam mihi reservetis, qua valeam exui tenebris diuturnæ cæcitat. Ergo post hæc prima vice, qua servus Dei manus abluat, contulerunt aquam orbata, quam continuo unum fuit & oculis admovisse & lumen recepisse. Vir autem Dei hoc ipsum comperiens haud æquanimiter tulit; sed mox iter accelerans sub festinatione abscessit, videlicet præcavens, ne pro tantæ signo laudis plausus illi resultaret popularis.

XIII.

*mulierem cæcam illuminat, * al. Junciedium*

k l

E

XIV.

Et piscem, qui in solennitate quadam dicitur solebat,

29 In monasterio beati Medardi erat crypta in parte orientali, cujus anniversaria dedicationis dies solenniter annuatim agebatur, ad cujus diei partem prisca loci, ut dicebant, urbanitas esum piscis rhombi requirebat. Hunc autem usum novus Abbas ignorabat, donec ipsa festivitas præ manibus extans quemdam quasi articulum Abbati ex hoc non cogitanti & aliis curis occupato incussit: hora etenim diei primâ decantata, convenerunt Fratres in Capitulum, interrogant suum œconomum, si rhombus diei debitus in promptu haberetur. Negante illo & eorum verba potius admirante, cœperunt stomachari & contentiose affirmare, Missarum celebritatem à se non peragi, nisi rhombus ipsorum coquinæ inferretur. His auditis, quidam seniorum adeunt Abbatem nil tale suspicantem; pandunt sententiam Fratrum.

30 Audiens Vir per omnia sagax Fratrum sensum tam puerilem, & parumper tacendo deliberans, ad Christum vocem cordis emisit & tandem respondit: Si istum morem pridem præcissimus, illum piscem quærere de vacanti potuissemus. At nunc quoniam derepentè id novimus, valet omnipotentia Dei hoc ipsum conferre, ut Fratribus scandalum tollamus, & sancta celebritas alacriter compleatur. Jam citius vadat minister cum pretio ad pontem Axonæ m & rhombum inveniens, velociter comparet, ac coquinæ Fratrum præparandum præsentet. Et conversus senioribus, dixit: Ite charissimi, nuntiate Fratribus, quia rhombus non deerit; faciant gaudentes solennia Domini. Sed & hoc intime illis, quoniam sive vivam sive moriar, determinatum noverint, ut ab hodie per annos viginti non habeant in die ista fercula rhombi. His dictis, rhombus juxta verbum ejus ex insperato repertus, emitur, & mensis Fratrum parandus palpans inducitur. Solennia etiam dedicationis solito alacrius celebrantur; Fratres quoque, qui huic rei interfuerunt, sub invocatione divini nominis testificati sunt, quod ex tunc per annos viginti ille talis piscis in eadem solennitate non potuit inveniri. Mirandum valde, quod tam præsens ille aderat spiritus veritatis, ut quidquid ore protulisset, totum semper veritatis constantia fundaretur.

mirabiliter imperat, eumque postea defu-turum præ-dicit.

F

m

a Si fuerint duo Rainaldi abbates S. Medardi, de qua distinctione superius dubitavi, hic certe agitur de secundo, cujus locum Pontius invasit. Hac opinio mea confirmabitur ex aetate episcopi Sueffionensis, de quo mox sermo occurret.

b Cafati, teste Mabillonio hic in notis, erant ecclesiae feudatorii, seu qui ex ecclesiae bonis beneficia acceperant. Plura de his vide in auctiore Cangii Glossario.

c Iste Theobaldus ab anno 1072 usque ad 1080 Sueffionensem ecclesiam rexit, ut hic notat Mabillonius. Inde saltem patet, S. Arnulfum non fuisse electum abbatem S. Medardi ante annum Christi 1072.

d Hic indicatur urbs Gallia, qua à monte Clavato, in quo sita est, aliquando Laudannum Clavatum vocatur, & à Gallis vernacule Laon appellatur. Distat autem septem leucis ab urbe Sueffionensi, ut Baudrantius testatur.

B e Notissima urbs Gallia, qua olim Sueffiones, vel Sueffones & Augusta Sueffonum dicebatur, nunc communiter Sueffio & vernacule Soissons nuncupatur. Plura de his & similibus ejusdem urbis appellationibus vide apud Hadrianum Valesium in Notitia Galliarum pag. 536 & sequente.

f Majores nostri Acta hujus S. Sebastiani ad diem 20 Januarii ediderunt, ubi etiam de reliquiis ipsius ad monasterium Sueffionense S. Medardi translatis meminerunt.

g Exstat etiamnum in hoc loco, qui vulgò dicitur HENSIENNES, praepositura in honorem S. Georgii, monasterio S. Medardi subjecta, ut Mabillonius hoc loco in notis observat.

h Sambricus pagus appellatur hic locus, eo quod ad Sabim vel Sambram fluvium situs esset, de quo plura apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 493 legi possunt.

i Suspitor, hic menstruis casibus significari morbum comitiale vel epilepticum, quo servus ille singulis mensibus torquebatur à demone, cum infra dicatur malignus invasor non permisit, ut buccellam panis à Sancto oblatam comederet. Talis etiam erat ille lunaticus, de quo Matthaeus cap. 17 v. 14 meminit.

C k Pleraque Mss. hunc locum appellant Junciredium. Surius legit Vinceredium. Sed Mabillonius in notis monet, forsàn legendum esse Dunciredium, vernacule dictum Doncheri, quod oppidum in diocesi Rhemensis non procul ab urbe Sedano situm est, ubi etiam habetur praepositura ad monasterium S. Medardi pertinens.

l Mosa est passim notus Gallia Belgica fluvius, qui ortum habet in provincia Campania juxta pagum Meuse, à quo nomen traxit. Inde per Lotharingiam & varias Belgii ditiones fluens, in oceanum Germanicum se exonerat.

m Axona est fluvius Galliae ab incolis dictus l'Aisne, qui post varios fluxus augetur Vidula fluvio, ac urbem Sueffionensem bisariam secat.

Post abdicatum abbatis officium
vita ejus solitaria, & mirabilis rerum futurarum arcanarumque cognitio

Sane quoniam apud mortales permanet ecce ratum nihil omni parte beatum, erat illo in tempore in eodem coenobio quidam monachus, nomine Odo, honestatis usurpator & virtutis simulator, qui famulo Dei Arnulfo abbati nimium invidabat & se ad regimen loci digniorem & utiliorem autumabat, qui etiam incessanter revolvebat, quoniam argumento servum Christi potuisset removere à suscepto regiminis officio. Is cum esset in exterioribus agens per internuntios, quos frequenti munere caecabat, studuit intimare regi Francorum Philippo, ut cum in prociectu contra hostem aliquorsum proficisceretur, abbatem sancti Medardi venire secum juberet. Annuit rex consiliis Odonis, & cum exercitum promovisset, missis legatis monuit domnum Arnulfum, ut cum armata militia in expeditione secum abiret. Arnulfus ad hæc stupuit, & regis missis devote respondit: Certum est, me peccatorem militiae quondam actibus forduisse, & notum est, ob Domini timorem relicta militia consortium monachorum expetisse. Legimus dicentem Dominum: Qui peveraverit in finem salvus erit. Et quid ego infelix, qui causam Dei militiam abjeci, rursus stipabor militibus, rursus arma exercebo? Grande nefas. Recte ait psalmus de me & mei similibus: Dejeci eos, dum allevarentur. Nam qui me putabam assumptum ad curam abbatiae, ecce compellor offendere in foveam apostasiae. Maluissim certe nomen istud abbatis & locum non suscepisse, quam sub hujus dignitatis obtentu saeculo tam pessime defervire.

32 Hoc comperto, rex Philippus misit denuo legatos, qui dicerent, fuisse morem antiquum, ut milites abbatiae, abbate praevio, regali expeditioni infervirent, aut faceret juxta morem antiquum aut daret locum, ut fieret regis imperium. Tunc Arnulfus tali occasione accepta prompto animo obedivit regis imperio & secessit libens in reclusionis angulo. Non reputavit culmen tanti honoris, dummodo liceret sibi tenere vocem Salvatoris; cupiens longe melius, longequè ferventius seipsum exercere in servitio divinae majestatis. At monachi omnes nimium consternati tali facto, conveniunt pariter, & quasi obsident Arnulphum planctu nimio, & sic illum flagellant dolenti obsequio: O amande pater, quid voluisti facere, gregem commissum tam inconsulte deferere, oves Christi tibi creditas lupis exponere, & domum sanctam, quam sic honorifice tractabas, vastatoribus iterum tradere? Si molestum tibi erat exercitum regis subire, sedisses tranquillus in loco tuo; nos cum nostris militibus, paruissemus regis imperio. Ecce Pontius noster olim vastator, oneratus crumenis, nostri loci fiet iterum comparator, & accepta potestate instabit acrior dilapidator. Miserere, quaesumus, filiis tuis, miserere supplicibus tuis, & non abicias nos subesse gaudentes dictis tuis. Monemus te per martyrium Sebastiani, per confessionem Medardi, per

xv.
Cum Sanctus obedire nollet cuidam mandato regis Francorum,

F

officium abbatibus deserit,

F

Papa-

A Papatum Gregorii ; per Sanctorum copiam , quorum huic loco nostri inesse reliquias atque memoriam.

xvi.
aliumque
eligendum
suadet ,

33 Auditis his sermonibus , Arnulfus dissecatur sensibus suis , & uberrimè flens respondit illis : O dulcissimi Fratres , nolite quæso adeo mihi vestri conventus vel loci desolationem imputare ; sed cautè cognoscite ; quia vos inter habitat , & ex vobis exiit , qui totum istud malum conatur patrare. At nunc quoniam Deo gratias , abbatia spoliatus sum , quod valde optabat anima mea : (etenim plus erat mihi oneri , quam honori) hortor unanimitatem vestram , quatinus numquam ad hoc intendatis , ut denuo pertrahar præesse vobis. Si consiliis meis vultis acquiescere paratus sum bonum vobis & utile consilium ferre. Convocate vobis episcopum & omnes prælatos ecclesiarum urbis , & festinanter eligite patrem Deo acceptum & rebus nostris necessarium. Monachi responderunt : Hoc libentissime faceremus ; sed oppressione avari regis nostra statim electio cassabitur. Unde melius fore probavimus , ut nostra electio in manu vestra consistat , & quemcumque à vobis electum viderimus , nos illi fideliter obediemus : quemcumque enim vos elegeritis , credimus quoniam non resistet illi vesania regis.

regina
successorem
suum eiecit
enti

a
b

34 Tunc convocatis omnibus ecclesiarum prælati , & communicato consilio , electus est in abbatem vir magnæ scientiæ & religionis præcipuæ , nomine Giraldu *a* , quo non diu substituto , de repente advolat supradictus ille Pontius , totius pietatis adversarius , ducens secum reginam Francorum nomine Bertradam *b* , quæ ex regia Giraldu expellere , & eundem Pontium in prælationem sancti loci contra fas subinferret : quo comperto , famulus Christi Arnulfus de cella egreditur , & reginam adiens furibundam blando affatu humiliter rogavit , ut quamvis regina haberetur , memor tamen femineæ conditionis , memor etiam divinorum iudiciorum , ecclesiasticis legibus obviare formidaret , & ab injuria tanti viri seipsam verecundè temperaret ; quæ monita cum illa tumore regii fastus audire abnueret , ait ad illam prophetizans Servus Dei : O regina , si placet , crede Fratri Arnulfo ; imò crede Spiritui sancto , quoniam si domnum abbatem Giraldu à loco isto violenter expuleris , vindice Deo , & tu ante diem mortis tuæ à dominio totius regni extruderis , & in ærumna atque despectu exors regni morieris.

prænuuntiat
divinam ul-
tione ,
quam even-
tus proba-
vit.

c

35 Hæc siquidem viri Dei prophetia luce clarius manifesta facta est , dum omnibus patet , quod eadem regina post aliquot annos regis offensam irremediabiliter incurreret , ob quam à consortio totius regni rejecta in pagum Pontivum cum dedecore transposita sit , ibique diuturna calamitate detenta , more plebeio defuncta sit & sepulta. Giraldu autem ab illa repulsus dedit locum iræ & secessit in partes Aquitanix , ubi à duce terræ illius gratanter exceptus , in sylva majori illustre cœnobium construxit , ubi Deo dignè deservivit , & beato sine in Domino quievit , cuius & vita & mors signis virtutum & gloria miraculorum refulsit *d*.

xvii.
Sanctus ad
vitam soli-
tariam re-
versus ,

d

36 Arnulfus denique amica reclusionem semotus , tamquam si tunc primò inciperet , quotidianis sese jejuniis instanter macerabat , vigiliis affligebat , orationi vacans assidue & toto conamine insistens contemplationi divinæ. Taliter agens & tantis virtutum studiis quotidie excrescens , magnam à Domino consecutus est gratiam , & in terra Francorum gloriosam adeptus est famam in

tantum , ut tota regni nobilitas ejus uti benedictionibus congauderet , & totius dignitatis homines ejus colloquium ardentè requirerent , tam de pace ecclesiæ quam & de salute animarum consilium flagitantes : felicem se multum credebatur quicumque ab ore illius vel sermonem audire poterat , ita quidquid dicebat omni audienti videbatur salubre ac gratum ac spirituali sale conditum , ut liquidò pateret , illum sancti Spiritus præsentia præcordialiter afflatum ; fama vero sanctitatis ejus per omnes provincias emanabat , & ad ejus colloquium personas diversæ ætatis ac dignitatis undique advocabat. Sed jam remur opportunum , ut quæ signa vel prophetiæ dona eidem Dominus contulerit , enarrare inchoemus.

37 His diebus venit ad illum maritus sororis ejus , nomine Trudbertus , quem post colloquium de salute animæ collatum requisivit , dicens : Noster olim commilito & sodalis Israël , putasne vel qualiter illum agere credis ? At ille respondit : Sospes est , & in omnibus prospere agit. Cui vir prophetico Dei Spiritu plenus ait : Nequaquam ita est , ut dicis ; nam Israël , quem sospitem & valentem nuntias , corpore & spiritu mortuus est ; hesternam nempe die multam prædam diripuit , cum qua domum repetens in scamno juxta focum in gremio concubinæ se reclinavit , ubi circa vesperum mortem improvisam subiens , & istam & æternam vitam funditis amisit. O pavendas exsequias , ô horrendos exactores , quibus infelix ejus anima tot viduarum & pupillorum imprecationibus comitata , totque doloribus cruciata ad æternum ignem est pertracta ! Hæc audiens vir præfatus nimium exterritus est , & postquam domum rediit , omnia de Israël sic gesta invenit ; ut vir Domini Arnulfus annuntiavit.

xviii.
infelicem
cujusdam
absentis
mortem in-
dicat ,

E

38 Alio tempore accessit ad eum visendum quædam ejus soror , nomine Adfela , quæ cum ante fenestram cellulæ ejus cum quibusdam resideret , & de vita animæ , quomodo inter tot mundi procellas servari posset , disquireret , jam horâ meridianâ venit minister deferens piscem frixurâ assatum (erat enim dies celeberrimus) & intulit eoram eo in fenestram : nam ut spiritum vanitatis motumque jactantiæ à se prorsus repelleret , solebat claustrales cibos Dominicis diebus & festivitibus præcipuis parumper degustare , ob hoc , ne fratur mensas videretur contemnere. Habebat in hoc præceptores atque consolatores viros summa discretionem præditos , Romanum Papam Gregorium VII *e* , Hugonem *f* venerabilem Cluniacensis abbatis divinæ institutionis ducem atque peritum doctorem , Giraldu *g* quoque Silvæ-majoris sanctissimum abbatem quorum literis sibi frequentius missis erudiebatur , non plus sapere quam oporteret , nec sub specie virtutum mensuram à patribus probatam transcendere.

xix.
piscem sibi
appositum ,

F

e f
g

39 Pisce ergo illo coram eo illato , sic ait soror sua : Jam modò , sancte frater , hinc mihi secedendum est , quia tempus est , & cibus apponitur , ut aliquid debeas manducare. Cui homo Dei , Non ; inquit , cara soror , propter hunc cibum te hinc permitto abire , quoniam piscis iste sic allatus mihi non erit sumendus : est enim veneni peste infectus ; quam nobis infestus apparavit inimicus , ut ex eo mihi fieret interitus ; sed gratias Deo , gratias Spiritui sancto , qui suo instinctu aperuit cordi nostro , ne venenum percipiendo gaudium faceremus inimico. Tunc emissâ voce inclamavit corvum adesse , quem de more consueverat collectis micis in fenestra pascere. Adest repente corvus , cui inquit imperando Dei servus :

quem veneno infectum noverat , a corvo auferri jubet ,

EX MSS.

In Jesu Christi Domini nostri nomine hunc piscem rostro tuo assume, & in tali loco projice, ubi ab homine numquam possit inveniri; quem aliquantisper dubitans, tandem rostro assumpsit; levavit, & recessit. Illo projecto, rediit & de manu nutritoris consuetum lumpsum accepit. Tunc terribiliter interminatus est forori & ceteris presentibus, ne quamdiu ipse viveret, hoc alicui aperirent.

XX. *occulta revelat,*

40 Hæc ipsa filium habens adolescentem quidam potenti commendatum, ut ab illo arma fortiretur, interrogata est ab eodem servo Dei: Ubi est filius tuus vel qualiter agit? At illa, Ad quemdam, inquit, potentem nostrum confanguineum salvum & incolumem transmisit, ut cum eo degat, donec miles efficiatur. Tunc ait homo Dei: Vanum præfagium, imò scelestum fortilegium, initio nuper actæ quadragesimæ de illo exercuisti, ut quasi mori non posset, cujus calceamentum in altum projectum ultra trabem supervolasset. Peccatum tibi mansit & filii vita recessit: nam in illo loco ægrotans tali die, talique hora diei mortuus est ac sepultus. Inde multum hortor dilectionem tuam, ut pœnitentiam agens secundum scita Catholicæ Ecclesiæ satisfacias, ne tibi ultima dies subrepat tanto delicto compedita: qui enim talia agunt, Spiritui sancto omnino resistunt & sacram Christianitatem lædere comprobantur. Tunc illa ultra quam credi possit admirans & valde pavens discessit, & antequam domum rediret nuntius illam de filii morte prævenit, in eo loco, tali die, talique hora mortuum nuntians & sepultum, veluti vir Domini Arnulfus, Spiritu revelante, prædixerat. Habebat ante fores suæ cellæ spatium quoddam in modum hortuli, in quo areolas manu propria operans, otium atque inertiam fugiebat: habebat & quasdam arbusculas, quæ dum poma protulissent, quotiens ægroti jussu ejus ex eisdem degustassent, mox à suis languoribus erigebantur. Ad infirmos etiam longius positos multoties panem vel vinum sua benedictione conditum rogatus transmisit; qui cum inde gustarent, statim melius habebant.

XXI. *mutuo loquelam restituit,*

41 Solenne martyrium gloriosi levitæ Laurentii annua celebritate festivè, ut dignum est, agebatur, & populi multitudo campos & plateas in circuitu monasterii beati Medardi undique repleverat, cum ecce quædam mulier filium habens XIII annorum ab ortu mutum, irrupit ad fenestram cellæ Servi Dei, & cum gravi mœrore cœpit implorare, ut sui filii Vir sanctus misereretur dicendo: Serve Dei, ne abjicias preces meas, ne asperneris; attende calamitates meas. Ecce Dominus omnipotens abstulit unicum maritum meum, dimisit mihi unicum filium, cujus ope sustentarer; & ecce mutus & surdus est, non valens audire verbum vel dare cuiquam responsum. Ad hæc servus Christi compunctus compassione & miseratione affectus piissimi, infusus lacrymis ex dulcedine caritatis, orationem intentius ad Dominum emisit & mutum ipsum signorum nutibus ad vocavit, quem acceptum ante fenestram signo sanctæ crucis cum divini nominis invocatione signavit, labris ejus signum almæ crucis impressit, digitis linguam ejus contrectavit & sic eum interrogavit: Quale nomen habes? Et ille statim in verba resolutus, plane & aperte ait: JOHANNES. Quo dicto, deinceps inoffensè verba formans pleno locutionis munere perfunctus est.

XXII.

42 Adolescens quidam immanissima dæmonum pervasione comprehensus, vinculisque ac catenis colligatus non poterat domari; sed omnes, quos

tangere potuisset, moribus lacerabat. Postremò à multis utcumque superatus & coartatus, cum magna vi pertractus est ad ecclesiam S. Medardi, & Viro Dei indicatum est de eo; qui condolens pessimè captivo, jussit eum ad se conduci: cumque in cominus pertractus venisset, mox ut servus Dei illum videre potuit, signum crucis edidit & trahentibus illum ait: Dissolvite illum. Aiunt illi: Domine hunc dissolvere nequaquam audeamus, ne forte in nos confurgat & perimat. Et Vir Dei; Jam dixi, inquit, vobis; dissolvite illum nil metuentes. Tunc nimis ægre manus applicantes cœperunt eum dissolvere, & ille dissolutus mox corruit pronus in terram & adoravit. Jam enim postquam Servum Christi viderat, & ab eo fuerat consignatus, tota vis inimica in eo consopita quieverat. Vir autem Domini jussit eum à terra surgere & ad cellæ fenestram proximare; quo propè astante, cœpit Servus Christi requirere, dicens: Dic mihi, fili, inimica hæc infestatio, quæ te tenuit, quando vel qualiter tibi advenit?

43 At ille eventum rei enarravit dicens: Mihi carissime pater, quidam fuit mihi amicus & carne propinquus, formâ pulcherrimus, & corporis robore acer, cujus animos cujusdam viculi homicidionis aperiit. E

qui ei causam dæmoniacæ possessionis aperit.

ut effracto viculo & trucidatis incolis, injuriam suæ offensæ crudeliter vindicaret: sed quoniam idem viculus silvâ undique cingebatur & valle con surgente ambiabatur, illi quoque homines, qui inibi reperti sunt, viriliter resisterunt: supradictus propinquus meus nil votorum obtinuit; quinimò vulneratus lancea & visceribus patefactis, ibidem ilico mortuus est, quem mortuum ego miser apprehendi & utrique scapulæ meæ talos ejus imposui, sicque trahens illum per medium saltus educebam à loco interfectionis. Nox erat tunc tertia & ecce circumsteterunt me antè & retro sinistrorum spirituum innumeræ turbæ ululantes & sibilantes & interdum cachinnantes. Tunc timor & tremor horrendus me invasit, & vis adversaria medullitus me concussit, & quid facerem nescius, tandem mortuum, quem trahebam, nescio quem in locum projecit. Mox itaque sensu perditto & mente mutata talis effectus sum, ut vestra vidit beatitudo. Tunc Famulus Domini dixit ei: F

Ecce, Deo gratias, sapienter confessus es. Restat, ut pœnitentiâ Deum places, quod tam grandi piculo interessè voluisti. Ille ait: Pro hoc malo & pro cunctis, quibus Deum offendi, volò, sancte Pater, dignam Deo pœnitentiâ offerre, & abhinc, quantum poterò, ab omni malo cessare. Sic Christi Famulus, injuncto sibi pœnitentiæ modulo, sanum & incolumem, rectaque mente vigentem, in propria remisit, emundatum non solum dæmonica legione, sed humani sanguinis hauriendi ingenita crudelitate: nam si tali modo præpeditus non fuisset, omnes illos viculi accolæ in ultionem amici perempti peremisset.

A N N O T A T A.

a Nonnulli scriptores in dubium revocant hanc Giraldu vel Geraldii electionem, putantque illum ab amannensibus huic Vita insertam esse. Sed Mabillonius in Observationibus præviis ad Acta S. Geraldii, quæ sec. 6 Benedicte part. 2 edidit, pag. 866 & 867 rectè eos refellit.

b Mabillonius melius pro Bertrada legit Bertam: nam rex Philippus, repudiata Bertâ, duxit

A xit Bertradam, & ea lectio ex sequenti prophetia confirmatur.

c Pagus Pontivus, jam vernaculè dictus le Ponthieu, est tractus Gallie, in quo situm est Monstrolium vel Monasteriolum, munitum Picardia oppidum, nunc vulgo Montreuil, ad quod Berta post repudium passim ab historicis Gallis relegata fuisse dicitur. Bertrada autem post divorcium cum rege Philippo factum in monasterio Fontis-Ebraldi religiosam vitam amplexa est. Unde iterum patet, supra Bertam pro Bertrada legendam esse.

d Acta hujus S. Giraldi vel Geraldus ad diem 5 Aprilis, tomo primo istius mensis à pag. 409 Majores nostri illustrarunt. Postea Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sec. 6 part. 2 Vitam ejusdem sancti abbatis nonnihil diversam edidit, de qua Observationes ipsius prævia ibidem à pag. 866 consuli possunt.

e Sanctus hic Pontifex ab anno 1073 cathedram Romanam ascendit, & anno 1085 ad superos migravit, ut diffusius refertur in Opere nostro ad diem 25 Maii, ubi tomo VI istius mensis à pag. 102 gesta ejus discutiuntur.

B f Papebrochius ad diem 29 Aprilis sive tomo III istius mensis pag. 628 & sequentibus Acta hujus S. Hugonis abbatis Cluniacensis examinavit.

g Hic est idem S. Giraldus vel Geraldus, de quo superius ad litteram d mentio facta est.

CAPUT IV.

Multa Sancti prædictiones, quas eventus probavit, & quædam persona in morbis aliisque infortuniis per intercessionem ipsius adjuta.

XXIII.
Cum spargereur falsus rumor de irruptione Danorum

P Er idem tempus sæva opinio urbem Sueffonicam & illius suburbana, villasque adjacentes per quosdam rumigerulos fœdaverat de hostili barbarorum adventu, dicentibus quibusdam, quod gens Danorum de terra sua emergens totam Franciam in brevi occupatura & deletura esset, & nec fœnibus vel infantibus ecclesiasticisque ullo modo paritura. Compellebat hoc ad credendum, quoniam familia multoties Danos patrasse referebant historiæ diversarum chronicarum. Qui rumor infaustus in tantum invaluit, ut Tetbaldus a episcopus Sueffionensis virum Dei Arnulfum tamquam videlicet divinitatis symmystam super hoc magnopere consulens exposceret, & Domini misericordiam, an ita de proximo futurum esset, ab illo indagari anxius imploraret. At Famulus Domini mox, ut audivit rumorem, inanem prorsus, & vacuum sensit; tamen ne temerariæ levitatis notaretur, inducias petit in crastinum, quatenus per alta noctis silentia supernam Majestatem uberius precaretur, hujus rei aliquod sibi manifestum aperiri indicium. Arnulfus psalmis occupans tempora, cinere tectus, cilicio amictus, emittit preces ad Christum, fundit flumen lacrymarum super solum, sollicitat Majestatem, ut hujus secreti aperiat veritatem. Sequenti diluculo sollicitus redit episcopus ad modernam spiritualis arcem testamenti, ac cæleste reposcit super hesternum deposito oraculum: quem Famulus Christi divinitus sumpto

roborans solamine, Ne paveas, inquit, præful reverende, quoniam quam diu tu vel ego mortale geremus corpus, gens Danorum, vel quælibet alia barbaries, regnum Franciæ non vastabit.

45 Præful Tetbaldus Suefforum pastor opimus Audivit famam vulgi levitate volantem, Quod gens Danorum devastans cuncta locorum, Francia quos retinet proceres, extinguere vellet, Ut sic Francorum compesceret arma virorum.

Sæpius auditum, vel sæpius hoc repetitum, Concussit gentes, fecit pallere potentes. Hac de re præful populari murmure pulsus, Consulit Arnulfum divino Pneumate fultum, Implorans nimium, quo poscat pandere Christum, An sit venturum, vel sit regnum ruiturum.

Arnulfus symmysta Dei petit otia noctis, Sternitur in terram, lacrymarum flumina stillat Orans hac de re: Deus omnipotens miserere, Parce tuis, miserere reis, spes unica mundi. Constans, invictus, nullius imagine fictus.

Sub quo curvantur reges cælique rotantur, Per mortem Nati qui solvis jura baratri, Hostibus infandis ne tradas jus pietatis, Ne dicant vani, quod Francia servit inani;

Ne ludant miserè: Deus iste nequit misereri. Ecce feri Dani, velut inquit vox popularis, In tua confurgunt, qui perdere cuncta requirunt. Protege nunc gentem, Dominum te rite legentem, Se tibi donantem, vel præcipue famulantem.

Gentes Francorum, plenas turmis monachorum, Gentes sanctarum cultrices ecclesiarum, Quæ te glorificant, quæ Sanctos semper honorant. Sis memor istorum, sis protector famulorum, Ne videant hostes, caveant vel plebs tua mortes, Præsta per Genitum tecum simul omnipotentem Flamme cum sancto, per quem tibi gloria constat. Talibus intento cælestis nuntius astat.

Fulget ut aurora redimitus veste decora Dicens: Serve Dei da finem fletibus istis: Nempe Deus Christus lacrymarum voce tuarum Compulsus, statuit votum conferre rogatum. Unde scias certò, quod gens hostilis ad istud Non veniet regnum, quo tempore duxeris ævum: Postque tuum finem per tempora longa manebit Francia secura, superans hostilia jura.

Pax tibi, serve Dei, sit tecum gloria Christi, Tunc Domini Servus vultum levat à pavimento, Et Domino grates pro tali dat documento. Præful mane redit, nimis anxius, abdita quærens, Exquirat tremulus, quæ sit sententia cæli.

Quem Servus Domini solatur fame dulci Dicens: Ne paveas, pater & præful venerande: Nam donec mundi vitam linquamus uterque, Francia regnabit, nec barbarus hanc violabit. Me Deus hoc docuit, cæli sententia struxit; Ipsius invictum sit regnum jam benedictum. Præful ad hæc gaudens, & læto pectore plaudens, Munera libavit, quæ voverat, ac cumulavit.

46 Fœcundabat Christus suam Ecclesiam donis gratiarum, quibus accensi nobiles & inclyti perplures viri relinquebant vanam mundi prosperitatem, & seipfos mortificando acquirere contendebant divinam nobilitatem, inter quos tamquam

sydus aureum gloriosus Ambianensium & Veromandensium Comes pulcherrimus Simon b, filius Radulfi Comitæ, divino amore inflammatus abjecit Comitatus honorem vel potestatem; reliquit civitates & castella opulentissima, reliquit sponsam decoratissimam, atque Christum sequi exardescens, de tantis opibus nudus evasit, & totam Francorum deferens gentem, in qua inter millia servorum dominabatur, in partes Italiæ se

contu-

EX MSS.

Sanctus eundem verra prædictione destruit,

E

F

XXIV.
mortem B. Simonis monachi,

b

EX MSS.

contulit, ob hoc præcipue, ut copiam inveniret visendi & adorandi sacratissimam gloriosissimorum Apostolorum Petri & Pauli præsentiam; quorum dum sacras memorias divinitus inspiratus pia devotione frequentius adiret, innotuit tanti viri devotio domino Papæ Gregorio VII. Paucis denique annis Deo militans, in simplicitate & humilitate cordis & jugi contritione corporis atque in sanctarum exercitio virtutum viriliter se extendens, propitiante Deo, consummatus est in brevi, & quoniam placita erat Deo anima illius,educta est de carcere mundi, ut fulgeret inter lapides vivos in diademate cæli.

quam divinitus cognoverat; abbati prænuntiat,

B

47 Eadem verò horâ, qua carne solutus ad beatam requiem transire meruit, vir sanctus Arnulfus in cella sua reclusus, mentis excessu sublevatus est. Atque donante Deo vidit omnia, quæ circa honorandum virum Simonem olim Comitem, modò monachum, gerebantur. Cumque post visum ad se fuisset reversus, festinavit evocare Fratres, ut indicaret eis tantæ gratiam visionis. Veniunt Fratres, quibus annuntiavit dicens: Ite fratres festinanter; nuntiate abbati ac Fratribus quia dominus Simon olim Comes Vermandensis hodie de hac vita recessit; & jubeat abbas velociter celebrari officium pro exitu tanti viri. Stupefacti monachi hæsitare coeperunt nimium dubitantes de tali mandato: tamen vadunt ad abbatem, nuntiant, quod audierant. Ille stupens plus miratur & confurgens properat ad Inclusum: requirit attentans, quid sibi mandaverat. Tunc ait homo Dei: Si quid falsum aut incertum vobis olim protulisset, justum esset, ut nobis difficilius crederetis. At nunc quoniam adhuc in me falsitatem verborum non reperistis, cur tantæ duritiæ ad credendum estis, ut rebus incertis me quasi dementari putetis? Notate diem, notate horam, & invenietis ita esse vel fuisse, ut mihi est manifestum. Tunc festinus abbas & Fratrum conventus intrant ecclesiam, pulsantur signa, canuntur psalmi & suo ordine celebratur officium defunctorum. Interea suspensæ erant mentes eorum reputantes, quod delusi deriderentur; cum ecce ante mensum dierum nuntius advolat, sub ea die & sub eadem hora domnum Simonem dicens obiisse, qua viro Dei Arnulfo de illo fuerat præostensum.

C

XXV.
uxori cuiusdam
Guidonis

48 Non longe ab urbe Suefforum commanabat vir nobilis militiæ actibus implicitus, nomine Guido c, habens uxorem pietatis cultricem, nomine Ermegardem. Hi ambo flore divitiarum vernabant & pietatis operibus valde abundabant. Is itaque Guido quodam tempore valida ægritudine depressus languebat, & amissa facultate dormiendi vel manducandi, à suis desperabatur, atque velut jam mortuus ab amicis plangebatur. His ferme diebus conjux ejus dolore & angustia parvus jam vicini anxibatur & duplici timore attrita hinc propriam, hinc mariti mortem formidabat. Tantis irretita tormentis unum sibi credidit remedium, si suos & mariti casus orationibus sancti Arnulfi commendasset, mittensque nuntium fidelem domesticum clericum, tam suum quam mariti periculum auribus illius lacrimabiliter allegavit.

varia futura prædici jubet,

49 Servus autem Christi, ut erat ex Dei dono valde præcius futurorum, oratione præmissa, eidem feminæ remandavit dicens: Vade, frater, & dulcissimæ forori nostræ hæc diligenter cum festinatione reporta. Duæ sibi angustia graves imminet, quas, propitio Deo, bono exitu superabit; tertia verò angustia ingruit, quam ipsa ignorat, quæ ideo erit gravior, quia irrecuperabilior: nam vir quidem ejus, quamvis modo lan-

gueat, postmodum convalescet & stabili incolumitate donabitur. Ipsa etiam de periculo pariendi sine dubio salvabitur, & sub tempore noctis hujus, priusquam signum nocturni Officii audiatur, pariet filium, de quo gaudebit; anxietas verò tertia, de qua modò ipsa non curat, & quæ illam diutius cruciabit, ita se habet: Albricus frater ejus Coditiaci dominus per consilium suæ conjugis Avelinæ ita proditus est, quod die craftina à suis inimicis in lectulo capietur, & comprehensus abstrahetur, abstractus ligabitur, ligatus duris tormentis agetur, & ad redemptionem suimet arctabitur: redimens autem moribundam vitam suam thesauros expendet; porro castellum nec videbit, nec recipiet; sed mittat velociter soror nostra & tam uxoris malitiam quam hostis insidias jam ingruentes denuntiet. Sic nuntius ab eo recedens celeriter remeat ad dominam, refert mandata Viri sancti; & gaudium pavore mixtum mens matronæ concipit. Mittens verò concitum nuntium ad fratrem expressè intimavit, quid uxor pertractasset, vel quid ejus inimici, ejus uxore duce, molirentur. Albricus autem credidit forori; sed conjugi hæc neganti magis fidem accommodans non præcavit, turrim suam & castellum vel oppidum non munivit, ideoque diluculo adhuc paufans invaditur, capitur, trahitur, ligatur, educitur, & habitatione vel dominio Coditiaci in perpetuum nudatur.

E

50 Eadem denique nocte uxor Guidonis soror Albrici de partu laborans antequam in ecclesia beati Medardi nocturnæ synaxis prævia nola pulsaretur, filium enixa est. Ecce autem sequenti luce dum puerum tractant diligentius, deprehendunt, illum absque oculis esse natum; loca verò oculorum carne & cute obrita erant, sicut frons vel maxilla. Quid tunc facerent obstetrices? Nimio terrore consternatæ plangunt suppressius, condolent mussitantes & omnimodis elaborant, ne filii cæcitatem mater moribunda cognoscat. Sic sex dies tranfierunt, ut filii cæcitatem mater nesciret, donec ad id ventum est, quod puer baptizandus ad ecclesiam ferri deberet. Tunc sane major trepidatio pervasit pedissequas, & totis visibus argumentantur, ne illa tam diu celata cæcitas in notitiam vulgi publicetur. Adeunt adhuc de recenti partu ægrotam genitricem, persuadent, ut filium prius mittat ad Arnulfum sanctum Dei, quàm feratur ad baptismum. Favet mater verbis ancillarum, dirigensque legatum ad hominem Dei, orat, ut parvulum suis manibus tangere & benedicere dignaretur. Ad quod Vir sanctus respondit: Verè necesse est, ut infantulum videamus; proinde velociter præsentetur: sicut mater ab angustia & dolore pariendi magno Dei munere servata est, ita misericors Dominus filium imperfectum ad integrum salvare dignabitur. Quibus verbis demonstratur, quia infantis infirmitas jam servo Dei innotuerat.

XXVI.

cujusque festivo a nativitate cæco

F

51 Itaque allatum infantem Servus Christi per fenestram introtulit, in lectum cinerium reclinauit, & ipse prostratus pavimento orationi incubuit. Oratione peracta, infantulum in gremium collegit, salivâ oris sui loca oculorum perunxit, & statim divino munere oculi patuerunt, novosque ocellos lux nova penetravit. Relato puero ad matrem, facta est ingens exultatio, & tunc primum agnovit mater, se cæcum peperisse, quando per Famulum Christi novos oculos didicit filium accepisse d.

XXVII.

visum impetrat.

d

52 Opportunum cernitur & illud expedire, quo cognoscatur, quàm subtilem præscientiæ prærogativam

XXVIII.

A gativam vir Domini sanctus Arnulfus invenitur habuisse. Præfati nobiles genuerant dudum filiam vultu decoram, quæ per id temporis jam nubiles annos ducens, à parentibus fuerat cuidam militi rebus ac natalibus non impari desponsata. At illa, ut se habet puellaris mobilitas, quemdam alium rebus ac genere inferiorem plus diligens, refutabat delectum sibi à progenitoribus sponsum, multis juramentis affirmans, se interficiendum à se, nisi cupitis amplexibus potiretur. Hujus causæ infortunio affecti genitores puellæ, virum Dei Arnulfum consulunt, si forte ejus menti dignaretur Dominus intimare, quid in tali conspectu potius agendum susciperent. Tunc vir Domini auditis brevi relatu genitorum querelis, opportunum & salubre illis dedit responsum: Canonica est, inquit, auctoritas ne puella, cui non vult, umquam jungatur; idcirco mandatum vobis injungo, ut puellam amato à se viro condonetis, ne ad quodlibet inconveniens puellam cogatis. Est autem Deo notum, & nobis ob meritum vestræ pietatis ostensum, ut post modicum temporis videatis filiam vestram illum sponsum anhelanter appetere, à cujus conjugio tam gratanter se cupit remove; deferre illi modò suam voluntatem, & sic proveniet, ut redeat ad vestram honestatem. Tunc illi verbis ejus nimium creduli, nuptias optatas filia detulerunt, & dilecti viri conjugio illam perfrui permiserunt. Et vir ille puellæ conjugatus, quoniam miles famosus laborabat videri, dum nimium fertur in arma, ut sibi nomen acquireret, repente ab armatis perimitur atque de nova conjugio novam valde viduam citius operatur. Sic juxta Viri Dei verbum puella rediit ad illius sponsi amorem, quem parentes primitus elegerant, illique copulata, damnum prioris æquanimitèr toleravit. Hoc etsi ab ordine narrationis nostræ videtur alienum, propterea debet audiri, quia in S. Arnulfo speciale quoddam prophetiæ virtutis declarat præfatum.

xxix.
Regina
Francorum
fecunditatem
precibus
obtinuit.

C 53 Rex Francorum Philippus tam diu per annos aliquot nuptiali copulæ sociatus cum videret suam reginam e permanere sterilem, famulum Dei S. Arnulfum frequentius exoravit tam per se, quam & per alios clarissimos viros, ut Domini clementiam impetraret, quatenus ad regni tutelam & sanctæ Ecclesiæ defensionem filium sibi futurum condonare dignaretur. Abhorruit primum hoc facere Servus fidelis Domini, cavens inde hominum favorem & formidans mentis laxare rigorem. Tandem ubi à Tetbaldo venerabili episcopo Sueffonico & ab aliis multis religiosis viris hoc coram Deo bonum & acceptum fore didicit, secundum quod beatus Apostolus pro regibus & omnibus, qui in sublimitate sunt constituti, obsecrandum docet, & hoc primo omnium fieri tam bonorum hominum suggestionem quam Apostolica monitione pertractus oraturum se promisit. Hanc verò ejus sponsonem cognoscens regina gavisâ est plurimum, & tamquam jam secura dirigit legatos idoneos ad Famulum Dei multa prece deposcens, ut sibi prænuntiare dignaretur, quando esset jam futurum. At ille sentiens in corde reginæ fidei constantiam, remandavit illi, ut pauperum curam diligenter haberet, intimans quod eorum vox divinis auribus vim inferret, ut optatam prolem sibi Dominus commodaret. Regina paruit, & quotidiana convivia pauperibus instauravit fixa, quòd oratio Servi Dei non posset cassari.

xxx.
Ejus suum
olim commi-
litionem,

54 Vir Domini sanctus Arnulfus cum adhuc temporali militia esset implicitus, fuerat ei quidam miles confodalis præ ceteris carus, nomine

Augusti Tomus III.

Gericus, qui recedente Arnulpho de vita seculi, rapinis & deprædationibus attentius insudabat, nec Deum timens, nec hominem pavens, viduas & orphanos assidue opprimebat. Hanc ejus vituperabilem vitam relatione adventantium comperiens Servus Dei, sæpius exorabat Christi Domini bonitatem & omnipotentiam, quatinus illi Gerico immitteret occasionem & compunctionem poenitentia, qua pessimos mores delerere & timorem æterni judicii inciperet cogitare: per fideles etiam viros & mulieres à se repatriantes monita salutis illi mandabat, quæ ille aure corporis audiens, fide & opere non servabat. Interea Gericus mundi prosperitate perfunctus, duxit uxorem, nomine Judith, æqua nobilitate valentem; generat plures liberos, & annis plurimis cum tota domo sua jocunda felicitate fulcitur.

EX MSS.

55 Postea ceperunt liberi defungi, & intra paucos annos vel unus filiorum superstes non fuit. Ipse etiam gravem ægritudinem incurrit & XLII mensibus in lectulo decubuit, quod est annis tribus cum dimidio, de vita desperans & mortis articulum præ oculis spectans. Jam nepotes ejus, de fratribus vel sororibus nati, terras ejus & quasque possessiones sibi affectare vendicabant: jam uxorem ejus Judith absque dote facere & ab omni mariti hereditate alienare conabantur. At illa quid faceret? Nullus tutor, nullum solatium se illi offerebat. Tunc conversa ad Dominum exoravit flebiliter, ut divinum adesse dignaretur auxilium, ubi cessabat humanum; & recordata servi Dei Arnulfi, convenit maritum moribundum questibus multis: Mi carissime, inquit, conjux, ecce tui nati mortui sunt, ecce tui nepotes mortem tuam peroptantes omnia bona tua in suum jus vendicare satagunt: ecce paraverunt sibi sermonem malignum, ut, te sepulto, me turpiter ejiciant, nec conjugem tuam me fuisse cognoscant. At quare tua integra fides non acquiescit consiliis tuæ conjugis, vitam tuam & salutem super omnia diligentis? Loquere in corde tuo & fac votum Jesu Christo Domino nostro, quod servum ejus Arnulfum, tuum quondam sodalem & amicum, lecticâ vectus visites & ejus consilio temet & omnia tua subicias, & Pater misericordiarum dolores tuos & mœrores meos respiciet. At ille parumper recogitans quasi pondus dictorum apud se examinans, respondit dicens: Sapienter tractasti; optimum consilium invenisti, quod libenter suscipio, & ut ita citius fiat, & volo & voveo.

E

F

56 Igitur lecticam equis gestantibus, devehitur Sueffonem, & Viro Dei in suo exercitio defudanti perlatus est, qui tum gaudens advenisse virum olim sibi fideli amicitia junctum rogavit, immo jussit illum adduci ad se. Sequenti die deductus ante fenestram audivit ab eodem Viro Dei amicabilem increpationem: Frater, ait, Gerice, tu miles optimus tuis, pessimus tibi; quamdiu provocasti Dominum Deum intendens operibus rapinarum? Crede mihi prope fuit interitus tibi; in fauces draconis paulo minus incidisti, sed Christo Domino gratias ago: lacrymas meas, ut video, non despexit, qui te immissa ægritudine præpedivit, ne usquequaque rapinis incrassatus, fieres esca inimici dentibus. Scias igitur indubitanter, quia infirmitas, quæ te detinuit, diuturnis precibus meis à Domino postulata fuit, ita ut vel invitus cessares ab oppressione viduarum & voracitate rapinarum. Adverte, quantum tibi Deus immensæ misericordiæ suæ impendit beneficium, ut cognoscas, te nequiter egisse, qui tantis malitiis inflammatus morsus leonis potuisti evadere. Sed inquires,

lecticâ sese
egrum ad
Sanctum
deferri jus-
serat,

H h

quires,

82 MSS.

quires, cujus leonis. Audi beatum Petrum divina voce dicentem: Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens, quem devoret. Hujus leonis rictus sola Dei pietate evasisti. Jam nunc da operam, ut ab ejus voluntate penitus exuaris. Et Gericus ait: Sanctissime & amantissime Pater eo voto eaque deliberatione ad tuum consilium properavi, ut secundum tenorem Dominicæ voluntatis juxta mandatum vestræ sanctitatis vita mea deinceps componatur & nihil amplius faciam, nisi quod consili vestri sententia distaverit, pro mea tantum recuperatione Deo nostro preces offerre, & ego fœdere perpetuo assero & confirmo, quod ulterius non faciam, quidquid divinis legibus contrarium novero.

XXXI.
præ nuntiata filii natiuitate,

57 Cum autem hæc verba finirentur, uxor ejusdem Gerici, nomine Judith, in vocem prorupit lacrymabiliter dicens: Sancte serve Dei, attende quælo & casus meos, & fer opem miseræ ac destitutæ. Homo Dei respondit ei: Dum audio vocem tuam mox agnosco qualitatem & necessitatem tuam, & spondeo tibi in nomine Dei, quod adventus tuus vel mariti tui non erit infructuosus vobis. Unde scias certò, quod dabitur tibi gaudium pro mœrore, eo quod viro tuo fideliter ministrasti in sua infirmitate: maritus enim hic tuus, quia iniquitatem rejecit, perfecte sanabitur, de quo filium suscipies nominandum Lambertum, qui jubente Deo hoc eodem die, peracto anno, nascetur. Ille patri succedet, ille tuam senectutem enutriet; nec morieris, donec filii tui Lamberti prole legitima læteris.

ab ægritudine corvoris & animæ liberat. * al. anno dō

* al. episcopus

58 Unde volo & exhortor te, dulcissime frater Gerice, ut admodum * per viam justitiæ ambules, Ecclesiam Dei & sacrum clerum honorifices, pauperibus nil auferas immo ablata restituas, & eleemosynam jugiter & abunde facias: sic enim monet sanctus Apostolus divitibus imperare. Decimas tuas nunquam retineas, nec alicui eas, nisi cui Christus * iusserit, tribuas. Agros tuos excole, & de fructu nutrimentorum tuorum & de justo quæstu vivere stude; cum tuis colonis misericorditer age, quod solvere nequeunt vel partim remitte; principi tuo & comparibus tuis fidem & veritatem ex corde exhibe; de collatis beneficiis Deo omnipotenti gratias age, & divina officia celebrantibus interesse frequentius stude. Ita tibi facienti aderit gratia Dei, & dabit pacem rebus tuis atque bono fine fungeris. Tu verò, qui huc infirmus deportatus es, equitando sanus hinc recedes. O quanta clementia supernæ bonitatis, quæ beatum famulum suum Arnulfum tot virtutum donis exornavit, ut & conversatio ejus in cælis assidue esset, & vitæ ejus meritum in terris aliis prodesset: nam juxta quod ex dictis ipsius potest intelligi, iste miles Gericus merito suæ perversitatis coram Deo mortuus esset, nisi hunc oratio Arnulfi jugiter comitata fuisset. Denique propitio Deo & sanus à viro Dei recessit, & domi consistens mox filium procreavit, qui, ut prædictum est, condito die ad ortum processit: qui & defuncto patri successor extitit, & matri suæ pius nutritor permanfit. Ipsa verò mater Judith tam diu in corpore vixit, quousque filius ejus Lambertus legitime uxoratus filios procreavit.

A N N O T A T A.

a Tetbaldus idem est episcopus Suesfionensis, qui supra Theobaldus nuncupatur, & quem ab anno 1072 usque ad annum 1080 ecclesia Suesfionensi præfuisse diximus.

b Vita hujus B. Simonis, quam Mabillonius inter Acta Sanctorum Benedictinorum sec. 6 parte 2 a pag 374 edidit, in Opere nostro ad diem 29 vel 30 Septembris discutienda erit.

c Dormasius lib. 5 Historia Suesfionensis cap. 15 putat, hunc Guidonem fuisse dominum Castellionis oppidi supra Matronam, cujus uxor Ermengardis erat Alberici Comitis Codiciacensis soror, de quibus hoc loco etiam sermo est. Est autem Codiciacum vel Cociacum, quod vernaculè Coucy appellatur, castrum Gallia in Insula Francia, situmque est ferè medium inter Suesfiones ad Meridiem & Faram ad Septentrionem.

d Hic puer à natiuitate cæcus, quem S. Arnulfus illuminavit, postea factus est ecclesie Suesfionensis archidiaconus, de quo Lisardus infra in prologo ad librum tertium verosimiliter meminit.

e Hæc regina erat Berta, ex qua Philippus rex primo Ludovicum ac deinde duos alios liberos suscepit.

LIBER SECUNDUS.

TITULI VETERUM CAPITUM.

- i. De electione ejus in episcopum Suesfionensem.
- ii. De injurioso fratre ob verbi injuriam à se remoto.
- iii. De prophetia futuri regis Lhudoici.
- iv. De sacratione ejus ab Hugone Romano legato.
- v. De domno Hugone Abbate Cluniacensi illum festivè excipiente.
- vi. De constantia domni Arnulphi & amore martyrii.
- vii. De actibus ejus pontificalibus.
- viii. De monacho infirmo, quem sanavit.
- ix. De ostensione suæ sepulturæ aliò futuræ.
- x. De rapta planca, super quam videt diabolum gestari.
- xi. De pane & vino multiplicato.
- xii. De cæca annorum xv, quam in Calvo-Monte sanavit.
- xiii. De causa adventus, & adventu ejus in Flandriam.
- xiv. De pace inter Flandrenses composita.
- xv. De arreptio apud Thuroid perverso & ab eo curato.
- xvi. De Wilhelmo Longo.
- xvii. De quinque fratribus infirmis, quos infirmul recuperavit.
- xviii. De Folcardo Gestelensi per sanctum Arnulfum curato.
- xix. De muliere malevola & rebeli, divina ultione extincta.
- xx. De Ecclesia S. Petri apostoli sibi collata.
- xxi. De antiquitate & miraculis ejusdem loci.
- xxii. De muliere languida, quam apud Aldenborch sanavit.
- xxiii. De sorore ejus in sanctimonia functa.
- xxiv. De adventu ejus in Arningahem & largitione nobilium.
- xxv. De lumine cælesti in atrio refulgente.
- xxvi. De regressione ejus in Franciam, & repetitione cellæ.
- xxvii. De ultimo adventu ejus in Flandriam.
- xxviii. De præscientia obitus sui, vel sepulturæ sibi denuo data.
- xxix. De ægritudine ejus ante mortem.
- xxx. De trina concussione cellæ, in qua decubuit.

A buit.

- xxxI. De pio & sancto transitu ejus.
 xxxII. De ostensione tumuli ejus.
 xxxIII. De extensione dextræ ejus post mortem.
 xxxIV. De sepultura ejus cum epitaphio.

CAPUT I.

Evectio Sancti ad cathedram Sueffionensem, occultarum ac futurarum rerum revelatio, consecratio episcopalis, & datum scientiæ suæ specimen.

LIB. II.

CAP. I.

Sanctus episcopus Sueffionensem

B

Interea Tetbaldum civitatis Augustæ Suefforum antistitem jussio divina sustulit ex hac vita, cuius sedem atque locum quidam generosus, nomine Gervasius, pro recompensatione palatini servitii impetravit donari suo fratri carnali nomine Ursioni, habitu quidem monacho & ab infantia litteris erudito, sed ad episcopale officium moribus & animo nequaquam idoneo: cujus ignavia vitæ & non canonicus accessus haud longe perforavit ad aures Romani pontificis, nomine Gregorii a, qui mox datis epistolis ad Hugonem Diensem, b episcopum & tunc Galliarum legatum, monuit ut vita & promotio Ursionis canonicè discutere-
 a
 b
 c
 d
 e
 tur, & quidquid in his sacris legibus obviasset, synodali iudicio corrigeretur. Hinc accidit, ut Hugo præfatus in civitatem Meldis c super am-
 nem Maternam d, Tetbaldo Comite sibi patrocianante, teneret concilium e, ubi secundum decretum domini Papæ concessa Ursioni se purgandi facultate, postquam legitime vocatus & canonicè protractus se præsentare contempsit, iudicio episcoporum noxam subiit, ac proinde condemnatus, Clero Sueffionico ibidem præstolantè electionis copiam patefecit.

administrare cogitur.

C

Tunc igitur consultu consilii pars sanior cleri & casti ecclesiæ Sueffionicæ elegerunt sibi in Pontificem sanctæ religionis cultorem domnum Arnulfum, per id temporis reclusum, & ut sibi celeriter donaretur instanter acclamaverunt. Sic facta & conscripta concordie electione, Hugo legatus statim è concilio reverendas personas direxit ad cœnobium S. Medardi, mandans & monens per epistolas, etiam Romanæ Ecclesiæ auctoritate imperans, ut domnus Arnulfus cellam exiret & concitus ad concilium Meldense veniret, alioquin ut inobediens anathema subiret. Tantæ iussionis tonitrum expavescens Catholicæ Ecclesiæ revera filius Arnulphus, licet ægrè, paruit mandatis Legati, venitque ad Concilium; quo residente repente relecta est petitio Cleri & nobilium populi Sueffionici, domnum Arnulfum sibi in episcopum eligentis. Exhinc fit vox episcoporum, Arnulfum omni sanctitate ornatum suum collegam fieri postulantium. Sic mox tractus & insulatus, & nec ad modicum se excusare permissus in confes-
 su pontificum statim est collocatus; cui afflicto & mœrenti Hugo legatus in virtute sanctæ obedientiæ sacro injunxit mandato, ut deinceps Ecclesiæ Christi ministrare studeret in pontificali officio. Jam ita constrictus cessit edictis, & designata consecrationis die vel loco, rediit ad monasterium sancti Medardi, ut futuro itineri necessaria præpararet: quibus copiosè paratis non suo typo,
 Augusti Tomus III.

sed fidelium voto, profectus est cum quatuor monachis & electis de clero, venitque Campaniam in castellum Tetbaldi Comitis, quod dicunt Virtutes f.

EX MSS.

f

II.

61 Comes autem Tetbaldus, cognito ejus adventu, cum magno Comitum ac nobilium comitatu gaudens eum excepit; obsequensque intra tectum inducit. Jam hora autem vespertina in quodam remotiori triclinio Vir Domini secretius residebat, & præfatus Comes cum perpauca nobilium affidebat, ac de spiritali salute quæritabat, cum subito vultu mutatus, Vocatur, inquit, ad nos illi duo fratres Everolfus & Ostermarius: habeo enim illis aliquid dicere. Nec mora; vocantur, veniunt, qui dum starent ante illum, ait Ostermaro: Postquam Deo miserante secularis militiæ supercilium dereliqui, pro viribus studui, ne cui fratrum quamlibet injuriam aut contumeliam irrogassem, & quod sollicitè observavi, ab omnibus, qui mihi adhærebant, sollicitius observari satégi. Novi enim pœnam divino ore decretam ei, qui scandalizaverit unum de pusillis. Cum hæc quam maxime vera sint, quomodo tu, frater Ostermare, huic confratri nostro Everolfo tam infautam contumeliam dicere præsumpsisti, & nec timori Dei, nec pudori nostro quippiam pepercisti? Vade & compone iter tuum, rediens ad monasterium, qua post tantæ ineptiæ profusionem, tuam in via ista non patior societatem. Volo enim nostri comites itineris fieri gratos, mites, benevolos, sibi invicem servientes, sermone circumspectos, non rebelles, aut non subditos.

reum acriter reprehendit.

E

62 At ille supra modum consternatus tremula voce respondit: Domine pater ubi quæso rebellis fui, aut cui contumeliam feci? Profsus nusquam. Respondit ei Christi Servus, Nonne aures meæ ad os tuum fuerunt, quando dixisti fratri Everolfo, te malle, ut caput ejus mergeretur in latrinam, quam tuus caballus solito ampliorem non haberet annonam? Crede nobis, tale quid dicere horruisses, si nostræ gratiæ ullam curam habuisses. Tunc Comes Tetbaldus hæc audiens & omnes, qui aderant nimium obstupuerunt quomodo rem secretam & quasi furtivè prolatam tam expressè potuit cognovisse: siquidem longe à se distabat camera, qua Vir Domini residebat & caballorum stabulum, ubi in distributione annonæ hoc fuerat dictum stultiloquium. Tandem provolvitur dicti reus ad vestigia sancti Viri, provolvuntur & ceteri fratres veniam suppliciter implorantes, quibus Dei famulus ait: Indulgeat tibi Dominus; sed tamen in hac via noster deinceps non eris socius. Tunc ille plorans & nimium tristis ait: Eheu sancte homo Dei qualiter à te digrediar solus, vel qualiter tantum hujus repulsæ portabo opprobrium? Putabunt omnes, quod nefandum scelus admiserim, & idcirco à te ejectus sim. Parce, precor, meo pudori, præsta veniam, ne perpetuo subiciar mœrori. Adhæc confurgit Comes Tetbaldus & cum eo tota præfens nobilitas, fiuntque supplices pro monacho, postulant ei aliquot causæ remedium, ne majori impellatur exitio.

F

63 Tunc Vir Dei illius dolori compassus fratrumque pro eo supplicantium, Comitum quoque & nobilium votis condescendens, tulit eum in partem & ait: Tu quidem ob nimiam stoliditatem tuam omnino regredi habebis; sed nos per gratiam Dei tam honestam tibi causam injungemus, ut ex hac digressionem nullum umquam patiaris dedecus, sed mandatū, quod tibi committo, ferva secretum, nec alicui dicas, nisi cui volumus fore nuntiatum. Itaque à nobis digrediens civitatem Parisius

III.

illumque penitentem mittit ad reginam Gallie.

EX MSS. *g*
* *lege Ber-*
tam
suis *g* venies, & reginam Bertradam * vice nostra visitabis & annuntiabis ille oprabile gaudium, quia revera in utero gestat filium, quem in sacro fonte vocabit Lhudoicum, quique post patris discessum regnum tenebit Francorum. Illa tibi vix credet, quia infans vitalem motum nondum habet: sed dic ei confidenter credat quoniam post modicum temporis sentiet, quod portat. Sic monachus valde lætificatus arripit iter versus urbem Parisiorum & reginæ pandit amabile mandatum, dicens:

64 Rex noster Dominus, tibi nunc regina maritus,
ut ei præ-
nuntiet fu-
rum par-
tum,
Tu regina pari sensu cupiens generari
Sæpius Arnulfum rogastis tuncque reclusum,
Exorare Deum vobis concedere natum
Per proceres summos per pontifices quoque ma-

gnos
Artius optastis, quod per vos non potuistis,
Ut daret Ecclesiis nitorem Conditor orbis.
Catholicæ fidei personæ consuluerunt,
Ut Dominum cæli precibus voroque fideli
Expeteret prolem regnandi forte sequacem
Vobis & regno donari jure superno.

B Quod simul optastis completum nuntio vobis:
Nam Dominus cæli compulsus mente fideli
Contulit hoc vobis, ut detur gratia prolis.
Ventre geris puerum, quod debes credere verum.
Ille puer magnus, dum viveret, mitis ut agnus
Francis regnabit, super hostes non trepidabit.
Pessima delebit; Lhudoivicus nomen habebit.
Nec tamen hic vivit, nec eum vivax animavit
Spiritus, at Domini dono mox influet illi:
Arnulfi precibus sit filius iste creatus.

65 Illa præ stupore pallefcit regemque Philip-
quam pro-
phetiam ve-
ram fuisse,
pum venatibus intendentem, missis perniciousis
nunciis, evocavit, qui cursim veniens & legationem
tam gratam avidè fulcipiens, optatamque diu
prolem à Domino sibi concessam comperiens,
cœpit gaudere & timere, multumque metu &
letitia fluctuare. Gauderet plane si ex toto certus
esset, metuebat, ne talis promissio vacua remane-
ret. Tandem vicit in regali pectore fidei præsum-
ptio & prudenter decrevit non esse superfluum,
quod per talem Servum Dei fuisset prophetatum.
Noverat certe multiformi experimento cujus san-
ctitatis ac veritatis existeret, per quem tale præ-
sagium processisset.

C Post bis quinque dies infans vitalis haberi
Incipit, & matri succrescit ventre gravedo.
Lætitiâ tamen infantis sic duxit habendam,
Ut dolor atque metus reginam non gravet ullus.
Tempore condigno rex nascitur hic Lhudoivicus
Pacificus, qui sceptrâ gerens bene jura gubernat.

66 In hujus igitur principis præstita, immo im-
nativitas
Ludovic
probavit.
petrata nativitate, laudanda atque admiranda est fa-
muli Christi Arnulfi devotionis industria qui tanti
mysterii arcanum & meritum prærogativa obti-
nere meruit, & profunda humilitate dissimulavit:
nec enim aliquando regi vel reginæ importunior
extitit, ut ab eis aliquid peculiare requireret, qui-
bus tanti gaudii contulisset beneficium. Et cum rex
vel regina anhelarent, ut ei aliquid magnificum
impenderent, nihil tamen umquam ab eis expo-
stulavit, nisi ut pauperum curæ, ecclesiarum de-
fensionem intenderent, quatinus pax & veritas in
eorum diebus prævalerent, & ecclesiarum tran-
quillitas imperturbata maneret. Anno verò domi-
nicæ Incarnationis millesimo LXXXI, Indictione
quarta, natus est futurus rex Lhudoivicus, orationi-
bus & meritis sancti hujus Arnulfi impetratus, qui
utinam, ut bono fine potiatur, ejusdem Sancti sus-

fragio sit adjutus *h*.

67 Expleto igitur itinere, pervenit ad Hugo-
nem Diensem, ejusque insperato adventu idem Hu-
go gavisus est pariter & turbatus: gavisus, quod tam
laudabilem personam excepisset; turbatus, quod
ad ejus consecrationem nullum episcoporum invi-
tasset. Sed totum Deo committens, repente nuntio
lætificatur, omnisque ei anxietas tollitur. Se-
quenti enim die præsentant se illi tres episcopi,
qui nulla necessitate de suis tunc locis exierant,
sed tacito instinctu, ut legatum tunc inviserent
se permotos palam asserbant. Patuit ergo omni-
bus divini consilii manifestum arcanum, & quod
revera hunc in pontificem consecrare superno ju-
dicio esset præfixum. Omnia verò quæ ad opus
consecrationis ejus utilia videbantur, sic parata
& inconfusa evenerunt, tamquam si divinis nuti-
bus aptarentur. Posito super caput ejus sacro Eu-
angeliorum corpore, cum episcopi respicerent,
invenerunt secundum Matthæum dictum Salvato-
ris: Ex ore infantium & lactentium perfecisti lau-
dem. Dominica *i* ante natalem Domini, quæ ac-
cidit XIII Kalend. Januar. consecratus est episco-
pus cum magna gratia omnium, & cum tota pro-
speritate divini favoris ad sedem Sueffionicam fe-
liciter est transmissus. Nec latuit populos Vien-
nenses inclita fama ejus; quin potius congregati
mutuo se hortabantur ut illum vi raperent & suæ
urbi archiepiscopum inthronizarent. Tunc etenim
Vienna *k* civitas pontificis administratione carebat;
quo rumore latius pervagante, Vir Dei festinavit
exire fines eorum, accelerans exercere salutem ani-
marum sibi specialiter commissarum & vineam
excolere, cui fuerat cultor & custos ordinatus.

68 Sanè Cluniacum *l* monachorum agmine glo-
v.
et visitat
monasteri-
um Clunia-
ense,
riosum dum quasi latenter permeans declinare di-
sponeret, fama comes virtutum non permisit eum
latere: nam comperiens iter ejus & causam iti-
neris, Hugo abbas præcipuæ religionis misit ve-
locius monachos suos in occursum ejus, mandavit-
que ei conjurans per caritatem sanctæ fraternitatis,
ut nullatenus declinaret ab itinere sacri cœnobii
Cluniacensis, sed monachis comitibus obviam sibi
missis, præpararet videre fratres ejus adventu gau-
dentes ejusque benedictionibus avidè confrui ex-
optantes, quam tantæ humilitatis executionem vir
Domini expavit recusare, & mandatis obtemperans,
dixit viam ad venerabile cœnobium Cluniacense.
F Tunc collecto monachorum exercitu magno-
que decore exornato obviam ei processit, & bea-
tum Pontificem eximia cum veneratione excepit,
nec tantum propter episcopatum, quantum propter
prioris vitæ sibi notum & Deo gratum meritum.
Nam antea idem vir sanctus Arnulfus ipsius domi-
ni abbatis Cluniacensis magisterio & regimonia
jugiter utebatur.

69 Unde & fama manaverat, quod in electio-
ubi speci-
men doctri-
ne sue præ-
bet.
ne ipsius ecclesia Sueffionensis consilio ejusdem
abbatis confortata fuisset, quem honorificè sus-
ceptum & benignè habitum sedulus explorator ob-
sedit, non typo curiositatis, sed fervore sanctæ
caritatis proponens quæstiones de Scripturis & ea-
rum solutionem ab ore illius eliciens, ut tali in-
dagine rescire posset, utrum in promptu haberet
proferre nova & vetera, ne commissa sibi ecclesia
minus justo spiritali aleretur doctrina. Denique
sic contigit, ut quem idiotam & agrestem existe-
re domnus Hugo pius Abba extimuerat zelo
caritatis, hunc doctrinæ fluentis exundare & elo-
qui facundiam non mediocriter vigere lætus ex-
pertus sit. Sed prædicti Hugonis vel brevem istæ
memoriam videre, animus litit, fuit nempe cor-
pore

D

h

iv.

Consecratur
episcopus
Sueffionis,

i

E

k

v.

et visitat
monasteri-
um Clunia-
ense,

F

ubi speci-
men doctri-
ne sue præ-
bet.

A pore & corde castissimus, monasticæ institutionis vitæ regularis factor & custos perfectus, probatorum monachorum, honestissimarum personarum nutritor indefinens & sanctæ Ecclesiæ auctor ac defensor fervens.

ANNOTATA.

a *Is est sanctus Gregorius VII Papa, de quo superius mentio facta est, & de quo infra iterum sermo recurret.*

b *Hugo iste legatus Sedis Apostolica eo tempore varias synodos in Gallia celebravit, ut apud Labbeum tomo 10 Conciliorum col. 397 & sequentibus videre est.*

c *Civitas Meldensis, quæ nunc vernaculè Meaux vocatur, est in Gallia caput provincie Bria, & adjacet Matrone fluvio, de quo mox agetur.*

d *Fluvius Gallia, qui hoc loco Materna appellatur, nunc passim Latine Matrone, & ab indigenis vernaculè la Marne dicitur, de quo plura vide apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 323.*

B e *Non habemus Acta hujus concilii Meldensis, ut Longuevallius noster in Historia ecclesiæ Gallicane ad annum 1081 sive tomo 7 istius Operis pag. 580 monet, ubi etiam in notis rectè observat, hoc concilium anno Christi 1081 celebratum fuisse.*

f *Hoc castellum Campania Rhemensis vernaculè dictum Vertus, ab aliquibus Virtudum, ab aliis villa vel vicus Virtutis vocatur, ut Valesius in Notitia Galliarum pag. 614 ex veteribus instrumentis probat.*

g *Auctores mediæ ævi hanc vocem Parisius in omni casu & numero indeclinabiliter usurpant, ut alibi interdum monuimus.*

h *Hic Ludovicus, cognomento Crassus, anno Christi 1137 moriens regnum Gallia filio suo reliquit. Ceterum ex hoc loquendi modo liquet, hanc vitam scriptam esse, dum rex ille adhuc viveret.*

i *Longuevallius supra laudatus ex hac Dominica rectè contra quosdam concludit, S. Arnulfum anno Christi 1081 episcopum consecratum esse.*

C k *Antiqua urbs Gallia in Delphinatu, cujus cathedra archiepiscopalis post mortem præsulis Warmondi aliquot annis vacavit.*

l *Cluniacum est celeberrimum Gallia monasterium in Ducatu Burgundia situm, & caput Ordinis Cluniacensis, cui tunc præerat S. Hugo abbas, de cujus sanctitate alibi egimus, & cujus virtutes iterum infra obiter ab hoc biographo laudantur.*

CAPUT II.

Constantia Sancti in adversis, administratio muneris episcopalis, mortis ac sepultura sua prædictio & varia prodigia per preces ejus patrata.

VI. **O**cupabat Sedem Sueffionicam non ecclesiæ jure, sed palatii favore episcopus Ursio, Gervasii regalis dapiferi Germanus, & idcirco rebus episcopi utebatur, quoniam regius favor ob

gratiam Fratris eundem comitabatur. Venienti ergo domno Arnulpho episcopo & Sueffionis civitatem intrare disponenti, sit obvius idem Gervasius cum turba armatorum, & monuit valde, ne civitatem intraret, si tandem vivere vellet. Cui Vir Dei constanti mente respondit: Scriptum est dicente Apostolo: Quoniam perfecta caritas foras mittit timorem. Et quia mihi vivere Christus est, & mori lucrum, obedientiam Apostolico mandato mihi imposto conabor implere, ne non obediens merear improbari. Me decet audire, quæ jussit Papa subire: opilio Christi non frangitur agmine tristi, habeat me Dominus Deus meus aut martyrem, si interficior, aut confessorum, si evado. Caritas enim Christi urget nos. Ita dicens, animal, cui infidebat, calcaribus agitavit; ut civitatem velociter subiret. At Gervasius injecta manu arripuit frenum jumenti & retorquens animal cum fessore aliorum digredi coëgit utrumque. Vir autem Domini statim cessit obsistenti memor Domini dicentis: Amice, ut quid venisti? Intendebat & illud; quia nec in hasta nec in gladio salvat Dominus. Sic in quantum licuit obedientiæ mandatum implevit, & sedem, quam non cupierat, tranquilla interim mente deseruit, sed excoluit pietate, quam visus est deseruisse corpore.

VII. **71** Verum quia non sedes episcopum, sed episcopus sedem facit, & virtus majestatis per loca non scinditur, in quodam castello ejusdem diocesis, vocabulo Ulciaco, solatio Tetbaldi Comitum mansionem ac sedis vicariam sibi statuit, ubi convenientibus ecclesiarum prælatis, & senioribus de clero, concurrentibus etiam promiscuis populorum cœtibus pœnitentiam in confessis & reparationem lapsis strenue ac fideliter procurabat. Pontificis studium colit omnis grex populorum, Præsulis officium clerus sitit ecclesiarum; Consecrat ecclesias, clerum docet, agmina firmat,

Prædicat, absolvit, baptizat; chrisimate tangit; Cœtibus haud stultis diffundit verba salutis: Lapsis dat veniam, contritis corde medelam; Se sponsum viduis patrem dedit esse pusillis; Virginibusque tamen studit conferre juvamentum. Exhibuit carum se cunctis, sprexit amarum. Ecclesiæ cultum coluit super omnia multum; Pervigil exorans & mundi crimina plorans.

Nec tulit indignum famulis se ferre benignum; Vir pius & lætus prædulci fame fretus, Omnibus omne gerens, sceleratis valde resistens. Præstans vitalem non se tulit exitialem.

Sic Domino gratus patuit sic mente beatus, Fieret ut Christo laus gloria forde carendo.

VIII. **72** Commorante autem viro Dei in eodem loco; accidit graviter infirmari monachum ac presbyterum Everolfum, ipsi antistiti per omnia devotum, quem pro utilitate sui diligebat plurimum, jamque idem præ acerbitate fervidi languoris credebatur se moriturum, ac idcirco postulavit episcopum, ut sacro eum oleo perungeret suumque exitum suffragiis præmuniret. Cui episcopus lumine prophetiæ illustratus ait: Intempestiva sunt, quæ flagitas; quibus ideo non annuo, quia divinæ dispositioni contraria scio: nam non ego te ungerè aut sepelire habeo; sed tu me alio tempore alioque in loco obeuntem ungerendo & sepeliendo sacris officiis prosequeris. Et ille ait: Ad vestri transitus obsequium quomodo ego tantillum possum accedere; dum episcopi vel abbates debeant illud celebrare. Ad quem præsul: Scias certissimè, quod ad meæ unctionis vel tumulationis exequias nullus episcoporum aut abbatum conveniet, sed

F

F

F

VIII. *ubi monachum & grum mirabiliter sanavit.*

H h 3

per

EX MSB.
Sanctus ab urbe Sueffionensi videlicet exclusus;

F

VII.
diocesis regit ex vicinis loco;

F

VIII.
ubi monachum & grum mirabiliter sanavit.

EX MSS.

per tuæ dilectionis servitium omnia circa me complebuntur. Sed jam modo surge, ad ecclesiam vade, & Missam faciens Salvatori nostro Deo gratias age. At ille dixit: Domine pater viginti & uno diebus non manducavi, & quomodo imperas, ut surgam vel ad ecclesiam pergam, cum corporis vires nullas habeam. Tunc Pontifex alludens tenuit manum ejus & dixit: Ecce dico tibi in nomine Christi velociter surge, & quæ tibi imperavi hilariter comple. At ille surrexit & seipso fortior ad ecclesiam ivit, orationem fecit, Missam celebravit. Reverso ab ecclesia ipsemet Vir Dei cibos apposuit, poculum ministravit, & sic sanissimum factum eodem die in comitatu sui itineris illum socium habuit.

IX. *eique mortis & sepulture sue locum prædicit,*

b

B

73 Idem Vir sanctus aliquando ab eodem fratre requisitus, quando & quomodo vel ubi futurus esset transitus ejus, respondit: Non multum tempus successerat, postquam divinæ voluntatis consilio episcopus licet indignus ordinatus sum, cum sentirem monachos sancti Medardi & Clericos ecclesiæ sanctæ Gervasi b invicem altercari velle pro exuviis futuris corporis mei; totis visceribus imploravi Regem, cui omnia vivunt, ut dignaretur aperire mihi, quando & ubi præfixus esset mihi transitus de corpore mortali tunc locus deputatus meæ tumulationi. Et quadam nocte his precibus incumbenti asistit visio beati Petri apostoli talibus verbis me instruens atque confortans: In regione Flandriæ est locus Domino nostro Jesu Christo sub titulo nominis mei consecratus, ubi multa signa Christo volente facta sunt, ad cujus honorem vel provectum renovandum impetravi à Domino, ut in eodem loco debeas sepeliri; qualiter, te Christo glorificante, idem locus splendore meritorum tuorum illustretur, & ad lucem sanctæ religionis, te inchoante, reducat. Cui ego: Domine; cum ille locus ex toto mihi sit ignotus & à diœcesi mihi commissâ alienus, qua ratione poterò illuc venire sepeliendus. Ille respondit: Tu audisti quamvis sapius, quia non erit impossibile apud Deum omne verbum; proinde de hoc non solliciteris, quia mox ut erit tempus, paratum est Domini opus. Romanus Pontifex tibi mandatum injunget, per quod adventus tui in Flandriam causa fiet. Pax Christi tecum, pax nostra simul comitetur in ævum. His talibus monitis confortatus credo, quod non erit vacuum, quod dignatus est spondere primus Apostolorum. Sed tu, carissime, diligenter custodi, ne talia cuiquam, quamdiu spiro, audeas confiteri.

C

X. *occultum furtum cognoscit,*

74 Populorum frequentia undique ad eum proferante, quorum morbis expiandis attentius insudabat, quadam die in exedra stans & per fenestram foras prospiciens vidit in platea jacentem hominem anhelum gradientem & super collum plancam bajulantem, moxque dixit circumstantibus clero & militibus: Planca illa, quæ eminus bajulatur, rapina est. Circumstantes responderunt: Et unde hoc cognoscere, ô domine, potuisti? Respondit eis Dei Servus: Certissimum habeo, rapinam esse, quoniam hac eadem hora auctor rapinæ diabolus collum illius hominis insidendo premit. Aiunt ei: Et possumus requirere, an ita sit? Dicit Sanctus: facite, ut vultis. Mox de illis unus pro omnibus in agilem cursum se celeriter dedit, & gerulum plancæ sic affatur: Heus tu, ô homo, planca ista, quam sic anhelus bajulas, unde rogo tibi pervenit? Respondit ille: Apud Nantolium villam in quodam assultu interfui, & hanc ibi plancam rapiens acquisivi. His perçunctator auditis, ad eos, qui se miserant, celer rediit, & Viri Dei

testimonium ex toto fuisse veridicum stupentibus nuntiavit. In hoc autem quædam similitudo est de beati virtute Martini, qui quondam ad Avitianum superbum Comitem veniens, diabolum super collum ejus incubantem aspexit.

XI.

75 Quodam tempore, dum cujusdam vici plebitaneam ecclesiam esset dedicaturus, clientibus suis & viæ sociis futuris dixit: Tali rogo semita ad illam nos ecclesiam conducite, qualiter confluentis populus nesciat, quâ nos illò viâ debeamus pervenire; & aliquid alimentorum vobiscum comportate, ut post itineris laborem vel ad modicum valeamus corpora recreare. Itaque semita remotior ac devia arripitur, nec tamen fervor populi sitientis hoc argumento sedatur, sed sub omni celeritate grandis multitudo ante illum & post adunatur. Quod cernens Dei Servus in laudem Conditoris erupit, & famulantibus sibi dixit: Quidquid alimentorum hic habetis, proferte, ut post labores viæ vires corporum valeamus reparare. Nec mora proferuntur claustrales panes quinque; vini quoque funduntur quinque vascula juxta morem claustralis justitiæ, & expansis in herba tapetibus, Vir Domini refedit, proflua turba illum gregatim ambiente. Tunc benedicens panes paucos quidem numero, sed multos numeri mysterio, iussit omnibus, qui undique confidebant, ex eodem pane distribui, vinum quoque illis ad satis propinari. Res itaque tunc gesta in hoc visa est digna magno miraculo; quoniam ille panis, illudque vinum tam abundè cunctis suffecit, ut dicerent, se bene refectos & copiose satiatos. Etiam quidam illorum de illo pane spe credula quasdam particulas reportarunt, quæ languentibus postea appositæ gustu sui salubre remedium præbuerunt. Manducantium verò & gaudentium caterva præter Præfulis comitatum septingentorum numerum superavit.

panem ac vinum multiplicat,

E

XII.

Et mulierem diu cæcam illuminat.

c

d

F

76 Rogerus c Comes Porcensis in castello, quod vocatur Calvus Mons d Remensis provinciæ, ecclesiam construxit, ad cujus dedicationem faciendam magnis precibus invitavit sanctum Arnulfum Sueffionensem episcopum. Ventum est usque ad id, ut, basilicâ consecratâ, altare consecraretur. Et tunc residente Episcopo & paululum respirante, accessit Comitissa ducens in manu sua mulierem quindecim annis cæcam & genu flexo ante illum ait: Pie domine, miserere huic miserellæ, & tua sancta oratione tuæque manus impositione lumen illi oculorum suorum clementer restitue. Illo autem negante, & se indignum magis clamante, cæca mulier dixit: Episcopo Dei, ne differas, quoniam cælitus mihi est promissum, quod tactu manus tuæ lumen recipiam oculorum. Et ille statim lacrymis suffusus oravit, dexteram cum signo crucis oculis mulieris apposuit, & continuo lumen clarum mulier ipsa recepit. Hujus miraculi inspectores fuerunt Angelrannus e vir facundus, beati viri tunc archidiaconus & postea Laudunensis episcopus, Rodulfus f Viridis postea Remorum archiepiscopus, ad quem scilicet hujus operis præfatio dirigitur, abbates convocati & propositi ecclesiarum plures, ipse Comes Rogerus & Comitissa ejus, clerus multus & populus infinitus, quorum voce laus Dei nostri celebrata est celsa voce pro honore rei gestæ cunctis vociferantibus TE DEUM LAUDAMUS.

e

f

ANNOTATA.

a *Suspicio, hic castro Ulciaco indicari locum eundem urbi Sueffionensi vicinum, qui ab Hadriano Valesio in Notitia Galliarum pag. 615 Ulceium*

A Ulceium vel Ulcheium vocatur, & ab incolis vernaculè Oulchi vel Ouchi le chatel dicitur.

b Hac est ecclesia cathedralis Sueffionensis, qua sub titulo sanctorum Gervasii & Protasii Deo dicata est, ut Mabillonius in notis testatur.

c Sulpicius Dialogo 3 de hoc Avitiano Comite meminit, ut in Actis S. Martini Turonensis postea dicitur.

d Calvus-mons, vulgo Chaumont, est oppidum diœcesis Rhemensis, non procul à castro Porcensi, quod vernaculè Château-Porcien appellatur. Ecclesiam autem, de qua hic sermo est, titulo abbatia illustratam nunc possident Præmonstratenses, ut Mabillonius ex Marlotto notat.

e Hic apud Sammarthanos vocatur Ingelranus, qui post annum 1098 Helinando episcopo Laudunensi successit.

f De hoc Rodulfo vel Radulfo, qui cognominatur Viridis, in annotatis ad prologum breviter aliquid diximus.

CAPUT III.

B Turba & inimicitia per Sanctum composita in Flandria, ubi prædicationem suam diversis miraculis confirmat.

XIII. Ordo diffidio inter Comitem Flandria & subditos.

Qualiter tane regionem Flandrensiū petierit & quæ causa eum ad illas partes retraxerit, competens descriptionis ordo jam narrandum exposcit. Rodbertus a igitur, tunc Comes Flandrensiū, infestus fuerat quibusdam nobilibus ac ditioribus gentis suæ, qui hoc consilium tractaverunt, ut, Rodberto feroce Comite dejecto, mitiorem, ut putabant, principem sibi providerent, Balduinum scilicet Comitem montis Castrosum *b*. Tale consilium illorum postquam Comiti Rodberto innotuit, omni molimine suos proditores intercepti, aliquantos perimens, aliquantos proscribens, quosdam etiam honoribus & rebus nudatos extra patriam exulare compulsi, inter quos Arnulfus Morinorum archidiaconus & ecclesiæ beati Audomari præpositus de omni sua rerum vel officii facultate depulsus, multis diebus profugus intolerabilem calumniam est perpessus: qui serò ad cor rediens Romanum Papam, nomine Gregorium, expetiit, & quantâ calumniâ gradus sui honorem & rerum suarum facultatem amisisset, lacrymabiliter proclamavit. Tantæ ejus & sibi similibus calamitati compatiens dominus Papa decrevit suis epistolis animos Comitis Rodberti turbidos & feroces ad lenitatem provocare, ut suspectis suis aut plenè indulgeret, aut certe facultatem se purgandi concederet. Sed quia nemo potuit inveniri, qui Apostolici litteras in præsentiam Comitis tam offensi deferre præsumeret, res in longum dilata est.

Sanctus à Gregorio VII Papa in Flandriam mittitur.

78 Tandem memoriam subiit constantia sanctitatis & fervor caritatis hujus sancti viri Arnulfi Sueffionici episcopi, idque in palatio domini Papæ celebre innotuit, hunc esse procul dubio, qui Apostolici mandata Comiti Rodberto præsentare incunctanter prævaleret. Tali tandem consilio animatus dominus Papa Gregorius scriptas & bullatas epistolas dirigit reverentissimo pontifici Arnulpho mandans & imperans, ut litteras intervenientes & personas, de quibus agebatur, ad præ-

sentiam Comitis Rodberti in suo conductu offerret, illisque veniam vel copiam se purgandi ad honorem Apostolicæ Sedis impartiret. Hac igitur causa bifariæ justitiæ, id est obedientiæ principalis & fraternæ correctionis, alligatus. Vir pietate fortis, non immemor Apostolicæ sibi præostensæ sponfionis, cum quibusdam illorum venit ad oppidum Insulam e nuncupatum, ubi reperto Comite Rodberto, sacra Apostolici præsentavit. Quæ dum legerentur interim accusati clam se submitrentes tenuerunt pedes ejus. O furor, ô rabies, ô motio fellis amara, quæ tunc fronte oculis & toto vultu Comitis ferbuerunt, quando sensit, exosos suos tetigisse pedes suos. Sed quid illa ferocitas ante Virum justum faceret. Affuit ille, qui respicit terram & facit eam tremere, & tam obtentu sanctitatis ejus, quam pro reverentia Sedis Apostolicæ, salus & vita, rerumque facultas indultæ sunt. Ecce quam vera & quam miranda sunt consilia Dei. Quis ex hoc cogitare potuit, ut nequitia proditorum verteretur in occasionem salvandorum populorum? Quis scire vel excogitare potuit, ut grandis furor irati Comitis rediret ad magnum honorem famosi præfulis? Sed interim sileat omnis caro, ut appareat, quid Dominus Jesus decreverit operari in servo suo.

79 Quia nempe illo in tempore per quædam immo per cuncta Flandriæ loca quotidiana homicidia & insatiabiles humani sanguinis effusiones pacem & quietem totius regionis turbaverant, ob hoc magnis precibus, maxima nobilium multitudo impetravit, ut loca, in quibus maxime atrox crudelitas sæviebat, Præful Domini visitaret, & mentes Flandrigenarum indociles ac cruentas de pace ac concordia bono aliquatenus commoveret: qui in spiritu sentiens hoc acceptum coram Deo & ut præscriptum est, sciens se divina jussione & beati Petri apostoli interventione huc oportere venire, tanto citius acquievit eorum precibus, quanto certius adspiciebat, hæc omnia actitari divinitus. Nobilium itaque ac magnatorum stipatus caterva venit ad Brugense oppidum & in Flandriam interiorem ad Aldenburgensem vicum, quibus in locis tanta rabies occidendi tantisque inerat furor ulciscendi; ut humano sanguine assiduo cruentari jocundum haberent, & vel una die à cædibus cessare ignavum atque improbum æstimarent. Vix pater filio, vix filius parcebat patri, frater germanum, nepos avunculum vel patrum, quin & patruus nepotem pro modica causa neci tradebat. Horum autem diabolicam rabiem & tam Brugenfium quam Furnensium & Aldenburgensium insanam perniciem vir Domini Arnulphus verbo dulcissimæ prædicationis & exemplo eximie sanctitatis mirabili modo mansuefecit, & corda crudelium ad concordia tenorem licet valde laboriosè complacavit. Nam instante illo & opportune atque importune prædicante, & crebrius se illorum vestigiis prosternente, tandem omnis inimicitia sopita est, & de infestissimis inimicis in tenaces amicos arctius sunt confederati.

80 Hac in re enixius laborans venit in villam, quæ appellatur Thuroid *d*: nam & ibi hostis antiquus ignem litium flammæque rixarum spiraverat. Cumque proximos effusi sanguinis alloqueretur, ut pacis fœdera inirent, & diabolica incendia sopirent, erat ibi quidam, nomine Heradius, Heradii presbyteri filius, qui maluit furda aure monita pacis spernere, quam seipsum vel proximos ad pacis studium informare. Atrium itaque ecclesiæ, in quo stabat Episcopus, visus est exire, ut absens monita justitiæ protinus posset declinare,

xiv. ut cruenta Flandrorum odia extinguat;

F

xv. sed hoc minus diligenter exsequenti

EX MSS.

clmare, dictumque fuit episcopo: Ecce unus recedit, in quo quam maxime causa consistit. Statim Episcopus è vestigio profecutus usque ad Comitum stationem illum subsequendo pervenit, & ante pedes ejus solo tenus prostratus, humiliter exorabat, ut ad concordiam pacis redire debuisset.

numnulli
perimacces
resistunt,

81 Ille verò typo juvenilis arrogantiae inflatus subsistere noluit; sed veritus, ne ab aliis teneretur, in fugæ cursum perniciter se laxavit; fugienti verò malignus spiritus insiluit, & in amentiam versus, seipsum dentibus & unguibus dilacere coëgit: quo comperto, amici vel amnes venerunt & ligaverunt amentem & dæmonio plenum, & pertraxerunt stridentem & motibus repugnantem in domum patris sui. Deinde adeunt sanctum Episcopum obsecrantes plurimum, ut superbo & fatuo ignosceret, nec injuriæ irrogatæ memor esset; quibus Domini servus dixit: Injuriam pro veritate illatam amplector; sed de cordis illius stoliditate plus afficior. Unde si vultis, ut pro illius liberatione Dominum exorem, facite nobis certitudinem, ut vos omnes (velit ipse aut nolit) teneatis firmam pacem, & si litigium aut seditionem commoverit, nemo ex vobis ferat illi solamen. Una omnes voce dixerunt: Anathema sit inter nos, quicumque auxilium illi dederit, nisi ad custodiendos sermones vestros. Ita Episcopus quasi promissis delinitus aquam benedictam cum exorcismi permixtione confecit, de qua juvenis aspersus, statim diaboli pervasionem evasit & sensibus suis sobriè functus pacem & concordiam speciali devotione servavit.

B

xvi.

quos ille di-
vina ultione
æret,

82 In eadem villa Thuroid gestum fuit aliud non minus mirandum. Quidam miles Aldenborgensis indigena, nomine Wilhelmus, statura & agnomine Longus, habuerat filium suum jam adultum tirocinio mancipatum, sed furtis & rapinis plus intentum: qui filius dum quodam tempore in domo cujusdam Sigeri luce clara rapere nitetur, ab ipso Sigeri gladio percussus citius mortuus est; qui Sigerus cernens, se peccasse in morte tyronis, quamvis iuste perempti, adiit venerandum sanctumque virum Arnulfum episcopum rogans, ut medelam verborum adhiberet ad sanandum ulcus tanti piaculi. Vir autem Sanctus, qui se ipsum obtulerat in præparationem euangelii pacis, impiger exiit in campum seculi subiturus duellum contra potentias diaboli, & armatus scuto fidei viriliter decertavit rapere vasa fortis maligni. Adunatis verò cum peremptore juvenis propinquis ejusdem interfecti, seminavit verbum justitiæ, verbum veritatis & pacis, & auctore Deo pacificavit Sigerum cum Willelmo Longo, patre videlicet interfecti.

C

ac variis
miraculis

83 Postea Wilhelmus à quibusdam malignis increpatus, cur filii mortem tam leviter indulisset, cepit pœnitere de benefacto & iterum cepit captare locum, quo vindictam fumeret de Sigeri: nec cedebat ei locus ultionis, donec recursum temporis circa festum sancti Joannis in nundinis Thuroidensibus, veniente fortuito Sigeri ut vestem emeret, illum Wilhelmus gladio acutissimo cervicem tenus percussit, & exanguem factum non mortuum, in cartallum e, quo vestes jacebant, dejecit. Statim omnes nundinæ turbatæ sunt. Fit clamor & indignatio in populis, cur quis Comitum pacem temerare præsumpsisset. Curritur ad Comitum, qui præsens in domo sua Thuroidi consistebat. Nuntiatum ei probrosè illum jam nihili valere, qui suas celebres nundinas nequisset defendere. Proflit Comes Rodbertus animo effertus, jubet continuo percussum & percussorem si-

bi sisti. Interim audit à suis militibus, quod Wilhelmus Longus hujus audaciæ præsumptor fuisset, & in ultionem occisi filii nundinas exturbasset.

D

84 Jam Comes aliquantisper mitigatus, respondit: Guilhelmum Longum seu militem strenuum diligo, ut filium; sed hoc redarguo, quod filii mortem per sanctum Arnulphum episcopum perdonatam* atque pacificatam, denuo ultum repetivit. Interea deducitur coram eo percussus trepidans quidem, sed illæsus, videturque cervix ejus non gladio percussa, sed quasi rubeo filo præcincta. Tunc Comes ait ad Wilhelmum: Miror tuam temeritatem, sed plus horreo tuam tantam debilitatem: quandoquidem enim parcere nolisti, cur tam pueriliter ferire non erubuisti, ut manus feminea non virilis dextra in ista cervice compareat? Agnosce igitur quoniam nec gladii nec dexteræ causa fuit, sed imperio Dei summi id factum est, qui non permisit vulnerari cervicem, quæ per documenta tam sancti Viri sponte susceperat pacem. Sic Comes, sic Comitum proceres & milites prædicabant, quod quidquid sanctus Arnulphus pacificasset, fixum & inviolabile Dei nutu permaneret.

ad concor-
diam addu-
cit,* id est con-
donatam

E

85 Intra terminos parochiæ Ghestellensis f, quæ subiacet diœcesi Tornacensi, est quædam vena terræ nigra & quasi subruta, quæ crebris paludibus interfecta non facile potest transiri. In his verò locis moratur genus hominum atrocitatem semper gestiens, ut vulgus Scytharum. Ad hæc loca Vir Domini pertractus, ut inter tales verbum pacis seminaret, conventus est à quadam anicula lacrymosis planctibus ita clamante: Sancte Serve Dei, miserere mei, & dignare intrare in tugurium paupertatis meæ, sicque videbis multiplicem & diuturnam pœnam afflictionis meæ. At ille mansuetus & humilis, memor semper nominis Christophori cælitus sibi inditi, intravit tectum viduæ pauperis, ut videret causas declamatae calamitatis. Jacebant enim in lectulo quinque filii ejus uno eodemque languore constricti, quorum nullus alium poterat adjuvare vel in aliquo supportare.

xvii.
Et ibidem
quinque
e, vos vidua
filios
f

86 Tunc mulier dixit: Vide, serve Dei, quanta sit mea miseria, quantus dolor me angit, quanta tristitia me affligit. Servio sola quinque viris, curro & festino ab illo ad illum, ab isto ad istum, & minimè placeo famulando. Tunc vir Domini nimia compassione congemiscens, tacuit. Deinde aquam benedictam conficiens, totam domum & infirmos aspergit & eisdem sic imperavit: In nomine Domini nostri Jesu Christi recedat à vobis languor iste, ut statim convalescatis, & matrem vestram tot doloribus addictam serviendo vobis fatigare, non egeatis. Affuit continuo Domini virtus & statim consurrexerunt, atque cibos diu exosos avidè sumplerunt. Sequenti die lavacra subierunt ac deinceps omni incolumitate vigerunt.

statim sani-
tati resti-
tuit.

F

A N N O T A T A.

a Rodbertus vel Robertus ille, communiter cognominatus Friso, occupavit Comitatum Flandriæ, pulsit Ricilda Balduini Comitum vidua ac ipsius filios.

b Opinor, hic designari Balduinum Comitem Montensem: nam urbs Montensis in Hannonia olim vocabatur Castri-locus, ut Valesius in Notitia Galliarum pag. 133 testatur. Nunc illa civitas à situ Latine Montes appellatur, & fortè hic ex recentiori & antiquo nomine Mons castrorum dicitur.

c Insula vel Insulæ celeberrima Flandria civi-

A *tas & mercimonio clara, quam Galli l'lle, & Flandri Ryffel vernaculè appellant.*

d *Thurold nunc vulgò dicitur Touhout, & est pagus Flandria, qui inter Brugas & Ipras jacet.*

e *Cartallus inter alias significationes, qua in auctiore Cangii Glossario videri possunt, accipitur pro cophino vel canistro. Ex sensu patet, ea voce hic significari capsam aut cophinum majorem, in qua vestes servabantur.*

f *Ghestella vel Ghistella est pagus Flandria, qui unâ lenca ab Aldenburgo distat, & de quo in Actis S. Godoleva ad diem 6 Julii, sive tomo 2 istius mensis pag. 359 fusius egimus.*

CAPUT IV.

Divina animadversio in nonnullos Flandros, qui monita Sancti contemnebant; fundatio monasterii Aldenburghensis, reditus S. Arnulfi in Galliam, & iterata profectio ejus in Flandriam.

xviii.
Quidam suasionibus sancti Viri

F Olcardus quidam accola Gestelensis alacer & robustus, nec tam utilis quam temerarius, beatum Præfulem, de pacis gratia colloquentem, contemnendum putavit; qui dum faciem Viri Dei fugeret, repente est traditus maligno spiritui, à quo disceptus & miserabiliter laniatus, ab amicis vel propinquis vix potuit coërceri: & hic non sua fide, sed aliorum prece, per beatum Pontificem à dæmonio purgatus, didicit jam ex passione, quantum beato Viro impendere debuisset amoris & reverentiæ.

xix.
pervicaciter repugnantes

88 In vicinio Furnensis a Castri habitavit quædam vidua nobilitate & opibus sulta, nomine Evergerda, cujus maritum simulque filium atroces inimici peremerant, & pro quorum interitu graves inimicitia interfectores undique incumbabant: nam pro morte duorum omnis illa regio conturbata fuerat, dum alii vindictam, alii defensionem homicidarum molirentur: ad quod malum compescendum accersitus præsul Domini sanctus Arnulfus sponte ac promptè properabat, ubicumque de pace & concordia esset agendum. Venit ergo aseilo vectus ad domum illius divitis viduæ, contra quam vox Apostoli insonat dicens: Vidua, quæ in delitiis est, vivens mortua est. Talis illa eum esset, beati Viri ingressum omnino noluit, sed ante suam portam pontem levatorium *b* erigi jussit, ne pateret ingressus, neve daretur effectus votis hominis Dei.

divinitus puniuntur,

89 Ille tamen non desistit prædicare, argue-re, obsecrare, ut interfectores filii vel mariti pro refrigerio animarum ipsorum indulgeret, & quos crudeliter odiebat, amicos sibi confederatos effici consensisset. Illa verò neque preces ejus neque monita suscipere voluit, sed in suo persistens tumore animi, Famulum Christi de aselli sessione, & de vestis humilitate subfannando derisit, & à se repulit; sed non impune: nam postquam Præsul gemebundus ab ea recessit, gravis illam divinæ animadversionis vindicta percussit. Post modicum quippe temporis, manente cæli seren-

Augusti Tomus III.

tate, quidam levis turbo confurgens domum ejus concussit & contrivit, in qua ruinâ deprehensa repentina morte percussa interiit. Ubi valde mira res contigit, quod in eadem domo cum essent famuli & ancillæ plures, porci vel canes, gallinæ, anseres, columbæ atque hirundines, nil tunc ibi perit nisi ferox femina, nec quodlibet animal vel quippiam læsum fuit. Funditus extincta, docuit non dogmata ficta, quæ monuit Sanctus vindictæ pondere tantus. Femina sic fortis, fit justè filia mortis. Hujus certe ultionis fama volans perterruit corda duricordium Flandrigenarum, ut nemo auderet Viro Dei resistere, nec sacris ejus monitis non obedire.

EX MSS.

90 Erant eo tempore in vicio Aldenborgensi duo vesanæ animositatis adversarii Conon unus, alter Robalinus, quorum Robalinus Cononis patrem, nomine Hidonem, dolo peremerat; alter alterius amicos & domesticos trucidabat; alter alteri quæcumque poterat privatim & publice mala ingerebat. Horum quoque mentes dæmonii plenas suarum documentis prædicationum & terrore frequentium signorum ad gratiam pacis convocavit. Talibus congratulans Comes Rodbertus totaque gentis nobilitas gaudio magno gliscebant, quod talem suis temporibus Christus Dominus tribuisset ministrum, qui curam omnium paterno affectu gereret, & viam vitæ omnibus exemplis propriorum actuum declararet. Et jubente Comite, Eremboldus prætor, assumptis secum prudentibus viris in Brugenfi palatio, supputatis per nomina interfectis Brugenfi colonæ vel aliorum locorum, unde personarum notitiam colligere poterant, invenerunt & scripto indiderunt, quoniam expansio duorum millium marcarum argenti meri non potuisset persolvere, quod gratia Dei per hunc veritatis ministrum dignata est moderari. Hinc factum est, ut Virum sanctum omnis homo tam potens quam impotens medullitus adamarent; illumque secum habitare anhelanter præoptabant. Ex hinc toto conamine cœperunt disquirere, quoniam in loco sacer Præsul utiliter & honestè valuisset residere.

& alii ad frugem re-ducuntur.

E

91 Ecclesia erat in oppido Aldenborgensi sub honore sancti Petri Apostoli & omnium Sanctorum antiquitus fundata, divinis miraculis frequens & famosa, quam quidam nobilis & multum locuples, nomine Conon, frater Everardi Tornacensis, in rationem beneficii de Flandrensi Comite habebat; Comes autem hanc eandem ab episcopo Tornacensi tenebat. Hunc Cononem inflammavit timor Dei, suggerente fidelissima conjuge, nomine Hazecca, ut ecclesiam sancti Petri Apostoli, quam terribilem fecerant divina miracula, immunem sui juris liberamque perageret, & ad laudem Dei abbatiam monachorum instauraret: oportebat enim impleri superius scriptam beati Petri sponsonem, quam ad ipsum Præfulem factam retulimus, tam de loci structura quam & de ipsius sancti Viri obitu & sepultura. Ordinatione verò Dei peractum est, ut reddente Conone Comiti ecclesiam, quam tenebat, Comes hanc eandem Tornacensi episcopo nomine Radbodo *c* reddiderit; Radbodus quoque episcopus cum Galtero archidiacono, laudante clero & gaudente populo, liberam & expeditam episcopo Arnulfo, illique canonicam de eadem fecit investituram.

xx.
Sanctus construit Aldenburghi monasterium,

F

** al. Hu-secca & Zazecca*

c

92 Hanc denique ecclesiam seniorum traditio à beato Ursimaro *d* temporibus Dagoberti *e* regis Francorum commemorat ædificatam, quam majestas Domini diversis revelationibus signorumque ostensionibus multoties mirificavit: cæci visum

xxi.
accepta veteri ecclesia S. Petri,

d e

I i recepe-

EX MSS.

receperunt, surdi auditum, muti loquelam, paralytici vel contracti restaurati sunt, & omnis morbus vel ægritudo optatam ibidem recipiunt salutem. Anno autem MCCI f in sacra nocte Natalis Domini factus est ventus vehemens & validus, qui turres urbium & tecta domorum ac ædificia plurima ecclesiarum concussit, fregit & dejecit. Eadem nocte ejusdemque venti turbine campanarium ecclesiæ sancti Petri evulsus est à suis cardinibus, & supra tectum turris, in qua stabat, versus Orientem projectum, ita ut per sex dies & noctes cerneretur pendulum quasi semper esset ruiturum. Congregati mane loci habitatores sub omni celeritate convocant architectos statuti præmiis, si illud revocarent, munerandos; at illi multa promittunt, restes præparant, balistas erigunt, ligamenta constituunt, & multimoda artis argumenta componunt. Et dum populus præstolaretur ad inventas artificum machinas, quibus campanarium sperabatur reformari, ante noctis medium pridie Kalend. Januarii advenit virtus de cælo in visione ignis, & campanarium quidem suis sedibus firmissimè relocavit; ecclesiam verò intus & foris flammeo lumine vestivit. Hæc me sic referre puderet, nisi testes mille se vidiisse perhibuissent g.

g
XXII.
multisque
miraculis

93 Habebat in usum Catholicæ fidei Conservator, ut si quando ægrotus ad illum causâ medelæ accessisset, mox prælato signo Crucis manum illi imponeret, & verba Evangelii decantaret, tertio dicens: Super ægros manus imponent, & bene habebunt. Quibus ita tertio dictis, recedebant languores, sanitas sequebatur. Talia perno-scens quædam mulier, Aldenborgensis oppidi indigena, venit ad eum, ubi tunc manebat, apud sanctum Petrum & oravit dicens: Rogo te, sancte Episcopo, tange & benedic caput meum, ut sanari valeam à tantorum afflictione dolorum. Cui Præsul: Quid molestiæ patiaris, vel qua nos ratione adieris, edicito soror. At illa subjunxit: Longum tempus transegi in acerrimis doloribus capitis, qui in tantum me exagitant, ut phrenesim me pati homines credant & die nocteque aliqua requies in me non habeat locum. Dormire vel manducare vel operis quid exercere numquam possum. Tot mihi malis oppressæ apparuit quidam divinus monitor dicens: Vade ad Arnulfum episcopum & pete ab eo, ut caput tuum tangens benedicat, & continuo sanaberis. His compulsâ causis venio & promissam sanitatem exposco. Ad quam mox Episcopus ait: Secundum fidem tuam fiat tibi. Simul & tangens benedixit, moxque capitis dolor cum caloris immoderantia deletus est.

XXIII.
ac spiritu
prophetae a-
pud Flan-
dros illu-
strior fa-
ctus,

94 Adhuc in eodem loco consistente Viro sancto, venit quidam de Jerosolymis peregrinus & nuntiavit illi dicens: Dominè, soror vestra domina Oda mihi Jerosolymis locuta nimium efflagitavit, ut dicerem vobis, quoniam, quantumcumque prævalet, laborat & festinat, ut ante vestrum transitum vos in carne videat, vobis loquatur, remissionem delictorum & agendæ in reliquum vitæ normam atque consilium à vobis præfens petat & accipiat. Hæc verò summa petitionum illius est, ut vestra oratio ad Deum fiat impetrans, ut vos non recedatis, donec veniat, & ipsa non moriatur, donec dilectam sibi vestram faciem videat. Tunc ait Homo justus: Oda soror nostra & in Domino germana, quamvis festinet, quamvis avidè properet, frustra contendit, in vanum laborat, in vanum concertat adipisci, quod Dominus aliter disposuit. Videat & contempletur actus nostros & studium timendi Dominum. De cetero

faciem nostram corpoream numquam videbit. f. D
taque hæc pudicissima mulier properans & festinans, nec aliquam sibi requiem attribuens, celeriter intravit Aldenborch, & invenit fratrem sepulchrum, octo dies habentem in monumento.

95 Sed ut ad ordinem revertamur, beatus & sanctus Christi miles Arnulfus mense Junio subintrante cepit curiosè inquirere, sicubi haberetur memoria sancti Medardi, cupiens solennitatem ejus, quæ est vi. Idus Junii h, in ecclesia ejusdem nominis dicata celebrare. Illo sic sollicito, intimatum est in fundo nuncupato Ervingahem i, stare ecclesiam beati Medardi nomine insignitam, non longe ab Aldenborch in plaga Australi, ad quam sanctus Dei Præsul venit, ut ibi perficeret debita officia pro honore tanti Confessoris. Vidit autem illius fundi populus sanctam celebritatem, & compuncti corde donaverunt ecclesiæ sancti Petri in Aldenborg duas partes decimarum omnium allodiorum suorum cultorum & colendorum, palustrium vel aridorum, silvarum vel pratorum, & quidquid liberæ terræ habere visi sunt: ex hoc duas partes decimæ totius annonæ lini & cannæ k prompto animo contulerunt. Hujus autem largitionis principes quique nobiles & ingenui illius loci viri, Bertulfus filius Ermenarii cum Vigelborch uxore sua, Eremboldus & Malgerus filii Almari, Leggiva vidua alterius Ermenarii cum filiis Angranno Fredeboldo ac Lamberto vel tota istorum consanguinitas exegerunt à sancto Viro, ut æterno anathemate damnarentur isti vel eorum posterii, si quando molirentur de præfata decima aliquid subtrahere vel minuere vel quocumque modo quippiam damni inferre.

XXIV.
recipit ab iis
decimas

h

i
* al. Ar-
ningahem

E

96 Loco igitur canonica, ut præfatum est, traditionè sibi delegato & legitime emancipato deputavit ibidem aliquos suorum, qui locum mundarent & habitationes Deo servientibus competentes præpararent. Populus etiam vicinus, sed & longè circumquaque positus alacriter auxiliabatur dando pecunias & animalia ac diversa subsidia. Gaudebant autem quod lucerna Dei inter illos emicare cepisset: nam in atrio ecclesiæ beati Petri apud Aldenborch eo scilicet loco, quo steterat vel federat hit beatus cum pro pace & concordia, insudaret, visa est columna ignis ab alto prominens consistere, quæ ab initio noctis usque circa auroram prægrandi fulgore noctis caliginem mutavit in lucem, & cuncta in circuitu spatia luce perlustravit splendidissima.

XXV.
pro mona-
sterio Al-
denburgensi

F

97 Post ad sedem Sueffioniam rediens, omnium votis ambitur, omnium gaudiis celebratur. Pervenit autem ad illum reprehensibilis in plerisque regis Philippi operatio & continua coercendorum dissimulatio, nec non indiscreta episcoporum vel abbatum impositio, ideoque cepit tædere super malis, quæ undique patrabantur, nullo rempublicam moderante rectore. Dormitavit ergo anima ejus præ tædio malorum, quæ quotidie excrescebant: quoniam & illa nobilis moderatio Remensis ecclesiæ ad eum tepuerat dejecto jure metropolitanæ dignitatis, ut nec episcoporum concilia nec ecclesiarum judicia inibi exercerentur.

XXVI.
in Galli-
am rediens,

98 Illam igitur compunctionis nutricem, illam solitariam silentii custodem, illam psalmodiarum & vigiliarum consciam, illam & divinæ contemplationis amicam primæ reclusionis resumpsit semitam, eligens abjectus esse in domo Domini magis quam abire, stare, vel sedere in qualibet divinæ legis transgressione. Noverat quippe potentes potenter tormenta passuros; idcirco declinavit à malis, ut totis

solitariam
vitam repe-
tit,

A totis viribus faceret bona, cupiens paratus fore & pervigil, ut Domino quandoque pulsanti confestim aperiret: quam reclusionis semitam arduo tramite conservavit, sacris virtutibus decoravit, vivens in fame & siti & jejuniis multis, in frigore & nuditate, extendens semper mentem suam in scientia Dei, in caritate non ficta, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto.

xxvii.
rursusque
ob exortas
turbas in
Flandriam
reversurus.

99 Emerferunt autem importuniores causæ circa locum & finitimam regionem, pro quibus adunati nobiliores quique Aldenborghensis colonie cum Everolfo monacho statuerunt, ut venirent ad Virum Dei & totis visibus compellerent, ut rediret in Flandriam & causis importunioribus modum finemque proferret. At ille conscius futurorum, utpote qui divinis revelationibus frequentius docebatur, votis se querentium libens annuit; sicut qui revera noverat, se non posse dissolvi ut esset cum Christo, nisi in loco Aldenborch. Veniens verò cum illis frequenti verbo commonebat eos dicens: Quod modò Flandriam vado, filioli, scitote non tantum esse vestræ voluntatis, quantum divinæ dispositionis.

B
moveretur ca-
litus in tiri-
nere de im-
minente
morte

100 Dumque meant glebas regionis, venit A-
trebas,

Quo patuli campi, spatium virgulta ferentis,
Obdormire volens desternitur ille jumento,
Utitur & verbis orans vernantibus herbis,
Ut modicum somni capiat, studio gerit omni;
Hæc requies felix quæ provocat agmina cælis,
Tuncque Viro fesso somno per tempora presso
Visio monstratur, de qua mox ipse beatur.
Nuntius applaudit, quæ Præsul lætior audit:
Aldenborch veniens non multo tempore vivens
Secula transibis, felicia regna subibis,
Quæ careant fine, quæ pollent perpetue luce.
Te domus illatum Petri capiet tumulatum,
Tempora nec multa patieris carne sepulta
Terrâ tolleris, meritorum laude frueris.

xxviii.
quam viâ
comitibus
indicat.

101 Vir Domini surgens, socioque viæ fati-
urgens,

Sic famulis inquit: Jam surgite; sufficit istuc
Nos ita dormisse vel somnia grata vidisse;
Somnia non falsa; quæ pandunt præmia celsa.
Jam bene celetis, quæ me referente scietis.
Vobis prædico, quod triste manet inimico:
Me scito scanfurum cælos civemque futurum
Angelicis turbis, precibus quod poseo diurnis.
Hinc vos gaudete, lætissima corda tenete,
Et sic tractate Christum, sic rebus amate,
Ut vos suscipiat, quando cinis hæc caro fiat.
Hoc simul ostendit, quod mens cognoscere tendit,
In Petri templo tumulabor & ipse sepulchro.
Sed jam pergamus, patriam jam calle teramus.
Tempore completo venient hæc munere læto.
Hic stupor atque dolor famulantum pectora scidit.
Attamen in ejus comitatu nulli licebat aut mero-
re plus justo affici aut ineptâ lætitiâ resultare. Tan-
tum erat in illo auctoritatis & gratiæ, tantusque
circa illum vigor disciplinæ, ut illum videre &
audire omni animæ gratum esset: cum tamen vul-
tus ejus offensam tamquam grande piaculum præ-
caverent.

ANNOTATA.

a Per castrum Furnense hic indicatur munitum
Flandria oppidum, quod nunc Furna vel Furnæ
vocatur, & vix unâ leucâ ab ora littorali maris
Germanici distat.

b Est pons, qui facile attollitur ac deprimitur,
& qualem Galli vernaculè pont-levis appellant.
Augusti Tomus III.

c Quamvis hic Radbodo apud Sammarthanos
in serie præsulum Tornacensium non recensatur,
tamen in ea videtur collocandus, cum ipse sub
titulo Tornacensis episcopi ad Lambertum Atre-
batensem scripserit epistolam; quæ apud Balu-
zium in Miscellaneis tomo 5 pag. 298 legi potest,
& in his Actis disertè Tornacensis episcopus no-
minetur. Idem tamen à Sammarthanis inter præ-
sules Noviomenses sub titulo Radbodi II refertur.

d Acta S. Ursuari abbatis, qui anno Christi
713 obiit, ad diem 18 Aprilis illustrata sunt,
ubi tomo 2 istius mensis pag. 560 & 562 adifica-
tio ejusdem ecclesiæ Aldenburghensis memoratur.

e Potest hoc loco indicari Dagobertus secundus
istius nominis rex Francorum, qui anno 687 Ro-
tomagi mortuus est, vel Dagobertus tertius, qui
anno 711 patri suo Childeberto in regnum succes-
sit, ut in Diatriba Henschenii nostri de tribus
Dagobertis licet videre.

f Esti in aliis Mss. hic annus etiam exprima-
tur, tamen opinor, hic vitium amanuensis irre-
pisse, & pro anno MCCI annum MXXXI substi-
tuendum esse; quæ opinio mea confirmatur ex Si-
geberto coevo, qui de hoc miraculo ad annum
1081 meminit, ut mox ostendam.

g Sigebertus Gemblacensis in suo Chronico,
quod ex bibliotheca Joannis Pistorii Nidani edi-
tum est, ad annum Christi 1081 refert, Alden-
burghensem S. Petri ecclesiam claruisse variis mi-
raculis, Inter quæ illud tam mirabile, inquit,
quam inauditum antea existit; quod hoc anno
Dominici nocte Natalis contigit. Deinde prodi-
gium jam in his Actis relatam ipse ita narrat:
Campanarium præfata ecclesiæ, vehementi vento
flante, à suis locis evulsam & ad terram penitus fuit
inversatam, ita in aère pendens & ruinam sui mi-
nitans, ut semper casuram & cuncta vicina con-
fracturam cerneretur. Sed cum per sex noctes &
dies id tractaretur à populo, qualiter hinc inde
extractis machinis sursum erigeretur, & utrum-
que loco suo relocaretur, pridie Calendas Janua-
rii circa noctis medium adveniens virtus divina
totam ecclesiam intus & foris replevit luce ignea,
& campanarium ad terram reclinatum, totum si-
mul erexit, ac firmissimè locis suis relocavit, &
campanas ibi dependentes mox sonare compulit.

h Acta S. Medardi episcopi Noviomensis &
Tornacensis ad diem 8 Junii in Opere nostro illu-
strata sunt.

i Sanderus tomo 1 Flandria illustrata pag. 312
hunc pagum Eereghem appellat, ubi etiam me-
minit de hac donatione, quam monasterium Al-
denburghense anno 1084 ab incolis istius pagi ac-
cepit.

k Cannæ apud scriptores mediæ ætatis pro can-
nabe usurpatur, ut in Glossario Cangii nuper re-
cuso & aucto, ad hanc vocem videre est.

CAPUT V.

Morbus Sancti reversi in Flan-
driam, signa de imminente
obitu, pia mors, honorifica
sepultura & epitaphium.

Mense Julio octavâ decimâ mensis eursu pro-
spero cum felici fama virtutum intravit Al-
denborch, ibidemque euangelizans regnum Dei,
I 2 septem

EX MSS.
Sanctus in
Flandriam
reversus a-
grotas,

XXX.
triplici
fragore

B

monetur de
vicina mor-
te,

C

propter
quem ter-
renur præ-
sentes,
** Mab. tin-*
cta

septem diebus incolumis permanfit; die autem sancti Jacobi apostoli, peractis Missarum solenniis, coepit infirmari, & uno vigintique diebus valetudine laboravit. Cumque in extremis positus putaretur, suggerebant ei fratres, ut sacris officiis se pramuniri faceret, ne forte sine iis de hac vita exisset; quibus mitissima voce respondit: Karissimi filii super hoc nolite quidquam sollicitari, quia per Dei misericordiam bene sentio, quid vel quando mihi expediat. Scio tempus, novi & horam, & de his commonebo vos, cum oportunitas evenerit.

103 Vicefima die postquam decubuit cum esset sexta feria ante noctis medium, cella, in qua jacebat, mirabili tremore atque horrifico fragore tertio concussa est, & à fundamentis penè collapsa in tantum, ut monachi vel famuli ante illum excubantes intolerabili timore quaterentur, & cellæ formidantes ruinam foras fugere exoptarent; quos Vir Dei verbis consolatoriis demulcebat, & ut se cubitum collocarent, hortabatur, nil incommodi successurum promittens. Tunc ei presbyter & monachus Everolfus flebiliter aiebat: Domine, terra tremit, cella concutitur, ostiam à me jam diligenter tertio obseratum, de novo patet, turbarum murmur hinc inde resonat; & quomodo possumus inter tot terrores obdormire? Cui Homo Dei ait: Care frater, ne paveas & nullus vestrum formidet, quoniam hæc omnia supernæ majestatis signa sunt, & postmodum vobis manifestabitur, quæ vis hunc teræmotum & hujus cellæ concussionem patraverit. Sequenti sabbatho cum Vir Domini articulum mortis imminere sentiret, peractis ex more matutinalibus hymnis, fratribus dixit: Jam nunc parate nobis funeri necessaria, quoniam circa noctis initium transibo ex hac vita: ita enim mihi Dominus, cui servire pro viribus laboravi, nocte hesternæ innotuit, quamvis & antea diu hoc scissem, quando terremotu & aeris concussione fragor cellæ inhorruit, & prima quidem concussione B. Petrus apostolus advenit dicens, mea omnia peccata remissa & januam vitæ mihi patere. Comitabantur illum multitudo Beatorum, laudes divinas alta voce modulans.

104 Laudes excellas tunc decantasse catervas Ostia fenferunt, quæ tanta vi patuerunt.

Prima fuit talis processio spiritualis.
In secunda concussione sanctus advenit archangelus Michaël cum collegio Beatorum angelorum, & suo conductu felicem vitam me intrare instanti hora promisit.
Dixerat intentè, tu cælica regna repenti,
Me duce, suscipies, paradisi convena fies.
His dictis jubilant, cælestia cantica formant.
Quam vim dictorum capiunt vix corda piorum.
Talibus expavit mens, quamvis cælica stravit.
Tertia commotione adfuit Domina nostra vera Mater misericordiæ cum sanctarum caterva virginum, quæ sub gaudio suæ Assumptionis meam animam assumendam benignissima voce promisit. Sed omnes vos, o fratres, contestor per misericordiam Dei, ne, dum adhuc vivo, alicui ista dicatis.

105 Idibus Augusti properant dum funera iusti,
In feria sexta Christi de sanguine texta *
Ad medium noctis veniunt præfagia doctis:
Clamor, cantus, odor, strepitus vocesque virorum.

Hymnos vel psalmos resonabat vox populorum
Atque fores cellæ referantur more procellæ:
Cantus ab his cultus, sentitur jure tumultus,
Laudant cantando jubilant & vociferando.

Cum famulis monachi quatiuntur voce veraci:
D
Credunt seque mori subdentes corda timori,
Irrumpunt laudes, seu dicant undique plaudes,
Carmina psalmodum solvuntur voce virorum,
Deficiat ne res, responsum dant mulieres.
His monachus quatitur, famulorum turba sopitur;
Corruit hic fortis credens discrimina mortis,
Non valet ista caro, dum mundo servit avaro,
Et caret his donis præ pondere conditionis.
Cælitus iste chorus divina laude sonorus,
Hæc illac resonat, plebs cæli carmina donat,
Palpitat & monachus, pavet, æstuat, angit anhelus,

Laudibus atque choris reboat domus illa canoris,
Completo odor cellam signans intrasse puellam
Viferet ut servum, meruit quæ gignere cervum
Cornua gestantem saliendo sanctificantem;
Ipsa Dei Mater, Beemoth a per quam ruit ater,
Ipsa Dei Genitrix justorum semper amatrix
Rite pios fovit, quorum jam nomina novit.
Ipsamet Arnulfo propria sic voce loquendo
Iatuit ornate multa virtute; Beate

Quando meus natus me de convalle levavit,
Te tunc assumens ad cæli regna levabit.
Dando pias voces mea tu solennia duces
Et tibi festa choris ego ducam carmen amoris,
Virgineus cœtus jubilabit me duce lætus,
Gaudia conjuncta deducunt agmina cuncta.

106 Postea jam monachus trepidus surgens E- *ac propterea*
verolfus *monacho*

Pallidus atque tremens pro nobis * vocibus hærens *petenti*
Aggreditur Sanctum dans toto pectore planctum. ** Mab. tantis*

Sic pater & præsul, pro quo sum longius exul,
Dic mihi nec celes, noctu quæ gesta reveles,
Affectu tristi moneo sub nomine Christi
Cuncta mihi dicas, quando me corpore tricas * ** Mab. tritas*

Heu nimis infelix tegitur tot laus tua velis,
Et nescit mundus tenebrosa morte profundus,
Quis sis vel qualis, quam lucidus ac specialis.
Plurima dicentem, vel talia sic repetentem,
Assatu mihi Præsul jubet illa remitti,
Rem similem veri mandat magis ipse taceri.
Si tibi ego pater, si me, carissime frater,
Diligis ut Patrem, caveas me prodere vatem.
Vitæ consortem fileas, donec mihi mortem
Pertransisse scias, tunc postea pandere causas
Occultas poteris, vel signis prodere veris.
Fortius adjuro te frater iudice Christo

Ut tibi quod credo taceas dum luce recedo.

107 Primitus advenit cum Petro præfule cæli *causam isti-*
Concio depromens, quod sit mea crimina solvens. *us fragoris*
Ipse pius Petrus sic protulit ista locutus: *aperit,*

Quæ mihi commissa sunt, stant tibi prorsus aperta:
Nil timeas damni, patet ex me janua regni.
Vultibus angelicis fruitus sum semper amicis.
Me confortando de sancto sine morando
Gaudia fecerunt hymnumque Deo cecinerunt.
Tertius ordo fuit comes almæ jam Genitricis,
Quæ nos invisit, quæ mundo gaudia misit,
Gratia plena Dei, quæ permanet huic Genitrici,
Nobis non celat, sed quæque futura revelat.
Fecerit hæc Mater Domini, dulcissime frater.
Ad notum morem subiit tunc cella fragorem,
Ostia panduntur, quæ sic virtute premuntur.
Hinc reboat cantus cælesti carmine tantus.
Mens tua sic cecidit, quia pondus ferre nequivit.
Illa dies major confurgens, quem sacrat auctor,
Est festiva nimis, Deus hac quod surgit ab imis,
Cælitus assumpta beat hanc & Virgo Maria.
Tertia causa datur, quod festum multiplicatur.
Deprecor idcirco, custodi quæ tibi dico.
Accipe mandata Domini, quod luce sacrata

Jura

A Jura sepulturæ non fiant, sit tibi curæ.
 * *Mab. sta.* Fossa mihi munda struatur * luce secunda.
 tuatur Hæc mea mandata tibi sint in corde parata.
 Respondit frater : Quæ mandas, ô pie pater,
 Omnia servabo, dimittere nulla parabo;
 Sed precor hæc festa nobis pater ô manifesta.
 Quis locus est dignus, quo tantum condere pignus
 Nos nunc possumus, quando vos cælicus hymnus
 Sursum suscipiet, gravior nos luctus aduret?
 Præsul respondit, hos sollicitosque retundit:
 Ante sepulturam nolitis tendere curam:
 Nuntius adveniet demonstrans, quo mihi fiet
 Fossa pii tumuli totius & ordo sepulchri.

xxxii. *diemque sui obitus præsciens,*
 108 Itaque vicesima prima die suæ infirmitatis cum esset sabbatum & vigilia Assumptionis gloriosæ Dominæ nostræ Dei Genitricis & semper Virginis Mariæ, tunc vocatis discipulis, convocatis etiam vicinæ ecclesiæ clericis, cum psalmis & lætantiis fecit se sacro oleo perungi, & dans confessionem coram omnibus, & omnium humiliter petens orationem.

Et sic confessus fuit acsi crimine pressus:
 Penitus erravi, scelorum fas multiplicavi
B Monachus & miles tractavi res juveniles.
 Corde gerens fatuum, non vixi ceu decet usum
 Multum peccator, mihimet peccando gravator,
 Offendi regem dantem super omnia legem,
 Per quem salvetur quicumque Deum reveretur.
 Ecce meam culpam fateor moribundus inultam,
 Quam precibus vestris, quæso, dissolvite caris.

109 Docuit autem eisdem fratres dicens:
piè moritur, Cras de resurrectione Domini gaudium erit in cælis, & adventu Reginæ cæli gaudium sanctis duplicabitur angelis. Largiente Christo, tertia causa addetur, pro qua gaudia triplicentur. Idcirco prohibeo, ne in crastina ad opus meæ sepulturæ terram aperiatis; sed in secundam feriam reservetis: sic enim cælitus præfixum est, ut in die sancti Arnulfi Metensium antistitis *b* hujus peccatoris Arnulfi corpusculum terræ reddatur. Multa verò prædixit tam de regni vel ejusdem loci statu, quam & de principum vel pontificum casibus venturis, quæ omnia, veluti prophetavit, evenerunt. Jam ergo incumbente hora vespertina, Corpus & sanguinem redemptoris summa cum devotione accepit, omnibus benedicens, ab omnibus benedici se exposulavit, & sic ad requiem anhelans sanctæ

C Crucis signo à se tunc propensius adorato totum se consignavit. Tunc in pavementum cinere & cilicio stratum semet deponens & nomen Domini orans ac benedicens felicem dormitionem accepit, & regionem viventium Domino jungendus intravit. Obiit autem xlii c Kalend. Septemb. anno Domini Mlxxxvii.

xxxii. *Et cum magno populi concursu*
 110 At ubi obitus ejus populis innotuit, mirum dictu quanta alacritate, quantaque devotione plebs undique confluens universa in circuitu complevit. Clerici psalmis instabant, laicorum quidam pauperum concurrentium refectionem procurabant, nobilium quoque ac militum plurima multitudo plurimum instabant, ut decore eximio celebrarentur exequiæ sancti Pontificis; tanta verò Clericorum ac plebium irruiit multitudo, ut non basilica, sed ipsum atrium & atrii confinia non possent capere tam copiosam frequentiam, aliis luminaria congerentibus, plerisque inde gaudentibus, quod tantis exequiis interesse meruissent. Cumque beati Viri corpus de more compositum & pontificalibus insignibus ornatum in ecclesiam fuisset advectum, verens frater Everolfus, ne alicujus rapacitas inter tot promiscuas turbas tumulum de manu ejus concupiscens præriperet,

tulit illum & reposuit.

EX MSS. *ab Everolfo monacho*
 111 Adveniente verò hora sepeliendi, cum eundem anulum digito ejus voluisset indere, frigida manus & incurvi digiti sic obdurati rigebant, ut nequaquam extendi potuissent. Tunc pro hujusmodi difficultate amor præsentium fidelium indoluit & cum gemitu supplicabant, ut facultatem Dominus annueret illud corpus sanctum suis cultibus non carere. Intererat his exequiis Bernoldus d præpositus Guatenensis cum Ricoardo e decano cum maxima turba presbyterorum ac clericorum, quorum hortatu & prævia voce cantati sunt psalmi, prosequente lætania & sientie laicorum conventu, cum subito mirabilis Deus mirificavit Sanctum suum in oculis omnium præsentium. Revera etenim, mirum dictu! illis conquerentibus, manus dextera à pectore defuncti sese erexit, digitos erigens discrevit, & annuli inserendi locum dedit, quo inserto manus eadem se ad pristinum recollegit, & digitos, ut antea, infra palmam recurvavit.

Vox populi fertur, mox laudibus omnia dantur
 Et magis hunc plorant, quia Sanctum semper honorant,

E Præmia virtutum retinet quæ quæstor earum,
 Præsule translato, de terris sede locato,
 Ecclesiæ Petri confertur corpus herilis.
 Præparat obsequium populi grex & monachorum,
 Presbyteri veniunt, it' clericus, & agmina currunt
 Omnimodo plebis, portantia lumina sanctis,
 Prandia pauperibus, vel Clero munera dantur,
 Munia Missarum satis & super hic celebrantur,
 Atque dies celebris Christi vel nomine Matris
 Ducitur excelsa, feriam expectando secundam.

112 Venerat & feriæ jam clarum mane secundæ,
 Angelus è cælo descendens, monstrat aperto
 Cum sermone locum, faciunt quo rite sepulchrum,
 Fratibus ostendit; post cælica scandere tendit.
 Et faciunt tumbam feriam ducendo secundam
 Cælitus ostensam cælesti munere mensam:
 Namque domus Petri locus sit corporis almi,
 Et juxta claustra, quæ sunt in parte sinistra,
 Quo deponatur Vir sanctus, fossa paratur.
 Mense sub Augusto dedit almus funera busto.
 Conditur in tumulo dans membris pignera sæclo.
 Planctus vel gemitus suspiria cordis ab intus
 O quot mittuntur, quoties tunc & repetuntur!
 Clamat amor cordis, mugit, ejulat ardor amoris;
 Traditur huic baculus pro signo pontificatus.
 Stanneus atque calix sit testis sacrificantis.
 Plumbea scribuntur quæ postea scripta legantur,
 Et tabulæ modulo positum stat pectoris antro.
 Infula Pontificis monstratur vestibus aptis,
 Aurea traduntur pedibus sandalia Sancti.
 Tales ornatus secum tulit ille Beatus,
 Per quæ clareret, quàm digno flore niteret
 Spiritus in cælis vivens per secula felix.

xxxiii. *honorificè sepelitur.*
 113 Nunc igitur considerandum & fideli mente retinendum est, quantis laboribus, quantisque afflictionum generibus iste Servus Christi tantam meruerit virtutis efficaciam, ut etiam membra defuncti miraculorum laude polleant: nec enim gula & Veneri serviendo & humanis cupiditatibus inhiando tale donum à Christo percepit; sed corpus mortificando, mandatis Dei invigilando, veræ caritati inhærendo, & in via justitiæ quotidianis augmentis crescendo & perseverando. Et quoniam cordis ejus cubile, corpore edomito, rite fuerat purificatum, idcirco complacuit Spiritui sancto, ut glorificantem se glorificaret, & sibi præservientem in conspectu omnium hominum amabilem atque laudabilem exhiberet. Aspiciant
 Ii 3 igitur

xxxiv. *nullo abbate presente, sicut jam dudum prædixerat Sanctus.*

EX MSS.

igitur dignanter hæc legentes & prudenti memoria colligant hujus Viri prophetiam, quam ante plures dies in pago Sueffionico apud Ulciacum castellum habitans prædixerat, quod exequias fune- ris ejus nemo pontificum aut abbatum conveniret celebrare, sed per monachum ac presbyterum suum circa eum omnia supplerentur. Talis namque tantaque occupatio vicinos abbates duos Ganden- ses, & unum Bergensem præpedivit, ut sollicitè in- vitati libenter occurrere vellent, & nullo modo prævalerent.

114 Celebratis itaque Missarum solenniis à multis, qui undique confluerant, sacerdotibus, distributis in pauperum usus largissimis stipendiis, qua die sancti Arnulfi Metensium antistitis sacer- natalis recolitur, eadem die in basilica beati Pe- tri apostoli apud Aldenborch hujus sancti Viri cor- pus sepultum est & subjuncto epitaphio prænota- tum.

Miles in hoc mundo, modo pulvis in hoc monu- mento

Militiam mundi sprevit amore Dei.

Cujus tutela, quæ vivitur absque querela,
Primum devotus Sueffionis monachus.

Et mox angustæ devotior accola cellæ

Se per pauperiem frigus & esuriem,

Atque per infomnes in fletibus & prece noctes

Virtutum studiis extulit & meritis.

Abba dein factus & præsul utrimque coactus,

Quæ dignè subiit digniis excoluit.

Huc veniens demum, Domino donante, supre- mum

Claudens mortè diem transit ad requiem.

Transitus ejus ei provenit sine diei,

Quam sequitur celebris orbe colente dies,

Quæ cæli Dominam de mundi valle Mariam

Intulit astricolis calica turma choris.

Præsulis Arnulfi qua festa dies celebratur,

Præsulis Arnulfi corpus humo tegitur.

Completur hoc opusculum anno post transitum e- jus XXVIII, Indictione septima, quem credimus ab Incarnatione Domini millesimum centesimum & quartum decimum, regnum Francorum tenen- te Lhudoico filio Philippi regis, ab isto Viro Dei ante ortum prophetato, septimo regni ejus anno, Romanæ Ecclesiæ præsidente beato Paschali Pa- pa II, Remensem metropolim gubernante domno Rodulfo archiepiscopo, regnante Domino & Salvatore nostro Jesu Christo, cui cum Patre in unitate Spiritus sancti sit omnis honor & gloria & imperium per infinita secula seculorum. Amen.

A N N O T A T A.

a *Nomen Hebraicum beemoth propriè signifi- cat elephantem seu quamlibet bestiam majorem; sed sæpius metaphoricè accipitur pro demone, ut hic ex sensu colligitur, & apud obvios sacra Scriptura interpretes legere est.*

b *Festum S. Arnulfi præsulis Metensis diverso die propter obitum vel translationem corporis ce- lebratur, ut dictum est in Commentario prævio ad Acta ipsius, quæ ad diem 18 Julii sive tomo 4 istius mensis à pag. 423 jam edidimus.*

c *Hic iterum error amanuensis irrepfit, quam- vis idem numerus in aliis quibusdam Mss. ex- primatur: nam ex antecedentibus & consequen- tibus liquet, Sanctum eo die non obiisse. Quare cum Mabillonio pro XIII Kalendas Septembris le- gere malimus XVIII Kalendas Septembris.*

d *In Ms. nostro apographo Urbi-Campi pro Ber- noldo legitur Bernardus.*

e *In aliis Mss. dicitur Gitalenienfis vel Gu- astenienfis cum Ricardo.*

LIBER TERTIUS,

In quo Lisiardus episcopus Sueffionensis narrat miracula, ele- vationem reliquiarum, & alia, forsan prius ab Hariulfo abba- te Aldenburgenfi descripta, quæ post mortem Sancti con- tigerunt.

P R O L O G U S.

Domino, jure amabili, merito venerabili Ro- dulfo, Dei gratiâ sanctæ Remensis ecclesiæ archiepiscopo Lisiardus filius, utinam idoneus mi- nister sanctæ Sueffionensis ecclesiæ, salutem & pio- rum palmam victricem. Residente vestræ paterni- tatis dignitate in illo magno atque inauditæ epi- scoporum multitudinis concilio, quod auctoritate præsentis domini Papæ Calisti a Remis celebra- tum est b, cum & ego humilis vestro lateri inhæ- rerem, conquestus est nobis in commune frater & coepiscopus noster Lambertus c Noviomensium & Tornacensium antistes, injustum & ingratum sibi videri, nec soli sibi sed multis, quod sanctus præsul Arnulfus prædecessor meus, qui sanctam vitam & Deo placitam duxit, cujusque sanctitas multis valde miraculis à Domino comproba- ta est, in sinu humidæ terræ adhuc cubaret, ne- que de luto fecis usque adhuc elevatus esset. Aderat testis miraculorum ejus regia majestas ipse sancti Arnulfi impetrata lacrymis & precibus con- donata d; aderat Petrus archidiaconus Sueffio- nicus, qui se cæcum natum fuisse atque per sali- vam oris viri Dei Arnulfi se oculos accepisse cum multorum testimonio fatebatur. Aderam & ego licet minus idoneus, qui me in ordinem subdiaconatus ab eo consecratum, plurimum exultabam, & illi olim cohabitans, abstinentiam & rigorem vi- tæ latius cognoveram, præfagia multa audieram, miracula non pauca præsens conspexeram e.

116 Cumque hæc & his similia multa à pluri- mis protestata referrentur, placuit paternitati ve- stræ inferre, dicendo: Cur me afficitis relatibus vestris, cum ipse meliùs vobis cognoverim opera sanctitatis ejus. Vidi eum in Calvo-monte dedica- tionem facere, ubi femina de vico, quem dicunt Caviniaco, ter quinque annis oculorum prædita damnis, in faciem sancti se misit voce precanti, mox mora nulla fuit postquam præsul benedixit, palpebra se scidit, patuit lux, femina vidit. Sed estote; mira fecerit, vixerit justè, non dico le- vandum, nisi gratia Dei per clara signa cælitus dederit testimonium. Adest Romana Ecclesia, ad- est ipse dominus Papa; referatur hæc res ad eorum cognitionem, & sequamur inde illorum examen. Factum est, & consona omnes voce in nostram se redegerunt sententiam. Itaque quæ & quanta postquam sepultus est, circa extincta ossa ejus Do- minus & salvator noster demonstrare dignatus sit miracula, hac præsentem decrevimus vobis & ma- tri Ecclesiæ intimare pagella, ut præcedens cog- nitio vestra in auctoritatem securiùs legendi ceteris proficiat.

AN-

cujus epita- phium re- fertur.

Auctor mi- racula post obitum San- cti parata rehaturus,

E

a

b

c

d

F

e

archiepisco- rum Rhe- mensium al- loquitur.

A

ANNOTATA.

a Hic est Calistus II Pontifex, qui ab anno 1119 usque ad annum 1124 Ecclesiam rexerit.

b Hoc concilium mense Octobri anni 1119 Rhemis celebratum est, cui quadringenti viginti quatuor episcopi interfuisse dicuntur.

c Quamvis Lambertus ille apud Sammarthanos etiam non recensatur inter episcopos Tornacenses, tamen in serie presulum Noviomensium ab iisdem refertur, & ab anno 1115 usque ad annum 1120 ecclesiam Noviomensis ac Tornacensis presuit, qua postmodum in duas dioceses divisa sunt.

d Hac phrasi auctor indicat, ibi adfuisse ipsum Ludovicum regem Francorum, qui precibus S. Arnulfi impetratus fuerat, ut supra narratum est.

e Ex his patet, quantam fidem hac narratio mereatur.

TITULI VETERUM CAPITUM.

B

- I. De igneo splendore & Crucifixo profliente.
- II. De pulvere circa tumulum ejus collecto.
- III. De terrore cælitus acto contra hos, qui furari illum quærebant.
- IV. De muliere contracta & ibidem sanata.
- V. De cereis ibi cælitus accensis.
- VI. De multitudine languentium inibi recuperatorum.
- VII. De hydropico sanato.
- VIII. De balena per nomen ejus devicta.
- IX. De paralytica sanata.
- X. De duobus senibus ibidem melioratis.
- XI. De manco ibi recuperato.
- XII. De homine sanato nocte S. Joannis Baptiste VIII Kalend. Julii.
- XIII. De reliquiis sancti Arnulfi in combusta ecclesia non combustis.
- XIV. De homine, qui ideo infirmatus est, quod votum non implevit.
- XV. De elevatione corporis ejus.
- XVI. De tribus miraculis tunc peractis.
- XVII. De sphaera in cælo apparente.
- XVIII. De homine pacem respiciente debilitato.
- XIX. De episcopo Belgoto, qui nolente eo successit, & periit.

C

CAPUT I.

Varia prodigia, quæ ad Sancti tumulum & per invocationem ipsius in Flandria contigerunt.

LIB. III.
CAP. I.
Tumulus S. Arnulfi splendore illustratur.

Postquam beatus iste Servus Dei humanis rebus feliciter exemptus est, diversa miracula juxta ejus exuvias à Domino facta sunt, ac plurimæ languentium sanitates condonatae. Non longè verò à tumulo ejus stetit altare & crux grandis superposita, habens imaginem Crucifixi Domini, de cujus imaginis vultu ac pectore viderunt duo fratres spirituales igneum globum seu fulgur erumpere, & in illius tumbam circa ejus pectus celeriter transilire; quo signo datur intelligi, quoniam ille, qui peccata nostra pertulit in corpore

suo super lignum, huic Famulo suo veræ lucis gaudia contulisset. Sequenti tempore, eodem tamen anno, tumba ipsa à capite usque ultra pedes scissa est, & in directâ divisa, quasi ad lineam fuisset concisa. Ista autem divisio vel scissura instantis elevationis ejus præcurrens præfagium omnium mentibus intimavit.

118 A primo quoque tempore depositionis ejus, ardor fidei & devotionis tantus circa illum emicuit, ut quicumque ægrotantes per se vel per missos suos venerunt ad sepulchrum sancti Arnulfi & per circuitum colligentes pulverem volitantem, reportabant sibi quasi certam medicinam: ipsum vero pulverem cibis suis aut poculis immittentes, seu siccum pulverem lambendo, & sorbendo à cunctis infirmitatibus evadebant, & certissimum remedium velocius assequebantur; & hoc non quater aut septies, vel octies, sed millies evenisse notissimum est. Vidimus energumenum pessime vexatum, cui cum pulvis ille nolenti in os fuit injectus, mox hostem evasit, & mentem recepit.

Pulvis iste celeberrimus non solum nostræ Flandriæ, sed omnibus finitimis regionibus grandem suæ utilitatis notitiam comportavit. Anglia, Gallia, Scotia, Fresia sic tenuerunt; externæ gentes patriæque simul cinerem rapuerunt.

119 Hæc & his similia multa postquam fieri latius comperta sunt, & rumor iste laudabilis Franciam penetravit, cum & gratus odor ex ejus tumba jugiter emanaret, monachi sancti Medardi graviter condolentes, quod tanti Viri exuviis caruissent, consilium inierunt cum suo abbate Odone, ut quasi visitationis gratiâ locum Aldenborgensem adirent, & clam tumulum ejus aperirent, ut extracta ossa ad cœnobium suum Suffensionis sub omni celeritate deportarent. Ventum est eo usque, & paratis hujusce negotii instrumentis, noctu coeperunt aperire tumulum ejus à latere dextro. Mox ingens fragor cælitus intonuit concutiens fodientes, & nimium consternatos ab incepto deterruit. Illi paulo post recreati & ex occulta aëris passione id accidisse autumantes, redierunt ad sepulchrum, ut cœptum perficerent.

120 Sed statim ut coeperunt fodere, iteratus fragor terribiliter increpuit; at illi facti exanimis corruerunt in terram, ac tandem resumpto anhelitu cum nimia formidine aufugerunt. Cumque de longe starent suppresso murmure mullitantes, subiit illos cogitatio, ut iteratam temeritatem tertio repeterent, & an ullus cederet effectus denuo attentarent. Adveniunt tremuli, applicant manus pavitantes; sed continuo intolerabili terrore jam tertio percelluntur. Alliduntur pavimento, palpitant exanimis & penè præmortui, quid fuerint, nesciunt. Horarum verò trium spatio evoluto, ad sensum redierunt & nimium angustiatii fecerunt votum, quod nunquam amplius attentarent sacrum corpus ejus, vel sepulchrum temerare. Arnulphus nepos ipsius sancti Præsulis & primus abbas Aldenborgenensis, hæc patrare conatus est, cum duobus monachis Godeberto, natione Aldenborgenfi, & Boldrado Brugensi, quorum etiam relatione hæc eadem sic gesta innotuerunt.

121 Sequenti tempore delata est illuc quædam femina miserissima contractione deformiter distorta, ita ut genua ejus pectori confixa, & palmae manuum sub poplitibus colligatæ, tali quoque natus carnatenus cohærerent. Hæc miserentis populi studio ad tumulum sancti Arnulfi projecta, ubi per modicum quasi requievit visa est, divino munere ad honorem Servi Dei sanata est erecta, quæ per ecclesiam atque per atrium ecclesiæ

EX MSS.

II.

pulvis ibi collectus ægros sanat.

* al. Franciæ

E

III.

& monachos corpus ejus aufert tentantes

b

triplex fragor ab incepto deterruit.

F

IV.

& ad sepulchrum ejusdem Sancti

recto

EX MSS.

recto gressu deambulans ostendebat loca membrorum cruore horrentia, ubi aliud alii coherens complicitum pridem fuerat & connexum.

V.
varia miracula patravimus.

122 Multotiens accidit, ut luminaria ibidem caelitus accendi viderentur. Sed ne fortuita vel quolibet actu adumbrata referre videamur, mille testibus defenditur, quod narramus. Solennitas praecipua agebatur prima die mensis Maii & populi multitudo undique locum compleverat, & ecce hora diei tertia cum solennis processio ageretur, duo cerci, qui portabantur, ad ostium ecclesiae flante vento extincti sunt. Sed ut ventum est ad sepulchrum S. Arnulphi, statim ipsi cerci accensi sunt & ita accensi, ut flamine venti extincti non possent.

VI.
Multi oppem S. Arnulphi experiantur in morbis

123 Anno etiam Dominicae humanitatis post mille & centum quinto decimo per totam vicinam regionem facta est plaga saevientium morborum in hominibus utriusque sexus & totius aetatis, & tunc catervatim properantes languidorum bajuli satagebant projicere aegrotos suos circa tumbam Arnulphi servi Christi; tanta vero diffusa est gratia in reparatione languentium, ut à medio Aprili usque ad medium mensis Augusti, quando transitus ejus celebratur, sexaginta sint curati notorum, praeter eos, qui sic sanati sunt, ut ad notitiam nobis non venerint. Similiter factum est anno sequenti; ut à mense Maio usque ad mensem Augustum quinquaginta hominum utriusque sexus diversaeque aetatis reparatio ibidem condonata sit.

VII.

Sane inter eos venerat quidam hydropicus, ventris & venarum distensione vehementer inflatus, qui sumptum de cespite humili tumuli contiguo pulverem, in aquam consperxit & eandem aquam ebibens, mox salutem est consecutus.

VIII.
aliique casibus, dum eum invocant,

124 Sub eodem tempore exeuntes de ista Flandria piscatores balenam permaximam circumdede- runt, lanceis & jaculis vulnerantes ut devictam ad terram conveherent, & de morte bestiae divitias sibi aggregarent. At bestia immanis, quamvis fortiter jaculis & lanceis fuisset vulnerata, capi vel sedari nequaquam potuit; sed ex dolore plus insaniens, modò aquas vomebat ad caelum, modò se submergebat in profundum; modò de profundo resurgens caudae suae & alarum impetu confringebat armamenta navium. In tanta difficultate dixit unus ad socios: Invoceamus sanctum Arnulfum de Aldenborg, & voceamus ei partem de pisce; & confido, quia auxilio ejus citò hanc bestiam devincemus. Fecerunt ita, & statim balena destitit saevire, & se capiendi atque funibus colligandi locum quietissimum attribuit.

IX.
aut visitant illius reliquias

125 In Vigilia Dominicae Ascensionis ad centum sancti evangelii d' intra synaxim vespertinam quaedam paralytica sanata est.

In nativitate sancti Joannis Baptistae dum noctu vigiliis ageremus e, quidam homo ibidem sanatus est.

XI.

Quidam etiam provectae aetatis homines duo senes gratiae nimium & consimili angore percussi dolebant se vivere: nam utrorumque genitalibus ilapsa viscera nimiam passionem & vivendi difficultatem illis inferebant. Hi, audita famam gratiarum beati Arnulphi, cum magno labore pervenerunt ad sepulchrum, & eorum contentio in salubre gaudium divino nutu conversa est: nam meritis & orationibus sancti Arnulphi eorum viscera sursum redacta sunt atque in naturalem situm revocata, & qui cum maxima difficultate huc venerant, cum gaudio sanitatis expediti & alacres redierunt.

XII.

In feria sexta hebdomadae Pentecostes quidam juvenculus aridam manum se habere dolens, ve-

nit & projecit se ad loculum tumuli sancti Arnulphi multis planctibus pulsans sancti pietatem; & dum lectio evangelica recitaretur, sanata est manus ejus & perfecte restituta.

126 Antequam de terra levarentur ossa sancti Arnulphi, habebat ecclesia sancti Petri ejusdem sancti reliquias, id est totam supellectilem peculiaris capellae ejus. Ex his vero reliquiis dederunt fratres quamdam portionem quibusdam de insula Scolda f hominibus, ut aedificarent ecclesiam in nomine Christi sub titulo sancti Arnulphi. Ecclesia illa constructa, & erecto altari, posuerunt capsulam istarum reliquiarum in altari, & accidit per incuriam, ut illa ecclesia ignibus deprehensa funditus arderet; capsula vero reliquiarum sancti Arnulphi ab ignibus intacta & omnino illaesa in altario sedit; ipsa autem palla altaris, in quantum tangebatur capsulam vel subjacebat, incombuta remansit.

127 In insula, quae nuncupatur Bevelandia, hoc est tremula terra g, quidam nobiles quorum caput erat Alvisus filius Landradæ & Ellicus frater ejus, contentionem & litigium exercebant adversus compares suos aequè nobiles viros. Unde contigit, ut quidam nomine Wido ante portam Ellic in manu vulneratus duos amitteret digitos medium & medicum h, & maneret duobus digitis debilis & mancus. Pro hac re viguit magna Widonis & inimicorum ejus inimicitia contra Alvisum & Ellicum, contraque amicos vel complices illorum, quousque sanctuarium sancti Arnulphi in illas partes deveheretur ad faciendam pacem inter gentes ignorantes Deum. Ille vero Wido duorum digitorum damno deformatus, in ecclesia deprehensus à monachis & clericis coram se prostratis, cum & reliquiae sancti Arnulphi coram eo solo tenuis jacerent, artatus est, ut sponderet pacem se facturum cum Alviso, & Ellico suis quondam inimicis, & ejusdem sponsonis arrhabonem coegerunt eum ponere super reliquiarum lecticam sive manus chirothecam; & quidem propter reverentiam praesentium Sanctorum obedivit ad horam; sed domum reversus & à propinquis vel clientibus probrosè increpatùs, averfus est à bono & super sedit perficere, quod sponsonerat sancto Arnulfo. Statim invasit illum fortis aegritudo, qua detentus decubuit diebus xxi, in quibus non somnum vel cibum capiens, sed de die in diem pejus tabescens, ad hoc redactus est, ut accersito presbytero de funere cogitaret.

128 Tunc presbyter dixit ei: Omnis haec infirmitas, quam tam durè pateris, pro mendacio, quod S. Arnulfo mentitus es, justè inferitur; sed si mihi credas & promissam pacem atque mancorum digitorum tuorum reatum bono corde indulgere non renuas, spero in Deum vivum, quod convalesces & vitam tuam prosperari senties. At ille nil deliberans, Defer ad me; ait, istam sanctam crucem; quae praè manibus oblata ait: Ecce certissimè novi, quoniam propter meam falsitatem incurri infirmitatem; sed si nunc sanctus Arnulfus pro me oret, ut possim vivere, voveo & juro in cruce ista, quod de pace & digitorum meorum indulgentia, quidquid dudum promisi, complebo omnia. Sic dicens & novo dono novum votum in cruce perficiens, continuo subjecit: Si habeo amicum vel fidelem, provideat mihi, ut cito manducem: nam timor mortis à me recedit, spes tota vitae mihi succedit. Quid plura? Statim cibo & potu refectus, convaluit. Post diem tertium ascensis equis Flandriam intravit, Aldenborch petiit, & coram Fratribus penitentiam e-

D

XIII.
que ab incendio mirabiliter conservantur, f

XIV.
coram quibus Wido pacem spondens, eamque non servans, g h

E

F

morbo opprimitur, qui peccati poenitentiam sanatur.

git.

A git. Rediens verò in locum suum, omnia, prout postulatus erat, & prout ipse primitus devoverat, ad perfectum complevit, & in pace, quam sponderat, stabiliter permanfit.

ANNOTATA.

^a *Suspicio, illam discrepantiam lectionis, qua in variis Mss. codicibus occurrit, provenire ex eo, quod Hariulfus abbas Aldenburghensis tamquam Flander vel saltem Flandria incola prius scripserit, pulverem illum nostræ Flandriæ nitentem fuisse. Cum autem Lisiardus natione Gallus esset, & hac postea suo nomine narraret, pro nostræ Flandriæ forsitan nostræ Franciæ posuit. Etiam ex aliis phrasibus facile colligi potest, primum scriptorem horum miraculorum Aldenburghi presentem fuisse, dum aliqua eorum contingebant, cum tamen Lisiardus verosimiliter ibi numquam fuerit, ut in Commentario prævio monui. Propterea etiam in titulo libri tertii notavi, narrari à Lisiardo miracula & alia, que forsitan prius ab Hariulfo abbate Aldenburghensi conscripta fuerant.*

B ^b *Apud Sammarthanos duplex Odo distinguitur, & priori annus Christi 1090, alteri autem annus 1132 adjungitur. Hic verosimiliter de primo istius nominis abbate agitur, si distincti sint. Porro ab editoribus novæ Gallie Christiane ampliore horum abbatum notitiam expectabimus.*

^c *Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. 67 cap. 39 sive tomo 5 pag. 243 narrans hunc irritum Arnulfi conatum, de eodem scribit sequentia: Fortè necdum abbas erat Arnulfus, sed tantum sancti Medardi monachus, cum id tentavit. Odoni sancti Medardi abbati anno MCVII jam successerat Radulfus ejus nominis secundus.*

^d *Ad hanc vocem Mabillonius in notis hac monet: Id videtur intelligi debere de cantico MAGNIFICAT; nec enim alia pars sancti Evangelii cantata fuisse videtur, tunc temporis in synaxi vespertina.*

^e *Iste modus loquendi potius Hariulfo abbati Aldenburghensi quam Lisiardo episcopo Suesionensi convenire videtur, cum hic fortè numquam Aldenburghi fuerit, ut supra etiam notavi.*

C ^f *Hac insula ab incolis vernaculè Schouwen vocatur, & ab auctoribus mediæ ævi Latine Scolda vel Scaldia appellatur, estque una ex insulis Zelandiæ ad os fluvii Scaldis sita.*

^g *Hac est altera Zelandia insula, qua anno 1532 inundatione maris in duas insulas divisa est, quarum una Bevelandia borealis, altera meridionalis dicitur. Quod verò spectat ad etymologiam hujus nominis, de qua scriptor hic agit, sciat curiosus lector, verbo beven apud Flandros tremere, & voce land apud eosdem terram significari.*

^h *Est digitus minimo vel auriculari proximus, qui etiam vocatur medicus aut annularis, ut in Calepino videre est.*

CAPUT II.

Elevatio sacrorum ejus officium, quam signa caelestia & miracula consecuta sunt.

xv.
Praesules in
synodo Bel-
lovacensi.

HÆc & alia supernæ gratiæ documenta postquam ad aures episcopi domni Lamberti ferve ad notitiam fidelis populi latius pervenerunt, Augusti Tomus III.

idem inivit episcopus consilium in Concilio Bellovacensi xv. Kalendas Novembris a cum quibusdam coepiscoporum suorum, quid facto opus esset ad tantam Dei magnitudinem. Intererant inibi episcopi Francorum Wilhelmus Cathalaunensis columna doctorum b, Joffredus Carnotensis episcopus, Delbertus Senonensis archiepiscopus; Aurelianorum episcopus, Parisiorum episcopus, Clarembaldus Sylvanectensis episcopus, Petrus Bellocensis episcopus, Angelrannus Ambianensis episcopus, Rodtbertus Atrebatensis episcopus; Joannes Morinorum episcopus, Lambertus Tornacensis episcopus, Burchardus Cameracensis episcopus, Bartholomæus Laudunensis episcopus; Lisiardus ego indignus Suesionensis episcopus, abbatum, archidiaconorum, præpositorum & copiosa cleri multitudo.

130 Inter ceteros quoque adfuit ipse Aldenburghensis abbas, ferens in manu libellum de Vita & moribus miraculorumque gestis ipsius sancti Arnulfi, quem libellum ego de manibus ejus accipiens aperui, & apertum obtuli episcopis dicens: Ecce, domini, libellus iste, me conscio meque auctore, de Vita ejus conscriptus est c, cui quod vera sint omnia quæ narrat, testimonium in fide perhibeo, & de cujus miraculis & hic quosdam & domi plures valde testes veraces adhibeo. Hunc ergo libellum postulo à vobis diligentè considerari, ut ex hujus notitia valeatis, quid de illo agendum sit, melius informari. Vestra autem sanctitas audiat judicium meum, quoniam si in dioecesi mihi commissa pausaret, longum est; quod in terra non jaceret. Tunc Wilhelmus Cathalaunensis episcopus accepit libellum, & inspiciens à principio vidit numerositatem capitulorum; & ait ad episcopum Tornacensem: Domine, quid amplius quaeritis? Absque libello isto sufficit nobis testimonium domini episcopi Suesionensis & clericorum ejus: debet vobis magnam fiduciam præbere iste talis abbas, cujus & ætas suscipienda est & prudentia bene placet; libellum verò istum; quia synodalibus negotiis occupamur, perturre non vacat.

131 Joffredus Carnotensis episcopus ait: Domine Tornacensis, dico vobis in veritate; si Dominus talia vel semel fecisset circa aliquem prædecessorum meorum, ego nec Papam nec legatum nec vel archiepiscopum consulere; sed totà constantiâ Sanctum Dei, ut dignus est, exaltarem d. Interim dum hæc ab episcopis decernuntur, quidam nobiles magistri scholarum acciperant libellum & cursum perlegerant quædam gestorum capitula. Quidam ergo eorum recurrentes, ubi erant episcopi, cum magna constantia fatebantur: Révera ex Deo non est, qui hujus Sancti exaltationi contrarius est. Tunc Guilhelmus Cathalaunensis episcopus ait: Per Deum turpe est, quod de re tam aperta dubitamus. Unde vos, domine Tornacensis, cum Domini gratia, remota omni ambiguitate, statuite diem, quo ad locum conveniatis & sanctum Servum Domini de terra elevando, honorificè recondatis. Lambertus episcopus Tornacensis ait: Ecce legatus in hac ipsa basilica cum archiepiscopo nostro Remensi vel Turonensi eminus residet; rogo vos, placeat vobis ante illos venire & vestram sententiam illorum judicio confirmare. Episcopi dixerunt: In nomine Domini fiat. Ut ventum est, Lambertus dixit domino Cathalaunensi: Rogo agite causam meam. Cumque ille brevi facundia ante legatum & archiepiscopos causam explicuisset, tam legatus Conon, quam & Remensis archiepiscopus, una

EX MSS.

auditis S.
Arnulfi
miraculis;

E

statuunt;
Sacras ejus
reliquias
levandas
esse.

F

d

K k

voce

EX MSS. voce responderunt : Judicium vestræ auctoritatis plene suscipimus, & decretum vestri consensus corroboramus.

quod ab episcopo Tornacensi
e 132 Itaque episcopus Lambertus convocans abbatem designavit diem, quo Aldenborch conveniret, id est Kalend. Maii, & Viri Dei corpus sanctum de humo levatum juxta morem Gallicanæ ecclesiæ ceu revera sanctum reponeret. Dedit etiam litteras cum sigillo, quibus omnem Tornacensis diocesis populum, ad tam sanctum officium convocaret. Fama volans, celeri currente metu, diversos populos has sedes visere fecit. Taceamus de Flandria, Walachrenses, Scoldanii, Bevelandenses, Antverpenes, Taxandriani, Wasiani, Brabantini, Menapenses, Morinenses, Bolonenses vel ceterarum regionum plebes ubertim affuerunt. Tempore itaque præstituto advenit episcopus cum Tornacensi archidiacono honorabili Rodberto & magna copia cleri, & prælo Crucis trophæo, allato quoque sacro Evangelii corpore cum cereis & odoribus, concinente clero, aperitur tumulus Viri sancti, eliguntur de pulveris situ ossa beata. Stabat calix conspuitus super pectus ejus, jacebat & plumbea tabula sub calice præ pectore ejus; quæ tabula scripta tenebat nomen, patriam, genus, militiam, conversionem, in abbatem promotionem, diem ordinationis, ejus in episcopum, diem transitus ejus de seculo isto ad Christum. Hæc tabula à pectore Sancti elevata & episcopo astante relecta fecit illi gaudia magna, quoniam formidabat, ne errore aliquo aucti non sanctum Arnulfum, sed quemlibet indignum, Fratres sub nomine sancti elevent. Similiter & pastorem petalum cum episcopo demonstrassent, gavisus est plurimum. Ad ultimum cum sandalia auro intexta extructa vidisset, in lacrymas resolutus est. Ad suscipienda ossa & de sepulchro levanda fuerunt electi tres presbyterio functi abbas Hariulfus, Goduinus monachus, Hagamingus monachus.

non sine miraculis
g 133 Cumque abba calvariam capitis à terra levasset, & in captam ad hoc paratam posuisset, ecce manus ejus pingues & liquore olei infusæ repertæ sunt, tamquam si manus suas intinxisset in vas oleo plenum. Ecce coram Deo, quia verum est, & verum fuit quod dicitur. Odor quoque magnæ suavitatis ibidem diffusus est, nec immerito: nam qui in vita mortali in omni loco Christi bonus odor existeret, non mirum, si jam coronatus à Deo ipso largiente, cui servivit, cælesti honore meruit honorari. Interim reboat ecclesiæ sinus almæ Trinitatis laudibus & usque dum beata ossa digno cultu amicta, scrinio conderentur, tam episcopus quam clerus divinis verbis operam dabat. Quibus scrinio illatis, mox episcopus imposuit hymnum TE DEUM LAUDAMUS. TE DOMINUM CONFITEMUR. Hoc verò hymno usque ad nubes conjubilato, effertur Sanctus extra sanctam ecclesiam ad stationem conditam manu siquidem militari: tanta enim ad Sanctum irruiat hominum multitudo, ut nimium sese conculcarent, impingerent, contunderent, & nemo præ amore Sancti vel sibi vel alteri parceret. Ita devotio Sanctique desiderium metas rationis abjecerat, ut abba vel monachi ad Sanctum propinquare nulla ratione valerent.

xvi.
plurimum egrotantium sanatione
134 Sanè divina non defuerunt miracula sed verus Deus in Trinitate unus, cui purè servierat Arnulfus, trinum miraculum ibidem exhibuit: nam quidam juvenis inimica vi possessus, & ob id in insaniam longo dudum tempore auctus, ibi ab inimico liberatus, & sospitati corporis & libertati

sensus sui est donatus. Duæ quoque feminæ paralyti percussæ ac membrorum officio penitus destitutæ, plenariæ sanitati sunt restitutæ. Hæc verò tria signa intra ecclesiam facta ad notitiam populi per plateas vel agros diffusi, non satis palam devenerunt, quia densa plebium multitudo stipatim adeo basilicam impleverat, ut nemo ibi palam loqui, nemo ibi quòquam se vertere, nemo ibi nisi fremitus tumultuantis populi tunc posset audire.

xvii.
signisque celestibus
135 Deus de cælo complacens sibi in suo sancto Arnulfo dedit tunc signum etiam de cælo. Etenim ab hora prima usque ad sextam plenam, visa est in cælo sphaera ardens, quasi flamma ignis, quæ incumberebat super sanctum corpus beati Viri; per transversum verò ipsius sphaeræ radiabat velut aurum purissimum in camino probatum, signum sanctæ Crucis, quæ crux suo splendore vincebat omnem solis decorem, sua etiam longitudine superabat amplitudinem prædictæ sphaeræ, per quatuor cornua ultra tendens, & nimio fulgore velut aurum rutilans. Hoc certè signum in cælo visum videtur signare cæleste mysterium. Quid enim sphaera figurat, nisi orbis terrarum latitudinem? & quid visio crucis, nisi terrenam mortificationem designat corporis? Quid autem aurum vel auri splendor indicat, nisi æternæ sapientiæ claritatem & internam divini luminis contemplationem. In sphaera verò apparuit flamma, quoniam per orbem scitur, imo scietur, quoniam caritas Dei diffusa est in corde Arnulfi per sanctum Spiritum, qui datus est illi. Si datus est, à Deo cæli datus est. Jure ergo signum Arnulfum glorificans in cælo apparuit. Et nemo dicat, Arnulfum quis noverit? Nos dicimus quoniam optime notus est, qui jure cæli dignus est nosci: nec enim fallit propheta, qui dicit: In memoria æterna erat justus. Sphaera igitur, quæ in cælo apparuit, figuravit latitudinem bonæ famæ. Flammeus affectus, ardorem caritatis internæ. Crux significat martyrium. Aureus splendor divinæ caritatis mysticum intellectum. Longitudo crucis superans sphaeram, intimat sanctam beatæ mortificationis perseverantiam. Potuit dicere beatus & sanctus Arnulfus: Mea conversatio in cælis est. Potuit dicere: Omnia mundi amabilia vel delectabilia, quæ reliqui, arbitror ut sterora. Talis verò talibus debuit declarari.

F
xviii.
factum est in eunte Maio anni 1121,
136 Facta est autem hæc sancti Arnulphi translatio primo die mensis Maii, Indictione quarta decima, sub anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo vigesimo primo, Francorum sceptrā tenente Hludoico filio Philippi annis XIII, Flandriæ Comitatum agente Carolo h filio regis Danorum, cujus mater fuerat filia Rodberti Comititis, cœnobium Aldenburghense regente Hariulpho abbate per annos jam XVI. Animadversum est autem cum beati Viri elevatione regioni Flandrensi advenisse frugum fecunditatem, corporum sanitatem, aurarum salubritatem, quæ antea per annos septem pluviarum inundatione & agrorum sterilitate, animalium quoque peste & hominum crebra mortalitate atrociter languerat.

xix.
quo tempore Flandria
137 Dominicâ tertiâ post Albas quando Introitus Missarum cantatur, JUBILATE DEO OMNIS TERRA ALLELUIA, facta est nobis beati sancti Arnulfi corporalis elevatio: à qua Dominica deinde octava decima die evenit præclara solennitas de Ascensione Domini, quæ est quadragesima dies à sancto die Resurrectionis. Hæc vero solennitas Ascensionis in oppido Aldenburghensi ab aliis solennitatibus magis frequentior fit, eo quod in

A in illo die solennes nundinæ in eodem loco ducuntur, & ideo populi ab operibus vacantes solito plus confluunt. Hac verò opportunitate promiscuis turbis undique irruentibus, contigit convenisse de una vicinia tres milites germanos fratres, & duos alios seorsum milites illis tribus inimicantes; quoniam illi tres nuper interfecerant germanum illorum duorum fratrem militem. Illi verò tres aliorum fratris interfectores convenerant abbatem & monachos ejus loci, & rogaverunt nimium supplices, ut ferrent auxilium laborando pro reconciliatione eorum: ad quod abbas & monachi satis voluntarii, requirentes, ubi essent illi duo fratre orbat, tulerunt secum lecticam beati Arnulphi, & venerunt ex improvise, ubi illi sedebant, & prandere inceperant.

patrocinium
ejusdem
Sancti sen-
sit.

B 138 Senior frater, ut vidit monachos & sanctam lecticam, intellexit, hos venire ad sese cogendum. Statim projectis dapibus & poculis, voluit exurgens effugere; sed virtute Domini & meritis sancti Arnulphi, nates ejus adhæserunt scamno, pedes ejus adhæserunt scabello suppedaneo, & ita compeditus & constrictus resedit invitus. A monachis postulatus indulgentiam, respondit verba stultitiæ. Quid multis differamus? Lingua proterva, oculi torvi, & totius corporis motus dissimiles illum amentem prodiderunt & morti jam inditum amici defleverunt. Tunc junior frater devovit dicens: Sancte Arnulphe, miserere mei, & redde mihi vitam fratris mei, & ecce, voveo & promitto, quoniam si evaserit frater meus, & pro amore tui istis inimicis efficiar amicus, & ipsum, velit nolit, pertraham, ut faciat cum eis perpetuæ pacis fœdus. Monachi præsentis hæc audientes gavisi sunt, & accepta aqua humectaverunt pedes lecticæ, ipsamque aquam refumentes infuderunt ori ejus & faciei totæ*. Tunc ille quasi de gravi somno expergiscens continuit se, dein vocans fratrem fortiter ejulahtem ait: Gaude, frater, quia revixi: orationibus sancti Arnulphi me Deus vivere permisit. Et confurgens adoravit cum magna devotione; deinde fratris sui occisores cum magno affectu accepit in amicos & sub firmamento juramenti pollicitus est, illis pacem stabilem observare. Sic exosis gratiam, sic odientibus benevolentiam, sic beato Arnulpho honoris reverentiam, sic Christus Deus noster nomini suo laudem & gloriam provenisse dedit in secula seculorum. Amen.

* lege toti

C

columna doctorum dicebatur. Præcipua ejus gesta breviter apud Sammarthanos in serie episcoporum Catalaunensium narrantur.

c Lisiardus hoc loco non dicit, quod ipse hunc libellum de gestis & miraculis S. Arnulphi exaraverit; sed tantum asserit, hunc libellum, se conscio atque auctore (id est, ni fallor, se suo) conscriptum esse. Hinc in Commentario prævio colligimus, libellum istam ab hoc præfule adoptatum fuisse.

d Hic episcopus Carnotensis ex affectu & non nihil hyperbolicè loquitur: nam eo tempore nullus præsul in sua diœcesi poterat quempiam Sanctum declarare, nisi Pontifice per se aut legatum suum consentiente.

e Has invitatorias aut convocatorias episcopi Tornacensis litteras in Commentario prævio exhibuimus.

f Hic exprimuntur antiqua nomina diversorum Belgii tractuum & incolarum, qua apud geographos & historicos Belgas passim occurrunt.

g Mabillonius hoc loco legit petatium; & hanc vocem in notis per schedulam interpretatur. Sed verisimilius puto, cum Ms. nostro ac codice Valcellensi petalum legendum esse: nam per petalum vel petalium præter alia, qua in Glossario Cangii occurrunt, significatur pedum pastorale, de quo Harigerus Lobienfis abbas cap. 8 inter miracula S. Ursuari sic scribit: Baculum recurvum, quem plerique cambutam, alii petalum vocant. Cum autem hic addatur pastorale, arbitror, hanc significationem reliquis præferendam esse.

h Hoc loco indicatur Carolus cognomento Bonus, qui anno 1119 comitatum Flandria cepit administrare, & anno 1126 vel 1127 ab hominibus seditiosis in templo S. Donatiani occisus est, ut Majores nostri ad diem secundam Martii retulerunt in Actis hujus beati Principis, qua tomo 1 Martii à pag. 152 illustrarunt.

i Inter titulos veterum capitum in omnibus exemplaribus nostris cap. 19 legitur hic titulus: De episcopo Belgoto (codex Valcellensis Helgoto habet) qui nolente eo successit & citò periit. Sed in textu ipsius libri tertii nullum de hac re fit verbum. Quare Mabillonius in notis ad titulum hujus capituli monet sequentia: Nihil omnino de eo episcopo habetur in hoc libro. Et quidem Hilgotus episcopus Sueffionensis, de quo hæc epigraphe videtur debere intelligi, citò non periit; sed post annos circiter duodecim regiminis in monasterium majus prope Turonos secessit, anno scilicet mxxxviii, ubi postea abbas factus est. Ejus apologiam fecit Ivo Carnotensis episcopus in epistola ad Paschalem II summum Pontificem. In Ms. nostro apographo Thosano dicitur quidem episcopus hic periisse; sed adverbium citò omittitur. Ceterum de præfule Hilgote, qui episcopatum Sueffionensem abdicavit, & vitam monasticam amplexus est, plura apud Sammarthanos & Longuevallium nostrum legi possunt.

E

F

ANNOTATA.

a Hac synodus Bellovacensis anno 1120 celebrata est, ut auctores jam consentiunt; sed Acta hujus concilii ad notitiam nostram non pervenerunt, ut Longuevallius noster ac alii historici observarunt.

b Hic fuit doctus præsul, qui à natali solo in diœcesi Parisensi vulgo Guilielmus de Campellis cognominabatur, & propter eximiam scientiam

DIES DECIMA SEXTA AUGUSTI.

SANCTI QUI XVII KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

- S Ancta Serena Romæ.
 SS. Martyres xxxiii in Palæstina.
 S. Diomedes medicus & M. sub Dioclet.
 S. Arfacius conf. Nicomediæ in Bithynia.
 S. Theodorus ep. apud Helvetos.
 S. Simplicianus conf. Mediolani.
 S. Vamnes martyr in Persia.
 B S. Orion }
 S. Æmilius } MM. Alexandria.
 S. Agnatus }
 SS. Thyrsus & focii MM. in Perfide.
 S. Ambrosius centurio martyr Ferrentini in Campania Italia.
 S. Chæremon apud Græcos.
 S. Titus Diaconus martyr Romæ.
 S. Balfemius M. Ramerude in dioc. Tricassina.
 S. Noftrianus ep. conf. Neapoli.
 S. Aregius episc. conf. Dicefiæ in territorio Nivernensi.
 S. Armagilus conf. in Brit. Armorica.
 S. Eleutherius ep. conf. Autiffiodori.
 S. Frambaldus abbas conf. Silvanecti in Gallia.
 S. Theodulus ep. conf. Seduni.
 S. Laurentius eremita conf. Subiaci in Latio.
 S. Hyacinthus conf. Cracoviæ in Polonia.
 S. Rochus conf. in Monte Pessulano.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI

- Anctorum martyrum Thyrsi, Leucii, Coronati ac societatis eorum mentio habetur in nostris apographis Græcis è bibliotheca Ambrosiana Menais. Vide qua diximus cum Martyrologio Romano ad diem xxviii Januarii; ubi tamen, qui tertio loco ponitur, Callinicus, non Coronatus vocatur. Plura itaque de his ad eundem diem xxviii Januarii.
- C S. Rabulas in pace consummatur, uti hoc die memorant Menea magna Græca typis edita, de quo etiam meminit Meneum Chiffetii ac Menologium Sirleti. Ad diem xix Februarii.
- Davidis episcopi Menevensis translatio ponitur in additionibus Cartusia Bruxellensis ad Grevenum. Videantur qua de ipso dicta sunt 1 Mart.
- Morinis, Ostensio S. Hunfredi ep. conf. signatur à Grèveno, Molano & Edit. Lubec. Col. de ipso pridem actum est viii Martii.
- S. Didymi nomen invenio in Calendario nostro Syriaco seu Chaldaico: non mirum itaque est, inde non sciri quò spectet. Sed Martyrologium Arabico-Egyptium sic dicit: Memoria Domitii & sociorum, & fortè respicit ad Domitium ac socios martyres (quos dedimus ab eodem disjunctos, sed tamen ab aliquibus illi conjungi monuimus die xxiii Martii) vel ad Dometium monachum Persam, cum duobus discipulis sub Juliano Apostata lapidatum, de quo inter Prætermisos die vii Augusti. Consuli ergo possunt xxiii Martii & vii Augusti.
- Reate, translatio SS. Martyrum Eleutherii episcopi & Anthiæ matris legitur apud Ferrarium in Catalogo generali. Vide qua superius de iis dicta sunt xviii Aprilis.
- E S. Sinesii translatio corporis Romam refertur in ejus Actis, qua illustrata sunt & videri possunt iv Maii.
- S. Troiecia ex Litaniis Pictonicis apud Labbeum à Majoribus nostris olim huc remissa fuerat, postmodum vero observatum est, diversis eam diebus, variis de causis recoli, præcipuè autem eo, quo de ipsa actum est ix Junii.
- Turonis in Gallia S. Arnulphi episcopi, est annuntiatio hodierna Ferrarii in suo Catalogo generali, poterat addere & martyris, eumque collocare eo die quo Acta ejus recensuimus xviii Julii.
- S. Arnulphum episcopum Metensem hoc die signat Castellanus in Martyrologio universali, quam ab causam nescio: nonnulli elevationem notant. Acta ejus etiam illustrata sunt xviii Julii.
- S. Syntiches translatio est in Florario Ms. De ipsa egimus xxii Julii.
- S. Rusticula virgo Arelatensis signatur hoc die à Ferrario in Catalogo generali & à Saussayo: melius ab aliis eo die quo Acta ejus illustrata sunt xi Augusti.
- S. Tharsitius martyr malè hoc die refertur in Pto-

- A** *la Sanctorum; spectat ad diem precedentem quo de ipso actum est* xv Augusti.
- Apud Africam sanctorum septem Martyrum Liberati &c. est anticipatio codicis Ussuard. Bru-xellensis; spectant ex Ussuardo ad diem sequentem xvii Augusti.
- Iheronis in Matric. Cartus. Ultrajectina spectat ad diem sequentem xvii Augusti.
- S. Dega Maccayrill Hibernus episc. alicubi hoc die relatus, spectat ad xviii Augusti.
- S. Orontius M. Aletinus (Lecce) quo die passus sit nescitur. Signant enim aliqui hac die, alii xxvi hujus. Id certum videtur, coli ipsum Dom. ultima Augusti.
- S. Limbania virgo sanctimonialis Cyprina in monasterio nobilium S. Thome Genua signatur hoc die à Ferrario in utroque Catalogo, non rectè, cum aliunde constet, annuam ejus festivitatem recoli vi Septembris.
- Andegavis translatio S. Maurilii refertur in cod. Ussuard. Burdegalensi, colitur xiii Septembris.
- S. Hedwigis elevatio memoratur hoc die in Kalendario Cisterciensi & Menologio Henriquez. Dies ejus natalis notissimus est quo de ipsa agitur xv Octobris vel die ad quem dilata est xvii Octobris.
- B** Translatio S. Berwardi ep. Hildensheimensis & conf., est annuntiatio Edit. Lubeco-col. & Greveni. Spectat Sanctus ad xx Novembris.
- Margarita virgo abbatissa Vallis Gratiæ Parisiis anno 1626 defuncta, ut illustrissimum seculi fidus, mirè & fuse hoc die exornatur à Buccolino, ex cujus elogii principio cetera ferme colliges: Parisiis depositio beatæ Margaritæ virginis & abbatissæ Vallis Gratiæ, virtutibus ac miraculorum gratiâ illustrissimæ; æternam postremæ ætatis nostræ decus & speculum &c. Gesta hujus Venerabilis distinctius narrat Castellanus, notans etiam non Parisiis obiisse, sed Seriaci (Sery) in Biturigibus.
- S. Hieremias per S. Bertholdum in Carmeli Ordinem admittus, ejus & successor in Prioratu locali fuit. Divinis revelationibus irradians & sanctimonia præstans obiit in Carmelo ad annum mcccviii. Verba sunt Aciei bene ordinata, toties alibi à nobis citata rogatu Philippî Visitantini.
- C** Cizium aliquem (Gall. Cizy) ut patronum ecclesiæ episcopalis Rivenfis in Occitania Galliæ inter Sanctos hoc die collocat Castellanus in Martyrologio suo universali, atque ipsum ibidem coli ut à Mahumetanis martyrio affectum, nullo assignato tempore. Frustra notitias alibi quarimus, quibus sane opus est, ut de ejus ætate; gestis, martyrio & cultu plenius doceamur, priusquam hic locus ei concedi possit.
- Primo loco inter suos Galliæ Sanctos præterea referi idem Castellanus S. Theodotum episcopum, qui Basileæ honoretur absque ulla ulteriori notitia, in quo etiam solitam suam diligentiam desiderari passus est.
- Tertius aequè nobis ignotus suggeritur in eodem Martyrologio universali Radulfus monachus, Redonis apud sanctimoniales S. Sulpitii, ut institutor monasteriorum Loci Mariæ & Felicerolæ. Quemadmodum & natalis Carolomanni signatus à Greveno & Ferrario.
- Hac item die Sancti Ursani confessoris, annuntiatio est Ferrarii in Catalogo generali absque ulla notitia unde illam acceperit, ut nec de loco cultus nec de ætate aut gestis quidquam indicaverit, nec alibi notatum inveniat. Siquis
- de iis nos edoceat, poterit Ursanus alibi inter Sanctos recenseri.
- D** Regulinda mater S. Adelrici, in nullis sacris Fastis nota, memoratur in epistola, apud nos Ms. monachi Einsidlenfis data anno 1673; ubi tamen fatetur scriptor, eam non habere cultum publicum, tamen ferretur corpus cum magna reverentia, quemadmodum & aliorum monachorum ejusdem loci corpora, quæ in lapideo sepulcro decenter reposita ac publice venerationi saltem aliquali plebi exposita sunt quorum omnium memoria fit xvi Augusti. Eorum plura adessent monumenta, nisi funesta incendia & hereticorum rabies omnia consummassent.
- Rufinum puerum martyrem notatum pro hoc die invenio in scheda Ms. Sanctorum diocesis Firmane in Italia, ubi paucis narratur, impiè matris jussu fuisse jugulatum, colique in vico Mandiala, seu Amandiola, exstructa quidem non una in ejus honorem ecclesia: ut mirandum prorsus sit, nihil de eo scivisse Ferrarium. Cupio, ea nobis suggeri, quibus ipsum inter Sanctos tuto referre possimus.
- E** Sanctem minoritam ex Arturo inter Prætermittos retulimus xiv hujus, necdum consulto Waddingo qui tomo vii suorum Annalium in Supplemento ad tom. iv, num. 9 fusiùs agit de hujus Sancti eximii virtutibus ac miraculis, testaturque aliquali cultu saltem privato à multis invocari. Necdum audio corpus legitime elevatum, aut ullam ejus memoriam agi in Officiis ecclesiasticis: imo necdum scitur an hoc die id fieri deberet. Paulo distinctioribus ac certioribus monumentis opus est, ut ei in hoc opere locus dari possit, etiam hoc mense ad quem reduci posse videtur.
- Tres Franciscos beati titulo hoc die donat laudatus Arturus, primum Papiensem conf., alterum Rheginum, tertium Ximenesium in Hispania, ambos & confessores.
- Additur demum Beatrix à Sylva virgo, de qua etiam in Gynacæo.
- Ex Huebero habentur Martyres quatuor à Turcis in Hungaria Thomas de Szodemio, Ladislaus de Zadvora, Bernardinus de Lippa & Franciscus de Villaco.
- Item Paulus à Jesu in Hispania.
- F** Jacobus Granerius in Gallia.
- Didacus Schweizer Monachus in Bavaria.
- Georgius Cremonensis Ordinis PP. Eremitarum S. Augustini inter Sanctos hoc die numeratur à Greveno, qui unde eum ut Sanctum coli suo tempore & quidem eo die intellexerit, cum anno primùm 1451 (nescitur quo die) obierit, haud equidem satis intelligo, nisi ei præluxerit nescio quod Martyrologium Augustinianum à Palazzolo aliquo editum anno 1487, unde ipsum à Molano acceptum censuit Herrera in Alphabeto Augustiniano. Longè notior esse debuit Martyrologo Mediolanensi Bosca, cum tamen ipse Georgium illum Cremonensem usquam nominet. Laudatus Herrera in suo Alphabeto ipsius meminit pag. 286 laudatque satis parè, non tamen absque titulo Beati, qui ipsi, aequè ac pluribus monasticis nimium familiaris est. Neque vero de reliquiis, miraculis aut nullo ejus cultu in ea qua sepultus est ecclesia, præter inanem titulum quidquam adfert, vel ipsum obitus diem, quo coli deberet ignorans, quemadmodum Simplicianus à S. Martino Ussardum cum Molano confudit. Rogatos

- A** cupio RR. Patres, de vero cultu ejusque die nos doceant, non deerit alibi locus, quo de ipso agi possit.
- In Baiocafino Basilico vico, depositio S. Basilie virginis. Ita hoc die legitur in altero codice Regina Suecia apud Florentinum. Quid hac annuntiatio sibi velit, necdum perspicere potui, nisi forte confundenda sit cum aliqua ex pluribus synonymis, qua in Actis jam data sunt. Aduinus hoc die inter collectanea nostra notatur, ut reperiendus in Saussayi Supplemento ad xv Februarii, ubi Martyrologus ille eum signavit his verbis: In agro Aginnenfi monasterio Exienfi ad Oldum fluvium commemoratio sancti Aduini episcopi & confessoris, cujus gloriosus transitus colendus incidit in diem xvi Augusti. Hac quidem satis confidenter. Vellem addidisset e quibus monumentis hæc tam certo afferuerit, ut ea etiam nobis liceret consulere, dum nec apud Castellatum nec alibi de Aduini istius gestis quidquam reperitur.
- In Belgio commemoratio beatarum Christi virginum Fulcidis, Sanctæ & Ruefellæ sororum. Est Henriquezii annuntiatio in Menologio Cisterciensi, ubi plura memorat, quæ mirum profecto, ignorasse Martyrologos Belgas Molanum, Miræum & Raissium. Certe nec beatas esse nec coli, ex eorum silentio manifestum existimo. Saussayus ipsarum commemorationem hoc die notavit.
- Athanafius de Villa Gomez monachus Cisterciensis in Hispania refertur ab eodem Henriquez sed cum solo venerabilis titulo, quem solum et etiam tribuit Bancelinus.
- Sceva in India B. Elæ confessoris memoria reperitur apud solum Ferrarium in Catalogo generali, ubi satis vagè notat, eum haberi ex relationibus PP. Societatis Jesu; colique ipsum ibidem ex sancta Sedis Apostolica concessione. Dum vero adjungitur Teclaimanoh, qui apud Michaëlem Pium Elæ magister fingitur, tam disparata & stupenda connectuntur, ut de vera istius Elæ non solum sanctitate sed & de existentia ferme dubitare cogar: certe Marchesius de eo loqui ausus non est. De Teclaimanoh videatur Echarði Bibliotheca tom. 2 pag. 338.
- C** Si paulo tolerabiliora de Elæ suggerantur, locum ei libentissime in hoc opere concedam, quocumque mense aut die legitime colatur.
- Arvernus monasterio Magnilocensi, sancti Domini in clityi martyris & fociorum ejus. Ita habet cod. Ufuardinus Caudiacen. At pridem notavi, Sanctum illum aut synonymum sapius recurrere.
- Artemiæ virginis & martyris filiæ S. Serenæ & Diocletiani à solo Greveno hoc die notatur. At quid de ea sentiendum sit, non semel diximus. Vide superius diem viii, ubi de Cyriaco, Largo & Smaragdo pag. 331, & etiam hoc die ubi de S. Serena.
- Magnum Kalendarium Benedictinum Ms. hoc die ex S. Arnulpho Sueffionensi formavit Arnulfum Lugdunensem, quem in Flandria monachum fuisse predicat. Florarium Ms. scripsit Rothomagensem.
- Addit Kalendarium Nicaldum abbatem, de quo alibi nec vestigium.
- B** Veronicæ meminit Kalendarium Ruthenorum apud Possevinum. Martyr istius nominis Antiochiæ, & altera in Mesopotamia notantur
- apud nos die xv Aprilis, matrona verbè synonyma Hierosolymitana die iv Februarii. Putamus hic designari Veronicam seu veram iconem Antiochenam Christi Domini non manu factam, de qua hic inter Pratermissos etiam agitur, qua vide, uti & dicta in Ephemeridibus Græco-Mosis ante tom. 1 Mais pag. xxxix.
- Imaginis, sine manu factæ, Domini & Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi ex Edeffa deportatio ad urbem Constantinopolitanam, & τῆς εἰκόνος μανδελίς, id est, sive sancti mantilis vel findonis memoria exstat in Typico, quod vocatur S. Sabba: de qua etiam agunt Menæa magna excusa ac Menologium Sirleti. Vocem μανδύλιον invenies apud Cangium in Glossario Græco-barbaro tom. 1 col. 868. Molanus in additionibus ad suum Ufuardum anno 1573 editum ponit hac die nomen S. Mandelii, & mox post annuntiationem S. Diomedis M., subnectit deportationem imaginis supra dicta. Castellanus item in indice nominum Sanctorum ad suum Martyrologium universale assignat Gallicè Mandele (quod Latine reddit Mandelium) omisus, xvi Augusti. Ambo igitur perperam accepere id mandelium pro nomine proprio alicujus Sancti. Crassius autem hallucinatur Ferrarius dum in Catalogo Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano sic scribit: In Asia SS. martyrum Mandelii & Diomedis. Ceterum de historia hujus imaginis videri possunt Menæa excusa; quibus adde Baronium ad an. 31 num. 61, Surium, nec non opuscula Combessii, qua Diatriba Leonis Allatii de Symeonum scriptis subjuncta est pag. 75. Illam verò historiam examinare, non est hujus loci.
- Eadem die commemorationem facimus immensæ Dei benignitatis, quam Deus tunc ostendit, propulsatis cum ignominia impiis Agarenis per sanctissimæ Domine nostræ, Deiparæ ac semper virginis Mariæ intercessionem, inquitur Græci in suis Menais magnis ad hanc diem xvi Augusti, addentes historicam rei gesta narrationem; qua peracta ibidem dicitur in initio imperii Leonis Isauri. Agit de isto factio Baronius tom. 9 Annalium ad an. 717. Mentio ejusdem fit in Menologio Sirleti die crastina.
- S** Aglonis anachoretæ memoria habetur hoc die in nostris apographis Græcis, nec non xvii hujus: qui cum ignotus nobis sit, liceat alia desiderare documenta, antequam nostro Operi inseratur.
- Fontis sanctificationis in templo exhausti ac iterum repleti mentionem faciunt Menæa magna excusa. Vide Baronium ad annum 419 sub finem.
- Memoria horrendæ comminationis per terræ motum illis temporibus superinductæ nobis non sine commiserationibus; à qua præter spem nos benignus Deus liberavit, nota est in Menais magnis impressis. Raderus in Observationibus Ms. ad Menæa ista, Fortasse, ait, ille fuit, de quo Euagrius lib. 2 cap. 14 Ecclesiastica historia pag. 307 editionis Valesiana.
- Thomas monachus martyr in Angliâ hoc die perperam refertur à Wilsono & ex hoc à Ferrario in Catalogo generali, jam eum pratermissimus ad diem vi hujus.
- Sanctæ Gemmæ est in cod. Daveronensi. Pridem monni, me nescire de qua hic agatur.

D E S. S E R E N A

R O M Æ ,

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA.

G. C.

Antiqua hujus Sanctæ memoria in Martyrologiis, & diversæ de conditione gestisque ejus opiniones.

EXBUNTE
SECULO
III AUT
INEUNTE
IV.Hæc Sancta
in antiquis
Martyrolo-
giis dicitur
fuisse uxor
Diocletiani,

Uamvis hac die in vetustissimis Martyrologiis Hieronymianis nulla hujus Sanctæ mentio occurrat, tamen in variis posterioribus Ecclesiæ Fastis celebratur tanquam uxor Diocletiani imperatoris: nam in Romano Parvo, quod Rosweydnus noster edidit, hodie legitur sequens annuntiatio: Romæ, Serenæ uxoris Diocletiani Augusti. Ado eodem die in suo Martyrologio titulum sanctæ ita addit: Romæ, sanctæ Serenæ, uxoris quondam Diocletiani Augusti. Usuardus hanc Adonis annuntiationem secutus est, cui codex Usuardinus Hagenoyensis adjecit sequentia: Romæ, depositio sanctæ Serenæ imperatricis, uxoris Diocletiani, quæ Christianis suo in tempore multum utilis fuit, & multis Christianis vitam istam prolongavit, ne punirentur. Hic titulus imperatricis aut uxoris Diocletiani hand dubiè primùm prodiit ex Actis S. Susannæ Martyris, quæ Ado præ oculis habuit, & de quibus ad diem XI Augusti judicium tulimus, cujus hoc loco juverit meminisse. Ex illis veterum Martyrologiorum annuntiationibus quidem patet, esse immemorabilem hujus Sanctæ cultum; sed inter eruditos non exigua controversia est, an ei nomen uxoris Diocletiani verè tribui possit, ut jam verbis ipsorum referemus.

quem titulum eminentissimus Baronius

2 Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 295 occasione Actorum S. Susannæ contendit, S. Serenam fuisse uxorem imperatoris Diocletiani, ibidemque num. 3 & sequentibus opinionem suam probare nititur his argumentis: Sed antequam quæ Actorum sunt reliqua prosequamur, inquit, de Augusta Diocletiani conjuge, de qua incidit mentio, dissendendum. Ipsam enim dictam esse Serenam, non tantum, quæ præ manibus sunt, Acta Susannæ testantur; sed & res gestæ Marcelli Papæ, insuper & Romanum ac reliqua omnia Martyrologia antiquitus scripta eidem veritati adstipulantur. Siquidem quod Christiana esset & de Christianis optimè merita, ac sancto fine quieverit, Occidentalis ecclesiæ tabulæ omnes ejus memoriam antiquitus scriptam conservant: nam decimo septimo Kalendas Septembris natalis ejus dies adscriptus habetur.

eidem vindicare nititur;

3 Deridebunt hæc fortasse litteratuli, qui gentiliū instar, candidam Christianam simplicitatem ex more fugillant, quod apud scriptores ethnicos vel in antiquis inscriptionibus nulla penitus de Serena Augusta Diocletiani uxore mentio habeatur. Sed dicant, quonam alio nomine Diocletiani conjux Augusta ab antiquioribus dicta inveniat. Quod si alio nomine eam quis appellatam posset invenire, non tamen propterea Serenæ nomen explodendum esset: quid enim absurdi est,

ut imperator, qui tot annis vixit, plures diversis temporibus uxores habuerit, vel illa ipsa etiam Serena fuerit cognominata? At cum nulla sit mentio apud scriptores ethnicos, nec in antiquarum inscriptionum monumentis vestigium ullum exstet de ejus conjugis nomine, quo jure quis negare poterit, eam non eo nomine esse dictam, quo in Actis sanctorum martyrum reperitur adscripta & in tabulis ecclesiasticis appellata? Prodeant aliud nomen, quibus displicet nomen Serenæ Augustæ; sed cum non inveniatur, nihil est ut faciant de nomine controversiam. Fortasse accidit (haud enim inanis est conjectura) quod cum absque exemplo inter tot conjuges diversorum imperatorum solius inveniatur uxoris Diocletiani nomen excidisse, id in odium Christianæ religionis factum esse decreto principis vel ex Senatus-consulto (quod alias sæpe accidisse scimus imperatoribus) ut nomen ejus abolitum atque abrasum penitus fuerit, quod in chartis Christianorum tantummodo integrum manserit: deperditis enim semel commentariis Claudii Eusthenii de rebus Diocletiani, tum nomen Augustæ ex libris gentiliū excidit, tum alia multa sunt penitus oblivione deleta. Hæc Baronius antequam prodierat liber Cecilij vel Lactantii de Mortibus persecutorum, quem si aman- tissimus veritatis scriptor sua ætate editum videret, probabiliter sententiam mutasset.

4 Stephanus Baluzius lib. 2 Miscellaneorum in notis ad Lactantium, cujus antiquum opusculum primus feliciter detexit, pag. 379 & 380 argumentis eminentissimi Baronii ita respondet: Hic se offert ingens difficultas; nam in vetustis Actis sanctæ Susannæ virginis, quæ martyrium Romæ consummasse scribitur sub imperio Diocletiani, mentio est Serenæ Augustæ, uxoris ejusdem principis, quæ occultè Christiana erat, & sancta dicitur in vetustis Martyrologiis, ubi dies natalis ejus consignatus est ad diem XVII Kalendas Septembris. Gravis sanè difficultas, si de Actorum illorum veritate & auctoritate constaret. Sed cum illa multa eaque magna suppositionis indicia habeant, tum ex hoc sanè capite falsa esse probantur, quod Serenam uxorem Diocletiani fuisse volunt. Quippe ostensus sum, Diocletiano nullam aliam toto principatus sui tempore uxorem fuisse, quàm Priscam. Etenim si ea mater Valerianæ fuit, ut sanè fuit, necesse est, eam Diocletiano nupsisse, antequam is fieret imperator, id est, ante annum Christi cclxxxiv, cum Valeria Galerio Maximiano juncta matrimonio sit anno cxciii, ætatis suæ ut minimum duodecimo. Vixisse autem tum Priscam matrem ejus hinc certò colligitur, quod diu postea superstes fuit, & anno tantum cccxiii extincta est post victoriam, quam Licinius reportavit de Maximino.

5 Hæc monumenta non senserat illustrissimus Anna-

E

F

sed Stephanus Baluzius ostendit.

AUCTORE
G. C.
uxorem
Diocletiani
Priscam ap-
pellari,

Annalium ecclesiasticorum conditor Cardinalis Baro-
nius, & tamen suspicabatur futuros, qui eam
de Serena Augusta historiam in dubium revoca-
rent, quod nulla penitus de ea mentio alibi ha-
beat, neque apud scriptores ethnicos, neque
in antiquis inscriptionibus; ac tamquam ei diffi-
cillimæ quæstioni finem imposuisset, interrogat
litteratulos, si his displiceat nomen Serenæ Au-
gustæ, ut dicant, quonam alio nomine Diocle-
tiani conjux Augusta ab antiquioribus dicta inve-
niatur, & cum non invenerint, non faciant de
nomine controversiam. Satisfactum est igitur cu-
mulatissimè interrogationi ejus. Rejcta itaque sup-
posititia illa Diocletiani uxore, videamus, an
Eleutheria, quam vir clarissimus Hadrianus Va-
lesius in defensione disceptationis suæ de Basilicis
uxorem Diocletiani fuisse collegit ex Vita Vigilii
Papæ, quæ extat in gestis Pontificalibus, quæ
vulgò tribuuntur Anastasio Bibliothecario, verè
Diocletiani uxor fuerit.

idque pro-
bat ex au-
tore coevo

B

6 Venerat Vigilius Constantinopolim ex præ-
cepto Justiniani & Theodoræ, & cum ad ea co-
geretur, quæ facere volebat, ait: UT VIDEO,
NON ME FECERUNT VENIRE AD SE JUSTINIANUS
ET THEODORA, PISSIMI PRINCIPES, SED HO-
DIE SCIO, QUOD DIOCLETIANUM ET ELEU-
THERIAM INVENI. Ex hoc itaque loco collegit
vir ille clarissimus, Eleutheriam Diocletiani uxorem
fuisse, quod certum sit, illic comparationem
instituit inter Justinianum & Diocletianum,
& inter Theodoram Justiniani conjugem & Eleu-
theriam, propterea Diocletiani uxorem. Verùm
ex argumentis, quæ adversus Serenam allata sunt,
efficitur etiam, ELEUTHERIAM sive LUTHERIAM,
ut est in vetustissimo codice Ms. 417 biblio-
thecæ Colbertinæ, aut LEUTEREM, quo modo
scriptum legitur in codice 733 bibliothecæ Re-
giæ, non fuisse uxorem Diocletiani, cum cer-
tum sit, ut antea dixi, nullam aliam eum uxorem
habuisse, quàm Priscam, toto principatus
sui tempore.

cujus liber
post etatem
Baronii
primò in-
ventus est,

C

7 Erravit ergo Vigilius in historia, aut cor-
ruptus in hoc loco est gestorum Pontificalium li-
ber. Sanè in codice 736 ejusdem bibliothecæ
Colbertinæ ita habetur: SED HODIE SCIO, QUOD
DIOCLETIANUM ET DECIUM VEL LEUTHERIUM
INVENI. Jam ergo femina illa in virum mutata
est. Porro ex his quæ hæcenus dicta sunt de Se-
rena & Eleutheria facillè colligere quivis potest,
quæ fides adhibenda sit historię sancti Georgii
martyris, in qua scriptum est, Alexandram impe-
ratricem Diocletiani conjugem, viso quodam in-
signi miraculo in persona martyris perpetrato,
veritatem agnovisse, id est Christi fidem esse am-
plexam. Hæc nimirum est Alexandra, Diocle-
tiani conjux, mater conjugis Maximiani, ut refer-
tur in Vita ejusdem Georgii, cujus fragmentum
in tomo tertio Aprilis pag. 103 edidit Godefridus
Henschenius. Eandem defunctam ab inferis
oratione sola ejusdem Georgii revocatam tradit
Nicephorus Callistus lib. vii cap. xv. Huc usque
Baluzius, cui consentiunt Tillemontius, Anto-
nius Pagius, & Nicolaus le Nourry Benedic-
tinus, quos in Actis S. Susanna ad diem undeci-
mam hujus mensis citavi.

propter
quod testi-
monium
precludun-
tur effugia,

8 Mihi non placet effugium, quod fortasse
nonnulli querent dicendo, conjugem Diocletiani
pluribus nominibus appellatam fuisse: nam ex
Lactantio sive Cecilio constat, uxorem Diocle-
tiani Priscam (quodcumque demum aliud cognomen
hæc præterea habuerit) simul cum filia sua Vale-
ria diis sacrificasse. Si autem hæc femina unquam

Christiana fuerint, de qua re plures auctores du-
bitant, nusquam legimus, eas illud crimen ex-
pisse penitentiam, quam Lactantius vel Cecilius,
scriptor Christianus & coævus, hand dubiè ad
gloriam Christianæ fidei posteris indicasset, ut in
Actis S. Susanna fusiùs demonstravi. Neque pla-
cet conjectura eorum, qui suspicantur, S. Ale-
xandram & S. Serenam fuisse concubinas Diocle-
tiani, & postea ad fidem Christianam conversas
esse: id enim videtur omnino improbabile ob ra-
tiones, quas in gestis S. Cyriaci sociorumque mar-
tyrum, & in laudatis S. Susanna Actis tomo 2
Augusti pag. 331 & 630 allegavi.

9 Illustrissimus Franciscus Maria de Aste, & variis
archiepiscopus Hydruntinus, hac die in notis ad
Martyrologium Romanum post relata Baluzii ar-
gumenta tandem consentit, ut in Martyrologio
Romano deinceps tantum ita annuntietur: RO-
mæ, sanctæ Serenæ. Hanc illustrissimi viri opi-
nionem facillè amplector, & propter auctoritatem
veterum Martyrologiorum prorsus existimo, tem-
pore Diocletiani existisse illustrem quamdam ma-
trona Christianam, & fortè in aula imperato-
ris familiarem, nomine Serenam, qua propter
professionem fidei Christiana exilio multata aut
martyrio coronata sit, & sic verum sanctæ tiri-
lum promeruerit. Sed simul arbitror, Acta illius
sanctæ Serenæ ab aliquo posteriorum temporum
scriptore interpolata esse, quando gesta hujus san-
ctæ Matronæ jam ignota erant, aut notitia eorum
in ipsa Diocletiani persecutione perierat. Parrò
ex posterioribus hisce Actis, quæ Ado præ ocu-
lis habuit, verosimiliter titulus uxoris Diocle-
tiani irrepit in vetera quadam Martyrologia,
quibus tamen omnibus antiquior est Lactantius si-
ve Cecilius, qui tempore Diocletiani imperatoris
vixit; & qui conjugem istius imperatoris diserte
Priscam nominat. Nunc breviter attingenda sunt
aliqua incerta, qua recentiores nonnulli auctores
de S. Serena tradiderunt.

10 Joannes Tamayus Salazar ad hanc diem Circa patri-
in Martyrologio suo Hispanico contendit, S. Se-
renam origine Hispanam esse. Contra verò Jo-
annes Tomcus Marnavitius patriam ei assignat Dal-
matiam vel Illyricum; quando in opere de Fœcun-
ditate regia sanctitatis Illyricana pag. 58 dubi-
tat, an hæc Diocletiani uxor in patria apud Sa-
lonas, vel Romæ potius Christianæ pietati adhæ-
serit. Eruditis nugari videbor, si diversam utri-
usque auctoris illius opinionem scrupulosius discuti-
am, & de incerta S. Serenæ patria operose li-
tigem, cum de ipsa hujus Sanctæ persona disce-
pietur, ut ex supradictis liquet.

11 Superius dixi, forsitan tempore Diocletiani genus mortis
imperatoris nobilem quamdam matronam Chri-
stianam exilio multatam vel martyrio coronatam
fuisse: nam Antonius Pagius in Critica historico-
chronologica Annalium eminentissimi Baronii ad
annum Christi 295 num. 2 hanc Sanctam inter
Martyres ita recenset: Susanna itaque, Serena,
Maximus Comes rei privatæ alique mox memo-
rati morte quidem à Diocletiano in fidei Christia-
næ odium multati; sed quæ de iis posteriores
scriptores retulere, vel ex toto vel ex parte fa-
bulosa. Verùm Bartholomæus Piazza hac die in
Hemerologio suo sacro asserit, S. Serenam, uxorem
Diocletiani, propter publicam fidei Christianæ
professionem in exilium pulsam esse, ac obiisse
in Castello, quod vulgò Foglia nominatur, &
quod in Sabina Italia provincia situm est, ibidem-
que sacrum ejus corpus honorari. Suspicio, Le-
andrum Albertum de hoc castro meminisse, dum
in

A in Descriptione Italia apud nos pag. 109 per interpretem Latinum sic loquitur : Tertio hinc per ripam Tiberinam lapide pervetusta est turris, ubi transitus Tiberis, Folianum vocant, ex adversum Maliano in Sabinis, de quo postea in Umbria dicitur.

locum sepultura

12. Nescio, unde Pagius martyrimum S. Serenæ, & Piazza exsiliium ejusdem Sanctæ eruerint, cum Petrus Equilinus in Catalogo Sanctorum lib. 7 cap. 69 de illa sic scribat : Serena regina, uxor quondam Diocletiani Augusti à sancto Cyriaco martyre conversa & baptizata est, quia filiam ejus Artemiam à dæmonio liberavit, ut supra dictum est in Passione Cyriaci vi Idus Augusti. Quæ videns persecutionem diram Christianorum, quam vir ejus exercebat, quæ per annos decem duraverat, ita ut infra dies triginta per diversas provincias septemdecim millia martyrio coronarentur, & in Phrygia civitas una Christianorum undique conclusa, ne ullus evadere posset, igne cum omnibus cremata fuisset. Videns quoque Susannam neptem ejus passam, & alia mala, quæ fiebant, dolore cruciata & febre correpta in confessione Domini migravit ad Christum xvii Calendas Septembris, sepulta à Christianis juxta corpus Susannæ in crypta. Hic audis, S. Serenam Roma ex morbo mortem obiisse, & ibidem juxta corpus S. Susannæ in crypta sepultam esse. Hinc non satis intelligimus, quomodo corpus S. Serenæ in castro Foliano honoretur, nisi postea eò translatum fuerit, aut Petrus Equilinus in assignando sepultura loco erraverit, quod utrumque hæcenus ignoramus. Si porro quispiam plura novisse desideret circa illa, quæ hic apud Petrum Equilinum de S. Cyriaco & S. Artemia referuntur, is consulat Acta SS. Cyriaci, Largi & Smaragdi so-

ciorumque martyrum, quæ ad diem viii Augusti discussimus, ubi etiam tomo II istius mensis pag. 331 de Artemia ista quædam diximus.

13. Neque magis certum est tempus, quo S. Serena è vivis excessit, quam genus & locus mortis ejus : laudatus enim Joannes Tomæus Marnavitius in Opere supra citato pag. 60 Petrum de Natalibus sive Equilinum redarguit his verbis : Tantum à vero abest, quod Petrus de Natalibus scribit, eam mœrore ex sanctæ Susannæ indigna nece concepto, paulò post obiisse : constat enim ex pluribus inde secutis, Augustam multis annis à Susannæ martyrio fuisse superstitem & de promovenda re Christiana studiosissimam vel ex unius Marcelli Papæ Actis. Deinde Marnavitius ibidem pag. 63 ex levi conjectura obitum S. Serenæ usque ad imperium Constantini Magni ita differt : At Serena cum Arthemia pietatis officiis intenta mansit in Urbe, ibique sanctissima vita digno fine necessitatis humanæ debitum solvit ea luce, quæ supremæ cæli Reginæ transitum ad immortalitatis thronum proximè consequitur ; sed quo anno, incertum habetur. Verosimile, & pietate sua eximia condignum cenfeo, eam, quæ tot lanienas piorum suorumque imprimis fuerat contemplata, divina benignitate eo usque vitam protraxisse, donec Constantini, bono generis humani nati & Christianæ Religionis ab indigna oppressione in libertatem vindicandæ à Deo datum imperatorem agnovit. Sed hac Marnaviti conjeçtura & interpolata S. Marcelli Acta apud me non sunt tantæ auctoritatis, ut propterea certum mortis tempus assignare auserim. Quapropter initio hujus sylloges obitum S. Serenæ exenni seculo tertio vel incunnti quarto ambiguit affixi. Hæc sunt omnia, quæ de hac Sancta comperire potui.

AUCTORE G. C.

& tempus obitûs variè incertæ opinionones referuntur.

B

E

DE SANCTIS XXXIII MARTYRIBUS

IN PALÆSTINA.

Cultus è Martyrologio Romano ac Fastis Græcis.

J. P.

C
DIE XVI
AUGUSTI.

Martyrologium Romanum ita hoc die Pugilum istorum manipulum commemorat : Item sanctorum triginta trium Martyrum. Menologium Sirleti eodem die sic habet : Item sanctorum triginta trium Martyrum, qui ex Palæstina igne consummati sunt. Menæa Græca magna typis excusa eundem locum, & idem mortis genus expriment ; sed in versculis, quibus illos honorant, diversum : canunt enim ista :

Σεργίος ἑρπύρα καὶ συνασπισμὸς μέγας
εἶφαι πικρῶν σεχέτευμα δαιμόνων τέπει.

Commilitonum fortis ac grandis phalanx
Ferro perempta dæmonum avertit manum.
Hic dicuntur gladio cecidisse ; supra autem igne martyrimum consummasse. An ergo post mortem ferro illatam in ignem injecti ? Menæum Chiffletii tantum dicit hoc die, quo eos etiam refert, Μάρτυρες λγ' ἐν Παλαῖς. Id est : Martyres xxxiii ex Palæstina. Nos Græcorum exemplum secuti in Palæstina eos etiam supra annuntiavimus.

F

DE S. DIOMEDE MEDICO ET MART.

NICÆÆ IN BITHYNIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Cultus, elogium, Martyr hic cum alio confusus; templum
Constantinopoli, caput in Italia, Acta.SUB DIO-
CLETIA-
NO.
Colitur &
laudatur
Sanctus

Elebre hujus Martyris nomen esse apud Græcos, conficitur è tabulis eorum sacris. Hoc quippe die inscribitur Typico, quod sub nomine S. Sabbæ citari solet, Menologio Sirleri, ac Slavico-Russico Sparwensfeldiano: quibus adde Menæa magna excusa, Menæum Chiffletii, nec non Menologium Basilii imperatoris, è quo elogium tom.

1 Augusti apud nos excusum Græcè, hic more nostro latinitate donatum, ita sonat: Diomedes Christi martyr Tarlo Ciliciæ oriundus quidem fuit, artem verò medicam exercuit. Diocletiano autem imperante Tarsum relinquens Nicæam se contulit, pietate in Deum artisque medicæ scientiâ bene meritis de accedentibus ad se. Unde accusatus est apud imperatorem. Postquam autem illi, qui advenerant, ut eum comprehenderent, ad Dominum migrasse ipsum compererunt, caput ejus amputarunt, atque ad imperatorem detulerunt: quod imperator conspicatus, referri illud iussit, ac corpori apponi. Et hoc factò, dicuntur illi milites, qui illud referebant, oculorum suorum usum statim recepisse, quem amiserant, quando Sancti caput amputabant. Venerandum autem ipsius corpus sepulturæ traditum est à fidelibus ac piis viris. Menæa magna excusa simile habent de Martyre elogium, in quo memoratur illustri ac bono genere natus, sed melior moribus.

2 Versiculi sequentes ibidem annuntiationi ejus subjiciuntur:

Ἡ θάλασσα καὶ ἡ ζώνη καὶ τῶν ἑσπέρων Διομήδης,

Προαίρεσει ζῶν καὶ νεκρὸς πρὸς κάραις.

Ἐκτὴ καὶ δεκάτῃ νέκυσ ἐπιμήθη Διομήδης.

Vivusque mortuusque Diomedes ovat:

Ratione vivus; mortuus, sectus caput.

Scinditur ad sextam & decimam corpus Diomedis.

Alluditur ad miraculum, quod post amputatum Sancti caput contigisse fertur. Raderus hac Menæorum verba de eodem capite λέγειται ὡς ἀποτίνα τὸς ἀγαθόντας ὡς πλὴν σεσπώτας ὁπλαθεῖν τὸ οἰκέτων ὀφθαλμῶν καὶ ἐνεργεῖαν, ἡ δὲ ἀπέβαλον ἐν τῷ περὶ τῆς Ἄγίας πλὴν κεφαλῆς, sic vertit in Ms. sua eorundem Menæorum interpretatione quam habemus: Dicuntur milites, qui caput retulerant, eandem vim seu splendorem & energiam in ipsius oculis conspexisse, quam viderant, cum illi cervicem absciderent. Sed quantum Raderus à genuino verborum sensu aberravit, cum ex textu patet, quem nos supra dedimus, tum is sensus confirmatur aliunde ex iis, qua de istis militibus inferius dicentur.

3 Publico etiam cultu apud Latinos S. Diomedes honoratur. Nam de eo meminit Molanus in additionibus ad suum Usuardum hac die, quâ Galefmius hoc eum elogio exornat: Nicææ in Bi-

thynia S. Diomedis martyr. Is civis Tarsensis, genere nobilis, sed pietate illustrior, cum medicinam exerceret, quibus medebatur eorum corpora medicamentis, animas salutaribus fidei præceptis curabat. Tarsis autem à Diocletiano captis, inde Nicæam commigravit: ubi non medendi solum arte, sed religionis Christianæ studio omnibus ad salutem prodesse studuit. Itaque cum esset apud regem accusatus, caput ei in fidei confessione absciderunt qui ad illum comprehendendum missi sunt. Martyrologium Romanum ita ipsum refert: Nicææ in Bithynia S. Diomedis medici, qui in persecutione Diocletiani pro Christi fide gladio cæsus martyrium complevit.

4 Baronius in notatiōibus ad hanc annuntiationem, Usuardus, ait, tam de Diomede quàm focis agit quarto Idus Junii. Sed videamus an Eminentissimus Cardinalis duos Martyres synonymos non confuderit. In Usuardo à nobis edito hac habentur non quarto, sed quinto Idus Junii, seu nono ejusdem mensis: Nicea, sancti Diomedis. De quo in Observationibus ibidem sunt ista: Diomedes ex Hieronymianis decerptus & à focis avulsus est, à nullo alio antiquiorum relatus. Nihil de eo aut focis memoriæ proditum est præter sola nomina variè in Martyrologiis connexa, ut etiam ex auctariis nostris patebit.

5 Martyrem hunc cum quatuor sociis, videlicet Amanio, Muciano, Alexandro, Januario dedimus ad dictum diem 1x Junii. In hoc itaque Diomede atque in hodierno consentiunt quidem nomina ac palastra passionis, sed plura alia dissentiunt, ut nobis multo videatur probabilius, unum ab alio distinguendum esse. Etenim 1º. Differunt dies, quibus coluntur. 2º. Martyri hodierno apponitur imperator, sub quo passus; non alteri synonymo. 3º. Noster fuit medicus secundum Martyrologia & Acta; ille talis non dicitur. 4º. Nostro non adjunguntur socii, sed isti. 5º. Noster denique magnam cum apud Græcos tum apud Latinos habet venerationem; alius autem iste meras Latinorum annuntiationes, prout videre licet apud nos tom. 11 Junii ad diem 1x superius citatum. Quæ cum ita sint, non videtur esse dubium, quin Martyres isti toto calo, ut ita loquar, sint diversi.

6 Quia verò Athleta noster tam magnâ nominis famâ apud Græcos inclaruit, ideo non abs re facturum me existimo, si qua jam dicam, de ipsò potius quam de alio aliquo synonymo intelligam. Codinus in Originibus Constantinopolitanis pag. 51, Templum, ait, sancti Diomedis primus ædificavit Constantinus magnus: post eum autem Basilius Macedo id majus & pulchrius reddidit, multisque donavit divitiis, propterea quod inde oraculum de futuro imperio acceperat. Rem testatur ac confirmat Constantinus Porphyrogenitus in Basilii Macedonis avi sui Vita cap. 73, in qua

Martyr hodiernus

cum synonymo alio confusus.

F

Templum Constantinopoli à Constantino magno constructum.

A *qua sic narrat*: Magnum . . martyrem Diomedem cum donariis pretiosis tum librorum copiâ donavit, pignoribusque aliis ac splendidis vestibus magnificè ornavit, ejusque nomine extructum monasterium, magna prædia uberesque redditus præbendo, abunde locupletavit, & ut nullis umquam necessariis deficeretur, providit: ædificiorum quoque magnificis structuris illustravit, modisque omnibus extulit atque ditavit; *ex ea utique occasione, uti observat Cangius lib. 4 Constantinopolis Christiana, quam præter eundem Porphyrogenitum tradunt alii, quos ibidem Cangius allegat.*

7 Verùm audiatur solus Porphyrogenitus loco citato cap. 9 hac de eodem Basilio Macedone referens: Profectus ergo ex Macedonia Thraciæ, ad hanc urbem omnium reginam (id est Constantinopolim) iter arripuit . . Emensoque itinere, & cum ad urbis Aureas portas venisset, inclinata jam at deposita per eas ingressus die, ad sancti martyris Diomedis monasterium, quod propè erat, accedens, ex via fessus, ibidem pro foribus in gradibus pro vestibulo positus, sic neglectim projecto corpore quiescebat. Et, ecce, circa primam fere noctis custodiam, martyr Diomedes monasterii præfecto in somnis adstans ad fores monasterii jubet exire, exque nomine Basilium compellantem quisquis vocanti obaudierit, hunc inducere in monasterium ac curare diligenter, ciboque & tecto & vestimentis, omni denique necessario cultu ac obsequio, quoad per facultatem licuerit, impartiri atque fovere: esse enim à Deo unctum in imperatorem, ipsumque extruendo augendoque monasterio operam quandoque collaturum. Verùm cum ille visum temere oblatum, inaneque mentis commentum arbitratus, quod ita conspexerat, nullo loco præceptum habuisset, sed se rursus somno dedisset, eadem iterum videt auditque. Et cum adhuc etiam fegnior somnoque gravis, ut videbatur, se non colligeret, terriò Martyrem videt, non jam blandè ac hilariter præcipientem, sed atrociter minitantem, plagasque, ut apparebat, inferre tentantem, ni citius iussa præstaret.

8 Tunc itaque velut ægrè emergens, mortique vicinum somnum oculis excutiens ad fores venit, & ut ei Martyr præceperat, ex nomine vocat, Basili. Cui ille statim respondit: Ecce ego, domine. Quid jubes servo tuo? Introducens vero in monasterium, cum squallore ac fordibus oblitum, solisque ardoribus longè exustum conspexisset, convenientem curam obsequiumque adhibuit, ac omni humanitate accepit. Tum monens ut secretum penes se teneat, caveatque cuiquam evulgare ob rei periculum, Martyris illi indicat vaticinium, & ut post eventum meminisset, jurjurando obstringit. Cum autem Basilius nec acceptare videretur, ut quod res ejus modum excederet, sed potiùs rogaret, ut ejus insinuatione nobiliorum cujusdam obsequiis pro comitatu operam addicere liceret; impigrè se præstiturum præfectus in se recepit: quòdque monasterio familiaris utebatur, sæpiusque amicè invisebat, Michaëlis imperatoris Bardæque cæsaris confobrinus . . ei præfectus Basilium cõm mendat &c. His adde si lubet, non tantum existisse Constantinopoli monasterium S. Diomedis nomine insignitum, de quo insuper Waddingus meminit in Annalibus Minorum tom. 3 ad an. 1374 num. 13 sed etiam carcerem, cui illius nomen fuerit inditum, sicut invenies apud Cangium supra citatum: idque indicio est, nomen ipsius Constantinopoli non

Augusti Tomus III.

mediocriter fuisse per vulgatum.

9 Porro insigne Martyris ipsanon Constantino-poli in Italiam delatum fuisse, scribit Ughellus tom. 7 Italia sacra in Metropoli Amalphitana col. 243: Extra urbem in dextro latere prostat abbatia sancti Petri de Canonica Ordinis Cisterciensis, ab eodem piissimo Cardinale (nimirum Petro Capuano, de quo erat actum proximè) cum ecclesia in honorem Apostolorum principis exædificata ac dotata . . Hic asseratur caput . . sancti Diomedis martyris . . aliorumque Sanctorum insignes reliquæ, ab eodem Card. ex Oriente allatæ. Agitur de illo Cardinale apud Ciaconium in Vitis Romanorum Pontificum & Cardinalium, ubi tom. 1 col. 1163 scribitur è vita excessisse anno Christi 1209. Ad Actorum exemplaria quod attinet, velim de iis observari sequentia.

10 Asservamus apographum unum inter alia quod notatur excerptum è bibliothecæ Vaticanæ cod. 1671. Inscriptur Μαργύριον ἡ ἀγίας μάρτυρος Διομήδους: Martyrium sancti martyris Diomedis. Incipit: Ὅσον μὲν ἔχει θώματ' ἡ τῆ ἀγίας Μαρτύρων ἐκ παλαιότητος αὐτῆ ἀγαθῆς ἀθάλα, καὶ ἡ ἐνέργεια τῆ ἐπιμονῆς αὐτῆ δεικνύσασα τὰς ἀειθαλεῖς σεφάνους αὐτῆ, ἡ δυνάτην γλώττη λογικῶν ὁμοφύλων ἢ ἡνῶν. Quæ sic reddimus Latine: Quæ sancti bene sibi propofuerè Martyres præmia, nec non efficax patientiæ eorum vis, quæ coronas ipsorum semper virentes ostendit, quanti prodigii res sint, humanâ linguâ dici non potest. Aliud in promptu est exemplar Ms. hoc titulo: Μηνὶ Ἀυγύστῳ 15'. Ἐγκώμιον εἰς τὸ ἀγιον ἡ Χρυσῆ μάρτ. Διομήδῳ. Mense Augusto xvi. Laudatio in sanctum Christi martyrem Diomedem. Exordium est: Χρὲς ἡμῶς ἡ παύνητ' ἡ ὑπερμνήτης Μαρίας ὑπερφύως ἐξαναγάγησέ κθίμησις, καὶ ὑπερλάμπεσις θυμηδίας ἡ τερπνοποσι μυσικαῖς ἡ ἡδύσμασι τὰς πεισματικῶς ἐαυτῶ ἐορτάζοντας κατὰθεογενε· σήμερον δὲ μέγας ἀθλοφόρος . . Διομήδης &c. Quæ sic sonant Latine: Hæc celebratissima Mariæ omnem laudem excedentis dormitio nos egregiè & hospitaliter detinuit, ac splendidissimis animi voluptatibus ac mysticis jucunditatibus juxta ac suavitatibus eos, qui cum spiritu celebrarunt ejus festivitatem, exhilaravit. Hodie magnus præmii reportator . . Diomedes &c. Descriptum hoc est exemplar è codice Casareo bibliothecæ Vindobonensis, de quo pluribus apud nos actum est tomo secundo Augusti pag. 344. Orationem aliam encomiasticam de nostro Sancto assignat Lambecius lib. 8 Commentariorum de dicta bibliotheca pag. 199.

11 Aliud ex eodem codice apographum habemus, cui prænotantur ista: Μηνὶ Ἀυγύστῳ 15'. Μαργύριον σύντομον ἡ ἀγίας μάρτυρος Διομήδους. Id est: Mense Augusto xvi. Martyrium compendiosum sancti martyris Diomedis. Hoc est principium: Ὁ ἀγιος μάρτυρ Διομήδης ἦν ἐπὶ Διοκλητιανῆς ἡ βασιλέως δὲ τῶν Τάρσῶν ἡ Κιλικίας, ἰατρός ἡ τέχνη. Sanctus martyr Diomedes erat Diocletiano imperantè ex Tarso Ciliciæ, arte medicus. Aliud denique apographum apud nos exstat his verbis prænotatum: Μαργύριον ἡ ἀγίας μεγαλομάρτ. Διομήδους τῆ αὐτῆ ἡμέρῃ 15', quod depromptum adscribitur ex cod. Ambros. N. 152, de quo ad Vitam S. Maximi. Vita de de isto codice in hoc tomo III hujus mensis, die XIII, Commentarium ejusdem Sancti Vita prævium § 10 num. 80. Exordium autem ac textus istius Martyrii simul cum Latina interpretatione postea dabuntur. Super istis itaque exemplaribus tantisper ratiocinemur, eaque inter se conferamus.

12 Omnia penè anonyma, & eandem fere substantiam historia continent. Vaticanum & Casareo

AUCTORE

J. P.

Caput dicitur delatum in Italiam

Varia martyrii apographa

E

F

assignantur

AUCTORE J. P. & exp. n. d. u. i. u. r. c. o. l. i. t. i. s. i. n. t. e. r. s. e. e. x. e. m. p. l. a. r. i. b. u. s.

reo-Vindobonense illam ornant, uti patet in prologo & allocutionibus. Brevissimum ex omnibus est Compendium Vindobonense. Medium tenet Ambrosianum Ms. ; idque pra aliis nobis placet, ut latinitate donetur ac Græco-Latinè representetur. Reducamus ad Vaticanum, in quo sequens referatur narratio : Δέγεται κέρεκα τὸ αἰμοβόρον ὄνον...

que habemus.

13 Fertur corvus, avis sanguivora, accessisse, ut corporis carnibus vesceretur; sed quasi divino numine afflatus totum clamoribus implet locum, manetque apud corpus tamquam ligatus,

nec permittit alias volucres appropinquare; ipse autem corpus omnino non tetigit. Et circumvolans non poterat inde avelli, donec beatum corpus sepulturæ esset traditum: adeo ut logistæ, (Vide de hac voce inferius in Annotatis) ac venerabilis [Petroniæ] custodes, qui ut involveretur linteo corpus, permanferant, ne quis illud auferret, non sufficerent, ut eum abigerent. At simul atque beatum corpus sepultum fuit, corvus statim è conspectu evanuit. Hac ibi, quorum fides sit penes auctorem anonymum: qui de die obitus ac sepultura ista superaddit: Επελειώθη ἐν τῇ Νικαίᾳ...

B

E

MARTYRIUM

Auctore Laurentio monacho Rutiensi in Calabria, è codice Ambrosiano N. 152. Interprete J. P.

Sanctus fuit in iugis

Inclytum Diomedem & sermone in medium producere pulcrum est, & pro argumento affumere. Illud quippe simul cum narratione multum habet venustatis. Magnus autem hic Vir natales hausit ex illustri Ciliciæ regionis civitate Tarso a. Parentes verò nactus est bonos, & religiosi moribus conspicuos. Erat medicus bonus Diomedes non corporum dumtaxat, sed etiam animorum; neque arte solummodo fretus sanationes efficiebat, sed potius invocatione Christi. Qua de causa & omnem sanabat morbum, & omnem curabat infirmitatem. Vitæ autem integritas & commiseratio erga omnes ei conciliavit divitias hujus gratiæ per spiritus boni illuminationem.

Cum morborum corporis

2 Ad magnam Nicæam b urbem profectus, illamque, non secus atque Tarsum alteram, viris tunc illustribus insignem diligens, consuetæ erga omnes beneficentiæ inhæsit, nec de omnibus bene mereri prætermisit. (Diocletianus c ac Maximianus execrandi imperabant tum temporis) Omnem quippe circumiens civitatem, partim quidem civium morbos, partim verò etiam animas, quantum poterat, curabat, promptis aliquando ex arte, aliquando ex fide adjumentis egregiè ad Dei cultum ipsos perducens, &, quamquam impium imperatorem Nicææ vicinum haberet, sincera erga Deum dilectione ac fide foras mittens timorem: amabat enim, sicut ostendit, pro eo pati. Præter alia verò quid fecit? Ipsos ingrediebatur carceres, detentosque in iis omnes, quantum poterat, curabat, ac rerum, quibus indigebant, defectum sublavabat, omnia, quæ auxilio essent, liberaliter suppeditans iis potissimum, qui pro Christo certabant, ac qui propter illum circumferebant stigmata in corporibus.

tem anime medicus.

3 Et saniem quidem vulnerum eorum separavit, calidis illa expurgans lavacris, aliaque applicans ex arte remedia. Quin etiam sermonibus illos confirmavit ad certamina: quæ autem à Deo ita patientibus promissa sint bona, sermone ipsis ostendebat, ut immortalia, ut sempiterna, ut finem non haben-

Καὶ τὸ κλεινὸν Διομήδην καλὸν εἰς μέσον προθέσθαι τῷ λόγῳ, ἢ ἐπιθέσθαι τὴν ποιητικὴν. Ἐχει γὰρ μὲν τὴν διηγήσεως αὐτῆ πολὺ καὶ τὸ χαλεπὸν. Ἐφ' οὗ μὲν ὁ Μέγας ἔτ' [ἐκ] χάρως τὸ Κιλίκιον πόλιος ἑπιφανέως τὸ Θάρσος. Ἐχε δὲ Ἰωννήπου ἀειδῶς ἢ τρέπεις ἐναρέτους κερσομημῶνας. Καὶ ἰατρός ἦν ὁ καλὸς Διομήδης ἐ σωμάτων μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ ψυχῶν, ἢ τὰς ἰατρίας ἐ τῇ τέχνῃ μόνῃ ἰατρῶν ἐπιποιεῖ, τῇ ἑπιπέσει ἢ μάλλον Χελσῶ: παρ' οὗ καὶ πᾶσαν νόσον ἰᾶτο καὶ πᾶσαν ἐθεράπευε μαλακίαν. Τὸν πλεόν τὸ χαλεπὸν αὐτὸ καὶ τὴ γνώσεως τὸ εἶς βίαι καθήρον, ἢ τὸ πρὸς ἀπαντας συμπαθῆς εἶχε τὸ εἰς ἀγαθῶν πνόμενῳ ἑπιλάμψεσθαι αἰτῶν ἐπεξεζήτησεν.

F

2 Οὗτ' οὖν τὴ Νικαίᾳ καταλαβὼν Μεγαλόπολιν, καὶ ἄλλω αὐτῷ ὡσπερ Θαρσὸν ἀγαπήσας ἐνδοκίμησαν τότε πῶς ἐπιδοξοῖς, τὴ συνήθων εἶχετο πρὸς ἀπαντας διεργεσιῶν, καὶ εἰς ἀγαθοεργεῖν ἐκ ἀπειλιμπάνετο (Διοκλητιανὸς ἐκέρχεται τότε καὶ Μαξιμιανὸς οἱ καταρχῆτοι) Περιοῶν γὰρ τὴ πόλιν ἀπᾶσαν, τῆτο μὲν τὰς νόσους τὴ πολίτῃ, τῆτο δὲ καὶ τὰς ψυχῶς, ὅση δύναμις, ἐθεράπευε, ποτὲ μὲν πῶς ἐκ τῆ τέχνης, ποτὲ δὲ πῶς ἐκ πίστεως βοηθήματα ἐπανάγων αὐτὸς καλῶς πρὸς τὴ θεοσέβειαν, καίπερ ἀγχιθύρον ἔχων καὶ τὴ Νικομήδους τὴ δυοσεβῆ βαπλέα, τὴ ἀνυποκρίτως πρὸς Χελσὸν ἀγάπης καὶ πίστεως ἔξω βαλλέσης τὴ φόβον τέττα. Ἡ γὰρ γὰρ, ὡς εἶδειε, τὸ παθεῖν δ' αὐτῶν. Τί ἔν πρὸς πῶς ἄλλοις ἐποίη; Τὰς φυλακὰς αὐτῶς εἰσιῶν, καὶ πάντας μὲν τὰς ἐν αὐτῇ, ὅση δύναμις, ἐθεράπευε, καὶ τὴ ἐνδειαν αὐτοῖς τὴ ἀναγκαίων παρεμυθεῖτο, καὶ πάντα τὴ θαυσιλῶς ἦν τὰ πρὸς ἐπαρέκειαν αὐτοῖς ἐπιχορηγῶν, καὶ μάλιστα πῶς εἶχε Χελσὸν ἐναθλῆσι, καὶ τὰ δὲ αὐτὸ σήματα διαφέρουσιν ἐν πῶς σώμασιν.

3 Ἰχώρεος μὲν γὰρ τὴ τραυμάτων αὐτῷ ἀπέσμηχε, λυτῶς θερμοῖς ἐκκαθαίρων, καὶ τὰ ἐκ τῆ τέχνης ἐπιπέσει μὲν βοθημάτων: ἀλλὰ καὶ λόγοις ἐπέσχε πρὸς τὰς ἀγῶνας, καὶ τὰ ἐπιηγεμῆτα τὴ πρὸς θεῶ πῶς ἔτω πείρασιν ἀγαθῶ, τῷ λόγῳ τὰ πῶς ἐπεθεράπευεν ὡς ἀθάνατα, ὡς αἰδία, ὡς τέλ'.

A τέλει μη έχοντα. Τάτω γέν τῶ τῆσσι τῶν ἰατρῶν...

tia. Hoc igitur medicationis modo carceres liberè...

A. LAU- RENTIO.

4 Αἰτῶν τῶν ἐπισημομένων ἐκ τῶν ἡρεμεῖν...

4 Verum his ita actis, bonorum hostis à princi- pio...

Ducitur victus Nico- mediam;

B Καὶ ὁμοίως μοι ζέον πᾶσι μαρτυρίαις τῶσδε καὶ...

5 Et aspice inuistatum quoddam ac supra modum...

E sed in inime- re

6 Αὐτοῦ τῶν ἐπισημομένων ἐκ τῶν ἡρεμεῖν...

6 Postquam igitur ex equis descendissent, & eri- gere...

expirat mi- ro modo: & duces e- jus sunt cæci,

7 Περιελατῶν τῶν ἐπισημομένων ἐκ τῶν ἡρεμεῖν...

7 Circumeuntes ergo cum capite Martyris, Ni- comediam...

F

lumeni dein- de recipiunt corporis & animæ.

A. LAURENTIO.

Martyris sepultura.

gentilem errorem reliquerunt, imò verò multos transmutarunt alios, & ex eodem ad Christum perduxerunt errore.

8 Petronia autem mulier quædam opibus admodum abundans, logisten ubi pecuniis inescasset, accipit tuum, ò Athleta optime, corpus martyrio perfunctum, & valde pretiosis linteaminibus involutum ac unguentis perfusum (In doloribus quippe corporis, quibus conflabatur, consecuta aliquando abs te sanitate fuerat) splendide deposuit. Nunc autem, Vir celeberrime, cælos inhabitans, Domini folio aditas cum angelis, nobis subministra tuis supplicationibus, ut sortem habeamus regni cælorum: quia Deo gloria in secula. Amen.

παντο, καὶ Θεὸν ἢ Χριστὸν ὁμολόγησαν, καὶ ἢ ἐκλήρωσαν, καὶ ἀπελάθοντο * πλάνην· ἀλλὰ δὴ καὶ πολλὰς ἀλλοτρίας μεταστήσαντες ἐξ αὐτῆς τῷ Χριστῷ προσήγαγον.

D * f. ἀπελείψαντο

8 Πετρονία γυνὴ τις συνὴ πλούτῳ κομισθεῖσα βαθεῖα, χερήμασι, ἢ λογισμῶ ἠπίησασα τὸ μαρτυρικόν σε λαμβάνει σώμα, Πανάρισε, καὶ πολιτίμοις ἐν σινδόνιν εὐλίξασα, καὶ μύροις ἀλείψασα (καὶ ἢ ἀπέλαυσέ ποτε τὸ ἴσόν σε θεοσεπείας ἐφ' αἷς εἶχε πλωδυνίας ἢ σώματος) φιλοτίμως κατέθετο. Καὶ νῦν τὰς οὐρανῶν κατοικῶν, πανοίδημε, τῷ δεσποτικῷ σου ἀγγέλοις παρέστασαι θεόνω, βεβήλασον ἡμῖν ἢ ἰκεταῖς σε ἢ κληροχίαν τῆ βασιλείας ἢ ἐργῶν· ὅτι τῷ Θεῷ ἢ δόξα εἰς τὰς αἰῶνας. Ἀμήν.

A N N O T A T A.

a De hac urbe egimus in Annotatis ad Acta S. Marini mart. tom. II Augusti, die 8, pag. 348 lit. b.

b Nicæa, urbs archiepiscopalis Bithyniæ quondam clarissima, in Asia minore ad montana Olympi & locum Ascanium sita, magnum sibi nomen fecit duobus conciliis œcumenicis ibidem celebratis: altero quidem sub S. Silvestro PP. I, Constantino M. imperante, adversus Arianos, anno Christi 325; altero autem sub Adriano I PP. anno 787 contra Iconoclastas, sicut notissimum est.

B c Alibi etiam, ut videre est in Commentario nostro prævio, ponitur Sanctus sub Diocletiano, quod & nos ideo ibidem fecimus cum Martyrologio Romano.

d Logistes, λογιστής, rationum descriptor vel procurator. Cangius in Glossario Latino-barbaro, Logistæ, inquit, curatores & patres Reip. Titulus Logistæ civitatis splendidissimæ Nicomediensium habetur in veteri inscriptione apud Gruterum pag. 389. 2.

DE S. ARSACIO SEU URSACIO CONF.

NICOMEDIÆ IN BITHYNIA,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, locus ac tempus mortis, vitæ institutum, Acta.

ANNO CCCLVIII. Sancti memoria in Latinis Martyrologiis

C

Uo nobis in hoc Confessore miranda se offerunt: alterum quidem, quod nullam de eo in sacris Fastis Græcorum vel minimam inveniamus memoriã, cum tamen ad Orientalem atque adeo ad Græcam ecclesiam omnino pertineat; alterum, quod apud antiquissimos ac celeberrimos Martyrologos Latinos, ad quos neutiquam spectat, annuo cultu celebretur, eò etiam usque propagato, ut inter hodiernæ diei Calites in Martyrologio Romano modernò (de antiquo enim mox dicam) locum habeat his verbis: Nicomediæ sancti Arfacii confessoris, qui sub Licinio persecutore militiã relicta, solitariam vitam ducens, tantis virtutibus claruit, ut dæmones expulisse, & ingentem draconem orando interemisse legatur: denique futuram civitatis cladem prænuntians, in oratione spiritum Deo reddidit. Mirum, inquam, id accidit cum ob rationes, quas dicebam, tum quia nullum novi præter Sozomenum, auctorem Græcum, qui Latinis hagiologis in hoc Sancto præluxerit primus; cui dein Nicephorus adjungi potest, Baronio in notationibus ad Martyrologium Romanum utrumque citante. Sed nunc audiamus quidnam de ipso memorent Martyrologia antiqua. Romanum vetus seu parvum hæc habet hodierna die: In Nicea Bithyniæ, Ursatii confessoris sub Licinio. Ado: In Nicæa Bithyniæ, natalis sancti Ursatii confessoris sub Licinio persecutore. Qui, derelictã militiã, solitariam vitam in qua-

dam turre præfatæ urbis egit, tantisque virtutibus claruit, ut & dæmones expulisse, & ingentem draconem orando interemisse legatur. Scriptum in libro quinto Historiæ ecclesiasticæ tripartitæ. Adoni adde Usuardum, Usuardo Notkerum. Beulinum, Grevenum, Felicium, Maurolycum, Galesinium satis est nominasse, uti & Florarium nostrum Ms.

F

2 Ferrarius in Catalogo Sanctorum qui in Romano Martyrologio non sunt, die xxxi Martii sic memorat: Nicææ in Bithynia S. Arfacii solitarii. Ex Canisio, ut addit in notis, hac die, monens, videndum an sit idem cum eo, de quo in Martyrologio Romano ad diem xvi Augusti agitur: tamen ille non Nicææ, sed Nicomediæ tribuitur. In Usuardo à nobis illustrato inter Auctaria ex editione Lubeco-Coloniensi ad eundem diem xxxi Martii ponitur ista annuntiatio: Apud Nicæam Bithyniæ, sancti Arfacii confessoris, ex milite heremitæ, qui dæmoniã curavit, & draconem interfecit. Ex Greveno autem hæc: Apud Nicæam Bithyniæ, Arfacii militis, heremitæ & confessoris. Ex Greveno autem vel, si vis, ex dicta etiam editione accepta est annuntiatio Martyrologii, quod sub Canisii nomine circumfertur, quod die xxxi Martii Germanicè sic refert: Item Nicææ in Bithynia, sancti militis, eremitæ ac confessoris Arfacii. Hodierna autem die nomen ejus denuò ibidem signatur cum elogio, in quo notantur nonnulla, qua sint ejusdem argumenti cum eo, quod postea producemus ex Sozomeno. Existimasse

A istimasse verò istius Martyrologii scriptorem, quod duo diversis diebus signarentur Arfacii, satis videtur colligi ex dictis. Verum non est nisi unus & idem, uti conficitur ex istis caracteribus Nicææ in Bithynia, militis, eremitæ, confessoris, qui uni eidemque nostro hodierno omnes exactè conveniunt. Quem cave ne confundas cum alio fere synonymo, qui exstat apud nos tom. III Martii, die xxxi pag. 897: hic quippe ab isto diversus est toto celo, ut ita loquar: cum vocetur Acacius, fuerit episcopus, notetur Melitena in Armenia minore ac sub Decio, aliaque sit ejus historia quam nostri.

E quibusdam de famoso Nicomediensis urbis terræ motu

3 Hisce notationibus alia quadam superaddenda sunt super loco ac die, quibus antea S. Arfacium ab hagiologis annuntiari diximus. Lucem ad hoc suggeret famosus ille terræ motus Nicomediæ, quem, priusquam accideret, prævidisse refertur inferius in Aetorum Compendio, quod ex Sozomeni Historia ecclesiastica lib. 4 cap. 16 editionis Valesiana producemus. Indidem delibamus interea temporis sequentia in rem nostram: Placuit ut Nicomediæ in Bithynia synodus congregaretur. Sed cum major jam pars episcoporum iter ingressa esset, nuntius allatus est de Nicomediæ calamitate, eam scilicet totam terræ motu concussam fuisse. Cumque rumor passim invaluisset, eam urbem penitus everfam esse, episcopi ulterius progredi destiterunt &c. Ammianus Marcellinus anno 1693 à Gronovio editus, lib. 17, cap. 7, pag. 129 de tragico illo terræ motu scribens, Inter monumenta, inquit, multiformium ærumnarum eminuerit Nicomediæ clades, Bithyniæ urbium matris. Primo lucis exortu die nono Kal. Septembrium, concreti nubium globi nigrantium &c. Cæpit ergo feralis illa ruina die xxiv Augusti secundum Marcellinum. Consentit Idatius in Fastis, Datiano & Cereale Coss., sicut dicitur in notis loco mox citato: „ Ipso anno terræ motus factus, ita ut civitas Nicomediensium funditus versaretur die ix Cal. Sept. „ Et Aurelius Victor in Marco „ Asiæ „ que „ ait, Ephesus ac Bithyniæ Nicomedia „ constrata terræ motu, æque ac nostra ætate „ Nicomedia Cereali Consule „ Præterea Socrates in lib. 2 cap. 31 Historiæ ecclesiasticæ ait, Constantium, qui initio quidem jusserat concilium episcoporum Nicomediæ fieri, audita clade Nicomediæ, Seleuciam Isauriæ concilii sedem constituisse: additque: Τὸ τὸ ἵ γέγονε Δαπανῶν ἢ Κερραλῆς καὶ ὁ γδὲ εὐκρίδα ἔ Αὐγύστῃ μὲνός. Id est, ix Kal. Sept. (non v, ut malè vertit interpretes) qui formam loquendi Atticam esse non advertit. Sic ibi.

ejusdemque tempore,

4 Porro de modo illo numerandi Græco breviter animadvertite, dividi ab eis menses suos in tres decades seu decurias, uti pluribus videre licet apud Gretserum in Institutionibus linguæ Græcæ lib. 3 cap. 23 pag. 625 & 626 impressionis Ingolstadtensis anni 1593. Decas verò tertia incipit à die xxi φθινῶντος, vel πᾶσι μῶντος, vel λήγοντος, vel ἔπι εὐκρίδα, quasi evanescentis vel cessantis mensis, vel supra vigesimum diem, & dicta dies xxi est δεκάτη φθινῶντος μὲνός, id est decima cessantis mensis (Latinis autem est xi Kalendas) dies xxii ἐνάτη, nona, dies xiii ὀγδὼν, octava, quæ Latinis est ix Kalendas, seu xxiii mensis: nam, uti observat Gretserus, in decade μὲνός φθινῶντος, utuntur Græci ordinè retrogrado numerorum, sicut Latini in suis Nonis, Idibus, & Kalendis. Quæ ibidem exhibet Gretserus in tabulâ. Dicamus ergo illum terræ motum secundum præmissa

accidisse die xxiii vel xxiv mensis Augusti, anno Christi 358; cui respondent Datianus & Cerealis Coss., de quibus videri possunt Fasti consulares Petri Relandi à pag. 384. At nunc revertamur ad S. Arfacium, ad cujus investigandam rationem temporis ac loci hæc dicta sunt; quibus postquam adjecerimus puncta nonnulla ex Sozomeni de Sancto narratione, consecraria nostra proferemus.

AUCTORI
J. P.

5 Aiunt, prout ille refert, Arfacium eam calamitatem motus terræ, priusquam accideret, prævidisse. In arce Nicomediæ intra urbis muros commorabatur. Illic divina visio ei oblata jussit, ut egrederetur civitate. Exinde celeriter ad ecclesiam profectus mandavit clericis ut sollicitè Deo supplicarent. ad depellendam iram. Cum verò non persuaderet illis. in turrim suam reversus est, pronusque in terram cadens Deum oravit. Interea temporis orto terræ motu plerique perierunt. Deinde incendii flamma totam civitatem instar unius rogi, ut ita dicam, effecit. Ob hanc causam cum domus inaccessæ essent, ii qui ex terræ motu incolumes evaserant, ad arcem cucurrerunt. Illic Arfatius in turri, quæ incussa steterat, mortuus repertus est, pronus humi jacens eodem habitu, quo se orationem inchoaturus extenderat. Sequitur ex his 1°, ut mortem obierit Nicomedia: ubi à Martyrologio Romano moderno rectè annuntiatur. Cur ergo ab aliis Hagiologis, quos supra nominavimus, ponitur Nicææ? Sequitur 2°, ut non satis rectè in Fastis memoria ejus annua referatur ad diem xvi Augusti, quo etiamnum vivebat, non utique mortuus ante diem xxiii vel xxiv Augusti, cum tunc cæperit dumtaxat famosus terræ motus; imò verò non certò constet, an tunc etiam aliquot post diebus non supervixerit tempore istius incendii, de quo agebamus, motum terræ subsecuti ac extracti ad dies 50 totidemque noctes, teste Ammiano Marcellino supra designato, qui pag. 130 narrat, quod superesse potuerit ædium sacrarum & privatarum, hominumque pars major, nisi palantes abruptè flammarum ardores per quinquaginta dies & noctes, quidquid consumi poterat, exulissent. Si tamen tunc etiamnum supervixerit, non videtur supervixisse nisi pauculis diebus ex illis quinquaginta propter rapidissimam flammaram voracitatem ac populi concursum ad arcem, qui è terra motu incolumis non diu fuerit cunctatus saluti suæ ibidem loci, cum alibi non posset, consulere.

6 Sequitur 3°, ut Sancti nomen sit Arfacius, quò anno, non verò Ursacius: quòd tamen nos cum pluribus aliis ita etiam expressimus in titulo hujus nostri Commentarii. Sequitur 4°, ut annus ipsius emortalis esse debeat 358 aræ vulgaris ex Coss. supra notatis, ac proin is notari potius quam 310 cum Surio, quamquam inficias non eamus, illum tunc temporis etiam floruisse: nam non ignobilis, Sozomenò refèrente, inter Confessores principatu Licinii extiterat. Sequitur 5°, ut noster Arfacius longè diversissimus sit ab aliò synonymo, qui vixit, prout observat Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum; temporibus Juliani Apostatæ, fuitque rex Armeniæ Christianus, in quem ob odium in Christum idem impius imperator se illiberalem nimis exhibuit: de quo Sozomenus lib. 6 cap. 1, & Ammianus Marcellinus frequenter meminit. Etenim distinguuntur loco, tempore & officio.

7 At quonam officio seu vita instituto functus quo denique aliquando fuit Confessor noster? Sozomenus, à quo instituto

ac compendio Aetorum Sancti præmissis observationibus eruitur, quo loco obierit, quo die;

E

F

AUCTOR B
J. P.

πὸ στρατῶν ἡ, ait, ἡρωεὶς ἦ βασιλικῶν λεόντων
&c. Quod apud Valesium sic vertitur Latine :
Qui cum alendis Imperatoris leonibus praepositus
militaret &c. Nicephorus Callistus Ecclesiastica
historia lib. 9 cap. 38 pag. 771 editionis Parisi-
ensis rem ita refert : Ὁ δὲ ἀπὸ ἡρωεὶς στρατῶν
ὄν. Qui miles antea & leonum ferarumque alia-
rum domitor, & custos in imperiali comitatu fue-
rat, sicut Latinus vertit interpret. Qua nos ita
reddimus : Qui ex ferarum altore miles existens.
Ubi vides duo diversa officia indicari, militis vi-
delicet ac ferarum praefecti. Valesius in annota-
tionibus ad locum istum Sozomeni, pag. 126,
Hunc locum, ait, non intellexit Nicephorus.
Putavit enim Arsacium prius nutritorem imperia-
lium leonum, ac deinde militem fuisse. Ignora-
vit scilicet Nicephorus, militiam dici quodlibet
ministerium quod imperatori praestatur.

8 Idem Valesius ad illa Socratis Historia ec-
clesiastica lib. 2 cap. 2 πρὸς τὴν βασιλείαν στρατο-
μῶν, iis qui in palatio militabant, inter alia,
qua in illum auctorem observat, in annotationi-
bus pag. 18 hac scribit : Malè Christophorus
imperatoris satellites interpretatur. Omnes enim
Palatini hac dictione designantur, non protecto-
res solum ac domestici & reliqui scholares, qui sub
armis erant, verum etiam ministeriani & scrinia-
rii. Haec enim Palatina militia dicebatur. Eodem
modo, quo officiales seu apparitores magistratum
ordinariorum seu civilium, milites dicebantur :
eorumque actus in codice Theodosiano cohorta-
lis militia appellatur. Plura huc spectantia da-
bit volenti Cangius in utroque Glossario. Ex his
conficitur, per illud Sozomeni ἀπὸ στρατῶν ἡ
ἡρωεὶς designari unicum munus, officium uni-
cum seu praefecturam alendarum ferarum seu Leo-
num imperatoris, ac proinde hoc etiam sensu in-
telligendas censemus expressiones Martyrologio-
rum, de quibus supra.

Aetorum
fides.

9 Reliquum est, ut de Aetorum compendio
paucula animadvertamus. Verbum λέγειν, aiunt,
eiusdem historiam reddere suspectam nequam
debet : nam etiam si ἡ dicitur, fertur &c. alibi
non raro extenuet fidem rerum qua postea narra-
tur : si tamen hic principium historia cum fine e-
iusdem conferas, inuenies ibi ab auctore afferi
sequentia, qua eam commendat : Et haec qui-
dem ita relata sunt ab iis, qui ea se accepisse di-
cebant à viris qui Arsacium ipsum viderant.

ACTORUM

COMPENDIUM

Ex Sozomeno Ecclesiastica histo-
ria lib. 4 cap. 16 pag. 559
editionis Valesianae.

Sanctus post
institutum
seculare ex-
ercens mo-
nasticum

Postquam tractasset auctor de luctuosissimo ter-
ra motu urbis Nicomediensis, de quo à no-
bis facta etiam est mentio superius in Commenta-
rio praevio, occasione eiusdem terra motus mox
exponere aggreditur res quasdam gestas & mira-
cula S. Arlacii in hanc sententiam : Cæterum ai-
unt Arsacium quemdam eam calamitatem, prius-
quam accideret, praevidisse. Erat hic natione
Persa : qui cum alendis imperatoris leonibus pra-

positus militaret a, non ignobilis inter confesso-
res principatu Licinii b extiterat : abjectaque mi-
litiâ, in arce Nicomediae intra urbis muros com-
morabatur, monasticæ disciplinæ studiis sese ex-
ercens. Illic divina visio ei oblata iussit, ut egre-
deretur ex civitate, utpote passurâ ea, quæ mox
perpeffa est.

2 Exinde celeriter ad ecclesiam profectus, Nicomedi-
mandavit clericis, ut sollicitè Deo supplicarent,
precesque ei placando offerrent, ad depellendam
iram quæ intentabatur. Cum verò non persuade-
ret illis, sed ridiculus videretur, quippe qui in-
speratam praediceret cladem, in turrim suam re-
versus est : pronusque in terram cadens, Deum
oravit. Interea temporis orto terræ motu c, ple-
rique perierunt : reliqui autem qui superfuerant,
in agros & in solitudinem profugerunt.

3 Etenim tamquam in opulenta & maxima ci-
vitate, ignis per omnes domos erat accensus in
foculis, ac furnis, & in caminis balnearum, eo-
rumque opificum, qui ignis beneficio artes suas
exercent. Deiectisque aedium tectis & lacunaribus,
flamma materiem corripiens, permixtis, ut veri-
simile est, aridis lignis, & quæcumque olei na-
turam habent, & ad ignem celeriter concipien-
dum aptissima sunt, copiosum pabulum nacta est:
serpensque passim, ac sibi ipsi conjuncta ac co-
adunata, totam civitatem instar unius rogi, ut
ita dicam, effecit.

4 Ob hanc causam cum domus inaccessæ ef-
fent, ii qui ex terræ motu incolumes evaserant,
ad arcem cucurrerunt. Illic Arsacius in turre,
quæ inconcussa steterat, mortuus repertus est,
pronus humi jacens eodem habitu, quo se oratio-
nem inchoaturus extenderat d. Aiunt porro eum,
antequam moreretur, Deo supplicasse, morique
maluisse, quam oculis suis cernere ruinam urbis
illius, in qua Christi notitiam primùm accepisset,
& ecclesiasticam philosophiam didicisset.

5 Ceterum quandoquidem narrationis ordo ad
hujus Viri mentionem nos deduxit, sciendum est,
illum ita Deo carum fuisse, ut dæmonas fugave-
rit, eosque, qui ab illis vexabantur, purgaverit.
Quodam igitur die dæmoniacus per forum exerto
gladio curitare cepit. Cumque omnes diffuge-
rent, & civitas tumultu plena esset, occurrens
ei Arsacius, prolato Christi nomine eum dejecit:
statimque dæmonio liberavit, & ad sanam mentem
reduxit.

6 Alia quoque multa ab illo patrata sunt, quæ
humanam vim superant, inter quæ & istud est,
Draco, sive aliud serpentis genus, viatores ante-
quam ab illis videretur, afflatu suo perimebat.
Nam in specu juxta viam publicam latitabat. Pro-
gressus eò Arsacius, Deum oravit : & statim ser-
pens sua sponte egressus est è specu, & capite ad
solum alliso, semetipse interfecit. Et hæc qui-
dem ita relata sunt ab iis, qui ea se accepisse di-
cebant à viris, qui Arsacium ipsum viderant.

ANNOTATA.

a Militare non significat hic rem bellicam exer-
cere ; sed alio fungi officio, sicut observavimus
in Commentario praevio.

b Imperavit ab anno 307. Labbeus in Com-
pendio chronologico, & Pagius ad annum 318 num.
8 mortem ejus innectunt anno Christi 325 ; Til-
lemontius autem tom. 4 Historia imperatorum
eam refert ad annum 323. Vide indicem chrono-
logicum ibidem pag. 711.

c Ex anno ac die istius motus fiximus tempus
Sancti

D
a
b

Nicomedi-
ensis ter-
re motum
praedicit :

c

quem terri-
bile incen-
dium subse-
quitur,

E

ea occa-
sione in-
venitur mor-
tuis.

d

Potestate in
dæmones

F

aliique
prodigiis
excelluit.

A *Sancti in Commentario prævio.*

d Nicephorus Callistus supra assignatus causam istius per fugi ad arcem seu turrim non adscribit incendio, sed terre motui, & huic illud deinde subjunget. In ipso, ait, cladis ejus impetu (sermo est de terra motu) turri ipsa immota & stabili permanente, orantis habitu Martyr mortuus est

reperitus à multis, qui eò concurrerant, ut terræ motum ex loco superiore spectarent. Sed nihil nos cogit vel ad latum quidem unguem recedere à narrationis modo, quem habet Sozomenus. Porro per Martyr, μαρτυρ, intellige testem, mortuum videlicet, illius calamitatis, quam prænuntiabat vivus.

DE S. THEODORO SEU THEODULO

EPISCOPO OCTODORENSI VEL SEDUNENSI,

IN VALLESIA APUD HELVETOS,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G.C.

§ I. Antiquus Sancti cultus, scriptor Actorum, & varia horum exemplaria.

B
xvi AUG.
Publicam
veneratio-
nem S.
Theodori
seu Theo-
duli,

IN titulo dixi, hunc sanctum Præsulem episcopatus Octodorensi vel Sedunensi præfuisse, tum ob rationes infra proferendas, tum quod aliqui hos duos episcopatus distinctos velint, aliis contra existimantibus, hanc esse unam eandemque cathedram, qua aliò translata sit, & ex loco diversum cognomen acceperit. Hanc controversiam didici ex Fofia Simlero, qui in Descriptione Vallesia lib. 1 apud nos fol. 25 de hac re sic scribit: Nonnulli censent Vallesiam olim duos episcopatus habuisse, Sedunensem & Octodorem; uti enim distincta jura fuere Sedunorum & Veragrorum, ita quoque episcopatus diversos fuisse arbitrantur. Sed alii contra censent, id regionis angustiam vix pati: etsi enim urbes penè conjunctæ in Italia proprios episcopos habent, aliam tamen rationem servatam aiunt in provinciis, præsertim Transalpinis, in quibus longè majores sunt diœceses episcoporum, quam in Italia.

C
qui Octo-
dorensi

2 Præterea id indicium unicus episcopatus esse volunt, quod unius tantum Theodori Sedunensis episcopi mentio fit in dedicatione D. Mauritii apud Agaunum, à qua non est credendum abfuturum fuisse Octodorem episcopum, in cujus diœcesi hæc agebantur, si alius à Sedunensi fuisset. Existimant autem Octodorum, quod caput aliquando Vallengium fuit, ut ex libello provinciarum apparet, primam fuisse episcoporum sedem, donec bellis Burgundionum vastatum & dirutum fuit; deinde episcopatum Sedunum translatum esse, ac rursus propter Seduni excidia in veterem sedem rediisse; donec id restitueretur; vel Florentinum & Theodorum Sedunenses episcopos non ab urbe, sed à populo denominatos, quod Sedunorum vetustissimum nomen omnibus Vallengibus, ut hodie etiam solet, tribueretur. Nos rem in dubio relinquimus; nomina autem Sedunensium episcoporum & res gestas alio loco persequemur. Ita ille.

3 Franciscus Guillimannus in Opere de Rebus Helvetiorum lib. 4 cap. 3 aliam quorundam opinionem circa hunc episcopatum proponit his verbis: Quidam arbitrati sunt & Sedunos & Veragros unum tantum episcopum habuisse, qui tamen sedes mutaret; ita quidem, ut si, qui diem obiit

Augusti Tomus III.

set, Seduni egisset, successor Octoduri sedem collocaret, & vice versa; donec, ut diximus, per nimbi tempestatem Draufa fluvius, facto impetu, oppidum everteret, cathedram deinceps Seduni remansisset. Illustrissimus D. Franciscus Augustinus ab Ecclesia, episcopus Salutiensis, in Historia chronologica Pedemontana regionis putat, cathedram Sedunensem Octodorem successisse, & ibidem cap. 44 apud nos pag. 330 sententiam suam exponit hoc modo: Sedunum civitas Vallesiorum, vulgo Sion, sive ut Germani vocant, Sitta, à flumine ejusdem nominis ultra Alpes Penninas ad Rhodanum, ubi olim Seduni, quorum mentio habetur in Arcu Cæsaris Augusti, in amœna planitie sita est. Aliquando paruit Comitibus Sabaudia; nunc autem tam in spiritualibus quam in temporalibus episcopum, qui Comes & præfectus Vallesia; dicitur, superiorem agnoscit. Huc, Octoduro deleta, illius episcopalis sedes, cujus proventus in antiqua taxa Romana ad 2000 florenos taxantur, translata fuit; quocirca non amplius Octodurense, ut in Notitia provinciarum dicebatur, sed Sedunense inscribitur, & archiepiscopatus Tarentasiensi subjicitur. Hanc communioem illustrissimi auctoris opinionem amplectimur, nisi editores Gallia Christiana postmodum solidis argumentis ostendant, Seduni & Octoduri eodem tempore distinctos præfules fuisse.

4 Interea sancti Præsulis nostri (sive hic Octodorensis sive Sedunensis episcopus fuerit) antequam cultum stabiliamus, quem jam ab anno 1668 diligenter indagavit Ernestus Bidermannus noster, ut intelligo ex litteris, quas testis ille oculatus tunc Friburgo Helvetiorum ad Majores nostros dedit, & in quibus inter alia sic scripsit: Ad satisfaciendum desiderio R. V. excursionem feci in Vallesiam, ut in Acta sancti Theoduli inquirerem. Veni primò Agaunum, nunc ad S. Mauritium dicitur Veni dein Octodurum; . . . Post Sedunum appuli, & apud episcopum nobis amicissimum diverti. Sed olim per belli injurias spoliatum est archivum episcopale, ita ut incolæ vix memoriam antiquitatis aliquam habeant authenticam præter Officia propria de S. Theodulo & Carolo Magno. Utraque curavi describi, & penes me habeo, & ea, si ita libuerit, R. V. submittam. Reperi autem inter alia sequentem titulum

M m

tulum

E

F

AUCTORE
G. C.

tulum sancti Theoduli in catalogo vetustissimo castri Valleriæ episcoporum Sedunensium: S. THEODULUS EX BURGUNDIA DE GRANDI-MONTE, EPISCOPUS SEDUNENSIS, PRIMUS PRINCEPS, COMES ET PRÆFECTUS VALLESIÆ, ANNO 802.

5 Ante hunc sanctum episcopum legitur iste titulus: S. ALTHÆUS EPISCOPUS SEDUNENSIS ET ABBAS S. MAURITII AGAUNENSIS, cujus tempore Carolus Magnus Francorum rex, ad divum Mauritium appulit, & miraculum cælestis harmoniæ in beatis Martyribus dormiens audivit; & inde ipse rex cum eodem sancto Althæo episcopo & abbate Romam proficiscitur anno 790. Post sanctum Theodulum ponitur: S. GARINUS EPISCOPUS SEDUNENSIS, SECUNDUS COMES ET PRÆFECTUS VALLESIÆ. Sepultus est in monasterio Vallis Alpium. Vixit anno 901. Spectavi Seduni templum ab eodem sancto Theodulo ædificatum. Servatur insuper in arce Valleriæ urbis Sedunensis frustum de campana, quam aliqui dicunt, jussu sancti Episcopi à dæmone Romæ eò usque portatam; alii verius, benedictam à sancto Viro contra tempestates & grandines eo in hodiernam diem effectu, ut ad primum pulsam campanæ, cui de campana illa benedicta frusta sunt infusa, momento tempestates dissipentur; eapropter nomen sancti Theoduli non tantum per vicinam Helvetiam, sed totam Sabaudiam & Pedemontium est celeberrimum, & in vota vocatur. *Hactenus Bidermannus noster, qui postmodum promissa Officia propria ad nos transmisit.*

Etiā à
Chiffletio
nostro accepimus

6 *Etiā ex Burgundia accepimus varia monumenta, ad hunc sanctum Præsulem spectantia, ex quibus Chiffletius noster contexit sequentem Actorem ejus synopsis: Theodulus in Grandi Monte, Bisuntinæ Burgundiæ castello, nobili Grandi-montensi familia natus, merito suo ad episcopatum Sedunensem evectus est. Quo in munere cum magna laude versaretur, contigit, ut cum aliis episcopis vocaretur ad synodum, in qua Carolus Magnus rex gravi se quodam scelere obstructum publicè professus, ejus veniam sibi à Deo ipsorum precibus obtineri flagitabat. Cum autem episcoporum nonnulli duodecim, alii viginti aut triginta Sacrificia ad eum finem se facturos recipere, unicum promissit Theodulus. Quo oblato, & regiæ noxæ genus & ejus condonationem divinitus edoctus est. Itaque regem adit turbatum, solatur, flagitii feriem ei privatim recenset. Culpa omnem expiatam affirmat; & Vallensium præfecturam ecclesiæ dotem, tanti beneficii præmium, refert.*

compendium
Acto-
rum,

7 Aliquando Vallensium vitibus nimio frigore adustis, appetente vindemia, nihil prope erat ut varum, quod legeretur. Consultus igitur à populo Theodulus, quid facto opus esset, cupas omnes & vasa vinaria velut ad uberem vindemiam præparari jussit. Tum collectas uvæ unum in locum deferri, ac per omnia vasa distribui. Ipse vero accedens, singulos racemos signo crucis benedixit, & in vasa singula manu compressos injecit. Mirum dictu! Ita subito vasa omnia vino in primis generoso repleta sunt, ut etiam redundarent. Agaunensium martyrum ossa, hac illac dispersa, vel opprimebant glebæ, vel Rhodani eluvione nudata volucres ac feræ ardebant. Non tulit eam facris exuviis illatam injuriam Theodulus. Illas, monstrante Deo, internovit, humo educta effodi curavit, locis honestis composuit. Obiit Vir sanctus decimo septimo Calendas Septembris, cujus reliquiarum variæ partes in Bisuntinam & Lugdunensem dioceses translatae adversus tempe-

states ac cæli injurias præsidio sunt; sed & campanæ ab eo benedictæ sonitu suo veneficorum ac dæmonum impios cœtus solvere & maleficia discutere solent. Eadem virtutem aliis quoque campanis inesse, compertum est, quibus immixtum fuerit frustulum metalli è quadam campana ab ipso benedicta, quæ dudum inter pulsandum effracta est.

8 *Hac desumpta sunt ex solenni Officio, quod quod de hac die in Breviario Sedunensi legitur, & in quo sumptum est ad primas Vesperas recitatur hymnus, qui eadem gesta sic paucis exprimit:*

Chorus cælestis curiæ
Congaudet nobis hodie
Colentibus celebra
Patris nostri solennia.
Cujus in natalitio
Mentis affectu nimio
Solventes laudis debitum
Attollamus emeritum.
Fusa prece Theodoli
Nudatur culpa Caroli
Thebæorum cadavera
Conduntur ejus operâ.
Luxit terra Vallensium:
Per gelu namque nimium
Aruerant vindemiæ
Sedunenses & aliæ.
Vasa, lagenas, dolia
Nihil liquoris habentia,
Facto crucis signaculo,
Vini replevit poculo.
Deo Patri sit gloria,
Ejusque soli Filio,
Cum Spiritu paraclito
Et nunc & in perpetuum. Amen.

9 *Omitto hic alia Officii istius propria, & ex variis more nostro profero aliquot Martyrologia, qua Martyrologia S. Theodori vel Theoduli festivitatem gis breviter annuntiant. Codex Gollianus in Ussardo nostro illustrato ad diem xvii Augusti sic habet: Castro Seduno, sancti Theodori episcopi. Sed die precedente de eodem sancto Præsule, ni fallor, meminit Martyrologium sancti Joannis Ventsionensis, ex quo laudatus Chiffletius transcripsit hac verba: xvii Calendas Septembris, Seduni natale S. Theodoli episcopi & confessoris. Molanus in quibusdam Martyrologii sui editionibus ad diem xvi Augusti post alias annuntiationes ita scribit: Eodem die, Theodoli confessoris, episcopi Sedunensis. Saussayus in Martyrologio suo Gallicano ad diem xvi Augusti memorat sanctum Præsulem Sedunensem ejusdem nominis, sed alterius ætatis, eumque sequenti elogio exornat: Eodem die Seduni inter montes Alpinos ad Rhodanum, depositio sancti Theoduli episcopi illius sedis & confessoris, qui post Constantium hoc pontificatu sublimatus sancto regi Sigismundo charus, eum ad opera pia religiosâ instantiâ instigavit; cui & suasor existit construendi celebris cœnobii Agaunensis in honorem sancti Mauricii martyris illic cum sociis coronati, cujus loci fundationi cum Viventio Lugdunensi, Victore Gratianopolitano, Maximoque Genevensi, exploratæ quoque sanctitatis præsulibus, subscripsit, basilicamque ipsam pontificali ritu dedicavit. Deinde virtutum incrementis assiduus, clerum populumque suum sic ipsarum coloribus tinxit, ut morum purissimorum imitatores sedulos, piis nifibus (superna afflante aura) effecerit. Et ita decursâ feliciter Dei mandatorum palæstrâ, ad superæriorum senatorum confessum perfectæ sanctitatis*

A tatis purpurâ insignis emigravit. Si hic S. Theodulus tempore Sigismundi regis floruerit, plus quam duobus seculis ab ætate Caroli Magni distat. Ceterum juverit infra hujus annuntiationis meminisse.

aliisque
monumentis
Burgundicis

10 Interim antiquum S. Theoduli vel Theodoli cultum confirmabimus ex monumentis Burgundicis, qua proxime laudatus Chiffletius Majoribus nostris communicavit, & ex quibus patet, quanto in honore reliquæ hujus Sancti ibi habeantur. Imprimis indefessus ille Operis nostri adjutor ex catalogo reliquiarum monasterii Athanatenfis apud Lugdunum excerpfit hæc verba: Item aliud est brachium argenteum, in quo sunt reliquæ plurimorum Sanctorum, & brachium S. Theodoli Sedunensis episcopi & confessoris. Præterea restatur, in Prioratu de Bauda (vulgo de Joné) qui pertinet ad collegium nostrum Dolanum, honorificè servari hierothecam S. Theodoli cum aliquot ejus ossibus in ea inclusis, & circa alias ejusdem Sancti reliquias in veteri Rituali sancti Stephani Vesontionensis præscribi sequentia: In die Pentecostes debet ire processio ad sanctum Joannem. Quidam Canonicus portat reliquias S. Theodoli, quæ profunt contra tempestates; & Hebdomadarius portat brachium proto-martyris, & benedicat civitatem hæc verbis: Per merita beati proto-martyris Stephani benedicat nos & fines nostros Christus Filius Dei. Per merita sancti Theodoli benedicat nos & fines nostros Christus Filius Dei. Deinde hæc adduntur: Quinto Nonas Maii, fit processio super montem cum brachio, cruce, & reliquiis beati Theodoli, & per crucis signaculum benedicatur civitas: Per signum sanctæ crucis, per merita beati Proto-martyris, & per merita beati Theodoli, dicendo Protege Domine &c.

immemora-
bilem hujus
Sancti cul-
tum confir-
mamus.

11 In iisdem monumentis Burgundicis dicitur Otho Comes has S. Theoduli reliquias Vesontionensibus dedisse. Suspicio, Othonem illum fuisse Comitem Cabilonensem & Burgundia, qui Margaretam uxorem habuit, & circa finem seculi duodecimi ex hac vita discessit, ut apud Nicolaum Vignierium in Chronico Burgundionum ad annum 1199 sive pag. 144 videre est, & præterea colligitur ex Necrologio S. Joannis Vesontionensis, in quo ad rem nostram leguntur sequentia: iv Idus Julii obiit Margareta Comitissa, quæ instituit duos capellanos ad altare S. Theodoli, pro se, & Othone Comite, marito suo. Henricus Murerus ex religiosissimo Cartusianorum Ordine scriptor Helvetus pag. 135 & sequente Helvetia sua sancta narrat Germanicè prodigiosas quasdam castigationes eorum, qui circa medium seculi xv festum S. Theoduli celebrare neglexerant, aut ipsum Sanctum impie spreverant. Quamvis omnia hæcenus allata abundè probent legitimum & immemorabilem S. Theodori vel Theoduli cultum, tamen nobis nondum omnino constat, quis propriè hac die colatur ex duobus aut tribus ejusdem ferè nominis præsulibus, qui diversis seculis ecclesiam Octodorem vel Sedunensem gubernarunt. Quapropter paragrafo sequente hunc difficilem nodum proponemus, & eruditis solvendum relinquemus.

Dicitur mo-
nachus qui-
dam anno
1401 scri-
psisse Acta
Sancti,

12 Hic jam tantummodo superest, ut de scriptore Actorum, variisque horum apographis nonnulla præmoneamus. In Legendario S. Anatolii Salinensis & in Ms. codice bibliotheca Thuana scriptor Actorum vocatur Ruodpertus monachus peregrinus, quem proxime laudatus Murerus pag. 133 Helvetia sua sancta Robertum appellat, Augusti Tomus III.

ibidemque asserit, ab illo Roberto, quem ex Vallesia oriundum suspicatur, hæc Acta anno 1491 Latine conscripta, & ecclesia S. Theoduli relicta esse. Ceterum nobis ignotus est monachus iste, qui certè ab antiquitate non magnam habet commendationem, si circa finem seculi xv Acta illa primum concinnaverit. Præterea Ruodpertus vel Robertus ille his Actis inseruit quoddam figmentum de campana, quam S. Theodulus per demonem ex urbe Romana in Vallesiam portari jussit; sed hæc fabulosa narratio in apographis nostris ommissa est, & pag. 135 Helvetia sancta ab ipso Murero rejicitur. Hæc de auctore illo, quo antiquiorem hæcenus non novimus, dicta sufficiant.

13 Habemus diversa Actorum exemplaria, quorum diversa exemplaria referemus. quorum jam brevem notitiam suggeremus. Primum prodit ex bibliotheca Thuana num. 275, cui prolixus ac ineptus prologus præfigitur. Porro ipsa Actorum historia in hoc apographo mutila est. Quare longam illam præfationem, quæ nihil ad rem facit, & varia pererga prælo subjicere nolimus, secuti consilium Chiffletii nostri, qui in fine Actorum nos ita monet: Hæc pererga ex codice Thuano indigna sunt, quæ typis edantur, uti & prologus Ruodperti monachi non minus ineptus, qui constat quinque ferè paginis cum dimidia. Alterum apographum excerptum est ex quodam manuscripto S. Stephani Vesontionensis, quod finitur miraculo vini multiplicati, & in quo revelatio de sacris reliquiis Martyrum Thebaorum non exprimitur. Tertium denique exemplar Chiffletius noster ex Legendario sancti Anatolii Salinensis transcripsit, & cum codice Thuano contulit, quod post hunc Commentarium prævium typis excudemus, quamvis non careat aliquibus parergis, quæ auctoris & seculi sui simplicitatem indicant. Insuper accepimus varia Actorum compendia, quæ ex Breviariis excerpta, vel ad recitandum Officium proprium composita sunt, & ex quibus unum supra exhibuimus. Ceterum hæc omnia scographa in eo concordant, quod S. Theodorum vel Theodulum hodiernum statuunt floruisse tempore Caroli Magni imperatoris, etiamsi hæc ætas & distincta istius sancti Præsulis veneratio non levem patiantur difficultatem, ut ex paragrafo sequente apparebit.

§ II. Intricata difficultas circa personam & ætatem episcopi Octodorensis vel Sedunensis, qui hoc die colitur.

Suprà laudatus Henricus Murerus Cartusianus in Helvetia sua sancta proponit nobis pag. 133 & 183 duplicem S. Theodorum & unum S. Theodulum, quos tres Octodorensi vel Sedunensi ecclesia præfuisse & quorum omnium annuam memoriam hac die xvi Augusti celebrari affirmat, quamvis diversis longè temporibus vixerint: nam primus seculo quarto, alter sexto, tertius autem seculo nono floruisse dicitur. Etiam illustrissimus D. Franciscus Augustinus episcopus Salutiensis in Historia chronologica Pedemontana regionis, quem superius laudavi, pag. 331 & sequente hos tres ejusdem sedis antistites ita distinguit. Theodorus episcopus Octodorensis, qui subscripsit concilio Aquileiensi sub Damaso primo Papa . . . Theodorus secundus, sive Theodulus, qui in fundatione monasterii S. Mauritii Agaunensis inter se-

AUCTORE
G. C.

xaginta episcopos secundus numeratur ... S. Theodulus, cui Carolus Magnus dominium civitatis Sedunensis donavit. *In margine autem tempus, quo tres illi praesules floruerunt, ibidem ita notat, ut primo annum 381, secundo 508, ac denique tertio annum Christi 805 assignet. Mutata nonnihil hac chronologia, etiam Sammarthani in Gallia Christiana triplicem Theodorum vel Theodulum inter episcopos Octodorenses vel Sedunenses recensent.*

15 Reverendissimus Carolus à Basilica Petri, episcopus Novariensis, in sua Novaria, seu in Opere de ecclesia Novariensi existimat, die xvi Augusti primum ex his tribus praesulibus coli, & de illo S. Theodoro vel Theodulo ibidem pag. 21 & sequente hac scribit: Sed cum de sanctis viris, qui ex Alpibus per hanc dioecesim regionemque coluntur, dicere coeperimus, commemorandum est etiam de Theodulo episcopo Octodurensi. Dioecesis hæc Transalpina est, nuncque Vallesia dicitur, regio satis amplus Alpium sinus capiens, qua Seduni & Veragri erant, populi à Cæsare commemorati; cujus regionis sacra profanaque sunt in ipsius episcopi potestate, atque utinam integra, ut olim: non enim, ut credibile est, venisset in praesens Catholicæ fidei discrimen. Continis est longo sanè spatio dioecesi Novariensi, jugis Alpium interpositis, de quo mox dicitur. Pro Octoduro nunc Sedunum civitas est, licet non eodem loco. Sanctus igitur Theodulus patronus & primus episcopus ecclesiæ Sedunensis etiam in hac dioecesi magna sanctitatis & antiqua existimatione in honore habetur; ut votum quoque publicum populi Lætiæ seu veterem consuetudinem invenerimus ejus sepulcrum in Sedunis cum sacra oblatione adeundi; multorum item populorum votum festi ejus diei celebrandi, qui est xvi Augusti; licet pro Theodulo plerique dicant Theodorum.

16 Interfuit autem concilio Aquileiensi & subscripsit tempore S. Ambrosii, licet codices quidam item pro Theodulo habeant Theodorum. Atque credibile est, hunc esse, cujus nomen scriptum legimus in epistola S. Ambrosii ad Syricium: licet enim alibi me dixisse meminerim, non videri verisimile, episcopum Gallum & Transalpinum Ambrosianæ provinciae fuisse, nunc tamen secus existimo: nam frequentem video fuisse olim consuetudinem huic Sedunensi ecclesiæ ac genti cum Cisalpinis. Neque difficile eò est iter per montem Cæpionis appellatum, de quo postea dicitur; maxime cum videam, etiam Curientem episcopum ad synodales Mediolani actiones venisse, quem admodum in paulò antè memorata Eusebii archiepiscopi epistola legitur. Invocatur itidem Theodulus contra grandinem; ac frustula quædam ex campanæ metallo dantur in ecclesia cathedrali Sedunensi, ut campanis aliis infusa, earum sono meritis sancti Episcopi avertatur grandinis malum: ideo ad ejus imaginis pedes campana pingi solet, & præterea etiam diabolus prostratus. *Eruditus lector hic videt, illustrissimum Carolum episcopum Novariensem S. Theodoro vel Theodulo primo tribuere patrocinium contra grandinem aliaque campanarum miracula, que traditio Sedunensium & Officia quadam propria adscribunt alteri S. Theodulo, qui tempore Caroli Magni vixerit.*

17 Andreas Saussayus in Supplemento ad Martyrologium suum Gallicanum decimo Calendas Aprilis eundem Theodorum primum Sanctis annu- die collocat. merat, illumque condecorat hoc encomio: Sedu-

ni in Gallia sancti Theodori aliàs Theodorici episcopi & confessoris, qui sui seculi clarum lumen, cum apud Octodurum Veragrorum cathedram episcopalem (quæ demum Sedunum Vallesiorum translata fuit) teneret, ad concilium Aquileiense, quod, Damaso Papa & Gratiano Augusto jubentibus celebratum est adversus Palladium & Secundianum episcopos, Ariana dogmata renovantes, unus scilicet ex propriis Galliarum episcopis invitatus accessit, sanctique Ambrosii, illic majestatem Unigeniti æterni Patris adversus horum impiorum sceleratam perfidiam strenuè propugnantis, suffragator damnationis sententiæ, quæ contra illos lata est, sacros inter proceres conspicuus subscripsit. Dehinc ad sedem reverfus cum triumpho, orthodoxam fidem sedulo excoluit; verbo autem & exemplo cum gregem suum Pastor bonus sustentasset, locupletatus fœnoribus gratiæ, ad coronam justitiæ, lætus de bonæ militiæ felici successu, properavit. *Hic observa, ab Andrea Saussayo eundem episcopum Sedunensem, seu potius Octodurenses, die xxiii Martii memorari, quem illustrissimus Carolus Novariensis ad diem xvi Augusti publicè coli asseruerat.*

18 At Petrus Cratepolius Minorita tantummodo secundum S. Theodorum vel Theodulum videtur novisse, eumque in opusculo suo de Sanctis Germania apud nos pag. 139 sub nomine Theodorici ita laudat: Sanctus Theodoricus, primus episcopus Sedunensis, à Deo plurimis donis & virtutibus exornatus fuit: suâ enim doctrinâ & pietate Vallesianos ad Christi cognitionem adduxit. Quare ob plurimas virtutes ejus loci præful ordinatus est. Fuit anno Domini DL. In hujus memoriam Carolus Magnus Sedunensem ecclesiam multis donis & privilegiis exornavit. *Nolo hic operosè refutare anachronismum aliosque errores, qui in hoc parvo elogio occurrunt: si enim S. Theodorus vel Theodoricus ille floruerit anno Domini 550, quomodo potest dici primus episcopus Sedunensis, & suâ doctrinâ Vallesianos ad Christi cognitionem adduxisse, cum Vallesiani jam diu ante hac tempora alterum Theodorum aliosque praesules habuerint, ut ex dictis dicendisque evidenter apparet.*

19 Attamen Philippus Ferrarius in Catalogo licet alii generali Sanctorum ad diem xxiii Martii cæcè se- cutus est Cratepolium, & hunc S. Theodoricum appellat primum urbis Sedunensis episcopum, eumque circa annum Christi 550 floruisse asserit; sed in notis ad annuntiationem suam prudenter lectorem monet his verbis: Videndum est, an sit idem cum Theodulo, de quo die xvi Augusti agemus: sæpe enim scriptores, Sanctos variè nominantes fallunt. *Dein die xvi Augusti in eodem catalogo annuntiat festum S. Theoduli episcopi Sedunensis, & in notis instrumenta, ad hunc Sanctum spectantia, sic assignat: Ex tabulis ecclesiæ Sedunensis & Augustæ Prætoriarum. De eo Sebastianus Munsterus lib. 3 Cosmographiæ, ubi scribit, Karolum Magnum Sedunorum præfecturam sancto Theodulo episcopo & successoribus donasse. Claruit sub Clodoveo rege circa annum cdlxxxvii. De eodem ecclesia Curientis hac die. In hoc chronologico Ferrarii systemate neutra ejus annuntiatio convenire potest vel Theodoro primo, qui concilio Aquileiensi subscripsit, vel Theodoro alteri, qui foundationem cænobii S. Mauritii promovisse dicitur. Tamen suspicor, quod Ferrarius in utraque sua annuntiatione designare voluerit Theodorum vel Theodulum secundum, quamvis in chronologia erraverit.*

20 A6-

hodie celebrari primum,

C

F

Cratepolius tantummodo unum videtur novisse,

F

A 20 *Accipe igitur paucis exactiorem utriusque hujus Theodori distinctionem ex Fofia Simlero, qui lib. 1 de Valleſia apud nos fol. 25 quosdam præſules Sedunenfes vel Octodorenfes ita recenſet: Episcopatus Sedunenfis unus eſt è vetuſtiſſimis totius Galliarum. Sigebertus in Chronico refert anno Domini dxi Florentinum episcopum Sedunenfem pro Chriſto mortem pertuliſſe. Rurſus in Agaunenſis cœnobii, quod à divo Mauricio martyre nomen habet, conſecratione mentio fit Theodori episcopi Sedunenfis; exſtructum autem fuit hoc cœnobium à Sigifmundo Burgundionum rege circa annum Domini dv. Sed in concilio Epaunenſi, quod circa annum Domini dx celebratum fuit ſub eodem Sigifmundo rege, mentio fit Conſtantii Octodorenfis, id eſt Valenſis episcopi; & in concilio Aurelianenſi quinto circa annum Domini dxxvi ſub Childeberto Francorum rege Rufus Vallenſium Octodorenfium episcopus adfuit. Et longè ante hæc tempora Theodorus Octodorenfis episcopus concilio Aquileienſi interfuit circa annum Chriſti cccxxxv: nam id celebratum fuit tempore Gratiani imperatoris & Damasi Papæ, Siagrio & Eucherio conſulibus. Franciſcus Guillimannus in Opere de Rebus Helvetiorum lib. 4 cap. 3 etiam utrumque hunc Theodorum episcopum Sedunenfem vel Octodorenfem accuratè diſtinguit.*

B 21 *Sed jam quæſtio eſt, an his duobus ejuſdem nominis & cathedræ præſulibus addendus ſit tertius Theodorus vel Theodulus, qui tempore Caroli Magni imperatoris eccleſiam Sedunenfem reſeruit. Illuſtriſſimus episcopus Salutiensis, Henricus Murerus Cartuſianus, traditio Valleſianorum, Breviaria, & qualiacumque Acta hunc tertium Theodorum vel Theodulum commemorant, & ab aliis duobus præcedentibus diſtinguunt. Traditioni huic videtur aſſentiri Sebaſtianus Munſterus, dum lib. 3 Cosmographia ſua univerſalis apud nos pag. 365 ſic ſcribit: Episcopus Sedunenfis princeps eſt & dominus totius Valleſiæ ſuperioris & inferioris in rebus ſecularibus & ſpiritualibus, deditque Carolus Magnus circa annum Chriſti dcccv hunc Comitatum & præfecturam ſancto viro Theodolo episcopo Sedunenſi atque omnibus ſucceſſoribus ejus. Confirmarunt quoque multi alii imperatores hanc donationem & roboraverunt uſque in hodiernum diem.*

C 22 *Alii tamen cenſent, illam opinionem ortam eſſe ex eo, quod Carolus Magnus in honorem S. Theodori vel Theoduli, olim episcopi Octodorenfis, cujus memoria ob ſanctitatem tunc celebris erat, hanc prærogativam cuidam præſuli Sedunenſi ſui temporis conceſſerit. Sanè non raro reges ac principes in diplomatibus ſuis dant aliquas poſſeſſiones aut quædam privilegia alicui Sancto, qui jam à multis ſeculis ad Superos migravit. Hac autem aona & privilegia intelliguntur concedi monaſterio vel eccleſiæ, in qua Sanctus ille colitur aut quieſcit. Id etiam hic ita factum opinatur Henricus Pantaleon, qui tomo 1 Proſopographia pag. 200 de S. Theodoro vel Theodulo ſecundo hæc habet: Sanctus Theodorus à Deo plurimis donis & virtutibus ornatus fuit; is enim ſua doctrina & pietate Valleſianos in vera Chriſti religione diligenter inſtituit, atque omnes in ſua vocatione perfeverare docuit. Itaque factum, cum poſt Rufum Octodorenfem præſulem episcopatus Sedunum à rege Burgundionum Sigifmundo transferretur, ut hic Theodorus ob plurimas virtutes ejus loci primus præſul ordinatus fuerit. Unde etiam in fundatione monaſterii S. Mauricii hic Theodorus cum aliis præſulibus ſub-*

ſcripſit anno poſt Chriſtum dl. Cum autem magna prudentiâ hanc eccleſiam adminiſtraret, S. Theodorus, qui etiam vulgò Theodolus dicitur, ex hac vita in cœleſte gaudium penetravit. In hujus Theodori memoriam poſtea Carolus Magnus eccleſiam Sedunenfem multis donis & privilegiis exornavit. Unde factum, ut aliqui poſtea hunc Theodorum Carolo cœvum poſuerint. Ita ille citans Joannem Stumpſium, qui in Germanico Helvetia Chronico lib. xi cap. 13 ſimilia aſſerit, & ibidem præterea contendit, nullum episcopum Sedunenfem, nomine Theodorum vel Theodulum, temporibus Caroli Magni floruiſſe.

E 23 *Hanc ſententiam quoque amplectitur Fofias Simlerus, quem ſuprà citavi, dum lib. 2 Valleſia apud nos fol. 48 de præſenti quæſtione ſic ſcribit: Theodorum episcopum, quem vulgò ſanctum Theodolum nominant, Caroli ætate vixiſſe, ac ab eo gladio & Valleſiæ præfecturâ donatum eſſe quidam tradunt, & Munſterus Comitatum & præfecturam Valleſiæ anno dcccv à Carolo Magno Theodolo episcopo datam ſcribit. Sed nos antè oſtendimus, Theodorum episcopum, quem etiam Theodulum vocant, ſub Sigifmundo Burgundiæ rege vixiſſe ſupra ducentos & quinquaginta ut minimum annos antè Caroli imperium. Sed quia Theodorus magnæ ſanctitatis apud omnes habebatur, facilè conceſſerim, regem Carolum ingentia munera, quæ episcopo dedit, Theodoro, qui inter Divos cenſebatur, donaviſſe. Conſtat tamen, imperatores, qui aliquot ſeculis Carolum ſecuti ſunt, præfecturam episcopatus retinuiſſe, quam tandem Fridericus Enobarbus pro regni Arelatenſis permutatione Berchtoldo Zeringio dedit.*

F 24 *Sed propter hanc controverſiam nihil minuitur ex jure episcoporum Sedunenfium ad præfecturam Valleſiæ, quod proximè citatus Simlerus in alio Opere de Republica Helvetiorum lib. 2 apud nos pag. 185 agnoſcit his verbis: Princeps verò regionis eſt episcopus Sedunenfis, qui Comes & præfectus Valleſiæ nuncupatur. Hunc ſuffragiis communibus deligunt Canonici collegii Sedunenfis & legati ſeptem decumarum ſuperioris Valleſiæ. Tradunt autem Valleſianorum annales, Carolum Magnum imperatorem Theodolo episcopo Sedunenſi, quod is ab angelo edoctus neſcio cujus ſecreti delicti remiſſionem ſibi indicaveſſet, donaviſſe Comitatum & præfecturam Valleſiæ ipſi ac ſucceſſoribus, & jus præferendi gladii in ſignum civilis juridiſtionis, item cetera privilegia principum imperii conceſſiſſe. Etſi autem ſunt quædam, quæ hanc narrationem ſuſpectam reddunt, de quibus in noſtra Valleſia diſſeruiſſimus, illud tamen certum eſt, jura hæc, quæ diximus, ab aliis imperatoribus poſtea episcopis Sedunenfibus conceſſa & confirmata eſſe, ac nominatim à Carolo IV imperatore, eademque renovata & aucta per Carolum V imperatorem, qui libenter hoc dedit precibus Matthæi Schineri episcopi & Cardinalis optimè de ſe meriti.*

G 25 *Ex hæcenus relatis patet, ab illuſtriſſimo Carolo Novarienſi S. Theodorum primum, ab ulteriùs diſcutiendam aliquibus S. Theodorum ſecundum, ab aliis deſcendiendam nique S. Theodorum vel Theodulum tertium hæc die celebrari. Nonnulli ſcriptores unum duntaxat, quidam duos, alii tres hujus nominis præſules Octodorenfes vel Sedunenfes catalogo Sanctorum adſcribunt. Quid ſi geſta horum præſulum confuſa ſint? Saltem ſæpe laudatus Murerus pag. 134 Helvetia ſancta exiſtimat, S. Theodoro ſe-*

que opinio nihil derogat juri præſulum Sedunenfium.

AUCTORE
G. C.

cundo adscribenda esse ea, qua circa reliquias martyrum Thebaorum S. Theodoro vel Theodulo tertio tribuntur. Quid si recentiores Vallesiani erraverint, quando putarunt, quemdam S. Theodorum vel Theodulum existisse tempore Caroli Magni, & in hunc errorem induci fuerint, eo quod imperator ille cuidam episcopo Sedunensi sua aetatis in honorem S. Theodori primi vel secundum praefecturam Vallesiae concesserit? Certè principes alique ecclesiarum benefactores in diplomatis suis saepe dicunt, se privilegia & possessiones conferre alicui Sancto, quamvis hic jam à multis seculis in calum receptus sit, ut supra monuimus. Vides hic undique intricatos nodos, quibus dissolvendis nos impares fatemur. Quapropter ab eruditis Vallesiae incolis aut novis Gallia Christiana editoribus, qui in Opere jam inchoato accuratam praesulum Octodorensium vel Sedunensium seriem promiserunt, clariorem huius difficultatis solutionem expectabimus, & interim excudemus qualiacumque

B A C T A

auctore quodam Ruodperto
vel Roberto, monacho
peregrino.

Ex Legendario S. Anatolii Salinensis in Burgundia, quod cum aliis Mss. codicibus collatum est.

Dicitur hic sanctus Praesul Caroli Magni,

* al. Theodorus & sic ubique.

C

Temporibus Magni Karoli in Burgundiorum terra conversatus est a beatus Theodolus*, ubi in tanta conversione inter provinciales illòs excrevit, ut non solum juxta positum, sed etiam longè manentium civium in se provocaret affectum, ita ut omnes quasi patrem haberent, in quo statum totius perfectionis in tantum excrevisse viderent. Unde contigit, ut Sedunensis ecclesiae praesule defuncto, beatus Theodolus eidem regendae praericeretur, ut qui in propria domo bene & ordinate antè disposuerat, ceterorum ignorantiam doceret, quod in sua postmodum honestè tractaret. Postquam autem episcopale culmen adeptus est, puro homini nihil praeter naturam relaxabat; sed semper eidem ita voluit imperare, ut imaginis Dei similitudinem non auderet arroganter vitare. In omni devotionis suae opere id agere satagebat, ut misericordiae & veritatis obviacionem taliter proferret in publicum, ne aliqua occasione contrariae partis inimici iustitiae & pacis corrumperent osculum. Unde factum est, ut relatione famosa currente praedicti domini piissimi Karoli notitiam habere cepisset: atque inter cetera, quae idem dilectus Domini ab eo facienda cognovit, cuidam generali concilio b ab eodem rogatus interfuisse narratur, ubi, sicut in posterum rei probavit eventus, quantae dignitatis vir iste fuerit, & praesentes, qui tunc aderant, agnoverunt, & futuris memoriae mandandum reliquerunt.

2. Inter alia, quae ab ecclesiasticis viris in eodem concilio necessaria inventa sunt, memoratus

princeps (sicut dictum est: Justus in principio accusator est sui) episcopos omnes secreta silentii allocutione reverenter aggressus est, & cuiusdam capitalis criminis praevocationem se incurrisse lacrymabiliter professus est. Grande, inquit, peccatum me commississe profiteor; quod quia nomine ipso valde vituperandum, in facti sui immanitate omnimodis est execrandum. Nunc ergo orationum vestrarum solatia adhibete, & poenitentiae meae fructum vobis acquirite, ut unquam vestrum in suae ecclesiae domum revertens Missarum solennia* pro me Deo offerat, & ut* al. oblationis meae spem ad altiora vel etiam certiora perducatur, quantas aut quales in praesentiarum nominatim edicat. Illi autem satisfactioni tanti principis pro Deo annuentes, nonnulli etiam imperatoriae severitatis lege coacti, triginta aut viginti vel decem Missas se facturos promiserunt. Tunc sanctus Theodolus, sicut semper solebat, conscientiae suae temperamento humilitatis reverentiam imponens, tantum cum unius Missae oblatione se pro eo supplicaturum promisit. Istius promissionis voce accepta, Augustus & omnes, qui aderant, vehementer admirati sunt, indignatione pro ignorantia hoc eum promississe credentes; firmata tamen astipulatione sui promissi, ad propria statim fuere reversi.

3. Vir autem Domini Sedunum veniens, die noctuque lacrymis & orationibus insistendo, divinæ miserationis auxilium pro lapsu, quem ignorabat, incessanter supplicare curabat. Supervenit statuta dies, qua Missarum oblationem devotus fidejussor explevit. Et ecce angelica relatione quid & quantum Augustus deliquerit, per ordinem agnovit: & etiam insuper in suae dignitatis obtinuit opere, ut alienae praesumptionis delictum absolvere potuisset, ut impleretur, quod dicitur: Oratio humiliantis se nubes penetrabit; & donec appropinquet non consolabitur, & non descendet*, donec aspiciat Altissimus. Peracto deinde tempore, Christianae fidei obsides, quos praediximus, conveperunt omnes, quod promiserunt, regiae expectationis audientiae retulerunt. His auditis, imperator digna gratiarum actione omnibus satisfecit, & quid sibi postea observandum fuisset, diligentius inquisivit: quem sanctus Theodolus secreta altercatione* semotum ducens, ita consolabatur dicens: Domine semper Auguste, omnipotenti Deo gratias age. Talia & tanta audivi ab angelo, in quibus te peccasse pro certo cognovi. De cetero emenda haec omnino dimissa: spontanea enim professione poenitentiam quaesivisti, idcirco plenae indulgentiae locum invenire meruisti c.

4. Quo responso accepto, Augustus laetus efficitur, & egregii Antistitis benevolentiam regiis donationibus & muneribus remunerari volens, maximum opportunitatis & familiaritatis locum inter amicos illi concessit, & in omnibus suae voluntatis affectibus* se obtemperaturum promisit. Cui Episcopus ait: Vallenium praefecturam, quae in nostra dioecesi est sita, sanctae Mariae Sedunensi d gratanter donate, & ipsam cum Deo, & Deum cum ipsa propitios semper habete. Importunum est & ecclesiasticae libertatis quieti omnino contrarium, ut seculari exactione vexentur, qui altaris & ministeriorum* Dei officii addicti aeternorum* curam gerere debent. Sed, ut saepe contingit inter plebeios, quod spirituale est, aliquando minus perpenditur. Qui ecclesiasticus est, si bicipitem gladium in manu portat, in carnali quidem non occidendo, sed terrendo incidit; in spirituali autem quasi blandiendo unguentum curationis imponit.

D
qui occultum quoddam peccatum generatim confessus fuerat,

* al. oblationes

B

speciem & remissionem ejusdem peccati calidius indicasse se,

* al. discedit

* al. alteritate

F

c
ac propterea praefecturam Vallesiae ab ipso accepisse.

* al. effectibus

d

* al. ministeriorum
* al. internorum

A ponit. De talibus profecto Psalmista exponit dicens: Exultationes Dei in gutture eorum, & gladii ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Cujus * petitioni imperator protinus annuens, eundem Comitatum episcopo venerabili Theodolo e, suisque successoribus, perpetua stabilitate subnixa contradidit; & sicut dictum est: Multi requirunt faciem principis; à Domino egredietur iudicium singulorum. Multi, qui aderant, se multa percepturos opinati sunt; hic, quia in Domino confusus est, iudicium ejus sublatum est. Interea Vir Domini, regiae magnificentiae donatione percepta, domum reversus, tanta, ut praediximus, auctoritate vivendi usus est, ut divinae pietatis augmentum illo in tempore in tantum percipere meruisset, quod non solum purae conscientiae frueretur arbitrio, sed etiam faciendorum signorum non modico dignus haberetur imperio.

*Auctor post
quendam
parerga
narrat;*

B Beatæ memoriæ S. Gregorius Romanus, ecclesiasticæ disciplinæ auctor præcipuus, subtilissimæ disputationis disertor egregius, intimæ speculationis radius solaris, luculentissimæ eruditionis regula, divinæ & humanæ inscriptionis tabula, sancti Spiritus organum, totius bonitatis ærarium, ipse etiam receptaculum singulare peccatorum, & idcirco memoriale spectaculum omnium seculorum, eos, qui mira faciunt, & signa valenter operantur, in supernarum virtutum forte computari describit; & qui Dei & proximi charitate latius abundant, inter cherubim numeros meritorum suorum ordinem habere denuntiat. Quod tanti antistitis ratione * subnixum est, ulla unquam occasione refutari omnino non debet: utraque etenim hæc, quæ de sancti Gregorii narratione protulimus, beatum Theodolum apertè promeruisse fatemur. Ubi; vel quando promeruit? Ibi, ubi secum habitavit. Ubi habitavit secum? Verè ubi exteriori & interiori nihil in voluntate diversum, sed consonum totum, & in Christo verè pacificatum, ibi habitavit secum in corpore, secum in mente, secum in opere. Quando autem promeruit? Videlicet tunc, quando hoc studuit agere, ut sine concertatione secum posset habitare. Eo tempore, eâ horâ, eo momento illud, quod promeruit, securus obtinuit. Quod si secum non esset, neutrum horum omnino posset. Si autem secum erat, numquid solus erat? Solus verò si esset, numquid prodesset, aut quidquam facere potuisset? Solus nequaquam fuit, & tamen secum fuit, & non fuit. Si sic erat, quæ convenientia inibi esse poterat? Certè magna & vera, & pacis abundantia multum securâ. Secum erat provida mentis cognitione; & secum non erat, in divina erectus contemplatione. Hæc spiritualis & invisibilis duorum convenientia; quod miraculum dicemus, effectiva erat potentia.

*quomodo
sanctus
Præsul vi-
num multi-
plicaverit,*

* al. verò

C 6 Charissimi Fratres, audiendi aures habete; quid novi acciderit, patienter audite. Quodam tempore Vallengium partium cives nimia vindemiarum inopia coacti, Antistitis sui auxilium implorare cœperunt, & quid de annuali stipe agendum censeret, vel quid illorum penuriae succurrendum putaret. Venerabilis vir * Theodulus petitioni suorum misericorditer satisfacere volens, omnia vasa, vindemiantium more, sicut solent, præparari præcepit, & quantum unusquisque potuisset habere, sive multum sive parum, in unum locum fecit portari; deinde per omnia vasa confidenter distribui. Ipse autem accedens, per se singulos botros accipiens, benedixit, & singulis vasis impressit. Mirum dictu! Ita repleta sunt,

ut usque ad summitatem vini optimi abundantia subito redundarent in tantum, ut novos liquores multi æstuantis vix in se continerent f. O quam mirabilis Deus in Sanctis suis, quibus non solum meritorum qualitatem in suæ humilitatis * participatione permittit; sed quod majus est & benignius, tibi ipsi similia atque majora aliquando consentis operari. Petro tuo te majora facere permittisti; Theodolo verò similia misericorditer non negasti. Infirmi corporis fluxum tactu simbriæ medicasti; sed quod majus est, Petri tui umbram multorum infirmorum præstitisti esse medicinam. In quinque panum fractione mira quæ feceris, Evangelista testatur. In vini novi multiplicatione Theodolus tuus quid egerit, moderna ætas fatetur. Helias olei parvi augmentatione viduæ necessitati subvenit; vinum, quod deerat, Vallengium civium petitioni Theodolus augmentavit.

7 Hæc omnia, Domine, tuis, quæ fecisti mirabilia, similia, & idcirco mirabilia; & quia mirabilia, ideo multum magnifica. Tu in te ipso magnus & immensus. Magnus in cælo, magnus in terris, magnus omnia creando, magnus ipsa gubernando, cælum, terram, mare, elementa, cetera universa hæc, quorum esse per te, magna & mira per se; tamen nisi ex te creata, penitus fuissent ignota. Sed quoniam creata & rationabiliter armata, ideo mirabilia & laudabilia, & sine comparatione magnalia. De istis mirabilibus, Domine, & magnalibus Theodolum in publico produxisti, quem in tuæ lucis secreto celatum hæcenus habuisti. Inde exemplatus, lucerna ardens erat, quia de lumine procedebat. Videamus, si in se, non à se, lumen erat, quomodo aut quando lucebat. Lucebat in dictis, lucebat in factis, lucebat in conscientia, lucebat in consummata bene vivendi providentia. Quomodo autem lucebat, audivimus; quando autem luceret, nihilominus attendamus. Quando, ut prædiximus, secum erat, quia extra alios aliquid sciebat, quod & ipsos omnino latebat. Utrum hoc spirituale, an carnale? Si spirituale tantum, & non carnale, quare ignorabant, qui tunc spirituales erant? Si carnale fuit, & non spirituale, quomodo apud eos latebat, qui tunc carnales erant? Sed utrumque erat, & spirituale & carnale; & quia utrumque erat, ideo solus sciebat. Et quomodo hoc? Duæ vitæ erant, quæ viduarum g sororum habitudine præfiguratae fuerunt. Harum unam Theodolus quasi à tergo ferebat, cum Marthæ bonam partem forinsecus exhibebat; alteram verò velut in sinu gestabat, cum Mariæ optimam partem in omnibus præferebat. Inter has duas quia medius erat, invenit, quod latebat. Quod aliquid latuerit novimus; quomodo invenit, videamus.

8 Dum reipublicæ Romanæ Diocletianus & Maximianus principatum tenerent, inter multos, quos tyrannidis eorum furor exemit, beata legio Thebæa gladii ipsorum animadversione mundo interfecta est h. In eo tractu, ubi Vallengium agrorum terminus occurrit, Rhodanus amnis nimia velocitate Octodorum castrum dextra parte præterfluit, qui ibi per angusta Alpium itinera ingressus in loco, cui Agaune nomen est, cum vastarum rupium objectu luctatur; suæ tamen inundationis congressione superior, mox inoffensus micat. In ejus elementi situ, quod refedit & cedit, plantities campestris habetur, ubi prædictæ legionis concertatio peracta fuisse memoratur: ubi dum multorum annorum circulis evolutis corpora eorum inhumata jacent, assidua ferarum & volucrum direptione corrota, & Rhodani discurrentis

*quod mira-
culum in-
cepta digres-
sione exor-
nare mi-
tur;*

E

F 2

*quomodo
divina reve-
latione edo-
ctus*

b

rentis

xx mss.

rentis ablutione perrosa, penè præter famam perdidit, quod in se ipsis terrenum habuerunt. Quod in eis spirituale erat, in Deo stabilitum vivebat; quod autem carnale, sub terra occultum manebat.

9 O Antistes pretiose Theodole, utrumque horum invenisti. Dic, unde cognoscere potuisti? Audenter dico; sub ara Dei eos contemplativè vidisti, & idcirco super terram eos activè quæsiisti. Tantus ac talis eras, quod idipsum in terra quærebas, quod in cælo antè videbas. Et quoniam ibi eos indubitanter vidisti, ideo hic patienter invenisti. Utique si veram caritatem non haberes, hic eos non invenires, & ibi nequaquam videres. Sed quia sanctam dilectionem habuisti, idcirco utrumque potuisti. Cum autem invenisti, quod quærebas, quid faciebas? Bonus tu ipse fuisti, bene & laudabiliter egisti, locum habitationis eorum honorificè præparasti, & ossa eorum in pace requiescere præcepisti. O novæ conversionis alter Tobias! Quam bene cum angelo direxisti vias tuas! Ambo occisis sepulturam præbuitis. Sed quid inde meruisti? Hoc utique, quod & de eis dictum legitur: Justi autem in perpetuum vivent, & apud Dominum est merces eorum, & cogitatio eorum apud Altissimum. A justo Abel usque ad nos infinita collectio justorum excrevit. Cum iis usque ad vesperam laborastis in vinea; verè & indubitanter cum ipsis capietis & præmia. O sanctæ Thebæorum animæ, martyrium dicite; & vos qualiter remunerastis Theodolum? Utique ita ei reddidistis, quomodo ab illo accepistis. Illius adjuvantibus meritis, vestra admodum claruerunt; vestra autem illi adjutorio fuerunt, & utraque ad victoriam pervenerunt. Ille vobis locum præparavit Agauno, vos illi Seduno. In Vallensibus Theodolus clarus habetur; vestri triumphus gloria Agaunensibus maximè principatur. Proxima loca ad invicem inter monumenta * tenetis. In paradiso Dei vestri candentium liliorum coronas insimul feretis. Exultate iusti in Domino, quos dignè & verè decet laudatio, qui per ipsum talem convenientiam in cælo meruistis habere, per quem vitæ innocentiam in terra voluistis servare.

* al. momenta

ANNOTATA.

a In quibusdam Officiis propriis hic Sanctus dicitur oriundus ex nobili familia Baronum Grandi-Montensium. Imò in quadam scheda nobis transmissa ad hanc traditionem probandam lego sequentia: Qui ex familia dominorum de Grammont Sedunum proficiscuntur, trium dierum spatio egregiè excipiuntur & lautè. Quidquid sit de nobili sancti Præfulis stirpe, quæ in hoc alisque apographis non exprimitur, illam genealogis Burgundis indagandam ac stabiliendam relinquimus.

b Hactenus ignoramus, quando aut ubi hoc concilium celebratum fuerit.

c Hac historia non reperitur in Actis S. Caroli Magni, quæ Majores nostri ad diem 28 Januarii illustrarunt.

d Seduni quondam ecclesia cathedralis Desipere Virgini dedicata fuit, ut Simlerus, in Descriptione Vallese agens de urbe Sedunensi, lib. 1 fol. 24 testatur his verbis: Templum celebriora habet Divæ virginis unum prope Gundesianam portam, quod olim episcopale templum fuit, & collegium Canonicorum habuit, qui non, ut olim, urbem ipsam, sed Valeriam incolunt; alterum divi Petri, item sanctæ Trinitatis, & ad mœnia divi Theodori templum, à Matthæo Cardinale exstructum.

e Quomodo hac donatio S. Theodoro antiquiori, vel potius in honorem S. Theodori primi vel secundi ab imperatore Carolo fieri potuerit, in Commentario prævio obiter indicavimus.

f Utinam scriptor Actorum tempus hujus publici miraculi distinctè expressisset!

g Forte pro viduarum legendum est duarum: non enim satis clarè intelligo, quomodo auctor Martham & Mariam nomine viduarum appellet.

h Acta horum Martyrum, Deo favente, ad diem 22 Septembris cum Martyrologio Romano discutiemus.

i Murerus in Helvetia sua sancta putat, S. Theodoro secundo convenire ea, quæ hic de reliquiis Martyrum Thebæorum narrantur, ut in Commentario prævio monuimus.

DE S. SIMPLICIANO EPISC. CONF.

MEDIOLANI IN INSUBRIA,

J. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, patria, ætas, conditio ante episcopatum.

ANNO CD.
A Belino
primum
Fastis
adscriptus,

Vtrum adeo celebrem, à SS. Ambrosio & Augustino laudatissimum, in nullis antiquis Fastis sacris memorari, jam ante me non pauci mirati sunt: certè nec inter vetustiora Ursuardi auctaria locum obtinet, ut primus qui de eo meminere, sit Belinus, dum ita de eo scribit non hoc die, sed XIII hujus: Eodem die, depositio sancti Simpliciani episcopi & confessoris. Paulo distinctius & uberius Greveni editio: Mediolani, depositio beati Simpliciani episcopi & confessoris. Qui ob celebrem sanctitatis suæ famam, ex eremita senio confecto, beato Ambrosio suc-

cedens, sicut in vita solitaria Domino specialiter exlitterat devotus, ita ad regimen ecclesiæ assumptus, S. Ambrosii imitator existit strenuus. Molanus Belinum ad verbum descripsit; Maurolycus, si non iisdem verbis, certe etiam die XIII eum signavit. Ghinius elogio hoc die Sanctum exornat, quod describendum censuimus, tamen si annum obitus perperam determinaverit. Ita habet:

2 Mediolani, depositio S. Simpliciani episcopi, sanctorum Ambrosii & Augustini testimonio celeberris. Qui insigni virtutum Christianarum claritate splendescens, cum à ceteris piis omnibus, tum ab eodem imprimis S. Ambrosio, usque adeo in honore habitus est, ut hunc ille patris loco coluerit.

A coluerit. Ejus vitæ exemplo hortatuque & idem S. Augustinus Mediolani & Victorinus rhetor magnus Romæ ad veram Christi Domini fidem se contulerunt. Episcopus autem in S. Ambrosii locum successit; divinis virtutibus in episcopali munere affluens, ecclesiam Mediolanensem religione & pietatis institutis auxit: qua ecclesia annis quatuor piè præclarèque administrata, ac multis in rebus ejus sanctitate divinitus declarata, obdormivit in Domino anno salutis CDV. *Non solus errat in consignando obitûs anno, ut mox patebit ex Ferrario, de Sancto in hunc modum predicante:*

De Sancti patria

3 Simplicianus Mediolani natus, ut ferunt, ex Catania familia & educatus, à teneris litteris & religioni operam dedit, ac pietatis causa multas urbes peragravit. Romæ Victorinum rhetorem egregium ad Christum convertit. Mediolanum reversus reliquias SS. Apostolorum secum detulit. Tanta autem sanctitate, doctrina & virtutibus effulsit, ut à SS. Ambrosio & Augustino non semel laudatus fuerit. Senio propè confectus S. Ambrosio in episcopatu successit, cui adjutor ab initio à Damaso datus fuerat, quem Anastasio summo Pontifice sanctissime rexit. S. Gaudentium episcopum Novariensem ordinavit. Legatos concilii Carthaginensis, qui ad se consulendum venerant, excepit. Ritus Officii ecclesiastici ecclesie Mediolanensis auxit. His & aliis præclarè gestis obdormivit in Domino XVII Kal. Septembris anno Dom. Incarn. CDIX, Innocentio I Pontifice. Corpus in S. M. conditum, postea in templum suo nomini dicatum translatum est.

Et sacerdotio Romano,

* imò CCC-LXXV

4 *Hac de S. Simpliciano Ferrarius, in quo non solum displicet signatus obitûs annus; sed id maxime quod in notatione observet: Quod Simplicianus patria Mediolanensis fuerit, id quod S. Augustino lib. 8 Confess. cap. 2, teste Baronio in Annal. ad an. D. cccLXXVI * adversatur. Nam, ut ibidem Baronius scribit, cum S. Ambrosius præter Eccl. regulam episcopus ordinatus fuisset, Damasus Papa Simplicianum Romanæ Ecclesie presbyterum illi adiutorem & monitorem dedit Quid hic S. Augustinum & Baronium alleget Ferrarius haud equidem satis intelligo: S. Simplicianum Romanæ Ecclesie presbyterum fuisse, nemo est qui inficietur: an inde obsecro rectè inferri potest, etiam Romanum gente, non Mediolanensem fuisse? Pari certè argumento, & me esse Romanum, non Belgam quis diceret, quod non in Belgio sed Roma sacerdotio initiatus fuerim. Tamayi me hic non meminisse nemo mirabitur, qui ineptias ejus in ipso fonte consulere dignatus fuerit.*

atque item de die obitûs.

5 *Notandum hic etiam, circa ipsum obitûs diem non parvam in Martyrologiis discrepantiam occurrere; utpote cum Sanctus in eo quod SS. Augustinianensium dicitur, Idibus Augusti collocetur: Mediolani, natalis S. Simpliciani episcopi & Confessoris, qui S. P. Augustinum ad monasticam vitam adhortatus est, quique Ecclesie Romanæ quondam alumnus, S. Ambrosio adversus Arianos laboranti adfuit, & in ejus locum postea subrogatus, sanctitate & doctrina conspicuus quievit in pace. In Romano autem hoc die ita legitur: Mediolani, depositio S. Simpliciani episcopi, SS. Ambrosii & Augustini testimonio celebris: ut quodammodo insinuari videatur, sanctum obiisse XIII Augusti, hoc verò die depositum aut sepultum fuisse, contra quam scripserint citati superius Martyrologi, qui cum aliis depositionem innectunt ipsis jam dictis Idibus. Aliter sentiens Galestinus Sanctum XIV hujus annus Augusti Tomus III.*

iat. Brantii breve elogium ad nomen alludit

AUCTORE

Simplicianus erat simplex, velut alba columba,

J. B. S.

Qui fuit Ambrosii dignus adire thronum.

6 *Paulo nitidius & nervosius est, quod ei cecidit Ennodius Ticinensis episcopus in hunc modum:*

Ennodii elogium metricum.

Ambrosius linquens viduatæ munja plebis

Transtulit ad curam, Simpliciane, tuam.

SUCCESSORIS OPES, SPOLIATI VISCERA REGNI,

CREVERUNT MERITO TEMPORIS ALTERIUS.

Ac velut annosam zephyris spargentibus ornatum,

Ne metuat bellum, longa quies solidat.

Tyro tamen felix cana ad rudimenta vocatus,

Non flexit priscum degenerans apicem.

Nil timuit gelidis, aninta fervente, medullis

Pontificis virtus, floris habet senium.

Æquora qui recto pressit terrena patienti,

Moribus & cultu sidera cum tetigit.

7 *De cultu & patria satis dictum sit, ex Vita res planius intelligitur. Ad ætatem vero quod*

De Sancti controversa

attinet; jam tum senescentem Mediolanum rediisse, sive sua sponte, sive missum à Damaso

Papa S. Ambrosio auxiliatorem, communis est etiam opinio: ætate autem senem & gravem, dum

eidem Sancto successor datus est, anno, ut fert

plerorumque sententia 397, contra quam statuerint

Majoris nostri in Exercitatione singulari antonomum 1 Aprilis, & in alio Preliminari ad tomum

VII Maii. Utrumque fuerit, negari non potest,

Roma maxime floruisse tempore Papa Liberii,

tum etiam initio pontificatus Damasi. Neque dubitaverim,

quin quadragenario multo major fuerit, dum de

Victorino rhetore tam gloriose triumphavit, eum ad fidem Christianam, Roma stupente,

perducens, ut consequens inde videatur, natum

fuisse circa annum 320. Jam verò, ut dixi, senescebat,

dum ad S. Ambrosium, ex præfesto episcopum ordinatum, directus est, in patriam

reversus anno 374, ut adeo sanctitate & doctrina clarissimus fuerit, & sancto Doctore intimus,

dum anno 384 eò pervenit S. Augustinus, quem ipse etiam ut magister fidem edocuit.

8 *In anno obitûs S. Simpliciani jam hallucinantes vidimus Gbinium & Ferrarium, ut velint, eum ad annum CDV, imò ad CDIX vitam protraxisse, quem pridem ostenderunt Majores nostri, non toto triennio sedem tenuisse, nempe à mense Aprilis cccxcviii ad Augustum CD, quo ipso anno S. Simpliciano successit S. Venerius, ut habes etiam tomo 1 Maii pag. 494. Atque hac de Sancti atate. Superest modo controversia, quam satis erit indicasse, fueritne nimirum Eremita vel Canonicus regularis S. Augustini; an vero Carmelita, de qua questione ingenuè fatetur Bosca, vacuos dies se non habuisse, ut tantarum rerum pondera examinaret. De Carmelitis omnia pridem satis examinata sunt, neque satis appositè Augustinianis adscribi posse videtur, cum S. Augustino seniore, ejusque instructorem fuisse sciamus, ut rectius S. Augustinus Ordinis Simpliciani dici posset, si unquam is Ordo existisset, quam S. Simplicianus Augustiniani. Audi verba rhythmici apud Ferrarium de S. Augustino xxviii Augusti:*

Et de anno obitûs.

Baptizat hunc Ambrosius,

Deum Laudamus intonat:

Simplicianus monachum

Habitum dat & cingulum.

9 *Jam ad Vitam ipsam progredimur, à solo Mombritio, quod sciam, editam tomo 2, que*

F

cujus scriptoris aut ætatis sit, explorare mihi hæcenus non licuit. Satis genuinam existimo, cum

ex S. Ambrosio præcipue, & ex S. Augustino collecta sit. In obscurioribus annotationum nostrarum

vices

N a

AUCTOR
J. B. S.

vices supplebit Vita recentior à Ripamontio explanata, neglecto Puccinellio, continuis propè parergis Sancti gesta implicante: de quibus postmodum in Actis SS. Ambrosii & Augustini sermo non semel recurret. In Missali Ambrosiano non recolitur memoria S. Simpliciani, neque XIII neque hoc die, sed XV Augusti unà cum translatione sanctorum MM. Sisinnii, Martyrii & Alexandri, de quibus deque jam dicta translatione Tridento Mediolanum sub S. Simpliciano facta videri potest tomus VII Maii die XXIX à pag. 38. Ne hic actum agamus, solam pramittendam censuimus lectionem ex Breviario Mediolanensi, qua hoc die est huiusmodi sub ritu solenni:

Leitio Bre-
viarii Me-
diolan.

10 Simplicianus ab ineunte ætate studiis deditus, Deo ita sanctè vixit, ut pietatis etiam causâ deinceps multas peragraverit partes. Romam profectus, vitæ exemplo & doctrinis piaque solertia Victorinum rhetorem, apud Romanos auctoritate florentem, ab impura superstitione ad Christi fidem convertit. Inde Mediolanum reversus, reliquias Apostolorum attulit. Tanta autem virtute præluxit, ut ei multum tribuerint sancti viri Augustinus & Ambrosius. Hic cum graviter ægrotans, non longè ab obitu abesset, voce ter emissâ, eum dignum putavit qui sibi succederet. Archiepiscopus igitur factus ecclesiam sibi commissam divinarum Officiorum ritibus pietatisque ornamentis auxit. Gaudentium primum Novariæ episcopum consecravit. Doctrinæ autem ac sanctitatis nomine usque adeo illustris fuit, ut de re dubia eum synodi Carthaginensis patres consuluerint. Demum multis laboribus pro gloria Dei perfunctus, meritis cumulatus migravit ad Dominum. *En modo Legendam Mombritii à nobis tantillum elimatam.*

V I T A

Ex Bonino Mombritio tom. 2.

C A P U T I.

De Sancti præclaro in studiis & virtutibus progressu, præsertim Romæ, ubi celebrem Victorinum rhetorem, Urbe stupente, ad fidem adducit.

Natus in agro Mediolanensi

Beatus Christi confessor Simplicianus, sicuti quorundam veridicorum virorum relatione didicimus, qui hæc se in quibusdam vetustissimis scriptis reperisse fatentur, tam moribus quam genere clarissimus fuit, patre Lodovico, matre vero Senedrua in pago Betuatenfi, ut fertur, oriundus. Traditus autem à parentibus liberalibus studiis, adeo suam pueritiam ibi exercuisse visus est, ut præ omnibus sui temporis philosophiæ splendore radiaret.

litteris probe instructus est

2 Quanto verò labore in sua adolescentia & juventute tam divinis quam humanis litteris, non solum Romæ ubi præcipuè degit, sed etiam per mundum quasi fugientes litteras insecutus est, ejus venerabilis testatur senectus, quæ pro sua sancta scientia suaque vera sapientia in tam celebri

ecclesia, Deo ordinante, pontificali mitra, sicut in frequentibus demonstrabitur, redimiri meruit. Et ne mea imbecillitas de proprio quidquam hic addidisse videatur, præstantissimi doctoris Ambrosii, sanctæ Mediolanensis ecclesiæ archiepiscopi, cujus venerabile os sapientiæ sale repletum, nihil solet redolere insipidum, testimonium in medium proferamus.

3 Namque, ut Sanctos Dei decet, exhortationis seu familiaritatis subtilissimis requisitus sæpe quaestionibus, in quadam sua epistola ad eundem venerabilem Simplicianum rescribens beatus Ambrosius, inter cetera sic respondet: Sed quid est, quod tu ipse dubites & à nobis requiras, cum fidei & acquirendæ dilectionis divinæ gratiâ totum orbem peragraveris, & quotidianæ lectioni nocturnis ac diurnis vicibus omne vitæ hujus tempus deputaveris, acri præsertim ingenio etiam nec intelligibilia, utpote qui etiam philosophiæ libros monstrare soleas & plerisque inanes esse, ut prius scribentium in suis scriptis sermo, quam vita eorum defecerit.

4 Sed interim ea, quæ sibi in sua senectute contigerunt, relinquentes, ad ea quæ adhuc juvenis gestit, cujusve honestatis sive sanctitatis fuerit videamus. Erat autem Domini confessor Simplicianus, etiam antequam ullo ecclesiastico officio fungeretur, vir per omnia moderatus, humilis in habitu, in incessu compostus, velox ad audiendum, tardus ad loquendum, discretus in silentio, temperatus in verbo, in consilio providus, castitate præcipuus, sibi parvus, pauperibus largus, in lectione assiduus, in oratione continuus, præcipuus in contemplatione, Dei & proximi plenus dilectione.

5 Talibus tantisque virtutibus sanctam juventutem suam vir Domini decorare studebat: unde factum est, ut gradatim ad sacros ordines dignè promoveretur, & à cuncto non solum Romanæ Ecclesiæ clero diligeretur, verum à cunctis penè catholicis per orbem constitutis ejus opinio declararetur. Per idem tempus dum Liberius summi Pontificis honore potiretur, & Romanum imperium à Constantio regeretur, multimodæ hæreses per totum orbem maximè in Ecclesia Apostolicæ sedis pullulabant.

6 Fungens igitur beatæ memoriæ Simplicianus in ipsa principali ecclesia precationis seu Dei dilectionis officio, pro viribus elaborabat, ita & Ecclesiæ Dei diligentius providebat, ut talenta à Deo sibi commissa duplicarentur, & ad cultum veræ fidei, verbo Dei disseminato, multi per eum perducerentur: inter quos fuit quidam Victorinus urbis Romæ rhetor, natione Apher, qui totam fere urbem suo stemmate polluerat adeo, ut fervi Dei diversis suppliciis, non solum in plateis, verum etiam in ecclesiis necarentur. Ipse verò, favente sibi universo populo, statuam in Romano foro adorandam erexerat. Insuper etiam, ut supradictus Papa Liberius exilio deportaretur, effecerat.

7 Ad postremum verò nimio timore obstupescens acquievit hæreticis, & communicatus est cum eis. His & aliis innumerabilibus angustiis Ecclesiæ Dei crebrescentibus, nixus est beatus vir Dei Simplicianus, lumbis succinctus, duplici ense Dei & proximi dilectione accinctus, pro muro se opponere, & in die Domini pro Israël in prælio stare. Unde factum est, ut primitus seculum * I. seculum veridicam sententiam Domini, beatus Simplicianus dum secretius ac familiaris rhetorem Victorinum corripere, atque corripieado admoneret, seu admonendo

ut satis probat S. Ambrosius cum successit.

Virtute non minus conspicuus

Rome etiam junior fulgens

ubi rhetorem Victorinum

qui multa istic turbaverat.

* I. seculum

A monendo suaderet, quatenus à tam magno cruore desisteret, & sanctas Scripturas investigaret, ut ad viam veritatis redire posset.

*feliciter ag-
gressus.*
8 Igitur sicut divina testatur pagina, ubi Spiritus sanctus doctor adest, nulla mora discendi est, statim postquam sanctam Scripturam investigasset, omnesque Christianas litteras cum beato Simpliciano studiosissimè perscrutatus fuisset, sic affatus sanctum Simplicianum: Noveris me jam esse Christianum. Cui beatus Simplicianus respondit: Non credam, nec deputabo te inter Christianos, nisi in ecclesia te videro. Victorinus autem irridebat eum dicens: Ergo parietes faciunt Christianum? Beatus inquit Simplicianus: Non ob hoc dixi, quod parietes faciant Christianum, licet Christiani magis in ipsa ecclesia confiteantur Deum & recognoscant delictum; sed sicut instinctu diabolico fecisti penè omnes viam veritatis oblivisci, ita tuo sollenni exemplo doceas eos ad tramitem veritatis converti.

*ad fidem de-
mum addu-
xit.*
9 Victorinus verò hoc sæpe ei dicebat jam se esse Christianum, & beatus Simplicianus illud sæpe respondebat, & sæpe ab illo parietum irrisio repetebatur: amicos enim suos reverebatur offendere superbos dæmonicolos, subditos domesticos, quorum culmine Babylonicæ dignitatis quasi ex cedris Libani, quas nondum contriverat Dominus, graviter ruituras in se inimicitias arbitratur.

CAPUT II.

Victorino probè instituto & baptizato, multis præconiis clarus Mediolanum revertitur, ubi S. Augustinum convertit, & mortuo S. Ambrosio succedit.

*Omnibus
feliciter su-
peratis,*
C Ed posteaquam legendo atque inhiando cum beato Simpliciano duxit firmitatem, timuitque negari à Christo coram Angelis Dei, si eum timeret coram hominibus confiteri, reusque sibi magni criminis apparuit, erubescendo de sacramento humilitatis Verbi tui de sacrilegio superbiorum dæmoniorum, quæ imitatorum superbus acceperat, depuduit vanitati, & erubuit veritati. Subitoque & inopinatus ait beato Simpliciano: Eamus in Ecclesiam, & acquiescere tibi volo, Christianus fieri cupio.

*catechumenum se pro-
fuerit,*
11 At beatus Simplicianus magno gaudio, nimiaque lætitia accensus incedebat per viam, eum introducendo atque Deum omnium bonorum factorem glorificando. Ubi autem imbutus est primis instructionum Sacramentis, non multo post etiam nomen dedit, ut per Baptismum regeneraretur, mirante Roma, gaudente Ecclesia: superbiebant & irascebantur, dentibus suis stridebant & tabescebant hæretici. Servo autem suo Victorino Dominus Deus erat spes ejus, & non respiciebat in vanitates & infanias mendaces.

*ac summa
cum adifi-
catione*
12 Denique ut ventum est ad horam profitendæ fidei, quæ verbis certis conceptis retentisque memoriæ de loco eminentiori in conspectu populi fidelis Romæ reddi solent ab eis, qui accessuri sunt ad gratiam, oblatum esse dicebant Victorino à presbyteris, ut secretus redderet, sicut nonnullis, qui verecundiâ trepidaturi videbantur, offerri mos

Augusti Tomus III.

erat. Illum autem constitit maluisse admonitionem **EX IMPII** patris Simpliciani in conspectu tantæ multitudinis profiteri.

13 Itaque ubi ascendit, ut symbolum sanctæ *ad ecclesiam* fidei in conspectu tantæ multitudinis redderet, *o-* *perductus* omnes sibi invicem increpauerunt, nomen ejus à strepitu gratulationis esonuit, & presso sonitu per ora cunctorum collatantium Victorinus citò sonuerunt exultatione, quia videbant eum, & citò siluerunt intentione, ut audirent eum. Pronuntiavit ille fidem veracem præclara fiducia, & volebant eum omnes rapere in cor suum, & rapiebant amando & gaudento atque gratiam sancti Spiritus paracliti recipiendo.

14 Sicque factum est, ut Urbem à præfati *Baptismo* *initiatum* Victorini beatus Simplicianus errore expiaret, ipsumque Victorinum per sua sancta monita cum ingenti multitudine ad Catholicam fidem converteret. Ob hoc fit, ut Ecclesia Dei multis vulneribus scissa consolidaretur, atque in pristinis bonis restitueretur, & beatus Simplicianus à cuncto clero & populo prædicator egregius & prælatus Romæ habitus, magnis præconiis attolleretur.

E 15 Si quis autem plenius nosse desiderat, *inter Urbis* *applausus,* quævis fuerit auctoritatis Victorini, sive quo ordine divina gratia illustratus & beati Simpliciani suffragantibus meritis ad fidem Christi fuerit conversus, seu quomodo post diurnam cordis conversionem ejusque verissimam confessionem, fonte baptismatis innovatus, beati Augustini Hipponensis episcopi octavum Confessionum librum requirat. Ibi siquidem invenire poterit horum omnium integram veritatem.

16 Revolutis verò paucis temporibus, Valentiniano cum fratre Valente regnantibus, *quorum re-* *stis est S.* *Augusti-* *mus,* Mediolanum ad destruendam perfidiam Arrianorum, prædestinante divina clementia, directus vir est inclutus Ambrosius, cui subsecutus, dogmati supradicto perfidiæ contrarius, vir venerabilis Simplicianus. Per idem tempus extincto Auxentio Arrianæ perfidiæ episcopo, qui, Dionysio venerabilis memoriæ episcopo ad exilium destinato, regebat ecclesiam, ex ore infantium & lactentium sui episcopatus accipit laudem beatus Ambrosius: à cunctis ecclesiæ Mediolanensis confratribus in officio archidiaconatus venerabatur beatus Simplicianus.

17 Nos quippe ad alia tendentes de pluribus *quem Me-* *diolanum* *redux-* *F* pauca prælibamus. Verumtamen quoniam sancti Augustini Confessionum fecimus mentionem, quid ipse eo libro Deo confitendo de beato Simpliciano referat audiamus. Ait enim inter plurima: O tu Deus misisti in mentem meam visionem bonam, pergerem ad beatum Simplicianum, qui mihi bonus apparebat servus tuus, & lucebat in eo gratia tua. Audiebam enim, quod à juventute sua devotissimè tibi viveret.

18 Perrexi ergo ad eundem beatum Simplicianum patrem in accipienda gratia tunc episcopi *etiam pater-* *nè instruit,* Ambrosii, quem verè ut patrem diligebat. Jam verò tunc senuerat & longa ætate in tam bono studio sectandæ viæ tuæ multa expertus, multa edoctus mihi videbatur. Et verè sic erat. Unde mihi ut proferret volebam conferenti secum æstus meos, quis esset aptus modus sicut affecto, ut ego eram, ad ambulandum in via tua. Narravi ei circuitus erroris mei.

19 Ubi autem commemoravi, legisse me quosdam libros Platoniorum, quos Victorinus quondam rhetor urbis Romæ, quem Christianum defunctum esse audieram, in latinam linguam transtulisset; gratulatus est mihi, quod non in aliorum scripta incidissem plena fallaciarum & deceptionum

EX IM-
PRESSIS.

num secundum elementa mundi. In istis autem omnibus incertis insinuari Deum, & ejus verbum. Deinde ut beatus Simplicianus exhortaretur me ad humilitatem Christi, sapientibus absconditam & parvulis revelatam, Victorinum ipsum recordatus est, quem, Romæ cum esset, familiarissimè noverat.

omnino con-
vertit.

20 De illo mihi narravit, suamque conversionem me remonendo patefecit. Sed ubi beatus Simplicianus de rhetore Victorino ista narravit, exarsit ad imitandum. Ad hæc enim & ille mihi narravit. His & aliis quampluribus verbis, quæ à beato Augustino in suprascripto Confessionum libro referuntur, manifeste convincimus, beatum Simplicianum sancti Augustini conversioni plurimum contulisse, eique in tantum, ut à beato Ambrosio Mediolanensi baptizaretur, valuisse. Nec mirum, si, cum adhuc Manichæorum hæresis laqueis irretitus teneretur, à beato Simpliciano sæpe monitus sit, quatenus hæresim derelinqueret, & ad Catholicam fidem converteretur.

B

VITA ALTERA

Ex Josepho Ripamontio,

Historia ecclesie Mediolanensis
lib. VI.Mediolano
Romam pro-
fectus

S Equitur Ambrosium Simplicianus imbutus ipsius moribus, & institutis, vigore animi ceterisque virtutibus, ad eum modum, ut mestam atque consternatam desiderio civitatem penè unus recreare potuisset videretur. Patria Mediolanensis erat, honesto loco natus ex ea familia, quam Cæsares honoris vocabulo Capitaneam appellavere. Prima ætate, postquam operam dedisset iis artibus, quibus adolescentium animi ad humanitatem informantur, multorum mores videre & urbes concupivit, ac præcipuè Romæ est moratus. Victorinus ibi per ea tempora pravè facundus, abducere quamplurimos à Catholica religione conabatur, & eo conatu maximum Christianæ rei detrimentum adferebat. Neque facillè quisquam obviam iret, sive admiratione quadam illius ingenii passim hærerent, sive favor apud paucos potentes, terrorem omnibus injiceret, sive etiam artificiosè ille spargeret venena, & occultis modis ad perniciem animarum grassaretur.

C

Victorinum
rhetorem
aggreditur

2 Non terruit, aut fecellit Simplicianum. Sed eludebat, donec ad singulare certamen venire. In eo certamine cum aliquamdiu veluti manibus æquis pugnatum esset, demum superiores fuisse veritas & Simplicianus, neque Victorinus recusavit oblatam lucem, vicique ipse dum vincitur. Statim expetito Baptismo, refertur in Christianos, acerrimus ex eo die populator inanum deorum, & insanæ gentilitatis. Ac tanta fuit constantia, ut cum Julianus cognomento Apostata legem tulisset, qua lege Christianis hominibus publicum docendi, vel interpretandi munus interdiceretur; ipse confestim, amplissima conditione relicta, Christum & salutem, & rei familiaris angustias, principii & gloriæ, divitiisque præoptavit. Meruerat sapientiæ fama publicæ statuæ detus, eaque posita est in foro Trajani.

3 Tantò magis admirati sunt homines, illum magnum, illum inclytum dedisse manus homini

peregrino, & commisisse, ut summus honos, quem esset assecutus, principis irâ verteretur in contumeliam. Ante veritatis Christianæ lucem, præcipuus labor illi, ut latinè loquentem Platonem exhiberet. Postea sanctiore argumento stylicum occupavit, & inter alia, quæ scripsit Catholico jam spiritu, robora Machabæorum elegantè profecutus est carmine, cum eorum exitu forte inter legendum esset delectatus. Igitur hoc ad Catholicam Ecclesiam adjuncto firmamento, Simplicianus in ora hominum abire, celebrari laudibus omnium, & apud ipsum præcipuè factorum Principem pollere gratia & auctoritate, clarus magnusque haberi.

D
plau-
dente Roma
ad fidem
adducit.

4 Ea scilicet fuit causa, quamobrem mitteretur veluti collega & magister Ambrosio, cum ille ad ecclesiastica negotia rudis principis & novus, talem requirere adiutorem atque consiliarium videretur. Ceterum, tanta egit submissione ac modestia, ut mallet videri reperisse aptum Pontificio muneri, quam fecisse. Grandis jam natu sacerdos, & sacrarum rerum usu ac disciplina contritus, in magistri loco venerabatur Ambrosium, ac eum ultro de divinis rebus & ecclesiæ gubernatione consulebat, cui magister & moderator ipse appositus fuisset. Hanc viri moderationem & virtutem, ipse pari virtute Ambrosius refert, multique viri prudentes illius ætatis, animi magnitudinem intellexerunt.

Inde Me-
liolanum
remissus

E

5 Adeo non quæsit gloria cumulatior redit, neque submittendo se quisquam umquam immittit famam & nomen. Sed præter tantam modestiam, quantam hac ætate haud facillè in ullo mortalium repereris, aliæ quoque multæ magnæque & raræ Simpliciani laudes fuere. Illa præcipuè memorantur. Ad psalmodiam infomnis, ad retendas episcopo civitatis universæ corruptelas attentus, promptus inopiæ sublevandæ, tanta sollicitudine, quanta sibi quisque res necessarias quaerit. Pervigil idem & irrequietus, donec ad Christum adjunctisset, si quem forte deprehendisset alienum aut rebellem.

S. Ambro-
sio mirè
juvat.

6 Nimirum etiam conciliaverat Augustinum Ecclesiæ, cum eum ad Ambrosium introduxisset, atque essent unà de Platonicæ philosophiæ mendis & vanitate collocuti. His meritis in Ambrosii locum venit anno trecentesimo nonagesimo nono postquam redempti sumus. Eminebant ea tempestate viri graves in clero Mediolanensi, quos nemo adspernaretur Ecclesiæ Præsides & Pastores animarum. Felix & Theodulus inter ceteros, quæ disciplina, & imitatione Pontificis Ambrosii, quæ suis virtutibus habebantur eximii, & digni eo munere, nisi Simplicianus ipse dignior fuisset.

S. Au-
gustinum
instituit.

7 Ceterum, breve deinceps vitæ spatium, haud magnam gloriæ materiam, & segetem dedit. Ac nisi prioris ævi sanctimonia & virtus venisset in secula, haud ferme erant, quæ de Simpliciano memorare possemus. Nam præter exiguas vitæ reliquias, quas ille ad pontificatum attulit, fecerunt aliæ quoque causæ, ut angustis terminis illa prudentia & ille gubernator animus includeretur. Ambrosius ita decesserat, ut ne longævo quidem succedenti Pontifici campum relinqueret. Ille statum Ecclesiæ, per æqua, per iniqua constitutum, ille cleri disciplinam, ille populi mores ad perfectum emendatos tradiderat. Non inciderat Simplicianus in eum principem, quem, aut pravus ipsius animus, aut stimuli proximorum in Ecclesiæ damna & clades incitarent; ut, vel periculis objectando vitam, fortis & invicti, vel impietatem ipsam flectendo ac emendando,

S. Ambrosio
successor
datur:F
l. 397 vel
398.

A dando, sapientis & providi titulum inveniret.

*opitulante
Honorio ec-
clesiæ pro-
spicit :*

8 Quippe Theodosio extincto, sicuti memoratum est, Honorius nobis imperitabat. Is, & suo & parentis ingenio, moderatus ac pius, extrema potius omnia pateretur, quam ut sacra & sacros ulla ratione perturbaret. Præterea Stilico primæ post Cæsarem ipsum auctoritatis, erat idem pietate singulari, & universam in suos mores aulam trahebat. Ita Simpliciano tuta & quieta omnia, nec jam ulla cura placidissimo feni, nisi quam aut salus animarum adscisceret, aut absolutæ virtutis amor. Quod si quis Simpliciani pontificatum cum Ambrosii pontificatu, & hujus vitam cum illius vita comparare velit, aptissimo compendio fuerit usus, si alterum exerciti, & negotiosi, alterum quieti, & imperturbati pontificatus exemplar appellarit.

*consultatur
a conc. Car-
thaginensi.*

9 Sed quamquam domi quies & otium, foris tamen honos & famæ celebritas obrigit Simpliciano. Donatistæ sacrilegis manibus quosdam sacro fonti pueros admoverant & ea res Patribus iniecerat scrupulum ac religionem, an ratum eum haberi Baptismum oporteret. Carthagine super eo negotio concilium est habitum, & deliberatio fluctuabat; sive negaret aliquis, sive adfirmaret, erant in promptu rationes & causæ, quæ sententiam adprobarent. Postquam nullus ei controversiæ inveniri exitus poterat; eò demum decurrere Patres, ut rem totam Simpliciano dijudicandam permitterent, quidquid ille respondisset, ratum id atque sanctum habituri.

B 10 Cum exteri tantum tribuerent hujus Viri famæ, licet inde conjectare, quantum auctoritatis apud suos obtineret. Ea declarata est Honorii potissimum ipsius actionibus & decretis, quæ in Simpliciani gratiam, rem ecclesiasticam auxit & ornavit, atque initium sumit hinc ea res, quæ data sanctitati, & meritis, & gratiæ, dissensionum atque turbarum excivit molem, quæve quietem apostolicam interpellat, nec sinit illam, tantopere commendatam ab auctore & capite Christo, in Ecclesia pacem consistere.

*Honorii de-
cretum quo
episcopi*

11 Mediolani cum federet Honorius, multaque quotidie inciderent ejusmodi, ut Simpliciani pontificis arbitrium, & sententiam interponi litibus, atque causis oporteret, ratus id ad reipublicæ moderationem & commoda pertinere, princeps ultro tulit legem, qua sanxit, licere popularibus atque laicis ad episcopum in jus ire, quæve inde sententias, & litium, causarum, rerum, æstimationes auferrent, eas ratas & legitimas haberi, perinde atque si altero foro essent latæ. Statuerat hoc ipsum jam antea Constantinus ille, cui Magno ex virtute cognomen fuit, dederatque provocationem à magistratibus & præfectis ur-

*litium sa-
rensum ju-
dices decla-
ramur.*

C bium, ad Pontifices & episcopos, cum gravi denuntiatione, si quis eam Ecclesiæ potestatem imminuere, aut violare esset ausus. Sed cum variante ac immutante res omnes ævo, multum ecclesiastico foro decessisset ejus auctoritatis, jam plena pii sensus lex abrogaretur ipsa defuetudine, Honorius eam Mediolani firmavit ac restituit admiratione virtutis, quæ videlicet eminebat in pontifice Simpliciano. Scripta lex est vi Kal. Aug. Honorio August. quartum, & Eutychno coffi.

EX IMPRESSIS:
12 Mox Honorius idem sanxit alia lege, ut quotquot orbe toto templa starent inanibus diis, ea vel darentur excidio, vel in veri Dei cultum religionemque transferrentur, si quidem ea forent descriptione ac structura, quæ facile posset ad ecclesiæ consuetudinem & usum accommodari. Ea lex gentilitatis universæ reliquias perculit & confudit, indignatione, pudore, metu. Sustulerant enim forte animos hoc tempore, decepti, ac illusi mendacis oraculorum, & Christianæ rei adesse finem insanientes vaticinabantur. Haud ego ambigam, quin basilica martyris Laurentii, quæ fuerat Herculis ædes, ea lege reliquerit inane nomen & in ecclesiæ partem concesserit.

*Idola everti
curat*

13 Ac pro dignitate quidem & incrementis & amplificatione Catholicæ religionis hæc latæ leges fuerunt: illa pertinuit ad modestiam, & disciplinam, quam in quarto Carthaginensi conventu per idem tempus gravissimi Patres intulere, fuit autem hujusmodi: Clerici, ne barbam, neve cæsariem alunto; rasò vultu, capitibus tonsis incedunt. Ea lex, & facile tunc in Mediolanensis ecclesiæ consuetudinem est inducta, & nostra demum ætate, cum longo intervallo revocaretur, non parvos animorum motus fecit; satisque constat, cum obedienter ac promptè raderent alii, contumace mento quosdam inutile pondus ostentasse. Adeo sibi mortales etiam deformitate placent, & sumus in futilitate pertinaces, in fastu contemnendi. Per hæc gravissimas actiones & decreta, quæ magni Simpliciani ævum inclaruit, subibat annus à Christo nato quadringentesimus, qui Simpliciano ultimus fuit, cum Sisinius, Martirius & Alexander martyrum numerum auxere.

F
*clericorum
modestiam
consulit:
mortuus
an. 400.*

Horum Martyrum certamen, eorumque Mediolanum translationem, jam supra diximus illustrata haberi tomò vii Maii die xxix à pag. 38. Quod superius hic scriptor anno 399 S. Simplicianum successisse S. Ambrosio perperam notavit, jam num. 6 abunde correximus in margine. Supra etiam monuimus, recentiore hanc Vitam hic subjungi, ut ea, quæ in priori paulo obscuriora sunt, clarius explicentur.

DE SANCTO VAMNE MARTYRE

IN PERSIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Cultus, dies mortis, annus martyrii è Persica persecutione fixus.

ANNO
CDXXXIII.
Primus eum
annuntiat
Castellanus

Primus Martyrem hunc è tenebris eruit atque in lucem protulit, seu potius unicus, quantum scimus, Claudius Castellanus in suo Martyrologio universalis, ubi die xv hujus inter

adjectos ita eum annuntiat: In Persia S. Vamnes, qui postquam è captivitate redemisset monachum Aëtium, sub comite Dandrasbado, per Frani judicis sententiam fuit martyrio affectus. A libi nusquam, sive apud antiquos, sive apud recentiores Martyrologos, invenimus signatum ejus nomen.

AUCTORE
J. P.

men. Tota ergo probatio martyrii atque adeo cultus, quem S. Vamni adscribimus, peti debet ex ejus Actis, de quibus laudatus Castellanus hac typis vulgavit: Acta ejus Mss. conservata sunt in bibliotheca ecclesie Parisinæ, ubi mors ejus notata est hoc die ad annum secundum regni Vararanis V, Theodosii junioris vigesimo tertio. Idem Martyrologus anno 1709 huc misit eorundem Actorum apographum . . . cujus Ms. in membrana litteris Carovingicis, conservatum in bibliotheca Capituli ecclesie metropolitanae Parisinæ, præmonet ante illorum titulum, qui hac habet: Passio sancti Vamnæ martyris, qui passus est xvii Kal. Septembr. Aliud exemplum transcripsit noster Papebrochius ex pervetusto codice Moissiacensi apud D. Can. Claud. Ioly Parisiis. Ita verò sonat ejusdem titulus: Passio S. Vamnæ martyris xvi Kal. Sept. Typis autem illud committimus, quod à Castellano accepimus. A nobis est collatum cum Moissiacensi, è quo sumpta sunt, qua vel interseruntur textui alterius, vel ad ejus marginem notantur asterisco.

B
monet
hoc die si-
gnandum
esse.

2 Castellanus die xv in suo Martyrologio universali signarat sanctum hunc Athletam; sed in ejusdem Supplemento rectè se correxit, monens eum esse ponendum ad diem xvi ejusdem mensis. Rectè, inquam: nam in Actorum apographo, quod huc misit, dies ista disertè signatur, nec tantum in ejusdem titulo, quem dedimus, sed etiam in Actorum decursu, apud nos num. 4 his verbis: Post non multos iterum dies post septimo decimo Kl. Septbr. jubet Vararanes rex Dandrasbodo Comiti, ut educeret de carcere sanctum Vamnem, & traderet eum Frano præfidi audiendum & condemnandum. Et satis consequenter, uti apparet: in fine enim Actorum dicitur corpus ejus sepultum xvi Kl. Septbr. Eorundem Actorum egraphum nostrum Moissiacense consentit Parisiensi, tametsi, ut vidimus, differat, mendosè utique ob dicta, in titulo. His itaque de causis damus nostrum Athletam hac die xvi Augusti, quâ dari debet. Sed nunc alia quadam de illo expendenda sunt.

Ex dura-
tione

3 Passus est S. Vamnes sub Vararane V rege Persarum, qui persecutionem adversus Christianos ab Isdegarde patre excitatam continuavit. De qua re juvat audire Theodoretum Cyri episcopum lib. 5 Ecclesiastica historia anno 1642 Parisiis edita cap. 38, pag. 751 & sequenti ista narratam: Per id tempus Isdigerdes rex Persarum ecclesiis bellum intulit, hinc arrepta occasione, quam ibidem recenset. Hinc igitur exorsa procella gravissimos & sævissimos fluctus contra pietatis alumnos excitavit, & triginta jam annis elapsis tempestas à magis velut à turbinibus quibusdam agitata duravit. Magos verò Persæ eos vocant, qui elementa deos faciunt. Et Vararanes quidem, Isdigerdæ filius, post mortem patris unâ cum regno bellum etiam adversus pietatem suscepit: moriens enim ille ambo conjuncta filio reliquit. Tormentorum verò genera & exquisiti cruciatus, quibus pios affecerunt, verbis exprimi vix possunt. Et continuo feralem ac planè barbaram tormentorum carnificinam patheticè exponit. Sed inter Pungiles sacros, quos ibidem nominat, non occurrit S. Vamnes.

ac tempore

4 Porro Vararanes Isdegerdi patri successit anno 420, uti habet Pagius in Critica Baroniana ad istum annum num. 14; ubi num. 15 etiam sermo est de continuata ab eo persecutione, ac de bello ex eadem inter Romanos ac Persas exorto, & causis ejus: ad annum verò proximè sequen-

tem num. 13 mentio fit victoria de Persis reportata. Socrates de ea scribit lib. 7 Historia ecclesiastica à Valesio edita cap. 18, pag. 357; simulque cum bello, in quo rursus Persæ ingenti praelio victos scribit à Romanis cap. 20 ejusdem libri, vult cessasse persecutionem pag. 359 hac dicens: Hoc itaque modo bellum, quod propter Christianos in Perside degentes susceptum fuerat, finem accepit. Quod quidem contigit consulatu Honorii tertio decimo, & Theodosii decimo, anno quarto Olympiadis trecentesimæ. Simul etiam persecutio, quæ adversus Christianos excitata fuerat in Perside, conquievit. Per hosce consules indicatur annus æræ vulgaris 422, de quibus Relandus in Fastis consularibus pag. 587. Verum Theodoretus, qui persecutionem extendit ad annos triginta, sicut dicebamus, nobis persuadet, ut eam paulatim recruduisse deinde credamus, quamquam minore fortasse cum violentia: in qua re eo majorem meretur fidem, quo urbs Cyrus, cujus erat episcopus, Persia esset propinquior. Scripsit Theodoretus suam Ecclesiasticam historiam circa annum 450, secundum Monumentorum ecclesiasticorum collectorem Gallum tom. 12 pag. 356, ubi ex professo, ut ita dicam, tractat de hac Persica persecutione. Analecta verò Græca à monachis Benedictinis edita Lutetia Parisiorum anno 1688, in Vita S. Euthymii abbatis pag. 19 illam differunt sub extremum tempus, quo vixit Isdigerdis, his verbis: Initio motæ tunc persecutionis in Perside circa finem regni Isdegerdis Persarum regis, cum magi omnes Christianos capere vellent &c. Anno autem 420 Isdegerdis diem extremum obiit, ut idem Monumentorum collector habet, & Pagius ad istum annum num. 14 affirmat esse certum. Potuit itaque dicta persecutio cœpisse anno Christi 419.

5 Sed laudatus Pagius ad annum Christi 408 persecutionis Persicæ num. 5, Non dubium, inquit, quin hæc persecutio sub finem regni Isdigerdis, seu anno Christi cdxiv cœperit: ast illud seu cum anno 414 esse copulandum; non satis perspiciamus, neque videmus, illum esse circa finem regni ejus. Citat quidem num. 5 Vitam S. Cyrilli in Analectis Græcis, de qua modo meminimus & nos, sed annus iste inde extundi non potest. Huic præmiserat ibidem ex Theodoro triginta jam annis elapsis &c., quem supra loquentem audivimus; qua in re confirmat, uti putat Pagius, quod scribit Theophanes (cujus textum attulerat num. 4) hanc scilicet persecutionem sub Isdigerde annos quinque durasse, ab anno nempe Christi cdxiv, usque ad mortem ejus, quæ anno cdxix contigit. Sed videtur alteri systemati potius adhaerendum ob rationes chronologicas pro eodem supra allegatas, & recedendum esse à Theophane, tot seculorum intercapedine remoto à re, de qua hic scribit. Hac de persecutione ab Isdigerde inchoata, & continuata à Vararane, sub quo S. Vamnes martyrio coronatus est, anno videlicet ejusdem persecutionis circiter undecimo, ex dictis ac mox dicendis.

6 Acta sancti istius Martyris infra apud nos ordinatur num. 4 de fastuario, quo exceptus fuit, hæc memorant: Dies autem, quâ hæc agebantur, erat v Kal. Augusti anno secundo Vararanis regis Persarum, Theodosii verò junioris, filii augusti, anno regni vigesimo tertio. Nota ista chronologica signantur etiam in nostro apographo Moissiacensi. Annus secundus Vararanis concurrebat cum anno æræ vulgaris 422, conformiter ad præmissa: Theodosius verò junior nascitur anno 401 mense Aprilii vel Januarii; nec probationes desunt, quod

ab

A ab ipsa sua nativitate fuerit vestitus purpurâ, & declaratus imperator seu casar : at sequenti anno 402 tantum renuntiatus Augustus. Mortuo autem patri Arcadio Kal. Maii anno 408 succedit in imperio ; vide Pagium ad istam annum num. 2 ; atque adeo annus imperii ejus vigesimus tertius coincidit cum anno era vulgaris 430, quo Castellanus supra citatus martyrium S. Vamnis innectit. Sed quo pacto illum annum compones cum anno secundo Varanani ? Difficultatem hanc vel non vidit, vel dissimulavit auctor ille : at nos dispiciamus, quonam modo solvi ea possit.

7 Dicere, quod error irrepserit in numerum annorum, est nodum hunc Gordium, ut ita loquar, scindere potius quam extricare ; præsertim cum anni isti exarati sint litteris grammaticibus, non verò cyfris vel numeralibus, quæ in lapsum sunt magis prone. Quia verò initium purpura, quâ Theodosius indutus est jam tum à tempore sue nativitate, maximè conducit ad præsens propositum, videntur, quæ de illa re paullo ante obiter indicavimus, pluribus hic confirmanda. In Vita itaque S. Porphyrii episcopi Gazensis, quæ exstat apud nos tomo 111 Februarii, die xvi, dicuntur pag. 652 sequentia : Natus verò junior Theodosius, fuit in lucem editus in purpura. Unde etiam cum primum fuisset natus, fuit renuntiatus imperator. Ad quem locum datur hæc nota pag. 653 : Id est, acclamatus imperator, ac purpurâ tectus. Solennis inauguratio, si Chronico Alexandrino fidendum, facta est ad Hebdomimum anno sequenti iv Idus Januarias, Indiæ. iv. Et in eadem Vita hæc sunt dicta pag. 653 : Cum autem impleti essent septem dies à puerperio, nos accersit (Eudoxia augusta) & nobis occurrit in porta tubiculi portans infantem in purpura. Hæc autem gesta sunt anno 401. Quod verò solennis inauguratio ac renuntiatio sit differenda in annum 402, testatur citatus antea Sozomenus lib. 8 cap. 4 pag. 763 : Per idem tempus, ipso, quem diximus, Fravita & Vincentio Coss. imperatori natus est filius avo cognominis : qui sub initium sequentis consulatus augustus renuntiatus est. *Videri quoque potest Pagius ad istum annum num. 27.*

8 Tamesti verò purpura anno 402 Theodosio juniore collata nova deinde accesserit solennitas, quam nondum is habebat anno 401 ; ab hoc tamen anno Theodorus lector in Excerptis ex Ecclesiastica historia, quæ Valesius vulgavit, lib. 2 pag. 568, videtur ipsum quoque ejus imperium computare, quando hæc memorat : Theodosius junior, filius Arcadii augusti, imperare cœpit mense Januario. Imperavit unâ cum patre annos septem, menses tres. Cum hoc itaque auctore computemus etiam nos Theodosiani imperii annos à natali ejus in purpura, id est à mense Januario, vel, si malis, ab Aprili mense anni 401, & hac ratione solvamus difficultatem, è verbis Aetorum S. Vamnis superius propositam. Etenim si ab isto anno progrediamur ad annum era vulgaris 423, habebimus annum secundum Varanani, ac Theodosii junioris vigesimum tertium inchoatum à mense Januario vel à mense Aprili, proventumque usque ad v Kalendas Augusti, quo die fustuarium Martyris, de quo antè dixi, accidisse memorant eadem Acta, sicut rem consideranti patebit. Huic computationis fundamento superstruximus annum emortualem nostri Martyris eundem 423, superius in exordio hujus Commentarii notatum : quem postquam hisce cum rationibus nostris chronologicis contuleris, integrum tibi erit, lector, eum emendare, si meliorem in-

veneris. Reliquum est, ut martyrii historiam subjiciam, quæ magnam, meo quidem judicio, brevitate sua ac sinceritate meretur estimationem, eo præsertim, quòd alibi hætenus eam typis fuisse editam non noverimus.

AUCTORE
J. P.

A C T A

Auctore anonymo

è Ms. membraneo Capituli ecclesiæ metropolitanae Parisiensis, collato cum alio è codice Moissiacensi.

IN illo tempore præcepit Varanani rex, ut omnes adorarent solem, ignem & aquam, & ne quis Christianum servum ingenuum faceret, & quicumque præceptum regis audire noluisse, diverso supplicio subiceret. Emit itaque sanctus Vamnes inter ceteros captivos Aëtiam monachum, quem statim sumptu suo ad locum suum, unde captivatus fuerat, remisit. Hinc excitatus calumniam adversus hominem Dei, quasi adversus rebellem jussionis regis, qui emptitium servum, ingenuum fecisset, & Romanicæ reddidisset. Tunc iratus rex jussit Dandrasbado comiti suo, ut interrogaret hominem, & ab illo audiret, si vera essent, quæ de eo dicebantur. Dandrasbadus eadem horâ ex jussu regis exhibitum sibi Vamnem interrogavit. At ille respondit, verè se Christianum esse, & captivum monachum à se redemptum liberasse & patriæ reddidisse.

2 Dandrasbadus comes quæ audierat à beato Vamne retulit regi. Cui rex rursus præcepit, ut eum hortaretur negare fidem Christi, & servire religioni Persarum, & siquidem adquevisset, indulgeret ei etiam alias culpas, & concederet vitam atque aliorum inlicitationem, & inter amicos regis adscriberet ; audierat enim quod dives esset, & inter negotiatores in primatibus haberetur : si verò non adquevisset, tormentis eum adficeret, & post tormenta occideret. Tunc comes reversus ad prætorium, evocabat Vamnem, & indicat ei jussionem & consilium simul, & hortatur, dicens : Rogo te, contemne negare Nazarenorum errorem, quo deceptus es, & revertere ad antiquam religionis nostræ consuetudinem, ut possis vivere & reputari inter amicos regis ; nam certus esto, quia si in errore isto perseverare volueris, non solum ab amicitia regis, sed ipsâ vitâ miserabili sine carebis.

3 Beatus Vamnes respondit : Absit à me, ut pro amicitia hominis perdam amorem Dei, & pro vitæ præsentis securitate perdam æternæ vitæ beatitudinem. Comes ait : Quare contra præceptum regis hominem Christianum, quem servum emeris, ingenuum fecisti ? Vamnes respondit : Quia & me Deus Christianorum, cum essem captivus diaboli, & servus peccati, sanguine suo redemit & libertati veræ donavit, ac patriæ cælestis municipatum indulget, nihil dignum remunerationis Deo obtuli. Ego pro eo servo meo numerosos dedi, Christus pro me se ipsum dedit. Comes dixit : Noli verbosari, sed nega Christum & sectam Nazarenorum, & transi ad religionem regis, & vivas. Ceterum juro per solem

Accusatur
Sanctus,

E

b e
* al. Dandrasbadus
scribitur

ad defensionem
fidem, blandius

d

e

F

* al. suum
* al. negaque

frustra

* al. connummos dedi, Christus pro me se ipsum dedit. servo

&

quo S.
Vamnes
martyrio
coronatus est.

C

A. ANONYMO.

& ignem, quod, si ad religionem nostram venire nolueris, tam pro te, quam pro illo, quem fugasti, supplicia solves. Vamnes respondit: Et ego juro per Deum verum, me aliud non facturum, quàm quod à Christo Deo vero didici.

ac verberibus adigitur.

f

4 Statim Comes iussit eum nudari veste; & dum in loculum nudus stetit, interrogavit eum si audiret iussionem regis. Cumque non adquefcentem audiret, fustibus eum aptavit & projecit semivivum in carcerem. Vadens ergo sanctus Vamnes martyr ligatus ad carcerem, ducente se Aburfane præposito regii carceris, gratias agebat Deo, quod dignus fuisset pro Christiana religione fustigari: & dicebat ad eos qui aderant: Si creditis, fratres, sic mihi videbatur, cum fustium ictibus circumdabar, quasi coronis roseis decorari*. Dies autem, quâ hæc agebantur, erat Kal. Augusti, anno secundo Vararanis regis Persarum; Theodosii verò junioris, filii augusti, anno regni vicefimo g tertio. Post non multos iterum dies post, septimo decimo Kal. Septbr. jubet Vararanes rex Dandrasbado comiti, ut educeret de carcere sanctum Vamnem, & traderet eum Frano* præfidi audiendum & condemnandum. Hic Franus antea Christianus fuerat, & volens placere regi, discessit à fide Christi: cui pro merito obedientiæ donavit rex præsidatûs dignitatem.

* al. decorarer

g

* al. Phran-no

B

5 Igitur Franus præfes exhibitum sibi sanctum Vamnem martyrem sic alloqui cœpit: Si recordares* mutux dilectionis, adquefceres consilio cari tui, & tranfres ad religionem, quam noster rex tenet; & bene tibi erit, si adquefceres consilio meo: nam & ego Christianus Catholicus fui, sicut ipse bene nosti; sed ad iussionem regis, quem divina providentia dominum nostrum esse voluit, converti me ad sectam Persarum; & modò securus & felix vivo. Dicit ei sanctus Vamnes: Et ego Christianus sum: aliud esse nec volo, nec deo, sicut jam frequenter à me audistis; nam & major tuus comes Dandrasbadus, etiam per tormenta experimento didicit, quid per Christi fidem animo geram, immò quid in animo meo Christus gerat. Quod si ante dulcedinem tormentorum constantissimè Christum Deum meum confessus sum; quomodo nunc negabo, tantam fortitudinem per fustes indeptus? Franus ait: Occidere te nolo, quamvis hoc facere perurgear præcepto regis: sed ut mihi aliqua de te apud regum excusandi facultas detur; si solem & ignem & aquam & terram adorare non vis, saltem clama bene fieri quod ecclesiæ destruantur; quia aut dicas, aut non dicas, ecce jam destruantur. Sanctus Vamnes respondit: Absit à me, ut, quod Deus pius ad congregandos in unum Christianos voluit ædificare, ego dicam bene fieri, quod ad iussionem regis impii destruat. Franus ait: Si de ecclesiarum destructione nihil vis dicere, quod justè solvantur, vel hoc unum dicito: Malè Christianis, ut sit occasio justæ relationis ad regem, quâ rescripto illius dimittaris. Sanctus Vamnes respondit: Non maledicam, quibus Deus benedixit.

Frustra etiam laborat præfes. * al. recordareris

C

6 Dum hæc apud Franum præsidem aiebat Vamnes, ecce, uxor Sancti venit clamans & ululans, ac luctuosa voce se ingerens Viro, admonebat causas conjugii & dicebat: Cui me dimittis? Cui filios tuos commendas? Non ad hoc tibi sociari volui, ut & ego ante tempus mariti solatio destituar; & filii, patris; ac famuli, domini gubernatione fraudentur. Ad quam sanctus Vamnes ait: Confide, soror; non caret solatio de morte suorum, cui Christus per integritatem fidei vivit: permane in fide, quâ renata es, & e-

Uxoris præses

rit tibi & tuis Dominus gubernator. Et illa respondit: Nec ego sic te volo vivere, ut Christum neges, in cuius fide æternam vitam speramus; nam & gavisa sum, quando audivi te pro confessione nominis illius fustigatum: sed ut & mihi & tuis omnibus sanus & vivus reddaris, rogo, ut hoc unum, quod bene est, dicas, justè ecclesiæ dissipari; quia, aut loquaris jam de hoc, aut taceas, ecclesiæ destruantur; nec ad sermonem tuum deponendæ, nec ad sermonem tuum relinquendæ.

D

7 Tunc Sanctus athleta Christi Vamnes, altiùs *generosè* ingemiscens, ait: Oh lingua serpentina, venenati interpretis consilii! hæc autem est vox illa, quæ olim, ut Adam peccaret, illicuit; hæc est, quæ sancto Job, ut patientiam in dolore rumperet, persuadebat: hoc consilium, mulier, illis dà, quibus humani affectus supra Christum valent: mihi autem consilium majus nemo dare potest quàm Christus [qui] discipulatum suum in negatione omnium, quæ videntur, & [amantur] injunxit*: & tu, mulier, si scires, quanta bona per hæc verba amiseris, quàm grande lucrum, quod super mea passione gratulata adquisieras, perdidisti; dolores utique tuos, & lacrymas istas, quas supra me, ignara Dei beneficii, fundis, supra te funderes, quæ adversum Deum locuta es. Ad hanc sancti Vamnis increpationem mulier compuncta dolore, cœpit pro culpa & indulgentia Christi supplicatione mariti sperare.

generosè

* al. insti-

tuit

E

8 Adstante adhuc muliere, Franus iudex serpentino ore priores sibilos iterare sancto Vamni cœpit: Maledicito Christianis, & dimitto te. Mollita rursus mulier, conversa ad Virum suum dixit: Vel hoc fac, quod dicit; Maledicito Christianis, ut dimittaris & vivas. Sanctus Athleta Christi respondit: Audi, mulier, & discite quod nefcis: Christiani ex nomine Christi Dei veri vocabulum eruunt; itaque qui maledicit Christianis, Christo Deo vero maledicit, cui* nomen sonat in Christianis: similiter & qui eis benedicit, Christo in eis benedicit, cui* sunt Christiani. Benedicam itaque eis, & non maledicam, ut benedictionem consequar illius, ex cuius nomine appellantur. Hæc cum sanctus Vamnes, audiente præfide, mulierem doceret; præfes ait* ad sanctum Vamnem: Et quare, antequam Christum crederes, maledicebas illis & detestabaris societatem illorum? Vamnes respondit: Quia inspiebam* quod modò sapio; non enim in me erat amor Christi, qui me doceret, quo amore di-

contemnit

Sanctus,

* al. cuius

* al. cuius

* al. dixit

F

9 Post hanc firmissimam Militis Christi confessionem, volens Franus præfes morosæ, ut sibi videbatur, altercationi finem imponere, simul & timens, ne dilatio protracta mandatis videretur regis contraire, iussit eum decollari. Sanctus Vamnes, acceptâ sententiâ, lætus ibat ad campum. Tunc audientes discipuli Christi, qui lætabantur, & maximè negotiatores, quibus amplius gaudium nascebatur, quod de suo corpore Martyrem processisse videbant, immiscentes se paganorum turbæ, occurrerunt, & ducebant eum ad campum. Aliqui verò ex plebe, miseratione commoti portaverunt vinum, & offerebant ei ut biberet: quod accipere noluit dicens, hoc solere illis dari, qui iaviti moriuntur; sibi autem illicitum hoc esse, qui etiam libens per amorem* Christi mortem susciperet; sed & nefas esse, Christo sitiente, vino inebriari. Et dicebat: Ego vinum non bibam, quod inebriat, sed calicem redemptionis, quem mihi Christus suâ gratiâ propinavit. Et ita decollatus

capite truncatur, ac

sepelitur.

* al. pro amore

latus

A latus est beatissimus Vammes; & servabatur ab spiculatoribus corpore ipsius. Tunc fratres, qui eadem ab initio confessionis suae latentes hærebant*, ministri necessitatis illius, in quantum petierunt, nummos spiculatoribus dederunt; & tulerunt corpus ejus, & sepelierunt illud XVI Kal. Septemb., regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.

* al. latenter adhærebant

A N N O T A T A.

a Non uno modo exaratum invenio illud nomen: ego tum hic tum alibi, ac in Commentario prævio scribo Vararanus cum Theodoro, quem citavi in Commentario num. 3, consentiente ejus textu Græco, in quo scribitur Βαεγεγνς, ut in editione ibi assignata licet videre. Ita etiam scribitur apud Socratem Hist. eccl. lib. 7 cap. 18, pag. 35; Valefianæ editionis. In Ms. nostro Moissiacensi mendose legitur hic Valerianus.

b Ms. Moissiacense sic pergit: Accusatus igitur S. Vammes ad regem, eo quod Christianus esset, & quod Christianum servum ingenuum fecisset, & Romanæ reddidisset.

B c Romanæ, id est, terris Romanorum; uti ego quidem intelligo; ad quas etiam Christiani apud Persas in arcto positi confugebant. Socrates paullo ante citatus, Apud Persas, ait, mortuo Idigerde rege, filius ejus Vararanes, cum successione jure regnum obtinisset, magorum consilio inductus, Christianos graviter exagitavit, supplicia ac tormenta Persica eis infligens. Itaque Christiani, qui Persidem incolebant; necessitate

conficti ad Romanos confugiunt, orantes ne ipsos stultitudo deleri paterentur. Vita S. Entymii abbatis, de qua mentio facta est in dicto nostro Commentario num. 3, tradit ista à pag. 19: Initio moræ tunc persecutionis in Perside circa finem regni Idigerdis Persarum regis, cum magi omnes Christianos capere vellent, subditorum Saracenorum præfectos ubique viarum constituerunt, ne quis Christianorum in Perside degentium ad Romanos confugeret. Una, etsi non unica; belli inter Romanos ac Persas causa, teste Socrate lib. 7 cap. 18, fuit, quia Christiani in Perside vexati ad Romanos confugebant, & ab eis benevole excipiebantur.

d Lego Persas antiquos adorasse solem, lunam, ignem, nec non alios paganorum falsos deos: inter quos etiam terra & aqua, ex iis, quæ in hisce Actis habes num. 1 & 5.

e Illicitationem. In nostro apographo Moissiacensi lego: Atque ad aliorum illicitationem inter amicos regis adscriberet. Per illicitationem verò puto hic significari illicitum, illestationem seu incitamentum.

f Loculum. Ita etiam habet Ms. Moissiacense. Expressionem illam haud omnino perspicuam equidem non satis intelligo. Tentabo tamen aliquid eidem lucis asferre. Loculus est exiguus & angustus locus. Loculi autem sacculus pecuniarum: unde hic forte sumitur loculus pro umbilico vel scroto, quo usque Martyris corpus nudatum fuerit.

g Locum hunc expendimus, & cum ratione temporis, quo Martyr noster obiit; componere conati sumus in Commentario prævio.

DE SS. MARTYRIBUS ALEXANDRINIS

ORIONE, ÆMILIO ET AGNATO.

ITEM DE THYRSO ET SOCIIS IN PERSIDE,

Ex Hieronymianis.

J. B. S.

XVI AUG.

C

In textu Florentini tres jam dicti Martyres ita Alexandria conjunguntur: nescio cur codex Epternacensis ultimum sejungat, scribens hoc modo: In Alexandria Orionis, Emeli, & alibi Agnati. Corbeiensis cum codicibus Lucensibus concordat, sed binos socios superaddit Justinum & Lucium, aliis omnibus pro hoc die incognitos. Cum textu quoque convenit alter ex Codicibus Reg. Sueciae clarè enuntiando: Alexandriae, sanctorum Orionis, Emeli, Agnati. Quemadmodum etiam legunt Rabanus & Notkerus Orionis, Æmilii, Agnati. Sic equidem legendum existimo; ut ut de-

curtatum, & cum die sequenti confusum hujus diei laterculum agnoscat Florentinus; id quod multo pejus torserunt codices recentiores, dum dicti laterculi duas diversas annuntiationes in unam contraxerunt & mutularunt, legentes cum Greveno: Ipso die, sanctorum Orionis, Tirsi, Agnati. Porro Thyrsum hunc seorsim sic annuntiant præcipui codices: In Persida, natalis sancti Tyrri cum sociis suis. De quibus cum alibi nihil reperiam, suspicari ferme cogor, eos facile confundendos cum Thyrso & sociis, de quibus actum est ad XXVIII Januarii, nisi forte obstitit positio in Alexandria, quæ amanuensium, incuriâ facile mutata fuerit.

F

A DE S. AMBROSIO CENTURIONE M. D

J. B. S.

FERENTINI IN CAMPANIA ITALIAE.

SUB DIO-
CLETIA-
NO.
A Galefimo
primum si-
gnatus,

DE Ferentino in hoc opere non semel actum est presertim mense Aprili VIII & XV; qui plura cupit, adeat Ughellum tomo I, ubi de ejus urbis situ & antiquitate satis fuse differens, etiam de hodierno S. Ambrosio honorifice meminit. Porro Galefimum hoc die de more Baronio praluxisse, inde licet conjicere, quod in nullo classico Martyrologo, ne quidem in Ughardinis additionibus aut in editione Bellini usquam notus sit. Ita primum, quod sciam, eum signavit laudatus Galefimus cum brevi elogio hujusmodi: Ferentini in Campania, S. Ambrosii martyris. Hic centurio, Diocletiano & Maximiano imperatoribus, Christianae religionis accusatus, Datiani praesidis, quem ad fideles contrucidandos in eam provinciam caesares miserant, jussu comprehensus, varia primum cruciamenta pertulit, quibus ad impuram idolorum superstitionem cum adigi non posset, in fornacem injectus est, e quo incendio divinitus ereptus, demum, magna fidei constantia roboratus, praeceps in fluvium dejicitur.

deinde à
Baronio

2 Citat in annotatis suis codicem scriptum, in quo procul dubio invenerit lectiones seu brevem Vitam, quam etiam ad se missam testatur Baronius, qui de cetero ex jam data annuntiatione facile potuit ea contrahere, quae Martyrologio Romano infereret: Ferentini in Hernicis, S. Ambrosii centurionis, qui in persecutione Diocletiani variis modis cruciatus, novissime per ignem illaesus transiens, demersus in aquam, educus est in refrigerium. Ubi observes velim, idem utrobique mortis genus exprimi, quod tamen neuter reperit in jam dicta Vita, constante solis lectionibus martyrium non referentibus, ut mox dicendum erit. Audiamus prius tertium, qui de hoc sancto Ambrosio agit in Catalogo Sanctorum Italia, cum Galefimo in plerisque satis conveniens, ubi nihilominus in finali martyrii consummatione ab eo multum defecit. Verba ejus sunt:

tum & à
Ferrario,

3 Ambrosius natione Ligur, Pythagoricis disciplinis instructus, Mediolanum veniens, ibi se ad militiam transtulit, Centurio à Damiano praefide factus. Inde Ferentinum (quae Hernicorum in Latio urbs est) profectus, cum Christum occulte coleret, praesidi denuntiatus quod Christianus esset, ab eo accersitur, blandèque (erat enim illi praecharus) monetur ut juxta imperatorum edicta deos coleret, spatio ei ad respiscendum praefinito. Quo elapso praeses Ambrosium in sententia colendae Christianae religionis persistentem militaribus ornamentis exuit, carcereque, in quo nemo eum alloqui posset, sine cibo & potu, donec aliquot urbibus visitatis rediret, includit. Post mensem reversus Ambrosium vegetiorem & constantiorem reperit. Quare illum frustra admonitum diverso tormentorum genere aggreditur. Primum enim in ignem ipsum injecit; deinde cum illaesus exisset, in aquam altam demergi jubet: denique cum etiam ex aqua incolumis evasisset, capitalem sententiam accepit. Passus est XVII Kal. Septemb. Diocletiano imp. Corpus à Christianis sepultum in ecclesia Ferentinate, cujus tutelaris est; religiosissime asservatur.

4 Dictorum testem adducit Officium ecclesiae aliud mar-
Ferentinatis Roma approbatum, quod cerè mul-
rum differre oportet à Vita illa qualicumque seu signante:
antiquiori Officio Ferentinate, quod Majores acce-
pere à P. Gallonio ex bibliotheca PP. Oratorii
Roma, quae cujus aetatis sit nemo facile divinaverit.
Hoc certum, martyrii genus in ipsa non exprimi,
cum deficiat in minis praesidis, quem Datianum
nominat & quidem Hispania praesidem; satis
mira ei applicans, quae hic referre non lubet: ope-
ra pretium retulero si paucis hic tradita satis to-
lerabilia eruditus videbuntur. Non pratermittam
tamen ea hic adjicere, quae ex Vita alia, quam
non vidimus, Romae anno MDCV excusa, de sacri
corporis S. Ambrosii translatione descripsit idem
Ferrarius, non hoc die, nec consequenter ad su-
pra relata, sed eo quo ipsa olim peracta est, nempe
XXIX Decembris, quae hic nihilominus conne-
ctenda censuimus. Ita ibi rei seriem explicat.

5 Cum corpus S. Ambrosii martyr extra Fe-
rentinum conditum, diu ignotum fuisset, divinitus
in aede S. Agathae, quo tempore Saraceni Cam-
paniam populabantur, inventum, in urbem, ab
excidio S. Martyris intercessione liberatam, in
ecclesiam S. Mariae majoris non absque prodigiis,
caecis illuminatis, aliisque languentibus mirabiliter
sanatis, translatum est. Inde postremo cum S.
Martyr cuidam archipresbytero in visu nocturno
apparuisset, in Cathedralem basilicam SS. Joannis
& Pauli, loco civitatis sublimiore sitam, delatum,
ibi honorifice IV Kal. Januarii reconditum
fuit, qua die populus Ferentinas ad translationis
hujus celebrationem voto se publico adstrinxit. In
qua translatione, dum sacrae Reliquiae reponerentur,
quidam archipresbyter, nonnihil ex iis nifus
furari, ita brachio obriguit, ut nonnisi errorem
confessus, ac S. Martyrem precatus, sanitatem
recuperarit. Cum postea Episcopus de [veritate]
reliquiarum subdubitaret, duabus puellis gravi &
diutino morbo oppressis eas admovit, quibus
repente sanatis, dubitatio omnis sublata est.

6 De patria Sancti nihil magnopere controver-
tunt; Mediolanensem fuisse & ipse admittit Fer-
rarius, tamen in textu suo Ligurum appellaverit,
qua de re in Actis nostris non semel, imo &
hoc die sermo recurrit. Bosca in suo Martyrologio
rem paulo pluribus explicat. Nobis magis placet
quod ex Brantio refert satis nitidum elogium
metricum:

Ad breve clam tempus coluit Centurio Christum
Confessusque palam castra beatam subit.
Item & aliud epigramma Bulzii parte à Lavarii
poetici. Argumentum est

S. AMBROSII CENTURIO ET MARTYR
IN PHYLACA ABSQUE CIBO ET POTU VEGETIOR.
Carcer habet Divum, Divo mera nulla mini-
strant,
Grata fugant longam prandia nulla famem.
Squalida jejunos macies tamen occupat artus
Nulla viri; melior vernat in ore vigor.
Caelicola Ambrosius fuerit, cum vivere pergat
Fortior ingestis nulla per ora cibo.
Sed voco caelicolam, ne, quem non fercula
pascunt,
Non hominem, verum quis putet esse Deum.

DE

DE S. CHÆREMONE ANACHORETA.

Cultus apud Græcos ac vitæ institutum.

J. P.

SÆC. IV
VEL V.
Refertur in
Fastis Græcis.

Tametsi hujus Sancti nomen alibi sine diphthongo, alibi cum illa exprimatur; ego illud scripsi cum diphthongo cum Menais magnis excusis, quæ ad nomen ita efformatum alludunt, ac Menao Chiffletii. Annuntiatur hoc die apud Græcos modo valde vago & indistincto. In dicto quippe Menao ita ponitur: Χαρημων (forte Χαρημων) ἐν εἰρήνῃ. Chæremone in pace. In Menologio autem Sirletiano sic: Eodem die natalis beati Chæremonis in pace quiescentis. Hisce consonant Menaa magna excusa: Sanctus Chæremone in pace consummatur. Sequuntur duo versiculi, quos ita à Græco Latine reddo:

Β Ἀνξὲ βίῃ σὺ χαίρει Χαρημων μόνος.
Ἀγῶν δὲ εἶδες ἔ ἀμοιβῆς τὴν πόνων.
Beate gaude sine Chæremone tuæ
Vitæ, inchoata præmia laborum videns.

Tametsi autem ex allatis modo Græcis Fastis non sit nobis cognitum perspectumque, quisnam fuerit iste S. Chæremone; aliunde tamen affulget lux. In Sylloge historica de S. Joanne Cassiano abbate, quæ exstat apud nos tom. v Julii, die xxiii, pag. 458 & sequentibus, § 5 de prima ejus profectioe in Ægyptum agitur, & ex ipsiusmet verbis narratur, quomodo ad Chæremone sit deductus, & quas collationes ille habuerit. Cassianus autem erat valde juvenis, quando in Ægyptum discessit, & sub primum tempus, quo illic pervenit, ad Chæremone deductus est. Obiit verò Cassianus ante medium seculi v. De nativitate ejus ac morte tractatur in dicta Sylloge § 3. Ex his videtur mors S. Chæremonis posse affigi seculo iv exeunti vel ineunti v. Quod verò idem ille sit cum eo, qui in Fastis Græcis supra signabatur, suadet nobis celebritas nominis, quæ claruit. Adde ista:

2 Ante omnia in memoriam revocemus ea, quæ tom. ii Martii nostri, die xv in Prætermissis scripta jam pridem sunt his verbis: Theremon abbas eximie perfectionis in Scythia, refertur à Withfordo in Martyrologio Anglicè edito. Agit de eo Petrus de Natalibus lib. xi, cap. 57 citato

tato Heraclide, in quo cap. 35, & apud Palladium cap. 92 Chæremonis monachi subita mors narratur; sed alia habet dictus Petrus. Chæremone celebrant Græci in Menologio & Menais xvi Augusti. Petri de Natalibus textum accipe loco citato: Theremon abbas in eremo de Scythia claruit, qui ibidem centenarius decessit. Hic enim adeo dorsum suum tam temporis vetustate quam orationum jûgitate curvaverat, ut quasi in primævam infantiam submissis manibus in terram traheretur. Hæc qui supra Heraclides. In Appendice ad Vitas Patrum à nostro Rosweydo editas, inter alia, quæ à Paradiso Heraclidis ibidem exstant, pag. 974 habentur ista, citato ad marginem Palladii capite 92: Acciderat . . . illis ipsis diebus, ut Chæremone nomine monachus, residens in cathedra sua repente moreretur, defunctumque in ea ipsum atque in manibus opus, quod faciebat tenentem, subito alii fratres viderent. Res etiam narratur ex ipso Palladio in Vitis Patrum allegatis pag. 765. Monumentorum Ecclesiæ Græcæ, quæ in lucem edidit Cotelierius, tom. i pag. 707 inter Apophthegmata Patrum hæc leguntur: Narrabant de abbate Chæremone in Sceti, quod spelunca ejus distaret ab ecclesiâ quadraginta milliaria, à palude verò & aqua duodecim, atque sic inferret in speluncam suam quod manibus operaretur; portaretque lagenas duas, unam ex adverso alterius; ac federet, quietam vitam ducens. Videmus itaque Chæremone abbatem sive monachum laudari à labore, tamquam nota sibi propria & characteristica. Græci insuper in versibus suorum Menæorum; quos supra protulimus, suum Chæremone à labore commendant. Hinc ergo probabilis apparet, eum, qui in illis ac in Vitis Patrum comparet, eundem esse, eo præsertim quod nomen, vitæ institutum ac exercitationis character conveniant. Atque hæc quidem nostra est sententiâ, superioribus rationibus fulta. De Sceti, cujus antea incidit mentio, consuli potest Commentarius prævius ad Vitam S. Arsenii anachoretæ tom. iv Julii, die xix, pag. 605.

DE S. TITO DIACONO MARTYRE

R O M Æ.

Ex Martyrologio Romano.

J. B. S.

ANNO
CDXXVI.
An sacra
ejus ossa

Refertur S. Titus certissime Martyrologis omnibus Baronii editione Romana antiquioribus incognitus est, neque ulla in Fastis sacris ejus exstat memoria antiquior illâ, quam ex Prosperi Chronico erutam in Martyrologio Romano consignavit hoc die, tametsi, ut rectè observat Castellanus, diem mortis non indicet Prosper, solum annum notasse contentus, nempe Theodosio XII & Valentiano Aug. II Coss.; qui est annus Augusti Tomus III.

Christi 426. Agit ibi paucis Prosper de eade Patrocli Arelatenfis episcopi: quod facinus ad occultam jussionem Felicis magistri militum referabatur, cujus impulsu creditus est etiam Titus diaconus; vir sanctus, Romæ pecunias pauperibus distribuens; interemptus.

2 Atque hæc paucula solum dicenda erant, in diocesi Mediolanensi? liquid de suo suggestisset in patrio Martyrologio his verbis: Romæ sancti Titus levitæ & martyris, cujus corpus Casorati prope Arfagum in diocesi

O O 2

Me-

AUCTORE
[J. B. S.]

Mediolanensi fideles devotè venerantur; piè cre-
dentes, opinor, hujusmet S. Titi sacra lipsana
Româ accepta, in eo templo deposita esse, id quod

ex tabulis ecclesie parochialis se accepisse testatur
dictus Martyrologus.

DE SANCTO BALSEMIO MARTYRE

RAMERUDE IN DIOECESI TRICASSINA GALLIÆ,

J. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Sancti à synonymo distinctio, cultus & martyrium.

SEC. V.
Sanctus hic
Martyr

Inos synonymos sanctos Balsemios (Gall. Bauffenge) à Colvenerio in notis ad Flodoardi historiam Remensem confusos, rectè alii distinguunt. Castellanus in suo Martyrologio universali non nisi hodiernum agnoscere videtur, quem nescio cur pridie signaverit his verbis: In Campania, S. Balsemii, cujus corpus Ramerudem translatum, caput verò Parisios. Alterum Balsemium in vertice Montis Remorum reclusum & S. Basoli nepotem, qui etiam à Menardo & Mabillonio aliisque inter Sanctos refertur, melius rejiciendum censuimus ad diem, quo S. Basolus ejus patruus, quocum plane connexus est, colitur, nempe ad xxvi Novembris, hic de solo Martyre, in dicecesi Tricassina satis celebri actu-ri, quem ab altero synonymo, ubi prius ea, qua ad ejus cultum pertinent stabiliverimus, diversum ostendemus.

2 Ab omnibus vetustioribus Martyrologis præteritus, locum inter auctaria Usuardina primum habet in Edit. Lubeco-Col. hoc die: Apud Castrum Remerudem, natale B. Balsemii gloriosi martyris sociorumque ejus, qua totidem verbis descripsit Grevenus, melius formans Balsemii; ex hoc Molanus, Maurolycus, Ferrarius & Germanicus Canisius, qui nescio unde locios ei accerserint. Menardus pridie non hunc nostrum indicare voluit, cum reclusum, de quo jam locuti sumus, S. Basoli nepotem, expressius signet. Castellani annuntiatio non satis distincta est. Sausseyus translationem ejus xiv hujus retulit in hunc modum: Apud Arceyas oppidum territorii Trecentis, translatio sancti Balsemii martyris, cujus natalis conspicuus est xvi die hujus mensis. Ejus sacrum corpus cum diu in mausoleo, quo primum tumulatus fuerat, jacuisset, Herfendis comitissa, pia affecta devotione, multo cum honore levare curavit, & ad castrum suum Ramerudem deferens collocavit in ecclesia S. Dei Genitricis, quam ipsa cum filio Hilduino comite construxerat. Ubi quiescens Martyr, hospitalitatis memor, incolis multa fanitatum beneficia impendit.

3 Hoc die, alio ipsum ornat elogio, sed perpetram confundit cum S. Basoli nepote. Ita habet: Apud Arceyas in territorio Trecenti, natalis S. Balsemii martyris, qui Lemovicina origine, S. Basoli nepos, sub persecutione Wandalica profectus in Campaniam, cum zelo Dei incensus barbaros illos, qui tractum hunc dira clade vastabant, verbis salutaribus hortaretur, quatenus exitioso infidelitatis deserto tramite, diabolique excussis, quibus impliciti erant, laqueis, in viam salutis (veri utique ac unici rerum conditoris cultum amplectentes) ac pietatis & justitiæ semitas

sele recipere; ab ipsis belluarum more in illum insurgentibus, probris ac pugnis impetitus, raptatus atque in montis supercilio prope oppidum præsignatum ictus gladio, abscisso capite, laurea donandus æterna, beatum spiritum in cælum efflavit. Moxque audita est angelica melodia triumphum celebrans Martyris, qui descissum caput propriis manibus colligens, ante hostiles copias strenuè gradiendo revexit. At magnificentum adeo victoris spectaculum non ferentes emissarii satanæ, Christi athletam gloriosum sic ovantem protervè insectantes, rursus apprehendunt, feriunt, obviumque demum in puteum præcipitant, saxorum globis onerant, atque sic obrutum mole lapidum, dum palmam ejus obscurare satagunt, illustrant erecto quasi illius victoriæ trophæo, & ipsorum immanitatis, & tanti Martyris gloriæ perenni monumento. Puteus, in quem inclutus Christi miles coniectus est, etiamnum visitur, leucæ dumtaxat quadrante subductus ab eo loco, in quo securi percussus fuerat, quinque silicibus contectus & opertus, quibus Martyr obrutus fuit: ponè quem cernitur ædicula, eidem triumphatori sacra, cujus hodie natalis tota in dicecesi celebratur.

4 Atque hac omnia ad hodiernum sanctum Flodoardus Martyrem pertinere, receptumque apud Tricassinos ejus non minus cultum probare satis perspicuum est; ut prorsus non videam, quid Colvenerium moverit, ut binos, synonymos quidem, sed ætate & vita & mortis genere dispares, in unum confuderit. Textus Flodoardi lib. 2, cap. 3 agentis de S. Basolo his plane verbis conceptus est: Post multa denique pietatis insignia, in vita ipsius ab eodem patrata, prænoscentis per spiritum suæ vocationis imminere sibi tempus, misit ad nepotem suum, nomine Balsemium, qui eum ad se à Lemovicina regione perduceret, significans illi, quod post obitum suum in prædicto suo conversationis habitaculo deberet vitam ducere, juxta quod revelatum sibi fuerat à Domino. Cujus salutaribus præceptis, ut bonus filius obtemperans, & ad supernam hereditatem pervenire desiderans, usque ad exitus sui diem in eadem permanfit habitatione. Quodnam hic aut Wandalarum aut martyrii vel leve vestigium?

5 Ita tamen ad hac observat Colvenerius: Unde à Colvenerio martyris exstat fragmentum in Promptuario sacrarum antiquitatum Tricassinæ dicecesis, eumque adjecit Usuardo Molanus xvi Augusti, quo die festum ejus celebratur in Tricassina dicecesi. Fragmentum hic citatum, infra dabimus. Tota viri doctissimi hallucinatio est, quod unicum sanctum Balsemium agnoverit, cum certissimè duo diversi fuerint, binis propè seculis à se invicem distiti. Balsemius ille S. Basoli nepos vixisse potuit usque ad medium seculum septimum.

A quandoquidem S. Basoli aratem definit Castellanus ad annum DCXX; alter vero Martyr, de quo hic agimus, circa medium seculi quinti, in terribili ista invasione Wandalica coronam adeptus est. Cetera explicat Menardus in observatione ad hunc diem pag. 666, cujus verba hic subjicio:

ut recte notavit Menardus.

6 Nicolaus Camuzatius profert Vitam S. Balfemii, in qua habetur, eum habitasse in pago Arceyas dicecesis Trecentis, ibique fuisse securi percussum à Wandalis. Nihil horum meminit Flodoardus, qui ait eum obiisse in loco reclusionis suæ, qui erat in vertice montis Remorum, eumque esse nepotem S. Basoli, & ab eo evocatum venisse Remos. Qui quidem Basolus multo post Wandalorum in Gallias irruptionem, primam saltem vixit. Vir doctissimus Colvenerius in notis ad hunc locum Flodoardi; putavit unum eundemque esse Balfemium, Vitamque Balfemii martyris prolatam à Camusatio attribuit Balfemio, de quo agit Flodoardus. Qui quidem solo nomine & natali solo dumtaxat conveniunt, nempe Lemovicensis; quodque eo relicto, in Campaniam venerint. Sed differunt, quòd alter cellam habuit in monte Remorum, alter in pago Arceyas, in quo à Wandalis cæsus est: qui fit ut differant etiam tempore sicut & genere mortis.

Ejus martyrium retulit Camuzatius.

7 Reliquum est, ut jam non semel citatum Camuzati fragmentum, seu Vitam talem qualem, referamus, præmissis ejus ad eam notis hujusmodi pag. 336 versa: Integram absolutamque D. Balfemii (vulgari nomine S. Bauffange) etsi studiose investigatam historiam, nancisci tamen nulla ope valui, sed hoc dumtaxat fragmentum, quod ex vetere Ms. codice, qui in prioratu oppidi Ramerudensis, septem leucis ab urbe Tricastina, unica ab Arceyano vico semoti; frustulatum erutum est: in quo quidem prioratu, ex majore monasterio, juxta Turonum urbem dependente, reliquæ ipsius D. Balfemii asservantur, qui in finibus dicti Arceyatensis oppiduli capite truncatus est à Wandalis, Attila; sicut ego conjicio, ducè, cujus exercitus, multitudine penè innumerabilis, postea deletus & profligatus fuit ab Æsio Valentiani Cæsaris legato, illustrissimo ac strenuissimo viro, idque in campis Catalaunicis, viginti leucis vel circiter à prædicto Arceyano oppidulo remotis.

C

FRAGMENTUM

a Historiæ S. Balfemii martyris,

Ex Promptuario Nicolai Camuzati pag. 334 vers.

AWandalis in Campania

T Andem vero attingens loca Campaniæ, devenit ad quamdam civitatem Arceyas nomine, nam dicitur illo tempore civitas fuisse, nunc autem villam omnes non ignoramus esse. Contigit autem eo tempore, Wandalos c impiissimam gentem à finibus suis dimotam, loca quædam invasisse Franciæ & maximè fines ipsos, qui circumcirca contigui sunt Campaniæ. Inclytus Domini athleta Balfemius, de quo ferie hujus orationis agitur, id loci gratia divina se comitante attigit, quo palmam martyrii ipse, cui famulabatur indefinenter, Christus largiri delegit.

2 Præveniens namque ipsos Wandalos cœpit

monitis & verbis salutaribus exhortari eos, quatenus viam erroris finerent & à diaboli laqueis, quibus captivi tenebantur, resipiscerent. Exinde [ut] d legitur in Salomone. Noli arguere derisorem, ne oderit te; feroces & sævi, frendentes in eum belluarum more, injuriantes & exacerbantes nimis acerbè, ad ultimum duxerunt super quoddam montis supercilium, & capite amputato, eoque interfecto, comparaverunt sibi viam baratri & mortis; similes illis qui crucifixerunt Dominum clamabant: Sit super nos ejus sanguis; & super filios nostræ posteritatis.

illud manibus gestans

3 Accidit tunc mirandum & insigne miraculum, & in Domino Jesu Christo, qui in suis nimis gloriosus est, oppidò glorificandum. Nam B. Miles Christi, mox ut decollatus est, caput proprium in manibus deprehendit; & ante interfectores suos gradiendo incedens, quasi milliaris uno gestavit. O admirandum & à seculis inauditum miraculum, hominem decollatum gradiendo gestari per sese seipsum! Quis non miretur operibus tuis, Domine Jesu, quis non obstupescat ad talia, & horum similia, quæ sunt tuo nutu.

E

4 Sed ut dixisti euangelica voce: Cælum & terra transibunt, verba autem mea in ævum manebunt; habemus quæ propriis locutus es discipulis, & quæ patrando cõplesti, & quæ quotidie cõples in tuis adelphis. Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet. Angelicam non dubiè credimus convenisse choream ad tanti militis & martyris Domini animam excipiendam, qui exequiarum ejus vigiliis excubando, talem pro eo concinerent melodiam: Beatus quem elegisti & assumpsisti Domine, habitabit in atriis visionis æternæ.

Hic pauca desunt.

5 Impiissimi & sceleratissimi illi, postquam hunc Sanctum indiderunt neci, cernentes quod Beatissimus is, caput suum ferendo ante eos incederet more triumphali, repentiè iterum in eum bacchantes, & pariter insequentes comprehenderunt, & in puteum quemdam, (erat namque puteus ante eos eâ viâ, quam Vir Domini petebat) projecerunt, & lapidibus globisque terræ ipsum puteum obstruxerunt. Ibidem margaritum Domini pretiosissimum, diu multumque temporis jacentem repositum, sed quia ipsa veritas per se, civitatem supra montem positam non posse abscondi est protestata, ad commune omnium utile & profectum placuit, ut hunc Sanctum cunctis innotesceret, ac divulgaret divina potentia, quem jam glorificaverat in cælo, apud homines magnificans mirificaret in mundo.

F

6 Erat in civitate Lemovica, de qua hic advenerat Sanctus, filia regis illius patriæ cæca, quæ hac calamitate, patre & propinquis in mœstitia persistentibus, diu vallata, noctu diuque, quid remedii sibi proveniret investigabat; nimium anxia. Dominus verò æternus, qui univèrsis subvenit cõactis periculis & necessitatibus, cernens eam cõartari hujuscemodi passionis angoribus, nocte quadam ipsam soporantem præmonuit hujusmodi visionis allocutionibus:

Mulier cæca per visionem monita

7 Vade, inquit, in Franciam ad civitatem Arceyas nomine, & ibidem reperies puteum obstrutum lapidibus & tellure, quem emundari ab omni sordè faciens, invenies in ipso maximum thesaurum. Ipse vero (quem dico) thesaurus, Martyr Domini est pretiosissimus, ab impiissimis hominum olim trucidatus, & malignitate eorum instigante, post abscissionem capitis ab iisdem iniubi projectus & vocatus Balfemius. Hunc tu dum

ad S. Martyrem recurrens

Ex Nico- levaveris, & aromatibus circumliniens involves
LAO CA- linteis; ex lymphâ, quam reperies, oculos lavabis,
MUZATO. moxque aperietur tibi acies optatæ visionis.

ejus ope vi-
sum recepit:

8 Matrona præfata tale ut vidit fomnium, ul-
trâ quàm credi potest, admirari cepit secum, tan-
demque patre & propinquis super hoc negotio ac-
citis, & omnibus, quæ sunt itineri congrua, optimè
præparatis, cum agmine multo militum, vehi-
culo imposta, aggreditur viam jam dicti aroma-
tis. Attingens civitatem prædictam Arceyas, se-
riatim, ut sibi fuerat imperatum, ordinatè om-
nia adimplevit, & margaritum super solem luci-
dissimum Balsmium à puteo extraxit, ex lymphâ
quæ lotis oculis lumen, quod diu cupierat, recepit.
Ex hinc nimis gratulabunda de misericordia per
Dei famulum sibi impertita, Christi Militem in-
volvens nitidis linteaminibus, reposuit in ea, quæ
ibi juxtâ erat, S. Petri ecclesia, retro altare ejusdem
basilicæ, decenter & reverenter condens in læti-
tia, & gratulanter de lumine sibi concessio ovans
repetit propria.

unde corpus
Ramerudem
transfertur.

9 Post hæc comitissa Hensendis, domini Hil-
duini comitis mater, audiens omnia, quæ gesta sunt
de Sancto hoc, per sese accessit, & cum honore
maximo ab eodem, in quo jacebat mausoleo, XIX
Kal. Septembris elevavit & totum corpus avidè ra-

puit faustissima illa, & ad castrum suum, Rameru-
dum vocabulo, deferens, S. Dei Genitricis Ma-
riæ posuit in ecclesia, quam tam ex filii sui, quam
ex suis denariis constat fabricatam. Porrò ex tunc
hic Beatissimus Domini cum honore debito recti-
bans, multis imbecillibus impartitur gratiam san-
nitatum cum B. Maria D. N. Jesu Christo pro
eis supplicans: qui vivit & regnat per omnia se-
cula seculorum. Amen.

A N N O T A T A.

a Rectè observavit editor nonnulla in principio
desse, quæ utinam inveniri potuissent. Quis ve-
rò scripserit aut quo seculo, non est unde quis sa-
tis assequi possit.

b Patet mutilum esse fragmentum, carens ex-
ordio, quo haud dubiè narrabatur Sancti ex a-
gro Lemovicensi peregrinatio, unde eum in Cam-
paniam venisse patet ex num. 6.

c Attila terrificam invasionem inditari, re-
ctè, opinor, censuit Camuzatus supra in Com-
mentario num. 7.

d Putavi inserendam particulam ut, quo cla-
rior fieret constructio.

DE S. NOSTRIANO EPISC. CONF.

NEAPOLI IN CAMAPANIA ITALIAE.

J. B. S.

Sylloge de cultu & ætate.

SEC. V.
Stabilitur
cultus

Ameti in nullis antiquis imò
nec recentioribus Martyrologiis
suetur memoria. Sancti hujus
Nostriani, de ejus cultu tamen
dubitare non sinunt Neapolita-
na ea monumenta, quæ pridem
suggessit Joannes Diaconus, & post illum Antoni-
us Caracciolus, qui fuit Clericus Regularis, De
sacris ecclesia Neapolitana monumentis, atque
etiam Ughellus in sua Italia sacra tomo 6 in prin-
cipio, ubi de ejus urbis archiepiscopis agens, de-
cimo octavo loco S. Nostrianum collocat, eique
sub elogii finem hoc satis clarum cultus testimo-
nium reddit, his verbis: Sacra ejus ossa ut San-
ctorum Ispiana venerantur. Ejus caput argentea
atque aurea theca reclusum est, quod in ea æde as-
servatur: memoria inibi in altari sculptis litteris
è marmore posita est hæc:

HIC JACET CORPUS S. NOSTRIANI NEAPO-
LITANI EPISCOPI.

ex Tabulis
Neapolita-
nis.

1 Porro rem indubitata facit Catalogus San-
ctorum aliquot, jussu Illustrissimi ac Reveren-
dissimi D. Decii S. R. E. Cardinalis Caracæ
archiepiscopi Neapolitani, ab omnibus ecclesia-
sticis Neapoli, & per totam diocesim Officio de
Communi in posterum celebrandorum. Hos au-
tem inter ordine suo refertur hoc die S. Nostria-
nus episcopus Neapolitanus. Duplex. Omnia de
communi conf. Pont. In primis Vesperis omnia
de Assumptione B. V. cum Commemoratione S.
Nostriani. Missa de Communi cum Credo.

Ætas ur-
cunque e-
vultur;

3 Hæc de cultu, quibus similia adjiciet Ca-
racciolus. Ad gesta, ætatem, episcopatus ordinem
& durationem quod spectat, candidè faterur lau-
datus Sancti encomiastes, Pauca de Nostriano no-

bis antiquitatem reliquisse, ut mirum non sit; si
in iis variant jam dicti scriptores. In primis Jo-
annem Diaconum à recta temporum serie desle-
ctentem corrigat Cl. Muratorius in collectione Scri-
ptorum Italia tomi I parte 2 pag. 298, dum
ait, rectè adnotatum ab Ughello; Episcopus
hunc Neapolitanis præfuisse anno CDXLIV, citante
auctorem de Promissionibus Dei, qui eo tempore
floruit, & cap. 6 Venerabilis Nostriani episcopi
meminit, Pelagianos in Campania grassantes im-
pigre reprimentis: ut hac ætatem Sancti verosimil-
limè indicare videantur.

4 Quotus ordine episcopus sederit, non vide-
tur ausus determinare Caracciolus. Apud lauda-
tum Diaconum sic legitur: XV Nostrianus epi-
scopus sedit annis XVII, in qua duratione facillè
conveniunt omnes; ast ubi Ughellus invenerit,
fuisse Episcopum XVIII, quarere super sedemus, ne
in rebus incertis definiendis oleum perdamus &
operam: utilius erit Caraccioli orationem hic de-
scripsisse, in qua omnia paulo susius explicantur,
quæ in laudato Catalogo contracta sunt.

ELOGIUM

Ex Caracciolo.

Pauca de Nostriano nobis antiquitas reliquit. Id unum
Quod unum habemus, præcipuum certè est. ferme de
Nimirum, turbarum tempore illum Neapolita-
nam ecclesiam rexisset. Quandoquidem Pelagii scitur,
tunc & Juliani falsa dogmata Catholicos vexabant.

Dige-

A Digerit bellum contra Dei gratiam ab ipsis excitatum, ex Baronii Annalibus, Claudius Menardus Notis ad Augustinum contra Pelagium in annos singulos à CDXV usque ad CDXLIV, in quo Nostrianus sedisse dicitur & ultra. Testis est S. Prosper lib. de prædicationib. dimid. temporis cap. 6 tentatam à Pelagianis Campaniam, huc è Sicilia, ut reor, adventantibus.

quod ad-
versus Ari-
anos pugna-
verit

2 Siquidem ipsi ut occulti degerent & errores suos clam disseminarent, duas insulas ante hanc Nostriani ætatem, videlicet anno CDX elegerunt, Rhodum in Oriente & Siciliam in Occidente. Nisi potius velimus dicere, ab ipsomet Pelagio, venena suæ hæreseos fuisse in Campaniam clam insperfa, iis maximè diebus, quibus Nolæ apud Paulinum alioque fuit. Utcumque res se habuerit, illud certum est, infecisse eam provinciam Pelagianos, sed leviter, præterquam certis quibusdam locis, quæ Julianus ille perfidus, eò veneno profundius imbuit.

cum S. Pro-
spero & a-
liis.

3 Pugnavere armato calamo pro Dei gratia Prosper & alii. Sudavit quoque Nostriani diligentia pro grege suo in Catholica fide firmando. Cujus zelus in fratrem quoque manavit. Uti enim in Historia S. Januarii diximus cap. 20 sect. 6, cum de Sosio ageremus, ex Prosperi testimonio, ab hoc germano Nostriani, & Horio presbytero, aliisque clericis ecclesiæ Neapolitanæ, tentus & coercitus fuit quidam Florus, qui sancti Sosii sibi sanctitatem assimebat.

De ædificiis
ab eo ex-
structis.

4 De Nostriano Joannes Diaconus: *Hic fecit balnea in urbe, & alia in gyro ædificia, qui usque hodie Nostriani balneus dicitur.* Fuisse sumptuosa ædificia suadet nomen ejus ædificiis, &

plateæ datus: nam de platea Nostriana frequens est mentio in antiquis ecclesiarum Neapolis monumentis. Dices, cujusnam usui balnea extruxit; sive an aliorum? Certè non fuisse insolens viris alioqui sanctis balnea adire, ipsum B. Jo. Evangelistæ factum comprobat, balneum ingressi, indeque egressi, ut Cherintum ibi lavaturum advertit. Legendus quoque Tertullian. Apologet. cap. 21. & Clem. Alex. Pædagog. lib. 3 cap. 9. Potius autem existimo, aliorum beneficio id eum fecisse. Suadet hoc Nostriani regionis nomenclatio, quasi quod cuncta aliorum usui fuerit dicata: alioquin enim, si proprio, sat fuisset, illa in privato domus suæ loco construere.

5 Obiit tandem postquam decem ac septem annos sedisset; & bonis operibus agens, ait Diaconus, *in Domino requievit, & sepultus est in ecclesia beati Gaudiosi Christi Confessoris foris urbem euntibus ad sanctum Januarii martyrem, in porticu sita.* At post Jo. Diaconi ætatem, in regionem Nostriam translatus fuisse corpus ejus, & propriè ad ecclesiam sancti Januarii ad Diaconiam, ipsa ejus retectio Augusto mense anni MDCCII Octavio Cardinale Aquaviva Neapolitano archiepiscopo demonstravit. Cum autem signatè quo die ipse obiisset ignoraretur, ad sextumdecimum Augusti, quando inventa sunt sacra pignora fixus est. Sic Galestinus VII. Id. Januar. testatur de SS. Beniaminio & Maximo martyribus: quorum cum natalis dies ignoraretur, agi eorum festum cepit eo die, quo inventa fuere eorum corpora. In Romano quoque Martyrologio festum S. Danielis martyris, tertio Januarii, est festum inventionis ejus. Vide Notas Baronii.

Ignotus dies
obitus, hoc
die facta e-
levatio.

DE S. AREGIO VEL ARIDIO EP. CONF.

DECESIAE IN TERRITORIO NIVERNENSI.

S Y L L O G E

J. P.

De cultu, rebus, gestis, ac tempore, quo floruit.

C
POST ME-
DIUM SE-
CULI SEX-
TI.
Notitiâ loci

Oviodunum Eduorum antiquis temporibus, posterioribus verò Nivernum appellatum, describitur à Sammarthanis tomo 3 Gallia Christiana ante ejusdem urbis episcopus pag. 791. Argumentum hoc pluribus pertractat Adrianus Valesius in Notitia Galliarum à pag. 383; quod Baudrandus utroque compendiosius refert, atque huc transcripsisse in rem nostram suffecerit. Nivernum, urbs Gallia (quæ . . Nevers vulgo incolis . .) ampla & elegans, olim Noviomagus dicta, & Vadicassium caput, nunc Nivernensis provinciæ ab ea sic vocatæ præcipua, episcopalis sub archiepiscopo Senonensi, & Ducatus titulo nobilis, cum ponte lapideo oblongo ad Ligerim fluvium, & castro, media fere est inter Lutetiam Parisiorum ad septemtrionem & Lugdunum ad meridiem ad 50 leucas distans, 20 leucis ab Altifiodoro, in meridiem Molinum versus 12, & 20 ab Augustoduro.

premissâ

2 Urbis hujus cathedram episcopalem rexit & ornavit S. Aregius vel Aridius (vulgo saint Aré seu saint Arey) virtutibus, dum viveret, in ea

exercitiis; post mortem verò suam illustravit Nivernensis territorii locum, nomine Decesiam, quod aliter etiam scribitur, quando ibidem sacras corporis exuvias deponi voluit, postquam Niverni ad meliorem vitam migrasset, uti scribit Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum tomo 1 ad annum Christi 551, num. 18, pag. 783, de S. Aregio hæc memorans: Obiit Niverni; sed post mortem impositus est naviculæ, delatusque Disesiam (Desize) quia cupierat in sacello sepeliri, quod illic Eufraus & Auxilius eremitæ construxerant. Disesia sita est in insula Ligeris supra civitatem Nivernensem, à qua distat septem leucis. Plura de hoc loco habet laudatus Adrianus Valesius pag. 169 & 170. Loco depositionis adjungamus probationem publici cultus.

3 In nostro Florario Ms. ad diem XI Julii occurrit memoria sancti Argii Nivernensis episcopi & confessoris: à quo die apud nos tomo III Julii pag. 177 ad presentem fuit remissus. Sausseyus in Supplemento ad Martyrologium suum Gallicanum pag. 1158 eum sic annuntiat hoc die: Desizæ ad Ligerim in agro Nivernensi natalis S. Argii episcopi, fratris S. Austregisili, Bituricensis

F

exhibetur
cultus ex
Fastis

AUCTORE
J. P.

sis antistitis, qui generis splendorem Christi fer-
vilitatis ingenue nobilitate, & pietate religionis, &
justitiæ cultu transcendens, postquam Nivernen-
ses adhuc idola colentes, ad fidem Christi multo
cum labore pertraxisset, expleto undique credito
pastorali munere, ad gloriam cælestem evolavit:
ad quem sæpius S. Gregorius Papa litteras dirigit;
eumque ut Apostolicis instruit monitis, sic col-
laudat præconiis. *Sunt in hoc elogio quadam cas-
tiganda, ut postea videbimus. Castellanus hac
etiam die decima sexta illum annuntiat in suo
Martyrologio universalis. Annua denique nos-
tri sancti Præsulis memoria habetur in novo Mar-
tyrologio Parisiensi his verbis: Decetiæ in pago
Nivernensi, sancti Aridii episcopi, qui concilio
quinto Aurelianensi, & Parisiensi secundo sub-
scripsit. Si quis fortasse alia ad stabilendum legiti-
mum S. Aregii cultum, documenta requirat, in
promptu habeo; qua jam productis superaddam.*

aliunde.

B

4 Anno 1616 editus est Lutetia Parisiorum
Gallico idiomate liber hoc titulo, Catalogus histo-
rialis episcoporum Nivernensium, auctore Mi-
chaële Cotignon, canonico & archipresbytero ec-
clesiæ Nivernensis, ubi inter alia, qua narrat de
nostro Præsule, pag. 22 dicit, corpus ejus hono-
rificè sepultum fuisse Decesta, ibique paullo post
magnam ecclesiæ paræcialem, sicut spectatur,
ait, in præsentia, exstructam, in qua patrata sint
plurima miracula; & ad hodiernum usque diem
corpus prædictum ibidem quiescere, ac ibidem
magno cum honore venerationem eidem exhiberi, ab
inculis Decestensibus pro patrono suo ac sancto tu-
relari eum haberi, atque ad sanandas febres ali-
asque infirmitates peculiariter illum invocari.
Hac, Cotignono teste Decesta satis vicino, ac
proin probè gnaro publica ejus venerationis apud
Decestenses, simul conjuncta cum annuntiationi-
bus superioribus, abunde sufficiunt, ut securi si-
mus de possessione legitimi cultus, quæ gaudet S.
Aregius ab immemorabili tempore ante decretum
Urbani PP. VIII; adeo ut suum hic inter alios
hujusce diei Calites merito habeat locum.

Ejus gesta,
deficienti-
bus Actis
primigeniis,
C

5 At dolendum, authentica istius Antistitis A-
cta adeo nos latere, ut aliquid ex iis superesse
haud noverimus, quod ad posteros transmissum sit,
sive non fuerint olim conscripta, sive, qua litte-
ris aliquando commissa fuerint, postea intercede-
rint. Penuriam itaque illam Actorum primigeni-
orum aliunde utcumque supplere conabimur ex
Cotignono, qui postquam citasset Breviarium Ni-
vernense, in cujus de Sancto lectione ait ample re-
ferri Vitam ejus ac miracula, qua operatus est,
affirmat inter alia ibidem dici, quod oriundus
fuerit è nobilissima familia, tantoque præditus
ingenio ac bonis moribus, omnigenis virtutibus
cumulatus, omniumque scientiarum cognitione
excellens, ut omnes coætaneos ac contemporaneos
istorum donorum prerogativâ superaret. Addit
etiam idem auctor, isto tempore dum S. Grego-
rius maximam antistitem regni Galliarum ac ma-
gnorum virorum partem, virtute & eruditione
præstantium, convocasset Romam, ut eos de eradi-
candis quibusdam paganismi ac superstitionis ido-
latriæ reliquiis admoneret, onus nostro Sancto
fuisse impostum, ut ea de causâ ad agrum Ni-
vernensem se conferret, cathedra episcopali ibi-
dem vacante ab aliquo tempore: quod munus à
dicto S. Gregorio & à toto præsulum supra me-
moratorum cætu sibi commissum adeo numeris om-
nibus implevit, ut omnis clerus ac populus il-
lum sibi pastorem elegerint, ac confirmari cura-
verint per eundem S. Gregorium, libentissimè eo-

ram votis obsecundantem.

D

6 In dignitate autem episcopali ita se gessit, ut
non voce dumtaxat sui gregis, sed ab ipso Deo
fuerit commendatus, qui gratiam miraculorum
ipsi concessit. Nam dum è provincia Aquitania
rediret Nivernum, ac unum è suis præmisisset, qui
Præsulis adventum prænuntiaret, nomine Ursum
(nam in Gallico Cotignoni textu vocatur Our) ac
comperisset fluvium Nivernim exundantem fractos-
que pontes in loco, qui unius ab urbe Nivernensi
leucæ spatio distabat, & per quem transire vole-
bat, S. Aregii mandato posthabuit vita sua peri-
culum. Nam ubi equo vectus tentaret transitum,
aquis suffocatus est. Qua re comperta S. Aregius
ad locum ei fatalem accessit, Deumque oravit,
ut ejusdem Ursi corpus ad ripam fluvii appelle-
ret: factusque voti compos, divina præterea ma-
jestati supplicavit, ut vitam ei redderet: id quod
statim obtinuit, præsentem ibidem magno hominum
numero: à quo tempore dictus Ursus sanctam plu-
ribus annis vitam duxit, & pons in loco, quo il-
lud miraculum acciderat, restructus, nomine ejus
pons S. Ursi appellatus est, qui hucusque idem
nomen retinet. Isti prodigio pro alterius persona
perpetrato adjungitur apud laudatum Cotignonum
aliud à Sancto factum pro sua.

è Breviario
Nivernensi

E

7 Solenne erat S. Aregio semel quotannis Ro-
mam proficisci: unde postquam reversus esset at-
que ingressus quemdam suæ dioceseos locum, qui
nunc vocatur Decesta, intravit in sacellum ali-
quod, à sanctis eremitis Enfrasio & Auxilio con-
ditum & administratum, magnamque hausit vo-
luptatem, dum comperisset locum pietati accom-
modatissimum esse atque gratissimum: quem etiam
elegit ad depositionem corporis ac sepulturam. Hoc
ubi decrevisset, morbo correptus Niverni, & à
Deo vocari se sentiens, magna cleri sui ac populi
parte convocata, præcepit ut post obitum impo-
neretur suum corpus navicula super Ligerim sine
ullo comite, Deo curam habituro de loco sua se-
pultura. Sacro itaque pretiosi Corporis & Sangui-
nis Jesu Christi viatico munitus, elevatis ad ca-
lum oculis, animam suo Creatori reddidit: ac
corpore ejus cymba, prout supra dictum est, im-
posito super præfatum fluvium Ligerim, qui tum
temporis magnus erat, absque ullo ductore eadem
cymba, dum in ea nihil esset nisi crux ac faces
accensæ, in conspectu omnis cleri ac populi Ni-
vernensis adverso flumine ascendit ad septem leu-
cas Decestam usque, quò maxima dicti cleri ac
populi pars subsecuta, & hoc miraculo gavisæ est,
laudans Deum, sanctumque Pastorem suum in-
vocans: cujus corpus honorificè ibidem sepultum.
Hac in fide dicti Cotignoni relata, & è Gallico
ejusdem textu Latine à nobis reddita. Quæ verò
post Sancti sepulturam accidisse, apud eundem
narrantur, antea præmissus num. 4. In fide,
ut iterum dicamus, Cotignoni hæc damus: qui
etiam si ante superiorem narrationem alleget Bre-
viarium Nivernense, sicut vidimus, cum ta-
men nobis non constet, cujus ætatis, fidei atque
auctoritatis sit illud Breviarium, dabunt nobis
veniam, uti par est, Nivernenses ac Decestani,
ut in circumstantiis tam mirabilibus, qua inser-
ta sunt superiori historia, quidquid sit de earum
substantia, intra solos simplicis narrationis ter-
minos nos contineamus, præsertim cum nonnulla
in eadem occurrant, qua spongiâ indigent.

referuntur:

E

8 Nam crassus ibidem committitur parachro-
nismus, quando dicitur S. Aregius tempore S. narratione
Gregorii (Papa videlicet primi, cognomento Ma-
gnum) ad episcopatum Nivernensem promotus, ac
ab

ab

A ab eodem Gregorio confirmatus in illo fuisse. Pa-
rentissimum hunc errorem chronologicum adeo in
relata historia non observavit Cotignonus, ut eum-
dem antea pag. 17 ita confirmet: Erat noster san-
ctus Praeful tempore dicti sancti Gregorii (pro-
ximè egerat de S. Gregorio Magno) Mauritii
imperatoris, & supradicti Clotarii II Galliarum
regis, circa annum dxcv. Paulo autem antè di-
xerat Fulcilius, uti vult, ejus decessorem, vi-
tâ sanctum anno 594. Sed inter episcopos, qui
xxviii Octobris, Indictione 13, anno 38 Chil-
deberti regis, id est, anno Christi 549 subscripse-
re concilio 5 Aurelianensi, signatur Aregius in
Christi nomine episcopus ecclesiae Nevernenfis
(Non Clementinus, uti ponitur apud Coquilli-
um mox citandum: nam is in dicto concilio sub-
scribitur episcopus ecclesiae Aptensis) prout vi-
dere licet apud Labbeum tomo 5 Conciliorum col.
398. Et ibidem col. 812. Concilio Parisiensi 2,
quod anno circiter 353 convocatum est, subscri-
bitur Aridius episcopus ecclesiae Nevernenfis.
Nonne igitur episcopatus ejus exordium rectè sci-
licet à Cotignono innectitur tempori S. Gregorii
Magni?

que corri-
guntur.

B 9 Guido Coquille in sua Historia Nivernen-
si, anno 1622 Parisiis impressa, pag. 30 vult
S. Aregium vixisse cum S. Gregorio PP. I, à quo
utpote data sint ad illum littera non una. Idem
censet Cotignonus pag. 17. Sed fallitur uterque,
dum hunc Aridium vel Aregium non secevit ab
altero synonymo episcopo Vapincensi. Audiatur
Coimius loco supra assignato: Ex subscriptioni-
bus synodorum cum Aurelianensis . . tum Parisi-
ensis . . , quibus Aregius Nivernensium praeful
interfuit, satis intelligis eos hallucinari, qui vo-
lunt ipsum Aregium Gregorio Magno synchro-
num extitisse, & in episcopali cathedra sedisse
post sanctos Aeladium & Agricolam, quorum
ille Lugdunensi concilio subscripsit anno Christi
DLXVII; hic anno Christi DLXXXV Matisconen-
sem synodum sua subscriptione confirmavit. A-
redio Vapincensium antistiti saepè scripsit Grego-
rius Magnus: inde nata est erroris occasio. Nam
rerum Nivernensium scriptores ex duobus A-
regiis unum confarunt, ut in Aregio pontifice glo-
riam ecclesiae Nivernensis illustriorem propalarent.
At Aregius Nivernensium episcopus alienis laudi-
bus non indiget; multis enim virtutibus enituit,
colique meruit à posteris xvii Kalendas Septem-
bris. Ex his etiam corrigendus est Saussayus,
quem à nobis conventum iri insinuabamus supra
num. 3. Tres itaque Aridii hic considerari pos-
sunt ad vitandam unius cum alio confusionem,
qui eodem omnes seculo sexto simul vixere, ni-
mirum Nivernensis hodiernus (cui S. Gregorius
PP. numquam scripsisse potuit, diu utpote ante
Pontificatum ejusdem mortuo, sicut planum fiet
inferius) Vapincensis, ac Lugdunensis. De hoc
egimus ad diem x Augusti, tomo II ejusdem
mensis; ubi in Commentario praevio § 2 pag. 547
invenies, epistolas non ad hunc, sed ad Vapin-
censem à laudato S. Gregorio datas fuisse, se-
cundum dicta jam pridem tomo I Maii, die I,

quo ejus Acta illustrata sunt, pag. 108.

10 Nec satis convenit inter auctores, quotus
inter praefules Nivernenses exstiterit S. Aregius
noster. Apud Sammarthanos enim in Gallia Chri-
stiana tomo 3 pag. 791 post Tauricianum, qui
primo loco ponitur, quique anno 517 subscripsit
concilio Epaonensi apud Labbeum tomo 4 Conci-
liorum col. 1582; ac post Rusticum, qui nomen
suum subnotavit synodo Aurelianensi tertia, an-
no 538, uti in citatis Conciliis tomo 5 col. 304
licet videre; post hos, inquam, episcopos ter-
tio loco ponitur noster; cui proximus assignatur
successor Aeladius, qui anno 567 interfuerit
concilio Lugdunensi secundo, quemadmodum le-
gi potest in eadem Conciliorum collectione tomo
citato col. 849. Coquillius pag. 30 rectè quidem
contra Legendaria, ut vocat, Nivernensium an-
tistitum censet, Aregium non fuisse ex illis pri-
mum; sed quos enumerat pag. 38, omnino à
jam memoratis sunt diversi praeter Aregium, de
quo, tamquam primo celebri episcopo loqui ait
Legendaria; & pag. 39 ponit Aeladium loco
quinto. Cotignonus vero pag. 1 & seqq. S. A-
regii decessores adeo multiplicat, ut ad locum post
illos duodecimum atque ad S. Gregorii tempora
eum perducatur. At videtur potius adhaerendum
esse Sammarthanis, cum indicent, non solum
vidisse se duos illos scriptores, quos nominabam,
sed & ex aliis monumentis, actibusque publicis,
non antea editis, suum istum confecisse cata-
logum.

AUCTORIB

J. P.

E tempore
quo sedet
Sanctus,

11 Cum itaque ex eo catalogo Rusticus sederit
anno Christi 538; S. Aregius anno 549, & an-
no circiter 553; Aeladius vero ipsius successor
anno 567; puncta hinc varia fluunt chronologi-
ca, quorum sit alterum, Antistitem nostrum non
supervixisse ultra annum 567; alterum, sua
eum cathedra regimen non inchoasse ante annum
538; tertium, non posse determinari exactè, quam-
diu praesuerit, quando praesse coeperit, ac desce-
rit. In novo Breviario Parisiensi apponitur ipsius
annuntiationi annus 566, quo circiter anno si-
gnatus antea fuerat à Castellano in Martyrologio
universali. Quartum denique, non fuisse eum S.
Austregisili, Bituricensis archiepiscopi, fratrem,
qualem ipsum faciunt Saussayus supra num. 3 al-
legatus, ac Cotignonus pag. 17. Etenim in pra-
vio Vita ejus Commentario apud nos tomo v Maii,
die xx, pag. 228 * visus jam pridem Hensche-
nio est innectendus natalis ipsius anno Christi 551;
episcopatus autem 612, obitus 624 assignatur:
qui characteres temporis pugnant cum praetensa
illa fraternitate, uti è praemissis liquet. Hisce
consideratis, nos superius Sancti nostri obitum si-
ximus post medium seculi sexti. Corrigendus ita-
que etiam est Ferrarius, dum in Catalogo genera-
li Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non
sunt, S. Arrigii (ita nomen exprimit) Niver-
nensis episcopi annuntiationem signans ad diem
xxiiii Augusti, affirmat in notis ad eundem diem,
quod is fuerit S. Austregisili episcopi Bituricensis
frater.

E

F

DE S. ARMAGILO CONFESSORE

J. B. S.

IN BRITANNIA ARMORICA GALLIÆ.

ANNO
DLII.
Ex Offitiis
potius

Non uno modo effertur sancti huius Armagili nomen, utpote quod Gallo-Britones passim inflectunt S. Armel, & Arzel, ut probant pagi ab ipso denominati, Plaermel & Ploarzel, quod est dicere Plebs Armagili, Plebs Armeli & Plebs Arzeli, unde inde facile sit conicere, quanta olim in veneratione fuerit, cum pagi & oppida ab eo tamquam singulari patrono etiam hodie denominentur. Neque ibi sterit celebris cultus, per totam, saltem Armoricam seu minorem Britanniam late diffusus, ut manifestè ostendunt Officia non solum Rhedonensia, Venetensia & alia, sed etiam Maclovienensia, ex cujus ecclesia antiquissimo Breviario ea describemus, servato totius Officii ordine, qua de S. Armagilo tradita invenire potuimus, non secuturi Legendistam Albertum Le Grand, multa passim pro suo arbitrio amplificantem, ut toties in hoc Opere ostensum est.

quam ex
Marllis
notus

2 In jam citato Officio ponitur xxiii Augusti: non rectè opinor, cum ad marginem manuscriptorum nostri expressissimè notetur; In Calendario haberi ejus memoriam hac xvi Augusti, quo die obiit, & etiam nunc colitur tum in pago diocesis Rhedonensis, ubi vita functus, ab eo dictus S. ARMEL, tum in urbe PLOËRMEL, quæ latinè dicenda est Plebs Armagili, Plou Armel, vulgo Bloërmel in diocesi Maclovienensi. Atque hæc testimonia cultum abunde testantur, tametsi in nullis vetustis Martyrologiis ejus signetur memoria. Saussayus ipse Sanctorum encomiastes soluto brevius de eo hoc die loquitur, ita ipsum annuntians: Macloviopoli, S. Armagili confessoris magnarum virtutum meritis præclari. Paulo aliter Castellanus: In Britannia prope Rhedones, S. Armagili confessoris, qui Parisiis totis septem annis commoratus fuerat, continuus pietatis exercitiis occupatus. Neque alia novi Martyrologia, qua de ipso meminerint.

laudatur à
Coinio.

3 Potuisset Coinius in sua Francorum Historia ecclesiastica Sancti Vitam & gesta paulò uberius enucleare, at fortasse veritus, ne minus solida essent, qua de ipso circumferuntur, paucis omnia complexus est tomo I ad annum 520, num. xvi his verbis: Armelus sive Arzelus in Britannia circa annum cccclxxxii natus, per ecclesiasticos gradus erectus est ad honorem presbyteratus, deinde monasticæ vitæ studio incensus iter in Armoricam suscepit, & oratorium in agro Leonensi construxit, ubi hodie est parocchia S. Arzel, vulgo Plou Arzel. Ibi permansit usque ad obitum Rigualdi comitis, sed postea Comorri tyrannidem veritus, adiit Childebertum regem & Idualdem comitem, à quibus honorificè susceptus est propter famam virtutum, quas Deus per eum operari dignabatur. Confule illius Vitam in Armorica sancta.

4 Vitam illam aut eandem aut similem existimo cum jam citata Alberti Gallica, cui fidere non ausim, ut proinde ad solum jam laudatum Maclovienensium Officium recurrendum sit, quod hinc totum mox subjiciam cum antiphonis & respon-

soriis Vita seriem etiam prosequentibus. De Sancti reliquiis in toto hoc Officio non agitur, ut supponere omnino liceat, eas in loco, ubi primum deposita fuere, etiamnum devotissimè honorari, quamvis partes fortasse aliqua aliò translata fuerint. Certè in appendice nostra ad Vitam S. Pavacii tomi v Julii pag. 545 in sacco aliquo reperta etiam dicuntur fuisse Reliquiæ sanctorum Armageli & Liborii, quod hic norasse sufficiat, ut ibi me facturum pollicitus sum. Miraculis plurimis celeberrimum fuisse Sanctum, non solum in Vita sed etiam post obitum, etsi id in Officio non clarè exprimat, testis est Albertus, ex quo etiam discimus, ecclesiam Plebis Armagili (Ploërmel) in diocesi Maclovienensi, ejus nomini consecratam, magno populi confluxu etiam hodie frequentari.

5 Patria à nemine controversitur: est enim S. Armagilus ex eorum numero, quos ex majori Britannia in Armoricam certatim transisse in Historia sua Britannica ostendit Lobinaus tomo 1, longa serie ad calcem libri secundi zelosus illos predicatores enumerans, & notanter pag. 76 num. 210 ea confirmans qua de Sancto jam diximus. Par est circa ætatem consensus, nimirum, natum esse anno 482, post multos verò labores religionis propaganda causâ susceptos, sanctissimæ Vita finem fecisse anno 552. Postremum quærà posset, utrum verè abbas dicendus sit, à quo titulo abstinuimus. Monasterium aliqui ab eo conditum volunt: certè discipulos seu socios populares, & forte alios habuisse non disiteor, quæ si ad propriè dictam abbatiam sufficiant, facile etiam patiar abbatem nuncupari. En modo promissum Officium

Ex Vetusto Breviario secundum usum ecclesiæ Maclovienensium impresso Parisiis per Joannem Higman. an mccccclxxxix, ex ea parte, quæ inscribitur Sanctorale æstivale.

S. Amargili Confessoris.

In i Noct. Antiph. Gloriosâ profapiâ in Majori Britannia ortus traxit natalitia B. Armagilus. Psalm. de communi unius Confess. Antiph. Vir magnæ scientiæ, vas omnis munditiæ de bono in melius crecebat quotidie. Antiph. Christi cultor jugiter ordinatus presbyter contra cuncta vitia dimicavit fortiter.

6 LECT. I. S. Armagilus Dominicam exco-gitans sententiam, videlicet; Qui non renuntiaverit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus; parentes & ceteros amicos ac omnia, quæ habebat, relinquere maluit quam Dominicis contraire præceptis. Tu autem. R. Puer adhuc scholarum dum exercebat studia, operatus est suarum virtutum primordia. V. A sodali, quem prefferunt frigus, febres, abicefferunt solo tactu pallii. Operatus &c.

7 LECT. II. Eo verò spiritu, quo idem S. Armagilus Britannorum applicuit finibus, Philibertus rex Francorum sanctæ fidei cultor, postquam illius Sancti sociorumque ejus famam audivit, misit per internuntios, ut ad se venire non denegaret, efflagitare curavit. Tu autem. R. Prorsus dimissis omnibus, quæ obviat cælestibus Britannorum

E

Patria, a-
tas & di-
gnitas.

F

Ex Anglia
in Britan-
niam transi-
ensaccersitur à
rege Childe-
berto
* l. Childe-
bertus

in

A in partibus, transfretat cum sodalibus. *R.* Prece regis est profectus in Galliam & effectus ejus secretarius. Britannorum &c.

à quo post sex annos discedens

8 LECT. III. Ille verò Spiritu sancto repletus, regalibus jussis libenter optemperavit, sexque annorum spatio regis palatium piissimus Dei famulus, quasi agnus inter lupos, quippe inter curiales tyrannos inhabitavit. Tu autem. *R.* Deo placens, cunctis gratus, regali palatio moram fecit Vir beatus sex annorum spatio. *ÿ.* Per quem Deus magnalia multa fecit in Gallia. Sex annorum spatio. Gloria &c.

In 2 Noct. Antiph. Cunctis membris impotentem curat claudum, deposcentem ejus alimoniam. Antiph. Vir benignus cæco flenti visum reddit confidenti de ejus auxilio. Antiph. Signis Sancti divulgatis assunt, quo it, villis stratis infirmorum agmina.

paralyticum sanat.

9 LECT. IV. Septimo verò anno dum iter faceret ad ecclesiam, ecce quidam vir claudus omnibusque membris penitus dissolutus sanctissimo Viro obviam se objiciens, victum corporis necessarium quærere satagebat. Quem Vir Dei tanta calamitate depressum intuens, caritativa pietate flexus ita alloquitur: In nomine Jesu Christi crucifixi surge citius & exiliens ambula. Tu autem.

B *R.* De regis licentia Rhedonensi patriæ dato oratorio, it festinus cum gaudio. *R.* Quo spectis mundi gaudiis, signis effulit variis. It &c.

Serpentem populo infectum

10 LECT. V. Cum autem Rhedonensem pagum Vir sanctus advenisset, quidam serpens miræ magnitudinis quemdam illius regionis montem occupaverat, cujus flammivomus flatus quoscumque hominum attingere valebat, amarissima morte miserabiliter occidebat. *R.* Villâ quadam, per quam ibat, tota fere plebs peribat, nec non animalia aquarum penuriâ. *R.* Quo audito, baculo terrâ fixo, populo fons vivus exiliit. Plebs &c.

in fluvium præcipitat.

11 LECT. VI. Sanctus verò Armagilus, quasi vir pugnator, stolam in manu gestans, tantum monstrum intrepidus adire festinavit, statimque serpens immanissimus, inclinato capite, ad Viri Dei adventum innocuus & quasi obediens existerat. Cujus collum cum jam cominus stolâ adnexum tenuisset, statim supercilium prærupti montis petere conatur, & in quemdam fluvium mortuum præcipitavit. *R.* Die quadam expectabat opem Sancti, quam optabat multitudo languentium stans ante domus ostium. *ÿ.* Vir benignus pietate pro his motus solita, hos remisit, fanitate prius cunctis reddita. Multitudo &c.

C In 3 Noct. Antiph. Juxta siccam habitabat serpens ingens, qui dum flabat, suo flatu morti dabat terræ ejus incolas. Antiph. Prece plebis in-

clinatus reclinat declinatus, monstrum stola colligavit & in aqua suffocavit. Antiph. Timens vitam maculari vana laude populari, ad desertam Britanniam pergit, linquens Rhedoniam.

AUCTORE J. B. S.

12 LECT. VII. Cum autem miraculis & virtutibus ubique coruscaret, & ægrotantium agmina, ubicunque eum sciebant, velut pium medicum persequerentur, affuit forte quidam dæmoniacus aliis immixtus, qui solo tactu straminis, ubi Vir Dei jacebat, à dæmonio liberatus est. *R.* Ad Britannos transfretando, verbum Dei seminando, multas gentes baptizavit & idola conculcavit. *ÿ.* Ædes sacras fabricavit Jesu Christo noviter, & in fide roboravit servos Dei firmiter. Multas &c.

Claret novis miraculis.

13 LECT. VIII. Cum verò quadam die prædictus Armagilus aliquid infirmitatis sentiens monasterium solus intraret, & in modum crucis ad terram prostratus Dominum deprecaretur, vidit angelum Dei dicentem sibi: Electe Dei Armagile confortare in gratia Dei, quia die secunda post Assumptionem B. V. Mariæ cælorum palatia penetrabis. Tu autem. *R.* Quidam habens dæmonium, Sancti petens auxilium, ejus sensit suffragium tactu lecti straminis. *ÿ.* Tactu vestis est sanata quædam diu fatigata propter fluxum sanguinis. Ejus &c.

Monitus ab angelo

E

14 LECT. IX. His auditis, facta oratione surrexit, & omnem populum in ecclesiam introire permisit. Et cum divinum Officium peregisset, cunctis audientibus proprium obitum declaravit, diebusque transactis ab angelo prænotatis, migravit ad Dominum. Tu autem. *R.* Ubicumque procedebat, opem petens accedebat infirmorum concio, quæ ejus auxilio sospes recedebat. *ÿ.* Qualicumque tenebantur ægri morbo curabantur ejus medicamine. Quæ &c. Gloria &c. Te Deum laudamus.

Obitum prædicat & moritur.

15 In Laudibus. Antiph. Virgo illustris genere, illustrior opere, opem dabat omnibus bestiis & hominibus.

Alia Sancti miracula.

Antiph. Quadam die sentiens morbo se gravari, intrat oratorium Deum deprecari, statim adest angelus ipsum consolari.

Antiph. Angelus dulci modo nitens hunc affatur, tibi Dei gratia supererogatur, locus tibi debitus cum Sanctis paratur.

Antiph. Genitricis Domini completo solemnio, Deo reddens spiritum, & Sanctorum præmio, quod est tibi debitum, fruëris cum gaudio.

Antiph. Dicta die reddito missali officio, & instructo populo divino eloquio, dicens obitum suum, Deo reddit Spiritum.

F

DE S. ELEUTHERIO EPISC. CONF.

AUTISSIODORI IN GALLIA.

J. B. S.

ANNO DLXI. Festum ejus hoc die non 26.

DE vetusto S. Eleutherii Autissiodorensis episcopi ordine XVI sollicitos nos esse non oportuit, cum in Usuardo totaque ejus progenie uti & in ipso Martyrologio Romano notissimus sit. Quæri potest, utrum cum Usuardinis memoria ejus reponenda sit die XXVI, an potius cum aliis hoc die, quo è vita migravit, & quo certissime Autissiodori ejus Augusti Tomus III.

festivitas recolitur, de qua re cursim egimus in nostris ad Usuardum observationibus, ubi verosimiliter conjecimus, ex auctiori aliquo Hieronymiano ipsum ab Usuardo acceptum, ut inter Prætermittos illius diei iterum dicendum erit. Alia questio est de ipsius episcopatus duratione, quam in Historia episcoporum Autissiod. apud Labbeum tom. I Bibliotheca Mss. pag. 419 recte definitam invenio annis XXVIII, mensibus VIII, die-

AUCTORE diebus IX, quemadmodum etiam signavit Severinus Binius tomo 4 Conciliorum edit. Labbeana col. 1784.

2 Ea vero ceteris accuratius distinxit Cointius in Annalium suorum tomo primo, dum anno 532 num. 5 eum Droctoaldo successisse ostendit: anno autem sequenti 533 num. 35 descripsisse concilio Aurelianensi 2: inde anno 538 num. 66 concilio ejusdem urbis III: rursus conc. IV anno 541 num. 46: adde & anno 549 num. 51 concilio ibidem V. Demum Sancti mortem consignans laudatus Cointius anno 561 num. 2 ita scribit: Ad hunc annum pervenit Eleutherius Autissiodorensis, sedit enim annis duodeviginti, mensibus octo, diebus novem; obiit XVII Kal. Augustas [lege Septembris] quo die solennis ejus memoria celebratur in tabulis ecclesiasticis. Hec ita deducta & subducta sunt, ut evidenter pateat assertus ipsius episcopatus decessus, ut merito ridendus videatur Viola, seu quisquis alius, qui in Ms. Autissiodor. ausus est scribere

S. Eleutherium non XXVIII, sed annis dumtaxat XIX sedit.

3 De aliis singularibus sanctissimi Praesulis Elogium, gestis nihil traditum invenimus. Nec feliciori esse licuit Saussayo, qui in die Usuardum secutus, hoc ipsum breviori ornavit elogio: Autissiodori, sancti Eleutherii episcopi & confessoris, qui S. Droctoaldo ob meritorum claritudinem suffectus, sanctitatis ejus ut sedis heres existit; atque postquam inter religionis & disciplinae Christianae vindices Patres secundae, tertiae, quartae & quintae synodi Aurelianensis magno cum splendore virtutis & sapientiae confedisset, vitae divinitus actae laude clarus, boni pastoris consecutus est praemium. Neque pratermittenda ultima verba ex Historia episcoporum, nempe quod conjunctus sit sepultura sanctis praedecessoribus suis in basilica S. Germani episcopi. Scio, hodie ignorari locum; at non ideo minori solennitate annua ejus celebratur festivitas.

DE S. FRAMBALDO ABB. ET CONF.

J. B. S.

SILVANECTI IN GALLIA.

COMMENTARIUS.

SEC. VI.
Ex Fastis
non anti-
quis notus.

St hic Sanctus, tamen seculo sexto satis celebris, ex eorum numero, qui Adoni & Usuardo incogniti, vix recentioribus Martyrologis innotuere: certe Frambaldus hic, nec in ullis quidem additionibus Usuardinis signatus reperitur, nisi apud Molanum sub Fraubaldi nomine lateat, idque non hoc die aut precedenti, quo è vita migravit, sed XXIII Augusti, quod unde Molanus acceperit, nequeo conjicere. Sic ibi habet: Eodem die, beati Fraubaldi abbatis & confessoris. Eum se sequi diserte fatetur Wion, nomen tamen in Frambaldum mutans, addita positione Cenomanis, & vocula depositio, qua tota annuntiatio totidem verbis inde à Menardo descripta est, quemadmodum & apud Dorganium refertur, sed paulo simplicius: Sancti Frambaldi abbatis & confessoris. Bucelinus porro & Mabillonius, symmistas secuti, absque ulteriori examine, S. Frambaldum etiam ad diem XXIII hujus mensis referunt. Bucelinus vero ita locutus est, ut quo de Sancto ageret, non satis intellexisse videatur. Audiamus ipsum:

2 Cenomanis, depositio S. Frambaldi abbatis. Fuit hic monachus celeberrimi Miciacensis prope Aureliam cœnobii, habuitque magistrum absolutissimum sanctum Maximinum ejusdem loci abbatem, cujus perfectissimam vitam sedulo imitatus, & ipse ab insigni vitae sanctitate celebratus est. Fuit idem abbas ad Silvam Gabronicam, non longè ab urbe Cenomanensi; cumque eruditione non leviter præstaret, episcopus ad conversionem gentium ordinatus, apostolico labore sese Ecclesiae plurimum commendavit. Floruit temporibus Childeberti regis & deinceps, miraculorum gloria à Numine Commendatus. Distorum testes appellat Bucelinus Renatum Benedictum & Menardum; apud quos de S. Frambaldi episcopatu nec umbram reperire est. Monachatum Miciacensem solus ei suggessit Menardus, dum in

nimum
laudatur
Bucelino.

notula ad Martyrologium suum rotundè asseruit: Fuit monachus Miciacensis ad Aureliam & discipulus sancti Maximini abbatis ejusdem loci.

3 Hec, inquam, solius Menardi sunt, nescio Ceterum unde accepta; certe perperam ab ipso citatur constat ejus laudatus Renatus Benedictus, in quo aequè ac in elogio Labbei infra dando, de monachatu illo Miciacensi altum silentium; alium autem qui de S. Frambaldo scripserit, frustra quaesivi hætenus. Neque vero ut suum agnovisse videtur Mabillonius, dum in Pratermissis tomo I Actorum Ordinis S. Benedicti ita de eo scripsit: Frambaldus monachus Cenomanensis tempore Innocentis episcopi; sed perperam addidit quod colatur XXIII Augusti. Pergit & rectè: Corpus in ecclesia collegiata ipsius nomini consecrata apud Silvanectum colitur, exceptis aliquot reliquiis, quæ in ecclesia Beatæ Mariæ de Victoria ejusdem urbis asservantur. Atque hæc satis clarè demonstrant quam solenni cultu S. Frambaldus & apud Cenomanenses, & apud Silvanectenses & olim & hodie honoratus sit, ut ad Saussayum recurrere non oporteat, multa de Frambaldis & Framboldis commiscentem.

4 Ast hic præcipuè adduci meretur Castellani licet de geannuntiatio pridie ab ipso signata, & obitus & stis pauca cultus diem dilucidè explicans; in Martyrologio supersunt. univèrsali, quam Latine reddo. Apud Cenomanos in archidiaconatu Passagienti, S. Frambaldi (Frambourd) solitarii, qui aliquamdiu commoratus fuerat Iberii (Tory) non procul Parisiis. Corpus depositum est Silvanecti in ecclesia ejus nomini dicata, ubi festum die sequenti celebratur. Satis patet ejus diei impedimentum. Rectè hic solitarius vocatur, seu eremita, seu monachus; socios tamen propriè habuisse & verè abbatem dici posse, ex dando elogio satis perspicies. Ceterum quam hæc abunde sufficiunt ad probandum cultum, tam pauca supersunt, quæ de præclaris ejus gestis & miraculis commemorari possunt, non accipienda ex verbosiori historia Renati Benedicti; liberaliter amplificata, sed ex breviori

ri

A. *ri, quam Labbeus noster edidit, ut hic sequitur:*

cibus liberavit: à reliquis etiam infirmitatibus multos suis condignis meritis reddidit sanitati. EX EDITIS.

ELOGIUM

S. FRAMBALDI AB.

Ex veteri Breviario Silvanectensi descriptum apud Labbeum tomo 2 Bibliotheca Mss. pag. 559.

BEatus Frambaldus ex regione Aquitaniæ, non ab infimis parentibus procreatus est, sed ex nobili genere ortus. A quibus litterarum studiis traditus, prudenter est eruditus. Ipse à cunabulis infantie totam spem suam in Salvatoris posuit dispositione: credens sibi sufficere, si omnem dilectionem suam soli cælestis patriæ Domino commendaret.

B II Qui in tantum servis Dei & viris religiosis se subdidit, ut morum honestate ingenuitatis privilegium vendicaret; proficiebatque in eo quotidianæ exercitationis effectus, in tantum ut ultra se semper ascendens, suis meritis reliquos confodales transcenderet, & de seipso potius triumpharet.

III Sanctitatem verò ejus Dominus miraculis demonstravit. Contigit enim ut quidam adolescens gravibus æstuaret febribus, in tantum ut cuncti de ejus vita desperarent: quem Frambaldus facta oratione, liquore sanctificati olei sanavit. Quædam etiam mulier debilitate manuum contracta, nervis stupescens, flens occurrit S. Frambaldo, qui signo Crucis super eam facto, pristinae sanitati restituit.

IV Beatissimus ac venerabilis sacerdos S. Frambaldus tempore Chilberti & Clotarii regum Francorum, Cenomanicum advenit pagum, à S. Innocente benignè susceptus, ac sacerdotis Domini ducatu, ab eo ad prædicandum directus.

C V Deditque memoratus Innocens jam dicto S. Frambaldo locum in Condita Gabronense, quem ab eo ipse petierat; qui solitarius, & ab hominibus erat remotus, ad cellulam ædificandam: quoniam ipse Sanctus magis solitarium & secretum locum diligebat, quam deliciis affluentem, aut opibus locupletatum, aut ab hominibus frequentatum.

VI Erat enim in loco densissima silva, sed tantum ille proprio sudore unà cum reliquis sociis & discipulis suis ibidem extirpavit, & labore suo acquisivit, sultus præfati episcopi auxilio, ut etiam ejus adjutorio cellulam postmodum ædificaret, & monachos ac religiosos viros inibi congregaret.

VII Fuit namque S. Frambaldus virtutum donis ditatus, atque magna religione præfulgens. Quadam autem die, divulgata jam sanctitatis ejus fama, dum ipse sanctus Frambaldus unà cum reliquis Fratribus in obedientia ad messem pergeret, accidit ut unus ex iisdem monachis caderet, & colliso cerebro semivivus jaceret, quem ceteri mortuum esse putabant.

VIII Mox verò sanctus Dei Frambaldus, facta oratione, suis ad Dominum precibus ei impetravit integerrimam sanitatem. Postea vero cæcos illuminavit, & dæmonia à multis dejecit. A febribus autem innumerabiles suis tantum præ-

ix Ista verò & alia innumerabilia magna miracula operatus est Dei misericordiâ sanctus Dei Frambaldus, sacerdos & confessor Christi, Angelorum confors, Prophetarum socius, Apostolorum, Martyrum & omnium agminum Sanctorum confcius & concivis: qui obiit in pace honorificè in Christo XVII Kalendas Septembris.

Ad hæc ita Labbeus: Prolixiorum sancti Frambaldi vitam ab aliis viris eruditis jam pridem expectamus, in cujus locum subrogamus, quod in manus nostras devenit, diploma seu testimonium authenticum, de revelatione Reliquiarum ejusdem ecclesiæ S. Frambaldi, jussu Ludovici VII regis Francorum anno MCLXXVII Idibus Maii, eodemque præfente peracta. *Sequitur diploma:*

In nomine sanctæ & individuae Trinitatis, Amen. Ego Ebroinus Dei voluntate Decanus, Hilduinus thesaurarius, Odo cantor, & totus pariter Clerus S. Frambaldi Silvanectensis. Quoniam expedit Ecclesiasticis maxime personis diligere decorem domus Dei, nos videntes ecclesiam nostram vetustatis quodam senio acclinantem, & structuræ veteris ignobilitatem despiciabilem, in Domini confidentes subsidio, renovando causâ ampliandi ausuri, sumpimus de thesauro sanctarum reliquiarum tantum à domino rege percepta licentia revelandi eas. Dominus quidem noster & ecclesiæ Patronus Pater Ludovicus superlaudavit propositum, & reliquias videri voluit sub testimonio Religiosorum. Regis ergo litteris evocatos abbatem Karoli-loci, abbatem Longipontis, abbatem Fuscinaci, qui fuit noiter thesaurarius, ad diem habuimus, & in quodam secretario sub præfentia etiam domini episcopi Silvanectensis Henrici, Simonis Meldensis episcopi, & attestatione cartularum, per singula invenimus reliquias sanctas multò plures, & digniores quam sperabamus. Rex autem plurimum lætus super hoc effectus est, & constituit diem Idus Maii, quo posthabitis aliis negotiis, destinavit venire, suaque præfentia ecclesiam & reliquias honorare, sed & tanti seminarii ostensionem generaliter cumque præcepit interim denuntiari. Visum est ipsas reliquias nominatim debere exprimi: scilicet, corpus beati Frambaudi abbatis & confessoris: corpus Gerbaudii episcopi & confessoris: brachium B. Evulsi abbatis & confessoris: corpus B. Laudouenæ reginæ Francorum: corpus B. Bertæ; corpus B. Baumeri abbatis & confessoris. Anno itaque Dominicæ Incarnationis, MCLXXVII, die præfixâ, cum domino rege affuerunt episcopi, dominus Henricus episcopus Silvanectensis, dominus Simon Meldensis; & cum his & magnatibus viris, & populo copioso, dominus Rex reliquias extra civitatem devotè, & cum magna reverentia deportans usque ad locum eminentem, sequutus est, ubi, divina providentia ordinante, sermonem fecit dominus Petrus S. R. E. presbyter cardinalis titulo S. Chryfogni, & Sedis Apostolicæ legatus, qui autoritate BB. Apostolorum Petri & Pauli & S. R. E. atque Episcoporum, qui aderant, congregato populo, & omnibus innovationem ecclesiæ juvantibus, indulget vota transgressa, peccata oblita, & poenitentiarum partem septimam. Sed & postea archiepiscopus Remensis Willelmus Sedis Apostolicæ legatus, nobiscum indulgentius agens, quintam partem poenitentiarum dimisit.

A

ANNOTATIO EX CORVAISERIO.

Hicce instrumentis non nihil lucis addent in ordine ad S. Frambaldum ea, qua collegit Corvaiserius in sua Episcoporum Cenomanensium historia à pag. 134, ubi non solum obitus diem observat xv Augusti, sed etiam locum, ubi primum sepultus est, pagum nempe ad rivulum aliquem, qui etiam hoc tempore S. Frambaldi appellatione gaudere pergit. Cum verò tam innumeris istis claresceret miraculis, sive metu ingruentium Normannorum, sive dono ipsius comitis Cenomanen-

sis, pretiosissimum depositum Silvanectum translatum est sub seculi noni finem, fundatumque subinde ab Adelaïde regina, Hugonis Capeti conjugis, duodecim canonicorum collegium. Porro tanta fuit semper populi Silvanectensis erga sanctum Patronum veneratio, ut recurrente annis singulis ejus festivitatis die, ab omni opere servili constanter abstinuerint. Testatur etiam, vestes ejus sacras, albam, casulam &c. eximii planè operis, intactas & integras hodieum conservari, quibus solus utatur episcopus, dein annua ejus solennitas in propria collegiata ecclesia singulari prorsus pietate recolitur.

D

DE S. THEODOLO EPISC. CONF.

SEDUNI IN GALLIA.

J. B. S.

Brevis notitia ex Martyrologiis & Gallia Christiana.

ANNO
DCCCVI.
Cultus

B

Edunum (vulgo Sion & Sitten) in Helvetia confinibus ad Rhodani fontes, primaria pagi Vallesiani (Vallais) civitas est satis nota, ut eam hic describere necesse non sit, occasione sancti hujus episcopi Theodoli seu Theoduli; de quo que dicantur paucissima sunt; imo dubitatum à me fateor, utrum ei inter Sanctos locus deberetur, tametsi à Molano signatus esset, utpote quem non semel observavi, Fastos sacros non satis rutos secutum fuisse. Verum Ferrarii Catalogus generalis animos addidit, non tam sua auctoritate, quam iis qua citat instrumentis, nempe Tabulis ecclesiarum Sedunensis ipsius, atque item Augusta Prætoria & Curienfis, quibus magis me fidere posse existimavi quam iis, que forsitan confundit circa atatem Sancti, quem sub Clodoveo floruisse asserit anno circiter 487, & tamen a Carolo magno Sedunorum præfecturam pro se & successoribus accepisse.

et etas.

2 Rectius atatem definiuit Castellanus hac an-

nuntiatione, quam ex Gallico Latine vertimus: Seduni, sancti Theduli episcopi, qui S. Mauritii reliquias transtulit. De ea translatione hic non querimus; de atate melius sentit, dum obitum ejus retulit ad annum 806 cum Sammarthanis in Gallia Christiana, ex qua sola hic dabimus qua de Sancto reperire licuit. Ibi ita legitur: Sanctus Theodulus ex Burgundia, de Grandimonte, episcopus Sedunensis primus princeps comes ac præfectus Valleii, qui ipsum comitatum & præfecturam Valleii à Carolo magno imperatore accepit anno DCCCII, quam dominationem sibi & successoribus Præsulibus in perpetuum possidendam dedit, eaque pacificè, hicce etiam temporibus utuntur. Ex archivis ecclesiæ Sedunensis. Excessit anno DCCCVI. Notabis hic dubitari posse an hic Theodulus confundendus non sit cum superiori Theodoro seu Theodulo; verum cum controversa multa ibi expensa sint, necdum video usque adeo certum esse, quod istius nominis unicus fuerit.

E

c DE B. LAURENTIO EREM. CONF. E

SUBLACI IN LATIO.

P. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus ejus antiquus asseritur.

ANNO
MCCXLIII.
Beatus annuntiat
17 & 18
Decembris;

Ublacus, vulgo Subiaco, oppidum est Latii ad Anienem fluvium, 40 circiter miliaribus in ortum Romæ distans, nec alia re notius quam habitatione & conventibus vicinis S. Benedicti e seculo fugitivi. Illustravit hunc locum seculo XIII Laurentius noster non vita solum & miraculis, sed etiam obitu cultuque apud suos Benedictinos Martyrologos annuntiato, etsi nec mense nec die, quo decessit è vivis; sed die XVII Decembris, quo refertur anno 1595 à Wione, dein à Dorganio ac Menardo; susus à Bucelino

die XVIII Decembris; ut de ceteris nihil dicam. Cur ad mensem illi Decembrem confugerint, equidem ignoro; cum certissimum sit, illum vivere desisse anno Christi 1243, die XVI Augusti; ut infra videbitur, & expressis verbis fatetur Buccelinus. Istis proinde annuntiationibus acquiescendum omnino non putarunt, qui Opus hoc susceperant; nisi Sublaco certiora proferrentur. Prolata deinde sunt aliqua per R. admodum D. Silvestrum Aioffa, nepotem Michaëlis Monachi, Decretorum doctoris & canonici presbyteri Capuani, eruditus viris per scripta satis noti. Hæc assignavere majores nostri ad diem hanc Augusti XVI; nihil

A nihil alibi : sive hoc per se ipsi fecerint, quod illo die mortuum legerent; sive suasum à quoquam fuerit : quod nescimus; certe in monumentis illis de die cultus verbum est nullum.

Nos damus hoc die, quo obiit.

2 Nequaquam tamen istic honor ille seu cultus abjicitur; quandoquidem ibi ferè semper aut beatus Laurentius, aut etiam aliquando Sanctus appellatur, in tribus præsertim Vitis, aut etiam quatuor, si Bucelinianam addideris : tres enim Vitas accepimus, alias aliis longiores; quarum illa videtur antiquior, quam ibi repertam huc misit anno 1670 P. Petrus Possinus noster hoc titulo, Vita B. Laurentii eremitæ; sed in textu semel sanctum illum Laurentium nuncupat; Papebrochius autem ad finem adscripsit : Milit P. Possinus... addens de B. Laurentio : Cujus, inquit, corpus tertio inde milliari magno cum honore servatur in sacello exstructo in ipso, ubi vixit, loco. Altera Vita sic inscribitur : Vita & Miracula B. Laurentii eremitæ & confessoris à quodam humili monacho Sublacensi breviter & fideliter collecta &c. Initium est : Beatus Laurentius ex provincia Apuliæ... Hanc submitit R. adm. D. Silvester Aioffa; sed ante, ni fallor, quam nobis destinavit Appendicem Chronici Sublacensis, ex vetere emendati & aucti per Cherubinum Mirium Trevirensis, monachum Sublacensem; adhuc tamen ab anno 1630 manuscripti, ut innuitur tom. 3 Sanctorum Umbria pag. 320 : ubi habemus post mandatum Innocentii PP. IV imperantis examen Vita & miraculorum B. Laurentii, ejusdem examinis per testes 103 juratos compendium neutiquam breve usque ad pag. 32; tum pag. 32 & 33 miraculorum examinatorum dispositionem chronicam; deinde Vitam B. Laurentii secundum juridica testimonia à pag. 34 usque ad 44; ubi sequitur Annotatio huc unice spectans; ac demum carmen de B. Laurentio usque ad pag. 48.

Probatur cultus ab immemorabili;

3 Annotatio jam dicta contendit, cum ab Innocentio IV, si non canonizatum, saltem in Beatorum numerum, quidquid Breve jam perierit, relatum fuisse; quod probatur ex bulla quadam D. Henrici abbatis Sublacensis, Laurentio coævi, in qua sic legitur : Henricus, divina miseratione abbas conventus monasterii Sublacensis, dilectis in Christo filiis Amatori rectori & Fratribus ejus Sanctæ Mariæ, sitæ in loco, qui dicitur Morra de Butte; ubi requiescit corpus BEATI LAURENTII... Data anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo quinto, die decima Octobris. Et additur : Quem Beatitudinis titulum nequaquam præclarus ille abbas Fratri Laurentio in publica bulla adscripsisset, nisi certo certius sibi constitisset, eundem Christi Famulum à Christi in terris Vicario Beatorum albo fuisse adscriptum. Longè prius accidit, quod ibidem dicitur juramento confirmatum in Examine commisso IV Kal. Decembris anno 1243, scripto autem anno 1244 Februarii die xx; visam scilicet jam tum fuisse lampadem accensam ante Laurentii sepulcrum, ut legitur in testimonio miraculi 41, quod est Corradi à Podio Mortarii de caca filia sua, nomine Bona, jurantis, quod ab ea rogatus, ipsam conduxit ad sepulcrum Fratris Laurentii & Deum deprecaretur per merita ipsius, ut lumen recipere mereretur; ecce, vidit lampadem ardentem ante sepulcrum illius &c. Atqui ardere istic lampas non potuisset, nisi præcessisset Apostolica Sedis licentia. Imò ausim dicere, subdit annotator, inter Sanctos fuisse rela-

tum (sed nescio, à quo) cum summus Pontifex Martinus V hunc Fr. Laurentium Sanctum appellet in quodam privilegio concesso monasterio, seu Prioratui S. Mariæ de Morra Bottis; quod datum legitur Romæ apud SS. Apostolos anno MCDXXVI, XIX Kal. Feb. Pontificatus ipsius anno IX; cujus originale conservatur in archivo D. Scholasticæ.

4 Ut ut est, hæc videntur ad cultum sufficere aequè ac finis subjecti carminis, quod illum colimus, significat & à vicinis, & à longinquis ad ejus tumulum suppliciter confugientibus; etsi de die festo nihil ibi repererim, quod, jam dixi, apud omnes ponitur præsertim die XVII, sed apud Bucelinum & Antonium de Heredia die XVIII Decembris, quia tunc putant inter Beatos annumeratum fuisse, quod asserit saltem de Heredia; sed quia non probatur, nos illum hoc die, quo ex hac vita discessit, referre malimus : daturi hoc loco Vitam inde primò maximam, secundo miraculorum brevem ordinem chronicum, tertio memoratum carmen : nam compendium examinis dare non lubet, præter Epistolam Innocentii præviam, quam placet hic proponere, cum adjuncta examinatorum admonitione hæc : In nomine Domini nostri Jesu Christi. Amen. Nos, Joannes humilis Alatrensis episcopus, & Frater Gregorius, dictus Prior S. Bartholomæi de Insula, litteras Apostolicas recepimus in hunc modum :

5 Innocentius Episcopus servus servorum Dei, venerabili fratri Episcopo Alatrensi, & dilecto filio Priori monasterii sancti Bartholomæi de Insula, Alatrensis diocesis, salutem & Apostolicam benedictionem. Ad audientiam nostram fide digniorum testium relatione pervenit, quod propter quondam Fratris Laurentii, cujus corpus requiescit juxta monasterium Sublacense, Dominus Jesus Christus multa & magna miracula est operatus. Cum itaque viri tanti memoria non debeat apud homines deperire; Nos super hæc certificari volentes, discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quod ad dictum monasterium personaliter accedentes, & habentes præ oculis Deum solum, de vita & miraculis Fratris ejusdem inquiratis diligentius veritatem; & quæ inveneritis, fideliter in scriptis redigatis; & scripta, rescripta denuo, per manum Notarii facientes sub sigillis vestris alterutrum scriptorum ipsorum apud dictum monasterium, & reliquum penes Anagninensis ecclesiæ sacristiam deponere; propter ea scilicet conservanda in illis usque ad nostræ beneplacitum voluntatis : rescripturi nobis quidquid super his decreveritis faciendum. Datum Laterani quarto Kalendas Decembris, Pontificatus nostri anno primo, millesimo ducentesimo quadragesimo tertio.

6 Pergunt examinatores : Hujus itaque auctoritate mandati ad monasterium personaliter accessimus Sublacense; & testes super vita & miraculis Fratris Laurentii Morræ Bottis accepimus infrascriptorum, & eosdem examinavimus diligenter anno Domini millesimo ducentesimo quadragesimo quarto, Pontificatus Innocentii PP. IV anno 1, Indictione secunda, mense Februarii die vigesima. Sequitur examen & valde longum & neutiquam integrum, ideoque hic omissum; tum in sine hæc adscriptio : Et ego Jacobus S. R. E. scriniarius dicta supra scriptorum testium receptorum in præsentia Reverendissimi Domini Joannis Episcopi Alatrensis, & reverendi Patris Fr. Gregorii, Prioris S. Bartholomæi de Trifato, & mei, Scriniarii : & de ipsorum mandato in publicam

AUCTORIB P. B.

Etsi nescimus certò, quo die colatur.

E

Epistola Innocentii PP. IV, indicentis examen Vitæ & miraculorum ejus

F

quod scriptum fuit anno 1244 die 20 Februarii.

AUCTORIB
P. B.

blicam formam redigi, & mei nominis signum feci. Ex hoc porro examine composita est, qualis hac est

V I T A

Ex testibus & examine ad
beatificationem.

PROLOGUS AUCTORIS.

Collecta
sunt haec ex
processu je-
ridico anni
1244

BEati Fratris Laurentii, viri planè toto orbi admirabilis & singularis, tam copiosa est gestorum materia, ut cuique viro in litteris praeexcellenti non debeat videri ad scribendum indigna. Ego verò omnium imperitissimus, tanto licet me cognoscam operi insufficientem, cernens tamen & dolens cum tanti operis utilitate memoriam quoque tanti Viri scriptorum negligentia paulatim in oblivionem penè deductam, ac per hoc dubitem in contemptum fore venturam; licet non decenter, licet non eleganter, licet etiam non sufficienter valeam ejus vitae feriem condignè ex toto complecti; aggrediar tamen confusus Dei auxilio beatique Viri suffragio quoquomodo illam perstringere, & ad laudem Dei tantique Viri, sanctissimi patris nostri Benedicti aeternae, memoriam, nec non ad solatium devotorum legentium, litteris utcumque mandare, æquius iudicans ex devotione (qua ad eundem feror) infertiae notam incurrere, quàm de tam pretiosa materia ex toto silere: indignum prorsus esse iudicans (quod à majoribus meis neglectum a doleo) ut si omnia ejus vitae acta perfectè nequeo, saltem aliquanta studeam de tot miraculis supra memoratis, tantisque operibus illius, ordine describere, & ad posterorum notitiam referre: etsi nihil aliud; at posteris saltem ansam præbiturus, ubi me defecisse compererint, feliciori conatu ac labore proprias ingenii vires periclitandi.

ANNOTATA.

Ca Elogia B. Alexandri sine dubio antiquiora sunt; sed minus opinor studiosè minusque accuratè composita; qualia huc ex vetustis monumentis misit P. Petrus Possinus noster ex vicini monasterii S. Scholastica bibliotheca: sileo Processum, seu juridicum vitam & miraculorum examen; quo nihil esse potest solidius, clarius, uberrius, antiquius.

CAPUT I.

Casuale Beati homicidium, &
mirabilis pœnitentia.

Beati patri-
ria, homici-
dium, &
conversio
anno 1209.

REctè cecinit Psalmista: Mirabilis Deus in Sanctis suis: Sapientia enim ejus attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Idcirco legentibus sacras Paginas admiratione digna videtur prudentia illa divina, qua electos suos ad se vocare dignatur: legimus enim Matthæum ex publicano Apostolum, Magdalenam ex peccatrice amatricem & discipulam, Sau-

lum ex persecutore Ecclesiæ, ejus doctorem, & alios Sanctos ex via seculi hujus ac tenebrarum ad caelestem vocatos. Quo in numero fuit hic noster beatus Frater Laurentius, qui ex Fanello Apuliæ oppido oriundus, quod inter Spontum & Fogiam situm est a. Vir extitit simplex & rectus: is cum casuale homicidium perpetrasset, facti adeo pœnituit, quod pœnitentiæ causâ ad celeberrimum illud sancti Jacobi Apostoli templum in extrema Hispaniarum, perarduum peregrinationem inierit; quod iter profecutus, plurima in eo famis, sitis, frigoris & æstus, quandoque cum vitæ discrimine est perpeffus incommoda: inde in Italiam reversus anno salutis millesimo ducentesimo nono, ad strictioris vitæ institutum incundum Sublacum petiit die decima sexta Decembris. Ibi moram aliquanto tempore fecit in uno monasteriorum, quondam à sancto Benedicto ædificatorum, quod dicebatur Sancti Angeli de postlacum; alias de Balzis.

2 Sed cum eremitico eo in loco ad plenum non posset, ut proposuerat, pœnitentiam agere, ad monasterium sanctæ Scholasticæ b accessit; ubi à Fratribus hospitio susceptus, post biduum ex licentia Romani abbatis, antrum Morræ Bottis, supra sancti Benedicti Specus positum, ingressus est. Nulla ibi tunc habitationis domus erat, rarissima hominum conversatio; sed potius ferarum cubilia: ad eum itaque locum duobus comitatus monachis pervenit; ibique se includens, incognitus aliquot mansit diebus. Verùm specus illud tam arctum erat, ut in illo Frater Laurentius viz jacere poterat ob loci angustiam; quod duo illi monachi clavâ ferreâ aliquantulum dilataverunt & complanarunt. In eo itaque antro latebroso reclusus, cœpit corpus suum orationibus, vigiliis & jejuniis continuis macerare; indèque raro exiens, nec nisi extrema urgeretur fame, ad colligendas herbas, quibus pro cibo vesceretur. Ibi primò à pastoribus pecudum, qui greges juxta antrum pascebant, visus; deinde ab agricolis, qui victus duritiam pietatemque Hominis admirabantur, quandoque frustum panis accipiebat. Cum verò ad notitiam hominum, referentibus pastoribus, devenisset, cœperunt homines ad eum concurrere, à quibus necessariis ad vitam rebus donabatur; quos ille verbo & sanctæ vitæ exemplo pariter ædificabat.

3 Et cum jam major homine videretur, glifcente in immensum sanctitatis opinione, provinciam admiratione complevit. Jejunabat omni tempore, solo pane & aqua contentus, & serò exortis stellis se reficiebat, sitim aquâ fedgebat. In præcipuis autem anni festivitibus pitantiam e sibi faciebat, infundens semen fœniculi agrestis & salem in aquam: hæc erat festivi diei illius refectio. Induebatur super nudam carnem retiaculo ex funiculis contexto & nodoso: & desuper loricâ hamatâ ferreâ, quam depilata laceraque cooperiebat vestis: duos ferreos circulos in quolibet habebat brachio; quatuor alios in cruribus, totidemque in coxis portabat: ad ventrem quoque alterum gestabat circulum, & similiter in collo: circa lumbos catenâ utebatur ferreâ, qua pro brachio d constringebatur: in capite gestabat coronam ferream crassam, habentem in superiori parte duas laminas transversas in modum crucis, quarum una protendebatur ab occipite usque ad frontem, ex qua nasile e dependebat usque ad medium nasi, adinstar galeæ militaris. Altera verò lamina ab altera usque ad alteram extendebatur aurem: ab iis duabus aliæ duæ dependebant laminæ,

apud Benedi-
ctinos S.
Scholastica
in antro de-
serio, b

E

F
ubi asperri-
me cibo, po-
tu, vestitu

c

d

e

A minæ, utramque tangentes maxillam.

se macerans
4 In earum qualibet quinque affigebantur clavi, interiùs aculeati, quibus pungebatur utrimque; ita quod nec antè nec retrò caput declinare poterat, quin ab iis pungeretur. Sicque fiebat, ut, quando necessitate compulsus, caput ad dormiendum inclinaret, ab iis punctus, citiùs expersgeretur: quamobrem oportebat, ut stans reclus & rupi innixus somnum caperet. Ex tot itaque aculeorum puncturis, caput plenum foraminibus habebat, & pediculis obsessum, capillis raris hinc illincque sparsis. Circulus autem ille, qui retrò ab occipite dependebat, uncinum habebat, cui gravis inhærebat lorica hamosa, cuius pondere ejus caro per subintrantes cilicii nodos disrumpebatur. Caro verò scapularum adeo excreverat supra circulum ferreum, qui collum circumdabat, ut putrefacta carne sæpe sæpius fanies efflueret. Hunc cum quadam vice ad petitionem Fratris Laurentii, Frater Benedictus, monasterii sacri Specus Prior, vellet amovere à scapulis, ambas manus ex putrefacto cruore infecit. Si verò dictorum circulorum aliquis rumpebatur, statim ad resolidandum mittebat; & reintegratum in suum, unde deciderat, locum reponebat. Interim autem dum circulus fractus consolidabatur, præacuto utebatur pro cervicali quodam saxo, adinstar partis acutæ incudis fabri ferrarii, quo utebatur antequam laminis ferreis circa mandibulas uteretur.

per annos 16 continuos, tantum ali-quantulum cessit obedientia
5 Talem itaque perarduum vitam tot ferri ponderibus onustus annis duxit circiter sexdecim, quo usque illustrissimus dominus Hugolinus Cardinalis, Ostiensis ac Velitrensis episcopus, famâ sanctitatis filius tractus, cum invisit, reperiensque Fratrem Laurentium gravissime ægrotantem, ei persuasit, ut discretiorem ageret vitam, nimiumque moderaret rigorem; eo quod indiscreto rigore poterat apud Deum potiùs demereri, quam mereri; quia quod sit ultra corporis possibilitatem atque indiscretâ abstinentiâ, non virtutis est, sed potius vitij. Cujus monitis ille obtemperans, aliquantulum de prædicta vitæ austeritate remisit; ita ut modico quandoque uteretur vino, & olera atque legumina manducaret, quod triennio observavit.

& necessitati.
6 Postmodum dolore splenis ac stomachi, qui ex nimia abstinentia illi provenerat, toto corpore tam gravi cœpit ægritudinis incommodo laborare, quod nec è stratu surgere, neque sine alterius auxilio in alterum latus se volvere posset, hortatu fratris Amati sui discipuli tot ferrea pondera deposuit, eo quod tam gravi pondere oneratum solus revolvere nequibat: quare rogatus, ne penitus corpus debile frangeret, sed ei quantumcumque solatii pateretur impendi, cessit admonitionibus, ut victu congruo attenuata membra refoveret. At hæc diutius non pertulit: nam graviores solito dolores expertus est, quod per undecim dies nullum cibum sumere potuerit præter aquam, saccharo dulcoratam: ideoque de solita vitæ austeritate denuò aliquid remittere coactus fuit; ut interdum carnibus vesceretur; licet interim nequaquam solitum prætermittibat jejunium: & quamvis continuum perpetuumque observaret jejunium, tamen in vigiliis Dei Genitricis atque Apostolorum aliorumque Sanctorum; aut quatuor temporum diebus in pane crasso & aqua jejunabat; reliquo verò anni tempore quadragesimale jejunium observabat.

7 Silentii tam exactus extitit custos, quod tribus in hebdomada diebus, nisi urgente necessitate
Augusti Tomus III.

EX MS. Silentium ejus, jejunium, frontis adustio &c.
 te, non loqueretur; totâ verò quadragesimâ nec suis quidem familiaribus aut discipulis verbum aliquod diceret; sed verborum vice signis uteretur; sicque vitam perageret in abstinentia plurima, in jejniis indefinentibus, in vigiliis penè jugibus; ita ut, si aliquando parum aliquid somni necessitas naturalis exigeret, hunc ille non supra stratum, quo omnino nullo utebatur; sed reclus & appodiatu rupi caperet. Ad sacratissimæ autem passionis Dominicæ memoriam in festo Parasceves quolibet anno candens ferrum in fronte sibi imprimebat, cujus adustionis cicatrix non nisi post obitum suum hominibus innotuit. Mulierum nullam ad suum colloquium umquam admisit. Fervebat Vir Dei charitate non minùs, quam hospitalitate, aliisque misericordiæ pietatisque operibus: adeo promptus ad pauperum commiserationem; ut ea, cum ei alia facultas non esset, quæ à fidelibus sibi devotionis ergò offerebantur, pauperibus & egenis magna cum hilaritate erogaret; quod patuit cum sacras etiam vestes aliquando sibi oblatas, atque altaris paramenta & tobaleas vendi jussit, pretiumque pauperibus distribui præcepit ad eorum sublevandam inopiam. Insuper & mulierem egenam de Sublacu ex eleemosynis sibi oblatis nuptui tradidit.

grate Deo eleemosynæ ipsi datæ.
8 Quam verò gratæ extiterint Deo eleemosynæ suo Servo factæ sequens declarabit miraculum. Civis quidam Tiburtinus, cui nomen Stephanus Franguinus fuit, in equo deferebat utrem plenum oleo, & aliquot vasa figulina plena farinâ, cistulam repletam uvâ passâ, & nonnullos in cartallo pisces, quæ omnia quidam vir devotus pro eleemosyna Fratri Laurentio mittebat. Cum itaque Stephanus pervenisset ad aridum quemdam locum, non procul à Specu sancti Benedicti distantem, nempe ad Portellam (ut dicunt) qua ad sanctum ascendunt Romanum, in illa plaga arida, petricosa, & lubrica frutetisque plena, equus, fallente pede, dictis rebus onustus cecidit, & ad modum pilæ se circumvolvendo, in præceps prolapsus est per passus viginti quinque cum dimidio (quos duo testes oculati mensi sunt) & Dei gratia meritisque servi sui Laurentii, equus illæsus, ruptâ tantummodo clitellâ (vulgo dicitur lo basto) sanus stansque erectus repertus est: uter olei è sacco dilapsus, ramo illicis arboris pendens inventus est sanus, vasa testea plena farinâ non sunt læsa, nec farina diminuta; massæ uvæ passæ minime dispersæ; pisces quoque in cartallis sine fractione integri reperti sunt, sicque cuncta summo exposita periculo mirabiliter conservata fuerunt.

A N N O T A T A.

a Foggia est à Siponto seu Manfredonia ad meridiem in Capitanata.

b Monasterium SS. Cosmæ & Damiani, nunc S. Scholasticæ, paullo ulterius Sublacensi, numeratur inter ibi condita à S. Benedicto.

c Pitantiam, id est, portionem cibi; alii Pitantiam dicunt, de qua vide Cangium in Glossario.

d Itaque Cangius brachium cinctorum non derivat à brachiis, sed à braccis, quarum vicem supplet.

e Nasile & nafale dicitur in casside id, quod nasum cooperit.

f Tobaleas: satis est usitata hæc vox; sed raro explicata satis; quia diversis tobaleis inseruiunt usibus, cum fere sint lintea tegendis altari-

CAPUT II.

*Alia ejus virtutes, favor Deipara, felix obitus.**Charitas
ejus ornato
miraculo*

Illius quoque charitas quam accepta fuerit in conspectu Dei, hoc unico patebit exemplo: anno itaque sui monachatus duodecimo, qui erat à partu Virginis ducentessimus vigesimus primus supra millesimum, in festivitate sancti Marci Evangelistæ, die scilicet Rogationum, accidit, quod absoluta solemnè processione, decantatisque ex more Litaniis apud sacrum patris nostri Benedicti Specum, dominus Benedictus archipresbyter unà cum clero Sublaciano aliisque viris numero triginta ad Morræ Bottis antrum pro invisendo ex devotione fratre Laurentio jejuni ascenderunt. Hi post sacrum colloquium ab eo ad charitativum jentaculum invitati fuerunt: non sunt ausi tanti Servi Dei spernere invitamentum. Discumbentibus itaque pariter omnibus, sub aspectu illius tres exigui allati fuere panes cum uno subcinericio, atque parva (ut dicunt) picia ex semine canabis facta; qui panes viro famelico vix sufficere credebantur. Allatum quoque fuit exiguum vini vasculum (vulgo falcone*) quod sitibundo sufficere dubitabatur. Super quibus data Servi Dei benedictione, inter frangentium manus panes in tantum multiplicati creverunt, ut non solummodo discumbentibus ad satietatem suffecerint, verum etiam supervenientibus pecudum pastoribus collecta ex iis, quæ superaverunt, fragmenta distributa abundanter suffecerint. Ex eo quoque vasculo omnes sufficienter biberunt; ita ut in illo vasculo liquor vini non quidem augeri, sed potius scaturire crederetur. Cunctis verò saturatis præcepit Frater Laurentius, ne quidquam cibi ea sumerent die, quia dominico fuerant refecti alimento. Cognito ab omnibus evidenti miraculo; pariter surgentes cum gratiarum actione Ambrosianum *b* canere cœperunt in abeundo: eaque die nullus eorum aliqua indignit refectio.

** i. e. lagenæ**constantia
in proposito.*

10 Avaritiæ verò labem adeo Vir Dei execrabatur, quod à se egerit *c* Amatam suam discipulum, eo quod avaritiæ quodam spiritu tractus, plura ab advenientibus petere & accipere præsumpserit, quam sibi præceperat. Perseverantiæ virtutem ita testatus est, quod eo tempore, quo Tiberis fluvius portentosa inundatione effluxit, aliisque fluminibus inundantibus passim arva, tanta aquæ copia scaturivit in crypta Fratris Laurentii, quod Amatus, ejus discipulus, non suffecerit ad ejiciendam aquam extra cryptam; & conqueretur dicens: Pater, oportet te egredi specum, quia viribus mihi deficientibus aquam ejiciendo superare non valeo; licet quantitatem magnam foras egerim. Cui Frater Laurentius: Votum vovi Deo, me non egressurum extra hanc cryptam; quare neque aqua, neque ignis, seu quævis alia tribulatio hinc egredi me faciet: Deus suum de me faciat beneplacitum. His dictis, frater Amatus foras egressus ac post paululum reversus, non solum inundantiam aquæ cessasse vidit, verum etiam specus pavementum taliter reperit siccum, ac si nullius aquæ indicium umquam in ea extitisset.

11 Placuit postea magnæ Cælitum Regiæ, D ut ecclesiam eo loci, quo olim sanctus pater noster Benedictus suo nomini ædificaverat (quam Longobardi destruxerant ante annos circiter sexcentos ac viginti octo) denuo extrueret. Quare cum pluries Fratri Laurentio apparuisset; quadam tamen nocte specialius cum duabus sociabus astitit ei ad consolandum eum, dixitque: Hic habitabo, & mihi faciam ædificare oratorium propter tuam erga me devotionem. Qua Frater Laurentius edoctus visione, calcariam* fieri curavit pro ædificanda ecclesia.

*Moneme
Deipara
calcem con-
quit,*** i. e. calcari-
orum*

12 Decocta verò calce, quadam nocte, cum ob maximam imbrium niviumque de cælo lapsarum abundantiam calx liquefacta efflueret, beata Dei Genitrix apparuit cuidam Thomæ de Morra Sublaciano nuncupato, pascenti boves patris sui: is cum quadam nocte cum duobus sociis quiesceret in antro, quod vulgo Morra Losina nuncupatur, apparuerunt ei tres matronæ vultibus roseis candidisque vestibus renitentes; quarum una, quæ præcedebat, veste fulgentior, forma venustior, & statura procerior apparebat, sic Thomam affata est: Surge & vade velociter ad calcariam, quæ facta est prope Morram Bottis, de qua debet mihi ædificari domus; quia calx istius calcariæ perit. Ad cujus jussionem cum ambulasset per stadium equi *d*, ille perterritus ex novitate rei, dubitans se à dæmonibus illudi, ad socios dormientes rediit: cumque sederet, & de his, quæ viderat & audierat, attentius animo revolveret; rursus eadem matronæ, sicut antea, vigilanti & stupenti apparuerunt; eaque, quæ prius eum affata fuerat, reprehendit vultu adirato dicens: Cur rediisti? Nos te comitabamur: quare dubitasti?

*cujus effectum
prohibere
jubetur
alium ab eadem
Dei
Matre**B**d*

13 Surgens itaque Thomas rursus ire cœpit, cumque ambulasset per stadia circiter duo, iterum infirmitas atque dubietas cordis impedimento sibi fuit, atque admonitionem iteratæ jussionis, quam manifestius audierat, observare neglexit, rursusque ad socios dormientes reversus est. Sed quia magnam mansuetudinem contemptæ admonitionis major solet sequi ira vindictæ; visione tertiâ eadem Domina cum sociabus apparens, addidit minas, & apertè ejus malefacta exprobravit, ita ut & in eo duriciem & dubietatem mentis emollirent verba correptionis ac pœnitentiæ, dicens: Vade indubitanter: sequemur enim vestigia tua, & quia nec prima nec secunda vice, ut præceperam, obedisti, discalcea te, atque discalceatus perge ad Morram Bottis in pœnitentiam commissæ fornicationis; & cura, ut in omnibus obedias Fratri Laurentio, dicesque ei nomine meo, ut ibidem ædificet ecclesiam ad honorem meum inter duos fontes noviter exortos, ita ut fons unus ab una porta ecclesiæ, & alter ab altera oriatur, & sciat, me ita velle ab eo ibidem honorari. Porrò latitudo ecclesiæ fiat ad mensuram sancti Joannis Baptistæ de arcu. Quibus auditis, Thomas jam eruditus exprobratione peccati, statim surrexit, volensque socios dormientes è somno excitare, nullatenus potuit, quos sopor Domini invaserat.

*sepius appa-
rente, &
ecclesiam
sibi fabri-
candam de-
scribente s**F*

14 Discalceatus itaque viam arripuit per invia & spinosa loca, nivem rumpens fere usque ad genua altam, divinâ tamen roboratus gratiâ absque læsione aliqua ad prædictam fornacem calcariam pervenit intempesta adhuc nocte, quæ tamquam meridies illuminabatur. Ad calcariam cum tandem pervenisset, vidit calcem liquefactam per duos quasi passus effluxisse: cœpit proinde

paret ille

A inde eam magnis undique lapidibus cingere, & tam grandes comportavit lapides, quod à tribus viris vix potuerint postea amoveri. Absoluta marceria, ad apparitionem auroræ supervenit frater Amatus, miratus de illius adventu: ambo deinde pergentes versus specum fratris Laurentii, ante quorum ingressum, ille præcepit Amato, ut Thomam (quem numquam viderat nec cognoverat) ad se introduceret. Ad quem ingressus Thomas enarravit cuncta, quæ sibi illa nocte acciderant; nempe trinam mulierum apparitionem; uniusque mandata, quæ sibi pro certitudinis signo dixerat, quod triduo panem non gustaveras, sed tantummodo herbam (vulgo parietariam) de rupe evulseras, succumque de ea expressum biberas: de qua rupe aqua ex tunc indefinenter emanare cœperat.

Et cum Laurentio ecclesiam, ac habitationem laiciorem edificat.

B 15 Præparatis postea rebus ad ecclesiæ structuram necessariis, cum ad ædificii fundamenta jacienda deventum esset, inter opifices ceterosque, qui aderant, orta est dissensio. Tunc Frater Laurentius, accersito Thoma, lapidem illi porrexit, præcipiens, ut eundem in ecclesiæ fundamentum poneret, quemadmodum ei per Dominam mandatum fuerat. Accepto lapide, Thomas ad locum ivit, & circumspexit, considerare volens, quo in loco lapis collocandus esset. Et, ecce, lapis continuò è manibus Thomæ elapsus per semet in suum se locavit locum, admirantibus cunctis factum; super eundem ecclesiæ fundamenta jacta fuerunt anno à nativitate Domini millesimo ducentesimo vigesimo sexto. Edificata ecclesiâ, domum amplificare curavit pro discipulorum habitatione commodiore, quos secum sancti Benedicti Regulam profiteri & observare voluit.

Spiritus ejus propheticus, miracula, diligentia.

C 16 Prophetiæ quoque spiritu etiam à longè facta prædixit, ut in processu Vitæ suæ legitur (miraculum quintum:) sed & manci stabilitate destituti membrorum, agilitati operis prorsus reddebantur idonei, & quibus contorta vestigia nutabant, libera ambulandi facultas per beati servi Dei Laurentii suffragia opitulabatur. Plures dæmonum agitados infestatione Viri Domini expresso crucis vivificæ signaculo ab ipsis spiritualium nequitiis eruit periculis. Otium verò tamquam mortiferum animarum venenum execrabatur; quamobrem tempus ille nequaquam inutiliter terebat: nam cum litteras ignoraret, Prior claustralis monasterii sanctæ Scholasticæ docuit eum Alphabetum, atque deinde Psalterium legere, atque in tantum instruxit in litteris, quod sibi met plures orationes Latinas ac devotas composuit, quas idem Prior describere curavit;isque precationum libellus adhuc in sacrarij divæ Scholasticæ ad beati Viri memoriam atque venerationem affervatur.

ac tandem felix obitus anno penitentiæ 33, Christi 1243, die Aug. 16,

17 Cum itaque Vir sanctus Frater Laurentius tamquam indefessus Christi athleta in servitute Dei cælestem in terris, annis triginta tribus eo loci vitam duxisset, & operatione sancta, lucis exempla hominibus præbuisset, jam felix ejus appropinquabat tempus, quo bene vigilantem Servum suum libertate cælestis gloriæ remuneraret Dominus, post longum atque perarduum penitentiæ agonem, nempe triginta trium annorum. Cum extrema laboraret infirmitate, ejus discipulus frater Amatus circa agonizantem vigilans, audit è pectore ejus resonare quemdam suavem melodiæ sonum, tamquam parvularum campanularum concentum & consonantiam per aliquod horæ spatium, quo cessante sono, sancta illa anima carne exempta de labore ad requiem, de terrenis migravit

Augusti Tomus III.

ad cælestia, manè diei Dominicæ, quæ erat decima sexta Augusti, anno Christi millesimo ducentesimo quadragesimo tertio, qui erat Pontificatus Innocentii quarti primus. Ejus corpus in eadem, qua habitaverat, crypta cum condigna veneratione sepultum fuit, atque usque in præsens conditum est. Quàm verò pretiosa fuerit in conspectu Dei mors & vita sui confessoris Laurentii, superius e annotata testantur miracula. Nam muti loquelam, surdi auditum, aridi vigorem; variis atque immedicabilibus morbis laborantes sanitatem ipsius benedictione ac intercessione receperunt: aliaque complura mirabilia patravit ad laudem & gloriam nominis sui perpetuam.

quamquam & martyrium videri potest.

18 Potest nunc quilibet discretus lector de hoc Famulo Dei indubitanter affirmare, quamvis ei defuerit gladius persecutoris, martyrii tamen palmam non amisisse: nam dum corpus continuò jejuniis atque vigiliis affligeret, dum nocte dieque orationibus insisteret, dum contra diaboli tentationes reluctaretur, & se ipsum tot ferreis instrumentis excrucietur; quid aliud de eo dici potest, nisi longum pertulisse martyrium? Nam sibi met persecutor fuit, & proprias persecutiones illatas pro Christo patienter usque ad mortem sustinuit ad laudem & gloriam sui nominis, perpetuam.

ANNOTATA.

a Pitia parva sunt frustula; scribitur tamen alibi pecia, petia & Petium.

b Ambrosianum, id est, hymnum Te Deum laudamus, teste Macro.

c Ejecerit; sed recepit tamen vel retinuit continuò, ut ex Vita colligitur, & ex ejus testimonio jurato in Examine.

d Stadio fere tribuuntur gressus centum & viginti; hic aliquid simile videtur.

e Imò mox miraculorum illorum titulos ordine chronologico, ut accepi, ex processu subjiciam.

Breve compendium miraculorum beati fratris Laurentii factorum in vita.

F

Ordine temporis.	Ordine processûs.
1. Tribus panibus & flacone vini satiat plus quam 30 homines	1221. xv.
2. Corvus ablatum ex vertis * panem reportavit	1223. iv. <i>* i. e. retiaculis</i>
3. Duo fontes oriuntur ex rupe post adventum Fratris Laurentii	1226. xx.
4. Gravissima laborans infirmitate puer oratione F. Laurentii sanatur	1242. xxvii.
5. Graviter afflicta in mammilla, signata circulo capitis sanatur	1227. xxxvii.
6. Turpi ulcere faciei deturpatus tactu linguæ F. Laurentii curatur	1229. xlvii.
7. Sinistro excæcatus oculo signo sanctæ crucis lumen recepit	1229. iii.
8. Gravissimo laborans morbo obediens præcepto F. Laurentii convaluit	1232. xlv.
9. Inundantiam aquæ in crypta F. Laurentii exortam constantia desiccavit	1233. lv.
10. Puer dextro contractus pede oratione ac benedictione F. Laurentii sanus erigitur	1234. xxx.
11. Furiosum & insanum sola oratione ab infania & furore liberavit	1234. xlv.
12. Monachum luxuriosum inveteratum oratione	

EX MS.

- ad emendationem reduxit 1235. LII.
13. Excommunicatus adulter lumine privatus, poenitens lumen & vires recepit 1235. I.
14. Puer cancro infectus signo sanctæ crucis & oratione F. Laurentii à morbo convaluit 1236. XXXIX.
15. Puerulus manu pedeque contractus, signatus signo crucis, sanus fit 1237. XXIV.
16. Puer pedibus contractus sola F. Laurentii oratione gressum recepit 1237. XXXI.
17. Paralyticus observans præceptum F. Laurentii sanatur, negligens reinfirmatus refanatur 1237. XLVI.
18. Dæmoniaca observans præceptum F. Laurentii à spiritu immundo liberatur 1237. XLIX.
19. Æger pede visitans F. Laurentium, ejus oratione sanus regreditur 1238. X.
20. Epileptica obediens præcepto F. Laurentii sanitatem recepit 1239. XXVII.
21. Habens ægram tumidamque manum, obediens præcepto F. Laurentii sanatur 1240. XII.
22. Adulter in peccato perseverans, oratione F. Laurentii castigatus à peccato emendatur 1240. II.
- B**
23. Dolore femoris afflictus signo crucis & oratione F. Laurentii curatur 1241. XXXIV.
24. Gravissimè dolentem caput signo sanctæ crucis sanavit 1241. XL.
25. Paralyticus observans mandatum F. Laurentii à paralyti curatur 1241. XLVIII.
26. Patientem intestinorum rupturam, signatum signo crucis curavit 1241. LIII.
27. Epilepticam sola oratione ab epilepsia curavit 1242. XXXV.
28. Brachium fortiter dolens, signatus signo crucis, sanus efficitur 1241. VIII.
29. Graviter ægrotans, facto voto, visitans F. Laurentium, signatus curatur 1241. IX.
30. Equus onustus de alto cadens, salvis rebus evadit incolumis 1242. XXVIII.
31. Contractus manibus pedibusque ac brachiis sola oratione sanus erigitur 1243. XXV.
32. Paralyticus visitans F. Laurentium ejus oratione & tactu convaluit 1243. XXXVI.
33. Mulier febricitans, esu pomi & aquæ potu Morræ Bottis sanatur 1243. XXII.
34. Dæmoniacam signo sanctæ crucis à dæmone liberavit 1243. XXII.
- C**
35. Longe absentis feminæ scelus prædixit prophético spiritu 1243. LI.
36. Mulierem scrupulam habentem in palpebra oratione & aqua sanavit 1243. XLIII.
8. Afflicta dolore scapulæ ex tactu circuli F. Laurentii defuncti sanatur 1243. VII.
9. Mulier fistulam in coxa patiens tactu capillorum F. Laurentii sanatur 1243. XVII.
10. Guttam balsam patiens, ex tactu vestium Fratris Laurentii sanatur; applicans cruribus medicamen deterioratur; voto facto, refanatur 1243. XXXIII.
11. Parvulus fistulâ laborans in scapula ad sepulcrum F. Laurentii sanatur 1243. XXXVIII.
12. Gravem rupturam inguinis sustinens ad sepulcrum F. Laurentii sanatur 1243. XLII.
13. Mulier apostema in ore patiens ex tactu tabulæ defuncti sanatur 1243. XIV.
14. Puella quatuor scrupulis cruciata ad sepulcrum F. Laurentii sanatur 1244. XIX.
15. Mulier cæca visitans sepulcrum F. Laurentii lumen recepit 1244. XLI.
16. Monachus stillicidium oculorum sustinens impositâ infusâ F. Laurentii sanatur 1244. LIV.
17. Gravi capitis dolore afflictus ex impositione panni F. Laurentii convaluit 1244. LVI.
18. Cruciatu aurium tinnitu, panno signans aures auditum recepit 1244. LVII.
- E**
19. Mulier fluxum sanguinis patiens ex impositione panni sanatur 1244. XIV.
20. Latus graviter dolens ex impositione capillorum F. Laurentii sanatur 1244. XIII.
21. Vir toto corpore cruciatus ex intinctu vestis F. Laurentii convaluit 1244. XXI.
22. Mulier scrupulam patiens in manu, signata circulo F. Laurentii curata est 1244. I.

ANNOTATIO.

Hæc miracula à supradictis Apostolicis commissariis conscripta fuerunt ex relatione fide dignorum testium, quorum triginta septem * priora beato fratre Laurentio superstitite contigerunt: posteriora verò viginti duo intra spatium septem mensium ab illius obitu patrata fuerunt. Quoniam verò frequentissima contingebant miracula, inde fiebat, quod nemo monachorum illius ætatis illa sigillatim perscribere sit aggressus: quibus enim id oneris incumberebat, visum est, vix fieri posse ut ob eorum numerositatem ac celebritatem è totius populi memoria unquam delerentur & exciderent. Quapropter pro certo asserendum, plurima post compositum Vitæ illius processum contigisse miracula, quorum notitia ad nos (quod satis dolendum) minimè pervenit. Nec dubium, quin fidelium devotio, successu temporum plura alia, forsitanque descriptis majora, à Deo per merita Confessoris sui beneficia impetraverit. Suprascripta verò commissariis Apostolicis ad comprobanda Fratris Laurentii præclara apud Deum merita, eaque ad canonizationem illius peragendam sufficere videbantur.

*Miracula post obitum Fratris
Laurentii facta.*

1. Infans exanimis ad invocationem B. Fratris Laurentii revixit 1243. XXXII.
2. Ulcerosus ex tactu defuncti sanatur; ob inobedientiam recidit, retactu sanatur 1243. XXVI.
3. Mulier dolore mamillæ cruciata, tactu vestis F. Laurentii sanatur 1243. VI.
4. Æger manibus ex tactu defuncti corporis sanus efficitur 1243. XVI.
5. Gravem colli sustinens dolorem ad funus defuncti F. Laurentii sanatur 1243. XVIII.
6. Parvulus dolore testiculorum afflictus ad defuncti corpus sanatur 1243. XXIX.
7. Surda recuperat auditum tangendo tabulam strati F. Laurentii defuncti 1243. V.

Hymnus ejusdem, opinor, auctoris de beato Laurentio confessore & eremita monacho sacri Specus.

Fortis athletæ canimus trophæum,
Qui triumphatis fatana, orbe, carne;
Laureum nomen capit à virente,
arbore Phœbi.
Appulus miles fuit, ex Fanello

Oppi-

A Oppido, qui dum juvenis furorem,
Turgidus quemdam sequitur, peremit
percitus ira.
Inde pertæsus sceleris, petivit
Sacra Jacobi Peregrinus almi
Templa; quæ dites recolunt Iberi
pectore prono.
Hinc valefacto Latium reversus
Ponè Sublacum; scopulo sub alto
Limen accepit modicum, rigenti
conditus antro.
Membra loricâ pia militari
Texit; æratis caput, ac obivit
Circulis, instar crucis, atque crura,
corpus & omne.
Pabulum radix præbuit agrestis,
Et sitim pura medicavit unda;
Rarius frustum Cereris, peracto
vespere, gustans.
In specu Morræ decies ter annos,
Quod vocant Bottis: Pugil hic beatus,
Tresque transegit famulando Regi
Arcis olympi.
B Extulit numquam Pater inde gressus,
Flumen illius licet irruisset
In specum; cujus precibus coacta

restitit unda.
Signa quis vellet Pugilis referre
Mira si tanti, numeraret astra,
Et vagas Ponti potius arenas,
seu maris undas.
Plenus hic demum meritis, & annis
Rite decursis, miseras relinquens
Orbis ærumnas, petiit supremi
limina cæli.
Crypta, sed de te quid honore dignum
Proferam? cui hunc meruisse summa
Arce concessum, coluisse tanto
tempore Patrem?
Te pii circum celebrent fideles,
Quique longinquis veniunt ab oris,
Compotes voti, incolumes recedant
munere cæli.
Dive Laurenti, pietatis aure,
Quas preces fundo, capias benignus;
Meque tot mundi miserum periclis,
exime clemens.
Ut pio tecum Domino polorum
Serviens, tandem merear supernis
Civibus jungi, patriæque summum
cernere Regem. Amen.

E

DE S. HYACINTHO CONFESSORE,

EX ORDINE FF. PRÆDICATORUM,

CRACOVIAE IN POLONIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Præcipui auctores, qui Vitam & miracula hujus Sancti
conscripserunt.

ANNO
MCCLVII.
Stanislaus
Cracoviensis
circa medi-
um seculi
XIV

Irabilia gesta S. Hyacinthi, qui ab historicis Polonis communiter Iacko vel Iaczko appellatur, primum litteris mandavit. F. Stanislaus Cracoviensis, de quo scriptore Echardus in Bibliotheca Prædicatorum ad annum Christi 1350, sive tomo 1 istius Operis pag. 632 suggerit sequentem notitiam: Frater Stanislaus de Cracovia, sic à patria & professione nuncupatus, inter sodales Polonos medio circiter seculo XIV claruit, & librum scripsit DE VITA ET MIRACULIS S. HYACINTHI ORDINIS PRÆDICATORUM. Codex Ms. eam continens antiquissimus dictus est Romæ in congregationibus pro canonizatione Sancti habitis anno MDLXXXIX & sequentibus, in quibus Cardinalibus in hac causa delegatis traditus fuit.

scripsit A-
cta S. Hyacinthi, post-
ea Romæ
discussa;

2 Echardus authenticam fidem & antiquitatem hujus codicis probat ex Severino Cracoviensi, qui Vitam, miracula, & Acta canonizationis S. Hyacinthi libris quatuor conscripsit, ut infra fusius videbimus; ubi lib. 4 pag. 348 illustrissimus D. Gesualdus, decanus sacri collegii, coram Pontifice Romano & quadraginta septem Cardinalibus ad rem presentem hac retulit: Agentes & procuratores enixè postulantes ad ulteriora procedi, diversas scripturas & jura, duoque Processus exempla produxerunt; unum in Urbe, inter scripturas felicitis recordationis Pauli quarti re-

ceptum*, qui tamquam unus ex tribus Cardinalibus in Ordine prioribus à Paulo tertio deputatus fuerat: alterum è Polonia, unà cum libro vetustissimo, Vitam & miracula ejusdem Beati continente allatum, quamplurimis sigillis obfirmatum, quod per multos annos maxima cum diligentia in archivio Conventus Cracoviensis, tamquam verum & fidele asservatum fuerat, utraque sibi convenientia, ea omnia, fisci* Procuratore citato, admittæ fuerunt, & plenè recognita.

* forte re-
pertum

F

3 Laudatus illustrissimus sacri Collegii decanus, narratis præcipuis S. Hyacinthi gestis, apud eundem Severinum Cracoviensem lib. 4 pag. 351, de illo Ms. codice iterum meminit, & relationem suam ita concludit: Hæc omnia præter publicam & constantem famam probatam per testes supra quadringentos, probantur etiam per supradictum antiquissimum librum, ante ducentos annos à Fratre Stanislao Cracoviensi Ordinis sancti Dominici conscriptum, & in thesauro Cracoviensis ecclesiæ diligentissimè asservatum, cui tam dicti Auditores quam Congregatio adhibendam esse fidem censuerunt. Cum hæc legisset Echardus, eum cepit cupido videndi primigenia illa S. Hyacinthi Acta, prout loco proximè citato indicat his verbis: Certè Vitam illam qualis est & primigenio suo stylo, nec minimùm mutatam, typis committere necessarium esset, eo magis quod Sancti hujus gesta prima & antiqua manu scripta

* An non
fidei?que cum
nobis desint,

AUCTOR
G. C.

non habemus hactenus. Stanislai meminit Malvenda Annalium Ordinis lib. 1 cap. x & xi. Altamura etiam ad mcccxxxiii, sed leviter. Nos ad hunc annum mccccl referendum duximus ea ratione, quod in Actis canonizationis relatis hæc Vita dicatur ante ducentos annos scripta. *Quamvis eodem desiderio teneat, tamen nulla mihi spes affulget obrinendi antiqua illa Acta; cum jam ab aliquot annis alias de S. Dominico & S. Hyacintho notitias à PP. Prædicatoribus frustra petierim.*

edemus Vi-
tam huius
Sancti ex
Leandro
Alberto,

4 Itaque nunc contentus esse cogor iis S. Hyacinthi Actis, qua Leander Albertus Dominicanus jam ante ducentos & plures annos typis vulgavit, quem Severinus Cracoviensis in præfatione ad supra citatam sapiusque infra citandam suam lucubrationem; inter alios biographos S. Hyacinthi laudat his verbis: Sunt autem viri celeberrimi non solum temporis antiquitate, verum etiam fidei auctoritate dignissimi, qui in hanc arenam descendentes, strenui virtutum ac miraculorum beati Hyacinthi præcones exstiterunt; quorum in numero primum obtinet locum vir multiplici scientia clarus, Albertus Leander Bononiensis, qui anno Domini mdxvii, libro de Viris illustribus edito, magnam & longam de Vita & miraculis beati Hyacinthi fol. 189 texuit historiam, quam (ut reor) non aliunde quam ex Processu sub Clemente Septimo Pontifice maximo traxit, ob cuius auctoritatem, Sedisque Apostolicæ majestatem, quæ eo usque facta sunt, fidem habere merentur. *Cum Leander Albertus librum suum de Viris illustribus Ordinis Prædicatorum anno Christi 1517 ediderit, & Clemens VII Papa primum anno 1523 ad cathedram S. Petri evectus fuerit, probabilissimè existimo, Severinum Cracoviensem hic errasse, & pro Clemente VII substituendum esse Leonem X Pontificem, qui ab anno 1513 usque ad annum 1522 Ecclesiam Catholicam gubernavit.*

eaque occa-
sione propo-
nimus diffi-
cultatem
contra Sev-
erinum Cra-
coviensem,

5 Non ignoro, hic effugium quari posse dicendo, Cardinalem Medicum per prolepsin vocari Clementem VII, quia postmodum Pontifex electus istud nomen assumpsit. Quapropter facile potuit fieri, inquiet aliquis, ut Processus canonizationis, qui sub Leone X Pontifice agitari cœpit, adscribatur Clementi VII, eo quod tunc temporis adhuc Cardinalis ad illum examinandum deputatus fuerit, vel fortasse causam canonizationis promoverit. Verum adhuc restat difficultas: nam Severinus Cracoviensis in Actis S. Hyacinthi lib. 3 cap. 1 & sequentibus innuit, causam canonizationis tantum anno Christi 1518 in curia Romana agitari cœpisse. Istud Processus exordium etiam colligitur ex litteris Sigismundi primi Polonia regis, quas anno 1518 ad Leonem X Pontificem dedit, & quibus hoc negotium eidem Pontifici commendat, ut infra referemus. Non videmus, quomodo hic nodus dissolvi possit, nisi quis clarè ostenderit, Processum illum aliquot annis ante istas Sigismundi regis litteras Roma institutum fuisse. Ut ut est, Vitam S. Hyacinthi post Commentarium prævium ex hac Leandri Alberti editione fideliter recudemus; sed subinde manifesta typhotheta errata liberè emendabimus.

qui anno
1594 copio-
sa ejusdem
Sancti Acta

6 Inter omnes auctores copiosissimè de S. Hyacintho scripsit supradictus Severinus Cracoviensis, quem laboriosum virum Echardus tomo 2 Bibliothecæ Prædicatorum pag. 411 sic laudat: Frater Severinus Lubomilius, vulgo Cracoviensis à professione dictus, gente Polonus, natione Roxolanus, Hebræus fuit genere, ac seculo xvi

nomen Ordini dedit in Conventu Cracoviensi, D per consuetos scholæ agones ad magisterium tandem exinde promotus. Vir cum esset non eruditione solum dicendique facundia clarus, sed & in agendis etiam dexter & expeditus, diffinitor nomine suæ provinciæ Poloniæ electus est, & missus ad Capitulum generale Romanum mclxxxix, in quo cum ceteris sedit, ac in electione Magistri Ordinis F. Hippolyti Mariæ Beccaria de Monte regali votum tulit. Cum in mandatis haberet à suis Polonis, ut ea occasione sancti Hyacinthi canonizationem urgeret, ita se in eo negotio quinque circiter annis gessit, ut albo Sanctorum adscribi tandem obtinuerit. Echardus ibidem citat Starovolscium, qui eundem Severinum honorifico elogio exornat.

7 Deinde inter alia ejus scripta, qua ad rem præsentem non spectant, recenset libros quatuor de Vita, miraculis & Actis canonizationis S. Hyacinthi confessoris, Ordinis FF. Prædicatorum, qui Roma anno 1594 ex typographia Gabiana prodierunt. Sed Echardus in illa lucubratione errores aliquot historicos & chronologicos detexit, eosque indicat his verbis: Libro 1 cap. 24 notitiam dare conatus est Priorum Provincialium provinciæ nostræ Poloniæ; sed quæ (cujusvis id vitio factum sit) peccat saltem in viginti duobus prioribus ab eo recensitis, & in historia & in chronologia, adeo ut ex integro refarcienda sit & innovanda tum ex Actis Capitulorum generalium, tum ex veteribus Poloniæ monumentis. Ceterum ex illo Severini Cracoviensis Opere, quod iisdem typis Gabianis excusum habemus, varia in hoc Commentario prævio fusius distinctiusque narrabimus. Ex eadem vero lucubratione miracula, qua post sepulturam S. Hyacinthi contigerunt, Commentario nostro & Actis à Leandro Alberto collectis subnectemus. At profecto dolendum est, editionem istam Romanam, quam hactenus solam novimus; tot mendis scaterere; ut subinde verba & sensum ex conjectura corrigere cogamur. Hæc præmonere volui, ut benignus lector nobis non imputet, si forsitan quasdam periodos ex erronea conjectura emendatas, & interdum luxata nomina propria, præsertim Polonica, per decursum invenerit.

8 Nihil hic dico de Joanne Dlugosso seu Longino, & Mathia Michoviensi, aliisque scriptoribus, qui ante Leandrum Albertum de gestis S. Hyacinthi obiter meminerunt. Data tamen opportunitate, hos testes allegabo ad confirmandam eam, qua Leander Albertus & alii recentiores de Sancto illo tradunt. Etiam non recenseo hic varios auctores, qui post solennem huius sancti Thaumaturgi canonizationem de Actis & miraculis ejus honorificam mentionem faciunt, & ea tum Latine tum vernaculè scriptis suis copiosè inserruerunt. Attamen his quoque utar, ubi opportuna occasio sese obtulerit. Denique magno usui erit bulla Clementis VIII Pontificis, qua B. Hyacinthus solenniter in numerum Sanctorum refertur, & in qua breviter præcipua huius Sancti Acta & miracula narrantur. Hæc enim omnia post severum examen ex antiquiore Stanislai Cracoviensis codice desumpta esse existimo. Dum igitur neotericis scriptores confidenter exponent aliqua huius Sancti adhuc viventis gesta, qua in hac Pontificis bulla vel in lucubratione Leandri Alberti præmittuntur, ea pro tam certis non habeo, donec testimonio Stanislai Cracoviensis aut aliorum veterum auctorum expresse confirmata fuerint. Nunc ad ipsa Acta discutienda progredior.

A

**§ II. Sancti patria, nobile genus,
studia litteraria, Canonicatus,
& ingressio in Ordinem Præ-
dicatorum.**

Sanctus ma-
nus est in
Silesia

Certissime S. Hyacinthus patriam habuit Si-
lesiam, qua olim pars erat Polonia, ut il-
lustrissimus Martinus Cromerus lib. 3 de Rebus
Polonorum apud me pag. 55, alique istius re-
gionis historici testantur. Unde Sanctus ille passim
dicitur natione Polonus, cui regno etiam Lean-
der Albertus initio Actorum eum adscribit his
verbis: Hyacinthus ex oppido Poloniæ Saxo,
nobili stemmate originem duxit. Sed sciendum est,
voce Polonica kamiën significari saxum aut lapi-
dem, ut natalem ejusdem Sancti locum facile con-
cilies cum alijs scriptoribus, qui illum in villa
Kamiënsi natum asserunt, cum quibus Clemens
VIII Pontifex in Bulla canonizationis sic loquitur:

B Natus igitur est beatus Hyacinthus in Polonia, in
villa, quæ Camienfis appellatur, Wratislaviensis
diocesis, ante annum Domini millesimum ducen-
tesimum, ex nobilibus & Christianis parentibus.
Joannes Dlugossus lib. 6 Historia Polonica, qua
Lipsiæ anno 1711 edita est, ad annum Christi
1218 sive col. 622 patriam S. Hyacinthi adhuc
distinctius indicat his verbis: Iwo, assumpto fi-
bi in comitem & consultorem Iackone de Opoli-
ensi provincia & villa Lanka, Canonico Craco-
viensi, viro sensato & industrioso, ad Honorium
tertium in Urbem se contulit. Nunc in Silesia est
Ducatus Oppolienfis, qui ab urbe primaria Op-
polio nomen accepit. Ceterum ignoro, cur villa
natalitia hujus Sancti, qua alibi Camien vel Sa-
xum dicitur, ab hoc auctore Lanka appelletur,
& accuratiorem istius loci situm indigenis assi-
gnandum relinquo.

10 Plerique scriptores consentiunt, Sanctum
nostrum natum esse ex nobili stirpe Ordrowazio-
rum vel Odrowansorum, ut alii eos appellant.
Huic opinioni magnum pondus addit laudatus
Dlugossus, Canonicus quondam Cracoviensis, &
diligentissimus veteris historia patria investigator,
qui loco proxime citato de successione Iwonis in e-
piscopatum Cracoviensem hæc habet: Dum suc-
cessor idoneus quæreretur, Iwo filius Saulis Co-
mitis de Konskie, (erat hic Iwo consanguineus
Sancti nostri) genere nobilis de domo Odrowaz
& natione Polonus, Cantor Gnesnensis, Cano-
nicus Cracoviensis, & Leszkonis Albi cancella-
rius, inter ceteros Duci & Capitulum dignior vi-
debat, qui ut * propter litterarum peritiam &
prudentiæ humanæ fulgorem Vincentio in episco-
patu succederet.

* forte &

ut probatur
ex fide di-
gnis scripto-
ribus.

C Deinde post narrationem miraculi, quod
illusterrimus Iwo Roma patrocinio S. Dominici
adhuc viventis fieri viderat, ut in Commentario
prævio ad Acta ejusdem Sancti tomo 1 Augusti
pag. 466 retulimus, propius ad rem nostram sic
scribit: Quo quidem miraculo Iwo Cracoviensis
episcopus, qui omnibus, quæ circa resuscitatum
agebantur, aderat, provocatus, in Poloniam re-
diturus Fratres à beato Dominico petiit: alios au-
tem obtinere non valens, tres suos comites & fa-
miliares, videlicet Iackonem Canonicum Craco-
viensem, QUI ET IPSE DE DOMO ORDROWAZ ER-
AT; item Cessum Polonum, Henricum Mo-
ravum & Hermanum Teutonicum ad Ordinem

per beatum Dominicum assumi obtinuit, & illos
secum in Poloniam deducens, primus Ordinem
Prædicatorum in Polonia, beato Dominico ad-
huc superflite, plantavit. Hæc testimonio suo con-
firmat Mathias Michoviensis, qui ex eunte seculo
xv non diu post Dlugossus floruit, dum lib. 3
Rerum Polonicarum cap. 33, vel in Corpore Histo-
ria Polonica tomo 2 pag. 85 asserit ab illustrissi-
mo Iwone præter alios, quos S. Dominicus Ro-
ma ad Ordinem suum admiserat, in Poloniam
reductum fuisse Iackonem Canonicum Cracovi-
ensem, nobilem de domo Odrowanz, de pro-
vincia Oppolienfi & villa Lanka ortum.

AUCTORE
G. C.

12 Simon Okolski Dominicanus tomo 2 Orbis
Poloni, quod Opus genealogicum Cracoviæ tri-
bus voluminibus edidit, pag. 299 arma gentili-
tia illustris familia Odrowansia ita describit: Est
media sagitta coloris albi; lancea sagittæ antiquæ
apparet infixæ lanuginibus proveci viri, cujusmo-
di in Turcia sæpius reperiuntur crassorum pilo-
rum, in medium sphaeræ deducuntur, coloris et-
iam albi, in campo sanguineo. Super coronam
sunt pennæ pavonis, intra quas per transversum
eadem prominent arma, quasi in latus declinata.

E

Tum laudatus scriptor Dominicanus incertam ho-
rum insignium originem ibidem exponit his ver-
bis: In Moravia antiquissima arma sunt, quæ
nuncupationem suam vel à cognomine viri vel ab
eventu acceperunt: fabula enim hæc originis spar-
gitur. Ad * principem Moravorum erat gentilis
quidam audaciæ & fortitudinis in lucta mirabilis.
Accidit, quod Moravus, vel alterius gentis vir
miles, & fortè jam Christianus (ad cujus distin-
ctionem paganus dicitur in fabula) ipsum supe-
rando in directione ad metam & in lucta ad prin-
cipem comparuerit; gravis adventus pagano jam
aliquoties superato. Evocat igitur virum paganus
in luctam, digito in nasum collimandum *; quod
quia in conspectu principis erat, indignatus mi-
les tali evocatione, corripuit ipsius lanuginis &
unà cum carne avulsit atque in sagittam infixit:
quod ut conspexit princeps, in insigne & æviter-
num monumentum militi concessit. Favet procla-
ma armorum huic fabulæ in lingua Morava; sed
talis eventus frustra sagittam apponeret. Credide-
rim, quod sagitta emissa avulserit unà cum car-
ne hosti pagano lanuginem, sive in prælio, cui
plus assentior, sive in tali coram principe even-
tu: erant enim sagittæ antiquæ ferrum latum &
acutum ab utrimque, sicut & modò Tartari utun-
tur similibus in pugna contra agiles equos. Quan-
do in regnum illata fuerint, ignoro; sed quod
circa annum cxxxvi reperiantur in regno, hoc
scio.

* forte A-
pud* forsitan
colliman-
do vel col-
limans

F

13 Reverendissimus Thomas Joannes Pessina & magnam
de Czechorod, episcopus Samandriensis ac deca-
nus metropoleos Pragensis, nomen nobilissimi isti-
us stemmatis nonnihil immutat, & forsitan illud
insectit ad etymologiam linguæ Moravica, de
qua mox supra ab Okolskio aliquid dictum est,
dum parte 1 Martis Moravici lib. 2 cap. 5, sive
pag. 170 istius Operis, de origine ejusdem nobili-
tatis ita meminit: Odrifatus porro, cujus hic
fuerat semel atque iterum mentio, est, ut reor,
heros ille, Saulus nomine, vel unus ex posteris
illius ejusdem cognominis, qui cuidam giganti è
Græcia (juxta alios è Bulgaria) advenæ, in au-
la regis Moraviæ alios ad certamen provocanti,
labium superius unà cum mystacibus, singulari
audacia nec minori animi fortitudine detraxit, &
quem idcirco rex ODRIFATUSUM, id est, DETRAC-
TOREM MYSTACUM appellavit, simul & mystaces
sagittæ

propagatio-
nem expo-
nunt.

AUCTORE
G. C.

fagittâ per medium transfixos, prout illos regi videre cupienti ostendit, in clypeo suo militari ferre iussit. Huic originem suam debet familia celeberrima Sagittiferorum seu, ut loquitur vetustissimus scriptor, familia sagittam circumflexam in naribus, suo in gentilitio clypeo ferentium, successu temporis in plures divisa ramos, ac longè latèque non tantùm per Moraviam & Bohemiam, verùm etiam per Poloniam, Lituaniam, Russiam, Croatiam, Dalmatiam, Serviam, & alia Slavonici nominis regna copiosissimè propagata. *Ibidem illustrissimus ille scriptor varios hujus arboris genealogica ramos assignat, & sub finem citati capitis asserit, S. Hyacinthum ex hac illustri Odrifansiorum vel Sagittiferorum stirpe ortum esse. Vix dubitamus, quin splendidam S. Hyacinthi prosapiam etiam memoraverit Stanislaus Cracoviensis, cujus scripta Roma examinata sunt, cum Clemens VIII Pontifex in Bulla Canonizationis disertè affirmit, eundem Sanctum ex nobilibus & Christianis parentibus natum fuisse. Itaque propter unanimem recentiorum consensum & testimonia veterum auctorum avitam S. Hyacinthi nobilitatem libenter & intrepidè admittimus. Nunc de litterariis ejusdem Sancti studiis nonnulla discutiamus.*

Cum Sanctus studia absolvisset,

14 Severinus Cracoviensis in Vita S. Hyacinthi lib. 1 cap. 3 diversas studiorum palestras ei assignat his verbis: Beatus Hyacinthus Scholarum quidem secularium primam Cracoviensem, secundam Pragensem, tertiam Bononiensem illustres academias magistras suæ juventutis habuit, in quibus non solum doctrinæ claritate, verùm etiam morum honestate decoratus totum se in virum divinum Ecclesiæ sanctæ Dei profuturum commutavit. Ac proinde ex postrema academia Bononiensi sacræ theologiæ professor & utriusque juris Doctor Cracoviam revertitur, ac beato Iwoni venerabili episcopo Cracoviensi patruo suo, qui non minus splendore vitæ Christianæ, quàm dignitate fulgebât, firmiter adhæsit; in quo prædictus episcopus videns gratiam divinam præluere, tum ob consanguinitatem tum ob vitæ integritatem volens sibi eum adstringere, in ecclesia cathedrali Cracoviensi Canonicum constituit, quo in munere tamquam lucerna ardens super candelabrum posita, ceteris Canonicis splendore scientiæ, morum probitate, vitæ excellentia præfulsit, non solum præsentibus, sed etiam futuris in hoc statu existentibus efficax relinquens exemplum.

Et jam esset Canonicus Cracoviensis,

15 In hac Severini narratione occurrunt aliqua observanda, qua judicio prudentis lectoris subjiciemus. Primo si Stanislaus Cracoviensis, cujus Ms. lucubrationem nobis hætenus videre non licuit, palestram Bononiensem, tam longè à Polonia distitam, S. Hyacintho expresse assignaverit, ejus testimonio prorsus acquiescimus. Sed miramur, Clementem VIII Pontificem in Bulla canonizationis, & Leandrum Albertum Bononiensem in Actis S. Hyacinthi infra edendis non meminisse de Bononiensi illo Sancti studio, quod huic celeberrima academia non exiguam gloriam addidisset. Secundo advertimus, quod Severinus Cracoviensis altioribus S. Hyacinthi studiis subjungat Cracoviensem ejusdem Sancti Canonicatum, etsi Leander Albertus initio Actorum eundem Canonicatum studiis theologicis præmittat. Tertiò putamus, duos hos scriptores errasse aut per prolepsin locutos esse, quando Iwonem appellant episcopum Cracoviensem, antequam S. Hyacinthus in eadem ecclesia Cracoviensi Canonicatum adeptus esset: nam prædictus Dlugoffus lib. 6 Hi-

storia Polonica ad annum Christi 1218 scribit; S. Hyacinthum jam fuisse sensatum & industrigsum ecclesia Cracoviensis Canonicum (nonnulli tunc triginta tres atatis annos ei tribuunt) dum Iwo Romam petiit, ut Vincentio Kadlubkoni episcopatum Cracoviensem abdicare volenti succederet. His minoris momenti observationibus relictis, nunc breviter videamus, quo tempore & qua occasione S. Hyacinthus sacrum Prædicatorum Ordinem ingressus fuerit.

16 Tomo 1 Augusti pag. 466 in Commentario anno 1218 prævio ad Vitam S. Dominici disputavimus contra Echaridum Dominicanum, qui famosam mortui Napoleonis excitationem, adeoque etiam ingressum S. Hyacinthi in Ordinem Prædicatorum, usque ad annum 1220 novi styli differt, & ibidem argumentis quibusdam probavimus, illam Sancti conversionem anno 1218 assignandam esse. Non lubet hic iterum operosius de anno isto disceptare, quandoquidem ibi videri possunt ea, quæ ad hanc chronologiam confirmandam allegavimus. Etiam hoc loco repetere nolumus longiorem Dlugoffi narrationem, quam ibidem transcripsimus, & qua sedulus ille historiæ Polonicæ indagator fusiùs exponit, quomodo S. Hyacinthus institutum S. Dominici amplexus fuerit.

17 Itaque sufficiet hoc loco breviter referre illam conversionis occasionem ex Annalibus ecclesiasticis Oadrici Raynaldi, qui ad annum Christi 1218 num. 35 eandem ex Joanne Dlugoffo vel Longino, aliisque historicis ita contraxit: Emicuit quoque Romæ per hæc tempora divi Dominici sanctitas: dum enim sacris concionibus magno cum Christi fidelium emolumento operam daret, adolescentem Napoleonem nomine, Stephani Cardinalis Fossæ novæ ex fratre nepotem, ab equo dejectum collisumque, ac subita morte extinctum, ad vitam revocavit; eaque occasione S. Hyacinthus Cracoviæ Canonicus Religioso Prædicatorum Ordini adscriptus est. Ivo enim electus Cracoviensis episcopus, quem alii ejus patruum, alii verò consanguineum appellat, in Urbem unâ cum ipso se contulerat, cumque egregio excitati mortui edito spectaculo interfuisset, Dominico intima consuetudine conjunctus, Hyacinthum ipsum nonnullosque alios in regulari disciplina erudiendos tradidit, ut Prædicatorum familia in Poloniæ regno propagari posset, quod postea mirificè factum. Hæc pluribus Joannes Longinus, tum ii qui res SS. Dominici & Hyacinthi præclare gestas scriptis commendarunt. Nunc ad controversa quadam S. Hyacinthi gesta pergamus.

Ordinem Prædicatorum ingressus.

§ III. Tempus tirocinii, & nonnulla incerta Sancti gesta, de quibus inter ipsos scriptores Dominicanos disceptatur.

Postquam S. Hyacinthus Ordini Prædicatorum adscriptus est, sub ipso sancto Dominico tirocinium vitæ Religiosæ posuit, quod nonnulli scriptores Dominicani ad integrum annum extendunt, aliis brevioris temporis moram eidem tirocinio assignantibus. Priorem sententiam amplectitur Abrahamus Bzovius Dominicanus in Annalibus ecclesiasticis, ubi ad annum 1219 num. 8 post narratum Napoleonis resuscitati prodigium habet sequentia: Interfuere huic miraculo Ivo Craco-

Sanctus, peracto Religiosæ vitæ tirocinio.

A Cracoviensis & Andreas Pragensis antistites, & ambo admiratione atque amore correpti à divo Dominico flagitabant, ut vellet sui instituti sodales ecclesiis illorum concedere. Cum Dominicus nullos haberet, qui idioma gentis callerent, quatuor ex comitatu eorum pio desiderio inflammati, habitum sacrae Religionis induere. Primus eorum Hyacinthus Odrovansius, Canonicus Cracoviensis, is qui sanctum Dominicum vitae innocentia & miraculorum gloria æquavit, & in Sanctorum numerum à Clemente VIII nostra ætate adnumeratus est. Non impar ei frater germanus, beatus Celsus Odrovansius (*hanc consanguinitatem in Actis B. Celsi ad diem xvi Julii, sive tomo IV istius mensis pag. 185, discussimus*) Canonicus Sandomiriensis, admirandorum splendore illustris. Tertius fuit Henricus Moravus; quartus verò Hermannus Teuto, uterque nobilis & propter rerum præclarè gestarum magnitudinem inter Beatos ævi sincerioris deputatus. Hos INTEGRÓ ANNO salutaribus præceptis imbuens ad eum efformavit modum, ut non tyrones, sed veterani Religiosi, sanctimoniâ vitæ illustres, zeloque ardentissimo amplificandæ tuendæque fidei exæstantes ab omnibus suspicerentur atque haberentur. **B** *Hic vides, integrum annum tirocinio S. Hyacinthi sociorumque tribui, qua in re Bzovius Leandrum Albertum & Ferdinandum de Castillo secutus est.*

cui Malvenda contra opinionem aliorum

19 *Contra verò Malvenda in Annalibus Prædicatorum ad annum Christi 1218 cap. 26 contendit, istud tirocinii tempus multò brevius fuisse, & opinionem suam probare nititur his argumentis: Mansisse sanctum Hyacinthum cum sociis integrum annum in Conventu sanctæ Sabinæ, tyrocinia Religionis exercentem, majoremque anni partem sub disciplina sancti Dominici, qui tunc ibidem præfens aderat, ejus mores & virtutes imitari satagentem exegisse, Leander, Castillus, Bzovius & alii sunt auctores. At mihi ista reputanti difficultas oboritur; cum quod Annales Polonici; quos supra tetulimus, apertè dicant, Ivonem quatuor ejus socios, jam habitu sanctæ Religionis indutos, secum in Poloniam reduxisse; quem tamen haud est verosimile, integrum annum Romæ expectasse, ut illi, novitiatus elapso tempore, profiterentur: præfertim cum iidem Annales referant, Ivonem tempore excitati Neapoleonis jam Romæ omnia negotia sua operâ Ugolini Cardinalis, episcopi Ostiensis, expeditivisse; tum quod Clemens VIII in Bulla canonizationis, ut vidimus, disertè asserat, Hyacinthum perexiguo tempore, omni sancti Dominici disciplina instructum, è manibus ejusdem Viri Dei habitu suscepto, ac expressè illius Religionem professum, in Poloniam cum sociis rediisse. At quod ait, EXIGUO TEMPORE, de anno novitiatus procul dubio minuit, cum novitiatus tempus justum sit, quo quis egregiè instrui possit in disciplina monastica.*

spatium duorum aut trium mensium assignat.

20 His adde, quod non potuit Hyacinthus cum sociis à sancto Dominico in Poloniam mitti, ejusque benedictione proficisci (quod tamen plerique tradunt) mox ut explevit integrum annum probationis, cum sanctus Pater eo tempore in Hispaniis egerit, nec Romam post discessum in Hispanias, nisi ad finem anni mcccix redierit, ut suo loco dicemus. Conjectamur ergo, quod in aliis sæpe factum jam observavimus, Hyacinthum & tres ejus socios exiguo tempore, nempe duos aut tres menses, in sancta Sabina apud sanctum Dominicum Religiosæ vitæ formulam hausisse & o-

Augusti Tomus III.

mnem vitæ sancti Patris rationem animo defixisse, moxque indulgentia & concessione summi Pontificis, vel, more tunc recepto, emissâ professione, quia necessitas id poscebat, amandatos à sancto Viro in Poloniam hoc ipso anno, iterque in comitatu Ivonis, qui eos reducebat, ad Carinthiam usque fecisse. *Joannes à sancta Maria inter Acta Gallica Sanctorum & Beatorum ex Ordine S. Dominici tomo 2 pag. 154, seu in Vita S. Hyacinthi cap. 3, hanc Malvenda opinionem approbat, quam nos etiam probabiliores putamus, licet illa controversia certius decidere possit ex Stanislao Cracoviensi, si hic in Ms. sua lucubratione tempus tirocinii exactè determinaverit.*

21 *Tum domestici tum exteri scriptores tradunt, S. Hyacinthum in illo itinere versus Poloniam divertisse Frisacum; qua est urbs Carinthia, ibidemque cœnobium sui Ordinis adificasse. Cum autem Sanctus ibi sex mensibus commoratus esset, Cracoviam rediturus constructo recens cœnobio Frisacensi præfecit Hermannum Teutonem, quem Leander Albertus in Actis huic Commentario subnectendis Conversum, id est, Fratrem laicum appellat. Sed Malvenda in Annalibus Prædicatorum ad annum Christi 1218 cap. 27 illam Leandri appellationem refellit hoc modo: At quod Leander & alii Fratrem Hermannum Teutonem à sancto Hyacintho Frisacensi Conventui Præpositum (quem nos Priorem vocamus) relictum, Conversum fuisse tradant, nihil ejusmodi Clemens VIII aut Annales provinciae Poloniæ à Patre Magistro Abraham Bzovio ad nos missi indicant; nec facile crediti est, sanctum Hyacinthum numerofo Conventui tot sacerdotum & sacris initiatorum, Conversum Fratrem sine ullo sacro Ordine imposuisse Priorem; tametsi olim in Minorum Ordine usitatum sciamus, & sanctum Didacum Conversum, Guardianum aliquando fuisse sincera ejus Acta testantur. Sed in Ordine Prædicatorum numquam id usurpatum legimus. Si quis plura de hoc Hermanno scire cupit, consulat Bzovium in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1245 num. 14, ubi inter alia in eologio hujus Hermanni asserit, illum habuisse scientiam calitus infusam, & idiomate Latino, Alemanno, Boëmo, & aliis sermonibus promptissime conciones instituisse. Hac autem omnia favent opinioni Malvenda, & non videntur ea Fratri laico convenire.*

22 *Severinus Cracoviensis in Vita S. Hyacinthi lib. 1 cap. 5 pag. 19 de eo hac habet: Beatus Hyacinthus provinciae Poloniæ primus fundator exstitit, in qua diversis in partibus fundans monasteria, primus Provincialis fuit, eamque pluribus annis rexit, ut patet ex Calendario antiquissimo, Leopoli civitate Russiæ scripto. Deinde cap. 6 ejusdem libri primi pag. 27 asserit, eundem Sanctum quadraginta uno anno Poloniam vicinasque provincias moderatum esse. At neque antiquissimo Calendario Leopolitano; neque illa Severini assertionem movetur Joannes à sancta Maria Dominicanus; qui in Vita Gallica S. Hyacinthi cap. 16 rotundè negat, hunc Sanctum umquam provincie Polonica præfuisse, multò minùs eam quadraginta annis gubernasse.*

23 *Tum Joannes ibidem hanc opinionem suam quod negat ita probat: Anno Christi 1221, inquit, quo S. Joannes à Dominicus secundum Capitulum generale celebra-*

dicaturque fuisse primus Poloniæ Provincialis;

sancta Maria Dominicanus;

R r

port

AUCTORE
G. C.

pore usque ad annum 1228 presuit. Cum autem numerus Conventuum feliciter cresceret, eodem anno Christi 1228, quo generale Capitulum Parisiis habitum est, B. Jordanus Magister generalis Germaniam à Polonia separavit ac in duas provincias divisit, primumque Polonia Provinciali constituit Gerardum Vratislaviensem, qui postea ad episcopatum in Russia assumptus est. Anno 1235 in gubernatione ejusdem provincie huic successit B. Celsus, quem deinde secuti sunt alii, qui recensentur in catalogo Priorum Provincialium Polonia, inter quos humilis & apostolicus S. Hyacinthus numquam locum habere voluit. Haec tenus Joannes à sancta Maria, cujus sententia ex Abrahamo Bzovio, Thoma Malvenda, veteribusque Ordinis Dominicani Capitulis confirmari potest.

24. Attamen Severinus Cracoviensis in laudata S. Hyacinthi Vita lib. 1 cap. 24 pag. 62 sic confidenter scribit: Primus post beatum Hyacinthum Provincialis provincie Polonice reverendus P. F. Gerardus, natione Theutonicus, per reverendissimum Magistrum Ordinis Jordanem perfectus & confirmatus anno mclviii. Hac temporis computatione, ni fallor, Severinus indicare voluit, R. P. F. Gerardum istum usque ad annum 1258 provincia Polonica presuisse. Sed haud dubie scriptor ille in eo computo hallucinatur, cum Bzovius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1232 num. 12 de eodem Gerardo scribat sequentia: Is porro (nimirum Gregorius IX Pontifex, de quo ibi agitur) Fratris B. Gerardi, nuper Provincialis Polonice, probitate & dexterritate perspecta, eum genti Ruthenorum recens converfæ primum præfecit episcopum, cum antea Provinciali Polonice amplissimam facultatem contulisset, causas matrimoniales in Russia emergentes discutiendi. Præterea Severinus errat in viginti duobus primis Polonia Provincialibus, ut supra num. 7 ex Echaro retulimus.

25. Laudatus Severinus lib. 1 cap. 6 pag. 27 ejusdem Vita suspicatur, provinciam Hungaria ab apostolico illo Viro etiam institutam fuisse. Verum Sigismundus Ferrarius Dominicanus in Opere de Rebus Hungarica provincia sacri Ordinis Prædicatorum part. 1 cap. 3 hanc suspensionem ita refellit: Non defuere scriptores, è quibus Severinus Cracoviensis, qui sanctum Hyacinthum Odrovansium Polonum hujusce provincie Hungaricæ prima fundamenta jecisse putarint, propterea quod Ordinis Prædicatorum primus in septentrione fundator nuncupetur & fuerit. Verum ea ratio, quod intendit, nequaquam evincit: aliud enim est, primum fuisse fundatorem Ordinis in septentrione; aliud, primum fuisse fundatorem peculiaris alicujus provincie in septentrione existentis. Ad illud enim sufficit, in septentrionem ante quemcumque alium, in quacumque id factum fuerit parte, Ordinem invexisse; ad hoc autem necesse fuerit, ut in ea peculiari provincia, cujus quis dicitur fundator, in eaque regione, ex qua Ordinis illa provincia denominatur, Religionem erexerit. Sanctissimus sanè Hyacinthus primum Frisaci in Carinthia nobilissimum monasterium extruxit anno Christi mccxviii; unde primus in Prædicatorum Ordine Germanorum apostolus à Malvenda infra citando merito dictus est; & inde digressus Cracoviam, inibi etiam eodem anno monasterium aliud fundavit, aliis etiam subinde Conventibus extructis, ut epistola beati Patris Dominici ad Fratres & Priores Polonice data anno mccxxi (quam habes apud A-

brahamum Bzovium, Thomam Malvendam, Michaëlem Plodium, aliosque scriptores) aperte manifestat. At in Commentario prævio ad Acta S. Dominici § 42 & § 45, sive tomo 1 Augusti pag. 514 & 524 cum Echaro Dominico evidenter ostendimus, hanc epistolam S. Dominico ab aliquibus perperam tribui, eamque pertinere ad Joannem Theutonicum, quartum Ordinis Prædicatorum Magistrum Generalem, qui illam Londini anno 1250 ad Fratres dedit.

26. Porro Ferrarius ratiocinium suum ita prosequitur: Monasterium Pragæ in Boemia per Fratrem Celsum, germanum uterinum, nomine sancti Clementis erexit anno mcccxi, ut ex Malvendæ Annalibus est videre. Sed nusquam legitur, eum primò monasteria in Hungaricæ regione extruxisse. Accedit, quod hujusce rei historice nostri Ordinis de sancto Hyacintho non filuissent, cum tamen, ipso Severino teste, nullam omnino mentionem faciant: PROVINCIA VERO, inquit, HUNGARICÆ, QUÆ EST REGNO POLONICÆ PROPINQUISSIMA ET CONVICINA, LICET PER BEATUM HYACINTHUM CREATA FUISSE CREDA-
TUR, NON TAMEN HISTORIÆ VÉRITAS DE IPSA MENTIONEM FACIT. Primus itaque Ordinis Prædicatorum in Hungaria fundator fuit beatus Paulus, natione Hungarus, quamquam peculiaris patriam scire hætenus non licuerit. Id tradunt Theodoricus, S. Antoninus, alique antiqui rerum nostrarum scriptores, & ex eis Bzovius ecclesiasticorum post Baronium Annalium conditor, Castillus, Plodius, Malvenda, ceterique recentiores. Etiam in Actis S. Dominici de hoc F. Paulo Hungaro mentionem fecimus.

27. Malvenda in Annalibus Prædicatorum ad annum 1221 cap. 6 putat, Sanctum nostrum ex Polonia venisse ad secunda comitia generalia Ordinis Prædicatorum, qua Bononia exeunte Maio anni 1221 celebrari cæperunt, & hanc opinionem suam exprimit his verbis: Existimamus quoque interfuisse huic generali Capitulo sanctum Hyacinthum, fundatorem Ordinis in provincia Polonice: is enim cum sociis manens adhuc in domuncula illa lignea apud episcopum Cracoviensem, viribus omnibus prædicationi verbi Dei & propagationi Ordinis insistebat; & pro muneris sui ratione, cum vir magni nominis esset, Religionemque primus in Germaniam Poloniamque importasset, ac Prior monasterii Cracoviensis existeret, non dubitamus, eum ad Capitulum generale hujus anni venisse, ut statum Religionis in sua provincia Patribus exponeret, novaque mandata pro conservando & dilatando Ordine acciperet. Ita quidem ille.

28. Sed Severinus Cracoviensis in Vita S. Hyacinthi lib. 1 cap. 9 pag. 32 narrat, eodem anno 1221 non procul Cracoviâ ab eo filium dominicæ Falslavæ ad vitam revocatum fuisse festo translationis sancti Stanislai martyris, quod in Polonia quotannis die xxvii Septembris celebratur. Hinc Joannes à sancta Maria in citatis Actis Gallicis ejusdem Sancti cap. 16 contra Malvendam argumentatur hoc fere modo: Non est verosimile, S. Hyacinthum secundo Capitulo generali interfuisse, quod Bononia exeunte Maio anni 1221 habitum est, cum antiqua & certa Vita ejus historia tradat, quod ipse eodem anno circa finem Septembris mortuum filium dominicæ Falslavæ resuscitaverit, & aliunde satis constet, non superesse sufficiens temporis spatium, ut quis à festo sanctissimæ Trinitatis usque ad diem xxvii Septembris ex urbe Bononiensi in Poloniam sive Cracoviam

Sanctum non fuisse primum fundatorem Ordinis Prædicatorum in Hungaria,

* lege ERECTA

E

F

quædam incerta e-
jusdem Sancti ge-
sta,

am

cujus opinio confirmatur.

B

Sigismundus Ferrarius contra aliquos probat,

C

A am pedes perveniat. Non est contemnendum istud laudati Joannis argumentum, si hoc tempus mortui resuscitati in antiqua historia Stanislai Cracoviensis disertè exprimat. Saltem Severinus Cracoviensis huic miraculo festum translationis S. Stanislai martyris expresse assignat, ut infra iterum videbimus.

29 Michaël Pio sive Plodius in Opere Italico de personis illustribus Ordinis Prædicatorum part. 1 lib. 1 cap. 26 apud nos col. 41 asserit, regem Tartarorum ab eodem Sancto ad fidem Christi conversum, & anno 1245 adductum fuisse ad synodum Lugdunensem, ibique principem illum cum multis regni sui magnatibus solemniter baptisma accepisse. Sed huic relationi iterum contradicit Joannes à sancta Maria, qui loco proxime citato censet, id non esse probabile, tum quod veteres historici hac de re sileant, tum quod S. Hyacinthus anno 1244, die xxvii Septembris, adhuc Cracovia commoraretur, & synodus Lugdunensis exeunte Junio anni 1245 celebrata fuerit. His addit, non esse verosimile, quod ille Sanctus intra tam breve temporis spatium in Tartaria fuerit, regem ad Christianam religionem converterit, eumque secum Lugdunum Gallia adduxerit. Tamen iste scriptor Gallus admittit, forte antea vel postmodum alia occasione contrigisse, ut hic Sanctus principem quemdam Tartarorum ad fidem Christi perduxerit. Denique varii auctores neoterici tribuunt eidem Sancto apostolicas expeditiones in Tartaria majore, regno Thibet, aliisque vastis regionibus usque ad murum, qui Tartariam majorem ab imperio Sinesi separat. Nos hac longinqua S. Hyacinthi itinera testimonio Stanislai Cracoviensis, aliisque antiquis monumentis comprobata cuperemus. Jam his controversis narrationibus certiora ejusdem Sancti miracula subnectemus.

que ab aliis Dominicanis ei tribuuntur.

B **U**amvis non ignorem, pleraque hac tum in Bulla canonizationis, tum in Actis infra eandem, breviter repetenda esse, tamen hic eadem ad gloriam S. Hyacinthi fusius transcribere volui, quia R. P. F. Severinus Cracoviensis memorat singularia & distinctiora istorum miraculorum adjuncta, qua alibi omittuntur. Itaque jam laudatus sæpiusque laudandus ille scriptor in Vita S. Hyacinthi lib. 1 cap. 8 apparitionem Deiparæ Sancto huic factam narrat his verbis: Erat autem ad exemplar sancti Dominici beatus Hyacinthus gloriosissimæ Virginis Mariæ devotissimus, ita ut omnia sua opera dies noctesque eorum imagine ejusdem diligenter & ferventer atque cum lacrymis commendaret. Unde contigit quadam die solenni Assumptionis ejusdem gloriosæ Virginis, eundem ante altare ejusdem in ecclesia Cracoviensi Fratrum Prædicatorum ferventiùs orantem, & in oratione magnitudinem mysterii & immentæ gloriæ ejusdem Virginis, quæ hac die concessa erat, contemplantem, raptum fuisse spiritus dulcedine, & præ nimio gaudio lacrymis offusum, per omnia mysteria Incarnationis devotè discursisse, atque in suo corde per desiderium æternæ beatitudinis inflammatum fuisse.

§ IV. Deiparæ apparitio huic Sancto facta, & quædam prodigia ab ipso adhuc vivente patrata.

C Deipara apparet Sancto,

Quamvis non ignorem, pleraque hac tum in Bulla canonizationis, tum in Actis infra eandem, breviter repetenda esse, tamen hic eadem ad gloriam S. Hyacinthi fusius transcribere volui, quia R. P. F. Severinus Cracoviensis memorat singularia & distinctiora istorum miraculorum adjuncta, qua alibi omittuntur. Itaque jam laudatus sæpiusque laudandus ille scriptor in Vita S. Hyacinthi lib. 1 cap. 8 apparitionem Deiparæ Sancto huic factam narrat his verbis: Erat autem ad exemplar sancti Dominici beatus Hyacinthus gloriosissimæ Virginis Mariæ devotissimus, ita ut omnia sua opera dies noctesque eorum imagine ejusdem diligenter & ferventer atque cum lacrymis commendaret. Unde contigit quadam die solenni Assumptionis ejusdem gloriosæ Virginis, eundem ante altare ejusdem in ecclesia Cracoviensi Fratrum Prædicatorum ferventiùs orantem, & in oratione magnitudinem mysterii & immentæ gloriæ ejusdem Virginis, quæ hac die concessa erat, contemplantem, raptum fuisse spiritus dulcedine, & præ nimio gaudio lacrymis offusum, per omnia mysteria Incarnationis devotè discursisse, atque in suo corde per desiderium æternæ beatitudinis inflammatum fuisse.

Augusti Tomus III.

31 Cum verò ex intensissimo affectu, ut admitteretur ad æternam gloriam per divinam gratiam, lacrymabili voce deprecatus fuisset, ecce subito vidit maximam lucem super altare descendere de cælo, cujus splendore oculi ipsius dulciter reverberabantur; in medio verò illius supernaturalis lucis æternæ beatitudinis regina Mater Dei videbatur sensibiliter apparere, quæ dixit ad eum: Fili Hyacinthe, gaude, quia orationes tuæ acceptæ & gratæ sunt in conspectu Filii mei Salvatoris omnium, & quidquid petieris nomine meo mediante, per me apud eum impetrabis. Atque his dictis, cum illa admirabili luce & melodia angelicæ concentus ferebatur in cælum, post se dulcem harmoniam & admirabilem suavitatis odorem relinquens, quem humana lingua, æternis non assueta, explicare non potest. Post igitur hanc visionem & dulcem allocutionem beatus Hyacinthus plurimum recreatus, in tantam fiduciam excrevit, quod etiam impossibilia naturæ humanæ, factibilia tamen per Dei potentiam, citò & facile à Deo impetraret, & ex tunc per divinam virtutem miraculorum operationi se accinxit, quæ post tempora Apostolorum valde paucis concessa leguntur, quæ ex ordine singula recensentur. Visionem autem beatus Hyacinthus sub secreto revelavit Florianò & Godinò Fratribus, eos invitando ad gloriosæ Virginis ampliore devotionem, asserens, eam protectricem Ordinis & specialem consolatricem filiorum beati Dominici existere.

AUCTORE G. C. eique gratiam miraculorum spondet.

32 Tum capite sequente resuscitationem mortui sic refert: Anno Domini mcccxi in die Translationis sancti Stanislai martyris, qui est patronus regni Poloniæ, contigit beatum Hyacinthum iter facere ad locum dicti patroni, qui dum transiret navigio Vandalum fluvium, qui Latine vocatur Istula, eo quod aqua mirum in modum excreverat, invenit in littore multitudinem nobilium & simplicium plangentium super corpus cujusdam nobilis Petri de villa, quæ vulgariter dicitur Proschovo, qui raptu fluvii de equo cadeas submersus fuerat. Cum igitur beatum Hyacinthum vidisset mater submersi domina Falislava, eo quod noverat vitam ejus sanctam & conversationem Deo gratam, procidit ad pedes ejus; cum lacrymis dicens: Homo Dei, Pater Hyacinthe, scio, te esse famulum Dei devotum & plenum pietate & misericordia; vide nunc meam miseriam, quia unicum filium habui, quem nunc mortuum video. Quid misera nunc faciam, quia orbata sum marito & filio charissimo?

33 Tunc beatus Hyacinthus misericordiâ mortui, qua affluebat, profusus lacrymis, discedens à multitudine flexis genibus oravit, & reversus ad corpus, dixit ad matrem defuncti: Filia Falislava, quando submersus est filius tuus? Respondit heri horâ vespertinâ; sed primò hodie inventus est; ideo, dilecte Pater, consolere me miseram. Tunc beatus Hyacinthus accedens ad corpus, accepit manum defuncti, & dixit: Petre, Dominus noster Jesus Christus, cujus gloriam ego prædico, per intercessionem beatissimæ Virginis Mariæ restituat te vitæ pristinæ. Qui statim surrexit, gratias Deo agens & famulo suo beato Hyacintho. Hoc miraculum protestati sunt, qui oculis propriis viderunt, videlicet dominus Lafzota miles, dominus Zegota pincerna, dominus Prandotha decanus ecclesiæ cathedralis, qui postea factus est episcopus Cracoviensis, & dominus Philippus Canonicus ejusdem ecclesiæ, & præter hos multitudo innumerabilis sexus utriusque. Ex

R r 2

die

AUCTORE
G. C.

die & anno, quibus hoc miraculum contigit, Joannes à sancta Maria adversus Malvendam concludit, S. Hyacinthum secundo Capitulo Bononiensi non interfuisse, ut paragrapho precedente monuimus.

34 Deinde Severinus Cracoviensis capite decimo ejusdem libri subitaneam mulieris paralyticam sanationem ita exponit: Anno Domini MCCXXXII

in crastino sanctissimæ Trinitatis quædam generosa domina, quæ Iudka de Koszcieliecz vocabatur, percussa paralyti in lingua, ita ut nec loqui nec verbum ullum formare poterat; habuitque filium, nomine Prandotham, qui naturali affectu matri compatiens, non modicam pecuniam in medicis consumpserat, quibus non proficientibus, humanoque adjutorio deficiente, matrem paralyticam ad beatum Hyacinthum, cujus sanctitatis famam audiverat, Cracoviam deduxit, vocatoque beato Viro dixit: O felix Hyacinthe, ecce filiam tuam, matrem meam, ad te adduxi, quæ nec loqui nec verbum ullum formare potest, jam amplius quam sex hebdomadis. Quare te obsecro, ut eam per tuam intercessionem adjuves.

B Tunc dixit sanctus Vir: Filia mea Iudka, Dominus Jesus Christus liberet te ab hac infirmitate & restituat tibi modulos loquelæ; & statim solum est vinculum linguæ ejus, & coepit disertè loqui benedicens Deum, qui talia operatur per Sanctos suos. Huic curationi multi interfuere utriusque sexus.

35 Nunc sequitur mira alterius mulieris moribunda sanatio, quam Severinus precedenti miraculo sic subjungit: Quædam domina ægritudine mortali percussa devenerat usque ad extremam horam, & desperans de humano adjutorio, sanctum Hyacinthum ad se vocavit, petens cum lacrymis, ut sibi manus imponeret; qui cum venisset ad eam, dixit ei: O felix Hyacinthe, quid faciam, si oratio tua mihi non proficiet ad salutem? Quapropter obsecro te, ut misericordiæ divinæ auxilio exoptulato, manum capiti meo admoveas. Cum verò sanctus Vir, adhibita manus impositione, Altissimum pro ea deprecaretur, ecce subito, omnibus ad miraculum stupentibus, ab imminente morte liberata, & perfectæ sanitati per merita beati Hyacinthi est restituta. Hoc factum fuisse Processus testatur anno Domini MCCXXXII in die sancti Hieronymi

C 36 His idem auctor addit duas prodigiosas fluminum trajectiones, cum aliis miraculis conjunctas; quarum primam cap. 12 refert his verbis: Contigit, beatum Hyacinthum in Ducatu Mazovix in districtu Plocensi Vissogradum, Ducis Mazovix urbem, prædicando verbum Dei attingere, ubi ex altera parte fluminis ad urbem pro prædicatione properanti per tumentem Vandalum fluvium, qui eo tempore supra modum alveum suum excefferat, transeundum erat. Cum verò nullam navem vel nautam inveniret, qui ipsum in adversam ripam trajiceret, destitutus humano auxilio, spe in Deum & firma fiducia erectus ad eos, qui secum erant, Godinum, Florianum & Benedictum Fratres corde devoto atque constanti verbum depromens dixit: Fratres charissimi, oremus omnipotentem Deum, cui cælum, terra, mareque & fontes aquarum obediunt, ut nos hunc fluvium rapidum & profundum transire faciat. Quibus ad jussa Sancti ad orationem genua flexentibus, Deumque deprecantibus, beatus Hyacinthus se erexit, &, impresso in Vandalum fluvium Dominicæ crucis signo, calcare aquas desuper coepit, quæ illi ad modum solidæ materiæ

Sanctus sine
navi fluvium
Vandalum

divinum obsequium præstiterunt.

divinum obsequium præstiterunt.

37 Tunc dixit ad socios, præcedens ipsos super undas aquarum sicco calcaneo: Sequamini in nomine Christi vestigia mea, & in virtute Omnipotentis nequaquam diffidite. At verò Fratres socii ad tam stupendum miraculum attoniti, minusque fidei Apostolicæ innixi, ejus vestigia sequi non præsumpserunt. At ille ad eos conversus, depositaque cappam super undas expandens, dixit ad Fratres: Ut quid dubitatis, charissimi filii, factoque iterum signo sanctæ crucis, sic ait: Ille fit pons Jesu Christi, super quem in nomine ejus transeamus per hanc aquam nimiam. Et transierunt, substratis sibi ad solidæ materiæ modum fluminis undis, sancto Hyacintho cappam, in qua stabant, versus civitatem dirigente; quod videntes illius civitatis homines, supraque modum stupentes admirati sunt, benedicentes Dominum, qui mirabilia in Sanctis suis facit opera.

D
cum sociis
mirabiliter
trajicit,

38 Hoc miraculum non solum veritas historiæ attestatur, de quo scribit Mathias Miechoviensis, Cracoviensis ecclesiæ cathedralis Canonicus lib. 3 Historiarum Poloniæ cap. 13, Fernandus de Castillo, Albertus Leander, & ceteri Dominicanæ familiæ historici locis, ut supra in præfatione positus, attestantur, verum etiam communis vox totius regni Poloniæ. Quidam etiam asserunt, sereno tempore super fluvium huc usque notabiliter Sancti vestigia aquæ currenti impressa apparere, nec ulla temporum intercapedine deleri, ad perpetuam divinæ potentiæ gloriam, & sancti Servi Dei commendationem. Forasan istud impressorum vestigiorum prodigium, quod etiam in alio fluvio adhuc apparere traditur, quibusdam incredibile videbitur. Sed Petrus Ribadeneyra nosse parte 2 Floris Sanctorum pag. 418 in Vita Hispanica S. Hyacinthi respondet, Deo nihil esse impossibile, quamvis hoc miraculum prorsus singulare & maximè stupendum videatur. Cum itaque sciamus, non esse abbreviatam manum Domini, & testes jurati asserunt, vestigia illa à se visa esse, hoc prodigium quantumcumque mirabile prudenter admittimus.

cujus miraculi vestigia adhuc apparere dicuntur.

39 Denique Severinus ibidem cap. 13 alteram & similiter similem fluvii trajectionem narrat hoc modo: Lialio tempore

cet apud supradictos historicos de hoc sequenti miraculo nulla sit mentio, vel saltem veritatem historiæ confundant, qui Kioiviam Mazovix urbem esse existimant, & Vissogradum Moscovix civitatem, cum una ab altera plus quam ducentis & quinquaginta leucis distet; nihilominus tamen ex Processu authentico per juratos testes, coram commissariis Sedis Apostolicæ deponentes, veritas facti est probabilis & fide digna: prædicti enim testes Dorothea Pilavina testis 115, & generosus dominus Stanislaus Gursky vice-capitaneus Cracoviensis testis 153, & generosus dominus Joannes Pieniazek judex terræ Cracoviensis, & causarum coram majestate regia referendarius testis 408, corporali juramento deposuerunt, se apud Kioiviam Russiæ urbem vidisse vestigia super aquam rapidissimi Borysthenis fluvii impressa per totum fluvium de ripa in ripam unius hominis, quæ omnium fama communi & voce beati Hyacinthi esse ab omnibus populis dicuntur.

F

40 Historiæ autem veritas sic habet: Cum etiam fugiens irruptionem Tartarorum enim beatus Hyacinthus à Kiovia duce locum pro monasterio construendo impetrasset, & ibi quinque annis continuis prædicando & monasterium construendo numerosam multitudinem ad Christum converteret, & Conventum Fratrum instituisset, quodam tempore cum jam in Poloniam redire

fugiens irruptionem Tartarorum

A redire statuerat, ipso ad altare sacra mysteria perficiente, seque devotissime divinæ providentiæ commendante, ecce subito ex repentino Tartarorum incurfu clamor in urbe exortus est; qui cum ad Fratres Conventus pervenisset, ipsi nimio terrore perterriti ad sanctum Virum, divina mysteria peragentem, in ecclesiam accurrerunt & conclamantes dixerunt: O beate Pater, actum est de nobis; fugiamus quantocumque, ut possimus infidelium Tartarorum manus effugere, qui violenta jam manu portam monasterii effringunt. Quo audito, Vir sanctus cum omnibus aliis Fratribus sic ut vestibus sacris indutus erat, accepto ex sacramento divinissimo Sacramento, fugere cœpit.

*Secum
ferens gravem
Dartam
& sarrum.*

41 Et cum mediam ecclesiam transiisset, imago gloriosæ Virginis ex lapide alabastrino, pondere quatuor vel quinque talentorum, magna voce post ipsum clamare cœpit: O fili Hyacinthe, effugis manus Tartarorum, & me cum Filio meo dissecandam & conculcandam relinquis. Accipe me igitur tecum. Ad cuius vocem attonitus sanctus Hyacinthus dixit: O gloriosa Virgo, est nimis gravis istæ imago tua, & quomodo eam asportare poterò? Respondit Virgo: Accipe, quia alleviabit pondus Filius meus. Quo audito, sanctus Vir una manu sacrum Christi corpus tenens, alterâ imaginem bajulans, quæ illi arundine levior esse videbatur, per medios infideles, qui monasterium depopulabantur, sanguineque omnia replebant, illæsus unâ cum Fratribus portam exivit, & per Borysthenem fluvium, substratâ Fratribus suis cappâ, siccis pedibus in alteram partem fluminis trajecit, proinde & se & suos Fratres à periculo liberavit: ad cuius miraculi vivum ac sempiternum testimonium in fluvio hoc rapidissimo semitam reliquit, quam se vidisse prædicti testes sub juramento affirmarunt. Imaginem verò illam secum usque Cracoviam detulit, quæ ad pondus suum primum, quod lapidi natura dederat, iterum rediens, à populis huc usque in veneratione habetur.

*Borysthenem
siccis
pedibus
transiit.*

42 Sunt etiam aliqui, qui à suis senioribus se audivisse perseverant affirmare, quod beatus Hyacinthus idolum quoddam in medio fluminis prædicti super quadam insula erectum, quod ab illo populo adhuc infidelitate detento pro Deo colebatur, demoliri volebat; & quia navi caruit, accensus fidei zelo super aquas ambulans usque ad idolum pervenit, & illud ad terram dejiciens in frustra contrivit; atque dum reverteretur per undas, ut primo calcans diabolum in specie hominis in medio fluvio sibi contrariò occurrentem habuit, qui tali voce ad eum prolocutus est: O infelix Iacoko, cur me his locis in pace regnantem deturbasti? Nunc enim propter tuam fidem & orationem cogor recedere. Sanctus autem Vir cognoscens in spiritu, ipsum fuisse diabolum cum ira in ipsum exardescens baculo suo, cui innitebatur, eum percutiens, usque ad ripam post ipsum currendo super aquas, fluvium trajecit, atque ibidem dæmone disparente, ad Conventum Kioviensem rediit; cuius miraculi licet testes absint & scripturæ, non tamen traditio & picturæ: nam in pariete ecclesiæ Conventus Cracoviensis à ducentis & octuaginta annis inter cetera sancti Viri miracula hoc spectrum beati Hyacinthi cum dæmone in medio flumine luctantis depictum, fidem aliquam probabilem intuentibus præbet.

43 Etiam si Acta Leandri Alberti & Bulla Clementis VIII de hac Borysthenis traiectione non memnerint, tamen magnificus D. Cynus Campanus advocatus consistorialis eam ex antiquo te-

stimonio Stanislai Cracoviensis confirmat, dum auctore
pud sepius laudatum Severinum pag. 366 & 367 G. C.
coram summo Pontifice & eminentissimis Cardinalibus in elogio S. Hyacinthi recitavit sequentia: quæ duo
Sed aliud stupendum simile miraculum, quod antiquus liber scriptus Stanislai refert. Tartaris civitatem Kioff invadentibus, beatus hic Vir, sanctissimo Sacramento manibus suscepto, & imagine beatissimæ Mariæ Virginis, supra suas vires gravi & ponderosa, super humeris imposita, ne à barbaris ab omni pietate & cultu alienis conculcarentur, Borysthenem fluvium, Europam ab Asia dividentem, sua rapiditate & profunditate metuendum, siccis pedibus pertransiit, & sacra, quæ ferebat; in tutissima statione collocavit. Quod verò attinet ad luctam Sancti cum dæmone in eodem fluvio, si ea historia tempore Severini Cracoviensis, qui librum suum Romæ anno 1694 edidit, jam ante ducentos octoginta annos in pariete ecclesiæ Cracoviensis depicta fuerit, ex retrograda annorum supputatione sequitur, traditionem illam non diu post initium seculi XIV viguisse, & lucubratione Stanislai antiquiorem esse, adeoque non exiguam fidem mereri.

AUCTORE
G. C.
quæ duo
prodigia te-
stibus jura-
tis confir-
mantur.

§ V. Alia ejusdem Sancti miracula, quæ tempore vitæ suæ patravit.

Severinus Cracoviensis cap. 14 & sequentibus Sanctus scitanti libri primi alia S. Hyacinthi adhuc vigentem
ventis prodigia sic narrare pergit: Anno Domini MCCXXXVIII cum beatus Hyacinthus ex Kiovia Rufforum metropoli Cracoviam redisset, quædam matrona nobilis, nomine Clementia, de villa Koszielieez, audito Viri sancti regressu, cum magna devotione (utpote confessorem suum) sanctum Hyacinthum de Cracovia ad villam suprascriptam pro festo sanctæ Margaritæ recreandum & refocillandum invitavit; qui cum eò in vigilia ipsius Sanctæ venisset, tanto turbine pluviarumque ingruentia & grandinis pondere totius illius possessionis segetes percussas non sine dolore reperit, ita ut nihil penitus in camporum jugeribus præter stramina stipulasque quassatas aliud cerni poterat. Quo ingrediente domum prædictæ matronæ, eadem cum fletu & lacrymis, lamentabili voce, provoluta pedibus ejus, ad eum sic ait: O felix Pater Hyacinthe, quid faciam & quo me vertam, ignoro; namque te pro mea consolatione spiritali invitavi; nunc verò cum dolore cordis animique mei dejectione in domum meam recipio: omnia enim, quæ in campis fata habui, unâ horâ grandine percussa & annihilata perdididi. Adjuvame, obsecro, in tua coram Deo oratione confidentem. Hæc adhuc ipsa loquente, ecce multitudo virorum ac mulierum ad pedes beati Hyacinthi flentium & ejulantium prociderunt, sui que infortunii lamentabilem cantilenam depromentes, sic Sanctum sunt allocuti: O sancte Pater Hyacinthe, magna est fides tua & virtus operum tuorum, de qua audivimus; auxiliare nobis miseris, hoc infortunio fame perituris; namque, ut vides, omnium victualium nostrorum provisione per grandinem orbati sumus. Quoniam verò in multis probatum audivimus, te in omnibus à Deo misericordiæ exaudiri, idcirco supplices petimus, compatere nobis supplicantibus.

45 Beatus verò Hyacinthus matronæ illius &

AUCTOR B
G. C.
grandine
concrivam
reparat,

subiectæ multitudinis per motus lacrymis, ipsis ex intimo corde collacrymari cepit. Tandem ad eos sic oritur: *Æquanimiores estote, filii charissimi, & cum patientia sustinete tentationem & tribulationem vestram: Pater enim misericordiarum Deus, qui post tribulationem peccata remittens, consolationem inducit, consolabitur vos. Ite igitur in domos vestras, & ista nocte tota in orationibus vigilate. Quibus recedentibus, beatus Hyacinthus totam noctem insomnem duxit, atque pro tribulatis & afflictis coram Deo totus effusus cum lacrymis postulavit. Res mira, & omnium digna notatu! Namque quamprimum sol oriens radios porregerat, ruricolæ in die sanctæ Margaritæ suos omnes campos iterum annonâ pleenos, culmis tritici & aliarum fegetum erectis, acsi grandine nunquam percussi fuissent, repererunt. Quo miraculo viso, omnes villæ illius cultores non nisi meritis beati Viri hæc adscribentes, collectis vicinis, ad ejus pedes provoluti Deo gratias egerunt, qui per sanctum suum Hyacinthum mirabilia operatus, suæ creaturæ commiseratus est.*

B
matronæ sterili
secunditatem
prædicat,

46 Anno Domini MCCXL tale factum fuisse, probata narrat historia. Namque nobilis quædam domina Felicia Gruszouska, quæ marito suo conjuncta multorum bonorum possessionem habens, per viginti annos nulla prole edita nec opinionem amplius pariendi habens, sterilis permansit, & frequentes à viro suo ob hoc infortunii genus exprobrationes ac contemptus passa, maledictionis opprobrium non ferens (velut Anna mater Samuelis uxor Helcanæ) assiduis Deum fatigabat precibus obsecrans, ut eam à tali opprobrio liberaret, & successorem divitiarum labore partarum donaret. Quæ cum tot annis lacrymosa à Deo quæreret sapius, à beato Hyacintho, cujus erat confessionis filia, querulosa precabatur. Tandem una vice, forsitan à viro suo nimis molestata, veniens ad beatum Virum cum lacrymis dixit: O Pater Hyacinthe, quid post tot despectus & contemptus mariti mei factura sum misera? namque propter sterilitatis meæ opprobrium & marito meo & cognatis meis sum exosa; obsecro, da manum adjutricem, & apud fontem pietatis Dominum Deum altissimum, qui vocat ea, quæ non sunt, tamquam ea, quæ sunt, & in ejus conspectu facile est subito honestare pauperem, pro me peccatrice intercedere digneris: scio enim & firmiter credo, quod, te apud Deum exorante, heredem obtinebo, & à mariti mei opprobriis liberabor. Ad cujus preces Vir sanctus suspiria & lacrymas emittens, valdeque ei compatiens dixit: Vade, filia, Felicia, in domum tuam, fideique & spei in Deum heres filio donaberis: ecce enim paries talem natum, ex cujus genealogia & posteritate plures episcopi & barones generabuntur. Quæ dictis Viri Dei adhibens fidem, domum gaudens rediit, & non multo post ex viro suo concepit, & peperit filium, quem cum ablactasset, ad beatum Virum Cracoviam cum gratiarum actione & Dei laude attulit; omniaque esse adimpleta, quæ ex ore Sancti divino Spiritu prophetata sunt, coram multis fide dignis est protestata.

C
duos pueros

47 Beatum virum Dei Hyacinthum propter solennitatem Translationis gloriosissimi Stanislai martyris anno Domini MCCXLIV à prælati ecclesiæ cathedralis Cracoviensis, ubi sacrum martyris corpus à populo Christiano maxima veneratione colitur, ad prædicandum verbum Dei vocatum fuisse narrat historia. Ubi multitudine civium & nobilium ad prædictam solennitatem concurrente,

ut ex beati Viri ore divini potarent verbi fluëntia, è monasterio quoque suo, ut prædicationis verbum ederet, properat vir Dei Hyacinthus. Cumque jam ad pedem montis, in quo regia domus & cathedralis ecclesiæ ædificata est, castro appropinquaret, ecce quædam mulier nobilis matrona, Vitoslauska cognomine, currui insidens & filios duos cæcos ad solennitatem prædictam secum duccens, virum Dei beatum Hyacinthum obvium habuit; quo viso, è curru profiliit, pedesque Sancti amplexata, & alta voce lacrymis irrigua, deprecata est dicens: Homo Dei, Pater Hyacinthe, jam novimus, super afflictos te habere viscera pietatis. Obsecro, respice afflictionem & dissolutionem cordis mei, mihi que oculum pietatis porrige: septem enim sunt anni, quod ego infelix hos duos, quos cernis habentes imagines deformatas, cæcos genui filios. Quapropter obsecro (cum tuæ apud Dominum semper sint exaudita preces) intercedere digneris ad Dominum pro eis, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, qui solvit compeditos, qui illuminat cæcos: ex ore enim tuo audivi, Deum voluntatem timentium se facere, deprecationem eorum exaudire, & salvos facere illos. Tu, qui per virtutem Dei mortuum resuscitasti, super aquas sicco pede ambulasti, multaque alia mirabilia sola ad Deum fusa prece fecisti, exerce in me omnipotentis Dei virtutem, filiosque meos mihi videntes redde, cum non sit apud Deum impossibilis omnis sermo, potensque sit non tantum filios meos illuminare, verum etiam & de lapidibus filios Abrahamæ suscitare.

48 His atque aliis apud Sanctum peroravit verbis. Substitit igitur Sanctus, & lacrymis offusus ex intimo affectu Deum benedictum per intercessionem gloriosæ Virginis Mariæ est deprecatus, ut cæcorum illorum miseretur. Et completa mentali oratione, accessit ad eos, factoque signo crucis super oculos utriusque, sic eos affatus est: Dominus Jesus Christus natus ex Virgine, qui cæcum natum illuminavit, ipse vobis beneficium oculorum impendat. Mira res, omnique admiratione digna! Vix Sanctus verba finivit, & ecce in locis, ubi nullum oculorum vestigium natum fuerat, oculi creati sunt, & statim ut ceteri homines visu donati sunt, & lumen oculorum recipientes, Deum auctorem omnium adoraverunt, Sanctique meritis hæc sibi donata coram multitudine præsentis & quibusvis aliis constanter & fideliter protestati sunt; factumque tam grande miraculum, non solum Cracoviensem populum, verum etiam omnes finitimas & citeriores nationes perculit, in quo sit Deus benedictus in æternum.

49 Anno Domini MCCLVII, ultimo vitæ suæ anno, quædam nobilis domina vidua, cognomine Przybyslauska, de villa, quæ vulgò dicitur Serniky, filium suum Vislaum, quem unicum habebat, ad beatum virum Hyacinthum, cujus spiritualis erat filia, Cracoviam devotè supplicaturum misit, ut pro festo beati Jacobi Apostoli (cujus fortè patrocinitum in ejus villæ ecclesiæ parochiali celebrabatur) ad prædicandum verbum Dei dandamque spiritualement consolationem ad se venire non dedignaretur. Annuit Sanctus, dixitque ad filium ejus: Vislæ fili, præcede iter meum: ego enim brevi sequar te. Quo audito, Vislaus cum gaudio properabat ad matrem, ut accessum Viri sancti nuntiaret. Et factum est dum præcessisset, venit ad fluvium, qui vulgariter Rabadicitur, qui ob ingentes pluvias noctis præcedentis multum inundaverat; & dum vellet transire fluvium

A fluvium cum suo armigero, aquæ currentis impetu raptus, nec resistere valens, equo dejectus, submersus est, nec amplius apparuit. Armiger autem ejus vix undarum pericula evadens, ad matrem submersi (quæ devotissimè beatum Hyacinthum ad se venturum expectabat) veniens lacrymabiliter mortem filii sui casum nuntiavit; quæ infelici nuntio perterrita penè exanimis facta est.

*in fluvio
submersum*

50 Denique ad se rediens, lacrymis perfusa crinesque dispersa, repentino cursu cum aliis nobilibus matronis ac multis mulieribus & viris, qui ad prædicationem verbi Dei per beatum Hyacinthum audituri convenerant, ad ripam fluvii, ubi submersus est filius ejus, venit. Dumque maternis visceribus dolorosè clamaret & lamentabiliter ejularet, ecce vir Dei sanctus Hyacinthus, socio suo Fratre Clemente comitatus, veniebat, & navigio transiens venit ad ripam, ubi filia ejus domina Przibislauska cum multitudine mulierum & virorum tristem casum filii sui & mortem deplorabat; quem cum vidisset venientem, procidit ad pedes ejus cum lacrymis & maternis ejulatus dicens: O felix Pater Hyacinthe, quid in te commertui? Quid peccavi? Ego unicum filium meum Vislaum, quem habui, pro te misi vivum, & tu mihi reddidisti mortuum: ecce enim in reditu suo in hoc loco submersus est. Quid faciam misera? quia nec maritum nec filium habeo, & lumen oculorum meorum extinctum video.

*à morte re-
suscitatus.*

51 Tunc sanctus Hyacinthus paululum discedens, flexis genibus ad Dominum Deum oravit, & cum ab oratione surrexisset, ad eos rediit dicens: Animo æquiore estote, statim videbitis gloriam Dei. Et ecce corpus defuncti adolescentis contra velocissimum impetum aquæ, divina virtute dirigente, ad litus, in quo stabant, applicuit; quod extrahentes, ante pedes Sancti locaverunt. Tunc læta mater cum aliis feminis, totaque multitudine præsentem ad pedes Sancti provoluti, altis cœperunt deprecari vocibus: O felix Hyacinthe, reddidisti oratione mortuum; rede nunc etiam vivum. Tunc Vir Dei cum ea, quam semper habuit ad Deum, fiducia, ad corpus demortui accedens dixit: Fili Vislæ, Dominus Jesus Christus, cui omnia vivunt, ipse te vivificet. Et statim adolescens surrexit vivus, qui erat mortuus. Quod miraculum læta mater videns, cum ceteris præsentibus supplices Deum adoraverunt, & gratias egerunt ei, qui resuscitat mortuos & consolatur lætos; factum verò per totam precrebuit Poloniam.

§ VI. Felix hujus Viri mors sive sanctitas ejusdem statim post obitum variis signis & revelationibus declarata.

*Sanctus an-
no 1257,
die 15 Au-
gusti*

D Lugossus sive Longinus lib. 7 Historia Polonica mortem S. Hyacinthi ad annum Christi 1257 refert, eumque ibi exornat sequenti elogio: Quindecima mensis Augusti, Nonarum horâ, beatus Iacoko Ordinis Prædicatorum, genere nobilis Polonus districtus Opoliensis ex villa Lanka post multos labores & opera & in dilatione fidei Christianæ & salutis animarum apud Poloniam & Russiam assiduè exhibita, & patratione multorum & stupendorum miraculorum (inter

quæ illud exstat insigne, quod apud Wiszegradense oppidum, deficiente navigio, stratâ super undas cappâ atque conscensâ, cum tribus Fratibus sui Ordinis, videlicet Floriano, Goduino, & Benedicto, universo populo Wiszegradensi inspectante, Vislam fluvium sicco vestigio tranavit) famosus in cœnobio sanctissimæ Trinitatis Cracoviæ religiosissimè devotissimèque vitâ excedit. Ad patriam claritatis æternæ à Matre misericordiæ canente IBO MIHI AD MONTEM MYRRHÆ, & angelico cœtu prosequente (quemadmodum virgini devotæ religiosæque sanctimoniali Sromislaux, in Zwierzynecensi monasterio professæ, per visum in mortis præfati sancti Iaczkonis articulo monstratum est) deductus, à Prandotha Cracoviensi episcopo & populi multitudine in eodem cœnobio sanctissimæ Trinitatis sepelitur.

53 Tantis autem & tam frequentibus prodigiis illum in vita & post mortem insignire & glorificare dignatus est Altissimus, ut non solum dignus, sed etiam dignissimus (si ipsa prodigia neglectum à Polonis & à notitia Pontificis maximi suppressum iri non contigisset) canonizatione videatur. Quinque monasteriorum sui Ordinis, videlicet in Friskak, ubi Fratrem Hermannum Theutonem reliquit, in Cracoviensi ubi solus præerat, in Praga ubi Fratrem Hieronymum præfecerat, in Wratislavia quod Fratri Cressao & Fratri Godnio, in Gdansk * quod Fratri Benedicto commendaverat, primarius fundator. Sic diu ante solemnem S. Hyacinthi canonizationem scribit ille Canonicus Cracoviensis, quem in signando eodem mortis anno ac die sequitur illustrissimus Martinus Cromerus, dum in Opere de rebus Polonorum lib. 9 apud me pag. 235 obitum ejusdem Sancti ita memorat: Eodem anno, qui fuit post Christum natum mclxvii, Iacicus sive Iacinctus divi Dominici institutum vitæ professus, post exhaustos multos labores in Polonia & Russia pro religione Christiana, de exilio hujus vitæ in cælestem domum commigravit ad decimum octavum Calendas Septembris.

*migravit ad
Superos;*

E

** Id est Ge-
dani vulgè
Dantzig.*

54 Huic mortis temporis consentiunt omnes recentiores, (excipe Leandrum Albertum, quem infra in Annotatis corrigemus) inter quos etiam Severinus Cracoviensis lib. 1 supradicta Vita cap. 18 hæc habet: Transivit autem ex hac luce anno Domini mclxvii, in die Assumptionis gloriosissimæ Virginis Mariæ, horâ quasi nonâ, plenus dierum sanctorum, ætatis suæ septuagesimo primo: siquidem natus est mclxxxv, ingressus in Ordinem mclxxvi, & mortuus mclxvii. At nescio, unde Severinus septuagenariam S. Hyacinthi ætatem & distinctum nativitatis annum tam exactè noverit, siquidem Clemens VIII in Bulla canonizationis tantum indeterminate dicit, hunc Sanctum natum esse ante annum Domini millesimum ducentesimum. Etiam si hæc S. Hyacinthi ætas non sit improbabilis, tamen libenter scirem, an ea testimonio Stanislai Cracoviensis aut aliorum veterum scriptorum confirmari possit. Certè illa Severini chronotaxis admitti potest ab iis, qui triginta tres ætatis annos S. Hyacintho tribuunt, dum anno Christi 1218 Romam venit. Sed hallucinatus est Severinus, quando ingressum S. Hyacinthi in Ordinem Prædicatorum affixit anno Christi 1216, cum primum anno 1218 Romam venerit, & Echardus ingressum illius in Ordinem etiam distinctius differat, ut § 2 obiter monui.

*ut ferè om-
nes scripto-
res consen-
tiunt.*

F

55 Porro miracula & revelationes, quibus eximia hujus Viri sanctitas statim ab obitu ejus declarata est, Severinus in memorata S. Hyacinthi Vita lib. 1 cap. 19 & sequentibus refert in hunc

*& statim
mortuum
juvenem*

AUCTORE
G. C.

hunc modum : Mortuo igitur beato Hyacintho , & ex hac mortali vita ad cælestes perpetuasque sedes translato , non defuere sanctitatis huius Viri , quæ illum venturis seculis commendarent , approbata testimonia : siquidem ejus felicem transitum dignatus est Deus miris prodigiis decorare : nam in die sepulturæ ejus , quemdam juvenem nobilem ad sacrum corpus ejus à mortuis suscitare voluit. Casu enim adolescens quidam nobilis , nomine Zegota , veloci cursu in campo sancti Floriani equum pellens gravissimè decidit , & fracto collo exspiravit. Multitudine autem ad infelicem casum concurrente , parentes ejus stupore nimio perterriti advenerunt , & viso ipsius inopinato exitu , præ dolore quasi exsanguis facti sunt. Postmodum ad se reversi cum magna multitudine nobilium ac civium collisi adolescentis cadaver ad sepulcrum beati Hyacinthi recenter sepulti cum ingenti clamore & lacrymarum effusione portaverunt.

*ad vitam
revocat,*

B

56 Postquam verò beati Hyacinthi patrôcini-um invocassent , cadaverque emortuum tumulo ejus tangendum applicassent , quasi post unius horæ spatium , videntibus cunctis , juvenis , qui erat defunctus , vivus & sanus surrexit ; nullumque vestigium aut mortis aut collisionis ad vitam rediens amplius sensit , & superata morte , Deo auctori vitæ & beato Hyacintho , cujus meritis se ad vitam revocatum esse , eumque inter ceteros Sanctos in paradiso vidisse , ejusque precibus , ut ad corpus reverteretur , impetratum esse , gratias summas & laudes decantabat , atque cum magna ædificatione ecclesiæ peractis omnibus , quæ ad sepulturam corporis sancti Hyacinthi ex more ecclesiæ & patriæ spectabant , exsequiis , cum amicis suis gaudens , reversus est ad propria. Miraculum verò factum per omnes regni Poloniæ longè latèque divulgatum est provincias.

*felixque i-
psius mors*

C

57 Peractis omnibus , quæ ad sepulturam Viri Dei spectabant , de more Ecclesiæ ceremoniis , venerabilis vir dominus Joannes Prandotha episcopus Cracoviensis , qui beatum Hyacinthum per seipsum terræ mandaverat , circa horam nonam ingressus est ecclesiam cathedralem sancti Stanislai martyris , Virginis gloriosæ ductus devotione. Et cum ante altare procumbens orationi paulò ferventiùs inhæreret , cælestiumque bonorum dulcedine accenderetur , vehementerque suæ ecclesiæ virum omni laude dignum Hyacinthum per mortem esse ablatum doleret , subito in eum , divina permittente manu , sopor irruit , atque extra seipsum raptus est. Et ecce illi apparuerunt juvenes formosissimi , vestibus candidissimis & lucidissimis cooperti , in modum processionis cereos manibus tenentes , chorum ingredientiés , quos sequebantur duo venerabiles viri , cælestis gloriæ fulgore splendentes , quorum unus quasi celebraturus pontificalibus erat decoratus ; alius verò Fratrum Prædicatorum circumvestitus amictu , cujus tunica & scapulare niveum videbatur superare candorem ; ipse verò duas aureas (ut sibi videbatur) gemmis radiantibus infertis coronas gestabat in capite.

*episcopo
Cracoviensi,*

58 Dum autem pontifex in his , quæ viderat , in spiritu delectaretur , in se tamen , qui isti & quales fuerint , plurimum hæsitaret , ille , qui pontificalibus erat indutus , verso ad episcopum Cracoviensem placido vultu dixit : Ego sum Stanislus episcopus Cracoviensis ; hic autem , quem vides mecum transire , est Frater Hyacinthus Ordinis Prædicatorum , duas in capite , unam doctorum & aliam virginum , gestans aureolas , cum-

que hodie cum hac , quam cernis , angelorum societate ad cælestem conduco gloriam. Atque his dictis , voce jucunda Antiphonam decantare cœpit : Lux perpetua lucebit Sanctis tuis Domine , & prosequantibus angelis cum magna luce suavissimoque beatorum spirituum concentu gloriosum Hyacinthum simul cum sancto Stanislao glorioso martyre ad cælestem gloriam deducebant. Quibus ab oculis subtractis , dominus Prandotha episcopus ad seipsum reversus , Deum optimum , qui Sanctos glorificat , magnificare & laudare cœpit. Postmodum ad circumstantes dixit : Redeamus citò , Fratres charissimi , ad Fratres Prædicatores , ut enarremus mirabilia Dei , quæ de beato viro Hyacintho misericors Dominus sermo suo dignatus est revelare. Et confestim cum toto domesticorum comitatu adiit domum Prædicatorum in urbe Cracoviensi ad sanctissimam Trinitatem sitam , convocatisque Priore & Fratribus coram multis Canonicis , clericis & laicis , qui cum ipso venerant , visionem supradictam , quam de sancto Hyacintho , Deo revelante , viderat , cum magna devotione & lacrymarum effusione clara voce per ordinem lucidissimè enarravit : quæ visio facta est in die defunctionis beati Viri in festo solenni Assumptionis gloriosissimæ Virginis Mariæ , anno Domini mcccclvii.

59 Die eadem defunctionis sancti viri Hyacinthi nobilis quædam virgo , nomine Branislava , quæ cœnobio Sororum juxta civitatem Cracoviensem degentium , Zuierziniëcz nuncupato , supra quadraginta annos devotissimè & religiosissimè Deo serviens , in prædicta solennitate Assumptionis gloriosissimæ Virginis Mariæ posita in oratione , & in cælestium contemplatione toto corde effusa , extra seipsam elevata , quasi quodam sopore oppressa se appodiavit , talemque visionem Deo revelante habuit : vidit etenim maximam lucem super ecclesiam Fratrum Prædicatorum , in civitate Cracoviensi sitam , de cælo descendere , in qua multitudo angelorum suaviter concinentium tecta ecclesiæ contingere cernebatur , quos speciosior sole omnium gemmarum irradiata fulgoribus Virgo Dei Mater , immenso lumine coruscans cum speciosissimo Virginum comitatu sequebatur , ad manum sinistram tenens & ducens virum facie prælucidum & habitu splendenti atque præclaro Fratrum Ordinis Prædicatorum. Quod cum supradicta Branislava videret , nimiumque stupe- ret , quæ antea numquam similem lucem viderat , resumptâ audaciâ ad Virginem , quæ præ omnibus speciosissima videbatur , sic locuta est : Obsecro te , ô Domina ; dic mihi , quæ es , & quem tecum , cum sis virgo , Fratrem deducis ? Cui Mater Dei gloriosissima sic respondit : Non mireris , filia , quod in has mortalitatis vias me contigit descendisse : ego enim sum Mater misericordiæ , & quem vides , est Frater Hyacinthus Ordinis Prædicatorum , quem , utpote mihi devotissimum , mecum ad regnum gloriæ æternumque thalamum festiva atque solenni processione deduco.

60 His dictis Virgo Mater Dei & totius misericordiæ Parens , suavissimo guttere voceque canora cantare cœpit : Ibo mihi ad montem myrrhæ & ad colles Libani ; & prosequantibus angelicis spiritibus illud dulce canticum , cum sancto Hyacintho & illa splendida luce cælesti paulatim se oculis subducentes æternæ claritatis ingressi sunt patriam. Et cum se illa cælestis visio oculis spiritualibus illius sanctimonialis subduxisset , & ipsa ex illo raptu contemplationis ad se ipsam reversa fuisset , stupefacta de visione Sorores monasterii convocavit ,

A vocavit, eisque cælestis visionis seriem enarravit, acceptisque secum duabus sui Ordinis Fabislava & Margarita Sororibus, celeriter Cracoviam ad Fratres Prædicatores venit, & convocatis Patribus & Fratribus Conventus ejusdem, multis etiam secularibus præsentibus, eam, quam viderat de glorioso sancto Hyacintho visionem per ordinem enarravit, omnibus pro gloria Sancti Dei laudantibus. De hac visione mentionem facit venerabilis & insignis vir artium & medicinæ doctor & cathedralis ecclesiæ Canonicus dominus Mathias de Miechovo in tertio libro historiarum inclyti regni Poloniæ cap. 53 in hunc modum: "Hyacinthus Frater Ordinis Prædicatorum anno Christi mclvii, die xv mensis Augusti horâ nonâ in cœnobio sanctæ Trinitatis Cracoviæ devotissimè vitâ excessit, Matre misericordiæ IBO MIHI AD MONTEM MYRRHÆ cantante, & angelico cœtu prosequente, quemadmodum devotè sanctimoniali Bonislavæ * in Zuierzinenfi cœnobio professæ per visum est monstratum, Antequam Mathiam Michoviensem de eadem revelatione meminerat Dugossus sive Longinus, quem initio hujus paragraphi allegavimus.

* al. Branislavæ & Stromillauæ

B Severinus huic revelationi alteram ibidem

eremita Hungaro divinitus revelatur.

ita subdit: Secundum divinam sententiam necessarium erat (ut in ore duorum vel trium stet omne verum testimonium) sancti Viri accidentalem gloriam supervenientibus miraculis approbare. Idcirco omnipotens Dominus cuidam eremita, viro sancto & bono, in montibus Ungariæ vitam solitariam ducenti, per spiritum beati Hyacinthi mortis obitum revelavit: qui divina motus inspiratione Cracoviam venit, de sepulcro beati Hyacinthi diligenter inquirens. Venit igitur ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum Cracoviensium, ubi corpus gloriosi nostri Sancti requiescit, magnoque fervore spiritus & mentis devotione ductus, supplex à Priore & Fratribus petiit, ut in ecclesia prædicta illam noctem ad sepulcrum sancti Hyacinthi vigilem transire posset. Quibus permittentibus, eoque vigilante in oratione circa mediæ noctis temporis spatium super monumentum beati Viri de cælo descenderunt tres radii immensi luminis, unus ad caput, secundus ad medium sepulcri, & tertius ad pedes; quos cum prædictus eremita vir Dei vidisset, obstupuit,

C numquam antea similes expertus visiones, celeriterque cucurrit ad Fratres Hieronymum & Florianum sacristas, ipsisque excitatis, ad ecclesiam eos secum duxit, & illam insolitam ad beati Hyacinthi sepulcrum ingentem lucem, quæ firmo steterat gressu, eis ostendit; qui cum eam perspexissent, honorem dantes immenso lumini, proni in terram ceciderunt gratias agentes Deo, qui gloriæ suæ præconem suum sanctum Hyacinthum dignatus est invisere & luce cælesti decorare. Mox verò die suborta, ille eremita visionem pandit populo & omnibus illius ecclesiæ Fratribus, peractoque veritatis testimonio, Deum laudans & glorificans, ad sibi consuetam properavit eremum divina revelatione consolatus. Et de his pro nunc dixisse sufficiat: nam in libro sequenti omnium, quæ per beatum Hyacinthum Deus gloriosus operatus est, seriem texemus miraculorum. Nos eadem miracula, qua post obitum & sepulturam S. Hyacinthi contigerunt, infra Actis Leandri Alberti subnectemus.

Augusti Tomus III.

§ VII. Diversi Polonorum conatus ad impetrandam venerabilis sui Popularis canonizationem.

E Mergente Lutherana hæresi, qua veneno suo totum Septentrionem inficere conabatur, Deus singulari antidoto præbuit Polonis, inter quos plerique Catholica religionis tenacissimi permanserunt; quemadmodum Severinus Cracoviensis in Actis S. Hyacinthi lib. 3 cap. 1 agens de hæresi Lutherana exponit his verbis: Lethale aconitum non solum Germaniam, sed Angliam, Flandriam, Scotiam, Hiberniam, Daniam, Sueciam, Hungariam, regna quondam florentissima subito invasit & infelicissimè à Capite Ecclesiæ tamquam mortua & putrefacta membra præcidit; ad Poloniam verò impium ac blasphemum dogma ob vigilantiam & Christianæ fidei devotissimi Sigismundi primi olim regis Poloniæ principatum, qui ferro & igne minabatur omnibus, qui ejus regno impiam sectam introducere conarentur, accedere non audebat. At verò, ipso mortuo, cum pastores ecclesiæ, tum etiam filii prædicti, Sigismundus Augustus minus juste gregem sibi Polonicum custodirent, venit lupus & paulatim cœpit veneno blasphemæ ex ovibus lupos transformare, & cum dormirent homines, venit inimicus homo, & superfeminavit zizania in medio tritici. Quoniam autem Sarmatæ, ut climate frigidiores, ita quoque corde duriores & ad credendum tardiores, zizaniorum molem non ita radicem agere in medio tritici permiserunt: nec enim sic invaluerunt zizania hæresum, ut omnino triticum opprimere & explodere (sicut in aliis regnis pro dolor! evenit) & fidem Catholicam ex cordibus hominum evellere potuerint, Deo Polonos ex infinita misericordia sua protegente, & Sanctorum, qui ibidem sepulti sunt, patrocinio auxiliante. Quinimo Catholica religio in hoc regno ita prævaluit, ut ea gens legem sanxerit, ne quis, nisi Catholicus, rex Polonia eligeretur.

63. Porro Poloni ea occasione avitum Sanctorum cultum, quem Lutherus impugnabat, majori fervore promovere studuerunt; ut laudatus Severinus ibidem explicare pergit hoc modo: Ne verò regnum Poloniæ inter tot turbines hæresum in pelago infidelitatis Lutheranae tenebris blasphemiarum offunderetur, sidus novum & jubar, quod diu latuerat, oculos splendida luce reverberans, scilicet sanctum Hyacinthum Ordinis Prædicatorum, populo fideli objecit, magnorumque miraculorum fulgore ipsum coruscare fecit, ut gens fidelis hujus Sancti oblectata micantibus radiis, tenebras impiæ hæresis contemneret, fugeret, atque detestaretur. Verè etenim illis contigit verbum Isaiæ prophetæ: "Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, & sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis."

64. Fratres igitur Ordinis Prædicatorum in regno Poloniæ degentes duplici causa, scilicet canonizatione duorum Sanctorum, & impiarum hæresum colluvie invalescente, quasi duobus fortissimis calcaribus stimulati, moti à Spiritu sancto, cum viderent indices circa Sanctum miracula coruscare, mortuos suscitari, cæcos illuminari, & diversorum languorum molestiam curari, paulo diligenter

E

F

S s

diligen-

AUCTORE
G. C.

diligentiores esse cœperunt, & duos Fratres ad confcribenda miracula, scilicet Fratrem Marcum & Fratrem Albertum Conventus Cracoviensis destinaverunt, & canonizationem Sancti apud Leonem decimum peragere cœperunt: quod negotium duo Patres, scilicet reverendus Pater Frater Andreas Parczow, sacrae theologiae magister Provincialis Poloniae, & R. P. Frater Nicolaus de Zvena, sacrae theologiae professor Prior Cracoviensis, instantissime & felicissime operati sunt, & jam ad finem negotium perduxissent, nisi bellum inter Carolum Quintum & Clementem septimum cum direptione urbis Romae, & cum Romanorum & nostratium injuria intercessisset. Non satis clarè intelligo, quomodo PP. Prædicatores Poloni canonizationem S. Hyacinthi apud Leonem X Pontificem procurare cœperint, ut Severinus asserit, stimulati canonizatione duorum Sanctorum, cum duo isti Sancti, nimirum Benno episcopus Miſnensis & Antoninus archiepiscopus Florentinus primùm anno Christi 1523 ab Adriano VI, Leonis X successore, in catalogum Sanctorum solenniter relati sint, ut ipse Severinus initio ejusdem capituli notavit. Verum scriptor ille forsitan indicare voluit, causam horum duorum sanctorum Praesulum ferè totam sub Leone X peractam esse, eoque successu PP. Prædicatores Polonos excitatos fuisse, ut etiam canonizationem S. Hyacinthi ab eodem Pontifice flagitarent.

B

et Sigismundus I rex Poloniae

65 Quidquid sit de hac re, Sigismundus I rex Poloniae operam suam in illo negotio minimè desiderari passus est, ut liquet ex epistola ipsius, quae apud Severinum lib. 3 cap. 4 sic refertur: Sanctissimo domino nostro divina providentiâ Leoni Papæ decimo, domino meo clementissimo. Beatissime Pater & domine clementissime, post oscula pedum beatorum. Posteaquam Sanctitas vestra ad multiplices meas supplicationes pro canonizatione beati Cazimiri germani mei dignata est litteris suis reverendissimum D. Joannem archiepiscopum Gnesnensem legatum natum & primatem regni mei unâ cum nonnullis commissariis deputare inquisitionemque fieri & testes recipi super vita, sanctimonia, religione, conversatione atque miraculis, quibus Dei optimi maximi misericordiâ claret, mandare; idem D. Archiepiscopus Gnesnensis, dum mandatum Sanctitatis vestrae exsequeretur, mihi proposuit, ut sub uno Processu tenore beati Hyacinthi Poloni, nobili genere oriundi, qui in vita trium mortuorum suscitator esse meruit; post obitum verò & usque nunc magnis claret miraculis, apud Sanctitatem vestram canonizationem impetrarem: cujus Hyacinthi vitæ historiam ex libro Alberti Leandri Bononiensis, ad reverendissimum D. Nicolaum Fliscium Genuensem Cardinalem de Viris illustribus intitulo, descriptam Sanctitati vestrae mitto. Ex his ultimis verbis conjicio, tunc nondum notam aut detectam fuisse antiquiorem Stanislai Cracoviensis lucubrationem, quae postea Romam allata est. Ceterum hinc quoque crescit difficultas, quam supra § 1 num. 4 & 5 contra opinionem Severini proposui.

C

hujus rei promovende causa

66 Post hac piissimus ille rex epistolam suam ita proseguitur: Assiduis itaque nedum ipsius D. Archiepiscopi unâ cum ceteris regni mei episcopis, provinciae ipsius suffraganeis, verum etiam principum, baronum, militum, & totius ferè populi precibus & sollicitudine inductus, & praesertim quàm magnae pietatis esse existimavi, non patii occidere eorum memoriam, qui egregiis factis & supra humanum captum divina quadam ope

stis aeternitatem meruerunt. Supplico Sanctitati vestrae, dignetur unâ eademque operâ ipsi D. Archiepiscopo, aut si placebit Sanctitati vestrae, Cracoviensi vel Præmiſiensi episcopis de beato Iacinto nunc exsequendum committere id, quod pro exsequendo divo Cazimiro concedere non est dedignata; cui me regnumque meum, & dominia mea commendo, & eam incolumem & florentem esse pro tranquillo universalis reipublicae Christianae statu desidero. Datum Cracoviae ultima die Maii, anno Domini MDCVIII, regni mei duodecimo.

D

67 Leo X Pontifex huic pio regis desiderio satisfecit, & exeunte mense Julio ejusdem anni 1518 commisit episcopis Cracoviensi & Præmiſiensi examen testium & miraculorum, ut Processus canonizationis debitâ formâ institui posset. Sed uterque ille praesul, unus propter diuturnam aegritudinem, alter ob publica regni negotia, omnia istud recusarunt. Quare optimus rex ad eundem Pontificem dedit alteras litteras hujus tenoris: Sanctissimo domino nostro divina providentiâ Leoni Papæ decimo, domino meo clementissimo. Beatissime Pater & domine clementissime, post oscula pedum beatorum. Commiserat Sanctitas vestra jam pridem ad postulata mea inquisitionem de vita & miraculis divi olim Hyacinthi, hic Cracoviae apud Fratres sancti Dominici sepulti, reverendis in Christo Patribus DD. episcopo Cracoviensi & Petro Præmiſiensi regni meo vicecancellario, quorum alterum aegritudo, qua assidue decumbit, alterum negotia publica & crebra mecum absentia impediverunt, quo minus provinciam sibi demandatam exsequi potuerint, & proinde supplico Sanctitati vestrae, ut idem munus inquisitionis committere dignetur suffraganeo, & doctori Erdziefow Canonico Cracoviensi, qui continuè hic agentes id negotii facilius & exactius conficere poterunt. Faciet Sanctitas vestra rem sua pietate dignam & mihi gratissimam; cui me cum regno & dominiis meis iterum humiliter commendo. Datum Cracoviae MDCVIII, die xx Septembris, anno regni nostri duodecimo.

E

68 Laudatus Pontifex iterum huic regis petitioni annuit, & in eam rem scripsit sequentes litteras: Leo Papa decimus venerabili Fratri Joanni episcopo Laodicensi, & dilecto filio Jacobo Canonico ecclesiae Cracoviensis. Venerabilis Frater & dilecte fili, salutem & Apostolicam benedictionem. Cum aliàs charissimus in Christo filius noster Sigismundus Poloniae rex illustri suis litteris, per dilectum filium nostrum Achillem tituli sanctae Mariae trans Tyberim presbyterum Cardinalem praesentatis, nobis significasset, quantâ jam diu fuisset, & etiam tunc esset populorum devotio & concursus ad sepulcrum sancti Hyacinthi, qui olim beati Dominici socius & particeps vitae existens, tam in vita quàm post mortem multis semper claruit miraculis, prout ex fide dignorum testimoniis ac monumentis apparet; ac propterea idem rex per eundem Achillem Cardinalem, in Romana curia ejus regni protectorem, nobis humiliter supplicari fecisset, ut super vita & miraculis, de quibus idem Achilles Cardinalis nobis etiam plenam fidem fecerat, Processum fieri mandarem; ut si dignus repertus foret, Sanctorum catalogo aggregari & conscribi posset: Nos ipsius regis piis supplicationibus inclinati, ad canonizationem hujusmodi ritè procedere volentes, venerabilibus Fratribus Cracoviensi & Præmiſiensi episcopis per alias nostras litteras dedimus in mandatis, ut super vita, fama, conversatione & miraculis,

qui aliis se excusantibus

F

A raculis, per ipsum Hyacinthum tam in vita quam post obitum factis, diligenter & sincerè auctoritate nostra inquirerent, testes reciperent, & eorum desuper attestationses in publicam formam redigi facerent, & deinde Processum ipsum clausum eorumque sigillis munitum ad Nos & Sedem Apostolicam per proprium vel alium nuntium fideliter transmittere curarent, prout in illis litteris plenius continetur.

substituit viros idoneos,

B 69 Cum nuper præfatus Achilles Cardinalis & venerabilis Frater Erasmus episcopus Plocensis, dicti regis orator, nomine ipsius regis nobis exposuerunt, quod præfati episcopi præmissorum inquisitioni commodè vacare non possent, & propterea ejusdem regis nomine nobis humiliter supplicaverunt, ut aliis negotium inquisitionis hujusmodi committere dignemur. Nos igitur ejusdem regis pio desiderio annuere volentes, vos loco præfatorum episcoporum subrogantes, vobis mandamus, ut ad inquisitionem vitæ, famæ, conversationis & miraculorum sancti Hyacinthi hujusmodi procedatis, ac testes recipiatis, & eorum desuper attestationses in publicam formam redigi faciatis, & Processum per vos factum sub vestris litteris clausis vestrisque sigillis munitis ad Nos & Sedem Apostolicam per proprium seu alium nuntium fideliter transmittere curetis, & alia in dictis litteris contenta exsequamini in omnibus & per omnia perinde, ac si dictæ litteræ vobis à principio directæ fuissent; in contrarium non obstantibus quibuscumque. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die xxix mensis Augusti, anno Domini m̄dxxi, Pontificatus nostri anno nono.

eiisque mandavit,

C 70 Post hac instrumenta Severinus cap. 8 citati libri progressum causa enarrat his verbis: Anno igitur dominicæ Incarnationis m̄dxxi, xvii Januarii sub Leone decimo, Pontificatus ejus anno decimo (hic certè error chronologicus irrepit, cum Leo X Pontifex ineunte mense Decembri anni 1521 mortuus fuerit, & tantum octo annis & aliquot mensibus in cathedra S. Petri sederit) feria sextâ Cracoviæ præsentatæ sunt litteræ summi Pontificis reverendissimo suffraganeo Cracoviensi episcopo Laodicensi, & Jacobo Erdziefow Canonico Cracoviensi, novis à Sede Apostolica commissariis, tum etiam ipsi serenissimo Sigismundo regi, qui cum magno animi desiderio eisdem expediri cupiebat, & re, ut opus erat, maturè considerata [curavit, ut] miraculorum & testium & omnium, quæ ad hoc negotium spectare videbantur, conscriberentur ratio, numerus & modus, ut omnibus ad invicem coadunatis facilius canonizatio hujusmodi ad terminum optatum perduceretur. Sed non modicum statim occurrit impedimentum: Pontifex enim ipse Leo decimus, qui jam in canonizationem sancti Hyacinthi vehementer aspirabat, hoc eodem anno charam Deo animam morte absorpta reddidit. Itaque maximè negotio tam sancto dolendus casus obstat. Mittit postea serenissimus rex Romam Adriano sexto, jam Sedi Apostolicæ præfecto, quid ulterius faciendum esset, diligenter exquirens; cui per Achillem Cardinalem, regni Poloniæ protectorem, remissi sunt quidam tenores regularum cancellariæ Apostolicæ, in quibus declaratur, quod etiam summo Pontifice defuncto, possint procedere ad ulteriora, non præhabita nova succedentis novi summi Pontificis commissione. Hæ autem regulæ à Julio II, Alexandro VI, Pio III, Leone X, & Adriano VI Pontificibus sunt institutæ.

Augusti Tomus III.

E 71 Quapropter cum à Sede Apostolica meliorem de hac re accepissent informationem, invocato Dei nomine, & Spiritus sancti ope in Sacrificio sancto interpellata, Sanctorumque Dei (in quorum numero sanctus Hyacinthus canonizandus in illa beatitudine computabatur) petito auxilio, & sanctæ justitiæ innixi suffragio, anno Domini m̄dxxiii, xvi Martii, sub Adriano sexto, anno ejus Pontificatus primo, in Conventu sanctissimæ Trinitatis Cracoviensi, ubi gleba corporis sancti Hyacinthi quiescebat, fundata est jurisdictio reverendissimorum prædictorum commissariorum, atque de iis, quæ juris sunt, diligentem fecerunt rationem: in qua siquidem jurisdictione, quoad formam juris, comparuit serenissimus rex Poloniæ Sigismundus primus, & comparens personaliter instituit procuratorem, qui nomine regio causam [ageret] R. D. Stanislaum Cloniczki Canonicum Opatoviensem coram multis testibus utriusque status ad hunc solennem actum præsentibus. Quo factò, regis exemplum R. Capitulum ecclesiæ cathedralis Cracoviensis seorsim, & alma Universitas generalis studii ejusdem urbis, tum etiam & Ordo Prædicatorum scilicet Conventus sanctissimæ Trinitatis ad hoc negotium suos instituerunt procuratores, ut omnium auxilio fieret, quod pro omnium honore, ne dicam singulorum, erat institutum.

in Polonia

F 72 His constitutis, datur à R. R. DD. Commissariis generale edictum, quod postea per omnes ecclesias est fideliter executum, ut scilicet prædicatores hoc integro anno, quo commissio duraret, in concionibus publicis, lecta commissione Leonis X, populos admonerent, & inquisitionem fieri miraculorum & beneficiorum Dei, per servum ejus Hyacinthum perpetratorum, secundum formam juris publicarent. Additi sunt etiam eidem negotio R. D. Nicolaus de Copziwnicza, Canonicus Cracoviensis ex parte Cracoviensi procurator, & publici notarii Bernardus Bittomienis & Bartholomæus Gondkowski, qui rem exactissimè ad formam juridicam efficere erant obligati. Postmodum in omnibus concionibus ad populum publicè prædicatores conclamitabant, ut si qui aliquod sibi beneficium miraculosè per sancti Hyacinthi preces & eorum vota ad Sanctum, factum scirent, Deo teste & conscientia vera, rem, ut est, verè sub juramento corporali propalarent, & in librum publicum inscribi curarent: ad quorum declamationes & publicas ex suggestis admonitiones, rei feliciter processit eventus; siquidem ii, qui sanitatis alicujus morbi aut restitutionis vitæ beneficio sunt potiti, liberè accedentes, testimonium veritati præbuerunt, quorum numerus ad quadringentos novem est reductus.

G 73 Cæperunt igitur produci testes anno prædicto, septimo Maii, & duravit commissionis actus multiplex usque ad sextam Septembris anni sequentis, scilicet m̄dxxiv, cum omni modo, jure & forma, quibus ad tales actus procedere debitum erat, nihil omittendo vel admittendo, quod huic tam sancto negotio appositè accommodari vel incommodari poterat. Nos autem in hoc passu non formam Processus secuti, sed quod ad veritatem historiæ & commendationem honoris nostri sancti Hyacinthi pertinere videbatur, ad capita reducentes, & multitudinem miraculorum & testantium fidem conscribemus; siquidem supra ea, quæ duobus libris superioribus continentur miracula, testium veritatem adducemus, & tabularum, quæ in Processu repertæ sunt, cum

diligenter examinantur.

AUCTORE
G. C.

fuis miraculis ad eadem capita consignabimus, liberantes lectorem à fastidiosa lectione, breves nos esse in scribendo, & sanctum Hyacinthum mirabilem in operando ex quadringentis novem testibus, & nonaginta septem tabulis docebimus. *Hæc miracula ex istis testibus & tabulis infra post Commentarium & Vitam producemus, & interim serie temporis, quantum fieri potest, hinc materiam nostram prosequemur.*

§ VIII. Initium & incrementum legitimæ venerationis ante solemnem ejusdem Beati canonizationem variis miraculis confirmata.

Clemens
VII Pontifex

DE canonizatione S. Hyacinthi sub Leone X Pontifice ejusque successoribus agi cepit, ut supra ex Severino Cracoviensi fusius retulimus, ac Clemens VIII Papa in Bulla canonizationis infra paucis testabitur. Sed Processus ille propter varias causas interruptus ac dilatus fuit, tamen si Clemens VII Pontifex legitimo cultui hujus beati Viri aliquod initium dederit, ut patet ex illius litteris apud Severinum cap. 31 libri tertii relatis, quas anno 1527 ad PP. Prædicatores Cracovienses scripsit in hunc modum: Clemens Papa septimus dilectis filiis Prioribus & Fratribus domus sancti Dominici Cracoviensis Ordinis Prædicatorum. Dilecti filii, salutem & Apostolicam benedictionem. Exponi nobis nuper fecistis, quod aliàs felicis recordationis Leo Papa decimus prædecessor noster ad instantissimas preces charissimi in Christo filii nostri Sigismundi Poloniae regis illustris certis episcopis tunc expressis ut ad generalem inquisitionem vitæ sanctitatis & miraculorum beati Hyacinthi, Fratris Ordinis vestri ac focii sancti Dominici, olim institutoris dicti Ordinis, procederent, mandavit: ipseque Processus per unum ex Fratribus domus vestræ clausus & sigillis obfignatus, nobis nuper præsentatus, illiusque examinatio tribus ex S. R. E. Cardinalibus, & duobus Rotæ auditoribus per Nos commissa fuit; & licet ipse Hyacinthus, dum in humanis egit, ac tempore, quo Creatori suo spiritum reddidit, ac posteaquam vitâ functus fuit, plurimis claruerit miraculis, ac præterea magnâ Christi fidelium istius regni multitudo ad ecclesiam vestram, in qua ipsius corpus requiescit, assidue confluat, pluresque ejusdem Beati intercessione preces suas, quas ad Deum effundunt, exaudiri firmiter credant, ipsumque pro Beato teneant & reverentur; quia tamen in catalogo Sanctorum annumeratus non est, dubitant, an sibi facere liceat.

huic beato
Viro

75 Quare venerabilis Frater noster Laurentius episcopus Prænestinensis Cardinalis Sanctorum Quatuor nuncupatus, dum regni protector tam præfati Sigismundi regis, quàm vestro nomine, nobis humiliter supplicavit, ut pro æterni Regis laude & gloria, ac ipsius Beati reverentia & honore, nec non Ecclesiæ decore & Catholicæ religionis splendore populique devotione & salute vobis singulis annis, etiam priusquam ad illius canonizationem processum fuerit, festum & Officium ejusdem Hyacinthi in ecclesiis & domibus vestri Ordinis dicti regni & provinciæ celebrandi & celebrari faciendi licentiam concedere de benignitate Apostolica dignaremur; Nos igitur, qui fideles quoslibet ad Sanctorum Dei venerationem

& jugem erga eos devotionem, ut ei, à quo omne datum optimum & omne donum perfectum procedit, placere studeant, prout possumus, libenter excitamus; hujusmodi supplicationibus inclinati, vobis & aliis & aliorum domorum nec non monasteriorum monialium seu Sororum vestri Ordinis in dicto regno & provincia consistentium Fratribus ac monialibus seu Sororibus, ut de cetero perpetuis futuris temporibus in ecclesiis domorum & monasteriorum vestri Ordinis hujusmodi Officium & Missas in memoriam ejusdem Hyacinthi annis singulis altera die post festum Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis immediatè sequenti celebrare, ejusque imaginem depingi facere, & in ecclesiis domorum & monasteriorum dicti regni & provinciæ depictam tenere liberè & licitè valeatis, ordinariorum locorum & cujusvis licentiâ super hoc minime requisitâ, auctoritate Apostolica tenore præsentium licentiam & facultatem concedimus, non obstantibus constitutionibus & ordinationibus Apostolicis ceterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, quod propter præmissa dictus sanctus Hyacinthus canonizatus & catalogo prædicto Sanctorum adscriptus non censeatur. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 11 Februarii MDXXVII, Pontificatus nostri anno quarto.

Euangelista.

76 Memoratus Pontifex postea annuam istam S. Hyacinthi memoriam sub ritu duplici celebrari concessit, & ad omnes Polonia ecclesias exten- *concessit aliqualem cultum,* dit, quemadmodum legimus in ipsius litteris, quas anno Christi 1530 ad Sigismundum Polonia regem dedit sequenti tenore: Clemens Papa septimus charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Poloniae regi illustri. Charissime in Christo fili noster, salutem & Apostolicam benedictionem. Præsentavit nobis Provincialis regni tui Poloniae Ordinis Prædicatorum litteras majestatis tuæ, quibus nobis expeditionem negotii sancti Hyacinthi, qui tam vivus quam mortuus plurimis claruit miraculis, plurimum commendat, ut ad illius canonizationem procedere dignaremur. Nos propter diversa ardua negotia, quibus ad præsens implicati sumus, considerantes ad actum hujusmodi canonizationis procedere non posse, ac desiderantes, quantum cum Deo nobis licet, tuis piis & honestis desideriis satisfacere, attendentes, ut præfatus Provincialis nobis exposuit, Fratribus dicti Ordinis aliàs ab hac sancta Sede, in qua divinâ providentiâ sedemus, concessum fuisse, ut festum ac Missa & Officium ejusdem sancti Hyacinthi cum oratione de uno confessore in omnibus ecclesiis domorum Ordinis & regni prædictorum celebrari possent, majestati tuæ pro nunc concedendum duximus, prout per præfentes concedimus; quod in omnibus aliis ecclesiis etiam cathedralibus, quas regni tui duxeris eligendas & nominandas, episcoporum & prælatorum, quorum ecclesiæ per majestatem tuam nominatæ fuerint, expresso accedente consensu, Missa & Officia cum oratione de uno confessore celebrari possint, donec ad actum canonizationis deventum fuerit; ita tamen quod per hoc dictus Hyacinthus canonizatus & catalogo Sanctorum adscriptus nullatenus censeatur. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die xv Junii MDXXX, Pontificatus nostri anno septimo.

Euangelista.

Eodem anno Clemens VII Fratribus Prædicatoribus Polonia permisit, ut festo S. Hyacinthi in ecclesiis suis solemnem processionem cum venerabilis Sa-

A Sacramento instituant, sicut apud laudatum Severinum Cracoviensem lib. 3 Actorum cap. 36 fufius videre est, ubi etiam cap. 33 & cap. 34 singillatim recensentur ecclesia; qua postmodum a rege & praesulibus Polonia ad celebrandam S. Hyacinthi festivitatem assignata fuerunt.

77 Causa canonizationis ferventer resumpta est sub Paulo III Pontifice, qui etiam cultum S. Hyacinthi ampliavit, ut nomine ipsius testatur Joannes Toletanus Cardinalis, dum apud Severinum Cracoviensem cap. 35 ejusdem libri

tertiū Fratribus Prædicatoribus Polonia sic scribit: Joannes à Toletō miseratione divina tituli sancti Sixti S. R. E. presbyter Cardinalis Burgensis nuncupatus, dilectis nobis in Christo universis & singulis Patribus & Fratribus Ordinis Prædicatorum provinciae Poloniae salutem in Domino sempiternam. Hodie sanctissimus in Christo Pater & dominus noster, dominus Paulus divinā providentiā Papa tertius intelligens sanctum Hyacinthum Ordinis Prædicatorum provinciae Poloniae patronum quamplurimis clarere miraculis, cupiens propterea vestris & aliorum Christi fidelium votis satisfacere, vobis de cetero omnibus quintis feriis cujuscumque hebdomadae, in quibus festum proprium non occurrerit, prout in tertiis feriis de sancto Dominico Patre vestro fieri & dici solet, ad laudem omnipotentis Dei ac vestri Ordinis decorem, Officium de eo etiam solemniter, ac si jam esset canonizatus, facere & dicere possitis, per suae vivae vocis oraculum nobis desuper factum, auctoritate Apostolica concessit & indulgit, in cujus rei testimonium praesentes nostras attestationis litteras per secretarium nostrum fieri & subscribi nostrique sigilli impressione communiti mandavimus. Datum Romae apud Parionem in aedibus nostrae solitae residentiae sub anno à Nativitate Domini MDCLII, die vero tertia mensis Junii, Pontificatus praefati domini nostri Papae anno octavo. Ita attestatur & fidem facimus

A. Cardinalis Burgensis.

Ant. Barba secret.

78 Et si canonizatio S. Hyacinthi sub Paulo III variisque hujus successoribus ad optatum exitum perducere non potuerit, tamen indies crevit veneratio illius beati Viri, non solum in Polonia; sed etiam in longè distitis regionibus, ita ut Roma invocatus ante peractam canonizationem

C *in urbe Romana* *ante solennem ejus canonizationem* *traverit singulare miraculum, quod Abrahamus Bzovius in suo Serto gloriae S. Hyacinthi sive Coniunctione octava de eodem Sancto, apud me pag. 129 sic recitavit: Roma orbis caput, amplius quam mille trecentis milliaribus disiecta est à monumento Hyacinthi. Romae tamen jamjam penè à morte absorptos ad vitae hujus usuram revocavit. Non gravabor referre, quod sub annum Domini MDXCV eo ipso tempore, quo sanctus Hyacinthus catalogo Sanctorum adnumerandus erat, non aliquis pagus, non oppidum, non civitas, non tantum urbs Romana, sed in urbe Roma quasi universus mundus, pro solenni canonizatione sancti Viri in unum collectus propriis aspexit oculis, dum sanctus Hyacinthus suae sanctitatis illustrissimum dedit signum.*

ante solennem ejus canonizationem

79 Tiberius Ceulus, vir maximae auctoritatis inter cives Romanos, gravissima infirmitate conflictabatur. Aderat afflicto sua uxor, omnia necessitatis officia sedulo exsequens. Nihil non faciebat, nullis parcebat sumptibus, quo charissimum maritum ab illa infirmitate sublevare posset. Omnes advocarat medicos, diversa & ea pretiosissima coemerat pharmaca, multis ac variis medicamentis

perquisitis, illius dolores vel lenire vel sedare attemptabat. Tantum studii quantum vel poterat vel necesse videbat, adhibuerat, ut aegrotanti marito salutem invenire posset. Ast omnia frustra: post multas enim opes insumptas, indies magis ac magis excrecente pestifero dolore, tandem ope medicorum destitutus Tiberius ad extrema vitae deducitur. Quod ubi persensit mulier, ac si ancipiti gladio confixa in lamentationem & ejulatum prorumpens, sanguineis lacrymis suam infelicitatem opplorare, os verberare ac pectus, vellere crines, in caelum tendere supplices manus, Tiberii nomen implorare, de humana conditione lamentabiliter conqueri; vitae inconstantiam deslere, mortem mariti suam crucem appellare; Deum ac homines accusare, se omnium fore infelicissimam vocare cepit.

80 Nullius audire consolationem voluit, dum miserabiliter agentem animam virum suum advertit. Aliquo temporis interstitio in agone certabat Ceulus; meroque perdita mulier, quid moliretur, perpendebat. Tandem post multos ploratus sancti Hyacinthi nomen illi in animum incidit, cujus solennem apotheosim brevi tempore futuram esse perceperat. Mox in terram prostrata, animo quidem mœrenti sed inflammato, cum lacrymis ope imploret ipsius, vota postmodum ei nuncupat; si scilicet suum virum à porta mortis ad vitam reducere dignetur, quatuor in eminentioribus urbis Romanae locis, Hyacinthi imaginem depingere, facellum nomini ejus magnifico sumptu exstruere; tot deinde sacra in honorem ipsius perolvere promittit. Illico (audite aliud stupendum & inustratum mirandum) ad vota Hyacintho spoponfa, * & ad aures morientis nomen Hyacinthi inclamatum; qui lecto decumbebat jam jam penè spirans animam, repente surrexit, adque Hyacinthi honorem vota nuncupata persolvit. Deinde Bzovius istud miraculum confirmat testimonio Guilielmi Blanci, Grassensis & Venciensis in Gallia episcopi, qui antea Sixto V Pontifici à cubiculis fuerat, & qui hoc aliaque S. Hyacinthi prodigia carmine hexametro decantavit.

81 Praesertim tamen Sanctus ille ante solennem suam canonizationem in Polonia patravit prius in Polonia connumerabilia miracula, quae R. P. F. Camillus Ballianus in oratione panegyrica de S. Hyacintho apud proximè citatum Bzovium pag. 211 sic generatim recenset: Nolo maximam divi Hyacinthi miraculorum copiam hac mea oratione perstringere; si enim tot linguis praeditus essem, quot illum & viventem & vitam functum probatissima miracula effecisse accepimus, tamen ea omnia, non dico ornatè explicare, sed ne summatim quidem pereensere possem. Verum & haec, quae proposuimus, & alia, quae possent commemorari; quae consultò, ne longior sim, praetereo, historiarum scriptores monumentis suis commendarunt & commendabunt aeternitati. Non possum tamen non breviter ex iis nonnulla commemorare: nam triginta novem mortuos ad vitam revocavit; quindecim abortivos vitam & animam donavit; septuaginta sex jam morituris perfectam sanitatem restituit; centum triginta quatuor gravi valetudine pressos curavit; triginta sex magno dolore capitis affectos liberavit; viginti duos vehementi dolore dentium afflictos sanavit; quinquaginta oculorum doloribus cruciatis, ex quibus nonnulli caeci erant, lumen reddidit; triginta tres gutturus, colli, linguæ, oris doloribus oppressos ad sanitatem reduxit; tribus furdis auditum restituit; quadraginta duos pectoris, stomachi &

AUCTOR B
G. C.

patratum est
insigne m-
vacuum

E

* lege sponte
sa

cum multa
prius in Po-
lonia con-
sistent.

F

AUCTORE
G. C.

intestinorum doloribus languentes adjuvit; octoginta tres pedum & manuum languoribus dolentes liberavit; quadraginta octo febris vexatos sanos effecit; ab octo colicos dolores depulit; viginti novem ex elephantico morbo eripuit; decem octo à morbo comitiali vindicavit; duobus tabe affectis sanitatem dedit; sex paralyticis & membris dissolutis vires restituit; duodecim aqua intercute tumefcentes curavit; viginti tribus diversis vulneribus concisis sanitatem reddidit; duas steriles matronas prole donavit; triginta tribus parturientibus matronis, & in partu periclitantibus, subvenit; quadraginta totius corporis doloribus quassatis opem tulit; quinquaginta quinque diversis casibus agitatis succurrit; novem animalia rationis expertia debilitata, atque vitio alio affecta, in pristinum statum restituit; triginta octo exstant visiones & apparitiones diversæ, quibus ægri & morientes sunt ab eo recreati & sublevati; nonaginta octo Christianos variis de causis afflictos non semel solum, sed sæpissimè, voto factò, voti compotes effecit. *Nos inferius hæc miracula post Commentarium prævium & Vitam ex Severino Cracoviensi speciatim referemus.*

B

§ IX. Licentia obtenta ad elevandas Sancti reliquias, earumque inventio.

Cum Paulus III Pontifex

DUm negotium canonizationis sub Pontificatu Pauli III in curia Romana agitabatur, multi Fideles ad Cracoviense PP. Prædicatorum templum confluentes & per intercessionem S. Hyacinthi crebra beneficia impetrantes, instare cœperunt, ut sacra ejus reliquia, quarum determinatum locum ignorabant, certo & honorificentiori loco collocarentur, quemadmodum Severinus lib. 3 Actorum cap. 41 refert his verbis: Dum hæc ita agerentur & desiderium populorum augetur, cœpit devota plebs apud Fratres Prædicatores Cracovienses insistere, ut glebam corporis sancti Hyacinthi, quæ multos latuerat dies (licet non sine magno prodigiorum & miraculorum fulgore & numerositate) à terra elevarent, & certiorum locum, quo oculos pro necessitatibus suarum sublevamine ad sanctum Hyacinthum confidentius dirigere possent, eis assignarent. Non defuerunt tales, qui devotioni populorum annuentes, ad Sedem Apostolicam confugerunt supplicantes humiliter, quatenus ossa beati Hyacinthi honestiori loco condere permitterentur.

C

concessisset
licentiam

83 Paulus III Papa anno 1538 petitam elevationis istius licentiam concessit per eminentissimum S. R. E. Cardinalem Antonium, qui jussu ejusdem Pontificis ad PP. Prædicatores Cracovienses scripsit hoc modo: Antonius miseratione divina tituli sanctorum Quatuor Coronatorum presbyter Cardinalis dilectis in Christo Priori & Fratribus domus sanctissimæ Trinitatis Cracoviæ Ordinis Fratrum Prædicatorum salutem in Domino. Ex parte vestra fuit propositum coram nobis, quod vos pro singulari devotionis affectu, quem ad beatum (ut piè creditur) Hyacinthum, olim Ordinis Fratrum Prædicatorum professorem, & beati Dominici ipsius Ordinis institutoris socium, geritis, cupitis corpus seu ossa ejusdem beati Hyacinthi, quæ humi in ecclesia domus vestræ sanctissimæ Trinitatis jacent, in aliquo eminenti & alias condecienti loco cum debitis reverentia & honore reponere & reponi facere, quod vo-

bis licere dubitatis absque Sedis Apostolicæ dispensatione seu licentia speciali.

84 Quare supplicari fecistis humiliter vobis, quia asseritis quod festum & Missa ac Officium ejusdem beati Hyacinthi cum oratione de uno confessore in omnibus ecclesiis domorum dicti Ordinis in regno Poloniæ constitutarum ex concessione Sedis Apostolicæ celebrantur, per Sedem eandem de opportuno remedio juris providere. Nos igitur vestris supplicationibus in hac parte inclinati, auctoritate domini Papæ, cujus Pœnitentiariæ curam gerimus, & de ejus speciali mandato, super hoc vivæ vocis oraculo nobis factò, vobis, ut corpus seu ossa hujusmodi exhumari & in eadem ecclesia in aliquo eminenti & aliis condecienti loco cum debitis reverentia & honore, Ordinarii loci vel cujusvis alterius licentiâ minime requisitâ, reponi facere liberè & licitè possitis, verisque existentibus præmissis, indulgemus, plenamque ad id licentiam & liberam concedimus facultatem, non obstantibus constitutionibus & ordinationibus Apostolicis ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub sigillo officii Pœnitentiariæ Kal. Julii, Pontificatus domini Pauli Papæ tertii anno quinto.

Æ. de Villa-nova
He&. Guiddatus.

85 Sed jam sese offerebat difficultas reperiendi reliquias S. Hyacinthi, qua diu latuerant, & quas anno Christi 1543 quæsit invenitque R.P.F. Thomas de Szyczow, de quo Echardus inter Scrip-
tores Ordinis Prædicatorum recensitos meminit, ibidemque tomo 2 pag. 125 asserit, ab eo scriptam fuisse Relationem inventionis reliquiarum sancti Hyacinthi Ordinis Prædicatorum, à ducentis annis ita occultarum, ut, ubi delitescerent, periisset memoria. Hanc relationem maxima ex parte edidit Severinus Cracoviensis, apud quem lib. 3 Actorum cap. 42 laudatus Thomas de Szyczow, testis oculatus illam sacrorum ossium inventionem ita narrat: Quoniam in sacris Litteris scriptum comperimus Tobia 12: Sacramentum regis abscondere bonum est, opera autem Dei revelare & confiteri honorificum est; hinc nos Frater Thomas de Szyczow, Prior provincialis provinciæ Poloniæ, licet immeritus, Ordinis Prædicatorum, unâ cum Patribus & Fratribus Conventus sanctissimæ Trinitatis in Cracovia, omnibus & singulis Christi fidelibus ad honorem & gloriam omnipotentis Dei & Sanctorum amicorum ejus notum facere dignum duximus, quomodo, juxta jam dudum quibusdam utriusque sexus hominibus Deum timentibus à Deo factam revelationem & in scriptis historicis exaratam testificationem, ossa & reliquiæ beati Hyacinthi, Patris & fundatoris primi Conventus nostri Cracoviensis, & ceterorum in regno Poloniæ quiescentium, in malis & periculosis temporibus hæctenus occulta, revelari & reperiri debuere, ac etiam cum ceteris Sanctis in regno Poloniæ recondita numero fenario canonizari, quod priori anno de beato viro Hyacintho factum declaramus fuisse in hunc modum.

86 Anno Domini MDXVII, satagente & instigante olim venerabili Fratre Ludolpho sacræ theologiæ ac totius veræ philosophiæ professore, Provinciali vigilantissimo, post frequentes preces & intercessionem serenissimi & invictissimi regis Sigismundi I feliciter moderni, ac etiam cum tempore totius coronæ venerabilium archiepiscoporum & episcoporum ac capitulorum cathedralium, ac synodaliū congregationum super promovenda ac

fienda

Prior provincialis
Poloniæ

R.P.F. Thomas de Szyczow
Dominicus

A fienda canonizatione beati Hyacinthi, & cum interjecto tempore, multis per plures Patres nostros diffinitores à sacrosancta Romana Sede Apostolica in forma Brevis, & Bullis obtentis gratis, tandem anno dominicæ Incarnationis MDXLIII spem firmam in divina gratia, non in pecuniarum thesauris, qui nulli in arcis parati habebantur, collocantes, unanimi voto Deo & sancto suo Hyacintho juxta decretum Sedis Apostolicæ erigere & ædificare locum eminentiorem supra facellum trium Regum cœpinus adaptare, & murum versus ecclesiam infringere, & inter fractionem vel frangendum murum supra altare de compassione beatæ Mariæ Virginis reperta est capsula sive armarium muratum, testudinatum, ubi reperta fuerunt ossa integri hominis officiosè recondita, licet aliquantisper per ignem adusta & rubicunda facta, nec tamen in aliquo læsa vel diminuta; & quia ossa & reliquiæ beati Hyacinthi à multorum annorum curriculo, forsitan ultra quam ducentorum, occultata fuerunt, & penitus nostro ævo ignota, prædicta ossa taliter reperta putabantur fore beati Hyacinthi, & sic ex congerie laterum, quæ inter frangendum dictam capsulam inciderant, re-
B verenter cum cineribus, quorum erat magnæ scutellæ quantitas, & quibusdam particulis laminarum cuprearum recollecta, & in sacrificiam reverenter delata fuerunt; cujus adustionis hæc conjiciebatur fuisse ratio; quoniam à fundatione Conventus bina vice usque ad præsentia tempora Conventus cum ecclesia fertur fuisse incineratus, & præfata capsula sive armarium, ubi ipsa ossa latebant, ex parte ecclesiæ, & non nisi unico latere vel fenestrula medio latere clausa fuerant. Eapropter ardor ignis murum accenderat & capsulam ligneam, cujus cineres comperti sunt, & similiter laminam cupream absumpsit, salvis miraculosè ossibus & reliquiis præfatis.

*diligenter
ea quæsit.*

87 Postea circa principium mensis Junii facta congregatione Fratrum mendicantium in domo nostra, & rogato reverendissimo suffraganeo Fratre Dominico, & cum eo multis ex prælatis & Canonicis ecclesiæ cathedralis in fidei testimonium, & concursu populorum assistentium utriusque sexus non modico, ex devotione & flebili gaudio accedente, & acclamante, quod eorum temporibus diu desiderata ossa & reliquiæ inventæ sublevatæque fuissent, sepulcrum beati Hyacinthi, quod erat intra murum excavatum & ante facellum B. Virginis, vel, ut communiter nominatur, trium Regum, à terra duobus cubitis elevatum aperuimus, & cistulam reperimus; quibus reliquiis per reverendissimum præfatum D. Suffraganeum receptis & ad medium chori delatis, & aliis prius (ut præmissum est) repertis simul asportatis in præsentia prælatorum & medicorum chirurgicorum anatomiam scientium revisa sunt & mutuo comparata, & compertum est, diversa fore ossa, quia priora integri hominis, & reliqua iterum alterius corporis, & saltem inferiores partes, quarum caput cum ceteris superioribus membris & partibus, puta manibus, brachiis & pectore non comparebant. Unde multum murmur & admiratio præsentibus prælatis & ceteris facta est; sed & quibusdam, præsertim Lutheranismi infectis, subsannationis occasio facta fuit.

*postquam
per multos
annos la-
tuerant,*

88 Ego etiam, qui supra, Frater Thomas pro tunc Prior & vicarius generalis provinciæ existens, cum Patribus & toto Conventu pro ea re tristes & stupidi effecti, non alium locum certò scientes, ubi tantæ reliquiæ requirendæ forent, fiduciam denique plenam habentes in Domino Deo,

& ex Patrum præfatorum narrationibus & ex libris historicis, quod eo tempore reperiri, elevari & canonizari deberent, quo respublica Christiana in fide periclitaretur, quod pro tunc per Lutheranam factionem agitabatur, & ipsum regnum Poloniæ ex proxima vastatione regni Ungariæ illo tempore pavore & timore urgebatur vel angustiabatur; unde & Fratrum nedum nostrorum, sed & aliorum Ordinum & Religionum, imò & in concionibus vulgaribus per verbi Dei præcones commendabatur Domini Dei & Sanctorum suorum negotium; & sic tandem, Domino Deo miserante, xxii die mensis Junii, videlicet decem millium martyrum horâ vesperarum, jam ferè consummato præfato divi Hyacinthi facello, dum ego Frater Thomas cum Fratre Joanne Convento Vratislaviensis, illius totius operis magistro & architecto, circa dimensionem graduum, quibus foret ad facellum congruus ascensus, conferebam, semper de sanctis ossibus tacitus & tristis revolvens; &, ecce, subito venit in mentem ex Fratrum & Patrum conferentiis, ut profundius in eodem loco murus foderetur, quoniam & vidi quasdam in muro cavaturas profundiores; & ita factum fuit divina, ut existimo, voluntate, ut præfatus Frater Joannes cum Fratre Protasio artis socio foderent, me ab opere abeunte; & sine mora repererunt lapidem planum, muro inferiori suppositum vel infixum; & mox me revocato, ipsum ostenderunt; & jussi cautius tractari lapidem, & comperimus sub eodem cryptam sive capsulam lapideam eodem lapide artificiosè plano contextam, & sic pro nocte futura omnia reliquimus intacta & integra.

E

89 In crastino, hoc est in vigilia sancti Joannis Baptistæ, ea, quæ facta fuerunt; retulimus reverendissimo domino Petro archiepiscopo Gnesnensis ecclesiæ & episcopo Cracoviensi, qui cum cœtu prælatorum & canonicorum & familia non pauca eodem die adveniens, jussit levare superiorem lapidem, & tandem visis sacris bustis in loculo lapideo & plumbeo collocatis, mandavit vel jussit mihi Fratri Thomæ, quatenus totum cum capsulis in chorum reverenter deferrem; quod & feci, circumstante utriusque sexus & status multitudinem, & iterum in medio chori collocatis reliquiis, accessit præfatus reverendissimus antistes, & revidens & tractans ossa & circumspicens omnes reliquias & loculos ipsarum dixit: **ISTÆ SUNT VERÆ RELIQUIÆ BEATI VIRI HYACINTHI.** Et adstans venerabilis dominus Joannes Borek, decretorum doctor & decanus ecclesiæ Cracoviensis, asseveravit, ita omnino esse, quoniam & in urbe Roma taliter absconditas & inventas ipse præfatus viderat. Taliter ego cum Dei laudibus inventa & protinus ad sacrificiam delata & religiosè custodita usque ad tempus præfati facelli consummationem & dedicationem fuerunt. Et ita his gestis, cœpinus cum Dei auxilio negotium ipsum fiducia-
F lius pertractare, & demum serenissimo & invictissimo regi Sigismundo huic operi multum devoto per nos rein gestam proponere, & suppetias pro consummatione & ornatu præfati facelli & lapidei sepulcri exposcere. At sua majestas dum ex ore meo audivit præfatum rationem super tempore inventionis protracto, & post in veteri historia reviso & audito, tamquam princeps Catholicus larga manu pro consummatione operis porrexit nobis centum florenos in moneta; & præfatus reverendissimus decem, & venerabile Capitulum, de quorum gremio olim erat beatus Pater Hyacinthus, viginti. Dominus Joannes Odrowoncz,
de

*ac tandem
feliciter in-
venit.*

AUCTOR
G. C.

de cuius stirpe & veteri clara familia iste ferè ultimus relictus fuerat, viginti quinque florenos. Sic & ceteri Christi fideles promiscui sexus & conditionis gratanter plus & minus obtulerant, ex quibus ipsum sepulcrum & gradus & pavimenta & feramenta ego idem Frater Thomas pro tunc altera vice Provincialis nutu Dei feci coaptari & consummari. Per omnia benedictus Deus unus & trinus per infinita secula seculorum. Amen.

non sine
certis indi-
ciis,

90 *Dubito, an hic sit integra relatio R. P. F. Thomae de Szyczow, cum Severinus in fine citati capitis sic scribat: Addit autem idem reverendus Pater (his verbis, ni fallor, laudatum P. Thomam indicat) causam inventionis reliquiarum beati Hyacinthi pluries visa lumina & faces accensas super locum, ubi reconditæ fuerunt, & ad eundem locum dæmonum ejulatus in obsessis corporibus, qui & locum monstrabant, & se uri & accendi in eodem fatebantur. Adfuit etiam pluries mira odoris fragrantia, quæ procul dubio ex reliquiis Sancti promanans, eas esse veras beati Hyacinthi designabat. Severinus ibidem præmiserat sequentia: Eodem tempore consecrationis supradictæ reliquiæ, quæ existimabantur esse beati Vitti episcopi Lubusani de Ordine Prædicatorum, de cuius sanctitate frequens memoria habetur in veteri historia beati Hyacinthi, sunt collocatæ intra altare majus in eodem facello cum suis cineribus; & similiter reliquiæ beati Hyacinthi sunt reconditæ intra altare secundum, & in fundo altaris in capsa decenti sunt collocatæ; verum os brachii unius intra lapidem sepulcri à tergo est specialiter inclusum. Abrahamus Bzovius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1254 num. 8 meminit de quodam B. Vito Polono, qui ex Ordine Prædicatorum ad episcopatum Lithuaniae electus est, & quem miraculis coruscare asserit. Nos hac occasione discere cupimus ex iis, quorum interest, utrum B. ille Vitus distinctus sit ab hoc episcopo Lubusano vel Lubecensi, & quo die annua alterutrius vel utriusque memoria celebratur.*

& sacra reliquia honoratiori loco collocatæ

91 *Quidquid sit de beato isto Vito, illustrissimus præsul Gnesnensis in tabulis parieti affixis reliquit memoriam consecrati hujus facelli, ut Severinus ibidem refert his verbis: Anno Domini MDXLV, Dominica XIV post festum sanctissimæ Trinitatis; mense verò Septembri, luna XXVI, ego Petrus de Gamratis Dei gratiâ archiepiscopus Gnesnensis & episcopus Cracoviensis hoc sacellum ad honorem Dei omnipotentis, beatissimæ Virginis Mariæ & beati Hyacinthi consecravi; altare autem hoc majus ad honorem Dei omnipotentis, Passionis Domini, sanctæ Crucis, coronæ & lanceæ, ejus Virginis Mariæ compassionis, sancti Laurentii, Venceslai, Longini, Erasmi, Valentini, sancti Juliani, Lazari, sanctæ Apolonie, Christianæ; beatorum verò decem millium Martyrum, & beatarum undecim millium Virginum reliquias in eo inclusi; sepulcrum verò ad honorem Dei omnipotentis, beatissimæ Virginis Mariæ, beati Hyacinthi; reliquias verò beatorum Martyrum Stanislai episcopi, Prothi & Hyacinthi, & beati Thomæ de Aquino in eo inclusi. Singulis Christi fidelibus hodie unum [annum,] & in die anniversario hujusmodi ipsam visitantibus quadraginta dies de vera indulgentia in forma Ecclesiæ consueta concedimus.*

92 *Cum de sacris S. Hyacinthi ossibus hæc sermo incidere, recensere pauca, qua ad regiones à Polonia longè distans translata fuerunt. Primò occurrit os brachii duobus digitis longum & uno la-*

tum, quod in Scorialensi Hispania monasterio ostenditur, & cujus translationis testimonium ex Lipsanologio ejusdem monasterii fol. 115 ibidem anno 1722 ita desumpsimus: Georgius miseratione divina tituli S. Sixti S. R. E. Cardinalis Radzivil nuncupatus, perpetuus administrator episcopatus Cracoviensis & Ducatus Severiensis, Dux in Ollika & Niessiviesi, ac sacri Romani imperii princeps, gratiam à Deo & pacem. Perspectam habentes sacræ Catholicæ regis majestatis vestræ pietatem in Deum & erga Sanctos ejus; præcipuè verò erga patronum regni Poloniæ sanctum Hyacinthum, beati Dominici Hispani socium, venerationem & devotionem, mittimus S. C. R. majestati vestræ per illustrissimum Don Franciscum Mendoza, admiralium Aragoniæ, oratorem suum, particulam ex brachio ejusdem Sancti, quam ipsi in præsentia Fratrum Ordinis Prædicatorum Conventus Cracoviensis reverenter deprompsimus. Precamur igitur, ut ejus intercessione & meritis Deus omnipotens S. C. R. majestatem vestram ab omnibus adversitatibus custodiat, & quam diutissimè orbi Christiano sanam, florentem fortunatamque conservet. Datum Varsoviæ die ultima mensis Februarii, anno Domini MDXCVII. Georgius Cardinalis Radzivil. Etiam anno 1594 pars cranii S. Hyacinthi ex Lusitania in Galliam ac postea in Belgium delata est, ut apud nos tomo 1 Aprilis pag. 73 videre est. Non dubito, quin varia ejusdem Sancti reliquia Conventibus PP. Prædicatorum communicata sint; sed non est mihi in promptu, eas singillatim enumerare.

D
aliisque re-
gionibus
quædam
communica-
te fuerunt.

§ X. Ossa Sancti in novo facello ac altari iterum honorificè collocata.

Hæc iterum transcribimus ex Severino Cracoviensi, cujus testimonio libenter utimur, eo quod ipse interfuerit rebus gestis, quas cap. 43 & sequente libri tertii sic narrat: Post hæc omnia supradicta cum res alto tegetetur silentio, & propemodum per quinquaginta annos ob deperditum Processum negotium canonizationis beati Hyacinthi in curia Romana intermissum fuisset, suscitavit Dominus Deus spiritum R. P. F. Melchioris Mosticensis, sacræ theologiæ professoris, & tunc jam quartò provinciæ Poloniæ Provincialis existentis, qui ad Capitulum generale sub reverendissimo Paulo Constabili Ferrariensi, Magistro Ordinis generali, anno Domini MDLXXX Romam evocatus, apud Gregorium XIII Pontificem multis egit conatibus (præhabita olim sanctæ memoriæ serenissimi Stephani regis Poloniæ & quorundam baronum ad Sedem Apostolicam commendatione) quatenus ex plenitudine potestatis Apostolicæ ad canonizandum Sanctum annuere dignaretur. Obnixè quoque precatus est Sanctitatem suam, ut ad reperendum Processum, tempore Clementis VII deperditum, manus adjutrices dare velit; quod pius Pastor libenter præstitit, dataque excommunicatione super Romam, illum diligenter inquiri mandavit, cujus præceptum felicior secutus est eventus: nam xv Junii eodem anno reperta est copia Processus in archivo Cardinalis Caraphæ Theatini, qui postmodum fuit Paulus Papa quartus; qua inventa, venerandus senex meliora sperare cepit. Itaque relicta hac co-

Severinus
Cracoviensis
in honorem
Sancti

F
pia

A pia apud R. D. Georgium Ticinium camerarium Apostolicum (quæ postmodum ad manus R. D. Thomæ Treteri sanctæ Mariæ Transyberim testamentaliter pervenit , & in hac ultima expeditione ad manus illustrissimorum Cardinalium Congregationis sacrorum Rituum delata est) in Poloniam lætus rediit , de negotio impofterum meliùs provisurus.

*construit
elegans fa-
cellum ac
novum alta-
re ,*

94 At verò domum rediens , antequam ad ulteriora negotii se extenderet , cogitare cepit , in quo de hoc glorioso Sancto magis mereri possit. Incidit in mentem , capellæ beati Hyacinthi fornicem ampliari , præsertim cum locus esset antea angustus , utpote trium vel quatuor cubitorum. Quoniam verò jam ultima suæ senectutis mole premebatur , id quod cogitaverat , aggredi non valebat. Præhabito tamen maturo consilio & longa deliberatione , me Fratrem Severinum Cracoviensem ex civitate Gedanensi Ducatûs Prussiae ad Capitulum Præmiisliense evocavit , & oblatâ mihi à bonæ memoriæ reverendissimo Paulo Constabili Ferrariensi , generali Magistro , & provinciæ Poloniæ gratiâ , magisterii titulo & laureâ insignivit : insuper Regentem studii generalis Cracoviensis simul & Prædicatorum ordinarium ex eodem Capitulo assignavit. Hoc factò , Cracoviam rediens mecum de suo primo intentò tractare instituit ; imò & operi cum injunctioe obedientiæ præfecit. Mox igitur divina ope fretus , & beati Hyacinthi patrocinio adjutus , haud segniter negotio insistere cœpi , multorumque proborum atque piorum hominum ope , nec non assidua sollicitudine brevi temporis spatio primùm ipsam capellam , postmodum verò ipsum altare , in quo reliquiæ beati Hyacinthi & ossa recondenda erant , cum magno splendore & sumptuoso apparatu ex alabastro albo & subfusco , pulchra varietate permixto , notabili altitudine duodecim columnis alabastrinis , & tribus fornicibus , & octo tabulatis decoræ magnitudinis cum diversis Sanctorum sculptis imaginibus , Deo auspice , feliciter consummavi , atque ex omni parte , ut artis ratio ferebat , auro puro obtexi.

95 In tabulatis verò talia carmina sculpta cerquod variis nuntur.
tabellis

C A FRONTE ALTARIS

TABULA PRIMA.

Confessor Hyacinthe tuam benedicte catervam
Orbatam votis adjuva supplicibus.
Pondere peccati premimur ; Pretiose , petentum
Perfolvas , petimus , pacta parata preces.
Desere nec flentem precibus tu Sancte catervam ,
Cui Deus æternos contulit esse dies.

TABULA SECUNDA.

Sancte vir , immenso major virtutibus orbe ,
Cælicolùm sanctis annumerate choris ,
Aspice nos , præcibusque tuos defende Polonos ,
Ne stygii fiant præda cruenta ducis.
Da tua curramus celeri vestigia passu ,
Ut regni simus pars quotacumque Dei.

TABULA TERTIA.

Ossa sub his aris Hyacinthi sacra beati
Condita sunt , multos quæ latuere dies.
Augusti Tomus III.

Rege Sigismundo & Gamrato præfule , divùm
Munere sunt miro fortè reperta loco.
Corruscans variis Divùm virtutibus urbem
Auxiliis istam reficit ille suis.
Quem populus Grachùm cælesti numine fultus
Devotè sacra religione colit.

AUCTORE
G. C.

TABULA QUARTA.

Gregorius totum sanctis dum corrigit orbem
Légibus , ac Christi dulcia iussa suadet ,
Et Stephanus claras dum regni suscipit arces
Sauromatum , superans Moschica tela virum ,
Quingentos decies octo post mille fluentes
Tresque annos felix regia scepra tenet ,
Hæc celebris Hyacintho conditur ara beato ,
Cujus nunc iterum hic inclyta gleba jacet.

A TERGO ALTARIS

TABULA PRIMA.

96 Splendida ne mirere , hospes , monumenta
laboris ,
Artificum largam nec venerare manum.
Tradere nam voluit tabulis mansura per ævum
Marmoreis sancti tot pia facta Viri.
Scilicet eximius Fratrum isto ex Ordine doctor
Condidit hoc pulcrum nunc Severinus opus.

*F
carminibus-
que exor-
nat ,*

TABULA SECUNDA.

Nobilis at magnam Catherina Wapowska benigno
Ære juvit partem , rite secuta patres ;
Atque alii multi , quos terra Polona quietos
Dives alit , læti dona dedere sua ,
Floreat ut sancti totum diffusa per orbem
Fama Viri , precibus qui juvat usque piis.

TABULA TERTIA.

Fluctibus oppressi nautæ cælique ruina
Cum fuerant , clamant : Sancte Hyacinthe fave.
Tunc cunctus pelagi cecidit fragor ; æquora ,
venti
Straverunt ; portus naufraga turba petit.
Hic quoque fallacem sacris cacodæmona verbis
Torfit , & in stygias iussit abire domos.
Quid memorem cunctos vitali lumine cassos ,
Queis dederat vita commodiore frui ?

F

TABULA QUARTA.

Huic cedunt rapido tumentia flumina vado ,
Et firmat gelidas pendulus Ister aquas.
Hic pressas segetes & fata cadentia culmo
Orando relevat , tristiaque arva fovet.
Quot cæcos visu , quot claudos gressibus , & quot
Perfractos membris viribus iste juvat.
Quot febres , quot sanguinolentia vulnera dicto
Ac meritis sanat , quis numerare queat ?
*Nolo hic notare varia sphalmata , quæ inconside-
rantiâ poëta vel typheta in metrum carminis ir-
reperunt.*

97 Porro Severinus cap. 44 honorificam illa- & ad quod
rum reliquiarum translationem ad novum sacel- sacra ejus-
lum & altare exprimit sequenti narratione : Ab- dem Beati
solutis omnibus , quæ ad opificium prædictæ ca- reliquie
pellæ & altaris requirebantur , supererat supranom-
minatis reliquiis , quæ jam pridem à suo loco pri-
fino

T t

AUCTORE
G. C.

stino elevatæ erant, depositionis sive translationis festum celebrare. Ad majorem igitur Sancti honorem contigit, sanctæ memoriæ serenissimum Stephanum regem, debellatis atque profusis hostium Moschovitarum copiis, Livoniâque subactâ, victorem Cracoviam rediisse, & ob ingentes illustris ac generosi Joannis Zamocicii virtutes neptem suam eidem in uxorem tradidisse, atque ad eandem nuptias penè totum senatum omnemque florem nobilitatis confluisse. Qua occasione accepta, admodum R. P. F. Melchior Mosticensis, Provincialis Poloniæ unâ cum toto Cracoviensi religioso Conventu, adhibitis sacræ Sedis Apostolicæ mandatis, atque ad hunc solennem actum plurimis utriusque status primatibus vocatis, præsentibus illustrissimis Alberto Bolognetto & Andrea Battorio S. R. E. Cardinalibus, nec non RR. PP. DD. Cracoviensi, Plocensi, Præmysliensi, Chelmenfi, & Camenecensi episcopis cum magna populorum multitudine piarumque mentium devotione in die sanctissimorum Petri & Pauli Apostolorum ad gloriam & laudem Dei, Sanctisque perpetuum in terris honorem, harum reliquiarum prædictarum translationem fecit, easque in altare alabastrinum, de quo supra fit mentio, quàm honorificentissimè per eosdem reverendissimos episcopos collocari procuravit.

in presentia
variorum
presulum

98 Quæ ut melius & verius videantur, testimonio reverendissimorum episcoporum litteris exarato luculentius patebit, cujus tenor est hujusmodi: " Petrus Myskowski Dei gratiâ episcopus Cracoviensis. Significamus præsentibus litteris nostris universis & singulis, quorum interest, præsentibus & futuris harum notitiam habituris, quia nos ad petitionem venerabilium ac religiosorum Fratrum Ordinis Prædicatorum sancti Dominici Conventus ecclesiæ sanctissimæ Trinitatis intra muros Cracovienses, scilicet F. Antonii Prioris, Hilarii Supprioris, Felicis & Severini sacræ theologiæ Doctorum, Bartholomæi & Victorini sacræ theologiæ baccalareorum, totiusque Conventus ejusdem ecclesiæ sanctissimæ Trinitatis, unâ cum illustrissimis ac reverendissimis in Christo Patribus & dominis Alberto Bolognetto Massanensi, sanctissimi domini nostri Gregorii XIII in regno Poloniæ Nuntio, Petro Dunin Volski Plocensi, Joanne Borukowski Præmysliensi, Martino Bialobrzesky Camenecensi eadem gratiâ episcopis, ossa divi Hyacinthi sub altari secundo versus gradus seu scalas superioris facelli sitas in loculo ligneo clavis ferreis obfirmato & munito ibidem à quadraginta circiter annis recondita, ut litteræ in pergameno scriptæ, quæ in eodem Conventu habentur, latiùs præmissa deponunt: qui loculus unâ cum osse brachii ejusdem beati Hyacinthi in theca stannea rotunda justæ longitudinis secundum proportionem ejusdem brachii reconditi in posteriori parte altaris suprafati, uti in dictis litteris annalibus descriptum erat, invento cum litteris ad partem superiorem seu clausuram ejusdem thecæ stannæ ita exsculptis & expressis: Hic sunt reliquiæ sancti Hyacinthi, per Fratres Felicem & Severinum sacræ theologiæ professores reverenter recipientes & brachiis suis sustinentes &c., qui processionaliter ad altare majus, concomitante magna turba sexus utriusque hominum, quæ ad eum actum pro sua devotione coaverat, easdem deponerunt.

99 ,, Ac ibidem apertus est loculus prædictus ligneus, in quo publicè visa sunt prædicti divi

Hyacinthi ossa cum suo cranio venerabili; faculus verò cineritius, in quo eadem reliquiæ, in dicto loculo fuerant reconditæ, ob vetustatem pro tunc ex cæmento recenti intra altare con tractam lacer inventus est: in superiori verò parte prædicti loculi reperta fuit schedula in pergameno de anno Dómini MDXLIV, die septima mensis Septembris sub titulo olim reverendissimi Petri de Gamratis archiepiscopi Gnestensis & episcopi Cracoviensis, continens in se repositionem ossium divi Hyacinthi scripto. Postmodum factâ reverentiâ condignâ prædictis reliquiis, ipsisque exosculatis, in sacrarium ecclesiæ & Conventus ejusdem honorificè deponari jussimus, ac sub custodia ob signatione sigilli ejusdem loculi certorum prælatorum nostrorum ad id deputatorum tamdiu asservandas, quo usque altare novum alabastrinum pro condendis hujusmodi reliquiis comparabitur, mandavimus, deposuimus, & levavimus.

100 ,, Tandem eodem anno, Mercurii verò ipso die festi sanctorum Petri & Pauli Apostolorum, hæc eadem ossa divi Hyacinthi in præsentia infrascriptorum prælatorum nostrorum, maximaque utriusque sexus concurrente & spectante populi frequentia, ibidem in eodem sacello altaris superioris de lapide alabastrino noviter constructi in scrinio stanneo reposuimus & condidimus. In cujus rei fidem & testimonium præsentibus sigilli nostri appensione communiri ac notario nostro præsentibus subscribi jussimus & mandavimus. Datum Cracoviæ anno Dómini MDLXXXIII, die XIX mensis Junii, præsentibus reverendis, magnificis, generosis ac nobilibus dominis Stanislaw Craszinski archidiacono Cracoviensi, Laurentio Gosliczki decano Plocensi, Paulo Dembski, Alberto Szidowski, Mathia Klodzinski, Martino Skarzewski prælatis & Canonicis ecclesiæ nostræ cathedralis Cracoviensis; Joanne Fierli de Dombronicza castello Byeczni & referendario curiæ sacræ regiæ majestatis, Gasparo Maczieowski magistro stabuli capitulo Lenciciensi, Andrea Zebrzydowski pocillatore sacræ regiæ majestatis.

101 ,, Ad depositionem verò eorundem ossium beati Hyacinthi præsentibus reverendissimis supra nominatis episcopis, nec non reverendissimo Andrea Bathorio de Slomnio præposito Miechoviensi, Alberto Brudzinski custode Cracoviensi, Joanne Craszinski cantore Cracoviensi, Christophoro Podoski, Laurentio Goszilicki, Christiano Drodowski, Martino Siczewski, Stanislaw Skarzewski, Andrea Cziekinski prælatis & Canonicis ecclesiæ nostræ cathedralis Cracoviensis, præsentibus etiam serenissima domina regina Poloniæ D. Anna, olim piæ memoriæ Sigismundi primi filia, & Sigismundi Augusti piæ defuncti sorore, Simeone Georgio, Alexandro fratribus & illustrissimis Ducibus Slucensibus, Nicolao Lyesznio wolski castellano Podelassensi, Felice Czirski, iudice terræ Cracoviensis, Paulo Sczavinski, magistro curiæ sacræ regalis majestatis, & aliis quamplurimis sexus utriusque & conditionis Christi fidelibus fide dignis circa præmissa peragenda existentibus testibus. Denique in superiore parte altaris sub figura alabastrina supina, in theca plumbea os brachii ejusdem Sancti, prout in priori altari simplici conditum fuerat, certis de causis præsentibus eidem testibus, condidimus. Petrus Myskowski episcopus Cracoviensis

D
altarumque
illustrium
personarumanno Christi
1583

E

* forte XXIX

honorificè
translatæ

F

A „ covienfis significat. Petrus Dunin Wolski epi-
 „ scopus Plocenfis. Joannes Bornkowski episco-
 „ pus Præmyſſienſis regni Poloniæ vice-cancel-
 „ larius ſignificat „. Sigilla quatuor reverendiſ-
 „ ſimi Bolognetti, qui poſtmodum fuit Cardinalis
 factus, reverendiſſimi epiſcopi Cracoviensis, Plo-
 cenſis, Præmyſſienſis.

*ac publicæ
 venerationi
 expoſite
 fuerunt.*

102 Est autem consecratum altare prædictum
 eodem anno scilicet MDLXXXIII, die Dominico in
 festo sancti Dominici Patris nostri coram plurima
 utriusque sexus & status sive conditionis multitu-
 dine, cujus consecrationis notula in pergamento
 in theca reliquiarum altaris talis est: „ Anno Do-
 „ mini MDLXXXIII, die Dominico, septima mensis
 „ Augusti, ego Jacobus Milewski Dei gratiâ epi-
 „ scopus Laodicensis, suffraganeus Cracoviensis
 „ &c. hoc altare ad honorem Dei omnipotentis &
 „ B. Mariæ Virginis, nec non omnium Sancto-
 „ rum, & singulariter in memoriam sancti Hya-
 „ cinthi confessoris consecravi, in eoque reliqui-
 „ as sanctorum Stanislai, Floriani, Thomæ A-
 „ quinati & divi Hyacinthi confessoris & sancti
 „ Severini, sigillo suo munitas inclusi, indulgen-
 „ tiasque his omnibus, qui adfuerunt consecra-
 „ tioni, hodie unum annum, & in die anniver-
 „ sario ipsum visitantibus quadraginta dies de ve-
 „ ra indulgentia in forma Ecclesiæ consueta con-
 „ cessi „. *Nolo hic prosequi omnia illa, que ab
 hoc tempore ad promovendam solennem S. Hya-
 cinthi canonizationem gesta sunt. Si quis ea nosse
 desideret, Severinum Cracoviensem lib. 3 Acto-
 rum capite ultimo consulat. His itaque omiſſis,
 ipsum canonizationis decretum paragrapho se-
 quente transcribam.*

B „ Nolo hic prosequi omnia illa, que ab
 hoc tempore ad promovendam solennem S. Hya-
 cinthi canonizationem gesta sunt. Si quis ea nosse
 desideret, Severinum Cracoviensem lib. 3 Acto-
 rum capite ultimo consulat. His itaque omiſſis,
 ipsum canonizationis decretum paragrapho se-
 quente transcribam.

§ XI. Bulla canonizationis, qua
 magnus hic Thaumaturgus
 catalogo Sanctorum ad-
 scribitur.

*Clemens
 VIII Papa
 gaudet,*

C *Illustrissimus Justus Fontanus Roma anno
 1729 edidit Codicem Canonizationum, cui
 inseritur constitutio, qua Clemens VIII Pontifex
 B. Hyacinthum anno 1594 solenniter in catalo-
 gum Sanctorum retulit, & qua ibidem pag. 248
 & sequentibus ita sonat: Clemens episcopus ser-
 vus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam.
 Benedictus Pater misericordiarum & Deus totius
 consolationis, qui dilectam filii sui sponsam, Ca-
 tholicam & Apostolicam Ecclesiam perpetuam regit
 providentiâ, atque his luctuosis temporibus, mul-
 tis ærumnis & calamitatibus afflictam, multiplici
 etiam gaudio, ex Sanctorum suorum gloria con-
 solatur. Verè enim magna existit spiritualis læti-
 tiæ materia, cum Deus illustra servorum suorum
 merita ideo mundo manifestat, ut dum illis u-
 bique terrarum veneratio tribuitur, Deus ipse in
 Sanctis suis mirabilis prædicetur. Nam cum aliqui
 servi Dei, excellenti vitæ sanctitate & miraculis
 insignes, jam cum Christo in cælo regnantes, in
 terra quoque summa Romani Pontificis auctori-
 tate, sancti esse declarantur, Rex ipse sempiter-
 næ majestatis & gloriæ in Sanctorum concilio glo-
 rificatur, divini cultus observantia augetur, fi-
 delium pietas & devotio excitatur, detestandæ hæ-
 reses magis magisque convincuntur, plures po-
 pulo Dei ad virtutis exemplum & suffragii patro-
 cinium proponuntur, ut quod fideliter petimus,
 Augusti Tomus III.*

id efficacius multiplicatis intercessoribus conse-
 quamur.

AUCTOR B
 G. C.

104 Quare magna Dei benignitate ante paucos
 annos factum est, ut à felicis recordationis Xy-
 sto Papa V prædecessore nostro, ex Seraphici pa-
 tris Francisci religione beatus Didacus Hispanus
 in Sanctorum numerum referretur, & nunc vicis-
 sim ex beatissimi patriarchæ Dominici disciplina
 beatus Hyacinthus Polonus sanctis pariter Christi
 Confessoribus adscribatur, nimirum, ut duo clä-
 rissimi Ordines, unde tot pii ac sancti Viri Ca-
 tholicæ Ecclesiæ lumina prodierunt, nostra quo-
 que ætate, duplicato populi Christiani gaudio,
 honore consimili augeantur, ut duæ istæ lucernæ,
 fide & signis mirabilibus luminosæ & caritate ar-
 dentes, supra excelsum candelabrum collocatæ,
 in domo Dei colluceant.

*sibi oblatam
 esse occasio-
 nem canonizandi venerationabilem
 Hyacinthum,*

105 Et nos quidem cum multis aliis in rebus,
 tum in hoc etiam divinæ gratiæ abundantiam ag-
 noscimus; primum quod nos ipsos Deus veluti
 oculatos testes, in hac religiosa causa esse volue-
 rit. Nam cum adhuc ex numero essemus venera-
 bilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium,
 & Apostolicæ Sedis de laterè legatione in Polonia
 fungeremur, vidimus Cracoviæ insigni loco se-
 pulcrum beati Hyacinthi, in quo venerandum il-
 lius corpus in somno pacis quiescit & regni il-
 lius erga hunc beatum Virum singularem devotio-
 nem perspeximus. Deinde etiam in eo divitias boni-
 tatis Dei prædicamus, quod ita disposuerat, ut
 hoc pium & salutare canonizationis beati Hyacin-
 thi negotium ante annos quinque & septuaginta
 religiosi Poloniæ regibus, regniq; ordinibus
 supplicatibus inchoatum, & à pluribus Romanis
 Pontificibus prædecessoribus nostris, variis pro-
 gressionibus promotum, tandem per nostræ hu-
 militatis ministerium, qui Poloniæ regnum pecu-
 liari paternæ dilectionis affectu complectimur,
 omni ex parte absolveretur.

*cujus se-
 pulcrum olim Cracov-
 iæ videbat,*

E

106 Anno siquidem humanæ salutis millesimo
 quingentesimo decimo octavo felicis recordatio-
 nis Leo Papa X prædecessor noster, supplicatio-
 nibus recolendæ memoriæ Sigismundi I Poloniæ
 regis, tunc in humanis agentis, de beato Hya-
 cyntho Polono, Ordinis Fratrum Prædicatorum,
 fidei integritate & morum sanctimoniâ & miracu-
 lorum famâ in universo Poloniæ regno perce-
 lebri, in Sanctorum numerum referendo incli-
 natus, bonæ memoriæ Johanni episcopo Laodice-
 nsi, & Jacobo Canonico Cracoviensi, ut in e-
 jus vitam & miracula diligenter inquirerent,
 suis quibusdam litteris mandavit. Qui pro suo A-
 postolicæ Sedi obtemperandi studio, universæ il-
 lius vitæ & miraculorum rationes in acta tetule-
 runt: eaque anno etiam Domini millesimo quin-
 gentesimo vicesimo sexto, Leone prædecessore præ-
 dicto vitâ functo, ad piæ memoriæ Clementem
 Papam VII etiam prædecessorem nostrum transmi-
 ferunt.

*de hac re
 agi cepisse,
 jub. Leone
 X Papa,*

F

107 Quibus quidem actis diligenter inspectis,
 ac etiam ipsius Sigismundi regis supplicationibus
 idem Clemens prædecessor adductus, dum de to-
 ta re mature decerneret, Fratribus Ordinis Præ-
 dicatorum dicti regni, ut postridie festivitatis As-
 sumptionis beatissimæ Dei Genitricis Virginis Ma-
 riæ, sollemnitate atque Officium ac sacrosan-
 ctum Missæ sacrificium in ejusdem beati Hyacin-
 thi honorem celebrare, atque etiam imagines &
 altaria illi in omnibus ecclesiis domorum suarum
 præfati Ordinis statuere possent, concessit. Et de-
 inde, prædicto Sigismundo rege id etiam postulante,
 eandem concessionem ad omnes dicti regni ca-
 thedrales

*cujus suc-
 cessores,
 Clemens
 VII*

AUCTORE
G. C.

thedrales ecclesias, quoad usque ad canonizationem dicti beati Hyacynthi deventum esset, extendit.

Paulus
III aliquem
cultum B.
Hyacyntho
concesserunt,

108. Ceterum consilio de canonizatione hujusmodi ob quasdam tunc obortas difficultates per id tempus intermisso, anno similiter Domini millesimo quingentesimo tricesimo nono, tunc existentes Præsules ejusdem regni in synodo Petricovienſi per eos celebrata, congregati, unanimi consensu, dicto Clemente prædeceſſore defuncto, per litteras sanctæ memoriæ Paulo Papæ III similiter prædeceſſori nostro supplicarunt, ut ad hujusmodi canonizationem perficiendam, suam, & dictæ Sedis auctoritatem impertiretur. Quorum supplicationibus idem Paulus prædeceſſor annuens, tribus venerabilibus fratribus suis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, Ordinum Prioribus, negotium canonizationis hujusmodi rursus examinandum commisit, qui & ipsi, pro assiduis ejusdem Sigismundi regis, necnon Prioris provincialis dicti Ordinis in prædicto regno tunc deputati supplicationibus, quibus nempe id petebant, ut in ipsius Hyacynthi fidei sinceritatem, vitæ sanctitatem, & miraculorum, quorum in dies in dicto regno fama augebatur, excellentiam, diligenter iterum inquireretur, ad quosdam ipsius regni probatos viros hoc negotium detulerunt: qui concessionibus Apostolicis super ea re factis, aliisque omnibus, quæ ad canonizationem prædictam pertinebant, attentè consideratis, singula maturè examinata in publica documenta redegerunt, denique summa fide collecta ad dictam Sedem transmiserunt. Postmodum idem Paulus prædeceſſor Fratribus dicti Ordinis ejusdem regni etiam concessit, ut ipsi Officium de dicto beato Hyacyntho singulis quintis feriis, in quas nullum festum proprium incideret, perinde acsi esset in Sanctorum numerum relatus, quemadmodum de sancto Dominico singulis feriis tertiis fieri solebat, recitare, ac illius ossa & corpus exhumare, ipsumque in sublimiorem ecclesiæ locum transferre possent.

recensetque
studia Po-
lonorum,
qua sub
Gregorio
XIII,

C

109. Postea labente anno Domini millesimo quingentesimo octogesimo tertio, claræ memoriæ Stephani Poloniæ regis, de eadem canonizatione apud felicis recordationis Gregorium Papam XIII pariter prædeceſſorem nostrum, dum in humanis ageret, supplicatione intercedente, ac interea illo vita functo, carissimi in Christo filii nostri Sigismundi III Poloniæ regis, ac carissimæ etiam in Christo filiæ nostræ Annæ Poloniæ reginæ, necnon dilectorum filiorum nostrorum, tunc suorum Gregorii tituli sancti Xysti de Radzivil & Andræ de Somlio, tituli sancti Angeli in Piscina, Battorii, nuncupatorum Cardinalium, & venerabilium fratrum nostrorum Archiepiscoporum & Episcoporum, ceterorumque totius regni prædicti Ordinum statûs, tam ecclesiastici quam secularis, votis ac precibus, à felicis recordationis Xysto Papa V etiam nostro prædeceſſore, per dilectos filios Stanislaum Roscium, ejusdem Sigismundi regis apud eundem Xystum internuncium, necnon fratrem Hippolytum Mariam Beccaria de Monte Regali Magistrum generalem totius Ordinis Prædicatorum; ac ejus nomine fratrem Bartholomæum de Miranda, tunc procuratorem generalem ejusdem Ordinis, ac demum fratrem Severinum Cracovienſem ejusdem causæ, nomine provinciæ & regni Poloniæ, ad id constitutum procuratorem, supplicatum fuit, ut ipse eundem beatum Hyacynthum pro sanctitatis suæ fama, quam miraculorum accessio in dies magis

magisque confirmabat, in Sanctorum numerum, D veteri Romanæ Ecclesiæ ritu, & præscripta solemnitate cooptaret.

110. Idem verò Xystus prædictum processum super hujusmodi re confectum Congregationi venerabilium fratrum nostrorum, tunc suorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, super sacris ritibus deputatorum, examinandum commisit; coram quibus idem Sigismundus rex & universi regni prædicti status ecclesiastici; necnon ipsius Ordinis Prædicatorum religionis professores nonnulla scripturarum, ac jurium volumina, duoque processus super eo reformati exempla protulerunt, unum, videlicet felicis recordationis Pauli Papæ IV etiam prædeceſſoris nostri, qui unus ex tribus Cardinalibus in ordine prioribus à prædicto Paulo prædeceſſore ad id deputatus fuerat, scripturarum monumentis depromptum; alterum verò ex ipso regno simul cum libro, tum vetustatis auctoritate, tum vitæ, ac miraculorum ejusdem beati Hyacynthi diligenti expositione probato allatum, eo quidem illud ad fidem propositis de rebus faciendam firmius, quod esset præstantium virorum litteris obſignatum, & longo annorum spatio in archivo Cracovienſis Conventus ejusdem Ordinis Prædicatorum tanta cum fidei laude asservatum; ut illo, tamquam certi testis operâ, summæ auctoritatis homines semper dubiis in rebus uterentur. Cujus rei fidem vel hoc ipsum augebat, quod alterum alteri, tum rebus, tum sententiis omnibus, tam apte respondebat, ut nihil vel similius vel congruentius excogitari posse videretur. Quæ quidem universa, citato Fisci procuratore, recognita fuerunt.

E

111. Idem porro Xystus prædeceſſor tribus ad hoc negotium palatii auditoribus, doctrina, & rerum promouu prætantibus, ad hoc nominatim deputatis mandavit, ut de iisdem illis juribus ac processibus exemplis diligenter cognoscerent, & conclusiones inde pro more colligerent. Quia in re cum diu multumque illi operam suam exercuissent, eodem Xysto, sicut Domino placuit, viam universæ carnis ingresso, felicis recordationis Gregorio Papæ XIV prædeceſſori etiam nostro retulerunt, producta jura plenissimæ esse fidei atque auctoritatis, processumque omnem ad Canonum præscripta fuisse confectum, atque ex eo beati Hyacynthi fidei integritatem, vitæ sanctitatem & miraculorum, ex quibus octo potissimum consideranda proposuerant, claritatem manifeste elucere. Qua quidem re ad venerabilium etiam fratrum suorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, super sacris ritibus tunc deputatorum Congregationem, ut & ipsi quid ea de re sentirent, in medium afferrent, ejusdem Gregorii jussu remissa, iidem Cardinales attentè examinatis allatarum à prædictis causarum auditoribus conclusonum argumentis, ac Fisci procuratore semper citato atque audito, servatisque etiam servandis unanimi consensu eorumdem auditorum, super scripturis, juribus & processibus exemplis exhibitis, relationem approbarunt, & rationes, quibus de illius fide, vita & miraculis constaret, longè firmissimas esse judicarunt.

F

112. Accessit denique recens, & æquitatis ac pietatis plena postulatio ejusdem Sigismundi III regis, qui etiam Sueciæ rex existit: quippe legatione nobis ac Sedi Apostolicæ obedientiæ præstandæ causâ, dilecto filio insigni viro Stanislaio Mynſxi, Palatino Lencintienſi, apud nos & dictam Sedem oratori suo nuper delatâ, nihil eum à nobis vehementius hoc tempore flagitare jussit, quam

ea sub
Pontificatu
suo resum-
pta esse in-
dicat.

A quàm ut negotium istud ad optatum tandem, & suis atque Christi fidelium ejusdem regni Poloniae supplicationibus consentientem exitum perducamus. Cujus quidem beati Hiacynti vitæ omnis, ac rerum, quas Deus ejusdem tum viventis, tum defuncti intercessione ac meritis gessit, narrationem hoc loco pro nostro munere toti Ecclesiae proponendam duximus, ut inde non solum ad divinas laudes prædicandas, atque ad Christianam religionem firmiore pietatis zelo conservandam Christi fidelium animi excitentur, verum etiam eo nomine ingentes gratiæ ab omnibus Christi fidelibus Deo agantur, quod beati Hiacynti prædicti sanctitatem, quamquam gravibus de causis antea probatam, & multis miraculis illustrem, publica tamen ipsius Apostolicæ Sedis, quam Spiritus sanctus regit & gubernat, ac nostrâ sententiâ omnino confirmari hoc tempore voluerit.

Deinde refert, quomodo hic Beatus, natione Polonus,

B 113 Natus igitur est beatus Hiacyntus in Polonia, in villa, quæ Camienfis appellatur, Wratislaviensis diocesis, ante annum Domini millesimum ducentimum, ex nobilibus & Christianis parentibus; sed quibus vitæ virtutum ac miraculorum splendore longe ipse præluxerit. Inejunctis ætatis tempus iis primùm litteris, quibus ætas illa informari solet, impertivit, in quibus cum tantum profecisset, quantum ad altiore disciplinam capessendam satis sibi esse videbatur, animum statim ad theologiæ, & juris canonici studia adjunxit, magno sanè & admirabili cum fructu, ut qui non multò post Cracoviensis ecclesiæ Canonicus factus, ita inter Ordinis sui viros excelluerit, ut propter eximiam eruditionem, cum præclara & insigni pietate conjunctam, tamquam ardens lucerna ceteros clarissimo virtutum suarum lumine collustraret.

Ordinem Prædicatorum Romæ ingressus fuerit,

C 114 Ab Ivone deinde Cracoviensi episcopo, patrio suo, Romam perductus est, ubi unâ cum Cessao ipsius consanguineo, & Hermanno Theutonico familiari suo à sancto Dominico Romæ tunc degente, ejusdem Ivonis rogatu, qui de Hiacynto, ac duobus aliis regularis vitæ suæ instituto imbuendis, cum ipso egerat, per exiguo tempore omni illius disciplina egregiè instructus, in ejusdem sancti Dominici Ordinem nomen dedit, habituque de illius manibus suscepto, & expressè illius regulam professus, in Poloniam tandem cum sociis rediit. Quo in itinere, cum usque ad civitatem Frisacensem processisset, verbo simul & exemplo tantum illic profuit, ut ipsis sex mensibus monasterium dicti Ordinis, multis ibidem fratribus, & Hermanno illis præposito, relictis, construxerit.

in Poloniam rediit,

C 115 Inde Cracoviam reversus, alio ibi ejusdem Ordinis monasterio erecto; Dominicanæ religionis crescentem paulatim familiam propagavit. Mox ad aliarum ejusdem Poloniæ regni provinciarum salutem cogitatione conversa, quatuorque aliis professionis suæ monasteriis variis in locis ædificatis, omnes, tum verbi Dei prædicatione, tum vitæ suæ innocentia in sui admirationem excitavit. Summa denique hæc est, quam à sancto Dominico ejusdem religiosi instituti auctore, tamquam è purissimo fonte hauserat, vivendi rationem, eandem ipsum ad extremum usque vitæ diem sanctè & religiosè servasse. Nam sive Christianæ humilitatis species ante oculos proponatur, eo nihil erat dimillius, nihil modestius; sive castitatis ac virginei pudoris imago pulcherrima desideretur, illo nihil purius, nihil candidius fuit; si denique veræ in Deum & proximos caritatis forma exquiratur, illius caritate nihil po-

tuit absolutius, nihil perfectius exoptari.

116 Quanta porro in corpore castigando, atque in servitute redigendo, illius fuerit severitas, singulæ noctes indicio fuerunt, quibus sese usque ad sanguinis profusionem affligebat. Quæ verò continentia & modératione in victu omnifuerit, præter sextas ferias, beatissimæ etiam Dei matris Mariæ virginis & sanctorum Apostolorum vigiliæ ad unam omnes declarant, quibus, excepto pane & aqua, nihil omnino gustabat. Divini autem numinis propitiandi tanta cura, tantaque sollicitudine tenebatur, ut totas noctes in templo fundendis ad Deum precibus infomnis persæpe consumeret: & si quando inedia ac sopore lapsus & cadentibus membris somnum capere cogebatur, aut stans, lapidi tantum altari innixus, aut jacens humi, scilicet prostratus, quiescebat. Et quoniam nihil magis, quam otium homini, præsertim religioso, vitandum esse sentiebat, idcirco quidquid temporis vacuum ab oratione supererat, id omne partim colendis sacris studiis, partim habendis concionibus, partim confessionibus audiendis, partim etiam ægrotis invisendis, partim denique Deo & proximo serviendò impendebat.

AUCTORIB

G. C.

ibique multis virtutibus fulserit.

E

et varia miracula

117 Cujus quidem singularem susceptæ vitæ rationem, quæ cælestis potius, quam humanus vir merito reputabatur, frequens multorum, qui se ejus precibus & orationi commendabant, ad eum concursus, atque adeo nova in dies rerum ab eo gestarum præstantia, & pleraque miracula minime obscura declarant, in quibus, ut cetera, quæ innumera propè sunt, omittamus, cujusdam Petri, ex villa Prossövii oriundi recuscitatio proponenda primum occurrit, quem rapidi fluminis impetu ex equo dejectum & in aquis omnino submersum, cum ejus corpus altero die jam latens, inexpectatè ex ipso flumine prodisset, Deus ob merita & preces ejusdem beati Hiacynti statim ad vitam revocavit. Ejusdem quoque sanctimoniam mulier quædam, Judith nomine, egregiè ostendit, quam cum paralysis morbi vis elinguem prorsus ac mutam reddidisset, nullaque ratione vocem emittere ullam posset; tandem beati Viri intercessione assequuta est, ut lingua & sermone liberè uteretur.

118 Prædicandi autem Evangelii causâ cum ad varia passim loca se conferret, ac propterea ad Vandalum flumen Vissogradum Masoviæ urbem redundantibus aquis præterfluens aliquando pervenisset, nullo nauclero, nulloque navigio, quo trans amnem veheretur, ad illius ripas conspecto, divina ope implorata, & Crucis signo communitus, comites ad iter per medios fluctus alacriter prosequendum hortari in hunc modum cœpit: Eja, inquit, filii, sequimini vestigia mea in nomine Christi: quo dicto, statim in flumen siccis vestigiis se immisit. Verùm sociis præeuntem illum sequi metuentibus, extenso pallio aquam tegens, Agite, inquit, filii carissimi, sit iste nobis pons Jesu Christi, per quem in nomine ejus transeamus. Itaque flumen illud altissimum simul ac rapidissimum unâ cum sociis incolumis trajecit. Quodam tempore etiam, cum per agros villæ cujusdam diocesis Cracoviensis inopum ac pauperum hominum segetes injuriâ grandinis læsas passim, ac disjectas videret, non prius sibi ab oratione temperavit, quam easdem incolis intactas atque integras reddidisset.

adhuc vivens paraverit,

F

119 Longum esset ceteras res, ab eo, dum vixit, gestas percensere, ut cui toto vitæ cursu nullus umquam dies effluerit, quo non præcla-

quibus post felicem ejus mortem

AUCTORE
G. C.

ra aliqua ediderit fidei, pietatis, innocentiae, ceterarumque omnium sacrarum virtutum documenta. Quo quidem vitae genere ad quadraginta propemodum annos perducto, cum tandem cuperet dissolvi & esse cum Christo, in vigilia festivitatis Assumptionis beatissimae Dei Genitricis ac virginis Mariae, Fratribus monasterii sanctissimae Trinitatis Cracoviensis accersitis, moriturum sese definito die praedixit, eosque appropinquantis sui discessus nuncio percultos amantissimè consolatus, valere in Christo, Deumque in vita perpetuo timere iussit. Postridie igitur piis ac canonicis precibus recitatis, & sacrosanctis Ecclesiae Sacramentis summa cum veneratione perceptis, cum versum illum extremo jam vitae spiritu protulisset, IN MANUS TUAS DOMINE COMMENDO SPIRITUM MEUM, in Domino obdormivit, ejusdem Domini anno MCLVII, die XV Augusti.

alia sancti-
tatis testi-
monia

B

120 Audita ejus morte, cum magna hominum multitudo, sive prosequendi funeris, sive contingendi corporis, sive per eum divini auxilii expetendi causa, sive alio Christianae pietatis officio ad sanctissimae Trinitatis monasterium ejusdem Ordinis Praedicatorum, sepulcro ipsius religiosum ac celebre, confluxisset, Deus, in cujus conspectu gloriosa est mors Sanctorum ejus, Zegotam quemdam nobilem Polonum, qui ex equo, quem forte agitabat, miserrimè excussus, effractus & contusus totius corporis membris statim obierat, ad beati Hyacynthi sepulcrum, eo ipso, quo mortuus est die, à parentibus allatum, ob ejusdem beati Hyacynthi merita & preces, non solum in vitam denuo excitavit, verum etiam pristinae valetudini & integritati ita restituit, ut in eo ne minimae quidem laesionis reliquum ullum vestigium appareret. Cujus miraculi famam alterius etiam exitus postea auxit: infantulus enim, quem mater mortuum ediderat, à patre ad beati Viri tumulum translatus, cum primùm is pro filiolo voto se Deo piè obstrinxit, magna cum omnium admiratione vivere statim cepit.

sive illu-
stria prodi-
gia accesserunt.

C

121 Accessit aliud quoque admirabile ipsius in Uriulam quamdam factum, quae cum maximis deplorati morbi doloribus toto biennio jactata, eò tandem devenisset, ut omnis melioris valetudinis spe abjecta, ipsos jam menses duos nullo amplius cibo, sed aqua dumtaxat vitam tueretur, Agnete tandem filia beati Hyacynthi opem suppliciter implorante, optatam salutem recuperavit. Postremò cujusdam Barbarae Cracoviensis feminae, quae ex partu in hydropisum inciderat, ita ut jam de illius salute ab omnibus esset desperatum, valetudo, nullà prorsus humanam medicinam, sed unius beati Hyacynthi, cui se commendaverat, pietate ac meritis, redintegrata, eximiam Servi Dei sanctitatem clarè confirmavit.

Clemens
VIII decla-
rat, se his
aliisque si-
gnis motum
esse.

122 Quibus sanè signis, multisque aliis, ad eandem beati Hyacynthi sanctitatem comprobendam, pertinentibus rebus adducti, ac praeterea constanti omnium ordinum dicti regni, & ejusdem Sigismundi III regis, ac Dominicanae religionis petitioni satisfacere cupientes, cum id maxime idem Sigismundus rex per praedictum Stanislaum Myski, suum apud nos oratorem, ipse verò Dominicanus Ordo per dilectum filium fratrem Johannem Vincentium Aristoricensem ejusdem Ordinis Praedicatorum generalem à nobis postulaverit, ut, quoniam quaecumque ad acta & processum beati Hyacynthi spectabant, ex hujus sanctae Sedis praescripto expedita ac perfecta erant, Nos, quibus ea de re statuendi potestas à Deo est tributa, ad hujusmodi negotium definiendum om-

nes auctoritatis sanctae Sedis Apostolicae & nostrae partes conferremus, de eo ipso non prius tamen, quam rebus omnibus diligenter, ut par est, circumspicere, hoc tempore nobis decernendum esse existimavimus.

D

123 Crebris igitur ac diuturnis supradictorum venerabilium fratrum nostrorum sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium Congregationis sacrorum Rituum consultationibus, hac ipsa de re etiam nostro tempore habitis, & processu omni ex sacrorum Canonum praescripto ab eisdem viso & examinato, quin etiam viris in sacra theologia ac Pontificio jure versatis in consilium adhibitis, cum nihil jam desiderari videretur, secretum consistorium indiximus, in quo venerabilis frater noster Alphonsus episcopus Ostiensis cardinalis Gesualdus, cum suo & ceterorum Cardinalium Congregationis sacrorum Rituum nomine, omnia ad eam rem spectantia exactè ac prudenter explicasset, id demum in summa retulit, de beati Hyacynthi fide, vita ac miraculis se, & Cardinales collegas suos sentire, omnia probata esse, quae ad canonizationem ex Divini juris praescripto pertinerent, eamque ob causam, posse Beatum illum (si idem nobis videretur) in Sanctorum numerum cooptari. Qua quidem re intellecta, vehementer in Domino lætati sumus, quod ad augendam Servi sui dignitatem facultas nobis hoc tempore se offerret.

ut causam
venerabilis
Hyacynthi

E

124 Nullam igitur officii partem ad peragendum tanti momenti negotium praetermittendum esse sententes, veteri Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum exemplo adducti, mandavimus, ut de re ad exitum perducenda pro ipsius gravitate diutius deliberaretur. Itaque aliquot dierum spacio interjecto, publicum consistorium hanc ob rem indiximus, non modo venerabilium fratrum nostrorum sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium confessu, sed etiam Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum & Praelatorum, ceterorumque familiarium nostrorum conventu frequens: in quo quidem dilectus filius Cinus Campanus, consistorialis aulae nostrae advocatus, res gestas, & beati Hyacynthi virtutes, fidei ipsius sinceritatem, vitae sanctitatem ac miracula oratione de more est complexus: ac deinde ejusdem Sigismundi III regis, totiusque Poloniae regni, ac religionis Dominicanae nomine, ut ipsum in Sanctorum numerum referremus, suppliciter à nobis postulavit. Quod cum praesentes ipsi audivissent, inusitata lætitià viscera nostra perfundi sensimus. Divina enim voluntate evenisse intelligebamus, dictum Sigismundum regem, cui nunc maxima duorum praestantium regnorum moles incumbit, ideo de beato Hyacyntho inter Sanctos aggregando incredibiliter laborare, ut nimirum nova sibi, suisque regnis firmæ apud Deum intercessionis patrocinia compararet.

F

125 Itaque respondimus, in tam sollicita, tamque constanti optimi ac piissimi regis postulatione, inesse eximiae illius religionis significationem haud ab animi sui virtute alienam, neque indignam praestanti ejus divini cultus amplificandi desiderio. Diximus etiam permagnæ nobis esse voluptati, eoque animum nostrum ad gratias Deo agendas vehementer excitari, quod quibus servis sempiternae beatitudinis praemia jam diu in caelis sunt tributa, eisdem etiam in terris ab hominibus coli velit Deus, ut Christi fideles vel illorum intercessionis caelestia auxilia facilius promereantur, vel eorumdem imitatione expeditius ad caelestem, quae ipsi jam perfruuntur, gloriam perducantur. Summa

cumque post
severam rei
discussionem,

ma

A ma denique responsionis nostræ hæc fuit, nobis quidem esse constitutum gravissimæ illius petitioni non deesse; causæ tamen magnitudinem obstare, quo minus in summa ipsius totiusque sui Poloniæ regni voluntate res ipsa à nobis adhuc præstari possit, ut quibus eadem de re cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, & ceteris Episcopis diligenter tractandum esset. Quocirca eosdem Cardinales & Episcopos etiam atque etiam monuimus, ut non solum quæcumque hac ipsa in causa versarentur, omni studio adhibito, examinarent, verum etiam conjunctis precibus Deum deprecarentur, ut mentibus nostris lucem præferret ad ea demum agenda, quibus divinæ illius gloriæ amplitudo, & totius Ecclesiæ utilitas augetur.

*Et consue-
tas ceremo-
nias*

B 126 Hisce deinde perfectis rebus, consistorium secretum rursus indiximus, in quo etiam Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, qui tunc in Urbe erant, ac nostri & Sedis Apostolicæ notarii, & sacri palatii auditores mandato nostro vocati adfuerunt. Tunc igitur Nos pro nostra & sanctæ hujus Sedis, in qua à Deo collocati sumus, auctoritate & potestate, & pro singulari Spiritus sancti in eadem Sedem, cujus ipsa infallibili sapientia gubernatur, præsidio, ea diximus, quæ ad rem propositam, atque ad illius temporis rationem in primis accommodata esse videbantur. Postremò cum eisdem Cardinalibus ceterisque Episcopis egimus, ut præcisè responderent, utrum ex processu & ex rebus in eo comprehensis ac probatis, beatus Hiacynthus canonizandus videretur. Ac primum quidem iidem Cardinales, deinde etiam Patriarchæ, ac deinceps Archiepiscopi & Episcopi, suo quisque ordine concordibus sententiis censuerunt, beatum Hiacynthum ex rebus, quibus omnis illius vitæ processus constat, à nobis optimo jure Sanctorum numero esse adscribendum.

*catalogo
Sanctorum
adscribetur.*

C 127 Itaque quod unum jam restabat de talibus, tamque inter se consentientibus suffragiis, Deo honorum omnium auctori gratias agentes, ac læti rerum tot abhinc annis cæptarum felici successu, diem canonizationis præfiximus ad decimum quintum Kalendas Maias, Dominicam scilicet in Albis, cum nimirum Paschalis solemnitas festivitate concluditur, novella germina sanctitatis regenerantur, neophytorum habitus immutatur, Paschales denique, id est indulgentiæ ac remissionis dies celebrantur, ut tot tantisque cælestibus præfidiis adjuti, melius ac facilius nostro munere fungeremur.

*quod Domi-
nicæ in Al-
bis*

128 Ubi igitur ipsa Dominica in Albis, hodiernus scilicet dies, illuxit, Nos, & iidem Cardinales, necnon Patriarchæ, Archiepiscopi & Episcopi, qui in cappellam nostram pontificiam nobiscum ad id convenerant, sacris vestibus induti, hymno AVE MARIS STELLA, ad honorem beatissimæ Virginis Mariæ, cujus opem tunc maxime invocandam duximus, inchoato, eodemque illo ab ejusdem cappellæ nostræ cantoribus ad finem usque deinceps decantato, aliisque etiam Romanæ curiæ prælati ac officialibus, familiaribusque nostris unà cum ceteris totius ecclesiastici secularis & regularis Ordinis viris longo, pioque ordine præeuntibus, & omnes cum ardentibus cereis ad illius gloriam, qui sua luce & splendore cælos complet, ex palatio nostro Apostolico summa cum celebritate processimus ad basilicam principis Apostolorum, tunc magno undique ornamentorum apparatu instructam, adeo ut singularis lætitiæ specimen omni ex parte præ se ferret.

Suggestus enim loci amplitudine insignis, ejusdem Regis, & Dominicani Ordinis impensis extructus ibi primum eminebat, in quo altare, ad sacrosanctum Missæ sacrificium solemniter à nobis celebrandum, è regione erectum cernebatur. Templi deinde parietes insignibus aulis auro & bombyce intertextis obtekti'erant. Omnis præterea interioris basilicæ ambitus, accensis undique cereorum flammis collucebat. Denique suspensa de tholo ac trabibus vexilla, beati Hiacynthi sanctissimam Dei Genitricem Mariam Virginem flexis genibus venerantis effigiem spectandam proponebant.

E 129 Nos igitur in eam basilicam magna omnium ordinum frequentia ingressi, atque in ea supernæ & beatæ urbis Hierusalem, quasi sub aspectu positam pulchritudinem intuentes, in suggestum primum, ac deinde orandi causâ ad altare, ac postremo ad throni ibidem, ut moris est, ad dextrum latus erecti, sedem pervenimus, tibi eosdem Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos & Episcopos cum sacris vestibus obedientiam nobis præstantes excepimus. Tum idem Stanislaus, præfati Sigismundi regis orator, semel, iterum ac tertio postulavit, ut beatum Hiacynthum in Sanctorum numerum referremus; Nosque ad singulas ipsius petitiones, litanis ac sacris hymnis per tria distincta intervalla recitatis, preces adjuvamus. Denique omnibus rite ac pie peractis, quæ hac in re alii Romani Pontifices prædecessores nostri servanda esse statuerunt, sanctoque Spiritu, cujus divino numine Ecclesia afflata nunquam fallitur, multis cum precibus invocato, ad honorem sanctæ & individue Trinitatis, ad exaltationem fidei Catholicæ ac Christianæ religionis augmentum, auctoritate ejusdem Dei omnipotentis, Patris & Filii & Spiritus sancti, beatorum Apostolorum Petri & Pauli & nostra, de Fratrum nostrorum consilio decrevimus & definivimus, bonæ memoriæ Hiacynthum Polonum Ordinis Fratrum Prædicatorum, sanctum esse, ac Sanctorum catalogo adscribendum, sicut per præfatos definimus, decernimus & adscribimus; statuantes, ut ab universali Ecclesia anno quolibet in die decima sexta Augusti festum ipsius & Officium, sicut pro uno sancto Confessore non Pontifice, ad formam in rubricis Romani Breviarii præscriptam, devotè & solemniter celebretur.

F 130 Insuper eadem auctoritate omnibus verè penitentibus & confessis, qui annis singulis eodem die festo ad sepulturam, in qua ejus corpus requiescit, devotè acceperint, necnon ecclesias & altaria in ipsius honorem constructa devotè visitaverint, easdem indulgentias, & peccatorum remissiones concessimus & elargiti sumus, quemadmodum concedimus & elargimur, quæ ceteris dicti Ordinis monasteriis & ecclesiis in diebus festis ejusdem Ordinis Sanctorum jam concessæ sunt. Quibus rebus ad sancti Hiacynthi canonizationem necessariis absolutis, & hymno ad laudem Dei, & gratiarum actionem decantato, ac divina ope per ejusdem sancti Viri intercessionem devota ac pia precatione, quam ipsi recitavimus, implorata, tandem eodem in suggestu, & altari Missam solemniter de Octava Dominicæ Resurrectionis, cum ejusdem sancti Hiacynthi commemoratione celebravimus, & omnibus Christi fidelibus, qui huic canonizationi & Missæ interfuerant, ad laudem Dei, & Sancti sui gloriam, plenariam peccatorum suorum indulgentiam concessimus.

131 Quocirca omnes Jesum Christum Dominum nostrum collaudemus, agnoscamusque sum-

AUCTORE
G. C.
eosque ad
gratiarum
actionem
hortatus,

ma ejus bonitate evenisse, ut in hoc perturbato rerum statu novi apud Deum intercessoris meritis ac precibus adjuvari valeamus. Magno quidem illud esse debet ad bene sperandum omnibus argumento, quod rem à tot Poloniæ regibus, ipsisque regni ordinibus jam diu expetitam, communibus piorum ac religiosorum hominum votis ubique optatam, à plerisque etiam Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris susceptam, hoc tempore perficendi facultatem nobis tribuerit. Itaque Deum in Sanctis suis mirabilem deprecemur, ut sancto Hyacyntho suffragante, Ecclesiæ suæ pacem & tranquillitatem, Regibus & Principibus Christianis unionem, obcæcatis hæreticis Catholicae veritatis viam ostendat, miseris infidelibus Christiani nominis hostibus orthodoxæ fidei lucem largiatur.

sollemnem
canonizati-
onis Bul-
lam edidit,

B

132 Ceterum, quia nimis difficile foret, præfentes nostras originales litteras ad singula loca, ut opus esset, deferri, volumus, ut earum transumptis, etiam impressis, manu publici notarii subscriptis, & sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis eadem ubique fides habeatur, quæ ipsis præfentibus, si exhibitæ & ostensæ essent, haberetur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum definitionis, decreti, adscriptionis, statuti, concessionis, elargitionis & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumperit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo nonagesimo quarto, decima quinta Kalendas Maii, Pontificatus nostri anno tertio.

cui ipse cum
plerisque
Cardinali-
bus subscri-
psit.

133 ✠ EGO CLEMENS CATHOLICÆ ECCLESIE
EPISCOPUS. Protektor noster aspice Deus.

✠ Ego Alphonus episcopus Ostiensis Cardinalis Gesualdus.

✠ Ego Innicus episcopus Portuensis Cardinalis de Aragonia.

✠ Ego M. Antonius episcopus Prænestinus Cardinalis Columna.

✠ Ego Ptolemæus episcopus Tusculanus Cardinalis Comensis.

C ✠ Ego Gabriel episcopus Sabinensis Cardinalis Paleottus.

✠ Ego frater Michaël episcopus Albanensis Cardinalis Alexandrinus.

✠
✠
✠

✠ Ego Julius Antonius Tituli sancti Bartholomæi in Insula presbyter Cardinalis sanctæ Severinæ, major poenitentiarius.

✠ Ego Hieronymus Tituli sanctæ Susannæ presbyter Cardinalis Rusticucci.

✠ Ego Petrus Tituli sancti Hieronymi Illyricorum presbyter Cardinalis Deza.

✠ Ego Alexander Tituli sanctæ Praxedis presbyter Cardinalis Florentinus.

✠ Ego Augustinus Tituli sancti Marci presbyter Cardinalis Veronensis.

✠ Ego Simeon Tituli sanctæ Anastasiæ presbyter Cardinalis de Terranova.

✠ Ego Scipio Tituli sancti Salvatoris in Lauro presbyter Cardinalis Lancellottus.

✠ Ego Henricus Tituli sanctæ Pudencianæ presbyter Cardinalis Caietanus S. R. E. Came-

rarius.

D ✠ Ego Johannes Baptista Tituli Sanctorum Jo-
hannis & Pauli presbyter Cardinalis Castrucci.

✠ Ego Dominicus Tituli sancti Chrylogoni presbyter Cardinalis Pinellus.

✠ Ego Antonius Maria Tituli sanctæ Agnetis in Agone presbyter Cardinalis Gallus.

✠ Ego F. Constantius Tituli sancti Petri in Monte Aureo presbyter Cardinalis Sernanus.

✠ Ego Antonius Tituli sancti Stephani presbyter Cardinalis Saulius.

✠ Ego Evangelista Tituli sancti Matthæi in Merulana presbyter Cardinalis, Consentinus.

✠
✠

✠ Ego Joannes Franciscus Tituli sanctæ Mariæ in Via presbyter Cardinalis Maurocenus.

✠ Ego Marianus Tituli sanctorum Petri & Marcellini presbyter Cardinalis de Camerino.

✠
✠

E ✠ Ego frater Gregorius Tituli sancti Augustini presbyter Cardinalis de Monte Elpero.

✠ Ego Paulus Tituli sanctæ Cæcilie presbyter Cardinalis Sfondratus.

✠ Ego Benedictus Tituli sancti Marcelli presbyter Cardinalis Justinianus.

✠ Ego Augustinus Tituli sancti Laurentii in Pane & Perna presbyter Cardinalis Cufanus.

✠ Ego Franciscus Maria Tituli sanctæ Mariæ in Ara cæli presbyter Cardinalis à Monte.

✠ Ego Octavius Tituli sancti Alexii presbyter Cardinalis Paravicinus.

✠ Ego Philippus Tituli sancti Onuphrii presbyter Cardinalis Placentinus.

✠ Ego Hieronymus Tituli sancti Pancratii presbyter Cardinalis Matthæius.

✠ Ego Flaminus Tituli sancti Clementis presbyter Cardinalis Platus.

✠ Ego Fridericus Tituli sanctæ Mariæ Angelorum presbyter Cardinalis Borromæus.

✠ Ego Lucius Tituli sanctorum Quirici & Julittæ presbyter Cardinalis Saxus.

✠ Ego Franciscus Tituli sanctæ Mariæ Transpontinæ presbyter Cardinalis Toletus.

✠
✠

✠ Ego Alexander sancti Laurentii in Damaso diaconus Cardinalis Montaltus, S. R. E. vicecancellarius.

✠ Ego Ascanius sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus Cardinalis Columna.

✠ Ego Guido sancti Eustachii diaconus Cardinalis Pepulus.

✠ Ego Odoardus sancti Hadriani diaconus Cardinalis Farnesius.

✠ Ego Antonius diaconus Cardinalis sanctorum quatuor Coronatorum.

✠ Ego Petrus sancti Nicolai in carcere diaconus Cardinalis Aldobrandinus.

✠ Ego

A ✠ Ego Cynthus diaconus Cardinalis sancti Georgii.

Ex hac summi Pontificis bulla colligimus, quam severe ac diu istud negotium examinatum fuerit, priusquam ad optatum finem perduceretur. Nunc reliquum est, ut summam referamus nonnullas, qua ad gloriam S. Hyacinthi post solennem ejus canonizationem contigerunt.

§ XII. Gloria Sancti post canonizationem longè latèque propagata, & novis miraculis aucta.

B
Abrahamus
Bzovius o-
ratoris nar-
rat,

Quantà lætitiâ canonizationem S. Hyacinthi orbis Christianus exceperit, quantoque splendore eandem celebravit, ab Abrahamo Bzovio Dominicano in supra laudato Serto Gloria, concione 8, apud me pag. 139 explicatur his rhetorica figuris: Quam festivè vos, remotissimi fines orbis terræ; Hyacinthum in vestros complexus recepistis? Gratulor quidem Hyacintho, quod iis honoribus ab universo orbe affectus sit, quales nulli Sanctorum eo usque contigerunt: cujus enim alterius canonizationem adeo alacriter excepit orbis, ut nostri Hyacinthi? In cujus laudes celebrandas tantus numerus scriptorum suum exercuit calamus? Cui umquam Sanctorum, dum in Sanctorum catalogum relatus est, tot festivitates institutæ & solenni cæremoniæ apparatus celebratæ sunt? Nemini, præter Hyacintho. Mitto illud, quod nulla fuit urbs Italiæ, in qua vita & laudes sancti Hyacinthi cum carminibus, tum soluta oratione à gravissimis scriptoribus descriptæ, prælo commissæ non sunt.

canoniza-
tionem S.
Hyacinthi

C

135 Optarem ego, ut omnes terrarum populi sub annum millesimum quingentesimum nonagesimum quartum (quò in numerum Sanctorum recensetur Hyacinthus) in Italiam congregati fuissent. Viderent, per totam Italiam eos honores Hyacintho exhibitos, quales nemini antea Sanctorum. Vidissent templa omnia magnifico splendore, auro, argento, serico, aulæis & peristromatibus pulcherrimis à summo fastigio deorsum usque ubique esse adornata. Vidissent ignes per totam Italiam omnibus in altissimis turribus succensos. Audissent tormenta explosa, artificiosos ignes instructos, sonitum campanarum diurnum & nocturnum. Vidissent numerosam populi multitudinem, nobilissimos comites, Marchiones, principes, urbium senatores, duces & reges ipsos potentissimos ad Hyacinthi solennitatem excurrentes. Vidissent multitudinem cleri, episcopos, archiepiscopos, cardinales, patriarchas imaginem sancti Hyacinthi propriis manibus in processionibus gestantes: omnes enim civitates Italiæ devotio & gaudium inenarrabile summopere propter novi sideris sancti Hyacinthi micantem splendorem occupat; omnes canonizationis Hyacinthi novitate percussæ urbes eandem incredibilem gaudii & tripudiis devotissimè recolterunt.

136 Sed quid Italiam dico? Longè latèque pervasit hæc lætitia; usque ad Hispanos, Arra-

Augusti Tomus III.

gonios, Lusitanos, & usque ad extremos Indos perlata est festivitas Hyacinthi. Cuperem, ut omnes nationes legerent librum Hieronymi Martelii de solennitate sancti Hyacinthi à Cæsar-Augustanis celebrata conscriptum. Quos Hyacinthus in universâ Hispania acceperit honores, summa cum oblectatione animi quisque vestrum agnosceret. Dicit nequit, quam solenni pompa; quam splendidissimo ornatu, quam ingentibus sumptibus, quanta cum lætitia florentissimi imperii, vario argumentorum genere alacritatem, ob Hyacinthi canonizationem conceptam; testari conati sunt. Nonagesimo quarto anno supra millesimum quingentesimum universa terra novo sanctitatis splendore irradiata, quasi in cælum conversa fuisse videbatur. Omnes omnium ætatum & graduum homines angelicum quoddam gaudium præ se ferre aspicebantur. Quis vidit umquam tale? Quis huic æquale aspexit?

137 Paucis abhinc annis Diegus Sanctis annu-

meratus fuit. Quis congratulatus est festivitati? Quis in laudes Sancti prorupit? Roma & Hispania sola. In Polonia, in Germania, apud Gallos, apud Siculos, sed neque apud omnes Italos plene cognitum est, sanctum Diegum in Sanctorum catalogum esse relatum. Præcedentibus annis à sanctissimis Pontificibus plurimi Sanctorum numero adscribebantur. Quibus terminis solennitas illorum conclusa fuit? Quis eorum laudes celebravit? Sola civitas, quæ canonizationem conspicebat, vel sola provincia, quæ Sanctum pia devotione excolebat. Ut Hyacinthus in apothefim relatus est, & Poloni & Theutones, & Boëni & Pannonii, & Itali, Siculi, Hispani, Portugaleses, Arragonii, Granatenfes, demum & ipsius novi orbis incolæ & extremi Garamantes miræ erga Hyacinthum devotionis admiranda & ineffabilia signa dederunt.

138 Hactenus Bzovius more rhetorum nonnihil hyperbolicè, qui in eadem concione apud me pag. 135 de plurimis S. Hyacinthi miraculis, quæ post canonizationem ejus parrata sunt, sic generatim meminerat: Non hinc amplius recensero, inquit; quæ de Hyacintho, postquam in numerum Sanctorum relatus est, in florentissima Italia & Hispaniis voce plurimorum feruntur. Præteribo omnia, quæ vel tabulis publicis testata aspeximus, vel plurium relatione accepimus, quod Hyacinthus proximè præteritis quatuor annis in Italia innumeros innumeris auxit beneficiis; & alios quidem phthisi consumptos, alios febre correptos, alios aqueo humore distentos, alios morbo caduco, igne pestilentiali, colica passione affectos, alios aliis oppressos malis ad sanitatem perfectam restituit; aquas diluvii alibi depulit, aliis tempestatem maris furibundam sedavit; alios jam jam penè aquis obrutos apparens super undas fune porrecto de voragine maris ad naves rediit; aliis cadentibus ex altissimæ turris fastigio manum supposuit; alios collisos pristina integritate donavit; quin & plures vel morituros à sævissimæ mortis incurfu præservavit, vel etiam mortuos quasi ex tumulo ad vitam evocavit.

139 Possent ego plurima, summa cum utilitate supplicantium, ubique terrarum per Hyacinthum parrata (quæ non modicam vobis oblectationem, maximum verò Hyacintho honorem parerent) in medium adferre, nunc & magnitudine ineffabilia & multitudine innumerabilia censeantur: si quis enim universos populos Galliarum cis-Alpinarum, Pedemontii, Liguriarum, Emiliarum, Marchiarum utriusque & illius Tarvisinæ & illius Anconitanæ,

AUCTORE

G. C.

magno cum

plausu

et ingenti

gaudio

E

F

per univer-

sam terra-

rum orbem

V v

nitanae,

AUCTORE
G. C.

nitanæ, Umbriæ, Latii, Hetruriæ, Apuliæ, Calabria, Græciæ magnæ, Neapolitani regni; si quis Siculorum, Arragonum, Celtiberorum, Granatensium, Lusitanorum, & Hispanorum populatissimas regiones; si Poloniæ, Russiæ, Moschoviæ, Prullæ, Masoviæ, Silesiæ, Moraviæ; si totius Septemtrionis, si demum universæ Europæ, & his addas Africæ, Indiarum, novi orbis latissimos fines perlustrare; si populos earum provinciarum enumerare potest, poterit & miracula, quæ nunc Hyacinthus patravit, percensere. In his enim omnibus amplissimis partibus, infinitis propè malis afflictos, sua ope juvit Hyacinthus.

Ubi que
eundem
Sanctum

140 Venetiis quadringentæ plus minus tabellæ affixæ sunt ad aras Hyacinthi, testimonium accepti beneficii referentes. Mantuæ, Placentiæ, Cremonæ plurimorum millium excefferunt numerum. Bononiæ supra quatuor millia, & argentea & aurea vota, præter cereas imagines & tabellas & vestimenta & instrumenta varia infinita ad altare sancti Hyacinthi in significationem grati animi appensa numerantur. Patavii, Vicentiæ, Veronæ, Brixie, Soucini, Cremæ, Bergomi, Ticini, Mediolani, Cumis, Genuæ, Alexandriæ, Romæ, Senis, Florentiæ, Faventiæ, Ferrariæ, & ut breviter dixerim, quocumque ab Alpibus Græis ad usque promontorium Scylleum per amplissimas totius Italiæ civitates, in quibus vestigia Prædicatoriæ Religionis exstent vel minima, perspexeris, innumerabilis multitudo imaginum, tabularum depictarum, votorum & ex cæra & ex argento & ex auro, monilium ex lapidibus pretiosis, pro optatis consecutis ab Hyacintho, ad ipsius facella dicatorum videtur.

Innumeris
coruscasse
miraculis,

141 Perlustrés vastissimos totius Europæ recessus, revolvās ab ea parte, qua Tanais Asiaticos à nobis determinat, perge ad ultimam orbis nostri oram, quam & Mediterraneum & Adriaticum, & Ionium & Oceanum mare alluit; perquire universa illa à nobis remotissima regna, solis Hispanis pervia; ubique Hyacintho exstructas aras, constitutas statuas, imagines depictas, tabulas affixas, consecrata facella, exædificatas ecclesias, ornatas & dotatas, penè infinitas reperies. Qua tandem de causa? Propter maxima facinora in orbe universo patrata; propter potestatem rerum maximarum & admirabilium in toto terrarum orbe ingentibus factis declaratam; propter beneficia immensa ab illo cælesti Parente per Hyacinthi merita orbi universo collata; propter innumeros innumeris, & iis variis, beneficiis ex Hyacinthi devotione amplificatos. *Licet Bzovius hac etiam oratoriè exornaverit auxeritque, tamen ex iis facile colligimus, famam & venerationem S. Hyacinthi anno 1594 longè latèque in orbe Catholico percubuisse.*

qua sum-
matim re-
censet,

142 Porro scriptor ille Dominicanus similia Annalibus ecclesiasticis inferenda duxit, ubi ad annum Christi 1257 num. 12 præter alia de S. Hyacintho memorat sequentia: Mirum est, quantum alacritate totius fere orbis excepta est eisdem Divi canonizatio, quantis ubique, præfertim in omnibus Italiæ & Hispaniarum oppidis & civitatibus resplenduit post apotheosim miraculis; quæ festa ingentissimis sumptibus eidem facta, quanta altaria, facella, templa illi ipsi erecta; quam numerosæ sodalitates sub ejus tutela institutæ; quanti utriusque sexus ejus nomine in baptifinate vel sacra unctione insigniti. In Italia sola, unico pietatis domicilio apud Montem Varcum infans in puteo demersus, Bononiæ puer

ex casu præcipiti allisus, Cafali & apud Camertes duo alii mortui ad vitam revocati. Variaviæ in Polonia eo tempore, quo ego indignus recens à me ædificato Conventui præeram, infans defunctus, & piscator aquis obrutus vitæ restituti. Alibi alia ingentia & innumerabilia per invocationem divi Hyacinthi ad usque annum præsentem, quo hæc scribebamus, millesimum sexcentissimum decimum quartum patrata; quæ si recensere instituerem, nullum finem invenirem.

143 Denique ibidem auctor iste duo prodigia quibus præstita sunt, narrat his verbis: Planè autem intercessione ipsius Divi receptam hoc qualiquam monumentum non testatam relinquerem. Nam & ego quoque peccator non semel de vita periclitatus, primùm quidem in morbo gravissimo à medicis deploratus, & postea in vorticosi fluminis vadatione jamjam demergendus, affuisse mihi sospitorem Hyacinthum perfenfi. Narrabo: in morbo quidem, cum anno Domini MDCL in ardentissimam febrem & eam, quæ pharmaca & medicos contemnebat, incidissem. Causa fuit contusio ex bis suscepto itinere, uno eodemque anno, difficillimis anni temporibus, in Urbem à Cracovia provinciæ Poloniæ negotiorum causa. In urbe emensis innumeris laboribus, regredior secundò Cracoviam ad ultimum Septembris; & civitas peste laborabat. Ad supplices preces multorum die festo solenni sanctissimi Rosarii primà Octobris mensis Dominicâ bis concionem ad populum in ecclesia ago. Sequenti luce levi febriacula, doloreque capitis nonnihil me tentari sentio. Suspicio, pestem in suggesto hausitam: frequentissimus enim populus adstiterat, & sermonem arrecta aure audierat.

144 Hinc Supprietem cœnobii consulo; ille quod inter-medico inconsulto (nullus enim in civitate infecta remanserat) profert acriorem, quam morbus postulabat, medicinam. Antimonium præparatum fuit: lancinat me illud sumptum, inque visceribus febrem vehementissimam accendit. Hinc major suspicio pestis conceptæ innata. Chirurgus vocatus, qui venam aperuit, sanguinem copiosum exhaulit, humores irritavit, febrem inflammavit, quæ ad tres ferè menses me habuit, dolore lateris dextri intolerabili adjuncto. Suppurabant nimirum interiora. Orationibus interim sancti Hyacinthi à febre liberor, ipso die sanctæ Lucie. Secundò & iterum recido in morbum graviozem, multisque medicamentis exhaustis, balneum calidius ingredior, ex quo suppuratio lateris dissoluta. Exinde exscreare sanguinem grumosum in frustra decretum incipio, noctibus & diebus singulis libras ad minus quinque vel sex. Inde à medica manu relinquo, morti jam destinatus. Sextus jam mensis agebatur ægritudinis deciduæ, quo infra paucos dies consumendus eram. Existimabant, vel pulmones vel hepar ardore febrium exustum, inque pus suppuratum rejectari; & quia tam violenter & in tanta quantitate, citam fore mihi mortem judicabant: & indicio fuerant; præter alia, pulsuum ictus ad brachium ferè retracti, frigescentque totum corpus, frustra ad ignem excalefaciendum. Jam ergo accingebar ad mortem, Sacramentis omnibus pro extremo viatico ex more Religionis procuratus. Aderant Fratres, animæ exitum in oratione expectantes. Votis autem divo Hyacintho humiliter sponfis, non sine admiratione omnium, præsertim illustrissimi & reverendissimi domini Bernardi Macieiovii S.R.E. Car-

A Cardinalis, episcopi Cracoviensis, qui me ad mortem languere sciebat, ab eadem morte præfentissima fui liberatus. Istud unum.

*bis præfens
mortis peri-
culum eva-
serit.*

145 Alterum fuit in fluvio Anaxo, Tarvini-
nis PIAVE nuncupato, anno Domini MDCVI ad diem
Februarii XVI. Provinciæ Poloniæ negotiorum
gravissimorum causâ Patrum jussu pergebam in
Urbem. Ad Anaxum accedens nungente pluvio-
que cælo, partim ex eliquatione nivium, partim
ex pluviarum copia aquis redundantem & in
plures traduces dispersum, nemine ductore ad va-
dandum reperto, transeo cum socio unum, al-
terum, & tertium torrentem fluminis turgentis;
quartus trames erat latitudine non nimis nimia
& altitudine aquarum ac impetu nimis nimium
excedens. Hortante socio, in Dei nomine com-
mittimus nos undis, equorum fortitudine nandi-
que peritiâ freti. Dum in medio amne sumus, a-
quæ incrementum equum subitus me impellunt ra-
piuntque; natâre ille cupiebat: ego consilii inops
& in periculo consternatus retraho, cum socio
jam evasisset. Fluctibus equus obruebatur, & non
nisi extrema capitis ex aquis proferebat. Ego quo-
que ei insidens deorsum trahebar & jamjam mer-
gebar. Sancto tandem Hyacintho sæpe sæpius in-
clamato, ejus ope ad littus delatus, extra peri-
culum fui, qui jam periculum præfens incurre-
ram. *Non dubitamus, quin ab illo tempore us-
que ad præfentem annum, quo hæc scribimus,
intercessione S. Hyacinthi in variis orbis partibus
alia insignia prodigia contigerint; sed hæc ad no-
titiâ nostram non pervenerunt. Quare jam ni-
hil nobis superest, nisi ut reducamus promissa su-
perius S. Hyacinthi Acta, iisque dein subjunga-
mus illa miracula, quæ solennem ejusdem San-
cti canonizationem præfesserunt.*

V I T A

Auctore Leandro Alberto,
Dominicano Bononiensi,

C *Ex Opere de Viris illustribus Or-
dinis Prædicatorum, lib. 5 fol.
175 & sequentibus.*

P R O L O G U S.

*Præfatio
auctoris.
a
b*

Leander Albertus a Ordinis Prædicatorum Jo-
anni Antonio Flaminio b suo salutem dicit.
Hyacinthi Vitam scripsimus, Viri sanctitate &
eximiis dotibus insignis, quam edituri propediem
tuo nomini nuncupandam duximus, mi Joannes
Antoni litteratissime; non ut pignus esset aut tes-
timonium summi amoris erga me tui (neque enim
aut pignore aut testimonio nostra necessitu-
do eget, quæ tanta quidem est, ut augeri ultra
non posse putem;) sed ut ceteri scirent, quanti
te facerem; & quanto te amore prosequeretur,
omnis ætas intelligeret: quod nulla re melius aut
efficacius, quam litterarum monumentis, effici
potest. Leges igitur Hyacinthum meum, imò
etiam tuum, quo soles vultu cetera, quæ ad te
mittimus. Et scio, non ingrati fore le-
ctionem: est enim mirificum vitæ exemplar, &
sanctitatis eximiæ specimen; quod tu faciliè, cum
legeris, fatebere. Qui mihi, tum tuus c, demum
Augusti Tomus III.

placere incipiet, cum tibi placuisse cognovero. AUCT. LE-
Vale Bononiæ pridie Kalendas Martii MDXVI d. ANDRO
ALBERTO.

A N N O T A T A.

a *Hic fuit vir doctus ex Ordine Prædicatorum,
qui anno 1495 eundem Ordinem ingressus est.
De gestis ejus ac scriptis consule Echardum in-
ter Scriptores Ordinis Prædicatorum recensitos
tom. 2 pag. 137 & sequentibus.*

b *Quis fuerit iste Joannes Antonius Flami-
nius, in Commentario prævio ad Acta S. Domi-
nici § 4 num. 56, sive tomo 1 Augusti pag. 367
retuli.*

c *In exemplari nostro, quod Bononiæ anno 1517
editum est, forsitan oscitantia tyrobeta legitur
tuum, quod sensum vitiosum reddit. Quare pro
tuum substitui tuus, quæ vox etiam omitti pos-
set, ac ita legi potest: Qui tum demum pla-
cere incipiet &c.*

d *In Commentario prævio § 1 num. 4 ex as-
signato impressionis anno errorem Severini Craco-
viensis detexi.*

C A P U T I.

*Sancti patria, nobilitas, Cano-
nicatus, ingressus in Ordinem
Prædicatorum, varia vir-
tutes, & miracula.*

HYacinthus ex oppido Poloniæ Saxo a, no-
bili stemmate b originem duxit. Is quidem
ætatis suæ initio bonis præceptoribus traditus est
erudiendus, & tantum profecit, ut brevi con-
discipulos ac coætaneos in litteraria palæstra plu-
res superaverit. Erat ei sanguinis vinculo con-
junctus Ivo c Cracoviensis antistes, vir veneran-
dus, cujus jussu sacris initiatus, canonicatum in
ecclesia Cracoviensi accepit. Quod ubi fecit,
prudentissimus antistes perpendens, sacerdotes si-
ne literis esse ceteris ludibrio & sibi ipsis oppro-
briò, ne tanti juvenis animus vilesceret, aut in
delitiis constitutus obrueretur segnitia, eum duxit
in theologia instituendum, ut, procedente ætate,
quod sibi ex officio incumberebat, peragere pos-
set. O utinam nostris temporibus, omnes sancti
ejus antistitis vestigia sequerentur! Non enim
tantarum litterarum penuria apud sacris initiatos
esset. Quinimo & sese & alios plenè de sacra Scri-
ptura instruere possent. Exaudiens Ivo Hyacin-
thum in theologia multum profecisse, continuò
ad se revocavit, & visâ ejus doctrinâ, cum mo-
destia, ac morum honestate conjuncta, qua præ-
aliis pollebat, ultra quam dici potest, eum ama-
re cœpit. Quin ea die anxius erat & sollicitus,
qua illum videre non poterat.

*Sanctus in
Polonia ex
nobili stir-
pe natus*

a
b
c

F

2 Forte ea tempestate Ivonem Romam perfol-
vendi voti gratiâ d petere oportebat, qui inter
ceteros Hyacinthum feligens secum duxit. Iif-
dem diebus Romæ divus parens Dominicus co-
ram Ivone ac pluribus aliis venerandis viris Nea-
poleonem suis precibus à morte ad vitam revo-
cavit e. Quare tanta admiratione Ivo captus fuit,
ut protinus sanctum Patrem colere ac observare
cœperit & ejus familiaritate plurimum uti. Tunc
enim parens Dominicus Romæ agebat, flagitans
ab Honorio Pontifice Maximo Ordinem à se in-
choatum Prædicatorum approbari, atque diplo-
mati-

*Ordinem
Prædicato-
rum Romæ
ingreditur,
d*

e

AUCT. LE-
ANDRO
ALBERTO.

matibus Apostolicis ornari. Quod & affectus est Dei beneficio, & Parentis ejus beatissimæ Virginis interventu, prout in Vita ejus latius dictum est. Igitur Ivo sancti Viri captus dulci consuetudine, enixè B. Patrem rogabat, ut dignaretur Fratres aliquos Poloniam mittere, quorum gratia & exemplo, per provinciam cœnobio extruerentur. Pater verò Dominicus se ei morem gesturum dicitabat libenti animo, si Fratrum copia suppeteret. Quare se angi plurimum affirmabat, eo quod ejus petitioni ac voto satisfacere non posset: tamen ipse juvenes probos proferret, si quos ipse haberet, quos sanctæ conversationis vestimenta oblectarent, & eos imbutos sanctis moribus penes se & nutritos brevi admodum tempore illuc pro desiderio mitteret, quo fieret, ut voti compos esset. Porro præclarus antistes, consilio illius usus, ex omni familia sua tres juvenes morum honestate pollentes delegit, videlicet Hyacinthum, de quo verba facturi sumus, Cellaum, f & Hermannum Theutonicum, juvenes utique raros, & tantâ provinciâ dignos, crediditque viro sanctissimo Dominico, ut sub ejus magisterio erudirentur in his, quæ ad Dei cultum & religionis augmentum attinerent. Quos B. Pater lætabundus suscipiens, togâ prædicatoriâ induit, ac secum per annum g distinuit, ut lenitate, charitate, paupertate, ac ceteris virtutibus ornatos post annum Poloniam, juxta sancti antistitis votum, mitteret.

3 Igitur eo tempore elapso, cum satis in sancto proposito confirmati viderentur, inque sancta conversatione plenissimè eruditi, efflagitante Ivone, placuit viro Dei Dominico Hyacinthum, Cellaum cum Hermanno Converso h Poloniam mittere. Qui accepta sancti Viri benedictione, in nomine Domini nostri Jesu Christi iter arripuere. Contigit eos per Germaniam transire, & in Fria-scensi i urbe concionari cum tanto consensu & populi favore, ut protinus compellerentur ibidem à populo cœnobium construere, & illud amplissima sacerdotum, & sacris initiatorum multitudine replere (Id factum intra mensium sex spatium, quod penè miraculo adscribi potest) quos cum ingenti gaudio per eos receptos moribus & Ordinis nostri institutis imbuere. Dein relicto ibi Hermanno Converso, Cracoviam k, ut Patris Dominici jussa complerent, petierunt. Ubi cum summa omnium lætitia, & plausu populi, tum cleri, excepti, in ædem sanctissimæ Trinitatis, juxta literarum Apostolicarum tenorem, & vota sancti l antistitis Ivonis, collocati sunt.

4 Cœpit demum omnis civitas, seu novitate rei (ut fit) seu magis sanctissimis moribus & doctrina viri Dei Hyacinthi, & Cellai capta, ingens cœnobium ponere, veluti præfagiens, quod futurum erat, videlicet plurimos ad sanctum religionis apicem perventuros. Quod rei postmodum eventus plenissimè docuit. Erectis ædibus, ut ibidem inhabitari posset, cœpit Hyacinthus vitam asperrimam ac prorsus durissimam agere. Quippe à parente Dominico vivendi formulam acceperat. Erat animo pariter & corpore mundus, corde lenis, puritate nitidus, & mira præditus charitate. Sed ut unico verbo omnia explicem, Hyacinthi vita omnium virtutum exemplar fuit. Atqui tanta charitate præfulsit, ut alienas calamitates ceu suas desleret, & ad Deum Optimum Maximum pro illis preces emitteret. Templo pro cubiculo utebatur, nec certum locum ad quiescendum habebat; sed aliquando lassâ membra,

ubi se inveniebat, in terram collidebat, quicquid aliquantulum vacans. Noctibus singulis funibus nodosis corpus tundeat. Sextam feriam, & beatissimæ Virginis Mariæ ac Apostolorum vigiliis, dumtaxat pane & aqua celebrabat. Desidiæ ac inertiae hostis acerrimus. Quippe aut litteris, aut concionibus, vel audiendis fordidorum hominum improbis gestis pro impunitate à Domino suorum criminum impetranda, vel orationibus operam dabat. Visebat libenter ægrotos, ac suis dulcissimis colloquiis sublevabat. Verum de moribus hæcenus.

5 Cum aliquando in vigilia Assumptionis beatissimæ Mariæ ante aram positus ingenti cum affectu tantam celebritatem diei meditaretur, & totus lachrymis perfusus anhelaret ad illam felicem ac cælestem domum, ut perfrui tantis gaudiis aliquando posset, è vestigio conspexit è cælo prolabi lucem ingentem super aram, cujus in medio Reginam cæli sibi dicentem collocatam vidit: Macte virtutis esto, Hyacinthe, & lætare, eò quod tuæ à filio meo, & à me exaudiuntur preces. Quod enim petendum duxeris, me interveniente, consequere, Continuòque in cælum sese recepit. Cujus in recessu tanto concentu, actam dulci harmonia Hyacinthi aures opletæ sunt, ut vix enarrari posset. Exinde tantam in Deum fiduciam sumpsit, ut minimè se incassum aliquid ab eo petere posse arbitraretur. Hujus rei feriem, semotis arbitris, Floriano & Godino fociis narravit, affirmans Dei Matrem præcipuam patronam esse Fratrum Prædicatorum.

6 Aliquando contigit, ipsum iter habere Pronium; ejusmodi enim loci nomen est. Erat autem medium interfecans iter flumen, quod phaselo trajiciebatur. Tum fortè intumuerant aquæ. In citiore igitur annis ripa consistens animadvertit in ulteriore turbam virorum ac feminarum, quasi quemdam in medio tenentem. Admirabatur plurimum sane, & quid subesset causæ nesciebat. Igitur transmissa amne comperit, multitudinem illam adolescentem quemdam aquis obrutum deplorantem. Ast ut animadvertit vitâ sancti mater, Hyacinthum adesse, missis ceteris, ad pedes ejus provoluta supplex efflagitabat, ut ad vitam filium revocaret. Hyacinthus verò sciscitabatur, quâ horâ filius naufragio perisset: ut cognovit, quod pridie perisset, & tunc primum ex aquis eductus fuisset, habuit orationem ad Deum. Et ad matrem conversus ait: Bono esto mulier animo. Et adolescentis apprehendens manum, Petre, inquit, (id enim illi nomen erat) Christus Dominus noster, cujus gloriam prædico, intercedente beata Virgine Matre, te ad vitam reducat. Nec mora, qui fuerat mortuus, revixit coram toto illo virorum ac mulierum cœtu. Et matri Falissavæ * mulieri nobilissimæ reddidit incolu- mem.

7 Prandeta nobili genere matrem habuerat paralyticam, quæ nulla medicorum ope sanari potuit. Is verò ingentem pecuniam medicis exsolverat, ut mater eo morbo liberaretur; sed nihil profecerat. Cupiens autem filius matri solatium aliquando præbere, nihil omittebat, quod speraret ei posse prodesse. Fortè audierat, Hyacinthum virum Dei morbos ægrotantibus depellere; quod ubi cognovit, non negligens, sollicitus de matre, Cracoviam deduxit, sanctoque Viro obtulit, impensè rogans sibi sospitem illam reddi, dicens: Hyacinthe, ecce matrem, filiam tuam, sic paralyti dissolutam, ut nec rectè etiam loqui valeat; quæso, ut pristinæ sospitati resti- tuas,

D

*jucundam
Deipare ap-
partitionem
habuit.*

E

*Deinde
submersum
ad vitam re-
vocat.*

F

** al. Falif
lavæ.*

*mulieri pa-
ralytica u-
sum mem-
brorum re-
stituit.*

*ubi variis
pictatis ex-
ercitiis va-
cans, i*

A tuas, quod humano adminiculo haudquaquam fieri posse haecenus expertus sum. Tunc Vir Dei misericordia motus, inquit: Filia, Dominus noster Jesus Christus te à morbo liberet, quo premeris, & usum tibi linguæ restituat. His dictis continuo sospes facta est, & linguæ usum cum ceteris membris integrum recepit.

*Sanctus
aliam gravi
morbo libe-
rat,*

8 Mulier gravissimè ægrotans, & jam desperata salute, precibus obtinuit ad se deduci virum sanctum Hyacinthum, cui vim morbi, quo capta erat, aperiens rogabat, ut se manu tangeret, sperans se illico sic sospitem reddi posse. Ut erat Hyacinthus ad commiserationem pronus, ægrotanti opem ferre cupiens, prius oratione ad Deum emissa, manu illius caput contingens, mox eam incolumem dimisit.

*Verbum
Dei laicis
disseminans,*

m

n

o

*extenso
pallio mira-
biliter flu-
vium cum
sociis traje-
cit.*

p

9 Porro vir Dei, Christi vestigia sequi cupiens, posteaquam jam sat Ivonis antistitis venerandi votis fecisse animadverterat, Ceslaum in Bohemiam misit, ut sacrum verbum euangelizaret. Qui imperata prope perficiens in Praga urbe cum Hieronymo socio ita egit, ut post non multos dies cœnobium cum æde divo Clementi dicata, pro patribus Prædicatoriis ædificaretur. Deinde Vratislaviam petentes in honorem divi Adalberti cœnobium aliud extruxere, quo Ceslaus miris coruscans prodigiis in Domino quievit. Hyacinthus verò in Orientalem progrediens plagam, vitæ verbum indefessè disseminando, quod apprime callebat, pervenit Visogradum Musoviarum urbem. Præterfluebat siquidem urbem amnis. Ad quem cum devenisset cum sociis, nec transmitti posset absque lintre, nec lintris copia esset, admonuit socios, ut divinam opem precibus exposcerent.

c

q

10. Cum igitur aliquantulum orasset, extenso pallio super aquas, primus omnium intrepidus supergrediens, cohortatus est socios, ut idem fidenter facerent. Sicque super pallio, veluti super navi, amnem transivere illæsi. Quod ubi in urbe vulgatum est, accurrunt cives rem admirantes, & Virum Dei ingenti cum honore in urbem introducunt. Illinc exiens adiit Chion p, habens itineris comites Godinum, Florianum, & Benedictum, viros nostræ Religionis togâ indutos. Ibi que per quadriennium permansit, docendoque, & concionando miris coruscavit prodigiis. Quo factum est, ut templum erigeret beatissimæ Virgini Mariæ, quo possent Patres Prædicatores inhabitare. Eo itaque temporis interstitio immensam sacerdotum ac laicorum catervam sanctæ conversationis togâ induit. Initio verò quinti anni Cracoviam repetiit, dimisso Chion viro venerando Godino. Sed divertens per Gadufriam q, & verba vitæ disseminans, verbaque miraculis confirmans, plurimos ad sanctæ conversationis habitum sumendum impulit. Quapropter ædibus ceptis extrui, relicto ibi Benedicto, tandem Cracoviam cum Floriano pervenit.

A N N O T A T A.

a In Commentario prævio num. 9 explicuimus, quomodo hæc Sancti patria ab Alberto Saxum & ab aliis Kamiën appelleretur.

b Nobile & antiquum Sancti Stemma § 2 Commentarii prævii ex vetustis scriptoribus Polonis retulimus, & ibidem de origine hujus stirpis sensè differuimus.

c Hic munificus piorum locorum fundator, teste Joanne Casario in Vitæ præsulum Cracoviensis

sum pag. xix, ad cathedram Cracoviensem assumptus est anno mcccviii. Sedit annis duodecim. Mortuus anno mcccxxxix. A Dominicanis in ecclesiam sanctissimæ Trinitatis Cracoviæ Mutinâ translatus. Plura de egregiis hujus piissimi viri gestis sparsim apud Dlugossum in Historia Polonica legi possunt.

AUCT. LE-
ANDRU
ALBERTO.

d Severinus Cracoviensis in Vita S. Hyacinthi lib. 1 cap. 4 tria Romana hujus Ivonis itinera recenset, & diversas eorum causas assignat. Dlugossum lib. 6 Historiæ Polonicæ ad annum 1218 scribit, Ivonem tunc ad urbem Romanam ivisse, ut Vincentio Kadlubkoni, episcopatum Cracoviensem abdicanti, legitimè succederet, ut num. 15 Commentarii prævii indicavimus.

e Hanc mortui resurrectionem in Actis S. Dominici ad diem 4 Augusti ex variis antiquis scriptoribus confirmavimus.

f Acta B. Ceslai ad diem 16 Julii, sive tomo iv istius mensis à pag. 182 illustravimus.

g De longiore aut brevioris tirocinii tempore diversas auctorum Dominicanorum sententias § 3 Commentarii prævii retulimus.

h In eodem § 3 Commentarii prævii num. 21 audivimus differentem Malvendam, qui contra Leandrum Albertum probabilis existimat, hunc Hermannum non fuisse Fratrem laicum sive Conversum, ut hujusmodi Fratres cognominari solent.

E

i Fricfacum vel Frisiacum est oppidum Germania in Carinthia superiori, circa fluvium vulgò Matnitz appellatum.

k Cracovia est notissima Poloniae urbs, & ejusdem regni caput, in Polonia Minori ad Vistulam fluvium sita, cujus fusior descriptio apud Hartmannum Schedel in Corpore Historiæ Poloniae tomo 1 pag. 165 & sequente legi potest.

l Pius ille præsul Ivo hic vocatur Sanctus, & ab aliis quibusdam titulo beati decoratur. Nos discere cupimus, an alicubi legitimum & immemorabilem cultum obtinuerit.

m Commutatione facta, postmodum nostri Pragenses hanc adem acceperunt, ut Severinus Cracoviensis lib. 1 Vita cap. 5 testatur his verbis: Anno verò mcccxxii idem Sanctus misit Fratrem Ceslaum, qui cum eo à beato Dominico ad Ordinem receptus fuerat, in Bohemiam; qui in metropoli Bohemiæ civitate Pragensi cum Fratre Hieronymo per beatum Hyacinthum associato pervenit, ibidemque Conventum Fratrum Prædicatorum in honorem sancti Clementis recepit; quem sub Maximiliano II imperatore Religiosi Societatis Jesu adepti sunt, & ibi Collegium erexerunt, & Fratres Prædicatores ad ecclesiam sanctæ Agnetis ad fluvium Albim translati sunt.

F

n Vratislavia urbs primaria Silesiæ ad fluvium Oderam sita, à qua Ducatus Vratislaviensis nomen suum accepit.

o Hæc provincia Poloniae ab aliis communiter appellatur Masovia vel Mazovia, quæ ab Oriente habet Lithuaniam, à Septentrione Prussiam, ab Occidente Poloniam Majorem, & à Meridie Poloniam Minorem, dividiturque in varia territoria, inter quæ oppidum seu castrum Vissogrodense numeratur, de quo illustrissimus Martinus Cromerus in Historia rerum Polonicarum sæpe meminit.

p Leander Albertus hoc luxato nomine voluit indicare Kioviam, urbem Poloniae in Ucraina ad fluvium Borysthenem sitam, quæ nunc Moscis subest, & cujus antiquam amplitudinem ruinarum adhuc testantur.

V v 3

q Non

AUCT. LE-
ANDRO
ALBERTO.

q Non invenio ullam hujus nominis regionem. Quare suspicor, per Gadufriam hic intelligi debere Prussiam: nam dicitur S. Hyacinthus in urbe Gedanensi, vulgò dicta Dantzig, qua est caput Prussiae regiae, adificasse cœnobium sui Ordinis, ac in eo reliquisse Fratrem Benedictum, ut § 6 Commentarii prævii num. 53 ex Dlugosso retulimus.

CAPUT II.

Alia Sancti adhuc viventis miracula, felix mors, & quaedam prodigia post obitum ejus patrata.

Sanctus
segetes
grandine
percutas
restituit,
a

Posteaquam Cracoviam reversus est, Clementia mulier cordata, nobilis genere, nobiliorque moribus ex vico Coseler a (ut vulgari eorum utar vocabulo) fortè Hyacinthum virum venerabilem, relaxandi parumper animi gratiâ, ad suburbanam villam invitaverat. Cognoverat eum vigiliis & jejuniis nimis attritum, ut refocillatione corporis non modica indigeret. Annuit Hyacinthus, & die dicta ad locum constitutum veniens, segetes passim grandine tactas offendit. Fortè proxima erat messis. Porro XIII Kal. Aug. hoc accidit. Igitur ad Clementiam tristis ea de causa * pervenit. Quæ prolapsa ad pedes sancti Viri, desolebat propriam, & aliorum calamitatem. Ut verò vulgatum est per vicum, advenisse Virum Dei, missis omnibus, provoluti ad pedes ejus flentes, ut se in tanta calamitate adjuvaret, eum obsecrabant, atque obtestabantur. At Vir Dei in fletum & ipse prorumpens, illorum miseratus sortem, iussit eam noctem illos insonnem ducere; Deumque precibus fatigare, quod & sese facturum spondit. Qui dicto Famuli Dei audientes, postquam illuxit, segetes obtritas pridie à grandine; quantum ad suos agros pertinebat, in priorem restitutas invenerunt statum, ac si nullam grandinis vim passæ fuissent; finitimorum verò, prout grandine obrutæ fuerant, jacentibus. Qui animadvertentes divinam clementiam, Deo & sancto Viro gratias maximas egerunt.

* fortè ea de
re fama

mulieri sterili
fecunditatem prædicat,
* al. Fœlicia
Grufzouska.

12 Aliquando venit Felix Grufonia * nobilis mulier sterili (porrò annos viginti cum conjuge egerat, nec filium tulerat) cum fletu rogans, ut Deum precaretur, ne perpetuò sterilis esset; sed ut Deus illi filium largiretur, ne opprobrio tam diu marito foret. Coniunx enim angebatur carens filiis, cum abundaret divitiis de herede sollicitus. Ast vir venerandus: Vade, inquit, filia, & pedem referas domum, nec verearis, quia filium habebis, quo viri insignes originem ducent, tam præstantes divitiis & viribus, quàm in Ecclesia præsidentes. Haud falsus vates fuit. Quippe & filium tulit, & Viro sancto gratias immensas agens portavit, ex quo ingens virorum præstantissimorum caterva derivavit.

duos pueros a
nativitate
caecos illumina-
minat,
* al. Vito-
lauskam.

13 Accidit aliquando quemdam locum concionandi gratiâ petere (cui Castro nomen est) & ad pedem montis perveniens offendit Vitoflanam * mulierem cordatam in bigam duos natos caecos educentem, quos luce orbatos ante septem annos pepererat. Quæ ut virum Dei Hyacinthum adesse cognovit, mox è biga descendens, humique ad ejus genua provoluta, filiis ante pedes ejus positus, lachrymans inquit: Eia Vir Dei; en ego

infelix luce privatos jam septem annos hos natos enixa sum, fortunæ ludibrium. Quamobrem rogo teque obtestor, ne patiaris hac calamitate me deinceps vexari. Hoc efficies, si fueris Deum precatus. Te enim rogante, non dubito fore, ut filii mei lucem consequantur. Porrò Hyacinthus mulieris verba exaudiens, deflens præsentem ejus sortem maximâ fultus in Deum fiduciâ caecos tetigit dicens: Dominus noster Jesus Christus, qui caecum natum illuminavit, ipse vobis beneficium oculorum impendat. Simul ac signo crucis illos munivit, è vestigio videntes dimisit.

14 Pribislaba * nobilis matrona & vidua, ex vico vulgò dicto Scenita b, Filium Visslaum unicum sibi Cracoviam ad sanctum Virum præmisit, ut exinde ad se educeret. Functâ legatione, Visslao Hyacinthus inquit: Præcede fili, præcede. Ego enim mox te subsequar. Igitur adolescens viri Dei dicto audiens progreditur. Fortè itineris medio præterfluit fluvium * vulgò dictum Raba c, quod ea nocte, sive imbribus, sive nivium resolutione, ultra consuetudinem ad summum excreverat. Qui adnitens transire, non aquarum vim formidans, cum armigero ex equo aquarum vi dejecit, obruiturque aquis, vix armigero evadente: mater verò, prodente puero, filii miserandam sortem audiens, illico pluribus matronis sociata, ad amnem accurrit, deplorans suam ac filii ingentem fortunam. Hyacinthus iter ceptum prosequens phaselo amnem cum Clemente socio trajecit, totus admirabundus, unde tot matronarum caterva illum clamantium advenisset. Ast Pribislaba Hyacinthum adesse jam animadvertens, concito gradu ad pedes ejus provoluta, Heus, inquit, Hyacinthe, tuâ causâ filium amisi unicum. Quo me vertam misera, quæ conjuge & filio simul orbata sum? Igitur senectutis meæ unica spes, unicum præceptum est solatium. Obsecro obtestorque te, ne me in tanta calamitate positam deseras. Ast Hyacinthus vir Dei lachrymans, paululum è via digrediens, flexis genibus Deum impense rogavit, ut infelici matri opem ferret. Eo itaque ab oratione surgente, ecce contra aquarum impetum adolescentis cadaver ad amnis ripam applicuit. Et eo ab aquis educto occurrens cum omni multitudine, mater ad pedes Hyacinthi inclamare cœpit: Reddidisti, Vir sancte, mortuum, & vivum restitue. At Vir Dei ad corpus accedens: Fili, inquit, Visslæ, Dominus noster Jesus Christus, cui omnia vivunt, ipse te vivificet. Vix verba finierat, & ecce mortuus revixit.

alioque
submerso
advitam re-
vocato,
* vulgò
Przybis-
lauska.
b

* lege flu-
men.

E

F

15 Igitur Hyacinthus vir venerandus post labores maximos, quos pertulerat in vinea Domini Sabaoth, post ingentia signa per ipsum edita, divina tandem dulcedine illectus, toto mentis desiderio exastuabat, cupiens hac mole carnis solvi, & esse cum Christo. Quare in oratione positus, devotissimè efflagitabat votum suum expleri à Patre misericordiarum. Exaudivit quippe eum Dominus, & sibi vitæ terminum intimavit. Quare die postero, qui fuit dies divi Dominici festus, in ægritudinem incidit, quâ cognovit vitæ suæ finem advenisse. Invalescens itaque vi morbi, in vigilia Assumptionis beatissimæ Virginis Mariæ, iussit acciri quotquot aderant seniores in cœnobio Cracoviensi, sicque è grabato verba fecit: Ego, filii charissimi, Domino me vocante, die crastina vos deseram. Igitur quæ ex ore parentis Dominici audivi, tamquam hereditario vobis jure relinquo. Primum, ut cordis lenitatem, animique mansuetudinem servetis, dilectionem, ac mutuum

piè moritur,

tuum

A tuum amorem amplectamini, sequaminique paupertatem. Hoc enim testamentum est aeternae hereditatis. His dictis, conticuit. Postero die devotè Officio reddito (quas canonicas horas appellat) fultus Ecclesiae sacramentis, astantibus omnibus Fratibus, flentibusque, & ad Deum porrigentibus preces, erectis in caelum luminibus, prorumpensque cum lachrymis in illum psalmum, **IN TE, DOMINE, SPERAVI, NON CONFUNDAR IN AETERNUM, cum dixisset, IN MANUS TUAS DOMINE COMMENDO SPIRITUM MEUM, mox spiritum efflavit. Et deductus est ante Deum sanctorum ministerio Angelorum, quorum consuetudine adhuc in humanis agens saepe recreari solebat, quo aeterno aevò frui cum Sanctis omnibus licet. Vita functus est sanctissimus pater Hyacinthus anno Domini MCLVII, Idibus d Septembris hora ferme nona. Tantus autem omnes, qui aderant, luctus invaluit, ut ex eis nonnulli præ dolore parum animi compotes elanorem extollerent.**

quo die per
ejus inter-
cessione
juvenis
mortuus re-
vixit,
e

16 Postquam illius mortem fama vulgavit, incredibilis repente civis plebemque Cracoviensem omnem adeo luctus occupavit, ut nullus à lachrymis temperaverit. Concurrunt, & undique virorum ac mulierum agmina, & ad sancti Viri corpus confluent visendi vel tangendi gratia. Funus ejus Prandeta e Cracoviensis antistes, vir venerabilis, cum omni multitudine civium, & plebis ingenti cum luctu celebravit. Ea ipsa die adolescens equo evehctus in campo S. Floriani (sic eum locum vocant) Zaglichæ filius, incaute agitans equum, in terram prolapsus mortem obiit. Ut vero Zaglichæ & Florentia ejus parentes intellexere, filii accepto cadavere, maximo cum luctu multitudineque civium comitante & conlachrymante ad sepulchrum detulerunt Hyacinthi, exposcentes precibus ejus à Deo sibi filium vivum restitui. Nec mora, post horæ spatium adolescens mortuus repente revixit incolumis, absque ullo vulneris stigmate, asserens in caelum se cum Hyacintho fuisse deductum. Pro restituto ad vitam filio parentes Deo & beato Hyacintho gratias immensas agentes, domum sunt regressi cum ingenti gaudio.

Et felix
Sancti obi-
tus episcopo
Cracoviensi,
C

17 Venerandus antistes Prandeta, celebrato sancti Viri funere, templum D. Stanislai ingressus est; ibique ante aram beatissimæ Virginis Mariæ procumbens, fessus labore, aliquantulum levi admodum somno captus est. Putavit, se juvenes quosdam videre tunicis albissimis indutos, binos chorum ingredi, duosque præclarissimos viros subsequentes; alterum pontificali tiara præditum, prædicatoriâ togâ alterum indutum, candore scapularæ & tunica immenso fulgentibus, duabusque redimitum coronis, & rei insolitæ processum admiranti sibi dixisse pontificem: Sum Stanislaus antistes, & quem mecum cernis Fratrem; Hyacinthus est ex Ordine Prædicatorum, coronâ doctoratus, & altera coronâ virginitatis ornatus, quem hac gaudebunda beatissimorum societate spirituum, in illam perpetuam ac felicem vitam, qua frui licebit, Deo aeterno deduco: moxque Stanislaum incepisse dulci ac alta voce illud eulogium, **LUX PERPETUA LUCEBIT SANCTIS TUIS, DOMINE, & sanctis illis spiritibus prosequantibus, cum magno fulgore scandisse caelum cum beato Hyacintho. Quo pacto evigilans Prandeta, ad coenobium Prædicatorum accedens, feriem visionis coram Fratrum, sacerdotum, ac civium immensâ multitudine non sine lachrymis narravit.**

sanctimo-
niali Polo-
na,

18 Bonislava * nobilis foemina, in monasterio vulgo dicto Zewezrenugh *, quo ultra annos

quadraginta Deo famulata fuerat, apprime sanctum Virum colens, ipsa die orans, levi capta somno, vidit è caelo supra Prædicatorias aedes ingens lumen descendere magno sanctorum spirituum agmine circumfusum, illos beatissimam Virginem pulcherrimam sequentem, secum quemdam præclarâ Prædicatorum togâ insignitum ducentem. Porro Bonislava (ut sit) facta perquirendi avidior, quinam esset tantis ille comitatus, Virginem illam speciosissimam percunctata est, quænam esset: Respondit illa, se misericordiæ Matrem esse, & illum Prædicatorum vestimentis indutum esse Hyacinthum, quem in caelum deduceret. His verò dictis, cepit psallere beata Patris dulci ac suavissima voce: **IBO AD MONTEM MYRRHÆ, ET AD COLLES LIBANI, sanctis illis spiritibus prosequantibus cum B. Hyacintho. Qui cum immenso lumine caelum ingredi visi sunt ad illam aeternam dulcedinem perfruendam.**

19 Eremita cultor, nomine ac re Bonus, captus desiderio visendi Hyacinthi sepulchrum (forte famâ cognoverat miracula, & ingentia meritis ejus edita prodigia) ex montibus Pannoniæ Cracoviam petiit. Templum ingressus, quo sancti Viri corpus jacet, obtinuit à Præsidente coenobii, posse ad ejus pernoctare sepulchrum. Igitur orationi miro quodam mentis ardore insistens, tres radios mira claritate è caelo emitti, ac super tumulum Hyacinthi apertè vidit, unum ad caput, alterum ad pedes, tertium in medium jaci. His autem visis, illico Hieronymum & Florianum ædituos accivit, ut lucem è caelo intuerentur demissam. Continuo venere illi, & divinam cernentes lucem, in terram procidentes venerati sunt, & Deo gratias egerunt.

20 Alia quidem multa ad ejus tumulum prodigia contigerunt. Nam & Margarithæ usus linguæ, manuumque paralyti dissolutarum, restitutus est. Emisso voto, filius unicus militis cujusdam hydropicus, & humano adminiculo destitutus, desperatâ etiâ vitâ, pristinae sanitati è vestigio restitutus est, deductusque à patre ad B. Viri sepulchrum, uti pater ipse promiserat, gratias illi egit. Alius similiter febribus correptus, voto emisso, liberatur. Mortuum ex crapulâ filium Andree, invocato S. Viri patrocinio, matri vivum reddidit. Agatha Comitissæ Zegothæ arcis Cracoviensis præfecti conjunx pro pedissequa, cuius penè vita desperatâ erat, febribus gravissimè laborans Hyacinthum rogavit, promittens sepulchrum ejus se muneribus donaturam. Non multo post assistere duo viri Prædicatorum habitu induti circa cubile puellæ febribus exæstuantis, quorum senior puellæ ait: In me respice: sum enim Hyacinthus pro sanitate tibi restituenda; à domina tua invocatus; itaque in Christi Jesu nomine surge & Deo gratias age: Illicoque puella incolumis, evanescente Hyacintho cum socio, surrexit. Emisso voto à nobili quadam matrona pro filio morti appropinquante, è vestigio sospes regressus est. Longum esset, si vellem cuncta complecti. Sed hæc ad testandam Viri clarissimi sanctitatem sufficere possunt.

A N N O T A T A.

a Vicus, quem hic Leander vulgari vocabulo appellat Coseler, supra apud nos in Commentario prævio § 5 num. 44 vocatur Koszieliec à Severino Cracoviensi, cui, utpote Polono, magis credendum arbitror.

b Leander Albertus etiam nomen istius vicus luxda

ac eremita
Hungaro
revelatur

f

E

variaque
deinde ad
tumulum
ejus mira-
cula pa-
trantur.

g

F

A. LEANDRO ALBERTO.

luxavit : nam ab eo vocatur Scenita locus ille , quem Severinus Cracoviensis supra apud nos eodem paragrapho Commentarii prævii num. 49 Serniky appellat. Alias similes nominum luxationes aut mutationes in margine annotavi.

c Suspicio , hoc nomine indicari fluvium , quem Dlugoffus agens de fluminibus , qua à Meridie in Vistulam influunt , lib. 1 Historia Polonica col. xi assignat his verbis : Item Raba , cuius fons in Sarmaticis montibus oriens , ostia habet circa oppidum Uscie.

d Cum S. Hyacinthus die 15 Augusti obierit , hic certè error irrepsit , & pro Idibus Septembris legendum est decimo octavo Kalendas Septembris , licet sequenti die annum ejusdem Sancti festum celebretur.

e Hic præsul communiter appellatur Prandotha , & Dlugoffus lib. 7 Historia Polonica ad annum Christi 1266 , sive col. 778 de eo scribit sequentia : Vigesima prima die mensis Septembris Prandotha episcopus Cracoviensis , vir vitæ venerabilis , & canonizationis beati Stanislai præcipuus effector & promotor , omnibus Sacramentis audiendo Missam procuratus , religiosè & devotè circa noctis crepusculum moritur , & in ecclesia Cracoviensi apud capellam sancti Petri & Pauli sepelitur , cum annos decem & octo in sede Cracoviensi absumpsisset.

f Nomine Pannonia significatur Hungaria , ut passim notum est.

g Crapula non tantum immoderationem cibi aut potus , sed etiam medicamentum ex vino confectum significat , ut apud Martinium in Lexico Philologico ad hanc vocem videre est.

MIRACULA

QUÆ POST OBITUM SANCTI VIRI
CONTIGERUNT,

collectore R. P. F. Severino
Cracoviensi ex Ordine Prædicatorum ,

c Recudimus ex Opere de Vita , miraculis , & Actis canonizationis S. Hyacinthi , quod Romæ anno 1594 editum est , lib. 2 cap. I & sequentibus.

CAPUT I.

Beneficia , quæ Sanctus non diu post mortem , sive ab anno Christi 1257 usque ad annum 1270 clientibus suis contulit.

Post sepulturam B. Hyacinthi

Post viri Dei gloriosi Hyacinthi sepelitionem , multorum piorum virorum corda , atque mentes consternebantur , & memores tantorum mira-

bilium , per Virum Dei patratorum , ingemiscen-
tes dolorosa voce congemabant querulantes , & dicentes : Ubi est noster Hyacinthus , qui nos suis meritis ex omnibus nostris afflictionibus liberabat , & veluti Elifeus propheta , cum pallio aquas divideret , conclamabant : Ubi est spiritus Eliæ ? Videres multos nunc ad tumbam Sancti , nunc ad alias ecclesias in suis necessitatibus & afflictionibus voces congeminare : Ubi est noster Hyacinthus , mœrentium consolator , & veritatis prædicator ? Noluit divina clementia piorum cordibus , jam ab æterno paratam consolationem prorogare , neque Sancti viri gloriam , quæ in cælestibus refulget , in abditis temporum celare. Si quidem hoc eodem anno scilicet mclvii , quo sacra gleba corporis ejusdem (animâ ad cælos evocatâ) terræ concreta est post interstitium unius mensis , scilicet in die S. Michaëlis Archangeli a divina refulsit gratia.

2 Nam domina quædam Margarita civis Cracoviensis incurabili paralyti percussa , corporis totius & motu , & sensu destituta , sex mensibus medicorum & chirurgorum artes experta , nullo remedio ad concussâ à natura loquelæ , & virtutis beneficium redire poterat , & instar trabis in lecto suo se movere nequaquam valebat. Quoniam verò Viri Dei laus , & miraculorum operationes nondum ab animis fidelium exciderant ; maritus ejusdem dominæ lachrymis effusus cum plena fide sua , & amicorum , uxorem suam ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum ad sepulchrum B. viri Hyacinthi voto factò portari jussit , & ibidem oratione devota ad Dominum Deum fusa , meritis beati Viri eam commendavit. Mira res , vix verba suæ orationis finivit , & ecce conjunx sua prædicta Margarita nexibus paralytis liberata , meritis B. Hyacinthi ad perfectam sanitatem restituta , cunctis astantibus videntibus , & Dominum Deum pro miraculo laudantibus , rediit , domumque propriam , abjecto grabato , in quo prostrata ad ecclesiam ferebatur , reversa est , & misericordem Dominum , qui in Sanctis suis semper est mirabilis , ubique collaudavit.

3 Quidam nobilis , nomine Boguslaus , filium unicum , cui nomen Suietoslaus imposuit , habebat , qui ob naturæ propensionem in hydropem morbum incidit , & accrescente tumore , infirmitateque invalescente , ad portas mortis , dum nihil minus quam vitam speraret , appropinquavit. Pater verò suus cum frustra medicaminum corporali-um juvamina tentaret , indesque morbus invalesceret , amicorum consilio & persuasit ad beati viri Hyacinthi suffragia devotus cucurrit , dicens : O beate Hyacinthe , qui tot mirabilia virtute Dei operatus es , digneris curare filium meum , qui humana ope destitutus , omnibus viribus carens ulterius vivere non potest , nisi tuis sanctis orationibus adjutus , & ego eum ad tuum sepulchrum cum devota oblatione deducam ; & ecce vix votum pater complevit , cum juvenis statim & immediate depulso omni tumore & inflatura corporis , per merita B. Hyacinthi à morte præsentè perfectè liberatus surrexit , & votum , quod pro eo pater suus fecerat , veniens ad sepulchrum Viri Dei gaudens , & Dominum Deum laudans adimplevit , parentibus suis & aliis fide dignis miraculo præsentibus.

4 Quidam civis Miechoviensis , nomine Sulco , & Margarita uxor ejus , hanc super filio suo Joanne per virum Dei Hyacinthum acceperunt consolationem. Contigit enim filium eorum , in acutissimam & gravissimam febrim incidere , ita quod

a mulier paralytica ,

E

*puer hydro-
picus ,*

F

*juvenis
morti proxima-
tem recupera-
vit.*

A quod quinta die ad vitæ suæ terminum appropinquans, omnibus sensibus destitutus jacebat, nec quidquam videre, audire, vel sentire poterat: sed tantum palpitante corde animam in mortali corpore hærentem, spiritusque vitales prodentem cernere licuit. Et cum jam præsentem mortem in domo viderent, & quo se amplius pro auxilio quaerendo verterent, ignorarent, ad beatum virum Dei Hyacinthum pater suus unà cum matre, filium suum morientem cum lachrymis devoverunt, dicentes: O S. Hyacinthe succurre filio nostro in mortis agone laboranti, quem si sanaveris, promittimus Deo & tibi eundem cum devota oblatione ad gloriam Dei, & tui nominis honorem ad sepulchrum tuum præsentare. Mira res! Vix parentes verba finiunt, & ecce statim juvenis moriturus & agens animam, meritis B. Hyacinthi, parentibus & amicis præsentibus & plangentibus, ad vitam revocatur, & perfectè sanitati redditur, parentibus suis votum ad sepulchrum B. Hyacinthi reddentibus, & miraculum protestantibus.

Et alius jam defunctus ad vitam revocatur.

B Contigit quemdam juvenem, unicum filium patris cujusdam nobilis Andreæ de Iakubocze, ob nimiam crapulam *b* graviter infirmari, & dum medicorum arte dolor leniri sperabatur, eo magis virus infirmitatis excrevens supradictum juvenem usque ad portas mortis deducens oppressit: & cum jam vitam ageret, concurrentibus parentibus, & notis ac amicis omnibus stentibus & condolentibus, juvenis expiravit, ex cujus morte magnum parentes ejus conceperunt dolorem, præsertim quod hæreditatis suæ non poterant habere successorem. Videntes verò quod humana desint præsidia, ad divinam opem lachrymabiliter & devotè se contulerunt. Insuper & mater defuncti genibus provoluta S. Hyacinthum in patrocinium invocare cepit, supplexque precari, ut filium suum, quem avida mors absorberat, meritis suis ad vitam revocaret, promittens & devovens, se ad sepulchrum S. Viri vota certa reddituram. Hoc itidem & pater juvenis demortui cum amicis assistantibus à Domino per merita Sancti apud Altissimum ex intimis cordis sui affectibus exposulabat. Hæc ipsis facientibus, ecce juvenis, qui erat defunctus, post longum mortis suæ intervallum, quasi media nocte superata, ex feretro se elevavit, & se vivum & sanum affirmans ex fasciis, quibus ligatus erat, absolvi petiit, & coram multitudine astante, & ad miraculum obstupescente, Deo gratias retulit, & S. Hyacintho, cujus se meritis resuscitatum à morte, & sanatum ab infirmitate constanti voce protestatus est, quod miraculum non tantum domesticis, sed etiam aliis civitatibus innotuit, atque Dei gloriam, & Sancti honorem in mentibus hominum maximam propagavit. Factum hoc fuisse anno Domini mclxii testatur historia.

Puella moribunda sibi sanatur.

6 Quædam matrona nobilis, à baptismo nomen Agathæ habens, Comitissæ Zegotæ Castellani Cracovienensis conjunx [erat.] Hæc puellam quatuordecim annorum habens, infirmitatem octo dierum spatio patientem, graviterque decumbentem sibi auferri lamentabatur, & medicorum delusa ingenio, de vita filiaæ desperare cepit. Quæ cum in agone posita fuisset, jamque animam exhalare cepisset, supradicta matrona domina Agatha flexis genibus virum Dei B. Hyacinthum invocare cepit dicens: O beatè Hyacinthe, obsecro te per misericordiam Dei, ut mihi miseræ succurrere digneris, & per preces tuas apud auctorem vitæ dominum Deum nostrum, vitam filiaæ meæ impetrare. Et cum hæc & alia plura dicendo filiam su-

Augusti Tomus III.

am ad sepulchrum S. Viri devoveret, ecce duo EX IM- PRES: fratres circa lectum agonizantis puellæ, habitu Fratrum Prædicatorum induti, beatitudinis notam præferentes astiterunt. Tunc senior puellam agonizantem læto vultu aspiciens, benignè affatus est dicens: Respice in me; ego sum, inquit, Frater Hyacinthus pro tua sanitate à matre tua devotè invocatus: ideo in nomine Domini nostri Jesu Christi surge, & pro præstita tibi incolumitate Deo gratias age; & statim postquam hæc dixisset B. Hyacinthus unà cum socio suo disparuit. Puella autem confestim surrexit, sanitate perfecta recuperata, & qualiter ad ipsam reducta fuerit per B. virum Dei Hyacinthum sibi apparentem, & alloquentem, omnibus se de hoc requirentibus firmiter & devotè cum gratiarum actionibus, & divina laude semper protestabatur.

7 Quædam matrona nobilis, cognomento Thomassava, Comitissæ Sdilai uxor, dum in vita ageret, semper devotè se in omnibus S. Hyacintho supplex commendabat. Quæ cum ad terminum vitæ suæ pervenisset, graviterque infirmata usque ad mortem in agone posita palpitare cepisset, ad eam venerunt duo dæmones quasi æthiopes, micantibus oculis, eamque, ut sibi videbatur, arripientes per vias lubricas ac tenebrosas secum ad inferos trahebant; & cum jam locis pœnalibus appropinquaret, ecce occurrit eis vir candida veste indutus in habitu Fratrum Prædicatorum, qui ait ad illos dæmones: Quo ducitis hanc peregrinam? Qui responderunt: Eò ducimus, quò nobis est mandatum. Quibus intulit vir Dei; dimittite, inquit, eam: nam nostra est; & statim illæ larvæ dæmonum, ipsâ relicta, evanuerunt. Tunc dixit vir Beatus ad illam: Sis bono animo, filia; ego enim sum F. Hyacinthus Ordinis Fratrum Prædicatorum, quem multoties pro tua liberatione invocasti: idcirco in nomine Domini nostri Jesu Christi scias, te ab infirmitate tua esse curatam, & à dæmonibus liberatam. Quæ expergesta, & à morte *c* quasi à tomno sublevata statim surrexit, & ab omni infirmitate se liberatam esse sensit. Porrò non ingrata beneficio, statim ad ecclesiam S. Trinitatis Cracovienensis ad sepulchrum S. viri Hyacinthi properavit, & quid illi per virum Dei effectum fuerat, cum gratiarum actione & divina laude coram Patribus Conventus, & aliis plurimis protestata est.

Matrona dæmonibus liberatur.

E

C

F

8 Curia annu Domini mclxvi tale factum fuisse narratur prodigium. Quædam enim matrona nobilis, nomine Vitoussauska, habuit quamdam ancillam servilem, quæ Danbrouska vocabatur; hæc à sua juventute S. Hyacintho semper fuit multum devota, & cum dominæ suæ pluribus annis fideliter inserviret, vitulam quamdam sibi nutriendam ab ipsa impetravit, quam adeptam cum magna sollicitudine nutritivè, utpotè servitii sui pensum; quæ vitula infortunio quodam imminente infirmata decidens expiravit. Quod cum vidisset illa puella Danbrouska, cernens, se esse spe frustratam pretii, profusus lacrymis & magna devotione cordis ad sepulchrum S. Viri cucurrit, & prostrata in oratione sic eum allocuta est: O S. Hyacinthe, ego sum paupercula ancilla tibi semper devota; obsecro adjuva servam tuam: hanc enim, quam loco pretii vitulam habui, jam mortuam domi reliqui, & quo confugere in hac mea necessitate debeam præter te, nescio; obsecro igitur fac mecum misericordiam, & per preces tuas ad Dominum Deum digneris eam vivificare: & cum in ecclesia diutius moraretur, domina ejus indignè ferens animal mortuum in domo

vitula mortua resuscitatur.

EX IM-
PRESSIS.

sua, jussit vocari lanionem, mandans ut excoriata pelle cadaver ejiceretur. Cum verò ancilla ab ecclesia rediisset, & voluntatem dominæ suæ, ut excoriaretur animal, præfensisset, rogavit dominam suam procidens ad pedes ejus, ne adhuc excoriari vitulam permetteret, donec ipsa accurreret ad sepulchrum S. Hyacinthi, & reverteretur: & his dictis properavit ad ecclesiam, ad sepulchrum S. viri Hyacinthi, rogans sibi vivam restitui vitulam. Tandem festinè domum reversa reperit lanionem vitulam ipsius excoriantem: tunc vitula cœpit movere pedem excoriatum, & elevato capite sana surrexit. Haud dubium, quod meritis S. Hyacinthi id factum sit: ad quod miraculum plurimi ex civitate Cracoviensi videndum cucurrerunt, & Dominum Deum in glorioso sancto viro servo suo Hyacintho mirabilia facientem collaudarunt.

9 Fuit quidam civis Cracoviensis, nomine Geraldus, qui cum uxore sua Elizabeth incedens in omnibus mandatis & justificationibus Domini, sine querela in timore Domini educatus, S. viro Hyacintho semper devotus fuit, & ut ipsius devotione, & merito præmium responderet, non est frustratus spe sua: cum enim acutissima & gravissima febris oppressus esset & repentine prehensus, de spe vitæ desperare cœpit, & tandem ad seipsum reversus, S. Hyacinthum, ut sibi succurreret, invocavit. Uxor verò sua Elizabeth mente devota ad ecclesiam, ubi sacrum corpus Viri Dei requiescit, cum lachrymis pro sanitate sui mariti interpellatura cucurrit. Et ecce Geraldo prædicto in agone posito, & quasi jam à sensibus alienato, ad lectum ipsius decumbentis astitit S. Hyacinthus dicens: Fili Geralde, quid petis à me? Ego sum Frater Hyacinthus per te invocatus, & præcipuè per consortem tuam Elizabeth, quæ in ecclesia existens adhuc cum lachrymis orat pro te apud sepulchrum meum. Ad quem infirmus: Pater Sancte Hyacinthe, inquit, obsecro te per misericordiam Dei, ut meritis tuis me curare digneris. Cui Vir Dei dixit: In nomine Domini nostri Jesu Christi sis ab omni infirmitate liberatus; & hæc dicens, ab oculis ægrotantis se subtraxit, & disparuit. Tunc infirmus supradictus Geraldus, perfecta sanitate suscepta, statim surrexit, & repentino cursu absque mora cum multis amicis, ad agonem ejus expectantibus, & familia magna ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum venit, & uxorem suam Elizabeth ad sepulchrum sancti viri Hyacinthi orantem invenit. Quæ cum ipsum sanum vidisset, præ gaudio obstupuit, & tandem Deo gratias agentes, & sancto Hyacintho suo patrono, reversi sunt ad propria. Miraculum verò toti civitati innotuit, quod circa annum Domini mcccxlvi contigisse narratur.

B

10 Matrona quædam nobilis, nomine Petronella, uxor Domini Versii, existens partu gravida, sex ante partum septimanis, magno dolore uteri angebatur, & appropinquante hora, cum parere non potuisset, propter magnam vim doloris defecit spiritus ejus, & invocans B. Hyacinthum ad terminum vitæ & limen mortis deducta est: quæ dum esset in agone posita, & ultimum spiritum ageret, ecce mox vir Dei B. Hyacinthus ante lectum illius astitit dicens: Filia Petronella Deo devota, ecce adsum quia me in tua infirmitate invocasti: ideo in nomine Jesu Christi sanaberis, & filium absque magno dolore paries. Quæ cum ad seipsam quasi de quodam gravi sopore evigilans reversa fuisset, sanam se invenit, & filium, sicut prædixerat vir Dei Hyacinthus, absque la-

mulier in
periculoso
partu juvatur.

C

bore, & dolore peperit. Itaque veniens cum filio ad sepulchrum S. Hyacinthi cum devota oblatione Deo gratias egit, qui per merita S. Hyacinthi à periculo mortis illam liberavit, miraculumque coram Patribus Conventus, & pluribus aliis solemniter protestata est factum fuisse mcccxlvi in die S. Gregorii Pontificis, & Confessoris.

11 In die translationis beatissimi Patriarchæ nostri Dominici anno Domini mcccxlvi tale fertur contigisse miraculum. Matrona enim quædam nobilis, nomine Martha, usum manus dextræ, propter quemdam gravem influxum dolore plenum ita amiserat, ut nec extendere nec flectere eam posset, & cum diversis medicinis dolorem manûs avertere, & proprio usui applicare tentasset, & minimè unguentorum juvamine profecisset, recordata viri Dei B. Hyacinthi, quod multis aliis ad se confugientibus perfecta sanitate optularetur, nimio pressa manûs dolore, venit cum magno ejulatu ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum, ubi requiescit corpus B. Hyacinthi, & cum multis lachrymis posita manu super sepulchrum ejus fiducia plena dixit: O beate Hyacinthe, tu multos mortuos suscitasti, & diversi morbi atque infirmitates ad preces tuas à corporibus hominum abscessere; digneris me tibi devotam à dolore manûs liberare. Quæ dum vix cum lacrymis verba protulisset, manumque arefactam sepulchro B. Viri applicasset, mox beneficium perfectæ curationis suscepit, visaque Dei omnipotentis virtute, ingrata esse nequaquam voluit; sed convocatis antiquioribus Patribus miraculum pandit, & Deo bonorum omnium largitori per merita Sancti ejus coram omnibus præsentibus ingentes gratias reddit.

alteri matronæ usus dextræ restituitur.

E

12 Quædam religiosa femina, Cæcilia nomine, à pueritia sua serviens devotè Domino plusquam triginta annis: quæ incidens in infirmitatem & gravissimum dolorem oculorum, ita quod octo annis nimium dolorem patiens, ut cæca ducebatur; tandem speciali devotione ducta, quam habebat ad virum Dei S. Hyacinthum, mandavit se duci ad sepulchrum S. Hyacinthi. Quod cum manu tetigisset, in vocem prorumpens cum lachrymis [ait:] O S. Hyacinthe, per te Deus miratur nunc circa mortuos, ut suscitentur, nunc ut illuminentur cæci; digneris ergo me miseram jam octo annis cæcutientem oculis clementiæ aspiceret, & ab hac oculorum meorum cæcitate eriperet. Quæ cum dixisset, oculos suos ad tumbam S. viri Hyacinthi applicavit, cujus fidem statim secuta est divina misericordia: namque subito meritis S. Hyacinthi omnem infirmitatem oculorum evasit, & desideratum lumen perfectum recepit, multis ad præsens miraculum astantibus & misericordiam Dei super creatura sua laudantibus. Hoc quoque [factum] fuisse anno Domini mcccxlvi in die sanctissimæ Trinitatis, liber authenticus miraculorum testatur.

femina cæca illuminatur.

F

13 In territorio Cracoviensi erat quædam matrona, quæ Margaritæ nomen habuit. Hæc in viduitate sua, secundum Dei timorem plusquam viginti annis pudicè & religiosè conversata incidit in gravem, & insanabilem infirmitatem, ex qua ob ingentes dolores capitis humoribus concurrentibus, tanta & tam gravissima percussa est surditate, quod nec campanas, nec tubas, nec homines ad eam loquentes vel quoscumque alios resonantes ictus & sonoras percussiones audire poterat. Quæ cum undique tum herbarum, tum unguentorum unktionibus se voluisset liberare, nec

et alia surda auditus recipit.

potuif-

A potuisset, cum magna devotione ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum Cracoviæ, ubi corpora sanctorum virorum S. Hyacinthi, & S. Vitti episcopi Lausanensis *d* de Ordine Fratrum Prædicatorum assumpti requiescunt, pervenit, & prostrata inter utriusque altare (beati enim Vitti episcopi corpus in altari, quod est à tergo altaris S. Hyacinthi in stanea tumba est reconditum) sic allocuta est dicens: O Sancti & electi Dei, S. Hyacinthe, & B. Vitte, per misericordiam Dei peto; liberate me ab hac surditatis infirmitate. Et persoluta sua devota oratione, cum magna fiducia ad sepulchrum S. Hyacinthi accessit, deosculans illud, & aures desuper ipsius tumbam applicans. Non defuit divina misericordia; verum ad Sancti honorem afflictam feminam ab illa surditate, quam contraxerat, liberavit, & beneficio auditus perfectissime donavit: quo percepto, Domino Deo ingentes gratias retulit, & miraculum in gloriam Dei, & honorem Sancti coram multis publicavit.

A N N O T A T A.

B a Festum S. Michaëlis archangeli celebratur die 29 Septembris, adeoque post obitum S. Hyacinthi integer mensis & aliquot dies effluxerant, quando hoc miraculum contigit.

b Supra in Annotatis ad Acta post cap. 2 littera g monui, voce crapula subinde medicamentum quoddam significari.

c Hac liberatio a demonibus facilius explicari potest, si facta intelligatur de visione, qua huic matrone egrotanti oblata sit.

d In Commentario prævio § 9 num. 90 obiter egimus de quodam Vito vel Vitto, ex Ordine Prædicatorum, qui ad episcopatum Lithuania evectus fuit. Ibidem dubitavimus, an hic sit idem cum illo, qui præsul Lubusanus vel Lubecensis vocatur. Crescit hic dubium nostrum; eo quod ille Vitus, cujus ossa Cracovia quiescunt, hoc loco episcopus Lausanensis appelletur. Sed forsitan nomen istius episcopus vitio typographæ corruptum est.

C A P U T II.

C *Miracula, quæ per intercessionem ejusdem Sancti ab anno 1270 usque ad annum 1280 patrata sunt.*

Intercessione ejusdem Sancti cæcus visum recipit,

Anno Domini mclxx, in crastino sanctissimæ Trinitatis tale narratur factum fuisse per merita S. viri Hyacinthi miraculum. Vir enim quidam nobilis genere, professione miles, qui S. Hyacintho, dum adhuc viveret, amicissimus fuit; hic ex gravi quodam capitis dolore in uno oculorum saniosa quadam infirmitate percussus, cæcitatem contraxit: in ea enim parte, qua affectus erat oculus, in medio pupillæ albugo putredine plena ad modum juglandis excreverat, quæ & oculo maximum dolorem, & faciei turpitudinem non parvam ingerebat. Verum est equidem, se huic dolori multos adhibuisse medicos, diversasque consultantium excepisse artes. At cum nihil profuissent, immo magis ac magis faciei tumorem, capiti dolorem, & intuentibus horrorem ingenerarent, relictis humanis consiliis, ad divinum se Augusti Tomus III.

contulit auxilium. Siquidem mente concipiens, *EX IM-* & anima pertractans S. Hyacinthum, apud *PRÆSSIS,* Dominum Deum esse gloriosum meritisque acceptabilem, & suum quondam amicum, Cracoviense ad sepulchrum S. Hyacinthi ad Fratres Prædicatorum se contulit, & cum illa corrupti oculi affectione corde devotus, & spe plenus ad tumbam sancti Viri accessit, oculumque corruptum sepulchro applicans sic dicebat: O sancte Hyacinthe, tu cum in hoc mortali corpore viveres, me, ut filium, dilexeras, & ego vicissim semper tibi devotus fui; nunc, obsecro, vide infirmitatem meam, & ab hac turpi carie libera me, meumque mihi oculum restitue. Scio enim, te apud Altissimum precibus tuis hæc obtinere posse. Mira res! Vix verba finierat, orationique terminum dederat, & ecce subito caro illa putrida, & superflua sanieque referta ab oculo recidit; facies à tumore liberata, & pupilla, quæ jam effluxerat, novum dans actum videndi clarissimum, militi supplici, meritis S. Hyacinthi apparuit. Quod multis præsentibus factum fuisse, Dominumque Deum in Sancto suo collaudatum, scripto authentico notificatur.

E 15 Comitis cujusdam, Sulconis nomine, Castellani Cracoviensis filia, uxor Scarbiniri, percussa gravi infirmitate, & desperata, quæ somnum ab oculis, & omnem gustum à palato subtraxit, ita ut nec comedere, nec bibere, nec loqui poterat. Et cum jam medicorum ope frustraretur, deque ejus vita desperatum esset, cumque morti appropinquasset, quidam amicorum parenti suo, ut eam ad monumenta sanctorum Vitti episcopi, & Hyacinthi confessorum cum certis votis offerret, suggestit. Pater ergo illius dominus Sulco prædictus Castellanus Cracoviensis ad lectum filia mortaliter decumbentis cum ceteris amicis suis flexis genibus sanctos Dei confessores devotè, & lachrymabiliter invocare cœpit dicens: O sancte Hyacinthe, & sancte Vitte, dignemini succurrere orationibus vestris apud Dominum mortaliter laboranti filia meæ, & ego eam cum solemni oblatione ad sepulchrum vestrum deducam, votumque supplex explebo. Illo itaque votum sic promittente, illa, quæ jam præsentem mortem passa est filia, statim elevans se in lecto voce sonora clamavit: Gratias ago Domino Deo meo, & sanctis ejus Hyacintho, & Vitto confessoribus, quia eorum meritis à mea infirmitate, mortisque periculo sum liberata: confestimque sana surrexit, & cum patre suo domino Sulcone prædicto, magnoque comitatu nobilium, qui ad se deplangendam accesserant, ad sepulchrum Beatorum jam dictorum cum magna devotione venit, & votum, quod pater pro ipsa fecerat, devotè persolvit, cunctis mirantibus, & Dominum in Sanctis suis mirabilem laudantibus. Hoc miraculum factum est circa annum Domini mclxxvii.

F 16 Simile miraculum factum esse meritis beati Hyacinthi perhibetur circa annum Domini mcccix in districtu Podlachia *a*, in civitate Czechanoiwecz, ubi quædam domina, cognomine Seta *b* Bodislauska, ultimum spiritum agens, commendata votis ad sepulchrum beati Hyacinthi, subito omnem infirmitatem evasit, & perfectam sanitatem recuperavit, cui miraculo plures fide digni interfuere.

17 Ne omni generi morborum per inenarrabilem Dei virtutem beatus Hyacinthus deesse videretur, eam quoque apud Altissimum gratiam (ut etiam vulneribus concisis medeatur) impetravit: omnibus enim, ut vivens, in pietatis Christianæ *vir ab hostibus graviter vulneratus*

EX IM-
PRESSIS.

visceribus compatiebatur; sic & mortuus & beata vitæ potitus sedibus, cunctis ad se confugientibus non solum precantibus vel vota offerentibus, sed etiam suspirantibus tantummodo, sua solatia præstabat. Contigit enim hoc, quod enarrare cupio miraculum, ita misericordiae Dominum Servumque ejus exaltans, ut nequaquam præteriri silentio dignum esse judicem. Civis namque Cracoviensis divitiis, & fortuna temporali, tum etiam morum probitate insignis, cui familia Hincconis nomen imposuerat, qui more humano casibus variis subjectus, casum vulneris gravissimi subiit. Hic siquidem ab hostibus suis sibi insidiantibus gravissimè in capite vulneratus, usque ad cerebri excussionem, & in brachiis usque ad ossium effractionem semivivus relictus, præsentem mortem pertimescens, chirurgorum & pharmacopolarum se curæ commisit. At quia ob tam letale vulnus nullo modo hominum arte & ingenio spes vitæ relinquebatur, statim divinæ se providentiæ sanandum porrexit. Sciebat siquidem in illa metropolitana civitate Cracoviensi singulare datum esse miseris & afflictis refugium, scilicet sanctum Hyacinthum Ordinis Prædicatorum.

B
miro modo
curatur,

18 Tunc se recolligens, & devoto pectore suspiria emittens, verso vultu ad parietem ecclesiæ, sic sanctum Virum alloquitur: O sancte vir Dei Hyacinthe, mœrentium consolator; ecce jam morior, nullumque jam mihi aliud datur vitæ refugium; sic etenim ab inimicis meis sum vulneratus, quod medicorum arte frustra cupitam debeo sperare salutem. Ad te igitur solum mihi & ultimum restat diffugium. Tu qui mortuos ad vitam revocas, potes me etiam (quod certò, & firmiter credo) ad mortem concisum vulneribus resarcire, & precibus tuis ad vitam revocare. Nec facultas tibi deest, qui tantis apud Deum meritis abundas, nec voluntas deesse poterit, qui divina semper charitate plenus fuisti. Obsecro igitur, miserere mei, & succurre jam destructæ & convulsæ fragili naturæ meæ. Ego verò, quam primum juveris me, promitto cum non exiguo munere & oblatione tuam invisere, & honorare sepulchrum. Audi miraculum, & miram Dei virtutem. Vix votum corde & ore promiserat, & ecce confestim vulnera, quæ unguentorum ratio mederi nequibat, omnipotentis Dei virtute solidata atque perfectè sanata, & ipse Hinccon ab omni se infirmitate & debilitate meritis sancti Hyacinthi curatum reperit. Et mox à præsentem morte, & vita insperata sanus consurgens, cum sua uxore Elizabeth, & duobus filiis Philippo & Jacobo ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum ad tumbam sancti Hyacinthi venit, gratiasque Deo agens, solemnem voti oblationem complevit, omnibus magna voce contestans Dei gloriam, & sancti Viri apud Deum reputationem, quod ejus meritis jam à morte præsentem esset liberatus, cicatrices solum, velut signa divinæ gratiæ, domum reportans anno Domini mclxxii.

C
adolescens
jam animam
exhalaturus

19 At verò anno sequenti insigne ob Sancti gloriosam in mentibus hominum refricandam memoriam, Deo operante, tale fertur fuisse perpetratum miraculum. Namque in oppido Prossovicè cujusdam matronæ honestæ, cognomento Boguslavæ, Nicolaus unicus filius, & viduitatis consolationem & curæ domesticæ labores sufferens, matri suæ carissimus habebatur; qui permissu divino in febrim acutissimam incidens, de die in diem majorem habuit suæ vitæ jacturam, nec ullis medicorum curis obviari poterat, quin ad terminum vitæ velox cursus fieret. Quid mœsta mater age-

ret, quo se verteret, ignorabat. Jam filium, quem viduitatis suæ fulcimen habebat, agentem animam spiritumque Deo reddentem videbat; nec ullum jam præstolabatur humanum subsidium. Svasu tamen feminarum assistentium bene sperare jubebatur, dummodo ad paratum à Deo mortalibus refugium votis præcedentibus ex intimo corde quantocius se conferret.

D

20 Mox mœsta parens cum ceteris feminis genibus provoluta ad lectum filii conclamare cœpit: O sancte vir Dei Hyacinthe, quantas jam per te hominum audivimus operatas salutes? Quot miranda & stupenda quotidie experimur? Ne despicias, obsecro, miseram matrem dilecto filio orbatam; sed consolare mœrentem, & redde mihi filium morientem: & si mihi miseræ filium vivum restitueris, promitto in honorem tuum ferias quartas singulas usque ad finem vitæ meæ ob gratiam mihi præstitam jejunii & orationibus transigere. Quod votum cum lachrymis illa emisit. Et ecce filius ejus jamjam moriturus ad matrem dixit: Noli flere, mater charissima, sed quantocius mihi cibum manu tua paratum porrige. Ecce etenim nunc per beatum virum Dei Hyacinthum hic præsentem à mea sum infirmitate curatus. Et assumpto cibo, surgens perfectè se curatum sensit, statimque cum matre, & domino Falislao, & Præbislao militibus ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum Cracoviam venit, & ad tumbam beati Hyacinthi solemnem suæ curationis per Virum Dei protestationem fecit, gratias agens Deo, qui talem in mundo hominibus consolationem reliquit.

pristina
sanitati
restituitur;

E

21 Inter ceteras sanctorum corporum mirabiles gratias his, quæ adhuc in terris gloriosam expectant resurrectionem propter encomium virginis perpetuæ, à Christo Jesu Domino virginis partus fructu singulariter concessas, hæc una solet esse non contemnenda, quod ex eorum ossibus sive venerandis reliquiis suavis in Christi fidelium nares odor diffunditur, vel simile aliquid, quod singularem alicujus Sancti virtutem commendat. Sic enim S. Catharina martyr dat lac pro sanguine collo; Sic Paulus capitis saltu, & dulcis Jesu memorato nomine tres perpetuos fontes Romæ prodidit; sic beatus Januarius Neapolitanus sanguinem suum bullire facit capiti suo admotum; sic beatus Nicolaus sacro refudat oleo; sic Joannis Evangelistæ manna perpetuo fonte scaturit. Non mirum ergo, si beato & glorioso Hyacintho ad ostendendam puritatis virtutem conceditur, ut de ejus corpore suavissimus odor emanet.

quidam
nobilis
ex tumulo
Sancti

F

22 Quidam enim nobilis, Zegocius cognomento, circa annum Domini mclxxiv cum adhuc secularibus curis, & mundanæ conversationis involucro, licet jam clericus esset, tenebatur, quadamque die devotionis ergò ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum Cracoviæ, & cum aliis, qui magno devotionis erga sanctum Hyacinthum virum Dei tenebantur affectu, ad sepulchrum ejusdem exosculandum accederet, dum nihil minùs, quam se aliquando Fratrem Ordinis Prædicatorum futurum speraret, [ex] sepulchris sanctorum virorum Hyacinthi, & Vitti sensit miram fragrantiam, odorisque suavissimi suaveolentiam, qualem lingua humana explicare nequaquam potens erat. Et cum nulla pigmenta, & commentitiæ suffumigationes in ecclesia viderentur, mirabatur, unde tantorum suavis odoramentorum reperiretur: domumque reversus nullatenus ejus odoris fragrantiam deperditam sensit. Illius ergo odoris supernaturalis fragrantia illectus, divinoque tactus lumine, Ordinem

nem

A nem Prædicatorum Cracoviæ est ingressus, in quo memor cælestis dulcedinis, sanctissimam vitam ducens laudabiliter vixit, juramentoque sæpius confirmavit, se ex sepulchris Sanctorum eam, de qua scribimus, odoris fragrantiam sensisse.

c
& alius periculofo gutturis
d
e
23 Boleſlai *c* Ducis Poloniæ cancellarius, cognomento Dobroſlaus, qui ſibi erat cariffimus, ex quadam ingluvie *d* & corporis diſtemperamento, ſquinantico *e* morbo percuffus, tantam gutturis & faucium paſſus [eſt] inflaturam, ut cibo, & potu nequaquam amplius uti poſſet. Jamque octavum diem tranſegerat, cum nihil eorum, quibus humana ſuſtentatur fragilitas, deglutire poterat; & cum jam omnium medicorum ars in ſeipſam reſerſa, quid morbo eradican- do, & ſtrangulato ſanando remedii adhibendum eſſet; proſuſ neſciebat. Dux Boleſlaus, ne tam honorato & Reipublicæ utili ſubjecto privaretur (ſciens quanta Deus per beatum virum Hyacinthum affectis corporibus afferret opitulamina) mox die nona curam parari jubet, & ſuum ſquinaticum *f* ad ſepulchrum beati Hyacinthi portari, comitante tum fervorum tum amicorum Ducique famulantium non parva caterva.

B
aut faucium morbo liberatur.
24 Cumque jam eccleſiæ, in qua Sancti corpus requieſcit, limen tranſiſſet, modulos loquelæ, quam amiſerat, recuperavit. Et appropinquans ſepulchro Sancti, illudque devotiſſimè exoſculans, cum lachrymis ſancti Viri patrocinium & adjuvamentum invocare cœpit dicens: O ſancte Hyacinthe, per te uſus loquelæ eſt mihi reſtitutus; obſecro per miſericordiam Dei, priſtinæ me ſanitati meritis & orationibus tuis reſtitue. Ego verò in memoriam beneficii uſque ad mortem ferias quartas jejunare promitto. Hæc eo dicente, ſtatim, cernentibus cunctis, per merita Sancti inflaturæ capitis & gutturis diſparuit, & apoſtoma ſciſſum eſt, ſanieſque tota effuſa, corpusque priſtinæ ſanitati reſtitutum; & hoc perfectiſſimè: quod ipſe videns, coram præſentibus, & miraculo aſſiſtentibus, gloriæ Dei reverentiam exhibuit, miraculumque Dei ope, & Sancti patrocinio patratum conſeſſus, gratias dignas Deo decantavit, atque ad ſuum Ducem cum gaudio, & virtutis Dei conſeſſione reſerſus, quid Dei beneficio ſibi contigerit, per ordinem enarravit. Hæc autem anno mcccxxvii contigiſſe proceſſus inquisitionis ſancti Hyacinthi narrat hiſtoria.

A N N O T A T A.

a Podlachia ſeu Polachia eſt tractus Poloniæ, & pars Orientalis Mazoviae provincia inter Lithuaniam ad Ortum & Mazoviam propriam ad Occaſum.

b Forſan pro ferta legendum dicta, vel ſubſtituendum eſt nomen proprium, puta mutatione unius litteræ initialis Berta, aut ſimile, quod divinare non poſſumus. Plures alios errores typographicos ex probabili conjectura correxiſimus, quemadmodum § 1 Commentarii prævi num. 7 præmonueramus.

c Is verosiſimiliter fuit Boleſlaus cognomento pudicus, dux Poloniæ, qui uſque ad annum 1279 vixit, cum hoc miraculum anno 1277 contigiſſe dicatur.

d Ingluvies inter alias ſignificationes aliquando ſumitur pro tumore gutturis, ut in Lexico Martini ad vocem illam videre eſt.

e Hic morbus in Definitionibus medicis Gorraei vocatur Græcè οὐδαγγη, qui eſt tumor & rubor faucium cum magna reſpirandi difficultate

conjunctus. Ab Italis hoc malum vernacule appellatur ſquinantia, & à Gallis eſquinancie, quæ voces anginam ſignificant. Vix dubito, quin Severinus Cracoviensis Roma degens, hanc vocem ab Italis mutuatus fuerit, & ex ea novum adjectivum Latinum facere voluerit.

f Scriptor Polonus paulo ſuperius hunc morbum vocaverat ſquinaticum; nunc autem eo morbo laborantem, omiſſâ litterâ n, appellat ſquinaticum. Neſcio, utrum auctoris an typhote erratum ſit. Ut ut eſt, ex ſupradictis & circumſtantis miraculi ſatis intelligimus, qualis morbus eo nomine indicetur.

C A P U T III.

Morbis aliisque malis afflicti, qui ab anno 1280 uſque ad annum 1290 opem Sancti ſenſerunt.

I Am verò quid factum ſit anno mcccxxx in cratiſtino Aſſumptionis glorioſiſſimæ Virginis Mariæ audiamus. Namque in villa, quæ Poloniſ dicitur Peleſnicza, quatuor à Cracovia milliariſ diſtante, nobilis quidam, nomine Viſlaus, Boguſlai militis filius, in graviſſimam eamque mortalem febrem incidit, quam nulla medicorum ars curare valebat. Cumque jam de ejus vita deſperaretur, jam jamque agonizans morti vicinus eſſet; parentibus & amicis ad lectum morientis circumſtantibus; ac irremediabiliter ſentibus; Magdalena matrona mater ejus, & conjunx præfati Boguſlai; flexis genibus reſumpto ſpiritu cum lachrymis cœpit invocare S. Hyacinthum in patrocinium, necnon B. Vittum epiſcopum Lauſanenſem ex Ordine Prædicatorum (de quo ſuprà libro primo dictum eſt) dicens: O ſancte Hyacinthe, & Vitte; veri ſervi & amici Dei, quorum animæ in cælis gloriâ perpetuâ perfruuntur, & in terra nomen ſamaque eſt celeberrima, dignemini mihi miſeræ ſuccurrere, huncque filium meum, quem invidia mors à conſpectu meo rapere properat, ad vitam ſancti præcibus meritiſque veſtris reſtituite, & ego promitto eum cum ſolemni oblatione ad tumbras veſtras ſiſtere.

F
26 Quam primum verò verbo & corde devoto expreſſiſſet dicta, ſtatim juvenis quaſi è gravi ſomno expergefactus, ad parentem vota Deo offerentem, præſentibus cunctis, dixit: O mater cariffima, citò properemus Cracoviam ad eccleſiam Fratrum Prædicatorum; & agamus Deo gratias pro mea curatione, & ſanctis ejus S. Hyacintho, & B. Vitto, qui modo mihi ſpiritum exhalanti in decore mirabili, unus quidem pontificali veſtitus amictu, alter verò in habitu Fratrum Prædicatorum aſtiterunt, dixeruntque mihi jamjam morienti: Viſlæ fili, in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti curamus te ab infirmitate, quam pateris; ſurge, & cum matre tua ad noſtra ſepulchra, vota pro te facta completurus, perge. Et hoc dicto, diſparuerunt, & ego optimè ſentio, me eſſe ſanatum. Mater igitur hæc audiens lætæ converſa in gaudium, & præparato currum cum marito ſuo & filio, multiſque conſanguineis ſibi adjunctis, cum gaudio Cracoviam ad ſepulchra Beatorum properarunt, & miraculum Fratribus Prædicatoribus, & aliis civibus promulgarunt, Deo
Xx 3 optimo

*Sanctus a-
dolſcenti
moribundo
apparet;*

*eumque ab
inſtanti
morsu periculo liberat;*

EX IM-
PRESSIS.matronam
sex annis
cæcam

optimo ingentes gratias votis adjunctis reddiderunt, qui per Sanctos suos hic in terris mortalibus auxilia confert pietatis.

27 Non contemnendum sanè, divinam virtutem & Sanctorum honorem commendans anno mclxxxii, in die beatissimi patriarchæ nostri Dominici accidit miraculum. Quædam enim matrona nobilis Christina nomine; uxor olim Nicolai Irdeniava militis, Deo permittente, in gravem lapsa infirmitatem, ex nimio capitis dolore oculorum est oppressa passione in tantum, quod invalescente morbo indesque crescente totaliter visiva virtute privatur. Jam siquidem nec lucem aliquam, nec hominem, nec quidquam materiale five palpabile cernere poterat. In qua cæcitate, dum jam sextum ageret annum, omnium ore cæca Christina appellabatur, quæ licet pulchra facie fuerat, tamen ob cæcitatæ deformitatem à marito suo despiciatur: postmodum autem à quadam devota matrona admonetur, ut non parvi penderet Dei gratiam, quæ nuper ad consolationem fidelium Cracoviæ apud Fratres Prædicatores emicuit: namque si aliis Deus tot solatia in eorum infirmitatibus præbet; cur tu etiam, inquit illa matrona; porrectum in terris à Deo beneficium despicias? Sum certa, quod per Dei gratiam, si ad S. Hyacinthum te devoveris, oculorum lumen es adeptura.

mirabiliter
illuminat,

28 Quod audiens cæca mulier matronæ respondit: nullus hucusque fuit, qui me hac de re commoveret. At verò ex hac persuasione tua, pro qua gratias multas tibi refero, ad ecclesiam nostræ villæ accedo; & ibi solemne votum ad tumbam istius Sancti gloriosi emittam. Quæ cum ad ecclesiam venisset, & cum lachrymis orans votum ad S. Hyacinthum perficiendum promitteret, statim cœpit quasi quodam sopore gravari, & cum sic obdormiret, astitit illi S. Hyacinthus in fulgida veste, & decoro Ordinis Prædicatorum amictu, & dixit illi: Domina Christina, si vis visum recuperare, visita sepulchrum meum cum devota oblatione. Et his dictis, disparuit. Tunc supradicta domina ad seipsam reversa, clamare cœpit super famulos suos: Quantocius mihi pareatur currus, ut possim per vos Cracoviam ad Fratres Prædicatores perducere ad sepulchrum S. Hyacinthi: modò siquidem mihi in fulgido apparuit amictu Fratrum Prædicatorum, lumenque oculorum meorum mihi promisit restituere. Quod cum factum fuisset, & ipsa ad sepulchrum viri Dei S. Hyacinthi cum lachrymis devotissime orasset, & prælibata oratione oculis cæcis sepulchrum Sancti contigisset, meritis & intercessione ipsius statim visum recepit, Dominumque Deum supremis extulit laudibus, qui Sanctos suos in terris mirabiliter glorificat, marito suo, & multis nobilibus utriusque sexus, tum etiam, & Fratribus conventus Cracoviensis præsentibus, & ad factum prodigiosum stupentibus.

alterius dy-
senteriam
sanat,

29 Quædam nobilis, & devota matrona domina Margarita, conjunx olim D. Falislavi de Calina militis, ob intemperiam ciborum ex causis morbi concurrentibus, gravi & insanabili est correpta dysenteria, in tantumque eam lubricus morbus affecit, ut viribus destituta omnem cibum potumque respuens, præ foribus mortem venire sensit; cumque jam nec medicorum rationes, nec servientium sollicitudines à morte superveniente eam liberare possent, relicto humano, ad divinum anxia cucurrit præsidium. Namque cœpit S. Hyacinthum devoto corde sub his verbis invocare: O sancte vir Dei Hyacinthe, verè

credo, te in æternam & cælestem transisse vitam, verèque profiteor, quod etiam nostro seculo orationes tuæ coram Deo altissimo plures languidos curarunt, plures mortuos suscitaverunt. Obsecro, fac mecum misericordiam, & vitam præsentem mihi conservari apud Altissimum obtinere digneris. Et ego haud immemor beneficii in tui honorem ferias quartas, & sextas, usque ad ultima vitæ meæ tempora in pane & aqua jejunare coram Deo promitto, & ad tuum sepulchrum notabilem, & devotam offerre oblationem. Mireres! Vix mulier languida, & penè vitâ destituta votum complevit; & ecce statim, Deo per merita sancti Hyacinthi auxiliante, matrona prædicta, quæ ob fluxilem morbum ematuerat, ac si numquam ejusmodi dysenteriam passa fuisset, sana & incolumis surrexit. Ne verò tam grande sibi præstitum beneficium per obliviosam ingratitude aboleret; protinus Cracoviam cum marito suo, adjunctis sibi suæ incolumitatis honoratis & fide dignis testibus, venit, miraculumque appendit, & Domino Deo gratias egit, quod per Virum Dei in ipsius infirmitate salutem contulit, & solemnè oblatione ad sepulchrum Sancti relicta, laudans communem omnium bonorum largitorem Deum ad propria remeavit anno Domini mclxxxiii.

30 Anno Domini mclxxxiv, in die Sanctissimæ Trinitatis tale narratur factum fuisse miraculum. Quædam nobilis, & ingenua virgo, cognomento Dobroslava, Janickonis Mileuski de villa Kunicze filia, correpta febre gravissima, ex variis accidentibus morbo ingravescente, ad finem vitæ suæ deducta est; frustra circa morbi incrementis curam medicis laborantibus. Cumque jam à medicis de vita ipsius desperaretur, mater virginis domina Mileuska, quæ semper sancto viro Dei Hyacintho erat devota, ad divinam se contulit misericordiam. Idcirco flexis genibus corde mæsto & voce lachrymabili cœpit sancti Viri efflagitare patrocinium, multis eum in sua oratione verbis compellans, & si suam filiam primæ sanitati restitueret, cum devotione certam oblationem ad sepulchrum Sancti se allaturam promittens. Quod votum cum constanti corde complevisset, sequitur à Deo præstitum beneficium. Namque illa virgo prædicta à sua, quam passa est, periculossima infirmitate convalevit, & sana surrexit. Quo facto gratulabunda mater, nec non prædictus Ianicko nobilis, ne beneficii immemores existerent, cum filia sua multoque nobilium personarum comitatu Cracoviam ad Fratres Prædicatores venerunt, vota persolverunt, Domino Deo misericordie gratias retulerunt, miraculum publicaverunt, & quantum per sancti Hyacinthi merita à Domino Deo obtinuerint, palam coram omnibus enarraverunt, factoque voto, post gratiarum actionem, ad propria remeaverunt.

31 Nobilis & generosa matrona, nomine Przibyslava, olim Comitissæ de Odrovons F. Jacobobi de terra Opoliensis de villa Kamienski, sancti Hyacinthi Fratris uterini conjunx, ex naturæ injuria in acutissimam & periculossimam febrem prolapsa, humanis se dedit præsidiiis, medicorumque animos, sed non auxilium, frustra implorando. Itaque cum indes magis magisque paroxysmo divexaretur, morbusque in deterius vergeret, cum ab omnibus medicis destituta, & ab amicis deplorata remaneret, in mentem venit S. Hyacinthi in omni morborum genere diversis personis ad suum præsidium confugientibus opitulatio, quæ non solum in districtu Cracoviensi, verum

ac gravissimam
virginis
febrem
curat.

F

Sanctus
uxorem
fratris
sui
uterini

b

rum

A rium etiam per omnes regni Poloniae partes longè latèque protendebatur. Quoniam verò mors inexorabilis, quæ carminibus non eluditur, nec pharmacis revocatur, præsentem demonstrabat animæ de corpore exitum, quod verbis non poterat morbi oppressa magnitudine, cordis anxio spiritu & devoto suspirio sancti viri Hyacinthi, utpote sui consanguinei, cum lachrymis orando petebat patrocinium. Jam verò marito ejus Jacobo prædicto ad lectum ejus funestam dilectæ conjugis suæ mortem deplorante, atque exituræ animæ horam expectante, circa gallicinium, ceteris dormientibus, mediæ noctis transcurso tempore, ad lectum prædictæ matronæ jamjam spiritum exhalantis astitit sanctus vir Hyacinthus, splendido Prædicatoris professionis indutus habitu, & sic est eam allocutus: O Pribyllava, inquit, domina Deo devota, quia me in tuæ mortis anxia hora invocasti, ecce adsum. Idcirco in nomine Domini nostri Jesu Christi te vitæ pristinæ & perfectæ sanitati restituo. Atque his dictis, disparuit.

B 32 Matrona autem prædicta Pribyllava, cum ab acutissima febre liberat; mortis jacula & naturæ injuriam depulsam sentiret, seque subitò sanatam & à morte revocata cerneret, ad personas circa suum agonem affidentes & sopore pressas, clamare cœpit alta voce dicens: Surgite, surgite; numquid non videtis sanctum Hyacinthum splendido Prædicatorum Ordinis habitu refulgentem hic astitisse, meque allocutum fuisse, & ab hac, quàm agebam, morte liberasse, & deperditæ sanitati præsidium dedisse? Ecce jam tota sana facta sum. Hæc cum dixit, sana atque incolumis surrexit de lecto, & marito gaudium restituens cum ipso, & tota familia sua, multorum amicorum congaudentium comitatu Cracoviam ad Fratres Prædicatores miraculum publicatura perrexit, ad sepulchrum sancti Viri orationes, & vota, humilesque gratiarum actiones redditura accessit, Deum omnium bonorum inexhaustum largitorem magnificans, qui ob merita Sancti sui ad pristinam ipsam revocaverit sanitatem. Hæc eontigisse narrat historia anno Domini MCLXXXIX.

C 33 Eodem anno in crastino sancti Dominici patriarchæ nostri non minùs stupendum, quàm quod sanctitatis sancti viri Hyacinthi encomium commendat, contigit miraculum. Siquidem domina quædam Bartholomæi civis Cracoviensis uxor, dum domestici operis aliquid ferventiùs atque diligentius operaretur, cultrumque incautiùs versaret, acutissimum, casu repentino præcidit duos de manu propria digitos, ita ut penitus à manu dissecti in terram deciderent. At illa, ut muliebris fert animus, viso atroci vulnere, quasi exanimis in terram ejulans proruit, infortunium suum lachrymabiliter deplorans. Quoniam verò sapius in publicis concionibus de virtutibus, & stupendis per sanctum Hyacinthum factis prodigiis declamari audierat, concepta in Deum fide, & ad sanctum Virum devotione, acceptis illis duobus præcis digitis, & sudariolo sive panniculo involutis, ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum quantocius properavit, & veniens ad sepulchrum sancti Hyacinthi, cum lachrymis cœpit supplicare dicens: O sancte Vir Dei, nonne nobis in declamationibus publicis sapius tua merita apud Altissimum proponuntur, quibus & mortuos ad vitam, & diversis calamitatibus oppressos ad perfectam restituis sanitatem? Obscuro, ne me despicias famulam tuam, quæ toto pectore tuo me patrocinio committo; en attuli infelicis laboris mei partum duos digitos, quos de manu incauta præ-

EX IM-
PRESIS.
cidi: digneris tuorum meritorum virtutem in me quoque miseram effundere, hosque sic abscissos manui meæ reunire & vivificare. Ego verò, si me sanaveris, promitto ob memoriam sanctitatis tuæ, quamdiu terrena carne induta terras incolituro, septies orationem Dominicam & salutationem Angelicam indes devotè persolvere.

34 Itaque voto emissò, manum duobus digitis detruncatam super sepulchrum sancti viri Dei Hyacinthi posuit, & digitos avulsos ex sudariolo deproptis suis locis adaptavit. O rem miram, & stupendum miraculum! Digi- *cultro præ-*
cisos resti-
tuit; titi siquidem per merita sancti Viri locis suis sic reuniti adhæserunt, & perfectæ sanitati sunt restituti, quasi numquam crudeli mucrone à parte corporis resecti fuissent. Ad quod miraculum gratulabanda mulier virum suum & alios domesticos, qui concisam manum viderant, in testimonium vocavit, & coram Fratribus Prædicatoribus mirabilem Dei omnipotentiam, & in sanctum Virum Dei favorem prædicavit, multis ob tam grande miraculum stupentibus; & Deum gloriosum laudantibus.

E 35 Hoc eodem anno MCLXXXIX, in die Assumptionis gloriosissimæ Virginis Mariæ, tantæ & tam magnæ virtutis miraculum prodit. Homo enim quidam de pago, qui vulgo Maslovicze dicitur, cognomento Suenton, licet conditione pauper, sed in Dei providentia dives meritis, & ad sanctum Hyacinthum devotione plenus. Hic (ut à Domino probaretur, & gloria Sancti magis ac magis cresceret) filium habuit cæcum à nativitate, quem & Simonem in sacro baptisate nuncupavit; & cum jam in hoc naturæ & oculorum defectu sexennium transegisset, nec esset ulla spes aliquâ arte humana ad optatam filio lucem pervenire, accepto secum filio, Cracoviam ad Fratres Prædicatores ad tumbam sancti Hyacinthi perrexit; & viva fide in Deum & ad sanctum Virum Dei devotione faciem cæci nati filii super sepulchrum Sancti posuit, & cum lachrymis sic est exorsus: O sancte Hyacinthe, succurre mihi misero, & me in hac calamitate consolare. Illuminasti duos gemellos cæcos à nativitate, dum viveres; illumina & hunc similia patientem, dum cælestia regna inhabitas: nec enim es minoris meriti mortuus, qui omnipotenti Deo æternaliter assistis. En tibi offero victimam, accipe sacrificium, & præsta tuo devoto patrocinium. Quod si tuis meritis huic lumen dederis, hunc eundem filium usque ad terminum vitæ meæ singulis annis cum oblatione devota in recompensam beneficii ad sepulchrum tuum præsentare promitto. Hæc cooperante & votum promente fidei merito, non est fraudatus: subitò enim illius pueri cæci nati aperti sunt oculi; & lumen oculis integrum est restitutum. Tunc filius ad patrem, Pater, inquit, charissime, jam omnia clarissimè video, omni cæcitate semota. Pater verò suus procidens in faciem, Deum omnipotentem, qui in Sancto signum suæ benevolentiae ostendit, pronus adorans, fideli pectore & ore collaudavit. Ne verò miraculum celaretur, vocatis Patribus Cracoviensibus & personis fide dignis, factum stupendum publicavit, & lætus cum filio ad propria remeavit.

F 36 Postmodum sexto mense post hoc grande *ex eundem*
postea leba-
u j. bri eri-
pit; opus perpetratum, quatenus ad servitium Dei traheretur, iterum manus Domini fuit ad probandum illum: siquidem hic idem, cum consecrâ oculorum gratiâ filii sui gauderet, illum in acutissimam & mortalem febrem incidisse vidit: qui cum iam agonizaret & animam ageret, pater su-
prædictus

EX IM-
PRESSIS.

prædictus flexis genibus cum lachrymis cœpit S. Hyacinthi patrocinium invocare dicens : O sancte vir Dei Hyacinthe , sicut dignatus es filium meum cæcum illuminare , ita nunc eundem , quem mihi mors eripere conatur , digneris ab ejus falce liberare ; quem si mihi vivum restitues , abinde simul cum filio Ordinem Prædicatorum intrare promitto , & in eodem Ordine usque ad mortem perseverare. Et ecce, hæc eo dicente , filius ejus , qui jamjam moriturus erat , per merita S. Hyacinthi vivus & sanus surrexit , & postmodum Cracoviam veniens , persolutis ad sepulchrum S. Hyacinthi votis & gratiarum actionibus , publicatoque miraculo , unà cum patre Ordinem Prædicatorum est ingressus , in quo uterque pluribus annis & religiosissimè & constantissimè Deo fervientes , ex hac vita ad cælestem patriam transierunt.

37 Similiter eodem anno suprafato in octava Assumptionis gloriosissimæ Virginis Mariæ , in prædicto pago Maslovicze , matrona quædam nomine Cæcilia filium , in sacro baptisinate Flosculum nominatum , à nativitate phthiticum genuit , multisque annis tabe interiori consumebatur in tantum , quod ossibus & cutè hærens , carne omnino deperiret , proptereaque pedibus manibusque & toto corpore invalidus existens , proprium lectum exire non poterat. Cum verò mœsta mater & suum infortunium & filii dolendam passionem plangeret , admonita per quamdam vicinam suam , Magdalenam vocatam , ut pro filii sui salute se ad S. Hyacinthum devoveret : si quidem præcedenti Dominica , cum publicis concionibus interesset , oculis se vidisse & auribus sensitse prodigia & mirabilia , quæ Deus omnipotens per S. Hyacinthum operatus est , affirmabat. Quo audito , mater pueri , fiduciâ incallescens , maternoque amore superata , iter usque Cracoviam emensa est : & cum ad monumentum S. Viri , cum lachrymis oraret , modico sopore depressa , vidit S. Hyacinthum habitu Fratrum Prædicatorum indutum sibi dicentem : Vade , Cæcilia ; domum tuam , quia jam curavi filium tuum. Quæ cum expergefacta esset , & revelationi credidisset , veloci cursu ad prædictam villam iter arripuit. Et factum est , dum jam territorio villæ appropinquaret , ecce occurrit ei filius suus totaliter sanatus , diuturnæ tabis languore curato , dicens : Mater charissima , quidam venerandus homo nocte mihi assistit , in lecto infirmitate mea detento , habitu Fratrum Prædicatorum indutus , qui dixit mihi : Surge sanus , & occurre matri tuæ , quæ villæ jam est propinqua : & hoc dicto disparuit , & ego totus factus sum sanus. Quod videns supradicta Cæcilia mater sanati filii , cum gaudio gratias Deo immensas retulit , nec ingrata beneficio , filium suum , adjunctis sibi vicinis & cognatis , ad sepulchrum Sancti duxit , & oblationem in gloriam Dei fecit , & Sancti merita omnibus ad miraculum concurrentibus magna voce enarravit.

38 Nobilis & generosa , necnon in religione Christiana piè à parentibus suis educata , cui nomen Dobroslanuska vidua , olim Thomæ Comitiss de Brzezie uxor , languore diuturno podagrico divexata , interpolatos sentiebat dolores , & cum , ut illi videbatur , ab illo dolore liberior esset , devotione affecta promisit visitare limina sanctorum Stanislai episcopi Cracoviensis , Hyacinthi , & Vitti episcopi Lausanensis , idque non nisi pedibus absque aliquo curruli ministerio. Acceptâ itaque magnâ fervorum & amicorum catervâ , (utpote Comitiss conjunx) iter promissum persolvere

Et apparet
nobili matrone ,

cœpit. Cum verò ad villam Modelnicza in districtu Cracoviensi accessisset , & cum jam ferè dimidium itineris explevisset , podagrico iterum morbo correpta vehementer languere , spirituque , ita ut cœptum iter nequaquam perficere valeret , deficere cœpit. Mandavit igitur famulis suis , ut se ad hortum pomis confitum ejusdem villæ languidam , quasi animi resumendi gratiâ deportarent ; quod & statim dictis obtemperantes exsecuti sunt.

39 At illa , eliminatis omnibus , cum sola remansisset , devota , & lachrymabili voce sanctos Hyacinthum , & Vittum tali voce compellere cœpit : O Sancti & gloriosi confessores , en ego famula vestra ex devotione , quam ad vestra sancta monumenta conceperam , eo usque pedibus peregrinata sum : adhuc magnum iter restat , & ego podagrâ percussa devotionem meam explere non potero , & frustra tot itinera emensa , sine fructu devotionis domum regrediar ? Obsecro igitur , gloriosa merita vestra hoc mihi efficiant , ut à dolore pedum liberari , & devotionem jam cœptam complere valeam. Et statim , ut dixit , levi somno gravata dormituri orando videbatur ; cui mox duæ reverendæ personæ astiterunt ; una habitu Fratrum Prædicatorum induta , & alia pontificalibus exornata , quas sequebatur processio multorum Fratrum quasi pertransientium , & suavi voce canentium : In civitate Domini clarè sonant jugiter organa Sanctorum.

40 Duo autem illi , quos plus honoratos cernebat , dixerunt ad eam : Domina Dobroslava Deo devota , surge & iter quod cœpisti perge , & meritis eorum , quos invocasti , qui & tecum sunt hic , scias te esse curatam. Et his dictis , disparuerunt : quæ ad se reversa , clamare cœpit Heus servi , citò properemus Cracoviam ad sepulchra Sanctorum ad Fratres Prædicatores : modò enim dignati sunt me invisere sancti Hyacinthus & Vittus cum aliorum multitudine Fratrum , & me à dolore vehementi pedum curarunt , iterque cœptum perficere mandaverunt. Itaque perrexit ad sepulchra sanctorum Vitti , & Hyacinthi confessorum , ibidemque pro sua liberatione & perfectæ sanitatis restitutione Deo optimo , qui eam sanctorum suorum Confessorum meritis exhilarare dignatus est , ingentes gratias & laudes peregit , coram multis & amicorum & domesticorum , & civium Cracoviensium testibus miraculum publicando. Secutum hoc factum eodem , quo supra , anno contigit in die S. Bernardi confessoris.

A N N O T A T A.

a Dysenteria , teste Gorræo , est exulceratio intestinorum , dejectiones ramentosas , cruentas & dolorificas inducens , & in varias species dividitur , ut in Definitionibus medicis ejusdem Gorræi videre est.

b Paroxysmus est accessio , incrementum vel exacerbatio cujusdam morbi , ut Gorræus , Castellus , alique medici passim explicant.

CA-

CAPUT IV.

Plures, invocato Sancti patrocinio, sanitatem aut alia beneficia ab anno 1290 usque ad annum 1500 impetrarunt.

Patrocinio Sancti equus pauperis

J Am verò anno dicto MCCXC in die S. Michaëlis Archangeli, magnum & stupendum factum est miraculum. Fuit siquidem in civitate Cracoviensi quidam homo pauper, qui unum equum possidens, victum sibi & uxori suæ conquirebat. Hic dum quadam tota die in via lubrica laborasset, fatigatusque laboribus itineris & oneris ad hospitium venisset, equus ille oppressus pondere, infirmatusque procidens exspiravit. Accurrit pauper Miroslaus cum conjugē suā, jumentum sui violentos dolores mederi, trahunt retrahuntque cadaver, existimantes suis illud clamoribus excitare. At ubi vident, se incassum verba fundere, clamoresque concitare, in fletum prorumpunt, domumque suam clamoribus ac ejulatus replent. Accurrunt vicini, animal mortuum vident, tristisque homini solamen, ut possunt, præbent. At ille quid faciā, inquit? Quo me vertam? Hoc solo animante domus meæ remediabar malo, hoc solo familiæ licuit esuriem propellere: atque talia & similia replicando, suos è capite crines vellicabat. Ad quem unus vicinorum suorum, Dobeslaus nomine, talibus eum consolatus verbis admonuit: Noli, inquit, quasi desperatus irremediabiles profundere lachrymas, & singultibus siste modum. Animal est siquidem, quod visibus tuis à Deo ad tempus est tibi concessum; providebit Dominus de alio; atque si tibi hoc tam carum est, licet sit mortuum, potens est Deus tibi illud restituere. Solum pro auxilio ad S. Hyacinthum, cujus meritis nunc Dominus Deus mirabilia in terra operatur, recurre; & ipse, si placuerit altissimo Domino, te consolabitur.

C à morte resuscitatur

42 Consensit pauper ille persuasioni & confestim ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum cucurrit, & ad sepulchrum S. Hyacinthi provolutus cum lachrymis oravit dicens: O sancte Hyacinthe, vide lachrymas meas, obsecro; intueri paupertatem meam, restitue mihi jumentum meum, quo egestatem meam à domo mea propellere, & victum quærere consueveram. Ego autem, si tantum beneficium à te recepero, jumentique defuncti compos fuero, promitto, me tibi integro anno, singulis feriis quartis in pane & aqua jejunaturum. Quod votum dum ad tumulum Viri Dei compleffet, neque tale aliquid futurum existimasset, ecce sua uxor cum gaudio veniebat dicens illi: Miroslæ, vir charissime, equus noster, qui fuerat mortuus, meritis S. Hyacinthi est suscitatus. Veni, & vide, quæ hodie Dominus Deus omnipotens dignatus est nobis præstare mirabilia: qui repente surgens ab oratione, & pro suarum precum exauditione gratias referens, domum gaudens regreditur, & equum sanum, & à mortuis resuscitatum, meritis gloriosi S. Hyacinthi conspexit. Ne verò tam inauditum miraculum in Dei contumeliam oblivioni traderetur, statim vicinis suis, qui defunctum equum viderant, convocatis miraculum est contestatus, eisdemque secum

Augusti Tomus III.

ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum conductis, EX IM-
mirabilia Dei clara voce tam Fratribus, quam PRESSIS.
secularibus personis, constanter enarravit, & gratias referens Deo, cui nihil est impossibile, ad propria cum uxore & vicinis suis remeavit.

43 Anno Domini MCCXC, femina quædam à *ab emergentia expellitur dæmon,*
dæmonio obsessa de civitate Ezielsin, quæ est in Ducatu Sileziæ a, Cracoviam pro sui liberatione ad reliquias S. Hyacinthi est adducta, quæ cum cœmeterio ecclesiæ sanctissimæ Trinitatis, in qua corpus hujus gloriosi Sancti requiescit, appropinquasset, visâ ecclesiâ, sterit, nec ultra amplius appropinquare, vel saltem uno passu progredi voluit; sed dilcerpens & torquens mulierem obsessam, rugitu & clamore vicum replebat dicens lamentabiliter: Abducite me hinc, rogo, abducite, nec ad sepulchrum Hyacinthi vestri sistite: precibus enim ejus & meritis accendor; maximè enim nobis adversatur, & tartarus noster per ipsum ruinam permaximam patitur, imò adhuc patietur: tot enim nobis animas eripit mortuorum, totque illis dat præsidia orationum, quod omnes nostros conatus in his partibus dispergit. Ad quem quidam devotus ex Ordine Prædicatorum, & per omnia vir approbatus, Boguslaus nomine, sacre theologiæ doctor talia locutus est: Coniuro te per nomen sanctissimæ & individue Trinitatis Patris, & Filii, & Spiritus sancti, ut nobis dicas veritatem, quantum te Deus scire permisit: Si Frater Hyacinthus, quem Deus tot miraculis decoravit, aliquando canonizabitur?

44 Quod audiens dæmonium, per os obsessæ se torquens, & volutans respondit lamentabili & quasi indignabunda voce: Væ mihi, quia conjuratus cogor dicere veritatem! Nam vester Hyacinthus pro certo canonizabitur, ejus canonizatio majora nobis damna inferet, quàm canonizatio S. Stanislai: multos enim de nostro nobis auferet inferno. O quam magnam per istum patimur injuriam. Ad quem supradictus P. Boguslaus, Quando, inquit, hoc futurum est? Respondit dæmonium: Scio, quod est canonizandus; sed quando hoc futurum est, non est mihi datum nosse desuper; & hoc est signum, quod hic Iatzko (quod est Latine Hyacinthus) canonizabitur, quia quam cito sepulchrum, ubi sunt ossa ejus, tetigero, exibo de hoc vasculo, quod obsideo. *qui futuram Sancti canonizationem prædicere cogitur,*
Quo dicto, cœperunt illud dæmonium cum obsessâ ad sepulchrum Sancti ducere, quod cum magno renisu, clamore, & difficultate ad ecclesiam sanctissimæ Trinitatis venire est compulsus. Et factum est, dum ad sepulchrum Sancti pervenisset, & locum, ubi recondita fuerant ossa Sancti, contigisset, dæmonium se torquens & ejulans, væ quoque suum congemmans, mulierem à se obsessam reliquit, infernaque loca repetiit; & mulier sana, & à dæmonio liberata cum gratiarum actione & laude, quod per merita sancti Hyacinthi liberata sit, ad propria remeavit. Hoc miraculum multis coram testibus est factum, qui ad exorcismum hujus liberatæ feminæ adfuerunt, & dialogum hujus dæmonii talia proloquentis audierunt.

45 Sed hoc maximè notandum, quod in libro miraculorum S. Hyacinthi post expulsionem dæmonis adjectum est. Ab hoc, inquit, anno MCCXC non reperiuntur aliqua scripta miracula de S. Hyacintho usque ad annum MCCXXXIX propter negligentiam, quæ est fomentum & nutrix oblivionis, licet Nicolaus de Zmina b, quondam Cracoviensis per xx annos Prædicator, ducenta miracula

redditur ratio, cur multa miracula omissa sint.

Y y tempo-

IX IM-
PRESSIS.

tempore suæ prædicationis fuisse facta & publica, in libro miraculorum S. Hyacinthi testetur, non tamen scripta. Similiter Stanislaus de Paulovo tempore suæ prædicationis plusquam centum miracula publicata, non tamen scripturæ mandata, coram commissariis Sedis Apostolicæ medio corporali juramento confirmet. Et non est dubium quin dæmon omnes conatus suos ad hoc extendere, ut sanctus Hyacinthus canonizationem non consequeretur: Sanctorum enim hominum gloria est in inferno maximum tormentum dæmonum. Nec fuit minor hujus canonizationis moræ causa, quod quotiescumque de ipsa tractabatur, aut bella, aut pestes, aut mortes regum, aut mortes summorum Pontificum, & præsertim deperditio processûs sub Clemente Septimo, in direptione Romæ intercessere: atque id partim effecit, quod per trecentos triginta tres annos, quamvis quinque tentatum sit apud summos Pontifices, ad canonizationem pervenire fuit valde difficile, ut infra patebit. Ab hoc verò anno usque ad annum Domini mcccxxxix, cum innumera Deus miracula sit per hunc Sanctum operatus, non nisi sex ob prædictam causam his superioribus adjecta sunt.

B
Quidam ab
apostemate
gutturis li-
beratur,

46 Anno igitur mcccxxxix, in vigilia S. Stanislai martyris, episcopi Cracoviensis, quidam civis Cracoviensis, arte & officio monetarius, nomine Fridericus, vir boni testimonii, & erga sanctum Hyacinthum magnæ devotionis, dum quodam tempore infirmitate maxima divexaretur, ad sanctum Hyacinthum, tamquam ad communem Polonorum patronum confugit, & ad sepulchrum ipsius Sancti orans, ab ea, qua detinebatur, infirmitate est liberatus. Postmodum verò, penè unius anni spatio præterlapso, supradictus Christianus magno dolore gutturis & morbo, quem squinanticum medici appellant, est prægravatus in tantum, quod nec comedere, nec bibere, nec quidquam deglutire poterat; & cum medicorum ope frustra remedium tentaret, non immemor beneficii antea per virum Dei Hyacinthum sibi in sua infirmitate præstiti, iteratò cum devotione ob spem à prædicta infirmitate liberationis ad tumbam sancti Hyacinthi properavit, & se illi devotissimè commendavit orans, ut à prædicto gutturis dolore ipsum liberaret. Et factum est, dum sic ad Sanctum pro intercessione ad Deum preces funderet, subito ab illo apostemate est liberatus & pristinæ sanitati restitutus. Quod ille gaudens & exultans, sibi præstitum per merita Sancti beneficium, Fratibus Prædicatoribus publicandum populo commendavit; & dum per prædicatorem conventus Fratrem Mathiam sacre theologiæ lectorem ad laudem Dei populo miraculum enarraretur, idem ipse Fridericus ad extollendum sibi per S. Hyacinthum datum beneficium, astante ad prædicationem utriusque sexus plurima multitudine, propriæ vocis encomio asseruit esse verum, & quod dixerat prædicator, verbo confirmavit.

C
puer sine
baptismo
mortuus re-
viviscit,

47 Anno Domini mcccxxxix, Deus omnipotens, & gloriosus in sancti Hyacinthi recommendationem stupendum operatus est miraculum. Matrona enim quædam, Elizabeth nomine, Nicolai civis Cracoviensis uxor, enixa est filium masculum maxime debilem, quem usque ad quintam diem sacro baptismate perfundi ob quasdam causas distulerunt, & sic sine baptismo obiit. Quod videntes parentes ejus maximè ingemuerunt, & præsertim quod puerum sine baptismo decessisse contemplabantur, seque ei non consecutæ salutis causam fuisse querebantur. Tandem accepto

consilio, votum ad sarcophagum sancti Hyacinthi uterque voce lachrymabili emittens, puerum mortuum cum solemni oblatione ad tumbam Sancti deportari mandaverunt: quod pater pueri plenus devotione & fide propriis manibus puerum mortuum deferens votum explere properabat. Et factum est, dum super sepulchrum Viri sancti puerum deposuisset, voce lachrymabili, & corde devoto sanctum Hyacinthum compellere cœpit dicens: O sancte Hyacinthe, amice Dei, quàm multa de te stupenda & mirabilia audivi; Deum patrem per te & per tua merita mortuos plures suscitasse, & alia plurima in consolationem fidelium operatum esse; obsecro te per misericordem Dominum Deum nostrum, ut intercessione tua filium meum, sine baptismate defunctum, vivificare & resuscitare digneris. Et ego non immemor beneficii in honorem tui singulis feriis quartis usque ad ultimum diem vitæ meæ jejunare coram Deo promitto. Mira res, & digna ob quam Deo summæ laudes decantentur! Vix homo votum compleverat, & confestim puer revixit, signa quoque suæ resuscitationis vocem vivam & planctum puerilem personare cœpit. Pater igitur cum gaudio ibidem in ecclesia coram multis, ad miraculum stupentibus, factum est contestatus, & Deum, qui facit per sanctum suum Hyacinthum mirabilia, exultabundus collaudavit, puerumque bis natum quantocius sacro baptismate initiari curavit.

48 Anno vero mcccclii, die xxii mensis Julii, tale prodiit miraculum. Quidam enim sacerdos Nicolaus in villa, quæ vulgo Sczirzicze dicitur, parochus ex causa foli naturæ cognita percussus est gravissima infirmitate, quæ ad sui incrementum sanguinis fluxum sive lienteriacum c morbum acciverat. Hic igitur jam exhaustus, atque enecatus, ad portas mortis est deductus; qui cum agonem ageret spiritumque exhalaret, & à circumstantibus ut moribundus plangeretur, vir Dei sanctus Hyacinthus in nube lucida, cappâ gemmis splendidissimis decoratâ, & tunica & scapulari nivei candoris indutus, lapidemque (ut ipse postea referebat) gestans in pectore fulgore inusitato coruscum, presbytero agonizanti & animam agenti subito adstitit, & sic eum est allocutus: Sacerdos Nicolæ Frater, respice in me, & cognosce diligenter, quis sim ego. Quem presbyter intuens respondit: Domine, ignoro, quis sis. Cui Vir Dei: Ego sum, inquit, Frater Hyacinthus Ordinis Fratrum Prædicatorum, cui tu devotus fuisti; veni huc ad te à tua infirmitate liberandum. In nomine igitur Domini nostri Jesu Christi sis sanus, & vade celeriter ad tumbam meam ad Fratres Prædicatores Cracovienses, magnaliaque Dei tam Fratibus meis, quam cunctis populis constanter, quæ vidisti, prædica. Et hoc dicto, disparuit. Mira res! Sacerdos ille, qui jam agonizabat, & morti propinquus animam nutanti pectore agebat, tamquam de levi somno, recepta perfecta sanitate, de morbo gravissimo ac lienteria letali liberatus surrexit, & confestim (ne ingratus beneficii existeret) ad sepulchrum S. Hyacinthi devotus & gaudens Cracoviam properavit, Deo & sancto ejus famulo Hyacintho ingentes agens gratias, quod se à morte liberaverit, & qui, qualis sit Sanctorum gloria in cælis, per sanctum Hyacinthum prægustare fecit. Vocatis igitur Conventûs Cracoviensis Fratibus, & aliis fide dignis, quæ ei beneficia per Sancti merita sunt præstita, & in quali decore gloriosum Sanctum viderat, per ordinem enarravit, & factum

A tum publicari rogavit.

49 Eodem suprafato anno casu contigit, famulum quemdam cujusdam sacerdotis Cracoviensis, flumen Istulam d, urbem Cracoviensem præterfluentem, quod tunc exundaverat alveumque excefferat, in aliam ripam in navicula parva trajicere; qui cum impetui fluminis obsistere non valeret, eversâ naviculâ, profunda aquarum petiit; & quia humano caruit præsidio, ab aquis suffocatur atque submergitur, atque per multum temporis spatium sub aquis demoratus est. Multitudine igitur, ut possent cadaver submersi sepelire, in auxilium concurrente, & diligenter ipsum quærente, repertus est, & ex aqua ad litus fluminis est deportatus. Certior fit sacerdos, quod famulus suus submersus esset, & per piscatores mortuus ad ripam aquæ extractus, concretus, & tumidus defunctusque jaceret. Quod ipse audiens, perterrefactus, statim ad locum, ubi mortuus famulus jacuerat, accessit, multitudine adhuc circumstante, & tantum casum & infortunium mirante; vidensque famulum suum, lachrymari cœpit. Et postmodum resumpto spiritu circumstantes rogare cœpit, ut pro anima defuncti flexis genibus Dominum Deum misericordem deprecarentur, quatenus illi peccata sua cum quibus inopinatè raptus est, dimittere vellet, ad cælestemque patriam ipsum perducere dignaretur.

50 Flexit genua populus, flexit & ipse, & concepta in Deum spe, devoto corde & lachrymabili voce pro ipso oravit, patrociniūque sancti viri Dei Hyacinthi imploravit, obsecrans, ut eum apud misericordiæ Dominum ad vitam redire, ut saltem pro peccatis suis poenitentiam ageret, per merita sua impetraret, ibidemque eum ad sepulchrum ejusdem Sancti deducere cum solemnī oblatione spondidit. Vix verba finierat, & ecce statim ille, cujus cadaver mortuum & tumore plenum intuentium oculis præsens erat, vivus ac sanus surrexit, quasi numquam nec mortis jaculum, nec aquarum periculum expertus esset. Quod videns sacerdos dominus suus, cum omnibus assistentibus ad sepulchrum sancti Hyacinthi personaliter eum, illos concomitantem præferantur, laudantes & benedicentes Dominum, qui in Sanctis suis semper est mirabilis. Hoc miraculum contigit sub reverendo Patre F. Marriano Priore Cracoviensi, qui postmodum in suffraganeum ecclesiæ Cracoviensis est sublimatus.

51 Ab hoc anno mccccli usque ad mcdxcix religiosi admodum Patres Conventus nostri Cracoviensis quamplurima miracula, quæ Deus per sanctum suum Hyacinthum illorum centum quadraginta septem annorum spatio operatus est, describere minimè curarunt. Anno igitur Domini mcdxcix tale contigit miraculum. Femina quædam in metropolitana urbe Cracoviensi habuit filium quatuor annorum, qui, matre in foro pro victu conquirendo occupata, cum aliis pueris ad fluvium Rudanka e, qui moenia urbis circumambit, ludendi gratiâ domo exierat, & cum minus cautè, (ut in lusu puerorum contingit) ad ripam staret fluminis, cadens in aquam, est submersus, ceteris pueris ad lufum congregatis, ne punirentur, fugientibus. Mater ex platea domum rediens puerum quærit & non invenit: vicinas domos obambulans interrogat: nullibi filium potest reperire. Tandem quædam dicit, se vidisse quosdam pueros ad ripam fluminis lufisse, sed quo postea abjerint ignorasse.

52 Mater igitur cum audiret filium ad ripam stitisse, timore perculsa ad ripam cucurrit, &

Augusti Tomus III,

diligenter tridente ferreo in ligno fabrefacto per fluvium trahens, casu in puerum submersum supervenit, illoque hamato ferro eum quantocius ad se in litus fluvii attraxit, & an suus vel alterius esset, cautius circumspexit; quem suum esse agnoscens, in lachrymas & ejulatus prorupit, se infelicem asserens, quod tam inopinata morte unicum suum filium per negligentiam amiserit. Concurrunt mulierculæ & infortunium deplorant, & persuasū aliquarum ex ipsis mœsta mater flexis genibus submersum puerum & extinctum devoto corde ad sepulchrum sancti Hyacinthi devovit. Mirabile dictū! Puer coram omnibus assistentibus, qui erat mortuus, revixit, & sanus, ac si numquam submersus fuisset vel mortuus, apparuit, & cum matre ad sepulchrum Viri Dei Misæ sacrificium pro se factum audivit. Mater verò non ingrata gratiæ Dei, miraculum publicavit, & vestes, in quibus submersus erat, in miraculi testimonium circa sepulturam Sancti appendi curavit. Ab hoc anno per sexaginta & unum annos Fratres Cracovienses à miraculis, quæ multa fuerunt, scribendis superfederunt.

EX IMPRESSIS. ad vitam revocantur.

ANNOTATA.

a Silesia est ampla provincia, qua versus Oderam fluvium à Septentrione ad meridiem extenta est, & ab Oriente jam terminatur Polonia, ad quam olim pertinebat, ut in Commentario prævio num. 9 diximus.

b Nescio, utrum ille Nicolaus de Zmina sit idem cum illo, quem Severinus Cracoviensis in Vita S. Hyacinthi lib. 1 cap. 25 Nicolaum de Znino, & lib. 2 cap. 1 Nicolaum de Znena appellat. Non dubito, quin ab Italo typographo luxata sint plura hujusmodi nomina propria, quorum orthographiam ignoramus.

c Apud Castellum in Lexico medico dicitur quis propriè lienteria laborare, dum alimenta prorsus cruda, protinus ut sumpta sunt, inferne prodeunt. Videtur iste morbus hic pro fluxu sanguinis sumi, aut cum eo fluxu conjunctus fuisse.

d Mathias Michoviensis lib. 4 cap. 78 in Corpore Historia Polonica tom. 2 pag. 245 meminit de diluvio Istulæ, quo nomine arbitror indicari fluvium, qui communiter Vistula & aliter Vandalus appellatur.

e Suspicio, esse eundem Polonia fluvium, qui a Dlugosso Rudawa vocatur, & quem lib. 1 Historia Polonica col. 13 sic assignat: Item Rudawa, cujus fons in villa Gierzmanowicè, ostia in Cracoviensi civitate.

CAPUT V.

Varia miracula, quæ Sanctus seculo decimo sexto patravit.

ANNO Domini MD, Dominica Sexagesimæ ad memoriam Sancti in mentibus hominum resuscitandam tale factum est prodigium. Siquidem Cracoviæ matrona quædam, nomine Margareta, Stanislai de oppido Grodek a advocati filii uxor, in partu est periclitata, & abortum passa, puerum mortuum projecit. Quod cum idem Stanislus prædictus vir ejus audisset, luctumque & lamenta plorantium & tumultuantium sensisset, hypocaustum intravit, ubi uxor sua parturiens

Ope Sancti factus mortuus animam recipit.

Y y 2

decum-

EX IM-
PRESSIS.

decumbat, puerumque mortuum & concretum & fractum videns, cum gemitu & lachrymis foras exivit. Tandem postmodum cameram suam intrans, prostratus in faciem super terram, corde lacrymabili & devoto patrociniū sancti Hyacinthi humiliter imploravit, votumque ad sepulchrum Sancti fecit, præsidio se Viri sancti committens. Facto verò voto surgens, in hypocaustum regreditur, & ecce puerum sanum vivum, & in membris consolidatum, acsi numquam fuisset fractus, vel mortuus, reperit. Quod videns iterum genibus provolutus, cum gaudio & lachrymis omnipotentem adoravit Dominum, qui per merita Sancti sui eum & consanguineos suos est consolatus. Et statim surgens, ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum festinans cum sociis properat, & puerum vivum ad sepulchrum sancti Hyacinthi cum oblatione & gratiarum actione offert, miraculum pandit, & ad sacrum baptismum quantocius properat. Benedictus Deus, qui per omnia sit laudabilis, & gloriosus in æternum.

b Anno Domini MDXIX, ante carnisprivium *b*, quidam homo, nomine Stanislaus de Biskupie, sartor & civis Cracoviensis, incidere in maximam infirmitatem: ex ejus affectione ab usu ciborum, & potus exclusus erat, siquidem guttur ejus cum media parte capitis vehementer inflatum erat in tantum, quod media pars vultus propter apostematis & ulceris excrementiam minime fecerit poterat; immo etiam & oculus illius [ad] partem, quam occupabat affectio, clausus & excæcatus manebat. Adhibita sunt quoque diversarum specierum & unguentorum remedia, nec quidquam ad speratam salutis auxilium adjicere valuerunt; & cum jam à morbo opprimeretur, nec humanis præsiidiis locus erat, in tanta angustia positus præfatus Stanislaus ex intimo corde suo recurrit ad Dominum Deum, & ad Virum Dei, & amicum sanctum Hyacinthum, rogans misericordem Dominum, ut suæ creaturæ per merita sancti Viri miseretur, ibidemque ad sepulchrum Sancti votum fecit. Mira res! Emisso enim voto, confestim suæ infirmitatis & calamitatis sensit levamen; namque in spatio quatuor horarum tumor ille, qui vultum, oculos, guttur, & collum occupaverat, totus & totaliter deperit, faciemque sanitati restitutam venustas secuta adornavit, nullumque vestigium pustularum & turgentis humoris penitus post se præcedens morbus reliquit. Quod cum factum fuisset, non immemor beneficii, per Sancti merita præstiti, ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum venit, vota facta præfatus patiens persolvit, miraculum publicavit, ingentes gratias referens Deo omnipotenti suæ vitæ restauratori, & sancto Hyacintho suarum necessitatum advocato & patrono.

c Eodem anno, scilicet MDXIX, quædam mulier in civitate Cracoviensi, uxor Joannis de Viço Slacoviensis, fetu gravida suos menses naturæ debitos complere non valens, antequam partus ad debitam perveniret quantitatem, abortum passa puerum peperit mortuum. Quo facto, familia domus & vicini cives infelicem casum pueri, eò quod sine sacro baptismo hominis species in lucem, mox sepulchro condenda, prodiret, de utero, ut dicit S. Job transferenda ad tumulum, condolentes fletibus exceperunt, totaque domus insperato mœrore completur: quod etiam cum præsensisset Joannes prædictus vir suus, vehementi excruciabatur dolore lamentabilisque conjugis lachrymis movebatur; atque dum jam à familia necessaria ad condendum in terra abortum

alius abortivus vitæ donatur.

pararentur, nec aliqua alia ratio præsto erat, quæ mœrentibus parentibus satisfactum esset, in angustia positus ad Dominum Deum vitæ datorem animarumque creatorem, qui mortificat & vivificat, vulnerat & sanat, ad inferos ducit & reducit, necnon ad suffragium & patrociniū sancti Hyacinthi supplex se convertit, atque flexis genibus devotione magna orationibus præmissis, ad tumbam Viri Dei prolem spiritu carentem cum certis oblationibus offerendam promittit, supplex precaturus, quatenus per Dei misericordiam & Sancti patrociniū animæ, quæ baptismum non expiata à corpulculo recessit, provideatur. Atque hæc ipso vota proferente, pueri anima non sine miraculo & stupendo prodigio emortuum cadaverculum intravit, informavit, vivificavit; & puerorum more vagire vocesque plangentis emittere cœpit, & postmodum in brevi temporis spatio sanitatem, necnon sacrum baptismum percepit. Quapropter parentes ejus ad laudandum Deum, qui facit magna, qui potens est, & sanctum nomen ejus, obligati ad sepulchrum sancti Hyacinthi vota emissa compleverunt, miraculum publicarunt multis coram fide dignis utriusque sexus testibus.

d Supradicto anno, feriâ tertiâ, post festum victoriosissimæ Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi tale publicatum est miraculum. In civitate siquidem Cracoviensi extra muros ejusdem quidam Henricus librorum ligator, filium quinque citra vel ultra annorum gravi oppressum infirmitate habuit, à qua per tres hebdomadas detentus, nulla arte medicorum liberari potuit. Mater namque ejusdem super filium visceribus maternæ pietatis effusa quærebat anxia, quibus remediis tormenta filii repellere, & ab imminente mortis periculo præservare valeat: præpostero siquidem ordine ad medicos corporis, non ad Dominum, qui omnia verbo restaurat, confugit; sed ab ipsis delusa, ad Dominum Deum per merita Sancti supplex recurrit, sanctumque Hyacinthum, qui omnibus ad se confugientibus benignum auxilium solatiumque singulare non tardat impendere, humiliter obsecrat, quatenus meritis suis intercessioneque sibi miseræ subveniat: siquidem audierat, quanti apud Dominum hic sanctus Dei Vir sit meriti, quem quotidiana miracula sedulo magnum esse apud Altissimum protestantur. Votum igitur ad tumbam Sancti emittit; quo facto, ille, qui nulla medicorum arte curari potuit, statim convaluit, & in parvo temporis spatio, dolore ipsum divexante fugato, ad cupitam rediit sanitatem. Indignum mater videns, quod tantum sibi per Sancti merita datum auxilium siccis labiis & contracto ore prematur, statim accepto filio, ecclesiam Fratrum Prædicatorum adiit, & ad tumulum Sancti votum, quod pro ipso voverat, humiliter & devotè complens, miraculum Patribus, & pluribus assistentibus clara voce pronunciat, gratias referens omnipotenti Deo, qui suæ creaturæ per merita sancti Hyacinthi optatum contulit præsidium.

e Quædam mulier vidua, civis Cracoviensis, de platea S. Floriani, eodem præfato anno circa festum natalis Domini in gutture ex quodam naturæ defectu, apostemate & intensissimo dolore percussa, multam passam est molestiam: siquidem & capitis defectionem faciebat vehementem, & desideratum cibum sive potum naturæ sustentationi debitum, ad interiora trajicere prohibebat. Duplici igitur malo deperiens, quo se verteret, ignorabat: neque enim medicorum ufa

E

puer quinque annis ab infirmitate

F

mulier apostemate gutturis

confi-

A consilio aliquid proficiebat, sed inter spem vitæ, & metum mortis consistens, ulteriorem de se divinam dispositionem expectabat. Dumque jam quintus mensis elaberetur, & morbus veneni incrementa majora conquiret, ad memoriam reducens, quanta quotidie Deus per sanctum Hyacinthum Christi fidelibus præberet solamina, convertit se ad ejusdem apud Altissimum suffragium, precataque est Sanctum, ut pro eo sacro tempore Paschæ, quo Christiani victoriam Salvatoris lætis excipiunt cordibus (siquidem jam sabbatum Paschæ erat) dignaretur eam meritis suis à tam funesto morbo liberare. Quæ cum votum ad tumbam sancti faciendum emittit, mox morbi purulenti evasit periculum, & allevamen, quod optaverat, accepit, atque citò ad cupitam pervenit, sanitate percepta, cum Christi fidelibus lætitiis. Quæ postea feriis Paschalibus quarta die ad templum Prædicatorum adiit, lætaque vota promissa persolvit: ne quoque memoria beneficii divini deperiret, miraculum pandit, & testes miraculi fide dignos utriusque sexus adhibuit, laudans Jesum Christum viventem cum mortuis, qui in cælestibus gloriosus cum Sanctis suis triumphat.

famulus ab imminente morte,

B §8 Civis quidam & insignis mercator Cracoviensis, Fraocz nomine & cognomine, famulum sibi ad servitia fidelem & charum habuit, cui nomen Joannes ab ipso sacramento baptismi inditum erat. Hic repente in magnam & gravem incidit infirmitatem, de qua conlurgere secundum naturæ cursum erat impossibile, præsertim cum medicorum, quos sibi Dominus suus adhibuerat, esset ope destitutus. Desperans igitur, se mortis evadere jacula, more Christiano conscientia & animæ suæ cœpit tractare remedium, qualiter coram Altissimo Sacramentis præmunitus, & à peccatis purgatus comparere mereretur. Confessione igitur peccatorum suorum peracta, Sacramentisque receptis, ultimam suæ vocationis horam præstolabatur: jamque signa mortis futuræ in eo apparuerunt, ad quam sine dubio properabat; loquelæ quoque usum per triduum perdidit. Dominus autem ipsius videns, eum viam omnium hominum ingredi, & morti esse vicinum, vehementi dolore pro eo afficiebatur. Quapropter ad lectum infirmi genibus provolutus ad sanctum Hyacinthum votum fecit dicens: O sancte Hyacinthe, miserere famulo meo, & restitue illi vitam & sanitate; est enim mihi valde charus. Ego autem promitto eum ad sepulchrum tuum cum oblatione pingui offerre, & Missæ sacrificium celebrari, & in perpetuam rei memoriam tabellam sive imaginem tuam appendere. Et factum est, dum sic pro servo suo dominus votum emitteret, ecce servus per triduum mutus clara voce dicit ad conservum suum: Eleves me paulisper à lecto. Quo elevato, dixit iterum: Ducas me per hypocaustum hinc inde; sicque paululum deambulans, qui jam mori incipiebat, in brevi perfectam adeptus est sanitate. Domino suo, & illo ad Beati sepulchrum votum complente, & pro sanitate percepta Deo gratias agente, miraculum est omnibus patefactum.

lanio à gravi lesione pedis liberatur.

§9 Hoc eodem anno circa secundam Paschatis Dominicam, quidam lanio Jacobus, cognomento Cruzczek, civis Cracoviensis, casu quodam inopinato graviter cecidit, cadensque sic enormiter pedem læsit, quod etiam de genu poplitem deturbarit & avulserit; ad quod malum medendum varia medicamina quæsit; sed nihil profecit: os enim poplitis nullatenus ad juncturam

pedis accrescere valebat; immò etiam ipsimet chirurgicæ artis professores, qui medendi pedis curam susceperant, indubitanter affirmarunt, eum usque ad terminum vitæ suæ claudum permanurum. Hic igitur prædictus civis, ne sibi deesse videatur, audiens quanta Deus per sanctum Hyacinthum operatur miracula; totis viribus cœpit invocare sancti Hyacinthi patrocinium. Facto tandem voto, ad sepulchrum Sancti subito vulnus obduci, poplitem ad locum suum redire, & se ad pristinam per intercessionem Sancti reduci sensit sanitate. Ad quod ille gaudens, & Domino Deo gratias agens, votum quod promiserat adjunxit; ecclesiam Prædicatorum adiit; miraculumque coram multis publicavit.

EX IMPRESSIS.

60 Puer semiduorum annorum cujusdam figure Martini Ezech in suburbio Cracoviensi in platea, quæ vulgo in arenis appellatur, à parentibus suis malè custoditus in puteum, quem in horto effoderant, casu cecidit. Quod videntes alii pueri, ad matrem cucurrerunt velocius, ei narrantes per ordinem, quæ contigerunt. At mater hæc audiens, stupore vehementi percussa, quantocius cucurrit ad puteum, & introspectans diligenter, nihil ob altitudinem fontis cernere potuit; discurrens itaque per hortum quærebat, quo saltum in aqua puerum atrectare possit, & invento ligno oblongiori aquam turbare cœpit; qua validius turbata, puer submersus pedum extrema protendit in sublime: quo viso, mulier maternam charitate inflammata flens, & lamentabiliter ejulans circa puteum, clamansque humanum quærebat ad extrahendum puerum auxilium; ad cujus clamorem vicini concurrunt, & causam tanti clamoris, & mœroris percunctantur. At illa, Ecce, inquit, causa mœroris mei, & ducens eos ad fontem monstravit summitatem pedum submersi & mortui pueri, rogavitque eos, ut puerum jam mortuum de dicto puteo extraherent; illi verò gyrantes & cursitantes hinc inde, scalam minimè reperiunt, sed mulier quædam ceteris audacior, in puteum se submisit, quæ apprehensa summitate pedum pueri prædicti simul cum cadavere extrahi se mandavit. Quo factò, puer extractus inflatus nigerque apparuit, super quem mater dolorosa cantilenas lamentabiles convulsis crinibus ingeminabat.

Præterea puer in puteo submersus

E

61 Quapropter una ex vicinis mulieribus accipiens puerum cum altera vicina sua, eum in domum suam detulit, ut pueri submersi absentiam singulus & lachrymas miseræ matris temperaret. Hæc igitur mulier, cum ad Sanctum semper fuisset devota; in domo sua, absente matre, flexis genibus oravit ad Dominum, quatenus per merita, & intercessionem S. Hyacinthi dignaretur puerum ad vitam revocare, ibidemque pro illo puero votum ad S. Hyacinthi sepulchrum cum oblationibus offerre promisit. Grande miraculum! Ipsa enim muliere votum promente; puerulus, qui erat mortuus, respexit, & cœpit flere. Quem illa, vehementer gavisâ, quantocius ad matrem suam portavit; eique per ordinem conditionem voti notam fecit. Ad quod miraculum vicini concurrunt, & omnipotentem Deum laudibus prosequuntur, qui vitam mortuis, & Sanctis suis gloriam indefinenter subministrat. Mater verò tantum exosculata prodigium, statim cum puero ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum properavit, votumque complevit, & factum publicavit. Puer verò jacuit debilis, de die in diem melius habens ad pristinam naturæ reversus est qualitate anno Domini MDXIX; feriâ sextâ ante Dominicam Rogationis.

F ad vitam revocatur,

EX IM-
PRESSIS.
*studiosus
moribus
sanitati re-
stituitur,*

gationum horâ prandii hoc contigit miraculum.

62 Anno eodem studiosus quidam juvenis, Raphaël de contubernio scholæ philosophorum, magnam & gravem incurrit ægritudinem, qua per totam septimanam vehementer oppreſſus viribus corporis cepit destitui. Cum autem languor continuam adauktionem haberet, & incremento suo naturam jam dolore tabescentem opprimeret, veloci cursu ad mortem properabat; qui cum jam morti propinquus cerneretur, contubernales sui & condiscipuli illiusmet collegii dolentes, sibi charum condiscipulum & collegam inſperata morte auferri, flexis genibus apud lectum decumbentis pro infirmo opus charitatis fraternæ explere cupientes, votum ad sepulchrum sancti Hyacinti fecerunt, rogantes Dominum misericordiæ, quatenus per merita Sancti dignaretur illi vitam prolongare; quod statim ad pia desideria ipsorum per merita Sancti est secutum: confestim enim juvenis, qui mortali ægritudine agonizabat, ad seipsum reversus, citò ad pristinam præter omnium existimationem restitutus est sanitatem: qui postmodum Deo & S. Hyacinto gratus existens, votum pro se factum explevit, & miraculum publicavit.

*femina gra-
viter læsa
curatur,*

63 Anno eodem in die S. Catherinæ virginis & martyris, civis Cracoviensis, & opificio salnitriarius, Joannes nomine, hoc ipso die festivitatis salnitrum, quo pulveres tormentarii conficiuntur, vehementiori igne excoquebat, & cum bullire plus justò incipiebat, ex vase fictili salnitrum bulliens, in ligneum quoddam vas effundere properabat; quod utique vas uxor sua, Catherina nomine, manibus tenens, ventre suo sultum suppeditabat. Factum est autem cum salnitrum effunderetur, vas illud ligneum salisnitri fortitudinem non sustinens, subito ruptum totaliter dissiliit; ille verò liquor bulliens super ventrem mulieris totus profusus est, eamque terribiliter exussit; quæ ob venosæ materiæ qualitatem & liquoris fervorem quasi exanimata corruit. Maritus autem suus videns uxorem vehementer corruisse, acceptâ aquâ frigidâ totum locum corporis, quo salnitrum attigerat, perfudit, ut dolorem leniret. Quo factò, statim uterus mulieris intumuit inflatione valde terribili. Porro

C

vir suus advocat chirurgos rogans eos, ut uxori suæ periclitanti subvenirent; qui adhibitis variis medicamentis, nihil profecerunt, propter quod pauper mulier per quatuor septimanas in lecto decubuit, omni solatio, & auxilio humano destituta, seque à lecto minimè movere poterat. Et cum jam effusâ non modicâ pecuniâ ad cupitam sanitatem pervenire non posset, suâ aliquorum, convertit se ad patrociniûm S. Hyacinti, votumque ad tumultum ejusdem se facturam & completuram promisit. Voto igitur factò, confestim ipsa mulier, quæ à medicis desolata jacebat, cepit convalescere, & paucis interjectis diebus ad pristinam rediit sanitatem. Quæ non ingrata beneficii existens, ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum devota venit, votaue emissa ad tumultum Sancti, cujus merito à tumore periculossimo est liberata, Deo gratias agens complevit, & ut futuris seculis sit memorabile miraculum, coram omnibus publicavit.

*mortifera
militis ægri-
tudo pel-
litur,*

64 Quidam decurio, stipendiarius miles, Martinus nomine, in magnam & periculossam incidit infirmitatem, in qua dum incolumitatis via sibi ob invalescentem morbum præcluditur, ad ecclesiam S. Michaëlis, quæ in arce Cracoviensi sita est, se deportari à suis militibus mandavit.

Quò cum deportatus fuisset jacens in lecto, vidit in visione quamdam personam grandævam & veneratione dignam sibi assistentem, & dicentem: Martine, si ad cupitam vis pervenire valetudinem, atque de præſenti infirmitate confurgere, fac votum ad tumbam S. Hyacinti, & liberaberis. At infirmus, qui fortè in civitate Cracoviensi erat novitius, nec urbis dispositionem noverat, Ubi inquit, jacet iste S. Hyacinthus? Et ille: In ecclesia sanctæ Trinitatis; & confestim disparuit. Ille verò vocatis ad se aliquibus stipendiariis, iussit se ad ecclesiam sanctæ Trinitatis deportari; qui dum portaretur, oravit intra semetipsum ad S. Hyacinthum. Mira res! Vix mentalem orationem finierat, subito suæ sensit levamen infirmitatis, & ad portitores suos ait: Sistite; volo enim per me ipsum in ecclesiam Fratrum Prædicatorum intrare ad sepulchrum S. Hyacinti. Vos autem ad opera vestra revertimini. Quibus recedentibus, ipse baculo exiguo suffultus, venit ad supradictum sepulchrum Sancti, & oratione ad Deum fusa, votoque ad Sanctum expleto, confestim à sua infirmitate totaliter & intergrè sensit se esse liberatum, & sic lætus ac gaudens, finitis gratiarum actionibus, & publicato miraculo, ad propria rediit anno Domini MDXIX.

65 Ad oras villæ Protnik propè Cracoviam decurrit fluvius ejusdem nominis r, à quo & pagus Protnik est denominatus, in cujus alveum eodem anno puer ejusdem villæ agricolæ casu decidit, & ab aquis velociter currentibus suffocatur; longiusque per aquam à villæ possessionibus deportatur usque ad possessionem cujusdam domini Ezcpele civis Cracoviensis, qui cum diligenter quæreretur, inventus in ejusdem ripa fluminis, mortuus extrahitur, incolis ejusdem pagi ad casum concurrentibus, & mirantibus. At mater pueri submersi ad filium defunctum funestam cantilenam, Væ mihi! væ mihi! quid faciam! ingeminans, ad locum ubi depositus erat, cum gemitu, & clamore magno venit, & submersi filii cadaver conspicata, magnis ejulatibus conceptum dolorem meditabatur. Quæ cum ad se rediisset, accepto filio domum suam defert mortuum. Et flexis genibus materna pietate ad Deum fuis lacrymis oravit, quatenus sibi miseræ filium inopinata morte raptum misericorditer restitueret. Tandem ad S. Hyacinthum, qui plures mortuos sulcitavit, conversa votum ad sepulchrum Sancti emisit rogans, ut meritis suis mortis dominium à puero repelleret. Et ecce quamprimum filio per preces Sancti est imprecata salutem, & vitam; subito enim mortuus filius revixit, & animâ resumptâ, sanus surrexit. Quod videns mater, cum magno gaudio coram multis astantibus omnibus filium vivum assignavit, vota complevit, miraculum publicavit, & in ecclesia Fratrum Prædicatorum Cracoviæ collaudavit Creatorem suum, qui per meritum Sancti mortuum resuscitavit.

ANNOTATA.

a In Polonia est duplex oppidum, quod Grodek nominatur. Præterea ibidem est castrum ejusdem nominis, de quo Dlugossus lib. 3 Historia Polonica col. 255 mentionem facit. Quis locus hic designetur, ignoramus.

b Carnisprivium apud scriptores media ætatis accipitur pro tempore Quadragesimæ, ut sapius in Opere nostro dictum est.

c Dlugossus hunc pagum & fluvium appellat Pradnik, & de fluvio quidem lib. 1 Historia Polonica

*& altus
puer sub-
mersus re-
suscitatur.*

F

lonica

A *lonia col. 13 hac habet*: Item Pradnik, cujus fontes in villa Sulosowa; ostia infra civitatem Cracoviensem.

CAPUT VI.

Alia prodigia, qua intercessione hujus Sancti eodem seculo decimo sexto contigerunt.

Sanctus succurrit cui-dam lethali-ter egrotan-ti.

Anno Domini MDXIX, die XXIX Januarii, quidam homo, nomine Martinus, pro tunc in suburbio Cracoviensi post ecclesiam S. Nicolai prope Istulam fluvium degens, ex emergentibus casibus in gravem & magnam incidit infirmitatem; in qua existens incrementum morbi tam vehementem sensit, quod etiam indies debilior appareret. Volens autem suae infirmitatis habere solatium, iussit se extra stupham a five hypocaustum foras efferi, sedensque in scabello exanimis factus subito in terram corruit, morti vicinae ad se viam sternens; casu enim illo in majorem decidit aegritudinem, ita ut moveri, vel audire quidquam non valeret. Uxor autem sua moesta videns maritum sibi per mortem abripi, devotissime ad lectum flexis genibus orare cepit, beatumque Hyacinthum in sui patrociniū advocare, votumque ad sepulchrum suum se expleturam promisit. Hæc ea faciente, vir suus confestim suae infirmitatis levamen accepit, & paucis diebus elapsis, qui jam moriturus erat, plenissime convaluit, seque ad tumbam sancti Viri cum uxore & suis consanguineis obtulit, votisque completis; quid circa ipsum divina sit operata misericordia, haud segniter enarravit.

puerum ab ignitis carbonibus ad-justum.

67 Anno eodem mulier quaedam in platea Castrensi circa ecclesiam omnium Sanctorum Cracoviae degens, puerum duorum annorum habuit, qui, matre in aliis domibus negotiis occupata, solus remansit, & apud quemdam artificem gladio in patellam plenam ignitis carbonibus casu decidit ventremque suum, eo quod se citò juvare nequibat, enormiter usque ad interiora exussit, & tandem ab illo igne ereptus, quasi exanimis jacuit, utpote, qui tenuis corpusculi & cordis affectione laboraret. Tunc mater sua hanc calamitatem non ferens, medicorum, & chirurgorum artes quaesivit, omnesque possibiles modos, quibus tanto malo occurreret, adinvenire nitebatur. Cum verò frustra & incassum, & tempus & pecunia deperiret, puerque indies affectionis suae majora incrementa pateretur, relicto humano (quod jam erat inutile) ad divinum se convertit praesidium, cepitque S. Hyacinthum ad sibi succurrendum invocare, votisque se ad ipsius sepulchrum complendis, si puerum restituerit pristinae sanitati, obligare: sicque facto voto, puer ex illo ulcere subito convalescere cepit, & post aliquot dies ad pristinam rediit sanitatem, cicatricibus tamen in signum miraculi relictis; cujus beneficii praestans gratitudinem, se mater ad sepulchrum Sancti obtulit, vota reddidit, & miraculum cum gratiarum actionibus publicavit.

et alium ex lapsu graviter lesum curat.

68 Anno praefato in platea Castrensi puer cuiusdam inquilini, Husian nominati, casu quodam gestantis ancillae è manibus lapsus, de superioribus domus ad gradum cecidit; deinde ex illo impetu de gradu in gradum usque ad terram volutatus membra omnia & ossa, utpote tenera, &

mollia convulsit. A circumstantibus igitur, & ex casu perterrefactis ocius à terra elevatus est semimortuus, membris omnibus conquassatus adeo, ut omnes, qui eum viderant, de ejus salute desperarent; nihilominus quantocius remedia quaeque poterant subministrabant: quae cum nihil profuissent, nec sperabatur amplius humanis remediis posse ad pristinam redire salutem, mater pueri devota, filii sui repentinum casum S. Hyacintho supplex commendabat rogans, quatenus apud omnipotentem Dominum pro salute filii sui meritis suis intercederet: & post hæc dicta puerum ad sepulchrum gloriosi sancti Viri Dei devovet. Mira res! Subito puer ab illo repentino casu & convulsione membrorum, qui ut mortuus jacebat, sublevatur, & in brevi ad suae incolumitatis formam, quam habuit antè, rediit, matre lætante Deo, & beato Viro gratias referente, & ad sepulchrum Sancti vota devotè offerente.

69 Nobilis quidam ob intemperantiam in gravem incidit infirmitatem, & cum chirurgorum arte uti vellet ad medendum morbum, Theotonicum quemdam Joannem Thefwicz chirurgum sibi elegit, cujus operam in infirmitate sua uteretur. Hic igitur medicinis infirmitatem interiorem pepulit in guttur ejusdem, maximoque eum affecit dolore, à quo confurgere desperabatur. Infirmus autem videns, se esse delusum, immò magis læsum, minabatur mortem chirurgus, vel per se vel per alium infligendam, si morbo, qui jam guttur occupaverat, occurrere nollet: in tantum enim indies crescebat infirmitas, quod os jam non poterat aperire. Chirurgus autem sibi timens, non amplius coram illo infirmo apparuit; necessaria tamen illi per suam uxorem subministrabat. Mulier ergo illius videns, quod viro suo periculum mortis immineret, si hic nobilis moreretur, quadam nocte se in oratione prostravit, supplicans S. Hyacinthum, ut meritis suis & intercessione, propter securitatem vitæ mariti sui, dictum nobilem infirmum pristinae sanitati restitueret dignaretur. Factoque mane, invenit nobilem melius se habere, & postmodum citò de illa suffocatione integrè convaluisset. Quare non ingrata mulier, venit ad sepulchrum Sancti, votum explevit, & miraculum publicavit.

70 Anno Domini MDXVIII, in ecclesia sanctissimæ Trinitatis quodam prædicante post meridiem, mulier quaedam in media concione cepit à morbo epileptico b atrocissime agitari, aspectum omnibus hominibus miserabilem exhibere. Assurgunt omnes auditores, & casum dolentes mirantur. Ad quos concionator, dato silentio, admonitionem fecit, quatenus omnes flexis genibus pro patiente Deum omnipotentem deprecarentur, ut per merita & orationes S. Hyacinthi, cujus reliquiae in eadem ecclesia visuntur, dignaretur eam à tanto morbo sanare & perfecte liberare: ad cujus vocem omnes flexis genibus Deum sunt devotè deprecati, ut ejus per merita Sancti misereretur. Factumque est fatis piè petenti populo, eo quod sit perfecte sanata, nec amplius morbis ab eo tempore eam vexavit, cum toto ante triennio eundem fuisse se passam fateretur, gratias agens Deo omnipotenti, & S. Hyacintho pro sui liberatione.

71 Puer cuiusdam mulieris reptando super terram, invento digitario (id est instrumento, quò sartores in expungendis acubus super digito utuntur) cum filo eum deglutivit: quo deglutito, suffocari cepit; mater verò ejus hoc videns confestim accurrit, tundensque scapulas ejus (ut mor-

EX IM-PRESSIS.

nobili dolentem gutturis

E

et mulieri morbum caudicum auferit.

F

puerum à suffocatione

ris

EX IM-
PRESSIS.

ris est in tali casu facere) nihil profecit. Puer tandem nimium tussiens, pallorem induit, colorem mutavit: quod autem mœsta mater amplius factura esset, penitus ignorabat. Conversa igitur ad patrocinium S. Hyacinthi, flexis genibus invocavit sanctum Virum pro pueri liberatione, votumque emisit ad sepulchrum ejusdem Sancti pro salute filii. Quo factò, statim dictus puer evomit digitarium sanguinolentum, & à periculo mortis liberatus est. Quod videns mulier, non ingrata veniens ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum, digitarium & puerum attulit, votum complevit, & miraculum publicavit.

Et alium à cæcitate liberat.

72 Mulier quædam peperit puerum cæcum natum, quem ob defectum naturæ exosa manibus propriis jugulavit & sepelivit. Tandem & sequenti anno peperit alium puerum similiter cæcum, quem similiter, exosa cæcitate, interficere machinabatur. Et dum hæc cogitaret, subito obdormivit, & vidit in somnis quemdam virum sibi assistentem & dicentem: Cave, ne feceris tam grande scelus, quod cogitasti; sed si vis puerum cæcum illuminari, & visum recipere, fac votum ad sepulchrum sancti Hyacinthi. Evigilans igitur mulier, vocato ad se marito suo, prædictam visionem per ordinem illi enarravit. Tandem uterque, factò voto ad sanctum Hyacinthum, sibi in hac parte favori precabatur. Mira res! Vix votum completum est ex ore ejus, puer, qui erat à nativitate cæcus, visum clarum recepit, acsi nunquam natus esset cæcus. Parentes autem Dei omnipotentis glorificaverunt nomen, qui illuminat cæcos, & diligit justos.

B

Puer occisus,

73 In pago quodam territorii Cracoviensis mulier quædam, concepto fœtu, partui appropinquans, à marito sibi invisò durius tractabatur. Quæ livore femineo mota, puero, quem genuerat, alimenta denegavit. Idcirco statim effecit, ut puer inediâ consumptus tabe prævia moreretur. Quo mortuo, eadem mulier mater pueri, videns se rem crudelem perpetrasse, penitentiâ ducta supra modum tristis esse cœpit, atque ut puericidii reatum expiaret, diversorum Sanctorum patrocinia sine intermissione implorabat, præsertim S. Andree Apostoli, in cujus festivitate tale facinus perpetratum est. Contigit igitur, eam ante somnum devotam ad S. Andream Apostolum pro suo crimine agere orationem; & cum se sopori dedisset, vidit in somnis quamdam venerandam personam cum magna cruce, ut moris est S. Andree depingere effigiem, quæ sibi talia fatur: Noli, inquit, tristari mulier; ecce adsum, quoniam toties exorasti me. Verùm si vis, ut puer tuus, quem immaniter occidisti, vitam resumat peremptam, fac votum ad S. Hyacinthum confessorem, & optatis tuis votis cedit, ut puer resuscitetur. At mulier, Ubi, inquit, est iste sanctus Hyacinthus? Respondit: Cracoviæ in ecclesia sanctissimæ Trinitatis; & hoc dicto, disparuit. Mulier verò læta de oraculo, evigilans, flexis genibus ad S. Hyacinthum votum fecit, totamque se humiliter precibus ejusdem commendavit. Quo factò, ecce puer, qui erat enecatus & inediâ consumptus, resumptâ animâ, statim resurgit sanus. Quem postea vivum & adultum ad sepulchrum S. Hyacinthi obtulit, votum explevit, & miraculum ad Dei laudem & honorem Sancti testificata, ad sua se recepit.

C

episcopus Camenecensis periculo- sè egrotans,

74 Circa annum Domini MDXVI reverendus dominus Laurentius Niedzielski, Præpositus ecclesiæ Cathedralis Vilnensis, postmodum verò Episcopus Camenecensis, Vilnæ moram trahens,

magnam quamdam incurrit infirmitatem, ad quem cum plures advocasset artis medicæ professores, nec aliquo remedio præfens malum sopire valuisset, imò indies magis magisque morti propinquus extitisset, anceps & dubius de salute recuperanda plurimum tristabatur. Quadam igitur nocte post festum S. Egidii abbatis immediatè sequente, ceteris omnibus somno depressis, qui ad ejus lectum vigiliis faciebant, & illo sic infomnem horam percurrente, aperto ostio venit ad ipsum Frater habitu Ordinis Prædicatorum circumamictus, veneranda canitie conspersus statueratque gravitatem præferens, & lecto adstans sic illum alloquitur: Quid, inquit, tristem geris vultum, & molestæ infirmitatis lassitudine rumpis? Sanaberis & convalesces. Porro majore vigilantia canonizationem meam procures, quam hæcenus egisti, dominisque consiliariis regni suggeras, ut hoc ipsum faciant. Ad quem Episcopus. Quis es tu, domine Pater? Respondit ille: Ego sum Hyacinthus Ordinis Prædicatorum Frater: & post multa, quæ ad hoc negotium pertinebant, colloquia, Sanctus cum lumine circumfulgente disparuit; Episcopus verò à sua infirmitate confestim liberatur, & non ingratus beneficii miraculum publicavit atque Cracoviam, quia per se non poterat, literis beneficium Dei per merita sancti præstitum insinuavit.

E

75 Anno Domini MDXX infra octavas Visitationis gloriose Virginis Mariæ puer duorum annorum in vico Cazimiræ urbis cujusdam civis Mathiæ cæmentarii, patre in opere suo occupato, relictus in media platea sedens cum aliis pueris lusit. Accidit autem, ut quidam miles veloci cursu, eadem viâ equum impetu multo ageret atque effreni passu in puerum sedentem incurreret, calcibusque ferratis fortiter pressum in pectusculum infantis impingeret, qui & enecavit eum; quem pater suus vitam exspirantem domum reportavit, & cum jam livore & vulnere nigresceret, quo se verteret, mœstus parens ignorabat. Tandem ad seipsum rediens, profusus lachrymis & flexis genibus divinam misericordiam implorabat, sancti Hyacinthi patrocinio se commendabat, & ad sepulchrum suum se humiliter cum filio enecato devovebat. At verò necdum ipse votum complet, & ecce per merita Sancti filio sanitas & vita redditur & cicatrices mortis puero ob testimonium beneficii indelebiter inhæserunt. Post quod patratum miraculum Deus omnipotens laudatur, populus Christianus in fide fortificatur, & quantum Deus diligit Sanctum suum, aperte monstratur.

F

76 Eodem anno, feriâ quintâ, die XXI Septembris, hoc est in ipso die sanctorum Dei Mauritii & sociorum ejus martyrum, mulier quædam Joannis Vengrzinek, dominorum consulum Cracoviensium famuli, uxor circa horam 15 filium suum nuper natum in quodam vasculo ligneo, (quod Polonis vulgo vanna dicitur) causa ablu-tionis in aquam paulò profundiorē, quam pueri ætas tulerat, posuit, eoque sic reposito, ad consueta domus negotia filii sui oblita rediit, patre interim à domo sua absente. Qui cum redisset, invenit filium suum demersum in aqua supinum & suffocatum jacere, aquam eandem jam ab aliquot horis mortuum supernatare. Quo viso, pater pueri totam domum clamore nimio replevit, matrem pueri ob negligentiam durius increpavit; ad cujus clamores multi cives vicini accurrerunt, mortuumque puerum considerantes, admonuerunt patrem, ne ulterius in coleram ex-candescere-

Et alter submersus,

A candesceret, sed puerum secundum Dei providentiam & promissionem submersum more Christiano sepulturæ commendaret. Mœsti igitur parentes videntes, se omnino consolatione privatos, recordatique sanctum Hyacinthum tantorum fuisse mortuorum resuscitorem, ejectis omnibus suis vicinis, flexis genibus divinam opem per merita Sancti invocare cœperunt, filiumque devotissimè ad sepulchrum ejusdem Sancti confessoris devovere. Mira res! Vix vota complevere, & ecce puer, cernentibus cunctis, sanus ac vivus apparuit, acsi numquam aquarum succubisset injuriæ. Quod videntes parentes ejus, vicinos vicinasque convocarunt, Deumque gloriosum & in Sanctis suis mirabilem glorificaverunt, & accepto puero, S. Hyacinthi sepulchro vivum obtulerunt, publicato miraculo, voto completo, & Sancto Dei mirabiliter in tanto opere honorificato.

multique alii variis casibus afflicti

B 77 Ne legentium mentes longitudine operis fatigaretur, ea, quæ secundo libro supersunt miracula, censui breviori stilo explicare, quatenus & pii lectores atque devoti suo desiderio potiantur, atque ad amorem gloriosi sancti Hyacinthi inflammentur, & miræ gloriæ Dei saturato ex beneficiis Dei populo Christiano; non dispereant; sed cophino gratitudinis & gratiarum actionis recondantur. Superfunt igitur quædam pauca hinc secundo libro miracula, quæ ordinatim recensentur.

C In primis quædam Margareta civis Cracoviensis in domo dominorum Lantzkoronskie c, sub castro Cracoviensi, magno dolore dentium obruta, per vota ad Sanctum facta sanatur.

Sophia quædam vidua, sancto viro Hyacintho devota, habens naturalem curvaturam pedum, devota ad tumbam Sancti sentiens miram ex ejus sacro corpore odoris fragrantiam, à suæ naturæ injuria per merita Sancti vindicatur.

Puer cujusdam Vincentii sartoris civis Cracoviensis gravi infirmitate oppressus, & mortuus per aliquot horas, post vota ad Sanctum facta vitæ restituitur; & ejusdem filii pater in tibia fracta ad Sanctum recurrens sanatur.

C Anna Mathiæ pellificis Cracoviensis uxor, ob dolorem vehementissimum capitis per duodecim hebdomadas totaliter excæcata, per vota ad Sanctum facta sanatur, & visivæ potestati restituitur.

Cujusdam Nicolai de Lobzowo dicti Swider, duo equi ob nimios labores consumpti & valetudinarii, post vota ad Sanctum facta, subito sanantur & fortes evadunt.

Catharina quædam vidua & civis Cracoviensis fractum pedem, oratione ad Deum facta, per merita S. Hyacinthi iterum sanum recuperat.

Cujusdam Joannis tibicinatis regis Poloniæ filius, gravi infirmitate triduo oppressus; post vota & recommendationem ad Sanctum sanitati restituitur.

Similiter cujusdam pistoris Mathiæ Przesmiari civis Cracoviensis filius gravi languore per quindennam oppressus, patre ad merita S. Hyacinthi recurrente, sanatur.

Civis quidam Cracoviensis Adam pictoriæ artis ab insanabili & incurabili quadam infirmitate, quam à nativitate patiebatur omni mense una certa die, quæ medicorum ingenia & artes eludebat, per merita Sancti, quem invocaverat in patrocinium, perfectè sanatur. Ejusdem verò uxor ab apostemate gutturis, quod ex quadam gravi infirmitate acciderat, post vota ad Sanctum facta sanatur.

Augusti Tomus III.

78 Anno Domini MDXIX cujusdam chirothecarii Thomæ de platea Castrensi civis Cracoviensis filius oppressus gravi infirmitate, postquam pater ad patrocinia Sancti confugisset, à morbo & morte præsentem liberatur.

Matrona quædam in Stradomie suburbio Cracoviensi, Alexii civis Cracoviensis uxor, à desperatâ infirmitate, marito suo ad S. Hyacinthi sepulchrum ipsam devovente, subito liberatur.

Laurentius quidam telonearius Cracoviensis valido pedum, renum, & lumborum tumore graviter laborans, cum medicorum artes frustra tentasset, ad sanctum Hyacinthum pro auxilio recurrens, à desperato dolore & tumore prædicto subito sanatur.

Sophia quædam Urbani civis Ofwieczimensis conjunx per quatuor annos maximo dolore pedum divexata, & ab omnibus medicis derelicta, mortique appropinquans, post vota ad sepulchrum sancti Hyacinthi facta, sana citò efficitur.

Scholasticus quidam Stanislavus Masovita ex conubernio sive collegio philosophorum Cracoviæ sic dicto, graviter infirmatus, cum de sua salute desperaretur, post vota pro eo ad Sanctum facta, confestim pristina incolumitati redditur.

Martinus quidam suburbanus Cracoviensis in platea S. Nicolai confessoris prope Istulam fluvium gravissima infirmitate usque ad agonem mortis deductus, per vota ad sepulchrum Sancti pro eo facta, confestim sanus resurgit.

Mulier quædam vidua de civitate Cazimiriensis apud Cracoviâ; Anna nomine, septem annis morbum passa, gravemque infirmitatem, post vota ad sepulchrum Sancti facta, citò & mirabiliter exurgit.

In his omnibus sit Deus omnipotens in æternum laudabilis & gloriosus, qui in sancto Hyacintho confessore suo semper est mirabilis. Amen.

ANNOTATA.

a *Hand dubie Severinus hoc nomen barbarum stiphæ deduxit ab Italica voce stufa, quæ hypocaustum significat.*

b *Morbus epilepticus aliter cognominatur comitialis vel vulgo caducus, qui passim notus est, & de quo plura apud Gorraum in Definitionibus medicis ad vocem epilepsia legi possunt.*

c *De hoc nobili Lantzkoronskiorum stemmate agit Simon Okolski tomo 3 Orbis Poloni pag. 317 ad familiam Zadora alias Plomienczyk, & in indice alphabetico ejusdem tomi ad vocem Lantzkoronski addit varia de hac illustri stirpe, quæ serius ad manus suas pervenisse testatur.*

ALIA MIRACULA

Qua R. P. F. Severinus Cracoviensis Dominicanus ex Processu authentico & tabulis ad sepulchrum Sancti appensis contraxit in Vita S. Hyacinthi lib. 3 cap. 9 & sequentibus.

S E C T I O I.

Plures mortui resuscitati & abortivi vitæ donati.

B
Plures pueri

I. Testis quintus P. F. Mathias de Miedzierz medio corporali juramento coram RR. DD. Commissariis Apostolicis deposuit, quod in districtu Lublinensi puer, cujusdam nobilis filius, in flumine submersus mortuus est; qui sic inventus à mœstis parentibus ad sepulchrum sancti Hyacinthi medio voto oblatus, continuò surrexit vivus; quem pater suus cum voto, & certis elemosynis per spatium triginta sex leucarum ad sepulchrum S. Hyacinthi vivum attulit, & miraculum est testificatus, factumque esse MDII.

II. Testis 27. Agnes de Cracovia, relicta olim Gregorii pistoris ejusdem civitatis, medio corporali juramento deposuit, filium Feliciz Goltzlerowa civis Cracoviensis morte subitanea obiisse: quem illa cum matre ad ecclesiam S. Trinitatis, ubi corpus Sancti requiescit, mortuum attulit, & post vota facta vivum recepit, atque matri suæ consignavit. Factum anno MDXXII.

III. Testis 62. Hœnesta Catharina, Laurentii civis Cracoviensis uxor, deposuit puerum suum annorum decem ex superioribus domus in terram corruisse, & ex casu fracta cervice mortuum fuisse; quem mater postmodum mortuum & contractum reperiens, ad S. Hyacinthum devovit, & post vota facta vivum per merita Sancti recepit. Factum anno MDXXI.

C
ac puella

IV. Testis 75. Martinus Czech lutifigulus Cracoviensis, corporali juramento præmissio, deposuit, filium suum Stanislaum feriâ sextâ in crastino Ascensionis Domini MDXX puerum trium annorum cecidisse in fontem profundum, & ibi submersum fuisse, & cum difficultate extractum mortuum accepisse: post vota verò utriusque parentis præsentis, & aliorum tunc præsentium, puerum, reassumptâ animâ, resuscitatum fuisse, puerumque vivum Commissariis Apostolicis consignasse, atque ex ambone publicasse miraculum.

V. Testis 76. Joannes Vengrzinek de platea S. Floriani civis juratus Cracoviensis, & Joannes Zwierz, medio corporali juramento, coram reverendissimis Commissariis deposuerunt, quod Anna filia unius anni in domo sola remansens, in dolo aqua pleno cadens submergitur, & moritur. Quam pater suus Joannes Vengrzinek prædictus domum rediens extraxit, & per quindecim horas mortuam jacentem ad S. Hyacinthum cum certis Missis devovit. Post vota immediate vivam & sanam recepit, & reverendissimis Commissariis vi-

vam consignavit, & præsentavit. Factum xv Septembris MDXIX.

VI. Testis 95. Hœnesta Petronilla Niedbalczina civis Cracoviensis deposuit, puerum filium filiz suæ undecim hebdomadarum de mensa cecidisse & emortuum esse, & post vota facta ad Sanctum immediate revixisse. Factum est miraculum MDXXI.

VII. Testis 112. Hœnesta Barbara conjunx Stanislai aurifabri Cracoviensis testatur, neptem suam anno primo suæ ætatis ex paroxismo oppressam, mortuam fuisse, & per quamdam monialem ad sepulchrum S. Hyacinthi oblatam, coram præsentibus vicinis resuscitatam fuisse. Factum anno MDXX.

VIII. Testis 135. Hœnesta Agnes Wallcova de Crupniki suburbana Cracoviensis deposuit, quod puer sororinus a novem annorum in fluvio villæ dictæ Wola est submersus, diuque sub aqua detentus, & vix per quemdam Paulum de Crupniki inter palos inventus, per testem ad tumbam Sancti devotus revixit. Factum profesto Paschæ MDXXIII.

IX. Testis 190. Hœnesta Anna vidua, relicta olim barbitonsoris Martini Cracoviensis, in Adventu Domini MDXXII deposuit, filiam suam Catharinam in calidissimum fornacem conscendisse, quæ postmodum à vehementi calore suffocata moritur; quam mater ipsa testis mortuam inveniens, ad sepulchrum S. Hyacinthi devovet, ac post vota emissa vivam recuperat, multis in sua domo præsentibus & coram Commissariis testificantibus.

X. Testis 217. Martinus Leliow unâ cum uxore sua Dorothea, juramento præmissio, deposuerunt, quod Joannes filius eorum è sublimi loco graviter in terram cadens, auribus & naribus fluens sanguinem, mortuus est, & per tres horas jacentis exanimis, cum per vota ad S. Hyacinthum oblatus fuisset, à morte revocatur ad vitam.

XI. Testis 272. Hœnesta Dorothea Czieszlina de platea S. Floriani Cracoviensis jurata deposuit, quod filius suus sex annorum ex alto domus in terram cadens, collisus & contractus, mortuus est repertus. Postquam autem vota pro ipso reddiderunt, iterum ad vitam mortalem rediit anno MDX.

XII. Testis 288. Albertus Bnino & Catharina conjunx ejus, uterque de Clepardia b, jurantes deposuerunt, quod filius eorum xix hebdomadarum crepuit, omniaque intestina ejus ad testiculos exierunt, propter quod & mortuus est: quem cum ad sanctum Hyacinthum devovissent, sanum iterum atque vivum lucrati sunt; quem notariis publicis, miracula & testes examinantibus, ostenderunt vivum: quinta enim die ante examen contigerat. Factum MDXXIII.

XIII. Testis 322. Providus Stanislaus, factor & civis Cracoviensis, penes ecclesiam sanctissimæ Trinitatis manens, juratus deposuit, quod filius suus Stanislaus quinque annorum ludens cum pueris, ex alto domus cadens mortuus est; quem ad tumbam S. Hyacinthi devovens, vivum recepit, mense præsentis hujus examinis anno MDXXIII.

XIV. Testis 323. Vincentius in platea Castrensi civis Cracoviensis juratus deposuit, quod unâ cum uxore nescienter in lecto suo jacentes filium xxiv hebdomadarum suffocaverunt, & mane surgentes in cussinis c plumealibus ad pedes lecti mortuum invenerunt, quem postea deplorantes & vota ad Sanctum deferentes, vivum rehavuerunt. Factum est in mense Maii, anno Domini MDXX.

XV. Testis

E
variis casibus mortui,

F

b

ad vitam revocantur,

c

A xv. Testis 355. Martha mulier de Cracovia deposuit, quod filius ejus Joannes ob promissum & neglectum votum in pœnam culpæ matris mortuus est secundum illud Proverb. 20: Ruina est homini devotare d Sanctos, & post vota non redere.

xvi. Testis 363. Nobilis Zophia Zakrzewska civis Cracoviensis deposuit, se oculis suis vidisse quendam puellam annorum XIV, ab equo occisam & convulsam, mortuam fuisse apud quemdam civem Cracoviensem Petrum Porembski, & post vota facta revixisse.

xvii. Testis 383. Zophia, Mathiæ Neilar uxor, in platea Castrensi manentis deposuit, filium suum in aquæ dolio submersum & mortuum, postmodum revixisse post vota ad Sanctum facta, & completa, præsentibus duabus inquilinis domus suæ. Factum est autem in mense Septembri, anno MDXX.

xviii. Testis 403. Anna Joannis Zakrzewski Cracoviensis filia, & Catharina servilis ancilla jurata deposuerunt, quod prædicta Anna in fluvio Histula e submersa fuerat, & mortua postmodum ex aqua extracta, dum nullum aliud humanum superesset remedium, ad sanctum Hyacinthum devovetur per Catharinam ancillam: post votum factum, vitæ restituitur. Factum est in mense Aprili MDXXIII.

5 i. Testis 15. Famatus Mathias Czarni pellicifex civis Cracoviensis sub juramento deposuit, quod uxor sua in partu laborans filium peperit mortuum, quem præfatus Mathias pater suus sancto Hyacintho devovit, & vivum lucratur. Hoc idem miraculum testis 123 famata Catharina conjunx Fælicis factoris Cracoviensis contestatur, quæ præfens fuit ad partum prædictum. Factum MDXX.

ii. Testis 33. Catharina uxor providi Bernardi carpentarii civitatis Cracoviæ generalis, abortum passa filiam mortuam peperit, quam pater suus cum præsentibus ad sepulchrum S. Hyacinthi devovit, & post vota expleta vivam recepit; quod miraculum Bernardus pater, & mater Catharina, & nurus ejus, & Catharina Czieflina, mediis juramentis, coram Commissariis affirmarunt. Factum in die S. Stephani Protomartyris anno MDXXI.

C iii. Testis 38. Honesta Margareta Albusfowa de Biscupie sub juramento deposuit, [se] duos abortivos mortuos meritis sancti Hyacinthi vitæ donatos vidisse; unum cujusdam Annæ Stanislai Jagielka de Krowodrza; alterum Annæ cujusdam Gregorii Bembenek de Biscupie uxoris: & hoc propterea, quia obstetricis officioungebatur: quod miraculum in ambone publicatum est. Factum in festo S. Michaëlis anno MDXXI.

6 iv. Testis 42. Providus Fælix sartor Cracoviensis testatur, se vidisse puerum mortuum natum Mathiæ pellicifexi coinquilino suo; quem parentes post vota expleta vivum receperunt, contestantibus domino domus & inquilinis, & propriis parentibus præsentibus ad miraculum. Factum MDXXIII.

v. Testis 136. Anna Clepardiensis Czieflina nuncupata, jurata deposuit, se fuisse circum partum nutricis suæ inquilinæ, quæ peperit puerum mortuum capite nimium compresso; ita quod etiam oculi fuissent extrâ positi; post vota verò ad Sanctum facta, non solum animatum, sed etiam ad propriam formam restitutum conspexisse, eumque baptismo sacro intinxisse. Factum MDXXII.

vi. Testis 200. Margareta Grodziczka Cracoviensis jurata deposuit, quod abortivum mor-

Augusti Tomus III.

tuum sit enixa, quem obstetrices ad sepulchrum S. Hyacinthi detulerunt, & post vota expleta vivum & sanum ad domum reportaverunt.

vii. Testis 205. Honesta Catharina Wochowa cum juramento deposuit, quod filium peperit abortivum, quem postmodum, factis & expletis votis ad sepulchrum Sancti, vivum recepit non sine grandi miraculo.

viii. Testis 218. Hedvigis Claboczowa de Clepardia, cum juramento deposuit, quod filium peperit abortivum mortuum, quem cum ad sepulchrum S. Hyacinthi novisset, recepit vivum, contestante sub juramento Elizabetha inquilina sua obstetrice. Factum in mense Aprili MDXXIII.

9 ix. Testis 241. Nobilis matrona Petronilla, sub juramento deposuit, se fuisse præsentem circa partum unius matronæ Catharinæ Kuniczowa, quæ mortuum puerum peperit; suadentibus autem ipsa teste & aliis matronis, ut illum ad sepulchrum S. Hyacinthi devoveret; quod factò puer, cunctis videntibus, vivus esse cœpit. Factum in Septembri MDXXII.

x. Testis 334. Honesta Hedvigis Petri civis Cracoviensis ante portam novam manentis, jurata deposuit, se mortuum puerum peperisse, quem matronæ præsentibus ad S. Hyacinthum devoverunt, & post vota expleta matri vivum consignarunt. Factum anno MDXX.

xi. Testis 398. Honesta Dorothea Stanislai Sliwka uxor, in platea Slakoviensi degens, sub juramento deposuit, se interfuisse partui unius mulieris, Dorotheæ nomine, quæ peperit abortivum mortuum, & quamprimùm Dorothea puerpera flexis genibus filium suum ad sancti Hyacinthi tumbam devovit, statim, videntibus & gaudentibus cunctis astantibus, animatus est, qui etiam tunc vixit, & Commissariis est præsentatus. Factum anno Domini MDXX.

ANNOTATA.

a Per puerum sororinum intelligo filiolum sororis illius femina, quæ hoc miraculum testatur.

b Clepardia est oppidulum, quod urbs Cracoviensis a Septemtrione sibi adjunctum habet.

c Cusinum barbarè a scriptoribus medii ævi pro cervicali vel pulvinari usurpatur, ut in aucto Cangii Glossario videre est.

d In vulgato sacra Scriptura textu pro devotare legitur devorare. Alii vicina verba, substituerunt, de quibus consule nostrum Cornelium à Lapide in Commentariis ad caput 20 Proverbiorum v. 25, ubi etiam varias hujus verbi expositiones subministrat.

e Existimo hic per Histulam indicari eundem fluvium, quem auctor superius sine aspiratione Istulam appellavit.

SECTIO II.

Multi moribundi & jam agonizantes mirabiliter ad perfectam sanitatem reducti.

1. Testis 43. Honesta Zophia Slodkova, la-nionis Cracoviensis uxor in platea Swinska sub juramento deposuit, se ex magna infirmitate agonizantem; apparente sibi sancto Hyacintho, sanatam & à morte liberatam fuisse; & fidenti-

Z z 2

denti-

Et quidam abortivi

per intercessionem S. Hyacinthi

animâ dō nantur.

F

Multi per morbos

EX IM-
PRESSIS.

dentibus tunc Commissariis Canonizationis S. Hyacinthi in ecclesia S. Trinitatis ex lecto confurgens testificata est MDXXIII.

II. Testis 49. Hedvigis uxor Joannis magistri culinæ de Stradomie a jurata deposuit, quod post puerperium ad agonem mortis deducta, viro pro illa votum explente ad sepulchrum Sancti, statim sanatur. Factum MDXXIII.

III. Testis 60. Joannes Bialek murator Clepardienfis cum juramento deposuit, quod graviter vulneratus in capite ad extrema deductus, vovente pro ipso uxore sua, vitæ & sanitati restituitur. Similiter & Zophia uxor ejus sex hebdomadis graviter decumbens ab agone mortis, viro pro ipsa vovente, revocatur ad vitam incolumis MDXXIII.

IV. Testis 62. Honeſta Catharina, uxor Laurentii Cracoviæ jurata deposuit, puerum suum unius anni agonizantem, offerentibus pro ipso vota ad sanctum Hyacinthum parentibus, vitæ restitutum fuisse.

V. Testis 86. Honeſta Anna puella quindecim annorum jurata deposuit, quod in mense Februarii usque ad mortem infirmata, antequam Sacramento communicetur, usum loquelæ perdidit. Verum matre pro ipsa vovente, & S. Hyacintho sibi apparente, statim & loquelam & sanitatem recipit. Factum anno MDXXI.

VI. Testis 102. Honeſta Catharina Joannis Perſi sutoris Cracoviæ uxor sub juramento deposuit, filiam suam Reginam ex maxima infirmitate agonizantem, matre sua pro illa vovente, subito vitæ restitutam esse MDXXI.

VII. Testis 107. Honeſta Barbara Pauli Sadlonis Cracoviæ uxor deposuit, filium suum septem annorum, cum duobus diebus agonizaret, nec mori potuisset, matre pro præsidio ad Sanctum currente, statim Deo spiritum reddidisse.

VIII. Testis 117. Joannes Barila sutor Cracoviensis juratus deposuit, filium suum Mathiam ex infirmitate agonizantem, patre pro se vovente, ad vitam restitutum fuisse.

IX. Testis 190. Honeſta Ursula Adami civis Cracoviensis uxor sub juramento deposuit, quod ad mortem deducta agonizans, filia Agnete pro se ad Sancti tumbam vota explente, statim vitæ & sanitati restituitur. Hoc etiam & filia testatur verum fuisse. Factum anno MDXXI.

X. Testis 151. Generosus Laurentius Spitek cum juramento testatur, quod ex infirmitate gravi agonizans per vota matris ad S. Hyacinthum vitæ restituitur. Contestantur miraculum magnifica D. Anna de Jaroslaw confors magnifici D. Nicolai Jordani Castellani Woinicenis mater sua & Beata filia ejus, & Ursula Krolikowska, & Helena Geraltowna pedissequa dominæ Beatæ, mediis juramentis. Factum anno MDXX.

XI. Testis 158. Nobilis D. Joannes Stradomski sub juramento deposuit, se ad extrema deductum agonizantem, vovente pro se filia sua, ad vitam revocatum esse.

Testis 175. Catharina vidua Cracoviensis jurata testatur, Annam filiam suam agonizantem, matre sua pro illa vovente, vitæ redditam esse.

XII. Testis 189. Generosa domina Catharina Przedborowa testatur juridice, quod subditi sui filius quartus (cum jam tres morte enecati erant) jam agonizans, & per dictam dominam ad sanctum Hyacinthum devotatus, statim sit vitæ & sanitati restitutus anno MDXXIII.

XIII. Testis 193. Mathias cocus Regiæ Majestatis cum uxore sua Hedvige uterque juratus

deposuit, quod puer illorum ex infirmitate ad mortem deductus, votis pro se factis, subito ad vitam & ad perfectam sanitatem est restitutus. Factum anno MDXXIII.

XIV. Testis 196. Dorothea Clepardienfis Capuscina dicta, jurata testatur, quod ex infirmitate agonizans, apparente sibi sancto Hyacintho, ad quem se devoverat, vitæ restituitur. Hoc itidem sibi & pestis tempore morituræ contigisse affirmat. Factum anno MDLXXXVII.

XV. Testis 199. Barbara dicta Czerwona cerdonis ex suburbio conjunx Cracoviæ jurata deposuit, filium suum ægritudine oppressum & agonizantem post vota facta sanum se recepisse.

XVI. Testis 208. Honeſta Catharina Jacobi pictoris Cracoviæ filium novem mensium agonizantem sanum recepisse, sub iuramento testatur.

XVII. Testis 209. Ursula Petri Casimiriensis uxor, Dorotheam inquilinam suam agonizantem post vota statim convaluisset, testatur.

XVIII. Testis 218. Hedvigis Claboczowa uxor Nicolai Clepardienfis sub juramento deposuit, filium suum trium annorum a se graviter percussum, ita quod in gravissimum morbum incideret, & cum jam agonizaret, illa timens puericidium, recurrit ad auxilium S. Hyacinthi, & statim sanatus est. Factum anno MDXV.

XIX. Testis 225. Margareta Przibuszina civis Cracoviensis testatur, duas filias suas diversis temporibus agonizantes, matre pro ipsis votum redente ad tumbam S. Hyacinthi, sanatas fuisse.

XX. Testis 244. Fælicia de Krupiniki filium suum agonizantem, matre pro se vovente, vitæ restitutum affirmat.

XXI. Testis 248. Agnes Petri mensatoris uxor ex opposito sanctæ Trinitatis ecclesiæ Cracoviæ manens, testatur, matrem suam ad extrema deductam & agonizantem post vota convaluisset.

XXII. Testis 253. Stanislaus custos Cracoviensis moriturus & agonizans, uxore pro se vovente, vitæ restituitur.

XXIII. Testis 256. Honeſta Catharina Janoczina testatur, [se] Laurentium futorem Cracoviæ virum suum agonizantem & jamjam moriturum, voto facto, sanum recepisse.

XXIV. Testis 257. Bernardus Kleparezik de platea Slakoviensi agonizans, uxore pro se votum reddente, convalescit.

XXV. Testis 269. Catharina de Cerdonia filium suum agonizantem, per votum pro eo solutum, ab infirmitate incolumem recipit.

XXVI. Testis 281. Nobilis Stanislaus Lelowski in platea futurum Cracoviæ manens testatur, se uxorem suam prægnantem ex iracundia percussisse, ita quod usque ad mortem infirmata fuisset; & dum agonizaret, pro ipsa ad Sanctum recurrit, & statim vivam atque sanam recipit.

XXVII. Testis 287. Mathias murator sub Castro Cracoviæ manens, ex infirmitate agonizans, facto voto, sanatur.

XXVIII. Testis 294. Providus Stanislaus civis Cracoviæ in platea S. Nicolai degens, in gravi infirmitate agonizans, uxore pro se votum faciente, statim sanus elevatur, & ad sepulchrum S. Hyacinthi vadit, omnibus stupentibus.

XXIX. Testis 331. Catharina Czielina, Michaëlis carpentarii uxor, testatur filiam suam decem annorum jam morientem ad sepulchrum sancti Hyacinthi attulisse, & post Missæ sacrificium immediatè filiam sanam resurrexisse, & domum rediisse.

XXX. Testis 340. Margareta de Cracovia dominam

D
or jam ago-
nizantes,

b

invocato S.
Hyacinthi
auxilio,

E

F

aut oblati
votis,aliaque in-
vritumia

B

C

ad extre-
mum vitæ
terminum
deducti

A minam quamdam Iglarka morientem & agonizantem ad Sanctum devovet, & sanam recipit.

xxxI. Testis 341. Catharina, Valentina cognominata, testatur, quod puer collisus & concussus per quemdam scholasticum, infirmatus agonizans, marito ejus pro puero votum faciente, à morte & ægritudine liberatur.

pristina sanitati restituitur.

14 xxxII. Testis 351. Zophia dicta Janowa de Cracovia testatur, puellam suam filiam ad mortem ægotantem, meritis S. Hyacinthi vitam recepisse; & cum citata fuisset ad testimonium reddendum coram Commissariis, jurare noluit; sed eadem nocte superveniente infirmitate, coacta in crastino sub juramento testimonium præbet veritati.

xxxIII. Testis 352. Barbara Casprowa de Clepardia, virum suum Gasparem graviter agonizantem, voto expleto, sanum recipit.

xxxIV. Testis 360. Stanislaus vitreator Cracoviæ uxorem suam Hedvigim jam jam morientem, votis expletis, vivam & sanam recipit.

xxxv. Testis 392. Joannes Liefzianin Casimiriensis sartor gravissimè agonizans, apparentibus sibi Hyacintho Ordinis Prædicatorum, & Simone c Ordinis S. Francisci Minorum Sanctis, & ipsum sanantibus, statim ad vitam refurgit.

xxxvi. Testis 404. Joannes barbitonfor chirurgus Cracoviæ in platea sancti Nicolai degens, testatur, mensè Aprili quemdam nobilem Oliczeki graviter in capite vulneratum jam agonizantem, & à medicis Regiæ Majestatis destitutum: confusus meritis S. Hyacinthi ipsum curandum recipit, & post vota optimè sanavit, quod procurator Regiæ Majestatis videns, alium chirurgum Galliacium Italum induxit, qui factum medio juramento deposuerunt.

ANNOTATA.

a Stradomia est alterum oppidum sive suburbium civitati Cracoviensi vicinum, ut in Actis B. Simonis de Lipnica tomo IV Julii pag. 544 monuimus.

b Cazimiria est tertium suburbium sive oppidum, quod metropolis Cracoviensis sibi vicinum habet, & de quo in Actis B. Simonis de Lipnica paginà proximè citatà egimus. Est insuper alia ejusdem nominis civitas in Polonia, de qua Martinum Zeillerum in Germanica descriptione Polonia pag. 81 consule.

c Non dubito, quin hoc nomine designetur B. Simon de Lipnica ex Ordine FF. Minorum, cujus Acta ad diem 18 Julii, tomo IV istius mensis à pag. 510 illustravimus.

SECTIO III.

Diversi gravibus ac periculosis morbis affecti, implorato Sancti patrociniò, sanitati restituti.

Plurimæ personæ

I. Testis 3. Reverendus P. Stanislaus de Pawlow sacrae theologiæ Baccalaureus Vicarius Cracoviensis & Prædicator generalis, in quadam sua gravi infirmitate constitutus, suffragio S. Hyacinthi est ab ipsa plenè liberatus.

II. Testis 8. Honesta Zuzanna Cracoviæ uxor

Laurentii cantrifusoris, filium valde infirmum, EX IM- mediante voto ad Sanctum Dei, recepit læta. Factum MDXXI.

III. Testis 9. Honesta Barbara de Cracovia, uxor Nicolai levigatoris, filium ægrum duorum annorum sanum suscipit.

IV. Testis 10. Thomas maritus honestæ Marthæ 18 hebdomadas infirmus post vota sanus confurgit. Similiter & filia utriusque sana confurgit.

V. Testis 13. Nicolaus Gonsiorek civis Bochnensis a diœcesis Cracoviensis cum patre suo, diversis tamen temporibus, à gravibus infirmitatibus, factis votis ad sepulchrum sancti Hyacinthi, liberantur. Similiter & uxor ejusdem civis Bochnensis in infirmitate gravi sanguinem vomens, sanatur. Factum MDXXIX & MDXXXII.

16 VI. Testis 23. Honesta Catharina Climuntowa cerdonissa b Cracoviæ testatur, filium suum Bartholomæum in juvenili ætate sua per hebdomadas 4 magna fuisse detentum infirmitate, à qua statim post vota sanatur. Factum MDII.

VII. Testis 26. Anna uxor Fælicis futoris in platea futorum, in Quadragesima octo hebdomadas existens infirma à desperata infirmitate, perfectis votis ab eadem sublevatur. Factum MDXXXIII.

VIII. Testis 31. Honesta Hedvigis Slodovoniczka, à gravi infirmitate patrociniò Sancti liberatur. Factum anno MDXXXIII.

IX. Testis 37. Honesta Margareta Szimonova testatur, filium suum sex hebdomadibus infirmum, à desperata infirmitate fuisse liberatum.

X. Testis 38. Filius Martini Socha pellificis Cracoviensis infirmitate post vota liberatur. Mater testis.

XI. Testis 46. Honesta Anna, Martini Pograczarz de Cracovia uxor, filium vix decem dierum valde infirmum, cum vota expleisset, sanum recipit. Anno Domini MDXXXIII.

XII. Testis 54. Honesta Fælicia, uxor Bartholomæi arcuficis, in suburbio Cracoviensi degens, affirmat, puerum duorum annorum ab infirmitate quadam indicibili, in qua jam uno anno detinebatur, jacuisse; quem postquam ad Sancti tumulum devoverat, sanum rehabuit MDXXXII.

17 XIII. Testis 59. Honesta Anna Jaworska pileatrix c, vidua in platea Wislens Cracoviæ filium tredecim annorum à desperata infirmitate post vota facta sanum recipit MDXXXIII.

XIV. Testis 60. Honesta Zophia uxor legitima Joannis Bialek muratoris in Clepardia, per sex hebdomadas in infirmitate gravi detenta, post vota expleta sanatur.

XV. Testis 87. Nicolaus Krol Pangraczarz de Cracovia, gravi infirmitate depositus, post vota profecto S. Michaëlis liberatur. Similiter & uxor ejus Catharina, viro pro se vovente. Factum anno MDXXII.

XVI. Testis 89. Honesta Dorothea Mezna Cracoviæ affirmat, filium suum Sebastianum ab infirmitate, post vota facta, fuisse liberatum.

XVII. Testis 101. Honesta Catharina Woitkova Garczarka in infirmitate ad Sanctum Dei recurrens sanatur.

XVIII. Testis 107. Honesta Barbara Sadloniowa Cracoviæ cclxix hebdomadibus infirmata, precibus Sancti sanatur. Factum anno MDVIII.

18 XIX. Testis 111. Honesta Anna providi Floriani aurificis Cracoviensis uxor, & scabini Castrensis supremi, in sua infirmitate ab omnibus medicis destituta, ad Sanctum recurrens sanatur. Vir ejus testis. Factum MDXXXIII. Idem testis similia deponit de domino Joanne Bonar.

XX IM-
PRESSIS.

xx. Testis 112. Honeſta Catharina Koczielkova Cracoviensis affirmat, filium ſuum à gravi & deſperata infirmitate poſt vota facta, fuiſſe liberatum MDXX.

xxi. Testis 114. Honeſta Anaſtaſia Staniflai infiroris uxor de Poſnania per unum annum gravi infirmitate detenta & à medicis neglecta, ad Sanctum Dei confugiens ſanatur. Factum anno MDXX.

xxii. Testis 115. Filia Dorotheæ Pilawina Cracoviensis graviter infirmata, ad S. Hyacinthum devota, ſanatur.

xxiii. Testis 116. Staniflaus Znioſzek pellifex Cracoviæ teſtatur, quod filius ſuus Adam ter à gravi mortali infirmitate liberatur. Pater teſtis. Factum MDXXI. Mater verò, ejuſdem teſtis uxor, hoc idem conſtat; teſtis CXIX.

xxiv. Testis 127. Elizabeth Cracoviæ centum annorum teſtatur; neptem ſuam puellam & quamdam dominam Czerwienska gravibus infirmitatibus laborantes, non habito humano præſidio, ad Virum Dei confugientes, eſſe liberatas.

19 xxv. Testis 134. Honeſta Zophia Steczkova Cracoviensis teſtatur, quod puer filius ſuus naturali quadam infirmitate oppreſſus poſt vota convaleſcit.

xxvi. Testis 141. Honeſta Apolonia Hanufzowa, civis Cracoviæ teſtatur, quod filia ſua Hedvigis à deſperata infirmitate ad ſanitatem redit. Similiter & ipſa mater, poſt vota, ægra ſanatur. Factum anno MDXIX.

xxvii. Testis 161. Eraſmus Altophus civis Cracoviæ teſtatur, quod filius ſuus Joannes circa feſtum S. Michaëlis graviffima occupatus infirmitate ſublevatur MDXIX.

xxviii. Testis 162. Michaël Faber civis Cracoviensis teſtatur, quod Gaſpar filius ſuus lethali infirmitate percuffus, poſteſto Pentecoſtes ſanatur MDXXIII.

xxix. Testis 164. Joannes Warchol teſtatur, quod filius ſuus Thomas maximè ægrotans, & Sancto ſe diligenter commendans, ſanatur. Factum MDXX.

xxx. Testis 167. Honeſta Barbara Przeſmianowa, uxor Mathiæ piſtoris Cracoviæ teſtatur, quod filius ſuus ſeptennis, à gravi infirmitate ſanatur.

C xxxi. Testis 176. Honeſta Urfula de Crowdrza teſtatur, quod filius ſuus à gravi infirmitate poſt vota facta ſanatur.

20 xxxii. Testis 178. Feolicia piſtrix teſtatur, quod filius ſuus graviter infirmatus ſanatur.

interdum
afflicta,

xxxiii. Testis 180. Agnes Rakowska teſtatur, quod filius ſuus à deſperata infirmitate liberatur.

xxxiv. Testis 181. Nicolaus Gelonek infirmus, omnium medicorum ope deſtitutus, ad Sanctum ſe devovens, citò ſanatur.

xxxv. Testis 183. Catharina Cranczowa teſtatur, Joannem Crancz virum ſuum ter à graviffima infirmitate, votis expletis, liberatum fuiſſe.

xxxvi. Testis 185. Bernardus piſtor, dictus Jabloniecz, Cracoviensis multo tempore graviter infirmatus, poſt vota convaleſcit. Factum anno MDXXIII.

xxxvii. Testis 188. Nicolaus futor Cracoviensis teſtatur, filiam ſuam Annam deſperata infirmitate laborantem, poſt vota facta, fuiſſe liberatam.

xxxviii. Testis 165. Margareta Staniflawowa à gravi infirmitate conſurgit.

21 xxxix. Testis 200. Maritus Margaretae Grodziczka Wilnæ poſt vota ſanatur MDXXIII.

xl. Testis 210. Laurentius pannifex Cazimiriensis à gravi infirmitate liberatur. D

xli. Testis 212. Honeſta Barbara, Sebaſtiani apothecarii Cracoviæ uxor, à gravi infirmitate ſublevatur. Quod etiam cum ipſa Martha monialis teſtatur. *implorata S. Hyacinthi ope.*

xlII. Testis 213. Barbara de Bochnia dimidio anno graviffimum languorem habens, voto facto, ſanatur.

xlIII. Testis 215. Honeſta Zophia de platea ſancti Floriani Cracoviæ cum filia ſua infirma, factis & expletis votis, ſanatur.

xlIV. Testis 214. Honeſta Margareta de Arena infirmata ſanatur.

xlV. Testis 216. Honeſta Barbara, Sebaſtiani piſtoris Cracoviensis uxor, cum filia ſua diverſis infirmitatibus ſanatur.

xlVI. Testis 218. Honeſta Hedvigis Claboczowa graviter infirmata ſanatur.

xlVII. Testis 219. Dorothea puella ſervilis apud Nicolaum Gemski proconſulem Cracoviæ cum matre infirmata ſanatur. Factum anno MDXVII.

22 xlVIII. Testis 220. Honeſta Hedvigis Jacobo de Rawa teſtatur, quamdam dominam Wielewiczka graviter infirmantem, & vota S. Hyacintho offerentem, eſſe ſanatam. *factis votis*

xlIX. Testis 224. Honeſta Anna Janowa de platea S. Stephani graviter infirmata, poſt vota facta ſanatur. E

l. Testis 226. Honeſta Anna, uxor Joannis Saletnik ſub caſtro manens, bis graviter infirmata, poſt vota ſanatur.

li. Testis 227. Puella Annæ uxoris Staniflai Ziemianin Cracoviæ à deſperata infirmitate liberatur.

liI. Testis 229. Margareta de Cracovia infirma citò liberatur.

liII. Testis 231. Dorothea, Staniflai Mondrii Baſtarii de Cracovia uxor, à graviffima infirmitate, facta ſibi revelatione, ut voveret ad Sanctum, ſanatur.

liV. Testis 232. Matriona Dorothea Caraskowa de Clepardia in platea ſancti Joannis manens, teſtatur, puerum ſuum graviter infirmatum, & ad Sanctum devotatum, fuiſſe liberatum.

liV. Testis 240. Matriona Catharina teſtatur, quod puer biennis infirmatus ſanatur.

liVI. Testis 242. Honeſta Dorothea Staniflai liſtoris Cracoviæ uxor, teſtatur, quod puella filia ſua graviter infirmata poſt vota ſanatur. F

23 liVII. Testis 249. Honeſta Hedvigis Staniflai muratoris, ſub arce Cracoviensis degentis uxor teſtatur, virum ſuum ter graviter infirmatum, poſt vota ſanum repertum eſſe. *ad tumultum ipſius,*

liVIII. Testis 252. Jacobus cuſtos Cracoviensis & uxor illius & filius graviter infirmi poſt vota ſanantur.

liX. Testis 259. Margareta de Stradomie duos filios, primum per unum annum gravi infirmitate detentum, alium graviter in terram collapsum & vulneratum, ſine aliquibus medicamentis, poſt vota facta, ſanos recipit.

lx. Testis 260. Honeſta Felicia uxor piſtoris Joachim civis Cracoviensis cum filio ſuo à gravi infirmitate liberatur.

lxI. Testis 261. Nobilis Zophia Ruſziczka teſtatur, virum ſuum graviter infirmantem poſt vota convaluiffe.

lxII. Testis 262. Honeſta Barbara uxor Philippi horologiatoris teſtatur, virum ſuum graviter infirmantem, poſt vota convaluiffe.

lxIII. Testis 263. Zophia inquilina apud Giziwna

A *ab infirmitatibus suis* **ziwna civem** Cracoviæ graviter infirmata sanatur. 24 LXIV. Testis 264. Honeſta Elizabeth de Cazimiria uxor Joannis barbitonſoris teſtatur, filium ſuum à gravi infirmitate fuiſſe liberatum. LXV. Teſtis 266. Nobilis Catharina Stradomska à lethali infirmitate liberatur. LXVI. Teſtis 267. Honeſta Anna de platea Slavovienſi graviter infirmata ſanatur. LXVII. Teſtis 271. Abraham civis Cracoviensis de platea S. Joannis, cum uxore ſua gravibus infirmitatibus vexati, poſt vota ſanantur. LXVIII. Teſtis 274. Honeſta Barbara Blaſii ſerifabri uxor de platea Caſtrenſi teſtatur, quod filium ſuum graviter infirmatum poſt vota ſanum recepit. LXIX. Teſtis 276. Honeſta Agnes de Biſkupie graviter infirmata ſanatur. LXX. Teſtis 280. Honeſta Zophia Hanuſowa ab infirmitate quatuor annorum ſanatur. LXXI. Teſtis 285. Gregorius murator à graviffima infirmitate liberatur. LXXII. Teſtis 297. Maritus Agnetis de cerdonio e vico graviter infirmus ſanatur. LXXIII. Teſtis 298. Filius Fælicie Sliofarka, infirmus ſanatur. LXXIV. Teſtis 301. Joannes Lieſzien, in prædio Domini Klifewski manens, à quadam gravi infirmitate, poſt vota ad Sanctum facta, liberatur. 25 LXXV. Teſtis 306. Honeſta Zophia Valentini rotificis de Clepardia uxor, tam in ſua, quam in mariti ſui gravi infirmitate, conſolationem habet. LXXVI. Teſtis 307. Honeſta Hedvigis Kurkova de Clepardia graviter infirmata, apparente S. Hyacintho, ſanatur. LXXVII. Teſtis 309. Jacobus Scholaſticus Martini de Przaſznik diœceſis Plocenſis clerici frater germanus, ab infirmitate confurgit. LXXVIII. Teſtis 312. Religioſa Anna abbatiffa monaſterii S. Auguſtini in Zwierzyniecz ſub arce Cracoviæ ſiti, diverſis temporibus in ſuis infirmitatibus ad Sanctum confugiens, liberatur. LXXIX. Teſtis 314. Honeſta Catharina, Petri ſculptoris Cracoviæ uxor, graviffima infirmitate preſſa ſanatur. LXXX. Teſtis 317. Zophia famula Adæ notarii Caſtrenſis graviter infirmata ſanatur, votis ad Sanctum expletis. **C** *& beneficiis ſibi* 26 LXXXI. Teſtis 319. Honeſta Catharina, Andree pellificis Cracoviæ uxor, unà cum filio infirmo graviter preſſa morbo, poſt vota ſanatur. LXXXII. Teſtis 321. Catharina inquilina apud domnam Bidlenſka in platea Viſlenſi manens, ſubita quadam infirmitate correpta, ſanatur. LXXXIII. Teſtis 322. Providus Stauiſlaus ſartor Cracoviensis in menſe Maii graviffimè infirmatus, ad vota recurrens, ſanatur. Factum MDXXIII. LXXXIV. Teſtis 328. Gallicianus Mantuanus chirurgus, & barbitonfor epiſcopi Poſnaniensis, in graviffima infirmitate conſtitutus, dum humano caret, divino juvatur auxilio, & convaleſcit. Factum anno MDXXII. LXXXV. Teſtis 345. Dorothea, dominæ Annæ Maſtalina famula, ſeptem annis graviffima infirmitate detenta, à medicis derelicta, apparente S. Hyacintho, ſana & valida confurgit. LXXXVI. Teſtis 356. Stauiſlaus Urbanek de Caſimiria conſul teſtatur, quod filius ſuus graviter infirmatus poſt vota facta ſanatur. LXXXVII. Teſtis 357. Stauiſlaus Maſzno & Fælicia conjuges de Zakrzow cum juramento depoſuerunt, quod Stauiſlaus graviffima infirmitate de-

poſitus, poſtea ad S. Hyacinthum devotatus, ſub preſſis, bitò ſanatur. 27 LXXXVIII. Teſtis 360. Stauiſlaus vitreator Cracoviensis unà cum puero ſuo graviter infirmati ſanantur. LXXXIX. Teſtis 364. Laurentius architector de Cazimiria & puer ipſius filius, bis acriter infirmati, ad ſepulchrum S. Hyacinthi devotati, ſanantur. xc. Teſtis 370. Hedvigis Franczbankowna graviter infirmata, revelatione habita, & devotione ad Sanctum ſanatur. xci. Teſtis 374. Anna de Cracovia graviffimè infirmata, apparente ſibi S. Hyacintho, priſtinæ ſanitati reſtituitur. xcii. Teſtis 376. Generoſa domina Zophia Stongiewska à longa, & incurabili infirmitate poſt vota facta ſanatur. Factum anno MD. xciii. Teſtis 388. Anna puella filia Annæ viduæ civis Cracoviensis, gravi & desperata infirmitate conquaſſata, poſt vota convaleſcit. Conteſtantibus D. Simone clerico diœceſis Wraſlaviensis & D. Joanne clerico diœceſis Cracoviensis. Factum anno MDXXIII. xciv. Teſtis 384. Puella matronæ Hedvigis de platea S. Annæ Cracoviensis gravi infirmitate preſſa ſanatur. xcvi. Teſtis 387. Elizabeth uxor Michaëlis piſtoris, Cracoviæ circa portam novam degentis, bina vice à graviffima infirmitate patrociniò S. Hyacinthi liberatur. Factum anno MDXX. 28 xcvi. Teſtis 388. Stauiſlaus introigator, & uxor Barbara & filius eorum à gravibus infirmitatibus, diverſo tamen tempore, patrociniò S. Hyacinthi liberantur. *jurejurando confirmaverunt.* xcvii. Teſtis 393. Filius Annæ de platea Slavovienſi Cracoviæ apud Caliethnik inquilinæ per longum tempus infirmatus ſanatur. xcvi. Teſtis 395. Puella filia Catharinæ, in cerdonia Cracoviæ manentis, graviter infirmata poſt vota facta ſanatur. xcix. Teſtis 401. Puella filia Annæ viduæ de Biſkupie decem hebdomadibus tamquam lignum ſtupidum jacens, devota ad S. Hyacinthum citò convaleſcit. c. Teſtis 402. Nobilis Andreas Cziganowski à graviffima infirmitate intrinſeca, facto voto, convaleſcit. **F** ci. Teſtis 403. Famatus Martinus tubicinator Regiæ Maieſtatis honeſtam Hedvigim uxorem ſuam poſt vota facta & completa, apparente ſibi S. Hyacintho, & de canonizatione ſua admonente, lætam, & ſanam recipit, miraculo publicato. Factum anno MDXXIV, xxix Aprilis.

A N N O T A T A.

a Bochna vel Bochnia eſt oppidum, Polonia in palatinatu Cracoviensi ſitum, & quinque leucis ab urbe Cracoviensi diſtat, ut Zeillerus in Germanica Polonia deſcriptione pag. 80 tradit. b Per cerdoniffam hic intelligo uxorem cerdonis. c Pileatrix verofimiliter hic ſignificat uxorem opificis, qui conficit pileos. In his miraculis occurrunt plura huiusmodi barbara opificiorum nomina, quæ deinceps non explicabimus, quando eorum ſignificatio utcumque intelligi poteſt. d Quenam ſit ſignificatio vocis licitor, paſſim apud Latinos notum eſt. Sed ſuſpicor, hic nomine illo indicari aliud officium: nam Dorothea iſta, uxor licitoris, hoc loco cognominatur honeſta,

EX IM-
PRESSIS.

sta, quod epitheton uxori licitoris sive carnificis non videtur convenire.

e Conjicio, hic cerdonio vico significari plateam seu partem urbis Cracoviensis, in qua cerdones habitant. Sic infra dicitur sanata esse quaedam filia Catharina, Cracovia in cerdonia habitantis, qua expressione eundem locum indicari opinor.

f Quid sit introligator, planè ignoro. Si hic non sit vitium typotheta, forsan Poloni officium aut opificium introligatoris intelligent.

S E C T I O I V.

Liberati doloribus & incommodis membrorum, ad caput ac collum pertinentium.

Plures tum
femina, B
1. Testis 54. Honeſta Felicia uxor Bartholomæi Arcuficis intenso dolore capitis preſſa per triduum, votis expletis, continuò ſanatur MDXXI.

II. Testis 62. Honeſta Catharina Laurentii Cracoviensis uxor vertiginem paſſa capitis doloreque, poſt vota expleta, perfectè ſanatur.

III. Testis 95. Mathias Szoldra Cracoviensis à nimio dolore capitis inſaſus liberatur.

IV. Testis 109. Zophia Hakowa vidua Cracoviensis ab irremediabili dolore capitis ſanatur. Factum anno MDXXIII.

V. Testis 128. Dorothea puella de Lublin gravi vertigine cerebri preſſa ſanatur.

VI. Testis 137. Anna puella fervilis, de Piotrkow a oriunda, gravi capitis oculorumque dolore, apparente ſibi ſancto Hyacintho, poſt vota ſanatur.

VII. Testis 144. Catharina Paſternianka puella graviffimo dolore capitis ſanatur. Factum anno MDXXII. Conteſtatur etiam huic facto mater ipſius Barbara Paſternakowa teſtis cxliiii.

30 VIII. Testis 149. Honeſta Barbara Remul-towa pileatrix civis Cracoviensis per duas hebdomadas graviffimo dolore capitis oppreſſa poſt vota ſanatur. Cui ſub juramento conteſtatur maritus ſuus Nicolaus Remulh MDXXIII.

IX. Testis 161. Honeſta Margareta uxor Eraſmi Altophi civis Cracoviensis graviffimo dolore capitis preſſa in feſto converſionis ſancti Pauli poſt vota ſanatur. Factum anno MDXX.

X. Testis 167. Honeſta Barbara Przeſmianowa Cracoviæ ob dolorem capitis mente capta ſanatur.

XI. Testis 168. Honeſta Barbara Woitkowa integro anno dolore capitis inſirmata ſanatur.

XII. Testis 174. Joannes Labuſki de Pilzno ſartor à vertigine cerebri liberatur.

XIII. Testis 185. Bernardus piſtor, dictus Jabloniecz, ob nimium dolorem capitis in furorem verſus, & ab amicis ligatus, per vota cujuſdam dominæ Voianczkowna pro ipſo facta, & ab inſania & à morbo perfectè liberatur MDXX.

31 XIV. Testis 193. Honeſta Hedvigis uxor Mathiæ magiſtri cocorum Regiæ Majeſtatis graviffimo dolore capitis detenta, dum vota ſua offert, beneficium ſentit MDXXIII.

XV. Testis 220. Honeſta Hedvigis Jacobi de Rava mercatrix Cracoviæ dolore capitis liberatur.

XVI. Testis 228. Honeſta Catharina Stanislai Clecha Bochnenſis uxor, præ dolore capitis nimium fluxum ſanguinis paſſa, qui à medicis ſiſti non

potuit, ſanatur.

XVII. Testis 251. Honeſta Margareta Strzelcowa Cracoviæ à nimio dolore capitis liberatur.

XVIII. Testis 277. Dorothea uxor Felicis Naberger aurifabri nimio dolore capitis preſſa liberatur. Conteſtatur ſub juramento vir ſuus.

XIX. Testis 278. Honeſta Agnes de Cazimiria, Lucæ filia, dolore intenso capitis liberatur. Factum anno MDXXII.

XX. Testis 296. Honeſta Elizabeth in platea S. Nicolai manens, inſirma capite ſanatur.

32 XXI. Testis 311. Joannes carpentarius per medium annum ob nimium dolorem capitis in amentiam verſus, facto pro ſe voto ad Virum Dei, integrè ſanatur. Quod ipſe & Anna uxor ejus, & filius Laurentius ſub juramento teſtantes approbaverunt.

XXII. Testis 324. Religioſa Zuzanna Regulina tertiaræ regulæ Ordinis S. Franciſci, apoſtemate in naſo percuffa, poſt vota ſanatur.

XXIII. Testis 325. Andreas Maſlni ante portam ſancti Nicolai manens, in menſe Aprili ob nimium dolorem capitis in amentiam verſus, poſt vota ad Virum Dei facta, apparentè ſibi ſancto Hyacintho, perfectè ſanatur MDXXIV.

XXIV. Testis 332. Honeſta Zophia Nicolai Czarnii uxor, ob dolorem capitis per ſpatium ſex menſium ſanguinem è naribus fundens, dum per medicos ſanari non poterat, invocato patrociniò Sancti, liberatur.

XXV. Testis 348. Staniflaus aulicus regis, per quemdam Scotum veneno propinato, capitis inſaniam paſſus, per vota ad Beatum facta, Sancto ſibi apparente, à prædicta inſania liberatur. Conteſtatur hoc factum Catharina Swaczka de Caſimiria. Factum anno MDXXIV.

33 XXVI. Testis 365. Nicolaus piſtor Cracoviæ fluxum ſanguinis è naribus multo tempore paſſus, & ab hac gravi ægritudine laborans, dum per medicos ſanari non poſſet, per Sanctum liberatur.

XXVII. Testis 366. Staniflaus de Cleparz à gravi dolore capitis ſanatur.

XXVIII. Testis 368. Religioſa virgo Barbara, tertiaræ regulæ ſancti Dominici, magno dolore capitis, prece ad Sanctum fuſa, perfectè ſanatur.

XXIX. Testis 397. Margareta Nicolai coci uxor, phreneſim, & capitis dolorem vehementem patiens, poſt vota recuperatur. Factum MDXXI.

XXX. Testis 400. Honeſta Margareta Altophi, inſitoris Cracoviensis uxor, bina vice dolorem capitis graviffimum ſentiens, poſt vota ſanatur.

34 I. Testis VIII. Honeſta Zuzanna Laurentii cantrifuloſis uxor vehementi dolore dentium liberatur, voto facto. Factum anno MDXXI.

II. Testis XV. Staniflaus filius Mathiæ Czarnii pellificis ſanatur.

III. Testis 29. Honeſta Catharina Francova vidua Cracoviæ ab eodem dolore liberatur.

IV. Testis 92. Honeſta Anna Golkowa naturali gravique dolore dentium liberatur. Factum anno MDXXII.

V. Testis 99. Honeſta Barbara uxor Laurentii futoris Cracoviæ ſimiliter MDXIX.

VI. Testis 110. Honeſta Anna uxor Petri Porembski eodem dolore liberatur.

VII. Testis 150. Honeſta Dorothea Niclowa vidua in platea cerdonum Cracoviæ MDXIII.

VIII. Testis 162. Honeſta Anna uxor Michaëlis ſabri civis Cracoviæ ſimiliter MDXX.

IX. Testis 172. Honeſta Magdalena Gierlachowna puella Cracoviæ ſimiliter MDXXII.

X. Testis 176. Honeſta Urfula uxor Jacobi de

D

E

F

G
dentium
dolore
b

de

A de Krowodrza eodem dolore liberatur.
 xi. Testis 177. Honeſta Zophia puella de Cracovia dentium gravi dolore liberatur.
 35 xii. Testis 201. Honeſta Hedvigis conjux Nicolai muratoris ſimiliter.
 xiii. Testis 223. Honeſta Urfula, Lucae pileatoris Cracoviae uxor, in platea Viſſenſi manens, unã cum filia ſua dolore dentium poſt vota ſanatur.
 xiv. Testis 233. Honeſta Dorothea Thomanowa de platea S. Joannis ſimiliter.
 xv. Testis 242. Honeſta Dorothea Stanilai licitoris Cracoviensis uxor ſimiliter.
 xvi. Testis 289. Honeſta Agnes, uxor Nakiel ſellatoris Cracoviae, eodem dolore liberatur.
 xvii. Testis 337. Honeſta Anna Stanislawowa de Cracovia ſimiliter.
 xviii. Testis 341. Honeſta Catharina, Valentina cognominata, ſimiliter.
 xix. Testis 349. Honeſta Barbara Czeczotkowa de Ogrodniki e, apparenſe ſibi ſancto Hyacintho, & eam ad votum faciendum admonente, à dolore prædicto ſanatur.
 B xx. Testis 375. Generoſa Catharina Domini Joannis Haller proconſulis Cracoviensis filia &c.
 36 1. Testis 6. Religioſus Frater Jacobus, ſacerdos Ordinis S. Dominici, bis oculis captus, per merita ſancti Hyacinthi ſanatur.
 11. Testis 20. Honeſta Catharina virgo, quinquaginta annis virginitatem ſuam ducens, oculorum dolore ſanguinem fundentium poſt vota ſanatur.
 iii. Testis 21. Mathias Porembſki civis Cracoviae magno dolore oculorum liberatur MDXXII.
 iv. Testis 22. Agnes filia Brudzowski ſerfici civis Cracoviae, cæca 10 hebdomadibus, poſt vota illuminatur, & ipſe ſerfici Brudzowski cæcus duobus annis poſt vota illuminatur. Factum anno MDXCIII & MDVII.
 v. Testis 57. Honeſta Catharina Hanuſowa dolore tacta oculorum ſanatur MDXXI.
 vi. Testis 59. Honeſta Anna Javorska pileatrix vidua Cracoviae oculorum dolore & corroſionibus vexata per medium annum, poſt emiſſa vota ſanatur.
 vii. Testis 64. Honeſta Barbara Steſatówna Nozewnicka Cracoviae capta oculis per unum annum, & poſt oblationem votorum illuminatur.
 C viii. Testis 71. Filius Catharinæ Chwaſtowa de Proſzowicze duobus annis cæcus poſt vota completa illuminatur. Factum anno MDXXI.
 37 ix. Testis 77. Honeſta Agnes Andreæ Gronoſtai Cracoviensis &c. duobus annis gravem oculorum dolorem paſſa liberatur. Factum anno MDXX.
 x. Testis 90. Providus Andreas caldeator, & Anna uxor ejuſ depofuerunt, quod uterque longo & gravi oculorum dolore vexati, redditis votis ad ſancti ſepulchrum, ſanantur. Factum anno MDXXIII.
 xi. Testis 99. Honeſta Barbara Laurentii ſutoris, oculorum ſanguineum dolorem habens maximum per 4 ſeptimanas, ſanatur. Factum anno MDIX.
 xii. Testis 107. Honeſta Barbara Sadloniowa per tres ſeptimanas privata beneficio oculorum ob infirmitatem, factis votis, ſanatur.
 xiii. Testis 117. Joannes Baryla ſutor Cracoviensis bis à gravi dolore oculorum ſublevatur. Factum anno MDXX4.
 xiv. Testis 122. Honeſta Hedvigis Kobylinska gravi oculorum dolore preſſa, poſt vota ad

ſtatim liberantur.

Quædam perſonæ etiam

in doloribus oculorum

Auguſti Tomus III,

Sanctum completa, ſanatur, & factum dominis EX IMPRESSIS.
 xv. Testis 125. Honeſta Hedvigis Mathyſowa maximo ſanguineo dolore oculorum vexata poſt vota ſanatur.
 xvi. Testis 138. Agnes puella Cracoviensis privata beneficio oculorum dimidio anno, poſtquam vota complevit, beneficium recepit MDXXIII.
 38 xvii. Testis 162. Joannes filius Michaëlis fabri Cracoviae III Decembris ferro oculum excæcatum habens, parentibus pro ſe vota offerentibus, ſanatur anno MDXX.
 xviii. Testis 164. Zophia filia Joannis Warchoſ Cracoviensis graviffimo dolore oculorum oppreſſa, parentibus pro ſe ſanctum ſupplicanti-
 bus, perfecte ſanatur anno MDXX.
 19. Testis 182. Paulus de Krupniki figulus, oculorum beneficio privatus, illuminatur.
 xx. Testis 184. Albertus lotor veſtimentorum Regiæ Majestatis cum filio ſuo captus lumine oculorum, poſt vota reddita, uterque illorum ſanatur anno MDXXII.
 xxi. Testis 202. Barbara filia Dorotheæ de Krupniki triennio laborans oculis, per parentes ſuos ad S. Hyacinthum devotata, ſanatur.
 E xxii. Testis 234. Filia Agnetis Pawlova Gurbarka ſanguineo dolore oculi liberatur.
 xxiii. Testis 245. Quædam ſamula domine Catharinæ de platea S. Joannis ſanatur.
 xxiv. Testis 246. Filius Catharinæ Jenoczina beneficium oculorum à cane morſus recuperat, & teſtis mater ipſius, oculis per quatuor ſeptimanas capta, ſanatur.
 xxv. Testis 258. Filius Catharinæ uxoris Thomæ muratoris Cracoviae ſanatur.
 xxvi. Testis 262. Honeſta Barbara uxor horologiatoris oculorum dolore preſſa ſanatur.
 xxvii. Testis 263. Zophia inquilina apud Grzywnam civem Cracoviae, apoſtoma habente filio ſuo in oculo, per vota facta ad ſanctum depulit.
 39 xxviii. Testis 282. Filia Catharinæ uxoris Joannis menſatoris de Cracovia medio anno uſu oculorum privata, poſt vota reddita ſanatur.
 xxix. Testis 291. Catharina de Krupniki dolore oculorum infirmata ſanatur.
 xxx. Testis 298. Felicia ſioſzarka de platea S. Nicolai poſt vota viſum recuperat.
 F xxxi. Testis 301. Joannes Lieſzien privatus oculorum beneficio poſt vota ſanatur.
 xxxii. Testis 318. Anna Grufzczina dolore oculorum oppreſſa ſanatur.
 xxxiii. Testis 325. Andreas Maſzlñi per octo hebdomadas oculis privatus, poſtquam vota complevit ad tumbam ſancti, in menſe Septembri illuminatur MDXX.
 xxxiv. Testis 333. Simon murator Cracoviae magno dolore oculorum liberatur.
 xxxv. Testis 335. Honeſta Anna vidua Cracoviae puerum ſuum à dolore oculorum per vota liberavit.
 xxxvi. Testis 343. Honeſta Helena Karvato-wa Cracoviae in dextro oculo dolens ſanatur.
 xxxvii. Testis 344. Puer honeſtæ Dorotheæ uxoris Nicolai Pierzchala Cracoviae mercatoris, octo hebdomadibus dolore oculorum preſſus, poſt vota ſanatur. Factum anno MDXXII.
 xxxviii. Testis 359. Nobilis Georgius Legniczki maximo dolore oculorum vexatus poſt vota completa ſanatur.
 xxxix. Testis 407. Filia generoſi domini Joannis, Pienyazek ex familia S. Hyacinthi Odron-

periculo cæcitat

opem ejuſdem ſancti experie ſunt

Aaa

woniz

EX IM-
PRESSIS.

wonz dicta, ab oculorum dolore liberatur.

XL. Tabula 88. Nicolaus de Ilza artium baccalaureus summo dolore capitis, & oculorum liberatur, facto pro se voto, in mense Octobri anno MDXXIII.

alia autem
angina;

40 I. Testis 10. Martha Thomaszowa ob neglectum votum, quod ad Sanctum promiserat, cepit ore incurvari; ita quod omnino retortum habens, gravem inde sentiret dolorem; at verò post completum votum, os perfecte sanatur. Factum anno MDXXIII.

II. Testis 25. Apollonia Cracoviensis civis à doloribus gutturis, manuum, & pedum, votis ad Sanctum factis, sanatur.

III. Testis 40. Reverendus D. Mathias de Cracovia clericus, & in Lyfzagora parochialis Rector, ex ulcere gravi in gutture defixo, toto integro triennio laborans, cum nullo cederet remedio, ad S. Hyacinthum recurrens cum voto, in mense Aprili sanatur. Factum anno MDXXIII.

IV. Testis 41. Honeſta Agnes uxor factòris Grosz de Cracovia puerum mediæ anni habens attulit, qui gutturis dolore suffocabatur, & post vota parentum ad Sanctum, sanatur. Factum anno MDXXIII.

V. Testis 50. Honeſta Catharina magni Andree uxor civis Cracoviæ ex magna infirmitate sua usum loquelæ perdiderat, quam confugiens ad Sanctum Dei citò recuperavit.

VI. Testis 52. Nicolaus Rivolt pileator de platea Wislenski Cracoviæ morbo squinantia uno atque eodem anno bis evadit, patrocinio S. Hyacinthi sibi advocato, MDXXIII mense Aprili.

incommodis
colli,

41 VII. Testis 74. Honeſta Anna Piotrowa de Stradomye morbum squinanticum passa, ad Sanctum recurrens sanatur. Factum anno MDXXIII.

VIII. Item etiam eadem osse piscis suffocata in gutture, invocato S. Hyacinthi patrocinio, liberatur profecto Inventionis sanctæ Crucis. Testatur tabula 54 anno MDXXVIII.

IX. Testis 97. Honeſta Petronilla Niedbalczina in sua puerili ætate ex infirmitate os retortum habens, precibus parentum ad Sanctum porrectis, redit ad suum locum sana.

C

X. Testis 98. Honeſta Catharina Lorinczowa magno dolore gutturis oppressa, sacerdote legente pro ea ad sepulchrum Sancti Mislam votivam, statim à prædicto dolore liberatur. Factum anno MDXXIII.

XI. Testis 105. Paulus de Cörzcinin in diecesi Plocensi ob gravem infirmitatem usum loquelæ perdiderat, quam post vota facta, post Pascha die & mense certis recuperat anno MDXXIII.

XII. Testis 129. Ursula Swidrowa de Lobzow à squinantia liberatur MDXXVIII.

XIII. Testis 139. Catharina de Lenczicza per decem hebdomadas gravissimo dolore gutturis pressa post vota sanatur anno MDXXIX.

lingua,

d

42 XIV. Testis 148. Blasius Wydra de Radomye notarius Vicariatus Cracoviæ nobilis, circa festum S. Michaëlis in Villa Opathkowicze comedens aves quilibet d, os avis in gutture ejus ita fortiter hæsit, quod humano præsidio extrahi non poterat; & cum jam de vita desperaretur, ad S. Hyacinthum per vota recurrens, statim ab osse liberatur anno MDXXIII.

XV. Testis 152. Magnificus Dominus Nicolaus de Pilcza Palatinus Sendomiriensis, cum semel coram matre sua Zophia Palatina Sendomiriensi Sanctum Dei blasphemaret, nocte eadem usum loquelæ perdidit tam diu, donec iterum præ ma-

tris votis apud Sanctum Dei hic blasphemus expiaretur, & tunc statim perfecte correctus loquebatur. Factum anno MCDLXXX.

XVI. Testis 166. Stanislaus filius honestæ Agnetis Gabrielowa Cracoviæ osse piscis suffocatus, ad S. Hyacinthum matre recurrens, sanatur MDXXIII.

XVII. Testis 171. Honeſta Magdalena Dampleszowa semel osse piscis, secundo verò frusto pomi ob neglectum votum suffocata, ad Sanctum Dei recurrens liberatur.

XVIII. Testis 201. Puer quatuor annorum filius Nicolai muratoris Cracoviensis casu digitarium, aliàs napanstek e, deglutivit, qui ei ita in gutture hæsit, ut nulla arte humana adjuvari posset, ita ut jam puer morti vicinus ore spumare inciperet. At matre ad Sanctum Dei virum recurrens, ab illa gravi suffocatione gutturis liberatur. Hoc miraculum contestatur F. Georgius Lector post prandium supra miraculo 19 anno MDXIX.

43 XIX. Testis 261. Honeſta Zophia Rulzioris, eczka dolore gutturis liberatur.

XX. Testis 295. Honeſta Catharina Benedictorum apud sanctimoniales S. Andree manens Cracoviæ; osse ex carnibus in gutture suffocatur, & post vota liberatur. Factum anno MDXXIII.

XXI. Testis 313. Religiosa Ursula sanctimonialis D. Augustini Cracoviæ casu ex osse piscis comedens, suffocatur, & humanis deficientibus præsidii, ad divina recurrens, mediante Sancto, liberatur.

XXII. Testis 314. Honeſta Catharina Petri sculptoris de Cracoviæ, cum mater sua ob infirmitatem usum loquelæ amisisset, filia pro illa vovente, eidem loquelam præsidio Sancti Dei recuperat.

XXIII. Testis 338. Stanislaus Wlodarz de Crowsodrza apostema & tumorem in gutture passus sanatur.

XXIV. Testis 372. Honeſta Anna Focaria apud Porembski Cracoviensis per duas hebdomadas maximo dolore gutturis liberatur.

XXV. Testis 389. Puer filius Mathiæ muratoris sub Castro Cracoviæ magno dolore gutturis post vota liberatur.

XXVI. Testis 399. Honeſta Anna vidua de Casimiria, tribus annis continuis dolorem & morbum gutturis passa, liberatur. Factum anno MDXXIII.

44 I. Testis 95. Providus Mathias Scholdra Cracoviæ futor, passus surditatem 4 mensibus, post vota facta sanatur. Factum anno MDXXIII.

II. Testis 135. Honeſta Agnes Walkowa de Crupniki, vermem quemdam sinistra aure percipiens, tribus diebus vexabatur; at post vota facta, vermis expellitur.

A N N O T A T A.

a Opinar, hoc nomine assignari Petricoviam, urbeculam majoris Polonia, quæ in Palatinatu Siradiensi sita est, & quam indigena idiomate suo vernaculo Peotrkow appellant.

b Forsan per cantrifusorem hoc loco intelligitur artifex, qui cantharos ex stanno aut alio metallo fundit, quandoquidem scriptores mediæ ævi cantharum etiam nominant cantrum, ut in auctiore Cangii Glossario ad hanc vocem licet videre.

c Probabiliter hic indicatur castrum in rupe constructum & in Palatinatu Cracoviensi situm, quod Latine Ogrodencica vocatur, ut apud Zeilerum in Germanica Polonia descriptione pag. 91 traditur.

d Ar-

A d *Arnoldus Villanovanus apud Ulysem Al-*
drovandum tomo 2 Ornithologia lib. 13 cap. 22
sive pag. 152 quisquilam usurpavit pro coturnice.
Hinc colligo, quod Severinus Cracoviensis per
quisquillas designare voluerit easdem aves.
e Hac voce naparstek haud dubie exprimitur
nomen vernaculum, quo apud Polonos digitale i-
stud instrumentum appellatur.

in sinistra mammilla post vota sanatur. Factum an-
no MDXIX. EX IM-
PRESSIS.

xvi. Testis 198. Laurentius Wawrzynek de
Clepardia, à cordiaca a passione meritis & inter-
cessione Sancti liberatur anno MDXX.

xvii. Testis 203. Filius nobilis Hieronymi
Braczieiowski civis Cracoviensis ab apostemate
sub alis habito sanatur.

47. xviii. Testis 204. Mathias Krupnik à do-
lore dorsi liberatur. *aliisque in-*
teriorum
doloribus,

xix. Testis 230. Margareta Nogawczina uxor
fartoris Cracoviensis in platea Villensi usum lin-
guæ deperditum reaccepit. Factum anno MDIII.

xx. Testis 247. Catharina uxor Hanus mura-
toris Cracoviæ loquelam, quam amiserat, votis
perfectis, resumit.

xxi. Testis 277. Dorothea Naibergerowa ci-
vis Cracoviæ in mammilla apostema habens, cum
vota reddidisset, sanatur.

xxii. Testis 283. Hedvigis Bernardi pistoris
Cracoviæ uxor, gravissimas corrosiones ventris
habens, sanatur.

xxiii. Testis 290. Mathias Lupus Cracoviæ
fellator à gravi tussi liberatur, apparente sibi in vi-
su S. Hyacintho. E

xxiv. Testis 304. Joannes Bazzynski de pla-
tea sancti Joannis Cracoviensis corrosiones in
medullis ossium habens sanatur.

xxv. Testis 310. Catharina Jurkova de Ca-
zimirz dolore pectoris sanatur.

xxvi. Testis 336. Zophia mulier de Craco-
viæ magno dolore intestinorum & ossium dive-
xata, post vota ad Sanctum facta sublevatur.

xxvii. Testis 367. Anastasia virgo monialis
de tertia regula S. Dominici tribus annis dolorem
cordis & cordiacam passa sanatur anno MDXX.

xxviii. Testis 390. Joannes Byelski libro-
rum ligator Cracoviæ, morbum passus intrinsecum,
miraculosè sanatur.

xxix. Testis 392. Joannes Lyeszianin civis
Cracoviensis, asperimam interiorum corrosio-
nem patiens, post vota sanatur.

48 xxx. Tabula 13. Uxor pictoris Seibaldi ci-
vis Cracoviæ dolore pectoris gravissimo pressa, *auxilium S.*
Hyacinthi
experimur:
ad Sanctum recurrens, liberatur anno MDXXI.

xxx1. Tabula 14. Famata domina Martha de
platea sancti Spiritus civis Cracoviensis, per quin-
que annos dorso vehementer cruciata, patrocinio
S. Hyacinthi sanatur perfectè anno Domini MDXXI. F

xxx11. Tabula 37. Puella dominæ olim con-
jugis Andreae Pilawa, tussi gravissima oppressa,
voto facto, liberatur anno MDXX.

xxx111. Tabula 42. Generosa domina Kos-
zielecza, uxor domini Andreae Koszcieleszczki
vicethesaurarii Regni cordiaca passione, toxico,
& capitis vertigine oppressa, per vota ad Sanctum
facta sanatur anno MDXX1.

xxx1v. Tabula 43. Generosa domina Regina
Saphranczowa existens in sua teneriore ætate,
fœtido & oculis humanis inconspicibili tumo-
re & apostemate percussa, cum ad Sancti auxi-
lium se omnino convertisset, turpe apostema ces-
sit anno MDXX.

xxxv. Tabula 44. Domina Pilawina pectoris
simul & gutturis ulcus habens pessimum, invoca-
to Sancti patrocinio, sanatur anno MDXX1.

xxxvi. Tabula 95. Michaël Kyenski à maxi-
mo dolore cordis, & infirmitate, S. Hyacinthi
sultus adjuvamine, sanatur anno MDXXIV.

49 1. Testis 7. Nicolaus Noszek corrosionem *alii autem,*
pedum viginti annis passus, post vota ad Sanctum,
facta sanatur.

S E C T I O V.

Dolor pectoris aliarumque vici-
narum partium, & languor
pedum manuumque curati.

Varii op-
pressi car-
dialgiâ,

I. Testis 8. Honesta Anna cantrifusoris uxor
Cracoviæ pueri sui, gravissimas corrosio-
nes in ventriculo habentis, post vota pro eo præ-
stita, sanatione lætatur. Factum anno MDXXI.

B 11. Testis 11. Martinus filius XII annorum
Alberti Dronzek de suburbio Cracoviæ profesto
Paschæ à fluxu ventris, & à gravi infirmitate cu-
ratur MDXXIII.

111. Testis XII. Honesta Catharina Collegia-
tka de Cracovia inquilina apud domos Conventus
S. Dominici in mense Aprilii pectoris & guttu-
ris ab insanabili dolore levatur. Factum anno M-
DXXIII.

IV. Testis 17. Uxor providi Mathiæ Szymierz
futoris Cracoviensis triennio à gravibus punctio-
nibus cordis cum magno dolore per Sancti patro-
cinium sublevatur. Factum anno MDXX.

V. Testis 24. Agnes Swidrowa de Lobzowo
à dolore cordis sanatur.

VI. Testis 77. Honesta Agnes uxor Andreae
Gronostai per duodecim annos magnam pectoris
infirmitatem passa sanatur. Hoc idem contestatur
testis CLXIX.

VII. Testis 80. Joannes Pudelko tussi pectoris
mortali pressus, propter quam jam loqui non pote-
rat, per Magdalenam uxorem suam devotatus sana-
tur MDXX.

VIII. Testis 91. Laurentius septem annorum
filius Prantoris, & ipse Petrus pater suis gravi in-
teriorum dolore vexati liberantur.

C
seu pectoris
& cordis

46 IX. Testis 100. Honesta Catharina Pro-
copowa Garnczarka dolorem interiorum per vi-
ginti annos passa sanatur anno MDXXII.

X. Testis 106. Honesta Regina Naymanowa
Cracoviæ septem annis morbo cordiaco vexata
post vota facta liberatur.

XI. Testis 129. Honesta Ursula Swidrowa à
gravi intrinseca intestinorum vexatione, apparen-
te sibi S. Hyacintho in visu, & ipsam sanante,
liberatur MDXVIII.

XII. Testis 130. Elizabet uxor Alberti pelli-
ficis Cracoviæ morbo mammillæ gravissimo post
partum Joannis filii sui occupata, post vota red-
dita sanatur. Factum anno MD.

XIII. Testis 131. Elizabet filia Annæ Schab-
czina tribus annis infirmitate tussis vexata sanatur.
Anna mater testis.

XIV. Testis 147. Nobilis Jacobus Colatowski
diocesis Pohnaniensis & Notarius officinæ Vicaria-
tûs Cracoviæ ab irremediabili dysenteria post vo-
ta liberatur. Factum anno MDXXIII.

XV. Testis 159. Honesta Anna, generosæ Do-
minæ Catharinæ Koszcielecza, thesaurariæ re-
gni Poloniæ filia, à gravi apostemate in pectore

Augusti Tomus III.

EX IM-
PRESSIS.

11. Testis 8. Puer duorum annorum ulceribus, & morbo gravi contractus in pedibus, oblato illo per vota, sanatur. Factum anno MDXXI.

111. Testis 10. Filius Marthæ Thomaszowa ex vulnere acriter læsus, & læsuram cum putrefactione ossium viginti annis passus, dum humanis destituitur auxiliis, divinis adjuvatur.

IV. Testis 14. Nicolaus carpentarius graviter in pede læsus, cum per medium annum decumberet, post vota facta sanatur anno MDXXII.

V. Testis 16. Honeſta Catharina de Lublin, magno vulnere pedis sanguinem continuè fluentis post vota sanatur.

VI. Testis 21. Mathias Porembski civis Cracoviæ à corrosione ossium in genibus cum dolore maximo, post vota facta liberatur anno MDXXIII.

VII. Testis 24. Honeſta Agnes Swidrowa de Lobzow, per tres annos magnum dolorem pedum patiens, sanatur anno MDXX.

VIII. Testis 33. Bernardus carpentarius civis Cracoviensis ante festum S. Michaëlis quinque hebdomadibus gravissimo, & irremediabili dolore pedum affectus, post vota completa sanatur.

IX. Testis 34. Martha de Lublino, ex gravi casu fractam manum à medicis irremediabilem, factis votis, recuperat anno MDXX.

X. Testis 45. Mathias calligator b civis Cracoviæ ambulandi usum ex repentino morbo amiserat: postquam ad Sancti tumbam per uxorem suam Annam testem voto præsentatur, sanatur anno MDXXIII.

XI. Testis 47. Honeſta Hedvigis vidua Cracoviæ à sex mensibus maximo dolore pedum detenta, post vota sanatur anno MDXXIII.

XII. Testis 51. Honeſta Salomee familiaris apud Iglarka in platea Judaica degens, quattuor hebdomadarum tumorem pedum passa, sanatur.

XIII. Testis 53. Margareta Clepardiensis uxor Mathiæ Cothlarz à morbo pedis liberatur anno MDXXI.

XIV. Testis 59. Puer tredecim annorum magno dolore pedis liberatur.

XV. Testis 70. Honeſta Barbara uxor Alberti fellatoris Cracoviæ candenti ferro læsa, inflaturam unius anni pedis passa, nec medicorum auxilio sanata, ad Sanctum recurrit. Factum anno MDXVI. Hoc idem contestatur testis 168.

XVI. Testis 73. Joannes Pochilius civis Cracoviensis ante festum S. Michaëlis in sinistro pede acriter læsus, post vota sanatur anno MDXXII.

XVII. Testis 78. Honeſta Catharina Bilenska in platea Castrensi Cracoviæ dolorem magnum & incurabilem passa, expletis votis, sanatur anno MDXX.

XVIII. Testis 79. Religiosa soror Martha tertii habitus S. Dominici ante carnisprivium fractum pedem & à medicis incurabilem habens, apparente sibi S. Hyacintho, à dolore liberatur. Factum anno MDXX.

XIX. Testis 81. Elizabeth Rimarka Andrichowa à podagra curatur MDIII.

XX. Testis 87. Nicolaus Krol ab inflatura pedis cum accensione sanatur. Factum anno MDXXIII.

vel pedum
affligebatur,

XXI. Testis 88. Joannes Czech, gener Dlugozii civis Cracoviensis, bina vice à magna inflatura pedis sublevatur anno MDXX. Hoc idem contestatur tabula XI.

XXII. Testis 115. Dorothea Pilawina fracturam ossium pedis passa sanatur.

XXIII. Testis 117. Joannes Baryla fracturam ossium in cruribus passus sanatur.

XXIV. Testis 124. Mathias Krzewski laicus Cracoviæ dolore dextri pedis liberatur.

XXV. Testis 132. Catharina Woitkova fracturam crurium uno & medio anno passa, nec à medicis adjuta, facto voto, sanatur. Factum anno MDXXII. Hoc idem contestatur tabula LXXI.

XXVI. Testis 133. Zophia puella de Cracovia gravi dolore pedis dextri liberatur. Factum anno MDXXII.

XXVII. Testis 172. Catharina Wrzeszikowa vidua, sinistro pede vehementer & diu laborans gressuque privata, post vota confurgit sana anno MDXIX.

XXVIII. Testis 194. Barbara Czieſlina Cracoviæ tumore pedum lanatur.

XXIX. Testis 207. Jacobus Cracoviensis dolore sinistri pedis affectus sanatur.

52 XXX. Testis 221. Dorothea Wroblowa Cracoviæ pede graviter læsa sanatur. *intercessione ejusdem Sancti*

XXXI. Testis 222. Margareta pileatrix de platea Wislenski dolore pedum liberatur.

XXXII. Testis 231. Filius Stanislai Mondrii à vulnere pedis insanabili liberatur.

XXXIII. Testis 232. Dorothea Karaskowa, ex gradibus cadens, pedibus collisa sanatur. **E**

XXXIV. Testis 233. Dorothea Tomanowa gravi dolore pedum onerata liberatur.

XXXV. Testis 239. Zophia uxor Gregorii fabri, pedum dolorem quinquennio passa, sanatur.

XXXVI. Testis 250. Nobilis Jacobus Przemenczki Cracoviæ in platea Wislenski manens, manum abscissam ex toto, & recuperatam cum digitis ostendit Commissariis præsentibus in rei evidens testimonium. Factum anno MDXXI.

XXXVII. Testis 265. Petrus sartor de Casimira, manu dextra graviter vulneratus, & à medicis vulnerariis c destitutus, post vota sanatur. **C**

XXXVIII. Testis 266. Folia Catharinæ de Stradomia è sublimi cadens, collisa & contracta pedibus, post vota emissa sanatur.

XXXIX. Testis 268. Catharina ante portam Swieczka dictam manens, pedem morbo corruptum, deprecata Sanctum, recuperat sanum.

53 XL. Testis 274. Stanislaus Bachmat gravi pedum dolore detentus adhuc juvenis, ad S. Hyacinthum recurrens, sanatur anno MDXXC. *usum istorum membrorum*

XLI. Testis 282. Catharina Joannis mensatoris uxor Cracoviensis per duos annos pedum gressu privata, post vota sospes evadit. **F**

XLII. Testis 297. Agnes de platea cerdonum quatuor annis pedibus infirmata sanatur.

XLIII. Testis 307. Hedvigis Curkowa Clepardiensis pedem inflatum habens liberatur. Factum anno MDXX.

XLIV. Testis 318. Anna Grufczina ex suburbio Cracoviæ ferreo clavo pedem perforatum habens, post divina auxilia sana existit.

XLV. Testis 321. Catharina inquilina apud Bidlenska à dolore manus sanatur.

XLVI. Testis 327. Joannes cerdo de Scobiro, dolore pedum sublevatur.

XLVII. Testis 326. Simon rotifex Clepardiensis pedem inflatum habens sanatur.

XLVIII. Testis 349. Barbara Czczotkowa de Ogrodiniki, pede putrido sanatur. Contestatur hoc tabula 53 anno MDXXI.

XLIX. Testis 350. Christophorus pictor tetrum ulcus in pede habens sanatur.

54 L. Testis 368. Religiosa virgo Barbara tertii habitus S. Dominici dolorem manus dextræ & tumorem habens sanatur. *protinus recuperans,*

LI. Testis 379. Zophia de Casimira dolore pedum,

A pedum & dorsi liberatur.

LII. Testis 394. Catharina de platea Slacoviensi in sinistro pede ulceroso sanatur.

LIII. Testis 396. Puella filia Catharinæ Stradomienfis à pedum dolore liberatur.

LIV. Testis 406. D. Martinus Belza doctor decretorum, auditor causarum, officialis Cracoviensis, læsus pede post vota sanatur.

LV. Testis 407. Filia Joannis Pienyonzek pedum læsa doloribus sanatur.

LVI. Testis 409. Adam Mniszowski domini Haliczki Marchionis curiæ regalis notarius publicus, habens inflaturam pedis tam magnam, sicut ejusdem corpus, nec potens per medicos sanari, ad S. Hyacinthi patrocinium recurrens, sublevatur.

LVII. Tabula 8. Matriona quædam dolore pedis sinistro intolerabili liberatur MDXX.

LVIII. Tabula 20. Joannes in suburbio Cracoviensi gravi ulcere in pede per biennium vexatus, ad votâ Sancti recurrens, sanatur anno MDXXI.

LIX. Tabula 22. Zophia de platea Columbiana, dolore manuum ac pedum vexata, recurrens ad Sancti auxilium adjuvatur anno MDXXII.

LX. Tabula 51. Puer cujusdam nobilis dominæ, morbum latentem in manu habens, oblatu ad Sancti sepulchrum liberatur anno MDXXII.

LXI. Tabula 64. Adolescens quidam dextra manu morbo corrupta per triennium divexatus, relinquens humana, divina sensit præsidia anno MDXX.

LXII. Tabula 66. Nobilis Hedvigis de Rzeplin virgo, clauda sanatur MDXXII.

LXIII. Tabula 68. Juvenis quidam Cracoviæ maximo dolore pedis oppressus sanatur MDXXII.

LXIV. Tabula 69. Mulier quædam à cane læsa in pedis parte, quæ supra d dicitur, ita ut etiam muscoli defluerent, sanatur anno MDXXII.

LXV. Tabula 73. Juvenis quidam dolore pedis per dimidium annum divexatus, sanatur anno MDXXII.

LXVI. Tabula 84. Juvenis quidam longo tempore pedum dolore detentus, sublevatur anno MDXXIII.

LXVII. Tabula 89. Joannes filius dominæ Annæ Mastalinæ pedes retortos habens, quibus ambulare non valens per novem annos, sanatur.

LXVIII. Tabula 91. Soror Zuzanna de Penitentia S. Dominici tertii habitus, integro anno pedis dolore afflicta, post vota sanatur.

LXIX. Tabula 94. Generosus Nicolaus Landskorunski de Brzezic, burggravius e Castri Cracoviensis, periculoso apostemate pedis, post multa medicamina nihil juvantia ad sanctum Hyacinthum cum votis confugiens, divina ope sanatur. Factum anno MDXVI, XI II Septembris.

A N N O T A T A.

a *Ægritudo, quæ hic à Severino cordiaca appellatur, passim à medicis nominatur cardiacus morbus vel cardialgia, quæ appellatio deducitur à voce Græcæ καρδιά, quæ cor significat. Hinc morbo illo laborantes communiter dicuntur cardiaci, licet Severinus eos cordiacos vocet, forsitan hoc nomine a voce Latina cor derivato.*

b *Non magis intelligo, quid hoc loco sit calligator, quam quid supra fuerit introligator. Quare has voces, quæ parum ad rem nostram faciunt, Polonis explicandas relinquo. Forsitan simplici scribendum est caligator, quæ voce auctor volue-*

rit indicare eum, qui conficit caligas.

c *Existimo per medicos vulnerarios hoc loco intelligendos esse chirurgos.*

d *Non dubito, quin pro furra hic legendum sit furra, quæ est posterior tibiæ pars carnosæ.*

e *Burggravius vel Burggravius est comes burgi vel castri, & deducitur hoc nomen à vocibus burg, quæ castrum & grave, quæ comitem significat. Eadem significatione dicitur burggravius a voce Germanica graf, quæ comitem designat, ut patet ex Lexico Cangii.*

S E C T I O VI.

Febri, aliisque morbis ac vulneribus afflicti pristina sanitati restituti.

I. **T**estis 32. Anna filia Agnetis Czieflina Cracoviæ à subita infirmitate & à febris contracta valefcit post vota reddita anno MDXX.

II. Testis 72. Jacobus Wodziczka de Lönkowieze, faber acutissima febre laborans, porrectis ad Sanctum votis, liberatur anno MDXX.

III. Testis 82. Catharina puella de Zabno, filia Joannis Pusdro, febricitans ad extrema deducta, apparente Sancto sibi, sanatur MDXXI.

IV. Testis 89. Dorothea Mezna Cracoviæ Annam ancillam servilem, patientem febrim per xv hebdomadas, per vota rehatet sanam anno MDXX.

V. Testis 93. Ursula relicta Petri Szeliog consulis Casimiriensis tribus hebdomadibus acutissimis febribus divexata confurgit, Catharina Religiosa tertiaræ regulæ S. Francisci de observantia pro ipsa vovente anno MDXXIII, feria III Paschæ.

VI. Testis 104. Nicolaus Miklas à terribili & insanabili paroxismo oppressus, & post vota statim liberatus anno MDXXIII.

VII. Testis 120. Catharina Prafzodka Cracoviæ septennio febricitans sanatur.

57 VI II. Testis 121. Catharina Jaxina menatrix Cracoviæ duobus annis gravissimis paroxismis vexata, post vota statim convalescit.

IX. Testis 126. Elizabeth Szliotkowa tribus annis paroxismo laborans & vertigine, fufis ad Sanctum votis, liberatur.

X. Testis 163. Elizabeth de Clepardia vidua, cum filio suo Valentino (illa per annum cum dimidio, & ille per VII hebdomadas passus) liberantur.

XI. Testis 184. Albertus lotor vestium regalium paroxisimum totius anni passus sanatur.

XII. Testis 186. Hedvigis Thomkowa gravi paroxismo laborans sanatur.

XIII. Testis 202. Puer filius Barbaræ de Crupniki laborans paroxismo sanatur.

XIV. Testis 232. Petrus Cresá centurio acutissima febre vexatus sanatur.

XV. Testis 274. Barbara Blasii fabri de platea Castrensi Cracoviensis acutissima febre, & alia vice morbo lethali sublevatur.

58 XVI. Testis 334. Puella filia Petri civis Cracoviensis septennio febricitans sanatur.

XVII. Testis 352. Filia Barbaræ Casprowa paroxismo gravi laborans liberatur. Factum anno MDXXIII.

XVIII. Testis 358. Jacobus fossarius de Cleparz bina vice à febribus liberatur.

ut etiam tabellæ ad ejus tumulum appensæ restantur.

B

d

C

e

EX IM-

PRESSIS.

Quidam o-

cuus

E

vel diu-

nis

F

febrilis la-

borantes,

EX IM-
PRESSIS.

xix. Testis 362. Szliodek civis Cracoviensis, vovente pro se uxore, à febris liberatur.

xx. Testis 391. Joannes Kokoska Ludmar de Cracovia cum ipse, & uxor ejus, & liberi ejus gravissima & acuta febris quassarentur, postquam votiva Missa promissa celebrata fuit, sanitati sunt restituti.

xxi. Testis 393. Anna de platea Slacoviensi per medium annum acutissima febris & mortali divexata, post vota sanatur.

xxii. Tabula 67. Stanislaus de Curow gravissimè febricitans devotatus ad Sanctum, feriâ sextâ post festum S. Gregorii convalescit anno MDXXIII.

59 1. Testis 28. Barbara uxor Nicolai Nadarzinski apothecarii Cracoviæ.

11. Testis 78. Andreas Bilenszki in platea Castrensi Cracoviæ manens.

111. Testis 83. Catharina Kinarowa Cracoviæ per unum annum infirmitate colica pressa, cum ab omnibus medicis destitueretur, matre sua Elizabeth pro ipsa vovente, sanatur in mense Augusto anno MDXXI.

B iv. Testis 117. Joannes Barila futor Cracoviæ ab hoc morbo, apparente Sancto, liberatur anno MDXXIII.

v. Testis 211. Nicolaus Cretek futor Cracoviæ per longum tempus cruciatus sanatur.

vi. Testis 293. Zophia de Stradomie lotrix vestium regalium septem annis passa infirmitatem colicam, invocato Sancto, liberatur.

vii. Testis 357. Stanislaus puer Stanislai Maszno post vota liberatur.

viii. Tabula 31. Dominus Adam Zdowski tribunus Sanocensis, Cracoviæ oppressus colica passione, ad Sanctum confugiens, liberatur anno MDXIX.

60 1. Testis 18. Anna filia Nicolai carpentarii eodem morbo per decem horas quassata, Anna matre pro se vovente, liberatur anno MDXV.

11. Testis 109. Filius Annæ de Skarmirz, à caduco morbo toto anno passus, per vota liberatur MDXXIII.

111. Testis 191. Hieronymus filius Elizabethæ de Levartow sanatur.

iv. Testis 254. Filia Bartholomæi pellificis morbum eundem passa sanatur.

C v. Testis 286. Filius Agnetis Bernardka de platea S. Nicolai Cracoviæ.

vi. Testis 303. Filius annorum quatuor Laurentii portulani de Clepardia.

vii. Testis 320. Puer annorum sex Hedvigis Nicolai sartoris de Biskupye.

viii. Testis 326. Puer Helenæ Joannis fabri ferrarii uxoris Cracoviensis.

ix. Testis 352. Puer annorum quatuor filius Barbaræ Casprowa Clepardiensis.

x. Testis 386. Anna Bogofzowa de platea S. Spiritus quinque annis passa hunc morbum, per gratiam Dei & patrocinium Sancti liberatur.

xi. Testis 391. Calixtus puer, filius Hedvigis de Biskupie Bartholomæi sartoris uxoris, morbum epilepticum passus post vota liberatur.

xii. Tabula 27. Puer quidam duorum annorum eodem morbo correptus, voventibus pro ipso parentibus suis, sanatur anno MDXXII.

xiii. Tabula 50. Puer cujusdam dominæ nobilis eodem morbo laborans, apparente S. Hyacintho matri suæ, perfectè sanatur anno MDXXII.

xiv. Tabula 61. Alius puer vexatus graviter morbo epileptico sanatur.

61 1. Testis 37. Margareta Szimonowa institrix, de Cracovia, per sex annos continuos pas-

sa morbum gallicum b, ita quod videbatur facies putrefieri, post emissum & factum votum sanatur perfectè. Testis est maritus ejus, cum ipsa sub juramento testificans. Tabula 77 anno MDXXI.

11. Testis 66. Nobilis Joannes Dobrostainski à morbo eodem sanatur MDXX.

111. Testis 68. Mathias Krotki aurifex in mense Septembri infirmitate quadam, & morbo gallico divexatus, apparente sibi S. Hyacintho, ab hac lue liberatur. Et mater sua cum eodem hoc sub juramento confirmavit coram Commissariis, testis 64 anno MDXXI.

iv. Testis 68. Nicolaus filius Annæ de Andrzeiow morbo gallico per duos annos vexatus sanatur, voto ad Sanctum completo.

v. Testis 72. Jacobus Wodziczka à morbo gallico in inguine sanatur anno MDXXI.

vi. Testis 85. Nobilis D. Meczinski in Castro Dobczicze, morbo gallico & purulentis pustulis infectus, invocato S. Hyacintho, & sibi in somnis apparente, ab hac lue statim sanatur anno MDXV.

vii. Testis 96. Stanislaus de Rosvadow nobilis dioecesis Cracoviensis morbo gallico per totam Quadragesimam divexatus sanatur anno MDXXII.

viii. Testis 103. Catharina Noskowa morbo gallico gutture irremediabiliter obsidente &c, patrocinio Sancti invocato, sanatur anno MDXXI.

62 ix. Testis 119. Agnes Znioskowa morbum gallicum irremediabilem passa sanatur anno MDXVIII.

x. Testis 121. Catharina Jazina morbo eodem divexata post vota sanatur anno MDXXII.

xi. Testis 127. Catharina Barczikowa, de qua & tabula testatur 65 anno MDXXI.

xii. Testis 146. Stanislaus de Grodzisko à morbo gallico insanabili sanatur anno MDXX.

xiii. Testis 156. Nobilis Joannes Zebridowski eodem morbo liberatur MDXXI.

xiv. Testis 197. Barbara Koskowa per titulos annos vexata sanatur MDXX.

xv. Testis 238. Anna uxor Joannis sartoris de platea S. Floriani similiter.

xvi. Testis 209. Ursula Piotrkowa de Casimiria eodem morbo infecta sanatur.

xvii. Testis 247. Catharina Murarka Hanusowa, morbo eodem sic infecta, ut etiam vix facies hominis videretur: quæ postea votis expletis sanatur, & vulnera obducta coram reverendis Commissariis à Sede Apostolica ostendit.

xviii. Testis 255. Dorothea de Szamotuli, sedecim annis eundem morbum passa sanatur.

xix. Testis 275. Margareta in hospitali S. Valentini ab eodem morbo sanatur anno MDXX.

63 xx. Testis 298. Fælicia Sliosarka de platea S. Nicolai, ab eodem morbo liberatur.

xxi. Testis 305. Anna puella servilis apud Srodmiſtrz manens similiter.

xxii. Testis 308. Dorothea Mazurkowa de Cleparz, sedecim annis eundem morbum passa, sanatur.

xxiii. Testis 339. Nobilis Nicolaus Buchziczki de Stradomie cum filio suo masculino unius anni, gravi morbo gallico oppressi laborabant, & sanati sunt.

xiv. Testis 353. Nobilis Balthazar Wirzbowski de terra Syradiensi certo tempore corosionem intestinorum ex morbo gallico habens, sanatur MDXIX.

xxv. Testis 378. Joseph de Casimiria piscator eadem lue perfectè sanatur anno MDXX.

xxvi. Tabula 25. Generosus D. Nicolaus Piaszczki

D
morbo
Gallico afflicti

E

post invocationem S. Hyacinthi

F

mirabiliter sanatur.

nonnulli
colicis doloribus,

epilepsia,

- A** zeczki de Podoliæ & terra, morbo gallico vehementer excruciatuſ patrociniſ Sancti fanatur annò MDXXII.
- xxvii. Tabula 48. Generoſi Domini Joannes & Staniflaus Piaſzeczcy, morbo gallico admodum gravati, Dei & Sancti opitulamine liberantur anno MDXXII.
- xxviii. Tabula 56. Virgo Deo dicata morbo gallico oppreſſa fanatur.
- xxix. Tabula 58. Quædam domina Agnes Petri meſſatoris uxor cum filia ſua gallico morbo vexata, & ad Sancti patrociniſ confugiens, perfectè fanatur, teſte cccxlviii.
- 64 i. Teſtis 56. Staniflaus Sulowſki famulus generoſæ dominæ Annæ Pyenionſkova Capitaneæ Scalenſis propter vulnùs acceptum in capite tactuſ erat in manu & lingua, qui à prædicta domina ad eccleſiam Dei adductuſ & Miſſam apud tumbam Sancti audiens, utroque morbo privatur, & loquelæ & manuum uſum & beneficium recepit. Hujus teſtes, domina teſtis, famuluſ iſte, Commiſſarii, & procurator Regiæ Majeſtatis.
- B** 11. Teſtis 235. Barbara Jurkowa Crupniczka Cracoviæ tacta paralyſi pedis manuſque, & ab omnibus deſtituta, ad Sanctum confugit, & fanatur.
111. Teſtis 300. Staniflaus de Crupniki ex alto ædificio cadens in terram, tactuſ paralyſi corporis totiuſ, factò voto, fanatur.
- 65 i. Teſtis 26. Honeſta Anna uxor Felicis futoris Cracoviæ hydropica fanatur MDXXIII.
11. Teſtis 31. Honeſta Hedvigis uxor Martini Szlodownik Cracoviæ in menſe Aprili unà cum pueris ſuis hydropiſi correpta, votis datis & completis, unà cum filiis citò convaleſcit anno MDXXIII.
- 111 Teſtis 102. Sebastianuſ filiuſ Catharinæ Perſtowa in hydropiſim devenit, a qua, matre pro ſe offerente vota, ſubito fanatur anno MDXX.
- iv. Teſtis 118. Staniflaus de Lencza faber Regiæ Majeſtatis, oriunduſ diœceſis Cracoviënſis prope Lublinum, hydropiſi graviffima circumfuſuſ, poſt vota fanatur annò MDII.
- v. Teſtis 143. Barbara Paſternakowa de ſuburbio Cracoviënſi de platea cerdonum, ob gravem partum hydropiſi inſanabili ad mortem ducta, poſt vota fanatur. Conteſtatur Catharina filia, teſtis 144 anno MDXXI.
- C** 66 vi. Teſtis 237. Anna Jaroflai cantriſuſoris Cracoviæ uxor ab hydropiſi per vota liberatur.
- vii. Teſtis 330. Laurentiuſ curriſex de Clepardia oppidanuſ magna hydropiſi toto corpore occupatuſ, poſt vota fanatur.
- viii. Teſtis 343. Helena Carwatowa Cracoviënſis hydropiſim multo tempore paſſa, Sancti invocato præſidio, ſalvificatur anno MDXXI I.
- ix. Teſtis 382. Anna Bernardka de Stradomye per quinque hebdomadaſ hydropiſim paſſa; Dei & Sancti ope fanatur.
- x. Tabula 21. Nobiliſ Joanneſ filiuſ generoſi domini Jacobowſki, hydropico morbo ferè conſectuſ, per cognatoſ & conſanguineoſ ad S. Viri ſepulchrum devotatuſ, fanatur anno MDXXII.
- xi. Tabula 45. Quædam domina N. de Stradomye hydropiſim paſſa per novem meſeſ, invocato Sancti patrociniſ, perfectæ ſanitati redditur mcccxi.
- 67 i. Teſtis 80. Lucaſ de Uſczie juveniſ de alto cadens, lethaliſ vulneratuſ in capite & in latere habent oſſa conſracta, ad S. Hyacinthum devovetur, qui poſt vota convaluit. Hujus teſtes Joanneſ Pudelko, Lucaſ de Uſczie, Magdale-
- na uxor Joanneſ prædicti, qui corporali juramento præmiſſo depoſuerunt, Dominicâ primâ poſt conductum Paſchæ hæc facta fuiſſe anno MDXX.
11. Teſtis 150. Puer decem annorum in domo Dorotheæ Niclowa, filiuſ cujuſdam peratricis de cerdonia Cracoviæ, graviffimo morbo peſtilentiæ laborant, apparente ſibi S. Hyacintho, fanatur anno MDXX.
111. Teſtis 154. Staniflaus Zebrzydowſki, & famuluſ ſuſ à cane rabido morſi, & in infirmitatem deducti, poſt vota fanantur. Conteſtatur Tabula 38. Factum anno MDXIX.
- iv. Teſtis 165. Catharina Rudniczka peſte correpta, poſt vota fanatur MDVIII.
- v. Teſtis 166. Jacobuſ filiuſ Agnetiſ Gabriełowa peſte correptuſ liberatur.
- vi. Teſtis 170. Filiuſ honeſtæ Catharinæ Dęgowa peſte correptuſ liberatur.
- vii. Teſtis 186. Thomuſ de Ogrodniki ob nimiam minutionem ſanguiniſ deficiens, ipſa Hedvige uxore ejus apud Sanctum ſollicita, fanatur.
- viii. Teſtis 255. Joanneſ ſlawieſki, filiuſ Dorotheæ de Samotuli civiſ Cracoviæ, in diſſentione graviter vulneratuſ, à morte ad vitam reducitur.
- ix. Teſtis 259. Filiuſ Margaretæ de Stradomye acriter vulneratuſ citò fanatur.
- x. Teſtis 328. Galiaſ Mantuanuſ chirurguſ epiſcopi Poſnanienſiſ acriter in manu vulneratuſ, poſt vota facta, præſidio Sancti fanatur anno MDXXI I.
- xi. Teſtis 342. Pauluſ de Lywó diœceſiſ loceſiſ Jaiçuſ ferrifaber à ſodali ſuæ artiſ graviter vulneratuſ, poſt vota convaleſcit anno MDXXIII.
- xii. Teſtis 365. Staniflaus Reſka gladiator biſ à gravi infirmitate conſurgit. Conteſtatur Tabula 12.
- 68 xiiii. Tabula 63. Dominuſ Joanneſ Pruſz civiſ Cracoviënſiſ morbo lethargico correptuſ, per S. Hyacinthum apparentem, fanatur anno MDXX.
- xiv. Tabula 32. Virgo quædam collifa graviter cum erate ferrea ex alto cadent, feria 2 Paſchæ & corpore & facie conquaſſata, & jam penè moritura, ab amicis ad tumbam Sancti devovetur, ſtatimque à vulnere conſurgit MDXIX.
- xv. Tabula 31. Quædam honeſta domina morbo peſtilentiæ correpta fanatur.
- xvi. Tabula 35. Puer quidam infirmitate deſtentuſ graviori, cum omniuſ eluderet ſpem, ad tumbam tamen Sancti devotatuſ convaleſcit anno MDXX.
- xvii. Tabula 90. Puer Pauluſ de Caſimiriâ valde infirmuſ poſt vota fanatur.
- xviii. Tabula 2. Nobiliſ Adam Tuſki gravi languore vexatuſ, & humano præſidio deſtitutuſ, poſt vota ad Sanctum facta liberatur.
- xix. Tabula 6. Staniflaus ſartor civiſ Cracoviæ in maxima ac deſperata infirmitate conſtitutuſ, apparente ſibi S. Hyacintho, & ſpem longioriſ vitæ præbente, fanatur anno MDXIX.
- xx. Tabula 15. Agneſ vidua, olim conjunx Gregorii pictoriſ, poſt mortem viri ſui ex magna triſtitia & dolore in gravem infirmitatem depolita, implorato Sancti patrociniſ, fanatur.
- xxi. Tabula 17. Quædam domina graviffima laborant ægritudine, humana reſiciens, divina quaerit & invenit præſidia anno MDXXI.

A N N O T A T A.

a Sanocum eſt oppidum Polonia in Ruſſia rubra non procul a fluvio Sano ſitum in Palatinatu Leopo-

EX IM-
PRESSIS.

d

E

per inter-
ceſſionem
ejuſdem
Sancti cu-
rantur.

F

Leopoliensi. Puto, hunc virum cognominari Sannocensem, eo quod hanc urbem haberet patriam vel in ea tribunus esset.

b Morbus Gallicus saepe pro strumis & specie scabiei accipitur, ut in Actis S. Benonis tom. 111 Junii pag. 194 explicatum est.

c Podolia est provincia regni Polonia & pars Russia Rubra, terminaturque Volhiniâ ad Septentrionem, & Walachiâ ad Meridiem.

d Nescio, quid nomen peratricis significet, nisi forsitan auctor hac voce designare voluerit mulierem, quae peras seu sacculos conficit aut vendit.

S E C T I O VII.

*Mulieres in periculoso partu ad-
juta, & alii in diversis totius
corporis doloribus, variisque
casibus & infortuniis opem e-
jusdem sancti thaumaturgi ex-
perti.*

*Mulieres
prægnantes,*

1. Testis 38. Honeſta Anna uxor Socha Martini pellificis Cracoviensis graviffimè in partu laborans, nec parere valens, poſt vota liberatur.

11. Testis 43. Honeſta Zophia Sliodkowa uxor Nicolai Sliodek lanonis in platea Swińska diſta, abortum patiens ad S. Hyacinthum confugit petens, ut illam ab iſto abortu liberaret. Et ecce ſtatim puer egrediens de ventre matris, iterum ſe in ventrem recepit, ut tempore congruo naſceretur. Hoc idem miraculum conſtat Regina Naymanowa Cracoviæ teſtis cvii.

111. Testis 44. Nobilis Barbara Caſprowa inquilina apud quemdam civem, cognomine Ruſſek, in platea S. Stephani manens, ab abortu & à dolore partus poſt vota levatur anno MDXXIII in Aprili.

1v. Testis 46. Honeſta Anna Martini Pograczarz Cracoviæ à dolore & periculo partus patrocinio Sancti liberatur.

v. Testis 48. Catharina Wochowa vidua, Cracoviæ inquilina apud Andreiowski, tempore puerperii ab accidentibus in tali actu, meritis Sancti, ad quem confugerat, ſublevatur anno MDIII.

70 vi. Testis 55. Hedvigis Nicolai Czezoſka uxor de platea S. Floriani in pariendo graviter periclitans poſt vota liberatur.

vii. Testis 61. Honeſta Anna Nicolai cerdonis uxor in platea cerdonum Cracoviæ in partu laborans, & de periculo timens, ad Sanctum recurrit, & liberatur.

viii. Testis 69. Honeſta Dorothea, uxor Joannis Ladarz, morata apud Gregorium Sczirba piſtorem in platea S. Floriani feriâ ſecundâ poſt REMINISCERE in partu laborans, & quaſi ſemiviva manens, per virum ſuum devovetur, & liberatur anno MDXXIII.

ix. Testis 79. Catharina filia Joannis Niedbalka ſartoris de Cracovia Feriâ tertiâ carniſprivii laborans in partu liberatur anno MDXXII.

x. Testis 97. Anna filia Petronillæ Niedbalczina Cracoviensis in puerperio cum puero periclitata, meritis Sancti convaleſcit. Conſtat tabula 75 anno MDXXI.

xi. Testis 103. Catharina uxor Nicolai No-

ſek, cum duos pueros abortiva fuerit, poſt votum ab abortibus liberatur anno MDXXIII.

xii. Testis 145. Catharina Herbultowska de terra Leopoliensi fluxum muliebrem per os ſatis turpiter ejiciens, derelicta à medicis, ad Sancti præſidium confugiens, ab hac turpitudine ſublevatur anno MDXXIII.

71 xiii. Testis 155. Nobilis Jacobowa Wienczawska de armis Lelivorum in partu periclitans, viro pro ſe offerente, liberatur.

xiv. Testis 192. Honeſta Elizabeth Joannis Roſemberski ſartoris uxor Cracoviæ circa partum maxime periclitata ſanatur.

xv. Testis 203. Honeſta uxor Hieronymi Braczieiowski civis & mercatoris Cracoviensis priùs abortum paſſa, ad Virum Dei pro auxilio confugiens, amplius abortum non eſt experta.

xvi. Testis 254. Uxor Bartholomæi pellificis de platea S. Floriani civis Cracoviensis, ex alto cadens, timens ſibi abortum, ad præſidium Sancti confugit, & eſt à periculo liberata.

xvii. Testis 257. Uxor Bernardi Kleparczik de platea Slakoviensi Cracoviensis in partu periclitans poſt vota liberatur.

xviii. Testis 270. Hedvigis Jacobi gladiatoris civis Cracoviensis de platea Caſtrenſi Cracoviensis uxor in partu laborans, per merita Viri Sancti, cui ſe devoverat, à periculo educitur.

xix. Testis 279. Anna Bartholomæi carpentarii Caſtrenſis uxor, Cracoviæ manens, & in partu magno periculo laborans, liberatur.

72 xx. Testis 292. Anna Martini aromatarii quamdam infirmitatem muliebrem paſſa naturaliter, votis ad Sanctum expletis, ſanatur.

xxi. Testis 310. Catharina Jurkova de Caſtmiria laborans in partu, nec parere valens, commendans ſe Sancto, enixa eſt prolem.

xxii. Testis 316. Dorothea Mathiæ futoris de Cleparz uxor, triduo in partu laborans, invocato Sancti patrocinio, peperit.

xxiii. Testis 341. Catharina Walenczina in partu laborans, à periculo liberatur.

xxiv. Testis 360. Uxor Staniflai vitreatoris Cracoviensis periclitans in partu, poſt vota ad Sanctum per meritum ſuum facta, eripitur.

xxv. Testis 361. Barbara Paſzniczka de Cracovia circa partum graviter ægrotans, & vehementer laborans, poſt vota facta ſanatur.

xxvi. Testis 385. Anna uxor Chriſtophori Rimarz in platea Caſtrenſi plurimum dolore pariendi affecta, ſana peperit.

xxvii. Testis 389. Uxor Mathiæ muratoris ſub Caſtro Cracoviensi in partu graviter periclitata, à dolore & periculo ſublevatur.

xxviii. Testis 407. Uxor generoſi domini Joannis Pyenionzek quatriduo in pariendo laborans, nec parere valens, ad conditorem omnium Deum per merita Sancti confugiens, eſt enixa filium.

73 xxix. Tabula 57. Quædam domina civis Cracoviensis per multos annos ſterilis exiſtens, facto voto ad Sanctum, brevi tempore ſenſit ſe impregnatam, & poſtea peperit puerum: cujus poſtea puer, cum graviter infirmatus eſſet, poſt vota ſanatur.

xxx. Tabula 9. Nobilis quædam puerpera in partu periclitans poſt vota liberatur anno MDXX.

xxxi. Tabula 10. Quædam civis Cracoviensis domina cruciata, dolore poſt vota liberatur anno MDXX.

xxxii. Tabula 75. Quædam domina timens mortem ob partum, Sancto ſe commiſit, &c. Anno Domini MDXXI.

A 74 I. Testis 9. Honeſta Barbara Nicolai le- *sicut etiam quaedam personæ,*
vigatoris uxor per duos annos scabiem, & pruri-
ginem totius corporis passa, post vota sanatur
MDXXXIII.

II. Testis 10. Martha Thomaszowa Craco-
viæ toto triennio habuit totius corporis intrinse-
cus corroſiones ossium, & medullarum, ita quod
ambulare nequibat; itatim post vota sanatur.

III. Testis 16. Honeſta Catharina de Lublin
Cracoviæ manens, triennio morbis, & scabie
toto corpore sparſa, post vota sanatur.

IV. Testis 36. Honeſta Margaretha Albulzo-
wa de Biskupye testatur, se vidisse tres pueros in
villa Trzebinia cujusdam kmetonis a; ita toto
corpore incurvatos per unam septimanam, quod
nullo membro poterat se quisque illorum move-
re: ut autem ad sepulchrum S. Hyacinthi sunt
oblati, statim recti effecti sunt in toto MDX.

V. Testis 125. Puer honestæ Hedvigis Mathi-
sowa collisus toto corpore, & quassatus, post vo-
ta ad Sanctum facta sanatur.

VI. Testis 187. Stanislaus de Brzozow dolo-
rem pustularum totius corporis multo tempore pas-
sus, post vota reddita sanatur.

B VII. Testis 206. Stanislaus Sofna faberferrarius
de Clepardia pruritus cutis multo tempore pas-
sus irremediabilem, sanatur.

75 VIII. Testis 277. Fælix Naibergier auri-
faber, & scabinus, &c. scabiem in toto corpo-
re pessimam habens, nec possibilem curari per
medicos artis, ad divinum confugiens remedium
fanatus est Contestatur tabula 85.

IX. Testis 279. Filius Bartholomæi carpentæ-
rii Castrensis gravi infirmitate deductus ad sum-
mam maciem, à quo morbo postea, invocato di-
vino auxilio, sanatus est.

X. Testis 284. Barbara de Ferrak, provisoris
lignorum Regiæ majestatis uxor, corpus totum
pustulis mirabilibus non parvæ quantitatis cum in-
tensissimo dolore capitis habens, humanoque præſi-
dio carens, ad Sanctum Dei confugiens, liberatur.

XI. Testis 299. Margareta filia Moti sub Ca-
stro Cracoviensi manens turpi contagione pruri-
tûs laborans, perfectè sanatur.

XII. Testis 337. Filius Annæ Stanislawowa de
Cracovia, totus non mediocribus pustulis infe-
ctus, post vota sanatur.

C XIII. Testis 371. Catharina Wybórna de Cra-
covia gravem totius corporis infirmitatem, &
præsertim pectoris habens, apparente sibi S. Hy-
acintho, convaluit.

XIV. Testis 396. Hedvigis de Stradomie in
gravi infirmitate in tumorem totius corporis cor-
ruens, omni humano præſidio carens, ad San-
ctum Dei se devovit, & sana surrexit.

76 XV. Tabula 18. Generosus D. Petrus Po-
powski gravi quadam totius corporis pressus æ-
gritudine (bis namque quinque diebus, & toti-
dem noctibus sanguis ex ore ejus promanabat u-
berrimè) medicorum curâ delusus, opem sibi di-
vinam præſidiari petiit, totoque corde se Sancto
committens, perfectè sanatur anno MDXXI.

XVI. Tabula 19. Quidam homo N. gravi toti-
us corporis pressus ægritudine, à medicis destitu-
tus, à Sancto post vota juvatur anno MDXXI.

XVII. Tabula 23. Quidam Nobilis N. diutur-
na pressus infirmitate sanatur anno MDXXII.

XVIII. Tabula 28. Domina quædam N. de gra-
vi ac desperata infirmitate, etiam amicis jam de
salute diffidentibus, post vota sanatur.

XIX. Tabula 30. Joannes civis Cracoviensis
bis à gravi infirmitate & desperata, per Sancti in-
*ut patet ex multis ta-
bellis voti-
vii,*
*variis totius
corporis
morbis ve-
xatæ,*
*ad tumu-
lum ejuſ-
dem Sancti
appende-
runt.*
Augusti Tomus III.

terceſſionem liberatur anno MDXIX. *EX IM-
PRESSIS.*

XX. Tabula 39. Quædam domina toto corpo-
re in gravi infirmitate conquassata, invocato di-
vino auxilio, sublevatur anno MDXXI.

XXI. Tabula 40. Fàmosa Domina Dorothea ci-
vis Cracoviensis toto corpore gravi pressa ægri-
tudine, cum marito suo votis infistens, & ea
complens citò, perfectè sublevatur anno MDXXI.

77 XXII. Tabula 41. Quædam domina ingen- *quas grati
animi ergò*
ti oppressa ægritudine, xxiv mensis Junii ad San-
ctum Dei patrociniûm implorando convalescit an-
no MDXXI.

XXIII. Tabula 46. Nobilis N. oppressus ægri-
tudine sanatur MDXXI.

XXIV. Tabula 47. Mathias Ianio civis Craco-
viensis morbo detentus liberatur MDXXI.

XXV. Tabula 49. Mathias quidam gravi ægri-
tudine pressus convalescit MDXXIII.

XXVI. Tabula 52. Honeſta Agnes Olenczka
graviter infirmata convalescit.

XXVII. Tabula 55. Stanislaus filius cujusdam ci-
vis Cracoviæ N. graviter infirmatus, cum me-
dicorum deessent consilia, ad Sanctum votis ex-
pletis, sanitati restituitur. Postea verò secundò, **E**
pater, & filius similiter ægrotant, & post vota
convalescunt anno MDXXII.

XXVIII. Tabula 59. Frater Mangolth, Ordinis
Minorum sancti Francisci, Cracoviensis magna
gravatus totius corporis infirmitate, cum à me-
dicis frustra speraret salutem, ad Dominum per
Sanctos Dei viros quærit salutem, & non frustra-
tus spe, convalescit.

XXIX. Tabula 60. Filia xxx septimanarum cu-
jusdam civis Cracoviensis mercatoris incidit in
desperatam infirmitatem, & cum à medicis desti-
tueretur, sanctæ Mariæ Virgini, & sancto Sta-
nislao, & S. Hyacintho devovetur, & citò sa-
natur.

78 XXX. Tabula 72. Quidam civis Cracoviæ, *ad tumu-
lum ejuſ-
dem Sancti
appende-
runt.*
cum in ægritudine sua Sancti quæreret patrocini-
um, sanatur; sed quia votum non implet, ite-
rum in eamdem infirmitatem re incidit, & post
vota sanatur anno MDXXI.

XXXI. Tabula 76. Puer quidam valde infirmus
post vota sanatur MDXXI.

XXXII. Tabula 79. Generosa quædam domina
gravi totius corporis quassata ægritudine, ad san-
cti Hyacinthi auxilia confugiens, sanatur anno
MDXXIII. **F**

XXXIII. Tabula 80. Famata quædam domina
N. valde ægrotata sanatur MDXXIII.

XXXIV. Tabula 81. Honeſta Zophia civis Cra-
coviæ infirma convalescit MDXXIII.

XXXV. Tabula 82. Nobilis quidam grandi ma-
lo corporis oppressus sanatur.

XXXVI. Tabula 83. Quædam domina gravi la-
borans infirmitate sanatur.

XXXVII. Tabula 85. Quidam Mathias Ianifex
de Cracovia magna oppressus infirmitate, invo-
cato apud Dominum Beati auxilio, sanatur anno
MDXXIII.

XXXVIII. Tabula 87. Nicolaus de Ylza artium
baccalaureus, in gravi totius corporis conquassa-
tione xiv hebdomadibus decumbens, & cibum
nullatenus sustinere potens, omni humana ope de-
stitutus, divinam implorans sanatur MDXXVIII.

XXXIX. Tabula 93. Nobilis Elizabeth Szczeg-
niowska passa est totius corporis, & præsertim
brachii unius immensum dolorem per longum
tempus; post vota verò ad Sanctum facta sanatur.

XI. Tabula 96. Puer quidam valde infirmus,
parentibus pro eo roventibus, sanatur an. MDXXIV.

EX IM-
PRESSIS.

XLI. Tabula 97. Hedvigis Trembaczka, uxor tubicinatoris Cracoviensis, gravi totius corporis infirmitate pressa, post vota sanatur. Anno Domini MDXXIV, die Lunæ, 18 mensis Aprilis.

Alii denique,

79 I. Testis 115. Maximum miraculum contigit apud Kioviam, & est depictum ab antiquo in pariete ecclesiæ Cracoviæ S. Trinitatis prope majus altare. Sancto Hyacintho præsentem, Scythæ invaserunt Kioviam ad depopulandum eam; cumque completeret Sanctus mysteria divina apud altare, & Fratres acclamarent, S. Hyacinthus, accepto venerabili Sacramento fugere cœpit, quem alloquuta est imago B. Mariæ Virginis, iussitque se ab illo portari. Accepta igitur illa imagine alabastrina, pondere duorum talentorum vel trium, ut videre est Cracoviæ, Borysthenem fluvium accessit, & facta benedictione per aquam, tamquam per firmam terram, cum Fratribus ambulans, & se & Fratres suos à periculo Tartarorum liberavit. Et in testimonium hujus miraculi adhuc per fluvium vestigium pedum S. Hyacinthi manet, & videtur semper ab omnibus, ut testatur etiam ista nobilis Dorothea Pilawina, quæ existens Kioviam

B

Wolinæ metropoli hanc semitam per aquam propriis oculis vidit, & hic testatur. Contestantur autem huic miraculo plures testes, vel ex fama, vel ex visu. Testis 2, testis 153 & testis 407, qui in processu authentico videntur b.

6

11. Testis 1. Reverendissimus P. F. Andreas de Parzow diocesis Gnesnensis sacræ Theologiæ baccalaureus, provincialis Poloniæ Ordinis Prædicatorum testatur, dæmoniacum, qui liberatus est apud tumbam S. Hyacinthi, cum multis clamoribus protestatum, S. Hyacinthum esse Virum Dei sanctum, & locum, ubi corpus ejus sacrum requiescit, vehementer ardere, eumque cogi à Sancto, ut recedat.

qui in diversos casus

80 III. Testis 6. F. Jacobus de Cracovia Ordinis Prædicatorum testatur, se per merita S. Hyacinthi, cui se commendaverat, magnum periculum rusticorum, qui in ipsum irruerant, ut interimerent, evasisse, atque incolumem, apparente sibi Beato, rediisse.

IV. Testis 19. Domina Zophia uxor Sebaldi pictoris Cracoviæ in subitam certam infirmitatem, ita quod mori jam videbatur, incidit, & factis pro ea votis, mox à subitanea morte liberatur anno MDXXI carnisprivii.

C

V. Testis 31. Hæc Hedvigis Slodowniczka Cracoviensis ab infamia objecti sibi furti patrocini S. Hyacinthi liberatur anno MDXXIII.

VI. Testis 32. Agnes Czieflina Cracoviæ ad maritalem concordiam, à qua per mariti crimen adulterii sequestrata erat, per merita Sancti, cui se commendaverat, & cui voverat, redit.

VII. Testis 35. Catharina de Rzczicze in flumine Rudawka cadens submergi cœpit, & invocato Sancti patrocini, liberatur anno MDXXIII.

VIII. Testis 39. Laurentius de Radzieiow Cracoviæ cantrifisor, erat affectus veneno, & cum nullo remedio posset venenum educere, Sancto servo domini se devovens, in melius mutatus est anno MDXXIII.

IX. Testis 40. Mathias Clericus de Cracovia, in quodam litigio gravi cum adversario suo, in quo in causa sua coram Commissariis succumbere debuit, quamprimum ad Sanctum votum fecit, in concordiam ultro venit.

ac infortunia incidant,

81 X. Testis 55. Puer annorum trium honestæ Hedvigis Nicolai Czeczotka denarium devoravit, & eodem suffocatus est, & cum nullatenus extrahi posset, post vota facta, liberatur ab

eo anno MDXXI.

D

XI. Testis 58. Stanislao de Curow Clerico Cracoviensi necessarius quidam liber furto sublatum post vota restituitur anno MDXXIII.

XII. Testis 63. Hæc Barbara Giblowa de suburbio Cracoviensi recognovit, se plura beneficia meritis Sancti recepisse.

XIII. Testis 72. Jacobus Wodziczka reformando bombardam globo, qui in ipsa erat, vulneratus, post vota sanatur anno MDXXIII.

XIV. Testis 81. Joannes Monczynski VIIII Julii existens in montibus Ungaricis Patri cunctu patris, veniens Cracoviam gravissima febre percussus & delirans volebat se ipsum interficere suavis diaboli: at postea, apparente sibi S. Hyacintho, à tam lethali casu est liberatus. Adhuc videtur tabula Cracoviæ in hujus rei memoriam anno MDXXIII.

XV. Testis 94. Religiosa virgo Emerentiana tertiarie regulæ sancti Francisci, precibus sancti Hyacinthi obtinuit ingressum sui Ordinis anno MDXXI.

82 XVI. Testis 117. Joanni Barila futuri Cracoviæ quædam furto sublata restituitur. *periculum evaserunt*

E

XVII. Testis 125. Hedvigis Mathislowa apud dominos consules Cracovienses furti accusata per quemdam adolescentem facti, factis votis ad sanctum Hyacinthum, ejus ope liberatur.

XVIII. Testis 134. Mulier quædam ab acervo lapidum gravi obruta, collisa, & concussa, cum penè jam moreretur, post vota sanatur.

XIX. Testis 133. Generosus dominus Stanislavus Gorski vicecapitaneus Cracoviæ ob crimen homicidii, carceris & capitis per Regem adjudicatus, dum se & vitam suam Deo & S. Hyacintho commendasset, auditâ Missâ, gratis à Rege liberatur anno MDXXIV.

XX. Testis 158. Nobilis Corzenczki cum suo adversario causam agens, cum deberet omnibus suis bonis privari, post vota causam lucratur, & in omnium bonorum possessione totus perseverat anno MDX.

XXI. Testis 160. Bartholomæus de Sondecz furti accusatus, & ad carcerem condemnatus ac mortem, visibiliter per S. Hyacinthum visitatus, ex carceribus & periculo mortis educitur anno MDXXI, IV Septembris.

F

XXII. Testis 208. Stanislaus Sosna faber ferrarius de Cleparz ab incendio suæ domus ab hostibus inferendo S. Hyacinthi ope liberatur.

83 XXIII. Testis 237. Anna Jaroslai cantrifisoris uxor in furti damno juvatur. *intercessione S. Hyacinthi*

XXIV. Testis 239. Zophia uxor Gregorii fabri Cracoviæ furti rea & accusata evadit.

XXV. Testis 241. Gener Petronillæ nobilis matronæ ex vinculis & carceribus, catenis astrictus ab uno tyranno, pro eo votis datis, liberatur.

XXVI. Testis 244. Fælicia de Crupniki furto sibi sublata, votis peractis, reaccipit.

XXVII. Testis 260. Fælicia uxor Joachim post adulterium commissum, cum adulter capite plexus esset, hæc evasit, & postea multis diebus commendans se patrocini sancti Hyacinthi, & pœnitentiam agens ex delicto suo in gratiam viri sui rediit.

XXVIII. Testis 267. Anna de platea Slacoviensi diris carceribus adjudicata, & pœnæ capitis, patrocini Sancti illæsa evadit.

XXIX. Testis 295. Puer Catharinæ Benedictowæ apud moniales sancti Andree manentis aqua ferventi se perfundens in desperatam infirmitatem inci-

A incidit, qui post vota facta citò sanatur.

*senserunt-
que benefi-
cam ejus
manum,*

84 xxx. Testis 315. Simon famulus domini thesaurarii regni, Cracoviæ manens media nocte, insciis omnibus, in profundissimum puteum cadens submergebatur: quod rescians uxor sua subsidium petiit & invocans Sanctum, ejus patrocinio è profundo puteo emergit.

xxx1. Testis 315 Uxor ejusdem ex altissimo proruens ædificio sanatur.

xxx11. Testis 346. Anna Bogussowa de platea hospitali furti falso accusata, recurrens ad patrocinium Sancti liberatur. Contestatur tab. 32.

xxx111. Testis 347. Hedvigis de Casimiria puella ex alto ædificio cadens collisa vehementer, & quasi mortua habita (in caput enim impegerat) post vota ad Sanctum emissa statim sanatur anno MDXXIII.

xxx1v. Testis 354. Catharina de Biecz Cracoviæ manens peste correpta liberatur. Contestatur tabula 1 anno MDXXIX.

xxxv. Testis 369. Soror Anna de tertio habitu S. Dominici peste correpta, meritis S. Hyacinthi liberatur. Contestatur foror Agnes, medio juramento.

B xxxvi. Testis 373. Barbara Caletniczka ob quoddam certum crimen homicidii reclusa in carcere, & per sex menses captiva fuit; quia enim prægnans erat expectabatur puerperium. Illa verò vota faciens ad S. Hyacinthum, ex illo carcere modo quodam mirabili evadit.

*Et ab eodem
impetra-
rum*

85. xxxv11. Testis 377. Reverendus dominus Stephanus Gelbrikowski magister artium à tentatione diaboli continua, ut se propriis manibus jugularet, suadente, cum ad S. se Hyacinthi convertit patrocinium, liberatur.

xxxv111. Testis 393. Mater honestæ Annæ de platea Slacoviensi apud Caliethnik inquilinam manentis captivata, & capitali pœna punienda, post votum filia pro ea factum, mirabiliter evadit.

xxxix. Testis 407. Generosus Dominus Andreas Pyenyonzek Referendarius sacræ Regiæ Majestatis testatur, quemdam centurionem sibi 100 florenos sustulisse furto; sed quando ad S. Hyacinthum factum fuisset votum, pecuniæ illæ mirabiliter restituuntur absque infamia furtum committentis.

C xl. Testis 29. Laurentii de Grodno equus cum ex improvise in fluvium Rudava incidisset, & præ altis littoribus exire non posset, mergebatur: patrono ejus ad Sanctum vota emittente, exilit sanus anno MDXXIII.

xli. Testis 179. Mathias Papirek de Ogradniki equum deperditum cum dolore & mœrore, votum ad Sanctum faciens, rehatet anno MDCXC.

xli1. Testis 181. Nicolaus Hyelonek equum valde infirmum, cui aliter subvenire non poterat, ad Sanctum devovens, sanum accipit.

xli11. Testis 280. Zophia Hanusowa mulier pauperula, & simplex & devota duos pullos habens in aqua submersos, tandem cum devotione ad Sanctum pro patrocinio recurrens, sanos atque vivos iterum reaccepit.

86 xli1v. Tabula 7. Generosus Dominus Czernii de Zabno existens in bello Prutenico, ex

improvise in quemdam lacum cadens, & in illo profundo cœno equo se volvens, cœpit mergi, & in illo casu devotè ad S. Hyacinthum proclamans, & se devovens, ejusdem auxilio, ut credit, adjutus, liberatur anno MDXX.

xlv. Tabula 10. Joannes Pyerni cognomento de Cracovia civis multis tribulationibus & anxietatibus divexatus, post vota ad Sanctum facta liberatur anno MDXXI Februario.

xlvi. Tabula 62. Nobilis Stanislaus Gromiszki semel, & iterum magnis periculis & diversis, ope sibi à Sancto præstita, liberatur MDXXIII.

xlvi1. Tabula 92. Agnes de Blonye passa tentationem diaboli per decem annos, ut se laqueo enecaret, aut aquis submergeret, & in hac angustia ad Sanctum confugit, & à tentatione liberatur.

EPILOGUS.

87 Hæc sunt, candide ac devote lector, quæ in gratiam sanctæ devotæque contemplationis, & ad sanctum Dei virum Hyacinthum cujuslibet piæ affectionis ad astruendam fidem, & excitandam devotionem ex Processu authentico originali, quàm brevissimè inferenda duximus, ne longa series miraculorum fastidium legentibus pareret, nec etiam eo modo ab enumerandis miraculis per virum Dei Hyacinthum factis destitimus, ut in aliquo tanto ac tam celeberrimo Viro, vel in sanctitate vitæ commendanda, vel in virtutibus Dei ope ab eo factis, non solum ipsius, verum etiam Dei gloriæ deesse videamur. Intermisimus autem ob brevitatis amorem præsertim visiones, & apparitiones, quas diversis temporibus, & personis variis morbis laborantibus, Deo permittente, idem Sanctus facere dignatus est, quarum numerum usque ad xxxvi ex suo originali computabimus. Visum est autem rei consentaneum, generalem vitæ, & sanctitatis S. Hyacinthi commendationem, & testificationem (quæ ad tricesimum numerum exundat) ex professio præterire, cum gravissimi viri & Patres Ordinis in Processu descripti plurimas & innumerabiles ad consolationem fidelium populorum per Virum Dei virtutes factas, præter eas, quæ scripturis continentur, & à testibus super positis, medio corporali juramento, ab omnibus & singulis roboratæ ac firmatæ sunt, factas juridicè & formaliter testificantur, nihil omittentes aut prætereuntes eorum, quæ veritatem rei concernere videntur.

*quibus at-
que epilo-
gum suum
subjungit.*

E

F

ANNOTATA.

a Kmeto sive cmeto apud Polonos significat rusticum aut servilis conditionis hominem, ut in Annotatis ad miracula B. Simonis de Lipnica tomo IV Julii pag. 538 & alibi iterum observavimus.

b Hoc miraculum supra in Commentario prævio num. 39 & sequentibus fusè retulimus.

c Hoc nomine vocatur pars montis Carpathi in Hungaria, ut apud geographos passim notatur.

DE SANCTO ROCHO CONFESSORE

APUD MONTEM PESSULANUM IN GALLIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Natales; nomen; fabula Sancto afficta; an Tertium Ordinem S. Francisci fuerit amplexus.

SEC. XIV.
Locus natalis Sancti;

B

* i. e. viâ,
lapidibus
vel filice
stratâ

C

nobilitas
ejus,

Ons Pessulanus, vulgo Montpellier, notissima Gallia in Occitania inferiore urbs, per S. Rochi confessoris natales ac mortem, nec non mira quædam, qua post eam ibidem accidisse memorantur, si Actis ejus credimus, celeberrimum sibi nomen obtinuit. De ista urbe tractat Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum; & inter alia circa eam observat sequentia: In ea urbe jam ante annos DXXX studia litterarum, ac in primis medicinæ floruisse, docet epistola ecclesiæ Bernardi Claravallentis abbatis. Etenim in illa de archiepiscopo Lugdunensi hæc lego: Sicque stratâ* publicâ cum turba promiscua peregrinorum, tamquam unus ex illis, pervenit ad S. Ægidium: cumque infirmaretur, pertransiit usque ad Montem Pessulanum: ibi aliquamdiu commoratus, cum medicis expendit & quod habebat, & quod non habebat. Sed feliciter, certius ac commodius postmodum eandem urbem nobilitavit celestis ac omnipotens medicus, quando divinâ sua bonitate ibidem in lucem produxit hunc sanctum Confessorem, qui gravissimos atque insanabiles afflictorum hominum morbos potentissimo suo apud Deum patrocinio curaturus aliquando esset, magnusque quaquaversum per Europam futurus pestifera præsertim luis sospitator, & continuum, ut ita dicam, in hujusmodi malo tollendo miraculum. Et verò in hac urbe Virum sanctum hausisse natales, communis auctorum est consensio; quibus nos facilius suffragamur in ista re, quam in iis, qua de ejus nobilitate passim circumferuntur, quæque inobservata præterire non possumus, correctionis, quantum saltem nobis videtur, indiga. Rem audi.

2 Acta Belfortiana, qua daturi sumus infra, num. 1 de Monte Pessulano locuta, sic de Sancti patre pergunt: Cujus dominium quondam habuit nobilissimus eques, nomine Joannes, illustrissimo Francorum regum sanguine natus. Brevariarius ecclesiæ & diocesis Slesvicensis, de quo postea, lectione prima de S. Rocho, regios ipsi natales non attribuit; sed dominium seu imperium, ibidem sic expressum: Patriam habuit Montem Pessulanum. Narbonensis Galliarum oppidum non ignobile: cui aliisque nonnullis pater ejus non tyrannorum more; sed justitia, integritate, prudentiâ, divino timore, suorumque omnium benevolentia & gratia imperavit. Consentit Vita Diei apud nos postea primo loco preferenda, cap. 1 num. 4. Joannes Pinus in Vita, qua à nobis deinde pluribus indicabitur, hæc ad rem nostram scribit: Ibidem loci (egerat proximè de Monte Pessulano) quondam homo dives & opulentus, clarâque & illustri familia genitus, terrâ marique simul imperium exercuit. Bzovius in

Annalibus ecclesiasticis ad annum 1327, num. 26, parentibus urbis Montis pessulana dominis natum significat; quod etiam facit Spondanus in Continuatione Annalium Cardinalis Baronii, ad annum eundem 1327 num. 10. His, qua de Sancti nobilitate è variis modò retulimus, nonnullas visum est subjungere observationes.

3 Expendamus itaque hæc tria; primò, sanguinem regium; deinde dominium prædictum; ac rursus assertio, dicamus aliquid breviter de nobilitate, tur, duobus hisce titulis seclusis; quisnam nimirum ex his tribus titulis verosimilius Sancto tribus possit, inde deducturi. Ex Actis, qua citavimus, sola Belfortiana regio Sanctum sanguine natum asserunt. Verum cum eorum auctor sit anonymus, incerti temporis, incerta auctoritatis, liceat nobis desiderare ulteriorem hujus assertionis probationem, antequam nostro calculo huic placito subscribamus, præsertim quia Acta tum hæc tum alia non sunt tanti valoris, quanti pro Sancto tam memorabili ea esse vellemus. Maneat itaque res illa indecisa, quam aliunde probare vel improbare, non est nobis in promptu. Ita nobis videtur dicendum ad punctum primum. Secundum verò non melioris, immò deterioris est nota, secundum ea, qua adversus illud proferemus; quod utique nec cum serie, nec cum nominibus, nec cum tempore dominorum seu dynastiarum Montis Pessulani coheret.

4 Nam Guilielmus Catellus in Monumentis nobis historia Occitania, anno 1633 Gallicè editis Toloſæ, postquam lib. 4, pag. 654 tractasset de dominis istius loci; deinde à pag. 660 eorundem series ita textit in rem nostram, ac nomina recenset. Guilielmos signat quatuor; dein Mariam ac Petrum Aragonia regem; Jacobum ejus filium, quem pag. 676 affirmat, dum esset in Monte Pessulano, die xxv Novembris anno 1272 condidisse testamentum, vi cuius in filium suum secundò genitum Jacobum transfulerit civitatem illam cum dominiis suis omnibus ac castris, vitâ functus secundum historicos, uti addit idem Catellus, Hispanos anno 1311. Huic autem Jacobo secundo tradit successisse Sanctium Majorica regem; illi verò Jacobum tertium, ab eoque dynastiam Montis Pessulani anno 1349 venditam fuisse Philippo Valesio, Galliarum regi, atque illam venditionem anno 1350 à Petro Aragonum rege, qui in Majorica regnum, posteris ejusdem heredibus deficientibus, successerat, confirmatam anno 1350. Baudrandus tamen in sua Geographia ad vocem Mons Pessulanus refert, hanc urbem venditam fuisse Philippo Valesio. à Sanctio rege Majoricæ, cui suberat antea.

5 Sed illud tanti hic non est, ut nos vel morari debeat, nedum novam nobis inquisitionem injicere: sufficit enim in rem nostram, ditionem seu

A seu dominium Montis Pessulani, Joanni, S. Rochi parenti, superius attributum, nec cum nominibus, nec cum tempore, nec cum serie dominorum istius loci convenire, cum nullus tunc inter illos ejusmodi nominis dynasta notetur, secundum ea, quae à Catello protulimus. Odoricus Raynaldus Annalium ecclesiasticorum tom. 15 ad annum Christi 1327 num. 56 tituli hujus falsitatem affatim perspexit, quando hac monuit: Silectio autem dissimulandum non est, nonnulla in ejus gestis apud Surium (adde, etiam apud alios) fictitia reperiri, veluti cum dicitur, illius parentem Montipessulano imperasse, & Rochum principatu se abdicasse, ut peregrinationem susciperet: constat enim tunc Baleares reges eum principatum beneficiarium Gallicae coronae obtinuisse, & Francorum regibus clientelari sponcione acceptum retulisse: quamvis de insigni aliquo magistratu sive praefectura possit intelligi. De puncto tertio, seu Sancti nobilitate, dicendum superest.

6 Catellus idem qui supra lib. 2, cap. 6, pag. 294 in compendio, quod habet de S. Rocho, & parentibus nobilibus oriundum illum affirmat; probatur.

B filius etiam cujusdam nobilis Occitani fuisse indicatur in Vita Sanctorum anno 1704 Luterii Parisiorum excusis. Sed apud Petrum de Natalibus in supplemento seu, appendice post ejus Catalogum Sanctorum cap. 15 ab omni quidem nobilitatis titulo abstinetur; & ista dumtaxat memorantur: Rochus confessor, genere Narbonensis, apud Montem Pessulanum ex patre Joanne, matre Libera progenitus; sed illico dicitur à principatu se abdicans &c. Fuit ergo non tantum nobilis, sed etiam princeps, secundum dictam appendicem. At qualis? Si velis, principem seu dynastam eum fuisse apud Montem Pessulanum, idque exundas ex oppidis paternis patruo commendatis; quod mox ibidem sequitur; hoc jam satis paullo ante refutat. Sin alium; valde enim verò is nobis obscurus est, & ita incognitus, ut ne vel palpando quidem ad ejusdem notitiam perveniri posse videatur. Ex dictis itaque conficitur, incerta admodum esse, quae de S. Rochi genere apud citatos hactenus auctores circumferuntur, non secus ac plura alia, quae ad ejus res gestas pertinent, ut postea patebit. Sed quandoquidem Sanctus in tam longa jam possessione est nobilitatis, ipsum in eadem relinquendum esse censemus.

C **7** Nec verò ipsum S. Rochi nomen adeo est perspicuum, ut nullam difficultatem patiat. In Vita Belfortiana sic dicitur: Rochus in Baptismate appellatus est. Suffragatur Pinus in Vita. Habemus Dissertationem Gallicam Ms. Petri Louveti, de S. Rocho compositam, cui epistolam subjungit ad Henschenium nostrum datam Lugdani die v Septembris anno 1664: in dicta verò Dissertatione plures memorat Montis Pessulani olim Rochos seculo XIII; ut Stephanum Roq ibidem consulem anno 1258; Raimundum Roq consulem anno 1296; synonymum eundem vel alium 1317; Bartholomaeum Roq 1322. Hunc esse posse patruum S. Rochi cogitat; si accipiat nomen consulis pro gubernatore ac administratore urbis. Ad haec, Baluzius in notis ad Vitas Paparum Avenionensium tom. 1, col. 1029, cum reperisset in epistola Gregorii PP. XI inter legatos Monspelicensium Imbertum Roch habitatorem dicti loci; addit se hoc notare, ut major fides iis adhibeatur, qui S. Rochum aiunt ex ea urbe natum fuisse. At quidnam inde conficias vel pro ipsius familia, vel pro ejus nativitate in dicta ur-

be? Nomina quippe Roq vel Roch, superius allegata cuinam non videantur potius esse cognomina; cum hac illis postponantur? Sancti autem nostri nomen Rochus inditum ei fuisse in baptismo, è Vita supra diximus, atque adeo non potest ipsi esse cognatum seu cognomen familia à majoribus acceptum, si Vita vera praedicent. Porro hujusce S. Rochi familia, à cruce cognominata, perantiqua atque nobilissima, ut dicitur infra num. 26. Consequens igitur est, ut vel ipsum Sancti nomen sua quoque incommoda habeat.

8 En tibi nunc, lector, nonnulla de anno ipsius natali. Hunc nec in Ms. Belfortiano, nec apud Pinum reperio. Vita verò Diedana num. 7 his illum chronologicis characteribus signat: Erat autem annus hic ab Incarnato Verbo millesimus ducentessimus nonagesimus quintus, quo Rochus in lucem emerit. In Vita Sanctorum Parisinis, quas nuper citabam, nativitas ipsius aptatur anno jam dicto 1295 vel 1280. Et verò si è vita excefferit anno Christi 1327, anno autem aetatis 32, sicut postea referemus; concordent necesse est annus emortualis ille, nec non annus nativitatis 1295, & aetatis, quos dicebam. Sed exactam de Sancto chronologiam quis spondeat? Vide quae dicentur inferius § 8. De sancti Confessoris nostri pueritia & educatione scribit Vita Diedi cap. 1 apud nos; de parentibus per mortem ei ereptis, ibidem; de peregrinatione Romana, variisque per Italiam locis pestifera lue ab ipso extincta, nec non de aliis rebus, quas ibidem gessit, per ejusdem Vita decursum, quae cum Belfortiana potest conferri.

9 Porro indiget examine factum illud prorsus mirabile, quo à dicta lue sospitatus per S. Rochum fertur Romae Cardinalis quidam titulo Angleriae, quae provinciae Longobardorum est, ex Vita Belfortiana num. 5 & 6. Sed rem hanc tamquam apocrypham hisce verbis castigat Raynaldus superius designatus: Narratur etiam B. Rochum egisse triennio Romae apud Cardinalem natione Britonem, atque ab hoc perductum ad Pontificem; quae fabulosa sunt, ut patet, Romanam Curiam Avenione defixam: neque antea venire potuerat, cum anno MCCXCV natus referatur. Accedit eò, quod hujus fabula fabricatoribus vel descriptoribus haeserit aqua, ut ita loquar, in exprimendo nomine gentilitio istius personae Cardinalis, aliis aliud obrudentibus. Quippe qui in Ms. Belfortiano nominatur cum titulo Angleriae; cum Diedus biographus num. 15, ubi commentum illud etiam refert, Britannicum vocat Cardinalem; Breviarium Slesvicense Cardinalem Britanicum; Vita Germanica Cardinalem Portiensis; Pinus Cardinalem quemdam Gallum, è gente Britonum, hominem clarissimi & illustrissimi nominis. Fabula itaque haec cum mirabilibus eidem attextis circumstantiis è Vita S. Rochi expungenda est, & ad aniles nanius releganda.

10 S. Rochum peregrini habitu vestitum Romam petiisse, asserit Vita Belfortiana num. 14 etiam ad his verbis: Habitu itaque peregrino induitur, caput pileo tegitur, de humeris bulga pendet, baculus peregrinalis dextram subit, & intentus poenitentiae Rochus . . Romam versus contendit. Pinus in Vita ita rem exprimit: Itaque viatorum atque pedestrem habitum induens; pileolo, baculo & folliculis sumptis Romam iter instituit. Diedus verò hac habet: Brevi quadam coccinea veste indutus, vilique pallio supraposito, pileo, pera ac baculo sumptis, pedibusque coopertis calcamentis, Romam versus iter dirigit. An autem

AUCTORE
J. P.

annus nativitatis &c.

E

Fabula quaedam è Vita Sancti expungenda.

F

Perperam etiam adscribitur

AUCTORE
J. P.

ex vestitu isto, an aliunde ansam sumpserint nonnulli, Sanctum adscribendi Tertio S. Francisci instituto, non disputo, quando id factum constat ab Arturo à Monasterio in notis ad Martyrologium Franciscanum hac die xvi Augusti; pro qua re alios ibi etiam nominat. Inter hos etiam nomen juum proficitur P. F. Benignus Fremant in sua Legenda generali Sanctorum &c. Ordinis Seraphici, lib. 8 ad diem xvi Augusti indicans, Tertiam S. Francisci Regulam ab eo assumptam fuisse, antequam proficisceretur in Italiam. Sed quo fundamento? Waddingus in Annalibus Minorum ad annum 1327, num. 10, Eum, inquit, Tertio S. Francisci instituto adscribunt aliqui; quos citat, sed recentioris ætatis scriptores. Antiquiores desideraverim coassertores: neque tamen hi contradicunt, neque nostri respuunt, quem alii sponte offerunt, imò avidè amplexantur. Utrumque sit, ne meis invidiam, quem alii tribuunt, & reverenter suspiciunt, sub compendio vitam exhibeo. Quibus verbis abunde insinuat, quidnam de ista re sentiat. Nec verò in Actis, qua daturi sumus, hoc legitur; neque in aliis utcumque antiquis, etiam compendariis ullam novi fieri mentionem instituti cuiuscumque Franciscani, quod professus aliquando Rochus fuerit.

Tertio Ordini S. Francisci.

11 Scio equidem, apud Reverendissimum P. M. Antonium de Sillis Monumentorum tertii Ordinis tomo 2 pag. 81, in litteris à Paulo PP. III Roma datis anno Christi 1547, quibus interdictum & cessationem à divinis certis diebus, & in festis Sanctorum & Sanctarum Tertii Ordinis (quæ ibi enumerantur) tolli & suspendi posse in ecclesiis prædicti Tertii Ordinis concedit, uti præmittitur in summario istarum litterarum; scio, inquam, inter Calites prædicti Ordinis, qui ibidem memorantur, haberi S. Rochum; sed respondendo primò, à Waddingo laudato citari Silenium in Monumentis Tertii Ordinis; & tamen Antiquiores desideraverim, ait, coassertores. Secundo littera illa inter alios Tertii Ordinis Sanctos nominant sanctum Ludovicum Francorum Regem. Sed Spondanus, Annalium ecclesiasticorum Eminentissimi Caesaris Baronii continuator, ad annum 1254 num. 11 de vestitu istius Sancti regis loquens, Fuisse hunc, ait, Tertii Ordinis Minorum, cui se post reditum ex Syria addiderit, nonnulli volunt (Adis Waddingum tomo 2 ad annum 1254 à num. 28) quod tamen vix credibile; cum nullus antiquorum singularis hujus rei meminerit. Res itaque ista Spondano prorsus incerta ac penè incredibilis; à nobis verò expendenda ad diem xxv hujus mensis, quò ejusdem decisionem mittimus, ne quid interea de ea præpropere statuamus. Tertio, in hisce ac hujusmodi litteris Apostolicis solet dari gratia, qua ab oratoribus petitur, & sicut petitur. Porreclis itaque Sedi Apostolica precibus super festis prædictorum Sanctorum, Paulus PP. III benigne quidem annuit, sed nullo modo intendit inquirere necdum determinare, utrum Sancti isti omnes verè Tertium S. Francisci Ordinem amplexi fuerint, uti satis liquet.

§ II. Memoria in sacris Fastis; initia publici cultus seculo XIV; an à concilio Constantiensi ipsi decretus ob depulsam pestem seculo XV; corpus tum pro sancto habitum, & Arelatē translatum.

Celeberrimi hujus Sancti cultum per varias Europæ provincias longè latèque diffusum fuisse, persuadent monumenta bene multa, qua proferemus, incipiendo à Fastis sacris, qui de eo meminere. In auctariis ad Martyrologium Usuardi à nobis editum, hac die xvi Augusti hæc dantur è Greveno: Lugduni Galliæ, beati Rochi, peregrini & confessoris. Hic claris ex Aquitania natalibus ortus, & à puero optimæ conversationis, singularem à Domino gratiam curandi homines à morbo epidemiæ accepit. Tandem post multa bona opera, tamquam explorator in carcere quinque annos detentus, ibi in Domino quievit. Hæc ibi. Florarium nostrum, Ms. ita eum annuntiat & laudat eadem die: Apud Angleriam Lombardiæ civitatem, depositio sancti Rochi confessoris, viri præclarissimi genere & sanctitate. Hic inter cetera infirmitatum genera, morbum, quem homines vulgariter pestilentiam nominant, solitus est curare. Et ideo hujusmodi homines, tali morbo gravati, hunc sanctum Rochum cum devotione invocare deberent. Hæc etiam memoria ejus cum elogio in Martyrologio Germanico, quod sub nomine Canisi solet citari.

13 Molanus in additionibus ad suum Usuardum anno 1568 editum brevissimè illum memorat: Lugduni Galliæ beati Rochi confessoris, contra pestilentiam adjutoris. In editione autem anni 1573 annuntiat eum In Galliis. Porro Maurolycum, Felicium, Galestinum hic pro insertis habeo. Arturus à Monasterio sic ipsum refert: In Gallia Narbonensi apud Montem Pessulanum, depositio sancti Rochi confessoris, qui nobili genere ortus, sed pro Christo pauper & humilis effectus, Tertii Ordinis Minorum insignia detulit: tandem patientiâ, castitate & miraculis conspicuus, ad cælestem patriam transit; cujus virtus contra morbum epidemiæ maximè elucet. Sausseyus eum etiam intexit suo Martyrologio Gallicano cum magno elogio, ex ipsius Actis deprimpro. In novo Martyrologio Parisiensi ita signatur: In Gallia Narbonensi apud Montem Pessulanum, beati Rochi. Hisce annuntiationibus coronidem imponat Martyrologium Romanum, in quo hæc memorantur: In Gallia Narbonensi apud Montem Pessulanum depositio beati Rochi confessoris, qui multas Italiæ urbes à morbo epidemiæ signo crucis liberavit: cujus corpus Venetias postea translatum, & in ecclesia ejus nomine consecrata honorificentissimè conditum fuit. Hæc sunt in editionibus anni 1678 & 1701. Alia, quas vidi, nonnihil ab istis differunt. Sacri itaque Fasti celebritatem cultus S. Rochi per varias Europæ provincias inclaruisse, abunde manifestant. Verum de primæva ejusdem origine seu antiquitate dicendum etiam videtur.

14 Vita Diedana num. 34 Sancti exsequiis ista

A
Initia cul-
tūs proximè
post mortem
ex biogra-
phis.

ista subdit: Princeps (eius videlicet patruus, uti premiserat) magno impendio ei templum erexit, diem solemnem, quo D. Rochus obiit, imperat, sexto decimo scilicet Calendas Septembris anno Christi mcccxxvii. . . quod solemne statumque sacrum ad hæc usque tempora ab incolis celebratur. *Compendium Vita apud Petrum de Natalibus de Sancti patruo hæc scribit: Peractis longo tractu exequiis, sanctum corpus tradidit sepulturæ, eidem templum magni sumptus erigens. Quæ si vera sint, ex iis conficitur, publicam Sancti venerationem unâ cum felici ipsius obitu incepisse. Vita Belfortiana annum, quo publice colitæ cepit, non determinat; sic enim scribit: Solemniter & religiosè beatum Virum sepehant: qui postea in Apostolatû (id est sub Romano Pontifice, quantum ego quidem intelligo) Sanctus gloriôsè dedicatus est, atque ejus gloriôsò nomini amplam & celeberrimam ecclesiâ construxerunt. Non admodum etiam diu post obitum à Romano Pontifice, cujus tamen nomen non exprimit, Homini sanctitate comperta, ritu solemni inter Calites relatum fuisse, ac tum demum ipsi templum amplum & opulentum fuisse constructum, affirmat Pinus; sed annum idem auctor nullum eo usque designat. Sic enim narrat: Elatum posthæc summâ funeris pompâ magnificè tumularunt: quem paulò post quoque Romanus Pontifex, Homini sanctitate comperta, ritu solemni in Superos retulit: demumque eo loco, ubi sepultus fuerat, templum amplum & opulentum extructum est.*

Sunt, qui
in concilio
Constanti-
ensi

* I. I., id
est, Joan-
nes, ut mox
inferius hic.

15 Ad annum Christi 1414, & concilium Constantiense confugit Castellinus in Tractatu de Certitudine gloria Sanctorum canonizatorum pag. 443, quasi S. Rocho honores exhibeantur Sanctorum ex istius concilii decreto. Ita enim ibidem memorat: S. Rochus confessor, quem Franciscus Diedus Venetus, & P. * Pinus Tholosanus, in Sanctorum numerum statis solemnis ceremoniis adscriptum esse affirmant. Pace tamen illorum; nihil compertum de hoc habetur, ut testantur Cardinalis Baronius, & Petrus Galefinus in notis ad Martyrologium Romanum xvii Cal. Septembris, hoc est die xvi Augusti. Eidem tamen sancto Rocho honores Sanctorum exhibentur ex decreto concilii Constantiensis ab anno mcdxv. Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die xvi Augusti. Joannes Pinus in Vita ipsius Beati, & alii. At Baronii textum proferamus: Scribit . . . Diedus, eum . . . anno . . . mcdxv innotuisse Patribus concilii Constantiensis, quorum decreto ad propulsandam ingruentem luem eidem honores Sanctis debiti sunt impensî: nam & solemni pompa ejus imaginem, omni comitante populo, per urbem detulerunt: quò factò, illa pestis mox evanuit. Inde verò exemplum sumptum est, ut ubique locorum ejus venerandæ imagines, altaria, sacella, ac denique templa erecta fuerint.

Sanctum ob
depulsam
pestem cano-
nizatum
volunt:

16 Verum tum hujus decreti, tum pestis, quæ tempore istius concilii grassata fuerit, cupimus discere vel unicum, modo satis idoneum ad faciendam fidem, vel ex actis hujus concilii, vel ex ejusdem temporis auctoribus testimonium. Proferant illud certè, qui presens factum credi volunt, magnam utique & de nobis, & de eruditissimis lectoribus innoturi gratiam, nec non de S. Rochi honore & gloria apud homines optimè merituri, stabiliendo publicum illud & solemne miraculum, quod patrocinio ipsius in patentissimo, ut ita dicam, Catholici orbis theatro fertur pa-

tratum, & è quo à nonnullis, ut vidimus, tamquam è primigenio vel præcipuo fonte publica hujus Sospitatoris veneratio quaquaversum diffusa dicitur. Narratur tamen illud factum in Vita, quam primo loco daturi sumus infra, auctore Diedo, apud nos cap. 4, num. 35 & sequentibus. Porro Constantiam non convenere Patres, ut Græcorum hæresim tollerent, sicut scribit idem biographus apud nos eodem num. 35; sed præcipua hujus concilii celebrandi causa fuit schisma, quod jam per annos penè quadraginta dividebat Ecclesiam. Damnati etiam in eo fuere errores Joannis Wicleffi, & Joannis Huss, item Hieronymi de Praga. Prædictam historiam etiam referit Joannes Pinus; ac conventum istum sacrum eidem quidem anno 1414 affigit, non autem eidem diei, quo Diedus, sed nono Kalen. Augustas; item rectius indicat, id factum, quo nefariæ nonnullorum hæreses tollerentur.

17 Albertus Krantzius in sua Metropoli cap. 25 rem gestam Constantiæ compendio referens, hæc scribit: Venit deinde in oblivionem Rochi nomen; sed anno Christi post mcdxv, cum concilium Constantiæ ageretur, ibique pestis defæviret, ex Germanis coepit Italis nomen ejus insigni fieri. Præcesserat Joannes Philippus Bergomensis in Supplemento Chronicarum, anno Christi 1485 Brixia edito; hæc ad annum 1327 de S. Rocho scribens: Cujus sanctissimi Viri merita atque opera diu apud Italos nostros cum latuissent, tandem anno Domini mcdxv ad ipsos ex Germania ipsius Rochi nomen delatum fuit, eò quòd Constantiam, Germaniæ urbem, ubi concilium generale Christianorum celebrabatur, à peste maxima liberaverit: ubi nunc basilicæ, sacella & templa in ejus nomine non modò per urbes, sed per castella, per vicos, & quasi per privatas domos extruuntur; ad quæ confugientes ejus sanctissimi Viri merita experiuntur. Hujus itaque festum xvi Kalendas Septembris celebratur. Huic auctori adde, quæ sunt apud Petrum de Natalibus in Supplemento cap. 15: Hujus verò nomen redeuntes è concilio Constantiæ, ab eo recenter à furenti pestilentia liberatæ anno salutis mcdxv detulerunt in Italiam.

quæ res hic

E

examina-
tur.

F

18 Videmus itaque tot auctores in illa peste concordés, quam, patrocinante B. Rocho, Constantiæ sublatam volunt. Ceterum de hac re nihil legimus in Vita Belfortiana; in lectionibus item propriis Breviarii Slesvicensis de eadem nihil; narratur tamen factum in Appendice, quæ Belfortiana isti Vita in nostro Ms. subnectitur, notaturque desumpta è Ms. Patrum Celestinorum Parisiensium. Quidnam itaque de hoc famoso factò dicendum est? Vellem equidem firmioribus testimoniis videre stabilitum publicum illud venerationis decretum ob depulsam à Sancto pestilentiam Constantiæ: Cum tamen nostræ sint partes favere Sanctis, quoad possumus, salva semper veritate, profero, quod de ista re cogito. Quid si morbus aliquis gravis & periculosus in dicta urbe tunc grassatus fuerit, & S. Rochi invocatione ac patrocinio sublatus: unde occasio data sit, exornatam & phaleratam illam historiam componendi, qualis apud Diedum & alibi legitur. Interim si cui hæc nostra conjectura non arridet, aliam indaget, ut sese hisce ex difficultatibus expediat, ac rem decidat, si plus fortasse lucis ipsi affulserit. Miramur autem hæc scribi à Spondano ad annum 1327 num. 10, ubi postquam Confessorem nostrum rectè laudasset tamquam tutissimum divinâ misericordiâ refugium peste & epidemia labo-

AUCTOR
J. P.

laborantibus, *mox subdit*: Quod & Patres concilii Constantiensis anno millesimo quadringentesimo decimo quarto publicis sub eius invocatione initis supplicationibus, ejusque imagine solemniter pompa per urbem delata fenserunt. Ex quo factis visus ab Ecclesia approbatus, & ut loquuntur, canonizatus &c. *Miramur, ut iterum dicamus, hac ita narrari à dicto auctore, cum nullum luis pestifera tempore concilii Constantiensis apud ipsum anno 1414 & sequentibus vestigium inveniamus. Ex hactenus dictis concludimus, originem venerationis publica ac solennis, quâ Calitum numero, ut volunt, Confessor noster adscriptus sit, primigeniam ac genuinam non videri nobis rectè peti ex facto synodi Constantiensis, prout saltem illud ab auctoribus supra recitatis exponitur. Nec verò invenimus, hoc ipsum ritumquam inter Sanctos relatum fuisse.*

Corpus ante
illud tem-
pus honora-
tur & A-
relatem
transferitur.
B

19 *Dubitari interim non potest, quin diu antè publicus ejus cultus floruerit, sicut ad hunc diem xvi Augusti perhibet Arturus in notis ad suum Martyrologium Franciscanum § 5: Sciendum, inquit, Joannem Meingrum Boucicaldum, Franciæ Marecallum, virum illustrissimum ac strenuissimum, Religiosos Ordinis S. Trinitatis, Redemptionis captivorum (quos Mathurinos in Gallia vulgo vocamus) multum adamasse, eisque, maximè Arelatenisibus, bona ac redditus contulisse. Insuper, uti addit, autoritate Apostolica sibi facta, inter alia Sanctorum pignora, Arelatem transfudit ex urbe Mon-Pessulana corpus S. Rochi anno mcccxxxii, Kalend. Aprilis, atque pro sua pietate dono dedit ipsis Religiosis præfati conventus Arelatenis: ubi maxima cum veneratione asservatum est, tantâque populi frequentia colitur, ut haud mirum est, si quæque nationes & regna etiam remotissima hujus sacratissimi corporis particulas certatim summè exoptarint. Deinde enumerat laudatus Arturus § 6 & seqq. reliquias aliquot, inde postea decerptas: de quibus § proxime sequenti.*

* 7. sit

§ III. Publica veneratio ex reliquiis sacris in Hispania, Gallia, Taurini; item in Italia, Germania, ac Belgio; patrocinium tempore pestis.

Reliquia

S *Acra lipsana S. Rochi, temporibus variis per diversos Europæ tractus transmissa, publicum ipsius cultum, ejusdemque extensionem ac continuationem solidè comprobant. Imprimis, uti testatur Arturus citatus § 6, Alexander VI suo diplomate, sub datum Romæ pridie Nonas Februarii anno mdi, ipsis jubet Religiosis (de Mathurinis Arelatenisibus proxime egerat) nonnullas harum reliquiarum particulas impertiri, ad regnum Granatense transmittendas pro tuitione ac corroboratione fidei Catholicæ, inibi nuper introductæ; ut per Conventus ac monasteria in regno recenter extructa distribuarentur. Hæc autem bulla Apostolica reverenter excepta & perlecta est à præfatis Religiosis, & vicario generali archiepiscopi Arelatenis, præsentibus ejusdem urbis consulibus, Viguerio aliisque præcipuis civibus, nominatim annotatis in processu verbali, tunc temporis confecto. Pro cuius bullæ executione, & juxta summi Pontificis beneplacitum; datum*

est os S. Rochi, quod nuncupatur nuca dorfi. In cuius rei autographo subsignati cernuntur Petrus Borbery, & Petrus Bruny, notarii regii ac secretarii supradicti archiepiscopatus.

21 *Idem auctor § 8 in rem nostram ita pergit: Arelate* An. mxxxiii sub Pontificatu Clementis VII, regnante in Gallia Francisco I, Guilielmus le Vasseur, ejusdem regis chirurgus, obtinuit à præfato Summo Pontifice diploma Apostolicum, sub datum Marsiliæ Nonis Novembris, pontificatus anno x, quo sibi facultas dabatur, aliquid reliquiarum S. Rochi assumendi apud Arelatem. Quod cum ab eodem rege Christianissimo instanter postulasset hujusmodi Brevis seu indulti Pontificii confirmativam executionem, piis ejus votis annuit regia munificentia die x ejusdem mensis & anni; dummodo id fieret de consensu Generalis Ministri hujusce Ordinis, & ipsæ S. reliquiæ extra regnum minimè asportarentur. His munitus litteris Arelatem venit, illicque à R. P. F. Gentiano ab Andino, Conventus Ministro, seu Superiore, præsentibus aliis Religiosis, & magistratu, nec non compluribus civibus ejusdem urbis, dono reverenter accepit os colli S. Rochi, vulgo nuncupatum spondylum. Id autem munus transfudit ipse Guilielmus ad oppidum Villæ-Judææ (vulgo Ville-Juifve) non longè à Lutetia: cujus translationis festum quotannis agitur primâ Dominicâ Maii: illicque complures indulgentiæ concessæ habentur, tum ab episcopis Parisiensibus & Cardinalibus; tum etiam à Sede Apostolica, teste Brulio lib. 4 Antiquitatum Parisiensium pag. 1221 & 1222; sed Guilielmus iste ibi vocatur le Vasseur.

22 *His adde, quæ Arturus habet § 9, his in variis Europæ tractibus* *verbis expressa*: Item anno mdlvii die xxii Maii, pars capitis S. Rochi Marsiliam delata est, & in conventu ejusdem Ordinis condigno honore reposita (cujus ecclesia ipsi Rocho dicata est) servatis omnibus debitis circumstantiis; uti apparet ex verbali processu, per M. Saxi, Arelatensem notarium. Exindèque officiales archiepiscopatus Arelatenis ea de re litteras testimoniales dederunt ad Marsiliensem præfulem: quibus perlectis, fidelibus cunctis Christianis præfatam ædem (ubi S. Rochi reliquiæ asservantur Marsiliæ) visitantibus quadraginta dies de injunctis penitentiis relaxavit ipse antistes, sub datum Marsiliæ die penultima Aprilis anni mdlxx.

Similiter anno mdlxxv (ita pergit Arturus § 10) die xvi Aprilis, Romam allatum est quoddam os S. Rochi per R. D. Alexandrum Barvich, abbatem, & perpetuum commendatarium monasterii S. Mariæ. Quæ quidem sancta reliquia extracta est, & illi consignata expressè coram D. vicario Metropolitanæ Arelatenis, cum litteris authenticis ejusdem D. vicarii, & D. Francisci Biol, justitarii ejusdem urbis, ac consulum civitatis.

23 *Deinde § 11 idem Arturus, Anno itaque, translate,* *inquit, mdcxvi, die 1 Augusti reverendissimus Generalis istius Ordinis, cernens hujusmodi reliquias S. Rochi sic ubique terrarum dispergi, periculumque imminere huic conventui Arelateni, brevi in sacris exuviis spoliatum iri; præcepit in virtute sanctæ obedientiæ, sub pœna excommunicationis majoris latæ sententiæ, ipso facto incurrendæ, omnibus provincialibus, visitatoribus, ministris conventualibus, aliisque Religiosis sui Ordinis, ne eas in posterum asportari, dispergi, aut capi sinant, vel permittant, sub pœnis expressis. Datum Arelate. anno & die sup.*

Fama

A *Fam vero ad § 12 perveniamus, ubi exstant sequentia*: Interim anno MDCXVII idem reverendissimus Generalis portionem capituli S. Rochi Arelate Duacum misit ad conventum sui Ordinis, ubi crebris honoratur miraculis, thecâque argenteâ deauratâ conclusa, publica processione deferretur solemniter in festo S. Rochi summa totius populi devotione. Quod constat tum ex litteris ipsis reverendissimi Generalis, sub datum Parisiis apud sanctum Mathurinum IV Septembris anno MDCXVII, tum ex consensu illustrissimi Atrebatensis episcopi, scriptis exarato die XVI Augusti anno MDCXVIII.

*earundem
possessoribus
* Subintel-
lige provin-
ciam*

24 Adde, quod Priores confraternitatis S. Rochi urbis Taurinensis (*ut pergamus cum Arturo § 13*) summè exoptantes ejusdem S. Rochi reliquias penes se habere, in Phocensem * ablegarunt D. Joannem Ludovicum Lamberti, presbyterum, juris canonici doctorem, priorem ecclesiæ B. Virginis loci Escarnafici, diocesis Taurinensis: qui Arelatē perveniens, Religiosisque conventus sanctissimæ Trinitatis, Redemptionis captivorum, suam humiliter exhibens petitionem, ab ipsis repulsam passus est ex eo, quod lege cautum esset, hujusmodi sanctas reliquias extra regnum deferre. Instat ille nomine sui principis, serenissimi Sabaudia Ducis: tum archiepiscopi Taurinensis; quorum litteras exhibet, sub datum XX Novembris anni MDCXIX: quibus addit etiam litteras eminentissimi Cardinalis Bandini, sacri Cardinalium collegii Decani, eadem continentes; sub datum Romæ XXV Septembris anni MDCXIX. Sed cum nihil proficeret, obtulit patentes litteras Christianissimæ majestatis, sub datum apud sanctum Germanum in Laya XXVI Aprilis an. MDCXIX directas archiepiscopo Arelateni, necnon consulibus civitatis ejusdem; quibus notificabatur, dedisse consensum, velleque, ut præfato Sabaudia legato, pro voto suo, fieret factis super hujusmodi reliquiis sancti Rochi.

*valde ali-
quando in-
vitiis;*

25 Verùm Religiosi iis se minimè obtemperaturos inclamarunt: quandoquidem lege lata sub præfatis pœnis reverendissimi patris sui Generalis retardabantur ab horum executione. Quare [per] consules, adunato urbis consilio, reque maturius discussa, conclusum est, ad evitandum scandalum, fugiendamque facti violentiam; quod præfatus legatus Sabaudus Lutetiam adiret, ipsumque R. P. Generalem conveniret, alloquereturve, si forte assensum dare vellet. Quod & factum est; nam is ultrò annuens, consensum præstitit Parisiis XVI Martii anno MDCXX, pro hac vice dumtaxat, absque futuri consequentia. Tunc Arelatenis metropolitæ, consules, notabilioresque ex clero ac populo unâ cum medicis & chirurgis, in conventum perrexerunt, Superiorem vocant cum Religiosis: qui iussu complentes, capsam aperierunt, capiuntque superiorem partem ossis femoris sinistri, longitudinis palmæ unius; ponderis autem unciarum quinque amplius, ad pondus aurificis: quod legatus reverenter accipiens serico albo involvit, ac diligenter ligavit servavitque. Tum nomine Priorum confraternitatis Taurinensis, votum adimplens, capsam argenteam inauratam, ac serico rubeo interiùs adornatam pia devotione obtulit, ut in posterum apud Arelatē ossa sancti Rochi honorificentius recondita essent in hujusmodi theca pretiosa: quorum inventarium factum est, ac litteris consignatum apud registram pontificum Arelatensium, & archivum conventus præfati, libro Reliquiarum, notato N. fol. 146, & 147; quas SS. reliquias ego pro

Augusti Tomus III.

pietate, Arelate veneratus sum anno MDCXX.

26 Denique ut fidei robur addat superiori collectioni Arturus, indicat § 15 unde acceperit, qua in eadem retulit. Hæc autem omnia, inquit, (ui & alia, quæ dabantur illico num. 29) excerpta sunt ex archivis conventus urbis Arelatenis, & ad me transmissa sub sigillo & signaturis authenticis, anno MDCXXI, die IV Decembris per D. Gerardum, regis consiliarium, ejusque advocatum in civitate Arelateni Phocensis provinciae. Porrò hujusce S. Rochi familia, A cruce cognominata, perantiqua atque nobilissima, nunc usque gloriosè viget tum Mon-Pessulani, tum Lutetiæ, apud quam remansit baculus ipsius S. Rochi hexapodus*, reverenter asservatus per D. Isabellam A cruce, dominam de Lunello veteri, de Montuilla &c., quorum omnium mentio habetur in instrumento publico, super his confecto, signis & sigillis munito; sub datum Mon-Pessulani XIV Martii an. MDCXXXVI. Morerius tamen in suo Dictionario historico ad nomen Montpellier, baculum Sancti nostri assignat Montipessulano in monasterio S. Pauli. Ex his itaque, quæ hæctenus è testimonio Arturi allata sunt, licentissimè patet, Beati cultum per varios Europa tractus egregiè promotum fuisse magno cum pietatis erga eundem ac tenerrimæ affectionis incremento. Quæ ut magis luceant, collectioni Arturiana plura in hoc genere subjicienda in promptu habemus de sacris ipsanis, confraternitatibus, ut vocant, ac locis piis in ejusdem Confessoris honorem erectis.

AUCTORE
J. P.
ut testatur
Arturus.

* i. e. sex
pedibus
longus

27 Tomo I nostri mensis Aprilis, die 2, pag. 72 actum est de reliquiis S. Mariæ Egyptiacæ apud Antverpienses, quarum una cum illustrium aliorum XXXIV Sanctorum pignoribus anno 1633 civitati Antverpiensi obtigisse ibidem narratur hac, quæ pluribus ibi deinde exponitur, occasione. Nimirum Antonius Ludovici principis Lusitaniæ notus, populari favore rex ejusdem Lusitaniæ proclamatus, sed à Philippo II Hispaniarum rege prælio victus & regno exclusus, ac in Galliam profectus, Parisios detulit divitem sacris reliquiis capsam, quam anno 1594 iradens filio suo Emmanuelli, expedivit litteras, sua donationis testes, quæ ibidem proferuntur. Emmanuel vero anno 1633 dono dedit Antverpia sacrum istum thesaurum Præfati monasterii S. Salvatoris, sicut videre datur pag. 73. Inter alia verò sacra ista pignora ponitur sub num. XXIV pars spinæ dorsæ, & mentum S. Rochi confessoris, XVI Augusti. Consuli etiam potest tomus IV Maii pag. 609. Verùm de reliquiis Antverpiensibus agam post Sancti Vitas. Alibi alia notantur. Sic Hemerologii sacri parte 2 hoc die assignat Piazza in ecclesia S. Rochi Romana brachium ejus; cuius pars habeatur ad S. Sebastiani extra muros; & scutella ejusdem ad S. Marcelli; digitus ad S. Mariæ novæ, aliæque reliquie ad S. Annæ de Funariis, & ad Victoriæ. Sic Parisiis, ait Bailletus, plus quam in decem ecclesiis vel ostendi reliquias ejus, vel suppliciter circumferri in ipsius festo: tamen earum insuper, quæ sunt in ejus ecclesia parochiali, celebretur translatio post Pentecosten Dominicâ. In schedis autem nostris Mss. notantur esse Bruxellis in ecclesia S. Gaugerici. Pragensibus in Bohemia, de quibus loquebar, adde Marcodurenses in Ubiis. Nam in fragmento epistolæ P. Jacobi Kritzradt signata V Decembris anno 1651 sunt ista: Nuper legeram de copiosa peregrinatione ad S. Rochi reliquias in Bethania Marcodur. cœnobio per an-

E

Varie alia
reliquia
enumerantur.

F

AUCTOR
J. P.

nos aliquot instituta, & numero peregrinantium descripto. *Alias notat Rayssius in Hierogazophylacio Belgico apud Luxemburgenses pag. 366, ac prope Tenera-Mondam apud virgines Cistercienses Swivecanas pag. 500; alias Praga in Bohemia Thomas Joannes Pessina in Phosphoro pag. 516; alias in Aurelianensi ecclesia Carolus Saussseyns in Annalibus pag. 553. Apud Bernardinum Manzonium in Casena chronologia pag. 63 in curata ecclesia S. Jacobi Portus Casenatici inter alia sacra lipsana dicitur asservari dens molaris S. Rochi. Ex iis vero, quae à Lipsanologio seu Inventario Ms. regii monasterii S. Laurentii Scorialensi in Hispania apud nos descripta exstant, habemus, ibidem etiam Rochi confessoris reliquias asservari. His suppleri possunt, quae de reliquiis collegerat Arturus.*

Sanctus

28 De piissimo autem juxta ac efficacissimo ad eum perfugio adversus pestifera contagionis luem, memorat Egidius Gonsalvus Davila in suo Theatro ecclesiastico tomo 2, qui continet ecclesias Hispanensem, Palentinam &c.; narrans pag. 177, anno 1519, dum magna Palentiae esset pestis, utrumque; ut vocat, capitulum ecclesiasticum aculare, implorasse opem divinae misericordiae, vovoque se obstrinxisse solenni observandi festum S. Rochi usque ad mundi finem, nec non die XVI Augusti cum supplicatione procedendi ad ecclesiam S. Marinae, ubi Sanctus, inquit, habet suum altare; ac cessasse beati Confessoris patrocinio pestiferum malum. Sed illud factum est singulare, quod commemorat Fremautus sine nota temporis, quodque ego huc transcribo in ipsius fide. Dum in parthenone S. Clarae in loco, qui vulgo dicitur Villa de Conde, in Lusitania arderet pestis, peregrinus quidam ignotus eò detulit imaginem S. Rochi, dicens, ut Religiosa illam venerarentur firma cum spe, fore, ut, quae ex eisdem erant malo isto tacta, convalescerent, nulleque, quae tunc ab illo erant immunes, posthac tangerentur. Dicit respondit eventus, lue pestifera citò etiam depulsa è memorata Lusitania civitate vel pago. Addit idem auctor, hanc imaginem in choro istius monasterii honorificè etiam asservari. Magna quoque apud Gallos de S. Rochi patrocinio concepta fiducia adversus morbum contagiosum. Anno videlicet MDXXII, die prima Martii senatus, populusque Arelatenis votum emisit ad S. Rochum de extruendo illi facello, ut sua intercessione apud Deum liberaretur civitas à peste & contagione epidemiae, quae tunc dire grassabatur. Ex instrumento publico per M. Joannem de Camoeret, notarium & secretarium ejusdem urbis; sicut § 7 narrat Arturus superioris designatus.

in peste parvioribus

29 Adde, quae idem Martyrologus habet § 14 de publica veneratione: nam postquam dixisset, anno 1620 Sancti reliquias Arelate veneratum se esse, ut paulo ante expositum est, illam variis argumentis ita probat: Exinde, ob pestiferam cladem, quae Arelatenes miserè vexabantur, archiepiscopus erexit in praefato conventu confraternitatem in honorem sancti Rochi, dans XL dies indulgentiarum, anno MDCXXVI II, die X Octobris: quod fodalitium à Sede Apostolica approbatum est, & confirmatum diplomate Urbani PP. VIII cum multis indulgentiis, sub datum Romae apud S. Petrum, Idibus Martii anno MDCXXIX. Aucto postea numero confratrum, ac pietate fervescente, statuum sancti Rochi argentam, & inauratam dono dederunt, & in ejus honorem ecclesiam pulcherrimam erexerunt. Aliae

etiam urbes & oppida, ut Salonium in Provincia anno MDCXXXI & MDCXXXII; Vermanton in dioecesi Altissiodorensi anno MDCXXXIII; Montifarium dioecesis Senonensis anno &c. MDCXXXV, diverso tempore eadem lue cum cruciarentur, votis emissis ad B. Rochum, salubriter sunt caelitus exaudita eorum preces. In cuius rei gratiam, processiones actae, festa indita, altaria, oratoria, facella, & templa constructa, ac oblationes opulentissimae & frequentissimae factae.

30 Si verò ad anteriora tempora retrocedere plane lectori est animus, Pinus in Vita S. Rochi haec scribit: Nec est, quod innumeris ejus enarrandis miraculis verbosius occupari velim: neque si id libeat, pro dignitate fati assequi valeam: incredibile enim, nec facile dictum est, quot quantaque penè quotidie mortales omnes expertos memorent: quorum singula quaeque proprium sibi volumen poscerent. Nostrà verò memorià Parisiis coenobitas sacratissimae Virginis (qui vulgo Carmeli montis appellantur) truculenta pestis invaserat. Quo periculo fratres pavidi trepidabant. Nec tum fati consilio mentis locum reliquerat: cum eorum unus vir inter multos egregius divi Rochi imaginem protulit, sacroque illi facello solenne quoque festum instituit, singulis quibusque diebus Dominicis celebrandum. Neque posthac quemquam illic peste periisse, auditum est. Per ea quoque tempora haec teterrima lues Ambianos, Bellovacos, Atrebatès, Nervios, Morinos, innumerasque alias Galliae Celticae ac Belgicae urbes invaserat: ad quas simul ac divi Rochi nomen allatum est, colique illic & venerari coeptum est, repente totus furor ille morbi defervuit.

31 Ex adjectis ad apographum Vita S. Rochi singularis, à Diedo conscripta, & à Gamanfo huc transmissa, pestis praedicta Parisiense coenobium Fratrum beatissimae Virginis de Monte Carmelo invasit anno Domini MDCXC; extinctique sunt hoc morbo pestifero Fratres decem & octo. Item eorum unus &c., qui non nominabatur à Pino, ibi dicitur Frater Johannes Philippi, alias Atrebatensis, sacrae Theologiae lector. Ibidem etiam ab ipso in honorem Sancti facta sic narratur: Imaginem beatissimi Rochi in eodem coenobio Fratrum Carmelitarum erexit, atque instituit, ut de sanctissimo Rocho omnibus diebus Dominicis specialis commemoratio haberetur: Dominicà verò primà post festum Assumptionis, cujus * festum * I. hujus celebratur cum Missa & sermone solemnibus. In vel ejus eodem Ms. agitur etiam de peste apud Ambianenses, Tornacenses, Cameracenses &c. eodem in tempore. Denique, ut etiam discimus ex isto apographo, Anno Domini MDCXCV Parisiis fuerunt multi peste gravati, humanoque remedio destituti, ad imaginem B. Rochi peregre venerunt, atque vota sua ibidem reliquerunt: qui se aiunt ejusdem meritis liberatos. Quapropter ejus nomen ad astra usque colunt. Nos verò Carmelita hunc virum sanctissimum Rochum hoc coenobium scilicet Fratrum Carmelitarum specialiter elegisse ad operanda miracula credimus, ideoque excitasse turbam devotionem, ut perpetuò nomen ejus ibidem laudetur. Verum ne sola antiqua venerationis exempla proferamus ob fatale virus, satè èo sospitante, depulsum; subdo hisce duo recentissima. Alterum, quod Serenissimus Venetiarum Dux cum excellentissimo comitatu, cum Nuntio item Pontificio, ac legato Caesareo, die XVI hujus labentis anni 1736 inviserit ecclesiam S. Rochi, ad gratias agendas omnipotenti Deo, quod

A quod anno 1576 urbem istam per intercessionem hujus Sancti tam miseranter dignatus fuerit liberare à pestilentia, sicut memorant nova publica Antverpiensia; adduntque, eodem die non vulgarem fuisse confluxum piorum hominum, ut venerarentur ejusdem Sancti corpus, quod quiescit & asservatur in dicta ecclesia. Nova publica Coloniensia pro anno 1576 signant 1492. Alterum est, quod Augustissimus Romanorum Imperator Carolus VI Austriacam suam erga S. Rochum pietatem eodem anno ac die paulo ante notatis testatam esse voluerit, quando consuetis cum solennitatibus ejusdem Sancti festum celebravit Vienna in ecclesia RR. PP. Augustinianorum in suburbio de Landt tract, ex citatis documentis Antverpiensibus.

§ IV. Præsentissimum Sancti in morbo contagioso patrocini-um aliunde confirmatum; erectæ in ejus honorem confraternitates; gloria ipsius à poetis celebrata.

Interritorio Romano apparet mirifice Sancti imago; **F** Aclum prorsus admirandum de Beati nostri præsentissimo contra morbum pestiferum patrocini-um jam pridem memoria proditum legitur apud nos tom. 111 mensis Junii in Prætermiſſis ad diem xviii ejusdem mensis à pag. 550. Cum autem ejusdem facti historia potissimum huc spectet; etiamsi ibi describatur, non gravabimur tamen illam denuo hinc repetere. Sic itaque rem gestam ibidem retulerat P. Conradus Fanningus noster: SS. Rochi & Sebastiani apparitio celebratur hoc die Tusculi, vulgo Frascati, loco, principum Romanorum palatii; villis, rusticatione nobilissimo, in ecclesia S. Mariæ de Vivario, quæ olim cathedralis ibi fuit; nunc fere S. Rochi appellatur. Initium celebritas habuit anno mdcxvi, quando grassante Neapoli pestifera lue; quæ dimidiam incolarum partem frequentissimæ civitatis absumpisse creditur; atque inde per Campaniam Romanam latè serpente, multoque etiam Tusculi inficiente, die xviii Junii apparuit in pariete laterali, qui templum ingredienti à sinistra est, non procul à frontispicio, primum vultus imaginis S. Rochi, & paulo post etiam vultus S. Sebastiani prope illum depicti, decidente sine ulius opera, nec opinatò, muri tectorio, sub quo latebant, & latuerant tam diu, ut nulla talium illic imaginum apud cives maximè senes memoria superesset.

33 Rata continuo civitas; Sanctos, tali tempore ac loco tam mirabiliter apparentes, patrocini-um sui velle suscipere contra violentæ contagionis incursum; ipsos sibi precibus votisque magis ac magis conciliarunt. Nec verò opinione sua falli, nec spe frustrati fuere. Nescitur quippe ulum pestiferi lue Tusculi tunc extinctum fuisse. Afflati quidem illa fuerunt aliqui; sed illi oleo lampadis, quæ ante imagines Sanctorum lucet, curati & servati sunt. Imò idem oleum etiam ab exteris pluribus, tum Religiosis, tum secularibus, præsertim Romæ, peti-um, & cum fiducia infirmis adhibitum, non dissimiles curationes operatum est. Certè tot oblationes & anathemata illam ob causam undique fuerunt allata, ut inde mar-
Augusti Tomus III,

moreum altare ad ipsas imagines excitatum sit. Hæc ipsemet nuper [mdcxcix] Tusculi versatus, à personis fide dignis accepi; & altare imaginesque Sanctorum, amoto velo, per vitreas, quibus concinnè teguntur, fenestras coram in pariete inspexi, justam hominis staturam, & nescio quid venerandæ antiquitatis ac majestatis habentes. Civitas, beneficii memor, quotannis hoc die publicam supplicationem, comitantibus omnibus piorum civium fodalitiis, in gratiarum actionem instituit.

34 Ad sodalitia seu confraternitates in S. Rochi honorem erectas quod attinet, celebris seculo xvi fuit Romana, prout liquet è litteris Apostolicis Pii Papa IV, qua exstant apud Laetium Cherubinum in Bullario tom. 2, pag. 25 & sequentibus, hoc titulo prænotatis: Confirmatio confraternitatis S. Rochi, à morbo epidemiæ liberatoris, in Urbe hæctenus institutæ, & ab Alexandro VI, & Leone X nonnullis privilegiis decoratæ, cum aliarum indulgentiarum & gratiarum concessione &c. E quibus litteris hæc delibò: Sanè aliàs fe. rec. Alexandro Papæ VI prædecessori nostro, pro parte dilectorum filiorum confratrum confraternitatis S. Rocchi confessoris de dicta Urbe exposito, quod nonnulli Christianifideles in eadem Urbe commorantes, piè considerantes, quod quàm plures Christiani nominis professores intercessione ejusdem S. Rocchi à morbo epidemiæ non solum præservabantur; sed etiam dicto morbo infecti liberabantur; quodque in dicta Urbe nulla ecclesia sub invocatione S. Rocchi hujusmodi constructa existeret, quamdam confraternitatem inter se sub invocatione ejusdem S. Rocchi fecerant, & ordinaverant; & ut haberent locum, in quo pro divinis celebrandis, & iis, quæ ad directionem & gubernationem dictæ confraternitatis pertinebant, & pertinerent in futurum, convenire possent, & quamdam petiam *
*i.e. modum seu partem
terre montis Augustæ de dicta Urbe prope viam publicam, quæ itur ad ecclesiam S. Mariæ de Populo etiam de ipsa Urbe, consistentem, sub annua responsione decem ducatorum, certis modo & forma tunc expressis conduxerunt, & quod ipsi confratres intendebant inibi unam ecclesiam sub dicta invocatione construere & ædificari, ac in ea Missas & alia divina officia per capellanum seu capellanos aliàs idoneos celebrari facere, & illam ornamentis ecclesiasticis munire & fulcire, præfatus Prædecessor, ut Christianifideles illam visitare, & divina officia audire, ac ut intercessione ejusdem S. Rocchi apud Altissimum hujusmodi morbo epidemiæ conservari & liberari possent, eorundem confratrum supplicationibus inclinatus confraternitatem præfatam per quosdam Apostolica auctoritate approbavit, & confirmavit, dando facultatem statuta condendi, officiales deputandi, ecclesiam S. Rochi Romæ condendi, pias oblationes recipiendi &c., qua diffusè ibidem exponuntur, quæque Leo PP. X deinde confirmavit, sicut ibidem licet videre.

35 His itaque præmissis Pius PP. IV dictas sub tribus concessiones sua etiam auctoritate ita confirmat: Pontificibus erecta, & privilegiis ditata
Cum autem, sicut confratres confraternitatis S. Rocchi hujusmodi nobis nuper exponi fecerunt, ecclesia ipsa ad Dei laudem ex piis tam dictorum confratrum, quàm aliorum Christianifidelium elemosynis constructa & ædificata fuerit, & in ea divina Officia celebrentur, ac diversa charitatis opera exercentur, ipsaque ecclesia per eosdem confratres laudabiliter regatur & gubernetur, ipsique cupiant eorum confraternitatem, ac omnia

AUCTORE
J. P.

nia privilegia, indulgentias, exemptiones, & indulta eis concessa præfata, pro illorum subsistentia firmiori, & ut ipsi in hujusmodi piis operibus exercendis de bono in melius perseverare valeant, etiam per Nos approbari, & confirmari ac ampliarî, Nos . . . eorumdem confratrum supplicationibus in hac parte inclinati, confraternitatem S. Rocchi de Urbe hujusmodi, ac illius privilegia, indulgentias etiam plenarias, exemptiones & indulta, eorumque confirmationem, approbationem, ac desuper confectas Alexandri & Leonis prædecessorum litteras hujusmodi, ac prout illa concernunt omnia & singula in eis contenta, & inde secuta quæcumque Apostolica auctoritate prædicta tenore præsentium approbamus, . . . illisque perpetuæ firmitatis robur adjicimus &c.

ac gratiis;
que postea
sunt restri-
ctæ.

B

36 *Gratias deinde, indulgentias, & indulta aliorum locorum priorum Urbis, quæ enuntiantur in dictis litteris; item publicandi indulgentias, ac statuta condendi facultatem impertitur: ad hac; privilegii fori, ad omnes personas ac ministros extensionem, bonorum etiam feudalium & ecclesiasticorum fructuum; aliam denique indulgentiam plenariam pro visitantibus dictam ecclesiam etiam alia die, quam festivitatis ejusdem Sancti, per confratres eligenda; plenariam denique indulgentiam singulis confratribus &c. in mortis articulo constitutis idem Christi Vicarius benignissimè concedit, prout latius continetur in sæpe dictis litteris Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die XVII OCTOBRI MDLX Pontificatus ejus anno primo. Etiam si autem ante dictas litteras ista præfigatur admonitio: Has indulgentias moderatus est, & alias concessit S. D. N. Paulus V in ejus constitutione adhuc non edita, quamvis firmata die III OCTOBRI MDCLVI, & normam aggregandi alias confraternitates tradidit Clemens VIII in constitutione I I S QUÆCUMQUE (consule in super notas marginales ad dictas litteras) ex præmissis tamen perspicuum est, S. Rochi confraternitatem in urbe Romana erectam Apostolica auctoritate, ac tot privilegiis ditatam; maximè ibidem claruisse sub tribus Pontificibus, videlicet Alexandro VI, Leone X, ac Pio IV. Porro obiter hic observamus, prodidisse decretum die XIV Martii anno 1714, quo à sacra Congregatione Eminentissimorum & reverendissimorum DD. Cardinalium, Indulgentiis sacrisque Reliquiis præposita, tria summaria assertarum Indulgentiarum confraternitatibus S. Rochi concessarum proscribuntur, ac declaratur, confraternitates illas in quibusvis locis existentes, & archiconfraternitati de Urbe aggregatas; nullis aliis Indulgentiis, concessionibus, & privilegiis uti & frui posse, nisi illis, quæ in supradicto Brevis. me. Pauli V continentur, & quæ in aggregationibus ab eadem archiconfraternitate, expediti solitis, de verbo ad verbum referuntur. Decretum illud habetur in Magno Bullario Romano, seu ejusdem continuatione, anno 1727 edita Luxemburgi, parte 2, pag. 443.*

C

Alie quædam de dicta confraternitate notitiæ.

37 *Fam verò nonnulla alia occurrunt de laudata archiconfraternitate Romana. Apud Paucrolium in Thesauris absconditis almae urbis Romane, Regione 5, num. 19 scribitur, S. Rochi sodales in loco, quem coemerant de gli scavioni, id est, a mancipiis (Vide ibidem num. 20) anno 1499 ibidem fabricasse ecclesiam sancti Confessoris magnam admodum ac pulchram; ex archivo hujus ecclesie. Prope illam significat esse hospitale pro viris infirmis varia professionis & artis; nec non aliud erectum pro feminis, at-*

que à Cardinale Antonio Maria Salviato preventibus instructum; item solenni cum apparatu, & musica ab ista archiconfraternitate celebrari diem S. Rochi XVI Augusti, liberando etiam captivum à perpetuo carcere, & maritando puellas sacra Deipara in calos assumpta luce. Postea autem pag. 460 laudata archiconfraternitatis S. Rochi habitum dicit esse viridem, cum imagine ejus, ac duobus fratribus, qui ante eum flectunt genua. Hac Romæ.

38 *De sodalitiis Bononiensibus quid referam? Masinius in Bononia perlustrata ad diem XVI Augusti affirmat, S. Rochi festum celebrari pluribus in locis, ubi exstant altaria atque imagines ejus, & apud Confraternitatem S. Rochi in Pratello, ut vocat; nec non distribui panem benedictum: anno autem 1509, die VI Augusti institutum fuisse Sancti ejusdem sodalitiū indicat, ubi & de vestitu ipsius: denique ab hac confraternitate anno 1605 solenni ritu Venetiis visitatum corpus S. Rochi fuisse, & ibidem loci oblatum vexillum &c. Archiconfraternitatem SS. Sebastiani & Rochi etiam memorat, cui senatus anno 1522 curam commisit insectorum peste: peculiare autem vestimenti genus ibidem etiam exprimitur. Postremo apud archiconfraternitatem S. Mariae de Morte festum haberi maximè solenne, ac reliquias ibidem existere, memorat Masinius allegatus. Hoc autem singulare, ab ista videlicet archiconfraternitate liberari è carcere unum condemnatum; per Breve Gregorii XIII, die primo Junii anno 1576. Ad Galliam quod attinet; de confraternitate Arelatensi in honorem S. Rochi instituta, à nobis est facta mentio alià opportunitate superius num. 29; de Taurinensi num. 24; de Veneta num. 42; de Antverpiensi autem agitur inferius post Sancti nostri Vitas in gloria ejus posthuma.*

39 *Præter sodalitiâ, quæ externo cultu & opere testatum voluere singularem pietatis affectum erga hunc Sanctum, ars poetica metro insuper illigare voluit ejusdem gloriam; ac litteris posteritati eandem commendare. Exemplo sit carmen elegiacum, quod habetur post Vitam S. Rochi, antiquis formis excusam sub nomine Petri Ludovici Maldura, sed perperam. In fine itaque ejusdem Vita notatur sequens titulus: Theoderici Grefemundi junioris Moguntini carmen elegiacum ad hujus libri lectorem in laudem sancti Rochi. Gesnerus in Bibliotheca nominat duos Theodericos; alterum Grefemundum Spirensis; alterum Grefmund de Meeschode. Primo loco memoratum indicat poetam fuisse; ejusque carmen de historia violatæ crucis . . . impressum dicit anno D. MDXIV. Hujus Spirensis filius fortè existit synonymus Moguntinus junior, qui dictum carmen panxit.*

40 *Sic sonat, nec infelicis omnino vena æstrum præ se fert.*

Hunc quicumque legis devota mente libellum,
Tu cole mirandi numina sancta Viri.
Fumidus æther alit spiramina pestis iniqua,
Nebula letiferam dat malè fausta luem.
En juvenisque fenexque ruit, perimente veneno,
Mergitur en stygiis non rediturus aquis.
[Tempestasque] furit maris instar fluctibus acti,
Corripit en multos heu rabiosa viros.
Rochum ergo nunc, quiquis ades, venerare beatum,
Ad Rochumque piæ accumulato preces.
Roche pater, miserum spes, anchora, perfugium-
que,
Præbe aurem famulis, Roche, pater miserum.
Munere

D

Confraternitates Bononiæ & alibi.

E

Sancti gloria

F

poëtarum versibus

A Munere te digno donavit rector Olympi,
Tabificam ut valeas pellere ab orbe luem.
Deposcunt gentes tua numina fausta misellæ:
Morbus hic è nostris finibus exul eat.
Angelica atque hominum manus exaturata ruinis
Nostrum neu pergat dilaniare genus.
At Deus omnipotens conceptum corde furorem
Evomat in Teucros, improbuloſque viros:
Utque lupis sua non committat ovilia, sed nos
Funesta tegat ab orbificaque lue.
Hæc te, Roche pater, lacrymis rogitamus ob-
ortis,
Pro nobis Dominum posce benignus opem.
Namque potes: modò nunc deditos tueare cli-
entes,
Corpore conservans ingeniumque simul.
Præsertim medicum doctum defende Joannem
Nel; tua laus ejus munere in orbe viget.
Is voluit tua gesta premi reddique libellis,
Is tibi commissus præmia digna ferat.

*E clausula hujus elegiæ videtur colligi, istius Jo-
annis annisu & cura Vitam S. Rochi, quæ in
eodem exemplari, in quo carmen istud existat,
excusam fuisse.*

B *41 His adde carmen epicum, è quo Joannes
Bachotus, inquit Arturus, in Fastis Christianis
ad xvi Augusti . . ex Joanne Morello in suis Poë-
matibus hæc affert ex oratione ad DD. Sebastia-
num & Rochum, pro furore pestilentiæ comprim-
mendo. Hæc canit:*

Tu quoque, Roche pater, miseris succurre
re quondam

Qui didicisti ægris, quando contagia morbi
Horrendi, crudumque tulisti corpore vulnus:
Eia animis junctis, precibusque avertite regno
Francorum, in nostris bacchantem cædibus or-
cum:

Corporis atque animi gemina date peste carere.
Solemne vobis memores statuemus ad aram
Ardenes faculas &c.

*Quid, quod Vitam S. Rochi elegiaco carmine
conscripti R. D. Balduinus Coune Leodiensis,
facollanus SS. Stephani & Dionysii, Leodii ex-
cuscum anno 1636, ac reverendo admodum in
Christo patri ac domino Gerardo à Salino, asce-
tici cœnobii Benedictini S. Laurentii prope Leo-
diam abbati, dedicatam.*

C § V. Officia divina, Missæ, sin-
gularis observatio festi, eccle-
siæ in Ordine Seraphico di-
cata &c.

*In Brevia-
rio Slesvi-
censi*

Singulari admodum ac notatu dignum cense-
mus, eo usque publicum B. Rochi cultum
fuisse propagatum, ut ad remotam longè plagam
aquilonarem pervenerit, & peculiari ritu ibi-
dem celebratus fuerit, prout probatur è Brevia-
rio ecclesiæ ac diœcesis Slesvicensis, quod supra à
nobis citatum fuit. In laudato itaque Breviario
in secundis Vesperis de S. Bartholomæo post BE-
NEDICAMUS, historia de sancto Rocho legenda
prescribitur cum antiphonis, hymnis &c. propri-
is in hunc modum: ANTIPHONA. Ave prudens
medice pestisque profligator, in membris epide-
miæ sis nobis sublevator, & apud regem gloriæ,
ô Roche, suffragator. V. Amavit. COLLECTA. De-
us, qui gloriosus in gloria Sanctorum, & cun-
ctis ad eorum patrocinia confidentibus suæ peti-

tionis salutarem præstas effectum; concede plebi
tuæ, ut, intercedente beato Rocho confessore
tuo, quæ in ejus celebritate se devota exhibet,
languore epidemiæ, quam in suo corpore pro-
tui nominis gloria passus est, sit liberata &c. Per.

43 AD MATUTINUM INVITATORIUM. Adore-
mus Dominum, qui stupenda fecit, novum mun-
do medicum Rochum quando dedit. PSALMUS.

Venite. HYMNUS.

Rochi conjubilent omnia laudibus,
Axis stelliferi regia gaudeat,
Et mundi teretis concrepet orbita,
Sit vox una canentium.
Felix illa suo gaudeat hospite,
Hæc patrocinio floreat inclyto:
Rochum nam medicum nunc habet optimum
Qui pestem fugat horridam.

Hic qui cuncta simul pauperibus bona,
Et sese miseris subsidium dedit;
Ægros mirifico sublevat omine
Non herba, cruce sed sacra.

Hæc illi merito gratia reddita,
Summo qui studio, cordeque fervido
Res & delicias, stemmaque gloriæ
Sprevit, nil retinens sibi.

Hujus præsidium rebus in arduis
Poscimus pavido pectore singuli.
Si perfecta fides, mensque sit integra,
Nobis mox aderit pius.

Te simplex Deitas, trinaque poscimus,
Ut Rochi meritis noxia subtrahas:
Des pacem famulis, nos quoque gloriam
Per cuncta tibi secula. Amen.

44 IN I NOCTURNO ANTIPHONA. Fuit lignum
quod plantatur locis in humentibus, Rochus sa-
cer, dum ornatur plurimis virtutibus. PSALMUS.

Beatus vir. ANTIPH. Intellexit & servivit tum tre-
more Domino, spretilque rebus Romam ivit so-
lo sultus baculo. PSALMUS. Quare fremuerunt,
ANTIPH. Orans demum fert ad Deum, Tu es
mea gloria, tu exaltas caput meum, tu mea vi-
ctoria. PSALM. Domine, quid. V. Amavit. LEC-
TIO I. Verum cum hanc, tum sequentes non pro-
ducimus, quia continent Beati gesta, aliunde no-
ra. RESP. Nobilis, & multo præfulgens Rochus
honore, inclyta quæ dederat series rerumque fa-
cultas. V. Omnia contempsit virtutis amore ca-
lescens. Inclyta quæ. LECTIO II. RESP. Extera
jam sitiens loca visere tendit ad Urbem. Interea
Italiam pestis premit atque Cæsenam. V. Rochus
adest miseris, signo crucis elevat omnes. Interea.

LECTIO III. RESP. O pater, & vivax ægrorum
cura, medere ulceribus nostris, quæ spiritus &
taro suffert. V. Et fer opem famulis, qui te ve-
herantur, amantque. Ulceribus.

LECTIO IV. RESP. O pater, & vivax ægrorum
cura, medere ulceribus nostris, quæ spiritus &
taro suffert. V. Et fer opem famulis, qui te ve-
herantur, amantque. Ulceribus.

LECTIO V. RESP. Inde Placen-
tinam contendens Sanctus in urbem, hanc simul
& reliquas servavit peste gravatas. V. Nec mora,
letifero Rochus quoque aduritur igne. Hanc. LEC-
TIO VI. RESP. O qui vivificæ signo crucis erigis

45 IN II NOCTURNO ANTIPH. Hic, quæ proprio,
stulto placet mundo; vanitatem respuit, & se
fructu persequendo servum cunctis obtulit. PSALM.

Cum invocarem. ANTIPH. A mane dieque toto
Christo Rochus astitit, & præcatu cor devoto in
superna dirigit. PSALM. Verba. ANTIPH. Nomen
tuum, Rex mirande; tum in Rocho claruit,
cum jam mundi mel nefandum illi totum aruit.

PSALM. Domine, Dominus. V. Justum de. LEC-
TIO IV. RESP. Tandem Komuleas post multa pe-
ricula in arces venit; & hic tota pestis grassatur
habenâ. V. Viva presbyteri frontem cruce signat,
abitque. Venit. LECTIO V. RESP. Inde Placen-
tinam contendens Sanctus in urbem, hanc simul
& reliquas servavit peste gravatas. V. Nec mora,
letifero Rochus quoque aduritur igne. Hanc. LEC-
TIO VI. RESP. O qui vivificæ signo crucis erigis

LECTIO VI. RESP. O qui vivificæ signo crucis erigis

LECTIO VI. RESP. O qui vivificæ signo crucis erigis

AUCTOR B
J. P.

ægros, nos quoque salvifica sævo dum lædimur igne. *Ÿ.* Qui non Pæonia confidimus arte levare, Nos quoque.

quod

46 IN III NOCTURNO ANTIPH. Non hic dolum neque fraudem linguâ perpetraverat, quare Deo cantat laudem, cui jam cohabitât. PSALM. Domine, quis habitabit. ANTIPH. Ejus verbis Christus replet cordis desiderium, & quod triste fuit, delet, omne donans gaudium. PSALM. Domine, in virtute. ANTIPH. Salutari suo junctus purget nos à crimine, impetret, ut sit compunctus, qui se colit intimè. PSALM. Domini est terra. *Ÿ.* Justus germinabit. HOMILIA. Vigilate, quæ, qualis sit, ibidem designatur. RESP. Fit Rocho afflicto fons, nudam dum canis escam attulit, & Sancto non defuit alma potestas. *Ÿ.* Qui sese miseris & res impenderat omnes. Attulit. RESP. Tum patriam repetens capitur, jactatur in umbram carceris; at vitæ finem ut sibi cernit adesse. *Ÿ.* Ecce sacerdotem vocat, & Domini capit escam. Carceris. RESP. O qui luminibus vestaris in æthera sacris, & quid apud Dominum possis, signante tabella. *Ÿ.* Nos à pestifero conserva, Roche, veneno. Et quid. Gloria. Et quid.

hic datur.

47 AD LAUDES ANTIPH. Dies adest nunc celebris, Rochus sacer, quo lætius de mundi transit tenebris, cæli civis eximius. ANTIPH. Afflicto peste profuit, en, Rochi invocatio Constantiæ, quando affuit mira liberatio. ANTIPH. Res Venetis notissima, quanti sit Rochus meiiti, & secula novissima voto loquentur perpeti. ANTIPH. Ad stipulatur eadem hæc nostra domus firmiter, ex qua tum pestis rabiem Rochus fugavit fortiter. ANTIPH. Sic plurima Picardiæ loca, nec non Parrhisium à morbis epidemiæ, Rochi servavit meritum. CAPITULUM. Collaudabunt multi. HYMNUS. Hic est verus Christicola. *Ÿ.* Justus ut palma. AD BENEDICTUS ANTIPH. Sancti Rochi pia solemnia noster chorus promat cum gaudio: cujus miro medendi gratia totus orbis effulget radio. Nunc æternâ Sanctorum gloriâ gaudet felix junctus collegio. COLLECTA ut supra. Alia ibidem designantur. AD MAGNIFICAT ANTIPH. Rochus migrat lætabundus ad regnum post miseras, Christi mensus vestigia; quàm beatus, quàm jucundus intrat ad regni nuptias, mira pandunt prodigia. Ergo totus illum mundus petat fundendo lacrymas, ne furat epidemia. COLLECTA ut supra.

Multis aliis locis

48 Hæc è dicto Breviario Slesvicensi huc transcribere visum est: è quo sicut mirari subit, cultum B. Rochi ad tam longè distitum septemtrionis tractum permeasse; sic omnino illud etiam singulare ei accidit, ut in Orientem quoque penetrarit non sine nominis splendore: nam in Calendario festorum priorum ecclesiæ Hierosolymitana, quod edidit Waddingus in Annalibus Minorum tom. 3, pag. 499, etiamsi non multi Sancti mensibus anni singulis eidem inscribantur; hoc tamen die inter illos xvi Augusti signatur nomen & festum Rochi confessoris, duplex. Quo etiam ritu in Ordine recitandi divinum Officium pro ecclesiâ ac diocesi Venetiarum anni 1657, notatur eodem die xvi Augusti. Et inter festa palatii Patriarchalis Venetiarum, quæ habentur in fine Ordinis citati, prædicto die habetur nomen Rochi confessoris. In Officiis propriis ecclesiæ metropolitana Mechliniensis in Belgio nostro signatur etiam eodem die Rochi confess. duplex ad libit. cum hac oratione propria: Deus, qui beatum Rochum, confessorem tuum, tam admiranda gra-

tiâ curationum decorare dignatus es, ut epidemiæ lue correptos solius Crucis Christi signaculo incolupitati restitueret: concede nobis famulis tuis, ad ejus merita & patrocinia confugientibus, ab hujus contagionis periculo, & omni subitanea ac improvisa morte, tua pietate misericorditer liberari. Per Dominum. *Ruræmundensi in diocesi quid fiat in honorem S. Rochi, ostendunt* Horæ canonicæ dicendæ in propriis diocesis Ruræmundensis festivitibus, unâ cum litanis ejusdem ecclesiæ &c. quæ Lovanii anno 1609 excusa sunt. *Ibidem enim festum ejus die xvi Augusti ritu duplici celebratur. Oratio est:* Deus, qui beatum Rochum confessorem tuum, tam admirandâ curationum gratiâ decorare dignatus es, ut supra. *In dictis autem Litanis ecclesiæ Ruræmundensis, quæ post Officia ejusdem propria habentur, inter alios Sanctos, qui in eisdem invocantur, suum quoque locum obtinet S. Rochus; unde satis liquet, non mediocrem in ista diocesi conceptam fuisse fiduciam de patrocinio ejusdem Sancti, ac meritis apud Deum, nec non de benefica miseris succurrendi voluntate.*

E

49 Habeo in manibus Missam de ipso satis antiqua impressionis (sed nec hujus annum, nec illius locum additum exemplari invenio) in quo notantur COMMEMORATIONES, quæ fiunt post Missam, & post Evangelium S. Joannis in principio erat verbum: Quiescat ira tua, Domine, & esto placabilis super nequitia populi tui, sicut jurasti per te ipsum. Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis. ORATIO: Omnipotens & misericors Deus, respice propitius super populum majestati tuæ subiectum, & ne nos furor sæviens inveniat, dextera tuæ propitiationis custodiat. Per. ALIA: Omnipotens sempiternus Deus, qui precibus & meritis beatissimi Rochi confessoris tui quamdam pestem hominum generalem revocasti; præsta supplicibus tuis, ut qui prorsimili peste revocanda sub tua confugiunt fiducia; ipsius gloriosi Confessoris precamine, ab ipsa, & ab omni perturbatione liberentur. Per. Sancto Rocho interveniente Domine servitus nostra complacet, & obsequia muneris nostri fiant præmia devotorum. Per. ALIA. Sacro munere fatiati, supplices te, Domine, deprecamur, ut quod debitæ servitutis celebramus officio, intercedente beato Rocho, confessore tuo, salvationis tuæ sentiamus augmentum. Per. In Missali Romano, quod anno 1511 editum est, præscribitur recitanda hæc de Sancto PRÆFATIO: Qui imminentem Ninivitis interitum solâ misericordiâ revocasti: quibus propitiator cum existeres, orationis penitentiam præstitisti; etiam huic populo tuo ante conspectum gloriæ tuæ prostrato & oranti tribue sanitatem, & quem desiderat, præsta liberationis effectum, ut quos Unigeniti tui pretioso sanguine redemisti, non patiaris minâ * mortalitatis interire. COMMUNIO: O quam magnificum est nomen tuum, beate Roche; qui tuis intercessionibus multitudinem languentium nostri sanare, & nomen tuum gloriosum commemorantibus omnibus te propitium exhibere, veni & salva nos à morbo ac epidemiæ peste, & aëris temperiem concede.

memoria
ejus clara

F

* f. ruinâ

50 Verum, ne hujusmodi venerationis publicæ S. Rochi documentis inquirendis ac colligendis tempus insumens lectoris patientiâ abuti, ac in silvam, quod aiunt, ferre ligna videar, duo hisce superaddo. Ac primum quidem, quod illa vehementer sit aucta in dies pluribus in locis. Nam Waddingus in Annalibus Minorum ad annum Christi

ac Missis
honorata.

A *Christi 1327, de hoc Viro sancto agens, num. 13, Nuper, inquit, à Purpuratis Patribus sacrorum Rituum, Urbano VIII approbante, concessum, ut in omnibus ecclesiis & facellis eidem sacris Officium recitetur & Missa. Deinde Haroldus in Epitome ad eundem annum num. 4 habet: Mirum autem est, quot hodie sint in ipsius honorem erecta templa, altaria, sacella, & quot in pietatis opera conscriptæ Christiani populi sollicitates: quarum princeps est hic in urbe Roma, ubi Rocchi dies natalis toti populo festivus est, & singulari solemnitate & fidelium concursu colitur. Denique, Heubero teste, in Menologio Franciscano ad hunc diem XVI Augusti num. 8, Innocentius XII anno MDCXCIV, die XXVII Martii, sub ritu duplicis majoris celebrari ejus festum in Ordine Minorum de Observantia concessit.*

51 Aliud, quod hisce superaddo, quodque mirabile apparet supra modum, legitur in Vita S. Rochi apud Bailletum, videlicet festi ipsius observationem, non secus atque illorum festorum, qua sunt de precepto, sensim sine sensu introductam esse in plures ecclesias, sed non tam ex alicujus synodi decreto, vel ex alicujus auctoritate statuto, quam ex populorum devotione peculiari, qui patrocinium ipsius contra pestem implorant. Accedit eo, quod tamen festum hoc una cum aliis pluribus anno 1666 abrogare illustrissimus Harduinus Perefusus, archiepiscopus Parisiensis, in illa urbe voluerit, & abrogatio vim suam habuerit in plerisque aliis festis; nec ille tamen, nec ejus successor Franciscus Harlaus festum S. Rochi in populo suppressere potuerunt. Ipsius porro Officium ibidem dumtaxat adhibetur in locis, ubi reliquæ ejus asservantur, vel confraternitates in ipsius honorem sunt erecta; alibi ubique ecclesia Parisiensi dumtaxat faciente commemorationem simplicem in Officio Octava Assumptionis; & altera Cleri secularis ac regularis parte, qua sequitur ritum Romanum in magna ista urbe, recitante Officium S. Hyacinthi; ita tamen ut pergat ibidem populus officinas occludere in honorem S. Rochi, sicut citatus auctor affirmat.

52 Ordo Seraphicus magno pietatis affectu prosequitur eundem Sanctum, occasione tam peculiaris cultus inde orta, quod habeatur tamquam unus ex dicto Ordine, cujus Tertium institutum seu regulam professus fuerit: qua sententia non satis utique probabilis nobis videtur, & superius § 1 à num. 10 idcirco refutata est; illo interim bono ex eadem consecuto, quod honor singularis isti Sancto deferatur ab alumnis S. Francisci. Arturus quippe à Monasterio in Martyrologio Franciscano in notis ad hunc diem XVI Augusti, postquam ex iis, quos citat, S. Rochum dixisset fuisse Tertii Ordinis sancti Francisci; ita pergit: Quapropter uti patrono nostri Ordinis præcipuo, complures ecclesiæ Conventuum Seraphicæ Religionis ei dicatæ sunt. Qua de re Gonzaga part. 2 Origin. Seraphic. Relig. in Conventu 29 provinciæ Romanæ; in Convent. 28 provinciæ Bonon. in Conventu 29 provinciæ S. Antonii, in Conventu 12 provinciæ Candiæ, in Conventu 1 provinciæ Brixia &c. Hinc decretum est in nostræ provinciæ sancti Dionysii Recollectorum capitulo provinciali, an. MDCXXV apud Montem Argivum diocesis Senonensis celebrato, Officium S. Rochi deinceps recitandum fore à nobis sub ritu semiduplici: quod confirmatum extitit in alio sequenti Capitulo provinciali, Lutetiæ Parisiorum an. MDCXXIX; ut constat ex iisdem statutis provincial. præfatæ provinciæ cap. 2 art. 1, à

C *Cur & quo modo colatur ab Ordine Seraphico.*

AUCTORE
J. P.
R. P. Carolo Rapinæo in lucem editis; nunc autem duplex sit. Deinde verò ritus ille ad majorem solemnitatem evectus fuit, sicut paullo antè ex Heubero dictum est. Hoc Fremantus ita extendit: Innocentius PP. XII anno MDCXCIV indulgit, ut omnes S. Francisci Ordines festum S. Rochi, tamquam confessoris ex suo Tertio Ordine, celebrare possint divino Officio ac Missa sub ritu duplicis majoris.

§ VI. Corpus Sancti Venetias translatum; difficultates, quæ translationi huic incommodant; magnificentissimum ibidem templum; confraternitas &c.

Translatio ista plurimorum scriptorum testimoniis consignata legitur, atque adeo certè constat, quàm de modo, quo peracta est, aliis aliter illam referentibus. Primò itaque stabiliamus factum. Jacobus Philippus Bergomensis in Supplemento Chronicarum ad annum Christi 1327 hac in rem nostram memoria prodidit; Ejus autem (Rochi) sanctum corpus hoc anno, qui est MCDLXXXV, Venetias à quibusdam furtim delatum; à Senatu & cuncto populo tanta cum devotione & gloria exceptum est, quantum quis scriptor enarrare posset: eidem enim statim templum celeberrimum ingenti impensa construere ceperunt. Rem verò hanc refert ille chronographus eodem anno, quo Brixia Opus ejus typis excusum notatur, videlicet 1485, ita ut testimonium majoris antiquitatis desiderari non possit. Alibi tamen aliter apud ipsum notatur, ut videbis infra num. 60. In editione autem ejusdem Operis Parisiensi, anno 1535 vulgata, dicitur, Venetias, à quibusdam ex Dertonensi dicecesi furtim sublatum, perlatum fuisse &c.

E
In corpore Sancti Venetias translato

54 Pinus in Vita hac narrat: In hac antiqua, nobili & opulenta Veneta urbe hoc sanctissimum corpus miro & incredibili quodam civium omnium studio atque favore colitur, nec est, quod innumeris ejus enarrandis miraculis verbosius occupari velim &c. Ubi vides, non tam poni translationem, quàm supponi. A Jacobo autem Bergomensis quàm parum vel nihil lucis dabatur per furtim? Nec plus alii: non Supplementum apud Petrum de Natalibus, anno 1493 Vicentia editum, ubi hæc sunt: MCDLXXXV corpus ejus furtim Venetias delatum, à Senatu devotissime susceptum est, & ejus nomini templum celeberrimum fabricatum; non Legenda Claudii de Rota, anno 1531 excusa; non Martyrologium Romanum anni 1586, rem quidem sic signans, non rei modum, Corpus postea Venetias translatum fuit, ibique honorificè tumulatum; non Krantzius in Metropoli lib. 9, cap. 25; non Spondanus, qui magis timide, quàm alii, Corpus Venetias, inquit, UT VOLUNT, furtim translatum &c.; non Raynaldus ad annum 1327 in fine, Translatum ejus corpus ATUNT Venetias. Ceterum in anno 1485, quo translatio ista narratur accidisse, satis inter auctores convenit. Sed totus rei, qua de hic agimus, cardo in eo vertitur, ut pluscula alia ejusdem adjuncta, utcumque saltem historicè probabilia eruantur.

F
Satis quidem conscriptum scriptores;

AUCTORE
J. P.
sed dissentiunt in modo.

55 *Franciscus Sanfovinus in Veneta urbe à se descripta, & ibidem anno 1581 prelo data, fol. 71 verso, Sancti corpus illuc allatum memorat à Germania à quibusdam mercatoribus Germanis. Dominicus Martinelli in libro, quem inscribit il Ritratto di Venezia, qui vocari potest Latine Urbs Veneta graphicè adumbrata; quique liber vulgatus est ibidem anno 1684, etiam indicat pag. 354, S. Rochi corpus è Germania illuc delatum fuisse; sed à quibus, non addit. Arturus autem supra allegatus aliter quidem hoc refert § 3, alios citans, videlicet corpus ejus honorificè conditum esse in ecclesia ab avunculo extructa; ubi tamdiu apud Montem Pessulanum quievit, donec à quibusdam ex Dertonensi diocesi furto Venetias translatum est mcdlxxxv. Sed § 4 sententiam istam corrigens, Non corpus, ait, sed aliqualem corporis portionem Venetias fuisse deportatam. Nam quomodo Monte Pessulano Venetias corpus S. Rochi potuit efferi anno mcdlxxxv; cujus major & potior pars ac fere tota jam apud Arelatem ab anno mcccclxxii asservabatur? Vide, quæ de hac re ex eodem Arturo præmissis supra in hoc Commentario § 2, num. 19; quibus adde dicta § 3 de harum Arelaten-sium reliquiarum partibus, quæ variis seculi xvi annis distributæ ibidem memorabantur. Hinc itaque fit, ut famosa illa corporis S. Rochi ad Venetos translatio, si modum consideres & adjuncta alia, sit omnino obscura, nec probabili aliquo fulciatur narrationis fundamento, vi cujus lectori aptè & commodè veritas ejus persuaderi possit. An igitur nihil explicatius aliunde sperari potest?*

56 *Franciscus Ciapetti in libro Italico, quem vocat la sacra magnificenza &c.; vocemus eum nos Augustæ S. Rochi Societatis Venetæ monumenta, quæ simul cum Vita & translatione ejusdem Sancti anno 1678 Venetiis recusa sunt, visus est, dicamus potius videri voluit, rei hujus gesta historiam narrationem reperisse, dum sub finem sui operis, translationem illam exponere satagens, varias quidem ejusdem circumstantias congerit, sed nulla profert idonea documenta, quibus res suas debito modo stabiliat; quas in compendium hic contrahi suffecerit. Ait itaque Sanctum, ignoto pridem casu translatum Monte Pessulano, quievisse diu Viguerii (vulgo Voghera, quod lego esse oppidum Ducatus Mediolanensis, in agro Ticinensi, & olim Iria nomine appellatum.) Et initio quidem Sancti cultus ibidem satis erat frequens, uti habet citatus auctor pag. 105; sed lapsu temporis omnino is ita deserbuerat, ut ades sacra ex sacerdotis custodis incuria non jam referret sanctuarium, ubi populus Sanctum antea venerabatur, sed ergastulum, in quo captivus & à suis, dum viveret, vilipensus fuerat. Vivebat porro ejus apud externos memoria, sed apud tam paucos, qui ad sacrum illud depositum peregrinabantur, ut paucis obtingeret felicitas videndi corpus illud miraculosum. Mirificè autem, uti indicat pag. 116, reliquias Sancti istas obtinendi desiderium accenderat Thomam de Albertis, mercatorem Venetum, tum temporis ministrum, ac deinde præfectum dignissimum sodalitatii ejus Venetiis.*

57 *Omniem ille curam eò convertebat. Hujus ergo ampla benignitas ad hoc furtum impulit primo Joannem quemdam Patavinum & Nicolaum Teutonicum anno Christi 1483, uno circiter anno ac dimidio, antequam sacrum corpus Venetias delatum est; deinde alios; sed sine magno o-*

historia

pera pretio (pag. 117) donec incidit in fratrem Maurum de sancto Francisco Camaldulensem, qui anno 1484, mense Augusto Venetiis obscuro carcere clauderetur propter calumnias; sed implorata ope S. Rochi; deinde ex illo liberatus eodem mense est. Cæterum commodè accidit, ut Frater ille Viguerium cogitaret, acturus, quas voverat, S. Rocho gratias: nam iidem ab ipso ibidem mense Octobri proximo persolutis, rem ei suam Thomas impensè commendavit. Ille autem voto solutus, sed furto ne quidem tunc tentato propter rei difficultates, discessit, nihilo certè tum quidem, quam ceteri, ditior. Verùm ejusdem mensis die xii itineri se dedit, ac die xx Vigueriensis attigit muros, non tamen tunc intravit locum, sed postera luce, ut omnia diligentius rimaretur. Deinde nihil intentatum reliquit, ut voti compos fieret; sed, re infecta, Venetias regressus Thoma de Albertis retulit, potuisse se nihil, propterea quòd, tametsi esset sine custodia ulla, clavibus tamen omnino quatuor sacrum hoc depositum esset occlusum (pag. 118 & sequentibus.)

58 *Post menses verò quatuor, communicatis denuo cum Thoma consiliis, iter idem aggressus rem consecit omnem; & furtum attulit Venetias salvus anno 1485, die 111 Martii (pag. 122 & sequentibus.) Minutissimas autem rei gestæ circumstantias tam distinctè ac affirmatè Ciapettus depingit, ut diceret, eum ibidem præsentem, & omnia observantem ac rimantem retulisse omnia & singula in pugillares. Verùm ut cordatus lector eadem facilitate, quæ ibidem refertur, istam historiam admittat, desiderabit sine dubio documenta aliunde probè instructa. Vult autem dictus scriptor, in sacro isto thesauro subducto fuisse caput Sancti, ossa item brachiorum ac tibiærum, & aliorum membrorum omnium sacri corporis præter duo ossicula (pag. 124) de quibus paullo post. Interea temporis Thomas de Albertis, sodalitatii S. Rochi præfectus, à Fratre Mauro Venetiis reverso rem gestam edocuit, omnem movet lapidem, ut ita loquar, ut, sèvero & authentico præmissis examine, constaret, corpus eò translatum esse revera ipsum corpus ejusdem Sancti. Factum communicat cum illustrissimo Patriarcha Veneto, S. R. E. Cardinale: à quo jubetur inchoari processus verificatorius, ut vocant: instruitur causa & exhibetur à dicto Thoma die xxix Aprilis anno 1485: comparet item Frater Maurus die ultima Aprilis: rem à se gestam exponit Patriarcha, & juramento corroborat: nec desunt alia testimonia, prout videri potest, teste Ciapetto, in processu juridicè formato. His porro non contentus Patriarcha illustrissimus sacra ossa recognosci curat, adhibito ad hoc præsertim Joanne Georgio, qui Viguerii inspexerat sacrum corpus: operam etiam contulit Antonius de Lapia Venetiis habitans, qui annis quinque ante ablatum corpus distinctè illud observarat. Accedunt itaque ad corpus, conspiciuntque indicia ejusdem characteristica relationi esse conformia. Quamobrem, facti etiam veritate multorum aliorum testificationibus confirmata, visum est, publice illud venerationi exponere (pag. 126 & sequentibus.)*

59 *Hiscè itaque certis notitiis instructus Patriarcha illustrissimus censuit, corpus S. Rochi collocandum in ecclesia sub ejus nomine consecrata, ut debita cum pietate à fidelibus honoraretur. Sed quia ecclesia, quæ tunc exstabat, judicabatur non satis decenter magnitudini tam celeberrimæ*

E
quæ fertur.

F

S. Rochi
corpus Vi-
guerio Ve-
netias
translatum.

Tutela-

A Tutelaris esse conveniens, idem illustrissimus dominus Gerardus, authentica excellentissimo Decemvirum concilio de translato Venetias corpore sacro facta relatione, eodem tempore datis die XVIII Maii ejusdem anni litteris facultatem ab eo obtinuit, ut novam ac magnificentiore Sancti ecclesiam, destructa antiqua, sodalitates prefecto liceret adificare, in qua depositum sacrum collocari posset: id quod ab ipso benigne impetratum fuit. Aliquot igitur post mensibus cum solennis pompa comitatu reponitur in parva quadam ecclesia, donec assurgeret ea moles edificii, in quo honorificentissime quiescit, quodque tanta nunc, inquit Ciapettus, in veneratione habetur, ut quotannis, prater concursum continuum frequentis populi, qui eo se confert sacrum illud pinguis veneraturus, Princeps serenissimus Reip. Veneta, comitante nobilium multitudine copiosa, festa Sancti luce interfit sacrosancto Missa Sacrificio. Verum de magnifico isto templo dicam infra. Nunc ex premissa sacri corporis translatione ad urbem Venetam nonnulla fluunt consuetaria, quae in medium proferre praesenti certe instituto plane convenit.

B
Hinc fluunt

60 Etenim si vera sint omnia, quae de illa ejusdemque adjunctis omnibus ac singulis tam enucleate referebat Ciapettus, quaque e diffusa apud ipsum narratione a me sunt desumpta, quae praesertim asserit, omnia corporis S. Rochi membra, exceptis ossiculis duobus, Viguerio ad Venetos translata fuisse anno 1485; falsum est primo, idem corpus auctoritate Apostolica Monte Pessulano Arelatem translatum fuisse anno Christi 1372, de qua re actum est supra § 2 in fine. Falsum est secundo, sacras istas reliquias bene multas temporibus diversis a diversis personis Arelate petitas ac impetratas: in quarum comparatione, quantum & sere nihil est fragmentum ossis, quod rex Galliae Ludovicus per oratorem suum Venetiis obtinuerit, ex Ciapetto, pag. 137? Tertio, Veneta translationi valde incommodat, quod nec annus 1485, nec superiora historia adjuncta, quae Ciapettus memorabat, convenient apte satis cum Jacobo Philippo Bergomensis, qui ad annum Christi 1478; Robertus, ait, Sanseverinus, universalis copiarum Venetorum imperator... corpus seu reliquias S. Rochi maxima cum celebritate excepit, & apud monasterium sancti Iob collocavit. Hac habentur in editione Brixienfi istius synchroni chronologi, anno 1485 excusa: quod eo addo, quia in Parisiensi, quae prodit anno 1553, ista non invenio inter facta Roberti Sanseverini; expuncta fortasse vel omissa, quia viderit is, qui alteram illam impressionem accuravit, ibi herere aquam, quod aiunt. Quarto, falsa sunt instrumenta, de quibus egimus § 3. Quinto, id unum superest, ut in media jam lite versetur Venetos inter, ac Arelatenses de vera praedicti corporis possessione.

consuetaria, quae isti translationi incommodant.

61 Decidi utique illa ac componi facile posset, si pars utraque acquiesceret notabili ejusdem sacri thesauri portione. Et quamvis haec mihi non certo consistet, an plus velint Arelatenses, quando corpus primo ad illos translatum memoratur; plus tamen vult Ciapettus pag. 124 indicans, ex arca apud Viguerienses asseruata extraxisse Fratrem Maurum caput, ossa brachiorum ac tibiarum, & omnium aliorum membrorum, quae ibidem invenit, exceptis duabus ossis particulis, quas ibi reliquisse illum addit. Nihil itaque, si haec subsistant, habent Arelatenses; nihil alii, qui Arelate sacra Lipsana obtinuisse dicuntur.

Augusti Tomus III.

Hinc exurgit quaestio, quorum sit possessio melior, Venetorumne an Arelatensium? Arturus designat sua instrumenta, Ciapettus sua: sed neuter sic illa profert, ut conferri utraque inter se atque examinari a me possint. Equus vero aequus verum arbiter uni e duabus partibus litigantibus causam adjudicet, non inspectis & expensis utriusque partis documentis? Superest itaque, ut illorum sit potior causa, quorum patiora proferentur instrumenta: e quibus causam hanc, si possint, componant vel ipsimet, vel aliis componendam committant. Notare interim juvat, inuenta prorsus & oblivionis tenbris involuta esse ea, quae a pag. 113 habet Ciapettus de Sancti corpore translato Viguerium Monte Pessulano, idque fatetur ipsemet. Arturus autem distincte notat a quo, ad quos, cujus facultate, quo anno ac die corpus S. Rochi Monte Pessulano Arelatem translatum sit, quantaque populi frequentia ibidem colatur. Sed de his & aliis videant sacri istius depositi competitores; excutiant tabulas, inspiciant arcam, recognoscant reliquiarum partes, & edoceant eruditos, quid & quantum ex his possideant. Totum enim, vel quasi totum Sancti corpus singulis tribui non potest.

62 Celeberrimum porro apud Venetos esse Sancti nostri Confessoris nomen, patet e magnificis pietatis monumentis, ibidem ex singulari erga magnum hunc Sospitorem pietate erectis. De templo; sacello ac urna, populorumque ad sacrum illius corpus undequaque concurrentium studio fuse tractat Ciapettus pag. 130 & sequentibus; fusissime autem de sodalitate seu confraternitate sub ejusdem Sancti nomine florentissima, deque operibus misericordiae, ornamentis loci &c. ab initio sui opusculi a pag. 7 usque ad paginam 44 varia super hoc argumento elogia congerens, quae nec vacat, nec convenit stylo oratorio ab ipso descripta huc transcribere. Brevior est in templi descriptione Martinellus pag. 352 & sequentibus: de ejusdem vero templi consecratione hanc producit epigraphen: Reparata a fundamentis aedem cum turri proxima, divoque Rocho dicatam Dominicus Alerius episcopus Chifimensis consecravit, quod collegio, quodque templum visentibus felix faustumque perpetuo sit, anno Christianae salutis MDVIII. Kal. Januarii, die Dominico primo. Quo autem anno in nobile illud sepulcrum illatum dicatur corpus Sancti, indicat sequens inscriptio apud Ciapettum pag. 136:

D. ROCHO SERVAT. AB
OMNI LUE CIVIB.
ILLATQ. HOC CONDIT
RELIQUIIS D.
MDXX.

63 Laudatus Martinellus a pag. 354 tractat ex variis de confraternitate S. Rochi, ac ornatu magnificentis. ibidem monumentis. ad cuius gradus legi asserit hanc epigraphen in marmorea tabula, quae cum ad declarandam potentissimi apud Deum contra contagia pestifera Paironi sanctissimi intercessionem, & ad laudem confraternitatis conducatur, non abs re hic dabitur. Sic itaque sonat: MDLXXVI Aloysio Mocenigo principe Veneto, saeviebat pestifera lues; qua nulla umquam vel diuturnior vel perniciosior extitit, nostrorum criminum ultrix; passim urbe tota cadavera jacere prostrata, carbunculis, maculis, bubonibus horrentibus oblecta, iidem aedibus, eadem hora funera funeribus continuari. Ubique lacrymae, suspiria, singultus; ubique totius civitatis miserabilis aspectus, civibus repente vel obeuntibus, vel metu perterritis

D d d

ritis

AUCTORE
J. P.

ritis dulcem patriam deserentibus. Demum aliquando Deipara Virgine ac beatissimo Rocho deprecatoribus, visa est hæc Erynnis adeo tristis ac dira, extremo mense Decembris, cum Martio cepisset grassari ac furere, vim fere omnem amississe. Quo quidem temporis intervallo cum societatis nostræ cō plūs minūs fratres intercidissent, iisdem ipsis fratribus, eorumque familiis præstantissimi viri Dominici Ferro, magni societatis magistri studium, diligentia, benignitas, charitas numquam sanè defuit. Qui quidem tantam cladem hoc ipso monumento testatam voluit, utque legens posteritas admiretur, ingentemque Venetorum multitudinem pestis crudelitate absumptam pientissimis lacrymis prosequatur. *Quia autem pestiferum virus, quod hic tam tragice refertur, & Sancti patrocinio ad perpetuam rei memoriam publica inscriptione sublatum asseritur, valde famosum fuit, tali utpote lue tunc sevientis, quâ nulla umquam vel diuturnior vel perniciosior exitit; ut loco mox indicato præmissum est; constat, illud malum esse idem, de quo mentio facta est supra § 3 in fine, rectèque ibidem notari annum 1576, posteris memorabilem, secundum jam præmissa; grata interim immortalis hujusce beneficentia recordatione post adeo longum annorum intervallum hodie dum etiam superstite apud Venetos, & cum solenni quidem agnitione, quantum debeant optimo suo Sospitatori. Nec placet annum 1492 aliunde in eodem paragrapho signatus, quia, si tunc pestilentia Venetiis fuerit, tam luctuose non sevierit; atque adeo post se non reliquerit tantam pietatis causam, quantam anterior illa, de qua dixi.*

B

§ VII. Varia vitæ exemplaria recensita.

Vita, quam
Diedus

Quandoquidem plura apud nos asservantur Vita S. Rochi exemplaria, partium nostrarum esse duximus, lectorem de illis instruere. At primò quidem dicemus de ea, quam Ms. habemus, & hoc titulo prænotatam: Sancti Rochi confessoris Prologus Vitæ ex bibliotheca S. Galli. **C** Vitam præcedit auctoris epistola; hanc verò ipsius nomen &c. hoc modo: Franciscus Diedus philosophus, juridicus, Brixie præfectus, reipublicæ & civitati Brixie salutem. *Jacobus Philippus Bergomeusis antea citatus hunc meritis ornat laudibus ad annum Christi 1471: Franciscus Diedus, nobilissimus Venetorum patricius, philosophiæ & juris Pontificii & civilis consultissimus, & Reip. Venetæ in prætermissis deditus, hisdem etiam temporibus ob doctrinam & dicendi eloquentiam non modò à senatu Veneto; sed apud Pontificem Maximum, atque alios Christianos potentatus, ad quos sæpius orator missus est, maximo in pretio & honore habitus. Quia licet leges & poëmata & historias egregiè calluerit, & philosophiam & res divinas spicacissimo ingenio subtilissimè intellexerit, hic historiam divi Rochi confessoris ob pestis periculum, dum Brixie præfectus esset, eleganti stilo in lucem produxit, atque alia devotionis opuscula composuit. Demum cum capitaniatūs officio Veronæ in anno Domini MCDLXXXIII fungeretur, ibidem vitâ excessit.*

* I. perspicacissimo

ex voto edit,

65 Animum verò ad conscribenda Sancti gesta appulit ex voto; Dignum duximus, uti ait in epistola citata, clarissimi cives .. Deo .. votere, primum quidem, nos nullo jure ejus majestatem

offensuros; templum, id est, basilicam .. erigere; postremò nos ejus historiam ac vitæ feriem contexere. *Unde autem ea contexuerit, ibidem præmiserat in ipso sua præfationis seu epistola principio his verbis: Etsi de Rocho .. certi nihil ex veteribus, sacrisque codicibus compertum habemus: ne tamen hujus Viri sanctissimi genus, peregrinatio, vita atque obitus in obscuro sint, tum ex barbaris quibusdam fragmentis, tum ex Latinis, vernali tamen lingua, crassâque Minervâ conscriptis, nonnulla collegimus, ex quibus Dei servum fuisse, divinitusque parentibus donatum comperimus: cujus amœnitate, sanctitate, gloriaque pellecti, hunc nobis præ cæteris imitandum, prosequendum, ornandumque censuimus. Nec vero vota, qua modo ex ipso auctore memorabamus, optatissimo frustrata sunt eventu. Etenim postquam ea retulisset, mox subdit: Non physicorum *, aut cæterorum hominum præfatio; verum Rochi precibus ac Dei clementiâ ita civitas omnis epidemiâ profus vacua rediit, ac si numquam antea hujuscemodi ægrotatione correpta fuisset.*

D

* i. e. medicorum

E

66 *Quandonam autem suam de vita S. Rochi lucubrationem evulgarit, prælo utique, cum ars typographica isto jam seculo inventa esset, accommodanda, eruo ex clausula epistola ejus in nostro exemplari è bibliotheca S. Galli transcripto, videlicet Pridie Kalendas Junii, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo. Quem verò finem sibi præfixerit auctor sua scriptio, indicat in eadem epistola: Non prius, ait, linguam calamumve compefcuimus, quam votum nostrum persolvissimus. Neve tantarum rerum memoria nostris futurisque [seculis literis mandanda] profus delitesceret; voluimus parum id otii, quod nobis à publicis privatisque negotiis relictum est, ad hæc vertenda contere, partim ut immortalis Deo & Rocho placeremus, partim ut civitati huic nostræ, quam apprime diligimus, jocunditatem, eruditis quoque viris oblectationem afferremus .. Neminem itaque adeo iniquum in me judicem futurum arbitror, qui opusculum hoc nostrum damnet, quo votum persolvimus nostrum: quod .. hoc saltem doctis emolumentum afferet, ut, castigatis nostris erroribus, illi eloquentius copiosiusve clarissimi Rochi Vitam possint exornare.*

quando conscripta.

F

67 *Nec verò à prælo arcendam censemus epistolam Petri Ludovici Maldura ad Diedum, sed hic dandam, non eo dumtaxat, quòd nec in editione antiqua, quam habemus, Vita S. Rochi, nec in Valeriana, nec in Suriana habeatur; sed propter alias etiam rationes, sicut planum fiet ex his, qua inferius de ista epistola dicturi sumus. En tibi illam ex Ms. nostro bibliotheca S. Galli, in quo exstat post Vitam S. Rochi hoc titulo, & in hanc sententiam scripta: Magnifico & clarissimo Francisco Diedo, senatorii Ordinis columnario, philosophiæ alumno, Cæsarei Pontificiique juris consultissimo, & Brixie præfecto benè merito, salutem dicit plurimam Petrus Ludovicus Maldura (immò Maldura.) Quamquam bonorum operum est proprium, ut externo commendatore non egeant, sed gratiam suam ipsa testentur; plusque sit, quòd probatur aspectu, quam quòd sermone laudatur: suo enim utitur testimonio, non alieno suffragio: opusque à te viro excellentissimo ad divi Rochi laudem superiori stylo conditum; id ipsum propter appositam eruditi sermonis elegantiam, & maximarum rerum copiam atque gravitatem, totius Brixie, cui dum imperares,*

Ex epistola Maldura

res,

A res, hoc egisti, locupletissima fide attestetur, adeo ut nullius vel acutissimi malevoli censurâ opprimi, vel doctissimi commendatione extolli possit: mearum tamen ipse partium arbitratus sum pro flagrantissimo meo in Rochum amore ac reverentia, tibi pro tanto Christianis viris munere donato & gratulari, & gratias simul immortales agere, quod tanti Viri laudes & præconia, quæ longâ sibi vigiliâ & manu prævia paraverat, diutius in obscuro jacere non tulisti.

ad Diedum
super Vita
S. Rochi,

* f. recenti,
vel recentia

68 Tam enim acutè, tam pressè, tam graviter omnia complexus; mores, acta, vitam, universa, ut compendio hoc tuo opusculo nihil uberius, nihil lautius, nihil denique elimatius dici aut cogitari possit, aut queat. Etenim rem antea penitus incognitam ita cunctis ante oculos posuisti, loca tam antiqua quam vetera * denominatione designando, miracula non subticendo, ut in posteris Rochi vita, quæ jam diu vel incuria scriptorum, vel exigua in Deum religione in tenebris obruta jacuerit, tuâ operâ, tuo studio, tuâ sanctimonîâ testatissima facta sit. Quamobrem non dubito tam laudabile compendium omnibus longè probatum iri: pierosque etiam crediderim affuturos, qui tuo exemplo adducti, abs te paratum sibi existimantes argumentum, Rochi merita longiori orationis ambitu extollere conabuntur. Verùm ego illos operam & oleum frustra sumpturos prævideo: acta enim agent, & præceptam sibi animo * in ea re opportunitatem agnoscant.

* f. omnem
conficitur,

69 Quare desinant, quoscumque moneo, tuas pro Rocho lucubratiunculas calamistris inurere: ne, unde sibi laudem sperant, totius populi irrisionem, & Rochi fortasse indignationem subeant: cujus ego nutu & voluntate factum existimo, ut tibi viro doctissimo, æqui ac veri observantissimo, & omnium nostræ memoriæ laudatissimo, tam laudandi Viri laudes præservarentur, quo plus gratiæ, ponderis & fidei apud mortales habituræ forent. Vale senatorii Ordinis decus, ac bonarum artium hospes ac columen &c. *Quam verò consentaneum presenti nostro instituto sit, hanc produxisse epistolam, perspicuum fiet è nostris in eadem observationibus, quas lectori expendendas proponimus.*

C hunc, non
illum esse

70 Primo, æquis ex dicta epistola non colligat, ac certissime concludat, a Maldura, ejusdem auctore, non laudari tantum, quæ de S. Rocho scripsit Diedus; sed eundem Malduram ne vel ausum quidem esse umquam postea hujusmodi opus suscipere, aut suscipiendum alteri suadere? Ut consequens omnino sit, nihil de ista Vita umquam edidisse Malduram. Jacobus Philippus Bergomensis supra citatus illum laudat ad annum 1471: Petrus, inquit, de la Maldura Bergomensis, sacri Ordinis Prædicatorum, sacre theologiæ acutissimus doctor &c. Deinde præter Opus ejus in S. Thomam, de quo ibi agit idem auctor, alia, uti addit, nonnulla edidisse tradunt, quæ videre, ait, non merui (Ubi vides, nihil haberi de Actis S. Rochi) Obiit tandem vir optimus Placentiæ, etiam magno sanctitatis præconio, anno à natali Christi MCDLXXXII. Pluribus eum illustrat Echardus in Scriptoribus Ordinis Prædicatorum recensitis tomo 1 à pag. 863, ubi vocatur Fr. Petrus Bergomensis; sed inter scripta ejus, de quibus ibi sermo est, nihil etiam invenio de S. Rocho. Ibidem quoque signatur obiisse Placentiæ anno 1482. Laudatus Echardus Lulitanum emendandum monet, cum .. in duos dividit unum de la Maldura, alterum Bergomensem dictum.

Augusti Tomus III,

71 Secundo, ex his præmissis conficitur, Vita auctore Petro Ludovico Maldura extat apud Surium, non esse Malduram, sed Diedum: ejusdem enim argumenti est, quamquam sine epistola prævia ad Brixienfes, ac sine epistola Maldura ad Diedum sit ibidem excusa: hæc si affuisset in exemplari Suriano, Diedum sine dubio, non verò Malduram notasset auctorem istius Vita editor. Quem fortasse in errorem induxit aliud exemplar, antiquioribus typis impressum, quod ante me habeo; sed nec locum, nec typographum, nec annum, quo editum fuerit, in eodem invenio. Hunc porro præfert titulum: Petrus Ludovicus Maldura in Vitam S. Rochi contra pestem epidemiæ apud Dominum dignissimi intercessoris, unâ cum ejusdem Officio. Exemplar itaque hoc ejusdem est argumenti cum Suriano, eundem auctorem præfert, eundem modum tenet narrandi Vitam sine utraque, de qua dicebam, epistola. Unde suspicio nobis incidit, vel ex hoc ipso impresso, vel ex simili Ms. exemplari Acta S. Rochi in editionem Surianam immigrasse. In edito autem alio, quod apud nos est, Diedi nomen prænotatur.

72 Tertio, ex supra dictis liquet, cecorum unde biographus palpasse in tenebris Bailletum, dum in tabula sua critica auctorum & Actorum mensis Augusti, quæ apud ipsum extat ante eundem mensis, pag. xv de biographis S. Rochi tractans, tam misero utitur criterio, ut, quantum illud est, penè totum expungi mereatur, ex conglomerata utique falsitatum congerie compositum. Audi ineptias. Vita ejus, ut ibidem refert, per Petrum Ludovicum Malduram scripta invenitur in collectione Suriana. Non scripsit nisi post corpus S. Rochi Venetias translatum, quod accidit anno 1485: unde judicat, ab ipso transcriptum Franciscum Diedum, nobilem Venetum, qui primam historiam, quæ ad hoc usque tempus de S. Rocho habebatur, brevi antè tempore, quando præerat Brixia, composuit. Addit, probabile admodum illud esse, si iste Maldura sit idem cum Petro Maldura Ordinis Prædicatorum Bergomensis, qui eodem isto tempore theologiam docebat Bononiæ: ad hæc, dici Diedum illum ex devotione composuisse istud opus, ut se à peste servaret incolumem; sed locum esse dubitandi, an alios habuerit titulos, quam id, quod de eventibus ac miraculis Sancti nostri publicabatur apud vulgus; Malduram videri dissimulare; quod Italus fuerit, dum dicit, Italos fuisse, è quibus nominis S. Rochi notitiam acceperat. Hæc sunt, quæ ex isto hypercritico excerptimus; quam autem liberali spongia opus sit ad abstergendas omnes illas sordes, ex antè dictis non obscure liquet, & indidem abstergeri poterunt. Cujusmodi porro sint note Diedana Acta, indicabimus postea. Nunc interim alia quadam exemplaria in medium proferamus.

73 Alia apud nos est historia ex Italico redita Teutonice in urbe Viennensi, in Austria, anno post Christi nativitatem MCDLXXXIV Norimbergæ impressa ad honorandum S. Rochum, ejusque vitam, & apud Deum merita, necdum tunc in istis terris admodum nota. Refert Sancti gesta in substantia prout circumferuntur vulgò. Nihil tamen ibidem lego de factis concilii Constantiensis. Consule, quæ de illa re sunt præmissa superius § 2. Deinde Acta nostri Confessoris vulgata fuere Latine hoc titulo: Ad illustrissimum Dominum D. Antonium Pratum, magnum utriusque Galliarum cancellarium dignissimum, divi Rochi Narbonensis

D d d 2

bonensis

E

unde biographus
quidam
neotericus
corrigitur.

F

Alia exemplaria

AUCTORE
J. P.

bonensis Vita per Joannem Pinum Tolofanum edita. Post ejusdem finem ponitur sequens clausula: Divi Rochi Narbonensis Vita per Joannem Pinum Tolofanum, senatorem & oratorem regium edita finit: impressa primùm Venetiis per Alexandrum de Bindonis anno Domini millesimo quingentesimo decimo sexto, nono Kalen. Novembris: & rursum Parrhisii eodem anno per Jodocum Badium ad Idus Martias. Describit autem Sancti gesta, qua passim narrantur.

74 Apud Petram de Natalibus, episcopum Equilinum, in Catalogo Sanctorum, anno 1493 Vicentia impresso, post finem in ejusdem Supplemento seu appendice cap. 15 exstat compendium Vita S. Rochi. Qua autem ibi sunt in fine, Anno . . MCDLXXXV corpus ejus furtim Venetias delatum, à Senatu devotissimè susceptum est, & ejus nomini templum celeberrimum fabricatum, hac, inquam, ab alio adjecta sint oportet, secundum ea, qua codici nostro adscripsit Henschenius noster: Petrus de Natalibus inchoavit Catalogum Sanctorum anno MCDLXIX die S. Barnabæ adhuc Plebanus SS. Apostolorum Venetiis; absolvit an. MCDLXXI XVI Maii creatus episcopus Equilinus. Ita traditur in Codice Ms. D. Joannis Angeli Ducis ab Altæmps, apud Thaddæum Donnolam in Tract. de loco, martyrii S. Felicis episcopi Spelatensis, edito Venetiis MDCXX. Quinimmo Supplementum illud seu appendicem non convenire cum ætate, quæ floruit laudatus Petrus, dicitur postea. Compendio autem mox designato consonat illud, quod exstat apud Claudium de Rota in sua Legenda anno 1531 excusa: ubi tamen signatur alius mortis annus, ut dicam infra. Recentiores biographos missos facimus; perreçturi ad Mss. exemplaria.

75 Præter Ms. è bibliotheca S. Galli, quod antea memoravimus, nonnulla apud nos sunt alia, inter qua est illud, quod è codice Ms. huc misit Chiffletius, & sic incipit: Rochum patre Joanne, matre verò Libera nomine genitum constat. Is patriam habuit Montem Pessulanum, quæ olim Agatha seu Agathopolis appellabatur, Narbonensis Galliæ oppidum non ignobile. Quæ verba sunt huic codici anonymo communia cum exordio Vita Diedana. Sed hac multo est prolixior, quam ista hujus anonymi; quæ abstinet à chronologicis annorum Christi caracteribus historia S. Rochi accommodandis, è quibus Vita ac mortis tempus determinari queat: nec refert agnitionem ejus post mortem, nec quidquam aliud quod post eandem contigisse scribunt alii, his pauculis narrationem suam concludens: Tandem Rochus moritur: cujus anima ab angelis in cælos defertur. Ceterum tametsi contracta admòdum est, communes tamen historia Rochiana notas prodit.

§ VIII. Ms. Belfortianum singulare in reditu Sancti atque ad eo in loco mortis; nostrum de Actis S. Rochi judicium; annus ac dies obitus; Vitæ quænam, & cur præ aliis à nobis dentur.

A Pogrphis jamjam recensitis addendum est aliud, quod apud nos exstat, ac notatur

desumptum ex Ms. Belfortii, qui scribit, se hæc habere ex Ms. Bethlehemitarum prope Lovanium, & contulisse cum Ms. Cælestinorum Parisiensium & Ambianensium. Ecgraphum verò illud brevius narrat facta nostri Sancti, quam Diedus. Ea tamen ad calculos chronologicos non revocat; è quibus vita ejus exordium aut finis colligatur. Quod affirmat de S. Rochi patre, habes superius § 1 num. 2. Nihil habet de peste apud Patres concilii Constantiensis exstincta ejusdem invocatione ac patrocinio. Post historiam autem Sancti in isto Ms. exemplari subditur appendix ex Ms. Patrum Cælestinorum Parisiis, & in ea factum illud apud Constantienses etiam narratur. Porrò apographum Belfortianum, quamquam alioqui vulgaribus historia Rochiana caracteribus satis sit accommodatum; unum tamen punctum habet singulare contra torrentem scriptorum, dum videlicet Peregrinum sanctum; rebus in Italia expeditis, sese ad Angleriam provinciam Longobardiæ ad Almaniam versùs contulisse, & ibidem vitam cum morte eum commutasse affirmat. Textus ejus consuli potest infra apud nos cap. 2 num. 14; quem si cum Diedano conferre volueris, observabis primò, anonymum istius auctorem contractius referre, qua fusiùs deduxit Diedus.

77 An verò anonymus ille suam Vitam breviorè accepit ex isto biographo, an ex schedis seu documentis, qua eidem praluxere; nobis non constat. Si verò utriusque textum expendere, videbis in rerum substantia fere convenire. Indicat anonymi fragmentum secundo, sicut supra significatum est, quando Angleriam provinciam Longobardiæ ad Almaniam versùs ponit, quò Sanctus noster ex Italia in patriam rediturus se receperit: de quo loco vide Annotata nostra ad cap. 2 Vita Diedana lit. d. Hinc consequens esset ex ipsius systemate, nostri sancti Peregrini captivitatem, mortem; agnitionem &c. extra Galliam Narbonensem accidisse; quod aliis passim scriptoribus adversatur. Horum autem sententia tam communiter tradita nos refragari non audent, & particularis biographi placito subscribere, præsertim quia incerti est temporis ac nominis, incertæ auctoritatis: & quamquam, ut candidè fatear, exigua sunt auctoritatis alii etiam biographi, quos ego quidem viderim, maluimus tamen hic loqui cum pluribus, quam anonymum istum sequi. Alii itaque auctores aliter de re præsentis statuunt, de Sancti ex Italia in Galliam Narbonensem reditu, & mortis loco ita loquentes:

78 Diedus in Vita apud nos cap. 4, In Galliam, inquit, delatus est. In patriam itaque iter dirigens, ad oppidum quoddam pervenit, quod Rochus patruo . . donaverat &c. Pinus: Illinc redire cepit in patriam. illicque quinquennio miserabiliter habitus in vinculis. Apud Petrum de Natalibus in Supplemento: In Galliam reneavit, & in paterno captus oppido . . carceri . . detruditur, in quo exacto quinquennio . . in pace obdormivit. Jacobus Philippus Bergomensis ad annum Christi 1327: Indeque digressus, Deo comite, in Galliam . . delatus est. . . In primo denique castro perveniens, tamquam explorator comprehensus, in vincula & in carceribus detruditur, & quinquennii tempus ibi consumpsit. Accedit eò, quod Martyrologium Romanum ita eum annuntiet: In Gallia Narbonensi apud Montem Pessulanum &c. Spondanus antea designatus, Mompellerium, ait, revertens, cum omnibus incognitus pro exploratore comprehensus fuisset &c. Ex his non suffragamur Vita ex Italico reddita

D Vitam textit brevius exemplar Belfortianum, quam Diedus:

E

F

F

id quo aliis passim Vita scriptoribus re pugnat.

Tento-

A Teutonice, de qua superius num. 73: nam tametsi illa non nominet loca, quae supra exprimebat anonymus, indicat tamen, S. Rochum ex Italia digressum petiisse urbem quamdam ad Alemannicos tractus, & ibidem captivitati mancipatum &c.

Acta celebrari ac edita Sancti huius

79 Merito requiret & expectabit lector, quid de ejusdem Sancti historia, satis quidem mirabili, sed non magno auctoritatis legitima, prout modo indicabam, pondere comprobata, censeri debeat. Papebrochius noster jam pridem in quadam scheda posthuma haec de illa reliquit scripto commendata: Ex omnibus, quae de hoc Sancto scripta leguntur, nulla certa fide omnia, unum videtur constare, venisse eum ex Gallia Narbonensi in Italiam, tempore alicujus magnae mortalitatis (qualis fuit anno mcccxlvi & sequentibus) ac primum Aquapendente, tum etiam Romae; ac denique post varias Italiae urbes adjuvas, Placentiam accessisse, multos ubique liberando mediante crucis signo. Correptus tamen lue ipsemet, ne gravis alius esset, ad tugurium quoddam Sarmati trans Trebiam recepit se; ubi cujusdam nobilis Gothardi venaticus canis, ablati è domini mensa panibus, eum aluit, quoad divinitus sanatus rediit ad Montem Pessulanum patriam suam. Ibi pro exploratore captus in carcere obiit. Sed nomen sanctitatemque Viri prodentibus energumenis, honorifice sepultus, cepit patronus contra pestem haberi. Id cum anno mcdxv Constantiae innotuisset collectis ibidem ad concilium Patribus, & instituta supplicatione pestis cessasset; illi postea revertentes ad propria, Rochi venerationem ubique propagarunt. Veneti corpus se habere dicunt in nominis ejus parthenone ab anno mcdlxxxv: sed potiore partem constat Arelatem delatam anno mcccclxxii, indeque pluribus communicatas reliquias. Sic ille, re tamen tunc temporis etiamnum prematura. Consuli itaque possunt, quae de concilio Constantiensi à nobis expensa sunt superius § 2; de translato autem corpore ibidem, & § 6.

non satis convenientia.

C 80 Mirum interea videbitur, Sanctum tam illustrem non habere melioris nota Acta. Sed consideremus, varias divinae providentiae & investigabiles vias esse, quibus glorificantes se glorificat: hos quidem tum in vita tum in morte; alios autem post mortem potissimum, ut videtur accidisse S. Rochi: cujus gesta non pauca, dum viveret, ad hominum notitiam, ut ea ad posteros transmitterent, obscuro modo pervenere; sed quanti apud Deum is esset meriti, quamque pretiosa in conspectu Domini mors ejus, declarare manifestissimis publicae venerationis signis idem Dominus voluit per praesentissimum adversus luem pestiferam patrocinium, per erectas confraternitates, ades sacras, supplicationes, peregrinationes, vota; quibus ubique terrarum nomen ejus illustravit, ac propagavit adeo, ut omne hominum genus innata quadam pietate magnum hunc Sospitorem sibi apud Deum propitium reddere satagat, certantibus veluti studiis eum invocando, aestimando ac diligendo; quod tum praecipue contingit, quando divina justitia, humanorum peccatorum ultrix, ferale in eos tragica luis flagellum intorquet.

Annus ac dies mortis

81 Praeter ea verò, quae per decursum hujus Commentarii castiganda notavimus in historia Rochiana, meminisse etiam juvat, annum mortis ejus, quem signant scriptores, molestiam facescere. Communis est sententia, Sanctum ex hac vita emigrasse anno Christi 1327. Ita Diedus, ita

Compendium vite apud Petrum de Natalibus, ita Jacobus Philippus Bergomensis, Spondanus, Bovius, Catellus. Apud Claudium de Rota signatur annus 1322; sed vitio, uti suspicor, amanuensis vel typhotheta. Fertur etiam obiisse mortem anno aetatis trigesimo secundo. Quod si verum sit, natalis ejus spectat ad annum Christi 1295. Laudatus Jacobus Philippus diem ipsius emortualem ponit decimum sextum Kal. Septembris, uti etiam faciunt Compendium citatum, ac Catellus; nec non Diedus in nostro saltem Ms.; nam in editis duobus exemplaribus notatur decimo septimo Kal. Septembris. Pinus autem decimo sexto Kal. Augustus obiisse eum signat, si ipse, ac genuina sit illa positio, & non corrupta ab alio. Sed de anno, ut eo redeam, 1327, quo mortem ejus consignat, quadam super sunt observanda.

82 Si vera de Sancto referantur, anno aetatis vigesimo vel circiter profectus fuerit in Italiam. Superatisque Alpium jugis & anfractibus Italiam ingressus, ad oppidum appulit, quod incolae Aquampendentem nominant: id enim saevissima peste vexabatur, ut videre datur in Vita Diedana apud nos cap. 2 sub initium. Quam miras verò ibidem, & in aliis per Italiam locis sanationes confecerit in tollenda pestifera lue, pluribus deinde eadem biographi commemorant. Quae ut vera sint, necesse est, ut inveniatur anno circiter Christi 1315, aetatis S. Rochi circiter vigesimo, si subsistant, quae ex vulgari opinione de illa dixi, pestis, quae per Italiam tunc sit grassata, & pestis hujusmodi, ut mirabilibus ibidem ab eo patris accommodari posse videatur, de quibus auctores. Quarenti mihi illam occurrit apud Spondanum ad annum Christi praedictum 1315, num. 6 pestilentia, ita universam penè Europam depasta, ut tertia pars hominum ab ea absumpta putetur. Verum objiciet aliquis: Etiam si annus ad rem nostram sit accommodatus, non videtur tamen illa esse pestilentia, quam investigamus; Diedus enim, & alii, qui res à Sancto gestas memoria prodidere, indicare dumtaxat videntur contagionem pestilentem, quae per Italiam, non verò, quae per universam penè Europam sit grassata, cum varias utique Italiae civitates ab eo sospitatas recenseant. Sed responderi potest, scriptores loqui de sola Italia (quidquid sit de aliis Europa regionibus) quia de solo Rochi potissimum apud ipsos est sermo; qui in sola Italia admirabiles illas magni sospitatoris partes egit, reliquis Europa plagis ad eorum propositum non spectantibus.

nec non gestorum in Italia

E

F

83 At paullo ulterius progrediamur. Jacobus tempore Philippus Bergomensis ad annum Christi 1348, pestis. Pestis, ait, lugubris & miseranda hoc anno incepit, & per tres annos per totum penè orbem debacchata est, quae passim per provincias irrepens. adeo deserviit, ut vix decimus quisque ex millesimo homine superfuert. Tragicam illius scenam pluribus representant Spondanus ac Raynaldus Baronii continuatores, ad istum annum. Ad hanc si cum Papebrochio superius allegato respicere lector velit; tunc secundum ea, quae ex scriptoribus retuli paullo ante; Sancti natalis innotuit poterit anno Christi 1328, peregrinatio in Italiam anno 1348, obitus autem 1360, si, ut fertur, anno aetatis 32 è vita excesserit. Dixi, secundum ea, quae ex scriptoribus retuli. Quoniam verò ea tam obscura & incerta sunt, nec certo constat, utrum è duobus contagiis sit in rem praesentem magis accommodatum; placuit mihi potius in initio hujus Commentarii emortua-

AUCTORE
J. P.

Observatio-
nes quaedam

lem Sancti annum affigere seculo XIV, quam anno
ejusdem seculi determinato.

84. Postremum est ut de duobus Vita exem-
plaribus Latinis, quorum alterum typis antea
excuditur; alteram est Ms., a nobis proximè
excuditur, lectorem pramoncam. Acta Latina
Diedi antiquiora sunt, quam Pini: hujus tamen
quam illius lucubratio videtur nobis melioris no-
ta, quia minus amplificata & verbosa, ita ta-
men, ut, si utriusque argumentum species, ea-
dem utriusque fere substantia sit: quam an idem
Pinus ex Diedo contraxerit, non habemus explo-
ratum. Sed quoniam hujus Acta, quam istius
longè majorem habent aetatem, Diedana typis
committere visum est. Antiquitate quidem ante-
cessit Petrus de Natalibus; sed praterquam quod
apud ipsum non exstet nisi compendium in Sup-
plemento seu appendice ad Catalogum Sanctorum,
quem conscripsit; illud etiam ipsum compendium,
uti & dictam appendicem seu supplementum non
esse istius auctoris, multa persuadent. Nam pri-
mò, praefatinnula eidem praemissa id non obscu-
rè indicat, dum hac dicit: Postquam ad libri
calcem (Catalogi nempe Sanctorum) . . . perve-
nimus, nobis vilum est, fore haud inutile, quo-
rundam Sanctorum gesta subnectere, quae ex eo-
rum historiis . . . AUCTOREM HUIUS (nimirum hi-
storia vel Catalogi) imitati decerpimus. Secun-
dò, idem persuadet notatio annorum, qui cum
Petri aetate, de qua dictum est supra § 7 num. 74,
neutiquam conveniunt. Etenim cap. 4 S. Vin-
centii Ferrerii canonizatio ponitur anno 1455;
cap. 7 S. Catharina Senensis translatio 1430;
canonizatio 1460; cap. 9 S. Monica translatio
1417; cap. 11 S. Bernardini Senensis obitus
1443; canonizatio 1450, translatio 1472. Plu-
ra in hoc genere videri ibidem possunt cap. 12;
15 (quod est de S. Rocho) item cap. 22.

de duabus

85. Prater illa verò, quae de ejus aetate premi-
si, lego in Bibliotheca chronologica nostri Labbei,
Catalogum Sanctorum ab illo ad exitum fuisse per-
ductum xxvi Maii anno mcccxxxii. In nova edi-
tione Italiae sacrae tomo 10 seu Appendice, in qua
inter anecdota Ughelliana de episcopatibus Italiae
antiquatis ponitur Equilinus, col. 87 dicitur:
Petrus de Natalibus . . . Equilinam sedem jam il-
lustrabat anno mcccxxxii, die xxvi Maii, ex ple-
bano parochialis ecclesiae SS. Apostolorum crea-
tus episcopus post diem saltem undecimum Junii
mcdclxix*, quo praefatam adhuc SS. Apostolo-
rum administrabat ecclesiam. Frequens deinde e-
jus mentio fit in antiquis chartis, quas viderim;
ad annum mcd. Hac si ita sint, aberravit Vossius
in Historicis Latinis lib. 3 cap. 8, circa annum
mcdlxx quasdam Sanctorum historias eum edidisse
referens. Aberravit Oudinus, dum in Com-
mentario de Scriptoribus ecclesiasticis tom. 3, col.
2647 sic scribit: Petrus de Natalibus, episco-
pus Equilinus, quem in primo hujus Operis mo-
limine malè ad annum mcccxxx collocaveram;
unicà ferme centurià aberrans, anno hoc circi-
ter mcdlx & sequentibus floruisse legitur. Sed in
errorem induxit ipsum erroris fuga. Legitur, in-
quit; sed illud legitur, nihil est, si cum ocula-
to Ughelli testimonio comparetur, qui vidit an-
tiquas chartas in contrarium. Qui ab anno Chri-
sti 876 usque ad annum saltem 1463, quo agit
de Andrea Bono, ultimo cathedra Equilina epi-
scopo, seriem istorum praesulum contexuit. Qui
de dictis antiquis chartis ad annum 1400 post-
quam meminisset, quo, inquit, ex tabulario
praetorio Torcellano Christophorus de Gibiginis

* L. Mccc-
LXIX

beneficiatus in ecclesia S. Pauli de Venetiis, pro-
curator Petri Natalis episcopi Equilini, iussat ap-
ud praetorem Torcellanum pro executione sen-
tentiae à patriarcha Gradeni contra quemdam Ro-
dulphum de Prato latae. Quid vis amplius? Cor-
rigendus itaque etiam Miraeus in Auctario de
scriptoribus ecclesiasticis cap. 511, dum sub an-
num millesimum quadringentesimum septuagesi-
mum quasdam Sanctorum historias breviter con-
cinnasse eum memorat; & Natalis Alexander
tomo 8 Historia ecclesiastica, anno 1714 Parisiis
edita; pag. 180, eodem parachronismo labo-
rans. Hac occasione Petri de Natalibus, nimis
quidem multis in rem nostram; sed non sine fru-
ctu in rem communem, ut ipsius aetas è tam cras-
so tamque communi errore ad veram temporis ra-
tionem reducat. At nos jam revertamur ad
Diedum, quo non novimus antiquiorem, qui A-
ctis S. Rochi suum nomen praefixerit.

86. Hac ergo cum ita se habeant, Vitam Die-
danam recedere est animus, etiam si probe norim
liberali spongia illam indigere, & parergis, am-
plificationibus, atque id genus reculis, quae au-
ctor idem in schedis, quibus usus est, vel inven-
nit, vel ipsemet atrox, abunde refertam esse.
Novi praterea agnitionem illam, quae S. Rochus
post mortem innotuit hominibus, antea in capti-
vitate ignotus, valde miram esse; quae emundio-
ris varis criticis forte videbitur, aliquid habere
de catastrophis, quibus secula exornari solent. Sed
nos, qui, quoad possumus salva veritate, Actis
Sanctorum favere debemus, falsitatis censuram
huic agnitioni inurere non audent. Sunt tamen
alia quaedam in illis castiganda: de quibus con-
sule, quae superius in Commentario diximus, &
porro in nostris ad hanc Vitam Annotatis dice-
mus. Et verò, quodnam est exemplar emendatio-
nis non indigum, cum una fere omnium sit sub-
stantia, adeo in praecipuis factis (quidquid sit de
eorum accidentibus) consentientium; ut, qui
unam Vitam norit, omnes norit, ex fonte, uti
videtur, non satis illimi & nitido haustas. Plu-
ra de Diedo & ejus lucubratione praemissa sunt
supra. Porro proferemus illam ex nostro apograp-
ho, quod è bibliotheca S. Galli (celeberrimum
est apud Helvetos in dioecesi Constantiensi mona-
sterium Ordinis S. Benedicti; de quo Mabillonius
in Annalibus ejusdem Ordinis) transcriptum
notatur. Quia verò mendosum est, illud contu-
limus cum Vita edita apud illustrissimum Augu-
stinum Valerium in Sanctis episcopis Veronensibus
&c., quae ibi exstat à fol. 58 verso; nec non cum
alia antiqua ejusdem Vita impressione, ut sic pro-
diderit apud nos emendatius. Atque haec quidem
haecenus de Vita S. Rochi excusa.

87. Nec verò exemplar Ms. Belfortianum, de
quo superius injecta est mentio, à praelo arcendum
videtur. Primò quia Ms. est, nec, quantum sci-
mus, haecenus editum. Secundò, quia tametsi
auctor sit incerti nominis ac temporis; non tamen
certò nobis constat, an is ante Diedum non scri-
pserit Vitam S. Rochi extra Italiam; & forte
in Gallia, cum ex collatione apographi, Belfor-
tiani cum aliis duobus exemplaribus, perspicue
constet, illud in Gallia fuisse asservatum. Tertio
quia satis breve ac nitidum. Quarto, quia ta-
metsi in narrationis substantia fere conveniat cum
Diedano, multum tamen differt in narrationis
modo, ita ut hoc, critica istius censeri posse vi-
deatur. Quintò, quia videtur auctor rectius ac
sincerius, dicamus etiam feliciter, non signasse
temporis characteres, è quibus chronotaxis re-
rum

A rum à Sancto gestarum formari possit. Et verò maluerit fortasse anonymus ille nullos hujusmodi characteres signare, quam ita incertos atque obscuros, ut nec principium nec exitum in eisdem solide invenire posset? Hisce itaque de causis simul junctis Acta hujus anonymi tuis, lector, oculis subjiciemus post hanc qualemcumque Vitam à Diedo compositam; utramque in numeros & capita dispersitam more nostro.

V I T A

Auctore Francisco Diedo, civitatis Brixienfis præfecto,

ex bibliotheca S. Galli, cum duabus editionibus collata.

B PRÆFATIO AUCTORIS.

Scribit auctor Vitam hanc ex incertis documentis,

Franciscus Diedus, philosophus, juridicus, Brixiae præfectus, Reipublicæ & civitati Brixiae salutem. Etsi de Rocho, cujus vitam scripturum sumus, certi nihil ex veteribus sacrisque codicibus compertum habemus; ne tamen hujus Viri sanctissimi genus, peregrinatio, vita atque obitus in obscuro sint; tum ex barbaris quibusdam fragmentis, tum ex Latinis, vernali tamen lingua, crassaque Minervâ conscriptis, nonnulla collegimus, ex quibus Dei servum fuisse, divinitusque parentibus donatum comperimus: cujus amoenitate, sanctitate, gloriæque pellecti, hunc nobis præ cæteris imitandum, prosequendum, ornandumque censuimus. Nam etsi multa litterarum studia sunt, quæ hominibus decus afferre possunt; illud tamen in primis optandum arbitror, quod ad rectam vivendi rationem pertinet. Quam quidem institutionem nemo umquam [dignè] satis laudare extollere, complective potuit. Si enim clarissimorum Græcorum ac Romanorum recordatio, [eorumque gesta] quæ vana sunt, & gentilibus propria, mortalium animos ad gloriæ studium vehementer accendunt: quanto magis Sanctorum [hominum] gesta, & eorum vitam atque mores imitari debemus, qui corpus animamque simul salvant, nosque suis optimis institutis divino munere dignos efficiunt?

Ex voto, ob civitatem Brixiensem,

2 Qua ex re nobis hos imitandos proponamus, hos intueamur contemplemurque. Plerumque [enim] in hominibus instruendis pictores imitamur (qui non solum verbis; verum etiam quibusdam propositis imaginibus discipulos erudiunt) quo facilius illorum animos ad optimarum artium cultum accendamus. Quod cum ita sit, cogitantibus nobis, quonam pacto Deum nostrâ culpâ iratum, benignum nobis redderemus, urbemque hanc Brixian præclarissimam, truculentissima peste penè obrutam a, liberare possemus; urbem (inquam) Venetæ Reipublicæ præsidium atque propugnaculum, quod belli tempestate, cum in eo res esset, ut omnia ferro flammisque ab hostibus vastarentur, stabat, quidquid acerbius est morte, pati potius, quam à Venetorum fide deficere: dignum duximus, clarissimi cives, ut vos non fugit, [tria] hæc Deo optimo maximo vovere. Primum quidem, ut [si] Rochi pre-

cibus vestros animos ad veram sui cognitionem A. FRANCISCO disposuisset, quantum humana fragilitas patere- cisco tur, nos nullo jure * ejus majestatem offensuros; DIEDO. templum, id est, basilicam Veneta * civitate & * Al nulla Rocho gloriosissimo dignam erigere; postremo, in re nos, ejus historiam ac vitæ seriem contexere, ut * al. non habetur Veneta Sancti hujus exemplo cæteros ad benè, beatè, rectèque vivendum alliceremus. [Quibus peractis,] jactis quoque templi fundamentis, non physico- rum * aut cæterorum hominum præsidio; verum * i. e. medicorum * Valer. redditur Rochi precibus ac Dei clementia ita civitas omnis epidemiâ prorsus vacua rediit *, acsi nunquam antea hujuscemodi ægrotatione correpta fuisset.

3 Qua de re quamvis sanctissimus hic Vir apud Germanos & Gallos satis claruerit, & mira sanctitatis documenta præstiterit, hoc [tamen] recenti munere nostraque tempestate maximo tantæ rei exemplo ducti, non prius linguam calamumve compescuimus, quam votum nostrum persolvissimus. Neve tantarum rerum memoria nostris futurisque [seculis literis mandanda] prorsus delitesceret; voluimus parum id otii, quod nobis à publicis privatique negotiis relictum est, ad hæc vertenda conferre; partim ut immortalis Deo & Rocho placeremus; partim ut civitati huic nostræ, quam apprimè diligimus, jocunditatem, eruditibus quoque viris oblectationem afferremus. Nostræ itaque lucubrationi, cives optimi; mentem accommodate, & Rochi instituta, quæ [cæteris] vitæ austeritate, gloriæ magnitudine certare possint, perlegite: quæ, cum sempiternâ memoriâ digna sint, non admirari non possumus, aliquot ætatis nostræ viros doctissimos hoc scribendi sive interpretandi munus non sumpsisse, [tam diuque] apud barbaros & in obscuro delituisse, passos fuisse. Neminem itaque adeo iniquum in me judicem futurum arbitror, qui opusculum hoc nostrum damnet, quo votum persolvimus nostrum. Quod etsi dignitati ac sancti Viri meritis non respondet, hoc saltem doctis emolumentum afferet, ut, castigatis nostris erroribus, illi eloquentius, copiosiusve clarissimi Rochi vitam, possint exornare. Si tantum pusilla hæc scripta nostra accuratius legere non dedignabuntur, hæc fortasse non injocunde inutiliterve impensam à nobis operam judicabunt. Valete b. Pridie Kalendas Junii anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo. F

A N N O T A T A.

a Non dubito, quin hæc fuerit pestis eadem, de qua Jacobus Philippus Bergomensis, pluries supra allegatus, hæc scribit ad annum Christi 1477: Pestis sævissima hoc ipso anno per totam quasi Italiam debacchata est: adeo ut in Brixiana urbe supra viginti hominum millia, & Venetiis triginta similiter millia urbanæ multitudinis extinxerit. Eam . . calamitatem solis eclypsis indicavit, qui eo anno Julio mense fuit, atque locustarum multitudo. Hæc itaque lues, de qua hic agit Diedus, uti consicitur ex tempore, quo suam ad Brixienfes epistolam dedit, anno nempe proxime sequente 1478.

b Sequens clausula chronologica non est in editione apud Valerium, nec in antiqua, quam habemus.

A. FRAN-
CISCO
DIEDO.

CAPITULA ANTIQUA E MS. BIBLIOTHECÆ S. GALLI.

S. Rochi confessoris Prologus Vitæ.

CAPITULUM I. De ejus ortu.

CAP. II. De ejus disciplina & doctrina.

CAP. III. De ejus parentibus, morte, & orbatu.

CAP. IV. Qualiter principatum præfecto tradidit.

CAP. V. Qualiter Romæ confessus est Cardinali, & ipsum per signum Crucis à peste liberavit.

CAP. VI. Qualiter Rochus post mortem Cardinalis Romam dimisit, & in via vocem audivit, &c.

CAP. VII. Qualiter canis divitis Rocho quotidie panem afferebat, tandem divitem convertit &c.

CAP. VIII. Qualiter Rochus divitem tandem iussit mendicatum ire.

CAP. IX. Qualiter Rochus per angelum sanatus est.

B CAP. X. Qualiter Rochus à suo præfecto in carceretur, &c.

CAP. XI. Qualiter mortuus est, & post mortem quid actum est per præfectum & uxorem.

CAP. XII. Qualiter civitas Constantia in concilio ejusdem à peste per sancti Rochi intercessionem liberata est.

C A P U T I.

Sancti ortus ; educatio ; contemptus mundi ; mors parentum ; bona in pauperes distributa.

CAPITULUM I.
Parentes quales habuerit Sanctus :

a
b

Rochum patre Joanne, matre verò Libera nomine, genitum constat. Is patriam habuit Montem Pessulanum, quæ olim Agatha sive Agathopolis a appellabatur, Narbonensis Galliarum oppidum non ignobile: [cui, aliisque] nonnullis pater ipse, non tyrannorum more, sed iustitiâ, integritate, prudentiâ, divino timore, suorumque omnium benevolentia & gratiâ imperavit. Qui [tamen] militarem disciplinam per omnem fere ætatem exercuit, & in ea versatus est; seculi tamen hujus mollitiem, illecebrasque veluti caduca, parvique momenti aspernatus, omni fide & charitate Deum coluit; non ignarus homini [Deum timenti] nihil uspiam deesse, fortunæque omnes ad eum undique confluere, omniaque pro votis illi cedere. Quapropter Deum immortalem in rebus omnibus agendis [auspiciem] sibi proposuit.

Precibus ad Deum; ac Deiparam suis

Is uxorem infœcundam & sterilem ad senectam usque perductam, ignarus, quo pacto prolem ex ea compararet (quam mirum in modum optabat: quod omnibus à natura est [insitum] posteritatem ex nobis, quibus perpetuari censemus, appetere) adhortatur, ut immortalem Deum ac Virginem Salvatoris Genitricem supplex adeat, oretque sibi filium dari, omnibus utilem ac fructuosum, Deo gratum, cujus gloriam non tueatur modò; verum augere ac illustrare contendat. Coniunx viro obsequentissima, luminibus in cælum erectis, Dei ac Virginis opem his verbis implorat:

6 Te, rerum omnium parens, teque mundi regina, Virgo mortalium spes unica, afflictorum omnium jocundum ac dulce refrigerium *, cuius ope cuncti mortales utimur, servos tibi debitos *, in te ac tua erga omnes pietate & miseratione sperantes, ne deseras, obsecro, votisque nostris (si modò Christianæ Reipublicæ conducat) annuito. Optamus enim filium, non ut patrimonium augeat, fortunas conquirat, res humanas pro libidine misceat; sed ut illas pauperibus eroget, tibi deserviat, laudem & gloriam tuæ majestatis prædicet, pro te & nominis [tui] amplitudine cruciatus omnes, mortem denique subire non dubitet. His dictis, mulieri visum est, Deum ac Virginem ejus annuisse votis. Domum itaque reversa, virum convenit, remque omnem aperit, honestum consortium divinumque conjugium ineunt, ac filium gignunt.

7 Erat autem annus hic ab incarnato Verbo millesimus ducentessimus nonagesimus quintus, [Olympiadis verò quingentesimæ undecimæ annus secundus,] quo Rochus ille felix, & divinarum rerum peritissimus in lucem emerfit: cuius nominis interpretationes cæteris relinquimus: cum multæ variæque ab eruditis viris describantur. Hoc unum tamen fateri audeo, virum fuisse omnibus sceleribus exutum, virtutibusque refertum. Nec mirum cuiquam videatur, Deo aspirante; hunc genitum: nam quis neget mulieri divini spiritus atram ingeri posse, & ab ipso Deo quædam sobolis principia infundi, ac Deum cum homine charitatis communionem habere? Ex qua quidem gratiæ consequuntur, quarum auxiliis hominem hoc pacto generari, non absurdum videtur. Nec tamèn hoc ejusmodi existimes, ut quæ fabulis prodita sunt apud Phrygas de Athii; apud Bithynidas de Herodoto; de Endymione apud Arcadas, & apud Romanos de Numa: quos omnes cum immortalibus consortium habuisse fabulantur, divinitatemque inquirunt sapientum congressus minimè aspernari c.

8 Vana hæc & gentilibus propria. Ea enim tempestate dæmones, divina tamen permissione, pro arbitrio agebant. Nos verò, qui sacrosanctam Ecclesiam imitamur, sic Rochum genitum arbitramur, ut Joannem Baptistam ex Elizabeth & Zacharia, senio jam confectis, divino afflatu, eorum bonitate & erga Deum fide, genitum fuisse credimus. Mater itaque miræ pulchritudinis puerum & rubra cruce in pectore signatum conspicata obstupuit, summaque voluptate affecta est, existimans eum Deo fore gratissimum, illumque propriis uberibus educare decrevit: qui sicut miraculo conceptus ac genitus, sic bonitatis ac sanctimoniarum signa præsagiarumque sanctissimus infans præ se tulit. Nam cum mater in beatæ Virginis memoriam Mercurii & Veneris diebus semel tantum vesceretur; puer quoque, ut & ipse honorem Deo redderet, & inedia corpus tenella ætate diserneret, iisdem diebus semel tantum lac ex uberibus hausit. Cumque ad quintum ætatis annum pervenisset, ab Apostolo Paulo edoctus, ut corpus castigaret, & in servitutem redigeret, cibo potuque parcissimè utebatur.

9 Duodecimum verò agens annum, delicias omnes & magnificos apparatus, impensas, amplioresque sumptus perosus, in pauperes & egenos liberalitatem complecti maluit. Exteros præterea & peregrinos æquè ut proprios cives dilexit, hilari facie, sermone [fere] divino, humanitate, morum dignitate, animique splendore cæteris omnibus id ætatis prælatus, eundem se

D
mater ipsum
petit & im-
petrat,
* al. refu-
gium
* al. dedi-
tos

II.
peculiari
Dei favore

E

c
sibi dona-
rum:

F

qui ab in-
evincit ætate
mundum
concernit,
ac virtuti-
bus dat ope-
ram.

se

A fe mortalibus præstitit. Pauperes verò præ cæteris observare, solari, juvareque pro suo posse proposuit. Si quid verò temporis illi supererat, non ad voluptates ac delicias animum declinabat; sed ad summi Dei cultum, ejusque vires & amplitudinem inquirendo, quantum ætate poterat, summo perfectus ingenio tantum profecisse cunctis visus est, ut magnum & singulare nomen atque gloriam adeptus sit.

III.
Moriturus
ejus pater
* al. mor-
tem subve-
ritus

10 Joannes interim pater ætate morboque gravatus, mortem appropinquans*, Rochum accersiri jubet; quem in hunc modum allocutus est: Tempus adest, mi fili, quo seculi hujus tempestates, procellas, fluctuationesque deseram, & meorum operum præmia consequar; cum Deo quoque immortalis, si me hoc munere dignabitur, locum habeam. Verùm cum te præ cæteris omnibus diligam, & in te uno exornando curas omnes cogitationesque defixerim, quædam tibi commemoranda existimavi, quæ ad bene, beatè, rectèque vivendum conducere visa sunt. Te itaque per Superos oro ac obtestor, ut mea hæc præcepta non despicias. Deum igitur imprimis colito, & Salvatoris nostri tormenta cruciatumque seipsum remiscitor, quibus nos salvos esse voluit, humanumque genus omnium scelerum ac vitiorum labe depravatam perditumque infanti cruore ab imis Acherontis penetralibus, æternisque noctibus in lucem revocavit. Pupillis item, viduis, idque genus, omnibus substantiis, alieno suorumque præsidio destitutis, opem ferto. Avaritiæ præterea tenacitatem, flagitiorum omnium perniciosissimam, quam nemo sapiens umquam secutus est, caveto.

paternè il-
lumhorta-
tur ad vir-
tutum ma-
gno cum
fructu.

11 Nam si fortunas, quibus abundaveris, pauperibus erogaveris; si virgines parentibus atque opibus destitutas, viro locaveris; si mulieres obscenè prostitutas, ab errore subtractas, conjugio devinxeris; si denique clementiam observaris, scito te hominibus atque ipsi Deo gratum fore: si hospitalitatem celebraveris, morbo gravatos adire, & manibus tractare non indignum putaveris, cuncti mortales Dei consortio te dignum judicabunt. Rochus obtemperatum se patri promittit, qui paulo post è vita migravit. Justis itaque, patrio more, solenni pompa peractis, dum sanctus hic Adolefcens in lacrymis adhuc esset, patrisque funeribus angeretur, priusquam vigesimum exegisset annum, matrem squalore mœroreque confectam amisit. Eorum igitur, quæ pater monuerat, non oblitus, nec inertis aut socordis, non luxui aut vitis deditus, non lascivis aut nequitis pessumdari passus est; sed veteris lucis doctrinam imitatus, quæ, inquit, Vendite quæ possidetis, elemosynam date, sacculoque vobis facite, qui non veterascunt, [thesaurum] indeficientem in cælis disponite, quem fur non appropriat, neque tinea corrumpit; hereditarias opes egenis clam impartitur, Christi dogmata imitatus, qui venit hujuscemodi distributiones in propatulo fieri, ne suam quisque distributor in hoc seculo ex ea gloria mercedem caperet: sanxitque dexteram sinistræ manus negotia in pauperum elargitionibus ignorare.

ANNOTATA.

a De hoc loco in Gallia ac nomine ejus, ista memorat Baudrandus, & ipse Gallus: Agatha seu Agathopolis, & melius Agathe, insula & urbs Volcarum in Gallia Narbonensi, teste Brietio, postea dicta Magalone, Massiliensium opus. Augusti Tomus III.

guelone nunc intra stagna Volcarum in Occitania, A. FRANCISCO destructa fuit à Carolo Martello metu Saraceno- DIEDO. rum; sed postea utcumque reparata ab Arnaldo ejus episcopo anno MLXXV, eratque episcopalis urbs sub archiepiscopo Narbonensi: tandem perit urbs, & episcopatus Montem Pessulanum translatus fuit. Insula autem nomen etiam retinet Maguelone, uti stagnum adjacens: 16 leucis ruinæ illius distant à Narbone in ortum Nemausum versus 9, & unâ cum dimidia à Monte Pessulano in meridiem.

b Imperium seu principatum hunc non admittimus. Vide Commentarium prævium § 1.

c De anno natali nonnulla ibidem dicta sunt num. 8.

d His nec lubet tempus impendere, nec notationes augere. Vide itaque mythologos.

e Hæc tam longa, quæ præmisit Diedus, præ erga exhibent potius verbosam amplificationem, quam sinceram Vitæ historiam: quæ res alibi ac nimis frequenter in eo locum habet.

CAPUT II.

E

Peregrinatio Italica; sanationes pestiferorum; iter Romanum; Cardinalis mirè à lue liberatus; colloquium cum Pontifice; acta Placentiæ in morbo contagioso; Sanctus ipse eodem correptus, ac divinitus adjutus.

EXhausto igitur ad Dei laudem & Virginis honorem peculio, paternisque monitis, quantum ei per ætatem licuit, studiosè peractis, patriæ parùm se prodesse ratus, principatu se abdicavit, patruoque oppidis, quæ à patre successerat, præfecto, & summâ reipublicæ traditâ, ipse in Italiam proficisci statuit, brevi quadam coccinea veste indutus, vilique palliolo superposito, pileo, perâ ac baculo sumptis, pedibusque coopertis calcæamentis*, nullo comitante, Romam versus iter dirigit; superatisque Alpium jugis & anfractibus, Italiam ingressus, ad oppidum appulit, quod incolæ Aquam pendentem a nominant: id enim sævissima peste vexabatur. Qua re intellecta Rochus ad hospitale confestim se contulit, ut pauperibus ægrotantibus inserviret: evocatoque Vincentio hospitalis magistro, eum sic alloquitur: Sentio hunc locum peste laborantibus refertum, teque unum esse, qui à cæteris destitutus, solus his inservias. Quod cum ita sit, ut me tibi socium adjungas, oro, quo facilius eos curemus: juvabo te donec vita supererit. Cui Vincentius: Etsi, mi hospes, non vulgaris tua est erga proximum charitas, & in Deum fides, tua tamen ætas adeo tenella & formæ tuæ præstantia laborem hunc assiduam immensumque fetorem minimè patietur.

IV.
Abdicato
principatu
in Italiam
peregrina-
tur.

F
* al. perone
munitis

13 Ad hæc Rochus: Nonne in sacris codicibus legitur, divino fretis præsidio nihil esse difficile, si modò actiones nostras ad ejus cultum illa immortalis spe pellecti, perfecti* tendimus, cujus amore huc accessimus? Scriptum est [etiam] Quodcumque uni ex minimis meis feceritis, mihi

ibidem

* al. nulla
mortali spe
pellecti

E e e

fecisse

A. FRANCISCO
DIEDO.

fecisse existimetis. Negat Vincentius Rochum id sine maximo vitæ discrimine experiri posse, gravatos omnes esse peste, plurimosque diem extingui: neminem autem evadere, Deum ipsum testatur. Cur igitur, inquit, huic tanto periculo te objicias, mortique exponas? Quot hinc sint lacrymæ, quot clamores, quot ululatus, difficile dicitur: contra nihil voluptatis, nihil otii, nihil denique quietis est. At Rochus: Nonne scriptum est, ubi majus periculum, ibi & præmium longè majus esse, necesse est? Non enim unicuique civitates vallanti murali obsidionalive coronâ donabatur, sed qui civem Romanum ab hoste servasset, aut vallum transfuisset, murum primus ascendisset, seu civitatem obsidione liberasset: quæ omnia ut magna & ardua, ita & immortalis gloria, & merito prisca illa ætas decorare conluevit. Si igitur hac vana & mortali gloria pellecti non opes modò ac vires; verum vitam animamque effundere non dubitarunt; cur hos, qui Christum imitamur, vitæ parcamus, præsertim cum in sacris Literis habeamus, non coronari, nec supernos lares ingredi, locumve in cælo definitum habere; ubi perpetuo ævo fruamur, nisi eos, qui legitime certaverint, & animam suam odio habuerint. Fac igitur, obsecro, ut ægrotos adeam.

ad juveni-
as peste in-
fectos ad-
miratur, ac
eos sanat.

14 Tunc Vincentius hunc hominem quasi à Deo missum existimans, veritus, ne, si eum repelleret, Deum ipsum ad iracundiam excitaret, suisque ægrotis boni aliquid adimeret (censebat enim hunc divinum hominem illis auxilium salutis fore) quapropter eum ad valetudinarios ducit, quorum omnium dexteram tangit, signoque crucis communitos peste liberat, ac, dum civitatem lustrat, idem sedulus agit. Qua ex re stupor omnes invadit, ac peste soluti, Deum ac ejus nomen ad astra tollunt. Hunc verò è cælo missum, divinitusque in tanta mortalium clade donatum arbitrantur. Civibus itaque & incolis, quos in pristinam valetudinem reducerat, Rochus jubet, ne ejus nomen prodant; oppidoque illo relicto confectum Cæsenam b, Togaræ Galliarum c urbem, eodem modo correptam profectus, eam incolumem reddit. Quibus confectis Romam longis itineribus contendit, quam supra cæteras Italiarum urbes infestam contaminatamque perfererat.

b c

v.
Romam pro-
fectus, ad
Cardinalem
divertit,
d
* al. gratif-
simum

15 Quò delatus, ad Britannicum quemdam Cardinalem d, bonitate & moribus parem diverlit: qui apud Pontificem Maximum summæ auctoritatis & erat & habebatur. Cuncti eum Deo dignissimum *, & sanctimoniarum specimen esse prædicabant. Cui Rochus errata sua confiteri voluit, Eucharistiamque ex ipsius optimi viri manibus sumpsit. Qui cum Rochi faciem intueretur, & [ex ea] divinum quoddam lumen emicare conspexisset, obstupuit, maximaque illum veneratione prosequeretur, oravitque, ut Urbem peste penè obrutam liberaret: Urbem, inquam, Christi sedem, quondam orbis terrarum caput, sanctorum hominum domiciliùm, bonarum artium ac liberalium disciplinarum olim nutricem, ac divi Petri tempestate innocentium virorum hospitium, nec immeritò mundi caput appellatam. At Rochus: Mortalium, inquit, reverende pater, salus morsque à divino opifice pendet. Ille enim voluptatibus, nequitias, cæterisque sceleribus implicatus, & ad peccandum proclives damnet. Ille virtutibus morumque integritati ac justitiæ deditos protegere ac fovere non desistit. Ille ægrotos liberat, mortuosque ad vitam reducit. Eum itaque orato, qui neminem ad ipsum confugientem repellit, cru-

cisque patibulo suffixis manibus omnes evocat, illos amplexurus, qui ad eum cogitationes converterint. Erectis tamen in cælum [oculis] Deum sic orat: Etsi, clementissime parens, Cardinalis hujus sanctissimi preces multo plus ponderis apud te quam nostra oratio habeant; tamen ut gloriæ tuæ splendor, nominisque amplitudo clarius eluceat, preces meas ad te effundere non dubitavi: patiare urbem hanc, sacrosanctæ Ecclesiæ sedem, pietate atque clementia tua ab hæcævissima contagione liberari, virumque hunc sanctissimum in crucis tuæ signo ab omni periculo servari.

qui impresso
fronti signo
crucis

16 Qua oratione habita, Rochus cruce Cardinalis frontem signat, ita ut ejus impressio cutem penetrarit, ac si cauterio crux fuisset inusta. Domum itaque Cardinalis egressus à compluribus postulatur, quid sibi crux illa significet. Quibus ille: Vir quidam divinus me, ut à peste servaret, cruce hac munivit. Laudabant nonnulli: alii complures Cardinalem, ut crucem deponeret, quæ faciem dehonestabat, hortabantur. Pudore ductus Cardinalis, domum reversus, Rochum orat, ut crucem ei demat, ne omnibus ludibrio sit. Ad quem Rochus: Nemo servorum est, reverende pater, qui domini militis aut imperatoris insignia ferre non gloriatur. Quapropter Andreas & Petrus Apostoli [crucifigi] non modò non turpe, sed etiam gloriosum putavere, & illam tam acerbam mortem pati voluere, ut Christum præceptorem imitari viderentur. Franciscus item paulo supra ætatem nostram e, vir sanctissimus, stigmata suscipere in victoriæ & gloriæ signum, non est veritus. Cur tu igitur hoc contemnas, in quo Dei Filius, ut te cæterosque salvaret, summo decore * [clavis] affixus hastaque confossus est? Ferto igitur vitæ salutisque vexillum, quo gratiam consequaris. Legitur enim: Qui ad vitam vult ingredi, crucem tollat, eumque sequatur, qui sibi non pepercit.

E

* l. dede-
core

17 Quibus dictis Cardinalis confestim acquievit, crucemque gestare consuevit & statuit *, & Rochum ad Pontificem deduxit, illumque esse edocuit, qui ei crucem inuisset. Rochus autem in terram prostratus, & ad Pontificis pedes provolutus, lacrymis eos rigat, suorum peccatorum veniam deposcit. Pontifex hominem conspicatus, veniam non indigere, inquit, divinumque esse hominem affirmat. Tum Cardinalis, unde hanc in eo præstantiam cognoverit, rogat. Cum primum, inquit, hunc conspeximus, ex ejus oculis radii quidam profundi videbantur, qui nobis admirationem ac stuporem deduxere: ad Rochumque conversus, quâ patriâ, quibusque parentibus ortus esset, interrogat. Rochus verò [sive] ut Pontificem contempleretur, cui cælestis regni claves potestasque [ligandi atque] solvendi concessa erat, super qua petra omnis ecclesia constructa est; aut fortè veritus, ne si patriam parentesve diceret, omnibus cogitus ab insilito detraheretur, subtrahit, impetratque à summo Pontifice veniam, Cardinalem secutus est, cujus contubernio triennio usus.

à morbo
contagioso
liberatus,
cum ducit
ad Pontifi-
cem.

* al. cru-
cemque ge-
stare sta-
tuit,

F

18 Cùm è vita Cardinalis decessisset, Rochus Romæ amplius morari noluit, urbemque egressus, loca & oppida quæque finitima circuit: peste interceptos divinæ crucis impressione salvat, adeo ut omnes, ad quos pervenerat, Rochi virtute summum Deum colebant laudabantque, quod scilicet tantum homini tribuisset, ut mortuos ab inferis penè revocaret. Qui cum omnem ferè Togatam Galliam morbo correptam peragrasset, sanassetque,

vi
Romam re-
linquens,
Placentiæ
peste infe-
ctos sanat,
quâ & ipse
corripitur,

A nassetque, Placentiam f Transpadanam urbem truci pestilentia vexatam, se contulit, & ad hospitale quoddam divertit, in quo uti benignè susceptus, ita ægrotantes pro more ad unum videt, signat, salvat. Labore igitur somnoque gravatus lectulo se prosternit, ac, dum quiesceret, amoenissimam vocem in somnis audit: Roche mi, qui itinera, algorem, inediam, ingentesque labores perpeffus es, dolorem quoque ac tormenta & corporis cruciatus [meo] intuitu te pati necesse est. Cujus vocis dulcedine expergefactus, acuta febris tamquam gladio coxâ transfixâ se gravatum sensit, ita [ut] cum ardore doloréque nullam quietem compararet, nec vocem quidem temperare posset, oculis ad cælum directis, inquit: Etsi antea, dulcissime Jesu, me servum tuum esse existimaverim, nunc verò cum me tormentorum tuorum parte donaveris, & me illis dignum feceris, charum me tibi ac jocundum esse comperitum habeo: cujus amore dulcior hæc mihi videntur: pro quo mortem quoque non subterfugio.

B 19 His dictis, rursus clamare cepit. Infirmi verò qui affatim eò ducebantur, omnes in Rochum conclamant, orantque ut fileat, ac dolores, qui clamore non tolluntur, patienter, ut cæteri, ferat. At Sanctus ille charitate ardens, ne cæteris impedimento esset, [hospitale] exiit, seque ante fores humi prostravit. Pertranseuntes autem hospitem objurgare, jubereque illum introduci, existimantes, id hospitii incuriâ factum. Negat hospes eum cum cæteris morari velle, ne illorum quietem perturbaret. Qua de re infans ab omnibus habitus, ab urbe propellitur. Tum Rochus, Deo comite, baculo innixus, ut potuit, ad nemus urbi vicinum prorepsit. Cum verò gravissimo dolore premeretur, ad arborem [cornum] quamdam constitit, ibique aliquantisper quievit: mox in proximum quoddam tugurium se recepit: rursus in hunc modum precatur:

C 20 Quantum majestati tuæ debeam, mitissime Jesu, qui servum tuum experiri voluisti, eumque meritis excruciare tormentis, non ignoro. Quoniam ægrotis fortasse non ea charitate, ut in me amor tuus exoptulat, opem tulerim, imbecillitati nostræ tua clementia ignoscat obsecro. Nam quis mortalium est, qui pro meritis tibi valeat inservire? Itaque ne me destituas, benignissime Jesu, neve solum hic inter ferarum lævitiarum omnium destitutum præsidio, cedere patiaris. Deus autem admirabilis, qui servos suos nunquam deserit, nubeculam confestim è cælo dimittit, quæ ad tugurii ostium delapsa, aquæ fontem g sub ipsis Rochi pedibus profudit, qua scaturigine mirum in modum oblectatus, abluto corpore & aliquantulum refrigerato, dolorem illum acerbissimum aliqua ex parte lenisse visus est: quem quidem fontem ad hæc nostrâ tempora servatum intuemur: verum ne potum modò, quin & cibum ei tribuisse videretur, ne inediâ periret, & gratum sibi esse illum ostenderet, cæteris quoque tolerandi exemplum præberet, mirum quoddam & antea inauditum potentia suæ testimonium tulit.

ANNOTATA.

a Aquam pendentem, *Leander Albertus in Descriptione Italia in Phaliscis Tuscia aliquantulo post initium*, Deinceps in via, inquit, quæ Senâ Romam ducit, circa Paliam flumen Aqua pendens occurrit &c.

b Cæsenam *Ughellus Italia sacra tomo 2, à Augusti Tomus III.*

col. 451, occasione episcoporum istius civitatis, A. FRANCISCO ita describit: Mediâ omnino Æmiliæ viâ ad collis radices prope fluvium Sepin Cæsenâ civitas sita est, inter Faventiam & Ariminum collocata, quam in Galliam Togatam rejicit Ptolemæus; Plinius verò inter octavæ regionis numerat civitates: recentiorum verò plerique Romandiolæ provinciæ attribuunt. Dicta Cæsenâ [ut] existimant aliqui, vel quod exiguo amne cæsa, id est, divisa sit, ut Darius Tibertus civis & poëta Cæsenas:

Urbs Cæsenâ mihi patria est, quam dividit unda Cæsis; & à patrio flumine nomen habet; Vel quod ejusdem ager duobus fluminibus dividatur. *Plura ibidem.*

c Gallia Togata, ait *Baudrandus hanc breviter describens*, pars est Galliæ Cisalpinæ Cæsari & Plinio, à Placentia Anconam usque protensa (licet alii alios terminos faciunt) in qua, Æmilia & pars Umbricæ, in ora Senonum, Adriatico mari exposita, inter Apenninum montem ad meridiem, & Padum fluvium ad septentrionem perstricta. *Vide Leandrum Albertum in Romanula, Italia regione decima quarta, post initium: ubi de nominis etymo sic statuit: Galliæ Togatæ nomen unde fluxerit, breviter indicabimus. Galli Senones itemque Boii cum in Italiam venissent, & ut supra dictum est, Thuscis possessione depulsis, in illorum sedibus domicilia constituisent sua, paulatim moribus institutisque Romanorum uti cœpere tam in vivendi ratione, quàm etiam in vestiendi. Quapropter cum & togam peculiarrem Romanorum amictum suscepissent, Cenomanis, Insubribus, aliisque Gallis idem minimè facientibus, inde Galli Togati dicti, regioque ipsa Gallia Togata: quam, ut de ejusdem finibus ex eodem auctore & hoc breviter addam, inter Anconam & Ariminum Cato atque Sempronius concludunt; inter Rubiconem & Placentiam Ptolemæus: eumque nos potius sequendum putavimus, quòd cum Livio Galliam tantum inter Rubiconem & Alpes constituentem melius conveniat.*

d *Historiam sequentem castigavimus in nostro Commentario prævio § 1 num. 9 tamquam apocrypham. Hinc etiam ruit Rochi accessus ad Pontificem infra num. 17. Cardinalis iste hic dicitur Britannicus. Sed ad titulum Angliæ, quo eum alibi vocari diximus ibidem in Commentario, quod spectat, dicentibus Actis, infra dandis ex Ms. Belfortiano, quæ provincia Longobardorum est; apud Leandrum Albertum anno 1566 Colonia Agrippina excusum pag. 693, in Lombardia Transpadana notatur antiqua civitas Angleria; de qua idem auctor plura alia ibidem observat. Breve est illud Baudrandi de ejusdem situ: Angleria (Anghiera) oppidum Italiæ in ducatu Mediolanensi in ora lacus Verbani. Angliæ verò Comitatus. . . est tractus ibidem ad radices Alpium &c.*

e *Obiisse scribitur anno 1226. Tractandum de isto Sancto erit ad diem 4 Octobris cum Martyrologio Romano.*

f *Placentia, notissima urbs est Italia in Longobardia ad Padum fluvium, & Placentini Ducatus caput. Vide Ughellum tomo 2 Italia sacra à col. 244, ac Historiam ecclesiasticam Petri Mariae Campi lib. 21, ad annum Christi 1322, pag. 59 & sequentibus; ubi ait, Sanctum non urbem dumtaxat illam, sed pagos etiam in ejusdem territorio multos visitasse, atque imprimis Caorsum; ibique varios curasse infirmos à contra-*

A. FRAN-
CISCO
DIEBO.

giofa lue; indeque in civitatem profectum, salutem populi in antiqua ade S. Maria Bethlehemi, quæ hodie S. Anne nomen habet, commendasse Christo, ejusque sanctissime Matri, hæc respondentem: Roche, serve Dei, erit exaudita oratio tua; & dicto successisse eventum, civitate non tantum à lue pestilente, sed etiam à tyrannide Galeatii, de qua pluribus egerat antè, aliisque multis malis. Hæc ille, citans Bartholomæum Bagarotum in Vita S. Rochi excusa Placentia anno 1525, & monumenta antiqua, ut vocat, apud Fratres S. Anne Placentia. Sed eorum fides sit penes asserentes, uti pariter sequentium in notatione nostra proxima.

g Campius modo citatus narrat pag. 68, Placentinos non fuisse ultimo loco inter eos, qui Sanctum veneratione publica coluere, præcipue in territorio locorum, qua is visitavit, quæque præ aliis favore singulari dignatus est; Caorsum videlicet, Corvaram, & Sarmatum; sanata in primo loco personarum notabilium multitudine à morbo pestifero; & in secundo, fonte scaturiente miraculose excitato; qui in hodiernum usque diem dictus sit S. Rochi, non longè à templo S. Maria de Corvara: ac in Sarmato (locum hunc alibi lego ego esse pagum versus Pedemontium) præter tugurium Sancti in sylva, quod in adem sacram fuit conversum, duo alia peculiaria miracula contigisse memorat idem auctor, alterius nempe fontis, quem in dicto loco excitavit; & baculi, ibidem ab ipso in terra plantati, qui fructiferam in pyrum excreverit, ac produxerit exquisiti saporis pyra, sed sola illa nocte, qua festum S. Rochi præcedebat, magno à fidelibus in pretio habita. Hoc verò prodigium continuatum fuisse affirmat quotannis usque ad tempus majorum; sed deinde propter homicidium ibidem commissum, ac virginem violatam occasione vigiliarum, qua in Sancti honorem ac propter festum ejus nocturno tempore ibidem fiebant, prodigiosam arborem exsiccatam fuisse, nec umquam amplius protulisse fructus, prout tradunt populares. Hanc verò traditionem confirmari ait in sacra quadam Ode Frederici Scotti lib. 5 carminum pag. 281, in laudem S. Rochi ab eo composita; cujus verba ibidem recitat. Sed res tam miras, & magis idoneis testificationibus non confirmatas relegare nobis liceat ad traditiones merè populares, donec fortius stabiliantur, quam ex isto poeta, & ex Bartholomæo Bagaroto, de quo in nota proximè prægressa dictum.

CAPUT III.

Divinitus cibatur; innotescit ejus sanctitas; Gothardi patientiam exercet, & ad vitam solitariam eum inducit; ab angelo sanatur; curat bruta; vox ad eum caelestis.

vii.
Miro modo
canis ei pa-
nes affert:
a

R Us enim quodpiam huic nemori vicinum, frequentibus ædificiis maximo sumptu erectis, erat, quo primores illius civitatis profugerant: quos inter Gothardus a familia non ignobili vir opulentissimus erat. Hic servos complures habuit, canesque ad venandum aptos, ex quibus unus ad

mensam heri audaciùs progressus, cum Gothardus discubisset, panem, præter consuetudinem, ex ejus manu rapuit; indeque profugiens ad Rochum desert. Herus hoc parvi fecit, familiaritati necessitative tribuens: verum cum sequenti die in prandio & cœna idem fecisset, irâ concitus Gothardus, servos quasi cibum cani non præbentes convitiis prosequitur. At illi: Cibum huic cæterisque canibus, o here (vivit Deus) præstamus, inquirunt; & quid sibi hoc velit, ignoramus. Quæ cum Gothardus audivisset, si denuo canis id moliretur, illum sequi statuit. Venit paulo post, panemque, uti cœperat, rapuit. Gothardus vero confestim, cibo relicto, illum aufugientem secutus est: qui panem ad Rochi tugurium detulit, eique reclinato capite panem porrexit: quem Rochus accipiens, canem benedixit. At Gothardus, qui illum continenter observaverat, stupore compressus inquit: Insuperabiles sunt viæ tuæ, Jesu admirabilis, infinita potestas tua, singularis bonitas, & in homines tibi deservientes immensa pietas, quos esurientes bonis implet, divites vero, qui epulis magis, quam tibi, inserviunt, egenos reddis: quique Eliæ, corvo ministrante, cibum præbuit.

22 Accensus igitur divino ardore Gothardus protinus ad Rochi tugurium pervenit; illumque humi prostratum interrogat, quisnam esset aut quid mali pateretur? Tum Rochus eum obsecrare, ut procul abisset: se enim peste vexari nuntiavit. Gothardus domum revertens, secum sic animo volutat: Heu me miserum & infelicem divinoque lumine orbatum! Canis hic meus, cui ingenium natura negavit, & brutis annumeravit: cujus vitam & mortem idem existimare licet, miselli hujus ægrotantis commiserescens, tantâ industriâ tantoque artificio ei cibum quæsit, invenit, attulit. Ast ego, qui divitiis abundo, cui à natura ingenium tributum est, & miserescendijus, non ignarus, bonum nullum apud Deum immortalem absque præmio dimitti, operumque meorum mercedem expecto, patriarum sanctum hunc hominem solum inter feras & vepres ab omnibus derelictum interire? Avertat Deus tantam crudelitatem aut sævitiem in me contineri.

23 Ad Rochum itaque extemplo reversus, his verbis eum allocutus est: Sentio me, beatissime Vir, Deum teque simul injuriâ affecisse, crudelitatem in te exercuisse. Reversus itaque in tugurio tecum hoc mansurus sum, nec donum rediturus, priusquam bonam valetudinem adeptus fueris. Tuus hic adventus, Rochus inquit, eo mihi gratior est, quo divinâ providentiâ potius quam humano consilio factum existimo, quæ hominum corda rore sui spiritus perfundit, quæ omnia futura ab æterno providit, quæ bonum nullum sine amplissimo munere prætermittit; malum autem nullum, quod non puniat, & justitiam clementiæ immixtam, omni severitatis rigore omisso, complexa est. Neque adeo in bonos pietatis suæ oculos defixit, ut malos deseruisse videatur. Eis autem, quos elegit, vitam rectam ostendit; quemadmodum in te fecisse conjicio. Quæ ex re mihi perspicuum est, posteaquam, rubore & timore omisso, illi inservire desideras, te gratum illi esse. Perge itaque, ut cœpisti, quo felicitatem consequaris, quam Deum tibi promississe, videre mihi videor.

24 Hæc & complura alia dum divini homines fabulantur, tantum hujuscemodi sermones protraxerunt, ut fame premi inciperent: admiratique sunt mirum in modum, canem, ut consueverat, panem

cujus dominus Gothardus Sanctum concepit,

ejusque sanctitatem cognoscit.

viii.
Inducitur hic ab illo, dum panis non adesset, panem

A panem non attulisse. [Gothardus itaque Rochum alloquitur.] Quo pacto, mi pater, cibum tibi comparabo? Cui Rochus: Futura nequaquam quærenda sunt, modò spem nostram in eum locaverimus, qui recto iudicio omnia regit, qui necessariis in rebus numquam defuit, in superfluis verò numquam abundasse visus est; tamen primi parentis errore mortalibus' inunctum est, ut labore sudoreque sibi victum acquirerent. Tu itaque baculum, peram, pileum, palliumque sumito, & circumvicina loca perlustrato, & panem ostiatim mendicato. Nullum equidem, pater, Gothardus inquit, laborem subterfugio, modò Deo immortalis tibi que complaceam. Verùm omnes, qui hæc loca incolunt, me norunt, nec sibi unquam persuadebunt, me aut tantæ sanctitatis esse, aut in tantam incidisse miseriam, ut mendicare debeam. Sequere Christum & Apostolos, Rochus inquit, qui, quamvis Dei Filius esset, cujus verbo cuncta ex nihilo creata sunt, tamen à mortalibus victum quærere Deus & homo non erubuit. Qui verò eum sequebantur, relicti omnibus, mendicare sibi gloriosum existimarunt. His motus Gothardus, lætus Placentiam profectus est. Hic dum quasdam domos percurrit, & panem orat, cum illum ditissimum esse, cuncti non ignorarent, ab omnibus ludibrio est habitus.

hunc mendicatum est.

B 25 Ad amici tandem cuiusdam ostium declinat, quo familiarissimè utebatur. Cum verò ab eo cognitus fuisset, irà concitus amicus, Gothardum, quibus potuit conviciis & contumeliis impetit, ac si patrimonium optimus vir ille, quod erat amplissimum, profusissimè contrivisset: Cur, inquiens, panem canibus parcius non exhibuisti: quem si moderatè illis tribuisses, hac miseria careres, ac domi te sine familiæ tuæ dedecore contineres. Si verò tantillum prudentiæ aut sapientiæ in te fuisset, domi potius inediâ mori, quam tuorum injuriâ mendicare debueras. Verùm postquam ad hanc inopiam egestatemque tuâ culpâ, tuis erroribus, prolapsus es, vive miser: abi hinc, scelerate: abi familiæ tuæ dedecus, malleo securique dignus. Recessit igitur Gothardus, injuriæ contumeliæque impatiens. Querebatur enim, amicum, cui plurimum fidebat, nullum erga eum benevolentiae signum ostendisse. Tota dehinc urbe perlustrata, cum duobus vix panibus ad Rochum regreditur, & illi rem omnem aperit. Tum Rochus: Amicus ille tuus, qui Dei servum despexit, peste faucius, dolore ingenti vexatur, è vitæque hac luce migrabit. Illius tamen, ignorantiae commiserescendum est. Quapropter civitatem visere, ægrotosque in Dei virtute sanare statui. Tu interim hospiciolum tuguriumque hoc nostrum observabis.

** hæc usque ad observabis, non sunt in antiqua editione, quam habemus.*

ix. Sanatur Sanctus ab angelo, curat bruta, audit vocem celestem;

C 26 Sequenti autem luce Rochus nondum liber, sumpto baculo, illique innixus Placentiam, ut potuit, proficiscitur, hospitale pro more visitat, ægrotos hilari facie, amœnissimis verbis consolatur, tangit, & signo crucis liberat. Per urbem [autem] progressus, eo morbo laborantes in Deoque sperantes ad pristinam valetudinem reduxit. Sole autem ad occasum declinato, tugurium repetere constituit. Solus itaque per sylvam incedit: bruta quæque, adversa valetudine vexata, ad Rochi pedes provoluta sanitatem poscebant. Complures propterea eum extra urbem, rerum magnitudine moti, profecti sunt, vocemque de cælo missam ad se [audire] clamantem: Roche, Roche, orationem tuam exaudivimus, sanitatemque tibi donavimus. In pa-

triam itaque, Deo aspirante, revertere, poenitentiam acturus, ut Sanctorum numero ascriberis. Obstupere cunctorum animi, quòd novum & inauditum nomen audivissent.

A. FRAN-
CISCO

27 Ex his unus Deo acceptus, arbitratus Rochum illum esse, qui infirmos sanabat, certior tamen fieri cupiens, sylvam ingressus, ad Rochi tugurium se contulit; ibique eo invento, Salve, inquit, Rochè sanctissime. Cum perspectum habeam, Deum tui miserum, sanitatem bonamque valetudinem tibi reddidisse, & te in patriam revocasse; priusquam hinc discederes, te visitare volui: & quia Deo te gratissimum esse percipimus, urbem hanc nostram, & nos omnes, ac fortunas nostras tibi commendamus, & tuo auxilio fovendas tradimus. Rochus, qui adhuc nemini nomen suum prodiderat, Quis te, inquit, nomen hoc meum edocuit? Ille rem, ut acta est, enarrat. Rochus primò autumans, neminem, præter se, vocem illam audivisse, hunc quoque intellexisse didicit, genibus ad terram flexis hunc orat, ne mortalium cuiquam aperiat, cum Rochum esse, ut ignotis liberè & sine animi molestia in patriam redeat. Ille se facturum promittit.

quod innocens. tamen inveni-

F
Memoris salutarius

28 Gothardus autem Rochum paulo antè peste faucium vix ambulare potuisse, mox liberum & incolumem evasisse conspiciatus, divino munere id factum existimans, majori veneratione illum est profectus. Ad quem Rochus conversus, quibus potest rationibus, hortatur, ut in sylvis vitam eligeret, & Deo inserviret, qui docet in doctrina; qui exhortatur in exhortando; qui præest in sollicitudine: sacculum item contextat, qui tinea non formidet, talemque se Superis præbeat, ut eum cælesti consortio dignum illi existiment. Cum verò ad mortem ambo pervenerint, uti in hac fluctuosa rerum ambigine * ærumnarum laborumque socii extitissent, ita in cælo unâ divino lumine fruenterent. Quo, inquit, viso, mi Gotharde, nihil ulterius quæritur, nihil appetitur: cum in eo sint omnia, quæ ad perfectam divinitatis majestatem concurrunt: ita ut nullam satietatem reddat. Verùm enixius aliquanto spectantes, quo magis illud intuentur, eo magis videre cupiunt, juxta sacrum illud: Spiritus meus super mel dulcis &c., & Qui edunt me, adhuc esurient; & qui bibunt me, adhuc sitient.

** al. ambage*

29 Eia igitur, mi Gotharde, illum sequere, qui ex nihilo creavit omnia; qui nos omnes non solum amat, sed & fovet, & amplectitur; qui non fortunas nostras, non uxores, non liberos, non denique mortalium rerum quidquam; verùm cordis ardorem, ejus amore & charitate accensum, non suo, sed nostro commodo optimi parentis more requirit. Cui Gothardus, Dive pater mi, inquit, scito me omnia facturum, si modò tecum peregrinari passus fueris, itinerisque comitem me adjunxeris, aut saltem unâ mecum hic aliquantisper commoratus fueris, disciplinaeque tuâ imbutus, facilius eremi incommoda sufferam. Quod cum Rochus intellexisset, non parùm huic viro ad benè, beatè, rectèque vivendum inclinatio se profuturum ratus, mutato consilio, moram dierum aliquot sub [veterem] solitoque tugurio cum Gothardo traxit: quo tempore Rochus divinarum rerum peritissimus, Pauli eremitæ dogmata, Hieronymi, Antonii, cæterorumque, qui in eremo vitam contrivere, instituta Gothardum edocet.

F
Gothardum hortatur ad vitam solitariam.

A. FRAN-
CISCO
DIEDO.

A N N O T A T I O.

a Gothardus, cujus tam multa in Vita S. Rochi fit mentio, ex nobili Palastrella familia fuit; cujus imago in æde S. Annæ Placentiæ (quæ ecclesia Fratrum Ordinis Servorum est) unâ cum vitâ ejusdem S. Rochi in pariete ab eodem Gothardo (ut ferunt) depicta cernitur. Is passim sanctus nominatur. Sed qua die decesserit, nec * ubi corpus illius conditum fuerit, hæcenus mihi incompertum, inquit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad hunc diem 16 Augusti in annotatione. Apud Castellannum in Martyrologio universali ad diem xxv Februarii signatur Prope Mediolanum S. Gothardus confessor; qui an idem sit, non habeo, unde definiam. Sed apud nos ad istum diem in Prætermissis occurrit S. Gothardus episcopus & confessor Mediolani; ubi dictum est, nobis de eo antistite nil constare.

* 1. &

C A P U T I V.

B

Patientia per annos quinque in carcere probata; defensa ejus innocentia, apparitio angeli; impetratum patrociniûm contra pestem, mors; agnitio; miracula, templa.

Tamquam
explorator
capitur,

Quibus peractis, relicto in sylva Gothardo, Rochus, Deo comite, longis itineribus in Galliam delatus est, quæ armorum strepitu bellorumque turbine vexabatur. In patriam itaque dirigens iter, ad oppidum quoddam pervenit, quod Rochus patruo, uti jam diximus, donaverat, præfectumque ejus loci suffecerat. Is in templum pro more concessit: qui à lictoribus comprehensus, (exploratore enim illum arbitrabantur) in vincula coniectus, ad principem deducitur; à quo, quisnam esset, interrogatus, Jesu Christi servum & peregrinum esse, inquit; oravitque, ut vota sua prosequi eum sineret. Princeps Rochum ob habitum & squalorem haudquamquam agnoscebat, illumque in carcerem, cæterorum omnium maximè tenebrosam, belli suspitione formidineque compressus detrudi iussit, & custodibus imperavit, ut illum diligenter observarent. Qua ex re Deum immortalẽ, id genus ærumnarum, quod gravissimum esse videbatur, ut illum salvaret, elegisse arbitratus est; illi gratias habuit, quod omni cruciatûs genere eum dignum fecerit.

C

x.

Et in carcere
conjectus, &
per annos
quinque
patientia e-
jus probata,
ad mortem
se parat:

31 Carcerem itaque ingressus, tenebrarum, fetoris & scorpionum socius, ad terram reclinato genu Deum ac Virginem Mariam orat, ne illum deserant, virtutem præsent, quo facilius cætera incommoda patiatur. Hic igitur maximis laboribus, maxima vitæ austeritate, vigiliis, verberibus corpus cædendo, tantâ abstinentiâ, ut coctum aliquid sumere luxuriam putaret, (Tantum denique corpus contriveret) quinquennium ibi consumpsit. Quo exacto, se ad extremum vitæ devenisse ratus, carceris custodes, ut sacerdotem quempiam ad eum introducant, exorat. Deductus igitur sacerdos carcerem, lumen nec

unde acceptantem, splendore perspicuum, ingreditur: qua de re mirum in modum obstupuit. Rochum deinde intuens, & faciem ipsius divinum quidpiam spirare, fulgoremque oculorum admiratus, semianimis factus, verbum vix eloqui ausus est, & quid vellet, Rochum postulavit.

32 Tunc ille ad sacerdotis pedes provolutus, delictorum veniam implorat, rogatque Eucharistiam sibi dari. Sacerdos lacrymans ad principem se confert, ac monet quàm modestissimè, gravi injuria Deum affectum esse, quod sanctissimum hominem, omni prorsus scelere alienum, quinquennio jam in carcere tenuerit. Vitæ austeritatem, hominis patientiam, lumina præterea in carcere visa narravit: quæ omnia sanctitatis indicia sunt. Hac re passim per oppidum divulgata, pietate ducti oppidani, videndi hominis desiderio tenebantur, & se ad carcerem catervatim conferunt: ac Rochus morbo correptus, cum aliquantisper quieti se dedisset, Dei nuntius ei in somnis visus est, sic inquit: Tempus est, mi Roche, ut tuam hanc sanctissimam animam in Patris sinu collocem. Quamobrem si quid pro te aut mortalibus quippiam optandum proposuisti, antequam è vita migraris, à Deo optimo maximoque petito: fiet enim quodcumque optaveris.

33 Tunc Rochus: Parens, inquit, mitissime, qui populum tuum ab Ægyptiorum manibus, sinûs Arabici pelago penetrato, liberaisti: qui Loth in te sperantem ex urbibus nequissimis, [& de flamma ignis eripuisti: qui Jonam servasti;] * deest, cataclysmo eripuisti; qui nullum in te sperantem rejicis, neminem frustraris, omnes in te confidentes & auxilium tuum implorantes, qui verbo aut opere patrociniûm nostrum invocaverint, à sævissima peste servare, protegere & tueri non dedigneris; nec id nostris meritis, sed misericordis & clementiæ tuæ magnitudo orationi meæ concedat. Hanc præterea miseram & fontem animam tua pietate majestatis tuæ conspectui [præsentari] dignabere, quamvis nihil unquam in hac vita egerim, ut tanto munere dignum me fuisse existimem: pietatis tamen [&] clementiæ tuæ vim erga me, benignissime Jesu, ostendito.

Quæ oratione habita, Deum optimum maximum, clementissimum suis esse, objectumque illud beatificum, vivens adhuc in cælum raptus, conspicatus, optatis suis annuisse cognovit. Quæ munera etiam rerum omnium opifex suâ potentiâ mortalibus elargiri potest, majestatis tamen suæ munificentiam clementiamque, Sanctorum [suorum] meritis ita exposcentibus, illis veluti instrumentis quibusdam in nobis exercet. Voluit enim Deus suo nomine [eos] dæmonia ejicere, serpentes tollere, [&] super ægros manus imponentes ad pristinam valetudinem reducere. Exorata igitur divinæ amplitudinis charitate, Rochus humi dejectus, oculis ad cælum revolutis, artubusque modestissimè compositis, animam Deo reddidit. Tum verò qui ad carcerem convenerant, lucernas ingentes intus per quasdam rimulas lucescere conspiciunt; id ad carceris custodem deferunt: qui, confestim reclusis foribus, beatissimum corpus solo prostratum, ad caput & pedes lucernas ardere comperit. [Ad latus vero tabella his literis inscripta] peste laborantes, ad Rochi patrociniûm confugientes, contagionem illam truculentissimam evasuros. Quod ubi ad principem delatum est, magnitudine rei commotus, sanctissimum corpus summâ pompâ ad templum deferri jubet: quam & ipse præsentia sua exornavit.

petit à Deo
patrociniûm
contra pe-
stem,

* deest,
Noë

xi.
idque obti-
net, ac mo-
vitur.

F

A 34 Principis verò mater cùm Rochi nomen in tabella compertum legeret, filium his verbis alloquitur: Hic nepos tuus est ex fratre genitus; quo defuncto, hic benignè tibi imperium concessit, & [in] Italiam externasque regiones profectus est. Ut verò certiores reddamur, corpus adeamus, in cuius pectore si crucem comperiamus, hunc [illum] esse scito. Qua cruce inventa, mater principem objurgare cœpit, ejus crudelitatem detestata, cujus causâ vir sanctissimus immerita morte & familiæ suæ dedecore extinctus est. Ex quo plangor & ululatus fit. Oppidani olim principis sui cadaver, sanctissimumque corpus lacrymis humectant, osculaque defigunt. Justisque ritè peractis, princeps magno impendio ei templum erexit, diem solennem, quo divus Rochus obiit, imperat sexto decimo * scilicet

* al. decimo septimo

B XII. Pestem severissimam * al. decimo tantum b c d

35 Anno verò millesimo quadringentesimo quarto decimo, [Kalendas verò Julias quinto decimo *] Christi fideles, & Romanæ Ecclesiæ prælati b, quo Græcorum c hæresim tollerent, omnes in urbem Constantiam d Germaniæ celeberrimam in unum convenere. Urbem illam pestis lævissima intravit, ita ut omnes de fuga confulerent: arbitrati enim sunt id dæmonum operâ factum, quo Dei Ecclesiam Petrique naviculam, si naufragare non possent, illam saltem agitare, ac turbare conarentur. At Deus clementissimus cum nollet Rempublicam Christianam perdere, dum prælati mortem formidantes, ad unum omnes urbem relinquere statuisent; adolescens quidam Germanus Christianam religionem labefactari timens, divino numine afflatus, supra ætatem audaciùs Patres sic alloquitur: Etsi Deus omnium conditor sacrosanctam Romanam Ecclesiam Christianamque Rempublicam & urbem hanc salvare potest; voluit tamen Sanctis suis præcipua quædam clargiri, quibus intercessoribus mortales vota & optata consequantur. Audio enim Rochum [quemdam] à Gallis summa in veneratione habitum: cujus meritis omnes ad eum confugientes peste liberantur.

apud Constantianenses invocatus exstinguit.

Nomen ejus in Italiam deferretur: templa, miracula.

36 Vobis itaque consilium do, Patres optimi, ut ad illum confugiamus omnes, corpusque nostrum inediâ castigemus: & sub Rochi vexillo signoque supplicationes per urbem facite, ac illum orate, ut apud Deum, cujus rem agimus, precibus instet, ut urbi sua miseratione salutem præstare non dedignetur. Adolescentis consilium Patres omnes approbavere, & solenni pompa Rochi imaginem, omni comitante populo, per urbem deferunt, supplicationes pro more agunt, corpusque jejuniis & verberibus castigant. Quibus peractis, difficile dictu est, quàm brevi pestis illa evanuerit. Quapropter cives & incolæ, omnisque conventus luctum & mœrorem in gaudium convertunt, & sanctum virum maximo honore Germani quoque profecti sunt.

37 Feliciter itaque Christianis rebus expositis, soluto conventu, Itali ad nos Rochi nomen detulere, ad quos tandem longo postliminio reversum, basilicas, facella, templave in ejus nomine construendi, materiam præbuit: ad quæ confugientes, imagines, statuas, votorum argumenta, & sanctissimi viri opera intuentur: quæ si scriptis mandare velimus, difficilior nobis pro-

fecto esset principium quàm exitum reperire. Quapropter consultò missa faciemus illa, ne, si incuriâ nostrâ tantorum operum merita minùs laudaverimus, illi gloriæ partem subtraxisse videamur. Hunc itaque omnes imitemur; hunc piis orationibus prosequamur, ut Deo simul & illi fervientes, ejus supplicationibus divinæ clementiæ munera consequamur e.

ANNO TATA.

a *Miram hujus domini in non agnoscendo fratris filio, qui non erat senex, sed in virili ætate, quique non ita pridem admodum ei fuerat tam beneficus, secundum Sancti Acta, stupiditatem ac duritiem!*

b *Factum sequens patitur difficultates; de quibus noster Commentarius prævius § 2 à num. 15; eaque fortasse de causa auctor Vita Ms. anonymus, quæ secundo loco excudetur, nihil de illo habet.*

c *Imo vero ut aliorum hæresim tollerent, secundum ibidem dicta num. 16.*

d *Urbs hæc sita est in finibus Sueviae atque Helvetiæ, satis nota, ac concilio œcumenico decimo sexto ibidem celebrato memorabilis.*

e *In Ms. hoc sequitur proximè epistola Petri Ludovici Maldura ad Diedum, hujus Vita auctorem, data; sed eam præmissimus in Commentario nostro prævio § 7.*

ACTA BREVIORA

Auctore anonymo,

Ex Ms. Belfortii, qui illud acquisivit è cœnobio Bethlehemitarum prope Lovanium, & contulit cum duobus aliis Mss. PP. Cælestinorum Parisiensium & Ambianensium.

CAPUT I.

Mira Sancti nativitas, ejusque post patris ac matris obitum peregrinatio in Italiam salutifera.

Purimas & insignes Francorum imperium provincias habet; quas inter tum agri fertilitate, tum urbium & oppidorum situ ac celebritate, linguæ Occitanæ Provincia, quæ cum Aquitania jungitur, florere solet. In ea quidem singulare & magni nominis oppidum est, quod Mons Pessulanus appellatur. Hujus dominium quondam habuit nobilissimus eques, nomine Joannes, illustriissimo Francorum regum sanguine natus. Hunc non magis generis nobilitas exornabat, quàm omnium humanarum & divinarum virtutum studia commendabant. Erat ei uxor nomine Libera, generè pariter & specie clarissima: sicque omnipotentis Dei Filio uterque mancipabatur, ut sanctis

A. FRANCISCO DIEDO.

E

E

Sanctus nascitur in Montepessulano

EX MS.

ctis operibus & divinis semper tenaci amore intenderent. Sed cum vir devotissimis ex devotissima conjuge nullum heredem suscepisset, vota Deo pro herede suscipiendo, qui etiam Christi servus esset, fecerunt. Et quodam die, cum præcipue devota uxor Christum & Matrem gloriosissimam Virginem Mariam in templo ea de re precaretur, angeli vocem hanc audivit: O Libera, exaudivit Deus orationem tuam; gratiam autem à Domino accipies.

insignis cruciculâ:
* al. miræ pulchritudinis additur:
* Ms. Paris. quæ rubra erat,

2 Filium igitur mulier concepit*, qui Rochus in Baptismate appellatus est. Is in cute crucem* impressam super sinistro latere ortus è matre attulit; quò profectò sanctissimum stigma eum Christo charissimum ostenderet. Cujus rei causâ parentes magnopere demirati, Domino bene dixerunt; & ideo infantem beatum Rochum mater, licet nobilis & delicata, lactavit atque aluit, cæterosque nutricis labores non invita subivit: Et cum devotissima mater duos in septimana singula dies jejuniis ageret, beatus infans Rochus, matre jejunante, à lacte continebat, nec ultra femel matrem* tunc lactabat: quodque omnibus mirum erat, eo die habilior, hilarior atque recentior erat infans beatus. Dum quintum ætatis ageret annum, suis parentibus sedulò obtemperans, claris jam virtutibus excrecebat, & defixum lateri signum crucis etiam cum tempore augebatur. Scholas a quoque adiens miro modo omnes scientiâ præcallebat, jejuniis, orationibus, & piis aliis vacans operibus: sicque ad duodecimum annum pervenit, in quo cæpit districtius corpus suum abstinentiâ castigare*.

* f. mater eum

B

* al. sibi austerus, aliis blandus.
anno ætatis
12 patrem,
15 matrem amittit.

3 His temporibus, pater B. Rochi, vir omni divino amore confirmatus, maximo morbo invaditur: & se jam sentiens extremis fati proximum, Rochum filium ad se vocat. O, inquit, Roche, unice heres, vides, me brevi vitam finiturum: quatuor tibi in testamento meo, simul cum imperio & mea hereditate mandata relinquo: primum, ut, sicut instituisti, Jesu Christo jugiter servias: secundum, ut pauperum viduarum & orphanorum sis memor: tertium; thesaurorum meorum rectorem te constituo, ut eos pariter in pios usus conferas: quartum, ut egenorum atque pauperum hospitalia frequentes. Hæc suapte quidem sponte facturum se, Rochus promittit, & devotissimi domini Joannis anima immortalis mortale corpus deseruit. Anno etiam suæ nativitatis decimo quinto devotissimam matrem Rochus sepelivit. Et ita paucos post dies patris testamentum impiger exsequitur, religiosa loca, & pauperum domos visitat, miseros, oppressos & ægrotos opibus & consilio curat: viduas, pupillos & orphanos consolatur, inopes virgines nuptui collocat: hisque piis officiis rem patris sui omnem non invitatus dispensavit.

C

Deinde Romam peregrinaturus adit Aquam Pendentem peste afflatam,
* al. veste coccinea vilique pallio circumamictus, & nullo comitante

4 Postquam patris sui mandata expleisset, decrevit secum patriam deserere, & varias per christianitatem peregrinationes agere. Habitu* itaque peregrino induitur, caput pileo tegitur, de humeris bulga pendet, baculus peregrinalis dextram subit: & intentus pœnitentiæ Rochus, post multa deserta, Romam versus contendit. Sed prius in oppidum Aquam Pendentem nominatum se appulit: ubi dirissimam pestem vigere, cum è multis in via scivisset, percupidè in hospitale ejus occurrit. Hujus hospitalis tutelam quidam, nomine Vincentius, habebat; à quo Rochus beatus non sine multis precibus & labore impetrat, ut ipse ægrotis diu noctuque inserviret: timebat enim ille, ne Rochus florens & juvenis statim te-

lo pestifero cæderetur. Sed posteaquam ad ægrotos venit, eis omnibus in Jesu Christi nomine benedixit, & uniuscujusque membra impavidè contractavit: ita ut statim virum sanctum ad se intromissum faterentur; quia jam tantorum dolorum incendia per totum hospitale extinxerat. Inde per Aquam Pendentem Rochus incedens, uniuscujusque domum peste vexatam adire festinat: & cum signo crucis ac memoria passionis Jesu Christi quemcumque tetigisset, eundem sævissima pestis deserebat.

D

5 Liberata peste contagio Aqua Pendente, quâ, & Casenâ liberatâ, Romam
versus Cæsenam civitatem Italiæ magnificam tendit, quam non minor peste diu vexabat, eamque brevi spatio liberat. Inde tandem Romam venit: in qua tota urbe locus peste vacuus reperiri vix poterat. Erat autem iis temporibus Romæ Cardinalis quidam titulo Angleriæ b, quæ provincia Longobardorum est. Jam hujus Cardinalis ædem beatus Rochus accessit, & cum in conspectu Cardinalis paulisper stetit, subitò mira consolatio & spes in animum Cardinalis peste infecti dilabatur: intellexit enim juvenem beatum Rochum Deo esse charissimum: hoc vultus, hoc mores, hoc Rochi modestia protendebat. Quare se Rochus beato commendavit, ut eum à peste tanta liberet & conservet. Et, ecce, Rochus ei Cardinali in fronte crucem digito signat: statimque apparentissima & manifestissima crux in fronte Cardinalis impressa cernitur, & sic Cardinalis à peste protegitur.

b

E

6 Cumque sanctum Rochum precaretur, ut Cardinalis crucis stigma è fronte tolleretur, ne populo spectaculum foret; Rochus hortatur eum, ut Redemptoris signum in memoriam passionis ejus perpetuo in fronte gerat & reverenter colat, quo à dira peste liberatus exsisteret. Cardinalis ergo ad Papam beatum Rochum adducit c, qui statim radium lucentissimum & cælestem è fronte Rochi micare ac resplendere vidit; ipseque beatus Rochus plenariam indulgentiam à Papa obtinuit. Cum autem Cardinalis de Rochi gente & patria ab eodem quæreret, ille nullam mortalem gloriam affectans, patriam & gentem suam celavit. Postremo accepta iterum benedictione à Papa, secessit, & cum Cardinali per triennium Romæ exstitit, continuas pauperibus & peste vexatis operas & labores indulgens.

c

F

7 Post tres vero annos Cardinalis senio confectus moritur; & Rochus Romam linquens, Ariminum d urbem Italiæ florentissimam venit: quam similiter liberavit. Arimino peste liberato, ad civitatem Navarensis e in Longobardia venit, plurima etiam peste oppressam; & illic totos duos menses ægrotis peste toto corde totoque Dei auxilio inservivit. Inde post amotam pestem, versus Placentiam gressus direxit, quoniam & in ea ultra modum pestem regnare intellexerat. Erat nempe ejus semper studii, ut in Jesu Christi nomine & ejus sanctissima passione, homines à peste tutos faceret; primumque in pauperum domos & hospitalia se recipiebat, eo quod ea loca magis egerent auxilii.

post triennium adit Ariminum, Navariam, & sanat.

d

e

8 Cum in hospitali Placentiæ diu fuisset, & Placentiæ fere omnes illic ægrotos à peste curasset, quadam media nocte audivit in somnis hanc vocem angelici: Roche Christo devotissime, expergiscere, & pestem, quæ nunc in te est, cognoscere & curare studeas. Ille continuo se percussum telo mortifero in altera coxarum persentens, egit Deo gratias. Cumque gravi dolore cruciaretur, ejusque languore ac gemitu omnes somni quiete privarentur,

varentur,

A varentur, ille beatus prope se è cubili recepit, & ad exterius hospitalis limen advenientis diei lucem expectans cubabat. Prætereuntes orto jam sole cives Placentini Rochum videntes, hospitalis magistrum impietatis accusabant; sed ipse se coram civibus purgans, Certe (inquit) nobis invitit foras huc secessit. Ergo cives properanter beatum Rochum è civitate depulerunt, ne per eum civitas majore peste inficeretur.

ANNOTATA.

a *Hic paucula inesse ex Ms. Patrum Caeslorum Ambianensium, notatur ad marginem Ms. Belfortiani.*

b Cardinalis Angleriae, audità Viri Dei famâ, per nuncium ad se illum evocat. Ita in *Ambianensi scriptum legi, signatur ad nostrum, quod hic damus, exemplar. Vide Annotata ad antecedentem Vitam cap. 2, lit. d. Falsa autem sunt, quæ de isto Cardinale, nec non de Pontifice acta hic narrantur Roma, ex ibidem premissis.*

B **d** Ariminum, urbs Emiliae in Italia, nunc vulgo Rimini in Romandiola provincia, ad oram maris Adriatici, inter Pisaurum & Casenam. Consuli potest Ughellus tomo 2 Italia sacra à col. 406.

c *Immò Novariensem, quam inter Insubres in Lombardia Transpadana pag. 688 laudat Leander Albertus antea designatus: sita est in Ducatu Mediolanensi, estque caput Novariensis tractus ab ea dicti.*

CAPUT II.

Gestia Placentiae, reditus in patriam, obitus ibidem, & mirabilis agnitio.

Prope Placentiam decem excitat fontem

T Am multo tamque ferventi dolore oppressus, patienter tamen se ejectum sustinet; semperque omnipotenti Deo benedicens, in quamdam desertæ vallis silvam non longè à Placentia profectus est; ibique, ut voluit, sibi parvulum tectum ex frondibus composuit. Mox nominis gloriosi Jesu memor, ad preces mentem erexit & dixit: Magnas tibi gratias ago, Salvator Jesu, quod me, ut ceteros tuos peste afflictos, in hunc (te precor) desertum locum gratiæ tuæ refrigerium mihi mittere digneris. Finita oratione, statim è cælo nebula elapsa est, & juxta cellulam ejus, in pulcherrimum & nitidissimum fontem, qui etiam illic hodie est, convertitur, cujus aqua æstanti Rocho refrigerium ferret **a**.

a **c** *Et aibatut à cane venatico,*

10 Erat prope eandem silvam villa ruralis, quam nonnulli nobiles inhabitabant; quos inter quidam Deo charus, Gothardus **b** nomine, magna rura & magnam familiam possidebat. Is è multis venaticis canibus unum familiariter educaverat, qui ex mensa domini intrepidè panem tractare solebat; & cum panis Rocho deesset, panem ad eum afferebat. Quod cum sæpius adverteret Gothardus, & ad quem ferret, ignoraret, ejus etiam familia ignorante, in proximum prandium, delicatum in mensa panem apponi jussit: quem statim suo more canis tollit, & ad Rochum accelerat: canem ergo ille insequitur, & ad cellulam beati Rochi conveniunt. Cernens verò, quam familiariter panem Beato porrigeret, reve-

Augusti Tomus III.

reter Rochum salutatur, & sancto Viro assidet: qui timens; ne peste contagio ille caperetur, Abi, inquit, amice, in pace bona; quia me violentissima pestis tenet. Gothardus igitur domum suam reversus est: ubi secum tacitus hæc loquitur: Hic pauper, quem in deserto nunc reliqui, vir Dei certè est, cum canis, irrationale animal, languido & derelicto panem solus portet: ideo qui hoc vidi, idem potius facere debeo, qui & homo & Christianus sum. In hac sancta meditatione ad eum reversus, dixit: Facere tibi, sancte Peregrine, misericordiam cupio, & jam te nunquam relicturus reviso.

11 Rochus Deo gratias egit, & Gothardum in Christi lege jugiter erudit. Postquam simul paulisper fuere, nec ultra canis panem adferret, Gothardus consilium pro pane habendo quærit; & cum magis magisque fame urgeretur, remedium à Beato rogar. Qui juxta id Dominicum: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, hortatur, ut redeat ad villam, atque omnibus bonis suis renuntians, sequatur viam Christi, & in nomine Jesu panem petat. At Gothardus præ pudore (quia illic & notus & dives erat) id se vereri, ait. Sed tandem beati Rochi crebra admonitione instructus, Placentiam, ubi etiam notissimus erat, venit, mendicat, atque illic ad cuiusdam sui compatriis ostium eleemosynam postulat. Ille Gothardo asperè convitiatur, quòd amicos suos hac dedecentissima homini prudenti & diviti mendicitate macularet, expulitque eum irridens & iratus ab ostio: & sic Gothardus aliorum domos mendicando sollicitare cogitur. Eodem die compatrem istum pestis invasit, reliquosque multos, qui Gothardo eleemosynam negaverant. Reversus tandem ad silvam Gothardus, quæ dicta sunt, Rocho beato exponit; sed beatus Rochus ipsius compatriis mortem brevi futuram prædixit: quod ita factum est.

Et Gothardo, quem docet vitam eremiticam.

E.

12 Verumènimvero motus pietate & misericordia Rochus, licet ipse peste affligeretur, plenam peste Placentiam accessit; & Gothardo in silva relicto, Placentinis omnibus magno suo labore opem attulit, & in nomine Jesu tangendo & benedicendo civitatem omni peste absolvit. Et ipse adhuc suo malo & languidus & fere claudus ad silvam revertitur: ubi multos, qui audierant, & ideo in desertam vallem venerant, cum Gothardo reperit; quibus coram omnibus Viri Dei miracula faciebat.

Necdum sanatus, sanat Placentiam;

F

13 Post modicum tempus Gothardus & socii sui propter certa negotia Placentiam reversi, beatum Rochum ad tempus in valle reliquerunt. Beatus quidem Rochus Deo orationem fecerat, ut à peste liberaretur, unde raptum somnus eum occupat. Interim Gothardus à civitate rediit, & cum jam esset junctus Rocho dormienti, audivit hanc vocem angeli: Roche, amice Dei, audivit Dominus preces tuas, & ecce, à peste sanatus es. Jubet ergo Dominus, ut versùs patriam tuam gradum intendas. Hac subita voce obstupuit Gothardus, qui semper ante hæc Rochi nomen ignoraverat, atque confestim expurgato & divinitus sanato à peste Rocho vocem, quam audierat, enarravit. Qui ideo rogavit, ut nomen suum celaret, utputa nullius mortalis gloriam affectans: & postquam aliquot dies cum ipso Gothardo & reliquis sociis in eremo commoratus esset, eos omnes instruens, & in sanctis operibus confirmans, valescit: & peregrinus, ac penitentiae divinique semper amoris studiosus, versus patriam teadit.

tum sanus factus, mittitur in patriam;

F ff

14 Dum

EX MS.
ubi instat
insidiatoris
captus con-
tinuo,
c

14 Dum patriam suam repetere, sese ad Angliam provinciam Longobardiæ ad Almaniam versus contulit; ubi ejus provinciæ dominus bellum cum hoste gerebat; cujus milites beatum Rochum comprehenderunt, & cum tamquam exploratorem & insidiatorem domino tradiderunt: & is sine mora beatum Rochum, semper Jesum profitentem, in carceri deputavit. Vir autem Domini parcens omnibus patienter carcerem subivit, & nominis Jesu diu noctuque memor humiliter se Deo commendabat: adeo ut nullum ei incommodum carcer ageret, qui pro eremo & pro penitentia carcerem recipiebat. Postquam illic per quinque annos vixit, in fine anni quinti; cum jam Dei voluntas esset, ut sancti Viri anima Sanctorum consortio jungeretur, ille qui cibum eidem beato Rocho in carcere ferre solebat, singulis tunc diebus & horis mirabilem splendorem per atrium & carcerem ubique cernit, & Rochum genibus ad terram pronum orantem videt: quæ omnia domino suo retulit. Atque hujus rei fama statim totam civitatem replevit adeo, ut cives complures ad carcerem tantæ novitatis causâ concurrerent: & idem viderunt, & conspicati sunt omnes, Deumque laudabant, & dominum istum savitiei & impietatis inculabant.

post annos 5
sancti mori-
tur,

* Cod. Parisien. addit, rogatque Eucharistiam sibi dari

* Ibid. hic additur: Et cum lacrymis principem adit, ut Virum tam sanctum liberet.

ac tum primum agnoscitur, sepelitur, & colitur.
* f. sanctum

15 Cum se tandem voluntate Dei hanc vitam mortalem finitum cognosceret, custodem carceris ad se vocat, rogatque, ut dominum suum in nomine Dei & gloriosæ Virginis oret, quatenus ad carcerem mittat sacerdotem, cui Rochus moriens confiteatur. Quod cum impetrasset, & devotissime confessus esset*, rogat ut per tres insequentes dies totos se solum in carcere cælestia contemplari sinat, quo melius & propius è vita decedens possit de sanctissima passione Christi meditari. Senferat enim Vir Dei quomodo cives civitatis dominum pro ipso è carcere liberando suppliciter precarentur. Quæ omnia sacerdos domino retulit*, & sic beato Rocho tridua illa solitudo concessa est. In fine diei tertiæ angelus Domini cum hac voce ad illum venit: Roche, ecce, mittit me pro tua anima Deus: à quo si quid optas in hac ultima tuæ vitæ parte, nunc id petere debes. Rochus ergo omnipotentem Deum prece devotissima rogavit, ut omnes Christiani, qui piè & reverenter in nomine Jesu memoriam sui fecerint, à peste liberarentur: & oratione facta, expiravit.

16 Post diem tertium, dominus civitatis ad carcerem mittit, ut beatum Rochum de carcere liberaret. Sed qui venerunt, jam vitâ finitum* invenere, & per totum carcerem admirabilis lumi-

nis radios viderunt, ut indubiè eum Dei amicum intelligerent. Erat & ab illius capite cereus magnus, & alter quoque tantus à pedibus: quibus cereis totum sanctum corpus illustrabatur. Invenit præterea sub ejus capite tabulam aureis litteris divinitus perscriptam, in qua scriptum erat, Deum ejus orationi concessisse, quod pro laborantibus petierat. Ex ipsa insuper cognoverunt beati Rochi nomen & auctoritatem; quo nomine cognito, illius civitatis domini mater, jam multo senio confecta, intellexit, Rochum fuisse filium domini Joannis de Monte pessulano, qui frater germanus fuit hujus, de quo jam diximus, domini; quæ omnia propter incognitum nomen antea ignoraverant. Agnoverunt præterea, beatum Rochum eis nepotem esse, per signum illius sanctissimæ crucis, quam, ut diximus, ab utero matris natus contraxerat. Sic igitur ipsi poenitentes, & sese dolore ac planctu afficientes, tandem cum tota populi civitatis frequentia, solenniter & religiosè beatum Virum sepeliunt. Qui postea in Apostolatu d. Sanctus gloriosè dedicatus est; atque ejus glorioso nomini amplam & celeberrimam ecclesiam construxerunt.

17 Non * te prætereo, cecini, sanctissime Roche,

Carmina, nec versum mira beata petunt. Libera nec ideo præsens hæc pagina promit,

Quam tibi sit magni gratia larga Dei. Quam tu pluris ades Chirone & Apolline contra Quod bene sis pestes unica certa salus.

Jam vos mortalem medicum contemnite, quorum Corpora [febrilis] tabida pestis habet;

Ad Sancti properate gradus, Rochoque vovete, Angelicam novit munere solus opem.

Extremum hoc moriens dopum munusque poscit,

Possit ut ægrotos solvere peste pios. Concessit meritum stabili sub federe Christus: Ergo preces Rocho femina virque date.

ANNOTATA.

a Videfis Annotata ad præcedentem Vitam cap. 2 lit. g.

b De eo ibidem in Annotatione ad cap. 3.

c Locum hunc expendimus in Commentario prævio § 8.

d Hoc Pinus biographus, sæpenumero in Commentario nostro prævio citatus, aliis verbis explicat. Sed tam idem Pinus, quam hic noster anonymus in eo hallucinantur, ex dicto Commentario § 2.

GLORIA POSTHUMA APUD ANTVERPIENSES.

§ I. Reliquiæ, piæ foundationes, fodalitium, privilegium.

Documenta benignè hic nobis subministrata

ostquam per decursum mei Commentarii Vita S. Rochi prævii plurima collegeram de publica ejusdem Sancti veneratione per Europam propagata ex Confraternitatibus in ipsius honorem erectis, item ex reliquiis ac adibus sacris ejus nomine nuncupatis; conquirenda etiam

iam illa esse censui, qua hic Antverpia sunt, quæque ad sanctissimi Confessoris gloriam posthutam illustrandam conductura arbitrabar. Quæ in re nactus hic sum strenuum ac officiosum adiutorem R. A. ac consultissimum D. Joannem Engelgrave, juris utriusque licentiatum, nec non insignis ecclesie parochialis & collegiata S. Jacobi Canonicum, & capituli Actuarium; cujus curâ,

A curâ, præter instrumenta authentica à laudato Viro mecum communicata de iis, quæ sunt in prædicta ecclesia, nonnullas insuper alias notitias ipsius manu scriptas accepi, ad finem à me inventum accommodatas; quas infra eâ de causa, brevi notione Antverpienses vocabo. Ad hæc, aliunde quedam alia documenta obtinui, quæ ad alia hujus urbis loca spectant. Atque ab hisce quidem locis primò incipiam singularem erga S. Rochum Antverpiensium pietatem. De lipsano itaque sacro, in sacello S. Rochi asservato, hoc produco testimonium ex authentico transcriptum nuperrimè in museo nostro:

agunt de reliquiis,

B 2 Ambrosius Capello, Dei & Apostolicæ Sedis gratiâ episcopus Antverpiensis, omnibus & singulis has visuris salutem in Domino. Quoniam Sanctorum cum Christo in cælis regnantium, relicta in terris corpora, aliasque exuvias ecclesiarum esse ornamenta, urbium contra hostes visibiles & invisibiles præsidia, publica pietatis incitamenta, & recta ratione, & innumeris experimentis & omnium seculorum usu comprobatum est. Cumque ex parte R. D. Gasparis vander Herstraten presbyteri, Nobis esset exhibitâ pars quædam spinæ dorsi S. Rochi, quam ven. adm. D. Franciscus Diericx, Ordinis Cisterciensis, abbas S. Salvatoris hujus civitatis (prout litteris authenticis, & aliâs nobis luculenter probatum fuit) desumpserat ex illo SS. reliquiarum sacelli regii regni Portugalliæ thesauro, qui à reverendissimo domino Joanne Miræo Antverpiensium episcopo piæ mem. prædecessore nostro, & à nobis recognitus & approbatus est; ac idem R. D. Herstraten Nobis humiliter supplicasset, quatenus dictam S. Rochi Reliquiam de novo inspicere, recognoscere, & sigillo nostro episcopali munire dignemur, ratamque habere gratam illam donationem, quâ ipse candido liberalitatis animo, & peculiari erga S. Rochum devotione, præfatam ejusdem ossis partem dono dedit (prout illam à ven. adm. D. abbate præfato dono acceperat) sacello S. Rochi in platea vulgo de Roehus-straet in hac civitate:

que donata sunt

C 3 Nos præmissorum intuitu, ac dicti Sancti cultui amplificando quam maximè intenti, sanctam reliquiam præfatam denuo revidimus, recognovimus, sigillo nostro episcopali in cera Hispanica impresso munivimus, ac pro vera & genuina dicti S. Rochi reliquia autoritate nostra ordinaria approbavimus, ac in præfato S. Rochi sacello (in cuius favorem donationem antedictam acceperamus, ratamque habuimus) publicæ Christi fidelium venerationi exponi permittimus. In quorum omnium fidem hæc manu propria signatas, sigillo nostro majori, & secretarii nostri signatura communiri iussimus Antverpiæ in palatio nostro episcopali die xx Maii anno Domini mdcclxxii. F. Ambrosius Episcopus Antverp. qui supra &c. De mandato reverendissimi domini episcopi præfati. P. de Bisthoven secr. Præter hoc instrumentum vidi etiam actam scabinalem, ut vocant, de donatione hujus sacri lipsani à laudato D. Franciscus Diericx abbate facta D. Gaspari vander Herstraten; & hujus cessione; quâ pignus istud sacrum sacello S. Rochi, quod existit in platea vulgo de Roehus-straet, in perpetuum dedisse testatur. Quæ consules, scabini, & senatus civitatis Antverpiensis suo testimonio confirmant die v Decembris anno 1671.

sacello S. Rochi,

4 Porro sacellum illud spectat ad domum expositorum, seu inventiorum infantium (vulgo het Windelingen-huys) & ad domum fatuam. De Augusti Tomus III.

hac Carolus Scribanius noster in Originibus Antverpiensium scribit ista pag. 112: Fatua domus (in S. Roehus-straet) aberrantibus ab homine suo, quales in magna Republica, ingenti vicinia, numquam deesse possunt. Locus hic ab elemosynariis datus, & respondet operi fructus. De ista verò paullo pluribus: Pupillaris domus exposititiis dicata: quorum in magno populo & frequenti vicinia magnus numerus, & jam cxxx numerant. Auctores habet elemosynarios urbis anno mdcxxxii: nobile opus, & quod nomen in principe mereatur. Educantur, & ut primum per ætatem licet, edocentur, prout cuiusque ingenium tulerit: additurque lectio & scriptio, ne quidquam ad honestam educationem vitæque reliquum desit. Hæc Scribanius. Ne autem Christiana ipsorum institutioni quidquam etiam desit, ab uno è patribus Societatis exponitur illis doctrina Christiana Dominicis diebus (sacerdos loci eos instruit ad rite peragendam primam communionem) à duobus verò, statis anni temporibus excipitur eorumdem confessio de peccatis. In dicto sacello singulis feriis tertiis Sacrum dicitur in honorem S. Rochi. Ibidem publica venerationi exponitur ejusdem lipsanum: item die xvi Augusti annua Sancti memoria celebratur festivo ritu, & dicitur ad populum.

AUCTORE J. P.

E 5 Exstat etiam hic Antverpia in de Hoogh-straet, ut vocant, id est, in platea alta, hospitale S. Juliani: de quo laudatus Scribanius pag. 110, Falluntur, inquit, qui ante annos mille stetitisse volunt. Exstructum reperio anno mccciii. Peregrinis quaquâ venientibus in biduum hic domus est, & benignè habentur: ac ne divina desint, adjunctum sacellum, & in eo diurnum Sacrum. Habeo in manibus impressum exemplar indulgentiæ plenariæ, ut nuncupant, festo S. Juliani confessoris, ac singularis peregrinorum patroni, in sacello hujus Sancti lucranda, quod in dicta platea situm est: & in eodem exemplari notatur, in isto sacello diebus Mercurii in æstate horâ septimâ, ac in hieme ad medium octava cantari Missam in honorem S. Rochi, cujus sacra reliquia ibidem etiam quiescunt, cum indulgentia quadraginta dierum, ab illustrissimo episcopo Antverpiensi iis concessa, qui devotè eidem interfuerint.

F

6 Pignus etiam sacrum venerationi publica exponitur in ecclesia S. Jacobi, de qua dicebam supra, hierotheca argentea inclusum. Vidi illud ac veneratus sum, ac observavi ejusdem hierothecæ probè clausam, & sigillis illustrissimi Ambrosii Capello munitam esse. Consule, quæ dicuntur inferius § 3 in fine. Sed plura alia singularis erga S. Rochum pietatis monumenta ibidem ad memoriam posteritatis sunt relicta. Et verò cultus ejusdem Confessoris jam inde ab annis ducentis ac quatuor supra viginti in ejus sacello ecclesiæ prædictæ inchoatus vel continuatus fuit, ex notitiis Antverpiensibus antea designatis in quibus perhibetur, censum, qui exstingui non possit, florenorum quatuor annuorum sub hypotheca cuiusdam domus in platea vulgo de Lange-niculo-straet, in favorem dicti sacelli, ab anno 1512, per quemdam dominum sacellanum esse fundatum: cujus pensio, quæ, ut intelligo, ad hoc usque tempus persolvitur, confirmationis loco est, cum fundationis instrumentum non habeam. In iisdem notitiis dicitur alia esse fundatio, ibidem ad altare S. Rochi Missas quinque persolvendi hebdomadibus singulis. Item alia, ut sæpe dictæ notitia memorant, ibidem faciendi Sacra duo singu-

AUCTORE
J. P.

lis hebdomadibus. Tempus atque alia harum duarum foundationum adjuncta non pervenere ad meas manus: hic tamen ambas attexui occasione superioris, quam primo loco nominabam. Pergamus ad alia tempora.

7 Anno Christi 1563 à Philippo II, Hispaniarum rege, diploma datum est in favorem altaris S. Rochi: litterarum exemplar authenticum, Flandrico idiomate scriptum, ante me habeo, è quo delibo sequentia. Confratres altaris S. Rochi anno mox designato in dicto diplomate referunt obrulisse libellum supplicem, quo significant, se intellexisse, aliquot personas è sodalitate ejusdem altaris velle eidem altari prospicere per fundationes aliquas, ac censibus illas augere; sed difficultatem eis creari propterea, quod, si hæc fundationes & administrationes admittantur à præfæctis ecclesie S. Jacobi, converti possent in res alias, atque adeo pia personarum benevolentiarum ac sodalium ejusdem confraternitatis intentio infringi vel extinguere. Quæ ratio in dicto diplomate indicatur, præfatos sodales, aliasque benevolas personas absterere, quo minus altare illud ac divinum cultum condecorant, augeantque ejusdem fundationem; atque idcirco à supra dictis confratribus libellum supplicem esse oblatum, quo petunt, ut administris prædicti sodalitati vel confraternitati supra memorati altaris concedatur facultas, ut penes se sint in perpetuum administratio, pecunia accepta, ac regimen fundationum, nec non tam ea bona, quæ vel tunc pertinebant ad idem altare, quàm ea, quæ in posterum eidem altari accreverint; ita ut nec præfæcti ecclesie, nec præfæcti S. Spiritus, ut vocant, nec ulli alii Superiores tam spirituales quàm seculares, ullo modo possint eidem se immiscere, aut de eisdem disponere, vel quidquam in illis mutare. Cui supplicationi supra memoratus Philippus Hispaniarum rex benigne annuit in suo concilio, uti latius patet è litteris, sigillo regio in cera rubra munitis, ac Bruxellæ datis die IV Maii, anno Domini 1563. Erant itaque tunc temporis Antverpia, qui erga cultum S. Rochi non mediocriter erant affecti. Erant, qui cordi habebant ejusdem cultus conservationem. Erat denique confraternitas; verùm quamdiu antè ea fuerit inchoata, nescitur: hoc scitur, Sancti sodalium postea evectum fuisse ad majorem splendorem, ut modò dicam.

§ II. Confraternitas canonicè erecta; ab Alexandro PP. VII confirmata ejus statuta; gratiæ spirituales eidem concessæ.

Anno 1658
illustrissimus Antverpiensis

Anno Christi 1658, die XII Augusti illustrissimus Ambrosius Capello canonicè instituit ac erigit confraternitatem S. Rochi confessoris in ecclesia S. Jacobi Antverpia sæpenumero jam memorata, pro omnibus Christi fidelibus utriusque sexus, sub titulo & invocatione ejusdem Sancti, in sacello & ad altare in ipsius honorem in dicta ecclesia erectum, ac sub certis statutis & ordinationibus. Quia verò laudatæ institutionis & erectionis exemplar Flandrico nostro idiomate conscriptum est, ideo illud latinè reddimus in banc sententiam: Fr. Ambrosius Capello, Dei & A-

postolicæ Sedis gratiâ episcopus Antverpiensis, omnibus has visuris salutem in Domino. Cùm incomprehensibilis bonitas Dei, qui in sua etiam punitione misericors est, multiplicibus hominum peccatis ad justam iram excitatus, illos etiam, quos amat, variis sæpè flagellis castiget, ut eos reducat ad emendationem, & in gratiam recipiat: cunquæ ea de causa Christi Fideles ab omni tempore, necessitate pressi, ad misericordiam ejus confugerint, & ad Sanctorum ejus intercessionem; qui tametsi generatim apud Deum omnipotentem præter modum honorati, æstimati, & exauditi sint in sua intercessione; reipsa tamen comperitum est visibili cum consolatione & fructu, quæ homines plurimi sunt experti, Deum in hoc misero mundo designare aliquos è Sanctis amicis suis, tamquam peculiare patronos ac defensores adversus varia morborum ac miseriarum genera, quæ hominibus maximè horrenda & noxia sunt: cujusmodi præsertim est morbus subitaneus: contra quem inter cæteros tamquam singularis patronus colitur & invocatur sanctus Rochus confessor, qui, etiamnum hinc in terris vivens, magno zelo servivit ac subvenit iis, qui morbo subitaneo erant correpti, quique etiam eodem infectus fuit: ita ut patrocinium idem apud Deum peculiariter meritis esse videatur.

9 Quæ omnia considerantes, illudque præterea, quod Deo placuerit propter nostra peccata prædicto subitaneo morbo hanc civitatem, uti insuper loca circumjecta, tum anno præterito tum præsentem, aliisque temporibus graviter visitare, sicut in præsentia etiamnum sentimus; Nobis visum est secundum demissas preces, & pium aliquorum devotorum Christi Fidelium desiderium, ad majorem Dei honorem, Christianarum animarum consolationem, & istarum punitionum depulsionem, hisce instituere & erigere confraternitatem in collegiata ecclesia S. Jacobi in hac civitate, pro omnibus Christi Fidelibus utriusque sexus, sub titulo & invocatione S. Rochi confessoris, in sacello & ad altare, in ejus honorem in eadem ecclesia erectum, sub sequentibus statutis & ordinationibus.

1. Hujus confraternitatis directionem semper habebit ejusdem ecclesie collegiatae canonicus, à Nobis ad hoc nominandus: sicut nunc nominamus D. Franciscum de Wolff, ejusdem ecclesie canonicum.

11. Quicumque in hanc confraternitatem ingredi volunt, à prænominato direttore, vel ab aliquo sibi substituendo inscribentur, nec tenebuntur quidquam propterea dare: unicuique tamen liberum erit dare, quod sibi placet.

111. Die inscriptionis suæ confessi de peccatis sument sanctum altaris Sacramentum, & tunc poterunt lucrari indulgentiam quadraginta dierum, ibidem recitantes quinies orationem Dominicam & salutationem Angelicam.

10 iv. Similiter poterunt lucrari indulgentiam dierum quadraginta festo S. Rochi, & per totam continentem octavam, quando tunc intererunt alicui è divinis officiis Missæ, concionis vel laudum, quæ tum temporis sunt in eodem sacello, recitantes, ut supra, quinies orationem Dominicam & salutationem Angelicam ad obtinendam pacem, infidelium conversionem, morbi subitanei ac longè latèque grassantis mortis depulsionem. Item omnes sacerdotes iisdem diebus Sacrum dicentes in eodem sacello S. Rochi similiter lucrabuntur indulgentiam dierum XL.

v. Unusquisque huic confraternitati inscriptus quotidie

confraternitatem S. Rochi instituit.

F

regulas eidem præscribit.

A quotidie recitabit orationem Dominicam, & salutationem Angelicam, ut per intercessionem S. Rochi placeat Deo consolari eos, qui tum temporis morbo subitaneo fuerint infecti, omnesque alios ab eodem morbo liberare ac conservare.

VI. Singulis feriis tertiis fiet Sacrum de S. Rocho. Unusquisque etiam pro opportunitate istis diebus vel aliis, quibus aliqua Sacra vel officia pietatis fient in honorem S. Rochi, ibidem comparebit, ut officiis istis attendat, si fieri possit; & orans, ut supra, lucrabitur indulgentiam dierum XL.

VII. Nemo ad aliqua è prædictis exercitiis ac devotione obligatur sub peccato veniali; sed eadem omittens sive ex oblivione vel ex negligentia, pro illo dumtaxat tempore perdit mercedem, quam Deus largitur pro hujusmodi operibus piis. Ita actum in nostro palatio episcopali die XII Augusti anno MDCLVIII. *Et subditur in apographo hujus instrumenti:* Concordantiam hujus extracti cum regeſtis episcopatus Antverpiensis attestor P. de Bisthoven secret.

B *cujus canonicam institutionem* **11** Eodem anno 1658, die XXVIII Septembris sanctissimus Dominus noster Alexander PP. VII laudata confraternitatis statuta confirmat litteris Apostolicis, qua ex ipso earumdem originali authentico à me huc transcripta sic sonant: Alexander PP. VII. Ad futuram rei memoriam. Pietatis & Christianæ charitatis opera ubique cum divini cultus incremento exerceri cupientes, his, quæ propterea providè facta noscuntur, libenter, cum à Nobis petitur, Apostolici muniminis adjicimus firmitatem, Christi que fideles, ut in eorumdem piorum operum exercitio magis confoveantur, favoribus & gratiis prosequimur opportunis. Exponi siquidem nobis nuper fecerunt dilecti filii officiales & confratres confraternitatis sub invocatione S. Rocchi in sæculari ac collegiata ac parochiali ecclesia S. Jacobi civitatis Antverpiensis canonicè erecta, quod aliàs pro felici prosperaque ejusdem confraternitatis directione & gubernio nonnulla statuta edita fuerunt.

eodem anno **12** Cum autem, sicut eadem expetito subjungebat, firmiora sint ea, quæ Sedis Apostolicæ auctoritate muniuntur, cupiantque propterea officiales & confratres præfati statuta hujusmodi,

C quo exactius observentur, firmiterque subsistant, Apostolicæ nostræ confirmationis patrocinio roborari, aliasque sibi per Nos, ut infra, indulgeri; Nos eorumdem officialium & confratrum votis in præmissis, quantum cum Domino possumus, annuere, illosque specialibus favoribus & gratiis prosequi volentes, & eorum singulares personas à quibusvis excommunicationis, suspensionis & interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris & pœnis, à jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodata existant, ad effectum præsentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes, & absolutas fore censentes, supplicationibus eorum nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, statuta præfata, dummodo tamen illa sint in usu, ac ab Ordinario approbata, nec sint revocata, aut sub aliquibus revocationibus comprehensa, sacrisque canonibus, ac concilii Tridentini decretis, ac constitutionibus & ordinationibus Apostolicis non adversentur, Apostolica auctoritate tenore præsentium confirmamus, & approbamus, illisque inviolabilis Apostolicæ firmitatis robur adjicimus, ac omnes & singulos tam juris quàm facti defectus, siquidem ii quomodolibet intervenerint, supplemus:

13 Decernentes, statuta hujusmodi, nec non præfatas litteras semper & perpetuò valida, firma & efficacia existere, & fore, suosque plenarios & integros effectus sortiri & obtinere, ac ab omnibus & singulis, ad quos spectat, & in futurum spectabit, inviolabiliter & inconcussè observari; sicque per quoscumque judices ordinarios & delegatos etiam causarum palatii Apostolici Auditores judicari & definiri debere, ac irritum & inane, si quid secus super his à quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Datum Romæ apud S. M. Majorem sub annulo Piscatoris, die XXVIII Septembris MDCLVIII, Pontificatus nostri anno quarto. Gualterius. *Et infra hæc litteras notatur:* Statuta præfata confraternitatis à Nobis edita, adhuc sunt in usu, nec revocata, quæ etiam volumus observari. Actum Bruxellis die XXV Octobris anno Domini MDCLVIII. De mandato perillustris & reverendissimi Domini Episcopi Antverpiensis. I. de Wese secret.

14 *Nec satis fuit præfato Christi in terris Vi-* **E** *ac favoribus* **14** Nec satis fuit præfato Christi in terris Vi-cario hanc confraternitatem ejusque statuta tam expressis atque efficacibus litteris in perpetuum confirmare; verum etiam peculiaribus favoribus, è sacro Ecclesia thesauro depromptis, eandem benigne prosequi, ac paternè fovere voluit, sicut liquet è litteris ipsius Apostolicis, eodem die & anno datis: Alexander VII. Ad perpetuam rei memoriam: Cum, sicut accepimus, in sæculari ac collegiata & parochiali ecclesia S. Jacobi civitatis Antverpiensis, una pia & devota utriusque sexus Christi fidelium confraternitas sub invocatione S. Rocchi, non tamen pro hominibus unius specialis areis, canonicè instituta existat, cujus confratres & conforores quàm plurima pietatis & charitatis opera exercere consueverunt; Nos, ut confraternitas præfata majora in dies suscipiat incrementa, de omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, qui dictam confraternitatem in posterum ingredientur, die primo eorum ingressus, si verè pœnitentes & confessi sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum sumpserint, plenariam:

15 *Spirituali-* **15** Nec non tam descriptis quàm pro tempore describendis in dicta confraternitate confratribus & confororibus in cujuslibet eorum mortis articulo; si verè etiam pœnitentes & confessi ac sacra communione refecti, vel, quatenus id facere nequiverint, saltem contriti nomen Jesu ore, si potuerint, sin autem, corde devotè invocaverint, etiam plenariam: ac eisdem nunc & pro tempore existentibus confratribus & confororibus etiam verè pœnitentibus & confessis, ac sacra communione refectis, qui præfata confraternitatis ecclesiam seu capellam vel oratorium die festo S. Rocchi à primis Vesperis usque ad occasum solis diei hujusmodi singulis annis devotè visitaverint, & ibi pro Christianorum principum concordia, hæresum extirpatione, ac sanctæ matris Ecclesiæ exaltatione pias ad Deum preces effuderint, plenariam similiter omnium suorum peccatorum indulgentiam & remissionem misericorditer in Domino concedimus.

16 *paternè* **16** Insuper dictis confratribus & confororibus etiam verè pœnitentibus & confessis ac sacra communione refectis, dictam ecclesiam seu capellam, vel oratorium in Nativitatis D. N. Jesu Christi, ac sanctissimæ Trinitatis, nec non in Assumptionis B. M. Virginis immaculatæ, ac om-

AUCTORE
J. P.

mnium Sanctorum festis diebus, ut præferatur, visitantibus, & ibidem orantibus, quo die præfatorum id egerint, septem annos & totidem quadragenas: Quoties verò Missis & aliis divinis Officiis in dicta ecclesia seu capella vel oratorio pro tempore celebrandis & recitandis, aut congregationibus publicis vel privatis ejusdem confraternitatis ubivis faciendis interfuerint, aut pauperes hospitio susceperint, vel pacem inter inimicos composuerint, seu componi fecerint vel procuraverint, nec non etiam qui corpora defunctorum tam confratrum & conforum dictæ confraternitatis, quàm aliorum ad sepulturam ecclesiasticam associaverint, aut quascumque processiones de licentia Ordinarii faciendas, sanctissimumque Eucharistiæ Sacramentum tam in processibus, quàm cum ad infirmos aut alios ubicumque & quomodocumque pro tempore deferretur, comitati fuerint, vel si impediti, campanæ ad id signo dato, semel orationem Dominicam & salutationem Angelicam dixerint, aut etiam quinquies orationem & salutationem eandem pro animabus defunctorum confratrum & conforum præfatorum recitaverint, aut peccatorem aliquem ad viam factis reducerint, & ignorantes præcepta Dei, & ea, quæ ad salutem sunt, docuerint, aut quodcumque aliud pietatis vel charitatis opus exercuerint, toties pro quolibet præfatorum operum sexaginta dies de injunctis eis, seu aliis quomodolibet debitis pœnitentiis in forma Ecclesiæ consueta relaxamus, præsentibus perpetuis futuris temporibus valituris.

fuerit.

17 Volumus autem, ut si aliis dictis confratribus & conforibus præmissa peragentibus aliqua alia indulgentia perpetuò vel ad tempus nondum elapsum duratura per Nos concessa fuerit, præsentibus nullæ sint: utque, si etiam dicta confraternitas alicui archiconfraternitati aggregata jam sit, aut in posterum aggregetur, aut alia quavis ratione uniatur, seu etiam quomodolibet instituat, priores, & quævis aliæ litteræ Apostolicæ illis nullatenus suffragentur; sed ex tunc eo ipso profectus nullæ sint. Datum Romæ apud S. M. Majorem sub annulo Piscatoris die xxviii Septembris mdcxviii, Pontificatus nostri anno quarto. Gualterius. *Et inferius subscribitur:* Publicetur. Actum Bruxellis die xxv Octobris anno Domini mdcxviii. De mandato perillustri & reverendissimi Domini Episcopi Antverpiensis. I. de Wese fecret.

§ III. Confraternitatis præfectus ac patronus; præterita ac moderna solennitas festo S. Rochi &c.; personæ ejusdem sodalicio inscriptæ.

Patronus ac præfectus confraternitatis civili consensu electus,

Quemadmodum verò ad stabilitatem & perpetuitatem sepe nominati sacelli ac prædictæ confraternitatis summo opere conducebat, eligi personam aliquam, in quam incumberet summa cum hujus tum illius præfectura, ita etiam huic rei prudenter postea prospectum fuit, eligendo aliquem utriusque summum præfectum (superintendentem vocant) ac patronum: cujus electio ac denominatio primum civili, deinde autem ecclesiastica etiam auctoritate confirmata est, prout conscribitur è sequenti instrumento, quod ex authentico exemplari represento:

Fr. Ambrosius Capello, Dei & Apostolicæ Sedis gratiæ episcopus Antverpiensis, omnibus has visuris salutem in Domino. Postulat officii nostri ratio, ut eos, qui ad domus Dei decorem, Sanctorumque cultum amplificandum, zelum suum intendunt, curamque & opem piè & liberaliter impendant, peculiari benevolentia, ac eximio præ cæteris favore prosequamur. Pro parte igitur reverendi admodum, nobilis ac consultissimi domini Alexandri Roelans, presbyteri, J. U. L., Protonotarii Apostolici, domini temporalis de Mol, Balen, Desselhel &c. exhibita nobis actâ quâdam, à DD. consulis & senatoribus hujus civitatis, in quantum in ipsis erat die xxviii Septembris anno mdcxviii laudatâ & approbatâ, quâ æditui ecclesiæ collegiatæ S. Jacobi in hac civitate cum assistentiâ & consensu nobilis domini Henrici van Halmale equitis &c., ejusdem ecclesiæ æditui primarii, ob singularem dicti D. Roelans erga S. Rochum devotionem (cujus sacellum in dicta ecclesia novo altari aliisque piis operibus ornare & amplificare decreverat) in quantum etiam in ipsis fuit, ipsum & successores ejus sibi delegerint & cognoverint superintendentem & patronum sacelli S. Rochi præfati, cum privilegiis eidem actæ insertis: cumque pro parte ejus nobis esset humiliter supplicatum (attento, quod jam juxta antedictum pium propositum, sacellum præfatum insigni altari marmoreo in eo exstructo, sacris ejusdem S. Rochi reliquiis, aliisque splendidis & pretiosis ornamentis, sumptibus suis ditasset, & condecorasset) quatenus dictam sui & successorum suorum in patronum dicti sacelli S. Rochi electionem & cognitionem auctoritate nostra Ordinaria approbare & confirmare dignaremur;

19 Nos de piis operibus præfatis, utpote notorii, plenè instructi & informati, hujusmodi supplicationi favorabiliter inclinati, dictam actam scabinalem cum privilegiis & conditionibus eidem insertis, approbandam duximus, prout illam auctoritate nostra Ordinaria approbamus & confirmamus, ac præfatum D. Alexandrum Roelans, ejusque successores, sacelli S. Rochi, ejusque confraternitatis in ecclesia collegiata S. Jacobi in hac civitate, superintendentem & patronum electum, de novo nominamus & confirmamus, requirentes omnes & singulos, ad quos id spectat, ut eum, eosque pro tali recipiant, habeant, & cognoscant; quo magis, tam conspicuo ejus munificentia & pietatis exemplo prælucente, dictæ confraternitatis sodales, cæterique Christi fideles ad majorem erga S. Rochum devotionem & cultum excitentur & inflammentur, jure nostro & cujuslibet in omnibus salvo. In cujus rei fidem hæc manu propria signatas sigillo nostro majori, & secretarii signatura communiri jussimus. Antverpiæ die xix Maii mdcxviii. Fr. Ambrosius episcopus Antverpiensis. De mandato reverendissimi Domini Episcopi præfati P. de Bisthoven secret.

20 Anno denique hujus seculi 1728, die x Maii reverendus admodum, prænobilis ac consultissimus Dominus Philippus Jacobus de Cano, utriusque juris licentiat, nec non canonicus & cantor Capituli insignis ecclesiæ S. Jacobi prædictæ, cum sit filius domine Catharina Carena, qua fuit filia Domina Isabella Roelans, sororis laudati Domini Alexandri Roelans, atque adeo unus è successoribus, eundem dominum Alexandrum representantibus, declaratur superintendentem, ac patronus sepe nominati sacelli & confraternitatis; prout pluribus asseritur in notariali

ecclesiastica
deinde auctoritate
confirmatur:

F

A *li instrumento, hac super re tunc confecto, è quo hac extraxi; & nunc talis esse pergit idem Dominus, anno videlicet Christi 1736, quo ista scribo. His ita expositis, illud etiam superesse videtur, ut de præterita ac moderna solemnitate, quâ S. Rochus & colebatur olim, & quâ hodie dum ibidem colitur, lectorem instruat.*

Testimonio Capituli S. Jacobi

21 Percommodè accidit, ut, dum supra laudatus reverendus admodùm ac consultissimus dominus Joannes Engelgrave me conveniret, & ageremus inter nos de rebus ad S. Rochi venerationem spectantibus, gratiosè mihi addixerit, curaturum se, ut publicum instrumentum Capituli S. Jacobi super his conficeretur: quod etiam postea officiosissimè ad me detulit. Præcipuè verò illud conducit ad notitiam festivitatis prædictæ, atque his terminis conscriptum est: Nos Decanus & Capitulum Insignis ecclesiæ collegiatæ & parochialis S. Jacobi Antverpiæ, ad requisitionem RR. PP. Hagiographorum è Societate Jesu, notum facimus, & declaramus, quod, ut meritis & patrocinio divi Rochi confessoris contagiosa lues averteretur ab urbe, Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus episcopus Ambrosius Capello in præfata ecclesia collegiata in facello, Sancto illi dedicato, ejusdem Confraternitatem instituit XII Augusti anno MDCLVIII cum adjunctis quibusdam regulis, quarum prima est, ut unus è canonicis prædicti Capituli directionem hujus Confraternitatis semper habiturus sit: quæ erectio & regularum ordinatio mense subsequenti à S. Domino Alexandro piæ memoriæ Papa VII approbata fuere, & confirmata. Festum igitur istud solemniter cum Octava colitur singulis annis die XVI mensis Augusti. In initio autem institutionis præfate per rev. Patrem è dicta Societate (vespertinis laudibus ad honorem dicti Sancti concentu musico solemniter celebratis) concio haberi solebat: verùm tractu temporis (mediocri confluyente populo) concionem non nisi prima die haberi, ordinatum fuit; quod usque in hodiernum ita observatur.

culus præsen: ac præteritus declaratur.

22 Post quæ Officia subsequitur primâ vesperrâ honorabilis per magnum parochiæ circulum processio, quam ingens tædiferorum numerus spectabilem reddit ob incredibilem populi concursum. Hac in processione defertur Deiparæ Virginis imago pretiosissimè adornata, quam sequun-

tur divi Rochi reliquiæ, in argentea capsâ majori tumbæ deargentatæ superimpositæ: utrumque præcedit hujus Sancti imago lignea artificiosè exculpta: Sanctum autem Sanctorum in venerabili Sacramento dein per R. Dominum Canonicum Directorem (concomitante toto Clero & Capitulo) defertur, qui & per totam Octavam Sacrum solemne, & Litanias vesperi cum dicto Venerabili persolvit, finiendo ultimam Octavæ diem cum processione per ambitum ecclesiæ, quam Capitulum cum suo Clero denuo comitatur cum lumine. Commemoratio in honorem S. Rochi singulis olim celebrabatur trimestribus: verùm frigente charitate, & consequenter elemosynarum defectu, interrupta fuit & cessavit, eo usque, ut solummodo in annuo principali festo hæc devotio exerceatur, nisi singulariter quandoque, necessitate urgente, ut anno MDCCXX peste apud Massilienses grassante, devotio erga prædictum Sanctum exhibeatur. In quorum omnium fidem ac robur præsentis has per R. D. Canonicum Actuarium expediri, & soligo Capituli sigillo communiri jussimus hac XI Augusti MDCCXXXVI. De mandato Venerabilium Dominorum meorum Decani & Capituli præfatorum J. Engelgrave, Presbyter Can. & Actuarius Capituli S. Jacobi.

AUCTORE J. P.

23 *His addi possunt sequentia, quæ pranobilis ac consultissimus Dominus Canonicus ac confraternitatis director hodiernus scripto mecum communicavit, nimirum S. Rochi reliquiarum hinc rothecam argenteam signari à tergo armis gentilitiis D. Roelans, & hac subscriptione: Sum Alexandri Roelans equitis, D. de Moll, Balen, Deschel &c., sodalitates S. Rochi patroni perpetui MDCLVIII. Item Dominos confratres ab erectione confraternitatis semper nobilioris notæ hujus urbis viros fuisse: cui Comes de la Tour & Tassis primus propria manu adscripsit; ipsius & quàm plurimorum insignibus in libro confraternitatis depictis: inter quæ etiam illa Illustrissimorum ac reverendissimorum hujus civitatis quondam antistitum Ambrosii Capello, & Ferdinandi van Beugheim emicant. De Præfato Comite de la Tour fertur, quod propter pestem tunc temporis grassantem huc fugerit, ut se patrocinio prædicti Sancti, in hac insigni ecclesia à ducentis & ultrâ annis celebris, commendaret. Hic finis sit.*

E

De hierotheca, ac de sedalibus Confraternitati ab initio adscriptis.

F

DIES DECIMA SEPTIMA AUGUSTI.

SANCTI QUI XVI KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

S Anctus Mammes } MM. Ale-
S. Difeus } xandriæ.
S. Straton }
S. Philippus } MM. Nicome-
S. Eutychianus } diæ.
& focii. }
S. Myron presb. Mart. Cyzici in Myfia minore.

S. Mamas M. Cæfareæ in Cappadocia.
S. Paulus }
S. Juliana } MM. Ptolemaide.
S. Stratonicus }
S. Quadratus }
S. Acacius }
S. Liberatus abbas }

S. Boni-

- A S. Bonifacius Diac. }
 S. Servus } MM. Car-
 S. Rusticus } thagine in
 S. Rogatus } Africa.
 S. Septimus }
 S. Maximus puer }
 S. Anastasius ep. conf. Interamnæ
 in Italia.
 S. Amor abbas Amorbacensis in
 Franconia.
- S. Jeron presb. M. in Hollandia. D
 S. Elias junior monachus in Ca-
 labria.
 S. Benedicta }
 S. Cæcilia } Suffereni in agro
 S. Relindis } Juliacensi.
 S. Joannes ep. conf. Montis Ma-
 rani in Principatu ulteriore re-
 gni Neapolitani.
 B. Nicolaus eremita in Sicilia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

- B **S**ancti Antonii, capitis monacho-
 rum & eremitarum meminit
 Calendarium nostrum Syriacum
 seu Chaldaicum. Vide
 xvii Januarii.
 Sanctorum martyrum Thyrsi,
 Leuci & Coronati, ac Sociorum memoria
 exhibetur in Menais magnis impressis. In Mar-
 tyrologio Romano, & apud nos die xxviii Ja-
 nuarii pro Coronato ponitur Callinicus: quæ
 nomina iterum signantur in diebus Menais ad
 diem xiv Decembris. Vide itaque quæ jam pri-
 dem dicta sunt ad diem xxviii Januarii.
- S. Agathæ translationem hoc die signat Ferrarius.
 Tu vide v Februarii.
 Translatio divi Davidis archiepiscopi in Wallia.
 Est additio Ms. Carusie Bruxellensis ad Gre-
 venum. Vide quæ de eo Sancto dicta sunt i Mart.
 De Octava S. Laurentii locuti sumus in Obser-
 vationibus ad Ussardum. Vide quæ ibi dicta
 sunt & x Augusti.
 S. Hyacinthum conf. invenerunt hoc die Majores
 nostri in Officio Tridentino. Nota est ejus festi-
 vitas die precedenti xvi Augusti.
 S. Serena uxor Diocletiani in Viola Sanctorum
 huc etiam dilata est. Vide quæ de ea dicta sint
 xvi Augusti.
- C Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui
 in Martyrologio Romano non sunt, hac die
 ex Calendaris & monumentis ecclesie Colletensis
 in Etruria memoriam S. Alberti presbyteri
 annuntiat. Ugbellus occasione episcoporum Col-
 lensium in novissima editione Veneta Italiae sa-
 cra tomo 3 col. 204 novam illam ecclesiam ca-
 thedralem describens, etiam de hoc venerabili
 viro sic meminit: Præter plures sacras reliqui-
 as, inquit, D. Alberti ipsius archipresbyteri
 corpus religiosissimè asservat, qui anno mcccii
 meritis decorus in cælum evolavit xvii Augusti.
 Sacrum ipsius corpus anno mdxxii inventum,
 solemnique pompa à Cosmo Gherardesco fe-
 cundo episcopo, honorificentiore loco collo-
 catum est. Hic B. Albertus in Clativenfi oppi-
 do Aretini episcopatus anno mxxxix natus, ob
 eximias virtutes, quarum splendorem vibra-
 bat, istius collegialis ecclesie, quæ ad id tem-
 pus Sedi Apostolicæ tantum obnoxia erat, crea-
 tus archipresbyter, populis virtutum egregium
 exemplum explicuit, ac post mortem multis mi-
 raculis effulsit, cujus Vitam Sylvanus Razzius
 ex antiquo auctore deprompsit, & in lucem
 emisit. Consultimus hanc Vitam, quæ inter
 Sanctos Tuscia edita est, & quam Razzius
 ex longiore Latina Italicè contraxit. In ea qui-
 dem Razzius refert varias hujus piissimi Viri
 virtutes, & quadam miracula post obitum ipsi-
 us patrata; sed non satis clarè legitimum ejus
 cultum demonstrat. Si tamen Etrusci de immem-
 orabili ac perseverante hujus Popularis sul
 veneratione nos certiores reddere, & nobis La-
 tina ejusdem Acta, aliaque ad ipsum spectan-
 tia, mittere non graventur, in universali O-
 peris nostri supplemento, aut alibi locum habe-
 re poterit.
- E Joannes & Iocii martytes
 prope Goam.
 Bonizus confessor Bononia
 Didacus, }
 Blasius, } confess. Safra
 Joannes }
 Maria Pimentes virgo in ter-
 ritorio Abulen.
 Paula virgo Gebenna in Gal-
 lia
 Inter veterabiles reponuntur ab Huebero in
 Menol.
 Beati vocantur
 ab Arturo in
 Martyrologio
 Franciscano, &
 ultima in Gy-
 nacco.
- F Jacobus Gandinus Bergomi.
 Franciscus de S. Maria }
 Bartholomæus Laurvelius } MM. in Japonia.
 Antonius à S. Francisco }
 Thomas à S. Francisco Penneranda.
 Angelus à Calatagirone Enna in Sicilia.
 Anna Palatina Treviris.
 Elisabetha Enschia ibidem.
 Marina de Villa fera in Hispania.
 S. Justinæ virg. & mart. translatio indicatur hoc
 die à Ferrario. Vellem, nos unà docuisset, qua-
 nam illa Justina sit, quid egerit, quo die pas-
 sa sit aut colatur.
 Ludo conversus in Hemmerode Ordinis Cisterci-
 ensis, inter Sanctos laudatur hoc die ab Henri-
 quez & Chalemoto. Utrum verè ut beatus i-
 bidem colatur, ex ipsis nequaquam colligo.
 Donatum monachum Petinensem, Ord. Montis
 Virginis, refert hoc die Ferrarius in utroque suo
 Catalogo, in priori monens, à Wione quidem
 asseri, quod Sanctis adscriptus sit, sibi vero
 id incertum esse, quod nondum illum monachi
 Montis Virginis Officio ecclesiastico colant.
 Si cultus subinde Romæ indultus fuerit, cupi-
 mus moneri, ut alio loco eum referamus.
 In Bethulia, beatæ Judith viduæ: est annuntiatio
 solius

A solius Greveni, ex quo in Germanicum Canisii transit, satis appositè quidem; verum non solemus, ejus unius auctoritate hujusmodi Sanctos Operi nostro inferere.

Non minus ignotus est Reginaldus Vicentinus episcopus, quem ultimo loco refert, vagè citans scriptores qui de eo meminerint; melius eos retulisset, qui de immemoriali ejus cultu nos certiores redderent.

Alveum abbatem Carnotensem pro hoc die inter Acta Sanctorum sui Ordinis seculo v pag. 279 refert Mabillonius, et solo Venerabilis titulo ipsum ornat.

Beatis annumerat Bucelinus hoc die cxvi monachos S. Mauri discipulos, qui in monasterio Glanfoliensi pestifera lue absumpti sunt.

Michael monachus in monasterio Cluniacensi sanctus pronuntiatur ab eodem Bucelino: vellem, id aliunde confirmaretur.

Sic Fradinus abbas Novalitiensis eodem titulo donatur.

Item Benedicta virgo sanctimonialis.

In Anglia Edelhunus monachus.

In Italia Rorandus monachus.

B In Gallia Andovera regina & martyr.

Jacobus S. Paulini archiep. Eboracensis diaconus hoc die inter Angliæ Sanctos aut saltem Beatos refertur à Maihevio in Trophæis suis Benedictinis, ubi ex Beda potissimum laudes ejus colligit, satis candidè indicans, cultus ei unquam exhiberi ea argumenta suppetere, ut Sanctum appellare audeat; at mihi ea non occurrunt, quæ ipsum inter Beatos collocent: quasi vero apud Anglos Sanctorum discipuli, socii aut diaconi magistrorum suorum titulis decorandi sint, ut non semel alibi observatum est, & porro iterum die sequenti dicendum recurret in Salustio aliquo discipulo sancti Disibodi.

Solennitas sanctissimæ Domine nostræ Deiparæ semper Virginis Mariæ in Armatii (tractu Constantinopoli; de quo Cangius CP. Christiana lib. 2 pag. 168, & lib. 4 pag. 165) notatur in Menais magnis typo excusis.

Guda comitissa, ut fundatrix monasterii alicujus Ordinis Præmonstratensis, cum titulo Beatæ in ipsius Ordinis Natalibus refertur hoc die à Chrystostomo vander Sterre. Mirum est, ea neglexisse, quæ de tenuibus saltem sacri cultus vestigiis nos certiores redderent.

C Vincentius Ferrerius, non jam celeberrimus ille sanctus apostolus, sed synonymus, ejusdem patriæ & familia, inter venerabiles hoc die laudatur à Marchesio in Diario Dominicano.

Item duæ virgines Japonenses Magdalena & Marina inter martyres referuntur in Anno sancto Dominicano.

Thomam à S. Victore refert Castellanus in suis ad Martyrologium Rom. additionibus; sed solum ut venerabilem laudat. De hoc plura vide inter Prætermittos ad diem xx hujus mensis.

Thomas de Hereford archidiaconus Northumbriæ hoc die inter Sanctos refertur à Wilsono in suo Martyrologio Anglicano, citante Matth. Westmonasteriensem, utpote qui ausus fuit scribere ad annum 1253: Obiit Thomas de... fine sancto & beato... Hunc sanctum archidiaconum Thomam, similiter & episcopum Cicestræ Richardum, licet non Romæ canonizentur, S. Edmundi contubernio credimus indubitanter sociari. Credat ipse, credant & alii, per me licet: verum alia opus est Augusti Tomus III.

Floritate, ut in hoc Opere locum obtineat.

D Beatissimi P. N. Alypii iconici, id est, custodis iconum meminit Menologium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum cum hoc elogio: Sanctæ habitationis Kiovo-crypticæ monachus fuit sub Nicone hegumeno: multum in virtutibus laboravit, & leprosum sanavit ungens ulcera faciei ejus colore, quo imagines pingebat: mortuus & sepultus est in cryptis S. Antonii. Hæc ibi. At de legitimo ejus cultu cupimus aliunde fieri certiores, antequam alium in Opere nostro ipsi locum demus.

Inter sacra nostra cimelia exstat imago grandis sculpta in folio, ornataque variis sanctitatis indicis, referens Angelum de Augustinis Ordinis Carmelitarum, cujus obitus hoc die signatur, ut mortui anno 1348, cum tamen in Annalibus Lezana & in Paradiso Carmelitico Alegrii expressissimè signetur annus 1438. Plura querere super sedeo. Sed quidquid sit de illo errore; velim aliunde probata solidè ea videre, quæ de ipso tum in imagine; tum apud laudatos scriptores, quantumvis paucis prædicantur; ut proinde paulò solidioribus veris cultus & venerationis in Ecclesia argumentis opus sit, priusquam isti Angelo in hoc opere locus detur.

Carolomannum ex rege, seu magis duce Francorum celeberrimum monachum Casinensem laudant Molanus, Mirans & ceteri Martyrologi Belge, verum omni Beati aut Sancti titulo abstinentes, quem liberalius ei adscribunt monastici passim omnes, & quidem Mabillonius Carolomannum sanctum rotundè pronuntiat seculo suo tertio Sanctorum Ordinis parte 2 à pag. 123 elogium ei texens, ad cujus calcem epitaphium Casarelli abbatis tempore, anno 1628, compositum annectit, quo disertissime sanctus Carolomannus appellatur. Cupio equidem Virum inclytum, tot præclaris virtutibus ornatissimum, isdem prorsus encomiis in hoc Opere predicare, si modo probetur, aut Vienna in Delphinatu, ubi mortuus, aut in monte Casino, ubi depositus est, aut alibi, veris Sanctorum honoribus unquam donatum fuisse, vel simplici in Officiis ecclesiasticis Commemoratione: ut omnino cogar hactenus censere solam Venerabilis appellationem rectè à Castellano ei hoc die tributam.

E Venerabilis D. Isabella de Castro, uxor nobilissimi D. Joannis Soares de Alarcam, obiit anno 1647, die 17 Augusti. Habemus ejus Vitam manuscriptam Lusitanicè, in qua eximias virtutes & celestibus apparitionibus claruisse dicitur. Verum hæc omnia tantum utilia esse possunt; ut Processus ad beatificationem illius instituantur.

Ferrarius hodie in Catalogo generali B. Raynaldum archiepiscopum Ravennatem; ni fallor; annuntiat his verbis: Vicentiæ B. Reginaldi confessoris ejusdem urbis episcopi. Forsan ipsum Vicentiæ collocat, quia olim rexit ecclesiæ Vicentinæ, ex qua ad archiepiscopatum Ravennatem evectus est; ut dicitur die, quo obiit, xviii Augusti.

S. Julius Senator Romæ signatur hoc die in Usuardo Bruxellensi; sed pridem monuimus de ipso agendum cum Romano xix Augusti.

De S. Euphemia non una, neque uno die in hoc Opere agendum fuit; inter quas expressè etiam notata est illa, de qua hoc die loquuntur codices Hieronymiani, & ex iis Grevenus. Ne verò in-

A *utili opera repetere cogar, qua videri possunt ad XIII Aprilis & etiam alibi, hoc solum moneo, nos de Euphemia Chalcedonenfi ex aliis Martyrologiis cum Romano acturos XVI Septembris.*

D S. Tryphonix translatio signata est in Florario Sanctorum Ms. De ipsa agetur XVIII Octobris.

S. Livini inventio memoratur in Florario Sanctorum Ms. Acta illustrabuntur XII Novemb.

DE SS. MARTYRIBUS ALEXANDRINIS

MAMMETE DISCO SEU DISCO ET FORTE DISCA AG MAMMITA CUM SOCIIS SUIS.

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

XVII AUG.

De textuum hesterni & hodierni in Hieronymianis confusione jam pridie cum Florentino egimus, dum Orionem & Anilium qui etiam hoc die signantur ibi cum Agnato aliquo retinimus, ut proinde hic excludendi sint, solis istis enumeratis, qui in titulo presignantur. S. Mammets seu Mammantis, celebris in Cesarea Capadocia martyris, Acta hoc die illustrantur, præter quem & alii synonymi aut ferme synonymi occurrunt in codicibus Hieronymianis & hoc die & jam pridem progressis classibus VI Maii, ac XVI

& XVII Julii, quorum occasione multa observasse Florentinum, jam non semel repetimus. Quis porro sit Mammes qui in dictis Hieronymianis cum Disco vel Disco; Disca Mammita & sociis Alexandria tribuitur incertum est, neque satis distinguo, utrum hic alius Orion nominetur diversus ab hesterno, vel etiam ab alio synonymo martyre item Alexandrino, quo de actum est x Februarii. Sitne verò pro Disco scribendum Disco, & addenda Disca cum Mammita, non habeo unde definiam; unum hoc cavendum putavi, ne quis Martyr ex Hieronymianis innominatus præteriretur.

B

E

DE SANCTIS MARTYRIBUS

STRATONE, PHILIPPO ET EUTYCHIANO CUM SOCIIS,

N I C O M E D I Æ,

S Y L L O G E.

J. P.

Cultus, focii, elogium, Acta.

XVII AUG. Notantur in Fastis Græcis

Fasti sacri Græci ac Latini annuam horum Martyrum memoriam hac die colunt. Ms. nostrum Græcum Taurinense illos ita annuntiat: Ἐὐτυχιῶν & Φιλίππου & Στρατόν. Id est: Certamen sanctorum martyrum Stratonis, Philippi & Eutychediani. Meneam Chiffletii: Στρατόνιος, Φιλίππος & Εὐτυχιανός. Stratonici, Philippi & Eutychediani. Meneam magna typis vulgata Stratoni, Philippo & Eutychediano addunt Cyprianum; qui ponitur hoc item die in Ms. nostro apographo Chiffletiano, quod citabam, sed separatim a tribus aliis, Κυπριανός πυρὸς, Cyprianus igne. Eadem magna Meneam breviter eorum martyrium referunt, ac singula singulis sequentia accinunt carmina, atque hac quidem de S. Stratone:

Ἐθέλω με βδέλυμα φησὶν ὁ Σείριον
 Ἄνδρες βδέλυκαί, καὶ πῦρ κτείνεσί με.
 Ponunt me abominationem, ait Straton,
 Abominandi ac igne me occidunt viri.

at versiculis

3 Μοχ subjiciuntur ista de S. Philippo:
 Φιλῶν Θεῶν, Φιλίππε, καὶ ψυχῆς πλεόν,
 Κατωκρεθεὶς πῦρ & φιλοψυχῆ γίνῃ.

Amans Deum, Philippe, supra animam tuam, Adjudicatus ignibus vitam haud amas.

De S. Eutychediano habentur sequentia:

Εὐτυχιανός εἰς κάμινον ἤρηθῶν
 Ὡς ἵππος εἰς πεδίον ἰῶν, πῦρ λέγει.

Eutychediane, lubens dum structos pergis ad ignes, Curris adinstar equi in campum, ut proverbialiter dicunt.

Denique S. Cypriano aptantur ista:

Πῦρ Κυπριανός καρτερήσας κάμινος
 Ἐξώτερον πῦρ, ὃ Γεωφῆ λέγει, φέγγει.
 Dum Cyprianus tolerat accensum rogam,
 Incendia fugit, de quibus textus sacer.

3 Qualescumque hi versus, exigui utpote vel honorantur.

nullius leporis poetici salem continentis, modica tamen alicubi indigent explicatione, ut melius saltem intelligantur. Eis πεδίον ἢ ἵππων, proverbium est (de quo inter Adagia apud Mantium) id est, In planitiem equum: quoties quis ad id provocatur, in quo plurimum valet, quoque vel maxime gaudet. Equus in campo, tamquam in sua est arena. Apud Lucianum in Captivo, cum ipse iudices postularet, Plato respondet, Τῆτο εἰς πεδίον ἢ ἵππων, id est, Hoc ipsum, quod dici solet, equum in planitiem, videlicet hominem

F

nem

A nem rhetoricum significans, & in agendis causis exercitatum. Hæc apud Manutium, qua, quo sensu applicentur nostro Sancto, abunde liquet. Illud vero ἐξώτερον πῦρ, quod in metro verti incendia, proprie significat exteriorem ignem, quem sacre Littera reprobis minantur. Sic illa dicunt tenebras exteriores. Græci itaque, ut ad priora revertamur, annuâ nostrorum Pugilum memoriâ publicam eorum venerationem contestatam esse voluere. Quid Latini?

Alibi annuntiantur 15 hujus; in Mart. R. n. hoc di. Elogium à Galefio.

4 Rabanus & Notkerus signant eos die xv hujus mensis cum sociis, quos non nominant, uti nec Cyprianum. Idem fit tunc inter Auctaria ad Ussuardum a nobis editum, ex editione ejusdem Martyrologi Lubeco-Coloniensi ac Molano. Grevenus autem tantum meminit Sanctorum Stratonis, Philippi & sociorum eorum Martyrum: prout ibidem datur videre. Galefius contra quatuor Martyres nominatim refert hac die xvii absque sociis, cum elogio sequente: Nicomediæ, sanctorum martyrum Stratonis, Philippi, Eutichiani & Cypriani. II in theatrum ingressi, ut populum ab spectaculis, idolorumque lacris, ad Christianæ fidei cultum perducerent, divina ope fecerunt, ut magnam inde multitudinem avocarent. Præses autem, cum ab spectantibus theatrum vacuum cerneret, causam quæsit, cur id factum esset; comperitque Fidelium operâ plebem inde ad Christi doctrinæ studium esse avocatum. Itaque illos ad se produci jubet, qui, institutis de religione quæstionibus, se & Christi fidem colere, & alios ad eam erudire, constanter liberèque responderunt. In theatrum igitur producti, bestis que truculentis objectati, earum feritate non læduntur: post variè excruciatum tormentis, demum in ignem conjiciuntur: sicque pro Christo in stadio luctati, demum victores coronam acceperunt. Ecclesia Romana hodiernos Martyres publico condecorans cultu, hæc de iis, omisso tamen Cypriano, quotannis in suo Martyrologio legenda præscribit eodem die xvii Augusti: Nicomediæ, sanctorum martyrum Stratonis, Philippi, & Eutichiani, qui damnati ad bestias, & nihil læsi, per ignem martyrium consummarunt.

Eorum socii, numerus

5 Perspicuum est è præmissis, sanctos Athletas nec eodem numero nec die in Fastis Græcis ac Latinis annuntari; super qua diversitate proponimus hæc observanda. Florentinus postquam eos ex apographis Hieronymianis die xv Augusti posuisset hisce vocibus, In Nicomedia natalis sanctorum Stratonis, Philippi, Eutichiani cum sociis (eorum, quod addendum textui monet in correctionibus Martyrologio suo præmissis) ita de iis differit in suis ad istam annuntiationem notis: Tres sanctos hos Nicomedienfes Martyres in sacris Fastis productunt etiam Beda (suppositivum Plantinianum intelligo) Rabanus & Notkerus, qui suprâ, M. vetustissimum anonymos etiam socios addunt cum libris nostris, quos silet M. Corbeienfe, & inverso tantum ab illis ordine ita loquitur: "viii (imò xviii) Kal. Sept. In Nicomedia natalis SS. Stratonis, Philippi, & Eutichiani. Et Assumptio S. Mariæ Matris Domini nostri. Alterum etiam Ms. Reginæ Sueciæ socios ita præterit xviii Kal. "Nicomediæ natalis SS. Stratonis, Philippi, Eutichiani, 3. Alterum omnino consonat, addens etiam Thyrsium in Perside, qui ad diem sequentem pertinet. "Nicomediæ natal. SS. Stratonis, Philippi, Eutichiani cum sociis eorum. Et in Perside passio S. Tyrifi. De tribus Nicomedienfes Augusti Tomus III.

fibis Martyribus agit Rom. M. ad diem xvii Augusti, qua die Baronius de iisdem Græcos in Menologio agere testatur. At nisi alio Menologio usus sit magnus Cardinalis, quam Sirleti aut Caniffi, non nisi ad diem xix de Eutychiano milite & Strategio per ignem coronatis in eo agitur.

AUCTORE J. P.

6 Castellanus in suo Martyrologio universali, ac dies cultus inter adjectos ad diem xv Augusti ponit Stratonem ac socios ejus. Die verò xvii ad textum Martyrologii Romani indicat in notula marginali, sanctos Martyres in eodem nominatos pertinere ad diem xv. Sed nos haud satis videmus, cur eò pertinere debeant. Nam tametsi tunc referantur in variis, sicut dictum est, Latinis exemplaribus; in Græcis tamen memorantur hac die xvii, quæ num. i. suprâ allegavimus, & quæ, uti suspicamur, saltem omnia Castellanus non videt. At quidquid sit, nos censemus, eos rectius hac die signari in Martyrologio Romano cum Græcis (cum a Græcis illorum cultus transferit ad Latinos) quam die xv cum Fastis Latinis, quos antea designavimus. Quod attinet ad ipsorum numerum; de tribus satis convenit apud Græcos & Latinos, qui eos nominant. An verò ipsis sit adjungendus S. Cyprianus, non adeo constat ex dictis, sicuti nec de eorum societate à Græcis quidem non indicata, sed à Latinis posita, quorum exemplum secuti reliquimus ipsos in sua antiqua possessione, tribusque Martyribus superius in titulo huic Sylloge prævio nominatos adjunximus. Reliquum est, ut nonnulla notemus de Martyrum Actis.

7 Lambecius lib. 8 Commentariorum de bibliotheca Casarea Vindobonensi ea indicat: Ἡ ἀρχὴ τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων Στρατωνίου, Φιλίππου καὶ Εὐτυχιανῶν. Οὗτοι οἱ ἅγιοι ἐν Νικομεδείᾳ ὑπέμεινον, καὶ ἐλάσαντες τὰς ψυχὰς ἐπίοντο &c. Qua Latine sic sonant: Eadem diē (nempe d. xviii Augusti, ut notatur ad marginem textus hujus Græci) Martyrium SS. Stratonis, Philippi & Eutichiani. Sancti hi erant Nicomediæ, & populo ad spectacula abeunte &c. Martyrium illud quæsitum inter alia plurima ad Augustum spectantia, & ex eodem codice; è quo superiora extraxit Lambecius, pro nobis descripta, & de quo jam toties mentionem fecimus per decursum hujus mensis, & porro faciemus. Nec prætermissa diligentia; an alibi illud apud nos reperire possemus (nomina enim illorum Martyrum invenimus in nostro Ms. indice Vitarum Græcarum) at frustra. Cum itaque documentum illud non sit in promptu, dabimus ejus loco quæ de Sanctis nostris memorant Menæa magna typis edita. Illa igitur sic Latine interpretamur, verbatim fere convenientia cum iis, quæ suprâ dedimus è Galefio. Post annuntiationem itaque ac versus, de quibus egimus, sequuntur ista:

8 Dum hi sancti Martyres versarentur Nicomediæ, & de industria theatrum ascenderent, ut populum in eodem comparentem instruerent & ab idololatria abducerent atque ad Christi fidem perducerent; præses quodam tempore theatrum conspicatus hominibus vacuum, causamque edoctus, quòd turbæ à sanctis Martyribus docerentur ac spectaculorum voluptatibus nuntium remitterent, novamque vitam quamdam agerent, morum patetorum contemptores; Sanctos sine mora sibi sibi præcepit. Qui ubi comparent, habere se Christi fidem confitentur, aliosque à se eam doceri non inficiantur; in theatrum producti traduntur feris: à quibus non læsi; ac variis suppliciorum modis probati, tandem injecti in ignem, pro Christo in stadio luctati, coronam obtinere.

corum loco recentur eorum compendium ex Menæis.

AUCTORE
J. P.
Quanto
fuerim pas-
si, non satis
est certum.

9 Nullus in hac nostra Sylloge, nullus in no-
tationibus Baronii ad nostros Martyres, relucet
character, ut cujus satis apte dignosci ac satis
commode statui possit, quo determinate anno su-
um pro Christo certamen consummarint. Castella-

nus tamen anno, 303 illos innotuit: quo autem ni-
xus fuerit fundamento, ipse viderit. Nos inte-
rim ingenuè fatemur, nihil nobis in hac re satis
esse explorati.

DE S. MYRONE PRESB. ET MART.

CYZICI IN MYSIA MINORE,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Annua Sancti veneratio, Acta, tempus ac palæstra martyrii.

SUB DE-
CIO.
Annua
Sancti me-
moria apud
Latinos:

Martyrologium Romanum hoc die sic habet: In Achaia sancti Myronis presbyteri & martyris, qui sub Decio imperatore & Antipatre præside, post multa tormenta Cyzici capite truncatus est. *Galesinius* hac annuntiatione paullo longiore eum refert: In Achaia sancti Myronis presbyteri & martyris, qui, Decio imperatore, Antipatri præsidis mandato, gravibus pro Christi gloria supplicis affectus, denique capitis damnatus, cervicem constanti libentique animo præbuit. *Brevissimè autem Molanus*: Sancti martyris Myronis. *At sanctissimi hujus Athleta memoria est celebrior apud Græcos, uti conficitur è Fastis eorum sacris. Neque enim dumtaxat notatur ejus nomen in Typico, quod vocatur S. Sabba, Kalendario Ruthenorum apud Possevinum, Menologio Slavo-Russico Sparwensfeldiano, & alibi; sed debito etiam elogio honoratur in Menais magnis excusis, Menologio Sirleti, ac Basili imperatoris. Hujus autem, quod ultimo loco nominabam, textus ad calcem tomi 1 Augusti nostri Græcè productus, Latine sic sonat:*

apud Græ-
cos item cum
elogio:

C

2 Hic, Decio imperatore ac Antipatre præside, ecclesiæ Achaïæ presbyter exstitit. Dum autem per diem Christi natalem Antipater ad ecclesiam se contulisset, ut Christianos comprehenderet; ipse sacro fervore plenus ei insultavit. Idcirco suspensus raditur: deinde in fornacem injectus est: fornax verò Sanctum quidem illæsum fervavit, eorum autem, qui prope illam adebant, combussit viros centum & quinquaginta. Dum itaque Sanctus iterum cogeretur idolis sacrificare, nec adigi eò posset, ab humeris usque ad pedes pellis ejus dissecatur in lora: è quibus unum accipiens lorum, in faciem proconsulis illud detorsit. Deinde circum excoriatas carnes raditur: atque Antipater cum conspicatus, nec non pudore repletus, propriis sese manibus è medio sustulit. Martyri verò inde in Cyzicum ducto, acceptà à proconsule sententià ut gladium subiret, collum amputatum est. *Ceterum Sancti hujus characteres, quos & modo retulimus, ac infra pluribus referemus, nimis sunt diversi à S. Myrone Thaumaturgo, episcopo & conf., cujus Acta illustravimus die VIII hujus mensis, quàm ut alter cum altero confundi possit; quod tamen videtur facere Ferrarius in Nova Topographia ad Martyrologium Romanum fol. 45 verso, ubi ponitur XVII Augusti Myro presbyter M. sub Decio Thaumaturgus cognom.*

tempus mar-
tyrii,

3 Verum quid de tempore martyrii? Dicitur modò est, illud accidisse sub Decio imperatore,

ac dicitur paullo post in Actis, qua datur sumus. Cum autem imperator ille non diu sederit, ab anno videlicet æræ vulgaris 249 usque ad 251, sicut videre datur apud Pagium pluribus in Critica Baronii; non potest hic moveri magna controversia de tempore, quod tam arctis spatiis includitur: ultra quorum limites imperitè evagatur *Menologium Slavo-Russicum modo allegatum, in cujus exemplari nostro Latino dicitur S. Myron anno 282 passus. Nec secundum præmissa verum martyris tempus præse assignat Castellanus in suo Martyrologio universali, quando illud statuit versus annum 253. Nunc paucis monitum velimus lectorem de Actis Sancti, priusquam ea proferamus.*

4 Inter apographa nostra è codice bibliotheca *Acta*, Casarea Vindobonensi descripta, de quibus jam toties & recurrit ac porro recurret mentio, habentur ista: Μηνι Αύγουστο ἡ' μαρτύριον ἐν συντόμῳ ἔ' αἰγῆς μαρτύριος Μύρωνος. Id est: Mense Augusto XVII, martyrii compendium sancti martyris Myronis. Exordium est: Ὁ ἅγιος μάρτυς ἔ' Χρῆστῶ Μύρων ἦν ἐπὶ Δεκίῃ ἔ' βασιλείῳ καὶ Ἀντιπάτρει ἀρχόντοις τῆς Ἀχαιῆς πρεσβύτερος ἔ' ἐκκλησίας. Hoc est: S. Martyr Christi Myron, imperator Decio & Antipatre præside, ecclesiæ Achaïæ presbyter erat. *Compendium illud alicubi nobis erit usui in Annotatis ad Acta, qua Latine reddita statim proferemus. Præferunt hunc titulum: Μαρτύριον ἔ' μ. Μύρωνος ἔ' ἐν Κυζίκῳ. Martyrium Myronis martyris Cyzici. Ad marginem apponuntur voces non tamen omnes integra, quas ego sic restituo integras, & sic lego: Μὴν τῷ αὐτῷ κα'. Eodem mense (Augusto, die) XXI. Dicit Martyrio noster Papebrochius præmittit hos characteres: Ex cod. Ambros. f. N. n. 152. Vide Maximi *Acta. Sanctum istum habes die XIII hujus mensis: qua verò in Commentario ad illa prævio notata sunt num. 80, manifestè indicant, quod Acta S. Maximi, de quibus ibidem egimus, & hoc, quo de jam agimus, Martyrium, sint factus ejusdem auctoris, & ex eodem codice accepta. De tempore ac nomine auctoris, nec non de monasterio ejus, mentio ibidem facta est. Eò itaque, ne actum agamus, lectorem mittimus. Nos interim, secundum ea, qua ibi dicta sunt, ante Martyrium S. Myronis notavimus auctorem ac monasterium, in quo auctor habitavit. Præter illa documenta, qua de eodem Sancto indicavi, videtur non abs re etiam agendum de loco palæstra ejus.**

5 Ferrarius in Nova topographia ad Martyrologium Romanum fol. 45 verso illam his verbis describit: Cyzicus (Chizico & Spiga) civitas episcopalis antiquissima Mytiæ minoris ad Hellepontum

A spontum & Propontidem, inter ostia Rhyndaci & Elapi (imò Ælepi) fluminum, instar insulæ...

sen strictè sumpta: quarum hæc sit provincia Peloponnesi ad Boream, quæ terminatur ad septentrionem...

AUCTORE J. P.

certaminis. 16 De Achaia autem superest quadam difficultas ex eo, quod locus pius unus isto nomine...

MARTYRIUM

C Auctore Laurentio monacho Rutienfi in Calabria, è codice Ambrosiano f. N. n. 152. Interprete J. P.

E

Tης επιφανείας & μεγάλης Θεῆς καὶ σωτήρος ἡμῶν...

IN Apparitione a magni Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi, quæ secundum carnem è purissima Virgine ac Matre Dei facta est...

Martyr Antipatrem præsidem increpans

2. Εἶτα ἡ σὺν τῷ πᾶσι θεῶν ἐπισημοῦς, ἀνδρες, λέγει, φιλόχρηστοι, σῆτε...

2. Deinde ad cœtum conversus, Viri, inquit, Christi amantes state generosè pro fide intaminata. Nemo vestrum ad minas tyranni, ad promissa nemo vel leviter molliatur...

Christianos adhorrens, ab eo comprehenditur

3. Θύσω, εἶπεν ὁ Μύρων, ἀλλὰ τῷ Θεῷ μὴ θυσιᾶν αἰνέσω...

3. Sacrificabo, inquit Myron, sed Deo meo hostiam laudis: dæmonibus enim ac furdis simulacris, quæ manibus hominum sunt confecta...

ad tormentum

4. Τότε κελῶσι τῷ πυρὶ τὸν ἀχρονόβητον. Ἀπ-

4. Tunc eum jubet projici in ignem: quod dum

A

A N N O T A T A.

A. LAU-
RENTIO.

a *In Hierolexico Macrorum ad nomen Epiphania observantur ista*: Ab Orientalibus utraque festa adorationis videlicet Magorum & Natalis Christi, Epiphania appellata erat. Hinc D. Gregorius Nazian. quendam ejus orationem de Christi nativitate denominavit, quæ in codicibus antiquis reperitur, DE EPIPHANIIS, sive DE NATALI DOMINI. Itaque difficultas hæc ad quæstionem de puro nomine reducitur: nam rectè Nativitas Domini Epiphania dicitur, id est manifestatio pastoribus, qui in illa regione erant vigilantes; secunda verò festivitas quæ lumen ad revelationem Magorum & gentium fuit, DE LUMINIBUS, & DE SECUNDIS EPIPHANIIS festum ab antiquis appellata fuit, quod Gregor. Nazian. FESTUM LUMINUM appellat.

b *Duplicem designavimus Achaiam in Commentario prævio, neutra hic determinatur.*

c *Ms. Casareum Vindobonense hæc narrat*: Η ἡ Φλόξ ἐκχεθεῖσα τὸ καμίνω ἀνέβλεν ὡσεὶ ἀνδρας ἐκατὸ πεντήκοντα. Τότε ὄρα ὁ Ἀντιπατρὸς ἀνδρας ἐσώτας ἐν τῇ καμίνω σὺν τῷ Μάρτυρι, ὧν τὰ πρόσωπα ὡς φαεινὰ ὄρατο ἕξ ἡλίας. Ἐξελθὼν ἐν ἐκ τὸ καμίνω &c. Flamma autem effusa è fornace fulsit quasi viros centum & quinquaginta. Tunc videt Antipater viros stantes in fornace unâ cum Martyre, quorum vultus sole splendidiore erant. Egressus itaque è fornace &c.

d *Ms. nostrum Casareum Vindobonense refert sequentia*: Καὶ ἦλθεν αὐτῷ φωνὴ θρονόθεν ἐπιγύσασα αὐτὸν. Μετὰ τῷ βληθέντι αὐτὸν εἰς τὸ θάνατον, ἀπελύθησαν αὐτῷ θηρία ἀριτῶ καὶ λέαινα, καὶ ἡ μὲν ἀριτῶ ἵστατο σιωπῶσα μὴ ἀπομύθῃ αὐτῷ: ἡ δὲ λέαινα σεσφείσα πρὸς τὸ πλῆθος ἐξηρημάτω ἀνομιῆν ἢ ἀνομιαν αὐτῷ σηλιόβωσα. Πάροδον ἢ δόντι αὐτῷ ἡ πλῆθος, ἡσπέρησασα εἰσῆλθεν εἰς τὸ γαλακτῆραν αὐτῷ, ἣν ἐκ ἴχθυον ἐπὶ αὐτῷ ἐκείθεν ἐμβάλειν. Ὁ δὲ Ἀντιπατρὸς κελύσει ἡ βασιλεὺς σκοπέσει τὸ ἅγιον Μάρτυρα εἰς Κύζικον. Et venit de cælo ad eum vox confortans eum. Deinde dum in theatrum projectus esset, demissæ sunt contra eum feræ, ursæ ac leæna; & ursæ quidem tacebat non tangens illum: leæna verò ad populum conversâ efferabatur ac rugiebat, dementia eorum notam infamiae inurens. Populo autem transitum dante reversa, introivit in carcerem suum, è quo illam non potuerunt etiam emitte-
re. Antipater autem jussu imperatoris dimittit sanctum Martyrem Cyzicum.

e *Cyzici situs descriptus est in Commentario prævio.*

f *In Græco est ἡ ὑπομνημάτων, quasi dicat martyriographus noster, sicut ego quidem illius sensum interpretor, cum commentariis seu scriptis ad memoriæ subsidium confectis, è quibus certior redderetur Cyzici præses de rebus Sancti apud Antipatrem in Achaia gestis.*

DE SANCTO MAMANTE VEL MAM- METE MARTYRE,

CÆSAREÆ IN CAPPADOCIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Illustrissimi Martyris gesta prorsus obscura & incerta.

C
SUB AU-
RELIANO.
Celeberrimi
hujus
Martyris
gesta

Ua duo in sanctis Martyribus non rarò obtinent, ut nimirum cultu sint celeberrimi, rebus autem gestis obscuri, ea etiam ambo locum habent in S. Mamante: cujus si nominis celebratam spectes, eo certò titulo apud Græcos longe est illustrissimus; sin verò gesta ipsius indagaveris, vix aliquis inter magni nominis Sanctos, apud eosdem obscurior reperitur. Utrumque, ex dicendis per decursum hujus nostri Commentarii fiet exploratum. Multa sanè sunt, quæ fama circumfert de nostro Martyre: Acta sub nomine Metaphrastis edita apud Surium hac die scribunt ista: Erat autem clarus & pietate & genere. Nam erat ei quidem pater Theodotus; mater verò Rufina. . . genere . . . insignes, ut qui orti essent ex patriciis, & qui non solum in filiis, sed etiam in omnibus, qui erant sui generis, conservarent nobilitatem. Menologium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum die 2 Septembris; quo Sanctus noster colitur apud Græcos; sicut alio loco infra dicemus, tribuit ei titulum Romani senatoris. Alia item Acta parentes ipsius nobilitate illustres faciunt. Sed refragantur duo sancti Patres, Gregorius videlicet Nazianzenus, & Basilius, qui

genere ipsam humili, rustico utique seu pastoritio ortum memorant. Audiatur itaque S. Gregorius Nazianzenus oratione 43, quæ inscribitur In novam dominicam; sub finem: Quo è numero unus quoque est meus ille laureatus (meus enim, etsi non apud me, facessat invidia, scientibus loquor) Mamas ille insignis & pastor & martyr, qui prius quidem cervas mulgebat, ad sanctum Virum novo & inusitato lacte alendum certatim properantes. Nunc autem metropolis plebem paciscit, hodieque multis hominum millibus undecumque accurrentibus ver innovat, tum ob virtutis pulchritudines varium & pastoribus dignum, tum ob sermones triumphales. Pascebat nempe Casaream in Cappadocia tum temporis, ubi erat ejus corpus, ac nutrebat populi pietatem celestibus favoribus, quos in eum effundebat. Pastor itaque verè fuit in vita, post mortem verò in sensu allegorico. Nicetas, S. Gregorii commentator, de quo postea pluribus, productum textum exponit tomo 2 Operum istius sancti Patris, quæ Lutetiae Parisiorum anno 1611 impressus est, col. 1223 & 1224.

2. Eadem ferè habet, tametsi verbis discrepet, summa in S. Basilius tom. 2 homilia 23 editionis novissima, obscuritate anno 1722 Lutetia Parisiorum excusa, pag. 185, quæ

F

AUCTORE
J. P.

qua est In sanctum martyrem Mamantem, quem pradicat in hanc sententiam: Martyr ille splendorem non aliunde mutuatus est; sed ipse per vitæ rationem bonæ famæ faculam accendit. A Mamante reliqui, non ab aliis Mamas nobilitatur. Admiremur Virum non alieno ornatu cohonestatum, sed illustratum suo. Martyris memoriâ & omnis regio commota est, & civitas tota transfudit se ad celebritatem. Vides, quemadmodum virtus honoretur, non divitiæ. Quare si quis pastoris meminit, divitias ne admiretur. Convenimus enim, non ut divitem laudemus, cave abieris admirans divitem; sed potiùs paupertatem cum pietate conjunctam. Pastor nihil magnum, neque exquisitum vitæ genus præ se fert. Hac itaque duo isti sancti Patres; quibus magis credendum, quam Aëtis, exiguam commendationis laudem promeritis, prout postea dicitur. Duorum interim istorum testimoniorum juvabit etiam sedulo meminisse pro rebus sequentibus, quas hic subjungimus.

3 Nec minùs obscura sunt alia, qua in Sancti Aëtis circumferuntur de ejus parentibus. Hi enim, sicut legitur apud Surium, accusantur apud Alexandrum, qui tunc erat legatus civitatis Gangræ. Alexander ergo divinum Theodotum. cogebat sacrificare simulacris: sed ille ne aurem quidem præbebat iis, quæ dicebantur. Legatus autem cum esset paratus eum punire, prohibebatur à dignitate parentum. Non enim ei permittebatur contumeliâ afficere filios patriciorum, nisi imperator permitteret. Eum itaque mittit in Cappadociæ Cæsaream ad Faustum præsidem. Ille autem. cum accepisset Theodotum, eum statim conjicit in carcerem. Ejus verò conjunx, etsi esset gravida, maritum tamen est secuta, & cum eo unâ quoque illuc est ingressa. Qui deinde ambo in eodem carcere dicuntur mortui. Hinc, si Aëtis esset habenda fides, conficeretur eos pro confessione sibi vitam dedisse, atque adeo martyres existisse. Inscripti quidem sunt Martyrologio Romano ad diem xxxi Augusti, sed absque titulo martyrum, his verbis: Cæsareæ in Cappadocia sanctorum Theodoti, Rufinæ, & Ammiæ: quorum duo primi sancti Mamantis martyris parentes fuerunt, quem Rufina in carcere peperit, & Ammia educavit. Fundamentum cultus assignatur in notationibus: Agunt de iisdem Græci, quorum Acta juncta simul cum illis sancti Mamantis recitat Metaphrastes: extant apud Surium tom. 4, die xvii Augusti. Apud Græcos die 2 Septembris in Menæis magnis excusis parentes ejus referuntur pro fide in Christum comprehensi, custodia traditi; nataque ibidem proles dicitur, qua post eorum obitum à muliere Christiana, nomine Ammia, sit suscepta & educata, indito eidem nomine Mamantis, quod istam Ammiam assidue mamam compellaret.

4 Menologium Slavo-Russicum, quod supra citabam, adjungit prodigium, nescio unde acceptum: A tempore nativitatis suæ mutus fuit annis quinque: postea locutus, Romano ore dixit mama: unde quoque Mamantus dictus. Acta Suriana hoc dumtaxat referunt: Jam secundum annum Infans attingebat, & linguâ tenerâ Ammiam vocat mamam. Hoc autem linguâ Romanorum significat matrem. Itaque prima Infantis balbuties proprium nomen ei tribuit, & Mamas vocabatur ab omnibus, & de cætero agnoscebatur. Miraculum, quo Sanctus enuntiasse fertur suum nomen, amplificatur in Bibliotheca Floriacensi, quam edidit Joannes à Bosco, ubi xysta dextro,

uti appellat, exstat Anonymi veteris sacerdotis liber. de Translationibus reliquiarum S. Mamantis in Gallias: in ejusdem quippe libri præfatione cap. 1 pag. 227 hac narratur: Cum faceret eum (Amia) deferri ad ecclesiam, ut baptismi susciperet sacramentum; multis adstantibus, sacerdos, qui eum regenerare venerat, quæsit in publico: Quo nomine censetur Puer iste? Respondit Puer, qui necdum usum linguæ noverat, Mamas est nomen meum. Cunctis autem stupentibus, & sacerdote iterum hoc idem interrogante, secundo & tertio aperta voce dixit Puer: Mamas est nomen meum.

5 Hac, qua modo è variis collegimus documentis, maxime conducerent ad honorem S. Mamantis, si tam essent vera, quam speciosa, ne dicamus, merito suspecta 10. Quia S. Basilius ac S. Gregorius Nazianzenus de rebus adeo Martyri illustribus, & eloquentia sua adeo accommodatis, ne vel verbo quidem meminissent: qua si allicunde accepissent, an est verosimile, silentio illa præterituros fuisse? 20. Acta apud Mombritionum, Boscum citatum pag. 240, nec non ea, qua sunt apud nos manuscripta, longè diverso modo narrare incipiunt historiam vite ac martyrii S. Mamantis, & satis convenienter ad mentem SS. Gregorii Nazianzeni ac Basilii. Audiantur è pluribus exemplaribus unicum Mombritionum tom. 2 fol. 69: Erat in Cæsarea Cappadociæ Puer annorum duodecim nomine Mammes. Hujus parentes justis colentes Deum, docuerunt ab initio filium suum Domini legem. Post quorum mortem valde custodiens vitam suam beatissimus Puer ambulabat in præceptis & justitiis Domini Jesu Christi sine querela: amabatur ab hominibus, à quibus videbatur, propter verecundiam suam. Hic cum in ea civitate imperatoris Aureliani videret impleri præcepta, & templis victimas fieri, ferre non potuit: derelictis enim bonis suis eum pecoribus tantum secessit in montem, cujus silva erat densissima: & vivebat illic orationibus & lectionibus vacans; pascebaturque tantum lacte gregis sui. Vides nihil hic eorum vel verbulo unico attingi, qua superius aliunde produximus. Sed quod spectat ad parentes S. Mamantis; tractari poterit illud argumentum die xxxi hujus mensis, quo habentur in Martyrologio Romano, uti & de Mammia, qua fertur Sanctum nostrum adoptasse in filium.

6 Iterum valde obscura sunt atque exigua Incerta merentur fidem, qua de S. Mamantis jejuniis per dies omnino quadraginta extracto scribuntur in Actis Surianis: Angelus. jubet. Martyrem venire in montem, qui est Cæsareæ, & illic degere. Cum fuisset ergo in monte, & totos quadraginta dies mansisset jejunus, fit hic alius Moses. Ei in manus novum traditur Testamentum, quod non tunc quidem primum esse cœperat, sed jam fuerat datum Patribus. Et quod tunc deerat Mofi, hoc nunc adimpletur in Martyre. Nam Moses quidem solummodo è cælo accepit tabulas; ad hunc autem & vox & virga ab alto descendit. Cum autem virgam accepisset, & ut vox significabat, eâ terram dissecuisset, quomodo prius mare Moses, accipit Euangelium editum è terræ visceribus. Hac ibi quidem commemorantur; sed Acta que sunt in editione Mombritionum, & que habemus Mss., rem istam aliter narrant. Audiantur iterum exemplar Mombritionum: Cum hæc ejus esset vita, audita est vox dicentis sibi: Mammes, descende ad campum. Et statim descendit in campum: & invenit illic virgam positam & Euangelium.

D

E

F

ac rebus a-
podyphis

A angelium. Quod cum legisset, dixit: Domine, cui me iubes annuntiare Euangelium tuum? Et vox ad illum: *Ædifica tibi domum in monte, & ostendam tibi, quibus annunties &c. Multa referuntur alia cum in impressis tum in manuscriptis Actis S. Mamantis vel Mammietis, qua, ut verbo dicam, copiosam representant rerum mirabilium, vellem ut possem dicere, credibilium congeriem, post SS. Basilii & Gregorii Nazianzeni tam alium de huiusmodi factis, qui eum laudavere, silentium; sed ea percurrere atque expendere, non est huius loci; erit autem postea, quando de Actorum exemplaribus differemus, & nostram de eisdem sententiam proferemus, nonnulla interea temporis singularia de nostro Martyre puncta discussuri.*

7 Quam vita etatem attigerit sanctus Pugil noster, id est, an puer, an natu grandior vel senex obierit, non est perspicuum: in eo enim haud consentiunt testimonia. Martyrium à Mombritorio vulgatum, uti alia etiam exemplaria eidem conformia, coram praeside illum comparuisse, dum esset puerulus, significant. Apud Mombritorium quippe praeses ita ipsum alloquens inducitur: O

B *Puerule vane, contritor propter etatem tuam, videns pulchritudinem & infantiam tuam: propter hoc doleo super te. In Anonymi sacerdotis libro de translationibus reliquiarum S. Mamantis in Gallias, de quo superius, refertur Martyris apparitio Gualoni * facta; ubi inter alia narratur ista cap. 6 de Gualone: Lectum ascendit. & subito cecidit in eum horror quidam, & factus est quasi in ecstasi semivigilans, & vidit ante se juvenem pulcherrimum in veste splendida, tenentem in manibus caput, quod habebat. At SS. Basilius ac Gregorius Nazianzenus, ut paullo ante vidimus, virum appellant; Passio autem, qua apud Surium legitur, puerum & adolescentem; Martyrologium contra Romanum vult senem fuisse, qui utpote à pueritia ad senectutem usque longum martyrium duxit, prout asserit hodierna ibidem Sancti annuntiatio. Ex his unicum hoc deduco consequens, longe nimirum mihi videri probabilius propter auctoritatem SS. Gregorii & Basilii, quod Athleta noster pervenerit ad etatem virilem: si enim in puerili confecisset martyrium suum isti SS. Patres eum didicissent vel ex scriptis vel ex fama publica, sine dubio id non tacuissent, nacti videlicet convenientem eloquentia sua materiem, ut heroicam in patiendo martyrio constantiam ex immatura ac tantilla etate Pugilis patientis, dimicantis ac triumphantis, magna cum emphasi apud suos auditores meritis laudibus celebrarent.*

C *8 At quo martyrii genere cursum consummavit? Si Acta audiamus, qua exstant in Surio, postquam gravissimè esset vulneratus adacto in viscera ferreo tridente, supremum consecit vita diem. Apud Mombritorium verò prorsus alia memorantur: Collectis lapidibus lapidaverunt beatissimum Martyrem. & nec sic quoque læserunt eum. Et nonnullis interjectis additur: His diebus beatissimus Martyr deposuit spiritum. Actis Surianis in consummatione martyrii adstipulantur Menologium Basilii imperatoris apud Ughellum tomò 6 Italia sacra col. 1057; Menologium Sirleti ac Menæa magna impressa ad diem 2 Septembris. Duo Patres superius allegati, quibus adde Martyrologium Romanum, martyrio Sanctum fuisse perfunctum indicant; ut de martyrii genere nihil dicunt. In apparitione, qua Gualoni exhibita fuisse narratur, testatur ipsemet Mar-*

tyr, se capite truncatum, dicens: Respice & absque dubio firmiter teneas, quia hoc ipsum est caput meum, quod pro Christi nomine mihi abscisum fuit. Apparitio verò ista satis videtur authentica ac fide digna, secundum dicenda inferius post Acta; atque adeo si in tanta huius argumenti, quo de agimus, varietate quidquam sit statuendum, videtur nobis propius accedere ad verum, quod S. Mamas capite plexus sit, quamdiu illa apparitio non convincitur falsitatis. Nunc dicendum de anno ac die, quibus istam laureolam consecutus fuisse fertur.

9 Quamquam Menæa magna excusa, & Menologium Sirleti inter Sancti gesta, qua narrant, nomen imperatoris, è quo colligi possit tempus martyrii, non exprimant; alibi tamen satis communi cum consensione signatur ab hagiologis Aurelianus, ut videre licet in Menologio Basilii imperatoris, Adone, Ufuardo, Rabano, Notkero, quibus accedit Martyrologium Romanum. In Actis quoque Metaphrasta adscriptis, & à Surio editis, nec non in Mombritanis intexitur ejusdem imperatoris nomen; sed in eorundem Actorum sine, ubi agunt de Martyris morte, non exprimitur illud quidem discrete, cum tamen antea positum in illis fuerit, & ibi illud subintelligamus. Ruinartius in Actis primorum Martyrum sinceris & selectis Lutetia Parisiorum prælo datis pag. 278 sic ait: Sancti Mamantis mortem ad annum circiter cclxxiv cum vulgatis auctoribus referimus, donec ab aliquo certiora proferantur monumenta, quæ aliud nobis persuadeant. Consentunt antiqua Martyrologia Adonis, Ufuardi, Rabani & Notkeri &c., in quibus sancti Mamantis aut, prout loquuntur, Mammietis five Mameitis, ut jam monuimus, martyrium sub imperatore Aureliano contigisse refertur ad diem xvii mensis Augusti. Ruinartio & nos suffragamur, & cum pluribus aliis loquentes; Martyrem sub Aureliano antea signavimus. Consuli interim possunt qua notavimus hæc die de Aureliano in Commentario prævio ad Acta SS. Pauli, Julianæ &c. à num. 7.

E *10. Jam verò dies martyrii suam quoque habet difficultatem. Accidit hoc secundum Acta apud Surium secundo mensis Septembris. Favent eidem diei Græcorum Fasti, in quibus tunc annus Sancti cultus intexitur. Differt ab illis exemplar Mombritanum, quando scribit ista: Passus est beatissimus Mammes in civitate Cæsarea Cappadociæ die decimo sexto Calendæ Septembris. Chronicon Alexandrinum ad Olympiadem 311; id est, ad annum 465 æra vulgaris, dicit; quod 2 Septembris. celebraretur memoria S. Mamantis. At S. Gregorius Nazianzenus in loco superius num. 1 à nobis laudato innuere videtur, huius Athletæ solennitatem in Cappadociâ celebratam fuisse verno tempore. Verum nihil inde certi concludi posse pro die Martyris emortuali, illud indicio est; quod dies huiusmodi solennes variis pro varietate locorum diebus agerentur vel ob translationes vel ob alias similes occasiones. Nobis itaque potior apparet dies secunda Septembris propter potiorem consensum Græcorum, qui Martyrem tunc colunt; adde Acta qualicumque fidei Metaphrastica apud Surium, qua eum tunc è vita excessisse scribunt. Latini quidem, uti & exemplar Mombritanum, hæc die xvii illum signant, sed quo fundamento; non est nobis cognitum. Accedit eò, quod in cultu Sancti Fastis Græcis, è quibus ad Latinos Martyrologos*

AUCTORE
J. P.

derivatus est. Dicebamus supra, quod dies 2 Septembris nobis appareret potior: quia eam definire quasi certam, plus esset asserere, quam probari possit. Potuit enim Sanctus alio die colendus proponi, alio die mori, sicuti etiam fit in aliis Sanctis apud Latinos. Diem itaque illum in tanta rerum ad Martyris nostri vitam ac mortem spectantium obscuritate & ignorantia proponimus & talem haberi volumus, donec melior aliunde doceatur.

§ II. An duo Mamantes in unum confusi; Actorum cum Graecorum tum Latinorum exemplaria, auctores, valor.

An rationes quas proponimus,

Quari hic potest, an ea qua paragrapho superiore de S. Mamante collegimus, unico conveniant martyri, an duobus synonymis in unum conflatis. Ratio dubitandi est, quia adeo multum discrepant, qua ibi a nobis proposita sunt, & adeo alia ab aliis diversa, ut non uni eidemque Mamanti, sed distinctis tribuenda, & qua duobus sint propria, unico applicata esse videantur. Censemus itaque opera pretium, quaestionem hanc, quoad in nobis situm erit, expendere & explanare: quibus subservient dicenda inferius magis extense de Actis. Imprimis non est sufficiens ratio S. Mamantem vel Mammetem martyrem duplicandi, quod synonymi notentur aliis diebus. In apographis Hieronymianis a Florentinio vulgatis hac leguntur ad diem xvi Julii: In Caesarea natalis S. Pauli . . & sancti Mammetis: de qua annuntiatione dictus auctor in notis pag. 667 sic observat: De S. Mama sive Mamante, illustri in Caesarea Cappadociae martyre, extat homilia S. Basilii . . An idem sit cum S. Mamante sive Mammete, qui die sequenti, & rursus die xvii Augusti, tam in Latinorum scriptis quam nostro memoratur, fluctuo. In Appendice ad Adonis Martyrologium a nostro Rosweydo editum, pag. 209 sine loco palaestra hac habentur eodem die xvi Julii: Item alibi, sancti Mammæ. Eadem occurrunt in citatis apographis, sed die xvii predicti mensis: Et alibi, natalis S. Mammæ. Florentinius in notis pag. 668 hic iterum harena, An S. Mamma idem sit cum Caesariensi Cappadoce, cujus hesternam die memoriam fecimus, non, ait, decerno. De celeberrimo Martyre plures pluribus in locis celebritates peragi potuisse, idque variis diebus, non difficile est credere.

C 12 Notkerus die xvii Julii S. Mammetis Caesarea in Cappadocia memoriam ponit cum longa gestorum ejus narratione, quam die xvii Augusti magis contracte repetit. Hoc eodem die in apographis pluries memoratis ita dicitur: Natalis S. Mammetis monachi. In Calcidonia Cappadociae, natalis S. Euphemiae. Florentinius in notis pag. 757 monet, suum exemplar ex aliorum codicum fide . . restituendum initio ante natalem S. Mammetis, Cappadociae nomen, insulse post Chalcedonem appositum. Sed observa singularem in recitata annuntiatione characteris monachi: de quo laudatus auctor, postquam egisset de Actis ex Metaphraste apud Surium, ista observat: Cum . . de monachatu ejus nihil in Actis illis diffusioribus indicetur, & ex adductis codicibus aliqui cum libris nostris S. Mammetem vel Mamantem monachum affirmant, alium a puero Ma-

licuisset suspicari, nisi & hic monachus diemeretur, quod adultus jam & confessor illustris in monte Caesareae degens, & templum ibi construens, ad se feras, lac emulgens, evocatas cicuraverit, & ex lacte, majori tamen parte efformato caseo & pauperibus distributo, adviveret, ita solitariam & anachoreticam vitam ducens, donec ab Alexandro praefide ac tyranno Caesaream iterum tractus, post miranda certamina coronatus triumphaverit.

13 Ad propositam ergo quaestionem de uno Mamante vel duobus in unum confusis, respondemus primo: Quandoquidem adeo sunt obscura & incerta, qua de gestis unius vel duorum circumferuntur, fateamur necesse est, praesentem controversiam decidi neutiquam posse certis ac convincentibus argumentis. Non 1° ex Actis superioribus assignatis, qua exigua prorsus sunt fidei, sicut alia pleraque Graecorum, quibus nimis quam solenne est, non tam res gestas Sanctorum sincere ponere, quam dramatice componere. Non item 2° ex diversis diebus, quibus Sanctus annuntietur. Quid enim obstat, quo minus unus idemque Sanctus (Fac tantisper, eundem & hodiernum in antea allatis Fastis consignari) locis aliis, aliis recolatur atque adeo annuntietur diebus? Non 3° ex alia atque alia efformatione nominis: & quis enim ignorat, nomina eorundem Sanctorum sapissime exprimi modis diversis? Non 4° ac postremo ex characterismo monachi: cur enim Martyr hodiernus dici talis non possit propter rationem a Florentinio supra allatam?

14 Verumtamenvero tamen illa non videantur suspicari satis habere momenti, ut nobis persuadeatur certo confusio hic controversa, suspicamus tamen duos existisse Martyres, quorum unus fuerit puer, alter vir, (qualem SS. Gregorius Nazianzenus ac Basilii suum vocabant Mamantem supra num. 1 & 2) unus in mare projectus, alter evidente transfixus; unus Gangrensis, alter Caesariensis; unus denique Aegis passus, alter Caesarea. Nam cum Acta sint duo diversi generis, ita tamen ut in multis conspirent, numquid sat praeberet rationis ad suspicandum, Acta eadem duorum Martyrum synonymorum ita commixta fuisse, ut res gesta, qua duobus erant propria, sint uni attributa? Metaphrastica S. Mamantem referunt Gangris in Paphlagonia oriundum fuisse, S. Theodosii ac S. Rufina filium; quibus in carcere mortuis, infans Mamas educatus deinde ab Amia sit. Anno autem aetatis 15 fidem proficitur coram Democrito Cappadociae praefecto: mittitur ab eo ad Aurelianus imperatorem tunc Aegis degentem: varia ibidem tormenta suffert, ac miracula patrat; denique Aureliani jussu in mare projicitur; sed ab angelo extractus mittitur Cappadociam; ubi solitariam aliquamdiu in monte vitam agit &c.

15 Mombritiana autem de S. Mammete suo esse factum non habent illa, sed memorant, eum a parentibus Caesarea Cappadocia educatum in lege Domini: post eorum obitum annos natum duodecim declinasse Aureliani praecepta, ac secessisse in montem, in quo lacte gregis sui pascebatur. Textum praemisimus num. 5. In quibus relucet character pastoretis, quem suo Mamanti tribuebant duo sancti Patres, quorum textum protulimus dicto num. 1 & 2. De aliis porro, qua de utroque Martyre narrantur diversa & communia, videri possunt Acta Metaphrastica ac Mombritiana, uti etiam ea, qua modo in hoc Commentario in antecessum diximus, ac deinde dicemus. Atque hac quidem sunt, qua ex probabili utrumque conjectura

quod, quamquam non certo consistet,

E

F

esse factum.

A *jectura movent nobis suspicionem, Martyrum duorum Acta simul commixta fuisse: de quibus plura jam notanda supersunt.*

16 Duo eorum habemus exemplaria Græca; alterum quidem è Ms. Mediceo regis Franciæ transcriptum notatur; alterum verò bibliothecæ Vaticanæ ex codice 797 pag. 16 nomen præfert. Hoc ita incipit: Κατὰ τὰς καίρας ἐνεύσας τῷ πρὸς ἀντιφύ τῆ Παφλαγονίαν χώρα ὀνόματι Θεόδωτος· εἶχεν δὲ τὴ γυναῖκα ὀνόματι Ρουφίαν· ἦσαν δὲ δισβῶς ἢ φιλοφῶς ἐν τοῖς περὶ αἰετοῦ τὸ πῶτος Γάγλεος.

Qua sic reddo Latine: In illo tempore erat vir quidam in regione Paphlagonum nomine Theodotus: cui erat uxor nomine Rufina. Degebant autem piè ac religiosè in suburbis civitatis Gangrensis. Illud autem ita suam exorditur narrationem: Μάμας ὁ μέγας ἔτετο δὲ Χελσὸς μάρτυς καὶ πατέρα αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Παφλαγονίαν, Ἐπιφανὴς δὲ τῷ ἀπὸ τῆ δισβῶν καὶ τὸ ἴδιον. Πατήρ μὲν δὲ αὐτοῦ Θεόδωτος, Ρουφίνα δὲ μήτηρ. Id est: Mamas, magnus ille ac famosus Christi martyr, patriam quidem habuit Paphlagoniam; erat autem clarus cum ipsa pietate tum genere. Nam pater quidem ei erat Theodotus, mater verò Rufina.

17 Allatus in Diatriba de Simeonum scriptis pag. 127 recitat exordium hujus exemplaris, quod secundo loco protuli, inter Vitae, qua verè ac propriè Metaphrastes habeant auctorem. Aliud verò apographum Vaticanum, quod cursum cum Mediceo contuli, cujuscumque sit auctoris, nimis multa habet Metaphrastico consimilia, quàm ut credi utrumque possit haustum è diverso fonte, utinam magis defacato ac limpido, nec non celeberrimi hujus Martyris gloriam magis digno. Quid enim? Tormentorum ac rerum mirabilium plena sunt ista Acta Martyris: scribunt de eo Græci Patres antiqui duo, uti indicavimus § 1, sed ita scribunt, ut nihil horum ad suam notitiam pervenisse, quasi tacite videntur indicare, quando tam parè, & ut ita dicam, nihil quodammodo de rebus ejus gestis memoria proditum reliquere. Quamnam ergo fidem in hisce merentur scriptores tot seculis posteriores; qui dum quæsto apparatu student Sanctum exhibere mirabilem, parum se reddunt credibiles ac sinceros? Merito itaque Aëlis istis Ruinartius in sua collectione locum non dedit, pag. 276 dicens: Cum antiquiora monumenta de sanctis Martyribus quæramus, quàm ea quæ à Simeone Metaphraste aliisque mediæ ætatis auctoribus ex proprio Marte referuntur, sæpius contingit, ut de celeberrimis Martyribus pauca quandoque supersint, quæ à nobis proferantur. Id de Mamante martyre dici potest &c.

18 Ex dictis collige, quid sit statuendum de Actis, quæ exstant cum nomine Metaphrastis apud Surium, & quæ nos, aliorum scriptorum auctorum exemplo, etiam vocamus Metaphrastica: quid item de editis à Joanne à Bosco, Cælestino Gallo, sub nomine Reynaldi Lingonensis episcopi, ac dedicatis Cardinali Baronio in Bibliotheca Floriacensi, anno 1605 Lugduni vulgate pag. 210 xyli dextri, ut vocat. Verùm quod episcopus iste Acta illa è Græco non acceperit fonte, sed alius, discimus è nostri Petri Francisci Chiffletii annotatione, quam propria manu adscripsit post finem alterius eorumdem Actorum cographi, quod apud nos est, hoc titulo prænotatum: Passio sancti Mamantis martyris, auctore Godefrido Lingonensi episcopo, ex codice Ms. Cartusiæ Divionensis. Ad eorum igitur calcem Augusti Tomus III.

Acta apud Surium: alia item quorum Latinus interpretres

ista scribit in rem nostram laudatus Pater: Hæc ipsa versio Latina Actorum Mamantis martyris, dempta præfatione, habetur in Bibliotheca Floriacensi Joannis à Bosco: sed falsò inscripta Reynaldo Lingonensi episcopo; cum sit Godefridi, sexaginta fere post Reynaldum annis ejusdem civitatis episcopi: ut fidem facit Præfatio, quam ex codice Cartusiæ Divionensis edidimus. Ex quo etiam codice Acta ipsa non uno loco vitata restitimus. Colligitur verò ex eadem Præfatione, nullam umquam Actorum S. Mamantis à Reynaldo elaboratam fuisse translationem; cum Godefridus trium dumtaxat, nempe Antiochenæ, Hierosolymitanæ, & Calabricæ, ante suam edituram meminerit. Quod autem in Bibliotheca Floriacensi sequitur opusculum de Translationibus reliquiarum S. Mamantis in Gallias (de quo opusculo erit inferius dicendi locus) auctoris est anonymi Lingonensis, qui scripsit circa annum Christi mccciv, cum scilicet Guillelmus esset Lingonensis electus, decimus post Reynaldum, ut capituli tertii initio notatur. At de Godefrido, qui Clavallensis Bernardi æqualis fuit, eruditione & rebus gestis videnda Gallia Christiana in episcopis Lingonensibus.

AUCTORE J. P.

19 Auctor libelli de Translationibus reliquiarum S. Mamantis in Gallias cap. 3. " Ipse idem (Reinaldus episcopus Lingonensis) Vitam beatissimi Martyris transtulit de Græco in Latinum: quam etiam postmodum versibus heroicis dicitur exarasse. Hic mihi Joannis de Bosco suspecta est fides, & velim consuli codicem Cælestini Ternensium, è quo hæc se hausisse profitetur. Sed ut sic fenserit, sic scripserit auctor ille ante annos quadringentos, convincitur certè ex Godefridi præfatione, quem Reynaldi decessoris sui Latina horum Actorum si qua fuisset versio, latere minimè potuisset. De B. Godefrido Lingonensi episcopo Chrysofostomus Henriquez in Fasciculo Sanctorum Ordinis Cisterciensis lib. 2 dist. 10 cap. 16, & dist. 41 cap. 4. Idem in Menologio Cisterciensi VIII Novembris. Angelus Manrique tom. 2 Annal. Cisterc. ad annos mxcv, mxcvii, mcliii, mclxi, mclv. Idem tomo 1 & 2 dicit fundatam à S. Brunone domum in Calabria mxcvii. Eam domum sub quinque Prioribus de Ordine Cartusienis per annos lx stetit usque ad annum mclvii, cum Cisterciensibus cessit, ipsis ejus domus Cartusianis regulam Cisterciensem amplexis. Quo in statu cum per annos ccclvii perseverasset, tandem anno mxxiv per Leonem PP. X Cartusianis restituta est. Verisimile est Acta S. Mamantis translata à Godefrido anno Christi mxcvii, quo regem Ludovicum secutus est in Orientem. Tum autem adhuc erant instituti Cartusienis fratres illi, qui S. Brunonis Calabricam eremum incolebant. De hac ipsa expeditione scripsisse videtur Odo de Diogilo ad Surgerium abbatem.

non est Reinaldus, sed Godefridus,

20 In nova editione Gallia Christiana tom. 4 Lingonensis col. 575 ponitur Lix Godefridus seu Godefridus ecclesie Lingonensis episcopus, sed sine titulo Beati; ejusdemque dein gesta describuntur, calculis chronologicis innexa; quò lectorem mitto. De Reinaldo (ita ibi nomen exprimitur) consuli potest dicta modò editio à col. 560. Huc spectat, quod ibidem de illo dicitur: Vir erat. non Latinarum modò, sed & Græcarum litterarum minimè rudis. Col. 562 notantur ista: Martyris (Mamantis) Passionem prosâ & heroico carmine ex Græcis commentariis Latine descripsit. Sed non ipsius, at Godefridi hoc esse opus, persuadent di-

F

AUCTORE
J. P.

Et paullo antè ex notatione Chiffletii. In Praefatione enim, quam nominabat, & quam propria ejus manu è codice Ms. Cartusia Divionensis editam seu exaratam habeo ante me, ipsemet Godefridus, commemoratis anterioribus Passionis S. Mamantis è Græco in Latinum translationibus, expressissimis terminis hoc testatur: Quod ego, inquit, Godefridus, indignus licet episcopus Lingonensis, idcirco totiens feci, quia quædam dissona, multoque plura quam in Latinis Galliarum exemplaribus audieram, ibi legebam: voluique ut de diversis regionibus diversi & famæ laudabilis interpretes fidem mihi certiorum facerent veritatis. Quid clarius?

21. Inter schedas nostras Mss. de S. Mamante, exstat exemplum in membrana exaratum titulo hoc: Incipit Passio sanctissimi martyris Christi Mamæ de Cæsarea Cappadociæ: qui fuit translatus per venerabilem dominum patriarcham Aquileæ anno Domini . . . In comitatu Aretii in loco [ubi *] dicitur sancto Mama. Prænotatur ei manu Papebrochii nomen D. Ughelli. Incipit: Cum primitus ab Aureliano persecutore per universum orbis missum esset, si essent qui contempnerent deorum culturam, variis tormentorum generibus agerentur; erat in Cæsarea Cappadociæ puer numero annorum duodecim nomine Mamas. Hujus parentes &c. Vide qua produximus § 1 num. 5 ex Passione impressa apud Mombritium. Similia sunt in nostro Ms. Fuldensi, quod notatur collatum cum Ms. Amandino vetustissimo, nec non cum Ms. S. Maximini Treveris. Ad calcem vero nominati apographi subdit ista Henschenius de Passione illa: Eadem habetur in Ms. pergameno reginæ Sueciæ in quarto, variante hinc inde phrasi, & sic concluditur: "Et his dictis post, fuit spiritum. Passus est autem S. Mammes sub, Aureliano imperatore & Alexandro præside in, civitate Cappadocia xvi Kal. Septembris, E quibus intelligitur, eandem ad originem esse referenda exemplaria illa, è qua prodiit Mombritianum, præsertim si non tantum eorum exordia, verum etiam qua sub eorum finem narrantur, conferas inter se. Eodem etiam referimus Acta, à Walafrido Strabone vel Strabo, qui floruit seculo nono, carminibus heroicis contexta, & tomo 6 Antiquarum lectionum apud Canisium impressa à pag. 548 prioris editionis, novissima autem tomo 2 parte 2, pag. 186. Acta contracta, que habentur in Catalogo Sanctorum Perri de Natalibus lib. 7 cap. 72, ad eandem, de qua dicebamus modo, originem revocamus.

22. Ex his, qua hactenus de variis Actorum exemplaribus observata sunt, sequitur, ut duo eorum genera existant diversa, videlicet Metaphrastica, qua sunt in editione Surii; in Mombritiana vero anonymi auctoris, utraque similis, id est, nullius vel exigui certe meriti & auctoritatis, sive quia diu post Sancti martyrium sint fabricata, sive quia in ipso primigenio fonte, si quis tunc etiam superfuit, corrupta; utraque conditionis hujusmodi, ut nescias ubi firmum pedem figas. Tametsi verò in multis inter se dissentiant, in multis tamen etiam consentiunt, si rerum substantiam spectes. Repræsentant tot & tam mirabiles eventus, ut merito habenda sint in eorum numero, quibus inest plus quaesita fabrica, quam oblata veritatis. Quoniam autem parum oberit vel proderit, quodnam demum typo exemplar, visum est illud exhibere inferius, quod Godefridus Lingonensis antistes è Græco in Latinum transtulit, & de quo jam plurima notavi-

sed cum hæc
tum alia
nullius vel
parvi sunt
valoris.

mus ex observationibus Chiffletianis, præsertim cum ex interpretis Prologo aliqua discamus, qua aliunde nobis ignota erant.

§ III. Celeberrimus cum apud Græcos tum apud Latinos S. Mamantis cultus; ejusdem apud utrosque invocatio.

S. Basilius in homilia de sancto nostro Martyre, quam supra num. 2 citavi, satis perspicue indicat pag. 189, festum ejus diem fuisse celebratum ineunte anno, & ipso quidem primo ejusdem die, id est, uti apparet, Kalendis Septembribus, quibus incipiebat Indictio. Qui verò, ait, hanc nostram celebritatem reduxit, & præteriti anni votis finem dedit, & succedenti tempori initium largitus est (eadem enim dies præteritum circulum nobis terminat, & rursus insequentis fit initium) qui igitur congregavit nos &c. In Græcis autem Fastis annua S. Mamantis memoria signatur die postera seu secunda dicti mensis. Tunc enim habetur in Typico, quod vocatur S. Sabbæ, Menologio Basilii imperatoris apud Ughellum tomo 6 lialia sacra col. 1056 editionis antiquæ; nova autem tomo 10 col. 246, Menologio Sarleuti, ac Menæis magnis impressis, qua hæc illum versibus honorant:

Ἀρχαῖοι ὦν Τετάρδος εἰς πένθ Μάρμας,
Ἀρχαῖος τεταίνης κατὰ τὴν τεταίνης.

Δὲ τετάρη χολάδες Μάμαντος χυτὸ τεταίνη.

Maturus ut erat Triadis ad fidem Mamas,
Maturus hanc tridente perfolius tenet.

Furca Mamantis atrox fundit luce exta secundâ.

Alluditur ad juvenilem ac præmaturam mortem aetatem Martyris, nec non ad tridentem, quo confessus fertur.

24. Festum Sancti diem precedebat vigilia, & aliis quidem, uti mox videbitur, satis solennis: nam in Vita S. Danielis Stylita, que habetur in Surio ad diem xi Decembris, pag. 225, § 27 legitur ista: Jam pridem quidem principium habebat anni ambitus, & mensis instabat, quem Romani vocant Septembrem, in quo magni martyris Mamantis festum pii celebrant. Vespere ergo quando festum à piis præparatur, & tota nocte agitur vigilia, finem accipit magni Danielis prophetia &c. Ceterum ecclesia S. Mamantis, præter festum ejus præcipuum, erat admodum frequentatum Cæsarea Dominicâ, que incidebat in Octavam Pasche: Nicetas quippe in Commentariis ad orationes S. Gregorii Nazianzeni, Operum istius sancti Patris tomo 2, qui anno 1611 typis Parisiis in lucem prodiit, pag. 1224 exponens orationem 43, cujus fragmentum præmissimus sub initium hujus nostri Commentarii prævii, & qua inscribitur: In novam Dominicam, sic memorat: In hoc igitur templo (uno enim circiter ab urbe Cæsariensi stadio, sicut paulo antè præmiserat, templum Martyri nostro constructum est) encæniarum festum totius civitatis concursu commodè celebrabatur. In argumento autem, quod est prævium commentario laudata orationis pag. 1202 hæc præcesserant: Nova porro Dominicâ dies hæc vocatur, vel quia resurrectionis nostræ encænia in ea peraguntur, vel etiam quia octavi illius diei figuram gerit, in quo nova omnia futura sunt. Hanc autem orationem in urbe quidem Nazianzena scripsit Gregorius; verum in

Cultus è
Fastis Græcis,

E

F

in

A in sancti martyris Mamantis templo urbi vicino pronuntiavit. Quod & tunc, & in hunc usque diem, in Dominica Paschatî proxima, mirâ incolarum frequentia celebratur. *Plura de hac Dominica videri possunt apud Allatum in Dissertatione de Dominicis & hebdomadibus Græcorum, qua habetur post addenda ad opus ejusdem auctoris de Ecclesia occidentalis atque orientalis perpetua consensione, col. 1457. Nicetas verò, Seron cognomento dictus, magnæ ecclesiæ Constantinopolitanæ diaconus & magister, postea Heracleensis archiepiscopus. . claruit anno MLXXVII, sicut scribit Cavens heterodoxus in sua Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria: de quo Niceta postea dicitur pluribus.*

25 Videtur noster Martyr eadem Dominicâ novâ honoratus etiam fuisse Nazianzi, idque in ecclesia sui nominis. Nam in oratione 43, quam S. Gregorius habuit in illa Dominica, & loquitur de S. Mamante, & simul dicit, quod hic Martyr pasceret (spiritualibus utique favoribus) metropolim (Cæsaream intellige) satis indicans, sese in illa metropoli non recitare suam orationem. Et verò hæc nostra de honore Sancti apud Nazianzenos in sepe dicta Dominica, ac ejus ecclesiæ observatio conformis est verbis argumenti, quod præfigitur Commentario Niceta loco proxime citato, eò præsertim quod Martyris templum urbi Nazianzenæ vicinum & tunc, & in hunc usque diem, prout ibidem dicebatur, in Dominica Paschæ proxima, mirâ incolarum frequentia celebratur. Verum quæ obiter hic attigimus de Sancti templis occasione cultus diversis locis ac diebus, illustrabuntur postea pluribus, ubi prius egerimus de anniversaria ejus memoria in Martyrologiis Latinis hac die XVII Augusti.

B *26 Celeberrimum enimvero in Ecclesia Latina fuisse hujus nostri Athleta cultum, abunde conficitur è sacris ejusdem Fastis præcipuis. De apographis Hieronymianis à Florentino vulgatis jam actum est § 2. Martyrologium Romanum vetus seu parvum sic habet: Cæsareæ, Mammetis martyris. Ado: Apud Cæsaream Cappadociæ, natalis sancti Mammetis martyris, qui passus est imperante Aureliano, sub Alexandro præfide. Usuardus: In Cæsarea Cappadociæ; reliqua Adoni consona sunt. Wandelbertus ita eum canit:*

Latinis Martyrologiis inscribitur die 17 Augusti.

C *Martyre sedecima effulget Mammete beato. Id est decima sexta Kalendas Septembris, qua est XVII Augusti. His adde Rabanum ac Noikerum. Martyrologium Romanum his verbis eum annuntiat: Cæsareæ in Cappadocia natalis sancti Mamantis martyris, qui à pueritia ad senectutem usque longum martyrium duxit, & tandem imperante Aureliano, sub Alexandro præfide illud feliciter consummavit: quem sancti Patres Basilii & Gregorius Nazianzenus summis laudibus celebrarunt.*

Publica Sancti veneratione

27 Quid, quod adeo apud Latinos venerabilis fuerit memoria sancti hujus Pugilis, ut Walafridus Strabo seu Strabus hymnum non in elegantem panxerit in natalem S. Mammetis, qui exstat apud Canisium tomo sexto Antiquarum lectionum, & sic de eo canit:

Laudem beati Martyris
Ad Trinitatis gloriam
Sanctæ canamus supplices
Quæ dat coronam testibus.
Adversa mundi pertulit
Calcavit ejus prospera.
Mammes Tonanti reddidit
Quod pro reis hic passus est.

Virtute, vita, moribus,
Sermonem jucundissimum
In charitatis gratia
Semper manens ditissimus.
Spernens opes cum calibus
Mundi, supernis institit,
Liber caducis exiit,
Nil ambiens ex infimis.
Mitis domans immitia,
Illisque promens mystica,
Vivebat inter bestias
Quo civæ gaudent angeli.
Adjutus armis spiritibus
Vicit furores principum,
Sævi draconis conterens
Sacris caput conatibus.

Magni favor præconii
Debetur isti Martyri,
Cui Christus esset vivere,
Lucrum resolvi maximum.

28 Mansit fides in pectore,
Spes mente felix, integra
His major illum charitas
Intus foris possederat.

Exultet omnis supplicum
Cœtus sereno gaudio
Hujus Patris suffragia
Pronis rogando cordibus.

Te, Martyr, ergo quæsumus
Mammes fave postcentibus,
Sacro precatu protege,
Quos instruis certamine.

Impende curam dapnibus,
Aufer malum placabilis,
Confer boni solatia
Vitæ parando præmia.

Sit Trinitati gloria
Virtus, honor per secula,
Quæ nos beatis Martyrum
Semper juvet suffragiis. Amen.

29 *In Italiam transeamus. Missale Mediolanense, anno 1522 typis excusum, folio 202*

verso ponit quadam ad celebrandam Missam sanctorum martyrum Mammetis & Agapiti; quæ legi ibidem possunt. Tomo 11° Maii nostri ad diem x actum est de B. Miro eremita Surici ad lacum Comensem in Insubria; in cujus Beati Commentario prævio pag. 604 inter carmina, quibus celebratur ob patrociniū tempore siccitatis pro pluvia, canuntur ista de nostro Sancto:

... vestro qui lactifero Mameti
Munera sæpe datis, quibus annuit ille vocatus.
Matribus ut vestris, arent si forte papillæ,
Lactifer est Mames, sic & sitientibus agris
Imbrifer Æmilius.

In dicta itaque regione suam quoque habet celebratam apud rurícolas, Ideo, sicut ibidem observatur, verosimiliter solitus à puerperis rusticis pro lacte obtinendo invocari, quod matre propter fidem cum marito captiva, absque materni lactis usu fuerit educatus: ut, quo caruit ipse Dei causâ, id aliis conferat.

30 *At quid de Gallia dicemus? Quamquam tractus urbs Lingonensis præcipuam in religiosissimo erga Martyrem cultu partem habeat ob sacra ejusdem pigra illuc translata, de quibus postea erit sermo; alibi tamen in isto regno publica ei etiam veneratio defertur, uti conficitur ex Historia S. Mammetis, auctore canonico quodam & archidiacono ecclesiæ Lingonensis Gallicè impressa Lutetia Parisiorum anno 1650; è qua delibamus ista. Libro 1 à pag. 141 urbem illam laudat à pietate*

AUCTORE
J. P.

tate erga Sanctum, plures in eadem parœcias videre se afferens, quæ peculiari ipsum honore prosequantur, eam potissimum, quæ dicitur S. Severini; ubi antiquissimam ac celeberrimam esse addit confraternitatem sub nomine S. Mammetis, unâ cum reliquiarum ejus ossè; rem probari dicit è sola sacelli inspectione, cujus vitra more antiquo picta Martyris historiam representent. Deinde mentionem facit de libris manuscriptis Officii divini ac registris, de plurimorum seculorum antiquitate fidem facientibus.

propagata.

31. Accedunt eò gratia spirituales à summis Pontificibus concessæ, nimirum indulgentia plenaria, ut vocant, quotannis in festo Sancti, altare pro defunctis privilegiatum diebus anni singulis Luna ac Veneris. Indicat etiam, magna ibidem cum solemnitate ac concursu populi celebrari Officium in ejusdem festa luce; singulis diebus Luna cantari Missam; die autem XIX mensis Decembris haberi laudes valde solennes. Hæc ille. Libro 2 pag. 154 indicat, plurima alibi exstare sacella, & confraternitates antiquas, magni Martyris memorie consecratas. Eodem libro 2 pag. 155 testatur, in ecclesia collegiata domina nostra, cognomento magna, Pictaviensi festum ejus ac Officium ritu admodum solenni peragi die xxvi Aprilis; quo obtentum fortasse fuerit pignus sacrum, de quo differemus infra § 5. Præter ista, quæ ex illo auctore excerpimus, meminisse juvat, fuisse etiam per Martyris caput, quod est in Gallia apud Lingonenses, patrata miracula, ut videre datur in Historia translationum, inferius recusa post Sancti Passionem; quæ ibidem narranda, hic pro insertis haberi possunt. De iis quoque agit laudatus archidiaconus lib. 2 cap. 6: qui lib. 1 cap. 18 pag. 139 præmiserat, Michaëlem Boudet episcopum Lingonensem, die XII Augusti anno 1515 renovasse tam pro clero quam pro populo jejunium, quod à majoribus, uti vult, fuerat promissum in prima translatione reliquiarum ejus, concessis etiam quadraginta dierum indulgentiis. Dixi, uti vult, quia prima translationis historia valde vacillat. Vide dicenda post Passionem in observationibus præviis ad translationes num. 4. De voto prædicto meminit etiam Gualtherotius, qui alibi à nobis citatur, pag. 425 & 426; atq; indicatur res gesta XII Augusti anno 1516.

C

Magnâ in
Oriente ex-
celluit erga
miseros be-
neficientiâ.

32. Sed longè plura nobis subministrat S. Mamantis, in Oriente sepulci apud Casarienses, erga afflictos beneficentia, quæ adeo frequens & insignis fuit, ut ob præstantissimas gratias in miseros mortales cumulatas jam inde ab antiquissimis temporibus dulci patris nomine compellari meruerit, teste S. Basilio in homilia superius citata pag. 186. Filii, ait, qui ab eo pietatem edocti sunt, in ipso gloriantur. Et mox: Ne divitum quidem cognati excurrunt ad majorum suorum sepulcra: sed omnes ad pietatis locum accedunt. Patrem hunc .. appellant. Nec verò inane ac sine re nomen gessit: nam pag. 185 ista præmiserat idem sanctus Doctor: Memineritis velim Martyris, quotquot eo in somnis fruii estis. Meminerint omnes, qui hoc in loco constituti, ipsum adiutorem ad precandum habuerunt: quibus cum operarentur præsto fuit, simul ut nomine vocatus est, quos ex peregrinatione reduxit, quos ex infirmitate erexit, quibus liberos jam vitâ functos restituit, quibus prorogavit præfinitum vitæ tempus. Collectis omnibus, ex communi symbolo præconium componite. Communicate inter vos, quæ quisque novit impertiat

ignoranti, quæ ignorat, ab edocto accipiat. Atque ubi sic ex mutuo symbolo alius alium paveritis, imbecillitati nostræ ignoscite. Hæc S. Basilius. At nunc proferamus alia monumenta, quæ eodem, quo florebat ille sanctus Pater, seculo Christi 4 contigere, & quibus claritudo nominis ac propagatio publicæ venerationis S. Mamantis mirifice eluxere.

§ IV. Ecclesiæ, corpus apud
Cæsarienses in Cappadocia,

Medio circiter seculo Christi quarto evenit In constructio-
res omnino mirabilis atque ad celebritatem endo prope
sanctissimi nostri Pugilis propagandam valde ac- Cæsaream
commodata. Julianus, deinde Apostata, ac Gal-
lus ejus frater, educati erant in Cappadocia su-
tis prope Cæsaream: cumque tunc temporis exi-
guas admodum vel nullas haberent partes in ne-
gotiis publici regiminis, ornandis Martyrum se-
pulcris se occupabant: qua occasione accidit fa-
ctum illud, quod S. Mamanti magnam nominis
famam attulerit. Audiatur itaque Sozomenus, E
qui Ecclesiastica historia à Valesio edita lib. 5 cap.
2, à pag. 593 rem narrat in hanc sententiam:
In Cappadocia degere iussi sunt in Macello. Villa
hæc est publica, ad Argæum montem sita, haud
procul ab urbe Cæsarea, quæ & magnificentum ha-
bet palatium. Illic ambo regali cultu educati sunt
atque instituti. Ibi disciplinis & exercitationibus,
iporum ætati convenientibus imbuti. Moribus
quoque & factis pietatem præ se ferebant: quippe
qui tum sacerdotes, tum reliquos viros bonos ..
plurimi facerent, ecclesias crebro adirent, &
Martyrum sepulcra competenti honore venerarentur.
Eo igitur tempore aiunt illos sepulcrum Ma-
mæ martyris amplissimâ basilicâ circumdare stu-
dentes, opus inter se partitos esse.

34. Dumque alter alterum magnificentia & cul-
tu superare contenderet, rem admirabilem pro-
sulque incredibilem accidisse, nisi multi nostra
adhuc ætate superessent, qui rem ipsam ab illis,
qui eam viderant, acceperunt. Nam pars quidem
operis, quæ Gallo obvenerat, atpellebatur, &
ex animi procedebat sententia. Ex operibus au-
tem Juliani, alia corruebant; alia ex fundamen-
tis sursum propellebantur; alia ne solo quidem
cohærere ab initio sustinebant, non secus ac si
contraria quadam vi deorsum obfistente retrude-
rentur. Et omnibus quidem ea res prodigio simi-
lis visa est. Multi verò, quid portenderet, ex e-
ventu judicaverunt. Sed nonnulli ex eo conjectu-
ram ceperunt, illum haudquaquam sincero ani-
mo erga religionem esse: verum præ metu prin-
cipis, qui tum temporis Christianus esset, pie-
tatem fingere. Res gesta confirmatur è S. Gregorio
Nazianzeno, qui oratione 3 adversus Julianum
pag. 60 & sequente, post ea quæ de isto prodigio re-
tulerat, hæc subdit: Quod si quis mihi minus
fidei habendum putat, eos ipsos, qui spectaculo
interfuere (Sanctum enim ipsum tunc temporis
Athenis fuisse legimus) testes producam: nam
multos habeo, qui & ad nos hoc miraculum tran-
smiserunt, & ad posteros transmittent. Ceterum
ecclesia, in qua miraculum illud contigit, fuit
illa eadem, in qua S. Basilius, Cæsarea Cappa-
docia archiepiscopus, suam de S. Mamante ora-
tionem enuntiavit. Nicetas in Commentario suo
ad orationem 43 S. Gregorii Nazianzeni, Uno,
ait, circiter ab urbe (Cæsariensi) stadio tem-
plum

A plum Martyri constructum est, quod illa ipsa Ammia, quæ cum aluerat singulari magnificentia eo loco ædificasse fertur, quò post martyricam illam & postremam lanceam, è theatro, præcordia jam erumpentia retinens, vix tandem præ ardenti desiderio pervenire atque animam efflare potuit. *Sed secundum Acta Metaphrastica, quibus tamen a libi satis se accommodat Nicetas, Mammia ante Mamantem obierat, qui ejus utpote factus est successor & heres ejus facultatum, uti videre est apud Surium in istis Actis cap. 6. Suspicio itaque, ad Niceta tempora à falsa, uti fit, fama hæc fuisse delata, & eandem esse ecclesiam, in qua Julianus & Gallus operam posuere, sicut modo narratum est. Templum etiam prope Nazianzum fuit. Vide dicta num. 25.*

Templum
Constanti-
nopolis

B 35 Codinus de Originibus Constantinopolitanis pag. 57 aliam adem nostro Martyri sacram con-
signat: Templum S. Mamantis Leo Macelas (is est imperator hujus nominis primus) ædificavit, cum urbs (Constantinopolitanam intel-
ligo) sex integros menses continuo incendio flagrasset. De ista ade sacra pluribus agit Cangius lib. 4 Constantinopolis Christiana pag. 185. Laudatus Codinus pag. 60 commemorat: Templum S. Mamantis condidit soror Mauricii imperatoris. Illa enim, Mauricio & liberis ejus à Phoca tyranno interfectis, corpora eorum collegit atque ibi deposuit. Sed illa ecclesia verosimiliter non est diversa ab ea, quam dicit Nicephorus lib. 18 cap. 41 pag. 863 & 864 post Zonaram à Cangio vulgatum tom. 2 lib. 14 pag. 79, conditam esse ab eunucho, cui nomen Pharasmani: Fertur, inquit Zonaras, etiam filius (Mauricii imperatoris) dum ad Chosroem iret, interceptus atque ad Phocam perductus, occisus esse, nec non Constantina imperatrix cum tribus filiabus, qui in æde divi Mamantis vicina moenibus sepulti sunt, à Pharasmane eunucho, Justiniani cubiculario, condita. De conditore, situque &c. istius adis consuli potest laudatus Cangius loco paullo ante citato, de quo nonnulla aliunde notabimus, uti & de monasterio, sub nomine S. Mamantis Constantinopoli constructo. Post Cangium Bandurus in suo Imperio Orientali tom. 2 pag. 719 hoc argumentum tractat.

C
ac monaste-
rium, de
quibus

C 36 Ibi igitur commentans in tertiam partem auctoris anonymi de Antiquitatibus Constantinopolitanis, cujus textum Græcum retulerat tomo 1 pag. 54, & qui Latine sic habet, Monasterium S. Mamantis quod Xylocercus dicitur, ædificavit Mauricii soror &c., hæc observat: Quod verò hic ait anonymus noster, & ex eo Codinus ac cæteri originum CP. scriptores, monasterium hoc S. Mamantis exstructum fuisse à Mauricii imperatoris sorore, & deinde infra num. 126 scribit, S. Mamantem, & quæ ibidem visuntur palatia, Leonem M. exstruxisse, facile quidem hæc inter se conciliari possunt, si dicatur ecclesiam S. Mamantis unà cum palatiis, quæ ibi visuntur, à Leone M. imperatore conditam fuisse; quibus ad stipulari videtur auctor Chronici Alexandrini anno XII ejusdem Leonis, qui quidem scriptor narrat, Leonem imperatorem, dum incendium in urbe grassaretur, se contulisse ad S. Mamantem, ac ibi portum & porticum exstruxisse. Territus ergo Leo imperator contulit se versus, fretum ad S. Mamantem, fecitque ibi portum, & porticum, qui quidem locus vocatur Nova, porticus. Quod verò hæc spectent ad eundem S. Mamantem, apertè ex sequentibus constat: nam monasterium S. Mamantis Anonymus noster

πε Νέα appellatum scribit, & Codinus ἐν τῇ Νέῃ καλεμένη μονῇ Mauricii uxorem ac filias inclusas fuisse ait: quam quidem loci appellationem ἀπὸ τῆς ἐμβόλης (à nova porticu) derivatam esse cenfeo. Et hæc quoad ecclesiam S. Mamantis. De monasterio autem subdit ista:

AUCTORIB
J. P.

37 Nil vetat quin à Mauricii sorore postmodum ædificatum fuisse dicatur, licet subsequenti tempore monasterium S. Mamantis non monialium sed virorum dicatur Cantacuzeno lib. 4 cap. 16, qui Philotheum Heracleensem episcopum in monasterium S. Mamantis se abdere voluisse scribit (Inimò vero ipse Cantacuzenus se hoc facere sub isto episcopo voluisse, disertè indicat) ubi etiam situm ejusdem monasterii, ut vitæ monasticæ peropportunum, & ut in urbe maximè solitarium describit. Sæpe autem accidit, ut monasteria, quæ prius monialium erant, virorum postmodum evadant, & è contrario. Vel duo forsitan ibidem monasteria existisse dicendum est, alterum monialium, alterum verò virorum. Cæterum quod ait Zonaras pag. 79 templum S. Mamantis à Pharasmane eunucho, Justiniani imperatoris cubiculario, exstructum esse, id intelligi potest, ab eo renovatum fuisse idem templum seu ampliatum: quippe sæpe aliàs ἐπιπέροι ἀνέκτισται uti scriptores recentiores observavimus. Hinc itaque sequitur, ut verisimile videatur, unum idemque S. Mamantis templum designari, quod supra insinuabam, tamen si ob duo diversa conditorum nomina appareat esse duplex ac diversum. Nec verò satis videmus, cur hoc idem dici non possit de monasterio ejusdem Sancti, cujus meminit Anonymus in libro de Translationibus reliquiarum S. Mamantis in Gallias, dicens: Misit legatus quemdam presbyterum, & quemdam Clericum suum cum Gualone ad monasterium, quod de novo fabricatum erat sumptibus Hylachii imperatoris Constantinopolitani in honore beati Mamantis: cujus abbas & monachi &c. De qua re inferius agetur. S. Mamantis in tractu Pera, πέραν ἐν τῇ Σίγμωτι, meminit Cangius pag. 186 ex Menais ad XII Julii. Videri possunt quæ diximus ad istum diem tom. III ejusdem mensis pag. 303. Suidas in Lexico litterà M. agit etiam de loco in S. Mamante, quo intelligo ejusdem ecclesiam.

nonnulla
observantur.

E

F
De templis

F 38 His quæ de adibus sacris Mamantis nomine insignitis præmissa sunt, & ad Orientem spectant, subjungenda sunt notitia nonnullæ de iis, quas dicitur habuisse in Occidente. Baronius in notis ad Martyrologium Romanum hac die XVII Augusti, Erat, ait, olim Romæ celebris hujus Martyris memoria: in ejus basilica S. Gregorius Papa habuit homiliam trigessimam quintam in Euangelium die natali ipsius. Sed Fronto in suo Calendario observat pag. 147 occasione S. Menne, qui ibidem signatur: Is est, in cujus ecclesia homilia Gregorii M. 35 dicitur pronuntiata: sic enim habent tres Mss., quos vidi; non autem S. Mammæ, ut habent editi libri. Et verò in editione Operum S. Gregorii Parisina anni 1705 tomo 1 col. 1613 dicta homilia præfigitur nomen Menne. Quod itaque circumferri solebat de ecclesia ista, malè fundatum fuit. Ecclesia paræcialis sub nomine S. Mamoli martyris (quis cumque is fuerit) ponitur in Bononia perlustrata Masinii ad diem XVII Augusti; de qua ecclesia addit memoriam exstare ab anno 1294. At longè inter Occidentales ecclesias celeberrima & antiquissima est ea; quæ exstat Lingonibus in Gallia. In novissima quippe editione Gallia Christiana

AUCTORE
J. P.

na tomo 4 col. 565 sic dicitur : Cathedralis Lingonenſium eccleſia olim ſub nomine S. Joannis Euangeliftæ Deo confecrata , jam à multis retro ſeculis S. Mamantis ſeu Mammetis nomen habet. Id porro qua ratione ? Non alia certè quàm quia ſacrarum ejus exuviarum partem accepit. Et certè ſe non modicam habere gloriatur , caput ſcilicet , brachium , cruris & colli magnum os.

in occiden-
te.

39 Rectè autem ibidem aſſeritur , Mammetis nomen templo principi non fuiſſe impoſitum à reliquiis à Rainaldo , nedum à Gualone , allatis (de quibus erit infra tractandi locus) quia jam tum plus quam tribus ante ſeculis illud nomen habebat , ſicut ibidem datur videre ex instrumentis eccleſiæ Lingonenſis , quæ integra habentur ad calcem laudati tomi ; eorum verò fragmenta loco ſuprà allegato ita inferuntur prout hic a nobis dantur : Sic anno DCCCLXXXV Carolus Craſſus abbatiam S. Johannis Geiloni reſtituit ” ob amorem Dei & „ ſancti Mammetis , in cujus honore hæc eadem „ eccleſia celeberrimè dicata habetur „ ex charta nona col. 133. Sic in diplomate , quò Rotharius II Auſtraciæ rex Umbilicacum villam Iſaaco Lingonenſi epifcopo anno DCCCLIX concedit ; id ſe facere teſtatur ” ob reverentiam eccleſiæ beati „ Mammetis „ ex charta VII col. cxxxI. Sic præceptum Ludovici Pii anni DCCXIV ſcriptum eſt pro Bettone epifcopo Lingonicæ civitatis ” ubi „ habetur eccleſia ſancti Mammetis eximii mar- „ tyris , anno imperii primo „ id eſt Chriſti DCCXIV aut DCCXV ; quod præceptum producitur col. 129. Quæ cum ita ſint , ſequitur ut ſeculo ſaltem octavo titulum ac reliquias S. Mammetis adeptæ fuerit eccleſia iſta. Saltem tunc , inquam : quia an dudum antea aliquid apud Lingonenſes nominis obrinuerit iſte Sanctus , certò determinari non poteſt , tametsi aliqua pro illa re non deſint conjectura , quæ proponuntur infra occasione reliquiarum , de quibus jam incipiemus agere ex profeſſo , ut ita loquamur.

Corpus S.
Mamantis

40 Corpus S. Mamantis apud Caſarienſes in Cappadocia pluribus poſt ejus obitum ſeculis aſſervatum fuiſſe , tempore videlicet Nicetæ , probatur è Commentario ipſius in orationem 43 S. Gregorii Nazianzeni tomo 2 Operum ejusdem ſancti Patris col. 1223 , ubi ait : Divi enim Mamantis corpus Caſareæ ſitum eſt. At quiſnam ille Nicetas ? An Nicetas David ſeu Paphlago ? Si is foret , illud ibidem permanſiſſet ſaltem uſque ad ſeculi noni finem : nam vivebat hic Nicetas tempore S. Ignatii Conſtantinopolitani. Combefiſius in Opusculo , quod inſcripſit Illuſtrium Chriſti Martyrum lecti triumpho , quodque Pariſiis anno 1660 eſt editum , poſt Nicetæ Paphlagonis Laudationem de ſanctis Martyribus Euthymio , Agapio &c. , Quem produco , inquit pag. 83 & 84 ; Nicetam Paphlagonem , Ignatio Conſtantinopolitano æqualem , illique affectiſſimum , ac Vitæ ejus à Radero editæ auctorem &c. Habetur etiam illa apud Labbeum tomo 8 Conciliorum à col. 1180 In Hiſtoria chronologica Patriarcharum Conſtantinopolitanorum ; tomo primo noſtri menſis Auguſti præfixa , obitus iſtius ſancti Patriarchæ col. 112 * innotuitur anno Chriſti 877. Atque hæc quidem de corpore S. Mamantis exiſtente Caſarea ſeculo nono vera eſſent , ſi Nicetas orationum S. Gregorii Nazianzeni commentator fuiſſet Nicetas David ſeu Paphlago , qualem eſſe cenſuit Tillemontius tomo 4 Monumentorum eccleſiaſticorum pag. 360 ; at nos inter opera iſtius Nicetæ apud bibliographos , quos conſulimus , non invenimus eidem adſcribi Commen-

tarium in diſtas orationes. Verùm an fuerit Nicetas ille ; an ſynonymus alius , ulterius videatur inquirendum.

41 Leo Allatius in Diatriba de Pſellis & eorum ſcriptis pag. 16 de Nicetæ Davide Paphlagone dicit : Nicetam hunc eundem cum Nicetæ Serrone faciunt plerique codices Vaticanæ ; ſed ineptè : ſatis enim conſtat , alterum ab altero diſtingui non ſolum cognomento , ſed etiam atate , officio ac ſcriptis. Ac Atate quidem , quia Paphlago ad ſeculum nonum ; ut vidimus ; Serron verò ad ſeculum XI reſertur. Officio ; quia prior , ſi rectè arguit vel conjecturam ponit Leo Allatius ad calcem tomi 1 Græciæ orthodoxæ inter alia quibus lectorem alloquitur , Dadybrorum in Paphlagonia ſub metropolita Gangrenſi epifcopus ; poſterior autem Heracleenſis archiepiſcopus. Scriptis ; quia inter alia , quibus duos illos auctores diſcerni legimus in bibliographis ſatis emundæ naris in illa materia , ponitur Commentarius in Nazianzeni orationes , qui non Nicetæ Paphlagoni , ſed Serroni ſeu Serronio tribuitur. Oudinus in Commentario de ſcriptoribus Eccleſiæ antiquis tomo 2 col. 714 reſert , exſtare in bibliotheca regis Catholici Scorialenſi ſemel atque iterum ” Orationes „ S. Gregorii Theologi cum ſcholiis Nicetæ Serronii „ . In Ms. Bavarico 97 inferibitur ” Nicetæ metropolitæ Heracleæ Explicationes & „ Commentarii in Gregorium Theologum „.

42 Enumeratis deinde variis ejusdem Commentariis exemplaribus Mss. , assignatur Conſtantinopolis apud Jacobum Marmoretam principem ” Nicetæ metropolitani Heracleæ explicatio in Gregorium Nazianzenum Theologum , dubitationes & ſolutiones „ in charta bombycina. In bibliotheca monaſterii quod in inſula Pathmos maris Ægæi eſt „ Nicetæ Serronum Expoſitio in ſermones Gregorii in Eccleſia habitos. Hæc e pluribus , qua dictus bibliographus collegit , deliſſe ſufficiat. Quæ itaque protulimus cum tamquam apocrypha non ſint rejicienda ſine ſufficienti ratione , ſuperſt 10. , ut laudati Commentarii auctor fuerit non Nicetas David ſeu Paphlago , ſed Nicetas Serronius , atate , officio ac ſcriptis diſtinctus ab iſto ſynonymo. 20. Ut corpus S. Mamantis ſeculo XI etiamnum quieverit Caſarea Cappadocia , uti è ſuprà allegatis Nicetæ verbis liquet.

S V. An noſtri S. Mamantis corpus Hieroſolymis fuerit ſeculo VI ; an delatum Mediolanum ; an in Cyprum ; reliquiæ Lucenſes , Elwangenſes , Lingonenſes ac Lorbanenſes &c.

IN libro ſecundo Vita S. Radegundis reginæ ac poſtea monialis , apud nos die XIII Auguſti , cap. 3 num. 21 in nova noſtra capitum diſiſione , in antiqua autem cap. XIV iſta referuntur de dicta Sancta : Tranſmiſit virum venerabilem Reovalem preſbyterum , qui tunc ſecularis erat , & adhuc ſuperſt corpore , ad Patriarcham Hieroſolymitanum , poſcens de beati Mammetis pignore. Quod vir Dei fuſcipiens benigniſſimè , rogationes populo indixit , voluntatem Dei inquirens. Tertio die , Maſſa celebratâ , beati Martyris ſepulchrum cum omni populo adiit , alta voce , plena fide hujuſmodi

S. Radegundis ſeculo 6 accepit in Gallia

A jusmodi protestatur dicens : Peto, te, confessor & Martyr Christi &c. Oratione completa . . . venit ad sanctum sepulcrum . . . tangebatur membra . . . tetigit in manu dextra singulos digitos ; ubi ad minorem venit digitum , se suavi tactu de propria manu tulit , ut beatæ Regine desiderio satisfaceret . . . Quem digitum vir apostolicus B. Rade-gundi cum digno honore direxit : de Hierosoly-mis usque Pictavis in ejus honore semper laus Dei personuit.

reliquias S. Mammetis ; an hodierni ,
44 Ex his perspicuum est , istius sancti Mar-tyris corpus , vel magnam saltem ejusdem corpo-ris partem asservatam fuisse Hierosolymsi seculo sexto , quo claruit sanctissima illa Regina. Istius , ut iterum dicamus , sancti martyris Mammetis. Sed an nostri , an alterius ? En tibi argumenta in utramque partem. Quod sit alterius , dici potest 1º. Quia corpus nostri Martyris seculo undeci-mo Cæsareæ situm erat , quemadmodum a num. 4º e Niceta Serronio retulimus. 2º. Etiam si non raro accipitur pars magna corporis pro toto corpore ; id tamen non videtur dicendum in casu hoc , quamdiu non asseritur documentum fide dignum , quo constet , partem hujusmodi ex urbe Cæsariensi ad Hierosolymitanam esse translatam.

B Quod vero nostri Mamantis corpus seu notabilis ejusdem pars Hierosolymsi exstiterit , his utcumque con-jici potest. 1º. Quia S. Mammes , cujus digitum S. Radegundis obrinnuit , debuit fuisse valde cele-bris : nam loco citato memorantur ista : Pervenit tandem ad eam de domno Mammete martyre , quod Hierosolymsi sua sancta quiescerent mem-bra. Hæc audiens , avida ac sitibunda potabat , veluti hydrops , qui quantum fontem trahit , tan-tum sitis addita crescit ; ista verò de rore Dei plus madefacta calet . . . Quid putas quam ardenti animo , quam fideli devotione tanti pignoris præ-mium expectans se abstinentiæ mancipavit. At ubi se beata regina hoc munus caeleste accepisse cum omni alacritate gauderet , totâ hebdomadâ cum omni congregatione se psallentio , vigiliis & jejuniis aptavit ; Dominum benedicens , se tale munus accipere meruisse.

an alterius ?
45 Tale itaque munus , tanto videlicet à San-cta petitum ambitu , tanto acceptum , videtur in-telligendum de hodierno S. Mamante vel Mam-mete longe celeberrimo. Alius certe tanta cele-britatis hæcenus mihi non occurrit. 2º. Nicetas cum hoc factò conciliari potest , si dicatur magna pars corporis remansisse apud Cæsarienses , ita ta-men , ut multis antè seculis pars magna vel no-tabilis ejusdem corporis portio ad Hierosolymita-nos translata fuerit. Quod verò de tempore ac mo-do hujus translationis non sint nobis in promptu documenta , non ideo falsam esse constat : cum illud argumentum sit merè negativum , ut vo-cant. His utrimque consideratis , non auderem temeritatis eum arguere , qui propenderet in illam sententiam , quod celebratissimi nostri Martyris pars apud Hierosolymitanos aequè ac apud Cæsarienses exstiterit : imò verò hæcenus non videmus , cur illud idem nobis suspicari non liceat. Si er-ramus , errantes corrigat lector eruditus , si cui plus lucis affulserit.

An corpus hodierni a-pud Medio-lanenses ?

46 Bosca in Martyrologio Mediolanensi ad diem xvii Augusti S. Mamantem Cæsariensem in Cappadocia martyrem annuntiat , & hæc addit : Ejus autem corpus Mediolanum translatum est , atque in basilica Protomartyris custoditum pio cul-tu celebratur. In notis verò observat ista : Porro divum Mammetem jacere Mediolani in basilica S. Stephani , auctores sunt Morigius in Sanctua-

Augusti Tomus III.

rio , & in Historia lib. 2 cap. 8 ; Villa de sep-tem basilicis stationibus , Joannes Franciscus à Basilica Petri de ecclesiis Mediolani ; novissimè verò typis edidit Vitam S. Mamantis Joseph Valvassorius Pœnitentiarius major in metropolitana , & quidem enucleatè , atque in ea agit de sepul-cro S. Mammetis. Verùm Bosca , qui celeberrimi hodierni Martyris corpus vult asservari apud Mediolanenses , aliisque , quos citabat , non audeo statim suffragari ; sed desidero , ut eruditi Mediolanenses suggerant documenta antiquiora , quibus constet primò , quando , a quo , quo è lo-co , & quâ occasione illud corpus Mediolanum fuerit translatum. Secundò , ut probabilem ratio-nem dent , vi cujus ostendatur , idem corpus esse Martyris hodierni nostri , & non alterius. Certè apud Morigium in Sanctuario urbis ac diocesis Mediolanensis (quem primò loco citabat Bosca) pag. 13 ; ubi agit de Sanctorum corporibus in ec-clesia S. Stephani majoris quiescentibus ; invenio quidem notatum corpus S. Mammetis ; item in Hi-storia ejus Mediolanensi loco citato , in catalogo corporum , qua nominat , quæque dicit magna Mediolani in veneratione haberi , lego nomen Mameti ; sed hoc valde confusum & equivocum est. Alios à Bosca nominatos scriptores consulen-dos aliis relinquo. Observa interim hujus qua-lisumque S. Mamantis seu Mammetis festum in ecclesia Mediolanensi celebrari die xviii Augu-sti , ut videre datur apud Boscam in notis ad diem xvii & xviii ejusdem mensis.

47 Apud Echardum in Scriptoribus Predica-torum recensitis tomo 2 pag. 300 notatur F. Ste-phanus de Lusignan , qui Gallicè composuit Hi-storiam generalem regnorum Hierosolymitani , Cyprii , Armeni , ac locorum circumvicinorum &c. , a diluvio universalis usque ad annum 1572 , Parisiis vulgatam anno 1579 , ac deinde ibidem recusatam. Hujus historici caput 14 , cujus frag-mentum Ms. ante me habeo , ista memorat , qua Latine interpretamur in hanc sententiam : Sanctus Mames vel Mamolus * , sicut Itali Bononien-

* In Gallico est Mamè ou Mamol
fes eum appellant , martyrio affectus fuit in Asia minore : deinde marmoreo impositus tumulo , ac in mare projectus. Qui loculus vel tumulus , ob-secundante divina bonitate , supernatans aquis , us-que ad insulam Cyprum fuit delatus , ibique per-mansit remotus à terra versus occidentem uno cir-citer milliari. Sanctus itaque noctu apparuit ho-mini cuidam probò Cyprio , qui erat è pago Morphon dicto : cui imperavit , ut unâ cum suis li-beris & bobus se conferret ad littus , ac cistam il-lam ad oram appelleret. Quod cum ille nec pri-ma nec secunda vice crederet , tertia tandem vi-ce fidem rei adhibuit , & quicquid Sanctus ei præ-eeperat , præstitit. Itaque cum suis liberis ac ju-mentis incessit sicco vestigio super undas non ali-ter quam si super continentem fixissent gressum. Postquam verò cistam illam avexisset Morpho-nem usque , sine mora sit immobilis , stetitque in eo ipso loco , in quo existit usque ad hodiernum diem , neque umquam inde in alium transferri locum potuit. Et continuò dulcissimus ac pretio-sissimus liquor è sepulcro ejus prodire visus est , qualis videtur in sepulcro S. Nicolai , S. Andreae & aliorum. Liqueor autem mirabilia operatur cum contra matris tempestatem , tum contra omnia morborum genera. Quod si quis eum ponat in cu-biculo , vel penes se gestet , & peccatum carnis sit commissum , statim dissipatur & evanescit , ne-que scitur quid de eo fiat , separante se ab illis & à loco , in quo existunt , vel in quo actus ille

AUCTORE commissus est. Celebratur ejus festum die secundam mensis Septembris, quibus die ac loco nundinae admodum celebres habentur.

J. P. 48 *Superius in hoc Commentario § 2 disputavimus de uno S. Mamante vel duobus in unum confusis; hic vero Cyprius ubi & quando sit passus, & quò spectet, ex vagis illis terminis in Asia minore extundere non possumus. Sed quandoquidem dies 2 Septembris, quò illum apud Cyprios coli asserebat Lufinianus, eadem est, quò colitur apud Græcos Martyr noster, sicut supra dictum est; mirum non esset, si Cyprii sibi persuasissent, ad suam insulam advectum fuisse celebrem Mamantem Casariensem. Sed utcumque illa res se habeat, censemus corpus Mamantis seu Mammētis hodierni illuc non fuisse advectum, ob ea quæ de ejus corpore apud Casarienses & Hierosolymitanos superius præmisimus. Secundo, non gravatè admittimus, aliquem Mammetem martyrem in Cypro honoratum fuisse publico cultu, ita tamen ut pro mirabili isto ad eam adventu, qui sine tabulis ac testibus narratur à Lufiniano, antiquiora testimonia desideremus.*

B 49 *In apographis Hieronymianis a Florentinio editis signatur die xvii Julii: Alibi natalis sancti Mamæ: in quam annuntiationem scribens idem Florentinius in notis ad diem eundem xvii Julii, Nuper, ait, caput sanctæ (imò cum hic tum inferius scribe sancti) Mamæ argentea thecâ inclusum vidi in urbe Luca apud sacras sanctæ Justinæ virgines, & integrè servatum cum vetustissima in membrana inscriptione, in qua præter sanctæ Mamæ nomen nihil aliud præ vetustate legere licuit. Caro adhuc super ossa exsiccata conspicitur: Capilli barbæque cirri rufi adhuc cuti hærent. Parthenopæum illud antiquissimum est, & de ejus vetustate, ac imperialibus regiisque indultibus plura diximus ad Vitam S. Silii, typis Lucensibus editam. Facile admisero, ibidem loci asservari caput, nomine S. Mama insignitum, ac testi oculato id asserenti fidem habuero, uti debeo, plenam. At quis mihi edisserat, quisnam fuerit Martyr ille: item unde & quando ad moniales illas pervenerit ejus caput. Enimvero è textu Florentinii citato nihil hujusmodi elici potest, nec sciri, utrum inscriptionis nomen, etiamsi antiquum, sit verum ac genuinum istius sacri pignoris nomen, an adoptatum ac suppositivum.*

C *Melioribus sanè instrumentis probatur possessio capituli S. Mammētis apud Lingonenses, sicut alio loco postea perspicuum fiet.*

De reliquiis Elwangensibus, 50 *An pignus aliquod sacrum S. Mammētis translatum aliquando fuerit in Germaniam, res omnino incerta est, quia meris nixa conjecturis. In novissima Gallia Christiana editione tomo 4 col. 565 & sequente proferuntur ista: Lego, inquit auctor, in Vita S. Annonis; Colonæ præfulis, apud Surium iv Decembris lib. 1 cap. 48 (imò 38) fundatorem cellæ sancti Viti seu Elevangensis cœnobii in Suevia, Alamannorum atque Burgundionum ducem Divione redeuntem, sancti Benigni, Tergeminorum fratrum, ac SANCTI MAMERTI CIVITATIS ILLIUS (id est Lingonensis) EPISCOPI corpora secum asportasse, quæ suæ ecclesiæ consignavit. Nullus suppetit episcopus Lingonensis Mammertus nomine. Quidni ergo dicamus cum Tergeminorum reliquiis in Cappadocia, ut probabilissimum videtur, auctorum & martyrii coronatorum, simul aliquid corporis B. Mammētis allatum, quod synecdochicè corpus nuncupatum fuerit; & successit temporis Mammes mar. in Mamertum episcopum ab imperitis*

D commutatus fuerit. Quidni & translationem offis cruris primò factam admittamus. Quamquam enim illius circumstantiæ fabulam spirare videantur, non inde tamen sequitur, nec illius substantiam admittendam esse. Frequenti enim experientiâ compertum est, facta plurima [per] sese verissima, ejusmodi fabulis obscurata fuisse, quæ criterio quidem indigent, sed non ideo omnino neganda sunt. Martyres illi Tergemini sunt Speusippus, Eleusippus ac Melensippus, de quibus actum est in nostro Opere ad diem xvii Januarii à pag. 73: ubi pagina sequente sermo est de eorum reliquiis Elwangam translatis, asserturque locus, è quo paulò antè in Gallia Christiana desumebatur modò allata conjectura: quæ mihi videtur aliquantulum longè quæsitâ. De tempore autem translationis Elwangenensis videri possunt, quæ in Commentario Actis Tergeminorum istorum prævio § 1 num. 3, & § 2 num. 9 dicta sunt.

51 *Longè omnium celebratissima sunt sacra pignora, quæ in Gallia apud Lingonenses summa cum veneratione honorantur. Eorum solennem ac annum cultum Martyrologio suo Gallicano Sausseyus inscribit ad diem x Octobris hisce verbis: Lingonis ipso die susceptio brachii sancti Mamantis martyris [quod est] allatum ex Constantinopoli per Raynardum episcopum Lingonensem, dum rediret à Hierosolymitana peregrinatione. A quo sancti Martyris pignore aliisque jam antea huè translatis reliquiis, ipsoque sacratissimo illius capite (quod in ejus monasterio inventum à Latinis, quando Constantinopolis ab ipsis capta est, Gualo de Domnipeetra episcopus Damascenus, origine Lingonensis, concedente id ejus votis Petro Capuensi Cardinale, Apostolico legato, tempore Roberti præfulis Lingonensis, religioso munere Lingonas advexit, ac matri ecclesiæ obtulit) ipsa cathedralis ecclesia, quæ prius in honorem S. Joannis Evangelistæ consecrata erat, nomen accepit gloriosi hujus Martyris (imò verò jam inde à seculo saltè 8 acceperat illud nomen, ut videtur supra § 4 num. 39) cujus felicem adventum hac die magna solemnitate recollit & celebrat, Octavisque etiam ad majorem venerationem prosequitur. Ex his perspicuum est, quam egregiè pia & insigni religione Lingonenses prosequantur hunc suum thesaurum: qui, uti & ejusdem historia, examinabitur inferius post Sancti Passionem, quam representamus.*

52 *Quæ Frater Bernardus de Brito refert in opere suo Lusitano, quod inscribitur Pars prima Chronici Cisterciensis, lib. 6 cap. 29 fol. 447, & ex eo Cardoso in Hagiologii Lusitani Commentario ad diem xxix Maii, de magna antiquitate monasterii Lorbanensis, quod est Ordinis Benedictini in Lusitania, videlicet conditum illud esse tempore S. Benedicti, reliquias sanctorum Mamētis & Pelagii illuc delatas, & ea de causa illos fuisse assumptos in patronos; vel levissimè hic attigisse sufficiat, tum quia nescitur quisnam sit iste Mames, & unde eò pervenerit, tum quia tanta illius cœnobii antiquitas vacillat. Nam Mabillonius tomo 1 Annalium Ordinis S. Benedicti ad annum Christi 534 num. 31 postquam inter alia monasteria nominasset Lorbanense illud, nec non S. Petri de Arlança, ac de hoc ultimo persuasum sibi esse affirmasset, non ante seculum decimum conditum fuisse, mox subdit ista: Nec fere certiora sunt de aliorum, quæ mox commemoravi, origine argumenta, utpote pseudo-Maximi, aliorumque ejusmodi farinæ mendaci auctoritate subnixa. Cardoso loco citato memorat, reliquias*

Lingonensibus,

E

F

ac Lorbanensibus.

istas

A istas semper patrasse multa miracula, eo precipue tempore, quo Saraceni dominabantur in Hispania & Lusitania. Hoc item sacrum depositum, quatenus ad S. Mamantem pertinet, est, si eadem Cardoso credimus, hodierni Martyris Cappadociis. Nec plura sunt, de quibus in hoc meo Commentario praeponere lectorem sit necesse. Reliquum ergo est, ut sancti Athleta nostri qualiacumque Acta representem.

cognomine: sive quia in parvo corpore magni martyrii certamen sustinuit; sive quia magni nominis generaliter apud ipsos habetur a) patriam habens Paphlagoniam, praeclearus quidem secundum generis nobilitatem, sed secundum fidei pietatem praeclearior fuit. Pater ejus Theodotus b), mater autem Rufina vocabatur, fideles ambo & excelsi nobilitate generis, utpote patriis progeniti; totius genealogiae suae nobilitatem moribus & vitae probitate exornabant. Hi itaque amore Dei succensi, desiderium suum nullo modo abscondere valentes, audaciter quae pietatis erant, in publico exercebant, & quoscumque poterant ad fidem Christi exhortando convertentes, de lacu impietatis extrahebant. Unde & apud Alexandrum, qui tunc civitati Gangrae praerat, accusati sunt. Hic namque mandatum ab imperatore acceperat, culturam deorum omni studio exaltare & ampliare: quoscumque autem Christianos inveniret; duris cruciatibus subigeret; & quos a fide Christi per tormenta evertere non posset, crudelissima morte mactaret. Qui Theodotum suo jubens assistere tribunali, idolis sacrificare cogebat. Cui nec aures Theodotus adhibuit. Verum ille tormentare Theodotum conatus, sed parentum dignitate prohibitus (non enim licebat alicui nisi iussu imperatoris, patriorum filios injuriare) a tormentis quidem desistit, sed Caesarem Cappadociae d) Faustio duci illum transmisit. Qui & ipse quanto pietate ferventior, tanto crudelitate vehementior erat. Hic divinum suscipiens Theodotum, mox in carcerem retrudi iussit.

EX MS.

a

b

c

E

d

PASSIO

Auctore Godefrido Lingonensi episcopo,

Ex codice Ms. Cartusia Divionensis.

PROLOGUS.

B Passio beati Mamantis martyris de Graeco in Latinum translata est Antiochiae primum a viro religioso civitatis ejusdem, Graecorum ac Syrorum archidiacono. Secundò Jerosolymis, à Subpriori sancti sepulcri, qui postea episcopus sancti Georgii factus est. Tertio citra mare, in quodam religiosorum fratrum monasterio, quod olim vir spectabilis, magister Bruno a) in Calabria edificavit, Quod ego Godefridus b), indignus licet, episcopus Lingonensis, idcirco totiens feci, quia quaedam dissona, multoque plura, quam in Latinis Galliarum exemplaribus audieram, ibi legebam: voluique ut de diversis regionibus, diversi & famae laudabilis interpretes fidem mihi certiorein facerent veritatis. Ceterum cum idem Mamas beatissimus quarto Nonas Septembris c), martyrii coronam receperit, cur alia, & non haec dies apud Latinos celebris habeatur ignoro; nisi forte, sicut multa alia d) de ipso, sic & diem passionis ejus inter caetera nescierunt.

Cur auctor novam post res alias confecerit Passionis versionem.

a

b

c

d

ANNOTATA.

- C** a Anno videlicet Christi 1097, secundum ea quae sunt dicta in nostro Commentario praevio § 2 num. 19.
b Non Rainaldus. Vide ibidem num. 18.
c Tunc anim colitur apud Graecos; hac vero die xxvi Augusti apud Latinos, sicut ibidem habes § 3 num. 23 & 26.
d Immo vero omnia vel saltem pleraque Sancti gesta versantur in summa ignorantia: sicut docet idem Commentarius § 1, num. 1.

CAPUT I.

Sanctus, parentibus in carcere mortuis, ab alia matrona adoptatur; ejus in fide constantia blanditiis ac tormentis frustra tentata.

Sancti pater in carcere moritur

Igitur sanctus Mamas, magnus martyr (hoc enim à Syris, & Graecis specialiter vocatur Augusti Tomus III.

3 At conjux Theodoti, utri licet onere gravida, virum tamen incunctanter sequuta, cum ipso carcerem intravit. Quibus reclusis, Theodotus suae carnis infirmitatem considerans, & tyranni crudelitatem non ignorans, mori magis cum uxore optavit, quam gravioribus tormentis non valendo resistere, indignum quae suae nobilitatis contra Dei voluntatem agere. Unde fursum cor cum manibus elevans, oravit sic: Domine Deus virtutum, dilecti Filii tui Pater, benedico te & glorifico, quia pro nomine tuo in carcerem recludi adjudicatus sum. Verumtamen te deprecor, Domine, qui omnia, & meam inter omnia fragilitatem nosti; suscipe in his vinculis animam meam, ne prevalens adversum me gaudeat inimicus. Sic oravit: & qui fingit sigillatim corda hominum, & cogitationes eorum intelligit, voluntatem pro operibus suscipiens, continuo ad effectum orationem perduxit. Mox namque illa sancta anima à corpore egressa, Domino ei ejusmodi transitum providente, migrans ad caelum, corpus reliquit in carceris coeno.

uti & mater postquam eum ibidem intucem edidisset; utriusque precibus

4 Rufina interim carceris angustias non sustinens, praeter multitudinem miseriarum; immature & ante tempus, quod natura praefixerat, expulsa filium. Contristabatur namque miserabiliter dilecti mariti decessu, & cura Infantuli miserabilis angebatur: intolerabilis nihilominus horrore carceris, & crudelitas Ducis, de perseverentia, quae sola remunerationem meretur, cum tremore magno, & timore cor ejus concutiebatur. Nullo horum tamen devicta; Infantulo Deo commendato, citraque corpori defuncto, quantum potuit, exhibitam, à viro se derelictam indefinenter deflens, sed nec à mortuo separari volens, cum lacrymis & gemitibus dicebat ad Dominum: Tu Deus, qui plasmasti hominem, & mulierem de latere ejus formasti, placeat tibi, Domine, & me de corruptilibus hujus seculi ereptam, ad tua tabernacula,

Deo vivente di finem concedente.

* I. concutiebatur.

436 PASSIO S. MAMANTIS VEL MAMMETIS MART.

EX MS.

cula, quæ sola sine fine manent, cum viro meo transire. Hæc Rufina: & confestim quod oravit, Deo largiente consecuta est. Completa denique oratione, beatam illam animam emisit, felicem ad Deum viam & ipsa, pergens, solo inter glebas utriusque parentis, Infantulo in carcere relicto.

*Eorum pro-
les mirificè
a quadam
vidua ado-
ptatur*

5 Divina interim visio cuidam mulieri Amyæ nomine, genere satis nobili; & divitiis præditæ, nec minùs in his, quæ ad Deum spectant, abundanti, in forma cujusdam adolescentis apparuit; præcipiens ei, & dicens; Vade, & pete à duce Faustulo corpora Sanctorum e, qui in carcere dormierunt: tollensque Infantulum, quem in medio eorum vagientem reperies, adopta tibi in filium, curamque illius tamquam uterini permaximam gere. Vidua siquidem erat, nec sobolem propriam habebat. Amya ergo visionem ad se divinitus factam intelligens, continuò Ducem aggreditur, & facilè, quod petebat, est adepta, divinà gratiâ utriusque cooperante, & Duci, ut concederet, & Amyæ, ut quod sibi præceptum fuerat, sine dilatione adimpleret. Eapropter carcerem festinanter ingreditur: Et inde corpora Sanctorum ac Infantulum tollens, corpora quidem splendide & cum magno honore in horto proprio sepelivit; Infantulum verò in filium sibi adoptans, velut proprium quem peperisset, sic enutrivit, sic erudit, sic amplexata est: magisque quàm mater aliqua super filium uterinum, circa illum curiosa extitit. Etenim quantò magis Puer crescebat, tantò & amor in eum augmentabatur; quippe quem, fructum omnium laborum suorum, & suæ senectutis optimum sustentatorem se habituram gratulabatur.

*Et educa-
tur, ac ho-
norum ejus
sit heres.*

6 Jam itaque ad secundum Puer pervenerat annum, & linguâ tenerâ, mama, quod Latine mater significat, Amyam vocare balbutiendo cœpit: unde & Mamas proprium nomen f accepit, & de cætero hoc nomine vocatus & ab omnibus cognitus est. Quinto itaque completo anno, cum jam ab Amya magistris litterarum commendatus fuisset, tanta aviditas doctrinæ, tanta capacitas memoriæ, tantum maximè in eo acumen ingenii apparuit, ut in brevi cœtaneos suos omnes in eruditione devinceret. Anima siquidem ejus tota aut circa lectionem, aut circa doctorum sermones assidue versabatur. Aurelianus ergo Romani imperii apicem adeptus, dæmonibus omnes immolare præceperat, non solum viros ac mulieres, sed & pueros maximè; quoniam propter tenerrimæ ætatis naturam, faciliùs eos suo errore fidem Christi negare, & velociùs ad impietatem suam traducere æstimabat. Et revera alii pueri voluntati imperatoris obediebant. Quicumque autem condiscipuli Mamantis fuerunt, sanum Pueri intellectum imitantes, verbis & exemplis ejus informati, præcepto imperatoris nec auditum saltem præbebant. Docebantur denique quotidie à desiderabili Pueri prudentia, Jesum Christum verum Deum esse, qui omnia creavit ex nihilo, & creata suo gubernat imperio, & in fine mundi pœnas & præmia cunctis reddet pro merito, & ipsi soli rationabilem hostiam intus & foris offerri debere. Illos autem qui ab impiis & honorantur, & dii dicuntur, inania simulacra esse, turpitudinis & ridiculi plena.

*Anno æta-
tis decimo,
quinto festi-
tur tribunali
Democriti;*

7 Dum hæc itaque sic se haberent, Mamas quintum decimum ætatis suæ annum complens, post mortem bonæ Matronæ (hoc enim Amyæ cognomen erat) super quâ non modico dolore confectus est, totius substantiæ heres ab Amya constitutus relinquitur. Interea Democritus qui-

dam, vir culturam idolorum vehementer spirans, & ad hanc zelo ardenti succensus, officium supradicti Faustuli adeptus, dum Cæsaream ascendisset, audito de beato Mamante, quod non solum deos ipse non coleret, sed & cœtaneos & condiscipulos suos ab eorum cultu dehortando revocaret, crudelissimè in Puerum iratus, suo illum tribunali assistere jubet. Et primùm quidem si Christianus esset interrogat. Dehinc, si hic est, qui nec sacrificare diis vellet, nec sodales suos imperatori obedire permetteret. At Mamas imperterritus, nec in aliquo omnino turbatus, prudentiori, quàm ætas illa soleat, usus constantiâ; Ego, inquit, ô Dux, vestras optimè novi versutias, qui tam densa deceptionis caligine obvoluti estis, ut nec ad lucem quidem veritatis respicere valeatis. Deum namque vivum & verum reliquistis, & idolis furdis & inanimatis immolatis. Absit autem à me, ut vestris fraudulentis deceptus, vel ad punctum à meo Christo recedam, vel quoscumque ad ipsum convertere potero, vestris territibus minis desistam.

F

8 Expavit Democritus Pueri constantiam, & cum recedere eum à rectæ fidei regula blanditiis posse desperaret, minis aggreditur; & ut ad templum Serapidis ductus, idolo sacrificare compelleretur præcepit. Mamas nihil femineum aut ignobile ex minarum terrore concipiens; Non licet, inquit, tormentare te, vel minis afficere, quem tam magna & præclara matre nutritum, tam ditissimis copiis, & amplissimâ hereditate constat esse præditum, nomen ei Amyæ præponens. Quæ Democritus audiens à circumstantibus de prædicta Matriona & Mamante puero, an ita se haberent, diligenter inquisitis, ad Aurelianum qui in Ægas* g morabatur, ligatum catenis Mamantem transmisit; quæ de ipso erant litteris imperatori significans. Qui perspectis litteris, statim Puerum suo præsentari conspectui jubet. Quem multis modis circumvenire satagens, nunc quidem pulchra & deliciosa promittendo munerâ, & honores plurimos offerendo, nunc verò durâ & terribilia minando verbera, & tormenta proponendo, Si, inquit, ô bone Mamas, magno Serapidi sacrificaveris, eris nobiscum primus in palatio, delictis frueris imperialibus, & in tantum glorificaberis, ut & boni te mirantur, & laudent; & mali te æmulentur, & tibi invidiant. Si autem piis non acquieveris consiliis, multis cruciatibus afflictum, ungulis hominum & dentibus bestiarum discerptum, flammis te consumi præcipiam.

*qui constantiâ
ejus at-
tonitru ad
Aurelianum demit-
tit illum;
sed frustra.*

* Ms. Eges

g

9 Verùm Puer nec blanditiis illectus, nec terroribus victus, immò magis ardore fidei succensus, cum magnâ fiduciâ respondit: Numquam mihi, imperator, contingat in tantum delipere, quod hæc, quæ à vobis coluntur simulacra furda & muta, & omni sensu carentia, rationis alicujus vel honoris existimem digna. Quin potius vestri intellectus crassitudo & hebetatio pernitia vehementer est arguenda, qui talia coli vel quoquo modo honorari permittitis. Desine ergo talia vel læta mihi promittere, vel terribilia minari. Si beneficiis, quæ promittis, assensum præbuero, gaudia sempiterna amitto: si tormenta, quæ minaris, inferes, magna mihi præmia conferes. Et ne te diutiùs traham, pretiosior est mihi mors pro Christo, quam totius mundi honor aut divitiarum possessio. Ad hæc Aurelianus vehementiùs spirans in Puerum, sustibus corpus ejus tundi præcepit. Dislanabatur interim corpus tenerum, & quasi in primo flore Pueri mente cæni, qui quasi dulci somno requiescens, sic hilari vultu, læto corde, immo-

*Post gene-
rosa responsa*

F

immo-

A immobilis subsistebat.

10 Imperator autem, utpote astutus & dolo plenus, simulans se Pueri velle misereri, & quasi ab atrocioribus tormentis, quæ illum expectabant, volens eruere, revera ita ad sacrificandum inducere tentans; Dic, ait, solummodo verbo, te velle sacrificare, & ab his tormentis liber eris. Respondit Mamas: Non ego, imperator, etiam si multo numerosiora & graviora, quam impræfentiarum cerno, paraveris supplicia, Christum solum verum regem corde vel ore negabo. Sed & tibi magnas refero grates, per quem mihi desideratum appropinquare cognosco bravium. Tormentorum quidem manus non solum non lassari (utpote quæ tantorum mihi sunt causa bonorum,) sed magis ac magis valere & confortari exopto. Porro Aurelianus Puerum plagas ei illatas nihil curare prospiciens, corpus ejus nudum lampadibus præcepit incendi; quatenus in brevi carnibus incendio perforatis, diutius acutioribus torqueretur doloribus. Nec mora, adhibentur lampades corpori Sancti; sed ignis Athletam Christi reveritus in milites potius vehementer desæviit.

B 11 Corpus igitur Martyris exterius flamma absque dolore lambebat, animam verò tyranni interiùs cum magno cruciatu cremabat. Quantò enim minus Martyri propinquabat, tanto majoris infaniæ flamma persecutorem urgebat. Deinde jubet lapidibus Martyrem tundi; quos ille spe futurorum, ut rosarum flores suscipiebat. Perpendens itaque tyrannus nullo genere tormentorum mentem Mamantis se flectere posse, plumbeam collo ejus ligari & ad medium maris in profundum demergi præcepit. Sed nec hic, ô Mama, tui Deus oblitus, angelis suis mandavit de te, ut custodiant te. Extemplo quippe angelus Domini in humana forma apparens, tantum militibus pavorem incussit, ut in fugam omnes converteret. Martyrem verò de manibus eorum eripiens, ad montem quemdam juxta Cæsaream transire præcepit, ibique morari.

ANNOTATA.

a Parenthesis ista non habetur in Surio. Verum hoc, quod damus exemplar, cum illius exemplari operose conferre, non est opera pretium, nec Actorum meritum.

C *b* De S. Mamantis parentibus, qui hic nominantur, agit Commentarius prævius § 1.

c Gangra civitas episcopalis Paphlagoniæ. quondam clara, nunc verò parvi nominis, & veluti pagus effecta, teste Ferrario in Nova topographia ad Martyrologium Romanum. Plura de ista urbe diximus tomo VII. Julii, die 29, pag. 39.

d Cæsarea Cappadociæ patria obtigit S. Basilio magno, quam & episcopus illustravit. De illa urbe consuli possunt, quæ jam pridem sunt dicta apud nos tomo II Junii pag. 815 in Vita laudati præsulis.

e Habentur in Martyrologio Romano ad diem 31 Augusti, uti & Ammia, sicut indicavimus in Commentario prævio § 1; ubi consuli possunt alia, quæ ibidem de illorum historia sunt expensa.

f De Sancti nomine mira vide ibidem, sed suspecta fidei.

g Egæ, civitas olim Ciliciæ litoralis haud procul à Pyrami amnis ostiis, inter Mallum & Issum urbes ejusdem oræ: cujus hoc tempore nulla extant vestigia, ex Ferrario paulo ante citato. Cellarius in Notitia orbis antiqui tomo 2 in

initio Egæ exhibet in mappa topographica; sed pag. 148 plures alibi synonymas notat. Verum quandoquidem supra occurrebat Cæsarea Cappadociæ, verosimiliter hic agitur de Gangra Ciliciæ.

EX MS.

CAPUT II.

Mira operatur inter bestias, captivitas, superati ignes, mitigata fera, martyrium.

QUO cum pervenisset, quadraginta continuis diebus absque cibo potuque manens *a*, alter quodammodo Moyses effectus, Testamentum novum, ut ab Apostolis jam pridem per orbem prædicatum fuerat, suscepit: Et, ut audacter loquar, quod minus datum fuerat Moyfi, huic concessum est Martyri. Moyses namque tabulas tantum veteris Testamenti de cælo suscepit; huic verò virga, & cum virgâ vox supervenit, dicens; Virgam suscipe, Mama, & terram virgâ percutere. Quo sine mora completo, protulit de occultis suis terra dehiscens Evangelium Christi. O mira circa Puerum gratia Redemptoris! Adhuc Puerulus, præter cursum naturæ, non solum Moyfi, sed & Apostolo Paulo comparatur. Ille virgâ mare, iste terram scidit. Et ne quid ei gratiæ deesset Apostolicæ, Evangelium non ab homine, neque per hominem, sed per revelationem Jesu Christi accepit. Dehinc oratorium sibi propriis manibus fabricatus est: qui & de cætero vivere de labore manuum studens, & doctus sapientiâ, (fortis mulieris exemplo; quæ panem otiosâ non comedit) silvestria animalia, quibus uti licitum est, divinâ ad se deducta virtute mulgens, faciebat caseos: nec ignorans, beatius esse dare quàm accipere, paucis ad usum sibi retentis, reliquos Cæsaream descendens pauperibus distribuebat.

12 Interim Alexander quidam, non ille, cuius supra mentionem fecimus, Dux Cappadociæ constitutus, vir nemini crudelitate volens esse inferior, immò in impietate omnes superare contendens, magnitudinem sapientiæ & religionis Mamantis, quam fama divulgante didicerat, non ferens, omnibus de ipso diligenter inquisitis, milites suos, qui illum ad se deducerent, ad inquirendum transmittit. Quod Sanctum minimè latuit, sed ocyùs eis obviam occurrit. Cui milites obviantes, & quis esset penitus ignorantes; locum, in quo Mamas maneret, ab ipso sciscitabantur. Quibus ille, Paululum vos, inquit, primum quiescere, & de equis descendere, & ad cenam recumbere convenit: ac post hæc, Mamantem, quem quæritis, ostendam. Quo concessio, diligentius præparat cenam, aquam manibus infundit, panem & caseum conviva dapillis sufficienter apponit. Talibus delectabiliter relictis, ecce, feræ more solito ad Mamantem conveniunt, cui sic mansuetè & convenienter ad emulgendum se exhibent, ac si ab illo nutritæ, & ad hoc instructæ diutius fuissent. Quo viso, milites timore & stupore magno correpti, relinquentes cenam, confugiunt ad Martyrem: & quem, ut occiderent, tenere venerant, timent ne moriantur. Quos ipse leniter consolatus; ne timerent; immò confortarentur, & viriliter se haberent, exhortatus est.

438 PASSIO S. MAMANTIS VEL MAMMETIS MART.

EX MS. mirabilia o-
peratur.

13 Deinde volens eos à cura liberare, quâ pro se quærendo angebantur, Ego sum, inquit, Mamas, quem quæritis, & amplius nolite in quærendo vexari; sed præcedite; ego vos è vestigio sequar. Cui illi firmissimè credentes, nec in eo leve quid fallaciæ suspicati, viâ, quâ venerant, regressi sunt. Sanctus verò Martyr, unum de leonibus, qui secum in monte morabantur, nutu vocans, ait; Veni mecum, ac dum agonem aggrediar ego, tu gentilium & Judæorum pueros, quotquot malignâ & blasphemâ linguâ nomen unigeniti Filii Dei detrahendo maledicent, cursu velocissimo arripe, & crudeliter discerpe. Hæc præcipiens bestiæ, discessit à monte: qui milites secus portam civitatis expectantes consecutus, ad Alexandrum cum illis ingreditur. Quem intuitus Alexander, Tu ne es, inquit, Mamas, qui de arte magica infamaris? Ad quem Mamas cum magna modestia, Ego, inquit, sum Mamas servus Christi, qui salvat quidem sperantes in se, & facientes ejus voluntatem: magos autem, & incantatores sacrilegos & idololatrias igni inextinguibili condemnat.

B habens eas sibi obedi-
tes ac fami-
liares.

14 Sed quamobrem me vocaveris, modò exponere. Quoniam, inquit Dux, talibus maleficiis, quibus tu uteris, communicare nolo; quibus invincibilem, & indomabilem bestiarum crudelitatem sic tibi allicis, ut cum ipsis tamquam cum hominibus converseris: & ipsæ plusquam homo quis rationalis tuis pareant jussis. Cui respondens Martyr, Qui meo, inquit, servit Deo, non solum cum idololatriis & incantatoribus non conversatur, sed nec brevi quidem cum eis aliqua cohabitatione communicat. Quapropter cum feris & bestiis magis quàm vobiscum conversari elegi. Hæc quidem non nostris, ut suspicaris, incantantur maleficiis, ut quasi domesticæ mihi famulentur: non enim quid sibi velit nomen maleficii vel incantationis scio, nec tale quid umquam didici; sed licet sint feræ sensus rationalis incapaces, Deum tamen meum norunt revereri, & illi servientibus honorem exhibere. Vos autem multò per omnia illis estis irrationabiliores, qui & ipsas in hoc habetis exemplar, quòd honorem communi omnium Domino deferunt, & nec sic Creatorem vestrum cognoscitis.

C Ab Alex-
andro in-
crepatur, &
inter tor-
menta cali-
tus roboratur.

15 Dux igitur quoniam ad hæc nihil contradicere habebat, apertè cœpit sancto convitari Martyri. Quomodo, inquit, in tantam stultitiam & audaciam prorupisti, ut nec præceptis imperialibus contraire metuas, nec injuriari nobis vereris? Sed tormenta, quid te oporteat facere, docebunt. Et confestim præcepit eum suspendi ac dilaniari. Suspendus verò ac dilaniatus, inter tot supplicia in nullo molliter egit: nil infirmum, nil ignobile dixit; sed in omnibus viriliter agens, hilari vultu tortores aspiciebat, ac si nihil doloris sentire videretur. Quippe cælo totus intentus, paradysum lætus præstolabatur. Duce igitur acriores dolores prætentente, & ut vehementius Martyris corpus discerperetur, instantius instigante, divina quædam vox cælitus delapsa ita sanctum Martyrem confortavit, quatenus nimietatem dolorum penitus non sentiret, & ex hinc tormentorum omnium victor existeret. Quam vocem multum fideliùm audientes, plurimum in fide Christi confirmati sunt. Videns Alexander nobilissimum Puerum sævissimas illas ungulas nihili pendere, in insaniam versus, illum quidem demitti de equuleo jubet, fornacem autem ignis ad Athletam Christi cremandum succendi præcepit.

16 Interim aliàs detentus, opportunum valde ac commodum suæ malitiæ existimavit, Mar-

tyrem Christi ad tempus in carcerem retruâ: spe enim falsa deceptus pensabat, quòd si tempus exiguum requiri concederetur; pro semetipso forsitam Martyr diligentior existens, tum præteritorum dolorum experientia, tum timore futuræ sibi fornacis accensæ, ad secundam interrogacionem mollior occurrens, prioris rigoris non modicum deponeret. Recluditur ergo Puer generosus in carcerem, ubi quadraginta Christianos catenis adstrictos inveniens à vinculis solvit, vectes carceris & omnia claustra orando amovit, januas aperuit. Illos quidem foras exire jubet; ipse verò ad futuros agones angelicâ præsentia confortatus, solus in carcere remansit. Interea Dux aliorum negotiorum causas seponens, camino vehementer accenso, Martyrem suo tribunali adstantem sic alloquitur: Negotiis, quæ multa & magna nobis imminent, attendentes, aliquantulum requies indulgimus, ut tibi consulens, utilitati tuæ provideas: quod si volueris, tu ipse conspicias, in quantam accensa fornax altitudinem flammæ extollat. Nec amodo ego te verbis aggrediar, donec ipsa tua irrationabilis duritia, post profunda suspiria ad pœnitentiæ licet seram conteratur.

F

17 Ad hæc Martyr constantissimè respondit: Jam pridem, ô Dux, meam apertè tibi exposui voluntatem, & quid in eodem rursum verlaris? Incipe, impone finem, & ne amplius in minis moreris. Quo dicto, in caminum illicò projecit; sed Deus, qui quondam in Assyriâ tribus pueris in fornace, cælesti eos rore perfundens, ignes non sentire donavit, ipse & huic suo non defuit Puer: nam Christi Martyr, tamquam in horto florenti, rore cælesti perfusus, in medio flammæ deambulans, nec odorem quidem ignis sentiebat; immò toto triduo, quo caminus eum tenuit, hymnos canere, & gratias Deo agere non cessabat. Post triduum verò flammâ deficientem, & carbonibus in cinerem dissolutis, carnifex nec mortuo parcere sciens, quidquid de ossibus Martyris supererat, de camino extrahi, sibi que præsentari jubet. Missi tortores ad fornacem, protinus sanctum Martyrem audiunt voce clara intus magnalia Dei glorificare: unde & attoniti & vehementer territi, prope revertentes, quæ audierant, & viderant præter naturam accidisse, exactori cinerum renuntiant. At ille, Per magnum inquit, Serapidem, & omnes alios deos, manifesta incantatio est. Hæc & alia multa contra veritatem loquendo, Martyri furens derogabat. In tantum siquidem ira Dei & indignatio cor ejus excæcaverat, ut quod cæteris luce clarius erat, hoc iste mente cæcus, meridie quasi in tenebris palpans, nec videre nec sentire ullo modo posset. De turba autem, quæ ad spectaculum convenerat; quotquot ad veritatem vel per modicum spirare poterant, in Athleta Christi nec vestigium ignis, nec exustionis signum aliquod reperientes, Jesum Christum glorificabant, ipsi soli miraculum ascribentes.

In caminum
projectus ut
vivas laudes
cantat.

F

18 Interim Alexander videns sanctum Martyrem suo rursus tribunali astantem sic sanum & incolumem, ut nec minima in pilis vel capillis ejus ustio inspicere potuisset, iteratò convitiis & derisionibus, aliisque blasphemis illum aggreditur, magum, & incantatorem, & dæmoniacum infano clamore vociferans. Cui Martyr nec respondere dignabatur. Interim ad locum, quo populus ad spectaculum venire consueverat, cscam illum ferarum se facturum existimans, duci præcepit. Quò & Martyr subridens lætus subsequitur. Leopardus itaque & ursus, qui jam multos inter-

De feris tri-
umphat,
que ei mira
prestant ob-
sequia; ac
gentiles leo
discerpir.

fecer-

A fecerant, ad discerpendum Martyrem dimittuntur. Ursus quidem cum magnâ modestiâ inclinans caput, martyris Mamantis pedibus provolutus, vestigia ejus diligenter deosculari videbatur: Leopardus verò quasi quoddam domesticum animal in pedes se erigens, sudorem, quem ob laborem Sanctus emiserat, totum corpus lambendo leniter detergebat, & quasi de injuriis, quas sustinuerat, graviter condolens, quibus datum est modis consolabatur. Et feræ quidem, quas impius ad devorandum Martyrem emiserat, talia nostro inferbant coronato. Sed non sic ille leo, qui ab ipso mandatum acceperat, & quem (ut supra) contra impios armaverat: nam frendens dentibus, & furore spirans, ocyus de monte descendens, turbam, quæ ad spectaculum convenerat, terrendo disperdens, alios dentibus, alios unguibus discerpebat. Unde non minima infidelium multitudo, divinam circa Martyrem potentiam sentientes, Deum ipsius magnificaverunt.

B 19 Sed hæc, quæ pectora etiâ faxea mollire valerent, tyrannum potiùs crudeliore redderent: nam induratum cor habens, leonem iterum ad devorandum Martyrem dimitti præcepit. Sed quantò prædictus leo contra impios acriùs sævierat, tantò hic modestiùs ad Martyrem mansuetus accessit: quasi ad consolationem potiùs quam ad supplicium videretur adductus. Demens igitur Alexander, & penitens desperans, quòd jam nullo genere tormentorum Mamantem vincere posset, quodam de astantibus fortissimo, & ad impietatem promptissimo ad se vocato, tridentem ferreum, quem fortè manu tenebat, in viscera Martyris ambabus manibus infingere fecit *b*. Quod cernens quædam religiosa mulier, & circa Martyris venerationem devotissima, cucurrit ad Martyrem, & guttas sanguinis de visceribus ejus defluentes in cratera suscipiens, honorificè sibi recondidit. Porro Christi Martyr gloriosus, defluentia viscera propriis manibus stringens, cum magna confidentia, quam illi diu expectatus, sed jam proximus finis præstabat, pertransiens theatrum; gratiosus, & suo onere decoratus, improperium Christi portans, civitatem egreditur.

C Lætissimè quippe interiorum naturæ suæ plasmationem in manibus ferens, Plasmatori suo extra castra seipsum obtulit sacrificium. Ad duo denique stadia declinans in quoddam spelæum, ecce, corona in cælo sibi parata conspicitur, voxque cælitus demissa est ad eum, dicens; Ascende, Mamas, athleta Christi, ascende cælum, quò Christus, quia legitime certas, te coronaturus expectat. Moxque illa sancta anima vinculis corporeis absoluta, in æterna tabernacula, ad illas ineffabiles delicias & claritatem supernorum civium, inter choros angelorum assumpta est, Christum cum ipsis sine fine laudatura, cui devotè servierat. Ascendit autem die secundâ, (id est, quartâ Nonas) Septembris, cum quo & nos ascendere possimus, cooperante gratia Redemptoris nostri; cum quo est Patri & Spiritui sancto gloria, honor & imperium, nunc & semper & in sæcula sæculorum. Amen *c*.

A N N O T A T A.

a In Commentario prævio § 1 num. 6 aliqua observavimus de hoc jejuniis, quod est exigua fidei.

b Alibi dicitur Martyr capite plexus, prout ibidem num. 8 licet videre.

c Habes hic qualiacumque Acta; sed cum ea, qua circumferuntur, duplicis sint, ut ita dicam,

generis, qua utpote partim conveniunt, partim non item; consuli possunt præmissa in Commentario § 2 num. 14.

DE RELIQUIIS

In Galliam ad Lingonenses translatis.

Observationes præviæ.

H Arum translationum scriptor est anonymus *Quis earum auctor;* quidam sacerdos: nam in earumdem præfatione de se ipse sic memorat: Ego autem minimus sacerdos &c. In editione dictarum translationum, qua exstat apud Surium die xvii Augusti, tribuitur ei titulus Canonici Lingonensis: qui etiam notatur in Bibliotheca Floriacensi, à Joanne à Bosco in lucem data, pag. 239 post textum laudati anonymi; quam autem verè, quo tempore, quove auctore ibidem adscriptus fuerit, prorsus ignoro. Quod verò auctor ille si non canonicus, saltem sacerdos Lingonensis existit, eruitur è characteribus, hic & illic historia ejus num. 12 & 13 apud nos insertis. Nam de Godefrido Lingonensi episcopo, Multi, ait, adhuc extant è vobis, qui viderunt eum. Et mox subdit: Quod verò ad gloriam nostri Martyris attinet, non silebo. Deinde habet ista de sanguine; qui prodigiosè è brachio ejus manavit: Omnes qui aderant de tanto miraculo stupefacti, receptum sanguinem in vase alabastrino, quod adhuc penes nos est, devotissimè posuerunt. Denique Hujus, uti adjungit, facti testis est ipse sanguis, qui apud nos. . . monstratur usque in hodiernum diem. Dixerat cap. 2 de Guilielmo episcopo Lingonensi, qui nunc est electus noster.

2 Anonymum hunc scripsisse anno circiter Christi 1214, notatum reliquit Petrus Franciscus Chiffleius, sicut superius præmissimus in Commentario prævio § 2 num. 18. Apud Surium narrationi ejus apponitur annus 1205. Sed cum ipsemet Anonymus variis hoc argumentum notis chronologicis circumscripsit in sua historia, proponere eas juvat & expendere. In illa itaque num. 12 antea citato sermo ei est de Ludovico tunc rege, patre hujus illustris Philippi, qui nunc, ait, regnat in Francia. Scripsit ergo tempore Philippi II, seu Augusti, Francorum regis, qui Ludovico patri vitâ sancto successit anno 1180, postquam anno 1179 ab eodem fuisset inauguratus: regnumque tenuit usque ad annum 1223. Sed laudatus Anonymus magis præse determinat suum tempus, quando infra apud nos cap. 2 commemorat venerabilem Guillelmum, & addit, qui nunc est electus noster, sicut modò diximus. Floruit igitur sub initia episcopi hujus Lingonensis.

3 In nova Gallia Christiana editione tomo 4 agitur de illo à col. 596 in hæc verba: Guillelmus de Iovinilla, seu, ut in variis instrumentis legitur, de Iovis-villa, de Junci-villa &c. oppido ad Matronam fluvium, quod ad Lotharingos principes transit, & in eorum gratiam principatus nomine fuit insignitum, nobilissimâ Campaniæ profapia ortus &c. Quamvis autem vulgò cum Chronico Lingonensi dicatur pedum assumpsisse mcccix secundum veterem anni inchoandi modum; mcccix secundum præsentem. Deinde

AUCTOR B
J. P.

res ejus gesta annis variis innotescunt, prout ibidem licet videre, usque ad annum MCCXVIII. Operam itaque navavit, vel, si vis, ultimam imposuerit manum historia sua Anonymus noster non anno 1205, sicut habetur apud Surium; sed vel anno circiter 1214, uti placebat Chiffletio; vel anno circiter 1209; hic enim non tantum videtur indicari ab illo scriptore potius quam iste, quia laudatum Guilielmum vocat electum, quo videtur denotare primordia episcopatus illius; sed etiam quia in fine sue narrationis disertè dicit: Anno Incarnationis millesimo ducentesimo nono facta sunt hæc; quæ propter rationem datam non videntur diu post scripta. Non abs re nunc observanda quadam subjicimus de ipsis sacris pignoribus ad Lingonenses translatis.

4 Imprimis non eadem omnium certitudo est: nam Anonymus ipse dubitat de osse tibiae vel femoris, quando sub finem sua historia hæc refert: Tertio missum est ad Lingonenses os longum, quod de tibia vel de femore esse videtur: de quo qualiter venit ad nos, sub silentio pertransivi, quia non est multum authenticum, licet sub multorum nobilium & bonorum virorum testimonio fuerit allatum. Pars ossis colli, quæ primò missa ad Lingonenses dicitur, non satis certo probatur, tum quia nititur traditione, de cujus veritate non constat ob mira quadam, quæ rei gesta immixta sunt, præmittente ejusdem narrationi Anonymo: Quod factum fuisse DICUNT hoc modo, ut exstat apud nos infra cap. 1; tum quia non exprimitur nomen illius, qui reliquias istas in Galliam detulit, nec episcopi Lingonensis, qui eas excepit, nec tempus, quo res accidit. Valeat tamen quantum potest rei gesta substantia. Videbis dicta superius in Commentario § 3 num. 31.

5 Anonymus ubi narrasset num. 5 pignus illud sacrum nullo modo potuisse moveri a loco; falsa prope civitatem Lingonensem, ut in eadem deferretur, seniore quendam inducit, qui episcopo hæc dixerit: Pater, evidentibus patet indicibus, quod Sanctus iste maximi meriti est apud Deum: unum superest, ut promittamus. . . quod scilicet ecclesia Lingonensis hujus Sancti nomine tituletur. Nec timeas, quia non indignabitur Sanctus Evangelista Joannes &c. Dionysius Gaultherot in suis Lingonibus paganis ac Christianis anno 1649 Gallicè vulgatis, pag. 370 asserit, ecclesiam cathedralem Lingonensem à Garnerio II dedicatam fuisse die xx Julii anno 1196 sub invocatione S. Mammetis, præsentibus, sicut addit, pluribus abbatibus, Duce Burgundia &c. Idque ab illo actum fuisse vult ad mandandum executioni votum, quod fecerat Rainaldus episcopus, quando accepit os colli Martyris hujus ab aliquo nobili delatum, qui illud obtinuerat ab Isaacio Comneno anno 1059, ac promiserat; curaturum se, ut nominaretur patronus ecclesie cathedralis. Tum citat Gaultherotius quoddam registrum, ut vocat, &c. Sed farrago hæc est falsitatum.

6 Nam 1º. ecclesiam Lingonensem jam inde à seculo saltem octavo S. Mammetis gessisse nomen manifestè liquet è nostro Commentario Prævio § 4 supra. 2º. Si Garnerius anno 1196 istam dedicationem peregerit, idque ad complendum Rainaldi votum jam expositum; quomodo potuit Anonymus noster num. 5 citato dicere de episcopo, sub quo promissionem illam factam fuisse, ut paullo ante vidimus, referebat, cujus nomen novit Dominus, cum optimè calleret nomen Rainaldi, uti perspicuum est è capite 2, in quo narratur episco-

pus illè Lingonensis brachium S. Mamantis (non verò os colli) Constantinopoli impetrasse ab imperatore, nescio cujus nominis, quia quo anno illuc sit profectus, non constat. Etenim iametsi Constantinopolim & Orientales plagas devotionis causâ, sicut refertur in Gallia Christiana citata col. 562, illum adiiisse constat; ac quo anno tamen id acciderit, incertum; MXXVI inquit Chronicon Lingonense. Quod si verum est, pignus illud sacrum accepit à Michaële Duca, qui imperavit ab anno 1071 ad 1078. Translatio autem istius brachii videtur planè authentica, ac præsertim capitis, de quo nonnulla etiam notanda sunt.

7 Ut breves simus; notas aliquot, ejusdem capituli authentica veritatis testes, indicasse ac tamquam digito monstrasse suffecerit, misso lectore ad historiam Anonymi, in qua plura hæc spectantia inveniuntur apud nos cap. 3. Observentur ergo quæ ibidem exstant de sacri istius lipsani inventione ac inscriptione; item de traditione thesauri hujus; deinde de sancti Martyris apparitione. Narrationem porrò Anonymi in nova more nostro dispescimus capita, & à mendis expurgavimus, intacta tamen semper rerum substantiâ: cui etiam addemus nostra annotata.

HISTORIA

TRANSLATIONUM

Ab Anonymo quodam sacerdote Lingonensi a conscripta,

Et in Bibliotheca Floriacensi Joannis à Bosco typis edita b pag. 226 & sequentibus xysti dextri.

PRÆFATIO AUCTORIS.

Quoniam fragilitas conditionis humanæ præteritorum memoriam diu vivere non permittit, à Domino datus est in remedium literarum usus, per quas & præterita vivunt, & posteriorum oculis quasi præsentialiter facta, fideliter præsententur. Antiquorum enim exempla sunt illi carbones defolatorii, per quos & vitiorum rubigo consumitur in mentibus auditorum; & fidelis devotio ad agendum vel patiendum similia, si opus fuerit, ferventiùs inflammatur. Quis enim tam saxeam pectus habet, quod non faciat aliquantulum emolliri, cum subit in mentem fides Patriarcharum, Prophetarum audacia, admiranda Petri & Apostolorum potentia, constantia Martyrum, patientia Confessorum, tenera Virginum fortitudo; sicut dicit Apostolus: Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem Scripturarum, spem habeamus. Ego autem minimus sacerdotum, qui nec dignus sum vocari sacerdos, quia sæpius & in multis offendi, & extra legis semitam frequentius ambulavi, pandere proposueram caritati vestræ, qualiter beati Mamantis martyris caput Lingonas c est allatum; sed vereor ne imputetur mihi

D

Quæ memoratur de Sancti copie. Satis sunt authentica.

E

b

F

CAPUT I.
Auctor suam tenuitatem excusat per obedientiam.

c

CAPUT I.

Miraculi S. Mamantis translationis ad ecclesiam Lingonensem.

A mihi ad præsumptionem, si opus aggredior, quod ultra me esse non dubito. Novit tamen Dominus, quia ad hoc adstrictus sum quasi ex majoris imperio. Unde & confido in Domino, quod vires, quas imperitia denegat, obedientiæ virtus & caritas ministrabit.

Et præmittit miraculum Sancti.

2 Veniam autem postulo, si aliquantulum alius exordiar. Quædam enim in Legenda beati Martyris omissa sunt, fortè per negligentiam prædecessorum, quæ & Martyri cedent ad gloriam, & utilitati proderunt auditorum scita. Nam cum nobilis illa mulier Amia nomine, ad suggestionem angeli, infantulum de carcere sustulisset, ubi ambo parentes ejus pro fide Christi catenati decesserant; & cum faceret eum deferri ad ecclesiam, ut baptismi susciperet sacramentum, multis adstantibus, sacerdos, qui eum regenerare venerat, quæsit in publico: Quo nomine censebitur puer iste? Respondit puer qui necdum usum linguæ noverat, Mamas est nomen meum. Cunctis autem stupentibus, & sacerdote iterum hoc idem interrogante secundò & tertio, aperta voce dixit puer: Mamas est nomen meum. Intelligentes itaque factum esse à Domino, quod erat mirabile in oculis omnium, non præsumperunt mutare nomen, sed gratias in communi referebant Domino, quia nec antè nec post, in tota gratia inventus est aliquis, qui hoc nomine censeretur. **B** A miraculo redeamus ad propositum: sed ut sequentia facilius elucescant, prius dicendum est breviter, quomodo hujus beati Martyris notitia, Domino procurante, in Burgundiam venit.

ANNOTATA.

a Quare eum non sacerdotem dumtaxat, sed etiam Lingonensem esse censuerimus, invenies in observationibus paullo antè præmissis num. 1. Alibi vocatur canonicus Lingonensis, sicut ibidem invenies.

b Eam dedicavit auctor Joannes à Bosco Parisiensis, Celestinus Lugdunensis, Henrico IV Galliarum regi ac Maria Medicea regina: edita autem est Lugduni anno 1605.

c Lingones, vulgo Langres, urbs Gallia in Campania provincia, aliquot leucis distans à confinio Burgundia.

d Consule, quæ de hoc miraculo diximus in Commentario nostro prævio § 1, num. 4.

CAPITUM DIVISIO IN EDITIONE ANTEA IMPRESSA.

Caput 1. Auctor præfatur de Sanctorum gloria.

II. Quomodo Lingonensis princeps ecclesia nomine S. Mamantis fuerit insignita.

III. Reynaldus episcopus brachium S. Mamantis ecclesiæ Lingonensi acquirit.

IV. Sanguis è brachio S. Mamantis manat, & fortiter monachæ suæ periculo castitatis obviat.

V. Inventio capitis beati Mamantis.

VI. Caput S. Mamantis verum esse divina asseritur visione; illudque evasis periculis Gnalo in Gallias adfert.

VII. Caput S. Mamantis quàm mirificè à Lingonensibus suscipitur.

Augusti Tomus III.

Fidelis enim narrat antiquitas, quod ecclesia Lingonensis, à principio sui in honore beati Joannis Evangelistæ fundata fuit: sed Dominus, qui Apostolum suum per Evangelicæ prædicationis gratiam ita videbat sublimatum, quod in omnem terram sonus ejus exiverat, & in fines orbis terræ verba ejus cognita fuerant, non derogavit quidem Apostolo, sed Martyris sui gloriam sic voluit revelare, ut non tantum in Græcia notus esset, immò etiam in Burgundia celeberrimus haberetur. Quod factum fuisse dicunt hoc modo. Nobilis quidam de Gallia partibus, cujus nomen invidia vetustatis de medio sustulit, à Hierosolymitanis partibus rediens, Constantinopolim venit. Ubi moram faciens, audivit de beato Martyre, quomodo in ore totius populi frequentius resonabat, & quomodo præ cæteris Martyribus venerabatur à cunctis: ita ut etiam MEGA martyr a, id est magnus martyr, antonomastice diceretur. Quippe cum in totò Sanctorum catalogo non inveniatur aliquis, qui in ætate tam tenera, pro Christi nomine tot & tanta sustinuerit genera tormentorum.

4 Cæpit ergo vir ille anxius in animo volvere, si quomodo de reliquiis hujus Martyris aliquid habere posset, quod secum quasi pro viatico deferret in via, contra omnia pericula tutamentum. Nec fraudatus est à desiderio suo, quia per Dei gratiam obtinere meruit partem ossis ejus, qui vulgò oschia colli b dicitur, quæ caput humeris continuare solet. Quem thesaurum diligens super aurum & topazion, reposuit diligenter in pera serica, & collo suo propter reverentiam suspendit, & sic exultans & gaudens, repatriandi iter arripuit. Tandemque post multa terrarum spatia, transvolatis etiam Alpibus, ad fines Lingonicos applicuit. Et cum jam esset prope civitatem, in loco, qui dicitur Magnum pratium, necesse habuit ire ad requisita naturæ, & secedens paululum à comitatu suo, sicut semper consueverat, sustulit à collo suo reliquias dependentes, ne injuria fieret sacris pignoribus, si in turpitudinis loco ea secum haberet: & ramusculo cujusdam arboris suspendit, statimque, cum vellet resumere depositum, iturus viam suam, nullo modo potuit rehabere. Quid faceret? Quo se verteret? Suspirans & gemens revocavit socios abeuntes; qui reversi totis viribus nitebantur filum sericum manibus aut ferro dirumpere, sed in vanum laborabant. Quælibet enim juga boum apposita non possent illud avellere. Quoniam nihil potest mortalis infirmitas contra Dei potentiam & virtutem.

5 Stupentes igitur & dolentes, ascenderunt in civitatem, & episcopo loci, cujus nomen novit Deus, rei gestæ seriem ex ordine narraverunt. Episcopus verò exultans in Domino, & gratias agens, convocatis senioribus & universo populo civitatis, exposuit diligenter quod audierat: & indicto jejunio, cum cereis, crucibus & thuribus, comitante clero & innumerabili utriusque sexus multitudine, perrexit ad locum, Psalmos Davidicos humiliter decantando. Videns autem

Kkk

reli-

A. ANONYMO.

reliquias, præcepit omnes unanimiter secum flexis genibus in oratione prosterni, ut Dominus, sicut arcam fœderis non permisit remanere in templo Dagon, sed de terra Philistiim reduci fecit eam in terram Israël, & sicut crucem filii sui tulit de fano Cōfroë, & per manum servi sui Heraclii reportavit in Hierusalem e, ita faceret hæc sancta in civitatem portari. Et statim surgens ab oratione, voluit tollere vasculum, in quo erant; sed nec ipse nec alii omnes, qui aderant, clerici simul & laici, tentantes pariter ac successivè, si fortè alius alio potentior esset, modicum, quo dependebat, filum aliquo modo rumpere & avellere potuerunt. Unde mirantes & tundentes pectora sua, rursus ad orationis suffragium humiliter prosternuntur, vota voventes Domino, quod hujus Sancti thesaurum mirabilem, auro & lapidibus pretiosis honorificè decorarent, quodque natale ejus singulis annis devotissimè celebrarent, & quod diem natalis ejus vigiliis & orationibus solenniter prævenirent. Sed nec sic aliquatenus habere potuerunt. Quid facerent? flebant omnes & Dei misericordiam precabantur.

B que pluribus

6 Et cum sic jam fere totum diem duxissent in vesperam, confusi ac de impetratione diffidentes, recedere disponebant. Licet enim difficile sit, ut multorum orationes non impetrent, tamen non judicabant se exauditione dignos, nec propter hoc murmurabant contra Dominum, sed totum sibi ac sceleribus suis potiùs imputabant. Tandem Dominus, qui licet aliquando desiderantibus tardare videatur, numquam tamen obliviscitur misereri, suscitavit spiritum cujusdam senioris, qui jocundus aspectu & gratiosa cunitione venerandus, prosiluit in medium, dicens episcopo: Pater, evidentibus patet indicis, quod Sanctus iste maximi meriti est apud Deum: unum superest, ut promittamus (& petitio nostra debito gaudebit effectu) quod scilicet ecclesia Lingonenis hujus Sancti nomine tituletur. Nec timeas, quia non indignabitur sanctus Evangelista Joannes, si filius ejus, quem verbo prædicationis suæ Domino genuit, pro eo honoretur.

ab auctore

7 Hæc voce tamquam de cælo missa omnes pariter confortati, iterum prosternuntur oraturi cum lachrymis. Episcopus etiam prostratus ante reliquias, titulum suæ ecclesiæ d devotus sancto Martyri obtulit, statimque, oratione vix completa, sponte ceciderunt inter manus ejus reliquias. Quanta fuerit exultatio tunc cleri & populi, quantæ jubilationis voces ab utroque sexu in cælum sonuerint, non est meum evolvere, etiam si linguis hominum loquar & angelorum. Hoc solum dixisse sufficiat, quod in hymnis & confessionibus revertentes, benedicebant Dominum, qui tanta coram eis mirabilia fecit. O quam pretiosa est in conspectu Domini mors Sanctorum ejus! Puerulus iste, qui elegit abjectus esse cum feris in monte Domini, magis quam deliciarum in tabernaculis peccatorum; qui solus in abditis lauit, ne levi saltem fame inter impios vitam macularet, tandem à ministris scelerum tentus, dum ludibriis & verberibus afflictus, carnem, ut putabatur, miserabiliter exiit, nunc principibus imperat, colla ducum & magnatum suæ habet subdita potestati. Quæ ergo regum purpura, quæ nobilitas sanguinis, quæ copia auri vel argenti potuit eum tantæ gloriæ sublimare?

hic recensetur.

8 Sed hæc est merces Domini, quam dilectis suis tribuit post somnum mortis. Si enim Martyrum suorum ossibus, quæ nihil sentiunt, nihil intelligunt, tantam in terra voluit reverentiam

exhiberi; quid tribuet animabus eorum, quæ in cælo exultant cum angelis, & stolis albis amictæ, sequuntur Agnum quocumque ierit? Quid etiam tribuet eis in die judicii, cum resumptis corporibus utraq; stolâ gaudebunt, Deum facie ad faciem videbunt, cognoscent sicut & cogniti sunt, cognitum diligunt, dilectum laudabunt, ut in ipsa laude & dilectione sine fastidio delectentur? Hæc sunt quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, &c. Hæc intelligens in spiritu David, exclamans ait: Quid enim mihi est in cælo? Quasi diceret: Quam gloriosum, quam inappreciable! Et à te quid volui super terram? Quali, quam vile & despectabile, nullius pretii nullius momenti! Qui sic credit, qui sic sperat, non est de vita sollicitus, sed mortis articulum securus expectat e.

A N N O T A T A.

a Dixisset potiùs Anonymus μεγαλομάρτυρ. Ad-dit, Quippe cum &c.; sed plus ait, quam queat probare.

b Oschia colli. Gualtherotius paullo antè citatus, Gallicè illud effert l' os de la nucque du col. Dictionarium Gallico-Latinum anno 1704 Trivortii impressum, tomo 2 ad vocem nucque, significari eâ affirmat cavitatem, quæ est inter primam & secundam vertebra in summitate posterioris partis colli, & quæ fossa a Latinis dicta sit. Etymologiam vocis desumit à nucula; id est, parva nucce, ex Menagio; sunt tamen, qui ab Arabico nacha vocem hanc derivatam velint, sicut ibidem potest videri. At quid de voce oschia? Quoniam addit Anonymus vulgò oschia colli dicitur, suspicor eum respexisse ad vocem Gallicam osche, quæ significat crenam seu incisuram (de qua voce agunt Dictionarium Trivortianum modò citatum tomo 3, ac Menagianum etymologicum, anno 1694 Parisiis recusum pag. 539) ita ut sua vulgari lingua voluisse dicere videatur per oschia unam e septem colli vertebra, quæ quodammodo intercisâ caput humeris continuare solet, ut ipse se exprimit.

c Notissima hæc res est, quæ narratur à Baronio ad annum Christi 628.

d Si hoc verum est, oportet ut acciderit ante seculum 8, secundum dicta in observationibus prævisi num. 6; ubi etiam num. 5 invenies hallucinationes Gualtherotii.

e Fidem hujus historia, quæ supra narratur de sacro pignore S. Martyris, non esse satis authenticam, indicatum est in observationibus à num. 4.

C A P U T II.

Brachium S. Mamantis ecclesiæ Lingonenis impetratum; sanguis ex eodem manans.

Procedente tempore, assumptus est ad regimen urbis Lingonicæ Reinaldus a episcopus piæ recordationis, qui decimus sedit ante venerabilem Guillelmum, qui nunc est electus noster b. Vir ille spectabilis quidem genere fuit, sed nobilitatem generis honestas morum & multiplex literarum scientia illustrabat. Non solum enim liberalibus studiis eruditus fuit; sed utriusque Testamenti paginis sufficienter instructus. Ipsa enim ejus opera testimonium perhibent veritati. Nam cum ipse teneret comitatum Tornodorensem c,

III. Rainaldus episc. Lingonenis

a

b

c

&

A & comitatum Barri super Sequanam *d* pro suis nepotibus, qui adhuc erant parvuli, propter quaedam discordias *e* sicut dicitur, rex Francorum *f* qui tunc erat, ipsum tenuit in Noviomensi *g* civitate in turre juxta portam: ubi non fractus ad veritate, sed gaudens, quia intelligebat, quod filium, quem diligit, flagellat Deus, fecit hymnum & modulatis vocibus decantavit cum pueris in Ramis palmarum, scilicet: Gloria, laus. Ipse *h* dem vitam beati Martyris transtulit de Græco in Latinum *h*, quam etiam postmodum versibus Heroicis dicitur exarasse. De eodem Antiphonas & Responsorialia mirabili modulatione composuit. In quibus componendis, quantum habuit devotionis ardorem, ipsa modulationis suavitas manifestè declarat. Cumque videret Patroni sui vitam & merita in partibus istis penitus ignorari; non passus inerti hoc tolerare animo, cepit anxius secum volvere, & Dominum lachrymis & gemitibus exorare, ut viam & actus ejus dirigeret.

Constantinopoli ab imperatore impetrat brachium Martyris,

B Tandemque nocta occasione, ut eum adoraret in loco ubi steterunt pedes ejus, annuente Spiritu sancto, iter peregrinationis devotus arripuit, & ut brevius transeam, veniens Constantinopolim, animæ suæ invenit desiderium: per fideles enim & diversos edoctus interpretes, nunc verbum ex verbo, nunc sensum ex sensu diligenter explicuit. Interim autem cum multos haberet secum milites in armis, & vernaculos expeditos, in negotiis impetii strenuus & fidelis inventus, ab imperatore *i* & satrapis ejus plurimum amabatur. Unde & cum imperator vellet eum honorare muneribus, super omnes divitias petiit brachium beati Martyris, quod in capella imperatoris honorificè servabatur. Quod tandem, ad instantiam & interventum omnium curialium, qui eum diligebant, vix potuit impetrare. Laudans ergo Dominum, qui prosperum iter ei fecerat, ad ecclesiam suam festinè rediit: ubi cum quanta exultatione à majoribus & minoribus totius provinciae receptus fuerit, quia dicere non sufficerem, potius silere decrevi.

Lingones desert, & laudatur ob suas ibidem virtutes.

C Primum enim & maximum erat omnibus gaudium de thesauro incomparabili quasi cælitus sibi misso. Secundum verò nec minimum, de pastore sibi reddito, quem divina gratia ita faciebat cunctis amabilem, ut quilibet de populo suo, eum tamquam patrem proprium affectuosè diligeret. Erat enim mitis aspectu, humilis habitu, blandus alloquio, egenis misericors, afflictis compatiens, mœstorum consolator, pigros exhortans, superbis resistens. Ipsum nec scientia tumidum, nec generositas faciebat elatum. Erubescant nobiles nostri temporis, qui cum ex se quidem vacui sint, gloriantur in sanguine alieno: qui magistrum fieri appetunt, antequam discipuli fuerint, tardi ad audiendum, veloces ad loquendum, prompti ad contumelias, pigri ad studium, proci ad iram. Erubescant ergo qui tales sunt, & confundantur in se ipsis: inclinentur ad humilitatem studii, informentur ad mores, obediant senioribus; ne subito præoccupati, cum tempus advenerit, tamquam indigni ab honoribus repellantur; sed potius tamquam verè humiles, tamquam bene meriti, mereantur assumi.

iv. Tempore Godefridi ep. Lingon.

12 Quintus ab illo sedit Lingonis bonæ memoriæ Godefridus *k* episcopus, de cujus commendatione taceo *l*, quia multi adhuc extant ex vobis, qui viderunt eum, & mores ejus & religionem & vitam plenius cognoverunt. Quod verò ad gloriam nostri Martyris attinet, non silebo. Cum capta esset à Gentilibus Edissa *m* civitas, Augusti Tomus III.

** l. Edessa m*

quæ vulgo Rhoais *n* dicitur, idem episcopus cum Ludovico tunc rege patre hujus illustris Philippi *o* qui nunc regnat in Francia, transmarinandi assumpsit propositum. Ad quod perficiendum ut sufficientes haberet expensas, multa vasa aurea & argentea de ecclesia Lingonenſi tulit, sub certa promissione restitutionis. Inter cætera, dum aurum ac lapides pretiosos, quibus brachium beati Mamantis decoratum erat, tolli faceret, contigit, procurante Domino, quod instrumentum aurifabri, os nudum brachii aliquantum vulneravit: statimque sanguis largissimus cœpit effluere, omnesque qui aderant, de tanto miraculo stupefacti, receptum sanguinem, in vase alabastrino, quod adhuc penes nos est, devotissimè posuerunt, tremantes & veniam postulantes, ne fortè sanctum Martyrem super hoc offendissent.

A. ANONYMO.
n
o

13 Hujus facti testis est ipse sanguis, qui apud nos quasi fere recens monstratur usque in hodiernum diem. Cur hoc fecerit Deus, vel ad gloriam Martyris ampliandam, vel quia displiceret ei quòd sanctæ reliquiae sic deonestari videbantur, non volui discutere somniando. Melius est enim in talibus piè dubitare, quam temere definire. Transire verò decreveram sub silentio, sed non potui, quoddam mirabile, quod in illa civitate Edissa contigit, cum à gentibus capta esset. Erant in ea sanctimoniales viventes sub regula, devotæ virgines, Domino consecratae, quæ cum audissent quia capta erat civitas, timuerunt valde, ne virginitatis suæ propositum perderent, ne impiorum libidine scœdarentur. Habito ergo inter se forti consilio, singulæ sibi singulos oculos e-ruentes, nasos etiam cum superiori labro sibi viriliter absciderunt; ut sic detruncatae magis judicarentur abominabiles, quàm ad libidinem appetendæ. Audiant virgines nostræ, & non appetant videri ab hominibus, sed abscondant facies suas propter angelos Domini. Intelligant veli sui mysterium: quia posuit Dominus signum in facies earum, ut nullum præter ipsum amatorem admittant.

manat sanguine dictum brachium. His addit auctor parergon.

E

ANNOTATA.

a Consule qua de Rainaldo promissa sunt cum in Commentario prævio § 2. a num. 18; tum in observationibus paullo ante datis de translationibus reliquiarum; de quibus hic agimus, num. 6. Cathedram adiisse sub finem anni 1065 notatur in Gallia Christiana novissimè edita tomo 4 col. 560.

F

b Hinc conati sumus num. 2 in diſſis observationibus eruere tempus, quo noster Anonymus scripserit.

c Tornodosum . . nunc Tonnerre, oppidum Galliae in Campania provincia, ad Hermontionem fluvium, & in Senonensi tractu, in ipso limite Burgundiae, unde aliquando ei tribuitur ab indoctis, estque comitatûs antiqui titulo insignis, in dioecesi Lingonenſi, septem leucis ab Altiffiodoro distans in ortum Castellionem ad Sequanam versus. Ita locum illum describit Bandrandus.

d Barrum ad Sequanam in Lingonibus non ignobile est oppidum (Bar sur Seine) ita cognominatum, ut distinguatur à Barro ad Albam (Bar sur Aube) & à Barro Ducis (Bar le Duc) ex Adriano Valesio in Notitia Galliarum.

e Laudes ac macula hujus praesulis referuntur in Gallia Christiana, quam modo citabam, col. 560 & 561.

f Philippus videlicet I, Francorum rex: cui post-

A. ANO-
NYMO.postmodum reconciliatus Rainaldus dicitur loco
mox citato col. 562.

g Noviomagus Veromanduorum, qua & No-
viomum appellatur, urbs Gallia est notissima.
Diligenter situs ejus à Radbodo, ejusdem urbis
episcopo, describitur in Vita S. Medardi, apud
nos edita tomo 11 Junii, die VIII, pag. 90 :
ubi hæc sunt : Ipse quoque inter geminos rivulos
constitutus est. Noviomus, ab Oriente Galliola,
ab Occidente Margareta circumfluitur, quos am-
bos tertius quidam fuscipit, qui Versa nomina-
tur : & sic pariter confluentes non longè à mœni-
bus illis in Isaram, qui magni est nominis, dila-
buntur. Circumquaque ibi virent pomaria.. Est
etiam locus ipse ab Oriente & Occidente adeo ru-
pibus vallatus & rivulis, montibus quoque & val-
lium cuniculis, quod contra plurimam hostium
incurSIONem à paucissimis commodissimè possit de-
fendi. Inspici præterea de hac urbe potest Valefius
paullo antè assignatus.

h Nos illam versionem tribuendam censemus
Godefrido Lingonensi episcopo propter rationes su-
perius in nostro Commentario prævio § 2 e Chiffle-
rio allatas.

B

i Fuit is Michaël Ducas, si Rainaldus Con-
stantinopolim sit profectus anno 1076, sicut è
Chronico Lingonensi paullo antè in observationibus
ad hæc translationes sub finem notavimus.

k In Gallia Christiana superius designata di-
cuntur col. 576 & 577 de eo sequentia : Habita
sunt comitia, & in his electus anno mcxxxviii
Godefridus Prior Clarævallensis. Ejus electio
plenum effectum non nisi anno mcxxxix sortita est,
quando ejus annus secundus cum anno mcxl com-
ponitur.

l Viri laudes ibidem proferuntur col. 577 &
sequentibus ; ubi & vocatur S. Bernardi propin-
quus.

m Edessa, urbs archiepiscopalis Mesopotamia
nobilissima & notissima ad Euphratem fluvium ac
Taurum montem. Plura geographi.

n Rhoais seu Rhalî Edessa vocatur à Ferrario
in Nova topographia ad Martyrologium Roma-
num fol. 42. Unde autem sic dicta ? An à voce
ῥῶν, Doricè ῥῶν, quæ fluentum significat ? certe
Callirrhœ à fonte dicitur apud Baudrandum :
qui Rhoam ab Arabibus, restibus Nigro, Gol-
lio & Masio, eam appellari affirmat.

C

o De regibus Ludovico & Philippo dictum est
superius in observationibus præviis num. 2.

C A P U T III.

Inventio capitis S. Mamantis ;
ejus veritas visione confirma-
ta ; translatio ad Lingonen-
ses ; miracula.

v.
S. Mamantis
caput invenitur
Constantinopoli.

S I nimis evagatus sum, ignoscite, quæso, su-
stinete modicum quid insipientiæ meæ ; festi-
nus enim accedo ad rem propter quam incepi.
Cum capta a esset Constantinopolis, exultabant
victores Latini captâ prædâ, sicut qui invenerant
spolia multa. Sed cæca cupiditas, quæ facillè per-
suadet, ita manus eorum victrices victas tenuit,
ut non solum ecclesias violarent, immò etiam vas-
cula, in quibus Sanctorum reliquiarum quiescebant,
impudenter effringerent. Aurum inde & argentum

& gemmas turpiter evellentes ; ipsas vero reli-
quias pro nihilo reputabant. Quo audito, senio-
res exercitûs doluerunt valdè, timentes, ne talis
victoria eis in exitium verteretur. Habito igitur
consilio, Legatus b, qui vicem Apostolici gere-
bat, cum archiepiscopis & episcopis, sub distri-
cti anathematis interminatione præcepit, ne quis
sibi retineret reliquias ; sed omnes in manu bonæ
memoriæ Guarneri c, tunc Trecentis episcopi,
liberè resignarent. Inter quas inventum est caput
gloriosi Martyris, nudum quidem, nisi quod cir-
culus argenteus ipsi capiti circumductus erat, &
supra in modum crucis extensus, totum compre-
henderebat, in quo erat scriptum antiquis literis
Græcis, quæ adhuc ibi apparent : ΑΓΙΟΣ ΜΑ-
ΜΑΣ : quod interpretatur sanctus Mames*.

D

* Mamas

15 Quod cum per Dei gratiam cognovisset
Gnalo* de Dòmna Petra, vir honestæ vitæ &
boni testimonii, dilectus Deo & hominibus, in
exercitu Latinorum non minimus, ut postmodum
claruit, quia in episcopum Dimicensem* unani-
miter est assumptus ; tamquam devotus filius & u-
tile membrum d ecclesiæ Lingonensis, ut matrem
suam tantis posset honorare pignoribus, cœpit la-
borare modis omnibus, ut reliquias illas haberet:
sed, vivente dicto episcopo, nullatenus obrine-
re potuit : quia idem, ut dicitur, episcopus ad
hoc aspirabat, ut in propria persona rediens, the-
saurum illum ecclesiæ nostræ præsentaret ; quia
tenerrimè diligebat illum, qui tunc sedebat Lin-
gonis*, Hilduinum e episcopum, cujus animæ
propitiatur Deus. Illo Trecentis episcopo viam u-
niversæ carnis ingresso, sperans, quod desidera-
bat, effectui facilius mancipari, venit ad V. P.
magistrum Petrum Capuensem tituli S. Marci f
presbyterum cardinalem, qui in partibus illis
tunc temporis legationis officio fungebatur : cu-
jus genibus provolutus, supplicans cum lachry-
mis, animæ suæ desiderium humiliter explicavit.

ubi aliquo
ten. pot. q.
servatur.
* al. Gualo
* f. Dama-
scensem.

E

E

* f. Lingon-
ibus

e

f

16 Ad hanc vocem exultavit Legatus in Do-
mino, quia venerat opportunitas, quod dicti
Gnalonis, quem propter honestatem suam tenerè
diligebat, poterat exaudire petitionem. Statim-
que moram non sustinens, ne distraheretur, quod
quærebat, accessit ad hospitium defuncti episco-
pi, & caput reverenter absconditum inveniens,
ad domum suam cum honore debito reportavit,
& ut omnem super hoc dubitationis scrupulum
amputaret, multos clericos Græcos & monachos
evocavit, qui legentes literas in argento, affer-
bant caput esse Martyris gloriosi. Ad cujus rei
majorem certitudinem, misit idem Legatus quem-
dam presbyterum, & quemdam clericum suum
cum dicto Gnalone, ad monasterium quod de
novo fabricatum erat sumptibus Hysachii g impe-
ratoris Constantinopolitani in honore beati Ma-
mantis. Cujus abbas & monachi cum caput pro-
latum vidissent, lachrymantes ceciderunt in fa-
cies suas, & cum gemitu clamaverunt : Ecce ca-
put Patroni nostri, quod quidam calogerus h, id
est bonus senex monachus, cum multis aliis San-
ctorum reliquiis, de terra, in qua beatus Martyr
passus est i, Constantinopolim detulit : & dum
cogitaret secum, ubi posset eas honorificè collo-
care ; responsum est ei in somnis : In ecclesia,
quam de novo fabricat Hysachius imperator bea-
to Martyri, repone, ne te oporteat ulterius la-
borare. Hoc ejulantes dicebant abbas & mona-
chi, & rogabant dictum Gnalonem, ut innume-
ram super hoc acciperet pecuniam, vel alterius
rei commutationem ; vel, si mallet, toto tempo-
re vitæ suæ totius monasterii haberet dominatum,
dummo-

sed deinde
à Gnalone
ibidem ob-
tentum fuit.

F

g

h

i

A dummodo restitueret eis, quod peccatis suis exigentibus amississe dolebant. Quod hæc ita vera sunt, testatur authenticum ipsius Legati transmissum ad nos, cum privilegiis nostris honestè repositum.

vi.
Ejusdem
capitis veri-
tas visione
confirmatur:

17 Interim venerabilis Gnalo, thesaurum sibi creditum diligenter custodiens, locum, in quo servabatur, non solum lampade, sed etiam cereo singulis noctibus honorabat, suspiriis & gemitibus incessanter exorans, ut ei beatissimus Martyr certiùs aperiret, utrum esset verè caput ejus quod habebat, nec ne. Hoc enim agebat vis amoris ejus in eo, ut jam habitum se non habere timeret. Sicut beata Maria Magdalena Dominum videns, adhuc sublatum plorabat. Unde frequenter cum lachrymis audebat dicere: Nisi signum mihi ostenderis, numquam te in patriam meam portare curabo. Hoc frequenter iterans, cum quadam nocte aliis occupatus, tardiùs solito ante reliquias ad orationem venisset, & cereum non inveniret accensum, turbatus in seipso, supplicabat attentius, ne sibi imputaretur ad culpam, quod per negligentiam acciderat servulorum. Non multum post, lectum ascendit. Necdum ab ore ejus orationis verba discesserant, & subito cecidit in eum horror quidam, & factus est quasi in ecstasi semivigilans, & vidit ante se juvenem pulcherrimum in veste splendida, tenentem in manibus caput quod habebat. Qui ait illi: Quid dubitas modicæ fidei? Qui incredulus est, non prosperabitur via ejus. Respice, & absque dubio firmiter teneas, quia hoc ipsum est caput meum, quod pro Christi nomine mihi abscissum fuit. His dictis, evanuit ab oculis ejus. Ille autem exultans in Domino, & gratias agens, his & aliis evidentibus argumentis certioratus de voto suo, cum multiplici gratiarum actione à Legato recedens, cœpit disponere de rebus & redditibus suis, quos Constantinopoli ampliores habebat, ut cum thesauro desiderabili repatriare posset.

Tempestas
per illud
sedata,

18 Sed Dominus qui eum super pauca fidelem invenerat, super majora volens constituere, ad Dimicensis ecclesiæ regimen interim assumi fecit: propter quod & via ejus fere per triennium elongata est. Non tamen propositum recessit ab animo, sed quamcivis potuit, sumpta occasione quod Dominum Papam & Apostolorum limina visitaret, navem ascendit. Et prosperante vento, elevatis velis duxit in altum. Et cum multis jam diebus navigasset, ingravatum est mare, & furrexit tempestas qualis antè visa non fuerat, & navi penè dissoluta, cum omnes, qui ibi erant, etiam nautæ desperarent, nec in viribus suis nec in arte confiderent, sed solius Dei misericordiam precarentur, insurrexit venerabilis episcopus Gnalo, clamans cum lachrymis: O beate Mames, ubi est virtus tua? Patierisne caput tuum submergi in fluctibus, ut de cætero non videatur ab hominibus, nec ullatenus honoretur? Exurge, quare obdormis, domine? Exurge & precare pro nobis Dominum, ut per merita tua ab his periculis eruamur. Vix orationem compleverat, & statim aura datur grata, & tranquillitas magna facta est, ita ut mirarentur omnes, & laudarent Dominum, qui Martyri suo tantam gloriam dedit. Et sic exultantes, optatum portum cum gaudio tenuerunt.

extinctus
ignis,
k

19 Quid pluribus immoror? Per multos labores, per multa pericula, & cum multis tribulationibus, tandem dictus episcopus ad castrum, quod Domna Petra k dicitur, venit: ubi deposita capite, cum quadam diè fortuitò absens esset, per antiqui hostis invidiam, eadem villa gravi cœpit incendio devastari. Tunc omnes ejusdem

castrum, à minimo usque ad maximum, jam non in viribus suis, nec in hominum auxilio confidentes, cum impetu venerunt ad quemdam presbyterum nomine Guillelmum, una voce clamantes: Domne, quare citò non profers caput beati Martyris, quod apud te depositum audivimus à domno episcopo? Credimus enim, quod per ipsum liberabimur ab hac peste, sicut olim Cathanensis civitas per velum beatæ Agathæ l fuit ab incendio liberata. Mira dicturus sum, sed tota regio hoc clamat, & ipse episcopus constanter asserit, quod statim, monstrato capite, vim virtutis suæ oblitus est ignis, ut mirabiliter videres flammam cum vento conflagrare, qui utique contrarius erat: ita quod præter spem omnium, in domo lignea per seipsum cessavit ignis, ut omnibus manifestè claresceret, quod Dominus eis per Martyrem suum tanta beneficia contulisset.

20 Deinde idem episcopus venit Lingonas; ubi cum quanto honore, cum quanta reverentia, cum quantis muneribus receperit eum & reliquias amplexatus fuerit, bonæ memoriæ, qui nuper in fata concessit, Robertus episcopus, transfundendum censuit: quia quilibet vestrum hoc vidit, & memoriter tenere potest. Sed illud non taceo, quod cum multi de diœcesi, ad honorandum caput Patroni sui devotiùs convenirent, constituti sunt duo boni testimonii sacerdotes, ad servandas & ostendendas reliquias, & beneficia fidelium colligenda. Contigit autem quadam die, quod illi duo absentes erant, & peregrinorum instante turba, quidam alius sacerdos invitatus, ut caput gloriosi Martyris peregrinis ostenderet, impudenter accessit.

vii.
pena apud
Lingonenses
ob irreverentiam
sacerdoti
illata,
E

21 Et sicut legitur in libro Regum de Ofan, quâ deinde liberatur penitens, Martyre patrocinate. cujus manus aruit, quia arcam Domini indebito modo tetigerat; ita manus sacerdotis dextra sic arida facta est, quod nec ex ea quippiam operis facere poterat, nec ad os suum sine violentia sublevare, & sic doluit per aliquot dies. Tandem in se reversus cognovit quod injuriam fecerat Martyri; quia in eadem nocte miseris amplexibus concubinæ suæ fuerat maculatus. Et accedens humiliter ad confessorem suum, culpam suam nudè & apertè detexit. Postmodum verò, peracta parte penitentia, cum lachrymis & debita reverentia accessit ad caput, & eodem manum suam tangi & signari fecit; quæ statim per Dei gratiam sanata est, & debito officio restituta. Deus novit, quia non mentior: nam qui vidit, testimonium perhibet veritati, & scimus quia verum est testimonium ejus.

Auctoris
epilogus.

22 Attendat diligens lector quia quater ad nos missæ sunt ejusdem Martyris reliquiæ, & ex ipsa missione intelligat, qualiter instruit nos Dominus; & quid agere debeamus ostendit. Primò missa est oscchia colli, juxta quod, mediantibus arteriis, transit quod cogitatum est in corde, ut modulante lingua in vocem prorumpat. Secundò brachium, per quod operatio intelligitur. Tertiò os longum, quod de tibia vel de femore esse videtur: de quo qualiter venit ad nos, sub silentio pertransivi, quia non est multum authenticum, licet sub multorum nobilium & honorum virorum testimonio fuerit allatum. Quartò & ultimò, venit caput. Quasi diceret, si cogitatione, locutione & opere, quæ per oscchiam & brachium significantur, rectas facitis semitas Dei nostri, quod ad tibiam pertinet, pervenire poteritis ad caput vestrum, Jesum Christum Dominum nostrum, cujus annò Incarnationis millesimo ducentesimo nono facta sunt hæc m, eodem præstante, qui

K k k 3 vivit

vivit & regnat per omnia secula. Amen.

ANNOTATA.

a Expugnata à Latinis Constantinopolis anno Christi 1204. Res gesta legi potest apud Goffridum Villaharduinum in Historia imperii Constantinopolitani sub imperatoribus Gallis parte 1, Parisiis impressa anno 1657.

b Sedis Apostolica in imperio Constantinopolitano Latinis subdito legati nominatim assignantur parte 2 Historia mox dicta pag. 327.

c Apud Sammarthanos tomo 3 Gallia Christiana pag. 1082 habentur de eo ista: Garnerius de Trainet vetusta ac nobili prosapia baronum Campaniæ, dynastarum Trainellorum oriundus, suscepit Trecentem ecclesiam anno mxcxii. Crucem sacrae militiae tessera sumpfit, & electioni Balduini Comitis Flandriæ in Orientis imperatorem, capta Constantinopoli, adfuit; apud Goffridum de Villaharduinum Campaniæ seneschallum lib. 1. Extrema clausit apud Constantinopolim anno mccc, xiv Aprilis, ut prodit liber obituariorum ecclesiæ.

d Canonicus ecclesiæ Lingonensis dicitur in Historia S. Mammetis lib. 2, cap. 6, pag. 178; quam Historiam indicavimus supra in Commentario prævio § 3 num. 30.

e In Gallia Christiana recenter edita tomo 4 col. 594 electus Lingonensis episcopus signatur anno 1200: ex iis vero quæ col. 595 habentur, videri dicitur patere, quod vacavit sedes anno 1203; sed an morte an abdicatione Hilduini, in medio relinquitur tamquam incertum.

f Immo S. Marcelli, ex Historia Romanorum

Pontificum & Cardinalium apud Ciaconium tomo 1 col. 1162; ubi plura de eo legi possunt.

g Isaac Comnenus imperavit ab anno 1057; imperium cum monachatu commutavit anno 1059. Isaacius cognomento Angelus sedit ab anno 1185 ad 1195; obiit 1204, ex Compendio Chronologico Labbeano. Uter hoc de novo condiderat vel restauraverat monasterium? Cangius Constantinopolis Christiana lib. 4 cap. 185 Isaacio Angelo id tribui à nostro Anonymo refert, citans ejus verba, quæ hic illustramus. Sed mihi non videtur, ex illis hoc satis constare.

h De hac voce agit Cangius in utroque suo Glossario.

i De passionis loco superius actum in Commentario prævio num. 26.

k In Alphabeto Gallia, quod à B. du Val geographo ordinario regio vulgatum est Parisiis, inter alia loca, quæ Gallico nomine appellantur pag. 100 Dompierre, notatur unus in provincia Bobonensi prope Burgundiam. Coquillius in Historia Nivernensi pag. 185 locum synonymum ponit ad Besbriam (sur Besbre) in provincia Nivernensi. Sed sive huic sive isti tractui attribuitur; nihil videtur ulterius querendum, quando hic habemus Dompierre, Domnam Petram, quæ Guatlo venit Lingonas, ex proximo numero hujus Historiæ.

l S. Agatha V. & M. Acta apud nos illustrata sunt tomo 1 Februarii, die 5; ubi de igne montis Aetna per velum urnæ ejus represso agitur pag. 618, 623 & 630.

m An etiam tunc, an aliàs conscripta; vide observationes prævias num. 3.

DE SS. PAULO, JULIANA, ITEM STRATONICO, QUADRATO, ACACIO MM.

P T O L E M A I D E,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, palæstra, Acta.

C
J. P.

SUB AURELIANO.
De cultu

Uam horum trium priorum Martyrum cultus antiquus est apud Græcos, tam postea ex eorum Fastis manavit annua eorum memoria ad Latinos, qui in Martyrologio Romano hac die illos legunt. Menæa magna duos priores dumtaxat annuntiant: Memoria sanctorum martyrum Pauli & Julianæ sororis ejus. Idem fit in Menologio Slavico-Russico Sparwensfeldiano, Menæo Chiffletii, & alibi in nostris apographis. Tres vero in illis ita notantur: Ἀδελφὸς τῆς ἀγίας ἑταίρας καὶ ἑταίρας τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς, καὶ ἑταίρας ἐν Πτολεμαίδι. Certamen sanctorum Christi martyrum Pauli & Julianæ sororis ejus, ac Stratonici in Ptolemaïde. Menologium Sirleti habet ista: Eodem die (xvii Augusti) certamen sanctorum martyrum Pauli & Julianæ sororis, & Stratonici in Ptolemaïde, qui sub Aureliano imp.

apud Ptolemaïdem, propter Christianæ fidei confessionem (Erant enim non fide minus quam carnis conjunctione fratres) carcere, verberibus, igne, veneno, & aliis multis & variis tormentis superatis, pro Christiana confessione, mortem cum vita commutarunt. Alibi aliter ponuntur. Nam Martyrologium nostrum Arabico-Egyptium signat Certamen S. Pauli & Julianæ sororis ejus, & sociorum. Menologium Basilii imperatoris socios etiam eisdem adjungit, quorum nomina exprimuntur in elogio, quod annuntiationi subditur, & quod à Græco à me redditum sic sonat secundum textum, quem excudimus ad calcem tomi 1 hujus mensis:

2 Hi debebant, imperante Aureliano, in civitate Ptolemaïdis. Erant autem fratres secundum carnem. Paulus vero in Scripturis divinitus inspiratus se exercens, Judæos ac gentiles loquentes repressit. Imperatore autem ad civitatem profecto,

Martyrum

A cto, dum latuisset, adest ipsi, Christumque confessus, postquam suspensus esset [raditur.] Quem Soror conspicata & contra tyrannum vociferata, capitur etiam ipsa, & suspensa raditur, nec non ambo in lebetem pice ferventem injiciuntur. Deinde, illæsi dum essent, in lecto ferreo ignito explicantur, & ad lumbos supernè verberantur. Postea in carcerem injecti, & angelico refeæti nutrimento convalescere. Deinde ejecti caduntur. Stratonicus autem, & Quadratus & Acacius lictores, qui Sanctis pepercerant, unà cum ipsis capite truncati sunt. *Quia verò nomina Quadrati & Acacii cum hic potissimum, tum infra etiam in Actis, que recedemus, exprimentur, ideo tribus aliis eos superius adjungendos censuimus.*

apud Græcos.

3 At verò illud SS. Paulus ac Juliana habent singulare, quod dicta Menæa magna iterum illos annuntiant die IV Martii hisce cum versibus, quorum sensum sic reddo Latine:

Ὁ κείμνος μὲν Παῦλος, ἡ δὲ κείμνη
 Ἰουλιανὴ σὺν ἑσφι τετρακλινοῖσι.
 Παῦλον Ἰουλιανὴν τετάρτην ἔκτανεν αὐτῶν.
 Dum Juliana cecidit, ac Paulus cadit,
 Frater sororque capite truncati jacent.

B Quarta necat Paulum ferro, sociamque Sororem.

Adde quod, ut notat Cangius Constantinopoleos Christiana lib. 4 pag. 149, S. Julianæ martyris ἡλιθίων & Στροβύλης (id est, in Strobili tractu) memoriam agant Græci XVIII Augusti. Menæa: in quibus hanc invenio isto die: unde conficitur hujus nostræ Sanctæ nec non Fratris ejus nomen apud Græcos præcipua quadam in veneratione fuisse, cum diversis diebus signentur. Habes de Martyrum cultu in ecclesia Græca eis exhibitio; nunc accipe Fastos Latinos, quibus leguntur inscripti.

SS. Paulus & Juliana etiam honorantur apud Latinos.

4 Martyrologium Romanum hac die ita habet: Ptolemaide in Palæstina sanctorum martyrum Pauli & Julianæ fororis ejus, qui sub Valeriano passi sunt. Molanus ambos etiam annuntiat in additionibus. Galestinus eos etiam non præterit, dicens: Ptolemaide, sanctorum martyrum Pauli & Julianæ fororis. II, Valeriano imperatore, post multa cruciamenta, quæ tortores graviter inflixerant, demum capitis supplicium conjunctissimis animis pro Christo subierunt. His de publica nostrorum Martyrum veneratione præmissis, proponimus puncta quedam de loco palæstræ, tempore mortis, & eorum Actis.

Ubi fuerint passi

C **5** Locus palæstræ dicitur superius fuisse Ptolemaïdæ: addebat Baronius in Palæstina. Acta verò sub initium significant urbem Ptolemaïdem in Isauria. Sed nullam hujus nominis urbem invenio in Isauria. In nostris Ephemeridibus Græco-Molans ante tomum I Maii pag. XVIII, occasione mortis SS. Pauli ac Sororis ejus, quæ ibidem refertur die IV Martii, notantur à nobis Ptolemaïde in Phœnicia passi. Urbem etiam illam synonymam in Palæstina eis attribuit Ferrarius in Nova topographia ad Martyrologium Romanum, & eam ita describit: Ptolemaïdæ. civitas episcopalis Palæstina antiquissima, in Phœnicia confinio, litoralis, media inter Joppen & Tripolim, utrimque 60 M. P. distans, quot fere ab Hierosolymis in septemtrionem recedit; Tyro, Cæsareæ Philippi, Nazareth & Doræ finitima ad 20 M., ab eis plûs minus distans. Urbs post Tripolim magis integra, omniumque totius oræ habitatissima. Synonymam præterea civitatem invenio in Ægypto ad fluvium Nilum; in Cyrenaica item Ptolemaïdæ, quæ antè Barce dicta fuerit, ponitur apud Cellarium in Notitia orbis antiqui

parte I, lib. 4, cap. 2, pag. 72; uti & lib. AUCTORE 3 cap. 6 pag. 133 alia in Pamphylia. Consuli J. P. etiam de illis potest Ortelius.

6 Quanam itaque è tot synonymis Ptolemaïdæ non satis danda est Martyribus nostris? Græca Menæa magna ad diem IV Martii, & ad diem hodiernum in eorum elogio seu narratione certaminis ponunt simpliciter Ptolemaïdem, prout superius etiam factum vidimus in Martyrologio Sirlæti, & alibi. Quid causa fuerit Baronio, ut locum istum determinaret in Palæstina, nos fugit. Certè in notationibus ad Martyrologium Romanum citat Græcos in Menologio (Sirlæti, uti suspicor) & Acta apud Lipomanum ac Surium, quæ Ptolemaïdem obrudunt non existentem in rerum natura. Laudatus Baronius in Annalibus ad annum Christi 275 SS. Paulo ac Julianæ (quibus ibidem eorum Actis addit Stratonicum) assignat persecutionem in Palæstina ac Ptolemaïdem, mutato imperatore Valeriano, sub quo in Martyrologio suo illos reulit, in Aurelianum; sed de hac re statim agatur. Quæ cum ita sint, problema esto, quanam Ptolemaïdæ palæstræ obtigerit sanctis Martyribus.

E nec sub eodem imperatore Græci ac Latini illos ponunt.

7 Temporis, quo eorum contigit martyrium, ratio ac determinatio pendet ab imperatore; sub quo illud ponitur. Verùm hic iterum hæret aqua, quod dicitur. Nam Fasti Græci superius allegati, ac Menæa magna utroque die mox dicto scribunt Aurelianum, prout etiam scribunt Acta; Baronius verò nunc eundem imperatorem, nunc Valerianum scribit, sicuti modo notavimus. Et de Aureliano quidem hæc memorat ad annum Christi 275: Grassata in Palæstinam quoque est eadem (Aureliani) persecutio: nam inter alios constat Ptolemaïde passos esse Paulum ejusque sororem Julianam. Ex his igitur, quos recensuimus, Martyres diversis temporibus, Aureliani persecutione urgente, passos, conjecturam facere licet de ceteris in provinciis aliis supplicio affectis: ut planè appareat, non (ut multi putant) tentasse tantum Aurelianum Christianos persequi, sed divinitus revocatum, vel (ut alii addunt) novissimo ejus imperii tempore aggressum persequi Christianos, & continuè ulciscente Numine ex hac vita sublatum: nam eam persecutionem diutius perdurasse, ex his quæ sunt dicta, satis apparet. Hac ibi. Si quis itaque Græcos sequi voluerit, ponet Martyrum nostrorum certamen sub Aureliano; sin Martyrologium Romanum, sub Valeriano. Nos interim quamquam non satis ausi fidere eorum Actis, quæ exigui sunt valoris, quia tamen alibi etiam apud Græcos signantur passi sub isto imperatore, licitum nobis esse censuimus, illos sub eodem ponere, & loqui cum Græcis non unis, quam sub Valeriano; & sapere cum Martyrologio Romano & Galestinio, præsertim cum Athleta nostri ad Græcos pertineant, neque satis sit nobis perspectum, quid moverit Latinos, ut à Græcis hic desisterent. Consequens est ex dictis, ut nequaquam sit suffragandum Menologio Slavo-Russico Spårwensfeldiano, in quo S. Paulus ac Juliana dicuntur sub Juliano passi. Superioribus itaque rationibus ducti posuimus nostros Pugiles in initio hujus Commentarii sub Aureliano, qui secundum exactos chronologos imperare cepit anno æra vulgaris 270, desit autem anno 275. De die martyrii dicitur aliquid inferius in Annotationis ad cap. 3 lit. b.

F

8 Superest, ut de Actis eorum nonnulla observemus. Exstant illa apud Surium hoc titulo: quadam observatio SS. Pauli & Julianæ, qui apud urbem

AUCTORE

J. P.

bem Ptolemaidem illud susceperunt, auctore Simeoné Metaphraсте. Inter *Vitas*, quas Leo Allarius in *Diatriba de Symeonum scriptis* à pag. 124 adjudicat *Metaphraсте tamquam proprias*, non invenimus dictum *Martyrium*. At sive ab ipso fuerit compositum sive ei suppositum ab alio, non habemus enim vero unde ejusdem auctorem, quisquis sit, merito laudemus, cum propositum ipsi fuerit non tam vera & sincera narrare, quam mira & quasita coacervare, ita ut mereatur eandem censuram, quam tot *Actis Græcis ac toties in Opere nostro inussumus*, ex eadem videlicet, è qua hoc nostrum *Martyrium*, vel è similis ingenii fabrica in lucem productis.

9 Et verò Aureliani imperatoris scena, quæ ab initio *Martyrii usque ad finem identidem* presentatur, quomodo rectè cum Lactantio cohercat, non satis perspicimus. Nam auctor ille in libro suo de *Mortibus persecutorum hæc scribit in Aureliano*: Verùm illi ne perficere quidem, quæ cogitaverat, licuit; sed protinus inter initia sui furoris extinctus est. Nondum ad provincias ultiores cruenta ejus scripta pervenerant, & jam Cœnocrurio, qui locus est Thraciæ (inter *Byzantium & Heracleam*, ex *Eutropio lib. 9*) cruentus ipse humi jacebat, falsa quadam suspitione ab amicis suis interemptus. Quomodo itaque cum his consentiunt ista *Martyriographi nostri*, Aurelianus imperator per totum orbem terrarum contra Christianos edictum proposuit, ut omnes idolis sacrificarent: qui verò id facere nolissent, vitâ pessimè privarentur. Ille igitur cum in Isauriam venisset &c. Quomodo cum *Eusebio*, qui *Ecclesiastica historia lib. 7 cap. 30 editionis Valesiana pag. 283 de meditata Aureliani adversus Christianos persecutione sic memorat*? Processu verò temporis aliter de nobis sentiens, quorundam consiliis cœpit impelli, ut persecutionem adversus nostros commoveret. Sed eum paratum jam, & compositis contra nos edictis, ut ita dixerim, subscribentem, ultra est divina justitia, quasi stricto cubito conatum ejus reprimens. Quomodo denique cum *Severo Sulpicio*? *Is lib. 2 Historia sacra cap. 28 & sequentibus persecutiones quidem imperatorum contra Christianos enumerat; sed nullam inter eas sub Aureliano designatam ibidem invenio.*

C 10 Quod habemus Græcum exemplar in nostro codice ✠ Ms. 154, consentit dicto Latino *Martyrio in principio & in fine: alibi item eam notavimus utriusque exemplaris conformitatem, ut ex una eademque officina illud produisse censeamus. Quia igitur non est in promptu Martyrium nota melioris, ne nullum demus, dabimus illud quod latinitate donatum exstat apud Lipomanum tom. 7, ac Surium hac die xvii Augusti. Breviter observa hac occasione, S. Paulum non modo exercitatum fuisse in *Scripturis divinis*, prout superius referebatur num. 2 ex *Menologio Basilii imperatoris*; sed etiam, si *Menais magnis credimus*, lectoris officio functum. Nam habemus hac die ex illorum de *Sanctis nostris* narratione, quod Aurelianus, postquam Ptolemaidem pervenisset, arcessiverit eum, tunc temporis prælegentem (ita interpretatur Græcum: *ἑταρωμένον*) populo *Scripturas à Deo inspiratas*. En tibi nunc, lector, qualiacumque damus *Athletarum nostrorum Acta*, paucas hic & illic notas eisdem adjecisse contenti; pluribus enim nec digna sunt; nec bonæ frugis fieri possunt.*

eorumque exemplaribus, ac *Menais.*

MARTYRIUM

Ex editis apud Surium ad diem xvii Augusti.

CAPUT I.

SS. Paulus & Juliana variis pro fide cruciatibus torquentur.

Aurelianus imperator per totum orbem terrarum contra Christianos edictum a proposuit, ut omnes idolis sacrificarent; qui verò id facere nolissent, vitâ pessimè privarentur. Ille igitur cum in Isauriam venisset, in urbem Ptolemaidem se contulit, ut omnes Christianos cogeret idolis sacra facere. Cum verò beatissimus Paulus unâ cum sorore sua Juliana imperatorem in urbem ingredientem vidisset, Christi signo frontem notavit, & ad sororem conversus, Esto, inquit, bono animo, soror mea, neque timeas: dico enim tibi, magnam quamdam tentationem Christianis imminere.

2 Vidit Aurelianus, cum Paulus Christi signo frontem notavit, & misit qui illum corripere. Quem cum in media turba stare jussisset, Miserime, inquit, homo, quidnam tibi proposuisti, ut, me in urbem ingrediente, frontem signare auderes? An ignoras edictum contra Christianos propositum? Respondit Paulus: Audivi equidem edictum tuum, sed nemo umquam poterit tantum timorem nobis injicere, ut Christum verum Deum abnegemus: tua enim tormenta brevia sunt, neque eos lædere possunt, qui Deum metuunt. At Dei tormenta, sempiterna illa sunt. Eodem modo voluptas & gloria, quam Deus Christianorum generi largitur, æterna est. Quis igitur tam amens est, ut viventem Deum derelinquat, & surda atque muta ista vestra idola colere velit; cum ipse author nostræ salutis Jesus Christus dixerit: Quicumque negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo, qui in cælis est?

3 Cernis, inquit Aurelianus, quamdiu te negantem passus sum ac sustinui? Accede jam & diis sacrificata, ne pessimo mortis genere consumaris. At Paulus: Ego nullum alium Deum cognovi, nisi Dominum Jesum Christum, quem colui semper inde usque à patribus meis, puro corde atque animo. Tum Aurelianus dixit: Suspendite hominem istum, & acriter torquete, donec venerit Dominus ipse, & eum liberet. Suspenderunt igitur illum carnifices, & cruciatibus affligere cœperunt. Cumque affligeretur, voce magna Deum invocans, dicebat: Domine Jesu Christe, vera Dei veri & Patris progenies, cujus ortum nemo comprehendere potest, non angeli, non archangeli, non Throni, non Dominationes, non Principatus, non Potestates, non Virtutes, non Cherubini, aut Seraphini, nisi Pater solus; tu, inquam, afferas opem mihi humili & abjecto servo tuo, & ex manibus Aureliani me liberales. Deus autem protinus ita cruciatus illos leves effecit, ut beatus Paulus nihil sentiret.

4 Sancta verò Christi sponsa Juliana, cum fratrem

D

Aurelianus, lato contra Christianos edicto

a b

E

Paulum signo crucis se notantem increpat

F

acriter torqueri jubet

A trem suum ita cruciari vidisset, cucurrit ad tribunal, & voce magna clamans, Aureliane, inquit, tyranne, cur ita crudeliter fratrem meum innocentem crucias? Tum Aurelianus: Detegite mox istius mulieris caput, & ejus genas vehementer percutite, ne sic temere loquatur: istum verò nefarium hominem constanter cruciate, eò quòd Christi, quem dicit, patrocinium & adjumentum se habere ait. Risit Juliana, & Miror, inquit, quomodo imperator cum sis, deliras, neque potentiam Christi cognoscis, quemadmodum scilicet tormenta his hominibus, qui eum invocant, leviora efficit. Aurelianus ad suos conversus, dixit: Muliercula ista ex mea clementia majorem in modum elata est. Itaque illam torvè intuens, Accede, inquit, & diis immola: non enim manus meas te evasuram confidere debes. Ad hæc Juliana: Ego neque tua tormenta extimesco, neque minas tuas ad me pertinere arbitror: est enim Deus in cælis, qui poterit eripere nos de iniquis manibus tuis. Quæcumque igitur habes torquendi instrumenta, mihi admoveas, ut ex his ipsis Dei & Salvatoris Jesu Christi opem mihi præsentem esse cognoscas.

B Hæc dixit Juliana. Cui Aurelianus: Video, inquit, pulchritudinem tuam talem esse, ut illius rationem habens, te perdere nolim. Te igitur adhortor, ut diis sacrifices, quo legitimam mihi uxorem te deligere possim, & mecum unà regnes, imperio meo omni tempore fruens. Quin etiam fratri tuo injuriam compensabo, & faciam, ut amplissimum dignitatis gradum apud me habeat. Erexit Juliana oculos suos in cælum, & crucis signo cum frontem notasset, risit. Cui Aurelianus: Cur, inquit, Juliana, multam benignitatem meam contemnens, risisti? Non, inquit illa, contempsit benignitatem tuam; sed rideo, gaudens, quòd sponsus meus cælestis, qui vult omnes homines salvos fieri, sedet in folio sancto suo, ejusque divinitatis pulchritudinem contemplet: qui etiam me hortatur, ut certamina ipsa libenter sustineam, te verò nugacem & futilem hominem contemnã: quippe qui, cum te imperatorem appellari facias, & ligna & lapides adoras. Audiens hæc Aurelianus, bili percitus, Suspendite, inquit, mulierem istam, eamque constanter cruciate, ut intelligat se ante imperatoris tribunal consistere.

C Cœperant jam carnifices illam cruciare, cum Paulus ejus frater eam intuens, Ne timeas, inquit, foror, tyranni cruciatus, neque ipsius minas formides. Sustineamus paulisper, ut perpetuò requiescere possimus. Infigite huic, inquit Aurelianus, cruciatus assiduos, eique inculcate, ne superba & stulta verba effutiat. Audiens hæc Juliana, iterum risit, & ait: Aureliane tyranne atque inique, Dominus Jesus Christus facit, ut neque labores, neque tormenta hæc sentiam. Tunc Aurelianus: Quamvis, inquit, multas nugas effundas, & simules te cruciatus non sentire, faciam tamen, ut diutius crucieris, & doloribus succumbas. Non finet, inquit illa, Christus ipse, me umquam à te superari. Ille est, qui mihi opem affert, & nunc, & semper ad finem usque opitulabitur, quo ipsius potentiam, & nostram Christianorum patientiam cognoscere possis. Te verò ipse Deus meus æterno igni puniet: exiget enim à te animas, quas perdidisti.

7 His verbis magis exarsit Aurelianus, & jussit lebetem afferrì, ac picem in eum conjici, atque ignem multum infra lebetem accendi, ita ut nemo propius accedere posset. Jussit autem in il-

Augusti Tomus III.

lum conjici Paulum & Julianam. Qui cum fuissent conjecti, oculos in cælum erigentes, ac tamquam uno eodemque ore precantes, hæc dicebant: Domine Deus patrum nostrorum, Abraham, Isaac & Jacob, qui descendisti in fornacem ignis ad Sidrach, Misach & Abdenago in Babylonis regione, neque illos igne lædi permisisisti; tu, Domine Jesu Christe, lux illa immensa, Patris mysterium & gloria, Deique altissimi dextera, qui homo factus propter peccata nostra, inter homines versatus es; da salutem animabus, quas inimicus diabolus miserrimè deceptas & corruptas, usque ad infimam tartaræ sedis voraginem detrudere conatur: quemadmodum Aurelianus iste, ipsius diaboli discipulus, nunc facit. Hæc cum illi precantes dixissent, pix effervescentes, in gelidam aquam conversa est, ita ut, qui præsentibus erant, Dei potentiam admirarentur.

8 Nihilominus tamen Aurelianus proprio furorè oppressus, Deo gloriam non reddebat, sed magicis artibus ea fieri existimabat. Jussit postea è lebetè illos extrahi, in quibus nec picis odor aliquis inerat: quin etiam neque in lebetè ipso picis aliquid inventum est, sed tantum frigida aqua. Tunc Aurelianus, Existimatisne, inquit, eos, qui præsentibus sunt, à vobis circumveniri & adduci, ut putent auxilium à Deo vestro vobis allatum, & non magicis potius artibus hæc facta esse? Non ita, per deos ipsos, res se habebit: faciam enim, ut cruciatibus affecti, igne consumamini, nisi diis ipsis victimas obtuleritis. Ad hæc Paulus respondit: Minimè nos possumus viventem Dominum Deum relinquere; cæli & terræ creatorem, qui nos è tenebris eripuit, & à manibus tuis eosdem liberavit. Numquam igitur, Aureliane imperator, nobis persuadere poteris, ut lapidibus & statuis vestris, voce, auditu & anima carentibus, cultum præbeamus. Itaque de cætero tormenta, quæcumque vis, nobis admoveas, ut Dei nostri vim cognoscas.

9 Jussit Aurelianus duas ferreas sedes illuc afferrì, & è balneis publicis carbones congeri, & sedes illas vehementer succendi: suum verò abdomine illitos Martyres ipsos supra candentes sedes imponi. Quod cum mox factum esset, Jam, inquit Aurelianus, artibus vestris omnibus superatis, potestis discere, quisnam sit Aurelianus imperator. Veniat nunc Christus vester, si potest, & vobis laborantibus opem afferat. Respondit statim Aureliano Juliana: Nobiscum hoc in loco Christus est, nobis opem affert, neque sinit ab igne nos tangi. Tu verò illum non vides, cum ejus visione indignus sis. Moneo te, Aureliane, ut insaniam istam omittas, & ad Christum accedas: nam si ei credere volueris, te resipiscentem amplectetur, cum benignus sit ac misericors, & humana peccata condonet. Quod si non credideris, æterno igne punieris.

ANNOTATA.

a De his, qua hic & inferius de Aureliano dicuntur, consule Commentarium prævium num. 9.

b Ptolemaidem hanc castigat idem Commentarius num. 6.

EX EDIT.
APUD SU-
RIUM.
Mittuntur
ambo in ser-
ventem pi-
cem, quæ
in gelidam
aquam mu-
tatur,

Valeriano
Dei virtu-
tem magicis
artibus ad-
scribent.

E

F

Deinde i-
gnis sedi-
bus im-
ponuntur:

CAPUT II.

*Eorum lictores martyrio affecti ;
alia amborum tormenta ; ci-
bus illis calidus subministra-
tus ; conservata S. Juliana
pudicitia.*

Lictores puniuntur & ad Christum convertuntur.

M Agis iratus est Aurelianus, & iussit carnifices capite truncari, quasi pecunias à Christianis accepissent, ut illis parcerent. Cum verò ad mortem ducerentur carnifices, hortabatur eos Paulus his verbis: Nolite timere: neque enim in æternum moriemini, sed Sanctorum participes futuri estis, & cælestis regni heredes. Hæc cum audissent carnifices, constiterunt, ita Deum orantes: Domine Jesu Christe, quem Paulus & Juliana prædicant, adesto nobis, & in confessione tua fac nos perfectos esse: quoniam nihil mali fecimus, & morimur. Hæc cum dixissent, obruncati sunt. Eorum alter, Quadratus: alter, Acacius dicebatur.

Martyres iterum cruciantur

11 His igitur martyrio consummatis, iussit Aurelianus alios carnifices ignem afferre, & supra carbones sal adspargere, ut ignis ipse vehementer accenderetur. Tum Juliana, Aureliane, inquit, tyranne & nefarie, cur te ipsum affligis? Video enim te cruciari, & omnibus modis furore detentum affligi, denique ut serpentem aliquem exhibilantem, venenum contra nos effundere: sed nihil tamen proficies, cum Deus ipse nos corroboret, ut pravas tuas cogitationes sustinere possimus. Itaque cum adversus nos nihil efficere potueris, magis erubescas, & à nobis ipsis abstinere. Aurelianus iussit illos exsolvi, & in carcerem detrudi, atque ligna quædam maximi ponderis in eorum cervices imponi, pedes etiam compedibus ligari, catenis manus devinciri, & ferreos clavos sterni, ut illis configerentur, neque Christianorum aliquem permitti ad eos ingredi, ne cibus afferretur. Illos igitur carnifices in carcerem duxerunt, quæque ab Aureliano iussa fuerant, eis fecerunt. Cum verò media nocte Martyres Deum precarentur, lux quædam magna effulsit in carcere, & angelus coram illis stetit, eisque dixit: Paule & Juliana servi Dei altissimi, surgite & Deum orate.

Cibi illis divinitus apponuntur.

12 Hæc dixit angelus, & ad eos accessit: ac statim instrumenta, quibus eorum colla constricta erant, tetigit, statimque tam illa, quam reliqua ferrea & ligna vincula confraeta, de iustorum Martyrum corporibus exciderunt: duæ autem sedes pannis stratae, & mensa coram ipsis illico apposita est, omnigenis ferculis plena: eisque angelus dixit: Venite, requiescite, & cibum sumite, quem misit vobis Jesus Christus. Paulus & Juliana ea re lætati, discubuerunt. Cumque panem ipsum in manus sumpissent, & oculos in cælum erexissent, Deo ipsi gratias egerunt, & cibi participes facti sunt. Viderunt carceris custodes lucem illam magnam: cumque ad eos repente introivissent, quod factum fuerat didicerunt, ipsos insuper comedentes, & hilares factos viderunt. Itaque cum illis recumbentes & ipsi comederunt, Deoque laudem & gloriam dederunt, qui talem gratiam filiis hominum contulisset, ita

ut plerique ex ipsis Deo crediderint, & Christiani evaserint.

13 Tertio post die Aurelianus, cum in tribunali sedisset, iussit sanctos martyres Paulum & Julianam illuc duci, quibus ait: An nondum tormenta ipsa vos docuerunt, ut ab ista infania vestra discedatis, & deos adeuntes, illis victimas offeratis? Hæc, inquit Paulus, stultitia mihi sit, & omnibus, qui Deum ipsum diligunt. Quod enim stultum est Dei, sapientius est hominibus: & sapientia hominum, stultitia est apud Deum. Desipiens profecto & insanus essem, si à Deo ipso deficiens, dæmones vestros colerem. Denuo Aurelianus bili percitus, iussit illos in ligno suspendi, & cruciari. At illi Deum orantes, hæc dicebant: Domine Jesu Christe, fili Dei viventis, lux Christianorum, & fides, quæ neque concuti, neque ab adversariis expugnari, aut dissolvi potest; ostende faciem tuam, & nobis opem feras, neque nos destituas propter sanctum nomen tuum. Cum igitur carnifices diutius illos cruciarent, & Christus eorum cruciatus sublevaret, nihil omnino Martyres tormenta illa sentiebant.

Novæ tormenta.

14 Unus verò è carnificibus, nomine Stratonicus, cum staret ad sinistrum Julianæ latus, & tormenta in eam inferret, ejus pulchritudine captus, manus ab ea continebat. Cujus sensum atque animum cum beata & sancta Juliana cognosceret, sinistrum pedem extendit, & calce illum verberans, Stratonice, inquit, fac quod iussus es à tyranno Aureliano, neque manus à me contineas mihi parcens: ego enim habeo regem meum Dominum Jesum Christum, Deum æternum, & animæ meæ curatorem, qui corporeis laboribus me sublevari, atque ita præsentem cruciatus non sentio. Hæc cum Stratonicus audivisset, statim ensẽ, quem manu tenebat, abiecit: cumque ad tribunal Aureliani ecurrisset, clamans, Aureliane, inquit, tyranne & temerarie, cur nam hæc facinora contra Christianos patrare audeas? Quidnam homines Deo servientes commiserunt, ut ita crudeliter & immaniter eos crucies? An quia Christum omnium dominatorem venerantur? Hæc cum audiret Aurelianus, ita obstupuit, ut horâ unâ mutus remanserit.

E converso Stratonici carnificis

15 Tandem respondens, Tunc etiam, inquit, Stratonice, istorum stultitiæ atque infantiæ particeps factus es? An Julianæ pulchritudo te decepit & ejus jucundis sermonibus allectus es? Stratonicus cum in cælum oculos erexisset, dein Paulum ac Julianam in ligno suspensos circumspexisset, crucis signo munitus, illorum aspectus tales vidit, quales angelorum Dei facies esse solent. Mox accurrit, & deorum aram calcibus conculcavit, eamque evertens, ait: En & ego Christianus sum: facias licet, quidquid libet. Furore accensus Aurelianus, iussit ejus caput abscindi. Cumque sententiam imperator tulisset, venit ad eum locum, in quo martyrium obiturus erat: ubi cum genua inclinasset, ita oravit: Domine Jesu Christe, quem Paulus & Juliana confitentes, invicti permanent, à divinitate tua servati, & Aureliani tyrannidem confundentes: tu, quæso, & animam meam accipe in cæleste regnum tuum; meam, inquam, animam, qui brevissimæ horæ spatio nomen tuum confessus sum, præsentem Aureliano tyranno. His dictis, ille caput extendit, & à carnifice obruncatus est. Venerunt autem Christiani, & ejus reliquias collegerunt.

qui capite plectitur.

F

16 Paulus verò & Juliana cruciatus fortiter sustine-

A sustinēbant. Tunc Aurelianus Julianam affatus, *SS. Juliana & Paulus condemnantur ad feras,* O scelestā, inquit, & impia muliercula, quomodo in tormentis existens, carnificem decipere potuisti, eique mortis causam afferre? Non ego, inquit Juliana, illum decepi, vel mortis causam attuli; sed qui me assumpsit Jesus Christus, ille ipse & hunc dignum fecit, ac vocavit: nisi enim dignus fuisset, numquam ad martyrii palmam pervenire potuisset. Illum igitur in regno cælorum requiescentem adspicias: te verò in gehennæ flamma puniri senties. Tunc quidem pedus tuum infelix percuties, cum inferiorem hominem te ipso apud Christum præstantiorem videbis, & dolore affectus, clamabis, Dei misericordiam implorans, quam tamen impetrare non poteris. Post hæc iussit Aurelianus illos è ligno detractos, in carcerem interiorem concludi, & omnes veneficos ac præstigiatores vocari, qui feras omnes, quascumque haberent, acerbissimas, hoc est, vyperas, aspides, cerastes & dracones afferrent, ut unā cum Paulo & Juliana in carcere concluderentur. Cum igitur feras attulissent, quemadmodum à tyranno iussi fuerant, simul cum Paulo & Juliana eas concluderunt. Serpebant autem feræ illæ, & ad pedes beatorum Martyrum affidebant, intentis quidem oculis eorum facies adspicientes, sed nihil tamen nocentes. Paulus autem & Juliana sedebant psallentes, & Deum collaudantes.

sed non laudantur, 17 Manserunt autem serpentes illæ tres dies & tres noctes cum Martyribus clausæ. Tertio autem die misit Aurelianus sub noctis tempus, ut disceret, an à serpentibus consumpti essent. Venerunt, qui missi fuerant, ad eum locum: cumque ad januam accessissent, eos, psalmos canentes & Deum laudantes, audiverunt. Cum verò accuratius scire vellent, quo pacto res se haberet, ascenderunt in locum quemdam superiorem. Unde per fenestram speculati, viderunt Paulum sedentem simul cum sorore sua Juliana, & angelum Dei stantem in conspectu ferarum, neque permittentem feras accedere. Cucurrerunt igitur illi, & Aureliano omnia, quæ viderant, nunciaverunt. Surrexit Aurelianus diluculo, & sedit pro tribunali, & iussit veneficos feras suas illinc evocare, & Martyres duci ad tribunal. Accesserunt venefici ad januam, & feras eo modo, quo solebant, vocare cœperunt. Cum verò feræ ipsæ illis non obedirent, januam patefecerunt, & feræ uno impetu omnes exierunt, & quoscumque infideles homines prope januam invenerunt, statim interfecere, & ad deserta loca aufugerunt.

tyranno illud feras attribuenti. 18 Carceris autem custodes Paulum & Julianam ad Aureliani tribunal duxerunt. Tyrannus igitur eos intuens, ac ridens, Beatum, inquit, me hodie existimo, quòd vestra consuetudine fruor: fortasse enim magnum aliquid à vobis lucrificiam, & per deos ipsos, si quidem mihi verum dixeritis, multa & magna dona à me percipietis, & regni mei potestas penes vos erit. Numquid vos deum Apollinem præsentem, & vobis opitulantem, ut audivi à quibusdam speculatoribus, vidistis? Nos, inquit Paulus, nullum Apollinem cognovimus: nam sumus ex eorum numero, quibus Deus salutem dedit. Tua verò anima ad mortem usque perdita est: non enim sapias, neque respicere vis: quinimmo multus tyrannidis tuæ furor ad blasphemiam te convertit; quippe qui angelum, quem misit Dominus Jesus Christus ad obturanda ora serpentum, quæ tua est arrogantia & temeritas, Apollinem fuisse dicis. Tunc iratus Aurelianus, iussit plumbeis

Augusti Tomus III.

globis Pauli maxillas contundi, atque illi dici: *EX EDIT. APUD SURIUM.* Ne ita insipienter & arroganter loquaris, cum scias te imperatori assistere.

19 Iussit postea è tribunali Paulum abduci, & Julianam ejus sororem coram sibi, quam his verbis aggressus est: Quæso, animæ meæ domina Juliana, quæso, inquam, & te hortor, ne fratris tui insaniam imiteris. Video te puellam prudentissimam, multâ sapientiâ refertam. Obtempera consiliis meis, & columnas aureas per totum terrarum orbem, tuo nomine inscriptas, erigam. Tunc illi Juliana: Minimè, inquit, me decipies, Aureliane tyrannè & impie. Non circumvenies Dei altissimi servam. Ne mihi æternam mortem suggeras. Visne me privare Dei gloria & cælesti regno, quo tu indignus es & alienus? Iussit Aurelianus Julianam semoveri, & Paulum reduci: cui dixit: En, Paule, soror tua promisit mihi se diis sacrificaturam: quæ idcirco mihi uxor erit, totiusque regni mei domina. Fac igitur & tu quod dico, & sinas tibi persuaderi, ut diis sacrifices. Ad hæc Paulus: Verè, inquit, mentitus es, idque tuo malo: sed nihil alienum fecisti à patris tui diaboli disciplina, cum id facias, quod ille solet: neque enim aliquem subripere potestis, nisi mendacia confingendo. Sed frustra laboras: namque nos non decipies, ne si totius quidem orbis terrarum imperium nobis pollicereris; minimè, inquam, nos circumvenire poteris.

Alia Pauli tormenta; Julianæ pudicitia 20 Quousque tandem, inquit Aurelianus, injuriam nobis facis? An non erubescis, nugator & insipiens? Per deos ipsos! ego vos omnium generum tormentis affligam, & nemo è manibus meis vos auferre poterit. Iussit igitur ignem afferri, & quatuordecim virgas ferreas, easque in ignem conjici, & valdè accendi: tum Pauli manus & pedes ligari, ferreamque vectem inter manus & pedes injici, & in terram defigi, ac sic virgis ignitis binis per vices Paulum percuti: Julianam verò iussit in lupanari constitui. Itaque multi è turba illa, quæ circumstabat, scelesti & nefarii homines, certatim contendebant, quis ad eam primus ingrederetur. Erant enim velut equi hinnientes, ejus puellæ formâ incitati. Cum verò in eo loco, in quo Aurelianus iusserat, constituta esset, statim angelus Domini descendit de cælo, & dixit: Ne timeas, Juliana: Dominus enim Jesus Christus, quem tu colis, misit me, ut te protegam, & sanctum nomen ejus notum faciam omnibus timentibus eum. Cum verò multi ad virginem accederent, & ejus pulchritudine frui vellent, angelus excussit è pedibus suis pulverem, & in eorum oculos iniecit, ita ut eos excæcarit. Quapropter neque amplius cernebant, ubi essent, aut quò irent, neque ad illam accedere poterant.

à Domino conservata, ac cæci illuminati. 21 Id cum turbæ vidissent, quod admirabiliter factum fuerat, uno animo clamabant: Magnus est Deus Pauli & Julianæ, qui ubique eos servat & protegit, qui illum timent. Qui autem excæcati fuerant, flexis genibus supplices ejus opem implorabant, dicentes: Juliana, serva Dei altissimi, peccavimus quidem contra te, cum stultè atque insipienter nos gesserimus: sed tu da, quæsumus, nobis veniam, ut Dei serva: & precare Christum tuum, ut nobis visum restituat. Eorum misericordiâ commota Juliana, paululum aquæ accepit: & cum oculos in cælum extulisset, Deum invocavit, ita dicens: Domine Jesu Christe, author omnium salutis, exaudi me, & nunc etiam ostende miracula & prodigia, quæ facis

L 112

propter

Ex EDIT. APUD SU-
RIUM.

propter nos filios hominum. Restitue his viris facultatem videndi, ut sanctum & gloriosum nomen tuum celebretur. Hæc cum dixisset, aquam supra turbas illas infudit, & omnes, qui excæcati fuerant, visum receperunt. Tum illi ad terram prostrati, gratias Deo reddebant, pœnitentiam agentes. Cumque peccata sua confessi essent, Christiani facti sunt.

Paulus ab-
sens novit
Julianæ
castitatem
ab impudi-
cis non vio-
latam.

22 Paulus verò, de quo dicebamus, cum à carnificibus cruciaretur, virgis illis ferreis diutius percussus vociferabatur, hæc dicens: Aureliane tyranne & nefarie, quidnam mali commisi, ut sic crudeliter & impiè me crucies? Verùm me quidem à tormentis Dominus meus Jesus Christus sublevat: te verò manet hereditas æterni illius ignis, qui paratus est tibi, & diabolo hæc adversus nos suggerenti. Et ubinam, inquit Aurelianus, Paule, est Juliana soror tua, quam ais esse temperantem & virginem? Eñ illa ad lupanar ducta est. Num putas adhuc esse virginem? Ad hæc Paulus: Scio, inquit, illum ipsum Deum, qui semper à tuis pravis cogitationibus me liberavit, fororis etiam meæ propugnatorem fuisse, & intactam ab omni labe conservasse. Misit enim angelum suum è cælo, ut eam custodiret. En ut sine macula, & virginitatem puram habens, revertitur, ut videat vincula mea. Miserat enim Aurelianus, ut Juliana duceretur. Quæ cum venisset ad tribunal, & Paulus eam vidisset, multo gaudio plenus risit. Aurelianus verò, Num, inquit, Juliana, amatores tui pulchritudine tua satiati sunt? At illa dixit: Mea pulchritudo, meum ornamentum & decus Christus est, qui misit angelum suum, & me abjectam atque humilem servam protexit: quoniam fidem & spem meam in illo fixam habeo. Quapropter gratias illi ago, & sanctum ejus nomen collaudo, quod ipse est, qui facit mirabilia solus, & non est alius Deus præter ipsum.

ANNO TATIO.

a Cerales, *κερατὴς*, à *κέρατος*, id est, cornu. Causam indicat hic locus Plinii lib. 8 cap. 23: „Ceraftis corpore eminere cornicula sæpè quadrigemina: quorum motu, reliquo corpore occultato, sollicitet ad se aves. Plenius de eodem Isidorus lib. 12 cap. 4: „Ceraftes serpens dictus eo quod in capite cornua habeat similia arietum: *κέρατα* enim Græci cornua vocant: sunt autem illi quadrigemina cornicula, quorum ostentatione, veluti escà illiciens sollicitata animalia perimit. Totum enim corpus arenis tegit, nec ullum indicium sui præbet, nisi ex ea parte, quâ invitatas aves vel animalia capit. Est enim flexuosus plùs quam alii serpentes, ita ut spinam non habere videatur. Hæc & plura notat Vossius in *Etymologico lingua Latina*.

CAPUT III.

Martyrum constantia aliis pœnis exercita; obitus ac sepultura.

Ambo mittuntur in foveam ardentem: convertuntur gemiles:

Jussit deinceps Aurelianus Paulum exsolvi, & foveam quamdam effodi, tam longam, quanta est trium hominum statura: tum ligna & ignem afferri, atque in fovea illa succendi. Fecerunt carnifices, quod jussum fuerat, admodum

studiosè: nam & foveam statim effoderunt, & ignem vehementer accenderunt. Itaque Aurelianus jussit Paulum & Julianam in ignem illum conjici. Sancti verò Martyres Deum collaudantes, Salvatorem ac Dominum Jesum Christum invocabant ad opem sibi ferendam. Cùm autem ad eum locum venissent, sua membra crucis Christi signo munierunt, & sponte se in ignem conjecerunt. Erant autem in igne illo Deum laudantes, & ejus gloriam prædicantes. Ecce autem angelus Domini descendit de cælo, & fumum unà cum igne foras excussit, neque permisit sanctos Martyres vel paululum ab igne perturbari. Stabant itaque in fovea illa rectis corporibus, divinas laudes proferentes in hanc sententiam: Benedictus es Domine Deus Rex seculorum, qui memor fuisti humilitatis nostræ, & præsentia tuâ ignis flammam extinxisti propter bonitatem tuam, quæ facit, ut peccata nostra non recorderis. Tu nos indignos, salvos atque incolumes eripuisti à cogitationibus tyranni Aureliani, qui suo imperio ita intumescit, quasi futurus sit immortalis. Hæc cum Martyres precarentur, multi ex Græcis, Dei potentiam contemplantes, animo compuncti, ab idolorum superstitione defecerunt, & Christi fidem secuti sunt: multi etiam carnifices, qui eos verberaverant, cum Dei tanta in illos beneficia collata vidissent, mutato consilio, Christi fidem amplexi sunt.

24 Perlatæ verò sunt hæc omnia ad Aurelianus, qui jussit illos, ita ut erant, in fovea lapidibus obrui. Sed, ecce, repente tonitruum sonitus cum multis fulguribus, & nubes huc atque illuc agitata, & ignis plenæ, usque ad Aureliani conspectum devenerunt, & ignem illum in terram effuderunt, voxque hæc è cælo ad eum demissa est: Aureliane, ingredere in abyssum gehennæ ignis, paratam tibi & patri tuo diabolo. Hæc cum facta essent, misit Aurelianus, & jussit Athletas & Christi martyres ex fovea illa extrahi, & in carcerem conjici. Itaque sancti Martyres Dei gloriam laudabant in omnibus his, quæ Deus ipse mirabiliter illorum causâ fecerat. Septimo die postea diluculo Aurelianus sedit in tribunali, & jussit sacerdotes afferre quotcumque idola habebant argento & auro confecta, ac pretiosis lapidibus ornata. Quæ sacerdotes ipsi mox in conspectu Aureliani constituerunt, cum stravissent sub ejus pedibus purpuram regalem. Tum Aurelianus, Vocate, inquit, Paulum & Julianam. Quos cum vidisset ante tribunal consistentes, animo & vultu valdè irato illis minatus, dixit: Ite nunc, & diis sacrificate: nolim enim existimetis, manus meas vos evasuros. Subrisit Paulus, & ait: Numquam, tyranne, Deum nostrum derelinquemus, qui cælum & terram effecit. Ne putes amplius, idolis tuis cultum nos allaturos. Tum Aurelianus: Violenta, inquit, morte dignus es. Idolane tibi hæc videntur: neque intelligis, quæ vis in illis sit?

25 Ad hæc Paulus: Jupiter iste, quem tu deum esse dicis, homo quidam fuit fugitivorum filius, qui artem magicam bene edoctus fuerat: cumque præter cæteros homines esset incontinentissimus, & libidini maximè deditus; ac quorundam pulcherrimas uxores atque filias adamasset, se continere non potuit, quin cum illis commisceretur. Qui modò in taurum mutatus, modò avi similis, aquilæ scilicet ac cygno, mulieres nonnullas ex jam dictis circumvenit, & à mente alienatas in eam miseriam impulit, ut ipsum, tamquam deum, colerent. Ad hæc & alias mulieres

mine cele-
stes ad Au-
relianus,
Martyrum
constantia:

F

S. Paulus
spurciti-
am
deorum ex-
ponit.

A lieres per formæ mutationem & præstigiâs decipit, in aurum commutatus. Et ne alia ejus libidinosa facinora hoc loco narrem, (Scio te ad iracundiam concitari: sed licet irascaris, dicam tamen nihil veritus) iste, qui prope Jovem positus est, & Apollo dicitur, an non ex adulterio genitus est? muliere quadam, quæ Latona dicebatur, quæque illum peperit inter duas arbores, qui & ipse opera nefaria commisit, patrem Jovem imitatus? Eodem modo & Dionysius vester ille Deus, an non & ipse ex adulterio genitus est ex Semele Cadmi filia? Nugator, inquit Aurelianus, & sceleste, an non ex Junone deorum matre Bacchus genitus est? Risit Paulus, & ait: Estne Deus, qui ex muliere genitus incipiat esse Deus, aut qui uxorem habeat? Tunc Aurelianus, Quousque, inquit, multas nugas effundens diis maledices? An non & vester Christus, quem vos Christiani Deum cælestem esse dicitis, ex muliere genitus est? Respondit Paulus: Non es tu dignus, qui Dei mysterium audias. Verum ne oratione tua multos eorum, qui præsentem sunt, circumvenias, necesse est aperire id, quod quæris.

B
uti & mysterium

26 Initio Deus ipse cum cælum & terram, mare & omnia, quæ in eis sunt, effecisset, hominem effinxit ad imaginem & similitudinem suam: purum enim à malitia, innocentem, justum, pietate præditum creavit illum Deus, & in paradiso deliciarum pleno eum collocavit. Pater autem vester diabolus non ferens tantam hominis felicitatem, Evam seduxit, & per illam, Adam ad divini præcepti transgressionem impulit. Quo factum est, ut & Adam ipse tamquam transgressor è paradiso expulsus sit, & genus omne humanum morti & peccati pœnæ obnoxium evaserit. Quamobrem cælestis Pater & omnipotens Deus misericordiâ motus, humano generi subvenire volens, misit Filium suum, ut humanam carnem suscipere, & Adam solveret, eosque qui ab injusto detinebantur. Ipse igitur Deus, Verbum Dei, ac Patris Filius, ante secula omnia est sapientia ipsius, & potentia & dextera: qui per archangelum Gabrielem annuntiatus fuit sanctæ illi Virgini, puræ atque honestissimæ, ex prophetico & regio genere originem ducenti: in cujus utero Deus ipse, hoc est, cæleste Verbum, quod oculis corporeis non cernitur, habitans, suscepit corpus, cum Gabriel ita Mariam ipsam affatus esset: Ave gratia plena, Dominus tecum: & paulò post; Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Genitus igitur fuit Deus & cæleste Verbum per Virginem, omni labe purissimam, corpore, tamquam veste quadam indutus propter humanæ salutis dispensationem.

C
Incarnationis,

27 Nemo enim poterat Deum verum, ita ut est, præsentem videre, cum Deus ipse sit ignis consumens, neque homo aliquis vivens Dei faciem videre possit. Hujus igitur dispensationis causa Deus noster, quod ad carnem pertinet, genitus fuit, & ut infans lacte nutritus est, cum esset tamen divinitate perfectus. Insuper factus est puer, & juvenis, cumque hominibus, ut homo, conversatus est annos triginta tres, urbes, regiones & castella orbis terrarum pertransiens, & benefaciens omnibus, ac liberans eos, qui à diabolo vexabantur. Postea in ligno crucis suffixus est, ut salutem daret mundo, qui perierat diaboli violentiâ & fallaciâ. Idem corpore mortuus est. Cumque ad inferos descendisset unâ cum sancta anima illa sua, contrivit portas æreas, & ve-

ctes ferreos confregit, atque in caliginosa inferorum penetralia ingressus, eripuit eos, qui vinculis detinebantur, & ex carcere diaboli illos in superiorem regionem eduxit. Quod totum ipsius benignitati acceptum refertur. Cum verò ita post tres dies à mortuis resurrexisset, apparuit suis discipulis atque Apostolis, & aliis multis, qui verè in eum crediderant: & cum aliquoties comediisset & bibisset cum Apostolis per dies quadraginta, sic postea in cælum assumptus est, & sedet ad dexteram Patris cum corpore illo, quod ipse Deus Verbum sibi copulavit. Nunc igitur diabolus dolore affligitur: illum enim Christus ipse Christianorum pedibus conculcari fecit, qui per sanctum ipsius nomen ingrediuntur in regnum cælorum: à quo regno tu alienus es: habes enim fortem & partem, æternam ignis gehennam, hereditatem diaboli patris tui percipiens.

28 His auditis, Aurelianus præ furore vultu mutatus est, & dentibus stridere cœpit, exardescens in illum, cui & respondens, Multas, inquit, nugas te modò effundentem passus sum, patientiam in te, nugas & sceleste, audiendo retinens. Tu verò quamdiu perges me contemnere, & diis maledicere? Nunc igitur nisi diis immolaveritis, pessimis modis vos perdam, ita ut nemo possit è manibus meis vos eripere. Tum Paulus & Juliana concordî animo & magna voce clamantes, Nos, inquit, Christiani sumus, & in Christo ipso spes nostras collocatas habemus: dæmones non adoramus, idolis tuis non servimus, tormenta tua non timemus. Excogita igitur quoscumque vis cruciatus: fidem enim in Deo habemus, fore ut à nobis supereris, quemadmodum pater tuus diabolus à Christo superatus fuit, qui nos etiam robustos facit, & pravæ artes tuas expugnat. Hæc cum audisset Aurelianus, iussit lignum quoddam magnum afferri: quod cum allatum fuisset, fecit Paulum in eo alligari. Carnifices verò ejus manus colligarunt. Tunc Aurelianus præcepit accensas lampades afferri, & in ejus faciem injici, præcone ita vociferante: Ne in orbis terrarum dominos contumeliosus sis, neve in deos ipsos maledicta conjicias.

29 Juliana cum fratrem suum igne comburi spectaret, summa voce clamavit: O tyranne & sceleste, quid mali frater meus commisit, ut ita crudeliter eum crucies? Iussit Aurelianus & Julianam in ligno alligari, & accensas faces in os ejus, & in totum corpus adhiberi: cui & dixit: Impudentissima mulier, erubescere, quemadmodum mulieres decet. Tum Juliana ridens, Verè, inquit, Aureliane, te admonentem acceptum habeo, eò quòd dixisti, Cum sis mulier, erubescere: revereor enim, & erubescere Christum Dei viventis Filium, qui est ante faciem meam, neque illum possum derelinquere, & dæmones colere. Furore accensus est Aurelianus, cum se ab illis irrisum videret. Itaque iussit carnifices ignem per totum corpus illorum circumferre. Quod cum illi mox fecissent, tota civitas, quæ sanctorum Martyrum spectaculo intererat, voce magna clamabat: Imperator Aureliane, injustè iudicas, injustè illos crucias. Si nolunt diis sacrificare, sententiam contra illos feras. Tum Aurelianus, cum metueret, ne populus seditionem adversus ipsum concitaret, sententiam tulit, ut eorum capita truncarentur, & corpora canibus ac feris & volucribus cæli projicerentur.

30 Itaque decimo septimo die mensis Augusti b exierunt simul lætantes, atque versum hunc psalmi concinentes: Salvasti nos, Domine, ab affli-

EX EDIT.
APUD SU-
RIUM.

tyranno furente

E

Et ad alia supplicia Martyres condemnante.

F

Eorum mors b affli.

EX EDIT.
APUD SU-
RIUM.

affligentibus nos, & odientes nos confundisti. Cùm verò ad locum martyrii venissent extra urbem, Paulus rogavit carnificem, ut Julianam prius, quàm ipsum, securi percuteret. Juliana verò, cum faciem suam Christi signo munisset, admodum læta collum extendit, eamque spiculator securi percussit. Paulus igitur cum sororem Christi martyrio perfunctam vidisset, oculos in cælum erexit, & Deo gratias egit, ac crucis signo se itidem muniens, collum suum extendit: quem & spiculator mox obtruncavit.

ac sepultu-
ra.

31 Erant illorum corpora extra urbem jacenta, cum è loco illo ea tollere Christiani prohiberentur. Milites enim, ita ut iusserat Aurelianus, observabant, ne quis reliquias illas auferret. Veniebant autem in eum locum lupi, canes & volucres, & circa sanctorum Martyrum corpora sedentes, illa custodiebant: cumque muscas & eiusmodi animalia supra corpora illa sedentia viderent, aves ipsæ alis ea expellebant, non permittentes, ut in sanctis illis corporibus insiderent. Itaque septem dies & septem noctes feræ ac volucres cæli circa Martyrum reliquias conlederunt. Cæterùm nuntiata sunt omnia hæc a militibus Au-

reliano. Qui cum ea audivisset, O furorem, inquit, pessimum Christianorum istorum, quos ne mortuos quidem superare potuimus! Misit igitur, & milites ipsos noctu illinc abduxit: neque enim volebat de die eos illinc remove, ne à Christianis irriderentur. Cùm verò dies illuxisset, exierunt Christiani, & Martyrum corpora curantes, sumptuosè in pace condiderunt, regnante Domino nostro Jesu Christo: cum quo Patri simul & sancto Spiritui sit gloria, honor & imperium nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

A N N O T A T A.

a In Græco est ἡ ἐκλόων: quæ vox alibi & Græcos significat & gentiles; hic autem gentiles.

b Alibi Martyrum mors refertur ad diem 4 Martii. Vide dicta in Commentario prævio num.

3. Utra igitur die suam agonem consummarunt? At quidquid sit, major pro hodierna die videtur esse auctoritas ex numero majore Pastorum, tunc illos referentium, siquidem die eos sua referant, seu quâ martyrio sunt coronati.

B

E

DE SANCTIS MARTYRIBUS MONACHIS

LIBERATO ABBATE, BONIFACIO DIACONO, SERVO ET
RUSTICO SUBDIACONIS, ROGATO ET SEPTIMO

MONACHIS, ET MAXIMO PUERO,

CARTHAGINE IN AFRICA,

J. B. S.

C O M M E N T A R I U S P R Æ V I U S.

Scriptor Passionis, ejusque tempus & locus, Sanctorum verò
cultus in Ecclesia celebris.

ANNO
CDLXXXIII.
Victor Vi-
rentis eam
scripsit.

Uam certa est & passim admisa illustrium horum Martyrum probatissima Passio, tam de vero ejus scriptore inter eruditos elapso proxime seculo disputatum est, aliis cum Surio eam Victori episcopo Uticensi, aliis passim & rectè Victori Vitensi adscribentibus, sic tamen, ut non ita pridem dissertatio prodierit, quâ duo Victores Vitenses asseruntur, quorum posteriori historia tribuenda dicitur, ut vide in Ephemeridibus Trivortianis mense Aprilis 1709. Nobis satis est, verum Passionis historicum Victorem Vitensem omnino appellari; de quo Videnda Cl. Theoderici Ruinartii in sua Persecutionis Wandalica historia, admonitio à pag. 94, ubi fusius eadem Passio ex variis codicibus Mss. ita vindicata est, ut de ejus germanitate dubium modo nullum superesse videatur, quod hic merito moveri possit.

Passi sunt
an. 483;

2 De tempore, quo fortissimi Pugiles coronati fuerint, loquitur ibidem laudatus Ruinartius, censetque illud satis indicari ab ipso Passionis scriptore, dum eos anno Hunerici regis septimo martyrii palmam adeptos fuisse refert. Cum enim, inquit, Hunericus anno CDLXXXIV excesserit è vita, completo fere octavo regni sui anno, mors eorum anno præcedenti, scilicet anno CDLXXXIII consignanda est. Victoris verba non otiosè expen-

dit etiam Chiffletius, expendere alii. Poterit unusquisque idem ipsum ex Passionis principio colligere, ut prorsus non videam, quid demum sibi velit Tillemontius tomo 16 pag. 798, dum martyrium, de quo agimus, ad annum 488 referendum contendit, quasi eodem ferme anno contigerit, quò se historiam scripsisse restatur Victor, nempe sexagesimo post Wandalorum in Africam irruptionem, quo cœpisse perperam certat Hunerici in Catholicos persecutionem.

3 Observare enimvero potuit Vir alius non im- non 448, diligens, savissimam Hunerici carnificinam, i- urvult Til- pso vivente & urgente, dire exercitam, ut ex lemontius. landata hic historia clarissimè patet, nostrosque adeo sanctos Monachos passos ipso superstite & spectatore: qui tamen Dei judicio, post non multos dies turpissima morte præventus, scatens veribus expiravit; dum agebatur annus septimus regni ejus, ab anno 476 vel 477 inchoati. Frustra igitur laboravit, seque torfit Tillemontius, ut admissam passim ab eruditis, & verò certissimam epocham everteret, a Majoribus nostris etiam confirmatam, dum de synonymo sancto Liberato medico, aliisque in eadem persecutione Martyribus egerunt ad XXIII diem Martii, cui proinde & nos hic acquiescendum censuimus.

4 Pergit Ruinartius: Quoniam tandem in loco aut apprehensi fuerint, aut mortem subierint, non

A *Locus in quo capti & in quo passi.*

non est opus ut hic fufius inquiramus, cum ex ipsa eorum Passione constet, eos à monasterio territorii Capfensis in Byzacena, ubi vitam monasticam ducebant, Carthaginem adductos fuisse, ibique martyrio coronatos. *Quam hæc clara & certa sunt, tam dubium est, quod ibidem sequitur, sumptum ex occasione nominata hic Capfensis civitatis, in cujus vicinia sancti Martyres commorati dicuntur, utrum nempe confundendi non sint cum Capitani Martyribus, qui in Calendario Carthaginensi celebrantur Idibus Novembris. Non ausim equidem id asserere, tametsi mirum videatur, tam inclytos athletas in dicto Calendario fuisse omnino prætermittos. At facile respondebitur, innumeris alios in ipsa illa persecutione passos, ibi etiam præteritos esse, ut inde pro confusione Capfensium & Capitatorum, argumentum non videatur posse deduci.*

C *Celebres in classicis Martyrologiis,*

5 Reliquum est, ut ostendamus tam illustrem Passione classicis nostris Martyrologis ignotam non fuisse, nec ignorasse ipsos, Victorem Vitensem eam pro merito celebrasse. Prævit haud dubie ceteris is, quem Ado auctorem habuit, auctor Romani parvi, jam non semel post Rosweydam editi, qui nescio quo errore ductus, eos hoc die consignavit, ubi vel ex ipso Passione titulo constet vi Nonas seu 11 Julii martyrium subisse. Et id quidem brevis istius Martyrologii auctori condonari posse videtur, quod fortasse Passione non viderit; magis miror, Adonem, qui Acta ipsa præ oculis habuit, errorem non correxisse; nisi forte & ipse & alii animum attenderint ad celebrem aliquam reliquiarum translationem, modo nobis incognitam, cujus occasione ipsos hoc die retulerint. Ceterum Adonem secuti sunt reliqui, Usuardus cum tota sua progenie, Notkerus, Beda Plantinianus, Maurolycus & recentiores passim cum Martyrologio Romano.

C *quorum elogia*

6 Ne textibus multis hic describendis immerer, sufficiet exhibere Adonis elogium seu Actorum compendium hujusmodi: Apud Africam, natale sanctorum martyrum Liberati abbatis, Bonifacii Diaconi, Servi & Rustici subdiaconorum, Rogati & Septimii monachorum, & Maximi pueri: qui persecutione Wandalica jussu crudelissimi atque impiissimi regis Hunnerici, de territorio Capfensis civitatis ex habitaculo monasterii abstracti, atque ad urbem Carthaginensem perducti sunt: ubi pro confessione Catholice fidei & unici baptismatis defensione, primo carcerali custodiae mancipati, & crudelibus ferri ponderibus arctati, tenebrosis deputati sunt locis; ubi cum die ac nocte Christianum populum in fidei constantia roborassent, jussit tyrannus furore succensus, navem lignorum manipulis adimpleri atque omnes pariter alligatos, in pelago, igne supposito adcremari.

C *admitti possunt;*

7 Cum autem pro voluntate infandi regis, vel crudelium ministrorum, extensis eorum manibus & pedibus elevatis, lignis ignis fuisset injectus, statim imperio divino, videntibus cunctis; extinctus est: & dum sæpius renovaretur, iterum atque iterum exstinguebantur globi flammaram. Unde magis tyrannus, furore simul & pudore repletus, jussit eos remorum vectibus enecari, & ita singulos in modum canum, cerebris comminutis, perimi: sicque speciosum cursum certaminis sui, coronante Domino, perfecerunt. Corpora eorum in mare jactata, sub eadem hora, illæsa littoribus reddita, à Christiano populo reverenter sublata, præeunte clero, cum hymnis solennibus condita sunt in monasterio contiguo basilicæ, quæ

dicitur Celerinæ. Scribit beatus Victor Africanus episcopus in historia ejusdem Wandalicæ persecutionis, quam & ipse cum ceteris sustinuit, & fidei atque illustri stylo digessit.

AUCTORE
J. B. S.

8 Ita ferme & Notkerus locutus est ex eodem fonte, aliis rem totam multo brevius complectentibus; at veteres istos omnes longè superavit Herrera in suo Alphabeto Augustiniano, quod nempe Martyribus illis monachis & Africanis crescere voluit, atque adeo in varios articulos importune divisit, nescio sanè quo opere pretio, cum neminem hætenus invenerim, qui de ipsis S. Augustini sequacibus, nedum Ordini Eremitarum aggregandis vel remotissime cogitaverit. Quod hic satis sit verbo indicasse. Id superest obiter observandum, alio quam hic à nobis ordine Victorem Sanctorum nomina in Passione enumerasse, secutus nimirum ordinem gradus ecclesiastici, quo S. Liberatum, tametsi abbatem, caruisse, rectè, nò fallor, existimat laudatus Ruinartius pag. 209, ad quem lectorem remittimus, daturus modo Passione ipsam ex ejusdem editione ad codices manuscriptos, ac veteres editiones accuratè collatam.

non ea que ab Herrera traduntur.

PASSIO

Auctore Victore Vitenfi episcopo.

P Rædicaturus triumphos Martyrum beatorum, ad enarranda; quæ gesta sunt, auxilium exposco divinum, ut qui illis præstitit superandi victoriam, mihi indigno & immerito quantalacumque verborum porrigat ornamenta. Tunc enim valebo, quæ desiderata sunt, indicare, si ipsi dignentur pro me misero, Domino supplicare.

Pium exordium.

2 Septimus namque agebatur annus crudelissimi atque impiissimi regis Hunnerici, & ecce, antiquus hostis, veterosus utique anguis, trifurcæ linguæ venena vibrans, Cyrila quodam Arimanitarum episcopo ministro usus est; subvertens & obtinens animum regis cruenti, ut ita suaderet non posse eum pacatum, atque longævum obtinere regnum, nisi nomen perderet innocentum. Qui tamen Dei judicio post non multos dies turpissima morte præventus, scatens vermibus exspiravit.

Gravis in Africa

3 Insectari cœpit ore cruento omnem Catholicorum multitudinem, quæ per totam provinciam Africanam, in modum (sicut prædictum est Abrahamæ patriarchæ) arenæ maris fuerat multiplicata, ut eam rebaptizationis sauciaret machæra, atque stolam illam singularis & puri baptismatis, quam Christus vino carnis suæ purificans, prelo exprimens crucis fecerat dealbatam, tetræ nigredinis turparet illuvie fordulenta. Accipiens quoque tyrannus, ut erat ducibilis & ferus, serpentinam suggestionem, feralibus edictis uno tempore totam cœpit Africam commovere.

Catholicorum persecutio.

4 Primo sacerdotum & ministrorum copiosissimam & maximam turbam, in longinquas & extremas regiones exilio crudeli detrussit. Quibus bis acutum c genus frumenti, quod jumentis solis edere concessum est, nequaquam industria molari contritum, sed manente fuffuris cortice lorricatum, pro miseratione dari præcepit. Post verò, crescente impietatis infania, etiam hoc auctore ferri crudelissimus imperavit. Post modicum quoque temporis, universas simul ecclesias, præjudicatis

a

b non solum sacerdotum,

c

A. VICTORE VI-TENSI. dicatis venerabilibus portis, cæmentis ingentibus claudi mandavit. Univerſa namque monasteria vi-rorum vel puellarum ſanctarum gentilibus, id eſt, Mauris, cum habitatoribus donari præcepit.

ſed omnis ſexus & ordi-niſ.

d

5 Unus fuit omnibus ejulatus, unus pro Chriſto moriendi integer & plenus affectus. Paria cur-rebant flumina lacrymarum; quia permiferat Do-minus cibari eos pane lacrymarum, & potari eos in lacrymis in menſura, aut forſitan ſine menſu-ra. Et ſi reperta eſt exiens de arca, inhians ca-daveribus mortuis pars aliqua pereuntium corvo-rum, major eſt tamen in honore Trinitatis nu-merus felicium columbarum. Quanti nobiles & optimi viri, ampli & lati ceſpitis dominici d ter-ram cum cælo commutaverunt, & ſimul corpus cum ſubſtantia tradiderunt; atque delicatæ & no-biliſſimæ feminæ, contra verecundiam naturæ, ſpectante vulgo virgis cæſæ, variisſque tormentis cruciatæ, victoriæ tropæa portarunt? Quanti infantuli irridentes edicta feralia antè mundum contempſerunt, quam in illecebrosam ejus ſemi-tam introirent?

B Hos inter VII mona-chi

e

6 Tunc apprehenſi ſunt & ſeptem fratres, quantum pertinet ad concordiam dominicæ ſer-vitutis, in monaſterio habitantes in unum: quia bonum eſt & jocundum habitare fratres in unum: id eſt Bonifacius diaconus, Servus & ſubdiaconus, Ruſticus ſubdiaconus, Liberatus abba, Rogatus monachus, Septimus monachus, & Maximus monachus, in numero ſcilicet Macchabæorum germanorum, quos una mater Eccleſia Catholica genuerat, & per viſcera fontis æterni ſalubriter pepererat, de territorio Capſentis f civitatis, cui præfuit ſanctus Vindemialis ſacerdos egregius, & Chriſti fidelis antiſtes.

f

Carthagi-nem attrahi

7 Quibus attractis ad urbem Carthagenſem, primo leis illecebrosiſ blandimentis ſerpens voluit ſibilare, promittens honores caducos & divitias ingentium voluptatum; necnon & regis amicitiam, vel alia multa, quæ ſolent inſipientium animas, aucupante diabolo, viſco mundiali captare. Sed hæc omnia Chriſti milites acſi contagia, reſpuerunt, clamantes uno ore: Unus Dominus, una fides, unum baptiſma. Nec poterit in nobis, adjuvante Domino, iterari, quod in ſancto Eu-angelio ſemel præceptum eſt dari: quia qui ſemel lotus eſt, non habet neceſſe iterum lavari, quia mundus eſt totus. Facite quod vultis; inferte pœ-nas corporibus noſtris. Melius eſt temporalia ad modicum, ſufferre ſupplicia, quam æterna pen-dere * & ſubire tormenta. Habete quæ promitti-tis, cum iſtis divitiis poſt paullulum perituri. No-bis verò nullus de poſitibus frontium valebit evel-lere, quod * in uno baptiſmate artifex Trinitas dignata eſt titulare.

* al. pati.

* al. quo

blanditiis non moven-tur.

C 8 Quid multa? Dum tali conſtantia divinitus munirentur, juſſi ſunt carcerali cuſtodix manci-vari, & ita crudelius operati ferri ponderibus, tenebroſis deputati ſunt locis, ubi nulla miſera-tio arrideret lenitatis. Sed populus memoratæ ur-bis, in Domino ſemper fidelis, dato munere car-cerariis, die ac nocte Chriſti Martyres frequen-tabat, & ita ab eis doctrina & virtute fidei robo-rabatur, ut talia etiam ipſi pro Chriſti nomine plena delectatione perferre cuperent, & capulo perfequentis facilia ſupponerent colla.

Unde in carcerem trufi

9 Hoc autem tyrannicas pervenit ad aures, qui ebrietate furoris accenſus, jubet eos adhuc inauditis ſuppliciiſ adigi, & majoribus vinculis onerari, navimque imperat lignorum aridorum manipulis adimpleri, atque in eadem omnibus al-ligatis, in medio pelago igne ſuppoſito concrema-

ri. Eductiſque illis de cuſtodia, multitudo popu-li Dei, bellatores Trinitatis quaſi agnos innocuoſ ad victimam deducebat, & rigentium pondera catenarum, quaſi quædam monilia pervidebat, quia non fuerunt illa vincula, ſed ornamenta.

10 Incedebant itaque cum fiducia ad ſupplici-um, quaſi ad epulas concurrentes, una voce per ambitus platearum Domino decantantes: Gloria in exceliſ Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Votiva nobis hæc dies eſt, & omni ſolemnitate feſtior. Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies ſalutis, quando pro fide Domini Dei noſtri perferimus præparatum ſuppli-cium, ne amittamus acquiſitæ fidei indumentum. Sed & populis publica voce clamabant: Ne timeatis, ô populi Dei! nequæ formidetis minas, atque terrores præſentium tribulationum: ſed potiùs moriamur pro Chriſto, quomodo & ipſe mor-tuus eſt pro nobis, redimens nos pretio ſui ſan-guinis ſalutaris.

11 Unum tamen vehementi conatu, qui inter eos infantulus videbatur, nomine Maximum, cupiebant auctores malorum à Sanctorum conſor-tio ſeparare, dicentes: Infantule, quid feſtinas ad mortem? dimitte eos, infantum, & audi conſilium noſtrum, ut poſſis invenire vitæ remedi-um, & tanti regis adire palatium. Tunc ille, ætate quidem puerili, ſenili tamen maturitate, clama-bat: Nemo me ſeparat * à ſancto patre meo Libe-rato abbate, & fratribus meis, qui me in mo-nerio nutrierunt. Cum ipſis ſum in timore Dei converſatus, cum ipſis deſidero paſſionem ſuſci-pere, cum quibus credo me & futuram gloriam invenire.

12 Nolite putare, quia poſſitis ſeducere pte-ritiam meam: ſimul nos Dominus ſeptem voluit congregare, ſimul dignabitur omnes uno marty-rio coronare. Quomodo nemo perire potuit de ſeptenario illo numero felicium Macchabæorum, ita etiam ſeptenus noſtræ congregationis numerus nullum inveniet detrimentum. Nam ſi negavero eum, & ipſe negabit me; quoniam ab ipſo di-ctum eſt: Qui me negaverit coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo, qui eſt in cæliſ: & Qui me confeſſus fuerit coram homini-bus, conſitebor & ego eum coram Patre meo, qui eſt in cæliſ.

13 Perducti itaque cum feſtinatione ad navale ſupplicium, pro voluntate inſandi regis, vel cru-delium miniſtrorum, extenſis manibus & pedibus, elevati g potiùs ſeruntur quam ligati. Quo dum ignis fuiſſet lignis injectus, ſtatim imperio divi-no videntibus cunctis exſtinctus eſt: & dum sæ-pius renovaretur nutrientibus pabulis, iterum at-que iterum exſtinguebatur h roguſ globo flamma-rum. Et cum exinde magis tyrannus furore ſimul eſſet & rubore repletus, juſſit eos remorum ve-ctibus enecari, & ita ſingulos in modum canum cerebris comminutiſ exſtingui. Qui tali genere mortis debitum ſpiritum feliciter Domino reddi-derunt: nec expaverunt lignis quatentibus mor-tificari, quibus ſemper fuit omniſ ſpes in ligno.

14 Sed cum in mari venerabilia corpora jacta-rentur, illico, quod contra naturam eſt æquo-ris, eadem horâ illæſa corpora pelagus littori reddere maturavit: nec auſum fuit, ut moris eſt, triduaſa dilatione in profundo retinere, ne præ-cepto Dominico minimè paruiſſet. Ad quod mi-raculi genus & ipſe tyrannus, licet impœnitens, ut fertur, expavit. Gaudens autem, quæ aderat, multitudo, corpora ſanctorum Martyrum dili-genti tradidit ſepulturæ, præeunte clero venera-bili

D

variis ſup-pliciiſ affe-cti ſunt.

Fruſtra al-licitur puer

E

** al. ſepa-ret*

ad martyri-um fortiſer properans.

F

quod omnes patiuntur in mari,

g

h

unde mirè eſecta corpo-ra ſepeli-untur.

A bili Carthaginensis ecclesiae. Ubi etiam & praediciandi diacones, tertio jam Confessores effecti, Salutaris & Muritta geruli reliquiarum adfuerunt. Humatae sunt igitur cum hymnis solemnibus lipfanæ beatæ Sanctorum in monasterio Biguæ i, contiguo basilicæ, quæ dicitur Celerinæ. Et sic in confessione Trinitatis beatissimi Martyres passi sunt, & speciosum cursum certaminis sui, coronante Domino, perfecerunt: cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Ducibilis alii, inquit Ruinartias, docibilis; idem erit si cum aliis scribas docilis.
b Uno tempore alii legunt pro tempore.

c Bisactum, sive bisactim scribas, ex sensu intelligitur. Paulo inferius pro solis legunt alii solum.

A. VICTOR RE VI-TENSI.

d Pro Dominici, melius, ni fallor, alii Domini.

e In nominibus non laboro, pro Servus legatur Servius, & pro Septimus, Septimius, & si mavis Septiminus.

f De hac urbe & de S. Vindemiali vide Ruinartium hic.

g Elevati potius legerim, quam cum aliis clavi.

h Alii legunt, exstinguebantur rogi flammaram.

i In Biguæ variant aliqui, videatur Ruinartius.

DE S. ANASTASIO EPISC. CONFESS.

INTERAMNÆ IN UMBRIA ITALIAE,

B COMMENTARIUS PRÆVIUS

E J. B. S.

Sancti à synonymo distinctio, gesta, inventio & miracula.

SEC. VI
AUT VII.
Umbria
Sanctos
multum im-
plexos

E cultu hic disquirendum non est, satis sit, ipsum hoc die in Martyrologio Romano annuntiari. Ceterum cum umbris, imo & densis tenebris ad distinguendos, geminandos aut confundendos Umbria non semel descripta Sanctos, totis quinque prioribus anni nostri sacri mensibus collectati Majores nostri, Fanningum tandem impulerunt, ut laboriosa dissertatione tomo 1 Julii præfixa, difficultates saepe discussas, sapius etiam recursum ita explanaret, ut ingratis cramben identidem recoquere opus non esset. Habes istuc veros seu prætenso Syros, dictos Umbria apostolos, ad suas classes reductos, hunc vero S. Anastasium ita ab alio synonymo, ceterorum ductore, & patria & ætate distinctum, ut verba ipsius huc adferre sufficiat ad aliqualem hujus S. Anastasii episcopi confessoris notitiam. Ita habet cap. 1, num.

C 7, pag. 20:

illustravit
Fanningus

2 Confunditur quoque Anastasius ille dux Sociorum XII Syrorum cum S. Anastasio episcopo Interamnenfi, de quo Ughellus scribit, quod natione Syrus fuit; atque Interamnenfis ex instinctu divino acclamatus est circa annum DCVI: alii electum fuisse contendunt anno DXLIII, obiisse vero anno DLIII. Angelonus in Historia sua Interamnenfi, Italicè scripta, ait, diversos scriptores citans, ipsum descendisse è Syria in Italiam circiter annum DXVI. Eundem Jacobillus pariter Syrum facit & cum imaginario suo trecentorum sociorum numero venisse dicit in Italiam, episcopum fuisse & in pace mortuum, coli XVII Augusti. Hinc patet manifeste, Anastasium hunc non esse illum, qui dicitur in turba duodecim tantum sociorum venisse seculo primo aut tertio, & martyr obiisse ad Aquas Salvias: & episcopus non fuit, & colitur, uti supra Jacobillus dicebat, quinta Decembris die. Omitto plures distinctionis notas.

singulari
dissertatio-
ne,

3 Minus quoque idem sunt ipsi in sententia aliorum, qui negant, Anastasium episcopum Interamnensem è Syria advenisse, aiuntque patria quoque Augusti Tomus III.

que Interamnensem fuisse: atque hodieum florere ibidem nobiles familias, quæ originem suam à Sancto illo deducunt; quod tamen idoneis successuum tabulis probari, facilius persuadebitur aliis, quam mihi. Habemus quædam ejus Acta, cum instrumento publico de inventione corporis ejusque translatione & miraculis exinde factis. Quod instrumentum quam est fide dignum, tam obscura & incerta sunt Acta vitæ. Interea nullis antiquorum Martyrologiis reperitur inscriptus. Abest quoque à prima editione Romani sub Gregorio XIII correcti; additus in secutis editionibus, saltim ab anno MDCVIII, die XVII Augusti, ultimo loco nudis hisce verbis: Interamnæ, S. Anastasii episcopi & confessoris. Sed hæc illustranda erunt suo tempore ad diem XVII Augusti. Hic satis est monstrasse, hunc Anastasium episcopum Interamnensem neutiquam esse Anastasium XII Sociorum ducem.

F ex qua, quis
hic fuerit,
intelligitur.

4 Ex ibi disputatis rectè dicitur magna scriptorum Umbrorum confusio, non minus quam affectata Castellorum aut aliorum cum hoc aliisque Sanctis cognatio, præter ea, quæ huc illustranda remittuntur, de Sancti gestis, ætate & sacri corporis miranda prorsus inventione, secutis miraculis, cultuque adeo sic statim accrescente, ut in urbis ipsius patronum, votis omnium conspirantibus, electus fuerit. Porro quod ad Acta seu vitam attinet, jam supra Fanningus & ante ipsum Majores nostri alii merito fassi sunt, de hoc S. Anastasio vix quidquam superesse præter ea, quæ singulis ferme sanctis Episcopis, mutato solum nomine, applicari commodè possunt, ut ea ex variis, quæ habemus manuscriptis describere supervacaneum sit: ex Ferrarii de sanctis Italia hodierno elogio, totam rei qualem qualem substantiam, sed parachronismis implicitam intelliges.

5 Anastasius, inquit, ex nobili Castellorum familia Interamnæ ortus circa salutis annum DL, doctrina & sanctimonia vitæ floruit. Abstinencia erat incredibili, maximaque humilitate; sed & in pauperes beneficentia excelluit, omnibus facultatibus in sublevandis eorum miseris penè consumptis.

M m m

AUCTORE
J. B. S.

sumptis. Quapropter mortuo Episcopo, summo omnium consensu illi subrogatur. Munus pastorale aggressus reliquias pestis Arianæ sustulit: Ecclesiam sanctissimis institutis reformavit: multa per diocesim erexit templa collapsaque instauravit: in urbe templum Assumptionis B. M. V., in quo sedem episcopalem constituit, ædificandam curavit. His & aliis operibus clarus ex hac vita ad perennem patriam migravit XVI Kal. Septembris. Cujus corpus in ecclesia à se ædificata conditum, cum diu jacuisset ignotum, Leone VII Pont. Max. circa annum sal. MXXXIX repertum fuit, cum is rustico cuidam apud Carsulam in somnis locum, in quo corpus latebat, indicasset. Terrâ enim defossâ, arca marmorea, in qua corpus jacebat, & ex qua suavissimus odor efflabatur, reperta est; & in ea corpus S. Episcopi integrum, sacris adhuc vestibus indutum: quod intra aram sibi magnificentissimè exstructam, accito Lintargo episcopo Spoletino reconditum est.

6 Sequuntur tria miracula, post inventionem patrata, de quibus infra paulo fusius. Hic observare velim, Ferrarium annum obitus determinare non fuisse ausum, satis prudenter, cum de Sancti aetate divinare magis quam certi quidquam statuere integrum sit, ut mox ex Ughello perspicies. Id miror maxime non observasse Ferrarium, quantum distet Leo VII, mortuus anno CMXXXIX ab anno MXXXIX, quemadmodum & Lintargus seu Luitardus episc. Spoletinus spectans ad medium seculum nonum. Neque feliciter rem expedit Ughellus, dum Syrum facit S. Anastasium, vultque præterea & simul Narniensem fuisse episcopum, ut ea ratione, illum concilio Romano sub Martino Papa interfuisse suadeat anno DCLII (pro DCLXIX) dum interim episcopum Interamnensem eum acclamatum innuit anno DCVI, præter alia certis annis affixa, quæ quo demum modo conciliantur, equidem ultro fateor me non intelligere. Audi ipsum:

7 Anastasius, natione Syrus, Interamnensis episcopus * ex instinctu divino acclamatus est circa annum DCVI. Alii electum fuisse contendunt anno DCLII, obiisse verò anno DLIII. Interfuit certè concilio sub Martino Pontifice anno DCLII. Sancte pièque Interamnentem rexit ecclesiam per multos annos; Arianorum reliquias fugavit, funditque, salubrioribus legibus gregem suum continuit, labentes per diocesim magnificentissimè reparavit ecclesias, inque civitate cathedrale templum erexit Deiparæ Virgini Assumptæ consecratum. Hujus Episcopi temporibus Sigismundus Attiliusque, ejus provinciæ principes, Interamnam excisam reædificare instituerunt, quæ deinde S. Pastoris exemplis vitæque sanctimonia sensim crevit in urbem. Interea Anastasius in pace decessit anno DCLIII, die XVII mensis Augusti, sepultusque est in cathedrali à se constructa. Ejus sacrum corpus primùm repertum est ex divina revelatione integrum anno CMXXXIX, inque magifico sepulcro sub sacello ejus nominis dicato reconditum, cujus inventionem incredibilia patrata miracula illustrarunt. Secundò, temporibus XIII Gregorii lucem aspexit anno MDLXXV, die XV mensis Junii, illatumque est in sacellum ejus nomini munificentissimè consecratum.

8 Præmissis hisce gestorum compendiis utcumque ordinatis, superest instrumentum publicum, de quo aiebat supra num. 3 Fanningus, fide dignum esse in ordine ad inventionem corporis ejusque translationem & miracula, sed incerta esse que de vita, quantumvis pauca narrantur. Con-

Admitti
possunt que
de inventio-
ne & mira-
culis nar-
rantur.

que nec U-
ghellus,
distingere
potuit.
* & Nar-
nensis

C

stat instrumentum paginis 32 in folio, quarum pars tertia insumitur formulis de transcriptionis veritate fidei facientibus. Verum & his, & vita synopsi, æquè ac subjunctis verbosis exhortationibus, prætermittis. ea solummodo hic decerpemus, quæ ad laudata capita pertinent, divisa in Lectiones, quæ nobis erunt totidem numeri. De sermonis elegantia nihil observandum, patet ad oculum verbosa phrasis Italica, nonnumquam satis obscura & contorta, ita tamen, ut quid scriptor velit, sic intelligatur, ut grammaticis annotationibus parcendum censuerimus. Ab anachronismo sumitur initium, dum Lotharius connectitur cum citato ibidem Leone Papa VII. De iis satis dictum superius, ad rem progredimur.

DE INVENTIONE, TRANSLATIONE ET MIRACULIS,

Ex Ms. Interamnenfi.

LECTIO I. Tempore namque Lothari magnifici regis, regnante jam Christo per undam baptismatis, & redemptionem sui pretiosi sanguinis, noluit omnipotens Deus Interamnem urbem à sui Pastoris pignore vacuam relinquere, sed & desiderabilem, & salutiferum thesaurum, qui per multa annorum curricula jacebat incognitus, ad salutem omnium fidelium, & defensionem animarum mirabilis ipse Deus prodere, atque manifestare dignatus est. Scriptum est enim; Quia secretum regis occultare bonum est, opera autem Dei manifestare gloriosum, & honorificum est; non enim amplius oportuerat, ut sub modio jaceret lucerna abscondita, sed posita super candelabrum, omnibus, qui in domo devenerant, lucem perspicuam ministraret. Thesaurus itaque pretiosior est, opera virtutum, & corpora Deo placencia, quia scriptum est: Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis; verè in corde & in ore nostri patris, & pontificis Anastasii requievit, quia sequendo Christum ad ejus regnum pervenit, amando ejus doctrinam æterna adeptus est præmia. Gaudeamus & epulemur ergo in Christo, quia ad defensionem suæ, & nostræ urbis patronus, & defensor inæstimabilis divina pietate detectus, & declaratus est.

2 LECT. II. Jam quia tempus est, qualiter eum manifestavit omnipotens Deus, intentis auribus, apertis sensibus, percipere cohortor. Quidam ruris cultor de Castro sancti Gemin; quod in comitatu Narniæ situm est, cum dormiret, apparuit ei in somnis vir magnæ potentiæ & decorus, dicens: Diluculo, cum surrexeris, defer tecum ligonem, atque ventilabrum, & perge festinanter ad urbem Interamnem, & perquire domum sanctæ Genitricis Jesu Christi, & respice diligenter ad lævam partem introitus Ecclesiæ, ubi requiescit corpus meum, & dic omnibus civibus, ut te adjuvent, & manifesta me super terram, quia omnipotens Deus multa signa, & prodigia per me facturus erit in populo ad laudem sui nominis, & potestatis.

3 LECT. III. Cumque pius homo, providus ac trepidus verbis incogniti, & tanti viri responderet, dixit ei: Quis enim es tu, domine, qui tantillo pauperi, & peccatori talia præcipis? Dixitque

Diu inco-
gnitum sa-
crum corpus

F

ex Sancti
ipsius appa-
ritions

ruffico ali-
cui terribi
repetita

A xitque ei: Noli timere, quia ego sum Anastasius, qui quondam Interamnis episcopatum tenui; noli ergo prætermittere præceptum hujus rei; si vis habere confortium Sanctorum; & statim recessit. Et expergefactus illico dormiens retulit hæc suæ conjugii, sed quia erat paupertati deditus, distulit hæc, quæ audivit, facere, atque ire neglexit. Cum enim sequenti nocte ita dormiret, apparuit ei ipse Sanctus, & iterum similia cum magna asperitate præcipiens; quod & ipse, usque ad tertium in contempatione perdurans, assensum præbuit, & surrexit velociter, quem locum petiit, & ut ei jussum fuerat, fodere coepit. Sed quia non valuit reperire, cum præ lassitudine [non posset] perficere opus, recessit, & reversus est. Post modicum verò temporis causa exitit, ut hoc ordine sanctum corpus, Christo concedente, revelaretur.

invenitur mirè fragrans & ab episc. Spoletino elevatur.

4 LECT. IV. Quidam prædictæ urbis non modicum locuples, nomen simile Anastasii gerens, ad extrema perveniens expiravit, & quia visum fuerat vicinis, & proximis, ut in aula Genitricis Christi ad sepeliendum aptum locum invenirent, laborare coeperunt, qui dum studiosè foderent, invenerunt cantilabrum nitidi marmoris miræ pulchritudinis sculptum, unde nimium gaudentes, subito nuntiaverunt civibus urbis hoc, quo illico innumerabilis ibi congregatus est populus. Circumdatum igitur sepulchrum detectum est à multitudine clericorum. Quo detecto, tanta fragrantia odoris atque suavitatis inde erupit, ut non solum circumstantes, sed etiam cuncta ædificia dictæ civitatis occuparet, qui cum nimio odore essent satiati, tulerunt sanctum corpus, integris vestibus, etiam auro & adjacentibus vestitum, atque compositum jacere, sicut moris fuerat ei viventi divina tractare ministeria: qui illico sollicitè perquirentes plurimam partem ejus carnis, & cum capillis, & calceamentis invenerunt. Moxque gaudjo inenarrabili Deum Patrem æternum excelsis vocibus decantantes laudaverunt. Statimque ordinatis ministris clericorum honorificè cõpertum custodire studuerunt, divinum officium ministerium peragentes: quo peracto magna cum velocitate nuntiare Lintargo episcopo Spoletanæ civitatis decreverunt. Quo audito, comitante turba clericorum cum sacris ordinibus, locum sanctum frequentaverunt, atque ut dignum & congruum fuerat, altare venerandum magna cum exultatione dedicaverunt. Sed quia longum est, quanta & qualia ibi signa, & prodigia ab illo die facta sunt, enarrare, pauca de illius miraculis, pro ut mihi à clericis & civibus prædictæ urbis relatum est, ad utilitatem fidelium Christianorum caritatis amore studeam pernotare. Nam & si cuncta, quæ per eum omnipotens Deus fecerit, enarrare conabor, dies mihi, temporaque deficient, quod firmiter credi potest, quia Hieronymi, Augustini, Ambrosii, Gregorijque scribendi sufficerent studio.

Paralytici multi curantur.

5 LECT. V. Quidam vir igitur cunctis debilitatus & destitutus membris, nullo modo incedere valens, sed super carruga impositus, quem brutum animal ineptum trahebat, revertēbat Romam; cumque, multis indicantibus, prope civitatem, ubi Sanctus erat, in carruga jacens veniret, relicto calle, quo gradiebatur animal; acsi humano sensu vigeret, recto itinere absque comite ante sepulchrum ejus pervenit; depositus verò à circumstantibus, de structura lignorum ante ejus altare totus contortus, atque glomeratus projectus est. Mox autem ut ejus limina tetigit, sa-

Augusti Tomus III.

nus & incolumis, Christo juvante, surrexit, qui ut indicium tantæ virtutis fieret omnibus, per plurimos annos sibi serviens habitavit. Neque prætermittendum est, qualiter innumerabiles contracti, atque paralytici per merita sancti Viri prædicti sanati sunt, fideliter enarrare. Unus verò de montaneis partibus erat, qui nunquam ab utero suæ matris sursum respicere, nec ornamenta cæli videre poterat; sed solis genibus terratenus pergens, placitis confixus clunibus, vespertino tempore ante tumulum veniens sancti corporis, prostratus ad modicum jacuit: qui cum cõpisset intimis suspiriis deprecari sanitatem, repente horribilibus stridoribus occupatus, consistens in pedibus, adhuc clericis cantantibus; incolumis apparuit.

6 LECT. VI. Tunc omnes una voce Sanctorum omnium creatorem laudantes, cum ipso, qui sanus est, foras egressi sunt: qui dum interrogatur, qualiter sanatus esset, dicebat cum lacrymis: Vidi, inquit, super altare quamdam speciosissimam in habitu femineo candidis vestibus indutam honorabiliter quasi reginam confedere, quæ duobus sibi adstantibus juvenibus præcipiens, ut me extenderent, moxque ad ejus præceptum me arripientes, virtute, qua poterant, traxerunt; & ita quando stridor me arripuit, sanatus sum. Qui studiosè circumspicientes, acsi ferro secatum eum sanguinolentum invenerunt: sanitas ipsius ita reparata, & restituta videbatur, acsi multo jam tempore talia præcepisset, & hoc mihi multi, qui interfuerunt, retulerunt, qui tanta exultatione gavissus sum, ut me ad studium vestræ caritatis magis ac magis excitarent, & hoc referre operæ pretium est, ut, qui plus scit, magis ac magis bibat, & repletus exultet.

specialiter unus apparet Deiparâ:

E

7 LECT. VII. Quædam nobilis conjugata à filibus Campaniæ deferens nutrimentum paralyticum, quem pro suæ animæ remedio refovebat ut filium, quæ dum famam tantæ virtutis audivisset, omnipotentem Dominum & auxilium S. Anastasii intima devotione deprecans; Succurre Deus, & adjuva me miseram peccatricem per interventum & merita tui sanctissimi confessoris Anastasii, & da sanitatem tuæ miserationis huic miserabili, & destituito nutrimento, quem pro tui amoris desiderio & meæ salutis auxilio, ut proprii uteri filium dilige: quod si ei subvenire tua dignabitur pietas, per manus mei nutrimenti aliquid de meo proprio ad ejus sepulchrum destinare non negligam. In silentio autem futuræ suæ venturæ noctis apparuit ei vir sanctus Anastasius ita dicens: Quia in fide Jesu Christi Domini nostri me rogasti, noli prætermittere, quod tibi præcipio. Manè cum surrexeris vade ad beati Joannis ecclesiam, & defer hospitem tuum cum luminaribus, & odore fumantis, & accenso igne eum de adipe ungere, & extendere fessina, & videbis potentiam gloriæ Christi. Quæ cum instanter tanti viri nomen inquireret, ait: Ego sum Anastasius Interamnis civitatis episcopus, quem die hesterno pro salute tui nutrimenti invocasti. Cum surrexisset verò mane devotissima femina cuncta ei, ut jussum fuerat, perficere studuit, & statim juvenis ita sanus exiliens, acsi nunquam talia passus fuisset, moxque nobilis matrona multis cum Christianis ad ejus limina quamvis longe posita suos famulos summa cum exultatione direxit, quod etiam plurimos, hæc recordantes & videntes, sicut supra scriptum est, audivimus; & perspeximus. Neque hoc pigritia negligentia prætermittendum.

item miscellus puer totus contractus.

F

8 LECT. VIII. Paupercula quædam in sancti viri Anastasii festivitate ire sciens operari, ac

M m m z

mani

EX MS. *Mulier in Sancti festi-
vitate labo-
rans fit ari-
da, sed cu-
ratur: item
caecus de
longinquis:*

manibus fatagere, subito apparuit arida, ita ut amens effecta, manum ad os ducere non valens: quæ illico à proximis urgebatur, ita ad ejus memoriam veniens sanissima repedavit ad propria. Cæcus etiam jam de longinquis regionibus circumquaque peragens [cum] ejus potentiam virtutis audisset, auxilium sancti Viri suspirando deprecans ait: Sancte Anastasi confessor Dei, quia non sum dignus invocare te in auxilium cæcitatæ meæ, præsta mihi solatium & ductorem, ac tum venerabile sepulcrum contingere valeam, cui mox leniter quidam respondit dicens: Cum surrexeris mane, & viam arripere conatus fueris, aderit tibi Altissimus Judex, qui recto itinere ad hoc, quod desideras, te perducere festinabit. Mane autem facto cœpit homo ire, promissionem, quam audierat expectans; cum autem aliquantulum pergeret, & ductorem non inveniret, suspirans perstitit, atque in solis ortum diligenter intendens, subito quasi scintilla ignis in uno oculo ipsius apparuit, qui mox aperto oculo paululum videre cœpit, & orabat intimo corde, ut ei Dominus promissum adhiberet ductorem, moxque vocem, quam antea senserat, audivit dicentem: Ductores habes, si vis pergere, perge, qui mox trepidus erubescens, quandoque interrogando, ejus memoriam veniens frequentavit, statimque ut auxilium sancti corporis quæsi- vit, subito apertis oculis perfectè intuens ait: Tibi sit laus & gloria, atulime Deus, qui per

merita S. Anastasii me illuminare dignatus es: ab ipso enim, quæ superscripta sunt, audita esse credendum est. De occupatis, sive obsessis ab im- mundis spiritibus, vel unum de mille, qualiter e- rectus & liberatus est, tacere non debeo.

9 LECT. IX. Quidam, cum esset viro dæmo- niaco subito præpeditus, quidquid poterat lanare, aut dissipare non cessabat iratus, qui etiam quan- documque humanum corpus attingere valebat, moribus & ictibus vulnerare non desiste- bat: consilio verò inito, à vicinis & proximis constri- ctum, atque ligatum ad ejus sepulcrum con- duxerunt, moxque ut ejus limina tetigit, magnis cum clamoribus liberatus & absolurus sanctissimi Vi- ri meritis, lætus & incolumis est egressus. De debilibus, & febricitantibus nullius valet ingeri- um memoriæ per ordinem pandere: quisquis præ- sumpserit unus tantæ edictionis assumere, magis fastidium audientibus subministraret, quàm capa- citatis intelligentiam præferet: de sapore enim fructus, ut ait Dominus, unaquæque cognoscitur arbor: cum enim videmus resplendere mundum, terram producere pabula in carne viventibus, quid aliud est, nisi opera Dei laudare, & magnifica- re, qui solem suum ad nostram utilitatem oriri facit, & pluviam super justos, & injustos, & omnes quotidie ad hereditatem æternæ vitæ invi- tat dicens: Convertimini ad me, & ego convertar ad vos.

*tum furio-
sus dæmo-
niacus.*

DE S. AMORE VEL AMATORE,

PRIMO ABBATE AMORBACENSI,

IN FRANCONIA,

G. C.

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS.

§ I. Notitia hujus Sancti nobis humaniter communicata; situs & etymologia monasterii, cui præfuit.

C
ANNO
DCCLXVII
SIVE DCC-
LXXVII.
Hic San-
ctus,

Everendissimus, perillustis, amplissimus, ac perquam gratiosus dominus Engelbertus, hodiernus abbas Amorbacensis, non ita pridem liberaliter ad nos misit elegantem monasterii sui historiam, quæ anno 1736 Francofurti edita est. Hanc diligenter ex domesticis documentis aliisque probatis auctoribus contexit R. D. Ignatius Gropp Benedictinus monasterii Herbipolensis, eamque dignissimo abbati Amorbacensi dedicavit occasione jubilei mille annorum, qui à fundatione cœnobii Amorbacensis effluxerunt, & quod anno Christi 1734 solenniter celebratum est. Laudatus abbas Engelbertus huic gratissimo muneri addidit humanissimam epistolam, quâ enixè ro- gat, ut S. Amorem Operi nostro inseramus ad diem XVII Augusti, quo annua istius Sancti me- moria celebratur.

2 Ingenuè fatemur, nos de legitimo hujus pri- mi abbatis Amorbacensis cultu hæcenus dubitasse, quamvis in Menologio Bucelini ad hunc diem XVII Augusti legissemus sequentia: In monasterio Amorbacensi beati Amoris ejusdem loci primi ab- batis, qui charitate ferventissimus, dignè nomi- ne suo, subditorum fervorem nimio opere accen-

dens, ea cœnobii sui fundamenta jecit, tantam- que ædificii molem superinstruxit, ut universo terrarum orbi admirationi esset, ex quo nimirum velut singulari divinæ bonitatis promptuario, tota deinceps Apostolorum fidei Christianæ propu- gnatorum cohors prodierit; quorum plurimi, ut plurimum in agri Dominici cultura defudarunt, sic plerique proprio etiam sanguine eundem riga- runt & fecundarunt. Bucelinus Cratepolium & Crantzium testes hujus elogii allegat. Sed hæc re- centiorum testimonia nobis non sufficiebant ad eum Operi nostro inserendum, nisi aliunde de imme- morabili ac publico ejusdem sancti Abbatis cul- tu edocti fuisset. Quapropter jure merito lau- danda est sollicitudo reverendissimi abbatis Engel- berti, qui nos per historicum suum de legitima S. Amoris veneratione tempestivè instruxit, & cui hanc notitiam libentissimè acceptam referimus. Utinam hoc vigilantissimi abbatis exemplum imi- tarentur illi, qui subinde sine causa conquerun- tur, Sanctos suæ patriæ aut Religionis à nobis prætermitti vel non satis illustrari.

3 Præterea verebamur, ne S. Amor abbas for- tè confusus esset cum alio ejusdem nominis Sancto, qui die VIII Octobris in Belgio colitur, & de quo Eiseuus noster in Floribus ecclesiæ Leodiensis pag.

A 448 sic scribit : Sanctus Amor confessor, gente Aquitanus, diaconus gradu fuit. Hasbaniam multis laboribus excoluit, magnaue ex parte vindicavit ab impietate & vitiorum senticetis. Ad sancti Servatii sepulcrum multis annis egit, rerum divinarum contemplationi deditus. Belisiam (nunc est cœnobium *Canonicarum in diœcesi Léodiensi vulgò Munster-Billen dictum*) denique migravit, ubi vitam duxit insigni integritate, editisque multis miraculis spectabilem, ac beato sine clausit; incertum qua ætate, nisi quod beatam Landradam præcellisse videatur, quæ circiter annum sexcentessimum nonagesimum tertium mortalitatem hanc deseruit. Nobilium enim *Canonicarum collegium*, quod hac auctore gloriatur, tutelarem veneratur sanctum Amorem. Sacrum ejus corpus in lucem è sepulcro editum præcipuis colitur honoribus.

4 Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum die VIII Octobris utrumque S. Amorem annuntiat his verbis: Belisiam apud Tungros sancti Amoris presbyteri. Amorbaci in Germania sancti Amoris abbas. Etsi Ferrarius hac duplici annuntiatione videatur duos istos Sanctos distinguere, tamen ambos in unum constat, dum in notis ad S. Amorem abbatem ibidem ita monet: Sed hic idem est cum superiore; nam fuit primus abbas Amorbacensis, & Belisiam obiit. Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii die VIII Octobris probabilis utrumque illum Sanctum distinxit, quando post elogium S. Amoris Belisensis, ibidem in notis lectorem monuit hac brevi observatione: Fuit & alius ejus nominis Sanctus, primus abbas Amorbachii, discipulus sancti Pirminii, quem Alemannia celebrat. Hæc distinctio utriusque S. Amoris infra factus ex historico Amorbacensi probabitur. Interim de situ & etymologia monasterii Amorbacensis quadam referemus.

5 Joannes Latomus in Catalogo archiepiscoporum Moguntinensium, quem Menckenius inter scriptores Rerum Germanicarum non ita pridem edidit, ibidem tomo 3 col. 445 cum aliis passim consentientibus asserit, institutum fuisse anno Christi 734 monasterium Amorbacense, quod Ignatius Groppius in Historia Amorbacensi part. 1 cap. 1 § 1 sic describit: Situm est monasterium

C Amorbacense ad sylvam Odonicam (vulgò *Odentwald*) inter Nicrum & Mœnum fluvios, in confinibus utriusque diœceseos Moguntinæ & Wirceburchensis, quarum primæ hodie subest. Wirceburgo milliaribus septem, Aschaffenburgum quinque, Moguntiam duodecim distat. Proximum illi est haud ignobile & Mœno adjacens oppidum Miltenberga, ditionis itidem Moguntinæ, uno ab Amorbaco milliari distans. Ipsi præterea monasterio alterum adhæret oppidum, non equidem magnum, quod sicuti suam ab illo originem hausit, ita & nomen accepit. Locum ipsum duo rivus, unus à meridie, ab incolis *MUDA* (die *Mud*) alter ab oriente, vulgò *Wilsbach* dictus, præterflunt, qui proximè Amorbaco confluentes, apud Miltenbergam in Mœnum se effundunt. Circumcirca montibus septem est. Ab Aquilone mons illi perquam editus imminet, hodie *sancti-Gothardsberg* / olim *der Frauchenberg* nuncupatus. Monti incubat exusta alterius quondam monasterii ecclesia. Ruthardus Comes monasterii fundator eo in monte olim arcem suam & habitationem constitutam habuit. Occidentem versus inter duos montes, vix spatio dimidiæ horæ ab Amorbaco, ædicula distat, beatissimæ Virgini Mariæ & S. Amori sacra; à salutifero fonte, jugiter ibi sca-

turiente, *in sancti-Amoris-brunn* vocata. Ex adversa parte orientis alia eidem beatissimæ Dei Genitrici sacra ecclesia cum pago visitur, cui nomen *MONTIS AD NIVES*, vulgò *Schneeberg* inditum est. Sed de his suo loco plura. Ad partem australem per excelsos montes sylvæ Odonica occurrit, à qua hanc omnem regionem uno vocabulo *ODINSYLVANIAM* dicimus. Hæc est descriptio monasterii Amorbacensis, cujus clara notitia nos & alios externos hætenus latuit.

*6 Laudatus Groppius paragrapho quinto capituli proxime citati de etymologia ejusdem monasterii ita differit: Loci nomen à variis variè scribitur, legitur, & deducitur. Utrumque monasterium, primum æquè ac secundum, cum ecclesia in honorem Deiparæ Virginis consecratum fuisse supra diximus; unde & monasterium B. M. V., vulgò *Mariæ Munster in Odentwald* / in antiquis documentis frequentissimè legitur. Nomen suum hodiernum à sancto Amore primo abbate hausisse, constans semper & antiquissima traditio & communis omnium sensus fuit, eumque ceu verum & indubitatum habemus. Megenfridus chronographus & monachus Fuldenfis, qui anno cxxx floruit, sanctum Amorem primum abbatem fuisse, & loco nomen indidisse scribit. Variam exhinc appellationem sortitum est, quæ variè scribitur ac pronuntiat: AMARBARICUM, AMARBARACUM, AMARBACUM, AMERBACUM, AMERBACHIUM, AMMERBACUM, AMENBACHIUM &c. Communissimè & certè AMORBACUM, cujusmodi appellationis originem ab antiquissimis temporibus per traditionem continuam edocti sumus. Unum id à nobis nesciri fatemur; utrum vivente adhuc sancto Amatore, an verò ipso jam ad Superos translato, monasterium nostrum appellationem ejusmodi acceperit. A Suiberto sancti Amoris in abbacia successore, id nominis in memoriam & honorem sui Magistri, monasterio inditum esse, à quibusdam existimatur. Sanctus Amor magnâ vitæ sanctimoniam & miraculis adhuc vivus claruit, quorum causâ vulgus monasterium illius frequentans, id fortasse à sancti Abbatis nomine nuncupavit.*

*7 Attamen Joannes Georgius ab Eckhart in Commentariis de Rebus Franciæ Orientalis & Episcopatus Wirceburgensis lib. 21 cap. 34, sive tomo 1 pag. 361, de veritate hujus traditionis dubitat, & aliam Amorbacensis cœnobii etymologiam proponit hoc modo: Trithemius in Compendio Annalium libro primo meminit, sanctum Pirminium præterea originem dedisse cœnobio Amorbacensi, in sylvâ Odonica & diœcesi quidem Wirceburgensi inter Achaffenburgum & Heilbronnâ adhuc florenti, & discipulum ibi suum Amatorem sive Amorem primum abbatem reliquisse. Sed dubia est admodum hæc traditio; nec mihi Amorbacum ab hoc Amore, sed ab amne præterfluente nomen accepisse videtur, qui nunc mutata appellatione *Mudt* dicitur: *bach* enim rivum denotat, & *amer* vel *ammer* speciem cerasorum quandam, ut inde *Amerbach* cerasorum rivum designet. Vetustissimum interim est hoc cœnobium, & Scotos primos incolas habuit, qui regionem, circa Verdâ Saxoniam sitam, sub Carolo Magno ad fidem Christi converterunt, atque episcopatus ibi fundamenta jecerunt, ut postea distinctius exponemus.*

8 At, salva eruditissimi Eckharti pace, dicimus, Trithemium non fuisse primum, qui illam opinionem tradiderit; sed hanc invenisse in Chronico Megenfridi, qui ex ætate seculo decimo floruit,

AUCTORE
G. C.

& hodierni
nominis cri-
80

E

contra sen-
tentiam
Eckharti
F

AUCTORE
G. C.

flornit, ut bibliographi passim testantur: Trithemius enim apud Ignatium Groppium in Probationibus Historia Amorbacensis pag. 189 ad quaesita Petri abbatis Amorbacensis inter alia sic respondet: Ad quartum, ex quibus id habeam analibus, quod de fundatione monasterii tui Amorbach & Sluchtera, id est solitaria, & quibusdam aliis per divum Pirminium, quæ in ejus Vita non habentur, pridem ad te scripti; similiter & de sancto Amore primo abbate, respondeo, quod ex Megensfrido chronographo Fuldeni monacho, qui fundationes & abbates penè omnium cœnobiorum nostri Ordinis in Germania, quæ ipsi præcesserunt, satis diffusè conscripsit. Is dicit, beatum Amorem, sancti Pirminii discipulum, ab ipso primum abbatem in tuo cœnobio institutum, annis præfuisse tribus & quadraginta, multisque coruscasse miraculis, & nomen indidisse loco &c.

9 Huic Megensfridi testimonio consonant duo antiqua instrumenta, quæ Groppius in Probationibus Historia sua pag. 188 exhibet, & in quorum primo circa finem legimus sequentia: Præfuit monasterio prædicto sanctus Amor abbas primus, jam nominati Pirminii discipulus, annis XLIII, locoque vocabulum indidit. In altero autem habentur similia hac phrasi: Primus verò dicti monasterii abbas fuit sanctus Amor, dicti Pirminii discipulus, à quo locus nomen accepit, præfuitque monasterio annis XLIII. Hæc argumenta prævalent conjecturæ Eckharti, adeoque probabilius existimamus, Amorbacum nomen suum ab hac S. Amore traxisse. Jam progrediemur ad aliam majoris momenti questionem, quæ de distinctione hujus S. Amoris ab alio ejusdem nominis Sancto agitur. In hac controversia amplector opinionem R. D. Ignatii Groppii, & paragrapho sequente transcribam ejus argumenta, cum mihi meliora non occurrant.

§ II. Historicus Amorbacensis probat, hunc sanctum Amorem ab alio ejusdem nominis Sancto distingui.

Ignatius
Groppius

Laudatus sæpiusque deinceps laudandus Groppius in Historia sua Amorbacensi pag. 32 & sequentibus illam utriusque Sancti distinctionem demonstrare conatur hoc modo: Quàm notum nobis, inquit, omniumque ore decantatum sancti Amoris nomen est, tam obscura illius vita & gesta sunt. Tempus edax rerum, flammæ & bella gestorum ejus ac vitæ monumenta nobis adeo eripuerunt, ut vix pauca eorum hodie superent. Res ejus maximè perplexas reddidit Legenda seu Vita cujusdam sancti Amoris apud Trajectenses primum sepulti, & exinde Belisiam translati. Ea circa annum MCDXLVI per aliquem Joannem Keck presbyterum secularem ex Belisia ad nos allata est, & hæcenus in codicibus manuscriptis aservata. Pura ad nos non pervenit, sed proluxa panegyri, multis explicationibus, interpretationibus & digressionibus moralibus ab ipso Keckio interpolata. In ejus auctorem multo, & frustraneo forsân labore, inquirere non vacat. Superioribus annis quidam Amorbacensium purum illius textum, additamentis omnibus relectis, enteleavit, ac sic tandem emundata, luce clarior ostendit, quàm longissimè omnes illos à vero deflectisse, quotquot

demum illam de primo Abbate Amorbacensi interpretati sunt, aut interpretandam voluerunt. Enimvero Belisiam hanc Legendam S. Amori nostro nullatenus convenire, nec ei cum ulla veritatis specie adaptari posse, argumentis ex ipsamet defumptis ostendimus.

11 Dicitur in ea primò, qualiter sanctus ille Amor Belisensis (quisquis demum sit) cum in juventute precibus, carnis mortificationi & vigiliis sine cessatione vacaret, populi rumorem metuens, aliò commigrare secum constituerit; & cum, quò sibi eundum, anceps hæeret, nocturnis visionibus instructum fuisse, ut Romam ad limina Apostolorum pergeret; ibi se intellecturum, quomodo sibi pergendum sit. Secundò. Paruit juvenis visioni; Romamque petiit. Cum aliquando noctu ad obseratas S. Petri templi fores ferventiùs oraret, & à somno occuparetur, sibi sub apertis januis S. Petrum Apostolorum principem adfate vidit, à quo, ceu certo cæli nuntio, jussus est, æmensis Alpium jugis, Trajectum petere, ibique sub S. Servatii meritis & patrocinio reliquum vitæ suæ ævum exigere. Tertio. Ad ignotas regiones aggressus est; in itinere per territorium Mediolanense transiens Hugbaldum Comitum febre sanavit. Quarto. Institutum iter perfecutus; superatis locorum & perfidorum hospitum diversis periculis, tandem Trajectum pervenit, & reliquum vitæ tempus ibi sanctè explevit. Quintò narratur, quomodo, cum Trajecti ecclesiam S. Servatii nocturno tempore visitare soleret, ei aliquando per lumen de cælo affusum, ostensum sit, quod Romæ in somno viderat, eoque in suo ad hunc locum adventu confirmatum esse. Sextò denique præter alia hujusmodi signa & miracula quædam ibi perpetrata, continuum ejus orationis studium in templo sancti Servatii enarratur, ibique octavo Idus Octobris obiisse fertur, anno obitus non memorato. Quo item anno & die translatio, quæ postremò describitur, Trajecto Belisiam facta sit, non magis exprimitur. Ex hac Belisensis sancti Amoris Legenda libellus Germanico idiomate conscriptus est, primum anno 1683; secundò 1698, & tertio 1712 pro nutrienda populi pietate typis editus. Dicitur in eo præter alia (quæ conficta videntur) sanctum Amorem anno DCCXC die III Octobris obiisse. Hæcenus ex Legenda sancti Amoris Belisensis: quæ si fidem aliquam apud Trajectenses, Belisenses, aliosque habet, habeat nostra pace. Apud nos nullam meretur.

12 Intellige, quod hæc Legenda Belisensis a hunc ab abbatibus Amorbacensibus nullam mereatur fidem, quatenus primo ipsorum Abbati perperam aptatur, ut colligitur ex eodem scriptore, qui sic argumentari pergit: Sanctus ille Amor, quem depingit sum esse, ex accepto cælitus jussu Romam discedens Trajectum petiit, & omnem posthac reliquam vitam Trajecti executus est. Ne de divina jussione hæsitaret, novo cæli lumine ibidem de illius certitudine edoctus fuit. Trajecti in frequentanda sancti Servatii ecclesia erat assiduus. Trajecti diem supremum clausit, & (siquidem libello vulgari fides) anno DCCXC sanctè in Domino obiit. Hæc autem omnia & singula quomodo S. Amori nostro & primo abbati Amorbacensi aptabis? Si hic vitæ suæ partem potissimam Trajecti confecit, quomodo tandem Amorbaci annos quadraginta & plures abbatem egit? Si verò monasterio Amorbacensi primus Abbas tot annos impendit, quomodo eisdem Trajecti consumpsit? Unum ex duobus necessariò consequens sit oportet, vel san-

ex ipsa
Legenda S.
Amoris Be-
lisensis
ostendit.

E

F

dum

A ctum Amorem Belisensem à nostro distinguendum, vel mendacem esse Legendam, si de nostro sancto Amore & abbate intelligendam esse contendas. Concedimus ei fidem, si quam apud alios meretur. Ea verò ex fide nostrum S. Amorem nostrique cœnobii primum abbatem ab altero sancto Amore confessore Belisensi distinguimus, cuius recensita Legendæ capita convenire Amori nostro nullatenus possunt.

Deinde ex chronologia refellit

13. Ex Belisensi Legendâ libellus vulgaris confarctatus est, & aliquoties, ut jam diximus, typis datus. Addita tamen huic quædam sunt, quæ in illa haud reperies. Ait iste, sanctum Amorem, cum juxta sancti Petri apostoli præceptum ad Trajectenses pergeret, Odinsylvaniam nostram pertransisse, ibique ad ædiculam B. M. V. (quam nos fontem sancti Amoris hodie dicimus) divertisse, suisque precibus fonti in eadem sacra æde scaturienti virtutem salutiferam impetrasse. Horum nec verbulo meminit Legendâ Latina sancti Amoris à Belisensibus ad nos missâ. Unde hæc merè arbitraria dicta, ne dicam conficta esse, quis non videt? Si sanctus Amor Trajecti anno dccc ex hac vita decessit, minimum ante annos viginti, hoc est circa annum dclxx per regionem hanc nostram Trajectum iter suum instituit, cum S. Chilianus in Franconiam nostram necdum venisset. Quis verò ante hujus Sancti adventum publicam Christianorum ecclesiam sub duce adhuc idolis dedito, in hac inculta eremo erectam fuisse, sibi persuadeat? Veriora sunt, quæ constans & antiquissima traditio, communis omnium nostrorum sensus, aliaque monumenta à nobis aliàs allata, de origine ejusdem sacre ædis ad fontem sancti Amoris erectæ nos docent. Patet itaque sanctum Amorem Belisensem & à nostro distinguendum esse, nec in has partes umquam venisse, nec consequenter nostro fonti sancti Amoris virtutem ægros sanandi impetrare potuisse.

objectionem adversariorum,

14. Dicitur præterea in præfatione ejusdem libelli, eum partim ex Breviario PP. Benedictinorum Amorbacensium collectum esse. In his iterum nec tenuissima veritatis species deprehenditur. Antiqui Patres nostri & antecessores, cum Lectiones de sancto abbate suo Amore proprias non haberent, communes adhibebant. Postquam anno mcdxli supradictus Joannes presbyter (qui falsò in eodem libello Amorbacensis parochus vocatur) Legendam sancti Amoris Belisensis attulisset, ea tam parvæ fidei & æstimationis apud nostros Amorbacenses habita est, ut pro genuina sancti Amoris sui Legendâ minimè agnosceretur. Si quis illorum pietati magis deditus, quam historiæ peritus, pro privata sua pietate ex hac Legendâ Lectiones sibi composuit, hæc ejusdem cum Legendâ farinæ sunt; & æquè parum fidei, atque ipsa Legendâ merentur, nec Amorbacensium Breviario umquam insertæ sunt: quod propterea pro dicto libello (qui de sancto Amore, primo abbate nostro intelligi nec potest, nec debet) frustra in subsidium vocabis.

eamque in eos retorquet,

15. Lubet jam etiam ex ipsis Keckii notis, quibus allatam Belisensis Amoris Legendam illustrare se putavit, eundem vel ei faventes edocere, quàm à vero longè deflexerit, dum sancto abbati nostro Amori alterum Belisensem substituere laboravit. Notat ad festum sancti Amoris octavo Idus Octobris id ex hujusmodi causis, factò insuper voto, ab Amorbacensibus celebrari: primò, quod patronus sit omnium, tam eorum qui in claustris, quàm qui in civitate & tota marchia Amorbacensi existunt. Secundò, quia tam clau-

strum, quam civitas & tota marchia acceptum ab eo nomen gerit. Hæc ea mente notavit Keckius, ut sanctum Amorem, quem Amorbacenses hæcenus coluere, illum Belisensem esse ostenderet. Verùm reapse planè aliud vel inscius vel invitus inde concludat oportet. Quod festum sancti Amoris octavo Idus Octobris, quo item Belisensis colitur, ab Amorbacensibus adhuc celebratum sit, non probat, sanctum illum Amorem Belisensem nos spectare, uti paulò inferiùs demonstrabimus.

AUCTORE G. C.

16. Ut festum sancti Amoris tam in claustris quam in oppido celebretur, à monasterii abbatibus quondam constitutum est. Eos verò sancta hujusmodi constitutione non ad Belisensem illum, de quo nihil sciebant, sed ad primum atque ipsum abbatem suum S. Amorem respexisse, nemo prudens dubitabit. Hæc etenim omnium sententia ab antiquissimis temporibus per traditionem continuam ad ipsos derivata, tunc etiam fuit, postquam nova Belisensis Legendâ advenisset, numquam ab ipsis pro legitima agnita, numquam recepta, per ducentos hæcenus annos reprobata. Non sciebant tunc quidquam patres Amorbacenses & abbates de aliquo alio sancto Amore, qui monasterii patronus esset, atque de illo, qui primus ejusdem abbas fuit. Hunc suum jam à multis retro seculis Patronum colebant, quem ante illa Patrem & in hoc ipso suo cœnobio monasticæ plantatorem venerati sunt. Ab eo ipso sancto Amore suum monasterio nomen accessit, qui primus curam illius habuit.

ex patrocinio Sancti,

17. Unus idemque Patronus claustris & oppidi, unus quoque idemque nominis auctor est utriusque inditi. Suo se igitur gladio jugulat Keckius, dum sanctum Amorem, qui in sacello *zu sanct-Amors-brunn* / & in oppido & in claustris Amorbacensi colitur, Belisensem esse dicit, aut probare contendit. Quem antiquitus nostri coluere, quem Amorbacenses oppidani usque hodie Patronum colunt, à quo monasterium nomen accepit, sanctus Amor primus abbas illius fuit. Igitur cum oppidum Amorbacense illum ipsum sanctum Amorem colat, quem colit monasterium; cum oppidum totaque marchia Amorbacensis nomen suum ab eo ipso sancto Amore acceperit, à quo illud monasterium hausit, rectè ac necessariò sequitur, sanctum illum Amorem, qui in sacello *zu sanct-Amors-brunn* colitur, cujusque ad patrocinium tot tamque mira à fidelibus sanitarum beneficia impetrantur, alium non esse, quàm sanctum Amorem nostrum, monasteriique Amorbacensis primum abbatem.

E

nomine fontis,

F

18. Accedit, eodem Keckio teste, quod tam ex fonte, quam ex sacello sancti Amoris varia & stupenda plane sanitarum beneficia ad ejusdem Sancti invocationem fideles sint consecuti, antequam Legendam suam Belisensem afferret & Amorbacensibus proponeret. Nihil verò ante id tempus, hoc est ante annum mcdxli nos aut quispiam Amorbacensium de S. Amore Belisensi vel scivit, vel suis in precibus votivè cogitavit. Omnes unanimi voce ac sensu sanctum Amorem illum, quem olim fidei Christianæ magistrum habuere, suis in necessitatibus in auxilium vocarunt, & ad ejus invocationem ejusmodi beneficia consecuti sunt, qualia etiam postea & hodie dum consequuntur. Eccui verò credibile sit, sanctum Amorem hunc nostrum jam hinc precantibus, & invocantibus se, succurrere desiisse; alterum econtra Belisensem ei in hujusmodi beneficentiæ officio successisse, ac ejus interim partes suscepisse, postquam illius Legendâ cum quibusdam sacra-

apud quem multa beneficia agris consecuntur,

rum

AUCTORE
G. C.

rum ejus reliquiarum particulis ad nos pervenit ? Signa igitur , quæ apud nos dudum facta sunt , & quotidie fiunt , pro nostro sancto Amore faciunt , & eundem adhuc hodie esse ostendunt , qui ante trecentos & plures annos cultus à nobis est , Belisienti sancto Amore ea ætate apud nos nondum noto.

etate alterius S. Amoris ,

19 Et verò ut distinctionem utriusque sancti Amoris statuamus , argumenta (præter jam allata) non levis , ut existimamus , ponderis nos convincunt. Citatus supra libellus vulgaris sanctum Amorem Belisientem anno dccc defunctum esse dicit. Venerabilis Beda in Martyrologio suo ad VIII Idus Octobris S. AMORIS CONFESSORIS memoriam celebrat. Obiit Beda (Mabillonio teste) anno dcccxxxv. Ergo ante hunc annum etiam S. Amorem confessorum obisse oportet , quem aliàs suo Martyrologio Beda inscribere non potuisset. Sanctus Amor noster anno dcccxxxiv novi erecti monasterii modò curam suscepit , eamque per annos adhuc triginta tres gessit , ut ad annum supra dccc lxx vixerit. Alius proinde sanctus Amor fuerit oportet , qui ante venerabilem Bedam , hoc est ante annum dcccxxxv , vel anno dccc obiisse dicitur , & ab illo Sanctorum factis inscriptus est.

B

Groppius hic rectè argumentatur ad hominem , ut vulgo aiunt ; sed argumentum , quod ex obitu venerabilis Bedæ desumit , validius adversarios ejus constringeret ; si constaret de puro Bedæ textu , ac certo sciremus , Martyrologia sub nomine venerabilis Bedæ edita , ab aliis posterioribus historiographis non fuisse aucta vel interpolata.

diversitate Officii & Missæ

20 Interea audiamus reliqua Groppii argumenta , quæ sic pergit proponere : Id ipsum innuit differentia cultus & Officii , quo sanctus Amor ille Belisientis , ac noster in utroque loco celebratur. Belisæ colitur Officio & Missa de communi confessoris non pontificis cum Evangelio SINT LUMBI VESTRI. Festum sancti Amoris nostri , antequam Legenda Belisientis ad nos pervenisset , ab antiquissimis temporibus semper ab Amorbacensibus cum Officio & Missa de Abbatibus celebratum est. Post annos supra ducentos ab accepta sæpe dicta Legenda , subinde ab uno , sua pro privata pietate ceteris propositum fuit , ut Belisientibus se conformarent. Verùm cum rectius alii animadverterent , ejusmodi Officii Belisientis ritum sancto Amori nostro ceu abbati non convenire , eo neglecto , antiquissimum morem & ritum retinuerunt , qui usque hodie ab Amorbacensibus servatur cum celebratione Officii de Abbatibus & Missa cum Evangelio : ECCE NOS RELIQUIMUS OMNIA.

C

solidè probat ,

21 Quod uno eodemque die apud Amorbacenses festum S. Amoris hætenus celebratum sit , quo suum Belisientes S. Amorem colunt , octavo videlicet Octobris , unum esse sanctum Amorem non probat. Perfrequens est in Martyrologiis uno & eodem die duorum vel plurium subinde Sanctorum cognominum memoria , quos malè ob nomen idem confunderes , aut unum diceres. Certè non sequitur , Sanctos ejusdem nominis & eodem die in Martyrologiis memoratos , in unum confundi posse : nam die XIV Februarii Majores nostri sex aut septem Sanctos homonymos , nomine Valentini appellatos , inter se distinxerunt. Sic etiam die XV Martii exhibuerunt Acta trium diversarum feminarum , quæ proprio nomine Matrone appellabantur. Sic denique ad diem XIX Augusti , favente Deo , illustrabimus tres Sanctos , nomine ac re Magnos , quos ab invicem discernere existimamus. Curiosus lector plures hu-

iusmodi Sanctorum homonymorum distinctiones in Opere nostro facile inveniet.

22 Nobis hoc loco sufficit confirmasse paucis hisce exemplis sententiam eruditissimi Groppii , qui tandem Disquisitioni suæ prævia ita finem imponit : Cum per injurias temporum , ait , antiquissima primorum Amorbacensium abbatum gesta & monumenta interissent , illorum etiam obitus memoria tandem intercidit. Fama tamen sanctitatis eorum perennavit , quam aliorum scriptorum libri conservarunt. Postquam verò constitutum à nostris fuit , sanctum Amorem , primum abbatem suum , publico cultu & Officio venerari , eaque occasione in scriptoribus Martyrologis aliisque ad diem VIII Octobris sanctum Amorem quemdam legissent , eum (de Belisienti nihil penitus scientes) suum esse crediderunt , illique prædictum diem festum esse voluerunt. Denique Keckius ex sancti Amoris nostri cognomine eam in opinionem inductus est , ut S. Amorem Belisientem apud nos coli crederet. Legerat fortè , sanctum Amorem nostrum PEREGRINUM fuisse , & inde ex uno Amore duos fecit , unum abbatem , & alterum peregrinum , qualis etiam ille Belisientis ob susceptas peregrinationes dictus fuit. Verùm vir bonus non legerat Widegerni episcopi privilegium sancto Pirminio concessum , in quo ejusdem S. Pirminii socii ac discipuli (è quorum numero sanctum Amorem nostrum non excludet) MONACHI PEREGRINI vocati sunt , ut jam alibi diximus. Sanctus igitur Amor noster , & abbas & peregrinus , atque unus idemque fuit ; neque alium propterea longè huc advocare necesse est , qui ejusmodi nomen PEREGRINI sustineat. Omnibus his Groppii ratiociniis mature expensis , verosimillimè judicamus , sanctum Amorem abbatem Amorbacensem ab altero confessore Belisienti distinguendum esse , ut etiam ex paragrapho sequente confirmabitur.

Sanctum Amorbacensem ab alio Belisienti prorsus differre.

E

§ III. Laudatus scriptor exponit hodiernam S. Amoris venerationem , & ostendit , semper à prudentioribus eam primo cœnobii Amorbacensis abbati exhibitam fuisse.

Hic iterum liberaliter transcribo eruditissimum Groppium , qui propter discussa Amorbacensium documenta locique vicinitatem sua fide dignus est ; & utramque rem in titulo propositam pag. 47 & sequentibus Historia sua exsequitur his verbis : Cum sanctus Amor in hac mortali adhuc vita degens , eam jam sanctimoniâ clareret , ut plurimi ab eo suis pro necessitatibus opem rogarent & impetrarent , etiam post mortem ab iisdem tanto majori cum fiducia & devotione in auxilium vocatus est , quanto jam certiores de eximiis ejusdem meritis & gloria fuerant. Inde ab obitu suo sanctus Abbas coli à populo cœpit. Jam ante annos trecentos consuetudinem immemorialem fuisse , ad fontem S. Amoris peregrinandi , ibique Deo parvulos offerendi , litterarum Amorbacensium monumenta docent. Hujusmodi devotio in hodiernum usque diem magna cum religione observatur. Non vicini modò , sed & longius distiti , à quattuordecim & pluribus miliaribus ad hunc sancti Amoris fontem & facellum voti

Historicus Amorbacensis explicat ,

A voti causâ peregrinationes instituunt. Omni anni parte ejusmodi peregrinantes adveniunt : in æstate frequentissimi sunt, qui proles suas secum adferunt, ut iis vel sanitatem per sancti Abbatis merita impetrent, vel eidem pro jam accepta gratias referant, sua vota exsolventes.

quo ritu

24 Miram inter cetera devotionis consuetudinem & ritum in hoc sancti Amoris facello vulgus observat. Qui caput vel collum, pectus, manum vel pedem dolent, ut sanitatem consequantur, vel ut eam consecuti, gratos se fiant, hujusmodi membra funibus campanarum, in medio facelli ante presbyterium desitis, immittunt. Alii pedem, alii brachia, collum alii, alii denique pectus funibus implicant, & his membris, manu opitulante, campanas attrahunt, ut aliquoties sonum edant. Proles, quæ trahendis campanis impares sunt, à parentibus aliisve suis juvantur : qualis pulsatio æstatis tempore, ubi populus frequentior advenit, diebus festivis & dominicis toto penè die auditur. Oblationes, quæ à fidelibus Deo & sancto Amori fiunt, variæ & copiosæ sunt. Missæ votivæ tam ab indigenis, quam advenis, per annum plurimæ curantur. Inter reliquos dies oppidani & viciniore feriam sextam plerumque observant, quo facellum invisitare, ac suæ ibidem devotioni vacare solent. Alternis septimanis etiam Conventus Amorbacensis ad dictum facellum, qua placet die, accedit; ubi, uno ad aram faciente, ceteri horas minores, Sextam videlicet & Nonam recitant. Ut festum sancti Amoris tam in oppido, quam in monasterio celebretur, antiquitus ab abbatibus constitutum est. Utrum hætenus rectè die VIII Octobris, quo alius sanctus Amor Belisensis colitur, celebratum sit, ex iis definias velim, quæ supra num. 9 de distinctione utriusque sancti Amoris dixi.

quo tempore S. Amor in Franconia colatur.

25 Jam verò ex ordinatione reverendissimi archiepiscopalis Vicariatus Moguntini constitutum est, & in celebratione jubilæi Amorbacensis promulgatum, ut festum sancti Amoris primi abbatis Amorbacensis quotannis die XVII Augusti posthac celebretur. In monasterio quidem sub ritu duplici secundæ classis celebrabitur. In facello Amorsbrunnensi usque huc sacrum à parcho oppidi, incolis & accolis magno numero adfluentibus, celebratum fuit. Cum id festum in dominicam incidit, insuper ibidem concio habetur. In eodem item facello publicus & festivus cultus divinus die secunda Paschatis & Pentecostes (antequam hoc ultimo die Processiones vicinorum locorum in ecclesiam monasterii adveniant) à parcho parcho mane peragitur, consueta aliàs re divina in parochiali ecclesia iis diebus prætermissa. Quod item fit in festo Visitationis B. M. V., ubi magnus semper confitentium & communicantium numerus est. In feria secunda Pentecostes hætenus ibidem Indulgentiæ plenariæ sunt; quas quivis, tunc impeditus, alio quocumque die, cum primò illud facellum inviserit, lucrari potest. Colitur S. Amor, & patronus in variis necessitatibus & afflictionibus invocatur, ut ex recitatis supra beneficiis per ipsum impetratis patet: videlicet in febribus, in capitis, dentium, oculorum &c. doloribus, in contracturis aliisque infirmitatibus. Invocatur etiam à mulieribus prægnantibus, partui appropinquantibus, & in ipso partu laborantibus; ab infæcundis, quarum permultæ ex sancti Amoris fonte bibentes, fecunditatem & prolem à Deo impetrarunt.

26 Porro hæc omnia publica venerationis indici Augusti Tomus III.

cia, quæ hætenus relata sunt, non alteri Sancto, quam primo Abbati monasterii Amorbacensis, ibidem ab eruditis exhiberi, memoratus Groppius evincere conatur sequenti ratiocinio: Distinctionem utriusque sancti Amoris, Amorbacensis & Belisensis in Disquisitione prævia satis efficaciter probavimus. Dubium aliud restat, non nobis, sed indoctis, quisnam eorum in facello Amorsbrunnensi hodie colatur, & colendus porro sit. Sanctum Amorem nostrum & Abbatem reipsa ibidem coli, hætenus diximus. Sed si indoctum rerumque imperitum vulgus de hoc sancto Amore requiras, eorum non pauci Belisensem nominabunt. Equanimiter hæc inscitia vulgi perferenda esset, nisi etiam, qui saniores videri volunt, in falsissimam eam opinionem abirent, vel abire se simulant. Quam erroneè verò hujusmodi sentiant, & quam longè falso rumore à veritate abduci se finant, hic ex professo (ut dicitur) demonstrandum duximus; quod item in præfatione ad Vitam sancti Amoris Amorbacensis vulgi idiomate editam fusius aliàs præstitimus.

27 Erroris occasio hujusmodi fuit. Cum sanctus Amor vitam sanctè transegisset, etiam post obitum à populo veneratione & cultu Sanctis debitum honoratus est; & quem secum in terris agentem, piissimum Patrem sunt experti, postea regnantem in cælis etiam in auxilium vocarunt. Hæc populi in sanctum Amorem devotio, pro temporum & rerum varietate, per secula septem propagata est. Vitæ illius Legenda, quam Amorbacenses conscripserant, interim per varios casus & temporum injuriam deperdita. Videbatur ad augendam populi devotionem conducere, si quæ sancti Amoris Vitæ descriptio vel Legenda haberetur, populo offerenda. Moratus circa annum MCDXLVI in monasterio Clericus quidam, Johannes Keck, dum populi devotionem erga sanctum Amorem in facello Amorsbrunnensi, in oppido & claustro oculis suis usurpabat, de Sancti hujus vita indagare cepit. Cum Amorbaci nullam reperisset, apud externos inquirere non desistit, donec tandem apud Belisenses sanctum aliquem Amorem & illius Legendam reperit. Eam mox secum Amorbacum attulit, ut inde plura & nova Amorbacensibus de sancto Amore dicenda haberet. Sanctum verò Amorem, hætenus Amorbaci cultum, iis encomiorum coloribus depinxit, ut planè alium Sanctum efformaverit, atque re ipsa fuit. Narravit etenim incolis & accolis, sanctum illorum Amorem, quem hætenus nescivissent, Belisæ requiescere, ibique coli. Cum præterea sacras aliquot ipsius reliquias cum Legenda attulisset, populo (qui potius simpliciter credere, quam examinare hujusmodi dicta solet) facile persuasit, Sanctum suum, quem coleret, Amorem, Belisæ conditum esse.

28 Sed utinam vir devotus Legendam tam accuratè ad veritatis lancem examinasset, quam pius ex illa pro populo exhortationes depromptit. Næ ille omisit, quod inconsideratè fecit. Enimvero sancti illius Amoris Belisensis Legenda, atento oculo & mente sæpius perlustrata, nec ad apicem sancto Amori Amorbacensi quadrat, prout supra num. 1 & 2 ostendimus. Si autem tanta à Keckio discrepantia cognita est, nescio, quademum fronte, qua audacia, eam de sancto Amore nostro interpretari, atque hujus venerationem in alterum hætenus ignotum transferre ausus fuerit. Ad ipsam Belisensem Legendam hic cum erudito lectore provoco, si quondam illa luci publicæ danda sit. Consulimus plura manu-

E ab imperitiâ plebe cum alio ejusdem nominis Sancto confundatur.

F

eamque impunitè bono cuidam clerico.

AUCTORIBUS
G. C.

scripta *Legenda Belisensis exemplaria, qua ad diem VIII Octobris in scriniis nostris reposita habemus. Sed revera sanctus ille Amor Belisensis numquam vocatur abbas, & nusquam dicitur in Franconia fuisse, vel ibidem fonti miram salubritatem precibus suis impetrasse, qua omnia de S. Amore Amorbacensi abbate traduntur.*

qui Acta
unius Sancti applicuit
alteri (ut
sepe fit)

29 Hinc facile nobis persuademus, Keckium Acta sancti Amoris Belisensis sancto Amori Amorbacensi perperam applicasse, & alios postmodum Acta utriusque Sancti homonymi commisisse, ut non raro fit, dum unius aut alterius Sancti gesta ignorantur: nam Acta S. Tatiane martyris Actis S. Martina similia circumferuntur, & Acta S. Ephysii cum Actis S. Procopii confusa sunt, quemadmodum Bollandus ad diem XII & XV Januarii pag. 720 & 997 monuit. Sic etiam die XVIII ejusdem mensis Acta S. Prisca cum Actis SS. Tatiana & Martina confunduntur, ut tomo 2 pag. 183 dictum est. In Opere nostro tomo 2 Februarii pag. 742, tomo 4 Maii pag. 144 & 304, ac alibi similes Actorum confusiones annotantur. Nihil hic dicimus de S. Eugenio, cujus Acta ad diem XXIX Julii discussimus: cum enim dua abbatia in Germania corpus alicujus S. Eugenii ignoti martyris à cryptis Romanis ab annis aliquot obtinuisset, cœnobita istorum monasteriorum Acta S. Eugenii vel Eugegii noti martyris ignotis suis Sanctis attribuerunt, ut nos ipsi tomo 7 Julii pag. 31 & sequente observavimus.

& cujus
errorem ex-
emplo quo-
dam excu-
samus.

30 Non tamen propterea Keckium de mala fide arguimus, qui videtur innocè Legendam S. Amoris Belisensis sancto Amori Amorbacensi applicuisse, ut alterutrius Sancti venerationem auget, & satisfaceret vulgo, quod cupit nosse gesta Sanctorum, quos colit. Forsan ille Keckius non admodum dissimilis erat alteri bono viro, cujus miram hac in re simplicitatem jam breviter indicabo. Cum fuis sanctissimi Ordinis Religiosus ab aliquot annis corpus cujusdam Sancte ignota ex cryptis Romanis accepisset, hagiographos Ant-vepsenses rogandos putavit, ut sibi elegantem istius Sancte Legendam concinnarent. Adeo autem erat liberalis, ut ipsis optionem daret, utrum eam sub titulo virginis vel martyris aut viduæ representare mallet, dummodo rem totam pulcris episodis exornarent. Hagiographi illi inspicabantur, sese ab ignoto quodam sub ficto Religiosi nomine irrideri. Quapropter consulunt amicam habitantem in eadem urbe, ex qua simplex iste homo litteras suas miserat, & prudenter inquirunt, an ibidem revera talis Religiosus ex illo Ordine commoretur. Veritate rei comperita, amicus ille ipsum hominem adit, & imprudentiam ejus redarguit, eo quod fabulosam Legendam fieri postulasset ab iis, qui fabulas in Actis Sanctorum occurrentes improbare consueverunt. At vir minime malus ingenue respondet, sese id eo fine dumtaxat fecisse, ut cultum hujus incognita Sancte illustriorem redderet ac longius propagaret.

Dein scri-
ptor ille ra-
tiunculas
quasdam,

31 His obiter observatis, pergimus cum erudito Groppio, qui deinde objectiones quasdam opinionis suæ forsan opponendas ita diluit: Interim levissimas viri ratiunculas discutimus, inquit, ex quibus se & alios in falsissimam opinionem seduxit. Primò ita secum ratiocinatus videtur, quod ipsum adhuc hodie aliqui faciunt: "Amorbacenses nihil sciunt de sancto Amore suo, quem colunt, nihil sciunt de illius gestis vitæ & sepultura. Belisæ sanctus Amor requiescit, cujus

Legenda habetur. Igitur hic ille est, quem Amorbacenses colunt. Mira profectò conclusio scilicet, qualem vix in Dialecticis tyro condiderit. Concedimus, exactam notitiam de sancto Amore, vita ejus & morte, Keckii tempore, Amorbacenses haud possedisse, quam fortunæ ac temporum iniquitate deperditam dolemus. At sciverunt tamen, suum fuisse Apostolum, fidei Magistrum, monasterii Abbatem, in vita miraculis claruisse, eam sanctè transegisse, ac propterea se in patronum illum vocasse, hæcenus tam impensè ac religiosè coluisse, plurima per eum beneficia impetrasse &c. quæ sanè singula nescio, quis sanus sancto Amori Belisensi assignaturus sit. Esto neque hæc scivissent Amorbacenses; an propterea sanctus Amor Belisensis ab iis coli censendus est, quod sciat, Belisæ sanctum aliquem Amorem requiescere? Quid prohibet, duos vel plures sanctos Amores reapse distinctos in diversis locis coli?

32 Attamen in probationem ejusmodi falsæ opinionis inferitur secundo: "Uno eodemque die, festum sancti Amoris Belisæ & Amorbaci celebratur; itaque unus & idem utrobique Sanctus est. Sanctorum historiarum planè inscius est, quisquis ita argumentatur. Inspiciatur vel obiter Martyrologium, ni pluribus in locis uno eodemque die, duo vel plures Sancti cognomines legantur, quorum unus in hoc, alter in alio loco colitur; quos confundere vel unum & eundem dicere profectò audebit nemo, nisi qui historias Sanctorum malitiosè pervertere voluerit. Unde venerit, quod Amorbacenses hæcenus festum sancti sui patroni Amoris eo die celebraverint, quo alius sanctus Amor Belisæ colitur; item an id hæcenus bene factum sit, supra diximus. Tertiò dicitur: "Sanctus Amor, qui in facello Amorsbrunnensi colitur, peregrinus audit, quæ, lis fuit ille Belisensis; ergo hic in dicto facello colitur. Iterum falsissimum illatum. Belisensis sanctus Amor PEREGRINUS, hoc est vulgo est *pilgram* à Romana sua peregrinatione dictus est. Sanctus Amor & abbas etiam PEREGRINUS vocatus est, non quidem talis ac eo sensu, qualis Belisensis fuit; sed à suis in longinquas has terras itineribus, pro Christi amore & ejus prædicandi Evangelii gratiâ susceptis, sic dictus. Neque solus Amor noster, sed & magister ejus sanctus Pirminius, omnesque hujus focii PEREGRINI dicti sunt. Videantur, quæ de hac re alibi supra num. 10, item part. I num. 10 diximus. Ex his verò omnibus nihil pro Belisensi sancto Amore eruitur.

33 Argumentum ad speciem efficacius alius excogitavit, quod vulgari libello de sancti Amoris Vita insertum est. Ait ille, sanctum Amorem (Belisensem putat) cum Româ Trajectum, quod jussus fuerat, pergeret, per Germaniam & sylvam Odonicam iter suum instituisse, hinc in valle, quam hodie Amorsbrunnensem dicimus, facellum B. M. V. invisisse, & devotione sua perfunctum, fonti in eodem facello scaturienti data benedictione, à Deo virtutem salutiferam impetrasse. Hac falsissima narratiuncula plurimi decepti sunt, quotquot hæcenus sanctum Amorem Belisensem in dicto Amorsbrunnensi facello coli crediderunt. Falsissimum etenim est, sanctum Amorem Belisensem facellum eo loci invisisse, aut fonti ibidem scaturienti eam virtutem impetrasse. Quæ enim ratione, qua via facellum invisere potuit, quod ea ætate nullum ibi fuit? Ante tempora sancti Chilianii (historiæ Franconiarum peritis

que opinio-
ni suæ op-
poni pos-
sunt,

E

F

eruditè dis-
solvit,

A peritis loquor) nullam ecclesiam publicam Christiani, quorum vix aliqui atque paucissimi in Franconia fuere, habebant. Iter verò sancti Amoris Belisensis per has terras institutum annis ferè viginti adventum sancti Chilianii antevertit. Sed nec ipsa sancti Amoris hujus Legenda quidquam de hoc ejus per Germaniam & Odinsylvaniam itinere, nihil de facelli hujus visitatione, nihil de impetrata fonti virtute refert, cum tamen cetera illius gesta diligenter recensent; ut meritò illiusmodi narratiunculæ auctor fictionis & falsitatis coarguendus sit. Ex quo sanè patet, quam enormiter decepti sint, qui supernam illam fontis virtutem à Belisensi sancto Amore impetratam crediderunt.

Et hunc cultum primo Abbati cœnobii Amorbacensis exhiberi demonstrat.

34 Fonti illic scaturienti virtutem sanatricem esse non negamus, quam reportatæ ex eo tot sanitates testantur. Sed eam nemo alius, quam sanctus Amor abbas suis precibus & meritis eidem à Deo impetravit, ob id aliâque à se perpetrata miracula ab Amorbacensi & circumfuso per Odinsylvaniam populo, constanti devotione cultus, & in opem vocatus, uti suprâ narratum est. Hunc sanctum Amorem Amorbacenses ceu Apostolum suum & fidei doctorem, in monasterii, oppidi, & totius marchie patronum elegerunt; ejusque nomine insigniri voluerunt. Ad hunc fideles omni tempore suas preces & vota direxerunt, de alio sancto Amore Belisensi nihil umquam cogitantes, nihil scientes. Per hunc suum Amorem, quem primis & antiquissimis abhinc temporibus coluere, tot sanitarum beneficia, aliasque gratias consecuti sunt, nullo alio sancto Amore pro iisdem implorato. Persistendum igitur in prima & antiquissima veneratione est, eaque sanctus Amor abbas monasterii Amorbacensis in sacello Amorsbrunnensi, in monasterio & oppido perpetim colendus. Venerentur Amorbacenses sanctum Amorem Apostolum, fidei doctorem & patronum suum constanti devotione; nec invidet sanctus Amor Belisensis, qui sibi eam non deberi optimè novit. Haud dubium est, quin Belisenses omni devotione eum prosequantur; & sic uterque sanctus Amor ea, qua pro suis quisque apud Deum meritis dignus est, veneratione apud suos gaudebit. *Nobis videtur hac aqua conditio, quâ Belisenses contentos fore confidimus. Nunc porrò de rebus nonnullis incertis aut controversis, ad hunc sanctum Abbatem Amorbacensem spectantibus, sine ullo partium studio differemus.*

§ IV. Incerta Sancti patria, verosimile vitæ institutum, & dubius mortis annus.

Quidam putant, S. Pirminium & S. Amorem

Joannes Georgius ab Eckhart verbis § 1 num. 7 relatis innuit, S. Pirminium monasterii Amorbacensis fundatorem, & S. Amorem primum ejusdem abbatem natione Scotos fuisse. Quinimo postea lib. 27 Historia sua Franconica cap. 10, sive tomo 2 pag. 23 eandem opinionem seu traditionem clarius repetit his verbis: Ferunt, ut suprâ jam diximus, id à sancto Pirminio Scoto fundatum, ejusque primum abbatem Amorem Scotum fuisse. Ergo & hoc tempore Scotos ibi adhuc degisse verosimile est. Nemo miretur, Scotos ad terras à patria sua tanto intervallo distitas peregrinatos fuisse, cum Bollandus noster die 19 Februarii in Commentario prævio ad Acta B. Augusti Tomus III.

Mariani Scoti tomo 2 istius mensis pag. 361 ostenderit, jam à decem seculis multos Scotos in variis Gallia ac Germania monasteriis habitasse. Certe Wolfgangus Lazius in Opere suo de Migratione gentium lib. 7 quosdam Boiorum Apostolos commemorans indicat, S. Pirminium natione Anglum sive Scotum fuisse, dum ibidem apud nos pag. 231 sic scribit: Itaque miseratus hunc ruentis reipublicæ Christianæ casum Wigbrodus, quispian Anglus sive Scotus, ad Boarios iterum ad ovile Christi reducendos profectus est. At is cum parum efficeret apud Hugobertum Ducem, Odilionis patrem, conterraneos suos, qui majore pollerent dicendi persuadendique auctoritate, vitæque continentia illustriori, Pirminium, Corbinianum, & Emmerannum, ut ad Boarios Christo reducendos profecti, operam suam in vinea Domini locarent, induxit.

36 Lazius eodem libro 7 apud nos pag. 233 hunc Pirminium titulo beati donat, & esse eundem variorum in Germania monasteriorum conditorem; prodit his verbis: De ecclesia Boiorum hæc propterea prolixius adduximus, ut quantæ molis fuerit (ut ille inquit) illam condere, lector æquus intelligat; ad quam rem operam studiumque suum contulisse beatum Pirminium, qui Altahense cœnobium construxit, circa annos salutis DCCXLII, & Rationem quemdam Comitem Andacensem, quem sancti Gaffrat Teutonici nominabant, gentilitii annales ostendunt. Hinc Thomas Dempsterus S. Pirminium inter populares suos recenset, eumque ad diem tertiam Novembris in Menologio suo Scotico ita annuntiat: In Boiis & Avaribus Pirminii primi gentis Apostoli. Hic Augiæ divitis abbas primus, infidelium conversioni plurimum adlaboravit; ab Augiæ insulâ serpentes fugavit; alius à Meldensi præfule. Utrum S. Pirminius ille fuerit præsul Meldensis, ad diem tertiam Novembris inquiri poterit cum Mabillonio, qui Seculo III Benedictino part. 2 pag. 136 Vitam ipsius observationibus prævis illustravit.

37 Interea differentem nudiãmus Gropium, qui parte 1 Historia Amorbacensis cap. 1 § 6 negat, S. Pirminium vel S. Amorem natione Scotos fuisse, & memoratam Eckharti opinionem rejicit hoc modo: Primos loci (nimirum monasterii Amorbacensis, de quo ibi agitur) incolas per sanctum Pirminium, invitante Ruthardo Franchenbergio Comite, ad sylvestrem & montosam hanc solitudinem adductos esse, ex jam dictis patet. Qua demum è patria singuli fuerint, quis divinabit? Scotos aliquos fuisse, Eckarto non negamus. Omnes ex Scotia ortos esse, non credimus. Ipsum sanctum Pirminium natione Francum fuisse, Mabillonio certum est. Sanctum hunc ex eadem sua patria sibi socios, aliquos saltem, adlegisse, pronissimum est credere. Sanctum Amorem Pirminii discipulum ac primitivum loci abbatem, non ex Scotia, sed Aquitania ortum traxisse, vel solum AMORIS sive AMATORIS nomen indicat; sicut AMANDUS, AMATUS, & alia hujusmodi nomina Aquitanica sunt. Alios insuper ex eodem regno adfuisse non dubitamus. Postquam verò (si vera Frisius loquitur) ex sociis S. Burchardi ad cellas Odonicas directi aliqui sunt, Scotos inter illos fuisse, perquam credibile est. Sed & postea sub Caroli Magni & Ludovici tempora Scoticæ nationis plures Amorbacense monasterium inhabitasse, indeque ad Saxonum conversionem evocatos fuisse constat. Sancti Patto, Tanco, Nortylas, Harruchus aliique Amorbacenses

AUCTORE
G. C.

ses abbates & primi Verdenſes epiſcopi, ex Scotia omnes, ejuſdem eccleſiæ chronico & Mabillonio aſſentiente, fuerunt. *Huc uſque Groppius, cuius ratiocinium nunc breuiter examinandum eſt.*

que ſententia Rabano Mauro contraria videtur,

38 *Imprimis non intelligimus, quomodo Mabillonio certum eſſe poſſit, S. Pirminium natione Francum fuiſſe, cum ipſe Mabillonius Seculo III Benediſtino part. 2 pag. 137 in Obſervationibus præuiſis ad Acta S. Pirminii num. 3 notet ſequentia: Pirminii patriam reticet Vitæ ſcriptor; nec ſatis indicat Hrabanus Maurus, qui Pirminium PATRIAM GENTEM ET PROPINQUOS DESERUIſſE & GENTEM FRANCORUM QUÆſIUIſſE affirmat. Nobis ariolari non vacat. Neque nobis diuinare lubet. Sed ſi coniecturam facere liceret, ex proximè relatis Rabani Mauri verbis non proſus improbabiler inferremus, S. Pirminium non fuiſſe Francum natione: ſi enim Sanctus ille patriam ac propinquos deſeruerit, & gentem Francorum quaſiuerit, ut Rabanus Maurus teſtatur, quomodo natione Francus dici poteſt, & vocari peregrinus apud eos, inter quos natus fuerat?*

B *Quomodo S. Pirminius, relicta patria, Francos quaſiuit, ſi in regno Francorum ortum habuerit? Hac & ſimilia die tertio Novembris, quo Acta S. Pirminii illuſtranda occurrent, fuſius diſcuti & ad incudem reuocari poterunt.*

et hæc liſ neque ex Annalibus Mabillonii,

39 *Forſan aliquis cum Groppio aduerſus hæc dicta mea assignabit Annales Benediſtinos, in quibus Mabillonius ad annum Chriſti 724 lib. 20 num. 65, ſive tomo 2 pag. 73 poſtmodum de S. Pirminio hæc ſcripſit: Tantum Francum fuiſſe, mihi conſtat. At primò quarimus, unde Mabillio conſtet, S. Pirminium natione Francum fuiſſe. Cur iſtam ipſius originem ex vetuſtis monumentis non probauit? Cur Mabillonius hoc ipſo Annalium loco dicit, quod ſit incerta Pirminii patria & dignitas? Imò circa dignitatem ejus eruditus ille ſcriptor dubitat, an & ubi epiſcopus fuerit, quamvis ab auctore Vita parum accurato ſedem epiſcopatus in caſtello Meltiſ habuiſſe dicatur. Deinde propter auctoritatem Hermani Contracti admittit, S. Pirminium probabiliter chorepiſcopum fuiſſe; ſed quo in loco geſſerit officium chorepiſcopi, diuinare non auſus, tandem hæc immediatè ſubjungit: Tantum Francum fuiſſe, mihi conſtat; & ſi ſolum chorepiſcopus fuit, certè cum epiſcopali caractere. Nobis ita explicandus videtur Mabillonius, ac ſi ſignificare uellet, chorepiſcopatum S. Pirminii certè Francum vel in Francia ſitum fuiſſe. Hæc ita interpretamur, ut Mabillonium cum ſe ipſo conciliemus. Si uerò quis contendat, id de patria S. Pirminii intelligendum eſſe, ſolidis argumentis hæc aſſertionem ejus confirmare oportebit.*

neque ex nomine S. Amoris deſcendi poteſt.

40 *Præterea ſupra laudatus Groppius ex nomine S. Amoris vel Amatoris inferit, eum gente Aquitanum fuiſſe. Verùm hæc ratiocinula nihil aut parum nos mouet: nam in Menologio Scotico Dempſteri & Camerarii inueniuntur plurima ſanctorum Scotorum nomina, quæ Latinis & Aquitanicis admodum ſimilia ſunt. Quapropter ingenue fatemur, patriam S. Amoris abbatis nobis ignotam eſſe. Si tamen hic Sanctus alicunde ſolida ratione Scotus, Anglus, aut Hibernus probari poſſet, haberemus nouum argumentum, quo eum diſtingueremus ab Amore Belſienſi, qui in variis Actorum exemplaribus etiam ex Aquitania originem traxiſſe memoratur. Denique in illa hypotheſi S. Amori noſtro ejuſque ſociis optime conueniet nomen peregrini, de quo Groppius ibidem ſic*

ratiocinatur: Communi vocabulo omnes PEREGRINI MONACHI vocabantur, quod uidelicet amore Chriſti, relicto natali ſolo, peregre in alienas regiones profecti Chriſtianam legem prædicandam ſuſcepſſent. Exemplum appellationis huiſmodi in Vita ſancti Chilian (erat hic gente Scotus, ut tomo 2 Julii pag. 600 diximus) occurrit, ubi Geilama poſt illatam ſancto viro & ſocii necem, de abſentia eorum à marito Duce reſcripta reſpondit, ſanctos viros juxta INSTITUTUM PEREGRINATIONIS SUÆ denuo exceſſiſſe. Widegernus epiſcopus Argentoratensis in privilegio, quod ſancto Pirminio ejuſque Murbaceni cœnobio conceſſit, omnes S. Pirminii ſocios & monachos, in quocumque monaſterio degentes, conſtanter, nec alio, niſi PEREGRINORUM MONACHORUM titulo appellat. Miſſionarios etiam jure meritiffimo dixeris, qui huiſcemodi miſſionis apoſtolicæ officio reipſa ſolertiſſimè perſurgentes, non modò in tam aſpera ſylvis & montibus horrida regione verbum Dei diſſeminarunt, eamque cum incolis manuſuetudinem effecerunt, ſed & Verdenſem apud Saxones eccleſiam profuſo ſanguine plantauerunt.

41 *Jam paucis agemus de verofimili vita inſtituto, quod S. Amor profeſſus eſt, & quod ſæpe citatus Groppius pag. 36 *Historia ſua Amorbacensis explicat his verbis: Sanctum Amorem ex Aquitania ortum fuiſſe, ipſum nomen indicat. AMATOR, AMATUS, AMANDUS, AMANTIA (quæ ſancti Amandi mater fuit) nomina Aquitanica ſunt. Ubi inſtitutum monaſticum ſit amplectus, in comperto necdum habemus. In Foſſatensi monaſterio (quod poſtea ob tranſlatas illuc S. Mauri reliquias inde nomen accepit) cum magiſtro ſuo ſancto Pirminio monachum fuiſſe, verofimile eſt. Ab eodem ſancto Pirminio apud Odinsylvaniam Chriſti fidem prædicante cum nonnullis aliis monachis adſcitus, vel ſua ſponte ad illum profectus eſt, ut ſuam illi operam in eo apoſtolicò munere impenderet. Inde nomen PEREGRINI, ſicut & reliqui laborum ſocii, traxit. Sacerdotem fuiſſe, ejuſdem officii ſunctiones probant: neque enim prædicare ſolum ſatis erat, ut Chriſti fides iis in partibus plantaretur; populi eccleſiæ Romanæ aggregarentur, & fideles paſcerentur; inſuper Sacramenta conficere & adminiſtrare, poenitentibus aures præbere, Miſſas dicere, ſacram Eucharistiã diſtribuere, moribundos ſacro oleo inungere necesse fuit. Hæc uerò ſacerdotum munia ſunt.**

42 *Quam ſedulò ſanctus Amor in promovenda Chriſtiana fide laborauerit, Chronica Wirceburgensia manuſcripta teſtantur. Conſtat ex iis, ſanctum Amorem cum ſuis, eo tempore conuertendis Odinsylvanis inſudafſe, quo ſanctus Burcharnus Wirceburgensibus ſuam ſuorumque operam impendit; magnam etiam inter ambos amicitiam & conſuetudinem interceſſiſſe, & unitis viribus rem Chriſtianam mirificè per Franconiam propagafſe. Amorem eximia vitæ ſanctitate clariſſe, eamque miraculis inſuper, eo adhuc uidente, à Deo confirmatam eſſe, Meginfredus Fuldenſis Chronographus teſtatur: quæ uerò huiſmodi miracula fuerint, non expreſſit, nec alicubi illorum notitia hæcenus prodita eſt. Præcipuum illud fuiſſe credimus, quod fonti in ſacra ædicula B. M. V. *zu ſanct-Amors-brunn* ſcaturienti vim ægris ſalutem afferendi à Deo impetrauerit. Eum præterea in variis languoribus, ac infirmis præcipuè pueris, frequenter opem tulifſe, inde conjicimus, quod uſque hodie contra varias infirmi-*

R *Refertur verofimile Sancti inſtitutum,*

F

quod antiquioribus instrumentis probatur deſideratur,

A infirmitates patronus invocetur. Quæ primis ab eius obitu annis & seculis per eum fideles beneficia sunt consecuti, omnia interciderunt. Ex posterioribus aliqua suo loco referemus. *Non negamus, pleraque hæc verosimilia esse; sed ea veteribus testimoniis confirmata videre optaremus. Utinam saltem eruditissimus Groppius Chronica Mss. Herbipolensia, qua hic citat, inter Probationes Historia sua cum aliis instrumentis edidisset, & eorum antiquitatem praterpropter indicasset!*

de anno, quo S. Amor abbas obiisse creditur, quam Groppius pag. 37 instituit in hunc modum:
Circa incertum obiit tempus, Quo anno sanctus Amor noster ex mortali hac vita ad æternam transierit, hæcenus nullibiprehendimus. Bucelinus in Menologio, Benedictus Cherle in Martyrologio Benedictino memoriam sancti Amoris die xvii Augusti celebrant, quo juxta hos scriptores obiisse videtur. Sanctus Amor, quem venerabilis Beda suo Martyrologio ad viii Idus Octobris inscripsit, Belisensis sit, necesse est. Ut annum, quo sanctus Amor noster verosimiliter obiit,prehendamus, vestigia alia perquirenda sunt. Inscriptiones, quas alibi de fundatione Amorbacensi exhibuimus, sanctum Amorem monasterio eidem annos quadraginta tres præfuisse dicunt. Id ipsum etiam alibi legimus. Si hos annos à fundatione hodierni monasterii (quod etiam inscriptiones innuere videntur) numerare velis, ab anno videlicet dccxxxiv, quo sanctum Amorem ei præfectum fuisse à sancto Pirminio diximus, usque ad annum dclxxvii ejus vitam deduces, in quo anni quadraginta tres ejus regiminis expleti sunt, & sanctum Abbatem obiisse oportet.

de quo Groppius disputat,

B 43 *Nunc referenda est disputatio chronologica*
 44 Verùm hic annorum calculus non placet, quod sanctum Abbatem ad eam senectam provehat, quam illum inter tot tantosque labores & sudores attingisse, nemo facile credit. Ex omnibus circumstantiis & indiciis colligo, sanctum Amorem, cum jam novi & secundi in Odinsylvania erecti cœnobii abbas anno dccxxxiv constituebatur, annorum minimùm quadraginta fuisse. Cum jam olim ante annum dccxxiv sanctus Pirminius Augiam indeque Romam pergeret, ejus vices tam in monasterio, quàm in apostolica Missione in his partibus Amorem gessisse, alibi diximus; ut jam tunc, anno videlicet dccxxiv aut citius, trigessimum ætatis annum attingisse credendus sit: minor enim ætas ad hujusmodi functiones, inter viros jam apostolicis laboribus maturos obeundas, à sancto Pirminio admissa non videtur. Adde triginta his annis decem alios sequentes usque ad annum dccxxxiv, quo novi cœnobii abbas factus est, & jam ætatis illius annos quadraginta numerabis. His iterum reliquos regiminis annos quadraginta tres adjice, & omnem illius ætatem ad annos octoginta tres perduces. Quis verò credat, Virum variis laboribus, itineribus, prædicationibus, innumerisque curis fatigatum ad tot annos pervenisse? Pervenire ad illos potuisse, non refragamur; sed ætatem illi concedendam putamus, quæ non facile hominum fidem, neque nostram de illius regimine traditionem excedat. Utrumque præstare nos hoc modo putamus.

quem anno Christi 767 affigit,

C 45 Dicitur est sapius, sanctum Amorem non unius hodierni Amorbacensis cœnobii à sua fundatione, sed etiam primi illius, jam ab anno dccxxiv sancto Pirminio ad Augiam discedente, curam & regimen ceu utriusque abbatem gessisse. Inscriptiones supra citatæ & auctores, qui sancto Amori quadraginta tres annos in abbatiâ regimine

tribuunt, inter utriusque cœnobii præfecturam non distinguunt, uti distinguere oportuisset. Concedimus etiam nos juxta inscriptionum sententiam sancto Amori annos quadraginta tres; sed quorum primos decem in regimine primi & antiqui monasterioli ab anno dccxxiv, reliquos verò triginta tres ab anno dccxxxiv in novi cœnobii regimine consumpsit, quod denique anno dclxxvii cum vita absolvit, cum ipse annum ætatis septuagesimum tertium ageret. Judicamus itaque, quantum ex adductis hæcenus rationibus & indiciis judicare licet, sanctum Amorem circa annum dclxxvii die xvii Augusti obiisse, anno ætatis suæ septuagesimo tertio, cum utriusque monasterio Amorbacensi per annos quadraginta tres sanctè præfuisse. Juxta hæc autem revocata & emendata volo, quæ in præfatione ad Vitam S. Bilhildis anno mdcxxxvii editam pag. 16 de obitu hujus sancti Abbatis; item de ejus successore sancto Patrone, & istius ad cathedram Verdensem ejectione in notis ibidem dixi: neque enim tunc facultatem & occasionem habui, sicuti modò, documenta Amorbacensium penitiùs inspiciendi.

E

E 46 *Quandoquidem senectus octoginta trium annorum etiam in homine laboriosissimo non est statuitur. adeo prodigiosa, ut ex hac aliquid certi circa æternalem S. Amoris annum statui possit, non audeamus negare, hunc sanctum Abbatem usque ad annum Christi 777 vixisse. Accedit, quod antiqua Amorbacensium inscriptiones innuunt, S. Amorem uni eidemque monasterio, quod anno 734 constructum est, quadraginta tres annos præfuisse. Certè apud Groppium pag. 10 Historia Amorbacensis in perantiqua inscriptione leguntur hæc verba: Anno Nativitatis Domini dccxxxiv, Indictione Romanorum secunda, regnantibus Leone III & Constantino V imperatoribus, ac Romanæ Ecclesiæ Præsede Gregorio III, fundatum est monasterium Amorbach per S. Pirminium. . . . Præfuit monasterio prædicto sanctus Amor abbas I, jam nominati Pirminii discipulus, annis xliii, locoque vocabulum indidit. Cum hic disertè dicatur S. Amor quadraginta tres annos præfuisse monasterio prædicto, videtur agi de uno eodemque cœnobio, quod anno Christi 734 fundatum est. Sed quia contraria Groppii rationes non carent probabilitate, nihil certi statuimus de tempore mortis ejus, & initio hujus Commentarii in margine eam anno dclxxvii vel dclxxvii affiximus.*

F

§ V. Præcipua Sancti gesta ex traditione & documentis Amorbacensibus.

C Um nobis aliunde non suppetant instrumenta, ex quibus Acta hujus S. Amoris eruere possimus, hic iterum sequimur sæpe laudatum Groppium, qui pag. 38 & sequente Historia Amorbacensis ex domesticis monumentis aliisque scriptoribus ea sic narrat: Sanctus Amor monasterii B. M. V. in sylva Odonica primus abbas, sancti Pirminii discipulus & natione Aquitanus fuit. In Fossateni cœnobio (ut verosimile videtur) monachum juvenis induit, in quo antea sanctus Pirminius regulare institutum etiam amplexus fuerat. Ad hunc, in sylva Odonica Christi fidem prædicantem, cum nonnullis aliis monachis profectus, strenuam in eo apostolico munere operam

AUCTORE
G. C.

ram eidem navavit. Ex eo prædicationis officio, quod, relicta patria, in longinquam hanc regionem peregrè profectus amore Christi susceperat, nomen PEREGRINI cum reliquis sancti Pirminii fociis acquisivit. Sanctus verò Amor hujusmodi officii partes ita strenuè ac sanctè adimplevit, ut post magistrum suum sanctum Pirminium, cum hic alibi ageret, primus atque præcipuus apostolicæ Missionis illius promotor ac præses extiterit. In observantia regulari ac sanctioris vitæ studio ita etiam excelluit, ut ceteris præferri mereretur.

apostolicus
zelus,

48 Cum sanctus Pirminius ante annum dccxxiv Augiam pergeret; cum ex Augia pulsus anno dccxxvii rediens in Alsatiam discederet, sancto Amori discipulo suo susceptæ prædicationis munus, per se suosque strenuè promovendum, ac curam insuper monasterii in cremo Odinsylvaniæ mandavit, & abbatem illius esse voluit. Interim Comes Ruthardus & Carolus Dux ad repetitas sancti Pirminii monachorumque preces novum illis monasterium condunt, cujus exurgentem fabricam sanctus Amor maximè curavit. Opere tandem consummato, etiam novi hujus cœnobii abbas sanctus Amor constitutus & confirmatus est. Quo verò feliciter sanctus Amor commissam sibi provinciam exequeretur, ac religionem Christianam in Odinsylvania longius proferret, jam maximè studiosus fuit. Cum S. Burchardo, qui apud Wirceburgenses Christianam rem maximopere promovebat, sanctum Amorem nostrum arctam amicitiam coluisse, manuscripta Wirceburgensium Chronica testantur. Sanctos hosce viros de tanto negotio, quale uterque agebat, consilia sæpius contulisse, nullum dubium est.

B

industria
ad stabilien-
dam fide-
dem Christi-
aniam,

49 Sanctus Amor ad roborandam apud Odinsylvanos suos Christianam religionem, indeque latius propagandam, medio huic rei aptissimo usus est, cum puerorum institutionem in primis curavit, atque eum in finem scholas in suo cœnobio aperuit. Noverat Vir sanctus, quod circa sit puerorum ætas, & ad recipiendas quaslibet formas aptissima. Igitur ut in tenella adhuc ætate præceptis & Christianis sacris imbuerentur, curam & diligentiam omnem adhibuit. Ipse pueros & puellas advocare ad se, ipsis blandiri, animosque eorum lucrari primùm satagebat. Tum prima Christianæ fidei elementa, preces, aliq̄ra denique præcepta edocere, & ad omnem honestatem conformare. Grandiores factos & aptiores litteris instruere, applicare ad studia, sanctioribus scientiis erudire. Tantus in pueros Amoris amor parentes etiam in sancti Abbatis amorem provocavit. Ipsi filios suos sancto Abbati certatim offerre, curæ illius ac institutioni relinquere, ac tandem Christianis moribus & scientiis probè excultos ab eodem recipere.

C

miseri-
cordia erga
ægratos,

50 Alii corporum etiam sanitatem pro filiis, cum ægrotarent, à sancto Viro expetiverunt. Cum infantes recens nati vita periclitari videbantur, sancto Abbati ad baptizandum oblatis sunt, ut cum sacro baptisate sanitatem insuper (quod frequentissimè contigit) iisdem conferret. Interim sancti Amoris fama latius diffunditur, augeatur populi concursus undique ad eum confluentis, opemque præstolantis. Sanctus itaque Vir, cum magnis esset apud Deum meritis, variis in infirmitatibus, præcipuè verò febre laborantibus opitulatus est. Ut verò perpetuum ac præsens semper remedium adversus varios languores, aliquando defunctus, post se reliqueret, fonti ad primævi monasterii ecclesiam, beatæ Mariæ virgi-

ni sacram, scaturienti, suis precibus ac meritis à Deo miram virtutem impetravit. Solebat Vir Dei cum suis, postquam novum monasterium recepissent, frequenter ecclesiam, ubi initio habitaverant, accedere, ibique Dei Genitricem maximopere venerari, ut meritò sacra illa ædicula ob sancti Amoris frequentiam & impetratam salutiferam fonti virtutem à posteris AD FONTEM SANCTI AMORIS appellata sit. In multis postea ac variis languoribus sanctus Abbas, inter cœlites jam assumptus, opem suam in hac sacra æde se invocantibus exhibuit, exhibetque adhuc, quod ex recensendis infra ejusdem miraculis vel beneficiis hujusmodi patebit.

51 Quam sollicitus & studiosus sanctus Abbas cura pro monasterio suo, cum suis fidem ac rem Christianam in Odinsylvania promovit, tam beneficus ac liberalis in sublevandis incolarum aliorumque indigentium necessitatibus fuit. Erectum recens monasterium amplis multisque prædiis, sed plurimam partem adhuc sylvestribus & incultis, fundatores dotaverant. Monachis, qui potissimam operam instituendis animis & animabus lucrands collocabant, ad excolendos agros multum temporis non suppetebat. Interim non deerant, qui continuo à monachis opem peterent. Ut eorum precibus & indigentia facerent satis, ex monasterii prædiis, quæ pro sustentatione sua excolerent, sub annuis censibus monasterio solvendis, tradiderunt. Qui in propinquo monasterii ejusmodi bona acceperant, domos insuper in eadem vicinia, ut iis excolendis viciniore essent, constituiebant. Hos imitati sunt alii, qui vel ex quotidianis elemosynis à monasterio acceptis, vel ex alia eidem monasterio collocata opera suum inde victum capiebant. Ea denique ratione factum est, ut sequentibus seculis, excisis hinc inde vepribus, regio in agros excolta mansuesceret, ac populus eam frequentior incoleret. Sed de hoc ex instituto alibi.

E

52 Ceterum cum sanctus Abbas tot tantisque aliisque gestis referuntur ex documentis recentioribus, labores in efferenda re Christiana, in adjuvandis proximis, eorumque necessitatibus tam corporis quam animæ succurrendo obiret, ut hujusmodi negotiis solùm & unicè totus incubuisse videatur; suos nihilominus in claustris monachos verbo & exemplo, iis sanctioris vitæ præceptis, eaque doctrinâ insuper instituit, quam posterus orbis & universa Ecclesia in iisdem cum æterna laude suscipit. Adeo ut sancti Amoris monasterium doctrinæ & sanctitatis promptuarium haberetur, ex quo ad gentium conversionem doctores, ad instituendas ecclesias rectores & episcopi evocati sint, qui adepti hujusmodi dignitates, gloriâ sanctitatis & martyrii palmâ easdem condecorarunt. In hoc uno sanctorum adeo Patrum successores & filii infelices sumus, quod tantarum virtutum & præclarè gestorum cognitio ad nos integra non pervenit, temporum ac bellorum injuriis plurimùm obliterata. Cetera, quæ postremis ad nos usque seculis per sanctum Amorem fideles beneficia impetrarunt, ex plurimis pauca annotata sunt, quæ paulo infra referemus. Denique sanctus Vir plenus dierum & meritorum circa annum Christi dccclxvii, cum à mane usque ad vesperum vitæ in excolenda vinea Domini sabbaoth, portans pondus diei & æstus, indefessè laborasset, vocatus est per beatam mortem in cælum, ut à divino Patre familias æternæ beatitudinis denarium reciperet.

F

53 Ex Meginsredo Fuldensi apud Trithemium generaliser novimus, S. Amorem primum monaste-

A monasterii Amorbacensis abbatem eximia vita sanctitate ac multis miraculis coruscasse. Utinam singularia ejus gesta, que hic transcripsimus, simili testimonio confirmarentur. At frustra id optamus, cum antiqua monasterii Amorbacensis monumenta bellis ac incendiis perierint, ut Groppius pag. 19 testatur hac narratione: Amorbacum annos vixdum ducentos suis ab incunabulis steterat, cum ab Hunnis sive Hungaris, totam fere Germaniam ferro & igne depopulantibus, succensum & in cineres redactum fuit. Anno 910 barbari dioecesim Wirceburgensem misere vastarunt. Anno 915 iterum irrumpentes usque ad Fuldense cœnobium penetrant, illudque, Trithemio teste, succedunt. Denique anno 923 iidem Franciam Orientalem, Alsatiam, Sueviam, Saxoniamque cæde & igne vexarunt. Una harum tempestas Amorbacum nostrum invasit, quæ id, monachis aliquot trucidatis, ceteris in fugam actis, bonis omnibus excussit ac tandem igne consumpsit. Jactura sane gravissima, quam chartarum ac primorum privilegiorum simul incensuram amissio acerbiorum reddit. Deinde historicus Amorbacensis ibidem fusè pergit narrare, quomodo sequentibus seculis idem monasterium sepius omnino devastatum fuerit. Si quid denique tunc ex litteraria suppellectile manus hostium evaserit, aut postea scriptum fuerit, id in seditione rebellium rusticorum, & in Brandenburgico Suecicoque bello magna ex parte periisse suspicamur, ut apud Groppium paginâ superius citatâ & sequentibus videre est. Itaque fidem peculiarium gestorum S. Amoris, quæ supra ex traditione & domesticis documentis Amorbacensium retulimus, penes narratorem relinquimus.

B quomodo sequentibus seculis idem monasterium sepius omnino devastatum fuerit. Si quid denique tunc ex litteraria suppellectile manus hostium evaserit, aut postea scriptum fuerit, id in seditione rebellium rusticorum, & in Brandenburgico Suecicoque bello magna ex parte periisse suspicamur, ut apud Groppium paginâ superius citatâ & sequentibus videre est. Itaque fidem peculiarium gestorum S. Amoris, quæ supra ex traditione & domesticis documentis Amorbacensium retulimus, penes narratorem relinquimus.

§ VI. Posthuma Sancti gloria ex fonte, cui miram salubritatem precibus suis impetrasse traditur.

In facello
Deipra;

C **S**æpe memoratus auctor Historia Amorbacensis certius testimonium reddere potest de posthuma S. Amoris gloria, quæ hætenus perseverat, & quam pag. 40 & sequentibus ita describit: Sanctum Amorem, cum inter mortales ageret, miraculis claruisse, Meginfredus Fuldenfis aliique testantur. Diximus supra, eundem permultis infirmis sanitatem, ac fonti præterea in facello B. M. V. 31 sancti Amors-brunn dicto, virtutem sanatricem suis precibus & meritis à Deo impetrasse. Cum sanctitatis atque operum ejus fama longè latèque percrebuisse, tum fons ille, tum monasterium, in quo Vir sanctus degebat, voce populi ab eo Amors-brunn & Amorbach in hodiernum usque diem cognominari consuevit. Post mortem Deus Servi sui sanctitatem & merita, plurimis eo loci ad invocationem ejus præstitis beneficiis, declaravit, ubi magno populi concursu & religione colitur. De utroque hic pro tanti Patris nostri gloria disseremus; de facello B. M. V. ad fontem Amoris, vulgo 31 sancti Amors-brunn.

quod mediâ
hora ab A-
morbacensi
monasterio
distat,

55 Sacra hæc ædicula primitus beatissimæ Dei Genitrici, postea sancto Amori, consecrata est. Dimidio horæ ab Amorbaco versus Occidentem distat, circumfurgentium montium sinu recepta. Originem suam per monachos nostros Amorba-

centes accepisse, plus quam certum est. Eo loci sanctum Pirminium, cum sociis ad hanc æremum advocatum, primas suas cellulas seu monasterium constituisse eamque ecclesiam erexisse, alibi diximus. Illam aliquoties à tanto tempore restitutam & ab antiquitate vindicatam esse, extra dubium est. Denique à monasterio parochiæ Amorbacensi addita fuit. Postquam novum sub sancto Amore, eo, quo hodie consistit, loca monasterium surrexit, sanctus Abbas cum monachis suis sacellum illud frequenter divinæ Matris amore invisit. Horum exemplum secutum etiam vulgus, sanctissimum peregrinationis hujusmodi morem magna cum religione ad hæc usque tempora conservat.

56 Sequentibus seculis iterum ex fodalibus nostris aliquot ad eam sacram ædem subinde habitasse; antiqua litterarum monumenta docent. Sub abbate Ludovico charta occurrit, in qua cœnobita quidam è nostris nobilis Henricus de Rosenberg ad præfatam ecclesiam sancti Amoris anno MCCCLXXXIII vixisse legitur. Denique sancti Amoris ejusque fontis rumor adeo per omnem ferè regionem diffusus est, ut etiam ex distitis longè plagis magna huc vi veniant, qui per merita sancti Abbatris ex ejus fonte levamen pro sua quisque infirmitate quærunt referuntque. Fons iste in ipsa æde sacra ad latus Septemtrionis limpidissima ac divite vena scaturit. Lapis, quo pavimentum sternitur, fontem ita claudit, ut nemini impedimento vel offendiculo sit. Rotundo tamen ac unius fere pedis foramine excavatus est, cui in catenula scyphus, quo aqua hauritur, adhæret. Aqua per subterraneum meatum in paratam ante fores sacre ædis cisternam effluit, ubi se infirmi lavant, aquis intingunt, ac frequenter accepto levamine gaudentes ad sua redeunt. Lavantes aut intingentes sanctissimæ Trinitatis invocationem adhibent, dicentes: IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI. AMEN.

57 Deinde Groppius ibidem testatur, Amorbaci in antiquo Ms. codice conservari metricam hæc carmine, hujus fontis descriptionem, quæ sic sonat:

Non te suspensum per longa exorsa tenebo,
Lector, nec labyrinthæis ambagibus utar,
Hoc quid spectet epos. Jacet extra mœnia no-

stræ
Urbis Amorbachæ, millenis passibus æqua
Ante supinatos colles & amœna vireta
Vernans arbustumque, velut prunumque py-

rumque
Parva quidem structura ædes, adeoque vetu-

sta;
Condita AMORI olim, magnis sed magna mi-

raclis.
Huic, advertite, subest media testudine templi
Ebullitque magis vitro pellucidus amnis,
Fons sacer, alluitans medius per humentia saxa
Ad loca delubro contermina murmure dulci,
Mox facilis partes ubi se vis findit in ambas,
Dextrorsum versus Weilnbacum, ubi vinea

largo
Pubescit fœtu, quadrilaterum undique muro
Quadris sepitur taxis: nam læva fraternas

Ædes indigitat residis, qui arcana visuro
Mente serenata pandit, fontanaque servat
Portitor hanc verecundus aquam. Mirabile di-

ctu!
Inditus est olli vigor & cælestis origo,
Numen divinum planè, divinaque virtus

Artus restituens hebetes, moribundaque mem-
bra.

Flu-

ægroti pte
adveni fontem,

E

F

* fortè ser-

vans

AUCTOR
G. C.

Fluëuet haud quidquam tua mens, probat im-
pia turba

Factum, oculique probant, res ipsæ credere
cogunt.

Nam cum morbus adest malefanus, & ossa me-
dullis

Mollibus exsiccat, lactentibus ubera matrum,
Ubera nilque juvant, medicæ nil herba salu-
bris.

Cumque locum querulis implent cruciatibus
omnem,

Sanguinis auctores metuunt, cupiuntque, do-
lentque

Attoniti, tandem majores inde levatos
Expendunt memores (cunctis visuque stupen-
dum)

Vincit iter durum pietas, & inhospita cœna;
Vincitque pluviasque, nivis que, albasque
pruinâs,

Nec titubata solo durant vestigia duro,
Pectore anhelato ad templum pia dona fre-
quenter

Ceteraque impressis manibus sua lumina haben-
tes

B

Pergunt; utque choro sacrum pœana dedere,
Membra liquore rigant infantum, & corpora
tingunt

Ægra superfusus undis, bis terque vocando
Auxilium sanctæ Triados ante omnia. Et ecce
Protinus ipsa fugit macies, fugit oreque pal-
lor,

Exhaustæque simul redeunt in pristina vires.
Incius haud causam fataget scrutarier ultro.
Id præstat Deus AMORIS virtutis amore.

Nunc nunc ingeminet naso crispante cachinnos
Hoc super, intendat sannandi * fortiter arcum
Impius ore: procul tales absunto profani.

* pro sub-
sannandi id
est irriden-
di

Tu geminas huc flecte acies, hunc respice fon-
tem,

Hic fons, hic est, sanare quem sæpius audis.
I decus ergo arvis nostris AMOR atque patronus
Glorius i fontis, nostratum gloria gentis,
Gentis Amorbacæ, fac qui se fluminis alveus

Ostendit nobis, fac udis faucibus udus
Perfret, & arefcatur stillans non messibus ullis:
Quin magis atque magis longævo tramite cur-
rens

C

Nectar, in Eoam Hesperiamque salutifer o-
ram

Ambrosium diffundat. Id (auxiliare) preca-
mur.

Et ana-
grammate
celebratum,

58. *Suspicio ab eodem poeta compositum esse
anagramma, quod ibidem dirigitur ad parvulos
hoc modo: Fons sancti Amoris peregrini salutifer
& dos. Tum per litterarum transpositionem mu-
tatur in hanc sententiam: Morsus infantis ægri
fano; certè prodest, fili. Denique poeta ad istud
anagramma suum alludit sequentibus versiculis:*

INFANTIS ÆGRI morbus dum pectora mordet,
Mordet & exilem, quæ tegit ossa, cutem.

Dos ego magna adsum, MORSUS sacroque repente
HOS (CERTE PRODEST) SANO LIQUORE meo.

Ergo veni dilecte, veni formosule FILI.
Sanantem succum si fitis, inde bibe.

cujus vim
salutiferam
Groppius

59. *Postquam eruditus Historicus Amorbacen-
sis hæc carmina retulit, ad filium narrationis suæ
revertitur in hunc modum: Ab antiquissimis lon-
gè temporibus fideles variis in languoribus ac in-
firmitatibus ex sancti Amoris fonte opem hausisse
ac ejus ex sacello retulisse jam ante annos ferme
trecentos notum omnibus ac perspicuum existit,
omnium ore ac sensu comprobatum fuit. Cum*

post annum MCDXL supradictus presbyter Joannes
Keck in monasterio Amorbacensi moratus, ma-
gnam populorum adventantium frequentiam &
cultum erga sanctum Amorem, & quæ ad ejus
invocationem à Deo consequerentur, auxilia con-
spiceret, cumque præterea festum sancti Amoris
tam in claustris quam in oppido celebrari videret,
hujusmodi pietati fomentum ministrare cupiens,
de Sancti illius Vita & reliquiis (quarum nullam
Amorbacenses notitiam aut portionem possidebant)
indagare cepit. Tandem de sancto aliquo Amo-
re in Belisicensi virginum cœnobio quiescenti
certior factus, eò profectus est, & ab abbatis-
sa Legendam sacrasque aliquot reliquias impetravit,
quas Amorbacum attulit. Vir alioquin bonus in
eo deceptus equidem est, quod Belisicensi illi san-
cto Amori tribuenda putaverit, quæ primo A-
morbacensium abbati deberi, argumenta à nobis
superius allata probant.

60. Hoc unum verò ex istis hic eruiamus & no-
tamus, jam tunc temporis, circa annum videli-
cet MCDXL atque antè, magnum ad sancti Amo-
ris nostri sacellum & fontem populi accursum,
plurimaque ab eo beneficia impetrata fuisse, an-
tequam sanctus ille Belisicensis Amor apud nos in-
notesceret, aut sacræ quædam ipsius reliquiæ cum
Vitæ Legenda ad nos adferrentur. Cum verò be-
neficia ejusmodi per sanctum Amorem cælitus con-
cessa à nostris notata non fuissent, aut certè aliàs
adnotata dudum intercidissent, citatus sæpe Ke-
ckius, qui sancti Amoris cultum egregiè promo-
vit, ea chartis commendare cepit, quæ sui apud
Amorbacenses hospitii tempore varii conse-
quebantur. Post ipsum à nostris alia, sed admo-
dum pauca, litteris consignata sunt; plurimis,
qui ea consecuti fuerant, indicare negligentibus.

precibus S.
Amoris ab-
batis attri-
buit.
E

Aliorum testes sunt tot votivæ tabulæ aliæque a-
nathemata, in sancti Amoris sacello suspen-
sa, quorum tamen & ipsorum permulta frequenter
dilacerata, à blattis & vermibus corrosa, ab i-
pso pulvere & antiquitate consumpta sunt. Ex re-
liquis hujusmodi signis & beneficiis pauca pro glo-
ria sancti Patris nostri Amoris hic attulisse satis sit.

§ VII. Miracula, quæ ad fontem

sancti Abbatis ab anno 1446

usque ad annum 1712

contigerunt.

F

Diligentissimus Groppius pag. 42 & sequen-
tibus Historia sua Amorbacensis exhibet mi-
racula quadam sive beneficia, per intercessionem
S. Amoris abbatis collata, quemadmodum supra
promiserat. Quamvis ea non satis exactè dispo-
nantur ordine annorum, quibus patrata sunt, ta-
men hand dubie historicus iste secutus est ordinem
chronologicum, quo illa litteris consignata inve-
nit. Quare nos eandem seriem sequimur, & ea
damus his ipsis relatoris verbis: Anno MCDXLVII
narravit Joannes Losse ex pago Rûdenau oriundus,
matrem suam olim magno fervore sanctum Amo-
rem coluisse; atque in singulos annos una mini-
mum vice ad ejus sacellum & fontem peregrinari
solitam esse. Cum aliquando fratri ejus Conrado
adhuc quinquenni quinque in gutture ulcera ex-
crevissent admodum urentia, & magno cum do-
lore in totidem foramina aperta fuissent, quæ
continua sanie manabant, nulloquæ medicamine
curari poterant; mater filium in instituta à se pe-
regrina-

Fam à tre-
centis serè
annis

A reginatione ad sancti Amoris fontem adduxit, ac ex fonte vulnera lavit. Mox puer convaluit, cicatricibus nihilominus relictis, quas deinde plurimis in reliqua vita ostendit, receptæ per sanctum Amorem sanitatis indubitata testimonia.

Anno MCDXLVI mulier in oppido Amorbach vehementem oculorum dolorem perpetuens, sancto Amori vivam quotannis oblationem, hoc est gallum vel gallinam, offerre promisit. Facto voto, brevi post convaluit.

mulieres in partu periclitantes,
62. Cum anno MCDXLVI Petri Lützel civis Amorbacensis uxor, Anna nomine, uterum ferret, foetum ultra annum gestavit, nec edere valuit. Mulier hinc plurimum consternata, ad facellum sancti Amoris pergit, eumque in auxilium vocat. Precibus votum addit, se, si puerum paritura feliciter sit, sancti Amoris nomen ei indituram, eumque præterea, finito puerperii tempore, ad aram cum cerea icone delaturam. Post paucos dies idem facellum mulier revisit, & promissam secum ceram affert. Nec cessat à quotidiana ejusmodi frequentatione facelli, gravi utero nil retardata, mirantibus omnibus. Tandem partus dolores sentit. Quæ fortè mulieres aderant, cum ei hoc in periculo opitulari debuissent, aufugiunt, una sola penes ipsam remanente: timor enim cunctas invaserat, parturientem aut interituram, aut nescio quid monstri edituram. His in angustiis mulier denuo in genua procidens, Dei opem per sancti Amoris merita & intercessionem implorat. Exaudiuntur dolentis preces. Parit mulier; puerum edit formosum & sanum; & post spatium unius horæ alterum, stupentibus & gratulantibus omnibus. Præius Amor, Nicolaus alter vocatur, & uterque ex voto Deo & sancto Amori in ejus sacello per matrem offertur. Anno eodem mulier in vico Schneidtberg diu noctuque partu laborabat, adeo ut de illius ac proliis vita conclamatum videretur. Periclitans mulier in hujusmodi doloribus sanctum Amorem unà cum præsentibus piè invocat, is sua à Deo intercessione impetret, ut partus feliciter editus ad baptismum perveniat. Preces voto firmanur. Solvitur partus, & in lucem feliciter prodit. Simile beneficium tres aliæ mulieres in eadem necessitate anno MCDXLVI & MCDXLVII per merita sancti Amoris consecutæ sunt.

aliique ægri variis morbis oppressi,

C 63. Anno MCDXLVII in pago Rūdenau operarius fuit Petrus Loffe dictus. Is cum aliquando de sancto Amore ac beneficiis per ejus merita impetratis audivisset, ægrotus ejusdem implorat opem, & ad Sancti facellum peregrinationem promittit. Convaluit æger; sed promissam peregrinationem exsolvere negligit. Corripitur nova & graviore infirmitate. Eadem vota repetuntur, & sanitas secundo restituitur. Homo iterato ictu necdum sapiens, cum quotidianâ operâ sibi suisque victum quæreret, promissa reddere denuo neglexit. Rediens morbus eum tertio tamque vehementer corripuit, ut jam de vita periclitans sacro oleo sit inunctus. Demum vehementia morbi mentem alienare, vociferari æger, in maledicta prorumpere, torquere oculos, è lecto se proripere, uxori & liberis insidiari, omnem cibum & potum recusare, subinde in hujus verba linguam solvere: *ich muß gen Amors-brun; ick muß gen Amors-brun. Hac verba Germanica ita intelligo, ut significent: DEBEO ADIRE FONTEM S. AMORIS; DEBEO ADIRE FONTEM S. AMORIS.* Interea à fratre visitatus, & ut Deum pro auxilio precetur, admonitus; non posse se Deum invocare, dicebat, priusquam ad fontem sancti Amoris ad-

Augusti Tomus III.

fuisset. Uxor voti prioris neglecti conscia, ultionem divinam advertit. Itaque in hortum secedens, Deum & sanctum Amorem deprecata, novum peregrinationis votum pro viro exsolvendum addidit. Ad decumbentem maritum regressa, melius habentem reperit. Denique ubi is sanitatem pristinam à Deo per sancti Amoris merita recuperavit, peregrinationis suæ votum ambo reddidere, Deo & sancto Amori gratias agentes.

aut infortunis afflicti,
64. Anno eodem Joannis Koentleins civis Amorbacensis uxor, Agnes nomine, circa natalem B. M. V., malo conscensa, ut poma carperet, fracto, cui insistebat, ramo, decidit, crure dextro ita colliso, ut particulæ ossæ carnem cutemque penetrantes prominere. Domum deportata sibi reddita, extemplo sanctum Amorem precibus continuis flagitavit, vovitque, se, ubi denuo pedibus incedere potuerit, ad ejus fontem accessuram cum crure cereo tantæ ferè magnitudinis ponderisque, quanti proprium esset, offerendo. Advenit interim sacelli ejusdem dedicatio, in diem sancti Remigii eo anno incidens. Mulier decumbens vehementius dolebat, quod festo pro sua devotione interesse non posset. Exhinc instantius sancti Amoris auxilium flagitare, nova vota addere, & quotannis candelam cum duobus nummis sancto Amori offerendam promittere. Sentit quantocius lenimen doloris, pedem movere tentat, movet, huc atque illuc absque ope aliena locat, recollocatque. Tandem post paucos dies pedi insistit, nulloque baculo nixa incedit. Lata de redintegrato pede, Deo & sancto Amori gratias cum voti solutione reddidit.

Anno eodem Conradus ex oppido Amorbach annorum ferè quatuordecim æquo delapsus, brachium adeo confregit, ut particula quædam ossis extra cutem extaret. Mater condolens filio, cum ad implorandam Dei opem per sancti Amoris intercessionem unà secum invitavit, addito voto, cereum brachium in sacelli visitatione offerendi. Convaluit brevi post adolescens, & ad omnem usum adhibere brachium potuit. Mater cum filio emissum votum exsolvit, Deo & sancto Amori gratias redhibentes.

opem S. Amoris implorarunt ac scripsit.
F 65. Cum anno MCDXLVIII Conradus, de quo num. 1 diximus, annorum octodecim factus esset, maxime ægrotans, omni sensu & ratione privatus, trunci adinstar immobilis, distortis latè oculis, decubuit. Omni ope humana desperata, frater ejus, nomine Petrus, se unà cum fratre, ubi convaluerit, ad facellum sancti Amoris accessurum vovet, & oblationem secum vivam allaturum. Voto factò, ægro mens & sanitas redditur, qui jam semetipsum ad sanctum Amorem despondet. Plantis interim consolidatis, unà cum fratre peregrinationem exsolvit, Deo & sancto Amori debitas gratias agentes.

Conrado restituto, fratris uxor eodem anno adeo laborare ex gutture cœpit, ut per quatuor septimanas nullo solidiori cibo vesci potuerit. Promissa ad sanctum Amorem cum oblatione candelæ peregrinatione, eaque peractâ, duos infra dies sanata est.

Anno eodem Conradus Nunnenmacher, civis Amorbacensis, per dies duodecim graviter cholera cruciatur. De continuis doloribus apud uxorem conquestus, ejusdem hortatu (quæ & ipsa ad sancti Amoris invocationem aliàs capitis doloribus liberata fuerat) sancto Amori candelam per semet in ejus sacello offerendam promittit. Sacellum invisit, candelam offert, preces fundit, & domum reversus sanum se gratulatur.

000

Anno

AUCTORE
G. C.

Anno MCDXLIX Amorbaci & in circumjacentibus locis dysenteria invaluit, & permultos pueros puellasque corripuit. Ejusmodi malo gemini fratres, de quibus num. 3, Amor & Nicolaus ad mortem etiam decubuerunt. Parentes pro pueris sanctum Amorem invocant, illique ex periculo-ssima infirmitate convaluerunt.

Hanc veterum pietatem imitantur recentiores,
66 *Editor Amorbacensis historia hoc loco monet, sese antiquiora beneficia litteris consignata non reperisse, & illis recentiora quadam subjungit hac temporis serie: Anno MDCXII Joannes Hertz, civis & scriniarius Amorbacensis per medium annum magnis tergi doloribus affectus decubuit, remediis omnibus frustra adhibitis. Tandem à vicinis persuasus, ad fontem sancti Amoris votum fecit, & remittentibus continuo doloribus, convaluit, votum exsolvit, & singulis posthac septimanis sacellum sancti Amoris devotus invisit.*

inter quos Religiosus Amorbacensis odontalgia liberatus,
67 *Huic miraculo vel beneficio subnectitur alterum, quod Religiosus Amorbacensis in se ipso expertus est, & quod authentico suo testimonio ita confirmat: Anno MDCXII, post professionem meam primo, ego Pater Columbanus à capite Quadragesimæ usque ad feriam secundam Paschatis tam vehementem dentium dolorem perpeffus sum, ut frequenter bruti adinstar super terram reperem, omnibus confratribus ad patientis commiserationem commotis. Cum prædictâ feriâ secundâ Paschatis Patres Conventus sacellum sancti Amoris inviserent, comitatus eosdem sum. Cumque sæpe de sancti Amoris ac fontis ejusdem mira virtute audivissem, Sanctum eundem pro doloris lenimine invocavi, lavi ex fonte dentes, & extemplo dolore remisso, nunquam amplius usque adhuc, omnibus admirantibus, dentibus dolui. Jussus à domino abbate meo, præstitum hoc mihi beneficium ipsiusque fontis virtutem paucis versibus comprehendere, eosque sacelli parietibus inscripsi. Ita testor F. Columbanus monasterii Amorbacensis Ordinis S. Benedicti Professus, parochus in oppido Mudau xxx Maii MDCXXXIII.*

ex grato animo carmen panxit,
68 *Carmina, quæ P. Columbanus ex grato erga sanctum suum Benefactorum animo composuit, alternatim Latina & Germanica sunt, ut forsitan idiomate vernaculo rudiores etiam ad patrocinium S. Amoris implorandum excitarentur. Sed cum nos viris lingua Latina peritis scribamus, & versus Germanici ibi idem significant, quod Latini, illis omissis, damus hos solos, qui sic sonant:*

Cum corpus languet, jacet & sine viribus ægrum,
Dum vehemens turbat discruciatque dolor;
Cur medico toties largissima munera mittis,
Atudes & summi linquere dona Dei?
Ecce peregrini peramœnus rivus AMORIS
Transluit, è morbis languida membra levans.
Atrophix fœdus languor si strinxerit artus,
Hoc tua fontano membra liquore laves.
Cum creat indomitos odontalgia dolores,
Diluito dentes hujus AMORIS aquis.
Nam citò comperies mira virtute repulso
Morbos, quos divus flumine sanat AMOR.

et alii multi, voto facto,
69 *Demum reliqua breviter ita referuntur: Anno MDCXX Joannes Kron civis Miltenbergensis per annum integrum febre laboravit. Remediis contra morbum nihil proficientibus, peregrinationem ad fontem sancti Amoris cum oblatione promittit, solvit votum, ex salutifero fonte cum devotione bibit, & ex illa hora reliquit eum febris.*

Anno MDCXXVI Thomæ Berberig, civis Amor-

bacensis, trium annorum proles infirmis adeo artubus fuit, ut pedibus insistere nequaquam posset. Remedia quævis frustra adhibebantur. Parentes ad Deum & sanctum Amorem confugientes, prolem ad fontem sancti Amoris adferunt, lavant ex eo, statimque in prole vires augeri sentiunt; ut jam pedibus insistere, incedere, & cum parentibus domum redire valeret.

Anno MDCXXVIII Michaël Grosman, civis in Erlenbach, filiolo suo per multum temporis, viribus omnibus amissis, infirmo, & ad fontem sancti Amoris allato, precibus & voto perfolutis sanitatem impetrat.

Anno MDCXXIX Joannes Michaël Marek Amorbacensis prolem usque adeo infirmam habuit, ut de illius vita omnes desperaverint. Parentes Deum ejusque Matrem ter benedictam, & sanctum Amorem in auxilium vocant, prolem ex voto ad sacellum ejus deferunt; eique sanitatem reportant.

70 Anno MDCCLII Chilianus Jacob & Maria Magdalena in Obernburg conjuges filiolum à secundo usque ad quintum ætatis suæ annum toto corpore contractam doluerunt. Cum nulla remedia proficerent, tandem per sancti Amoris merita, precibus & voto in ejusdem sacello pro filia perfolutis, sanata est.

Anno MDCCLII Joannes Valentinus Krumming Miltenbergensis puer octennis, multo tempore contractus fuit, neque ambulare, neque consistere valens. A parentibus cum oblatione ad sacellum sancti Amoris delatus, impetrata ibidem sanitate, lætus cum parentibus domum rediit.

Anno MDCCLIII Christianus Rütger Röllfeldensis gravi morbo ita decubuit, ut ejus salutem speraret nemo. Instinctu altiori tactus, hoc in extremo vitæ periculo Deo votum fecit, se, ubi pristinae sanitati redditus fuerit, ad sacellum sancti Amoris peregrinaturum, ibique pro perenni accepti beneficii memoria tabulam appensurum. Votum vix emissum fuerat, & jam meliorem se sentit, brevique ex integro convaluit.

Permulta adhuc alia hujusmodi beneficia sunt, quæ per sancti Amoris merita fideles à Deo impetrarunt, non in chartis, sed gratis cordibus inscripta. Alia testantur appensæ in ejus sacello variæ imagines, figuræ cereæ, fulcra subalaria, aliæque hujusmodi anathemata, quæ singulis annis afferri & appendi ibidem solent in perennem recuperatæ sanitatis alteriusve beneficii testem & memoriam.

71 *Ex his liquet, S. Amorem ab immemorabili tempore ante notissimum Urbani VIII decretum publico cultu in Franconia honoratum fuisse, adeoque confidenter Operi nostro inseri posse. Præterea ex testimonio Meginfredi veteris scriptoris apud Tritheimium constat, quemdam sancti Pirminii discipulum, nomine Amorem, multis miraculis in Odinsylvania coruscasse, per quadraginta tres annos fuisse primum abbatem monasterii Amorbacensis, & hunc locum ab illo appellationem accepisse. Cum autem nulla verisimilitudinis specie hac singula tribui possint S. Amori, qui in Belgio quiescit & colitur, probabilissime judicavimus, unum ab altero homonymo Sancto diversum esse. Si tamen in hoc judicio erraverimus, corrigi non recusamus, & opinionem nostram censura eruditorum subjicimus, ut ea rursus examinetur ad diem VIII Octobris, quo annua S. Amoris Belisensis memoria celebratur. Atque hac sunt omnia, quæ de S. Amore abbate Amorbacensi colligere potuimus, & qua vigilantissimo*

D

pristinam
sanitatem
recuperant,

E

F

ex quibus
immemora-
bilem ac pu-
blicum san-
cti Abbatis
cultum col-
ligimus.

DE S. JERONE PRESB. MARTYRE

IN HOLLANDIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

P. B.

Legitimus Sancti cultus è Fastis facris, & aliunde.

ANNO
DCCCLVI.
Cultus ejus
antiquus

Am antiquus fuit S. Jeronis, vel, ut scribunt aliqui, S. Hieronis M., etiam in Martyrologiis, Kalendarisque cultus, ut mirum omnino sit in reformato Romano non fuisse annotatum.

Publica ipsius veneratio colligitur ex Usuardi nostri Antiaris, ex Ms. Florario Sanctorum, ex

B *Breviario Ms. & membrano Harlemiensi, Ultrajectino, aliisque; ex Galefio, Wione, Bucelino, & ceteris, inter quos excelluit Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, in quibus ad hunc diem ex Historia, quæ fuit Egmondæ manuscripta, sic illum annuntiat: Egmondæ natalis sancti Jeronis, presbyteri & martyris; qui genere Scotus, ac nobilitate insignis, cum esset parentibus suis unicus, nequaquam mundi illecebris detineri potuit; sed Dei famulis se jungens, uniuscujusque sectabatur virtutes.*

apud Hol-
landos;

2 Cumque ad presbyterii gradum suo merito conscendisset, multos in Frisæ partibus à diversis erroribus avertit ac liberavit. Demum prout optaverat, calicem passionis bibit. Sub persecutione enim Danorum & Nordmannorum ad tribunal protractus, post flagella & carcerem reliquasque injurias, ense martyrium consummavit. Caput ejus est in *Nordwyck*, loco martyrii: corpus paulò post per diocesana episcopum, & Theodoricum secundum Comitem Hollandiæ, accidentibus miraculis, translatum est Egmondam in S. Adalberti monasterium, præmissò ex more triduo jejunio. Loca autem sunt diocesis Harlemensis in Hollandia. In historia annumerantur Frisæ; cum enim ea scriberetur, Hollandiæ nomen nondum innotuerat. Festum valde notum est Hollandis: multi enim ejus beneficio res suas perditas recuperarunt. Unde versus exstat:

Rebus in amissis Jeron sæpissime fulget.
Litterati autem aliqui in suis carminibus eum Hieronem appellare malunt. Sic ille.

et celeberrimus post aliquam Vite,

3 *Sed qualis quantusque fuerit apud Hollandos ille cultus, nemo docet certius aut nitidius, quam Suederus episcopus Ultrajectensis in decreto, quod hic diu manuscriptum servamus, & nunc est editum sumptu non exiguo Jansenianorum in Batavia sacra pag. 216 in hac omnino verba, quæ tamen ex Ms. nostro describimus: Suederus Dei gratiæ episcopus Trajectensis, ad perpetuam rei memoriam. Dignum arbitramur & congruum, ut honore debito perpetuò frequententur in terris, quos arcana Dei clementia innumeris decoratos miraculis, virtutum meritis suffragantibus, æternæ beatitudinis gloriâ sublimavit. Sanè præclarus sacerdos sanctus JERON, Christi martyr, prout fide dignorum rescripturæ factæ testimonio didicimus, à nobilibus progenitoribus in hoc seculo procedens nobilis, indomi-*

Augusti Tomus III.

tæ voluntatis motus agiles & effrænes non propria voluntati relinquens; sed eos rationis imperio providè subjiciens, ab adolescentia per totius vitæ curriculum de virtute crevit in virtutem, ardenti desiderio satagens studiis litteralibus erudiri, seque per martyrii palmam immarcescibili præmio, ad quod prædestinatus fuit, nec non infideles Danos & Noirtmannos ac alios homines, præcipuè Noirthollandiæ, Westfrisæ, & circumjacentium locorum Trajectensis diocesis, per documenta salubria humilitatis, sanctitatis, & religionis exempla acceptos reddere suo creatori.

4 Expleto siquidem agone certaminis dicti sancti Martyris, & per crudelium Danorum tyrannidem amputato capite pro fide Christi, eo minime renitente, sed cervicem spiculatoris gladio sponte præbente, discipuli ejus sanctum corpus in loco secreto tradiderunt sepulturæ, ubi multis annis latuit occultatum. Anno autem à Nativitate Domini nongentesimo, nobili ac pio Comite Theodorico secundo terram Hollandiæ gubernante, ipsum corpus sanctum cuidam Noichboni, viro justo Deum timenti, per visionem sibi trina vice factam divinitus exstitit revelatum: quo ad Odilbaldi duodecimi episcopi Trajectensis dictique Comitum deducto notitiam, ipsi statim ad sepulchrum properantes, & ipsum aperientes, invenerunt sancti Martyris reliquias divinitus & miraculosè revelatas; quas, excepto capite sancto, quod in villa Noirtich, ubi præfatus sanctus martyr JERON patronus exstitit, protulerunt ad Egmondam dictæ diocesis, cum ea, quæ de cuit, reverentia novis gaudiis transferentes, cum reliquiis sancti Adelberti confessoris illic quiescentibus solemniter collocarunt.

E

martyrii,
translatio-
nis,

F

5 O igitur felicem Christi Martyrem, ad cuius reliquias ægri veniunt & sanantur, cujus patrocinio deperdita seu malè quæsitæ bona iustis restituantur possessoribus, periculorum remedia poscentibus conferuntur, ac delictorum vincula relaxantur. Gaude, felix Hollandia, tanto Patrono prædita, tantoque ditata thesauro. Nos igitur præmissa, ac alia non modica, quibus sanctus martyr JERON claruit, miracula, hominumque locorum prædictorum sinceræ devotionis affectum, quem erga dictum sanctum Martyrem Patronum suum gerere comprobantur, providè attendentes; ut homines supradicti quasi aliquali meritorum dicti sancti Martyris participes, ac cum suo Patrono summi Regis cohæredes & commensales in regno, ad quod superbis non patet aditus, effici mereantur, ad laudem & gloriam omnipotentis Dei, & gloriosæ Virginis Mariæ Matris suæ, nec non ad honorem sancti martyris JERONIS auctoritate nostra ordinaria, & consilio prælatorum nostrorum statuimus, & tenore præsentium ordinamus in virtute sanctæ obedi-

et miracu-
lorum me-
moriam,
statuimus

AUCTORE
P. B.

tiæ, & sub excommunicationis poena, quam contradictores & rebelles incurrere volumus, striçtè præcipiendo mandantes, quatenus ex nunc in antea perpetuis futuris temporibus dies dicti sancti martyris JERONIS ad instar diei sancti Laurentii martyris, singulis annis in octava sancti Laurentii in singulis parochiis dictarum terrarum Noirt-Hollandiæ, West-Frisiæ, & circumjacentium locorum tam in choro quàm in foro solemniter celebretur.

ab episcopo
Ultrajecten-
si anno
1429.

6 Ceterùm desiderantes populum Christianum reddere divinæ gratiæ aptiorem, omnibus & singulis utriusque sexûs hominibus, qui in dicti sancti martyris JERONIS festo, aut alio quocumque die celebri præfatam parochialem ecclesiam in Noirtich devotè visitaverint processionem illic sequendo, aut Missam in ea celebrando, vel celebrari videndo aut audiendo, seu etiam ad fabricam, ornamenta, vel luminaria ejusdem ecclesiæ manus adjutrices porrigendo, totiens quotiens præmissa, vel eorum aliquod fecerint, de omnipotentis Dei misericordia, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus, ac sancti Martini patroni nostri auctoritate confisi, quadraginta dies indulgentiarum de injunctis pœnitentiis de uberioris dono gratiæ in Domino relaxamus harum nostrarum testimonio litterarum. Datum anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo nono, mensis Novembris die quinta decima. *Additum erat*: Collationata est præfens copia cum suo originali, & concordat cum eodem, per me Arnoldum Joannis Bays notarium per curiam Hollandiæ admissum.

Contulit Lappius cum suprascripta copia authentica. Ita Ms. nostrum.

7 *Adverte tamen num. 4 revelationem sancti Jeronis referri Odilbaldo duodecimo episcopo Trajectensi, & Comiti Theodorico secundo Hollandiæ, anno à Nativitate Domini nongentesimo; quod cum vulgari nunc Theodorici secundi chronographia non convenit. Ergo alii id credere malunt multo seriùs relatum fuisse Balderico episcopo decimo quinto, eidemque Comiti; anno scilicet Domini nongentesimo quinquagesimo quinto; ut infra videbitur; & hac mihi quidem sententia videtur priori non paulo probabilior, & hoc tempore receptor. Sed hæc amplissimi cultûs hic stabiliti certitudinem non attingunt.*

Translatio
quando sit
facta.

C

Acta unde
hic demur.

8 Vita sancti Jeronis martyris, triplici stylo scripta, edita est à Petro Opmero inter Martyres Hollandiæ anno mdcxxv cum recuso Chronico ipsius Opmeri. Habetur ibi Guilielmi Hermannii Goudani Erasmi, aliquot annos apud Steinenses sodalis Vita S. Jeronis versu heroico expressa. Sic adscriptum reperio ad calcem decreti jam dati. *Et censo quidem, eam ipsam nos habere manuscriptam inter schedas à Rosweydo nostro collectas; sed cum vir ille non annotarit, unde eas acceperit, nec opus jam dictum Opmeri viderim, satius duxi, his prætermittis, omnia describere, qua de Sancto nostro scripsit Joannes Gerbrandus à Leydis Carmelita, Conventus Harlemensis anno 1495 Prior, vir valde studiosus & eruditus, teste Trithemio in Catalogo scriptorum. Et primè edita sunt hæc typis in Chronico Belgico lib. 5 cap. 24, & 33, & lib. 7 capp. 20, 21, 22, 23 & 24, qua mihi Actis ejus, qua vidi, omnibus nequaquam inferiora videntur. Fatemur interim, de hoc Sancto plurima nos ignorare, ut, quò evaserint ejus reliquia; qua causa sit, cur olim pingi consueverit ut sacerdos, altera manu gladium, alterâ falconem sustinens: nam gla-*

dius martyrium designare videtur; at quid falco? Forè restitutus fuerit domino per Sanctum invocatum; alia certè causa nescitur: ideo, opinor, omittitur in effigie data in Batavia sacra.

A C T A

Auctore Joanne à Leydis in
Chronico Belgico ad an-
num DCCCXLVII &c.

C A P U T I.

Jeronis patria, baptismus, sacerdotium, & passio.

Circa hæc tempora floruit in Hollandia beatus Jeron, sacerdos Domini a. Hic in Anglia b juxta seculi dignitatem parentibus nobilibus progenitus, divinis sine mora regenerandus fontibus, reverendis sanctæ matris Ecclesiæ finibus adducitur, ut in novam regeneratus infantiam, quam diverso sexu & ætate in unum Catholicæ fidei dogma divina parturit gratia, abnegaret impietatem & secularia desideria, sobriè & justè inciperet vivere secundum perpetuum salutiferæ regenerationis suæ auctorem; scilicet ut peccatis confepultus per Baptismum; viveret justitiæ in acquisitione æternæ beatitudinis. Suggestente divina Spiritûs sancti gratia, in Baptismate sacro est Jeron vocatus, ut in ipso sui nominis vocabulo futuræ ejus sanctissimæ vitæ proderetur meritum: dicitur enim Hieron, quasi sanctus totus c. Cùm autem maximâ in Anglia nutritus parentum diligentia, annos fere transfret pueritiæ; non, ut solet illa ætas, infantilibus operam dedit lufibus; sed jam tunc totum se divinis gestiens mancipare obsequiis, cum sancti corporis incremento interiorem hominem perficere elaboravit sanctarum copiâ virtutum. Crevit autem ætate, sapientia nihilominus & sanctitate d.

F
Sanctus na-
tus & ba-
ptizatus in
Anglia,
a
b

2 Quid in tantis morabor? Omni virtute proficiens per gradus ecclesiastici ordinis ascendit, & ad sacerdotalis officii pervenit benedictionem. Quo rite peracto, sibi statum deligavit in animo, cupiensque particeps fieri eorum remunerationis, qui pro Domino omnia dereliquerunt, more patriarchæ nostri Abrahamæ, qui patriam & quosque affinitate conjunctos dereliquit; & quò eum vellet Dominus dirigere, secum deliberavit ire. Sicque divinâ comitatus gratiâ de Anglia egressus est, & Hollandiam ac Frisiam ingressus, alios quidem illam habitantium paganis invenit ritibus nefandis defervire idolorum cultibus, alios post veritatis agnitionem varios, prout instruebantur à pseudodoctoribus, errores; & secum reputans, ne fortè eum Dominus pro salute eorum illuc destinareret, & ideo ut quondam cives suos, ita omni vigilantia illos, ut à laqueis diaboli, quibus ad voluptatem ipsius tenebantur captivi, respicerent, & suave Creatoris sui jugum fusciperent, salubriter admonuit. Quid plura? Christum Deum prædicando jugiter, ferocitatem gentis illius perdomuit, & populum acceptabilem Domino in brevi tempore acquisivit.

F

d
dein sacer-
dos ad Chri-
stum con-
vertit Hol-
landiâ &
Frisios,

3 Eadem tempestate (anno Domini octingentesimo

A tesimo quinquagesimo sexto *e*) cum Dani (& Norwegi) deprædarentur omnem locupletationem Hollandiæ, alios utriusque sexus gladio necarent, alios captivos ducerent, sanctum virum sacerdotem Dei Jeronem, juxta Noortwyck *f* populum regentem, ac in fide Christiana episcopos *g* instruentem, reppererunt. Qui comprehensus ab eis judicio reservatur examinandus. Dum autem traheretur, gaudens quoniam dignus esset pro nomine Jesu contumeliam pati, orabat, dicens: Domine, deduc me in justitia tua propter inimicos meos; dirige in conspectu [tuo] viam meam. Et cum perductus esset ad capitanei Danorum tribunal, confusè perstrepsens vulgus clamabat. Alii dicebant: Tolle hujusmodi de terra; ne patiaris diutius vivere inimicum sacrorum nostrorum deorum; alii diu tortum exquisitis tormentis cruciari persuadebant, ut & episcopi ipsius sacrarentur pœnâ, & populus Hollandensis, qui ejus pendeat amore, tali terrerentur exemplo.

*sub Danis
& Norwegis*

B 4 Interea post multas afflictiones obscuro clauditur carcere; ut in crastino aut thura idolo offerret, aut, si nollet, pro contemptu interiret. Ipse autem psallebat: Domine, in lumine vultus tui ambulabo, & in nomine tuo exultabo tota die. Manè vero educentes beatum Jeronem, filium lucis de tenebrarum locis, statuerunt eum in consilio suo ante capitaneum. Cui ille: Numquid illæ hesternæ plagæ aliquem dolorem incusserunt? At beatus Jeron hilariter respondit: Non solum dolorem non incusserunt, sed etiam fortiores me reddiderunt. Scriptum est enim: Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam. Et interrogavit præses, cujus conditionis esset, quam sectam coleret. Ille verò respondit: Non solum ingenius, sed & exspectabilis genere, Christum verum Deum confessus ab infantia colo, & idolis vanis cervicem numquam inclinabo, quia Dominus Deus meus in Evangelio dicit: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies. Ait autem præses: Audi me, & sacrifica diis, ut id, quod superest, vitæ tuæ usque ad senectam cum gaudio ducas, & nostrâ fuaris amicitia. Tunc sanctus Jeron respondit: Stulta persuades, & dubia promittis; Derelinque, dicis, Deum factorem velis nolis, nostram consuetudinem, imò omnium seculorum; & dæmonibus, immola, ut & vitæ meæ usque ad senectam possit esse consultum: cum omnia ipse condidit, & quæ sunt futura, à longè cognoscit. Dixit autem præses: Volo, ut mihi dicas, quis sit ille Deus, quem solum omnis creaturæ laude dignum prædicas.

fidem professus,

** i. e. personis communicabilem*

C 5 Respondit Vir Dei: Scriptum est: Nolite sanctum dare canibus, neque mittere margaritas ante porcos; quapropter numquam tu à me pollutis auribus hauries hujus veritatis notitiam. Quoniam autem ex circumstantibus quosdam prædestinatos ad vitam cognoscò, his prædico scire, quæ sit nostræ summa religionis. Credimus Patrem, ex quo omnis paternitas, secundum Apostolum, in cælis & in terra nominatur; Filium ejus, & Spiritum sanctum, de quibus Psalmista: Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Horum indivisibilem trinitatem, in personis divisibilem * veneramur unitatem substantiæ: & in hac trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus; sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt & coæquales, & omnis qui extra hunc unum trinumque Deum aliquid credit aut colit quasi Deum æternum, & in

eo spem suæ salutis posuerit, periet *. Ad hæc A. JOANNE A LBY-DIS. fidei documenta, lætantibus cunctis Christianis, in eis virtutum resonabat fides, & in aliorum mentibus falsorum monumenta pollebant *. i. e. perideorum, & aliorum sensibus omnium renovantibus passionum terrores *h*.

B 6 At verò præses iniquus, sicut aspis incantantis ad vocem obturans aures suas, ne injurias deorum & suas loqui audiret illum, jubet eum celerius puniri. Cumque ab apparitoribus ipsius duceretur, psallebat, dicens: Non abscondi in corde meo misericordiam tuam & veritatem tuam à consilio multo. Quapropter quæso; Domine, ne longè facias miserationes tuas à me; sed misericordia tua & veritas tua semper suscipiant me. Dum hæc beatus Jeron perorasset, à carnificibus diversis cruciatus tormentorum generibus, afflictus *i*, postremò cum confessione fidei Christianæ decollatus est Martyr Domini præclarus, in æternum victurus; ad patriam cæli susceptus est sexto decimo Kalendas Septembris. Tunc pauci, qui ibidem aderant, timorati, compuncti de injusta tanti Viri nece, clam, propter gentilium timorem, rapuerunt ejus sacrosanctum corpus, & posuerunt illud cum lacrymis & orationibus in monumento novo.

capite multatus est 17 Augusti.

A N N O T A T A.

a Sacerdos Domini ab omnibus appellatur; sed regularis à Wione, Menardo, Bancelino Martyrologis Benedictinis; quod legere mallet apud veteriores.

b Anglum etiam faciunt Lectiones novem, quas habemus, Ex Schedis, ut adnotatum est, D. Lindani episcopi Ruramundani; Molanus tamen ex Ms. Egmondano Scotum facit; uti & Opmerus in libro Martyrum Belgico; Antverpia vernaculè dato, anno 1700, parte prima pag. 95; Guilielmus item Goudanus in Carmine, & alii; qui sic effecerunt, ut suis eum accensuerint tam Scoti quam Angli Martyrologi recentiores; sed utriusque, non decido: nam sunt antiqui, qui de Sancti patria conticescant; ut Lectiones in Breviario Ultrajectensi Ganda impresso anno 1508 pag. 328, ut ceteros omittam etatis non dubiæ.

c Sic etiam explicatur in Vita nostra Ms.; sed non est apta probatio, nec satis ostenditur nomen esse ex radice Græca, antiquitus scriptum sine aspiratione.

d Victis, qui seculum primum suadebant, parentibus. Vita Ms.

e Sunt qui id citius factum velint, aut seriùs: sed auctores ego audire malim ac sequi, quam inermes criticos.

f Noortwyck, id est, Vicus septemtrionalis in littore septemtrionali non procul Lugduno Bataavorum.

g Quos hic episcopos velit, equidem non satis intelligo; nisi accipiantur improprie pro quibuslibet præfectis ecclesiarum quarumlibet Catholicarum.

h In Ms. nostro Joannis Chronico sic legimus: Ad hæc veræ fidei documenta, lætantibus cunctis Christianis, in aliis veritatum refovebatur fides, & in aliorum mentibus falsorum monumenta pollebantur deorum, & aliorum sensibus omnium renovantibus passionum terrores. Pro quo malim legere sic ex Vita nostra Ms.: Ad hæc verò fidei dogmata lætantibus cunctis Christianis, in aliis infirma refovebatur fides, ex aliorum mentibus falsorum monumenta pollebantur deorum, ex a-

A. JOAN- liorum sensibus omnium removebantur passionum
NE A LEY- terrores. *Qua clariora sunt, & sequentibus re-*
DIS. *ctè opposita.*

i Videtur abundare. Deest in Vita Ms.

CAPUT II.

Translatio corporis & miracula.

*Anno 955
Nothbodo*

a

** i. e. pau-
perum*

** f. inſitio*

*monetur à
Sancto ap-
parene*

** i. e. negli-
genter*

b

Anno Domini nongentesimo quinquagesimo quinto *a* erat in Hollandia fidelis in laicali habitu constitutus, nomine Nothbodo, illic vicinè commanens, ubi corpus sanctissimi Jeronis martyris tumulatum erat; qui ruris culturæ quotidie operam dans, propriam vitam sine fraude studuit ducere, & necessitatibus sanctorum * communicare petivit: namque in corde à Domino nobis esse noverat præceptum, ut faciamus nobis amicos de mammona iniquitatis; ut, cum defecerimus, recipiant nos in æterna tabernacula. **B** Ideoque labores suos manibus pauperum in cælestibus thesauris laborabat incondere, ubi nec æruginè nec tincè certus erat eas umquam exterminari, nec in noctis tetra caligine furibus effodi. Hic Nothbodo, dum quadam nocte semivigilans in stratu suo quiesceret, vidit assistentem sibi virum, ætate senem, statura procerum, vultu decorum; cujus dum mirabilem miraretur pulcritudinem, & quasi elinguis prorsus præ pavore effectus, non audebat interrogare, quis esset, hujusmodi sermonis initium * is, qui videbatur, eum allocutus est:

8. Ne paveas, neque pertimescas, frater charissime, quia labores manuum tuarum beatum te fecerunt, & elemosyna, quam facis, tuam ab omni forde vitiorum purificaverunt conscientiam, ut conservorum tuorum jam cum Deo regnantium possis videre vultum, & eorum frui colloquio. Quapropter & mihi, uni ex his, gratia Deo, effecto, tuis apparere visionibus concessum esse, cognosce, ut meas negligentia * positas reliquias leves; & per hoc cunctis innotescat, quanti apud Deum habear meriti. Qui Nothbodo cum dulcedine familiaris eloquii confortatus, humili responsione interrogaret, quis esset, & sæpius salutifero nostræ redemptionis vexillo frontem animaret, ne fortè phantasmatici sathanæ illudetur fraude; Optimè, inquit, congaudeo fidei, qui omnia diabolica figmenta veraciter credis effugari per sanctæ crucis venerabile signum. Ego autem non, ut tu putas, phantasma sum, sed in delictis conceptus, in vulva matris meæ communem suscepi aërem, ut primò propter protoplasti iniquam prævaricationem hujus prævaricationis passus ærumnas; nunc gratiâ Dei justificatus, paradisiaca possideo gaudia. Et dum eum plenissimè, sicut prælibavimus, instrueret, qualiter in cursu semitarum justitiæ, fide servata, per palmam martyrii ad reposita in cælis pervenit præmia; Nunc vade, inquit, in vico, Noortwyck cognominato; ibique meum invenes sepulcrum minutis compositum lapillulis, quod, dum egesta [terrâ] repereris, mea tollens membra, proferes ea ad locum, Egmonda jure vocatum, quia ab spurcitiâ idololatriæ est purgata per præclara sanctissimi Athalberti *b* merita. Nec cuncteris ea in venerabili ipsius collocare sacrario; quoniam qui concesserit vincere terrena, ipse etiam annuit tanti collegii frui tabernaculo. His prædictis,

ab oculis ipsius se subtraxit.

9 Vir autem Domini reminiscens, quod auditor falsitatis sæpe transformatus in angelum lucis, incautos solet decipere, nequaquam huic primæ visioni fidem ullo modo adhibuit; sed à Deo intelligens, quomodo se haberet, tantæ rei veritatem perquirendam in spiritu humilitatis & animo contrito, assiduis precibus supernos divinæ clementiæ pulsavit auditus; ut, si ab eo facta esset hæc visio, denuo, ac tertio sibi manifestaretur. Eo itaque in jejuniis & orationibus constituto, apparuit iterum idem, qui supra, & monuit, ne contumaciter sibi à Deo injunctam sperneret obedientiam; ne, dum quæ ante secularia tempora divina bonitas decrevit per eum fieri, perficere contemneret, inexcusabilis cum contemptoribus dignè puniretur in die iræ & revelationis justii judicii Dei.

10 Cùmque continua afflictione parcimoniæ & vigiliarum pro hoc ipso negotio inquirendo se ipsum sine intermissione Domino mactaret placabile holocaustum, contigit, equos, dum fortè essent in pastu, pastore dormiente, à furibus subtrahi, & in absconditis fugitivorum locis abscondi; quos, collectis amicorum & servorum manipulis, per devia quæque requirens, vesperante jam *c*, devenit secus locum bis sibi à Domino ostensum, nulli tamen circum meantium illud secretum pandens, ibidem hortabatur socios ex discurſione varia quieti dare membra: cujus consilium concordia affectu ob difficultatem laboris implentes, post refectioem carneam, ut erant sub dumo, se dormire collocaverunt. Et cùm omnem illam collectam altus sopor corripuisset, ecce, sanctus Jeron martyr casto uni innocenti & simplici viro de contribulibus præfatis, ibidem secum quiescentibus, apparuit per visum, dicens: Surge & dic Nothbodoni, ne ultra præsumat divina parvi pendere jussa, & in parte orientalis plagæ in dextrorsum loci, quo hac nocte ipse paulaverat, meum noverit esse tumulum. Quoniam autem infideles signa petunt; ut diluculum erit, ad hanc proximam concurrite silvam, & equos, quos perdidistis, sine dubio inveniatis.

11 Tunc ille expergefactus, experimentum in hoc capere visionis cupiens, propere socios monet, ut surgant & caballos sine difficultate jam inveniendos, Deo monstrante, annuntiat. Moxque ut silvam ingressi sunt, eos eminus in proximo à via publica diverticulo conspiciunt, stipitibus à furibus resticulis alligatos. Et jam evidentibus indicibus certus de visione factus, secretè omnia, quæ audierat, cui jussus fuerat, narrat. Ille verò ut audivit hoc, non minimo replebatur gaudio, quia inventus esset & alius testis in olim sibi visione demonstrata. Et dimissa cetera multitudine, cùm ipsi tantum duo arreptis sarculis in designato sibi loculo fodere cœpissent, mox cælestis thesauri conspiciunt thecam, indeque certissimi effecti, nequaquam seductores videri, sicut jussi fuerant, fideles legatos sancto Baldrico d Trajectensi episcopo dirigunt, & Theodrico secundo Comiti Hollandiæ, ut quantocyùs venirent, & sanctas reliquias condigno cum honore ad destinatum locum deferrent. Hi autem, videlicet sanctus Baldricus episcopus, & Comes Theodricus, admodum piæ vitæ dediti, non medio-criter lætificati sunt; at prudenti usi consilio, triduo tam se quàm omnes provinciales purificaverunt jejunio. Et tunc, quasi cælitus jussi, moram pati in occurrendo nolentes velocius affuerunt, & odoris suavissimi, qui de gloriosissimi marty-

D

*Sæpius pro-
pter metum
dclusionis,*

*donec equis
ejus furto
ablati, ite-
rum apparet
alteri,*

E

c

F

*qui equis
invenis,
Nothbodoni
visum indi-
cat, & cor-
pus cum illo
effodit, mo-
nito episco-
po &c.*

d

A martyris Jeronis membris manavit, fragrantia re-
fecti, intellexerunt, & hunc esse unum de his,
de quibus Apostolus ait: Christi bonus odor su-
mus omni loco. Exaltantes itaque Dominum Deum
nostrum in voce exultationis exclamant: Quoni-
am magnificanda sunt opera tua, Domine; ni-
mis profundæ sunt sanctæ cogitationes tuæ!

*Mare
transfere-
ntibus offert
feretrum,
quo defer-
tur Egmon-
dam.*

12 Tunc pretiosa pignora mundissimâ obvol-
ventes sindone humeris imposuerunt, & cum Psal-
morum jubilo canore, hymnorumque dulci melo-
diâ, secus mare iter, quod ad locum superius
dictum mittit, ingrediuntur. Cumque saltum,
qui Rynmeera dicitur, transirent, ecce, hinc
inde popularis ala diversi sexus & ætatis circum-
fluit, pia devotione certans, qui eorum tam sa-
lubris bajulus mereretur fieri operis. Interea his
eis ad vota ita succedentibus, dum aproxima-
rent loco, quo ibant, cœperunt secum quasi ir-
ascendo stomachari, quod, cum in silva essent,
dum possibile erat, lecticam in modum humanæ
consuetudinis non fecerint, quam nunc in exultis
solis ardore arvis constitutis nulla suppeteret facul-
tas perficiendi. Et dum huc illucque, ut est hu-
manæ solertiæ; sedulo oculorum volverent or-
bes, si fortè ad hujusmodi fabricam divina admi-
nicularetur providentia, vident subito in primis
tumescens maris fluctibus feretrum ferri, quod
in aridam mox ejectum arripiunt, atque cuncto
seculo veneranda, in eo collocant membra. Sicque
alternatim concrepando, Ecce quam bonum &
quam jucundum, habitare fratres in unum, quos
diversos in tempore ejusdem fidei æquale meri-
tum confodales fecerat, in eodem loculo insimul
honorificè collocarunt.

*Dudum
postea in-
ventum ca-
pit sonanti-
bus uliro
campanis.*

13 Postea multis annis transactis, cum divinæ
placuit pietati renovare miracula, & in supradi-
cto vico, qui Noortwyck dicitur, fuisset ali-
quando ecclesia fundata, operatores volentes con-
struere altare in eo loco, ubi tam sancta mem-
bra prius fuerunt reperta, terram effoderunt,
& caput sancti martyris Jeronis, quod prius in
inventione corporis occultatum manserat, inveni-
erunt. Moxque campanæ ejusdem ecclesiæ abs-
que omni humano adminiculo pulsabantur. Itaque
quod nulli dubium, tali pulsationi spiritus ange-
licos adfuisse, populus mirabatur, & quisque pul-
sationis inaximè horâ inconsuetâ nitebatur scire
mysterium. Fuit autem in domo quadam ecclesiæ
fatis propinqua quidam phreneticus ligatus ca-
tenis ac compedibus, qui, nescio quo spiritu do-
cente, ibidem talis pulsationis causam sciscitanti-

bus enarravit, quod eadem horâ caput beati Je-
ronis esset inventum; & propterea angeli Dei lau-
dantes Deum (qui in Sanctis suis semper mirabi-
lis & gloriosus est) hic pulsarent. Quod dum ita
per omnia veraciter invenissent, gaudio repleti
omnes immensas gratias Deo reddiderunt & lau-
des, dictum venerandum caput in sacratio hone-
sto devotè collocantes, ubi quasi innumeri pere-
grini de circumquaque regionibus devotè conve-
niunt, subsidia humiliter petituri.

14 Quidam vir morabatur in Eychenduren, *Castigatur
blasphemus,
& emenda-
tur.*
qui à quodam vicino suo in æstivo calore solis las-
so, redeunte à peregrinatione sancti Jeronis, de-
risoriè requisivit, quâ dementiâ deceptus esset,
quod sic visitaret talem Sanctum, qui nec sibi ipsi
nec ei posset subvenire, nec sine fatigatione ser-
vare eum, atque similibus verbis aliis subsannan-
do. At ille eum de tantæ temeritate blasphemie
increpans respondit, se non dubitare de sanctita-
te beati Jeronis, nec de ejus mercede pro pere-
grinatione facta. Sequenti igitur die, dum manè
lyrgeret & quatuor bonas equas intentione arandi
cum canis* & capistris ad aratrum debitò modo
applicasset, volens eas minari, flagello percussit
& stimulavit: quæ steterunt immobiles omnino
& fixæ, & nullo modo ducere aut movere de loco
potuit. Qui nimia admiratione & turbatione per-
plexus, consuluit vicinos suos. Tandem venit il-
le, qui, ut præmittitur, præcedenti die ab eo
derisus fuit, dicens, sibi fortè ob culpam suam
hoc accidisse; eo quod temerariè de beato Jero-
ne blasphemiam loquebatur. Consuluit ergo, ut
voveret dictum sanctum Jeronem in loco suo sin-
gulis annis cum oblationibus devotè visitare, ne
sibi deterius contingat, & ut ab eo remedium
consequi posset. Quod cum fecisset, statim dictæ
equæ iverunt ad opus suum. Hoc videns, beatif-
simum Jeronem de cetero in magna reverentia
habuit, & votum suum fideliter implevit, omni-
busque volentibus audire miraculum enarravit.

* f. canis
E

ANNOTATA.

a Sic modò plerique; vide tamen in *Commen-
tario num. 7.*

b De S. hoc Adalberto egimus die 25 Junii.

c Vesperante jam, id est, ingruente jam ve-
spera. In Ms. nostro habetur: Vesperante jam
die, venit secus locum &c.

d Baldricum hunc prætermisissimus inseruimus die
6 Aprilis propter ignorantiam cultus.

J. P.

DE S. ELIA JUNIORE MONACHO

IN AULINIS SEU SALINIS IN CALABRIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cur Sanctus Thessalonica non annuntiatus; ejusdem patria,
parentes, nomen, duplex captivitas.

AN. CMIII.
Etsi Thes-
salonica
mortuus;
alibi tamen
annuntia-
tur.

Uamquam Thessalonica, cele-
berrima & florentissima Mace-
donia urbs, illud cum Sancto
nostro habeat singulare, quod
à Leone imperatore Constanti-
nopolim arcessitus, dum dictam

urbem esset transurus, in eadem migravit ad
meliores vitam, & ad immortalem meritorum
suorum in aula caelesti sibi preparatam gloriam;
illo tamen titulo Thessalonica eum annuntiare no-
bis visum non est: quia casu accidit, ut ibidem
loci obierit; sed in Aulinis seu Salinis, loco Ca-
labria,

AUCTORIB
J. P.

labria, ubi vitam asceticam exercuit, monasterium habuit, Fratresque ejusdem rexit, translato ad istum locum, postquam vivere desierat, sacro ejus corpore. Ceterum de dicto loco plura dicentur inferius § 2 num. 15. Lectore itaque de his pramonito, illustrare nunc aggredimur Viri gesta, incipiendo à natali ejus solo.

Natus est
Enna

2 Vita scriptor, pluribus postea laudandus, cap. 1 num. 3 Sanctillimus, ait, pater Elias . . fuit genere Siculus, in urbe, quæ Enna appellatur, natus. Stephanus de Urbibus, quem Thomas de Pinedo Lusitanus lingua Latinâ donavit ac observationibus illustravit, pag. 263 & 264 editionis Amstelodamensis anni 1678 hæc scribit: Enna, urbs Siciliæ, à Syracusanis condita post conditâ Syracusas annis LXX. In observationibus autem de istius urbis celebritate, antiquitate ac situ notantur sequentia: Celeberrimo templo ac simulacro Cereris omnium antiquissimo claruit. Ob illud Cereris templum famam habuisse hanc urbem inter omnes Siciliæ urbes præcipuam, auctor est Mela lib. 2 cap. 7. Urbs fuit sita loco præcelso atque prærupto, auctore Livio lib. 24 "Enna in excelsio loco ac prærupto undique sita, cum loco inexpugnabilis erat, tum præsidium, in arce validum habebat, Ennensis verò Cereris, quæ in hac urbè maxima religione colebatur, tanta fuit inter ethnicos veneratio, ut Græchanis temporibus, cum aditum esset ad libros Sybillinos, ac in eis inventum, Cererem antiquissimam placari oportere, ex amplissimo collegio decemvirali sacerdotes populi Romani, cum esset in Urbe Cereris pulcherrimum & magnificentissimum templum; tamen usque Ennam profecti sint, referente Cicerone in Oratione 9 in Verrem, & ex eo Lactantio Firmiano de Origine erroris lib. 2. Ejus simulacrum sustulit Verres, auctore eodem Cicerone in Verrem Orat. 5, quod ipse Oratione citata depingit fuisse" tale, ut homines cum viderent, aut ipsam videre se, Cererem, aut effigiem Cereris non humana manu factam, sed cælo delapsam arbitrarentur.

in Sicilia,

C

3 Ennæ vicinum erat nemus, quod Siciliæ umbilicus vocabatur. Erat enim in medio insulæ, omni florum genere abundans, ut præ nimia fragrantia canes odoratu feras investigare non possent; unde Plutonem rapuisse Proserpinam fabulabatur, auctore Diodoro Siculo lib. 5. Hæc ibi. Cellarius in Notitia orbis antiqui nomen hoc etiam scribi cum aspiratione observat lib. 2 cap. 12 pag. 645: situm verò istius urbis exhibuerat in mappa Sicilia antiqua ad pag. 619. Baudrandus nunc, inquit, oppidulum est, Castro-Joanni dictum, in valle Netina, prope Chryliam amnem; sed paucis constat incolis, & extat etiamnum arx integra, in qua diu hæsit Fridericus secundus. Octavius Caietanus noster in Animadversionibus (quas sub ipsius nomine, ut hoc semel hic dicamus, impostero citabimus, sive sint ipsius sive alterius illa; qua in rem nostram proferentur, cum operi ejus de Sanctis Siculis sint attestæ) Caietanus, inquam, in Animadversionibus ad Vitam sancti nostri Eliæ tomo 2 de Sanctis Siculis pag. 23 refert, locum hunc Castrum Johannis à Gaufrido etiam monacho dictum: qui consuli potest in Historia Sicula, inter Rerum Italicarum scriptores novissime edita tomo 5, ubi in ejusdem Historia lib. 2 cap. 32 pag. 567 & 568 Castrum-Joannis plus semel occurrit. Hodie verò corrupta per vulgus voce ad veterem accedente Castrumianni dicitur. Verba sunt

Fratri Thoma Phaselli, Ordinis Prædicatorum de Rebus Siculis lib. 10 prioris decadis cap. 2; ubi hæc & plurima alia de isto loco notata reliquit à pag. 203 editionis Francofurtensis anni 1579.

4 At cur ego in loci nomine tam diu hæreo, & non verò ornamenta è superstitionis gentiliis somniis quaestita tam studiosè consector? Quando S. Elias, qui ab eadem urbe lucis usuram accepit, magno cum fœnore præ inanibus hujusmodi ornamentis vera lucis ac gloria splendorem eidem reddidit, dum in toto vita curriculo eum se exhibuit morum sanctimoniâ, vaticiniis ac miraculis, ut merito gloriari in Domino possit Enna tanto & tam mirabili, quem edidit, alumno. Interim ex hoc scriptore anonymo, qui Vitam Sancti concinnavit, fatis fido, erroris planè omnino convincitur Bernardinus Rheginus, qui S. Eliam, ejusque discipulum Danielem, cujus in hac Vita mentio, Rheginos fuisse tradit, sicut rectè observat Caietanus loco citato; cum Elias Ennensis; Daniel verò Tauromenitanus ex Sicilia extiterint, ut hic scriptor prodit. Erroris causam extremis notis memorabo, inde videlicet ortam, quod Elias Ennensis cum Rhegino synonymo confusus sit, uti inferius alia occasione perspicuum fiet.

5 Natus porro fuit noster, uti testatur biographus num. 3, parentibus illustribus ac piis, qui etiam à nobilissima Rachetarum familia genus ducebant. Sed quia nihil hætenus nobis occurrit, quo illustres istius familia majores alius reperamus, & quia Sanctus sua virtute, qua sola utique & unica est nobilitas, ac gestis mirabilibus plus eidem conciliavit splendoris, quam ulla fluxa & caduca nobilitatis decora; ideo ad alia pergemus. Infanti recentissime in lucem edito nomen Joannis impositum fuit à matre; sicut videre datur apud biographum loco citato: sed deinde Elias fuit vocatus à Patriarcha Hierosolymitano synonymo. Res ita narratur in Vita num. 19: Hierosolymitanam ecclesiam tenebat Elias Patriarcha. Huic illius adventus cælitus est indicatus: qui Virum adiens, perspectâ, quæ in eo inerat, Spiritus sancti gratiâ . . video, inquit, in seculari isto habitu institutum sensusque monasticos. Ille verò ubi consilia animi sui omnia viro sanctissimo aperuit, confestim Patriarchæ precibus in S. Calvario effusus, sacro illum habitu induit, suoque de nomine Eliam appellavit. Sed unde Elias junior nuncupatus? Comparatione magni prophetæ Eliæ, tum in prophetico spiritu, tum in zelo, rerumque admirabilium effectione, prout notat Caietanus in Animadversionibus. Et mox addit: Paulò post hic scriptor Eliam nostratem ait iisdem passibus, quibus Elias, ingressum, eadem à Deo gratiâ donatum fuisse. Sed quia, ut in fine dicam, alius etiam S. Elias fuit ipso posterior, & in pleiisque similis, noster illius comparatione senior appellatur, & ille junior. Sed nos cum Caietano alibi de hac re tractabimus.

6 At quo tempore, qua Sancti nostri ætate mutatio ista nominis accidit? Laudatus Caietanus porè in Animadversionibus pag. 24 nodum hunc non satis commodè potuit dissolvere: ita namque ibidem loquitur: Obscurus temporum character; ex quo haud facilè rationem in eas annorum Eliæ Siculi. Neque enim rescire possumus, quo anno sive Christi, sive ætatis suæ Hierosolymitanam peregrinationem obivit. Sed enim Hierosolymis anno Christi DCXXXVI occupatis à Sarracenis, factum est, ut patriarcharum ejus urbis successio (nam continuare eos Græci conati sunt) incognita

E

Parentes;
ejus primum nomen
a quo

F

& quo tem-

A gnita nobis fuerit : quam ob causam Nicephori catalogus episcoporum Hierosolymitanorum definit in Sophronio , sub quo Hierosolyma à Sarracenis capta. Observat Genebrardus Hierosolymis patriarcham fuisse Theodorum anno DCCLIX ; Eliam anno DCCLXXXVII ; Joannem anno DCCXCV ; Thomam DCCCII. Longè post Thomam præfedit Elias , cujus mentio est in hac Vita. Nos itaque dispiciamus , an quidquam rectius & exploratius ad hanc difficultatem explanandam afferre possimus.

fuerit mutatum :
7 Ante tomum III Maii exstat apud nos Historia Chronologica Patriarcharum Hierosolymitanorum , ubi pag. XLII signatur inter eos Elias III , qui anno Christi 881 epistolam scripserit in Galliam , prout ibidem pluribus legi potest. Tunc temporis igitur Elias iste patriarcha moderabatur cathedram Hierosolymitanam ; sed quo anno moderari illam cœperit , non est nobis exploratum. Nec verò certius aliquid elici potest ex eo , quod Biographus noster num. 17 præmiserat de Sancti in istam urbem adventu : Mense Aprili tandem in Sanctam civitatem pervenit. Nam quid è mense isto in rem præsentem extundas , quando annus non additur ? Nec meliora in rem nostram elicias ex Pagio , qui ad annum 785 num. 6 scribit de Elia patriarcha Hierosolymitani exilio , uti & ad annum 787 num. 4 ; de ipsius autem ad patriarchatum reditu , ac morte , ad annum 795 num. 7 ; qua incomperta esse dicit. Adde , quod è laudati Patriarcha decessore annus , qui hic quaritur , determinari neutiquam possit. Etenim in dicta Historia pag. XLI Eliam patriarcham præcedit Theodosius (apud Pagium ad annum 787 num. 4 invenio Eusebium , qui Theodoro dicitur successisse apud eundem Pagium ad annum 766 num. 7) Theodosius , inquam , ille dicitur quidem in ista Historia chronologica præfuisse anno 870 ; sed quamdiu sederit , non dicitur. Cum igitur nulla ex his thesibus poni queat , ponatur hypothesis , & in hac statuatur , istum præselem supervixisse usque ad annum circiter 875 , quo eum exceperit Elias patriarcha , & quo circiter tempore peragi potuerint , qua superius retulimus è biographo. Quia verò S. Elias monachus natus est anno Christi 823 , uti postea dicitur , consequens est , ut anno ætatis præterpropter 52

B Eliæ nomen ab Elia patriarcha unà cum habitu monastico acceperit , secundum jam dicta. Atque ex his aliquid saltem lucis accedit huic factò , quod Caietanus prorsus indeterminatum atque obscurum reliquit. Verum ad anteriora Sancti tempora , à quibus tantisper hac occasione sumus digressi , redeamus , ad annum nimirum ætatis eius octavum.

puerilis ætas ubi ,
8 Biographus cap. 1 num. 3 & sequentibus nonnulla de Sancto memorat , qua brevi explanatione possunt elucidari. Eam urbem (Ennam videlicet) cum essent Carthaginenses depopulaturi ; parentes Filium ac pauca de suis õpibus accipientes , in S. Mariæ castrum sese recipiunt. Eo loci cum versarentur , magnam capiebant lætitiã , quod Puerum , octavum jam annum attingentem , viderent & sibi morigerum , & in virtutis via progressus facientem. In locum hunc observat ista Caietanus in Animadversionibus pag. 23 : In Vita Græca CARTHAGINENSES paullo post SARRACENI iidem. Nam Sarraceni ex Africa atque Carthagine in Siciliam sese effuderant. At quonam illi anno Ennam depopulati ? Censuerim anno Christi DCCCXXI : quod ex hoc scriptore ita conficio. Sarraceni Ennam deprædati sunt , cum E-

Augusti Tomus III.

lias octavum annum ageret. Is verò natus est anno Christi DCCCXXIII (ut modò obiter dictum fuit , ac pluribus alibi probabimus.) Igitur Eliæ octavus annus est Christi DCCCXXXI. De loco autem , qui mox nominabatur S. Mariæ castrum , monet ibidem sequentia : Græcè S. Mariæ castrum , paullo post urbem scriptor appellat. Incerta ejus positio. Certè quidem in Mediterraneis fuisse videtur.

AUCTORE J. P.

9 Ex hoc loco erroris planè arguas eos , qui scripsere Sarracenos anno Christi DCCCXXVIII totà Siciliã potitos fuisse : id enim omnino falsum. Illi nimirum paulatim progressi in urbibus occupandis. Panorum cepisse anno Christi DCCCXX , tradit Leo Ostiensis , sed alii anno DCCCXXVI. Agrum Ennensem depopulatos anno DCCCXXXI ; Castrum verò S. Mariæ DCCCXXXV , ex hoc scriptore fati constat ; & rursus prædabundos excurrisse in agros earumdem urbium anno DCCCXXXVIII : quo tamen anno urbes Enna & S. Maria nondum à Sarracenis captæ fuerant , ut hic idem scriptor significat. Syracusæ captæ excisæque , ut superius diximus , anno DCCCXXX. Joannes Europalates (in Nicephoro) auctor est , captis Syracusis ab Africæ Sarracenis , etiam totam insulam occupatam fuisse. Sed id etiam nutat. Nam Tauromenium anno CMIII expugnatum est. At de hujus expugnationis anno agemus inferius. Nunc Sanctum nostrum revisamus.

quando

E

10 Vita scriptor postquam num. 4 retulisset , eum certiore fuisse factum in somnis de sua apud Afros captivitate , ac diligentissima parentum custodia , ne hoc accideret ; Verum , inquit , ad duodecimum annum cum adolevisset , ac multo majore gratia cumlaretur , sacræ preceioni diutius vacare cœpit &c. Ad hanc ejus quoque ætatem num. 5 revocat , Biographus prænuntiatam ab ipso cladem , qua dicto castro vel urbi S. Maria post triduum esset eventura ; item prædicationem ibidem , in qua supra ætatem se suam gessit ; num. 6 captivitatem , quam antea prædixerat , adimpletam ; ac denique num. 8 miro modo redonatam ei pristinam apud parentes degendi libertatem. Verum cum tres annos , prout ibidem subjungitur , cum suis parentibus versatus esset . . . pater naturæ concessit : mater à conjugè viduata , in Filio post Deum spes omnes suas collocaverat. Hæc itaque spectant ad annum ætatis ejus decimum quintum , Christi autem 838 , quò etiam videntur reducenda ea , que sequuntur num. 9 & 10 , & agunt de voce ad aures Adolescentis nostri divinitus allata : Egredere de terra tua , & de cognatione tua . . & transmissio mari periculissimo in Africam trajice . . Non multo post , ecce tibi Agarenorum irruptio priore longè crudeliór. Cumque ab iis , quæ supra memoravi , oppidis longè abesset Adolescens . . , ab illis comprehenditur , rursusque à quodam homine Christiano emptus , in Africam abducitur : ubi quanam Juveni sancto acciderint , deinde exponit biographus , & nos , illo præeunte , aliqua etiam paragrafo proximo observaturi sumus.

& quam prætransacta usque ad an. ætatis 15.

F

P P P

§ II.

AUCTOR
J. P.

§ II. Alia captivitas ; mutatum nomen & vitæ institutum ; monasterium divinitus præsignatum ; peregrinationes ; prædictiones , discipulus &c.

Insigne edit in captivitate specimen castitatis :

S Anctissimum Adolescentem abductum in Africam fuisse à Saracenis , ibidemque venditum homini cuidam Christiano coriario , narrat Vita auctor cap. 1 num. 10 ; deinde cap. 2 illustrem ejus describit victoriam , quam retulit de muliere impudica , qua nihil reliquit intentatum ut , expugnata castissimi herois integritate , ad libidinem illum perduceret , & purissimam animam venereis sordibus contaminaret. Sed irritamenta ejus omnia , technasque & machinas omnes egregius bellator superavit , falsis criminationibus , qua ea de causa in illum sunt impacta , in innocentia testificationem ac laudem conversis. Ibidem num. 14 , Is verò , referente Biographo , cum se pretio redemisset , factus jam libertatis compos , ex ea familia discessit. Tum sacra oratoria frequentare , noctes psalmis hymnisque canendis transigere : ac vehementer desiderabat in Palæstinam proficisci , ut . . . Servatorem veneretur in quibus fuerat passus locis , ibique sanctum monachorum habitum indueret. *Varia interrim ab eo præclare gesta memorantur num. 15 & sequentibus. Num. 17* In Sanctam inde civitatem proficiscitur . . . Mense autem Aprili tandem in Sanctam civitatem pervenit.

Hierosolymam proficiscitur (ubi mutatur ei nomen ac vita)

12 At quo anno ? Hic Rhodus , hic saltus , uti est in proverbio. Sed secundum præmissa § 1 num. 5 & seqq. de Elia Patriarcha Hierosolymitano , qui sacrum ei dedit habitum , ac pro Joannis nomine , quo antea vocabatur , Elia nomen ipsi imposuit , differendus videtur ingressus in Civitatem sanctam usque ad annum Christi circiter 875 , ætatis circiter 52 ; à captivitate vero ejus secundà circiter 43 , ex § 1 num. 10. Tanta , fateor , annorum intercapedo etiam si mihi non omnino arrideat , non tamen idcirco falsitatis eam convincere possum. Sed observari velim , in Historia chronologica Patriarcharum Hierosolymitanorum superius indicata signari ante laudatum Theodosium consequenter è Latinis Catalogis Sergium ac Salomonem sine ullo temporis characterismo , ac solo dumtaxat nomine notos. Quid si ergo alius quidam Theodosius præcesserit istam synonymum , qui in dictis catalogis fuerit prætermisus ? Id si constaret , præsentis difficultati ireretur obviam , ac decurreretur longum illud temporis spatium , de quo dictum est. Sed nihil in promptu habeo præter meram conjecturam. Nunc itaque hinc ad alia.

more aliis Siculis usitato :

13 Profectio in terram Sanctam nec est nova apud Siculos , nec uni S. Eliæ nostro singularis ac propria. Nam , uti in Animadversionibus pag. 24 habet Caietanus , Antiqua hæc penes Siculos religio , peregre eundi Hierosolymam ad loca , Domini vestigiis & sanguine consecrata , & Romam ad sepulchra sanctorum Apostolorum Petri & Pauli. Sed enim Hierosolymitanam peregrinationem è Sicilia suscipere S. Gregorius episcopus Agrigentinus , S. Elias Ennensis , S. Simeon Syracusanus monachus S. Benedicti , S. Marina virgo Sicula ex oppido Scanio , S. Conon Nesita-

nus , è familia magni Basilii. Romam adire , ut sanctos Apostolos venerarentur . . . S. Gregorius episcopus Agrigentinus imp. Decio , S. Manilianus episcopus Panormitanus , S. Nympha virgo & S. Golbodeus , martyres Panormitani sub tempora Maxentii tyranni ; S. Elias Ennensis , S. Vitalis abbas ex oppido Castronovo , S. Leo Lucas Corilionensis Sarracenis Siciliam tenentibus ; S. Silvester Trainensis , monachus S. Basilii , alique. Jam verò nos S. Eliam aliò peregrinantem subsequamur. Et sanè , tametsi qui multum peregrinantur , raro sanctificantur , variis itineribus , qua suscepit , diceret veluti totidem gradibus iter sibi affectasse ad patriam caelestem : tantam sibi & aliis è crebra illa terrarum lustratione utilitatem hauriebat.

14 Audiat Biographus num. 18 & seq. vidit loca Non tantum Viator noster ostendit , locorum Texsancta , Alexandria ac Antiochiam ; sed iis etiam in quibus Elias versatus fuisset , summo pere se delectari. Huc igitur cum advenisset , ibique tres annos commoratus fuisset , singulorum Patrum instituta ac studia sedulo observabat , aliasque ex aliis virtutes addiscebat , ac in suum convertebat studiose in dies profectum ; sicut pluribus narrat Biographus. Verum , inquit , post triennium illinc discedens Alexandriam venit : sed priusquam in urbem intraret , quidam ei occurrit , qui à dæmone oppressus è civitate veniebat , quem signo crucis liberavit. Complures item morbos ab eo depulsos , ac obita pietatis exercitia , ibidem licet videre. Deinde in Persidem se contulit , ea loca venerandi causâ , de quibus ibidem est sermo cap. 3 ; sed eò proficisci prohibitus ob tumultum barbarorum , Antiochiam petit metropolim. Ea in urbe cum versaretur , teste Biographo , qui indentidem apparuerat , ei nunc demum apparet , monens patriam repeteret , seque ad exercitacionum certamina accingere , tum montem ostendens , ubi asceticam palæstram poneret. Ille dicto se audientem præbens , se dat in viam.

15 Quærenti , quisnam sit mons ille asceticus ubi præmonstratur ei locus asceticus. S. Eliæ exercitacionibus divinis præsignatis , respondemus ex Caietano , qui in Animadversionibus nuperrime citatis pag. 24 hæc observat : Inferius locum , ad quem S. Elias navigavit in Calabriam , quique et demonstratus fuerat , ut asceticam palæstram institueret , SALINAS is scriptor Vita appellat ; aliàs AULINAS. In ea Calabriæ parte videtur fuisse , quæ mari occiduo alluitur , adversum insulas Æolias , supra vetus oppidum Taurianum ; quod idem scriptor extremâ Vitâ demonstrat , cum iter describit , quò S. Eliæ corpus in Salinas aut Aulinas deportatum est : cui excipiendo monachos ait ad Taurianum obviam processisse. Existimaverim locum hunc , asceticam S. Eliæ palæstram , Salinas dictum aut Aulinas , montem esse Parmæ oppido Calabriæ imminentem. Exstat adhuc in eo spelunca , quæ hodie S. Eliæ sacra. Sed enim hallucinantur , qui hoc loco S. Eliam Rheginum vitam egisse , eidemque cryptam dicam putant : is enim in montibus supra Seminaram vixit , vitæque excessit. His obiter de isto loco notatis , pergamus cum Saucto in Africam.

16 Eò dum iter faceret , Saracenos duodecim Alia itinere docet orthodoxorum vivendi modum simul ac fura : prædicationem nec non Mahometica sectæ libidinem redarguit , adeo forti orationis energia rem agens , ut præter illos duodecim , aggregavit vera fidei aliòs infideles. octo , salutari baptismatis fonte ablutos : qua

A *quæ pluribus à Biographo referuntur prædicto cap. 3. Ibidem num. 23, Ut verò, ait Vita auctor, Africam prætervectus in Siciliam appulit. . Panormi matrem reperit. . quam carè amplexatus cum esset, eique omnia narrasset, quæ Deus per illum in peregrinatione gesserat, cum ea multos dies mansit. At quies hac Sancti irrequieta exstitit, uti planum fiet ex nova, postquam nonnulla ibidem præclare gesserat, peregrinatione. Rem intellige è laudato scriptore: Per id tempus cum Agarenorum princeps classem aciemque instrueret adversus Rheginos, noster Christianissimus imperator (Erat is Leo clementissimus) Basilium quemdam, cognomento Nasar, ducem constituit, ac Rhegium cum quadraginta quinque navibus, ad obfistendum hosti, mittit. Tum Elias. . omnibus liquiddò prædicabat & Græcorum victoriam & cladem Agarenorum; prout re ipsa evenisse, narratur ibidem num. 24.*

rei eventu
comprobata.

B *17 Caietanus locum hunc exponens in Animadversionibus pag. paulo antè designata, hæc dicit: Erat is imperator Orientis Leo VI cognomento Philosophus, qui cepit imperium anno Christi DCCCLXXXVIII (immò verò 886.) Tunc enim Basilio Macedoni patri successit, è collega imperii factus imperator. De Basilio autem duce, cognomento Nasar, observat ista: Ejus res præclare gestas, partasque è Sarracenis victorias memorat Joannes Curopalates sub imperatore Basilio: sed hic scriptor sub imperatore Leone, Basilio filio. Ille igitur sub utriusque imperio Sarracenicis trophæis claruit. Constantinus Porphyrogenetus in Historia Basilii Macedonis pag. 187 editionis Parisina paulo post designanda, de illustri Nasaris victoria à Saracenis relata tractat, de rebus autem in Sicilia bene gestis pag. 188. Quod verò ad rationem temporis attinet, præclara istius victoria, de qua Biographus, vaticinium non edidit S. Elias ante annum circiter ætatis suæ 63, Christi autem 886; secundum ea, quæ auctor ille refert, Leonis imperatoris regno rem innuens, & secundum calculos chronologicos superius à nobis de Sancti ætate prænotatos. Videtur autem hac in re standum sententiâ nostri Biographi; tum quia huic factò satis vicinus fuerit, tum quia id, unde alia accepit, quæ de S. Elia refert, verosimiliter hauserit è synchronorum documentis vel narratione, sicut colligi poterit ex dicendis inferius, ubi ejus in scribendo merita commendabimus.*

Cum ad-
juncto sibi
discipulo
peregrina-
tur:

C *18. Postquam ergo Viri præditionem ipse rei eventus comprobasset, Panormo digressus, Tauromenium venit: cumque ibi per aliquot dies substitisset, quidam adolescens admiratione sanè dignus, & honesto loco natus, ad illum adit, rogans ut sacro se habitu donaret. Dicitur factum. Igitur eo loci parvo temporis intervallo commoratus, Concedamus hinc, inquit, discipulo: jam enim maximas calamitates ac mala huic civitati imminere ab Agarenis prævideo, & dux Barsamius à barbaris vincetur: ac continuò unà cum discipulo in Peloponnesum navigat. Symeon magister & logotheta in Annalibus, inter historia Byzantina scriptores post Theophanem, anno 163 Lutetia Parisiorum typis regis editos, pag. 463 agens de imperii Leonis anno tertio decimo, qui concurrat cum anno æra vulgaris 899, Per id tempus, ait, Tauromenium traditum Saracenis, vel, uti est in Græco, Agarenis. Sed pro illa temporis ratione nos infra aliam assignabimus. In Sparta autem fines delatus, morbos ac demones pellit, & Daniele discipulum ab illis prostratum erigit.*

Augusti Tomus III.

git. Hinc migrat in Epirum, deinde Corcyram, denique in Calabriam; ubique singularibus à Deo favoribus donatus; de quibus consuli potest Biographus num. 26 & sequentibus. Hinc etiam conficitur, illum ob creberrima miracula, quæ patrasse refertur num. 31, & alibi per Vita decursum, jure meritissimo nuncupari posse magnum Thaumaturgum. His adde ex Biographo morum suavitatem; juniorum rigorem; rerum secularium despicientiam; ut videbis apud eundem cap. 4 num. 32 & 33. Romam verò profectus, eò cum pervenisset. . non vulgari honore cohonestatus est ab eo, qui ejus cathedram obtinebat. Erat verò is Stephanus, vir planè admirabilis, qui per id temporis Romanæ Ecclesiæ clavum tenens, dignissimam eo pontificatu vitam ducebat.

19 Stephanus PP. hujus nominis vi (alibi Romam proponitur vi vel vii) sedit ab anno Christi 696 usque ad annum 697. Caietano autem in Animadversionibus pag. 24 est Stephanus Papa VI, qui cum Romanam Ecclesiam annos sex administrasset, vitâ functus est anno Christi DCCCXCI, xii Kal. Julii. Designatur itaque hic à Caietano Stephanus PP. V alias VI, qui Petri sedem obtinuit ab anno Christi 885 usque ad 891; sed de diebus, quibus supra annos sedit, nihil certi definiri potest, sicut videre licet apud Franciscum Pagium in Breviario Pontificum Romanorum tomo 2 pag. 168, ubi insuper, cum dictum ac dicendum Stephanum V, non VI; invenies, ac è vita migrasse circa finem mensis Septembris. Quod hic autem Stephanus sit, à quo non vulgari honore cohonestatus fuit Sanctus noster, dum Romam esset profectus, suadet nobis breve illud quidem ejus, sed honorificum elogium: Vir planè admirabilis, qui. . dignissimam eo pontificatu vitam ducebat, uti loquebatur noster Biographus, Nam hæc consentanea sunt laudationi, quæ habetur apud memoratum Pagium pag. 164, & sic sonat:

20 Castitate, doctrina, caritate in pauperes, omnique genere virtutum summam promeritus est dignitatem. Eo ipso, quo electus est die, & priusquam ad palatium Lateranense perveniret, pluvia diu optata post longam siccitatem & annonæ penuriam, tanta cælitus concessa est, ut aperto

à Stephano
PP. honori-
ficè excipi-
tur:

judicio Deus ostenderet, tanti almigeri viri meritis ac precibus, omnibus se velle propitiare, populus, inquit idem Guillelmus Bibliothecarius in ejus Vita: qui postea subdit, eum Lateranense patriarchium cum expilatum invenisset, inoluta jam pessima consuetudine, ut post obitum Pontificis, universa palatii Apostolici suppellex diriperetur, paterna bona pauperibus erogasse: ministros probitatis & sapientiæ opinione claros elegisse: orphanos quotidie aluisse: nobiles ad paupertatem redactos vocasse ad convivium, & verbo Dei simul refecisse: Missæ sacrificium singulis diebus celebrasse, nisi caritatis officiis vacandum esset: tandemque locustas, quæ fata & vineas longè lateque depascebantur, post longam orationem juxta ecclesiam sanctorum Apostolorum, aquâ benedictâ exstinxisse. Quæ hic contracta referuntur, pluribus deducta invenies apud Anastasium Bibliothecarium de Vitis Romanorum Pontificum non ita pridem Romæ editum tomo 1 pag. 439, 440 & 444. Ex dictis autem perspicuum est, ad quæ circiter tempora spectet propheta, quâ S. Elias Romæ degens prædixit discipulo Danieli mortem sui patris num. 34.

21 Interim cum spiritu præsentiret teterrimam Cladem à cladem ab Agarenis Rhegio inferendam, relicto Saracenis monasterio, quod erat in Salinis, . . Patras unà inferendam cum

AUCTOR
J. P.

cum discipulo petit, sicut perhibet *Vita* num. 35. Caietanus tomo supra citato pag. 60 & sequentibus vulgavit martyrium S. Procopii episcopi Tauromenii, ejusque fotiorum, scriptore Joanne diacono Neapolitano; in quo clades illa describitur. Idem Caietanus in *Animadversionibus ad illud martyrium* pag. 22 de *Tauromenii expugnatore ac temporis ratione observat*, Abrahamum eodem anno periisse, quo Tauromenium expugnavit, qui fuit annus Christi cmlv, ut rectè ait Petrus diaconus, certumque est ex Joanne diacono Neapolitano, qui Tauromenium captum ait anno xxiv imp. Leonis ab ejus coronatione, qui annus est Christi cmlv. Porro expugnatore ille Brachimi nomine nuncupatur in *Vita* S. Eliae; in *Animadversionibus autem ad illam* pag. 24, de eo hac monet Caietanus: Abrachen dicitur in Menæis Græcis, qui tum in totâ Africâ rerum potiebatur; Africanorum rex à Joanne diacono Neapolitano, *Menea, qua citabam, consuli possunt ad diem xxiii Septembris, & Animadversiones Caietani ad Martyrium S. Procopii jam dicti* pag. 21. Ratio autem temporis, paullo antè signata, examinabitur postea. Hæc interim qua in antecessum hic præmissa sunt, meminisse juvabit, quando de interitu istius tyranni postea tractabimus in *Annotatis ad caput 5 Vita, quam illustramus*, litt. m & n, quò lectorem mittimus.

22 Qua autem occasione contigerit expugnatione Tauromenitana, tradit Joannes Curopalates fol. 48 *Historiarum compendii typis Venetis anno 1570 Latine editi, quando de Leone imperatore ista memorat*: Honore autem prosequens pristinam suam conjugem imperator Theophanem (a libi vocatur Theophano) in ejus nomine templum pulcherrimum, proximum sanctis Apostolis, condidit, templumque aliud construxit ad loca * S. Lazaro dedicatum, in quo Sancti allatum corpus reposuit atque fororis ipsius Mariæ Magdalene. Cumque classis in hujuscemodi ædificiis occuparetur, Agarenorum classis Tauromenium in Sicilia expugnavit, multa facta Romanorum exede. Consuli interim potest Pagius in *Critica Baroniana ad annum 901 num. 2, ubi de emortuali Theophanonis anno, miraculis, virtutibus, cultu apud Græcos ad diem xvi Decembris, ac panegyri meminit*.

Hactenus quasi pedetentim secuti sumus nostri Biographi narrationem; sed quandoquidem pervenimus ad tempus, quo diem Sanctus clausit extremum; vaticinia, virtutes, monita salutaria, sanationes, ac miracula, quibus mirificè eum excelluisse in reliqua *Vita* auctoris historia ostenditur, legi apud ipsam possunt, uti & nostra *Annotata, quibus res ab eo relatas illustrare conabimur*. Nunc itaque de quibusdam punctis, obitum ejus sanctissimum proximè antegressis ac subsequens instituetur sermo.

§ III. Mortis adjuncta; quo anno ea acciderit, confici non videtur è notis characteristicis apud Caietanus, sed aliunde.

J Amque adeo longè latèque mirabilis vivendi ratio ac miracula S. Eliae percubuerant, ut Leo Græcorum imperator Virum tot caelestibus

prærogatiis spectatissimum evocavit ad se Constantinopolim, prout Sanctus prædixerat Danieli discipulo suo, teste Biographo cap. 6. num. 61. Cum autem voluntati imperatoris morem gerens, Græciam peragrabat, ac delatus in quemdam locum ab Illyrico non longè distantem, morbo tentatus est non sanè gravi ac molesto: nam cælitus à Deo didicit, daret Columbo commendationis epistolam, eumque mitteret ad imperatorem, ex Biographo cap. 7 (ea nempe de causa, ut Columbus ille capitalis criminis reus absolveretur, sicut præmiserat idem Biographus num. 61) Euthigitur ut ablegavit, ipse Theffalonicam contendit. Igitur eo loco cum esset Elias, morbo jam ingravescente, scamnum sibi afferri postulat; quò delato ibi decubuit. Cùm verò locus minimè esset idoneus ad quietem capiendam, ad Caminos (locus quidam est) migravit. Hic Daniele discipulum ad se vocans, Ego, inquit, Daniel; fili suavissime, sicut scriptum est, viam patrum meorum ingredior: adest jam tempus nostræ resolutionis, cum octogenarius sim.

24 Hic tantisper sistamus, & audiamus Caietanus in *Animadversionibus* pag. 25 hæc notantem: Cum S. Elias octoginta annos natus obiisset ab hoc scriptore dicatur, obierit autem anno Christi cmlv, necesse est, illum anno dcccxxv natum fuisse. Sed annus iste natalis ac emortualis etsi videtur tunc accidisse, non tamen secundum notas chronologicas Caietani, sicut conabimur ostendere continuo. Tria interim tamquam certa è Biographi verbis habemus, nimirum 1º. locum mortis Theffalonicam, 2º. ætatem Sancti, quâ vivere desit, octogenariam; 3º. Danielis discipuli ejus præsentiam. Hinc merito castigari debet Bernardinus Rheginus, quia Sanctum nostrum Rhegii in Calabria obiisse, præsentem alio Elia juniore, litteris proditum reliquit; uti videre licet in *Annotatis ad caput 7 nostri Biographi lit. g. Dies mortis disertè determinatur ab eodem Biographo xvii Augusti. Unde Castellanus Sanctum nostrum signans die xix Julii, signat eum die non suo, sicut postea dicitur. Certum est item è Biographo, S. Eliam ad meliorem vitam transisse sub imperio Leonis Philosophi. Nam inter alia, quibus S. Elias ante mortem affatus est discipulum suum Daniele num. 64, Neque corpus, inquit, nostrum hic conditum derelinquas, neque Constantinopolim ad cæsarem deferri, ullo modo patiare: petet enim fat scio, perquiretque imperator. Quod ego cum à divina providentia accepissem, tibi epistolium ad cæsarem multo antè dedi, uti post obitum nostrum fineret corpus ad suum monasterium afferri. Porro, si rectè memini, apud te est ea epistola: servato diligenter; & cùm ea evenerint (evenient autem quam primùm) mitte illam ad cæsarem: quæ perscribuntur, effecturum scio. His dictis. ingenti cum lætitia atque hilari vultu defecit, & positus est cum patribus suis xvi Kal. Augusti.*

25 Laudatus sæpe Caietanus annum mortis, Differitur quem tacitum hoc loco inditumque reliquit noster Biographus, his verbis pag. 25 paullo antè assignata affigit Anno Christi, ut modo, ait, diximus, cmlv. Eo enim anno Tauromenium à Sarracenis expugnatum est, ut Notis ad Martyrium S. Procopii, Tauromeniorum episcopi, probatum à me est (Consule dicta superius § 2 num. 21) eodemque anno contigit expeditio Himerii adversum Sarracenos, & clades Theffalonicis, quo sanctus Elias extremum diem clausit, ut ex hac Historia satis constat. Porro Baronius expedi-

D
Obiit Sanctus Theffalonicæ, præsentem Daniele discipulo,

octogenarius.

E

F

A expeditionem Himerii, primi à secretis imperatoris Leonis, anno cmi locat; haud rectè. Nam Joannes Curopalates simul cum Thessalonicensi clade memorat, Sarracenosque, post excidium Tauromenium, Thessalonicam expugnasse. Igitur uno eodemque anno, id est, Christi cmi hæc omnia evenere, Tauromenii excidium, Himerii expeditio, clades Thessalonicæ, & mors sancti Eliæ. Ita Caietanus has res cum morte combinat, non ita tamen certè ac perspicuè, quin ulteriore inquisitione discutienda videantur, & singula quidem, cur & an satis rectè anno Christi 903 illas innectat.

quo anno 26 Joannes Curopalates res illas gestas ita memorat, ut chronologicis annorum caracteribus eas non distinguat. Postquam verò retulisset Tauromenium ab Agarenis expugnatum. (verba & locum assignavimus superius § 2 num. 22) mox narrare pergit, caput imperatoris, qui in supplicationem publicam prodierat, ita graviter craf-fa ac forti virga percussum fuisse à quodam viro, parùm ut absuerit, quin ex violento percussione impetu occideretur, nisi ejusdem vis illisa fuisset, ut pluribus memorat Joannes Curopalates fol. 48 verso. Ibidem etiam inducitur monachus Marcus ita inter alia imperatorem affatus: Oportet igitur te, ò domine, ab hoc tempore ad alios annos decem imperium obtinere. Quod quidem accidit: eadem enim die post annos decem vitâ functus est, quâ percussus fuerat. Jam verò cum Leo imperator, de quo hic agitur, obierit anno 911, deberet illa percussio secundum dicta accidisse anno 901. Atqui, sicut assererat Caietanus, Tauromenium excisum est anno Christi 903, quo, teste Joanne diacono apud Caietanum loco superius à nobis citato, fuit expugnatum: consequens ergo est, ut argumentum, quod Caietanus promebat supra ex conjunctione prætenfa Curopalate istarum trium rerum, de quibus agimus, respectu excidii Tauromenitani, vel ex ipsius Curopalate verbis sit telum imbelles & sine illu.

S. Elias 27 Nec fortius apparet, quod pro eodem anno 903 desumit ab expeditione Himerii, simul, ut dicebat, cum excidio Tauromenitano à Curopalate conjuncta. Nam interjectis pauculis post narrationem illius Leoni imperatori insulti, auctor quidem ille sic pergit: Himerio igitur primo secretario navalibus copiis commissis, eum contra Tripolitem milit. Verumtamen hostes conspicatus & numero & animi alacritate superiores, ne ausus quidem est ad eos accedere: sed Tripolita retro se recipiens ad Thessalonicam se contulit, ipsamque expugnavit, capto etiam Leone ipsius prætoris, cui Tharsilacius erat cognomen; multumque sanguinis effusum est, ac plures capti. Verum nec Himerii expeditio, nec clades Thessalonica savent anno 903, quem Caietanus ex Joanne Curopalate signabat. Non Himerii expeditio; de qua Pagius in Critica Baroniana ad annum 902 num. 3, Varias, inquit, Himerius, Leone Sapiente imperante, expeditiones suscepit adversus Saracenos: Sed ea quam hic memorat Baronius ex Metaphraste, ipsomet Metaphraste teste in Annalibus eidem attributis, & nomine Simeonis magistri & logothetæ à Combesio editis (suspiciatur tamen Pagius, Annales illos ab eo scriptos non fuisse) anno cmv suscepta est. Idem enim logotheta scribit: "Anno decimo octavo (nempe Leonis imp.) ascendit navalis, Agarenorum exercitus cum Tripolita adversus Byzantium &c. Capta direptaque Thessaloni-

, ca; multa que civium strage data, plures etiam captivos abducunt, &c. **AUCTORE J. P.**

28 Deinde sic concludit Pagius: Quare cum Annalistæ Byzantini annos imperatorum à Kalendis Septembr. cum anno civili exordiantur, Leo annum imperii xviii Kalendis Septembris sequentis Christi anni (videlicet 903) inchoavit; anno cmv aperiente se vere Himerium cum classe adversus Agarenos misit; hique die xxix mensis Julii illius anni, ut tunc demonstrabimus, Thessalonicam diripuerunt, & nisi Simeon logotheta imperatoris pecuniâ bene usus impedisset, eam everissent; sicut cum ibidem apud Pagium, tum apud Curopalatem fol. 48 verso licet videre. Leo autem Sapiens seu Philosophus successit patri suo Basilio Macedoni anno 886 à Kalendis Martii secundum Labbeum in Compendio chronologico, & Pagium in Critica Baroniana ad annum istum. Itaque currebat quidem à dictis Kalendis annus Christi 903 cum anno imperii Leonis decimo octavo, ut calculos supputanti est manifestum; sed cum excidium Thessalonicense non incidit in annum 903, sed in 904, sicut jamjam probabitur, annus 18 Leonis, è Simeone logotheta supra signatus, inchoari debet more Græcorum à Kalendis Septembris anni æræ vulgaris 903, secundum præmissa è Pagio, ita rationem chronologicam ordinando, ut navium barbaricarum accessus ad tragicam illam expeditionem, cum die xxix Augusti, quo verè accidit anno Christi 904, nec non cum anno 18 imperii Leonis, qui sic computatus etiamnum fluxbat dicto die, combinentur.

29 Verum ne quis ea à nobis gratis dici existimet, probanda nunc sunt. Joannes Cameniata scripsit Narrationem de excidio Thessalonicensi, inter historia Byzantine scriptores post Theophanem, à Combesio vulgaratam, & una cum aliis anno 1685 Parisiis impressam, & non summa dumtaxat cum fide scripsit, qui utpote funestissima illius tragœdia spectator, testis & pars fuit; sed ita etiam omnia exequitur, teste Allatio in Diatriba de Symeonum scriptis pag. 149, ut non scribere, sed pingere, ponereque ante oculos videatur. Laudatus itaque hujus excidii auctor pag. 336 classis barbarica appulsum memorans, Interim, inquit, dum hæc à nobis frustra garuntur, venit quidam, qui barbaricas naves jam proximè Ecboli (cujus superius mentio facta est) cervici accessisse nuntiet. Dominica tunc illucescebat iv Kalendas Augusti, anno ab orbe condito vicccccxi. Famâ igitur per totam urbem divulgatâ, turbati omnes &c. Anni autem illi orbis conditi 6412 secundum Græcos computari respondent anno æræ vulgaris 904, quemadmodum eos exhibet Cangius in Glossario Latino-barbaro ad vocem annus, ut videbis tom. 1 in tabella chronologica parte altera col. 483 novissima editionis. Qua cum ita sint, concludimus contra placitum Caietani, nec Tauromenii excidium, nec Himerii expeditionem, nec catastrophem Thessalonicensem uni eodemque anno Christi 903 accidisse, ac proin ruinoso isti fundamento emortualem S. Eliæ annum superadificari nentiquam posse. Aliunde igitur eruendus ac construendus est.

30 Constat è nostro Biographo, S. Eliam è vita excessisse Thessalonicæ die xvii Augusti. Constat penjis præterea è Joanne Cameniata, urbem illam horribili, quam dicebamus, scena non fuisse finestam ante diem xxix Julii anni 904. Constat tertio, urbem eodem die, quo classis hostilis appulit, non fuisse interceptam; vide Cameniata pag. 340 & 364. Constat quarto, barbaros ibi-

AUCTOR
J. P.

dum, dum esset intercepta, per dies decem traxisse moram. Nam idem auctor pag. 365 referens, vitam à captivis Thessalonicensibus fuisse redimendam pecuniâ, iisque, quibus hæc deerat, auferendam, mox subdit: Protracta hæc per totos decem dies noctesque, cum pecuniarum multitudo continuè ex urbe exportaretur &c. Et pag. 370 de urbis incendio itidem pecuniâ redempto ubi scripsisset, de suo & barbarorum ex eodem discessu acturus, decimo, ait, excidii die è portu enavigantes, atque ad Romanam portam devecti, reliquum diei ibi peregrimus &c. Ceterum deploratissima huic Thessalonicensium tragœdia planè non conveniunt, qua sub idem tempus mensis Augusti S. Eliæ ejusque discipulo Danieli consigisse narrat noster Biographus à num. 63, atque adeo dubium esse non potest, quoniam Viri sanctissimi mors ejusque circumstantia, qua ibidem loci contigere, ad alium annum referenda sint, sicut pluribus ostendetur paulo post.

variis cha-
racteribus
B

31 Nec annum mortis præse ac concisè possuimus determinare ex urbis Tauromenitana excidio: præterquam enim quod alibi illud anno Christi 902, alibi 903 affigatur; hujus etiam rei gesta epocha non tam ostendit, Sanctum isto tempore obiisse, quam tunc adhuc supervivisse. Etenim, referente nostro Biographo cap. 5, non tantum cladem istam diserte prænuñtiavit futuram; sed eidem etiam vixit superstes, cum ista ex urbe Amalphi sit profectus cum suo discipulo Daniele: ubi dum versarentur, paucis post diebus ad eos de Tauromenii excidio perfertur, sicut ibidem habes num. 48. Excidium porro illud Caietanus de Sanctis Siculis tomo 2, uti & S. Procopii, episcopi Tauromenitani, martyrium illigat anno Christi 903; nam ad hunc Joannis Diaconi Neapolitani, quo illud incipit scribere, characterisimum pag. 60 Anno imperii Leonis & Alexandri 24 &c., observat ista in Animadversionibus pag. 21: Ut explicatam habeas rectam chronologiam, annumque cædis S. Procopii & Sociorum, scias, mi lector, bitariam posse nos numerare annos imperii Leonis VI, cognomento Philosophi ac Sapientis, de quo hic sermo est. Alter modus est à morte imperatoris Basilii patris, quæ contigit anno Christi DCCCLXXXVI; alter à coronatione Leonis. Sed enim imperator Basilii Macedo Leonem filium ab Ignatio P. C. (id est, Patriarcha Constantinopolitano) coronatum voluit Theophaniorum solemni die, anno DCCCLXX. Testatur qui interfuit, Anastasius Bibliothecarius (notis, uti ad marginem additur, ad 8 synodum. Vide Baronium ad istum annum sub finem.)

chronologi-
cis.

32 Joannes igitur Diaconus numerat annos imperii Leonis & Alexandri, à die coronationis, ex quo Leo cum patre Basilio regnavit. Id certissimum ex caractere expugnationis Tauromenitanæ, quæ accidit anno CMIII, ut probavimus notis ad Vitam S. Eliæ Ennensis (Nobis tamen aliter visum supra num. 26) Rectè autem convenit annus 24 Leonis ab ejus coronatione cum anno Christi CMIII, quo, Tauromenio expugnato, S. Procopius martyrio coronatus est. Hæc Caietanus; sed manifestum est, cum in textu Joannis Diaconi Neapolitani, tum in Caietani ad illum notis, semper pro anno 24 scribendum esse annum 34, ut computatio chronologica cohereat. Et verò facillimè operi posthumo Caietani ex oscitantia typhotheta vel editoris irrepere potuit illud mendum, quod in numeris præsertim arithmetice est proclivius, ut 24 pro 34 perperam poneretur. Pagius in Critica Baroniana ad annum

902 num. 16 è Continuatore Anonymo Theophanis, qui habetur inter Historia Byzantina scriptores post Theophanem, pag. 225 editionis regia Parisiensis, in Vita Leonis Sapientis hæc recitat: Tauromenium in Sicilia ab Afris capitur, ingensque Romanorum clades agitur. Lemno quoque potiti Agareni, magnam captivorum multitudinem abducunt. Et illico addit è Symeone Logotheta (pag. 463 editionis ejusdem regia Parisiensis) Lemnum insulam anno 15 Leonis Sapientis captam; ideoque utramque cladem à Mutarido, calipha Babylonensi, de cujus obitu paulo ante egerat, Christianis illatam. Sed Symeon Logotheta loco citato præmiserat proximè, de Leonis imperii anno tertio decimo agens, Per idem tempus Tauromenium traditum Saracenis. Annus autem 13 Leonis concurrat cum anno 899 æra vulgaris. Non conveniunt itaque testimonia.

33. Verùm nobis non lubet pluribus disputare, Ex nostris utro ex hisce dictis duobus annis Tauromenitana conjecturis tragœdia acciderit; alterutro acciderit, per nos licet; videmur autem cum ex hoc factò, tum ex iis quæ narrat Biographus de S. Elia proximè ante mortem ejus Thessalonica, aliquid lucis eruerè, ut obitum illius innectamus anno Christi 903, non quidem argumentando ex principiis Caietani, quæ jam refutavimus, sed hoc modo. In vivis adhuc erat Sanctus post desolationem Tauromenitanam, atque adeo anno 902, vel proximè sequente, ex præmissis. Videtur autem Thessalonicam adventasse ante feralem ejus calamitatem, atque adeo uno anno præmortuus eidem fuisse. Nam si post illam eò venisset, videtur auctor noster verbulo saltem unico, quando loquitur de ista urbe, mentionem facturum fuisse de tam famosa ac lamentabili ejusdem catastrophe peracta, cum loquatur de peragenda ex prædictione Sancti, uti habes cap. 6 in fine. Ad hæc, ita loquitur postea de dicta urbe, ac si nihil eidem evenisset mali. Nam num. 63 de S. Elia hæc refert: Thessalonicam contendit, in quam urbem ingredi noluit, sed ante vestibulum mansit in quodam templo sanctis Apostolis dicato: ac die insequenti ad meridiem, quando ecclesiæ vacant à frequentia populi, monachum, qui templo illi præerat, rogat, vellet in sancti martyris Demetrii se traducere. An hæc conveniunt urbi adeo recentè & tam horrendo modo populata, an populosa ac florenti, præsertim si illa addas, quæ sequuntur num. 65? Ejus obitu divulgato, coactus est ingens monachorum ac populi numerus, atque adeo ipse dux cum suo exercitu. An hæc, inquam, tragico isti theatro conveniunt? An testis oculati Cameniata narrationi pag. 350? Per omnia urbis loca dispersi sunt barbari, omnis ætas, omneque hominum genus ab eis confestim trucidatur. Et pag. 351: Factum est, ut brevi temporis momento, urbs, quæ paullo antè vix non angusta habitatoribus erat, ac plebe constipata, deserta vilesceret. Quibus adde captivorum constipationem & abductionem pag. 371.

34 Quid, quod verba Sancti, quæ recitat obiit Sanctus anno 903, videantur indicare aliquam de clade urbi imminente præfagitionem, in aliis eventibus prænuñtiandis adeo ei frequentem: Cum sanctus Pater urbem intueretur, suspirium petiit*, & ex animo mœrenti similis martyrem* f. edidit appellans, Ubi, inquit, gentium es, Demetri, martyr Christi gloriosissime, quibus tandem in locis morare? Quonam cælestium orbium tractu vagaris? Hæc cum audiret monachus, qui Eliam ductabat, non mediocriter offensus, illi se-
cum

A cum ipse maledicebat. Sed Elias, absoluta pre-
catione, ad monachum conversus, Quid offen-
deris, frater carissime, quasi verò malè sentiam,
malèque loquar. Verumtamen ubi vel mediocris
est poenitentia, & abundat probitas, ibi Dei mi-
sericordia multis partibus major reperitur. *Atque
ha quidem nostra sunt coniectura, propter quas
Monachi nostri obitum affigere visum est anno ara
vulgaris 903, & secundum illas accipi volu-
mus notationem ejusdem anni, quem in princi-
pio hujus Commentarii signavimus, nec plus ei-
dem inesse ponderis, quam rationes modo allata
mereantur, non ignari, iis rem presentem planè
non evinci. Observa obiter, nimis vagum a Fer-
rario determinari tempus vita, quando in Cata-
logo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano
non sunt, ad xvii Augusti in notis scribit, eum
vixisse circa annum salutis dcccix.*

**§ IV. Sepultura, translatio cor-
poris, S. Elias cum synony-
mo confusus; publica ve-
neratio.**

B
Corpus
Thessaloni-
ca sepul-
tum

S. Elias noster, qui Thessalonica placitam Deo
animam efflaverat, ibidem loci etiam sepul-
tus est. *Audiatur Biographus, qui postquam nar-
rasset ejus mortem die xvi Kal. Augusti obitam,
Postera, inquit, luce in sancti martyris Grego-
rii (forte Georgii, uti habet noster textus Gra-
ecus) templo pie religiosèque illud deposuerunt.
Templum illud non fuisse inter precipua tria,
qua recenset Joannes Cameniata in sua Narra-
tione de excidio Thessalonicensi pag. 326, ex eo
colligo, quod illud ibidem non exprimat. Cor-
pus autem ibidem mansit ad decimum saltem
mensem. Nam Daniel, Sancti discipulus, cum
nullo modo posset sancti Viri reliquias in suum
monasterium deferre, ibidem ad decimum men-
sem substitit, ex Biographo num. 65; qui addit
num. 66: Cæsar . . . jubet beati Viri corpus,
quasi opimas gazas ac thesaurum opulentissimum
ad se deportari, uti Sanctus prædixerat; sed im-
perator, lecta ejus epistolâ, à proposito desistit,
ac permittit, ut sacrum illud depositum Thessa-
lonicâ transferatur in Calabriam. Porro ejus mo-
nasterii fratres, junioris Eliæ pallio, sacro nimi-
rum corpore, donati, duplicis spiritus facti sunt
participes, ait Biographus num. 67.*

C
deinde in
Calabriam
defertur:
Sanctus ho-
diernus

*36 Caietanus in Animadversionibus pag. 26
occasione hujus translationis observat, duos Eli-
as synonymos imperitè in unum esse confusos à non-
nullis, quos hinc ibidem refutat verbis: Satis
ex hoc loco constat, S. Eliæ corpus ex Græcia
in Calabriam deportatum, in monasterio suo in
Salinis (an Aulinis?) fuisse depositum. Quid eo
factum sit, incompertum mihi est. Philippus Fer-
rarius in Catalogo Sanctorum Italia ad diem xi
Septembris tradit, hoc ævo in oppido Galatri in
Calabria servari in ecclesia S. Eliæ; caput verò
includum argento alii memorant coli in æde mo-
nasterii S. Philareti juxta Seminaram. Sed ii Eli-
am Ennensem cum Rhegino confundunt, & quæ
alterius propria sunt, alteri tribuunt. Igitur ut è
multis te tricis, mi lector, expediam; scias ve-
lim, duos fuisse Elias sanctitate præstantes, alte-
rum Siculum, in urbe Enna; alterum Rhegii in
Calabria natum: quos perperam plerique con-
fundunt. Unde autem hallucinatio ista originem*

traxerit, ita recenset laudatus auctor:

37 Caussæ autem erroris multæ: quòd eodem
ferme tempore vixerint clari famâ sanctitatis &
miraculorum: quòd uterque monachus fuerit ex
Ordine S. Basilii: quòd Elias Rheginus in Sici-
lia aliquamdiu fuerit; Elias Ennensis diutius in
Calabria sit versatus: quòd uterque, seorsim tam-
en, diversisque temporibus, Romam adiverit
ad visendas sanctorum Apostolorum reliquias:
quòd uterque Rhegii moratus ejus cladem prædi-
xerit. Diversos tamen fuisse, certissimum est:
nam alter, Elias senior, Ennæ in Sicilia natus;
alter Elias junior, Rhegii, sive, ut alii, Bociæ
in Calabria. Ille obiit Thessalonica in Macedo-
nia anno Christi cmlv, xvi Kal. Augusti; hic in
monasterio suo in montibus supra Seminaram in
Calabria anno Christi 1050 (immò 960, si pro-
ximè hic sequens numerus 57 subsistat) 111 Idus
Septembris. Igitur superstes Eliæ seniori fuit annos
57. Porro S. Eliæ Rhegini est corpus, quod in
oppido Galatro esse traditur; & caput, quod in
monasterio S. Philareti juxta Seminaram colitur.
Quamquam alii corpus ejus esse dicant in spectu
prope ecclesiam, eidem S. Eliæ dicatam, non
longè oppido Melicucca. Ceterum ut ex compa-
ratis utriusque Eliæ vitis sit vero fides, breviari-
um vitæ divi Eliæ Rhegini . . . damus excerptum
ex ea, quam Bernardinus Rheginus ex Ordine
Cappucinorum composuit. Compendium illud pro-
ximè subjungitur isti notationi eadem pag. 26.

AUCTORIB
J. P.
cum alio

38 Ex his verò, qua de loco mortis ac transla-
tionis S. Eliæ nostri jam allegata sunt, erroris
convincitur idem Bernardinus Rheginus, quando
significat, eum Rhegini in Calabria obiisse, præ-
sente altero Eliæ juniore. Verba, quibus hoc de-
clarat, è dicto compendio huc transcribimus: Ea
tempestate erant in regione Rheginorum magnâ-
que vitæ famâ & sanctitatis celebrabantur viri Si-
culi Elias senior ejusque discipulus Daniel, mo-
nachi de familia S. Basilii, asceticam vitam agen-
tes in quadam spelunca prope ecclesiam S. Dona-
ti martyris, multaque inibi miracula patrantes.
Porro Elias junior ad senjorem hunc Eliam ac-
cessit, qui prophetiæ spiritu clarus, multarum
urbium excidia prædixit, obitumque etiam suum
Eliæ juniore, cui discipulos commendavit suos.
Exinde Elias Rheginus missus est à S. Arsenio ad
Castellum Cappenle, quod erat in territorio Rhe-
gino . . . ut ei morienti adesset. *Quæ inmane quan-
tùm discrepans à loco mortis ac translationis S. E-
liæ nostri, nemo non videt.*

39 In Pratermissis apud nos. tomo xv Julii ad confusus:
diem xix ejusdem mensis pag. 589 signatur è Mar-
tyrologio universali Castellani Elias monachus Or-
dinis S. Basilii apud Salinas Calabriæ; sed hi cha-
racteres cum nostro hodierno Eliæ sint proprii,
non autem synonymo, de quo agit Ferrarius su-
prâ citatus ad diem xi Septembris; non erat dif-
ferendus ad istum diem Septembris, prout ibi-
dem in dictis mensis Julii Pratermissis, re etiam
num tunc nimis prematura, factum est; sed ad
hunc, quòd propriè pertinet, xvii Augusti. Ca-
stellanum postea conveniemus. Pergamus modò ad
publicam Sancti venerationem, qua beatissimum
ejus obitum subsequuta est.

40 Quemadmodum Deus, qui est mirabilis concursus
in Sanctis suis, Eliam vaticiniis, miraculis, in-
timâ animarum perspicentiâ, nec non magna vi-
tæ integritate ac sanctissimis moribus illustrem red-
didit quamdiu degeret inter mortales, ita etiam
eum mortali corpore exutum singularibus conde-
coravit ornamentis, quibus contestatam esse vo-
luit,

à variis

F

**ad corpus,
integritas,
favores in-
alios colla-
ti:**

AUCTOR
J. P.

luit, quam pretiosa esset in conspectu Domini mors hujus Sancti. Ejus enim obitu divulgato, inquit Biographus num. 65, coactus est ingens monachorum ac populi numerus, atque adeo ipse Dux cum suo exercitu, ac toto eo die ac nocte insequente multis luminibus hymnisque funebribus decantandis, incensisque suavissimis odoramentis sacrosanctum ac venerabile sanctissimi Patris domicilium cohonestare. Deinde referato post sepulturam sepulcro, Repertum est corpus prorsus integrum. neque quidquam detrimenti passum. Ad hac, eam diffiavit odoris suavitatem, ut omnis locus affatim repletur. Quod iterum contigit, quando à Gracia est translatum ad Aulinas vel Salinas, idque decimo ut minus post mortem mense, secundum ea, qua habet Biographus num. 65. Sed enim crenobita Salinenses omnes. in Taurianam honorificentissimè, ut decebat, illi obviam processere. Porro qui fuerit eo die populi concursus, non facilè quis explicaret. Mox referatà capsulà reperiunt sanctissimum corpus intactum integrumque, odorum omnium odore suavissimo spirans, teste eodem Vita scriptore num. 67: ubi etiam invenies, ad castrum Besianum à demonio liberatum esse adolescentem quemdam; cujus rei gesta narrationi subditur mentio aliorum celestium favorum, quibus hominum miseria subventum est, Sancti hujus gratia apud Deum patrocinante. Ex his abunde constat de antiquo cultu, quem habuit S. Elias.

annuntiationis

41 Jam verò quod attinet ad Menologia Græca; in nullo hactenus inscriptum hoc, die nomen ejus invenimus, eaque de causa ad Latinos recentiores recurrendum nobis est. Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano, eum ita annuntiat hac die: Ennæ in Sicilia S. Helix monachi Ordinis S. Basilii; additque in notis, ex Martyrologio Siculo, & monumentis ecclesiæ Ennensis. Vides hic Sanctum annuntiarum Ennæ, ubi natus fuit. In Martyrologio Siculo, quod habetur apud Caietanum in Idea operis de vitis Siculorum Sanctorum, eodem die notantur ista: Ennæ, S. Elia monachi Ordinis S. Basilii. Annuntiationem Castellani, de quo supra num. 39, hic integram dabimus: Apud Salinas in Calabria, S. Elias, monachus S. Basilii: cujus nomen inditum est cryptæ montis, Palmæ. Ita ille in suo Martyrologio universali ad diem xix Julii: quo die ubi Sanctum signatum invenerit, nescimus; hoc constat, die eum signari non suo. Nec melioris sunt nota qua addit de indito Sancti nomine: nam sive hauserit ea ex Ferrario, sive ex alio, perspicuum est, Monachum nostrum hodiernum ab eo fuisse confusum cum Rhegino, vel, si vis, Taurianensi synonymo, de quo superius plura diximus.

recentiorum
hagiologorum.

42 Etenim in Breviario seu Compendio Vita ejus ibidem allegato hac habentur: In montes supra Seminaram se contulit, ut Deo quietius vacaret. Ad quorum radices, monasterium in spelunca quadam construxit; ubi multis miraculis & spiritu prophetico clarus vixit. Ferrarius autem in Catalogo Sanctorum Italia ad diem xi Septembris ita de eo memorat: Vitam primùm apud Taurianum, urbem in Calabria excisam, in monte prope Parmam oppidum solitariam egit: ubi adhuc crypta S. Michaëlis archangeli (in qua is degebat, quæ postea S. Helix dicta fuit) adhuc monstratur. Franciscus Carrera noster in suo Pantheo Siculo pag. 210 ponit eum hoc titulo: S. Elias junior monachus, Ennensis xvii Augusti, ac insigni deinde elogio illum prosequitur: sed nihil

ex eo hic est notandum, cum illud deprompserit ex Ms. Græco codice monasterii S. Salvatoris, & cujus etiam exemplari desumpta est Sancti Vita, quam typis recusam exhibebimus, postquam nonnullis observationibus eam illustraverimus.

§ V. Scriptor Vitæ, interpres, exemplaria.

Quæri potest 1º. Quodnam vivendi institutum professus fuerit auctor, qui S. Elia turgejta ad posteros transmisit. Tameñ autem nullibi in eorum decursu nomen suum ac vita genus expresserit, Caietano tamen in Animadversionibus pag. 23 monachus videtur fuisse in Salinis aut Aulinis in Calabria: cum, uti animadvertit idem auctor, tantopere monasterium illud extollat: ipsaque scriptione satis apertè monachum se arguit. Adis Vitam num. 67 & 68. Quæri potest 2º. Quandonam vixerit. Fuisse, sicut loco citato notat Caietanus, non multo post tempora ejusdem S. Elia, aut iidem fere temporibus, illud ostendit, quod sub initium auditores alloquatur, qui sanctissimum Virum probè novissent ac vidissent. Ita quippe loquitur ibidem num. 2: Vos autem Dei populus, gens sancta, regale sacerdotium, quotquot adestis cives, quotquot indigenæ, quotquot vestris oculis hominem vidistis, quotquot ejus famam auribus accepistis, oro vos atque obtestor, ita verba mea exaudiat, ut nemo ex vobis sit, qui ea in dubium vocare audeat, aut nolit illis fidem habere. Jam enim vos, qui illum cognovistis, certiores reddimini &c.

44 Quæri potest 3º. Cujusmodi sit scriptionis ad varia character, & quanta scriptoris fides. Vitæ stylus, Caietano judice, neglectus ac satis simplex; sed historiam, ait, existimo magna cum fide conscriptam; quod mentiendi locus non esset, recenti hominum memoria, atque apud eos, qui S. Eliam ejusque res gestas si non omnes, at aliqua ex parte & cognovissent & audivissent. Quin crediderim bonam rerum partem ex Daniele, S. Elia discipulo, ut scriptor innuit, acceptam fuisse. Et verò Biographus ab ornandi atque expoliendi artificio nimis affectato quam longissimè remotum se fuisse, candidè profitetur, quando in præfatione de tenuitate sua ita loquitur: Ad hæc, supervacaneum existimabam, quæ vos nuper recensuistis, eadem nunc in medium afferre, quæ ob humile incultumque nostrum dicendi genus, paucis probatum iri optimè scio. Adde, quod cap. 6 num. 62 agens de spiritu prophetico, quo Sanctus mirificè excelluit, hæc memoret: Multo plura his narrare solebat beatus Daniel post sancti Viri dormitionem. Quid, quod præterea, prout notat Caietanus, is plurimum nomina personarum locorumque, ac tempora satis candidè, ut videtur, recenset. Id quod permagni refert ad fidem faciendam.

45 Quæri potest 4º. Quo scripserit rerum de de Vita lectu. Audiatur ipsemet, sub finem Vita ista proferens: Atque hæc sunt, quæ ex multis collecta conscripsimus: quamquam, ut verum fatear, multa etiam sunt, quæ prætermittenda sumus arbitrati, ne propter rerum multitudinem auditoribus odiosi ac molesti effemus, aut multa congerendo nimis excreveret oratio. Quare medium tenentes, ac regia, quod aiunt, ingredientes, potiora ac notiora selegimus, ut neque auditores prolixæ orationis tædio afficerentur, nec tenuitate

A tate rerum magnum Virum despiciatui haberent. *Suam itaque historiam concinnavit cum delectu rerum ac iudicii discerniculo.* Hæc, ut verbis Caietani dicta concludam, adnotasse placuit, quia tam admiranda prodigia hic scriptor passim memorat, ut nonnihil quis de eorum veritate possit ambigere. Sed meminerimus, mirabilem esse Deum in Sanctis suis,

Ejusdem exemplar.

46 *De suo autem exemplari monet ibidem sequentia:* Ceterum Vitam Græcè habuimus ex Mss. membranarum monasterii S. Salvatoris, è familia sancti Basilii Magni, juxta Messanam: quam latinitati reddidit pater Augustinus Floritus è nostra Societate. *Apographum Græcum Vita apud nos etiam est; sed mendosè transcriptum, quod unde sit desumptum, distinctè indicatur hisce verbis, quæ eidem apponuntur:* Ex bibliotheca S. Salvatoris prope Messanam cod. 41 pag. 47 five 190 ad 205. Est Latine apud Caietanum in SS. Siculis tom. 2 pag. 63. *Porro hoc titulo prænotatur:* Βίος ἡ πολιτεία ἡ εὐσέβεια τῆς ἡμετέρας ἡλικίας ἡ νόστος. *Id est:* Vita & res gestæ sancti Patris nostri Eliæ junioris. *Erunt fortasse, qui non gravatè hic legant Vita Græcæ istius exordium. Sic ergo habet:* Τῶν τῆ ἀρετῆς ἀθλητῶν καὶ τῆ δὲ δὴσεβείας ἀγωνιστῶν τὸς ἀγῶνας καὶ τὰ κατορθώματα ἀγαθῶν καὶ δικαιοσύνης καὶ πρέπον, καὶ τῆ διὰ λόγων γενναίως καὶ δημοσιόειν πρὸς τοὺς καὶ θεοπροπέσι καὶ πανδημοῖς πανηγύρεσι μακαρίζειν. *Hac habui, de quibus lectorem præmonerem: plura dabunt Annotata ad singula Vita capita. Hanc itaque nunc exhibeo in titulos ac numeros sequentes de more à nobis divisam.*

V I T A

Auctore anonymo, monacho, ut videtur, synchrono vel suppare,

è Ms. codice Græco monasterii S. Salvatoris prope Messanam.

C

P R O L O G U S.

Auctor de egregiis Sancti virtutibus scripturus

O Peræ pretium est, qui pro virtute ac pietate strenuè decertarunt, eorum pugnas ac præclara facinora non modò verbis exornare laudibusque extollere, sed frequentissimis etiam, ac religiosissimis celebritatibus cohonestare, ac venerari. Quid enim hoc præclarior, vel solà memorià repetendò, conari aliquis potest? Quid utilius, quid ad sanctimoniam comparandam, animique cogitationes ad disciplinæ præcepta dirigendas aptius? Quid ad impellendos auditorum animos ad virtutem acrius? Neque enim æquum est, hominum à pietate abhorrentium vitas literis commendari; eos verò, qui in sanctis piisque exercitationibus totum vitæ suæ cursum confecerunt, silentio occultare, illorumque facinora sempiterna memoria & admiratione digna, omniumque utilitati maximè accommodata, ea verò contemni, ac per summam socordiam sine ullo honore prætermitti. Quæ cum ita sint, vestra auctoritate compulsus ad præclarissima celeberrima Augusti Tomus. III.

mi patris nostri Eliæ Junioris a facta componenda, primùm equidem verebar, ne illotis, quod aiunt, manibus, ea nimis audacter tractare viderer, quæ nulla sunt ratione contrectanda, priusquam mecum expendere didicissem, quo pacto ad ea aggredi, & de admirabilibus Dei Optimi Maximi prodigiis verba facere oporteret; Dei enim verè sunt; quamquam ejus famuli, pro suo quisque virtutis modo, patrare videantur.

A. ANONYMO.

2 Ad hæc, supervacaneum existimabam, quæ vos nuper recensuistis, eadem nunc in medium afferre, quæ ob humile, incultumque nostrum dicendi genus, paucis probatum iri optimè scio. Verum enim verò cum videam grave periculum impendere servo, qui acceptum à Domino talentum in humum defoderit, atque occultarit, nulloque auctum fœnore neglexerit; prætermisiss omnibus, ad ipsam rem aggredior, rerum præclarè gestarum fructus vobis afferens uberrimos ab agricola illo, omni admiratione dignissimo, qui ab ipso cælestium orbium tractu nos intuetur, & honorum omnium auctorem, atque largitorem pro nobis deprecatur, ab eo, inquam, colono, animorumque parente, quem laudandum, ornandumque hac oratione proposuimus. Vos b autem Dei populus, gens sancta, regale sacerdotium, quotquot adestis cives, quotquot indigenæ, quotquot vestris oculis hominem vidistis, quotquot ejus famam auribus accepistis, oro vos, atque obtestor, ita verba mea exaudiat, ut nemo ex vobis sit, qui ea in dubium vocare audeat, aut nolit illis fidem habere. Jam enim vos, qui illam cognovistis, certiores reddimini; qui vero ignoratis sanctissimi Viri insignem virtutem, admirabimini. Ac certò scio, ab admiratione in ejus imitationem vos esse traducendos. Etenim ut, quod res est, dicam; præclarissimi hujus Ascetæ vita iis, qui illius studio efferuntur, certissimam ac tutissimam in cælum viam sternit, atque communit, cujus ego precationibus maximè confisus jam nunc narrationem exordior.

tenuitatem suam fateatur.

E b

A N N O T A T A.

a Junior cur appelletur, dictum est in Commentario huic Vita prævio § 1 num. 5.
b Ex hoc loco ibidem § 5 num. 43 visus nobis est auctor Vita vixisse S. Eliæ par ætate vel suppar.

F

C A P U T I.

Natales, sancta pueritia, captivitas, vaticinia.

Sanctissimus pater Elias, cæli incolæ beatissimus, qui universo terrarum orbi miraculorum splendore enituit, ac rebus præclarè gestis nobis ad Deum contententibus facem præluxit, optimum monachorum exemplum, ac regula antiquissimis illis patribus, qui virtute & miraculis maximè claruerunt, longè simillimus, terrenus sanè angelus, homo profectò cælestis, fuit genere Siculus, in urbe, quæ Enna a appellatur, natus parentibus illustribus, ac piis, qui etiam à nobilissima Rachetarum familia genus ducebant. Quem simul in hanc lucis usuram mater edidit, Joanni nomen indidit, ut vel hinc agnoscas, quemadmodum idem, quod Christi Præcursor, nomen est sortitus, ita maximà fuisse gratià ab ipsis

Parentes, patria, pueritia sanctitate illustris.

A. ANO-
NYMO.

ipfis incunabulis à præpotente Deo impertitum , & iisdem , quibus Elias , passibus ingressurum , eadem gratiâ donatum. Eam urbem cum essent Carthaginenses *b* depopulaturi , parentes filium , ac pauca de suis opibus accipientes , in sanctæ Mariæ castrum *c* sese recipiunt. Eo loci cum versarentur , magnam capiebant lætitiâ , quod Puerum , octavum jam annum attingentem , viderent & sibi morigerum , & in virtutis via progressus facientem. Dederat enim illi Deus ut futurorum exitus longè provideret , eum sicuti olim Samuelem è matris utero diligens , & jam inde à puero , ut Jeremiam , Sanctorum numero adscribens.

Barbara
servitus ei
prædicatur :

B

4 Hic , cum in nocte dormiret , visus est in somnis audire , qui diceret : Oportet , Joannes , te captivum in Africam abduci , ac barbaris servitute servire , uti multos inibi , qui non satis sunt in religione firmi , in virtutis viam dirigas , atque confirmes. Id simul parentibus aperuit , tantâ diligentia servabatur , ut extra urbem ne latum quidem unguem excedere ei per parentem liceret. Verùm ad duodecimum annum cum adlevisset , ac multo majore gratia cumlaretur , sacræ preceptioni diutius vacare cœpit , ut qui ex Apostolo audivisset : Sine intermissione orate. Porrò non modo ante , sed post somnum etiam orare consueverat. Divinis Literis sedulam operam navabat , quæque ex his excerpserat , animo assidue volutabat , studens se pro dignitate illius respondere , qui ipsum ad se vocaverat. Cùm verò memoriâ repeteret , quæ de servitute in somnis vidisset , impendio magis precabatur : Domine Jesu Christe , qui voluntatem timentium te facis , ac preces eorum exaudis ; quando tuæ ita visum est bonitati , fac in probum herum incidam.

cladem fu-
turam præ-
nuntiat :

C

5 Sancto igitur Spiritu afflatus , quæ oppido eventura essent , cœpit antè prædicare , quemadmodum hostes in urbem impetum post tres dies facturi essent , multorumque hominum stragem edituri , eos nominatim appellans , qui ea clade mortem essent oppeturi. Igitur populus ad eum coactus rem meliùs ex eodem audire prægestiebat. Tum ille divinum os adaperiens , eos ad poenitentiam adhortabatur , [à] sceleribus ac flagitiis se continerent , vitam degerent virtutibus præclaram , studerent caritati non fictæ , ut ait Apostolus , & sanctificationi , sine qua nemo umquam Deum videre potest : simul adverterent illud Evangelii : Omnis arbor , quæ non facit fructum bonum , excidetur , & in ignem mittetur. Hæc cum ille prædicaret , boni omnes gaudebant , in tenera ætate maturam quamdam senilemque prudentiam agnoscentes. Ac nonnulli quidem veluti divino cuidam vati , alii tamquam homini , sacris mysteriis per cælestes illas mentes initiato attentas aures præbebant. At verò stulti , quique de plebis fæce , nihilominus habitantem in Adolescente Spiritu sancti gratiam attendentes , divinare illum , ac vaticinari , malaque ominari dicitabant.

capitur

6 At cum Saracenorum adventus jam propius immineret , re divinitus cognita , mandat populo , sibi caverent , rebusque suis invigilarent , non dissimulanter nuntians certam omnino barbarorum incursionem. Verùm cum parentes in vicum nescio quem , necessitate compulsi , profecti essent ; ipse solus domi substitit. Interim quodam die ab æqualibus cogitur , aliquantisper cum his extra urbem exire. Igitur non multo longè progressi cum essent , continuo in eos Saraceni invadentes , omnes capiunt : in quibus cum se captivum videret Puer Deo acceptissimus , continuo

se fletu conficiebat , memoriâ repetens , quæ Deus sibi per quietem dixisset ; se nimirum in Africam aliquando abducendum. Sed Dei providentiâ , qui omnia facili negotio conficit , factum est , ut à quodam Christiano , qui ex illa esset regione , emeretur.

7 Igitur cum illinc solverent , & se alto committerent , sanè quàm acerbè querebatur , divelli ac seungi à complexu carissimorum parentum ; adeo ut præ nimio animi mœrore somno occuparetur. Ibi in somnis sibi adesse visus est e , qui diceret : Quid ita , fili , te lacrymis & angoribus afflicta ? Et Puer , Quid nî , inquit , fleam , cum in hac ætatula meis me orbatum parentibus videam ? Atque ille , Ne ita te excrucies : Deus enim te genitoribus tuis hodie reddet , ac simul qui tecum sunt omnes , qui erant ad viginti supra ducentos. Is autem ad hominem , quem videbat , Quis tu , inquit , es , Domine , qui mihi tam prospera ac secunda nuntias ? Ego sum , inquit , Christi discipulus & apostolus Ananias. Sed profectò quidem rectiùs intelligemus , eum non tam Ananiam fuisse , quàm cælestem gratiam à Deo collatam , quæ Adolescentem vel ab ipsa in-
eunte ætate mirum in modum ornavit , atque honestavit : quid enim sibi velit Ananias , quam gratiæ donatio , vel Dei gratia , sive etiam gloria f ?

à Sarace-
nis ; sed ,
visione præ-
cedente ,

E

f
parentibus
restituitur.

g

8 Hæc etiam visio iis , qui primas in navi tenebant , est oblata , qui audire visi sunt : Agite , jam cursum convertite , ac Puerum hunc missum facite ; utpote qui Dei mancipium sit ; sin minùs , pro certo sciatis , in manus Græcorum militum vos hodie deventuros. Ii verò , quæ per visum cognoverant , ridentes , ac nihili facientes (impuris enim mentibus nihil boni potest offerri , cui fidem habendam esse cognoscant) cursum sequebantur. Jam octava hora præterierat , cum navigium apparet , quasi Syraculis solvisset , maximum , ac longè velocissimum , instructum hominibus robustissimis ac bellicosissimis , ac jaculandi peritissimis : qui simul hostes prævertère , facili negotio opportunèque prædones flagitiosissimos subito aggressi , eos capiunt. Captivi in libertatem asseruntur , ac Puer sanctissimus carissimis parentibus restituitur : quoniam Dominus non despicit sperantes in se , ut est in Psalmis : & Prope est Dominus omnibus invocantibus eum ; omnibus , qui invocant eum in veritate. Verùm cum tres annos cum suis parentibus versatus esset , iisque se dicto audientem omnimodis præstitisset , pater naturæ concessit ; mater à conjugè viduata , in Filio post Deum spes omnes suas collocaverat , utpote quæ neminem alium haberet , cujus ope ac subsidio se misera sustentaret.

F

9 Quæ cum ita essent , ad sancti Adolescentis aures vox divinitus affertur : Egrede de terra tua , & de cognatione tua , sicut insignis ille patriarcha Abraham : age , jam ad nos concede , & , transmissio mari periculossimo , in Africam trajice ; quemadmodum olim à principio tibi est demonstratum. Tum is Dei Opt. Max. iussa libenti sanè animo capeffens , magnoque peregrinandi desiderio inflammatus , eidem supplicabat , quam primum rem conficeret , seque salvum in tanto rerum discrimine tueretur. Secum inde reputabat , undequaue præstare , hominem Christi gratiâ munitum peregre esse , quàm domi cum propinquis ac necessariis vitam jucundissimam , omnibus voluptatibus cumulatam , transigere.

In Africam,
antea divi-
nitus ea de
re præmoni-
tus ,

10 Non multo post , ecce tibi Agarenorum irruptio priorè longè crudelior atque immanior.

Cumque

A Cumque ab iis, quæ supra memoravimus, oppidis longè abesset Adolescens, (jam enim ad præclara certamina vocabatur) ab illis comprehenditur, rursusque à quodam homine Christiano emptus, in Africam abducitur. Is alteri etiam Christiano coriario multis opibus affluentem vendidit; qui liberalem Adolescentis aspectum, morumque suavitatem ac disciplinam perspicens, tum assiduum precatationis studium, in obsequendo sedulitatem, animum simplicem ac sine omni dolo ac fastu, morigerum ac lenem, cœpit illum vehementer diligere; ac veluti Ægypto Josephum Pharaon, ita hunc domui suæ præfecit, resque omnes ejus curæ ac fidelitati credidit, atque commisit. Eo loci eam vivendi rationem tenuit, quæ Deo esset acceptissima, carnem spiritus imperio premens ac domans, adeo ut non modò Christianis, qui inibi versabantur; sed ab ipsis Ismaëlitis & suspiceretur & commendaretur.

ANNOTATA.

B a Enna pluribus exponitur in Commentario prævio num. 2: quibus addi potest ejusdem nominis etymon. Thomas Fazellus de Rebus Siculis prioris decadis lib. 10 pag. 203, Condita fuit, inquit, hæc urbs à Syracusanis, duce Enno, à quo & nomen sortita, ut plerique tradunt. Quamquam res ipsa, natura loci, & culturæ frequentia, nominis etymologiam è Græco producere videantur: ennaïn (imò ἐνναίην) namque Græcis inhabitare, sive intus habitare significat.

b Carthaginenses sive Saraceni. Vide Commentarium prævium § 1 num. 8.

c S. Mariæ castrum ubi ponendum sit, incertum; videri tamen in Mediterraneis fuisse, prænotavimus ibidem.

d Oppido, id est, illi nempe castro, ex Græco textu nostri apographi, ubi dicitur κακείνῳ τῷ ἄσπερῳ.

e Ibidem dicitur πῶς λαλοῦσθρον ἰπποδῶν, id est, equitem quemdam candidatum, vel qui ferebat candidam vel albam vestem.

C f Ananias, nomen viri Hebraicum, q. d. Latine Dominus est propitius, sicut invenio in expositione nominum propriorum novi Testamenti ad calcem Manualis Georgii Pasoris. In vocum autem Hebraicarum &c. interpretatione, qua habetur ad finem Bibliorum sacrorum vulgatæ editionis, cur anania redditur nubes Domini?

g Videlicet eorum, qui in Sicilia præsidio erant adversum Saracenos, sicut observat Caietanus in suis ad hanc Vitam Animadversionibus pluries supra citatis.

CAPUT II.

Castitas Sancti frustra impugnata; sanatio moribundi ac infirmorum; ipsius à morte liberatio; visitatio Terræ sanctæ; vita ac nominis mutatio; gesta Alexandria.

V Erumenimvero honorum omnium hostis infestissimus, qui fidelibus semper invidere eosque odisse consuevit, tantam videns in Ad-

Augusti Tomus III.

lescente virtutem, iniquo sanè animo ferebat; sed amentia ac furore elatus, omnes undique illi insidiarum machinationes locat ac fruit. Nunc miserè hominem perturbat ac divexat, nunc pravas animo cogitationes subjicit: post paullo dulcissimæ parentis, necessariorum discidium in memoriam redigens dirè Puerum afflictabat. Hic verò oratione ac magna in Deum fiduciâ fretus, omnes illius conatus ac dolos præclare elusit, penitusque evertit. Porro cum sanctissimum Adolescentem hisce technis capere se minimè posse adverteret, sed contentionibus suis multo esse præstantiorem, aliter hominem aggredi tentat: mirum enim, quàm facilia sint ejus in pravum studia. Qua verò id ratione præstiterit, auditote. Heri sui conjugem, quæ carissimum Adolescentem perditè deperibat, infinitis propemodum dolis aggreditur, eosque stimulos injicit, ut amoris æstum misera ferre non posset. Itaque vultum sibi instar pictoris adeo præclare nitidèque medicatur, ac fucis & cerussa depingit, ut lacteum illius candorem diceret, nitentesque rosas genis esse adnatas, oculis totoque vultu lasciviam ac petulantiam spirare: comam calamistrò vibratam eleganter componere, vestes omnemque ornatum perbellè concinnèque sibi aptare, eaque demum efficere, quæ pessima quæque amentissima femina effecisset, his ut artibus illum ad se pelliceret, tantam pulchritudinis elegantiaque vim suspicientem atque obstupescentem.

12 Sed novus Josephus, ut qui ardentissimo continentia amorè teneretur, firmissimus quasi murus ac munitissimum propugnaculum se opponens telis omnibus, quæ nova etiam Ægyptia conjiceret, egregiè obstitit. Corpus per vigiliis, ac temperantiam domans, duriterque carnem macerans, ac conficiens humi cubationibus, ac remotis mollioris lecti, balneique deliciis. Ceterum multis post diebus ad mercaturam herus peregrè profectus cum esset, servo domi relicto, multo acrioribus libidinis stimulis impudentissima diaboli ministra concitata, magis magisque cœpit insanire, & non modo in omnibus, quæ gereret, intemperantiæ æstrum præ se ferre; sed Adolescentem etiam omnibus libidinis illecebris petulanter adoriri: qui veluti ab igne longissimè resiliens, à contumelia ac maledicto se continebat, dominii jura reveritus. Atque eadem, quæ Josephus usurpabat: Ecce dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua, nec quidquam est, quod non in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ uxor ejus es: quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in dominum meum? Addebatque, An non, si hoc flagitii ausim, telus dehiscens me absorbeat & in profunda infernorum deturbet? An non in me fulmina cælum contorqueat? Quare alium ex impuris sordidisque hisce hominibus pro tua libidine diligas licebit, mulier; me autem non est, ut ejus verborum lenociniis atque illecebris in fraudem inducere ac irretire speres.

13 Illa verò, ut suo se voto frustratam videt, apud virum, qui in præsentia de mercatura reverterat, Adolescentem hac impostura criminatur. Quid, inquit, puerum hunc Siculum adduxisti? nempe ut me ludos faceret. Ad nefarium enim scelus suscipiendum me inducere confidentissimus atque impudentissimus cogitabat. Ego vero flagitium summopere averfata, ut pudicas honestasque matronas decet, aures vultumque aliò converti. Jamque ab audaciæ impudentiaque magnitudine

Q992

gnitudine

à Saracenis abducitur ac venditur.

A. ANONYMO. Demone multa in Sanctum machinante, mulier jalax

E

castitatem ejus impugnavit, sed frustra.

F

Hinc admissi sceleris accusatur, ac pessimè tractatur;

A. ANONYMO.

gnitudine perterrefacta, verberibus in illum animadvertere cogitabam: sed metuens nequissimi servi fugam, compulsus sum contumeliæ infamiam linguæ silentio occultare. Jam igitur rem tenes; tu quid factum oporteat, vide. Hæc simul vir audivit, pristinum amorem in odium, ut par erat, convertit, & ob admissum scelus fortissimum Athletam diris exemplis cepit habere; nunc flagris cedere, nunc in capillos involare, sæpè etiam catenis ac fuste multare. Tum videre erat sanctissimum Adolescentem quotidie malis undique circumventum, magnumque cruciatum, ac dolorum certamen sustinentem; lætum tamen, hilaremque spe præmii ac coronæ, & cum D. Paulo canentem; Quis nos separabit à caritate Christi? neque tribulatio, neque angustia, neque fames, neque persecutio, neque periculum. Hujusmodi verbis animam suam appellans, fortiter adversa tolerabat, illud memoriâ probè tenens: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

B sed detectâ deinde innocentia cogitat Palæstinam:

14 Igitur cum in hisce ærumnis ac calamitatibus versaretur, divinam sibi opem adesse sensit. Illi enim nocturnis precibus vacanti adstitit, qui diceret: Bono animo sis, Adolescens: mox enim quibus malis cingeris, eripere: nam impura illa ac scelestâ meretricula, quæ in hæc te mala conjecit, cadet in foveam, quam fecit, & in operibus manuum suarum comprehendetur? Vix biduum præterivit, cum vir ejus feminam turpissimam cum adultero deprehendit, ac statim domo ejecit. Post verò ubi ex famulis cognovit, Adolescentem potiùs à muliere agitatam; cui facinori assentire cum nolisset, hanc imposturam ab illa fuisse excogitatam; jam tum magno illum in honore habere cepit. Is verò cum se pretio redemisset, factus jam libertatis compos, ex ea familia discessit. Tum sacra oratoria frequentare, noctes psalmis hymnisque canendis transigere: ac vehementer desiderabat in Palæstinam proficisci, ut quibus in locis pro nostra salute acerbissimos cruciatus Dominus noster tulit, in iisdem Deum ac Servatorem veneraretur, ibique sanctum monachorum habitum indueret.

moribundum sanatur

C

15 Hæc secum reputanti rerum suarum moderator apparet; Quam, inquit, sana, Deoque accepta sunt consilia tua! Prosperè igitur inceptum iter sequere, & jam nunc facultatem accipies malis moribusque omnibus medendi atque sanandi. Hanc visionem rei confirmavit eventus: cum enim Christianus quidam ac Ismaëlitæ inter se contenderent, Christianus districto fuisse Ismaëlitæ caput contudit atque confregit. Is à propinquis sublimis rapitur, & in lecto agens animam collocatur: mox ambos ad ameram a sistunt, qui improbum facinus admiratus, jubet Saracenum domum deportari, qui mox spiritum exhalaturus videbatur; Christianum verò obtruncari. Hæc ubi rescivit Homo admirabilis, præproperè ad moribundum accurrit, caput amplectitur & signo crucis clam impresso, pristinæ sanitati restituit; adeo ut continuo exurgens ad præfectum adiverit, populoque miraculum promulgarit. Hoc ut audivit ille, irâ in admirationem conversâ (vritus enim vel immanissimos durissimosque homines frangere atque emollire consuevit) & cædis reum absolvit, & sancto Adolescenti hæc liberè patrare permisit.

16 Tanto sed enim prodigio passim divulgato, omnes de gente Ismaëlitæ, quotquot morbis conflictarentur, ad eum confugientes rite sanabantur, ac proinde illum habebant perinde ac

hominem cælitus demissum ad se curandos atque servandos, dignumque omnes existimabant, qui tamquam Dei Homo in eorum domos introngeretur, ac benedictione impertiret: ac nonnullis Ismaëlitis persuasit, ut à vana, quæ tenebantur, religione discederent, ac sacro Baptismate lavarentur: idque noctu accersitis sacerdotibus præstabat: neque enim ibi deerant ea tempestate sacerdotes digni, qui præpotenti Deo sacrum Missæ sacrificium offerrent; in quibus enitebat beatissimus episcopus Pantaleon, pietate ceterisque virtutibus præclarissimè exornatus; qui & verbis docebat, & moribus verba confirmabat. Hic aliquando cum sacris operaretur, Homo Dei candidissimam columbam supra illius caput circumvolantem vidit.

17 Igitur cum hæc mira, ut dictum est, à sanctissimo Viro ederentur, ac ejus doctrina per universam regionem passim promanaret, principes viri gentis Ismaëlitæ apud Ameram b in jus vocant, ut qui novam religionem in urbem inferret, ac Mariæ Filium Spiritui nescio cui, ac Patri coæternum, ac consubstantialem prædicaret, ac Prophetam c per summum dedecus contemneret, ejusque vaticinia pro nihilo haberet. Tum fidelissimus ille satanæ satelles in carcerem trudi Virum innocentissimum jubet, in crastinum illi vitam erepturus. Quid interim generosus ac robustus Pancratia d? Non animum despondit, non rebus suis desperavit, non expavit tyranni minas, non horruit, animoque consternatus est ad latam in se de capite sententiam; sed persistit constans, immotus, imperterritus; expectans affuturum sibi à Deo subsidium, cujus factus est compos. Quippe cælitus vox ad Hominem venit: Salve, Athleta, cras ab hoc carcere incolumis egrediere: ac prima luce, qui ei provinciæ præerat, & in vincula illum conjecebat, potestatem facit liberè abeundi. Sanctus verò Dei Vir, paulisper commoratus, ut Christi fideles confirmaret, in Sanctam e inde civitatem proficiscitur: manibusque continenter in cælum sublatis, Deum suæ imbecillitatis adiutorem implorabat, dicens: Dirige me, Domine, in semitis tuis, & ambulabo in via tua. Et rursus, Viam veritatis elegi, & judicia tua non sum oblitus. Et, Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, & in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua: & alia id genus, quæ itinere essent accommodata, crebro usurpans, mense Aprilis tandem in Sanctam civitatem pervenit. Ibi sacrosanctum venerandumque Domini nostri Jesu Christi sepulchrum veneratus est, unde resurrectionis gratia nobis effulsit.

18 Per id tempus Hierosolymitanam ecclesiam tenebat Elias g Patriarcha, vir admirabilis, cælestique prudentia ornatissimus, qui incomparabili sapientia & doctrina orthodoxa ecclesiam mirum in modum illustravit. Huic illius adventus cælitus est indicatus: qui Virum adiens, perspectâ, quæ in eo inerat, Spiritus sancti gratiâ (animus enim cum à pravis est carnis libidinibus immunis, ac divino incomprehensoque splendore illustratus, alienas animi motiones facillè potest perspicere) Video, inquit, in seculari isto habitu institutum sensusque monasticos. Ille vero ubi consilia animi sui omnia viro sanctissimo aperuit, confestim Patriarcha precibus in S. Calvario effusus, sacro illum habitu induit, suoque de nomine Eliam appellavit. Voti igitur compos factus novus Elias per aliquot dies in ea civitate substitit, ut sanctissima loca lustraret, atque veneraretur:

D aliosque Saracenos à variis morbis curat.

Ob fidem orthodoxam ad mortem destinatur; sed cælitus liberatur & Hierosolymam intrat.

h

c

E

d

e

F

f

Ibidem induit habitum monasticum, vocatur Elias, visit loca sancta &c.

g

A tur : inde ad alia visenda egreditur, in quibus Dominus noster nostram est salutem operatus. Ac primum in Jordanem fluviorum omnium sanctissimum proficiscitur : inde ubi ex sacrosanctis illius aquis voluptatem hausit incredibilem, ad Genesareth visendum contendit, ibi locum lustraturus, quo loco panem ac pisces SS. Apostoli comederant, quem illis post suam resurrectionem Christus Dominus distribuerat. Hinc ad montem Thabor, & ad locum, quem Duodecim sedes vocant *b*; post ad Sina, ubi Deus Opt. Max. Moyfi seruo suo sacra mysteria aperte ostendebat. Sic velut per depictas tabulas veritatem assequabatur : non quod loco circumferri divinum Numen existimaret, ea loca, quae divinis apparitionibus fuissent illustrata, novus Elias salutaret; sed quia sciret eos, qui vehementi in Deum essent amore inflammati, non modò quae idem loca pressisset ac lustrasset, sibi esse carissima atque jucundissima; sed iis etiam, in quibus Elias versatus fuisset, summopere delectari,

B 19 Huc igitur cum advenisset, ibique tres annos commoratus fuisset, singulorum patrum instituta ac studia sedulo observabat, atque hujus gratiam, illius ad principia contentionem contemplabatur. In alio lenem animum, & ab iracundia longè alienum; in isto mansuetudinem atque humanitatem, demum ab omnibus pietatem, religionem, mutuamque caritatem, arctissimam concordiam, clementiam, magnanimitatem, vigiliis, humi cubationes, temperantiam addiscebatur. Haec omnia colligens, studebat in dies magnos in perfectae cumulataeque virtutis via progressus facere. Verum post triennium illinc decedens Alexandriam venit : sed priusquam in urbem intraret, quidam illi occurrit, qui à dæmone oppressus è civitate ventitabat. Is divinum plane hominem intuitus, humi prorsus in faciem cecidit, ac spumâ os foedans, dirè cruciatur. Tum Vir sanctissimus ejus vicem commiseratus, signum crucis in homine cum efformasset, pristinae valetudini restituit, cacodæmone procul inde exterminato. Complures etiam alios adversa valetudine utentes Deus per illum morbo liberavit. Porro sæpenumero ad vesperam egrediens ad sancta martyrum templa, totam noctem Deo supplicaturus adibat Marci Evangelistae *i*, ac Petri episc. & martyris celeberrimi *k*, Menae *l*, Cyri, Joannis martyrum etiam præclarissimorum.

A N N O T A T A.

a Græcè τῷ ἀμυρῶ, secundum exemplar nostrum. Caietanus in *Animadversionibus*, Hic, inquit, AD AMERAM, paulo post AD PRÆFECTUM dicit. Dignitatis nomen fuit, quo princeps Mahometes appellari se iussit. Sigebertus de Mahomete : " In regno Sarracenorum quatuor prætores, res statuit, qui amerei vocabantur : ipse verò, ameras dicebatur. Postea verò nomen ad Sarracenorum imperatores, regesque & præfectos traductum. Consuli præterea potest Cangius in *Glossario Latino-barbaro ad vocem amir*; ubi invenies, amiras & amirales apud Sarracenos & Turcas, esse satrapas urbium vel præfectos provinciarum, atque adeo sultanos, qui calipha suberant; item varie efferi apud scriptores ejusmodi vocabula.

b Caietanus in *Animadversionibus*, Græcè, ait, AMERAMNI. Emendandum censerem AMERAS. APUD AMERAM paulo post dicitur QUI EI PROVINCIAE PRÆERAT. Nomen igitur hoc loco

est pro summa apud Sarracenos in Africa potestate. A. ANONYMO. Tradit verò Joannes Curopalates, imperatorem Sarracenorum in Africa, AMERAM dictum; sed in Hispania AMERMUMNEM, itemque in Perside. Igitur nisi sit hoc loci AMERAMNES nomen viri proprium, vel legendum AMERAS vel AMERMUMNES. Ita Caietanus, citans Curopalatem in *Michaelè Rangabe & in Basilio*.

c Mahometem intellige.

d Pancratiaestes, q. d. pancratio victor. Pancratium autem constabat pugilatu ac luctatione, ac ita dicebatur à πᾶν & κερτα, quod omnium nervorum viriumque contentione transigeretur. Nam non pugnis modò, sed & calcibus & cubitis utebantur, ut indicat Fabius lib. 11 cap. VIII. Fallus est Hermolaus Barbarus, cum putabat ita dici à πέντα & κερτα, à vincendo omnia, ut pancratium sit certamen, quo quis quinque certandi generibus congregitur, hoc est, cursu, pugilatu, lucta, saltu & disco. Confudit enim Hermolaus πένταθλον & πηνυκέρτων. Vide quinquertiones. Hac observat Vossius in *Etymologico lingua Latina*: è quibus abunde intelligitur, nomen superius sancto nostro metaphoricè applicatum esse.

e In nostro apographo Græco nonnulla, quae hic præcedunt, non invenio: plurima item alia in eodem non lego, quae interpres Latinus è suo Græco exemplari transtulit. Vide *Annotata ad cap. 3 lit. c*.

f Quo anno? Vide *Commentarium § 2 num. 12*.

g De isto patriarcha disputatur ibidem § 1.

h Adrichomius in *Theatro Terra sancta pag. 143* varia de amœnissimo hoc monte collecta reliquit posteris; sed de loco isto Duodecim sedium, nihil ibi reperio, nec apud Quaresmum in *Elucidatione Terra sancta tom. 2 lib. 7*, peregrinatione 4 cap. 2.

i De S. Marci templo Alexandria mentio fit apud nos ad diem 25 Aprilis pag. 349.

k Colitur à Latinis die 26 Novembris, quo agendum de eo erit. Consuli interim possunt quae occasione S. Marci Evangelista habentur apud nos loco mox citato, & in *Historia chronologica Patriarcharum Alexandrinorum ante tomum v Junii à pag. 34* *

l Mennam martyrem cum Hermogene & Eugegrapho Alexandria annuntiat *Martyrologium Romanum die 10 Decembris*; sed cum synonymo huic Martyri alios adjungat socios Biographus noster, puto cum ab isto esse diversum.

C A P U T III.

Alia peregrinationes, Saraceni aliquot ad Christum conversi, vaticinia, perspicientia animorum, vita ascetica, miracula.

V Erum ubi vidit interpellari sua studia, ac maximo honore [se] affici, gloriae contemptor egregius, quietisque studiosus, clam ex urbe evadens, ad Persidem contendit, magno videndi desiderio succensus ea loca, in quibus tres Pueri ac Daniel a vates sanctissimus certamen inivissent, struit

A. ANONYMO.

eorumque reliquias ritè venerandi. Verùm, seditione à barbaris ibi excitata, eò proficisci prohibitus est. Quare ad Antiochenorum metropolim se confert. Ea in urbe cum versaretur, qui identidem apparuerat, ei nunc demum apparet, mœnens patriam repeteret, seque ad exercitacionum certamina accingeret: tum montem *b* ostendens, ubi asceticam palæstram poneret. Ille dicto se audientem præbens, se dat in viam: jam enim Homo purissimus optimè noverat, cuiam parendum esset. Igitur in Africam iter faciens, in duodecim numero Saracenos incurrit, qui itineris longitudine languidi simul conquiescendum sibi putavere. Tum Saraceni à S. Elia rogare, quæ nostra esset religio, quidve de augustissimæ Trinitatis mysterio sentirent. Qui illis respondens, Nostra, inquit, Christianorum fides purissima est, nullisque sordibus inquinata, quam sacrosancti vates, atque Apostoli suo testimonio comprobant, atque signis ac prodigiis viri sanctissimi stabiliverunt ac confirmarunt: idcirco puram & ab omni scelerum macula intactam vivendi rationem sequentes, & caducis hujusce seculi rebus nuntium remittentes, ac paupertatem amplectentes, castimoniam atque adeo virginitatem, tolerantiam simul & frugalitatem commendamus.

de religione orthodoxa, & eorum superstitionem refutat,

21 Vestibus utimur ad tuendum corpus; & qui per ignaviam ac socordiam corporis cultum negligunt, eos hortamur ac, quoad possumus, impellimus, ut quod necessitas postulat, sibi curent. Credimus verò in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, non tres deitates aut tres naturas, aut tres deos inter se majores aut minores opinamur: neque enim alium deum præter tres hæc Personas agnoscimus, quæ sunt Pater, Filius, & Spiritus sanctus, in quibus unum Deum confitemur unamque unius deitatis originem, unum imperium, unam potentiam, unam agendi vim, unum consilium, unam voluntatem, unam dominandi administrandique rationem unius naturæ ac substantiæ in tribus Personis. Ceterum vestra Ismaëlitæ supersticio; ex diversis sectis conflata, minimè cohærere potest. Etenim cum Patri soli generationis experti divinitatem tribuatis, jam in Arij hæresim declinatis; Christumque purum putum hominem, ac vatem esse cum affirmatis, rursus in ejusdem Arij dogma relabimini: item cum illum neutiquam verè, sed fictè simulatèque ac veluti per phantasma, mortem, crucemque acerbissimam oppetivisse asseratis, cælestem regem oppugnatis. Jam verò cum vos circumciditis, Judæorum legem sectamini; pluresque uxores domum ducentes, Deo obstititis. Unum enim adjutorium viro, non plura Deus tribuit: cumque discinctos dissolutosque lumbos habeatis, intemperantes estis in voluptatibus, nec longè à belluis dissimiles in libidinibus.

ac ad veram fidem convertit.

22 Atqui bruta ipsa impetùs, quem natura injecit, modum aliquem novè; at vos quocumque nefariæ libidinis genere contaminati, nullum turpitudini finem facitis. Nec immeritò quidem, cum propheta vester, cui vos divinos honores impenditis, ex sectis omnibus deteriora quæque decerpens, eaque tradens, quæ omnibus nimium carnis voluptatibus deditis grata essent, maximèque accomodata, vos miserè decepit; atque hæc servantes, vitæ sanctimoniam vos assequi arbitramini. Et nos quidem in re nostra, siquid testibus opus sit, non unum planè testem, sed duos etiam ac tres, atque adeo plures producere, ac laudare possumus; vos verò cum unum solum testem habeatis vestræ superstitionis, ejus

vos maximopere pudere debet. Hæc cum ille dixisset, permoti sunt barbarorum animi, eumque enixè rogarunt, cælestis gratiæ lavacro sese tingeret. Quod cum præstitisset, eos ex servitutis filiis, in filios libertatis per sacrum Baptisma commutavit. Cum his duodecim simul octo alii ad regenerationis fontem accesserunt. Atque is erat noster Elias, ejusque oratio ita erat, divino sale condita, planè ut infideles divinarumque rerum expertes ad fidem Deique cognitionem facillè traduceret.

23 Ut *c* verò Africam prætervectus in Siciliam appulit, velut maxima oneraria multis variisque mercibus onusta, Panormi *d* matrem reperit, omni virtutum genere cumulata: quam carè amplexatus cum esset, eique omnia narasset, quæ Deus per illum in peregrinatione gesserat; cum ea multos dies mansit. Per id tempus cum Agarenorum princeps classem aciemque instrueret adversus Rheginos *e*, noster Christianissimus imperator (erat is Leo *f* clementissimus) Basilium quemdam, cognomento Nasar *g*, ducem constituit, ac Rhegium cum quadraginta quinque navibus ad obsidendum hosti mittit. Tum Elias, utpote cujus perspicacissimam mentis aciem divinus splendor illustrasset, omnibus liquidò prædicabat & Græcorum victoriam ac cladem Agarenorum: proinde beato erectoque erat animo Dux; jam enim vaticinandi vim, vitæque sanctimoniam Viri integerrimi ubique fama divulgaverat.

24 Igitur Panormo *h* Rhegium proficiscente Agarenorum classe, omnes incolæ, horribiles hostium impetus metuentes, decedere cogitant: sed noster Elias, qui Mosaisis etiam charismatis esset repletus; Ne timeatis, aiebat, viri; Dominus pugnabit pro vobis, quibus sanè pace ac quiete frui licebit. Tum Basilus dux cum nonnullis delectis militibus hosti occurrens, partem barbarorum fudit, partem in mare deturbavit, atque demersit, nonnullos superstites, dum cunctando sibi salutem quærunt, cepit, ut de his triumphatis victoriæ trophæum erigeret: sic vaticinationem divini patris nostri Eliæ minimè vanam fuisse comprobavit eventus. Ceterum is Panormo digressus, Tauromenium *i* venit; cumque ibi per aliquot dies substitisset, quidam adolescens admiratione sanè dignus, & honesto loco natus, ad illum adit, rogans ut sacro se habitu donaret. Sanctus verò Dei Vir, quæ in pectore inerat sancti Spiritus gratia, cum provideret candidatum illum magna cum pietate in monastico instituto vitam ducturum, in monachorum numerum tonsis capillis adscribit, & quo fortius adversarii posset armis obsistere, antiquum in Danielis nomen commutavit. Igitur eo loci parvo temporis intervallo commoratus, Concedamus hinc, inquit discipulo; jam enim maximas calamitates ac mala huic civitati imminere *k* ab Agarenis provideo, & dux Barsamius *l* à barbaris vincetur. Ac continuò unà cum discipulo in Peloponnesum *m* navigat.

25 Cum autem in Spartæ *n* finibus essent, (ea est Laconum urbs) cuidam templo Cosmæ & Damiano *o* martyribus gloriosissimis dicato succedunt, ibique commorantur: & quamquam Elias se occultare sedulò studeret, cælestis tamen splendor in eo coruscabat; planè ut incolæ omnes divinum profectò hominem esse conjectantes, ad eum æstu febrique jactatos adducerent; quos ille omnes crucis signo rite procurabat: inter quos erant puellæ duæ à pravis spiritibus malis modis vexatæ, pro quibus ut Deo supplicaret, qui perduxerant,

In Siciliam delatus

c

d

e

f

g

E

victoriam

pronuntiat:

inde in Pe-

loponnesum

se confert.

h

i

F

k

l

m

Morbidos

sanat: di-

scipulum à

demone pro-

stratum eri-

git:

n

o

A duxerant, sanctissimum Virum rogabant. Eas vitalis crucis signo obsignatas confestim sanavit. Tum virgines, sanæ mentis jam compotes effectæ, Deo gratias agunt, quod eo munere sanctum Virum donasset. Porro ad vesperam, cum consuetas Deo preces persolvissent Elias & Daniel, quisque seorsum de more cubitum eunt. Erat è regione templi antrum profundum ac tenebricosum. Huc igitur penetrans Daniel, totam noctem insomnis precando transegit: quod demones, qui ea in specu latitabant, ferre cum minimè possent, juvenem der repente, nihil tale suspicantem aggrediuntur, eumque dirè vellicantes foras extraxerunt, planè exanimem dereliquentes. Verùm divinus Elias manè illum perquirens, jacentem ac suspirantem ad antrum reperit. Cùm verò ex discipulo rem omnem cognovisset: Non est, inquit, quod mireris, fili, neque enim ipse solus talia perpessus es, verumetiam alius monachorum rector ac præceptor. Mox oratione Dominica super eum recitata, manum porrigens e-rexit è terra, ac statim convaluit ille, cui paulò antè humi prostrato se de solo tollere non licebat:

B verumtamen humeri ejus, ut dicebat, veluti robustissimis nervis pulsati, lividi cernebantur.

*cum eo petii
Epirum;
ubi injurias
eis illatas*

*p
q r
s*

26 Interim Barsamio Tauromenitani exercitus duci evenit id, quod divinus Pater multò antè prædixerat. Atque illinc enavigarunt in Botrotum q. Hæc veteris r Epiri civitas est. Per id tempus ibi aderat Epinius s, qui secundas à duce exercitûs tenebat, homo impius, ventosus ac protervus. Is sanctos viros cum aspexisset, nihilominus divinam in illis sancti Spiritus gratiam inhaerentem attendens (impius enim animus etiam ipsos corporis sensus inertes habet ad sua munera obeunda) asperioribus verbis in eos est inventus, Agarenos, perditosque urbis exploratores appellans: tamen illi ad hominis pedes provoluti supplicabant, ut de peregrinis monachis talia ne suspicaretur. At ille tametsi à præfecto etiam rogaretur (erat enim Elias præfecto notus) nunquam adduci potuit, ut iram minueret; sed superbo elatoque supercilio jubet innocentes viros detrudi in carcerem, ac rite, magnâque diligentia fervari, in eos tamquam atrocis sceleris reos postera luce animadversurus: jam enim tum erat vespera. Cùm autem in custodiam ducerentur, divinus Elias discipuli vicem dolens, ægréque ferens; Mihi, inquit, vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus.

*Deus ulcisci-
tur. Cor-
cyram ap-
pellunt. Sa-
natur a-
mens mu-
lier.*

C 27 Porro ne quis miretur, quod audiat justos interdum cruciari; sciat is tyrannis tradi, non ut plectantur, sed ut potiùs probentur; non ut arguantur, sed ut gloriosi enitescant, ac nobis, qui incogitate inertem vitam ducimus, exemplaria sint atque incitamenta ad patientiam completendam. Quid igitur? An fervorum suorum injuriam moratus est ulcisci Deus? Minimè quidem: sed die insequenti injustus ille iudex, peccatore à proprio equo calcibus malè impetito, confestim animam efflavit: populus verò cognita divina ultione, Deo omnium servatori ac gubernatori gratias, laudesque cecinerunt. Igitur missi, Romam contendere statuunt, sed præpediti Corcyram t appellunt: ibi apud episcopum u diver-
tentes, in quodam cubiculo delitescabant: sed præclarissimum Eliæ lumen latere neutiquam poterat: nam à quibusdam illius ecclesiæ viris rogatur, uti pias pro quadam insana muliercula preces Deo effundat. Ea carissimo filio, ut dictitabat, orbata, nimio se luctu ac dolore conficiens, à mente atque à se discesserat. Abnuvit fan-

t

ctus Vir. Rursum illi instant, mulierem ad se venire patiatur: quod profectò ille non tulit; sed fiat, inquit, priùs ad Deum oratio, & Dei virtutem perspicietis; cujus ubique gentium misericordia longè, latèque diffunditur. Facta itaque precatione, eodem temporis articulo, presbyteri domum mulieris concedentes, eam mentis compotem sanamque reperiunt.

In Calabriam delati vitam asceticam exercuerunt.

x

28 Porro discedentes Corcyrà in Calabriam prosperè navigarunt, & in locum, qui sancto Eliæ demonstratus fuerat, venientes, cognomento Salinas x, asceticam palæstram ibi instituerunt: Eo loci cum versarentur Elias & Daniel, agrumque divinis confitum virtutibus colerent, plerosque ad id vitæ institutum sectandum excitavere, seque multis viam ad æternam salutem præstiterunt; à malo pravoque in meliorem frugem revocantes. Probos enim viros semper confectari solet utile ac conducibile. Idcirco suos Dominus discipulos docebat: Sic luceat lux vestra coram hominibus; ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Sæpè & in alia loca commigrantes hi Deo acceptissimi Patres duo, nequaquam animi quietem ac tranquillitatem mutabant, sed semper iidem erant & cum sese in monasterio exercerent, & cum inter seculi rumores versarentur, variaque loca permutarent. Qui enim secundum Dei leges vitam suam instituunt, iis profectò locus omnis est porro tutus, ac periculo vacuus: neque enim virtus circumscribitur locus.

Præclara S. Eliæ ad virtutem monita:

29 Ceterum divinus Elias in animis curandis, siquis alius uspiam, egregiè præcallebat, multis in scelerum via cursum adhortationibus suis interrumpens, persuadensque ne carnem adversus spiritum stimularent, neque corpori indulgerent, quæ libido expeteret, sed quæ necessitas postularet: oculos aureque continerent, cohiberent olfactum, linguæ parcerent, tactum coërcerent, iram prohiberent, modum quemdam desiderii præfigerent, totos se Deo dederent, arma orationem, firmissimum murum ducerent jejunium, à superbia ac fastu vehementer abhorrent, demissioni studerent; quæ alii gererent, minimè animum intenderent; quæ sursum sunt saperent, quæ sursum sunt quærent, ut Apostolus præcipit: nihil cum virtute conjunctum ad ostentationem facerent, sed rectam in his intentionem haberent, animumque in alios lenem ac clementem. Hæc, & his plura præcipiebat illis, qui ad se ventitabant, longè alios, atque venerant, remittens, ex flagitiosis hominibus effectos probitatis cultores.

F

30 Vaticinandi dono, æquè ac prisci illi divini Patres pollebat, futura providens atque prædicens. Nec mirum, cùm Deum in se haberet, quæ longè remota essent aperientem atque demonstrantem. Quippe multis vel ante hebdomadam vitæ finem prædicebat, eos adhortando, uti se ad tam longinquam peregrinationem ornarent. Qui peccassent, clanculum ac seorsim monebat, ut à pravo se abstinere. Verùm cùm nihil sibi obsequentes videret, sæpenumero ante omnes ob-
jurgabat. Agarenorum excursiones populis multo antè prædicabat, & cum aut victi, aut victores essent futuri. Quin Siciliæ oppida y ante barbarorum irruptionem miserè devastanda præ oculis providens fratribus narrabat. Aliquando virgam vidit in Calabris regionibus extentam, ac fanè illam portendere dicebat ultionem in eos, qui malè flagitiosèque viverent. Siqui ad eum venirent, qui turpibus corporis animique motibus quateren-

vaticinia; perspiciencia animarum:

y

tur,

A. ANONYMO.

excellentiā
in omni ge-
neris mira-
culorum.

tur, mentis acie cognoscebat & qua se vinci libidine sinerent, & quam ipsi libidinem vincerent.

31 Jam verò miraculorum vis quanta in Elia fuerit, experti sunt omnes, qui variis morborum generibus afflictabantur: quorum testes sunt non ipsa modò literarum monumenta, sed vivæ etiam omnium voces. Quot viri & feminæ à malis spiritibus divexati, ejus attacku, aut salutaris ad eum precatione valetudini sunt restituti suæ! Quot ægroti corpore malè affecto, vel sola sancti Viri præsentia sunt procurati! Quot capite dolentes sanati! Quot occultis calamitatibus pressi, ab Elia liberati! Quot maris ventorumque tempestate jactati, ad sancti Viri orationem confugientes periculo sunt exempti, cum ipsum remis incumbentem cernerent, ac cum fluctibus obluçantem, navigiumque in salutis portum ducentem! Quot è summis arboribus præcipites ruentes, membris malè collisis atque confractis, ejus præsentia sanitatem sunt adepti! Verumtamen cum hæc præstaret, non sibi, sed uni Deo gratias esse agendas profitebatur. Non enim meum hoc est, dicebat, ita ut mihi gratiam habeatis, sed præpotentis Dei, qui virtutes ac dona hominibus, prout sibi collibitum fuerit, distribuere dignatur: quare non est, cur miraculorum vim admiremini, eosque felices ac fortunatos prædicetis, qui illa moliantur; sed eos, qui ad virtutem totis nervis incumbunt, hos laudetis, hos beatos existimetis velim, horum vitam imitari studeatis: neque enim extremo die, quis ad æterna flammarum incendia damnandus est, quòd mira non patriverit, sed quòd divinas leges violaverit.

ANNOTATA.

a S. Danielis collecta sunt gesta tom. v Julii, die 21 à pag. 117.

b De hoc loco agit Commentarius prævius § 2 num. 15. Vide etiam inferius lit. x.

c Hic Ms. nostrum Græcum pergit cum hac versione. Consule qua dixi superius in Annotatis ad cap. 2 lit. e.

d Panormus, vulgo Palermo, urbs Sicilia notissima, & inter alias istius insula præcipua, archiepiscopalis ac regia. Plurima de illa collegit Fazellus. Vide indicem ad ejus libros de Rebus Siculis.

e Rhegium (unde Rheginus ejusdem incola vel accola) urbs est Calabria ad oram freti Siculi & è regione Sicilia insula; vulgo Regio ab incolis dicitur.

f Consule Commentarium prævium § 2 num. 17.

g De eo Commentarius ibidem.

h Tametsi enim Saraceni post everfas Syracusas anno Christi 878, sicut habet Pagijs ad istum annum num. 15, etiam Siciliam & vicinas regiones anno 879 devastarint sub Basilio Macedone, prout tunc refert idem auctor num. 14, Panormum tamen solam pro munimento reliquerunt, teste Cedreno in Nicephoro Phoca imperatore, seu Historiarum compendio pag. 650 editionis regie Parisina; ubi hæc memorantur: Cum Africani Sarraceni Syracusas cepissent, imperante Basilio Macedone, reliquas etiam urbes everterunt, totâ insulâ potiti, solamque Panormum pro arce & receptaculo reliquerunt. Hæc Cedrenus; sed videntur ista vel accommodè accipienda, vel deservendus Cedrenus; cujus si auctoritatem spectes, non magna admodum est; sin atatem, satis ab

ista re scripsit remotus, cum sit auctor seculi 12; atque adeo tribus post nostrum Biographum seculis. Non videntur itaque esse vera, qua dicit de everfis tunc reliquis Sicilia urbibus, Saracenis tota Sicilia insula tunc potiti, ac relicta pro receptaculo sola Panormo, quia Biographo nostro sunt contraria; qui indicat, Tauromenium tempore dicti Leonis etiamnum superstes fuisse; ut videsis infra lit. k; Commentarium prævium § 2 num. 18, & Annotata ad cap. 5, lit. c.

i Taurominium vel Tauromenium, vulgo Taormina, urbs parva Sicilia in ora orientali ad mare Siculum. Plura geographi.

k Civitas itaque illa tunc nondum erat everfa.

l Res ab eo gestas non didici hætenus, nec refert operosius illas indagare.

m Peloponnesus, id est, Πέλοπος νῆσος, Pelopis insula, à quo rege legitur denominata; regio ampla, sed proprie tantum peninsula est, ab Austro Græcia cetera adjecta; nunc vulgo ab Italici la Morea vocatur.

n Sparta, quæ & Lacedæmon, urbs olim clara Peloponnesi, & Laconia caput Polybio, Straboni & aliis, ad Eurotam fluvium, à Sparto I-nachi nepote condita, ait Baudrantius. Situm exhibet Cellarius Notitia orbis antiqui lib. 2 cap. 13 in mappa geographica Græcia propria ad pag. 704, ac deinde pag. 772 varia de ista urbe colligit. Notum est proverbium Ἐλαχὲς πάρετα, ἔσμεν. Spartam nactus es, hanc orna; id est, quamcumque nactus fueris provinciam, officium, dignitatem, sortem &c. partes in eisdem strenuè agendo tuas, cum decoro, quod obtigerit, tueare & administra. Consuli potest Manutius infra citandus, à pag. 600.

o De sanctis istis Martyribus agetur cum Martyrologio Romano ad diem 27 Septembris.

p Multo antè; sed quot ante annis vel mensibus, latet nos. De tempore autem istius eventus agit noster Commentarius § 2 & 3.

q Buthrotum, vulgo Boitonto, in ora littorali maris Ionii & Buthroti sinûs; ex adverso urbis & insula Corcyra: oppidum non ignobile vocat Cellarius loco supra citato pag. 697, ubi de eo plura. Vide nostra Annotata inferius ad cap. 7 lit. p.

r Veteris Epiri. Cellarius ibidem pag. 693 de Græcia regione Epiro agens, in veterem ac novam dispescit illam: & veterem quidem desinit; novam verò, quæ multis, ait, post seculis ex Illyricanis Macedoniæ gentibus conscripta fuit, ad mediæ ævi geographiam reservamus. Apud Labbeum tomo 4 Conciliorum inter epistolas Hormisdæ PP. col. 1440 una inscribitur titulo synodi Epiri veteris ad eundem Papam, nec non alia hujus Papæ ad synodum eandem col. 1441.

s Divina contra eum vindicta refertur inferius num. 27.

t Corcyra, vulgo Corfu, notissima maris Ionii insula & urbs in ejus ora Epiro obversa. Insulæ, inquit Plinius lib. 4 cap. 12, ex adverso Thesprotiæ Corcyra, à Buthroto duodecim mil. pass., eadem ab Acrocerauniis quinquaginta mil. cum urbe ejusdem nominis Corcyra, liberæ civitatis, & oppidò Cassiope, temploque Cassii Jovis, pass. nonaginta septem mil. in longitudinem patens: Homero dicta Scheria & Phæacia, Callimacho etiam Drepane. Nec procul ab iis (Paxis nempe duabus insulis) ante Corcyram Ericula, de qua dicitur infra. Corcyra porrò Græcè vocatur Κέρκυρα.

u Antiquitas hujus episcopatus colligitur ex eo,

A eo, quod apud Labbeum tomo 2 Conciliorum col. 53 inter provincia insularis episcopos, qui concilio Nicano subscripsere, notetur Apollodorus Corcyraeus. Carolus a S. Paulo in Geographia sacra pag. 198 editionis posterioris accenset Corcyram provincia Nicopolitana seu Epiri veteris. At quisnam est episcopus ille anonymus Corcyrensis, qui hic in Vita notatur? In collectione Conciliorum, quam noster Joannes Harduinus vulgavit, tomo 5 col. 928, anno 870 subscribit concilio Constantinopolitano 4 Michaël episcopus Cercyri. Praesul itaque iste Corcyrensis vixit quidem temporibus S. Eliæ; verum an tamdiu supervixerit, ut Sanctum exceperit hospitio Corcyra; perspicuum non est: hoc quippe factum, saltem spectato ordine narrationis Biographi nostri, diu post annum 870 acciderit oportet. At Fortè fuerit Demetrius vel Pachomius, de quibus meminit Biographus postea cap. 4 num. 35.

B x Caeteranus in Animadversionibus supra indicatis pag. 24, Sed inferius, ait, idem scriptor Aulinas nominat. Jam dixi, locum hunc in monte, qui Parmæ oppido ad mare Tyrrenum incumbit, extitisse. Vide qua in antecessum dicta sunt in Commentario nostro prævio § 2, num. 15. Sed in Geographia Blaviana volumine 8 in tabula Calabria Ultra, ut vocant, scribitur non Parma sed Palma, & ad maris Tyrreni oram jacet non procul Seminarâ, & inter utrumque hunc locum ponitur mons cum nomine S. Eliæ.

y Ex hoc etiam loco cognoscimus, inquit Caeteranus paullo antè citatus, imp. Leone Philosopho, pleraque Siciliae oppida à Saracenis nondum occupata fuisse. Adisit qua superius sunt præmissa.

CAPUT IV.

Morum suavitas, jejunia, secularium rerum contemptus, maris sedatio, vaticinia.

C *Morum suavitas, jejunia,*
a
* L. vultu

Quam verò suavis erat in sermonibus, quam jucundus, quam comis! Viâ regiâ a incensens neque excelsos spiritus sine demissione habebat, nec demissionem despiciatam atque contemptam; sed accuratè se gerebat, sicut amulsis, ac rectissima regula monastici instituti; non iracundus, non vafer; cultu * ita sereno, ut vel ex eo hilaritas tranquillitasque animi emicaret. Quæ causâ erat, ut multos ad occultorum criminum confessionem traheret: neque enim aliquis unus erat, qui errata sua illi detegere erubesceret; cum videret, ut erga se misericordiâ movebatur, ac bonum animum, spemque habere jubens, ac recipiens poenæ partem se etiam daturum. Illud verò identidem dictabat, peccata, quæ per confessionem non expiarentur, in pejus ruere, ac graviora nobis apud inferos incendia excitare solere. Quid enim illius ignis materia sit, nisi mortalium scelera? Nunc de jejunio quid dicam, quod ille perpetuò colebat? Ac panis salii adjunctus lautæ opiparæque ei dapes: potum purus fons, cespes cubile præbebat. Pro jucunda amicorum consuetudine, integras noctes pedibus insistere, pro balneis lacrymas ac suspiria mittere, ac perpetuò instantem mortem animo volutare: & Augusti Tomus III.

in hac tamen vitæ duritie atque asperitate promptior ad precandum, ac pulchrior lætiorque enitebat iis, qui abdomini suo nati, in curanda cute totum vitæ tempus conficiunt. Quod si ab iis, qui sibi necessitudinis vinculo juncti essent, aliquid obsonii apponeretur, comiter placidèque sumebat. Atque eâ erat sancti Viri ratio vivendi.

33 Sed jam oratio nos invitat, ut ad ea quoad fieri potest, explicanda aggrediamur, quæ suo ordine consequantur. Cum ei necesse esset ad Pentadactyli b agrum ire, ac stagnum, quod ibi esset, unâ cum Daniele transvaderet, discipulus accedens Psalterium pulchrè à se elaboratum ac fabrefactum ostendebat; quod cum vidisset, I verò, inquit, atque illud in stagnum projice. Jam juvenis gnarus, quid esset, obedientiam violare, continuò jussa Præceptoris facessit. Et jam ad sex passuum millia processerant, cum Elias ad Danielem, Revertere, inquit, fili, ac Psalterium recipe. Is autem reversus illud reperit integrum, & ab aquis intactum, quod Præceptor ostendens, magna admiratione tenebatur; qua ratione nihil detrimenti ab aquis cepisset. Cui respondens sanctus Vir; Tua, inquit, obedientia, fili, codicem servavit incolumen. Verumtamen operæ pretium est, paupertatem summo nos studio complecti; ne fortè rideant nos cælestes illæ mentes, qui mundo scilicet remisisse, ac monasticum institutum sequi profiteantur. Sicut enim quis valere minimè dicendus est, qui vel uno corporis membro laboret, ita nec monachum verè inopem, & ab ægritudinibus animi immunem, qui aliquo uno caducarum rerum desiderio teneatur.

34 Sancti martyris Pantaleonis oratorium in gressus, duos viros præclara luce conspicuos sibi visus est in somnis videre sub specie atque habitu Petri & Pauli, Apostolorum principum, qui dicerent: Cras sine ulla morâ cum discipulo Romanam proficiscere. Ac narrabat ille, se suumque discipulum splendidis vestibus ab iis fuisse exornatos, thorace opinor justitiæ, ac scuto fidei ad dæmonis tela ictusque facillè propulsandos. Turn ad gallicinium, comite discipulo, Romanam iter tetendit. Eò cum pervenisset, effulsit primùm ad Deum precibus, non vulgari honore cohonestatus est ab eo, qui ejus cathedram obtinebat. Erat verò is Stephanus c, vir planè admirabilis, qui per id temporis Romanæ Ecclesiæ clavum tenens, dignissimam eo pontificatur vitam ducebat. Hic complures dies commoratus, dixit aliquando discipulo: Hæc eadem horâ, fili carissime, Jonas pater tuus ex hac vita decessit: sed ne admodum tristeris, cum piè vitæ tempus ille transegerit. Atqui distat Tauromenium Româ, ubi tum Elias versabatur, viginti dierum itinere: Daniel verò horam diemque notavit, quâ patris obitum sanctissimus Præceptor sibi demonstravit: ac ubi Româ in Calabriam revertère, comperit eodem ipso die, atque adeo horâ, parentem suum mortem obivisse, quemadmodum sanctus Vir antè prædixerat. Et verò admirari licet illius animæ puritatem, qui tam longo intervallo cum abesset, confestim id cognoverit, ac discipulo indicaverit.

35 Illud etiam non huic dissimile. Cum Rhegii aliquando essent, dum matutinæ preces persolverentur, ad quemdam nomine Demetrium, qui primas inter presbyteros tenebat, accedens, Scitè nobis, inquit, benedic, episcope. Is ratus sanctum Virum animi falsum esse, ut qui alium pro alio benedictionem rogaret; Ignosce, inquit, Pater; neque enim ego sum episcopus.

A. ANONYMO.

d

Tum ille, Quid te episcopum esse inficiare, quem ego episcopi homophorio *d* indutum videam? Sanè non me fugit ratio, quodque Deus semel statuit, id omnino perficiet. Demetrius autem, qui vaticinandi munere divinum Eliam pollere antè cognovisset, alta mente vaticinium sancti Viri reposuit ac servavit. Nec post multò Constantino-polim profectus, ejusque Patriarcham conveniens, sanctæ Corcyrensis ecclesiæ episcopus sufficitur, in locum Pachomii viri præclarissimi. Interim cum spiritu præsentiret teterrimam cladem *e* ab Agarenis Rhegio inferendam, relicto monasterio, quod erat in Salinis (jam enim Dominum dicentem audierat, Cum vos persequentur ex hac civitate, fugite in aliam) Patras *f* unà cum discipulo petit. Quæ navigatio, sicuti & aliæ, prosperè ei feliciterque obigit; cum sancti Spiritus aura ubique illi aspiraret, nec parum operis maternæ preces afferrent. Inibi cum in maximâ vitæ tranquillitate esset, à quatuor hominibus impios spiritus exegit, precibus crucisque signo adhibitis. Mox Rhegio jam concessisse hostes, aliis procul indicavit: idcirco reditum maturabat.

B

Dum igitur Jonium mare navigat; ecce tibi, repentina tempestas, ventus vehemens, imbres, nimbi, procellæ, turbines concitantur. Tum omnes, qui navi vehebantur, cum mortem penè oculis viderent, ad sanctum Virum confugiunt, ut suis precibus iis præsto esset, qui in alto jactati, tanto vitæ discrimine versarentur. Tum ille de more vectoribus obsequens, surgit, ac mari crucis signum imprimit: è vestigio ponunt venti, cadit undarum fragor, mare placidissimè sternitur. Ex *g* eo secunda uli navigatione, Rhegium tenent: inde suum in Salinis monasterium revertuntur.

g

matris obitum præscit:

h

36 Ubi autem à multis interpellari se videt, inanem populi auram fugiens, in Mesobiani montes *h* se abstrudit, nimirum pacatiorem vitam exacturus. Hic solertem sedulamque apem imitans veræ philosophiæ mellificium obibat, socio & adjutore discipulo. Ita plures dies in magna animi tranquillitate commoratus, barbarorum impetu cælitus indicato, in Salinas repedavit. Eo loci sedens aliquando, ut consueverat, quasi per mentis excessum, dum secum reputat, quibus præmiis boni in cælo perfruantur, quibusque pœnis improbi in tartarorum barathro maententur, in Siciliam se convertit, homo in altissimo contemplationis pelago immersus. Ac paullo post singultus ac lacrymas mittens, Affer, inquit discipulo, acerram, nosque in funebres preces effundamus: jam enim mater mea Deo carissima, mortalibus exuta spoliis ad cælestem Dominum evolavit, atque ego immortales illi gratias ago & habeo, quod illam non sine præmiis exceperit, sed uberrimos laborum fructus magno cum fœnore reddiderit. Quod Daniel rite notavit. Nec multò post, nonnulli Panormo illuc adventantes nuntiant, quo die sancti Viri mater naturæ concesserit. Ibi Daniel chirographum extrahens, reperit eundem ipsum fuisse diem, quo die funebres Deo preces S. Elias obtulerat.

C

morbi arterici dolores sanat:

i

37 Quidam nomine Constantinus, Scyllâ *i* ortus (est verò Scylla inter Siculum ac Thyrrenum mare sita) artericis, quod aiunt, doloribus dirè cruciatus, ad sanctum Virum effertur orans; ut per sanctas ejus preces, sui Deum misereret: nam pro comperto omnes habebant, quidquid vellet, facile à Deo exoraturum, utpote qui divinis præceptis semper paruiisset. Is itaque morbi atrocitatem perspiciens, atque ægrotum commiseratus;

Fieri, inquit, non potest, ut ab eo morbo aliquando emergas, nisi prius à flagitiorum, in quo volutaris, cæno emerferis. Quod si te facturum recipis, in spem venio fore, ut per nostras abjectissimi homuncionis preces Deus optimus placatus pristinæ te reddat valetudini: eam enim morbi lævitiem per immoderatam commestationum luxuriam tibi conciliaffi, teque planè perdidisti. Sanè adversa quàm prospera valetudo iis esse utilior solet, qui turpiter vivunt. Quid enim à Christiano homine tam expetit Deus, quàm fidei sinceritatem, corporis munditiam, animique pulchritudinem? Tum Constantinus inviolatas Dei leges se libenter servaturum pollicetur. Accepta *k* igitur pollicitatione magnus Elias surgens unà cum Daniele in preces pro ægrotò sese effundunt. Vix septimus præterierat dies, cum quievit fera morbi vis, quique impendentem seu potius urgentem mortem expectabat, eunt planè sospitem reliquit: ac hominem bene valentem demittens, I, frater, inquit, in pace, neque ejus quod nobis recepisti, ulla umquam te capiat oblivio: quod si in eandem scelèrum colluviem te conjeceris, graviore, mihi crede, morbo divexabere, & acerba morte vitæ exitum concludes. Enimvero præstat (ut apertè tibi fabuler) mori, quorum vitam culpa fœdat ac dedecorat. Abiit homo, qui non eodem modo, sed multo etiam turpiora scelesâ suscepit, venerabilis Patris monita teruncii faciens: sed quæ antè sibi ab Elia sunt decantata, eadem omnia evenere.

D

k

E

38 Porro ejus sermo satis efficax erat, ejusque zelus, sicuti olim de Elia Thesbiæ legimus, Deo acceptissimus. Huic aliquando oranti (majorem enim diei ac noctis partem; partem autem immo ipsas noctes integras in orationis opere conturbat; quæ erat in expolienda anima sancti Viri cura ac studium; prorsus ut corporis necessitati satis obiter indulgeret) eidem, inquam, oranti Ismaëlitari irruptio ac Rhegii direptio ac vastitas cælitus est ostensa: & quemadmodum Jonas propheta ad Ninivitas à Deo mittitur, ut imminentem illis divinam ultionem denuntiaret; sic ille ad Rheginos: sed Ninivitæ quidem penitentiam agentes cælestem iram effugere; at verò Rhegini obturatis auribus à sancto Patre penitentiam prædicatam negligentes, ea mala sibi conciliaverunt. Sic ex iis alii in servitutem abducti, alii ferro contrucidati. Ea itaque clade impendente, Elias ac Daniel, viri planè admiratione digni, Christi que cultores egregii, in sanctæ Christianæ castrum *l* proficiscuntur. Ibi dum de penitentia, mutua caritate, continentia, in adhortationibus verba faciunt, auditores duo sibi commoda pariunt, & corruptos mores ad meliorem frugem corrigunt, & ab hostili clade servantur incolumes. Nam satis præsidii in penitentia posuit Deus iis, quorum vita miserè periclitatur.

F

l

39 His gestis, in monasterium revertuntur, Michaëli ex quo minimè excedere per aliquod tempus constituunt. Ibi dum versantur, ad eos it sub vesperam classis præfectus, nomine Michaël *m*, sancto Viro non ignotus: qui cum reverenter honorificèque illum salutasset, suam voluntatem aperit: nimirum ut, Superis indicantibus, liceret sibi cognoscere, num prospera usus esset navigatione, deque hostibus victoriam reportaturus: illum enim omnes vatem, Deique familiarem habebant. Atque ille id responsi Præfecto reddidit: Si, carissime, habes in animo hostes profligare, & victoriæ trophæum adversus illos erigere, perperga populum tuum, ex Dei ad Moysen præcepto:

Michaëli que duci

m

nam

A nam si tantam expiationem postulabat umbra, atque figura; quanta, putas, veritati debetur? Nihil, ita me Deus amet, tam ille detestatur atque averfatur, quam vitæ fordes ac sceditatem. An nonnumquam audisti fornicationem olim Dei populum leto tradidisse, ac fornicationem cum ebrietate conjunctam fortissimum ac robustissimum Sampsonem exteræ nationi ludibrium ac jocum prodidisse?

sub certa
condicione
victoriam.

40 Quæ cum ita sint, ne feras ullo pacto eos in commestrationibus & vino, & inter scorta vitam scedè traducere, omnique flagitiorum genere contaminari. Tu verò oculos, animumque ad cælestem opem identidem erige, ac fractas hostium acies intuere. Fidem habuit homo Eliæ verbis, ac universis militibus mandavit, à pravis se consiliis ac facinoribus continerent; præficiens viros, qui ceteris pietate ac veneratione anteibant. Ac non multo post collatis cum hoste signis, prælium geritur: gratia Deo, qui impiorum consilia funditus evertit, ac pessumdat, victi fusique sunt hostes, planè ut multi captivi ex Rheginis in libertatem assererentur. Quod cum ita gestum esset, numquam rem admirari desinebat præfectus, prædicans verè Dei esse servum Eliam, quod nisi in oculis Dei ferretur, numquam omnino ista prædicere ac docere potuisset.

ANNOTATA.

a Id est viâ media, μέστω ὁδὸν, quod dicitur in nostro apographo Græco.

b Pentadactylum, uti observat Caietanus, castellum olim in agro Rhegino juxta promontorium Leucopetram, vulgo Pentidattilo, sicut vocatur in tabula Blaviana, de qua supra in Annotatis ad cap. 3 lit. x. De Leucopetra verò agit Cellarius lib. 2 cap. 9 pag. 586.

c De quo noster Commentarius § 2 num. 19.

d De hoc episcoporum gestamine egi tomo 2 hujus mensis pag. 442.

e Memorat hanc cladem Joannes, Diaconus Neapolitanus. Adi Vitam S. Procopii episcopi Tauromenitani & martyris, inquam saepe dicta Animadversiones; qua Vita exstat apud Caietanum tomo 2 de Sanctis Siculis pag. 60.

f Patræ, urbs est Achaia prope Rhium promontorium ad fauces sinus Corinthiaci.

C g Qua hinc sequuntur in Vita Latina usque ad locum infra assignandum non invenio in nostro Græco apographo.

h Melobiani montes, locus tam mihi ignotus, quam Caietano in notis, cum nihil ibi de eo legam. At fortè legendum Miliiani, quod invenio circa tabula Blaviana superius indicata mediterraneum, ac respicit concatenatam, ut ita loquar, montium congeriem.

i Scylla & Charybdis, loca sunt notissima ad fretum Siculum, quod fertur inter Scyllam & Charybdim, illam in Italico littore, hanc in mari propiorem insula littoribus. Breve est illud apud Cellarium lib. 2 cap. 12 pag. 622 ex Mela lib. 2 cap. 7: Scylla saxum est, Charybdis mare; utrumque noxium adpulsis. Tritum auribus est proverbium: Evitata Charybdi in Scyllam incidi.

k Hic iterum pergit apographum nostrum Græcum cum Vita hac Latina.

l S. Christinæ castrum, Barrius libro 2 de Antiquitate & situ Calabriae hec scribit col. 1077 editionis Francofurtensis anni 1600, in qua habentur varii scriptores Italia illustrata: Christi-Augusti Tomus III.

na castellum humili loco situm in radicibus Apen- A. ANO-
nini, quod ejusdem nominis fluvius præterfluit. NYMO.
In hoc agro silvæ glandiferæ sunt, ad porcos al-
lendos opportunæ, nec non silvæ ad domorum
tigna ac supellectilia &c. Vide tabulam Blavia-
nam antea assignatam. Situm est inter Meliticam
& Girace non procul Oppido, & aliquot mil-
liaribus distat Palmâ, de qua supra, ac loco S.
Eliæ.

m Curopalates in Leone imperatore fol. 50 ver-
so meminit de Michaële Ziritone; an verò hic,
an alius designetur, non scimus.

CAPUT V.

*Sui despicientia, monita saluta-
ria aliis data, urbis Tauromenitanae everfor punitus,
captivus miro modo li-
beratus.*

E

Illud verò magna est admiratione dignum, Despicit se
quod tamen tot tantisque donis esset à Deo infra alios
assatum cumulatus, neque tumebat tamen, nec omnes,
cum audiri à Deo preces suas cognosceret, id in-
solenter gloriabatur; sed omnium abjectissimum
ac despiciatissimum se existimabat. Sic in monaste-
rium se abstruxit ab omnium consuetudine secre-
tissimus (jam enim erat ætate affecta) omnes tamen,
qui ad se ventitarent, excipiebat, qui cum
eo tamquam filii carissimi cum parente amantissimo,
omnes ærumnas ac mala, quæ in servitute
sub detestandis Ismaëlitis essent perpessi, com-
municabant. Sæpè enim dolor, cum foras per
fermonem erumpit, lenitur ac demitur. Tum bo-
nus Pater eos ad tolerantiam blandè adhortans,
dicebat: Ne animo, filii, concidatis in ærum-
nis: nam Tribulatio, ut est apud D. Paulum,
patientiam operatur; patientia autem probatio-
nem; probatio verò spem; spes verò non con-
fundit. Perferte igitur, ac durate: potens enim
est Deus, facere etiam cum tentatione proven-
tum. Ego verò duas ob causas reor mala à Deo
nobis immitti; sive quòd nostram tolerantiam per-
iclitari velit, an fortiter æquoque animo fera-
mus; seu quòd nos ad meliorem frugem velit
corrigerè, ut quæ in summa rerum tranquillitate
ac felicitate efficere noluimus, eadem in ma-
lorum atque ærumnarum æstu edocti, jam effi-
ciamus. Igitur qui adversis fortunæ ictibus se pre-
mi cognoscit, causam investiget necesse est. Quod
si nemini illatam à se injuriam aut fucum, quod
aiunt, repererit, non se arroganter justum ex-
istimasse, alios autem temere damnasse; non in-
fidias alieno toro locavisse; non scortis, non
vino, non scedis libidinibus datum; is verò meâ
quidem sententiâ bono animo sit, neque tristetur:
sciatque ad periclitandam tentandamque ejus con-
stantiam ea mala cælitus invehi, ut scilicet fortiter
patientem patientiæ coronâ Deus gloriosè coho-
nester.

42 Ejusmodi erat S. Job, qui dicebat, Ex- ad se acce-
pectabo, donec veniat immutatio meâ, & con- demibus
stituas mihi tempus, in quo recorderis mei. Beatus homo,
qui corripitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes:
quia ipse vulnerat, & medetur, percutit, & manus ejus sanabunt. In

A. ANO-
NYMO.

sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. Et David: Proba me, Domine, & tenta me. Videtne qui ad se tentationes accersat, ac provocet? Quâ gratiâ? ut probatus illustrior ac clarior appareat. Nec ullius tamen culpæ conscientia tangebatur: clamabat enim: Domine, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis: si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Eiusmodi erat & Paulus, cum dicebat: Gaudeo in tribulationibus, in necessitatibus, in persecutionibus. Sed ut ad institutum revertamur, si multa in se admisisse peccata compererit, pro certo sciat, idcirco in eas ærumnas ac mala incidisse; uti per eas resipiscat, ac peccatum detestetur, tamquam eorum malorum causam, ac virtutem complectatur, pacis conciliatricem.

suggere

43. Quid? quod non videtis, filii, multos mortales propter flagitia non modò ab exteris, sed à suis etiam miserè vexari ac cruciari? Huic à propria uxore bellum infertur, fitque hostis viro, quæ socia adjutrixque illi à Deo est tributa. Illum filii insectantur sui. Alius à fratre violatur: sæpe enim usu venit, ut quibuscum diuturna necessitudine conjuncti fuimus, iidem amorem in odium convertentes alienato à nobis animo impensius nos oderint. A Deo est hujusmodi odium, ac proinde ne verbis quidem molliri potest. Audi psalmum de Ægyptiis dicentem: Convertit corda eorum, ut odirent populum suum: iis enim, qui non bene colunt amicitia jura, satius est odium: & quibus pax exitii malique est conciliabulum, his inimicitia virtutis sunt seges ac materia. Sed quid ego de malis domesticis dico? An non corpus ipsum, quo nihil nobis est magis domesticum, nihil proprium ac propius? Hoc, cum peccamus, hostem atque inimicum experimur, cum per febres atque alia morborum genera, immedicabilia nobis vulnera insigat, cruciet, divexet. Nemo in vobis est, tamen si linguari sapientia præditus, qui valeat id vel recensere, vel cogitare. Quod si peccata minimè seminavissimus, profectò neque spinæ, neque tribuli domi ederentur. Quod verò propinquis etiam pro satellitibus utatur Deus ad facinorosorum hominum plectenda flagitia, id ex sacris Literis, si attentius perpendatur, conjiciamus licebit. Sanè Josephum minimè quidem propter ejus peccata venundari permisit Deus, sed propter fratrum in se odium, ut post argueretur, omnibusque fieret conspicua fraterni odii magnitudo. Non est igitur cur vos animi angatis, ac perturbetis: & si quid peccatis, studete diligenter corrigere: sic enim hostes ipsos profigatos fractosque vestris oculis aspicietis.

monita salutaris, etiam episcopis:

44. Verumenimvero cum tot tantaque nos circumstent mala, tantam hostium ac ærumnarum vim intus forisque cognoscamus, planè ut cum nostro etiam, ut diximus, corpore conflictandum sit; neque tamen peccata peccatis, vitia vitiis cumulare desistimus; quinam, Deus immortalis, effemus, si quiete ac tranquillitate fruermur? Quæ cum ita sint, profectò expedit, antea vitæ sordes pœnitentiæ lacrymis tergere, atque expiare, ne contempta Dei optimi longanimitate, præter hæc calamitates æternis suppliciis addicamur. Hæc cum D. a Elias diceret, mœsti ex animo tristitias exigere, non parum levaminis ac consolationis percipere, qui variis molestiarum fluctibus jactabantur; facile omnem iram ac similitatem deponere, qui vindictæ desiderio aestuabant; qui paupertatis onere erant prægravati,

Deo gratias agere, adolescentes ad continentiam informari; qui improbarum æstu cogitationum abripiebantur, in paratissimum quietis portum dirigi: utque uno me expediam verbo, tamquam à communi quodam inexhaustoque ærario, aut ex limpidissimo fonte, perenni aquarum scaturigine manante, omnes ad leniendas animi ægritudines consolationem haurire, omnes non vulgarem utilitatem percipere, omnes denique ingenti gaudio delibutos se redire fatebantur. Multi etiam episcopi ad ejus verba audienda confluebant; quos ipse modestè excipiens, ut patres complectebatur, ut pastores reverebatur, contendens ut sibi Deum precibus conciliarent; nam tamen in summo virtutis apice constitutus esset, numquam tamen modestiæ fines excessit.

45. Ejus etiam fama ad cæsaris aures est delata; cujus Viri res gloriosè gestas pientissimus, de quo supra meminimus, ac religiosissimus Leo cognoscens, adeo illum suspexit ut ab S. Viro peteret, ne pro imperio, rectaque reipublicæ administratione Deum continenter orare gravaretur. Ceterùm post aliquod tempus prægestiebant sancti b Patres Tauromenium trajicere, ad sacrosanctas D. Patrati reliquias c piè venerandas: ibi cum essent, Elias divinitus cognovit Brachimi d, hostis infestissimi, exitialem ex Africa adventum, ac civitatis vastitatem & cladem. Itaque in hunc modum civibus cœpit prædicare: Profectò evenire potest, fratres, ut per pœnitentiam piisque orationes impendentia mala evitemus; in id studii minores majoresque natu totis nervis incumbamus. Ingentem enim flagitiorum cumulum in hac urbe video, nullumque esse sceleris ac vitii genus, quod hic impune non grassetur; quæ certe multa correctione indigent & emendatione. Quod si verba mea negligatis atque contemnatis, ego quidem de futuris malis dicere libenter supersedebo; vos verò vestris oculis ea miserè cernetis. Pari etiam licentia ac libertate patricium Constantinum objurgans, Quin, dicebat, præfecte, populos tuæ curæ ac fidei creditos à turpissimis factis prohibes? Quin omni ope niteris, ut ab inferendis injuriis se continent, ab adulteriis, à cædibus, à gancis? Qui enim parat bellum inferre, hunc singularis decet continentia. Nam quid tam ignavum abjectumque est, quàm peccatum? Quid tam forte ac generosum, quam temperantia? Pudeat vos, Christiani, ethnicorum philosophiæ.

46. Epaminondas e, ille dux celeberrimus, ab immodico epularum usu, & feminarum consuetudine, ceterisque deliciarum illecebris procul se prohibuit. Ira etiam & Scipio f, Romanorum imp., eadem, quâ Epaminondas, continentia valuit; ac proin ille de Lacedæmoniis, hic de Carthaginiensibus insignem victoriam reportantes præclarissima trophæa erexere. Si ergo & ethnici, qui pravis animi cupiditatibus tenebantur, tanti faciebant temperantiam, quanta nos animi contentione, qui Christiani nominamur, quibus Evangelii lumen illuxit, quos erudit Apostolorum doctrina, quos sanctorum Patrum præcepta informant, ab omni turpitudine abhorreere debemus? Quanto studio injustitiam, avaritiam detestari, tanta præsertim malorum cohorte instante atque adeo urgente? Tu verò, præfecte, si hæc scelera à populo prohibueris, Deum optimum, quæ ejus est in homines benignitas ac misericordia, propitium ac pacatum tibi senties. Equidem quæ meæ sunt partes, quidquid mihi cælitus est ostensum, vobis apertè prædixi: vos verò si mihi fidem

magni fit à Leone imperatore; pœnitentiam commendat,

E

b

c

d

F

ab exemplo ethnicorum hortatur ad virtutes; sumpta occasione

e

f

A fidem habueritis, sciatis velim, sicut pœnitentiæ, ita etiam misericordiæ cum Ninivitis vos fore participes: sin autem nostra monita parvi pendatis, capti vincique in acerbissimam servitutem abducemini.

imminentis cladis urbi Tauromenensi,

g

47 Hæc divini Patris verba quasi nugæ ac fabulæ unâ à patricio Constantino, tum à civibus ducebantur. Cùm verò, utpote senio confectus, in domo Chrysonis super lecto jaceret, ad hospitem conversus; Videtne, inquit, Chryson, cubile ubi nunc jaceo? In eodem cubabit Brachimus, humani sanguinis avidissimus, ac complures ex principibus viris hujus civitatis gladio contrucidatos hujus aulæ parietes videbunt. Tum irridens Chryson, sancti Viri verba ne assis quidem faciebat. Porro bonus fenex è strato surgens, se in Amalphetarum *g* urbem profecturum nuntiavit. Cùm verò esset in mediâ urbe, vestem ad genua usque suspendit. Ibi rei insolentiâ stupens Daniel, Quid, Pater, isthuc est rei? At ille: Jam exundantes video sanguinis rivus; & hæc superba ac magnifica, quæ stare cernis ædificia, ab Agarenis funditus evertentur. Hæc aperte pronuntiabat sanctus Vir, exemplo Jeremiæ prophetæ, qui populum divinis legibus minimè obsequentem magna cum libertate objurgabat, eorumque cervicibus imminens servitutis jugum, non modò oraculis, sed inusitatis etiam factis ob oculos ponebat: quippe lumbare lineum super lumbos suos ponere, & alibi modò catenas ferreas, modò ligneas collo gestare, à Domino jubetur, atque ita vaticinari, eo consilio, ut populum perterrefactum ad meliora studia, & ad Dei amicitiam oratione conciliandam provocaret.

quam prædicit, ac evenisse intelligit absens;

C

48 Quæ cum ita sint, freno linguam cohibete, neque temere eam, quò velit, ferri sinite; sed attentè potius considerate, multa sanctis viris divinitus esse ostensa, ad desides ac vecordes excitandos. Nam quis non summopere commoveatur atque obstupescat, cum divinum hominem modò lignea modò ferrea vincula gestantem intueatur? Quis tandem ex numero eorum, qui sapientes censentur, non sciscitaretur, quid causæ esset, cur S. Elias usque ad genua vestem suspenderet? Quemadmodum igitur rerum omnium molitor Deus illud fieri jussit ad incitandos eos, qui per summam vecordiam ac torporem vitam ducerent; ita novum, atque inauditum id spectaculi proposuit, ut spectantes à turpibus factis avocaret. At verò illi non modo nullam fidem habuerunt, sed malis etiam exemplis accipere sanctos Viros cogitabant. Tum illi ex Domini præcepto, Ecce, inquit, pulverem excutimus de civitate vestra; verumtamen, quæ vobis prædicavimus, memoriâ teneatis. Ex urbè itaque solventes in Amalphem navigationem instituunt. Interim dum in quodam angusto sinu ad refocillandos parumper animos è navi egrediuntur, ecce tibi è vestigio cuidam ex vectoribus vipera pedem mordet. Vociferari misellus, totus intumescere, & instar scædissimi cadaveris humi miserè sterni: tamen * accedens sanctus Vir, ac prehensio ægroti pede, signum crucis imprimens, hominem recuperata valetudine erigit: mox inceptum cursum persequuntur. Ubi igitur Amalphem tenuerunt, ab episcopo *h* benignè excipiuntur. Hic dum versantur, paucis post diebus ad eos de Tauromenii excidio perfertur.

* *f. tum verò*

h

i sed celestibus armis eversorem ejus prosternit.

49 Afer enim multis navibus *i* instructus, magna vi Tauromenitanos adortus, facili negotio capit, urbem evertit, atque incendit, ac complures eorum gladio trucidat. Hæc sunt incre-

dulorum tragœdiæ: hic honos eorum, qui divina patientiâ abutuntur. Urbe igitur everfa, incensisque vicinis pagis, tyrannus non tantum in Christianos, sed in Christum etiam insolentiâ arrogantiâque debacchans Rhegium transmittit, atque illinc Consentiam *l*. Hæc ubi cognovit sanctus Pater, divino zelo succensus, cælestique gratia communitus, adversus superbum hostem se obarmat. Erant verò ejus arma minimè illa quidem corporea, non ferrum, non æs, non cassis, non clypeus corio tectus, non hamata tunica, non gladius; sed quæ, Deo bene juvante, facilia sunt ad parandam victoriam, spes, quæ fidei est indumentum, justitia ac gladius spiritualis, quod est verbum Dei, ex divi Pauli sententia. Ad hæc longum jejunium, jugis oratio, humi cubatio, lacrymæ, suspiria, pectoris tunctiones, crebræ adorationes, clamores ex intimis præcordiis editi, cælumque ipsum ferientes. Quid plura? qui ad Constantinopolim occupandam animum adjecerat, is Brachimus fortiter dimicans, oratione justi Viri percussus *m*, Consentiam in Italiâ miserè moritur *n*.

A. ANONYMO.

k

l

E

m

n

Pellit febrem, capsum à barbaris

50 Sed ut Amalphem redeamus, ejus urbis præfectus, sorore gravi morbo laborante, Eliam rogabat, ut eam invisere dignaretur; is autem præfecto morem gerens, in ægrotæ domum se confert; ac simul ostium ingreditur, relinquit puellam febris, pulsus ad naturalem motum componitur, vires labefactæ ac ferme extinctæ eriguntur atque confirmantur; somnus, quem morbi molestiæ vel interturbant, vel procul egerant, suavissimè ac placidissimè illam complectitur. Sic femella, solâ sancti Viri præsentia fugato morbo, suæ incolumitati est restituta. Ceterum ubi venerandus Senex cum discipulo in monasterium est reversus, mulier quædam illi non ignota, monasterium satis odiosa importunaque frequentabat; quam misere impellebat urgebatque generi absentia; quem in Rhegina clade captum barbari in Africam avexerant. Postquam verò magna cum assiduitate à mitissimo Patre contendit, ut pro eo Deum deprecaretur, respondens ille, Revertere, inquit, mulier domum, & quia credidisti, fiat tibi, quod postulas. Abiit mulier nihil ambigens de Senis pollicitatione: ecce tibi, triginta post diebus è servitute gener domum revertitur.

F

miro modo in pristinam libertatem ac patriam transtulit.

51 Rogatus verò, qua ratione factus esset libertatis compos, rem ita narrabat: Ego, dicebat, cum in carcere detinerer, quotidie gladium cervicibus imminens expectans, ecce, nocte intempesta videre videor quasi reformatum carceris ostium, ac quemdam affecta ætate monachum ingredi, luce conspicuum, totumque domicilium illustrantem, promissâ barba canitieque maxime verendum, ac præ senio incurvum. Hic hilari ore adstans, ad hunc modum me appellat: Basili (hoc erat illi nomen) surge, & eò, unde abductus es, revertere. Ego verò cùm adhuc hæsitarem, rursus, Mene, inquit, nosti? Et ego, Qui fieri umquam potest, ut te noverim, nisi tu prius mihi nomen tuum aperueris? At ille: Elias sum monachus, quem socrus tua jussit in Aulinis *o*, pro te ad Deum preces emittere. Tu interim deposito metu, sine ulla hæsitatione abscede jam in patriam tuam. Parui, abscessi, veni, è servo factus liber. Atque hoc prodigium meâ quidem sententiâ, nihilo inferius est eo, quod Abacuc accidisse sacræ Literæ loquuntur; ac jure optimo cum omnes animos, qui in præsentia aderant, incredibili admiratione perculit,

A. ANONYMO.

tum eorum, qui aberant, commovit ad laudes Deo rerum opifici decantandas. Atqui Abacuc ab Jerofolymis in Babylonem ab angelo per aërem est vectus, ut Danieli se ministrum præberet; sed noster Elias in Aulinis cum esset, per solam precationem, veluti quadam angelica ratione, in carcere se videndum captivo offerens, Rhegium in patriam reducem liberum facit: at quibus alis sublevatus, quo subvectus curru, sicut Eliæ olim evenisse memorant divinæ historiæ? Quid ad hoc prodigium Lydius currus p, Quid Argivus Pegasus q? At hæc fortasse non fabulæ aut commenta poetarum, quæ homines tantopere admirantur, cum ea historiis Græci commendariunt?

p
q

A N N O T A T A.

a In Ms. nostro est Θεωριος, id est, magnus, admirandus, divinus.

b Sancti titulus qui Eliæ ac Danieli, ejus discipule hic datur; non est huic ita proprius, ut sciamus, eum cum publica veneratione conjunctum fuisse. In Martyrologio Siculo Caietani die 17 Augusti subditur quidem annuntiationi S. Eliæ nostri ista Danielis: Item B. * Danielis, monachi Tauromenitani, S. Eliæ discipuli; sed asteriscus ille denotat, eum distingui ab iis, qui publica veneratione honorantur, & inter pios dumtaxat recenseri.

B

c Adhuc igitur D. Pancratii corpus Tauromenii colebatur, susceptisque piorum virorum peregrinationibus adibatur. Hæc verò S. Eliæ peregrinatio ad sepulchrum S. Pancratii eodem anno obita est, quo Tauromenium à Saracenis excisum est, ut ex hac Historia planè constat. Tauromenium autem solo æquatum est anno Christi cmlv, ut diximus in notis ad Martyrium S. Procopii episcopi. Ita Caietanus hic in Animadversionibus. Sed non satis assequimur, quomodo annus iste cohereat cum argumento Caietani, de quo dictum est in nostro Commentario prævio, quem vide § 3, num. 25 & 26. Ibidem tamen invenies num. 31 & 32 annum istum excidii Tauromenitani è dicto Martyrio deductum.

d De eo Commentarius noster § 2 num. 21; mors narratur inferius.

C

e Epaminondas. Vitam ejus conscripsit Æmilius Probus, quæ habetur post Vitas illustrium virorum à Plutarcho compositas, & Basileæ anno 1573 editas, pag. 807, ubi sic laudatur: Erat .. modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo; adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mantiretur. Idem continens, clemens, patientisque admirandum in modum &c.

f Illustre apud Romanos fuit Scipionum nomen: de quibus consuli possunt scriptores. Breve est illud Ciceronis in Paradoxo 1: Quid duo propugnacula belli Punici Cn. & P. Scipiones, qui Carthaginiensium adventum corporibus suis intercludendum putaverunt? Quid Africanus major, quid minor? Scipionum unus tributariam, Hannibale victo, Carthaginem fecit; alius verò Carthaginem & Numantiam evertit.

g Amalphia Picientinorum Ducatusque Amalphiæ metropolis, triginta à Neapoli milliariibus in veteris Lucaniæ provinciæ finibus, quam Principatum citeriorem vocant, sita est juxta Tyrrenum mare ab occidentali plaga in valle Scalæ urbis montibusque attingua, inquit Ughellus in metropoli Amalphiæ tomo 7 Italia sacra col. 183 editionis nova. Plura deinde sequuntur.

h Episcopus Amalphiæ, qui his circiter temporibus sederit, ponitur apud Ughellum loco mox indicato col. 192 Ursus, qui electus habetur in Indiculo, ait, apud me Ms. anno dcccxcvii, eo scilicet tempore quo Amalphiæ pro judicibus duces recepere, titulo imperialis patritii ac protospatharii decoratos à Constantinopolitano imperatore.

D

i Quædam huc spectantia dat Commentarius § 2 num. 22.

k Caietanus in notis ad hanc Vitam pag. 25 hæc observat: De Brachimi regis Africanorum elatione, expeditioneque Rhegium, & Consentiam in Calabriam post Tauromenii excidium, mirè consentiunt Anonymus is scriptor, & Joannes Diaconus Neapolitanus, quem adi tomo 2 de Sanctis Siculis à pag. 60.

l In Ms. exemplari Græco, sicut notat in Animadversionibus pag. 25 Caietanus, perperam habetur CONSTANTIAM; sed enim Straboni & Ptolemæo, Melæ, Livio, Plinio, Antonino, CONSENTIA Brutiorum in Italia urbs; qua nunc vulgo Cosenza dicitur, estque Calabria primaria, teste Bandrantio, ac inter præcipuas regni Neapolitani, in Calabria citeriore juxta fluvium Crathim, ubi Basentum recipit. Varia collegit de ista urbe Ughellus tom. 9 Italia sacra in Consentina metropoli à col. 249.

E

m Mors ista alibi aliter narratur: nam Caietanus in Animadversionibus eadem pag. 25 ita scribit: Impii tyranni necem fufius narrat Joannes Diaconus Neapolitanus. At quem scriptor Anonymus oratione sancti Eliæ percussum tradit, Joannes diaconus telo transverberatum à S. Petro Apostolo memorat. Utrumque fuit, ut S. Elias precibus à Deo obtinuerit, quod sanctissimus Apostolus egerit. Textus apud Caietanus de S. Petro sic habet pag. 63: Senex baculum, quem manu tenebat, in vesanum coniecit, eoque in femore percusso &c. Et deinde ibidem magna vi, inquit ipse tyrannus, telum contorquens, latera mea transfodit. Et mox dicitur de illo: Ingravescente in dies dolore, paucis diebus intestina omnia emittens stygia regna petiit. Atque hoc aut simili modo exponi posse videtur locus, quem è Chronico Lupi Protospata affert Pagius ad annum 902 num. 17: Anno cmi descendit Abraham rex Sarracenorum in Calabriam, & ivit in Consentiam civitatem, & percussus est ictu fulguris.

F

n Quod verò ad annum mortis ejus attinet, In antiquo (inquit idem Pagius ad dictum mox annum 902 numero citato) Chronico Ms. Ducis Andriæ, quod magnæ est auctoritatis, idemque ac Chronicon Lupi, sed paulo mutatum & interpolatum, id currenti anno assignatur. ; cui interpolatori omnino standum. Ismaël enim Abulfeda Hamæ in Syria princeps testatur, Ebraïum Africæ regem dysenteria die Veneris, mense Dhilcada anno Hegiræ cclxxxix in Sicilia demortuum, ideoque hoc anno Christi mense Octobri. Sed Caietanus mortem ipsius affigit anno Christi 903, sicut dictum est in nostro Commentario prævio § 2 num. 21, ubi lectorem huc misimus. Porro Chronicon Lupi Protospata novissimè editum est inter Rerum Italicarum scriptores tom. 5 a pag. 37, unà cum variis lectionibus ex Ms. codice Italico illustrissimi Ducis Andriæ.

o In Aulinis, & paulo post, prout observat Caietanus in Animadversionibus, Elias in AULINIS cum esset. At superius hæc mulier dicitur Eliam in monasterio suo convenisse, quod is scriptor

ptor

A ptor initio tradiderat IN SALINIS fuisse, nunc vero IN AULINIS: & inferius, AULINAS tertium nominat. Certè quidem, nisi duplex loco nomen fuerit, in altero nominum error est. Aut igitur semper IN SALINIS legendum, aut IN AULINIS, quod inclinat animus. Nam scriptor Vitæ S. Philareti Panormitani monachi AULINAS nominat. An loco nomen ex aulis, id est, antris in eo monte incisis, atque ex iis AULINÆ dictæ? *Apud Caietanum tomo 2 in sermone, qui inscribitur de S. Philareto juniore Nili monachi, habentur ista pag. 115: Qui postquam fretum transmisit, Rhegio, quod Calabro litori adjacet, unà cum parentibus pertransiens, inde IN AULINAS (sic enim appellant) cum iisdem divinitus adventant. AULINAS inquam illas &c. Et pag. 117: Ubi ad monasterium, quod sancti Eliæ vocant, pervenit, gradus sistit. . . ac in ceterorum fratrum numerum cooptatur.*

P *Λύδιον ἄρμα, id est, Lydius currus, est in proverbio. Hoc scommate notabantur, qui in certamine quopiam longè cæteris essent inferiores, & ἄρμα Λύδιον ἄρμα θείης, id est, juxta (vel præter) Lydium currum curris. . . Quidam ad Pelopem Lydum referunt, qui suo curru vicerit Oenomaum focerum, in quibus est Gregorius Nazianzenus, sic usurpans, ut dicat, se tanto esse inferiorem eximii Basilii virtutibus, quantum pedes abest à Lydio curru, utique velocissimo. Hæc & plura habentur apud Paulum Manutium inter Adagia Ursellis anno 1603 edita, pag. 514.*

Q *Πεγῶς ταχύτερος, id est, Pegaso velocior, ibidem ponitur pag. 1031, estque hyperbolica locutio de iis, qui celeritate excellunt De Pegaso autem, equo alato, ac fabulosis poetarum figmentis celeberrimo agunt mythologi.*

CAPUT VI.

Varia Sancti miracula, mansuetudo ac seracitas, vaticinia.

C
E celo per menses quinque clauso

S Ed ad multo majora festinat oratio, ac fortasse multis, quæ dicuntur; incredibilia videbuntur: plerique enim naturæ legibus, quæ dicuntur, metiri consueverunt: quod si quid audiant, quod eas excedat, id verò vanum ac leve suspicantur: sed hominibus rerum divinarum imperitis id vitii solet adscribi, quos potius insanos appellamus. Ex vobis verò, auditores, qui hisce rebus profectò estis eruditi, Deique virtutem ex sacris Literis quotidie cognoscitis, nemo erit, fat scio, qui audeat ea in dubium vocare; sed silentio linguam premens vacuas aures præbebit: neque enim, quæ huc usque retulimus, tam admiranda sunt, quam quæ in posterum recensebimus. Olim maxima siccitate campi ita exaruerant prorsus, ut toto quinque mensium spatio ne una quidem nubecula cælo videretur: sed tellus sterilis atque inutilis ad culturam passim hiulca, fervidissimos solis radios in se penitissimè admitteret: fontes etiam, qui perpetuò scaturiebant, defecerant, ac magni amnes exaruerant. Ea re permoti incolæ ad novum Eliam confugiunt, velit communem calamitatem ab ipsis deprecari, ac pluviam à Deo exorare. Negare Homo planè modestus; illi instare atque urgere. Tandem Elias,

Vultis, inquit, causam hujusce temporum conversionis ac rerum perturbationis confusionisque edisseram? Sed ea, vel me tacente, est manifesta omnibusque conspicua: quia cum egenos videamus, nullo pacto eorum egestatem sublevare volumus, nec misereri eorum, qui miseris premuntur. Jam fraternam à nobis benevolentiam ex terminavimus, refrigit caritas: injustitia viget ac convalescit: idcirco clausum est cælum, pluvia tenetur.

53 Verumenimvero quando Deus Opt. Max. numquam clementiam atque in mortales providentiam, in eorumdem odium solet convertere (cum natura immutabilis sit) ei supplicemus, ad ejus genua nos abjiciamus in spiritu humilitatis & in animo contrito, ac nostrum omnium voces noctu atque interdium clamantium apertis auribus accipiet. His dictis, ad discipulum conversus, Concedamus, inquit, ad D. Mariæ, ut fratrum nostrorum postulationibus faciamus satis. Mox ad populum, Vos etiam precationibus vestris nobis paulisper optulemini; faciet enim, scio, nobiscum Dominus misericordiam suam. Cum itaque profecti Elias & Daniel sine ullo arbitro in templum, integram ibi noctem Numen precando contrivissent, audiit eos Deus, nostris calamitatibus ad miserationem commotus: voluntatem enim mentium se facit. Tuus aër, qui serenus, nec ulla nube obductus perpetuò ad illum diem visus fuerat, continuo nubibus involvitur: januas cæli aperit Dominus, visitat terram, & inebriat; quæ exaruerant, concepto humore foventur, crescunt, augentur, annique tempestates ad suam temperiem revocantur. Hæc profectò Eliæ sunt magnæ in Deo fiduciæ certissima argumenta.

54 Cum etiam fluvium, quem Secrtum a appellant, unà cum Daniele ac Sabba discipulis transire vellet; is verò tanto impetu ferebatur, ut neque scapha illum trajicere, neque tranare quis ullo modo posset; nam ad consueta aquas, torrentes etiam rapidissimi è vicinis montibus delabentes, per id tempus accedebant, & pons longè ab ipsis aberat, adeo ut ambo discipuli desperarent tam longum iter à Sene confici posse. Dum in ea cogitatione eorum animi versantur, ecce illum circa flumen in altera ripa conspiciunt: ubi verò fluvium ponte trajecerunt, magna cum admiratione procul hominem vident, propiusque accedentes reperiunt, ne tantillum quidem pedes aqua madefactos. Id quod ne ulli unquam, quoad ipse hac lucis usura frueretur, ullo pacto aperirent, etiam atque etiam ab illis contendit; sed pii religiosique monachi ingenti admiratione percussi, è metu ac reverentia ad S. Virum accedere pertimescebant: etenim existimabant id haud quaquam præstari posse ab ullo mortali, qui gravi corporis sarcina premeretur, sed ab uno Deo, cui parent creatæ res omnes; vel ab eo, cui ipse promiserit, sicut olim D. Philippo contigit, qui Eunucho per spiritum ereptus, inventus in Azoto perhibetur.

55 Igitur cum ad loca vasta, desertaque & a- quis carentia pervenissent (id enim sæpenumero facere consueverant ad vitandos hominum tumultus, ac precationi liberius vacandum) Daniel è multo labore atque æstu, siti cruciari cœpit, neque valens amplius stare, se humi projicit. Senex verò cum eo in periculo versari discipulum videret, ingenti miseratione commotus (vehementer enim illum diligebat, quem dicto audientem & in omnibus sibi morigerum sciret) non longè ab iis secedens, sese in preces effundit, ac

A. ANONYMO.

pluviam precibus obtinet:

E

in adversam fluvii ripam siccis pedibus transferretur.

F

con-

A. ANONYMO.

confestim Dominus ostendit fontem limpidissimum, ac frigidissimis aquis manantem, accersens discipulum, Bibe, inquit, fili, viresque refocilla ad incommoda æquo animo ferenda, quorum eremus solet esse feracissima. Is autem ubi sitim aquâ restinxit, lavit ac vires refecit, robustior atque alacrior, ut dicebat, est redditus & ad labores asceticæ disciplinæ, & ad vitæ duritiem atque asperitatem tolerandam. Contigit verò, ut Daniel cum sancto Viro Deo supplicans, cum videret totum instar ignis incensum atque inflammatum. Ibi discipulus ingenti lumine circumfusus, pronus in faciem humi concidit. At magnus Senex, ut qui probè nosset, quid causæ esset, cur ille pertimesceret, hominem è terra erigit, jubetque in ejusmodi rebus bono animo esse, nihilque timoris concipere.

paralytico
jamjam morituro

B

56 Nèc multo post, cum ad S. Cyriacæ castrum ventum esset, audit inibi presbyterum quemdam, nomine Malachiam, cum diuturno atrocique morbo confictari: jam enim pedum usum amiserat, ceteraque corporis membra paralyti dissoluta torpebant. Ad hæc modò febri tenebatur, modò capitis dolore cruciatur. Sic ab omni salutis spe destitutus, cum frustra desudaret omnis ars, præsidiaque medicinæ, in lecto decumbebat, jamjam animam exhalaturus: & quoniam sanctus Dei Vir præter alia virtutum decora, mirâ erat in ægrotos clementiâ, adeo ut illos invisere soleret: continuò ad hominem magno studio se confert, & cubili propius accedens, blandè rogare cœpit, ut sese haberet, morbi que vim perferret. Tum miser intermortua voce, quæ vix posset audiri, incipit de morbi cruciamentis, ac laboribus minimè ferendis ac perpessu alperis narrare.

gressum &
salutem reddidit.

C

57 At Senex scipione, quo innixus solebat gressus sustentare, in ægroti dextera collocato, In nomine, inquit, Jesu Christi, hoc bacillo innixus surge & ambula. Continuò paralyticus prehensio sancti Viri scipione surrexit atque obambulavit, ac paucis post diebus rite convaluit. Qua in re illud est magna admiratione dignum, quod ægrotus diuturno morbo vexatus, confestim de lecto, ubi tamdiu recubuerat, sanus exsilierit, quo clarior cælestis medici virtus appareret. Neque verò unus aliquis admiraretur, si talia ac tanta prodigia patravertit sanctissimus Vir: ea enim Servatoris nostri vox est: Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis: petite & accipietis. Numquam enim ille morbos curabat, nisi prius multa precatione Deum Opt. Max. implorasset. Quare non is auctor censendus est, sed bonorum omnium opifex Deus, qui suam benignitatem per Servum suum aliis declararet. Hic nihil afferre aliud poterat, quàm orationem, animi puritatem, piam exercitationem, ac in Deum fidem.

Fuisse Sarr-
etum* I. Chamaleontis
b

58 Porro erat, quemadmodum de Moyse adivinus, mortalium omnium mitissimus; idemque in eos, qui bonum, honestumque dicto aut facto oppugnarent, acerrimus, nulla umquam ullius habita ratione: neque enim ad suam cuiusque libidinem sese effingebat, ut plerosque facere videmus, qui instar Chamaleontis * b varios in colores commutantur: sed constans, sui que propositi tenax, ac singulari prudentia præditus, nihil omnino ulli præter æquumque & fas gratificari. Sicuti verò quidquam esset indulgendum, planè indulgere: cetera assentatoribus atque adulatoribus relinquebat. In ferendis verò sententiis ac judicando æquissimus; ut ex iis, quæ partim re-

ensuimus, partim dicemus, planum fiet. Michaël ille, quem supra memoravimus, qui de Ismaëlitis, ut dictum est, vel consiliis vel precibus venerandi Patris, non vulgarem victoriam reportavit, Calabrorum provinciæ præficitur. Hic dum præfecturam gerit, Columbum nescio quem reperit, hominem vecordem, novis rebus studentem ac planè sibi adversarium. Hic Columbus arrogantia superbiâque nimium elatus, contractis copiis armatisque hominibus stipatus, per civitatem ac pagos grassabatur ac gliscente improbitate, complures, qui parere sibi recusarent, dirè vexabat, direptisque bonis, eorum domos evertibat. Hunc Michaël præfectus per insidias captum, omnimodis suppliciis sine ulla clementia ultus est; idque per multos dies: postremò semivivum, in carcerem detrusum, crastino die obtruncare in animo habebat.

59 Hoc Dei Vir, qui suoapte ingenio in omnibus lenis ac clemens semper fuit, cum rescivisset, ad præfectum accurrens, hac oratione utitur: Præclare tecum, præfecte, actum existimo, cum omnia tibi ex sententia evenerint: etenim in factiosissimum ac profligatissimum hominem animadvertens, hoc exemplo aliis terrorem incutis, ne in hujusmodi scelera ac flagitia in posterum sese audeant præcipitare. Verumtamen ego id à te etiam atque etiam rogo, ut illius vitam mihi condones, quod ut impetrem, genua tua complector. Sic ille dicens, in genua provolutus, nullum supplicandi modum faciebat: Ignosce ei, qui dignitatem tuam, per summam amentiam, violavit: iracundiam vincat humanitas. Quid, quod in cælo judicem non habes, qui eadem mensurâ, quâ mensus fueris, remetietur tibi? An non illud audisti, Non judicabis bis in idipsum. Tum ille minimè æquam sancti Viri petitionem ratus, gladium acuebat, tendebatque arcum ad necem: rem tamen ita proferebat, ut aliquis respicientiæ locus dari videretur. Tandem ubi Elias advertit, nullo modo suis illum precibus molliri ac flecti, sed in eadem sententiâ obstinatissimè hætere; his iterum verbis præclarissimis præfectum aggreditur: Equidem, dux optime, quæ in rem tuam esse arbitratus sum, ea verò suadere tibi, atque à te exorare omni opere contendebam: at nunc tuo in proposito ita te pertinacem, obduratoque animo cum videam, sanè pervicaciæ tuæ fructum ferens amplissimum: Sic hominem, relinquens, opere maximo contristatus abscessit. Septem post diebus, præ immoderata animi iracundia gravem in morbum incidit, ac frustra per internuntios sanctum Virum accersens, nullum recuperandæ valetudini locum sibi relictum videt. Mox die insequenti, Deo ita ulciscente, periit. Columbus vero capitali sententiâ præter expectationem liberatus, in carcere vincus tenebatur, in Deo, atque Elia spes collocans suas.

60 Non multò post, in Aulinas nescio quis ex eorum numero, qui sibi sapientes esse videntur, ad S. Eliam venit. Is concionatoris personam induens, de pollicitatione seu, quod aiunt, voto, illum interrogabat. Hic verò Quando, inquit, votum nuncupasti? Tum ille, antequam Rhegium ab hostibus caperetur, coram episcopo, Deo me devovi: sed cum plerisque aliis ego etiam à barbaris comprehensus, in Africam captivus sum deportatus. Hic Elias cetera ordine, quæ ille gessisset, subdidit; Tu, inquit, pollicitationis oblitus mulierem adamasti, episcopo, ac quod palmarium est, Deo ementitus: nam tamen de hoc me celare voluisti, cor tamen meum intra

* ubi res ferebat, a-
crem, exem-
plis ostendit.

A intra te est, prout dictum est Jeze * ab Eliseo vate sanctissimo, nec me latere ullo pacto potuisti: & verò miser, existimas, levem hanc esse culpam; idcirco illam attenuas ac minuis: sed, quæ mea est animi sententia, eò diabolus tendit, ut culpas imminuendo & atterendo, in multo graviora scelera ac flagitia sine ullo metu homines possit inducere. Nunc ego quid te moneam? An in furdas cadaveris aures voces effundam? Qui enim sapientem se existimat, nequè se interim dignoscit tamen, in eo juvando omnis profus opera luditur. Quid, miser, quando alios monuisti ac docuisti, te ita indoctum negligis ac prætermittis? Hæc ut dixit, hominem à suo conspectu repellit, cum jam mentis acie perspicuè videret, nullo umquam pacto fore, ut ad meliorem ille frugem corrigeretur. Is itaque erat in ejusmodi homines Elias, acer, invictus, imperterritus: ac jure optimo: qui enim se facile superari sinit, is scilicet omnibus despiciatui est; & qui vulgi sententiis minimè assentitur, hunc nulla vis poterit expugnare.

B 61 Porro ingravescente jam senectâ, domi se continere necesse habebat, ac paulo post ait discipulo; Jam instat, Daniel, dies, quo nos religiosissimus Cæsar accerset: id quod multo antè mihi cælitus est indicatum. Leo enim Græcorum imperator audiens ab omnibus prædicari, ac laudibus effertî admirabilem vivendi rationem, ac prodigia à S. Viro edita, ejus videndi desiderio tenebatur, ut nonnihil etiam lucis ex sanctis illius precibus ad imperium accederet. Erat enim monastici instituti studiosus, & ad honestas artes proximè proclivis. Igitur dum hisce de rebus secum cogitant, ecce, quidam aulicus ad monasterium venit, qui Eliam ad Cæsarem magno, ut decebat, honore perduceret (erat huic nomen Musonius.) Is ad sanctissimi Patris pedes advolutus, benedictione impertitus, dat ei literas à Cæsare, quas ille cum accepisset, legissetque, Quid, inquit, Cæsari mecum vili abjectoque sene? Prætermittis olympi fontibus limpidissimis ad cœnosum torrentem animum adjecit. Quâ gratiâ tanto te vitæ discrimini objecit? Nempe ut monachum videres famâ, quam rebus gestis majorem. Sed, quando ita Deo videtur, senectutis ac imbecillitatis incommoda nihili pendens, dabo me in viam audacter: horum verò laborum ille mihi velim sit fructus, ut Columbus capitalis criminis reus absolvatur. Cui petitioni cum libenti sanè animo ille annuisset, acceptis Columbo & Daniele sociis, unâ cum aulico ad Regiam * proficiscitur. Interibi secretò Danielelem vocans, ei aperit, etsi iter inceptarent; nunquam tamen fore, ut vel ille Cæsarem, vel Cæsar illum videat; neque tamen frustra se eam peregrinationem suscipere, cum sibi præmium amplissimum sit salus ac vita hominis capite damnati.

C 62 Igitur appulsi Æricusam (ea est insula in ipso Iónii maris aditu, ab Epiri finibus non longè distans c) occurrunt obviam Chrysoni Tauromenitano, cui prædixerat sanctus Vir, cum Tauromenii versaretur, in eodem lecto, ubi ipse jacebat, Brachimum esse cubaturum. Is complectens verendum Senem; Tulimus, inquit, miseri, pater ac vates optime, quæ nobis multo antè denuntiasti, tuis consiliis ac monitionibus saluberrimis minimè auscultantes d. Sed quid nobis in posterum fiet, mihi saltem, qui te parentis loco & habeo & veneror, aperire ne graveris. Ego, respondit Senex, hoc prædico tibi; non multis abhinc diebus è vita excedes. Id quod eve-

Augusti Tomus III.

nit, ut Vir sanctissimus fuerat prolocutus. Hinc A. ANO- solventes Naupactum e tenent; ibique comperi- NYMO unt rumorem circumferri, Syriacam Agarenorum classem, quæ Constantinopolim cogitabat, omnia maria percurrere. Tum Homo Dei ac vates gloriosus, Non ita, inquit, eveniet, non ut homines vulgo opinantur; sed ut Deus optimus faciendum statuit: nec illi in Byzantium navigant, ejusque everfionem machinantur; sed in medio Helleponti f cursu revertentur, & Illyricum sinum g percurrentes, Thessalonicam invadent ac depopulabuntur. His auditis, Musonius sanè quam graviter obstupuit: Etenim, dicebat, si ita hæc evenient, portenti simile; ac supra omnem humanam vim existimo hanc futurorum cognitionem, atque id. satis superque esse ad declarandam sancti Viri puritatem. Quid enim, Deus immortalis, aliud est; si hoc non est prodigium, quæ nondum evenerunt, eadem perinde ac evenissent jam; aut ab alio didicisset, mortalem multo antè liberè audacterque prædicare. Multo plura his narrare solebat beatus Daniel post sancti Viri dormitionem h.

A N N O T A T A.

a *Suas Caietanus profert de hoc flumine conjecturas in Animadversionibus pag. 25 dicens: In exemplari Græco Secrum (in nostro item Σημωρ.) An censuerimus fluvium, quem Strabo vocat Sagram lib. 6; Plinius lib. 3 cap. 10 Sagram, Locros inter & urbem Cauloniam; qui Gabrieli Barrio & Mazzellæ Alaro dicitur; Leandro autem Sagriano? Cellarius agit de hoc argumento lib. 2, cap. 9, pag. 587, ac fluvium Sagram representat in tabula ad pag. 527, in qua tabula vide Brutiorem agrum.*

b Χαμαιλέοντος δίμετροβόλωτος, id est, Chamæleonte mutabilior. Chamæleon commemoratur inter animantia quæ colorem mutant. Hujus figuram diligenter describit Aristoteles lib. De naturis animantium 2. Quod ad coloris mutationem attinet, hæc tradit è Græco ibi sic reddita: "Mutatur, autem illi color, cum inflatur; fitque is nunc, niger, non ab similibus crocodilorum; nunc palidus, cujusmodi lacertarum; nunc rursus niger, gris variegatus maculis, qualis est pardorum. Accidit autem hujusmodi mutatio coloris per, omne corpus: siquidem & oculi & cauda in, eundem cum reliquo corpore abeunt colorem. Motus hujus animantis admodum segnis, qualis est ferre testudinum. Pallefcit moriens. Ex, animato color idem durat. Hactenus Aristoteles. His ferre consentanea tradidit Plinius lib. 8 cap. 33, illud addens, hoc animal toto corpore reddere colorem, quemcumque proximum attigerit, præter rubrum & album. Competit igitur adagium in hominem versipellem sive inconstantem, ac pro tempore sese vertentem in omnem habitum. Hæc sunt apud Manutium supra citatum, pag. 849. Aldrovandus de Quadrupedibus digitatis oviparis lib. 1 cap. 14, pag. 668 tractat de chamæleonte, apud quem varia de hoc animali prorsus mirabilia curiosus lector inveniet.

c Duplex est Ericusa; quarum una distinguitur ab alia per voces à Biographo hic adjunctas. Intelligenda itaque hoc loco est Ericusa, insula maris Iónii, in Epiro Plinio, quæ nunc Pachfu dicitur, seu Paxa major, ad meridiem Corcyræ insulæ, & vix 12 milliariibus ab ora littorali Epiri in occasum, sub dominio Reipublicæ Venetæ, à qua concessa fuit Pargensibus Epirotis, ut in

A. ANONYMO.

his armenta sua nutrent, uti refert Baudrantius. Altera verò synonyma est insula maris Tyrreni, versus Siciliam Straboni, quæ Ericodes Ptolemaeo, & Ericussa Stephano, una est Æoliarum, & nunc Alicur dicitur, teste Leandro; parva est, & habet tantum aliquot tuguria piscatorum, 15 mille passibus distans à Lipara in occasum, & 7 à Phoenicusa Usticam versus 25, sicut idem autor tradit.

d Vide hanc Vitam num. 47.

e Naupactus, urbs est Ætolia in Græcia, Italis Lepanto, in ora sinus Corinthiaci, insigni victoria, quam Christiani anno 1571 à Turcis reportarunt non procul à dicta urbe, admodum memorabilis. Qua de causa S. Pius PP. V Litaniis Deipare Virginis, cujus potissimum auxilio tantam victoriam partam esse profitebatur, inseri voluit Auxilium Christianorum ora pro nobis, uti videre licet apud Spondanum in Annalium Baronii Continuazione ad annum 1571 num. 21; ubi etiam agitur de festis in rei memoriam institutis.

f Hellepontus, angustia maris sive fretum inter Asiam ad ortum, & Thraciam Europæ regionem ad occasum, indito, ut in fabulis est, ei nomine ab Helle, filia Athamantis regis Thebarum, qua ibi decidens submersa fuerit. Plinius lib. 4 cap. xi Hellepontus, inquit, septem (ut dicimus) stadiis Europam ab Asia dividens, quatuor illic inter se contrarias urbes habet: in Europa Callipoli & Seston, & in Asia Lampfacum & Abydon.

g Per Illyricum sinum videtur hic commodè intelligi posse sinus Thermaicus sive Macedonicus maris Ægei, in Macedoniam extensus, in cuius intimo recessu jacet Thessalonica, de qua proxime hic sermo est, quæque olim Therma fertur nuncupata. Cur autem Biographus sinum illum vocat Illyricum? Tractum illum terra Illyrici orientalis nomine vocatum fuisse, indicio est illud imprimis, quod apud Carolum à S. Paulo in Geographia sacra, quam supra in Annotatis ad caput 3 lit. u citavi, in notitia antiqua episcopatum Illyrici orientalis pag. 196 ponatur provincia Thessalonicensis &c. Ad hæc, in eisdem Annotatis lit. r occasione Epiri veteris ac nova, dictum est, novam multis post seculis ex Illyricanis Macedoniæ gentibus conscriptam fuisse.

h Hinc commendari meretur Actorum fides, ex antea dictis in Commentario prævio § 5 num. 44.

CAPUT VII.

Morbus; obitus; corporis sepultura, integritas ac translatio; concursus ad illud; miracula; Leonis imperatoris munificentia.

In Græciam delatus morbo corrumpitur.

a

b

A Ge verò, nunc de exitu dicamus, quo S. Pater vitam suam clausit: id quod & nobis ad memorandum, & vobis ad audiendum utile ac maximè jucundum existimo. Fuit verò ejus ex hac vita migratio illi non absimilis, quæ de Jacob patriarcha antiquissimo memoratur: neque sancto Viro prorsus incognita, sed, sicuti Moyse b, multo antè demonstrata. Itaque Naupacto solvens, Græciam peragrabat, ac delatus in quemdam lo-

cum ab Illyrico non longè distantem, morbo tentatus est non sanè gravi ac molesto: nam cælitus illustratus à Deo didicit, daret Columbo commendationis epistolam, eumque mitteret ad imperatorem. Eum igitur ut ablegavit, ipse Thessalonicam contendit, in quam urbem ingredi noluit, sed ante vestibulum mansit, in quodam templo sanctis Apostolis dicato: ac die insequenti ad meridiem, quando ecclesiæ vacant à frequentia populi, monachum, qui templo illi præerat, rogat, vellet in sancti martyris Demetrii se traducere: isque libenti animo annuit; & inter eundem cum S. Pater urbem intueretur, suspirium petiit; & ex animo moerenti similis martyrem appellans, Ubi, inquit, gentium es, Demetrii martyr Christi gloriosissime, quibus tandem in locis morare? Quonam cælestium orbium tractu vagaris? Hæc, & alia id genus dictabat, & in templo, & ad sancti martyris sepulchrum propius accedens. Hæc cum audiret monachus, qui Eliam ductabat, non mediocriter offensus, illi secum ipse maledicebat. Sed Elias, absoluta precatone, ad monachum conversus, Quid offenderis, frater carissime, quasi verò malè sentiam, malèque loquar? Verumtamen tibi vel mediocris est penitentia, & abundat probitas, ibi Dei misericordia multis partibus major reperitur. Tum monachus sentiens cogitationes suas hospitem minimè latuisse, ad ejus pedes abjectus rogat, hanc sibi culpam ignoscere pervelit: quam ille homini ut condonavit, magna admiratione perfunctus, ac præproperè festinans, quotquot sibi occurrerant, rem ordine narrabat.

64 Igitur eo loco cum esset Elias, morbo jam ingravescente, scamnum sibi afferri postulat; quod delato ibi decubuit. Cum verò locus minimè esset idoneus ad quietem capiendam, ad Caminos (locus quidam est) migravit. Hic Daniele discipulum, ac fratrem carissimum ad se vocans, Ego, inquit, Daniel, fili suavissime, sicut scriptum est, viam patrum meorum ingredior: adest jam tempus nostræ resolutionis, cum octogenarius es sim. Tu verò affectus es doctrinam meam, institutionem, propositum: in his fortiter constanterque persiste: neque te otio dederis, sed piis exercitationibus ac studiis te expolire contendas. Sic verò vive, ut quasi quotidie te morituro existimes, quod etiam atque etiam reliquos fratres monitos velim. Porro neque corpus nostrum hic conditum derelinquas, neque Constantinopolim ad Cæsarem deferri ullò modo patiare: petet enim, sat scio, perquiretque Imperator. Quod ego cum à divina providentia accepissem, tibi epistolium ad Cæsarem multo antè dedi, uti post obitum nostrum sineret corpus ad suum monasterium afferri; quod Imperatoriæ urbi nulli omnino usui esset futurum, neque Deus æquo animo laturus. Vos potius, quod vestrum est, vendicate, nostrique memoriam, tanquam parentis amantissimi, ex animis vestris excidere minimè patiamini. Porro, si rectè memini, apud te est ea epistola: servato diligenter; & cum ea venerint, (evenient autem quamprimum) mitte illam ad Cæsarem; quæ perscribuntur, effecturum scio. Ceterum vale ac salve, fili: jam enim decedit Elias, neque amplius hæc lucis usura perfruetur. His dictis, omnibusque sui studiosis salvere iussis blandèque amplexis, ingenti cum lætitiâ atque hilari vultu defecit, & positus est cum patribus suis xvi Kal. Augusti.

65 Ejus obitu divulgato, coactus est ingens monachorum ac populi numerus, atque adeo ipse

D

e

d

E

Quo Thessalonice ingravescente, morbo an- teq. a se prædictam obiit

f

e

F

f

g

pse

A pfe Dux *i* cum suo exercitu, ac toto eo die ac nocte insequente, multis luminibus, hymnisque funebribus decantandis, incensisque suavissimis odoramentis sacrosanctum ac venerabile sanctissimi Patris domicilium *k* cohonestare. Postera luce in sancti martyris Gregorii *l* templo piè religioseque illud deposuerunt. Verum Daniel cum nullo modo posset sancti Viri reliquias in suum monasterium deferre, ibidem ad decimum mensem substitit. Interim quidam patricii dignitate clarus; (is Bardas *m* est, cujus nomen per omnium ora circumfertur) audità Viri sanctimoniam ac miraculis, ad Danielem adiens, etiam atque etiam illum rogat, velit B. Patris sepulchrum sibi adaperire; quod sacras ejus reliquias venerandi magno desiderio teneretur. Hoc ille cum præstitisset, repertum est corpus prorsus integrum atque incolume, neque quidquam detrimenti passum: qui *eam diffavit odoris suavitatem, ut omnis locus affatum repletur. Hoc prodigium vir illustris cum vidisset, magna cum pietate ac religione corpus sanctissimum venerari, salutare, deosculari; ejusque exemplo omnes pariter, qui in præsentia aderant, idem præstare. Ibi continuo jubet fabricari ligneam thecam, atque in ea corpus purissimis vestibus involutum condi, ac in eodem templo reponi: simul de toto negotio Imperatorem, inscio Daniele, certiore facit.

B 66 Cæsar, re per patricium cognita, jubet beati Viri corpus, quasi opimas gazas ac thesaurum opulentissimum ad se deportari; ut vel hinc appareat, ejus vaticinia nequaquam fuisse vana, aut in irritum cecidisse. Tum Daniel epistolam Patricio dat ad Cæsarem, simul hominem docet de his, quæ Præceptor sibi antea vivus mandaverat. Patricius epistolam per tabellarium ad Cæsarem mittit: quam ille cum accepisset, ac fuisset deoscularus, legissetque quæ in ea scriberentur, continuo quæ jubetur, facit. Tum accersens Georgium Calabrum genere, hominem gnatum, & præclaris natalibus ortum, qui ea tempestate Constantinopoli versabatur, illi hanc provinciam demandat. Is simul in Caminorum, quod aiunt, locum est delatus; sacrosanctis reliquiis acceptis, omnes imperii provincias *n* ac Græciam ipsam peragrabat, Thesprotum *o* atque adeo usque Buthrotum *p*. Illinc conscendens, ac prospera utens navigatione, ad Rujianorum *q* oppidum appellitur, ac post equo vectus *r* in Belianum *s* castrum venit.

C 67 Ibi adolescens quidam à spiritu dirè cruciabatur, adeo ut sæpè ad deserta vastaque loca ire compelleretur: interdum etiam se in mortuorum sepulchra penetrare; eoque dementiae demon misellum adegerat, ut sua ipse excrementa ac sordes devoraret. Is ubi ad sancti Viri reliquias propiùs accessit, derepente pulso tyranno, sanus ac sui compos est effectus, ac Deo gratias agens ad Salinas *t* proficiscitur *u*, de sancti corporis translatione fratribus annuntiaturus. Qui simul rem cognovere, partim alacres ingenti gaudio cumulabantur de repertis beatissimi Patris reliquiis; partim non mediocriter dolebant, quod eo se Viro orbos intelligerent, quem parentis loco semper coluissent atque adamassent. Omnes tamen libenti alacrique animo in Taurianam *x* honorificentissimè, ut decebat, illi obviam processere. Porro qui fuerit eo die populi concursus, non facile quis explicaret. Mox referatà capsulâ reperiunt sanctissimum corpus intactum integrumque, odorum omnium odore suavissimo spirans. Hic quid dicam energumenos sanctarum reliquiarum

Augusti Tomus III.

rum contactu sanatos? Quid variis morborum generibus tentatos suæ valetudini restitutos? Quid oculis capiteque laborantes rite procuratos? Nec vero stetit gratiarum, ac miraculorum fons; sed hodieque *y* iis abunde dimanat, qui ad illum cum fide accesserint. Porro ejus monasterii *z* fratres, junioris Eliæ pallio *aa*, sacro nimirum corpore, donati, duplicis spiritus facti sunt participes: nam ejus præceptis informati ad perfectam virtutem consequendam admonentur, & sanctissimis vestigiis inhærentes, in ejusdem virtutis via incredibiles progressus faciunt; se adhortantur, stimulant, impellunt.

E 68 Sed Leo imperator religiosissimus, quæ fuit vel post mortem in Patrem sanctum observantiâ, census & prædia ejus monasterio liberalissimè attribuit, ut omnium, quæ in Italia sunt, monasteriorum clarissimum, ac celeberrimum existeret: id enim tametsi antiquitate illis concedit, gloriâ tamen longè præstat. Cum enim novi Eliæ sedes, & quasi novum Carmelum *bb* fuisset, redditum est veluti quidam deliciarum paradysus *cc*, & plantis spiritualibus confitus, quæ ferunt virtutum uberrimos fructus, ac folia nullo umquam ventorum turbine decussa, quæ est constans fidei confessio. Tu verò, ô beata olim sancti Viri domus (jam enim ad te mea se convertit oratio) neutiquam te existimes carissimo Parente orbatam, sed in ejus te esse tutela ac patrocinio non minùs hac tempestate, quæ est in cælum delatus, quàm antea, cum esset vivus ac superstes. Quanquam enim minimè ille oculis cernitur, adest tamen spiritu, filios suos servat, dirigit, suasque oves cognoscit, & à suis ipse cognoscitur; ipse ovile suum custodit, & à truculentissimorum luporum insidiis tuetur. Idque eo meliùs præstat, quo se Deo propiorem videt, nostræ mortalitatis vinculis jam exemptus, ac purissimam mentis aciem in lucem illam inaccessam, omnisque beatitudinis originem liberiùs desiguit. Atque hæc sunt, quæ ex multis collecta conscripsimus: quamquam, ut verum fatear, multa etiam sunt, quæ prætermittenda sumus arbitrati, ne propter rerum multitudinem auditoribus odiosi ac molesti essemus; aut multa congerendo, nimis excresceret oratio. Quare medium tenentes, ac regiâ, quod aiunt, ingredientes, potiora ac notiora selegimus, ut neque auditores prolixæ orationis tædio afficerentur, nec tenuitate rerum magnum Virum despicatui haberent. Ceterum hoc Deum immortalem precor, ut sancti Patris rerum gestarum non auditores tantum, sed imitatores perpetuò simus; ut ejusdem etiam præmiis donemur, quæ ille in cælo abundantissimè est consecutus, in Christo Jesu Domino nostro, cui sit gloria, & imperium in secula seculorum. Amen.

A N N O T A T A.

a De ejus morte agitur in libro Genescos cap. 49: ubi declarat sepultura sua locum, Finitisque mandatis, quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectulum, & obiit; appositusque est ad populum suum.

b Libri Deuteronomii cap. 34 Hæc est terra, ait Deus, pro qua juravi Abraham, Isaac & Jacob, dicens: Semini tuo dabo eam. Vidisti eam oculis tuis, & non transibis ad illam. Mortuusque est ibi Moyses servus Domini, in terra Moab, jubente Domino.

c Inscribitur Martyrologio Romano ad diem 8 Octobris. Consuli interim possunt Notationes Baronii

sepultura, corporis integritas, ac suavis odor:
i
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
x

* quod

quod dum jubente imperatore, transfertur ad Sancti monasterium.

miraculis coruscant, ubi & in loco depositionis.

A. ANONYMO.

y
z
aa

Leo imp. dicitur Sancti monasterium. Biographi ad illud apostrophe.

bb
cc

E

F

A. ANONYMO.

Baronii ad istum diem, ubi inter alia refertur frequens concursus Christianorum ad sepulchrum S. Demetrii Theffalonicam, ex quo unguentum medicum scaturire jugiter consuevit: de qua re mox dicam.

d Joannes Cameniata supra laudatus post Paulum Theffalonicensium in fide magistrum, ponit pag. 319 inter martyres magnum, interque victores coronatos dignè admirandum Myroblitam (unguentis scilicet manantem) Demetrium, qui & ipse pro pietate plurimum defudavit &c. Et pag. 324 laudat eum à suo erga Theffalonicenses patrocinio.

e De hoc puncto chronologico Commentarius prævius sub initium § 3.

f Vide qua de hoc monasterio superius dicta sunt, ac porro recurrent paullo post.

g Bernardinus Rheginus in Vita S. Eliæ (de cujus Compendio dictum est antea) Eliam nostratrem, sicut observat Caietanus in Animadversionibus pag. 25, Rhegii in Calabria obiisse significat, animamque suam Deo reddidisse in manus alterius Eliæ junioris. Indubitato errat. Nam Elias Ennensis obiit Theffalonicæ, urbe Macedoniae, animam Deo commendans in manibus discipuli Danielis, ut ex hac historia certum est. Vide Commentarium prævium § 4 num. 36 & sequentibus.

h In nostro apographo Græco Μηνὸς Λόω, ὃς ἐστὶ Ἀύγουστος, ἐπὶ τῆς δεκάτης. Id est: Mensis Loo, qui est Augustus, decimâ septimâ. Anno 1712 Hamburgi prodit Menologium sive libellus de mensibus, centum circiter populorum menses recensens atque inter se conferens, auctore Fabricio: & ibidem pag. 44 assignantur menses Syro-Græcorum, sive Syro-Macedonum, Antiochenorum, Gazæorum, Smyrnæorum &c., incipiendo à Novembri, qui ponitur primo loco; decimo autem, qui respondet Augusto, notatur Λῶος (Lous, qui alibi in dicto opusculo scribitur cum diphthongo Λῶος) & additur: Hunc decimum mensem esse, testatur Julianus in Antiochico. Ibidem pag. 46 dicitur apud Tyrios esse September; apud Lycios ac Sidonios October pag. 47; apud Macedones & Asianos &c. Julius pag. 43. Augustus, ut ad propositum nostrum redeamus, Græcis Lous, inquit Pagius in Critica Baroniana ad calcem tom. 1 pag. 592.

i Ipse dux, nempe Leo prætor cognomento Tharfilacius, qui expugnatâ Theffalonicâ, à Saracenis captus est, Joanne Curopalate auctore; sicut ad hunc locum observat Caietanus in Animadversionibus pag. 25.

k In nostro apographo est οὐλῶος, id est, habitaculum seu tabernaculum, anima videlicet, quod est corpus. Sic 2 Petri 1 ψ. 14: Certus quod velox est depositio tabernaculi mei. Et ibid. ψ. 13: Quamdiu sum in hoc tabernaculo. Et 2 ad Corinthios 5 ψ 4: Nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus.

l In qualicumque nostro Vita apographo sancti martyris Georgii, sicut in Comm. prævio monimus initio § 4.

m Ambiguus animi sum, ait in Animadversionibus Caietanus, quis fuerit is Bardas. Nam plures per hæc tempora eodem nomine, quorum meminit Joannes Curopalates.

n Quid illi cum omnibus imperii provinciis? Quomodo peragratio ac deviatio tam vasta coheret cum mandato Leonis imperatoris paullo ante exposito? Non equidem intelligo. Fortè vel legendum varias imperii provincias, vel tò omnes

imperii provincias ita accipiendum, ut denoter, omnes IMPERIO vel jussu Cæsaris designatas provincias, nimirum Macedonia, Theffaliam, Epirum ac Theffrotiam pergrasse seu transivisse Buthrotum usque, inde mari se committens promoverit imperatum iter Calabriam versus. Et verò è nostro apographo Græco Vita eruo ista correctis mendis: Διήρχετο τὰς ἐπαρχίας Ἀμυδον, Θεσσαλίαν, Ἐπίδακκα καὶ Θεσπρωτίω μέχρι Βυθρωτῆ. Id est: Pertransibat regiones Amydum, Theffaliam, Græciam & Theffroten usque ad Buthrotum. Sed 10. Nos modo transitum illum ordine meliore posuimus. 20. Non assequimur, quid velit sibi Amydum regio. Invenitur tamen Amydon, quæ urbs fuit Macedoniae in Pæoniae tractu ad Axium fluvium, uti videre datur apud Baudranium, & de quo loco etiam agit Ortelius.

o Theffrotum, Theffrotis & Theffrotia, Epiri regio: Plinius, Strabo, Ptolemæus, uti habent sapiens citata Animadversiones pag. 25.

p Usque Buthrotum. Præter dicta in Annotationis ad cap. 3 lit. q; addi hæc possunt ex Animadversionibus antè designatis: Straboni lib. 7 urbs in Epiro: coloniam vocat Plinius: Buthrotorum sinus, Epiri regionis, apud Ptolemæum. Est & Buthrotus in magna Græcia annis non procul ab urbe Locris, Livius lib. 29: sed hic de Buthroto Epiri fermo est.

q Thurcorum castellum. Antonina Roscianum; Procopio Rufcia; Leonardo Aretino Rufcianum. Procopius de Bello Goth. lib. 3 "Rufcia est promontorium Thurinorum. Juxta id, ad milliaria passuum septem cum dimidio, præsidium validissimum construxere Romani, Aretinus de Bell. Ital. l. 4 "Rufcia est Thurinorum, castellum (corrigi promontorium) supraque illud, oppidum remotius à mari arduo loco situm, quod Rufcianum vocant. Hac Animadversiones identidem indicata.

r In nostro Ms. Græco est πεζοπορίας, id est, pedibus gressus, vel pedestri itinere proficiscens.

s Stephano de Urbibus Bescia, Aufoniorum urbs. Apud Livium lib. 30 Bescidæ, Brutiorum oppidum. Idem etiam putat in sua Calabria Gabriel Barrius: sed enim certum est, occidentalem Calabriae oram antiquitus Aufoniam dictam, ut Dionysius Alicarnassensis tradit. Strabo item lib. 2 ait, mare Aufonium esse, quod deinde Siculum. Prodit Licophron, Philoctetem Herculis comitem ab Aufonibus occisum, qui oram fluminis Crathis habitabant. Crathis autem Theocrito, seu Cratheis Plinio Brutiorum aënis prope Scyllam. Atque hæc Apollonio Rhodio de Argonautis lib. 4 Scyllæ Aufoniæ, prout videre licet in Animadversionibus eisdem, de quibus antè.

t De efformatione hujus vocis, dictum est supra plùs quam satis.

u Ibidem: Ἐκείθεν Δανιὴλ προσλαβὼν ἄσπιδα ἐν Σαλίνας μινύσων ἢ ἀνακομήσιν ἔοσις τῶν ἀδελφῶν. Illinc Daniel, assumpto corpore, ad Salinas proficiscitur, Sancti translationem fratribus significatur. Quod itaque in hac Vita excusa tribuitur isti energumeno adolescenti, in nostro Ms. adscribitur Danieli.

x Taurianum rectius dixerimus. Apud Melam lib. 2 cap. 4, Taurinum; apud Plinium lib. 3 cap. 5 Tauroëntum legebatur. Sed Taurianum utrobique legendum, ut Hermolaus Barbarus, & Nonius Pintianus castigant: quemadmodum apud Stephanum de Urbibus Taurania legitur pro Tauriana. Urbs est in agro Brutio Metaurum inter & Scyllam. Animadversiones, de quibus supra.

y Hinc

A y Hinc colligitur, Biographum non statim post translationem hac scripsisse.
 z Corpus itaque S. Eliæ nostri è Gracia in Calabriam translatum ad monasterium, quod jam sæpissime nominavimus. Quæ autem hac occasione notata sunt, habentur in nostro Commentario prævio § 4 num. 36.
 aa In Ms. nostro lego ως ἀλλω μηλωτῶ, tamquam alteram meloten. De quo vestimenti genere consuli potest apud nos Commentarius historicus de S. Elia Propheta tomo v Julii, die 20 § 8.
 bb Novus Carmelus dicerem: nam Carmelus,

Gracè Κάμμηλος, est celeberrimus mons Palaestina: Carmelum verò promontorium esse lego ejusdem Palaestina prope montem cognominem. Plinius lib. 5 cap. 19: Promontorium Carmelum, & in monte oppidum eodem nomine, quondam Ecbatana dictum.
 cc Ἡντινα παροικήσας ὁ νέος Ἡλίας, ως ἄλλος ἐπὶ νεότητι Κάρμηλον, εἰδείξεν νέον παραδεισον. Hac è Ms. nostro deprompta sic interpretor: Quam (sedem) novus Elias, sicut alter ab incunte ætate Carmelum, incolens, novum reddidit paradisum.

A. ANONYMO.

DE SS. BENEDICTA ET CÆCILIA VIRGINIBUS

ABBATISSIS SUSTERENENSIBUS, ET RELINDE RECLUSA,

IN AGRO JULIACENSI.

Sylloge de earum cultu.

B

E

J. B. S.

SEC. X.
 Coluntur cum S. parente Sustereni,

N Floribus suis ecclesiæ Leodiensis ad diem xvii Augusti hunc præfigit titulum noster Bartholomæus Fisen: SS. Benedicta & Cæcilia abbatissæ Sustereni & Relindis clausa, ita citans: Brüstemius & quæ Jacobus Kritzradt S. J. collegit è veteribus monumentis Susteren. & ad me misit. Ex certis hujusmodi monumentis nos præcipuè induxit idem Fisenus, ut harum trium sanctarum virginum parentem Zuentiboldum ad hujus mensis diem xiiii Sanctorum numero adscriberemus, ut ibi paulò fusiùs explicatum est. Inter ea porro fidentiùs connumeravimus cultum immemorabilem, qui sacris ejus reliquiis Sustereni constanter exhibetur; quo eodem argumento sanctas ejus filias huc adducimus, quarum, saltem priorum duarum, Sustereni defunctorum reliquias in rerum sacrarum thesauro religiose asservatas, publicæ venerationi exponi testatur non semel alibi a nobis laudatus Arnoldus Hertzworinus in sua Sustereni historia Ms. § 7 ad dictum diem xiiii citato, ubi post enumeratas sancti Parentis reliquias, ita expressissimè subjungit: Capita & ossa S. regis Zuentiboldi filiarum abbatissarum Sustereni, scilicet Benedictæ & Cæciliæ.

C

licet junior ibi deposita non sit.

2 Atque hæc quidem de duabus istis celeberrimis abbatissis Benedicta & Cæcilia disertè afferuntur, non item de natu minima sorore Relinde clausa, quam aliis conjunxit Fisenus, tamen satis manifestè insinuet, eam nec Sustereni obiisse, nec proinde depositas ibidem sacras ejus exuvias, quarum, cum ceteris ad eam spectantibus oblitteratam memoriam satis indicare videtur laudatus scriptor, ut mox ex ejus elogio abunde patebit: unde, ni fallor, fateri cogimur, eo solo titulo sororibus conjungi posse, quod cum ipsis eodem loco & ipsa Relindis annuâ memoriâ celebretur, & eodem ipso die, hoc nempe xvii Augusti, non verò xvi Novembris, quo ex Gelenio Benedictam & Cæciliam collocavit noster Theodorus Rhay inter Animas illustres Juliæ Cliviæ &c. Nos hic Fisenum sequimur, & laudatum Susterenensem histo-

richm. En modo promissum breve ipsarum trium elogium:

3 Sorores fuerunt, natæ Zuentiboldo Lohringiæ rege & Arnulfi imperatoris filio: de quo nobis sermo fuit decimo tertio hujus mensis. Augustam suæ gentis majestatem sanctæ illæ virgines paribus omnès animis posuerunt, ut Christi humilitatem sectantes, religiosam vitam instituerent. Condiderat nuper rex pater, aut potius instaurarat, quod Sustereni fuerat inclytum multa virtute sacrisque aliquot Sanctorum exuviis cœnobium, sed in favillas & cineres Normannica rabie corruebat. Hoc regebat insigni sanctitate virgo nomine Amelberga, cujus xi Kalendas Decembris meminimus. Ejus magisterio se subjecerunt ternæ sorores, & dignam suo genere virtutem adsecutæ sunt.

Simul religiose fuerunt,

4 Ac Relindis quidem (quam natu minimam aiunt fuisse) cum solida sanctioris vitæ fundamenta posuisset, nullo sui contemptu satis contenta, cœnobio solitudinem prætulit, quo soli Deo nota, mortalium omnium oculis se subduceret. Flemaliam secessit ad Mosam supra Leodium, ubi rex pater religioso filia suæ desiderio (ut quidem opinor) obsecutus, Virgini Matri templum posuit. Hic se Relindis abdidit in tuguriolum, quod sacræ ædi adhærebat, eoque clausa totam vitam exegit eximia integritate spectabilem. Illam multis olim miraculis Deus ornavit; sed omnem ejus memoriam oblitteravit temporum iniquitas.

sed Relindis vitam finivit reclusa.

F

5 Sustereni substiterunt ambæ sorores aliæ tanta morum puritate, ut cum naturæ concessisset antistita Amelberga, toti sacrarum virginum cœtui iusta sit præesse Benedicta. Susceptum munus obivit religiosæ disciplinæ magno splendore, ac tandem quæ terrenum regnum Christi causâ contempserat, ab eodem evocata est ad cælestem. Successit Cæcilia, sorori nequaquam impar; præclarisque exemplis non minus quam consiliis postquam aliquamdiu parthenonem illustrasset, vitâ sanctè defuncta est. Eundem utrique diem Ecclesia consecravit.

duæ seniores successivè abbatissæ.

DE S. JOANNE EPISC. CONFESSORE

CIVITATIS MONTIS MARANI

J. B. S.

In principatu ulteriore regni Neapolitani.

SEC. XI.
Notus ex
sola Vita ab
Ughello edi-
ta

Hic S. Joannem episcopum pro-
ducimus, illustrem sanè apud
suos & celebri annuo cultu hoc
die festivissimè in dicta civitate
recoli solitum, cujus in nostris
cujusvis regionis aut atatis
Martyrologiis nulla usquam, saltem quam ha-
ctenus viderim, exstat memoria, quodque mi-
randum maximè, ab ipso Ferrario, Sanctorum
Italia tam diligenti solertique collectore omnino
præteritus est, quod idem de monasticis dicendum:
ut Wioni, Menardo & quidem Bucelino ignotus
fuerit, omnium primo & soli Mabillonio cog-
nitus, qui tomo VI Sanctorum sui Ordinis parte 2 ad
calcem eum ex accepta ab Ughello notitia retulit,
ita de ipso in sua præmonitione observans:

& à Ma-
billonio re-
cusa,

2 Totam hujus beati Viri, quam habemus,
notitiam debemus Ferdinando Ughello, qui in Ca-
talogo episcoporum Montis-Marani S. Joannem
ex Benedictino monacho ad hanc sedem jussu Gre-
gorii VII Pontificis Maximi assumptum, primum
ordine recenset, quamvis alios in hac sede præ-
cessisse fateatur, sed quorum nomina sunt incom-
perta. Hujus beati Viri Vitam olim existisse in-
tegram observat idem auctor, quæ in codice hæ-
dino scripta cum aliis ecclesiæ Maranensis cime-
liis in incendio perit, exceptis duobus foliis,
quæ fragmentum infra à nobis exhibendum con-
tinebant, non sine miraculo servatis. Mirum est,
Joannis nostri nomen in Martyrologiis, quæ qui-
dem videre nobis licuit, desiderari, cum civita-
tis & diocesis Maranensis præcipuus patronus ha-
beatur, quo titulo ejus festum die XVII Augusti
in ecclesia colitur: factæ ejus reliquiæ in cathedra-
li ecclesia, præter quam nullus est in urbe pa-
rochialis titulus, asservantur. Quo anno Joannes
obierit incertum est. De ejus enim ætate nihil aliud
rescire licuit, nisi quod, curante Gregorio VII,
factus fuerit episcopus, cujus ideo mor-
tem ad hujus seculi undecimi finem revocare vi-
sum est.

quæ ex alte-
ra editione
illustratur.

3 Non vidit nec videre potuit Cl. scriptor Ma-
billonius alteram Ughelli editionem, cura & stu-
dio Nicolai Coleti, ecclesiæ S. Moysis sacerdotis a-
lumni, auctam ac emendatam, & apud Sebastia-
num fratrem Venetiis anno 1721 editam, in qua
non pauca correctæ sunt, quæ ab Ughello parè ni-
mium & jejune explicata videbantur, ut Addi-
tionem quantumvis paulo longiorem omittendam
non putaverim. Neglectis igitur iis, quæ de civi-
tate-ejusque splendore non satis pro merito lauda-
tus Ughellus retulerat, præmittam hic Vitam ip-
sam, ut ab eo vulgata est, subjuncturus Additio-
nem Coletinam, quæ non solum civitas, sed & S.
Joannis cultus mirificè illustrantur, quæ certè a-
libi reperiri non potuerunt. Sic ad jam dictam Vi-
tam qualemcumque præfatur Ughellus:

Præfatio
Ughelli.

4 S. Joannes Benedictini Ordinis monachus,
Gregorio VII Pontifice Salerni existente, episco-
pus Montis-Marani, jussu ejusdem à Beneventa-
no archiepiscopo consecratur. Præfuit sanctissimè

ac multis miraculis clarus obdormivit in Domino
die XVII Augusti & in Cathedrali humatur, ubi
veluti civitatis Patronus piè colitur. Acta ejus-
dem in hædino codice conscripta exstabant; sed
casu concremato sacrario, unà cum monumentis e-
jusdem ecclesiæ & ipsa concremata sunt: ex iis
tamen duæ integræ hædinæ paginæ non sine mi-
raculo remanserunt illæ, quæ in sacrario cu-
stodiuntur; continent enim partem S. Episcopi
Vitæ rudi stylo ac simplici conscriptæ, ut sequitur:

V I T A E

ex editione Ughelli.

Contigit autem, ut his temporibus Maranen-
sis ecclesiæ proprio careret pastore, & cum
fama tanti Viri crevisset, placuit Maranensi cle-
ro, populo & Domino, ut tantus, ac talis Vir
ad eorum ecclesiam regendam pastor eis daretur:
accepto autem consilio à Papa Gregorio, qui
tunc Salerni aderat, ad talem sibi pastorem per-
quirendum, honorificè legatos miserunt, quos
prædictus Papa benigne suscipiens, præcepit, ut
ibidem manerent, donec de persona repetita in-
quireret, si ad tantum culmen conscendendum
honestæ esset; sed benignus monachus, colum-
bina simplicitate, ut solitus erat; pedes apostoli-
cos deosculans, ne tantum onus sibi imponeret,
indefinenter deprecabatur.

Multum
reclutatus
ne episcopus
fieret.

2 Qui Apostolicus blandè respondens ait: O-
portet nos, fili, pro fratribus nostris multa pati,
& sicut Dominus noster proprio filio suo non pe-
percit, sed pro nobis præcepit & voluit immo-
lari; ita & de hoc à nobis non est tibi parcen-
dum, quia melius est ut lampadi assimilēris, ut
tibi amore divino ardeas, & aliis luceas; quàm
ut carboni assimilēris, qui sibi ardet & aliis non
lucet. Reminisci etiam debes, quid beato Petro
Dominus ipse dixerit: Si diligis me, pasce oves
meas. Hoc præceptum, frater, nostrum est, si
Dominum diligimus, pascamus ejus oves; quod
si non facimus, videmur Dominum non diligere.
Unde ex parte Domini tibi præcipio, ut jugum
ejus diligentissimè suscipias.

à Gregorio
Papa VII
coactus.
F

3 Videns autem Joannes se humiliter conclu-
sum, & tanto præcepto contradicere non posse,
omni lux charitati se commendavit. Tunc Papa
lætus effectus, Beneventano archiepiscopo misit
quemdam Cardinalium, ut præfatum Joannem
pro Maranensi ecclesiæ episcopum consecraret,
rogans, atque præcipiens, ut eum benignè cole-
ret, & suis amicis copularet; quod archiepisco-
pus hilari animo adimplevit: prænominatum Jo-
annem honorificè susceptum, & voluntatè & re-
quisitione totius populi Maranensis, eum elegit,
& consecravit. Tunc Montis Marani episcopus
factus sanctus Joannes venit catervis clericorum

per Ar-
chiep. Bene-
vent. con-
secratur &
à suis susci-
piunt.

&

A & laicorum stipatus; sed uterque populus viro-
rum, ac mulierum catervatim fluunt, tantum
Patrem ad suscipiendum.

Dedicata ab ipso ecclesia vermibus replatur
4 Eodem anno quamdam ecclesiam vocabulo
S. Laurentii, quæ intus eandem civitatem sita
est, prædictus Vir Dei deprecato dominorum
præfatæ civitatis dedicavit, in qua sacerdotem,
quem ipsi expetierant, ejusdem ecclesiæ in obse-
quium constituit. Sed invidus bonorum diabolus,
qui semper sanctæ Ecclesiæ obest, prædictum sa-
cerdotem suo amore exarsit, in tantum, quod
super ipsam ecclesiam, id est in camera *b* ejusdem
ecclesiæ quadam cum ganea concubuit. Mirum in
modum, & ultra modum mirabile! confestim
tota ecclesia illa vermibus ita plena erat, ut non
valeret aliquis per eandem ecclesiam incedere,
nisi super vermes, quod incolæ loci illius domi-
no episcopo Joanni studuerunt enarrare.

crimine sacerdotis, quem Sanctus meritis punit.

B Tandem dominus episcopus ibidem venit,
& factum quod vidit, ingemuit; sed conversus
ante crucem, prolixius oravit; postquam oratio-
nem complevit, conversus ad clerum, & ad po-
pulum circumstantem dixit; Omnes vos Domini
misericordiam implorate unâ nobiscum, quatenus
sua clementia, ad quod hoc signum mirabile fa-
ctum est, nobis suis famulis ostendere dignetur
de ejus misericordia, propter quod signum istud o-
stentum est: cujus prece divinitus exaudita, per-
petratum crimen citius manifestatum est: & con-
festim devenit presbyter ille; & à sancto Præsule
perquisitus, quod fecerat, nequivit celare crimi-
nen, sed coram omnibus confessus est quid, &
qualiter evenerat; unde nimium Præsul mœstus
de tanto crimine tam verecundanter *c* facto pre-
sbyteri, illum à sacerdotio suspendit, præcipiens
ei jejunia cum injuncta elemosyna.

Cum laborantibus operariis

C 6 Tempore, quo vir Dei præsul Joannes Ma-
ranensem gubernavit ecclesiam, non solum de
cælestibus, verum etiam de terrenis ad ecclesiæ
incrementum pertinentibus indefinenter ac studio-
sè curam gerebat. Quadam die pro ejusdem eccle-
siæ opere juxta flumen Caloris cum plurimos se-
cum haberet viros, de quibus alios ad inciden-
dum ligna, alios ad evellendum cespites consti-
tuit. Erat autem nemoris densitas, ubi hæc age-
bantur, non longè à sancti Potiti, quam fundi-
tus extirpare cupiebat, ut ager ibi efficeretur,
unde compendium habere posset, de quo paupe-
ribus erogaret.

vinum deficeret

C 7 Contigit autem eo die, ut plurimi ex castel-
lo Baiani illuc advenirent, qui ad peragendum
illud opus eum adjuvarent. Et cum plures ibidem
devenirent, videntes Dei famulum propriis ma-
nibus laborem alacriter gerere, protinus injicie-
bant cum eo in opere viriliter agere, & condensa
fruteta, ac scabiosas radices *d* radicitus evel-
lere. Et cum multi ad laborandum cum eo ibi
adessent, accidit, ut eo die vinum ei deficeret.
Erat autem tunc temporis in patria illa magna in-
opia vini: sed quoniam laborantium membra natu-
raliter oporteret refocillari, cum jam hora ite-
rum sumendi appropinquaret, affuit minister ejus
dicens: Domine omnino vino caremus.

nec reperiri alibi posset,

C 8 Tunc Sanctus quemdam suum ministrum,
Eustachium nomine, accersiri fecit, quem Mon-
tem Maranum celeriter ire iussit, & casalia pete-
re, ut si ad emendum, vel quo modo vinum in-
venire potuisset, quam citius veniret & sectum
deferret. Qui cum pergeret, & quod quæsierat
minimè inveniret, tandem sine vino minister ad
Virum Dei reversus, qualiter quæsierat & inve-
nire nequiverat, coram omnibus ei denunciavit.

Tunc sanctus, gratia Dei ut erat repletus, ut
ad eos, etsi viteus humor nobis non est, adfit
nobis sancti Spiritus gratia, qui corda suorum fa-
mulantium suo semper amore irrigat & affluenter
lætificat; potens est enim ipse suis famulis in ejus
mandatis & opere consistentibus gratiam & læti-
tiam concedere.

C 9 Tunc juxta fluminis ripam præcipit homines
discumbere, & mox hilari, ut erat aspectu, ac
simplici corde, spem habens in Deum, cuidam
suo ministro præcepit dicens: Affer nobis lan-
guellam *e* aquæ fluminis, ut operariis ecclesiæ ad
potandum distribuamus. Confestim minister, cun-
ctis videntibus, haustâ aquâ fluminis, duxit eam
Viro Dei. Sed omnipotens Deus, qui ubique
præfens est & suos semper exaudit, qui Moysen
in eremo, cum populus perstreperet, non cla-
mantem, sed silentem exaudivit, ipse vota sui
famuli prænoscens, ac volens eum hominibus
in mundo innotescere, quanti meriti sit potens
apud Deum, ea, quæ non voce, sed corde &
mente posebat, non diu differre distulit, sed
citius ei concessit: non enim verba, sed deside-
ria puri cordis faciunt voces apud piissimas ac sa-
cratissimas aures Dei.

E

E 10 Hinc est quod vir Dei præsul Joannes spe-
rans in Domino, hoc, quod puro corde & humi-
li mente, non loquendo, sed tacendo postula-
bat, meruit illicò divinitus obtinere. Cum aqua
ducta fuisset, mox ut eam Sanctus benedixit, &
ad potandum discumbentibus tribuit, aqua ipsa
mirificè in vinum mutata est. Continuo autem
dum non aquæ, sed vini saporem gustare cœ-
pissent, inter se hoc valde mirantes, ac de tan-
to miraculo nimis stupefacti, præ nimio gaudio
surgentes à mensa, prostraverunt se ad pedes San-
cti cum lacrymis dicentes; Sancte vir Dei ora
pro nobis, videmus enim atque cognovimus ma-
gnam mirabilem hodie, quod tuis sanctis meritis
penitus factum esse credimus.

*Et ad agen-
das Deo
gratias*

E 11 Quod cum Sanctus, cur hoc facerent, di-
dicisset, ait ad eos: Viri fratres & filii, oportet
nos Deum laudare, & nostris pro delictis digna
satisfactione misericordiam & indulgentiam ab eo
postulare, qui nobis hodie tanta beneficia digna-
tus est impendere: credo equidem in vobis ipsum
manere, qui olim suis discipulis dixit: Ego sum
vitis vera, & vos palmites, qui manet in me,
& ego in eo. Ipse autem omnipotens videns cha-
ritatem vestram & opera, & fidem, & quomodo
ad honorem sui, & matris Ecclesiæ commodum
fideliter operati estis, noluit vos sui amoris gratiâ
inanes effici, sed repleti.

*mirificè
hortatur,*

F

F 12 Unde hoc, quod inter vos cernitis factum,
non meis meritis, sed pro vobis ideo credite fa-
ctum, ut amodo & semper in ejus mandatis fir-
miter, atque securius permaneat. Rogo autem
vos, atque præcipio, ut usque dum hac vita fruor,
hoc, quod pro vestris beneficiis vobis Deus præ-
stitit, ne cuiquam pandere curetis. Qui ejus mo-
nitis, ac precibus consentientes, donec vixit,
nemini dixerunt. Prædictus autem vir Dei præ-
sul Joannes vitæ hujus cursum feliciter decur-
rens, quemadmodum subsequens sermo declara-
bit, non multò post debitum carnis perfolvens,
à præfente seculo migravit ad Dominum.

*vetatque
rem cui-
quam pan-
di,*

F 13 Viri itaque illi, post ejus obitum, quod
gestum est, fideliter enarrare studuerunt. Nos
verò ad laudem æterni ac salvatoris nostri Dei,
qui sancti hujus Præsulis meritis, ejus temporibus
talia dignatus est operari, & ad roborandum
fidelium mentes, hoc quod à fidelibus nobis re-
latum

*ac non diu
post sancti
motum.*

EX EDITIS
APUD U-
GHELLUM.

latum est, dignum scribere duximus. Nunc autem Sancti hujus imploremus clementiam, ut proditorum nostrorum remissione non differat nobis conferre subsidium apud eum, & cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.

A N N O T A T A.

- a *Legebatur deprecabat, hand dubie amanuensis vitio.*
b *Per gameram aut cameram opinor indicari sacrarium.*
c *Intellige inverecundè.*
d *Scabiolæ radigines melius intelliguntur, quam explicari possit.*
e *Item languellam pro lagenam. Similia, quæ sequuntur, explanatione vix digna sunt.*

NICOLAI COLETI

Ad Ughellum additio in editione Veneta.

B

Notitie supra ex Ughello data

Inter episcopatum dignitatum sedes, antiquioribus insulis in principatus Ultrà provincia (olim Samnium dicta, ut notat Jo. Vincencius Ciarlantes, alioqui apud novissimos Hirpinorum) fulgentes est, quæ appellatur Montis Maranensis, in qua paulo brevius sistendum duximus, cum nullus inter scriptores rerum antiquarum inveniatur auctor, qui de ea mentionem etsi levissimam faciat. Hinc ultra ea, quæ ab Ughello cumulata sunt, addenda supersunt pauca ex pluribus mihi à cl. viro Baptista Petra ex patris civitatis Rossani jureconsulto eximio, ac omnium eruditionum genere referto transmissis; cui stimulos ad scribendum dedit, ac calcaria præbuit illustriss. ac reverendiss. D. Cælestinus Labonia prædictæ civitatis episcopus anto elapso defunctus.

* 1720

hic additur uberior Marani descriptio,

C

2 Civitas igitur Montis Marani non minus quam reliquæ in dicta provincia Principatus Ultrà antiquissima est; resonantque hujusmodi veritatem aliqua monumenta ex ruinis ejus florentissimæ ætatis in tanta temporum, quæ omnium memoriam excludit, diuturnitate, adhuc intra nunc abbreviati districtus septem, per pauculas reliquias apparentia, quibus captivanda necessario est nostra credulitas, auctoribus rem tacentibus. Equæ sunt, quæ civitatem in suis primordiis nimis augustam, ingenti populo refertam & præcellis ornatam ædificiis prædicant; licet in præsentiarum nimis angusta dignoscatur, & vix 700 incolis frequentata, tenuioribusque casellis culta.

laudaturque à populi frequentia,

3 Hieronymus enim de Marra, olim capellanus major Catholicæ majestatis in regno Neapolitano, utilivæ dominus hujus civitatis testatur in quodam libello, se invenisse in quinternionibus regis cameræ summaris Neapolitanæ, quod seculis retro lapsis frequentissimus populus urbem nostram inhabitasset; imo quod 12 oppidulis, seu casalibus circumdata esset, quæ postea humi obruta fuerunt in communi lue, passa in regno an. 1500, ac in ejusdem ruinæ ultimo complemento an. 1656, quorum reliquæ in veteribus quibusdam ædificiis vix elucentes nunc supersunt.

a nominis origine

4 Et hoc Hieronymi assertum comprobare videntur verba in Vita S. Joannis, quam hic retulit Ughellus, sequentia: Populi Maranenses con-

fluebant catervatim ad talem & tantum Pastorem suscipiendum: reliquæ item moenium eam sequentium, prout eam multarum artium, quas vulgo Fortini appellant, quibus circumdatur. Si quæras autem originem, causamque nominis scriptæ civitatis, ex antiquissima civium traditione dicitur Mons Maranus, seu Marianus à quodam Caiò Mario, qui fundator urbis eam supra montem construxit. Alii rursus eam sic appellatam volunt ex eo quod ecclesia cathedralis, qua ornatur, Mariano intactæ Dei Matris in cælum assumptæ titulo sit dedicata.

5 Ceterum urbs peramœna est, omnique herbarum, ac fructuum abundantia pollet; eumque supra montem ad plagam Orientalem per milliaria 18 distans à metropoli Beneventana urbe sita sit, floridissima aurarum spiracula aëris salubritatem, ac ubertatem soli inibi constitunt, ita ut ex ea gens erumpat ter robusta, ac nunquam jugo laboris deficiens, prout etiam ovium gregatim sua sola pascentium in omni genere abundantissima conspicitur; indeque lacticina exquisitissimi saporis, & grata pinguedine referta, delicatæque carnes speciatim in ejus tenementis conspiciuntur.

6 Tempus autem, quo episcopatus præeminentiâ hæc urbs decorata fuerit, ignoratur. Constat equidem S. Joannem, à quo incipit hæc series Ughellus, non fuisse primum hujus sedis antistitem, cum in prænunciata S. Joannis Vita hæc legantur: Contigit autem, ut his temporibus Maranensis ecclesia proprio careret pastore. Ideoque cum tempore Gregorii VII (floruit hic an. repar. salutis MXXXIII) in personam prædicti S. Joannis narretur facta electio ad hæc cathedralis ob defectum proprii pastoris, sequitur multo antea fuisse episcopali dignitate insignitam hæc ecclesiam.

7 Ejus cathedralis est spectosissima, ac æque amplissima, tribusque alis distinguitur, quarum una cum cruce emicat; duplici ex parte columnarum fulcro magnificentissimè ornatur; amplo item nobilique presbyterio, choro, ac capellis, larga sed divite cavitare speciosis, subterraneo corporum receptaculo, binis lapideis hic illicque à latere perquam commodis ditato scalis (vocant catacumbam, vulgo subcorpo) non destituitur: campanis tribus amplis, ac resonantibus; congruaque ad eas turri fulget ex pia & larga reparatione Præfulis de Albergone, cujus tempore inventa est arca plumbea, in qua ecclesiam Maranensem consecrationis insignia habuisse an. 1494 ab episcopo Juliano Yfopo compertum est.

8 Sed hujus templi pulchritudo specificè habetur ex ornatu cujusdam capellæ, quæ spaciola, ac eleganti cavitare exulta non parvam spirat magnificentiam. Est autem à latere Evangelis aræ maximæ, ejusque altare licet olim soli angelorum cultui sacrum esset, in præsentiarum tamen arcam novi testamenti, cibum inquam Eucharisticum servat, operâ & munificentia præfulis de Labonia nuper extincti. Dicitur altare quoda die perenni, ac largo indulgentiarum thesauro ditatum est à Gregorio XIII. Prædicta autem capella olim erat de jure patronatus dominorum illustri familia de Marra, civitatis qui erant utiles domini.

9 Capitulum hujus principis templi constat 12 item Capitaneis, inter quos quatuor solummodo dignitates, nempe archidiaconus, archipresbyter & scopus duo primicerii, qui omnes eidem ad majorem Dei gloriam, prout etiam illibatissimæ virginis Mariæ

et rerum abundantia.

E

Ignori primi Episcopi.

Laudes eccl. cathedralis.

F

in qua altare Indulgentis ditatum;

item Capitaneis & scopus.

A Mariæ omni, qua decet, assiduitate, pompa, ac Gregoriani cantus peritia concorditer serviunt. De proventibus mensæ episcopalis tacendum potius, cum in communi urbis excidio etiam hi notabilem passi fuerint diminutionem, adeo ut hodie tenues admodum sint, & ad præfulis sustentationem vix sufficientes: nec ceterum ampla stipatur diœcesi: nam collapsis dictis 18 casalibus, sedes episcopalis trino tantum, nec longiusculo locorum tenimento suffraganeorum authorata remansit, scilicet arcis veteris, Castri Franci, & Vulturariæ.

Notabiles Sanctorum reliquiæ,

10 Venerabilem sanctitatem spirat ecclesia ob insignes Sanctorum reliquiæ, quæ in ea asservantur; notabiles sunt pars brachii sancti Sebastiani M., ossæ pars sancti Antonii abbatis, dens integer sancti Petri Apostolorum principis, alii duodentes sanctæ Apolloniæ virginis & martyris, os sancti Marci Evangelistæ, sancti Paulini episcopi Nolani, sancti Viti mart., sancti Caroli Borromæi, aliæque innumeræ, sed minutæ, quæ satis longum esset enumerare.

B inter quas eminenti sacra S. Joannis Hispania,

11 Inter reliquias autem summa veneratione habentur à civibus sacra ipsa sancti Joannis urbis episcopi, cujus caput in crate argentea, antiquo, sed pulchro delineamento sculpta, reliquum vero corpus in ara eidem speciali voto dicata intra prædictæ cathedralis catacumbam, ubi in arca plumbea an. MDCIV illud reposuerat episcopus Genuesis. Sed inde alius præful successor, scilicet Albergonus construi pulcherrimum reliquiarium curavit ex materia lignonticca, auro opulenter interjecto, picturis, figuris, aliisque divitibus ornamentis excultum. In quo reliquiario postquam repositæ essent multæ Sanctorum reliquiæ, educta tandem è prædicta catacumba dicta arca plumbea, solenni translatione sacra Joannis ossa recondita sunt, postquam 18 annorum circulo humo fuissent sepulta.

12 Est autem speciali admiratione dignum, quod unum prædictorum ossium sanguine quasi de recenti circumfusum usque ad præsens aspiciatur. Cujus circumfusionis ex antiquissima urbis traditione hæc causa redditur: scilicet evenisse, ut cum impius quispiam cujusdam partis sacri ossis furtum tentaret, sanguis inde miraculosè emanavit, atque in prodigii testimonium macula sanguinea deinde veluti in osse insculpta remanserit.

EX EDITIS APUD UGHELLUM. & notanter os sanguine circumfusum.

13 In dicta autem plumbea arca è catacumba infima noviter educta repertæ sunt ossa sancti Joannis, quatuor soleæ coriaceæ, gremiale pontificium, aliquot mappæ, lintea, ac vela, in quibus quædam anonymæ reliquiæ erant involutæ: quæ omnia non sine miraculo post tot secula ad hunc diem incorrupta cernuntur. Solent autem cives in crudelibus procellis, aliisque necessitatibus, quæ magis urbem premunt, brachium dicti sancti Præfulis è reliquiario educere, & à sacerdote stola induto, luminibusque accensis deferri ante portam ecclesiæ; de repente æris feritas manufecit, cessant grandines, & cives, quod postulant, assequuntur.

Brachium in necessitatibus præfens auxiliium.

14 Inter alia denique memorabilia prædicti sancti Joannis, ejus sedes, seu cathedra episcopalis asservatur, ex ligno, cujus materia non cognoscitur, extructa, sine clavis contexta, sed pulcherrimo magisterio antiquaque sculptura pulchrè efformata. Hæc autem intacta & incorrupta adhuc manet, licet variè, mirumque in modum ob innumeras translationes, quas de loco ad locum passa est, fuerit dirupta. Novissimè autem à prædicto episcopo Albergono in loco eminenti è regione altaris, sancto Præfule speciali capella sacro, reposita fuit, ut sic communi cultu, ac obsequio, quo decet, possit ab omnibus civibus commodiùs venerari.

E Mira sedis lignea constructio & conservatio.

DE BEATO NICOLAO EREMITA

IN SICILIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Probatur cultus ejus legitimus.

C

F P. B.

ANNO MCLXVII. Beati cultus

*I*n Martyrologio Siculo sic refertur hoc die ab Octavio nostro Caietano: In Arcaria, Messanensis diœcesis, S. Nicolai eremite. Et in margine additur: Colitur ex Julii PP.

II concessu. Secutus est Ferrarius in Catalogo Novo: Arcariæ, in Sicilia pago, S. Nicolai eremite: in Annotatis observat primum, Arcaria locum esse Messanensis diœceseos apud Mylas & sanum S. Lucia; secundo obiisse Nicolaum circa annum Salutis 998, Saracenis Siciliam tenentibus; quod falsum est ex Actis nostris: denique Nicolaum coli Julii PP. II concessione, & Hadriani, quem ultimum me alibi legere non memini. Tutius ergo in Notitiis Siciliensium ecclesiarum agit Rocchus Pirrus tom. 2 pag. 115: B. Nicolaus eremita Hadranensis est, qui sanctissimam duxit vitam sub monte Ætnæo, tempore regis Guillelmi II. Inde miraculis in, & post mortem Augusti Tomus III.

tem illustris in Arcaria oppido diœcesis Messanensis die XVII Augusti obiit, ubi Julio II PP. indulgentæ, magna celebritate colitur.

2 Porro diploma Julii PP. II sic habet apud Caietanum in Animadversionibus tom. 2 pag. 61: JULIUS PAPA II. Dilecti filii, salutem & Apostolicam benedictionem. Exponi nobis fecistis, quod aliàs defuncto quondam Nicolao del Politto, el beato Nicolao vulgariter nuncupato, in quadam spelunca prope istam vestram terram, vos, seu verius prædecessores vestri, habentes propter illius bonam vitam, & magnam erga ipsum devotionem, ejus corpus, animo in ecclesia majori istius terræ collocandi, accepistis, & demum mutato proposito in ecclesia deposuistis: verum cum, ne quis exinde furetur, dubitatis, juxta primum vestrum propositum, exinde amovere ad terram vestram, & ecclesiam ipsam deferre, & in ea collocare desideratis etiam cum anniversarii celebratione tam in ipsa ecclesia, quam in ecclesia sancti Nicolai

concessus à Julio PP. II.

T II

Nicolai

AUCTORE
P. B.

Nicolai de lo Cito, prope quam obiit: propterea nobis supplicari fecistis, ut huic desiderio vestro in hac parte de benignitate Apostolica annuere dignaremur. Nos igitur hujusmodi vestris supplicationibus inclinati, vobis, ut corpus prædictum, del Beato Nicolao vulgariter nuncupatum, ex dicta inhabitata ad vestram ecclesiam transportare, & tam in ea, quam in ecclesia prædicta S. Nicolai, prope quam obiit, anniversarium diem xvii Augusti celebrare ad libitum vestrum, convenienter tamen, liberè & licitè possitis, absque alicujus præjudicio, auctoritate Apostolica tenore præsentium de speciali gratia concedimus & indulgemus, inhibentes in virtute sanctæ obedientiæ omnibus & singulis ordinariis locorum, ad quos spectat, ne vos in remotione, translatione, collocacione & celebratione prædictis directè, vel indirectè molestant vel inquietent, aut ab aliis molestari vel inquietari permittant; constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, ceterisque contrariis quibuscumque non obstantibus. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die vii Junii, MDVII, Pontificatus nostri anno iv.

B
& nunc
celeber.

3 Concessit ergo sanctissimus Pater Julius II B. Nicolai nostri cultum in duabus saltem ecclesiis; & ubi tunc erat, & in ea, ad quam tunc destinabatur, ecclesia majore Arcariensium: nam ut addit paulo inferius noster Caietanus: Servatur hodie divi Nicolai corpus in æde maxima. Patronus est Arcariæ. Proprio etiam Officio & Missa olim celebrabatur. Festus ejus dies agitur xvi Kal. Septembris; qui dies ejus è vita discessus fuit; & iv Non. Maii, quo primùm die sedis Apostoliæ permisso coli cœptus (quod non satis intelligo, nisi dilatum diu fuerit, vel male notatum diploma jam exhibitum.) Augendæ celebritati pietatiq; Arcariensium in divum Nicolaum Joannes andreas S. R. E. cardinalis & archiepiscopus Messanensis, indulgentiarum litteras concessit die ix Januarii, Ind. xv anno cxcxlvii. Nunc Acta videamus apud eundem Caietanum tom. 2, pag. 180, paulo locupletiora, quàm quæ nobis paulo antiè missa fuerant, tamquam à Beati confessorio ex Ordine S. Basilii; sed his absque dubio minoris meriti, & minùs quidem aucta; sed minùs accurata passim, adeoque præmittenda.

C

A C T A

Auctore ejus confessorio: sed
aucta posterius.

Beati nati-
vitas & pia
educatio,
fuga matri-
monii,
a
b

Qua tempestate regnabat illustris comes Rogerius, qui Siciliam armis vindicaverat è Saracenorum dominatu, B. Nicolaus in Adernione ex familia Politorum natus est a. Parentes haud infimos, sed inter ejus oppidi b primos habuit: quibus cum non esset, cui bona & fortunas relinquerent, Dominum nostrum Jesum Christum, ejusque sanctissimam Matrem multis cum precibus, jejuniis & eleemosynis exorantes, Nicolaum, unicam prolem suscipere. Puer cum bona indole proficeret, magistris traditus est, à quibus litteris instrueretur. Jam verò parentes vitæ exitum pertimescentes, de uxore à filio ducenda decernunt; cui cum alligatum Nicolaum vellent, ac penè etiam cogèrent; is autem omnino abnue-

ret, neque effugere eorum vim alià viâ posset, clam omnibus arripere fugam statuit: sed enim interdum nocturne animo versabat suo, quod in Evangelio scriptum est: Si quis vult venire post me, & non odit patrem suum & matrem suam, & uxorem & filios, & fratres & sorores, non potest meus esse discipulus.

2 Nocte igitur, quam Dei providentia destinavit, cum omnes cubitum isserent, somnusque arctè complexus esset, dum Nicolaus domum, patriam, parentes & universa, quæ habiturum se speraret, Dei amore nihili pendens, relinquere deliberal & fugam cogitat, vox ad eum de cælo hæc venit: Nicolaë, surge & sequere me. Statim ille exurgit, & secutus est sibi dcentem: Veni mecum; & ostendam tibi salutarem pœnitentiæ locum, in quo, si volueris, servare animam tuam poteris. Itaque ad mediam Ætnæ montis regionem deductus, antrum vepribus obseptum nactus, in eum se abdit; ubi jejuniis & orationibus ac præcipuè meditationi passionis Jesu Christi assiduè vacans, corpusque verberibus aliisque macerationibus castigans, annos ferme tres permansit. Quoniam verò is locus profectibus ejus minime aptus videbatur, patriæque vicinus erat, ac filium parentes perquirebant; cum ab eo divina providentia remove Nicolaum vellet, nuntium suum ad eum delegat his cum mandatis: Nicolaë, noli hic amplius commorari: nam qui te quærunt, quod si inveniant, in patriam abducent; itaque quod cœpisti, perdes. Sed perge in locum, quem tibi ostendero, versus Arcariam c, sub montem Calamnam d; ubi, donec vitam finieris, commoraberis.

& solitudi-
nis ample-
xatio dura,

E

3 Aurora appetente, Nicolaus ex Ætna profectus ad locum, quem revelaverat angelus, iter suum aggreditur. Cum verò in mediam silvam pervenisset, dæmon habitu mercatoris ei sit obviam, itaque locutus: Quo, miser, adeo solus pergis? Ille respondit: In montem Calamnam juxta Arcariam, quò missus sum. Excepti hostis hominum: Veni mecum: nam melius tibi eveniet. Ostendam tibi civitates meas & loca; eaque, si dictis meis obtemperaveris, tibi dabo; in quibus potioribus refertus voluptatibus vives multo jucundiùs, quam in monte Calamna. Quibus auditis, B. Nicolaus secum animo reputans, dicebat: Quis est hic, qui ab itinere meo me retrahit, mihiq; divitias pollicetur suas, & panem suum, quem comedam, vestesque suas & voluptates, quibus in hoc seculo fruam, & tantam erga me caritatem præfert? Statimque passionem Christi in animum revocans, intendensque oculos in cælum; O Domine Jesu Christe, dixit; per tua quinque vulnera & per passionem tuam concede, ut hujusce tentationis laqueos evadam. Qua oratione finita, ab ea vexatione liber fuit, & dæmon ex ejus oculis evanuit.

deinde mu-
tatio, infe-
stante dia-
bolo, sed
victo,

F

4 Igitur cœptum iter persecutus, ad locum, cui hodie Aqua Sancta nomen, devenit. Illic de via fessus, & solitis corporis sui castigationibus conflictatus, laborare siti cœpit: quam ob rem humi stratus, sublevatisque oculis in cælum, hac prece Deum oravit: Domine, qui fontes olim uberrimos de petra eduxisti, mihi, obsecro, concede, ut invenire aquam hinc possim, quæ refrigerem corpus meum. Quo dicto, vocem è cælo audivit: Exsurge, Nicolaë, & saxum, quod vides, baculo tuo percute in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti; illud quod petis, tibi præstabit. Ut audivit, ita exsecutus est; statimque aqua è saxo promanavit; quam variis exinde vexati morbis

ubi fontem
excitat mi-
raculo pro-
digiosum.

A bis aut doloribus epotantes, sani effecti sunt.

*Et aufterè
vixit 30
amplius an-
nis.*

5 Ceterum Nicolaus ubi ad demonstratum sibi montem pervenit, in maxima cibi abstinentia assidueque ad Deum precationibus, & ubere lacrymarum profusione vitam transegit. Exstat in montis cacumine saxum, sub quo orationes suas ad Deum fundebat. Frequens erat in meditatione vulnerum Jesu Christi, in quorum dulcissima recollectione plerumque septies per diem amarè collacrymabatur. Sed victum illi radices herbarum præbebant; interdum panis Angelicus; cibum semel in die, quamdiu vixit, capere solitus. Permansit in eo monte annos xxx & amplius, præter paucos Religiosos viros, cognitus omnino nemini. Ad vitæ finem cum propinquaret, feminis duabus occurrit, quæ cum pyra portarent, Jesu Christi nomine ab iis petiit illorum fructuum particulam, altera earum negante, liberalem alteram expertus, gratis Deo actis, ei bene est precatus. Hæc mulieres à morte B. Nicolai atque ejus manifestatione testatæ sunt; ei, quæ benefica fuerat, multos ad dies poma superasse; avaræ verò omnia putruisse, ut ne usui quidem essent idonea.

B 6 Jam VII Kal. Septembris agricola quidam Leo, insigni vir probitate, cum quæsitum palumbos boves intra silyam ac solitudinem raperetur, eò devenit, ubi B. Nicolaus animam exhalaret, vitæque functus, flexis genibus, baculoque manibus innixus cælum suspiciebat. Quo viso, expavit homo, continuoque in clamavit: Quis verò es tu? Quisnam tu es? Sed cum nullum ei responsum redderetur, ad cadaver accedens, dexterâ manu tetigit, statimque exaruit brachium. Quo prodigio monitus, secum ipse meditabatur, aliquem hominem sanctum certo illum esse. Igitur prope ad Arcariam recurrit. Visa archipresbytero ac magistratibus vulgat, stupore omnium: præsertim quod ea tempestate æræ templorum campanæ nulla vi humana pulsæ, sonitum edidissent. Ergo clerus magistratulusque ac populus, agricola duce, nudis pedibus ad Nicolaum procedunt: quò simul atque perventum est, cum præmonstrare corpus extinctum ductor vellet, & arefactum brachium extenderet, integrum repente sensit. Honori verò D. Nicolai datum, ut quo loco corpus inventum est, ecclesia ejus nomini dedicaretur.

C
*Auferretur
ad Basilianos,
ubi mansit in-
corruptus
per annos
336:*

7 Jam verò cum corpus in Arcariam deportaretur, de via per D. Hippolyti erat transeundum; sed cum præteriret, ita grave atque onerosum sensere, ut ne moveri quidem vestigio posset. Consilium inter se ineunt, quam potius ad ædem Sanctus deduci vellet: cum multas ejus oppidi nuncupassent, tentassentque si fortè eò progrediretur, frustra tentarunt. Itaque magna inter vulgus admiratio, magnum in proceribus sententiæ discrimen; quod ab infante, inter brachia matris ei prodigio adstantis pendente, diremptum est; qui in clamavit, deferrent ad D. Virginis Mariæ, cui à Rogato nomen: eò secuturum sponte Nicolaum. Ad hanc ædem monasterium situm erat ab instituti Basiliani sectatoribus ex cultum, admodum religiosi piisque viris. Horum, ut fides est, unum sibi vivens Nicolaus delegerat in confessorium, qui scripto etiam nonnulla de ejus vita adnotaverat. Hoc veluti oraculo suscepto, sublatum statim sine ullo impedimento corpus eò detulerunt: ubi cccxxxvi annos e, corruptionis omnino expers, vividum atque integrum duravit, nec sine miraculis in veneratione fuit.

8 Sed cum anno salutis MDIII die Maii x maximâ pluviarum penuriâ laboraret ea omnis viciniam Augusti Tomus III.

tas, supplices populi, de nomine Cælites invocando, ad illud templum mira religione perrexerunt. Statimque, ut eductum B. Nicolai corpus, ut mos jam pridem cum fructu coeperat, sublime in altari statuerunt, ingens pluvia admirabili Dei beneficio ac D. Nicolai consecuta est: quo tempore, cum plurimi post pias preces, sacras reliquias reverenter studiosèque exoscularentur, accidit, ut permixta turbæ famosa mulier id etiam auderet: enimvero ad ejus accessum retraxit se sanctum illud corpus, nec tangi se sivit magno omnium stupore. Facto autem sacrosanctæ sacrificio Missæ, cum post circumductas referrent in templum reliquias, in ipso ædis aditu, quoniam subire ulterius inusitato pressi pondere nequibant, qui pegmati humeros supposuerunt, coacti sunt subsistere & misericordiam ac pietatem ab immortali Deo invocare.

EX P. OCTAVII CAIETANI IMPR. ANNO 1503 CORPUS EXALTATUR NON SINE MIRACULIS

9 Prodigium hoc exceptum est lætis eventis: pluribus: nam in promiscuo illo vulgo Joannes Hospitalis, qui herniâ jam dudum vexabatur adeo portentosa, ut non nisi manticâ sustentaretur, repente se eo morbo relevatum sensit; & ipse quidem passim misericordiam clamitare tantam, & sanitatem suam divulgare: vulgò autem concursus ad eum videnti studio fieri. Inter hæc herniosus alter de multitudine sublatis vocibus iterat: Sum sanus. Et ecce tibi tertius eodem morbi genere laborans. Et ego, inquit, sum sanus, sum ego quoque. Quamobrem in tanto populi stupore ac sensu peropportune visum est cuidam de Franciscana familia religioso ac bono viro, concionatori non indocto, de sublimi loco verba facere: quorum exitus is fuit; ut Arcarienses cives solemniter reciperent, impenuros se quidquid impendendum pecuniæ foret, quoad facultas à summo Pontifice fieret ejus Sancti viri reliquias venerandi.

E

10 Delecti ergo ad hanc rem viri prudentes duo, Antonius Tundus presbyter, & Joannes Cottonus: ii publicis sumptibus Romam adeunt; & per libellos supplices rem tractant. Sed delato in diem negotio ac infecto, pecuniâ consumptâ, reditum meditabantur. Fortè in hospitium diverterant: eo in loco tristes atque cogitabundos aggredditur paupere atque inculto habitu, nescio quis: Cujates essent, quo sine Romam venissent, quæque tanti causa mœroris? Cui cum perbenigne respondissent, consolatus eos est. Ne, inquit, tristemini, fratres: ite securi: heri enim in Ostiis Tiberinis vestra est res peracta, & facultatis diploma apud talem (addebat nomen) invenietis. Quibus edictis, egressus ex hospitio pauper desit apparere. Illi Ostia Tiberina adeuntes, quæ à peregrino acceperant, vera fuisse senserunt. Datum verò est diploma Pontificium de venerandis B. Nicolai reliquiis anno à partu Virginis MDVII, die VII Junii, Julio II Pontifice Maximo g.

quo tempore actum est Roma, & oblatum de cultu a Julio PP. II.

F

11 Inter hæc B. Nicolai fama miraculorum numero illustri latè per ea loca divulgabatur; & plurimi pro sanitate supplicaturi ad eum concurrerant; nec frustra: valentes enim atque integri suam ad domum multa cum gratiarum actione revertentur. Id verò Adernionenses, ejusdem oppidi cum B. Nicolao cives, vehementer incendit, ut tam divitem apud se thesaurum potius domi haberent, quam alibi alii: sed conantes sæpenumero clanculum asportare detexit tintinnabulum ex æde D. Mariæ sua sponte sonitum ingeminans: quo signo exciti etiam Arcarienses, agmine facti, quod in eorum jure erat, defensus concurrerant.

Tum rap- tum timen- tes Arcari- ensis

12 Quoniam autem locus ipse, qui longè ab oppido

EX P. OC-
TAVII
CAIETANI
IMPR.
corpus ad se
sustulerunt.

oppido atque in silvis erat, videbatur occasionem
iis incursionibus præbere; decretum Arcariensis
bus est, transferri eas reliquias intra oppidum o-
portere, tutoque collocari. Mandatur id negotium
oçto de primoribus oppidi; Petro Rosatæ presby-
tero, Joanni Gemburdo, Joanni Sciarræ, Flo-
rino Marino, alteri Joanni item Sciarræ, tri-
busque aliis, quorum nomina intercidere: hi in-
tempesta nocte ac densis occupata tenebris susce-
ptum cum reverentia B. Nicolai corpus, intra
oppidum, comitante eos divina luce, in S. Pan-
taleonis reposuerunt, nemine profus id cum fie-
ret, odorante *b*. Erat ibi Brontensis quidam,
qui annum quartumdecimum à dæmone obside-
batur; imò verò oçto abhinc annos emortuum
jam corpus atque animâ destitutum, ipse (quod
ab eo dicebatur) sustentabat. Ergo quicumque
ille erat, ad B. Nicolaum ductus, à malo spiri-
tu solutus est: effugatoque dæmone, confedit
cadaver putridum.

ubi perre-
xerunt

13 Hæc, aliaque plura operatus est merito
suo B. Nicolaus, hodieque operatur: quod ut
nemini non est palam; ita universos incitare ad
gratias Deo agendas debet. Sed illud omnino non
est prætereundum. Mulier in villam aliis cum mu-
lieribus perregerat, filium parvulum, cui Mat-
thæo nomen fuit, cubantem in lecto relinquens:
hunc deinde mortuum offenderat. Conternata
mœrore ac luctu mater, B. Nicolai implorat au-
xilium: ab eo vitam demortuo filio querit: qua-
sivit, & invenit: nam ab oratione matris, tam-
quam evigilasset è somno, filius loqui cœpit,
gratesque Deo & Nicolao agere. Is deinde ad se-
nectutem pervixit.

multa mira-
cula.

14 Militelli baronissa tot tantorumque celebra-
tate miraculorum accensa in Beatum hunc virum,
ad ejus adorandas reliquias sese contulit, cum
adhuc in prædicto cœnobia servarentur. Ergo cum
id maximo comitatu perfecisset, puerulo etiam
secum deducto filio; cupida secum de tanto the-
sauro, particulam domum referre, frustulum ex
brachio cum accepisset; aère sudore ac terribilissimo
revertebatur. Ecce autem aër repentino contri-
stus imbri maximo & grandine omnia verbera-
bat: ipse filius ictu grandinis obcæcatur. Itaque
hoc prodigium restitutione expiandum omnes cen-
suerunt, qui matrem comitabantur: quod ante-
quam præstarent, eâ brachii particulâ placuit ex-
stinctum pueruli oculum contingi, si forte repa-
raretur. Eventus felix fuit & mirabilis. Ejus facti
memoriam servat hodie mons: ubi hæc evenere:
collis Orbulus ex orbitate pueri dictus. Hæc ad
gloriam Dei omnipotentis, beatæ Virginis Ma-
riæ, & B. Nicolai scripta sunt.

A N N O T A T A.

a Non putat Caietanus hæc rectè referri ad Ro-
gerium primum, Guiscardi fratrem, vitâ defun-
ctum anno 1101; sed ad hujus filium Rogerium,
qui dominari cœpit ab anno circiter 1102, de-
inde rex ab anno 1130 usque ad 1152 vel 1154;
quia Nicolao morienti ætatem adeo longam non
audet asserere; uti qui nubilus in eremum pro-
gressus, ibi vix annos amplius triginta tres vixit.

b Ejus oppidi, nempe Adernionis sive Adrani,
quod nomen est vetus: in Aina monte situm est,
& natale B. Nicolao.

c Arcariam: ait Caietanus, Fazello Arcara, re-
cens oppidum prope veterem Calactam in Sicilia
latere septentrionali. Est in diœcesi Messanensi.
d Calapnis alias, & Calania.

e cccxxxvi annos habet alterum exemplar Ca-
ietani; alterum ejusdem dvii; nostrum vero ccc.
Primum Caietano præplacet: cum enim obiisse
Beatum putet anno Christi mclxvii, si addantur
his anni cccxxxvi, venit ad annum Christi m-
diii, quo statim eductum inde corpus fuisse dici-
tur ad pluviam postulandam à Deo per Calites.
f In ecclesia propria, ni fallor; ubi fuerit
inventum primò corpus ejus mortuum; ut vide
num. 6.

g Habes illud in Commentariò prævio num. 2.

h Videtur hoc factum obtento jam diplomate
Julii PP. II; sed nescio, qua ex causa depositio
hoc suo tam facile decesserint Basiliani.

H Y M N U S

AD B. NICOLAUM a.

B Aulo & benedictione lupos omnes ex ovili
depulit, perinde atque pater & populorum
advocatus; curam eorum habet, qui piè illi
colunt: nosque à quovis periculo ac morbo li-
berat.

Peccata, ut colubros, à puero fugiebat: dæ-
monesque abigebat, atque ut strenuus propugna-
tor, in fugam vertebat: murus etiam fortissimus
erat adversum inimicos. Intercede pro animabus
nostris.

Vitam oppidò quàm asperam exegit, eximiam-
que animi submissionem ac pietatem prætulit. Ex
eo magna sunt nostra in eum studia: non enim
clientes suos deserit in eorum necessitatibus.

A teneris annis Religiosorum virorum institu-
tum consecratus est; multosque à flagitiis creptos
ad meliorem frugem correxit.

Cum Deum precaretur, hæc erat ejus oratio:
O Pater, O Fili, O sancte Spiritus, in preca-
tionem meam intende, qui versor in hac solitu-
dine. In te dumtaxat spes meas collocatas habeo:
cum è vita discessero, obsecro, animam meam
recipias.

Quemadmodum pastor ad nos venisti, & velu-
ti collucens sol cæcos illuminasti, atque ad ve-
rum iter nos direxisti.

Ut piè submissèque vixit; ita & mortem obiit:
atque à probo viro Leone repertus est, eremitæ
habitu indutus, & quemadmodum lux orbi terra-
rum apparuit.

Splendor huic oppido exortus es, qui num-
quam occidit; intercessor verò es apud Deum,
& propitius clientibus tuis terrâ marique: exin-
de te laudamus, tibi que gratias referimus.

Beatus Nicolaus, signo crucis cum baculo fa-
cto, oves sanavit, luposque expulit, & vicinos
populos à morbis est tutatus.

Ego Cosmanus theologus ingens ejus pœnitent-
iæ studium pernovi, quâ, dum viveret, se ma-
ceravit: ac per pœnitentiam, instar lucernæ ar-
dentis ante Deum, ad quem profectus es, fuisti:
nunc verò splendoribus gloriæ fruere.

Flagranter Deum precatus es, ut suam nobis
gratiam largiretur; tuâque pœnitentiâ eam vim
adeptus es, ut cæcis lumen, auditum surdis re-
stitueres, omnesque morbos procurares.

Specum, in qua habitavisti, serpentes & aspides
infidebant, quos jussu tuo vitæque asperitate quàm
longè fugasti.

Invocato nomine tuo tempestatem maris feda-
sti,

A sti, navique cursum prosperum in tutum portum dedisti.

Ab infantia planè probatum est, illum Deo consecratum fuisse: nam ipsis adhuc in fasciis se à lacte abstinere diebus Mercurii, Veneris & Sabati non sine magna admiratione & omnium stupore.

Precationes tuæ gratæ Deo erant: sincero enim corde fundebantur.

O fortis apud Deum defensor adversum dæmones, & Christianorum advocatus, à malis omnibus nos libera.

Quemadmodum lingua ejus prompta ad Deum laudandum fuit; ita munificæ ad eleemosynas manus.

Sint benedictæ mammæ, quas suxisti; & benedictus sit venter, qui te gestavit: nam virgo es & mente & corpore.

a Ad hunc Hymnum notat Caietanus: Hunc Hymnum vel hymni fragmentum potius, ex schedis quibusdam Arcariensibus Italò sermone conscriptum accipi; sed prænotatum in iis erat: Ex Græco codice traductum, qui in ecclesia Sanctæ Mariæ de Rogato, energumena, nescio qua, detegente, repertus fuerat. Unde mihi suspicio, Cosmanum Hymni scriptorem, fuisse monachum ex ejus monasterii familia. Numne is fuit, qui divi Nicolai eremitæ, cui superstes fuit, confessiones excepit? Suspicor omnino eundem: nam asceticum vitæ ejus institutum novisse se profitemur, ac pleraque mira, quæ nemo alius enarrat: quæ ab eodem sanctissimo ascete Nicolao Cosmanum accepisse credibile est. Attamen placitum mihi hymnum evulgare; quod eximias ille D. Nicolai laudes habet, multaque miracula, ab eo edita, quorum vitæ scriptor non meminisset; dignumque fuit, perlecto hymno, referre.

DIES DECIMA OCTAVA AUGUSTI.

SANCTI QUI XV KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

S Anctus Florus }
 S. Laurus } MM. in Il-
 S. Proculus } lyricis.
 S. Maximus }
 & alii. }
 S. Agapitus M. Præneste in Italia.
 S. Projectitius M. Bergomi in Italia.
 S. Joannes } presbyteri Romani,
 S. Crispus } forte & martyres.
 S. Pontemus }
 S. Pilentia }
 S. Tatiana } MM. Amasææ
 S. Marciana } in Ponto.
 S. Heliana }
 S. Laucia }
 seu Lauciana }
 S. Leo } MM. Myræ in Ly-
 S. Juliana } cia.
 S. Hermas }

S. Serapion } MM. Romæ.
 S. Polyænus }
 S. Helena, vidua, imperatrix, ac magni Constantini mater, Romæ.
 S. Firminus, episcopus conf. Metis in Gallia.
 S. Joannes } patriarchæ Con-
 S. Georgius } stantinopolitani.
 S. Dega Maccayrill episc. conf. in Hibernia.
 S. Guenninus episc. Venetensis & conf.
 S. Inanus seu Evanus confess. in Scotia.
 B. Clara de Cruce, virgo, prope Montem Falconis in Umbria.
 B. Rainaldus archiepiscopus Ravennæ in Italia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI

E S. Mauro, Maroto vel Marono nonnulla olim commentus est Jacobillus, quæ à Bollandis refutata sunt xxvii Januarii: ubi de Mario Bodanensi egit. Ceterum Maroti seu

Maroni caput à Fulginibus hoc die honorari contendit; quem ego necdum satis novi distinguere ab illo Marone, qui à Majoribus nostris datus & illustratus est xiv Februarii. S. Arnulfus textui codicis Hieronymiani Epternacensi adjectus, merum est antiquarii Gallici assumen-

- A. *assumentum. Die natali relatus est xv Augusti.*
- S. Jeron seu Hieron, martyr in Hollandia, malè hoc die in Kalendario aliquo signatus, spectat ad diem precedentem, quo de ipso actum est xvii Augusti.
- S. Lubetia Electa, & Helenæ augustæ ancilla, apud nos habetur die vii Februarii inter prætermittos; ubi diximus, referri eam isto die à Saussayo in Martyrologio Gallicano, Labierio in Menologio virginum, quibus eadem adscribitur, & Lubecia vocatur. Queritur à nobis ibidem, an ista sit, qua aliis Libania, ac fertur in S. Crucis inventionem ad vitam revocata? Denique remittuntur inquirenda certiora ad hunc diem xviii Augusti occasione Vitæ S. Helenæ. Ego quidem inter Vitas ipsius Mss., qua apud nos sunt, viduam, nomine Libaniam invenio, quæ prius fuerat Judæa; sed defuncto viro suo Issachar, relietâ synagogæ perfidiâ, contulit se ad Ecclesiam Christi, prout ibidem dicitur; sed nihil adjumenti sperandum ex hujusmodi Vitis, quarum vix ullam prælo dignam censuimus in nostro Commentario prævio de S. Helena, quem damus hac die; rationes videri ibidem possunt § 14.
- B. S. Helda in scheda quadam notatur à Bollandò ex Alberico monacho Trium fontium Ms. apud Chiffletium, ad annum 332, ubi ista haberi refert: Obiit S. Helena mater Constantini. Hujus discipula fuit S. Helda, quæ requiescit in episcopatu Trecenti. Auctorem hunc lego vixisse seculo decimo tertio; ac proin ejus testimonium non magna hic est auctoritatis, quia tot sæculis à sancta Helena tempore remotum. Nec alia mihi ex ejusdem Sanctæ collectione historica, quam dabo hac die, afferenda occurrunt, quibus illam S. Heldam illustrem. Liceat ergo nobis exposcere ab eruditis Trecentibus aliisve Gallis plura ac certiora documenta, antequam eidem in hoc Opere locum demus.
- S. mart. Throlachoni mentio fit in Ruthenorum Kalendario apud nostrum Possevinum tomo 2 Apparatus sacri ad scriptores &c. Verum omnino nos latet, quisnam is sit & qualis, qui ibi notatur, martyr, solo utpote nomine indidem nobis hactenus notus.
- C. S. Dagæus ut episcopus refertur à Colgano xix Februarii, ubi spondet, Vitam ejus prodigiis plenam daturum se hac die xviii Augusti, ad quam & Majores nostri Sanctum remiserunt. At nec Colganus Vitam illam edidit, neque ego in impressis Hibernicis Kalendariis, qua habemus, ullam hujus Sancti mentionem reperio, quemadmodum nec in Missis Hibernicis, jam recentissimè (annò 1734) impressis ullum Dagæum invenio, ut proinde alia monumenta expectanda sint, priusquam hic Dagæus huic Operi inseratur.
- Asteriolus alicubi inter Sanctos recensitus, nescio quis sit aut quò pertineat, neque cum S. Asterio, qualis non unus recurrit, confundere ausim.
- Quis Agon Pictavi hoc die à Castellano ut Sanctus coli dicatur, alterius sedis episcopus, vellem paulo clarius explicasset, cum in omnibus sacris Tabulis planè ignotus sit.
- Erenæum aliquem Hibernum invenerunt Majores nostri in Dempstero xv Februarii, eumque remiserunt cum Camerario ad xxvi Aprilis, si forte certiora occurrerent venerationis monumenta, qua tamdiu expectavimus, ut cum Colgano saltem hac die referri posset; verum ex eo tempore nihil quidquam lucis accessit.
- D. Joannes monachus Cisterciensis inter Sanctos ponitur in Ordinis Kalendario, laudaturque ab Henriquez, Chalemoro & ipso quidem Buccelino; at ea nondum adducuntur, qua probent legitimo cultu celebrari.
- Quod idem dicendum de Adamo ex Morinensi episcopo Clara-vallensi etiam monacho.
- Fulcedem præterea adducit Chalemorus monialem de Prato in Belgio.
- Salustium ut S. Disibodi socium Menologio suo inscripsit Camerarius, quasi Sanctorum socii & ipsi Sancti dicendi sint, ut de S. Columbani discipulis alibi notavimus. Ulro fatemur Salustium vel Salustum in Vita S. Disibodi apud Surium in Actis nostris viii Julii memorari: at de ejus sanctitate aut cultu nec vestigium ibi occurrit.
- Sancta Agapes virgo & martyr ab ecclesia Tuscanensi colitur hac die: ibi enim corpus ejus in ecclesia majore asservatur, ut marmorea inscriptio indicat. Quæ an eadem sit cum ea, quæ Interamnæ xv Februarii colitur, an diversa, non ausim affirmare, cum hujus Acta minime viderim. Hæc Ferrarii verba sunt in suo magno Sanctorum Italia Catalogo, ex quibus ingenuam ejus confessionem intelligis, quod Tuscanæ depositum corpus, & ipsa, ceteris omnibus Tabulis sacris incognita, colatur, quales Sancti plurimi toto orbe Catholico honorantur, ex cæmeteriis Romanis aut aliunde accepti. Doceant nos plura Tuscanenses, ultrò & libentissimè amplectemur.
- Leonardus abbas Cavensis xi multis laudatur à Wione, Menardo & Buccelino, quorum elogia, ut ut admittam, non ausim Sanctis adscribere, donec aliqua saltem cultus indicia afferantur.
- Additur Luitolphus monachus comes quondam Achalmensis, & in causa S. Petri contra schismaticorum proterviam propugnatoris acerrimi. Sed cum solo venerabilis titulo.
- Sunt præterea apud Buccelinum Agibodus Bobicensis monachus.
- Sergius PP. IV
- Jacobus Callipetus
- Martinus monachus in Scotia.
- F. Quatuor Ascetæ in eremo consummati in pace notantur in Menais magnis impressis, & honorantur duobus versibus: quorum res gesta utinam nobis essent notiores!
- S. Privatus à solo Greveno hoc die relatus est, forte confundendus cum Privato Tarlensi M., de quo in Actis x Maii, vel cum Africano v Junii, aut eo, de quo post tres dies agatur.
- S. Pontinus, Pontimus, seu Potentinus, qui hoc die in additionibus Usuardinis aliquoties recurrit, aut cum Martyris aut Confessoris titulo, absque ulla ulteriori notitia, non alius esse videtur ab eo Pontino seu Pontimo, de quo mox loquemur in classe Martyrum Hieronymianorum.
- B. Jacobus Mutinensis, episcopus Sebastenus, in ecclesia monialium S. Geminiani sepultus signatur in Monumentis Sanctorum Mutinensium, à Ludovico Vedriano Italicè editis, pag. III: cujus deinde vitam subjungit ac virtutes. Inter alia verò, quæ apud ipsum legi possunt, dicitur recusasse episcopatum Foroliviensem, ab Eugenio PP. IV sibi oblatum; iussu autem Nicolai, qui Eugenio successit, admisisse

- A** *fisse Sebastenum in partibus infidelium. Floruit igitur seculo 15: obiit hac die XVIII Augusti, anno Christi 1455, etatis 85, uti affirmat citatus auctor; agens etiam de felici ejus obitu, concursu ad funus, miraculis, atque inscriptione in dicta ecclesia marmoreo lapidi indita, cum titulo Beati. Quae tametsi virum istum comprobent non mediocri in veneratione habitum fuisse; quia tamen ibidem nihil dicit auctor laudatus de cultu publico ac legitimo ipsi umquam exhibito; ideo inter Sanctos hodierna die in Opere nostro illustrandos locum ei haecenus non audemus dare, donec eruditi Mutinenses vel alii eundem cultum nobis sufficienter probaverint; tuncque locus esse illi poterit in supplemento Operis nostri.*
- Esmalius Vinacrius M. Montiniana in Aquitania } Titulo
 Petrus à Galliengo conf. Tuderti } beati donantur
 in Umbria. } ab Arn-
 Franciscus à Soto conf. In Mexico. } ro in
 Antonius Alcantarensis conf. Apud } Marty-
 Brocas in Hisp. } rologio
B Didacus de Abufeio conf. Orapessa } Franci-
 in Hisp. } scano.
 Claudia Meansæa virgo. Gebenna in }
 Gallia. }
Adduntur in Hueberi Menologio sed absque titulo
 Elias de Mantua. Mantua.
 Ludovicus de Luca. In Canaria.
 Georgius de Calzada. In Hispania.
 Marina de Villa fera cum pluribus aliis. Corduba in Hisp.
 Innocentia Angeli. Fulgini.
 Uriula Blaterim. Seftinga in Suevia.
 Paula de Ferrara Ord. S. Dominici refertur à Marchese hoc die, uti & in Anno sancto Belgico, & in Viridario Germanico.
 Joanna de Ozotio additur in eodem Viridario.
 Theodorus Cellensis auctor aut instaurator Ordinis Cruciferorum à nostro Eifeno in Floribus ecclesie Leodiensis ipse venerabiles collocatur, ab insignibus virtutibus mirifice laudatus, quibus tamen religiosus cultus necdum accessit.
- C** S. Donatus male etiam hoc die notatus est. Spectat ad diem sequentem xix Augusti.
 S. Auctorem II episcopum Trevirensis huic diei innectit Browerus in Annalibus lib. 5 pag. 281: at Majores nostri in Prætermis die IV Aprilis, & hunc & istius nominis primum remiserunt ad diem, quo hic colitur xx Augusti.
 De Massa candida in Hieronymianis hoc die signata pluribus agit Florentinus; at cum Romanum sequamur, de ea agendum erit die, quo & Candidus inde formatus excutietur, xxiv Augusti.
 S. Firminus episcopus Ambianensis confessor refertur hoc die à Ferrario in Catalogo generali: melius ipsum reliquisset loco pristino, in quo ipsum collocant Saussayus, Majores nostri &
- Castellanus, nempe die 1 Septembris.
D S. Demetrius M. à Greveno hoc die signatus, spectat ad VIII Octobris.
 S. Betharius abbas martyr hoc die perperam signatur in Kalendario Benedictino, spectat enim cum sociis martyribus Casinensibus ad xxii Octobris.
- Helena celebris virgo sanctimonialis Hungara, Ordinis S. Dominici, multorum istius instituti scriptorum elogiis ornatur, & eo quidem non minimo, quod magistra regia virginis B. Margarita, cujus Vita data est xxviii Januarii; in qua etiam merito laudata est. Stipenda de ea referuntur miracula, sic ut, teste Sigismundo Ferrario, de Hungarica provincia ejusdem Ordinis rebus agente, à Vesprimiensibus beata Helena pridem nuncupata fuerit. Hoc mirum; nec annum ferme obitus, nec diem certe haecenus repertum esse, ut providè à Silvano Razzio hoc die signetur, ut alteri S. Helena imperatrici subjungatur, à Marchese xvi Martii, ab aliis viii vel ix Novembris referatur. Atque haec omnia laudatissima, fateor: quaro ubi, à quo tempore, & quo cultu celebretur: de quibus si rectè docear, poterit de ipsa in hoc Opere agi, cum Ordinis Anno sancto Belgico & Viridario Germanico ad dictum diem 1x Novembris.
- S. Martinus Papa nescio unde hoc die à Greveno erui potuerit. Notissima est ejus festivitas, signata etiam in Martyrologio Romano xii Nov. In Bronio, S. Eugenii episcopi & martyris translatio memoratur à Molano, Ferrario & aliis. Colitur celeberrimus sanctus xv Novembris.
 Antonius de sancto Germano ex Ordine S. Dominici in Aethis, quae Papebrochius noster olim Mediolani ex Collectione F. Ambrosii Taegii transcripsit, die xviii Augusti anno 1459 obisse dicitur. Fuit hic vir venerabilis, & virtutibus miraculisque clarus, ut ultro fateor. Sed de legitimo ac immemorabili ejus cultu dubitamus. Quare si RR. PP. Prædicatores hunc solide possint ostendere, de illo agi poterit die, qua in Viridario Germanico & Anno sancto Flandrico PP. Dominicanorum refertur, nimirum xxviii Novembris.
- F** S. Firminum Virodunensem episcopum, qui post S. Possessore septimus ibidem refedit hoc die memorat Ghinius in SS. canonicorum Natalibus, nescio quo dace: utrumque Majores nostri signatum repererunt cum Pulchronio ejusdem etiam urbis episcopo ad diem iv Maii occasione translationis. Verum de S. Pulchronio jam egerunt xvii Februarii. Firminum autem cum remiserunt, & nos cum ipsis remittimus ad iii Decembris.
 Calatabelloæ in Sicilia commemoratio S. Peregrini confessoris. Est annuntiatio Ferrarii in Catalogo generali, haud dubie ex Caietano: at Sanctus a Majoribus nostris pridem remissus est ad xxx Decembris

DE SANCTIS MARTYRIBUS
FLORO ET LAURO, PROCULO,
MAXIMO, ET ALIIS,
IN ILLYRICO,

J.P. COMMENTARIUS PRÆVIUS.
Cultus, translatio, Acta, tempus ac locus martyrii.

FORTE
SEC. II.
Cultus apud Græcos,

B

Lara quidem est SS. Flori ac Lauri memoria è sacris Ecclesia tam Latine quam Græca Fastis, non tamen è bona nota Actis Græcis, de quibus alias toties ac meritissimo jure & conquesti sumus, & conqueri identidem cogimur. Probeamus itaque 10. horum duorum Martyrum cultum, de aliis verò dicatur postea. Sanctos itaque Florum ac Laurum signat Typicum, quod vocatur S. Sabba, hac die, Menologium Sirletianum, Synaxarium Basilii imperatoris, Martyrologium nostrum Arabicum (in quo mendose pro Flori ponitur Lepri) Menologium Slavico-Russicum Sparwensfeldianum, Menaum Chiffletii, Ms. Taurinense, Synaxarium Sirmondi, quibus accense Menea magna excusa, quæ tribus hisce versiculis illos honorant:

Δίψα παρθένος ἡ ὑπὲρ Θεῶν Λόγυ
Χωρεῖσι Φλώρω ἢ Λαῦρος ὡς τὸ Φρέαρ.
Φλώρω αὐτὴ ὀδοῦντι δεκάτῃ Φρέαρ εἰσέδου Λαῦρος.
Florus simul Laurusque martyrii siti
Puteum petunt, caduntque pro Verbo Dei.
Cum Floro puteum Laurus simul ambo subintrant.

Nimirum octavâ decimâ, sicut est in metro Græco, hujus mensis Augusti die. De modo consummati cursus martyrii dicitur postea. Menea eadem in Sanctorum istorum laudibus præcipuas hodierna diei Officii sacri partes impendunt, concinnato etiam de eisdem Canone, cujus hæc est acrostichis:

Τετραπλὴ ἀνομιῶν Μαρτύρων ζυνοῦνται.
Pari venusto Martyrum laudes cano.

2 Ceterum peculiari cultu eos Constantinopoli honoratos fuisse, tradit nostrum egraphum inter alia nostra, quæ afferuimus, quod prænotatur desumptum è Ms. Synaxario Sirmondi; unde transcribo ista: Τελείων ἡ αὐτὴ συναξίς ἐν τῷ ἀγνωστῷ αὐτῷ μαρτυρεῖ τῷ ὄντι πλησίον ἢ πανσέπτις ναὶ ἢ ἀγ. ἀπ. Φιλίππου, ἢ ἐν τῇ διαγεγραπτῇ μονῇ ἢ Σωτήρος Χριστοῦ ἢ Παντοκράτορος, δι' αὐτὸ ἐκείσε μεταπεφέντα τὰ ἅγια αὐτῷ λείψανα. Qua sic sonant: Peragitur autem eorum solennitas in sanctissimo eorum oratorio, quod est prope venerandum templum sancti apostoli Philippi, & in sanctissimo monasterio salvatoris Christi Pantocratoris (id est Omnipotentis) propterea quòd translatae illuc sunt sanctæ eorum reliquiae. De monasterio Pantocratoris variâ collegit Cangius in sua Constantinopoli Christiana lib. 4 pag. 80; inter ades autem sacras sanctis Apostolis dicatas agens pag. 116 de S. Philippi monasterio, Vicinum, inquit, illud Flori monasterio fuisse, tradit Gre-

reliquia
Constantinopoli.

gorius diaconus in Vita Basilii junioris cap. 56. Habuit itaque Constantinopolis etiam monasterium Lauri nomine nuncupatum, cujus frequens est mentio apud scriptores Byzantinos, prout observat Cangius pag. 156. De sacris autem Ispahanis, quorum modo incidebat mentio, utriusque nostri sancti Martyris, affirmat, eorum reliquias sub Constantino Magno reiectas, & in urbem invectas fuisse, ἢ ἀπεπλήθησαν ἐν πόλει, ἢ νῦν κατέκρινται, ut est in Synaxariis ad xviii Augusti. De qua re dicitur in eorum elogio, quod è Menologio Basilii imperatoris habetur Græcè ad calcem tomi 1 Augusti, Latine autem hic interpretamur de more:

Erant hi fratres gemini, arte lapidicæ. Postquam verò eorum magistri martyrio essent perfuncti pro Christo, relicta commoratione Constantinopolitana, in Illyricum pervenerunt, ubi fodinas quasdam apud præsidem indagantes exercebant artem suam. Deinde ab ipso ad Licinium dimittuntur; à quo pecuniam accipiebant, ut idolis templum erigerent. Verum pecuniam quidem dedere pauperibus; templum autem elaborarunt: quod dum absolutum esset, idolis confractis, in honorem Christi illud consecrarunt. Licinius, re comperta, eos iniecit in profundum puteum: in quo animas suas Deo tradidere. Tempore autem Constantini magni manifestatae eorum reliquiae pretiosæ Constantinopolim sunt abductæ, & in loco, in quo nunc requiescunt, depositæ.

3 Publica eorum veneratio apud Latinos etiam propagata: sic etenim hac die inscribuntur Martyrologio Romano: In Illyrico sanctorum martyrum Flori & Lauri artis lapidicinæ, qui consumptis martyrio eorum magistris Proculo & Maximo, sub Licione præside post multa tormenta in profundum puteum sunt demersi. Galefinium prætereo, qui illos etiam signat. Socios verò eorum, qui nec in Martyrologio Romano, nec apud Galefinium notantur, Græci memorant Fasti, & illorum mentio fit in Actis SS. Flori ac Lauri. Menologium Sirleti ita eos annuntiat: Eodem die sancta Pauperum multitudo, quæ, idolis confractis, igne consummata est. De illis quoque meminit Menaum Chiffletii; adde Menea magna prælo vulgata, quæ hoc eisdem disticho prosequuntur:

Πένητες ἀνδρες πῶτερον ὄρεν ἀθρόον,
Τὸ σώτροφον δὲς εἰς τὸ πῦρ λελοπίτες.
Viri reperiunt pauperes magnas opes
Quando relinquunt corpus in rogo suum.
De his Martyribus consule Acta, de quibus nunc lectorem instruam.
4 Exemplar eorum quintuplex ante me habeo.

E

F

A
Αἰτιολο-
γία

Ac unum quidem quod signatur esse bibliothecæ Vaticanæ, ac desumptum ex codice 1671, hoc titulo: Βίος ἡ μαρτυρία τοῦ ἁγίου Λαύρου ἡ Φλὸρος μαρτυροῦντων ἐν Οὐλιανῶν τῆ πόλει ἐν χώρῃ Δαρδανίᾳ. Id est: Vita & martyrium SS. Lauri ac Flori, qui martyrium subiere in Ulpiana urbe in regione Dardania. Incipit: Καλῶς διδάσκει ἡμᾶς ὁ ἀγιώτατος Παῦλος λέγων: Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε. Rectè nos docet sanctissimus Paulus dicens: Sine intermissione orate. Narratio longa est, rerum argumentum auctoritatis omnino exigua, fides auctoris sublesta, qui utpote magnam conatu magno rebus suis auctoritatem adstruens, hujusmodi lectoribus obrudit opellam, ut ad fabulosas Græcorum figlinas, jam toties in Opere nostro reprobatas, merito relegari debeat.

dato speci-
mine

B

Postquam enim retulisset Sanctorum martyrium in puteo consummatum, Ego, inquit, Alexius peccator unus ex ordine, facta hæc diligenter annotavi in schedulis, ac deinde in unum transuli volumen, ac tradidi custodienda cuidam mulieri Christiana, cui nomen Sophronia; qua prope puteum illum habitans clam colebat Dominum usque ad diem mortis sue. Ego autem humilis quodam tempore meridiano orans supra sepulcrum eorum pro remissione meorum peccatorum, & inde reversus in cellam meam parumper dormivi, & statim mihi apparuerunt gloriosi ac sanctissimi viri Laurus ac Florus, sicut eos videram etiamnum viventes. Et dicunt mihi: Audi, Alexi, sicut credidisti, fiat tibi. His subditur reliqua Sanctorum cum eodem confabulatio, in qua prænantiant, imperante Theodosio magno ecclesias orthodoxorum aperiendas, ac corpora sua à Domino manifestanda hominibus, postquam tu, inquit, hunc abieris ac redieris, atque in ecclesiis deponenda. Evigilat Alexius, rem secum agit, redit ad sepulcrum, orat, apparent ei denuo Sancti, ac præter alia, qua in suo ad illum colloquio enuntiant, à Deo sibi ostensum memorant virum, qui habitabat in regione Africa in urbe Carthagine, per quem servaret illam. Vaticinio respondit eventus: Deus quippe homini prædicto apparuit in Africa, Surge, inquit, velociter & vade volucris adinstar in Illyricum, quod est in regione Dardania, & adi civitatem nomine Ulpianam. Ne autem hereret dubius, quod & esset de vixta ætatis, & præmonstratore loci careret, proposito exemplo Habacuc, è Fundæ Babylonem missi ad Danielelem, dicit ei Dominus, se quoque missurum angelum suum; si memorato isti Alexio nugatori credimus.

C

discutiun-
tur

Quid tum postea? Vir ille facit imperata: sabbato egreditur è sua urbe, à terra aliquantulum sustollitur in æra, & prodigiosa adeo velocitate agitur per mare ac viam omnem, ut die postera, qua erat Dominica, inventus sit tam ipse, quam comes ejus vel servus, in ipso loco, ad quem direxerat eum Dominus. Credite posteri. Res enim vero adeo mirabiles, ut tamquam sinceræ ac veras admittamus, majus requirunt testimonium, quam istius Graculi personati Alexii, seu, ut rectius dicamus, impudentis ac inepti impostoris. Quæ autem postea refert de inventione corporum SS. Lauri ac Flori, tam mala nobis etiam videntur nota, ut operæ pretium non sit, ea huc pluribus transcribere. Quæ vero præterea de causa flocci faciamus hunc Aëtorum scriptorem, ac historiam ejus nigro calculo notemus, videbit lector è sequentibus observationibus, quibus ineptias ipsius castigaturi sumus, è longiore narratione ejus contractas.

Augusti Tomus III.

7 Refert itaque, Adriano imperante, missos quaquaversum fuisse, qui in Christianos inquirerent, à veri Dei cultu eosdem avocarent, & ad idola traducerent: nec diu post martyrii redimittos fuisse coronâ generosos Christi pugiles Proclum & Maximum, SS. Lauri ac Flori in arte lapicidina magistros, quorum martyrii tempore sese abscondisse duos illos discipulos indicat idem scriptor. Deinde per ambages & logos eorumdem discipulorum Acta & martyrium recenset. Adrianus imperator renuntiatus est anno æræ vulgaris 117, quem anno 138 excepit Antoninus: unde sequitur 1°. ut, si mox dicta è nostro scriptore consideres, martyrium SS. Procli & Maximi (atque adeo consequenter, ut videtur, SS. Flori ac Lauri) acciderit secundo ejusdem æræ seculo. Sequitur 2°. ut larvatus iste Alexius vixerit seculo 2. cum asserat, tales sibi apparuisse SS. Laurum ac Florum, quales eos viderat etiamnum viventes, ex supra præmissis num. 5. Vide jam quam parum coherentia cum sua, quam mentitur, persona, & cum rebus ipsis, quas memorat, malè connexa comminiscatur. In apparitione quippe Martyrum sibi facta, de qua dixi, ita eos secum loquentes inducit: Homines Christianis palam facito martyrium nostrum: quia postea, & non multos post annos, incrementum capiet nomen Christi in universo terrarum orbe: ἀύξει τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐν πάσῃ τῇ οὐκράτει, uti est in textu Græco, & imperante Theodosio magno, aperientur orthodoxorum ecclesiæ.

E

8 Concinna enimvero temporis scilicet ac rerum combinatio! Theodosius magnus imperare cepit anno Christi 379; quem anno quidem 380 ecclesias Constantinopolitanas ac earum reditus ab Arianis ad orthodoxos transulisse legimus (consuli possunt, quæ habentur apud auctorem Gallum in Historia imperatorum tom. 5 in imperatore Theodosio I art. 8 pag. 207, & apud nos ad diem 11 Maii in Vita S. Gregorii Nazianzeni pag. 407.) Incrementum vero seu amplificatio vel propagatio Christiani nominis per totum, quæ latissime patet, terrarum orbem, non videtur, alio posse reduci convenientius, quam ad illa tempora, quibus post celeberrimam illam victoriam de Maxentio a magno Constantino imperatore anno 312 relatam, abolitus fuit idolorum cultus, propagata quaquaversum Christi fides, orthodoxa Ecclesia illustrissimis decorata honoribus, & amplissimis aucta incrementis. Ad hæc verò tempora respexisse martyriographum istum, indicium aliquod mihi præbet apographum Casareum Vindobonense, quod & persecutionis finem ac Constantinum expresse ponit. Acta itaque istius pseudo-Alexii tamquam apocrypha reprobamus.

F

9 Aliud martyrii ac inventionis in promptu est apographum, ex ejusdem bibliothecæ Vaticanæ codice 821, prout eidem adscribitur, acceptum. Narratio brevior est quam exemplaris præcedentis, de quo dictum est, & ideo saltem minus mala. Sic incipit: Ἰπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐμπνεύσθεις ὁ ὑμνωδὸς ἐν πνεύματι. A Spiritu sancto inspiratus hymnorum cantor inter prophetas. Dicebam, narrationem hanc saltem esse minus malam, quam præcedentem; bonam enim ac sinceram appellare non possum, cum in hæc partes etiam suas agat Alexius idem, qui in priore prodibat in scenam, ne alia commemorem, quæ sunt hujusmodi, ut ex eadem vel simili Græcorum textrina prodire omnino ea censcam, atque adeo à typis arcenda. Præter duo ista egrapha habemus unum, quod signatur Bibl. Magni Ducis plut.

Alia exem-
plaria re-
censentur.

AUCTOR
J. P.

plut. 9 cod. 33, hoc initio : Ἰδὲ καὶ ἄλλη δύο ἀδελφικὴ ἡμῶν εἰς λόγον ἔσμερον ἐπεθεῖν περικειται. Ecce, aliud item par fraternum nobis dicendum proponitur, hodiernæ diei argumentum. Duobus jam designatis exemplaribus hoc melius est, propterea quod post narrationem mortis SS. Flori ac Lauri nullus ibi occurrat fabulator Alexius occasione inventionis eorum, qua dicitur ibidem accidisse finita persecutione, imperii scripto ad Constantinum magnum translato. Ecgraphum insuper habemus e codice bibliotheca Casarea Vindobonensis, de quo sapius in superioribus hujus mensis diebus facta fuit jam mentio, ac fiet porro in sequentibus: breve admodum est, & sic incipit: Οἱ ἀγιοὶ ἔχειν Λαῦρος καὶ Φλώρος ἑσπέρων ἀδελφοὶ δίδυμοι, λιθοξόοι ἔτεχνον. Sancti Christi Laurus & Florus fratres erant gemini, arte lapicidæ. Non placet, cum ob inductionem Alexii, de quo antea memini: tum ob alia, quibus laborat. Nec verò sincerum ac bona nota videtur exemplar Martyrii ex cod. Ambros. N. f. n. 152. Nam ecgrapha ista quinque, de quibus modo notitiam suggerebam, eos referunt inter se similitudinis characteres, ut non obscure prodant, ex eadem sese traxisse originem officina. Ex iis tamen hoc ultimum latinitate donare placet, ac typis committere.

Tempus
martyrii,

10 De tempore martyrii quidnam statuetur à talibus documentis? Qua si essent melioris nota, posset illud innecti seculo secundo, cum nostrorum Martyrum magistri Proclus ac Maximus passi referantur sub Adriano imperatore. Menologium Slavo-Russicum Sparwensfeldianum iterum hic in tempore hallucinatur, quando affirmat: Hi fuerunt anno cccxv., fratres lapidum caesores, abjecti in puteum profundum à Licinio persecutore, ubi mortui. Nam vixit tunc quidem Licinius imperator ac Christianorum persecutor; sed, præterquam quod Pagi in Critica ad annum 316 num. 11 observat, Licinium imperatorem non fuisse persecutum Ecclesiam ante annum 319, neque Martyres, qui in Martyrologiis aut Actis Sanctorum passi dicuntur in Liciniana persecutione, ante dictum annum morte affectos fuisse; nequaquam nobis est exploratum, quisnam sit iste Licinius, qui exprimitur in nostrorum Pugilum Actis, ut dicemus in Annotatis. Nos secundum ea, que supra præmissimus de eorum magistris Proclo & Maximo, apposuimus initio Commentarii nostri prævii fortè seculo secundo: fortè, inquam, quia adeo parva vel nullius sunt auctoritatis, que de illis circumferuntur in qualibuscumque Actis eorum.

B

similitudinis characteres, ut non obscure prodant, ex eadem sese traxisse originem officina. Ex iis tamen hoc ultimum latinitate donare placet, ac typis committere.

C

ea, que supra præmissimus de eorum magistris Proclo & Maximo, apposuimus initio Commentarii nostri prævii fortè seculo secundo: fortè, inquam, quia adeo parva vel nullius sunt auctoritatis, que de illis circumferuntur in qualibuscumque Actis eorum.

11 Nonnulla quoque nobis supersunt notanda de loco martyrii. Martyrologium Romanum non solum Athletas annuntiat in Illyrico, ut vidimus. In Actis in regionem Dardaniæ, quæ est in Illyrico pervenisse referuntur, & Ulpianorum urbem ingressi &c. Deinde dicuntur missi ad Licinium, ut templum diis edificarent: sed non invenio in apographo, quod prælo damus, ad quam urbem inde sint missi, nec ubi martyrium confecerint. Apographum nostrum è bibliotheca magni Ducis indicat eorum corpora sepulta fuisse in Dardania regione, qua in Illyrico est, ut proin ex illis colligere liceat, ibidem coronam certaminis ab eis esse relatum. E duplici Ms. nostro Varicano colligo illos pertinere ad Ulpianos. Verum quia Acta tam misere composita sunt, non possumus in hoc puncto illis acquiescere satis secunde. Nihil tamen oberit; si loca modo designata breviter illustremus.

12 Cellarius Notitia orbis antiqui lib. 2. cap. 8; postquam Ulpianum in tabula ad pag. 346 exhibuisset, uti & Illyricum ac Dardaniam, hæc tyrii, quod scribit pag. 368: In austrum recedunt æquè circa limitem utriusque Mœsiæ ULPIANUM & Scupi. Procopius lib. 4 de Edificiis Justiniani cap. 1 pag. 67 editionis regia Parisina habet ista: Erat apud Dardanos Ulpiana, urbs antiqua; cujus mœnia cum sic labacerent, ut nulli essent usui, eorum partem maximam demolitus, subinde restituit, multisque ornamentis collatis civitatem composuit, qualem hodie videre est, ac secundam Latino itidem vocabulo nuncupavit Justinianam. Consuli etiam de hoc loco potest Theophrastus geographicus Ortelii. Locus, ait Cellarius pag. 368, incertior est. Cum vulgo Baudrandus Prilren interpretantur, Brietius Pyroth: alii longius in ortum reducant, Porro Ulpianum illud non est confundendum cum altero synonymo in Dacia, de quo agit idem Cellarius loco citato pag. 379, quaque representatur in tabula modo memorata.

En tibi nunc Acta è dicto codice Ambrosiano N. f. n. 152, sicut signatur in nostro exemplari Graco, ubi etiam additur: Vide S. Maximi Vitam. Adsum est de codice, in quo habetur ista Vita, hoc tomo III hujus mensis, die XIII, in Commentario prævio S. Maximi §. 10, num. 80, ubi etiam de codicis auctore dictum; cujus nomen ac locum sequenti Martyrio hic etiam prænotamus, cum omnino putemus, eundem esse eandem, qui ibidem fuit designatus, tamen dumtaxat per notas N. 152. Consuli potest locus citatus.

MARTYRIUM

Auctore Laurentio monacho Rutiensi in Calabria,

è codice Ambrosiano N. f. n. 152. Interprete J. P.

Natales,
ars, magi-
stri, iter ad
Licinium.

P Ulcræ hujus bigæ, Lauri, inquam, ac Flori germanorum fratrum invictorum pro Christo martyrium in medium proferre iis, qui diligunt Martyres, non tantum est laudabile, sed etiam valde utile. Habet enim unà cum martyrii laurea multum venustatis. Itaque mirabiles hi nascuntur gemini parentibus: proinde virtutem præ rebus aliis unanimiter amplectebantur, & concordi animo delecta-

Καὶ τὸ καλῆς ξυναρίσθου ταύτης ἑαυτῶν ἀδελφῶν διὰ Χριστὸν μαρτυρεῖν Λαῦρος, Φλώρος, καὶ Φλώρος ἑσπέρων εἰς μέσον περθεῖναι τοῖς φιλομαρτυροῦσιν, ἐκ ἐπαίνετον μόνον, ἀλλὰ καὶ λίαν ὠφέλιμον. Ἐχει γὰρ μὲν τὴν μαρτυρίαν πολὺ καὶ τὸ χάριεν· ἔστι ποιητῶν οἱ θαυμάσιοι δίδυμοι τοῖς ἁγνήτοισιν ἵκοντες· τῶν καὶ ὁμοφρόνως ἔαρετῶν μᾶλλον ἢ ἄλλων ἱσπάζοντο, καὶ ὁμογνώμως τοῖς αὐτοῖς

Α αυτ' αλ' αεισιν ενεπύφωαν... η λιθοζών η επιαιουδ... ονταυ τεχνιτω... Προκλ... αυποις η Μαξιμου... οι διδα...

bantur pulcritudine ejus. Artem verò lapidinam A. LAU- edocentur : Proclus & Maximus a erant eorum ma- gistris. Sed hi quidem suum pro Christo certamen

A. LAU- RENTIO MONACHO RUTIENSI.

a b c d e

2 Στεθειαι ποιουν ενεινος αυτικα τ'ετας... εσω ετεροις εν ολιγοις εργαταις... Δικινιος...

2 Hos igitur ad illum is mittit simul cum operis non paucis aliis : & Licinius postquam summa cum benevolentia eos excepisset, sine mora templi struc- turam delineat, ac plurimis opibus aliisque munificæ voluntatis donis eos impertit, ut celeriter juxta ac pulcre opus perficeretur, alia his sese adjecturum promittens, si e sua sententia ac præfixo sibi sine opus abfolverent.

Constructio templi, e- lectiosyna, oculi usus restituitur

E f

3 Α'γ' οι θ'η' το' επροκειμενον επανελθωμεν... Η'ς ομοδομης ε ναο' τελο' ηδη λαβο'σης... και ε Λυ-

3 Verum redeamus ad præsens institutum. Edifi- ficato jam templo, & Licinio idolis illud implente, Victores egregii nocte quâdam pauperes, quibus pecunias dederant, congregarunt, & accensis candelis, ad illud templum pervenerunt cum cantu, salutaris crucis armis eos præcedentibus. Deinde suspensis e collo idolorum funibus (deos vah !) hu- mi ea prosternunt & in frustra comminuant ; & sic per totam noctem laudabant Dominum.

pauperes ob- versa idola in ignem injecti

F g

4 Α'γ' οι ποιουν τ'ετας Μαρτυρας ο Δικινιος... ε'ς ε- ξετασιν, αιπαται τα πεπερασμενα, συγχωρειν αυτα λογει, ει μονον θυσανει τοις θεοις.

4 Licinius igitur Martyres ad examen areessit ; sancti verb criminator gesta, veniam se eidem dare dicit, si modò diis sacrificarint. Non obtemperant : eorum verò corpora crudis nervis adeo excarnificat, ut totum illud pavementum sanguine conspergeretur. Deindè militibus eos tradens, ad proconsulem ab- duci jubet. Dum ad illum ducerentur, aliud rectè factum, nec illo minus, quod jam patrauerant, exsequuntur : ipsos milites (erant hi decem numero) ad Christi fidem traducunt ; & animarum magis ædificatores sese esse comprobantes, simul etiam Mar- tyres, dum starent ante Lyconem, quænam egif- sent, interrogabantur.

sancti verb Fratres ad examen vo- cantur

Augusti Tomus III.

V V V 2 pro-

§24 MARTYRIUM SS. FLORI, LAURI, PROCULI ETC.

A. LAURENTIO MONACHO RUTIENSI. proconsul : & tunc carceri eos tradit. Manè autem facto , solos iterum Sanctos ad examen producit , & , Nisi , ait , hodie sacrificium diis obtuleritis , diverfis vos tormentis ubi subjecero , acerbam mortem vobis inferam.

5 Respondent Sancti : Fac quodcumque vis , proconsul : nobis enim non licet omnino obsequi voluntati tuæ. Noli itaque tempus terere nec movere sermones , qui adinstar volucrum à nobis abeunt. Tunc execrandus præfes , dæmonis officina , in profundissimum quemdam puteum projici illos jubet. Ad locum igitur perducti Martyres & orationi sedantes , Domine , aiunt , Deus virtutum , Deus noster , Deus salvos faciendi , exaudi deprecationem nostram , qui mortis ac vitæ habes potestatem : fiatque aqua illa nobis lavacrum regenerationis per gratiam spiritus tui boni. Accipe autem animas etiam nostras in pace , & fac nos requiescere in regione viventium , in tabernaculis Sanctorum : & eorum , qui annuam nostræ confessionis peragunt memoriam , obsecunda petitionibus , quæ conducunt ad salutem & ad vitam æternam.

B 6 His dictis , delapsa est vox è cælo , Venite , inquit , ad me operarii vineæ meæ , & ego reficiam vos. Voce hac delata , Martyres fiduciâ repleti in puteum projiciuntur , multaque contexti terrâ sanctas animas suas Domino commiserunt. Post multos dehinc exactos annos , dum cessaret persecutio , ô laureati Martyres , nonnulli è Christicolis ad locum pervenere , ubi erat puteus , & , refossâ terrâ , vestra sacra corpora inde producunt h; quæ emittebant fragrantiam hujusmodi ac gratiam , ut verbis dici nequeat. Quo item tempore Zoticus , prætidis è fratre vel sorore nepos , qui cæcos habebat oculos , visum recepit , & baptizatus credidit in Christum : quem decet gloria & imperium.

in puteum deinde

projiciuntur. Invenio corporum ac fragrantia : illuminatio cæci.

b

σε ὁ ἀνθύπατος , καὶ τότε μὲν φυλακῇ τέρας δίδωσι. Πρωίας δὲ ἡμορμῆς ἄγει πάλιν μόνος τῶν Ἀγγέλων εἰς τὸ ἐξέτασιν , καὶ εἰ μὴ θυσίαν τοῖς θεοῖς , φησὶ , σήμερον προστελέγητε , διαφόροις ὑμᾶς βασάνοις ὑποβαλῶν , ἕτω πικρὰν ὑμῖν τελευτῶν προσενέγκω.

5 Καὶ οἱ ἄγιοι : Πᾶν εἶπε καὶ βόλοι ποιῶν , ἀνθύπατε ἡμᾶς ἴδ' ὅσα ἐξέειπες τὸ σωθῆναι τῶν θεολήματι καθυπερηγετημένους. Μὴ ποινὴν τίθει τὸ χρονον , μήδε λόγους κίνει πλιυῶν δίκην οἰχομῆδες ἀφ' ἡμῶν. Τότε κελθεῖ δαίμων ὁ ἐργαστήριον ὁ κατάρσεται ἄρχων ἐν ᾧ τινι βαθυτάτῳ φρέατι τέρας ἀποφρίφωται. Ἐχρησαν ἔν κτ' τὸ πῶπον οἱ Μάρτυρες καὶ πάντες εἰς προσέλευσιν , Κύριε , εἶπεν , ὁ θεὸς τὸ δυνάμεων , ὁ θεὸς ἡμῶν , ὁ θεὸς τὸ σῶζειν , ἐπαύκασον τὸ δειήσας ἡμῶν , ὁ ζῶντες ἔχων καὶ θανάτου τὸ ἐξασίαν , καὶ ἡμέσῳ τῷ ὕδαρ τῶτο λῦσεν ἡμῖν παλιγγήσιας τῆς ἀγαθῆς σε πνύματα ἡμῶν χαλεπὸν προσεδέξαμεν ἡμᾶς ἐν χώρᾳ ζώντων ἐν σιγήσιν τῶν ἁγίων σε καὶ τοῖς ὀπίσθεν δι' ἔτος τὸ μαρτυρίας ἡμῶν μνήμην , χάρισται τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον

6 Ταῦτα εἶπον , καὶ φωνὴ κατέβη καὶ ἔειπεν ἡμῶν , Δότε λέγεσθε πρὸς μετοὶ ἐργάται τὸ ἀμπελωνὸς μου , καὶ γὰρ ἀναπαύσω ἡμᾶς. Ταύτης δὲ φωνῆς ἐνεχθείσης , θάρσος οἱ Μάρτυρες ὑποσημαίνοντες τῷ φρέατι ἀναποφρίφοντες , καὶ γῆν περὶ στυκαλοφθίντες τῶν ἀγγέλων αὐτῶν ψυχὰς ἀνέθεντο τῷ Κυρίῳ. Χρόνοι παρελήθησαν ἕκαστε πλείστοι , καὶ τὸ διαγμῶ παυσάμενος , καθήκοντες Μάρτυρες , πρὸς τὸ φιλοχρησίων τὸ πῶπον καταλαβόντες , πῶ δὴ τῶ φρέατι τῷ , καὶ ἀνορύξαντες ἀνάγκη ὑμῶν συνέθεν τὰ λείψανα , διωδῖαν ἔκ ἐσιν εἰπῶν ὅσων καὶ χάρις ἐκπέμπονται. Ὅπε δὴ καὶ Ζωτικός , ὁ δὲ ἄρχοντας ἀδελφιδῆς , τυφλὸς ἔχων τὸς ὀφθαλμούς , ἀνέβλεψε , καὶ βαπτισθεὶς ὀπίσθεν εἰς Χριστὸν ᾧ πρόσωπον ἡ δόξα καὶ τὰ κράτος εἰς τὰς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

E

A N N O T A T A.

- a Noti quidem nobis sunt hi Martyres occasione SS. Flori ac Lauri ; sed eorum Acta seorsum exarata nondum vidimus , nec novimus hæcenus , an & quo die separatim in Græcis Fastis noventur.
- b De ea vide Commentarium prævium num. 12.
- c De illo ibidem actum num. 7.
- C d Quem Licinium , quam Elpidiam imperatricem , & cujusnam imperatoris conjugem nobis hic obrudat hac narratio cum aliis nostris apographis , non perspicimus.
- e Mira de hujus templi adificatione referunt alia nostra exemplaria.
- f In utroque apographo Vaticano hic vocatur Anastasius ; pater vero ejus Merentinus.
- g Coluntur in Fastis Græcis , sicut diximus in Commentario num. 3.
- h Vide de hac re Commentarium.

DE SANCTO AGAPITO MARTYRE

PRÆNESTE IN ITALIA ,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Palæstra sancti Martyris , antiquus ipsius cultus , & diversa Actorum exemplaria.

SUB AU-RELIANO IMPERATORE. Describitur situs urbis Prænestinae,

Illustriſſimus Joſephus Maria Suareſius , epiſcopus Vaſionenſis , in ſua Præneste antiqua , quam anno 1655 Romæ edidit , lib. 1 cap. 5 ſitum Præneste civitatis deſcribit his verbis : Sed ut in-

certa est urbis nominisque origo , ita certior ejus est situs , qui in Latio prima Italiae provincia mediterraneus , & propinquus Æquis atque Hernicis , & intra montes , seu in montana regione , haud longè ab urbe Roma , à qua distat in Ortum æstivum XXI mille passibus , seu centum LXX stadiis ,

A diis, inter Tibur, à quo in Eurum XII millibus passuum abest sive centum stadiis, & Anagninam; in conspectu Romæ loco edito in montis meridionali latere. Olim equidem tum summo in jugo montis assurgebat, ubi hodieque arx incolitur, tum ad radices ipsius montis, qua cryptarum & parietinarum veterum supersunt plurima monumenta sub Æde Fortunæ, quæ montis in clivo constructa gradatim opere ambitiosissimo assurgebat. Nunc verò illius Ædis in ruinis palatium attollitur instar theatri, è quo subjectum in agrum & feraces in valles ad Algidum, & Tusculanos usque colles atque longius, jucundissimus & amœnissimus patet prospectus.

2 *Hæc fuit palastra S. Agapiti martyris hodierni, quam Ferdinandus Ughellus in novissima editione Veneta Italia sacra tomo I col. 191 & sequente etiam fusiùs describit, enumeratiffique variis ejusdem urbis vicissitudinibus, ibidem col. 193 propius ad rem nostram hæc habet:*

Ut autem Prænestinæ urbis originem auctoremque obliviosa funeravit vetustas, sic eadem temporibus offundente caliginem, haud facile sciri potuit, quando lucem hauserit Evangelii. Constat tamen, jam inde à temporibus Aureliani imperatoris apud Prænestem Agapitum, XV annorum fortissimum puerum, illustrem tulisse palmam martyrii, cujus Romanum Martyrologium die XVIII mensis Augusti cum laude meminit; Prænestini que etiam nunc, ut præcipuum Divum tutelarem venerantur & colunt. Cathedralis ecclesiæ patronus idem est sanctus martyr Agapitus, in qua duodecim (Nicolaus Coletus in Additione monet, eos jam octodecim numero esse) Canonici cum archipresbytero aliique Clerici numerantur.

3 *Cultum fortissimi hujus Athleta non operose probandum censeo, cum sit antiquissimus, & notetur hoc die non tantum in Sacramentario S. Gregorii, & alio, quod edidit Josephus Maria Thomassinus, sed etiam in Martyrologio Hieronymiano, aliisque passim subsecutis Latinis omnibus usque ad Romanum, quo hodie utimur, & in quo ad diem XVII Augusti legimus sequentia: Præneste natalis sancti Agapiti martyris, qui cum esset annorum quindecim, & amore Christi ferret, jussu Aureliani imperatoris tentus est, ac primò nervis crudis diutissimè cæsus, deinde sub Antiocho præfecto graviora supplicia passus; exinde cum ex præcepto imperatoris leonibus obijceretur, & minimè læsus esset, gladio ministrorum coronandus percutitur. Hæc annuntiatio evidenter excerpta est ex Usuardo, qui totidem ferè verbis eundem Martyrem hac die commemorat. Attamen in utroque illo Martyrologio discrimen istud notatu dignum occurrit, quod in Usuardino imperator Aurelius nominetur, & ibidem Antiochus præses & non præfectus vocetur. Rabanus autem hunc Antiochum appellat regem, haud dubiè ex vitiosis Actis, de quibus infra agemus.*

4 *Interim audiamus breve ejusdem sancti Martyris elogium sive potius Actorum compendium, quod Ado ad eandem diem ita texuit: Apud Prænestinam civitatem milliario ab Urbe trigesimo tertio (alii vigesimum primum vel vigesimum tertium ab Urbe milliarium numerant) natalis S. Agapiti martyris, sub Aureliano imperatore, præside Antiocho. Cum esset annorum quindecim & amore Christi martyrio ferret, jussu imperatoris tentus, & primò nervis crudis diu cæsus est; deinde præfidi, ut impelleretur faci-*

& cujus gesta Ado breviter narrat.

ficare, traditus; qui in durissimo atque obscurissimo carcere eum reclusit, & per quatuor dies cibum omnem negavit. Inde de carcere exhibitus est præfidi, qui prunas ardentes super caput ejus jussit imponi. Et cum gratias Deo Martyr ageret, flagellis est cæsus & nudus suspensus, capite deorsum verso, acri subter fumo factò. Et cum diceret præfidi: Sapientia tua & vanitas tua in fumo laborat, iterum flagellis cæditur à quatuor sibi invicem succedentibus. Deinde bullientem aquam super ventrem ejus ministri diaboli effuderunt, & maxillas ejus, confregerunt. Interea judex de tribunali suo cadens, collectus à ministris in lecto reclinatur, & sentiens Dei virtutem in Martyre, post modicum tristem animam emisit. De beato verò Agapito renuntiatum est imperatori, qui beatum Virum jussit leonibus subjici; sed mansuetæ factæ feræ pedibus Martyris ad lambendum se inclinaverunt. Hoc videntes sceleris ministri, tulerunt de medio sanctum Martyrem, & venerunt contra civitatem Prænestinam, ubi sunt duæ columnæ, & ibi eum gladio percusserunt sub die quintodecimo Kalendas Septembris. Corpus ejus noctu sublatum est à Christianis, & positum miliario primo à civitate in agro, in sarcophago novo, nutu divino ibi invento. *Hanc synopsis Ado verosimiliter contraxit aut correxit ex antiquis & longioribus Actis S. Agapiti, quorum nunc diversa exemplaria assignabimus.*

5 *In variis Musei nostri Mss. codicibus aliisque apographis Acta S. Agapiti habent hoc exordium: Sub rege Antiocho pagano erat quidam, nomine Agapitus, timens Deum &c. Deinde ibi comparet præfectus vel præses, qui primò Attalus ac postea Anastasius Cornicularius appellatur. Eminentissimus Baronius hac die in notis ad Martyrologium Romanum monet, apud Mombrinium existere similia ejusdem Martyris Acta, quæ admodum depravata esse pronuntiat. Jam dudum Papebrochius noster occasione S. Venantii Camertis ad diem XVIII Maii, sive tomo IV istius mensis post pag. 144 etiam edidit ista S. Agapiti Acta, quæ cum Venantianis adeo concordant, ut hæc ex illis, vel illa ex his desumpta videantur, quemadmodum curiosus lector ea inter se conferre volens facile observabit.*

6 *Præterea ex Ms. codice Cassinensis bibliothecæ, litteris Longobardicis exarato, ut in margine apographi nostri notatur, habemus aliud Actorum exemplar, in quo martyrium S. Agapiti etiam sub rege Antiocho collocatur. Sed in his singularia quedam & ab aliis discrepantia occurrunt: cum enim in aliis Actis S. Agapitus primùm deducatur ad urbem Prænestinam leonibus obijciendus; in his dicitur Præneste enutritus, & ibidem monasticam vitam duxisse. Hinc eruditus lector primo intuitu videt, quam ineptè rex Antiochus & monasterium istis temporibus conveniat. Quapropter illustrissimus Suaresius aequè de his ac præcedentibus Actis, ni fallor, in sua Præneste antiqua lib. 2 cap. 3 candidè tulit sequens judicium: Acta illa fuisse admodum depravata Cardinalis Baronius indicat; mutila etiam ne sint, vereor, cum in ipsis non comperiam martyrium Porphyrii, quod descriptum in illis Baronius suprascriptus asserit. Idcirco ea expolivi, quoad potui, & interpolavi: nec enim ferendum erat, ut monasterium pro ecclesia, præses pro præfecto, Antiochus rex pro Aureliano imperatore, aliaque id genus intexerentur. Præterea in aliis Actis traditur Christiana S. Agapiti professio renuntiat*

AUCTORE
G. C.

E

Habemus
diversa
Actorum
exemplaria,

F

quorum
alia aliis

AUCTOR
G. C.

nuntiata esse tyranno, cum in his dicatur sanctus Martyr tyranno occurrens, utro eundem acriter reprehendisse. Denique variis episodis exornata sunt hæc Acta Cassinensia, quæ primo loco post hunc Commentarium prævium typis edemus, ut curiosus lector possit facilius per se judicare, & ea conferre cum aliis brevioribus, quæ secundo loco ex Ms. Burgundico excudemus, & de quibus posterioribus nunc pauca præmonēbimus.

7 Saltem tolerabiliora sunt Acta ejusdem Martyris, quæ in aliis Mss. codicibus occurrunt, & quorum hoc est principium: Tempore illo cum impiissimus imperator Aurelianus sævis- simam persecutionem in toto Romano imperio contra Christianos exerceret, agebat Romæ præfectoriæ potestatem præses quidam, nomine Antiochus, pejor per omnia domino suo. Certe tempore Aureliani, qui ab anno Christi 270 usque ad annum 275 imperavit, persecutionem adversus Christianos excitatam fuisse, Lucius Cecilius sive Lactantius istis temporibus vicinus in Opere suo de Mortibus Persecutorum num. 6 testatur in hunc modum: Aurelianus, qui esset natura vāsanus & præceps, quamvis captivitatem

B

Valeriani meminisset; tamen oblitus sceleris ejus & pœnæ, iram Dei crudelibus factis lacessivit. Verum illi ne perficere quidem, quæ cogitaverat, licuit; sed protinus inter initia sui furoris extinctus est. Nondum ad provincias ultiores cruenta ejus scripta pervenerant, & jam Coenofurio, qui locus est Thraciæ, cruentus ipse humi jacebat, falsa quadam suspitione ab amicis suis interemptus. Quamvis crudelia istius imperatoris edicta ante mortem ejus ad ultiores provincias non pervenerint, tamen ad urbem Prænestinam Roma propinquam statim deferrî potuerunt.

in persecu-
tione Aure-
liani impe-
ratoris;

8 Porro Nicolaus le Nourry eruditissimus Benediictinus in Dissertatione ad memoratum Opus Lucii Cecili cap. 7 art. 3 verba ejusdem auctoris illustrat hac explicatione: Brevissima itaque fuit hæc ab Aureliano commota persecutio. Sed mirum tamen, cur aliqui haud dubitanter asseverent, nullos tunc factos esse martyres: cum enim Cecilius scripserit, Aureliani edicta ad ultiores provincias non pervenisse, satis clarè & apertè indicat, illa publicata fuisse in vicinioribus. At nullus sanè dubitandi videtur locus, quin ethnici ac præcipue deorum antistites ac sacrificuli his, simul atque divulgata fuerunt, edictis abusi, plures Christianos solitis suppliciis excruciatos interemerint. Quin etiam ex Eusebio discimus, Aurelianus ad excitandam adversum Christianos persecutionem quorundam consilii impulsus, eo- que adhuc vivente, sparsum ubique hac de re rumorem. Quis autem facillè sibi non persuadēbit, gentiles, data hac suum in Christianos odium saturandi occasione, illorum tum non pepercisse sanguini? Nunc videndum, quo circiter tempore hæc Aureliani imperatoris persecutio cœperit.

C

sed contra
annum
Christi 272

9 Illustrissimus Suaresius martyrium S. Agapiti affigit anno Christi 272, dum in Præneste sua antiqua lib. 2 cap. 3 sic scribit: Latente prætereā quæcumquæ à Christianis piè fortiterque Præneste gesta fuisse verisimile est, ex quo S. Petrus ibi pedem fixit, usque ad celeberrimum certamen, quod pro Christi fide generosissimus puer Agapitus intrepidè subiit, Consulibus Antiochiano & Orfito, sive anno Urbis conditæ MXXIII, à Christo nato CCLXXII, Aureliano Augusto imperante, sub Antiocho præfide seu Flavio ipso Antiochiano Præfecto Urbis: nam sæpè Præfecti Urbis præfides appellantur in Marty-

rologiis, eorumque ditio ad centesimum ab Urbe lapidem protendebatur; unde sacris in historiis leguntur ipsorum sententiâ condemnati martyres Interamnæ & alibi. Verum contra hanc chronologiam mihi occurrunt nonnulla difficultates, quas eruditus lectoribus nunc examinandas propono.

10 Primò in omnibus ferè Fastis consularibus, quos Petrus Relandus operose collectos anno 1715 Trajecti Batavorum edidit, ad annum Christi 270 consules invenio Antiochianum & Orfitum, quorum prior in Fastis Florentinis minoribus etiam vocatur Antiochus, ut in citato Relandi Opere ad hunc annum Christi 270 videre est. Secundo ibidem anno Christi 272, quem illustrissimus Suaresius assignavit, consules recensentur Quæritus & Voldumianus, quibus Metius Falconius ac Nicomachus suffecti dicuntur. Tertio inter Præfectos Urbis Romanæ, quos Theodorus Fansonius ab Almelooven anno 1705 Amstelodami post Fastos suos consulares vulgavit, ad annum Christi 272 collocatur Flavius Antiochianus, qui jam bis antea, nimirum anno 269 & 270, præfecturam ejusdem Urbis administraverat. Denique eruditus Emanuel à Schelstrate, bibliotheca Vaticana Præfectus, in Antiquitate Ecclesiæ similem consulum ac Præfectorum Urbis seriem ex antiquo codice exhibet, & tomo 1 istius Operis pag. 528 ad annum Christi 272 simul cum Consulibus illius anni Præfectum Urbis ita recenset: Quieto & Voldumiano, Flavius Antiochianus P. V. Habemus igitur anno Christi 272 Aurelianum imperantem, & Antiochum vel Antiochianum Urbis præfectum, ut hæc tolerabiliora S. Agapiti Acta & Adonis compendium tueamur.

11 Ariamen superest intricatus nodus, cui intricata dissolvendo me imparem fateor, & quem Pagius difficultas in Critica ad Annales Baronii hoc ipso anno Christi 272 num. 4 contra prædictam chronologiam proponit his verbis: Baronius in notis ad Martyrologium Romanum persecutionem Aurelianæ brevem fuisse accuratè scripserat; sed hanc sententiam ob ingentem eorum numerum, qui, Aureliano imperante, martyrium subiere, in Annalibus mutavit, ejusque initium præsentis Christi anno affixit. Baronium omnes deinde secuti sunt contra fidem antiquorum, qui eam brevissimam fuisse tradidere. Quod si præsentis anno ea decreta fuisset, non solum per aliquot annos durasset; sed & Aurelianus eodem tempore Christianis favisset & in eosdem defavisset, quod nullus sibi persuaserit: imperiale enim edictum hoc anno adversus Paulum Samosatenum emisit, ut mox diximus. Imo Eusebius lib. 7 cap. 30, postquam de affectu imperatoris erga Christianos locutus est, ait: "Processu verò temporis aliter, de nobis sentiens, quorundam consiliis cœpit, impelli, ut persecutionem adversus nostros, commoveret. Imperatoris itaque judicium in favorem Pontificis Romani, & Pauli Samosateni dejectione persecutionem præcessit, eaque non nisi processu temporis post imperiale edictum excitata est, ut docet Eusebius citatus, qui ideo in Historia confirmat, quod jam in Chronico scripserat, Zenobiam nempe præsentis anno captam, & PROCESSU TEMPORIS, seu sub finem imperii Aureliani persecutionem ab eo decretam. Si quis antecedentia ac subsequenta Pagii argumenta hoc loco expendere voluerit, haud dubiè clariùs videbit, anno Christi 272 cruentam illam Christianorum persecutionem ab Aureliano nondum decretam fuisse.

12 Equi-

A
est Martyr
sub Aure-
liano impe-
ratore pro-
babilis
passus vi-
deatur.

12 Equidem scio, in Opere nostro varia martyria sub prioribus Aureliani imperatoris annis collocari; sed tunc necdum prodierat Liber Lactantii vel Lucii Cecili de Mortibus Persecutorum, ex quo constat, universale illud edictum adversus Christianos ab Aureliano non nisi circa finem imperii vulgatum esse. Præterea fieri potuit, ut antea sub imperio Aureliani quidam impii & avari provinciarum præfetti sub alio prætextu Christianos interficerent, & eorum bona sibi usurparent. Quidquid sit de certo hujus gloriosi certaminis tempore, propter relatam Paggi difficultatem, in margine non expressi determinatum martyrii annum; sed secutus Adonem, qui verosimillimè antiquiora Acta præ oculis habuit, martyrium S. Agapiti sub Aureliano imperatore collocari, quamvis Usuardus ad hanc diem in suo Martyrologio scribat, sanctum hunc Martyrem jussu Aurelii imperatoris captum ac interemptum fuisse. His adde Breviarium Bisuntinum anni 1590, in quo festum S. Agapiti propter sacras reliquias hac die colitur, & quod Lectione secunda asserit, eum sub Aurelio Alexandro imperatore passum esse; sed hoc non est verisimile, cum ille Aurelius Alexander erga Christianos semper optimè affectus fuerit, ut apud Tillemontium tomo 3 Monument Eccl. pag. 250 & sequentibus licet videre. Attamen ob illam Usuardi expressionem suspicari quispiam posset, S. Agapitum lauream martyrii coronatum esse sub aliis imperatoribus, quibus inter cetera nomen Aurelii commune fuit. Verum ad hæc opinio Adonis, ut dixi, donec quis ex veterioribus monumentis alium imperatorem assignaverit. Nunc ad posthumam sancti Martyris nostri gloriam illustrandam progredior.

§ II. Templum in honorem hujus Martyris constructum aut restauratum, variae ejusdem reliquiae, & quædam miracula.

C
Præneste
duo templa
in honorem
S. Agapiti
constructa
sunt,

Nescitur, quo tempore in honorem S. Agapiti ecclesia primùm Præneste edificata fuerit; sed eam pervetustam esse, constat ex Libro Pontificali Anastasii Bibliothecarii, qui inter alia gesta S. Leonis III Romani Pontificis in editione Parisiensi anni 1649 pag. 142 illud memorat: Prædictus verò venerabilis Pontifex facta tecta basilicæ beati Agapiti martyris, quæ ponitur in urbe Prænestina, nec non & facta tecta alterius basilicæ juxta eandem basilicam sitæ, quæ jam præ nimia vetustate ruitura erant, omnia noviter in melius restauravit. Si hoc templum jam præ nimia vetustate ruiturum erat atate Leonis III Pontificis, qui anno Christi 816 ad Superos migravit, facile colligitur, istud ab immemorable tempore edificatum fuisse. Videtur ibi existisse duplex ecclesia, in qua altaria S. Agapiti anno Christi 1116 & 1117 consecrata sunt, ut patet ex duabus inscriptionibus, quas illustrissimus Suaresius in Præneste Antiqua lib. 1 cap. 12 refert. Ecclesia autem S. Agapiti, quæ Roma à Felice III Pontifice juxta basilicam S. Laurentii edificata est, potius attribuenda videtur S. Agapito martyri, qui unà cum S. Sixto Papa passus est, & cujus festum sexta die hujus mensis celebratur. Propter hanc synonymiam forte etiam or-

ta est confusio inter sacras utriusque hujus Martyris reliquias, de quibus nunc agemus.

14 Diversa ecclesia sibi vindicant corpus hodierni S. Agapiti, ut liquet ex Indice corporum Sanctorum diversis locis assignatorum, quem Philippus Ferrarius Catalogo suo Sanctorum Italia præfixit, & in quo refert, corpus Agapiti martyris Præneste in propria ecclesia, Romæ in ecclesia S. Tryphonis, & Parmæ in ecclesia cathedrali, & Mediolani in ecclesia S. Stephani collocari. His adde illustrissimum Suaresium; qui in Præneste antiqua lib. 2 cap. 5 ex Regio affirmante memorat, corpus sancti Agapiti Romæ in præcipuo sanctæ Mariæ de Consolatione altari quiescere. Verum Panciroli in Thesauris Roma absconditis Regione 1, ecclesia 9, Floravantes Martinellus in sua Roma sacra pag. 400, aliique Urbis descriptores testantur, reliquias SS. Felicissimi & Agapiti, qui cum S. Sixto Papa martyrium subierunt, ad hanc Deipara ecclesiam translatas esse. Suspicio, alios quosdam ejus sacri corporis competitores in eundem aut similem errorem lapsos esse, aut totum pro parte nominasse. Unde Petrus Paulus Bosca in Martyrologio suo Mediolanensi ad diem XVIII Augusti post enumeratas aliquot ecclesias, quæ de corpore hodierni sancti Martyris inter se contendunt, hac de re sic rectè judicat: Unum igitur eundemque Agapitum tot in urbibus jacere quis credat? Quamobrem plures fuisse Agapitos censeo; ita tamen, ut quicumque corpus alterius Agapiti possidet, illum esse Prænestinum Martyrem putet, quem hodie universalis colit Ecclesia, & cujus reliquias Præneste asservari tradit Baronius in Notis Martyrologii Romani hac die.

15 Ceterum hac occasione transcribam utile monitum, cujus joverit saepe alias meminisse, & quod Philippus Ferrarius memorato Indici corporum Sanctorum diversis locis assignatorum præmittit in hunc modum: Fieri nulla ratione potest, ut idem corpus, quantalibet sanctitate præditum, in pluribus reperiat locis: hoc enim, ut in pluribus, ac innumeris (si darentur) & quantumvis distantibus locis sit eodem temporis momento, soli Corpori Dominico in Sacramento Altaris convenit. Quod verò aliquot Sanctorum corpora in diversis locis quiescere passim affirmatur, vel aliquos ex iis, qui se illa habere gloriantur, decipi, vel totum pro parte in loquendo figurâ usitatissimâ usurpare oportet. Ufus enim ex pia quadam extensione obtinuit, ut qui sancti alicujus corporis reliquias sive ossa sive cineres habent, corpus ipsum habere dicantur. Saepè etiam corpora Sanctorum ex uno loco in alium transferri contingit, & dum alius prioris, alius posterioris loci meminit scribendo, plura videntur loca eidem corpori assignari. Illud quoque potissima deceptionis causa est, quod, clam furtimve sublati Sanctorum corporibus & aliò translatis, manentibus tabulis & inscriptionibus in priore loco, ibi esse creduntur, quoad furtum non detegitur. Accidit & titulum inscriptionemque cassam alicujus Sancti juxta corpus ignotum reperiri, quod idcirco Sancti illius esse putatur; quemadmodum & corpus Sancti alicujus à potentioribus peti, pro quo ii, qui apertè illud tamquam inferiores denegare non audent, nec tamen volunt privari suo thesauro, aliud supponunt; quo pacto idem corpus duo obtinet loca, unum re ipsa, alterum opinione. Hæc, quæ diximus, exemplis confirmare potuissimus; sed ab iis abstinendum duximus, ne quis id gravatè fe-

AUCTORE
G. C.

& alibi
plures ec-
clesie cor-
pus ipsius
sibi vindicant,

E

F

rat.

AUCTOR
G. C.

rat. Cum itaque ejusdem Sancti corpus in duobus vel etiam pluribus esse locis audieris vel legeris, partem pro toto, vel è contra sumi, sive causam deceptionis aliquam ex dictis intercedere putabis.

16 *Hicce adjungo aliam satis frequentem erroris causam, quam præbent è cæmeteriis Romanis extracta corpora ignotorum Martyrum, quos vulgò baptizatos appellamus: dum enim sacris hujusmodi corporibus imponuntur nomina, qualia celebres ac noti martyres habuerunt, sæpè possessores illorum corporum gloriantur, se conservare reliquias alicujus celebrioris martyris, cui tale nomen fuit, eique tribuunt Acta, quæ de altero noto ejusdem nominis martyre narrantur. Hujus rei exempla in Opere nostro passim occurrunt, ac nominatim die xxix Julii in Appendice ad Acta SS. Lucilla, Flora, Eugenii & aliorum Martyrum; ubi tomo VII istius mensis pag. 31 & sequentibus ostendimus, variis locis inveniri corpora cujusdam sancti martyris Eugenii, è cryptis Romanis extracta, iisque aptari diem festum & Acta, quibus notus quidam sanctus Martyr ejusdem nominis celebratur. Dubito, an non simile quid acciderit monialibus Bononiensibus S. Agnetis, quæ hac die xviii Augusti venerantur corpus S. Agapiti vel Agapiti, quod ex Romano S. Cyriaca cæmeterio ab Innocentio X Pontifice acceperunt, ut Masinius in Bononia perlustrata paginis 423 & 463 testatur. Ut ut est, jam enumerabimus aliquot sacras reliquias, quæ ad hodiernum S. Agapitum spectare dicuntur.*

17 *Imprimis Egidius Gelenius in Opere de Colonia Agrippinensis magnitudine lib. 4 pag. 714 ad diem xviii Augusti hæc habet: Commemoratio S. Agapiti; nam ejus brachium cum sanctæ Helenæ brachio colitur in ecclesia S. Gereonis. Porro lectorem ibi remittit ad paginam 264, ubi de S. Agapito nihil reperio præter sequentia: Tertia hierotheca, etiam in brachii modum formata, donum est ejus Præpositi Arnoldi & Hermani Decani & continet reliquias SS. Syxti, Agapiti, & Felicissimi. Ex his locis inter se collatis judicarem, ab Egidio Gelenio hodiernum S. Agapitum confusum esse cum altero homonymo, qui una cum S. Sixto Papa & S. Felicissimo palam martyris adeptus est. Sed ab hoc judicio affirmatè ferendo me retinet Erhardus Winheim Curianus, qui in Sacrario Agrippina pag. 41 istud brachium S. Agapiti, quod Gelenius in ecclesia S. Gereonis coli dixerat, inter alias ecclesiæ Cathedralis Colonienfis reliquias recenset, & hodierno S. Agapito tribuit his verbis: Insuper brachium S. Agapiti, qui cum esset annorum quindecim, & amore Christi ferveret, jussu Aureliani imperatoris tentus, primò nervis cæsus, deinde à præside Antiocho gravia perferens supplicia, exinde imperatoris præcepto leonibus subjectus, nec læsus, tandem gladio coronandus percutitur, cujus natalis apud Prænestinam, triginta tribus milliaribus ab Urbe, xviii Augusti occurrit. Hæc non satis inter se concordant, ut certum judicium feramus. Quare ex eruditis Colonienfis discere cupimus, quo die & loco reliquias hujus sancti Martyris venerentur.*

18 *Benedictini Latienses in Belgio etiam putant, apud se conservari reliquias hodierni S. Agapiti, de quibus R. D. Philippus Brassier in Cimeliario Latiensis ecclesiæ pag. 120 sic scribit: Quadrigam finio de Latiæ patronis, modò tamen iisdem S. Agapitum martyrem (velut ad*

loci tutelam & miraculorum frequentiam adaudum) subjunxero. Hujus porrò sancti Martyris reliquias (hoc est tria ossa) Constantinopoli olim cum ceteris transmissa possident Latienses, easque non tam propter quantitatem, quam curationum beneficia notabiles Luculentam porrò hujus sancti Martyris opem invocare solent pro avertendis aut curandis ventris doloribus, tortionibus, colica passione, & ejusmodi; atque potissimum pro his & aliis infantium morbis amovendis; proinde matres eos recens natos & baptizatos ob eandem causam post puerperium huc mittunt, vel deferunt per se ad S. Agapitum cum oblationibus, estque & habetur infantium atque puerorum patronus; inde forsitan, quod totus juvenis martyrium obierit: pingitur enim ut scholaris sinistra manu vas atramentarium cum palma & libro præferens, dexteram autem cordi admovens, enseque pedibus conculcans. Talis ejusdem statua visitur Montibus in novo oratorio refugii Latiensis, quod ei ac sancto Thomæ Cantuariensi recens dedicatum fuit, prout testatur inscriptio per exteriorem ambitum in sublimi murosum parte posita. Illa sic habet: THOMAS ABBAS XXXVIII CONVENTUSQUE LATIEN. DD. CC. Q. SS. THOMÆ CANT. ET AGAPITO MM. ANNO MDCXXXIX.

19 *Passus est Præneste sub imperatore Aureliano anno cclxxv. Anno autem mccviii ejus reliquæ Latiæ allatæ fuerunt, variis hæc miraculis ab eo tempore illustres, quæ tamen posterorum memoriæ tradita non fuerunt. Nec mirum quibusdam videri debet, tot & tanta à Deo per eum Sanctum hic fieri concedi miracula, attempta nimirum reliquiarum ejus exiguitate: quidam enim putarunt (& opinantur nodie vulgares) integrum corpus, aut certè notabilem corporis partem ab urbe Constantinopolitana translata Latiæ haberi. Sed attendant illi à simili, quod cum afferitur corpus S. Sebastiani translatum esse Suesionem in Gallias, non integrum corpus intelligi debere; sed partem dumtaxat, ut testatur Baronius tomo nono Annalium suorum ad annum dcccxxvi Ex quo à simili infero, Latienses nec falli nec fallere, si dicant apud se habere S. Agapitum, licet sacri ejusdem corporis tres dumtaxat portiunculas afferant: . . . Audimus enim & scimus, non tantum Latiæ, sed & aliis in locis, quæ de Martyris hujus officulo aut etiam pâlvisculo ex Latiæ participarunt, maxima & frequentia evenire miracula, ita ut meritò dicere possimus, eundem Sanctum in qualibet corporis sui particula Latiis integrum esse, sicut & Præneste, cum non sit in operatione virtutum diminutus ac dimidiatus. Fatendum nihilominus, quod nonnulli præcedentium seculorum abbates prætaçti sancti Martyris reliquiarum partem diversis locis Latiæ subjectis donarint, uti Sarto-Monachorum in patria Namurcensi, in Refugio Montenfi & Athenfi; videlicet ad majorem Sancti cultum & venerationem.*

20 *Facile credo, apud minimas cujusdam sacri corporis particulas miracula patrari; sed non satis intelligo, quomodo Benedictini Latienses ex urbe Constantinopolitana has sacras S. Agapiti Prænestini reliquias acceperint. Quare non prorsus temerè suspicor, hæc sacra ossa Latiensia spectare ad quemdam S. Agapitum, qui in Oriente martyrium subiit. Jam inde enim in Opere nostro egimus de duobus sanctis Agapitis, quorum unus ad diem secundam Aprilis dicitur passus Thessalonica in Macedonia; de alterius autem*

D

E

F

Constantinopoli in Belgium translata.

quod creditu difficile est.

1277

A *tem martyrio in Phrygia ad diem xxiv Martii disputatur. Forsan alii Orientales ejusdem nominis Sancti deinceps in Opere nostro illustrandi erunt, ad quorum aliquem hæ reliquie Latenses Constantinopoli acceptæ probabiliter pertinere videntur. Attamen Saussayus in suo Martyrologio Gallicano ad hanc diem de eisdem reliquiis Latensibus meminit, easque S. Agapito Prænestino sic adscribit: Eodem die in Lætiensi cœnobio ad Heliæ fluvium haud procul ab Avenna, oppido Hannoniæ, veneratio reliquiarum sancti Agapiti martyris, anno ætatis quinto decimo Præneste pro fidei constantia iussu Aureliani imperatoris diris cruciatibus necati. Mihi sufficit, hæc esse vera alicujus Sancti ossa, ut ex frequentibus miraculis ac beneficiis abundè demonstratur.*

21 Nescio, quales aut quantas S. Agapiti Prænestini reliquias sibi vindicent Benedictini Cremifanenses in Austria superiore, inter quos Simon Rettenpacherus in Annalibus hujus monasterii lib. 1 cap. 10 tradit sequentia: Copiosis vectigalibus beneficio principum affluebat monasterium, religiosa disciplina magis indies ac magis efflorescebat, cum summus Pontifex Adrianus primus sacro etiam thesauro locum exornavit, missis sanctissimi martyris Agapiti mortalibus exuviis, ne quidquam splendori aut pietati deesset. Thassilonis id precibus dederit, an Caroli Magni amicitia, incertum: antiqua enim monumenta silent. Crediderim tamen, eo munere Thassilonem ad similia liberalitatis officia provocatum. Corpus huc illatum esse, non tam prisca traditione, quam miraculis assertum; firmantibus insuper vetustissimis imperatoris Arnulphi tabulis ante septingentos octoginta quatuor annos scriptis, licet translationis historiam ob crebra incendia & monasterii ruinam dudum periisse conqueratur Bernardus Noricus. Res gestas sancti Martyris toto orbe celeberrimi paucis describere, ab instituto meo non alienum duxi. Tum satis fuse narrat Acta S. Agapiti, qualia nos inferius huic Commentario prævio subjungemus.

22 Deinde Rettenpacherus, narrato sancti Athleta martyrio, hæc ad rem nostram subdit: Sacrum ejus corpus à Christianis noctu sublatum ad primum ab urbe Prænestina lapidem, recenti sarcophago inclusum, debito honore conditum est. Inde post quinque demum secula in Noricum auctum, Adriano volente, veluti beneficium quoddam sidus illuxit, & pluribus prodigiis in ecclesia nostra claruit; è quibus pauca fidelium devotioni & tanti Patroni venerationi augendæ subnecto. Audis, hic ubique nominari corpus, quod ex Italia in Austriam auctum fuerit; sed usitata phrasi partem pro toto intellige secundum ea, quæ Gabriel Bucelinus in Sacratio Benedictino, quod Menologio suo addidit, die xviii Augusti de reliquiis ejusdem sancti Martyris scribit in hunc modum: Habentur insignes gloriosissimi hujus Triumphatoris reliquie Lætiis; corporis præcipuæ partes S. Agapiti in monasterio S. Agapiti Cremifanensi. Hinc vides, corpus pro partibus corporis accipiendum esse. Quanam verò sint hæ præcipua partes, hæcenus ignoro. Quare Cremifanenses poterunt hæc distinctius explicare, & contendere cum aliis ecclesiis, quæ corpore ejusdem S. Agapiti, aut præcipuis illius partibus gloriantur. Præterea ex antiquis instrumentis ostendant, hæc insignes suas reliquias ad S. Agapitum Prænestinum certò pertinere.

23 Nos interim referemus promissa hujus sancti Martyris miracula, quæ Rettenpacherus ex Augusti Tomus III.

veteri manuscripto ibidem ita subnectit: Anno mclxx mulier quædam munus, quod in sacello ad aram divæ Virginis, sub qua ipsa gloriosi Martyris reposita erant, translata illuc ab Henrico abbate anno Domini mcccxxxi, cum novam fabricam moliretur, veteri ruinam minante, offerre ex voto decreverat, mutata mente, sibi reservare statuerat. Sed cum domu-itionem pararet, repente occulta vi gradum sistere coacta est. Nec prius abire licuit, quam facti pœnitens, munere ad altare relicto, se voto & culpa exsolvit.

Cæca mulier cum meritis & suffragiis sancti Agapiti sanitatem recuperasset, nec debitas gratias egisset, usum oculorum rursus amisit. Pœnitentia ducta, & ingratitude vitio expiato, reddito visu, iteratam opem sensit.

Circa annum millesimum trecentimum monachus hujus loci, Leutoldus nomine, tabulam, scripta profana & carmina irreligiosa continentem, in ara divi Martyris reliquerat, & epistolam lecturus descenderat, cum cæcitate improvisa percussus est. Delicti memor, postquam tabulam removit, visum recepit.

Cæcus aliquis, cum plurima sanctorum Martyrum templa invisisset, ac suffragia frustra petisset, ad ipsam patroni nostri Agapiti deductus, spectante & exultante plebe, clarissime omnia contuitus, & gratissimo oculorum usui donatus abivit.

Presbyter de Walpurga omnium membrorum officio destitutus, cum audisset, crebra miracula patrari à sancto Agapito, se huc deferri iussit: & primo quidem adventu perfecte curatus non est; magnum tamen dolorum lenimen sensit. Visu an somno admonitus, ut rediret, præcepto impleto, integram sanitatem recuperavit.

Præmemoratus monachus Leutoldus ætate jam provectior, oculi defluvio ita laborare cœpit, ut metueret, ne penitus visu privaretur. Ad auxilium igitur cælorum Regine ac beati Agapiti confugit, eorumque patrocinium tamdiu exambit, usque dum convalesceret.

Custos nostræ ecclesiæ noctu sacellum divæ Virginis ingressus, ante aram, ingentem puerorum turbam conspexit facibus prælucentium & candenti veste indutorum. Visu territus, monachus non procul inde cubantem accessit: qui ubi advenit, lucem quaquaversum fusam oculis mirabundus usurpavit; cælestes verò genios intueri non potuit. Sed lumen vidisse sufficit ad rei gestæ testimonium. Hæc de quibusdam S. Agapiti reliquiis ac miraculis dicta sufficiant: nunc enim duplex sacri capitis translatio examinanda aut potius referenda est.

§ III. Caput ejusdem sancti Martyris Vefontione in Burgundia, & Corneti in Hetruria conservari dicitur.

J *Am aliquoties laudatus illustrissimus Suarez Quomodo Corneti & Vefontione servetur caput S. Agapiti.* *in Præneste sua antiqua lib. 2 cap. 5 utramque sacri hujus capitis translationem memorat his verbis: Sacris ossibus sancti Agapiti delatum honorem in ipsis Ecclesiæ incunabulis neminem latere potest: illius etenim caput Præneste asportatum fuit, missumque Theodosio imperatori Bisuntium seu Vefontionem (ea in Gallia metropolis est Sequanorum, quos Burgundos nunc vocant)*

AUCTORE
G. C.
& miraculis celebres venerantur.

& Cremifanenses in Austria

præcipuas corporis partes, Româ delatas,

E

F

AUCTOR
G. C.

530
vocat) agente Gallâ Placidiâ Valentiniani Augusti tertii matre, sanctusque Celidonius archiepiscopus Bisuntinus XV in medio choro superioris ecclesiæ sancti Stephani (cœmeterium archiepiscoporum dicitur) erecto ibi altari & grandibus advolutis faxis ipsa seu pignora veneranda recondidit. Dju post inventum caput sancti Agapiti ab Hugone archiepiscopo die xx Aprilis, qua & colitur ibidem, atque à sancto Leone Papa intra majus altare, sancti Agapiti nomine insigne, fuit repositum. Waltherus profecto seu Galtherus XLVII archiepiscopus ope sancti Agapiti mirabiliter curatus legitur Joannem tamen de Vitellenfibus Cornetanum, patriarcham Alexandrinum, eversa Præneste, caput sancti Agapiti translulisse in patriam, donasseque ibi sodalities seu Conventui Patrum Franciscanorum asseritur in epigraphe signi argentei seu thecæ anno MCDXXXV. Ipse Julius secundus Pontifex Maximus caput illud excuso ad vivam effigiem argento reclusit, & veniam largitus est anno MDIII.

illustrissimus Suardus eius explicat.

B

25 Si ex hoc eruditissimo presule querat, qui fieri possit, ut sancti Agapiti caput & Bisuntii apud Sequanos & Corneti apud Etruscos extet atque colatur, proxime citato cap. 5 respondet, synonymiâ multos fuisse deceptos; ad hæc variis in locis non integra corpora seu capita Sanctorum inveniri, sed partes eorundem corporum atque capitum divisas atque distributas, & à parte totum denominari. Responsonem suam inter alia declarat hoc exemplo: Nonne caput sancti Joannis Baptistæ, inquit, Romæ in sancti Silvestri monasterio delatum è Constantinopoli; Angeliaci in Galliis Alexandriâ translatum, Augustæ Prætorix in finibus Subalpinorum, Lugduni, Ambianique anno MCCVI à Walone depositum esse dicitur, cum pars cranii missa ab imperatore Copronymo ad Pipinum regem Francorum Angeliaci, Romæ in sancti Silvestri pars altera cranii, Augustæ Prætorix mentum seu maxilla, ejus pars Lugduni, alia itidem Sesti in Calabria; facies verò, excepto mento superiori, usque ad partem frontis Ambiani afferrentur? Eodemque modo sancti Agapiti capitis seu reliquiarum pars Corneti, pars altera capitis Bisuntii, altera reliquiarum in Lætienti cœnobio, altera Romæ in sanctæ Mariæ Consolatricis extare jure definitur.

C

Joannes de Vitellenfibus Cornetum invexerat (diruta Præneste) pretiosa ista ceimelia; sed instaurata Præneste præstantissimus heros & eminentissimus S. R. E. Cardinalis & episcopus Prænestinus Marcus Antonius Columna cranii partem revexit. Si Vesontionenses & Cornetani vel Prænestini non sint contenti parte sacri istius capitis, ipsi inter se prosequantur litem, qua tantum ex accurata reliquiarum illarum inspectione vel fideli earundem descriptione decidi potest.

Nos ex auctore seculi XI referimus, LECT. I.

26 Interea curioso lectori exhibebimus veterem Bisuntina translationis ac inventionis historiam, ab auctore seculi undecimi conscriptam, quam Chiffletius noster olim ad nos officiosè misit. Ea excerpta est ex Vesontionensi sanctorum Joannis & Stephani Legendario, ubi in novem Lectiones divisa sic sonat: Postquam omnipotens Deus, Christiana religione crescente, glebam martyris sui Agapiti humili in loco jacentem, gloriosius voluit collocari, & his, qui in domo sua erant fideles, hujus sancti corporis pretiosum thesaurum voluit revelari; Prænestinus Clerus cum populo secundum præceptum Romani Papæ ad locum ab urbe miliario, ubi jacebat, devotissimè pergentes, ejusque sarcophagum cum omni re-

verentia aperientes, ad urbem cum crucibus & vexillis omnique decore landes Deo canentes reportarunt, ibique veneranda ejus membra honorificè collocarunt.

LECT. II. sub imperio Theodosii junioris Vesontionem

27 Per idem verò tempus Theodosii Minoris imperio populus regebatur Romanus: cui, cum esset Christianæ religionis cultor perfectissimus, ostensum divina in visione fuerat, quod beati protomartyris Stephani brachium, quod Joannes Hierosolymitanus patriarcha, rogatus ab ejus antecessore imperatore Honorio, Romam transmiserat, & quod cum omni desiderio & honore idem Theodosius penes se retinebat, illud Chryso-polim civitatem, quæ nunc Bisuntica dicitur, transmittere habebat. Hæc verò civitas in partibus Gallix regio cultu & sui situs pulchritudine, nativo quoque non manufacto munimine videbatur ceteris civitatibus præcellere; de laude cujus melius silere existimo, quam parum dicere; & tempus nos admonet ad alia festinare: in hac squidem civitate in honore sancti Stephani ecclesia dedicata fuerat, quam piissimus rerum omnium Conditor, ut nunc patet, amplè meritis Sanctorum suorum sublimari decreverat, quamque longè donis & muneribus mater Constantini regina Helena ditaverat, excepto quod ipsius beatissimi Protomartyris reliquias de corpore non habebat. Imperator igitur divinæ visioni piissimè annuens, & super sancti brachii munus alia pretiosissima munera addens, transmisit Chryso-polim domni Stephani brachium, & cum eo Domini & Salvatoris nostri cingulum, de vestimenti ejus etiam sabbriis, nec non pectinem beatissimæ Mariæ semper Virginis, ejusque aliquantulum de capillis; sanctorum quoque corpora martyrum integra Ysido-ri & Epiphani: sed insuper caput, de quo nunc agimus, beatissimi Agapiti martyris. De ceteris itaque reliquiis, quo locorum sint conditæ, ad præfens dicere superfedemus: continet enim hoc de adventu reliquiarum atque miratulo- rum sancti Stephani liber editus. De capite verò sancti Agapiti agam.

LECT. III.

E

LECT. IV.

LECT. V. declarum esse caput ejusdem Martyris,

F

28 Caput itaque à venerabili Celidonio archiepiscopo, qui tunc civitati præerat, in ecclesia præfata, in medio scilicet choro, fuit reconditum: super quod altare quatuor columnis argenteis sustentatum, decentissimè fuerat edificatum. Verùm quia memoriæ litteris ita traditum non fuerat, nisi quantum quorundam relatiõ non satis firma suggererat, pretiosissimum munus longo tempore latuerat: sed miraculis, quæ per ejus meritum Dominus faciebat, cunctis circum- quaque manentibus virtus divina innotuerat: præstabatur namque ibi cæcis visus, surdis auditus, claudis gressus, loquela mutis, mundatio lepro- sis; salutem denique se petentibus Martyr tueba- tur, vulneribus medebatur, morbi diversi generis ab ipso pellebantur. Sic cunctis repertis parti- bus medicinæ de toto non erat dubitandum in Martyre. Unde cum ejus miraculorum multitudo occurrat permaxima, quæ partim ab incolis civi- tatis sunt visa & audita, partim verò illustrium senum virorum relatione credita; unum, quod nostris factum constat, quodque ab ipsius ore vene- randi Waltherii archiepiscopi sæpe audivimus, particulariter huic nostro opusculo inferere oppor- tunum duximus.

LECT. VI. qui diu post Walthero presuli agro apprensus, et sanitatem redidit.

29 Erat enim hic vir simplicitate admodum præditus, virtute patientiæ præmunitus, humi- litate magnificus, caritate conspicuus; quem cor- poris natura infirma & imbecillis quodam tempo- re & accidentibus ita infecit, adeo omnibus mo- dis redidit.

A dis febribus (ut ipse solitus erat referre) ægro-
ravit, quod cibi potusque usum omnino amiserat,
vix lassescere spiritu anhelabat. Huic verò
cum nulla medicorum ope subventum esset, cum-
que sibi deesse humanum auxilium præsensisset,
statuit divinum quærere, & ad medicorum po-
tissimum Christum confugere: ad altare namque
beati Agapiti se deferri præcepit, spe & fide ro-
boratus accessit, Christi Martyri, quatenus sibi
apud Dominum subveniret, corde & animo sup-
plicavit. O mira Dei clementia, mira potentia,
quæ numquam deest credentibus! Ipse namque
Omnipotens, qui beato Petro, ut solveret eum
de carcere, angelum suum misit, famulum suum
& martyrem Agapitum, pro hoc ægroto oran-
tem, copiosè audivit, & eundem Christus ad
solvenda ejus infirmitatis vincula de supernis se-
dibus adesse constituit. Visus est enim beatus A-
gapitus in similitudinem candentis pueri sancti ad-
esse, & signo Crucis manu propria sibi benedi-
cere, ac eo modo salutare antidotum suggerere:
Surge, inquit, Waltheri, de sospitate securus,
de sanitate certissimus, de visione lætissimus; ni-
hil dubites, nihil hæsites, quia ecce sanus factus
es. Quæ vox certè ita præfulem nostrum sanum
reddidit, acsi nullum infirmitatis dolorem um-
quam pertulerit. Ceteris transactis multorum an-
norum curriculis, cum jam ecclesia nimis ex-
isteret vetustatis, & eum ferè solutis murorum
compagibus patesceret ruinis, Waltherius scilicet
beatæ memoriæ archiepiscopus, cujus supra
memoriam habuimus, coepit ædificare aliam ampli-
oris magnitudinis, infra ambitum suum priorem
ecclesiam muris inter se distantibus non nitio spa-
tio continentis; qui, quod conceperat mente,
non implevit: statim enim naturæ concedens, in
Domino quievit.

LECT. VII.

BLECT. VIII.
& cujus
successor
Hugo**C**

30 Huic verò successit Hugo archiepiscopus,
vir per omnia strenuissimus, qui cum genere ex-
isteret nobilissimus, nobilior studuit videri actu
& moribus: nam civitas eo tempore pastorum
tam negligentia quam imbecillitate in laicorum
principum confederat potestate. Clerus verò nul-
lo cultu, nulla religione enitebat. Tanta passim
(at temere pro libitu quisque vivebat) clades ig-
navaque eos invaferat. Sed vir egregius & civi-
tatem è tyrannorum faucibus suâ industriâ eripuit,
clerum cultu & habitu composuit, litteris diver-
sa per loca erudit, vivere religiosè edocuit;
plura autem, quæ, agente discordia inter epi-
scopos & principes, amiserat, civitati restituit.
Telonium & monetam, quæ plurimum essent de-
cori civitatibus, deleta restauravit, & restaurata
in usus necessarios prudenter distribuit: monetam
enim, quam brachii domini proto-martyris Ste-
phani insigniverat, ita divisit, ut duæ partes usi-
bus archiepiscopis, tertia verò Canonicis deservi-
ret beati Evangelistæ Joannis: telonii itidem du-
as ad usus archiepiscopi destinavit; tertiam pro-
inde congregationi beatæ Mariæ Dei Genitricis
Paulique Apostoli concessit, quam ipse funditus
destructam restituit; quem locum ab integro ædi-
ficavit, quem ornamentis pro posse ecclesiasticis
honoravit, quem adeo quidem in vita dilexit,
ut sepulturæ suæ ibi domicilium elegerit.

LECT. IX.
easdem reli-
quias ab-
sconditas
invenit,

31 Civitatem denique tanta auctoritate præ-
munivit, tum à Papa privilegiis tum ab impera-
tore præceptis, ut nulla ulterius in ea dominari
præsumat persona laicalis. Bona etiam ad victum
archiepiscopis pertinentia, bona item congrega-
tionum inibi degentium per se divisa, tam ea, quæ
ipse contulit, quam ea, quæ reperit, & omnia

Augusti Tomus III.

præsidio confirmavit; quatenus eadem firmitate
permaneat inconvulsa, quia sunt per manum Pa-
pæ seu imperatorum præceptis atque privilegiis
roborata; ecclesiam verò domni proto-martyris
Stephani, cujus est tota episcopatus possessio, cu-
jusque vivit ac subsistit post Deum tota civitas pa-
trocinio, quam ejus antecessor Waltherius, ut
suprà retulimus, inceperat, hanc non solum ma-
teriali opere informavit, sed & clericis bene mo-
ratis & litteris eruditus sublimavit; congregatio-
nem omnino, quæ deciderat, restituit; beneficiis
suis & patrimoniis adauxit, ornamentis aureis &
argenteis, capis dorsalibus, libris etiam liberè &
egregiè decoravit: officinas denique, quas ad
usum Fratrum necessarias recognoverat, curiosè
ædificavit. Hic autem tum inferiorem ecclesiam
novæ ecclesiæ, ut supra dictum est, ambitu cir-
cumdatam juberet destrui, quæ jam præ nimia
vetustate nutabat, & altare sancti Agapiti in me-
dio choro situm, ut prælibavimus, quibusdam
ruinis supervenientibus fractum vidit, sollicitè de
thesauro ibi abscondito, ut sola ferebat opinio,
requisivit. Lapis itaque sub altari positus, eo ju-
bente, magna vi hominum (erat enim non mi-
nimæ quantitatis) erigitur sic, ut nondum caput
sancti Martyris, quod quærebant, reperiretur.
Unde non mediocriter archiepiscopus ceterique
ei assistentes contristantur: putabat namque præ-
sul, quod à senibus audierat, se frustra credidisse,
frustra etiam martyris reliquias ibi coluisse.
Secundus denique lapis miræ magnitudinis eleva-
tur; nondum tamen ulla reliquiarum vestigia con-
spiciantur. Tertio nempe elevato, apud quos jam
venerat desperatio, ô qualis & quanta facta est
exultatio! Inventum est enim diu desideratum,
reperitum est diu quæsitum, patefactum est occul-
tatum, certum factum est dubitatum: gaudium
quippe ac lætitiâ non minimam caput beatissimi
Martyris Agapiti, dum cernebatur, ingerebat,
quod tantum ante miraculis & virtutibus corusca-
bat. Dragmâ, quæ perdita fuerat, repertâ, vi-
cinitia congaudebat. Sancto reperto capite, quod
longè occultatum fuerat, omnis civitas triumphaba-
t. Nec minus erat clero & populo super reper-
to capite gaudium, quam si totum in præsentia
cernerent beatum Agapitum. Inventum est autem
caput beatissimi Agapiti martyris XII Kalendas
Maii, & in capsâ eburnea non parvi pretii à do-
mino Hugone præfato archiepiscopo reconditum,
sicque in summa veneratione tam clero quam po-
pulo diu habitum, donec à domino Papa Leone in
altare sancti Stephani cum brachio ejusdem pro-
to-martyris die dedicationis ejusdem ecclesiæ fuit
compositum. *Hæc prolixior narratio in Breviario
Bisuntino anni 1590 ad diem xx Aprilis con-
tracta est, & tribus Lectionibus propriis absolvi-
tur. Porro ad illam nunc pauca obiter observabo.*

AUCTORIB
G. C.**E****F**

32 Imprimis ex hac historia præterpropter col-
ligi potest ætas auctoris, qui eam conscripsit: nam
in fine Lectionis quintæ asserit, sese ex ore ipsius
Waltheri præsulis accepisse prodigiosum benefi-
cium, quod S. Agapitus ei apparens præstiterat.
Hinc sequitur, scriptorem illum anonymum ante
medium seculi undecimi floruisse, cum Wal-
therus vel Waltherius ille ante annum 1032 mo-
riens cathedram Vesontionensem reliquerit, ut a-
pud Joannem Jacobum Chiffletium in sua Veson-
tione part. 2 pag. 194 videre est. Quo autem
tempore caput S. Agapiti, quod Hugo præsul Bi-
suntinus feliciter invenerat, ab ipso Leone IX
Pontifice in altari S. Stephani collocatum fuerit,
docet laudatus Chiffletius part. 2 sue Vesontionis
Xxx 2 pag. 205.

AUCTORE
G. C.

pag. 205; ubi ex antiqua tabula refert diploma, cuius hoc est exordium: Anno ab Incarnatione Domini millesimo quadragelimo octavo, quinto Nonas Octobris, consecratum est altare sancti Stephani à domino Leone IX Papa, in honore Dominiæ Ascensionis, & sanctissimæ Dei Genitricis semper Virginis Mariæ, & beati protomartyris Stephani, & S. Joannis Euangelistæ, & beatorum Martyrum Vincentii, Agapiti (cujus caput cum majore osse brachii S. Stephani, & duobus nodis de spina sancti Vincentii ab ipso Papa infra idem altare est reconditum) coram episcopis & abbatibus, & casatis & populo, qui infinitis convenerat &c. *Quandonam vero sacrum istud caput primò Vesontionem delatum fuerit, utcumque erui potest ex episcopatu Celidoni præfulis Bisuntini & imperio Theodosii Junioris, de quibus proximè citatum Chiffletium part. 2. Vesontionis pag. 98 & sequentibus consule. Cum jam utraque S. Agapiti Acta Commentario prævio & Annotatis utcumque dilucidata essent, P. Ignatius Pinius, alibi in Opere nostro propter obsequia sæpè laudatus, Romæ officiosè ad nos misit aliud Actorum apographum, quod ex codice Vaticano desumptum est. Sed postquam illud cum exemplari nostro Burgundico contulissimus, unum alteri ferè prorsus simile invenimus: ita ut neque in Commentario neque in Annotatis propterea quidquam mutandum esse censuerimus. Nihil ergo jam superest, nisi ut duo diversa & superius promissa S. Agapiti Acta prælo subjiciamus, & consuetis explicationibus illustremus.*

B

A C T A

auctore ignoto

Ex tomo 147 Ms. bibliotheca Cassinensis, litteris Longobardicis exarato, ut in margine apographi nostri notabatur.

C

P R O L O G U S.

Auctor anonymus post prologum narrat.

Gloriosas & laudabiles Sanctorum Martyrum victorias, quas pro Christi Domini & redemptoris nostri gesserunt amore, totius præconia mundi resultant, atque omnium gentium linguæ collaudant; & valdè inuicilis deprehenditur, qui aut eorum non cupiat imitari exempla, vel amore non accendatur cælesti, quando, etsi desit truculentus persecutoris gladius, non tamen deest incensor malorum diabolus, qui vitiorum tædas succendat; qui & fervorem Dei, si non inquinat vitam, palmam victoriæ ministrat inuitus. Cum ergo Sanctorum Martyrum pugnae contra antiqui humani generis inimicum ad memoriam adducuntur, inardescat animus ad amorem civium supernorum, ut saltem amando cælestis vitæ dulcedine saginemur; si nondum valeamus experiri gustando. Non enim martyr, fluctus * deerit, si ad spiritalis agonem vitæ erectus animus elevetur; ait enim Apostolus: Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta

* forte fructus

sunt, ut per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus. Sed cur ista prælibavimus, sequentis lectionis stilus percurrat. Igitur sicut præ omnibus provinciarum terminis ac regionibus ab historiographis Italiæ præfertur positio; ita præclaros & coelibes viros constat in ea virtutum culmine præfulsisse, ex quo sanctorum Apostolorum doctrina usquequaque refulsit: ex quorum collegio venerabilis vir Agapitus, velut cælitus jubar emissus enituit.

D

C A P U T I.

Sancti patria, educatio, intrepida fidei Christiana professio, & inconcussa inter blanditias, tormenta ac minas constantia.

Hic igitur in urbe Roma ex nobili genere ortus, in Prænestina urbe a, quæ Valeriæ interiori provinciam, sub religionis habitu monachicam b duxit vitam. Namque ex eo tempore, quo propriam patriam opelque reliquit paternas, in prædicta urbe adhæsit cuidam religioso viro nomine Porphyrio c, qui eum à puero nutriens elementis litterarum non mediocriter instruxit, ac spiritalibus documentis fecit eum plenissimè esse capacem. Qui cum ætatis suæ quintum decimum perageret annum, coepit totis viribus ad vitam anhelare perpetuam, ita ut desideraret magis mori pro Christo, quam præsentis vitæ favoribus extolli.

E

quomodo S. Agapitus Præneste vivens,

a

b

c

2 Sed præfatus Vir Dei, qui illum exceperat ac desiderio martyrii flagrans, nutriendum, cum ejus cognovisset animum ultrò se velle ad martyrii certamen accingere, compecebat eum, ne ad tam immensum opus importunè se conaretur ingerere, ne fidei suæ stabilitamentum jaçturam aliquam pateretur. Aiebat enim ad eum: Intra secreta tui pectoris satorem omnium bonorum Christum reconde, & cum clamaverit, veni. Sed Dominus, qui eum inter adoptionis filios jam cohæredem destinaverat affuturum, non passus est eum diu infructuoso silentio tegi, neque lucernam, quæ hæcenus sub modio latuerat, voluit occultari: sed supra candelabrum eam constituens, fecit lucere omnibus, qui in domo ejus sunt.

F

3 Per idem denique tempus egressus Romæ quidam nomine Antiochus d, qui tyrannico more nomen sibi regium usurpabat, & multos Christianorum diversis pro Christi nomine excrucia- verat pennis, venit in partes Valeriæ, coepitque velut canis rabidus quemque fidelium morsibus attrèctare. Cui occurrens beatissimus Christi martyr Agapitus hujuscemodi convicio increpabat eum dicens: Sceleratissime & flagitiosissime omnium, cur non desinis Sanctos Dei persequi, & duris eos vexare cruciatibus, qui pro salute & statu reipublicæ omniumque populorum non cessant assiduè Deum precibus exorare? Ad hanc vocem commotus rex Antiochus jussit eum comprehendere, & ad suum perducere tribunal. Cui & dixit: Cujus auctoritatis esse probaris, ut majestatem principum non solum non verearis; sed etiam ad publicam injuriam non paveas contumeliosis nobis vocibus insultare? Beatus Agapitus respondit: Auctoritas mea in Dei mei virtute consistit, qui mihi est murus inexpugnabilis & arma salutis. Antiochus

ultra tyrannum reprehenderit,

d

A tiochus dixit : Estne tibi alius Deus præter quos nos colimus , & omnis adorat dignitas magnatorum ? S. Agapitus respondit : Numquid Jovis e aut Saturnus , vel cetera nomina dæmonum tibi dii esse videntur , cum fuerint homines immanissimis sceleribus polluti , quorum effigies ex ære vel auro ornatis & colitis ad injuriam Dei magni ?

Et intrepide professus fuerit

4 Videns Antiochus tantam in puero constantiam , admirans ait : Cujus conditionis sis , aut ex quo genere , vel unde huc adveneris , nosse desidero. Sanctus Dei martyr Agapitus respondit : Si patriam quæris , Romanus sum , ex præclaro genere ortus ; nutritus verò sive eruditus à cunabulis in sancta Ecclesia , quæ est mater omnium Catholicorum. Antiochus dixit : Ut video Christiani te suis artibus imbuerunt , ut nec principes veteraris , nec divinis numinibus sacras velis exhibere ceremonias. S. Agapitus respondit : Dic dæmonas , & non deos : nam ex eorum simulacris responsa vobis dantur ad decipiendas animas , ut , cum ab eis decépti fueritis , tamdiu vos deludant usque dum vos miseròs perditosque secum ad inferna perducant. Antiochus dixit : Meas injurias usque nunc philosophando distuli ; nam deorum meorum blasphemias patienter ferre non potero. Subridens B. Agapitus respondit : Quis inter te deosque tuos præstantior esse probatur ? Nam cum tu eos defendere conaris , impotentes & effeminatos illos esse demonstras , qui , ut non lædantur , à vobis illi magis expetunt vindicari.

fidem Christianam ,

5 Dum hæc agerentur extitit quidam ex satellitibus regis , qui diceret : Domine rex , istum sacrilegum & contumacem verbis exsuperare non poteris , si sermonum ejus ambagibus tuæ clementiæ accommodaveris aures. Sed examina eum de præsumptionis suæ audacia , & opes patrimoniorum suorum , quas huc à Roma veniens attulit , magis exquire , ne , unde augmentari res publica debuit , minoretur. Audiens hæc rex Antiochus dixit ad B. Agapitum : Cujus rei causâ huc advenisti ? S. Agapitus respondit : Christus me misit prædicare & contestari omnes , qui vobis consentiunt , ut respiciant à laqueo diaboli , & à doctrinis dæmoniorum ; quibus eorum animas captivatis , & agant poenitentiam super delictis suis confitendo Dominum Jesum Christum , ne cum ipso diabolo demergantur in profundum inferni. Antiochus dixit : Christus vester , cum ista superstitiosa & inania docere vellet , à gente sua comprehensus , patibulo crucis affixus interiit. Ad hæc B. Agapitus respondit : Obmutescere diabole , & noli hanc blasphemiam auribus meis inferre , quoniam mortem , quam ille pro nobis pertulit , vita nostra est , ac de ligno crucis exclusit mortem , quam sibi homo deceptus à diabolo acquisivit : nam quod tu contumelias putas , redemptio fuit mundi , non poena peccati. Antiochus dixit : Quæcumque blasphemio ore ingesseris , poenæ acerrimæ ulciscuntur. Dic tantum , antequam ad tormenta venias : Ubi sunt thesauri , quos , distracto proprio patrimonio , huc attulisti ? S. Agapitus respondit : Opes patrimonii mei , quas à me ardenti animo requiris , in Christi mei thesauro repositæ servantur , ubi fures non appropiant , nec furantur.

d quam a seferendam nitentur ,

6 Antiochus dixit : Video quidem annos tuos necdum ad maturam venisse ætatem , & ideo ista fabulosa & inutilia commenta argumentosè astipularis ; sed revoca animum tuum ad consilium , & profutura tibi provide. S. Agapitus respondit : Tu provide tibi , miser , qui nescis aliam esse vitam , & tantum in præsentis & transitoria felicitate con-

gaudes , quæ in tristitia inchoat , & in tristitia finienda : nam cordis mei consilium in vera sapientia ; quæ Christus est , à cunabulis fundatum consistit , ita ut nulla impugnatione malignorum spirituum concuti possit. Et ideo tortores vestros non timeo , quia quanto amplius contra me fuerint exagitati , eo magis Dei mei virtute exsuperati evanescent. Antiochus dixit : Jam diu est quod tuam insaniam blasphemantem patienter sustinui. Unde moneo te , ut eligas unum è duobus , quod tibi consultius esse perspexeris. Aut thesauros , quos absconditos apud te esse cognovimus ; nobis ostende , & liber abscede ; aut sacrificia diis immortalibus , ut quietæ vitæ cursu nobiscum perfrui possis ; & inter amicos regios computari merearis. Exclamans ad hæc B. Agapitus , intrepido animo dixit : Insuperans & amens thesauri ; quos à me iniquâ concupiscentiâ repetis , semel in thesauro Christi repositi sunt : cui semper intrâ pectoris mei immolo sacrificium laudis & vota digna reddere non desisto. Vos autem & dii vestri æternis eritis incendiis condemnandi. Sed audi me servum Dei , & ad consilium meum revoca animum tuum , & age poenitentiam de sanguine Sanctorum , quem effudisti , ut possis evadere æternam damnationem , quæ omnes iniqui puniendi sunt.

F

7 Tum indignatus rex jussit ministris , ut cum plumbatis f & scorpionibus g cæderetur , ac super eum præconia voce clamarent : Sacrifica diis , quibus omnis humana dignitas cervicem suam inflectit. Sanctus verò Agapitus cum cæderetur , oravit ad Dominum & dixit : Gratias ago tibi , Domine pater Domini mei Jesu Christi , qui mihi inter tormenta præbes auxilium ; peto , ut ope misericordiæ tuæ adjutus non deficiat fides mea , atque de his , qui mihi assistunt , mecum participare præmium martyrii mereantur. Eadem horâ plus quàm quingenti homines conversi ad Deum confitebantur Dominum Jesum Christum ; qui statim in loco eodem capitalem sententiam susceperunt , atque cum palma martyrii ad syderea regna migrarunt. Juberet deinde rex Antiochus sanctum Dei Martyrem in horrifico carcere claudi , ac nullo eum confortio hominum confoveri , ut longo jejunio maceratus inediâ corporis interiret. Sed cui lux fuerat terrena denegata , emissâ super eum cælitus luce gratissima , ergastulum carceris omne resulsit. Astansque ei juvenis quidam vultu decorus , quem flammeus illustrabat aspectus , confortavit eum & dixit : Viriliter age , Agapite : multas enim pro nomine meo sustinebis pressuras ; sed noli timere , quia divina adjutus virtute omnia superabis tormenta. Et his dictis , ab oculis ejus elapsus est. Tunc milites , qui custodiebant carcerem , videntes tantum splendorem circa martyrem Christi ; timore percussi confitebantur Dominum Jesum Christum dicentes ; Verè magnus est Deus Christianorum , qui talia inter tormenta auxilia præstat famulis suis.

F

8 Audiens hæc Antiochus rex jussit adduci sanctum Dei Agapitum , cui & dixit : Quid tractasti circa salutem tuam , Agapite ? S. Agapitus respondit : Salus mea Christus est. Antiochus dixit : Depone pertinaciam tuam , & adora deos viventes , quos veros deos esse divinitas demonstravit. S. Agapitus dixit : Istos , quos tu dicis veros deos esse , idola sunt sine vita & sine sensu , qui nec loqui umquam potuerunt nec sentire , nec de loco aliquo modo se movere : hos tu deos quo pacto afferas , nescio. Nam & litteræ ve-

A. IGNO-
TO.

b

c
minas
fortiter con-
temnit.

i

k

B

stræ homines illos fuisse astruunt, immanissimis sceleribus pollutos, atque homicidas & filiorum suorum comestores h eos fuisse commemorant. Tales tu si deos habere volueris, æternis & indeficientibus pœnis eris damnandus cum eis, ubi tibi nullus finis occurret.

9 Tunc accessit quidam, qui præfecturam illo agebat in tempore, & dixit ad regem: Invidiosissime rex, cur istum contumacem & blasphematorem deorum non punis, qui vobis tormenta promisit æterna? Respiciens rex in B. Agapitum irato aspectu & ferinis obtutibus, dixit ad eum: Agapite, noli confidere in magicis artibus, quibus te Christiani imbuerunt, per quas tormenta vincere putas; sed nega Christum Deum esse, ut possis nobiscum non amittere gaudia vitæ. Nam, per deos, faciam te ad exemplum omnium viventium variis interfici tormentis. S. Agapitus respondit: Sicut potestas tua momentanea nihil habet perpetuum, ita & minæ tuæ ad nihilum rediguntur; fac, quod facturum es. Tunc iussit eum exspoliari & cathomis i cædi: deinde fecit eum in ligno fortiter tendi & cardis k ferreis totum corpus ejus dilacerari, clamantibus carnificibus: Immo! diis. Beatus verò Agapitus cum esset in tormentis, orabat dicens: Adjutor meus esto, Domine, & ne derelinquas me in manibus inimicorum meorum, Deus meus.

ANNOTATA.

a Hic audis, sanctum Puerum in urbe Prænestina habitasse, cum interim alia Acta asserant, eum in fine martyrii sui dumtaxat ad eandem urbem deductum fuisse, ut in Commentario prævio num. 6 monui.

b Si scriptor Actorum ex radice Græca per monasticam vel monachicam vitam intelligat solitariam, aliquo modo explicari potest; si autem velit, illam fuisse vitam monasticam strictè dictam, qualis postmodum exorta est, eruditi eum hallucinari judicabunt.

c Hic sanctus vir ad diem 20 Augusti in Martyrologio Romano memoratur his verbis: Romæ beati Porphyrii hominis Dei, qui sanctum martyrem Agapitum erudit in fide & doctrina Christi. Suo loco dabuntur ea, quæ de illo sancti Martyris præceptore inveniri poterunt.

C

d Oportet hunc scriptorem fuisse prorsus imperitum historia Romana, cum nemo Antiochus nominetur inter imperatores Romanos, qui nullum regem Roma imperantem patiebantur. Forsan auctor hunc regem Antiochum commentus est ex Antiochiano, qui sub Aureliano imperatore consularum vel præfecturam Urbis administravit, ut § 1 Commentarii prævii num. 9 & 10 dictum est.

e Jovis est antiquus nominativus pro Jupiter. F Teste Antonio Gallonio in Opere de cruciatis sanctorum Martyrum, quod Antverpiæ anno 1668 impressum est, cap. 4 pag. 204 erant plumbatæ (ut sanctorum Martyrum res gestæ indicant & Prudentius, atque quædam picturæ, quæ hîc Romæ invisuntur) quoddam flagelli genus ex funiculis aut loris factum, quorum summitatibus glandes plumbeæ alligabantur, quo postea terga ac collum damnati hominis verberabantur.

g Non solum lenibus virgis solebant antiqui suos delinquentes ac Christianos homines corripere, sed etiam nodosis atque aculeatis, quæ quidem proprio nomine SCORPIONES ab iisdem vocabantur, ut laudatus Gallonius ibidem pag. 200 ex Isidoro probat.

h Hic alludit ad fabulam Saturni, qui filios suos devorasse dicitur.

i Cathomis, id est, virgis cædi, ut Gallonius in proxime citato Opere pag. 216 & sequentibus fuse ostendit.

k Cardi sunt quasi ferrei pectines, quibus homines laniantur; ut in recuso Cangii Glossario ad vocem cardo & carduus etiam videre est.

CAPUT II.

Diversa tyranni tentamina ad seducendum sanctum Martyrem, & varia hujus responsiones.

Interea mandat Antiochus in foro civitatis tribunal sibi parari, & S. Agapitum ibidem præsentari. Cui & dixit: Sacrificas diis, an adhuc permanes in insania tua? S. Agapitus respondit: Ego semper sacrificium immaculatum offero Deo meo Domino Jesu Christo, qui mihi dedit corpus & animam: nam insania capitis tui non te permittit creatorem tuum agnoscere, qui colis idola furda & muta, & lapidi dicis; Tu me genuisti. Injuriatum se videns Antiochus, cum nimio furore præcepit sanctum Dei Martyrem duci ad templum Apollinis, & iussit, ut, si ei grata libamina non adoleret, acerrimis eum pœnis excruciant. Cum autem duceretur beatissimus athleta Christi Agapitus, dicebat: Ego dæmoniis non immolo, quia scriptum est: Omnes dii gentium dæmonia, Deus autem cælos fecit. Et iterum: Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis. Audientes hæc, qui ducebant S. Agapitum, lapidibus tundebant arterias ejus, & totum corpus ejus cum cardis ferreis lacerantes reduxerunt eum ante tribunal regis Antiochi.

11 Intuens autem rex B. Agapitum, dixit ad eum: Agapite, cur subvertis omnem populum, & feditionis superstitionibus commovere eos non pertimescis, contra decreta principum agens? S. Agapitus respondit: Ex quo cœpisti loqui, non fuit sermo, qui non argueret in te stultum & mendacii reum inaniter oblatrantem. Religio etenim Christiana semper seditionem exhorruit, & concordiam pacis cunctis incorruptam prædicat custodire: seditio enim semper ab imperitis surrexit, & cum litigiosis & furiis deditis indefinenter ambulat. Antiochus dixit ad officium a: Amovete eum ad equuleum, & totum corpus ejus ungulis dissipate. Cumque hoc factum esset, introivit in regem sævissimus dæmon, & vexare eum cœpit diutissime, ita ut putaretur mori. Deinde resumpto spiritu recollegit se in palatium, mandans quæstionariis, ut Christi Dei martyrem ejus aspectibus præsentarent; quem cum esset intuitus rex, dixit ad eum: Vidisti, quomodo irati sunt mihi dii propter blasphemiam tuam? S. Agapitus respondit: Non est communicatio Christo ad Belial, luci ad tenebras, & ideo non potest nocere servis Dei aliqua læsio dæmonum, nisi fuerint vitiorum maculis implicati. In illis autem potestatem suam exercent, qui Deum nesciunt creatorem, & simulacris mutis & furdibus exhibent famulatum. Et inde est, quod avarinas eorum lucris obtinent voluptuosas. Postquam

Tyrannus
conatur S.
Agapitum
E

F

a

quam

A quam verò dæmones eorum animas lucrati fuerint, habent potestatem in eorum corporibus immittere varias infirmitates, sicut & in te hæcenus dominati sunt, & dominabuntur in perpetuum. Sed cura, miser, pro te, dum tempus est penitendi, ne tunc incipias velle, cum non potueris. Tempus utique seminandi est modò; qui modò non fecerit congruos penitentiae fructus, in illa vita, quæ huic vitæ succedit; metet luctus & gemitus cum dolore & tristitia, quæ numquam accipiet finem.

ad cultum deorum cogere

12 Antiochus dixit: Ex quo religio vestra vana & inutilis novam sectam disseminare exorta est, quæ sacras deorum ceremonias contemptui fecit haberi, ex eo Romanum imperium variis cladibus consumitur, & status republicæ minuitur. S. Agapitus respondit: Non est verum; nam si veterum historias recenseas, ibi invenies uno die, dum Jovi Olympio thura imponerentur, plusquam quingentas juvenum personas ad terras corruentes interiisse. Et, ut Trogi Pompeii *b* historia refert, Marti vana vota solventes trecenti viri ex flatu draconis unâ horâ spiritum exhalaverunt. Ex quo verò Christiana religio Deum verum cepit colere, & ejus instituta venerari, totum per orbem terrarum pax Christi resultat, & hominum genus, quod per tot millia annorum à paradisi exulaverat sede, cælesti in patria reparatur. Sed si momentanea potestas vestra curat audire, quæ causâ sit, quæ vos obstinato animo facit persequi Christianos, paucis exponam.

variis rationibus,

13 Antiochus dixit: Dic quid nosti. S. Agapitus respondit: Ex quo divina miseratio Dei per unigenitum Filium suum perditum genus humanum de cælis visitare dignatus est; continuo diabolus per satellites suos movit seditionem in electos ejus, ne eos, quos reos tenebat diabolus per culpam, amittat per veniam, cum Christi nominis prædicationem acceperint. Quoniam sicut ventus vehemens movet mare, & fluctus ejus intumescunt, sic & diabolus excitat persecutionem per ministros suos adversus Sanctos Dei, ne credentes populi per eorum prædicationes aut per eorum exempla salvi fiant. Et ut ne hoc pertimescerent Sancti, per prophetas suos Dominus ante prædixit; unde & in psalmo canitur: Dominus regnavit, irascantur populi. Et alius vates canit: Misisti in mare equos tuos turbantes aquas multas, hoc est cum Christus mittet prædicatores sanctos, qui vobis annuntient regnum Dei, irascimini & insanitis, nolentes recipere eorum doctrinam, ut habeat, unde vos diabolus reos ad tartara secum pertrahat semper arduos.

quas Sanctus sapiens refellit,

14 Antiochus dixit: Quocumque enim modo Christus vester ista prædixerit futura, vos tamen, & genus vestrum puniendi semper eritis, vel à propriis sedibus eliminandi, per quos omnis inolevit scandalorum conatus, quatenus principes & omnis populus perpetua & tranquilla pace quietis perfrui possint. Ad hæc S. Agapitus: Quod febrientes phrenetici fiunt, non est culpa medici; sed vitium est ægrotantis. Antiochus dixit: Ad cujus similitudinem hæc proposuisti contumax? S. Agapitus respondit: Ad vestram supervacua & inanem gloriam hanc proposui rationem, qui nec Christi venerabile nomen recipitis, nec monitis Sanctorum ejus acquiescitis. Nam absurdum est Christo Domino culpam objicere, quod ægrotanti mundo subvenerit; sed magis vestro languori, ut ita dixerim, dolendum est, qui ne sanitatem recipiatis, ipsi medico injuriam irrogatis.

15 Erat itaque universus populus mirantes in

doctrina B. Agapiti, videntes sapientiam Dei esse in illo. Unde & confusus clamor populi personabat. Alii eum magum, & seductorem inclamabant; alii justum & sanctum profitebantur: factumque est, ut multi eorum Dominum Jesum Christum Deum verum confitentes baptizarentur. Dum hæc agerentur, expavit cor regis, & terribus, ne dilaberetur populus ab eo (erat enim maxima pars credens in Jesum propter doctrinam B. Agapiti) tradidit eum præfecto cuidam, Amas nomine. Ille verò simulans expeditionem, secessit ad tempus in partes Liguriæ, mandans ei, ut si idolis sacrificare noller, mortuum eum sibi inter tormenta acerrima nuntiarent. Accepta autem hac potestate in Christi Martyrem præfectus (erat enim ex multo tempore sitiens necem ejus) sedens pro tribunali jubet eum sibi præsentari ac taliter eum affatus est: Dic pestifer, & insani capitis, usquequo perdurabis in tormentis & non sacrificas diis immortalibus, ut jussis principum obediens videaris? S. Agapitus respondit: Dic mihi, inspiens & morti destinate, quare non pertimescis iram æterni judicis incurrere, qui mihi contra legem Dei mei nefaria præcipis agere? Tunc præfatus stimulis furoris sui exagitatus præcepit eum in carcere claudi, & jussit, ut nullus ad eum accedere auderet; sed famis penuriam deficeret.

A. IGNOTO.

quosdam ebrios conuertit,

c

E

16 Post aliquot verò dies jussit educi de carcere fortissimum Athletam Christi præfectus Amas & dixit ei: Dic mihi, Agapite, cum nec dum ad perfectam ætatem hominum perveneris, unde in te est tam fortis sermo sapientiæ, ita ut miretur omnis populus, & obstupescat ad prudentiam responsionis tuæ? S. Agapitus respondit: Divino quidem oraculo prohibemur margaritas mittere ante porcos, & sanctum canibus dare; tamen quia tempus hoc flagitat, ut Christi operatio in suis discipulis fulgeat, tuis percunctationibus respondebo. Præfectus dixit: Dic. Sanctus Agapitus respondit: Christus Dominus Deus noster [mittens] discipulos suos, quos ante constitutionem mundi elegit, ad erudienda corda fidelium, qui credituri erant in nomine ejus, antequam ad Patrem suum in cælos sublevaretur; prædixit illis, quod multas passuri essent pressuras in mundo propter fidem nominis ejus, & ad reges & ad præfides deberent duci in testimonium propter eum. At etiam illis: Cum stabitis ante reges & præfides, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora divinitus, quid loqui debeatis. Et item: Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Post ascensionem verò suam ad Patrem in cælos, promissum Spiritum sanctum mittens super eos, replevit corda eorum inenarrabili sapientia, per quam docuerunt omnes gentes, credere in Deum Patrem ingenitum, & in Filium ejus unigenitum, & in Spiritum sanctum procedentem ex Patre & Filio inseparabiliter, cujus sapientiæ doctrina effunditur usque hodie in his, qui meruerunt effici adoptionis filii. Hi autem cum pro nomine ejus persecutionem passi fuerint, dabitur eis divinitus, quid pro defensione loquantur. Præfectus dixit: Auditum est hoc apud nos; sed difficile credi potest; ideoque consultius feceris, si adqueveris monitis nostris, ut possis evadere tormenta horribilia, quæ te expectant. Nam ista omnia, quæ meditando longo circuitu ad nostra tribunalia attulisti, ut penas effugere valeas præparatas, nihil tibi proderunt, si sacrificia non libaveris potentissimis diis

F

A. IGNO-
TO.

diis. S. Agapitus respondit: Deum meum colo, & illi soli servio, sicut divina sanxit auctoritas. Nam idola surda & muta & sine sensu, quæ mihi præcipis adorare, nec sibi, nec cultoribus suis aliquid utile possunt conferre.

Et tormen-
tis generosè
toleratis.

17 Audiens hæc impiissimus Amas, iussit prunas copiosas super caput ejus aspergi. Mox itaque virtute Spiritus sancti commotus est aer, & excitatus est ventus vehemens, qui arripuit ignem & incendit non paucos eorum, qui ignem ministrabant tam validè, ut penè usque ad fayillam eorum consumpta corpora viderentur; Sanctum verò Dei in nullo penitus tetigit neque molestavit omnino. Videns autem præfectus, quod factum fuerat, ait ad suos: Quid est, quod video? S. Agapitus respondit: Si perpendas, iniquissime, ecce jam vindicor de apparitoribus tuis. Deinde nimis accensus furis Amas præfectus fecit eum exspoliari, & quinque ternionibus præcepit, ut fustibus cæsus versis pedibus supra densum fumum appenderetur.

A N N O T A T A.

B

a Officium hic sumitur pro ministris vel apparitoribus, ut in Glossario Cangii variis exemplis probatur.

b Hæc Trogi Pompeii historia non amplius invenitur; sed Justinus historicus compendium illius nobis conservavit.

c Nullus hujus nominis inter præfectos urbis Romana reperitur.

C A P U T III.

Mira Attali cornicularii conversio ad fidem Christianam, & ultimum S. Agapiti post varia irrita tormenta supplicium.

C
Quidam
Attalus
cornicula-
rius,
a b

EXin evolutis aliquantibus diebus, cum jam sanctus martyr putaretur esse defunctus, missus est Attalus a cornicularius b, ut videret, quid actum esset circa Virum Dei Agapitum. Qui veniens, invenit eum erectis ad cælum manibus stantem & psallentem sic: Exurgat Deus, & dissipentur inimici ejus, & fugiant à facie ejus, qui oderunt eum; sicut deficit fumus deficiant: sicut fluit æra à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei, & justii epulentur. Ego autem non moriar, sed vivam, & narrabo opera Domini. Angelus enim Domini descenderat ad eum, qui dirupit vincula pedum ejus, & confortans eum, abiit. Reversusque Attalus cornicularius renuntiavit præfecto, quæ gesta sunt. Tunc dixit ei præfectus: Et quid amplius super eo faciemus? Attalus respondit: Permittat me amplitudo gloriæ vestræ, & suadam * ei, ut obediat iussionibus vestris. Dixit ei præfectus: Si dicta factis adimpleas, magno te faciam censu remunerari, atque gloriosior efficiaris in conspectu principum, quam fuisti. Itum itaque est ad S. Agapitum, sicut fuerat ordinatum, ac multis persuadere ei conabatur Attalus, ut, negato Christo, dæmonii immolaret. Ille verò in fide Christi persistens immobilis, auditum non præbuit dictis; sed sprexit ac

* id est sua-
debo

derisit eorum figmenta.

19 Persistens itaque Attalus, ut promissa compleret, talia ad eum monita proferebat: Quæ tibi erit remuneratio, quod tam obstinatè sustines illata tibi tormenta, & contra natales tuos contumeliis dehonestaris indignis? Cur amittis florem tuæ gratissimæ juventutis, & longo cruciatu vitam dulcissimam ponis? Fueram & ego quondam hac dementia captus, & accepi Christianæ fidei Sacramentum; sed elegi esse meliùs jocunditatem præsentis non amittere vitæ, quam intolerabilibus pœnis mergi in contumeliam mortis. Ad hæc S. Agapitus respondit: Recede à me, minister diaboli, mortiferæ persuasionis inceptor, recede à me. Quid non audeas committere in servum Dei, qui in ipsum Dominum meum Jesum Christum non timuisti mittere manum. Vade retrò satana cum patre tuo diabolo, qui confusus & perterritus à Domino meo, in profundum inferni demersus est.

20 Ad hanc responsionem confusus Attalus, reversus nuntiavit præfecto, quæ dicta sunt. Convertebatur interea Attalus, dicens: Veraciter vidi mirabilia in servo Dei, quæ nulla hominum lingua sufficiat enarrare. Sunt enim angeli Dei cum eo, & protegunt eum inexpugnabilibus armis. Ideo maledicti sunt omnes à Domino, qui non credunt in Jesum Christum filium Dei, quem prædicat puer ejus Agapitus. Conternatus itaque animo præfectus dixit ad eum: Ut video, seductus es. Quid tibi deesse vidisti, ut famulatum invictissimorum deorum derelinqueres, & doctrinam morituri eligeres hominis, qui inter damnatios puniendus est? Intelligens post hæc Attalus accusationem de se mittere velle præfectum ad Antiochum regem, abiens recessit ab eo, & amplius non est eum secutus c.

21 Interea præfectus Amas fecit comprehendi S. Agapitum, & fecit ex aqua ferventi totum corpus ejus perfundi, clamantibus super eum ministris: Sacrifica diis. S. verò Dei Agapitus clamabat dicens: Deum verum adoro Dominum Jesum Christum, qui mihi de cælo auxilium præstat; per quem non sentio tormenta. Hoc tamen scire te convenit, miser, quia finis vitæ tuæ acceleravit, & cum diabolo ad inferna detraheris. Necdum sententia ex ore sancti Viri prodierat, & justo Dei judicio protinus ultio subsecuta est: nam subito semivivus de sella corruens, non post multum spiritum exhalavit vitæ.

22 Quo audito, Antiochus rex præcepit S. Agapitum reduci Præneste ad templum Jovis, ut cogere eum thura diis offerre. Qui dum nolisset justis ejus obtemperare, deduxerunt eum in amphitheatrum cum magno spectaculo populi, & dimiserunt super eum duos leones sævissimos, quorum erant oculi flammantes aspectusque terribiles. Qui dum ad medium ludi pervenissent, miserunt se ad pedes B. Agapiti, cum omni mansuetudine lingentes vestigia ejus, & tandiu ante pedes ejus jacuerunt volutantes se, donec Vir sanctus eis præciperet, ut abirent ad caveas suas. Quod videntes populi acclamabant dicentes: Non est alius Deus in cælo & in terra, præter quem prædicat servus Dei Agapitus. Quibus S. Agapitus dixit: Credite in Dominum Jesum Christum, ut salventur animæ vestræ, & nolite consentire doctrinis dæmoniorum: præterit enim figura hujus mundi cum omnibus, quæ videntur in eo.

23 Videns itaque Antiochus constantiam sancti Viri, quod faciliùs posset occidi, quam vincere, dictavit sententiam dicens: Agapitus blasphemus

D
qui S. A-
gapitum à
fide Chri-
stiana aver-
tere tentave-
rat,ad eandem
conversitur,

E

e
sanctus
Martyr in-
ter tormenta

F

e
leones il-
lesus per-
sistens,eandem ca-
pite placti-
tur.

A phemus deorum, & contra decreta principum agens, gladio capite puniatur. Tunc accedentes ministri, qui missi fuerant, tulerunt S. Agapitum de amphitheatro, & ducebant eum diversis suppliciis affligendum, & capite puniendum. Cum pervenissent autem carnifices ad locum, ubi Vir Dei erat decollandus, statuerunt eum inter duas columnas non longe à civitate Prænestina. Positis autem genibus, Martyr Christi orabat: Deus suscipe me. Finita oratione, occurrit ei spiculator, & uno ictu percussione amputavit caput ejus. Venientes autem Christiani nocte cum hymnis & laudibus collegerunt corpus ejus, & cum debito honore posuerunt illud in sarcophago novo juxta civitatem milliario uno, ubi exuberant beneficia ejus usque in presentem diem per virtutem Domini nostri Jesu Christi omnibus petentibus ea de corde puro, & fide non ficta. Passus est autem beatissimus Agapitus quintodecimo Kalendarum Septembrium, regnante Domino nostro Jesu Christo cum Deo Patre & Spiritu sancto per immensa secula seculorum. Amen.

B A N N O T A T A.

a Ille in his Actis constanter Attalus vocatur; in aliis autem Actis, quae omittimus, modo Attalus, modo Anastasius appellatur. Postea discutendum erit, an sit iste idem cum eo, qui in Martyrologio Romano ad diem 21 Augusti sic refertur: Salone, sancti Anastasii cornicularii, qui cum videret beatum Agapitum constanter tormenta perferentem, conversus est ad fidem, & pro confessione nominis Christi, jubente Aureliano imperatore, interemptus, martyr migravit ad Dominum.

b Baronius ad precedentem Martyrologii Romani annuntiationem notat, cornicularios fuisse nobiles ministros in castrensi & palatina militia, sic dictos à corniculo, quod gestabant. Cangius in Glossario suo ad vocem cornicularius, majorem hujus cognominis notitiam suppeditat.

c Cum hoc loco dicatur Attalus vel Anastasius iste aliò discessisse, potuit postea Salone in Dalmatia martyrium subire, quod die 21 hujus mensis erit examinandum.

C A C T A A L I A

auctore anonymo

Ex Ms. Accincti monasterii in Burgundia, cujus apographum à Chiffletio nostro accepimus.

Sub Aureliano imperatore

a
b
c

Tempore illo cum impiissimus imperator Aurelianus saevissimam persecutionem in toto Romano imperio a contra Christianos exerceret, agebat Romæ præfectoriæ potestatem, præses quidam, nomine Antiochus *b*, pejor per omnia domino suo: erat autem in eadem *c* urbe puer venerabilis, nomine Agapitus, timens Deum: hic omnia renuntiavit, quæ ei de parentum suorum jure hæreditario venerant, & totum se Deo obtulit holocaustum. Qui cum esset quotidie in doctrina Christi, & non cessaret ab ea, dixit ad Augusti Tomus III.

hominem Dei, nomine Porphirium: Per coronam tuam, & per hæc, in quibus videmur esse, quod sumus, milites Christi, posco, ut non nos abscondamus à tyranni presentia; sed magis ultroneos offeramus nos, & dicamus: Præses pagane, quid quæris discipulos Christi; & quid tibi contrarios eos facere vis? Beatus quippe apostolus Paulus dixit: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, & si sitierit, potum da illi, hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. Renuntiatum est verò à quodam pagano sacrilego præfidi verbum istud *e*. Tunc præses justit Agapitum exhiberi, qui hoc loquutus fuerat; & dixit ad eum: Multum te video esse vesanum & verbosum, ut antequam interrogeris, ipse tibi videaris judicium dare. Agapitus respondit: Ego non sum vesanus, sed benè sanus, & in Deo omnipotente spem meam pono; quia ipse dicit: Nolite timere eos, qui occidunt corpus; animæ autem nihil possunt facere. Ad hæc præses Antiochus dixit ad eum: Cujus filius es; aut ex quo genere descendisti; aut quem deum colis? Egregius puer respondit: Sum verè Christianus, & de genere nobili ortus, & in foro jus didici: deinde parentes mei tradiderunt me in monasterio, & ibi eruditus sum veritate Christi: Deum unum colo, & illi soli servio, qui me creavit: ergo tu, qui inimicus Dei existis, si aliquid adversus nomen Christianæ legis desideras loqui, paratus sum respondere tibi.

2 Præses dixit: Multum tibi jam non loquor, quia video te puerum inclytum esse, & doleo juventutem tuam: sed dico tibi, Agapite; Obedire te oportet, quæ moneo. Accede ergo, & sacrificia deo magno, Jovi invictissimo, ne te quasi puerulum Christianum, & nobili familiâ generatum diversis pœnis faciam interire. Scio te dixisse: tormenta non timeo; ideo accede, & sacrificia; ne incidas in mortem. Miramur enim, quare, cum sis infra quindecim annos positus, horribili Christianorum nece sis paratus mori. Agapitus respondit: Judex meus Christus est, qui omnium corda novit; ipse potens est me eripere à pœnis, quas promittis. Ergo, fili diaboli, exerce, quod promittis; quia me nullo modo divellere poteris à societate Christianæ plebis. Christum Deum colo, & ejus sacrificium esse desidero. Antiochus dixit: Volo, ut dicas mihi, Agapite, unde tibi ista sapientia. Agapitus respondit: Christus sapientia Dei Patris mecum est, & ipse gubernat eloquia mea. Tunc justit eum præses nervis crudis fortiter cædi. Venerabilis puer respondit ei: Insane tyranne, ut mihi videtur, non cædor, sed refrigeror: nam quomodo se pueri in aëra manibus cedunt; sic & ego deludor à ministris tuis. Tunc præses Antiochus tradidit eum cuidam tribuno, dicens: Nisi Agapitus hodie sacrificaverit, diversis pœnis eum interfice. Inter hæc minister diaboli, cœpit clamare coram militibus suis dicens: O Jovis, o Mercuri! quibus vacamus? Et quid faciemus, ut Agapitus quindecim annorum puer dicat, Non sentio, quod milites tui me cruciant? Et post hæc dixit suis Tollite magum, & mittite in carcerem; nullusque ad eum accedat per quatuor dies; non aqua, aut aliquod edulium tribuatur ei, donec ibi deficiat.

3 Attalus autem cornicularius dixit ad præfide: Quid tibi sollicitudinem ingeris? Ego vadam ad eum, & faciam illi sacrificare. Tunc præses dixit ad eum: Per statum civitatis hujus & per virtutem magni Jovis, per virtutemque do-

A. ANO-

NYMO.

d

e

E

f

quidam Antiochus præfectus Urbis

F

S. Agapito juveni quindecim annorum.

A. ANONYMO.

minorum nostrorum, invictissimorum principum juro, quia si ei perluaseris, faciam te esse, quod sum. Ad hæc Attalus ivit ad Agapitum in carcerem, & dixit ei: Crede mihi, Agapite, & recede à stultitia tua, & sacrifica diis. Et ut quid tibi prodest in tormentis mori, & perdere florem gratissimæ juventutis tuæ? Ego autem, sicut tu es, ita eram Christianus; sed redii, & sacrificavi diis, & modò sum minister, & dominus, ut cernis. Gloriosus Agapitus ad hæc iratus, respondit: Tu mercatus es infernalium, & amisisti cælestia; & licet videas me positum infra ætatem puerilem, tamen numquam facies me ad tuam societatem venire. Recede à me, fili diaboli, apostata execrabilis; vade, adora idola surda, & muta, quæ sunt ab hominibus fabricata: ego autem sine intermissione adoro Deum verum & vivum, qui te, & patrem tuum sathanam projiciet in æternum incendium. Renuntia ergo præfidi & scias, me pro certo à fide sanctæ & individuae Trinitatis nullo modo minis, nec falsis promissionibus posse separari. Attalus cornicularius dixit: Licet tibi, Agapite, omnia mihi dicere; quia patienter sustineo te, cupiens animum tuum ad culturam deorum reducere. Et cum hæc diceret, misit præses, & jussit Agapitum de carcere exhiberi. Et dum adduceretur, missa est ante eum vox præconis, dicens: Agapitum, deos blasphemantem, novis & exquisitis tormentis cruciari oportet.

qui minas
bl. inditias-
que ejus
contemnit.

4 Cum itaque venisset Athleta Dei ante præsidem, dixit ad eum: Agapite, cogitasti esse amicum nocere? Agonista fortissimus respondit: Noli tentare, tyranne, servum Jesu Christi, ne dum tentare volueris, teneris à patre tuo diabolo. Ad hæc iratus præses, dixit ministris: Deferte prunas ardentes, & super caput ejus imponite. Qui jussa complentes, fecerunt, ut eis fuerat imperatum. Cum autem prunæ cœpissent super caput Sancti ardere, elevatis oculis in cælum dixit: Gloria tibi, Deus, qui regnas in secula seculorum, qui me fecisti probari, sicut aurum in fornace. Et statim post hæc psallere cœpit, ita dicens: Propter innocentiam meam suscepisti me, & confirmasti Servum tuum in conspectu tuo in æternum. Iterum jussit præses flagellis cædi sanctum Martyrem. Sanctus verò Agapitus dixit: Flammam vidi primam, & cruciatus sum; deinde flagellis cædor. Disce, miser, virtutem Christi, & paratum me invenies ad omnia tormenta toleranda: nam ministri tui potiùs refrigerium præstiterunt mihi, quàm tormentum. Ad hæc insanus præses præcepit fieri fumum teterrimum, & nudum sanctum Martyrem capite deorsum suspendi: dixitque ad eum: Sapientia tua, & vanitas tua in fumo vincetur. Et cædentes eum quaterniones dicebant ei: Noli injuriam facere præfidi, & deos blasphemare. Ministri verò suspensum in patibulo dimiserunt. Tunc Antiochus jussit, ut nullus ad eum accederet, usque dum corpus ejus nuntiaretur à feris & avibus fuisse devoratum.

Christum
constanter
confessus
fuerat.

5 Prædictus autem Attalus post quatuor dies ivit, ubi Sanctus suspensus fuerat, cupiens dicere præfidi, si adhuc viveret; & invenit eum super fumum deambulantem in veste candida, & psallentem ita: Non moriar, sed vivam, & narabo opera Domini. Transivi per ignem & aquam, & eduxisti me, Deus, in refrigerium: angelus namque domini solverat eum, & ita sanum fecerat, quasi nullam plagam accepisset. Adhæc Attalus cornicularius stupefactus nuntiavit præfidi ea, quæ circa alnum Martyrem completa vide-

rat. Tunc præses nimio furore turbatus, dixit: D Quid faciemus de eò? Attalus dixit: Ego credo, quia magnus est Deus Christianorum, & non est alius Deus, præter ipsum. Respondit præses: Sicut video, seductus es: dicam verè imperatori, te seductum esse. Attalus respondit: Libentissimè cupio subire sententiam martyrii, quæ sanctum & virum justum audio cruciari. Audiens autem beatus Agapitus confessionem Attali, confestim manus & oculos in cælum levavit, oravitque Dominum Jesum Christum, dicens: Gratias tibi ago, omnipotens Deus, qui Attalum fraude diabolicâ deceptum & à societate Christianorum per meam passionem fecisti redire ad Dominum nostrum Jesum Christum. Præsta, mitissime Deus, ut per virtutem ipsius unici Filii tui, valeam poenas inimici vincere, & ad æterna gaudia pervenire.

6 Audiens hæc præses, iratus est valde, & scidit vestimenta sua, dicens: O dii immortales, cur virtutes vestras non ostenditis adversus sacrificum deos blasphemantem, imperatoria jussa spernentem? Ut quid non vindicatis injurias vestras de eo? Sanctus Agapitus dixit: Quid sic, præses, irasceris, pro injuria deorum tuorum? An nescis, quia sunt lapides, & sternuntur per plateas ad evadendum lutum? Tunc præses iracundiâ permotus dixit: ô puerule, per ætatem talia non probasti. Unde tibi ista sapientia? Agapitus respondit: Deus meus, qui fecit corda omnium, noscit quomodo credo ei corde puro, & ipsi totis viribus gratias ago, Deo vivo & vero, qui mihi istam sapientiam de divitiis suis præstare dignatus est. Antiochus dixit: Dic mihi, quis est Deus tuus? Agapitus respondit: Magnus est Deus meus, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, trinus in personis, & unus in essentia divinitatis. Ipse est admirabilis & virtute invictus, cui servit angeli & archangeli, qui fecit cælum & terram, mare & omnia, quæ in eis sunt; cui de terra in cælum suaviter psallitur; qui te cum omnibus tuis ad nihilum faciet devenire. Tunc iratus præses dixit militibus suis: Expoliate eum, & calidam aquam bullientem in ventrem ejus mittite. At illi jussa complentes, beato Martyri dixerunt: Noli quasi puer multum verbosus esse, & injurias præfidi facere. Ergo postquam talia fecissent milites, dixit ad eos homo Dei Agapitus: Quid est, fratres, quòd calidam aquam misistis in ventrem meum? Ego namque non calidam aquam, sed frigidam sentio: quia Dominus meus, pro cuius amore tormenta ista patior, refrigerium mihi præstare dignatus est. Et post hæc præfidi inquit: ô infelix! vel sic crede, quia tormenta tua nihil sunt.

7 Ad hæc minister dæmonum, jussit percutere maxillas ejus, dicens: Non scis ante quem sanctus Martyr ille sus perlesus perstitit. Respondit servus Dei Agapitus: Jam erubescio in faciem tuam sacrilegam respicere. Præses dixit: Verum dicis; quia adhuc te vivere permitto. Agapitus dixit: Audi, fili mortis, si cuncta tormenta, quæ sunt in terris, in me exercueris, habebò magnum patronum & advocatum Deum in cælis, qui me faciet vincere tormenta, quæ inferre conaris. Præses dixit ad eum: ô Agapite, si credam, videbo Deum tuum? Venerabilis martyr respondit: Tace, profane, nominare Deum; quia pater tuus diabolus voluit tentare dominum nostrum Jesum Christum. Et dixit ad eum Dominus: Non tentabis Dominum Deum tuum; vade retro sathana. Sic & tu, minister dæmonum, non tenta-

his

A bis famulum Dei, ne & tu teneris à patre tuo diabolo. Et cum hæc dixisset beatissimus Martyr, cecidit præses de tribunali suo. Tunc collegerunt eum ministri sui, & in lecto eum posuerunt. Postea præses dixit militibus suis: Currite; totus enim ardeo; subvenite mihi: nihil sunt enim dii nostri, quos sine causa colimus; sed Deus Agapiti magnus est & æternus: & quod injustè feci de puero ejus, illud justè recipio. Et cum hæc impius Antiochus dixisset; statim exspiravit.

eique frustra leonibus obiecto

b

8 Videntes autem ministri ejus, quod factum est de suo præside, nunciaverunt imperatori. Tunc imperator Aurelianus præcepit sanctum Agapitum leonibus subjici. Statimque ministri ejus duxerunt sanctum Martyrem in civitatem Prænestinam h; & paraverunt amphitheatrum; & circumstante populo diversarum urbium, leonibus eum projecerunt. Qui cum venissent ad sanctum Martyrem, mox deposita feritate projecerunt se ante eum, lingentes pedes ejus. Videntes autem populi, admirati sunt, dicentes; Verè non est alius Deus, nisi quem Agapitus servus Dei confitetur. Et cum hæc populi dixissent, ait ad eos Vir Dei: B Credite in Deum, carissimi fratres, ut salventur animæ vestræ; quia hæc omnia transitoria sunt, quæ cernitis in mundo. Verè itaque beati eritis, si credideritis in Deum vivum.

zandem jus-
su impera-
toris caput
amputatur.

9 Tunc ministri diaboli rapuerunt sanctum Agapitum de medio leonum; & duxerunt illum non longè à civitate, ut interficerent eum. Venientes autem contra civitatem, in loco, ubi sunt duæ columnæ, genu posito in oratione, ibi eum gladio percusserunt sub die xv Kalend. Septembris. Tunc Christiani nocte venerunt, & tulerunt corpus ejus, & sepelierunt eum in agro, miliario à civitate uno, in sarcophago novo, quod ibi invenerunt; dicentes, quia hunc Deus dignum sibi Martyrem elegit, ut per ipsum benediceretur in isto loco, ubi maxima supersticio paganorum erat. Videntes autem populi pagani mirabilia, quæ faciebat Dominus per famulum suum Agapitum, crediderunt in Dominum Jesum Christum, qui vivit, & regnat cum Deo Patre, & Spiritu sancto, in secula seculorum. Amen.

a Edictum generale adversus Christianos ante obitum Aureliani imperatoris ad ultiores Romani imperii provincias non pervenit, ut § 1 Commentarii prævii num. 7 ex Lactantio vel Lucio Cecilio retulimus. Hinc eruditus lector statuat, qualem fidem mereatur hic scriptor Actorum asserens, quod ipse imperator Aurelianus severissimam persecutionem in toto Romano imperio contra Christianos exercuerit.

b Antiochus in prioribus Actis rex, & in his præfectus urbis Romana appellatur. Sed post annum Christi 272 nullus Antiochus vel potius Antiochianus Urbi præfuit, quemadmodum in Commentario prævii § 1 num. 10 diximus, ita ut hæc persecutio ad ultimum annum Aureliani imperatoris differri non possit, si martyrium S. Agapiti sub Antiocho vel Antiochiano præfecto Urbis contigerit.

c Hæc referuntur ad Romam, de qua antea egerat; sed in Actis præcedentibus illa dicuntur contigisse in urbe Prænestina, ut num. 6 commentarii prævii observatum est.

d Si hæc ita facta sint, illustrissimus Saresius in Præneste sua antiqua part. 2 cap. 3 pag. 120 illam spontaneam oblationem ad martyrium peculiari sancti Spiritus instinctui rectè adscribit.

e Hic dicitur intrepida illa fidei professio ad præsidem delata fuisse, cum in præcedentibus Actis narretur, quod S. Agapitus ulro tyrannum aggressus fuerit, ut alibi in Annotatis observavi.

f In præcedentibus Actis num. 4 pro monasterio legitur sancta Ecclesia, qua prioris Vita expressio magis placet, nisi monasterium pro loco solitario tantum accipiatur.

g Illa Attali cornicularii confessio hic ita describitur, ac si eodem tempore & loco martyrium subiisset, cum tamen in prioribus Actis dicatur aliò discessisse, ut ibidem annotavimus.

h Vides, S. Agapitum hic primò in civitatem Prænestinam deduci, cum in aliis Actis memoretur ibi à pueritia habitasse.

i Hæc secunda S. Agapiti Acta sunt breviora prioribus; sed an his sint multo meliora, eruditus lector judicet.

c

DE S. PROJECTITIO MARTYRE

BERGOMI IN ITALIA,

SYLLOGE HISTORICA.

§ I. Natales, diaconatus, tempus martyrii.

SEculo
QUARTO
INEUNTE.
Excutitur ea,

Tiamsi obscura vel incerta sint pleraque, qua de hoc sancto Martyre scribunt auctores, nimis utique recentes, atque à rebus ejus gestis, quas memorant, tot seculorum intercapèdine nimis remote distantes, quàm ut easdem illustrare primæva luce, ac confirmare valeant testimoniis antiquis, & ad faciendam fidem historicam omnino accommodatis; visum tamen nobis est præcipua quadam capita ex ipsis depromere, ut sylloge seu collectioni historica, quam exhibere meditamur, subservire possint. Marius Mutius in Sacra historia Bergomensi, & Bergomi Augusti Tomus III.

anno 1621 Italicè edita, composuit Vitam prædicti Sancti pag. 178 & sequentibus, atque pag. 179 eum nobilissimum atque è præcipuis civitatis Bergomensis existisse. Joannes Antonius Guarnerius in Commentariis de Vita & rebus gestis Sanctorum Bergomatium, (quos olim M. Antonius Benalis, immatura morte sublatus, imperfectos reliquerat) anno 1584 Bergomi excusis Latino, apprimè nobilem vocat fol. 75 in Vita ipsius, quam dictis Commentariis intexuit. His ad stipulatur F. Cælestinus ex Ordine PP. Capucinatorum in Historia quadripartita Bergomensi &c., anno 1618 Brixia vulgata idiomate Italico, parte 2 lib. 11, qui est de S. Projectitio, dicens pag. 2
Yyy 2 ipsum

f

J. P

AUCTORIBUS
J. P.

ipsum natum fuisse Bergomi ex nobilibus progenitoribus. Sed his repugnant lectiones propriae, de quibus infra agetur pluribus: nam ibi Projectitius Bergomi HONESTIS parentibus natus dicitur; at nec additur annus natalis, nec dies, nec cuius religionis fuerint parentes eius, quamquam non obscure videantur indicare vocibus modo citatis, parentes illi obrigisse conditione mediocres, ac religione Christianos.

2. At videamus, quanam de hisce punctis memoria prodita reliquerint auctores neoterici, quorum placita referimus, ut saltem ex iis norit lector, quidnam jam ab illis dictum sit, quando ex antiquioribus documentis in promptu nobis non est statuere, quidnam verè de memoratis punctis dici debeat. Caelestinus pag. 2 natales S. Projectitii in mediis mensi Februario anni reparata salutis 258, additque, ipsum parentibus gentilibus editum, atque in illa superstitione educatum; sed à S. Alexandro conversum fuisse, & citat Vineam Bergomensis ac Mutium. R. D. Bartholomaeus de Peregrinis anno 1553 Latinâ lingua Brixia publicavit Sacram vineam Bergomensis, & parte prima cap. 6 haec scribit: Subsecutus est . . alius vineae custos, videlicet S. Lupus . . ex ipsius S. Alexandri miraculis ad Christi fidem conversus cum uxore sua Adleida . . S. Grata cum sociâ sua Hæsteria; quibus annumerat idem auctor sex cives Bergomenses, quos inter nominatur Projectitius.

3. S. Alexandri prædicationibus & miraculis sanctum Pupilem nostrum tanto cum animi ardore incubuisse in Christianam philosophiam indicat Mutius pag. 179, ut brevissimo tempore mirabilem inde ejusdem cognitionem acquisierit, ac lectioni peculiariter doctrinaeque sanctorum Evangeliorum intentum, hausisse eum inde, tamquam è purissimis fontibus, regulas & præcepta ad bene beatèque vivendum ac moriendum, pro se ipso atque etiam pro aliis. Sed illa esse vera quid prohibet, etiamsi S. Projectitius numquam fuisset gentilis? Nec pro superstitione gentili, à qua Sanctus paullo ante dicebatur conversus, aliquid elicies è Guarnerio, sed contra non obscure is indicat, illum à puero Christianam religionem professum fuisse. Sic enim de eo scribit fol. 75: Egregia quadam, & præclara ingenii animique indole fuit. Quare exquisitis præceptoribus adhibitis, cum cæteris artibus, quæ libero dignæ sunt, exornatus est, tum maximè dicendi gloriâ præstitit. Ex Evangelii fonte, ad cuius studia se contulerat, hanc copiam creditur hausisse: idque hoc magis, quod sacrarum litterarum præsidio, religionis errore labentes, jam inde à puero ad veritatis lumen revocabat. Ex dictis itaque magis propenderem in illam sententiam, quod S. Projectitius à gentilitatis superstitionibus ad Christianam fidem non accesserit, sed quod hanc hausserit à parentibus, & deinde apud alios propagavit.

4. Lectiones propriae ita pergunt: His initiis ad sacrarum litterarum studia se convertit, in quibus tantum profecit, ut brevi archidiaconus Bergomatis ecclesiae ordinatus sit. A S. Materno Mediolanensium antistite diaconatu eum fuisse insignitum indicat Guarnerius fol. 75 verso, ac Mutius pag. 180. Diaconus itaque existisse fertur ecclesia Bergomensis, non verò episcopus: qualem vel hunc ipsum Projectitium, vel alium synonymum perperam facit Ughellus tomo IV Italiae sacrae, Venetiis non ita pridem recusa, col. 412, num. VII; ubi affirmat ista: Projectitius,

qua referunt neoterici de Sancti natalibus,

ac religione gentili an Christiana.

Fuisse legitur archidiaconus Bergomensis;

episcopus Bergomensis, interfuit synodo Mediolanensi celebrata ab Eusebio archiepiscopo cum suis suffraganeis anno MDLI contra Eutychetem. Sed Martinus Antonius Guerrinus vir Cl., cathedralis ecclesiae Bergomensis canonicus, nec non sacrae theologiae, & F. U. doctor, in Synopsium & temporum laudata ecclesia, anno 1734 Bergomi secundis typis vulgata, & ab eo huc missa, Ughelli hallucinationem corrigit pag. 17 his verbis: Inseruit Ughellus mythologiam tom. IV num. VII, assignando successorem Stephano Projectitium episcopum, nobis & exteris inauditum, eumque narrat subscriptorem in Actis provincialis concilii Mediolanensis.

5. Quem errorem satis detegunt Acta ipsa sub S. Leone Pontifice, & Eusebio archiepiscopo Labbei (editionis) Parisiensis tomo III, fol. 1320 (immo columnâ 1334 & seqq.) ubi suo se nomine signat Præstantius, præsul junior inter provinciales nostros Patres. Invenit forsitan Ughellus in Peregrino part. 1, cap. 7 & aliis, memorias S. Projectitii archidiaconi & martyris sæculi tertii, & ea appellatione abusus est inculpatè, narrando eum successorem fuisse Stephani, cum fuerit verè celeberrimæ notæ Præstantius, aliquando dictus Præstius, subscriptor synodi Mediolanensis, obsequendo mandatis sanctissimi Leonis Papæ, & S. archipræfatis nostri Eusebii anno MDLI, & evincit epistola sanctissimi Pontificis apud Labbeum Parisiensis editionis fol. 1320 tom. III ad Marcianum augustum: juncta synodica archiepiscopi Eusebii ad divum Leonem ibi fol. 1334 contra Eutychetem hæresiarcham, ubi Bergomensis episcopus Præstantius subscripsit juxta convocationem, quæ legitur ibidem fol. 1486. Haec Guerrinus de lapsu Ughelli.

6. Nec porro satis sunt explorata & comperta, qua auctores produunt de tempore, quo S. Projectitius martyrii palmam consecutus est. Guarnerius multis de dicto tempore ratiocinatur à fol. 83; è pluribus autem, quæ habet, delibo ista: Anno à Christo nato cccvii Diocletianus & Maximianus senectâ jam invalidi, hic Mediolani, ille Nicomediæ deposito imperio, procul à rerum procuracione, & publicis negotiis vitam agere statuerunt. In eorum locum Constantius & Galerius eorum generi subrogati sunt. Hac re nuntiata, cum Ecclesia commodiorem in statum pervenisset, Christianisque quies data videretur, Projectitius in urbem reverfus est, & à gratulantibus Bergomatibus exceptus eo majori cum gaudio, quo propius periculum rei fuerat. Is suscepto denovo pastorali munere, quæ violata erant expiare cœpit . . contrahereque salutarem Eucharistiæ exercitationem, & statas preces, quæ res intermissa erat, restituere . . Constantius mitis quidem erat . . Sed quod per Maximianum summam imperii dignitatem se adeptum meminerat, & in maximi beneficii memoria se gratum præstare studebat, ejus arbitrio imperium gerere cœpit, & non modò Maximiani decretis adversari ausus non est; sed ipse statim in crudelitatem delabatur, eademque edicta, quæ à Maximiano promulgata fuerant contra Christianos, cum cæteris in locis, quæ ei obtigerant, tum Bergomi proponi jubet.

7. Ministri . . omnes suas cogitationes ad Constantii sensum & voluntatè accommodarunt, efferatique inmanitate, ferme atrocius, quàm imperatum erat, egerunt. Tum foeda in urbe trucidatio versata est: non senibus non mulieribus, non pueris pepercerunt. Tandemque in S. Alexandri templum, ubi Projectitius ex superiori loco

D

sed episcopus non fuit.

E

Differitur

F

de tempore

A co Christianorum coetum præceptis euangelicis instituebat, impetum fecerunt. Ibi feroces, & animis tyrannicis inflati, summotis auditoribus, Projectitium minaciter appellant. . . Satellitum manus in capillos involat: extra templum rapit. . . jubetque sacrificare. Projectitius. . . idola conspuat, & manibus pedibusque prostermit atque obterit. . . Is compluribus ictibus contusus, . . & usque eo cæsus, ut inter verbera exspiraverit, expetitamque martyrii palmam tulerit XVI Calen. Septemb. anno à Christo nato cccviii. *Hac verò, quæ è longiore Guarnerii narratione sunt extracta, quot quantisque scaten erroribus! Hoc autem sic probo.*

quo

B 8 Nam primò: Diocletianus & Maximianus Hercules imperio se abdicarunt secundum exactiorem chronologiam, non anno Christi 307, sed anno 305, succedentibus eorum loco Constantio Choro, & Galerjo Maximiano, sicut pluribus hoc probatum videre licet apud Pagium in Critica Baroniana ad annum 304 num. 2 & 6, & ad annum 305 num. 6: item apud auctorem Gallum neotericum in Historia imperatorum tomo 4 in Diocletiano articulo 22, & in Constantino articulo 5. Secundo: Quomodo in Diocletiano & Maximiani locum subrogari potuerit anno Christi 307 Constantius & Galerius, cum Constantius anno Christi 306 è vita excesserit? Consule laudatum Pagium ad hunc annum num. 7, & Historiam imperatorum, quam modo indicabam, in Constantino articulo 7, & in notatione 9 super eadem imperatore. Tertio: Quomodo proinde S. Projectitius sub Constantio martyrium conficere potuit anno Christi 308? Quarto: An in sani historici intelligentiam cadere possunt, qua fabulatur Guarnerius de Constantii crudelitate? Imperator enim ille summam benevolentiam Christianos complexus constanter fuit, prout conficitur ex iis, qua occasione S. Helene, conjugis ejus, dicuntur hac die XVIII Augusti, in Commentario prævio § 5, teste Eusebio ibidem citando, ita ut unum verum Deum non coluerit dumtaxat; sed eorum etiam, qui plures deos colerent, impietatem condemnarit. En tibi pauca è pluribus, qua postea ex Eusebio, quem Valesius edidit, proferentur: Postquam, ait, multa regie virtutis indicia diutissimè præbuisset, unum quidem omnium summum Deum agnoscens, eorum verò, qui plures deos colerent, impietatem condemnans, & sanctorum hominum preceationibus domum suam undique munivisset, reliquum deinceps vitæ tempus expedite ac tranquillè summa cum gloria exegisse dicitur. . . Ad hunc igitur modum toto imperii sui tempore, quod æquabile perpetuò ac placidum fuit, universam familiam, conjugem scilicet ac liberos cum omnibus ministris, uni omnium regi Deo consecravit: adeo ut multitudo eorum, qui in ipsius palatio simul versabantur, nulla re ab Ecclesia Dei differret &c. Numquid, lector, hæc bellè coherent cum systemate Guarnerii?

S. Projectitius

9 Præter hæc autem, qua dedi ex Eusebio, in rem nostram multum conducunt, qua idem historicus præmiserat lib. 1, cap. 16 de Vita Constantini, à pag. 415: Soli Constantio sapiens quoddam consilium venit in mentem. Ac res quidem ipsa, quam gessit, mirabilis est auditu, factu tamen longè admirabilior. Palatinis omnibus, qui in ipsius aula militabant, ad ipsos usque iudices in summis potestatibus constitutos, data eligendi, utrum mallent, facultate, hanc conditionem detulit, ut, siquidem dæmonibus sacrificassent,

manere ipsis in palatio, & consuetis honoribus frui liceret: si verò id facere renuissent, ab ipsius aditu excluderentur, & ab ipsius notitia ac familiaritate remoti discederent. Cum ergo universi bifariam dirempti essent; aliusque in hanc, alius in illam partem discessisset; & uniuscujusque propositum ac sententia explorata fuisset; tunc eximius princeps consilium suum, quod hactenus latuerat, detegens, illorum quidem timiditatem ac nimium sui ipsorum amorem condemnavit: hos verò ob devotam divino numini conscientiam magnopere probavit. Ac deinde illos quidem tamquam Dei proditores, ne principis quidem obsequio dignos judicavit.

AUCTORE J. P.

E 10 Nam quomodo, inquit, fidem erga principem suum servaturi sunt, qui erga Deum perfidi esse deprehenduntur? Itaque ejusmodi viros à regis ædibus procul ablegandos esse censuit. Illos verò, quos Deo dignos esse veritatis ipsius testimonio constaret, eodem erga principem animo futuros esse affirmans, protectores atque imperii ipsius custodes constituit; ejusmodi homines inter præcipuos amicorum & maxime necessarios habendos esse dicens, multoque pluris æstimandos, quam maximarum opum thesauros. Sequitur itaque ex his præmissis, Guarnerium in pluribus hallucinatum esse in narratione martyrii S. Projectitii. Quid enim est in chronologia & historia cecutire, si hoc non est?

martyrium suum

F 11 Hujusmodi quoque errorum commenta exhibet Mutius à pag. 188, Sacra Vineæ Bergomensis parte 1 cap. 7 martyrium ejus etiam assignat anno salutis cccviii; hunc Celestinus etiam signat; sed illud sub Maxentio accidisse memorat, ut videre apud ipsum datur paginis 13 & 14. Guerrinus in Synopsi ecclesie Bergomensis pag. 12 S. Projectitii palmam alligat seculo tertio: Huic, ait, tertio seculo non defuerunt plurimi ex ordine sacerdotali & clericali nostræ ecclesie martyres. S. Projectitius archidiaconus mactatus furore edictorum superstitionum cessione imperii, vel rogo Maximiani Herculei. Sed mactatio ista, hisce notis characteristicis vestita, pertinet ad seculum iv. Lectiones propriae eam etiam ponunt post abdicatam à Diocletiano & Maximiano administrationem imperii; sed annum non determinant: qui cum adeo sit incertus, nos superius alligavimus tempus martyrii seculo Christi quarto ineunti.

§ II. Epitaphium, cultus publicus, lectiones propriae.

F Ideles sanctum Martyrem apud corpus sanctæ Inscriptio Hesteriæ religiosè sepelierunt, prout perhibent lectiones propriae. Consentiant Guarnerius, & Celestinus. Mutius pag. 191 eum in majore ecclesia S. Alexandri sepultum dicit. Eadem ecclesia sepultura illius assignatur in Sacra vinea Bergomensis parte 1 cap. 7: sed neutro loco fit mentio de corpore vel sepulchro S. Hesteriæ, prope quod Martyr noster sepultus fuerit. Sepulchro autem ipsius incisa fuisse hæc verba, testatur Guarnerius: HIC REQUIESCIT IN PACE B. M. PROJECTITIUS XVI. C. QUI VIXIT AN. I. M. VI. DP. SUB D. XV. KL. MAI IN. D. XIV. VALERIO AUG. CON. Epitaphium hoc auctor idem ita conatur explanare: Nonnulla deesse suspicio est: ubi XVI. c. inscriptum est, vox SEP. desideratur: quo tempore martyrium subiit. Illud item VIXIT ANN.

Y Y 3

I. N.

AUCTORIBUS
J. P.

1. M. VI., vel tempus, quo archidiaconatum gessit, refert, vel si de ætate proditur, falsi aliquid subesse credendum est. Fortasse littera L., quæ quinquagenarium numerum significat, aut vetustate exela, aut continenti hominum incessu attrita, formæ similitudine in litteram I. immutata est. Sic ille satagit reformare vel restituere qualecumque illud epitaphium.

que vario
modo

13 Mutius in priore editione Bergomensi, qua in lucem prodit anno 1610, fol. 152 verso hanc inscriptionem etiam refert; sed in nonnullis à Guarneriana discrepantem. Etenim pro B. M. scribit B. martir; pro qui vixit an. 1, signat, qui vixit an. L; pro DP. habet D. P.; pro in D. XIII notat in D. XIII. Celestinus pag. 16 ex P. D. Joannis Chryostomi Zanci libello quodam, ubi varia monumenta antiqua, inquit, collegit, epitaphium ab eo poni Guarneriano conforme asserit, præterquam quod scribat annis; item I. cum Mutio; non autem 1, & in ultimo numero tollat x, & relinquat 111, & pro con. signet constantio. Verùm laudatus Celestinus hisce non acquiescens, diversam ab abis viam inuit, hocque modo epitaphium illud exponi posse censet, & sic illud restituit: HIC REQUIESCIT IN PACE BEATUS MARTYR PROJECTITIUS DECIMO SEXTO KALENDAS, QUI VIXIT ANNOS QUINQUAGINTA, MENSES SEX, DEPOSITUS SUB DIE DECIMA QUINTA KALENDAS MAIAS INDICTIONE QUARTA; secundum Zancum; DECIMA TERTIA, secundum Mutium; vel DECIMA QUARTA, secundum Guarnerium, VALERIO AUGUSTO CONSULIBUS, vel CONSTANTIO, secundum Zancum.

à scriptoribus
exponitur.

14 Deinde idem Celestinus hoc ratiocinio opinionem suam declarare conatur: Si quasi in principio desit vox SEP., sicut dicit Guarnerius, ac præsupponit Mutius, & si Sanctus iste martyrio affectus fuerit (prout etiam ponit Vineca) die XVII Augusti, sepultusque fuerit die XVII Aprilis, sicut significant hæ voces, DEPOSITUS SUB DIE DECIMA QUINTA KALENDAS MAIAS, oportebit ineluctabiliter dicere, eum per menses octo insepultum fuisse. Atque hinc porro comprobari asserit ecclesiarum uti & altarium, ac rerum sacrarum profanationem, nec non Fidelium carnificinam, à diabolicis ministris adversus Christianos excitatam, ad qua perpetranda mala apud Bergomenses unum diem plus quam sufficere asserit; atque ex his concludit pag. 17, in epitaphio non deesse vocem Septembris, sicut vellet Guarnerius; sed ad XVI Kalendas referendum esse ad mensem supra memoratum Maías, atque adeo S. Projectitium die XVI Aprilis martyrii laureâ coronatum, & die proximè sequenti XVII ejusdem mensis fuisse sepultum. Idem auctor hoc ratiocinio usus, mox sibi objicit, ab scriptoribus omnibus, qui agunt de hoc Martyre, utpote ab auctore Vineca, Guarnerio ac Mutio, affigi ejus ægonem diei XVII Augusti, & Officium de eo fieri in ecclesia Bergomensi isto die. Sed appositè respondet, ab Ecclesia non semper celebrari Sanctorum natalem eo die, quo è vita migrarunt; aut aliquando die consecrationis, si episcopi sint; aliquando die translationis vel apparitionis, vel dedicationis ecclesie, aut altaris honori eorum sacri. Ad hæc, scriptorum auctoritatem elevat ex eo, quod eodem fere tempore scripserint, nusquam alium transcripserit. Argumentum etiam desumit pro se, quod Galestinus ab omnibus differat, Sancti hujus martyrium referens die XXIII Maii.

15 At quid de Indictione & consulibus? Hæc,

inquit, tunc non erat in usu; hi verò sunt falsi:

nam anno Christi 308, referente Cardinale Baronio, inveniuntur in Fastis consules Diocletianus decimus, & Galerius Maximianus septimus: anno autem 306 occurrunt consules Constantinus & Galerius Augusti; sed tunc martyrium hoc non accidisse addit. Deinde rediens ad Indictionem, rectè ex eodem auctore observat, ejusdem initium non existisse ante annum 312, & tempus Constantini. Ex erronea itaque Indictione, & consulibus apocryphis, in epitaphio sæpe dicto inscriptis, sibi persuadet Celestinus pag. 19, illud tempore isto factum non fuisse, sed posteriori, & tunc fortasse, quando accidit translatio aliqua; cum perspicuum sit, tam hujus, quam aliorum Sanctorum sepultura memoriam intercidisse. Hæc sunt, qua ex Celestino hæc transcribere visum nobis fuit: è quibus concludimus, epitaphium illud, adeo inter ejusdem interpretes vel defensores varium ac versatile, totque difficultatibus laborans, esse incerti temporis, certa falsitatis, ac proin nullius auctoritatis, ut consequens sit, è tam vitioso instrumento nec annum martyrii confici posse, nec diem. Hunc itaque nos cum Officio proprio Bergomensis, Ferrario, & Castellano relinquimus in sua possessione, qua est pro die XVIII Augusti, etiamsi illum sufficere probare non possimus. Prius verò quàm hinc ad alia progrediamur, præmittere nequimus, quin animadvertamus occasione consulum, quos paullo ante signabat anno 308 Celestinus è Baronia; alios tunc poni ab emuncta naris chronologis, qui post Eminentissimum Baronium scripsere, videlicet Maximianum Herculium x, & Maximianum Galerium vii. Roma autem Maxentium Aug. & Romulum Cæsarem. Adis Pagium in Critica, Labbeum in Compendio chronologico, & Tillemontium tomo 4 Historia imperatorum in tabula chronologica, ad hunc omnes annum 308,

16 Reliquum est, ut, tractatis supra rebus Cultus publicus nostri incertis omnino & obscuris, ad certiora & clariora procedamus. De publico imprimis ac legitimo ejus cultu certissime constat, etiamsi nomen ipsius non tantum non inveniamus inscriptum in vetustis & classicis martyrologiis; sed etiam ne in Romano quidem, quo hodie utimur. Annuntiat tamen annua Sancti memoria apud Galestinum die XXIII Maii his verbis: Bergomi sancti Projectii (in notis ad eundem diem scribitur Projecti) diaconi, qui Diocletiani & Maximiani imperatorum jussu injuriosus à fidei adversariis tractatus, demum in exilium extruditur: ubi nihil addi miror de ejusdem morte. Ad presentem diem de illo agit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia, vitam ac martyrium ejus summam referens ex Officio ecclesie Bergomensis. Annua quoque sancti Martyris memoria hoc die signatur in Martyrologio universali, quod edidit Castellanus.

17 At publica Sancti veneratio maximè confirmatur ex Officiis propriis ecclesie Bergomensis, matutina & Romæ approbata: in quorum exemplari, quod proprio anno Christi 1614 Roma ex typographia reverenda Camera Apostolica in lucem prodit, die XVIII Augusti ponitur In festo S. Projectii mart. Officium duplex, & sequens ORATIO: Deus, qui tuorum es splendor Sanctorum, quique hunc diem beati Projectii martyris memorabilem nobis fecisti, concede, ut ejus semper protegamur meritis, & instruamur exemplis. Per Dominum nostrum Jesum Christum. Orationem hæc tres propria lectiones sequuntur:

A 18 LECTIO IV. Projectitius, Bergomi honestis parentibus natus, cum præclaram præ se ferret indolem, optimis præceptoribus traditus, liberalibus disciplinis est eruditus. His initiis ad sacram litterarum studia se convertit, in quibus tantum profecit, ut brevi archidiaconus Bergomatis ecclesiæ ordinatus sit. Quod munus ut strenuè gereret, cum multi ad eum audiendum confluerent, suggestum marmoreum in ecclesia sancti Alexandri construxit, & domum adjacentem clericis, quibuscum viveret, ædificavit. Quare cum religio Christiana ejus prædicatione, ac numerus credentium in ea urbe indies magis augetur; diaboli invidia factum est, ut missis imperatorum Diocletiani, & Maximiani adversus Christianos edictis, prædicationis cursus interrumpi, & fidei fervor tepescere videretur.

B 19 LECTIO V. Cum autem magnis timor Bergomates invassisset, Projectitius privatim, & publicè per domos, & vicos fideles confirmabat, & ad persecutiones perferendas incendebat. Cumque accepisset, Diocletianum, & Maximianum imperii administratione cessisse, Projectitius existimans persecutionem quoque cessasse, ad pristinum suum prædicationis munus exercendum in urbem reversus est. Quod cum faceret è suggesto in ecclesia sancti Alexandri, repente gentilium in Christi cultores orta tempestate, injectis in capillos manibus Projectitium extra ecclesiam rapiunt, & ad sacrificandum idolis perducunt.

C 20 LECTIO VI. At Projectitius impietate commotus in idola irruit, ea conspuat, ad terram dejicit, pedibus proterit, & omni contemptus genere execratur. Tum lictores, signo dato, fustibus eum, ac lapidibus obruunt; qui pluribus ictibus contusus velut mortuus prolapsus est; cum verò paulo post expergefactus se erexisset, & genibus nixus pro cadentium salute, & pro infidelibus persequentibus Dominum deprecaretur; rursus ab iis appetitur, & usque eo caditur, donec spiritum in verberibus exhalavit decimoquinto Kalendas Septembris. Quem fideles apud corpus sanctæ Hesteriæ religiose sepelierunt. IN TERTIO NOCTURNO Homilia in Evangelium: Facta est contentio inter discipulos &c. De communi unius mart. Sed in editione Bergomensis anno 1707 vulgata, rectius dicitur illa Homilia haberi in festo S. Apollinaris xxiiii Julii.

§ III. Mirabilis apparitio, inventio corporis, variæ ejusdem translationes; brevis quædam nonnullorum Sanctorum Bergomensium notitiâ; observationes de Vitis ac propriis lectionibus S. Projectitii.

B *Apparitio corporis,* *Artholomæus de Peregrinis in Vineâ Bergomensis parte 1 cap. 42 inventionem ac translationem corporis S. Projectitii commemorat. Robertus Bongus (non Longus, uti perperam vocatur in editione Romana Ughelli tomo 4 col. 678) cathedrâ Bergomensis præfuisse ab eo signatur in anno salutis mcccxc: quo in anno reperta, ac potius revelata fuere in æde cathedrali S. Alexandri, sacrata cadavera quatuor martyrum: videlicet Projectitii, & Jacobi, olim hujus ecclesiæ ar-*

chidiaconorum, & Joannis, hujus nominis primi, episcopi, & Hesteriæ virginis: quæ ab ipso Roberto in præsentia totius cleri, & populi Bergomatis, in altari, noviter dicato, magna cum veneratione inclusa sunt die xxvi Aprilis In nostro tomo 111 Julii, ad diem xi ejusdem mensis, pag. 200 & sequentibus dedi syllogem historicam de S. Joanne martyre & episcopo Bergomensis: in qua § 3 de hujus, atque aliorum Sanctorum, de quibus modo dicebam, inventione ac translatione actum est è codice Bergomensis.

22 Juvare autem meminisse eorum, quæ de anno inventionis istius ac translationis ibidem tunc observabam: sunt verò ista: Inventio... prædictorum corporum hic (id est, in documento, ibidem à pag. 204 producto) contigisse fertur anno mcccxc; translatio verò anno sequenti: pro quo, tomo Maii, quem ibi citavi, scribitur mcccxc: sed annum mcccxi indicant notæ; hic sub finem translationis signatæ; videlicet dies Jovis, xxvi Aprilis, Pascha tum incidente in xxii ejusdem mensis, prout tunc temporis indicabam. Nota ergo omnes illa chronologicè coherent. In fide itaque istius instrumenti vel dicendum est, inventionis annum non posse confundi cum anno translationis; sed hanc esse illâ posteriorem; vel dictum documentum de falsitate convinci debet & in cujus etiam contextu tempora ista expressè distinguuntur. Nam loco superius apud nos indicato pag. 204 leguntur ista: Has reliquias omnium cum diligentia, debitaque reverentia sublatis, in ejusdem sacræ ædis sacrario repositæ, quæ ad usque locus aptus construeretur, ubi honorabilius collocari possent. Delecto itaque loco, statutoque die transferendis Sanctorum corporibus, episcopus &c. Mirabilis porro istorum Sanctorum apparitionis historia, nec non solennis corporum translatio eidem subjecta, legi potest apud nos pag. 204 allegata, quam hic proinde pro infera habemus. Denique translationem hanc tra annuntiat Galefinus ad diem xxvi Aprilis: Bergomi, translatio sanctorum martyrum Projecti & Jacobi.

23 Si verò hoc instrumentum viderint Bergomensium rerum scriptores, nescio, cur non exactius eidem se conformarint in notando distinctè anno, quo sacræ hæc exuvia sunt reperta, & quo translata. Mutius in Historia Sanctorum Bergomensium, anno 1610 impressa, ad calcem Vitæ S. Projectitii fol. 152 verso, annum quidem ac diem mensis, quibus reperta sint corpora, notat; sed de translatione ibi nihil. In Vita autem S. Joannis supra memorati fol. 167 refert, ea è loco apparitionis solenni ritu deposita fuisse ad latus dextrum altaris S. Alexandri, fabricato ibidem in illorum honorem sacello, idque accidisse anno 1290, die xxvi Aprilis; atque adeo annum apparitionis seu inventionis non secernit ab anno solennis translationis. Nec verò Celestinus pag. 19 hanc ab illa distinctis annorum characteribus discriminat: cui adde Guerrinum, qui pag. 73 confuse dicit, Roberti Bongii tempore mirabiliter inventa... sacræ corpora, de quibus hic agimus, quæ celebri translatione fidelium venerationi exposuit idem Robertus.

24 Ex his itaque præmissis manifestè constituitur, corrigendam esse utramque Ughelli editionem in Italia sacra, quando in priore seu Romana tom. 4 col. 707 & 708; in posteriore autem seu Veneta col. 500, occasione translationis alterius, de qua inferius erit sermo, scribuntur ista: In ea (ara, de qua ibi agitur) divorum martyrum Projectitii, & Jacobi, ac Hesteriæ etiam marty-

ac translatio solennis non accidit eod. m. anno.

F

Corrigitur parachronismus in utraque Ughelli editione.

AUCTORE
J. P.

martyris & virginis, nec non Joannis episcopi reliquias anno Virginei partus 299 supra millesimum, à monumento, quod in mediò templi fofsum erat, fuisse religiofe tranflatas, authenticis docetur fcripturis. *Corrigenda, inquam, utraque Ughelli editio, quia tranflationem, à Reberro Bongo factam, fcribit accidiffe anno 1299, quando tranflator ille à feptem jam annis obierat. In priore enim editione col. 679, in posteriore autem col. 477, figuratur antiftes ille Bergomensis anno 1292 è vita exceffiffe. Idem error occurrit etiam in noftro Ms., quod de alia posteriore tranflatione affervamus, & quidem sine cyfris ita expreffus, anno Virginei partus ducentefimo nonagefimo nono supra millesimum.*

Translationes alie anno 1561,
B
C

25 *Posterior verò illa tranflatio accidit anno Chrifti 1561, Federico Cornelio Bergomensis cathedralis tenente: cujus de hac re instrumentum exftat apud Ughellum Romana impreffione col. 707 & fequentibus; Venetæ autem à col. 500, quas modo citabam. Rei actæ fynopsis habetur tomo 11 Augusti noftri pag. 540: quam breviter item sic exhibet Guerrinus à pag. 87: Federicus . . . poffeffionem adiit die 1 Julii ejufdem anni, videlicet 1561. . . Statim initio in fequentis Augusti deflere debuit unà cum univerfis canonicorum & civium, ob pietatis devotionem, lacrymis dirutionem fuæ cathedralis antiquæ S. Alexandri, quæ decreto Sereniffimæ Reipublicæ, ob novam urbis munitiõnem, solo æquata fuit; ideoque ne cum lapidibus & cæmentis primarii venerandique templi memoria periret, cantatâ ibi ultimâ pontificali Miffâ, & inftituta pro tranflatione corporis S. Alexandri, & aliorum Sanctorum, ad concathedralem S. Vincentii folemni supplicatione, instrumentum edidit. Ex hoc pofteris plena & diftincta ftatû rerum, tranflationis fanctarum reliquiarum, & diruendi templi series, & imago providè fervatur. Editum eft hoc folemne documentum Kalend. Septembris anni MDLXI. . . & opportunè legitur impreffum in Italia fagra Ughelli editionis Venetæ fol. 500, fublatis Romanæ impreffionis palmaribus mendis. Hac clariffimus Guerrinus: qui utinam ibidem obfervaffet & correxiffet turpem illum & palmarem parachronifmum, in Venetæ editione relicto, & cum iis, quæ pag. 73 fuperius citata auâtor idem præmiferat, nequaquam coherentem.*

26 *Postrema denique tranflatio, qua accidit anno Chrifti 1704, his verbis notatur in Officiis propriis Sanctorum Bergomensium, qua excusa sunt anno 1707, pag. 111: Sacra Rituum Congregatio benignè indulfit, atque conceffit, ut Officium tranflationis fanctorum corporum Alexandri; & fociorum Martyrum Bergomensium, hætenus die XIII Augusti de Communi fub ritu duplici recitatum, in pofterum fingulis annis die v Maii, quâ tranflatio dictorum fanctorum Martyrum & fociorum anno proximè præterito MDCCIV. in novam cathedralem completa fuit, eodem modo, & à quibus recitabatur, recitari poffit & valeat. Die IV Aprilis MDCCV. G. Cardin. Carpinus &c. Sanctus autem Alexander martyr, de quo toties jam mentiã facta eft, Bergomi colitur tamquam patronus principalis, ac ritu duplici prima claffis, die XXVI Augusti; de quo tunc no-*

D

bis erit agendum cum Martyrologio Romano. De S. Hefteria actum tomo 11 Augusti, die 2 à pag. 539: ubi pag. 542 in Annotatis ad ejufdem Sancta Acta, dicitur, tractatum iri de S. Grata, antea à nobis nominata, die IV Septembris. De SS. Lupo & Adleida confule diem 19 Junii, pag. 239: de S. Jacobo mart. die IV Maii pag. 472. Atque hac quidem huic noftre fyllogæ addere vifum eft, ut, quando fuprà Sanctis nonnulli Bergomenses ponuntur, habeat lector plus aliquid, quam fola eorum nomina. Nec verò quispiam hic exspectet Vitam S. Projectitii: antiquam enim & genuinam nec habemus, nec exftare novimus: ea autem, quas fuo Marte & arbitrato composuere recentiores, debita auctoritate funt deftituta, ficut initio hujus fyllogæ indicatum eft: ita ut earum loco fubftituta fint lectiones è Proprio Bergomensi, quæ & Actorum continent compendium, & fuperius à nobis in hunc finem recitata funt.

27 *Optandum verò prorsus efferet, ut vel eruditis Bergomensibus, vel nobis præluxiffet aliqua primorum ac genuinorum Actuum S. Projectitii notitia, vi cujus lectionum propriarum origo ac pretium commendari à nobis ex voto poffet. Sed non videmus, unde hoc fperari aut exspectari queat. Etenim nec Acta, nec lectiones propria circumferebantur apud Bergomenses diu ante fæculum Chrifti decimum tertium penè abfolutum. Atque hoc conficitur ex instrumento, fuperius indicato, de apparitione, inventione, ac tranflatione fanctorum quatuor Martyrum Bergomensium, quos inter eft S. Projectitius: in illo quippe ad rem noftam hac narratur: Permaferunt autem præfcriptorum Martyrum corpora in cathedrali ecclesia S. Alexandri Bergomi, per multos annos minùs deeenter latentia, ita ut Bergomeus populus Sanctos illos vix fciret. . . Cumque ibi LONGO TEMPORIS DECURSU SINE DEBITO CULTU, aut reverentia fteriffent &c. Cum ergo Bergomensis civitas Sanctos illos tunc vix fciret; multo minus fciebat vel noverat, eorum Acta fcripto vulgata apud fe exftare: nam fi hac noviffet, illos non noviffe non poterat & proinde tunc apud Bergomenses etiam non exftabant lectiones propria, ex antiquis Actis depromptæ.*

28 *Si enim hæc exiffiffent; nequaquam enim verò isti Martyres ibi tam longo temporis decurfu sine debito cultu aut reverentia fteriffent ufque ad annum Chrifti 1290, quo revelati & cogniti fuere. Itaque quia corpus S. Projectitii diu ante hunc annum fuit sine cultu, immò penè sine notitia, & confequenter sine Officio ecclefiaftico, sine Actis, Bergomensi populo tunc ignotis; quæere nobis liceat, an & quo è fonte antiquo biographi fua haufierint, qua fatis liberaliter de Vita ac martyrio ejufdem Sancti ad pofteros tranfmifere fæculo demum fexto decimo ac proximè fequentie? Ad hæc, permittant nobis eruditi Bergomenses fincerè & aperte fateri, non effe nobis exploratum, unde lectiones propria defumptæ funt. Confuli poffunt, quæ dicta funt in fine Commentarii prævii Actis S. Hefteria pag. 541. Hæc funt, quæ de S. Projectitio colligere atque huc tranfcribere nobis vifum eft.*

Observationes de Vita S. Projectitii,
E

ac lectionibus propriis.
F

DE SS. JOANNE ET CRISPO PRESBYTERIS ROMANIS ,

FORTE ET MARTYRIBUS ,

Ex Martyrologiis.

J. B. S.

SUB DIO-
CLETIANO.
Martyres hi
aliunde no-
ti sunt ,

E hisce duobus sanctis presbyteris frustra à me quaesita sunt, qua dictis pridem in hodierna ad Usuardum observatione superadderem. Id verum est, non infrequentem in hoc Opere de

his mentionem occurrere, & porro occursum, toties nempe, quoties de his Martyribus actum est, aut porro agitur, quorum sepeliendis corporibus officiosissimam, ut est in Martyrologiis, operam contulisse leguntur. Sanctos varios ab ipsis sepultos, uti & cœmeteria, in quibus sepulti fuerint, enumerat Piazza in suo Diario sacro Romano hoc die, de quibus etiam, ut jam dixi, sermo est in Actis nostris. Neque iis modo diutius inhaerendum censemus. Magis nostrâ interest scire, utrum verè Martyres & ipsi fuerint, an potius in pace quieverint, quemadmodum Martyrologia nostra satis indicare videntur. Neque vero aliunde, aut de aliis ipsorum gestis aut de martyrio edoceri potui hæcenus, ut de solo cultu fere hic loquendum superfit.

2 Primus, quod sciam, de ipsis meminit auctor Romani parvi hac simplicissima annuntiatione: Romæ, Joannis & Crispi presbyterorum. Inde eos acceptos brevi hoc elogio ornauit Ado: Eodem die Romæ in sexto Philippi (vide citatum Usuardum) natalis beatorum presbyterorum Joannis & Crispi, qui [in] persecutione Diocletiani & Maximiani multa Sanctorum corpora officiosissime sepelierunt. Quorum meritis & ipsi postmodum sociati gaudia vitæ meruerunt. Hac ab Usuardo descripta sunt, rectè omisso sexto Philippi & Maximiani nomine, quo modo etiam commemorantur in antiquo Bellini, & hodierno Romano, addita sola voce æternæ vitæ. Clarius paulo, nescio an verius, loquitur Beda Plantinianus his verbis: Romæ, beatorum Joannis & Crispi presbyterorum, qui multa corpora Sanctorum in persecutione officiosissime sepelierunt, & ipsi postmodum in pace quieverunt.

3 Recentiores Maurolycum, Galestinum, Ghini-
nium aut alios non enumero. Observanda hic postrema Bedæ verba, qua sanè martyrium satis aperte excludunt. Neque verò Vetus illud Romanum, neque Ado aut Usuardus illud asserunt: nam meritis sociari, nihil minus significat, quam eodem genere mortis occumbere; nec aliud innuere videntur, quàm quod Joannes & Crispus Martyres sepeliendo meritorum ipsorum participes

facti sint, gaudia vitæ æternæ ea ratione promerendo. Nec satis video, Baronium in iis, qua in Annalibus ad annum 302, num. 116 scribit, ipsos etiam passos esse, perspicue indicare. Sic habet: Ex eodem quoque Romano clero Joannes & Crispus ordine presbyteratus insignes, cum in eadem persecutione, multorum Martyrum corpora religiose sepulturæ mandassent, & ipsi quoque eorum sunt meritis sociati; quorum memoria consignata certa ipsorum die natali in Ecclesia est insignis.

4 Hac dicta sint, ut pateat cur in titulo addiderim particulam forte, nimirum quod de illorum martyrio non omnino constaret, quantumvis de cetero magis inclinet, ut eam palmam eos consecutos existimem, quam ipsis diserte tribuunt Petrus de Natalibus & Ferrarius, nescio tamen qua fulti auctoritate. Audiamus Equilinum episcopum lib. 7 cap. 75: Joannes & Crispus presbyteri Romæ passi sunt sub Diocletiano augusto. Qui cum inundante persecutione ipsius imperatoris, multa Sanctorum corpora officiosissime sepelissent, & ipsi ab imperatore tenti, gladioque in Christi confessione cæsi, eorumdem Martyrum meritis & ipsi sociati, gaudia vitæ meruerunt xv Kalend. Septembris, ut dicit Ado. Non minus expressè Ferrarius: Quapropter iusti Diocletiani comprehenti, cum fortes in Christi confessione permanent, ad palmam martyrii pervenientes, confortes eorum, quos sepelierunt, facti sunt xv Kal. Septembris.

5 Habes hic qua de cultu & martyrio dicti potest: ubi item se-
tuere: quari modo potest, ubi Sancti sepulti fuerint, aut earum reliquia venerationi exposita. multa eorum
Ad primum, rectè notat Ferrarius, id nec in publica veneratione
Adone nec in Usuardo exprimi. Inter chartas exposita.
nostras invenio imagines binas diverse magnitudinis, à PP. nostris Pragensibus vulgatas, quibus representatur S. Crispus albâ & stolâ indutus inter varia Martyrum corpora, notaturque inferius, sacrum ejus corpus Româ Pragam delatum anno 1637, donatumque ecclesiæ Domus professa ibidem, ubi religiose colitur. Sitne porro ejusdemmet S. Crispi, de quo hic loquimur, non habeo unde tunc queam statuere; id certè expressum invenio, à celebri nostro P. Nicolao Lancicio acceptum Româ ex cœmeterio Callisti, seu S. Sebastiani, in quo ambos Sanctos sepultos fuisse asserit laudatus supra à nobis Bartholomæus Piazza in sacro suo Diario Romano.

DE SANCTIS MARTYRIBUS

PONTEMO, PILENTIA, TATIANA ET MARCIANA,
HELIANA ET LAUTIA SEU LAUCIANA.

J. B. S.

Amaseæ in Pontò.

XVIII AUG.

Inne hi omnes eodem die & loco pro Christo interfecti, hanc satis compertum est: simul referuntur in codicibus Hieronymianis apud Florentinum; in cuius Martyrologii exemplaribus nonnulla occurrit diversitas in expressione loci & nominum. Vetusissimi Epternacensis verba sunt: In Pontò, Pontemi, Pilentia, Tatiana & Martiana virginum, Heliana & Lautia, vel, ut in Corbeiensi, Lauciana; ubi & locus exprimitur: In Pontò Amacia civitate, in textu Florentini, Amiliae, de qua ibi pluribus, qua cer-

te rem non expediunt, nisi substituantur Amasea, prout in titulo expressa est. Frustra ex altis, qua contracta dicimus, lucis quidpiam quaeris, cum ipsa magis corrupta sine. De cetero, quid, quo tempore, & a quo tyranno passi sunt, non est unde vel eminus conjicias. De Massa Candida, qua hoc ipso die in Hieronymianis sequitur, agitur cum Romano ad diem huius mensis xxiv; ubi etiam examinabitur, utrum ejusdem Massa partem faciant alia, qua ibi sequuntur, nomina Discia vel Dissi, Amacia, Potomi, Martyrii, Agapiti, & Ziati cum sociis eorum.

DE SS. LEONE ET JULIANA MARTT.

J. P.

MYRÆ IN LYCIA.

DIE XVIII
AUGUSTI.
Habenur
in Fastis
Græcis, ac
Martyrolo-
gio Romano.

E publico bonam Sanctorum cultu certioris quidem reddimus. & Græcis Latinisque Fastis, sed non eodem ubique modo in eis annuntiantur. Menologium enim Sirleti his verbis eos refert: Eodem die (xviii Augusti) certamen sanctorum martyrum Juliana & Leonis: qui passus est apud mare prope Myram urbem Lyciæ. In nostro apographo a Menæa Chiffletii lego ista: Ἡ Ἰουλιανὴ μ. καὶ Ἡ Λέωνος ἀσκήτων. Juliana martyris, & Leonis ascetæ. Menæa magna hæc memorant:

Memoria sanctæ martyris Julianæ, ad Strobylum, (Ἰουλιανὴ καὶ Στροβύλος) & sancti martyris Leonis, qui passus est ad mare (Mediterraneum) prope Myram Lyciæ. Quibus adde Martyrologium Romanum: Myræ in Lycia, sanctorum martyrum Leonis & Julianæ. Qui sive ad hunc diem, sive ad alium spectent, quo martyres synonymi habeantur in sacris Fastis, proprius est hic eos signandi locus, quo notantur in Martyrologio Romano. Cangius lib. 4 Constantinopolis Christiana pag. 149 meminit de hodierna Juliana ex Menæis ad hanc diem xviii Augusti.

C

DE SANCTIS MARTYRIBUS ROMANIS

HERMA, SERAPIONE ET POLYÆNO,

J. P.

Sylloge de cultu ac martyrio.

DIE XVIII
AUGUSTI.
Annuntiantur

Uandoquidem isti Martyres inscribuntur Fastis Græcis ac Latinis, annuntiationes ex utriusque depromptas bifariam dividemus, ac primo signabimus Græcos. Menæa magna excusa hoc die ita illos memorant: Μνήμη τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἡρμῆ, Σεραπίωνος καὶ Πολυαίνου. Id est: Memoria sanctorum martyrum Hermæ, Serapionis & Polyani. Binis deinde singulos versibus honorant. Qui Hermæ accinuntur, ita sonant: Ἐρμῆ βιαίως ἐκ πέτρας ἀπορρέει. Ἐπὶ πέτρῃ πετρεὶ προσφυγὴ λαγῶ πόλιος. Raptatus Hermas per petras vi dum fuit; Petra refugium herinaceo cælum exstitit. Duo autem versus sequentes aptantur S. Sera-

pioni:

Τὸν ἐκ πέτρας πάνθεινον ἐλκυσμὸν Φέρε
καὶ Σεραπίων, ὁ πλεον σέρρος πέτρας.

E rupe tractus barbaram ubi subis necent,
Te fortiorem rupe, Serapion, probas.

Supersunt duo hi postremi in laudem S. Polyani:

Ὁ Πολυαίνος αἶμα χεῖ σερρεῖς πέτρας
Ἐπὶ πέτρῃ χεῖαντος ἐκ πέτρας ἴδαρ.
Petra lacer, Polyane, fundis sanguinem
Pro Christo, aquam qui de petra fudit, tuum.

2 In primo disticho alludit poeta ad illud Psalmi 103 Ἠ: 18 Petra refugium herinaceis. Quod in Veteri Testamento Græco-Latino secundum Septuaginta interpretes ex auctoritate Sixti PP. V edito, tomo 2 impressionis Parisinae anni 1628 eodem modo Latine effertur; sed in textu Græco pag. 130

F

A pag. 130 est: Πέτρα καταφυγή πῶς χοιρογευθῆναι. Et ad vocem herinaccis, πῶς χοιρογευθῆναι, notantur hac pag. 132: Quomodo omnes interpretes transfuisse testatur ad Suniam sanctus Hieronymus, præter LXX, qui dixerint λαγωῖς, LEPORIBUS; quod etiam reperitur in multis codicibus. S. Augustinus, & vetus, habent utrumque: Petra refugium hericiis & leporibus. Distichon, quod secundo loco dedimus, non indiget explanatione. Quod verò dicitur in tertio disticho de Christo, aquam qui de petra fudit, vel intellige de Christo quæ Deo, & secundum illud Psalmi 77 ψ. 16: Et eduxit aquam de petra. ψ. 20 ibidem: Quoniam percussit petram, & fluxerunt aquæ: vel intellige etiam de Christo quæ homine: nam cum petra esset, secundum illud 1 ad Corinthios 10 ψ. 4 Petra autem erat Christus: nec non 1 Petri 2 ψ. 8: Lapis, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & PETRA scandali; aqua ex hac petra, id est, è sacratissimo Christi latere exiit, uti est apud Joannem cap. 19 ψ. 34: Unus militum lanceâ latus ejus aperuit, & continuo exiit sanguis & aqua.

B
in Fastis
Græcis.

3 Menologium Sirlleti Martyres etiam nostros signat & laudat his verbis: Eodem die (xviii Augusti) commemoratio sanctorum martyrum Hermæ, Serapionis, & Polyæni, qui fuerunt ex urbe Roma, & delati quod Christum colebant, idola verò execrarentur, præfidi Romæ obliti, & Christum ipsum liberè confessi, primum in tenebricoso & graveolenti carcere conclusi, atque illinc educti & idolis immolare non passi, per angustissima, difficilia & petrosa loca pertracti, interea Deo ipsi animas commendarunt. Quibus suffragantur Menæa magna typis vulgata. Imperfectam annuntiationem invenio eadem die in nostro apographo Menæi Chiffletiani: Σεραπίωνος & . . . Serapionis & . . . Exemplar nostrum Græcum è codice bibliotheca Casarea Vindobonensi transcriptum in hoc est singulare, quod die xix hujus illos notet. Hac enim habet: Μὴν Ἀυγύστῳ εἰς τὸ ἅγιον μαρτύρων Ἑρμῆς, Σεραπίωνος & Πολυαίνου. Elogium autem seu compendium, quod ibi subditur, martyrii fere coincidit cum Sirlletiano ac Menæis impressis, & sic memorat:

C
Martyrii
compendium

4 Οὗτοι οἱ ἅγιοι Μάρτυρες γενόμενοι ἐν Ρώμῃ διαβάλλοντες τὸ ἕως τῆς ἀπίστου ὡς Χερσιανοί. Συνήφθησαν ἐν ἕως Σεραπίωνος, παρέστησαν τῷ ἐπαρχῷ τῆς Ρώμης, καὶ ἐρωτηθέντες, ὡμολόγησαν ἑαυτοὺς Χερσιανούς καὶ δόξαν Χερσῆ. Διὸ βασανίσαντες ἕως εἰς πᾶρα βληθῆναι ἐν φυλακῇ σποτεινῇ καὶ δυσώδει. Καθαιρεθέντων δὲ αὐτῶν, ὕμνον τῷ Θεῷ καὶ δόξαν, ἀγαλλιάμενοι ἐν τῇ αὐτῇ ὁμολογίᾳ. Μετὰ δὲ τῷ ἐμβληθέντες τῷ φυλακῆς παρέστησαν τῷ ἐπαρχῷ ἀναγκασθέντες δὲ ἕως αὐτῶν ἵστασι πῶς εἰδώλοισι, ἐκ εἰξάν, εἰ δὲ ἐκἀμφήσαν τὸ νέον, πῶς προσχρησάμεσι τῷ

ἐδωὴν προσκυνῆσαι. Ἀλλὰ τελέεσται πῶς πῶς πῶς εἰς πατέρας, καὶ τῶν, καὶ ἅγιον πνεῦμα ἐκήρυξαν, καταράμενοι τὰ εἰδώλα καὶ τὰς προσκυνήσας αὐτά. Τότε ἐκέλευσεν ὁ ἐπαρχὸς συρῶσαι αὐτοὺς ἐν τρεχέσι καὶ πετρώδεσι τόποις: οἵπνες ἐν τῷ σπέρματι ἐπὶ λειώθησαν, πληρώσαντες τὴν καρδίαν αὐτῶν ὁμολογίαν. Τὰ δὲ λείψανα αὐτῶν ἀνδρες δολοφῶντες ἐν ὀπίσθῳ τῆς πῶς ἐν πῆρῃ πρεπέσῃ κατέθεντο: ὡν τῶν δόχαις καὶ περὶ σβείας, Κύριε ὁ Θεὸς, σῶσον ἡμᾶς, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνηθρωπος, ὅτι ἄλλογητὸς ἐπαρχεὺς εἰς τὰς αἰωνὰς τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Qua sic Latine interpretor:

AUTHOR
J: P.

5 Sancti Martyres hi Romæ sunt nati. Deferruntur autem ab infidelibus, quod Christiani sint. A militibus ergo comprehensi sistuntur præfidi Romæ, & interrogati, Christianos se ac Christi servos esse confessi sunt. Quamobrem in tenebrosum ac foetentem carcerem detrudi jubentur à præfide: in quo inclusi Deum laudabant ac benedicebant, in sua confessione exultantes. Deinde è custodia ejecti comparuere coram præfide: à quo dum cogentur sacrificare idolis, non consenserunt, neque inflexus eorum est animus ad simulacra gentilium adoranda. Verum manifestissime fidem prædicarunt, quæ est in Patrem & Filium & Spiritum sanctum, execrantes idola eorumque cultores. Tunc præfes jussit illos raptari per aspera & petrosa loca. Qui inter raptandum mortui, egregiam suam complevere confessionem. Viri autem religiosi in loco insigni deposuere decenti cum honore illorum corpora: quorum orationibus ac intercessionibus Domine Deus salva nos, qui utique bonus ac benignus es; quia benedictus es in secula seculorum. Amen. Codex verò ille, è quo hæc sunt deprompta, pluribus indicatus à nobis est die viii Augusti, tomo 11 ejusdem mensis, pag. 344, num. 8 & 9. Consuli etiam potest Lambecius lib. 8 Commentariorum de bibliotheca Casarea Vindobonensi pag. 201. Hac sunt, quæ notanda duximus ex historiis Græcis; è Latinis verò ista.

Græco hie
Latine red-
ditum.

6 Habet eos Galefinus hoc die, quo item Martyrologium Romanum publico per Ecclesiam universam cultu honorandos præscribit, annuatim illorum memoriam ita annuntians: Ibidem (Roma videlicet) sanctorum martyrum Hermæ, Serapionis, & Polyæni, qui per angusta, saxosa & aspera loca raptati, animas Deo reddiderunt. Quo tempore, quove sub imperatore aut præfide martyrium consummarint, incertum nobis est. Ferrarius eodem etiam die illos intexuit Catalogo Sanctorum Italia, addens in annotatione: Græcorum monumenta circa horum Martyrum passionem Henricus Canisius tomo 2 Antiquarum lectionum refert; sed nulla in iis de tempore, neque de imperatore, sub quo passi sunt, habetur mentio.

Cultus in
Martyrolo-
gio Romano
Græ.

F

DE SANCTA HELENA, VIDUA, IMPERATRICE,

MAGNI CONSTANTINI MATRE,

R O M Æ,

J.P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Nomen, annus ac locus natalis.

ANNO
CIRCITER
CCCXXVIII.
Triplex
Sanctæ no-
men; nata-
lis, & lo-
cus.

Magna hac fortisque Mulier cum propriis tum Constantini Magni, filii sui, meritis ac virtutibus adeo claruit, ut nominis sui splendorem quaquaversum diffuderit per orbem terrarum; uti perspicuum fiet per decursum hujus nostri Commentarii. Et primò quidem ad nomen Sanctæ nostræ quod attinet; non unum ipsi inditum fuisse, indicio sunt nummi, quos exhibet Cangius inter familias augustas Byzantinas pag. 41; pro eadem etiam re citatum invenio Theophrastum rei antiquaria, quem Goltzius in lucem dedit, pag. 125. Appellata igitur est Flavia, Julia, Helena. Quæ inferius § 11 afferentur de morte ejus, fundamentum præbent innectendi natales ejus anno Christi circiter 248. At de natalium loco major est controversia, auctorum iudiciis in varias sententias distractis. Sunt enim qui eam Britanniam velint; alii Trevirensis; Drepanensem in Bithynia alii fuisse prædicant; alii aliam. Hoc argumentum pluribus pertractat Usserius in Britannicarum ecclesiarum primordiis cap. 8; quæ omnia hæc transcribere, tam est longum, quam minime necessarium.

2. Noster Alfordus librum edidit hoc titulo: Britannia illustrata, sive Lucii, Helenæ, Constantini patria & fides: ubi consuli possunt, quæ pro Britannia congerit. Cum autem post illud opus laudatè auctoris, in lucem prodierint ejusdem Annales ecclesiastici Britannorum &c., ex his proponere visum est, ubi & cur S. Helena primam hausisse lucem dicatur apud Britannos. Nascitur, inquit ad annum Christi 247; num. 2, Helena è patre Coëlo, quem supra dixi virum principem in Trinobantum, Regnorum & Icenorum provinciis. An apud Regnos vel potiùs apud Trinobantes nata sit, quæstio esse potest (de qua infra ad annum cclxxv num. 61) quia utrobique parens principatum tenebat. Communior nostrorum opinio pro Trinobantibus est: ubi Essexiensis ager, & urbs Colcestria, illius agri primaria Helenam suam civem & principem asserit. Fuit certè hoc tempore urbs illa florentissima ut infinita vis antiquorum nummorum quotidie eruta planè docet, inquit Cambdenus in Colcestria, & addit: "In nullos tamen Gallie, no antiquiores incidimus. Erant Tetricorum, Victorinorum, Posthumi, Ceraufii, Constantini, & qui subsecuti sunt imperatorum, Hi sunt (de primis loquor) qui tyrannidem usurpantes sub Helena virgine aut parente, Britannias in factionem suam traxerunt.

3. Ceterum, quod Helena in supradicta urbe nata sit, probat idem author non contemnendo ar-

gumento. "Cives Colcestriæ, inquit, Flaviam ^{natalem} Juliam Helenam, Constantini Magni matrem, ^{ejus} suam alumnam fuisse asserunt, ex Coëlo rege natam. Et in memoriam crucis ab ea repertæ, crucem nodosam, inter quatuor coronas positam, publico in clypeo gerunt. In eadem quoque urbe natum ex Helena Constantinum dicam infra, videlicet ad annum cclxxv num. 61 & 62: quem locum consulere lector potest. Auctores verò, qui Sanctam Britannicam fecere, compendiosè assigno ex Usserio superius allegato. Fæminam primariam Britannicam refert ex Chronico quod Flavio Lucio Dextro attribuitur; sed Chronicon illud tamquam apocryphum ab eruditis passim exploditur. Deinde ex Martini Poloni Chronico narrat, filiam regis Britannicæ existisse; ex Henrico autem Huntingdoniensi scribit ista: Helena, Britannicæ nobilis alumna, Londiniam muro, quod * adhuc superest, cinxisse fertur, & Colecestriam mœnibus adornasse. Ex Polydoro Vergilio: Britannica matre genitus Constantinus. Ex regis Angliæ Oratoribus, qui in concilio Constantiensi cum Gallicani, & in Basileensi cum Castellani regis legati de *πρωτεύεις* (id est primatu) concertarunt: Domus regalis Angliæ.. sanctam Helenam.. educere comperta est. Ex Henrico Huntingdoniensi, Filiam regis Britannici de Colecestre, cui nomen erat Coël, & Colecestriam mœnibus adornasse, memorat &c. Quibus adde, si velis, Vitam S. Helenæ, cujus apographum habemus è Ms. Blaburenfi Hirsaugia; Helena, ait, Clohelis Anglorum regis filia. His ita hætenus propositis in favorem natalium sanctæ nostræ Imperatricis apud Britannos, licet nobis desiderare testimonia alia, quæ sint hujusmodi, ut sua antiquitate, sinceritate ac fide accommodatum controversiæ adeo agitata ac incerta pondus atque adeo assensum conciliare possint, antequam Anglorum sententia suffragemur.

4. Difficultates porro, quæ eidem incommo- sibi adscri-
dant, allegantur apud Morinum in Historia Ec- bunt;
clesiæ Christiana per Constantinum liberata, Gal-
licè edita, parte 2 cap. 6 pag. 178 & sequentibus.
Et verò silentium Venerabilis Bedæ, qui tanta
inter sui temporis scriptores eruditionis laude flo-
ruit seculo octavo, quique Historiam ecclesiasti-
cam gentis Anglorum exactè admodum & proli-
xè conscripsit, à tempore, quo illa provincia cæ-
pit innotescere Romanis, ad sua usque tempora
contextam; Bedæ, inquam, laudata Historia
lib. 1 cap. 8 sic memorat: His temporibus Con-
stantinus, qui vivente Diocletiano Galliam Hi-
spaniamque regebat.. in Britannia mortem obiit.
Hic Constantinum filium ex concubina Helena
creatum imperatorem Galliarum reliquit. ^{jam}

A jam à lectore partium studiis vacuo, an sit verosimile, Bedam silentio pressurum fuisse Sanctæ Britannos ex patre Coëlo natales, adeo Britannorum nationi illustres, si eos inter antiquiora Britannia monumenta alicubi comperisset? Ad hæc, nonne S. Gregorius Magnus optimam natæus erat opportunitatem agendi de natalibus istis, quando ad Bertham alias Adilbergam Anglorum reginam scribens, ei gratulatur Anglorum conversionem, hortaturque impensè, ne regis animum ad perfectam fidei Christiana dilectionem succedere diutius negligat. Ita tamen loquitur sanctissimus ille Pontifex epistola 29 (al. 59) libro 11, Indictione 4, col. 1113, tom. 2 Operum Parisiis editorum anno 1705: Nam sicut per recordandæ memoriæ Helenam, matrem piissimi Constantini imperatoris, ad Christianam fidem corda Romanorum accendit (Deus) ita & per gloriæ vestræ studium in Anglorum gente ejus misericordiam confidimus operari.

B Jam verò si natale illud S. Helenæ solum apud antiquiores Anglia scriptores cognitum fuisse, quomodo S. Gregorio fuit incognitum, qui in conversionem Anglorum toto pectore incumbat? Sin autem cognitum ipsi fuerit, quomodo fieri potuit, ut, ad reginam illam Anglia scribens ac de Helena loquens, verbo vel unico non indicavit, primum illam ibidem spirare cœpisse, indidemque primam traxisse originem illustre illud sidus, quod virtutibus & exemplis longè latèque Orientem & Occidentem illustravit. Hac enim verò vel similia magnus Pontifex opportunè & appositè ad Bertham de Helena videtur scripturus fuisse, ut hujus exemplo illam magis incitasset ad propositum suum, si quidquam de dicta patria rescivisset. At quid de aliis, qui Imperatricem nostram volunt esse suam? Veniamus ad Trevirenses.

C **Trevirenses** 6 *Almannus, qui vixit seculo nono, qui que inferius pluribus memorabitur, in Sancta Vita, Beata, ait, Helena oriunda Trevirensis. Gotsfridus Viterbiensis. Chronicorum parte 15 sub finem ita scribit: Helenam quidam ex patria Treverorum oriundam asserunt. Otto Frisingensis in Chronico libro 3 cap. 45: Helenam ex pago Treverorum oriundam dicunt: unde eandem ecclesiam plurimum eam decorasse tradunt. Inter Ussardi a nobis editi auctaria, ex ejusdem editione auctoris Lubeco-Coloniensis notantur ista ad hanc diem XVIII Augusti: Sanctæ Helenæ... Treverorum indigenæ nobilissimæ. In Animalibus Trevirensibus apud Browerum tom. 1 libro 4 ad Christi annum 327 num. 14 citatur capit veteris scripturæ: HÆC HELENA TREVEREOS GALLIÆ INDIGENA. Et ista notantur: Res nova, dicis; imo vetus, quod prætereire, * qui tantò ætate inferiorem Nicephorum; aut multo quoque recentiores Anglorum scriptores hinc audiunt. At enimvero jam olim in hac ecclesia decantatum, & in usus publici Breviaria transfusum, augustam Helenam ortam in Trevis. Creditum ita passim ante aliquot secula, an ignorare poterant, qui publicæ fidei habere testes Ottonem Frisingensem, Godefridum Viterbii & Bonnenfis ecclesiæ in antiquis mebranis haud spernenda documenta; quæ clarissimus jurisconsultus Jacobus Campius, Bonnenfis ecclesiæ quondam decanus, & postea protonotarius Moguntinus exprompsit, & cum Jacobo archiepiscopo communicavit.*

* f. prætereire,

7 Verùm hoc Trevirorum sidus tam serò demum exoriens discutit & offuscat publicè jam pas-

sim, fat scio, diffusa historię lux, quam avidè eruditi sequuntur, cum qui plures, Britannam genere regio, qui potiores, Drepanitidem aut Dardanum humili & obscuro genere natam prædicant. Pro his Ambrosius & Eutropius, cum stabulariam dicunt, & obscuri matrimonii; pro aliis faciunt Britannici scriptores, non quidem antiqui, sed quorum; ut elegantissimi vir ingenii dixit, mediæ aut novellæ ætatis assertio, cum Coëli, nescio cujus regis, filiam produunt. Atque ex hac varietate narrationis profectum, ut ex peritissimis harum rerum, qui Britannicam amplexus est (*Baronius videlicet tomo 3 Annalium ad annum 306*) Nicephori historiam repudiarit cœu mendacissimam; contra, cui Græca placuit, verissima Nicephorum tradidisse scripserit. Verùm tum ista, quæ recitavi, tum alia, quæ apud laudatum auctorem sequuntur, Helenæ patriam parùm compertam esse potius indicant, quam locum ullum certum ac determinatum è pluribus inter eruditos controversis verè ei natalem fuisse convincant, tametsi tamen Græcos ac Britannos ejusdem competitores rejiciat.

E 8 P. Jacobus Masenius noster in notis & ad-ditamentis ad tomum primum Browerianum à pag. 376 telam hanc operosius retexere conatus est, & Sanctæ nostræ natales arctius adstringere Trevirensibus; sed an non majore cum molimine, quam opera pretio? Nam variorum, qui pro solo ipsius natali certant, sententiis in medio positus, ex ipsa pugnantium inter se auctorum dis-sensione, non nisi conjecturis rem agi, dicit esse manifestum. Jam verò, uti pergit, potissimum Britannorum ex Panegyri fundamentum cum Browerus atque ante ipsum Lipsius quoque elidat, nihil deinde & his præterquam in domesticis & seræ ætatis testibus jure suspectis adminiculi restat; ut proinde jactata hæc veritas maximum apud Treviros præsidium repertura videatur. Proximè idem Masenius recitat nonnulla è Basilii Porphyrogeniti imperatoris libris Basilicov, constitutions imperiales complexis, ubi Romanum filium admonet, non temere cum quavis gente nuptias esse conciliandas, præterquam cum solis Francis. Hos enim solos magnus ille vir Constantinus sanctus excepit, quod & ipse habuit ex partibus illis ortum. Sed 10. Quidnam satis solide pro patria Constantini Magni conficiet è Constantino Porphyrogenito, qui vixit seculo decimo? 20. Fat tamen aliquid pro eadem inde confici; quid tum? Nam sive Constantinus Magnus fuerit Francus, sive Britannus, sive alius (quam controversiam adeo inter eruditos agitatam resuscitare; non est hujus loci) quo pacto è patria illius, qualiscumque demum ea sit; extundes patriam S. Helenæ matris ejus:

9 Infirmatatem hujus argumenti vel ipsemet & diplomatis animadvertit Masenius, dum, illo relicto, aliud assumit his verbis: Sed cum nobis pro matre Constantini Helena potius, quam pro Constantini patria hæc suscepta lis sit, illustrius ex archivo nostro testimonium depromam, à Silvestro, ejusdem ætatis Pontifice, Trevirensi ecclesiæ, in Helenæ augustæ gratiam, apostolico diplomate tributum, quod inter metropolitanæ & archiepiscopalis ecclesiæ diplomata collectum ante annos facillè trecentos à Balduino Trevir. archiepiscopo in libro pervetusto exhibetur, cujus cum partem aliquam Browerus, nec tamen ex integræ fidei apographo dederit, & P. Sirmundus inter posthuma scripta reliquit, ego totum verbotenus hoc loco reddam. Sic enim Silvester Papa Treberensi scribit

argumentis

F

te quodam;

AUCTOR
J. P.

scribit Ecclesiae: " Sicut in gentilitate propria virtute, sortire & nunc, Trebir, primas, ac su- per Gallos & Germanos prioratum, quem tibi praer omnibus harum gentium episcopis in primitivis Christianae religionis doctoribus, scilicet Eucharis, Valerio ac Materno, ac per baculum caput Ecclesiae Petrus signavit habendum, suam quodammodo minuens dignitatem, ut te participem faceret. Quem ego Silvester, ejus servus successioneque indignus, per patriarcham Antiochenum Agritium renovans confirmo ad honorem patriae dominae Helenae augustae, metropolis ejusdem indigenae; quam ipsa felix per apostolum Matthiam à Judaea translatum cum tunica & clavo Domini, & dente S. Petri, & sandaliis S. Andreae, & capite Cornelii Papae, ceterisque reliquiis magnificè ditavit specialiterque provexit. Huius privilegii consocii nocivi aemuli communione dirimantur, quoniam anathemate maculantur, ..

ad persuadendum non satis accommodatis.

B

10 Si sincerum ac genuinum esset illud diploma, nemo inficias ierit, quin praesens controversia in favorem Trevirensium decidenda sit, tam claris utpote ac tam disertis terminis ad honorem patriae dominae Helenae augustae, metropolis ejusdem indigenae in dicto diplomate declarata: si genuinum, inquam esset: quod an pro tali haberi debeat, proxime nunc expensuri sumus, eaque de causa totum, prout exstat apud Masenium, illud transcripsimus. Diploma hoc etiam habetur in Epitome gestorum Trevirorum, a Joanne Eren Teutonico sermone edita, & Latine reddita à Joanne Scheckmanno, cap. 5 fol. 16 verso, nec non in Gestis Trevirorum ab Urbe condita usque ad annum Christi 1132, qua exstant inter Accessiones historicas Godefridi Guilielmi Leibnitii, cap. 30; quod nunc examinabimus.

§ II. Examinatur diploma, quo Trevirenses sibi tribuunt Sanctae natales; ad quos illi probabilibus pertinere videantur; Helenae genus.

C
Diploma illud

Inter alia, qua diplomati isti officium, incommoda, merito videtur illud contra sinceritatem ejus objici posse, quod varia monumenta, qua sub S. Silvestri PP. nomine circumferuntur, pro suspectis & apocryphis habeantur: cujusmodi sunt Acta ejus, prout videre datur apud Pagiolum in Critica Baroniana ad annum 315 num. 4; indulgentia ibidem num. 5; item rescriptum ad synodum Nicanam apud Labbeum tom. 2 Conciliorum col. 58, & apud Constant in Appendice ad epistolas Romanorum Pontificum pag. 54: quibus adde epistolam, qua ibidem exstat pag. 38; Constitutum denique sub nomine praedicti Pontificis, de quo ibidem agitur. Hac cum ita sint; dic, amabo, an imprudentia accusandus esset is, qui Silvestrinum illud, uti volunt, diploma non statim admitteret tamquam legitimum, sincerum ac genuinum, sed formidinem conciperet, illud instrumentum sancto huic Pontifici esse suppositum, vel esse vitiatum hac saltem parte, qua natales S. Helenae Trevirensibus adscribit? Et verò suspicio ista maximè confirmatur ex ipso Browero Annalium Trevirensium lib. 4 num. 2, ubi sic scribit: Caeterum diploma, à

Silvestro traditum, etsi rerum & temporum tot injuriis casibusque periit, sententia tamen vetustissimis asservata schedis mansit. Et mox ita illud recitat:

12 " Sicut in gentilitate propria virtute, sortire & nunc, Trevir, super Gallos & Germanos primatum, quem tibi praer omnibus harum gentium episcopis, in primitivis Christianae religionis doctoribus, Eucharis, Valerio, Materno, per baculum caput Ecclesiae Petrus signavit habendum, suam quodammodo minuens dignitatem, ut te participem faceret. Quem ego Silvester ejus servus, successione indignus, per Agritium patriarcham renovans confirmo, ..
Hac Browerus: ubi vides, nullum haberi vel minima syllaba apicem de patria S. Helenae. Ex haecenus circa utrumque diplomatis exemplar expositis varia poterunt formari argumenta; quibus hujusmodi rerum gnari impugnent illa ejusdem exemplaria, in quibus patria jam dicta asseritur, quidquid sit de rebus aliis in eodem diplomate contentis, qua proprie non spectant ad nostrum propositum.

qua saltem asserit

F

13 Dicent itaque adversus illud primò: Browerus, oculatissimus ac sagacissimus monumentorum Trevirensium indagator & eruditor, asserit diploma, à Silvestro traditum, rerum & temporum tot injuriis casibusque periisse, diploma, inquam, primigenium ac genuinum; sententiam tamen ejusdem vetustissimis asservatam schedis mansisse; quisnam ergo credat, genuinum esse exemplar, quod producit Masenius? Dicent secundò: Masenius accusat Browerum, quod partem aliquam diplomatis Silvestrini, nec tamen ex integræ fidei apographo dederit. Sed quomodo probabit Masenius, suum exemplar esse integrioris fidei, quam Browerianum? Dicent tertio: Masenianum exemplar deterioris esse nota quam Browerianum deducitur ex eo, quod nimium probet, atque adeo nihil probet: probat enim littem de patria S. Helenae finitam esse; quam tamen haecenus nec finitam, nec umquam clarè, perspicuè ac fide historice certa finiendam inter eruditos putamus. Dicent quarto: Videtur verosimile, Masenianum diploma non latuisse Browerum, qui utpote in rebus Trevirensibus longè plura viderit, quam Masenius; sed ex suo potius, quod perierat, sententiam vetustissimis asservatam schedis exhibere voluisse, quod censeret illam esse magis sinceram, quam diploma Masenianum. Dicent quinto: Ex omnibus hisce rationibus suspicamus omnino, voces illas, Ad honorem patriae dominae Helenae augustae, metropolis ejusdem (Trevirensis) indigenae, à recentiore quodam philopatriade suppositas atque intrusas fuisse. Atque haec sunt, qua contra Masenianum diploma objici possunt, quaque eruditus Trevirensibus tantisper consideranda proponimus, onus eis injicientes, ut istius instrumenti integritatem ac fidem solidis argumentis probent, si possint. Alia est quaestio, an Sancta apud Treviros habitavit, & quanam ibidem gesserit, de qua inferius tractari poterit. Ad Almannum supra num. 6 citatum, reponi potest, non videri eum rebus Helenianis satis instructum fuisse, cum mox addat: Tantæ fuit nobilitatis (de qua re agam § 3.) Certè non satis antiquus est, ut ipsius auctoritate stari possit. Superest, ut dicamus de Drepanensibus in Bithynia, qui S. Helenam volunt esse suam.

F

14 Procopius Caesariensis, qui floruit seculo sexto aera vulgaris, lib. 5 cap. 2 De adificiis Justiniani imperatoris, ita memorat: In Bithynia

Præplacet opinio.

A nia est urbs, de nomine dicta Helenæ, matris Constantini aug. Quippe natam ibi Helenam perhibent, cum esset vicus ignobilis: cui quidem Constantinus, in præmium nutritionis, nomen ac dignitatem urbis concesserat; sed nullum imperatoris magnificentis monumentum reliquerat. Nam si ornatum & structuram spectes: statum prius locum retinebat, nudo urbis titulo insignis, Helenæque alumnae suæ nomine gloriosus. *Ex his conficitur, tempore Procopii Casariensis famam fuisse in Oriente, quod S. Helena vitales auras primum hausserit in Bithynia. Si queras, quo Bithynia loco; in Chronica Eusebii Pamphili, quod S. Hieronymus Latine reddidit, & Josephus Scaliger edidit, ad annum 328 de loco isto Bithynia hæc attextuntur: Drepanum Bithyniæ civitatem in honorem martyris Luciani ibi conditi Constantius* instaurans, ex vocabulo matris suæ Helenopolim nuncupavit. Urbs itaque ista, de qua loquebatur modo Procopius, Drepanum est. Cellarius lib. 3 cap. 8 Notitia orbis antiqui pag. 174 situm loci istius describens, Bosporum, ait, versus Drepane sive Drepanum. Stephanus: "Est etiam Drepane in Bithynia ad sinum Aftace, num. 33. Etymologico autem magno ita situs describitur: "Drepanum est etiam locus Bithyniæ, ad Bosporum situs. Fuit ergo Bosporo proximum, seu inter Aftacepum sinum & Bosporum, ut ab utroque denominari potuerit, atque remotior, quam Pronectus, à Nicomedia. Hanc Drepanem sive Drepanum eum locum esse Nicephorus Callistus tradit lib. 7 cap. 49, quem Constantinus Helenopolim in matris honorem adpellaverit. "Oppidum, inquit, Drepanum, matrem, honorans, Helenopolim adpellavit."*

B *15 Jam verò ex iis, que de tribus populis, Britannis utpote, Trevirensibus ac Bithyniensibus, in quibus presentis controversia cardo potissimum vertitur, pluribus hæcenus à nobis sunt proposita, duæ conclusiones deduci posse ac debere nobis videntur; quarum altera sit, famosissimam hanc litem, qua tot eruditorum ingenia in varias diu multamque distraxit sententias, nec decisam esse huc usque, nec porro hinc decidendam fide historice certa: altera autem, videri nobis, potioris esse causam Bithyniensium seu Drepanensium, qua videlicet jam tum à seculo sexto fuerit in stabili possessione, ut ita loquar, cum publica tunc temporis istius rei fama circumferretur, uti ex Procopio erimus. Auctores autem qui vel pro Britannis vel pro Trevirensibus superius allegabantur, si cum seculo Christi tertio, quo nata fuit S. Helena, conferantur, novitii debent censeri; sin verò cum seculo sexto, quo vixit Procopius, nimium recentes, quam ut hujus antiquitati præponderare valeant. Quod Browerus dicebat supra num. 6 è veteri, uti vocabat, scriptura, non multum videtur habere ponderis, quamdiu non constat, ad quodnam seculum vel tempus præterpropter illa scriptura referri debeat, nec producantur notitiæ, vi quarum possit examinari an respectu S. Helenæ veram & accommodatam vetustatem habeat. Atque hæc, que in favorem Drepanensium in Bithynia retulimus, admodum consentiunt cum dictis jam pridem à Papebrochio nostro tomo v Maii die XXI in Commentario historico S. Constantini Magni imperatoris, pag. 20, ubi hæc leguntur: Acturi de S. Helena cum Latinis XVIII Augusti, nihil necesse habemus de natalibus ejus nunc operosius disputare; interim tenemus, non Britannam, sed Bithyniam fuisse, ex eaque verosimiliter urbe, quam*

* Constantinus

que asserit patriam ei fuisse Drepanum in Bithynia.

C

deinde filius ejus in matris honore restauratam voluit Helenopolim dici.

AUCTORE J. P.

16 Baronius tom. 3 ad annum Christi 306 à num. 12 de Helenæ patria ac genere agens, Scimus, ait, Græcorum recentiores (Eusebius enim, licet rerum Græcarum amplificator egregius, hæc silentio prætermisit) Nicephorum lib. 7 cap. 18, & alios, qui commentitiæ historiæ fidem præstiterunt, eam fuisse Bithyniam genere affirmare; de qua & ejusmodi fabulam concinnarunt &c.; de hac re mox videbitur, quando de Sancta genere agetur. Deinde postquam asseruisset idem Baronius, natale solum Constantino obtigisse Britanniam, sic pergit num. 16: Qua pariter ratione æquius est dicere, Helenam fuisse Britannam, quam Bithyniam. Sed respondeo primo: Aliud omnino est, querere de natalibus Constantini Magni; aliud de natalibus matris ejus: neque hi ex illis rectè deduci queunt, sicut supra num. 8 insinabam. Secundo. Inter Græcos recentiores ac historia commentitiæ sectatores non est locandus Procopius Casariensis, de quo dixi. Tertiò. Patriam Constantini alii aliam statuant: nam Pagius in Critica Baroniana ad annum 306 num. 9 Eminentissimum Annalium ecclesiasticorum conditorem corrigens, Constantini, inquit, Magni patriam fuisse Naissum, oppidum Daciæ mediterraneæ, nunc Servie dictæ, certum esse debet. Et post hujus assertionis suæ probationem ita concludit: Quare quod Constantinus Anglus sive Britannus fuit, inter fabulas computandum. Tillemontius tomo 4 Historia imperatorum nota 3 in Constantinum pag. 61 5 Naissi natum illum fuisse, etiam tenet.

Respondetur Baro- nio,

E

17 Apocrypha est sententia Eutychii patriarchæ Alexandrini, qui in libro, cui titulus Contextio gemmarum, sive in Annalibus, interprete Edwardo Pocockio, tom. 1 pag. 408 de Constantio, Constantini patre, sic fabulatur: Hic in partes Mesopotamiæ ac Rohæ profectus, dum in oppido quodam Rohæ Caphar Phacar [vico figuli] dicto subsisteret, vidit ibi mulierem pulchram, fortiosam, nomine Helenam; quæ à Barfica episcopo Rohensi ad fidem Christianam conversa fuerat, nec non legere didicerat: quam cum à patre petitam in uxorem sibi duxisset, ea ab ipso gravida facta est. Reverso deinde Constantio Byzantium peperit Helena filium pulchrum, mansuetum, intellectu præditum. Constantinum, qui Rohæ educatus, Græcorum sapientiam addidit. Hæc ibi. Qua dictus auctor nugatur de matrimonio Constantii cum Helena in isto castigari possunt ex descendis paragrapho proxime sequente; patria verò Mesopotamiensis, qua ibidem indicabatur, confutatur ex superioribus, quibus Sanctam putavimus in Bithynia natam apud Drepanenses. Apocrypha, inquam, est sententia Eutychii, qui seculo demum Christi decimo, quo vixit, tale commentum vel confinxit, vel ex fabulosis documentis adoptavit, unum utique ex aliis pluribus, quibus Contextionem gemmarum, quam citabam, insarsit. In his enim occurrunt plura notatu quidem dignissima, quæ frustra alibi quaruntur: certè plurima anilibus fabulis simillima, quæ si non ex proprio cerebello finxerit, saltè ex futilibus ecclesiæ suæ monumentis hausit, uti observat Caveus heterodoxus in scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria.

F

18 Nec melioris nota sunt, qua in concilio duorum Nicani Præfatione, ex Arabicis Orientalium co-aliorum dicibus Latinitate donata ab Abrahamo Ecchelsen- sententia, habentur apud Labbeum tomo 2 Concilio-

rum

AUCTORE
J. P.

rum col. 384 his verbis : Tot furores & irarum scintillæ, quas dudum in imperatorum incendit animis diabolus adversus Christianos, per mulierem quamdam, nomine Helenam, quæ ab incunte ætate Christiana fide & moribus ab Edessæ urbis episcopo imbuta erat, sedatæ & extinctæ sunt. Sed ibidem col. 386 (pro qua legendum col. 388) disertius dicit auctor ille, quisquis est, Helenam Edessæ natam, quando meminit Constantini filii Helenæ mulieris EDESSENÆ. Sed scriptor ille satis aperte indicat suam in rebus gestis S. Helenæ imperitiam, dum perpetuam asserit, eam AB INEUNTE ÆTATE Christiana fide & moribus ab Edesseno episcopo imbutam fuisse; prout planum fiet mox ex § 4 & 5; cum demum anno circiter ætatis sexagesimo quinto ad Christi fidem conversa fuerit. Imperitiam quoque ejusdem auctoris hallucinationem proferam eodem § 4 in fine. Dispicendum nunc est, è quo genere originem traxerit.

Natales
hausit Sancta

B

19 S. Ambrosius in concione de obitu Theodosii senioris augusti ita in rem nostram memorat : Stabulariam hanc primò fuisse asserunt, sic cognitam Constantio seniori, qui postea regnum adeptus est. Bona stabularia, quæ tam diligenter præsepe Domini requisivit. Bona stabularia, quæ stabularium non ignoravit illum, qui vulnera curavit à latronibus vulnerati. Bona stabularia, quæ maluit æstimari stercore, ut Christum lucrifaceret. Ideo illam Christus de stercore levavit ad regnum &c. Morinus supra num. 4 citatus adjuncta tria in istis S. Ambrosii verbis expendit pag. 182, ut omne, quo elevari possit ejusdem auctoritas, dubium removeatur. Et unum quidem adjunctum desumit à tempore, quo Doctor ille sanctus scribebat, octo videlicet & quinquaginta annis post mortem Constantini; quique aliunde ob senectam grandævam adeo temporibus Constantii erat vicinus, ut mors ipsius præcesserit natales filii ejus annis quinque. Alterum adjunctum promittit Morinus è persona S. Ambrosii, cujus pater exstitit præfectus Gallie Cisalpina, id est, plus quam tertie partis Italia. Tertium denique accipit è Constantini & Helenæ personis, quarum origo & consanguinitas seu parentela tunc temporis incognita esse non potuerint tam magno domino. Et quid dico, inquit, tam magno domino? imò verò quisnam adeo esse peregrinus tunc potuerit in Romano imperio, qui natales ignoraret hominum tam illustrium, quorum liberos viderant imperatoria dignitate insignitos? Ita ratiocinatur citatus auctor ad corroborandum testimonium S. Ambrosii, cujus tempore Sancta nostra è vili ista conditione ad imperii honores elevata asserbatur. Unde sequitur, ut tunc famam publicam pro tali habita fuerit.

ex humili
genere.

C

20 Eutropius in Romana historia Breviario, una cum Historia Romana scriptoribus minoribus Græcis anno 1590 Francofurti edito, sic loquitur lib. 10 pag. 128 & 129: Constantio mortuo, Constantinus ex obscuriore matrimonio ejus filius, in Britannia creatus est imperator. Scriptor autem ille ob antiquitatem suam meretur magnam fidem: vixit enim cum Juliano Apostata. Audiatur libro 10 citato pag. 133: Julianus rerum potitus est; ingentique apparatu Parthis intulit bellum: cui expeditioni ego quoque interfui. Apud Georgium Codinum in Excerptis de Originibus Constantinopolitanis pag. 9 editionis regia Parisiensis anni 1655, occurrit Eutropius Sophista, qui Juliano Apostatæ in Persia simul adfuit; & inter alios scriptores, qui ibidem no-

minantur ac laudantur tamquam de rebus Constantini in structura urbis Constantinopolitana conscribendis bene meriti, laudatur & ipse his verbis: Hi omnes (Inter quos proximè erat nominatus Eutropius Sophista) quæ suis oculis tum viderunt, accuratè scriptis mandarunt. Hinc fit, ut Eutropius; accuratus istarum rerum Constantini magni imperatoris inspector ac testis, vix ignorare potuisse videatur plures alias ad ipsum spectantes, quibus videtur accenseri posse genus matris ejus. Duobus istis testimoniis, quæ ex S. Ambrosio & Eutropio protulimus, consona sunt auctoris ignoti Excerpta de Constantio Choro, Constantino Magno, & aliis imperatoribus, quæ habentur ad calcem Ammiani Marcellini à Gronovio editi Lugduni Batavorum anno 1693; ubi pag. 504 Constantinus natus Helenam matrem vilissimam in oppido Naifo refertur. Adde, quod nec Eusebius, nec alii historici antiqui, qui summis quidem eam laudibus efferunt, nunquam tamen loquuntur de ipsius natalibus, satis ad judicandum argumenti præbeant, in illis se non reperisse, unde eam laudarent; prout observat Tillemontius tom. 7 Monumentorum ecclesiasticorum notâ 1 in S. Helenam pag. 638. Ex his igitur apparet nobis probabilis, S Helenam ex ignobili genere ortam esse, etiamsi non desint alii, qui aliter statuunt. Expendamus itaque illorum rationes.

§ III. Argumenta, quæ opponuntur humili Sanctæ generi. discutuntur; fuit legitima Constantii Chori conjux.

B Aronius ad annum Christi 306 num. 20 Eutropium & S. Ambrosium antea à nobis allegatos explicare conatur, sic scribens: Eutropius cum affirmet, eam (S. Helenam) fuisse conjugem Constantii, obscuro tamen loco natam testari videtur, dum ait: "Constantinus ex obscuriori matrimonio ejus filius in Britannia creatus, est imperator." Sed quis est qui neget, respectu clarissimarum nuptiarum, quas postea cum Theodora filia imperatoris contraxit, quibus & imperium consecutus est, obscurius dici debere prius conjugium Constantii cum Helena, ex quo natus est Constantinus? De sancto autem Ambrosio subdit ista: Scimus S. Ambrosii testimonio fuisse eandem Helenam stabulariam nominatam, sed eo planè nomine vulgò dicta, quod hospitatis, apud quem divertit Constantius in Britannia, filia fuisset. Sed qualis hospitis, qui ducem totius exercitus domi exciperet. Certè haud infimi ordinis inter Britannos, & mediocrium facultatum: sed par est credere (ut evenire solet in hospitalibus militaribus) qui in civitate nobiliores ac ditiores sunt, eos, qui digniores pariter militiae ducunt ordines, hospitari solere.

22 Quamobrem qui antiquas res Britannicas opponit, sunt profecti (quod compertum habuerunt ex antiquis Annalibus) Helenam filiam fuisse tradunt unius ex Britannæ regulis Coël nomine, apud quem (ut dictum est) Constantius hospitatus, quam pulcherrimam novit, ejus filiam Helenam accepit in conjugem: obscurumque existimatum est ejusmodi conjugium, quod cum externa, barbara, & non Romana femina contractum esset à tanto viro, ab ipso scilicet nepote Claudii

A Claudii imperatoris, & Romani exercitus in Britannia duce; sed & obscurius sanè redditum, cum creatus est imperator, & unà cum imperio Theodoram accepit uxorem. Cum igitur, ut accidit iis, qui temporibus & felicioribus rebus inseruiunt, in posteriorem conjugem, eamdemque augustam, omnes converterent oculos; vilis admodum & abjecta visa est illa prior, quæ iussu Herculi imperatoris repudiata fuisset, ac proinde cõhæmptis gratiâ, stabularia nominata; sicut & Galerius Maximianus, qui eodem tempore imperavit, ob humile genus vulgò Armentarius dicebatur. Ita Baronius: cui priusquam respondeam, obiter indico, de genealogia Constantii Chlori, S. Helenæ conjugis, tractari apud Tillemontium *Historia imperatorum tom. 4 pag. 77.*

nostram sententiam non evertunt;
23 Nunc respondeo primò: Non satis mihi probatur, quod Eutropius Sanctam nostram ex obscuriori matrimonio peperisse Constantinum voluerit respectu clarissimarum nuptiarum &c. Etenim Eutropius loquitur absolute, non autem respectivè; cum nullam ibidem apud eum inventionem mentionem de secundis istis clarissimis nuptiis, postea cum Theodora contractis à Constantio.

B Respondeo secundo: Vox stabularia pro filia hospitis, videtur nimis improprie, ne dicam violentè, à significatione propria ad alienam detorta, quam ut ulla similitudine veri eam ita intellexerit S. Ambrosius. Respondeo tertio: Non satis equidem perspicio, quam necessitas cogat ad explicationes huiusmodi confugere in gratiam natalium S. Helenæ in Anglia seu Britannia, cum probabilius esse censeam, illos ibidem non accidisse, ut supra satis dictum est. Respondeo quarto: Quod aiebat Baronius de antiquis Annalibus; utinam eos indicasset distinctius, ut de eorum ætate, auctoritate ac valore iudicium ferri posset! Enimvero Sanctam nostram in Bithynia natam fuisse, ex Procopio Cesariensi; omnium, qui natale ejus solum expresserint, antiquissimo; quantum scio, probabilius esse dixi; auctores verò, qui aliter sentiunt, si cum tempore, quo vivere cepit S. Helena, comparentur, novitios esse censendos.

hec ea;
24 Alfordus in Annalibus suis ad annum Christi 275 num. 44 ad objecta adversus humile ejus genus respondens, viam inquit à Baronio planè diversam in explicanda voce stabularia. Etenim Judæorum, inquit, illa vox, non Ambrosii fuit. Nam quod illi in opprobrium, quia Christi stabulum ornaverant in Oriente, iste in laudem retulit. Sed, amabo, quo pacto significatum illud è verbis Ambrosii extundas, præsertim illis, STABULARIAM hanc PRIMO FUISSE asserunt sic cognitam Constantio seniori? Quo pacto ex illis item: IDEO illam Christus de stercore levavit ad regnum? Quam causalem particulam cum hisce vocibus illam sequentibus Alfordus loco dicto Ambrosium citans non producit. Ex his, quæ supra dixi, satis etiam responsum est ad ea, quæ habet Bandurus in Opere suo, quod inscribitur Numismata imperatorum Romanorum &c. tomo 2, Lutetie Parisiorum anno 1718 in lucem dato, pag. 111. Verum juvat etiam expendere, quæ pro nobilitate S. Helenæ affert laudatus Alfordus ad annum 247 num. 3, ubi ita disserit:

que profert
25 Panegyrici oratores (de iis infra num. 28) qui Constantinum coràm & publicè laudaverunt, non aliud frequentius usurpant, quam de illius generis nobilitate sermonem; & sine dubio utriusque parentis originem expriment, cum dicunt: „Tanta est nobilitas originis tuæ, ut nihil tibi Augusti Tomus III.

„ addiderit honoris imperium „. Et iterum de eodem: „ Qui ortus sui sublimitate verticem felicitatis tenuit adeo, ut non posset esse nobilior „. Citatur ad marginem Eumenius Panegyrico 9. Itaque ex his ita argumentatur Alfordus: Quod verum esse nullo modo potest, si revera altera parente vili, stabularia aut hospitis filia nascitur. Ast hoc pari, qua ab Alfordo sine dubio, uti vult, asseritur facilitate, imò verò majore cum fundamento negatur. Cur enim orator ille non laudaret verè Constantinum à nobilitate Constantii patris sui, qualecumque demum fuerit genus filii ejusdem Constantini ex parte matris? Sequens argumentum, quod ibidem proponit, valde infirmum est. Sed quia, ait, in laudem Constantini effusi, Helenæ nomen silentio tegunt; dicat religiosus abbas Berengosus lib. 2 De inventione crucis cap. i; qui in magna Patrum Bibliotheca legitur seculo septimo, quænam fuerit Constantini mater Helena: „ Helena, inquit, nobili fuit „ genere, sed nobilior sanctitate. Etenim nobilitate mortum suorum, nobilitatem præcellit aliorum „. Et quoniam Helena non regi, non cæsari, sed tantum senatori Constantio nupsit, ut infra dicetur, ideo idem auctor affirmat Helenam marito nobiliores fuisse: nam ita alibi loquitur (citatur in margine lib. 3 cap. 1) „ Unus „ de cum melior esset Helena Galerio, & nobilior Chloro (ita Constantius à pallore dicebatur) mirum non est; quod tam nobilis femina tam nobili sociata est viro „.

Alfordus.
26 Valde, inquam, infirmum est hoc argumentum, quod à testimonio Berengosii seu, ut alii scribunt, Berengosi petitur; propterea quod auctor ille, quem lego fuisse Trevirensis abbatem ad S. Maximinum, vixerit anno circiter 1110; secundum Labbeum in Bibliotheca sanctorum Patrum &c. chronologica, ac Cavendum heterodoxum in Historia litteraria scriptorum ecclesiasticorum. Confirmantur ista è Mabillonio tomo 5 Annalium Benedictinorum ad annum Christi 1107 pag. 516: Qui in prædicta, inquit, historia (translationis videlicet reliquiarum S. Modaldi) laudatur Trevirensis sancti Maximini abbas Berengosus, is esse creditur, qui tres libros de inventione sanctæ crucis, in Bibliotheca Patrum editos, & quosdam sermones composuit. Certè in libri tertii capitibus primo & secundo se apud Treviros vixisse satis declarat, maxime capite secundo, ubi ait, beatæ Helenæ nobilitatem testari apud Treviros relicta ejus ædificia, ubi „ pavementum domus illius variis „ marmoribus & pario quondam lapide stratum „, etiam tunc cernebatur. Berengosus S. Maximini abbas laudatur in diplomate Heinrici V pro abbacia monasterii, & in Necrologio S. Arnulfi Metensis ix Kal. Octobris. Hic est Berengosus abbas, cujus rogatu Heinricus V S. Arnulfi possessiones anno mcxv confirmavit. Qua igitur auctoritate, quo fundamento Aubertus Miræus in Auctario de scriptoribus ecclesiasticis cap. 199 pag. 219 Berengosum abbatem ad S. Maximinum collocat inter auctores seculi VII? Quod autem Berengoso non sit in omnibus fidendum, intelliges ex iis, quæ de eo jam pridem sunt dicta apud nos ad diem 111 Maii pag. 363. At nunc S. Helenæ nuptia cum Constantio Chloro quales fuerint, inquiremus.

Dissertum
27 Multa sunt quæ conjugio isti adversantur, quo minus habeatur legitimum. Zofimus quippe Comes lib. 2 Historiarum pag. 672 inter Romana historie scriptores Græcos minores Francofurti anno Christi 1590 editarum, hæc memorat:

AUCTOR
J. P.

Κωνσταντίνου, ἐξ ὀμιλίας γυναικὸς ἔσμεν ἡ δὲ νόμον συνέλθεσσι, Κωνσταντίνου τῷ βασιλεὶ γερουσιαστῆς &c. Quae interpretis Latinus ita vertit: Constantinus, natus ex consuetudine mulieris, quae materfamilias non esset, nec in manum imperatori Constantio legitime convenisset &c. *Chronicon Alexandrinum*, à nostro Radero vulgatum, pag. 651, Constantius, inquit, . . . decessit, cui Constantinus spurcius ex Helena successit. In *Chronico Eusebii Pamphili*, quod, interprete Hieronymo, publicavit Latine Josephus Scaliger, pag. 180 dicitur Constantinus ex concubina Helena procreatus. Idque confirmatur è textu Græco Eusebii, quem idem editor publici juris fecit, pag. 211. S. Prosper in *Chronico*, quod habetur inter ejus Opera anno 1711 Parisiis edita, col. 724, nec non Cassiodorus anno 1679 Rothomagi excusus, in *Chronico* tomo 1 pag. 391 in eadem sunt sententia (Etiam si hic ultimus addat, dicitur) quam etiam sequitur S. Beda in sua *Historia ecclesiastica* lib. 1 cap. 8. Præcesserat S. Ambrosius, cujus dictum supra num. 19, Stabulariam hanc primò fuisse asserunt sic cognitam Constantio seniori, videtur etiam officere veris ejus ac legitimis nuptiis. Accedit eò, quod Nicephorus Callistus libro 7 cap. 18 *Ecclesiastica historia* narrationem satis longam, & variis adjunctis vestitam intexerit de hac re. Habes, lector, quae contra legitimum S. Helenæ connubium faciunt. Accipe jam quae eidem favent.

28 Etenim contra producta modò testimonia est primò: *Ecquis satis concipiat, qua fronte publicus orator panegyricus laudare publice vel voluerit vel potuerit continentiam Constantii Chlori, ac dicere ausus sit, Constantinum, inito ab inente aetate matrimonio, eandem fuisse imitatum, si vel ipsa Constantini natiuitas fuisset tacita exprobratio incontinentia sui patris? Joannes Livineus duodecim Panegyricos veteres recepsit ac notis illustravit, anno 1599 Antverpia excusos; quos inter lacerti auctoris panegyricus Maximiano & Constantino inscribitur, ordine quintus. Ibidem pag. 126 amborum laudibus intexit hanc ad Constantinum apostrophen: Neque enim forma tantum in te patris, Constantine, sed etiam continentia . . . sese votis gentium repræsentat. Quo enim magis continentiam patris æquare potuisti, quàm quod te ab ipso fine pueritiæ illico matrimonii legibus tradidisti; ut primo ingressu adolescentiæ formares animum maritalem &c.*

29 E quibus ita rectè argumentatur Baronius ad annum 306 num. 18: Hæc ibi auctor pro concione, spectantibus magistratibus, dixit, cum Maximianus eidem Constantino Faustam copulavit foedere nuptiarum: quæ à nobis non tam in commendationem continentiae Constantini quàm Constantii patris sunt recitata; cujus ille imitator factus, nullam antè uxorem legitimam, feminam aliam prorsus noverit. At qua fronte, quæso, nobilis orator in publicis nuptiarum solemnitatibus, coram nobilissimo ac florentissimo auditorio cuncta sciente, hæc de patre Constantio prædicare adeo potuisset, si Helenam concubinam, ex qua etiam ipse Constantinus natus esset, antequam legitimam uxorem Theodoram duceret, habuisset? Ex iis igitur cum ceteri omnes, qui dicunt natum Constantinum ex concubina, tum Zosinus Comes mendacii redarguuntur, dum ait eum genitum ex consuetudine mulieris, quæ materfamilias minùs esset: ethnicus enim homo adicissimus ethnicismo, & in Christianam religio-

nem infensissimus, cum de Christianorum rebus agit, manifestus sæpe convincitur proditor veritatis, & in Constantinum pariter iniquissimus, quem ut desertorem deorum exagitat contumeliosus; ut intelligas, ipsum in Constantinum Philippicas potius quàm Constantini historiam conscripsisse.

30 Contra est secundò: Non minùs mihi apparet credibile, Constantinum matri sua datum fuisse titulum augustæ, si per verum ac legitimum matrimonium ex ea natus non fuisset. Contra est tertio: Quando novi caesares erant creandi anno 305, sine mora à Diocletiano ad hanc dignitatem propositum fuisse Constantinum, qui erat filius Constantii, nec quemquam dubitasse, quin honoris istius prerogativa merito esset ipsi debita, eruo ex Lactantio de mortibus persecutorum cap. 18 & 19, ubi hæc leguntur à pag. 142 impressionis Ultrajectinae anni 1693: Supererat ut communi consilio omnium caesares legerentur. Quid, inquit Galerius, opus est consilio, cum sit necesse illis duobus (nempe Maximiano Herculio & Constantio) placere quidquid nos fecerimus. Ita planè (Diocletiani responsio est. Vide notas hic) Nam illorum filios nuncupari necesse est. Erat autem Maximiano [filius] Maxentius, hujus ipsius Maximiani gener . . . Constantio quoque filius erat Constantinus . . . illo fastigio dignissimus . . . Cum hæc essent constituta proceditur Kalendis Maiis. Constantinum omnes intuebantur. Nulla dubitatio. Milites qui aderant, & priores militum electi & acciti ex legionibus in hunc unum intenti gaudebant, optabant, & vota faciebant. Eumenii Panegyricus Constantino A (Augusto) inscriptus, qui est ordine nonus, apud memoratum Livineium pag. 191 breviter quidem, sed æquè magnificè Constantinum compellat in hac verba: Non fortuita hominum consensus, non repentinus aliquis favoris eventus te principem fecit. Imperium nascendo meruisti. Et pag. 192: Aliud, ipsa ortus sui nobilitate fultum verticem tenere fortunæ, & quæ summa sunt non sperare, sed habere. Sacrum istud palatium non candidatus imperii, sed designatus intrasti, confestimque te illi paterni lares successorem videre legitimum &c. Tali scilicet in honore filios spurios existisse apud Romanos, quis credat? Nec verò spurios Constantini natales prætexit Galerius, de quo modo agebam, inter rationes, quas habebat, ut impediret, ne tunc caesar crearetur Constantinus; quam rem Tillemontius expendit tomo 5 *Historia imperatorum* notâ 1 in eundem Constantinum pag. 613. Adde, quod diu antè summo in honore habitus fuerit ab imperatoribus; cui etiam ad Diocletiani assistere dextram contigit, tamquam aula primati. Videatur Eusebius *Vita Constantini* lib. 1 cap. 19 pag. 417 à Valesio edita, & *Historia imperatorum* in Constantino articulo 4 pag. 83, & notâ primâ citatâ.

31 Contra est quartò. Constantius fuit coactus quod aetate repudiare uxorem, quam habebat, ut Theodoram duceret; de qua re Eutropius in *Breviario historia Romana* lib. 9 pag. 126: Ambo (Constantius videlicet & Maximianus Galerius) uxores, quas habuerant, repudiare compulsi. Aurelius Victor, inter *Romana historia* scriptores *Francofurti* editus anno 1588, *Diremptis*, ait pag. 524, prioribus conjugiiis. Et ibidem in eisdem *Epitome* dicitur pag. 542, Abjecta uxore priori. *Consulti insuper potest Cangius in Familiis augustis Byzantinis* pag. 43. Si itaque Constantii conjux ante Theodoram erat S. Helena; si uxor;

cum Constantio Chloro

A uxor; si Constantinus ex obscuriore, ut antea ex Eutropio dixi, MATRIMONIO ejus filius; consequens est, ut ex legitimo thoro, non verò ex concubinato vel pellicatu natus sit. Id quod rectè etiam observavit Josephus Scaliger in *Animadversionibus ad Chronologica Eusebii* pag. 226, *imprefionis Lugduno-Batava anni 1606*, in *has voces* ex concubina Helena *hac notans*: Si ex matrimonio, ergo $\tau\acute{\omicron}\nu\mu\omicron\nu\sigma\upsilon\nu\epsilon\lambda\lambda\theta\epsilon\iota\sigma\iota\sigma$, adversus sententiam Zosimi & Hieronymi. Ea ergo fuerit non concubina, sed prior uxor. *Hactenus bene, si ibi steterit Scaliger, sed miseram commisit hallucinationem, dum hisce subjungit sequentia*: At qui non potest, inquit. *At qua de causa?* Nam prior uxor erat Minervia (vel Minervina) mater Crispi cæsaris, quam dimittere coactus est, cum Theodoram privignam Herculi duxit uxorem fororem uterinam Maxentii matre Eutropia &c. *Sed advertere debuerat Scaliger, Crispum fuisse filium Constantini, non vero fratrem ejus. Ad magis declaranda, qua mox attuli pro legitimo Sanctæ matrimonio, conducit locus S. Augustini lib. 6 Confessionum cap. 14*: Avulsa, inquit, à latere meo tamquam impedimento conjugii, cum qua cubare solitus eram. At ego infelix. quia non amator CONJUGII, sed libidinis servus eram, procuravi aliam, non utique CONJUGEM. *Itaque secundum expressionem S. Augustini, si Helena conjux, concubina non est dicenda propriè. Id quod nunc dicam.*

legitimum
existit.

B 32 *Contra est quinto*: Sancta quidem nostra vocatur supra num. 27 concubina; at hac voce non indicatur, Helenam Constantis Chlori minime fuisse uxorem: sed alias sic vocabatur uxor sive indotata, sive aliis insignibus carens, quæ matribus familias competeant. Licet ergo non ejus esset fortis Helena, quæ juxta leges viro è stirpe imperatoria Vespasiani oriundo, & Claudio II imperatori consanguineo jungeretur; patet tamen ex numismatibus antiquis, ipsam ex legitimo matrimonii vinculo Constantio Chloro adhæsisse: quidquid in contrarium protulerint quidam, filii Constantini gloriæ æmuli, aut etiam quidam è sanctis Patribus famà à maledicis dispersa decepti, in contrarium sensisse videantur, prout habetur in notis ad S. Prosperi Chronicon antea citatum. Baronius autem id aliter explicat ad annum Christi 306 num. 19: Romanorum legibus cautum erat (quod testatur Papinianus I. C.) ut si præfectus cohortis, vel equitum, aut tribunus contra interdictum uxorem duceret in ea provincia, in qua officium gerebat, matrimonium non esset; cum ratio potentatus (ut ait) ejusmodi nuptias prohiberet. Quam ob causam sic acceptam Helenam à Constantino * putarint potius concubinam quam conjugem, Sed quid Paulus I. C. respondit? Si post depositum officium ejusmodi in eadem voluntate perseveret, justas nuptias effici. Quid huic simile scripsit Ulpianus, legem Papiam interpretatus; quæ cum senatores vetiti essent in uxorem ducere libertinam, si tamen duxisset, quamvis (inquit) uxor ejus non sit; tamen ea conditione, si desierit esse senator, tunc uxor ejus esse incipiet. Talis namque fuisse videtur causa Helenæ cum Constantio, ut sic eam duxerit, ut, cum à provincia decessisset, ac magistratum deposuisset, verè conjux esset, ac matrimonium ratum: quod quidem declaravit eventus: nam quam semel accepisset, numquam dimisit usque ad nuptias Theodoræ, cum Maximianus imperator coëgit. dare Helenæ priori conjugii libellum repudii.

* I. Constantio

Augusti Tomus III.

33 *Contra est sexto*: legitima ipsius nuptia confirmantur ex hac inscriptione, quæ habetur apud Gruterum inter Inscriptiones antiquas pag. 1086. 2.

AUCTORE
J. P.
varius rati-
onibus

PIISSIMAE. ET. CLEMENTISSIMAE
DOMINAE. NOSTRAE. AUGUSTAE
HELENAE. MATRI
DOMINI. NOSTRI. VICTORIS
SEMPER. AUG. CONSTAN
TINI. ET. AVIAE
DOMINORUM. NOSTRORUM
CAESARUM. BEATORUM
UXORI. DIVI. CONSTANTII
ORDO. NEAPOLITANORUM
ET. POPULUS.

Eandem inscriptionem exhibet Bandurus in Quære; quod inscribitur Numismata imperatorum Romanorum &c. tom. 2 pag. 113.

34 *Contra est septimo*: Explodi potius quam confirmari debent aniles nania, quæ de furtivo sen-
clandestino Constantii concubitu cum Helena ali-
cubi circumferuntur. Fugiat imprimis hic memi-
nissè, quæ tomo 2 Augusti ad diem v ejusdem
mensis, pag. 71 occasione S. Eusebii martyris
protuli è Commentariis Lambecii de bibliotheca
Cæsarea Vindobonensi, ubi dixi, auctorem hunc
(lib. 8) pag. 107 fabulosa S. Eusebii Acta casti-
gare ex eo, quod illis inserta sit, & sub ipsa
quidem S. Eusebii narrantis persona, menda-
cissima fabula de nativitate Constantii Magni im-
peratoris ex illegitimo concubitu Constantii Chlo-
ri, dum etiamnum esset tribunus militum, cum
Helena in publico quodam diversorio; eandem-
que impudentissimam fabulam etiam à Nicepho-
ri Callisti adoptari Historiæ ecclesiasticæ lib. 7
cap. 18; ideoque eam ab Eminentiissimo Cardi-
nale Baronio Annal. eccles. tom. 3, sub anno
Christi cccvi prolixè ac solidè refutari. Deinde
Lambecium à pag. 108 subdere Græcè ac Latine
istius fabellæ drama, è concatenata falsitatum at-
que ineptiarum congerie conflatum; quod hoc
non transcribo. Porro nugæ Callisti, fabulatoris
Graculi, qui vixit seculo decimo tertio vel pro-
ximè sequenti, castigant bibliographi; ut mira-
ri debeam, quod Justus Lipsius lib. 4. De ma-
gnitudine Romana cap. 11 agens de patria Con-
stantini Magni, ac commentitio Constantii cum
Helena concubitu Drepani in Bithynia, tantum
hac in re, dicamus potius somno, tribuerit præ-
dicto auctori, quem citat loco paullo antè designa-
to, ut rotundè profiteatur, arbitrari se, verissi-
ma Nicephorum tradidisse. His ita hactenus de
presenti controversia disputatis, concludo, con-
cubium S. Helenæ verum ac legitimum fuisse vel
in ipso suo principio, vel postea saltem tale eva-
sisse ante nativitatem Constantini; prout retuli è
Baronio, hoc alias accidisse; sed Panegyricus,
castitatem Constantii laudans supra num. 28,
mibi persuadet, illud ab initio verum ac legiti-
mum existisse. Hallucinatus itaque etiam est Al-
mannus, dum in Vita S. Helenæ affirmat ista
de conjugio Constantii: Hic Theodoram Maxi-
miani privignam accepit uxorem: ex qua sex fi-
lios fratres Constantini ex Helena futuri sibi filii
sustulit. Interim dum ille feliciter & fortiter ad-
ministraret belli negotia, comperta incompara-
bili nobilitate, pulchritudine & potentia Helenæ,
in oculis Domini tam beatæ, meditabatur ejus
obtinere conjugium, desiderans, si fortè posset,
ex ea suscipere filium; multaque illam, licet in
officio concubinali, tractavit reverentiâ & honesta-
te. At nunc de prole unica an pluribus S. Helenæ.

E

F

AUCTORE
J. P.

§ IV. An unica Helenæ proles Constantinus; quando & ubi ex ea natus; Sancta à marito repudiata quò se receperit; an Constantinum converterit ad Christi fidem, vel contra.

Unica, quantum scimus, Sanctæ proles Constantinus;

MEnologium Sirleti ad diem XXI Maii de patre Constantini sic loquitur: Hic Constantinum unicum filium genuit, nimirum ex Helena, de qua antè meminerat, primum Christianorum imperatorem. Aliam ipsis fuisse prolem præter Constantinum, lego, non esse memoria proditum ab antiquis. Hoc constat, Constantinum fuisse unicum Helenæ filium, quando illa excessit è vivis, teste Eusebio in Vita Constantini lib. 3 cap. 46 pag. 506 editionis Valesiana: In ipso, inquit, mortis confinio posita, ultimam voluntatem declaravit, heredem relinquens unicum filium, solum imperatorem ac dominum orbis terrarum, cum filiis nobilissimis cæsaribus nepotibus suis. Itaque sublesta fidei censenda sunt, quàm diu ex antiquis scriptoribus non probantur, quæ apud Capgravinum in qualicumque Vita S. Helenæ fol. 174 verso referuntur: Cum igitur illam in thori societatem accepisset Constantius, generavit ex ea filium, quem appellavit Constantinum, & alios sex filios, filiamque nomine Constantiam. Bonchetus verò Annalium Aquitania, anno 1644 Pictavi excursorum, parte 1 cap. 5 pag. 17 duos Helenæ è Constantio filios attribuit præter Constantinum, ex hymno de Lucionensis ecclesiæ fundatione composito, cujus initium: Gaude Lucionum. Eorum alterum Lucium, seniore fratre interfecto, patriâ expulsus, & ad monasticam vitam damnatum esse memorat, indeque à patre navigio cum multis presbyteris & viris religiosi impostum, ducentibus ventis, ad locum inter Pictavienses Aquitanico mari vicinam appulisse, atque ibidem abbatiam & ecclesiam Deipara Virgini sacram extruxisse, & à nomine suo Lucionum appellasse. At quid hic de abbatia tempore Constantii somniatur? In novissima editione Gallia Christiana tomo 2 col. 1404 è Chronico Malleacensi narratur: Anno mcccxxxvii cœnobium S. Mariæ Lucionensis, quod Lucius quidam imperialis incepit, . . destructum erat. An Lucius ille imperialis superiori narrationi, quam ad fabulas relego, ansam dederit, exploratum non habeo.

36 Quo anno Sancta nostra pepererit Constantinum, fere convenit inter neotericos. Ufferius in suo indice chronologico pag. 1081 annum era Christiana 273; Tillemontius tomo 4 Historia imperatorum pag. 82 annum circiter 274, ac diem xxvii Februarii assignat natalibus ejus; quos Alfordus in indice chronologico post tomum 3 Annalium, pag. 30 differt in annum 275. Idem auctor Annalium tom. 1 ad annum Christi 272, num. 1 nonnullos allegat, sed non sequitur, qui illos intexant anno dicto 272. Ad locum eorundem natalium quod attinet; jam indicavi superius, non tam ad S. Helenam, quam ad S. Constantinum spectare hoc argumentum, de cujus natali solo adeo multum, adeo diu & acriter à variis scriptoribus hactenus disputatum est, ac porro fortasse disputabitur. Interim ex jam præmissis

habemus, magnum illum imperatorem, magna sua matris immortale decus, verum ac legitimum Helenæ filium fuisse, quacumque demum parte terrarum primam lucem hausserit; ita ut agitissima ac intricatissima huic controversia innovanda laborem insumere nihil cogat, de qua tamen supra num. 16 nonnulla per transennam sunt dicta. Quamobrem maneat hic lis illa sub iudice. Sicuti autem desiderium incessit hanc questionem pluxibus tractatam examinandi, assigno ei auctores, quos consulere possit, videlicet Baronium ad annum Christi 306 num. 16, Lipsium supra num. 34 designatum, Ufferium cap. 8, & à pag. 989; Alfordum in Annalibus ad annum Christi 275 num. 2 & sequentibus, nec non in Britannia illustrata cap. 1 sectione 2; Morinum antea assignatum, cap. 6; Tillemontium tomo 7 Monumentorum ecclesiasticorum pag. 1, & tomo 4 Imperatorum pag. 82, nec non notà 3 in Constantinum pag. 615, Pagium in Critica Baroniana ad annum 306 num. 9.

37 Constantius occasione dignitatis cæsarea, Nonconquam anno 292 obtinuit, uxorem suam Helenam, nam repudiare compulsus est, ut Maximiani Herculis privignam duceret. Quò autem interea se receperit Helena, quidve de ea factum sit, non scio ex antiquis scriptoribus esse exploratum. Si recentiores audire lubet; Alfordus ad dictum annum num. 3, Dico, inquit, postquam Theodoræ cesserat locum thorumque, Constantius nihilominus ejus, filiique curam imprimis habuit; & non ad Quantiam in Morinis, ubi nunc Hedsinum est (ut putavit Malbranque) sed Helenæ Treviris ædes elegantissimas constituit. Antequam pergamus ulterius, audiamus Malbrancum De Morinis tom. 1 lib. 2 cap. 15: Ad Quantiam Morinorum tranquillius dabatur perfugium. Illic castellum egregium editiore in ripa condidit Helena, accedente ad marginem utrumque vico, quæ ejus nomen Helenum induere, postmodum in Hedenum & Hedsinum tempora commutarunt. Scilicet Panegyris ad Constantinum habita, in ejus imperatoris honorem, Heleni oppidi meminit: unde à matre ipsius dictum collegerunt posteriores historici, atque ad Hedinum transtulerunt, cum constet, Helenam è Britannia pulsam trans mare habitasse, nec alibi peculiarem magis sedem tribui. Etiam traditur Chlogio in Morinos involans ad Helenæ vicum nuptias agitasse; de qua re agit libro citato cap. 27 pag. 173. Ita ille.

38 Alfordus contra, Nec, ait, illam in Britanniam redire tumultibus & persecutionibus fecerit S. Helena, nec etiam tam procul abesse, passus est Constantinus cæsar. Ceterum quod illa Treviris habitaverit, Berengolus abbas affirmat, quem citat ad marginem lib. 3 de inventione crucis cap. 2 in hæc verba: Nobilitatem Helenæ apud Treviros, ædificiorum suorum adhuc antiqua testatur gentilitas: ubi pavimentum domus illius variis marmoribus & Pario quondam lapide stratum bene declarat, quantum ibi præ aliis videretur habere primatum. Præterea verò ipsæ planities parietum, fulvo auro, velut hyacinthino textu depictæ, bene testabantur insignia nobilitatis ejus invictæ. Insuper etiam prædiorum ejus copiarum ecclesiis Dei olim undique collatæ bene declarant, quam nobilissima generis polleret antiquitate. Hæc ibi. Verum quam est infirma auctoritas tum pro nobilitate, tum pro habitatione Helenæ post suum à marito discessum, quæ sumitur ex Berengolo, qui traditur vixisse seculo demum 12, ex dictis supra num. 26! Pergamus cum Alfordo: Urbs

A Urbs *Trevirensis* Helenæ nomen æternum esse voluit, cuso numismate paulo posterius, cum Constantius esset imperator, aut potius cum filius regnaret. Numismatis inscriptio erat huiusmodi: FL. HELENA AUGUSTA. Et in averfa parte sic: SECURITAS REIPUBLICÆ. Infernè verò: s TR. Nimirum signatum Trevis.

39 *Addi his potest domus Bonnenfis ex Itinere Romano, ab Henschenio ac Papebrochio anno 1660 suscepto, quod apud nos signatur* ✠ Ms. 146: Ad templum Collegiale . . . quod est *Bonna*, divertimus . . . Non longè à templo abest vetusta ex saxo quadrato domus, in qua Helena habitasse dicitur, atque ex ejus regione sacellum veteri forma rotundum ab eadem exstructum. Sed ex his omnibus, etiam admissis tamquam veris, non satis pervideo sequi, ut Sancta ad tractus *Trevirenses* se contulerit tempore repudii sui. Cur enim hoc non acciderit alio tempore? Vide infra § 10. Nec magis certum mihi est, ubi Sancta nostra fuerit in principio famosa persecutionis decimæ. Lux major videtur affulgere pro anno 306; quo quia Constantio patri suo imperatori subrogatus est Constantinus magnus, admiranda reverentia ac tenerrimo affectu matrem suam, quoad vixit, prosecutus, sicut postea pluribus demonstrabitur; non videor à veritate desecurus, si mihi persuasero, eam anno jam prædicto ab amantissimo sui filio ad aulam imperatoriam fuisse accersitam; quem quomodo antea educavit, restat etiam dicendum. Quare ad anteriora tempora tantisper redeamus.

40 *Theodoretus à Valesio vulgatus Ecclesiastica historia lib. 1 cap. 18, quod est de Helena matre imperatoris Constantini, eam laudat quod filium promoverit in pietate: Imperatoris mater, ait, . . . magnum illud lumen orbi peperit, & pietatis alimenta ei subministravit. Sed nisi intelligatur vel de pietate seu virtutibus moralibus, non verò de supernaturalibus seu meritoriis ad vitam æternam, vel de tempore post juventutem ac conversionem Constantini, (Id quod videtur convenientius, quia sermo est de itinere Hierosolymitano S. Helenæ, quod paullo, ait, ante mortem . . . ingressa est: octogenaria verò decessit è vita) Theodoretus repugnat Eusebius lib. 3 Vite ejusdem imperatoris cap. 47, pag. 506 dicens: Quem quidem ob ceteras res, maximè verò ob pietatem in matrem, beatum convenit prædicare. Quippe illam, cum antea Dei cultrix non esset (θεοσεβῆ . . . ἢ ἑσθλὴν ἀσέβητον) tam piam ac religiosam præstitit, ut à communi omnium Servatore instituta fuisse videretur. Hæc disertissimè Eusebius Constantino synchronus, ac rerum ab eo gestarum scientissimus. Unde sequitur, ut Helenæ ad veram fidem conversio acciderit post conversionem Constantini, quarum hæc quidem à Baronio refertur ad annum Christi 312, à collectore autem *Historia imperatorum* tomo 4 in Constantino articulo 24, ad proximè præcedentem; illa autem haud dubiè hanc tum temporis subsequuta fuerit, quando Helena agebat annum circiter ætatis quintum supra sexagesimum.*

41 *Non itaque audiri meretur impius Zosimus, qui Historiarum lib. 2 pag. 685 editionis antea num. 27 citata indicat eum, qui imperatorem ad Christianam religionem amplectendam induxit, antè fuisse familiarem mulierculis aulæ ejus. Nam relata morte Crispi ac Faustæ, subdit ista: Horum ipse sibi conscius (Constantinus) & præterea contemptæ sacramentorum religionis, ad flamines accedens, admissorum lu-*

à Constantino filio (qua occasione

strationes poscebat. Illis respondentibus, non esse traditum lustrationis modum, qui tam fœda eluere piacula posset; Ægyptius quidam, ex Hispania Romam delatus, palatinisque mulierculis familiaris factus; & ad Constantini colloquium admittus, sententiam doctrinæ Christianorum habere vim abolendi quodcumquè peccatum affirmavit, & id ipsum adeo polliceri; nimirum acceptantes eam homines impios mox omni delicto liberari. Eam orationem cum non gravatè Constantinus accepisset, ac patritia missa faceret, perceptis iis, quæ hic Ægyptius offerebat, principium impietatis hoc dedit, ut divinationem suspectam haberet. Nam quod ei multæ res prosperæ per hanc prædictæ fuissent, quibus quidem reipsa respondit eventus, verebatur, ne itidem aliis adversis, ipsum hanc consulentibus, id quod futurum esset, prædiceretur. Atque hoc consilio impulsus, ad huiusmodi abolenda se convertit

42 *Ita impudens ille ac infrunitus Christianorum osor fabulatur ineptissimè, abolitam tum primum à Constantino divinationis superstitionem mentitus, quando Crispus interemptus est, id quod multis annis post Constantini ad religionem Christianam conversionem evenit. At de ea re postea erit tractandum § 5, quando videbimus quomodo in illa se gesserit nostra Sancta. Interim præter ea, quibus supra num. 29 è Baronio impii hujus gentilis characteres depinxi, adjungo ista, quæ lego apud Caveum heterodoxum in Historia litteraria Scriptorum ecclesiasticorum pag. 269, ubi inter scriptores gentiles, fidem Christi seculo v damnautes, Historiarum ejus libris hanc inurit censuram: In his libris quoties de rebus Christianorum agit, religionem eorum acriter perstringit; eoque nomine in omnes penè principes Christianos, præcipuè in Constantinum Magnum & Theodosium senioreni strenuè debacchatur. Non sum nescius, Joannem Leunclavium, virum quidem eruditissimum, prolixam Apologiam in Zosimi gratiam edidisse, quâ eum ab injuriis, fictisque in Christianos calumniis à livoris & malitiæ labe, quâ flagrabat maximè, omni, quo potuit, ingenii acumine vindicat. Verùm dum hominem gentilem, & Christiani nominis hostem insensissimum purgat, laterem lavat, & Æthiopem dealbare conatur &c. Nunc ad priora redeamus.*

43 *Baronius ad annum 315 inter ea, quæ à num. 10 recitat è corruptis S. Silvestri Actis, ac deinde corrigat, hæc scribit ibidem num. 12: At in iis quidem complura veritati manifestè adversantia inesse, perspicuè demonstratur: nimirum quod Helena post Constantinum Christiana fuerit; cum ipsamet extiterit, quæ eundem filium Constantinum ad pietatem à puero instituerit; ut auctor est S. Paulinus, qui hoc eodem seculo celebris in senatu famâ claruit. Ipse enim ad Severum scribens, hæc ait: " Mansit hoc feculi prioris nefas in tempora, nostris proxima, Constantini, qui princeps esse principibus Christianis non magis sua quàm matris Helenæ fide meruit. Hæc Paulinus claritudine generis doctrinaque insignis, & sanctitate præclarus, ob idque dignus cui magis credatur quàm Eusebio asserenti Helenam antè pietate minimè imbutam, piam redditam per Constantinum. Epistola, è qua hæc sunt extracta, habetur inter S. Paulini Opera anno 1685 Parisiis impressa pag. 193, & notatur scripta anno 403. Sed illud S. Paulini non magis sua quàm matris Helenæ fide, è quo Baronius suam promit sententiam contra Euse-*

Argumenta

perstringuntur falsitates Zosimi.)

AUCTORE
J. P.

bium, ita explico, & dico, nihil aliud significare quam quod Constantinus tam sua quam matris Helenæ fide &c.; quod verum est, etiamsi hæc post illum conversa fuerit. Neque enim inde possum extundere, utrius conversio præcesserit. Cum autem verba Eusebii adeo sint clara & perspicua, cumque in rebus Constantinianis versatissimus fuerit loco, in quo vixit, ad hoc maximè accommodato, & scripserit ante S. Paulinum, omnino propendeo in sententiam Eusebii præ Baroniana.

huic opinio-
ni

B

44 Alfordus ad annum Christi 256 num. 3 & sequentibus mihi contrarius, præter alia, quæ affert, S. Ambrosium recitat affirmantem, Helenam plus Constantino dedisse, quàm ab eo accepisse. Quod siue crucem, siue Christianam fidem significet, satis ostenditur, ait, matrem præcessisse. Nam ita Ambrosius in obitu Theodosii "Helenam multo ampliùs invenit, quod imperatori conferret, quàm quod ab imperatore acciperet". Falsum enim verò id esset, si filio debebat Helena sperandarum rerum substantiam atque fundamentum. Aliud argumentum accipit, & illustre quidem, ut vocat, laudatus Annalium scriptor ex S. Gregorii ad Anglorum reginam epistola; de qua dixi alia occasione superius § 1, num. 4, & cujus verba hic repeto: Nam sicut per recordandæ memoriæ Helenam, matrem piissimi Constantini imperatoris, ad Christianam fidem corda Romanorum accendit (Deus) ita per gloriæ vestræ studium in Anglorum gentem ejus misericordiam confidimus operari. Deinde à Grecis apud Sozomenum (sed ejus locum haud indicat) ista producit: Apud Britannos, & reliquos illius orbis incolas liquidò constat inter omnes Constantinum primùm religione Christiana imbutum esse. Adde Berengosum, si lubet, è quo duo recitat testimonia de pietate S. Helenæ.

contraria

C

45 Sed respondeo ad primum ex S. Ambrosio: Sic loquitur ille sanctus Dæctor: Beatus Constantinus tali parente, quæ imperanti filio divini muneris quæsitit auxilium (crucis videlicet lignum, in quo pependerit Dominus; cujus partem detulit filio, ut dicit Rufinus § 8 hujus nostri Commentarii citandus) quo inter prælia quoque tutus assisteret, & periculum non timeret. Magna femina, quæ multo ampliùs invenit, quod imperatori conferret, quàm quod ab imperatore acciperet. Alfordus falsum enim verò, ait, id esset, si filio debebat Helena sperandarum rerum substantiam atque fundamentum, seu conversionem ad veram fidem. Respondeo, inquam, ad primum: An quidquam suadet recurrere ad conversionem istam, ut vera dixerit S. Ambrosius? Affirmat Alfordus, ego nego. Quasi verò S. Helena filio suo Constantino plus non dederit, quando dedit ei incomparabilem vitalis ligni thesaurum seu ejusdem partem, etiamsi præcindamus à dicta conversione, quàm à filio acceperit. Nam tametsi tot ac tanta, tamque magnifica & honorifica ab ipso accepisset ornamenta, de quibus agam postea; multo tamen ampliùs, sine ulla comparatione, invenit, quod imperatori conferret, ac re ipsa contulit, quàm quod ab imperatore acciperet; dum ipsi dedit pretiosissimum illud pignus nostræ salutis.

refelluntur.

46 Respondeo ad secundum è S. Gregorio: Nullus est apex in objectis ipsius verbis, qui faciat quidquam ad præsentem questionem. Ecquis enim ita argumentetur? Per... Helenam... ad Christianam fidem corda Romanorum accendit Deus: ergo Helena ad Christianam fidem conversa est ante Constantinum. Enimvero non illustra-

uti dicebat supra Alfordus, sed imbelles ac vitiosum esse illud argumentum, nemo non videt.

D

Respondeo ad tertium è Sozomeno: Illud prorsus mihi non incommodat, Nam fac constare... Constantinum primùm religione Christiana imbutum esse apud Britannos &c. (An alibi & ubi id acciderit huc non spectat) an ex eo legitime extundes, Helenam fuisse imbutam illa religione ante Constantinum?

Respondeo ad quartum è Berengoso: Nimirum ex eo probare intendit Alfordus, ac proin nihil probat. Profert quippe illius verba, quasi ubique Helenam Christianam affirmet, priusquam Constantio jungeretur. Sed hæc funditus corrunt ex præmissis. Denique parvi vel nullius potius momenti est auctoritas Berengosi in hac questione, ut nullum eidem pondus addat, quidquid ab Alfordo vocetur antiquus auctor; quem videlicet non ad seculum Christi septimum, sed ad duodecimum referri, superius indicavimus num. 26; ubi etiam invenies, non in omnibus ei fidendum esse.

E

Ex dictis etiam convincuntur falsitatis, quæ narrantur tomo 2 Conciliorum apud Labbeum ex Arabica concilii Nicani præfatione Latine reddita col. 386 & 387 (pro quibus debent legi col. 388 & col. 389) & sic habent: Helena quamvis palam filio adolescenti Christi fidem referare non audebat, ne res ab adolescente ardentiori promotam animo tam sibi quam Christianis cæteris periculum crearet apud subditos ethnicos, jam dudum in Christi Ecclesiam furere affluetos. Quamobrem rem totam Deo optimo maximo committebat, spe maximè ducta, quod Ecclesiæ tandem aliquando provideret. Hinc juges ad Deum pro filio fundebat preces, jejunio assiduam navabat operam, elemosynas elargiebatur, supplex viros sanctitate insignes adibat, ut Deum enixè precarentur tam pro filio, quam pro Ecclesiæ pace obtinenda. Et sanè incassi non fuerunt tantæ mulieris labores, inanes non fuerunt preces ac vota: quandoquidem non solum ad fidem conversus est magnus Constantinus &c.

§ V. An Constantium ad orthodoxam fidem converterit; an priusquam ad Christum est conversa, fuerit Judæa; an à S. Silvestro PP. baptizata; studium propagandæ fidei; quomodo se gesserit in morte Crispi.

F

Sequitur ex præmissis de S. Helenæ conversione ad religionem Christianam anno ære vulgaris 311 vel 312, ante quod tempus, teste Eusebio citato, necdum illustrata erat cultu veri Dei; sequitur, inquam, ut non converterit Constantium, anno 306 vitæ functum, prout videre licet tomo 4 Historia imperatorum, notâ nonâ in Constantinum pag. 618, & in Critica Pagii Baroniana ad eundem annum num. 7. Quin imò etiamsi Christiani fuerint Constantio in amoribus, numquam tamen illum professum fuisse eorum religionem, invenies in allegata Historia imperatorum tomo 4 pag. 80 & 81. Hinc corrunt,

Ab Helena non fuit Constantius

non

A non firmo videlicet satis nixa fundamento, qua habet Alfordus ad annum 306 num. 2, Christianæ, inquiens, religionis institutum Helenæ suafu amplexus, ad mortem se Christiano more composuit. Cujus rei testem allegat Eusebium. Sed consideremus, an ex eo quidquam confici possit. Dicitur itaque scriptor in Vita Constantini à Valesio edita lib. 1 cap. 17 pag. 416 hac memorat de Constantio: Qualis autem exitus vitæ illi contigerit, cum se talem erga Deum præstitisset, quantumque discrimen inter illum & reliquos imperii consortes is, quem coluerat, Deus esse voluerit, quisquis rem ipsam attentius expendit, facile cognoscet. Postquam enim multa regni virtutis iudicia diutissime præbisset, unum quidem summum omnium Deum agnoscens, eorum verò, qui plures deos colerent, impietatem condemnans, & sanctorum hominum precationibus domum suam undique munivisset, reliquum deinceps vitæ tempus expedite ac tranquillè summa cum gloria exegisse dicitur, compos ejus felicitatis, quam vulgò perhibent in eo positam esse, ut neque ab aliis afficiamus, neque alios ipsi afficiamus molestia.

ad Christianam fidem conversus,

B 48 Ad hunc igitur modum toto imperii sui tempore, quod æquabile perpetuè ac placidum fuit, universam familiam, conjugem scilicet ac liberos cum omnibus ministris, uni omnium regi Deo consecravit. Adeo ut multitudo eorum qui in ipsius palatio simul versabantur, nulla re ab ecclesia Dei differret. Inter quos erant etiam ministri Dei, qui continuis precationibus pro salute principis Deum venerabantur; cum tamen vulgò apud alios ne ipsum quidem Dei cultorum nomen proferre fas esset. Et cap. 18 ita pergit Eusebius: Porro eas ob res non diu posthac mercedem à Deo est consecutus, in tantum, ut primum imperii locum obtineret. Sed & numerosæ sobolis præstantiâ reliquos imperatores superavit. Denique cum in extrema senectute positus, debitum communi naturæ persoliturus atque ex hac luce migraturus esset, ibi Deus admirabilem potentiam suam ei denuo exhibens, providit ut filiorum ipsius natu maximus Constantinus jamjam morturo ad capeendum imperium præsto esset. Fac etiam verum esse id, quod legitur apud Zonaram lib. 12 Annalium pag. 645 editionis regia Parisina: Fertur enim Constantio ægrotanti & ob ceterorum filiorum ineptam indolem mœsto, angelus adstitisse, qui juberet, ut Constantino relinqueret imperium. Sed quid inde?

qui utpote Christianus non videtur unquam existisse.

C 49 Nunc itaque lectoris equi iudicium requiro, an ex his indicium vel minimum elici possit, quo suadeatur, Constantium Christianam religionem professum unquam fuisse. Gentilis neutquam existit, teste Eusebio, non plurimum sed unius veri Dei cultor: ad hæc, benignissimus Christianorum erat fautor; sed an ideo, Christianus ipsemet? Tacet Eusebius, non taciturus si quidquam de hac re comperisset, aptissima ei oblata ibidem occasione laudandi Constantinum à patris sui conversione ad orthodoxam Christianorum fidem. Quod dicit de Constantii mercede, quod de sobole, quod de potentia Dei, qui Constantinum in imperio ipsi suffecit; premia sunt temporalia, non aterna; de illis loquitur Eusebius; de his verò non item. Idem applicari potest angelo ex Zonara relato; adeo ut hinc non possit formari argumentum in contrarium. Tacet, ut iterum hoc repetam, Eusebius, tacent scriptores alii, Constantium Christianorum fidem fuisse amplexum; nam nec Eusebius, nec alii expresse id dicunt, si-

cut observat pag. 80 auctor Historia imperatorum supra designatus. Numquam ergo S. Helenæ eam obtigisse felicitatem, ut maritum suum Christo lucraretur; mihi longè videtur probabilius.

AUCTORE J. P.

50 Sanctam Judæis fuisse antequam converteretur ad fidem Christi, nonnullorum opinio est. Baronius ad annum Christi 315 num. 10 & sequentibus, Ex his, inquit, quæ hoc anno adversus Judæos Constantinum statuisse diximus, conjecturâ aliquâ comprobari videtur pars Actorum illorum, quæ Silvestri dicuntur, in qua hoc ipso anno, iisdemque Coss. narratur habita Romæ coram Constantino imperatore & Helena matre celebris disputatio illa inter Judæos atque Silvestrum, delectis arbitris Cratone philosopho atque Zenophilo V. C. Quibus devictis ac penitus confutatis (ut ex iisdem apparet) Constantinus adversus eos, quæ sunt recensita, hoc eodem anno statuerit. Sed complura deinceps addita sunt; quæ eorundem Actorum veritati adversantur penitus ac contradicunt. Præstat autem hic primum ipsorum describere exordium, quod est hujusmodi ex codicibus Vaticano, S. Mariæ Majoris, atque bibliothecæ nostræ descriptum: "Constantino quater & Licinio tertio * Coss. die Iduum Martiarum, facta est synodus in urbe Roma, in qua diversarum provinciarum fuere episcopi numero septuagintaquinque, sacerdotes Judæorum centum novem, exceptis iis duodecim, qui ab Isachar pontifice altercationis grati fuerant destinati &c."

E * quatet

51 Convocandi autem Judæos ad conventum illum, hæc ibi causa prætextitur: Quod Helena cum esset in Oriente unâ cum duobus nepotibus Constantino atque Constante augustis, & gentilis adhuc à Judæis penè Judæa effecta, & commota in Constantinum filium, quod Christianam religionem sectaretur, ad eundem infenso animo scripserit, multaque blasphemans in Christum, ipsum ad Judæorum tandem religionem invitavit. Ad quam ille rescribens statuit, ut utranam præstantior religio foret, Christianorum an Judæorum, in publico conventu Romæ celebrando, disputatione inter eos habita probaretur; sicque à Judæorum summo pontifice Isachar fuisse delectos præstantissimos quoque Judæorum, qui contra Silvestrum ceterosque Christianos episcopos coram ipsorum patrona Helena & Constantino augusto dissererent. Fabulosissimum hoc commentum Eminentissimus auctor refutat primò ex eo, quod Helena fuerit Christiana ante Constantinum; pro qua re citat S. Paulinum contra Eusebium. Consule superius paragraphum 4. Sed quandoquidem contrarium nobis visum fuit magis probabile, secundum dicta in eodem paragrapho; ad alias Baronii rationes pergamus. At quonam pacto, inquit, quis dixerit gentilem & Christo adversariam adhuc Helenam his fuisse temporibus, si filia ejus Constantia Licinio nupta (ut diximus) Christiana erat? Ut appareat tenellam virginem è secretis maternæ domus penetralibus progredientem Christianam, nonnisi ex materna institutione id consequi potuisse.

F

52 Quam rursus deforme mendacium, dicere Helenam cum Constantio & Constante augustis hoc anno fuisse in Oriente: cum iidem (ut demonstratum nuper est) necdum cæsares hoc anno creati essent; sed Constantius post annos decem, post viginti verò Constantius cæsarem dignitatem fuerint consecuti. Sed abhorret procul à veritate pariter quod dicitur de Isachar Judæorum summo pontifice; cum exploratissimum sit, à tempore

AUCTORE
J. P.

poro excidii Hierosolymitani sub Tito defuisse penitus creati summos pontifices, prorsumque exolevisse apud eos pontificis nomen: qui autem apud eos tenebant principem locum, ab illis patriarchæ, reliqui verò magistratus archisynagogi, apostoli atque presbyteri appellabantur. Est de his in primis locuples testis Epiphanius agens adversus Ebionitas; nec non ejusdem Constantini atque aliorum principum sanctiones, quas citat idem Baronius, idem testantur. Ad hæc, Quis, ait Pagius in Critica Baroniana ad annum 315 num. 4, sibi persuadeat in unum concilium convenisse Christianorum antistites & Judæorum sacerdotes ad disputationem de religione inmundam? Hujusmodi enim verò falsitatum monstra retulisse, refutasse est. Breviter interim aliquid observa circa tempus, quo Baronius cæsares creatos signabat supra Constantium ac Constantem; nam hunc quidem apud exactiores duos chronologos lego anno 333 cæsarem esse factum; illum autem anno 323. Jam rursus ad priora.

antequam
esset Chri-
stiana, cir-
cumferun-
tur:

B

53 Hujusmodi reculas sordibus, de quibus modo agebam, non absimiles invenio apud Capgravius fol. 174 verso, ubi exstant ista: Helena sanctissima mulier cum suis nepotibus Constantini filii apud Byzantium civitatem, quæ postea Constantinopolis appellabatur, aliquamdiu commorata est: ubi ab impiis Judæis circumventa, Christianam, quam prius vel modicè induerat, fidem penè totam amiserat, & Judaicæ perfidiæ fortius adhærebat. Alia plura habentur fol. 175. Infectionem item fabularum sordibus cloacam olet illud Codicis Haguenoyensis, inter auctaria Usuardina ad diem xviii Augusti apud nos recitatum: Helena prius fuit pagana . . . postmodum erat Judæa, & in ea lege perfecta. Ultimo fuit Christiana. Quantum verò attinet ad disputationem Judæorum cum Christianis, de qua paullo ante agebam, expungi merentur ista apud Marianum Scotum in Chronico ad annum Christi 321 tamquam apocrypha: Tunc Constantino & Licinio IV Consulibus, die Idus Augusti congregati sunt cum Helena in Roma 120 sapientiores Judæorum. Quum autem quæstio oriretur à Sylvestro Papa, 24 episcopis confederatis, superati sunt Judæi in omni scriptura divina. Item correctione sunt digna que habent Vincentius Bellovacensis in Speculo historiali lib. 13 cap. 50 & sequentibus, nec non S. Antoninus 2 parte Historiarum titulo 9 § 3 de Sylvestri Pontificis ac Judæorum de Christo disputatione; & ex Grecis Zonaras Annalium tom. 2 lib. 13 pag. 4; Glycas Annalium parte 4 pag. 248; Cedrenus in Compendio historiarum tom. 1 à pag. 273. Citavi editiones regias Parisinas. Adde Nicephorum Ecclesiastica historia lib. 7 cap. 36.

C

quæ videtur
antea genti-
lis fuisse,
nec deim à
S. Sylvestro
PP. bapti-
zata.

54 Ex his autem, quæ superius num. 40 dicebat Eusebius de Constantino Magno: Quem quidem ob ceteras res maximè verò ob pietatem in matrem, beatum cõvenit prædicare. Quippe illam, CUM ANTEA DEI CULTRIX NON ESSET, tam piam ac religiosam præstitit &c.; ex his, inquam, eruo, S. Helenam ante filii sui conversionem existisse gentilem. Quippe cum antea Dei cultrix non esset, non erat ergo tunc Judæa; alioquin Dei cultrix fuisset. Secundum illa verò, quæ præmissa sunt à me de tempore, quo S. Helenæ conversio accidit; in eam propendere mihi liceat opinionem, quod à S. Sylvestro PP. non fuerit baptizata; cum sanctus ille Pontifex Romana sedi admotus dumtaxat sit anno Christi 314; neque constet, Sancta baptismum eo usque dila-

tum fuisse, præsertim cum tam devota in senectute annorum circiter 65 ad Christum accesserit? Non probo itaque narrationem sequentem apud Capgravius fol. 275. Etenim postquam antea de Sylvestro Papa actum esset, hæc referuntur loco citato: Beatissima verò Helena imperatrix . . . à beato Sylvestro baptismum humillimè postulavit; & cum maxima cordis devotione ac reverentia ab ejus manibus accepit. Atque hæc quidem sunt, quæ consideratis antecedentibus, de quibus dixi, circa Sancta nostra baptismum memoranda censeo.

D

55 Quamquam verò provelta admodum ætate in Christi scholam ingressa sit, tantos tamen in eisdem doctrina progressus fecit, annitente Constantino, ut in ea ab ipso omnium Servatore Christo instituta esse videretur, secundum dicta Eusebii superius § 4 num. 40, atque adeo longam temporis jacturam, quam fecerat hætenus ad lucranda felix æternitatem, egregiè redemerit. Nam fides ejus ac promovenda religionis orthodoxæ studium ita laudatur apud Rufinum lib. 10 Historia ecclesiastica cap. 7: Helena, Constantini mater, femina incomparabili fide, religione animi ac magnificentia singulari; adeo ut Constantinus princeps esse principibus Christianis non magis sua quàm matris Helenæ fide meruerit, teste S. Paulino superius allegato § 4 num. 43; & Deus per recordandæ memoriæ Helenam, matrem piissimi Constantini imperatoris, ad Christianam fidem corda Romanorum accenderit, uti invenies in hujus Commentarii paragrafo 1 num. 4 ex epistola S. Gregorii Magni PP. Facile itaque inducor ut credam, S. Helenæ attribuendam esse plurimorum hominum, præsertim eorum, qui erant à familia imperatoris, à tenebris gentilis superstitionis ad unius veri Dei ac Christi Domini conversionem. Idque videtur præsumi posse de Crispo, Helenæ nepote à Constantino filio, in cujus Crispi funesta morte quomodo se illa gesserit, prætermittendum non est.

Sancta
Mulier se-
ram suam
conversionem
virtute
compensa-
vit.

E

56 Monumentorum ecclesiasticorum collector In Crispi Gallus tomo 7 ejusdem operis pag. 2 agens de morte ita nere Romano S. Helenæ versus anni 326 dimissæ, meminit simul gravissimi doloris, quem illa à Crispi cadere hausit. Idem auctor tomo 4 Historia imperatorum notà 54 in Constantinum, de emortuali ejusdem principis anno disserit, tenetque eam accidisse tempore mox indicato. Zosimus lib. 2 Historiarum pag. 658 in Constantino hæc memorat in rem nostram: Crispum filium, cæsaris (ut antè dictum est) ornatum titulo, quod in suspicionem venisset, quasi cum Fausta noverca consuesceret, nulla ratione juris naturalis habita, sustulit. Quumque Constantini mater Helena tantam calamitatem ægro ferret animo, & intolerabilem ex cæde juvenis dolorem perciperet, quasi consolans eam Constantinus, malum malo majori sanavit. Nam quum balineum accendi supra modum jussisset, eique Faustam inclusisset; mortuam inde extraxit. In Sexti Aurelii Victoris Historia augusta Epitome Francofurti anno 1588 vulgata tomo 1 pag. 543 exstant ista: Constantinus Faustam conjugem, ut putant, suggerente; Crispum filium necari jubet. Dehinc uxorem suam Faustam, in balneas ardentem coniectam, interemit; cum eum mater Helena dolore nimio nepotis increparet.

F

57 Codinus de originibus Constantinopolitanis ut nullam anno 1655 regis typis Parisiis excusus, pag. 34, in ea partem relata utriusque morte, Helena, inquit, Constantini mater ægrè ferebat injustam mortem illius juvenis, dignitatem cæsaris jam adepti, & assiduo

dud

A duò nil aliud vel loquebatur vel meditabatur , quàm præcipientem & injudicatam ejus condemnationem. Quare tandem quoque pater serâ permotus poenitentia , integros quadraginta dies iplum luxit tanta animi ægritudine , ut numquam nec lavaret corpus , nec lecto recumberet. Præterea statuat ei posuit &c. Hac igitur ratione poenitentiam agens , Deum quoque multis & assiduis precibus illius peccati veniam exoravit. E quibus tria deduco corollaria. Primum : S. Helena nullam habuit partem in morte Crispi. Secundum : Aliquam habuisse in poenitentia Constantini suspicor. Tertium : Etiam si solus è modo citatis auctoribus Zosimus dicat , quod quasi consolans eam Constantinus necem Faustæ intulerit , nullus tamen dubito quin , spectata tam eximia Helenæ virtute , remotissima ea fuerit à desiderando tam severo supplicio.

§ VI. Inventio crucis elaborata hinc secundis curis ; iter Sanctæ in Palæstinam ; an divina revelatio eidem prævia ; quo animo , quo tempore , & quanta cum laude susceptum.

Quæ alibi apud nos dicta sunt de inventione crucis , plenius hic tractantur.

Dolorem Sancta , de quo loquebar proxime , levavit citò Deus , quando prodigioso prorsus modo illi manifestavit sacratissimum Crucis thesaurum. Tomo I Maii nostri ad diem III ejusdem mensis , quo ab Ecclesia ritu solenni recolitur annua Inventionis pretiosissimi hujus pignoris memoria , à pag. 361 occasione istius festi relatam est , quomodo Macarius episcopus Hierosolymitanus à concilio Nicæno redux , Helenam exceperit , defosseque crucis locum divinitus edoctus , inter resofas crucis tres , miraculo discernerit crucem Domini à duabus aliis ; ejusdemque deinde partem miserit ea ad filium ; aliam vero Macario episcopo tradiderit &c. Deinde Papebrochius quemdam causidicum convenit , qui S. Macario nihil in toto hoc negotio fabulabatur tribuendum , sed omnia Judo indici adscribebat. Cap. 2 agitur de fabulosis inventæ crucis Actis , & aliis quibusdam de eodem scriptis argumento. Denique cap. 3 tractatur , quibus diebus crux Hierosolymis ostendatur ; quando festum Inventionis sit ceptum apud Latinos ; qualis sit Alexandri monachi de cruce oratio. Hac ibi jam pridem occasione prædicti festi ; quorum ideam hic præmittere visum est. Sed quandoquidem nec nihil , nec omnia de præsentis argumento , quæ ad res gestas S. Helenæ attinet , tum temporis dicta sunt , ideo illud hoc loco secundis curis resumendum ac plenius tractandum censeo. Ac primò quidem dicam de ratione itineris Hierosolymitani , à S. Helena suscepti.

Cur S. Helena sit peregrinata in Terram sanctam :

59 Eusebius in Vita Constantini lib. 3 cap. 42 indicat , Sanctam suscepisse illud iter , ut populos ac provincias Orientis viseret , eorumque necessitatibus prospiceret. Nam , inquit , cum illa debitum piæ affectionis munus Deo omnium regi persolvere decrevisset , & pro filio suo , tanto scilicet imperatore , ac pro filiis ejus cæsaribus Deo carissimis , nepotibus suis , gratias cum supplicationibus agendas sibi esse statuisset , quamvis affecta jam ætate , tamen juvenili animo properavit ; mulier singulari prudentia ; ut terram ve-

neratione dignam perlustraret , & Orientis provincias , urbesque ac populos cum regali quadam sollicitudine ac providentia inviseret. Sed præcipuus peregrinationis ejus finis videtur fuisse , ut perlustraret Palæstinam , tot prodigiis plenam , ac ut ibidem loci meritis Deo gratias persolveret de tot ac tantis favoribus , quibus tum in suo filio Constantino , tum in suis nepotibus ab ipso cumulabatur , ut habemus ex Eusebio , quem citabam modo. Audiamus S. Ambrosium in concione de obitu Theodosii senioris imperatoris , de qua antea memini , ita loquentem : Anxia mater pro filio , cui regnum orbis Romani cesserat , festinavit Hierosolymam , & scrutata est locum Domini passionis. Fertur etiam hoc iter esse susceptum ex præviis revelationibus.

AUCTORE J. P.

60 Nam Rufinus lib. 10 cap. 7 de sancta Matrona nostra , Cujus , ait , Constantinus cum esset filius , & crederetur divinis admonita visionibus , Hierosolymam petit , atque ibi locum , in quo sacrosanctum corpus Christi patibulo affixum pependerat , ab incolis perquiri. Rufino suffragatur Socrates Ecclesiastica historia lib. 1 , & confirmatius quidem rem edocet , quando sic incipit ibi caput 17 : Mater imperatoris Helena . . . à Deo in somnis admonita venit Hierosolyma. Et . . . Christi monumentum , in quo ille sepultus resurrexit , studiosè cepit perquirere. Theophanes in Chronographia Parisiis edita formis regis anno 1655 , sic narrat pag. 18 de Sancta nostra : Ostentum autem vidit , jubens eam Hierosolymam proficisci , & divina loca sub terram ab impiis & profanis defossa in lucem educere. Tunc ipsa filium Constantinum rogat , ut divinitus sibi imposita munera adimpleret. Ille divino nutu concitatus matri morem gessit. S. Paulinus supra § 4 num. 43 designatus indicat , hoc iter ab illa esse susceptum ex singulari Dei monitu , quamquam non addat , an cum , an absque Dei revelatione id factum sit. En tibi ejusdem Sancti verba : Quæ , videlicet Helena , divino , ut exitus docuit , inspirata consilio , cum Hierosolymam agnosceret nomine , quæ augusta cum filio coregnabat , eum rogavit , ut sibi facultatem daret cuncta illic loca dominicis impressa vestigiis . . . purgare.

B

61 Quanta verò cum comparatione animi , quanta cum quam cum tenaci ac fervido decretum exsequendi animi fortitudine eo proposito ad iter illud Mulier sanctissima sese accinxerit , non obscure perspici potest è magnis molestis , quas ea occasione vel ante suum in Terram sanctam adventum , vel post illum , dicamus enim verò ante & post , generosa illa peregrina superavit. Etenim , Eusebio teste lib. 3 Vita Constantini cap. 42 , Quamvis affecta jam ætate , tamen juvenili animo properavit , ut terram veneratione dignam perlustraret , & Orientis provincias urbesque ac populos . . . inviseret. Hæc ille. Et idem ibidem caput 44 de magnitudine animi & beneficentia Helenæ inscribit. Theodoretus lib. 1 Ecclesiastica historia postquam cap. 15 , 16 & 17 protulisset tres Constantini imperatoris epistolas , quarum ea , quæ recitatur tertio loco , data est ad Macarium Hierosolymitanum episcopum de constructione ecclesie , Has litteras , ait idem historicus cap. 18 pag. 47 editionis Valesianæ , non alius quispiam pertulit , sed ipsa imperatoris mater . . . ipsa itineris laborem subiens , & senectutis suæ incommoda pro nihilo reputans. Etenim paulo ante mortem hoc iter ingressa est : octogenaria verò discessit è vita. Quæ nonne satis superque probant , nostram Imperatricem ingentes ac indefessos animos ad durum sibi in tam grandævâ

F

AUCTORIBUS *senectute iter promississe? Verum an in ipso itinere comitem habuit S. Silvestrum PP.?*

J. P. 62 *Affirmat Zonaras, tom 2 Annalium lib. 13 pag. 5 editionis Cangiana de ejus itinere sic scribens: Ascito igitur D. Silvestro comite, Hierosolyma proficiscitur. Sed fabulosum istum comitem refutat Baronius ad annum Christi 326 num. 42, Commentum, inquit, jure dicendum est, quod nulla vel majorum traditione probatur, vel antiquorum scriptorum auctoritate fulcitur. Sed & alia complura minus solidæ veritatis itidem in historiam inventionis sanctissimæ crucis non nuper sed antiquitus irrepere, quæ Gelasius Romanus Pontifex sic reliquit dubia atque incerta, ut in arbitrium prudentis lectoris rejiciat, qui separare sciat pretiosum à vili, & verum à falso; ut æqua lance cunctis examinatis, recto libramento omnia judicet. Et mox Baronius verba Gelasii reddit. De crucis inventione agemus paullo post. Nunc igitur, quoniam in Sancta itinere versamur hætenus, dispiciamus breviter, quando illud sit institutum.*

B 63 *Hoc non accidit ante annum Christi 325, quo celeberrimum concilium Nicanum celebratum fuit. Theophanes enim in Chronographia pag. 18 ita memorat: Macario præterea Hierosolymorum episcopo, qui concilio interfuit, mandavit imperator, ut reversus sanctæ Resurrectionis locum, & Calvarii Golgotham, & vivificum crucis lignum requireret. Atqui ab eodem chronographo pag. 20 refertur Helenæ, Hierosolymam versus profectæ, cum debito honore imperatrici factus obviam Macarius Hierosolymorum patriarcha: ergo iter non instituit Helena ante dictum annum. Id quod præterea eruo ex antiquioribus. Nam Eusebius lib. 3 Vita Constantini eum scribendi ordinem servat, ut, narratis rebus, quas imperator gessit occasione ejusdem concilii, subnectat ista ibidem cap. 25: His ita gestis, imperator Deo carus aliud quiddam imprimis memorabile aggressus est in Palæstina. Quidnam verò illud est? Beatissimum illum Dominicæ Resurrectionis locum, qui est Hierosolymis, illustrem ac venerabilem cunctis mortalibus efficere, officii sui esse existimavit. Confestim igitur oratorium ibidem extrui mandavit non absque Dei nutu eò inductus; sed ipso Salvatore ejus animum incitante.*

C *Ad dictum etiam ordinem refer alia, que pluribus capitibus ibidem deducuntur. Rufinus lib. 10 cap. 6 de exemplo fidei synodi Nicæna ac decretis locutus, cap. 7 ita profertur: Per idem tempus Helena Hierosolymam petit. Concilium autem illud verosimiliter inchoatum fuisse die xix Junii, ac durasse usque ad xxv Augusti, observat Galus auctor Historia imperatorum tomo 4 in tabula chronologica pag. 712; Helenam verò non pervenisse in Palæstinam verosimiliter censet, nisi post iter suum Romanum anno circiter 326 medio, secundum notam 54 in Constantinum ibidem pag. 649, qua agit de Crispo tunc mortuo. Sed adventus ille in Palæstinam tunc temporis accidisse vix potest intelligi ob tam multa & præclara atque adeo moram requirentia, qua Sancta ibidem peregit, si obitum illius cum Pagio assignas eidem anno 326. At de hac re inferius.*

Iter illud perperam arroditur ab heterodoxis. 64 *Religiosissimam porro ac Deo gratissimam fuisse hanc piissima nostra Imperatricis expeditionem, cum ex ipsius rei natura, tum ex ejusdem rei adjunctis, tum ex scriptorum elogiis, tum denique è sine sanctissimo, quem illa sibi præfigebat, nemo Catholicorum inficias ierit, quidquid ei obstrepant heterodoxi ac inimici crucis Christi.*

D *Verum ne, quod dicitur, falcem mittam in alienam messem, legi possunt qua adversus sectarios scribit Gretserus, infra in fine § 8 citandus, tomo 1 lib. 1 cap. 63; nec non Alfordus ad annum Christi 326, vel qua alii polemici memorant. Ab ordine autem rerum, quas laudatissima illa Femina Hierosolymam delata peregit, non apparet alienum esse, si primò loquar de inventione crucis, tum de locis sacris in Terra sancta constructis, ac denique de virtutibus ibidem exercitis.*

§ VII. Historica sanctæ crucis ab Helena inventæ collectio.

C *Rucis inventa historiam Baronius ad annum 326 num. 43 recitat ex S. Ambrosio, consideratis circumstantiis, ut majus eidem accedat momentum auctoritatis. Ambrosius, ait, rem gestam coram amplissimo magistratus confesso sic pro concione recensuit, cum laudes Theodosii imperatoris defuncti egregia profecutus est oratione, de qua superius dixi. Itaque dum Hierosolymam Venit, referente Ambrosio, Helena, cœpit revisere loca sancta, infudit ei spiritus, ut lignum crucis requireret, accessit ad Golgotham, & ait: Ecce locus pugne, ubi est victoria? Quæro vexillum salutis, & non invenio. Ego, inquit, in regnis, & crux Domini in pulvere? Ego in aulis, & in ruinis Christi triumphus? Ille adhuc latet, & palma vitæ æternæ? Quomodo me redemptam arbitror, si redemptio ipsa non cernitur? Video quid egeris, diabole, ut gladius, quo peremptus es, obstrueretur. Sed Isaac obstructos ab alienigenis puteos eruderavit, nec latere aquam passus est. Tollatur igitur ruina, ut vita appareat. Promatur gladius, quo veri Golizæ caput est amputatum. Aperiat humus, ut salus fulgeat. Quid egisti, diabole, ut absconderes lignum, nisi ut iterum vincereris? Vicit te Maria, quæ genuit triumphatorem, quæ sine imminutione virginitatis edidit eum, qui crucifixus vinceret te, & mortuus subjugaret. Vinceris & hodie, ut mulier tuas insidias deprehendat. Illa quasi sancta Dominum gestavit; ego crucem ejus investigabo. Illa generatum docuit; ego resuscitatum. Illa fecit, ut Deus inter homines videretur; ego ad remedium peccatorum divinum de ruinis elevabo vexillum.*

F *66 S. Paulinus in epistola, quam nuper citabam, ita rem exponit: Regina illa venerabilis ut venit Hierosolymam, diligenter & piè locis illic & circa omnibus, divinorum curiosa insignium, & oculis haurire gestiens fidem, quam piis auribus litterisque perceperat, crucem Domini studiosissimè inquirere adorta est. Sed quæ via vel ratio inveniendi subesset, cum index idoneus nemo inveniri posset, ubi memoriam & curam religiosæ conscientiæ vel observantiæ, & antiquitas ævi & superstitionis impiæ diuturnitas abolevisset? Verum ipso omnium & terris & animis oportum conscio & teste Domino, fidelis Mulier sanctum Spiritum per affectum pium meruit; quo aspirante, cum rem ab humana conscientia divinitus remotam frustra diligens requisisset, de loco tantum passionis certior fieri studuit. Nec sine molestia magna locus ab ea repertus; nam Idcirco, uti ait Rufinus lib. 10 cap. 7, ad inveniendum difficilis erat, quia ab antiquis persecutoribus simulacrum in eo Veneris fuerat defixum, ut si quis Christia-*

A Christianorum in loco illo Christum adorare voluisset, Venerem videretur adorare: & ob hoc infrequens, & penè oblivioni datus fuerat.

67 *Sed hisce difficultatibus non absterrita ab incepto Mulier illa fortis, non solum de Christianis (Verba sunt laudati S. Paulini) doctrina & sanctitate plenos viros, sed & de Judæis peritissimos, ut propriæ, quâ miseri & gloriantur, & impietatis indices exquisivit, & accitos in Hierosolymam congregavit. Tum omnium una de loco testificationis* confirmata &c. Dum ait Rufinus, sed cum, ut supra diximus, religiosa femina properasset ad locum cælesti sibi indicio designatum, indicat insuper, locum divinitus ab ipsa fuisse cognitum. Quid tum postea? Jusit illico, sicut pergit Paulinus, urgente sine dubio conceptæ revelationis instinctu, in ipsum locum operam fossionis accingi; parataque mox civium pariter & militari manu, brevi laborè illius molitionis hausit: videlicet cuncta ex eo profana & polluta deturbans, in altum purgatis rudibus, ut est apud Rufinum citatum. Eusebius lib. 3 Vita Constantini cap. 26 exponit quomodo impii sepulcrum Domini rudibus & simulacris superpositis obtulerint; ejusque loci purgationem adscribens imperatori Constantino, Continuo, inquit, opera illa ad fraudem comparata, è sublimi ad solum dejecta sunt, & ædificia ad decipiendos homines constructa, cum ipsis statuis ac dæmonibus diruta sunt ac dissipata. Et mox cap. 27 ita pergit: Neque tamen hic conquievit imperatoris alacritas; sed præterea tolli ruta cæsa*, & quam longissimè extra fines regionum projici mandavit. . . Quin etiam divino quodam æstu incitatus jusit, ut loco altissimè effosso solum ipsum, utpote dæmonum piatulis contaminatum, simul cum egesta humo quam longissimè exportaretur. Sed tametsi hic loci purgatio tribuatur Constantino; superius autem S. Helenæ, adeo non pugnant ista, quin facile componi queant, dicendo, rem à Constantino quidem præceptam, ab Helena verò executioni mandatam fuisse; cum prius fortasse de eadem scripsisset ad Constantinum, eumque de loci sanctissimi profanatione, certiore reddidisset.*

* Id est, martyrii seu passionis

* i. e. materiam ac rudera

quænam in ipsa inventione

B *68 Itaque contra spem omnium (verbis utor Paulini) sed secundum ipsius tantum reginæ fidem, alta egestione referatis terræ sinibus, abdita crucis arcana patuerunt. Hæc confirmantur ex Eusebio lib. 3 Vita Constantini cap. 28: Nec mora, istud quoque, (quod statim ex ipso dixi de solo & egesta humo) ut jussum erat, impletum est. Postquam aliud solum, locus scilicet, qui in imo erat, apparuit, tunc verò ipsum augustum sanctissimumque Dominicæ Resurrectionis monumentum præter omnium spem refulsit, & spelunca illa, quæ sancta sanctorum verè dici potest, Resurrectionis Servatoris nostri quamdam expressit similitudinem; cum post situm ac tenebras, quibus obrepta fuerat, rursus in lucem prodit, & miraculorum, quæ ibi quondam gesta fuerant, historiam iis, qui ad spectandum confluerant, manifestissimè videndam exhibuit, rebus ipsis, quæ omni voce clariùs sonant, Servatoris nostri Resurrectionem testata. Sed crux plus unica ibidem reperta. Nam Theodoretus antea allegatus lib. 1 cap. 18 pag. 47 hæc memorat: Cùm verò sepulcrum, quod hæctenus latuerat, in lucem emerisset, cruces tres juxta Dominicum monumentum defossæ apparuerunt. Theodoro suffragatur Sozomenus lib. 2 cap. 1 dicens: Cùm ex imperatoris mandato locus altè effossus ac repurgatus fuisset, in ejus parte spelunca Resurrectio-*

Augusti Tomus III.

nis apparuit. Alibi verò juxta eundem locum tres inventæ sunt cruces. Rufinus lib. 10 cap. 7 hæc adjungit: Tres confuso ordine (Helena) reperit cruces. Sed obturbabat reperti muneris lætitiæ uniuscujusque crucis indiscreta proprietas. Hæc verò obturbatio insigni prodigio deinde sublata est, ut mox patebit; cum indicia alia evidentia non essent. Aderat quidem salutifera crucis titulus, quo hæc ab aliis, in quibus duo latrones fuerant affixi, olim in Calvaria monte fuerat distincta: sed hic non statim certum indicium præbebat.

69 *A Sozomèno mox designato scribitur, præter tres cruces inventa alia separatim tabella, in cuius albò verbis ac litteris Hebraicis, Græcis & Latinis hæc scripta erant: Jesus Nazarenus rex Judæorum. Rufinus ubi supra: Aderat quidem & titulus ille, qui Græcis & Latinis atque Hebraicis litteris à Pilato fuerat conscriptus. Sed nec ipse satis evidenter Dominici prodebat signa patibuli. Ambrosius in oratione de obitu Theodosii, præter titulum, quem refert Helenam invenisse, clavos etiam ab ea inventos significat in hæc verba: Quæsit clavos, quibus crucifixus est Dominus, & invenit. De uno clavo frænos fieri præcepit, de altero diadema intexuit &c. Verum nec titulus nec clavi statim evidens præbere indicium, ut Christi crucem à duabus aliis secerneret. Quid ergo agitur? Audiamus S. Paulinum: Sed cùm tres pariter cruce, ut quondam fixæ Domino & latronibus steterant, repertæ fuissent; gratulatio repertarum cœpit anxiam dubitatione confundi, justo piorum metu, ne forsitan aut pro cruce Domini patibulum latronis eligerent, aut salutare lignum pro stipite latronis abjiciendo violarent. S. Ambrosius censet, sufficiens vel è solo titulo Helenam habuisse indicium, ut unam ab alia distingueret, quando ista membrat: Tria patibula confusa reperit. . . Sed non potuit obliterari Christi triumphus. Incerto hæret mulier; sed certam indaginem sanctus Spiritus inspirat, eo quod duo latrones cum domino crucifixi fuerint. Quærit ergo medium lignum: sed poterat fieri, ut patibula inter se ruina confunderet, casus mutaret & inverteret. Redit ad Evangelii lectionem, invenit quia in medio patibuli prælatus titulus erat: Jesus Nazarenus rex Judæorum. Hinc collecta est series veritatis, titulo crux patuit salutaris. . . Invenit ergo titulum, regem adoravit. S. Ambrosio adde alium Ecclesiæ Doctorem S. Joannem Chrysostomum homiliam in Joannem 8 § al. 84, prout notatur in novissima Opèrum ejusdem sancti Patris editione Parisiensis tom. 8; ubi pag. 505 hæc sunt: Cùm enim crucis lignum defossum fuisset, nec illud quispiam eruere auderet instante metu; cum fideles aliis rebus urgentibus incumbere; & tamen futurum erat, ut insequentem tempore crux perquireretur, & tres cruces unà jacerent, ne ignoraretur, quænam Domini fuisset, primò quod in medio esset, deinde ex titulo agnita fuit; latronum quippe cruces titulos non habebant. Et verò cur vel è solo crucis titulo crux ipsa Domini sufficiens internosci ab Helena non potuerit, si, inspecto clavorum loco, quibus in cruce affixus pependerat titulus, huic cùm istis ac eorum loco in cruce, contulerit?*

70 *Fatemur quidem, Theodoretum movere aliquam hæc in re difficultatem, dum sic scribit post ea, quæ de titulo crucis paullo ante ex ipso dedimus: Adhuc tamen erat difficile, divinam crucem quamvis repertam à reliquis distinguere; quippe cùm ejus inscriptio ab ipsa divulsa proje-*

B b b z

etæque

AUCTORE
J. P.

acciderint;
& quam
mirabili
modo

E

F

AUCTOR
J. P.

Etque esset; sed siue sola inscriptio ad diſtam distinctionem fuerit satis, siue Helena voluerit indicium certius, ac, Deo id ipsi inspirante ad manifestanda magnalia crucis, caeleste rogaverit signum, quo certissime de illa constaret; enimvero Hic jam humanæ ambiguitatis incertum, ut verbis Rufini utar, divinum flagitat testimonium. Macharius per id tempus ecclesiæ illius episcopus erat, & medium suggestit, sicut mox referam; sapientissimus ille ac planè divinus Macarius, prout vocatur à Theodoro lib. 1 cap. 18; de quo idem auctor cap. 16 ejusdem libri præmiserat ista: Erat hic Macarius ille, cujus supra mentionem fecimus; qui etiam maximæ synodo interfuerat, & unà cum reliquis impietatem Arii prostraverat. Itaque, narrante Rufino, accidit in eadem urbe (Hierosolymitana) primariam quamdam loci illius feminam, gravi ægritudine confectam, seminem jacere. . . Is (nempe Macarius) ubi cunctantem Reginam, atque omnes pariter, qui aderant, videt; Afferte huc, inquit, totas, quæ repertæ sunt, cruces, & quæ sit, quæ portaverit Dominum, nunc nobis aperiet Deus. Et ingressus cum Regina pariter & populis ad eam, quæ decumbebat, defixis genibus hujusmodi precem fudit; quæ habetur lib. 10 cap. 8 his verbis expressa:

à duabus aliis

71 Tu, Domine, per unigenitum Filium tuum salutem generi humano per passionem crucis conferre dignatus es; & nunc in novissimis temporibus adspirasti in corde Ancillæ tuæ perquirere lignum beatum, in quo salus nostra pependit; ostende evidenter, ex his tribus, quæ crux fuerit ad Dominicam gloriam, vel quæ extiterint ad servile supplicium, ut hæc mulier, quæ semiviva decumbit, statim ut eam lignum salutare contigerit, à mortis januis revocetur ad vitam. Et cum hoc dixisset, adhibuit primò unam ex tribus, & nihil profecit. Adhibuit secundam; nec sic quidem aliquid actum est. Ut verò admovit tertiam, repente apertis oculis mulier consurrexit, & stabilitate virum recepta, alacrior multo, quam dum sana fuerat; tota domo discurrere & magnificare Domini potentiam cœpit. Sic evidenti indicio Regina voti compos effecta, templum mirificum in eo loco, in quo crucem repererat, regia ambitione construxit. Verùm de adificatione hujus ecclesiæ, quæ S. Helenæ hic adscribitur, consule quæ referam § 8 & 9.

fuerit diſtincta.

72 Prædictum miraculum de sanatione mulieris etiam refertur à Sozomeno lib. 2 Ecclesiastica historia cap. 1, & ei additur aliud his verbis: Aiunt etiam mortuum eodem modo ad vitam esse revocatum. Apud S. Paulinum in epistola memorata pag. 197 solum hoc miraculum invenio: ita quippe ibidem dicitur: Respexit pius fideliter æstuantium curas Dominus, & ipsi potissimum, quæ tam piæ sollicitudinis princeps erat, hujus consilii lumen infudit, ut aliquem recens mortuum inquiri & inferri juberet. Nec mora: verbum factum: cadaver illatum est: deponitur: jacenti una de crucibus admovetur, & altera; sed reorum ligna mors sprevit. Postremò Dominicam crucem prodit resurrectio, & ad salutis ligni tactum morte profuga funus * excussum, & corpus erectum est; tremefactisque viventibus stetit mortuus, & funebribus, ut Lazarus quondam, vinculis expeditus illico inter expectatores * suos. Nec aliud præter hoc miraculum narrat S. Sulpicius Severus lib. 2 Sacra historia typis Plantinianis Antverpiæ edita pag. 153.

* Id est cadaver vel mortuus excitatus est
* al. spectatores

D

§ VIII. An Eusebius de crucis inventione non meminerit; an à Judæo fuerit præmonstrata; acta S. Helenæ post ejus inventionem; publica veneratione ac miraculis crux illustratur.

Eusebii silentium de inventione crucis miratur Baronius, & ita declarat Baronius ad annum Christi 326 num. 42: Sed magna planè tenet omnes admiratio, quid sit, quod Eusebius ædificationem omnium harum basilicarum (de quibus proxime egerat Baronius) relegens, & de Helena prolixiorẽ mentionem faciens, de cruce ab ea inventa ne verbum quidem: cum eam repertam esse sub Constantino, nulli sit dubium; sic scribente Cyrillo episcopo Hierosolymitano ad Constantium, Constantini ipsius filium imperatorem: „ Tempore quidem (inquit) Deo dilectissimi & beatæ memoriæ Constantini patris tui salutare, crucis lignum Hierosolymis repertum est &c. „ Scimus tamen eundem Eusebium inventionis S. Crucis in Chronico meminisse; sed alio (ut videtur) tempore, nempe anno decimo quinto imperii Constantini, ubi hæc ait: „ Helena Constantini mater, divinis admonita visionibus, beatissimum crucis lignum, in quo salus mundi, pependit, apud Hierosolymam reperit. „ Ceterum quòd Eusebii Chronicon à librariis admodum esse depravatum, in fine anni superioris evidentiſsimè demonstraverimus; & in eodem Chronico appareat, etsi in numero annorum Constantini sit error; tamen constare ibi positam crucis inventionem anno sequenti post Nicænum concilium; non immeritò sanè ab antiquis omnibus Græcis auctoribus hoc anno, nempe sequenti à Nicæno concilio, adventus Helenæ Hierosolymam, & crucis inventio poni videtur. Sed eminentissimus auctor immeritò miratur silentium Eusebii, qui utpote de inventa cruce per S. Helenam non tacuit, sed eam satis disertè expressit, quamquam nec Helenæ, nec crucis nomen tunc signat. Sed res ista è Chronico Eusebii consicienda non est.

Miratur Baronius, Eusebium de inventione sanctæ crucis

E

F

74 In Chronico enim Eusebii, quod illustrissimus Pontacus edidit, ad annos Domini 324, 325 & 326 invenio locum, modo è Baronio citatum; sed diversis à textu characteribus notatum. In editione autem Scaligeri pag. 181 nulum ad dictos annos lego istius inventionis vestigium; ut hinc etiam appareat, parum vel nihil Chronico Eusebiano esse fidendum in præsentia materia, quasi vero quæ citabat supra tamquam Eusebiana Baronius, vere Eusebiana sint, & non adjecta fortassis aliunde. Quare Chronico illo secluso, queritur, an Eusebius inventionem crucis silentio præterierit in Vita Constantini. Sed immeritò eum de silentio accusari à Baronio, non obscure colligitur è Vita Constantini lib. 3 cap. 30, ubi profertur Constantini ad Macarium epistola de adificatione Martyrii Servatoris nostri, seu basilica Resurrectionis vel sanctæ Crucis; cujus inventio vel inventionis locus ansam dedit imperatori piissimo adificandi ibidem magnificentissimam illam ecclesiam.

non meminisse in Vita Constantini magni:

A 75 Tota autem illa epistola jam pridem apud nos excusa est tomo 1 Maii, die III, pag. 362; qua tamen non sit longa, quia tamen ibi legi potest, vel apud ipsum Eusebium à Valesio vulgatum à pag. 499; ideo nonnulla dumtaxat, que in rem tamen nostram sufficiant, ex eadem delibamus: Tanta est Servatoris nostri gratia, ut nulla sermonis copia ad PRÆSENTIS MIRACULI NARRATIONEM sufficere videatur. Nam SACRATISSIMÆ ILLIUS PASSIONIS MONUMENTUM, SUB TERRA JAM PRIDEM OCCULTATUM TOT ANNORUM SPATIA DELITUISSE, quoad . . . famulis ejus in libertatem vindicatis affulgeret, omnem revera admirationem superat. Illud tibi in primis persuasum velim, nihil mihi antiquius esse, quam ut sacrum illum locum, quem Dei jussu turpissima adjectione simulacri; velut gravi quodam pondere exoneravi; & qui ab initio quidem Dei judicio sanctus fuit, postea verò multo sanctior effectus est, ex quo DOMINICÆ PASSIONIS FIDEM in lucem protulit; eum, inquam, locum fabricarum pulchritudine exornemus. Audin' præsentis miraculi narrationem, passionis monumentum sub terra jam pridem occultatum, Dominicæ passionis fidem in lucem protulit? **B** *Quæ quoniam spectent, si ad Dominicæ crucis inventionem non spectent? Non itaque ad sepulcrum spectant; quod potius fuit insigne seu monumentum Resurrectionis, quam Passionis Jesu Christi. Enimvero Papebrochius loco citato totam illam epistolam dedit, ut intelligeretur, inquit, clarius, quod omnia ista ordinata ab imperatore fuerint respectu crucis Dominicæ, retossæ & miraculis illustrata, quæ crux hic appellatur τὸ πῶλον & ἀγίωντων πόδες, & τὸ ἁγιῶντων πόδες πῶλον, sanctissimæ & salutiferæ Passionis signum, & fides seu testimonium. Quisnam itaque insicias ioverit, sanctissimam crucem Domini nostri, ejusque inventionem in illa epistola Constantini antonomastice ab Eusebio indicari? De hac expressius non esse locutum Eusebium (loquitur enim dumtaxat in persona Constantini, cujus epistolam recitat) neque miraculi ad ejus agnitionem patrati meminisse, miraremur; nisi videremus in solius Constantini laudibus ita occupatum, ut nec matris quidem Helenæ, ad hoc in Hierusalem missæ, fuerit recordatus, utique festinus ad fabricæ illius augustissimæ descriptionem, cui mox integra decem capitula impendit: ac tum demum, veluti respirans, descendit ad laudandam Helenæ pietatem, caput 41 sic concludens: "Atque hæc loca (Bethleem scilicet & montis Olivarum) magnifico cultu exornans (Constantinus) simul nomen, cujus operâ ac ministerio tantum bonum humano generi procurabatur, ad æternam posterorum memoriam consecravit. Tunc distinctius enumerare incipiens loca, Helenæ sollicitudine & Constantini impensis extructa, prosequitur Imperatricis laudes ac mortem, encomium potius ejus texendo, quam ordinatam & historicam rerum ab ea in Oriente gestarum narrationem. Quid ergo mirum, si non attigerit miraculum illud, quod magis propriè spectabat ad fidem S. Macarii, ipsiusque crucis virtutem prædicandam? Hac cogitatio est Papebrochii de isto miraculo; cujus silentium apud Eusebium & alios neutiquam debet officere ejusdem veritati, cum aliunde ex antiquis auctoribus, ut vidimus, comprobetur; neque enim auctores omnes omnia semper memorant. Sed, ut ad inventionem crucis revertamur, ob rationes datas videtur nobis probabilius, Eusebium hanc indicasse in episto-*

la Constantini citata.

76 Dato autem, non concessio, Eusebium in hac re fuisse pisce, ut ita loquar, mutiorem; an propter silentium unius Eusebii, tot alii gravissimi auctores, qui adeo disertè eam asserunt, falsitatis accusandi sunt? Enimvero historia ista tam solidis & invictis stabilitur fundamentis, ut nullis omnino ratiunculis, qualescumque demum ea fuerint, negativis, ut vocant, everti possit, sicut nuperrime evidenter a me jam demonstratum est; quibus omnibus addenda est constans, stabilis ac perpetua Catholica Ecclesiæ traditio. Andreas itaque Rivetus heterodoxus ministellus commiseratione seu risu potius vel contemptu dignus est, quando in Critici sui sacri, ut vocat, specimen adversus inventionem crucis audacter, impudenter ac temere ista deblaterat lib. 3 cap. 8:

77 Eusebius, qui Cæsareæ in Palæstina vixit Constantini temporibus, & qui diligentissimus talium observator fuit, inventionem illam crucis postea decantatam non reticuisset in Historia sua, vel in libro de Vita Constantini. Quod enim in Chronico dicitur; ne à Baronio quidem legitimum habetur. Qui autem secuti sunt fabulæ enarratores, ab aliis delusi simplicitate quadam id scripserunt, quod quisque audierat; sed ita, ut variantibus sententiis rem ex se incertam, magis dubiam suis narrationibus efficiant. Qui nobis non credet, adeat Ambrosium oration. in fun. Theodosium*; cui addit Paulinum, Rufinum, Theodoretum & Sozomenum. Ita os illud impudens & infrutum occasione Catechesarum S. Cyrilli Hierosolymitani, quas arrodit, & solidissima ejusdem fundamenta excedendo destruere conatur.

78 Sed tamen si istius heterodoxi ministelli audacia abunde è superioribus refusa sit, juvat tamen hisce adjungere, quæ Natalis Alexander in Historia ecclesiastica, anno 1714 Parisiis recussæ, tomo 4 cap. 6, art. 12 pag. 120 ei respondet: Nec Eusebii de crucis inventionem silentium probat, hanc historiam inter fabulas rejiciendam, ut Rivetus, aliique inimici crucis Christi rejiciunt; cum sanctus Ambrosius, qui eodem seculo floruit, hanc ut certissimam historiam referat in Oratione de obitu Theodosii, eandemque narret sanctus Paulinus epistola 11 ad Severum: quibus Socrates lib. 1 Historiæ ecclesiasticæ cap. 3; Sozomenus lib. 2 cap. 1, Theodoretus lib. 1 cap. 3, & ante hos Rufinus lib. 1 cap. 7 suffragantur. Quorum omnium auctoritas & Ecclesiæ traditio Eusebio silenti anteponenda est. Quæ autem in eorum narrationibus occurrit varietas, circumstantias quasdam spectat, quas alii referunt, alii omittunt, non historiæ summam, ac (ut ita loquar) substantiam, de cujus veritate inter se consentiunt universi.

79 Quandoquidem verò malè feriatu ille heterodoxus, qui varia carpit loco citato tamquam assumpta S. Cyrillo aliunde adjecta, quique suum caput octavum absolvit hac ineptâ clausulâ, ut qui Cyrilliana hæc leget, ad lapidem Lydium omnia revocet, nec thesaurum se putet possidere, qui carbonem invenerit; quandoquidem, inquam, ille S. Cyrilli deslorator inter locos, quos maligno dente impetit ac vult esse apocryphos & corruptos, inventionem sanctæ crucis ad fabulas relegandam censet; consequens est, ut tamquam falsam ac spuriam etiam rejiciat ejusdem S. Cyrilli epistolam ad Constantium imperatorem, Constantini magni filium, nec non alios Cyrilli textus, quibus indicat, veram crucem tum temporis fuisse in veneratione. In ista igitur epistola,

AUCTORE

J. P. Historiæ veritas perstat;

etiamsi taceret Eusebius

E

* I. Theodosii

cum tam solidè confirmata aliunde ostendatur

F

contra quendam heterodoxum.

AUCTORE
J. P.

qua inter genuina ejusdem sancti Paris Opera (ei supposita ad calcem exhibentur) anno 1720 Parisiis in lucem data ac notis illustrata, habentur ista pag. 253 num. 3: Ac tempore quidem Deo amicissimi ac felicis recordationis Constantini patris tui salutare crucis lignum in Hierosolymis est repertum, divina gratia viro pietatem rectè quærenti hoc largiente, ut absconditos sanctos locos inveniret. Quid ad hac criticum dicti heterodoxi supercilium? Hac sunt, qua pro vera inventa crucis historia collegi; de falsa adjicio nonnulla dumtaxat, cum die 111 Maii apud nos à pag. 362 pluribus sit refutata.

Rejicitur
fabula de
crucis in-
ventore vel
indice.

80 Fabulosa narrationi de Juda Cyriaco crucis inventore vel indice occasionem potuit præbuisse locus S. Paulini, quem supra protuli § 7 num. 67, de S. Helena referentis: Non solum de Christianis doctrina & sanctitate plenos viros; sed & de Judæis peritissimos... accitos in Hierosolymam congregavit &c. Textus enim verò ille postea admodum ab aliis amplificatus fuerit. Alicujus Hebræi meminit quidem Sozomenus lib. 2 cap. 1, agens de fraude gentilium, ne locus Resurrectionis ac Calvaria pateret Christianorum venerationi; sed istum Hebræum rejicit. Locum quippe dicit patefactum sive indicio cujusdam Hebræi in Orientis partibus degentis, ut quidam aiunt, qui paterno quodam scripto edoctus rem indicavit: sive, ut verius opinari licet, Deo signis quibusdam ac somniis eum ostendente. Neque enim arbitror, res divinas indicio hominum egere, quoties Deus eas manifestare decrevit. Verum sive Hebræus ille sit idem cum dicto Juda Cyriaco; sive ab eo diversus; nominatus ille idem notatur apud S. Gregorium Turonensem, à Ruinartio illustratum, Historia Francorum lib. 1 cap. 34 col. 27, ubi loquens de Constantino magno, Hujus, inquit, tempore venerabile crucis Dominicæ lignum per studium Helenæ matris ejus repertum est, prodente Judo Hebræo, qui post baptismum Quiriacus est vocitatus. Unde liquet, hæc de Judo isto crucis præmonstratore quisquiliis valde esse antiquas. Quid nostra interim imperatrix egit post inventum pretiosissimum illum thesaurum?

Abba

81 Summo delibuta gaudio crucem, in qua salus mundi pependerit, & quam Agnus sine macula sacratissimo suo sanguine purpuraverat, fuit intimo venerata affectu. Ambrosius in Oratione de funere Theodosii sic rem affirmat: Regem (in illo ligno) adoravit, non lignum utique, quatenus lignum est; quia hic gentilis est error, & vanitas impiorum; sed adoravit illum, qui pependit in ligno... illum, inquam, qui sicut scarabæus clamavit, ut persecutoribus suis peccata donaret. Avida Mulier festinabat tangere remedium immortalitatis, metuebat calcare sacramentum salutis. Læto corde & trepidanti vestigio, quid faceret, nesciebat. Pertendit tamen ad cubile, veritatis lignum refulsit, & gratia micit. Neque hic stetit piissima Femina religio; sed illius, quod invenerat, boni alios reddidit participes, teste Rufino lib. 10 cap. 8: Ligni, ait, ipsius salutaris partem detulit filio; partem verò thecis argenteis conditam dereliquit in loco: quæ etiam nunc (seculo videlicet IV, quo vivebat Rufinus) ad memoriam sollicita veneratione servatur. Codinus De originibus Constantinopolitanis pag. 38 addit ista: Helena Constantini mater, sacram Christi crucem Hierosolymis afferens, ingressa est Constantinopolim per portam, quæ vocatur Litorea, & quæ supra crucem reperta erant, li-

lia, phylla, basilica, triacontaphylla, sampfucha, balsama, ea omnia, quo conservarentur, in vasis plantavit, atque ibi deposuit, & monasterium in eodem loco nomine Gastria extruxit. Superiora confirmantur ex Theodoro lib. 1 cap. 18 editionis supra designata: Dominicæ autem crucis partem quidem palatio attribuit; reliquum argenteâ thecâ, quam fabricari jusserat, inclusum, civitatis episcopo (Macario nempe Hierosolymitano; nam de illo paulo antè erat actum) hortata, ut salutis nostræ monumentum ad posterorum memoriam diligenter custodiret. Collectis deinde artificibus, cum omnis generis materiam undique comparasset, amplissimas illas ac pulcherrimas construxit ecclesias &c.

82 Plura nos docet S. Paulinus in allegata post crucis sepnumero epistola, pag. 197: Inventa & probata crux Christi est; dignoque mox ambitu consecratur, condita in passionis loco basilicâ, quæ auratis coruscis laquearibus, & aureis dives altaribus, arcano positam sacrario crucem servat; quam episcopus urbis ejus quotannis, cum Pascha Domini agitur, adorandam populo princeps ipse venerantium promit. An verò hac dumtaxat die fuit crux exposita venerationi fidelium, nisi interdum, uti dicit Paulinus, religiosissimi postulent, qui hac tantum causa illud peregrinati advenierint, ut sibi ejus revelatio quasi in pretium longinquæ peregrinationis deferatur: quod solum episcopi beneficio obtineri ferunt? Affirmat S. Paulinus, Papebrochius autem die 111 Maii pag. 365 ei in hoc non assentitur, prout ibidem legi post. Sed tum instituti mei limites, tum ditionis modum excepero, si pluribus hic egero de publico vitalis ligni veneratione ac miraculis. Quare equi bonique consulat lector, si in sui gratiam assignem sequentes scriptores, qui de hoc argumento tractarunt. Sunt itaque illi noster Jacobus Gretserus, cujus De sancta cruce Opera in uno volumine simul edita sunt Ingolstadii anno 1616; Baronius tom. 3 Annalium, cujus indicem consule; Papebrochius ad diem 111 nostri Maii à pag. 364; Tillemontius Monumentorum ecclesiasticorum tom. 7 articulo 4 & 6 in S. Helena. Particularum crucis Christi per orbem Christianum dispersionem defendit Natalis Alexander loco supra citato contra Rivetum heterodoxum; de quo antè dixi.

§ IX. Passionis Dominicæ instrumenta à S. Helena inventa; ædificatæ ecclesiæ Hierosolymis; virtutes ibidem & alibi exercitæ.

Sanctus Ambrosius in Oratione de funere Theodosii, Quæsit, ait, clavos, quibus crucifixus est Dominus, & invenit. De uno clavo frenos fieri præcepit; de altero diadema intexuit: unum ad decorem, alterum ad devotionem vertit... Misit itaque filio suo Constantino diadema gemmis insignitum, quas pretiosior ferro innexas crucis redemptionis divinæ gemma connecteret. Misit & frænum. Utroque usus est Constantinus, & fidem transmisit ad posteros reges. Principium itaque credentium imperatorum sanctum est, quod super frænum. Ex illo fides, ut persecutio cessaret, devotio succederet... Bonus itaque clavus Roma-

D

inventionem; publicam ejusdem venerationis & miraculorum. Id est honore & pompa

E

F

A Romani imperii, qui totum regit orbem, ac vestit principum frontem, ut sint prædicatores, qui persecutores esse consueverunt. Rectè in capite clavus, ut, ubi sensus est, ibi præsidium. In vertice corona, in manibus habena. *Rufinus lib. 10 cap. 8 paullo aliter de clavis loquitur: Clavos, quibus corpus Dominicum fuerat affixum, portat ad filium. Ex quibus ille frenos composuit, quibus uteretur ad bellum, & ex aliis galeam nihilominus belli usibus aptam fertur armasse. Rufino in re adstipulantur Socrates lib. 1 cap. 17, ac Theodoretus lib. 2 cap. 18, qui simul alludens ad effatum propheta, Zacharias, ait, propheta diu ante prædixerat: Et quod in freno equi est, sanctum erit Domino omnipotenti, convenienter ad S. Ambrosium in prædicta oratione; sed an ad sensum textus sacri tam congruè, quam piè? Dicit quidem S. Hieronymus, fieri à Constantino iussa esse frena è clavis crucis Domini; sed applicationem ad effatum Zacharia non probat: nam tom. 3 Operum editionis Marianæ in caput 14 istius Propheta col. 1804 scribit ista: Audivi à quodam rem, sensu quidem pio dictam, sed ridiculam; clavos Dominicæ crucis, è quibus Constantinus augustus frenos equo suo fecerit, sanctum Domini appellari. Hoc utrum accipiendum sit, lectoris prudentiæ relinquo.*

B 84 S. Gregorius Turonensis De gloria Martyrum lib. 1 cap. 6, col. 727, quod inscribitur De inventione clavorum, eadem allusione utitur, & causam addens, Eo enim tempore, in quo tam frequentia erant naufragia ac demersio hominum, ut vorago navigantium diceretur. Tunc provida regina (Helena) condolens excidia miserorum, unum ex quatuor clavis deponi jubet in pelago, confisa de Domini misericordia, quod sævas fluctuum commotiones facile posset opprimere. Quo facto, redditur mare quietum, tranquillaque deinceps navigantibus flabra præstantur. Unde usque hodie nautæ sanctificatum mare venerantur, cum ingressi fuerint, jejuniis, orationibusque & psallentio vacant. *Ruinartius hic observat 1º, Gretserum & alios existimare, clavum ab Helena in mare quidem demissum, sed illico etiam retractum ab ea fuisse. Consule Gretserum in Operibus de sancta cruce tom. 1 lib. 1 cap. 93. Observat 2º, De clavis Dominicis (de quibus pergit S. Gregorius Turonensis scribere loco citato) cum sancta cruce inventis plerique Patres, capite præced. laudati scripserunt: at nemo, quod sciam, ita disertè quatuor clavos fuisse pronuntiavit. At de numero clavorum adiri potest Gretserus tom. 1 Operum dictorum lib. 1 cap. 20. Helena invenit etiam titulum crucis, ex præmissis supra § 7; uti & sacram lanceam, si subsistant, qua de ista re sunt scripta jam pridem apud nos tom. 11 Martii, ad diem xv, pag. 379 ex Bosio.*

C 85 S. Paulinus in epistola ad Severum citata hac narrat pag. 196: Prompto filii imperatoris assensu mater augusta, patefactis ad opera sancta thesauris, toto abusa filco est: quantoque sumptu atque cultu regina poterat, & religio suadebat, ædificatis basilicis contexit omnes & excoluit locos, in quibus salutaria nobis mysteria pietatis suæ, Incarnationis & Passionis, & Resurrectionis atque Ascensionis sacramentis Dominus redemptor impleverat. *Rufinus lib. 10 cap. 8 unam adem sacram ei attribuit, dicens: Regina templum mirificum in eo loco, in quo crucem*

Profusissimam

repererat, regia ambitione construxit. *Theodoretus lib. 1 cap. 18 adem sacram plus unam memorat, sed non determinat numerum ac diserte nomen. Collectis, ait, artificibus, cum omnis generis materiam undique comparasset, amplissimas illas ac pulcherrimas construxit ecclesias: quarum amplitudinem ac venustatem describere superfluum puto, cum omnes fere pii ac religiosi ed confluant, & operum magnitudinem contemplantur. Eusebius autem in Vita Constantini lib. 3 cap. 25 pag. 497 ecclesiam Resurrectionis adscribit Constantino his verbis: Beatissimum illum Dominicæ Resurrectionis locum, qui est Hierosolymis, illustrem ac venerabilem cunctis mortalibus efficere, officii sui esse existimavit. Confestim igitur oratorium ibidem exstrui mandavit, non absque Dei nutu ed inductus; sed ipso Salvatore ejus animum incitante.*

E 86 Sed credibile est admodum, sanctam ipsi exhibuit Matrem, quoad vixit, curas eo suas conver-tisse annisu quam poterat maximo; sed sumptibus Constantini. *Quoad vixit, inquam: diu etenim ante obiit, quam ingens illud opus fuit absolutum. Dedicacionem quippe ejusdem ecclesie accidisse anno 335; habemus ex Eusebio lib. 4 Vita Constantini cap. 45 pag. 549, cum ibidem dicat, illam solennitatem esse celebratam anno Constantini imperatoris trigesimo. Nam ibidem agens de sacerdotibus Dei, qui illam festivitatem ornabant, hac de se scribit: Ibi nos quoque . . . variis sermonibus publicè habitis solemnitatem decoravimus; nunc regalis fabricæ decorum ac magnificentiam scriptis enarrantes &c. Hoc modo dedicacionis solemnitas ipsis imperatoris tricennialibus summa cum hilaritate celebrata est. De variis nominibus loco inditis tractat Tillemontius nota 4 in S. Helenam; ubi nonnullas etiam proponit difficultates. Magna itaque ista ecclesia, de qua modo est actum, nunc Martyrium vel locus passionis, Magnum Martyrium, Martyrium ac monumentum mortis & Resurrectionis Jesu Christi; nunc verò ecclesia sancta Crucis vocabatur &c.; prout videre licet in nota mox allegata.*

F 87 Eusebius lib. 3 Vita Constantini cap. 43 in condempag. 504 testatur, duas à nostra sancta erectas dis Hurefolyne adibus fuisse ecclesias. Deo, ait, duo statim templa dedicavit: alterum ad speluncam, in qua natus est Dominus; alterum in eo monte, ex quo in cælum ascenderat. Nam & Emmanuel, quod est nobiscum Deus, sub terra pro nobis nasci sustinuit; & locus nativitatis ipsius, Bethleem ab Hebræis est appellatus. Ideoque Dei amantissima Augusta, Deiparæ Virginis partum eximiiis monumentis ornavit; sacram illam speluncam omni cultûs genere illustrans. Nec multo post imperator eandem Domini nativitatem regalibus donariis honoravit, variis ex auro & argento monumentis, velisque acu pictis, matris suæ cumulans magnificentiam. Præterea imperatoris quidem mater in memoriam Ascensionis Christi omnium servatoris, in monte Olivarum sublimia exstruxit ædificia, in ipso montis vertice sacram erigens ædem cum templo . . . Atque hæc duo augusta ac pulcherrima monumenta, immortalis memoriæ digna, in duabus sacris speluncis, Helena augusta, religiosi imperatoris mater religiosissima, piæ devotionis argumenta Deo servatori suo dedicavit, cum filius imperialis potentæ subsidium ei conferret. *Amborum istorum monumentorum constructorum honorem religiosissima nostra Imperatrici tribuunt Socrates lib. 1 cap. 17, ac Sozomenus lib. 2 cap. 2.*

Et

AUCTOR
J. P.

AUCTORE
J. P.

Et sanè divina providentia optimam tum temporis S. Helenæ dedit occasionem restaurandi & condecorandi sacratissimum hunc, quo aeternum Dei Verbum in carnis nostra substantia in lucem prodit, locum, cum diu antè ab Adriano imperatore, uti testatur S. Paulinus saepe citatus, Adonidis fano profanatus esset. In adificanda autem ecclesia montis Oliveti illud mirabile accidit, ut hujus ecclesia medullium numquam inferni marmore potuerit, locus videlicet, ex quo Christus ascendit in caelum; nec claudi fornix, qua parte desuper hunc locum respiciebat. Miraculum hoc & auctorum pro eodem testimonia citat collector Gallus Monumentorum ecclesiasticorum tom. 1 in compendio historia Domini nostri Jesu Christi § 24. Vide S. Paulinum pag. 196. Verum an sanctissima Imperatrix aliis sacris aedibus construendis operam navavit?

88 Affirmat Nicephorus lib. 8 cap. 30, eas ita enumerans: Excitavit quoque mirificum aliud templum in Gethsemani prædio Genitrici Dei, atque in sacrario ipso vivificum ejus sepulcrum firmiter inclusit. Quum verò declivis is sit locus, gradus marmoreos fieri curavit, viatores ex Sancta urbe orientalem plagam versus ferentes. Multorum quoque sermonibus circumfertur, declivorem illum locum, Vallem fletus, & torrentem Cedron, atque etiam Vallem Josaphat dici. In propinquo etiam esse hortum illum, in quo proditus est Christus, & in quo orare solitus fuerat. Sanctis item Infantibus, & ubi angelus pastoribus lætum attulit nuntium; in eis ipsis locis sacras extruxit aedes; Infantibus videlicet ipsis, & Verbi Puerperæ, nec non aliam quoque Sponso Josepho aedem. Post hæc, per varia Palestina loca Sanctam ducens, eamque deinde Hierosolymanam reducens, varias alias aedes sacras ipsi attribuit. Sed antequam hisce fidem habeamus, probationibus opus est, antiquiore quàm Nicephori, qui vixit seculo XIV, auctoritate firmatis.

89 Nec verò insignes piissima Femina dotes enitere tantum in condendis egregiis templis; sed etiam virtutes omnino singulares regia sua magnificentia ipsis adjunxit. Vin' Eusebium de hac re ita audire loquentem lib. 3 Vita Constantini cap. 45? En ejus testimonium: Assidue, cunctis videntibus, in ecclesiam ventitabat, & sacras aedes eximiis ornamentis decorabat, ne minimarum quidem urbium facella despiciens. Itaque videre erat mulierem prorsus admirabilem, modesto ac decenti habitu unà cum reliqua multitudine versantem, suamque erga Deum religionem omni piorum operum genere declarantem. Socrates lib. 1 cap. 17 de templis locutus, Porro, inquit, tam piè ac religiose erga hæc erat affecta, ut in ordine mulierum unà cum ceteris Deum oraret. Insignem habuit animi demissionem fastus omnis contemptricem ac Christi imitatricem cum erga omnes; tum verò præcipue erga sacrum monachorum habitum; ex Suida Lexico Colonia Allobrogum impresso anno 1619, tomo 1 ad nomen Ελένη pag. 875. Rufinus à demissione animi ac hospitali benignitate illam sic laudat lib. 10 cap. 7: Reliquit etiam hoc indicium religiosi animi Regina venerabilis. Virgines quas ibi (Hierosolymis) reperit Deo sacratas, invitasse ad prandium, & tanta eas devotione curasse dicitur, ut indignum crederet, si famulorum uteretur officiis; sed ipsa manibus suis famulæ habitu succincta cibum apponeret, poculum porrigeret, aquam manibus infunderet, & Regina orbis ac mater imperii, famularum Christi se famulam deputaret.

Varia virtutes, quibus egregiè excelluit,

90 Sed amplissima Regina beneficentia tam arcto urbis Hierosolymitana spatio apud dictas virgines contineri non potuit; sed cum ad varia hominum genera ac calamitates, tum ad varia Orientis loca pervagata fuit. Quippe magnitudinem animi ejus ac beneficentiam ita extollit Eusebius lib. 3 Vita Constantini cap. 44 pag. 505: Dum totum Orientem cum regali magnificentia peragraret, tum civitatibus, tum privatis, qui ipsam adibant, innumera beneficia acervatim contulit: innumera quoque militaribus numeris liberali manu distribuit. Pauperibus autem ac nudis, & omni ope ac solatio destitutis, quamplurima donavit, illis pecuniam, his vestem, ad tegendam corporis nuditatem, prolixè suppeditans. Alios item vinculis aut metallorum ærumnis afflictos exsolvit: quosdam violentiâ potentiorum oppressos liberavit: nonnullos etiam ab exilio revocavit. Consuli etiam potest Sozomenus lib. 2 cap. 2. Sed priusquam hinc abeamus; ad illa, qua de aedibus sacris, ac ministerio sanctæ Imperatricis apud sacratas Deo virgines modò relata sunt, observari ista volumus apud Lezanam in Annalibus Carmelitarum tomo 2 ad annum Christi 326, ubi hæc scribit: Hujus sanctæ Fæminæ auspiciis plura prophetici, & Eliani instituti cœnobita tum virorum, tum etiam feminarum, erecta vel restaurata fuerunt. Sepulchrum Domini, quod prius inveniri non poterat, revelatione duarum sanctimonialium. invenit. Ita enim tradunt historici nostri, Arnoldus Bostius lib. 5 Histor. cap. 23, & Joannes Palæonydorus lib. 2 c. 4, & alii post ipsos.

Hæc quidem Hierosolymis gesta. Laus ista roboratur ex Sozomeno lib. 2 cap. 2, ac Theodoro lib. 1 cap. 18. Quin etiam, quod post inventionem crucis collocari virgines in oratoriis facellis, ubi prius ipsarum virginum nomina scriptis mandasset, & victum ipsis è publico suppeditari jussisset, traditur in mox designato Lexico ad vocem Εστάδες.

91 Sed amplissima Regina beneficentia tam arcto urbis Hierosolymitana spatio apud dictas virgines contineri non potuit; sed cum ad varia hominum genera ac calamitates, tum ad varia Orientis loca pervagata fuit. Quippe magnitudinem animi ejus ac beneficentiam ita extollit Eusebius lib. 3 Vita Constantini cap. 44 pag. 505: Dum totum Orientem cum regali magnificentia peragraret, tum civitatibus, tum privatis, qui ipsam adibant, innumera beneficia acervatim contulit: innumera quoque militaribus numeris liberali manu distribuit. Pauperibus autem ac nudis, & omni ope ac solatio destitutis, quamplurima donavit, illis pecuniam, his vestem, ad tegendam corporis nuditatem, prolixè suppeditans. Alios item vinculis aut metallorum ærumnis afflictos exsolvit: quosdam violentiâ potentiorum oppressos liberavit: nonnullos etiam ab exilio revocavit. Consuli etiam potest Sozomenus lib. 2 cap. 2. Sed priusquam hinc abeamus; ad illa, qua de aedibus sacris, ac ministerio sanctæ Imperatricis apud sacratas Deo virgines modò relata sunt, observari ista volumus apud Lezanam in Annalibus Carmelitarum tomo 2 ad annum Christi 326, ubi hæc scribit: Hujus sanctæ Fæminæ auspiciis plura prophetici, & Eliani instituti cœnobita tum virorum, tum etiam feminarum, erecta vel restaurata fuerunt. Sepulchrum Domini, quod prius inveniri non poterat, revelatione duarum sanctimonialium. invenit. Ita enim tradunt historici nostri, Arnoldus Bostius lib. 5 Histor. cap. 23, & Joannes Palæonydorus lib. 2 c. 4, & alii post ipsos.

Has verò sanctimoniales Ordinis nostri fuisse, conceptis verbis exprimunt iidem Bostius, & Palæonydorus. Qualiter autem hoc in loco eadem pia Regina monialium juxta Carmeli ritum cœnobium extruxerit, quamque illi præpositam dederit cum aliis circumstantiis, sic habet relatus Bostius cap. 23 libro jam citato. Addit Bostius, in hoc monasterio primò matrem fuisse præfatam Mariam; eà defunctâ, Sycheleticam; eique successisse sanctam Maronam, & postea sanctam Saram subscribunt Palæonydorus & Coria, ulterius addentes, huic Saræ successisse quamdam nomine Romanam, & postea aliam, nomine Nonnam. Hæc Lezana; qui deinde etiam agit de monasteriis virorum Ordinis Carmelitani à S. Helena constructis &c. Credite posteri. Enimverò ut hæc vel tantillam credibilitatis umbram haberent, vetustioris auctoris testimoniis erant roboranda, tacente de illis genuina scriptorum antiquitate, quam Bostii & Palæonydori; hic enim anno MCDLVI. professus scribitur in Speculo Carmelitano tomo 1, lib. 11 partis 2, pag. 220; illius verò obitus adscribitur anno Christi MCDXCIX, ibidem pag. 274; ex Annalibus Ordinis ejusdem tom. 4. Quanam autem proportio est inter facta seculo quarto, & scripta seculo demum decimo quinto ad qualemqualem etiam faciendam fidem?

D

E

F

A

§ X. An S. Luciani martyris templum ædificarit ; SS. Trium Regum corpora impetrarit ; varia egerit in Belgica ; testamentum , ac piissimus obitus.

Opponitur templo S. Luciani, quod ab Helena ferretur conditum,

B

B Aronius ad annum Christi 326 num. 57 sic memorat : Reliquit in ea peregrinatione S. Helena & illud pietatis suæ nobile monumentum, nempe egregiam memoriam Luciani martyris, Drepani in Bithynia rēgia munificentia excitatam. Recens quippe erat in mentibus hominum tanti martyris certaminis recordatio, & insigne, quod post martyrium fuerat de corpore ejus in mare demerso subsecutum miraculum, cum delphinorum dorso delatum esset ad litus, quando (ut ferebat iniqua temporis conditio) Drepani fuit humili sepultura donatum. Hæc igitur omnium ore vulgata cum Helena percepisset, quæ erat sanctorum martyrum studiosissima, digno trophæo triumphum martyris ornare decrevit ; atque illic, ubi Drepani est collocatum ejus corpus, sumptuosam desuper basilicam erigendam curavit. Testantur hæc ejusdem Luciani Acta martyrii antiquitus scripta, in quibus istæc in fine leguntur : ”
 „ Postea autem quam nobis salutarem Domini re-
 „ stituit crucem, quæ magnum inter claros im-
 „ peratores genuit Constantinum, veneranda He-
 „ lena, quando revertebatur Hierosolymis, lo-
 „ cum honorans ; & in eo condidit civitatem,
 „ convocatis habitatoribus ex iis, quæ circum-
 „ circa erant, regionibus, & effectis operis par-
 „ ticipibus, & validis eam cinxit mœnibus, &
 „ martyri templum ædificavit maximum, quod
 „ nunc quoque insigne, & pulchrè extructum cer-
 „ nitur ab iis, qui & terra & mari ingrediuntur
 „ ac navigant „ De isto martyre, ejusque Actis consuli possunt quæ dicta sunt apud nos ad diem vii Januarii pag. 357 & sequentibus.

aliqua difficultas.

C

92 Super hoc, quod ex Actis S. Luciani martyris modo dicebatur Veneranda Helena .. locum honorans, in eo condidit civitatem, observa, instaurationem loci istius adscribi alibi Constantino. Nam in Chronico Hieronymi apud Scaligerum ad annum 328 pag. 181 hæc sunt : Drepanum, Bithyniæ civitatem, in honorem martyris Luciani (imò Luciani) ibi conditi Constantius (lege Constantinus) instaurans, ex vocabulo matris suæ Helenopolim nominavit. In Chronico Alexandrino, quod à nostro Matthæo Raderio vulgatum est Græco-Latinè, & Monachii editum anno 1615, id confirmatur pag. 663 : Constantinus, instaurata Drepani urbe in Bithynia ad cultum S. Luciani martyris, illam à matre sua Helenopolim nuncupavit &c. Sic ibi ad annum Christi 327. Procopius Casariensis lib. 5 cap. 2 De ædificiis Justiniani, de loco isto agens, cui quidem, ait, Constantinus in præmium nutritionis Helene matris suæ, nomen ac dignitatem urbis concesserat, sed nullum imperatoris magnificentiæ monumentum reliquerat. Nam si ornatum & structuram spectes, statum pristinum locus retinebat, nudo urbis titulo insignis, Helenæque alumnæ suæ nomine gloriosus. Et mox addit idem auctor, quanam ibi Justinianus construxerit. An hæc, quæ protuli, testimonia coherent cum civitate ibi condita à S. Helena ? At

Augusti Tomus III.

quid de templo ? Liberum de illo judicium lectori relinquo, quoniam è melioris notæ documento id probare vel improbare, in promptu mihi non est. Ex dictis etiam corrigi potest illud, quod habetur apud Philostorgium in Ecclesiastica historia à Gothofredo edita & Dissertationibus illustrata, lib. 2 num. 13 pag. 19, nimirum Helenam imperatoris Constantini matrem, ad fauces finis Nicomediæ urbem ædificasse, Helenopoli ea vocata. Quod castigat dictus editor in Dissertationibus pag. 80.

AUCTORE J. P.

93 Sanctæ Imperatrici nostræ Hierosolymâ profecta iter aliud adscribitur apud Capgraviu in Vita ejusdem Sanctæ fol. 176, ubi referuntur ista: Sancta igitur, ut diximus, Imperatrix cum omnia, quæ Hierosolymis agere constituerat, consummasset ad votum, tandem infinitis & impretabilibus ditata reliquiarum thesauris, ad filium suum Constantinopolim properavit. Profecta tamen, antequam Constantinopolim venerat, ad terras & provincias circa Indiam cum maximo ac nobili comitatu se transtulit, in quibus omnia templa & aras idolorum ; prout potuit, destruxit, & pro his in laudem & honorem Dei ecclesiis & monasteria sumptuosissimè ac devotissimè fundavit, & cultum divinum in cunctis partibus illis per omnia reparavit & ampliavit ; fidemque Christianam penè elapsam exaltavit & glorificavit. Insuper & trium SS. Regum corpora, Jaspar videlicet, Melchior & Balthasar à principibus & Prælatibus terrarum illarum non tam studiosè quam miraculosè impetravit : quibus, & aliorum variis suffulta reliquiis, gaudens Constantinopolim rediit ad filium, paulo post ad cælestis regni transitura palatium. Noster Michael Inchofer in libro, qui inscribitur Tres Magi Euangelici, cap. 37 de translatione eorum primum Byzantium, deinde Mediolanum tractans, Hanc, ait, translationem ab Helena religiosissima regina factam, tradunt inter alios Jacobus Genuesis, Joannes Frasquetius, & alii apud Joannem Picardum. Equilinus & quidam alii Constantino magno Helenæ filio tribuunt : plures etiam vetustiores, utriusque. Nec dubium cum religione matris, filii contempsisse pietatem. Itaque acceptâ de Magorum sanctitate famâ, quam in Perfidis atque Æthiopiæ regnis cultus Christianorum dudum vulgarat, nihil non fategit Helena, quo vel ex diversissimis orbis partibus, ubi gentium essent, studiosissimè eorum corpora conquiret, ac tam pretioso thesauro novam urbem à nomine filii Constantini tunc primum appellatam locupletaret. Facta verò voti compos, solenni pompa ea advehi iussit, atque in æde Sophiæ collocari &c. Galestinus in notis ad diem vi Januarii, Eorum corpora Constantinopolim è Persia jam pridem translata, & in basilica S. Sophiæ augustissimo apparatu collocata memorat ; sed à quo, & quo tempore non addit. Saussayus in Supplemento ad suum Martyrologium Gallicanum die vi Januarii : Horum corpora sanctæ Helenæ augustæ studio Constantinopolim ex Oriente allata, ibidem in ecclesia S. Sophiæ &c.

Dicitur Sancta ad provincias circa Indiam peragratâ destruxisse idola, & corpora trium Regum asportasse.

E

F

94 Alfordus ad annum Christi 326 à num. sed desideratam narrationem, quam apud Capgraviu paulo ante designabam, examinat ac tuetur tamquam veram, ita concludens : Et satis hic probatum habes, quod supra dixit Capgravius, Helenam ultra Hierosolymam perrexisse, idola destruxisse, ecclesias ædificasse, ubique Dei cultum promovisse, trium Regum corpora avexisse. Respondet ad jam relata primò, Helenam ultra

Cccc

Hieroso-

Hierosolymam perrexisse, satis est conforme Eusebio sub finem § 9 à me citato: Dum totum Orientem cum regali magnificentia peragrat &c. Quomodo verò totum, & quam accommodè, & quousque, & an ita accipi debeat, ut extendi possit ad terras & provincias circa Indiam, facilius quaritur, quam responderetur. Respondeo secundo, desiderare me prius antiquiora testimonia pro SS. Magorum corporibus ex Oriente Constantinopolim à S. Helena delatis, quàm factum illud veritatis albo inscribam; dispici autem poterit à nostris successoribus, quando mensis Januarii secundis curis auctior recudetur, an melioris nota documenta afferri queant, quibus translatio ista confirmetur.

95 *Ab Oriente in Occidentem nos vocant quadam facta, ibidem à nonnullis Sancta nostra attributa. Miræus in Fastis Belgicis ad diem xxii Julii pag. 478 scribens de Hilario episcopo Bisontino, (de quo in prætermis ad dictum diem mentio apud nos facta est) Sumptibus, ait, S. Helenæ imperatricis (quæ id temporis Vefontionem venerat) in imo monte Cælio augustam basilicam construxit, atque ad summitatem perduxit, quæ nunc S. Joannis dicitur. Aliam præterea in superiore montis parte, quæ sola S. Stephani protomartyris nomen retinuit, cœpit excitare. Idem à B. Helena dono accepit portionem sanguinis ejusdem S. Stephani, Hierosolymis alata; obiitque circa annum Christi trecentimum trigessimum. Sammarthani tomo 1 Gallia Christiana pag. 118 meminere de unica tantum S. Stephani basilica constructa, haud longè, sicut addunt, ab anno Christi cccxxv. Quæ mihi non satis certa sunt in tanta rei gestæ vetustate sine accommodatis eidem testificationibus. Ad illud interim, Quæ id temporis Vefontionem venerat, velim observari, quæ die xxi Maii in Commentario historico de S. Constantino magno pag. 20 à Papebrochio sunt intexta ad præsens propositum; videlicet laudati imperatoris matrem, quæ cum Hilario de fabricanda Vefontionensi ecclesia egisse dicitur, non nisi post annum 312 videre potuisse Gallias, contra Chiffletium, qui ante, sed nimis prematurè, hoc accidisse censuerat, prout ibi pluribus refertur, & adduntur ista: Quin illam deinde cum Crispo filio in Galliam Belgiumque miserit (Constantinus) ut Vefontione ac Treveris aliquamdiu ipsa habitaverit (quod utriusque urbis scriptores contendunt) insignium utroque in loco ecclesiarum fundatrix atque dotata, nolim ire inficias; satis est, si persuasero, alieno nimium tempore referri quæ Vefontione dicitur tractasse cum ejus urbis episcopo Hilario, nec inde quidquam haberi posse, quo vel Vefontione transisse Constantinus, vel cum ejus episcopo ante Hilarium Eusebio egisse probetur.*

96 *Hinc sequitur primò, ut S. Helenæ cum Hilario congressus Vefontione, qui Imperatrici nostræ tribuitur, si verè acciderit, non acciderit ante conversionem filii ejus Constantini, post hunc enim ipsa ad Christum conversa fuit, sicut supra conatus sum probare ex Eusebio. Vide ibi § 4. Sequitur 2º, ut, tametsi, præeunte Papebrochio, negare nolim dictum congressum, non abs re tamen sim facturus, si desiderem videre documentum, quo de adificatione basilicæ prædictæ & lectori & mihi certius constet in re præsertim adeo antiqua. Idem esto judicium de fundatione Sanctensis in Clivia. Miræus antea laudatus hanc ita memorat ad diem xviii Augusti à pag. 480: Sanctis in Clivia, collegium Cano-*

nicorum in honorem S. Victoris & aliorum cccxx D martyrum Thebææ legionis, eo loci pro Christo occisorum instituit; ut Stephanus Pighius, Canonicus Sanctensis, in Hercule Prodicio commemorat. Occasione autem habitationis S. Helenæ apud Trevirenses, Sammarthani paulo antè citati in Agræcio seu Agricio, istius sedis episcopo, hæc scribunt pag. 715: Concilio Arelateni 1 subscriptus legitur anno cccxiv (Vide Labbeum tom. 1 Conciliorum col. 1430.) Traditur & domum beatæ Helenæ sub invocatione S. Petri dedicasse. Vita istius sancti Præsulis data est à nobis die xiii Januarii, ubi pag. 779 dicitur Dominus beatæ imperatricis Helenæ, quæ rogatu ejusdem mulieris sanctissimæ à beato patriarcha Agricio in honore Principis Apostolorum Petri in sedem episcopalem metropolis dicata, & incomparabilis meriti thesauro, clavo videlicet ac ceteris Domini reliquiis est nobiliter ditata specialiterque honorata: quæ dicta sunt in fide auctoris.

97 *Idem omnino statuo de fragmento sequenti, quas volum quod vereor, ut mereatur majorem vim, sicut mihi quidem videtur, quam traditionis merè popularis, donec accedat antiquum testimonium. Gelenius itaque De Colonia Agrippinensis magnitudine lib. 3 syntagmate 2, § 1 agens de ecclesia collegiata S. Gereonis, Huic, ait, inter Colonienses ecclesias proxima est à metropolitana dignitas, origo verò etiam augusta & omnino regalis, utpote sub initia quarti seculi à Christo nato, ab augusta Fl. Helena Constantini magni augusti matre magno in divos Thebæos & Mauros milites affectu pietatis extructa opere regio ac raro. Quippe præcellæ in modum vastæ turris aut arcis, & octogonæ; quæ tanto cum res Coloniæ integræ manerent, auri fulgore emicabat, ut musivâ foris & intus elegantia ad Aureos martyres dici meruerit, quod nomen ante annos mille testatum à Gregorio Turon. lib. 1 Mirac. cap. 62, usque ad nostra tempora, splendore illo plurimum imminuto, tamen adhæret apud eruditos. Neque verò solum beata illa templorum fundatrix Helena muros, limina & tecta hujus loci constituit, sed etiam clerum collectum, uti reor, ex Orientalis disciplinæ viris religione præstantibus: quorum munus erat à consuetudine hominum noctu & interdium secretos ac claustrum communi clausos, psalmis aliisque sacris modis Deum laudare, Scripturis sacris invigilare, & interiori hominis statui reformando ad Christi similitudinem sese dedere. Id ut ita arbitrer, movet me cumprimis, quod constet, in hac ecclesia ante S. Benedicti ætatem abbates præfuisse, ex quorum successione est S. Maurinus: de quo in S. Pantaleonis basilicæ laudibus plura dicenda erunt. Quæ omnia si ab eruditibus credi velint Colonienses tamquam vera, non referri dumtaxat, sed probari debent.*

98 *Ulterius hic quæri potest de sacris reliquiis, quibus S. Helena Belgicam donasse fertur. Almannus in ejusdem Vita apud nos num. 43 hæc refert: De diversis Martyrum reliquiis composuit thecam, in qua etiam cultellum recondidit, quo Dominus noster Jesus Christus usus est in sacratissimo cœnæ convivio; qua dignitate admirabili & optanda volebat munire & insignire suam regionem, ut quæ erat toto mundo columna restitutionis per inventionem sanctæ crucis, esset & decus speciale aliquatenus patriæ suæ, Trevirensis videlicet secundum Almannum. Idem biographus apud nos num. 52 de Vefontionensi urbe sic loquitur: In Duvio flumine navis, quæ arcam*

E

F

in Belgica.

A arcam ferebat *sacrorum pignorum ab Helena missorum*; naufragium passa, super quod flumen Ventionum civitas est sita, facta est aqua multo tempore cultos arcæ sanctissimæ; de quibus reliquiis pretiosissimis, post plurimum tempus cum magna difficultate ab aqua sublatis, meruit insigniri prædicta ex parte civitas. *Apud Martene in Veterum scriptorum amplissima collectione tomo 4 inter Gesta Trevirensium episcoporum col. 168 petitur* clavus Domini, qui ibi loci ex collatione dominæ Helenæ augustæ habetur; quique, si dæmonis testimonio credi debet; cum quidam à dæmone vexaretur, & clavus hic ad effugandum illum cum aliis Sanctorum reliquiis illò delatus esset; à maligno illo perhibitus est ipse esse, qui pendens in cruce Domini pro salute humani generis fuisset in dextro pede confixus; cuius nimia virtute compelli se exire. *Quæ sacra pignora relinquimus in pia eorum, qui hæc sibi attribuunt, possessione. De S. Helenæ morte dicendum superest.*

99 Eusebius libro 3 Vita Constantini cap. 43 pag. 505 his verbis illam laudat: Nec multo post adificata duo templa, de quibus dixi supra § 9; num. 87, grandæva mulier dignum laboribus suis præmium retulit. Nam cum totum vitæ suæ tempus usque ad primam senectutis limina in summa felicitate traduxisset, & divinorum mandatorum uberes fructus tum verbis tum operibus protulisset; ac propterea vitam doloris expertem cum summa mentis & corporis sanitate peregisset, tandem exitum pietati suæ convenientem, & mercedem honorum operum in hac etiam vita à Deo consecuta est. Obiit autem non diu post suum iter in Palestinam, atque ad filium rediit: nam His & similibus aliis ibi gestis, quæ narravi nuper, rediit ad filium. Nec multo post ad meliorem vitam tranquillo animo migravit; uti videre datur apud Theodoretum lib. 1 cap. 18. Nec prætermisit piissimo erga Constantinum fungi ante mortem officio. Quippe è vita excessit; cum multa, ut refert ibidem idem auctor, de pia ac religiosa vivendi ratione mandasset filio, eumque extremis omnis generis benedictionibus cumulasset. Porro hæc vel similia ei inculcasse crediderim tunc temporis, quæ lego apud Suidam ante allegatum, pag. 875: Suum filium perpetuò celebrandum instituit, ut animum virtute præditum, sed expertem superbiæ haberet, & rempublicam accurate curaret, & Deo ferviret cum timore & tremore.

B *Post vitam piissimam,* pag. 505 his verbis illam laudat: Nec multo post adificata duo templa, de quibus dixi supra § 9; num. 87, grandæva mulier dignum laboribus suis præmium retulit. Nam cum totum vitæ suæ tempus usque ad primam senectutis limina in summa felicitate traduxisset, & divinorum mandatorum uberes fructus tum verbis tum operibus protulisset; ac propterea vitam doloris expertem cum summa mentis & corporis sanitate peregisset, tandem exitum pietati suæ convenientem, & mercedem honorum operum in hac etiam vita à Deo consecuta est. Obiit autem non diu post suum iter in Palestinam, atque ad filium rediit: nam His & similibus aliis ibi gestis, quæ narravi nuper, rediit ad filium. Nec multo post ad meliorem vitam tranquillo animo migravit; uti videre datur apud Theodoretum lib. 1 cap. 18. Nec prætermisit piissimo erga Constantinum fungi ante mortem officio. Quippe è vita excessit; cum multa, ut refert ibidem idem auctor, de pia ac religiosa vivendi ratione mandasset filio, eumque extremis omnis generis benedictionibus cumulasset. Porro hæc vel similia ei inculcasse crediderim tunc temporis, quæ lego apud Suidam ante allegatum, pag. 875: Suum filium perpetuò celebrandum instituit, ut animum virtute præditum, sed expertem superbiæ haberet, & rempublicam accurate curaret, & Deo ferviret cum timore & tremore.

C *condito prius testamento, ac præsentente Constantino filio, moritur.* 100 Annum ætatis, ac ultimam Sanctæ voluntatem testamento declaratam describit Eusebius Vita Constantini lib. 3 cap. 46 pag. 506: Jam verò cum satis longo vitæ spatio decurso ad feliciorum sortem vocaretur, annum ætatis agens circiter octogesimo, in ipso mortis confinio posita, testamento facto, ultimam voluntatem declaravit, heredem relinquens unicum filium, solum imperatorem ac dominum orbis terrarum, cum filiis nobilissimis cæsaribus nepotibus suis. Quorum singulis bona, quæ per universum orbem possidebat, divisit. Verum sicut mater piissima filium suum in hoc temporis articulo profecuta est tenerrimo officii affectu; sic ille summa cum observantia impendit supremam juxta ac demississima matri adeo sibi dilecta obsequia. Id quod Eusebius ibidem ita testatur, etiam edocens, quam beato ipsa sine quieverit: In hunc modum testamento facto diem ultimum clausit, præsentente & adstante ipsi tali tantoque filio, & omni obsequiorum genere matrem fovente, manusque ejus amplectente: adeo ut nequaquam mori Mulier bea-

Augusti Tomus III.

tissima, sed potius caducam hanc vitam cum immortali vita commutare rectè sentientibus videretur. Anima igitur illius in incorruptibilem & angelicam substantiam reformata, ad Deum servatorem suum assumpta est. *Theodoretus lib. 1 cap. 18: Et illa quidem post mortem eum honorem consecuta est, quem par fuit consecui illam, quæ tam studiosè tamquæ ardenti animo Deum coluerat. Viventem hæcenus aspeximus ac suspeximus Helenam, mortuam deinceps illustraturi sumus.*

AUCTORE
J. P.

§ XI. Depositio corporis; elogium; locus, annus ac dies mortis; an cum ea cohæreant ædes sacræ, quæ dicuntur à Sancta conditæ; ejusdem ætas.

C Adaver autem ipsius honore haudquaquam vulgari affectum fuit. Nam cum ingenti satellitum numero in regiam urbem pervectum, ibidem in regali monumento depositum est. Hoc modo imperatoris mater vivendi finem fecit, mulier sempiternâ memoriâ dignissima tum ob religiosos actus, quibus enituit, tum ob præstantissimum illum & admirabilem fructum, qui ex illa ortus est. Quem quidem ob ceteras res, maximè verò ob pietatem in matrem, beatum convenit prædicare. Quippe illam, cum antea Dei cultrix non esset, tam piam ac religiosam præstitit, ut à communi omnium Servatore instituta fuisse videretur. Regalibus autem honoribus ita eandem ornavit, ut in omnibus provinciis tum à paganis tum à militibus augusta & imperatrix nuncuparetur, & aurei nummi ejus imagine signarentur. Quin etiam thesaurorum regalium potestatem ei Constantinus concesserat, quibus pro arbitrio & ex animi sui sententia, prout libitum esset, uteretur. Nam & in hac parte matrem suam conspicuam & beatam omnium judicio reddidit. Quocirca ex iis, quæ ad memoriâ illius illustrandam pertinent, non immeritò hæc etiam assumpsimus, quæ imperator pro singulari sua pietate in honorem matris suæ gessit, dum divinis obtemperat legibus, quæ filiis debita in parentes officia injungunt. *Hæc Eusebius lib. 3. Vita toties assignata cap. 47, quæ variis debinc elucidationibus materiam præbebunt.*

Sacrum ejus corpus honorificè depositum, & ipsa laudatur

E

102 Ac primò quidem explanetur illud vivendi finem fecit, quarendo ubi & quando vivendi finem fecerit. De loco mortis non convenit inter auctores. Eorum sententiam primò in medium proferre juvat, ac deinde, expensis rationum momentis, statuere, utra præ aliis prevalere videatur. Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi 326 num. 15 multus est in enumerandis Constantini tunc temporis itineribus, ut matris ejus Helenæ mortem in urbe Romana probet accidisse. Helena, inquit, Romæ obiit, ut Eusebius docet: idque die xviii Augusti. Constat enim ex chronologia Codicis Theodosiani, Constantinum M. hujus anni initio constituisse in Thracia vel in Macedonia Heracleæ, ubi iii Nonas Februarii data lex 2 De custodia reorum; inde in Pannoniam profectum esse; ubi Sirmii Idibus Martiis dedit legem 1 De integri restitutione. E Pannonia in Italiam venit, & Aquileiæ mense Aprili legem emisit: Si quis eam, cuius tutor. Dein Mediolanum profectus, ubi mense Julio lex 3, De falsa moneta, emissa. Hinc Romam

ubi extreme-
mum diem
obierit,

F

C c c c 2

mam

AUCTORIBUS
J. P.

mam eodem mense Julio pervenit, ibique Vicenalia magnificè edidit, teste Hieronymo & Idacio in Chronicis, quæ in diem xxv Julii Constantini M. natalem incidebant. Data ibidem lex 3 De infirmis his, quæ sub tyrannis; viii Idus Jul. Hinc & recitata in palatio, Constantino scilicet præfente, mense Augusto, lex 3 De bonis vacantibus, eodemque mense Augusto Romæ Helena mortua & sepulta. Quæ omnia Gothofredo in eadem chronologia rectè observata, qui addit, falli eos, qui alio quàm currenti anno Helenam mortuam volunt. Ita ratiocinatur Pagius.

an Constantinopoli

103 Sed ei opponi possunt ista: Si docet Eusebius, uti volebat modo Pagius, Helenam Romæ obiisse; decisa lis est, & nihil requirendum amplius. Sed, amabo, edisserat nobis Pagius, ubinam id doceat Eusebius. Quid si contrarium doceat Eusebius ponendo nempe fundamentum quoddam seu indicium, vi cuius deduci queat, Helenam Romæ mortuam non esse? Nam si Romæ mortua fuisset, cadaver ejus in regiam urbem jussu Constantini pervectum non esset, id est in urbem Romanam, uti mox dicemus; quod tamen indicabat supra Eusebius, fuisse factam.

B

Nam etiam si sit equivocum eis βασιλευσάν πόλιν, id est, in regiam seu imperatoriam urbem, atque adeo vi terminorum non significetur, an antiqua Roma ac urbs regia, an nova potius Roma, urbs italem regia seu Constantinopolis, hic sit intelligenda; aliunde tamen videtur erui, antiquam Romam ab Eusebio hic indicari. Socrates tamen lib. 1 cap. 17 Eusebium secutus quidem, sed ejus sensum non assecutus, uti apparet, quando sic habet: Corpusque ejus novam Romam (eis βασιλευσάν, id est, ad urbem imperatoriam vel regiam, exstat in Græco) deportatum, in regalibus monumentis depositum est. Nam apud Baronium ad annum 326 num. 62 corrigitur Socrates, existimans Constantinopolim ab Eusebio verbis illis esse descriptam, Eusebii phrasin (ut apparet) minùs exploratam habens: nam urbem Romam iisdem verbis eundem intelligere consuevisse, quod alibi, dum agit de legatis ad Nicænum concilium missis, ait, apertè declarat, cum in significanda Roma utitur eadem nomenclaturâ, sic dicens Vitæ Constantini lib. 3 cap. 7: "Et quamquam illius ur-

C

bis, penes quam imperium est (In textu Græco est δὲ ἡ βασιλευσάν πόλις) episcopus, &c., intelligens de Romanæ urbis episcopo Silvestro. Cùm autem agit de Constantinopoli, urbem ejus nomine appellatam nuncupare solitus est. Consuli tamen de Socrate potest inferius Gloria posthuma § 1, num. 1. In Suida Lexico ad vocem Ἐσιδάδες hæc sunt: Ipius verò filius (Constantinus) corpus ejus Romæ in regia sepelivit.

an alibi,

104 Baronii sententiam approbat & sequitur Valesius in notatione ad illud Eusebii, in quo rotus hujus controversiæ cardo vertitur, libri 3 citati cap. 47, eis βασιλευσάν πόλιν, his verbis usus pag. 231: Romam (Eusebius) intelligit. Eò enim delatum est cadaver Helenæ augustæ. Ac præter argumentum Baronii, de quo ibi Valesius, contra Socratem, Adde, inquit, quod nondum dedicata erat Constantinopolis; ac proinde urbs regia vocari non poterat, cùm tunc temporis esset tantùm vetus Byzantium. Socratem tamen secutus est Cedrenus. Et verò Constantinopolis necdum tunc, anno videlicet Christi 327 vel 328, urbs regia vocabatur: nam anno 328 tantum cæpta est construi, secundùm Chronicon

Alexandrinum pag. 663 (Quin immò fortè verus anni dumtaxat proximè sequentis finem, prout observat Tillemontius tom. 4 Historia imperatorum nota 60 in Constantinum.) In Chronico itaque Alexandrino hæc sunt: Indictione 1 Const. xxiiii Januario & Justo-Coff. . . Constantinus, laudatissimus imperator, Româ profectus & Nicomediæ Bithyniæ metropoli moratus, sæpeque Byzantium profectus, primum Byzantii murum instauravit, magnamque partem ad veterem murum adjecit, novumque cum eo conjunxit, urbemque ipsam Constantinopolim dixit. Et ibidem ad annum 330: Indictione III, Const. xxv, Gallico & Symmacho Coff. . . Constantinus . . . urbem maximè illustrem & felicem condidit, senatu illustravit, & Constantinopolim nuncupavit v Idus Maias, die Lunæ, Indictione III, cum prius Byzantium vocaretur, nunc novam Romam vocari præcepit. Sub eo itaque nomine non fuit solemnè dedicatione seu celebratione vocata Constantinopolis ante annum 330, observante ad istum annum Pagio in Critica num. 2 ista in rem nostram:

105 Constantinum augustei imperii quinta quinquennalia edidisse demonstrat dedicatio urbis Constantinopoleos: urbes enim annis hujusmodi solemnibus additis dedicari, aut novis nominibus insigniri, aut reædificari, jam multoties insinuavi. Et num. 4: Quoad encœnia Constantinopoleos; ea rectè hoc anno, inquit, à Baronio recitata. Idacius epim in Fastis ad hos Consulès (Gallicanum nempe & Symmachum) ita scribit: "His cons. dedicata est Constantinopolis die, v Idus Maii, die videlicet undecimâ mensis Maii. Anno igitur Christi 328 vel 329 secundum præmissa nondum exstabat regale istud monumentum Constantinopoli, de quo supra Eusebius, ac proin quando dicit, Sancta cadaver in regiam urbem provectum, & ibidem depositum esse honorificè; intelligi id non potest de nova Roma seu regia urbe Constantinopolitana, sed de antiqua imperii sede seu Roma. Atque hinc consequens est, à vero aberrasse Theophanem in Chronographia, dum pag. 21, relata S. Helenæ morte, statim subjungit ista: Sepulta est Constantinopoli in æde sanctorum Apostolorum, quam filius ejus Constantinus, ut imperatores Christiani ibi post obitum humarentur, construxerat. Prima verò beata Helena in hac sepulta fuit, solemnibus Ecclesiæ Officiis & nocturnis vigiliis honorata.

106 Ex dièlis præterea conficitur, illam non obiisse Romæ, cum cadaver ejus in regiam urbem provectum fuisse affirmet Eusebius. Perperam itaque Nicephorus lib. 8 cap. 31 pag. 599: Quum autem ei finis vitæ instaret, cum celeberrima memoria Romæ decessit. Eundem errorem committunt Acta illa, quorum fragmentum dat Aringhus lib. 4 Roma subterranea cap. 9, num. 4; ubi lego sequentia: Postquam beatissima Helena Romam ad filium rediit; ibi plena dierum . . cælo reddidit spiritum. Ubinam ergo obiit Sancta nostra? Cùm Eusebius id unicum ad posteros transmisserit, Hoc modo imperatoris mater vivendi finem fecit, & de loco mortis nihil ibidem addat, neque noverim quidquam de eodem tradi ab antiquissimis auctoribus, superest; ut fatear ingenue, illum mihi hæcenus non esse comperitum. Nec assentior neoterico legendistæ Gallo, qui è conjectura refert hac die xviii Augusti in collectione sua historica de S. Helena, Nicomediæ cam vitâ sanctam, quando Constantinus, ut nomen ejus celebre redderet apud posteros, fundabat

D

E

F

Romæ non obiit; ubi verò, non constat.

A *dabat (seu instaurabat ; vide supra § secundum) re ipsa urbem Helenopolim in eadem provincia loco vici Drepani. Quamquam verò ex præmissis Romæ non obierit ; Romæ tamen eam annuntia- vimus in titulo ante hunc nostrum Commentarium prævium, quia corpus ipsius fuit eò translatum, uti variis rationibus jam ostendimus. De anno e- mortuali sanctissima Imperatricis, sicut supra mihi erat propositum, nunc tractandum, circa quem observo sequentia.*

Quam- quam in se- gnando an- no mortis

107 *Baronius ad annum Christi 326 num. 59 fatetur candidè, quoto potissimum anno Domi- ni defuncta ipsa fuerit, incompertum penitus ha- beri, neque obitum ejus certis consignare con- sulibus concessum. Pagius in Critica Baroniana mortem ejus affigit anno 326, prout videre ibi datur num. 15. Gothofredus in Chronologia Co- dicis Theodosiani pag. xxviii ad eundem annum, Romæ, ait, Helena mortua est inter filii ac ne- potum complexus, Augusti xviii, ibidemque se- pulta. Auctor Vitæ Constant. lib 3 cap. 46 & 17. Id quod ab aliis ad A. D. cccxxvii prox. ma- lè refertur. In loco mortis errat Gothofredus, uti modo ostensum est ex auctore Vita Constantini Eu- sebio : nec in anno mortis videtur ab errore im- munis ; de mortis die infra. Valesius in annota- tionibus ad librum 3 Eusebii de Vita Constantini pag. 231 ex Cedreno refert, Helenam duodecim annis ante Constantinum è vivis abiisse ; atque adeo hac ratione Helenam mortuam esse oportet anno Christi cccxxv aut certè cccxxvi. Quo tamen anno Hierosolymam profecta esse dicitur ab Euthebio & Rufino. Adde quod post Crispi cæ- saris & Faustæ augustæ necem Helena aliquamdiu supervixit, ut testatur Zosimus in lib. 2. Porriò Crispus occisus est Constantino augusto vii & Con- stantio cæsare Cosl. anno Christi cccxxvi, ut leg- tur in Fastis Idatii. Mors igitur Helenæ anno Domini cccxxvii rectè adsignari potest, quem- admodum sentit Sigonius in libro 3 De imperio occidentali.*

non multum discrepent auctores ;

B *108 Theophanes in Chronographia pag. 21 de S. Macarii Hierosolymorum patriarchæ locutus obitu, hæc subdit : Sub idem tempus beata He- lena annis vitæ octoginta numeratis, multisque Christianæ vitæ præceptis filio relictis, obdormi- vit in Domino. Tempus verò illud incidisse in an- num Christi 326, censet Pagius ad istum annum num. 14 ex Theophane. Sed tempora illa non sa- tis combino, neque intelligo. Nam obitus S. Ma- carii laudati apud nos tom. 11 Martii, die x e- jusdem mensis pag. 35 affigitur anno circiter 335 ; in Historia autem chronologica episcoporum Hie- rosolymitanorum, quæ habetur ante tomum 111 Maii nostri, pag. xvii dicitur, quod Macarius ultra annum Christi cccxxxiii non superfuerit, ni- si mensibus fortasse paucis. Quomodo igitur tem- pus mortis Helenæ cum tempore, quo è vita ex- cessit Macarius, & cum anno Christi 326 com- binari potest ?*

eundem ta- men

C *109 Pagius tamen ibidem & istum annum po- nit, & aliam pro eodem rationem addit his ver- bis : Quod etiam ostendit consulatus Flavii Vale- rii Constantini, Constantini magni fratris, anno sequenti gestus. Cum enim Helena nepotes suos Constantini M. liberos summo amore prosequere- tur, id ante omnia providit, ne quis ex Con- stantii liberis, Constantini fratribus, imperium eis subriperet. Quare illos velut exules, quoad vixit, semper detinuit, nunc Tolosæ in Gallia, ut scribit Aufonius, nunc Corinthi, quemad- modum prodit Julianus in epistola ad Corinthi-*

os, cujus fragmentum extat apud Libanium in AUCTORE Oratione pro Aristophane Corinthio pag. 217 ; J. P. ubi Libanius testatur, Helenæ consilio, & no- vercalibus odiis Constantium Juliani patrem hæc & illac traductum fuisse. Cum itaque Constanti- nus, Constantini magni frater, ut Zonaras pro- dit, anno sequenti consul processerit ; non du- bium, quin post matris mortem, hunc in fratrem honorem Constantinus M. contulerit. Hæc Pa- gius. De novercalibus odiis, quæ S. Helenæ im- putantur apud Libanium, postea § 12, num. 119 & 120 dicam.

E *110 Argumentum interim illud, quod Pa- gius promebat è dicto consulatu, non videtur ha- bere tantum firmitatis, quantum volebat ei in- esse. Nam collector Gallus Historia imperatorum tomo 4 de Julio, uti eum vocat, Constantio, Constantini fratre, tractans locis variis. (Vide indicem ad istum tomum) in Constantino impe- ratore articulo 74 pag. 258 consulem fuisse illum ponit anno Christi 335. Et artic. 63 pag. 227 ad consules anni 327 monet, primum hujus anni consulem, Constantium ab aliis nominatum, ab aliis verò Constantinum, verosimiliter eundem esse Constantinum tunc prætorii præfectum. In no- tatione autem 56 ad Constantinum imperatorem pag. 651, ubi de Constantino vel Constantio, qui consul fuerit anno 327, disserit ; inter alia, cre- di etiam posset, inquit, hunc esse Julium Con- stantium, Constantini fratrem ; sed notatus esset secundum consul anno 335, quo certissime con- sul fuit cum Albino. Deinde Pagium, à quo in Dissertatione De consulibus pag. 251 signatur consul anno 327 Flavius Valerius Constantinus, confusionis arguit. Sed hæc ex ipso retulisse, sit plus quam satis, quæ eò valent, ut pervideatur, quam sit difficile ex tali argumento præse definire emortualem Sanctæ annum.*

F *111 Tillemontius tomo 7 Monumentorum pag. 16 obitum ejus differt in annum 328 hoc ratioci- nio : Si, inquit, non fuerit in Palestina, nisi ad finem anni 326, difficile est, mortem ejus signa- re citius quam anno 328 ; & vix potest differri ferius ; quia non diu post illud iter obiit, secun- dum Eusebium in Vita Constantini lib. 3 cap. 43. Deinde citat Rufinum, qui lib. 10 cap. 11 hæc scribit : Mater Helena, ex hac luce decessit. Constantia tunc Licinii derelicta fratris augusti so- latis fruebatur. Constantia itaque, Constantini soror, aliquamdiu Helenæ supervixit, Rufino teste ; cujus mors si signari possit versus annum 329 aut 330, id quod facit dictus Monumento- rum collector tom. 4 Historia imperatorum in Constantino articulo 69, consequens est, ut He- lenæ obitus vix ultra annum 328 differri possit. Valeant itaque hæc ad controversum annum mor- tis S. Helenæ præterpropter figendum ; unde e- nim eum præcisè determinem, nihil in promptu habeo. Si itaque, inquit idem collector tom. 7 pag. 16 citatis, partem aliquam habuerit in fun- datione ecclesie Apostolorum, ac nonnullarum a- liarum Constantinopoli, sicut neoterici, ait, Gra-eci dicunt ; accidit hoc antequam Constantinus co- gitarit de fundanda nova hac urbe ; id quod pa- rum ei apparet verosimile, ac mihi, nisi partem habuisse in iis intelligas, quia vel illas decreve- rit postea condere, vel condendas Constantino de- signari ; quod potuit quidem fieri, sed factum tamen non scio. Codinus in Originibus Constanti- nopolitanis de templo Apostolorum paginâ 38 hæc habet : Templum SS. Apostolorum unâ cum ipso (Constantino) mater ejus extrui curavit formâ oblongâ*

AUCTORE
J. P.

oblongâ & tecto ligneo opertum. Item monumenta imperatorum, in quorum uno ipse cum matre conditus est. Hoc ultimum nisi intelligas eo sensu, quem modo indicabam de ecclesiis, non subsistit, secundum ea, qua superius pramisi. Et pag. 49 ac 50: Ecclesiam S. Romani B. Helena ædificavit, & prope eam deposuit capsam cum reliquiis prophetæ Danielis, & magni martyris Nicetæ, uti & aliorum Prophetarum reliquias, quas Hierosolymâ secuta attulit. Et paucis interjectis, Præterea etiam ædificavit S. Helena monasterium SS. Carpi & Babylæ ad imitationem sepulcri Christi, ex vario & admirando marmore, multisque possessionibus ditavit.

Dies obitus, 112. Dies, quo ad meliorem Sancta migravit vitam, creditur fuisse Augusti XVIII, prout in Martyrologiis videtur indicari passim, quando memoriam ejus referunt. Attendi non merentur Acta apocrypha S. Judæ Quiriaci apud nos excusa tom. 1 Maii, die IV; ubi pag. 448 narratur ista: Beata autem Helena dona multa derelinquens sancto episcopo Cyriaco ad ministerium pauperum, dormivit in pace septimo decimo Kalendarum Maii. Alibi etiam eodem die XV Aprilis nomen ejus notatur, ut dictum est jam pridem in Prætermissis apud nos ad istum diem tom. 11 ejusdem mensis pag. 371: S. Helenæ imperatricis transitus memoratur in Additionibus Greveni, & Martyrologio Canisii, & Adone Ms. S. Laurentii apud Leodienses, & in archidiecepsi Salisburgensi colitur Officio proprio cum tribus lectionibus de vita. Apud Aringhum Roma subterranea tom. 2 pag. 33, Sexto Idus Februarii dicitur mortua.

annus ætatis 113. Breviter hic observo ista de ætate, quæ obiit sancta Imperatrix. Hoc accidisse anno vita ejus octogesimo, tunc nondum integrè quidem, sed fere tamen expleto, videtur erui ex Eusebio in Vita Constantini lib. 3 cap. 46: nam ibi ad meliorem sortem vocata dicitur, annum (in Græco additur ἡδὼν, id est, fere, penè) ætatis ægens circiter octogesimo. Si ergo ἡδὼν & δι-φί, uti est in textu Græco, id est, fere, circiter numeraret illos annos, nondum eosdem compleverat secundum Eusebium: cui credendum est potius, quam qualicumque Actorum fragmento apud Aringhum paullo ante allegatum; ubi narratur ultra octogesimo ætatis annum reddidisse spiritum. Suidas ad vocem Ἐσιάδες, eam scribit octoginta circiter annos vixisse. Theophanes verò in Chronographia pag. 21 numerum rotundum εἴ οὐδὲν ἑξήκοντα, id est, annorum octoginta signat.

§ XII. Loca Helenæ nomine insignita à Constantino, creata ab eo imperatrix, conditi in ipsius honorem nummi, illustres gratiæ ac naturæ dotes; castigatur Libanius sophista.

Drepanum in Bithynia vocatur Helenopolis &c. Inter elogia, quæ initio paragraphi undecimi recitabam ex Eusebio, occurrebat memoria de honoribus publicis à Constantino magno redditis matri suæ. Verba, quibus rem è dicto auctore ibidem retuli, non est opus huc iterum transcribere, tametsi conveniens omnino sit, locum

istum aliunde pluribus illustrare. Id quod jam facio. Baronius ad annum Christi 326, postquam num. 57 egisset de S. Luciani martyris basilica constructa. (Vide quæ de ea retuli antea § 10) ita pergit num. 58 ad propositum nostrum: Filius autem, qui ad omnia sumptus copiosissimos supeditabat, Constantinus, voluit à matris nomine civitatem redditam amplio rem Helenopolim nominari, quod Sozomenus atque alii post eum affirmant. Sed & Pontum ipsum, Polemoniacum antea dictum, à matre sua Helenopontum voluit nominari. Testatur id Justinianus in Novella constitutione, cum ait: "Ab omnibus Helenopontus nuncupator: quod illi nomen à pientissimo principe Constantino impositum est occasione honestissimæ suæ matris, Helenæ scilicet pientissimæ mulieris, quæ nobis etiam sacrum Christianorum lignum invenit. Vetus enim illud nomen Polemonis, quo plerique in Pontu tyranni usi fuerunt, dehinc quiescitur: primum, quia tyranni extitit, secundò, quia de suo nomine urbem appellatam habet, scilicet Polemonium: tum etiam, quia pulchrius fuerit regiones Christianorum & regum nominibus designare, quam iis, quæ Polemi, hoc est, belli & tumultus, notionem præferunt." Hæc ibi. Observat tamen Monumentorum ecclesiasticorum collector sæpè citatus, in S. Helena pag. 18 circa duo illa nomina, unum aequè ac aliud substituisse, eorum singulis singularem provinciam denotantibus. Pergit Baronius:

115. At non unam tantum, sed duas civitates à Constantino erectas Helenæ matris nomine, Sozomenus affirmat: alteram nempe, de qua actum est, in Bithynia; alteram verò in Palæstina. Sed repugnat iis, quæ tradit Socrates his verbis: "Quod autem imperator in condendis urbibus multum studii posuerit, quod ex nonnullis vicis civitates effecerit, ut Drepanum matris nomine appellavit, ut Constantiam fororis Constantiæ nomine nuncupatam in Palæstina ædificavit, carit, litteris in præsentia mandare, minimè opportunum arbitror." In hunc modum Socrates: quod & verius esse probatur: cum civitas nulla reperiatur in Palæstina, quæ fuerit Helenopolis appellata. Fuit autem apud Antiochiam ad Daphnidis lucum celebris memoria Helenæ, dicta Augustale, ubi idem Constantinus imperator Helenæ suæ matris statuam collocavit. Hæc apud Suidam. Porro citationes, quibus eorum, quæ dicta sunt, fidem liberat Baronius, notantur apud ipsum loco designato ad marginem. Helenopolim in Palæstina frustra quæsi apud varios geographos: Ortelius tamen in suo Thesaurio geographico circa Bethaniam, ait, hanc fuisse, scribit Freculphus, ubi Lucianus archiepiscopus sepultus. Noster Jacobus Longueval tomo 1 lib. 2 Historia ecclesiæ Gallicana pag. 206 refert, Constantinum ædificari jussisse Elnam in montibus Pyrenæis super ruinas antiquæ Illiberis, & de nomine S. Helenæ, matris suæ, nomen Helenæ ei indidisse.

116. Insignem quoque Constantinus summa, quæ imperatoriam matrem prosequatur, venerationis tesseram exhibuit, quando Regalibus, ut supra dicebam ex Eusebio, honoribus ita eandem ornavit, ut in omnibus provinciis tum à paganis tum à militibus augusta & imperatrix nuncuparetur, & aurei nummi ejus imagine signarentur. Numisma unum representat Baronius ad annum citatum num. 61; plura Cangius in Familiis augustis pag. 41; videri etiam potest noster tomus V Maii, die XXI, pag. 23.

An due civitates Helenæ vocabulo nuncupate:

F

A pag. 23, ac prae aliis Bandurus in Opere, quod Numismata imperatorum Romanorum &c. inscripsit, tomo 2 à pag. 112. Inter alios nummos plures, datur pag. 113 sequens de uno notitia: PROVIDENTIAE AUGG. Castra cum stella supernè: in ima parte S AA. stella intermedia. In nummum hunc, qui ibidem dicitur regius, nonnulla ibidem observantur, quae describo: Nummi Helenæ cum hac epigraphe & hoc typo rarissimi sunt. Helenam augustam à Constantino filio nuncupatam anno cccxxv fuisse, scriptores produnt; quo anno pacem publicam, & securitatem reipublicæ jactari potuisse constat; cæso enim Licinio, Constantini non laudis quidem, sed potentiae æmulo, novi motus ab ambitione Ducum vix timendi erant; barbaros verò variis cladibus attritos apparere salutis suæ deinceps magis consulturos, quam alienas opes invadere conaturos esse: quapropter utriusque inscriptionis ratio satis constat; sed hæc, ut verum fatear, negotium non leve exhibet: nam augustum quidem unum illo anno reperio, Constantinum Maximum, cui & pax publica, & securitas reipublicæ acceptæ referuntur; alterum non reperio. Itaque illud tantum succurrit, nummos hujusmodi cusos fuisse anno cccxxvi in paucis illis mensibus, qui inter Faustæ cædem & mortem Helenæ effluerunt, augustosque duos, quorum providentia commendatur, Helenam ipsam & Constantinum esse. Cæterum nummi inscripti PROVIDENTIAE AUGG. licet in variis imperatoribus occurrunt, numquam tamen in augustis, præterquam in Helenis. Si præter inscriptionem, quam supra de Helena dedi § 3 num. 33, alias desideret lector, consulat Bandurum citatum pag. 113.

quando ei
collata:

117 Quantum ad tempus attinet, quo Helena à Constantino augusta & imperatrix dignitate fuit insignita, quodque paullo ante dicebatur à scriptoribus proditum, accidisse anno 325; Pagius in Critica Baroniana ad annum 326 num. 14 Theophanem de hac re ita loquentem inducit: Eodem quoque anno matrem Helenam, mulierem divino sensu præditam, coronavit Constantinus, & ut imperatrix monetam suo caractere cusam distribueret, donavit. Hac, uti addit Pagius, inquit Theophanes de rebus anno præcedenti gestis loquens. Ut enim in Dissertatione hypatica dixi, matres, uxores & sorores imperatorum augustæ in Vicennalibus, & id genus festis de more nuncupatæ.

à singularibus
gratie
ac naturæ
dotibus,

C 118 Nec verò beatissima hac Imperatrix à solo Constantino tam excellentibus decorata fuit honorum insignibus; verum etiam cum viva tum mortua variis scriptorum præconiis laudata est. Elogia, quibus eam extollit Eusebius, dedimus supra. A S. Ambrosio in oratione de obitu Theodosii, sanctæ memoriæ Helena vocatur, & honorificè predicatur. Et illa quidem post mortem eum honorem consecuta est, quem par fuit consequi illam, quæ tam studiosè tamque ardenti animo Deum coluerat, inquit Theodoretus supra citatus Ecclesiastica historia lib. 1 cap. 18. Sancto Paulino, uti & alius scriptoribus per decursum hujus nostri Commentarii allegatis, memoria ejus in benedictione est. Breve est illud Rufini lib. 10 cap. 7: Femina incomparabili fide, religione animi, ac magnificentia singulari. Concilium Chalcedonense apud Labbeum tomo 4 Conciliorum col. 608 volens egregia laudum congerie celebrare Pulcheriam imperatricem, instituit comparationem inter hanc & Helenam, simul utramque extollens: Pulcheria nova Helena. Zelum He-

lenæ tu (Pulcheria) sectaris. S. Gregorius Turonensis lib. 1 De gloria Martyrum cap. 5 S. Radegundem in Helena laudat, dicens: Et merito & fide Helenæ comparanda regina Radegundis. De ea egimus hoc tomo 111 hujus mensis, die XIII. Addere his liceat Theophanem, qui, relato S. Helenæ obitu, in Chronographia pag. 21 editionis regia Parisina hæc fatetur: Sacræ autem Hierosolymitanæ virginis, quibus religiosè de Deo sentiens Helena servarum more stans propriis manibus ministrabat, jugi piaque recordatione nomen ejus celebrantes, æternam ei beatitudinem precabantur.

119 Liceat postremò hic repetere brevissimum & à prudentia præsertim laudatum, quod antea num. 59 protuli, Eusebii in Vita Constantini lib. 3 cap. 42 de illa effatum, sed ad commendandas mentis ac naturæ ejus dotes accommodatissimum; dum ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ φρονῆσις, id est, mulierem singulari seu excellenti prudentiâ præditam fuisse, eam memorat. In quem locum ita commentatur Valesius in Annotationibus pag. 230: Helenam, Constantini matrem, mulierem fuisse singulari prudentia, præter Eusebii testimonium multa sunt quæ nobis persuadent. Cùm enim Constantinum imperatorem usque ad extremum vitæ diem sibi obsequentem habuerit, vel hoc unum singularis prudentiæ argumentum est. Fuit hoc etiam summæ prudentiæ indicium, quod filii sui opibus & Augustæ dignitatis fastigio non ad luxum & delicias abusa est; sed urbes ac provincias, & privatos homines liberalitate sua sublevavit. Cumque nepotes suos Constantini liberos summo amore diligeret, id ante omnia providit, ne quis ex Constantii liberis, Constantini fratribus, imperium eis subriperet &c. Recole quæ dixi nuper § 11, num. 109 ex Pagio; ubi de epistola Juliani ad Corinthios; cujus epistola fragmentum extare apud Libanium in oratione pro Aristophane Corinthio pag. 217, ibi indicatum est. Ibidem etiam de Helenæ consilio, ac novercalibus odiis, quibus Libanius restabatur, Constantium Juliani patrem hac & illac traductum fuisse. Ad hæc, Helenam παῖσιν ἡμετέροις ibidem appellari; observat Valesius citatus, id est, quantum ego quidem interpretor, callidam vel fraudulentam seu versipellem novercam: nam tametsi vox παῖσιν & propriè significet eum, qui in omnibus rebus versatus est; plus tamen improperatum Sanctæ Mulieri fuisse, ob rationes, quas continuo afferam, ex odio utique in Constantinum & Christianos ortas, suspicor.

120 Tillemontius tomo 4 Imperatorum in Constantino articulo 85, pag. 287 ostendit, quomodo imperator ille se gesserit erga fratres suos; ubi curam illam, qua haberi videbatur, Constantinum amandandi nunc in hunc, nunc in alium locum, refundit in metum, ne res imperii perturbaret; id quod prudentiâ Helenæ non esse indignum, merito asserit. Facebant itaque hinc fraudulentia, ac novercalia odia, quæ cum tam sancta vita ejus non conveniunt, nec in una eademque morantur sede. Os comprimant Libanius, homo gentilis & religionis Christiana oppugnator, dum sancti Patres, dum scriptores alii, dum antiquissima monumenta tam honorificè predicant testimoniiis spectatissimam nostræ sanctæ Mulieris morum probitatem & sanctimoniam. Et quis tandem Libanius ille sophista, ut vel hiscere contra Helenæ virtutem audeat? Multa de se habet libro, quem de vita sua conscripsit, ubi de se rebusque suis usque ad nauseam agit; in Christianos

& à prudentia præsertim laudatum.

E

F

Convenitur
Libanius
sophista

AUCTORE
J. P.

nos sæpius stylum stringit, præsertim tribus orationibus. Primâ . . . Constantinum M. teçtè carpit (ipsum enim intelligi notat scholiastes) quod gentilibus bellum vehemens & indefinens intulerat, ignem sacrum planè extinxerat, quod hostiarum suavitate inhibuerat &c. Secunda . . . admodum est proluxa, quâ non modò Constantium imperatorem perstringit, & religionem Christianam clam fugillat, sed & Juliani necem in Christianos . . . apertè rejicit, subditque eos hunc in finem jam dudum insidias parasse . . . Tertia denique, quæ edita habetur, oratio est de templis gentilium . . . in qua non modò religionis paganæ solennitatum, ædiumque sacrarum ex professo causam agit; sed & Christianos, præsertim episcopos & monachos in diruendis gentilium templis præcipuè operam navantes levato velo . . . vehementius acculat, *inquit Cavens heterodoxus in Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria à pag. 198. Quid ergo mirum, si calamum quasi per transfennam hic etiam atra bile tinctum strinxerit ille religionis Christianæ hostis contra S. Helenam, tam illustrem ejusdem religionis cultricem, ac propagatricem, nec non religiosissimi Christianorum propugnatoris Constantini matrem? Nam, ut rectè Alfordus ac breviter ad annum Christi 326 num. 71, Helenæ debet Christianus orbis Constantinum & crucem: in utroque restitutam fidem.*

§ XIII. Cultus è Fastis sacris Latinis; publica veneratio per varias Occidentis regiones diffusa; sacra lipsana; annua apud Græcos memoria.

Annua eius memoria

Qui S. Helenæ nomen Martyrologio inscripserit hac die xviii Augusti ante Ufuardum, è Latinis hagiologis genuinis & antiquis, novi neminem. Hic itaque tunc illam sic annuntiat: Viâ Lavicanâ, sanctæ Helenæ matris Constantini imperatoris. De illa autem annuntiatione in Observationibus ad dictum Martyrologium à nobis editum ac illustratum, hæc sunt notata: Helenam, in codicibus Adonianis repertam, a sterisco notavit Mosander, tamquam adjectitiam, idemque censuit Rosweyde: dubium igitur manet, unde eam sumperit Ufuardus: sed ab eò signatam esse, ut in textu retulimus, videtur certissimum. Et sanè illam annuntiationem verè Ufuardinam esse, fidem facit ejusdem hagiologi Martyrologium ad autographi, in San-Germanensi abbatiâ servati, exemplar vulgatum Parisiis anno 1718, in quo eadem prorsus annuntiatio habetur. Circa illud, quod modò dictum est de codicibus Adonianis, consuli potest Appendix ad Martyrologium Adonis, post illud à Rosweyde edita, ubi ad diem viii Februarii signatur: Item depositio sanctæ Helenæ reginæ. Memoria ejusdem Sanctæ etiam die xviii Augusti habetur in additionibus ad Martyrologium, quod sub nomine Bedæ à nobis est excusum ante. tomum 11 Martii.

notatur in variis Fastis sacris,

122 Florarium nostrum Ms. eadem die ita illam refert: Romæ, viâ Lavicanâ depositio sanctæ Helenæ reginæ, matris Constantini imperatoris, quæ lignum sanctæ crucis miraculosè invenit. Obiit anno salutis cccxxv. Annum hunc

corrigere ex dictis § xi, qui videtur etiam inde emendandus in Martyrologio novo Parisino, anno 1727 impresso, in quo annuntiationi S. Helenæ adjungitur ad marginem 330. Maurolycus & Galefinus illam etiam memorant, uti & Saussayus, qui sequens eidem elogium adaptat: Ipso die (xviii Augusti) Remis & Aureliis festivitas sanctæ Helenæ augustæ, quæ Constantini magni mater &c. Romæ crucis basilicam deinde condidit, quam salutiferæ crucis parte insignivit. In Galliæ decoramentum etiam religiosè propensa, Aureliis principem ædem construxit in Christi crucifixi veneratione: cujus & tunicam inconsutilem Treviris pio cultu observandam misit cum plerisque aliis redemptionis humanæ monumentis &c. Plura ibi dixit Saussayus, quàm ego ex antiquis documentis solidè possim probare.

123 Deinde, prout subdit Saussayus, cum miraculis, quæ in vita etiam patrauerat, post mortem coruscaret, à Theogiso monacho in Franciam corpus ejus sacratissimum advectum, atque in Altovillari cœnobio ingenti cum miraculorum fulgore collocatum fuit, ubi hætenus magna religione servatur, demptis aliquot particulis, quæ hinc Aureliam missæ, ad principis ecclesiæ ornatum & clientelam digna etiam observatione habentur. De translationibus postea tractabitur; Altovillariensis autem publicam sanctæ Imperatricis venerationem egregiè auxit ac propagavit, sicut postea patebit. P. Philippus à Visitatione in Acie bene ordinata plurimum Sanctorum & Beatorum utriusque sexûs Ordinis Carmelitarum &c.

typis edita, ad hanc diem xviii Augusti ista annuntiat: S. Helena imperat., pinzochera (id est, soror tertii Ordinis) Carmeli. De voce pinzochera sub ista notione agit editio novissima Glosarii Cangiani tom. 5, col. 494. In Annotationibus vero ad citatam Aciem, quas Mss. habemus, idem P. Philippus positionem suam deducit & pluribus explicat: S. Helena, Constantini imperatoris mater, Carmelitano Ordini saltem tertio ascribenda: quia cum lignum S. Crucis ope & opera S. Mariæ, Marthæ, aliarumque Carmeli sanctimonialium reperisset anno cccxxvi, in cœnobio Hierosolymitano tunc reparato, illa S. Helena remansit omnibus sanctimonialibus inserviens & obediens. Tandem earum institutiones Romam retulit, quas cum S. Constantia & aliis virginibus sedulo observavit usque ad mortem. Hæc damus, uti addit, ex Bostio cap. 22, ex Rinchenio in Vineâ Carmeli, ex Thoma de Jesu lib. ant. & aliis. Valde simplex & credulus sit oportet, qui hæc admittat. Res à S. Helena Hierosolyma gestas ex antiquissimis scriptoribus collegimus antea § 7 & sequentibus: ubi inter alia consuli possunt, quæ habentur § 9, num. 90, & huc applicari. Alios hagiologos, Sanctæ nostræ in suis Fastis memores, omitto, ac transco ad Martyrologium Romanum, in quo annua ejus memoria, toti Ecclesiæ Catholica venerabilis, ita hoc die xviii Augusti recitanda præscribitur: Romæ viâ Lavicanâ S. Helenæ matris Constantini Magni, piissimi imperatoris, qui primus Ecclesiæ tuendæ atque amplificandæ exemplum ceteris principibus præbuit. His ita expositis, venio ad alia monumenta, quibus publica Sanctæ veneratione illustratur. Ac primo de Italia instituatur sermo.

124 Baronius in Notationibus ad mox relatam annuntiationem Martyrologii Romani, Viget, inquit, nobilis memoria S. Helenæ Romæ in Atrio Sessoriano in basilica dicta S. Crucis, quam

D

(quæ potissimam inclaruit in Gallia) ac Martyrologio Romano.

E

F

Cultus publicus Romæ.

quam

A quam constat olim appellatam esse basilicam Helenianam, ut apparet ex Actis Sixti Papæ tertii, quibus agitur de damnatione Bassi exconfulis. *Fronto in suo Calendario Romano pag. 49 notat: Dicta est hæc & basilica Hierusalem &c. Tomo 1 Conciliorum apud Labbeum col. 1413 ex libello de munificentia Constantini narrantur ista: Constantinus augustus fecit basilicam viâ Lavicanâ inter duas Lauros, B. Petro & Marcellino martyribus: & mausoleum, ubi beatissimam augustam Matrem suam posuit in sarcophago porphyretico. Aringhus tomo 2 Roma subterranea lib. 4 cap. 9, pag. 33 e qualibuscumque Mss. S. Helenæ Actis refert ista: Sepulta est honorificè cum aromatibus Viâ Lavicanâ, ubi dicitur inter duas Lauros, milliario tertio ab Urbe. Et in eodem loco fecit basilicam (Constantinus) sanctis martyribus Marcellino & Petro, & ibi in mausoleo porphyretico, undique pretiosè sculpto, juxta regiam excellentiam, matrem suam sepelivit. De mausoleo Helenæ imperatricis meminit Mabillonius in suo Itinere Italico pag. 83. Anastasius Bibliothecarius in Stephano V, ita de eodem narrat: In basilica beatæ Helenæ fecit vestem de fundato. E quibus publicis honoribus eruo, uti sunt signa cultus, ita fuisse ejusdem incrementa.*

B *125 Piazza in suo Hemerologio sacro Romæ Christiane ac gentilis ad diem XVIII Augusti scribit, festum hujus sanctæ Imperatricis solenniter celebrari in eade ejus sacra, quam de' Crendenzieri vocant, cum indulgentia plenaria; ad sanctam Crucem in Hierusalem in nobilissimo ipsius sacello (quo loco, uti quidem refert auctor ille, ea habitavit, & ubi reliquerit pretiosa pignora instrumentorum passionis nostri Servatoris, funem videlicet, quo Christus fuit ligatus; spongiam, quâ potatus fuit felle & aceto, partem vestis Domini) & alibi. Nonnulla etiam supersunt notanda de aliis Italia locis. Suspicio etiam Venetiis fuisse, vel etiamnum forte superesse egregia cultus indicia, cum corpus S. Helenæ Constantinopoli eò translatum legam apud Ughellum Italia sacra tom. 5 col. 1326 prioris editionis: de qua re plura dicam infra, quando agam de translationibus corporis. Festum porro S. Helenæ, matris Constantini M., in ecclesia Veronenli agi die xvi Aprilis, notatur in Pratermissis ad istum diem tom. 11 ejusdem mensis pag. 402. De ecclesia S. Helenæ apud Lavinium amnem in agro Bononiensi mentio facta est tomo 1 Januarii pag. 90.*

C *126 In Lictionario, quod habemus, de Sanctis quibusdam Trevirensis Officii, Augusta Trevirorum excuso anno 1645, ad diem XVIII Augusti, Helenæ augustæ duplex signatur, cum 3 Lictionibus propriis in 2 Nocturno. Concilium Trevirense anno 1549 indictum, & ab Harduino nostro editum tomo 9 Conciliorum col. 2146, In civitate, inquit, nostra Treverensi hæc festa patronorum, Maximini, S. Simeonis, Visitationis, Helenæ &c. Apud Browerum in Annalibus Trevirensibus tom. 1 ad annum 1075 num. 45 lege ista: Hoc anno comperi apud Juræ montis pedem amœna planitie in veteri suburba no vico restitutam ecclesiam; in qua olim Numeriani antistitis ossa cubarunt, nobili S. Helenæ excitato patrocinio, quod ad hanc quoque diem obtinet. Titulus dedicationis saxo inscriptus, ecce, iste legitur: ANNO DOMINICÆ INCARNAT. MLXXV INDICT. XIII. VI KALEND. SEPTEMBRIS DEDICATUM EST HOC ORATORIUM IN HONORE SANCTÆ HELENÆ A. V. TREV. ARCHIE-*

Augusti Tomus III.

PISCOPO UDONE, ORDINATIONIS SUÆ ANNO AUCTORE J. P. VIII, IN QUO EST PARS SEPUL. CHRISTI DOMINI ET SANCTORUM SIXTI, LAURENTII, FOR-TUNATI, MARTYRUM, REMIGII, MAXIMINI, NAZARII, PRÆDICTÆQUE MATRONÆ HELENÆ, ET S. MARGARETÆ, ET S. CHRISTINÆ VIRGINIS.

127 De Anglia vero sic loquitur Alfordus ad annum 326 num. 69: Verum, ut par erat, insula nostra longè sanctius reginæ suæ parentavit fructis templis, & dictis ab Helena. Erant sine dubio Britannorum seculo plura hujusmodi. Sed oblitteravit fere omnia rerum varia & inconstantissima vicissitudo, quæ toties insulam afflixit, & sacra pessumdedit. Saxones tamen, ubi Christum didicerunt, & coli posse Sanctos; hanc augustissimam Feminam cum primis coluerunt, non tantum in Trinobantibus & Essexiensis comitatu, natali ejus solo (uti putat Alfordus) ubi ad Merseum oppidum ecclesia est ab Helena nuncupata: sed alibi etiam in Atrebatii, & Berche-riensî agro: ubi ab æde sacra, olim dicata Helenæ, dictum est oppidum Helenstoum. Est & aliud ejusdem nominis oppidum in Cartieuchlanis juxta Bethfordiam: ubi Juditha, illustrissima femina, monasterium erexit sacris virginibus, & locum consecravit Helenæ.

128 Londini quoque, quam urbem Regina, ut supra dictum, mœnibus cinxerat (ita quidem vult Alfordus) templum fuit Helenæ sacrum, quod Guilielmus Basingus fecisse memoratur. Et hæc quidem monumenta nominis ejus supersunt adhuc è tot ruinis, quas ætas hæc fecit inimica Sanctis. Denique meminit Alcuinus noster ecclesie, ubi cum cruce sancta Helena quoque colebatur; quod ipse in hunc modum describit poemate (quod ad marginem citatur) 248:

Adspice tu, lector, nostræ pia signa salutis
Ecclesie in medio, nobis mirabile donum;
Pro mundi vita, mundi jam vita pependit &c.
Hic quoque sit nobis sacra spes magna salutis
Agmine apostolico: quoniam hæc ara refulsit
Et simul Helenæ meritis vivacibus almæ,
Quæ invenisse crucis fertur mirabile lignum,
In quo Christus, honor mundi, laus, vita pependit.

129 En tibi, lector, nonnulla sacra lipsana, que quidem apud auctores S. Helenæ attributa reperio, atque in eorundem fide huc transcribo. Piazza paullo antè memoratus varia variis Roma locis assignat. Rasponus in Opere de basilica & patriarchio Lateranensi lib. 1 cap. 18, pag. 77 mentionem facit de cineribus divæ Helenæ augustæ. Inter Sanctorum reliquias Metropolitana ecclesia Brundusina, quarum catalogus exstat post Officia Sanctorum patronorum ejusdem ecclesie, anno 1583 excusa, invenio R., id est, reliquias S. Helenæ matris Constantini imperatoris. In Annalibus Trevirensibus apud Browerum tomo 1 ad annum Christi 327 num. 23 narrantur ista de ecclesia Trevirensi, ubi Sancta caput esse fertur: Ejus item sacratum caput in thesauris habet, multis post seculis huc Caroli IV imperatoris, & Cunonis archiepiscopi beneficio tralatum. Deinde tomo 2 ad annum Christi 1378 num. 51 de ornatu istius capitis ita narrat: Hoc ipso anno Arnoldus de Saraponte, majoris ecclesie Trevirensis archidiaconus, decimo sexto Martii, corporis ergastulo solutus excessit. Is. inter alia beatæ Helenæ augustæ caput auro argentoque vestiendum curavit, & lapidibus gemisque pretiosis ornatâ statuâ, monumentum suæ adversus Divam pietatis in gazophylacio reliquit.

D d d

In-

AUCTORE
J. P.

Inter reliquias Ulyssiponenses, de quibus mentio fit apud nos tom. II Januarii, pag. 612, notantur ad XVIII Augusti S. Helenæ augustæ sacra lipsana. Franciscus le Maire in Historia ecclesiæ ac diœcesis Aurelianensis unâ cum Vitis episcoporum istius cathedra anno 1648 Aureliani excusa, pag. 37 memorat os colli S. Helenæ, matris Constantini imperatoris, allatum ex Altiwillari diœcesis Remensis, ubi pars maxima corporis ejus gloriofi extat.

130 Græci in suis Fastis die XXI Maii annuam sancti Constantini magni imperatoris ac S. Helenæ memoriâ colunt sub una annuntiatione. Typicum S. Sabba ambos tunc ita refert: Sanctorum magnorum imperatorum, ac Apostolis confamilium, Constantini & Helenæ. Menologium Sirleti: Commemoratio religiosissimorum imperatorum Constantini & Helenæ. Menæa magna excusa: Memoria sanctorum, gloriosorum, à Deo coronatorum, & cum Apostolis comparandorum, magnorum imperatorum Constantini & Helenæ. Et mox duobus ambo his versiculis, quos modicè correxi, laudantur:

B

Οἱ κεινὸν εἶχον γῆς βασιλεῖς τὸ εἶφθῃ,
Ἐχέσι κεινὸν ἢ τὸ εἶ πῶς εἶφθῃ.

Corona quos communis in terra extulit,
Corona quoque communis in cælo beat.

Amborum quoque memoriâ signant Menologium Basiliæ imperatoris, Martyrologium Arabico-Egyptium nostrum, Menologium Slavo-Russicum Sparwensfeldianum, ac apographa Græca, quæ apud nos asservantur. Adde Ephemerides Græco-Moscas, quæ habentur ante tomum I Maii nostri pag. xxviii, ac Maium Græcorum metricum ibid. pag. xxvi. Apud Waddingum in Calendario festorum propriorum ecclesiæ Hierosolymitana, tomo 3 Annalium Minorum pag. 499 occurrit Helena sola ad diem XVIII Augusti, his terminis relata: S. Helenæ reginæ nec virg. nec mar. duplex.

quorum
profertur
publicæ ve-
nerationis
documentum;
ædes
sacra Con-
stantinop.

131 Peculiare autem est illud venerationis publicæ apud Græcos documentum, quod die dicto XXI Maii in honorem SS. Helenæ ac Constantini imperatoris, auctoritate regia jubeantur vacare tribunalia, sicut videre datur apud Balsamonem typis editum Parisiis anno 1620: nam in Photii Nomocanonis titulum 7, a pag. 79 sic scribit: Si vis autem planè scire, quibusnam diebus ferientur ac quiescant judicia, lege imperatoriam novellam, quæ mense Martio, XIV Indictionis, anno VI. M. DCLXXIV emissâ est à Deo coronato optimo & sanctissimo nostro imperatore domino Emanuele Comneno, quæ hæc tractat post principium: Decernimus ergo, ut illi dies sint ab omnibus negotiis & actionibus immunes, quos in præsentis Constitutione expressè enumeravimus: & in aliquibus quidem illorum ab omni actione cessetur, ut toto eorum spatio iudicium minime exerceatur, nisi imperatoris fortè dispensatio, aliqua fortè ratione vel necessitate, ut sæpe negotia facillè emergunt ac erumpunt, in his quoque voluerit iudicium sedere. In aliquibus verò ex parte judicia agitentur. Ac primum quidem tractandum est de iis, qui sunt ab omni actione immunes. Inter quos pag. 81 notatur dies XXI Maii propter sanctorum Apostolicisque æqualium imperatorum Constantini & Helenæ memoriâ. Huc accedit ædes S. Helenæ sacra Constantinopoli. Baronius ad annum Christi 326 num. 62, constat, inquit, fuisse Constantinopoli sacram ædem S. Helenæ, quæ, ut testatur Justinianus imperator, ibidem citatus, sanctissi-

C

mæ majori ecclesiæ copulata erat. *Cangius lib. 4 Constantinopolis Christiana pag. 147 meminit quidem de monasterio S. Helenæ; sed de dicta æde sacra non item.*

§ XIV. Varia Vitæ exemplaria designantur & castigantur; quodnam à nobis hîc typis excudatur.

Inter plurima Actorum seu Vitæ S. Helenæ Exemplaria, quæ apud nos exstant, primo loco profero Ms. ex Bodecensis cœnobii Ord. Regular. S. Augustini diœcesis Paderbornensis Passionali pergameno Ms. insigni mensis Augusti fol. cxxxviii pag. 4. Accepimus à P. Joanne Gamans Societatis Jesu. Ita incipit: Cum rex regum & Dominus dominantium Ecclesiæ suæ, quam per infirma mundi plantaverat &c. Post finem notatur eadem legenda esse in Mss. Læctionariis chori ecclesiæ metropolitanae Trevirensis; item S. Paulini, prout fidem facit idem Joannes Gamans. In illa Vita narrantur sequentia de nostra Sancta: Comperta filii credulitate, missâ epistolâ, ut eam in legalibus observantiis sequeretur, voluit, quem ipsa sequi in sua religione contempsit. Ille verò rescriptâ epistolâ petiit; ut effectu matris Judæi & Christiani convenirent. Regina verò petitioni imperatoris assensum præbuit, & convocata multitudine Judæorum, Romam perrexit. Sed summus pontifex Yzachar, quia in conflictu disputationis succumbere timuit, simulata infirmitate, ab ista se profectioe subtraxit. Attamen duodecim cum Augusta misit, qui inter cæteros honore magistræ præfulserunt, & non solum Hebræum, sed Græcum & Latinum sermonem noverunt.

133 Quibus cum apponere vellent duodecim alios doctores Ecclesiæ, qui cum illis congregarentur in disputatione, Silvester in multitudine hominum confidere noluit, sed solus, in sola Dei confidens potentia, cum eis de verbo Dei disputare non trepidavit. Sed hæc apocrypha sunt, secundum dicta in Commentario hoc § 5. Ad hæc, dicitur etiam: Mater Constantini condidit Helenopolim, in qua admonita per visionem Hierosolymam petiit; qua non consentiunt dicto Commentario § 10. Nec dissimulavero, indicare nugæ alias in dicto Vita apographo contentas: nam cum ibidem loci multos Judæorum conveniret, & doctores ex illis de turba segregaret, quid Regina actura esset, mirabatur. Fluctuantibus autem illis, Judas unus ex illis sacramentum, quod de ligno sanctæ crucis solus novit, plurimis revelavit. Moræ impatiens illos vocavit, & ubi lignum Dominicum reconditum esset, requisivit. Qui conveniens ei responsum non dederunt; donec omnes incendio flammaque interire timerunt; ideoque necessitate compulsi Judam hujus rei conscium tradiderunt: quem Regina nec blandimentis nec minis frangere potuit, sed ipsum in puteum siccum iussit projici. Reliqua piget referre. Verum quomodo crux sit inventa, præmissi in hoc meo Commentario § 7 & 8.

134 Loco secundo exhibeo aliud nostrum exemplar ex Bodecensis cœnobii Ord. Regular. S. Augustini diœcesis Paderbornensis Passionali pergameno Ms. insigni mensis Februarii fol. xc.

p. A.

A p. A. Incipit prologus : Si juxta Apostoli dictum spiritalibus spiritalia comparanda esse non ignoramus. Post prologum hæc subduntur : Incipit Vita S. Helenæ reginæ , cujus festivitas agitur sexto Idus Februarii. Beata igitur Helena Trevericæ urbis indigena. De patria differui supra § 1 & 2 ; unde probabilis nobis videtur fuisse Drepanensis in Bithynia. Paucula alia è pluribus ex ista Vita delibo : Ergo fide facta Judæa , animo quoque & corpore illis fieri voluit socia. Auctor item istius Vita citat gesta S. Silvestri ; de quibus consule supra § 5 , num. 50 ; sub finem verò lego ista : Sepelivit eam (de Constantino est sermo) in via Lavicana inter duas lauros in vico Drepani ; quem vicum princeps Constantinus cognomine matris dedicavit civitatem Helenopolim . . Congruè . . in vico quodam Drepani vocato habuit sepulturam. Enimverò cum Græcè drepani falsè interpretetur lætitiæ ; idem locus de falsis significatione translatus est in lunam, quæ Græcè dicitur Helenos. Hæc pro specimine istius Vita sufficiant ; quorum ineptias cognosce ex § 10 nostri hujus Commentarii. Pergo ad aliud exemplar.

B
Blaburense,

135 Desumptum illud notatur ex Ms. Blaburenfi Hurlaugiæ Titulum præfert : Incipit Historia de beata Helena , inventrice ligni vitæ , ac matre Constantini imperatoris Magni. Beatissima Helena stabularia fuerat &c. Promo inde nonnulla , ob qua nobis displicet illa historia. Hæc circumventa à Judæis cum esset in Bithynia in partibus Orientis , cum duobus nepotibus augustis Constante & Constantio penè fieri Judæa potuit , nisi vocatione Christi per filium à perfidorum esset consilio liberata. Denique hujusmodi ad eam scripta transmisit : Domino semper augusto filio Constantino mater Helena semper augusta &c. Ad hæc rescripta sunt hæc : Dominæ semper augustæ matri Helenæ &c. Ego nec hujus scriptam , nec illius rescriptum transcribo ; sed observo , Sanctæ à suo filio tributos tunc dumtaxat fuisse augustæ honores , quando illa vergebat ad tempus vite postremum , anno videlicet Christi 325 , sicut invenies in Commentario § 12 , num. 117. Nullius itaque illa epistola sunt auctoritatis. Et in ea quidem , qua Constantino tribuitur , ipse inducitur ita loquens : Cesset ergo in hac definitione nostra præsumptio , ita ut sacerdotes Judicæ sectæ & Christianæ religionis pontifices in unum conveniant , & nobis præsentibus mutua sensuum suorum altercatione agentes , ad veritatis faciant indaginem pervenire. Et paulo post referuntur ista : Tunc congregati sunt omnes Pharisei , omnesque Judæorum principes & doctores ad augustam Helenam . . Constantino itaque augusto & Licinio quater consulibus , die Iduum Martiarum facta est congregatio Christianorum & Judæorum in urbe Roma , in qua diversarum provinciarum fuerunt episcopi numero LXXV ; Judæorum verò sacerdotes cxx , exceptis his XII , qui ab Isachar pontifice altercationis gratiâ fuerant destinati . . Adfuit etiam episcopi cum Papa Silvestro.

136 Consules ibi signati conveniunt anno Christi 315 , quando videlicet Constantinus jam à triennio vel à quadriennio erat amplexus orthodoxam fidem. Peracta itaque , sicut subditur , disputatione S. Silvestri Papæ , Helena admonita per somnium Hierosolimam properavit. Verùm Sancta eo peregrinata dumtaxat fuit circa ultima vite sua tempora. Vide præmissa § 6 , num. 63. Collector tamen historia , quam castigo , narrationi supra dicta inventionem crucis subnectit , & observat ista : Hæc tamen qualiter gesta sint , Augusti Tomus III.

diversi diversa loquuntur &c. ; sed ego cum illa non prosequor , ne longior sim , tum alia plura , qua in nostro apographo postea sequuntur apocrypha , eandem utique cloacam referentia , è qua commentitia S. Juda-Quiriaci Acta prodire , que habentur apud nos tom. 1 Maii , die IV , à pag. 445 , prout fiet perspicuum conferenti utramque narrationem. Præter hæc , in dicto egrapho Blaburenfi hæc memorantur de Sancta : Cum ætatis suæ ultra octogesimum ageret annum , Romæ obiit. Utrumque reprobaui in Commentario prævio , quem consule § XI. Denique , sequitur in eodem apographo : Corpus beatissimæ Reginæ modò Venetiis translatum est , & habetur in monasterio , quod ad S. Helenam nuncupatur , juxta Castella in quadam capella. At clariora ac verisimiliora dabuntur infra de Sancta corporis translatione & asservatione.

137 Exemplar aliud Vita in manibus habeo qua nota ex Ms. Rubæ vallis , cujus , uti exemplari nostro adscriptum lego , auctor putatur Almantius (sive Almannus) monachus Altvillarensis ; ita enim præferebat codex Resbacensis. Prologus ita incipit : Excellentissimi Romani imperii caput præsentatur sanctæ Ecclesiæ , sancti Spiritus asurgimus præsentia. Narratio autem dividitur in capita duodecim. Capite tertio narratur ista : Treveris civitas est Galliæ . . In hac urbe erat puella nobilis , excellentiâ proavorum regum clara , superbo antiquorum Treverorum sanguine derivata. De humili Sancta genere egi in Commentario § 2 ; ubi etiam de patria § 1 & 2. Capite 5 ejusdem exemplaris dicitur circumventa à Judæis divertisse ad Judæismum , ac scripsisse ad filium epistolam , cujus verba ibi proferuntur , de eodem amplectendo. Capite 6 datur responsoria Constantini. Cap. 7 occurrit disputatio S. Silvestri cum Judæis &c. Vide qua paulo antè diximus. Ex his collige , cujus nota sit illa Vita. Constat verò capitibus 14. Nobis autem non videtur improbabile , hujus Vita auctorem esse Almannum , etsi aliam is scripsit ; neque enim pugnat , eundem de una eademque Sancta duas diversas scripsisse Vitas.

138 Exemplar denique aliud exstat apud nos , aliis nostris à Chiffletio huc missum , quod ex Ms. S. Benigni Divion. , & Vallis Lucentis , & Cartusie Divionensis exceptum notatur. Hic eidem præfigitur titulus : Incipit epistola Almanni monachi de Vita sanctæ Helenæ. Tum sequitur : Agnosceus , o lector , seu quicumque auditor , debitas obedientiæ metas , ne reputes , quæso , audaciæ , quod materiam viris peritissimis solummodo dignam quasi temere tantillus aggressus sum. Et , nonnullis interjectis , declarat auctor tempus & argumentum suæ lucubrationis , nec non vite suæ institutum his verbis : Ergo , ut paucis absolvam imperante apostolico domino Hincmaro , Remensis urbis episcopo , exhortatione etiam Fratrum meorum in Christo , volui breviter colligere , quantum ad nostram notitiam potuit pervenire , sanctæ Helenæ ortum , progressum & excursum , & qualiter à Romana urbe ad nostram delata sit patriam , quibusque nostris temporibus claruerit virtutum miraculis.

139 Epistola subnectitur prologus ; prologo apographis autem capita : qua quidem hoc loco statueram merito intranscribere , imo jam transcripseram , quando uritur. animus mihi erat , dictum Almanni exemplar prælo non committere ; ut ex capitum istorum conspectu fieret perspicuum , ab eo non tam Sanctæ Vitam historicam , quam piam de illa homi-

AUCTORE J. P. *liam fuisse conscriptam. Deinde vero postquam ad primum preparaveram quaecumque hoc exemplar, more nobis usitato capita illa daturus sum post prologum auctoris. Nec verò suis Almannus navis caret. Nam prater eos, § 1 & 2 superius obiter à nobis indicatos, habet etiam apud nos cap. 2, num. 24: Tandem circumventa à Judæis, ad Judaïsmum divertens, veritatem ibi arbitrata est se invenire posse. Erga fide facta Judæa, animo quoque & corpore illis voluit fieri socia. Et paulò post allegat gesta B. Silvestri verè apocrypha. Non rectè item ab eodem Almanno postea dicitur cap. 6, num. 59: Reversa est Romam ad filium, ibique explevit cursum vitæ suæ. At vide dicta superius § xi, ac dicenda inferius in Annotatis ad partem tertiam miraculorum lit h. Deinde mox subdit idem auctor: Ibidem est sepulta à filio . . in via Lavicana inter duas lauros in vico Drepani, quem vicum princeps Constantinus cognomine Matris dedicavit civitatem Helenopolim &c. Sed quàm illa sint ineptè combinata, videre licet in Annotatis ad cap. 6, lit. c. De Almanno autem illico redibit sermo, ubi prius alia quadam Actorum exemplaria recensuero.*

B *140 Vita etiam ejusdem Sanctæ exstat typis edita apud Capgraviium in Legenda Sanctorum Angliæ a fol. 173 verso: quantà verò emendatione indigeat, perspicuum fiet eam legenti, tum ex dictis circa alias vitas, tum ex sequentibus. Scriptor quippe adeo fuit ignorans & simplex, ut tempore S. Helenæ Ordinem Benedictinum existisse memoret: Aliam, inquit, insuper & ejusdem pulchritudinis (ecclesiam fecit) in monte Thabor, ubi & fortissimum monasterium fundavit . . cujus abbas Ordinis sancti Benedicti insulâ, anulo, baculo pastorali, ac bulla plumbea utebatur. Ego enimvero spongiam non adhibebo, ut istius Vita maculas abstergam, nec emendabo eam, qua habetur apud Petrum de Natalibus lib. 7 cap. 73. Parva etiam esse auctoritatis illam S. Helenæ historiam, quam citat Aringhus lib. 4 Romæ subterranea cap. 9, num. 16, vel ex hoc solo indicio suadet, quod conscripta non fuerit nisi post tempus Anastasii PP. IV, id est, post annum Christi 1154; cum de sepultura ejusdem Pontificis ibidem fiat mentio.*

C *141 Atque hac quidem de variis Vitarum exemplaribus, tam illustris Sanctæ gestis ita parum accommodatis, ut statuerem, nullum ex his omnibus prelo committere, satius utique judicans, sola collectione historica ex antiquissimis historicis deprompta illustrare præclara ejus facta, atque ipsos sæculari fontes, quam rivulos à sordibus non defecatos. Ne tamen nullam Vitam demus, Almannianam damus. Accedit eo, quod non sciamus, illam typis fuisse vulgatam. Item conveniens est omnino, ut aliquod saltem è tot rejectis exemplaribus excudatur: habebit denique in Almanniano lector, prater qualemqualem historiam, unde etiam pium erga Sanctam pascat affectum. Historiam quoque ipsam emendare ac supplere poterit è nostro Commentario prævio. Vita scriptor fuit cœnobita monasterii Altivillarensis, Ordinis S. Benedicti. Claruit anno Domini 890, secundum dicenda inferius in Gloria Sanctæ nostræ posthuma § 1 num. 9, occasione translationis ejus ad prædictum monasterium, quam etiam scripto prodidit idem biographus. Vide ibi de eo plura. Quia verò hanc Vitam scripsit imperante apostolico domino Hincmaro, Remensis urbis episcopo, ut dicit in sua epistola eidem Vitæ præ-*

D *via; sequitur, ut illam non scripserit ante annum Christi 845, quo præsul ille cœpit sedere; nec post annum 882, quo desit vivere. Exemplar porro nostrum Ms. in nova capita de more distribuimus, prioribus tamen retentis, & ad marginem editionis nostræ appositis. Nec verò negleximus illud castigare & illustrare notationibus. Debemus illud P. Chiffletio, sicut patet ex ipsius nomine, quod eidem adscriptum est. Quæ autem uncinis includuntur, quæque notabuntur ad marginem, desumpta sunt ex alio apographo, quod apud nos est, & signatur acceptum ex Ms. S. Martini Treviris, additurque esse collatum cum Ms. S. Maximini ibidem. Reliquum est, ut hanc Vitam seu Homiliam potius lectoris oculis subjiciamus.*

V I T A

SEU POTIUS HOMILIA

Auctore Almanno, cœnobita **E**
Altivillarensi,

Ex Mss. S. Benigni Divionensis, Vallis Lucentis, & Cartusie Divionensis, cum exemplari Trevirensi collata.

EPISTOLA AUCTORIS.

A Gnosce, ô lector, seu quicumque auditor, debitas obedientiæ metas, ne reputes, **Auctor sua tenuitatis conscius,** quæso, audaciæ, quod materiam viris peritissimis solummodo dignam, quasi temere tantillus aggressus sum. Etenim cum deberem solo venturi iudicii metu cohibere me ipsum, & amaritudinem doloris fletu temperare dulcedinis, habens peccata mea coram me semper; maximam tamen spem tantæ rei inde potui accipere, quòd, docente Apostolo, novi, regnum Dei non esse in sermone, sed in virtute. Virtutem autem obedientiæ didici permagnam, cujus formam Dominus noster in seipso, vel potius seipsum exhibuit, & ad hanc solam suos invitavit, eisque hanc solam vel maximam disciplinam tradidit, dicens: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, per mansuetudinem infundens charitatem, & per humilitatem [intimans] unicuique fidei animæ debitam cognoscentiam. Unde pauperes ac simplices, & piscatorio labore seu scenofactoria arte victitantes, suæ contulit magistris Ecclesiæ, non arte grammatica oratores, aut eloquentiæ fastu rigidos, vel divitiis seculi affluentes, magis requirens animi affectum, quàm facundiam verborum. Ista siquidem tenui videns scintilla, minimè hæsitavi, quod ille, qui primitias massæ corporum nostrorum levavit ad cælos, erigere possit mentem ad complendum ex parte nostræ devotionis munusculum, qui se & capabilem a gratis exhibuit, & cum neminem sui capace[m] invenerit, omnes sui capaces gratuito munere fecit.

2 Ergo ut paucis absolvam, ductus timore divi-

*Hincmarus
raven ep.
Remensis,
& aliorum
adhortatio-
ne indu-
ctus,*

A divino, imperante Apostolico Domino Hincmaro *b*, Remensis urbis episcopo, exhortatione etiam fratrum meorum in Christo, volui breviter colligere, quantum ad nostram notitiam potuit pervenire, sanctæ Helenæ ortum, progressum & excursum, & qualiter à Romana urbe ad nostram delata *c* sit patriam, quibusque nostris temporibus claruerit virtutum miraculis. Cujus rei si secundum condignam sibi expositionem vellet aliquis esse relator, necesse esset, ut aut Tullianam superaret eloquentiam, aut Augustiniano redoleret stylo. Etenim res est non parva tractanda, cum videris, ô quicumque nostræ parvitas causam fueris dignatus attingere, qualiter Helena sancta fuerit, immò sit pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata. Nam si laboraverunt Græci foliis verborum notare suam Helenam *d*, & gratiâ terrenæ generositatis, & corporeæ formositatis in laudem ejus confingere mille mendacia, texere epilogos, afferre declamationes, cujus Helenæ auguria ita erant apud Troianos ingrata, velut Callandræ vaticinia incredita; quanto magis nos nostram Helenam prosequi debemus laudibus pietatis, quæ turris candoris effecta, etiam super petram Christum stabili radice fundata, una columba perfecta & proxima stat à dexteris Domini in vestibus deauratis, veritatis opera approbans, & veritatis dicta confirmans, cui in præsentī vita canens David: Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum & domum patris tui, & concupiscet Rex decorem tuum, quoniam ipse est Dominus Deus tuus.

*animum ap-
pulis ad
scribendum
de S. Hele-
na,*

B 3. Efficaciter [namque] ista audivit, feliciter vidit. Inclinauit [enim] humiliter aurem suam, & mansuetudine multa oblita est populi sui, & domus patris sui. Ergo manet illi ingens præmium, quia concupivit Rex decorem ejus, dicens ei: Tota pulchra es, amica mea, & macula non est in te. His breviter prælibatis propter excitandam lectoris voluntatem (licet enim ex parvo sit, tamen res magna est) hoc præmonere curamus, ut, excepto jure colligendi, quod nostra non eget commendatione, si, quidquid addere potuit palæstra nostri ingenii, offenderit gravitatis aures, nostræ deputeretur ignorantia, ad quam de tanta materia nihil amplius potuit pervenire vel rectius: si autem in aliquo placuerit viris cordatis, ad illum referatur, à quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum, descendens à Patre luminum. Verum jam demus narrationi operam, illud præponentes, qualiter ab initio creati hominis præsignatum est salutare mysterium crucis, de cujus inventione beata Helena triumphavit in terris: unde & in æternum gaudet in cælis, habens proinde venerationem debitam, & in præsentī Ecclesia, quæ omnes hujus seculi tempestates & fluctus ejusdem sanctæ crucis vexillo superat, & in futura, quæ per ipsum sacratissimæ crucis lignum ad hoc jam pervenire meruit, ut felici contemplatione cernat Crucifixum.

A N N O T A T A.

a Capabilis, est is, qui facile capit, item qui capi & comprehendit potest. Galli voce capabile utuntur, quando de viro docto verba faciunt, qui facile scientias capiat, & comprehendat. Exempla dat Cangius in Glossario. Nostrī verò biographi phrasim se capabilem gratis exhibuit, ita expono, fecit, ut capi & comprehendit possit,

quantum homini divinâ gratiâ prævento licet. **A. AL-**
b Hinc in Commentario prævio § 14 fiximus **MANNO.**
tempus, quo auctor noster scripsit.
c De Sancta translatione ac miraculis agetur inferius.
d De ista Helena, & Callandra, qua mox hic sequitur, consulat lector historias poëticas vel mythologos.

PROLOGUS EJUSDEM
AUCTORIS.

Ingenium prudentiæ mortalis admodum pauci *De profana*
speculantes, acie mentis nequiverunt in ænigmate intueri lumen intelligentiæ, ideoque visibilibus inhærentes patiuntur ignorantia tenebras, frustra formidantes exteriores, cum libenter amplectantur interiores. Illi tamen, in quibus visa est vigere ratio Atheniensis, licet potuerint in hominis definitione contemplari certam & verissimam divisionem, tamen reverberati luce immortalitatis, & solâ memoriâ eam æstimantes, fabulis dederunt spem, & sepulchris animæ suæ finem. Non enim tanti valuit Pythagoreus calamus, quem tantis efferunt laudibus, aut tantum viguit mundanæ philosophiæ inanis disputatio, ut his & similibus posset veraciter attingi esse nostrum, quo definitur mortale animal, & quod, sicut fuit hominis lapsus usque ad mortem, ita habeat regressum usque ad immortalem veritatis rationem, in qua ad imaginem Dei non solum creatus, verum etiam formatus est. Viderunt hoc illi, quibus Deus clementiæ suæ dono tales esse concessit, quibus ascenderet fons de terra irrigare paradysum, quique referti tetrastris a virtutum principalium, ac si donati ubertate quatuor fluminum in intelligibili forma, velut in Platonica idea numero immortalī quadraverunt seipsos; & ut fonte de terra ascendente pervenirent ad fontem in cælis regnantem, purgatione intima & fide robustissima certaverunt. Et fons, inquit Scriptura; ascendebat de terra ad irrigandam faciem paradisi.

5 Viderunt itaque hoc sancti viri cordis intuitu, viderunt formatum mirabiliter hominem positum in paradiso, ut solem in cælo, & ut totius corporalis machinæ solem, ita & animum totius corporis rectorem secundum vias sobrietatis & pacis, & animam in hoc positam, ut monadis *b* in se retineret effigiem, quæ esset potens libero arbitrio, & aliena vitare, & sua non relinquere, discernendi scilicet & connectendi potentissima, ut discerneret se à malis, & connecteret sibi bona. Ergo talis & tanta jure perdidit libertatem arbitrii, relicto opere justitiæ, & custodia judicii, ac per hoc subiit dolos serpentis, amissa rectitudine creatoris. Itaque Adam tunc specialis, generatione naturali factus generalis, totus est factus massa perditionis, mortis exilium in terra usque ad mortem, & post mortem usque ad inferos passus. Sed per Cherubin appositum, & flammeum [gladium] atque versatilem intelligi voluit Deus omnipotens, quod biformi dispositione sæcula disponderet, & ex eadem massa secundum suum propositum & gratiam redimeret, quos ab origine mundi consortes regni sui prædestinaret, & disceret homo humilitatem, qui [per] superbiam lapsum mortis incurrerat & quia, cum essent omnes naturâ filii iræ, inculpabilis esset divina justitia, si omnes relinqueret

A. AL-
MANNO.
philosophia

in ea culpa, quam invenerant per naturam.
6 Sed Deus [omnipotens] qui dives est in misericordia, notavit tunc Adam [notavit lignum, & mortis laqueum, notavit serpentis astutiam atque diaboli invidiam. Adæ igitur generali opposuit Adam] specialem, & ligno prævaricationis & mortis, lignum vitæ sacratissimæ crucis, & mortis æternæ laqueo laqueum momentaneæ mortis, & astutiæ maligni serpentis astutiam simulati serpentis, & invidiæ diaboli gratuitam suæ clementiæ bonitatem & misericordiam. Ista quidem [si] disceret homo, & minime superbiret positus in exilio mortis, in qua humilitatis religione viderunt, quibus Deus tribuit donum intelligentiæ, universalem contineri viam animæ liberandæ; quoniam nulla nisi hac liberari potest. Hæc est universalis quodammodo & vitalis via, quæ una ducit ad vitam; quæ est sola & verissima philosophia, non inventa ab aliqua inventione ventosa, quam nec mores Indorum attingere, aut inductio Chaldæorum valuit apprehendere, quæ non est humanitas, sed divinitus impertita, & universis gentibus divina miseratione concessa. Unde [&] Psalmista; Ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Quæ dicit: Ego [sum] via, veritas & vita: via videlicet sine errore; veritas sine mendacio; vita sine morte; via, per quam itur; veritas ad quam pervenitur; vita in qua requiescitur.

differt at-
tor

* al. indul-
geat

occasione S.
Helene,
quæ Christi
crucem invenit.

* l. depre-
sum

7 Hujus viæ certitudinem quicumque inculpabiliter tenuerunt, usque ad Deum videndum, eique in æternum feliciter conjungendi pervenire meruerunt: quæ licet visiones multiplicaret, & corda fidelium suorum, quos Redemptor ab ipso seculi initio roboraret, figurisque diversis & revelationibus multimodis eos confortaret, sui- que spem donaret plurima certitudine; non tamen prius removit tenebras luce victrici, quam Verbum caro factum est in utero Virginis: ubi factus suæ Ecclesiæ sponsus fecit ei testamentum pendens in ligno crucis, in qua mactatus, factus est Deo Patri sacrificium unicum & holocaustum singulare. Hæc igitur, quæ breviter attingi causâ commendandi lignum crucis Christi, si ex superfluo indigeat * lector; si ex debito devotionis, quæ [ex spiritalibus ædificiis] indeficiens, corde, ore, & opere debet semper firma, fixa, & inconcussa manere in cordibus credentium, appendat, quantum potest, quod dicit Apostolus: Et utique magnum est, inquit, pietatis sacramentum, quod revelatum est in carne, manifestatum est in spiritu, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

8 Quod magnum sacramentum pietatis, quamvis in fine seculi generaliter sit complendum, Ecclesia sancta [non] jam tunc peregrinante in mortis exilio, sed regnante feliciter & immortaliter cum Rege suo, in patria sua tamen specialiter; & nunc fit in unoquoque filio Ecclesiæ electo, qui bonum certamen certans usque in finem istius vitæ, deposito corporis onere assumitur in gloria, quam continet Abrahamæ sinus per testamentum, quod Deus omnipotens Filius æterni Patris, & cooperatione Spiritus sancti, Filius Virginis Matris, pius redemptor & magnus fecit, ut dictum est, sponsæ, forori & filiæ suæ, pendens in crucis ligno; quod lignum sacratissimæ crucis pretiosissimum qualiter fuerit deprehensum * & occultatum ab inimicis crucis Christi, qualiterque fuerit longo post temporum spatio ipsa crux inventa à beata Helena, à conscriptis

habemus. Verum de illa sancta Helena, cui cælitus est datum tanti muneris donum, & quæ per-egit gratiâ Dei tam admirabile officium prudentissimâ solertiâ, virga imperiali, & regiâ censurâ; quantæ nobilitatis & reverentiæ, religionis & sapientiæ femina fuerit, expleta præsignatione creati hominis, & commendatione crucis Christi patientis, [partim] conemur deducere ad cognitionem nostram *.

* al. ve-
stram

A N N O T A T A.

a *Rectius & clarius scripsisset auctor, vel apographum tetrade, à Græco τετρας, ádos; quod numerum quaternarium significat, & consonat sensui.*

b *Monadis, id est, unitatis, Græcè μονάς, ádos.*

c *Simulati serpentis, exaltati videlicet à Moyse in deserto, ut ego quidem intelligendum puto, & Christum crucifixum præfigurantis.*

ANTIQUA CAPITUM DIVISIO.

E

Incipit epistola Almanni monachi de Vita sanctæ Helenæ.

Incipit Prologus de Vita sanctæ Helenæ.

Incipit de ortu S. Helenæ, & quantâ excellentiâ incomparabiliter major fuit in hoc sæculo Helena Christianorum, quam Helena Græcorum fuerit quondam, caput 1.

Unde acciderit, quod S. Helena nupsit Constantio augusto, cap. 11.

Quare sit beata Helena vocata mater imperii; & de conferentia decem plagarum Ægyptiorum ad decem persecutiones Romanorum, cap. 111.

De mutatione, quâ Dei misericordia hæc omnia mala mutavit in bonum per Constantinum matris Helenæ filium, cap. iv.

De duplici negotio quod S. Helena per gratiam Dei contulit mundo, & de ejus progressu devotissimo, cap. v.

Qualiter mater Helena, & filius augustus fuerint admoniti ad ædificationem sanctæ ecclesiæ, & inventionem sanctæ crucis, cap. vi.

Qualiter à beata Helena fuerit inventum pretiosissimæ, sacratissimæ & vivificæ crucis lignum, cap. vii.

F

De consimili dormitione Jacob & S. Helenæ in hoc, quod ille vidit in somnis scalam, & ista sanctam crucem, cap. viii.

De providentia Dei satis bona & iusta erga conditionem humanæ naturæ, cui se S. Helena fideliter reddidit conformem, cap. ix.

De convivio, quod exhibuit ancillis Dei, ubi se famulam fecit, cap. x.

De utriusque, & matris videlicet & filii piissimæ inventionem *, cap. xi.

* al. intentione

De regina Saba, quod præfiguravit S. Helenam in omnibus, quæ apud regem Salomonem gessit, cap. xii.

Qualem puritatem & munditiam S. Helena possidebat, satagens esse juxta præceptum Apostoli, sancta & corpore & spiritu [cap. xiii]

De prophetico præfatio, & auritia Judæorum, & dilectione gentilium, cap. xiv.

Apostrophe ad S. Helenam de tripartita ejus designatione, & de Helena Adiabænorum regina, cap. xv.

De sua ipsius cognoscentia, & trifario ejus eloquio, cap. xvi.

De sanctis reliquiis, quas de Hierusalem accepit,

capit,

A cepit, & ad patriam suæ nativitatæ dirigere voluit, cap. xvii.

De qualitate S. Helenæ, quam per gratiam Dei in isto seculo meruit habere, cap. xviii.

De supremo S. Helenæ excursu, & de ejus obitu, cap. xix.

De sepultura S. Helenæ, cap. xx.

Allocutio ad Constantinum & Romanos de morte & sepultura Helenæ, cap. xxi.

Quia numerus capitulorum XIII suppletus à nobis est à Ms. S. Martini Treviris, ideo in hoc nostro exemplari caput XIII factum est XIV, & sic deinceps alia usque ad finem ordinata sunt.

CAPUT I.

B Ortus S. Helenæ; major hujus quam Græca synonyma præstantia; conjugium cum Constantio Augusto; vocata imperii mater; decem plagæ Aegyptiacæ cum totidem persecutio- nibus Romanorum comparatæ.

CAPUT I. **B** eata igitur Helena, oriunda Trevirensis *a*, tantæ fuit nobilitatis *b* secundum honestatem & dignitatem præsentis vitæ, ut penè tota ingentis magnitudinis civitas computaretur in agrum sui prædii. Quod usque hodie demonstrat domus ejus facta ecclesiæ pars maxima in honore beati Petri Apostolorum Principis in sedem episcopalem metropolis dicata, adeo ut vocetur & sit prima sedes Galliarum Belgicarum, nec non & cubile regiarum ambitionis factum in eadem urbe opere mirabili: siquidem pavementum variis marmoribus velut in regia Xerxis cognomento Assueri pario fuit lapide stratum, & parietes auro fulvo velut hyalino *c* textu perlucidi fuerunt facti, sicut tempore Salomonis aula ejus de lignis thynis ** d* composita, & laquearia in modum cryptarum pretiosis marmoribus celata, & anaglypha *e*, nec non & cubile aureis zetis *f* instructum atque insignitum fuit, omnibus his portendentibus speciem veritatis futuræ, ut cum ea transirent in ornamenta ecclesiæ, quæ omnia alti sanguinis excellentiam & ingentem atque præcipuam omni sæculo demonstraverunt nobilitatem, & magnorum regum successionem regiam prolem, atque antiquæ propagis magnitudinem.

10 Neque, nisi derogaret vetustas, incredibile nimium esset, traxisse illam antiquitatem suæ originis ab illa Græcorum Helena, quæ tantæ extitit nobilitatis, ut quæstæ diu vix tandem fuerit nobilissimo regi Græcorum Menelao fratri Agamemnonis desponsata. Verùm si quis hinc averterit aurem, dicens, in unam genealogiam minimè posse concurrere Græciam & Galliam, obistente etiam multa antiquitate, noverit beatum Hieronymum, Paulam Scipionis filiam, quæ longè post beatam Helenam fuit, dixisse & scripsisse prædicti Agamemnonis inelytam prolem. Verùm ut prædicta Græcorum Helena ab Alexandro ***, filio Priami, regis Troianorum, fuit rapta, veriti præfati fratres, ne propter Helenæ consortium regnum Græcorum cederet, & manus daret Troianis; assumpserunt pro illa decennale contra il-

los prælium. Non sit itaque dubium, eadem nobilitate istam secundum sæculi quidem dignitatem fulgere; sed si nomine, & pulchritudine illam æquiparat; quis tamen verbis explicare sufficiat, quàm incomparabiliter hæc major fuerit, quàm illa, in omni prudentia & potentia, divitiis sæculi & sapientia.

11 Etenim illa nupsit filio regis, qui habebat partem regni; ista Constantio piissimo Augusto, qui cum Galerio pariter Augusto Romanum imperium determinavit in duas partes. Illa partem patriæ possedit; ista totius orbis imperium iustissimis legibus & pia moderatione ut verè virago gubernavit. Pro illa penè infinita exhausta sunt bella; ista mirabili fide, incomparabili religione, pudicitia morum, atque animi sanctitate vivens & vicens meruit pervenire ad Christum, qui pacificavit per sanguinem crucis suæ, sive quæ in cælis sunt, sive quæ in terris. Quem secuta est animo fideli & mente devota; subjugatis illi omnibus divitiis suis, & cuncta potentia sua, atque omni imperio suo, quæ cuncta jam noverat sancta fide se percepisse à Christo: ac tanto processu verissimæ & devotissimæ fidei florens & vicens meruit invenire sacratissimæ crucis pretiosissimum jugum ***, in quo Deus homo appensus est pro salute omnium; sicque verbo, exemplo & opere contra omnia tela inimici sanctam armavit Ecclesiam. His igitur operibus claret perspicuè, quàm incomparabiliter longè sit præstantior sancta Helena Christianorum, quàm Helena Græcorum. Verùm ad proposita redeamus.

12 Galerius & Constantius Augusti primùm Romanum imperium, ut dictum est, in duas partes determinaverunt. Et Constantius vir tranquillissimus Galliarum tantum Hispaniarumque contentus fuit; Galerio partibus patriis celsis *g*. Hic Theodorum Maximiani privignam accepit uxorem; ex qua sex filios fratres Constantini ex Helena futuri sibi filii sustulit *h*. Qui multæ pietatis & mansuetudinis existens, & idola respuens, falsos Christianos mirabili arte conclusit *i*; cui gens Germanorum & Britonum facta rebellis, vix septennio *k* potuit domari. Interim dum ille feliciter & fortiter administraret belli negotia, comperta incomparabili nobilitate, pulchritudine & potentia Helenæ in oculis Domini tam ** beatæ l*, meditabatur ejus obtinere conjugium, desiderans, si forte posset, ex ea suscipere filium, multaque illam, licet in officio concubinali *m*, tractavit reverentiâ & honestate, cor regis in hoc Domino præparante. Etenim cum esset tantæ nobilitatis & excellentiæ femina, in omni tamen via ** sua delegit* meditari patientiam, veritatem, mansuetudinem, mediocritatem atque iustitiam. Prægestiebat namque licet adhuc ignorans, quantum humanæ naturæ possibile est, Deo esse vicina, utpote quam gratia divina præparabat, ut sibi pretiosum membrum, & vas electum, ita [esset &] ingens [in] omni sæculo emolumentum, cum postea in sua viduitate meritis erat æquiparatura Annæ, cujus vita commendatur Evangelica autoritate, quam & æquavit spatio vitæ præsentis; & devotione erat libratura Paulam, quam sanctus commendat Hieronymus. Tandem igitur primo provehitur scaleno *n*, quod generat mater Helena filium Constantinum, qui magnanimitate inconvertibili hostibus prævaleret, & Romanum imperium sufficeret gubernare, & ad filiorum filios pium dirigeret imperium, ac si præfago auspicio mentis senariam perfectionem in creatione hominis revolveret: cui peccanti, sibi que etiam

A. Al-

MANNO.

*sed hæc illa præstantior est.**E*
** al. lignum**i i.*
*Ejus cum Constantio conjugium**g**h**i**k*** al. jam**F**m*** al. vita**n*

contra

*comparatur cum Helena Græcorum;*** vocatur etiam Paris*

A. AL-
MANNŌ.

contra præceptum obaudientiæ adhibenti sibilum serpentis, meritoque in mortem deficienti, mira & ineffabili patientia parcens Deus, etiam proprio [suo] Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: in qua prætitulatione [etiam] pepercerat quondam Hebræis, in Ægypto durissima afflictione in luto & paleis servientibus, & facientibus Pharaoni civitates duas, Pyton & Rameſſem o; quæ interpretantur os defectiōnis, & malitiam detinens.

Vocatur
mater impe-
rii.

13 Verùm requiramus subtiliùs, quantopere sit jure vocata Helena [regina] mater imperii Romani, agens præfatam Icalenum dispositione notanda: & hoc ritè fiet, si proponentes animæ nostræ sextum diem creati hominis ad Dei imaginem, & sextam feriam mirabiliter [jam] reformati, ad primam, quam peccando amiserat, similitudinem; conferamus denas Ægyptiorum plagas decem Romanorum persecutionibus, in quibus multis angustiis & doloribus parturiebatur ecclesia gentium, quam ædificavit Dominus, eum pro ea moriens in cruce fudit sanguinem testamenti æterni. Quibus persecutionibus Constantinus, auxiliante gratia Dei, extitit limes, & terminus, & finis, matris Helenæ filius. Hoc autem, quod diximus, faciemus duce post Christum Paulo Oroſio p. Per omnes igitur Romani imperii atque totius orbis fines, perturbationes subitæ percurrentes, multorum fragores concrepue-
re bellorum; ita [ut] totus mundus penè bello concuteretur. Hoc periculo territus Diocletianus impiissimus, qui tunc arcem Romani tenebat imperii, Maximianum cognomento Her-
culium ex cæsare fecit augustum. Constantium verò & Maximianum Galerium cæsares elegit. Qui Constantius cæsar gentes Galliarum aggressus Romanis subicere, ab Alemannia usque ad fines Britannia Romanum nititur dilatare imperium. Dumque hoc agit in ipsa Gallia q, Constantinum filium ex Helena matre genuit: & cum esset summæ mansuetudinis & pietatis, in Britannia r morte obiit, & Constantinum filium, ex Helena procreatum, imperatorem Galliarum reliquit s; qui expugnato Maxentio, ut in sequentibus clarebit manifestius, ad arcem conscendit Romani imperii meritis Helenæ matris. Quique ab Augusto tricesimus quartus t, anno ab urbe condita millesimo sexagesimo nono u gubernacula suscepit imperii, qui fuit annus Dominicæ incarnationis trecentessimus quintus. Sicque facta est beata Helena mater & domina non solum Urbis, sed etiam totius orbis; & merito certè, quia per gratiam Dei erat mundo repertura lignum vitæ.

Plaga de-
cem Ægy-
pti

14 Sed videamus jam collationem decem plagarum, quæ propter nefandas contradictiones adversum Moysen factas, Ægyptiis meritò fuerunt illatae, & decem ultionum, quæ justè inflictæ sunt populo Romano propter edicta totidem adversus Christum promulgata. Diversæ etenim fuerunt plagæ Ægyptiorum; diversæ & calamitates Romanorum. Ibi prima plaga Ægyptiorum habuit, sanguinem vulgò vel manasse de puteis, vel in fluminibus cucurrisse. Hic prima sub Nerone exegit plaga, ut ubique morientium sanguis esset vel morbis in urbe corruptus, vel bellis in orbe profusus. Qui Nero erga omnia vitia & scelera sectator imò transgressor, Caii Caligulæ avunculi sui petulantiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem x nullo non scelere exercuit. Siquidem petulantia percitus, omnia penè Italiae ac Græciæ theatra perlustrans,

assumpto etiam dedecore varii vestitus, cerycas; D cytharistas, tragædos, & aurigas sæpe sibi superasse visus est. Libidinibus porrò tantis exagitatus est, ut ne à matre quidem vel sorore, ullâ reverentiâ consanguinitatis abstinuisse referatur. Luxuriæ verò tam effrenatæ fuit, ut retibus aurcis piscaretur, quæ purpureis funibus extraherentur, & nunquam minùs mille carrucis confecisse iter traditur.

15 Denique urbis Romæ incendium, voluptatis suæ spectaculum fecit. Nam per sex dies lep- cum perse-
temque noctes ardens civitas regio pavit aspectus, & illæ magnæ machinæ, quæ quondam ad extrema bella tuerant præparatæ, inflammatae sunt; atque compulsæ illa flamma usque ad monumentorum & bustorum diverforia, quod ipse ex altissima illa Meccenatiana turre prospiciens, lætusque, ut ipse dicebat, flammæ pulchritudine, tragico habitu Iliadem decantabat. Avaritiæ autem tam præruptæ fuit, ut post incendium urbis, quam se z ex lateritia marmo-
ream condidisse jactaverat, neminem ad reliquias rerum suarum adire permisit: sed ipse cuncta, quæ flammæ quodammodo superfueraut, abstulit. Crudelitatis autem rabie ita efferatus est, ut plurimam senatûs partem interfecerit, equestrem ordinem penè destituerit. Sed ne parricidiis quidem abstinuit: matrem, fratrem, sororem, uxorem, cæterotque omnes cognatos sine hæsitacione prostravit. Ac postquam per quinque scelerum sorores superiùs expositas ingenti tacinore debacchatus est; & postquam omnia mala, quæ excogitare potuit, impiissimus Nero fecit, molem facinoris sui auxit temeritas impietatis ejus in Deum. Nam primus Romæ Christianos supplicii & mortibus affectit, ac per omnes provincias pari persecutione excruciarum imperavit. Ipsos quoque extirpare conatus beatissimos Christi Apostolos, gloriosissimos principes terræ, justissimos judices sæculi, verissima lumina mundi, pretiosissimum Petrum cruce, sacratissimum Paulum gladio occidit.

16 Mox verò, ut prædictus historiographus totidem
exponit, miseram civitatem, quæ non regebatur, sed infeliciter opprimebatur, tali principe obortæ undique opprimebat clades. Pestilentia si-
quidem multa incubuit, accideruntque divertæ clades. At verò postquam cognovit Nero creatum ab exercitu Galbam imperatorem in Hispania, totus animo ac spe concidit, cumque incredibilia perturbandæ Reip. mala moliretur, hostis à Senatu pronuntiatur, & ignominiosissimè fugiens, ad quartum ab Urbe lapidem sese interfecit ipse, atque in eo omnis Cæsarium familia consumpta est. His visis, facile poterit providere lector, quàm congruè prima plaga Ægyptiorum, quæ fuit in emanatione sanguinis, conferatur Neroni, ut figura formæ, cur tanta extiterit omnifaria magnitudo scelerum, ut velut sanies totum corruperit Romanum imperium.

17 Sequens plaga Ægypti prodidit, perstrepen- Romanis
tes & persultantes in penetralibus ranas habitatoribus fuisse propemodum causam inediae ac exilii. Sequens in hunc modum sub Domitiano plaga, Romanorum similiter ostendit per effrenatos & improbos discursus militum ejus, exequentium iusta cruentissimi principis, ad inopiam penè adactos omnes cives Romanos exilio dispersos. Ibi tertia vexatio habuit cinifes; hic itidem tertia sub Traiano plaga, qui cum antea funditus quiescerent, repentino omnes calore permoti, in ipsos, inter quos erant, toto orbe sævierunt.

A runt. Ibi in quarta plaga, muscæ caninæ fuerunt, putredinis alumnæ & vermium matres. Hic itidem quarta sub Marco Antonino plaga, infusa lues plurimis provinciis, Italiam quoque universam cum Urbe Roma, & exercitum Romanum in morte dissolutum, putredini simul ac vermium dedit. Ibi quinta correptio repentino interitu pecorum ac jumentorum expleta est; hic similiter quinta ultione sub Severo persecutore creberrimis civilibus bellis propria viscera & adjumenta Reip., hoc est plebes provinciarum, legiones militum comminutæ sunt. Ibi sexta vexatio intulit vesicas effervescentes, & ulcera manantia; hic æquæ sexta punitio, quæ per Maximini persecutionem facta fuit: qui, omiſſa populari turba, specialiter episcopos & clericos, hoc est, ecclesiarum primates trucidari imperaverat, intumescens irâ atque invidiâ exhalata est.

comparatæ: 18 Ibi septima plaga numeratur coactio aëre grando perfusa, quæ hominibus, jumentis & fati exitio fuit; hic similiter septima sub Decio persecutore Christianorum; illoque interfecto sub Gallo & Volusiano, qui eidem successerunt, plaga extitit pestis ex corrupto aëre infusa, quæ per omnia spatia Romani regni ab oriente in occidentem cum propemodum omne genus hominum & pecudum neci dedit, tum etiam corrumpit, lacusque infecit, pabula tabo. Ibi octavam Ægypti contritionem fecere excitatæ undique locustæ, rodentes, terentes, tegentesque omnia; hic octavam æquæ subversionem Romani orbis excitatæ undique intulere gentes, quæ cædibus atque incendiis cunctas provincias deleverunt. Ibi tunc nona turbatio diuturnas, crassas ac penetrabiles tenebras habuit, plus omnino periculi comminata, quam fecit; hic itidem nona correptio fuit, cum Aureliano persecutionem decernenti diris turbinibus terribile ac triste fulmen sub ipsius pedibus ruit, ostendensque quantum ultio talis exigeret, tantum posset ultor. Ibi postremo decima plaga, quæ & novissima omnium fuit, est interfectio filiorum, quos quique primos genuerant; hic nihilominus decima, id est novissima, poena est omnium perditio idolorum, quam primitus factam in primis amabant. Ibi rex potentiam Dei sensit, probavit & credidit, ac per hoc populum Dei liberum abire permisit; hic numquam postea populus Dei ad idololatriam coactus est. Ibi Ægyptiorum vasa pretiosa Hebræis tradita sunt; hic in Ecclesia Christianorum præcipua paganorum templa cesserunt. Igitur mortuo, ut dixi, Constantio in Britannis, Constantinus imperator creatus est, primus imperatorum Christianus, excepto Philippo, qui Christianus *aa* annis admodum paucissimis ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romæ annus Christo potius, quam idolis dedicaretur, cujus tertio imperii anno millesimus à conditione Romæ annus impletus est.

B **C**

aa

A N N O T A T A.

a De patria Sanctæ differit noster Commentarius § 1 & 2.

b Immo verò oriunda fuit genere humili, ex eodem Commentario § 2 & 3.

c Hyalino, id est, vitreo, à Græco ὑάλινος.

d De lignis thymis. Meminit de his Scriptura sacra lib. 3 Regum, cap. 10 v. 11. Calmetus in suo Commentario litterali ad hunc locum scribens, intelligit ligna odorifera, rara ac pretiosa: varias porro de natura eorum esse opiniones obser-
Augusti Tomus III.

vai &c.

e Id est sculpta; à Græco ἀνάγλυφος.

f Zeta varias habet significationes, de quibus consuli potest Cangius in Glossario. Hic verò mihi illa arridet, quæ significetur locus capax unus lecti cum duabus fellis, qui, velis obductis & reductis; modò adjiciebatur cubiculo, modò auferebatur, cujusmodi sunt alcoviæ nostræ hodiernæ, sicut idem auctor è Plinio observat.

g Cujusmodi fuerit inter illos partitio, non convenit inter antiquos auctores; de quibus agit Tillemontius tomo 4 Historia imperatorum in notatione 12 ad Diocletianum.

h Immo verò Constantius, repudiata Helena uxore sua, Maximiani Herculi privignam postea ducere compulsus est, ex Commentario nostro prævio § 3, num. 31. Rectè Eutropius in Romana historia Breviario lib. 9: Constantius privignam Herculi Theodoram accepit; ex qua postea sex liberos, Constantini fratres habuit.

i Consule eundem Commentarium § 5.

k Vix septennio &c. De Gallis ex Hollandia per Constantium ejusdem tractat auctor Historia imperatorum tom. 4 in Diocletiano art. 11, ad annum 293; de Britannia autem seu Anglia ab eodem Constantio recuperata, ibidem art. 13, ad annum 296. Cum verò Constantius creatus sit imperator anno 292; obierit 296, ego tempus illud ab Almanno supra assignatum non invenio. Huc conducit observatio Baluzii lib. 2 Miscellaneorum in notis ad Lactantium De mortibus persecutorum pag. 366, ubi in veteri inscriptione, quam profert, titulus Germanici datur Constantio: de quo animadvertit ista: Posita est hæc inscriptio post victoriam, quam Constantius reportavit de Germanis sive Alamannis, postquam vocatus est Germanicus, anno Christi cxciv, quum ipse & Galerius Maximianus essent consules. De hac victoria sic loquitur Eutropius lib. 9: "Per idem tempus à Constantio cæsare in Gallia pugnatum est circa Lingones. Die una adversam, & secundam fortunam expertus est: nam cum repente barbaris ingruentibus intra civitatem, esset coactus tam præcipiti necessitate, ut clausis portis in murum funibus tolleretur, vix quinque horis mediis adventante exercitu, sexaginta fere millia Alamannorum cecidit. Quod si quis titulum Germanici additum Constantio velit post devictos Francos, potest & ea quoque sententia bona esse.

E

F

l Quomodo erat tunc in oculis Domini beata proprie loquendo, qua anno demum ara vulgaris 311 vel 312 ad Christi fidem conversa, post mortem vero sui conjugis Constantii anno sexto vel septimo? Adis Commentarium nostrum prævium § 4 & 5.

m Legitimum ejus cum Constantio Chloro conubium defendimus ibidem § 3.

n Videtur hæc voce significare auctor primum gradum scale.

o Exodi cap. 1 v. 11: Edificaveruntque urbes tabernaculorum Pharaoni, Phithom & Ramesses. Consuli possunt super hoc textu sacrarum Litterarum interpretes.

p Paulus Orosius adversus paganos Historia- rum lib. 1, cap. 10 scribit de populo Dei in Ægypto afflicto, & de decem plagis Ægyptiorum.

q De patria Constantini controversiam esse inter auctores, indicavi in meo Commentario prævio § 1, num. 8.

r Eboraci videlicet anno ere vulgaris 306: verum hæc, & plura alia ad mortem Constantii
Eccc spectan-

speclantia collegit auctor Historia imperatorum, paullo ante allegatus, in Constantino articulo 7. Vide Commentarium nostrum prævium § 5.

f Immo verò imperii regimen ei tradidit, teste Lactantio in libro De mortibus persecutorum cap. 24, ubi de Constantino ac patre ejus hæc memorat: At ille incredibili celeritate usus, pervenit ad patrem (Constantium) jam deficientem, qui ei militibus commendato imperium per manus tradidit, atque ita in lecto suo requiem vitæ, sicut optabat, accepit. Suscepto imperio Constantinus Augustus nihil egit prius quam Christianos cultui ac Deo suo reddere. Hæc fuit prima ejus sanctio sanctæ religionis restituta.

t Ab Augusto usque ad Constantinum magnum plures invenio imperatores, quam quatuor supra triginta; quos lectori numerandos relinquo ex historicis.

u Anno Christi 306 imperare cepit Constantinus, cui respondet annus ab Urbe condita 1059.

x Ipsius mores, res gestas, & crudelia facinora depingit Orosius lib. 7 cap. 5, & alii historici.

B y Est apud Græcos vox κίρπξ, qua inter alia significat buccinatorem: hic autem per cerycas denotant buccinatores, vel homines scenicos, vel simile quid, videtur etiam auctoris sensui congruum.

z Apud Orosium lib. 7, cap. 7; unde Almannus hanc suam Neronianam narrationem exscripsit, ita lego: Quam se Augustus ex latertia &c.

aa Ita Almannus ex Orosio lib. 7, cap. 28. Accipe sequentem super hac re observationem. Celebris inter eruditos controversia est, an ille imperator fuerit Christianus. Argumenta in utramque partem colligit & expendit Tillemontius tomo 3 Historia imperatorum in notatione prima super isto imperatore. Pagius autem in Critica Baroniana tomo 1, postquam ad annum 244 num. 4 retulisset Eusebium, aliosque pro parte affirmativa, in ea etiam opinione fuisse se fatetur in prima dicti romi editione: sed in altera prior sententiam retractavit. Audiamus illum ad annum citatum num. 5: Re maturius examinata, nunc non dubito, quin Eusebius quod habet de Christiana professione Philippi, ex incerta auditione retulerit; cum Lactantius Eusebio coævus, & Crispi Constantini M, filii præceptor, in Proemio lib. 1 De institut. cap. 1 scribat: "Hoc

C opus nunc nominis tui auspicio inchoamus, Constantine imperator maxime, qui primus Romanorum principum repudiatis erroribus majestatem Dei singularis ac veri & cognovisti & honorasti. Sulpicius Severus, qui anno quadragesimo duos sacræ Historiæ libros publicavit, verba faciens de pace sub Constantino M. Ecclesiæ data, postquam narravit persecutionis finem (lib. 2, pag. 158 editionis Lovaniensis, anni 1680) ait: "Tum Constantinus rerum potiebatur, qui primus omnium Romanorum principum Christianus fuit. Theodoretus episcopus Cyri lib. 5 cap. 39: "Ante Constantini maximi principatum, quotquot Romani imperatores fuerunt, adversus pietatis cultores fure re non destiterunt. (Hinc tamen excipiendum censeo Constantium Constantini patrem, ob dicta in Commentario prævio § 5.) Alia, qua his subnectuntur apud Pagium, testimonia non transcribo; uti nec responsa ad objectiones num. 5 & 6. In Operibus Lactantii à Christophoro Cellario editis Lipsiæ anno 1698, pag. 4 in notis dicuntur

ea, qua supra prolata sunt, & alia usque ad numerum 17 dictæ editionis, de Constantino, abesse à pluribus codicibus; ac damnari à Josepho Isæo; verum illa tueri Stephanum Baluzium ex styli æqualitate, qui tristibus quidem temporibus scriptas institutiones putat: lætioribus autem emendatas, auctas, & Constantino dedicatas.

CAPUT II.

Melior Romani imperii status per Constantinum & Helenam; monitio de condendis templis; inventio sanctæ Crucis mysticè antea adumbrata.

H Is breviter ex historia Orosii suprâ libatis, videamus juxta veritatem auctorum, quantæ reverentiæ Constantinus, unicus a Helenæ matris filius, extiterit, qui & Romanorum expugnavit hostes, pacificavit cives, auxit remp., decemque persecutionibus opposuit decem justissimæ legis edicta, & credendo in Deum vivum & verum, idola destruxit, ecclesias erexit, à quo omnes semper Christiani imperatores usque ad hodiernum diem creati sunt, excepto Juliano Apostata b, quem machinantem impia exitiabilis vita deseruit. Sed Constantinus gratiâ Dei invictus, gaudens matre Helena, propter quam hæc omnia suscepimus, seipsum talem Ecclesiæ sanctæ exhibuit, ut perniciem malitiamque regum præcedentium verteret per misericordiam Dei in pacem & bonitatem, & eorum in Christianos persecutionem, transferret in defensionem. Siquidem Neronis sanguinem, quo ille fœdavit terram detentus petulantia, libidine, luxuria, avaritiâ, crudelitate, vertit in emundationem scelerum vivendo in gravitate, modestia, temperantia, largitate & mansuetudine.

20 Ipsam etiam impiam ejus theomachiam in devotissimam debitamque omni mundo vertit culturam, eoque, ut beatissimorum Apostolorum, quos ille interfecit impietatis gladio, iste meruerit ædificare templa, & ornare atque nobilitare sepulchra, Petri, dico, divinæ providentiæ clementiâ omnium Apostolorum probatissimi & maximi, fideique magnificentiâ & virtutis merito principis, qui adveniens ex partibus Orientis ut cælestis quidam negotiator, divini luminis mercimoniam nobis advexit, & verbo salutiferæ prædicationis, clavibus videlicet Evangelii sui, aperuit primus Romanis januam regni cælestis. Pauli denique, qui factus in manu Dei ignea sagitta, è mundo removit tenebras vitiorum & ignorantia, & instructor animorum, & mentium factus est, auxiliante gratia Dei, doctor gentium in fide & veritate. His beatissimis Apostolis, tenentibus sanctitatis & Christianæ religionis arcem, adhæsit mente devota Constantinus Augustus, promotus ad hoc pietate matris Helenæ: ac per hoc & cruentissimi facta Domitiani pestrepentis more ranarum, gravitatis & sobrietatis religione multavit; & Traiani ciniphes regia exhilaratione repressit, & Antonini vicem, putredine muscarum corruptam, rediviva pace in vera Christianorum fide purgavit, & interitu jumentorum Severum scamentem beneficio largitatis abegit, & Maximini perfe-

IV.
quas Det
misericor-
dia
E

* per Con-
stantinum
* i. e. pug-
na. cum
Deo.
F

A persecutionem, velut vesicas effervescentem, bonitatis & pacis tranquillitate demersit in barathrum abolitionis.

ac Helenam 21 Decii denique Galli & Volusiani pestem & grandinem Catholica fide & lenitate sedavit, & subversionem gentium, ut terrorem & tegimen locustarum, vehementer dirupit. Quippe qui quanto magis se religiosius & humilius Deo subjecerat, tanto amplius ei Deus universa subdebat. Itaque & densas tenebras Aureliani persecutionum lumine cælesti, quod meruerat orthodoxæ fidei zelo, æquanimiter rescidit, atque in decimo gradu idola contrivit, cum hæreses evertit. Cui divinitus concessum est, ut ejus temporibus sacratissimæ crucis fieret inventio. Ita nimirum mater Helena genuit Constantinum, qui tam ingentia & innumera mala, ordinante divina clementia, divinoque fultus præsidio, abstergeret, simulacra idolorum destrueret, construeret ecclesias, superaret ac dissiparet hæreses, sanctamque & orthodoxam roboraret fidem, atque Apostolicam sequeretur ferventissimè doctrinam. Ipsa verò zelo pietatis accensa, & cælitus admonita per somnium, pretiosissimum vivificæ crucis inveniret lignum; in quo nostræ salutis pretium pependit, corpus Crucifixi, cujus odore reviviscunt mortui. Sicque videmus, quanti pendenda sit sancta Helena, quæ & talem genuit filium, & tantum nostræ salutis contulit negotium.

commutavit 22 Nam sicut ab initio sæculi incessabilibus cladibus nullus finis ac nulla requies fuit, nisi cum salvator [mundi] Christus illuxit, qui, sicut sol oriens diem luce perfundit, ita adveniens misericorditer extenta mundum pace vestivit; unde Psalmista: Orietur in diebus Domini abundantia pacis & dominabitur; ita à Nerone usque ad Constantinum (si parva licet componere magnis) vix parvissimum resedit otium ab infestatione Romanorum, & Christianorum persecutione. Quod ideo facillè quis viderit accidisse, quia quærebant ipsi principes, omnibusque modis certabant infelices infelicitè non solum à se repellere, sed etiam in toto mundo extinguere veram pacem; neque [enim] erant ullius bonæ voluntatis homines, quibus, nato Domino, summæ pacis principe, angelorum cecinit exercitus, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis; & idcirco, quantum ad se, interfecerunt illos, qui nobis attulerunt donum pacis, æterni scilicet Patris Filium incarnatum, in quem tandem credens veraciter Constantinus, fortè meritis suæ sanctæ matris Helenæ *d*, ad hoc per misericordiam Dei vocatus, & sibi & suis meruit acquirere pacem.

v. in meliorem 23 O beatam feminam, cui contigit duplici negotio animæ videlicet & corporis succurrere mundo; cui genuit corpore Constantinum, Christianæ fidei & religionis primum *e* & magnum in imperiali sceptro cultorem, & maximum contra omnes hæreses, maximèque contra Arianæ veritatis mortiferum virus, ex totis viribus expugnatorem & defensorem, ac deinde processu temporis religionis & fidei, animæque vigentis prudentiâ meruit invenire lignum sanctæ crucis: terque quaterque beatam: namque, ut à partibus Galiliæ, in qua genuit Constantinum [sancta Helena] Romanam adiit dignitatem propter filii excellentiam; ea siquidem tempestate respublica sub novis quatuor principibus fuit Constantino [scilicet] & Maxentio, filiis Augustorum; Licinio autem & Maximino hominibus novis. Verum inter Constantinum & Maxentium civili bel-

Augusti Tomus III,

lo exorto, Maxentius multis præliis fatigatus, novissimè ad Pontem Molyvium * ictus & interfectus est. Pari modo dum Maximinus, inceptor persecutionis Christianorum, civile bellum disponit contra Licinium, apud Tharsum interiit. Qui Licinius, victo Maximino, dum in Christianos repentina rabie suscitatur, inter ipsum & Constantinum bellum efferebat: sed oppressus est à Constantino Licinius, & usque ad deditionem est coactus. Sicque divina dispositione Constantinus totius Romani imperii potitus monarchiâ, ad veram transiit *f* religionem, & ecclesiis pacem indulgit, adeo ut ejus temporibus canones generalium conciliorum esse cœpissent, & synodali sententia fides Catholica roborata *g* crevisset, & hoc tanto processu, ut ejus temporibus, etiam Indorum *h* gentes, atque Hibernorum *i*, Christiani dogmatis rudimenta susciperent. Sed & Armenios verax fama testatur, tunc primum *k* Christianos effectos.

24 Ergo, ut dictum est, propter tantam [excellentiâ] filii mater Helena Romanam venit ad urbem: cumque esset multæ prudentiæ femina, & lenitate & mansuetudine gubernaret unâ cum filio Romanum imperium, illa quidem consilio *l*; filius verò virtute, cœpit explorare singularum gentium cultum, videns diversitatem morum & habitus. Quippe quæ legerat & legebat multa, quibus accommodare animum aut non audebat, timens falsitatem, aut dubitabat, ignorans veritatem, cum jam quæreret invenire notitiam certam de verbo Dei, de creaturis mundi, de origine animæ, ejusque immortalitate, de judicio venturo & corporum resurrectione, tandem circumventa à Judæis ad Judaïsmum *m* divertens, veritatem ibi arbitrata est se invenire posse. Ergo fide facta Judæa, animo quoque & corpore illis voluit fieri sociâ. Sed neque hoc factum est absque divina providentia. Etenim gratiam Dei, quæ ordinabat in illa sanctam charitatem, forsitan voluit seu permisit, ut cognosceret omnes Judæicas observationes, figuras, umbram, cerimonias, neomenia & sabbatha: quatenus his cognitis facilius postea cerneret omnimodæ veritatis solidissimum, ut ita dixerim, corpus, Apostolo testante, quia in Christo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter: quod intelligimus ac si diceret substantialiter. Deinde, ut ad rem sibi cælitus ab initio sæculi destinatam ventum foret, facilius calcaret & destrueret litteram occidentem, firmissimè tenens spiritum vivificantem. Quod & factum est; quando, ut in gestis beati Silvestri *n* habemus, & filius Constantinus Augustus per baptismi gratiam, fidem consecutus est Christi, & beata Helena à Judaïsmo recedens, facta est in vera Christianorum fide & religione particeps Christi, initium substantiæ ejus, secundum Apostoli doctrinam, retinens per gratiam Dei usque in finem.

25 Ergo & Mater & filius confurgunt ædificare Ecclesiam Christi in omnibus gentibus, filius contra hostes Ecclesiæ bellum sumens, multa fortitudine, & ad vires hæreticorum proterendas accedens, fretus Catholicæ & Apostolicæ fidei veritate; & Mater ad Judæorum umbras repellendas procedens fortissima & virili constantia; uterque * in hoc somnio admoniti, & Constantinus etiam [præmonitus] antequam baptismi percepisset gratiam, cum contra Maxentium suscepisset bellum. Qui maximus *, ut habemus ex * *al. Ma-* Socratis sententia in Historia tripartita, Romæ xentius velut tyrannus habebatur, adulteria impudenter

E c c e 2

exer-

A. Ar-
MANNO.
* Pontem
Milvium
vel Mulvi-
um.

f

g

h i

k

Romani in-
peru

E

l

m

F

n

vi.
statum.

* *al. utique*

* *al. Ma-*

A. AL-
MANNO.

exercens, & earum viros occidens. Quem volens Constantinus opprimere & Romanos à cladi-
bus liberare, cogitabat quem in bello Deum haberet auxilio; sciens nihil prodesse deos, quos Diocletianus venerabatur, & quia pater ejus potius contempta paganorum religione feliciter advixisset. In his igitur sollicitudinibus constitutus, ut refert Sozomenus, in somno vidit crucis signum [cælo] splendide collocatum: mirantique visionem astiterunt angeli dicentes: O Constantine, in hoc vince, & reliqua de eadem revelatione; Mater verò & propter filii sollicitudinem, & propter amorem, quo ferventissime circa Deum erat accensa, sanctæ crucis lignum instanter desiderare, ut invenirent, coeperunt.

VII.
Quo modo

26. Sed occupato imperatore in præliis hostium, delegatum est sanctæ matri Helenæ hujusmodi pretiosum negotium, & meritò; quippe quæ & sapientiâ & doctrinâ evangelicâ pollebat, & in Crucifixum miro amore fervebat. Itaque cum ingenti multitudine & regia ambitione Hierosolymam pergit, & ingreditur urbem non jam Judæa sed Christiana, & coepit quærere animo virili & ferventissimo zelo lignum sanctæ crucis. Quod ideo ad inveniendum valde difficile erat, quia; ut ecclesiastica narrat Historia, ab Helio Adriano ac suggestionem pontificum Judæorum in eo loco templum Veneri fuerat constructum. Qui pontifices ideo hoc fecerunt, ut ænnulatione livida tollerent fidelibus locum, ne ibi possent Christo flectere genua, ubi prostibulæ mulieris erat simulachrum affixum. Sed Regina fidelissima, funditus everso templo pariter & idolo memorato, invenit tres cruces, Domini pariter & latronum, de quibus cum orta fuisset hæsitatio, cum, qualis esset crux Dominica, propriè nesciretur, juxta narrationem prædictæ Historiæ, vir venerabilis Hierosolymorum tunc temporis antistes Macharius solvit hanc dubitationem, quod qui plenius nosse desiderat, ejusdem Historiæ librum decimum legat. Sed non abs re judicavimus; si & breviter eandem hinc rationem prosequamur.

Sancta

27. Eò tempore erat ibi vidua nomine Libania, quæ prius fuerat Judæa; sed, defuncto viro suo; Isachar, relicta synagogæ perfidiâ, contulit se ad Ecclesiam Christi. Hæc illò tempore subitanea morte præventa, supremo flatu pectoris sui extremum trahere spiritum: habebat autem mœrorem de istius obitu omnis ecclesiæ, & erat de hæsitatione crucis Dominicæ infinita tristitia. Inter utramque consternationem positus vir Dei Macharius, ejusdem civitatis antistes, cupiens & mœstitiam populi, & sollicitudinem Regiæ auferre, jussit portare grabatum, in quo Libania decumbebat. Cumque illuc fuisset corpus adductum, expandit episcopus Macharius manus suas ad cælum & dixit: Tu, omnipotens Deus, qui per unigenitum Filium tuum salutem generi humano per passionem crucis ejus conferre dignatus es; & nunc in novissimis temporibus aspirasti in corde ancillæ tuæ Helenæ perquirere lignum beatum, in quo salus nostra pependit, ostende nunc evidenter ex his tribus, quæ crux fuerit ad Dominicam gloriam, vel quæ extiterint ad servile supplicium, ut hæc mulier, quæ semiviva decumbit, statim ut eam lignum salutare contigerit, à mortis januis revocetur ad vitam. Et cum hoc dixisset, adhibuit primò unam ex tribus, & nihil perfecit; adhibuit secundam, & nec sic quidem aliquid actum est. Ut verò admovit tertiam, repente apertis oculis mulier con-
surrexit, &, stabilitate virium recepta, alacrior

multò, quàm cum sana fuerat, tota domo discurrere, & magnificare Domini potentiam coepit. Sic evidenti indicio Regina voti compos effecta, templum mirificum in eo loco, in quo crucem repererat, regia ambitione construxit.

28. Clavos quoque, quibus corpus Domini fuerat affixum, portat ad filium, ex quibus ille frænos composuit, quibus uteretur ad bellum, & ex aliis galeam nihilominus belli usibus aptam fertur armasse. Ligni verò ipsius salutari partem detulit filio; partem verò thecis argenteis conditam dereliquit in loco, quæ etiam nunc ad memoriam sollicita veneratione servantur*. O feliciter beatam feminam, quæ tenens specialiter Ecclesiæ formam, sicut sancta Ecclesiæ meruit salutare fide invenire Crucifixum, & amplecti spe longanimo, & ordinata charitate amplecti in æternum; ita & beata Helena fidei zelo quæsit, miro fervore invenire meruit sanctæ crucis lignum, tanta Crucifixum meditando devotione. Atque ita accidit, ut filius triumpharet de hostibus visibilibus, & de invisibilibus Mater. Siquidem filius arma terrena corripens, dono gratiæ Dei, cujus solus est regnum & potentia, honor & imperium, decus & potestas, superavit & prævaluit, quocumque se vertit, in barbaras nationes. Mater verò gratiam Christianitatis consecuta, non prius, ut dictum est, passa est habere quietem animæ & corpori suo, donec adipisceretur suum desiderium invenire, pretiosissimæ crucis sacratissimum lignum, in quo Jesus benignus, Deus verus & homo, certissima salus nostra pependit, pro Ecclesiæ sua. Quàm mirabilis mater sancta Helena! cui contigit & imperare sæculo, & servire Deo, & triumphare de diabolo per inventionem sanctæ crucis: cujus meritis extollitur filius, adeo ut temporibus ejus fieret inventio ligni, quod fræus maligna instinctu diabolico occultaverat, & Apostolica fides contra omnes hæreses in Nicæno concilio, ipso præsentem, profitente & confirmante, exposita esset. Quibus duabus causis roborata & victrix Catholica fulget Ecclesiæ, & procedit sicut sol, & ascendit semper ad Deum quasi aurora consurgens. Quod præsignaverat idem Constantinus, quando, ut narrat Historia tripartita ex Socratis capitulo octavo decimo libri secundi, celebrata festivitate publica vicennialium suorum, mox ad erigendas ecclesiæ festinus accessit; hocque faciebat per singulas civitates, jam tenens fide turritam Ecclesiæ, ecclesiæ videlicet erigebat & in urbe cognominis sui.

29. Quod multò ante præfiguraverat Jacob, qui egressus de Bersabee, ut pergeret Aram, cum venisset ad quemdam locum, & vellet in eo requiescere post solis occubitum, lapidibus caput supponens, dormivit in eodem loco; viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælum, angelos quoque Dei ascendentes & descendentes per eam, & Dominum innixum scalæ. Et post pauca: Surgens ergo manè tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum, fundens oleum desuper, appellavitque nomen urbis Bethel. Est igitur ecclesiæ Bethel, id est domus Dei, in qua stat scala, cujus latera novimus esse crucis lignum, & Apostolicæ fidei fundamentum, cujus cacumen pertingit ad cælum, Dominum quoque innixum scalæ, qui nos suâ doctrinâ & exemplo vocat, ut eamus; & facit ire, suscipitque euntes de virtute in virtutem, quousque videamus Deum deorum in Sion. Angelos verò ascendentes & descendentes per eam, prædicatores sanctos accipimus,
juxta

D

cruce Domini invenit,

* al. servatur

E

F

VIII.

in scala Jacob

q

A juxta Paulum prædicatorem egregium, qui ascendens per illam scalam dicebat: Sive enim mente excedimus Deo; rursus descendens per eandem aiebat: Sive temperantes sumus vobis: Dominumque innixum scalmæ videbat, quia charitas Christi illum urgebat.

30 Igitur beata Helena more Jacob dormivit, quando per somnium fuit admonita, ut properaret quærere, & persisteret invenire thesaurum occultatum, signum & lignum vitæ. Quod inventum velut Jacob lapidem erexit in titulum, quando illud signum de subterraneo recessu protulit ante faciem hominum. Eo enim titulo cum gratia religionis, tum causâ muniminis titulata est frons nostra, & munita ac velut sigillo impressa anima corpusque nostrum. O [beatam] feminam igne divini amoris accensam, fide robustissimam, spe patientissimam, charitate necaream! quæ zelo pietatis inserviens, & desiderio veritatis felleum diaboli poculum, quo nobis propinavit amaritudinem mortis, frustravit; quando sacrosanctam crucem restituit, quæ nobis dulce lignum vitæ contra lignum amaritudinis mortis nostræ, dulcem clavum contra præsumptionem manuum nostrarum, dulce pondus corporis Christi contra pondus peccati nostri portavit, atque sustinuit.

B Ita [namque] fortis mulier invidiæ diaboli, quatenus per gratiam Dei potuit, suæ dulcissimæ benevolentiae & benignitatis studium opposuit, ut frandes illius detegeret, & humano generi opis egeno auxilium ferret. O quàm pluris [pretii] pendit illam coram Deo cum omnibus ordinibus angelorum sancta Ecclesia in patria cælesti, cui tantum contulit auxilium in sua peregrinatione in terris. Namque tanto pignore eam sibi debetricem fecit, ut quæque fidelis anima Crucifixum amplectens, illam diligit; in illum credens, istam laudet; in illo sperans, hanc admiretur; illum ante omnia & super omnia, imò illum solum cum Patre & sancto Spiritu toto corde, tota anima, totaque virtute diligens, colens, adorans, timeas & tremens, hanc in illo diligit, istique in illo vicem dilectionis rependat; nimirum quæ respergit in sancta Ecclesia odorem suavitatis suæ, quando per ligni vitæ inventionem repræsentavit nobis odorem vitæ nostræ.

C A N N O T A T A.

a Consule Commentarium prævium § 4 in principio.

b Loquitur *Almannus* in persona, vel verbis saltem *Orosii* lib. 7 cap. 28, ubi is hac scribit occasione *Constantini magni*. Verum, si *Julianum Apostatam* pessimum Christianum quidem, è numero Christianorum imperatorum excludit, qui tamen in religione Christiana educatus, atque inter clericos ad officium lectoris promotus est, prout observatur in *Historia imperatorum* citata tomo 4, articulo 2 in dicto *Juliano*; cur *Orosius* à Christianis etiam non secludit *Constantium*, *Constantini magni filium*, qui morti proximus, postquam non Christianè vixerat, in hæresi *Ariana* verosimilius perstitit, & ab *Euzoio* episcopo *Ariano* tunc baptizatus est, ex allegato tomo 4, art. 61 de *Constantio imperatore*? Cur non secludit à Christianis *Valentem*?

c An Sancta ante iter Hierosolymitanum divinitus præmonita, discussimus in *Comm. prævio* § 6.

d Probabilius *S. Helena* fidem Christi amplexa post *Constantinum*, ex *ibidem* dictis § 4.

e Superius num. 18 *Almannus* ex *Orosio* diluè. Consule *Annotata* nostra in cap. 1 litt. aa.

f De tempore ejus transitus ad religionem veram meminit *Commentarius prævius* § 4 num. 40.

g Intersuit *Constantinus* primo concilio œcumenico *Nicano*, magnamque partem in eorum gestarum partem habuit.

h *Eusebius* De vita *Constantini* lib. 4 cap. 50, pag. 551 editionis *Valesiana* testatur, legationem & munera ab *Indis* ad eum missa; sed de Christiani dogmatis rudimentis ab illa gente tunc susceptis, *ibidem* nihil habet: Eodem, inquit, tempore *Indorum*, qui orientem solem incolunt, legati advenere, dona afferentes. Quæ omnia imperatori offerentes, testabantur ad ipsum usque Oceanum imperium extendi, gentisque *Indorum* principes ac regulos pictis tabulis & statutis in honorem ejus erectis, imperatorem ac regem se illum agnoscere profiteri. Quia verò *Indi*, teste *ibidem* *Eusebio*, se illius ditioni subjecere, ut in nota proxime sequente dicam, non videtur incredibile, fidei Christianæ rudimenta ad eosdem ista occasione fuisse invecata, ut aliqua illorum pars imbuta esse potuerit doctrinâ Christianâ. Hac quidem dicta sunt è loco citato *Eusebii*. Quod verò saltem aliqui *Indi* ad Christum tunc respiciantur conversi, ex *Rufino* diserte affirmat *Socrates* *Historia ecclesiastica* lib. 1 cap. 19, ubi pag. 50 editionis *Valesiana* narratur ista: Jam verò qualiter Christiana religio hujus imperatoris temporibus latius propagata sit, à nobis commemorandum est. Interiorum enim *Indorum* gentes & *Iberi*, Christianam fidem tunc primum susceperunt. Cùm verò interiores dixerim, breviter explicabo &c. Porro quæ causa eos impulerit, ut Christianam religionem amplecterentur, jam dicere aggrediar &c. Sed consule *Pagium* ad annum 327, qui num. 7 refert, *Indiam* citeriorem cum *India Orientali* à *Baronio* confundi; *Indiam* citeriorem & *Aethiopiâ* solo nomine differre, num. 8 & sequentibus; in ea *S. Frumentium* Evangelium prædicasse, num. 13 & sequentibus; non contra chronologiam, sed contra geographiam peccasse *Rufinum*, num. 16, qui supra dictam conversionem narrat lib. 10 cap. 9 *Historie sue ecclesiasticae*. Sed non est hujus loci, in istas nos ingerere controversas. Sufficit ad locum *Almanni* observasse, quod *Constantini* tempore *Indi*, qualescumque demum hi fuerint, ad fidem Christi conversi sint.

i In apographo nostro è *Ms. S. Martini Treviris*, quod collatum notatur cum *Ms. S. Maximini Treviris*, scribitur *Iberorum*; & sic legendum prorsus censeo, & patet ex textu *Socratis* superiore; qui cap. 20 exponit, quomodo ad Christum conversi sint, ex *Rufino* paullo ante designato cap. 10, qui populi hujus locum indicans, Per idem tempus, ait, etiam *Hiberorum* gens, quæ sub axe Pontico jacet, verbi Dei fœdera, & fidem futuri suscepit regni. In indice chronologico tomi 4 *Historie imperatorum* innectitur res gesta anno 330.

k *Eusebius* lib. 9 *Ecclesiastica historia* cap. 8, pag. 355 in *Maximino*, de *Armenis* hac memorat: Bellum insuper à tyranno commotum est adversus *Armenios*, jam inde à præcis temporibus amicos ac socios populi Romani. Qui cum Christiani ipsi quoque essent, & divinæ religionis studiosissimi &c. Bellum illud anno Christi 312 innexum lego; quod proin contigit sub exordia temporis, quo *Constantinus* orthodoxam fidem amplexus

A. AL-
MANNO.

plexus est. Hic autem agi de populis Armenia majoris, observat auctor Historia imperatorum, in Constantino articulo 30; populis Armenia minoris subditis imperio non confederatis. E verbis vero Eusebii videtur esse probabilis, Armenos non tunc primum, sed antea ad Christi fidem accessisse, cum sub Maximino tam in ea essent confirmati, sicut tacite videtur innuere Eusebius.

1 Constantinum singularis semper erga matrem suam Helenam fuisse observantia, patet e Commentario previo.

m Judaïsmum ei perperam adscribi, probatur ibidem § 5.

n Acta illius apocrypha sunt. Vide ibidem à num. 50.

o Qua spectant ad inventionem crucis, ac instrumentorum dominica passionis &c., fusi ibidem à nobis sunt collecta atque expensa § 6 & sequentibus.

p Id est, annum imperii sui vigesimum, qui incepit anno Christi 325. Varia huc spectantia collegerunt Pagius ad eundem annum, & auctor Historia imperatorum, in Constantino art. 59.

B q Genesios 28, v. 11 Tulit de lapidibus qui jacebant, & supponens capiti suo &c.

CAPUT III.

Sancta divina providentia conformis; profunda animi modestia; comparatur cum regina Saba; vita ejus integritas.

ix. Sancta Helena unita-
rio Dei ju-
stis &
misericor-
diam,

C NOVITUS etenim divinam providentiam ut bonam, ita esse & justam, & quod illa agatur mundus & homo: hominem autem convertibilitate naturæ ac libertate licentiæ & infirmum esse & contumacem, & necessariò pietate gubernari opis egenos, & iustitia corripit libertatis immoderationem: ideoque ab initio creati hominis exerceri hunc mundum per alternantia bona & mala: cujus divinæ providentiæ formam beata Helena assumpsit, quando prudentia mirabili, quæ procedebat ex eo, quod eam zelus domus Dei comedebat, & superborum colla calcavit, dissimulare volentium, quæ fortè sciebant. Unde & illis vigore cælesti minata est, adhibere ignem, atque ut contumaces libertate licentiæ iussit eos igne cremari, & expleta ineffabilis dulcedinis ligni inventione celeberrima, & omni mundo desideratissima, omnes regiâ excellentiâ fovit, & imperiali largitione donavit.

x. Virginitatis
Matris hu-
militatem
ministrans
ancillis Dei.

32 Nec non seipsam exhibuit famulam ancillis Dei, perpetuæ Virginis Mariæ notans exemplum: quæ cum ab angelo tantum Ave fortiretur in salutandi officio, quo pelleretur sive absorberetur Væ mortis nostræ, & tam singulari munere esset donata, ut ad illam Pater legaret angelum, qui ei nuntiaret, quod illius coæterni Filii, cujus ille erat coæternus Pater in cælo, fieret ipsa, perennis virgo, temporalis mater, in terrâ per hoc, quod Verbum, quod in principio erat, & apud Deum erat, & Deus erat, in utero ejus virgineo assumptione carnis caro fieret obumbratione Spiritus sancti, & charitatis igne, quem per fidem imbiberat, ita ut ea charitate accensa, de qua scriptum est, Deus charitas est, & illo igne suc-

D censa, de quo scriptum est, Deus noster ignis consumens est, pro calore feminis, calore fidei, & fervore conciperet charitatis: ideoque enixa est Regem cælestem, æternumque Pontificem, consecrata in æternum sua sacratissima virginitate. Tam singulari igitur donata privilegio, respondit tamen angelo: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et beata itaque Helena, si parva licet componere magnis, sive quod tutius & verius fatendum est, ad comparationem panagiæ * Mariæ, nulla; tamen quia & in famularu devotissimo illi placere contendebat, cuius illa pretiosissima Virgo Mater esse meruerat, dicendum est, secutam pro se fuisse illius suæ, vel potius totius mundi Dominæ exemplum. Oblita namque, quod esset imperii mater, & flocci pendens, quod esset non solum Urbis, sed etiam orbis domina; ancillis Dei factò convivio, ipsa astans suscepit serviendi officium, illis recumbentibus illa ministrans, in illis Christo servire cupiens, pia devotione agens Domino Deo gratias pro adimpleto desiderii sui negotio. Ideoque inter humiles Christi computari desiderabat, imitans Moysen, de quo dicit Apostolus, quod majores divitias æstimabat thesauro Ægyptiorum improprium Christi. Ergo obliviscens terreni imperii jucunditatem, totam se transfudit ad Domini servitutem, fideli intentione præparans se ecclesiasticæ utilitati: cujus factum miratur Asia, stupet Africa, gaudet Europa. Jure enim illi triquadrum orbem obnoxium asserimus, quæ meruit aperire crucis lignum, in quo Salvator appendens seipsum, relevavit eum de faucibus inferorum.

33 In hunc igitur modum & mater & filius parentes scalam, quæ Ecclesia scandat ad cælum; Mater quidem in Judæa crucem Domini nostri exaltans; filius vero in gentibus subjectos fovens, & rebellantes comprimens ad utilitatem præsentis Ecclesiæ Romano imperio dilatandam, & synodalibus sententiis atque edictis Apostolicam fidem confirmans, & hæreticæ pravitate vires destruens ad fructum sanctæ Ecclesiæ, quæ ædificatur in cælis. Romæ idem Constantinus Augustus post peractas victorias exultat, & ad illum Mater, peracto de inventione sanctæ crucis triumpho, rediens tripudiat. Omittimus siquidem qualiter & beata Helena de Judaïsmo, & Constantinus invictus de paganismò ad religionem & fidem Christianæ religionis sunt translati per revelationem Apostolorum, & prædicationem beati Papæ Silvestri c. Habemus etenim ea à conscriptis, & ideo superfluum est, quæ ab aliis dicta sunt, ea iterare. Sed ad nobis proposita redeamus.

34 Tenens itaque, ut dictum est, sancta Helena speciem præsentis Ecclesiæ, in cujus typo regina Saba venerat à finibus terræ, scilicet ab Æthiopia, audire sapientiam Salomonis, deposita nigredine gentilitatis, fidei puritate & integritate mentis ad verum accessit Salomonem, jam minimè dubitans, nec quæstiones afferens, quæ illi insolubiles videbantur; sed jam edocta de illo, per Apostolorum doctrinam de agnitione Verbi Dei, de creaturis mundi, de animæ immortalitate & impassibilitate, ac futuro judicio certa fuerat [facta] de quibus regina Saba dubitaverat, & absolvenda regi Salomoni proposuerat. Venit itaque regina Saba in Hierusalem ad regem Salomonem cum multitudine & virtute multa. Venit deferens regi Salomoni aromata multa, & aurum, & omnem pretiosum lapidem, & locuta est omnia, quæ erant in corde suo. Deinde mirata prudentiam

* i. e. sanctissimæ

E

b

xi. Quid Constantinus?

F

c

xii. Quæ regina Saba

dentiam

A dentiam regis, vidit domum, quam ædificavit, vidit cibos Salomonis, vidit sedem puerorum, vidit & ordines ministrorum, vidit vestes & vini fusores, atque holocausta ejus: & postquam hæc omnia vidit, præ nimia admiratione obstupuit.

35 Venit & in hunc modum sancta Helena, Ecclesiæ speciem ferens *, in Hierusalem ad visionem scilicet pacis, multitudine militum Romanorum, & multa virtute gentium, vero Salomoni Christo deferens munera digna, [id est]

gestit apud Salomonem, * al. gerens

odoramentorum suavitates, quæ sunt orationes mundæ, & opera bona Sanctorum, [quibus B. Helena tota flagrabat] & per hæc, odoremque ejusmodi suavitatis ad Deum pervenire & ascendere cupiebat. Venit & auro repleta sincero, & Catholico sine dubio sensu & intellectu ac rationalibus disciplinis, quæ scholari eruditione, utpote nobilissima didicerat: & sic processu fidei & religionis Christianæ, Apostolica institutione collegerat. Detulit etiam lapides preciosos, morum pudicitiam & probitatem, quorum ornamento pollebat multo vigore. Cum tali igitur apparatu ingreditur ad pacificum regem Christum, & aperit illi cor suum, exuens nigredinem, & induens formositatem. Propter quod & Christus, qui est pax nostra, enuntiat ei omnia, sicut propinquante tempore passionis loquitur ad discipulos suos: Jam non dico vos servos, sed amicos; quia servus nescit, quid faciat Dominus ejus. Ego autem nota vobis feci omnia, quæcumque audivi à Patre meo.

cum factis S. Helena comparatur;

36 Sic ergo pacificus Domini Filius Dei annuntiat omne verbum reginæ Saba, Ecclesiæ de gentibus congregatæ beatæ Helenæ veritatem, illius reginæ & specialiter in semetipsa gerenti personam Ecclesiæ. Vidit denique domum, quam ædificavit, sine dubio mysterium Incarnationis ejus: ipsa est enim domus, quam excisis columnis septem ædificavit sibi sapientia, quibus columnis regi atque fulciri sancta concupivit & desideravit Helena. Vidit & cibos, opus scilicet Patris, quod venit in carne perficere, unde & ipse loquitur: Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus; & perfecit in crucis ligno moriens, & de sepulchro resurgens, cujus inventricem fecit esse Deus hanc, de qua loquimur, sacram Reginam; & ideo quanto clarius hæc oculis cordis & fidei vidit, tanto ad inveniendum sanctæ crucis lignum & sepulchrum Dominicum ferventior fuit. Vidit & sedem puerorum, episcoporum & presbyterorum, qui ideo pueri appellantur, quia & puritate cordis, & munditia manuum Deo placere contendunt: qui immolant Deo sacrificium laudis, in consecratione corporis & sanguinis Domini. De quibus Apostolus ex Prophetæ testimonio dicit: Ecce ego & pueri mei, quos mihi dedit Deus. Quod exponens ipse cælestis secreti conscius addit. Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium.

XIII. unde ad ejus virtutes

37 Et quia de botro illo manducabat, & bibebat, qui torcular calcaverat solus, & ipse in eo fuerat expressus, torcular magna aviditate quæsit, & veraciter in persona Ecclesiæ dicere potuit: Botrus Cypri dilectus meus mihi: nam qui fuerat fasciculus myrrhæ in passione, botrus Cypri factus est in resurrectione. Mortificans igitur beata Helena carnem suam, & crucifigens cum vitiis, & concupiscentiis dicit: Fasciculus

myrrhæ dilectus meus mihi, atque exultans in spe resurrectionis jam in capite suo factæ, eundem dilectum suum botrum sibi factum esse lætatur. Vidit denique & ordines ministrorum, levitarum videlicet, & omnium fideliter Deo ministrantium. Unde & seipsam fidelem ministram exhibuit Deo, quando depositâ purpurâ regni, servivit & ministravit, ut fidelis famula, ancillis Dei. Erat siquidem ad plenum instructa doctrinâ Euangelicâ, in qua didicerat, quod quidquid fecisset minimis Christi, ipsi impenderet Christo, & ideo excellentius, salubrius atque potentius judicavit [servire] minimis * Christi, quam imperare potentibus sæculi, sicut & de Moyse dictum est, quod dignius judicavit opprobrium Hebræorum regno Ægyptiorum. Vidit & vestes, de quibus dicit Apostolus: Quicumque in Christo baptizati istis, Christum induistis. Et quoniam induerat eam Christus vestimento salutis, & indumento justitiæ circumdederat, vestes auro textas & gemmea monilia repudiavit.

38 Vidit & vini fusores ejus, doctores videlicet, qui verbum Dei & doctrinam divinam propinant fidelibus populis, quasi vinum, quod lætificet corda auditorum: nimirum & hoc vinum à fusoribus Christi biberat beata Helena, quæ reginam Saba in sæculi divitiis aut æquans aut superans, sed in spiritualibus calcans, corde credidit ad justitiam, ore autem confessâ est ad salutem. Vidit & holocausta ejus sine dubio orationum ac supplicationum mysteria; quod holocaustum obtulit semper Domino, postquam ad cognitionem veritatis meruit pervenire, filia, soror & mater Ecclesiæ beata Helena, orationibus, jejuniis & obsecrationibus serviens Domino die ac nocte: parata etiam seipsam holocaustum & sacrificium offerre Deo in odorem suavitatis, si persecutor non desuisset. Testor Jesum, spem communem & singularem, quod peregrinationis hujus molestias, labores, dolores atque sæculi ærumnas libenter solo martyrii amore octogeneria duplicaret, si Domini voluntas fuisset; neque inveniretur impar alicui sancto martyri; quin ad martyrii coronam exultans & ovans, velut invitata ad thalamum sponsi, & ad nuptialis convivii celebres epulas ultrò curreret, impatienter properaret, corpus gratanter tormentis præberet atrectandum tanta gratulatione, ut & inter verbera solemnizaret, atque in craticulis adusta & penè consumpta solemniter gauderet. Illum, qui ejus cordis vidit desiderium, & novit corda singulorum, credo, spero, confido habere testem: quia si ad martyrium inter multos vocaretur, prima nomen daret, manus tenderet, eculeum ascenderet, & dilectioni Crucifixi, quæ fortis, ut mors extitit, dura sicut infernus, æmulatione responderet.

39 Ideoque licet desideraret Christum infatigabiliter, solo tamen martyrii amore pro eo fortiter sustineret diuturnitatem istius peregrinationis. Quod si religata ad stipitem, atque in crucis modum extenta, pabulum bestiis præpararetur, carior ei suâ tota præsentis vita existeret talis triumphus, & vultu interrito in stipite pendens, læta domino canticum novum cantaret. Sed non defuit beatæ Helenæ corona martyrii, quam Dominus noster Jesus Christus variis floribus compositam intexens offert Patri, ut ab ipso, sicut fidelis militiæ castra, victores magni agonis, remunerationes æternorum recipiant præmiorum. Non defuit, inquam, non defuit beatæ Helenæ corona martyrii, quæ passioni Domini nostri Jesu

A. At- MANNO.

* al. ministris

recensendas

E

F

auttor hujus bomilia progreditur.

A. AL-
MANNO.

Jesu Christi adeo se reddidit conformem, ut jam jamque vellet abrumpere præsentem vitam, nisi compos voti inveniret sacratissimæ crucis lignum, quo nobis factus est ducatus ad æternam vitam, per mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Jesum; qui pendens in eo tam ineffabilis patientiæ præbuit exempla, ut sic moriendo ex infirmis sanos, ex impiis justos, & ex inimicis dignaretur facere amicos, cum neminem inveniret sanum, nullum justum, nullum penitus amicum. Ideoque Martyres sancti voverunt se, & obtulerunt Deo sacrificium laudis in agone martyrii, quia tantus amor & spes certa valde potuit eorum mitigare supplicia, quantum ad suos animos bono Christi odore respersos. Isto itaque odore beata fuit Helena referta, in cujus specialem præfigurationem, salvo intellectu, de universali Ecclesia, quæ juncta est non jam typico, sed vero legislatori, ut Moyse Æthiopiæ, & venit à finibus terræ in omnibus gentibus audire sapientiam Salomonis, qui est, ut ipse dicit, plusquam Salomon, quia major est veritas quàm figura, & incomparabiliter major est Deus & homo, ex duabus & in duabus naturis una persona, quovis homine quantumlibet potente, justo & sapiente. Facta sunt itaque [ista] in figuram Ecclesiæ. Facta sunt & in præsignatione sanctæ Helenæ, quæ venit à finibus terræ non solum audire sapientiam veri Salomonis Domini nostri Jesu Christi, qui est pax nostra, qui fecit utraque unum; sed etiam quærere, & per gratiam Dei invenire lignum vitæ, in quo pro nobis pependit reconciliator & pacificus noster, salus & vita nostra.

B

A N N O T A T A.

a Hoc factum confirmatur in Commentario prævio § 9, num. 89.

b Scriberem triquetrum; quod hic accipiendum videtur pro tribus orbis partibus, quas modo enumerabat Almannus.

c Conversi sunt Constantinus & Helena ante pontificatum Silvestri PP. Vide Commentarium § 5 num. 54.

C

C A P U T IV.

*Sancta cum Jeremia comparata,
& cum Helena Adiabenorum
regina; reliquiæ Hierosolymis
accepta; gratia dotes; excursus
in terram Sanctam laudatus,
ac Constantinus.*

xiv.
Jeremiam
in lacum
missum,

Nec non & illud valde portendit signum beatæ Helenæ, quod in Hieremia scriptum est; quia principes populi Israël miserunt Hieremiam in lacum . . . a. Et quid plura? Abimelech Æthiops fuit, qui Hieremiam eduxit de lacu. Ecce in hoc [nonne] nunc manifesta similitudo cuicumque patet legenti, quod invidia Judæorum absconditum & occultatum fuit crucis lignum, & beatæ Helenæ studio ferventique pietatis zelo eductum est de foveæ lacu, & sicut decebat, nobisque pernecessarium erat, exaltatum est super Ecclesiæ altaria?

xv.

41 O venerabilis & omni modo spectabilis

femina! quod sis nigra gentilitate, sed formosa fidei conversione & puritate. Te Æthiopiæ in lege notat: unde rex Hierusalem in epithalamio suo, te quasi specietenus intuens, & personam tuam assumens, atque in multiplici sapientia etiam prophetiam tenens, de te præloquitur: Nigra sum, sed formosa, filiæ Hierusalem. Quod autem sis odore virtutum referta, auro sanè intelligentiæ ditata, & lapidibus pretiosis morum probitate ornata, reginā Saba in rege Salomone prætitulat. Quod verò futura eras pretiosissimi ligni sanctissimæ crucis inventrix, quod fuerat tectum errore perfido Judæorum, Abimelech* in propheta figurat, Sed & cognovisti tua Helena Adiabenorum b regina te præcinit in eo, quod tempore famis c sub Claudio, tuus famis facit mentionem etiam liber Actuum Apostolorum d, multis pecuniis comparatum frumentum de Ægypto, ad Hierosolymam allatum indigentibus, Hierosolymitis ministravit, præsignans hoc factum, quod tu mirabilis Femina, repertum ire habens lignum crucis, ministratura nobis fores pabulum vitæ. Quod si illa pro hoc opere meruit nobile sepulchrum e pro portis Hierosolymorum; quis dicere sufficiat, quantā reverentiā & amore sis digna in sancta Ecclesia, quæ ab ea tulisti famem vitæ, & periclitationem mortis per inventionem sanctæ crucis. Hoc itaque modo, ut nomine, ita & opere, tua, o beata Helena, illa fuit figura.

42 Revera cognovisti te, o pulchra inter mulieres, & cognovisti causas pulchritudinis tuæ. Idcirco non hædos, sed oves pavisti, & contra duritiam Judæorum, o virilis animæ fortis Mulier, attulisti linguam, de qua scriptum est, Argentum ignitum lingua justis, in qua primò ad Deum sermonem tuæ fidei direxisti. Secundò de sponso Ecclesiæ verba conciliasti. Tertio ad adolescentulas, ad filias scilicet Hierusalem, inter quas & sponsum, media quædam quasi mesochorus f effecta, & [hæc] verba consolatoria legasti*, & vertisti faciem multæ humilitatis. Ita reverteris Sunamitis; ita reverteris: reverteris siquidem fidei puritate, reverteris operum perfectione ad agnitionem tui redemptoris, ad pacem fraternæ germanitatis, quæ fidens & audens dicit Ecclesia: Pater noster, qui es in cælis. Ideoque videmus in te choros castrorum, pacis videlicet militiam, quibus & divinis laudibus incumbis, & velut manibus armatorum repellis atque perturbas omnes acies inimici, donec, finito agone, ingrediaris in requiem Domini tui.

43 His ita beata Helena, quæ astitit regina à dextris Domini in vestitu deaurato, velut apes de diversis floribus nectareum mellis favum componit: sic & ista de diversis martyrum reliquiis composuit thecam: in qua etiam cultellum g recondidit, quo Dominus noster Jesus Christus usus est in sacratissimo cœnæ convivio. Qua dignitate admirabili & optanda volebat munire & insignire suam regionem, ut, quæ erat toto mundo columna restitutionis per inventionem sanctæ crucis, esset & decus speciale aliquatenus patriæ suæ. Anima namque sua Deo consecrata mortem ejus, quo se redemptam novebat, intenta mente, quantā valebat devotionis instantiâ, imitari satagebat, memor illius Apostolici sermonis: Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Ergo in his erat, hæc meditabatur, videlicet aut lectionibus sacris, orationibus assiduis, jejuniis frequentibus, & vigiliis multis, participare

D
Helenam
Adiabeno-
rum regi-
nam Sancta
repræsen-
tans* l. Abde-
melech

b

c

d

E

e

xvi.

varius ful-
get virtuti-
bus.

f

* al. legisti

F

xvii.

Congerit re-
liquias:

g

pare

A pare passionibus Christi, aut debitam præcedentibus Sanctis exhibere venerationem, & maxime quos noverat pro Christo sanguinem fundere meruisse, & illam charitatem impleffe, etiam carne, quam ex præcepto & magisterio cælesti imbiberant mente. Enimvero sciebat pretium sapientiae non inveniri in terra sua, sed in terra viventium*, & quod Christus non nisi ad passiones venerat in mundum, ut omnibus, quibus merito peccati debebatur supplicium, Christus ipse solâ pietatis suæ gratiâ, suo momentaneo supplicio nostrum terminaret æternum. Et tantæ, tamque ineffabili potestati patientia tanta est mixta, ut per mortem crucis subveniret sæculo, morti impia dominatione grassanti vehementer addicto. Hoc religiosa fide beata Helena prænoscentis, studebat redamare illum, qui sine ullis meritis nostris tanti pendit pusillitatem nostram, ut etiam languores & dolores nostros, quibus deficiebamus in mortem perpetuam; tolleretur*, & veterem hominem nostrum simul crucifigeret, ut destrueretur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato: de quo & sponsa atque in ipsa sancta Helena in Cantico canticorum dicit: Fratruelis *h* meus candidus & rubicundus: candidus plenitudine ac puritate virtutum; rubicundus in passione, quando, fugiente sole, æternam timerunt sæcula noctem.

B *h* **44** Sed Helena nostra accepit ab eo pulchritudinem, ut non solum nomine dicta sit luna; verum etiam fide & opere facta sit pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata: pulchra namque facta est ut luna, quia illustrata sole justitiæ, noctem sæculi hujus, justè & piè vivendo, piæ conversationis lucè perfudit. Electa ut sol; quia sui conditoris imaginem ab ipso illuminata recipiens, & eam illibatam post veritatis cognitionem servans, processit in veritate, & mansuetudine, & justitia, illi serviens in sanctitate, & veraciter gratias agens, qui signavit super nos lumen vultus sui Dominus. Sive pulchra ut luna, quia imitata est formam Ecclesiæ sanctæ, quæ in nocte vitæ præsentis variante temporum statu aliquando clara est mundo, ut in doctrinâ Evangelicâ, & Apostolica prædicatione; aliquando despecta hæreticorum insidiis; aliquando oppressa, ut in Martyribus sanctis. Et Helena igitur Christianorum nunc clara facta est mundo lignum crucis inveniendò; nunc despecta, præferens* in se Ecclesiæ molestias: nunc oppressa, quia Martyribus mentem suam & animum junxit. Electa verò ut sol erit in futura beatitudine, in qua, permanente statu æternitatis, perfruatur vera visione incommutabilis lucis. Terribilis denique extitit, ut castrorum acies ordinata, quæ tenens scutum fidei, in quo posset omnia tela nequissimi ignea extinguere, nullis adversitatibus, etiamsi accidissent, posset umquam cohiberi, quin & lunæ pulchritudinem in se demonstraret, & solis, lunæ videlicet actione sancta, & [æterni] solis contemplatione beata: atque hoc moao collocans in se ordinem virtutum, terribilis extitit aëriis potestatibus.

C *al. perferens* **45** Verum hæcenus pro cognitione materiæ exortum & progressum sanctæ Helenæ notavimus, & prosperis navigavimus ventis; nunc ad excursum illius flectentes articulum, quasi in syrtes incurrit oratio. Refert Historia ecclesiastica, quod, postquam evidens indicium crucis Christi de resurrectione mortuæ mulieris Regina accepit, voti compos effecta, templum mirificum; in eo loco, in quo crucem repererat, regia ambitione

Augusti Tomus III.

construxit. Clavos quoque, quibus corpus dominicum fuerat affixum, portat ad filium, ex quibus frænos composuit, quibus uteretur [ad bellum] & ex aliis galeam nihilominus belli usibus aptam fertur armasse: ligni verò ipsius salutaris partem detulit filio; partem verò thecis argenteis conditam dereliquit in loco, quæ etiam nunc ad memoriam sollicita veneratione servatur. Reliquit etiam hoc indicium religiosi animi Regina venerabilis: virgines [enim] quas ibi reperit, Deo sacratas invitasse ad prandium, & tanta eas devotione curasse dicitur, ut indignum crederet, si famulorum uteretur indicibus*, sed ipsa manibus suis famulæ habitu succincta cibum apponeret, poculum porrigeret, aquam manibus infunderet, & Regina orbis ac mater imperii famularum Christi se famulam deputaret. Et hæc quidem Hierosolymis sunt gesta. Consonat huic & Historia tripartita, narrans sic: Itaque Mater imperatoris, quod cupiebat agnoscens, de clavis quidem [quibus] manus Christi fuerant perforatæ, alios misit in galea imperatoris [filii capitis prudentiam gerens, ut bellica jacula submoveret, alios freno equino permiscuit, ut cautelam imperatoris] agens, & veterem prophetiam adimplens. Olim enim Zacharias propheta clamaverat dicens: Et erit, quod in fræno est, sanctum Domino omnipotenti *k*. Salutaris verò crucis partem quidem aliquam regalibus distribuit, reliquam verò partem in argentea theca clausam, civitatis tradidit sacerdoti, & undique congregans artifices, maximas illis ornatasque ædificavit ecclesias *l*.

46 His ita gestis, convivio exhibito virginibus sacris, & ipsa ministerium ancillæ gerens, ultra *m* octogesimum annum ætatis agens, & his similia faciens, rediit ad filium, & cum lætitia transivit à sæculo, multa filio pietatis mandata committens novissimis benedictionibus adimpleto *n*. Pro manifestatione & rei certitudine posuit continentiam historiæ, ut ejus autoritate fulciatur & roboretur oratio nostra, cujus autoritate nititur etiam Ecclesia præsens. Quod autem dicit utraque Historia, redisse eam ad filium, & sic obiisse; ne de tanta femina humano remedio divinitus præparata foret ulla cunctatio, utrum Constantinopolim an Romam redierit ad filium, solvit hanc dubitationem Eusebius. Hieronymus, qui, ut acerrimi ingenii Beda exponit in sua Chronica, dicit, eam ad filium redisse Romam, qui insuperabili virtute armorum in solo proprio ad id temporis edomuerat Sarmatas *o*, Gotthos *p*, aliasque barbaras nationes, donec illa Hierosolymis, ad quam* properaverat monita per somnium, confundens Judæos & Judaïsmum adnullans, omnesque spurcicias idolorum ex ea eliminans, repente templum illud sceleratissimum dejici jussit, & palam factò Domini monumento, apparuerunt circa illud suffossæ tres cruces, & clavi simul, & titulus *q*. Et congruè: quia in loco, ubi Dominus crucifixus est, erat hortus, & in horto monumentum novum. Victrix itaque venerabilis Regina per gratiam Dei extitit, composque sui desiderii facta invenit lignum ter beatum, in quo Deus homo extensus est, & velut in statera in eo pretium nostrum seipsum appendens, debitum nostrum solvit, atque in ipso crucis ligno moriens, potum suum cum fletu temperavit, de diabolo perpetuo tripudio triumphavit, & mundum redemit: mortem quippe destruxit, & vitam donavit. Hisque peractis redit ad filium misericordiæ operibus instans, & ut historiographus dicit, his similia faciens, cujus erat in corde perpetuus ignis, qui

Ffff

num.

A. Ar-

MANNO.

* *al.* mini-sterilis

E

k

l *excursus*

m

n

F

o p

* *videlicet* urbem

q

A. AL-
MANNO.

numquam deficere dictus est de altari, cujusque animam Apostolicæ prædicationis adeo vomer imprefferat, ut ex uno [zelus] domus Dei eam comederet; ex altero præ divino amore langueret. Quæ post desertum errorum gentilitatis fervens in Judaismo, ut quondam Apostolus Paulus, putans inibi solummodo notitiam veritatis haberi, meruerat beari facie & contemplatione veritatis, per doctrinam sancti Silvestri. Surgens igitur circuibat civitatem per vicus & plateas quærendo quem diligebat anima sua.

in terram

47. Invenit eam vigiles, qui custodiunt civitatem, invenit eam in carne adhuc vivens vigil beatus Papa Silvester. Quos omnes cum pertransisset, invenit, quem diligebat, quia Jesum, quem prædicabant verbo vel docebant scripto, exhibebant, & commendabant exemplo non solum verum hominem, in quo factus est sacerdos in æternum; sed etiam verum Deum esse, coæternum & consubstantialem Patri, regem sæculorum, de quo dicit Psalmista: Deus judicium tuum regida, & justitiam tuam filio regis. Et fide credit & spe intendit, & diffusæ cælitus charitatis oculus vidit. Denique fide imitata Apostolum Paulum, quia quanto durius à Judaismo recessit, tanto postea, cognita luce veritatis, Christo, qui est via, veritas & vita, tenacius hæsit: potenter confundebat Judæos, qui sequentes litteram occidentem non poterant speciali intellectu pervidere spiritum vivificantem. Facta siquidem fuerat mater, sed talis, cui condignus responderet partus: genuit namque Constantinum, [&] ut [hæc] anacephalæosi replicem; qui in ipso fonte sui baptismatis r Christum devotione suæ mentis intuens, extitit perinde destructor idolorum, ædificator Ecclesiæ, hæreticorum impugator acerrimus & Catholicæ fidei defensor tuissimus, cujus fidem maximè poterit probare, qui legerit ejus epistolam ad Saporem / Perfarum regem, de providentia populi Dei scriptam: namque virili mente monita pietatis à matre retinens accepta, eaque pietate decoratus, habuit curam non modò subjectorum, sed etiam eorum, qui regebantur gubernaculis alienis.

* al. spiri-
tualiSanctam:
qua occasio-
ne

48. Prædicavit etenim in eadem epistola sacratissimam fidem, quæ participari meruit luce veritatis: professus est habere se cultum venerabilem, religionem & doctrinam agnitionis sanctissimi Dei, cujus virtutem in auxilio habens, testatur firmissima spe salutis se obtinuisse omnem terrarum orbem, incipientem à finibus oceani, & talem tantumque Deum solum, vivum, æternum & verum profiteretur se honorare memoria immortalis, eumque super omnia esse, credere se pura summaque mente, & illum votis ingentibus inclinatis cervicibus flexisque genibus semper adorare, cui flectitur omne genu cælestium, terrestrium & infernorum, qui puram mentem & immaculatam animam exigit à nobis, virtutes & pietatis actus exquirat, mansuetudinis & clementiæ operibus delectatur, humiles colligit, superbos punit; quem sicut vita est confiteri, ita negare, est utique morte mori. Certè hoc modo Constantinus Augustus docens Deum, non solum sibi subjeptos habuit ubique devotos, potius Europam universam ac Lybiam, tenens etiam super has maximam Asiæ partem; sed etiam multi barbarorum illi sponte serviebant, & si qui refugere vellent, aderat Constantinus fulminans, & de his virtute cælitus data triumphans: sicque imperator cernebatur in omnibus victor. Hæc ideo posuimus, ut videatur, quam miram benevolen-

tiâ Constantinus Augustus prospexit fautoribus pietatis, habens in mente paternam modestiam, & velut naturaliter insitam suæ menti maternam pietatem.

49. Ideo enim hæc scripsit, quoniam agnovit etiam Constantinus extollitur. rat Christianos in Perfarum regione constitutos ab impiis vehementer affligi, eorumque regem erroribus sævientem diversa & exquisita illis inferre tormenta, qui tanta rabie in Christianos debacchabatur, ut nec Ustazadi * suo fidelissimo nutritori, & devoto suæ familiaritatis parceret, neque ejus senectuti miseretur; sed eum pro vera fide juberet interfici; nec non una die, quæ erat sexta feria septimanæ majoris, in qua ante diem Resurrectionis festum celebratur cum passibili canone annua salutaris passionis memoria, simul cum beato Simeone archiepiscopo Seleuciæ n juberet interfici prædictus rex Sapores numero centum, jam pridem pro vera fide constitutos in carcere. Adeo expertus erat ipse rex & Dei, & humanitatis Domini nostri, quæ pro nostra salute dignatus est indui. Quam crudelitatis rabiem agnoscens Constantinus scripsit ei per legatos ipsius *, qui tunc aderant, monita pietatis, quæ à matre Helena acceperat, volens & regem de errore liberare, & rogans, ut cultotes veri Dei potirentur apud eum digno honore, semetipsum in hoc proponens exemplum, qui Deum omnipotentem quantâ poterat instantiâ prædicabat: cui collum fidei debito jure subdiderat, eumque terribilem peccatoribus & blandum justis asseverabat verissima professione: unde & illum maximè timens & diligens, qui est terribilis, placidus, præ cunctis solus amandus, qui est solus in Trinitate adorandus, colendus, tremendus, venerandus & glorificandus, unus & verus Deus, maximam Christianorum curam habebat; superstitiones verò paganorum averfabatur in tantum, ut simulacra illorum ornata quondam in urbe Constantinopolitana publicè ad ludibrium exponeret, & tripodas Delphicos x in theatro ad spectaculum daret y.

* al. Ustha-
zani* al. suos
E

x y

ANNOTATA.

a *Locus hic in nostro apographo corruptus est, vel ab ipso auctore perperam scriptus. Eum itaque sic restituo ex Vulgata Jeremia 38, v. 6 & sequentibus: Tulerunt ergo Jeremiam, & projecerunt eum in lacum Melchiæ, filii Amelech, qui erat in vestibulo carceris: & submiserunt Jeremiam funibus in lacum, in quo non erat aqua, sed lutum: descendit itaque Jeremias in cœnum. Audivit autem Abdemelech Æthiops vir eunuchus, qui erat in domo regis, quod misissent Jeremiam in lacum. Porro rex sedebat in porta Benjamin. Et egressus est Abdemelech de domo regis, & locutus est ad regem, dicens: Domine mi rex, malefecerunt viri isti omnia quæcumque perpetrarunt contra Jeremiam prophetam, mittentes eum in lacum, ut moriatur ibi fame; non sunt enim panes ultra in civitate. Præcepit itaque rex Abdemelech Æthiopi, dicens: Tolle tecum hinc triginta viros, & leva Jeremiam prophetam de lacu, antequam moriatur.*

b *Regionem hanc Baudrandus in Assyria; Pagius autem in Critica ad annum Christi 46 in Assyria & Mesopotamia finibus signat. Plura de illa collegit Cellarius in Notitia orbis antiqui tomo 2, lib. 3, cap. 17, quod est de Assyria.*

c *Adis Josephum Antiquitatum Judaicarum lib. 2, cap. 2, & Pagium ad annum Christi 42 num. 7.*

d Cap.

CAPUT V.

*Laudes Constantini propter duas
ecclesias constructas; Helena,
ob inventam crucem; reliquia
sacra aliò ab ea missa; obi-
tus; divina ejus charismata.*

- A d Cap. 11 § 28.
e De eo consule Baronium ad annum 44, num. 66.
f Mefochorus, Græcè μεσυχωπος: q. d. in medio chori existens vel presidens, tamquam ejusdem pracentrix, ut ita loquar, seu coryphaea.
g De reliquiis his & aliis, quibus Sancta Belgicam donasse fertur, agit Commentarius prævius § 10, num. 98.
h In Vulgata Cantorum cap. 5 § 10 est: Dilectus meus &c.
i Vide, quæ præmissi in Commentario § 9, num. 85 & sequentibus.
k Hanc ad effatum Zachariae applicationem non probari à S. Hieronymo, monui ibidem numero 83.
l De profusissima Sancta in condendis adibus sacris munificentia, actum est eodem § 9.
m Immo verò octogésimum ætatis annum nondum videtur integrè explevisse, dum obiit, ex Commentario § 11, num. 113.
n Quæ ad piissimam Sanctæ mortem, ac ejusdem circumstantias attinent, dedi ex Eusebio ibidem § 10, num. 100.
B o Magnam hanc victoriam anno Christi 322 illigat Jacobus Gothofredus in Chronologia Codicis Theodosiani pag. xxii: de qua collegit varia auctor Historia imperatorum in Constantino articulo 46.
p De Gothis à Constantino devictis tractatur in eadem Historia ibidem articulo 48, inter ea, quæ gessit Constantinus anno 323.
q Titulum crucis verè inventum fuisse, confirmatur in Commentario prævio § 7, num. 69.
r Controversia de baptismo Constantini discussa jam pridem est apud nos tomo v Marii, die 20, à pag. 14.
s Istius epistola exemplar exstat apud Eusebium in Vita Constantini lib. 4, cap. 9 & sequentibus, à pag. 530 editionis Valesiana.
t Actum apud nos de illo est tomo 11 Aprilis, die 21, pag. 844: sed martyrium ejus accidit post mortem Constantini, si annò videlicet, prout ibi signatur, 349 innecti debeat: de qua re disputat Tillemontius tomo 7 Monumentorum ecclesiasticorum articulo 4 de S. Simeone; & notà 2 super eodem Sancto, affirmans annum esse incertum, quo is martyrium obierit; ac proin, quo S. Ushazanes; uno ante illum die passus, ut præmiserat eodem articulo 4, & apud nos dicitur locò citato.
C ii De hoc episcopo, ac centum aliis Martyribus Persis &c. consule tomum nostrum, quem proxime indicabam.
x Historia poetica à Gauthruchio nostro Gallicè conscripta, ac deinde ab alio item nostro Latine reddita, in rem nostram sic scribit lib. 1 cap. 5: Quod autem ad loca attinet, ubi Apollo sua reddebat oracula, Delphus præcipuè memoratur: ibi templum videbatur, operis elegantia magnificentissimum. Sacris in templo illo fungebatur sacerdos Phœbas dicta vel Pythia, & Pythonissa, quæ parvæ mensæ tripedali insidens, divino entheata numine enthusiasmum ab Apolline accipiebat. Hæc mensa tripus nominabatur, & cœrtina, quod Pythonis serpentis exuviis contegeretur.
y Factum confirmatur ex Socrate, quem in Annotatis infra ad caput 5 citabimus: Certè, inquit, deorum simulacra ad ornatum urbis Constantinopolitanæ palam proposuit, & tripodas Delphicos in ejusdem civitatis circo publicavit.

Augusti Tomus III.

D Enique geminæ charitatis dulcedine pollens *Ecclesiam* fecit in eadem urbe duas ecclesias, quarum *Irenes,* unam vocari voluit Hyrenem a, recognoscens *a* donum pacis, quam gratia Dei tribuere dignata est peregrinanti Ecclesiæ temporibus ejus. Nam græcè Hyrene, latinè dicitur pax, quam Domino nato nobis allatam & datam annuntiaverunt angeli cantantes: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: alteram *E* verò dici* jussit nomine Apostolorum b, qui ** al. dicari* bis exposuerunt traditam sibi à cælesti magistro *b* pacem, relicione temporali, & donatione æterna: quique misericordiam & judicium Dei, ut veri & sancti prædicatores mundo manifestaverunt, & portantes pacem illuminaverunt patrias. Fecit igitur, ut dictum est, duas ecclesias in præfata urbe; unam, quam vocavit Hyrenem, id est pacem. Excusserat enim collum de tumultu dæmonum & vitiorum, & credendo in veram pacem adeptus fuerat summæ pacis donum.
§ 1 Alteram verò vocavit Apostolorum, qui nobis attulerunt munera sanctæ * pacis. Attendat itaque lector, quanto fidei fastigio fuerit ferventer insignis Constantinus Augustus, & per gratiam Dei constanter invictus, cujus matrem quia tanta vis amoris Christi imbiberat, quanta dudum Mariam Magdalenam accenderat, & [quia] præsentem illum videre non poterat, intentionem suam ad inquisitionem vertit ligni, in quo Dominus noster cursum suum victor implevit. Quæsit igitur prius, & minimè invenit: perseveravit, ut quæretet, sicut & Maria Crucifixum. Unde & contigit, ut inveniret ista lignum crucis, in quo Deus homo exaltatus traxit omnia ad se, per quod omnes adversitates repelluntur, omnes benedictiones sacrantur, omnia charismata donantur: & quo facta est, ut Augustinus dicit, virtus sanis ad permanendum, virtus infirmis ad convalescendum, virtus morituris ad non timendum, virtus mortuis ad resurgendum, virtus denique ad effugendam & proterendam omnem potestatem inimici, quia in eo pependit, qui in sua patientia factus horum omnium sacramentum & exemplum conciliat nos Deo Patri, & existens advocatus noster & iudex Spiritum sanctum infundit in cordibus nostris.
§ 2 Ergo sancta Helena opera charitatis omnibus exhibens, viscera misericordiæ sibi induens, & perficiens * de die in diem, rediit ad filium Romanam, de qua mittens patriæ suæ sacratissima sanctorum Martyrum pignora, quæ ipsa voluisset afferre, si filius permisisset, non annuente Domino, forte quia Gallia tanto privilegio fuerat indigna, in hoc adimplere votum suum Regina nequivit; sed in Duvio c flumine navis, quæ arcam ferebat, naufragium passa: super quod flumen Vesontionum civitas est sita, facta est aqua multo tempore custos arcæ sanctissimæ, de quibus reli-
reliquias Helena in Galliam mittit.
** al. profertens*
c

F ff 2

quius

A. AL-
MANNO.

quibus pretiosissimis post plurimum tempus cum magna difficultate ab aqua sublatis, meruit insigniri prædicta ex parte civitas. Sed quid diutius affectu humanitatis moramur, ejus obitum prolongantes, quasi differri possit spatium temporis, quod nos differimus morâ locutionis: si tamen mora dicenda est, quâ propè nihil dictum est ad tam fortis Mulieris dignam comparationem, nec quod forte congruât operibus pietatis ejus, deficiente materia per ignorantiam & oblivionem, quam infert omnibus rebus vetustas, nisi succurrat scriptorum peritissima industria, solersque sagacitas. Sed non erant tacenda pauca, quia non poterant sciri plura bonitatis illius insignia. Reddimus igitur ei pignus nostræ devotionis, quæ tantopere studuit nobis prodesse, & scientes quod minimè pendeant ex ea amaritudinis lachrymæ, sed dulcedinis multæ, certè quam diligimus inspiratione Crucifixi Domini nostri, & in ipso veneramur illam, jam pangit stylus noster ejus obitum, neque cadunt manus præ dolore à tali scriptura, quia illam veraciter credimus stabilitam in vita æterna, quæ post obitum conditionis humanæ vivit in Christo, relicta morte, quæ jamjamque absorbetur in sæculi fine. Non itaque quasi nervos ad verba moventes ordimur textum defunctionis ejus, quæ bona opinione bonoque odore referta transivit ad gaudia cælestis vitæ, & quæ extinxit per gratiam Dei, dum in corpore vixit, conditionis humanæ querimoniam, dum dicit hominioni: Cupio in spe confortari, sed nequeo humana pietate relinqui; præ oculis habeo lachrymas mortalitatis nostræ, quæ me frangunt, dum cinerem post hominem recolo, & quasi cineres haustos ad pectora verso; sed ratio superat, cum veraciter approbat, illos tunc melius & verius, immò solummodo tunc vivere, qui vivunt in Christo, relicto & deposito carnis onere. O quàm feliciter istam querelam calcavit sancta Helena! quæ transiens ad cælestem patriam reliquit sibi obnoxiam in omni pietatis & devotionis dilectione præsentem Ecclesiam.

Piissimè discedit

C

* al. intermeratam

53 Igitur, prout possumus, decoremus solemniter quasi quodam pincillo *d*, etsi non verborum eloquentiâ, saltem devotionis atque debitæ charitatis picturâ transitum sanctæ Helenæ, quod pervenire meruit ad solemnitatem angelicam & Sanctorum societatem. Non ergo de hoc, quod accidit de sanctis reliquiis, beata Helena mente extitit consternata; sed Domini voluntatem, bonumque ejus placitum corde perfecto & optimo semper sequi desiderans, & indefinenter atque ferventer eum amplecti beatissima contemplatione cupiens, ut tandem audivit Dominum se vocantem sibi dicentem, Surge, propera, amica mea, formosa mea, speciosa mea, columba mea, & veni; jam enim hyems transiit, imber abiit & recessit, jamque advenit tempus putationis tuæ, ut vinculis carnis absoluta ad me pervenias; quem bonum certamen certando, cursum consummando, fidem servando quæstisti, atque impleatur tibi, quod promisi fidelibus meis, quia qui diligit me, diligitur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Ergo ut audivit hæc interioris hominis auribus, præ multo desiderio, quo optabat dissolvi & esse cum Christo *e*, gaudens læta respondit: Concede, piissime Deus, ut numeratam * me inter filias Sion, jam tandem egredi finas de turbulenta hujus mundi conversatione, in qua diu absens à te & peregrina, fidei tamen devotione te quæsi. Tempus est, Domine Deus, peregrinari me à corpore, ut præ-

sente regem pacis & gloriæ, Dominumque virtutum merear cernere in diademate tuo fulgentem, non illo, quo coronavit te mater tua; sed illo quo resurgens à mortuis, ascendens in cælum permanes coronatus, sedens in pacis * dextera.

* al. Patris

54 Libentissimè sequor, Domine, illius dramaticis f dictum: Egredimini, & videte, filia Sion, regem Salomonem: per mitte, quæso Domine, egredi me de medio Babylonis, quæ in cælesti Hierusalem partem habere desidero. Utinam flores tuos videam in regione vivorum! qui immarcescibiles permanentes, amœnitate jucunda cum luce æterna in ea vernant ad exultationem perennem, ut videam te in bonitate electorum tuorum: scilicet [in qua bonitate] vident te in æternum electi tui: & hoc manibus extensis & corde intento precor, Domine, quia jam advenit tempus sectionis meæ. Jam enim flores apparuerunt in terra, tempus putationis advenit. Jamque tempus est, ut, amputato, & deposito carnis onere, sicut in te credo, spero, confido, videam bona Domini in terra viventium, quem ex toto corde semper desideravi in terra mortuorum, quæ ad agendam meam proximorumque salutem, pro qua, ô Domine Deus, agnus Dei, filius Patris incarnari & mori dignatus es, quantum valui laboravi. Atque inter illas benedictiones, quibus filium adimplens in timore & amore divino animabat, & illas, quibus Dominum benedicens, glorificabat, & gratias pro universis bonis, ab eo sibi misericorditer collatis agebat, deponens onus carneum * cælo reddidit spiritum, cum adhuc essent in ore ejus benedictiones & gratiæ, VIII Idus Februarii g. Sic igitur beata Helena, quæ fuerat imitata speciem mortis juxta Apostolum, qui dicit, Mihi mundus crucifixus est [& ego mundo] quæ mortem Jesu in corpore suo circumtulit, ut & vita Jesu in corpore ejus manifestaretur: operata enim in ea mors [quidquid] fuerat, ut operaretur & vita, absoluto certamine & finito labore, expletoque opere per cursum præsentis vitæ, post victoriam ad bonam transivit vitam, ut jam non sit illi contentio cum corpore mortis, sed sit firma permanensque sibi victoria de corpore mortis.

ex hac vita:

f

* Ms. S.

Martini &

S. Maximiani

carnis

g

55 Pinxerat enim Dominus muros ejus virtutum coloribus, sicut ipse loquitur ad Hierusalem: Ecce ego in manibus meis pinxi muros tuos; quando gratiæ suæ dono concessit ei firmissimos muros, quibus supereminens oculorum intuitu videret se unam [illarum] fidelium animarum, de quibus scriptum est: Ego civitas munita, ego civitas obsessa: aurium quoque auditum haberet in intellectu, & in moribus disciplinam: manuum denique officio vindemiaret myrrham suam, id est, mortificaret carnem suam: est enim myrrha, sepultura mortuorum, unde & Magi obtulerunt inter alia Domino myrrham, quem videbant assumpsisse carnem mortalem. Ergo beata Helena his murorum instrumentis fecunda exposuit Domino animam suam virtutum floribus ornatam velut hortum, & quæ haberet in se germinantem paradysum, unde & sæcularia destruxit, & spiritualia ædificavit, ideoque non accepit in vano animam suam, quod utique faceret, si destrueret sæcularia, & ædificaret corporalia, quæ semper ad ruinam intendunt: non enim habent fundamentum talia Christum Jesum Dominum nostrum.

divina eb-

ri/mata

F

56 Igitur quia tali tantoque munimine per gratiam [Dei] munita est anima sanctæ Helenæ, quam nec principatus & potestates [mundi] æ-

in eam cu-

mulatissimè

collata.

riæ,

A riæ, & rectores tenebrarum harum possent, dum peregrinaretur in corpore, vel dehiscere de muro suæ soliditatis, vel impedire rectâ gradientem, sive ad altiora tendentem, nec valerent deponere atque ad terrena revocare, idcirco exuta corpore, libertate pura secuta est Dei Verbum, agnum Dei, Filium Patris, usque ad consortium perpetuæ lucis, quâ cum reliquis Sanctis hanc habet ineffabilem remunerationem, ut videat faciem Dei, & lumen, quod illuminat omnem hominem [venientem] quod est vita æterna & gloria sempiterna: certavit enim, ut appropinquaret anima sua Deo, [appropinquaret oratio & adhæreret illi suum desiderium, dum viveret in hoc seculo: ubi posita agonizavit omnimoda intentione meditando, legendo, quærendo copulari Domino Deo.] Ergo manet illi pro hoc ingens præmium in æternum, cum consortio civium supernorum in paradiso jucunditatis non terreno, sed cælesti; ubi secundum beatum Ambrosium, Adam, qui incidit in latrones, nescit jam vulnera sua flere: ubi & latro ipse regni cælestis consortio gratulatur, ubi nullæ nubes, nulla tonitrua, nullæ coruscationes, nulla ventorum procella, neque tenebræ, neque vesper, neque æstas, neque hyems vices variantur temporum, non frigus, non grando, non pluviam, non solis istius erit usus aut lunæ, neque stellarum globi, sed sola fulget ibi claritas Dei *h.*

A N N O T A T A.

a Scribendum Irenen, à Græco Ἰρηνη, quod pacem significat. Verùm an ea vox hoc loco sumenda pro nomine proprio alicujus sanctæ Irenes adi ista sacra indito; an pro titulo pacis, quem ades illa gesserit? Socrates lib. 1, cap. 16 Historia ecclesiastica pag. 45 editionis Valefiana, dicens In eadem urbe (Constantinopolitana) duas ecclesias ædificavit: alteram Irenes; alteram Apostolorum vocabulo appellatam; per suum illud πῶλον ἐκδόμασεν ἰρηνην, quod est, in textu Græco, quæstionem non decidit. Constantinus illud templum primus non fundavit, sed ex antiquiore & parvo ad majorem amplitudinem & elegantiam istud evexit, teste Socrate citato lib. 2, cap. 16, pag. 94 in Constantio, sic scribens: Per idem tempus imperator majorem ecclesiam fabricabat, quæ nunc Sophia dicitur. Est autem conjuncta ei basilicæ, quæ cognominatur Irene, quam pater imperatoris, cum prius esset modica, pulchram simul amplamque reddiderat. De laudata ecclesia eruditè non pauca congerit Cangius in Constantinopoli Christiana lib. 4, pag. 147.

b Hujus ecclesiæ magnificentiam describit Eusebius in Vita Constantini lib. 4, cap. 58 & 59. Quibus adde, quæ de illa ecclesia collegit Cangius mox allegatus, pag. 105 & 106; & auctor Historia imperatorum in Constantino articulo 66.

c Consule præmissa in Commentario prævio § 10, num. 98.

d Sic etiam lego in nostro apographo Ms. S. Martini Treviris, quod fortè barbarè hic formatum est ex Gallico pinceau: dicitur enim Latine penicillus vel penicillum.

e Gaudens, & reliqua, qua hinc sequuntur usque ad claritas Dei, non esse in Ms. S. Maximini, invenio notatum in nostro apographo è Ms. S. Martini. Excipe tamen illa, de quibus

dicam mox lit. h.

f Dramatis, videlicet sacri, seu Canticorum cap. 3, v. 11.

g VIII Idus Februarii non habetur in nostro apographo sancti Martini. Consule autem quæ Commentario prævio inserta sunt de die obitus § 11, num. 112.

h Hic notantur in nostro apographo S. Martini sequentia ex Ms. S. Maximini: Inter illas benedictiones, quibus filium suum adimplens, in timore & amore divino animabat &c. usque ad benedictiones & gratiæ (quæ vide supra num. 54) sine die mortis.

C A P U T VI.

Cælestis gloria; sepultura; apostrophe auctoris ad Constantinum, & ad populum Romanum.

I Bi itaque beata Helena gaudens & regnans post corporis absolutionem, videt præmium, quod suspirat, & inexplabiliter desiderat contentus angelorum; Verbum videlicet, quod in principio erat, & apud Deum erat, & Deus erat. Fuit namque per gratiam Dei, & quod hic quæsit fide, spe, & charitate, ibi invenit diffusa solummodo charitate, in speciem & rem versa fide & spe: invenit enim ibi viventem apud viventem [id est] filium apud Patrem, & Spiritum sanctum thesauro nectareo & arcano de utroque procedentem. Non igitur sollicita est, aut esse jam poterit à peccatis seculi, ab iniquitatibus mundi, & à fluctibus corporalium passionum, quia ibi Spiritu suo sancto & iusto meretur illum contemplari, qui est remissio omnium peccatorum. Nec est de morte sollicita, quæ facie ad faciem videt eum, qui dicit: Ego sum vita, & ad quem quicumque venerit, mortem non videbit in æternum; quia ipse est plenitudo divinitatis, qui ideo dignatus est in via bibere de torrente mortis nostræ, ut nos participes faceret vitæ suæ.

F 58 Facile igitur videre poterit quicumque intenderit, cum quanta lætitia & alacritate sancta Helena transferit à seculo, quæ multa filio pietatis mandata moriens commendabat, Apostolicam doctrinam nec in morte relinquens, quæ eam docuerat pietatem ad omnia utilem esse. Quippe quæ est habens promissionem vitæ, quæ nunc est, & futuræ, quæ est norma vivendi, & forma Deum colendi. Ergo Mater sancta per pietatis exercitia pergens ad vitam futuram, pariterque æternam, committere certabat filio pietatem, habentem promissionem vitæ, etiam quæ nunc est: & parva enim & magna vita à Domino Deo est, ut per illam posset pervenire ad illam vitam, quæ permanet in æternum, & quæ, nedum succumbat ullatenus morti, ipsa absorbet in perpetua victoria mortem. Gratias Domino Deo, qui nobis tantam dedit victoriam per Deum Christum Dominum nostrum. Ad illam siquidem vitam pervenire volebat sancta mater Helena filium suum, adimplens eum novissimis benedictionibus, imitans Jacob & Moysen, salvo in illis intellectu de mystico sacramento Israël, & de vocatione gentium. Ergo in hunc modum sancta Helena complens sui corporis [cursum]

Ffff 3 migra-

A. AL-

MANNO.

E

Meritis e-

jus

F

respondet
gloriæ cele-

stis.

A. AL-
MANNO.

xx.

*De loco se-
pulture, ac
digressioni-
bus auctoris*

b c

d

B
* al. nomi-
netur

e

*ea occasione*C
* al. fan-
clam

f

migravit à sæculo, & pervenit ad Dominum, atque in illo perpetua jucunditate, & beatissima delectatione, atque perfectissima statione quievit.

59 Ut autem superius diximus, docente Beda, auctore Hieronymo, absque ulla dubietate expletis omnibus, propter quæ perrexerat Hierosolymam, reversa est Romam ad filium, ibique a explevit cursum vitæ suæ, ut transiens in cælestem patriam, videat quæ bona sunt in Hierusalem omnibus diebus vitæ suæ; atque sicut Historia tripartita, præfatusque Beda in Chronica sua, & liber, qui inscribitur Gesta Pontificum Romanorum, testantur, ibidem est sepulta à filio, qui conditam aromatibus sepelivit eam in Via Lavicana inter Duas lauros b, in vico Drepani c, quem vicum princeps Constantinus cognomine Matris dedicavit civitatem Helenopolim d, ubi ei fecit mausoleum, sculpsens in petra sepulchrum miræ magnitudinis & operosæ structuræ, excellentiæ regiæ & dignitatis multæ: & bene inter Duas lauros, certè quæ semper geminæ charitatis ardore viridis extiterat. Congruè quoque in vico quondam Drepani vocato habuit sepulturam. Enimverò cum Græcè drepanos, falx, interpretatur Latine, idem locus, qui de vico in civitatem nomine *, de falce autem significatione translatus est in lunam, quæ Græcè dicitur Helenos e, illi etiam aptissimè est deputatus ad sepulturam, quæ geminam divini examinis [falces] æquitatis librâ, sicut est hominis justitiæ, censens, studuit in hoc sæculo tripartita falce cogitationum, verborum & operum superflua relecare, castigare corpus suum cum Apostolo, & servituti subicere, illud præ oculis habens: Si nosmetipsos judicemus, non utique judicemur. Et sciens quia si nosmetipsos judicamus, utique à Domino judicamur, ut non cum hoc mundo damnemur, atque isto modo judicamur à Domino per suam misericordiam ad salutem, non judicamur per [istud] iudicium ad damnationem. Ipse enim est, qui habet utramque falces messoriam scilicet & vindemiatoriam.

60 Isto itaque ducta beata Helena, & hæc debita veneratione prænosens, atque in patientia sua juxta præceptum Dominicum possidens, animam suam de vico istius sæculi, in quo peregrinatur Ecclesia, sancta operum bonorum exhibitione certavit transire ad civitatem cælestem supernam Hierusalem, patriam & habitationem suam *. Nec non & merito ei aptatum est sepulchrum purpurei coloris f, certè quæ ferventissima devotione, atque ea fide, quæ per dilectionem operatur, illi adhæserat, qui stolâ purpureâ indutus apparuit in carne, & moriens in cruce pro nobis precium redemptionis nostræ sanguinem suum fudit; cujus fortissimæ mortis dilectioni dura sicut infernus æmulatione responderet, nisi ei gladius persecutoris defuisset: sed non defuit ei, ut supra jam diximus, martyrii palma, quæ & merito fidei, & constantia virtutis ac patientiæ, & vellet esse martyr & posset. Certè cum duo sint genera martyrii, unum videlicet in mente, alterum in mente simul & actione, unum diligentissimè servavit, alterum votis ingentibus optavit, & multopere quæsit, imò quæreret, nisi, ut diximus, spiculatoris animadversio defuisset. Verum & illud, quod servavit, posteaquam cordi ejus illuxit veritas, quæ Christus est, forte libenter in cælibe omnino vita servaret, nisi per divinam providentiam talis Constantino deberetur Mater. Cum enim sint duæ integritates in perfectione hominis requirendæ,

una per incorruptionem carnis in corpore, altera per sinceritatem inviolatæ veritatis in mente, sicut istud, quod amplius est, omni vigilantia custodivit, sic & illud forsitan summâ castimoniâ custodiret, nisi divinitus imperii mater fuisset electa. Sed & illud voce turturis doluit in terra nostra, dicens cum Prøpheta: Anima mea desideravit te in nocte.

61 Ergo & turturo gemitu clamavit ad custodem, qui de nocte vigilans populum suum sempiternâ custodiâ tuetur, & quasi in nocte illis dormientibus vigilat, ne hostis irrumpat, & columbino tractu atque gregatu per diem institit exemplo esse aliis Dominum orandi, & die nocteque in lege Domini meditando, in eo proficiendi, sicque bonorum laborum gloriosum consequi fructum. His ita omnimoda certitudine videndum est, quod talem [se omnibus] exhibuit Ecclesiæ Dei, ut quamvis careret in ferculo veri Salomonis ascensu purpureo, haberet tamen in ea verus Salomon columnam argenteam, Apostolica dicta, ut debet mulier fidelis, in subditiōne & silentio audiens, & discens; sed ut virilis animi femina pro imperiali excellentia dignitatis, & fidei charitatisque devotione etiam aliis intimans, haberet & reclinatorium aureum, quia intellectu mystico & sincero prædita, & duorum Testamentorum uberibus edocta, velut aurum refulsit in sancta Ecclesia. Certè & media ferculi contravit charitate verus Salomon propter filias Hierusalem, in quibus ista emicans caritate insignis, & fide præcipua apparuit Christi in Ecclesiæ corpore membrum esse. Tali igitur modo secuta doctrinam Apostolorum, in vita sua illis adhærere contendit, devotissimè & feliciter promeruit etiam per locum sepulture.

62 Sepelis igitur, Constantine, Matrem tuam, cui mors, duce Christo, in cælum facta est iter; ubi cum angelis ducit ævum, quæ sic vixit in corpore, ut luctum afferret malis, gaudium bonis; quæ in sui corporis conformatione magnitudine atque loco reformationi operam dedit; continuationem magnæ spei cælesti vitæ junxit, locumque malitiæ fugiens, regionem vivorum locum suum esse cognovit, atque instrumento mortis pretiosæ tali, qualem docet Apostolus, beata Helena reformatione, & spei magnitudine locique consideratione ad ipsum Deum, lumen æternum, pervenire meruit. Tandem ergo, Constantine, sepelis matrem in vico Drepani, quæ meruit per gratiam Dei obtundere atque reprimere torvam falces Judæorum, quæ ut crucifigere posset Dominum, non dubitavit secum interficere segetem suorum nepotum; imprecans in Dominicâ passione, dicensque: Sanguis [ejus] super nos, & super filios nostros. Sepelis matrem, cujus meritis, auxiliante gratia Dei, consecutus es monarchiam Romani imperii, quæ te etiam moriens pietate accendere atque benedictionibus accumulare certabat, exhortans te monitis sanctæ pietatis certare, quatenus fatigeres, ut cujus misericordiâ terrenum obtinebas imperium, ejus gratiâ pervenire posses ad regnum æternum. Quò illa te præcedebat, & quò ut intenderes ferventerque anhelares, totis visceribus & præcordiorum suorum gemitibus Dominum exorabat; & ad hoc materna te pietate monebat, cujus sepulturam lachrymæ doloris non implent; [quoniam quæ] moriens plena dierum, æternæ lucis penetraverat gaudia, eam dedecus erat prosequi per funerea lamenta.

63 Verum istud referimus ad spem bonam; sed

D

adjectis.

E

xxi.

*Ejusdem a-
postrophe ad
Constanti-
num.*

F

A sed si mentis intuitum reflectimus ad conditionem humanam, occurrit nobis in sepultura sanctæ Helenæ omnis multitudo populi Romani cum Constantino Augusto. Itaque prosequantur corpusculum beatæ Helenæ cantibus hymnorum. Sed quis potest, ô Romani, nostras ficare lachrymas, cum eam prosequamini ad sepulturam, quæ vos visceribus & sinu pietatis fovebat, & omnibus vobis & singulis in sancto proposito mater erat, & quæ vos apud idem super alias [omnes] gentes suis precibus & meritis exaltare cupiebat: cujus denique filium gavisus estis esse principem vestrum, qui per gratiam Dei, meritisque suæ matris Helenæ meruit persecutionum diversarumque vestrarum cladium ultor & terminus esse. Quo dolente, quis vestrum poterat non dolere? O Constantine, qui scepro antiquitatis meruisti per gratiam Dei, & potuisti regere imperium Romanum, quomodo poterant Romani parcere lachrymis, & ficare oculos, te flente pro conditione humana, & Matris piissimæ corpus ad sepulturam prosequente, debitaque exequias exhibente?

64 Sed erige animum in spem bonam, & affectu pietatis atque constantiâ fidei imitare matrem, si & hic vis regnare coram Deo, & in futuro apud Deum. Talis namque matrem tuam decoravit finis, ut & pietas sit, eam in sua morte flere, & pietas etiam cogat de ejus morte gaudere. Mortua etenim est delectabiliter, quæ post agnitionem Verbi divini multum vixerat patienter, & eò usque contendit virtus cum mœrore, ut & flentibus facilis indulgentiâ veniat, & gaudentibus perpetua congratulatio maneat. Quippe cujus anima paradysum possideat in æternum. Neque enim in hoc te [ita] prosequimur, Constantine, ut imitemur poetas, qui hoc solum mali attulisse queruntur, quod lamentantes inducunt fortissimos viros: molliantque nostros & legentium quorumcumque animos, & nervos totius virtutis elidunt, cum per disciplinam deliciosam accedunt ad vitam delicatam: si tamen disciplina dicenda est, cui deest constantiæ virtus. Neque ad hoc arcemus philosophos hujus vitæ, qui cum voluissent videri virtutis magistri, summum malum dolorem dixerunt. Verum, ô imperator, virtute constantiæ pressisti dolorem, nec attulit tibi mœror confusionem, quia certa & secunda spe cordis tui sciebas transisse ma-

trem tuam ad lucem perpetuam temporumque æternitatem. Ergo in hunc modum sancta Helena reversa Romam, obiit transeuntem diem, & migravit ad diem æternum, in quo felici contemplatione videtur Deus deorum, atque tali tenore sepulta corpus reddidit tumulo, animam intulit cælo. Haud dubium quin adepra sit confortium angelorum in vita cælesti apud Deum.

ANNOTATA.

a De loco mortis differit Commentarius prævius § 11.

b Hic sepultura locus alibi etiam indicatur; sicut ibidem invenies § 13, num. 124.

c In vico Drepani &c. Ineptæ enim verò connectio! quam nec ego intelligo, nec ipsemet Almannus satis intellexit. Drepanum quippe in Bithynia probabilis fuit locus natalis S. Helenæ, ex nostro Commentario prævio; quem ad § 1 & 2. Eisdem loco nomen Helenopolis fuisse à Constantino inditum in memoriam Helenæ, dictum est § 2, num. 14: de situ autem ejusdem loci agitur ibidem. Quæ quis combinet cum Almanno? Unde ineptæ sunt allusiones ejus, quæ proximè sequuntur.

d De Sancta mausoleo in agro Romano mentio facta in Commentario § 13, num. 124. Etymon est à Mausolo, Cariæ rege, cui, mortuo Artemisia uxor sepulchrum tantæ operis magnificentiâ extruxit, ut inter septem orbis miracula fuerit numeratum. Ab hujus autem operis similitudine sepulchra omnia sumptuosiora, mausolea sunt appellata; ut Gauspuchius supra citatus observat lib. 3 cap. 2.

e Helenos, immo ἑλένην.

f Sive porphyreticum, ut dicitur in Commentario num. 124 mox citato: id est, è lapide in modum purpuræ rubentis.

g Obiit Sancta præsentem & adstantem ipsi tali tantoque filio, & omni obsequiorum genere matrem fovente, manusque ejus amplectente, ut ibidem habes § 10 num. 100 ex Eusebio: ubi de Constantini lacrymis nihil dicitur: nihil item § 11 in initio; ubi ex eodem auctore actum de depositione corporis S. Helenæ: nihil denique de Constantino, matris . . . corpus ad sepulturam prosequente, ut proximè hic sequitur.

GLORIA POSTHUMA

E VARIIS CORPORIS TRANSLATIONIBUS.

§ I. Inter plures translationes celeberrima est Altiwillarensis in Gallia; rei gestæ annus, ac scriptor.

Post corporis depositionem Romanæ

Rima corporis depositio, & S. Helenæ ex hac mortali vita migrationi proxima, accidit Romæ, quò illud deportatum fuit jussu Constantini, secundum ea, quæ supra § 11 ex Eusebio retuli. Si Nicephoro Callisto credimus, idem corpus biennio post inde Constantinopolim translatum est: nam Ecclesiastica historia lib. 8 cap. 31 hac memorat: Extra urbem Romanam sepulta, in templo rotundo porphyretica urna deposita,

atque biennio post unà cum urna Constantinopolim deportata est, primâ ipsa in imperialia monumenta ædis sanctorum Apostolorum illata, lætisque posthac atque etiam nocturnis memoriis, ut par erat, est celebrata. Si, inquam, Nicephoro Callisto credimus; nam translatio ista non exiguis obnoxia est difficultatibus, prout planum fiet ex sequentibus. Alii ante illum litteris prodidere, illam in dicta ecclesia sepultam fuisse: nam Theophanes in Chronographia pag. 21 ita memorat: Sepulta est Constantinopoli in æde sanctorum

Ex VARIIS
DOCU-
MENTIS.

torum Apostolorum, quam filius ejus Constantinus, ut imperatores Christiani ibi post obitum humarentur, construxerat. Cedrenus autem in *Historiarum compendio* pag. 295 hæc scribit: Sancta atque beata Helena ad Dominum commigravit. ac prima omnium est in templo Apostolorum sepulta. Cangius lib. 4 *Constantinopolis Christiana* pag. 109 è codice Ms. Originum Constantinopolitanarum, inter imperatores qui in Herois, uti ibi vocantur, tumulo mandati sunt, refert, S. Helenæ ac S. Constantini corpora in eodem tumulo deposita esse. Posset huic translationi suffragari error Socratis, de quo dixi § 11 num. 103, & ipse error inde excusari, si modo satis de eadem constaret.

2 Cangius *Constantinopolis Christiana* lib. 4 pag. 147 Chronicum Ms. Andrea Danduli an. mxcxii atlegat, in quo notentur ista: Octavo Ducis anno S. Helenæ de Venetiis Aicardus Regularis canonicus de Constantinopoli corpus ex monasterio, suo nomini dicato, subtiliter abstulit; quod Venetias translatum in suo recondidit monasterio. Addit Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 73 monasterium, ad quod dicitur translatum Sancta corpus, nomine ejus fuisse appellatum. Sic enim apud eum lego: In temporis... processu de ipsa urbe regia à Venetiis translatum esse fertur Venetias ipsum corpus; & sepultum jacet in monasterio suo nomini ædificato. Quod autem Veneti credant, se corpus illud asseruere; illudque ibidem in veneratione esse, eruo è Baronio ad annum 849 in fine; ubi sic habet: Veneti... illud ab Oriente delatum, & possidere se gloriantur, quod & digno cultu prosequuntur. Sed præterquam quod pro translatione corporis ad urbem Constantinopolitanam non sciam antiquiorem auctorem nominari, quam Theophanem, Eusebius etiam magnam præbet ansam credendi, Constantinum non condidisse mausoleum, in quo fuerit depositus, & ubi ante illum sepulta; ut vidimus, fertur S. Helena, nisi sub extrema tempora vita.

3 Audiatur itaque Eusebius *Vita Constantini* lib. 4 cap. 60 pag. 556: Sed & aliud quidpiam in mente habens, ædem illam construxit; quod initio quidem obscurum, tandem verò omnibus sub finem innotuit. Quippe hunc sibi locum post mortem designaverat; incredibili fidei alacritate prospiciens, ut corpus suum communem cum Apostolis appellationem post obitum fortiretur: quo scilicet precationum, quæ in honorem Apostolorum ibi celebrandæ erant, etiam mortuus particeps fieret. Cùm igitur duodecim illic captas crexisset, suam ipsius arcam in medio constituit. His ille diu sagaci mente antea dispositis, ædem Apostolis consecravit. & in hujusmodi operibus perstantem usque ad exitum vitæ, Deus... opportunè tandem eum ad meliorem sortem transferre dignatus est. Non itaque apparet satis ad verum accedere, quod optimus imperator jussit corpus sua matris transferri in illud sepulcrum, vel duobus post ejus mortem annis, utpote anno circiter 330 aut 331, quando nimirum ecclesia Apostolorum necdum erat fortasse inchoata (Vide qua dixi superius § 11) vel etiam postea. Enimverò altum silet de ista re Eusebius loco mox citato. Quod si Constantinus id non fecerit; quis alius post eum imperator id fecit? Fecisse id certe alium ex ejus decessoribus, hæcenus saltem non vidi probatum. Cangius *Constantinopolis Christiana* lib. 4 pag. 108 controversiam hanc obiter tangit; nihil autem decidit.

4 Ad occidentales quod spectat; certum est,

neutiquam eis omnibus persuasum fuisse, quod S. Helenæ corpus Constantinopoli existeret secundo Celeberrima lo 19; sicut perspicuum fit è celeberrima ejusdem translatione in Galliam ad abbatiam Altvillarensem (vulgo Hautvillers) Ordinis S. Benedicti, ad Matronam fluvium, quarto milliari ab urbe Remensi (qua est metropolis Campanie in Gallia) sitam, prout videre licet apud Mabillonium *Astorum Benedictinorum seculo 2* pag. 831. De istius cænobii fundatione & abbatibus tractatur apud Sammarthanos tomo 4 *Gallie Christiane* à pag. 32. Locum laudat Almannus, ejusdem asceta, in historia miraculorum, qua refert accidisse, quando S. Helenæ corpus Romæ ad illud monasterium fuit translatum, cujus rei historiam pluribus ex ipso postea daturi sumus. Quam verò nomen insigne translatio Altvillarensis obtinuerit; conficitur è sacris Fastis, in quibus eadem annuntiat.

5 Etenim in nostro tomo 11 *Februarii inter Pratermissos ad diem viii ejusdem mensis* pag. 152 jam pridem monuimus, S. Helenæ augustæ translationem in Adonis appendice, vulgato sub nomine Bedæ Martyrologio, aliisque nonnullis consignatam hoc die, uti & vii Februarii. Molanus in additionibus ad Usuardum à se editum sic eam die isto vii memorat: Eodem die, S. Helenæ corporis adventus ad Altvillare monasterium, quæ mater Constantini imperatoris existens &c. Saussayns in suo Martyrologio Gallicano hanc translationem die vii Februarii refert his verbis: In territorio Remensi, monasterio Altvillari, susceptio corporis S. Helenæ augustæ &c.: quod etiam die Remis signat translationem illam è Molani additionibus Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt. Bollandus autem noster inter ea, quæ de sepe dicta translatione notata reliquit manu propria, Solet, inquit, in ecclesia Mechliniensi, Antverpiensi, & aliis (ut ex veteribus earum Breviariis colligo) hæc de ea recitari collecta: "Deus, qui inter cetera potentæ tuæ miracula etiam sexum fragilem virtute rectæ intentionis corroboras; præsta, quæsumus, ut exemplo S. Helenæ, Christianissimæ reginæ, cujus studio desiderata, tum Regis nostri lignum detegere dignatus es, ea, quæ Christi sunt, jugiter indagare atque consequi, te favente, mereamur. Per &c." Apud nos item ad diem xxii Maii tomo v ejusdem mensis pag. 127 invenies in Pratermissis Sanctæ elevationem Romæ, & translationem in Gallias, de qua hic agimus, indicari à martyrologis ibidem citatis, & ritu Duplici colli Cracoviæ in Polonia. Fuvat nunc inquirere, quando translatio ista acciderit.

6 Apud Sigebertum in *Chronico* ad annum 849 de illa sic scribitur: Sancta Helena imperatrix à suo filio Constantino magno... Romæ in ecclesia SS. Marcellini & Petri martyrum, in mausoleo purpureo sepulta, ad Franciam à Thaugiso monacho transfertur, & in diocesi Remensi magna Francorum veneratione excolitur. Sigebertum sequitur Baronius, quem in fine istius anni citat, addens, de ejus corpore inter Latinos & Græcos antiquam esse controversiam, ubi sepultum fuerit; de qua re consuli potest noster *Commentarius prævius* supra § 11. In *Chronico* item Turonensi, quod exstat apud Edmundum Martene in *Veterum scriptorum amplissima collectione* tom. 5 col. 966 translatio ista innotuit anno Lotharii nono, qui anno 840 post obitum patris sui Ludovici augusti cepit in Francia regnare;

fertur Sancta Constantinopolim, & inde Venetias

B

translata; sed hæc non satis probantur.

C

ad monasterium Altvillarense prope Remos:

E

F

A gnare. Verum huic temporis rationi repugnat Almannus, scriptor synchronus, dum in uno è nostris apographis, quæ cum ipsius nomine asservamus, in narratione translationis Altvillarensis, proximè hic à nobis excudenda, sic narrat: Evoluto igitur plurimo tempore . . usque ad annum Dominicæ Incarnationis dcccxi &c. Et inferius: Ex edicto & consensu totius Remensis ecclesiæ, & vice-domini nomine Parduli auctoritate, qui fuit postea Laudunensis episcopus (Nam sine benedictione episcopali Remensis civitas tunc temporis erat) nec non ex consensu prædictæ congregationis mittuntur ad urbem Romam de eodem Altvillari monasterio, quod jam pollebat reliquiis pretiosi corporis, duo fratres, & monastica religione probati, & sacerdotali munere conspicui, & tertius tantum monachus, ut in ore duorum vel trium testium staret etiam hoc verbum &c. Vacabat itaque sedes archiepiscopalis Remensis, ubi res illa accidit, atque adeo non accidit anno Christi 849.

ita accidit 7 Parachronismum hunc jam pridem notavit ac reprobat Marlotus tomo 1 Metropolis Remensis lib. 3 cap. 25 ita scribens ad annum 848:

B Sacratissimis Helenæ magni Constantini matris Altvillare cœnobium eo tempore contigit ditari pignoribus, quo Remis Hincmarus præstantissimum Francorum Apostolo parabat Mausoleum. Siebertus scribit ea in Gallias advecta anno dcccxl. At auctor synchronus, qui translationis seriem Hincmari iussu posteritati consignavit, refert id factum archiepiscopali sede vacante; probatas verò reliquias aquæ iudicio (ut Frodoardus loquitur) Hincmaro ad præsulatum assumpto: quo fit, ut in hunc locum totius rei narrationem consultò remiserim. Bollandus paullo ante allegatus ita rem probat, ac pluribus deducit: At non eo anno (videlicet 849) facta hæc translatio; sed dcccxi . . vel dcccxli. Nam qui dcccxi Romam versùs profectus est Theogifus, attulit eas ad Altvillare reliquias, cum vacaret sedes Remensis.

inquiritur: 8 Atqui anno dcccxxv in concilio apud Theodonis villam damnatus eiectus Ebbo, post Ludovici Pii mortem, quæ accidit anno dcccxl, xx Junii, ad Lotharium ejus filium venit, qui sedem ei mox restituit edicto dato in Ingilnheim, subscriptoque à viginti episcopis xxiv Julii eodem anno dcccxi; tenuitque eam Ebbo anno fere integro; donec audiens Carolum Calvum antea à Lothario fratre pulsum, resumptis viribus in Belgicam adventare, iterum ad Lotharium fugit, anno scilicet dcccxli. Sicque antistite destituta est ecclesia Remensis; donec anno dcccxlv electus est Hincmarus monachus S. Dionysii, qui obiit anno dcccclxxxii. Hinc patet, anno dcccclix non potuisse Remos episcopo carere. Deinde Pardulus, qui, cum facta est translatio, adhuc erat ycedominus Remensis, anno dcccxlvi interfuit concilio apud Carisiacum jam Laudensis episcopus. Hac Bollandus in Ms. Adi tamen quæ jam pridem ab ipso edita sunt apud nos tomo III Februarii, die xxiii, pag. 374, ubi observat, si vii Februarii allatæ sunt cælestes illæ exuvie Altvillare, uti in quamplurimis Martyrologiis ac vetustis Kalendariis annotatum; perspicuum esse, non nisi anno dcccxlii, id contingere potuisse; cum aliòqui mense Februario anni dcccxli non careret Remensis ecclesia pastore. De Almanno, qui historiam translationis conscripsit, nonnulla etiam observare placet, præter ea, quæ de ipso habentur in nostro Commentario prævio § 14.

Augusti Tomus III.

9 Tritheimius lib. 2 De viris illustribus Ordinis S. Benedicti cap. 50 ita Almannum laudat: Almannus monachus Altvillarensis, in Scripturis sanctis admodum eruditus, & in secularibus doctrinis sufficienter instructus, ingenio clarus & comptus eloquio, rhetor & poëta insignis: scripsit . . Vitam S. Helenæ reginæ lib. 1 . . Claruit anno Domini dcccxc. De Almanni factis & scriptis agit Mabillonius tomo 3 Annalium Ordinis S. Benedicti ad annum 868 num. 89; in cuius tomi appendice pag. 677 epitaphium ejus profert. De eodem etiam videri potest laudatus Mabillonius Veterum analectorum tomo 2 pag. 95: ubi ex Necrologio Altvillarensi, ad diem xxii Julii, quo die obiit ejus ibi dicitur consignari, ista de ipso scribuntur: Commemoratio domni Almanni, nostræ congregationis monachi, qui Franciam suo tempore à Normannis devastatam, exemplo Hieremiæ quadruplici planxit alphabeto. Scripsit etiam Vitas sanctorum Nivardi archiepiscopi Remensis, Syndulfi presbyteri solitarii, beatæ Helenæ imperatricis, ejusdemque corporis ab urbe Roma ad monasterium Altvillarense translationem, & alia opera. Historia verò hujus translationis notatur in nostro apographo esse accepta ex Ms. S. Benigni Divion., & Vallis Lucentis. Titulus hic eidem prænotatur: Qualiter corpus sanctæ Helenæ allatum sit ad patriam Galliarum. Eadem historia in Ms. nostro S. Martini, de quo meminimus supra in Commentario prævio § 14 in fine, habetur etiam cap. 22; & cum hoc exemplar, quod typis committimus, à nobis collatum est. Indico obiter, monasterium S. Benigni divionensis esse Ordinis S. Benedicti; Vallis autem Lucentis (vulgo Vau-Luisant, in diocesi Senonensi Galliarum) Cisterciensis. De primo consuli possunt Annales Benedictini à Mabillonio editi; de altero autem Fongelinus in Notitia abbatiarum istius Ordinis lib. 1, pag. 43.

§ II. Historia Translationis ad cœnobium Altvillarense,

Auctore Almanno ejusdem cœnobii monacho,

è Ms. cœnobii S. Benigni Divionensis, & Vallis Lucentis, cum apographo Trevirensi S. Martini collata.

E Voluto igitur plurimo tempore à die mortis suæ, quæ accidit inter vicennalia & tricennalia Augusti filii sui, usque ad annum Dominicæ Incarnationis octingentesimum quadragesimum; cum juxta bonum placitum divinæ dispositionis, placuisset Domino Deo, de reliquiis tam pretiosi corporis, nobilitare, insignire, & exaltare partes Belgicæ secundæ, illius scilicet corporis, quæ fuerat nata in partibus primæ; accidit, ut inspiratione divina, quidam sacerdos Remensis parochiæ, nomine Theogifus*, causâ suæ salutis suum festinaret Domini reddere votum, Romam eundi, visere limina Apostolorum, ob remedium animæ, & incolumitatem corporis sui: talique* instinctu cum cælitus fuisset accensus, eò usque

EX VARIIS DOCUMENTIS ejusdem scriptor.

E

F

Theogifus Romam profectus

* al. Theogifus

* al. tali usque namque

G g g g

EX VARIIS
DOCU-
MENTIS.

usque fuit animatus, ut lustrans Apostolorum li-
mina, etiam sanctæ Helenæ sibi quæreret suffra-
gia. Et licet prius per quinquennium continuum
tantæ debilitatis laboraverit morbo, ut de vita
desperaret, nedum Romam eundi ullam spem ha-
bere potuisset, arrepto tamen itinere, cœpit de
sanitate pristina recuperare?

corpus S.
Helenæ
clam aufert.

11 Ivit igitur, tandemque pro voto suo per-
venit ad Urbem meritis sanctæ Helenæ fidens,
& nitens ingentibus votis, atque inter cæteras
Sanctorum basilicas multa circumspeditione cœpit
sollicitus perlustrans indagare gratiâ orationis,
& (ut erat) omnimodò ecclesiam; in qua san-
ctæ Helenæ [erat] permanens sepulchrum, cor-
pus * ipsius erat tunc regia dignitate sepultum, si
fortè aditum inveniret, quo desiderium suum pos-
set adimplere. Ergo agens se in hunc modum se-
creta cordis nemini pandens, sed Deo soli pro
efficaciâ munere committens, secundum placi-
tum bonitatis ejus, concedente divina clementia
opportunitatem invenit, & velut eum Syrophœ-
nissa furtum fidele peregit. Neque in hoc lon-
ga extitit temporis difficultas. Siquidem vesperti-
no tempore ingressus orationis gratiâ, tribuit ei
Deus egregiæ dona rapinæ. Sicque per secreta
noctis silentia festinavit remeare ad suum diver-
sorium.

Et desert in
Galliam, co-
mitantibus
signis.

12 Mane autem facto, aggressus est iter re-
deundi ad propria. Ut verò prolixitas itineris de-
dit spem securitatis, quantâ valuit reverentiâ san-
ctarum reliquiarum thecam levavit, & populi de-
bitam adeptus frequentiam, sanctæ Helenæ no-
tum patefecit adventum, ipsa manifestante debi-
tam magnificentiam operibus virtutum, quas per
illius merita operabatur Dominus ad laudem &
gloriam nominis sui. Nec mirum, sanctam He-
lenam clarere virtutibus ævis, jam regnantem
cum Christo in cælis; cui datum est per sanctæ
crucis inventionem, de diabolo triumphare, eum
adhuc viveret in terris. Ergo jurè comitabantur
signa & virtutes illud iter per merita beatæ Hele-
næ, factæ ad laudem, & gloriâ Domini Dei
nostri. Verùm ut pervenit ad dispositos nostræ pa-
triæ fines, utilitas dubietatis innascitur pectori-
bus plurimorum, quomodo posset fieri in femi-
na tantæ sanctitatis in Deo, ut etiam lignum san-
ctæ crucis meruerit invenire; & tam magnæ al-
titudinis & nobilitatis in sæculo, adeo ut fieret
mater imperii, & domina orbis, tam exigui pre-
sbyteri manibus tractaretur.

Dum verò
dubitaretur,
an il-
lud corpus
esset S. He-
lenæ,

13 Ergo in hunc modum dubitantibus multis
præ magnitudine rei, & dicentibus, non posse
fieri, ut, quæ extiterat filia Ecclesiæ, conver-
sione & fide, soror autem devotione & conversa-
tione, mater verò propter inventionem sanctæ
crucis, & hoc secundum Deum, à quo conse-
cuta est regnum æternum; cæterum secundum
dignitatem & honestatem præsentis vitæ, mater
imperii & domina totius orbis; tam modici sa-
cerdotis manibus posset aliquo modo contingi,
& ad nostram patriam deferri. Ergo in hujusmo-
di dubitationis, altercationisque conflictu per-
sistentibus multis, causâ multæ necessitatis, ne
populus hujus erroris nævo deluderetur, fit con-
ventus Remensis ecclesiæ, revolvuntur historiæ,
profertur in medium mappa Romanæ urbis, sci-
ficantur ad invicem, interrogant, quærunt,
consulunt, & veritatis auxilio perducuntur ad
certitudinem omnimodam, reversam eam fuisse
Romam ad filium, & sic obisse, ibidemque in
loco notissimo habuisse nobilissimum sepulchrum.

14 Et quoniam mirabili suorum meritum

virtute, quæ rexerat se ferentes * per tenebras
pericula mortis, * [&] cum haberent utrius-
que paratum exitium, si deviarent paululum, jam
erat deportata à Villâ Falesiâ ad cœnobium Al-
tumvillare dictum; nascebatur inde facilis in-
videntia, quod debebatur tantum pignus potius
urbi excellentissimæ, quam monasterio, ut di-
cebant, parvulo. Ea de causa grassabatur infide-
lis contentio. Sed monachi Altovillareses, fre-
ti pietate, Deum timentes, & veritati per om-
nia adherentes, tam pro conflictu totius Ecclē-
siæ, quam pro adipiscendâ rei veritate, consu-
gerunt ad Dominum, qui eos dignatus est tanto
suffragio honorare; & consensu religioso decre-
verunt fieri, & exegerunt à seipsis jejunium, le-
tanas sibi indixerunt, & Missas pro hoc ipso
multa devotione Domino celebraverunt. Atque
jejunio peracto quæruntur judiciali examinatione
veritas hujus rei: & per gratiam Dei panditur ve-
ritas, & omnifariam roborata triumphat veritas,
atque à manifesta veritate destruitur omnis invi-
dens, pariterque inficiens falsitas.

E

Deo Alti-
villaresi-
bus favente,
ad eorum
cœnobium
delatum est.

15 Nam Deus omnipotens, qui beato Nivar-
do contulit gratiæ suæ dono, ut prædictum mo-
nasterium angelica revelatione & manifestatione
construeret, in quo justè & piè viventes in mona-
stica religione viri probati expectarent beatam
spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salva-
toris nostri Jesu Christi; contulit etiam ipsius
monasterii fratribus incrementa salutis, dirigens
illis venerabile pignus beatæ Helenæ, & defen-
dens illos super hac re ab omni livida falsitate.
Gaudeant igitur in Domino fratres prædicti mo-
nasterii, etiam pro tanto beneficio; serviantque
illi in justitia & sanctitate, quoniam per multa
charismatum dona dignatur Dominus se manife-
stare illis fore propitium in æternum, si conten-
derint illi placere exhibitione bonorum operum.
Sed ad proposita redeamus.

16 Verùm ne præfata examinatio minor ef-
set, quàm sufficere posset ad certitudinem totius
populi, ex edicto & consensu totius Remensis ec-
clesiæ, & vice-domini, nomine Parduili, au-
thoritate, qui fuit postea Laudunensis episcopus,
(Nam sine benedictione episcopali Remensis ci-
vitas tunc temporis erat) necnon ex consensu
prædictæ congregationis, mittuntur ad urbem
Romam de eodem Altovillari monasterio (quod
jam pollebat reliquiis pretiosi corporis) duo fra-
tres, & monastica religione probati, & sacerdo-
tali munere conspicui, & tertius tantum mona-
chus, ut in orè duorum vel trium testium staret
etiam hoc verbum; qui hæc omnia, in quibus
dubitatio fuerat de beata Helena, tum secretò
tum diligenter inquirerent, & sibi quantocytus
renuntiarent. Post non multos igitur dies prædicti
fratres redeuntes ab Urbe, non solum veritatis
indaginem, sed etiam geminatum gaudium retu-
lerunt. Attulerunt etenim sacrum corpus beati
Polycarpi presbyteri, qui in collegio beati Se-
bastiani, prædicatione, baptisate, & exemplo
multis fuit ducatus ad fidem rectam, ac per hoc
pariter ad vitam æternam. Itaque attulerunt illud
cum reliquiis præfati beatissimi Sebastiani marty-
ris, & Sancti Urbani, atque Quirini, qui iter-
que Papa gloriosus existens, martyrii palmâ mer-
cati sunt gloriam sempiternam.

Mittuntur
Romam,
qui verita-
tem corporis
inquirant.
Reduces ve-
rò eam con-
firmant,

F

17 Sic Deo omnipotenti placuit misericordi-
ter visitare, insignire, & exaltare Altumvillare
monasterium, quod ipse quondam angelica (ut
dictum est) revelatione, & manifestatione, quam
vidit venerabilis abbas Bercharius, postea pre-
tiosus

Et Sancte
corpus apud
Altivilla-
renses a po-
situm ma-
net.

A tiosus martyr Domino effectus, à sancto Nivardo constructum, voluit deputare lucris animarum electorum suorum ad perennem gloriam, & vitam æternam: ubi est à devotis fratribus ecclesia constructa in honore, & veneratione, atque nomine beatæ Mariæ semper virginis, & beati Joannis Baptistæ, & hoc [ab] antiquo, primoque loci ipsius fundamento; in quâ ecclesiâ habet sancta Helena pro loci possibilitate mausoleum: ubi piè petentibus, bonaque fide, & devotione quærentibus dantur salutis auxilia, & præstantur sanitatis beneficia, auxiliante Domino nostro Jesu Christo pro nobis crucifixo: cui est cum Deo Patre & Spiritu sancto paracletico omnis salus, honor, & virtus, omnis gloria, potestas, & imperium; omne decus, claritas, & regnum; omnis gratiarum actio, laus & jubilatio, summa fortitudo, sublimitas, & benedictio per immortalia, æterna atque infinita secula seculorum. Amen.

Varia in
relatam hi-
storiam no-
tationes.

B 18 Sequatur hic, & in apographo S. Martini, mira piscatio; sed eam dabimus postea ex alio Ad. , quando agemus de gloria Sanctæ postquam ex miraculis; ubi referemus multas res mirabiles, quæ acciderunt in itinere superius obiter narrato, sed in alio isto Ms. egregie nobilitate favoribus & signis celestibus, uti planum ibi fiet. Interim in mox allata narratione occurrunt quaedam, quibus præderunt sequentes observationes. Primo de patria S. Helenæ, annoque ac loco mortis consule superius nostrum Commentarium. Secundò de Theogiso seu Teteiso animadvertit ista: Hunc, inquit Mabillonius in Actis Sanctarum Ordinis S. Benedicti seculo 4 parte 2 pag. 154 num. 4, monachum Altiwillarensem fuisse, tradit Notcherus abbas, postea à nobis memorandus pluribus. Tertio, in Syrophœnissâ abstraxit auctor ad illud Marci capite 7, à v. 24, ubi hoc de Christo Domino ac muliere illa narratur: Et inde surgens, abiit in fines Tyri & Sidonis. Et ingressus domum, neminem voluit scire, & non potuit latere. Mulier enim statim ut audivit de eo, cujus filia habebat spiritum immundum, intravit, & procidit ad pedes ejus. Erat enim mulier gentilis, Syrophœnissâ genere. Et rogabat eum, ut dæmonium eiceret de filia ejus. Qui dixit illi: Sine prius saturari filios: non est enim bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. At illa respondit, & dixit illi: Utique Domine, nam & catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. Et ait illi: Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium à filia sua &c. Quarto, S. Nivardus occurrit apud Flodoardum in Historia Remensis ecclesie lib. 7 cap. 7, ac apud Mabillonium modo laudatum seculo 2 pag. 832, 835 & 839. Quinto, S. Polycarpum presbyterum dedimus die xxiii Februarii tomo 111 ejusdem mensis à pag. 369; ubi de translatione corporis ejus ad monasterium Altiwillarense tractatur pag. 374, quæ forte ex ibidem dictis acciderit xxiv Februarii anno 843 vel prior. Sexto, de S. Sebastiani reliquiis, Snessionem, priusquam hac scripserit Almannus, albaris, vide diem xx Januarii nostri tomo 11 pag. 261, nec non pag. 278 & sequentibus. Septimo, colitur S. Urbanus PP. die xxv Maii, quo inspicere possunt ea, quæ de variis synonymis reliquiis tunc dicta sunt tomo vi istius mensis à pag. 9; nec non tomo 11 Augusti, die xi, pag. 615. Sexto, Quirinus Romanos inter Pontifices nullus mihi occurrit. Signatur autem Martyr synonymus Roma die xxv Martii, sicut tomo 111 istius Augusti Tomus III.

us mensis à pag. 543 datur videre. Octavo, apud Flodoardum lib. 2 cap. 8 non legi dictos Sanctos DOCU-
translatos ad cœnobium Altiwillarense, sed COR-
MENTIS.
pus beati Polycarpi presbyteri, collegæ S. Se-
bastiani. Nonò, S. Bercharius abbas & martyr ha-
betur in Martyrologio Romano ad diem xvi Octo-
bris; Mabillonius autem in Actis citatis pag.
831 Vitam ejus vulgavit. Decimo, de eo, quod
num. 13 Almannus de Sancta præmiserat, re-
versam eam fuisse Romam ad filium, & sic obisse, consule Commentarium nostrum prævium §
11, ubi num. 106 de hac re dictum est.

S III. Acta seculo IX & XI in confirmationem corporis, apud Altiwillarense; apertio capsæ seculo XII; inspectio ejusdem corporis & translatio in arcam aliam seculo XV; aperta iterum hierotheca seculo XVII; corporis partes; capsæ; facellum &c.

Postquam sacer hic tanti nominis thesaurus in Veritas cor-
cœnobium Altiwillarense fuit inventus, per poris S. He-
annem longè lateque provinciam Remensem lous
rei fama percubuit. Sed quibusdam dubitantibus, lenæ
prout testatur Flodoardus antea allegatus, an ipsa foret Helena Constantini Augusti genitrix, vitalisque ligni repertrix; id probabili Christus asseverare dignatus est aquæ judicio, triduo supplicatus jejunio. Rem disertius exprimit Notcherus abbas in egrapho nostro, cui prænotatur hic titulus: De translatione S. Helenæ imperatricis Nocherus abbas Altiwillarensem universis Christi fidelibus. Ex isto igitur egrapho nonnulla delibo: Dignum duximus ea, quæ pro meritis sanctæ Helenæ, matris Constantini imperatoris, in loco nostro divinitus fuerat, conscribere, & Deus mihi testis est, quod nihil aliud quam veritatem, quam oculis nostris vidimus, dicemus. Postquam Deus corpore sanctæ Helenæ Altiwillarensem illustravit ecclesiam, summâ eam gloriâ vestivit. Ut enim claresceret, corpus ipsius Reginæ ibi haberi, de transmarinis & finitimis regionibus plurimi sanitatem recuperaverunt per S. Helenæ meritum, à quacumque detinebantur infirmitate. Carolus tertius * rex cum famam audisset, quod in Altiwillari sancta Helena deportata jaceret, nullo modo credere volebat. * Calvus

20 Unde Hincmarum convocans Remensem variis argu-
archiepiscopum cum multis abbatibus, in ipso mentis
monasterio voluit judicium publicum fieri, utrum hoc esset, nec ne. Qui judicaverunt non aliter esse credendum, nisi monachus idem, qui eam ad nos transportavit, ad veritatis testimonium in calidam aquam toto corpore nudatus intraret. Quod & fecit; & Deus inter fervidas aquas in oculis omnium qui aderant, illæsum conservavit. Hoc viso testimonio fides regis & principum ad credulitatem invaluit, ipsumque locum deinceps maxima devotione percoluit, & omnis posteritas ejus dignam venerationem ipsi attribuit. Adde ex Flodoardo, missos Romam etiam, ut dixi paulo antè num. 16 ex Almanno, tres fratres ex eodem monasterio . . ad indagandam translationis hu-
jus

EX VARIIS jus beatæ reginæ certitudinem : qui redeuntes & veritatis hujus indaginem , & geminatum gaudium , corpus videlicet beati Polycarpi presbyteri , collegæ S. Sebastiani , huic attulere cœnobio.

DOCU- **MENTIS.** 21 *Sed redeamus ad Notcherum.* Procedente tempore , inquit Mabillonius in *Actis Ordinis sui Sanctorum seculo IV parte 2 pag. 154* , ubi tractat de S. Helenæ translatione , id est sub finem seculi XI , cum Notcherus abbas eandem circa S. Helenæ reginæ veritatem reliquiarum dubitationem recrudescere animadverteret , rem judicio archiepiscopi Remensis ejusque suffraganeorum definiendam procuravit. Totius rei gestæ feriem idem Notcherus singulari libello in capitula novemdecim distincto complexus est ; ex quo ea , quæ ad historiam potiora videntur , deflorare juvat , prout in Ms. codice Altivillarenfi habentur. Exordium duco ab ejusdem libelli capite quarto , in quo hæc totidem verbis leguntur , quæ mox inde incipit narrare. Eorum apographum etiam in manibus meis versatur , à Domino Ruperto Reginaldo , monasterii Altivillarenfis asceta , postea pluribus laudando , transcriptum , hoc titulo : Incipit epistola Nocheri abbatis super translationem sanctissimæ imperatricis Helenæ , quæ facta est v Kalend. Novembris anno Dominiæ Incarnationis M nonagesimo [quinto.] Sequitur deinde rei gesta narratio , quam nos dabimus , inchoando etiam à capitulo quarto apographi nostri ; sed unâ cum variis miraculis , quæ in eodem referuntur apographo , & à Mabillonio omissa sunt ; antea tamen narraturi , quanam seculis subsequenter circa sacrum corpus S. Helenæ depositum accidisse memorantur.

22 *Ad seculum itaque duodecimum spectant ista , quæ exstant apud Sammarthanos tomo 4 Gallie Christianæ pag. 35 in Hugone abbate Altivillarenfi :* Hugo obtinuit à Pontifice Paschali litteras protectionis pro abbacia anno MCII. Capsam quoque D. Helenæ ornamentis decoratam aperuit , & ad rei memoriam pergamento inscribi voluit adstantium nomina , videlicet Hugonis abbatis , Valterii Prioris , Limari , Rofridi , Richardi , Heriberti , & Everardi , anno MCXX , regnante Ludovico filio Philippi. D. Rupertus Reginaldus in notitiis Mss. huc missis dicit , in eam capsam , aperiri jussam , schedulam suo & quadraginta trium monachorum adstantium nomine signatam immisisse. Litteras Paschalis , quas memorabam , Papa II ante me habeo ; sed quia hæc propriè non pertinent , illas non produco. Pergamus igitur ad seculum decimum tertium. Idem D. Rupertus Reginaldus in notitiis Mss. hæc notata reliquit : Anno etiam MCCXXXV Rodefridus , qui & Radulphus dicebatur , hujus loci abbas , in capsam schedulam immisit hæc ferentem : „ Ego Rodefridus clementiam deprecor , ô gloriosa imperatrix Helena , ut in die magni iudicii mihi misero subvenias „ . Additur apud Sammarthanos citatos de isto abbate Altivillarenfi : Cooperculum capsæ Helenæ fabricandum curavit. Nunc dicamus de seculo XV.

23 *Sammarthani rem hanc obiter perstringunt pag. 36 :* Joannes I (abbas Altivillarenfis) nominatur in Actis translationis S. Helenæ ex veteri capsâ in novam argenteam , ab archiepiscopo Remensi Simone de Cramaudo , dudum patriarcha Alexandrino , præsentè Vilelmo Filiastri decano , VII Maii MCDX. De isto archiepiscopo agitur apud laudatos Sammarthanos tomo 1 pag. 536. Quemadmodum verò res peracta fuerit , discimus ex instrumenti sequentis apographo , quod

corpus in aliam capsam transfertur ab archiep. Remensi anno 1410 ,

D ex ipso autographo transcripsit atque huic misit R. P. D. Rupertus Reginaldus cœnobita Altivillarenfis , & à sacris reliquiis ejusdem monasterii , qui ob alia plura circa S. Helenam à se item exscripta ac communicata jam pridem , cum de eadem Sancta rum de Opere nostro egregiè meritus est , ac laude dignus. Instrumentum verò prædictum ita sonat : In nomine Domini. Amen. Anno Domini millesimo quadringentesimo decimo , die VII mensis Maii , Indictione III , Pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini , domini Alexandri , divinâ providentiâ Papæ quinti , anno primo. Nos Simon de Cramando * , Lemo- * al. Cramaudo vicensis diocesis ; permissione divina archiepiscopus Remensis , & dudum patriarcha Alexandrinus , truncum corporis beatæ Helenæ reginæ , matris Constantini imperatoris , quæ crucem Domini invenit , dudum circa annum Domini octingentesimum quadagesimum quartum , de basilica beatorum Marcellini & Petri Româ ad diocesium Remensem per Theugisum monachum translatum , prout ex litteris prædecessorum nostrorum , & antiquis historiis , aliisque documentis fidem accepimus , in ecclesia monasterii Altivillarenfis di- * E cta nostræ diocesis de veteri theca in aliam novam argenteam , quam ad hoc Joannes , venerabilis abbas dicti monasterii paraverat , reverenter transtulimus.

24 Pro cujus reverentia speciali , & spirituali indulgentiâ Fidelium profectu , singulis , qui in festivitibus inventionis & exaltationis sanctæ crucis , nec non dictæ sanctæ Helenæ in Augusto & Februario , dictam ecclesiam devotè & in statu gratiæ visitaverint , quadraginta dies indulgentiæ singulis ipsarum festivitatum diebus contulimus , perpetuis temporibus duraturæ. Acta verò fuerunt hæc super altare majus ipsius monasterii anno , die , Indictione & Pontificatu prædictis , præsentibus ad hæc dicto abbate & Conventu dicti monasterii , atque venerabilibus viris Guillermo Filiastri utriusque juris doctore decano , Pontio de Ulmonte & Simone de Ulmonte * , canonicis nostræ Remensis ecclesiæ , sacre Paginæ professoribus , Joanne Raimundi canonico Suevionensi officiali nostro , ac religioso viro Falcone de Roëria * licentiat * al. Simone & Guiljelmo de Vilemonte * al. Fulcone de Roya * al. licentiat * al. Petro d' Argentueil , F officialis : & infra , Est à me Joanne Burgentino licentiat , ex auctoritate Apostolica notario publico , dictique domini archiepiscopi secretario. In fidem verò apographi apponuntur ista : Esse juxta autographum testor ego notarius regius Johannes Hufson verbo tenus.

25 *Observa 1°.* Alexandri PP. V annus primus cœpit à die XXVI Junii 1409 ; anno autem in rei gesta 1410 obiit is Bononia nocte inter diem 111 & 112 instrumentum notations. *Observa 2°.* Guillelmi Filiastri , decani Remensis & Cardinalis , elogium contexit Marlotus tomo 2 Metropolis Remensis lib. 4 cap. 29 ; de quo etiam videri potest in Vitis Pontificum Romanorum & Cardinalium apud Ciaconium. tomus 2 col. 807. De dicta autem translatione scribit idem Marlotus loco citato cap. 30 ; è quo accipi diverfam illam nominum efformationem , ad marginem

* al. Cramaudo

indulgentiâ 40 dierum concessâ.

* al. Simone & Guiljelmo de Vilemonte * al. Fulcone de Roya * al. licentiat * al. Petro d' Argentueil ,

A *ginem instrumenti translationis ejusdem à me apostitam. Observa 3°. Johannem Raymundi, majoris ecclesie præpositum, vicarium generalem in spiritualibus & temporalibus constituit Reginaldus de Carnoto III, archiepiscopus Remensis, ac deinde Cardinalis. Vide Marlotum allegatum cap. 32.*

Capla iterum aperta anno 1602, reliquie ex ea decerpæ pro ecclesia Aurelianensi.

B 26 Anno MDCII ad instantiam Henrici IV, Galliarum regis, & precibus Cardinalis à Guisfa Remensis archiepiscopi, aperta est etiam capsa, & aliquæ excisæ reliquie Aureliam mittendæ ad celeberrimum illud sanctæ Crucis templum, quod suis sumptibus prædictus rex Henricus magnificè reparari curabat. Aperta est autem capsa præsentate Philippo du Bec, præfati archiepiscopi secretario ad hoc specialiter misso; qui postea fuit Namnetensis episcopus, & postmodum obtinuit à Clemente VIII bullam tam pro Remensi archiepiscopatu, quam pro abbacia S. Remigii. Anno MCLXXVIII, ut refert Symphorianus Guion, auctor modernus, in Historia Aurelianensi, ex Altiwillarense cœnobio excerptæ B. Helenæ reliquie Aureliam missæ sunt; verum ad quorum petitionem nescimus. Quæ reliquie cum aliis incendio perierunt, cum ab hæreticis destructum est templum, duce quodam impio, nomine de la Noüe; qui etiam ipse Altiwillarense cœnobium incendit anno MDLXII: sicque non ecclesia modò, verum bibliotheca cum DD. virorum lucubrationibus, & ecclesie ornamenta consumpta sunt: sacris tamen ipsanis monachorum studio Remos delatis ante incendium, contumeliæ nihil illatum est; teste D. Ruperto Reginaldo, cujus verba recitari è notitiis ejus Mss. In alia autem ipsius sobe da habetur Gallicum testimonium de capsa jussu Cardinalis Guisfi, archiepiscopi Remensis, anno dicto MDCII aperta, ac reliquiis nonnullis ejusdem Sanctæ Aureliam deferendis &c. In quo instrumento dicitur aperta fuisse capsa coram Religiosis omnibus dicti loci Altiwillarensis, & magno populi numero. In cujus rei fidem dictus secretarius exaravit in charta membranea, quæ erat, quamque reliquit in capsa, nomina Religiosorum, qui tunc aderant, uti & suum, videlicet Joannis de Maupoix Prioris, Joannis Geofroy, Joannis Moreaux, Thomæ Michelet, Egidii Fournier, Henrici Bourgeois, Joannis le Large, Caroli Deu; MDCII per me secretarium Domini archiepiscopi P. de Bec. Franciscus le Maire in Historia Aurelianensi tomo 2 editionis secunda pag. 37, inter reliquias ecclesie sanctæ crucis memorat os colli S. Helenæ nostræ ex Altiwillari delatum.

C 27 Idem diligentissimus rerum Helenianarum Corporis, ac apud Altiwillarense collectior, de Sanctæ corporibiothecca, re, capsa, sacello ista ibidem subjungit: B. Helenæ corpus integrum non est apud Altiwillarense cœnobium: defunt enim caput (Vide de eo inferius § 5 num. 42) brachia & pedes, quæ forsân Venetiis asservantur; (licet quidam asserant caput Trevirenses possidere.) Crura inter corporis truncum recondita sunt: corpus est incorruptum, utpote aloë & balsamo delibutum, & holoserico obtectum velamine. Capsam olim fuisse argenteam, testantur aliqua manuscripta: verum quo pacto perierit, & ad quem usum conversum fuerit argentum, nescitur. Fidem faciunt Mss., combustum fuisse monasterium cum ecclesia circa annum MCDL. Quocirca Nicolaum hujus nominis V Romanum Pontificem indulgentias concessisse his, qui ad ecclesiam & illius restorationem manus adjutrices porrexerint, Legimus,

& anno MCDXCII in noctu Pentecostes furto ablata fuisse aurea & argentea capfarum ornamenta (quo die per oppidum processionaliter solent circumferri) quibus circumquaque obvestiebantur; inter quæ alia B. Helenæ capsa decora, sanctissimæ Virginis Mariæ argenteam imaginem pretio trecentorum aureorum. An ex tunc ea, quæ nunc est, fabricata fuerit, penitus ignoratur.

E 28 Ipsa, quæ nunc est, capsa longa est 5 pedes paulo amplius; alta ferme tres, tota cupreis laminis pulchrè deauratis, effigiatis, & affabre ex ære solido sculptis, B. Helenæ gesta referentibus circumdata. Eminent super altare majus, quo in tota regione pulchrius non visitur: quatuor enim fulcitur Iaspideis columnis prægrandibus, totidemque marmoreis decoratur, variisque ex Virdunensi lapide imaginibus & aliis ornamentis. Est in ipsa ecclesia capella decenter ornata & perpulchra, B. Helenæ sacra, quæ tota est peregrinorum devotio: in qua visuntur multæ subalarie furculæ, quas membrorum impotes, sancti B. Helenæ intercessione effecti, in signum dimiserunt. Visuntur & vota, variæque tabellæ quorundam miraculorum indices, insuper & argentea lampas. Tabellas inter alias prægrandis habetur una B. Helenæ, ante cujus pedes genuflexæ duæ visuntur nobiles matronæ, scilicet domina Catharina Deltouffes, quondam viri nobilis Claudii de Baudiers, domini de Capella Moodone & villa in Tardinensi &c. Maceriarum, Carolopolis & Regiteste gubernatoris conjux; & Maria horum conjugum filia, postmodum baroni de Ternus matrimonio juncta; & infra tabellam unâ cum variis fortibus, quas prædicta Maria evomuit, hi versus leguntur: quorum ego argumentum è Gallico idiomate sic reddo Latine: Dominabus hæc præstitisti, O Sancta, benefactum immortale. Nam eas liberare non potuisti sine beneficio à maleficio. Hoc mortale, illud immortale est. MDCXIX. Ne lectorem moretur vox Regiteste; Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum Reiteste, ait, vulgo Reteft primò, post Retel dictum, ad flumen Axonam in finibus Remorum &c. Quidam verò Regiteste mendosè appellitant. Plura dabo inferius in Annotatis ad classem 1 Miraculorum lit. a, inter quæ miracula narrantur pluribus res illa, quæ ad dictas matronas nobiles spectant.

F § IV. An Romana translatio evertat possessionem Altiwillarensum, an item & quomodo competitores corporis inter se conciliari possint; stabilitur possessio Altiwillarensis.

Qua superius § 1 ac 2 Gloria posthuma præmissi de corpore S. Helenæ Romæ ad cœnobium Altiwillarense advecto are videlicet vulgaris anno 841 vel proximè sequente, non adeo sunt perspicua & certa, quin difficultatem pariantur ex eo, quod sacra ejusdem Sanctæ pignora Roma etiamnum asservari anno 1140, fuerit creditum. Apud nos tomo 1 Maii pag. xxvii hac jam pridem notata sunt: Corpus ejus (S. Helena videlicet) adhuc Romæ haberi creditur in tumba porphyretica ad Aram cæli: econtra Gallia ipsum habere prætendit in monasterio Altiwillarensi.

G g g g 3

Adde

Ex variis
Docu-
mentis.nec non sa-
celli notitia
&c.

E

F

EX VARIIS
DOCU-
MENTIS.

Adde ista è Mabillonio Itineris Italici pag. 135, inter alia, que memorat de basilica, que Aracali vocatur: Ad sinistram altaris partem facellum & ara cum quatuor columnis, sub qua corpus S. Helenæ in urna porphyretica jacere creditur; tametsi ad Altiwillarense Campaniæ nostræ monasterium translatum fuisse quidam veteres Galli scriptores tradunt. Aringhus Roma subterranea lib. 4 cap. 9 num. 16 de dicta ad Altiwillarense translatione sic statuit: Porro ejusmodi recollenda translatio quoquo modo contigerit, non hanc quidem de ipsomet corpore, sed de sacris ejusdem reliquiis, ut in more olim positum erat, subintelligendam esse arbitramur. Nam sub Innocentio PP. II veneranda ejusdem S. Helenæ ossa è via Lavicana in Urbem, ad ecclesiam S. Mariæ vulgo de Ara cæli nuncupatam, ubi hodie religiosè asservantur, translata fuisse; & illud item nobilissimum mausoleum seu porphyreticam urbem, in qua ejusdem corpus conditum fuerat, ad Lateranas ædes ab Anastasio IV delatum, ut in eadem sacrosancta basilica ad perenne Christianæ religionis monumentum extaret, in supra recensitis Actis, his planè verbis legitur:

pro possessione
corporis
apud Roma-
nos seculo
12
* i. e. bel-
lum

30 Sed cum temporibus Innocentii secundi, propter guerram, ipse locus desertus esset; quidam fures, fracto operculo ipsius tumuli, aurum & gemmas vestimentorum B. Helenæ abstulerunt. Quod quidam Religiosi videantes, caput & grossiora ossa inde levantes in Urbem intulerunt: Mausoleum autem ipsum Anastasius IV in basilicam Constantinianam intulit: ubi postmodum & ipse sepultus est. Tunc etiam ossa minima B. Helenæ inde educata sunt, & per plurimas ecclesias distributa. Hic citatis, rem deinde suam ita confirmare conatur ibidem Aringhus: Id ipsum à Joanne Diacono, qui sub Alexandro PP. III. floruit, in lib. Ms. cod. Later. de memorabilibus basilicæ Lateranensis rebus comprobatur; ubi altaria ejusdem Lateranensis basilicæ describens, hæc ait: "Sinistro verò latere basilicæ est altare S. Antonini martyris, ubi juxta jacet Anastasius IV, qui fuit Sabinensis episcopus, in mausoleo porphyretico, præclaro opere sculpto, in quo olim jacuit Helena mater Constantini imperatoris: quod videlicet mausoleum de ecclesia, quam idem imperator ad honorem ipsius matris extra urbem ædificaverat, idem Papa deportari fecerat."

evertere
possessionem
Altiwillaren-
sium,
nobis non
suadetur.

31 Ex quibus jure quidem merito erroris Nicephorus redarguitur, dum Helenæ corpus unà cum ipsamet urna Constantinopolim translatum fuisse, perperam nulloque veritatis adminiculo suffultus asserit. Porro insigne hoc mausoleum, Bosio, viri de sacra antiquitate optimè meriti, operâ typis impressum in recensito Romæ subterraneæ opere, quod Italico idiomate editum est, & nunc in nostris hæc paginis latinitate donatis continetur: est autem, ut infra videre est, hujus formæ, quam deinde representat, præmonens, illud in basilica Lateranensi juxta portam communi nomine Sanctam appellatam olim extitisse: cum autem anno sexcentesimo supra millesimum Jubilei secularis sacro recurrente, inter aditum portæ ejusdem de more referendum confringi ac labefactari ex parte contigisset; ejus basilicæ canonicos, Bosio servandæ antiquitatis studiosissimo adhortante atque admittente, instaurandum curasse, & ad hodiernum usque diem pone Constantinianæ ejusdem basilicæ apsidem locatum aspici. Vetustissimum illud, & à Constantino Augusto lectissimæ matris suæ corpori condendo ad-

hibitum fuisse crediderim, inquit idem Aringhus. Sed ego credenti Aringho in hac re adeo non adspulor, ut potius propendeam in suspensionem contrariam, propterea quod in istius mausolei descriptione seu schemate nihil conspicio nisi profanum seu non sacrum. Verum id obiter dictum sit cum non in hac re, sed in corpore S. Helenæ posita sit præsens controversia. Retuli autem superius, fuisse creditum, sacra ejus pignora Roma aservari anno 1140 propter bellum Tiburtinum (Vide qua de bello è qualibuscumque Actis referbat modo Aringhus) sub Innocentio PP. II: de quo bello Baronius ac Pagius ad annum 1141.

32 Ex his autem, quæ paragraphis prægressis in medium produxi circa varias translationes, videtur consequi, ut omnes & singulæ ita non cohareant, quin una potius cum alia pugnet, imò verò altera alteram destruat. Hinc itaque lis moveri potest inter Venetos, Romanos & Altiwillarenses, de veriore ac potiore S. Helenæ hodierna & vidua, imperatricis, ac magni Constantini matris possessione. Venetis favere posset sepultura Constantinopolitana, si certius de ea constaret, quam ex Theophane, qui floruit seculo IX; cui non apparet favere Eusebius, sicut datur videre supra § i Gloria posthuma, quam deinceps utellectam volo, nisi indicavero aliter. Venetis verò Sanctæ corpus ad se demum seculo XIII inde delatum voluit non ex ade Apostolorum, in qua ibidem fuisse sepultam asserit Theophanes, sed e monasterio ejus nominis dicari. Petrus de Natalibus utitur verbo fertur, dum de illa translatione loquitur, ut ibidem licet videre. Ad hæc, probare incumbit eruditus Venetis, corpus ad se avellum hodierna esse Helenæ & non alterius.

33 Romanis opponi possunt etiam difficultates, dando cuique volunt illud à seculo XII extitisse Roma, prout supra indicatum est. Altiwillarenses autem vellent hodierna Helenæ corpus possidere se censent jam inde à seculo IX. Eoquis itaque modus hanc controversiam componendi? Si hujus sacri depositi competitors sint contenti aliqua ejusdem parte, tu, tibi, litem hanc componam. Quid si erga Romanis detur brachium; Venetis pedes, nec non utrisque pars fortasse capitis; pars, inquam, non totum caput; nam caput sibi attribuitur Frovirense (Vide dicta in nostro Commentario prævio num. 129) quod si verum sit, poterit ipsi concedi capitis pars notabilis; alia verò membra, quæ antea § 3 num. 27 descripta sunt, concedantur Altiwillarensebus. Atque hoc pacto quilibet ex tribus competitoribus supra dictis habebit corpus S. Helenæ hodierna, sumendo partem corporis pro toto per synecdochen, prout in hac materia alias non raro usquevenire consuevit, notissimum est. Si plus velint Romani (& verò plus velle videntur) caput videlicet & grossiora ossa, sicut superius num. 30 indicatum est, examinandum illis hoc punctum relinquimus, ac historicè probandum, à quo tempore antiquior ac solidior aliquis auctor, quam sit Actorum scriptor apud Aringhum, loquatur de corpore S. Helenæ ad Aram cæli. Brachium sibi tribuunt Escorialenses in Hispania; uti patet ex scripto, quod apud me est.

34 Ego interim possessionem corporis apud Altiwillarense evertere non ausim ob sequentes rationes. Primo. Tergisus seu Theogisus illud Romam ad illos non tantum dicitur detulisse, ex § 2; sed tres deinde missi sunt Romam, qui rei veritatem illic inquirerent, ut ibidem narratur. Secundo. Quia ejusdem probatio facta per aquam fervidam, sicut § 3 præmissum est. Tercio. Quia contra

Conamur
competitores
corporis
conciliare

E

dando cui-
que ex illo
partem.

F

Stabilitur
depositum
apud Alti-
will.

contra

A contra recrudescentes dubitationes indicta est seculo XI publica ac solennis translatio. Rem gestam ex Notchero producimus infra § 5. Quae rationes simul junctae tantum habent credibilitatis apud me pondus, ut Altiwillarenfes deturbati posse non videantur à sua possessione, quâ à tot jam retro seculis ad hac usque tempora constanter gavisi sunt. Quamobrem per me neutiquam stabit, quo minus eadem gaudere pergant. Favere illis etiam videtur Eminentissimus Baronius. Nam etiam § 1 num. 6 à me citatus non decidat controversiam inter Græcos & Latinos, ubi S. Helenæ corpus fuerit sepultum; idem tamen auctor Eminentissimus ad annum 326 num. 62 eandem decidit in favorem Romanorum, & translationi Constantinopolitana, de qua, inquit, penes antiquos nulla mentio est, opponit Gallicanam ex Siegberto; cui translationi unice videtur insistere, & adherere in notationibus ad Martyrologium Romanum hac die XVIII Augusti, ubi de hac unica expressè scribens hac pronuntiat: De reliquiarum ejus translatione agit Siegbertus in Chron. anno DCCCXLIX. Quae cum ita sint, non videmus relictum esse ullum dubitandi locum, quin Altiwillarensum possessio sit probabilior ac potior quam aliorum competitorum. Ex his præmissis confice, quid responderi possit ad ea, quae illustrissimus Albertus Ernestus, episcopus Laodicensis coadministrator Ratisponensis (ita intelligo characteres haud satis graphice expressos) huc scripsit in litteris die XXI Martii anno 1692 Ratisponâ datis; in quibus postquam meminisset suae ecclesiae Bonnenfis, bellicis turbis devastatae &c., obiter etiam mentionem facit de Helenæ translatione corporis, cujus, inquit, adhuc magnam partem habemus.

§ V. Solennis ac miraculis nobilitata translatio corporis seculo XI; quâ illustrantur superius à nobis præmissa § 3 num. 21, auctore Notchero abbate Altiwillarenfi.

C *Monitio ad lectorem.* Superius § 3 num. 21 de Notcheri abbatis libello nobis sermo fuit, & ibidem indicavimus, nos ex eodem daturis translationis narrationem, incipiendo à dicti libelli capitulo quarto. Tria quippe præcedentia omittimus tamquam minus necessaria. Primum enim hoc titulo prænotatur: Quod multis Sanctorum reliquiis & præcipuè S. Helenæ Altiwillare insigniatur. De hac re, quantum quidem spectat ad Sanctam nostram, satis superque nuperrime dictum est, ac porro dicitur. Secundum inscribitur: Quod multis signis sancta Helena claruerit, & rex Carolus cum suis palatinis de hoc diffidens, viso probationis testimonio crediderit. De hac re tractavi ex ipso Notchero paragrapho eodem 3 num. 10. Capitulum autem tertium præfert hunc titulum: Quod iterum Francos dubietas accepit in tantum, ut fidem translationis sanctæ Helenæ exposcerent. Vide qua ibidem ex Mabillonio num. 11 sunt indicata. Capituli quarti synopsis est ista: Quod Remis in præsentia episcoporum statutum est transferri corpus sanctæ Helenæ, & postea regali edicto confirmatum. Incipiamus itaque ab isto capitulo, aliorum, quae deinde hoc sequun-

tur, titulis huc non transcriptis, sed per numeros tamen Romanos ad marginem designatis, DOCUMENTIS. Mabillonius prætermittit.

36 Anno igitur humanati Verbi millesimo nonagesimo quinto, Indictione quarta *, anno autem trigesimo quinto a regis Francorum Philippi, filii Henrici regis; duodecimo verò anno Raginoldi Remensis archiepiscopi, acta est Remis consecratio solennis domni Philippi episcopi in Catalaunensi sede, fratris Stephani Comitis palatini: ad quam canonicè administrandam affuerunt Remensis dioceseos suffraganei, scilicet Hugo Sueffionensis episcopus, & Gerardus Morinorum episcopus, & Gervinus Ambianensis episcopus: inter quos cum in præsentia archiepiscopi Raginoldi multa laude digna ecclesiastica Sanctione auctorizarentur, & quaedam neglecta corrigerentur, ego Nocherus *, humilis Altiwillarensum abbas, relationem feci, ut revelatio corporis sanctæ Helenæ digna translatione fieret, & dubitantibus Francigenis certæ fidei testimonium apparetet. Diu itaque, ut in tali negotio solet, sacerdotali reverentia consultum est, & decretum Apostolica auctoritate, ut in superventuro festo Apostolorum Simonis & Judæ omnimodis transferretur. Verùm quoniam pro negotiis regni statuendis octavo die occurruri erant gloriolo regi Philippo cum aliis Galliarum coepiscopis in vico Sueffionicæ sedi subiecto, qui vocatur Mons sanctæ Mariæ d, placuit, ut tantæ rei consensus in conspectu regis & procerum ejus referretur, & edicto ipsius, sive omnium aulicorum & episcoporum, qui venturi ibi erant, authentica confirmatione corroborarentur. Quod ita & factum est. Divina enim dispositione credimus contigisse, quod ibi totius Galliae majores metropolitæ affuerunt, scilicet dominus noster Raginoldus Remensis archiepiscopus, & Rodolphus Turonensis archiepiscopus, & Richarius Senonensis archiepiscopus, singuli cum aliquantis suæ dioceseos suffraganeis & abbatibus. Et ut revera claresceret quod Job ait: Qui facit concordiam in sublimibus, omnes unanimi concordia consenserunt Rex cum optimatibus & palatinis & totius regiae dignitatis falcibus; archiepiscopi cum suffraganeis & abbatibus, & reliquis ecclesiastici ordinis gradibus. Itaque auctoraliter edicto divulgaverunt, ut absque intermissione excusatione illud corpus sanctissimum gloriosæ Helenæ reginæ in supradicto festo Apostolorum Simonis & Judæ deberet transferri.

37 Interea pro statu ecclesiarum Galliae reformando dominus Apostolicus e urbe Româ advenerat. Inter eundem aliquamdiu commoratus, ut ecclesiasticam dignitatem, quæ ea tempestate satis miserabilis erat, recuperaret, legationem Apostolicam per omnes Galliae provincias direxit, ut omnes metropolitæ cum suffraganeis, singuli cum abbatibus & cæteris ecclesiarum ordinibus, rex cum totius regni viribus convenirent ad decretalem synodum in urbe, quæ dicitur Clarus-mons f, sita in pago Arvernenfi. Hinc tantæ auctoritatis edicto obstrictus Raginoldus archiepiscopus iterum alio urgetur negotio, ut fieri solet in turbine hujus mundanæ reipublicæ, scilicet ut regi Philippo occurrat Cabillonis g in supradicto festo Apostolorum. Anceps itaque in harum rerum meditullio vices suas delegat magni testimonii viro domno Hugoni Sueffionensi episcopo h, & Philippo Catalaunensi episcopo, ut ipsi scilicet fungerentur officio suæ auctoritatis

EX VARIIS DOCUMENTIS MENTIS.
 iv. Translatio indicta in festum Simonis & Judæ Apostolorum:
 a
 b
 c
 * immo III
 * Mabillonius Notcherus
 d
 E
 F
 v. cui non potuit interesse archiepiscopus Remensis.
 e
 f
 g
 h

EX VARIIS DOCU-
MENTIS. tis in hoc pio opere sanctæ translationis. Tali præventus occasione archiepiscopus nequivit adesse, quod (ut diximus) regi occurrit Cabillonis eodem die.

VI.
Locus translationis caelesti fulgore illuminatur :

38 Igitur diu desiderata, & votis omnibus à nobis expetita celebritas Apostolorum illuxit in die Dominica. Non solum verò Francia ad obsequium tantæ reginæ suos fideles filios misit, sed etiam tota penè Lotharingia suos tamquam sanctæ pacis legatos & piæ devotionis obfides destinare gavisa est. Quomodo enim non ei tota religio Christiana applauderet, quæ tot beneficia meritorum ejus accepit; cui etiam muta elementa signorum acclamatione serviebant. Est enim quidam locus in prospectu totius Altvillaris, ab incolis Monticola denominatus. Hic alto supercilio quasi umbilicus prominens satis accommoda planitie desuper dilatatur, & molli prolapso ad crepidinem Matronæ i fluvii usque porrigitur. Hic divinæ dispensationis intuitu præelectus erat, in quo transferri oporteret tantæ venerationis membra. In hoc erecta mole trabium tantæ capacitatis machina fabricata est, ut & totius cleri sacros ordines reciperet, & palatinis dignitatibus sufficeret. Ergo intempestæ silentio noctis, quæ Apostolorum martyrio celebris erat, & enceniorum ecclesiæ nuptiali prærogativa, magnæ commendationis gratiâ supradictum locum divina majestas beavit. Siquidem, ut palam fieret, quanti meriti esset, cujus membra illic transferri deberent, subita irruptione fulgor vibratus ab æthere super eundem locum sedit; non modica expectatione deinde longo crine serpens & sensim procedens, tandem super caput ecclesiæ visus est descendisse, ubi Sanctorum lapsana suo requiescunt honore. Non à paucis vel levibus personis tantæ admirationis notata est visio; verum se vidisse testatus est quidam noster monachus reverendæ ætatis & magnæ gravitatis; & piscatores, qui in fluvio Matrona fluctivagis invigilabant capturis, & multi laici satis religiosæ moderationis, quos ad solemnes vigiliis invitabat devotio gratuiti voti. Si quis garrulus inde contentiosum funem trahere voluerit, quod ubiubi Deitati complaceret, id aliquando fieri solet; sciat quod nox illa nullo fidere illustrata, usque ad lucem indefinenti imbre maduerit, & miretur, quod cum solum hunc locum columna divini ignis non levi mora dedicaverit, longo ductu aërem gyrans, tandem super Sanctorum pignora federit, & ibi longa expectatione in ipsam resederit.

VII.
Puer contractus sanatur :

39 Deinceps in his quæ scribenda sunt, si quis fidem expetierit, sciat, quod ego, qui scripsi, quædam oculis meis viderim: quædam his referentibus agnovi, qui opus experti sunt recuperatæ sanitatis. Ante Apostolicam celebritatem ab urbe Sueffionis quidam pauper cum uxore advenerat, qui octo diebus cum aliis egenis commanens, ecclesiæ alimoniam pascebatur. Hic filium fere decennem secum advexerat, qui à natali ortu dextera manu recurva nullum ore cibum duxerat; & poplitum simul suffragine dissoluta nullo umquam gradu humum fixerat. Hunc uterque parens ante memoriam piissimæ reginæ tenebat, dum matutinali confessione divinam faciem præoccupare in eadem festiva nocte. Verum ut finita lectionum recitatione, illud Spiritus sancti classicum intonuit, Te Deum laudamus; obstupet uterque parens, filium erecta manu digitis micantem, crebro ductu caput scabentem, & erectis cruribus insolito annisu gradus mo-

lientem. Pertentant inde parentum tacitam mentem nova gaudia: probant omnes oculis Dei magnalia; & lacrymabili devotione pro meritis sanctæ Helenæ attollunt gratiarum præconia. Hujus gloriæ novitas Fratres latuit inservientes matutinali Officio, usque dum, luce diei ampliata, puer advocatur in experimentum receptæ sanitatis. Mox Fratrum corda relurgunt velut de quodam sepulchro mœroris, & Altissimum venerantes gratiosi cantici modulatione, iterum & iterum intuenda nequeunt expleri pueri visione.

VIII.
mira aëris serenitas :

40 Vix alicui disertæ rhetoricæ artis sufficerent argumenta ad tam generosæ diei insignia copiosius laudum exequenda. Unde ipse olim imperitiæ meæ judicium subire timeo, qui opus facundorum virorum subdendum viribus impar & nullius momenti stylo elingui aggredior. Verum tamen in hoc mihi venia speratur, quod, etsi minus dignè, hos tamen piæ memoriæ titulos segnitiam priorum postera ætas non queretur obsolevisse. Si quis, aurâ purgatâ mentis, opera Dei dignè miretur, agnoscat hanc diem tot suavolenter virtutum odores habuisse, quot veris temperie diversicolores florum reddent gratiæ: & sicut deterfo hiemis senio elementa quadam genuina virtute arrident gratiori Phœbea lampade; sic corda omnium juvenescebant quadam putescente lætitia, jucundo visu miraculorum magnificè delectata. Quis enim tantæ reginæ non totas gaudii habenas effunderet, cui totus militabat æther. Nam cum antea fere quindécim diebus continuis aër hibernus deciduo imbre maduisset, languentibus astris, in ipso festivæ lucis diluculo, tanta serenitatis jocunditas arrisit, ut mox ab exorto solis jubare discussis imbrum nebulis, in favorem tantæ Imperatricis totam diem usque ad vesperum vernali temperie dulcoraret, & ad gaudium tantæ visionis advenientes amica familiaritate illiceret. Quam specialis dies tantæ Imperatricis! quæ etiam ipsi muto elemento frænum imponit tam imperiosæ legis. Certè credendum est, hac die omnes cæcicos in ejus obsequio militasse, & Christum sponsum suum nuptiale diadema sibi imposuisse.

F

41 Convenerant itaque ad vices archiepiscopi [Hugo Sueffionensis] & Philippus Catalaunensis episcopus. Et inter hos etiam affuerunt magna normæ monachalis luminaria, scilicet Burhardus abbas sancti Basoli, & Petrus abbas Orbacensis, & Rodolphus abbas sancti Theodorici, & Lambertus abbas sancti Petri de monte Catalaunensi, & Philippus abbas Resbacensis. Sæcularis verò potentia affuit Stephanus Comes palatii, & uxor ejus Adelaidis filia Guillelmi regis Anglorum, & filia Philippi regis Francorum Constantia, uxor Comitis Trecafinensis Hugonis, fratris ejusdem Stephani, & Dudo vicecomes Marogiensis, & aliæ innumerabiles personæ satis spectabiles in suo genere, quas dicere superfedo. Specialis gloria Matris totius imperii, quos olim ab ortu suo Romanæ vires multo sanguine subegerant, nunc Christi sacramento juratos, solemnem sibi celebrare triumphum imperabat. O corona insuperabilis victoriæ, quam tibi Altumvillare imponit! Jocunda ostensio tuæ Reginæ.

IX.
persona illustres translationem suam præsentia cohonestant :

42 Omnipotens Verbum Dei Filius, qui suis ait Apostolis, sine me nihil potestis facere, hanc diem sua mirabili administravit dispositione. Confulentes enim, quâ horâ sanctissimam glebam operteret transferri, inspiratione Dei omnes unanimi consensu aspirant, ut prius à domno Hugone

X.
cujus solennitas describitur.

A gone episcopo Dominice redemptionis mysterium celebraretur, & sic initiatis absoluta expletione divini Officii, digniore devotione meritum accresceret ad tam pium opus dignè exequendum. Quod ut factum est, piæ gravitatis Fratres electi sunt, qui lipsanum tam gloriosæ glebæ ad locum usque translationis, qui Monticola dicitur, evexerunt. Inter eundem agebat pompa tantæ Imperatricis, antè & retro & altrinsecus millia populorum, qui digna ovatione jubilos canerent in triumpho suæ exaltationis. Consensus itaque pontibus trabalis machinæ, quæ ad recipiendos ecclesiasticos gradus & sæculares potentatus, ut dictum est, compacta erat, deponitur theca sanctorum pignorum super eminentius tabulatum, quod ideo altiori compage trabium desuper præminebat, ut quaquaversum adstantibus diffusior specula sufficeret. Verum arrectis omnium animis ad tam piæ devotionis studium, celebratur letania cum effusione digna fletuum, quâ finita, & pro rei inceptæ negotio ad populum sermone habito, aperitur cum summa veneratione urna argenteæ arcæ, quæ revera in se pretiosus illo manna continebat, quod cælitus sibi in cibos pluuisse *
B quadraginta annos carnalis Israël gloriatur. Deinde sanctos cineres thurifero odore respergentes, indiculum ab intus extraximus, in quo scriptum legimus: CORPUS SANCTÆ HELENÆ REGINÆ MATRIS CONSTANTINI, SINE CAPITE *k*. Quod etiam & à Comitissa Adelaïde, uxore Stephani Comitis palatini, lectum, & cæteris ejusdem potentæ personis ipsa indice est interpretatum.

* *Mabil.*
placuisse

k

xi.
Corpus alteri thecæ includitur: cæcus & claudus sanantur,
l

C 43 Suspensis igitur omnibus in expectatione tantæ rei, produximus sanctissimum corporis thesaurum obrizo & smaragdo pretiosorem: quod ab intus carbaso candido involutum est, & à foris brandeo l Ibera ferrugine depicto. Hæc tam regii corporis gleba adhuc magnificentiæ imperialis verna gratiâ, quæ pistico balsami aromate delibuta, totius corruptelæ, ut dignum est, sibi dividet injuriam. Micat electro purior, vitro clarior, lacte candidior: testatque sunt nobis quidam veritatis amici, se fragrantiam mirificæ suavitatis resperfos, quamdiu morosa ostensione crudæ incredulitati totius Franciæ consulitur, & callosa garrientium obstinatio diutino comprobationis visu retunditur. Deinde satis digna admirationis veneratione ab omnibus diu salutata, in alio novo vase, in quo nunc est, ipsius beatæ Reginæ ab episcopis reconduntur membra. Nec mora, & ecce in ipso momento transpositionis, comprobatur argumentum divinæ præsentis, cujus meriti hic tractantur ossa: siquidem inter tot copiosæ plebis millia, duo pauperes advenerant pro vectæ ætatis: quorum alter divina castigatione jam triennio cæcutierat; alter, nervorum destitutis valetudine, dextro crure incurvo claudicabat. Qui tantæ Imperatricis mirâ pietate visitati, uno momento diversæ salutis diversa recipiunt remedia.

non immemores beneficii.

44 Deo, ait, gratias alter, quod in triennii curriculo cassis luce orbibus, tandem per meritum sanctæ Helenæ aspirat jucundum jubar Phœbæi currus. Alter verò aliquantis, pro morosa ostensione, nervorum solutus, En, inquit, beatæ Reginæ obtentu directo crure diu negatos molior passus. Procedit uterque in argumentum reditæ sanitatis, & ascendentes machinam erectæ molis, libitinam sanctæ Imperatricis diu exosculando nequeunt expleri. O quam pulchra rerum spectacula hæc votiva dies tibi, Altvillare, exhibet! Hodie genialibus tuæ Reginæ dulceraris
Augusti Tomus III.

deliciis. Hodie nuptiali ejus diademate, variis gemmarum radiis texto, redimiris. Hodie dulci epithalamio, in miraculorum multiplici plausu jucundaris. Hæc dies tripudii ab origine mundi à Deo tibi præordinata: provisione ejus nunc te magnifica odoris fragrantia mulcet, & jugum irrisionis, quod tibi imposuerat incredulorum perveraciam, computrescit à facie divini olei [quoniam] potentia tuæ Imperatricis jam substravit tibi omne supercilium æmulæ frontis.

EX VARIIS DOCUMENTIS.

xii.
Nundina Altvillarensis concessa.

45 Certificati itaque omnes signorum attestatione fundunt lacrymas gaudiis plenas. Nulla umquam rerum pompa gratiorem duxit triumphum. Hinc clerus lætos ducens choros, Deo reboat cantici laudes in excelsis: & hinc laicalis frequentia plaudens manibus jubilat in voce exultationis. Finita verò gratiarum actione, operæ pretium rati sumus, convenire Stephanum Comitem palatii, ut ipse vir patriciæ dignitatis tale donum voveret tantæ Imperatrici, quod non cederet honori. Ad hoc vir prudens, ut semper erat benevolus, justæ petitioni requirit, quid commodius sibi dari gauderet ecclesia. Et ut didicit, quod in hoc res ecclesiæ proficeret, si publicis commeatuum mercimoniis nundinas banniret *m*, communicato consilio cum uxore fratris sui Hugonis, Comitis Trecafinesis, Constantia filia regis Francorum, & cum fratre Philippo Catalaunensi episcopo, qui jure patrimonii participes erant in Comitatu, edicto legitimi banni mercatum sextâ feriâ inibi fieri deinceps indixit, in hoc quoque sibi assentiente Dudone vicecomite Marogiense. Et ut rata stipulatione hæc fieret constitutio, omnibus his manus imponentibus delegatur sanctæ Helenæ jure perpetuo.

E

xiii.
S. Polycarpus & S. Helena Altvillarensum patroni.
n

46 His feliciter compositis, dignum probavimus alio salutis munere populum coronare. Una siquidem argentea theca ab olim usque nunc sanctorum martyris Polycarpi & Helenæ reginæ corpora felici sinu receperat. Verum, ut dignum erat, acta translatione solemnè sanctæ imperatricis Helenæ, placuit quoque, ut ossa *n* sancti martyris Polycarpi, collegæ sancti Sebastiani, in publicum proferremus, ut tanti patrocinii thesaurum nos etiam habere comprobaremus. Consignatur omnis plebs tanti martyris & sacerdotis benedictione, adorans sanctos cineres, pia cordis salutatur devotione. Tantorum privilegio Sanctorum Altvillarensem ecclesiam sublevari, totus Francorum admiratur orbis, & hanc diem acclamat promeruisse famam æternæ laudis. Verè hæc dies quotannis tibi, Altvillare, memorialis, quæ sicut duorum Apostolorum Simonis & Judæ martyrio toti mundo est dedicata, ita tibi exaltatione duorum patronorum tuorum martyris Polycarpi, & sanctæ imperatricis Helenæ est votiva. Jam verò completa totius Officii devotione, triumphali plausu ad sedem ecclesiæ lipsana Sanctorum referuntur. Etenim inter redeundum major accrevit exultatio, quod evidentibus signis manifestata lux veritatis à cordibus omnium pepulerat noctem incredulitatis, & nulli licebat ignorare, quod probaverant oculis. *Capitulum xiv cum hoc titulo*, Quod non vacat à mysterio, quod Sanctorum ossa levata sunt horâ diei sextâ; *ac capitulum xv*, Quod malignus spiritus semper perditione humani generis gaudeat, & prius lætis sensibus sibi totum hominem vendicat, *pretermittimus*.

F

47 Fuit vir quidam Balduinus nomine de urbe Tornaco *o*, qui hoc ordine apud nos sexto die post translationem sanctæ Helenæ venit. Dum memoriam
 H h h h riam

xvi.
Vir quidam lunaticus
o

EX VARIIS
DOCU-
MENTIS.

P

riam sancti Leonardi p̄ invifere vellet, & infirmitatis suæ curationem ab eo posceret, Stephanum Comitem palatii (de quo supra diximus) obvium habuit: à quo requisitus, quis esset, vel quò iret, aut qualiter tantæ pestilentiae infortunio adductus esset, infelicitatis suæ tragediam ita adorlus est: Indigena, inquit, Tornacensis territorii Sanctorum frequento ecclesias, ut eorum suffragante patrocínio consequar à Deo libertatem hujus captivitatis, quam hoc modo, fallente diabolo, incurri. Communicato semine cum quodam vicino meo, agellum colueram; mense vero Augusto appropriante, cum jam propè messis flavesceret, & panis inopia me urgeret, anxius vicinum conveni, ut æquata sorte communem culturam secaremus. Ille damnium futurum maturæ segetis præcavens, opportunum tempus maturitatis se expectare respondit. Sic mihi negata facultate colligendi ampliùs in die, angebar egestate familiaris rei. Cum multa volventi tandem male concepta hæc animo sententia sedit. Ingressus agrum cum asino in festiva nocte sancti Christophori martyris, angustiam meæ necessitudinis Sanctorum præferebam religioni, & furtum, infcio particeps, nocturna falce arvum commune demetebam. Nec mora, & ecce, ira Dei desuper in dominum & in animal, quod adduxeram, gravi fulmine defævit: contracta enim compage nervorum asinus dirigit, & prodigioso monstro omnes circumquaque perterruit. At ego infelix in terram corruì, multiplici genere dolorum plexus. Surgunt mihi in collo altrinsecus duæ strumæ ulcerum, & dira sanie putredinis prope assistentes infestant. Æger anhelitus aërem fatigat, caput incessabili cardine rotatur, brachia jugi motu tremiscunt, crebris suspiriis pulsantur ilia, difiliunt femora, franguntur crura, crudescit in me fera rabies inimici, & in novilunio ut fera pascitur morsibus meis. Heu! quam surda aure mors vota mea despicias, & ingratas vitæ moras mihi protrahis!

convalescit:

C

48 Ad hæc Comes illi piè benignus ingemiscens, Hos duos, inquit, denarios ob viaticum tolle, & Altivillare petens, missum ex meo nomine te dices, ad exposcendam opem sanctæ Helenæ. Certus habeto spem salutis: quod ejus meritis cæcus vidisset & claudus resiliisset, meis probavi oculis. Hac accepta confortatione, ingressus erat vespertinâ horâ hospitium peregrinorum. Stuperes hominem omni officio corporis destitutum; videres caput portentoso motu rotari, alieno officio pasci, potari: dolores eum præ nimio impetu vertiginis semesis morsibus scdare, & asfiduè potus effusione aspergi. Verumtamen illa nocte paulo remissius requiescens, sequenti die, qui in sabbatum illuxit, post ortum solis matutinus se agebat ad ecclesiam. Vix ulla credet ætas, quam miserabilis facies hominis apparebat. Certè ut est humanæ naturæ conditio, alia dulcior, alia paulo asperior; quidam fugiebant venientem, alii piè gemebant diri spectaculi miseram sortem. Recumbit ante gradus cancelli, & pro questu lacrymosi cordis ita dulcem Reginam sibi amicat: O, inquit, beata Helena, mater imperii, regina totius Romani orbis, rectorix Dominicæ crucis, inducias vel hodie, inducias vel hodie. Mira res! Vix hæc ediderat, & ecce, caput in altum supinans, imprimis pravo sudore circa collum respergitur: dehinc mira stabilitate se immobilem miratur. O beata meritorum efficacia quàm expers est moræ in exhibitione salutis! Attoniti visione tanti beneficii velut rapti in extasi

paulo hæsimus: deinde mirantes gyrare hominem, se redditum sibi, magnæ auctoritatis testimonio probamus. O plenas gaudiis lacrymas, quas tibi, Christe, fundimus, dum tibi pio pectine cordis dulcem cantici melodiam in organo vocis tympanizamus, & illi de justitio diabolicæ captivitatis erepto congaudere habemus! O miraculum celebre omnibus sæculis numquam simili spectaculo visum! Alteratur nova figura hominis, & antea cognoscentibus se vicinis in stuporem se offert peregrinæ novitatis, & cum omnes recognoscit, miratur etiam à progenitoribus ut alienigena non recognosci.

49 Hanc diem nobis Regina nostra dedicavit duabus coronis beneficiorum, & ante se lucere jussit duobus candelabris sanitarum. Vespertinâ enim horâ Dominicæ noctis quidam pauper de villa Trecuncio advenit, attollens vehiculo uxorem nomine Emelinam. Hæc dimidio anno nullam curam domesticis negotiis adhibuerat, quod nervis obrigescentibus dextri cruris contracta officium gradiendi amiserat: quæ licet modica censu, sed magnanimis fide, ut porticum ecclesiæ ingressa est, miro Dei favore opem meruit sanctæ Helenæ. Nam labiis silens, & pio corde nomen sanctæ Helenæ reginæ salutaans, cœpit tentando, calce terram figere: & hoc morosa resolutione nervorum iterum & iterum conata, tandem inopina pedis firmitate aram veneratur, & ut pauper illa Euangelii mulier, exiguo quadrante ærarium sanctæ Imperatricis ditat. Geminavit nobis lætitiâ matutini miraculi executio hujus vespertini: hac etenim die nostra illustris Regina Deo omnipotenti ecclesiam suam gemino gratiarum holocausto voluit solemnizare; sicut legifer Vates mane & vespere gemina sacrificii oblatione sacerdotem divinis aspectibus jussit assistere. Felix Altivillarensis ecclesia, felicibus auspiciis suæ Patronæ feliciter delectata, tunc meruit dicere cum Propheta: Vespere & mane narrabo & annuntiabo. Et iterum: In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam laudationes tibi.

50 Parum est mihi de finitimis acere; libet etiam attestari prædicabilem opem nostræ Patronæ & in exteris nationibus resperfam. Regina totius Romani orbis ut olim æqua lance justitiæ omnem sibi subjectum hominem pacificavit; ita nunc quoque ubique terrarum ut domina suos agnoscens, pia exauditione salutis omnibus subvenit. In Lotharingia castellum est celebris potentia, quod Horum dicitur. Huic quædam villa adjacent dicta Ainecina, quam rusticus quidam, Johannes nomine, incolebat, filium annorum plus minusve duodecim habens. Huic Dei potestas, cujus leges tremit natura, & cujus judicia abyssus multa, loquendi facultatem subtraxerat. Qui cum jam triennium in hujus silentii infortunio duxisset, pater eum unice amans piæ devotionis voto se obligavit, quod Altumvillare cum illo memoriam sanctæ imperatricis Helenæ suppliciter expeteret, & congruo suæ paupertatis munere eam honoraret, si ejus favore taciturnitatis vinculo solveretur. O Dei summi magnifica dignatio! qui, ne quis diffidat, Sanctorum suorum ubique vivere patrocínia magnâ quoque prædicandæ virtutis efficaciâ eos ibi commendat, ubi pia solummodo nominis eorum sit recordatio. Ecce enim pauperem pii voti . . . benignè approbat, & ut filio ejus manum indulgentiæ porrigat, jam dignum judicat, sicut olim Centurionem, ut puerum ejus paralyticum abfolveret.

51 Insecuto itaque unius noctis interstitio fe-
licem sanantur.

XVII.
mulieris
crus contra-
ctum.

E

XVIII.
puer item
mutus

F

A licem diem felici gaudio Deus retexit parentibus pueri, & meritis sanctæ Helenæ desiderium eorum adimplevit. Surgit enim infans è stratis cum organo solutæ vocis, & præsentiam sanctæ Reginæ sibi affuisse digno loquendi officio contestatur. Parentes inexplibili gaudio jocundantur, & reverentia tanti præconii miro fervore circumquaque celebratur. Igitur nono die post translationem beatæ nostræ Patronæ Altvillare genitor ingreditur, ut sponsonis suæ votum solvat, filio sibi comite in argumentum divinæ misericordiæ. Deinde susa prece, & juxta modum suæ possibilitatis data oblatione, animos sanctæ congregationis lætificat nuntio inopinæ relationis, & sanctam Reginam ut novum sidus illuxisse toti Lotharingæ, præsentis miraculo comprobatur loquentis filii. *Sequitur in nostro apographo capitulum XIX: Quod sicut lex Euangelium in figura præcessit, ita & antiqui sua comparatione præfiguraverunt modernos sub gratia. Sed parallelismum hunc non transcribimus. Fini etiam hujus narrationis subnectuntur versus aliquot heroici metri. Post quos referuntur miracula duo. Alterum quidem, De muliere cæca meritis S. Helenæ illuminata in quarta hebdomada Quadragesimalis jejunii. Alterum verò, Item de puella cæca feriâ tertiâ Pentecostes lumini reddita. De quibus dicitur infra.*

ANNOTATA.

a Anno Christi 1095 currebat à die 23 Maii annus 37 Philippi regis, sicut habetur apud Labbeum in Compendio chronologico ad istum annum; quo etiam consuli potest Pagius in Critica Baroniana num. 16.

b Reginoldus archiepiscopus, al. Rainaldus, hujus nominis I, sedit ab anno 1085 usque ad 1096, prout notant Sammarthani tomo 1 Gallia Christiana; ubi plura de illo dicuntur pag. 508 & sequentibus. Verùm cum his non coherent ea, quæ scribit Labbeus paullo ante citatus ad annum 1095, ubi affirmat, archiepiscopum istum Atrebatum tunc vitâ functum die 21 Januarii, ac Manassem ei successisse. Marlotus tomo 2 lib. 2, cap. 3 Metropolis Remensis eundem quidem mortis locum ac diem designat; sed annum 1096.

c Philippus ille episcopus, de Champagne dictus, ponitur apud Sammarthanos tom. 2 Gallia Christiana pag. 504, ac dicitur Catalaunensem obtinuisse sedem anno 1093.

d Mons sanctæ Mariæ, est ille, ni fallor, locus, qui in mappa Blaviana Insula Francia vocatur Gallicè Mont N. Dame, ac milliariibus aliquot distat ab urbe Suesionensi Campaniam

versus.

e Urbanus videlicet PP. II.

f In illo concilio Philippus rex Francorum anno 1095 excommunicatur, postquam ei in concilio Placentino concessa fuerant inducia in causa incestarum nupriarum cum Bertrada. Adiri possunt Baronius & Pagius ad istum annum, nec non Labbeus tomo 10 Conciliorum à col. 500.

g Cabillonum, notissima Gallia urbs est ad Ararim fluvium, vulgo Challon, vel Challon sur Saone; de qua pluribus agit Adrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 109.

h Electus est anno 1092, mortuus 1103, secundum Sammarthanos tomo 3 Gallia Christiana pag. 1049.

i Matriona, fluvius Gallia, la Marne vulgo indigenis, oritur in Campania provincia, & in vico Balisma, loco cui nomen Marmote, distante uno milliari ab urbe Lingonum in meridiem; deinde in septentrionem tendens, Lingones rigat, Calvum montem, Joanvillam, fantum S. Desiderii, Victoriacum Francicum & Catalaunum urbes Campaniæ; uti & versus occasum Spernacum, Castrum Theodorici, Meldas & Latinicum; tandemque aliquot auctus fluviis minoribus, ad pontem Carentonium Sequanæ miscetur duabus leucis supra Parisios in ortum, inquit Bandrandus. Ab aliis vocatur Materna, sicut licet videre apud Adrianum Valesium modo citatum.

k Sine capite. De quo, uti & de aliis membris consule superius allata § 3 num. 27.

l Brandeum est velum vel palla serica vel lineata, quâ Divorum reliquiæ vel corpora involvi à Christianis solebant, ait Caygius in Glossario, ubi affert exempla.

m Bannire, & bannum varia significant, ut videre licet apud Cangium. Hic verò bannire esse idem, quod edicto publico sancire, constituere vel proclamare, colligo ex proximè hic sequentibus.

n De Sancti istius reliquiis dixi supra § 2, num. 18.

o Tornacum duplex assignat Bandrandus; alterum in Aquitania Gallia, & in Arminiaco tractu superiori, ad Arrosum amnem, in limite Bigerrensis Comitatus; alterum, urbem Gallobelgii notissimam. De hac suspicor hic agi, quæ utpote olim fuerit sub metropoli Remensi, in qua cœnobium Altvillarense.

p Puto hic agi de S. Leonardo, S. Remigii discipulo, de quo Martyrologium Romanum ad diem 6 Novembris. Mappa Blaviana diœcesis Remensis in ipso urbis Remensis territorio ad fluvium Vidulam, vulgo la Vèle, signat locum S. Lienart. An is sit, de quo hic sermo, an alius, affirmare nequeo. Major fortasse ei lux accedet ac melior, quando de S. Leonardo tractabitur dicto die.

EX VARIIS
DOCJ-
MENTIS.

GLORIA POSTHUMA EX MIRACULIS.

§ I. Miracula ope Sanctæ in sua translatione in Galliam
patrata seculo IX ,

Auctore Almanno monacho Alti-villarenfi,

E Ms. Resbacensi hîc edita.

B

Horum miraculorum auctor Almannus, seu Almannus, monachus Alti-villarenfis, qui vixit anno dcccxc juxta Trithemium, prout nostro apographo apposuit propria manu noster Heribertus Rosweydaus, uti & ista: Ex Ms. Resbacensi, studio Nicolai Belfortii. Ad Almannum quod attinet; consule que antea in Commentario previo § 14, & in Gloria posthuma superius § 1 de illo sunt premissa. Nicolaus autem ille Belfortius non dubito quin sit idem, de quo mentio jam pridem facta est apud nos tomo 11 Januarii ad diem xx ejusdem mensis pag. 262, in monasterio, prout ibi dicitur, S. Joannis de Vinea Sueffione Canonicus Regularis. De Resbacensi (Rebais) monasterio in Gallia non procul à Matriona fluvio, in dioecesi Meldensi & salu Brigenfi, meminimus tomo 1 Februarii, die VI pag. 817. Dicitur exemplar disperse in capita duo supra viginti: quorum loco nos pauciora substituumus, antiquo tamen numero ad marginem retento. Constat enim verò fuisse illam historiam prelegi cœnobitis Alti-villarenfis, videtur erui ex his verbis in ejusdem sine num. 75 apud nos: Ea itaque nocte, quâ in crastinum die natalis ejus, Sancta videlicet nostra, recitari prinò habebant coram fratribus hæc, quæ de ipsa nostro labore collecta sunt &c. Hæc habebam, lector, de quibus te pramonendum censui. Consule etiam Annotata mea. Rei autem gesta narratio ita sonat: cujus, secundum nostram novam partitionem, en tibi

PARS PRIMA.

Miracula, quæ cum circa sacrum corpus, tum in aliis per illud sospitatis contingere.

CAP. I.
Corpus S.
Helene le-
vari nequit,
& quare:
* al. Per
omnia san-
ctissima al-
mi vigoris

a
b

Romam vigoris sanctissima imperatrix Helena (Domino Deo plagæ occidentali favente) secundum se egressa, mansionem secundam habuit in sylva, quæ ab incolis illius loci vocatur Sudria a. Ut autem tertia lux gelidam cælo dimovit umbram, qui ejus comitatu gaudere meruerant, [cernentes solem rerum colores referre] itinerantium more, cœperunt sagmaria b sternere, & abeundi studio sua componere; usque dum archicustos ejus Teutgisus nomine reverteretur: qui ex quadam necessitativa causa non aderat præsens. Ante suarum ergo rerum quilibet, unus ceterorum, cui prædictus jusserat

custos, margaritum * pretiosum levare gestiebat in asellum: sed quamvis omni niteretur cognamine, beatissimum tamen corpus manebat immobile. Res mira! Omnino alma pretiosi decoris membra [penitus] moveri nequiverunt toto labore hominis fortioris: quæ diebus retro consumptis duobus ipsi asello superposita & deposita fuerunt manu prædicti custodis longè viribus inferioris. Adhæc levandi avidus, stupore confusus, timore perterritus [simulque admirationi deditus] magistrum adiit: Helenam sanctam à Roma longius venire nolle inquit; & ut celeriter sine mora * abeant, hortari contendit. At ille verba nuntii secum versans, & quid facto opus sit, timido corde tractans, ubi beatissima Constantini Genitrix quiescebat, concito gradu pervenit; diuque eam intuens, tandem pavidus strinxit, & sine [ulla] reluctatione asino imposuit. Qua de re cunctis [qui eam sequebantur] reddita quidem lætitia (quia, quod minime speraverant, eam ferebant) admiratione verò incrementata, quia, quid res vellet [omnimodis] ignorabant, avido calle cœperunt iter carpere. Denique, confitente ipso, qui eam non valuit movere à loco, repertum est [à custode presbytero, nomine Theutgisus] quod nocturno pollutus fuerit [in] somnio. Tunc laus & honor altithrono Deo, vincenti æternitate seculorum secula, in suo perpetuo regno. Amen.

54 Porrò autem avidiori calle viam terentes, devenerunt ad superbissimum fluvium, cui est per rapidissimum Taroc vocabulum: quod tantæ glomerationis & celeritatis solvitur impetu, ut si magnæ quantitatis lapis in eum projectus fuerit, ita turbine velocissimo portetur, ut vix natura compellente queat ad fundum venire. Igitur cum pavore non minimo, intuentes superbas minas aquæ, deliberabant nullatenus illac transire: cum subito affinis, quem sedebat ligni vitæ altissima Detetrax, sine cunctatione aliqua, fluvium est ingressus: ac si magni præconii dixisset nostra Helena: Quid titubatis? Quid mirifonas undas pavetis? Quam sequimini per solum, prosequimini & in latices minitantium fluminum. Sed omnes vicit pavor: unus enim astantium tentandi causâ mittens hastam, nullo modo tenere potuit vel paululum rectam. Præfatus autem provisor, acerrimo transfixus dolore, æstimabat enimvero, frustra stellam cælo micantem, tali vertice absorberi posse, post illam tantum ex ripa pedes dimisit, simul accertus, quod, si pedem paulisper à solo submoveret, dicto citius in præceps cum fortissima volubilitas aquæ devolveret. Ita eo lachrymabiliter suspensio, & in limite hujus vitæ præsentis, sua & omni-

E

* al. ipsa

* al. incerta

* al. arripere

re. At

F

11.

per rapidissimum fluvium Taroc mirabiliter devolvitur:

c

A omnium, quique littore stabant, deliberatione flexo; alter asinus, qui ad ripam stabat, ultro intrans amnem juxta ejus * cominus stetit, cui superincumbens, jam enim collisiones undarum ferebat, usque ad Sanctam pervenit. O rem mirationi deditam! Alternantes conglobationes aquae ab imis vadis refusa verticem (sicut erat incumbens asino) pulsabant prolongati presbyteri, & non perveniebant vel usque ad latera alterius asini, cui infederat constantissima Parens herois Constantini. Sic ipsa duce, tumidosque flatus fluminis refrænante, quod nullus videntium credere poterat, presbyter & asini ex superbo flumine exierunt salvi. Reliquus verò populus, ad publicum, quod inde terno aberat milliario, transmeant vadam, laudantes super hoc omnipotentem Dominum.

III.
puella quaedam in lap-
su sospita-
tur;

B Taliter lampade signorum viam illustrans, perlata est, immò portavit sequentes se, usque ad nobilissimum montium montem Jovis d. Quam ascendentem dum quaedam puella nimium credulo, &, nisi ipsa foret, mortali sequeretur gressu, ex arctissima semita, scopulis angustiae lepta, paucillum deviato calle in praecipitium miserabiliter ruit. Proh dolor! ex altitudine montis nimia ceu globus volvebatur ad ima: non jam amplius quam dimidiae debitorum vitæ; cum ad voces plebis, unanimiter Dei auxilium supplicantis, adfuit suffragium virtutiferæ Helenæ. Statim enim ut inchoaverunt ab imis præcordiis voces emittere, cælum clamore pulsare & intonando terque quaterque dicere, Sancta Helena adjuva, S. Helena adjuva; puerpera, quæ antè ita rotabatur proclivio montis, ut vix videri oculis posset, immobilis hæsit prærupto solo: quousque, qui eam viderant ultra, nec mortuam putabant, fasciolas suas gratanter miserunt, & ad se incolumem, nec ullam ex casu molestiam habentem mirifice retraxerunt, Dominoque gratias egerunt; qui meritis gloriosissimæ Helenæ, sic eis reddidit sanam, ut nec quod ceciderit sentiret, & usque prope descensum montis, post suam sanatricem, immò resuscitatricem rediviva curreret. Ad hæc insignia universa plebs excitatio reddita, devotius & hilarius eam prosequi cepit.

IV.
cui & alius,
qui corpus
Sanctæ fere-
bat,

C Postquam verò jam descendentes, ad strictiorem pervenerunt semitam, dextrâ lævâque spe mortis circumdatam; quidam vassallus nomine Ostinus, miraculis prædictis devotior factus, venerationi ejus operam impendere sedulus curavit. Nam ex caballo suo, cui eam jam dudum asino ablatam commiserat ferendam, timens lapsum equi, quem semitella minabatur, deposuit, suosque humeros pretiosissimo ponderi veneranter supposuit: sicque ingressus & semitæ discrimen, suam gestans, ut non multò post claruit, gestatricem. Nam postea ex angustissimo diverticulo, pede graviter lapsa, miserabiliter corruit. Qui interim, quanto letifer casus minabatur necem, tanto ardentius moribundus brachiis almam strangebatur Reginam: & oculos vix cælo dirigens, ceu mors imminens admonere, totus precabatur, ut ab ea, quam prius portaverat, portaretur. Populus itaque, quod ultra vitales minimè ille carperet auram, quamquam magnitudine periculi diffusus, tamen virtutum retrò visis miraculis, spe erectus est. Cumque voces in cælum cepit emittere, dicens, Sancta Helena, S. Helena succurre; nomine, quod ora cunctorum tonabant, annuente, equus, quo dudum Beatissima federat, suam casum pro nihilo ducens, anteriores tendit pedes, intraque ipsos strictissimè homi-

nem est amplexus, sicuti ipse Deo charissima amplexabatur membra; sicque eum, ne proclivio laboreretur montis, tamdiu tenuit, usque dum ex monasterio S. Petri e, quod ad radicem montis situm est, homines clamore excitati, sursum currebant, auxilium ferre parati.

A. AL-
MANNO.
e
Equus
bajulus sa-
cri corporis.

57 Qui ut viderunt equum, se despecto, homini ferre solatium; huic admiratione multa, qui quondam formaverat verba, comparaverunt asellum. Tunc securibus, lanceis, & machæris crispata glacie, ne solito deluderet nitentium juvare vestigia, unum suorum, qui & hominem ligaret funibus, & equum à servitio exueret, dimiserunt: sicque cum sanctissimo corpore retraxerunt ad se sanum hominem, qui ceciderat, pariterque cum eo, qui descenderat, adiutorem sonipedem. Dic jam, ô natura, ubi sunt tuæ leges post talia, quæ Christus mundo meritis Sanctorum suorum inserit, miracula? cui est cum Patre altithrono, simulque Flamine sancto laus & honor in secula seculorum. Ipse me sine aliquo erroris furo permittat exarare cetera, per inclytæ Helenæ gloriosa præsidia.

E Compellebat verò quemdam comitem nomine Astaldum, pariterque abstractum à morte, Ostinum (locus [erat] quò tendebant) transverso monte viam mutare, sanctamque Helenam relinquere: quod & facerent, nisi prædicta miracula retraxissent: his etenim afflati sinum penitus dividerunt, & iter, quò Beatissima tendebat, summa cum devotione tenuerunt.

v.
Contracta

58 His itaque miraculorum figuris itinere levato, gaudentes & psallentes super his, quæ insolito viderant, intra Lingonicos fines, ad portum scilicet, cui nomen est Osvia f pervenerunt; eamque in basilicam sancti Munebundi g perportaverunt. Aliger autem rumor, nedum ipsam vilam; omnem Lingonicam implet parochiam, advenisse scilicet totius orbis quondam dominatricem Helenam; ejusque qualitatem non cessat notificare, cum ex defosso totius cosmi * pretiosissimo imperialiter thesauro, tum pariter ex virtutibus supra factis *, & ipsius meritis infra missis admirabiliter è cælo. Ad istius ergo potentiae gloriosissimum decus quaedam femina manibus repens, officia pedum genibus implens, ecclesiam est lachrymabiliter ingressa. Cernere enim erat eam ita morbo vetusto contractam, ut pedes miserabiliter hærerent, vultibusque incurva caducis, solam despectaret tellurem. Ligneis ergo advecta pedibus venit: gestamen, in quo multæ venerationis membra ferebantur, tremula tetigit: moxque, revocatis membris, in priscum componitur usum, ut ne signa quidem præteritæ infirmitatis investigari possent.

f
g

* i. e. mundi,
Græcè
νεσµε.
* an. supra-
fatis?

59 Ex non modico ergo dolore calcaneorum ad proprium locum invitè remeantium, inconditas altè cepit emittere voces. Ad cujus ululatum propius commanentes, concitè cucurrerunt; &, quod nunquam credere potuerant, pedibus rectam stare cernentes, manusque à servitio pedum liberatas intuentes, glorificaverunt Deum. Miratur mulier altum cæli apicem: stupefcit solum incognitis plantis calcare: contremiscit manus proprium officium frequentare. Admiratur universa plebs virtutiferum corpus Helenæ ab ipsa in crastinum ex ecclesia deportari, Benedictus Deus proclamantes, qui facit mirabilia magna solus per B. Helenam, tristes morborum non cessantem effugare pestes: ut adhuc, qui viderunt, maximeque presbyter, cujus relatione didici, quod scribo, existunt testes.

sanatur.

F

A. AL-
MANNO.VI.
Paralytico
redditur u-
sus membro-
rum;VII.
Cæca puella
visus.B
b

60 Ex illo igitur loco unius solis itinere no-
stra progressa Helena, insequente noctis articu-
lo, insigni refulsit miraculo. Quidam enim ho-
mo sic paralyti dissolutus erat sexennio, ut om-
nium artuum funditus careret subsidio: mem-
braque propriis deserta officiis, mortis sub ima-
gine viva jacerent in lectulo. Ergo famâ signo-
rum hortatus per conjugem suam, Beatissimæ lin-
teamen misit in munere, simulque ipsum, quo
quotidie armaretur, gladium. Ut autem ad ipsam
parva perlata sunt munuscula; remisit simul &
Gloriosissima omnium illi membrorum officia, no-
xiæ dissolutionis torsione fugata, antequam mis-
sa rediret ad eum femina.

61 Hoc insigne salutis ut audivit puellula cæ-
ca ab utero matris, pervenit ducta alieno lum-
mine; ubi virtutiferam Reginam agnoverat esse.
Cujus dum feretrum tetigit, in mediis tenebris
lux aperta refulsit, quem numquam viderat, in-
tuetur solem: laudansque & tripudians, suam
die castino prosequitur Illuminatricem, ipsa pro-
priis ocellis sua legens vestigia, quæ ante pau-
lulum alienis ad ipsam fuerat tracta h.

A N N O T A T A.

a Sutrium antiquissima *Thuscia* civitas. . No-
minis originem à frumento esse scribit Annius,
nempe à *stros*, quod frumentum significat, &
tris, quo triplicem aristam, compositum: quo-
niam tribus aristas pro simbolo ac insigni utatur. .
Livius Sutrium multis in locis nominat, præser-
tim cum Hetruriæ claustrum ob loci naturam,
& belli adversus Hetruscos gerendi opportuni-
tatem appellat; pauloque post Camillum, audi-
ta Sutriorum defectione, militi edixisse ait, ut
annonam tridui secum in iter deferret, quo ce-
leritati profectiois adversus Sutrios obesse pos-
set nihil. Hinc & Plautinum est adagium, ut,
qui dierum aliquot annonam secum deferunt,
ire Sutrium dicantur. . Parum hac ætate frequen-
tatur, cavernis undique topho, cui insidet, in-
cisis cinctum; *prout videre licet apud Leandrum
Albertum in Descriptione Italia.*

b Sagma est, quo asinis, mulis, equis tergum
sternitur, ne ab onere lædantur; quæ jumenta
hic sagmaria dici videntur. *Ita Bollandus noster
in notis Mss. ad hæc miracula. Consule Glossa-
rium Cangii.*

c *Leander Albertus paullo antè citatus, inter
ea, quæ scribit de Lombardia Cispadana, Tran-
sito, ait, Parmæ ostio Tari succedit amnis. . Ori-
tur Apennino juxta Zaze, ac intervallo P. M. V.
ab urbe Parma fluens, hic in Padum se exonerat.*

d Mons Jovis. *Proximè allatus Leander Al-
bertus hæc observat agens de Lombardia Trans-
padana: Constat. . Alpes hæc juxta fauces, ubi
Augusta Prætoria, veteres appellavisse Graias &
Pœninas, nimirum Augustæ dextrâ Pœninas, quæ
nunc Mons Major D. Bernardi, & item Mons
Jovis, lævâ Graias, quæ Mons Minor D. Ber-
nardi, itemque Columna Jovis, dicuntur.*

e *Quodnam & quale hic indicetur monaste-
rium, non est mihi promptum dicere; erit for-
tasse his, qui huic locorum tractui sunt vici-
niores. Idem sit dictum de sicu determinando pres-
sè villæ Avergæ & Fallestæ, quæ inferius occur-
runt. De Fallestia tamen videri possunt, quæ da-
bo infra in Annotatis ad partem 3 lit. g.*

f *Flodoardus: In vicum qui vocatur Oisfms.
In territorio Lingonensi (Lingones urbs notissima
est in Campania Gallia sita, quæ vulgo Langres*

dicitur) reperio locum Oisfame. *An is, an alius,
de quo hic sermo est?*

g *Flodoardus Winibaldi. Bollandus in Mss.
posthumis hunc esse opinatur, qui 18 Decembris
colitur, SS. Willibaldi & Walburgis frater. De
S. Willibaldo adum est apud nos die VII Julii,
tom. 2 à pag. 485.*

h *Quæ in hac parte prima superius à num.
53 referuntur, usque ad Tunc laus &c. exclu-
sivè, habentur etiam in apographo nostro à Ms.
S. Martini cap. 24 hoc titulo: Incipiunt mira-
cula, quæ mirificè ostendit Deus per suffragia bea-
tæ Helenæ matris Constantini imperatoris, in
ejus translatione. E quo exemplari, ad nostrum
alind, quod hic damus, collato, depromptæ sunt
varia lectiones, & supplementa uncinis inclusa
usque ad Tunc laus.*

P A R S S E C U N D A.

*Omnigena alia mala per S. He-
lenæ corpus sanata.*

H Is ita gestis, plebeia turba Dominum lau-
dans, amicam Sponsi virtutum plenam in-
tonans, Kyrie eleison proclamando sydera pul-
sans, avidiori remo viam sulcans, in villam, quæ
vulgari nomine Averga vocatur, cum domina no-
stra tandem ingreditur Helena. Nec mora; ob-
viam ei venit muta, manuum officio penitus pri-
vata. Cerneret eam ita miserabiliter ægrotam,
ut nec, quid faceret, flagitare posset muta, nec
ipsa ori cibum ferre valeret manibus contracta.
Et ista mirabiliter est concitata.

63 A prænominata autem exiens villa in pro-
ximam, nomine, Fallestiam ingressa est: pariter-
que mutorum, cæcorum, surdorum, paralyti-
corum, claudorumque sanitas cum illa: sicuti
ipsa interpellante & Domino adjuvante indica-
bunt sequentia. Nam ut in ecclesia ejus beatæ
memoriæ posita fuerunt membra; cunctis, qui
aderant, divina per ipsam refulsere miracula.
Quidam enim intrans homo, multo jam tempo-
re lunaticus, simul ac cecidit, spiritu muto gra-
viter vexatus, acsi penitus occubisset mortuus.
Tota ergo ecclesia super hoc stupori dedita, ore
sedulo, ut tantum casum hominis [ita etiam do-
cuisset] a sanctam vocitabat Helenam: cum, ec-
ce, dicto citius valetudo omnibus membris ho-
minis adfuit, & sanissimus ille redditus, longo
in reliquum tempore incolumis vixit, præterita
infirmirate privatus. Sit hinc benedictus Deus!

64 In ipsa autem villa quidam homo morbo
miserabilis, tria in grabato deduxerat lustra, tan-
ta ægrotatione absorptus, ut, carne putrefacta,
viginti tria ex corpore ejus ceciderint ossa. Quem
cecu omnimodis contractum in gestatorio proxi-
mi componentes, famâ signorum ducti ad basi-
licam deportarunt, ubi virtutes magnæ Con-
stantii sponsi dilecta dispensabat Helena: non ta-
men ullo modo sanitatem posse recipere creden-
tes, morbi magnitudine seducti. O rem miram,
ô rem forsitan aliquibus audituris incredulam! Ex
lectulo, quo advectus fuerat, conabatur surge-
re, qui intra xv annorum curricula, in aliud
latus non fuerat versus propria virtute. Quod qui
eum adduxerant multo stupore intuentes, &, pro-
pter morbi longitudinem & gravedinem, conamen
illud pro nihilo ducentes, tandem, quid vellet
facere, interrogaverunt. At ille virtute quidem
afflatus

VIII.
Muta & u-
su manuum
privata.IX.
lunaticus.

F

X.
alius miser-
rimo morbo
afflictus.

A afflatus beatissimæ Helenæ, sed adhuc inanito aggratus corpore, ut levaretur flagitabat obnixè. Tunc qui eum asportaverant, hoc sine divino numine non esse cognoscentes, statim eum non jam ex toto, sed ex parte juvantes erexerunt. Et, ecce, à feretro Mediatricis odor salutis allatus naribus cicatricis, ita ægroti omnia solidata sunt membra, ut nulla prisce infirmitatis invenirent vestigia: firmiterque deinceps calcans dudum incognitum solum, qui allatus fuerat viribus alienis, ad sua lætanter reversus est propriis: vectorem suum grata mercede revexit, universasque adjacentes provincias ad laudandum Dominum excitavit.

xI. clauda ex utero matris,

65 Non multò post cujusdam nomine Haderici filia, nomine Bava, genibus repens, manibus ligneos pedes tenens, odore signorum afflata fuit: quam ex utero matris suæ claudam coram omni clero nostra Helena fecit gressu incedere recto: & usque hodie, comite vita, in civitate Durocordorum Rhemorum b sanctimonialis est, ab omni ruga veterinosæ infirmitatis penitus exuta. Qui non credit, quod fuerit clauda, ipsius potest cognoscere verbis, quantam in se virtutem beatissimæ nostræ Reginæ fuerit experta.

xII. alia paralyti si dissoluta,

66 In ipso etiã temporis articulo, rumor virtutum quamdam traxit feminam ad sanitatis dispensatricem Helenam: quæ paralyti dissoluta, linguæ funditus amiserat munera, pariterque demissis nervis languida manus dextræ dependebant vinculo. Quæ ut venit, & pro desiderio recipiendi sanitatem allatus linteolus Sanctissimæ feretrum tetigit; confestim sanæ redierunt munia linguæ: viget dextra firmato robore, abstructo gravi pondere palmæ, quod multis annis dependerat inutile. Veneremur ergo tantæ felicitatis vel salutis decus insigne; per quod nobis tanta Christi monstrantur miracula, per quod ligno vitæ detecto diaboli calcantur figmenta, per quod prophetiæ complentur oracula, per quod freno filii regis insignito hostium proturbantur jacula, ipsumque omni in prælio comitatur triumphalis victoria c. Benedictus ergo Trinitas Deus in secula.

xIII. surdus à natiuitate,

67 Ignicomus interea sol fundens in terris roseum jubar, exturbatorem mortis revehebat diem d, qui culmen alti nominis à dominante Domino trahit: &, ecce, quidam à matris utero surdus, vervecem sanctissimæ Reginæ adducebat in munere: &, ut Missarum inchoata sunt solemnia, ecclesiam est ingressus. Ut ventum est ad Evangelium, meritis Helenæ surdas aures penetrat sonus vocis aëriæ, statimque, Euangelio perlecto, viva cœpit voce clamare, se numquam, nisi tunc, Euangelium audisse, & Deo gratias vociferando, clamore basilicam omnem implere. Hæc universi perpendentes, Dominum unanimiter glorificaverunt, qui per suam Helenam, virtutum miraculis propriam decorabat ecclesiam.

xIV. puer periculose ægrotaans,

68 Quidam homo nomine Haderitus, non ille, cujus supra mentionem fecimus, trimum primogenitum habebat filium, cujus tenerrimis membris ita inæqualitas infusa erat corporis, ut quintus jam exactus fuerit dies, ex quo lac, quod solum adhuc habebat cibum, minime traxisset ex matris uberibus. Tristatur pater, haud minus mater, cernentes mori, quem necdum plenè cognoverant vivere. Inter hæc præ doloris magnitudine, quid facerent, multa volentes, ut nostram super hoc adirent Helenam, compelluntur reliquorum signorum pennigerâ famâ. Igitur genitor con-

cito gradû, ubi sanctissima almi corporis quiescebat gleba, perrexit, diu salutem filii oravit; donum vovit, & ad propria rediit. Puerum ergo, qui quinque jejunaverat dies, lætantem & incolumem reperit: & quod ipsa horâ, quâ ad cryptam Beatissimæ salutem ejus flagitavit, lac trahere cœpisset, invenit, omnipotentique Deo gratias egit, qui, quod nullo modo speraverat, unicum filii primogeniti amorem reddidit, qui usque hodie genitori superstes, vitâ fruitur hæres.

69 Accumulentur paginæ miracula, quæ ab iis, qui interfuere, veridica sunt relatione compta. Quidam Trevir homo omnium membrorum ita erat privatus officio, ut nullo modo moveri posset è lecto, nisi aliquo vectus gestatorio. Aligerâ autem excitatus famâ virtutum, vehi se fecit post Beatissimæ corpus salutiferum, usque in Fallesiam, ex finibus Treverorum. Qui redditus * sanitati per gloriosissimæ Reginæ merita iterum retraxerunt suâ multo jam tempore relata facinora. Itaque per septem vices omnium membrorum soliditatem Helenæ suffragiis mirabiliter adeptus; totidem vicibus, desideriis prementibus carnis, miserabiliter est contractus: quia, ut ipse tandem prodidit, vicissim jam vertebatur annus, ex quo non fuerat confessus. Hortantibus itaque qui prædicta cernebant insignia, confitetur jam tandem diu celata peccamina. Haud mora: redditur confessio sanitas permanens: sicque qui æger flebilis fuerat advectus, ad propria gaudens revertitur sanus. Hinc laude & gloria benedictus Deus, dum polus in sua sphaera signiferos custodierit cursus.

Nec illud silentio tegendum, quod soror jam non semel prædicti bajuli e, dextrum latus corporis sine ullo usu gestabat inutile pondus, resolutaque membra suis officiis deserta, & languidas compages illa in parte pendentes dimissis nervis. Quæ ut delata est ad basilicam, in qua virtutinoma quiescebat Helena, ab ejus feretro salutis odor egressus infirmo corpori proprios reddidit usus: sicque prædicta muliercula suis lætatur incedere plantis, quæ illata in ecclesiam fuerat viribus alienis.

Circa illud tempus mulier cæca, tumore signorum audito, ad eam tracta est: quam quia ingens presserat somnus, ob hoc suus dimittere eam satagebat maritus. Ut sol ergo cœpit se reddere terris, ingreditur ecclesiam, munus acceptura salutis. Nec mora, id est horâ tertiâ, lumen expulsi tenebris recipit, universa, quæ auderat, admirante familia, sicque nullo ducente, granter rediit ad propria f.

ANNOTATA.

a *Evanidos characteres nostri apographi ita restituere conatus sum.*

b *Durocordorum sive Durocortorum Remorum nomine vocatur ipsa metropolis Remensis. Vide plura apud Adrianum Valesium in Notitia Galliarum.*

c *De clavo Dominica passionis, quem S. Helena misit ad filium Constantinum, è quo frenum confici jussum, consule meum Commentarium prævium § 9 in initio.*

d *Resurrectionis videlicet Dominica, quantum ego quidem intelligo.*

e *Tentisum intelligere videtur, qui sacras S. Helenæ reliquias Româ detulit, & de quo supra § 2.*

f *Flodoardus lib. 2 Historia ecclesie Remensis*

A. Al-

MANNNO. xv. paralyticus male vitæ sepe relapsus; item corpus inutile mulieris; item cæca curantur. * quem reddidit

E

xvi. e

xvii.

F

f

A. AL-
MANNO.sis cap. 8 superiora miracula, qua ex Alman-
no protulimus, in Compendium contraxit.

P A R S T E R T I A.

*Inter varios sacri corporis com-
petitores prævaluit cœnobium
Altvillarense; ejusdem elo-
gia; devastatio; mira piscatio
Sanctæ meritis attributa.*

XVIII.
Dum con-
tenditur de
corpore San-
ctæ, Deo fa-
vente, ad
cœnobium
Altvilla-
rense defer-
tur:

A B hinc qualiter ad nobilissimum Altumvilla-
rense cœnobium, Domino favente, fuerit
illata, ordiatur textus. Fama tantæ nobilitatis
Feminæ ut circumadjacentes provincias longè la-
tèque cœpit irradiare, tantumque thesaurum Ro-
mæ furatum, & in Fallesia fore reconditum,
nuntiare; hi, in quorum fundo erat posita, at-
tentiùs custodierunt, & ne deinde vellet recede-
re, ei monasterium sanctimonialium ex rebus &
filiabus suis devota mente voverunt. Ast alii, &
præcipuè Rhemenfes, ut tantum habere possent
thesaurum, omni se labori dederunt: sed omni-
potens Deus, qui hunc in multis mirificè elegit
locum, huic destinavit tam pretiosi ponderis mar-
guaritam. Multis enim (uti ipse nobis presbyter
referre solebat) ut eam haberent, è diverso pu-
gnantibus, & usque ad mortem certare cupien-
tibus, ac præcipuè, ut dictum est, Rhemensibus,
sole liquidius patet, Domini, & suum velle fuisse,
ut veniret ad cœnobium Altvillarense; de
cujus loci situ & nominæ pauca libet hic inferere.

XIX.
Loci istius
prærogativa
i. e. se-
cundum
etymon
suum

B 71 Prælagio namque muneris cælestis eum
intra glossam * sui vocabuli statutum, perman-
surumque prævidentes, Altumvillare vocitarunt:
altum, inquam, & revera alto nomine quidem,
sed plus officio; nomine non literali sed mystico,
in sphæraque sydereâ ei perpetim fovendo. O
vera hujus nominis spiritalis etymologia ab alti-
tudine, quod mensuræ nomen est, mysticè di-
cta! In alto enim speculationis theoricæ nulla ei
cellarum est prima; latitudine charitatis nulli est
ipsa secunda; profunditate sôphiæ divinæ scili-
cet & humanæ etiam Athenis prælata; si adversa
contigerint, patienter sustinendo, longa. Sed
enim verè etiam literaliter Altumvillare nuncu-
patur, diverso vernante decore, more gemma-
rum. Hinc enim frondium coma sylvestris simul,
atque multiplices arborum fruges. Illinc placet
uberrima tellus; istinc virentia prata graminibus;
hinc hortorum odoriferi flores; hinc vinearum
abundant botriones *b*, quique turgentibus gem-
mis lucentibus rutilant in Falernis *c*. Talis est
prædicti loci cespes, tam melliflua *, tam grata,
tam suavis, tam jucunda.

b
c
* *L*. tam
mellifluus
etc.
laudantur.

C 72 Nec transferim quod decoratur Matronâ,
immò plus decoris ex eo accipit Materna *d* illa
in parte lætior unda. Taliter divinitus est condi-
tum Altumvillarense castrum; in quo astant in a-
cie nobilia castra Dei, ubi sperantes, &, pro
desiderio paradisi gementes lachrymas rorantibus
oculis, non erunt gemendi in ultricibus flammis.
Nec transferim, quod vulgo Altumvillare vocatur
sedulò; & quam bene. Alt *e* namque Teudisco,
vetulus more dicitur nostro. Agonizantes enim
in ejus gymnasio, relinquunt distortum iter infan-
tiæ, & callem impatientem fræni adôlescentiæ,

& ambulant tramite recto vias prudentiæ, col-
loque assueto disciplinæ bajulant Domini jugum
suave & leve. Salve, salve mons, mons re nulli
tertius, Oliveto secundus, &, ut fabulis poë-
tarum in laudem tui utar, excedens de terris;
justitia in te fixit extrema vestigia. Quid plura?
Si nomen haberes, Roma tota fuisses. Hinc ex
tua, cælitus missa secundum Deum & seculum di-
gnitate patet prælucere, quod numquam dimit-
tet tua in fundamento mensuratrix columba *f*,
exterminari pullos tuos à milvo ave raptrice &
fordida. Hæc de nobilissimi loci aptissimo no-
mine paucis sint dicta. Ad intermissa paululùm
nostra tenuis revertatur pennula.

73 Interea, ceu jam dictum est, aliger ru-
mor multiplici populos sermone replens, occi-
dentalia sola circumiens, jamque tandem caput
inter nubila condens, Belgicæ secundæ nobilissi-
mam Durocordorum Rhemorum ingreditur pa-
rochiam, nuntians inventricem ligni vitæ Hele-
nam, eo is arcibus furatam, & in pagum Voncia-
cum * *g* in villam jam dictam Falleliam fore ad-
vectam. Quod audientes Rhemenfes, pariterque
Altvillarenfes, non credunt fieri posse ullo
modo, ut Roma privaretur, & Francia decora-
retur tanto thesauro. Quidam etiam asserébant,
mausoleo ejus Hierosolymam gaudere, non Ro-
mam; donec Historiæ ecclesiasticæ tripartito li-
bro *h* revolutò, tam pretiosum soma *i* reper-
tum est, Romæ fuisse repositum; hanc verè fu-
ratam, & non aliam; sed ipsam Helenam Con-
stantini imperatoris matrem, omnipotens Trini-
tas Deus, postquam hunc locum est ingressa, suis
dignatus est ostendere famulis, supplicatus tri-
duano jejunio, & consultus vulgari suo judicio
aquæ. Ergo tantus in fundo Vonciaco comper-
tus * fore thesaurus, certeres certare Remen-
fes, simulque non minùs laborare Altumvillaren-
fes, & omnes, quicumque audierant, ejus sitire
præsentiam. Hinc pugnabat Pardulus Rhemorum
prætor; huic instabat Hernieus Altumvillarensum
procurator: Carolus autem imperator *k*, cum
famam audiisset, quod in Altumvillare S. Hele-
na deportata diceretur, nullo modo credere vo-
luit. Unde convocans episcopum ipsius civitatis,
cum abbatibus & viris religiosi in ipso monaste-
rio voluit judicium publicum fieri, utrum mo-
nachi verum dicerent, an falsa proferrent. Judi-
caverunt itaque non aliter esse credendum, nisi
monachus isdem, qui eam ad nos asportaverat,
manifestum judicium fecisset, & in calidam a-
quam toto corpore nudatus intraret. Sed ut Deus
rei veritatem manifestius panderet, ita hunc in-
ter fervidas aquas conservavit illæsum, sicut &
ab ipso mendacio, quod dicebatur, noverat in-
corruptum *l*.

74 Cum autem pro hominum peccatis plurima
regna Deus traderet in manus Northmannorum,
& ecclesias incenderent, ac monasteria vastarent;
voluerunt monachi Altumvillarenfes omnia eccle-
siastica ornamenta in urbem *n* deportare; sed
superimminente pagana gente, omnia relinquen-
tes, vix per fugam erepti, solas animas salvare
cupientes, à minimis usque ad maxima, cuncta
perdiderunt, exceptis tantummodò corporibus
Sanctorum, & reliquiis eorum, neque calice ne-
que etiam candelabro, vel multis aliis ornamentis
ex omni cœnobio remanentibus. Omnia quoque
monasteria & servorum Dei habitacula igne con-
sumpserunt, ac deinde per plurima tempora de-
solatus locus semper ad majorem devenit deso-
lationem. Neque fuit, qui pro Dei amore, &
S. Petri

f

xx.

Veritas cor-
poris confir-
matur.* fortè le-
gendum,
Vancia-
cum

g

E

h

i

k

l

m

n

* f. com-

pertus dum

foret

k

l

m

n

F

l

xxi.

illudque,

grassame

Normanno-

rum vasta-

tione, alio

desertur

m

n

A S. Petri Apostoli miseretur loco & subveniret, quoniam tam honorabilis ad tantam declinaret inopiam. Et sicut tunc, ita & nunc, quod est & fit lamentabile. Sed omnes, qui cum Christo cupiunt gaudere, intercedant, quatenus ad statum pristinum eum reducere dignetur Trinitas Deus. Amen.

xxii.
Piscis miro
modo captus
o

75 Præterea non incongruum nobis visum est huic opusculo ad laudem B. Helenæ subnectere, quod meritis ejus o credimus contigisse. Ea itaque nocte, qua in crastinum die natalis ejus recitari primò habebant coram Fratribus hæc, quæ de ipsa nostro labore collecta sunt; piscatores Fratrum, uti expediebat, nocte in piscando p laborabant. Jam verò totam noctem penè frustra consumpserant, varioque * labore semetipsos fatigarant. Cumque eos jam tæderet laboris, & nihil se proficere putarent in reliquum noctis; eorum quidam manus tendentes, tædium fatigationis suæ in S. Helenam retorserunt, dicentes: O S. Helena, quid deinceps acturi sumus? Ecce, totam noctem in vacuum duximus. Num hodie sine munere piscium ad monasterium redire habemus? Numquid Fratres, tua sancta solemnitas laudibus * extollentes, immunes erunt laboris nostri? Ita igitur conquerentes, pariterque iis verbis animos & spem recuperantes, confestim cum impetu rete gurgiti submiserunt. Cùm repente piscis magnus, quem efocem q Latino sermone vocamus, meritis S. Helenæ præparatus, rete infiliiit, simulque cum eo & alter non multo minor ejusdem retis laqueo patrios cursus sibi denegatos sensit.

p
* al. vano-
que

B
* al. divinis
laudibus

q

ad invocacionem S. Helena

76 Miro autem modo cùm à piscatoribus aqua extraheretur, subito ille minor piscis, ut sensit suam nuditatem, omnem fortitudinem adhibuit, scissoque reti, saltu magno se recepit in aquam. Ejus prædatores valde tristes cœpere queruli vocem dare clamantes: Heu! Domina S. Helena, quid faciemus nunc? Cur nobis, quod petivimus ostendisti, & illud tuum tuis famulis non servasti? Ut ergo virtus sanctissimæ Reginæ etiam plenius in hoc declararetur, dum adhuc ipsa talia clamarent, idem piscis majorem saltum dans relinquendo aquam, ad quam prius fugerat repetendo eam, rete adusque pervenit, & cum feritate quadam ora aperiens, funem superiorem, cui rete hærebat, morsu apprehendit, ipsique, quousque à piscatoribus caperetur, dependit *. Igitur non est dubium, per merita S. Helenæ ipsum ibi adfuisse, qui Petro piscanti, totamque noctem sine captura consumptam plangenti adfuit; cui gratias indefessè agere debemus, per quem tantis patrociniis suorum electorum nos fovendi sentimus: qui vivit & regnat cum Patre, Spirituque sancto ante secula, & in omnia secula seculorum. Amen.

C
* Flodoardus pependit

ANNOTATA.

a Nobilissima fuit Sancta conjugio videlicet & imperatoria dignitate; non autem genere, sicut tamen supra in meo Commentario prævio num. 13 volebat Almannus hujus historia auctor, pro ut hic iterum velle videtur.

b Quod Botryo, botryonis (Græcè Βοτρυον) idem hic sit, quod Βότρυς, botrus, id est, uva, racemus, colligo ex sensu; tametsi pro conditio racemò accipiatur apud Vossium in Etymologico lingua Latina.

c Falernum, vinum nobile, dicitur à Falerno agro in Campania Italia.
Augusti Tomus III.

d Materna, idem quod Matriona. Vide Annotata ad § 5 lit. i.

A. ALMANNO.

e At Germananicè idem est, quod vetus, vel senex.

f Flodoardus in Historia ecclesiæ Remensis lib. 2 cap. 7 de S. Nivardo hæc narrat: Quadam verò die veniens de villa Spornaco, simul comitante secum . . abbate Berchario, visum sibi est, transito flumine, debere paululum requiescere: sicque caput in sinum sedentis reclinans Bercharii, obdormivit, & visum vidit, scilicet columbam locum sylvæ circumire, & in fago quadam post hanc circuitionem resedisse. Idque tertio columbam videt eandem egisse, tumque caelos petisse &c. Idem præsul (Nivardus videlicet) succidi sylvam jubens, in honore S. Petri & omnium Apostolorum ibi construxit ecclesiã, & ubi resedisse columbam viderat, altare instituit, collectisque servis Dei monasterium ordinavit Alti-villarense. Oppidi Spornacensis seu Spornacensis situm vide infra in Annotatis ad classem tertiam miraculorum lit. g.

g Vonciacum vel Vanciucum, & villam Falesiam hinc colligo vel in eodem fere fuisse loco, vel saltem aliam ab alia non longe remotam. Ex his verò Durocorderum Remorum ingreditur parochiam, seu, ut ego quidem interpretor, territorium, deduco priora duo nominata loca, si non in eodem territorio, saltem in Campania, & in via, quæ ex Italia redux Tetgisus, sacri corporis portitor, direxerit suum iter territorium Remense versus, sita fuisse. Fortè tamen designatur Valliacum, de quo agit Adrianus Valesius, vulgo Vassy, cui propinquus est locus Puteolus, vulgo Puisie. . . Valliacum autem est oppidum ad Blelam amnem, qui in Matronam devolvitur, (la Blaise) cuius Blefæ fit mentio in libro miraculorum S. Bercharii, sicut observat idem auctor.

E

h In Tripartita lib. 2 cap. 18 dicitur solum Hierosolymis ad filium rediisse, & cum lætitia transisse à seculo. Rectius consuluissent Eusebium lib. 3 de Vita Constantini cap. 46, & librum de Munificentia Constantini &c., uti observat Bollandus in notis posthumis ad hunc locum. Adeat præterea lector meum Commentarium prævium § 11.

i Id est, corpus, Græcè σῶμα.

k Id vel post aliquot annos factum, vel certè per anticipationem hic appellatur Carolus Calvus imperator, qui anno dñm dcccclxxv post Ludovicum Lotharii filium imperator est factus, inquit Bollandus in notis posthumis Mss.

F

l Translationis historiam, corporis hodiernæ Sanctæ probationes, ac vindicias præmissi superius.

m Variæ eorum in Gallia grassationes seculo nono medio ac deinceps sunt ex historicis notissima.

n Remensem intelligo. Duas varias lectiones, quas num. 75 ad marginem vides, accepi ex alio nostro exemplari. Vide supra num. 18.

o In alio nostro Ms. additur, Domino largiente.

p Flodoardus miram hanc piscationem contractius refert lib. 2 cap. 8, eamque dicit accidisse in Materna (id est Matriona) flumine.

q Eloccem Plinius lib. 9 cap. 15 scribit præcipua magnitudine reperiri. Surlus, Colvenerius, aliique salmonem interpretantur, quem quidam quasi exossem dici volunt. At de salmonem agit idem Plinius, & suo nomine appellat. Gesnerus lib. 4, & Ulysses Aldrovandus lib. 4 & 5 de piscibus, Lucium vult esse. Ita Bollandus in notis posthu-

A. AL-
MANNO.
* f. salmo

posthumis. Quibus adjungo ista è Marlotto in Metropolis Remensis historia lib. 3 cap. 25: Porro esocis vel exocis fulmo * dictus, piscis marinus est, & ossibus caret (de quo Severus Sulpitius lib. 3 Dialogorum De virtutibus S. Martini cap. 13) semelque gustata aqua dulci fluvii, quem subire contingit, vix umquam in mare regreditur. Unde mirum non est, si in Matriona juxta Alti-villare cœnobium inventus sit. Verum quidquid sit de ista inventione; miro tamen modo, ut hic proximè sequitur, ille minor piscis captus est.

§ II. Miracula cùm à S. Helena,
tum ab aliis Alti-villarensium
Patronis facta seculo xi,
auctore anonymo, è
codice Alti-villarensi.

SECTIO PRIMA.

B.

Præmonito
lectore de
hac narra-
tione, da-
tur ejusdem
apogra-
phum.

A Pogrophum habemus hoc titulo prænotatum: Incipit præfatio miraculorum, quæ Dominus noster Jesus Christus ostendere dignatus est per merita Sanctorum in Alti-villarensi ecclesia quiescentium. Præfatio sic incipit: Sanctorum miracula quoties ad memoriam revocat infirmitas humana, & divina exinde collaudantur magnalia &c. qua brevitate gratiã omittimus. Sequitur deinde narratio miraculorum, è quibus statueram primò ea dumtaxat excerpte, quæ ad S. Helenam peculiariter spectant; verùm, mutato postea consilio, censui typis committendum totius narrationis contextum; quia Sancta nostra cùm una sit è dictis Patronis, partem etiam simul cum illis habet in miraculis. Auctor narrationis est anonymus. Ea verò, quæ in eadem referuntur, unde & à quo fuerint transcripta, notatum lego post finem nostri ecgraphi his verbis: Fideliter exscripta, & ex Ms. monasterii Alti-villarensis per me D. Rupertum Reginaldum, videlicet anno MDCCLXIX in Maio, sicut apposuit noster Papebrochius.

C 78 Pauculis hysce prænotatis, en tibi, lector, ipsam anonymi narrationem, per cujus decursum nonnullas etiam notationes invenies, elucidationi ejusdem congruentes. Nos illam divisius in sectiones duas, ac numeros sequentes. Sic sonat: Igitur anno ab Incarnatione Domini millesimo quadragésimo octavo, Indictione prima, Henrico autem rege regni Francorum gubernacula administrante, & Widone archiepiscopo pontificali Remorum cathedræ præsidente, gesta sunt miracula, memoriã cunctorum dignissima, à præfatis Sanctis in monasterio nuncupato Alti-villare, quæ præfati relatione pijs bonorum auribus de crevi enarrare; prout meæ parvitati fuerit possibile.

a 79 Erat ea tempestate non solum per omnem Remensem provinciam, verùm & in plerisque Franciæ partibus tanta aeris terræque ariditas, ut à nonnullis mortalibus, siccitatis, quæ contigit sub Helia propheta annis tribus & mensibus sex, arbitrarentur immò timerentur rediisse tempora. Aër quippe pluviales imbres funditus negaverat; tellus verò ad perferendos * fructus fegetum, vinearum, arborum cæterorumque proventuum nullis humoribus irrigata, satis superque pigra

* f. profere-
rendos

jacebat: quæ tamen utraque elementa peccatis hominum, & negligentis in Dei cultu exigentibus, divina, verùm semper justissima omnipotentia clauserat, populumque prædictæ provinciæ famem dirissima, jugis inopia, cæterarumque rerum penuria miserabiliter atterebat.

D 80 Nullum igitur aliud remediũ genus videbatur ad tantam pestilentiam repellendam, divinamque animadversionem complacendam; quæ quotidie magis magisque in populum grassabatur, nisi quatenus jejuniis, vigiliis, letaniis, Sanctorumque supplicationibus atque eorum deportationibus propitiabiles Dei aures omnimodis pulsarentur. Quid plura? Pontificum, abbatum, clericorum, monachorum, gentisque totius provinciæ unanimi consilio decretum est, quatenus, ut dictum est, fierent Sanctorum deportationes; si quo modo exinde divina iracundia mitigari valeret. Visum est etiam Deo devotissimis Fratibus cœnobitis videlicet Alti-villarensibus, quoad exemplum vicinorum provincialium deportarentur corpora sanctorum Nivardi b, Polycarpi, Sindulphi, Madelupi, ac beatæ Helenæ Christianissimæ imperatricis, quæ apud ipsos cum magni honoris veneratione requiescere creduntur. Hoc autem ipsum placuit fieri quartâ feriâ septimanæ, quâ celebritas sanctæ Pentecostes habetur quotannis. Interea jam tempus advenerat, quo debent prædictorum Sanctorum perferri atque deferri pretiosissima pignora. Verùm quid miraculi contigerit nocte ipsa, quæ diem præcedebat indictæ Sanctorum deportationis, dignum memoratu arbitror esse imprimis.

E 81 Est consuetudo devotissima quorundam rusticorum villæ, quæ nuncupatur Alfontia c, quatenus adveniente vespera prædictæ solemnitatis corpus sanctissimi confessoris Christi Sindulphi deferant extra fores monasterii, cum insigni processione & laudibus hymnidicis. Hæc autem illorum consuetudo inde descendit, quoniam præfatus sanctissimus vir, in eadem villa fertur reclusionem solitaria, vitæ suæ transegisse tempora: & quia apud ipsos inibi plurimis miraculorum insignibus floruit; idcirco jam dicti rustici deferunt ei omnibus annis obsequium suæ devotionis. Cùm itaque, ut prælibatum est, beati Sindulphi corpus cum processione condigna deferretur ac referretur, erat ibi ipsâ horâ mulier quædam pauperula Adelaidis vocitata, toto corpore satis miserabiliter contracta: quæ dum à Sancto prece intentissima suæ infirmitatis deposceret levamina, confestim incolumis surrexit omnibus membris sanissima. Quia verò jam nocte instante monachi ipsius cœnobii aliis curis erant intenti, interim factum in se miraculum conticuit.

F 82 Postera autem die adveniens, & veritatem miraculi in se perpetrati coram omnibus pandens, grates innumeras Deo Sanctisque ejus ob recuperatam sanitatem suam reddidit, exultante omni populo & monachis cum laudibus hymnidicis, mixtis gaudio lacrymis: & ita levantes corpora Sanctorum, detulerunt ea in quoddam pratium satis amœnum ad radices ejusdem montis Alti-villaris, secus ripam Maternæ fluminis situm: quod dum esset perventum, depositis in præparatis sedibus pignoribus Sanctorum, postulaverunt prædicti monachi quemdam seniore clericum urbis Remorum, nomine Adalbertum, qui sermonem faceret ad populum: aderat enim præmaxima multitudo plebis, quæ confluerat ex vicinis villis, urbibus atque castellis. Igitur ut præfatus senior adstantem populum admonere cœpit de contemptu vitio-

levantur
corpora

* f. debe-
rent

Sanctorum
Patronorum
Alti-villa-
rensis mo-
nasterii,

A vitiorum sæculi præsentis, & adipiscenda gloria futuræ æternitatis, nec non & de gestis vitæ eorumdem Sanctorum atque miraculis, repente cum tonitru horribili turbo irruit venti vehementis, licet ipsa horâ immensa existeret serenitas æris, ut monstraretur indicio evidenti, placere cunctas quæ fiebant eisdem Sanctis, ipsorumque spiritua- lem adesse præsentiam cum suorum corporum reliquiis. Extemplo verò omnibus, qui aderant, exterritis, ut prædictus senior loquendi ad populum finem imposuit, subsecutum est insigne miraculum Sanctorum intercedentibus meritis.

*comitanti-
bus miracu-
lis;*
B 83 Aderat quippe tunc ibi unâ cum cætera multitudine plebis, puella quædam debilis, quæ se ipsam illò attraxerat cum ingenti conamine ex vicino oppido Marogilo, genuum reptatu manuumque scabellulis. Nam, ut taceam cætera infirmitatis illius incommoda, ita eam divina potentia attriverat, ut adhæsis posterioribus calcaneis nullatenus quiret saltem aliqua in ambulando figere vestigia. Itaque post factum tonitruum, cum Sanctorum pignora de eo loco levarentur, ut ad monasterium referrentur, illico puella præfata, respiciente eam Sanctorum clementia, ab omni infirmitate sua incolumis elevatur à terra. Denique sublevatis eorum feretris, protinus separatis, imò cum sanguine diruptis à posterioribus calcaneis, puella in pedes constitit non sine magno admiramine plebis talia conspicientis. Etenim sanguis profluens ab ipsis posteriorum atque calcaneorum locis, testabatur, quam sit veneranda ac tremenda virtus divina in Sanctis: & sic cum maximo gaudio atque inenarrabili lætitia ad loca propria relata sunt pretiosissima Sanctorum pignora, ac deinceps ipsorum interveniente clementia omnium terræ proventuum assatim subsecuta sunt commoda.

ne deinde
C 84 Jungamus his & aliud miraculum, ex quo confutata erubescere queat cupiditas iniqua mortalium. Post præmissa miracula, quæ decurrente serie lectionis retulimus, homunculus quidam contractus ad monasterium, in quo Sanctorum pignora servantur, a seculo residens sese agebat, tantâ virtutum famâ excitus. Cumque adisset jam . . . à suæ contractionis vinculo relaxatus, paulatim sanari cœperat miserimus, clementi Sanctorum miseratione præventus. Jam itaque penè sanus adstabat; jamque incolumis repedabat; cum ecce stulta mens hominis, arbitrans sese nullatenus ex integro posse curari à Sanctis, nisi aliqua recompensatione muneris terreni, animal, cui sedebat, ea vicissitudine illis vovit, ut, si sanus ab infirmitate recederet, a seculo ad loca Sanctorum relinqueret. O stultorum omnium stultissimum! qui nequaquam fide promereri credidit divina beneficia, verum terrenâ, fallenti, perituraque pecuniâ. Nempe hoc verbum infelix mox ut ex suo ore protulit, confestim à pristinæ infirmitatis claudicatione retentus est, à qua penitus jam cœperat relaxari, sicque debilis remeans ad propria, manifestum cunctis dedit indicium, Sanctos Dei nullatenus ejus acceptasse munera, quæ perpendebant plena consistere cupiditate atque avaritia.

pluribus
D 85 At quidam ægrotus advenerat ad limina Sanctorum, cui sonitus tonitru fragorque decidens fulguris ita abstulerant auditum, ut, ne quidem aliis in clamatus, alicujus vocis perciperet sonum; cum hoc etiam incommoditate totius colli vigorem sic amiserat, ut illud ferrè videretur reflexum super scapulas: qui cum . . . Sanctos Dei lacrymis ac precibus pulsaret continuis, tandem

Augusti Tomus III.

pia eorum miseratione respectus, auditum in- A. ANO. tegerrimè recuperavit, collique vigorem pariter recepto, incolumis & gaudens ad propria remeavit.

alii
E 86 Matrona quædam nobilis mulierem contractam, cui quotidiani victus stipendia ministrabat, ad eorumdem Sanctorum direxit loca, causâ videlicet experiendi, utrum vera forent, quæ de ipsorum gestis inibi ferebantur virtutum miraculis: quæ confestim adducta ante Sanctorum pignora, pavimento loci toto corpore hærebat. Protinus ergo Sanctorum præventa miseratione cœpit paulatim erigi ab ipsa sua contractione. Cumque jam penè in pedes consisteret, quidam assistentium monachorum usus superflua levitate, cucurrit, & quam Sanctorum potentissima virtus erigebat, tamquam miserando sustentare voluit, quod tamen eisdem Sanctis nequaquam complacuit, veluti mox ex subsequenti fine propatuit. Denique prædicta mulier iterum recontracta ad solum concidit, & Frater ille pro maxima infirmitate apprehensus, manibus aliorum delatus recessit, atque de ipsa ægritudine aliquanto tempore laboravit. Sic levitas præfati monachi & sibi dolorem infirmitatis attulit, & miseræ mulierulæ damnum ablatæ sanitatis intulit.

*rebus mira-
bilibus*
F 87 Eodem fere tempore Comes quidam præpotens ejusdem provinciæ, Theobaldus nomine, venatum perrexerat in silva eidem Altiwillarensi cœnobio contigua: qui dispositis suorum ordinibus venatorum, laxatisque copulis canum, immanem aggressus est insequi cervum. Verum cum jam diei maxima pars præterisset, & cervum velocissimos cursus emittentem, saltusque inter silvarum devia opacissima dantem, nullo modo capere vel consequi posset; tandem nimio lassitudinis tædio confectus, in hanc fidelissimæ vocis exclamationem prorupisse probatur: Sancti Dei, qui in Altiwillarensi cœnobio requiescitis, pietatem vestræ bonitatis precibus exoro humillimis, ut, si certa credibiliaque sunt, quæ de vestris virtutibus feruntur à populis, nutu vestræ justitiam cervus iste agilis hæreat solo immobilis, ne nobis ulterius aliquod afferat tædium lassitudinis. Nam & vobis deinceps permanebo devotior, & loco vestro existam hoc signo fidelior. Dixerat, & dicto citius velocissimus constitit cervus, dein actu tantæ virtutis, qui præsentibus erant, valde perterritis, captæque bestię sublato tergo, jam dictus Comes unâ cum sociis ad cœnobium properat Altiwillarense. Post ubi eò pervenit, quæ gesta fuerant, quoquo modo contigerant, fideliter ordine pandit. Sicque comperto certissime ei loco Sanctorum præsentiam virtutemque inesse, ad propria jam fidelior recessit; exinde datis ibi cum cervino tergo quinquaginta numerorum solidis, pro gratiarum actione ac pro tanti beneficii recompensatione.

*apud Alti-
willarense*
G 88 Nec dissimile illud extitit, quod advenientes ad loca Sanctorum quidam peregrini, in præteritis, quod eidem monasterio subjacet, confidentes, volucres sunt contemplati, quas hairones d nuncupât locutio vulgaris. Inter quas etiam una residebat plumis candidior cæteris: de qua quidam ipsorum viancium sic ait: O utinam propriis hæreret sedibus illa avis candida, nosque residens inaneret, quousque captam deferremus eam ad Sanctorum Altiwillarensum limina: quo dicto, citius cœperunt tendere gressus, quò residebat avis, cæterisque sibi cœssentibus ocius evolantibus, illa mansuetissime loco permansit: quam sumpserunt viri magno admiramine pleni, ad cœnobium

A. ANONYMO.

nobium deferentes, ut fuerant prælocuti. Longius hæc inibi tamquam domestica mansit, nusquam diffugiens irrecisis pennis. Taliter pius Sanctorum affectus novit audire devotas mentes etiam in supervacuis rebus. His ita relatis, pergamus enarrare cætera, quæ gessere Sancti, miracula.

securis,

89 Operæ pretium videtur miraculum scriptis tradere à præfatis Sanctis triplici gestum virtute. Extitit quippe his, qui viderant ea tempestate, mirandum factu, nec non memorabile dictu. Denique pertracti famâ virtutis egeni tres, loca Sanctorum fidentes expetierunt. Unus namque ipforum visu carebat; alius linguæ affamina amiserat, tertius verò auditu privatus dolebat. Itaque pariter quotidie Sanctorum limina frequentabantur, atque ante ipforum præsentiam continuis precibus hi tres ægroti poscebant dona salutis. Quid multa? Exacta hebdomadâ jam dies instabat Dominica; cumque in ipso lucis crepusculo Missæ peragerentur solemnia, prædicti infirmi hoc modo sospitatis receperunt medicamina:

Lumina cæcus ait contemplor clara diei:

B Mutus ad hæc: Verum memoras, lux clarior instat.

Audio surdus ait clarè, quæcumque refertis.

Quod videntes & audientes, qui tunc præsentibus aderant, populi, nimia admiratione percussis, interno cordis gaudio repleti,

In laudes Christi conclamant vocibus altis.

Satisque gaudii illo die omni plebi attulit tantum miraculum, sub una hora à Sanctis triplici virtute patratum.

Quidam temere incredulus puniatur.

90 Nequaquam etiam illud arbitror silendum, qualiter temeritas incredulitatis cujusdam viri digno verbere coercita sit, ad correptionem videlicet eorum, qui Sanctos Dei mira facientes ineptis sermonibus lacerare præsumunt. Vir quidam erat, pagi Sparnacensis indigena, qui auditâ famâ virtutum, quæ à Sanctis gerebantur in cœnobio Altivillarensi, in verba protervæ infidelitatis stultissimè prorupit. Ait nempe nullatenus credibile sibi videri, quod populi ore ferebatur de gestis præfatorum Sanctorum miraculis. At verò infelix ubi eadem protulit verba, confestim graviter percussus est, subsequente ultione divina.

C Nam unâ cum verbo incredulitatis, os cervicis intra gutturis claustra ei insiliit; ita ut ulterius ne aliquod quidem verbum prævaleret effari.

ac deinde misericordiam obrinet.

91 Verùm cum nimia doloris anxietate teneretur tandem poena urgente in sese reversus, ubi animadvertit ob suæ infidelitatis culpam tam graviter se esse percussus, illico properanter perrexit ad præfatum monasterium; nec distulit pietas Sanctorum in hunc quoque monstrare potentiam virtutum. Denique dum condigna satisfactione culpam suam nutibus, quibus valebat, demonstraret, os cervicis à gutture restitens, ad locum suum regressus est, atque unâ cum virtute miraculi, ingens fluxus sanguinis cruori mixtus ab ejus ore exilivit: sicque exinde sospes ad propria remeans, vicinos quosque certiores de miraculis Sanctorum reddidit, pandens cunctis, qualiter ab eis ob suam infidelitatem primò fuerit percussus, dehinc, ut creditur, pia illorum misericordie salutis restitutus.

ANNOTATA.

a Guido de Chastillon I, Gervasii vicedomini Remensis, & Milonis domini de Castellione frater, anno 1034 adnotus notatur archiepiscopatus

Remensi apud Sammarthanos tomo 1 Gallie Christiana pag. 503; mortuus verò anno 1055; ibidem pag. 505.

b Nivardus 1 Septembris (de Polycarpo supra dictum est num. 18.) Sindulphus 20 Octobris; Madelupus 20 Decembris ad marginem nostri eclographi signantur à Papebrochio.

c Hujus loci determinatam præse suggerere notitiam non est mihi in promptu, nec ulterius eam querere mihi est animus; cum pateat, eundem locum situm fuisse, sicut ex ipso contextu colligitur, vel intra vel prope territorium Remense.

d Hairones, Gallicè herons vel hairons. Animal hoc Latine ardea vel erodius dicitur. Volucris est aquatica ac silvestris, longo collo ac magno rostro, alto volatu, & pisce victitans. Inveniuntur quæ sint coloris albi nec non cinerei, ac crispata; uti observat Dictionarium Gallicum Trevoltianum anno 1704 editum.

SECTIO SECUNDA.

Alia prodigia ibidem facta.

R Elatu cujusdam aurifabri didicimus miraculum, quod in se isdem hoc modo beatissimæ Helenæ meritis assererat patratum. Casu quodam vir ille (dicebatur autem Eligius) dum quippiam exercebat operis, conciderat, fractoque crure satis miserabiliter nimio dolore affectus gemebat. Perceptâ verò miraculorum famâ, quæ à præfatis Sanctis penè quotidie gerebantur in Altivillarensi cœnobio divinâ potentiâ, eò se omnium genere deferendum salubri consilio credidit, spem habens omnino, si perveniret, recuperandæ salutis. Tunc, contrito utcumque fasciis colligato crure, delatus est navali evectione per alveum fluminis Maternæ. Quò mox ut pervenit, litusque navim egressus contigit, quoniam gressum nullatenus quibat figere, ascensum montis superat unius aselli vectamine. Verùm, jam penè medio emenso itinere, asellus, quem residebat vir, ipse totis offendens pedibus ad terram corruit cum suo sessore, nescio quid peccati miserum illum denuo impediens. Quid multa? Dolor dolori jungitur: os contritum iterum conteritur, fractura vetus denuo renovatur. Tantis ergo constrictis languoribus tandem in hanc vocem cum gemitu lacrymabili erupisse probatur:

Quidam aurifaber & fracto crure

93 O sancta Helena, clementissima domina, cæteri hominum ad te suæ salutis causâ confugiunt; & ego, infelicissimus omnium, dum ad te confugio ob recuperandæ sospitatis medicamina, gravia incurri peccatis meis, ut credo, exigentibus, discrimina. Ecce & cum uno dolore adstrictus tenebar, nunc verò gemino affectus sum, dum gressus molior ad tua veneranda limina. Noli itaque spernere, piissima, famulum deprecantem, nec deneges mihi salutis, quam cæteris exhibes, opem; sed converte ad me consuetam clementiæ tuæ lenitatem.

Sic lacrymans dixit, tandemque ad limina tendit,

Vectus amicorum brachiis utcumque suorum. Quo perveniens lacrymas atque suspiria nequaquam reor scribenda, quibus suæ infirmitati conferri orabat salutis medicamina. Dehinc cum ad locum hospitis manibus aliorum delatus fuisset, dolore fessis artibus, grata soporis quiete irrepsit, ut fieri assolet:

Jamque

A Jamque foporato visa est præclara Virago,
Ut matrona cluens, ingenti lumine candens,
Vestibus eximiis auro gemmis redimitis.

*S. Helena
firmum re-
cuperat
gressum.*

94 Quæ cum lectulo assisteret ægrotantis, his ad eum exorsa sermonibus inquit: Nullâ, ait, mœsticiâ affectus doleas: nam deinceps ex hac debilitate nullo modo aliqua patieris incommoda. Remeani siquidem luce crastina membris omnibus incolumis ad mea lætus properabis limina. Hæc ubi ore sereno peroravit, suavissimis ac medicinalibus manibus contriti cruris ossa contrectavit, ac sic demum ab aspectu ejus evanuit. Dolor omnis ab ægro extemplo recessit. Unde datur evidenti indicio intelligi, beatam Helenam in specie & habitu matronali eidem apparuisse, quam prius invocaverat specialiter in auxilium infirmitatis propriæ. Tunc absque somno effectus præ gaudio, quæ propius accumberebat, conjugem excitat continuo, replicat visionem ex ordine: quamdam sibi narrat in habitu muliebri adstitisse, tantumque blandissimo manuum contriti cruris loca contrectavisse, atque omnem doloris anxietatem imperiosa voce depulisse. Quibus dictis ocius surrexit, ecclesiæ limina grates redditurus expetiit absque ullius tamen adminiculo sustentationis: fatisque miraculi attulit his, qui aderant, sanatio tam subita, beatissima Helena medicante, patrata. Cernebant quippe gressu firmissimo incedere,

i. e. pridie

quem postera die * contritum ac præ nimio dolore penè exanimem meminerant se reliquisse. Sic prædictus vir jam senior, remeans ad propria, cunctis, qui interfuere miraculo, gaudia reliquit non modica.

*Puella con-
tracta per
sanctos Pa-
trones,*

95 Per idem etiam tempus geminæ puellæ ab urbe Laudunensi ad Sanctorum Altivillarensium pignora convenere, utraq; miserando contractionis genere detentæ. Licet enim venusto forent aspectu, tamen inutiliter debilia membra gerere, nec non humotenus trahere videbantur. Altera illarum stipe alta B. Dei Genitricis; altera eleemosynis coaluerat sancti Baptistæ Joannis. Igitur dum ad præfatorum Sanctorum limina unanimiter tenderent, ob recuperandæ salutis medicamina, beati Joannis vernacula alteram, quam prædiximus, sociam suam paululum forte præcesserat: quæ mox ut ecclesiæ fores attigit, fide impetrandi corporis sospitatem promeruit, totisque membris, Sanctorum pia miseratione medicante, illico convaluit. Post hæc subsequens altera jam penè medium atrium penetraverat, cum, ecce, clamorem populi auribus haurit, Deo Sanctisque ejus præconia laudum referentis animo exultanti pro virtute perpetrati miraculi. Comperta itaque, populo intimante, comparis suæ incolumitate, confestim & ipsa intentissima cordis supplicatione oculos ad templum dirigens B. Helenam sic inclamitat lacrymabili voce:

*altera item
per S. He-
lenam cu-
rantur.*

96 Ecce, inquit, sanctissima Helena, terreni imperii quondam imperatrix, ad te me dirigit cælestis regni regina Dei Genitrix Maria, cujus sum hæcenus alta: non quasi impotens existat circa meæ infirmitatis medicamina, verum quo tuæ laudi famæque adreseat quidquid erga meam debilitatem fueris operata. Quapropter me tuæ committo elementæ jam ubique à populis divulgatæ, quatenus meæ infirmitati opem tui medicaminis digneris adhibere: vix eadem verba peroraverat, & ecce, cunctis, qui aderant, cernentibus, cœpit paulatim erigi à contractione sui corporis prædicta puella, beatæ Helenæ id operante medicinali potentia. Nam solventibus sese virtute divina artuum compagibus, plurimus ex-

inde sanguis effluere visus est. Sic itaque, populo teste, incolumis surrexit, diutiusque inibi sustentata ecclesiæ alimonii, cum integra sospitate demorata permansit.

**A. ANO-
NYMO.**

97 Non videtur incongruum, & illud scripto replicare miraculum, quod divina clementia suffragantibus meritis eorundem Sanctorum super cuiusdam mulieris debilia membra, quæ dicebatur Teutberga, dignata sit perpetrare præcipuum. Hæc siquidem territorio Bononiensi a progenita, castri, quod Lendis b nuncupatur, extiterat indigena: quam, veluti ipsa referente comperimus, membris contractam omnibus in hanc lucem maternus effuderat partus. Nulla tamen hic imputetur Factori impossibilitas, qui conditæ à se materiei membrorum denegarit officia, quamvis parentum culpa hac in re aliquatenus suspicari prævaleat. Ut enim de se ipso refert B. David: Omnis homo in iniquitatibus concipitur, & in peccatis procreatur. Utrum ergo genitorum culpis promerentibus id contigerit, an inscrutabilis Dei præscientia ad sui honorem nominis permiserit, sicuti & de illo cæco nato series narrat Evangelicæ lectionis? Qualiter tamen à præfatis Sanctis ad propalandam ipsorum gloriam, divina cooperante virtute, salutem ex integro eadem mulier restituta sit, libet animo paucis dilucidare scriptis.

*Mulier im-
potens mem-
brorum à
nativitate*

*a
b*

98 Igitur quaquaversum fama disseminante præfatorum miracula Sanctorum; tandem frequens opinio aures percellit Bononiensium accolarum: quo comperto mulier prælibata, quam membrorum impotem natalitius dies ab ipso ortu reddiderat, genitrici solo progressa, Sanctorum, Altovillari cœnobio quiescentium, omni conamine tendit ad limina; quæritque suffragia, ibique quippe congeniti doloris solamina, illic diu optata sese reperituram sperabat debilitatis propriæ medicamina. Quid multa? Emenso non modico terrarum spatio, tandem Altivillarensi ingeritur vico.

E

*opem San-
ctorum con-
stanter im-
plorat,*

Cœnobium properans, ac limina sacra subintrans
Effundit lacrymas terræ, seseque coæquat:
Marmoribus templi nunc oscula dulcia figit,
Nunc famulam memorat, spondens ingentia vota

Si vigeat membris, referat si dona salutis,
Si, lux natalis sibi met quæcumque negavit,
Restituant Sancti solita pietate benigni.

F

99 Talibus itaque obsecrationibus, talibusque votis pia Sanctorum die noctuque pulsabat viscerata, si quo modo tandem fleterentur ad necessitatis suæ solamina, ferrentque infirmitati medicamina: & ecce, die quadam dum renovat preces, dum vota recentia spondet; adest illi continuo piissimus Sanctorum affectus, & quantum apud Dominum ipsorum prævaleant merita, in virtute miraculi divina palam cunctis innotescit potentia. Nam præfata muliercula ab omni compede infirmitatis resoluta, plebe contemplante, ab humo surrexit illico sanissima, solvitur congenita sibi contractio artuum in usum gradiendi, compago laxatur artuum, & quidquid materni partus negarat exordium, supplet signo mirabili virtus memoranda Sanctorum. Sic reddita incolumis, ad notificandam cunctis virtutem miraculi aliquamdiu inibi deguit, & quæ prius ad loca Sanctorum à solo genitrici venerat debilis, jam exinde ad propria remeans incessu stabili, undique vicinis permaxima gaudia spartit. Interea dum præfati virtus miraculi à populo divulgatur, ubique opinione percelebri fines etiam Flandriæ penetra-

*Et sanita-
tem impe-
trat.*

A. ANONYMO.

penetravit fama notabilis. Eidem verò regioni tunc temporis duo contracti inerant, quos vincula gratæ sodalitatæ omnimodo ad invicem connexos reddiderant, unaque vivebant.

Contractus, cui à socio subductus fuerat asinus,

100 li denique miraculi accepto rumore, unanimi consilio decrevere Sanctorum suffragia quærere, eorumque limina veneranda expetere. Verùm ad permeanda tanta terrarum spatia, elemosynarum coemptus gazà unus solummodo illis asellus erat, cujus vectamine alterna vice sua deferebant membra debilia. Igitur dum, ut prædiximus, ad Sanctorum limina morosis nituntur gressibus, duobus his fraus mediam sese injectit sodalibus: nam alter alteri, quem communem habebant asellum, clandestino furto surripuit, ac deserto contubernio sociali per devia locorum delitescendo aufugit. O avaritiæ cupiditas cæca, quidnam mortaliū cogis peccora! Ecce jam nūquam tuta fides, cum etiam vexant inopum præcordia fraudes. Alter itaque nuncupatus Dodo, licet aselli sociali fraude sublato sustineret discrimina, tamen, ut mente devoverat, ad Sanctorum properavit limina. Quò dum foret perventum gemitibus, quibus prævaluit, eorum potentissimam virtutem exoravit, quatenus conferre sibi dignarentur medicamina diu negatæ salutis. Nec distulere pia Sanctorum viscera huic quoque, sicut & cæteris, impertiri clementiæ suæ optata suffragia. Denique post diutinos gemituum singultus, cordisque precamina, recuperatæ sanitatis suscipere meruit gaudia, Sanctorum medicante potentia.

B

Et illum recipit, & valetudine donatur.

101 Qui cum inibi aliquanto tempore deguisset, die quadam [ad] monasterii fores progrediens, fraudulentum sodalem cum asello, de quo meminimus, contemplantus advenientem, Protinus exiliens, populo spectante, eucurrit, Comprehendit socium, pariter comprehendit asellum.

Nunc memorat fraudem, nunc increpat ore latronem

Antiquæ fidei, disrupaque, fœdera pandit.

Invehitur verbis, notat ora rubore sodalis.

Ille stupens stabat, nec verbum reddere quibat:

Conficia nam sceleris meritis vox faucibus hæsit.

C

Super hæc igitur ingenti admiratione attonita multitudo populi, pro tantis miraculorum beneficiis, in Christi laudes Sanctorumque ipsius vocibus effertur non modicis. Cernebant enim hominem prædictum non solum ab ægritudine, cum qua eò devenerat, liberatum, verum etiam æquissimo Sanctorum iudicio, quidquid illi fraus sodalis ademerat, restitutum. De quo etiam fertur, quoniam regressus ad propria, dominante quadam passione, infirmitate apprehensus fuerit altera, ita ut ei linguæ impedirentur affamina; qui remeans denuo ad curatores suos fidelissimos, Altvillarenses videlicet, Sanctos, optatæ sanitatis gaudia resumpsit continuò.

A N N O T A T A.

a De Gesoriaco seu Bononia Morinorum plurima collegit Adrianus Valesius in Notitia Galliarum à pag. 231. Urbs est in Picardia Gallia provincia vulgò Bologne, Comitatus Bononiensis caput. Consuli possunt geographi de situ ejus pressius determinato.

b Lentium & Lentiacum, vulgò Lens, oppidulum Belgici Francici in Artesia provincia, tribus ab Atrebatu leucis, quatuor autem à Duacò distans, uti tradit Bandrandus.

D

§ III. Miracula S. Helenæ apud Altvillarenses fec. xvii.

CLASSIS PRIMA

Ab anno Christi MDCXIX usque ad MDCXX.

D Rupertus Reginaldus, strenuissimus noster Instruitur in illustranda S. Helenæ gloria posthuma lector de in-adjutor, die xxv Novembris anni 1668 ad P. strumento, Papebrochium hac scribebat à monasterio Altvillarensi in rem nostram: Hæc (miracula videlicet, ut patebit ex sequentibus) ante aliquot annos prælo dari jussi ea mente, ut & quod fieret deinceps, etiam superadderetur, quo facilius omnia in archivis servari possent & legi: horumque viginti tantum exemplaria extrahi jussi. Eorum omnium penes nos sunt verba, quos processus vocant: & id est apud nos consuetudinibus, illorum, quæ hic fiunt, aliqua excerpta, domino archiepiscopo aut ejus vicario præsentanda, quo, prævio examine, seridè discussa jam typis dari & vulgari permittantur. Alia verò, quæ nobis obscure videntur aut non satis probata, quod testes fuerint minori numero, aut quod non statim secuta fuerit sanatio, aut quod adhibita fuerint medicamenta, in solis archivis referre, nec publicare. Omnia tamen ad reverentissimam Paternitatem vestram mittere, consultum duxi; quòd pleraque etiam illorum certissima sint; & indubitatæ fidei, ut, quòd melius esse judicaverit, faciat. Continuationem illorum mittam; eaque missa deinde fuit, & incipit ab anno 1650, sicut colligo ex iis, quæ laudantur D. Reginaldus adscripsit exemplari impresso miraculorum ad annum 1649; ibidem etiam significans, datum iri continuationem.

E

103 Nomina autem locorum, quæ ad singula hæc los fere narrationis articulos occurrunt, sæpissimè me designo in mea Latina ejusdem interpretatione, non verò semper omnia & singula. Præterquam enim quod designatio illa nihil faciat ad rerum substantiam, poterit curiosus lector suapte operâ de iis locis, quæ prætermisi, consulere, si velit, mapas geographicas, ubi representant tractus seu territoria Remense, Catalaunense, Sueffionense, provinciam Campania &c., quæ rerum mirabilium patrocinia S. Helenæ miseris mortalibus apud Altvillarenses collatarum præcipuam subministrare materiem, & plerumque in decursu nostri exemplaris nominantur. Sufficiat itaque terricus & non exiguus labor, quem suscepi in sequenti historia contextu Gallico latinitate donando cum Annotatis; quam historiam nunc subdo, perspicuum utique argumentum, quo probetur, istam illustrem Sanctam multitudinem, varietate & excellentia gratiarum ac beneficiorum exhibuisse se magnam thaumaturgiam. Voces denique, quibus vel nativitas vel habitatio significatur, ita interpretor Latine, ut illis personis eadem applicem, de quibus potissimum est sermo; quando nempe alicubi dubium forte suboriri posset, an ad proximas tamen minus principales textus Gallici auctor non respexerit. Sufficiat itaque id semel lectori indicasse, tamen nihil faciat ad rerum substantiam.

F

104 Mirabilis Deus in Sanctis suis, qui eorum

*Sancta cum
in aliis mor-
bis, tum in
beneficiis
sospita;*

A rum intercessione tot in favorem hominum mirabilia facit. Veritas hæc apparet in omnibus templis, ubi notabilis quædam reliquiarum exstat eorum pars. Hoc perspicuum est in prodigiis, quæ Deus ad S. Helenæ sepulcrum quotidie operatur: quamquam neglexerint hujus magnæ Sanctæ miracula, quia nimis erant frequentia, scripto notare. Aliquot abhinc annis plurima ex illis comprobata sunt veritati consona, quæ videntur in authenticis suis testimoniis, à personis tam ecclesiasticis quam secularibus signatis; quibus nimium virtutis inest, quam ut mentiantur; nimiumque iudicii, quam ut falli se sinant. Miracula in ista ecclesia accidisse, quibus prodigii locus inter vulgaria mirabilia esse possit, in confesso est. Et quamvis Sanctæ hujus potestas ad omne morborum genus se extendat, nullumque sit beneficium, quod ejus apud Deum auctoritas nobis impetrare non possit; imperium tamen ipsius in dæmones spectabile est potissimum, cælo ei volente communicare potestatem admirabilis illius crucis, quam Hierosolymis invenit. Incredibile penè hoc est, nisi illis, qui eadem nobiscum habent fidei motiva, oculosque adhibent testes miraculorum, quæ sunt in ecclesia ejus. **B** Ibi dæmones, reluctante suâ invidiâ, sæpe coguntur illos relinquere, quos ex longa possessione videbantur facere suos. Ibi innumerabilis incantatorum numerus liberatur ab illusionibus, nec non à veris malis, quæ illos affligunt. Ibidem coram spectantibus mille, visi sunt miseri homines evomere ex ore laneos floccos, frusta vitrea, clavos, aciculas &c. quæ vi præstigiæ diaboli apparebant, vel quæ crudelitas illius in corpore eorum formabat. Res gestas hoc loco consignare mihi est animus, quorum Acta & processus verbales fuere formata, quæque partim hominibus accidere hujusmodi, ut eorum conditio non possit esse suspecta de subdola fictione, aut de mendacio turpis luci gratiâ.

sicut

105. Anno mdcxix Joannes Thomas, civis Reteliensis, à muliere quadam incantatus, dolores adeo acerbos incipiebat sentire ad humerum, in quo fuerat tactus, ut humerûs ejus ardere sibi videretur. Duobus post mensibus reliquum ipsius corpus corripuit malum, quod mordacissimos ei intulit cruciatus. Quæ res occasionem ipsi dedit peregrinandi ad istam ecclesiam, ut magnæ sanctæ Helenæ opem imploraret: ubi peractis religiosæ pietatis exercitiis, Missæque celebrari jussâ, dum domum rediret, ex ore ejecit bufonem mortuum, atque hoc remedio ad omnibus doloribus suis liber evasit.

*ex enumeratis
* al. Claudi de Baudiers
b c d*

106. Eodem anno Carola, filia honoratissimi Domini Jacobi de Baudieres*, domini Capellæ b, Tardanensis c agri oppido, Maceriacque d gubernatoris; nec non Catharina d'Eloufes ejusdem mater, dum ambæ maleficiis valde torquerentur, quorum (ut silentio prætereantur alia istius tristici morbi incommoda) minimum in eo erat incommodum, quod paterentur per unam ac duas horas animi defectiones, quæ nullum vitæ indicium aliquoties ipsis relinquebant. Remediis humanis omnibus frustra adhibitis, quæ in cogitationem cadere poterant; dominus Capellæ; obviam factus civi alicui, qui dicebatur à simili morbo curatus Altivillari, rei eventum seiscitabatur ab ipso: ac de facti veritate certior redditus defiliebat ex equo suo, positisque ambobus humi genibus, eodem tempore vovit pro domina conjuge sua, & pro domicellâ filia sua peregrinationem ad S. Helenam; quò illas

sine mora perducere jussit; & inter novemdialem, Ex imquam obibant in ista ecclesia, devotæ religionis PRESSIS, exercitationem, filia ejus, plurimis per vices diversas rebus veneficis evomit (sicut in Vita S. Helenæ e relatum est) tandem à magnis doloribus, quos patiebatur, liberata fuit.

107. Ad matrem quod attinet; eodem, quo *variorum,* sua filia sanata fuit, die in hospitio existens, suavissimum olfacere coepit odorem, qui ex parte ecclesiæ afflabatur; ad quam postquam eodem tempore se deferri jussisset, consentiente domino marito, qui ibidem aderat, & hospita prorsus, ac loquelâ destituta, remansisset infra hierothecam S. Helenæ spatio circiter unius medii quadrantis horæ, erigebat se omnino sanata, solaque impofterum, nullo juvante, incedebat. Denique novemdiali earum pietate peracta, mater & filia domum suam redierunt salvæ & incolumes. In quorum fidem pingi curarunt in hac ecclesia tabulam; ad hæc, postmodum tantam exhibere testificationem animi piæ affecti erga S. Helenam propter insignem favorem, quem, ipsa patrocinante, à Deo acceperant, ut domina Capellæ mater in isto monasterio fundarit anniversarium diem obitûs ac perpetuum pro se & marito suo duobus ante mortem suam mensibus, anno mdcxvii. *In rei gesta veritatem annotavit D. Rupertus Reginaldus supra laudatus ad marginem hujus miraculi:* Examinatum à reverendissimo archiepiscopo, aut ejus vicario, & vulgari permissum.

108. Secundum miraculum testes habet *mul. ope ipsius* tos viros doctos, qui ejusdem testificationem signarunt, totque dominas, quot Remis ad S. Petrum degunt Religiosæ. Miraculum autem illud etiam in Vita S. Helenæ narratum est. Soror Maria Natalis, abbatissæ S. Petri Remis Religiosa, ulcus contraxit, quod paulatim accrescens interiorius degeneravit in fistulas. Unum annum & eo amplius exegit in cruciatibus ac doloribus inusitatis, quos ei infligebant tam malum ipsius, quam curationes ac remedia ad medelam præscripta; quæ, tantum aberat, ut solatii quidquam ipsi afferrent, ut è contrario semper amplius exasperarent malum, affectæ partis dolore in dies magis cruciante. Domina vidua Guisla, quæ tum temporis erat in abbacia S. Petri, commiseratione mota è conspectu statûs deplorabilis, ad quem misera, illa filia erat redacta, institui jubet consultationem secundam super malo ejus. Quod cum esset compertum, ejusdem esse generis, qualis judicatum fuerat esse prima vice, sed increvisse, & in pejus ruisse notabiliter; conclusum fuit, ut sanationis ejus periculum fieret curationibus quibusdam, quæ sine comparatione non poterant illi non esse acerbiores, quam primæ. Nonnullas earum sustinuit; verum cum cruciatibus adeo horribilibus, ut lacrymæ & clamores, quos emittebat, omnes ad commiserationem commoverent.

109. Idcirco, dum haberetur deliberatio, quo *sanatorum,* die tentandum esset ultimum ac rigidissimum remedium, orabat & obtestabatur suum medicum ac chirurgos, ut candidè denuntiarent sibi, an ex illa curatione, & postquam tot mala, quæ sibi præparabantur, tolerasset, sperarent, sibi que promitterent certam infirmitatis suæ sanationem. Ad hæc dominus medicus ei exposuit, propositum remedium superesse unicum ad tentandam vulneris ipsius sanationem, illudque esse certum; sed tamen non posse se, nec debere affirmare plurimis ac gravibus de causis (ob quas judicium ferre debebat, malum ejus esse incurabile)

EX IMPRESSIS.

rabile) ex illa curatione sanitatem ipsius certo restituendam esse. Id quod non aiebat eo fine, ut ipsam inde averteret; sed contra hortabatur, ut curationem istam perpeti vellet, ad quam adeo strenuè ipsa animum obfirmaret, & per quam fortasse pristinam recuperare valetudinem posset. Ex responso illo hinc quidem animum despondebat; illinc verò dolor ingravescens urgebat, adeo ut, femoribus ejus ac cruribus torpore prorsus affectis, incedere amplius non valentem nisi omnino incurvatam incitaret, ut sanitatis etiam redintegrandæ aleam subiret.

miris

110 In hac dubitantis animi fluctuatione, corde suo ad Deum elevato, implorataque ipsius ope, intelligit, quo pacto domina & domicella Capellæ, de quibus modò locuti sumus, ab infirmitate, humanis remediis immedicabili, liberatæ fuissent Altvillari per merita S. Helenæ. Obtentâ itaque facultate egrediendi monasterio suo, ibidem loci voto se obligat, eodemque temporis articulo, quo magnæ illi Sanctæ illud nuncupavit, mutationem sentit in toto corpore notatu dignam: renascuntur ejus vires, dolores remittunt: ducitur Altvillare: continuis ibidem precibus dies novem transigit, Deum rogans per intercessionem S. Helenæ, ut bonitati ejus placeret, valetudinem sibi restituere, ut officii suis ac obligationibus perfungi, piis Religionis exercitationibus se conformare, ac laudes ejus celebrare cantando tam interdium quam noctu cum aliis suis sororibus Religiosis posset. Preces hæ, per fidem vivam ardente cum devotione jaculatæ ad finem sanctum, exauditæ sunt. Dolores ejus omnino cessant, & infirma ad monasterium suum redit perfecta cum sanitate. Et domina abbatissa in grati animi tesseram pro hoc miraculo calice argenteo S. Helenæ ecclesiam donavit. *Ad marginem idem qui supra Reginaldus apponit manu sua: Examinatum à reverendissimo archiepiscopo, & vulgari permissum hoc miraculum.*

exemplis

111 Insigne hoc miraculum ansam alteri dedit, quod non multo post tempore accidit in persona domini marchionis de la Vieville. Dominus hic in morbum tam violentum lapsus est, ut medici desperarent de ejus salute. Domina verò soror ipsius, quæ tunc erat Religiosa ad S. Petrum Remis, quæque viderat sanationem omnino singularem, & naturæ vires excedentem (de qua sermo nobis proximè fuit) vix intellexerat luctuosum ejus statum, quin votum fecerit sanctæ Helenæ, ac promiserit, missuram sese non modicæ pecuniæ summam, ut ad ornandum ipsius sacellum subserviret, si frater suus convalesceret per ejus merita ac preces. Voto ipsius respondit successus tam felix, ut eodem temporis momento coeperit meliùs habere, & in paucis diebus perfectam recuperavit valetudinem. Id quod bonam illius sororem obstrinxit, ut promissum persolveret, ac potestatem nostræ sanctæ Imperatricis in morbos periculosissimos & desperatos quaquaversum propalaret. *Et adscribit ad marginem supra memoratus D. Reginaldus: Examinatum à reverendissimo archiepiscopo, aut ejus vicario, & vulgari seu imprimi permissum.*

comprobatur.

112 Eodem anno Gerarda Jaquesson, uxor Claudii Lemaire, Catalaunensis, non valens incedere sine sustentaculis, huc conducta fuit: ubi implorato S. Helenæ favore, perfecta cum sanitate hinc discessit, fulcrorum haud indiga amplius.

Eodem anno Jacoba Boutton, vidua Petri

Guarlet, habitans in loco Nogent l'abbesse f; maleficiis afflicta, & acutissimos dolores sentiens, in ista ecclesia tres novenas peregit: ad quam finem perfectæ sanitatis restaurationem consecuta est cum magna omnium admiratione. Quorum processum fecit verbalem magistratus loci, eumque ad monasterii hujus ascetas misit, in memoriam posteritatis; atque habitatores dicti Nogent l'abbesse publicam Deo actionem gratiarum dederunt ritu solenni, in quo hymnus Te Deum piè decantatus est. *Et dicitur, ut supra, hoc prodigium examinatum à reverendissimo archiepiscopo, & vulgari & imprimi permissum.*

Eodem anno Petrus Lambin, Philippi Lambini filius ac Mariæ Latoffée, ex Rosnet prope Remos, annis quatuordecim natus, & infirmitate affectus, totumque per corpus doloribus expositus, qui oriebantur ex magica arte, ad S. Helenam à parentibus deductus est; ubi peracto pietatis affectu, & præscriptâ novenâ ad suam intentionem; dictus Petrus Lambinus inter illam ejecit sordes magicas varias, clavos videlicet, aciculas, aliasque. Unde perfectam recuperavit sanationem, sicut affirmarunt postmodum. *Additurque ad marginem, ut supra: Examinatum à reverendissimo archiepiscopo, & imprimi permissum.*

A N N O T A T A.

a Retelium (Retel) urbs Galliæ in Campania provincia ad Axonam fluvium, & Retelenfis tractus caput, juxta quam Hispani victi & grandi clade affecti fuere à Gallis anno MDCL. Distat octo leucis à Remis in septentrionem, & decem à Sedano in occasum hybernum, uti à Rupe regia in meridiem; & alias Reitefte dicta fuit; prout observat Bandrandus. *Consulè etiam potest Adrianus Valesius in Notitia Galliarum.*

b In Vita Gallica max citanda dicitur: Seigneur de la Chapelle Moodon. *Usus sum hic Latine vocabulo Capellæ.*

c Tardanensis Comitatus, & Tardanus pagus (le Tardenois) tractus Galliæ in provincia Insulæ Franciæ, qui ab aliis Tardenensis dicitur, prope Farani cognomento in Tardanensi tractu, inter Matronam fluvium ad meridiem, & Vidulam ad septentrionem, sive inter Castrum Theodorici & Sueffiones; sed ejus periere limites, inquit Bandrandus.

d Idem geographus Macerix, inquit (Mezieres) urbs Galliæ in Campania provincia, ad Mosam fluvium, in Retelenfi tractu prope Carolopolim, in confinio Belgii.

e Est apud me libellus Vita ac miraculorum S. Helenæ, anno 1664 Catalauni Gallicè impressus, ac à D. Ruperto Reginaldo huc missus anno 1668; qui de hoc miraculo agit à pag. 50; verum ibidem illud affigitur anno 1620. Inter miracula autem ab isto anno prædicta Vita inserta, non invenio omnia & singula, in quibus citatur inferius Sancta Vita. An ergo fortè aliud citatur exemplar?

f Varia sub nomine Novigenti (Nogent) loca assignat Adrianus Valesius in Notitia Galliarum, qualia sunt Novigentum Bellovacorum ad Isaram; item in pago Laudunensi &c., prout licet apud ipsum videre pag. 383, & 425 Sed nullum ibidem lego Novigentum cum idiotismo l'abbesse, seu abbatissæ. In mappa Blaviana Comi-

A Comitatus Campania invenio Nogent sine alio cognomento, & jacet in territorio Remensi.

CLASSIS SEGUNDA

Ab anno Christi MDCXX usque
ad MDCXXX.

Infirmus
corpore ac
mente,

A Nno MDCXX Petrus Morel, Remis natus, annum ætatis numerans decimum quintum, amborum femorum, brachii dextri, ac mentis usu captus fuit. Mater ipsius afflicta, quod videret suum filium ad hæc extrema redactum, quibus solatii nihil naturalia possent afferre remedia; eum devovet S. Helenæ, ac Altivillare deducit magna cum molestia. Quod simul atque pervenissent, discedunt vota sua persoluturi in ecclesia: ubi dum preces fundunt sub ejus hierotheca, puer cœpit sentire magnum malorum suorum levamen: & postridie sub horam quartam pomeridianam repetitis sub eadem S. Helenæ arca precibus unius circiter mediæ horæ spatio, magnam in membris omnibus extensionem sensit, & eodem temporis puncto se prorsus sanitati pristinæ ac rationi restitutum comperit: subalaria fulcra reliquit, ac pedes rediit. Plurimæ personæ notabiles, sicut magnarum ipsius infirmitatum, ita etiam prodigiosæ sanationis ejus fuere oculati testes. *In margine prædicta manu ponitur hoc miraculum examinatum similiter, & imprimi permillum.*

114 Eodem anno Guilielmus Nantouille ex loco, cui nomen Juniville, simili pariter convalluit à morbo, quo ab annis decem fuerat confictatus. Dominus pastor ac magistratus dicti loci authenticam rei gestæ testificationem huc misere. *Miraculum vero notatur eodem, quo toties jam dixi, modo examinatum, & imprimi seu vulgari permillum.*

Eodem anno Joannes Thiebault, filius Joannis Thiebaulti, & Nicolæ Roland, habitans in Villeralrand diocesis Sueffionensis, paralyti correptus, sentiensque acerbos dolores per totum corpus, à parentibus huc perductus est; ubi tempore novenæ, quam instituebat, species quædam apostematis supra corpus ejus apparuit, duodecim aut tredecim locis aperti; è quo prodire primum bestia tamquam limaces, deinde plurimæ aliæ sordes. Id quod ipsum omnino sanum ac perfectè curatum reddidit. *Et additur, prout ante dixi de aliis, examinatum & vulgari permillum hoc miraculum.*

Eodem anno Maria Frison, Hectoris Baudon uxor, Lauduni nata, & tunc Remis habitans, cruribus paralyti affectis, ita ut incedere nequiret sine fulcris, postquam se curasset deduci ad istam ecclesiam, ut à suo malo liberaretur, perfectam ibi sanitatem consecuta est.

Eodem anno Guilielmus Cartenet ex Nogent l'abbesse similiter convalluit à paralyti integra, quæ jam diu eum invaserat, idque per merita S. Helenæ: cujus testimonium huc attulit à magistratu dicti loci signatum. *Miraculum hoc examinatum, & vulgari permillum.*

Anno MDCXXI Magdalena Drouet, filia Guidonis Droueti Dormanensis a, annorum viginti duorum, magnos in genu, quod abhinc biennio erat inflatum, sentiens dolores, ita ut sine fulcris sustentare sese non posset, postquam perseverasset magna in fide ac devoti animi affectu in ista ec-

Augusti Tomus III.

clesia trium novemdialium precum consequentium EX IMPRESSIS. spatio, merita tandem est integram consequi infirmitatis suæ medelam; adeo ut ibidem relinquens sua fulcra, plena cum valetudine hinc reversa sit. *Hoc miraculum pariter examinatum & vulgari permillum.*

115 Anno MDCXXIV Joanna Richelet ex Brugnny, vidua Claudii Blocquet, spatio mensium decem & octo vexata quodam veneficio, ad ecclesiam S. Helenæ venit suafu parochi sui; ubi, post arduas preces plurimas, coram numerofo hominum cœtu evomuit ranam viridem omnino vivam, frustum arenati aciculis quinque transfixum, os, frustum cornu lucernæ, nucleum mali Persici, acum, per cujus foramen transibat acicula, clavos tres, tria frusta vitri magnitudinè unius digiti, frustum corii, panni viridis specimen cum aciculis sex, tomentum, limaces duos, quorum alter erat vivus, alter mortuus, & alia, *quæ in exemplari Gallico referuntur.* Id quod non accidit absque miris convulsionibus; quæ tamen imposuere finem omnibus ejus malis: rediit enim libera à timore, quem habebat, ab imbecillitatibus suis, omnibusque aliis incommodis, quæ antea patiebatur. *Miraculum hoc similiter examinatum, & imprimi & vulgari permillum.*

116 Eodem anno Franciscus Perillon, filius Nicolai Perilloii Remensis, annis natus novem, è morfu pomi, à quadam femina ei dati, mense integro eadem horâ quotidie sentiebat symptomata cujusdam mali, doctissimorum medicorum experientiæ incogniti. Respiratio, cordis vita, inflabat ipsi ventrem medio pede altius, quam solet; deinde autem tam subsidebat profundè, ut nullam prorsus habere videretur. Nihil dico de verbis peregrinis, quæ ore ejus proferri audiebantur; de conatibus prodigiosè violentis nihil; ita quidem, ut tres homines eos non domarent nisi magna cum difficultate: Aliquo post tempore brachium ejus sic extensum est in aère, ut inflecti non posset; caputque ipsius continua agitatione tremebat tempore hebdomadam sex, & tunc quidem, quando dormiebat. Dominus Dozet (cujus rara doctrina & spectatæ virtutis integritas toti provinciæ satis cognita sunt) illum conspiciatus, nullum huic malo medicum esse judicabat accommodatum, præter Deum. Domini quoque Hervet ac Compere medici, dum eum examinassent, falsi sunt, scientiam suam eò usque non extendi, ut remedia ipsi præscriberent. Miser pater, desperandus de remediis humanis, monitu patris cujusdam Capucini, & alterius patris è Societate Jesu, imò verò reverendissimi Domini Gabrielis de sancta Maria archiepiscopi Remensis, statuit filium deducere Altivillare: ubi quarto circiter novemdialium precum die restitutus est sanitati tam integræ, ut nullum amplius ex incommodis suis postmodum senserit. *Miraculum examinatum à reverendissimo archiepiscopo & vulgari permillum.*

117 Eodem anno Ancelina * Naudin, Petri Naudini filia, incola in Idesfroiville, dum adeo veneficiis torqueretur, ut quotidie in ejus corpore audirentur clamores veluti ranarum & aliarum bestiarum; peregrinationem huc instituit, & tempore precum novemdialium, quas peregit, veneni copiam evomuit: & statim post reditum, lacertos duos, vivum alterum, alterum mortuum, qui non erat integer. Unde plena sanitate fuit gavisa, sicut D. Pastor, & magistratus dicti loci testati sunt suo chirographo. *Prodigium hoc similiter examinatum, & vulgari permillum.*

K k k k

Eodem

EX IM-
PRESSIS.

Eodem anno Joannes Vuarlet, habitans in loco Ville prope Machaut, post cruciatum per annos septem morbi molesti medicisque incogniti, recurrit ad S. Helenam, quæ obtinuit ei sanitatem, ejectâ magnâ veneni copiâ.

Eodem anno Nicolaus Perat ex loco Neufville au Pont dicto, prope oppidum S. Manechilidis *b*, malo violento agitatus, pro quo lenimen apud medicos reperire nequiverat, venit huc peregrinationis gratiâ magno quidem cum incommodo; verum non sine fructu. Nam ad finem dierum novem reperit se omnino valentem, liberoque membrorum usu donatus rediit. *Additur* examinatum & vulgari permissum.

Eodem anno Michaël Peltier, habitans in Sevigny prope abbatiam Vallis regiæ *c*, jam ab annis viginti incompto conflictatus malo, quod interius urebat corpus ejus, plurimis pietatis visitatis locis, integræ valetudini hinc restitutus est, sordibus plurimis è brachio ejectis statim post exploratas hic duas novemdiales preces, Deo gloriofæ sanctæ Helenæ sanitatem ipsius reservante.

118 Eodem anno Margarita Broquart, conjux Petri Valeret, civis Catalaunensis, convalluit similiter à morbo, qui sæpius eam alienabat à mente, dum hic novemdiabibus precibus vacabat, ad merita S. Helenæ confugiens. Id quod manu sua testatum voluit, uti alii etiam testes.

Eodem anno Petrus Ronfart, filius Joannis Ronfart Remensis, convulsionibus ac motibus corporis vehementibus vexatus, clamoresque horribiles emittens, à patre suo huc fuit ductus; ubi sanitatem recuperavit; quemadmodum apparet ex testimonio de hac re concinnato per Religiosos cœnobii hujus, & à patre ac filio signato &c.

Eodem anno Nicolaus Rossignol, filius Nicolai Rossignolii, ex Condæo *d* in Bria, admodum afflictus malo quodam, graves in toto corpore dolores concitante, tentatis frustra remediis humanis omnibus, integræ valetudini redditus est post ternum iter, quo huc venit. *Factum* utem examinatum & vulgari permissum.

Anno sequente *m̄c̄xxv* Dionysia Dauphin Catalaunensis, mirificè affecta quodam malo, quod excitabat continuam agitationem in membris omnibus, ejusque pectus adeo miserè inflabat ac gurgur, ut ea de causa ipsam & vox & respiratio sæpè numero deficerent; ubi perspexisset, omni medicinæ peritiæ imperviam esse cognitionem sui mali, Altvillare deduci se iussit ad implorandam adjutricem S. Helenæ opem. Ad finem novemdiabalis precationis, quam instituebat, evomuit ranam vivam, bufonem mortuum, sex supra sexaginta aciculas, acus tres, ova piscis folio plantaginis involuta, tres crinium congeries, septem vel octo aciculis implicitas, frustum panis viridis media quarta parte ** longum*, atque nugas hujusmodi alias; quæ simul atque ex ejus prodire corpore, sine mora valetudinis integræ compos facta est; prout refertur in processibus verbalibus, quos medici & chirurgi &c. signarunt.

* ulnæ uni-
us, intelli-
goinfirmitati-
bus

119 Eodem anno Petrus Michaut, ex Juvingny prope Retelium natus, dum ex longo ac gravi morbo, qui anno amplius uno ipsum detinuerat, decubisset; sub ejusdem finem comperiens, sua crura adeo esse plena ulceribus ac humoribus malignis, ut non tantum non incedere, verum etiam ne sustentare quidem semetipsum posset, ægrè admodum ferebat lecto teneri, quod videret tot se incommodis impeditum sine spe alicujus humani solatii; sed Altvillare adductus, no-

vemdiabali penso ibidem in honorem S. Helenæ *D* persoluto, ad finem ejusdem integræ sanitatis restauratione potitus est.

Anno *m̄c̄xxvi* D. Carolus Boucaux, parochus in Vanteuille, ac dein in Damery diocesis Sueffionensis, torminibus cholericis nefriticis *e* per hebdomades tres correptus, atque adeo cruciatibus tam magnis ac singularibus, ut ad extrema esset redactus (delusâ omni medicorum industriâ) pio cum affectu se commendavit S. Helenæ, precesque suas ei obtulit; quas integra subsecuta est valetudo, eamque recuperasse se agnovit Sanctæ prædictæ patrocínio.

Eodem anno Guillelma Roze, filia Petri Rozei, civis Reteliensis, annos nata quatuordecim, vexata & obsessa à malo dæmone, qui illam, non secus ac miseram illam dæmoniacam, cujus mentio fit in Evangelio, reddebat surdam, mutam & cæcam; deducta est à parentibus Altvillare, ubi miserè afflicta vix novemdiabalis pietatis officia compleverat, quin meritis ac potentia S. Helenæ à diabolo sit liberata, qui illam infidebat, visumque statim receperit, nec non liberum aliorum sensuum suorum usum: & petito *E* calamo, hanc rei gestæ statim testimonium dedit, à se scriptam ac propria manu signatam: Per gratiam Dei ac merita S. Helenæ visum recuperavi, & integra sum valetudine. *Factum* hoc examinatum & vulgari permissum.

120 Eodem anno Margarita Rinage, Franciscici Guillelmi conjux, ex Villenserve, magno *affecti* brachii dolore afflicta, qui deinde per totum ejus corpus se extendit, motumque continuum ipsi attulit nunc capitis, deinde brachiorum & crurum, obtinuit hinc remedium mali sui per intercessionem S. Helenæ, tempore novemdiabalis devotionis, quam ibidem in ejus honorem peragebat. *Factum* examinatum, & vulgari permissum.

Anno *m̄c̄xxvii* dominus Huguët sacerdos, Faræ Tardanensis fincola; huc peregrinatus simul cum matre sua Michaëla Lesterte, cum ipse tum mater ejus asseverabant tamquam verum; videlicet se hoc præsentem anno, natum tunc dumtaxat annos novem, sanatum fuisse à paralyti in pedibus ac brachiis, per merita S. Helenæ, deinde à variolis, & cæcitate ex illis orta; seque recepisse visum ac liberum membrorum usum, durante novena, quam mater ejus fieri curavit in honorem S. Helenæ. *Et additur*: Similiter examinatum & vulgari permissum.

f

Anno *m̄c̄xxviii* Nicolaa Paré, annorum novem; nata ex Sacconin prope Sueffiones, possessa à dæmonio, qui eam reddebat cæcam, & omnino paralyticam, fuit huc perducta à suis parentibus: ubi post duas novemdiales pietatis exercitationes, diversis duabus vicibus obitas in honorem S. Helenæ, prorsus convaluit. *Fuit & hoc* examinatum & vulgari permissum.

Eodem anno Judith Jardit, Nicolai Rogerii uxor, in Hervillon prope Macerias *g* habitans, dum malo intognito afflicta admodum se videt, novemdiabalem precandi cursum peragi curavit in suo pago in honorem S. Helenæ: quo finito, evomuit bestias grandes aciculæ adinstar, cornibus instructas. Unde admodum recreatam se sensit, ac postea huc venit, sospitæ suæ grates persolutura: ubi integram consecuta est sanitatem.

g

121 Anno *m̄c̄xxix* Joanna Oudart, quæ tunc *sospitantur* habitabat in Villaine prope Obigny, ab anno uno vel circiter tumore quodam valde conflictata, S. Helenæ se devovit, & sine mora lenimen sensit: de qua re postea venit actura gratias. *Id quod* *notatur*

A notatur examinatum & vulgari permissum.

Eodem anno Anna Milet, conjux Nicolai Hur-
tan, ex Auvillé in Laudunensi diœcesi, tribus
abhinc annis continuo cordis malo, quod exci-
tabat miros in ea vomitus, afflicta, S. Helenæ se
devovit: per cujus merita valetudo pristina fuit
obtentâ post novemdiale pietatis obsequium, hic
in ejus honorem institutum.

Anno MDCXXX Nicolaa Deraudel, annos octo-
decim nata, Nicolai Deraudeli filia & Nicolæ
Drulleau, Remis habitans, prodigioso modo in-
flata, genibus ejus ad humeros affixis, lecto te-
nebatur à biennio; nec moveri poterat sine acu-
tissimo dolore, cujus utique supra dorsum erat
tumor. Sic itaque afflicta, humanis remediis pro
valetudine frustra adhibitis, S. Helenæ fuit de-
vota à suis parentibus, eoque devecta in càrrua
per aurigas, qui movebant difficultatem in aggre-
diendo hoc negotio, propterea quod timerent,
ne in via moreretur; novennali autem invocatio-
ne ibidem expleta, in adeo gravem incidit imbe-
cillitatem, ut judicaretur mortua. Novenâ pera-
ctâ detumuit, fulcris incedere cœpit satis facilè,
ac paulo post, suæ erga S. Helenam pietatis af-
fectum continuans, omnino convaluit. Morbi ac
valetudinis testes simul cum illa factum signarunt.
B Quod etiam examinatum & vulgari permissum.

A N N O T A T A.

a Dormanum (*Dormans*) oppidulum Galliæ
in Campania provincia, ad Matronam fluvium,
quatuor leucis supra Castrum Theodorici in or-
tum Spernacum versus sex. Ita *Baudrandus*.

b *Adrianus Valesius supra citatus*, Oppidum,
ait, S. Manechildis vel Manegildis, sainte Ma-
nehou, vel S. Manehoul vulgo dictum à patro-
na loci, positum ad Albæ vel Albiæ (*Auve*) at-
que Axonæ confluentem, Dürocortorâ Verodu-
num tendentibus obvium &c.

c In exemplari Gallico, quod hic interpreta-
mur, vocatur Valleroy. Apud *Sammarthanos*
tomo 4 *Gallia Christiana* pag. 900 notatur Vallis
regia B. Mariæ, Ordinis Cisterciensis. diœce-
sis Remensis, & vocatur ibidem Gallicè la Val
roy; ubi de ejus fundatione & abbatibus.

d Gallicè habetur in dicto exemplari de Con-
dè en Brie. Satis notum est Condatum oppidum
Belgii Francici in Hannonia, quod prædicto mo-
do loco est Gallicè synonymum, & vocatur Condè; sed
rectè is quidem ab illo Gallicè distinguitur per ad-
ditionem en Brie, id est, in Bria. Est autem Bria
provincia Galliæ. . . cujus termini sunt ad ortum
Campania, ad meridiem & occasum Sequana flu-
vius, uti habet *Baudrand*, tres etiam ejusdem
provincia partes recensens. Inter Bria loca in map-
pa *Blaviana* territorii Briensis lego Condè ad
duorum milliarium distantiam à Castro Theodorici.

e In Gallico nostro exemplari d' une collique
nephretique; sunt autem νεφροί, renes; χολή ve-
rò, bilis aut fel. Laborabat ergo parochus ille ex
renibus malè affectis præ bile.

f *Adrianus Valesius antea allegatus postquam*
pag. 192 egisset de Fara, la Fere en Picardie,
ad ripas Haræ fluminis posita in pago Laudunensi
&c. Fara alia, ait, est in Sueffionibus pagoque
Tardanensi, la Fere en Tardenois vel Tartenois:
alia Fara Campanensis cognominata, Fere Cham-
penoise, ad rivulum in Albam defluentem. Vide,
qua inferius dicentur.

g De Maceris dixi in Annotatis supra ad
classem primam lit. d.

Augusti Tomus III.

CLASSIS TERTIA

EX IM-
PRESSIS.

Ab anno Christi MDCXXXI usque
ad MDCXLIV.

A Nno MDCXXXI Claudina Ogée, uxor Petri
Chopille civis Catalaunensis, quodam ma-
lo interiùs eam urente affecta, quod impedièbat
quo minùs biberet, comederet ac dormiret, to-
to utique corpore paralytica; postquam recurris-
set ad medicos, sed irritò conatu, S. Helenam
inclamavit, Missæ sacrificium celebrari hic cu-
ravit in ejus honorem, & eodem tempore ma-
gnam veneni copiam ex ore evomuit, uti etiam
magnum bufonem coram marito suo, simulque
redintegrata valetudine esse se sensit: de qua gra-
tias actura huc venit duobus vel tribus post die-
bus, & ipsa simul cum marito signavit testimoni-
um, quod formatum fuit super jam memoratis.
Et signatur examinatum & vulgari permissum.

Eodem anno Joanna Hardy, filia Francisci
Hardy, ex loco Mont S. Pierre apud Castrum
Theodorici, usu pedum ac manuum omnino con-
tortarum privata, se devovit S. Helenæ; & sta-
tim integra sanitate fuit donata. Et additur: Si-
militer examinatum & vulgari permissum.

Anno MDCXXXII Anna Potier, conjux Joannis
Muyse, incola loci Choüilly, diu afflicta mor-
bo violento ex veneficio, votum fecit S. Hele-
næ; quò dum perducere se jussisset, integræ sani-
tati restituta est post novenas tres, quarum tem-
pore ibidem morata est, ejectis plurimis sordibus
per os; de qua re D. parochus ejus testimonium
dedit sua manu signatum. Factum affirmatur ex-
aminatum & vulgari permissum.

Eodem anno filia quædam perturbatæ mentis,
huc adducta peregrinationis gratiâ à parentibus
suis, seque subducens illis, præcipitatum se ivit
in flumen; in quo dum suffocaretur, inclamare
cœperunt S. Helenam; nec mora, prodigiosè
rediit filia super aquam, sanaque & incolymis ad
ripam jacta est.

123 Anno MDCXXXIII Gerarda Torchet ex
Bertoncourt, annorum duodecim, dum detenta
esset gravissima tumoris infirmitate, ad hunc lo-
cum perducta fuit; in quo rediit ad sanitatem per
merita S. Helenæ, prout apparet ex testimonio
sui parochi aliorumque testium, qui rem gestam
signarunt. Factum examinatum & vulgari per-
missum.

Anno MDCXXXIV Elisabeth Vaudret, annis nata
quindecim, filia Petri Vaudreti. ac Joannæ Thie-
bault, coloni habitantis in Maifige, diœcesis Re-
mensis, delapsa in morbum planè singularem, qui
eam reddiderat mutam, surdam, cæcam & pa-
ralyticam toto corpore; postquam omnia huma-
na tentasset remedia, sed frustra, à parentibus
ad hanc ecclesiam deducta fuit: ubi, magna S.
Helena favente, recuperavit visum, auditum,
loquelam, ac liberum membrorum suorum usum
(prout memoratur in Vita S. Helenæ) De qua
re formatus fuit processus verbalis per magistratum
Altivillarensem coram D. prætore, aliisque è
magistratu, qui factum signarunt. Idemque per-
hibetur examinatum à reverendissimo archiepisco-
po & vulgari permissum.

Anno MDCXXXV Ludovica Foy ex Renaucourt
in Campania, membris omnibus paralytica, pere-
grinatio.

K k k k 2

Paralytica;
alia pedibus
manibusque
capta; item
alia pertur-
batæ mentis
sanatur;

E

uti & re-
move affe-
cta, ac alia
muta, cæca
ac surda.

F

EX IM-
PRESSIS.

grinationis gratiâ huc fuit perducta: ubi per dies novem morata, sanctæ Missæ sacrificio celebrari curato, discessit in terram suam; ibique aliquot post diebus, continuans pium erga S. Helenam affectum, eiecit funem mediâ ulnâ longum hinc & illic nodis inplexum, viditque integræ sibi valetudinis munus impertitum.

Aliud singulari factum

124 Silentio præterire non possum id quod accidit in hoc sancto loco circiter illud tempus. Dæmoniaca quædam ex tractu Bellovacensi huc ducta fuit à duobus Capucinis, & à duobus aliis ecclesiasticis: qui opportunitate usi sunt domini Dozet, vicarii generalis, archidiaconi & doctoris in theologia, qui visitationem peragebat ibidem loci, eam coram ipso sistendi ac sciendi ipsius sententiam circa infestationis dæmoniacæ argumentum. D. Dozetus, cognita feminæ infestatione ex signis exploratissimis, exorcismum adhibuit; quo durante, aderat ibidem homo prope energumenam, in quem dæmon perpetuò oculos conjiciebat; quæ res ansam præbuit cuidam ecclesiastico sciscitandi ab eo causam. Vir ille totus attonitus cœpit prætexere excusationes, & præse-

B

ferre magnum timorem, ac præsentibus movit cogitationem (Deo id ita permittente ad manifestandam Sanctorum suorum gloriam) aliquid ibi latere singulare. Urgetur homo ille, ut indicet cujas esset, quodnam profiteretur vitæ seu artis institutum. Denique compertum fuit ex evidentibus indiciis, aliquid ei esse commercii cum diabolo. Domino Dozeto, qui habebat jus tamquam superior, repræsentans utique reverendissimum dominum archiepiscopum, inspiratum fuit, ut illum adigeret ad jusjurandum, præscribens ei formulam, diceretque, (si quidem esset talis, qualis ut reputaretur, toti isti cœtui causam præbuerat) se rogare Deum ac S. Helenam, ut spectabili modo se punirent.

narratur.

125 Infelix ille repulsam dedit quàm potuit maximam; coactus tamen, vix protulerat illud juramentum tametsi balbutiendo, quin omnino suæ mentis impos humi fuerit prostratus: eodemque tempore dæmon energumenam elevabat ad altitudinem quatuor pedum, tota tamen sua longitudine extensam, ita ut vestes ejus non caderent. Sic itaque suspensa impetebat pedibus totum corpus miseri hujus hominis, incipiendo à capite; pergensque ad corpus reliquum, præ omnibus supra stomachum hæsit, vociferans: Teneo ipsum, teneo ipsum; meus est; & horribilo cum ululatu indicans, illum ipsum esse, qui detineret diabolus in corpore istius miseræ energumænæ. Unde is vitam suam malè peractam recognovit, sancta Helena non minùs se mirabilem ostendente in liberandis iis, quorum animam cacodæmon possidet, quam in sanandis his, quorum possidet corpus. *Notatum lego ad marginem hujus facti, manu D. Reginaldi: Hoc accepi à clarissimo viro domino Dozet doctore theologo & vicario generali domini archiepiscopi, Capituli decano.*

C

Illusionibus turbata, paralyticus, cæca;

126 Anno mdcxxxvi Carola Gerbeau, conjux domini Lanceloti Henry, ex Monmort, illusionibus, quæ se turbabant, afflicta, huc fuit deducta ad obeundam novenam in honorem S. Helenæ, cujus meritis retulit victoriam de omni sua animi lucta.

Anno mdcxxxvii Robertus Piant, servus domesticus domini Havetel, dynastæ loci Voulcienne nuncupati, Parisiis in paralyfim omnium membrorum lapsus, confugit ad humana remedia; sed videns, nihil ea leniminis sibi afferre,

S. Helenæ se devovit, & sine mora convaluit; sicut testatus est propria manu, unâ cum aliis, huc profectus ad persolvenda sua vota.

Anno mdcxxxviii Maria Zede, filia nobilis viri Jacobi Zedei, tributorum exactoris in curia seu jurisdictione Victoriacensi, mensibus abhinc sex privata visu ex variolis; remediorum humanorum defectu, à sua matre D. Maria Dorigny fuit S. Helenæ devota; ubi tempore novemdiarium precum, quas instituebant in hac ecclesia, visum recepit cum magna parentum suorum voluptate, qui hunc in finem illam huc adduxerant. *Et adscribitur: Examinatum & evulgari permissum.*

127 Eodem annò Petrus Preud' homme, ex Igny le Iard prope Dormanum, venit Altvillare acturus gratias Deo & S. Helenæ; quia cum ipse tum uxor ejus Maria de Handes, postquam ex sortilegiis non tantum graviter fuissent infirmi corpore, verùm etiam magnis animi perturbationibus affecti, integræ omnium suarum infirmitatum ambo sanitati sunt redonati, quando curarant benedici panem & vinum, prout in more positum est Altvillari, invocantes nomen Dei, & merita S. Helenæ.

Eodem anno Maria Collin è Castro Theodorici, doloribus pungentibus torta in corpore, qui usu linguæ eam privarant, interno affectu invocavit S. Helenam; eoque statim recuperato, vovit peregrinationem ad S. Helenam: quò perveniens ad implendum votum suum, patre suo comitante, cesserunt dolores, & integræ valetudinis munere recreata est, sicut refertur in testimonio, quod pater ejus & ipsa nobis reliquere.

Anno mdcxxxix quidam nomine Ludovicus, ex Mairy ad Matronam, veneficio cuidam, quod magno ei erat dolori per totum corpus, implicatus, quodque paralyticum ipsum reddebat, venit huc cum patre ac matre; ubi, patrocinante S. Helena, potitus integra valetudine est.

Eodem anno Joanna le Noir, filia Joannis le Noir & Annæ Dargone, ex oppido Fimenfi trium mensium spatio in miris cruciatibus exacto, quos ei afferebat veneficium, deficientibus remediis humanis, quæ nihil ipsi proderant, ad S. Helenam perfugium habuit: cujus meritis planè convaluit, magnâ rerum horribilium copiâ ejectâ, quemadmodum compertum in instrumento, hac super re confecto.

128 Eodem anno quædam femina Avenacensis, nomine Anna, habitans Carolopoli, paralytica, & officio membrorum privata, integram etiam sanitatem consecuta est ad finem novenæ, in honorem S. Helenæ institutæ, quò se devehi curarat: de qua re gratias actura quotannis huc venit.

Eodem anno Joanna Mercier, vidua Petri Radelati, habitans in Toul ad Matronam, amisso per morbum usu membrorum, & incedere non valens nisi ægrè admodum cum fulcris, vecturâ duci se jussit Altvillare, comitante Joanne d'Estanne nepote suo: ubi ex animo implorata S. Helenæ ope, peractâque novenâ, ad pristinam sanitatem rediit.

Eodem anno Vincentius Rousseau, filius Joannis Rousseau, habitans in Martigny, duobus magnis incommodis laborabat. Erat quippe perpetuò curvus, & ita quidem, ut neutiquam spectare cælum posset: ad hæc, tantos patiebatur cruciatus in uno femore, ut nullum in eo habere posset sustentaculum, nulloque modo illud moveret. Dum itaque cælum videre nequiret oculis

corpo-

D

4

infirmi corpore ac mente; doloribus torta;

E

b

F

alii membris capti, valetudine donantur. c d

A corporis, ferventes & assiduas preces eò dirigebat; quæ ex afflicto corde profectæ, omni fiducia in Deo posita, ac in S. Helenæ intercessione, exaudiri meruere. Nam decurso novemdialis pietatis spatio in honorem Sanctæ, expedito sui cruris usu gavifus est, & ab infirmitatibus suis omnino liberatus; erectus utique, valens, ac plenè restauratus. *Factum* examinatum & vulgari permissum.

Quibus ad de membrorum inertiam, ischiadem, magnum magicum,
 129 Eodem anno Ludovica le Mange, Henrici le Mange & Annæ Louvertæ filia in Passy e nata pariter convaluit ab omnium membrorum inertia, quam cruciatus comitabantur, ob quos cogebatur vociferari, ac projicere se tamquam mente captam. Quo donata favore non fuit beneficii immemor, quotannis Altivillare veniens, ut gratias ageret Deo ac S. Helenæ de sua sanitate omnibus numeris absoluta.

Anno MDCXL Margarita Pruvateau, conjux D. Honorati le Prate, civis Remensis, ischiade laborans, quæ omnino impediēbat ei incessum, subsidia humana irritò conatu experta, S. Helenæ sese devovit, ac postero die prorsus se valentem comperit, sola videlicet incedens, ac nemine juvante.

B Eodem anno Franciscus Grivollet, habitans in loco Vuely la petite prope Gandelu, ab annis tribus correptus arte magica, & ita quidem ut brachia haberet sine motu ullo ac sensu; ad hæc tantos interiùs sentiebat cruciatus, ut lamentabiles voces emittere non cessaret; perfectam recepit salutem post novenam hinc expletam in honorem S. Helenæ.

variaque alias infirmitates,
 130 Eodem anno Joanna Landre, nata in Mery prope Castrum Theodorici, per menses omnino octo fuit vexata ex infirmitate, quæ tollebat ei omnia membrorum officia, ita ut ne vel manum quidem ad os promovere valerēt. Misera illa in pessimo illo statu ad cælum confugit tanto cum majore affectu, quanto acriores perferebat cruciatus; sanctamque Helenam in patronam assumens, duci se curavit Altivillare: ubi post dies novem piè transactos, multo melius habere se sensit, ardentiusque semper ejus implorare opem pergens, intra breve tempus integræ compos salutis facta est.

C Anno MDCXLII Catharina la Corne, conjux Petri Hennin, typographi Remensis, per menses decem discruciatà malo, quod hecticam illam reddebat membrisque inertem, à medicis se videns depositam, novenam hinc peregit, intra quam perfectæ sanitatis munere donata est. *Factum* examinatum & vulgari permissum.

Eodem anno Maria le Poivre, filia Nicolai le Poivre, Remensis, convaluit à malè affectis cruribus per menses quatuor: cui malo nihil remediū afferre poterant medici: sicut narratur in instrumento signato per testes morbi ac sanationis ejus post iter.

Eodem anno filius Comitis Egmondani gravissimè ægrotans & à medicis desperatus, S. Helenæ devotus fuit à suo patre, qui dedità operà hominem quemdam huc direxit, ut peregrinationem obiret, ibidemque ad suam intentionem institueret novenam; intra quam ad pristinam valetudinem revocatus est. In cujus rei memoriam atque grati animi tesseram pro isto favore, venit ad hanc ecclesiam acturus gratias S. Helenæ memorabili, pedestre iter magno cum sensu pietatis conficiens à Carolopoli huc usque.

131 Anno MDCXLIII Nicolaa Boiillard, annorum quinque supra viginti, filia Nicolai Boi-

illardi & Joannæ Sainte, incolarum loci Eterbé, diocesis Remensis, malè se habens jam à mensibus duodeviginti ex tumore prodigioso, qui erat in causa, ne incederet sine adminiculo alterius ipsam sustentantis, latere dextro ipsi dolente, huc ducta fuit ad S. Helenam, novenam incepit ad ejus honorem, in loco habitationis deinde continuandam: exhinc tumor ejus minuebatur, cessabant dolores in diebus paucis, & in statum valetudinis pristinum restituta est.

Eodem anno Magdalena Brossard, à cubiculis Comitissæ Nantoliensis *f*, valetudine adversa utens ex continua, ardentissima ac periculosissima feбри, votum vovit S. Helenæ, ut ex infirma fieret valida; id quod sine mora per ejus merita obtinuit.

Eodem anno Anna Maupin, filia Joannis Maupini & Margaretæ Stupart, ex oppido Sparnacensi *g* amisso oculorum lumine ex quodam maligno fluxu, qui oculos ejus invaserat à biennio, confugit ad S. Helenam, omni solatio in medicorum remediis frustrata; ex malo convaluit, postquam novemdialis pietatis officio hinc esset perfuncta.

132 Eodem anno Petrus la Joye, natus Remensi, longo temporis spatio vexatus ex osse, quod in gutture hæserat; S. Helenæ se obtulit, & mox reliquit eum dolor; pro qua re soluturus, quod ei debebat, huc venit.

Eodem anno Joannes Galichet, filius Thomæ Galicheti, è loco cui nomen Nostre Dame de l'Espine *h*, diocesis Catalaunensis, dum esset brachio prorsus incurvo ac digitis omnino aduncis à mensibus quatuor, tamque magnà omnium ciborum nausæ, ut nihil penè sumpisset à mensibus tribus; huc ductus fuit à suo patre; ubi absoluto novem dierum curriculo, ac Sacro celebrari curato, discessit omnino sibi restitutus; sicut signavit ipse testatusque est, cum aliis testibus.

Eodem anno Carolus le Lombre, civis Remensis, convaluit ex tumore crurum, qui durabat ab annis quindecim, quique impediēbat gressum ejus: sicut refertur in testimonio, quod de hac re dedit.

Eodem anno Joannes Mourron Remensis, hecicà laborans febrī, & omnibus membris captus à mensibus quatuor, remediis humanis frustra tentatis, valetudinis integræ statum recepit per merita S. Helenæ, huc profectus ut veneraretur sacra ejusdem ipsiana, quemadmodum signavit ac testatus est, cum aliis testibus.

F Eodem anno Amata la Vanne, nata ex loco le Mesnil, diocesis Catalaunensis, adeo perturbata animo, ut teneri haud posset, pererrans campos in morem bacchantis ac desperatæ, ita ut necesse esset vinculis constringere pedes ejus; huc deducta est à suo marito ad instituendam novenam in honorem S. Helenæ, cujus patrocinio integra ad eam sanitas rediit.

A N N O T A T A.

a *In Gallico exemplari logo en l'eslection de Vitry. Exstat apud Baudrand* Victoriacum Francicum (*Vitri le François*) oppidum Galliarum in Campania provincia, & in Pertensi tractu, substitutum ejus loco, quod Incensum dicitur (*Vitry le Bruslé*) in viciniis. Sedet ad Matronam fluvium, ubi recipit Ornam, 7 leucis à Catalauno in ortum hybernum, Desideriopolim versus totidem, atque 11 à Barroduco in occasum.

b *Fimæ sive Fismæ (Fismes)* oppidum Galliarum in Campania provincia, prope Vidulam fluvium,

EX LIB-
PRESSIS.

vium, ubi recipit Noram amnem, in Remensi tractu; & in confinio Insulæ Franciæ, quinque leucis à Remis in occasum. Dicitur & ad Fines. Ita hunc locum breviter & sufficienter describit Baudrandus.

c. Idem auctor locum sic elucidat: Avenacum & Avennacum (Avenay) urbecula Franciæ, in provincia Campaniæ, prope Matronam fluvium, & 4 leucis à Remis in meridiem, cum abbacia monialium.

d. Carolopolis (Charleville) urbs nova & munita Galliæ ad Mosam fluvium in Campania provincia, & in Reteleni agro; hac idem geographus; & nonnulla alia.

e. Passiacum & Castellum Paceium .. oppidum ad flumen Auturam positum in Aulercis Eburonicibus, inter Ebroicas & Meduntam medium, vulgo Pacy dictum hodieque, lego apud Adrianum Valesium; quamquam, uti addit, à ple-risque Passy corruptè scribitur, & ita excusum fere omnibus in tabulis reperitur; uti etiam in textu Gallico nostro, quem hic interpretamur. An vero ibi locus ille sit intelligendus; an alius synonymus nota ignobilis in Campania alicubi; non divino.

f. Nantolium Hilduini, Nanteuill cognomento le Haudouin, vicus amplus Galliæ cum castro peramoeno in provincia Insulæ Franciæ & in Valesii tractu, exstat apud Baudrandum. Aliud ad Matronam; aliud item ad Axonam ponit Valesius. Hoc vel illud suspicor hic indicari.

g. Loci hujus notitiam breviter dat Baudrandus: Sparnacum (Espernay) oppidum Galliæ in Campania provincia, prope Matronam fluvium, & leucis infra Catalaunum, & 15 à Remis in meridiem. D. Rupertus Reginaldus inferius num. 171 dicit, locum prædictum ab Altivillarenfi cœnobio dumtaxat unâ leucâ distare.

h. In territorio videlicet Catalaunensi, uti notatur in mappa Blaviana Campaniæ.

CLASSIS QUARTA

Miracula ab anno MDCXLV usque ad annum MDCXLIX.

Superiori-
bus acce-
dunt mor-
bus investi-
gationum,
a
b

A NNO MDCXLV Philippus d' Embly Fouquant, prætor ducatus ac territorii Retelenfis, dynasta & baro loci Tourteron a, dum esset in loco Malmy ad Barrum b, cruciabat in infirmitate intestinorum spatio unius anni, medicis abstrusa; qui, omnibus remediis nequidquam adhibitis, judicavit incurabilem eam esse, infirmoque auctores fuere, ut se compararet ad mortem: verum sermone apud eum habito de mirabilibus, quæ Deus operaretur in dies per patrocinium S. Helenæ imperatricis; peregrinationem ad illam confestim vovit in manibus reverendi patris fratris Francisci Pierrot, guardiani conventus Franciscanorum Reformatorem de la Cassine, ut vocant, mandans ut per novem dies celebrarent Sacrificium Missæ in honorem Sanctæ: ad quorum novem dierum finem cessarunt cruciatus ejus omnes, integraque potitus est valetudine; de qua ut gratias ageret Deo ac S. Helenæ, huc profectus est, comitante sua uxore ac reverendo patre, de quo dicebam; coram quibus instrumentum rei gestæ authenticum confectum fuit, & ab ipsis signatum. Factum item illud examinatum &

evulgari permissum.

134 Eodem anno Joannes Rogier, filius Nicolai Rogier, Remensis, incedere non valens absque fulcris propter contractionem nervorum, S. Helenæ oblati est à sua matre Joanna Bourgeois, & post sine mora reliquit fulcrum, seque perfectè restauratum comperit. De qua re testimonium daturi, ac gratiarum actiones sanctæ persoluturi, huc se contulere.

Eodem anno Joannes Jauchier ex Chery l'Abbaye, similiter sospitatus est à malo, quo totum ejus corpus erat affectum, quodque impediēbat gressum, remediis humanis omni efficacitate infirmitatem ejus frustratis. Id quod manus suæ signo testatus est, huc profectus, ut fidem voti liberaret.

Eodem anno Catharina Rollet, uxor Joannis Guenette, nata in Orbay, ab annis quatuor interno malo conflictata, quod in causa erat, quo minus laborare, bibere, comedere, ac liberè respirare posset; tentatis nequidquam humanis subsidiis, S. Helenæ se obtulit, cujus patrocinio ad integram valetudinem revocata fuit.

Eodem anno Anna Regina Fortier, ex Heterbé, diocesis Remensis, ex malo capitis violento admodum, & membrorum omnium paralyti incolumis evasit per merita S. Helenæ, novem diebus ad honorem ejus exactis: cujus rei fidem fecit manu sua subnotatam, unâ cum testibus aliis.

135 Eodem anno Marçon c Lamzé, ex Char-bongne, diocesis Remensis, magno lateris incommodo gressum impediēte detenta, prorsus hic convaluit ad finem novenæ, quam in honorem S. Helenæ instituit, ac rem syngraphâ suâ confirmavit.

Eodem anno Antonia Bouillon, conjux Jacobi Bizaut, ex Vielerfy, diocesis Sueffionensis, movere se impotens, voto se obstrinxit S. Helenæ, ad quod implendum maritus ejus huc se contulit, Sacrum celebrari jussit per dies novem pro valetudine conjugis suæ; & ad terram suam reversus vix applicuerat ei linteum, à se curatum benedici, quin meliùs se habere cœperit ægrota, finitoque novemdiæ pietatis curriculo pristinam sit consecuta valetudinem. Cum suo huc accessit marito, ut rem testaretur ac grates persolveret Sanctæ, uti patet ex instrumento de eadem re relicto.

136 Anno MDCXLVI Philippus Copignon, filius Joannis Copignon, ex Bresme, diocesis Sueffionensis, vexatus malo magico, per quod in terna per diem incidebat animi deliquia, cum forma & agitationibus corporis tam violentis, ut retineri nequiret. Huc deductus à matre suâ Maria Saladina, & novenâ peractâ, redux, plurima ac variâ ejecit veneficiorum instrumenta, interque alia aciculas quinque ac viginti in tribus vicibus, caudam cuniculi, & limaces; ac deinde integrè sibi fuit restitutus; sicut liquet ex documento de hac re confecto; & ab ipso uti & à parentibus ejus signato.

Eodem anno Poitia Lessinoit, uxor Petri Caboulet, habitans in Vileraland, diocesis Remensis, pariter saluti redonata est, postquam ejecisset per os multa veneficia. De quo factò formati sunt verba coram magistratu, & ab oculatis subsignatis testibus deponentibus; sicut refertur in Vita S. Helenæ. Factum examinatum & evulgari permissum.

Eodem anno Odardus Brocart, filius Hugonis Brocart, veneficiis afflictus, quæ in eo magnas excitabant convulsiones; valetudine gavifus etiam est.

D
contractio
nervorum,
impeditus
gressus,
malum in-
ternum, i-
tem cepha-
lalgia ac
paralyti.

E

latus malè
affectum,
impeditus
corporis mo-
tus.

F
animi deli-
quia, mala
veneficia.

A est, ejecto hic carbone: de qua re instructus est processus verbalis, à testibus infirmitatis ac valetudinis ejus signatus, sicut pluribus narratur in eadem Vita. *Factum* examinatum à reverendissimo archiepiscopo & evulgari permissum.

tumor, paralytis, morbus in renibus curantur.

137 Eodem anno Joannæ Nonon, ex Rimo-gne, diocesis Remensis, per annos tres immodicè inflatæ, ac incedere non valentis absque fulcris, consultum fuit, ut se offerret S. Helenæ, deficientibus remediis humanis: quo factò, integræ reddita salutem ad finem suæ novenæ fuit.

Eodem anno Antonius Fromentin, ex S. Eugénii prope Condæum in Bria, videns se correptum paralyti in omnibus membris, & miros dolores sentiens, plenam obtinuit valetudinem, ad merita S. Helenæ confugiens, tempore novemdi-
 C

Non pauca

B 138 Eodem anno Joanna Cheminot, uxor Petri Verrier, nata ex Soly, diocesis Sueffionensis, à mensibus quatuordecim beneficio affecta, quod brachiorum & crurum, nec non rationis usu eam privabat; postquam verò ipsius maritus sine ullo successu omnis generis remedia in ejus solatium adhibuisset, S. Helenæ eam devovit, ubi instituta piè novena vix fuit finita, quin ægrota ejecerit ex ore sordes plurimas ex fetis equinis albis implexas ad longitudinem unius pedis: quo factò omnino convaluit, sicut ipsa & maritus ejus confessi sunt ac testati chirographo suo.

Eodem anno Nicolaa Huillot, annorum duodecim, filia Petri Huillot, Remensis, plenæ valetudinis donum accepit in morbo, qui paralytim creabat omnium membrorum, subsidiis humanis nihil remediis afferentibus, postquam S. Helenæ reddidisset sua vota. In cujus rei fidem, illa & pater ejus factum signarunt, quod nobis reliquere.

Eodem anno Sara Gillet, conjux Servatii Deschamps, ex Congy, diocesis Catalaunensis, adeo debilis, ut nequiquam sustentare se possit, vel parum admodum alimenti sumere, nisi magna cum molestia, integram ad valetudinem revocata est per merita S. Helenæ; quemadmodum ipsa aliique propria manu testati sunt.

Eodem anno Agnes Sirvenet, uxor Joannis Poinssard, ex Villers Agron, diocesis Remensis, beneficio afflictæ, quod tantos ei afferebat dolores, ut quiescere non posset diu noctuque, S. Helenæ se devovit, ac novenâ iustâ peragi in sua parœcia, lenimen sensit: id quod ipsam incitavit; ut huc versus peregrinaretur, sanitatis integræ assequendæ gratiâ; vixque iter inceperat, quin ad mediam ab ædibus suis leucam reliquerit fulcrum, quo utebatur ad firmandum incessum: & iter suum prosequens cum lætitia, perfectæ compos valetudinis facta est, antè etiam quàm hoc sanctuarium ingrederetur. *Factum* examinatum & evulgari permissum.

alia exempla

139 Eodem anno Sara Godot, uxor Desiderii Dupont, ex Coisart, diocesis Catalaunensis, per annos duos adeo malè affecta, ut sustentare se ac progredi non posset sine fulcris & sine magna molestia; ubi confugisset ad medicos pro sua sanitate, sed nullo operæ pretio, aggressa tandem est magno cum conatu iter Altivillarense eo animo, ut novenam offerret S. Helenæ. Sexto au-

tem ejusdem die, dum interesset Vesperis, magnaque cum fide ac pietatis affectu invocaret S. Helenam, omnino se valentem sine mora comperit, absque sustentaculo incedens: cujus rei testes fuere homines facillè sexcenti. Verùm aliquot post mensibus relapsa in suam infirmitatem, recurrere ad sospitam suam non prætermisit; ita ut itinere se committens instantaneæ ac perfectæ valetudini sit redonata. Quæ omnia relata sunt in acta, ab oculatis testibus infirmitatis ejus ac valetudinis signata; qui præterea testimonium attulere pastoris in dicto loco Coisard & decani in Virtutibus d. *Factum* examinatum & evulgari permissum.

Eodem anno Antonia Franquet, filia domini Franquet conciliarii regii in curia præsidiali Viçtoriacensi e, ab anno jam uno laborans tam violenta febris, ut magnas inde convulsiones pateretur (etiã aliunde se sustentare non potuerit) ut opus esset septem vel octo personis, quæ illam tenerent; tentatis omnibus humanis remediis, S. Helenæ se devovit suavis cujusdam patris ex Ordine Minimorum, & ad finem secundæ novenæ sanitas perfecta illam revisit: de quo favore actura gratias huc venit Deo & Sanctæ, & signavit instrumentum, quod apud nos deposuit. *Factum* examinatum & evulgari permissum.

140 Anno MDCXLVII Petrus Savisé, Dolensis f, tunc temporis miles præsidarius oppidi A-gaiensis g, in morbum lapsus cum jactura judicii; à suo hospite excitatus fuit, ut S. Helenæ se devoveret, eamque invocaret. Quo peracto, integram valetudinem adeptus est, & huc profectus, ut rei gestæ testimonium daret, ac Sanctæ grates referret.

Eodem anno Simona Petit manuum usu privata, confugit ad S. Helenam, per cujus merita recuperavit liberum earundem usum, ad finem pii novemdiæ pensæ hic persoluti in honorem ejus.

Eodem anno Nicolaus Hemard, filius Petri Hemard habitatoris Remensis, ab annis duobus beneficio vexatus, quod eum conjiciebat in tam violentas convulsiones, ut omnem sensum amitteret, oblatu S. Helenæ fuit à sua matre, & quarto novenæ suæ die emisit per os plurima venefica instrumenta coram parœciæ suæ parocho ac aliis pluribus personis; interque alia veneficia ejecit concham marinam, cochlearis stannæi manubrium, aciculas duas, cotem: deinde verò meliùs quidem se habuit, non integram tamen sanitatem consecutus. Huc igitur perductus, præterea in hac ecclesia ejecit ex ore veneficia diversa, quæ etiamnum ibidem visuntur; & hoc remedio ad integram revocatus est salutem, sospitantibus S. Helenæ meritis. *Factum* examinatum & evulgari permissum.

Eodem anno Remigius Planchart, ex Condé, diocesis Remensis, malo caduco laborans, à matre sua huc adductus fuit: & ex illo tempore idem malum nequiquam illum attigit amplius; sicut ipse signavit cum matre sua, aliisque testibus, huc profecti grati erga Sanctam animi causâ.

Eodem anno Joanna Bifette, uxor Petri Lambert, ex Courtemont, diocesis Sueffionensis, paralyti omnium membrorum tacta cum acutis ac eo doloribus, ut nullam quietis partem capere posset; omnis generis, sed sine optato successu, remediis tentatis, instanti unico plenam hic recepit sanitatem, nullum experta deinceps dolorem. Rem ipsa ac maritus ejus affirmarunt anno subsequente per testificationem chirographo suo notatam.

Eodem

EX IMPRESSIS.

Eodem anno Carolus de Prez, filius domini Joannis de Prez procuratoris in prædiali curia Remensi, prodigioso tumore per totum corpus afflictus, quem medici non poterant ullo modo mitigare; S. Helenæ fuit devotus à sua matre Maria Moyen: cujus Sanctæ patrocinio ad integram pervenit valetudinem: sicut habetur in documento, quod super hoc argumento fuit formatum.

Eodem anno Magdalena du Haisteau, ex S. Martino d' Emblé, in eum deducta infirmitatis statum, ut incedere nullo modo valeret, imo ne vel loqui quidem ac respirare sine magna difficultate; postquam explevisset votum suum, quod hæc fecit, omnino se valere comperit; sicut ipsa nobis est testificata cum aliis per instrumentum nobis relictum.

quibus probatur, mirabilem contra morbos patronam fuisse Sanctam.

141 Anno MDCXLVIII Joannes Proth, natus ex Avise, cœmendicis malo laborans, quod non impediēbat modò ejus gressum, sed etiam quietem; post subsidia humana sine fructu usitata, obtulit sese S. Helenæ: cujus meritis sanatus est, reliquit fulcra, & supra dictorum instrumentum dedit propria manu notatum.

B Eodem anno Joannes Baillé, natus Virtutibus, dum degeret in exercitu, correptus fuit febris continua, quæ duravit diebus quindecim; è qua dum cerneret imminere sibi mortem, S. Helenæ se offert cum voto illuc peregrinandi, & offerendi cereum album; & sine mora reliquit eum febris: de qua re testimonium nobis porrexit huc profectus anno sequente, ut votum adimpleret.

Eodem anno Nicolaus Salmon, Colomeriensis *b* in Bria, diocesis Meldensis, ischiade in femore correptus uti & in genibus; quæ gressum ei prohibebat nisi cum fulcris, se devovit S. Helenæ, suadente alia persona, quæ ei affirmabat, sanatum se fuisse ab simili infirmitate; perfectam obtinuit valetudinem, sicut apparet ex actis hac super re conscriptis.

Anno MDCXLIX Simon Rubuy, ex Aulny ad Axonam *i*, diocesis Remensis, membris captus, & per intervalla sensibus ac ratione destitutus; postquam humana remedia absque efficacia expertus esset, S. Helenæ devotus fuit; ubi expleta sua peregrinatione, colubrum ejecit profusus vivum; unde non mediocriter se recreatum sentiens, sed non omnino sanatum, huc se contulit secundis vicibus; deinde secundum colubrum eiecit, atque adeo ab una pariter ac altera infirmitate evasit incolumis: prout refertur in scripto, super hac re exarato. *Factum* examinatum & vulgari permissum.

C

A N N O T A T A.

a In territorio Retelensi apud Blavium in mappa Campania Comitatus invenio Thourteron.

b Barrum ad Sequanam, Barrum ad Albam, & Barrum Ducis videri possunt apud Adrianum Valefium. Quò autem pertineat Malmey, relinquo indagandum iis, qui prædictis locis sunt viciniore.

c Nomen hoc pono, sicut habetur in exemplari Gallico; neque enim, quidnam sibi velit, mihi satis constat; nisi fortè sit nomen diminutivum à Gallico Marc, Marcus, ac per Marçon, Marcula significetur.

d Virtutes, seu & Virtus (*Verrus*) oppidum Galliæ in Campania provincia, cum castro antiquo in planitie, versus confinia Briæ provinciæ, & 6 leucis à Catalauno in occasum; ut ait Bau-

drandus: de quo loco consuli etiam potest Adrianus Valefius.

e Vide dicta superius in Annotatis ad classem tertiam lit. a.

f Dola (*Dole*) urbs Comitatus Burgundia notissima.

g Ageium (*Ag*) oppidum Galliæ in Campania provincia ad Matronam fluvium, vino suo celebre, 4 leucis distat à Remis in meridiem. Baudrandus.

h Colomeriæ (*Colomiers*) oppidum Galliæ in Bria provincia, ad Morinum amnem, cum palatio Ducis Longovillani. Quinque leucis distat à Meldis in meridiem, Provinum versus, & 13 à Parisiis in ortum. Dicitur etiam Columbaria in actis mediæ ætatis, teste Baudrando. Adiri etiam potest Adrianus Valefius.

i In Gallico exemplari habetur d' Aulny sur Ayné. Est verò Axona (*L'Aisne*) fluvius abunde notus, qui oritur in confinio Ducatus Barrensis, ac deinde per Campaniam provinciam fluit.

CLASSIS QUINTA

Ab anno MDCL usque ad annum

MDCLV.

A Nno MDCL Petrus Seigny, habitans in loco Quatre-champs, diocesis Remensis, crucibus captus, sanctæ Helenæ se obtulit, & venit huc ad implorandum ejus patrocinium. Porro cum ad hunc locum propinquaret, instanti unico profusus se curatum sensit; ita ut fulcra in manus sumens, incederet solus, nemine juvante, ad ecclesiam, benedicens Deum, qui mirabilis est in Sanctis suis.

Eodem anno Petrus Mauroy, natus è Castro Theodorici, è variolis amisit lumen oculorum; ac dum ejus mater S. Helenæ ipsum obtulisset, misissetque huc, ut celebraretur sacrificium Missæ pro salute filii sui, visum recuperavit puer; prout mater ac filius professi sunt per instrumentum hîc ab ipsis depositum.

Eodem anno Margarita Tremblet, conjux Gervasi le Redde, incola loci Moulis, diocesis Sueffionensis, morbo interno cruciata, ex quo per menses novem usu membrorum omnium privata fuit; ita ut potum ac cibum sumere non posset absque magno incommodo, quiescere non valens noctu ac interdiu, doloresque adeo acerbos patiens per totum corpus, ut ad minimum tactum ederet lamentabiles clamores; huc ducta fuit, frustra adhibitis humanis remediis, à suo marito in lectica, & post dies novem, quibus ibidem commorata est, omnino convaluit, sicut apparet è documento super hac re exarato.

143 Eodem anno Petrus Durin, annorum sex, filius Francisci Durin, natus in Futigny, noctu in rivum quodam casu delapsus est, ibidemque moratus spatio unius horæ, extractus inde fuit sine ullo motu ac vitæ indicio. Vix parentes ejus invocarent S. Helenam, quin cœperit movere labia, ac omnibus demum vitæ functionibus usus fuerit magna cum admiratione omnium, qui illum pro mortuo habuerant. Testes oculati rei gestæ testimonium huc detulerunt, ac instrumentum subnotarunt de ea instructum.

Anno MDCLI Petrus Petaut, annis natus septemdecim, audiendi ac loquendi facultate privatus,

Cruva, cecitas, morbus inter-nus;

F

lapsus in rivum, surdus ac mutus, cocles;

vatus,

A vatus, planè convaluit, sicut in Vita S. Helenæ narratur, & in exemplari rei gestæ, quod de prodigiosa ipsius curatione formatum est.

Eodem anno Ludovica de la Bonne, ex Castro Theodorici, oculum amisit ex ardore febris continuæ, quæ eam tenuit per menses duos; sed confugiens ad S. Helenæ merita, in cuius honorem curavit Missam celebrari in templo RR. PP. Minimorum dicti loci, ad ejusdem Missæ finem recuperavit illum amissum oculum; id quod testata est ac signavit, quando de hac re gratias actura venit.

ictærica, imutus, surda, animo perturbata;
144 Eodem anno Francisca Pillier, conjux Nicolai Syron, duorum annorum spatio laborans febris, quæ trahebat originem ex immodico calore hepatis, ei afferente morbum ictæricum ac cruciatus internos acutissimos cum molesta stomachi resolutione, ita ut nihil capere posset alimenti sine magno incommodo; postquam nullo operæ pretio adhibuisset remedia à medicis præscripta, huc se contulit, ut novemdiali pietatis exercitio vacaret, in quo ad sanitatem revocata est, uti asseveravit in documento, à se subscripto, aliisque testibus.

B Eodem anno Simon Blondé, filius Joannis Blondé, natus in Rosnet, diocesis Remensis, perditio judicio ac loquendi facultate ex violento capitis dolore, cui malo nullum poterat remedium inveniri, fuit oblatus S. Helenæ, & tempore novenæ perfectam sanitatem recuperavit; prout fidem facit instrumentum de hac re confectum.

Eodem anno Helena le Fevre, uxor Thomæ Michaudé, nata in Cumièr, pariter sanata fuit à surditate singulari, medicorum operâ in curando illo malo frustra occupatâ; post tres novenas hic peractas, tandem ad earum finem retulit fructum perseverantiæ suæ.

Eodem anno Maria Jacquin, nata Catalauni, conjux Antonii Fusè, liquandi metalli artificis, ab anno perturbata animo, discruciatâ supra modum cogitationibus desperationis, ita ut semper apud illam opus esset aliquo, qui eam retineret; post plurima remedia dum à medicis esset deposita, S. Helenæ fuit devota; ubi vix absolverat suam novenam, quin perfectè convaluisset se viderit & corpore & animo; quemadmodum testata est ac notavit, quando huc venit, ut grates persolveret Deo ac S. Helenæ. De re gesta instructus fuit processus verbalis, à testibus irrefragabilibus & oculatis subscriptus, interque alios à domino parochio S. Nicolai urbis Catalaunensis præfatæ.

morbo singulari afflictâ, captivus, cæca, vomitu laborans,
C 145 Eodem anno Joanna Sutret, filia Joannis Sutret ac Margaritæ Hussion, nata Catalauni, dum morbo singulari esset afflictâ à mensibus tribus, ac nihil solatii in humanis remediis posset invenire, illud accepit, dum S. Helenæ obsequio se addixit; prout refert scriptum, ejus manu ac aliorum testium morbi ac valetudinis ipsius signatum.

Eodem anno Claudius le Begue, natus Augustoduni, eques in alâ equestri marchionis de Rohan, dum esset in præsidio Codiciacensis castri, captus fuit ab Hispanis, & ad magnas angustias redactus. In miserabili adeo statu versari se videns, S. Helenæ se commendavit; & non multo post fuit liberatus contra spem omnem; idque attribuit meritis dictæ S. Helenæ *b*.

Eodem anno Maria Bernulle, conjux Joannis Baudinet, è Castro Theodorici, diocesis Suesionensis, visum hic recepit S. Helenæ patrocini-

Augusti Tomus III.

niq, cujus opem imploraverat: sicut testata est, **EX** *IM-* dum votum solveret, suo chirographo, aliisque **PRESSIS.** infirmitatis suæ, quæ erat affecta, & è qua convaluit, testibus.

ANNO MDCLII magister Petrus Deschiens *c*, scriba regii census in Campania, & procurator tribunalis Catalaunensis, incognito morbo afflictus, qui in eo excitabat magnos vomitus, adeo quidem ut nihil retinere posset in stomacho, malum ejus comitante febris continua, quæ per mensem durabat; ad hæc extrema adductum se conspiciatus, Deo & S. Helenæ se commendavit, & mox malum evanuit, ac aliquo post tempore venit huc grati animi causâ erga Deum & Sanctam, cereo ei oblato, certioresque nos reddidit de hac re chirographo suo.

claudicans, oculi tumore affectus, & alius febrili contumina suspicantur.
146 Eodem anno Maria de Roquefort, filia honorati domini Philippi de Roquefort, viri nobilis, & dominæ Mariæ de Vuarlet de Montecourt, casu quodam ambustionis claudicans, & ita malè affecta, ut sustentare se nequiret nisi furcillis subalaribus, idque cum difficultate; postquam recurrisset ad omnia humana remedia per annum integrum, quò medicorum curationi se commisit, malo ejus manente immedicabili, S. Helenæ patrociniò à parentibus suis devota fuit, ad eamque deductâ, ut novemdialia pietatis officia ibidem perageret solito more; quinto ejusdem die incommodum ipsius adeo coepit minui, ut facilè incederet absque dictis furcillis; quas reliquit in memoriam istius beneficii: de quo conscriptum fuit instrumentum propria ejus manu ac parentum ipsius munitum. **E**

Eodem anno Jacobus Vannier, filius Joannis Vannier, Remensis, in lucem est editus cum tam prodigioso tumore super oculum, ut visum ejus impediret. Mater ejus rem conspicata S. Helenæ illum obtulit, & sine mora puer rectè se habere coepit, tumore evanescente: mater huc portavit filium in grati animi testificationem pro accepto favore, & subnotavit instrumentum hic nobis relictum, & alii testes eventus superius memorati.

ANNO MDCLIII Nicolaus Chevalier, filius Francischi Chevalier, & Elisabethæ Barrat, ex Toul ad Matronam, diocesis Remensis, pariter a febrili non intermittente, remediis humanis usa sine fructu, statim post expietum votum convaluit: de qua re apud nos deposuit documentum chirographo suo signatum. **F**

Referuntur d
147 Eodem anno Anna la Follée, uxor Antonii Belglose, ludimagistri Juncatiensis *d*, diocesis Remensis, à duobus annis cum dimidio fuit detenta malo medicis incognito, quod singularibus illam torquebat doloribus, & quietem ei eripiebat: quæ non valens incedere sine magno incommodo ac dolore, postquam ad remedia generis omnis, sed vano conatu, recurrisset, ac medici desperarent sanitem ejus, S. Helenæ obsequio se devovit, eò duci se iussit, & ad finem novenæ, quam instituit, tam perfectè valentem se conspexit, ut pedes inde discederet. Facti narrationem litteris proditam ipsa ac ejus maritus nobis tradidere chirographis suis signatam.

ANNO MDCLIV Joannes Grongnat, Catalaunensis in Campania, jam à sexennio vexatus paralyti tam magna & per totum corpus extensa, ut nullo è membris juvare se posset. Parentes ejus omnibus medicæ artis frustrati remediis, S. Helenæ illum obtulere, quò deductus, sanctusque pietatis officis, integrè sibi restitutus est; prout narratur in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Nicolaa Mausart, nata ex Aul-

EX IM-
PRESSIS.

ny aux Planchès, detenta morbo incognito, qui eò ipsam deduxit, ut progredi, se sustentare, imò vel ipsum quidem caput invertere nequireret. Exaëto sic uno mense, S. Helenæ se commendavit, implensque post aliquod tempus votum suum, illuc vehi carro se curavit, & simul atque Altivillare animadvertit, è carro se jecit humi, iter, quod supererat, pedes confecit absque difficultate, magna omnium spectantium cum admiratione, & integram sanitatem adeptæ est.

148 Eodem anno Catharina Renard, nata in *plurima mi-
seria* Contreve diœcesis Remensis, omnibus membris capta, magna mentis incommoda patiens, ac remedia omnigena sine successu experta, ubi se devovisset S. Helenæ, unius juxta ac alterius infirmitatis integram affectu est restaurationem post secundam novenam, quam hîc peregit.

Eodem anno Claudia Prioux, filia Antonii Prioux & Mariæ Arnould, Catalaunensis in Campania, torta quodam morbo, qui digitos pedis adeo fecerat aduncos prorsus, ut eisdem nequireret uti quatuor abhinc annis, malo ipsius à medicis habito tamquam immedicabili; S. Helenæ se obtulit, & statim meliùs habere se sensit, atque huc se conferens ut votum impleret, postquam confessa esset de peccatis, ac communicasset Corpori Domini, magnos sensit dolores per totum corpus; dumque animos capit, digiti ejus se extenderunt, & filia rediit ad valetudinem integram coram quadringentis & ampliùs personis, quæ huc venerant cum plurimis supplicationibus: de qua re instructus fuit processus verbalis, cui subscriptum inter alios fuit à domino Beaumont, parochio in Marfaux, aliisque è magistratu dicti loci Marfaux, in posteritatis memoriam.

Eodem anno Anna Prouencher, è Castro Theodorici, diœcesis Sueffionensis, paralyti, quæ illam mirifico modo inflaverat, in extremas angustias redacta, omni medicorum industria ac remediis frustra tentatis, judicioque ab eisdem lato; ipsius morbum non esse sanabilem; valetudine integra fuit donata post iter fratris sui, quem huc miserat in eum finem. Res scripto commissa, & à testibus morbi ac valetudinis ejus subnotata post expletum votum.

149 Eodem anno Nicolaa Maluaut, filia Richardi Maluaut, & Joannæ Laurent, Remensis, annorum novem, hominum judicio possessa à maligno spiritu, qui exspuebat in faciem omnium domesticorum, evomebat injurias contumeliosè in patrem ac matrem, parvulamque illam cogebat exerere linguam ad longitudinem sex vel septem pollicum, invertebat ei manus, brachia & crura, omnia reddens adunca & distorta, impedièbat ipsius gressum: sæpe privabat eam usu sermonis, apparebat ei nunc sub tauri, aliàs sub canis, subinde sub hominis forma, promittensque illi pecuniam, ut ad negandum Deum, atque alia nefaria facinora eam induceret. Miserè afflictæ illa ad finem novenæ, quam hîc obibat, (eòdem enim deducta ac obsequio S. Helenæ oblata fuerat à parentibus) ejecit aciculas sex, & spicam frumentariam. Novemdiali religionis exercitio exacto, mater puellam reduxit multo quidem meliùs habentem; sed non omnino sanatam. Id quod matrem movit, ut secundis vicibus illam reduceret, & auxilium cæleste denuo imploraret. Secundæ itaque novenæ imposito fine, puella ejecit præterea frustum sarmenti, mirificè inflato suo corpore; & post illud tempus nihil sensit incommodi; uti memoratur in documento super hac re postmodum confecto.

*per Sanctæ
patrocinium
sublatæ.*

C

Eodem anno Thomasia Jobar, nata Remis, abhinc mensibus octo distorta membris, ita ut neutiquam valeret eisdem uti; cibariorum cujusvis generis nausæa laborabat, in ea sæpè incidens symptomata, ut pro mortua haberetur. Dum itaque usa esset omnigenis remediis, sed nullo ex iis adjuta, S. Helenæ se commendavit, novenamque peregit in ejus honorem: in qua projecit ex ore racemum, plumam e, carbonem, lapidem, aliasque plurimas sordes; ac deinde valetudinis perfectæ dono gavisa est: utque grata foret Deo pro sanitate, quam, S. Helena patrocinante, acceperat, profecta est huc simul cum patre ac marito suo, qui acta subfigurarunt tamquam oculati testes.

A N N O T A T A.

a *In Gallico est dans Coucy le Chateau. Baudrandus* Codiciacum, *inquit, Coucy, castrum Gallicæ, cum oppidulo in provincia Insulæ Franciæ, & in Sueffionensi agro: dicitur etiam Cociacum, & aliàs dominos habuit magni nominis, estque fere medium inter Sueffiones ad meridiem, & Faram ad septentrionem, prope Præmonstratum, & in limite Picardiæ. Adrianus Valesius observat, Cocium vel Cociacum, Coucy, à Frodoardo Codiciacum castrum episcopii Remensis appellatum fuisse.*

b Una circumstantia, quæ accidit in liberatione hujus equitis, in causa est, cur hîc sit inserta; estque illa, quod fuerit allata scheda eorum, qui debebant liberari, in qua is non occurrebat prima vice; verum dum esset lecta scheda ad tertias usque vices, & ipse instaret, se ibidem haberi, tandem fuit inventus. Ea, ecce, causa est, cur equites hoc testimonium dederint. *Hanc circumstantiam ad marginem exemplaris Gallici à D. Reginaldo, de quo sæpius antea dixi, adscriptam, ita Latine reddidi.*

c Ille magister Petrus Deschiens postea ad sublimem evectus est fortunam, primus utique Agens, ut vocant, D. Colbert ministri status, secundum notationem Gallicam mox laudati D. Reginaldi.

d *Vulgo Fonchery, in territorio Remensi ad Vidulam fluvium; nos Latine locum illum vocamus Juncariam cum Adriano Valesio ad nomen Vidula pag. 603.*

e *In Gallico est une plume, quod equivocè plumam, pennam, ac calamum, quo scribitur, significat.*

CLASSIS SEXTA

Ab anno MDCLV usque ad annum MDCLXI.

A NNO MDCLV soror Petronilla de S. Angela *Plurimi* ex inusitata quadam infirmitate emerfit; de qua re fuit formatus processus verbalis; prout narratur in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Franciscus Navet, natus Ageii, paralyti membrorum valetudinem obtinuit; sicut similiter narratur in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Jacoba Duboys Remensis à paralyti sanata est prorsus, sicut pariter habetur in eadem Vita.

Eodem anno Petronilla Collart, uxor Augustini

A stini Idée, nata Dormani, diœcesis Sueffionensis, similiter valetudinem recuperavit, S. Helena sospitante, infirmitatis è beneficio, quæ quietem ei eripiebat, membris inertem faciebat, magnisque eam affligebat doloribus capitis, huc accedente febris icterica: prout continetur in documento, quod ipsa & maritus ejus notavit.

Eodem anno Joanna Hutier, filia Nicolai Hutier & Annæ Brodier Catalaunensis, brachiis capta, & beneficio affecta, quod supra modum inflabat guttur ejus; omnis generis remediis sine utilitate tentatis, S. Helenæ devota fuit, ubi integra & perfecta sanitas eam revisit, sicut nobis declaravit suo chirographo.

151 Eodem anno Claudius Fourquet Catalaunensis in Campania, annos ætatis numerans sexaginta, cæcitate aliisque corporis infirmitatibus affectus, S. Helenæ se obtulit, & paulo post perfectè convaluit.

Eodem anno Joanna Louis, nata ex S. Gly, diœcesis Remensis, annorum quinque supra viginti, membris iners à mensibus septem, ac corporis officio orbata, ipsisque etiam digitis manuum ac pedum omnino recurvis laborans, & oculo dextro destituta, post omnia, quæ concipi animo poterant, remedia sine fructu tentata, S. Helenæ patrocinio sese devovit, & eodem tempore sensit mali lenimen, nec non octo post diebus huc se perducere jubens, cum ad Altiwillarense territorium venisset, visum recepit, digiti manuum ac pedum redire ad naturalem statum, & ecclesiam ingressa se sustentavit cruribus, vixque ejus novena fuerat finita, quin usa sit valetudine integra; quemadmodum perhibent acta super hujusce facti argumento confecta & apud nos deposita.

Eodem anno Joannes Rouyer, Catalaunensis in Campania, à malo caduco sospes evasit, prout habetur in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Petrus le Nain, filius Henrici le Nain, natus ex Trezy, diœcesis Sueffionensis, annorum sex, febris tam violenta & continua tenebatur, ut loquendi facultate eum privaret, & ad extrema deduceret, salutis recuperandæ expertem; sed parentes ejus vix invocarent S. Helenam, quin cœperit loqui, & indulta ei parvo post tempore fuerit integra sanitas.

152 Anno MDCLVI Maria Mauclerc, beneficio non vulgari afflictâ, integræ ac perfectæ valetudinis munere potita est, postquam ex ore eiecisset multas res horribiles coram numerofo populi conventu; uti narratur in Vita S. Helenæ, ac processibus verbalibus super hac materia.

Eodem anno Nicolaa Mazure, conjux Martini Bodinot, diœcesis Meldensis, libera omnino evasit à morbo, qui hecticam eam reddiderat, sicut exstat in actis, quæ nobis reliquit, huc se conferens ad S. Helenam, cujus intercessione sibi fuerat restituta.

Eodem anno Jacobus le Ruste, natus in Morange, diœcesis Sueffionensis, vexatus beneficio abhinc annis quinque, quod omni notitiâ ipsum privarat, & in causa erat, ut lunâ quâlibet prosterneretur ex epilepsia, ac spumas emitteret ex ore. Nec verò bibere etiam, nec comedere poterat, nec aliquam quietis partem capere. Plenâ fructus est redintegratione post impletum votum, quo S. Helenæ se obstrinxerat; prout continetur in instrumento super hac re formato.

Eodem anno Nicolaa Lambin, ex suburbio Catalaunensi S. Menue dicto, planè convaluit à doloribus violentis, quos sentiebat per totum

Augusti Tomus III.

corpus, dum se devovisset S. Helenæ, & expleisset votum; prout narratur in actis chirographo ejus signatis.

153 Eodem anno Mauritius Charlon, natus Catalauni, morbo comitiali correptus, linguæque & unâ tibiâ supra modum inflatâ laborans, tamque furiosus, ut plurimi homines laborarent in eo retinendo; post plurima medicamina incassum usitata, S. Helenæ fuit oblatus; ubi corpore & animo prorsus convaluit.

Eodem anno Sebastiana Laurent, habitans Catalauni, orbata judicio ac membrorum usu ex arte magica, plenam hinc salutem obtinuit, liberans fidem voti ad finem novenæ, quam ea de causa instituit.

Anno MDCLVII Francisca de Salus, filia domini Ludovici de Salus, ac D. Joannæ de Herault, nata in la Margury, diœcesis Sueffionensis, laborans febris à mensibus octodecim, quæ ad extrema ipsam redegerat, medicis judicantibus malum ejus esse insanabile, S. Helenæ à suis parentibus fuit devota, cujus patrocinio recuperavit salutem, nullo morbi relicto vestigio; sicut parentes & ipsa asseverarunt, dum venirent acturi Deo gratias de hoc beneficio.

Eodem anno Claudina de Costes, conjux Claudii Moriset, nata in le Mesnil, diœcesis Catalaunensis, dum à duobus annis cum dimidio capta esset pede digitis tribus abbreviato, nec promoveri posset gressum nisi furcillis subalaribus nixa, idque non sine incommodo: omnibus artis medicæ præsidis frustra in solatium suum adhibitis, vix S. Helenæ se devoverat, ac sacrificium Missæ jusserat celebrari in honorem ejus, quin plena sanitate sit fructa.

154 Eodem anno Joannes le Grand, natus ex Contreve, diœcesis Remensis, beneficio tam violento confictatus, ut mentem ejus turbarit, nec valens bibere, manducare, nec quiescere, S. Helenæ fuit oblatus: nec mora, ex ore eiecit lacertum, bufonem, & alias fordes; ac deinde plena corporis & mentis redintegratione usus est; quemadmodum narratur in rei documento nobis relicto.

Eodem anno Nicolaa Gourmé Remensis modo prodigioso evasit è malo immedicabili; ut pluribus refertur in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Maria Jarrat, uxor Renati Tarran, ex Lohan aux bois, diœcesis Sueffionensis, tribus abhinc mensibus affecta erat mirifico tumore, qui prorsus ei eripuerat membrorum usum. Itaque à medicis ubi esset deposita, qui nihil potuerat solatii reperire infirmitati ejus, S. Helenæ commissa fuit à suo marito, qui illuc se contulit, & obtinuit, ut votum suum ratum haberetur, infirmâ, de qua dictum, omnino sibi restituta.

Anno MDCLVIII Jacobus le Grand, apparitor regius, Remis habitans, distorsione ac retorsione pedum laborabat cum dilatatione nervorum, ita ut movere se non posset sine magno incommodo, ac usu fulcrorum. Postquam demum omnia humana subsidia fuerat expertus, sed irrito conatu, S. Helenæ se devovit, equo vectus illuc fuit, & pietatis exercitiis ibidem peractis, ita se comperit valere melius, ut pedes reverteretur domum sine difficultate: ac inde rediit pedes ad gratias agendas Deo ac Sanctæ de tam perfectâ incolumitate, quâ donatum se à S. Helena agnovit per acta nobis de hac re data.

155 Eodem anno Margarita Choppelet, nata ex Ronet, diœcesis Remensis, annorum 12, malo incognito confictata est, quod doloribus

LIII 2

acutissi-

alii

B

E

C

mirabiles
favores

F

a

EX IM-
PRESSIS.

acutissimis illam in genu excruciat, in quo erat tumor ingens, gressu eam prohibens. Postquam parentes ejus ad omnia humana confugissent subsidia, ac consulissent varios medicos expertissimos, interque alios, dominos la Framboisier & Compere, medicos Remenses; quibus nihil remedii suppetebat ad curandum ejus malum, suprâ dicta ægrota S. Helenæ devota fuit à suo patre ac matre, ac illuc devescens novenæ obeundæ gratiâ, quâ completâ, pedes hinc est reversa cum plena valetudine. Res litteris consignata ad memoriam posteritatis.

Anno MDCLIX Joanna Vathier, ex Boncourt, diœcesis Laudunensis, omnium membrorum officio impedita, sibi omnino restituta est, sicut fidem faciunt testimonia à parochio dicti loci data, & testes alii: ut narratur in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Margareta Cousin, uxor Nicolai Herman, nata Catalauni, infirma præ tumore, qui sibi acciderat post puerperium; remediorum omnigenorum frustrata præsidio, sanitatem recuperavit, patrocinante S. Helena, dum huc se jussisset duci in illum finem; prout perhibetur in documento, quod subnotavit.

B Eodem anno Jacoba Sejourné, uxor Nicolai Morel, civis Catalaunensis, terrore, qui ex trepidatione totius corporis ortus fuerat, afflicta, pariter convaluit, dum se devovisset S. Helenæ; & signavit factum, quod ea de re fuit formatum, cum aliis testibus morbi & sanationis ejus.

Eodem anno MDCLIX Stephanus Pilleron, natus ex Condé in Bria, diœcesis Suesionensis, tam magno fuit languore cruciatus ac violento, ut ad vitæ terminum properaret. Omnibus ergo Ecclesiæ sacramentis munitus, S. Helenæ se commendavit, eoque direxit aliquam personam; quæ vix attigerat territorium, quin ægrotus melius se habere senserit, & paulo post omnino sospitatum.

jure merito 156 Eodem anno Anna Poncelet, nata in Mondemont, diœcesis Trecentis, conjux Nicolai Mafson, claudicatione laborans, & adeo impedita, ut progredi nequiret absque fulcris subalaribus, implorata ope S. Helenæ, & itinere Altivillarensi promisso, exiguo post tempore sospitem se omnino ac incolumem reperit. Huc se contulit, ut voti religione se exsolveret, & signavit acta, quæ apud nos deposuit.

C Eodem anno Petrus Chevallier, natus in Le-raule, parœciâ de Trelon, diœcesis Remensis, tam molesta arthritide vexatus, ut eum lecto affixerit spatio hebdomadam septem cum acutissimis doloribus; invocato S. Helenæ subsidio, & novenâ fieri jussâ in ejus honorem, cum voto illuc peregrinandi, si Deus vires ei concederet, plena fructus sanitate fuit; & actionis gratiarum agendæ causâ huc profectus, nobis reliquit rei narrationem à se subnotatam.

Eodem anno Natalis Hainault, natus ex Champignéulle, diœcesis Catalaunensis, infirmitate quadam abhinc uno anno vexatus molestissima, & medicis incompta; incedere non valens nisi fulcris sustentatus, & magna cum difficultate, remediis omnibus, quæ poterant excogitari, sine utilitate adhibitis, vovit se S. Helenæ; cujus intercessione ei reddita est salus, sicut nobis fidem fecit coram testibus.

Anno MDCLX D. Maria Dupuis, conjux Caroli Julien, nata in Castro Theodorici, malum contraxit, quod per universum corpus se extendebat, eamque privabat membrorum omnium usu, mirabiles patientem dolores; dumque (remediis omnibus nequidquam tentatis à medicis)

videret se omni solatii spe destitutam, S. Helenæ se devovit, & statim cessarunt ejus dolores; sicut habetur in instrumento nobis relicto super hac re.

157 Eodem anno Thomas Hasté, natus Dormani, diœcesis Suesionensis, annorum septemdecim, inter cœnandum quodam malo ita correptus est in gutture, ut loquelâ illum privavit per horas quatuordecim; quod comitabantur dolores ac convulsiones adeo magnæ, ut reputaretur brevi moriturus. Mater ejus in hunc videns statum esse ipsum redactum, vovit eum S. Helenæ, & mox juvenis ille cœpit respicere adstantes, loqui, & gratias referre Sanctæ de sanitate, quam erat adeptus per ejus intercessionem. Venit huc deditâ operâ cum sua matre grati animi causâ, & D. parochus Dormanensis interfuit juvenis istius restorationi per intercessionem S. Helenæ.

Eodem anno Abraham Caignard, ex Glaine prope Fimas, diœcesis Laudunensis, nobis declaravit coram testibus, fuisse se spatio annorum octodecim toto corpore plenum ulceribus, vel in ipso etiam ore & in planta pedum; quæ impediabant, quo minus incedere posset. Dicitur Abraham, omnibus artis medicæ experimentis frustratus, ubi se devovisset S. Helenæ, & iter peregisset, ad plenam reductus est valetudinem, sicut refertur in instrumento apud nos relicto.

158 Eodem anno Simona Troussel, uxor Jacobi Troussel, habitans in Ormes prope Remos, magnos dolores per menses octo in tibiis & femoribus experta, post novenam sanitate integra fuit gavisa; prout ipsa deposuit, uti & alii ægrotationis ac sanationis ejus testes.

Eodem anno Joannes Ista, filius Jacobi Ista & Margarete Mayon, civis Retelenis, acutissimos in corpore perferens dolores, qui eum quasi heceticum reddebant ab annis sex, S. Helenæ commissus fuit à suis parentibus, qui illum huc conduxere: unde post novenam secundam pedes revertens, cum non potuisset huc accedere nisi vectus, magnam sanguinis copiam emisit è naribus & ex ore, & sic planè convaluit: sicut idem Ista confessus est ac signavit, uti & parentes ejus, ad posteritatis memoriam.

Eodem anno Stephanus Prin, natus Dormani, habitansque in Gland prope Castrum Theodorici, ulcere tactus in corpore à mensibus quatuor, à medicis depositus, ac morti adjudicatus, obtulit se S. Helenæ, & iter promisit; & sine mora sensit, sibi melius esse, & paulo post perfectè sibi restitutus fuit, pure per os egrediente, sicut refertur in actis super hac re formatis.

159 Eodem anno Joanna Drouet, ex Watry, prope Busly Lestrée, sexaginta trium annorum vel circiter, usu membrorum capta à septem aut octo annis, & ita malè affecta tibiis, ut vix movere se posset; integram sanitatem accepit, postquam venisset huc secundis vicibus, novemque dies piè traduxisset; quemadmodum narratur in scripto, quod nobis reliquit.

Eodem anno Jacobus Basse, ex Arbessee, in Comitatu Burgundiæ, diœcesis Vesonionensis, venit huc ad S. Helenam cum sua conjuge Gabriela Brion, testimonio sui parochi Sebastiani Guilielmi munitus; quod memorabat, dictam Gabrielam Brion, ægrotatione medicis incognita per annos plurimos affectam, recurrisse ad Deum & ad S. Helenam, ut obtineret infirmitatum suarum restorationem. Dum ergo nihil levaminis sentiret in humanis remediis sine fructu adhi-

D

E

titulum

F

magne apud
Altivilla-
renses thau-
maturge.

A adhibitis, huc se contulit, & novem dies explevit in obeundis pietatis exercitiis, ut fieri asfolet; sextoque novenæ die, qui incidebat in festum Venerabilis Sacramenti, flatus vehemens exiit è naribus ejus, qui etiam cum vehementia rediit ad faciem ejus; post dicta ægrota declaravit, nullum incommodum sensisse se, tamen malum ejus antea membrorum officium eriperet. De qua re instrumentum fuit confectum, quod subnotarunt testes ejusdem ægritudinis ac valetudinis post iter ipsius. *Ad marginem hic adscribit D. Rupertus Reginaldus sæpè supra memoratus*: Hujus sum testis oculatus, & rescripti parochi, qualiter hæc gesta fuerint.

bitantis in Orbais, à decimo ætatis mense usque ad quinque omnino annos, membris captus ac corpore pessimè affectus fuit è variolis; post quod tempore pater ac mater ejus voverunt illum S. Helenæ, ubi recuperavit sanitatem omnibus numeris absolutam.

Ex im-
PRESSIS.
sanantur;
item violenta
agitatio-
nes,

Eodem anno Petronilla Chaudart, uxor Joannis Picard lanii, Catalauni habitans, postquam mensibus quinque membris iners fuisset ac deposita à medicis, sanitatem integram consecuta est tempore novendialium precum, quas curavit peragi in honorem S. Helenæ.

Miraculum, quod hoc eodem anno accidit in persona dominæ Claudiæ de Buade, de Frontenac, abbatissæ Argensolæ a, non minus est memorabile. Abbatissa hæc virtute præstans, singulari quodam pietatis affectu semper addicta fuerat erga magnam sanctam Helenam, propterea quod meritis ejus obtinisset sanitatem in sua juventute. Itaque fixum animo habuit, si peteret Altivillare, ut ejus apud Deum opem imploreret, fore, ut hac etiam vice sibi esset propitia. Eò igitur se contulit, ut votum impleret: & magna cum fiducia piæ religionis officio perfuncta, sibi videbatur, dum exiret ecclesiã, cooperiri linteo frigido, corpus suum humectante (Quod erat evidens indicium præsentis, quam recipiebat, sanitatis) Et verò ex eodem illo die perfectè sese sanatam comperit à tristibus illis symptomatibus & violentis agitationibus, quas erat experta per menses duos, magna cum admiratione totius sui parthenonis. Hoc permovit eandem abbatissam, ut ob grati animi tesseram, res gesta consignaretur, apud posteros mansura; cui voluit subscribere cum utriusque sexus Religiosis, oculatis læ redintegratæ salutis testibus.

B

A N N O T A T A.

a Cyfra prima in nostro Gallico nonnihil est evanida; videtur tamen esse unitas.

b Ille la Framboisiere scripsit librum evulgatum de sua arte medica, prout ad hunc locum notat D. Reginaldus.

c In exemplari nostro Gallico scribitur Trelon. Apud Blavium in mappa diocesis Remensis ac territorii Retellensis invenio locum Trelon, ad Matronam suvium, ab urbe Remensi pauca milliaria distitum.

CLASSIS SEPTIMA.

Ab anno MDCLXI usque ad annum MDCLXV.

Tumores febrilis, infirmitas, membrorum inertia

A Nno MDCLXI Antonia Laurent convaluit è tumore, qui membrorum officio eam privarat; quemadmodum continetur in processibus verbalibus, super hac re formatis, & in Vita S. Helenæ.

Eodem anno Hippolytus Choppart, regius rei politicæ in Verneuil præfectus, & scriba in tribunali Bugniaut in dicto Verneuil diocesis Suesfionensis, febrim non intermittente per dies quindecim fuit correptus, & hisce in angustiis nunitus omnibus Ecclesiæ Sacramentis; sed S. Helenæ devotus, novenâ peragi jussâ, ac promisso illuc versus itinere, salvus evasit; prout refertur in actis, quæ nobis reliquit, hanc invisens ecclesiam ex voto.

C

Eodem anno Joanna Liance, ex Mont ad Courville, infirmitate laborans singulari, ad pristinam revocata est valetudinem; uti in Vita S. Helenæ relatum est, nec non in processibus verbalibus super hoc argumento formatis, & à domino pastore ejus, aliisque testibus ægritudinis ac sanationis signatis. *Adscribit ad marginem D. Rupertus Reginaldus*: Hujus sum etiam testis oculatus. Vidi enim puellam hanc valde agitatum, & intra novenam sanam perfectè effectam.

Eodem anno Francisca Courtaillier, uxor Jacobi Priollet, regii notarii, habitans in Verneuil, diocesis Suesfionensis; dum mirifico afflictæ esset tumore per totum corpus duorum mensium spatium; vovens sese S. Helenæ ad impetrandam sanitatem defectu remedium humanorum, quæ nihil eò afferebant solatii; statim convaluit post novenam, secundum documentum, quod apud nos deposuit, à testibus ægritudinis ejus ac perfectæ valetudinis subscriptum.

161. Eodem anno Ludovicus Guinot, filius Caroli Guinot & Annæ Simon, mercatoris ha-

162 Anno MDCLXII Antonia Coquet, filia Juliani Coquet & Annæ Tellier, habitantium in Ormes, diocesis Remensis, salutem recepit per intercessionem S. Helenæ à malo coxendicis, quod per trimestre eam tenuerat; prout fert documentum apud nos depositum, quod signarunt ejus parentes, ac testes ægritudinis ac incoluntatis.

malum coxendicis, afflictio mentis, desectiones, convulsiones;

Eodem hoc anno Margarita Perignon, conjux Joannis Baillé, habitans in Florent, diocesis Catalaunensis, ex quadam imbecillitate & afflictione mentis, quæ laboraverat tribus mensibus & amplius, convaluit, sano cum sensu rediens ex peregrinatione, quam ea de causa confecit ad S. Helenam Altivillarensis.

F

Eodem hoc anno Maria Paul è pago Oigny, diocesis Remensis, non absque miraculo melius se habuit per merita S. Helenæ, convalescens è debilitatibus & defectibus animi, in quas sæpentero incidebat, tamen medicorum judicio malum ipsius esset insanabile. *D. Rupertus Reginaldus*. Hujus, ait, etiam sum testis, & mecum multi alii cum parochi dictæ Mariæ.

Anno MDCLXIII, Margarita Laguier, annorum tredecim, filia Nicolai Laguier, habitans in vico Avenay b, malè se habuit per annum ex convulsionibus ac deliquiis, quæ nullum ei vitæ signum relinquebant; ad sanitatem rediit meritis S. Helenæ, postquam eiecisset plurima beneficia, quæ exposita spectantur in ejusdem Sanctæ ecclesiæ.

b

163 Hoc eodem anno Ludovicus Longuet, ætatis annorum viginti & unius, filius Joannis Longuet, habitans in loco la Veufve, diocesis Catalaunensis, dum tactus esset tumore tiliarum ac vultus, & expertus convulsiones & agitationes

ac plures

Ex IMPRESSIS.

toto corpore, immò etiam cæcitate afflictus; visum recepit & sanitatem integram, postquam fuerat commendatus & devotus à parentibus suis illustri sanctæ Helenæ.

Hoc eodem anno Magdalena Jacob, uxor Petri Chatelain, incola loci Chesny l'Abbaye, apud Castrum Theodorici, postquam usa esset remediis omnibus ordinariis, devovens se S. Helenæ tempore novennialium precum visum pariter recepit, quo erat privata ab annis tribus.

Hoc eodem anno Franciscus Raportbled, natus in vico Lisy ad Ours, diœcesis Meldensis, videns se à medicis desperatum propter hydrophisin formatam à biennio, cui omnia remedia nihil profuerant, ductus fuit ad S. Helenam Altvillarensis; ubi sentire incipiens se habere melius à die primo suæ novenæ pergensque curare, ut celebrarentur Missæ novem in ejus honorem; omnino liberatum ac restitutum ad finem dierum novem, patrocinante ac opem suam interponente illa Principe incomparabili, se sensit.

Anno MDCLXIV Martinus Coquart natus Virtutibus, recepit usum sinistrorum brachii & tibiarum, quem natura ipsi negarat, per intercessionem hujus illustris Imperatricis.

B
miserrime

164 Hoc eodem anno Petrus Bidaut, ex urbe Catalaunensi, donatus etiam fuit beneficio majore à nostra magna Sancta: nam præterquam quod esset membris captus ac mutus, convulsiones & contorsiones penè continuæ tantum laboris dabant medicis, & ad commiserationem movebant eos, qui eum videbant in hoc miserando statu, quantum unis item atque aliis ipse nunc affert admirationis. *D. Rupertus Reginaldus* Hujus etiam, *inquit ad marginem*, sum testis. Vidi enim tanto morbo laborantem, & brevi post peregrinationem sanum omnino effectum.

Hoc eodem anno Joanna Peron, novem annorum, nata ex Blacy, diœcesis Catalaunensis, malè admodum affecta fere per biennium malo medicis incomperio, quod summos ei afferebat dolores, clamoribus miserabilibus præ mali violentia eos comitantibus; quodque demum membrorum omnium officio eam orbavit: miraculose sanata fuit, simul atque parentes ejus devovissent illam illustri sanctæ Helenæ.

C

Hoc eodem anno Ludovicus Deschamps, annis novem natus, Ludovici Deschamps, tribunalis ejusdem loci Blacy præfecti filius, membrorum omnium defectione laborans per menses quatuor, & à medicis desperatus, obtinuit valetudinem integram post peregrinationem ac novendiales preces in honorem S. Helenæ peractas; sicut continetur in processu verbali, à domino parochio & tribunalis ministris ejusdem loci signato.

calamitates.
c

165 Hoc eodem anno Magdalena Roufin, uxor Bertrandi Peltier, incola Cressiacensis in Bria, diœcesis Meldensis, ad sanam mentem rediit, & omnino evasit sospes ex irrequieto & afflictio animo, quo laboraverat per annos quatuor, simul atque se devovit S. Helenæ, mitens, ut novendialium precationum pensum ibidem perfolveretur in ejus honorem.

Hoc eodem anno Antonius Couvreur trimulus, filius Henrici Couvreur, incola loci Lagery, diœcesis Remensis, erigere se non valens propter fluxionem quamdem, in tibias ejus lapsam à biennio, quæ ea de causa omnino contortæ ac deformes erant, malo, prout chirurgi referebant, naturaliter insanabili; ad S. Helenam fuit delatus: ubi tempore Missæ erigere se co-

pit in ecclesia Altvillarensi cum magna adstantium admiratione, ac parentum solatio.

Hoc eodem anno Anna Colet, annorum duodecim, nata ex oppido Victoriacensi Francico d, membrorum omnium officio orbata per biennium fuerat, & afflictæ, prout referebant chirurgi, quadam vertebrarum dorso gibbositate, quæ magnam totius corporis deformitatem, ac difficultatem motibus membrorum creabat; ita ut ne quidem sustinere caput suum posset; quibus ordinaria remedia, ex ipsorum dictis, sanationem afferre haud poterant; à quarto tamen novenæ suæ die, Altvillari peractæ, melius se habuit; indeque discessit integræ valetudinis dono impertita magno cum solatio suorum parentum, majore autem cum admiratione medicorum ac chirurgorum, aliorumque multorum, sanatione tam prodigiosa attonitorum.

ANNOTATA.

a *Apud Sammarthanos tomo 4 Gallia Christiana hac dicuntur*: Argensola (in nostro impresso exemplari Gallico vocatur *Argensolla*) Ord. Cisterciensis monialium sub Clara valle, fundata legitur in diœcesi Silesionensi à Blancha de Arlesio Comitissa Campaniæ & Navarræ regina, S. Ludovici nepte, per revelationem divinam, ut memorat Vita Arnulfi conversi abbatiæ Villarensis. Erat autem Argensola vel Argenteola, grangia quam eadem Comitissa cum filio suo Theobaldo habuerat à monachis Altvillarensibus permutatione grueriæ in nemoribus Altvillaris monasterii &c. *Hæc ibi pag. 77. Deinde in Catalogo abbatissarum pag. 78 signatur* Claudia de Buade Magdaleniæ neptis ex fratre Henrico barone de Palluau, & Anna Phelipeaux anno MDCLIV. *Hanc proximè præcesserat* Magdalena illa de Buade, Antonii domini de Frontenac, & Joannæ de Secondat filia.

b Avenay in mappa Blaviana diœcesis Remensis invenio ad Matronam fluvium prope Ay, id est, Ageium; de quo egi ad classem quartam lit. g.

c Cressiacum (*Cressy*) oppidum Galliæ in Bria provincia, ad Moriutum amnem. Vix tribus leucis distat à Meldis in meridiem, & quatuor à Latiniaco, in ortum; teste *Baudrando*.

d *Vide qua supra notavi ad classem tertiam lit. a.*

CLASSIS OCTAVA

Ab anno MDCLXV usque ad annum MDCLXVII.

ANNO MDCLXV Petrus Henry, filius Joannis Henry, habitans Dormani, qui mente perturbatus per annos novem fuerat, sibi planè restitutus, & ad meliorem mentem rediit, postquam ad S. Helenam Altvillarensis ductus esset.

Hoc eodem anno Natalia Mathieu, annorum duodecim, filia Natalis Mathieu & Magdaleniæ Hubert parentum ejus, habitantium in Vico Faræ Campaniæ a, postquam conductæ esset à suis parentibus ad S. Helenam gloriâ insignem, rediit inde, trepidationis omnium penè membrorum suorum, quæ per trimestre spatium creaverat illi eorundem inertiam, & incapacem illam fecerat, ut se juvaret, sanationem adepta; prout retulit

A lit D. parochus ejus, ac testes ægrotationis ac valetudinis.

Hoc eodem anno Maria Derviot, puella è Castro Theodorici, annos habens ætatis duodecim, à maligno veluti spiritu possessa, id est, vicibus quinque vel sex verè cruciata, & agitata per aliquam causam occultam, quæ singulares in ea producebat effectus, loquens apud illam ubique locorum, ubi filia illa erat, & voce articulata pronuntians blasphemias, imprecationes, jocos scurriles ac ineptias magna cum admiratione præcipuorum Castri Theodorici tam ecclesiasticorum quam secularium hominum. Parentes non ausi illam amittere à conspectu suo, quoniam causa ista maligna nonnumquam subducebat filiam illam, unico instanti coram illis eam projiciens modò in ignem, modò in arcam, modo in alia domus loca; statuerunt demum (postquam obtulissent illam D. episcopo Sueffionensi, qui ipsam confirmavit, & D. parochus Castri Theodorici, qui tonderi eam iussit, credens fieri posse, ut veneficii aliquid adhæreret ipsius capillis) Altiwillare illam conducere ad S. Helenam implorandæ apud Deum opis illius gratiâ. Antè suum

B iter evomebat ex ore partem superiorem ac inferiorem pyxidis, pannum bombycinum tenuem ac crispum coloris nigri, ac ulnæ unius dimidiæ longitudinem, latitudinem verò duorum digitorum complectentem; frustum rubri panni è laneis aut bombycinis filis decussatim transversis, latum duobus digitis cum dimidio, longum verò digitis septem; plurimas aciculas, stramina, herbas, & alias fordes; sicut affirmarunt multi testes fidei non suspectæ, secundum declarationem D. parochi in dicto Castro Theodorici.

sospitatorum
167 Dum verò Altiwillare appulisset, tempore suæ novenæ multas straminis festucas ex ore etiam ejecit, & exigua terræ frusta, nec non præter illa, quæ in textu Gallico nominantur, alia venefica instrumenta: unde multum leniminis sensit. Sed aliquanto post tempore agitata novis vexationibus, decreverunt ejus parentes suscipere iter novum ad sanctuarium Altiwillarense præfatum; ubi ista puella, quinta novenæ suæ luce præter modum discrucata ab ista maligna causa, quæ conabatur eam subducere, è brachiis duarum personarum, fortiter illam tenentium; quæque proferebat etiam multas nugas & ineptias, ac revelabat actiones abstrusas eorum, qui ibidem erant præsentibus; tandem misera illa se liberatam & omnino sanatam comperit per merita insignis S. Helenæ; prout retulerunt sacerdotes & diaconi dicti Castri Theodorici numero novem, cum multis aliis fide dignis; qui fuere oculati testes cum de agitationibus ejus ante peregrinationem ad S. Helenam, tum de liberatione ac valetudine perfecta post peractum iter. *D. Reginaldus scribit ad marginem dictæ narrationis: Puellam hanc perfecte sanatam vidi, agitatam non vidi; quòd tunc non essem in monasterio.*

per S. Helenam
168 Hoc eodem anno Joannes Goberdelet, annorum duorum supra quinquaginta, natus in pago Longueval, diocesis Sueffionensis, per annos duos & amplius omnium membrorum paralyti laborans, ita ut ne quidem posset movere extremam digiti unius partem, integram recuperavit sanitatem aliquo tempore post reditum à S. Helena Altiwillarenfi, valdè mirantibus omnibus, qui eum viderant in statu tam miserando, ac potissimum incolis dicti loci Longueval, secundum testimonia eorum ac informationes coram notariis habitas, annitente & curante D. Ægidio Chaste-

loux, dignissimo parochus dicti loci.

Anno MDCLXVI Joannes Oudart, annorum undecim, natus ex Arnicourt in diocesi Remensi; per menses septem debilitate stomachi affectus; quæ illum provocabat hebdomadibus omnibus ad ventris fluxiones, ordinariè incipientes per caligationem ac imbecillitatem totius corporis, quasi sensu destituti, pallidi ac semimortui, medicis nihil eò remedii afferre valentibus; postquam devotus à suis parentibus fuit S. Helenæ Altiwillarenfi, gloriæ laude illustri; atque adeo ejecit ex ore magnam copiam exiguarum bestiarum coloris rubri & albi, quæ in glomum, pugni adinstar crassum, convolutæ erant, prorsus se sensit liberatum & immunem ab omnibus suis imbecillitatibus.

169 Hoc eodem anno Francisca Gros, annos ætatis numerans viginti quinque, nata in pago Janthe, diocesis Laudunensis, dum remediorum naturalium successu frustrata esset, S. Helenæ se devovens, statim convaluit à molesto morbo, qui intolerabilibus cruciatibus per totum corpus unâ eum horribicis clamoribus eam affligerat.

Hoc eodem anno Joannes Guiton, duodecim annorum, Joannis Guitoni mercatoris Catalaunensis incolæ filius, incipiebat se erigere & incedere tempore novenæ, quam in honorem S. Helenæ peregit: & paullo post iter integra valetudine gavissus est, omnino se liberum comperiens à dolore per totum corpus extenso; qui magnos eum ad clamores concitabat, simul atque tangeretur vel moveretur, quique reddiderat eum inerte membrum ac omni eorum usu captum per menses tres. *Hætenus miracula Gallicè typis edita; quibus Latine subscripsit sequentia D. Rupertus Reginaldus, de quo supra sapiens, egregius ac planè diligens in procurandis atque huc mittendis documentis Helenianis adjutor.*

Sunt, inquit, & quædam alia facta anno MDCLXVII & MDCLXVIII, quorum verbalia sunt penes Eminentissimum Cardinalem Antonium Barberinum, nostrum archiepiscopum, examinanda. Ubi restituerit & vulgari permiserit, certo ad vos transmittam. *Ita ille. Vide inferius.*

170 Neque etiam silentio prætereundum puto (*ita pergit Reginaldus*) quòd multoties accidisse deprehendi, propinquis aut etiam amicis suis se videndos præbuisse mortuos, rogasseque, ut pro animæ suæ remedio ad S. Helenæ ecclesiam peregrinationem susciperent. Quidam molitor (*ad marginem adscribitur*, id accidisse anno MDCLXVII mense Novembri) de oppido super Maternam vulgo Vraux, Petrus Poillard nomine, filio suo jam triginta annos nato & matrimonio tradito, suæque conjugii apparuit, una manu ceream tenens accensam candelam, & altera precum libellum; iussitque, ut quantocumque æs alienum, quo gravabatur, restituerent, & pro se pedites ad S. Helenæ ecclesiam pergerent: quòd & devotè præstituerunt. Quinque autem leucis distat prædictum oppidum Vraux à cœnobio Altiwillarenfi.

171 Sed mirum, quòd anno MDCLXVII accidit in urbe Sparnaco, ab Altiwillarenfi cœnobio distantat unâ leucâ distante. Adventus tempore seu mense Decembri Claudia Collange mente sanissima (secundum quòd etiam plures Sparnaci cives testati sunt) lecto decumbens sensit nescio quid frigidum sibi adhærere. Quòd cum secundò & tertio sibi accidisset; ejus herus (Erat enim famula) iussit, ut intra suum ipsiusmet cubiculum decumberet: cui etiam morem gerenti, & intra heri

EX IM-
PRESSIS.

exempla
proferuntur.

E

Mortui apparent,

F

ac suos de
peregrinatione Altiwillarenfi monent

EX IM-
PRESSIS.

heri cubiculum decumbenti idem omnino evenit. Hanc hac de re magis atque magis perterritam famulam juxta conjugem suam in eodem lecto jussit herus decumbere; sed mirum non modò etiam illud frigidum sibi sensit adjungi; verum vestes sequenti luce in media area sub frigido aëre (Etsi pessulo obferatum fuisset cubiculum) deprehendit, Deo, ut mihi videtur, nefas illud arguente, non licere famulæ in eodem cum hero lecto decumbere, etsi media esset conjux.

pro animæ
suæ reme-
dio.

172 Igitur magis atque magis perterrita prædicta famula adit confessarium ex Minorum Ordine, qui ei suavit, ut, præmissa confessione, sacro pabulo refecta exspectaret, quid id sibi vellet. Cumque post communionem gratias Deo ageret, vidit prope se sedentem avunculam nomine Margaretam Soulliers, media ipsa luce, quæ non à mense fuerat defuncta, cuique multis annis servierat, & præcipuè in ultimo, quo languens diutius laboraverat, morbo. Cumque vix sui esset compos, imperterritam defuncta jussit esse neptem; sed implere votum, quo se & eam obstringi sciret, beatamque adiret Helenam, & sibi toto itinere adfuturam. Quod & factum est. Nam prædicta Clàudia Collange quotidie Sparnaco ad Altvillarum cœnobii ecclesiam veniens voti implendi causâ & novennæ, tribus primis diebus non modò sentiebat sibi inniti avunculam, ut assolebat morbo laborans, sed & etiam videbat. Tandem ipso Domini natali die in ecclesia videntem se ultimò ei præbuit; de his omnibus gratias egit, seque, ex obscuro loco educam, brevi optata luce & beatitudine fruituram dixit

A N N O T A T I O:

a *In Gallico est Fere Champenoise. Bandrandus Urbecula, inquit, est Gallia, in Campania provincia, media inter Sequanam fluvium ad meridiem, & Matronam ad Septemtrionem, octo Leucis à Catalauno in meridiem.*

CLASSIS NONA

Alia quadam mira apud Altvillareses anno MDCLXVII, Litania cum antiphonis & orationibus in Sanctæ honorem condita.

Varia puella

In manibus habeo libellum typis editum hoc titulo, qui ex Gallico ita sonat Latine: Relatio fidelis rei gestæ in ecclesia abbatiæ Altvillaresis circa puellas opificii regii Remensis; quæ non sine miraculo sunt sanatæ per deprecationem S. Helenæ anno MDCLXVII. Facti historiam sic interpretor Latine. Rex, in bonum regni, varia opificia stabiliverat in Gallia, ut ibidem haberetur, quidquid poterat desiderari vel quæri alibi. Unum inter alia constituerat in urbe Remensi ad exercendam Phrygionum artem (*In Gallico est, pour travailler à la broderie*) subtilis texti linei, opere Gallico (*vulgo du point de France*) rem dirigente D. Mignot, qui Parisiis fuerat accersitus, ut operum præfecturam ac domus istius gubernationem exerceret. Sed dæmon & affectu ejus bonum publicum, ac bonam disciplinam civitatis istius, in qua magnus puellarum nume-

rus omnis conditionis honorificè alebatur, & Christiano modo educabatur, invidentes, malum non vulgare ibidem excitarunt. Plurimæ puellæ istius domus modo horribili fuerunt afflictæ; & convulsionibus quidem tam violentis sæpè interdiu, ut tres personæ admodum fortes multum laborarent, ut unicam tenerent læsionis præveniendæ gratiâ.

174 Brachia & tibiæ subinde illis omnino erant contorta, idque tantà cum violentia; ut, qualicumque etiam adhibito conatu, fieri nequàm posset, ut in statum naturalem reducerentur. Uberrimè etiam non rarò sudabant præ malis sui violentia; & docuit experientia, dum acubus pungerentur, aut earum brachia virgis cæderentur admodum asperè, nullum in ipsis fuisse sensum hoc in statu degentibus; quin immò non vidisse oculis etiam apertis; quandoquidem; tactâ eorumdem pupillâ, illos non clauderent. In principio creditum, esse morbum istum naturalem, malumque esse posse sexui femineo familiare. Omissum nihil, quod sanationi earum judicabatur necessarium. Plurimæ medicorum famosissimorum consultationes habitæ; qui dum viderunt, post sua remedia etiam singularia maximè, malum esse pertinax, & magis ingravescerè, coacti fuere fateri, non extendi suam artem eò usque, ut remedia præscriberent malo tam inusitato.

175 In defectu humanorum remedium, quæ fuerunt adhibita nullo operæ pretio, decretum est inopes illas afflictas deducere Altvillare, quatuor ab urbe Remensi leucas distans, ad implorandam Dei opem per deprecationem S. Helenæ, matris Constantini, cujus sacra ipsa ibidem quiescunt. Primum igitur quatuor eò sunt perductæ ad finem mensis Julii ejusdem anni MDCLXVII; ubi aliquot post suum adventum diebus, cœperunt per os ejicere magnam rerum horribilium copiam, videlicet glomos capillorum, & plumarum aciculis tractarum, lapides, frusta vitrea, quæ nonnumquam sanguine erant omnino plena; clavos, anfas ferreas, calcem, carbonem, fasciculos stramineos involutos morè jubæ equorum, curatorem per lemures*; qui nullius hominis manu poterant esse compacti, & alia hujusmodi; idque coram innumerabili hominum multitudine omnis ætatis, statûs omnis, omnisque conditionis, virorum ac mulierum, ecclesiasticorum, secularium ac Régularium, è quibus venere dedita operâ plurimè hæc mirabilia visuri. Nomina istarum quatuor puellarum erant: Joanna, dicta Phillistina, annum ætatis agens circiter vigesimum sextum, filia monillium, vasorumve pretiosorum mercatoris, vel gemmarii, Constantinopolitana, quæ ex Turcica ac Mahometana secta Christianæ fidei nomen dederat, ad illam deducta à Religiosis Mathurinis a, & sacro abluta baptismo Divione b coram D. Marchione de Trichasteau, ac D. Marchionissa de Tauanne susceptoribus. Admota fuerat opificio ab illustrissimo domino episcopo Catalaunensi in Campania, cujus incensum studium satis manifestat cura, quam habet, opem ferendi personis istis recenter conversis. Secundæ nomen erat Maria Dubois, annorum octo supra viginti, nata Sedani c, diocesis Remensis, quæ è secta Huguenotorum d religioni Catholicæ adscripta est, suamque hæresim ejuravit in ecclesia abbatiæ Altvillaresis. Tertia erat Nicolaa Oudart, è parœcia S. Petri in urbe Remensi. Quarta vocabatur Dionysia Guimbert, annorum tredecim, è parœcia S. Hilarii in eadem urbe Remensi.

Remis simul
habitantes

E

horrendis
cacodemonis
artibus
ac prestigis* In Gallico
est par des
follets, i. e.
per fatulos,

F

a

b

c

d

A 176 Die sexta mensis Augusti sequentis, anni ejusdem MDCLXVII, puellæ aliæ sex ejusdem Opificii seu contubernii, malo prorsus simili afflictæ, etiam conductæ sunt Altivillare, concepta spe fore, ut S. Helena non minus hisce fa-
e veret, quàm quatuor præcedentibus, quæ jam tum cœperant sentire efficacitatem patrocini ejus, plurimis fordibus per os ejectis. Quatuor è sex illis ultimis erant Parisienses; Carola Ragot, annorum duodeviginti, è parœcia S. Joannis, de Greve dicta vulgo, in Greve e. Secunda Francisca Champagne, annos nata quatuordecim; è parœcia S. Bartholomæi, in Insula palatii f. Tertia Henrica Caré, ætatis sexdecim annorum, è suburbio S. Germani, ac è parœcia S. Sulpitii. Quarta Margareta Carette, annorum undecim, è suburbio ac parœcia iisdem. Hæc, quæ erat omnium natu minna & corpore, ejecit frustum ferri valde crassum, & aciculam per fauces, quæ pellem foravit. Duæ aliæ erant Maria Savard, filia pharmacopolæ Farenfis in Tardeniaco g; ac Maria François, filia opificis calcarium, qui habitabat Catalauni in Campania, parœciâ Deiparæ in platea Vitulina.

B 177 Ultimæ hæc sex vix ad territorium Altivillarense pervenerant, quin equi se distraxerint à carro, quo illæ vehebantur, rupto suo apparatu; carrus incedebat solus per tres vel quatuor gyros rotarum (prout retulit auriga, ac duæ aliæ personæ, quæ comitabantur) nullo hominum aut equorum juvante; tamen id accideret in loco, ubi erat opus viribus majoribus, ad ascensum. Miseræ autem illæ statim passæ sunt animi deliquium, omnesque sunt testatæ, se inter deliquium suum vidisse carrum circumdatum horrendis spectris, veluti dæmonibus, omni conatu obnixis impedire, ne iter promoveret; vidisse item se dominam venerabilem; colore albo vestitam, coronam auream in capite gestantem, vultu inflammatam, quæ eis resisteret.

C 178 Dum intrarent ecclesiam, acceptâ aquâ benedictâ, omnes inciderunt in suas convulsiones, & ex ore, naso, & auribus magnam copiam rerum emisere hujusmodi, quas aliæ ejece-
remedium
inveniunt rant. Quamdiu autem habitaverunt Altivillari, quotidie assistentes Officiis sacris, more consueto ægrotorum, qui novemdiabibus pietatis exercitationibus operam dant: quemadmodum aliæ, sic etiam hæc sæpius per diem inciderunt in suas convulsiones; sæpe ad decem usque vices; & convulsio una durabât aliquando mediâ horâ, vel tribus horæ quadrantibus; nonnumquam medio dumtaxat horæ quadrante, & interdum etiam non tam diu. Erat visu deplorandus istarum inopum status. Quando eiciebant veneficia, videbantur illa eructare è fundo stomachi; id quod non fiebat sine mirificis conatibus: unde tanta postmodum illis suboriebatur corporis imbecillitas, ut consistere non valerent. Denique dum continuarent pietatis actiones cum fervore ac plena in Deum, ac crucis potentiam fiduciâ, cujus efficacitas illis erat applicanda per patrocini S. Helenæ, integram obtinere valetudinem à miseris suis liberatæ, neque sunt relapsæ in suas convulsiones à die quartodecimo Septembris, Exaltationi S. Crucis sacra, ad gloriam Jesu Christi crucifixi, triumphatoris mortis & inferni, qui mirabilis est in Sanctis suis: cui sit honor & laudatio in secula seculorum. Amen.

179 Hæc ibi. Sed antequam hinc abeamus, notanda omnino sunt, quæ D. Rupertus Reginaldus manu sua Latine scripsit in hæc mirabilia Augusti Tomus III.

lia: Præter decem has, inquit, puellas, de quibus actum est, aliæ etiam tres ejusdem domus aut contubernii, simili laborantes maleficio, ad Altivillarense cœnobii ecclesiam etiam adductæ sunt. Ex illis tribus duæ sorores erant Maria Brunet & Magdalena de Antenaco, vulgo Antenay, diœcesis Sueffionensis, quæ etiam post suas Deo & beatæ Helenæ preces intra dies novem perfectæ sanitati sunt restitutæ; verum nihil evomuerunt. Horum omnium sum testis, sicut & aliarum vomituum, & mecum plus quam duo hominum millia: nam hæc puellæ maleficiatæ ab Augusti v, ad Septembris XIII anni MDCLXVII, febre quotidie, & in die pluries aliquid evomuerunt. ad quas invifendas tum ex curiositate tum ex devotione undequaque accurrebant è vicinis regionibus omnis generis personæ.

180 Reverendissimus & illustrissimus Catalaunensis episcopus; ob singularem pietatem & doctrinam toti Galliæ notus, mihi scripsit, dum hæc fierent, mandavitque ut sibi rescriberem & renuntiarem qualiter hæc gesta fuerint; quod & feci fideliter. Verum diu hæsi anxius, num narrationem hanc ad vos transmitterem, vel etiam supprimerem, licet prælo datam, quod acceperim, ex illis puellis duas in pristinum infirmitatis statum reincidentisse, seu eadem pati symptomata, aut eodem modo convelli seu agitari, quò antè. Licet enim hos vomitus prodigia reputem non posteritati silenda; id tamen miraculis adscribere non aulam; ni perfecta sequatur & absoluta sanitas, qualis in aliis secuta est puellis. Hæc sunt, quæ laudatus D. Reginaldus notat post libellum Gallicum, quem paullo ante latinitate donavi. Verum an tres illæ puellæ per miraculum sint sanatae, an potius per beneficium, quia dumtaxat sint sanatae ad tempus, non est opus pluribus disputare. Valeant hic & sufficiant dicta Reginaldi, quibus candorem & sinceritatem suam religiose comprobavit. Narrationi superiori liceat mihi assuere aliquid pii.

181 Coronidis itaque loco subnecto, post dictum libellum typis editum, in quo historia narratur decem puellarum Opificii regii Remensis, haberi litanias in laudem S. Helena concinnatas & idiomate Latino impressas, nec non ad Sanctæ gloriæ; ejusque patrocini implorantium pietatem prorsus accommodatas. Fuverit inde excerpere elogium, quæ illi dantur, & sunt illa: S. Helena imperatrix Christianissima, imperatrix potentissima, imperatrix sanctissima; imperatorum mater & sponsa, imperiorum gloria, principum insigne speculum, inter honores humillima, semper ad Deum elevata, à Dei gratia præventa, à Spiritu sancto ducta, crucis Christi amantissima, contemplationi deditissima, in oratione ferventissima, gloriæ Dei zelantissima, amoris divini fornax ardens, vitæ spiritualis magistra, contemplativorum speculum, idolorum ruina, Catholicæ fidei propagatrix, hæresum expugnatrix, illustris Calvariæ incola, devota sanctorum locorum peregrina, templorum fundatrix munifica, ecclesiasticæ pacis & libertatis restauratrix, inventrix sanctæ Crucis; gloriæ Crucis exaltatrix, Crucifixi sponsa carissima, ardenti in Christum amore flagrans, jejuniis & orationi deditissima, Christianorum auxilium, pauperum levamen, viduarum tutela, pupillarum mater, afflictorum refugium, xenodochiorum fundatrix, dæmonum terror, maleficiorum malleus, ægrotantium omnium salus, prodigiorum operatrix, Galliæ thesaurus & tutela.

EX IMPRESSIS.

Sanctæque honorificum:

E

cujus elogium à litaniis impressis.

F

EX IMPRESSIS. una cum antiphonis ac orationibus exhibentur.

182 ANTIPHONA: Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. V. Regnum mundi, & omnem ornatum seculi contempsi. R. Propter amorem Domini mei Jesu Christi. Oremus: Deus, qui beatam Helenam imperatricem in salutiferæ Crucis reperiendæ desiderio virtute constantiæ roborasti, & per eisdem inventionem Ecclesiæ tuæ fines mirabiliter dilatasti, ex ejus imitatione infunde cordibus nostris tuæ Crucis affectum, ut te in omnibus & super omnia diligentes, promissa crucem ferentibus præmia consequamur. Qui vivis & regnas cum Deo Patre &c. Et mox subjungitur. Alia hæc oratio pro infirmis: Deus, qui per beatam Helenam, imperatricem Christianissimam, lignum Crucis detegere dignatus es; præsta quæsumus, ut ab omnibus, qui nos premunt, dæmonum incursum eripi, & à cunctis mentis & corporis infirmitatibus liberari, ipsa pro nobis intercedente, Crucis tuæ potentiâ valeamus. Qui vivis &c. Hisce pietatis erga Sanctam exercitationibus dicti libelli occasione datis, ad alia Altiwillarensia prodigia redeamus.

A N N O T A T A.

a Instituti sunt pro redemptione captivorum; de quibus Cangius in Glossario Latino hac observat: Asinorum Ordo, ita dictus Ordo S. Trinitatis, seu Mathurinorum, quod, cum iter agerent, asinis tantum vehi iis liceret, non equis, ut habet Albericus, & ex eo Magnum Chronicon Belgicum anno mxcix. Vetus Chronicon tomo 2 Spicilegii. Anno Domini mxcviii Pontificatus Innocentii PP. III anno 1 cœpit & institutus est Ordo S. Trinitatis, quem solebant appellare Ordinem Asinorum, eo quod asinos equitabant, non equos. Eorundem regula, quæ habetur lib. 1 Epist. Innocentii III pag. 306 edit. Venetæ. Equos non ascendant, nec etiam habeant, sed asinos tantum liceat ascendere datos, vel accommodatos, vel de propriis nutrituris susceptos. Sed id immutatum in regula iis tradita à Clemente PP. an. mclxvii cap. 2, ubi hæc habentur: Liceat Fratribus equos ascendere, & equitaturas tales habere, quales poterint, & sibi viderint expedire, dum nimis notabiles non existant. Computum Hospitii regis anno mcccxxx Les Freres des Asnes de Fontaineblaut, où Madame fut epousée. Hac Cangius tomo 1 Glossarii citati col. 761.

b Urbs est Gallia notissima in Burgundia ducatu.

c Sedanum, (Sedan) urbs Galliæ in Campania provincia ad Mosam fluvium. Hac & plura Baudrandus.

d Huguenotorum nomen datum est in Gallia iis, qui Calviniana labe erant infecti. Etymologia hujus nominis varia sunt, interque auctores de illis non convenit; quas refert Dictionarium Gallico Latinum anno 1704 Trevoltii impressum.

e Est locus Lutetia Parisiorum, ad ripam Sequanae fluvii, estque publicus, in quo nocentes plectuntur.

f In Gallico dicitur en l'Isle du palais. In Dictionario mox assignato notatur, vocem ille etiam dici in urbibus de tractu circumdato plateis quatuor, vel de domo, quæ alteri non adhaeret.

g Gallicè de Fer en Tardenois: estque oppidum Galliæ in Campania, cum castro lepido, teste Baudrando, in Tardeniaco tractu, medium

tere inter Meldas ad occasum, & Remos ad orientem.

CLASSIS DECIMA

Continuatio miraculorum ab anno MDCLXVI usque ad MDCLXVIII.

D. Rupertus Reginaldus, sapissime juxta ac meritissime jam à nobis supra laudatus, & Epilepticus, ac membrorum impotes monasterio Altiwillarensi mense Februario anni 1669 scribebat huc sequentia: Eminentissimus Cardinalis archiepiscopus noster Remensis, aut ejus generalis vicarius, qui de B. Helenæ miraculorum instruenda renuntiatione nobis fecerat facultatem, sibi à nobis præsentata instrumenta examinavit, & miracula, quæ mitto, publici juris fieri permisit. Instrumentum vero, cui epistolium, è quo hæc verba accepi, erat insertum, sic habet, & à D. Reginaldo scriptum est: Continuatio miraculorum: Anno MDCLXVI Servatius Vallidire, de quodam pago diocesis Remensis, qui dicitur Cormoyeux, & unâ leucâ ab Altiwillari cœnobio distat, epileptico correptus affectu, seu comitali laborans morbo, ter novem dies ad prædictum se contulit cœnobium ex quadam erga B. Helenam fiducia, supplicaturus: & ex hinc nihil sensit incommodi.

Anno MDCLXVII Joannes Mulet Fimis oriundus, Remensis diocesis urbe, membrorum omnino impos; cum à medicis adhibita remedia nihil profuissent, ad B. Helenam rhedâ vectus, peregrinus advenit, & ex tunc sanus effectus est, ut fidem faciunt instrumenta ab eisdem urbis iudicibus confecta & subsignata.

184 Eodem anno Petrus Delrois, de pago sancti Saturnini diocesis Trecentis, ab annis trisaginta etiam membrorum impos ad B. Helenam rhedâ deportatus est, ubi per novem dies & amplius precibus vacavit: & decimo quinto à reditu in patriam die, sanus & incolumis effectus est, ut patet ex instrumento ad hoc confecto, ejus rei fidem faciente, & à testibus fide dignis subsignato, plerisque tum Altiwillarensis oppidi tum S. Saturnini incolis. Ad marginem de hoc Petro Delrois affirmat D. Reginaldus: Membrorum impotem hunc vidi, & postmodum sanatum, quod satis demerari non potui.

Exstat in nostro apographo aliud factum, hæc titulo prænotatum: Memoria digna narratio, manu D. Reginaldi descripta; quæ sic sonat:

185 Anno domini MDCLXVIII, mense Maio, Miramirum certè accidit in quadam diocesis Laudunensis urbe, quæ vulgo dicitur Vervin; in hospicio cujus pensilis tabula est sancti Martini: horrendus non modò audiebatur strepitus & fragor; verum omnis hujus domus supellex pessum videbatur ruere. Videbantur media ipsa luce immitti & injici lapides aliquando prægrandes, fulcra focaria, quadræ, candelabra, disci; à quo tamen isthæc mittebantur, non apparebat; quibus omnibus hujus ædis incolæ terrebantur non mediocriter, qui & aliquando contundebantur verberibus, ex quibus præcipuè hera tam graviter fuit in capite percussa, ut ejus effractæ calvariæ testam chirurgicâ terebellâ magno vitæ periculo necesse fuit eximere.

186 Quid facerent domestici in hac tanta calamitate, procul dubio illic morantibus veneficis

&c

A & fagis, & domum hanc infestantibus? Quod in dubium non revocavit herus, id à veneficis & maleficis præstari, & non à dæmonibus, quos fatulos appellant, dum advertit in speculo reflexum aliquem, quamvis inibi esset nullus; dum vidit cum aliis domesticis & familiaribus lagenas quasi in aëre suspensas in subterraneam vini cellam descendere se folis, & post aliquod temporis spatium fursum illinc ascendere; dumprehendit paratos hesternæ luce cibos, sequenti absumptos, relictis analectis seu eorum quisquiliis, imò, pace vestra dixerim (horret animus referre) humana excrementa; dum animadvertit insuper ablatam supellestem, vestes & aliud quid simile, quamvis clausa esset arca vestiaria: & in his omnibus pessulo & serâ clausum & obferatum esset cubiculum, nec ulli patere videretur aditus.

187 Hujus igitur urbis parochus & viciniae decanus dominus Bourgeois, vir litteraturæ non mediocris, de his reverendissimum & illustrissimum monuit Laudunensem episcopum; qui iussit preces fieri & domum benedici. Interim illic Religiosi viri & Capucini præsertim rogantur pernoctare & orationi incumbere, fragor nihilominus auditur & strepitus. Reverendissimus prædictus episcopus illic permittit fieri Sacrum super altare, quod vocant portatile, in cubiculo decenter ornato, & ad hoc præparato. Hinc post dies quinque nihil omnino auditum fuit, ita ut tranquillâ putarentur omnia. Verùm post dies quinque iterum turbata domus, iterum supellex pessum ruit; nec mali minus aut sentitur aut auditur fragoris; tandem hujus loci incolis consultum est, ut fustibus & armis instruerentur; quibus vim vi repellerent, & imperterriti quaquaversum percuterent.

188 Interim accinctis ac ferire paratis visendum se præbet animal quoddam (si quod fuit) quamvis clausum esset cubiculum, fess non absumptum aut potius serpenti; inter utrumque (si ita loqui fas est) medium genus, etsi maxime inter se diversa sint ista animalia; nam sine auribus, cauda & pedibus, quasi serpens; verùm felinæ pellis totum visebatur. Impavidi igitur aggrediuntur, insequuntur fugiens, districto ente percutiunt; sed percussum non stetit. E contra verò ensis retunditur acies, tandemque per stillicidium seu aquæ ductum se subducit & fugit infausta bellua, mirantibus omnibus, per tantillum foramen potuisse se subducere, sicque evadere.

189 Sed & ob id nihil magis quietis domi habitum est, imò & minus; ita ut domum deferere jam essent parati hujus incolæ. Cùm ex beatæ Helenæ miraculorum famâ, quæ se per totam extendit viciniam, hera ad Altumvillare supplicatura peregrinationem meditatatur, quamvis viginti leucis & amplius hinc distet: Vovet insuper & aggreditur confidens, si forte maleficorum malitia aut immanitate id fieret, ipsos per crucis virtutem & beatæ Helenæ intercessionem esse coercendos. Ipso die, quo iter aggressa est hera, omnia furto ablata restituta sunt, vestes & alia supellex in vestiaria arca inventa: filet strepitus per dies undecim; salva igitur & sanâ putantur omnia. Verùm post dies undecim iterum fragor, quamvis à percussione abstineretur: nec destitit, donec & ipse herus, cujus nomen est Nicolaus Desmiots, peregrinationem etiam ad beatam Helenam vovit, & pedes executus est circa finem mensis Octobris ejusdem anni MDCLXVIII: ex tunc enim huic domui molestiæ nihil illatum est. De voce fatulos num. 186 observa, eam num. 175 à me Augusti Tomus III.

redditam Latine lemures. Consulti potest Dictionarium Gallico-Latinum Trevoltianum, anno 1704 editum, in voce Follet.

190 Mira hinc historia subnecto alium singularem magna nostra Thaumaturga favorem, qui à me extractus est è litteris laudati amplissimi domini Bourgeois, parochi & decani in Vervin, die XVII Octobris anno 1668 datis ad D. Reginaldum, ut ex dicendis patet. In his decanus ille narrat, feminam quamdam honestam, parochianam suam, dicto die XVII istius mensis discessisse, ut se in Altiwillarense ecclesia sicut per iteratam peregrinationem, Deoque reddat gratias, quod per suam misericordiam sustulerit vexationem, quâ crudelissimus & infestissimus quidam spiritus ipsam, ejusque maritum ac domesticos cruciaret diu nocturne à mensibus sex. Preces, exorcismos, Sacrificium Missæ, aliaque bona opera dicit fuisse adhibita. Mentionem etiam prædictæ epistole scriptor facit paternarum curarum, quas de hac re suscipere voluit dominus, ait, nosster reverendissimus ac illustrissimus episcopus per duos Canonicos, quos nominat, ecclesia cathedralis Laudunensis, nec non per R. P. Guardianum Capucinorum dicti loci. Sed subjungit Bourgeois, non voluisse Deum, ut afflictio illa cessaret, nisi die Veneris, quæ erat quinta hujus, ait, labentis mensis; idque horâ undecimâ vespertinâ. Rei gesta adjuncta ipsi expositum iri significat à dicta parochiana vel à marito ejus.

191 Ad elucidationem hujus narrationis & per S. Helenam ob-
epistola, subseruiunt ea; quæ D. Rupertus Reginaldus in epistolio supra citato scripsit hisce verbis: Accidit etiam non vulgare aliquid in urbe diocesis Laudunensis, quæ vulgo dicitur Vervin; cujus narrationem ad vos mittere non abs re duxi: quod ut melius percipiatis, mitto etiam epistolam, quam mihi scripsit hujus loci parochus, quod magis de veritate constet. Et mox subdit ista idem D. Reginaldus: Deprehendi insuper ab uno anno, duos aut tres fuisse liberos à maleficio, quo uti conjuge prohibebantur. Hactenus de miraculis apud Altiwillarense factis usque annum 1668.

CLASSIS UNDECIMA.

Mirabilia diu interrupta vel non annotata; sed anno MDCCXXI iterum inchoata vel litteris consignata; & anno MDCCXXII continuata.

Prodigiis magna Thaumaturga Altiwillarense Novissima ad annum Christi 1668 perductis, inquirendum ibidem censui; an & qualia ab isto termino deinceps mirabilia accidissent; quorum hic ratio haberi posset. Litteras itaque meas super hac re Reverendus Pater Rector collegii Societatis Jesu Remensis Ludovicus de Lagnille, provincia Campanie apud nostros secundum præses emeritus &c., nec non Historia Alsatia anno 1727 vulgata Reip. litterarum notissimus, mitti curavit ad R. P. Dominum Priorem asceterii Altiwillarense, & quod hinc in rem meam acceperat, responsum mecum communicavit, recentioribus quibusdam mirabilibus, Sanctæ patrocinio obtentis, adjunctum. Etiamsi autem ea valde pauca sint, grata tamen

EX MSS.

Alia quædam gratia

E

F

viris modis

infestata

& tandem per S. Helenam sospitata.

EX MSS. tamen mihi acciderunt propter officiosam Alti-
villarensem diligentiam, & promptam, si plu-
ra nancisci potuissent, ea communicandi volun-
tatem; sicut patet è litteris R. P. Domni Romu-
aldi Leupot, die ix Augusti hujus labentis anni
1736, quo hæc scribo, ad laudatum R. P. Laguil-
lium datis, & ab hoc ad me transmissis. Quo-
niam verò ille non pauca continent, qua hæc fa-
ciunt, sequentia inde excerpo ac è Gallico La-
tinè reddo.

193 Significat itaque, duas se litteras nuper-
rimè accepisse à suo P. Priore, quem negotia
domus Parisios evocarant; & in prioribus qui-
dem hunc sibi illud negotii dedisse, ut inquireret
documenta de miraculis; qua in eadem domo re-
periri possent, per intercessionem S. Helenæ pa-
tratis. In posterioribus verò eandem rem sibi ab
eo commendari affirmat, ac ad se mitti meas lit-
teras, quibus petieram nova in presenti argumen-
to documenta, incipiendo ab anno 1668, in quo
D. Rupertus Reginaldus desierat, numquam sa-
tis laudandus ob indefessum laborem, quo facta
ad illud usque tempus miracula huc misit, ut
Operi nostro inferi deinde possent. Ab illa igitur
epocha novam collectionem inchoaturus Leupotus,
curiam admodum eorumdem esse supellectilem in-
dicat in memoratis litteris, sive quia instrumen-
ta super eisdem formata intercederint; sive quia
neglectum sit, suo illa tempore consignare: ratio-
nem verò, cur ita cogitet, in eo positam esse ad-
jungit, quod illa quinque vel sex mirabilia, qua
in promptu habentur, & quorum excerpta dicit
se missurum ad præfatum reverendum patrem Re-
ctorem, sunt testimonia sanationum, qua acci-
derunt per duos dimtaxat annos, & quidem pro-
ximè consequentes.

194 Atque hoc sanè fieri posse admittit qui-
dem; sed, an verosimile, inquit, nihil vel ante
vel post duos istos annos evenisse, honamque
Sanctam, cui fama publica tot attribuit mirabi-
lia, edidisse nullum abhinc anno 1668, usque
ad annum 1721, & ab anno 1722 ad hoc usque
tempus? Et mox super magno illo interstitio,
quo nullum invenitur miraculum, ratiocinari
pergens Dominus Romualdus; Ad me quod atti-
net, novi, ait, tempore annorum quinquaginta
& amplius, quo in aliis domibus habitavi, au-
ditum à me magnum Religiosorum numerum,
cum narrarent multas res extraordinarias, qua-
rum se fuisse dicebant testes, quando Alti-
villari commorarentur. Res itaque sic evenit, vel quia
nihil scriptum, vel quia, si quid scriptum, in-
tercedit. Ad hæc, mutationes, inquit, nostræ
satis frequentes partim sunt fortasse in causa,
quod res ita accidant. Quidquid sit, si novam
adhibendo investigationem, alia inveniantur do-
cumenta, in voluptatis ac debiti officii loco habi-
tum iri scribit, ea per prædictum P. Rectorem
nobiscum communicare.

195 Paucula interim, qua die xvi Augusti
anni 1736 supra dicti ad me misit Remis idem
reverendus Pater Rector, documenta, sunt ex-
tracta è testificationibus, & actis rerum gestarum
per scriptis (Gallicè procès verbeaux) quorum
hæc est narrationis series, è Gallico idiomate sic
sonans Latine: Instrumentum primum, est pro-
cessus verbalis, ut vocant, de sanatione cujus-
dam, cui nomen Margaritæ Brasseur, uxoris
Joannis Courtant vinitoris habitantis Quintiaci in
Bria, diocesis Meldensis. Quæ Margarita, dum
lapsa esset in dementiam, tantos in ea concitan-
tem agitationum excessus, ut homines quatuor

vix illam possent cohibere, Alti-
villare deducta est, ubi perfectam recuperavit sanitatem die xxii
Julii mdcxxxi.

Secundum, est processus verbalis de sanatione
Mariæ Renauld, filia Joannis Renauld, habi-
tantis in loco Baalon prope Maceriam. Filia hæc,
quæ à longo tempore erat malè affecta, & con-
tinuis doloribus afflicta, quibus solatii nihil re-
media omnia attulerant, Alti-
villare deducta salu-
tem obtinuit die v Novembris mdcxxxi, post per-
actam novenam ante reliquias S. Helenæ.

196 Tertium, est processus verbalis de sana-
tione Joannis Perot, habitantis loci Ville au Bois,
diocesis Laudunensis: qui à dæmone obsessus,
sicut testatur ejusdem loci parochus, qui eum in
hoc statu se dicit vidisse unà cum personis plus
quàm quingentis per tres hebdomadas integras,
clamores & ululatus horribiles emittentem. di-
ctus Perotus postquam Alti-
villare esset ductus, ut
S. Helenam ibidem invocaret, liberatum se sen-
sit die xi Februarii mdcxxxi; & rediit sospitatus
ab aliis suis malis, præterquam quod rigor qui-
dam in brachiis ejus remanserit, qui ipsi impedi-
mento erat, quo minùs suum opificium tornato-
ris exerceret.

Quartum, est testificatio, die xiv Maii mdcxxxi
signata, Simonis la Joye, qui fidem facit, ve-
nisse se Alti-
villare simul cum Joanna la Joye filia
sua, ad agendas Deo gratias de sanatione dictæ
filia suæ, quæ à longo jam tempore correpta fue-
rat tristi quodam incommodo; & ab eodem sana-
ta per intercessionem S. Helenæ, ad cuius meri-
ta confugerant tam ipse quam filia ejus prædicta.

197 Quintum, est processus verbalis de sana-
tione Joannis Richarmet, filii Balthazaris Richar-
met mercatoris habitantis Rupe regia. Juvenis il-
le gravissimo admodum laborabat morbo, quem
medici vocabant soporosum; quique eum con-
jiciebat in statum quemdam lethargici stuporis hu-
jusmodi, ut sæpè crederetur mortuus. Ipsi-
us mater conduxit eum Alti-
villare; ad sanctæ Helenæ
merita perfugium habuit, & filius ejus perfectæ
valetudini redditum se sensit die xi Julii mdcxxxi.
Præfectus regius Ruperegien-
sis, & decanus pa-
rochus dicti oppidi, processum verbalem signa-
runt.

Sextum, processus etiam verbalis est, à judi-
ce & à parocho ejusdem oppidi Ruperegien-
sis signatus, in quo testimonium perhibetur, puerum
quemdam juvenem, nomine Charmet (qui in
miserando erat statu, ac medicis profus inco-
gnito, emittens continuos atque horribiles cla-
mores) anno mdcxxxi perductum ad abbatiam
Alti-
villarensem, ut ibidem invocaret S. Helenam,
iade rediisse omnino sospitem & incolumem. Est
autem Rupe regia (vulgo Rocroy) oppidum mu-
nitum Gallie in Campania provincia, & in Re-
telensi tractu, juxta Arduennam sylvam in li-
mite Hannonie, victoriâ Gallorum ab Hispanis
relata anno 1643 memorabilis. Suprà vero, ubi
fit mentio Quintiaci, rectè additur in Bria, ad
aliorum synonymorum in Gallia existentium loco-
rum distinctionem. Consuli potest Hadrianus Va-
lesius in Notitia Galliarum in voce Quintiacum.

A

APPENDIX

*Ad miracula Altiwillarensia ;
caelestes favores in territorio
Luxemburgensi Sanctæ pa-
trocinio obtenti.*

Mulieri

R Etuli superius in Gloria Sanctæ posthuma §
5 miracula varia, qua in solenni S. Helenæ translatione seculo XI peracta, contigerunt ; sed duo alia, qua post illam facta sunt, ibidem num. 51 assignavi quidem ; sed de eisdem postea dictum iri indicavi. Ne itaque quispiam illa desideret, & ne datam ego fidem fallam, tibi, lector, rem gestam pluribus hic enarro : Evoluta spatium quatuor mensium post translationem inclytæ imperatricis Helenæ, mulier cæca nomine Dia, de pago Porcinenfi orta, venit Altiwillare. Hæc requisita, qualiter & quamdiu contigisset eam lumine destitui, respondit : Dimidium anni cursum jam abactum recolo, ex quo tantæ noctis notam incurri. Dum enim febricitans post nimios ardores vix tandem fessa sopori membra laxassem, visa est mihi in somnis . . . viri species, cui horrida fuligine squallebat facies, & vestis deterrima ferrea caligabat rubigine. Talis, inquam [dum] multo sermone molestus me secum vellet abducere, signo crucis, quo me muniebam, territus, in vacuum aëris evanuit ut fumus. Ego horrendæ visionis formidine mentem concussa, ex eo tempore hebetem oculorum aciem duxi, & jocundi ætheris memor, omnem mihi diem . . . usque nunc ingemui. Hæc itaque mulier ingressa erat xenodochium ecclesiæ quartâ hebdomadâ quadragesimalis jejunii, sextâ feriâ ante Dominicam, quâ passio Domini solet recoli : cumque ibidem nocte infecuta soporaretur, vidit in somnis à Fratibus ciborum reliquias sibi inferri, eisque quasi pro benedictione se abundè refici.

cæca,

C

199 Postquam verò dies craftina illuxit, rogatura pro salutis suæ obtentu, ad ecclesiam processit. Deinde cum fusa oratione resedisset, & pio cordis susurro ad Dominum devotius suspiraret, videt sibi assistere virum reverendæ canitiei, jocundi vultus, salva gravitate, & togatum candidissimæ byssi vitreo amictu. Is cum requisisset, cuius rei gratiâ advenisset, vel quid tantopere peteret ; illa respondit : Quia, Domine, nativa rerum visione diu careo, pietati beatissimæ Helenæ veni suggerere, ut ejus patrocinio Dei omnipotentia caligosos orbes solari illustret jubare. At ille digitis utrumque oculum contrectans, dimota omni caligine, diem amissum induxit videre. O quam stupenda & jocunda dies, & à nullo satis dignè explicanda. Quis enim tam puri intellectus ditescit thesauro, & inde quærentibus rationem reddat, cur Deus angelo satanæ permiserit, ut hanc colaphizaret, & quando sibi placuit, iterum per angelum suæ gratiæ, illi curam misericordiæ suæ adhiberet. Certè nullus tanti sensus peritiâ callet, ni penitus deficiat in consideratione judiciorum Dei Quia ergo humana mens ignorantia tenebris adeo obtunditur, ut tantæ puritatis liquidum nequeat intueri dignâ reverentiâ, ita admiremur divinæ dispositionis ordinem, ut & in adversis, pro correptione no-

bis illatis, gratias agendo humiliemur, & in prosperis, pro misericordia nobis attributis, omnium beneficiorum largitorem Deum puris cordibus & dignis laudibus honoremus.

200 Ergo subsecuti Paschæ consummata celebritate solemnitas dies Pentecostes illuxit Calendis Junii. Feriâ tertiâ conventum de more agebat Altiwillaris copiosa frequentia Gallicæ plebis, propter suffragia Sanctorum promerenda, quæ feriâ IV Pentecostes solemni indicto solent efferri quotannis. Inter reliquos, filiam cujusdam militis opinatæ familiæ de Novo-Castro super Axonam fluvium sito, nutrix in ulnis advexerat, quæ necdum ortus sui primum annum evaserat. Hæc Dei æquissima ordinatione ab initio præteritæ quadragesimæ usque nunc cæcutierat, & rudimenta suorum vagituum hæc orbitatis notâ infortunaverat hoc modo. Quodam glutino palpebræ superiores inhærentes inferioribus non modico tempore aliis superinductis oculis celaverant, & ita obducta caligine nativum ignem luminum extinxerant. Verumtamen emenso multorum dierum interstitio, dissiliantibus palpebris, iterum cilia patuerant, & nihilominus extincta lux officium videndi eluserat. Hanc nutrix ubera sugentem dum post vespertinæ laudis Officia ad memoriam sanctæ imperatricis Helenæ circumferret, inopino respectu aridentem sibi miratur, & infantulo * nutu, ut poterat, orbes luminum suorum intentantem, animadvertit illico.

EX MSS.

nec non in-
fanti

E

* l. infantili

visus reflectus,

201 Ad hæc illi adesse præsentiam divini numinis, & extemplo, quò valebat, inclamare miraculum suæ visionis. Inde admirationis magnitudine permota, novo genere narrationis hac illac nutrix triumphat : & cum omnibus jam penè referaverit, sic singulis obviam venientibus iteratò replicat, quasi nemini antea dixerit : nequit enim expleri inopino gaudio : adeo effertur impetu impotentis gestus : læto tumultuantur conventu populi ad argumentum miraculi ; & gratiarum actione cum frequentioribus xeniis reginam salutant Helenam, ob largitionem luminis : gaudiorum lacrymæ mutuo fuderunt clerus atque uterque sexus vulgi præ abundantia lætitiæ. Nusquam tam acre ingenium acutæ facundiæ esse arbitror, cui suppetat singula nunc beneficia describere, quæ ad gloriam sui nominis omnipotens Deus Altiwillari ob meritum sanctæ Helenæ operari dignatur. Quapropter castigato termino narrationis juxta modicitatem suam semper se coercet stilus scriptoris, & pro posse de innumerabilibus ad utilitatem posteræ ætatis pauca vicissim subnectit.

F

202 Sed nunc territorium Luxemburgense, in territorio recentioribus Sanctæ favoribus etiam illustratum, me vocat. Habeo schedulam ante me, in qua noster P. Bollandus die XII Novembris anno 1655 hæc reliquit scripta reverendo Patri Alexandro Wilhelm, sic ex eo quærens : Pagus esse dicitur in istis finibus (Luxemburgicis) Charancy Vezin, ubi S. Helena augusta colitur, inque ejus templo ita multa fieri miracula dicuntur, ut vix ullus peregrinus non planè aut ex parte liberetur ægritudine, quâ tenetur. Notusne is locus Ræ. Væ. ? An illic S. Helenæ reliquiæ ? An quâ aliâ causâ ejus cultus illic invaluit ? Non sunt ab antiquo descripta miracula ? Cur non saltem instigatur pastor, ut ea annotet, cum testibus ? Audio locum esse sub episcopo Metensi. *Quæstiones illæ à Bollandò proposiæ P. Alexandro Wilhelmo, illustrantur à P. Christophoro Wilhemio, uti patet è fragmento litterarum ejus, quas ad*

M m m 3

Bel-

EX MSS.

Bollandum dedit Luxemburgo xxii Septembris anno MDCLVII in hac verba: Superiori anno celebre D. Helenæ augustæ templum ad Carum non procul Martisvilla in pago Charancy & Vezin situm invisi. Afferatur ibi particula ossis, fabæ minoris magnitudine. Vidi obstupenda, quæ maleficiati exorcismis purgati evomuerunt, catenas longas sesquicubitum crassasque soleas equinas &c. Habeo penes me descripta illa miranda.

Luxembur-
gensis

203 *Primo locum illum paulo distinctius representemus. Marvilla, & Martis-villa (Marville) oppidum Galliarum partim in Barenfi Ducatu, & partim in Luxemburgensi Ducatu, hodie sub dominio Francorum, duabus leucis distans à Monmedio in meridiem, Viridunum versus sex; prout habet Baudrandus. Secundo. Descripta illa miranda suppono ad nos missa, & eadem esse, quæ sub hoc titulo asseruimus, qui è Gallito sic sonat: Extractum miraculorum, quæ facta sunt in ecclesia dominæ sanctæ Helenæ, terra dependente à Marvilla, in Charancy & Vezin. Extractum illud Gallicum nos brevitatis causâ nonnihil contrahemus. Anno itaque 1652 puer septem circiter mensium, nomine Joannes Warin, toto corpore erat instans, ac adeo membris iners, ut ad tertium usque atatis annum non valeret tibiis insistere. Irritiis humanis remediis; Margarita pueri mater se contulit ad S. Helenam; ubi novenam instituit, & in honorem Sanctæ Missam celebrari curavit; quo facto, puer cepit incedere: & observatum præterea fuit, quod, quæ proportionem temporis pergebat novena, pedes pueri, qui omnino erant contorti, paulatim redigerentur ad meliorem formam, gibbusque; qui in tergo ejus erat, pariter decreveret diebus singulis; ut hodie prorsus convaluerit per gratiam Dei, & merita S. Helenæ. Et subscribuntur nomina eorum, qui hoc esse verum asserunt, quia viderunt, & factam recognoverunt: & apponitur dies xvi Augusti anni 1655.*

S. Helena
patrocinio

204 *Stephanus Holé, habitans in Mariée, præfectura vulgo Sancy, die nona Aprilis 1631 filiam suam Margaritam Holé conduxit ad ecclesiam S. Helenæ: quæ postquam vovisset peregrinationem ad S. Helenam; ante ac post illam ejecit per os varias veneficas res; quæ in exemplari Gallico exprimuntur.*

C

Die xvi Junii anno 1631 quadam puella ex Warene, nomine Francisca Dronelle, ejecit per os catenam. Die xxi Aprilis 1631 Stephanus le Loup in Mariée, præpositura prædicti loci Sancy, ad S. Helenam peregrinatus est, ut solveret votum suæ filia infirmæ, nomine Catharina; quæ per hebdomades tres laborans; & ita perturbata, ut à demone possessa crederetur; simul atque præfatus le Loup votum fecerat. S. Helenæ, eodem die ejecit genus quoddam funis vel lintei: quod dum esset coniectum in ignem ac combustum, in eodem repertum fuit filum æreum vel ferreum.

Juvenis quidam nomine Desiderius Mengin, ætatis annorum duodecim, habitans in Muzeré, à patre ac matre comitatus mense Maio anno 1631, die xxv ejusdem mensis, quadam venefica ex ore evomuit; id quod biduo ante etiam fecerat.

Varia quoque ex ore emisit Francisca Brasseur, residens in loco S. Mardi, quæ veneficio vexata venit huc die iv Julii anno 1655, ut misericordiam Dei imploraret per patrocinium S. Helenæ. Deinde autem post alios vomitus per quadriduum, planè convaluit. Atque additur, hoc pluribus declarari in documento, quod ibidem loci formatum fuit die xvii Julii 1655. Subscribitur

F. Mengin parochus in Charancy & Vezin.

D

205 *Sed mirabiles omnino sunt ac sapius repetiti vomitus rerum veneficarum, qui narrantur accidisse Pontie Sandras, nata in Frignes aux Bois, diocesis Remensis, ab annis quatuordecim vel circiter malo magico vexata. Ejectiones illæ singillatim referuntur in nostro Ms. Quæ miracula omnia in eodem dicuntur collecta à D. Francisco Mengin, parochus in Charancy & Vezin, coram frequenti populo. In quorum fidem D. Reginaldus de S. Gaugerico (de S. Gery) parochus loci Frignes aux Bois unâ cum D. Francisco Mengin prædicto hac signavit die xvii Julii 1655.*

Die v mensis Aprilis anno 1656 illuc adventit quidam subcenturio (in Gallico est lieutenant) Lotharingus, nomine Bonvouloir, gravissimo laborans morbo. Die autem circiter quinto vel sexto suæ novendialis erga S. Helenam pietatis, magnam humorum viridum copiam evomere cepit, ac pòrrò perrexit die uno vel altero; ad quorum finem omnino sanatum se comperit; novenæque peracta, inde rediit adeo alacer & vegetus; acsi nunquam malè aliquid habuisset. In facti fidem, è Ms., majorem pagi Vezin partem illud testatam, habemus.

E

206 *Mense circiter Julio ejusdem anni 1656 favore homo quidam ex pago de la Chaussée, præfectura Briennensis, omnium membrorum usu privatus à mensibus septem, equo vèctus ad dictum locum & ad S. Helenæ imaginem conductus fuit; ubi de peccatis confessus apud parochum, & sacro epulo ab eodem refectus, unâ circiter post Missam horâ; pedes se contulit ad ades dicti domini parochi; ab ecclesia longè admodum distantes, incolis quibusdam eum comitantibus; eidemque parochus declaravit, quod per Dei gratiam & intercessionem S. Helenæ, secundum mensuram temporis, quo orabat, omnia sua membra corroborari expectatus fuerit, & ita quidem ut, priusquam egredere sacello; tam vegetum ac sanum se comperit, quam unquam antea. Equo, dum binc discederet, revehi noluit, in confirmationem hujus rei; quam testatam memorantur in exemplari, è quo hæc damus, incolæ dicti loci la Chaussée &c.*

207 *Mense Augusto anno 1656 dominus de indult Hennemont; dynasta loci Sorbey, ac frater d. fuisse d. cunctur*
qui gravissime erat afflictus ex inflatione ac durtie in abdomine, & in membro virili, & ita quidem, ut vel ipsa medicorum operâ lorum emittere non potuerit. Pater ejus ac mater præ afflictiissimo filii sui statu ad summam dolorum angustias redacti, voverunt peregrinationem ad S. Helenam; & sine mora eò mittunt ut Sacrum celebrari cuperent. Vix votum erat perfectum, quin puer cepit urinam emittere, & inflatio dissipari, adeo ut eodem die, vel, ut summum, postero, non videretur puer malè se habuisse: & quarto quintove post die D. de Hennemont, ac D. uxor ejus cum sua prole venerunt ad dictum locum magna cum lætitiâ & applausu, ut debitas Deo ac S. Helenæ grates persolverent. Et subscribitur F. Mengin, parochus idem qui supra.

F

208 *Sed quid hoc sibi vult, quod præter morem post finem præsentium narrationum, quæ ex prædicto nostro exemplari jam produximus, ponatur alia manu monitio de miraculis fidei vel novis non publicandis à parochus, nisi fuerint prius ab episcopo examinata & approbata &c.*

Verum

A *Verum siue ille monitor voluerit praecavere, ne mirabilia illa, quae retuli supra à num. 203, publici juris fierent sine Ordinarii approbatione, siue aliud quidpiam intenderit; nos tamen ea huc transcribere, religioni nobis non duximus; quibus tantum & non plus fidei haberi volumus, quantum narrationibus humanis, & apographo no-*

stro; in quo eadem memorantur, dandum censuerit prudens lector; idque more in hoc nostro opere innumeris locis usitato, salvo in omnibus Urbani PP. VIII famosis decretis, secundum ea, quae identidem profiteamur ante nostros tomos. Atque haec quidem sunt, quae de S. Helenae prodigiis haecenus colligere nobis visum est. Sit itaque hic finis.

EX MSB.

GLORIA POSTHUMA EX OFFICIIS SACRIS &c.

§ I. Officia propria apud Altiwillarenfes ac Remenses; quotidiana commemoratio de S. Helena.

Notiones
quaedam
praeviae.

B

Officium illud, quod statim producam, pertinere ad Altiwillarenfes cœnobitas, colligo 1º. ex hymno ad Matutinum, in quo hæc leguntur:

Nullus annorum numerus tacebit

Altiwillaris decus, & renascens
Helenæ nomen pia fama toti
Proferet orbi.

2º. In lectione octava dicitur sacrum ejus corpus ad diocœsim Remensem translatum, & in Altiwillarenfi cœnobio collocatum, veneratione coli. 3º. Post Octavam Officii, quod celebratur die XVIII Augusti, proxime subditur in nostro ecgrapho Officium translationis die VII Februarii, & narratur historia, quo pacto corpus S. Helenæ Romæ ad Altiwillarense cœnobium fuerit transvectum &c. Vide quæ pluribus præmissa à nobis sum supra in Gloria Sancta posthuma § 2 & 3. Colligo id 4º. D. Rupertus Reginaldus, cœnobita Altiwillarenfis, qui manu propria exscripsit pro nobis ista Officia, apographo suo subdit ista: Inter quotidiana Sanctorum suffragia, quæ fieri solent in monasterio Altiwillarenfi, sit ETIAM de S. Helena suo loco, sicut infra ex ipso referam. Haec conjectura me moverunt, ut in animum inducerem, Officia illa esse propria apud Altiwillarenfes, tamen à laudato D. Reginaldo id indicatum non inveniam post vel ante dictum apographum, quod misit ad nos. Officium itaque, quod ponitur primo loco in nostro exemplari, & ad diem XVIII Augusti, sic sonat:

Vespera,

210 AD VESPERAS ANTIPHONÆ LAUDUM: Beata Helena, cum reliquis. PSALMI: dixit Dominus. Laudate pueri. Lætatus sum. Nisi Dominus ædificat. CAPITULUM: Mulierem fortem &c. RESP. BREVE. Adjuvabit eam.

HYMNUM.

Cæli clarificos luce reflexa
Virtutum radios Helena profers,
Sunt hæc templa tuo lucida sole,
Et per te Superis chara triumphant.
Conjux imperii sceptrâ tenentis
Supremæ Genitrix sancta dynastæ;
Sed fulgore crucis clarior, aurum
Gemmas & generis stemmata calcas.
Te mundi dominam Roma coronat,
In summis humilis, nescia vinci,
Multos cum lacrymis tecta per annos
Quæris Christiferi pignora ligni.
Præmunita Crucis fortibus armis

Uno concilias fœdere terras
Christo, qui moriens funere victor
Ligno non gladio subdidit orbem.

Jordanis, Solymæ, Thabor, & alma
Bethlem, monsq; Sion nobilis olimi
Psaltæ delicia, Nazareth ædes,
Sacrae dent Helenæ munia laudum.

Plaudant innumeris structa per orbem
Sumptu magnifico templa trophæis;
Plaudant præcipuo lilia cultu,
Tanto præ reliquis pignore digna.

Sanctæ sit Triadi gloria laudis,
Cujus perpetuo numine terra,
Et cælum regitur, quamque beata
Collaudat Superum concio tota. Amen.

Ÿ. Specie tua. ANTIPH. AD MAGNIFI. Gloria omnipotenti Deo, cujus præscientiâ venerabilis Helena facta est orbis domina, & per eam absconditum sanctæ crucis revelatum est lignum. ORATIO. Deus, qui inter cætera gratiæ tuæ dona, beatam Helenam imperatricem christianissimam salutiferæ crucis inventionem decorasti: præsta, quæsumus, ut ejus exemplo ea, quæ Christi sunt, jugiter indagare, atque consequi, te favente, mereamur: qui tecum vivit &c.

211 AD MATUTINUM INVITATORIUM. Laudemus Deum nostrum in confessione beatæ Helenæ. PSALMUS. Venite exultemus.

HYMNUM.

Sit fatis cælos cumulasse longo
Hæctenus planctu, querulaque voce:
Ecce placatum faciet per orbem
Helena cælum.

Filii zelo fociata mater
Sternet infestas fidei catervas;
Sacra cælesti renovata luce
Templa nitebunt.

Non erit Remis habitata tellus
Finibus, quâ non Helenæ piorum
In suo surgant celebrata templo
Vota clientum.

Nullus annorum numerus tacebit
Altiwillaris decus, & renascens
Helenæ nomen pia fama toti
Proferet orbi.

Fama dum crevit, senitque multos
Helenæ plausu celebri per annos,
Ad poli celsas subiit triumphans
Spiritus arces.

Nuncupet, cælo mediante, nobis
Vota ter centum, quibus astra flectit,
Detque cælorum famulis perennes

B

Invitatori-
um, hym-
nus propri-
us
F

Scan-

EX MSS.

Scandere sedes.

Præstet hoc nobis Deitas beata,
Patris ac Nati, pariterque sancti
Spiritus, cujus resonat per omnem

Gloria mundum. Amen.

212 IN I NOCTURNO ANTIPH. Admirabile
antiphona, est nomen tuum, Domine, in universa terra san-
cta, in qua Helenam gloria & honore coronasti.
PSALM. Domine, dominus noster. ANA. In om-
nem terram exivit sonus ejus, quia desiderabilem,
super aurum & lapidem pretiosum, crucem Domini
adinvenit. PSALM. Cæli enar. ANA. Ascendit in
montem Domini, & stetit in loco sancto ejus.
PSAL. Domini est terra & plenitudo ejus. ANA.
Diffusa est gratia in labiis tuis: quia adstitisti
regina à dextris Domini in vestitu deaurato
circumdata varietate. PSALMUS. Eructavit.
ANA. Conturbatæ sunt gentes, & inclinata sunt
regna, dum crux Domini per Helenam exaltaretur
in terra. PSALMUS. Deus noster refugium. ANA.
Fundatur exultatione universæ terræ mystica Sion
Ecclesia, & Deus in domibus ejus per Helenam
agnoscitur. PSALMUS. Magnus Dominus. *Ÿ*. Specie
tua &c.

B

lectiones

213 LECTIONES de Parabolis Salomon. Mulierem
fortem quis inveniet. I RESP. Gloriosam Helenam
memoriam sancta veneratur ecclesia, per quam
crucis triumphale lignum referatur *, in qua
Redemptor noster nostræ salutis semitam invenit.
Ÿ. Crux præcellenti decore fulgida, quam Helena,
Constantini mater, concupiscenti animo requisivit,
* in qua &c. II RESP. Constantium & Constantinum
ad fidem vocabat beata Helena, Romanum imperium
ab omni errorum contagio expurgabat, omnes ad
pietatis studium & divinum amorem incitabat *,
quia cor ejus aqua cælesti ardebat *Ÿ*. Inter
honorum culmina mente fuit humillima, * quia
cor ejus &c. III RESP. Introivit Helena in
tabernaculum domini, * adoravit in loco, ubi
steterunt pedes ejus. *Ÿ*. Notas fecit in populis
adinventiones Dei, & virtutem crucis propter
eam comprobavit Deus. * Adoravit in.

ac responsoria primi Nocturni

C

214 IV RESP. Ubi sacrum pignus detectum
conspexit beata Helena, flexis genibus adorans
exclamavit & dixit: O crux benedicta, * quæ
sola fuisti digna portare Regem cælorum & Dominum.
Ÿ. O Crux gloriosa & admirabilis; ô crux
veneranda *, quæ sola. Gloria Patri &c. * quæ
sola fuisti.

item

215 IN II NOCTURNO ANA. Inhabitavit gloria
Domini in terra, dum crux per Helenam inventa
est, & justitia de cælo prospexit. PSAL. Benedixisti.
ANA. Gloriosa dicta sunt de te, ô beata Helena,
quæ diligis portas Sion super omnia tabernacula
Jacob. PSALMUS. Fundamenta. ANA. Introivit in
atria Domini adoravit Dominum in atrio sancto
ejus. PSALMUS. Cantate I. ANA. Confundebantur
omnes, qui adorabant sculptilia, & qui gloriabantur
in simulacris suis. PSALM. Dom. reg. ANA. Dum
sacrum crucis lignum per Helenam exaltatur,
Christi fides roboratur, & Ecclesia tranquilla
devotione lætatur. PSALM. Cantate II. ANA.
Exaltavit crucem Domini, & adoravit in monte
sancto ejus. PSAL. Dominus regnavit, irascantur
&c. *Ÿ*. Adjuvabit eam.

LECTIONES. Quinta. Helena, Coëlis & Anglorum
regis filia, Constantio Romani imperii legato,
matrimonio juncta, Constantinum Magnum imperatorem
Catholicum progenuit *b*. Verùm cum imperio
succedere juberetur Constantius ea lege, ut
Theodoram desponsaturus, Helenam dimitteret,
hanc rerum vicissitudinem æquo animo fe-

rens, nec repulsam istam, nec fractam à Constantio
fidem querebatur. Sceptra magis illi timori erant,
quam amori. Interea tamen secedens, & Deo vacans,
Constantinum suum sanctis imbuibat disciplinis *c*.
At de imperio certior factus Constantius, cæteris
liberis, quos ex Theodora susceperat, posthabitis,
morti proximus Constantinum sibi delegit
successorem; qui post insignem victoriam, quam
divinitus accepto Dominicæ crucis signo, ex
Maxentio reportavit, Matris documentorum
memor, deinceps Ecclesiæ tuendæ atque
amplificandæ exemplum cæteris principibus dedit.

216 RESP. Diffusa est gratia in labiis tuis *
quia adstitisti regina à dextris Domini in vestitu
deaurato circumdata varietate. *Ÿ*. Specie tua &
pulchritudine tua intende, prosperè procede &
regna. * Quia adstitisti regina à dextris &c.

VI. Helena etiam Constantini filii pietatis æmula,
& imprimis imperatoris munificentiam in extruendis
ad Sanctorum sepulchra basilicis eundem nullis
parcens sumptibus imitata, multas ecclesias
diversis in locis ædificari iussit. Fide namque
& zelo incomparabilis mulier in dies singulos
majore pietatis ac devotionis amore succensa,
sequenti à Nicæno concilio anno *d* in Palæstinam
peregrinata est. Ut verò Jerosolymam venit, atque
loca sancta piè venerata, divinitus inspirata
dominicæ crucis conquiritur studio ad Golgotham
accessit, ubi marmoream Veneris statuam in crucis
loco à gentilibus collocatam, evertendam curavit.
Loco itaque expurgato, altè defossæ tres
cruces erutæ sunt, repertusque seorsim ab illis
crucis Dominicæ titulus. Cumque ex tribus,
quænam Domini esset non appareret, Macarii
Jerosolymitani episcopi consilio, crucibus
ipsis seorsim sæminæ gravi morbo laboranti
admotis, ejusdem mulieris repentina sanitate,
& mortui resurrectione quænam Domini esset,
fuit apertissimè comprobatum.

217 RESP. Ista est speciosa inter filias Jerusale-
m, plena charitate & dilectione * quæ in omnibus
locis, in quibus Salvatoris sunt impressa
vestigia, pietatis suæ reliquit monumenta. *Ÿ*.
Concupivit & defecit anima ejus in atria Domini *,
quæ in omnibus locis, in quibus.

VII. Helena verò, salutari cruce inventa,
magnificentissimam ibi extruxit ecclesiam, in qua
partem crucis reliquit, thecis argenteis inclusam,
partem Constantino filio cum Dominicis
clavis detulit, quibus sacris reliquiis se ipsum
Christo subicere, & crucis gloriæ imperii
postponere principatum edoceret. In aliis etiam
locis, in quibus Salvatoris erant impressa
vestigia, cum ea debite venerata esset, pietatis
suæ monumenta in iis statim fabricare
aggrediebatur. Hinc Bethleemica illa spelunca,
locus in quo angelus latum * pastoribus
nuntium tulit; mons Oliveti; Bethania,
Jordanis circa Joannis Baptistæ latibulum,
Tiberiadis campus, in quo Christus tot
homines pavit, mons Thabor, & Nazareth,
aliaque loca tam opulentis prædiis ab Helena
attributis claruerunt, quæ suis quoque
templis ac monasteriis ornavit, ut ipsa &
Constantinus filius in templis erigendis,
regiisque ornamentis decorandis, ac demum
reditibus amplificandis decertasse videantur.

RESP. Benedictus es in templo sancto gloriæ
tuæ *, quod ab Helena ædificatum est ad
laudem & gloriam nominis tui, Domine. *Ÿ*.
Lapides pretiosi omnes muri ejus. * Quod
ab Helena.

218 VIII. Ad divinum ferventer ferebatur
ministerium, *producur*

tur

A nisterium, cælesti se jungere Sponso peroptans, castis ejus amplexibus æternum frui, illum voce, illum mente, illum totis sitiebat visceribus. His tantis virtutibus Helena cum in ecclesiis constructis ac regiâ dotandis munificentia consentiisset, & imperiali thesauro utendi, eumque dispensandi liberam à filio accepisset potestatem; pauperibus cæterisque indigentibus plena manu dispertisset, Jerosolymis etiam sacris virginibus famulæ loco intervisset; tandem octuagenariâ major f, ubi de pia vivendi ratione plurima filio præcepisset, migravit ad Dominum, sacrumque ejus corpus ad diœcesim Remensem translatum, & in altivillarensi cœnobio collocatum, veneratione colitur.

RESP. Ex quo sanctam Crucem ardenti studio requisitam & inventam thecis argenteis condidit beata Helena, & gemmis ornatam fidelibus adorandam proposuit * Christi fides ubique radiat & crucis gloria coruscat. *Ÿ.* O sanctæ crucis inventrix & ejusdem exaltatrix, per te idolorum templa destruantur * Christi fides &c. *Ÿ.* Gloria Patri * Christi fides &c.

B 219 IN III NOCTUR. ANA. Christi nascentis præsepia, regnantis vestigia & morientis mysteria amplissimis basilicis illustravit Helena. CANT. Ob-
ac tertii
Nocturni.
audito me. *Ÿ.* Elegit eam Deus &c.

Homilia in Euangelium Simile est regnum cælorum thesauro abscondito, de communi electarum.

RESP. IX. Beata es Helena, quia Deus fecit per te de tenebris lumen splendescere * ad illuminationem claritatis Dei, in cruce Jesu Christi * exortum est in tenebris lumen, cum Constantinus, de cælo admonitus, factus est Christianus * Ad illuminationem.

RESP. X. Regnum mundi & omnem ornatum sæculi contempni propter amorem Domini mei Jesu Christi, * quem vidi, quem amavi, in quem credidi, & cujus crucem concupiscenti animo requisivi. *Ÿ.* Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea Regi *, Quem vidi, quem.

RESP. XI. Jesu Christi cunabula, * resurgentis mysteria, ascendens vestigia effusa ditat Helena *Ÿ.* Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ, * resurgentis mysteria &c.

C RESP. XII. Immaculatum Deo spiritum reddens beata Helena, * angelicis manibus cælo infertur, hymnis cælestibus honoratur. *Ÿ.* O beata anima, quæ totis visceribus diligebat Christum regem, & crucis gloriæ postponebat imperii principatum, * Angelicis manibus *Ÿ.* Gloria Patri &c. * Angelicis manibus.

Antiphona,
hymnus
&c.
220 Ad laudes & per horas ANTIPH. Beata Helena expurgatum ab omni errorum contagio Romanum imperium suavi Christi jugo subjiciens, verum Deum colere docuit. PSAL. Dominus re-
gnavit.

ANA. Ancilla Christi Helena imperiali diademate redimita, supremam mundi dignitatem plus crucis inventæ gloriâ, quam imperii terreni fastigio decoravit. PSALMUS. Jubilate. ANA. Ubi sacrum pignus detectum conspexit beata Helena, exclamavit & dixit: O crux benedicta, quæ sola fuisti digna portare Regem cælorum & Dominum. PSALMUS. Deus, Deus meus. ANA ad canticum Benedicite. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Benedicite omnia. ANA. Crucem Domini adinvenit Helena, gemmisque ornatam fidelibus adorandam propo-

Augusti Tomus III.

fuit. PSAL. Laudate D. CAPITULUM. Mulierem fortem &c. RESPONSORIUM BREVE: Specie tua &c.

EXMS.

HYMNUS.

221 Ut nata lux de lumine,
Sic Constantinus sanguine
Ut sol egressus Helenæ
Lux factus est Ecclesiæ:

Supernis luminaribus
Emittitur nil clariùs,
Ut hæc duo fulgentia
Terrâ poloque fidera.

O par beatum luminis
Veri jubar reconditum,
Per vos redivit fulgidum
Noctem repellens mentium.

Ortus Dei præsepia,
Mortis sacræ vestigia,
Resurgentis mysteria
Effusa ditat Helena.

Gemmis & auro splendida
Mater struit ecclesias,
Sceptro potenti filius
Fide triumphans protegit.

Salvete crux & lancea,
Quæ tanta post suspiria,
Per Helenæ suffragia
Sunt Christianis reddita.

Præstet beata Trinitas
Nobis per almam Helenam,
Quam nunc coronat gloria,
Vitæ supernæ gaudia. Amen.

Ÿ. Diffusa est gratia. ANA. Ad Benedictus. Corona aurea imperii super Helenæ caput, expressa signo sanctitatis ejus ecclesiam sanctificat, gloria & honore coronat, & crucis inventæ fortitudine roborat. ORATIO. Deus, qui inter cætera gratiæ. AD HORAS ANTIPHONÆ DE LAUDIBUS. CAPITULA ET VERSUS de communi electarum. ORAT. Deus, qui inter cætera.

IN SECUNDIS VESPERIS omnia ut in primis. *Ÿ.* diffusa est gratia. ANTIPHONA AD MAGNIF. Tribus ornatam insignibus Helenam sanctam colimus in hac sacra solemnitate: hæc namque est sacri splendor & decus imperii; hæc tuendæ & amplificandæ fidei studiosissima; hæc crucis inventionem commendatissima, reddat nobis propitiâ Dei clementiam, quæ tot signis eam reddidit gloriosam.

F 222 IN OCTAVA DUPLEX. Omnia ut in die, *Officium*
præter Lectiones II noct. LECTIONES II. NOCTURNI de sermone sancti Ambrosii episcopi. v. Venit Helena Jerosolymam, cœpit revifere loca sancta, infudit ei Spiritus, ut lignum crucis requireret: accessit ad Golgotam, & ait: Ecce locus pugnæ, ubi est victoria? Quæro vexillum salutis, & non invenio. Ego, inquit, in regnis, & crux Domini in pulvere? Ego in aulis, & in ruinis Christi triumphus? Ille adhuc latet, & latet palma vitæ æternæ? Quomodo me redemptam arbitror, si redemptio ipsa non cernitur? Video, quid egeris, diabole, ut gladius, quo peremptus es, obstrueretur: sed Isaac obstructos ab alienigenis puteos eruderavit, nec latere aquam passus est. RESP. Diffusa est gratia, ut in die.

vi. Tollatur igitur ruina, ut vita appareat; promatur gladius, quo veri Goliæ caput est amputatum; aperiatur humus, ut salus fulgeat. Quid egisti, diabole, ut absconderes lignum, nisi ut iterum vincereris? Vicit te Maria, quæ genuit triumphatorem, quæ sine imminutione virginittatis edidit eum, qui crucifixus vinceret te & mortuus subjugaret. Vinceris & hodie, ut mulier tuas infidias.

N n n

infidias

ad Laudes
& Vesperas.

EX MS. infidias deprehendat. Illa quasi sancta Dominum gestavit; ego crucem ejus investigabo. Illa fecit, ut Deus inter homines videretur; ego ad remedium peccatorum divinum de ruinis elevabo vexillum. Tu autem. **RESP.** Ista est speciosa.

in Octava, 223 VII. Aperit itaque humum, decuit pulverem, tria patibula confusa reperit, quæ ruina contexerat, inimicus absconderat; sed non potuit obliterari Christi triumphus; incerto hæret ut mulier; sed certam indaginem Spiritus sanctus inspirat, eo quod duo latrones cum Domino crucifixi fuerint. Quærit ergo medium lignum; sed poterat fieri, ut patibula inter se ruina confunderet, casus mutaret & inverteret. Tu autem. **RESP.** Benedictus es in templo. VIII. Invenit, & certior facta est, quia in medio patibulo prælati titulus erat Jesus Nazarenus, rex Judæorum. **g** Hinc *g* collecta est series veritatis, titulo crux patuit salutaris. Hoc est quod petentibus Judæis Pilatus respondit: Quod scripsi, scripsi: id est non ea scripsi, quæ vobis placerent, sed quæ ætas futura cognosceret: non vobis scripsi, sed posteritati, propemodum dicens: Habeat Helena, quæ legat, unde crucem Domini recognoscat. Invenit ergo titulum, Regem adoravit, non lignum utique *h*, quia hic gentilis est error & vanitas impiorum; sed adoravit illum, qui pependit in ligno, scriptus in titulo. Tu autem D. **RESPONSORIUM.** Ex quo sanctam &c.

in translatione, 224 IN TRANSLATIONE SANCTÆ HELENÆ IMPERATR. VII FEBRUARII DUPLEX. Omnia ut in die festo XVIII Augusti præter **LECTIONES II NOCT. V.** Plurimo evoluto tempore à die obitus beatæ Helenæ, ad annum Dominicæ Incarnationis octingentesimum quadragesimum, cum juxta beneplacitum divinæ dispensationis placuisset Domino de reliquiis tam pretiosi corporis nobilitate & insignire Altumvillare cœnobium, accidit, ut inspiratione divina quidam Remensis parochiæ sacerdos, nomine Teutigius, causâ suæ salutis Romam pergeret ad limina Apostolorum, talique instinctu cum cœlitus fuisset accensus, eo usque fuit animatus, ut lustrans Apostolorum limina, etiam sanctæ imperatricis Helenæ sibi quaereret suffragia. Tandem igitur ad Urbem perveniens, complures sanctorum basilicas multa lustrans circumspicione, cœpit indagare gratiâ orationis, in ecclesia sanctorum Petri & Marcellini, sanctæ Helenæ sepulchrum: ubi ipse corpus erat tunc regia dignitate sepultum, si forte aditum inveniret, quo suum posset explere desiderium. Tu autem. **RESP.** Diffusa est gratia, ut in principali festo XVIII Augusti.

qua celebratur, 225 VI. Ergo agens se in hunc modum, & secreta cordis nemini pandens; sed soli Deo profecticæ munere committens, secundum placitum bonitatis ejus, concedente divina clementia, oportunitatem invenit, sicque sublato corpore, per secreta noctis silentia festinavit remeare ad suum diversorium. Mane autem facto aggressus est iter redeundi ad propria. Multis verò signis & miraculis in via demonstratum est, non modò verum esse beatæ Helenæ corpus; sed & hujus sacerdotis devotionem Deo & beatæ Helenæ maxime fuisse acceptam, & multo amplius, cum ad cœnobium Altivillarense perventum est. Clarecebat enim tam sanctissimum corpus præsentia ibi haberi: nam de finitimis & longinquis regionibus omnis sexus & ætas integerrimæ sanitatis accipiebat remedium à quacumque detineretur infirmitate. Tu autem D. **RESP.** Ista est speciosa.

226 VII. Verùm ne minor esset probatio, D quam sufficere posset ad majorem totius populi *die 7* firmitatem, & omnimodam certitudinem, ex edicto totius Remensis ecclesiæ, & vicedomini nomine Parduli, qui fuit postea Laudunensis episcopus (Nam Remensis sedes tunc vacabat) nec non ex consensu congregationis, mittuntur ad Urbem de eodem Villari monasterio tres probatæ fidei monachi, ut in ore trium testium staret etiam hoc verbum; qui hæc omnia, in quibus dubitationis ansa fuerat, de beata Helena diligentius inquirerent & sibi quantocius renunciarent. Non multos igitur post menses prædicti Româ redeuntes presbyteri, veritatis retulerunt indaginem. Insuper & sacrum beati Polycarpi presbyteri corpus, qui in sancti Sebastiani collegio, prædicatione, baptisate & exemplo multis fuerat ducatum ad fidem, cum sanctorum martyrum Sebastiani, Urbani & Quirini reliquiis retulerunt. Tu. **RESP.** Benedictus es in templo.

227 VIII. Non multo post tamen Galliarum *Februarii.* primatibus & palatinis, vix huic rei fidem habentibus, cum Carolus tertius famam audisset in Altovillari cœnobio beatæ Helenæ crucis inventricis deportatum corpus jacere, Hincmarum convocans, Remensis urbis episcopum cum abbatibus & viris religiosi, in ipso monasterio voluit iudicium publicum fieri, utrum monachi vera vel falsa proferrent. Quæritur judiciali examine hujus rei veritas, & per Dei gratiam id palam fit omnibus. Unde facta fide omnifariam roborata triumphat veritas. Sic Deo omnipotenti placuit misericorditer visitare & insignire Altumvillare monasterium, quod angelica revelatione à sancto Nivardo constructum voluit depurare hærens animarum: ubi petentibus bonaque fide ac devotione quærentibus dantur salutis auxilia, & præstantur sanitatis beneficia, auxiliante Domino nostro Jesu Christo, pro nobis Crucifixo: cui est honor cum Deo Patre & Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen. Tu. **RESP.** Ex quo sanctam crucem *i.*

228 *De Officiis hætenus: quibus hæc subjicit* *Quotidiana* *Sanctæ a-* *pucl Altivillarense* *commemoratio.* *D. Reginaldus:* Inter quotidiana sanctorum suffragia, quæ fieri solent in monasterio Altivillarense, fit etiam de S. Helena suo loco, in hunc modum: **ANTIPHONA AD MATUTINUM:** Beata Helena, ut ad hoc fuit destinata, ut per eam absconditum sanctæ Crucis revelaretur lignum &c. **F** **ANA AD VESPERAS.** Inventum sanctæ crucis lignum thecis argenteis condidit, & gemmis ornatum fidelibus adorandum proposuit. **Ps.** Regnum mundi & omnem ornatum sæculi contempserunt. **RESP.** Propter amorem Domini mei Jesu Christi. **OREMUS.** Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut beatæ Helenæ reginæ memoriam recententes, meritis ipsius protegamur & precibus. *At nunc ad Remenses pergamus.*

229 *In Breviario metropolitana ecclesia Remensis, quod editum est anno 1630, honoratur pud Remens nostram Sanctam ad diem VII Februarii Officio de ses &c. communi cum tribus lectionibus propriis, quæ alicubi merentur corrigi, sicut mox dicam in Annotatis. Ad diem XVIII Augusti nihil ibidem de illa invenio. De alio insuper exemplari meminist D. Rupertus Reginaldus, quando Officiis paulò antè à nobis ex ipsius transcriptione prolatis; subjungit ista: Optassem habere Officium, quod fit in ecclesia sancti Sepulchri Jerosolymitani, quod est proprium [ut] vobis communicarem.*

A

ANNOTATA.

a *Breviarium ecclesie metropolitana Remensis, de quo supra, sic habet: Helena, patriâ Britanna, filia fuit unius ex insulæ regulis, nomine Coël. Qua censemus probabilius corrigenda secundum dicta in nostro Commentario prævio, quem vide § 1 & 2.*

b Helenam, cum rejecto falsorum deorum impio cultu, fidem Christianam profiteri decrevisset, adeunt Judæi, eique suadere nituntur, ut, si religionem mutare vellet, Judaïsmum potius, quam Christianismum amplecteretur. Verum à Sylvestro Papa refutatis coram Judæorum rationibus, in fide confirmata atque baptizata est. *Hæc modò citatum Breviarium; qua rejecta à nobis sunt in Commentario prævio § 5.*

c *Constantinum magnum à S. Helena conversum haud fuisse ad Christi fidem, sed contra; probabilius nobis est. Vide Commentarium prævium § 4.*

d *De tempore istius peregrinationis, rebusque in ea gestis agit idem Commentarius § 6 & seqq.*

e *Consule qua habentur in Annotatis ad § proximè sequentem lit. f.*

f *Imò verò annum illum nondum compleverat; prout collegimus ex Eusebio in dicto Commentario § 11.*

g *Displicet illud hinc; cur autem, ibidem invenies § 7.*

h *Non lignum utique quæ lignum, ut in Commentario eodem notavimus § 8.*

i *De his, qua ad hæc lectiones pertinent, actum abunde est supra in Fama posthuma S. Helenæ.*

§ II. Elogium rhythmicum, auctore incerto; metrum epicum; laudes sublestæ fidei.

Monitio prævia de hoc rhythmo:

C

D. *Rupertus Reginaldus, studiosissimus ac laboriosissimus rerum Helenianarum collector, rhythmicum hoc elogium descripsit ipse, atque huc direxit; de quo in scheda ipsius manu exarata hæc habentur: Diu hæsi anxius, num ad vos mittere deberem, quòd quis ejus esset auctor, nesciremus, & quod in quibusdam mutilum esset & mancum. Quale illud est, communicamus. Sed neutra ratio debebat obstare, quo minus rhythmus ille huc mitteretur; neutra, ut à nobis edatur. Non prima: quot enim instrumenta data sunt, & porro dabuntur in Opere nostro, quorum incertus est auctor? Non secunda: nam quot documenta mutila vel lacunosa secludi ac suppressi à nobis alioqui deberent? Dabimus itaque rhythmicum illud elogium, eò saltem validum, ut pium lectoris erga Sanctam pascat affectum. Accedit eo quod ad S. Helenæ Altivillarensis gloriam spectet, ut liquet ex ultimis ejusdem instrumenti versibus. Sunt in eo nonnulla qua spongia indigent; de quibus agam in Annotatis.*

231 Penicillum date vestrum

Et favete Superi:

In nos spiret, nos fecunder

Pneuma fufum pectori;

Quo pingamus, celebremus

Sanctæ laudes Helenæ:

Augusti Tomus III.

in quo poeta

EX MS.

Quæ dum vixit, celebravit

Christum toto pectore.

Ejus suis facta verbis

Quis æquaret penitus;

Ni faveret & adesset

Virtus sancti Spiritus.

Hæc matronis plus antiquis

Omnibus enituit;

Quæ virtute, quæ decore

Plus Deo complacuit.

Nam primævam matrem Hevam

Superavit dotibus:

Illa perdit, quod hæc reddit

Nobis abundantius.

Pomum carpit, hinc mater fit

Heva morientium;

Lignum quærit, hinc mater fit

Helena Christiadam.

232 Hoc agnomen, bonum omen,

Dat Nicæna synodus;

Et magistram vocat illam,

Voce sancti Spiritus a;

Rachel pulchra est præ Lia;

Sed Lia fecundior,

Muliere at utraq;

Helena superior.

Longe Liam ipsa typam

Sua prole superat,

Edit unum Constantinum,

Qui omnes exuperat.

Ecquis vidit olim Judith

Muliere fortius;

Holophernis caput ducis

Quæ præscidit ocuis.

Est Helena fortis ipsa

Præ forti muliere,

Antecedit, simul vincit

Rachel pulchritudine.

Gloriosam, speciosam

Quis eam non dixerit

Verus suo Jacob dono

Quam Christus dilexerit?

Compfit extra hanc, & intra

Pulchritudo, gratia:

Illâ mundo, istâ Christo

Redditur gratissima.

233 Propter ejus solam Chlorus

Formam admirabilem

Adamavit, & optavit

Hanc habere conjugem.

Tanto licet viro esset

Juncta matrimonio,

Tamen nunquam mentem suam

Tenuit ambitio.

Spernit scepra; spernit regna;

Et mundi dominium;

Voluptates & honores

Putat sterquilinum.

Illi una fuit cura

Maritus Constantius,

Dans ferventes Deo preces b

Quo mitescat animus c.

Ubi primum Constantinum

Huit mundo edidit,

Natum natò suum Deo

Grata statim obtulit d.

D. Reginaldus notat, versus hic desiderari, ob laceratum folium; deinde sic pergit:

Simulacrum tollit primum

Dæmonis insignia:

Jubet fodi terram, ubi

Crux erat abscondita.

N n n n z

234 Tunc

laudat Sanctam

E

ob mundi contemptum

F

b

c

d

XX MS.
 & inven-
 tionem

234 Tunc illi tres visæ cruces :

Quid Helena faceret ,
 Nî ad Christum suum sponsum
 Protinus recurreret.
 Hæc recurrit , tunc accurrit
 Christus ; nam miraculo ,
 Quæ crux fuit , comprobavit.
 Mortui surrectio.
 Demum ipsa applicata
 Ægrotæ mulieri ,
 Hanc sanavit , & ostendit
 Quod crux esset Domini.
 Tunc accurrens , tunc amplectens
 Hunc myrrhæ fasciculum ,
 Videt , orat , & adorat
 Fusa in suspirium.
 Provoluta , volvens intra
 Stringit inter brachia ,
 Hunc odorat , & adorat
 Mille figens basia.
 Tunc amplexa non perplexa
 Mente Deum tredidit
 Jesum Christum , qui per illum
 Totum mundum subdidit.

B

* f. sacrata

Sic dolores in dulcores
 Commutantur pristini ,
 Cum secreta * crux secreta
 Ab aliis Domini.
 Virgam tenet siccam licet ,
 Quæ subitis floribus
 Efflorescit , & lucebit
 Suis & fulgoribus.
 235 Hic thesaurus tam immensus
 Extat sæcli pretium ,
 Illo sine iret namque
 Hic mundus in tartarum.
 Crux est iris salutaris
 Sacra firmans fœdera ,
 Ipsâ sine orbis sanè
 Rueret in tartara.
 Est & arcus , per quem Christus
 Præpotenti robore
 Sagittavit & confixit ,
 Mundum sanans ulcere.
 Sub hoc arcu , quem & manu
 Tenet , sedet Helena ,
 Tota fulgens & resplendens
 Ut sol inter sidera.

C

cujus

Redimita & ornata
 Est arcus fulgoribus ,
 Mutuatis & innatis
 Sic splendet luminibus :
 Sic ornata , ordinata
 Ut castrorum acies ,
 Tota fortis , alta turris ,
 Terret cunctos dæmones.
 236 Jam jam fortem supra fortem
 Helenam agnoscito ,
 Quæ suavi orbem Christi
 Subdidit imperio.
 Crux est alta Jacob scala
 Pertingens ad Cælites ,
 Cui Deus est innixus ,
 Ad se vocans homines.
 Deus summo , sed in imo
 Scalæ sedet Helena ;
 Illò ire si vis , habe
 Illius suffragia.
 Illò namque illâ sine
 Scandere non finitur.
 Sic cum astu est , qui promptu
 Ad Helenam graditur.

Qui enim se illi scalæ
 Reverenter admovet ,
 Imperatrix hujus ductrix
 Hunc ad summum promovet.
 Crux est Mosis quæ diversis
 Virga miris splenduit ,
 Quæque Christus mundum novus
 Legislator subdidit.
 His Regina cum ornata
 Armis se terribilem
 Præbet orco , verum cælo
 Reddit se mirabilem.
 Virga Mosis , quæ diversis
 Coruscat miraculis ,
 Pandens cælum repromissum
 Christianis populis.

D

237 Crux est palus , cui fixus
 Fuit serpens æneus ,
 Sanans omnes hunc videntes
 Serpentum à moribus.
 Ergo cruci Jesu Christi
 Nos stemus assidui ,
 Contemplemur , meditemur
 Mortem Dei Filii.
 Timor mortis procul , foris
 Hic vivit , qui moritur ,
 Et est liber qui libenter
 Cum hac crucifigitur.
 Ab hac ista adoranda
 Crux cunctis proponitur ,
 Quæ serpentis ter nocentis
 Tetrum caput teritur.
 Quam decora , quam beata
 Quam dives est Helena ,
 Quæ thesauros tam immensos
 Tenet inter brachia.
 O Beata , quam ditata ,
 O quam felix iterum ,
 Quæ possidet , & quæ tenet
 Tantum sæcli pretium.
 Quod quæsit , hoc invenit
 In monte Calvariæ
 Lignum in quo Christus ultro
 Pependit rex gloriæ.

mirabiles
 prerogati-
 vas

E

238 Est columba , per quam terra
 Tota benedicatur ,
 Olivarum dum fert ramum ,
 Quo pax repromittitur.
 Magis placet & arridet
 Hoc orbis imperio
 Christi sceptrum , quo hunc mundum
 Subdidit dominio.
 Tantis sancta Principissa
 Nobilis insignibus ,
 Tantis ita communita
 Effulset virtutibus.
 Virtus quanta , quam stupenda ,
 Quantum ipsa poterit ;
 Quæ protervos inimicos
 Sanctæ crucis proterit.
 Vi tyranni suos premi
 Non permittit supplices ,
 Lapfos levât , laxos firmat ,
 Et fovet incolumes.
 Vident cæci , surgunt claudi ,
 Et ambulant citius :
 Nam benignam præbet dextram
 Supplicibus omnibus.
 Lumen illis , gressus istis
 Ab hac restituitur ,
 In utrisque , gressu , luce ,
 Christus benedicatur.

& efficaci-
 am predi-
 cat.
 F

A *Sancta se-
dat mare
clavo Do-
mini; edi-
ficat tem-
plum;*
e

239 Murmurantis undas maris
Clavo Christi comprimit,
Sicque viam cunctis planam
Peregrinis efficit.
Dum transmeat & transfretat
Mare Adriaticum e,
Ejus laudat, ejus cantat
Peregrinus meritum.
Inter loca Christo sacra
Quæ percurrit Helena,
Ibi nullum mage dignum
Visum est Calvariâ:

f

Illic quia margarita
In terræ visceribus
Fuit tectâ, sese pro quâ
Spoliavit omnibus,
Ibi f amplum struxit templum
Quod fulget augustiis
Salomonis templo, tantis
Quod struxerat sumptibus.
Eia templum Helenæum
Quod munificentia
Auro nites, gemmis ardes,
Dic ejus præconia:
Palæstina pangat tota
Romanum imperium,
Pangat totus orbis hujus
Imperantis meritum.

B

*summoque
cum pietatis
affectu*

240 O quis nosset, vel quis possêt
Mente comprehendere
Cogitata & effata
Raptæ mentis Helenæ;
Quæ vel orans vel contemplans
Versat in Calvario,
Et dulcores & ardores
Qui in ejus animo:
Quæ devota promit vota
Toto suo pectore?
In hac terra Christi sancta
Irrorata sanguine,
Est altare fumans thure
Cor Helenæ fervidum.
Sursum lata prece multa
Fertur ad empyreum:
Sic devotam duxit vitam
Erecta ad Cælitum

C

*veneratur
loca sancta.*

Altam sedem, ut ardorem
Spiraret continuum.
Dum suspirat, sursum spirat
Ardens Dei gloria,
Dum adspirat aut respirat,
Spirat Dei gaudia.
Illi solus sapit Christus,
Mundus omnis desipit,
241 Solum spirat; solum amat
Hunc, cui se credidit.
Cor ignitum, generosum,
Soli votum Numini,
Soli Christo datum Deo,
Denegatum alteri.
Firma fide, robusta spe,
Charitate fervida,
Inflammata & firmata
Mutat summis infima.
Oliveti mons est illi
Paradisus Domini.
Frequens erat hic, & rogat
Pro salute filii:
Hic olivam gustat vivam,
Quæ sua pinguedine
Hanc confortat & sustentat
Innata dulcedine.

Hic soluta rei curâ
Fertur ad empyreum;
Mens ascendit, pennas sumit
Ad gaudia Cælitum.
Eia pange alta voce
Et tu Bethles rustica,
Extructrici, dotatrici
Dic civica cantica.
Ad præsepe intrat sæpè
Christi reclinaculum
Ut adoret, & decantet
Angelicum canticum.
*Hic tres strophas desiderari nec legi posse, mo-
net D. Reginaldus.*

242 O astuta, nam ut tuta
Håberes cælestia,
Contempsisti, dimisisti
Omnia terrestria.
Nunc contenta, nam intenta
Divino conspectui,
Amplexaris & potiris
Quo avebas perfrui.
Illum ore, illum mente,
Illumque visceribus
Sitivisti, & potiri
Ipsius amplexibus.
In æternum tibi cælum
Nec valet eripere
Nunc, quo gaudes, hunc quem t
In lumine gloriæ.
O regina coronata
Trino diademate,
Gratiarum & virtutum
Omni fulges stemmate.
Cunctis luces, cunctis ardes,
Quia crux est cereus,
Ex quo ardor, ex quo splendor
Fulgescit mirificus.
Jubar cæcis Christianis
Refundas luminibus
Suis leves mundi cives
Regina mæroribus.

*Helenam
cælesti glo-
ria fruere-
rem*

F

243 Vi tyranni quemquam premi
Non sinas, ô Helena,
Rumpe lora, quibus corda
Ligantur ad terrea.
Justi splendor, veri candor,
Pietatis speculum,
Ornamentum, firmamentum,
Gratiæ miraculum.
Legum norma, regum forma,
Et principum regula,
Honor soli, decus poli,
Imperii gloria.
O regina Deo digna,
Universi domina,
Advocata, invocata,
Fausa feras omnia.
Fac nos citò jungi Christo
Intercessionibus,
Fac nos frui & potiri
Divinis amplexibus.
O Villare altum verè
Et proximum Superis,
Sanctâ gaudes, Sanctam tenes
Illustrem miraculis.

*invocat au-
stor.*

F

244 *Liceat mihi epiphonematis loco his sub-
jungere versus quosdam metro epico concinnatos, laudem
qui habentur in eodem nostro Ms., è quo supe-
rius § 5 retuli miracula translationis, anno 1095 facta, post qua
Christi, ut ibi dictum est, honorate.
lego metricum illud elogium, immortalis S. He-
lenæ*

EX MS. lenæ apud Altvillarenfes gloria prorsus accom-
modatum :

Francia, Francigenis dubitantibus, indubitatis
Insignes signis factos signando revexit,
Altvillare, tibi: resili, lætare tueri
A membris Helenæ, crucis inventricis opertæ.
Ecclesiæ sit honor, cadit impius inficiator,
Et caput invidiâ, fracta cervice, supinat.
Ecce Palatini, Comitæque Ducesque Sicambri
Altvillare suis veniunt cum thure dromedis
Infercire tuis aurum, sua dona, crumenis.
Esseda, lecticæ, pilenta, petorruta g, rhedæ,
Matres, matronasque vehunt, tibi flectere
colla,
Et dare veftigal, quo fulgeat inde tribunal
Insignis Helenæ, gemmis, auro fabricandæ.

Nunc de laudibus nullius vel suspectæ fidei,
quas tamen nonnulli volunt ei convenire, bre-
viter dicamus.

245 Ex his, qua in meo Commentario præ-
vio, & in Gloria posthuma hæcenus satis diffu-
sè de hac illustri Sancta è variis documentis col-
legi, liquidissime constat, divinam bonitatem
tot tantæque natura ac grata dotes, celeberrima
publica venerationis per Europam longè latèque
propagata decora, nec non innumerabilium penè
miraculorum ornamenta in eam manu munifi-
centissima congesse, ac tot veris illam cumula-
se laudibus, ut falsa vel omnino suspecta eisdem
immiscenda nequaquam sint, quales mihi prorsus
videntur illa, qua propter Opuscula conscripta
ipsi attribuuntur a bibliographis usque utique neo-
tericis, quam ut satis accommodatam hac in re
fidem facere possint.

246 In Supplemento epitomes bibliotheca Gesa-
neriana hæc dicuntur: Helena Flavia Augusta.
scripsit de providentia Dei lib. 1. De immortalitate
animæ lib. 1. De rectè vivendi norma lib. 1.
Monita pietatis lib. 1. Carmina Græca, & episto-
las ad diversos doctiss. Eysengrenius suo Catalogo
testium veritatis deinde similia inscripsit fol.
20 verso: Helena. . insigne de providentia Dei
volumen composuit. Reliquit & de animæ im-

mortalitate commentarium: alium item de rectè
vivendi norma. Scripsit insuper pietatis monita:
carmina Græca, & epistolas ad diversos doctissi-
mas. Plura hæc superaddit Pitseus in suo Ca-
talogo scriptorum num. 26; qua omnia videntur
esse commenta merè apocrypha, donec clarè de
iis constiterit ex antiquissimis testimoniis.

A N N O T A T A.

a An, & ubi concilium Nicanum hæc dicat,
non vacat mihi operosè inquirere.

b Cultrix Dei non fuit Sancta nostra nisi post
mortem Constantii. Vide Commentarium meum
prævium § 5. Quomodo ergo hæc subsistunt?

c At Constantius Deum voluit, & Christianis
savit, prout ibidem invenies.

d Exerrat iterum hic auctor; ex max citato
Commentario sub finem § 5.

e Quid velit poeta, liquet ex dicto Commen-
tario §. 9.

f Duo templa, alterum nimirum ad spelun-
cam, in qua natus fuit Dominus; alterum in
eo monte, ex quo in calum conscenderat, à S.
Helena fuisse adificata, ex Eusebio diximus in
eodem Commentario § 9; ubi etiam idem au-
ctor soli Constantino adscribit augustissimam fa-
bricam Dominica Resurrectionis Hierosolymis,
qua in Calvaria monte erat, & variis nominibus
appellabatur, prout ibidem fuit præmissum, ac
dictum, credibile esse admodum, curas eò etiam
convertisse Constantini Matrem annis quidem
quoad vixit, maximo, sed sumptibus ejusdem
Constantini.

g Q. Horatium Flaccum lib. 2 epistolarum, ep.
1, sic habet:

Esseda festinant, pilenta, petorruta, naves,
In quem locum P. Josephus Flavencius noster in
Horatio à se edito, & Turonibus impresso an-
no 1688, pag. 447 sic notat: ESSEDA, curus
quidam erant, quibus Galli maxime utebantur;
PILENTA, matronarum vehicula; PETORRITA,
apud Belgas erant usitata. Consule lexica.

DE S. FIRMINO EPISCOPO CONF.

J. B. S.

METIS IN GALLIA.

CDXCVI.
De Phroni-
no supra e-
gimus;

Am supra ad diem xxvii Julii
dum de S. Phronimo, Metensi
item episcopo, agerem, eorum
opinionem haud obscure secutus
sum, qui hodiernum S. Firminum
ab antiquiori illo Phronimo, seu
Phronimo, seu Fronimio verosimillimè distinguen-
dum censent. Fuit Sanctus ille Phronimus urbis
istius episcopus ordine undecimus, hic vero Fir-
minus, ex computatione illust. Meurissii, ordine
vigésimus, quidquid à Sammarthanis confusus
fuerit, ut inter Episcopos in eorum serie non
computetur. Nimirum ea deficiunt antiquitatis
monumenta, ex quibus de utriusque ætate, gestis
& ordine certi aliquid erui possit; quibus tem-
porum iniquitate amissis, id unum restat, ut
de eorum ætate ex iis, qua reperit laudatus Men-
rissius statuamus, de utriusque autem distinc-
tione & cultu ex Martyrologiis.

2 Sed nec in ipsis multum celebris dici po-

test eorum memoria, neque enim in Adone aut hic vero de
Uuardo signati reperiuntur, verum in paucis Firmino
dumtaxat additionibus, quales de Phronimo suo
loco adduxi, hic vero solus ferme recurrit Mo-
lanus, in utraque sua editione hoc die ita le-
gens: Metis civitate, depositio S. Firmini episco-
pi & confessoris. Brevius Galestinus: Metis, fan-
cti Firmini episcopi & confessoris, in Notatio-
nibus Dypticha appellans ecclesia Metensis, ex
quibus haud dubie etiam Molanus sua acceperit.
Hunc vero in Annotatis suis sese secutum fuisse
testatur Baronius, à quo Romano Martyrologio
inscriptus est hæc omnino verbis: Metis in Gal-
lia, sancti Firmini episcopi & confessoris.

3 Notabilis porro est ejusdem Baronii obser-
vatio, in qua non una occurrit confusio. Ita ha-
bet post hæc verba; agit de eodem Molanus:
Legitur Firminus episcopus inter alios Episcopos,
qui interfuerunt concilio Agathensi in Galliis ce-
lebrato anno Domini quingentesimo sexto. Fuit
hic

A hic undecimus ejus sedis Episcopus, ut produnt tabulæ ecclesiæ Metensis, quas descripsit Demochares lib. de Sacrificio Missæ. Sanctum nostrum Firminum episcopum hic confundi cum aliquo Firmino non nisi presbytero, inter concilii istius Patres Episcopi sui Pappoli meras vices supplente, evidentissime patet, ex jam dicti concilii Agathensis expressis subscriptionibus, quas certe mirum est, Baronium, & eos, qui ipsum fecerunt, non consuluisse.

B Altera non minor confusio est hodierni S. Firmini cum S. Phronimo Metensi episcopo xi, duobus seculis concilio Agathensi seniore, de qua jam dicere cepimus, quamque Baronius se accepisse fatetur ex Demochare lib. de Sacrificio Missæ: unde etiam procul dubio in Sammarthanos transferit. Multo rectius, ut mihi quidem videtur, Saussayus cum Meurisso utrumque distinguit, & propriis singulis diebus & proprio ornauit elogio. Primum dedimus suo loco. En modo annuntiationem hodiernam: Metis, depositio S. Firmini episcopi & confessoris, qui Symmacho summo Pontifice, virtutum episco-

paliū laude florens, cum ad Synodum Agathensem, præcipuis cum Gallicanæ ecclesiæ Patribus convenisset, multoties pro ecclesiæ suæ cura ac profectione labores subisset, demum sanctimoniam gloria illustris, exuta carnis mole, spiritum beatum ad cælestem patriam transmisit.

§ Superest ut de patria & ætate paucula ex Meurisso subnectamus. Et primo quidem Italum fuisse fatetur, sunt qui Græcum velint, virum doctrina & sanctitate præclarum, qui Romam cum aliis deseruerit Odoacri tyrannidem fugiens, quique à Metensibus ultro ut Episcopus admittus fuerit eodem tempore, quo Clodovæum ut regem ac dominum agnoverint circa annum 488, sedem porro tenuerit annis circiter octo, ad laborum præmia vocatus anno 496, quo ei successit Episcopus etiam sanctus, ordine vigesimus primus, nomine Gramatias, ut pluribus videri potest apud non semel laudatum Meurissum. Alium hoc ipso die S. Firminum refert Ghinius, sed episcopum Virdunensem, quem inter hodiernos Prætermisissos ad verisimiliorem natalem diem remisimus.

AUCTORE
J. B. S.

Ejus patria
& ætas.

E

DE SS. PATRIARCHIS CONSTANTINOPOLITANIS
JOANNE ET GEORGIO.

Cultus, res gestæ & ætas

J. P.

DCX & DC-
LXXXIII.
Utriusque
cultus.

At die xviii Augusti ambos istos Patriarchas memorant Meneæ magna excusa his verbis: Eadem die, memoria sanctorum patrum nostrorum patriarcharum Constantinopolitanorum Joannis & Georgii. Eodem tunc tenore notantur in nostro apographo Græco è Ms. Taurinensi: Μνήμη τῶν ἀγίων πατέρων ἡμῶν ἡ ἀρχιεπισκοπῶν ΚΠ. Ἰωάννης ἡ Γεωργίος. Id est: Memoria sanctorum patrum nostrorum & archiepiscoporum Constantinopolitanorum Joannis & Georgii. Hæc adde supplementum nostrum Sirmondo-Chiffletianum ad Meneæ Græca excusa. In Martyrologio nostro Arabico-Egyptio ponitur Certamen SS. Joannis & Georgii. Vox certamen, quod ibi illis tribuitur, solis martyribus adscribi solet. Historia Patriarcharum Constantinopolitanorum chronologica, tomo nostro primo Augusti mensis præmissa, agit de SS. Joanne ac Georgio; cum verò eorum Acta vel non exstent, vel saltem mihi in promptu non sint, in compendium contraham, quæ ibidem habentur è variis documentis collecta. Ac primò quidem dicatur de S. Joanne, quem putamus eundem esse, qui in citata Historia pag. 56 * ponitur ordine inter istos patriarchas xxv, & hujus nominis secundus, cognomento Cappadox, sed absque titulo Sancti, non quòd aliquid ejus sanctitati obstaret, sicut indicatur pag. seq.; sed, uti erat præmissum, quòd non constaret, de Joanne isto agi in Meneæ: de qua re dicam infra.

C Quod ad tempus attinet, invenies ibidem Patriarcham istum Timotheo successisse mense Aprilis anni 518, ac post breve cathedra sua regimen anno 520 ex hac vita migrasse, ex ibidem dictis pag. * 57. Inter alia, quæ de ipso collecta sunt ista occasione, proferuntur digna Vi-

S. Joannis
tempus & e-
logia

ro elogio. Quanto autem annisu laboraverit ad stabilicendum inter ecclesiam occidentalem ac orientalem concordiam vinculum, argumento est illud quòd S. Hormisdæ PP. apud Labbeum tomo 4 col. 1498 post alia ipsum sic laudet: Talem fraternitatem tuam divina providentia ecclesiæ suæ præfulem dedit, quem non esset ambiguum cum Sede nostra, id est Apostolica, sanctam mansuramque fidei subiturum esse concordiam: etenim libello à nobis fidei libenter accepto, cum redintegrationis in Christo fueris avidus, numquam in prædestinatione divina fuisse à nobis cognosceris alienus. Itaque, dilectissime frater, Dei nostri sponte currentibus instate beneficiis, sparsi olim gregis plenius membra colligite, & custodite collecta. Brevissimum quidem sed illustre est illud, quòd è Bibliotheca Photii cod. 231 col. 889 à S. Sophronio Hierosolymitano datum isti Patriarchæ, ibidem apud nos habet, & Latine sic sonat: Joannes Constantinopolitanus, ex Cappadocia trahens genus & cognomen, vir virtutis domicillum.

3 Porro elogium illud, perperam ab aliquibus Joanni Fejunatori patriarchæ Constantinopolitano tributum, Joanni Cappadoci vindicatur in dicta Historia pag. * 69. Legi etiam potest de insigni, quam dixi, utriusque ecclesiæ unione Aviti episcopi Viennensis epistola septima ad Joannem nostrum data, quæ habetur in Sirmondiana operum ejus editione Parisensi anni 1643 pag. 48 & sequente. Epistola verò seu libellus, quem idem Joannes ad Hormisdam PP. misit, exstat apud Labbeum tomo 4 Conciliorum à col. 1486. In prædicta etiam Historia pag. 56 * affertur locus Baronii ad annum 517 num. 61, ac laudatur Joannes Cappadox tamquam orthodoxæ fidei cultor; cui tamen imperator Anastasius supervixit, nec licuit respirare: eo autem paucos post

F

quibus ho-
noratur.

AUCTORE
J. P.

post menses defuncto, quam strenuè pro Catholica unitate atque concordia laboravit, quæ suo loco dicentur, palam facient. Sed has Viri laudes detereret accusatio, de qua nunc breviter dicam, si solido fundamento niteretur.

4 In allegata Historia chronologica Parergo 5 pag. * 57 & seqq. quaritur, an Joannes Cappadox nomen patriarchæ œcumenici primus usurpaverit: & ibidem respondetur, à Pagio in Critica ad annum Christi 520 num. 5, Banduro tomo 2 Imperii orientalis pag. 895, & nonnullis aliis scriptoribus, Joannem Cappadocem de hac arrogantia accusari, hac eorum accusatione haud dubiè nixa, prout ibidem apud nos indicatum fuit, inscriptionibus epistolarum, quas clerici Antiocheni & episcopi Syria secunda ad hunc Joannem miserunt, quasque Labbeus tomo 5 Conciliorum col. 158 & 211 recitat, sicut in eodem Parergo dicitur; illudque idem inferri posse ex acclamationibus populi Constantinopolitani, quæ in concilio Constantinopolitano sub Menna apud Labbeum eodem tomo 5 à col. 177 referuntur, ubi Joannes ille sapiens patriarcha œcumenicus appellatur. Sed titulum hunc quibusdam episcopis istius sedis affictum, per posteriores Græcos veteribus instrumentis fraudulenter fuisse insertum, in eodem Parergo cum Baronio probabilis sumus opinati (cujus verba ibidem recitata sunt ex Annalibus ad annum 518 num. 14) contra Thomassinum, alioque, ac probavimus ex simili fraude impostoris Graculi, nec non Joannem Fejunatorem fuisse primum, qui usurparit titulum œcumenici. Hac e Parergo extraxi.

5 Verùm inter alia, quæ de Joanne Cappadoce pag. * 56 collecta sunt, invenies, eundem forte esse, qui in Menais Græcorum pro Sancto celebretur, uti Raderus noster censuit, cum tamen nullus apponatur characterismus, vi cujus de ista re certò constet, non magis quam vi annuntiationis, in qua solum nomen Joannis signatur in Menais & Menologio Sirleti die xxv hujus. Indicandum superest, cur putem, seu, si mavis, suspicer, agi hac die xviii Augusti de Joanne Cappadoce. Ratio est 1°. Quia S. Joannes I cognomento Chryso-stomus alio spectat. 2°. Joannes III, quamvis subdolis adulator, & hereticorum fautor, perperam tamen in excusis Græcorum Menais pro Sancto cultus die xxi Fe-

Quisnam sit Joannes iste, qui hoc die Græcorum Fastis inscribitur.

C

bruarii, à nostro Synonymo ibidem distinguitur per cognomentum Scholasticus. 3°. Joannes IV cognomento Fejunator, malè etiam Græcorum Fastis inscriptus die secunda Septembris, ac cognomento distinctus. 4°. De Joanne V diximus in Historia chronologica ante indicata pag. * 83 vix quidquam novisse nos, atque adeo solam ipsius chronotaxin investigandam esse; quem tamen Catholicum agnovimus, non Monothelitam, ut Baronius suspicatus est. 5°. Joannes VI, contra eundem Eminentiissimum Annalium conditorem ab eadem heresi vindicatus a pag. 90*, spectat ad seculum 8, atque adeo non ad nostram præsentem controversiam cum ipse, uti videtur, ne dum alii posteriores synonymi. Etenim cum Joannes & Georgius superius in Fastis sub una eademque annuntiatione referantur, & Joannes quidem primo loco, omnino verosimile mihi apparet, ibidem commodè intelligendos Joannem Cappadocem, qui seculo sexto, ac S. Georgium I, qui seculo septimo vixerit. Fac tamen Joannem ad alium spectare diem, fac alium ibidem intelligi, quandoquidem nihil videmus obstare publico laudati Joannis cultus, opportunum hic censimus esse de illo agendi locum, ut aliquo saltem de eo agatur.

6 De S. Georgio I tractatur in Historia chronologica pag. * 85, unde extraho sequentia. Hæresi Monothelitatum relicta, ea sincera, ac vera conversionis signa dedit, ut non solum inter præfules Catholicos, verum etiam inter Sanctos recenseri meruerit, in Typico quidem, quod vocatur S. Sabbæ, ad diem vi Aprilis; in Menais autem excusis hac die xviii Augusti, ut nobis probabilis videtur, secundum dicta de S. Joanne. Adde, quod Georgius II non sit admotus cathedra Constantinopolitana nisi exente seculo 12, sicut in Historia nostra pag. * 145 videre datur, ut proinde huc non pertineat. Cultus utriusque Patriarchæ notatur in supra memorato supplemento nostro Græco ad hunc diem: Celebratur autem solennitas ipsorum in sanctissima magna ecclesia, per quam intelligo Constantinopolitanam. Sedit S. Georgius I ab anno 678 usque ad annum 683, quo vel obiit, vel sede sua pulsus est, ex dicta Historia pag. 85* & sequente. Nos supra initio hujus sylloges apposuimus annum 683, sive tunc sit mortuus, sive diutius supervixerit.

S. Georgii à monothelitismo conversionis, etas, locus cultus cum ipsius Joannem.

DE S. DEGA MACCAYRILL EP. CONF.

IN HIBERNIA,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, tempus mortis, discipulus, observationes in Vitam.

ANNO
DLXXXVI.
Variis diebus

Rasul hic, obscuri apud hagiologos passim nominis, S. Dega, Daygæus, Dagæus, Daganus, Maccayrill, id est, filius Cayrill, verum ac legitimum habet cultum in Fastis sacris seu documentis Hibernicis; tametsi alia alio die ipsum commemorent. Apud nos tomo III Februarii, in Pratermissis ad diem XIX ejusdem mensis, pag. 123 mentio de illo facta est ex Colgano in A-

ctis Sanctorum Hibernia, Vitaque ejusdem examen remissum ad hanc diem xviii Augusti. In Catalogis Mss. Sanctorum Hibernia, qui in museo nostro asservantur in codice nostro signato Ms. 167, variis notatur diebus: nam inter ea, quæ ex Hagiologio præcipuè Ænææ seu Ængulfii, ante vccc circiter annos Hibernicè scripto, desumpta pranotantur, Dega seu Daygæus, (id est) filius Cayril xviii Augusti exstat. In alio autem Catalogo anonymo, ad cujus calcem memoran-

A morantur Sancti, quibus certus dies assignari nequit, est S. Dega seu Daygæus. Alibi etiam inter indicatos Catalogos nomen ejus invenio, sine die.

refertur **2** Colganus ad diem XIX Februarii pag. 374 hac scribit: Sancti Dagæi episcopi memoriam hac XIX Februarii tamquam viri notissimæ sanctitatis celebrari tradunt communiter domestica Martyrologia. Unde suspicari licet, quod sit, de quo Joannes Kirkestede. in suo Opusculo de præcipuis Hiberniæ sanctis præsulibus ita scribit: „ Daigæus monachus & episcopus Hiberniæ su- „ per mare siccis pedibus ambulavit: & abba- „ tem quemdam, & sex alios mortuos à morte „ suscitavit. „ Deinde profert Cal. Cassel. ad diem XVIII Augusti: in Præfatione autem ad lectorem, qua Actis Sanctorum Hibernia præmittitur, auctor Martyrologii, seu Calendarii Casselensis ante sexcentos annos floruisse dicitur; edebat autem suum tomum Colganus anno Christi 1645. Ex isto itaque Calendario hac profert: S. Dagæus, filius Carelli, filii Lafreni, filii Dalani, filii Eugeni, filii Nielli Naoigiallach. Hic Dagæus fuit faber tam in ferro, quam in ære, & scriba insignis. Fabricavit enim trecentas campanas, trecenta peda pastoralia, & scripsit trecentos libros Euangeliorum: fuitque primarius S. Kierani faber.

in Fastis sa- cris, **3** His citatis, ulteriorem de isto S. Dagæo suggerit notitiam Colganus, ita pergens: Sed hic Dagæus, ab utroque authore memoratus, non est alius, quam S. Dagæus episcopus de Iniscoidega in Ultonia, qui floruit ante medium seculi sexti, & de quo in propria Vita legitur hæc S. Mochtei prophetia: qua habetur inferius apud nos num. 3 ejusdem Vita, ita ut supervacaneum omnino sit, vaticinium illud à Colgano huc transcribere. Observat autem sequentia idem hagiographus post ejusdem narrationem prophetia: Quia festum præcipuum hujus S. Dagæi episcopi in Inis-Chaoim non hac die XIX Februarii, sed XVIII Augusti celebratur; hinc vel ille S. Dagæus episcopus, cujus hac die memoria celebratur, est ab ipso diversus; vel si sit idem, quod verisimilius est, diversa ejusdem Sancti memorantur à nostris hagiographis festa. Unde nos Vitam sanctissimi Dagæi prodigiis plenam daturi ad XVIII Augusti (sed opus eo usque non fuit perductum) pluribus de eo hic disserere superfedemus. Festum verò vel proprium vel præcipuum fuisse die XVIII Augusti indicat laudatus Colganus, quando die XV Februarii pag. 347 in notis ad Supplementum Vita S. Berachi, in qua agitur de S. Dagæo, lectorem mittit ad eundem diem XVIII Augusti.

præsertim die XVIII Augusti, quo fertur obiisse. **4** Fuit etiam dies illa Sancto nostro peculiaris apud Withfordum: nam in suo Martyrologio, Anglicâ linguâ edito Londini anno 1526, elogium de illo habet ad diem XVIII Augusti, quod sic sonat: In Hibernia festum S. Daygei confessoris, qui in pueritia fecit multa miracula: posterius verò suscitavit ad vitam personas tredecim, non sine actis aliis compluribus & notabilibus: obiitque anno ætatis centesimo quadragesimo, sanctitate & perfectione plenus. Atque hæc quidem hætenus de publico Sancti cultu: cui brevissimè ista subnectimus ex Colgano de anno ejus emortuali, ac die. Sic ergo de illis memorat iste hagiographus ad diem XXIX Januarii pag. 193: Anno DLXXXVI S. Dagæus episcopus, Carelli filius obiit XVIII Augusti, ex auctoritate Quatuor magistrorum, quos designat, ita de ipsis præfatus ante chronotaxim suam, Augusti Tomus III.

quam ibi ordinat à pag. 189, partim ex Annalibus nempe Quatuor magistrorum, compilatis ex vetustissimis Annalibus Clauanensibus, Insulensibus, & Senatensibus. De Quatuor autem magistris consule Colganum in Præfatione superioris assignata. Porro S. Degæ obitum cum Magistris illis nos etiam antea alligavimus eidem anno Christi 586; quia, si hic bonus ac verus non sit, meliorem ac veriorém in promptu non habemus.

5 Præter ea, qua habentur in Vita S. Degæ de S. Beracho, qui ipsius fuit discipulus, cap. 2, ubi sunt ista, Femina molendinum. . . ad grana molenda ingrediens, ab aliquo homine vulnerata est, quam Berachus, beati Daygæi discipulus, ab eo ad eam missus illico sanavit. Item præter ea, qua de puero ejusdem mulieris, qui in aquis fuerat suffocatus, uti ibidem narratur, atque à S. Beracho ad vitam revocatus deinde est, quem ea de causa miserat noster sanctus Episcopus, edita etiam à S. Beracho prophetia, non fore posthac, ut umquam amplius quispiam in eadem fluminis parte mergeretur; præter illa, inquam, qua ibi exstant, visum est nonnulla delibare, qua in Vita ejusdem S. Berachi Supplemento dicuntur, & simul ad discipuli, simul ad magistri laudem conducunt. Itaque in Vita istius Supplemento, quod datur apud Colganum à pag. 344, illa memorantur: Postquam autem sanctus puer Berachus septimum ætatis annum complevit, ad S. Dagæum Carilli filium deductus est, in bonis litteris, & divinæ scientiæ paginis instruendus: sub quo doctore tantos fecit progressus, ut sapientissimus vir evaserit, signis & virtutibus, ac singularis obedientiæ prærogativâ clarus & illustris. His confirmantur & illustrantur ea, qua obiter ait Vita S. Dagæi de Beracho, hunc videlicet istum existisse discipulum.

6 Quod verò ex eadem Vita mox proferebam de molendino, occasionem mihi suggerit gloria sui de molendino, occasionem mihi suggerit profecti sequens factum è laudato Supplemento, si-ve illud idem sit, quod leviter dumtaxat attigerit auctor Vita S. Dagæi, si-ve hoc ab illo fuerit diversum. Hæc igitur habet Supplementum: Quodam autem die hospites aliqui ad S. Dagæum diverterunt, cum nec panem, quo illos reficere, nec ex ministris aut monachis illum*, qui eos tractare, aut eisdem infervere possent, præter S. Berachum, præsentem haberet. Mandat ergo pius Pater Beracho duas, quas habebat, tritici mensuras ad molendinum, in campo Murthemne positum, molendas pro hospitem refectioe deferre. Confestim filius obedientiæ Berachus Patris jussa executurus ad molendinum contendit: quò cum jam pervenerat, feminam quamdam cum puerulo filio granorum, quæ ipsa quoque advexerat, molituram præstolantem ibidem invenit. Cùm autem servus Christi mandata sui patris, & necessitatem hospites in charitate excipiendi, humiliter exponeret, mulier illa duræ cervicis, animique malignantis, pertinaciter recusavit viro Dei molæ usuram permittere, sanctum insuper juvenem, ejusque magistrum Dagæum atrocibus verbis & diris imprecationibus infecuta.

7 Videns autem mitis juvenis inexorabilem per- vicacis mulieris animum, ejus insolentiam patienter sustinuit, voluntati tamen non acquievit; sed jacto in Deum cogitatu, quæ apportaverat grana molæ commisit. Quod videns perversa mulier, sua etiam grana simul injicit, & sic ambo pergunt, nec desistunt à granis hinc inde orificio

AUCTORE J. P.

S. Berachus, nostri Sancti discipulus.

E

* I. ullum

F

cujus dum jussa peragat,

AUCTORE
J. P.

cio molæ contradendis : donec stupendo miraculo vident ex mola juxta variam immissi grani naturam, hinc avenaceam, & illinc seorsim triticeam profluere farinam. Quod miraculum cum omnes, qui aderant, attoniti admirarentur, mirabilia mox succedunt. Nam ut mundo manifestius fieret, quantum Deus illatas suis servis detestetur & ulciscatur injurias, memoratæ mulieris filiolus in vicinum fluvium delapsus submergitur, & mox ipsa mater, in suæ perverfitatis pœnam, extremis percussa doloribus, ex tempore è vita decedit. Mox ergo accurrit vicinia, amici & cognati defunctæ advolant, clamantes S. Barachum esse tantæ miseris authorem, eumque idcirco nituntur opprimere. Verum nec in hos etiam tardior fuit divina animadversio : nam eorum plantæ solo adhæserunt, extenta obriguerunt brachia, ipsique, viribus destituti, toto corpore immobiles hæserunt. *Sed his Sanctus libertatem corporis; illis vero amissam vitam restituit, sicut pluribus in eodem narratur Supplemento pag. 345; quibus subjiciuntur sequentia :*

B
miraculis
inclarescit.

8 Post hæc S. Berachus ad monasterium de Inis-caoin ad patrem suum Dagæum reversus, ex farina ista miraculosè confecta, & postea in alimoniam magnæ multitudinis non sine miraculo adaucta, hospites, & monachos, & multos insuper adventantes pauperes abunde refecit. Cum autem videret S. Dagæus tantas discipuli virtutes, ait ad eum, se indignum esse discipulo, cujus magisterio ipse potius esset instruendus. Igitur discedenti baculum seu pedum dedit, quod Hibernicè bacullh gearr, id est baculus brevis, & cymbalum, quod clog-beraigh; id est tintinabulum Berachi vocatur, quod Cluan dalachix usque in hodiernum diem aservatur. *Vita S. Berachi à nobis illustrata est tom. 11 Februarii, die xv ejusdem mensis à pag. 832, ubi pag. 838 ex Colgano relata sunt, quæ supra de isto Sancto produximus, iis potissimum lectoribus subseruitura, qui nostrum mensem Februarium non habent.*

Vita, quam
hic damus,

9 Habes hæcenus, quæ colligere visum est ad S. Degæ episcopi & confessoris Vitam illustrandam; alia, quæ per ejusdem decursum occurrunt, remittimus ad Annotata. Prælo illam committimus è codice nostro antiquo membraneo Salmanticensi, qui signatur ✠ P. Ms. 11. Vita eidem prenotatur hic titulus : Incipit Vita sancti Dega Maccayrill. Eam qui conscripsit, non fuisse Sancto synceronum, colligitur ex his biographi istius apud nos verbis cap. 1 in fine : Quibus talem injunxit poenitentiam, ut patriam deserentes, in quadam australi Hybernix plaga, quæ Beyri vocatur, non reversuri habitarent; quam usque hodie eorumdem posterii incolunt. Et cap. 2 : Usque hodie in miraculi, quod ibi narratur, commemorationem Piscina Berachi dicitur. Porro Vita hujus auctor aliquid habere videtur de genio Hibernico, cui solet esse perquam familiare, ambulare in mirabilibus, in rebus, inquam, supra fidem prodigiosis, ne dicam portentosis. Consule qua dixi tomo 11 Julii, ad diem v ejusdem mensis, in Commentario prævio S. Moduenna seu Monenna § 2 num. 18 & 19; item ad diem vi ejusdem mensis de S. Darerca seu Monynna pag. 290; præterea ad istum diem vide Annotata ad Vitam S. Moduenna, quæ datur pag. 297 & sequentibus. His addi possunt ea, quæ in Commentario prævio ad S. Mochtei Vitam, quæ dabitur die xix hujus mensis, dicitur § 2.

10 Ex præsentem interim Vita confirmatur illa S. Mochtei prophetia apud nostrum biographum de S. Dagæi manu prænuntiata : Hæc etiam communabit me moriturum, at corpus & sanguinem Christi, quando egrediar de hoc seculo, ori meo porriget. Nam in Vita S. Mochtei referuntur ista : B. itaque Mochteus, imminente die, quem pervigil expectabat, salutare, à S. Daygæo sumpsit viaticum. Adde testimonium Dagæi de illius monasterio, his in eadem S. Mochtei Vita verbis expressum : De discipulis ejus tale testimonium beatus pontifex perhibet Daygæus Benchorensis prædicans fratribus : Gratias, ait, ago Deo meo, quod S. Mochtei postremo similes conventui vos video. Tria quippe monachorum genera sibi succedentia habuit; primum puritate angelicum; secundum actibus apostolicum; tertium, ut sancti Martyres, sanguinem pro Christo effundere fuit promptum. Denique cum ætas tam longæva ultra commune hominum vivendi tempus, ac præter sensum communem ab auctore Vita nostra extensa nobis videatur, asserente Sanctum centesimo quadagesimo ætatis suæ anno feliciter obdormivisse; liceat nobis desiderare majorem ejusdem confirmationem, antequam biographo nostro hac in re suffragemur. Consule qua die xix hujus referemus in Commentario prævio ad Vitam S. Mochtei § 2, de portentosa ætate, quæ ipsi attribuitur; atque his adjungas licet; quæ tomo 11 Martii, die xvii, in Commentario prævio ad Acta S. Patricii § 6, pag. 524 dicta sunt de scriptoribus Hibernis, annos vitæ 120 vel 122 Sancto isti tribuentibus universim. Adde etiam qua post Acta S. Patricii animadversa sunt pag. 580, ubi de ætatis Patriciana partitione correctæ dictum est. Ex hoc itaque, quod jam exhibui, circa istos Sanctos specimine, abunde patet, non esse alienum à genio Hibernorum scriptorum, Sanctos suos producere ad ætatem ita admodum longævam, ut, nisi aliunde legitima auctoritate stabilietur, merito suspecta videatur. Sequuntur Acta Sancti nostri.

V I T A

Auctore anonymo.

Ex codice Ms. antiquo membraneo Salmanticensi, quem habemus, à pag. 212.

C A P U T I.

Sancti natales; edita de illo vaticinia, varia ab eo præclare gesta.

V Ir venerabilis ac sanctus episcopus Daygæus in regione Cianactorum, qui in Bregenfi habitant terra a, in loco, qui dicitur Insuli, natus est. Pater autem ejus Cayrellus, filius Dorona; mater verò Dechidu, filia Massani vocatur. Laffrianus b verò, Daminensis monasterii abbas præclarus, qui tunc temporis in prædicta morabatur regione, in monasteriolo quodam suo eum baptizavit: qui postquam ad puerilem pervenit

D
observatio-
nes nostræ
præmittuntur.

E

F

Sancti patria, parentis institutio in literis

a
b

venit

A venit ætatem, à parentibus ad eundem ductus est Laffrianum, ut ab eo litterarum disceret scientiam. Quem abbas fratri suo diacono ad docendum commendavit, à quo puer in liberalibus studiis diligenter instructus est. Quadam die idem diaconus cum eodem Daygeo ad Lubgudunenſe *c* monasterium perrexit, ut cum Mocteo *d* pontifice, venerabili ſene; de quibusdam rebus loqueretur utilibus. Poſtquam autem pervenit in hoſpitali domo, ſolum relinquens Puerum; i-
c
d

2 Tunc mira res contigit: continuò namque cum Mocteus, atque diaconus inter ſe ſermocinarentur; illa domus, in qua Puer reſectus eſt ſolus, magno ardere incendio videbatur; ſed cum monachi ad ignem properarent extinguen-
apparitio
mira

3 Tunc Mocteus ſpiritu prophetico ait: Igne Spiritus ſancti Puer ille multum ardebit, ideoque non immeritò Dayg vocabitur; hoc enim nomen Scotticà linguà magnam flammam ſonat.

B Deinde homo Dei ſanctum Puerum ad ſe juſſit adduci, atque in ejus adventu magno gaviſus eſt gaudio, & accipiens manum illius, dixit: Hic eſt medicus; de [quo] olim in ſpiritu prævidi, quod me de tribus meis curaturus eſſet infirmitatibus. Mocteus namque capitis, & cordis, ac renum nimio laborabat [dolore] manum verò pueri membris dolentibus apponens, continuò ſanatus eſt. Poſt hæc eandem manum benedicens, ait: Plurima de ferro, & ære, de auro, atque argento utenſilia ad uſum eccleſiæ pertinentia artiſcioſè manus iſta operabitur: inſuper & plurima peroptimè ſcribet volumina. Hæc etiam communicabit me moriturum, ac corpus & ſanguinem Chriſti, quando egrediar de hoc ſæculo, ori meo porriget. Capſam quoque ad reliquias meas in ea recondendas fabricabit: & quidquid aliud de talibus fuerit utile, hæc eadem faciet; quod totum poſtea completum eſt: idem enim Daygeus episcopis, abbatibus, aliisque Hiberniæ Sanctis, campanas, cymbala, baculos, cruces, ſcrinia, capſas, pyxides, calices, diſcos, altariola, chryſmalia, librorumque coopertoria; quædam horum nuda, quædam verò alia auro atque argento gemmiſque pretioſis circumtecta pro amore Dei, & Sanctorum honore, ſine ullo tereno pretio ingenioſè ac mirabiliter compoſuit.

4 His dictis Diaconus hominem Dei plenum prophetico ſpiritu *e* interrogat, dicens: Quid de hoc futurum Pueri vides? Mocteus reſpondit: Inter me, & montem verſus aquilonalem, pulchrum fundabit monaſterium. Diaconus dixit: Pater ſancte, utrum ſub te erit illud monaſterium? Ille reſpondit: Non: præterita enim nocte in cælo vidi hunc Puerum in manus cujuſdam juvenis poſt aliquot annos in hunc mundum naſciturum, à Deo traditum eſſe. Sanctus autem juvenis, cui Daygeus à Deo traditus eſt, Kyaranus Cluanenſis abbas *f* eſſe fertur.

5 Poſt hæc idem Diaconus cum puero Daygeo ad Daminenſe monaſterium perrexit, cujuſ inſignis abbas atque fundator præfatus Laffrianus fuit, frater ſcilicet Diaconi. Huic autem monaſterio aliquod ſecretum adjacet monaſteriolum, quod ſchola dicitur, in quo Daygeus litteralem ſcientiam & ſcribendi notiçiam atque fabrilem artem ad plenum didicit. Eo verò ibi permanente, ab abbate Laffriano quadam nocte injunctum
qui dixit,
cum ſibi non
ſubſur-
rum; ſed
alteri.
e
f
Predicit
Sanctus de
monaſterio
Laffriani,
Auguſti Tomus III.

eſt ei, ut, fratribus aliis dormientibus, ipſe vigilaret, & monaſteriolum cuſtodiret. Ipſe verò mirabiliter egit: in loco namque, ubi vigilare deberet, capam ſuam in ligno pendentem pro ſe poſuit. Sed Deus omnipotens illa nocte locum illum ſine ulla læſione cuſtodivit. Craſtina autem die abbas quod factum eſt comperiens, multum ob-
EX MS.

6 Poſt hæc acceptà ab abbate licentià, ad ſanctum abiit Congellum Benchorenſis *g* monaſterii abbatem; ut ibi monaſticis instructus diſciplinis, ſub regulæ jugo ab abbate ſibi impoſito Deo devotiſſimè miniſtraret; ubi in diebus legebat, & fabrilem artem exercebat; in noctibus verò, excepto quod ſomno indulgebat mediocri ſpatio; indefeſſus ſcribebat. Plurima ibi utenſilia ad opus monaſterii manibus ſuis operatus eſt. Tria quoque cymbala ſancto fecit Congello, quæ uſque hodie in magno habentur: Euangelium etiam optimum poſtremò ſcripſit, nec non repoſitorium ad idem ibi recondendum mirabiliter conſtruxit.

7 Annis verò non paucis in cœnobio ſancti Congelli tranſactis, beatus Daygeus divino nutu compulſus, cum oratione & benedictione, ad virum Dei, cui ipſe cum ſucceſſoribus ſuis à Deo traditus eſt, ſanctum Kyaranum Cluonenſem abbatem perrexit. Cui à Deo præoſtenſum eſt, quod ſancti hoſpites ad ſuum monaſterium venirent. Ideoque, finitâ Miſſâ, in occurſum illorum extra monaſterium feſtinanter abiit. Daygeus verò ad Kyaranum veniens, libros ac veſtimenta ſociorum ſuorum, ſolus poſt eos portabat. Hodè videns Kyaranus, ait: Miror, quod gratiam Spiritus ſancti non ante clericos ad nos venientes, ſed poſt eos video. Daygeo verò ad eum perveniente, ac ſe ſub pedibus in terram proſternente, ipſe humilitatem ejus & ſubjectionem gratanter ſuſcepit. Fertur autem, quod ex quo ſanctus Daygeus à ſancto deceſſit Congello, donec ad ſanctum Kyaranum pervenit, nihil vel cibi vel potus guſtavit: dicebat namque: Quomodo ſine capite corpus cibum poterit ſumere?

8 Deinde juſſu ſancti Kyarani in patriam ſuam rediens, monaſterium, quod Inyſcam nominatur, à quo miſ-
à quo miſ-
ſus, fundat
monaſte-
rium, inwi-
tiſ fratri-
bus;
F
b

A N N O T A T A.

a Colganus in ſua Triade ſhaumaturga pag.
O o o o 2 277.

EX MS.

277, Est duplex, ait, Kiennacta in Hibernia : septentrionalis in Ultonia, Kiennacta Glinne Gemhin dicta : altera australis in Mediae finibus. . . Kiennacta Bregh, aliquando Kiennacta Arda : & utraque nomen adepta est à posteris Kieni filii Olildæ eam olim inhabitantibus.

b *Occasione S. Lafreani, abbatis Lethglmensis in Hibernia, cujus Vita exstat apud nos die 18 Aprilis, mentio facta est in Annotatis ad cap. 2 ejusdem Vita pag. 546 de synonymo Lafreano Daminiensi abbate; de eoque ibidem a Euros nos diximus ad diem 12 Septembris, & significavimus, Colganum anno 563 obitum ejus affigere.*

c *Consule de hoc loco Commentarium nostrum prævium ad Vitam S. Mochtei, qua die 19 hujus dabitur.*

d *S. Mochtei Acta illustrata habentur, prout modo indicabam, die 19 hujus.*

e *Et verò cognomento dicitur vates, ut in dicto mox Commentario licet videre.*

f *In Triade thaumaturga superius allegata dicitur pag. 91 : S. Patricius prohibuit hoc fieri. prædicens ibidem habitaturum quemdam filium vitæ, nondum natum, Kieranum nomine, qui locum illum replet præclaro Sanctorum agmine. . . Est. . . locus illè inter Mediam & Conactiam, in quò sita est civitas Cluanensis, in qua habetur hodie sedes episcopalis. In Actis autem Sanctorum Hibernia apud Colganum die 28 Februarii in notis ad Vitam S. Aedi pag. 423 mentio fit S. Kierani, & mittitur lector ad diem 9 Septembris. Consule præterea qua apud nos jam pridem dicta sunt in Vita S. Endei, abbatis Aranienfis in Hibernia, ac magistri S. Kierani, tomo III mensis Martii, die 21, pag. 272. In Annotatis item ad Vitam S. Comgalli proximo hic citandam, indicavimus pag. 583, quod tradatur colli S. Kieranus dicto modo die 9 Septembris.*

g *De S. Comgallo abbate Benchorensi in Hibernia tractavimus tomo II Maii, ad diem 10 pag. 579; ubi dictum est, inter præcipua & notiora Ultoniæ regionis apud Hibernos monasteria extitisse Benchorensis, à S. Comgallo. . . constructum in hodierno Comitatu Dunesi, haud procul à mari orientali ad dexterum latus æstuarii Knochfergii, unde brevissimus tractus est in Gallovidiam Scotiæ provinciam.*

h *Suspicio hic agi de S. Columba, celeberrimo Hienfi abbate. In ejus Actis edendis ac illustrandis operosè versatus est Colganus in sua Triade thaumaturga. Hunc autem Sanctum nos dedimus hic 9 Junii.*

CAPUT II.

Plurima Sancti miracula, opera alia egregia, & felix obitus.

Quadam die cum beatus Daygeus in quodam suo monasterio, quod Delenna dicitur, fuisset, quædam femina molendinum ejus ad grana molenda ingrediens, ab aliquo homine vulnerata est; quam Berachus a, beati Daygei discipulus, ab eo ad eam missus, illico sanavit. Quæ deinde domum rediens de filio suo, antea relicto ibi, sed tunc temporis non invento, domesticos suos, ubinam esset, interrogavit; qui

tum aliud, ubi mersum resuscitavit cum prædicatione.

dixerunt: Post te [ad] molendinum abiit. Quo audito, illa misera, puero diligenter quæsito, & non reperto, in amne, qui supradictum præterfluit molendinum, ipsum fuisse submersum conjiciens, ad Dei Virum, miserabiliter lacrymans, festinanter cucurrit; qui eundem cum ea ad amnem misit discipulum. Qui oratione factâ puerum antea submersum de profundo fluminis revocans, matri vivum assignavit & incolumem; insuper hoc firmiter promittens, quod in posterum nemo in eadem fluminis parte emergeretur: quod usque hodie in miraculi commemorationem Piscina Berachi dicitur.

10 Idem Vir Dei in sancti Finiani monasterio, quod Clouyn Yraird vocatur, coram sancto abbate Ruadano c, extinctam casu candellam insufflando eam accendit. In monasterio quoque sanctarum virginum filiarum Fintani d, virginem quamdam nocte adventus ejus defunctam vitæ restituit. Quapropter virgines monasterium suum ejus successoribus, ipsius dominatui tradiderunt. Sanctus Cayrellus e abbas monasterii, quod Methus nominatur, eundem Dei Virum, ut sibi altariolum faceret, rogavit, cuius dum se materiam non habuisse excusaret, pondus aureum de cælo in ejus sinum cecidisse fertur; de quo altariolum illi fecit. Reliquias vero ejus pro agro, qui Terra auri dicitur, vendidit. Unde sanctus Cayrellus se suumque locum ejus subjectioni dedit.

11 Eo tempore dum beatus Daygeus ibidem moraretur, cujusdam femine rogatu commotus, unicuique ejus filium, gentis, quæ dicitur Crimtanne f regem, apud quem in vinculis tenebatur, quæsit. Rex vero ille impius, Hominis Dei precibus non acquiescens, sed magis iram commotus, prædictæ mulieris filium crudeliter interfecit. Sed quem infelicis regis occidit impietas, beati Daygei resuscitavit sanctitas; regem vero illum ejusque posteros regno privavit in æternum. Cum autem inde discessisset, tres filias cujusdam viri, nomine Columba, nuper defunctas in via, qua ibat, inveniens, à mortuis resuscitavit; quas postea litterarum scientiam edocens, monasterium ad opus earum fundavit, quod domus filiarum Columbæ dicitur.

12 Post hæc divulgata beati Daygei per totam Hyberniam sanctitate, confluerunt undique ad sanctæ virginis, ut sub ejus regula degerent; quædam Cumena, alia Lassara g, sancti Daygei soror, alia Dulvina. Hoc audiens Cluanensis abbas, nomine Oenu ad beatum misit Daygeum, ut eum de susceptione virginum objurgaret. Ille vero nuntiorum præsciens negotium, monialibus, ut humiliter illis ministrarent, præcepit: quarum quædam in sinu suo ignem, sine ulla vestis læsione, quædam aquam, velut in vase firmissimo, ad eos portavit. Quod hospites videntes, poenitentiam egerunt. Beatus autem Daygeus moniales illas versus Septemtrionem ducens, in diversis locis diversa monasteria, in quibus eum aliis virginibus seorsum Deo servirent, eis, prout decuit, construxit.

13 Deinde ipse ac sancta virgo Cunne, in regionem, quæ terra Eda dicitur, pergentes, filium regis ejusdem regionis, in fluminis, terram illam præterfluentis, ostio, in quo innumera piscium multitudo capitur, demersum resuscitavit. Quapropter rex ille agrum & locum in præfato ostio, ad pisces capiendos eis eorumque successoribus obtulit. Post hæc terram Lugneorum h in finibus Conactensium adiens, in monasterio

Suscitavit virginem; alteri condidit altariolum.

b

c

d

e

f

Suscitavit occisum, ac tres alias.

g

F

Monasteria fundat virginibus plurima.

g

Suscitavit mortuum unum & alterum.

b

A nasterio filiorum Fleiscaigi, & sanctæ virginis Riteillæ reverenter est susceptus, ubi tempore refectionis propinatorio non invento, aureum ei de cælo est datum, quod postea pro agro ad fructum expendit utilitatem. Dehinc in fines nepotum Ailella migravit, ibique Diarmitium, ejusdem terræ regis filium, nomine Cathbotum, mortuum vitæ restituit: quem postea liberalibus studiis imbuens, monasterium ei fundavit.

Lac miraculose fertur; aqua vertitur in vinum: fur convertitur: mortuus suscitatur.

14 Nec hoc reticendum est, quod pro ejus in sancti Viri nomine, Cruymterfit monasterio commorantis, discipulos Deus operatus est: illi enim vas lacte plenum sine fundo ad monasterium de Boceto vel Vaccario attulerunt: ejusdem namque vas fundum eis in via quidam latrones nequitur abstulerunt. Exinde in regionibus Corporum monasterium fundavit, ubi ad quorumdam venerabilium opus hospitum cerevisiam non habens, aquam, Deo cooperante, antè in vinum convertit. Aliquando cuidam furi furtivos equos habenti verbum Dei prædicavit, qui poenitentia ductus, equis ad propria remissis, à sancto Viro ad clericalem habitum sumptus. Ipse autem Sectanus, cujus Domus monasterium Sectani nominatur, deinde ad monasterium sancti Cayrlani i perveniens, eundem eadem nocte defunctum, resuscitavit. Quapropter ille se suumque ei monasterium subjecit.

B

i

k

Sanatur hydrops, fretum pedibus transitur, &c.

15 In campo quoque Conalleorum k quemdam hydropicum, Celtcarum nomine, sanavit: qui ei suisque successibus suum obtulit agrum.

Aliquando fretum, quod Stagnum Rudi dicitur; nave non inventa, sic pedibus transivit.

Post hæc dum regionem Mydluacam transfret, lignum quoddam immensæ magnitudinis, quod transversum in via jacens transitum negabat viatoribus, per ejus orationem angelico sublatum est ministerio.

Sanctus Lonocus ab eo altariolum sibi fieri petivit, cui materiam, unde illud faceret, ad manus non habens, prophetico spiritu dixit: In sepultura, inquit, hominis, qui primus in tuo sepelietur cœmeterio, massam aurichalci reperies, de quo tibi altariolum fabricabo. Quod & sic completum est. Eidem quoque sancto viro Euangelium scripsit.

C

Tres occisas suscitavit;

16 Post hæc sancti Diarmittii discipuli sui monasterium adivit: ea verò nocte, dum matutinale celebraretur officium, tres fulgentes stellas ab eo loco, qui Terra magna vocatur, cælos ascendere aspexerunt. Diarmittius, Quid, inquit, est hoc visum mirabile? Beatus Daygeus ait: Tres puræ animæ, regnâ nunc conscenderunt cælestia. Deinde ad illum perveniens locum, tres Erclay filias, dum sanctam virginem Daretham, ut sub jugo ejus Deo famularetur, adirent, à latronibus interemptas vitæ restituit.

multisque aliis rebus egregiè peractis, anno ætatis 140 moritur.

17 Quot, & quanta, divina cooperante gratia, beatus Daygeus operatus sit miracula, humanæ nequit memorie comprehendere capacitas. Monasteriis itaque plurimis per Hyberniam fundatis, mortuis vitæ restituitis, diversis ægritudinibus curatis, vincis liberatis, captivis redemptis, utilibus Ecclesiæ Dei rebus proprio manuum labore fabricatis, vitæ suæ diebus irreprehensibiliter peractis, centesimo quadragesimo ætatis suæ anno l feliciter obdormivit in Christo; qui cum Patre, & Filio, & sancto Spiritu, vivit ac regnat, Deus, per secula seculorum. Amen.

l

a *Acta hujus Sancti illustrata sunt in nostro tomo 11 Februarii, die 15, à pag. 832. Factum verò, quod hic narratur, conferri potest cum narratione Vita ejus, secundo loco à nobis edita pag. 838, & cum dictis superius in meo Commentario prævio.*

b *Vita S. Finiani seu Finmeni, abbatis de Cluain-eraird, exstat in Actis Sanctorum Hibernie citatis, quæ vide ad diem 23 Februarii. Locus autem Cluain-eraird in notis ad eandem Vitam pag. 398 ita exponitur: Veteribus Cluain-erardia, in loco qui olim Ros Finchuill dicebatur, modernis correptè Clonardia, in confinibus Lageniæ & Mediæ, ad Comitatum tamen occidentalis Mediæ, & diœcesim Medensem spectans. Est hodie viculus obscurioris notæ, licet olim fuerit & oppidum florens & monasterium longè famosum. Quod si sanctitatis & sapientiæ studium spectetur, inter præcipua occidentis monasteria non infimum posset & deberet habere locum. Vide dicenda de ipso in Appendice infra cap. 1 & ult. Sanctus porro iste apud nos ad dictum diem 23 Februarii prætermisus est, ac ibidem dilatus ad diem 12 Decembris.*

E

c *In Appendice modò memorata cap. 3 pag. 405 inter S. Finiani discipulos notatur S. Ruadanus abbas Lothrensis. Vitam S. Rodani sive Ruadani, ejusdem loci in Hibernia abbatis, dedimus ad diem 15 Aprilis, tomo 11 ejusdem mensis pag. 382.*

d *In Vita S. Mochtei, quam dabimus die 19 hujus, narrantur ista: Alio quoque tempore, cum B. Patricio in monte Cruachan . . quadragesimale celebrans jejunium, Fintanum discipulum suum . . membris recollectis vivificavit ita integrum, ut nulla etiam cicatrix in eo appareret. Hic elapso dehinc tempore factus abbas monasterii Kill-oirthir, quod Latine cella orientis sonat. Quis Fintanus ille fuerit è tot aliis synonymis, inquit Colganus in notis ad Vitam S. Mochtei, die 24 Martii pag. 732. In nostra verò Vita hac, quam illustramus, cum Fintani nomen sine characteristico idiotismo signetur, quisnam hic fuerit, aliis inquirendum relinquimus.*

e *Inter discipulos S. Benigni, qui notantur in Triade thaumaturga pag. 204, habetur Carellus; an hic sit idem, de quo nostra Vita, non divino.*

F

f *Index topographicus ad Acta Sanctorum Hibernie pag. 873, Crimthannos in Ultonia ponit. Ad diem verò 1 Januarii in notis ad Vitam S. Francheæ virginis pag. 4 dicitur esse regiuncula in confinibus Mediæ & Orgiellæ, hodie obscurioris notæ; licet antiquis historiis non parùm celebrata.*

g *Apud Colganum die 23 Februarii pag. 395 narratur Lassara virgo, quæ volebat castitatem servare, delata esse per angelum ad regionem suam. Deinde laudatur hæc puella, tamquam mira sanctitate pollens, ædificasse ecclesiam, ubi multa per eam patrata sunt miracula, cui nomen Daire mac Aidmecain. Laudatus verò hagiographus pag. 405 discipulis S. Finiani annumerat Lassaram virginem in monasterio de Dore mac Aidmecain. Idem auctor pag. 399, Post varias, ait, indagaciones, non potui inter plures virgines nostrates huic cognomines discernere, quæ sit hæc Lazara, nec colligere ubi sit illa ecclesia, de qua modò agebatur. Deinde tectorem, qui curio-*

EX MS.

sius voluerit indagare has virgines, aliò mittit, varios citans auctores ac dies. Habemus autem in Vita hac nostra, quod Lassara ibi memorata fuerit S. Dagæi soror, è quo characterismo erui fortasse aliunde poterunt ulteriores de ea notitia, quas aliis investigandas relinquo. Nec porro vacat operosius inquirere, quanam vel quales fuerint omnes illa persona, quarum nomina hic proximè sequuntur. Idem esto iudicium de locorum aliquorum descriptione, qua satis liberaliter nominantur.

h In Vita altera, seu supplemento Vita S. Echini cap. 1 apud Colganum die 20 Januarii pag. 133 dicitur Sanctus ille in ea regione Connactæ, quæ Lugne appellatur, in lucem editus. Locum hunc laudatus Colganus sic exponit in notis pag. 140: Est regio satis nota Comitatus de Sligeach, in qua sedes episcopalis Achadenfis, seu de A-

chach Conuir.

i In Prætermisissis apud nos ad diem 24 Martii signatur Cairlanus episcopus Ardmachanus, Feathlemii anno DLXXVII defuncti per decem annos successor. Sanctis hodiernis accensetur in Martyrologio Tamlaactensi, & Mariani Gormani, agiturque de eo paucis Colganus; sed nullum profert aliud indicium cultus. Annus quidem modo notatus convenit cum tempore superius designato, quo vixit S. Dageus; sed utrum hic Cairlanus ille, an alius intelligi debeat, non est mihi in promptu determinare.

k In Ultonia videlicet, secundum ea, que dicam die 19 hujus in Commentario prævio ad Vitam S. Mochtei § 1.

l Vide qua præmissi in fine Commentarii prævii ad præsentem Vitam.

D

DE S. GUENNINO EPISC. ET CONF.

VENETI IN GALLIA.

B
J. P.

Veneratio publica; ætas; an hic Sanctus cum alio non confusus.

E

ANNO CIR-
CITER
DCXXII.
Colitur a-
pud Vene-
senses;

Sanctus hic, qui per errorem in hunc irrepsit diem, ut monerimus die proximè sequenti inter Prætermisissos, nihil fere nobis reliquit notatu dignum, præter pauca, qua ad stabilendum publicum ejus cultum ac tempus spectant. Albertus le Grand in sua Sanctorum Britannia Armorica collectione inter alios, quos refert in Catalogo chronologico & historico episcoporum Venetensium pag. 136, hac de eo paucissima scribit, qua nos in ipsis fide huc transcribimus: S. Guenninus unanimiter electus fuit eodem anno DCXXII sub Bonifacio V Pontifice, iisdem imperatore ac rege (videlicet Heraclio, & rege Hoelle III, quos proximè nominarat.) Obiit anno DCXXII, post quatuor sedis annos. Proprium Venetense de eo Officium facit XIX Augusti. In quo Proprio Venetensi legerit auctor laudatus Officium de nostro Sancto, equidem nescio; hoc scio, in tribus ejusdem Proprii exemplaribus, anno 1630, 1652, & 1660 excusis, que apud nos existant, solam de illo præscribi hac die commemorationem de communi confessoris Pontificis. Quamvis autem editio anni 1660 jam dicta in catalogo Sanctorum diocesis Venetensis, parti æstivali præfixo, signet S. Guennini episc. Venet. semid., in ipsa tamen die XIX Augusti solam ejus commemorationem de communi invenio. Ex his conficitur, certò constare de S. Guennini cultu apud Venetenses, qui confirmatur & extenditur ulterius, ut modo planum fiet.

2 Saussayus in Appendice ad Martyrologium Gallicanum pag. 1224 de sola quidem ipsis apud Venetenses veneratione meminit, ita loquens: S. Guenninus episcopus Venetensis, eo titulo & spectatæ sanctitatis memoriâ honoratus ab ipsa cathedrali ecclesia: quamvis in episcopalibus ejus tabulis editis signatus non appareat; nisi forte is sit, qui Guinninus inscribitur. Castellanus item in suo Martyrologio universali & Guinninum ipsum vocat, & in Britannia Armorica colit eum indicat; sed non ita pridem nomen ejus latius

extensum, dum inscriptum fuit Martyrologio Parisiensi, quod anno 1727 in lucem prodit, ubi hac die ita annua ipsius memoria annuntiat: In Aremoricis S. Guinnini Venetensis episcopi.

3 Spectare Antistitem nostrum ad seculum septimum, patet ex præmissis. In Martyrologio Parisiensi aptatur ei annus circiter 622; quid vero causa habuerit Castellanus, ut ad seculum sextum referret ipsum, ignoro. Hanc certè temporis rationem improbo, non ideo dumtaxat, quia, nullo fundamento idoneo assignato, est contra auctores alios, qui ad seculum septimum spectare ipsum memorant; sed ideo præsertim, quia non coheret cum ordine episcoporum Venetensium, ut jam ostendetur. Ratio chronologica eorum prorsus obscura est apud Sammarthanos in Gallia Christiana. Nam occasione Regalis, qui proximus signatur S. Guinnini decessor, & affigitur anno 590, dicuntur ista: Episcopi sequentes valde videntur confusi, ac solum proferuntur ex fide manuscriptorum S. Crucis Kemperlegiensis.

4 Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum 618 num. 10 obscura huic episcoporum Venetensium confusio lucem affert his verbis; Hoc anno, ut Albertus in Armorica sancta testatur, Guenninus seu Guinninus episcopatum Venetensem suscepit. In connotandis Venetensibus episcopis hæcenus usi sumus subscriptionibus conciliorum & auctoritate Gregorii Turonensis; quæstique sumus ad annum Christi DCC num. 12, quod in Venetensium antistitem catalogo prætermisissus esset ab Alberto Regalis episcopus, quem Gregorius Turonensis lib. 10 cap. 9 ad illum annum, Childeberti regis decimum quintum, laudavit. Sammarthani Regali proximè sufficiunt Guinninum, nec expriment, quot annos hic, successorum federint. Robertus Guinnino præposuit Dominium, Clementem, Amantem sive Amantium, & Saturninum, quos ab Alberto pariter commendatos omiserunt Sammarthani. Sammarthanis hoc loco præstant Robertus

Agitur

F

de tempore

A bertus & Albertus, imò & Roberto præstat Albertus. Robertus enim Doninium cum Eonio sive Eunio Regalis decessore perperam confundit, nec singulos pontificatus in sua spatia partitur. Albertus autem Doninio seu Dominio, ut vocat, annos præfulatus tribuit undecim, Clementi septem, Amanti quinque, tres Saturnino; testaturque Dominium pontificalibus infulis redimitum fuisse anno Christi dxcj, Clementem anno Christi dclj, Amantem anno Christi dclx, post interpontificium aliquot mensium; Saturninum anno Christi dclv.

vite ejus ac mortis.

B 5 Nec hic Alberti computus quidquam habet, quod rectæ chronologiæ refragetur. Nam de Regale post annum Christi dxc nihil occurrit, eademque Regali Dominio anno sequenti succedere potuit. Hæc obiter de præfulibus Venetensibus; qua nos huc referenda etiam censuimus occasione S. Guennini, ut ex his temporis ejus ratio elucidaretur. Ad annum verò Christi 622 num. 6 laudatus Annalium conditor annos sedis ac mortis ita definit: In eadem provincia Lugdunensi tertia Guinninus, cum ecclesiam Venetensem annos quatuor feliciter rexisset, ex hac vita migravit. Colitur xiv Kalendas Septembres. Successit in episcopatum Ignorocus. Atque hæc quidem rationes nos moverunt, ut anno Christi circiter 622 obitum sancti nostri Præfulis superius inneteremus. Superest inquirendum, an hic cum alio Sancto alicubi confusus non sit.

An cum alio confusus.

6 Suspiciamus id factum esse à Ferrario. Ratio suspicandi est nomen fere idem, idem locus, eadem dignitas episcopalis, idem cultus in ecclesia

videlicet cathedrali Venetensi. Quæ omnia simul juncta non improbabile nobis fundamentum videntur præbere suspicionis jam dictæ. Nam auctor ille in suo Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ad diem 111 Novembris hæc memorat: Venetiæ in Britannia S. Guenelli, episcopi ejusdem urbis. Addit in notis: Ex Kalen. ecclesiæ Venetensis, & Breviario ejusdem. Corpus in cathedrali ecclesia conditum est juxta corpus S. Vincentii, & in magna veneratione habetur. Lego quidem die 111 Novembris annuntiari in Aremoricis memoriam S. Guinaili abbatis, ejusque corpus una cum aliorum Sanctorum reliquiis Parisios delatum, indeque translatum Corbolium, requiescere in ecclesia sui nominis; item in Appendice Saussayi ad Martyrologium Gallicanum ponitur sine die S. Guenæus abbas de Laudeuemeec*. Corpus ejus honorifice servatur in ipsa matrice ecclesia Venetensi. S. Guinaili Vita &c. apud nos asservantur ad diem 111 Novembris reposita; quo plura de illo dici & examinari poterunt. Sive autem Guenellus ille à Ferrario cum nostro Guennino sit confusus; sive designare voluerit Guinailum; nostra saltem observatio ad hoc conducit, ut intelligatur, perperam ab eo annumerari Venetensibus episcopis Guenellum, in quorum catalogo nec apud Albertum le Grand, nec apud Claudium Robertum, nec apud Sammarthanos; nec apud Cointium in superiore præfulum Venetensium ferie, novis ab eo curis recensita, ullus istius nominis mihi occurrit.

AUCTORE J. P.

* Landevenec in Britannia Armorica.

E

DE S. INANO SEU EVANO CONF.

IN SCOTIA.

J. B. S.

Sec. ix. Diverso nomine & loco expressus

C Sanctum Inanum aliquem Wruini in Scotia eremitam, quem pro die xviii Julii in Menologio Dempsteri inveneram, non satis ipsi fidere ausus, ex Breviario Aberdonensi, in quo melius, ni fallor, hoc die signabatur, huc remis, si forte interea aliquid occurrisset, unde Sanctus magis innotesceret. At nullo hætenus opera pretio, ut, quidquid quaeserim, solum ferme nomen expressum, & quidem diversimode inflexum invenerim, diversis diebus etiam & diverso loco attributum, tametsi non nisi solus & unus atque adeo idem omnino videatur. In Calendario nostro Benedictino Ms. hoc die simpliciter legitur: Item sancti Evani abbatis in Scotia. Audi modo Dempsterum, qui cum jam dictâ die xviii Julii Inanum suum Wruini collocasset, hoc die eundem ipsum Drouori annuntiat, hoc addito: Qui Argadiam pestilenti morbo liberavit. Ex Inano Ja-

num formavit Ferrarius, Argadia situm suo modo explicans.

2 Cum autem sub Kennetho I, aliàs II, Inanum ipsæ & nus floruisse dicatur, non videtur dubium, quin idem sit cum eo, qui sub Juniani appellatione refertur à Camerario die secundo Decembris, cum hoc brevissimo elogio, quod apud Kennethum fecundum hoc nomine Scotiæ regem auctoritate plurimum valuit. Atque hic haud dubiè idem est, qui in Breviario Aberdonensi hoc ipso die inter Sanctos ponitur, licet, præter Breviarii istius morem, de ejus gestis nec hilum referatur. En Breviarii verba: S. Inani confessoris apud Irvine in Scotia, sub rege Kennedo primo, anno dcccxxxix, Augusti xviii. Ne verò hic diversos reges indicari existimes; de eo rege agitur, qui Pictos, ut ipsi vocant, perdomuit, quorum excidium, ut notat Dempsterus, Sanctus prædixerat, cuius hortatu Kennethus rex bellum animosè suscepit.

F

DE

DE B. CLARA DE CRUCE VIRGINE,

PROPE MONTEM-FALCONIS IN UMBRIA,

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cultus hujus beatæ Virginis ab immemorabili tempore
coceptus, & à Pontificibus Romanis confirmatus.

ANNO
MCCCVIII.
Cum hæc
Beata anno
1308 die 17
Augusti
obisset,

Uamvis B. Clara, communi-
ter cognominata de Monte-Fal-
co, die precedente ad calum
migraverit, & Philippus Fer-
rarius in Catalogo Sanctorum
Italia, Ludovicus Jacobillus
in Sanctis ac Beatis Umbria tomo 1 pag. 707,
Arturus du Monstier in suo Gynæceo & Marty-
rologio Franciscano, aliique quidam hagiologi die
xvii Augusti annuam ejus memoriam celebrent;
tamen nos festum hujus beate Virginis ad diem se-
quentem distulimus, more nostro in ea re secuti
Martyrologium Romanum, quod hac die Beatam
illam annuntiat his verbis: In Monte-Falco Um-
bræ, beatæ Claræ virginis, monialis Ordinis
Eremitarum sancti Augustini, in cujus visceri-
bus Dominicæ Passionis mysteria renovata, ma-
xima cum devotione venerantur.

2. Baptista Piergilius Mevanicensis, de quo sæ-
pe inferius mentio facienda erit, in Vita Italica
B. Claræ parte 3, cap. 16 testatur, adeo publicam
de sanctitate hujus Virginis famam fuisse, ut non
diu post ejus obitum Berengarius de sancto Affri-
cano, qui tunc erat vicarius episcopi Spoletani,
juridice in gesta & miracula illius inquirere cœ-
perit. Hac pervulgata sanctitatis opinio abunde
colligitur ex litteris Joannis XXII Pontificis,
quæ sic sonant: Joannes episcopus, servus ser-
vorum Dei, venerabilibus Fratribus Perusino &
Urbevetano episcopis, ac dilecto filio Magistro
Reginaldo de sancta Artemia, Canonico Petra-
goricensi Capellano nostro, nostrique palatii au-
ditori causarum, Ducatus Spoletani rectori, sa-
lutem & Apostolicam benedictionem.

3. Magna nobis exultationis materia præstatur
& gaudii, magnaque gratiarum actionum & lau-
dum nobis debita cumulantur, cum novellis mi-
raculis fidei nostræ inconcussa fundamenta reluce-
ant, rebus res alta foveatur exhibitis, ac virtu-
tum actibus vivificans charitas inflammetur. No-
vit namque misericordiarum Pater & totius con-
solationis Deus omnipotens plebi Fidelium qui-
busque apta temporibus dare, juvantia conferre
remedia, ac cælestis vitæ solatia impertiri; qui-
bus præteritorum fides adstruitur, futurorum im-
penditur cautio ac præsentium, zelus accenditur
liquefaciens animas, ut sic spe præmii fortitudi-
ne vincamus in asperis, humilitate in prosperis
dimicemus: ad quæ nostræ ætatis instantius eo-
rum exempla nos provocant & familiarius cognita
merita suffragantur, qui sic sobriè, sic justè, sic
piè vixisse feruntur in terris, ut inter Sanctorum
agmina collocati credantur in cælis, cum ad ea
sperantes nitamur ex gratia, quæ illi miraculo-
rum ostensionibus exultantur adepti.

4. Sanè dudum ex parte venerabilium Fratrum
nostrorum Assisinas, Spoletani, & Fulginatis e-

piscoporum, & dilectorum filiorum quorundam
aliorum Prælatorum ecclesiarum secularium &
Regularium, ipsorumque omnium Capitulorum,
Collegiorum & Conventuum, ac etiam univer-
sitarum Perusina, Spoletana, Fulginatensis, nec
non multorum Castrorum & villarum Spoletani
Ducatus coram nobis & Fratribus nostris propo-
situm extitit, quod recolendæ memoriæ Clara,
monasterii sanctæ Crucis de Monte-Falcone Or-
dinis sancti Augustini Spoletanæ diocesis abbatif-
sa, dum viveret, nitore sanctitatis emicuit, con-
versatione resplenduit, & multis magnisque, tam
ante quam post suum obitum, miraculis corusca-
vit. Quare pro parte ipsorum fuit nobis humili-
ter supplicatum, ut de ejusdem Claræ Vita & mi-
raculis inquisitione præmissa, si reperiremus præ-
missa veritate fulciri, eam adscriberemus San-
ctorum catalogo, ipsamque faceremus per uni-
versas ecclesias honore congruo solenniter vene-
rari.

5. Verùm licet prædicta coram nobis & eisdem
Fratribus nostris exposita, si vera sint, nostrum
& Fratrum ipsorum corda multiplici jucunditate
repleverint, attendentes tamen, quod Romana
Ecclesia præsertim in tanto fidei negotio confue-
vit cum magna maturitate procedere, ubi videli-
cet de re tam ardua quæritur, sensibus quidem
abdita, ignota scientiis, & novo quodam pro-
bandi genere, vita utique & miraculis compro-
banda: nam si difficile existimamus, quæ in ter-
ra sunt; & quæ in prospectu sunt, invenimus
cum labore, quæ in cælis sunt, quis investiga-
bit? Dilecto filio nostro Neapoleoni sancti A-
driani diacono Cardinali commisimus, ut apud
Sedem Apostolicam de hujusmodi sanctitate vitæ
ac miraculis prædictæ Claræ informationem per
testimonia fide dignorum reciperet, illamque no-
bis referre curaret, ut verisimilitudine inde sum-
pta tutius possimus procedere in negotio præli-
bato. Et quia per dicti Cardinalis relationem fi-
delem coram nobis & Fratribus nostris factam,
accepimus aliqualem informationem de sanctitate
ac miraculis antedictis, Nos pium & congruum
reputantes, ut prædicta ulterius sub dissimulatio-
ne non debeant pertransiri, de ipsorum Fratrum
nostrorum consilio, supplicationi hujusmodi,
prout præsentium describitur serie, duximus an-
nuendum.

6. Quocirca discretionis vestræ, de qua plenam
in Domino fiduciam obtinemus, per Apostolica
scripta mandamus, quatenus vos vel duo vestrum
in loco vel locis, ubi expedire videritis, de vi-
ta, conversatione ac miraculis Claræ prædictæ
ceterisque circumstantiis hujusmodi negotium con-
tingentibus juxta formam, quam vobis sub Bulla
nostra transmittimus introclusam, inquiratis dili-
gentius veritatem, & quæ super præmissis inve-
neritis

by miracu-
la ejus in-
quiri jussit

E

sed negotio
Canoniza-
tionis tunc

F

ad optatum
exitum non
perducto,

A neritis, fideliter in scriptis redacta sub testimonio sigillorum vestrorum per viros idoneos ad Sedem Apostolicam destinatis, ut per inquisitionem vestram sufficienter instructi, sicut res exigit & expediens visum fuerit, securius in ipso negotio procedere valeamus. Datum Avenioni octavo Kalendas Novembris, Pontificatus nostri anno secundo, qui in annum Christi 1317 incidit. Hæc epistola apud Piergilium post Italicam B. Claræ Vitam pag. 360 & 361 refertur, ubi etiam sequitur altera ejusdem Pontificis epistola, quam hic brevitate causâ prætermitto. Porro eandem inveni inter authentica instrumenta, quæ Mosconius infra laudandus Latino Actorum compendio præfixit, & de quibus postea agam. Denique utramque vitiosam hujus epistolæ editionem inter se contuli, & unam ex altera correxi.

Nicolaus V Papa eam coli permisit,

B 7 Quamvis eo tempore inquisitio ista (nescio qua de causa) optatum exitum non habuerit, tamen certum est, postea magnam Sanctæ Sedis promotionem fuisse ad promovendum ejus cultum; quandoquidem Waddingus in Annalibus Minorum ad annum 1308 num. 77 testatur, Nicolaum V Pontificem circa medium seculi decimi quinti excellentem B. Claræ sanctimoniam veneratum indulgisse, ut frequens ejusdem commemoratio fieret hoc modo: Antiphona. Mons Dei, mons pinguis, mons in quo beneplacitum est Deo inhabitare. Ps. Ora pro nobis B. Clara. & ut digni efficiamur promissionibus Christi. Oratio. Deus, qui B. Claram virginem tuam clarificasti, & in ipsius corpore Passionis tuæ & Trinitatis mysteria renovasti; præsta, quæsumus, ejus precibus & imitatione sic nos tuæ Passionis amaritudinem recordari, ut Trinitatis beatitudine perfrui mereamur; qui vivis & regnas in secula seculorum. Amen.

Urbanus VIII Pontifex

C 8 Præterea summus Pontifex Urbanus VIII ad augendum hujus præclare Virginis cultum anno 1624 edidit constitutionem, quæ apud nos Tomo 5 Bullarii Romani pag. 62 sic sonat: Urbanus Papa octavus ad futuram rei memoriam. Domini nostri Jesu Christi, qui servos & ancillas suas æternæ gloriæ præmio donat in cælis, vices quamquam immeriti gerentes in terris, ex injuncto nobis pastoralis officii debito procurare tenemur, ut eorumdem servorum & ancillarum Christi debita veneratio in dies magis promoveatur, & laudetur Dominus in Sanctis suis. Quamobrem fidelium quorumlibet, præsertim verò sub suavi Religionis jugo Altissimo famulantium, votis quæ peculiarem Sanctorum hujusmodi cultum respiciunt, libenter annuimus, prout conspiciamus in Domino salubriter expedire.

Ordini Augustiniano

9 Sanè nomine dilectorum filiorum Procuratoris generalis & Fratrum Ordinis Eremitarum sancti Augustini Nobis nuper expositum fuit, quod ipsi ex peculiari, quem erga beatam Claram de Monte-Falchio ejusdem Ordinis monialem gerunt, affectu, in cujus visceribus Passionis Domini nostri Jesu Christi mysteria maximâ cum devotione à vicinis incolis venerari asserunt, & ad augendam Christi fidelium erga illam devotionem, Officium & Missam de eadem beata Clara recitari & celebrari posse, summopere desiderant, nobis propterea humiliter supplicari fecerunt, ut desuper opportunè providere de benignitate Apostolica dignaremur.

concessit recitare de ea Missam & Officium

10 Nos igitur piis eorumdem Procuratoris & Fratrum votis hujusmodi annuere, illosque specialibus favoribus prosequi volentes, & à quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdi-

Augusti Tomus III.

cti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris & pœnis à jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodati existunt, ad effectum præsentium dumtaxat consequendum, harum ferie absolventes & absolutos fore censentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, de venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium sacris Ritibus præpositorum consilio, ut de dicta B. Clara Officium & Missa de communi virginum cum oratione propria, in ejusdem Ordinis Missalibus inserta, ab omnibus Ordinibus prædicti utriusque sexus Regularibus personis tantum, recitari & celebrari liberè & licitè possit & valeat, Apostolica auctoritate tenore præsentium licentiam concedimus & impartimur. Deinde post consuetas clausulas tempus data hujus constitutionis ita exprimitur: Datum Romæ apud sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die xiv Augusti mdcxxiv; Pontificatus nostri anno secundo.

AUCTORE G. C.

11 Existimo, tunc Missali PP. Augustinianorum insertas fuisse orationes sequentes, quas Piergilius Italicis B. Claræ Actis ita subnexuit.

cum orationibus propriis:

ORATIO: Deus, qui beatam virginem tuam Claram clarificans, in ipsius corpore passionis tuæ & Trinitatis mysteria renovasti; præsta, quæsumus, ejus precibus & imitatione sic nos tuæ Passionis amaritudinem recordari, ut Trinitatis beatitudine perfrui mereamur. Qui cum Patre & Spiritu sancto in Trinitate vivis & regnas Deus per omnia secula seculorum. Amen. **SECRETUM:** Adsit nobis, quæsumus, Domine Jesu Christe, beatæ Claræ pia, humilis & devota supplicatio, in cujus corde prærogativa mirabili Passionis tuæ mysteria renovasti; præsta, ut virtute præsentis oblationis, tuæ Passionis circa nos beneficia jugiter sentiamus. Qui vivis & regnas Deus per &c. **POST-COMMUNIO:** Omnipotens sempiternus Deus, qui, frigescente mundo, ad inflammandum corda nostra, in corde beatæ Claræ Passionis tuæ mysteria renovasti, concede propitius, ut ejus precibus & meritis dignos fructus pœnitentiæ faciamus. Qui vivis & regnas cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum. Amen.

E

12 Eodem circiter tempore facultas recitandi Officium ecclesiasticum de hac beata Virgine ad totam diocesim Spoletanam extensa est, ut patet ex decreto sacre Congregationis Rituum, quod Piergilius post Italicam B. Claræ Vitam pag. 364 sic exhibet: Cum aliàs sub die xxv Maii mdcxxiv

qui cultus dem ad totam diocesim Spoletanam extensus est.

Congregatio sacra Rituum, annuente etiam Sanctissimo Domino nostro, Religioni Eremitarum sancti Augustini concesserit, ut Officium beatæ Claræ de Monte-Falcone in die ipsius obitus de communi virginum cum oratione tamen propria recitari posset, idem indultum, eodem Sanctissimo annuente, ad civitatem & diocesim Spoletanam censuit extendendum. xxviii Septembris mdcxxiv. Subscribebat Franciscus Maria Cardinalis à Monte; inferius autem Joannes Baptista Rinusinus secretarius. Postea Innocentius XII Pontifex anno 1694 etiam concessit Ordini Minorum facultatem recitandi Officium sub ritu duplici de hac B. Clara, ut Hueberus ad diem xviii Augusti in suo Menologio Franciscano, & Directoria ejusdem Ordinis passim testantur. Ex his omnibus liquet, immemorabilem hujus beatæ Virginis cultum ab Ecclesia sufficienter approbatum ac confirmatum fuisse.

F

AUCTOR
G. C.

§ II. Authentica Beatæ Acta, & diverſi horum ſcriptores.

Inter varios
auctores,

W Addingus in *Annalibus Minorum* ad annum 1308 num. 77 varios auctores, qui gesta & miracula B. Claræ litteris mandarunt, recenset his verbis: Ejus gesta plures scripserunt; primus omnium Vicarius supra nominatus Spoletanus; deinde quidam anonymus, cujus narrationem Latinam, per modum dialogi compactam, Italicam reddidit F. Antonius Monte-Falcensis. In meliorem reduxit formam Antonius Philotheus Homodei Siculus anno MDLVI. Mox ad compendium reducit Vitam cultiori exscripsit stylo Isidorus Mosconius, & excudit Bononiæ anno MDCL. Ex Minoritis Marianus, Marcus Ulyssiponensis, Ludovicus de Miranda, & Ludovicus Rebolledo. Ex Augustinianis Cardinalis Seripandus, Josephus Pamphilus, Alphonsus de Orocco vir doctissimus & sanctissimæ opinionis in Chronicis Augustinianis, Hieronymus Romanus, Angelus Senensis; sed omnium exactissimè illustrissimus D. Augustinus Antolinez, moderator primariæ cathedræ Salamantinæ, mox archiepiscopus Compostellanus, piæ memoriæ summæque eruditionis vir notissimus, quem ego reverenter suspiciebam. De ea largius agunt Joannes Marquez, vir doctus in libro de Origine Eremitarum sancti Augustini, & Manuel de la Cerda in sua Laurea Comimbriensi.

14 His possem superaddere R. P. Cornelium Curtium Augustinianum, variosque alios ejusdem Vita scriptores, quorum elenchum Piergilius Italicis S. Claræ Actis præmisit. Verum illis omnibus præferrem ipsam Piergilio lucubrationem, nisi idiomate Italicis conscripta esset, & Latinam tam magni operis versionem reformidarem: nam hic biographus Italus, de quo Jacobillus inter Scriptores Umbria pag. 67 meminit, in ipso S. Claræ monasterio & alibi authentica documenta consuluit, ut in præfatione sua lectorem monet, iisque maturè discussis, magnâ rerum notitiâ instructus Vitam & miracula hujus beatæ Virginis in quatuor partes operosè divisit, suamque lucubrationem Fulgini anno 1640 edidit. Mihi non vacat diffusum istud Opus Latine interpretari, tum quod linguam Italicam non satis calleam, tum quod hanc Vitam nusquam ab Augustianis Latine versam invenerim. Attamen ex illa subinde excerpam nonnulla ad illustrandam breviorem Vitam Latinam, huic Commentario prævio subnectendam, de qua nunc pauca præmonerebo.

15 Equidem optassem, ut obtinere potuissemus fidele apographum, ex veteribus Mss. instrumentis desumptum, quod olim Papebrochius noster frustra petiit, ut ipse ad memoratum Piergilio elenchum in margine notavit. Sed hunc defectum aliquo saltem modo supplebit Compendium de Vita, miraculis, & revelationibus beatæ Claræ de Cruce Montis-Falconis oppidi in Umbria; ex vetustissimis codicibus cœnobii ejusdem beatæ Claræ repertis extractum, & in lucem editum, auctore Isidoro Mosconio Jurisconsulto Trebiatis clarissimo. Bononiæ apud hæredes Joannis Rossii MDCL. Hanc Auctorum ac miraculorum synopsis mihi placuit recudere, tum quia Latina est, tum quia ab erudito auctore & archiepiscopi Bononiensis Vicario generali fideliter extracta est ex vetustissimis codicibus, non diu

post B. Claræ obitum Apostolica auctoritate conscriptis per notarios in Canonizationis causa legitime adhibitos; quibus instrumentis ipse sic usum se profiteretur, ut aut certius aut fide dignius neget aliquid reperiri.

16 Fruat hac de re ipsum audire Mosconium, qui lucubrationis suæ causam, qui ante synopsis suam sic præfatur: Inter multa, quæ mihi contigit videre, quibus mirabilem in Sanctis suis Deum esse non inficio, corpus beatæ Claræ, ut dicitur, de Cruce, mirum in modum me cepit; quod per tot annos integrum adhuc perseverat, videturque ab omnibus illuc proficiscentibus. Inde magnus est peregrinorum concursus, innumeraque pro acceptis beneficiis donaria cernuntur. Quod si defunctæ corpus tantam apud omnes sui parit admirationem, religionemque excitat, ac devotionem; non minus mihi persuadeo, id factum iri, si Vita illius, mores, gesta perlegantur. Et verò Deus benedictus multa Sanctis suis magna ostendit benevolentia signa; sed beatæ Claræ, cujus vitam scribere proposui, dedit præcipua: in cujus enim Sancti corde Dominicæ Passionis mysteria conspecta umquam fuerunt? Certè cum hæc in corde B. Claræ reperta fuerint à multis visâ, illorumque testimonio posteris prodita, quis non confitebitur, Deum præcipuo illam amore profecutum fuisse?

17 Cum ergo apud omnes jucundissima sit hujus Virginis recordatio, meritò ab omnibus expetitum non ignoro, ut aliquando de vita, moribus, miraculisque per eam factis, aliquid litteris mandaretur. Quæ res effecit, ut quàm diligentissimè quæsierim, si quæ extraherentur his de rebus monumenta: & tandem parvi quidam libelli, partim Latino partim vulgari sermone conscripti, diversis sub auctorum nominibus, in manus meas venerunt; qui cum auctoritatem & tantarum rerum originem non ostenderent, certior de iis rebus est ab omnibus desiderata fides. Quamobrem cum in tali esset ambiguitate, cum nonnulli illorum librorum mihi viderentur à veritate alieni, ad hoc præcipuum totius operis fundamentum me contuli. Quod dum animo volutarem, & quid de iis esset agendum, diu noctuque cogitarem, Deo tandem & Claræ virginis annuentibus meritis, quatuor principalium codicum libri, ex ordine Sedis Apostolicæ compositorum, traditi mihi fuerunt; qui in beatæ Claræ monasterio divino quodam beneficio sunt reperti; in quibus agitur de Vita, moribus, conversatione, miraculis & revelationibus beatæ Claræ: necnon alter codex de iisdem rebus conscriptus à Berengario, qui tunc erat reverendissimi D. Petri episcopi Spoletini vicarius. Insuper privilegia seu gratiæ summorum Pontificum in progressu canonizationis concessæ. Præterea compendia de præmissis de ejusdem Sedis Apostolicæ auctoritate confecta in magnis paginis, sed sine ordine distributis, inventa à me fuerunt.

18 Quibus confusus in hanc veni sententiam, ac fidem interdictis libris & codicibus contactum, in lucem dare possem. Ut verò prædicta fidem habeant firmiorem, à primis codicum illorum elementis ordinar, progrediarque ita, ut hac scriptio mea nihil aut certius aut fide dignius reperiat. Deinde Mosconius recenset summa capita vel quadam fragmenta manuscriptorum codicum, quos ad compendium Auctorum concinnandum adhibuit, & præfationem suam ita concludit: Ex quibus, lector amantissime, hanc meam compilationem bre-

A vi sermone & in hanc formam redegitur, & talis fuit ordo servatus à prima ipsius institutione. Modò à prima istius Vitæ describendi forma exordiamur; deinde ad ea, quæ historiam declarant, accedemus. Obsecro itaque, ne sententiarum aut elegantiarum copias expectes; quoniam potius auctoritate, quam ornato dicendi modo hoc meum institutum comprobare sum ausus. Posteris concedo, qui talia ornatis sententiis proponant. Vale. *Igitur in hoc Vita ac miraculorum compendio potissimum commendanda est auctoritas, qua in decursu opusculi identidem elucet ex citatis veterum documentorum testimoniis, quibus auctor margines opplevit. Tamen in hac editione nostra omittam frequentes illas processuum citationes, quia jam dudum typis excusa, longoque usu & fide candidi viri satis probata sunt.*

19 Denique laudatus biographus paginis sequentibus prologi sui asserit in juridico Processu ad beatificationem vel canonizationem B. Claræ trecentos & septuaginta testes examinatos fuisse, & hac de re coram summo Pontifice factam esse relationem, qua sic sonat: Proposito dudum in consistorio coram Sanctitate vestra, Pater sanctissime, pro parte venerabilium patrum Spoletani, Assisiatæ, & Fulginatis episcoporum, collegiorum & conventuum, & universitatum Perusinae, Spoletanæ, Fulginatis, & multorum castrorum, villarum, & locorum Spoletini Ducatus, quod recolendæ memoriæ Clara prædicta, dum viveret, nitore sanctitatis emicuit, coruscatione resplenduit, ac multis magnis tam ante quam post suum obitum [miraculis] coruscavit, ad famam prædictorum supplicatione facta pro parte ipsorum, ut placeat Sanctitati vestræ facere inquiri, & reperta veritate de prædictis, ipsam Claram catalogo Sanctorum adscribere, ipsamque facere per universas ecclesias honore congruo solemniter venerari; Sanctitas vestra à me Neapolione sancti Adriani Cardinale, qui à fide dignis & juratis personis apud Sedem Apostolicam super prædictis de vestro mandato inquisivi & retuli, informatione recepta, commisit & mandavit per Apostolicas litteras venerabilibus patribus Perusino & Urbevetano episcopis, ac magistro Reinaldo de sancta Arthemia, Canonico Petragoricensi capellano nostro, nostrique palatii auditori causarum Ducatus Spoletani Receptor, ut ipsi vel duo eorum in locis, ubi expedire viderint, de vita, conversatione & miraculis Claræ prædictæ, ceterisque circumstantiis negotium huiusmodi contingentibus, juxta formam, quam eis sub bulla vestra transmisistis inclusam, inquirerent veritatem, & quæ invenirent in scriptis redacta, sub testimonio sigillorum suorum per viros idoneos ad Sedem Apostolicam destinarent; & eisdem Commissariis de bonis dicti monasterii per alias vestras litteras certum salarii statuissetis.

B *20* Qui episcopus Perusinus & magister Reinaldus rector Spoletani Ducatus, commissarii suipradicti, receptis præfatis litteris, in loco dicti monasterii de Monte-Falco prædicto, anno Domini mcccxxviii, die vi mensis Septembris, per magistrum Berengarium de sancto Affricano syndicum & procuratorem & procuratorum nomine dictorum episcoporum, prælatorum & Capitulorum ac universitatum cum suis procuratoriis & syndicatibus præsentatis, ac præfatis ab ipso Berengario de calumnia & veritate dicenda solemniter juramento, productisque articulis & testibus infra scriptis, receperunt loco & tempore supra scriptis & subsequenter pluribus aliis diebus & lo-

ex quibus suam Altorum synopsin excerpserunt.

cis testes, omnibus computatis, trecentos septuaginta & ultra, & cum gravi comminatione poenarum eos jurare fecerunt, ut supra articulorum generalitate, & supra vita, conversatione, & miraculis Claræ prædictæ, & super toto negotio de his, quæ scirent, sine admisione alicujus falsitatis, puram & meram dicerent veritatem, remoto omni odio, timore & amore, & ceteris, & eos examinaverunt, ipsorum dicta per publicos scribas suos in scriptis redigi facientes ad mandatum etiam ipsorum commissariorum magister Berengarius procurator prædictus juravit dicere veritatem & quid crederet, & quid sciret de vita, conversatione & miraculis dictæ Claræ. Prædictorum autem omnium dicta juxta vestræ Sanctitatis mandatum in scriptis per notarios redacta & sub eorum sigillis inclusa, fecerunt inquisitores prædictæ vestræ Sanctitati per nuntios præsentari, & per suas litteras vestræ Sanctitati rescribunt & referunt, se nunquam perpendere potuisse aliquid, propter quod posset aliqua haberi suspicio contra testes prædictos, & deventum fuisse in præfato negotio cum omni puritate ad Processum. *Post hæc Mosconius recitat ordinem examinationis & Mss. Codicum, ex quibus desumpsit compendium Vitæ, quod post hunc Commentarium prævium recudemus.*

AUCTORE G. C.

S III. Argumenta, quibus PP. Franciscani hanc beatam Virginem tertio suo Ordini adscribunt.

Varii scriptores Franciscani hanc beatam Virginem tertio Ordini suo vindicant, quamvis in diversas vias abeant, ut illam opinionem suam præbent, quemadmodum Waddingus in *Annalibus Minorum ad annum Christi 1308 num. 67 testatur his verbis: Præter Scotum mortua est etiam hoc anno xvi Kalendas Septembris beata & miraculosa virgo Clara, oppido Montis-Falci, sito in alto colle Vallis Spoletanæ, è regione civitatis Fulginæ, oriunda. Multi ex nostris, magno conatu; tertio S. Francisci adscribunt instituto, neque tamen inter se conveniunt. Aliqui volunt, sub hoc eodem semper vixisse & obiisse; divisis tamen inter se sanctimonialibus, post Claræ mortem monasterium, quod antè fuerat Franciscanum, evasisse Augustinianum. Alii verò admittunt, sub regula sancti Augustini militasse; sed in habitu sancti Francisci incessisse, eique nomen dedisse: licet enim, inquiunt, sub alicujus sancti regula quis vivat, non tamen sequitur, ejus adscribendum esse sodalitiis; sicuti neque Fratres Prædicatores dicuntur ex Ordine S. Augustini, neque aliæ plures Religiones, quia sub ejus regula militant; neque illæ, quæ sancti Benedicti servant instituta, ab eo denominationem accipiunt. Alii demum sub initio suæ vitæ in primo reclusorio vixisse volunt juxta instituta tertii Ordinis; deinde in monasterio sanctæ Crucis, à sorore erecto, cum ceteris sociis S. Augustini regulam & vitæ normam accepisse à Gerardo Spoletano episcopo.*

Waddingus refellit eos, qui asserunt.

22 Ego fateor, nihil certum aut firmum in hac re me potuisse invenire, per quod nostris adscriberem Virginem sanctissimam; imò expresse & clarè constat, tum ex Processu vitæ, tum ex compendio ejusdem, ex bullis Pontificis Joannis

hanc B. Claram in tertio Ordine S. Francisci vixisse ac mortuam esse,

AUCTORE
G. C.

XXII, paucis [annis] post ejus mortem datis, & ex Vita biennio post decessum per Berengarium Africanum Vicarium Spoletanum concinnata, atque ex aliis monumentis, eam observasse regulam sancti Augustini, à Gerardo episcopo etiam Spoletano acceptam, sub eaque militasse annis decem & octo, ut mox ex Actis & summano Processus subjungam. Unde primum nostrorum assertum subsistere non potest, illam scilicet Franciscanam fuisse, & post ejus mortem monasterium Augustinianum evasisse.

Et tamen
quibusdam
rationibus
contendit,

23 Quod verò ad secundum & tertium attinet assertum, aliquanto videntur probabile reddere antiquæ imagines & picturæ per universam Vallem Spoletanam & Umbriæ provinciam palam expositæ, quarum aliquas ipsemet vidi anno millesimo sexcentesimo decimo octavo, dum Perusium proficiscerer; unamque accepi ab amico vetustissimam. Imò & in propria ecclesia, in qua sanctissimum jacet corpus, in ipso pariete ejus effigiem sub hoc habitu & scapulario Franciscano conspexi. Adde, non sine omni fundamento aut absque aliqua hujusmodi ratione beatæ Virginis sanctissimum corpus inter moniales Augustinianas conditum, in monasterio posito in conspectu Augustinianorum Fratrum, proximè habitantium asservatum, per plurimos annos habitu contextum & indutum Franciscano, donec anno MDLXXVII sub Pontificatu Gregorii XIII decretum fuit per illustrissimos dominos Cardinales, interpretationi decretorum sacri concilii Tridentini præpositos. UT RESTITUERETUR EIDEM CORPORI HABITUS ORDINIS SANCTI AUGUSTINI, NECNON PICTURIS ET IMAGINIBUS DE EA FACTIS APERTUR HABITUS ET COLOR, QUI EIDEM ORDINI CONVENIAT. Ex qua constitutione aperte inferitur, per illud tempus corpus contextum fuisse habitu Franciscano, & eundem expressisse imagines.

eam sub
revia regula
S. Francisci
militasse,

24 Ad hæc adde, haberi in vetusta Legendâ Italicè ab auctore anonymo scripta, & per Antonium Philotheum Homodei Siculum correctâ, sanctissimam Virgunculam, dum in reclusorio S. Illuminati prope carceres S. Leonardi in tenera ætate moraretur, poenitentem vitam duxisse, ex elemosynis vixisse, habitum despectum, scapularium & caputium portasse, quæ potius Franciscano habitui conveniunt, quam Augustiniano. Imò potius superius ostendi, sectatoribus tertii instituti S. Francisci familiaria fuisse hujusmodi caputia, dum de S. Ludovico rege & de beato Ivone suis locis tractavi. Neque verò legitur hunc habitum mutasse, quando regulam S. Augustini suscepit observandam; sed retinuisse, uti expressè asseveravit Frater Antonius à Monte-Falco beatæ Virginis concivis in Legendâ, quam de eadem conscripsit anno millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto, cujus autographum mihi transmissum fuit ex monasterio Montis-Lucis apud Perusium, in qua etiam ait, grandævos viros sibi dixisse, quod viderint locias ejusdem sanctæ Virginis sub eodem habitu leucophææ & scapulario.

priusquam
regulam S.
Augustini
complexa es-
set,

25 Minus verum fortassis alicui videbitur hoc assertum, tum quia testis domesticus videlicet Minoritæ; tum quia singulare reputabitur, ut sub habitu Franciscano, Augustini verò regula militaverit. Fuit sanè domesticus auctor Legendæ, vir tamen omni exceptione major, per Umbriam, vicinas regiones, & in ipsa Urbe à doctrina, à pietate, à publicis muniis, & vicariatus generalis officio omnibus notus, omnibus charus, uti aliàs largiùs dicemus. Deinde non ita sin-

gulare aut insolitum est, quasdam personas sub habitu unius Religionis & regula alterius incedere, ut etiam hodie non fiat. Ut omittam omnia fermè primæva monasteria Clarissarum, quæ sub habitu Franciscano & regula S. Benedicti inceperunt; ut videre est in primo tomo nostrorum Annalium & registro ejusdem, noane omnes sanctimonialiales Ordinis S. Dominici sub habitu Dominicano & regula vivunt Augustiniana? Et Neapoli duo subsunt regimini Minorum regia monasteria sanctimonialium, utpote sanctæ Mariæ Magdalensæ, & sanctæ Mariæ Ægyptiacæ, quæ chorodam seu singulum portant S. Francisci; sed regulam profitentur S. Augustini. In monasterio de Vedano urbis Mediolanensis Ordinis S. Augustini major pars monialium incedebat in habitu S. Claræ sub regula S. Augustini, donec post aliquot annos separatæ sunt à minori parte, quæ Augustinianum habitum & institutum præferebat, & regulam susceperunt S. Claræ ex præscripto Eugenii IV, concessio eis pro sua habitatione monasterii dimidio, prout sub anno tertio Nicolai V aliàs largiùs referemus.

E

26 Similiter evenit in monasteriis aliis, quæ passim nos suis temporibus lectori offeremus. Sed & hoc ipsum monasterium Monte-Falci suas passim esse vicissitudines circa habitum externum, constat ex gravi lite, orta sub Sixto IV & Innocentio VIII inter Constantinum episcopum Spoletanum ac Generalem Ordinis S. Augustini, & quasdam Claras, Constantiam ac Bartholomæam pro monialibus dicti monasterii sanctæ Claræ de Monte-Falco se gerentes, ex una parte, & abbatissam ac ceteras moniales prædicti monasterii ex altera, circa quasdam litteras à prædicto Innocentio concessas pro habitu mutando & deferendo Franciscano, quæ una pars prætendebat fuisse subreptitias. Duravit longo tempore contentio, & processum est usque ad gravissimas censuras & etiam oppidi interdictum. Tandem dum ulterius procederetur coram Guilielmo de Perrenis, secularum Apostolici palatii auditore, commissa est causa Juliano episcopo Ostiensi, sancti Petri ad Vincula munito, & Raphaeli sancti Georgii ad Velum aureum Diacono, Cardinalibus Ordinis S. Francisci & S. Augustini protectores, qui re naturè discussa, asperam contentionem tandem reducerunt ad suavem concordiam, præmissa per ipsum Pontificem suspensione censurarum usque ad festum Nativitatis Domini. Acta sunt hæc anno MCDXXI, ut sub illo tempore ex ipso diplomate & litteris virginalibus opportunè & ampliùs producemus. Hinc ergo suspicer, fundamentum suscepisse BB. Cherubinum de Spoleto & Bernardinum de Feltro, nec non Michælem de Mediolano, qui ante centum & plures annos floruerunt, ut alios taceam recentiores, sacram hanc Feminam Franciscanis adscribendi, non quod regulam professæ sit sancti Francisci, sed quod vestem ejus aliquando fortassis gestaverit, & sub eo sanctissimum viderint cadaver, donec multis post annis ex decreto præfato Cardinalium obductus sit habitus Augustinianus. Ex his omnibus ibidem Waddingus sic rimidè concludit: In rebus incertis nihil astrictè definire, præterquam quod Augustiniana fuerit professione, an item & nigra veste, nihil invenio firmum aut certum, quo aperte probetur, & adversè refellantur conjecturæ.

Et illam
primò in
suam rimidè
probat;

F

27 Postea tamen auctor ille animos resumens, sed postmodum novis argumentis instructus, ut ait, in Annalibus Minorum ad annum Christi 1491 num. 65 post

A *pass. narratae varias monasterii sanctae Crucis vicissitudines ita scribis*: Hoc tempore multisque annis consequentibus in eo monasterio corpus beatae Clarae Montis-Falci habitu Franciscano obdormitum conspiciebatur, eaque veste Virginem sibi apparuisse, & à morbo, quo vehementer afflicta batur, mirabiliter liberasse, testata est nobilis heroina Maria Emanuel Comitis sancti Stephani filia, Alvari de Bassano Marchionis sanctae Crucis lectissima conjux. Quare beneficium aliquantulum compensatura ad Montem-Falcum profecta pretiosam thecam crystallinam, repagulis uestibusque argenteis compaginatam, corpori condendo, habitumque sericum cineritii coloris eidem operiendo anno MDLXXVII die x Aprilis donavit. At dum habitus hic removeri tentatur jussu Fulvii Ursini episcopi Spoletani, magna oritur contentiones inter Franciscanos & Eremitas Augustinianos, contendentibus utriusque non alia quam sua veste contegi debere; eodemque anno die xviii Octobris prodit decretum sacrae Congregationis interpretum concilii Tridentini statuentis, ut aliàs dixi, reddi debere sancto corpori habitum Augustinianum. A quo tempore obvelatum fuerit habitu Franciscano, nemo est qui referat. Certum est, non nisi tantorum principum auctoritate potuisse auferri. Quid in sua causae tutelam tunc prodiderint Franciscani, nescio. Scio certocertius, quod licet regulae professione Virgo fuerit Augustiniana, eam Franciscanis fuisse maleis vinculis adstrictam.

B 28 In primo reclusorio sanctae Illuminatae sub habitu & conversatione tertii Ordinis sancti Francisci semper vixit, donec in monasterio sanctae Crucis ab episcopo Spoletano regulam accepit sancti Augustini, quod & ipse Baptista Piergilius, illius monasterii pridem confessarius, & oppidi Montis-Falci Vicarius foraneus, qui nuper sanctissimae Virginis Vitam diffusè conscripsit, summoque studio Augustinianam descripsit, ex processu Actusque Virginis à se lectis liberrimè concecit. Ille idem confessarius in monasterio sanctae Crucis sub regula sancti Augustini eam habuisse Franciscanos, quorum plerisque enumerat, lubens fatetur; morientis non alios quam duos adstitisse Franciscanos, Thomam confessarium, quem perperam Thomas de Herrera noster amicus in suo Alphabeto Augustiniano sui conjicit esse instituti, & Franciscum fratrem germanum enarrat. Laudes ejus in funere pro concione celebravit Jacobus Gontius lector Franciscanus: explorandis mysteriis, instrumentisque Dominicæ Passionis in corde repertis, adsciscitur F. Massæus Guardianus Fulginas. Processui de vitæ sanctimoniam & miraculis auctoritate Apostolica formando datur initium anno MCCCXVIII in ecclesia Minorum, assessoribus Francisco Damiani custode Tudertino Virginis fratre, & Francisco Mevantulo Mevaniensi, Guardiano Montis-Falci. Processu Avenionem perducto, aperiendo & examinando successivè tres fuere designati Cardinales Franciscani, Vitalis de Furno, tituli S. Martini in Montibus, Reginaldus episcopus Ostiensis, Bertrandus alter, episcopus Tusculanus. Præcipui in Actuum codicibus seu Processibus, qui virtutes & miracula testificantur, compellantur Franciscani; nullus per omnes libros aut Processus nominatur Augustinianus.

C 29 Sub mortem apparuisse illi sanctum Franciscum, cujus amore semper flagrabat, eamque dixisse: ECCE SANCTUS PATER FRANCISCUS, habetur in Processu, apud moniales sui monasterii conservato, licet recenti caractere, nimiaque manifesta mutatione conspiciatur sancti FRANCISCI nomen in AUGUSTINI mutatum. Unde Piergilius, ut vetustæ scriptioni & recenti correctioni sive corruptioni calamum accommodaret, dixisse narrat: ECCE PATER S. AUGUSTINUS; ECCE SANCTUS FRANCISCUS. Ac multum hoc discrepat à contentis in Processu. Sincerius & fidelius cecinit Achilles Ægidius, nobilis Montis-Falcensis, qui visis processibus, carmine heroico totam Virginis Vitam composuit, imposito titulo Clareidos. Ita porro visionem expressit:

Sanctorumque Dei caelesti lumine fulgens
Visus adesse chorus, quos inter signifer ille,
Stigmata sacra ferens, aderat; cui talia Virgo:
Mi Franciscæ Pater, celsò delapsus olympo
Quam mihi pulcher ades! famulam ne desere
vilem.

Aspice me famulam supra in morte natantem
Atque tuo sub præsidio patrociniòque tuere.
Nihil ergo mirum, si per Vallem Spoletanam
passim conspiciantur imagines habitu Franciscano; sed & in ipsa, in qua jacet, ecclesia, uti aliàs monui, ab anno MCCCXXXIII ita omnibus præstat ejus imago. Eam sub isto habitu tunc ibidem prope suggestum curavit depingi nobilis vir Joannes de Ameho, Rector Ducatus Spoletani; at maleferiatus aliquis tentavit cultro vel terro chordam sive funiculum nodosum exadere, quod tamen non ita obtinuit, ut in hodiernum diem & præcinctæ chorda & intenta fraus apertè non dignoscantur. In ecclesia Franciscanorum Conventualium illius oppidi circa annum MCDL celebris pictor Bennotius Florentinus suo penicillo sub hac veste illam effigiavit, multique alii alibi similiter expresserunt.

30 Waddingus ibidem num. 68 aliud argumentum desumit ex magno codice Processus, in fidentius quo de vestibus istius sanctae Virginis hæc haberi assertit: Sana existens unam solam tunicam & eandem de gattinello portabat. Deinde ex illa panis specie infert, Si Claram induam fuisse veste, qualem gestant Minorita, quibus tunica de gattinello præscribitur. Denique ex his omnibus ratiociniis suis deducit sequentem conclusionem: Non itaque absque omni profus fundamento Franciscani aliquam sibi vendicant partem in præclarissima ista Virgine, dum à pueritia & in ipso virtutis exordio sub illorum veste & magisterio instructa sit; dum etiam sub instituto S. Augustini consiliarios & confessores habuerit Franciscanos: dum item præcipuos suæ famæ & gloriæ promotores senserit eosdem. Habeant pacificè pretiosum hunc thesaurum, exultent merito tanto sui instituti ornamento Patres Augustiniani; at liceat & aliis exultationis esse participes, qui fuerunt & instructionis; liceat etiam Franciscanis aliquando suam dicere, quibus tot suppetunt tituli quoquo modo eam sibi vendicandi. Concedunt, qui exactius de illa scripserunt, saltem donec in monasterio sanctae Crucis regulam suscepit Augustinianam, Franciscanam habitu fuisse & conversatione; nec post susceptam illam regulam affectum deposuit erga Franciscanos, aut eorum abhorruit instructionem. Ut quid ergo non possint illi aliquantulum dicere suam, aut sub suo habitu depingere, quæ illum portavit, non secus ac Canonici Regulares sancti Augustini sanctum Antonium Uylipponensem Augustinianum depingunt, etsi postea evaserit Franciscanus. Hæc habes, quæ ex fideis tabulis & certis monumentis post editum tertium tomum, ubi de sanctissima

AUCTORE
G. C.

E

F

vandem litteram renovat,

Et sententiam Franciscanorum

AUCTOR
G. C.

hac Virgine sermonem institui, mihi subministratis, lectoris exponerem iudicio, suspicor, deinceps dicturum non adeo inanes fuisse hactenus Minorum conatus circa jus aliquod in tanta Virginis gloria sibi vendicandum. His relatis pro una parte; nunc argumenta alterius partis audiamus.

§ IV. Responſa, quibus PP. Augustiniani argumenta PP. Franciscanorum refellunt.

Scriptores
Augustiniani
Waddingum

Joannes Marquezus Hispanus in Origine Eremitarum Ordinis S. Augustini cap. 25, & Simplicianus à sancto Martino Gallus in Historia Sanctorum ejusdem Ordinis pag. 553 & sequentibus, alique scriptores Augustiniani passim rotanda negant, in monasteriis seu reclusoriis, in quibus hac B. Clara vixit, tunc regulam tertii Ordinis Franciscani usitatum fuisse. **B** Hinc R. P. Cornelius Curtius in Vita istius Beata, qua anno 1636 Colonia recusa est, num. 13 sic scribit: Rite itaque ordinatis atque ornatis virginum habitaculis; de certa quoque vivendi methode, quam assumerent & tenerent perpetuò, consulti ceptum. Hactenus enim iudicium & imperium antistitæ normæ vitæ illis fuerat. Placuit tandem celebris & recepta in plerisque cœnobiis magni Patris Augustini regula; quam & Gerardus Spoletinus episcopus pro sua auctoritate factam testamque ab omnibus in posterum servatum iri voluit, Diploma istius episcopi, quod anno Christi 1290 datum est, infra in Actis beata Virginis num. 14 & 15 referetur. Cum igitur Augustiniani hac negatione præcipuum contrariæ opinionis fundamentum suffodiant, Franciscanis incumbit probare, ante annum Christi 1290, quo regula S. Augustini ab illis virginibus recepta est, in monasterio sanctæ Crucis aut aliis vicinis cœnobiis tertiam regulam sui Ordinis observatam fuisse.

32 Neque illud fundamentum satis stabilis variis modis ex eo, quod S. Clara & ejus sodales conscientiam suam Franciscanis dirigendam committerent; facile enim potuerunt virgines istæ, priusquam assumpsissent regulam S. Augustini, secundam præ quasdam consuetudines vivere, & directores habere Franciscanos. Hoc nemo diffitebitur, ut opinor, cum Waddingus supra num. 25 asserat, Neapoli à Minoritis gubernari duo sanctimonialium monasteria, qua tamen regulam S. Augustini profitentur. Quinimo deinde num. 28 addit, in ipso sanctæ Crucis monasterio illam Franciscanorum directionem post susceptam S. Augustini regulam etiam perseverasse. Non existimo, moniales illas Neapolitanas, aliasve similes, que subsunt regimini Minoritarum, propterea Ordini Franciscano adscribendas esse. Certè sancta Teresa non nisi Ordini Carmelitano annumerari potest, etiamsi varios ex aliis Religiosis familiis confessarios aut directores sibi elegerit. Itaque Franciscanis probandum superest, virgines illas in Monte-Falco vel vicinia tertiam S. Francisci regulam ex præscripto superiorum aut communi consensu servasse, quod Augustiniani insiciantur.

33 Hic aliquantulum liberalior fuit D. Baptistista Piergilius, & fortè Franciscanis plus concessit, quam Augustiniani velint: nam in Vita Italica S. Claræ part. 1 cap. 15 sponte admit-

tit, Joannam reatricem forsitan consuetudines aut leges domesticas ad tertiam S. Francisci regulam conformasse, ut in sua congregatione ordinatus quidam vivendi modus observaretur. Sed statim addit, virgines illas hanc vivendi normam sine ulla obligatione usurpasse, & reatrici sue sine voto obedientia humiliter obedivisse, quemadmodum ex authenticis testimoniis & Actis colligi affirmat. Quamvis hoc loco Piergilius nimirum Franciscanis concedere videatur, tamen nos etiam gratias demus, illam virginum congregationem ante annum 1290 plerasque consuetudines tertia S. Francisci regula conformes habuisse. An inde sequitur, S. Claram ejusque socias Ordini Franciscano accensendas esse? Si Franciscani id velint, igitur non immerito Antonius de Heredia Benedictinus ad diem xii Augusti inter Sanctæ Ordinis sui recensuit S. Claram Assisiatem, eo quod hac virgo sub inisium conversionis sue in monasterio Benedictino vixerit, & maxima ex parte regulam sancti Benedicti observaverit, ut tomo 2 Augusti in Opere nostro pag. 742 & 743 ostendimus, ubi tamen hanc Benedictinorum quorundam præsentem rejecimus. Demum jure Benedictini vindicabunt Ordini suo omnia ferme primæva monasteria Clarissarum, quæ sub habitu Franciscano & regula S. Benedicti læceperunt, ut Waddingus supra num. 25 disertè fateatur.

34 Postem hoc loco calligere multa argumenta, que scriptores Augustiniani Minoritis opposuerunt, & ea facile mutuari ab Historia generali Ordinis S. Augustini, quam R. P. Ludovicus Torellus Italice conscripsit, & in qua ad annum Christi 1290 à num. 70, sive tomo 5 istius Operis pag. 106 & sequentibus omnia R. P. Waddingi argumenta solide refutavit. Sed patius paucis seligam ex laudato Piergilio, qui ab omni partium studio remotior censi debet, cum nunquam Ordini Augustiniano nomen dederit. Hic itaque auctor Italus in Vita S. Claræ part. 1 cap. 14 ex Berengario, qui duobus annis post felicem beata Virginis obitum conscripsit Acta ejus, refert hac Latina verba. Processu verò temporis loco prædicto, qui pro monasterio constructus fuerat, aliquantulum ordinato, Joanna reatrix prædicta, & aliæ illius loci dominæ à dicæsanorum unam de approbatis regulis petiere, Diocæsanus sive episcopus, qui hoc loco memoratur, erat Gerardus præsul Spoletanus, à quo Joanna reatrix, & soror ejus Clara, aliæque sodales anno Christi 1290 observandam acceperunt regulam S. Augustini, ut jam supra semel atque iterum diximus.

35 Verum jam ab anno præcedente Nicolau argumentum IV Papa tertiam S. Francisci regulam approbaverat, ut Waddingus in Annalibus Minorum ad annum 1289 num. 48 exponit his verbis: Florebat hoc tempore tertius Ordo penitentium, à sancto Francisco institutus, mirum in modum, compluresque patritii viri ac principes eum habitum induebant, sanctasque leges amplexi magna voluptate ac religione illis subiciebantur, & jam uberes tulit institutum fructus in tot utriusque sexus sanctissimis personis, quarum Vitas utroque tomo descripsimus. Proinde regulam eisdem à sancto Francisco traditam, quibusdam pro temporis & personarum conditione additis, Apostolico confirmavit diplomate hoc anno (nimirum Christi 1289, de quo ibi sermo est) Pontifex, quod communiter circumfertur, & habetur in Regesto Vaticano sub hac inscriptione: DILECTIS FILIIS FRATRIBUS ET DILECTIS IN CHRISTO FILIABUS, SORO-

A SORORIBUS ORDINIS FRATRUM DE POENITENTIA TAM PRÆSENTIBUS QUAM FUTURIS. Regulam hanc nos dedimus inter cetera sancti Patriarchæ opuscula, & commentariis illustravimus aſceticis.

Et tum ex diplomate episcopi Spoletani,

36 Ex his conficio sequentem ratiocinationem, quam ab eruditis mature expendi desidero. Si pia virgines ista usque ad annum 1296 sub tertia S. Francisci regula vixerint, ut Waddingus contendit, cur illo tempore unam de approbatis regulis petiere, & cur episcopus Spoletanus anno 1290 regulam S. Augustini eis præscripsit, cum summus Pontifex anno precedente tertiam regulam S. Francisci edito diplomate jam approbasset? Nonne præsul Spoletanus brevius faciliusque respondisset, regulam S. Francisci, quam hæcenus observaverant, jam ab ipso Romano Pontifice approbatam fuisse, eamque retinendam assignasset? Adde, quod antistes Spoletanus satis innuat, virgines illas nondum sub certa & approbata regula vixisse, dum mense Junio anni 1290 ad eas inter alia sic scribit: Sanè pro parte vestra nobis est humiliter supplicatum, ut cum domus sanctæ Crucis & sanctæ Catarinæ de

B Bottacio prope castrum Montis-Falci Spoletanæ diocesis, in quibus sub regulari observantia placidum Deo disponitis impendere famulatum, satis ad locum Religionis habiles videantur, CERTAM regulam, & alia, quæ loco regulatò conveniunt, vobis de speciali gratia concedere dignemur. Nos igitur vestrum laudabile propositum in Domino commendantes, Christi nomine invocato, beati Augustini regulam vobis auctoritate præsentium duximus concedendam, quam per vos & alias Sorores, quæ in eodem loco fuerint pro tempore, volumus & mandamus perpetuò inviolabiliter observari. Audisne, quod virgines illa tantummodo disponerent vel ceperent, sub regulari observantia placidum * Deo impendere famulatum? Hinc sequi videtur, eas antea nondum sub regulari observantia, sed secundum leges quasdam domesticas sive consuetudines, vixisse. Denique cur Joanna rectorix, ejusque sociæ certam & approbatam regulam petissent, si ab anno 1289 jam talem habuissent?

* al. placidum

C tum ex ipsis Waddingi rationibus

37 Waddingus supra num. 22 fatetur, ex antiquis instrumentis & Processu canonizationis constare, quod B. Clara octodecim annis regulam S. Augustini observaverit. Præterea num. 28 asserit, istum Processum à Franciscanis promotum & examinatum esse. Attamen semper mordicus tætur, hanc beatam Virginem habitu Franciscano indutam fuisse, & usque ad annum 1290 sub tertia regula S. Francisci militasse. Sed inde Piërgilius Waddingum impugnat, & adversus eum Italicè disserit hoc fere modo: Si B. Clara de Monte-Falco umquam tertio Ordini S. Francisci adscripta fuisset, haud dubie Franciscani, qui Processui canonizationis & examini testium interfuerunt, non permisissent, eam simpliciter nominari alumnam Ordinis S. Augustini; sed in authenticis istis instrumentis exprimi jussissent, illam à tertia regula S. Francisci ad professionem Augustinianam transisse, ut aliqua pars veri splendoris, qui ex prima tenore hujus Virguncula institutione oriebatur, in Ordinem suum redundaret. At in litteris Pontificiis, aliisque veteribus documentis hæc B. Clara tantummodo alumna Ordinis sancti Augustini appellatur. Itaque Franciscani illi coevi, inquit, qui in vita & post obitum B. Claræ præcipui actores fuerunt, hanc tertia regulæ Franciscanæ observantiam vi-

dentur ignorasse: rem enim Ordini suo tam gloriosam in Processu canonizationis non dissimulassent, si scivissent.

AUCTORE G. C.

38 Dum autem Waddingus affirmat, B. Claræ habitum Franciscano indutam in vetustis picturis representari, Piërgilius ei respondet, à se visas esse antiquissimas tabellas, in quibus hæc beata Virgo habitu Augustiniano induta depingitur. Tum verò opinatur, hanc picturarum diserepantiam ortam esse ex dissidio monialium sanctæ Crucis, quarum plures seculo xv institutum & habitum S. Claræ Assisiatæ arripere tentabant, aliis paucioribus professionem Augustinianam retinere volentibus, ut superius num. 26 ex Waddingo retulimus. Certè eo tempore facile fieri potuit, ut moniales sanctæ Crucis pro suo affectu incorruptum B. Claræ corpus nunc Franciscano nunc rursus Augustiniano habitu induerent, ac ita depingi jussissent. Quidquid hæc de re sit, cum Augustiniani habeant principale, quod est professio, Piërgilius ex vulgari axiomate concludit, accessorium sive habitum suo principali addendum esse. At ego non video, ex habitu quidquam adversus Augustinianam S. Claræ professionem evinci: nam teste Waddingo, moniales Neapolitanæ gestant chordam vel cingulum S. Francisci, et si regulam S. Augustini profiteantur. Non arbitror, propterea Franciscanos hæc & similia monasteria Ordini suo annumerare.

E

39 Fortasse quispiam cum Waddingo objiciet, Denique in S. Claræ habitu Franciscano apparuisse nobili mulieri, qua per ejus intercessionem morbo liberata ad Montem-Falconis perrexit, & præter alia dona ex grato animo obtulit vestem sericam cineritii coloris, qua corpus hujus beate Virginis operiretur. Sed respondeo, lites historicas ex revelationibus etiam sanctarum mulierum non esse decidendas, ut jam dudum Papebrochius tomo vi Maii à pag. 246 variis exemplis demonstravit. Præterea Gregorius XIII Pontifex & eminentissimi S. R. E. Cardinales non videntur hanc apparitionem magni fecisse, cum postea anno 1577 ediderint instrumentum, cui præfigitur hic titulus: Declaratio sanctissimi domini nostri Gregorii divinâ providentiâ Papæ XIII, illustrissimorum & reverendissimorum dominorum S. R. E. Cardinalium, decretorum sacri concilii Tridentini interpretum, super controversia inter RR. PP. Augustinianos & Franciscanos de beata Clara de Monte-Falco, à reverendissimo domino episcopo Spoletano exsequenda.

F

40 Deinde illa declaratio, per antistitem Spoletanum executioni mandanda, sic sonat: Reverendissime domine. Controversiam, quæ in hoc libello continetur, Sanctissimus Dominus noster illustrissimis Cardinalibus, interpretationi decretorum sacri concilii Tridentini præpositis, cognoscendam commisit; qui, auditis sæpe utriusque Ordinis procuratoribus, & quæ ab utraque parte adducebantur, maturè ac decenter consideratis, postea rem totam ad ejus Sanctitatem retulerunt, qui etiam ex sententia ipsorum Cardinalium declaravit, beatam Claram à Monte-Falco esse Ordinis sancti Augustini, ideoque restituendum esse corpori ejus habitum dicti Ordinis, nec non picturis & imaginibus de ea factis aptandum esse habitum & colorem, qui conveniat eidem Ordini sancti Augustini. Tua igitur Amplitudo tam in civitate Spoletana, quam in ceteris diocesis suæ locis hæc ita exsequenda fidelò curabit, & bene in Domino valebit. Romæ die xvii Octobris MDLXXVII. Amplitudinis tuæ,

qui corpus B. Claræ habitu Augustiniano induit,

AUCTORIBUS
G. C.

tuæ, uti frater, Philippus Boncompagnus Cardinalis sancti Sixti.

eamque in
imaginibus
ita repre-
sentari ius-
sit,

41 Ex hoc publico eminentissimi viri testimonio patet, controversiam illam mature examinatum fuisse, auditis sæpe utriusque Ordinis procuratoribus, & haud dubiè Franciscanos pro sua opinione tunc attulisse omnia rationis & auctoritatis momenta, qua in favorem suum colligere potuerunt. Licet illa postmodum renovata fuit, & in tribunalibus ecclesiasticis Hispania & Lusitania secundum memoratam curia Romana declarationem rursus decisa est, ut ex authenticis documentis probat illustrissimus Antonius de Gouvea, episcopus Cyrenensis, post Vitam Hispanicam S. Claræ de Monte-Falco, quam anno 1625 Matrivi excudi iussit. Cum itaque PP. Franciscani post sedulam utriusque partis litigantis examen causâ ceciderint, gravissimis hisce illustrium virorum iudiciis adharemus, & sententiam PP. Augustinianorum longè probabiliorē putamus.

hanc beatam
Virginem
Ordini
Franciscano
adscribi
non posse.

B

42 Quapropter hunc paragraphum concludimus verbis R. P. Thomæ de Herrera, qui in Alphabeto Augustiniano post elogium B. Claræ ita scribit: Litigatum aliquando pro Clara inter Seraphicum & Eremiticum Ordinem. Digna profectò Virgo, pro qua illustrissimi Ordines decertarent. Cessit tamen victoria Augustinianis anno MDLXXVII, & deinceps passim, publicis ecclesiasticorum principum decretis prohibentibus, Claram sub alio quàm Augustiniano habitu depingi, vel alterius fuisse Ordinis affirmari. Et quidem manifesto jure à nostris certatum est: cœnobium enim sanctæ Crucis à primaria sua fundatione & dotatione Augustinianum fuit: & quæ moniales tempore Innocentii VIII illud ad Ordinem Clarissarum transferri intenterunt, numquam in suis repetitis supplicibus libellis, quos omnes vidi, Pontifici exposuerunt, Claram vel illius monasterium sub divi Francisci regula aliquando militasse. Econtra verò Constantinus episcopus Spoletanus & Fratres Eremitani clamabant, injustum esse, sibi sine causa auferri cœnobium & virginem Claram, quibus semper præfuerat Augustinus. Duplex sanè fuit Clara & utraque clarissima, propinqua tempore & patriâ vicina. Illa Assisii in Umbria, hæc Monti-Falchio in Ducatu Spoletano orta, & qui dividit omnia, prout vult, cuilibet ex his sacris Religionibus unam donavit Claram, quâ totum Ordinem redderet clarum, & sanctitatis radiis illustraret. Nunc ad aliam discussionem progrediamur.

C

§ V. Tempus, quo Beata obiit, & sacra Dominicæ Passionis mysteria, quæ moniales cordi ejus impressa post mortem invenerunt.

Beata anno
1308 obiit
quadragenaria,

Cum hac beata Virgo quadagesimum ætatis annum attingeret, anno Christi 1308 migravit ad Dominum, in cujus amore & obsequio ab ipsa penè infantia constanter perseveraverat, ut ex compendio Actorum infra edendo patebit. In hac S. Claræ ætate assignanda, & eodem mortis anno computando inter exactiores Actorum scriptores convenit. Unde corrigendi sunt Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia ad

diem xvii Augusti, & Marcus Ulyssiponensis in Chronico Lusitanico Minorum part. 2 lib. 5 cap. 43, qui tantum triginta tres vita annos huic beata Virgini adscribunt. Errarunt etiam in assignando obitûs anno Cherubinus Ghirardaccius Augustinianus, & laudatus Marcus Minorita, quorum prior in Historia Bononiensi lib. xi pag. 364 mortem S. Claræ mensi Decembri anni 1298, & alter loco proximè citato eandem anno Christi 1299 perperam affigit. Jacobus Philippus Bergomensis ex Ordine S. Augustini in suo Supplemento Chronicorum ad annum Christi 1299 etiam in hunc ultimum parachronismum incidit.

44 Jam pergamus ad posthumam ejusdem beate Virginis gloriam, de qua Waddingus in Annalibus Minorum ad annum Christi 1308 num.

statimque
claruit mi-
raculis,

77 hæc habet: Post mortem miraculis clara omnes ad sui venerationem excitavit. Minorita quidam iustus prædicare in ejus exsequiis, oblitus thematis, quod pro funeralibus excogitavit, istud divinitus immissum proposuit: SECUNDUM NOMEN TUUM SIC ET LAUS TUA, univervoque sermone non tamquam defunctam, sed tamquam virginem sanctam cohonestavit in magnam sui auditorumque admirationem. Illa verò inter alia prodigia puerum palearum cumulo oppressum, & duas mulieres, virumque unum aquis suffocatos ad vitam revocavit. Sanguis, qui ex corde ejus effluxit, in ampulla servatus ebullit cum grave aliquod urbi imminet infortunium. Ejus dies festus summa celebritate apud Montefalcenses colitur, nec non dies Inventionis sanctæ Crucis, quem illa præcipuâ observabat solemnitate.

E

45 Maxime tamen hanc B. Claram celeberrimè reddiderunt mysteria Dominicæ Passionis, quæ moniales in corde ejus expressa invenerunt post mortem, & de quibus Cornelius Curtius Augustinianus in Vita hujus beate Virginis scribit sequentia: Justis ritu Catholico perfolutis, cælitus monitæ sanctimoniales in spem veniunt, latere arcanum aliquod mysterium in ejus præcordiis, quæ tam crebrò ad sacram Passionis Dominicæ memoriam sensuum deliquium passa fuerat. Coire igitur omnes, & quid factò opus, maturo consilio deliberare. Placuit demum aperire corpus, & investigare, si quid fortè præter naturam istic reperiri queat. Francisca, cui plus animi & fidei erat, anatomix exercitium assumit. Secat corpus medium, & cor infantuli capite grandius invenit; præter id, fellis sedem durioram, quàm fert ordo naturæ. Hic rursus hæsitare omnes, sollicitare Deum precibus & rogare, falsæ sit ipsum etiam cor ferro scrutari.

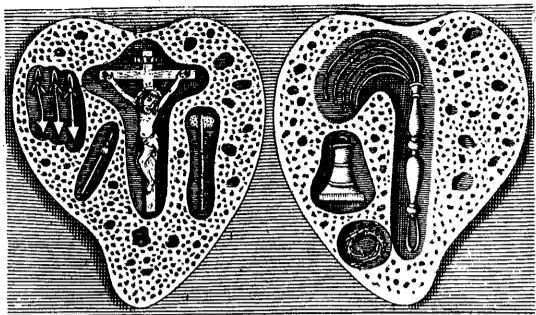
& in ejus
corde in-
venta sunt
sacra Domi-
nicæ Passio-
nis instru-
menta,

F

46 Audendi auspiciam visa est eadem Francisca quasi divinitus accipere, & piis antè fuis lacrymis, dividit istud in partes æquales. Et ecce, ô rem inauditam! parent omnia in eo Passionis sacra instrumenta (quod dictu quoque mirum) illæsa, & à sectione illa prorsus intacta. In dextera cordis parte Jesu Christi cruci affixi & vulneribus lividis signati figura videbatur. Pendebant ibidem ex tribus nerviculis, quasi filis, tres claviculi duri, acuti, nigri, quorum duo breviores ex breviori filo, longior tertius ex longiori filo vinciebantur. Juxta erat alius nerviculus, cui cuspis ferruginea, dura & acuminata, qui lanceam; & circulus tortuosus, hirsutus, aculeatus, qui coronam spineam referebat. Denique nerviculorum quædam multa rubea informis congeries, quam spongiam interpretabantur. Hic obiter observo, coronam spineam, quam Mosconius & Curtius in dextera cordis parte ponunt,

quorum fe-
tus hic de-
scribitur ac
representatur.

A nunt, à Piergilio in altera collocari. Hac differētia etiam patet ex imagine ari incisa, quam Piergilius Actis Italicis S. Claræ præfixit, & quam fideliter in minorem formam contraximus, ut hic vides.

Cum Clara pectus explicat. Fulget Crucis mysterium.

B Quidquid sit de vero hujus spinea coronâ situ, laudatus Curtius narrationem suam prosequitur his verbis: In sinistra jacebat sindon aliquammultis guttulis sanguinolenta; & flagellum ex quinque nerviculis nodosis; & manica carnea ligno non abfimilis; item funiculi tabo atrii: & propter ista nerviculus alius rectus, funiculis quasi circumseptus, qui columnam significabat. Porrò simulacta hæc omnia, tametsi carnea essent, colorem tamen habebant & duritiem eorum, quæ repræsentabant.

C *Cum demon hanc post-humam B. Claræ gloriam occultare* 47 Etiam si coram variis testibus hæc sacra Dominica Passionis mysteria in corde B. Claræ repta fuissent, tamen invidus demon incitavit quemdam Petrum de Salomone, hæreticum ex secta Fratricellorum, qui hoc manifestum miraculum obscurare nitebatur, ut Piergilius parte tertia Vita Italica cap. 8 in hunc ferè modum narrat. Igitur ille hypocrita & occultus hæreticus, teste Piergilio, sub falso religionis ac zeli titulo venit Spoletum, adiit Berengarium de sancto Africano, generalem præsulis Spoletani vicarium, eique dixit, fidem Catholicam & famam sui aristitit ladi, cum tam facile sabellis ac fictionibus monialium fides adhiberetur. Addebat, illa Dominica Passionis instrumenta, qua cordi Claræ impressa dicebantur, solerti manu formari potuisse. Denique simulator ille calumniam suam Vicario generali ita persuasit, ut hic statim cum indignatione ad cœnobium sanctæ Crucis perrexit; moniales acriter objurgaturus, ac si istud miraculum confinxissent. Sed ex hac ipsa calumnia, qua diabolus posthumam B. Claræ gloriam tenebris involvere tentabat, major ejusdem Virginis honor eluxit, ut jam referemus.

vel in dubium revocare nitentur, 48 Mosconius in prolegomenis, qua jam sæpè dicto Vita compendio præfixit, ex veteri instrumento allegat sequentiâ: Vicarius Spoletani episcopi, qui tunc erat, audito quod Passionis Christi mysteria erant in corde Claræ prædictæ repta, suspicatus aliquod circa ea malitiosè fuisse confectum, causâ super his inquirendi cum indignatione venit ad monasterium, & ibi solemniū personarum multitudine congregata, tunc Claræ prædictæ cuncta insignia in ea adhuc recentia fecit in sua præsentia exhiberi; quæ diligenter & serio sè inspiciens, palpans manibus, ac digitis stringens, per solertem investigationem cognovit, non per fictionem humanam, sed miraculosè per operationem divinam esse facta: propter quod indignatione deposita, ad civitatem Spoletanam reversus, habitis super his Capituli cathedralis ac Collegiatarum & aliarum ecclesiarum civitatis præ-

Augusti Tomus III.

dictæ Prælatorum ac Rectorum, nec non multorum peritorum utriusque juris & Lectorum in theologia, communi deliberatione, consilio & assensu, super prædictis testes incepit recipere, ne in futurum memoria deperiret.

AUCTORE G. C.

49 Et ecce ipsi Vicario stanti quodam sero in medio chori episcopalis cappellæ sancti Joannis & super prædicto negotio cogitanti tres dæmones sub trium sperarum nigrarum similitudine pluries & pluries apparuerunt; eumque in tantum diversis suggestionibus induxerunt, quod negotium ipsum ommittere, & quod jam factum erat, statim ad suam cameram redeundo, comburere proponebat. Sed ejus mente à Deo erecta, subito Crucifixum inspiciens, Vicarius ipse dixit: Domine Jesu Christe, tu scis, quod nedum pro ista Clara, quam numquam vidi, nec scio, quæ fuerit; imò nec pro sancto Petro vel pro sancto Paulo, seu pro quocumque majori Sancto, qui sit in paradiso, ego nollem moveri; nisi in quantum tu velles, nec movere ad talia, nisi in quantum crederem tuæ voluntati placere. Ideo rogo te, Domine, ut tu ostendas mihi voluntatem tuam, & quid agere debeam super his. Frustra quasi, quid hic intelligatur nomine sperarum nigrarum, qua Berengario pluries apparuisse dicuntur. Laudatus Simplicianus à sancto Martino in Actis Gallicis S. Claræ pag. 548 Operis jam supra citati ait, tres dæmones sub forma spectrorum horridorum Vicario isti apparuisse. An igitur hic apud Mosconium irrepserit error typographicus, qui etiam alibi frequenter in hoc compendio Vita occurrunt, & utrum pro sperarum forte legendum sit spectrorum, dubitari potest.

instituto se- vero istius prodigii examine,

E 50 Ut ut est, in eodem instrumento immediate hac sequuntur: Vix Vicarius ipse verba compleverat, & ecce virgo Clara prædicta apparuit induta quadam veste candida & fulgenti cum lamneis (id est fasciis, ut ex sensu conjicio) violacæ sindonis ad spatulas & ad pedes, & cum frons & circumferentiis sericis diverli coloris circa ipsas lamneas, & per scissuras laterum & etiam manicarum, ita quod videbatur induta dalmaticâ, à lateribus non aperta, sed utrimque confuta. Caput autem ejus, pedes & tibiæ erant tecti illa veste, nec nudum aliquod apparebat in ea, & stabat ante altare cum genibus flexis orans. In ipso autem Claræ apparitionis adventu, in anima seu in mente ipsius Vicarii cum visitatione spiritali & delectatione maxima fuit dictum: Ecce Clara; quando ei dicit; vide quid habes, frater. Intelligens ergo Vicarius & cognosceus Claram sanctam & virginem esse in gloria Beatorum, & quod voluntas Dei esset, eum pro isto negotio laborare, ex tunc fuit circa negotii prosecutionem intentus, & de persecutore factus est persecutor. Berengarius itaque, omnibus accuratè examinatis, causam canonizationis B. Claræ aggressus est, & publicè monstrari permisit sacra illa Dominica Passionis mysteria, ad qua ingens populi multitudo conflavit. Sic crevit veneratio erga hanc beatam Virginem ex ipso demonis conatu, qui eam diminuere tentaverat.

inventus eam multo clariorem reddidit.

Q999

§ VI.

AUCTOR
G. C.

§ VI. Posthuma Beatæ gloria ex
aliis prodigiis, diuturna cor-
poris integritate, & innu-
merabilibus beneficiis.

Sanguis
ejus inter-
dum mira-
biliter ebul-
lit.

Admirandis hisce Passionis Dominica myste-
riis, quæ paragrapho precedente memora-
vimus, adduntur alia prodigia sanctitatem hu-
jus beata Virginis restantia, de quibus Joannes
Navius Augustinianus in Vita B. Claræ cap. 5
sive in Eremo Augustiniana pag. 379 sic scribit:
Sanguinem quoque, qui è corde fluxit, cum il-
lud divisum fuit, collegerunt Sorores in ampul-
lam vitream & asservant; qui dum recens efflue-
ret, odorem suavissimi balsami diffundebat. Hic,
quando Ecclesiæ gravis aliqua tempestas imminet,
fervere & velut ebullire cernitur, sicque denun-
tiat venturam tempestatem iræ Dei. *Suprà lauda-
tus Cornelius Curtius in Vita B. Claræ num. 54*
post alia de eodem sanguine ita meminit: Tale
etiam signum prognosticon non semel dedit san-
guis, qui ex corde secto effluxit, & in ampulla
vitrea juxta sacra Claræ lipsana asservatur. Auctor
est Bosius lib. 2 de Signis Ecclesiæ, Signo 66
cap. 10, adeo ebullisse hunc sanguinem, cum
Turcarum classis adversus Venetos exisset, &
Cyprum expugnaret, ut exundantes guttæ aliquot
hūmum cruentarint. *Piergilius in Actis Italicis*
B. Claræ part. 3 cap. 18 plura hujus mira ebul-
litionis exempla affert.

Ex loco fel-
lis inventi
sunt tres
globuli.

52 Porro Navius cap. 6 ejusdem Vita, vel pag.
379 & sequente citati Operis, aliud posthumum
hujus beata Virginis prodigium memorat his ver-
bis: Vesicam fellis, quam fuisse duram superius
diximus, jussit Berengarius Vicarius per chirur-
gos & medicos examinari; qui cum eam aperiant,
invenere in ea tres globulos coloris cineritii ru-
bro aspersi, qui erant omnes pares magnitudine
& pondere, durisque instar silicis, jacebantque
in ipsa bursula forma triangulari. Hi mysterium
sanctissimæ Trinitatis clarè designabant: sunt e-
nim sibi invicem in omnibus simillimi, & quod
omnem admirationem excedit, unus par est pon-
dere duobus, imò tribus. Si enim unum è tribus
in lance una libræ posueris, & in altera duos,
lances manent æquales, neutraque infra alteram
subsidit. Si verò, uno in una lance posito, in
altera lapillum ponas, aut quid aliud, æqualis
cum eo ponderis, adjecerisque dein duos alios in
lance, in qua est globulus, stant lances immotæ,
uti prius, neutraque vel ascendit vel descendit.
Quod est miraculum perpetuum & manifestissimum
Trinitatis quoad essentiam, & diversitatis quoad per-
sonas in sacrosancta Trinitate indicium. Ex his
autem tribus globulis unus sua sponte comminu-
tus fuit eo tempore, quo nuper Gallia hæresin
suscepit Calvinianam, magnamque ruinam fecit
in Ecclesia. *Isidorus Masconius in Compendio Vi-
ta, post hunc Commentarium prævium edendo,*
& *Cornelius Curtius in Actis B. Claræ de mira-
bili illa ponderis æqualitate & spontanea unius
globuli divisione similia narrant.*

qui myste-
rium san-
ctissime
Trinitatis
designare,

53 Jacobus Philippus Bergomensis Augusti-
nianus in Supplemento Chronicorum, quod Bri-
xia anno 1485 impressum est, diu ante illam u-
nius globuli fracturam de iisdem prodigiis fol.
287 verso scribit sequentia: Eà siquidem defun-
ctæ (nimirum B. Clara, cujus elogium ibidem

præmiserat) in ejus corde statim Crucifixi ima-
go clara & aperta visa est cum ipsius Passionis in-
signibus, in quo etiam tres lapilli ejusdem pon-
deris inventi sunt. Quod quidem evidentissimum
sanctitatis indicium quidam fidelis & pius vates
cernens, in laudem hoc carmen cecinit dicens:
Monte fata è Falco virgo sanctissima Clara,
Atque Augustini sacro perfecta, pudico
Uique adeo cum corde Deum venerata, dies
que

Ac noctes Christi crucem tormenta que cuncta
Optavit sensisse, gerens ut lumine functa
Extremo, sit aperta caro, quæ præferat exta,
Inque sacro Crux visa simul, tum lancea, cor-
de;

Tumque columna fuit, necnon post quæque
flagellum.

Præterea juncti tres hujus felle lapilli,
Quorum vix possit cerni color: unius horum
Ponderis est tantum, duo quantum vel simul

omnes,
Atque duo tantum tres juncti, quisque videre
Quæ queat, hujus adit patriam qui sedulus æ-
dem.

54 Varii fide digni scriptores restantur, sese
istam ponderis æqualitatem expertos esse, ut vi-
dere est in Vita Italicæ B. Claræ part. 3 cap. xi
apud Piergilius, qui Deum testem invocans as-
serit, sua ætate in his globulis illud æqualis pon-
deris miraculum coram triginta & pluribus per-
sonis contigisse. Prudenter tamen ibidem in fine
addit, hoc fortasse non semper eventurum, si
quis ex mera curiositate periculum hujus rei vel-
let facere, eo quod secundum sacram Scripturam
Deus sæpè mirabilia sua abscondat sapientibus &
revelat ea parvulis vel humilibus.

E
mirabi-
lem ponde-
ris æquali-
tatem habe-
re dicun-
tur.

55 Non minorem admirationem meretur cor-
poris B. Claræ integritas, quæ hæcenus incor-
rupta perseverat, & de qua laudatus Navius
in Eremo Augustiniana pag. 376, sive in Vita
hujus Virginis cap. 4 mentionem facit his verbis:
Decessit autem anno Domini mcccviii postridie
Assumptionis beatæ Mariæ Virginis (verius se-
cundo die post Assumptionem Deiparæ, cum die
xvii Augusti obierit) annos nata quadraginta.
Corpus in suo monasterio tumulatum fuit, ubi
etiamnum hodie integrum & musculosum asser-
vatur, quasi recens depositum foret, totum cap-
dens, uti alabastrum. Exhibetur spectandum pe-
regrinis, illuc devotionis causâ convenientibus,
jacetque in choro monialium super altare, post
summum altare anterioris templi, quod anno Do-
mini mcccxxv ibidem vidi, & admiratus fui ope-
ra Domini stupenda.

F

56 Laudatus Jacobus Philippus Bergomensis diuturna
in Opere de claris mulieribus, ubi cap. 150 fer-
mè repetit ea, quæ ex ipso superius retulimus, ris integri-
tatis. *ibidem in fine hac addit:* Ejus quoque corpuscu-
lum propè divinum, quod quidem ipse vidi, in
hodiernum usque diem nulla ex parte corrosum
extat. Cum adhuc quamdam viventis rationem
intuentibus præstet, omnes in admirationem &
venerationem ipsius perfectionis suæque sanctita-
tis adducit. *Etiam Cornelius Curtius fuit specta-
tor horum mirabilium, ut in Vita B. Claræ num.*
55 indicat his verbis: Porro inæstimabilem hunc
thesaurum, sacrum corpus divæ Claræ, myste-
riofum cor, omnia Passionis Dominicæ instru-
menta, tres globulos, & eum, qui effluxit, san-
guinem, etiamnum hodie integra servat & osten-
dit virginum Augustinianarum Monte-Falconianum
monasterium; quæ nos etiam gemino hoc obtutu
plus

A plus simplici vice vidimus. Denique Thomas de Herrera sese numerat inter oculos hujus corpora integritatis testes, dum in Alphabeto Augustiniano pag. 134 post breve B. Claræ elogium ita scribit. Vidimus & nos non semel sacrum Virginis corpus, illibatæ puritatis flore post tot secula mirabiliter incorruptum.

qua adhuc perseverat

57 Nemo tamen ex his testibus oculatis tenerrum animi sui affectum de hac visitatione magis graphicè expressit, quam eminentissimus Egidius Viterbiensis, ex Ordine PP. Augustinianorum ad purpuram Romanam evectus, qui apud Edmundum Martene in Collectione amplissima veterum scriptorum tom. 3 col. 1234 iter suum Seraphino amico exponit; & inter alia posthumam B. Claræ gloriam declarat in hunc modum: Porro petii Tolentinatis brachia, & denique fidei nostræ unicam certitudinem Montis-Falconis virginem divinissimam, Religionis meæ decus, unicum & manifestum Christianæ argumentum rei. Fudi lacrymas ad ædem Lauretanam, fudi ad Nicolai monumenta; sed visis Claræ Virginis prodigiis, propè perii. Magne Deus! Quantum illa cum Deo vivens potuit, quantum & mortua! Cum te videbo, mira intelliges. Crucifixi imago, lapilli tres, & adhuc vivus ac futuri conscius cruor non modò lacrymas excutiunt, sed animum & cor ipsum eripiunt. Taceo corporis pulcritudinem, quod habet mundus nihil elegantius, candidius, vivacius: obdormiscere veriùs dixeris, an convivere? Perterret spectantes ceu aliquid monitura, quæque præmonet populos omnia futura: & sæpe noctu civitatem percurrit, plerisque subinde visa. Alia coram. E Cymino die 11 Julii MDV. In hoc epistola fragmento aliquid occurrit, quod rigide intellectum theologis displicebit. Sed hyperbole pii viri benigno modo explicari potest, & ferventi ejus devotioni nonnihil indulgendum est.

Et cum qua effigies Sanctæ confecti potest

B Ceterum si ex testimonio hujus eminentissimi Cardinalis corpus S. Claræ adhuc sit tam vividum, ut dumtaxat obdormiscere videatur, ab oculatis testibus judicium ferri poterit de effigie ejusdem sanctæ Virginis, quam hic ari incisam exhibeo.

VERA EFFIGIES S. CLARÆ DE MONTE-FALCO

Veteri prototypo hujus imaginis, quod ab annis Augusti Tomus III,

centum & amplius R. P. Jacobo Tirino nostro datum est, Gallicè subscribebatur: Hæc est vera effigies S. Claræ de Monte-Falco. Nos illam hic dedimus eadem fide, qua invenimus, & interim de veritate hujus effigiei liberum judicium testibus oculatis relinquimus: nam Majores nostri, ex quibus duo corpus integrum S. Claræ anno 1660 viderunt, circa veram ejusdem formam nihil notarunt, ut ex sequentibus apparebit.

AUCTORE G. C.

59 Inter alios innumerabiles oculos horum anno Christi prodigiorum testes etiam recensendi sunt duo ex decessoribus nostris, nimirum Godefridus Henschenius & Daniel Papebrochius, qui anno 1660 sacras hujus beatæ Virginis reliquias visitarunt, ut Papebrochius in Ms. Itinerario suo Romano pag. 278 & sequente notavit his verbis: Die XIX Decembris circa auroram curavimus nos in viam versus Montem-Falconem deduci, tempestate utcumque nebulosa; unde deciduus humor ascensum montis, aliàs difficilem, nobis reddidit difficiliorrem. Quò ubi pervenimus, continuò ivimus ad templum beatæ Claræ, quod extra oppidi mœnia insigni opere est de novo ædificatum; cujus in parte anteriori tres sunt arcus inter pilas coronidem sustinentes, supra quam justæ magnitudinis fenestræ; totidemque sub laterali fornice altaria utrimque, sed adhuc inornata, uti & reliquum templum, cujus chorus nescio an ædificatus sit. Alas certè utrimque vidi, & sinistram quidem odeo atque organo occupatam. Sub dextra verò præclarum ex gypso altare est ipsius divæ Claræ, sub cujus tabula post aram, in qua P. Godefridus celebraverat, offensum nobis est intra parietem ipsius sanctæ Virginis corpus ab annis trecentis quingenta duobus adhuc integrum in argentea theca; sed cujus latus crystallinis esset fenestris perspicuum.

F

60 Ibidem duo parva reliquiaria monstrabant, in quorum uno digitus sanctæ Annæ erat à Cardinale Solimano donatus huic Sanctæ: in altero inclusa erat phiala cum eo sanguine, qui ex aperto post mortem corde defluxit. Et ipsum quidem cor, Passionis mysteriis insignitum, monstratum nobis fuit intra claustrum monialium, quod ad cornu Evangelii est in præclarissima pectorali effigie hujus Sanctæ, reductâ argenteâ, quæ vestem pectus obtegentem efformat, laminâ; mensuramque habet capitis infantilis. Ex eo quædam partes notabiliores exemptæ servantur in præclari operis cruce, quæ juxta prædictam statuat in capsa præclare adornata constituitur, quoties hæ reliquiæ spectandæ exhibentur, quod non sine multo cereorum lumine sit, præfente semper monasterii vicario, qui nobis singulari humanitate linteatu inservivit, domino Joanne Fattiboni, Canonico Spellensi. Continet autem hæc in medio Crucifixum, ex carne Sanctæ efformatum in corde, ad pedem disciplinam seu flagellum æquale Crucifixo: in reliquis extremitatibus tres illi admirabiles globuli pendent, individue Trinitatis mysterium miraculosa ponderis sui æqualitate exprimentes, quorum qui ala crucis sinistra pendebat, etsi ex materia durissima, in quinque partes desilierat tum, cum Ecclesiæ unitatem Lutheranæ hæresis rabies discinderet. His omnibus cum veneratione visis auditisque, hospitium quærivimus &c. Vix dubito, quin interea perfectum sit istud templum, quod hi duo hagiographi Antverpienses anno 1660 nondum planè absolutum vel ornatum viderunt. Sed nescio, utrum hæc sacra lipsana adhuc sita sint eodem loco, quo tunc Papebrochius ea descripsit.

E

Q9992

Jans

AUCTORE *Jam pauca generatim promonebo de beneficiis, quibus B. Clara post obitum clientes suos affectit.*
G. C.

61 *Torellus ex Vita scriptoribus asserit, spatio decem annorum trecenta & plura miracula patrocínio B. Claræ patrata esse, ut Augustinus Maria Arpe in Pantheo Augustiniano pag. 129 restatur. Unde mirum videri non debet, quod jam saepe laudatus Cornelius Curtius partem illis miraculis, qua ex plurimis elegit, premiserit hunc prologum: Ea in numerum & papyrum hanc vocare non minus difficile mihi erit, quam litoris arenas cogere sub arithmeticae computum. Mare beneficiorum Clara fuit, quibus abundavit & continuo velut æstu exundavit in homines, & eum inter mortales adhuc degeret, & postquam inter Indigites recepta est. Aliqua breviter hic in compendium referam, ex quibus, veluti ex ungue leo, sanctitas & Deo grata ejus pietas cognoscatur. Deinde narrat singularia nonnulla, qua etiam in nostro Vita compendio infra legentur. Piergilius in Italicis B. Claræ Actis multo plura ejus miracula collegit, & in varias classes divisi. Mihi non lubet hac omnia Latine interpretari, tum quod Italica personarum & locorum nomina propria non satis intelligam, tum quod precipua in jam edendo Vita compendio saltem breviter referantur. Nihil igitur superest, nisi ut memoratam Mosconii lucubrationem recudamus, eamque subinde à typotheis corruptam corrigamus & consuetis annotationibus illustremus.*

B

Mihi non lubet hac omnia Latine interpretari, tum quod precipua in jam edendo Vita compendio saltem breviter referantur. Nihil igitur superest, nisi ut memoratam Mosconii lucubrationem recudamus, eamque subinde à typotheis corruptam corrigamus & consuetis annotationibus illustremus.

V I T A

Auctore Isidoro Mosconio,

Ex vetustissimis codicibus, in monasterio sanctæ Crucis repertis, fideliter extracta.

C A P U T I.

C *Pia Beata pueritia apud parentes, ratio vivendi sub regimine sororis suæ reclusa, & varia virtutum exercitia.*

Beata pueritia, parentes, infantia,

Clara religiosissima virgo, cui ardens in Christi crucem amor, cordique crucis impressa mysteria de Cruce cognomen dedere, piis parentibus Damiano & Jacoba Monte-Falcone, Umbriæ oppido nata, sedente Clemente IV^a, ita à prima ætate orationi dedita fuit, ut quatuor vix annos nata, Orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, multasque alias preces flexis genibus, manibus complicatis, facieque ad Deum erecta, tanta animi pietate recitaret, ut omnibus admirationi esset. Quin potius, cum ob domestica negotia occuparetur interdum, ad D. Joannis Baptistæ proximum templum ardentius oratura convolabat. Precationibus crebra jejunia jungebat.

2 Ut autem sanctiorem precandi formam addisceret, Joannam sororem suam natu majorem, Christianæ pietatis officiis maximè deditam fre-

quenter adibat, ac cum ea diutius orare consueverat. Eam porrò orandi frequentiam ita in tota vita retinuit, ut teterrimo humani generis hosti invisa esset; quapropter eam ab incepto cælestis vitæ tramite modis omnibus conabatur abducere: interdum enim blandis sermonibus, interdum clamoribus, interdum strepitu edito, interdum variis phantasmatis spectrisque confectis, interdum etiam acrioribus minis puellam ab orandi consuetudine deterrere tentabat; adeo ut etiam muliebri susceptâ formâ, facieque larvata sic puellam alloqueretur: Cave tibi, cave tibi Clara: si enim imposterum cum Joanna sorore tua ad orandum accesseris, veluti sororem tuam Theodorutiam mulctabo te morte: Theodorutia enim vix nata interierat.

3 Verùm has dæmonis insidias despiciens Clara, majore studio acriorique contentione orationibus, vigiliis, jejuniisque operam dabat: somnique adeo continens fuit, ut rarò lectulum dormitura conscenderet; sed humi cubaret, si quando eam somnus necessarius oppressisset. Imò verò cum ea ætate pueri delicatioris epulas lautioraque obsonia expetere soleant; ipsa hordeaceo contenta pane sibi opiparè epulari videbatur. Si quid verò condimenti adhibendum videretur, illud ex herbis silvestribus vitiumque surculis vel pampinis petebatur; sitim verò frigida aqua extinguebat.

4 Cum verò paulò post Joanna soror reclusorium illud, quod novum appellabant, prope carceres S. Leonardi, quo ferventiùs, omni terrenarum strepitu silente curarum, orationibus pietatisque officiis vacaret, cum quibusdam aliis virginibus esset ingressa, Clara nullum non movit lapidem, ut & ipsa in sacrum eum locum admitteretur, ubi optimi mores colebantur & vitæ probitas sanctitalque efflorescebat. Quoniam autem sacræ illæ virgines Joannam, Claræ sororem, sibi præsidem delegerant, cui obedientiam, paupertatem, castitatem, jejunia, poenitentiam, orationem, silentiumque promiserant; Clara summis cum Joanna precibus egit, ut in sacrum illud contubernium reciperetur. Obstiterat Joanna soror, voluitque sæpiùs exorari, & priusquam ejus voluntati faceret satis, animum diligenter examinare; neque enim licet ullo modo in hujusmodi claustra admittere aliquam, nisi ejus voluntatem constantiamque, quasi aurum in igne, probaveris.

5 Cum igitur eo temporis perventum esset, quo Joanna frequentibus precibus victa sororem suam Claram receptura esset, divino planè consilio effectum est, ut quo die reclusorium esset ingressura, Thomas b episcopus Spoletanus interesset, à quo virgo quasi divina manu benedictionem acciperet. Hæc ubi Clara è sententia evenisse videt, quàm diligentissimè Deo gratias agere; unius integræ hebdomadis jejunium pro tanto beneficio persolvere, neque præter dimidium panem cum pomo degustare quidquam statuit. Accesserunt frequentes ad Deum preces, in quibus spiritus ardor effervescebat supra quam cuique credibile est: nam sæpenumero accidit, ut, dum oraret nocte, insolenti luce [fulgeret,] dum manè, nocturnis tenebris opprimeretur, non secus, ac si ipsi [lux & tenebræ] vicissim faverent, Deo dante, sique ei fuisset integrum, totum planè tempus in ejusmodi negotio consumpsisset; quando ex ea re tantum in se jucunditatis redundabat, ut neque tenera ætas, neque virium imbecillitas retardaret: tam cupidè enim divina consuetudine frueba-

A fruebatur, ut nullum prorsus doloris aut molestiæ sensum haberet.

6 Illud hoc loco non omitam, quod cum beata Clara ætatis annum nonum ageret, à Joanna sorore sua præside reprehensa fuit, quod dormiens, pedis partem nesciens detexisset. Hujus causa fuit, quod vigiliis orationibusque defatigata, inopinatoque somno correpta, pudori factis consulere non potuit. Ea autem ex re tantum animo mœrorem concepit, ut exiguam hanc conscientiæ labem, perinde ac si datâ operâ accidisset, multis lacrymis gemitibusque laverit. Ideo imposterum hoc semper dormitura observavit, ut tunicam inter crura, ne caro carnem tangeret, interjiceret, tunicamque ad talos revinceret. Nulli umquam monialium permisit, ut sibi manus tangerent: si quam autem illarum succinctam videret, impudentiæ eam arguebat, dicens ne in obscuro quidem loco decere ulla corporis partes nudare, sed ubique servandam esse honestatem turpitudinemque pellendam. Quod ipsa sic observavit, ut ne medico quidem corporis ullam partem detegeret: visum enim plurimorum malorum fontem esse dicebat, quia oculorum sensus acerrimus est animæ hostis; ideo id aspiciendum non esse, quod expetere non liceat.

7 Non defuerunt porrò cœlestia solatia, quibus animum recrearet: unde à Joanna sorore accepimus locum, in quo oraret Clara, mirifico sæpius fulgore illustratum fuisse; cumque mala corporis valetudine interdum laboraret, angelicis concentibus ita permulsam, ut pristinas vires recuperaverit. Quid igitur miremur, si (ut dictum est) dæmonis insidias & fraudes occultas non rarò detexerit; quandoquidem divino fulciebatur auxilio? monuisse quidem sorores, ut sibi caverent, [si] appareret; significasse item, quemadmodum fenestram vehementi strepitu concuteret, ut se timore afficeret; ut Præsidis fallam personam indueret, simulatorque veri pro bonis documentis multam perniciem allaturâ suaderet, ut irato vultu minitabatur singulis, si quid loquerentur de Dei regno; ut per monasterium circumcursaret, quasi leo rugiens, prædam quæreret; ut levi cachinno monialium strepitu delectaretur. His rebus omnibus facillè perspectis, ardentiori mente in divino cultu invigilabat magis, piisque sermonibus sorores, cibo veluti quotidiano, nutriebat, docens imprimis, haud quidquam in hac vita melius optari posse conscientiam integrâ, orationeque munitâ, præsertim verò si non vulgi plausum captaret, sed gloriam Deo quæreret.

8 A quotidianis sermonibus tantum abhorruit, ut semel fregisse modò silentium in vita constet, idque effecisse, suadente matre Jacoba, quæ ipsam colloquendi gratiam adiverat. Quo quidem veluti gravissimo scelere gravissimè doluit, & sibi magni loco supplicii evenisse censuit; idcirco admitti erroris poenas luit, dum in summo frigore asperrimæque hyeme, gelidas nives nudis pedibus comprimens, centenis vicibus summa animi demissione precationem Dominicam recitavit. Nefas erat à Completorio usque ad tertiam sequentis diei vel inter moniales ipsas colloqui. Qui monasterium frequentabant, magna cum difficultate ad suarummet filiarum colloquia admittebantur, neque præses, nisi urgeret necessitas, hujusmodi sermones concedebat: datâ facultate, ad ferreas crates se recipiebant, easque interno quodam panno (ne viderentur) obductas: aderat verò colloquiis una ex sororibus à rectrice commissa. Loquacitatem maxime detestabantur;

siquè occasio incidisset, parcissimis verbis suam A. Mos-
exprimebant sententiam; quo autem tempore si-
lentium erat indictum, divina animo mysteria
perolvebant.

9 Tum iis Clara mirum in modum delectabatur, tantamque inde trahebat lætitiæ voluptatem, ut eam cibi multoties, quo tenui contenta erat, caperet oblivio. Hanc maxime horridam vivendi rationem edoctæ moniales, ceperunt quam maxime vereri, ne (cum præsertim decimum annum adhuc non excessisset) si in eadem persisteret, vires cum extremo spiritu relinqueret; quare verborum lenociniis, sororumque devicta precibus, ut festum laboribus corpus reficeret, ovum semel degustavit absque Præsidis venia: quo factò, tantum postea mente dolorem concepit, ut multis diebus ingentem vim lacrymarum profundens, peccati labem (si qua esset) abluere potuerit uberrimè. Quid? carnem, humanas quodammodo delicias, non gustavit solum; sed ne extremis quidem attigit digitis.

10 Hoc unum legimus, cum eam nimium vigiliis jejuniisque confectam videret, Joannam sororem præsidem edixisse pro imperio, ut frustum carnis, quod ipsa attulerat, sumeret ad refocillandas vires: quod etsi illa tunc temporis minimè recusavit, non animadvertente tamen antistita, abjecit, ne à suæ vitæ instituto deflecteret. Postmodum cum se illius dicto minus audientem fuisse (ut par erat) agnosceret, gravi sollicitudine commota non prius quievit, quam cumulatè poenas lèndo satisfecisset: victus eam tenuis cultusque delectavit; lautiores epulas vitavit, crebris id usurpans sermonibus: Cibo vescimur, ut vivamus; non ut fruamur; ut ex eo corpus sustentetur, non delectetur. Hinc facilis patuit aditus ad imbecillitatem virium morbumque contrahendum; in quem cum incidisset, desiderio ardebat (ut ægrotis affolet evenire) castiati (ita vocant quoddam cibi genus ex caseo farreque confectum) verumtamen maluit ipsa cupiditati imperare, quam parère: castiati loco panem petiit, in quo, ipsius testimonio, castiati saporem agnovit.

11 Hisce rationibus animi sui cupiditates conterebat. Virtus siquidem omnia domuerat; neque est, quod singulas illius dotes recensere velim, quando in omnibus ita profecit, ut cum longiorem requirant orationem majoremque temporis copiam, silere melius sit, quam parum dicere. Erat enim pura, simplex, Dei metuens: à fraudibus, mendaciis, obscœnis voluptatibus, tamquam à pestifero veneno, abhorrebat; ita rationi subegerat partem eam, quæ variis motuum perturbationibus agitur, ut utramque in Dei lege observanda occupandam curaret: in modestiæ, temperantiæque laude nemini concessit: nihil denique in ea deprehendisses, quod improbares; plurima, quæ commendares. Hujusmodi vitam agebat in reclusorio Clara, magis indies grata Deo; ceteris contubernalibus per jucunda, quæ divino incensæ spiritu, de alio cœnobio, certa que vitæ accipienda regula cogitabant.

A N N O T A T A.

a Puta anno Clementis IV Pontificis ultimo, sive Christi 1268, quamvis Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia natiuitatem B. Claræ anno Christi 1266 assignat. Epochæ anno 1268 mihi probabilior videtur, cum beata hac Virgo secundum exactiores historicos anno Christi 1308 quadraginta

A. Mos-
CONIO.*dragenaria obierit.*

b *Thomas iste ab anno Christi 1271 usque ad annum 1278 in cathedra Spoletana sedet, ut Ughebellus in Italia sacra novissima editio Veneta tomo 1 col. 1263 tradit. Ceterum Piergilius part. 1 Vita Italica cap. 5 illam B. Claræ receptionem anno Christi 1274 alligat.*

c *Hanc periodum à typhothetis luxatam utcumque restituere conatus sum, ejusque sensum collegi ex Cornelio Curtio, qui in Vita Latina B. Claræ num. 5 eandem rem describit his verbis: Inter orandum noctu fulgore cælico illustrata, interdiu densis tenebris circumstipata est; ut temporum varietas illi servire, & orationis molestiam, si quæ potuisset occurrere, levare divino præcepto jussa videretur.*

CAPUT II.

Ibi fit abbatia cum regula S. Augustini, in qua sorori defunctæ sublecta sanctissimè præst.

*Novum ex-
struitur mo-
nasterium
anno 1281*

V Erum cum nihil ex consuetudine agerent, nisi prius Dei auxilio implorato, una omnes voce & animo instare, precari, implorare ejus opem, ut quid consilii capiendum esset, sua benignitate admoneret. Locus ergo divinitus Joannæ præsidii commonstratus est, ut nimirum ibi novam sedem collocarent, ubi Christi Crux reperta esset: cum diu super ea re laborassent, complures tandem in colle Sanctæ Catherinæ Bottaccii, juxta mœnia oppidi, speciosam, fulgentem, maximoque numero mulierum ornatam, invenerunt, eam demum, quam præses ipsa sibi divinitus monstratam viderat. Unde maxima omnes lætitia invasit, & quamprimum Dei voluntate cognita, perquisitis eleemosynis fundamenta domus jecere; quæ eò anno ad summum perducì non potuit: vetuit enim inopia, quo minus extremam manum imponeret.

*C
non sine in-
vidia Beate
& caritate*

13 Interim Claræ virtutes (ut plerumque accidit) summa consecuta est invidia, quæ deinceps in sodalitatem totam redundavit: quamobrem cum de illius fama nefariis sermonibus detraheretur, ad perficiendum ædificium afferebatur impedimentum non leve: illæ tamen sanctissimæ virgines in Deum spem omnem cogitationesque suas convertentes, in novum cœnobium, relicto vetere, commigrarunt; licet nec firma tecta, nec satis idoneas ad habitandum cellulas haberent; ex quo fiebat, ut per aëris intemperiem, cæli injurias, pluviarum vim, aliæque sexcenta propè incomoda malè cum iis ageretur; æquiore tamen animo ferebant omnia. Clara verò interea triumphare videbatur, veluti in delitiis charitate mirabili inflammata, plurimum de suo commodo detrahere, ut aliæ fruerentur; ceteras sorores in tutiorem habitationis partem deducere, in cellulam suam admissas propriis stragulis quam diligentissimè fovere, alia agere ministeria, quibus ipsam potiùs, cum filia esset, non mater, ali par erat. In his vitæ angustiis effluxit annus, post quem, ubi copia rerum, tum ad victum, tum ad ædificia extruenda, fuit suppeditata, domicilium ad calcem perduxerunt: ita cum ædificari cœptum esset anno mcllxxx1, quo tempore Clara annum

decimum quartum agebat, anno deinde mccc D est omnino perfectum.

14 Eo temporis intervallo nullam habuerant moniales certam regulam aut institutionem, cui se traderent; sed suammet prudentiâ vitam direxerant a. Constructo igitur monasterio, Gerardum episcopum Spoletinum per litteras obsecrarunt, ut ipsis rectam aliquam religiosæ vitæ normam impertiret; qui quidem S. Augustini, uti ex ejus litteris constat, regulam transmisit. Literarum exemplum hic apponendum censuimus: " Gerardus, miseratione divina episcopus Spoletinus. Dilectis in Christo Joannæ Damiani de Monte-Falco, & sororibus degentibus in domibus S. Catherinæ de Bottaccio prope oppidum Montis-Falchi, Spoletinæ Diocesis, salutem in eo, qui est omnium vera salus. Religiosam vitam degentibus, efficaci debet præsidio subveniri, ut per grata subventionis subsidia in sancta religione perpetuò valeant Domino famulari. Sanè pro parte vestra fuit nobis humiliter supplicatum, cum, ut domus Sanctæ Crucis, & S. Catherinæ de Bottaccio prope oppidum Montis-Falchi, Spoletinæ Diocesis, in quibus sub regulari observantia placitum Deo, disponitis impendèrè famulatum: satis ad hoc, cum religioni habiles videantur, certam regulam, & alia, quæ loco regulato conveniunt, vobis de speciali gratia concedere dignaremur.

15 " Nos igitur vestrum laudabile propositum in Domino commendantes, Christi nomine vocato, beati Augustini regulam vobis auctoritate præsentium duximus concedendam, quam per vos, & alias sorores, quæ in eodem loco fuerint, pro tempore volumus, & mandamus, in quantum possibile fuerit, perpetuò inviolabiliter observari, pro vestra vestrarumque sororum & conversarum sepulturam * facere, & quod personas è sæculo fugientes recipere possitis in socias, & sorores, vobis plenam, & liberam damus facultatem, & concedimus potestatem. In recognitione autem dicti volumus, quod unam libram ceræ nobis, & successoribus nostris annis singulis persolvatis. In cuius rei testimonium præsentibus litteras fieri fecimus, & nostri sigilli appensione muniri. Datum apud plebem nostram S. Fortunati de Monte-Falco, anno Domini mccc, Pontificatus Domini Nicolai Papæ Quarti, anno ejus tertio, Indictione tertia, die verò decima mensis Junii. His acceptis litteris, ædificioque planè absoluto, gratias Deo quam diligentissimè agunt.

16 Clara verò omnium sibi animos (quæ ejus humilitas erat morumque præstantia) conciliaverat, tantaque passim florebat sanctitate; huc illucque prævolante fama, [ut] admirabili exemplo multæ virgines excitatæ in eum locum confluxerint. Aucto monialium numero, cum cibaria à piis hominibus collecta minus sufficerent, famulas quasdam constituerunt, quæ ostiatim panem victumque emendicaret. Hoc cognito, Clara lapidem omnem movit, summaque ope nixa est, ut in earum numerum admitteretur; quantum enim Christianæ vitæ expediret submissio, noverrat. Quod cum obtinisset, pallio, quo erat amicta, caput, manus, pedesque tegebat, neque prius egrediebatur, quam exeundi facultatem ab antistita accepisset, impulissetque necessitas. Tum illa, demissis oculis, ad ostium cujuslibet domus eleemosynam quærabat, & alacriori animo ædes illas repetebat, à quibus prius, nullâ [re] habitâ, sæpè demissa fuerat, quo melius adversa

quando monialibus datur S. Augustini regula.

** forte legendum sepultura locum facere*

Et famâ B. Claræ monialibus multæ agitantur.

tole-

A tolerans, humilitatem exerceret: numquam à comitis suæ latere discedebat: nec verbum quidem efferebat in via: alienas domos non ingrediebatur: mallebat ventis atque imbribus fieri ludibrium, quam obviis domibus semetipsam tueri. Id cum ad aures Joannæ pervenisset, mense peracto, quo octies tantum exierat, hujusmodi officium forori interdixit, cujus præceptum ita diligenter fervavit, ut posthac se perpetuo continuerit domi.

donec à sororis morte

17 Immo verò, cum B. Clara corpus suum virgis flagrisque ita percuteret, ut sanguis abundè efflueret, Joanna soror miseratione commota, flagra, quæ sanguine conspersa deprehendit, clam furripuit & abscondit. At verò Clara anxio animo curis maximis sollicitabatur, quod nimia poenitentiae relaxatio fieri videretur, maximè verò, quod vitæ suæ asperitatem, quam omnibus occultam esse cupiebat, quibusdam innotescere videbat. Joanna interim, quæ summa cum laude quinquennio rexerat monasterium, extremum clausit vitæ diem. Unde moniales maxima de repente sollicitudo invasit, ignorantes prorsus, quam in defunctæ locum sufficerent. A Deo igitur multis precibus contendunt, ut cogitationes suas ad optimam præsidem dirigeret. Claram tandem deligunt, utpotè eam, quæ innocentiam vitæ prudentiaque singulari ceteris longè præstaret. Illa dignitatem totis viribus recusabat, neque ullo modo adduci poterat, ut eam reciperet, nisi episcopi Spoletini vicarii præceptum accessisset, cujus voluntatem prudentiæ suæ præferendam existimavit.

electa est abbatissa, in alias benigna;

18 Accepto hoc munere Clara, suæ tot virgines fidei commissas intelligens, summo opere vigilare, nihil omittere penitus, quod ad communem illarum utilitatem spectaret: eam ob rem numquam serè aut animo aut corpore conquiescere, sororum commodis consulere eà curâ, quæ poterat esse diligentissima: vitæ etiam probitate ceteris esse exemplo: neque prius aliis imperare quidquam, quam inciperet ipsa exequi; inde suavissima quadam ratione illas ad obedientiam & observationem legum trahere. Ceterum vitæ integritas talis fuit, ut admiranda potius, quam imitanda videatur: nocturno enim tempore, quasi miles nocturnis excubans vigiliis, in tenebrarum obscuritate modò hoc, modò illo fororum pallio se se obvelabat, ut monialium falleret oculos, in abditisque cubiculi partibus se acriter percutiebat. Neque eadem ratione semper affligebat corpus; sed interdum funiculis, urticis interdum utebatur; ut carnis spiritus jam edomitos depressos contineret: lectum insuper urticis constratum quàm sæpissimè habebat: varietatem porrò vestium ita elusit, ut stultum diceret delicias vestium quærere in cilicio.

in se autem absque misericordia

19 Dum igitur vita superfuit, unâ tantum, eaque manicatâ, talarique tunica contenta fuit, quâ nuda membra contegeret; alteram induebatur aliquando è rudibus centonibus confutam; atque ne adversis oculis pateret, laneo pallio totum planè corpus amiciebat: cilicinas vestes binas habuit, quarum altera equinis, altera suillis fetis contexta erat, iisque alternis utebatur: pedibus nudis semper incedebat, nisi morbi gravitas aliave pernecessaria causa impediret. Lectum, in quo capienda erat quies, in medio straverat cubiculo, illudque ex urbanitate potius quadam & consuetudine, quàm quod ita necessarium duceret, retinebat, humique jacens sæpissimè dormiebat. Cum autem ex tanta asperitate vivendi, in malam valetudinem incurrisset, paleis culci-

tram compactam, durumque sub capite pulvinum passa est apponi: ubi tamen pristinas vires recuperavit, pristinis etiam austeritatibus se tradidit totam, ut quàm vitæ duritiem vel à teneris (ut aiunt) unguiculis coluerat, eam perpetuo conservaret.

A. Mos CONIO.

20 Tantâ verò fuit abstinentiâ, ut dies integros transegerit aliquando absque pane: paucissimo enim victu (ut supra dixi) delectabatur: quin hortenses herbas, tamquam lautiores epulas, refugiebat, dicens, naturam paucis esse contentam, ideo viliores cibos perquirendos, multaque ad victum comparare superfluum asserebat. Solitudinem ita dilexit, ut, si salva honestate fieri potuisset, in loca ab oculis omnium remota facillè se abdidisset. Quid plura? Constitutis jejuniiis alios etiam adjunxit dies, ut feriam sextam, qua Christi Salvatoris, & Sabbatum, quo Beatissimæ Virginis memoriam recoleret; alios præterea dies, qui & Sanctorum & Virginum dies festos præcederent. Aliis anni temporibus horâ nonâ nonnumquam ad vespertas cum suis contubernalibus cibum capiebat; sine sodali numquam accubuit.

in jejuniiis præsertim & orationibus;

21 Divino itaque spiritu accensa, orationem, qua Deo efficitur grati, toto animo est amplexata; ac singulis quidem diebus; somotis arbitris, corpus humi prosternens, terram osculabatur; utque observare licuit vespere post Completorium quingentes venerabunda se inflectebat, totidemque manè venerationis signa humilitatisque præbebat, neque ullum quidem momentum temporis dabatur, quod non orando consumeret, cælestibus innixa cogitationibus: quod si variâ ipsam negotia impedirent, mentem tamen à Deo nullo modo avertebat. Hac de causa in tanta vitæ severitate illi moniales quàm maximè timebant; tum quia cibi oblivio, tum etiam quia summa animi intentio vires corporis enervabat, ita ut plerumque semiviva videretur.

E. adeo ut ejus vita imitetur.

ANNOTATA.

a Hinc confirmantur ea, quæ § IV Commentarii prævii PP. Augustiniani contra PP. Franciscanos allegarunt.

b Ex hoc instrumento patet, errasse Ughellum in Italia sacra novissima editionis Venetae tomo 1 col. 1264, dum initium Gerardi præsulis Spoletani usque ad annum 1291 differt: nam mense Junio anni 1291 currebat quartus Nicolai IV Pontificis annus, & tamen ipse Gerardus episcopus Spoletanus in suo diplomate annum istius Pontificis tertium & Christi 1290 diserte expressit.

c Philippus Elsius in Encomiastico Augustiniana pag. 318 hanc Joannam titulo beatæ ornat. Quare discere cupimus, quo die Joanna illa obierit, & an immemorabilem ac legitimum cultum habeat. Id autem ideo diligenter indagamus, quia Thomas de Herrera tomo 1 Alphabeti Augustiniani pag. 369 de illa sic scribit: Eam auctores communiter & inter alios B. F. Alfonso de Orozco in Chronica Augustiniana, BEATÆ titulo honorant, & signis & mirabilibus illustrem fuisse testantur; ejusque effigies Beatorum diademate coronatæ Joannæ gloriam & beatitudinem manifestant. Dignentur PP. Augustiniani nos docere, ubi & a quo tempore imagines ista cum radiis depicta sint, & quo die ac loco Joanna illa publice colatur.

F

CA.

A. Mos-
CONIO.

C A P U T III.

*Beata humilitas, verecundia,
intentio pura, zelus fidei Chri-
stiana, spiritus propheticus.*

Sic illa mi-
mirum elu-
debat

HOras canonicas, Officium pro defunctis sta-
tutis temporibus, Sanctorum item commemo-
rationes, Dominicam orationem, aliasque i-
tem preces ad Jesum Christum Servatorem no-
strum, sanctasque Virgines dirigebat vehementi
pietatis ardore: illud anxie curavit non raro, ut
de Christiana disciplina in sacra æde crebro ha-
beretur sermo: in festivitibus & octavis quo-
rumdam Sanctorum, quos ipsa veneratione præ-
cipua colebat, rerum cælestium contemplationi
sic erat intenta, ut quasi corporis vinculis exso-
luta, cum Christo esse videretur; cumque oculo-
rum obtutum in cælo defixum haberet, cerne-
re erat illius oculos clarius sole micantes, & lo-
cum, in quo vacabat orationi, clarissima luce
perfusum; quæ dona omnia Clara divino benefi-
cio consequebatur: literis porro non humano la-
bore comparatis, sed Spiritu sancto dictante, cæ-
lesti sapientia ornata erat tantopereque communi-
ta, ut nullis (sicut jam supra dictum est) caco-
dæmonis artibus aut fallaciis eludi pòtuerit, et-
iamsi nihil ille intentatum ullo loco aut tempore
relinqueret, quo sanctissimam Virginem ab hac
felicitate retardaret.

artes diabo-
li quales-
cumque,

23 Immo verò non modò ejus technas apud
ceteras moniales detegebat, quibus terrorem in-
jicere tentabat gravi percussione ostii rotæque com-
motione, sed etiam circumueuntem, & sororum a-
liquam insectantem fugavit. Hinc factum est, ut
dæmon iratus Claræ, quod virium robur ingenii
sui pravitas patiebatur, decipere eam magis con-
naretur: quamobrem veteratòr ille Crucifixi effi-
giem pulchritudine propè incredibili, eleganti
prorsus forma corporis in pariete expressit, ut li-
bidinis igniculos jam consopitos excitaret. Ve-
rumenimverò nihil subdolis artibus profecit, ma-
jore inde percitus furore, crebris ictibus læde-
bat, in terramque (sic moniales eam reperie-
bant) compellebat: tantum autem aberat, ut
insidiis hujusmodi succumberet, ut potius cæte-
ris aditum ad ipsas superandas prudentiâ suâ ape-
raret.

ad sorores
quasvis ab-
jecta & hu-
milis,

24 Neque tamen, etiamsi cænobii princeps
foret ac moderatrix, primum sibi locum victu,
vestitu, sermone, aut re quapiam tribuere; ve-
rùm perhumaniter cum omnibus agere, ita ut ip-
sius probitate in consuetudine quotidiana miri-
ficè delectarentur. Pauperes tanta fovit charitate,
ut sæpenumero suis se exuens vestibus, indueret
illos. Si qua monialium mala valetudine, morbis,
vel ulceribus afflicteretur, ad illam vehementi
charitate ventitare, curare, stomachosaque mi-
nisteria exercere, manibus ipsis contrectare, nul-
lam concipere nauseam, potiùs voluptatem. Fuit
tandem humilitatis exemplar, modestiæ splendor,
honestatis specimen, virginitatis, ceterarumque
virtutum tutissimum domicilium, quibus orna-
mentis etsi plerique hominum, si habeant, glo-
riari solent, ipsa tamen ab iis abhorrebat maxi-
mè, &, si quid in se boni esset, id totum Deo
grati tribuendum fatebatur. Ad eum tandem perfe-

ctonis gradum devenerat, ut juxta sapientissimi
viri dictum, hoc est, nosce te ipsum, in terris fe-
licissima viveret. Idcirco in sexto Revelationum
libro extat, dum ipsa in penetralibus oratorii sui
preces ad Deum effunderet, collum ejus & caput
elegantissimis violarum sertis exornatum à multis
monialibus fuisse conspectum. Quæ res symboli-
cè notitiam sui ipsius significabat: quippe illa tan-
tum oderat nominis proprii rerumque gestarum
gloriam, ut sibi plus æquo tribueret, sed minus
quàm sui muneris ratio postulabat; siquidem eam
de se opinionem conceperat, ut inter minores se
minimam putaret.

25 Quid plura? Tanta moderatione & pru-
dentia sua omnia tuebatur, vitam agebat hilarem
ac tranquillam: vacare enim culpâ magnum sola-
tium. Curiositatem, quæ in muliebrem sensum
facile cadit, adamavit numquam. De his, quæ
ad se minimè pertinerent, non laboravit; etiam
conspectum devitavit. Si quid extra monasterium
esset agendum, vel intra, confessarii, medicinæ
operâ utendum, amicta pallio, demisso vultu,
tantaque cum honestate incedebat, ut neque a-
pertam faciem, neque nudas manus ulli videre li-
ceret. Id, ut aliæ efficerent, semper auxiliatrix fuit.
Sororum nomina ne confessario quidem nota esse
voluit, ne mutui benevolentiae ansa præberetur,
neque ullam cum aliquo sororem loqui semotis
arbitris permisit: fugiat enim virginitas, congres-
sus virorum societatesque oportet, alioquin in
extremum adducitur discrimen: in hoc ergo quam
diligentissimè incubuit Clara; ita ut ne ullam qui-
dem effigiem viri aspiceret. Atque ex hoc acci-
dit, ut cum ex tempore præterque opinionem vi-
disset virum, fuerit (referente quodam Fratre
Severino b) vehementer perturbata, de suaque,
uti ipsa appellabat, impudentia, poenas sumpse-
rit non leves, existimans, se modestiæ fines tran-
silisse, cujus fuerat semper vigilantissima custos.
Sæpè autem illa cum suis monialibus de virginitatis
pulchritudine loquebatur, ad illius amorem
omnes inflammans, divinis propè laudibus effe-
rens; hanc dicens in mortali vita, immortalem
referre gloriam, hanc instar benevolentis balsami
esse, quo cadavera incorrupta servantur; eam-
dem custode munitam divino lædi nequaquam
posse ab hominibus; cum sit candor lucis æternæ.
Hæc, & alia quamplurima in hanc sententiam
pròloquebatur.

26 Vitas Sanctarum Virginum lætitabat die
noctumque; earum res benè gestas volvebat & ani-
mo, & re ipsa ita benè exprimebat, ut inter ea-
rum consortium adscripta sit; ut apparet in libro
sexto Revelationum: & plurimi quidem multa
maximaque Claræ beneficio beneficia consecuti
sunt. Præterea non tam in secundis rebus tempe-
rans, quam patiens in adversis fuit: omnes pla-
nè curas, sollicitudines, virium imbecillitatem,
injurias, opprobria sexcenta, molliter placide-
que tulit, exultans cum Apostolo iis verbis: Li-
benter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inha-
bitet in me virtus Christi.

27 Accessit summa charitas atque incredibilis
propè erga pauperes miseratio: quamobrem non
tam in suppliciis Dei memor eorum erat, qui i-
psam amarent, quam qui calumniarentur, quod
undecim virorum testimonio comprobatur: in
extremaque inopia, quod suppetebat cibi, cete-
ris potiùs distribuerebat, quàm sibi servaret tenuis-
simo contenta victu. Ad idem abstinentiæ genus
contubernaes hortabatur, dicens, in actionibus
nostris quod licet, non autem quod nos delectat,
esse

ac solerissi-
ma sui cu-
stos & vir-
ginum suo-
rum,

E

I

F

quas etiam
beneficentia
in proximaset miseri-
cordia exci-
tabat exem-
plis,

A esse spectandum. In utraque harum virtutum altissimas radices egit, ut ex operibus facile potes judicare; ex eo imprimis, cum tabellionem orationibus suis iniuste accusatum liberavit, aliosque complures, qui à monasterio alienos animos habebant: solent enim magnarum rerum initia odio malevolentiaque plerumque oppugnari. Aliis ejusdem oppidi monialibus de sua plurimum fama detrahentibus, auxillum non denegavit, cum ad ipsam confugissent. Quin immemor penitus injuriarum, multò iis diligentius, quàm suis monialibus prospexit. Cum inter Trebriates & suos oppidanos esset orta non levis dissensio, pacem inter eos precibus conciliavit; itemque Perusinos, Aretinos & Spoletinos. Vicarium episcopi Spoletini ereptum à captivitate in libertatem vindicavit, & quibuscumque potuit modis, præsto omnibus esse studuit. Eripuit Gualterium magistrum ex inimicorum manibus. Captivum quemdam è carcere emissum suo pallio contexit. Eam insuper consuetudinem instituit, ut dum panis domi coqueretur, duodecim in Apostolorum honorem fierent, ac pauperibus distribuerentur, quam imposterum servari præcepit.

humana spernens omnia, & solum querens Deum;

B 28 Humana omnia ita despectu habuit, ut eos miseros appellaret, qui caduca hæc & fluxa sequerentur; miserabiliores eos, qui bona nuncuparent: bonum enim meliorem efficit eum, in quo est; honores verò, divitiæ, opes & cetera, quæ bona putantur, animum assidue torquent, possidentesque deterioris conditionis reddunt. Ideo moniales admonerat, ut neminem ad bene merendum de cœnobio aut gratiâ aut spe aliqua humani commodi inducerent: offenditur nempe Deus, cum quæ spiritus bona sunt, corporis bonis emuntur. Si quid eleemosynæ ergò daretur, necessitati consulens monasterii, reliqua pauperibus erogabat. Puellis in monialium numerum referendis, non dotes non generis conjunctionem præstantiamve aspiciebat, sed propensæ solummodo ad Deum piæ colendum voluntatis rationem habebat. Accidit interdum, ut moniales, se inscicia, in convictum puellam quamdam admitterent, cujus pater cœnobii familiaris erat: graviter inde commota puellæ patrum, cujus gratiâ illam acceperant, fore aliquando monasterii hostem acerrimum tutò prædixit; id postea cum accidisset præter opinionem omnium, easdem monuit, ne alicujus commodi humani spe accentæ tale quid auderent, affirmans, consanguinitatis aut amicitia causa spiritualia non esse exhibenda, sed pro cujusque meritis & dignitate. Quod autem in Christiana perfectione familiam duceret, esse animarum saluti prospicere dicebat.

ut ostendit admittendo rejectam & pauperem.

C 29 Fuit autem Claræ divinitus nuntiatum, quemadmodum Bizzolam puellam, quæ in Signano agro nata erat, fuisse à sororibus, cum in societatem adscribi cuperet, rejectam, quod fortunæ bona ad sese alendam necessaria deessent; dieque igitur sanctissimo Parasceues, dum Salvatoris nostri cruciatus extremos attento animo Clara meditabatur, de ejus salute conclamatum videbat, nisi in contubernium suum reciperetur; eam ob rem facta certior, moniales quidem ipsas in primis reprehendit, tum verò in monasterium adscivit, Christianamque appellavit, quod dum Christi dolores acerbissimos contemplaretur, ejus puellæ statum agnovisset.

Fidei catholice zelo, & occultarum rerum

& falsa hæreticorum dogmata persæpe differendo confutavit; tanta siquidem in ea erat sapientia, ut omnem planè divinarum rerum cognitionem

Augusti Tomus III.

videretur consecuta. Nam quid ea memorem, A. Mosquæ nisi iis, qui videre, nemini credibilia sunt? Futuras hominum actiones, quasi præsentis intuebatur, prophetiæ dono insignita, mentes, animique sensa intima noverat. Operæ pretium est, cum in hujusmodi mentionem incidimus, pauca quædam prædicta recensere. Sui monasterii famulæ adventum cujusdam Fratris Ægidii, Ordinis Prædicatorum, ad certam diem atque horam; & quid ille animo volveret, multò antè prænuntiavit. Cum ad cœnobium dictæ pervenisset, de omnibus diligenter à famulâ certior factus, maximam raptus in admirationem, Claram optavit de facie noscere.

A. Mosconio.

31 Eidem famulæ Margaritam Gallicam proficiscentem Romam ad suum sacellum venturam, cum de via declinasset, præmonstravit; quæ cum [de] illius porrò adventu, divino (ut par est credere) spiritu admonita esset, ad ferreos crates sui sacelli accurrat, peregrinamque nomine proprio salutavit, Gallicæque eum eadem ad vesperum usque locuta est. Matthiolam S. Pauli, cœnobii monialem, in mœore versantem, triduo à eo solutam iri edixit. Addatur Jacobus Columna, S. R. E. Cardinalis, omni virtutum genere ornatissimus, cui multa pericula eventura, tandem honorificentissimè in pristinam dignitatem restitutum iri monuit, docuit rei causam, & quid agendum esset, ostendit. His omnibus ad unguem actis, tanti beneficii memor, nobilissimo genere natus, inclyto item egregioque animo præditus, grati animi præbens indicium, digitum S. Annæ matris Deiparæ Virginis donavit, quem dum viveret Clara, summa veneratione coluit; post ejus mortem cum ipsius corpore conservatur, & Claræ corpus visentibus ostenditur summa cum admiratione pietatisque sensu, vivæque mulieris, non mortuæ, digitus videtur. Episcopo Spoletino suo antistiti præsignavit fore, ut intra certum tempus ad altiorem dignitatis gradum assumere; paulò post Cardinalis ille renunciatus est Ostiensisque nuncupatus.

E

32 Monialibus verò suis, quæ sæpissime occultas consuetudines, sermones, animique sensus detexit, omnem laborem curamque confrens, ut ab hujusmodi erroribus ipsarum mentes dimoveret. Unam inter cæteras monuit, ut labem abstergeret, qua conscientiam inquinaverat, siquidem dæmonem illam non rarò insectantem viderat; edixitque ab ea sex mensibus discessurum. Admonuit Alacram novitiam, ne peccatum quoddam occultum præ verecundia confessario esse pateretur. Erasmi abbatem, qui eam improvisò convenire statuerat, de occultis arguit criminibus. Franciscum germanum suum, qui diabólica fraude impulsus, religionis habitum dimittere voluerat, acerrimè objurgavit. Hujusmodi alia innumerabilia propè res ipsa postularat; sed aliò properare tempus monet: satis est enim intelligere, illam & prophetissam & scientiarum omnium magistratam esse appellatam; tam longè latèque dispersam fuisse illius famam, ut frequentissimus undique antistitum præstantissimorumque virorum & alloquendi & audiendi & videndi (id verò imprimis erat difficile) causâ concursus haberetur. Hinc affluebant eleemosynæ, quamquam præter necessitatem quotidiani victus nihil omnino retinebatur.

d

F

A N N O T A T A.

a Mosconius hos aliosque veteres codices in prolegomenis

R r r r

legomenis

A. Mos-
conio.

legomenis suis ante Vitam B. Claræ recenset, ut alibi in Commentario prævio monuimus.

b Is fuit unus ex confessoribus B. Claræ, qui hoc post obitum ejus narravit, ut Piergilius part. 2 Vita Italica cap. 12 testatur.

c Trebates, populi Italia in Umbria, quorum urbs Trebia sita est prope Clitumni fluvii fontes, & in ortum hybernum Fulginio milliariibus quatuor distat.

d In Ms. suo Itinerario dicit Papebrochius, quem num. 59 & sequente Commentarii prævii citavimus, illum S. Anna digitum huic beatae Virgini à Cardinale Solimano datum fuisse. Nescio, utrum Papebrochius in hoc nomine audiendo vel exprimendo erraverit. Certè hoc loco & apud Piergilium part. 2 cap. 25 Cardinalis ille, qui huic Beata dedit digitum S. Anna, Jacobus Columna appellatur.

e Erat hic episcopus Nicolaus Albertinus, qui anno 1299 ex Ordine Prædicatorum ad cathedram Spoletanam assumptus est, & postea à Benedicto XI Pontifice creatus est Cardinalis & episcopus Ostiensis, ut Ughellus in Italia sacra novissima editionis Veneta tomo 1 col. 1265 tradit.

B

CAPUT IV.

*Communicatur à Christo; in cujus
meditanda passione suas di-
strahi non vult; humilitas
ejus, & impressa cordi
mysteria.*

Eucharisti-
am divini-
tus accipit;
terrena con-
temnit om-
nia.

Summam hanc pietatis religionisque laudem in purissima Virgine testatus est Christus Salvator, à quo sibi oblatum sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum manibus propriis contingere meruit; quoniam una cum aliis Domini corporis Sacramentum recipere non potuit. Cetera hujus mundi solatia, veluti inutilia ac vana parvipendens, exclamabat: Quam varii sunt vitæ nostræ casus, quibus nos & velle & nolle, prout res cadunt, mutamus. Lætabar ego quondam prosperis, mœrebam adversis; dicta mutata ratione, mœrebam prosperis; lætabar adversis: modò neque quo lætandum, neque quo mœrendum sit, agnosco. Nimirum æquo animo ferenda omnia judicabat. Sic enim felices in adversis, fortunatissimi in secundis homines videntur.

C

Quam do-
cta fuerit in
regendo,

34 In loquendo cum sæcundia tanta venustas erat conjuncta conformatioque totius oris & corporis, ut audientium animos maximè excitaret. De ejus quidem doctrina monumentis traditum est, auditam aliquando fuisse hanc vocem: Quid Claræ doctrinam divinius? Quid eam certius? Cujus oratio omnes explicat ambages, omnes pellit ignorantiae tenebras. Nihil igitur mirum, si prudentissima fuerit in regendo, quando probitatem morum singularis prudentia consiliique gravitas sequebatur. Edidit multas pias institutiones ad benè beatèque vivendum, quas hebdomadis singulis unum in locum coactis monialibus recitari exponique constituit.

Et prudens,
ne qua suas
vel otii,

35 Ac primum quidem monuit, ne Sorores in amicitiam quempiam reciperent; sed omnium necessitatum causas radicibus extirparent, neque si opportunum negotium accidisset, ad cancellos ferreos, nisi panno (ut jam explicatum est) ob-

ductos, & comite præsentem, ullam permittit accedere. Deinde clausuram ita servandam statuit ab omnibus, ut non modò extra monasterium egredi monialibus; sed ne externis quidem ingredi liceret, siquidem, ut rectè scribit ille:

Innuptas opus est curâ asservare puellas

Pervigili, laqueos undique tendit amor.

Quod si medicus aut confessorius, urgente necessitate, esset intra claustra recipiendus, duæ ex senioribus ipsos comitabantur, ceteræ ad secretiores domus partes confugiebant. Si quid elemosynæ præstaretur, in communem utilitatem referebatur; hoc à natura divinaque lege sancitum dicebat. Silentium tanta cum severitate indixit, ut non Pythagoras ille aut Harpocrates suis discipulis meliori ratione præcepta traderent; quandoquidem ne verbum quidem minimum ab ipsis voluit proferri, nisi in Dei gloriam redundaret. Completis Horis canonicis, Officium profectis, aliaque orationum genera recitari iussit: in honorem passionis Dominicæ quingentas flexiones vesperi, totidem manè fieri præcepit; quas si certis horis non explevisent, diurno tempore absolvebant; ab iis autem nullam penitus immunem esse concessit. Si quam minus orationibus aptam videret, ad opportuna monasterii obsequia instruebat: omnem planè otii occasionem veluti pestiferam radicem extirpavit, ne dæmonis fraude deciperentur.

36 Monasterii negotia cum hominibus tractanda (prout necessitas ferret) delegaverat cuidam moniali, quæ item otii curam gereret; illa autem prius abbatissam de iis omnibus certiore faciebat, quàm essent acta, atque ne humanæ curæ à divino cultu avocarent, lege cavet, ne, quæ januæ præerat, monialibus, quæ foris audisset, communicaret: ad Christi cruciatu animo potius diligenter recolendos hortabatur, quod ipsi solemne fuit: nam acerbissimas Jesu Christi pœnas attenta mente persæpe cogitabat; quamobrem gravissimo mœrore conficiabatur, & licet non solveretur in lacrymas, quæ citò arefcent, infixus tamen animo hærebat dolor; quamquam semper non se posset continere, quin illæ etiam veluti ex uberrimo fonte emanarent. Posteaque in ea contemplatione diu versata est: summis precibus orare Deum cœpit, ut quæ mentis oculis intueretur, visu etiam ipso corporis degustaret; tantumque illius præces apud Deum valuerunt, ut, quod optabat, sit facillimè consecuta. Nimirum Claræ privilegio quodam singulari ad unguem patefacta sunt ea, quæ in Dominica passione contigerunt.

37 In hanc visionem omnem vim, aciemque oculorum intenderat, cum cælitus hujusmodi vox derepente audita est: Quid est, Clara, tibi gratius aut optatius, quàm dolorum, cruciatuumque meorum fieri participem; ut si non interfuisses modo, verum etiam præfuisses? Spem inde maximam concepit divinæ benevolentiae; in eaque cogitatione ita tenaciter perstitit impostum, ut fellis amaritudinem dolorumque acerbiter in cibis ipsis sibi gustare videretur. Hinc fiebat, ut ad Dominicam crucem totus illius sermo spectaret, totoque ardore animi & contentione sorores ad ejus meditationem inflammaret; quantum dicendo proficeret, uberrimi lachrymarum imbres, qui è monialium oculis erumpebant, facile indicabant, vitæque mutata ratio. Dum hæc agerentur, ex monialium numero fuit una nomine potius, quam re ipsa Religioni serviens: Ista, inquit, oblectamenta aut consolationum genera

E

F

à contem-
planda
Christi pas-
sione reco-
caret;

in

A in his meditationibus non experior: Claram in super mordebat, quod sibi plus tribueret, quam humilitas ipsa postularet.

experta per annos 11, quam terribilis esset hostis nostris.

b

38 Eam ob rem nonnihil animo elata fuit, ut ipsamet retulit; unde dulcissimo Deo suæ liberalitatis fructu orbari per undecim annos *b* voluit: id sibi quam maximè profuisse dicitabat; eo siquidem temporis intervallo corpus & carnem variis modis affligere cœpit, & quasi in agone constituta, gladiatoris agere vitam: licet non-huius mundi honor, sed æterna salus ageretur: tum illa diaboli vires frangere, titillationes sensuum & scintillulas libidinis obruere; vana omnia, quæ sunt in mundo, vilia ducere: tantis in periculis constituta mœrore tristitiaque confici, frequentes exprimere lachrymas; inde nimium debilitata, quasi mortua cadere; cumque id evenisset interdum, non secus; ac in acie prostrata, cum vires resumpisset, jejunio, disciplinis, vigiliis, divinisque precationibus in arenam iterum descendere, victoriamque reportare. Vincere enim se ipsum tum demum vera est victoria. Hæc virtutum virtutumque concertatio eam continebat,

B quo minus divinis ex more meditationibus occuparetur, eamque tollebat hilaritatem, qua præstantis vitæ miserias condiebat: uno tamen hoc solatio fruebatur, quod omnes pravos animi impetus ratiobus obnoxios redderet, virtutisque suæ magnitudine fraudes dæmonis superaret. Idcirco sæpè confessorios suos consulebat, quidnam ad meditationes divinas retinendas valeret, exquirens; illi verò, re cognita, virginem ad certandum alacriter hortari, regni cælorum difficultatem attingere, quod sine labore maximo posset nemo consequi: tum illa, quoad ejus fieri poterat, ardentissimo corde aspirare ad æternam felicitatem.

Humilitatem permagni facit:

39 Quod Deus ipse comprobavit: nam ejus dotes animi coronâ dignas existimans, eadem horâ, qua supra diximus semimortuam decidisse, pristinis viribus recuperatis, visa sibi est hominis imaginem, quæ lucernam altera manu olei plenam, altera verò palearum stipulas gestaret; Paleæ, dicens, non comburuntur, nisi unguento prius liniantur, statimque oleo perunctas igne vidit concremari: cujus visionis sententiam, divino spiritu dictante, est porro interpretata.

C Animam nimirum paleam esse, quæ nisi humilitatis oleo fuerit delibuta, Dei amore comburi non potest; hinc illa cognovit, cur tamdiu in mœrore versata esset: demissa ergo in terram facie animoque manus ad Deum tendere, sæpissime precari, ut se humilem redderet, & quod adhuc salutem suam vitamque incolumem servavit, gratias immortales agere; Deus verò & animi tranquillitatem, & quidquid demum petierat, liberalissimè concedere; & cum jam decimum quintum egisset annum *c*, ancillam suam ante obitum incredibili consolationis genere demulcere, quod assequi ex majoribus potuerit adhuc nemo.

cordi ejus imprimuntur mysteria passionis Christi:

40 Christus nempe, susceptâ peregrini formâ, candido vestitus amictu, humeris gerens crucem blandis eam verbis salutavit: Salve, inquit, filia: cogitanti mihi jam diu, quidnam tibi potissimum offerrem ad summam animi jucunditatem, crucem hanc, quæ nusquam firmius figi potest, tuo dulcissimo amplexu accipito; ideo præbe mihi, filia, cor tuum, ut in hac cruce moriaris. Qui quidem sermo tam vehemens extitit, ut vel in cor ipsum vulnus infixisset. Eo tempore Dominicæ passionis mysteria in ejus cor impressa fuisse putantur. O immensum amorem! ô cor incredi-

Augusti Tomus III.

bili ardens charitate: siquidem tantum Deo placuit, ut ipsum unum tanto dignum honore Christus inveniri.

A. Mos-
contio.

41 Cum verò horum cruciatuum recordatione vult à suis ne mirificè delectaretur, quo melius tormenta illa memoriâ contineret, quibus in die Parasceues fuit affectus, monialibus suis graviores virgarum funiculos concessit, ab illisque verberari volebat; existimans bonarum actionum exemplar esse, Christi crucem. Unaquæque singillatim mysteria Christi recensabat, ut illius vestigia sequerentur. Certas inde orationes instituit aliasque actiones, quibus illa memoria repeteretur, ex quo consecuta est, ut Deo quam carissima esset, & vitam agens in terris, cælestis tamen gloriæ particeps efficeretur. Interim solertissima virgo Johanna monialis à Claræ sanctitatem, quoad ejus fieri poterat, observabat diligentissimè. Idcirco retulit in nocte natalis Christi, quasi lumen aliquod Claræ pietatem elucere solitam, dumque matutinæ recitarentur Horæ, gratissima uti modulatione vocis, suavissimisque promere concentus.

vult à suis flagellari:

d

42 Quid plura? Nonne ejus habitatio in cælestibus nebris respanduit, cælestisque luminis radii quasi interim parta delinitis: zona quadam beatissimæ Claræ corpus ambi-

E rant? Unde beneficio quodam singulari arcana Incarnationis perocculata videbat, canentes angelos, pastores vigiles, Magos accedere supplices, denique in humili præsepio positum infantem apertissimè cognoscebat. A die Epiphaniæ usque ad beatissimæ Virginis Purificationem, dum se traderet orationi, quanta Christi majestas esset sedentis in illo extremo judicio, humanæ sobolis iudex, intellexit, quam ad vivum impios refecare debeat, innumerabilia propè tormentorum genera, cruciatus, incommoda sexcenta, horribiles dæmonum aspectus, molestissimamque eorum societatem, infernorum terribilem locum, quem nullius cogitatio capere potest: ibi visa est sibi audire fonitum, stridorem, strepitum, fremitum, clamoresque magnos, quibus perterrita corruit, palloreque ac terrore exanimata hæsit aliquamdiu; viribus deinde receptis, ad beatitudinis divinæ aspectum est conversa, quam ubi elatis oculis summa attentione conspiceret, suavissima vox est exaudita: Veni, Clara; tuus enim adventus jucundissimus expectatissimusque mihi erit. Cui vox altera alterna vice respondit: Parumper expecta, nondum enim dies tuus advenit: ex quo salutis suæ certitudinem conijcere licuit. Alia die imaginem Christi Domini sua cælum terramque magnitudine implentem conspexit, cujus splendor solis fulgorem antecelleret: illam cordis & corporis summisione venerata est; eundem deinde videre digna fuit extento brachio, manu benigna monasterium & præcipuos Spoletanæ urbis locos sanctis benedictionibus signantem.

cælestibus interim parta delinitis:

E

F

A N N O T A T A.

a Hæc monialis apud Piærgilium in Vita Italica part. 1 cap. 12 vocatur Marina.

b Nimirum ab anno ætatis vigesimo usque ad trigésimum primum, ut Piærgilius proximè citato capite duodecimo partis primæ asserit, & capite decimo octavo ejusdem partis repetit.

c Hic non indicantur anni ætatis B. Claræ, ut opinor; sed existimo, hos quindecim annos intelligendos esse de tempore, quo beata Virgo vixit in monasterio sanctæ Crucis, ad quod cum a-

R r r r 2

liis

A. Mos-
CONIO.

liis circa annum Christi 1289 migravit. Itaque secundum hanc interpretationem pax animi post certamen undecim annorum restituta est beata Virgini, cum jam decimum quintum egisset annum in cœnobio sanctæ Crucis. Illa explicatio nostra facile componi potest cum opinione Piergillii, quam littera precedente retulimus.

d Hæc est Joanna monialis, qua post obitum B. Claræ in officio abbatissæ successit, ut apud Piergillum part. 3 cap. 9 & 20 videre est.

CAPUT V.

Morbus ejus, & mors Beata,
relectis mysteriis confirmata.

Beata mor-
bus ulti-
mus, &
meditatio-
nes:

TAndem assiduis vigiliis stomacho malè affecto, viriumque imbecillitate contracta, quindecim diebus ante suum obitum in morbum incidit, diesque decem totos meditationibus operam navavit tam diligenter, ut numquam ab instituto deficeret. Quare moniales Claræ timere maximè cœperunt, ne scilicet injuriâ morbi alicujus graviter premeretur ob crebras meditationes: unde ut vires illa reficiat, aliquantisper lectulum portatilem imperat; in quem ascendens, sic alloquitur: Mox me, inquit, sorores morbo omni levabitis, imminet jam mortem præmonstrans: in primis tamen versabatur in curis, persistensque in vultus firmo obtutu divina secum loquebatur; à ministris quidem hæc verba exaudiebantur: Angele Dei, nuntia Sanctissimæ Virgini, ut in suas me sedes recipiat. Et pauld post, veluti triumphum caneret: Exultemus omnes, & jubilemus Deo, & cantemus laudem. Te Deum laudamus, quoniam sponsus meus venit ad me, ut me ad gloriam suam perducatur. Hæc Joanna non Claræ soror, sed alia quædam monialis audivit.

diabolum
fugat: suas
hortatur ad
virtutem,
& medita-
tionem Pas-
sionis:

44 Alia verò soror hæc se accepisse auribus dixit: video cuncta, quæ Deus fecit, & sunt valdè bona; sed dæmon cuncta demoliri querit. Unde certantem cum dæmone eundemque fugantem his verbis perceperunt: Quid à me petis, cruenta bestia? Exi, maledicte, & evola hinc, qui quinquies mille annos in maledictionibus fuisti, & in æternum maledictus vivis. Id cum audisset una ex sororibus, timens, ne fallacias dæmonis formidasset, accessit, crucisque eam signo munivit. Cui Clara non secus, ac si somno expergisceretur, Non est, inquit, quod de me dubites, filia: crucem enim cum Christo gero in corde meo impressam. Quin & alteri moniali dixit: Si Christi crucem quæris, accipe cor meum, in quo Christum crucifixum reperies: his verò cogitationibus intenta, suavissimo quodam cantu moniales leniebat; licet ejus verba non factis essent expressa. Certissimum illud est, cum ad extremum diem pervenisset, frequentes cum Deo habuisse sermones, quibus mutuis quidam amor significabatur; cum verò Beatissimæ Virgini Assumptionis dies accessisset, horâ vespertinâ in extremo spiritu non destitisse eam, quin de immensa Dei misericordia acerbissimæ Christi cruce prædicaret, & contubernas suas ad obedientiam, castitatem, humilitatem, vitæque sanctimoniam hortaretur, præcipuè asserens, salutis nostræ incitamentum esse Dominicæ passionis meditationem.

45 Postquam ergo hujusmodi præcepta acciperet sorores, manu extensâ Clara sanctissimo crucis signo benedicens, inquit: Deus, qui cælum & terram regit, vos tueatur, custodiat, perpetuoque conservet præsidio. Hoc indicio moniales proximæ mortis repetentes memoriam, ingentem vim lachrymarum certatim profuderunt; quamquam ipsarum dolorem lenire Clara studeat. Tandem hæc unctio Sacramento voluit inungi, dieque Veneris, quæ fuit decima sexta mensis Augusti, orationi se constantissimè tradidit, à qua neque medicorum consilio, neque monialibus præconibus potuit umquam revocari, imò verò illas increpabat his verbis: Quid commovemini? Quid vos, obsecro, perturbat? An non ignoratis me, dum servio Deo, esse incolumem, atque ubi sum Deo propior, eo me esse fortioerem; ac si me flagellis ab hujuscemodi contemplatione animæ meæ pabulo abstrahere conarem, futuram semper majori robore? His dictis, moniales cogi jubet omnes, ut si quid in Floris recitandis negligentia fortè commiserit, iterum ex ordine cum ea recitando compensarent.

46 Hæc ubi absoluta sunt, animo ardenti, verèque ad Deum erecto, Nimium, nimium, nimium, inquit, tuæ gloriæ præmium est mihi, Domine: tum ad Sorores conversa, Ducite me, aiebat, ad sponsum meum: video enim apertum cælum & sanctos Apostolos & Dei virgines, quæ summo expectant me gaudio. Dum hæc agerentur, Franciscus Claræ germanus (is Minor sancti Francisci custos in civitate & dominatu Spoletini erat) advenit; & ubi inter se de regno Dei multa differuissent, Clara filius fidei monasterium Sororesque suas quàm diligentissimè commendavit: cumque magis exultare videretur, quàm, ut morbi gravitas pateretur, non mediocrem Francisco spem dedit pristinae valetudinis recuperandæ. Clara verò, cui mors clara erat, ut postridie ad se rediret, monuit. Videns demum sabbati die, qui erat octavus à solemnitate sancti Laurentii martyris, nimirum decimo sexto Kalendarum Septembris, vitam felicem cum infelicissima commutandam, in ipso discessit vehementius orabat. Quamobrem lectulo quodam portatili ad sacellum suum se deferri iussit: ibi cum aliquantulum orasset, conversa demum ad Sorores, sermonem hujuscemodi habuit:

47 Venit jam hora, Sorores amantissimæ, qua ex hujus corporis vinculis tamquam ex carcere ad cælestem Deum evolare debeam, eique spirituum meum reddere; ideo vos etiam atque etiam rogo, ut monimentum hoc meum alta mente repenatis memoriæque vestræ quàm diligentissimè commendetis; nimirum, ut aures vestræ dies nocteque divinis legibus monitisque pateant; ceteris rebus obsurdescant prorsus; eaque demum vita expetatur à vobis, quæ in animi corporisque virtutibus elucescat. Ipsa postea conscientie maculas (si quæ tamen erant) Fratre Thoma suo confessorio audiente emundavit; tum junctis manibus, facie erecta ad cælum, quasi dormiens, nullâ animadvertente, spiritum emisit inter moniales, quæ suis potiùs meditationibus eam detineri putarunt; sed ea opinione deceptæ, obiisse cognoverunt. Accedentes autem faciem ejus præter consuetudinem elucescere, desinere postmodum, videre. Quod verò inter alia mirandi causam præbuit, fuit, quod corpus illud, non secus ac vivum, virens incorruptumque adhuc servabatur, maximamque pietatem omnibus afferebat. Atque hic fuit Claræ de Cruce obitus: neque mirum:

petit oleum
sacrum:

F.
videt cælum
apertum:
fratrem al-
loquitur:

F
sorores hor-
tatur, &
moritur an.
1308, die
17 Aug.

A mirum ; siquidem à summa felicitate vivendi , lumina etiam felicitas moriendi expectatur. Obit verò mortem anno ætatis suæ quadragesimo , post Christum natum mcccviii , decimo sexto Kal. Septembris , die Sabbati hora 3 , Clemente V Pontifice , anno ejus tertio *b*.

Corpus ejus aperitur à Sororibus, & cor magnum eruitur cum vase sellis :

48 Ejus corpus integrum adhuc servatur , patetque omnibus illuc proficiscentibus. Ubi verò Claræ spiritus evolavit , corpus in monasterio reliquit , quod moniales multis lachrymis decorarunt , simulque omnes quàm diligentissimè illud inspexerunt , tum ut ejus memoria fervaretur , & hujusmodi aspectu , quasi exemplo quodam , ad Dei cultum magis fideles excitarentur. Maturo igitur adhibito consilio , quidnam de eo corpore agendum , quasi cælitus admonitæ , in eam spem deveniunt fore , ut si ex illius corpore præcordia extrahantur , occulta Dominicæ Passionis mysteria , quæ vivens animo semper volutabat , intueri liceat. Itaque prostratæ humilitatis indicio propè singulari ad defunctæ pedes , solemnes (ut mos est Christianis) cæremonias religiosaque jura tribuunt , & cum dissimulare dolorem non queant , amplius corpus aperiunt : ibi puerilis instar capitis cor inveniunt , fellisque sedem duriolem , quam ut natura ferat : quæ omnia summam adspicientibus admirationem pepererunt : hoc exercuit ministerium una ex monialibus , ejusque fellis capsellam cum aliis partibus in urna reconditis ad facelli altare collocarunt. Verùm postquam ad cordis locum pervenere , maxima oritur dissensio ; itaque cetera in diem posterum differunt. Eo tempore tantæ Virginis jacturâ premebantur , neque quid facerent , agnoscebant ; unde à Deo humiliter petiere , ut suas ille cogitationes moderaretur & , quid foret optimum , aperiret.

postbidie corpore apertum in partes duas

49 Absolutis precibus , communi omnes suffragio cor esse dividendum statuerunt. Die igitur decima octava mensis Augusti Francisca monialis , cui id munus erat delatum , cor illud manu tenens , profusis prius lachrymis , quoniam modo secandum esset & quo ordine petit : hic hæere omnes & in majore esse labyrintho quàm antea. Tandem novaculâ in duas partes secat ; caro externa mollis , interior verò fatis dura sentiebatur : illico omnes , ut avidè rei eventum expectarant , cereos manu gestare diligenterque omnia inquirere ; neque spes eos fefellit : cruciatus enim Christi & admirabilia mysteria oculis viderunt : cujus rei magnitudinem , licet intuendi nulla posset esse satietas , mirum in modum suspiciebant. Augebat admirationem , quod in ea sectione nulla planè læsio aut detrimentum consecutum ; inde lætitiâ palam exultare , triumphare gaudio , Deo immortales agere gratias , qui hujusmodi gratiam concessisset. Cordis superficies plana ab utraque parte ; singula porro à singulis sejuncta certoque ordine distributa mysteria.

exhibuit mysteria passionis Christi

50 In parte cordis dexterâ Jesu Christi Crucifixi imago magnitudine muliebris pollicis , licet aliquanto longior , extenta tenens brachia aliquantulum sublata , caput extra humeros declivè & deflexum. Pars dextra corporis , in qua vulnus situm est , lividum colorem gerebat ; sanguine confecta. In sinistra verò vidisses sindonem minutis sanguinis guttulis aspersam. Vulnus in latere multo cruore manabat. In hac eadem parte circulus è nerviculis confectus spineam delineabat coronam *c* , quæ hirsutis spinis tortuosisque constabat aculeis : ibidem tres nerviculi , veluti tria fila , in una parte pendebant , in quorum extre-

mo devincti pendebant ferrei clavi , cuspidis acutæ , nigri , tactu duriores carne , quorum duo breviores , breviori etiam revinciuntur filo ; alter major filo majore pendebat ; sub quorum loco clavorum alter aderat nerviculus lanceam designans , cujus erat cuspis acuta sanè , coloris ferruginei & duritiei , quam attingens Berengarius , vicem corporis *d* gerens , quasi stimulis acutis sensit manum pungi ; erat idem à superficie erectus , ac si ex suo latere cuspis exiret. Fuit itidem hac in parte nerviculorum confusa quædam congeries rubei coloris , cujus forma incerta erat ; illam autem in arundine spongiam interpretabantur.

A. Moscomio.

d

51 In sinistra parte cordis erat flagellum ex quinque flexis nerviculis nodisque pluribus revinctum ; pendens particula carnis mollis gracillisque ceterum , quò flagellum suspenditur , referebat : post eam manica carnea , sed ligno similis sequebatur , eodemque modo funiculi erant atro sanguine tincti , & a carne elati & seperati : quæ omnia vel hodie in ipsius Claræ sepulcro ostenduntur. Propè erat alter nerviculus [qui] columnam rectam , flexis & exiguis funiculis circumscriptam notabat. Pars ejusdem ima carni annexa erat ; & tales nerviculi , qui veluti funes mediam columnam cingebant , sanguinei coloris : hæc omnia discerpto corde integra remanserunt. Porro simulacra ea , quæ Dominicæ Passionis mysteria referebant , licet carnea essent ; tamen colorem & duritiem earum rerum habebant , quarum exemplar erant : quæ moniales semel atque iterum & sæpius ubi inspexerunt ac tetigerunt , quasi divina quædam intuentes , novitate rei sunt percussæ. Sed ne quid temerè factum videretur , episcopum Spoletinum de omnibus fieri certiore curarunt. Acceptis litteris , episcopus , non ita facile fidem iis præbuit ; illuc tamen vicarium suum Berengarium , patriâ Sancti Affricani , delegavit ; qui , rerum veritate benè perspectâ , omnia quàm diligentissimè referret ; ut vel errorem , quem rei novitas attulerat , ratione fidei depelleret ; aut veritatem judicio auctoritateque comprobaret. Vicarius episcopi præcepto audiens , ad monasterium quatuor maximis itineribus contendit , omniaque summa animi attentione , vigilantia , labore , ac diligentia conspicit , manibus ipsis contrectat.

E

F

52 Quibus visis , præ stupore hæsi immobilis , tum singula à carne secerni iussit , quæ separata sic constiterent , quasi in suo exemplari residerent. Non ea omnia , sed quædam , cum de ejus canonizatione ageretur , ad Joannem XXII , Pontificem Maximum , Avenione sedentem , sunt delata. Cor autem illud , veluti sanctissimum , diligentia conservarunt singulari. Sanguinem item , qui effluerat , in ampulla vitrea collectum , in ejus sepulcro posuerunt , qui mirificum efflat odorem , ac , si quod grave Ecclesiæ Dei imminet periculum , sua ebullitione prædicat. At hodie in Claræ sepulcro Crucifixi & flagellorum mysteria in vase vitreo , laminis argenteis ornato , collocata monstrantur.

vidè inspecta & probata

53 Hæc ubi in corde reperta sunt , moniales memoria recente duritiem fellis servantes , quidnam ibi etiam delitesceret videndi summa cupiditate exarserunt ; eam ob rem ad altare facelli accurrerunt , urnaque acceptâ , fellis cistellam , de qua supra meminimus , à ceteris partibus sejuncterunt , ut Berengarius , qui his omnibus interfuit *e* , decreverat : hanc ubi duram offendit , medicis imperat , dividique jubet : quare tres roun-

una cum mysterio SS. Trinitatis in felle.

A. Mos-
conio.

tundi globi solidi, ut cineres colorati inveniuntur, imagine, colore, pondere pares, & in ipsa cistella ita dispositi, ut trianguli formam efficerent, à quibus (ut ante mortem retulit Clara) Trinitatis sacratissimæ arcana repræsentantur: siquidem communi consensu fertur, orbiculos ipsos inter se esse æquales & pares pondere, non modò si separatim quisque accipiatur, verùm etiam (quod humanum superat captum) si unus cum duobus, aut unus uni, aut omnes simul apponantur, æquale pondus reperiatur. Neque verò illud omittendum censeo, cum à Catholica fide deficeret Gallia, hæresesque sectaretur, in partes aliquot unum ex iis esse contractum f; licet initio, dum reperti sunt, veluti adamantes firmi nullis malleis ictibusve frangi possent: hoc Ecclesiæ naufragium fractus hic orbiculus prænuntiavit, quo majus fortasse nullum passa est unquam; &, nisi Deus sua miseratione præito fuisset, æternum fore videbatur. Plurima de his (ut in suo compendio habetur) Berengarius retulit, quæ in ejusdem Virginis sepulcro condita monstrantur. In his itaque ostendit apertè Deus, Claram virginem à se unice diligi; cum non modò hujusmodi privilegia donarit, sed illius etiam meritis ac nomine consolationem certam, tutumque fidelibus præstet auxilium. Itaque miracula ipsa vitam illius sanctissimam comprobantur.

f

B

A N N O T A T A.

a Hinc liquet, cur aliqui Menologi B. Claræ memorent die xvii Augusti, quo mortua est, quamvis in Martyrologio Romano ad diem sequentem referatur, ut in isto Commentarii prævii monuimus.

b Irrepsit hoc loco error chronologicus auctoris aut typothetæ: cum enim mense Augusto anni 1308 moreretur B. Clara, currebat annus quartus Clementis V, quandoquidem mense Junio anni 1305 Pontifex electus est. Unde Piergilius in Actis Italicis part. 3 cap. 5 obitum hujus beate Virginis cum anno quarto Clementis V Pontificis rectè conjunxit.

c Piergilius in imagine istorum instrumentorum, quam Actis Italicis B. Claræ præfixit, in altera cordis parte infra columnam collocavit, & eundem situm part. 3 cap. 10 explicuit, ut § 5 Commentarii prævii monuimus, ubi etiam Piergilianum ejusdem cordis exemplar ad minorem formam contractum repræsentatur.

d Suspicio, hic pro vicem corporis legendum esse vicem præsulis vel judicis, cum Berengarius ille esset vicarius episcopi Spoletani.

e Piergilius capite undecimo partis tertia narrat, hunc folliculum fellis post discessum Berengarii ab ipsis monialibus seu potius ab eadem Francisca, qua cor B. Claræ antea in duas partes diviserat, coram medico apertum fuisse. Uter hac in re veriora referat, ex antiquis documentis decidendum esset.

f Laudatus Piergilius part. 3 cap. 18 asserit, hunc globulum mense Martio anni 1560 ultro contractum esse, & alias hujus rei circumstantias distinctius narrat.

CAPUT VI.

Aliquot ejusdem miracula.

Alquando luctum absterfit, permulfit dolores, tristitiam vertit in gaudium, Denique nulli auxilium imploranti opem suam denegavit: nam à morte illius usque ad decem annos innumera prorsus comperta sunt miracula, quæ omnia in brevem libellum redigere esset perdifficile; pauca tamen quædam ex innumerabilibus in unum conferre visum est. Qui igitur præcipuam quædam diligentia illius acta inquisivere, scriptum reliquerunt, Claram viventem mortuos ad vitam revocasse. Andriosa imprimis monialis sua mortua, antequam humi mandaretur, ejus precibus in vitam rediit: cum enim defunctam filiam pater audisset, flens, ad cœnobium cucurrit, graviter conquerens, quod ante mortem filiam videre non potuisset. Clara verò ejus fletu commota, pristinam à Deo vitam impetravit: illa cum patre collocata, paulo post nullo morientis signo à vita iterum discessit. Paganicus quidam arenarius, arenam fodiens, ejus mole obrutus, mortem cum vita commutavit, cujus morte consanguinei non tantum dolebant, quantum quod peccata confessione detestari non potuisset. Rediit igitur Claræ meritis ad vitales auras Paganicus, dum confessus fuerit. Nonnullos præterea gravi morbo laborantes precibus suis & sanctissimæ crucis signo ad firmam valetudinem revocavit. Quorum in numero fuit Joanna, postea antistita. Hæc cum phthisi laboraret, nec medicis artibus ullo modo sanari posset, ad Claram confugit, ejusque precibus vires pristinas recuperavit. Vagnolus quidam comitali morbo affectus, auxilio Virginis implorato, liberatus est. Julianus, cum insanabili vulnere haberet offensus pedem, & medicorum sententiâ esset abscindendus, Claræ ope efflagitata, illic vulnus sanatum fuit. Lucia monialis à dæmone obsessa, Claræ tecta pallio, statim liberata fuit. Corraducium maximis sceleribus coopertum, ad veram penitentiam salutemque traduxit. Multos æstu febris laborantes, ita ut memoriam, sensus, vocemque perdidissent, integræ restituit valetudini. Subvenit monialibus suis, cum in summa inopia versarentur, quærendique victus sollicitudine essent affectæ: magnam enim panis copiam in oratorio famulæ ad illud ministerium constitutæ invenerunt, quasi Deus pro jejuniis in vita actis gratiam referret, quibus exceptis à vigesimo ætatis suæ anno, tam tenui etiam cibo usa est, ut peritorum hominum judicio ali nullo modo posset, unde divino potius, quam humano victu fulcita videtur; neque verò vitam illius modò miraculis illustravit, sed post mortem identidem plurima mortalibus dona concessit.

§ 5 Mortuos quinque revocavit ad vitam. Martinellus quidam puer, quinque natus annos, maximo palearum cumulo oppressus fuit; dum domum asportaretur, à vicinis auxilium Claræ imploratur, inde vitâ donatur. Julia mulier ex Verani (sic vocatur) prædio, sex annorum, & Ceuccia mulier aquis submersa, & Pauluccius precibus beatæ Claræ in vitam rediere. Cecchus Spei municeps beatæ Claræ, distortis sanè pedibus natus, licet ille nullo se modo sustinere posset, tamen maximam in Clara spem positam habens,

D

Beata miracula tum viventis,

E

F

tum vitâ de-functæ,

A bens, ad ejus sepulcrum portari voluit; ibique cum paulisper confedisset, sensit paulo post favore Claræ firmos pedes, & coram omnibus coepit ambulare. Beneficium haud dissimile in Antonium municipem contulit, qui cum sinistrum genu graviter læsum & impeditum haberet, ut nullo se modo sustinere posset, auxilio Claræ implorato, allatoque ad ejus sepulcrum cereo, liberatus fuit.

per compendium recitantur;
 56 Lucarellus quidam Spoletinus oculorum pupillas circum genas pendentes gerens, & omni abjecta spe vivendi, cum pater eum ad sepulcrum Claræ detulisset summisque precibus auxilium esset imprecatus, pupillis ad locum suum accommodatis, videndi beneficium reportavit. Floræ item mulieri in Cortignano ortæ, cum Claræ altare passio circumdedisset, Virginis beneficio audiendi facultas reddita fuit. Cæcilia Spoletina comitiali morbo laborans, post votum factum quindecim diebus in sanitatem vindicatur. Joannes impubes herniam patiens; Læticia puella urinæ difficultatem; Flora matricis dolores. Claræ operâ apud Deum integram valetudinem consequuntur. Angelettus Spoletinus, gladio percussus tam graviter, ut viscera in terram lapsa essent, mox, illis ablutis in ventremque iterum repositis, auxilio Claræ evasit incolumis ab eo vulnere. Philippus Mevaniæ *a* natus, dum Thimix *b* fluviis campos omnes superasset, fluctibus obrutus; Andreucius cultro graviter vulneratus, lapsus ex amygdalo, cum culer humerum ejus perfodisset, nullaque arte posset à quopiam extrahi, supplex ad Claram accessit animo demisso; inde ejus beneficio extractum gladium sensit.

sed pauca
 57 Nardus à latronibus captus, summo verfans in discrimine, Claræ opem efflagitans (orta interim est non levis dissensio inter eos de eo) unde ab altero illorum servatur. Hinc fiebat, ut dæmon illius nomen maxime perhorresceret; quamobrem Claruccia monialis Tudertina, obfessa à dæmonibus, Claræ precibus à Deo liberatur, cum parum juxta ejus corpus confedisset. Serviam Cassignatam septem annorum spatio dæmonum impietate vexatam ac læsam graviter, cum traheretur ad sepulcrum Claræ, stridore, vociferatione atque gestu ipso planè dementi dæmones impedire studebant; ubi tamen primum admota fuit eidem sepulcro, vim agnovit meritum Claræ. Petrus in Podio ortus, furiosus & mente captus, qui non semel submersionis suspensionis & mortis pericula adivit, Clara favente, redditur incolumis. Colæ Spoletino febricitanti, Mattheucciæ mulieri, quæ capitis dolore summoangebatur, ac innumerabilibus planè diversis laborantibus morbis, tum corporis, tum animæ sanitatem impetravit Clara. Testis est Nicolaus Spoletinus, qui cum æstu, febrique adeo premeretur, ut de illius salute medici desperassent, votis à matre sua Claræ factis morbi gravitatem superavit. Petrus Spoletinus, stomachi dolorem passus maximum, & Chiola dentium anis plus quam viginti, Claræ ope valetudinem obtinuerunt.

de multis;
 58 Quorum omnium fama tam longè latèque pervagata est, ut in dies viri dignitate præstantes, nobilitate insignes, clarissimis orti parentibus & ceteri innumerabiles propè peregrini, non proximi solùm, sed longinquis è regionibus ad ejus sepulcrum confluerint, vota que pro acceptis beneficiis persolverint. Divino quoque afflata spiritu, defunctorum quorundam statum significavit, ut precationibus, eleemosynis, cæterisque hujuscemodi suffragiis è tantis purgatorii suppli-

ciis eriperentur. Litteris etiã proditum est, vi- A. Mos- ro cuidam uxoris præmortuæ statum aperuisse, CONIO. ostendisseque, posse eam precibus adjuvari. Cito otto Spoletino mutuo solvendas pœnas prænuntiavit. Eadem Joannæ sororis statum cognovit: quæ omnia tum ad vivos, tum ad mortuos spectantia; Deus Claræ pro suo in eam amore, nota esse voluit.

59 Neque verò, quæ exposuimus, tam miraculis, quàm testimonio religiosorum hominum comprobantur, qui divinæ contemplationi deservientes, de his fuerunt admoniti. Unde Clarucciam accepimus Claram vidisse in beatissimæ Virginis gremio quadam cum reverentia colludentem, & Peregrinam *d*, dum in ecclesia cathedrali Spoleti oraret, fulgore divini luminis illustratam Claram adspexisse. Idem Comptes, & Etorius *e*, sanctissimi viri, de Claræ sanctitate retulerunt. Philippus medicus, cum nullam, aut certè perexiguam hisce rebus fidem haberet, à Deo admonitus est, quod invidis verbis de gloria Claræ detraheret, cælestemque audivit vocem; in ambitu decem millium passuum sanctorem Claræ esse neminem. Quin alteri hujus sanctissimæ Virginis pietatem tollenti accidit, ut linguæ dolore gravissimo torqueretur; quæ licet in somnis sibi visus est pati, tamen indicio certissimo vera fuisse liquet; cum porrò ad Claræ auxilium confugisset, lingua illi comperta fuit. Beatum Ventura *f*, in Trebatiis agro natus, vir summâ vitæ sanctimoniam præditus, cum à consuetudine mundi remotus, in saxea spelunca vitam degeret, iis verbis Claræ laudes prædicare solitus est, in oppido Montis Falchi præter alios unam esse, quæ sanctissimè Deo deserviret; & propter rei novitatem mirum in modum hominum animos extollit. Quod oraculum fuit deinde enucleatum, cum in corde Claræ Christi mysteria reperta fuere. Alter quidam homo pietate insignis, dum multa de Claræ laudibus, virtutibusque auditu digna enarraret, metuens, ne vanitatis aut arrogantiam sibi nimium verteretur in hoc munere obeundo, mœstusque hæc animo voluntaret, cælitus admonetur, non satis se celebrasse spectatissimas hujusce Virginis laudes, quas oratione longa prædicare debuisset.

60 Hæc verò de beatæ Claræ Vita dixisse sit *Epilogus* satis. Nam si divino judicio accipimus, tanta præ- *authoris.* conia brevi compendio coarctari non posse, reliquum est profectò, ut nos incepto labore supersedeamus, cum præsertim non ea sit in nobis ubertas ingenii, flumenve orationis, quod illius laudes possit non dicam exornare laudando; sed ne percensere quidem numerando; neque tamen reprehensionem meruimus ullam, si fortè illud contra Horatianum præceptum aggressi videamur, quod vires aut humeri ferre non possent: consilium enim fuit non beatæ Claræ laudes singulas (quod fieri non potest) congerere; sed aliquas tantum apponere, ex quibus, lector, veluti ex ungue (quod aiunt) leonem conjiciat, & cetera, quæ oratione assequi non potuimus, mente animoque meditetur, ad illiusque simul meditationem accendatur; si enim eandem vivendi normam tenuerimus omnes, dubitandum non est, quin eadem etiã præmia consequamur. Agamus interim gratias Deo immortales, qui in Sanctis suis, quorum suffragiis peccatorum veniam obtinemus, majoremque petamus in modum, ut cogitationes nostras actionesque ad ipsum dirigamus, & tantæ Virginis sequentes vestigia, non modò dum vivimus, ejus auxilio roborèmur in terris ad *cæle-*

A. Mos-
conio.

cælestem beatitudinem; verumetiam ubi vixerimus, unâ cum ipsa in cælestibus regnis æterna felicitate perfruamur.

ANNOTATA.

a *Mevania*, vernaculè *Bevagna*, est oppidum Italia in *Umbria*, situm in ditone summi Pontificis ad fluvium *Clitumnum*, quod sex milliariibus in occasum *Fulginio* distat.

b Hic fluvius *Umbria* ab aliis Latinè *Tinia* & ab incolis vernaculè il *Topino* vocatur. Oritur autem ex *Apennino* monte, receptoque *Clitumno* infra *Mevaniam*, postmodum cum ipso *Tiberi* miscetur, ut geographi passim testantur.

c Hac *Claruccia* vel *Clavetta* fuit discipula *B. Claræ*, illamque *Jacobillus* in *Operè de sanctis Umbria* ad diem *xxvii Aprilis* tomo 1 pag. 434 & sequente tamquam *Beatam* celebrat. Si legitimus ejus cultus demonstretur, poterit in *Sup-*

plemento *Operis nostri locum* habere.

d *Nescio*, an istud nomen *Peregrina* sit proprium an appellativum. Saltem apud *Jacobillum* in proxime laudato *Opere* nullam hujus nominis feminam inveni.

e *Piergilius* part. 2 cap. 25 hos piissimos viros *Italicè* appellat conte de *Ranieri* & *Etorio* cives *Spoletanos*, ibidemque plures alios sanctitatis ejus testes allegat.

f *Jacobillus* tomo 2 laudati operis pag. 101 & sequentibus describit *Vitam* hujus piissimi eremita, eumque inter *Beatos* numerat ad diem *xi Augusti*, quamvis ibidem asserat, illum mense *Julio* anni 1310 obiisse. Si publica ejus veneratio, cujus ibi aliqua indicia exhibet, post notissimum *Urbani VIII* Pontificis decretum adhuc perseveret, *Acta* & certam cultus nostram à *Trebiatibus* expectabimus, ut vir ille alicubi in *Opere* nostro collocetur.

DE B. RAINALDO VEL RAYNALDO

ARCHIEPISCOPO RAVENNATE,

RAVENNÆ IN ITALIA,

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Veneratio Beati ab immemorabili tempore, miracula, reliquæ, quoddam elogium, & præcipuus Actorum ejus scriptor.

ANNO
MCCCXXI.
Ex variis
documentis
constat

Uamvis hic beatus Antistes nondum solemniter numero Sanctorum adscriptus videatur, ut *Ferrarius* hac die in *Catalogo Sanctorum Italia* annotavit, & *Hieronymus Fabri* in *Sacris Ravenna monumentis* part. 2 pag. 514 fatetur, tamen hic postremus scriptor *Italus* ibidem rectè probat, istum *Præsulem* ab immemorabili tempore legitimum beati titulum ac publicum Sanctorum cultum habuisse. Id primum demonstrat ex antiquo *Ms. Missali*, quod in *archivo Ravennatensi* exstat, ubi memoria beati *Rainaldi* archiepiscopi celebratur. Præterea asserit, in municipalibus *Ravenna* statutis legi, quod olim *Magistratus* die *xviii Augusti* quotannis ad honorandum ipsius sepulcrum venerit; ibique cereum obtulerit. Etiam meminit de altari, quod in ecclesia *Metropolitana* ad posthumam ejus gloriam erectum est, in quo legitur hac epigraphe: *Deiparæ Virgini*, & beatis hujus ecclesiæ archiepiscopis *Rainaldo* & *Urso*. Denique laudatus auctor variis argumentis ostendit, publicum *B. Rainaldi* cultum suo tempore adhuc vigere, & annuam ejus festivitatem *Officio ecclesiastico* non tantum in diocesi *Ravennatensi*, sed etiam in *Adriensi* ad hanc diem celebrari. Immemorabilis ista *B. Rainaldi* veneratio ex infra dicendis confirmabitur.

2 *Pra* manibus habeo *Kalendarium* sanctæ metropolitanæ archiepiscopalis ecclesiæ *Ravennæ* cælestis diocesis, quod jussu illustrissimi ac reverendissimi *D. Luca Torrigiani Ravennatis archiepiscopi* recognitum atque anno 1660 impressum est, & in quo ad diem *xviii Augusti* annua *Rainaldi* archiepiscopi & confessoris *Ravennatis* festi-

tas memoratur, & *Officium* de eo sub ritu dupliti recitandum præscribitur. Sed dubito, utrum hæctenus *Officium* istud de communi confessoris pontificis, an autem proprium de hoc Beato recitetur. Ratio dubitandi est, quod *Papebrochius* noster de eodem beato *Præsule* ex *Ms. Lektionario* ecclesiæ *Ravennatensis* excerpserit tres lectiones proprias secundi *Nocturni*, dum anno 1660 cum *Henschenio* *Ravenna* tantisper substitit. At *Papebrochius* in *Ms. suo Itinerario* monet, *Lektionarium* istud tunc nondum *Roma* approbatum fuisse. Saltem inter *Officia* propria Sanctorum sanctæ *Metropolitanæ* ecclesiæ *Ravennæ*, nunc primum à *sacra Rituum Congregatione* approbata, & illustrissimi ac reverendissimi *DD. Luca Torrigiani*, ejusdem sanctæ ecclesiæ archiepiscopi, & principis jussu edita *Venetis* anno 1665, nusquam tres lectiones propria de *B. Rainaldo* comparant. Ego autem ignoro, an *Roma* postmodum approbata fuerint tres ista lectiones, quas forte quispiam ex privata devotione composuit, vel ad approbationem obtinendam paravit. Ut ut est, aliunde satis constat de antiquo hujus Beati cultu, qui hæud dubie statim ab ejus obitu initium habuit propter evidentia & authentica miracula, que inferius *Actis* subjungemus, & de quibus nunc aliqua præmonebimus.

3 *Hieronymus Rubens* in *Historia Ravennatensis* qui post obitum ad annum *Christi* 1321 lib. 6, apud me pag. 538 & sequente, de *B. Rainaldo* jam defuncto hæc narrat: Ad ejus cadaver, cum adhuc in sepulcrum illatum non esset, multa miracula & infrequentibus etiam diebus & annis facta sunt; & ut reliqua omittam, *Jacobus Benincasa*, jurisconsultus *Ravennas*, cum, desperata omni salute,

&

A & punitus destitutus, acerrimis podagræ doloribus affligeretur, seque, voto nuncupato, diem Rainaldi festum quotannis solenniter celebratum obligasset, postredie ejus diei doloribus & morbo solutus est. Quod Joanni quoque Grado in gravi capitis oculorumque dolore, cum esset ad Rainaldi sepulcrum profectus, ejusque opem suppliciter implorasset, per idem tempus contigit. Ex agro item Ravennæ eo vico, cui Herbolæ nomen est, mulier Blonda vocata, cacodæmone, supra quàm dici potest, agitata, à cognatisque suis maxima vi ad Rainaldi sepulcrum pertracta, liberatur. Pari felicitate Thomafina, Petri Lambardani Ravennatis filia, sacra virgo cœnobii D. Mariæ, cognomento Padrielis, quod in Cenceda à mœnibus haud procul erat, nunc in urbem translatum D. Stephani in olivis appellamus, membrorum omnium resolutione languens, cum Viri sancti patrociniū invocasset, repente sanitati restituitur. Atque hæc pauca de multis, quæ in dies fiunt, collegisse sat fuerit.

4 Neque hæc prodigia tantum vulgò jactantur, sicut nonnumquam vago ac populari modo fit, sed legitime discussa & probata sunt, quemadmodum proximè laudatus Rubens lib. 6 Historia Ravennatis ad annum Christi 1326 pag. 545 indicat sequentibus verbis: Hoc interim spatium, cum in dies Rainaldus archiepiscopus Ravennas jam mortuus admirabili prodigiorum claritate eluceret, eodem hoc anno, mense Augusto, quæstio de illis à Nicolao Cortonenfi, Aimerici archiepiscopi vicario, instituta est, multis testibus, qui se gravibus periculis ac morbis, voto illi nuncupato, divinitus liberatos jure jurando affirmabant, in Ursiano templo collectis; ut iis tabulis constet, quas hac de re Joannes Morandus, Morandi filius; Guidonis nepos, Ravennas scriba, ad ea testimonia scribenda vocatus confecit. Dum Godefridus Henschenius noster anno 1660 per aliquot dies Ravennam commorabatur, ex Mss. istius ecclesie monumentis Acta & miracula B. Rainaldi transcripsit, cujus apographum infra conferemus cum editione Ferdinandi Ughelli, qui eadem post paucos annos in Italia sua sacra vulgavit. Nunc de venerandis ejusdem beati Præsulis reliquiis nonnihil dicendum est.

5 Eruditissimus Rubens lib. 6 laudata Historia ad annum Christi 1321 pag. 538 post narratam B. Rainaldi mortem de his ita scribit: Sepultus est in monumento ex marmore in æde Ursiana; quod cum superioribus annis Julius Feltrius ab Ruvere Cardinalis, Ravennatum archiepiscopus, aperiri coram se mandasset, Viri sancti cadaver, ut ipse mihi affirmavit Cardinalis, integrum ac penè recens, promissâ barbâ, staturâ procerâ, ingenuâ formâ, & speciè ad dignitatem apposita inventum est. Hieronymus Fabri in supradictis Ravenna Monumentis part. 1 pag. 19 addit, sacrum istud corpus postea eodem modo repertum fuisse ab eminentissimo Petro Aldobrandino, archiepiscopo Ravennatis ecclesie, qui anno Christi 1621 è vivis excessit. Cum sacrum cadaver tribus seculis incorruptum mansisset, tandem in illa violenta inundatione anni 1636 dissolutum est, aqua in tumultum penetrante, ibique diutius hærente, ut laudatus historicus Italus loco citato testatur.

6 Denique illustrissimus D. Lucas Torrigianus anno 1659 has B. Rainaldi reliquias ad sacellum beatissime Virginis Mariæ solenniter transferrî jussit, & honorificè collocari, ut liquet ex sequente inscriptione: Divi Rainaldi Ravennatis Augusti Tomus III.

archiepiscopi venerabiles exuvias, divino licet miraculorum splendore illustres, humili tamen angulo basilicæ obscuras, ut, exoriente hoc Ravennatis munificentia facello, ad eminentiorem publicæ devotionis lucem exorientur * illustriores, Lucas Torrigianus archiepiscopus in perenne suæ pietatis monumentum deportavit anno sal. MDCLIX. Hæc inscriptio in Monumentis sacris Ravenna part. 2 pag. 514 refertur ab Hieronymo Fabri, qui part. 1 ejusdem Operis Italici pag. 19 scripsit, populum Ravennatem precipuè in annua B. Rainaldi festivitate ad venerandum ipsius sepulcrum pie confluere, & tunc ibi lancum pileolum nigri coloris, quo beatus Antistes in vita usus est, venerationi publicæ exponi. Franciscus Barbaranus de Mironi Cappuccinus in Historia ecclesiastica urbis ac diocesis Vicentina lib. 2 cap. 57 adjungit, hunc Beati pileolum magna cum devotione & fiducia tangi ab iis, qui dolore capitis affliguntur. Porro immemorabilem & legitimum B. Rainaldi cultum abundè probant hæc omnia, quibus jam breve quoddam elogium seu vita compendium subnectemus.

7 Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia ad diem XVIII Augusti ex Monumentis ecclesie Ravennatis & Hieronymo Rubeo, ut ipse indicat, sequentem gestorum synopsis collegit hoc modo: Raynaldus patriâ Mediolanensis, ex familia Concoregia, primùm Canonicus ecclesie Laudensis (cum illum Bonifacius Papa VIII ad pacem inter Philippum Gallia regem & Eduardum regem Angliæ conciliandam in Galliam misisset) deinde præses totius Æmiliæ, tum Vicentinus episcopus fuit. Cum verò Opizo archiepiscopus Ravennas decessisset, Ravennates in templum Ursianum de more conventum habentes, Raynaldum & Leonardum Fliscum ecclesie Brugenfis Præpositum eligunt: ex quibus Benedictus IX Papa, qui Bonifacio successerat, Raynaldum, cujus mores perspectos haberet, & coram se sacram rem fecerat, approbavit. Is cultum divinum, sanctissimis legibus editis, promovit & auxit. Concilium provincialium episcoporum anno Domini mcccvi, in quo plurâ ecclesiis saluberrima decreta sunt, celebravit. Eo Henricus imperator VII, quamdiu in Gallia Cisalpina fuit, usus est, consilio illius omnia fere administrans, donec in pejus mutatus Italiam omnem perturbationibus implevit, Roberto Sicilia rege regno, edicto publico, exauthorato. Illi quoque Clemens V Pontifex causam Templariorum cognoscendam, quod sciret eum virum æquissimum & legum peritissimum esse, commisit. Denique multis pro Ecclesia perfunctis laboribus, anno salutis mcccxi, xv Kalendas Septembris, non sine ingenti sanctitatis opinione obdormivit; clarus post obitum miraculis. Tum breviter subdit pauca miracula, quæ ex Rubeo superioribus exhibuimus, & quorum plura inferius post Acta referemus. Jam paragrapho sequente istud Actorum compendium nonnihil illustrandum ac ordine chronologico disponendum erit, posteaquam de scriptore Vita hic quadam præmonuerimus.

8 Nonaginta & aliquot annis post obitum B. Rainaldi elapsis, Nicolaus de Arimino ex Ordine Minorum Acta & miracula ejus collegit, ut patet ex titulo, qui exemplari nostro sic præfigitur: Tractatus de vita laudabili felicitis archiepiscopi beati Rainaldi, per me editus Fratrem Nicolaum de Arimino, Ordinis Minorum sacre theologie humilem professorem, anno mcdxiii. Hic autem scriptor in prologo monet, se collegisse gesta

AUCTORE
G. C.

* forte exoriantur vel exorirentur

E

Ferrarius et
textuit com-
pendium vi-
ta.

F

C
Orbitus
corpus diu
incorruptum
mansit

sacris reli-
quiis postea
dissolutis ad
honorificum
docum
translati.

AUCTORE
G. C.

sta ejus sancti Viri hinc inde notata plurimumque verbo narrata, iisque immiscuisse brevem introductionem & tres sermones, qui ad laudem ejusdem Antistitis coram populo haberi possent. Hac introductio & illa tres conciones nobis ad manum sunt in apographo, quod eruditissimus Ughellus Majoribus nostris perhumaniter communicavit. Sed non est nostri instituti typis edere hanc introductionem vel illas conciones, quæ nihil historicum continent, & unicuique Sancto ejusdem conditionis aptari possunt. Quare etiam laudatus Ughellus, his omnibus prætermisissis, sola Acta & miracula B. Rainaldi vulgavit, quemadmodum in novissima editione Veneta Italia sacra tomo 2 col. 382 agens de beato illo Viro testatur his verbis: In diœcesi Ravennatenſi & Adriensi eodem die XVIII Augusti celebratur dies festus ejusdem ecclesiastico Officio; cujus Vitam, anno MCDXIII conscriptam, ex veteri archiepiscopalis tabularii codice Ms. extractam, communicavit summâ benevolentia nobis conjunctus vir probus, doctus, ac venerandæ antiquitatis eximie cultus Hieronymus de Fabris Metropolitanæ Ravennatis Canonicus theologus, quam exhibendam duximus, cum hæcenus inedita sit. Tum ibidem huic monitioni subjungit promissa B. Rainaldi Acta & miracula, omisso tamen collectoris prologo, quem nos infra exhibebimus.

9 Certè Henschenius noster anno 1660 similitem Ms. codicem præ oculis habuit, quando Acta & miracula ejusdem beati Præfulis, tunc nondum typis edita, Ravenna transcripsit: nam etiam meminit de introductione prædicta, quam asserit totam esse moralem & compositam super hæc verba Ecclesiastici: Elegit eum ex omni carne, & dedit illi cor ad (sic pro coram legitur in editione Complutensi ac Sixtina) præcepta, & legem vitæ & disciplinæ. Nicolaus de Arimino expendens illa sacra Scriptura verba ostendit, in his tribus omnem sanctitatem consistere, ut Henschenius ibi monet, etiam si ipsam introductionem non transcripserit. Deinde post Acta & miracula B. Rainaldi etiam mentionem facit de tribus concionibus, quarum exordium seu prologus ita sonat: Beatissimi pontificis Rainaldi triplicem considero statum, in quo virtutibus claruit & meritis, & gratum dedit Domino famulatum. Fuit enim Clericus, Sacerdos, & Pontifex seu Prælat. Tendens igitur in sui laudes prorumpere, triplicem sermonem, sive tractatum ad ipsius extollentiam compilare proposui; primum ut de Clerico, secundum de Sacerdote, & tertium de Prælato, in quolibet præassumpto themate de sacro volumine Scripturarum. Donique Henschenius ibidem notavit, sese reliqua omisisse, quia in iis nihil singulare de gestis B. Rainaldi occurrebat. Cum autem Nicolaus de Arimino etiam in ipsis Actis aliqua beati Viri gesta prætermiserit, & alias plerasque illius actiones ac virtutes sine ulla temporis nota generatim retulerit, nos jam aliunde quadam avalecta eruemus, & præcipua Beati gesta, quantum fieri poterit, hic serie chronologica collocabimus.

§ II. Chronologicus Actorum ordo, & quædam eorumdem analecta.

Beatus noster natus est Mediolani (nescio quo circiter tempore, quamvis istud ex infra di-

cendis utcumque conjici poterit) & ortus dicitur ex stirpe Concorretorum, quam Tristannus Calchus, Morigia, alique historici inter nobilissimas Mediolanensis civitatis familias recensent. Illud beati Præfulis cognomen à variis variè exprimitur: nam supra laudatus Barbaranus lib. 2 Historia Vicentina cap. 57 eum Italicè Granconreggi cognominat; alii verò eundem vernaculè Concorreggi vel Concorrezzi, ac Latine Concoregium sive Concorretium appellant. Quidquid sit de diversa hac expressione, in antiquo Spicilegio Ravennatis historia, quod ad annum 1346 terminatur, & inter Scriptores Rerum Italicarum nuper editum est, tomo 1 part. 2 pag. 579 cognomen ejusdem Antistitis ita legitur: Anno Domini MCCCXIV. De mense Augusti. Constructa est de novo tota navis ecclesiæ Ursianæ Ravennatis, tempore domini Rainaldi de Corregio archiepiscopi Ravennæ. Hæc de patria Beati nostri, quam etiam diserte memorat biographus Minorita, etiam si de cognomine jam relato sileat.

11 Pæ transactâ pueritiâ vel adolescentiâ, verosimillimè coopatus est Beatus noster inter Canonicos urbis Laudensis in Italia, qua vulgò Lodi dicitur, licet nonnulli scriptores illum nominent Canonicum Laudunensem, cum tamen Laudunum propriè sit civitas Gallia, qua ab incolis vernaculè Laon appellatur. Cum inter Canonicos sanctam vitam ageret, evocatus est Romam, ut Hieronymus Rubens lib. 6 Historia Ravennatis ad annum Christi 1303 pag. 508 tradit, ubi occasione electionis B. Rainaldi ad archiepiscopatum Ravennatem simul anteriora ejus gesta narrat, illumque vocat spectatæ probitatis virum, qui novem antè annis, cum ex familiaribus esset ac domesticis Benedicti Caietani Diaconi Cardinalis sanctorum Cosmæ & Damiani, & Canonicus Laudunensis, à Bonifacio Pontifice, Benedicti patruo, ipso petente Benedicto, obtinebat, ut in aula Pontificia ejus Cardinalis obsequiis insistens, vel ejus jussu aut permissu, ubicumque terrarum, fructus, quos in Laudunensi ac sancti Martini de Bolate Mediolanensis diœcesis sacris ædibus, quarum Canonicum gerebat, & aliis, quæ in posterum adipisceretur, etiam cum animalium cura, ferret, extra quotidianas distributiones, caperet, neque residere teneretur.

12 Deinde evehctus est ad cathedram Vicentinam, cujus rei tempus & circumstantias Ughellus in editione Veneta Italia sacra tomo 5 col. 1057 assignat hoc modo: Beatus Raynaldus Concoregius Mediolanensis ad hanc sedem fuit promotus anno MCCCXVI, Bonifacio VIII ita censente, qui electionem Capituli de persona Guidonis, Prioris Fratrum Prædicatorum de Vicentia celebratam, nullam irritamque declaravit, etiam si à patriarcha Aquileiensi munus consecrationis idem recepisset. . . . Post hæc Raynaldus Patrimonii sancti Petri fuit rector ac vicarius generalis. In Galliam Apostolicus nuntius incassum laborasse legitur, dum pacem inter reges Gallorum & Anglorum iniendam * suâ industriâ non semel tentasset. * lege in- In Italiam regressus post septimum annum suæ administrationis Ravennas archiepiscopus evasit.

13 Clarissimus Rubens in jam sape laudato legatus in laudandoque Opere ad annum Christi 1299 pag. 502 Galliam beati Præfulis legationem distinctè exponit occasione litterarum, quas Bonifacius VIII Pontifex dederat ad Rainaldum Vicentinum episcopum, quem hoc anno ineunte (nimirum 1299, de quo ibi agit) cum in Galliam mississet internuntium ad conciliandam inter Philippum

D
Dicitur
Beatus Me-
diolani na-
tus ex nobi-
li familia,

E
cooptatus
inter Cano-
nicos Lau-
denses post-
ea Roma
egit,

F

deinde ca-
thedram
Vicentinam
ascendit,

missus est,

A lippum Gallia & Edoardum Britannia reges pacem, iussit etiam ab ejus regni antistitibus sacratifque viris, quorum, dicebat Pontifex, gratum ingratumve experiri se animum velle, subsidia Pontificio aëario postulare. . . . Quod si quos offenderet contumaces, eos juberet ad causam de suo crimine dicendam Romæ adesse. Neque tamen defuerat Pontifex, quin certum Rainaldo decrevisset in dies singulos stipendium, à Florentina Franciscanorum societate numerandum, & ut ejus honori consuleret, sex sacris initiatis viris, quos secum habebat, dedisset, ut quamquam non residerent, tamen dum ejus essent familia, sacerdotiorum suorum vectigalibus, extra distributiones, ut aiunt, quotidianas, fruerentur. *Postmodum orta est dissensio inter Bonifacium VIII Papam & Philippum Gallia regem, ob quam forte Beatus noster episcopus Vicentinus in Italiam rediit.*

Et rector Emilia vel Flaminia factus,

B 14 Certè anno Christi 1302 obtinuit administrationem Flaminia vel Emilia, de qua Ughellus obiter supra meminit. Quid autem in hac præfectura ei acciderit, laudatus Rubens lib. 6 Historia sua ad annum 1302 pag. 505 & sequente sic singillatim explicat: Rainaldus episcopus Vicentinus, domo Mediolanensis, familiâ Concorregiâ, rector sacrarum profanarumque in Flaminia à Pontifice creatus, tertio Idus Aprilis provinciam ingressus est, cum tribus antè diebus Andreas è Cereto omnis provinciae conventum iussu Caroli Strabonis, fratris regis Gallorum, Cæsenæ egisset; abeunte Jacobo Pagano episcopo Reatino, quem ob malè gestam in hac provincia rempublicam Bonifacius Pontifex episcopatu multavit.

illam provinciam strenuè gubernavit.

C 15 Post hæc, narratis quibusdam seditionibus ac bellis intestinis, Rubens ita pergit: Rainaldus interea provinciae rector pacis studium non intermittere, incommodisque, ut res ferebat, diligenter occurrere: sed cum esset Forolivii, quam civitatem Ordelafo eorumque afeclæ administrabant, tumultu excitato populari, lethale accepit vulnus Kalendis Septembris; quo terè tempore Maghinardus è Sosenana, Fori-Cornelii ac Faventia princeps, Fori Cornelii excessit è vita. Premebat adhuc Cæsenam Bernardinus Polentanus bello, eamque Joannes Putirolus Mediolanensis regebat, virtute vir clarus; sed cum acrius urgeretur in dies, nullisque juvaretur auxiliis foederatorum, Ubertus Malatesta, Glazoli Comes, Pauli filius, ejus præturam præfecturamque xiiii Kalendas Februarii inivit, cum præsertim dissidentibus inter se Thederico Calisidio & Ubertino Articlino, qui jam in foro ad arma concurrerant, magnum propediem discrimen subitura videretur. Sed advenit triduo post Rainaldus provinciae rector, à vulnere, divino planè miraculo, liberatus, eosque inter se conciliavit, & Thedericum, qui cum filiis urbe cesserat, redire in patriam iussit. Mox Pontificis nomine, Opizoni mandavit archiepiscopo Ravennati, ne, Foro-Pompiliano vacante episcopatu, ad Thaddæi episcopi interitum, Peppum Ordelafo Forolivianum, ejus civitatis à plerisque episcopum designatum, consecraret neu electionem probaret. Idem significavit Ravennatis ecclesiae conventui eorumque vicariis, eam sibi electionem certis de causis tunc Bonifacium servasse. *Ibidem legi possunt alia, quæ B. Rainaldus in administratione hujus provinciae gessit.*

16 Nunc videamus, quomodo Praesul iste Vicentinus ad cathedram Ravennatem translatus fuerit Augusti Tomus III.

rit, & quamdiu hanc ecclesiam summa cum laude gubernaverit. Ferdinandus Ughellus in novissima editione Veneta Italia sacra tomo 2 col. 382 nos illa docebit his paucis verbis: Rainaldus Concoregius Mediolanensis, Vicentinus antea episcopus, rectorque Emiliae provinciae, à Ravennate Capitulo Cleroque divisis studiis simul cum Leonardo Flisco ad eandem sedem subvectus est, atque à Benedicto XI (æmulo excluso) in eadem dignitate confirmatus ac consecratus anno mccciii. Singularem amore pietateque hanc ille ecclesiam gubernavit, frequentibusque celebratis conciliis, ita jugulavit abusus lapsosque ecclesiasticos mores, ut omnem dicecesim suam Clerumque ad normam veterum canonum castigasse videretur. Decessit non sine sanctimoniam fama mcccxxi, xv Kalendas Septembris, sepultusque est in sepulcro marmoreo in templo Ursiano; unde postea clarissimis coruscavit miraculis. *Rubens hæc singula B. Rainaldi gesta, quæ ab Ughello hic obiter attinguntur, fusius narrat ab anno 1303 usque ad annum 1321 in Historia Ravennatum, ex qua breviora nonnulla elogia excerpemus.*

AUCTORE G. C. Denique evectus est ad sedem metropolitanae ecclesiae Ravennatis,

E 17 Cultissimus ille historicus lib. 6 apud me pag. 512 habet sequentia: Interea Rainaldus archiepiscopus in dies virtutibus ac religione proficiens, purissimum cultum numinis divini, legibus persanctè editis, propagandum apud suum populum diligenter curavit; quapropter & sæpe archiepiscopatus oppida, Argentamque præsertim invisit, & provinciale concilium anno ab ortu Christi mcccvii Ravennæ celebravit. *Utilissima hujus aliarumque synodorum provincialium decreta, quæ beatus Archiepiscopus concinnavit, post Historiam Rubei pag. 837 & sequentibus consuli possunt. Circa idem tempus, teste ibidem Rubeo, graves interim adversus Templarios equites litteræ ad Rainaldum à Pontifice missæ advennerunt, quibus eam causam cognoscendam Rainaldo & aliquot collegis omni Italia mandabat. Si quis scire desideret, quid egerit beatus Vir in hac notissima equitum Templariorum causa, quæ ei à Clemente V Pontifice commissa fuerat, is Rubem evolvat hoc anno & aliquot sequentibus, ubi hanc rem sparsim commemorat.*

quam magna cum prudentia,

F 18 Quanta constantia defenderit hic Praesul singulari immunitatem Ecclesiae, patet ex eodem Rubeo, fortitudine, qui ad annum Christi 1321 pag. 535 hæc refert: Eodem anno Rainaldus archiepiscopus, Joannis summi Pontificis iussu auctoritateque, Friderico, Guidoni & Sperantia, Comitibus Urbinatum filii, quos filios pestilentes è venenata radice natos appellat litteris suis Pontifex, ipsisque Urbinatibus sacris interdixit, quòd cædibus indignissimis maximeque factis Urbinum & pleraque alia Romanæ Ecclesiae subjecta oppida occupassent, cives multos expulissent, reliquos durissimo imperio opprimerent: ad hæc Fridericus Auximatem, Recinensem, exulum item Aësinorum aliorumque Picentum præfecturam sibi assumpsisset, ipsumque oppidum Piram, diuturna obsidione prius circumvallatum, cepisset ac nefariè diripisset; Guido in oppidum S. Donati idem perpetrasset, Amelique Belmontis Præpositi, qui Picentibus pro Pontifice præerat, legatum cum litteris comprehendi juxta Urbini portas, & tradi in custodiam iussisset; unde nisi aufugisset Legatus ingenti Dei beneficio, capite dedisset pœnas. Neque verò has Pontificias interdicti litteras Rainaldus solum recitavit, divulgavitque, sed omnes iussit è sua ditione, ad quos ipse misisset, idem ut efficerent; juvitque, ejusdem iussu Pontificis, alius

AUCTOR
G. C.

lius provinciae rectorem equite pediteque, ut Picentum exulum audacia atque improbitas retunderetur.

19 Denique Rubens ad eundem annum narrat, quomodo beatus Antistes, conditis prudentissimis decretis, Ordines quosdam Religiosos in sua dioecesi ad pristinam disciplinam revocaverit, & alia pia hujus seduli Pastoris opera simul cum felici ejus obitu ita recenset: Cum autem Rainaldus sacrarum etiam virginum mores ac vitam conformasset, & in aede Ursiana aram cruci erexit ac dedicasset; in qua ex marmore arcam, multis & praestantibus virorum sanctorum reliquiis plenam, incluserat, eamque, certis legibus latis, praediis ditasset; sacerdotumque, qui Ravenatibus parocciis praesunt, conventum, qui stans diebus parentarent, & pro mortuis psalmos & preces ex libris sacris conceptas recitarent, jam multis ante seculis institutum, & hoc Rainaldi tempore ob sacerdotum licentiam corruptum, restituit, qui contumelias in Deum ac sanctos viros conviciaque jactarent, & meretriciis amoribus operam darent, aliisque vitiis notarentur, omnino rejectis, eodem anno mcccxxi non ab-

B

que ingenti apud omnes sanctitatis opinione, quinto decimo Kalendas Septembris tranquillè decedens, in caelestem patriam evolavit; omni Vir laude meritò cumulandus, qui cum magnarum rerum humanarum usu tractationeque religionem, & pietatis rerumque aeternarum curam conjunctam perpetuò habuit.

20 Omnes neoterici concordant in assignando annum ac diem mortis, quos hic Rubens notavit, & istud tempus confirmari potest ex antiquo Spicilegio Historiae Ravennatis, quod inter Scriptores Rerum Italicarum nuper editum est, ut supra monui, & ubi tomo 1 part. 2 pag. 579 ad rem nostram leguntur sequentia: Anno Domini mcccxxi, die Martis, xviii mensis Augusti dominus Rainaldus archiepiscopus ultimum terminum dedit vitae suae, & moritur in gloria, & sequenti die sepultus est in ecclesia majori Ravennae. Jam nihil superest, nisi ut Acta & miracula hujus beati Viri typis edamus ex apographo Henschenii nostri, quod cum editione vel altero egrapho Ughelli prius conferemus, ut supra promissimus.

C

A C T A

ET MIRACULA,

Quae Nicolaus de Arimino Minorita anno Christi MCDXIII collegit.

Ex apographo Henschenii nostri, qui illud Ravenna ex Mss. documentis istius ecclesiae descripsit, & quod cum editione Ughelliana collatum est.

P R O L O G U S.

R eligioso viro domino Christophoro honorando Canonico sanctae Ravennatis ecclesiae

Frater Nicolaus de Arimino a, Minorum minorum te feliciter in Domino consolari *. Ex Christi latere fumens vinculum me tibi dilecto viscerosius innodasti; quo amplius differre nequeo, quod me verè tuum rogatu multiplici amicabiliter poposcisti, ut videlicet vitam & merita B. Rainaldi, felicitis archipraefulis quondam Ravennatis ecclesiae, exiguae meae capacitatis modulo describerem. Quamobrem quantum mihi facultatis est, tuo cupiens laudabili voto satisfacere, gesta ejus sancti Viri hinc inde notata, plurimumque verbo narrata, quam brevius clarisque potui, familiariter stylo compendiosè collegi: & quoniam haec populo sub praedicationis forma pie * recitanda sunt, de sacris Codicibus assumpto themate, quamdam brevem praemittam introductionem b in Legendam, eidemque superaddam sermones tres c ad populum, ut ipsius Viri sancti possint quater & diversimode à praedicatoribus exprimi dignissima praeconia laudum. Te quoque, pater, obsecro, ut mei sis memor, dum sanctitatem viri Dei Rainaldi Deum suppliciter orando commemorabo, in quem devotione pronissima * tota mente cunctisque artubus inardesco. Vale felix d.

D
Auctor rationem suam
scriptiois reddidit.
a
al. confalutat

* al. pri-
mum

c

* al. praenimia

d
E

A N N O T A T A.

a Waddingus inter scriptores Ordinis Minorum pag. 263 de hoc Aetorum scriptore meminit sub nomine Nicolai Ariminenfis; & hanc ipsam Ms. ejus lucubrationem penes se esse affirmat.

b In Commentario praevio num. 9 egimus de hac introductione, seu quadam concionis specie, qua hic ad institutum nostrum non spectat.

c Ibidem etiam indicavimus, cur hos tres sermones cum Henschenio & Ughelliana editione mittamus.

d Etsi ille prologus desit in editione Ughelliana, tamen hoc loco variantes lectiones dedi ex Ms. apographo, quod ipse Ughellus Majoribus nostris officiosè communicavit.

C A P U T I.

Beati patria, pia adolescentia,
& vita inter clericos sanctè
acta.

F

C elebris memoriae B. Rainaldus, felix Archipraeful Ravennatis ecclesiae, de partibus Lombardiae civitate Mediolani traxit originem: qui cum adhuc juvenis adolescens apud parentes existeret, illis exhortantibus, jam Grammaticali doctrinà sufficienter imbutus, iter ad scholas scientiae avidus solerti animo fulcans, liberaliorum artium non mediocriter peritus effectus est. Cum autem huic jam praemisso fundamento culmen sapientiae jam allectus addere concupisceret, quod non nisi purgatis mentibus plenè conceditur; vana quoque hujus seculi toto corde respuens, sensualitatis impetus rationis freno compescens, caelibem vitam ducere ferventer incepit: quam ut aptius perseverando perficeret, divini luminis radio tactus intrinsecus, caeli captus amore, omnisque parentum & affinium carnis immemor, totum reliquit seculum, & Christum intra mentis suae ubera, ut myrrhae fasciculum, dulciter amplexus, qui est recta via, clara veritas, & vivens vita, religiosus a Clericus effectus est. In qua quidem

Beatus orta
Mediolanensis,

A quidem religione fidei scutum assumens, Christi- que ferventer sectando vestigia, adeo stringere studuit nexum caritatis in Deum, ut nihil scire cuperet, nisi cum Apostolo Jesum Christum crucifixum, cujus amore etiam proximum in omnibus non minus seipso viscerosius diligebat.

*factus Clericus varias virtutes exercebat, * al. centuplum*

3 Factus autem Christi verus æmulator, cujus amor numquam otiosus est, anhelans fructum duplum * percipere, vineam Domini Sabaoth omni cum diligentia laborare satagebat. Vacabat enim tribus toto nisu. Primo namque divino cultui solers diligenter insistebat. Nam sacra fideliter intuebatur, agebat reverenter, devotissime ministrabat; tantam etiam voluptate suam devotæ mentis orabat, ut divinæ contemplationis dulcedine orando in Deum videretur absorptus. Ad omnes equidem horas Canonicas primus accedebat, recedebat ultimus, sollicitabat & ceteros; & in hoc suus potissime offendebar aspectus, si quid * omissionis aut negligentiam aut dissolutionis aut interruptionis illicitæ aut vanitatis, aut quovis modo mentis inanis subtractionis ab officio, dum orationes & psalmodiæ persolverentur, in aliquo perpendisset.

** al. siquidem*

B & divina visione animatus,

4 Jubente autem Deo, qui ut servos suos vehementius animet ad meliora, nonnullis interdum consolationum donis de æterno cæli præmio eis præbet certitudinem, contigit semel, ut cum Matutinum Dominicale cum ceteris Clericis devotè celebrasset in nocte, remanserit in ecclesiâ, & cum sancta Dei verba, quæ in choro orando protulerat, mentis ruminaret epilogo, visum est sibi, quod unum versum aut unum verbum absque devotionis gustu præterierit * aut sine firmitate attentionis in Deum: verens Vir Dei, ne dictum Matutinum cælo non esset oblatum, ipsum reincepit à capite, & iterum, maximam cum devotione, ac fervore spiritus persolvit. Quo perfecto quoniam ex longo orationis peractu * ibi diu steterat (jam enim elucescebat aurora) accedens ad humilem lectum paululum obdormivit, eoque dormiente apparuit ei in visu Dominus in habitu regali, paternali tamen aspectu cum angelorum ingenti caterva, qui propriis manibus cibum pro prandio in portiones dividens singulas singulis Clericis, qui eam nocte sacrum Matutinum celebraverant in ecclesiâ, videbatur porrigere.

** al. protulerit*

** al. protractu*

C Sed viro Dei Rainaldo portionem exhibebat duplicem dicens: Binam habe mercedem, eod quod orationem duplicem effudisti.

alacriter ad perfectiorem tendit,

5 Expergefactus igitur homo Dei Rainaldus, egit gratias Deo ex facta sibi revelatione cognoscens indubiè clementem Deum fidelem eam orationem misericorditer acceptasse, multoque sollicitior ac promptior factus est ad divinas laudes atque orationis studium indefessum. Existimabat etenim, plura divinæ mentis arcana nosse sacrarumque Litterarum limpidius profunda scrutari sanctæ orationis atque devotionis studio, quam humano exercitio aut doctrinâ humanitus acquisitâ. Secundò solers & indefessus promptitudine nimiam in proximorum indigentias caritatis exercebat officia. Tertio sacræ Scripturæ sanctorumque doctrinæ otiabatur ex intimis, & quidquid divinæ legis aut moralis * disciplinæ animo semel injecebat, tenaciter imprimebat memoriæ. Quia non frustra [illud] mentalis attentionis percipiebat auditu, quod continuæ devotionis ruminabat affectu. His itaque adeo alliciebatur servus Dei Rainaldus, ut nil temporalium rerum mundi spreto appetere, nisi quantum & vix corpusculi necessitas exigebat; & tanta intentionis rectitudine utebatur in omni-

** al. naturalis*

bus, ut quidquid sanctitatis * & justitiæ prætendebat in effectibus, vehementius utique * operabatur affectu, studens efficaciter innocentem & ab omni labe purgatam animam Domino custodire.

*Ex ms. * al. pietatis * al. utroque*

6 Rigidus quoque in disciplinâ jugiter super sui custodiam stabat pervigil, curam permaximam gerens de utriusque hominis puritate & castitate servandâ. Animo b enim indulgebat, & juniis & vigiliis & ceteris corporis austeritatibus quàm plurimis, ut castigatione carnis nulla esset rebellio contra rationem in animâ; & in omni bello adversus spiritum miles victor existeret. Quem non extollebat magnitudo, aut virtutis incrementum; quinimò se miserrimum judicabat inter ceteros, omnesque sibi dignitate præferebat & loco, & caritatis * humilem præbebat famulatum: & ne corporis gravedine devota anima sopiretur ad virtutis exercitium, aut pigresceret, semper inimicus epularum sui compos sobrius existeret, & sic perseveranter cursum sanctæ vitæ nitebatur perficere, quem acceperat.

Ex post rigida vivendi normam

** al. actu*

7 Tandem felix homo Rainaldus cum sacerdotii fuisset insignitus caractere, simplicior ac rector, longèque virtutibus claruit insignior, qui sanctior factus se intentiore spernens humilitate, indigniorem se laudibus hominum, divinæque gratiæ muneribus aestimabat, & crebro illusus ab improbis, gaudens Domino decantabat dicens: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicias, quia superbis resistis, humilibus autem das gratiam. Ibat etiam per civitatem & terras honestâ habitus formâ vilique panno contentus, se ad pauperum ac debiliùm præbens obsequia, credens firmiter, humilitatis gradu, quæ virtutum est custos, divinâ super eum factâ manu sublime pandere cælum. Erat tantus Christi sacerdos tam simplex, verus & rectus, ejusque vita tam sine mendacio, ut quidquid lingua diceret, aut gestis prætenderet, auctoritatis quasi par videretur euangelicæ.

sacerdotio initiatus;

E

8 Potissimum autem orthodoxam Dei veritatem tam ferventer asserebat, totque approbabat virtutibus, quod, quæ speramus non visa, sibi manifesta judicabantur à pluribus. Quamobrem infideles provocabat & inducebat ad fidem, & Christianos debiles firmabat in fide: ignibus namque se non verebatur exponere, ut fidei Catholicæ veritatem approbaret, & ideo firmius sperans, quæ majore fide credebatur. Factus sacerdos intentione * affectu paupertatem Euangelicam pro divitiarum thesauro possedit, mundi contemptor, cæli mercator effectus, attendendo verbum Salvatoris, qui dicebat: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Præter victum etenim valdè parcum & vestitum humilem nihil habere volebat, lætior indigentia quam terrenarum affluentiarum rerum. Interrogatus semel, cur tantam gauderet inopiâ & sperneret mundi quæque, respondit: Paupertate gaudeo, ut divitiis fruamur; omnia negligo, ut cuncta possideam: omnia enim mihi Christus est, quem si adeptus fuero, fortitus ero feliciter universa.

omnes muneris sui partes

F

9 Sed cum regula vitæ ordo sit & pulchritudo sanctitatis, beatus hic Sacerdos nihil curiosum, nihil seculare, nihil inhonestum, nihil præter hunc ordinem debitum in se patiebatur quovis modo; sed totus religiosus in omnibus sacerdotalis regulæ juxta ordinem sanctorum Patrum erat ad plenam perfectus observator: studio verò sacrarum Litterarum & sanctorum Patrum dogmatibus vacabat enixius, ut divinæ legis documenta

** al. interiori*

exactè implet.

MS.

menta & fidei articulos eminentius posset & ignorantes docere proximos & fidei impugnatores expugnare, quo sacræ doctrinæ valde peritus existit. Verum quia turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum & cum vita despicitur, restat, ut etiam prædicatio contemnatur: ideo vir Dei Rainaldus, Christi fervens imitator, qui cepit facere & docere, nihil docebat alios linguâ, calamo vel doctrinâ, quod prius ipse non fuisset expertus in vitâ, & qui alios bonos facere moliebatur, omnium ipse optimus erat, tam utique solers animarum salutis, acsi omnes ut in Christo filios quotidie peperisset. O verè felix Sacerdos, qui hereditatem Domini tam immaculatam integraliter conservavit, qui gratissimus Deo, mundo fuit norma & speculum omnimodæ sanctitatis.

A N N O T A T A.

B a Non existimo, hic adjectivum religiosus stri-
ctè accipi ad designandum eum, qui tria substan-
tialia Religionis vota emisit; sed more veterum
Latinorum, qui per virum religiosum intelli-
gunt pium, ita ut hoc loco religiosus clericus nil
præter pium Clericum significet, & vox religio,
qua statim sequitur, tantum pro publica pietatis
professione accipiatur.

b Ughellus pro animo legit non; sed utraque
lectio obscura est, nisi postea pro conjunctione &
particula adverbativa sed substituatur hoc aut si-
milis modo: Non eo animo indulgebat jejuniis &
vigiliis & ceteris corporis austeritatibus quamplu-
rimis, ut castigatione carnis nulla esset rebellio
contra rationem in anima, sed in omni bello ad-
versus spiritum miles victor existeret.

c Hac periodus in editione Ughelliana ac in
manuscripto ipsius exemplari vitiose exprimitur.
Quare hic lectionem Henschenianam retinimus,
licet etiam hac non satis clara sit.

C A P U T II.

*Electio ejus in archiepiscopum
Ravennatem, varia ipsius in
hoc munere virtutes, mira-
culum & felix obitus.*

B. Rainal-
dus ad ca-
thedram
Ravenna-
tem

C Umque ejus virtutis merita fama diffunde-
retur in orbem, & maximæ & reverentiæ
ac eximie reputationis existeret apud omnes, ac-
cidit, ut tunc archiepiscopus Ravennatis ecclesiæ
decederet. Congregatis igitur Canonicis ceteris-
que Clericis & populo ad electionem novi ejus-
dem Sedis archipræsulis, nullus dignior eligi ser-
vo Dei Rainaldo eis visus est *a*, eumque discre-
pante electorum nemine *b*, omnique suadente
populo, canonicè unanimiter elegerunt. Devotus
verò Rainaldus, qui super humilitatis virtutem stu-
duerat fundare seipsum, ut sapiens architector
fundamentum præjacens, quod à Christo didice-
rat, spretus apud se sibi que vilescens, sui præ-
lacionem abhorrens, ceteris ministrare potius,
quàm sibi ab aliis ministrari desiderans, electioni
præfatæ nullatenus acquievit, cui ex corde re-
nuntians coram omnibus, ne obsecrantius urge-
retur, vel saltem infestaretur instantius, in secreto-
ri loco abscondit se, diuque latuit.

* al. prius

11 Nihilominus deliberatione totius Capituli

& populi exhortatione miserunt Canonici ad sum-
mum Pontificem pro confirmatione electionis jam
factæ, qui felicitis Rainaldi vitæ sanctæ auditâ fa-
mâ, ejusque humilitatis eximie ac suarum multi-
plicium virtutum verâ informatione susceptâ, sta-
tim & libenter ipsum in archipræsulem Ravenna-
tis ecclesiæ confirmavit, sibi quoque præceptum
destinavit in scriptis, injungens per obedientiam
salutarem & in virtute Spiritus sancti, quatenus
pro animarum salute pastoratûs ecclesiæ prædictæ
in Christo laborem assumeret. Humilis verò Rai-
naldus jam repertus à Clericis, & jam patens om-
nibus, qui diutius latuerat, præceptum summi
Pontificis reverenter accipiens, obedientiæ jugo
colla tetendit, & sedem archiepiscopatus ascen-
dens, non tantum ut præesset, quantum ut pro-
desset, prælacionem assumpsit, & quamquam om-
nem ambitionis gradum abjiceret, non cari pen-
dens præfidentiam, sperabat * nihilominus dili-
genti ministerio, ut pius pastor, sollicitam curam ge-
rens in Domino de ovibus sibi commissis, ipsi om-
nium pastori Deo humilitatis merito famulari.

D
invitus eve-
bitur.* al. opera-
batur

E

12 Prudens igitur pastor volens prælacionis of-
ficiû in Dei laudem justè & optimè pro viribus
exequi, in salutem ovium *, tamquam in finem
optimum, fixit intuitum, ad quem ut eas feliciter
dirigeret, vitæ regulam atque morum hone-
statem in Clericis studuit observari, jugiter vigil
& solers ipsorum Clericorum, maximè sacerdo-
tum, & sui utriusque hominis, scilicet interio-
ris & exterioris custodire puritatem. Erat nempe
in reprehensione delinquentium rigidus & discretus,
in punitione justus & misericors, in admonitione
solicitus, in doctrinâ promptissimus, hono-
rum acceptor, malorum correptor, cunctis-
que speculum & exemplar omnimodæ sanctitatis,
adeo ut plures boni fierent ejus exemplo, quàm do-
ctrinâ. Si autem Clericorum quempiam reperisset
incorrigibilem, statim expellebat à consortio, ne
morbida facta pecus totum fœdaret ovile; æmu-
labatur tamen in Christo omnes viscerosius, affe-
ctans eos non minùs se Christo Domino feliciter
innodari, & plura sibi bonus pater admittebat in-
commoda, ut in Christo dilecti filii commodè, licet
sanctè, viverent.

E
in officio
pastorali* al. omni-
um

13 Demum liberalis Præsul de bonis Domini,
quorum dispensator erat, nimia pietate atque te-
neritudine, velut ad exemplaria Christi moveba-
tur ad pauperes, quibus erat ipse in eleemosyna-
rum exhibitione largissimus, nulli negans sibi pos-
sibile quomodocumque *, qui petendo Domini-
cum allegabat amorem. Subveniebat incarcerationis,
visitabat infirmos, fovebat egenos, cun-
ctisque indigentibus secundum exigentiam & pro-
posse necessaria ministrabat. Denique semper aut
crebrò, dum esset in mensâ, pauperum Christi me-
mor, proprium incisorium *c*, sultum carnibus
aut piscibus, eis distribuendum mittebat, malens
solo vesci pane, quàm Christi pauperes fame cru-
ciari. Interdum cum per ecclesiam incederet,
multis egenis, parvulis atque provecctis, qui ad
eum ipsius pietatis famâ convenerant eleemosynam
accepturi, singulos denarios singulis porrigebat. Er-
rat quidem dulcis pastor cunctis affabilis & in con-
versatione benignus: dum enim devoti subditi ju-
cundum ejus cum maturitate carissimum intuebantur
vultum, nimia voluptate præsentia tanti pa-
tris fruebantur in domino. Quam ob causam tantâ
conspicua benignitate, nullus ad eum verebatur ac-
cedere pro gratiâ impetrationis desperatæ.

misericors
erga paupe-
res

F

* al. quid-
quam

14 In omnibus etiam adeo temperatus erat, ut

nec

A nec crapula nec ira, nec amor, nec turbatio a-
Solicitus liquatenus limites transiret regulatæ rationis: vi-
pro suo gre- rilis attamen * erat & constans, nullum terribile
ge. verens pro agendâ justitiâ atque defensione virtu-
al. autem tis, & contra quantumcumque difficilia constan-
 tissimè perseverans. Scientissimus quippe erat, &
 omnis facultatis peritiâ pollebat clarissimè, ut su-
 præ dixi. Veruntamen exercitatione continuâ &
 otio studii sollicito, illustrante etiam gratiâ Dei,
 scientiam quotidie addebat scientiæ, quâ cupiens
 fidelium communitati proficere Christi amore, à
 quo ipse gratis acceperat, animum vertit ad pro-
 ximos & fidelium animarum salutem. Ex corde
 desiderans, ut Christianus populus cælum intende-
 ret; Christi imitando vexillum, fidem, caritatem
 & spem, virtutes quoque morales prædicatione
 publicâ, nec non privatâ exhortatione hominum
 cordibus nitebatur imprimere, ab eisque cuncta
 remove vitia, cujus sermo fidelis, simplex,
 devotus & clarus eximium Christi Ecclesiæ fructum
 animarum attulit: eo etenim conversi sunt quon-
 dam involuti diversorum peccatorum criminibus
 ad benè vivendum quamplurimi;

B 15 Et ut à piissimo Deo eius verbi approbare-
post patra- tur devota simplicitas, semel dum in quadam vil-
rum evidens lâ prædicaret juxta Padum, quæ vocatur ab in-
miraculum colis Fossa-pudola *, & ranarum multitudo ipsarum
al. putri- garritu Viri Dei sermonem confunderet, audi-
da tumque impediret adstantium, confusus in Domi-
 no; præcepit ranis, quod tacerent: quæ felici-
 cis viri Rainaldi tamquam Dei obtemperantes jus-
 sui acsi fuissent rationales creaturæ, mandati ca-
 paces, illicò tacuerunt: quod miraculum cernentes
 populi stupore grandi repleti sunt; quoniam dis-
 cretis viris maximè perspicacibus non minus erat
 hoc miraculum, quàm rectificare claudum solo
 verbo, aut cæcum illuminare, & ob hæc erga bea-
 tum virum Rainaldum multò majori devotiõne
 repleti, in prædicatione ipsius viri simplicis & servi
 Dei fidelius ac devotius stabant attentii.

C 16 Postremò strenuus Christi miles atque fide-
piè moritur. lis Deo Rainaldus jam morti proximus, quàm re-
 velante Deo præcivit, ad ecclesiam cathedralem
 convocavit populum, & omnium virtutum ad-
 monitione longâ & utili præmissâ, in quâ quidem
 multa eis futura prædixit, omnes præcipuè ex-
 hortatus est ad mutuam caritatem & pacem. De-
 inde Clericos & maximè Canonicos seorsum ha-
 buit, quibus primò factò doctrinali sermone, ut
 debitam Clericis honestatem fervarent, suam pa-
 ternalem benedictionem exhibuit, eis promittens
 vitam æternam, si servaturi erant, quæ ipse pa-
 ter edocebat; & post aliquamdiu patienter tole-
 ratam ægri tudinem hujus vitæ mortalis victor con-
 summans agonem, sanctum spiritum Deo red-
 dens, ejus telix anima transvolavit ad astra: cu-
 jus triumphum in cælis & gloriam ut benignus
 Deus seculo patefaceret, ejus sanctitatis famam
 multiplicibus authenticis & fide dignis approbatis
 testibus insignivit, quorum aliqua hæc infra scri-
 pta sunt.

ANNOTATA.

a Hoc loco collector Actorum statim translit
 ad electionem B. Rainaldi in archiepiscopum Ra-
 vennatem, alium silens de administratione eccle-
 siæ Vicentina, legatione Gallica, aliisque præ-
 clarè gestis, quæ § 2 Commentarii prævii retin-
 suimus.

b Hic errat scriptor Vita: nam Hieronymus
 Rubens, qui vetera documenta Ravennatum con-

fulvit, de electione illa ad annum Christi 1303
pag. 507 sic scribit: Sacra viri Ravennates, de
 more in Ursiano templo comitiis habitis, cum
 non unum sentirent, elegerunt duos, Rainaldum
 Concorregium Mediolanensem, & Leonardum
 Fliscum ecclesiæ Burgenfis (*viderur Brugensis le-*
gendum esse) quæ est in Tornacensi diocesi;
 Præpositum.

c Incisorium, Gallis tranchoir, est orbiculus
mensarius, super quo cibus inciditur, ut in re-
cuso Cangii Glossario ad hæc vocem videre est.

CAPUT III.

Diversa miracula, quæ post mor-
tem patrocinio Beati con-
tigerunt.

Quidam honestus vir, civis Ravennas, at-
Vir poda- que legum doctor egregius, nomine do-
gricus, minus Jacobus Benincasa, longo tractu temporum
E fuit gravamine podagrarum oppressus; quem ip-
 sa podagra noviter & acerbius superveniens tam
 graviter molestabat in manu sinistra *a*, quod quasi
 ambulare * non poterat, nec à sessione consur-
 gere, & nimio vexabatur dolore. Cumque conti-
 nuò intenderetur dolor & augetur infirmitas, lon-
 go tempore passus fideli devotione ac toto mentis
 affectu B. Rainaldo se recommandans humiliter;
 quod pro eo sanctis precibus intercedens ad Do-
 minum, suæ liberationis gratiam impetraret, vo-
 vens ipsius Sancti tumulum impetratâ gratiâ visi-
 tare cum luminibus candelarum, & oblatione sta-
 tuæ cereæ, & toto tempore vitæ suæ diem seu vi-
 giliam sui obitus jejunare: qui usque ad mediam
 noctem in oratione perseverans suppliciter, die se-
 quenti fuit totaliter à podagrâ, & à multis aliis
 corporis passionibus liberatus.

18 Quidam civis Ravennas carpentarius & mu-
alter dolore rator *b* optimus, nomine Joannes Gondus *, tam
cavus affli- gravi capitis dolore gravabatur, quod lumen o-
ctus, culorum ex vehementi dolore videbatur amittere.
 Qui magnâ devotione, firmâ spe ac pleniore fi-
 duciâ se intercessionibus ad dominum B. Rainal-
 di suppliciter commendavit, seque voto ferven-
 ter adstringens, quòd ei sanitate præstitâ sepul-
 chrum supradicti Archipræsulis cum candelis ac-
 censis & oblatione capitis cerei visitaret humili-
 ter. Quibus oratione & voto peractis, dictus Jo-
 annes liberationis gratiam meruit obtinere.

19 Quædam mulier nomine Bagnollesa de Fos-
mulier pede ro-popilio *c*; habitatrix tamen civitatis Raven-
laborans, næ, cum in pede sinistro infirmitatem patèretur
 gravissimam, adeo ut sine baculo sustentante ire
 non posset, & præ nimio dolore quasi numquam
 quiescere posset, confidens in precibus & subsi-
 dio beati patris Rainaldi, se sibi pro recuperandæ
 sanitatis impetrandâ gratiâ devotissimè commen-
 davit promittens, se visitaturam tumulum ejus cum
 candelis accensis & oblatione pedis cerei, obten-
 tâ gratiâ postulatâ. Quæ, emissò voto, sanitati pri-
 stinæ repente restituta est.

20 Quædam mulier, nomine Blonda de co-
alia energu- mitatu Raveinæ, vexabatur à dæmonio, quæ
mena, per suos affines ad sepulchrum B. Rainaldi violen-
 ter [est] ducta; cumque ibi per aliquot horas ste-
 tisset, à circumstantibus fusâ oratione pro ipsa ad
 dictum Sanctum, à Deo fuit plenissimè liberata.

21 Quædam monialis nomine soror Thomasi-
alia paraly- na *tica,*

EX MS.

Vir poda-
gricus,
E

a
al. anhe-
lare

alter dolore
cavus affli-
ctus,
b

a
al. Gor-
du

F

mulier pede
laborans,
c

alia energu-
mena,

alia paraly-
tica,

EX MS.

na de Lambardanis de Ravenna, erat paralytica, cujus membra omnia valde tremebant: quæ intolerabilibus diu cruciata doloribus, diffisque à medicis potius de morte sperabat quam de vitâ. Cumque ad preces S. Rainaldi recursum haberet, vovens humiliter se visitaturam sepulchrum ejus cum candelis accensis ac reverentiâ debitâ, gratiâ clementis Dei & meritis felicis Archiepiscopi Rainaldi sanitati pristinæ restituta est.

quidam febre tertiana oppressus

22 Quidam civis Ravennæ, nomine Primus, febrem tertianam patiebatur tam graviter, quod jam putabat sibi mortis imminere periculum: confusus in meritis & orationibus gloriosi Rainaldi pro liberatione recommendavit se, sibi fideliter promittens ejus visitare sepulchrum cum candelis accensis & oblatione unius statuæ cereæ: qui statim emisso voto liberatus fuit à febris antedictis.

alius podagra excruciat, * al. Angelus

23 Quidam nomine Hugolus * de Comitatu Forlivii d, qui spatio quinque mensium tam graviter cruciabatur per totam personam podagrarum dolore, quod vociferabatur quotidie, nec sine fulcris ambulare poterat. Qui B. Rainaldi humiliter implorans auxilium, cum promissione visitandi sepulchrum ejus, atque offerendi candelas accensas, statim fuit divino opere liberatus.

puer angina vexatus,

24 Quidam nomine Petruccius de Comitatu Ravennæ & uxor ejus, Altemilia nomine, unicum habebant filium, cui nomen erat Bernardus, cui & superveniente sibi quadam infirmitate gravissimâ adeo clausum est sibi guttur, quod nec vinum nec lac nec aliquid aliud deglutire poterat; ob quod diffidentibus medicis, nihil proficientibus remediis adhibitis, potius eum moriturum sperabant, quam victurum. Verumtamen memores admirandæ sanctitatis viri Dei Rainaldi parentes ejus prædicti ad ipsum pro impetrandâ gratiâ à Deo de liberatione filii plenâ recurrerunt fiducia, eum deprecantes humiliter & devotè, quatenus pro eorum filio ad Dominum intercederet, voventesque ejus visitare sepulchrum cum candelis accensis, obtentâ gratiâ. Quorum oratione perfectâ, fuit puer, eorum filius, ab illâ atrocissimâ ægritudine liberatus.

femina à demonibus obsessa,

25 Quædam mulier nomine Jacobinâ de civitate Ravenna ex ingenti vexatione dæmonum, qui eam atrociter invaserant, tam acerbis cruciatur fremitu, doloribus & tremore, quod nulla sibi aderat loquendi eundi ac standi facultas. Vir autem ejus & mater amicorum consilio, aliorumque liberatorum exemplo, dictam juvenem sic vexatam conduxerunt ad tumulum B. Rainaldi sperantes firmiter, ipsam ipsius sancti Archiepiscopi meritis liberandam & precibus, quorum à Deo devotione susceptâ, ipsa mulier totaliter liberata est.

Et quidam morbis

26 Quidam, Nicolaus nomine de Alemania, manu attractus sinistra, duobus mensibus aperiendi aut claudendi illam manum, aut se juvandi cum ea, potestatem non habuit, qui B. Rainal-

do se devotè recommendans, meritis ejusdem Sancti à Deo extitit liberatus.

27 Quidam, nomine Antoniolus de Bononiâ, aut vulneribus affectus, vulneratus graviter in gutture à quodam Ravennate, cum quo rixam habuerat, mori potius sperabat quam vivere. Qui diffus & derelictus à medicis, se sancto Archiepiscopo recommendans, in paucis diebus liberatus extitit.

28 Quædam mulier, Adalasia nomine, invocatione B. Rainaldi sanatur, pitis & dentium intolerabili cruciata dolore, pro liberationis suæ acquirendæ gratia ad S. Rainaldum habuit cum devotione recursum, quæ exaudita sanitatem habuit meritis & intercessione Pontificis antedicti.

A N N O T A T A.

a Hæc pars corporis, quam podagra aut potius chiragra infestabat, in editione Ugkelliana non exprimitur. At in Ms. exemplari ipsius hic lacuna apparet.

b Carpentarius & murator barbarè derivantur ab Italicis vocibus carpentiero ac muratore, quæ fabrum lignarium & structorem muralem vel cementarium significant. E

c Forum Popilii olim urbs Emilia, postmodum destructa, ita ut nunc tantummodo sit castrum vulgo dictum Forlimpopoli, quod jacet in Romandiola provincia ditionis Ecclesiæ.

d Forum Livii vernaculè Forli, urbs Italia in eadem Romandiola, habuitque olim proprios principes; sed nunc subest dominio summi Pontificis.

E P I L O G U S.

Hæc & alia quamplurâ miracula, quæ hic ut auctor afferit ex authentici instrumentis constare, causâ brevitatis notare non curavi a, fecit archiepiscopi Rainaldi, quæ diffusius & authenticè scripta sunt per manum publici tabellionis & approbata testibus fide dignis in quodam quaternario * existente in cartilegio ecclesiæ Ravennatis, de quo extraxi b, & sic ad brevitatem hæc pauca deduxi: quæ hic annotata sufficiant ad approbationem prædicti sancti Pontificis, quibus ostenditur indubiè, quantum ipse gratus fuerit in vitâ omnipotenti *, atque gloriosus & sublimis existat in cælis. Deo gratias. Amen. F

A N N O T A T A.

a Hieronymus Fabri in sacris Monumentis Ravenna part. 1 pag. 19 numerat quatuordecim miracula, cum ego hic tantum duodecim inveniam.

b Hinc patet, hæc miracula magnam fidem mereri, & esse ex illis, quæ juridicè discussa sunt; ut § 1 Commentarii prævii num. 4 monui.

A D

DIES DECIMA NONA AUGUSTI.

SANCTI QUI XIV KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

<p>Sanctus Julius senator M. Romæ.</p> <p>S. Magnus episc. & mart. in Ital.</p> <p>S. Magnus mart. in Cappadocia.</p> <p>S. Andreas Tribunus, ac focii martyres in Cilicia.</p> <p>S. Timotheus }
S. Thecla } MM. Palæstinæ.
S. Agapius }</p> <p>B S. Crescentia virgo Parisiis.</p> <p>S. Filion }
S. Rufinus }
S. Leontius }
S. Theodolus }
S. Cyrillus } MM. Amasææ
S. Zelatus } in Ponto.
S. Timotheus }
S. Gadda }
S. Romolus }
S. Sylvius }</p> <p>S. Rufinus conf. apud Mantuam in Italia.</p> <p>S. Eutygianus miles } Marty-
S. Strategius } res.</p> <p>C S. Marinus ep. conf. in diœcesi Gerundenfi in Catalonia.</p> <p>S. Satyrus ep. mart. cum focii Aretii in Tuscia Italiæ.</p> | <p>S. Badulphus conf. abbas Athanacensis in Gallia.</p> <p>S. Clintancus rex martyr in Anglia.</p> <p>S. Marianus conf. in Biturigibus Galliæ.</p> <p>S. Donatus presb. conf. in pago Sigisterico Provinciæ in Gallia.</p> <p>S. Mocteus vel Mochteus episc. Ludmagenfis in Hibernia. E</p> <p>S. Elaphius ep. conf. Catalauni in Campania Galliæ.</p> <p>S. Mandrianus } MM. Telone in
S. Flavianus } Provincia Gall.</p> <p>S. Bertulfus abbas Bobii in Liguria Italiæ.</p> <p>S. Magnus conf. ep. Avenionensis in Gallia.</p> <p>S. Calmineus conf. Dux Aquitaniæ, Mofaci in Arvernia.</p> <p>S. Sebalduſus eremita Norimbergæ in Germania.</p> <p>S. Ludovicus ep. Tolofanus ex Ordine FF. Minorum, Brincolæ in Provincia Galliæ.</p> <p>F B. Petrus Gualdensis eremita in Marchia Anconitana Italiæ.</p> |
|--|---|

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

Sancti Macarii hegumeni monasterii Pelecetes meminit nostrum Græcum Ms. Taurinense. Vide diem 1 Aprilis. S. Cumianus episcopus Scotus seu Hibernus, Fastis sacris planè intognitus, Bobii in Liguria Italia, S. Columbani celebri monasterio, hoc die depositus dicitur in ipsius Sancti epitaphio metrico; de quo vix alia superest notitia. Nescio cur Magjores nostri alium diem elegerint, ut videre est tomo 2 Junii, ad diem; quo ibi de eo pridem breviter ab Henschenio actum est, 1x Junii. Petri Berlandi, archiepiscopi Burdegalensis electio indicatur apud Claudium Robertum in Augusti Tomo III.

Gallia Christiana. Consuli possunt, quæ de hoc presule dicta sunt in Prætermisſis ad diem xxvi Januarii, & xii Junii.

Donatus episcopus, Hilarianus mon., Alterus, Lucillus, Charissimus, Meritianus, Fortunatus, Halbo, Anastasius, Leo, Albinus, Bacilius, Andreas, & alii 2597 Aretii assignantur in nostro Ms. de Sanctis hujus mensis & variis Fastis sacris collecto. De S. Donato episcopo martyre, & de S. Hilariano etiam martyre egimus die vii Augusti. De aliis non mihi in promptu est, plura ac certa edocere lectorem. Adeat itaque diem vii Augusti. S. Samuelis presbyteri ecclesiæ Edeſſenæ, sanctitate & doctrina illustris, memoria annuntiatur

T t t t hac

- A** *hac die apud Ghinium in Sanctorum canonicorum Natalibus. Actum de illo fuit ad diem*
ix Augusti.
- Corpora sanctorum Cassiani, & Calixti martyrum, & Fortunati conf., episcoporum Tudertinorum; ac sanctorum Dignæ & Romanæ, virginum ejusdem civitatis, à Nicolao Armato, episc. Tud., anno sal. mccc, die xix Augusti translata & recondita &c. memorantur apud Joannem Baptistam Possevinum in *Vitis Sanctorum ac Beatorum Tudertinorum*, editis Perugia anno 1597, pag. 147. De S. Cassiano isto egimus die xiii hujus mensis; de S. Calixto ad diem xiv ejusdem mensis; de S. Fortunato tractat *Martyrologium Romanum die xiv Octobris*. S. Dignam cum eodem dedimus die xi Augusti, uti & Romanam die xxiii Februarii. Porro de eorum translatione, hac die facta, hac satis. Apud Possevinum plura inveniet lector de alia horum sacrarum corporum translatione; apud nos vero ad diem xxiii Febr. & xiii Augusti.
- S.** Maximi confessoris, & sancti martyris Diomedis memoria habetur in nostro *Supplemento ad Menæa excusa* Symondo Chiffetiano; eorumque solemnitas ibidem dicitur celebrari in templo venerabilis sanctæ Deiparæ, quæ cognominatur Hierusalem, & ad album fluvium. *Cangius Constantinopolis Christiana lib. 4 pag. 157* meminit Hierusalem monasterii, cujus fortasse templum supra designatur. Si verò iidem sint Sancti isti, de quibus egimus, nimirum de S. Maximo confessore aliàs martyre ad diem xiii Augusti; de Sancto autem Diomede martyre die xvi ejusdem mensis; consulti de iis possunt xiii & xvi Augusti.
- S.** Guenniaus episcopus Venetensis in Gallia irrepsit per errorem inter Sanctos, quos dedimus die xxiii hujus mensis; sed spectat ad hunc diem.
- In *Maria Solonii presbyteri*, qui sanctum Palladium apostolum sepelivit, annuntiatio ponitur apud *Demsterum*. A Ferrario signatur cum titulo sancti. Plura ac certiora de ejus gestis ac cultu cupimus edoceri.
- S.** Theodorus, martyr Quarentensis ultimus annuntiat à R. Philippo à *Vistatione in Acie bene ordinata Sanctorum ac Beatorum Ordinis Carmelitarum*. Desideramus probationes publici ac legitimi cultus.
- C** Agnus ac Magnus MM. signantur in nostris collectaneis, qua ex variis sacris Fastis eruta sunt.
- Cemianum aliquem monachum in Scotia signat hoc die Ferrarius in *Catalogo generali*; at mulrum fallor, nisi eundem Cumianum alicubi malè scriptum & malè collocatum legerit: certe de eo alibi nihil inventum est.
- Eo ipso die (xix Augusti) celebramus memoriam sanctissimæ Deiparæ, & fit universalis processio cum honoratis crucibus & sanctis iconibus in templo Deiparæ dictæ Dovenfis, inquit *Menologium Slavo-Russicum Sparwensfeldianum*.
- Jerosolymis apparitio seu reversio sanctæ Crucis sub his aut similibus terminis signatur hoc die in codicibus Hieronymianis, cujus occasione Florentinius in annotatione alia hujusmodi festa etiam apud Græcos variis diebus memorata adjungit. Verùm hac longioris disquisitionis sunt, & eo differenda, quo cetera Christi Domini & beatissima Virginis Maria festa jam toties diximus remittenda. *Equè ambigua sunt qua xiv hujus de reverfione crucis in Prætermissis notata invenies.*
- D** Treviris S. Sabinæ, & pedissequæ ejus annuntiatio est hoc die solius nostri *Florarii Sanctorum Ms.*; quam ubi invenerit, frustra quasi haeretenus. Sabinam non unam in *Actis* retulerunt *Majores nostri*; at nullam aut Treviris aut cum pedissequa: neque nos eas admittere hoc loco audemus, nisi lucis plusculum aliundè affulgeat.
- Leo abbas Cavenfis in *Fastis Benedictinis Wionis, Menardi & Bucelini* magnis elogiis exornatur, poniturque inter cœnobii abbates Sanctos ordine duodecimus. *Vellem, probassent, ipsum legitimo cultu ab Ecclesia honoratum; id enim nisi liqueat, in hoc Opere locum ipsi dare integrum nobis non est.*
- Messanæ, S. Bartholomæi abbatis, Ordinis S. Basilii, fundatoris magni monasterii sanctissimi Salvatoris, in isthmo portus. *Annuntiatio est nostri Octavii Caietani in Idea operis de Virtutibus Sicularum Sanctorum, ad hanc diem xix Augusti, ex Vita Græcè scripta, qua habetur tomo 2 dictarum Vitarum pag. 136 & sequentibus. Eundem Bartholomæum cum titulo Sancti Ferrarius suo Catalogo Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano, intexuit è laudato Caietano. Scimus quidem abbatem hunc in Vita apud Caietanum vocitari virum sanctum, sanctissimum Bartholomæum; ad hac, virtutes ac mira, qua ibidem de ipso vivente referuntur, suspicimus ac veneramus: sed quia nullum publici cultus, quo post mortem ab hominibus honoratus fuerit, vestigium vel ibi, vel alibi hactenus reperire nobis licuit; cogimur expectare ea documenta, quibus certò nobis constet, eum vulgò unquam pro tali habitum fuisse: qua si subministrantur, poterit illi locus dari in Supplemento Operis nostri.*
- Appiani confessoris, annuntiatio ultima in *Mauroluci textu*, videtur abundare, nisi fortasse Appianus iste confundendus sit cum Apiano monacho in Italia, qui in *Actis* nostris relatus est iv Martij: certè neque hoc die, neque alio, in sacris Fastis repertus est.
- Guetricus seu Guaricus, abbas Igniacensis, à *Chrysofomo Henriquez* impensè laudatus, & ex eo à *Raiffio* acceptus, à *Chalemoto* neglectus est, neque à *Wione* aliter, quam ab *eruditione commendatus*, ut facile conjicias, necdum inter Sanctos Ordinis propriè dictos computari.
- F** Glorioso excessu è cœtu mortalium ad beatorum immortalem felicitatem properavit beatæ memoriæ Burchardus episcopus Viennensis, vir episcopalibus dotibus ad cumulum ornatus, miraculisque tam ante quam post obitum admodum insignis. Hoc elogio Burchardum exornat *Saussayus* in additionibus ad *Martyrologium suum Gallicanum* xx hujus, non visus ipsum Sanctis annumerare, ut patet, dum solum addit bonæ memoriæ titulum. *Chiffetium nostrum*, ejus perstudiosum fuisse, ex eo patet, quod plura illustria miracula describi, & ad *Majores nostros* mitti curavit: ut mirum profusus sit, Virum tot prodigiis celebrem, Sanctorum honores necdum consecutum. Certè *Castellanus* in suo *Martyrologio universali*, hac die xix non aliter ipsum annuntiat, quam cum appellatione venerabilis his paucis verbis: Viennæ in Delphinatu, venerabilis Burchardi

- A** chardi archiepiscopi,
 Joannes Burgenfis conf. Lug-
 duni in Gallia } cum titulo beati
 Gasparus confessor, Zamorra } referuntur ab
 Joanna & Margarita forores } Arturo in Mar-
 virgines, apud Longum- } tyrologio Fran-
 campum in territorio Pari- } ciscano, & dua
 senci. } ultima etiam in
 Gynaceo.
 Quibus additur in Gynaceo Benedicte abbatissa
 cum titulo sanctæ, in Hispania, & Aleydis
 vidua, cum titulo beatæ, in Lotharingia.
 Ab Heubero autem in Menologio signantur
 Antonius Heringius, Werslarii in Weteravia,
 Joannes de Beiari, Popula de Angelis in India
 occidentali,
 Conradus Möglet, & Matthias Sigler, in pro-
 vincia Tyrolensi,
 Theodorus & Hogerus de Saxonia, Andernaci
 ad Rhenum.
 Joannes Siverinus, Theodorus Rheinfeldius, &
 Otto Volmarus, Moguntia ad Mœnum.
 Bonaventura Daumius, Gracii in Stiria,
 Alphonfus Requifens, Toleti in Castella,
 Corpus magnæ Dei famulæ Baptistæ incorruptum,
 Placentia in Italia,
- B** Comitissa Angelina de Civitatella, tertii Ordinis
 S. Francisci, Civitatella in Apulia.
 Alexium Strozza Ordinis FF. Prædicatorum, sa-
 cra theologia doctorem clarissimum, anno 1383
 hoc die vitâ functum, mirifice laudatum in-
 venit Papebrochius per F. Joannem Carolum
 Florentinum apud Ambrosium Tægium De
 insigniis Ord. Prædicat. tomo 1 f. 358. Nihil
 prætermisit, quod de egregius ejus dotibus ac vir-
 tutibus prædicatum reperit. Quod autem hic
 nobis primum & præcipuum est, neglectum in-
 venit, nempe de Alexii publica veneratione.
 Innuit quidem paucis, inventum corpus incor-
 ruptum & translatum anno 1662; verum non
 inde secutum fuisse cultum verè religiosum,
 suspicari nos merito cogit Marchesius, qui in
 suo grandi Diario sacro Dominicano anni 1676
 de Alexio nec verbo quidem meminit, neque
 alibi quidquam eò spectans reperire hæcenus li-
 cuit, quod utinam alicunde ab aliquo sugge-
 reretur!
- Jordanus, à patria dictus Pisanus, Ord. FF.
 Prædicatorum, insigni elogio ornatus est à Mar-
 chefo in Diario suo Dominicano, graviter con-
 quærente, de Majorum suorum negligentia in
 prosequendo tanti Viri cultu, hoc tempore pe-
 nitus exoleto.
- C** Balduinus confessor ita hoc die signatur in Addi-
 tionibus Cartusie Bruxellensis ad Grevenum;
 at quem, aut qualem indicare velint, nec-
 dum intelligo.
- B. Angelus de Aqua pagana, conversus Camal-
 dulensis notatur a Jacobillo in tomo 3 de Vitis
 Sanctorum ac Beatorum Umbria pag. 359,
 & laudatur à sancta morte; quæ acciderit die
 XIX Augusti. Plura ei præconia tribuit Buce-
 linus in suo Menologio ad hanc diem, addens
 magno eum concursu vicinorum coli, & ci-
 tans Sylvani Razzi Hist. Camald. Verum an-
 tequam inter alios hujus diei calites illi locum
 demus, aliunde edoceri cupimus ac certiores
 fieri, an & qualis sit concursus ille; & an sit
 talis, ut ex eo formari possit sufficiens argu-
 mentum pro legitima, publica ac religiosa ve-
 neratione, quam requirimus in aliis, quos
 tamquam Sanctos vel Beatos Operi nostro inte-
 ximus; præsertim quia inter Vitas, quas sub
 Augusti Tomus III.
- titulo Sanctorum ac Beatorum Ordinis Camal-
 dulensis vulgavit Razzius, nullam hujus An-
 geli invenio.
- Prophetæ Samuelis meminit hac die Calendarium
 nostrum Syriacum seu Chaldaicum. De eo age-
 mus proximè sequenti die cum Martyrologio
 Romano xx Augusti.
- Ofwinus rex inscribitur nostris collectaneis Mss.,
 quæ de Sanctis apud nos asservantur, & ex va-
 riis sacris Fastis excerptæ sunt. De eo tracta-
 bitur die proximè sequenti xx Augusti.
- S. Donortius episcopus Aberdonehsis notatur hac
 die in nostro catalogo Ms. Sanctorum Hibernia.
 Vide de eo inter Prætermittos die proximo xx
 Augusti.
- SS. Gregorius, Theodorus & Leo signantur hac
 die in egrapho nostro, quod desumptum nota-
 tur ex Petri Calo parte secunda. Alibi de iis
 agitur die, ad quem nos quoque illos differi-
 mus xxiv Augusti.
- Cantuaria in Anglia beati Breginni (at. Bregwi-
 ni) ep. & conf. memoria consignatur in nostro
 Florario Ms. Alibi eum lego die xxiv, &
 xxvi hujus mensis. Nos autem de eo agemus
 xxvi Augusti
- E** Firmini, episcopi Ambianensis, confessoris or-
 dinationem notatam lego hac die: sed presu-
 lem hunc sanctum spectare aliò, indicavimus
 heri in Prætermittis, videlicet ad diem 1 Sept.
- S. Nonnosus abbas seu præpositus monasterii in
 monte Soracte annuntiatum à Castellano, & in
 chartis nostris, ut qui Bambergæ ob notabiles
 reliquias XIX Augusti solemniter colatur. Ve-
 rum cum in Martyrologiis discretè notetur 2
 Septembris, quo etiam in Romano, quod se-
 quimur, signatus est, differendum censuimus
 ad eum diem 11 Septembris.
- S. Richardis virginis annuntiatio est solius Gre-
 veni hoc die: at nisi de S. Richarda augusta a-
 gatur, non video pro quo supponat, hac vero
 remittitur ad xviii Septembris.
- S. Henanum, seu Enanum, eremitam invenio a-
 pud Colganum in Actis Sanctorum Hibernia
 ad diem xxviii Februarii, pag. 423, in nota
 27: cujus festum secundum Augustum & Ma-
 rianum celebrari ibidem dicitur die XIX Augu-
 sti in ecclesia Dromrathensi, quæ ex monaste-
 rio olim celebri, ut hic indicatur, & paro-
 chialis diocesis Medensis, sita in occidentali
 regione Mediæ. Sed idem S. Augustinus, uti
 & Martyrologium Tamlahtense, dicit ejus na-
 talem servari xviii Sep. Hac ibi. Si interea
 temporis plura de eo documenta ad nostram
 nostram perveniant, poterunt esse usui ad di-
 ctum diem xviii Septembris.
- F** De S. Mariano eremita, ut à S. Gregorio Turo-
 nensi laudatus est, agitur hoc die suo loco ex
 Usuardo, & Martyrologio Romano. Synony-
 mum ex vetustissimo Breviario Bituricensi lau-
 dat Labbeus in Bibliotheca Mss. tomo 2 pag.
 432, eumque discretè asserit coli ibidem XIX
 Septembris. Idem, an diversus sit ab hodierno,
 necdum definire audemus, priusquam
 ab ipsis Bituricensibus de duorum, an unius
 solius cultu plenius edoceamur; atque adeo
 rem examinandam remittimus ad dictam diem
 XIX Septembris.
- Ermelinæ virginis est annuntiatio Greveni, quæ,
 ni fallor, indicatam voluit Hermelindem seu
 Ermelindem Meldariensem, de qua agit Mo-
 lannus in Natalibus Sanctorum Belgii; non hoc
 die, sed xxix Octobris.

A Panormi in Sicilia translatio sanctæ Nymphæ virginis & martyris. *Annuntiatio est Ferrarii in Catalogo generali Sanctorum, qui in Romano Martyrologio non sunt. De ea agi poterit ad diem x Novembris.*
Secundum martyrium sancti Thomæ Cantuarien-

D sis, quando ejus sacra ossa publico & iniquo edicto, sub Henrico apostata Anglorum rege, hujus nominis octavo, combusta fuerunt. *Annuntiatio est Chrysostomi Henriquez in Menologio Cisterciens. Spectat hic Sanctus ad diem xxix Decembris.*

DE S. JULIO SENATORE MARTYRE.

R O M Æ.

J. B. S.

Sylloge de cultu, Actis & reliquiis.

AN. CXCII.
Sancti elogia

B

E sancto hoc Julio Romano senatore vetustissima ea memoria in Fastis est, quam Adoni suggestit Romanum parvum, ita brevissime cum hoc die annuntians: Romæ, Julii senatoris & martyris. *Ado, ut jam in Usuardo nostro monuimus, plura ex Actis deduxit, qua ferme eadem habet Beda Plantinianus. En Adonis ipsius elogium: Romæ, natale beati Julii senatoris & martyris sub Commodio imperatore, iudice Vitellio. Hunc docuerunt beati martyres Eusebius, Vincentius, Peregrinus, & Pontianus; per quorum manus etiam facultates suas pauperibus distribuens, à B. Rufino presbytero Baptismi gratiam percepit. Quod audiens Commodus, iratus iussit eum teneri, & cuidam Vitellio magistro peditum tradi, ut omnes facultates ejus requireret, & ad sacrificandum impelleret. Qui conjecit eum in carcerem, & post triduum catenis vinctum fecit sibi presentari: & auditum iussit tam diu fustibus cædi, donec emitteret spiritum. Cujus corpus collegerunt noctu beatus Eusebius, Pontianus, Peregrinus atque Innocentius, & sepelierunt in cœmeterio Calepodii sub die xiv Kal. Sept.*

ex quorum Actis sunt accepta:

C

2. Multo brevior est Usuardi annuntiatio hujusmodi. Romæ, sancti Julii senatoris & martyris, qui, jubente Commodio imperatore, tandem fustibus est cæsus, donec emitteret spiritum; ut satis pateat, non inde, sed ex Adone aut potius ex ipsis Actis desumptum Romani hodierni textum Romæ, sancti Julii senatoris & martyris, qui Vitellio iudici traditus, & ab eo in carcerem trusus, jubente Commodio imperatore tandem fustibus cæsus est, donec emitteret spiritum: cujus corpus in cœmeterio Calepodii viâ Aureliâ sepultum fuit. Videri potest Baronii ipsius annotatio de dignitate senatoria; nempe impossibile esse, ut senator cum in Christum credidisset, in senatu ulterius permaneret, ob sacrificia toties quoties diis offerenda. Sed hæc aliis potius spectant, quam ad sanctum nostrum Julium.

que inde sejunxit.

3. Jam data elogia omnia ex eodem fonte procedunt, ex Actis nimirum, que apud alios cum S. Eusebii & sociorum gestis commixta, à Vincenzio Bellouacensi tantillum distincta sunt, non libro 11 cap. 119, ut vult Baronius, sed libro 10 cap. 120: ubi quamvis nonnihil contracta, tamen nec ita satis sincera censentur, ut contendit Tillemontius tomo 3 pag. 59, mox conveniendus. Eundem Sanctum Hispanis suis annoveravit Tamayus elogio ex Ferrario accepto, cui labori super sedere poterat; at notissima est ejus audacia in Sanctis omnibus Hispania vindicandis, quorum reliquiis in eas partes translatis supposuit.

Sic igitur hoc die annuntiat: Placentiæ in Ver-toniâ Hispaniæ, depositio S. Julii senatoris Romani, qui sub Vitellio præfecto, imperante Commodio, per fustium iterata supplicia martyrio coronatus occubuit. Cujus sacra ipsa Româ, Urbano VIII Pont. Max. concedente, translata, ibidem in sacrario custodiuntur. Hæc retulisse satis sit ex hujus martyrologii fide. Ad Acta redimus qua hic ex Bellouacensi prius producenda sunt:

E

4. Itaque quidam senator Julius audiens monita hujusmodi salutaria, introduxit eos (nempe Eusebium & supra nominatos) in domum suam, & audiens sollicitè prædicationem, credidit, & facultates suas varias per manus eorum distribuit. Accersito igitur quodam presbytero Rufino, Baptistinum cum omni domo sua suscepit: cepitque ipse publicè confiteri Christum, & pro eo mortem concupiscenti animo desiderare. Quod cum audisset Cæsar, amaritudinis felle exagitatus, iussit eum ad se reduci, & eum sic cepit affari: Juli, qualiter amens effectus es, ut deserens Jovem & Herculem, sequaris nescio quam amentiam vanam? Cui viriliter respondit Julius dicens: Tu simul peribis cum diis tuis, & quos vano errore deos esse temerario ore mentiris. Confusus itaque Cæsar & his & aliis verbis, accersivit quemdam virum, nomine Vitellium magistrum peditum animo ferum, opere crudelem, omnibusque vitiis obsessum, præcepitque ei dicens: Exquire diligenter facultates hujus sacrilegi, & compelle eum ad sacrificandum invictissimo Herculi, qui nisi acquieverit, non protrahas ipsum diutius vivere.

Legenda

F

5. Suscipiens Vitellius vicarius, fecit eum coarctari in custodia. Post triduum iussit sibi tribunal præparari in Tellude, & S. Julium catenis astrictum exhiberi ante se. Erat autem corpore nudus, sed ex integro fide munitus; quem sic alloquitur Vitellius: Audisti quid iussit princeps? Depone jam pertinaciam & adora deos, per quos universus substitit orbis Romanus. Nam si non feceris, diversis afflictus pœnis punieris. Cui Sanctus constanter respondit: O miser & miserande, simul cum tuo principe perfido peribis. Ad hæc Vitellius dixit: O Juli, in quo confidis, cum jam damnatus sis? Julius respondit: Fiducia mea vita æterna est, spes mea Christus est, qui te cum principe tuo damnabit in æternum interitum. Hæc audiens Vitellius, iracundiæ stimulis instigatus, iussit eum fustibus cædi. Qui dum cæderetur, emittens spiritum cælestia petiit. Cujus corpus præcepit Vitellius ante amphitheatrum jactari. Quod audiens Eusebius, Vincentius, Peregrinus atque Potentianus, collegerunt corpus sanctissimi Christi Martyris & sepelierunt illud in cœmeterio Calepodii xiv Kal. Septembris.

6 Hac

A 6 *Hac ex Vincentio, in quo fateor, prater mutationem nominis Pontiani in Potentiani, nonnulla alia occurrere, que severioribus criticis displicere possint. Sed non video, quid tantopere seviet Tillemontius in illa, qua de S. Julii martyrio memoratur, quasi senatoribus Christianis varia supplicia inferri non potuerint aque ac ceteris, praesertim sub infano imperatore Commodus. Verum equidem esse admitto, non usque adeo sevitum fuisse in virum senatorem Apollonium, de quo pridem à Majoribus actum est ad XVIII Aprilis; est hic praefectus describitur, Commodi insaniam dignissimus, nempe animo ferus, opere crudelis; omnibusque vitiis obsessus, ut facile concedi possit, immanem illum Vitellium in exorsum sibi senatorem S. Julium sustibus sevisse.*

7 Certè Tillemontius meminisse poterat, ignominiosa tormenta nobilibus Christianis interdum illata fuisse. Procul dubio legerat aliquando ea, que Eusebius Caesariensis apud Valesium lib. 8 Historia ecclesiastica cap. 6 de persecutione Diocletiani expressit his verbis: Gloriosos atque illustres Dei martyres ea tempestat tultit, Dorotheum scilicet & reliquos cubicularios pueros; qui tamen summi honoris praerogativa ab imperatoribus ornati essent, nec minus ab iisdem diligenter tur quam filii, probra tamen pro pietate tolerata, & ærumnas ac diversa mortis genera adversus ipsos excogitata, majoris revera pretii esse duxerunt, quam gloriam ac delicias hujus seculi. Horum igitur unius dumtaxat hic exitum referam, ut ex illo lectores conijcere possint, quid reliquis contigerit.

8 Productus est in medium quidam illorum in urbe superius memorata coram iis, quos dixi, imperatoribus; jussusque diis sacrificare, cum id pertinaciter recusaret, nudato corpore sublimis tolli praecipitur, & verberibus concidi, quoad tandem vel invitus jussis obtemperaret. Sed cum ille hujusmodi tormentis excarnificatus, in eadem sententia firmus permaneret, ipsis jam ossibus denudatis, commixtum sale acetum tabescentibus corporis membris infuderunt. Quos dolores cum ille etiam toleraret, craticula deinceps & ignis in medium affertur. Et reliquias corporis ipsius, instar carniū, quæ ad cibum parantur, igne affatae sunt; idque non simul ac semel, sed paulatim, ne scilicet celeri exitu defungeretur. Nec carni- fices, qui eum rogo imposuerant, dimittere illum sinebantur, nisi prius jussis post tot cruciatus

9 Hujusmodi fuit martyrium unius ex imperatoris cubiculariis, digni profecto suo nomine; Petrus enim ille vocabatur. Reliquorum vero martyria nihilo inferiora, tamen brevitatis studio hic omittemus. Id tantum retulisse sufficiet, quod Dorotheus & Gorgonius unà cum aliis pluribus, qui in palatio ministrabant, post hujusmodi certamina elisis laqueo faucibus, divinæ victoriæ præmium adepti sunt. An Tillemontius etiam istud Eusebii testimonium rejiciet, quia ex illa narratione constat, nobiles aulicos ignominiosis suppliciis affectos fuisse? His adde, quod interdum sevi praesides vel imperatores nullam dignitatis rationem haberent, ut patet ex testimonio Julii Capitolini, qui apud Ruinartium in Praefatione ad Acta martyrum sincera pag. XLIX asserit, sub imperatore Maximino fuisse alios in crucem sublato, alios animalibus nuper occisis inclufos, alios feris objectos, alios sustibus occisos sine delectu dignitatis. Hac pluribus exemplis confirmari possent, si scrupulus Tillemontii tantum opera mereretur. Jam de reliquiis hujus sancti Martyris breviter aliquid dicendum superest.

10 De sacro Sancti ipsius deposito nonnulla certò dubia occurrunt. Id imprimis quod de corpore in Hispaniam translato jam Tamazum asserentem, vel potius divinam audivimus. Nam etsi ulro admitamus, sacras reliquias alicujus S. Julii veri aut nominati in eas partes abspertatas, inde omnino non sequitur, hodiernum S. Julium intelligendum esse. Hand dubiè & locis aliis synonymi Sancti reperientur, quos modò quærere nil opus est. Videor meminisse, dum Romæ studiis theologicis vacarem, sub Innocentio XII reperit corpus alicujus S. Julii cum inscriptione, ex qua judicabatur, ipsum esse S. Julii senatoris: illud vero depositum fuisse in sacrario templi PP. Franciscanorum vulgo Ara cæli, ubi adhuc honorari suppono, quidquid in suo Hemerologio scripserit Piazza, creditum Romæ anno 1690, corpus quiescere ad S. Pancratii, reliquias verò, opinor aliquas, asservari in SS. Nerei & Achillei. Plura propediem suggeret eruditissimus Maran- gonus Canonicus Anagninus Proton. Apostolicus &c. in eo, quod parat, opere de sacris Romanis reliquiis, ubi forte exponetur, cujus S. Julii fuerint ea, que inventa sunt xxx Aprilis anni 1697.

acquievisset. Verum ille in eadem semper sententia perseverans, victor ipsis in tormentis animam exhalavit.

refellitur, J. B. S. refellitur, E

de reliquiis Sancti breviter asseritur.

DE S. MAGNO EPISC. ET MART.

IN ITALIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Proponuntur intricatæ difficultates circa distinctionem variorum Sanctorum, qui hac die sub eodem nomine coluntur.

SUB DECIO. Proponuntur intricatæ difficultates,

Illustraturus Acta quorundam Sanctorum, qui nomine Magni appellantur, & hac eadem die coluntur, labyrinthum ingreditur adeo inextricabilem, ut ex eo felicem exitum sperare non auserim. Attamen, ut munere meo fungar,

erudito lectori proponam plerasque difficultates, quas ipse dissolvere non possum, ut hic liberum de iis iudicium ferat, & hujus rei peritor forsitan ex illo labyrintho facilius egrediatur. Primò quidem in variis Martyrologiis tanta occurrit discrepantia, ut certò statuere non possis, utrum unus idemque Sanctus, an autem diversi marty-

AUCTORE res annuntientur, quemadmodum ex ipsis Martyrologiorum verbis aliisque monumentis ecclesiasticis mox patebit.

2 Vetera nonnulla Martyrologia, quae Edmündus Martene tomo 3 Thesauri Anecdotorum col. 1551 & sequentibus edidit, die XIV Calendarum Septembris annam Magni martyris memoriam sine ullis aliis circumstantiis simpliciter celebrant, nisi quod ibidem col. 1600 antiquum Calendarium Corbeienfe multos ei socios addat in hunc modum: Sancti Magni cum sociis suis duorum millia D & XCVII.

Alia Martyrologiorum exemplaria adjungunt bis mille quingentos nonaginta tres, vel bis mille sexcentos septemdecim sodales cuiusdam S. Magni & S. Andreae tribuno militum, qui in Oriente martyrium subierunt, ut ex infra dicendis apparebit.

3 Porro Codices Sacramentorum nonaginta annis vetustiores, quos Thomasius anno 1680 Roma vulgavit, de solo S. Magni meminerunt, & pag. 169 festivitatem ejus die XIV Calendarum Septembris ita recolunt: Adesto, Domine, supplicationibus nostris, & intercedente beato martyre tuo Magno, ab hostium nos defende propitiatus incursum. Per &c. SECRETA. Grata tibi sint munera nostra, Domine; quae & tuis sint instituta praeceptis, & beati Magni festivitas gloriosa commendat. Per &c. POST-COMMUNIO. Tua sancta fumentes, quaesumus Domine, ut beati Magni nos foveant continuata praesidia. Per &c.

4 Haecenus hac omnia veneranda antiquitatis monumenta de solo S. Magni agunt. Sed difficile dictu est, quis aut qualis ille fuerit: nam auctor veteris Martyrologii Romani, quod à Rosweydo nostro editum est, & Usuardus rem satis implicatam magis intricant, dum hic Adonem secutus eodem die Martyrem illum annuntiat his verbis: Natalis sancti Magni seu sancti Andreae martyris cum sociis suis duobus millibus quingentis nonaginta & septem. Hic loquendi modus innuit, S. Magnum binominem fuisse ac eundem esse cum S. Andrea tribuno militum, qui post relatum de Persis victoriam cum magno sodalium numero propter fidei Christianae professionem in Cilicia interfectus est, ut hac die in Actis ejus narrabitur. Unde Menardus in Notis ad Librum Sacramentorum S. Gregorii Papa pag. 175, & Florentinius in Observationibus ad Martyrologium Hieronymianum pag. 762 existimant, S. Magnum etiam nomine Andreae appellatum fuisse, vel S. Andreae more apud Graecos usitato cognomen μεγαλομαρτυρος id est, magni martyris habuisse.

5 Haec Menardi ac Florentinii sententia confirmari potest ex Calendario libri Sacramentorum Ratoldi abbatis, in quo solus S. Magnus cum bis mille quingentis nonaginta septem sodalibus ita annuntiat: Sancti Magni cum sociis suis duorum mille D & XCVII. Adde, quod in manuscripto infra citando martyrium S. Magni cum S. Andreae & sociis in Cilicia collocetur. Sed additiones ad Martyrologium Bedae, quod ante totum secundum Martii edidimus, pag. xxix aliam martyrii palaestram assignant, & S. Magnum ab Andrea videntur distinguere per particulam copulativam hoc modo: In Alexandria natale S. Magni & S. Andreae martyrum. Deinde ibi sequitur annuntiatio, quae verosimiliter ab amannensi corrupta est, in hunc modum: Eodem die natale S. Mariani (aliunde constat, hunc fuisse confessorum & in Gallia obiisse). cum duobus millibus quingentis nonaginta septem. Arbitror, illum sociorum numerum vitiosè transpositum esse, & ad

priorem annuntiationem pertinere. Haec opinio mea roboratur ex manuscripto, quod Holstenius in Animadversis ad Martyrologium Romanum pag. 98 citat, & in quo S. Magnus & S. Andreas cum sociis etiam copulativè alio loco sic memorantur: In Cilicia natalis Magni & S. Andreae, & sociorum militum duum millium DCXVII. Suspicor, in hunc numerum etiam sphalma amannensis irrepsisse, ac in fine DCXVII vitiosè pro DCXVII scriptum esse, quemadmodum facillè solae unius litterae transpositione fieri potuit.

6 Ceterum laudata additiones ad Martyrologium Bedae videntur ibidem supradictum S. Magnum Alexandrinum distinguere ab alio ejusdem nominis martyre, quem eodem die alibi assignant his verbis: Romae natale sancti Magni martyris. Verum Florentinius hac die in observationibus allegat vetustissimum Martyrologium Hieronymiani exemplar, in quo sic legitur: In Fabriteria Magni &c. Etiam Ms. codex reginae Sueciae, qui ab Holstenio ibidem in Animadversis ad Martyrologium Romanum citatur, eundem venerationis aut martyrii locum exprimit, & S. Magnum die XIX Augusti Fabriteriae collocat. Est autem Fabriteria vel Fabrateria, teste Baudrando, colonia & oppidum Volcorum in Latio Straboni & Antonino, nunc Falvaterra, castrum Campaniae Romanae in ditione Ecclesiae prope Litim fluvium in ipso confinio regni Neapolitani, octo miliaribus distans ab Aquino in occasum.

7 At ex his annuntiationibus nondum scio, utrum S. Magnus Fabriteria martyrium subierit, an ibi dumtaxat ob translatae sacras reliquias singulari cultu honoratus fuerit. Florentinius putat, Fabriteriam fuisse palaestram martyrii, dum in observationibus suis ad Martyrologium Hieronymianum pag. 762 sic scribit: Auclarum autem esse, quod in libris nostris deficit, & in Martyrologio Corbeienti signatur ad calcem, memoria nempe seu NATALIS S. MAGNI MARTYRIS, vix crederem, cum in vetustissimo, ut diximus, non modò adnotetur, sed locus passionis exprimitur IN FABRITERIA; quam vocem non ita facillè librarii vitio irrepsisse putarem. FABRATERIA tamen potius esse scribendum existimarem, quod hoc nomine Paterculo indigitetur Italiae colonia, & ad fluvium Tretum (foris hic amnis miscetur cum fluvio, qui supra Liris vocatur) viâ Latinâ memoratur apud Strabonem; in Antonini verò Itinerario inter Aquinum & Fregellas reponitur, uti revera nunc pagus est eodem loco in Latio. Ex his Florentinii verbis haud difficulter colligo, ipsum credidisse, quod Fabrateria fuerit locus passionis, in quo S. Magnus palmam martyrii obtinuit. Sed utinam eruditus ille vir id antiquis testimoniis evidenter ostendisset!

8 Hanc rem aliunde satis obscuram non magis dilucidat illustrissimus D. Franciscus Maria de Aste, archiepiscopus Hydruntinus, dum in notis suis ad Martyrologium Romanum hac die quaestionem topographicam instituit hoc modo: Martyrologium vetustissimum sancti Willibrordi apud Florentinum, & Ms. Reginae Sueciae penes Holstenium: IN FABRITERIA MAGNI. Verum apud topographos FABRITERIA non reperitur: unde in praelibatis codicibus luxatè: IN FABRITERIA. Nilominus vitium tantummodo in librario scribente FABRITERIAE pro FABRATERIAE; non autem in loco, quo nomine Paterculo indigitatur Italiae colonia ad fluvium Tretum; viâ Latinâ apud Strabonem memoratur; & in Antonini Itinerario inter Aquinum & Fregellas; nunc pagus in Latio.

A 9. Si quis verò subderet, ex Fabrateria trans-
ferri Anagninam potuisse, ad stipulantibus Actis apud
Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiae hac
die, quæ ferunt Anagninæ in Latio sanctum Ma-
gnum episcopum & martyrem; hoc erit divina-
re: apographa enim laudata non Anagninæ, sed
Fabrateriae seu Fabrateriae signant; aliunde cum
& hic pagus & Anagnia in Latio sistant; facile ea
Acta ex uno ad alium locum percurrissent. Ceterum
ne Anagnini irascantur ob suum raptum martyrem
& episcopum Magnum; & aliunde non exstant
Fabraterii, qui possint de hoc dolere; cumque hæc
tantum exhibuerimus pro hujus mutationis scitu,
idcirco ipsi Anagnini Martyrologii Romani lectio-
nem retineant sapientiorum iudicio, ita proferendo:
ANAGNIÆ SANCTI MAGNI FABRATERIENSIS EPISCOPI ET MARTYRIS, QUI &c.

B 10. Nescio, quid epitheton Fabrateriensis sibi
velit in hac annuntiatione, quam illustrissimus
presul Anagninus recitandam proponit. An Sanctus
ille forsitan à patria Fabrateriensis appellabitur?
Sed Acta quedam & nonnulli auctores tradunt,
illum Trani in Apulia natum esse. Quapropter hoc
sancto cive suo etiamnum gloriatur urbs Tranensis,
quæ vel hodie natale domicilium ejus ex seniorum
traditione ostendit; ut infra laudandus D. Thomas
Angelus Bay in præfatione ad Acta hujus S. Magni
scribit. Quidquid sit de hac natalis domicilii
ostensione seu potius populari traditione, quæ post
tot elapsa secula propter magnam rerum vicissitudinem
aliasque circumstantias nobis non adeo certa est,
saltem omnia Acta consentiunt, illum Sanctum ex
Apulia oriundum esse. Nec etiam Fabrateriensis
dici potest à sede episcopali, cum nullus umquam
episcopatus Fabrateriensis in Italia fuisse videatur.
An forte Fabrateriensis appellari poterit, quia
Fabrateria martyrio coronatus est? At martyres
communiter non ita cognominantur ab urbibus,
in quibus lauream martyrii consequuntur: nam
tunc palæstra martyrii aliter exprimi solet, nimirum
in Fabrateria vel Fabrateria, ut superius ex antiquis
Martyrologiis retulimus. Dum autem S. Magnus
annuntiat Anagninæ, locum præcipuum venerationis
aut reliquiarum designari arbitror, ut infra denuo
dicetur. Itaque non satis clarè capio, cur illustrissimus
archiepiscopus Hydruntinus S. Magnum cognomine
Fabrateriensis appellari voluerit.

C 11. Neque magis invelligo, quid sibi velit Martyrologium
Aquisgranense, quod apud Florentinum de variis
ejusdem diei Sanctis confusè ita meminit: Natalis
sancti Magni seu Andreæ cum duobus . . . militibus
* DC & VII. In Amasæ natalis Sillionis, Rufini,
Leontii, Magni, Arionis. Vides, hic duplicem S.
Magnum, aut certe eundem Martyrem bis eodem die
memorari. Sed merito dubitari posset, an hæc
diversa ejusdem vel duplicis Sancti commemoratio
ex luxatis aut confusis Hieronymiani Martyrologii
laterculis non oriatur. Quare Florentinus pag. 761
post has annuntiationes ex collatione diversorum
codicum sic concludit: Ex tot igitur codicibus jam
apertum videtur, Leontium ac socios non Fabre-
tariæ cum Magno, sed Amasæ in Ponto cum
Filione & Rufino reponendos esse.

C 12. Sed inter tam multas variasque annuntia-
tiones, quas hæcenus retuli, nulla huic Sancto
titulum episcopi tribuit. Attamen hodiernum
Martyrologium Romanum die XIX Augusti annuat
S. Magni memoriam annuntiat his verbis: Ana-
gninæ sancti Magni episcopi & martyris, qui in

persecutione Decii necatus est. Opinor, hunc
Sanctum dumtaxat Anagninam collocari à Marty-
rologio Romano; quia notabiles ipsius reliquie
ad illam urbem translate sunt, ut postea dicetur.
Baronius tamen indicat, illum in civitate Ana-
gnina passum esse, quando in Annalibus ecclesia-
sticis ad annum 254 num. 29 eundem Marty-
rem cum aliis ita recenset: Leguntur sub Decio
pariter passi Formis Albina; Anagninæ Magnus
episcopus & secundina virgo. Quinimo videtur
eminentissimus vir hunc S. Magnum inter episco-
pos Anagninos numerare, cum in Indice Sancto-
rum ad Martyrologium Romanum Magnus epi-
scopus Anagninus, martyr sub Decio, XIX Au-
gusti ab ipso assignetur. Certè Ferrarius hac die
eundem Martyrem disertè episcopum Anagninum
appellat in Catalogo Sanctorum Italiae, ubi etiam
breviter præcipua ejus Acta enarrat.

E 13. Ferdinandus Ughellus in novissima editio-
ne Veneta Italiae sacrae tomo 1 col. 306 hanc utri-
usque scriptoris opinionem rejicit, ubi de urbe
& martyribus Anagninis hæc habet: Longe illu-
strior hæc civitas evalit post acceptum jam inde ab
Apostolorum temporibus lumen Evangelii ob il-
lustrissimos clarissimosque martyres, qui in ea,
ut semel recepta fides Christiana confirmaretur,
per sævissima tormenta nunquam desistunt tulle-
re palmam martyrii; in quibus enituitur Secun-
dina virgo & martyr, Aurelia, Neomistiaque *;
aliique quamplures, quorum apud Martyrologi-
um Romanum exstant invictæ coronæ. In cathedra
ecclesie Deipatæ Virginis Annuntiatæ consecra-
ta sanctus Magnus episcopus Tranensis quiescit,
quem Ferrarius Baroniusque voluit Anagninum
fuisse episcopum; quos planè errare suo loco
postea demonstrabimus. Deinde tomo 7 ejusdem
editionis agens de præsulibus Tranensibus; &
gesta S. Magni referens, col. 889 ex variis Mss.
codicibus ostendit; illum episcopum Tranensibus ac-
censendum esse. Etiam diversa Actorum apogra-
pha, quæ postmodum enumerabimus, S. Magnum
eodem episcopi Tranensis titulo exornant; sed in-
gnoramus, quantam hæc omnia vetustatem vel
auctoritatem habeant, ut de tam remotis Decii
temporibus certam fidem merentur. Cum igitur
hic ubique intricati nodi sese offerant, ut erudi-
tus lector videt, experiamur, utrum eos feliciter
dissolverint illi auctores, qui de variis hujus
nominis Sanctis operose scripserunt.

F 14. Hugo Menardus Benedictinus in notis &
observationibus ad Libram Sacramentorum pag.
175 de Sanctis hodiernis, qui nomine Magni ap-
pellantur, notat sequentia: Porro in codicibus
Remensi & Ratoldi sequitur: XIV KAL. SEPTEMB.
NATALE S. MAGNI. Eodem die in Martyrolo-
gio Romano: ANAGNIÆ S. MAGNI EPISCOPI ET
MARTYRIS, QUI IN PERSECUTIONE DECII NE-
CATUS EST. Fuit & alius Magnus tantum martyr,
non episcopus, de quo eodem die agit Petrus in
Catalogo lib. 7 cap. 76; & Martyrologium Ms.
sancti Hieronymi: ET NATALE S. MAGNI MAR-
TYRIS. Hic & Andreas appellatur, cumque mul-
tis aliis passus est, ut videre est in Martyrologio
Ufuardi: NATALE S. MAGNI SEU S. ANDRÆ
MARTYRIS CUM SOCIIS SUI DUOBUS MILLIBUS
QUINGENTIS NONAGINTA SEPTEM. Et in Mar-
tyrologio Ms. bibliothecæ Corbeiensis: NATA-
LE S. MAGNI SEU ANDRÆ MARTYRUM (lege
MARTYRIS) CUM SOCIIS SUI DUOBUS MILLIBUS
QUINGENTIS NONAGINTA SEPTEM. In Calenda-
rio libri Sacramentorum Ratoldi abbatis mentio
fit etiam ejusdem S. Magni martyris, sed Andreæ
nomine

qui eundem
vult cogno-
minari Fa-
braterien-
sem

cujus cog-
nominis ra-
tio æquè ob-
scura est,

quàm du-
plex Mar-
tyrologii A-
quisgra-
nensis an-
nuntiatio.
* Forè mil-
libus

Quidam
hunc perpe-
ram vocant
episcopum
Anagni-
num,

quos Ughella
refellit;

E

* al. Neo-
mistia

F

Et alii eum
confundunt
cum Magno
vel An-
drea,

AUCTORE
G. C.

nomine suppresso; SANCTI MAGNI CUM SOCIIS
SUIS DUORUM MILLE D ET XCVII. Qui quamvis
hic martyr non appelletur, id tamen inter nosci
potest ex circumstantiis. In parvulo Martyrologio
codici Remensi assuto mentio fit S. Magni sine
adjuncto in hunc modum: ET NATALE S. MA-
GNI. De hoc autem ultimo puto nostra Sacramen-
taria esse capienda, cum in eorum Collectis MAR-
TYR dumtaxat appelletur, EPISCOPUS neququam.
Collectæ utriusque codicis similes sunt & com-
munes. Ex his quidem sequitur, S. Magnum mar-
tyrem verosimiliter ab episcopo ejusdem nominis
distingendum esse. Sed propterea necdum admit-
to, S. Magnum martyrem esse eundem cum An-
drea, quandoquidem Acta eorum multum inter
se differunt, & unus sub Aureliano imperatore,
alter autem sub Maximiano passus fuisse dicatur,
ut infra ex Actis utriusque manifestum fiet.

qui fuit
dux exerci-
tus,

B

15 Interim videamus, an his obscuris annun-
tiationibus aliquid lucis afferat Florentinus, qui
in notis ad Martyrologium Hieronymianum hac
die sic differit: Anagninæ pariter in Latio S. Ma-
gnum illius urbis episcopum & martyrem exhibet
hac die Martyrologium Romanum, & ejus Acta
percurrit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae.
An ex Fabretaria Anagninam potuit transferri? E-
quidem non Anagninæ, sed Fabriteriæ assignat et-
iam alter ex manuscriptis reginæ Sueciæ: FA-
BRITERIÆ MAGNI. Alium etiam S. Magnum mar-
tyrem Cæsariensem Cappadocem cum paganis
duobus millibus quingentis nonaginta octo refert
ad hanc diem Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 76.
Parum distat ab hoc numero Maurolycius, qui
Magni & Andreae socios numerat MDXCII; (*Mauro-
lycius in duabus Martyrologii sui editionibus
bis mille quingentos nonaginta septem socios clarè
exprimit*) sed Magnum fuisse binomium docent
Ulfardus & Rabanus, dum natalem S. MAGNI
SEU S. ANDREÆ MARTYRIS cum sociis eodem
cum Maurolycio numero signatis, recolunt,
quemadmodum totidem verbis Ado. De S. Mag-
no martyre, qui & Andreas vocabatur,
sub nomine Andreae tantum ducis exercitus & so-
ciorum duorum millium quingentorum nonaginta
trium, sub Maximiano imperatore & Antio-
cho duce gladio percussorum, hac ipsa die me-
morat Græcorum Menologium. Fufius ejus Acta
prosequitur Metaphrastes apud Surium tomo 8,
cursumque docet fortissimum ducem cum sociis
militibus complevisse in regione Androcala in
Tauri montis angustiis die Dominico. Facile au-
tem existimarem Magni nomen itidem fuisse ad-
jectivum more Græcorum, qui infignes marty-
res MAGNOS dicunt, ut de Andrea patet in Actis
illis cap. 9.

C

Et alibi
cum pluri-
mis sociis
martyrium
subiit,

16 Equidem lubens fateor, illustres pro fide
Christiana pugiles a Græcis μεγαλομαρτυρας, id est,
magnos martyres appellari; at quomodo S. Ma-
gnus; qui Cæsarea in Cappadocia martyrium sub-
iit, & de quo Petrus Equilinus meminit, idem
esse potest cum Andrea duce exercitus, qui in
angustiis montis Tauri ab Antiocho interemptus
est? Certe atas utriusque athleta, palastra mar-
tyrii, genus mortis, & alia Actorum adjuncta
prorsus inter se diversa sunt, ut postea ex Actis
eorum liquebit. Quare non video, quomodo Flo-
rentinus & Menardus hos duos Martyres con-
fundere potuerint, nisi contendat, Acta alte-
rutrius à capite ad calcem conficta fuisse, quod
sine solida ratione non est asserendum, vel ambo
auctores illi decepti fuerint à Maurolyco, qui
Acta utriusque Martyris ad diem XIX Augusti in

Martyrologio suo sic commiscuit: In Cæsarea
Cappadociæ, Aureliano imperante, sanctorum
martyrum Magni & Andreae cum sociis suis duo-
bus millibus quingentis nonaginta septem, qui
cum vidissent ferocissimum leonem in paganos sæ-
vientem, ad pedes autem Magni prostratum ac
mansuetum, ad Christum conversi, jussu præsi-
dis Alexandri decollati sunt; Magnus autem la-
pidibus oppressus. Simili modo Galestinus ad hanc
diem in Martyrologio suo Acta illa confudit.

17 Hæc quidem ex aliqua parte spectant ad
S. Magnum Cappadocem, cui tamen in Mss. A-
ctis nostris postea edendis nulli sodales adjungun-
tur, & qui post varia tormenta, quibus eum
gentiles frustra interimere tentaverant, in ora-
tione spiritum ultro emisit. Sed mansuetus ille
leo, & Aurelianus imperator, præsertim Ale-
xander nullo modo pertinent ad S. Andreæ tri-
bunum, qui cum plurimis militibus Christianis
ab Antiocho duce exercitus in angustiis montis
Tauri occisus est, & de quo Græcum Martyro-
logium Cardinalis Sirleti ad eandem diem tradit
sequentia: Natalis sanctorum martyrum Andreae
ducis exercitus & sociorum duorum millium quin-
gentorum nonaginta trium, qui Maximiani per-
secutoris temporibus delati apud Antiochum du-
cem exercitus, quod essent Christiani, perseve-
rantes in Christi confessione ense percussi sunt.
Consule postmodum fusiora S. Andreae Acta, quæ
meus collega Pinius hac die illustrabit.

18 Omnibus itaque mature expensis, primò
S. Magnum Cappadocem ab Andrea tribuno di-
stinguendum existimamus. Præsertim arbitramur,
S. Magnum episcopum in Italia ab utroque hoc
martyre diversum esse. Certissime ab his omnibus
differt S. Magnus episcopus Avenionensis & con-
fessor, cujus memoria etiam hac die celebratur,
ut Castellanus in Martyrologio suo universali as-
firmat. Singulos illos Sanctos hodiernos, eodem
Magni nomine appellatos, collocabimus secundum
seriem temporis, quo passi sunt aut sternerunt.
Nunc igitur primo loca discutiamus Acta S. Ma-
gni præsulis Itali, qui sub imperatore Decio vi-
xisse dicitur, & quem diversis locis in Italia an-
nuntiari opinamur, quia in iis quieverunt vel
adhuc conservantur sacra illius reliquiæ, de qui-
bus postea agemus.

19 Nihil hic diximus de venerabili Magno
rege Norvegiæ, quamvis hac ipsa die XIX Augu-
sti in Auctariis Ulfardi nostris illustrati apud
Grevenum celebretur annua memoria Magni, re-
gis Noreganorum & martyris. Majores nostri hunc
eundem regem, ni fallor, die prima Maii in-
ter prætermittos collocarunt his verbis: Magnus,
Norvegiæ rex, ut Sanctus refertur in Martyro-
logio Richardi Witfordi, Londini anno 1506
excuso. Omittitur à Joanne Vastovio in Vite A-
quilonia, & à Missali Aquilonari ante ducentos
circiter annos excuso. Neque alibi de ejus cultu
aliquid reperimus. Ego quidem in Historia Nor-
vegica, quam Thormodus Torfæus heterodoxus
anno 1711 Hafniæ edidit, parte 3 lib. 4 cap.
16 invenio venerabilem Magnum Norvegiæ re-
gem & sancti Olavi filium, qui propter pieta-
tem singulari elogio ornatur; sed nusquam appa-
rent aliqua publici & antiqui cultus vestigia,
etsiamsi Torfæus ibidem ex veteri libro, Morkin-
kinna dicto, narret, intercessione ejus quadam
miracula fuisse patrata. Quare certiore noti-
am requirimus de immemorabili ipsius cultu,
quam si nobis quispiam subministraverit, de Ma-
gno illo agi poterit ad diem XXV Octobris, quo
Torfæus

D

E

F

à quo tamen
ipsum di-
stinguen-
dum puta-
mus,

et recense-
mus varios
ejusdem no-
minis San-
ctos,

qui hac die
in Marty-
rologiis oc-
currunt.

A Torfaus & alii scriptores eum mortuum esse perhibent. Interim paragrapho sequente discutiemus Acta vetustioris S. Magni episcopi & martyris, ac postmodum de sacris ejusdem vel alterius Sancti homonymi reliquiis opiniones conjecturasque nonnullas proponemus.

§ II. Publicus hujus Sancti cultus, varia Acta, eorumque compendium, & nonnulla circa illud difficultates.

Probatur publicus hujus Sancti cultus ex Officio proprio,

Habemus solenne Officium, ab Olivetana Congregatione in ecclesia propria S. Magni quotannis celebratum, quod D. Cyprianus Salernitanus, ejusdem Congregationis monachus, jussu amplissimi D. Lactantii Neapolitani abbatis ex antiquis monumentis concinnavit. In primis Vesperis hujus Officii proprii canitur sequens hymnus:

B Pangat mater Ecclesia
Summi Regis praeconia,
Magna Dei magnalia,
Magna Magni solemnia.
Hic primò pastor ovium
Forma factus humilium,
Conscendit votis omnium
Pastorale fastigium.
Vitâ, doctrinâ splenduit,
Insignis signis claruit,
Plus fecit, vita docuit,
Sic praefuit, qui profuit.
In corporis exilio
Ex quodam privilegio
Utens in ministerio
Angelorum consortio.
Post ab apparitoribus,
Tentus & carnificibus,
Piis profusis precibus,
Jungitur caeli civibus.
Ergo martyr egregie,
Lux & decus Ecclesiae,
Tuæ plaudentes gloriae
Redde caelesti gratiae.
C Pro tanti Patris merito
Laus fit tibi Ingenito,
Lausque Unigenito,
Laus tibi Paraclito. Amen.

Philippus Ciannariconus in Sanctuario Anagnino, quod anno 1704 Italicè edidit, pag. 187 magnam hujus hymni partem exhibet, & pagina praecedente testatur, hunc aliosque hymnos in veteribus codicibus manuscriptis inveniri, & ab immemorabili tempore in ecclesia Anagnina usitatos fuisse.

& immemorabili sacrarum reliquiarum veneratione

21 Insuper hic Sanctuarii auctor pagina sequente asserit, Anagninae sacrum S. Magni corpus in medio altari inferioris ecclesiae, quod ex albo marmore constructum est, hodieum honorificè conservari, ibique exprimi sequentem inscriptionem: Hic jacet corpus B. Magni episcopi & martyris. In parte autem versus Orientem, ubi est vetus altare, teste eodem scriptore, legitur sequens carmen hexametrum: Hic corpus Magni requiescit praefulis almi. Deinde ibidem addit, in veneratione anni 1701 venerationem erga hunc Sanctum ab episcopo Anagnino auctam fuisse, ac ibi ad majorem S. Magni cultum fieri hanc commemorationem. ANTIPHONA: Almis beate precibus Augusti Tomus III.

gnae tuere populum, qui tibi praestet munia laudis semper mirifica. Ψ : Ora pro nobis beate Magne. \Re : Ut digni efficiamur promissionibus Christi. ORATIO: Adesto, Domine, supplicationibus nostris, & intercedente B. Magno martyre tuo atque pontifice, ab hostium nos defende propitius incurfu. Per Christum Dominum nostrum. Amen. Quamvis haec collecta admodum similis sit orationi, quam superius num. 3 ex Sacramentario Thomasi transcripsimus, tamen adhuc ignoramus, utrum in illis vetustissimis codicibus fiat annua memoria hujus S. Magni episcopi & martyris, cum ibi titulus pontificis ei non addatur, & solummodo martyr appelletur, ut ibidem num. 4 breviter observavimus. Cum autem aliunde de immemorabili ac licito istius sancti Praefulis cultu satis constet, hunc operosius non probamus, & ad enumeranda diversa Actorum exemplaria progredimur.

22 In Antiphonis, Lectionibus, aliisque partibus supradicti Officii proprii narrantur praecipua S. Magni gesta, qua laudatus D. Cyprianus Olivetana Congregationis ex veteribus codicibus excerpfit, & elegantiore clarioreque stylo exposuit. Quamvis haec claritas & elegantia in divinis Officiis laudem merentur, tamen propter auctoritatem magis placet nobis obscura & barbara narratio, qua Acta illa antiquitus conscripta fuerunt. Unde pluris facimus R. D. Thomam Angelum Bay, patriâ Coratensem & Vicarium generalem archiepiscopi Tranenensis, qui anno 1626 Acta S. Magni fideliter edidit, sicut ea in veteri codice Tranenensis ecclesiae invenerat, quemadmodum in praefatione ad populares suos Coratenses testatur. Tamen non recudemus illam editionem, qua plurimis mendis scatet, cum nobis ad manum sint duo veteres musei nostri codices, & varia eorumdem Actorum apographa, qua ex diversis regionibus olim accepimus, & de quibus jam notitiam aliquam subministrabimus.

23 Primò membraneus codex antiqui characteris, qui in museo nostro signatur \times Ms. 74, folio 177 & sequentibus continet vitam S. Magni, cujus hoc est exordium: Quicumque confessus fuerit nomen Filii Dei, & omnia, quae à sancto Magno episcopo atque martyre gesta vel scripta sunt, voluerit studiosè prosequi, & sibi & plurimis aedificationem exhibet & fructum &c. Ex hoc codice Acta Sancti post Commentarium praevium vulgabimus. Secundo habemus codicem papyraceum recentioris aetatis, signatum O Ms. 17, qui sine prologo sic absolute incipit: Beatissimus athleta Christi Magnus cum fuisset unicuique parentibus suis in partibus Apuliae, & hujus parentes cum essent pagani & pauperes, nec haberent unius diei substantiam, crevit filius eorum Magnus &c. Tertium Actorum exemplar, quod ex Ms. Augustano desumptum est, P. Christophorus Steborius in Bibliotheca Societatis Jesu notus, misit olim Dilingâ ad majores nostros, qui etiam anno 1641 ab admodum reverendo ac pranobili D. Stephano Schenckinck Osnabrugenfi Scholastico & Canonico Mindensi acceperunt aliud eorumdem Actorum apographum, quod ex codice Mindensi transcriptum fuerat.

24 Ex his duobus exemplaribus Germanicis quae tum ex Mindense cum membraneo musei nostri codice Germania, plerumque convenit, sed apographum Augustanum verbosus est, & eoque immiscentur nonnulla, quae ad alterum S. Magnum martyrem Caesariensem in Cappadocia pertinent, ut colligimus ex sequenti narratione: Tunc irâ commoti milites,

qui confirmatur ex antiquissimis Actis,

E

F

urlos

AUCTOR
G. C.

ursos & leones miræ magnitudinis parantes, & fame eos feroces facientes, ante conspectum eorum Servum Christi projecerunt. Ille autem, signaculo sanctæ crucis econtrà facto, orabat dicens: Ne tradas, Domine, bestiis animam confidentem tibi, & animam pauperis tui non obliviscaris in finem. Sicque belluæ in mansuetudinem conversæ sancti Viri pedes osculantes fugerunt, & nusquam comparuerunt. Tunc fornacem ferventem parantes, eique imperantes, ut agnosceret, si Deus ejus cum posset de igne ferventis fornacis redimere. Beatus itaque Magnus signo se munens sanctæ crucis orabat dicens: Fac mecum, Domine, signum in bono, ut videant, qui me oderunt, & confundantur, quoniam tu Domine adjuvisti me & consolatus es me. Sicque ros salvificus cælitus, videntibus militibus, venit, & omnem impetum ferventis fornacis extinxit, & salvum de fornace procedentem Christi famulum ostendit. Forte propter similem interpolatorem aliqui scriptores S. Magnum Italum cum Cappadocæ ejusdem nominis martyre confuderunt: nam ursus, leo, & fornax aliæque tormenta sancto Martyri nequidquam intentata spectant ad sanctum Magnum Casariensem, ut postmodum ex Actis ejus apparebit.

B
um ex Italia,

25. His addimus quedam apographa ex bibliothecis Italiae excerpta, inter quæ primum est illud, quod Antonius Beatus noster Neapoli Antverpiam transmisit sine nota codicis, ex quo desumptum fuit. Huic præmittitur prologus, ab aliis longè diversus, quem auctor ignotus exorditur his verbis: Pretiosum ac mirabile, Fratres carissimi, est annualiter festivam Sanctorum celebrari memoriam, ut quemadmodum nos illo tempore in terris commemoramus certamina Deum laudando, ita speremus, imò certum habeamus, illos quotidie apud Jesum Christum Dominum nostrum habere intercessores &c. Acta autem incipiunt hoc modo: Beatissimus igitur athleta Christi Magnus cum fuisset unicus parentibus suis, natus est in partibus Apuliæ in civitate Tranensi &c. Etsi præcedentia exemplaria Apuliam huic Sancto patriam assignent, tamen civitatem Tranensem non exprimunt. Ceterum ex illo prologo concipimus, in annua S. Magni festivitate habitam fuisse concionem, in qua forsitan gesta ejus & miracula populo exponerentur. Alterum ex Ms. codice bibliothecæ Cassinensis descriptum est, cuius præfatio sic sonat: Ad gloriam & laudem Domini nostri Jesu Christi pertinet Sanctorum merita virtutesque fidei assertione proferre, quia juxta Domini vocem, Secretum regis celare bonum est; opera autem Dei revelare & confiteri honorificum est &c. Sed istud exemplar multis dialogis ac digressionibus rhetoricè amplificatur, & multis verbis exponit eadem, quæ alii paucioribus narrarunt.

C
olim accepimus.

26. Etiam Neapoli ex Collectaneis PP. Teatinorum accepimus aliud Actorum apographum, quod sine ullo præmio sic habet diversum initium: Apud civitatem Tranensem Magnus a parentibus ethnicis ortus, velut rosa ex spinis, in pueritia senilem vitam duxit, & parentum inopia compatiens, patriareharum imitator, factus est custos ovium. Cum proprias non haberet, ad Deum confugit. Præterea Petrus Possinus noster anno 1679 ad Papebrochium ex Italia misit Mss. Acta S. Magni, ex Officio proprio cujusdam ecclesiæ desumpta, in quo præter hymnum, gesta ejus & miracula canuntur his verbis hexametris:

Ut mercetur oves, massam fert angelus aurij; D
Quas Puer ut pascit, fructus concedit egenis.
Baptismo abluitur; patrem post fonte levavit.
Dat bona pauperibus: Tranus fit denique pastor.
Os signans mutus rediit formata loquela.
Sternitur idolum precibus, patuereque valvæ.
Se socium dæmon præbens prece versus in anguem.
Jam pede calcatur aquas, lumen post cæca recepit.

Orans expirat, cervix præciditur ense.
Extrahitur Verulis, acquiris Anagnina nummis.
Hæc metrica Actorum ac miraculorum synopsis ex Actis superioribus post hunc Commentarium prævium edendis clarius intelligetur.

27. Ughellus in novissima editione Veneta Italiae sacrae tomo 7 col. 888 contextit satis accuratam & elegantem Actorum synopsis ex monumentis ecclesiæ Anagninae, tum ex veteris Ms. brevi, ut appellat, cuius hoc assignat principium: Magnus episcopus Tranensis, cuius famam audientes imperator & præfectus miserunt milites, qui eum caperent &c. Nihil hic dicimus de scriptoribus vernaculis, inter quos Franciscus Maria Torriggus Roma anno 1629 vitam S. Magni ex variis manuscriptis breviter Italicè vulgavit. Libentius præterimus Philippum Ciannariconum, qui in Sanctuario Anagnino potius concionatorem, quàm historicum egit, & vitam ejusdem sancti Episcopi & martyris ad viginti capita vernaculè extendit. Si quid tamen in iis notatu dignum occurrat, illud per decursum Commentarii nostri prævii vel in Annotatis observabimus.

28. Quamvis exemplaria huc usque enumerata ex manifesto & verbis inter se differant, tamen circa substantiam rei plerumque conveniunt, ut mox patebit ex ampliore Actorum compendio; quod Ughellus ex veteri codice papyraceo bibliothecæ Vallicellanae profert, apud quem tomo 7 Italiae sacrae col. 889 allegatur hoc tenore: Temporibus Decii Cæsaris erat quidam pauper & paganus ex civitate Trana, nomine Apollo, qui habebat unicum filium nomine Magnum, quem concedere disponebat suis vicinis pro pascendis ovibus, ut posset inde vivere. Statim postquam hæc cognovit Puer, tristis à facie patris valde discessit. Deus autem, qui consolatur pauperes suos, misit illi Puerum per angelum suum decem talenta; quæ omnia festinanter detulit patri suo dicens: Gratias Domino cæli referamus, qui misit mihi hoc, ut inde vivamus, & semper illi, retribuendo pauperibus, serviamus. Et quia noluit Deus, ut essem mercenarius alterius; eme ergo decem & octo oves, quas custodire volo, ut de fructu earum vivere valeamus. Crevit grex dictarum ovium usque ad mille, de quarum fructu quotidie pauperibus conferebat.

29. Postquam beatus Magnus a sancto Redempto episcopo fuit baptizatus, patrem suum Apollinem convertit ad Dominum; quem & ipse beatus Redemptus baptizavit, & filius ejus de sacro fonte levavit. Mortuo vero patre, omnem substantiam suam beatus Magnus dedit pauperibus. Univerfus Tranensis populus cum cognovisset, beatum Magnum ita esse perfectum, quamvis ipse se clamaret indignum tanti sacerdotii, elegerunt eum, ut esset episcopus & pastor animarum suarum: quorum desiderium Deus sanctum & iustum complevit, & operatus est per eum plurima miracula. Quodam autem die venit ad eum quidam Castorius, mutus effectus præ nimia ægritudine,

Præter biographos vernaculos Ughellus

E

ex manifesto scripto codice

F

profert Latinum

A dine, quæ illi ante sex annos evenerat; cui cum signo sanctæ crucis loquelam restituit. Alia verò vice oculos militum, qui cum ad adorandum in templum paganorum violenter miserant, obumbravit; ubi per noctem omnia idola confregit: de quo cum angelus Dei eum abstraxisset, & mulier quædam pauperula, sicut poterat, eundem refocillasset, benedixit domum ejus, & sic ab illo die mulier cum filio suo habuit victualia competenter. Dum verò ingressus fuisset Neapolim, susceptus est à sancto Januario, qui & ipse Christi victoriam obtinuit. Deinde angelo comitante & præcipiente, pervenit ad quamdam ecclesiam, in qua sanctus Paternus per præceptum angelicum sibi sociatus est, ibique mulierem per viginti quinque annos sterilem, ut filios conciperet, suis magnis orationibus adjuvit, & sic in anno illo filium parturivit. Tres filios præfecti cum oleo sancto, quod ad eorum parentes misit, à gravi infirmitate sanavit. Quamdam per triginta annos cæcam cum suo sancto spūto illuminavit. Alium verò de partibus Piceni à diabolo percussum in equo sua oratione curavit. Juvenem Mesiam de Surano à dæmonio liberavit. Primarium civitatis Aquinatiæ cum uxore & filio à dæmonio captos sua virtute exsolvit. Septem latronibus putantibus, illum infinitam pecuniam habere, divina ultione cæcatis manus imponendo, & eisdem indulgendo restituit lumen.

Et accuratum gestorum compendium,

B 30 Postquam imperator & præfectus audierunt famam beatissimi Magni, & de beata Secundina per ejus prædicationem Christiana effecta, miserunt triginta milites, qui eos comprehenderent, & si idola adorare noluisissent, variis cruciatibus affligerent; qui dum circuirent pro eis, diabolus in specie hominis suavit, ut nullo modo parceretur Magno episcopo, quia ipse est, qui detrahit omnes à sacrificio idolorum. Inventa autem in Anagnia beata virgo Secundina & inquisita, si præceptum imperatoris & præfecti observare voluisset, quod penitus renuntiavit, & Christum publicè prædicavit. Venientes autem ad ecclesiam ejus, omnia illius suppellectilia igni tradiderunt, & beatum Magnum episcopum fortiter laniare voluerunt. Quibus militibus supplicans beatus Magnus dixit: Modicum me sustinete; & sic accepta licentiâ, ingressus est cubiculum, & plorans oravit ad Dominum, ut illorum tormento transiret de hoc seculo, & sic migravit ad regna cælorum. Milites autem postquam illum per magnam horam expectaverunt, intraverunt cubiculum, & caput ejus absciderunt: cujus corpus beatus Paternus occultè sepelivit quarto decimo Kalendarum Decembris (lege Septembris, ut plura exemplaria habent); milites verò per totam noctem dormientes defecerunt: corpora à canibus & lupis comesta sunt. Cum autem media nocte beatus Paternus orando ploraret, apparens ei beatus Magnus confortavit eum, & diem mortis suæ futurum, sicut optabat, annuntiavit.

in quo circa congressum ipsius cum S. Januario,

C 31 In hoc Actorum compendio duplex sese nobis offert difficultas, quam ab eruditissimis dissolvimus. Primo non satis intelligimus, quomodo S. Magnus Neapolim veniens à sancto Januario excipi potuerit, cum S. Magnus dicatur martyrium subisse sub imperatore Decio, qui circa annum Christi 251 in pralio occisus est, & S. Januarius primum in persecutione Diocletiani sive anno Christi 305 passus fuerit, ut Baronius alique chronologi passim tradunt. Si forte dicas, S. Januarius tunc adhuc juvenem Neapoli in patria sua habitasse, litigabis cum Beneventanis, Augusti Tomus III.

qui contra Neapolitanos contendunt; S. Januarius civem suum fuisse. Hanc rem magis incredibilem facit Cassinense Actorum apographum, quod de S. Magno sic habet: Perveniens Neapolim hospitatus est apud ecclesiam beati Januarii Christi martyris. Quanam tunc Neapoli erat ecclesia S. Januarii martyris, cum hic tantummodo post quinquaginta & plures annos ab illo S. Magni itinere martyrium subierit? Suspiciamus, Ughellum in elogio S. Magni; Torriggini in Italicis ejus Actis; & Cyprianum Salernitanum in suprascripto Officio proprio propter has difficultates de illo virisque Sancti congressu tacuisse.

AUCTORE G. C.

E 32 Altera difficultas occurrit circa genus mortis, quo S. Magnus è vivis excessit. Membranæ codex noster & apographum Mindense coronam martyrii ei tribuunt his verbis: Euntes verò milites comprehenderunt eum, & variis suppliciis interfecerunt. Exemplar Augustanum trunculentam S. Magni cadem ita describit: Audientes hæc profani milites, timore perterriti, evaginatis spatibus, gloriosum Christi Martyrem membratim dividentes in plateam dimiserunt; sicque cum abscissione membrorum migravit ad summum caput Ecclesiæ Christum, cum quo gaudet & regnat in secula seculorum. Sed codex Tranensis ecclesia, ex quo R. D. Thomas Angelus Bay Acta S. Magni edidit, de violenta ejus morte nullum verbum facit, & pag. 46 placidum hujus Sancti obitum exprimit his verbis: Tunc dixit ad milites: Modicum me sustinete. Et ingressus in cubiculum plorans amarissime oravit ad Dominum. Dominus autem per suam virtutem venit cum exercitu magno angelorum ad suscipiendam animam beati Magni episcopi, & abiit ad regna cælorum. Obitus autem ejus talis fuit, ut per triduum nullum ad se introire permitteret. Post triduum autem, ubi ingressi sunt milites, videntes corpus beati Magni sic sine anima jacere, pavore correpti sunt, & recesserunt. Apographum Cassinense cum hac placida mortis descriptione concordat.

F 33 Alia quidem manuscripta Actorum ex quo Sanctus exemplaria & Officia propria etiam affirmant, S. è vita didisse; sed addunt, milites ei jam defuncto caput amputasse. Inter alia istud mortis genus in Neapolitanis PP. Teatinorum Collectaneis legitur, eique bis mille quingenti nonaginta septem sodales adjunguntur hoc modo: Magnus, accepta dilatione temporis, ait: Sustinete modicum, ut liceat mihi orationem ad Deum cæli dirigere. Ingressus cubiculum suum oravit ad Dominum, & finita oratione, ad regna cælestia gloriosè ascendit. Interea illi per triduum expectantes egressum illius, observantes abitum, postmodum, inuito inter eos consilio, intraverunt locum, corpus exanime invientes, dolentesque vehementer, quod sine tormentis obiisset, eo quod diversis pœnis volebant ipsum interimere. Ostendunt itaque in defuncto, quod de vivente facere disponebant: nam capite amputato, martyrem fecerunt, qui jam martyrium non fenserat. Mortuus est autem cum duobus millibus & quingentis nonaginta septem martyribus apud civitatem Fundanam in loco, qui dicitur Campus Mitrianus. Hac postrema clausula de bis mille quingentis nonaginta septem S. Magni sociis verosimiliter ex martyrio S. Andrea tribuni, vel ex interpolatis alterius S. Magni Actis desumpta est, ut postea videbimus.

34 Denique laudatus R. D. Cyprianus Salernitanus

AUCTORE
G. C.
aliqua dif-
ficultates
occurrunt.

nitanus in Officio proprio sua Congregationis Olivetana eundem mortis modum explicat hac phra- si: His itaque armis victus antiquus hostis maligna irâ in Christi Athletam furit; Decii satellites adiens in Sanctum pontificem concitat: qui præcipites ad beatum Virum venientes, in eum post nefariam monasterii sacrarumque rerum combustionem, sacrilegas manus injiciunt, diisque immolare compellunt. Quibus ille: Sinite me ad Deum meum prius preces effundere; & ingressus cubiculum, in oratione purissimum spiritum Deo reddidit. Milites verò præ foribus astantes, & diutinam moram molestè ferentes, facto impetu, cubiculum ingressi beatissimum sancti Viri corpus exanimam invenerunt. Non cessat inde eorum furor; sed magis magisque effervet. Cum eum sine cruciatibus vivum dimiserint, tormentis lacerare certant; ideoque capite obruncatum duplici martyrio coronant, qui sine corporali martyrio cessit à vita. Etiam si R. D. Cyprianus hic S. Magnam exornet duplici martyrio, tamen Ughellus in hujus Sancti elogio tantum asserit, eum penè martyrium consummasse. Quidquid sit de hac re, nos illum ex communi traditione martyrem appellavimus, & hunc titulum Commentario nostro præfiximus. Hic circa discrepantiam Actorum observari possent alia, qua potius in Annotatis indicabimus. Nunc de translatione sacri corporis & reliquiis S. Magni prius quadam profereamus.

§ III. Translatio reliquiarum hujus Sancti ex urbe Fundana ad civitatem Verulanam ac deinde ad Anagninam.

Corpus S.
Magni ex
urbe Fundana

DE translatione corporis S. Magni præ manibus habeo proprium Officium satis eleganter compositum, quod Petrus Possinus noster, in Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu notus, anno 1679 ad Papebrochium misit. Sed propter hanc ipsam styli elegantiam suspicor, istud officium recentius esse, quamvis ex antiquis monumentis verosimiliter collectum fuerit. Quare malui vetustiore & magis barbaram translationis illius historiam transcribere ex apographo, quod olim ex Collectione Gallonii sive ex bibliotheca Oratorii Romani accepimus, & quod ita sonat: Postquam ecclesia Fundana, ut in gestis beati Magni continetur, à Saracenis funditus est depopulata, erat in Campania quidam de primoribus, non philosophus, sed tribunus officio, nomine Plato, qui divino instinctus amore, cum pretiosissimum sacri corporis thesaurum in [loco] prænominato oblivione & negligentia jam diu positum esse cognosceret, cum suis communi consilio locum adiit, sepulcrum non sine maxima formidine aperuit, & in sarcophago marmoreo sancta reprensens ossa, inde ea transtulit, secumque omni qua poterat religiosa honorificentia Verulam apportavit.

ad Verulanam trans-
fertur;

36 Cumque ibi nimium optatas in ecclesiam beati Andreae Apostoli inferret reliquias, Avito ejusdem urbis episcopo, nec non cleri populique coadunata concione, quo congruo loco, quo competenti honore sanctissimus Christi Martyr posset humari, rogat omnes in communi consiliari. Ipsi verò in tanti adventu hospitis admodum lætificati, magnas Deo gratias egerunt, locum-

que sepulturæ dignum solerti indagazione perscrutantes, tandem omnium vocibus in unum concurrentibus, venerabile corpus in crypta ejusdem ecclesiæ Dominum hymnizantes deportaverunt. Plato autem, postquam pro suo desiderio sibi satisfactum esse cognovit, salutem animæ suæ prospiciens, [partem] sui fundi eidem ecclesiæ contradidit, seque Deo & sancto Magno commendans, ad propria remeavit. Sed hæc de Platone & beati Viri ad Verulam translatione interim sufficiant: qualiter autem Anagniam devenisset, dehinc prosequemur.

37 Multis adhuc curriculum annorum transvolutis, cum, peccatis exigentibus, Ecclesiam suam Dominus noster Jesus Christus flagello inimici percutere decrevisset, glomeratâ myriade multâ, efferus Mura rex Saracenorum inspiratus irruerat, totamque ferro teter prædo devastavit Apuliam & Campaniam; qui cum multas hinc inde munitissimas urbes terræ coæquaret, multa castella naturâ nimium fortia superando protereret, quadam die veniens Anagniam obsedit; sibi que satis pro imperio tributa dari protervius imperavit; cives verò infra muros civitatis conglobati tum tela jaciendo; tum saxa certatim obvolvendo, tyranno, in quantum poterant, resistere contendebant. Mura verò torvus tales Anagninorum præsumptus inspiciens, irâ sævissimâ stimulatus cœpit inflari; castrisque sub muro propius admotis, rebelles majori terrore concussit, sibi que non solum tributa, verum & se ipsos cum omni, quam possederant, substantia, si vivere vellent, tradere jussit.

38 Quidam acriori pugna Saracenos insistere, capta civitate majoribus, ut semper in bellico solet fieri eventu, [cum] vidissent cedere debere; tandem degeneri coacti turbine timoris, pacem & inducias petunt, & omnia, quæ sibi à rege vel à suis juberentur, se facturos esse promittunt. Ille verò, quamvis omnium, quos tunc temporis terra sustinuit, esset ferocissimus, audita pactio- ne, quievit, & acceptâ non modicâ cum sequenti tributo pecuniâ, Anagninos quasi suo munere vivere permisit, relictaque urbe, Verulam hostiliter invadens sibi vendicavit, antea primoribus ferro miserabiliter sine audientia trucidatis: cujus nefarii milites cum circumquaque dispoliando, nec non castra metando discurrerent, quidam eorum ecclesiam beati Andreae Apostoli temerariis ausis ingredientibus, altaria destruxerunt, cruces, calices, candelabra, thuribula, codices, & omnia divino cultui destinata sibi mancipantes, ibi mansiones, in quibus manerent, paraverunt, & in crypta, in qua gloriosi episcopi martyris Magni corpus humatum fuerat, equos suos quasi in stabulo stare fecerunt.

39 Altera verò die, sole jam terris accedente, Saraceni de stratu suo surgentes, equos, quos in contumeliam sancti Magni circa sepulcrum & altare ejus stabulaverunt, pavimento prostratos mortuos invenerunt: merito enim in equis & in aliis suis rebus passi sunt detrimenta, qui iniqua & execranda temeritate polluere non veriti sunt loca Deo consecrata. Quid tamen agerent, cum tam latam equorum stragem solo ubique diffusam cernerent? Vesaniæ suæ se bene consulere arbitantes, pollutores infestos, abjecto marmore, ad tumbam accedere, quidque virtutis lateret, sedulò jubent explorare: qui effosso, prout sibi imperatum fuerat, sepulcro, gloriosissimum beati Magni corpus invenerunt, inventumque non, ut oportuit, honorificè tractare, & in damnum

sed dux Saracenorum,

E

F

ibi inventum istud corpus vendit civibus Anagninis,

mmum

A num sibimetipsis extra ecclesiam projecerunt. Hoc avarus audiens Mura, legationem suam Anagninis destinavit, illisque unum emptitium de diis Christianorum se habere demandavit, quem si vel vili pretio emere voluissent, statim ut proprium possidere potuissent. Cumque tam jocosam tyranni legationem accepissent Anagnini; Dominum in toto corde suo lætificantes, citò convenerunt in unum, nihilque morati, sed de nocte surgentes, Verulam festinanter cucurrerunt, imitantes illum dominicum negotiatorem, qui pro inventa una pretiosa margarita dederat omnia sua, & comparaverat eam.

quod hi ad veri in suam honorificè deserunt,

40 Acceptis igitur charissimi sancti episcopi Magni reliquiis, regeque salutato; [eas] Verulam dimiserunt, & non sine ingenti strepitu tripidii, futuri adhuc quidem eventus ignari, contra suam Anagninam gressus ovantes duxerunt mira dicturi. Cumque non multum spatii à Verulam jam progredierentur, inopinatò rotatù sanctissimi corpus subito revolvitur, & quod videtur & est mirabile dictu, juxta vires suas omnium manibus terræ prolabitur; quod miraculum memoriâ dignum dum cerneretur, undique concurrentes, primò magna super eos irruente formidine, deinde non modica terrente dubitatione, miserè obticuerunt, &, quid factò opus esset, ignari, plurima secum conferentes steterunt: multoties enim dum corpus immobile ab humo vel elevare, vel aliquorsum returnare, seque in cœpto conamine vidissent incassum deficere, tandem divina cordibus eorum instillante clementia, votum Deo & sancto Magno fecerunt, ut si ab eo loco pateretur deportari, & sepulcrum ejus à Saracenis [destructum] Verulæ honorificè pro modulo suæ possibilitatis restaurarent, & juxta sibi congruam dignitatem, aliam altari superimpositam tumbam Anagninæ construerent, eamque omni, quo possent, tam spirituali quam seculari decore tunc & semper & in secula seculorum investirent. Hoc itaque voto constricti, corpus, quod antea non potuerant, sine difficultatis labore sustulerunt, & eidem loco, pro eo quod jam sæpè dictus Magnus revolvebatur, linguâ suâ nomen EVOLUTA imponentes, Anagninam cum gaudio reversi sunt, & in ecclesia Dei genitricis & virginis Mariæ promissa vota reddentes, sanctissima ossa cum hymnis & psalmodiis decentissimè collocarunt. *Nunc aliqua circa hanc narrationem observanda occurrunt.*

C *licet tota hac narratio difficultatibus suis non careat,*

41 Primò in illa translationis historia memoratur Avitus episcopus, qui cum clero & populo corpus S. Magni in urbem Verulanam honorificè receperit. Sed inter præsules Verulanos, quos Ughellus in novissima editione Veneta Italia sacra tomo 1 à col. 1388 recenset, nullum hujus nominis antistitem reperio. Præterea in hac narratione dux Saracenorum nominatur Mura; sed in aliis instrumentis Muça & Manuca appellatur, ita ut ex hoc diverso ducis nomine non constet, quo præcisè tempore civitates Fundana, Anagnina, & Verulana ab istis barbaris devastata fuerint: nam Saraceni variis annis in Italiam irruerunt. Ciampariconus tamen in Actis S. Magni cap. 18, sive in Sanctuario Anagnino pag. 177 & sequentibus putat, ea tempore Joannis X Pontificis, sive post annum Christi 914 accidisse. Porro ex hac chronologia oritur quedam difficultas circa Romanam S. Magni translationem, ut ex infra dicendis apparebit.

42 Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 846 num. 3 ex Leo-

ne Ostiensi narrat, Fundanam civitatem à Saracenis destructam fuisse; sed tunc de translatione S. Magni nullum verbum facit. Verum postea ad annum Christi 851 num. 1 de translatione S. Magni ad urbem Romanam sic meminit: Quo tempore à Francis corpus S. Magni Fundis civitate in Campania sublatum, Sutrium usque delatum, divino monitu Romam reportatur, & in ecclesia sancti Michaelis apud vicum Saxonum collocatur. At alii id sub Carolo factum asserunt ex veteri inscriptione. Sed de his aliàs. Nusquam reperire potui, quo loco Cardinalis Baronius de hac veteri inscriptione mentionem fecerit, nisi forsitan hic indicare voluerit notas suas ad Martyrologium Romanum, in quibus ad diem octavam Maii de memorata S. Michaelis ecclesia agens opinatur, vitio scriptoris Carolum pro Ludovico in veteri illa inscriptione marmori incisa positum esse. Porro hanc Romanam S. Magni translationem paragrapho sequente referemus, & videbimus, an hac cum Anagnina conciliari possit.

43 Interim audiamus Offitium proprium Congregationis Olivetanæ, quod de Romana S. Magni translatione silens, cum apographo superius relato ferme consentit, & in Octava festivitatis S. Magni in secundo Notturmo recitat sequentia: Audistis, Fratres charissimi, in beatissimi pontificis ac martyris Magni solenni die mirabilia, quæ Deus per eum adhuc in terris positum manifestare dignatus est. Nunc ea, quæ post ejus obitum parata sunt, debito honore prosequentes attendatis, Creatoris nostri Dei omnipotentiam humili obsequio deprecantes, ut nos imitari non pigeat, quod celebrare delectat. Capite igitur truncatum sacrum beati Pontificis corpus à beato Paterno eo in loco, in quo passus fuerat, sepelitur; ibique ecclesia, pace restituta, à Christianis ad Dei ac Martyris honorem, templum ac monasterium permagnificè constructum, & Casinensibus primùm post multos elapsos annos, Olivetanis deinde monachis, Alexandro VI summo Pontifice, serenissimi regis Alphonsi postulationibus, traditum est.

Lectioes proprie in Octava festivitatis narrant,

E

44 Cum autem beatus Paternus ab eisdem militibus catenis vincetus ad tormenta duceretur, noctis silentio apparuit illi Magnus, ipsumque blandè consolatus, post triduum temporalem mortem & æternam vitam nuntiavit. Milites verò inde abeuntes, cum flumen Legulam trajecissent, hora vesperi inter se diabolico spiritu concitati contententes, vicissim sese propriis armis interfecerunt; quorum corpora à lupis dilaniata Deo ultore devorata sunt. Verum Joanne VIII summo Pontifice, monasterio sancti Martyris funditus à Saracenis devastato, corpus ejus à Platone quodam plebis tribuno Berulam asportatum in ecclesia sancti Andreae collocatum est. Deinde Berulâ à Manuca Saracenorum duce obsessa & vi captâ, civitatem non solum depopulati sunt, sed & ipsum S. Andreae sacrum polluentes, crypta, in qua Magni corpus quiescebat, equos ludibrio, quasi in stabulo, reposuerunt. Ceterum impij sacrilegii pœnas dederunt: nam repente equi omnes mortui sunt; quod dux admirans, circa sepulcrum effodi jubet, repertumque beati Magni corpus Anagninis civibus pretio vendidit.

corpus S. Magni ex urbe Fundana ad Verulanam,

F

45 Cum autem sanctum corpus Berulâ Anagninam asportaretur, mira res accidit: non longè enim à Berula ita fixum humi detinebatur, ut nulla vi loco dimoveri posset. Recurrunt igitur cives ad preces & vota, Deo beatoque Magno promittunt, ut si Anagninam transferri permitte-

ac denique ad Anagninam translaturum fuisset,

AUCTORE
G. C.

ret, non solum ibi tumultum exstructuros, sed & Berulæ etiam illius sepulcrum restauraturos esse. Annuat beatus Pontifex, & hymnis & canticis Anagniam deferitur, & honorificè sepulcro conditur; in quo etiam miraculis effulgere non destitit. Quidam enim Anagninæ episcopus, nomine Petrus, ambicens, num verè eo in sepulcro corpus beati Magni requiesceret, hoc miraculo certitudinem assequitur. Mulieri namque paralyticæ consuluit, ut, si sanitatem consequi cuperet, sancti Martyris tumultum veneretur. Paret illa, assiduasque preces ad Beatum fundit; sed cum voti compos minimè efficeretur, domum mœsta revertitur. Verùm nocte illi beatus Pontifex pontificiis indutus insignibus apparuit, ejusque manu apprehensa, sanitatem impertiendo præcepit, ne ampliùs de ipsius sepulcri loco dubitet, episcopum diligenter admoneat.

ubi præsen-
tia reli-
quiarum
ejus anti-
quis

B

46 Alius præterea, cum aridam & mutilatam manum haberet, ad Sancti tumultum orans, repente sanatus est. Hæc cum audisset Andreas quidam, cum propè à teneris annis claudus exstitisset, ad beati Viri sepulcrum sublimis delatus, dum diu noctuque profusis lacrymis orando ante Pontificis tumultum institisset, pedum sanitatem impetravit. Post hæc mulierem, nomine Benedictam, dæmone miserabiliter vexatam, ejus parentes post multorum locorum sacram venerationem eam ad beati Martyris sepulcrum adducunt, ibique mirabiliter liberata est; quæ tamen iterum acriùs ab eodem dæmone cruciata, iterum sancti Viri patrocinio ab ejus potestate eripitur. Demum puellam manuum officio omnino destitutam, cum medicorum arte curari nequisset, lacrymabunda mater ad sanctum medicum Magnum sanandam adducit: orationibus, fletibus, gemitibus sanitati restituitur. Quod hic numero præcedente narratur de apparitione S. Magni, cuiusdam mulieri facta, ut Petrum episcopum de loco tumuli sui certiore redderet, confirmari potest ex Actis S. Petri Anagnini, ad diem tertiam Augusti illustratis, ubi tomo 1 istius mensis pag. 234 distinctius res illa exponitur, & ubi pag. 237 etiam refertur, quomodo S. Magnus eidem Petro Anagnino episcopo apparuerit.

C
& recentio-
ribus mira-
culis proba-
tur.

47 Philippus Ciammariconus in Actis Italicis S. Magni cap. 20, sive in Santuario Anagnino pag. 183 & sequentibus similia narrat, & ex veteri inscriptione ibidem refert, mense Aprili anni 1231 corpus S. Magni, priùs populo publicè ostensum, sub novo altari marmoreo tunc erecto honorificentius collocatum fuisse. Deinde affirmat, pietatem civium Anagninorum erga hunc sanctum suum Protectorem ab illo tempore usque ad nostram ætatem semper viguisse, & confirmationis gratiã addit recentius miraculum, quod hic ex Italica ipsius narratione sic contraho: Mense Junio anni 1677 tanta locustarum multitudo quosdam Italia tractus invasit, ut paratam messem perderent, & agros omni frumento nudarent. Cum nullum esset huic malo remedium, Anagnini damno vicinorum territi, confidenter ad patrocinium S. Magni confugerunt, ac piis orationibus opem ejus implorarunt. Res mira! Cum regio circumcirca ab animalibus illis devastata esset, soli agri Anagninorum à vicina & communi illa clade immunes permanserunt. Quamvis hæc & alia satis probent, sacras S. Magni reliquias in ecclesia Anagnina conservari, tamen Romana translatio ejusdem sancti Martyris, ut dicitur, nobis aliquod negotium facessit. Quomodo enim, inquiet nonnemo, corpus ejusdem

S. Magni ex urbe Verulana, qua hoc Fundis acceperat, Anagniam transferri potuit, cum illud antea ex civitate Fundana Romam translatum fuerit, ut supra ex eminentissimo Baronio retulimus? Hac difficultas jam discutienda est.

§ IV. Inquiritur, ad quem Sanctum hujus nominis spectent reliquiæ, quæ Romam & ad alias longinquas regiones translatae sunt.

A Ccepimus ex archivo basilicae sancti Petri apographum, in quo narratur translatio reliquiarum S. Magni ad urbem Romanam sequentibus verbis: Corpus sancti Magni ex civitate Fundana, apud quam sub Decio & Valeriano fævillimis imperatoribus martyrium passus fuerat, ut ejus Vita docet in bibliotheca dictæ basilicæ asservata, in pergameni libro manuscripta, à quibusdam militibus Frisis Romam delatum, in ecclesia sancti Michaelis secus viam sancti Spiritus, tempore Leonis tertii & Caroli Magni collocatur, cujus rei exstat marmorea tabula, ineptis litteris incisa, ipsa in ecclesiæ ingressus dexterâ, hujusmodi tenore. Tum sequitur ipsa inscriptio, quam Ferdinandus Ughellus in Italia sacra novissima editionis Veneta tomo 7 col. 891, Cornelius Kempius in Opere de Rebus Frisicis lib. 3 cap. 19, & Martinus Hamconius in fine sua Frisicæ abique scriptores historia Frisicæ passim typis ediderunt.

49 Quamvis Franciscus Maria Torrigius in cujus aliopuscule Italico de Origine ecclesiæ sancti Michaelis, quod anno 1629 Roma impressum est, pag. 32 eandem inscriptionem Latinè integris verbis expresserit, tamen ibidem monet, illam in ipsa tabula Romana exprimi compendiaris litteris, quas vulgò abbreviationes appellamus. Bernardus Gerbrandus Furmerius Leovardienfis curavit, ut hæc inscriptio Romana fideliter ari incideretur, eamque integram eodem caractere vulgavit, & Apologia Suffridi Petri pro antiquitate & origine Frisorum contra Ubbonem Emmium subjunxit. Nos speciminis gratiã hic exhibemus aliquot lineas hujus characteris, quem calatorem nostrum exactè imitari jussimus.

† IN NŌ DNĪ TEMPORE LEONIS III
PP̄ IŒÆ CARLO MAGNO IŒATORE
EO TEMPORE QVO R̄ BASILICA A
SARRCENIS CP̄R FVERT TVN DE
NIQ̄ P TOTVS MVNDŌ CP̄IE FRB-
ATO TOTVS MVNDVS etc.

Ex his paucis lineis eruditus lector facile colliget reliquam hujus tabulae Romanae scripturam, & curiosius indagare poterit, an hic character ad tempora Caroli Magni pertineat.

50 Interea nos illam tabulam integris vocibus quod Frisi transcribimus ex apographo nostro, in quo sic sonat: In nomine Domini. Tempore Leonis quarti Papæ, imperante Carulo Magno imperatore, eo tempore, quo Petrea basilica à Saracenis capta fuerat, tunc denique pro totius mundi capite turbato

A turbato totus mundus turbatus, omnisque Gallia cum rege Carulo ad tuendam illam venerunt. Unde contra inimicos Domini decertando quidam mortui sunt, & in crypta juxta Neronis palatium sepulti; eodemque tempore à Leone Papa & rege Carulo ad honorem Michaëlis archangeli super illos facta est ecclesia. His itaque peractis, rex Apuliam adiit, eamque beato Petro & Romæ subjugavit. Per idem tempus, exercitu in Gallia revertente, tres illorum milites de Frisia Ilderado de Groninga, & Leomot de Stavera, & Jaro, & Celdui ancilla Dei de Slinga; hi beati Magni corpus in loco, qui dicitur Fundi, invenerunt: quo invento, in illorum provinciam portare & condire decreverunt; sed divina gratia cooperante, postquam ad Sutrinam partes ventum est, amplius deferre non potest vultuerunt. Quare bis & ter territi & per somnium moniti, Romam revertentes sanctum corpus secum tulerunt.

corpus S. Magni Romam detulerunt.

B § 1 Unde factum est, quod illorum devotionis causâ partem brachii à se segregari ab illis permisit; partes autem ceteræ in crypta præfata remanserunt, super quam, sicut dictum est, ecclesia jam fuerat facta. Deinde omni anno simul beneficium optimum dari ibi decreverunt, scilicet trecentas marcas argenti pro illorum & ubique requiescentium redemptione, & in perpetuum sicut divites sicut pauperes in eadem supradicta archangeli basilica & beati Magni ecclesia juxta eam ab eisdem constructa hospitalia, quando suis partibus venirent, agerent. Idcirco nostrorum aliorumque omnibus pateat, si ipsi vel quicumque hoc decretum rumpere tentaverit, sciant, se perpetuo damnatos & maledictos & prædicti Pontificis anathematis vinculis in inferno, nisi resipuerint, cum diabolo colligatos, in hac autem vita miseros, pauperes & dispersos, iterum de libro vitæ cælestis deletos, & de regno Christi dejectos. Confirmatoribus, fautoribus hujus decreti & gratia sicut benedicti Christi, & fruuntur utriusque vitæ gaudiis. Amen *Hæc inscriptio fere ubique cum editis exemplaribus convenit, si subinde luxatas voces & quasdam minoris momenti mutationes excipias. Nunc referendum est judicium, quod eruditi quidam de hac inscriptione vulerunt.*

C Ferdinandus Ughellus;

C § 2 Ferdinandus Ughellus in Italia sacra novissime editionis Venetiæ tomo 7. cæ. 890 de illa sic differt: Hujus inscriptionis initium falsum videtur, cum Leo IV post trigessimum tertium annum à Caroli Magni obitu summus Ecclesiæ Pontifex declaratus fuerit, nempe anno DCCCXVII. Carolus Magnus mortem obiit DCCCXIV. Tamen nec vitio, neque inscitæ scriptoris attribuendum, nec falsitatem continere videtur, cum sæpe Leo III quartus etiam dicatur. Accidisse hoc plerique ecclesiastici scriptores scribunt, cum Leo quidam Romanus post Sergii primi Papæ decessum in Romanam se intrusisset Ecclesiam anno DCCXVIII, & Leo tertius dictus est, qui in catalogo Romanorum Pontificum non ponitur. Hinc Leo, qui Caroli temporibus cathedram Petri rexit, revera ejus nominis tertius fuit, quamvis non semel & quartus denominetur apud scriptores. *Torrignus cap. 15 Opusculi supra laudati pluribus auctorum testimoniis hanc Ughelli rationem confirmat. Eminentissimus Baronius existimat, in hac tabula Carolum pro Ludovico vitiose positum fuisse, ut paragrapho præcedente vidimus.*

§ 3 Quidquid sit de his opinionibus, Ubbo Emmius scriptor heterodoxus hanc inscriptionem

popularibus suis honorificam pro vera habet, & in Historia Rerum Friscarum circa finem libri quarti de Carolo Magno scribit sequentiâ: Itaque in proximum annum, qui octingentesimus à Christo nato fuit, sese parans, maturo jam autumno, Alpes cum filio Pipino Italiæ rege trajecit. In hac verò expeditione, quæ omnium ipsi honoratissima fuit (imperator quippe & Augustus ab universa civitate Romana, cum feriæ Natalis Domini agerentur, acclamatus, ac corona chlamydeque à Pontifice Leone solenni ceremonia cinctus est; postquam controversiam Pontificis cum populo jam terminasset) validam Friscorum cohortem, quod satis constat, secum habuit: quæ cum Pipino, cui tum contra Grimoaldum Beneventanum grave bellum erat, in Italia relicta, egregiis facinoribus editis, præclarum nomen sibi suisque peperit, atque illis etiam gentibus, qua virtute Frisii essent, declaravit. Argumento est tabula ingens antiqui marmoris in rei illius memoriam posita, litterisque exarata, quam sua ætate ad Michaëlis ædem apud Vaticanum incolumem fuisse Raphaël Volaterranus optimus auctor tradit. Sic enim in inscriptione ejus est, tempore Leonis Pontificis, imperante Carolo Magno, Friscos in Italiam venisse, Pontificique contra Saracenos, qui & Italiæ oras & ipsa Romæ suburbana vastabant, auxilio fuisse; atque in hujus rei gestæ cætorumque memoriam, ædem illam Michaëlis tum esse erectam; deinde cum ex Apulia fortè Frisii Romam repeterent, quosdam eorum viros nobiles somno monitos corpus sancti Magni Fundis repertum ad Urbem secum tulisse, idque eadem in æde Michaëlis posuisse; quin etiam exstructo, eodem in loco, xenodocheo, annuoque vectigali assignato, suæ nationis pauperibus confugium statuisse.

AUCTORE G. C. & Ubbo Emmius heterodoxus

§ 4 Tum Emmius convicium quoddam in Romanos conjicit, ut hæreticorum mos est, & nonnullas difficultates, quæ huic tabule opponi possunt, explicat his verbis: Nec tamen nescius sum, ad Caroli Calvi Galliæ regis & Leonis IV Pontificis tempora à Volaterrano ista trahi; cui ut accedere non possim, hæc me rationes potissimum movent: quod Calvus cum Leone Pontifice imperium non tenuerit, quodque idem, ne postea quidem, cum imperare cepisset, Magni nomen, ita ut hic præscriptum in tabula est, unquam usurparit; quod nec ipse in Italiam venerit cum exercitu, quamdiu Leo Pontifex in vivis fuit, nec rebus etiam Italicis se ullo modo miscuerit; postremò, quod nihil ei unquam cum Frisii fuerit commune, quos Lotharius frater ejusque filii imperio tenebant. Omnia verò ista si ad Carolum Magnum referas, aptissimè ejus rebus convenient, modò pro quarto Leone tertium ejus nominis accipias. Quæ sanè unius apicis aberratio in signando legendove nomine facillè potest accidere. Nec Saraceni quidem isthoc eodem tempore, quo Carolus Magnus, Pontifice Leone, imperium habuit, Italiæ littora infestantes deerunt, quos Frisii armis persecuti sint, si quis ejus temporis annales volet revolvere. Quæ sanè rationes etiam si me fortè fallant, nec sic quidem majorum nostrorum gloriæ, cui marmor illud certissimum testimonium perhibet, quocumque etiam imperante positum sit, quidquam decedat. Emmius hic in margine notat, sese hac in re sententiam mutasse, & hujus mutationis causas ostendisse in alio libro typis excuso, qui nobis ad manum non est. Quamvis cura secunde soleant esse meliores, ut Græcorum præmia habet, tamen

E

de inscriptione illa Romana differunt.

F

hoc

AUCTORE
G. C.

hoc loco facile peiores esse potuerunt : nam forsitan huic heretico scriptori vel ejus gregalibus postea displicuerunt ea, qua de cura majorum suorum pro defunctis, veneratione sacrarum reliquiarum, obsequio erga Romanum Pontificem in hac inscriptione memorantur, & ideo priorem opinionem, avita religioni nimis faventem, coactus est retractare. Mihi non lubet de veritate aut falsitate hujus tabulae, quam ipse Emmius certissimum testimonium vocaverat, operosius disputare; sed potius inquirendum est, quis fuerit ille S. Magnus, cujus corpus Frisii, vel Franci, ut censet eminentissimus Baronius, ex civitate Fundana Romanam detulerunt.

Quidam
scriptores
Frisii tra-
dunt, illum
S. Magnum,

55 Imprimis mihi prorsus improbabili videtur opinio Cornelii Kempit Doccomiensis, qui lib. 3 Historia sua Frisica cap. 18 confidenter asserit, Frisios post supradictam expeditionem adversus Saracenos, ex Italia in patriam rediisse, amissis non paucis strenuis viris, qui in ea expeditione occubuerunt, & in primis primario duce eorum sancto Magno, ut ibidem addit, qui pro defensione fidei Christianae & Sedis Apostolicae in Italia fortiter occubuit, prout Romae in ecclesia Michaelis archangeli, quae est in Janiculo ad Occidentem Hospitalis sancti Spiritus eleganti elogio invenitur, temporibus Caroli Magni parietis templi insculptum, cujus copiam hic ad fidem antiquitatis de verbo ad verbum inferere non inconveniens esse duxi. Tum capite sequente exhibet illam inscriptionem Romanam, quam nos supra ex apographo nostro dedimus, & apud varios auctores assignavimus.

cujus cor-
pus Fundis
Romam
translatum
est,

56 Torriggus in Opusculo superius citato cap. 8 & 12 Kempium arguit erroris, eo quod hanc Romanam S. Michaelis ecclesiam in monte Janiculo perperam collocavit, & S. Magno, qui Roma colitur, propter solam nominis similitudinem gratis substituerit homonymum Frisorum ducem, qui forte numquam in Italia contra Saracenos pugnavit, vel quem certe Kempius nullis Martyrologiis adscriptum invenit. Sanè marmorea tabula Romana, quam Kempius testem assertionis suae allegat, nullo verbo aut signo indicat, S. Magnum, cujus corpus à Frisii ex Fundana civitate Romam translatum est, ductorem militum fuisse, aut in praelio adversus Saracenos occubuisse. Adde, quod Christianus Schotanus in vernacula Frisica Historia lib. 2 pag. 64 rotundè affirmet, gestis memorati ducis Frisii multas fabulas immixtas esse.

ducem seu
Potestatem
fuisse suae
gentis,

57 Attamen Martinus Hamconius in Opere de viris rebusque Frisica illustribus fol. 36 hanc Kempit sententiam quibusdam novis epistolis exornat, & non tantummodo hunc Magnum Frisorum ducem titulo sancti liberaliter donat, sed etiam illum recentiori more Frisco Fortema cognominat, compositis in ejus honorem sequentibus versiculis hexametris :

Magnus ubi subigens cum Saxone, Fortema,
Romam,

De Papa meruit, meruit de Caesare primus
Per clarum, fieri Frisica, diploma Potestas,
Benthemique Comes cum libertate; decora
Arma reportavit patriae laudemque perennem.
At Latii rursus Christique profectus in hostem,
Lethale accepit Saraceno a milite vulnus :

Unde obiit Fundis, Romae est humatus, &
istic

Adscriptus Superis, sacra ut Michaelis in aede
Marmor & hospitium testatur in Urbe vetustum.

58 Deinde Hamconius ad probandam Magni

Fortema sanctitatem citat Martyrologium Baronii ad diem iv Septembris, & soluta oratione post alias bellicas hujus primi ducis Frisii sive Potestatis expeditiones, ibidem in rem nostram de illo sic scribit : Secundò cum exercitu Italiam petiit, ac ibi contra Saracenos tam in Latio quàm Apulia & Calabria fortissimè dimicans, à Christi tandem hostibus in pugna (ut videtur) laesus, Fundis in Campania obiit, corpus autem ejus à tribus militibus Frisii Ilderardo, Leomotho & Hiaro Romam delatum est, & in basilica sancti Michaelis archangeli in Vaticano sepultum, constructoque ibi insigni xenodocheo, annuoque vectigali pro Frisii, Urbem pietatis gratià petentibus, assignato, ipse inter Divos relatus est; ut præter Martyrologium Baronii testatur insigne marmor eadem in basilica erectum, cujus inscriptio ad calcem libri secundi exhibetur. Hæc satis speciosè excogitata sunt, si modò vera essent. Porro non est nostri instituti operosè illam Hamconii narrationem impugnare ex modo, & tempore, aliisque adjunctis, quibus olim duces seu Potestates Frisica constituebantur, & de quibus Frisii scriptores inter se & cum aliis historicis acriter disceptant. Quapropter Hamconium duntaxat deducemus ad Martyrologium Baronii, ad quod appellavit.

59 Die iv Septembris in Martyrologio Romano legimus sequentem annuntiationem : Eodem die sanctorum martyrum Magni, Casti & Maximi. Baronius autem in notis ad hanc Martyrologii Romani annuntiationem sic scribit : Ulfardus hac die de Magno & Casto tantum; de Maximo in antiquo Romano Martyrologio, & aliis manuscriptis. De translatione corporis sancti Magni martyris deque ejus reliquiis reconditis in ecclesia sancti Michaelis archangeli prope Vaticanum tempore Leonis quarti Romani Pontificis docet vetus inscriptio marmoris incisa, in eadem collocata. Quis ex istis Martyrologii Romani verbis vel eminentissimi Baronii annotationibus Magnum Fortema ducem aut Potestatem Frisorum extundat? Denique quis credat, die iv Septembris in Martyrologio Romano memorari illum Frisorum ducem, qui post annum Christi octingentesimum in pugna adversus Saracenos laesus esse ac Fundis obiisse dicitur, cum S. Magnus & socii martyres eadem die iv Septembris annuntientur in antiquis Martyrologiis, quæ ante annum octingentesimum exarata sunt, ut apud Florentinum illa die, & in admonitionibus præviis ad Martyrologium Hieronymianum videre est?

60 Ceterum ex illa eminentissimi Baronii annotatione inferri possit, istum S. Magnum martyrem, cujus reliquiæ in ecclesia sancti Michaelis recondita sunt, diversum esse ab episcopo & martyre ejusdem nominis, qui die xix hujus in Martyrologio Romano memoratur, & cujus corpus Anagninam translatum est : nam Baronius die xix Augusti in notis ad annuntiationem S. Magni episcopi & martyris, tantum meminit de monumentis Anagninis, & interim de ecclesia Romana sancti Michaelis nullum verbum facit. Attamen Bartholomæus Piazza in Hemerologio suo Romano, & Othavii Panciroli in Thesauris Roma absconditis existimant, reliquias hodierni S. Magni episcopi & martyris in ecclesia sancti Michaelis hæcenus conservari. His non pauci suffragantur, inter quos Ughellus in Italia sacra editionis jam sæpius citate tomo 7 col. 890 censet, S. Magnum, cujus reliquiæ Roma & Anagnina honorantur, eundem esse, & hæc omnia facile conciliari,

D
& Hamconius hoc sine citat Martyrologium Romanum,

E

ex quo pro illa improbabili opinione nihil erui potest.

F

Plerique contra notas Baronii putant,

A ciliari, si Anagninis partem Magni corporis ex Verulana æde à Saraceno rege venditam dicimus (*verbis ejus utor*) partem vel maximam Fundi remansisse, quam inde Frisii milites abstulerunt. Nos hic iterum in labyrintho incerti vagamur, & dirimere non possumus hanc litem, quæ ex oculata utrarumque reliquiarum inspectione, & quantitate ac qualitate earum decidenda esset. Quare jam breviter agamus de sacris cujuscumque S. Magni reliquiis, quæ ad alias ecclesias delata dicuntur.

ad S. Magni episcopum & martyrem

61 In apographo nostro, quod ex archivo basilicæ sancti Petri superius citavi, leguntur sequentia: In capite cum pectore argenteo impensis bonæ memoriæ Bernardini Paulini, felicitis recordationis Clementis Papæ octavi datarii, Vaticanæ basilicæ Canonici, asservatur caput S. Magni archiepiscopi Tranensis (*melius episcopi, ut Ughellus loco proxime citato notat*) martyris, ad figuram episcopi mitram argenteam lapidibus non pretiosis ornatam vertice gestantis, cum pluviali ejusdem materiæ, in cujus fimbriis cernuntur imagines sanctorum Clementis & Sebastiani, quos piæ memoriæ Clemens VIII devotissimè venerabatur; in capite autem sancti Spiritus & beatissimæ Virginis. Tota machina argentea magni ponderis & magnificentiæ stat supra argenteam basem artificiosè cælata, in qua sunt stemmata Clementis Papæ VIII, quibus subiecta hæc legitur inscriptio: SACRUM GLORIOSI MARTYRIS MAGNI EPISCOPI CAPUT. Infra sunt gentilitia signa Bernardini Paulini Canonici & datarii supradicti. In ima fascia stereobatæ hæc leguntur argenteo incisa: BERNARDINUS PAULINUS FLORENTINUS, CLEMENTIS PAPÆ OCTAVI DATARIUS, HUIUS SACROSANCTÆ BASILICÆ CANONICUS RELIGIONÈ ATQUE PIETATÈ THECA. HAC ARGENTEAM ORNAVIT ANNO MDCII. In utroque latere imæ fasciæ supradictæ: CAPUT SANCTI MAGNI MARTYRIS ARCHIEPISCOPI TRANENSIS. . . . ANNO MDCII in festo S. Jacobi Majoris xxv Julii in palatio montis Quirinalis post Vesperas sanctissimus Dominus Clemens octavus benedixit supradictam argenteam imaginem, ut in benedictione capsarum pro recondendis reliquiis, magni ponderis & valoris octingentorum aureorum, & die xix Augusti festo sancti Magni sacra calvaria in ea includitur, & processio solennis habita in ambitu basilicæ, ac in Gregoriano sacello fuit cantata Missa à prædicto Bernardino Paulino Canonico, basilicanis omnibus præsentibus.

pertinere
essa Roma
conservata,

62 Deinde ibidem de brachio S. Magni hæc sequuntur: In capsula lignea longa cum vitro in fronte, holoserico gaulapino rubro cooperta, asservatur brachium sancti Magni archiepiscopi Tranensis martyris, & de femore sanctæ Petronillæ virginis. Post illa ex decreto Capituli dictæ basilicæ, quod anno 1602 die 2 Novembris habitum est, ibi referuntur sequentia: Decreverunt, quod domini Aloysius Cittadinus & Octavius Estensis Taxonus Canonici & majores sacristæ deferant ab ecclesia sancti Michaëlis secus viam sancti Spiritus in Saxia ad basilicam nostram brachium sancti Magni archiepiscopi Tranensis martyris, inter ceteras sanctorum reliquias tutius & religiosius asservandum; decernentes tamen id annis singulis in beati Archangeli dedicatione & diebus octo dumtaxat sequentibus ejus in ecclesia confluenti populo sub altare venerandum exhiberi. Evangelista Carboneus Canonicus secretarius. Denique ipsa sacri brachii translatio paucis verbis ibidem sic narratur: Anno MDCII die prima

Augusti Tomus III.

Januarii supradicti domini Canonici prædictum brachium in duo longa frustra divisum ad memoratam Vaticanam basilicam privatè detulerunt, & in tabernaculo sacrarum reliquiarum posuerunt, publico instrumento per me Jacobum Grimaldum edito. Ex his adversus eminentissimum Baronium sequitur, omnes S. Magni reliquias in ecclesia sancti Michaëlis olim vel adhuc conservatas, ex communi Romanorum opinione spectare ad sanctum episcopum Tranensem & martyrem, cujus festum die xix Augusti celebratur.

AUCTORE
G. C.

63 Etiam notabiles ejusdem Sancti reliquiae translata dicuntur ad regiones ab Italia non parum remotas: nam ecclesia Anderlacensis, in Belgio non procul Bruxellis sita, veneratur brachium sancti Magni episcopi Anagnini (*potius Tranensis, ut § 1 monuimus*) qui in persecutione Decii necatus est, quarto decimo Kalendas Septembris, quemadmodum Rayssius in Hieroglyphylacio Belgico pag. 53 notavit. Præterea illustrissimus Thomas Joannes Pessina de Czechorod in Phosphoro septicorni ecclesie metropolitanae Pragensis edidit Diarium sive indicem mensurum sacrarum reliquiarum, quæ in ista ecclesia piè asservantur, ubi pag. 516 ad diem xix Augusti assignatur sancti Magni martyris pars de cruce notabilis, ut ipsis hujus Diarii verbis utar. Denique in Mindensi Actorum apographo, cujus supra § 2 mentionem feci, post narratam S. Magni Vitam de cultu ejus notitia quedam adjecta est his verbis: Servatur hujus Sancti festum supradicta die (*nimirum xix Augusti, quæ in sine Actorum expressa est*) semidupluciter in cathedrali Mindensi ob magnam partem corporis S. Magni, quam Mindenses possident. Nescio, qualis aut quanta sit illa pars corporis; sed suspicor eam notabilem esse, cum in Mindensi Breviario anni 1516 de S. Magno recitentur Lectiones propriae, in quibus serè narrantur eadem gesta, quæ jam ex promisso nostro codice manuscripto edemus.

in Belgium, Bohemiam ac Germaniam translata.

E

A C T A

auctore anonymo.

Ex membranaceo Musei nostri
codice, signato ✠ Ms. 74
folio 177 & sequentibus.

P R O L O G U S.

Q uicumque confessus fuerit nomen filii Dei, & omnia, quæ à sancto Magno episcopo atque martyre gesta vel scripta sunt a, voluerit studiosè prosequi, & sibi & plurimis ædificationem exhibet & fructum, sicut dicit in Evangelio Dominus: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsis miseretur Deus. Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Fructus autem incomparabilis fructus justitiæ est b.

Scriptor Actorum paucis præfatus narrat,

b

X x x

AN-

A N N O T A T A.

a *Non videtur S. Magnus aliqua scripta posteritati reliquisse, quamvis hic fiat mentio de omnibus, quæ à sancto Magno episcopo atque martyre gesta vel scripta sunt. Quapropter hæc ita intelligo, ac si legerem hoc modo: Omnia, quæ à sancto Magno gesta vel de ipso scripta sunt &c.*

b *Aliis Actorum exemplaribus alii prologi præfiguntur, ut § 2. Commentarii prævii num. 2. 5. indicavimus.*

C A P U T I.

Sancti patria, conditio, conversio ad Christum, episcopatus, comprehensio pro Christiana fide, liberatio à carcere, peregrinatio & miraculum.

B

quomodo S. Magnus in paupertate sua

a

B *Beatissimus athleta Christi Magnus cum fuisset unicus parentibus ejus in partibus Apulix a; hujus parentes cum essent pagani & pauperes, nec haberent unius diei substantiam, crevit filius eorum Magnus. Cœperunt autem ejus parentes monere eum dicentes: Vade fili, fac opus mercenarii, & pascere alienorum oves, ut vel sic habeamus hujusmodi substantiam. Tunc coepit beatissimus Magnus contristari de molestia parentum suorum. Domini igitur misericordia ita fuit, ut ad Puerum in illa hora mitteret sanctum angelum suum. Euntē autem eo per viam, apparuit ei angelus Dei, & dixit ei: Ut quid te video sic plorare: nam me, quem conspicis loquentem tecum, misit Deus, ut consolationem tibi præbeam. Nunc ergo tolle, quod tibi Dominus noster transmisit; & dedit ei auri pondera * decem. Et dum accepisset, reversus est ad domum patris sui gaudens. Tunc coepit referre patri suo, qualiter ei Dominus apparuisset, quem nondum sciebat, quis esset. Tunc coepit puer Magnus rogare patrem suum dicens: Pater, hæc donavit nobis Dominus per suam virtutem, ut & nobis exinde beneficiamus & pauperibus.*

* al. talenta

C

ab angelo consolacionem accepit.

3 Tunc Adolescens dixit patri suo: Vade, & mihi oves compara ad pascendum; & dum adimpletum fuisset desiderium ejus, coepit oves pascere. Crescebant autem greges valde, ita ut ex decem & octo ovibus fierent mille. Tunc beatissimus Magnus, dum adhuc paganus esset, de tonsura ovium suarum saccos implevit, & per noctes deportabat ad civitatem, & pauperibus Christianis vel viduis erogabat; quibus etiam præcepit dicens: Videte, ut nemini dixeritis; sed dicite: Dominus donavit nobis. De me autem nemo sentiat. Tunc descendente eo ad civitatem, dum ageretur dies festus Domini, hæc erat lectio in ecclesia: Querite & invenietis; pulsate & aperietur vobis. His auditis, beatissimus Magnus figens intentionis suæ cor, intra semetipsum ait: Ecce Magne, jam diu te Dominus tuus dimisit, & nunc per Evangelium se tibi manifestavit, ut ad lumen pertingas veritatis, à tenebris redeas ad lucem; quia perdidisti, quod laborasti, si fructum laboris non tenebis, hoc est Salvatorem. Ergo teneam, quod tenendum est animo, & omnia, quæ respuenda sunt, re-

linquam. Ideo quæsi, ut invenirem; ideo inveni, ut teneam. Hæc secum revolvebat animo & meditabatur, & quotidie requirebat, quomodo viam veritatis inveniret.

4 Hæc eo meditante, apparuit ei angelus Domini in similitudine hominis, & dixit ei: Nos sequamur justum & sanctum venerabilemque virum, nomine Redemptum b, per omnia eruditum. Audiens hæc beatissimus Magnus, statim misit se ad pedes angeli & rogabat cum lacrymis, ut eum perduceret ad sanctum virum. Fit, providente angelo, quod ex fide desiderii implorabatur; &, perducente angelo, venit ad sanctum Redemptum. Et dum ingressus fuisset domum sacerdotis simul cum angelo, statim beatissimus Magnus prosternebat se ante pedes ejus plorans & dicens: Ostende nobis iter, quo ituri sumus; ut mereamur ingredi januam Domini Salvatoris. Tunc sanctus sacerdos cum omni diligentia erudit eum, & sacrum baptismi percepit. Et in ipsa hora pater ejus emisit spiritum; quem beatissimus filius ejus Magnus cum omni diligentia sepelivit in pace c.

se ad fidem Christianam converterit.

b

5 Tunc beatissimus Magnus, datâ sibi licentiâ, omnia paupertatis suæ prædia vendidit & eleemosinâ pauperibus atque orphanis & viduis erogavit. Et dum hæc ageret beatissimus Magnus, fama ejus percurrebat totam Apuliam. Tunc nutu Dei, quia volebat sibi eum sacerdotem eligere, univ ersus populus clamabat ad beatum Magnum, ut ipse eis ageret sanctum episcopatum. Ad quos respondit beatus Magnus: Nisi Dominus ædificaverit domum; in vanum laborant, qui ædificant eam. Et nisi Dominus mihi peccatori revelaverit, & vos omnes oraveritis ad Dominum, & sic fiat voluntas Domini in me. Tunc omnes Christiani per triduum jejunaverunt, & lacrymas suas fuderunt in conspectu Domini, ut eis revelaret de justo & sancto Magno. Ipse autem beatissimus Magnus per septem dies & noctes oravit ad Dominum. Media autem nocte angelus Domini apparuit ei, & consolatus est eum dicens: Magne, exaudita est oratio tua, & lacrymæ populorum ad Dominum ascenderunt. Acquiesce petitionibus populi, quia per te multa turba liberabitur. Tunc beatissimus Magnus surgens ab oratione alloquitur populum dicens: Fiat voluntas Domini mei & vestra. Et dum accepisset episcopatum, omnes de salute ejus deprecabantur. Erat igitur sanctus & verus episcopus Christi Magnus, simplex, & multa mirabilia per eum Dominus ostendebat. In tempore illo erat vir quidam, nomine Castorius, in partibus Apulix. Iste autem per sex annos ægritudinis nimietate fatigatus, factus est mutus; scientiam tamen audiendi & intelligendi habebat; quem beatissimus Magnus sua visitatione sanavit. Tunc beatæ Magni opinio crescebat, quia per omnes regiones laudabatur.

episcopus electus fuerit.

E

F

6 Illo tempore dum per omnes Christianos gravis gentilium terror urgeretur, & aliquantos jam poenarum diversarum cruciatibus punisset in partibus Galatiæ, Cappadociæ & Armeniæ, sub consule Severino beatus Magnus ad palatium ejus perductus est; & dum traheretur à militibus, ita dicebat: De ventre matris meæ exivi, Deus meus es tu, ne discedas à me. Tunc pagani dederunt intra se consilium, ut, ubi idolis immolabant, ibi beatum Magnum includerent. Tunc introeunte eo in templum, omnia sculptilia idolorum ante pedes ejus ceciderunt. Milites autem, qui cum eo erant, statim cæcati sunt. Tunc beatus Magnus per totam noctem laborans, omnia simula-

ex captivitate gentilium ab angelo eductus.

d

A simulacra confregit; ipsum vero auctorem Jo-
vem, qui totus aureus erat, comminuit; & dum
comminutus fuisset, oravit sanctus Magnus ad
Dominum, ut mitteret ei sanctum angelum su-
um, qui eum de carcere educeret.

*in itinere
miraculum
patravertit.*

7 Adhuc eo orante, ecce venit angelus Do-
mini, & aperuit januas templi, & dixit ad bea-
tum Magnum: Collige totum aurum in pallium
tuum; & ubicumque potueris invenire pauperes
viduas vel orphanos, eis distribue. Et dum hoc
factum fuisset, beatus Magnus dixit ad angelum:
Ecce omnia, quæ præcepisti mihi, impleta sunt,
domine. Deprecor te angele Michael, ne me
permittas faciem impiorum videre, quia tu scis
fragilitatem corporis mei. Statim exaudita est ora-
tio ejus, & angelus, qui comitabatur cum eo,
ostendit ei viam, per quam iturus esset. Beatus
autem Magnus, quasi pauper ambulabat per vi-
am. Veniens ergo ad quamdam mulierem, peti-
vit ab ea aquam, quæ & ipsa pauperula erat.
Hæc habebat unicum filium, qui quotidie ad e-
leemosynam sedebat. At ubi beatus Magnus pe-
tavit aquam, dixit ei mulier: Ingredere in cel-
lulam meam, & benedic illam. Habebat ergo
mulier quartam partem panis, quam accepit fili-
us ejus, & posuit ante eum. Et dum manducasset
beatus Magnus, benedixit totam cellulam ejus:
& exente beato Magno, mulier invenit totum
cubiculum suum plenum omni bono, hæc ab illò
die aliquid defuit mulieri.

B

A N N O T A T A.

*a Hæc est ampla Italiae regio, quam omnes
Aëtorum scriptores huic Sancto patriam assignant.
Sed aliqui recentiores distinctius tradunt, eum
Tram in Apulia natum esse, quæ traditio non ad-
eo certa est, ut in Commentario prævio num. 10
monuimus.*

*b Ille apud Ughellum inter præfules Tranen-
ses primus statuitur, & hic nomine sancti orna-
tur. Cum iste Redemptus aliunde nobis ignotus
sit, ex Tranensibus discere cupimus, an, &
quò die colatur, si eum Operi nostro inseri ve-
lint.*

C *c Quamvis hoc loco nihil distinctè narretur
de patre S. Magni, tamen in aliis Aëtorum ex-
emplaribus fuse exponitur, quomodo ille cum fi-
lio ad fidem Christianam conversus fuerit, & non
diu post baptismum obierit.*

*d Hic Severinus in aliis Aëtorum exemplari-
bus proconsul Apulix appellatur.*

C A P U T II.

*Quadam sancti hujus episcopi
itineræ, varia miracula &
martyrium.*

*Sancto iter
facienti ap-
paret de-
mon,*

Sanctus Magnus dum ingressus fuisset civita-
tem Neapolitanam, susceptus est à sancto Ja-
nuario *a*, qui & ipse pro Christo victoriam ob-
tinuit, & cervicem suam ad decollandum posuit,
quem Dominus sibi martyrem consecravit. Vo-
luit autem beatus Magnus Romam ire ad confes-
sionem Apostolorum Petri & Pauli. Et dum re-
quievit per triduum cum sancto Januario, ve-
niens ad eum ea nocte angelus Domini, tetigit

Augusti Tomus III.

latus ejus dicens: Magne, famule Dei, sequere
me. Et dum egressi fuissent de civitate, vene-
runt in vicesimo quinto milliario à civitate, &
occurrit invidus diabolus transfiguratus in simili-
tudinem hominis, & dixit ad beatum Magnum:
Ego sum homo viator; venio tecum. Angelus
autem Domini ut agnovit, quod diabolus esset,
statim recessit à sancto Magno, ut probaret, qua-
liter cum diabolo pugnaret. Sancti Magni animus
fragilis erat, & plorabat amarissimè. Diabolus au-
tem quærebat locum abditum, ubi pugnaret cum
eo. Beatus autem Magnus sensit in Spiritu san-
cto, quod diabolus esset. Tunc prosternens se
in orationem, ad Dominum cum fletu dixit:
Tu, Domine, dixisti: Quidquid credentes per
orationem petieritis, dabitur vobis. Tu dixisti:
Ubi est mors, quæ regnabat; ubi est mors acu-
leus tuis? Victa est mors, devictus est diabolus.
Tu autem, Domine, surrexisti à mortuis, &
apparuisti Apostolis tuis; qui sedes ad dexteram
Patris, & venturus es judicare vivos & mortuos;
& nisi te verum Deum agnovissem, non credi-
dissem. Libera me de manu diaboli, qui quærit
animam meam in malis operibus suis; ut eam
perdat. Dereliquisti me, Domine, sicut agnum
in ore lupi.

9 At ubi oravit, statim apparuit ei angelus
Domini, & dixit ei: Quid ploras, Magne?
Ecce modicum non potuisti sustinere: nam mul-
tum quomodo habuisti sustinere? Angelus autem
Domini exsufflavit in faciem diaboli, & statim
fugit, & nusquam comparuit *b*. Tunc beatus
Magnus dixit ad eum: Angele Domini mei,
non sciebam adhuc opera diaboli. Cui respondit
angelus: Acceptabilis fuit oratio tua ante Domi-
num, ut sine aliqua persecutione inter apostolos
& martyres atque confessores eligeret te Domi-
nus: jam enim in cælo corona tibi paratur, quid
ille, qui tecum voluit pugnare, ipse facit, ut
homo perdat pudicitiam. Ipse seminat litem inter
patrem & filium, & ipse facit, ut germanus oc-
cidat fratrem suum. Ipse furripit iracundiam, ut
homicidium faciat. Ipse inter conjuges divortia
seminat, inter amicos discordiam, inter pacifi-
cos lites, inter justos injustitiam. Hæc omnia
facit, ut perdat animas hominum.

10 His auditis, beatus Magnus oravit cum
lacrymis ad Dominum propter genus humanum.
Et cum venisset ad locum, ubi habitaturus erat,
fuit illic fluvius, & nullus ad transmeandum erat
locus, nec repertum navigium. Tunc angelus
Domini præcepit sancto Magno, ut intraret cum
eo pedibus fluvium; erat autem in illo loco pro-
funda altitudo. Et dum transissent, ita evenit,
ut aquæ eis usque ad latera pervenirent. At ubi
pervenerunt ad locum, media nocte facta est vox
de cælo ad angelum dicens: Dilectus meus Ma-
gnus ipsum inhabitet locum, in quo sancta &
venerabilis ecclesia est constituta. Tunc ad san-
ctum Magnum ait angelus Domini: Beate Ma-
gne, præcepit mihi Dominus rex omnium Chri-
stus, ut in isto loco *c* habites, quia multa mira-
abilia per te in isto loco facturus est Dominus us-
que in finem. Tunc dans ei pacem angelus, di-
xit ei: Pax tibi, famule Dei; statimque ange-
lus receptus est in cælum.

F *qui commo-
rationi ipsi-
us assignat
quemdam
locum,*

11 Tunc beatissimus Magnus cepit quasi pau-
per sedere ante januas ecclesiæ, quia dies festus
erat. Tunc infiniti populi se collegerunt ad eum
interrogantes: De qua regione huc advenisti?
At ille penitus nihil respondebat. Multitudo vero
populi, quia Christiani erant, & videbant eum
quod

*in quo San-
ctus con-
sistens*

EX MSS.

* al. ex-
actor
d

quod sanctus esset, dicebant: Iste homo justus est. Alii verò increduli dicebant, quia destructor * est. Hæc eis dicentibus, erat ibi quidam puer, nomine Paternus d; hic cum vidisset sanctum Magnum, recordatus est, quod illi per visum Dominus revelaverat dicens: Mittam ad te hominem sanctum & verum sacerdotem de terra longinqua; per eum venies inter choros Sanctorum meorum. Tunc beatus Paternus alloquitur beatum Magnum episcopum, & dixit ei: De qua regione te habemus? nam ego, quem vides, Christianus sum. Forte de te mihi Dominus per somnium revelavit dicens: Mittam ad te Sanctum meum. Ad quem respondens sanctus Magnus ait: Tu dixisti. Et duxit eum in domum suam. Statim ut ingressus est domum, à fundamentis commota est. Et dum omnes in facies suas cecidissent, à sancto Magno confortabantur. Beatus verò Paternus cum omni domo sua in Christi amore perdu-rabat.

mulieri ste-
rili fecun-
ditatem im-
petrat,
B

12 Sanctus autem Magnus dum permaneret in loco, ubi eum angelus Domini constituit, fama ejus per totam provinciam percurrerebat. Erat autem quædam mulier, quæ jam ab annis quindecim non poterat filios habere. Audiens illa famam beati Magni, venit ad eum, & provoluta pedibus ejus deprecabatur dicens: Respice in me peccatricem; ignosce malis meis, & miserere mei. Qui avertit faciem suam ab illa. Cui mulier dixit: Quid rogantem te fugis? Noli me mulierem despiciere miseram, quia non habet opus medicis sanus homo, sed qui malè habet. Tunc beatus Magnus non sustinuit lacrymas ejus; sed interrogavit mulierem, quid causæ haberet. Et postquam didicit, levavit oculos suos ad cælum orans cum lacrymis. Tunc prostratus in orationem, benedixit mulieri, quæ alio anno cum filio venit ad beatum Magnum benedicens Dominum.

tres agrotos
sanat,
C

13 Aliud quoque ostendit miraculum: nam cujusdam præfecti prætorii uxor valde nobilis inter suos, & inter Christianos erat reverentissima. Hæc cum marito suo venit ante faciem beati Magni propter infirmitatem trium filiorum suorum, qui jam desperati fuerant. Nam & mater eorum nesciebat, quem primum plaangeret. Cumque pervenisset ad beatum Magnum, provoluta pedibus ejus cœpit cum lacrymis dicere: Beate Magne per clementissimum Deum te deprecor, ut reddas mihi tres filios meos. Statim misericordiâ motus est beatus Magnus. At ubi oravit, benedixit oleum, & dedit matri eorum, ut singulorum corpora ungeret, quia vidit fidem in matre eorum. Cum tetigisset eos mater, statim sani facti sunt filii ejus, & divulgatum est hoc per universam terram.

feminam cæ-
cam illumina-
vit,
e

14 Erat autem mulier quædam, quæ jam triginta annos cæca permansit; quæ adducta est à fratribus suis ad beatum Magnum, & narraverunt ei flentes, se jam omnem substantiam suam in medicos expendisse. Ad quos respondit beatus Magnus: Ea, quæ in medicos expendistis, si dedissetis pauperibus; curasset eam verus medicus, qui est Christus Jesus. Tunc mulier magis clamabat, & deprecabatur eum dicens: Respice cæcitatem meam, & salva oculos meos, serve Christi. Tunc sanctus Magnus exspuit in faciem ejus, statimque per exemplum Salvatoris & virtutem Domini illuminata est mulier.

à demone
percussam

15 Alius quidam in partibus Picini e dum sederet in equo percussus à diabolo repente obri-guit, ita ut nec manus nec pedes agitarct, nec

cervicem flectere potuisset. Ad beatum Magnum cum leculo portatus est; qui solam linguam movebat ad deprecandum. Tunc dixit beatus Magnus, non posse hominem sanum fieri, nisi crederet in Christum, & sponderet se diabolo abrenuntiare. Qui statim credidit Christo, & per orationem sancti Magni toto corpore salvatus est, & cœpit exultare in Domino simul cum beato Magno.

aliumque
emergame-
num libe-
rat,
f

16 Nam quidam fortissimus juvenis, nomine Messias, de prætorio Surano f habuit dæmonium pessimum, ita ut nec catenis nec compedibus ulla ratione posset teneri: & multorum nasos vel aures moribus amputaverat. Iste dum fuisset catenis & funibus constrictus, ductus [est] ad beatum Magnum. Et cum vidisset eum, statim jussit illum solvi. Cumque solvissent eum, inclinavit caput suum, & venit tremens & cervicem flectens; nec aspicebat in faciem ejus, sed provolutus in terram, cœpit pedes sancti Magni lingere. Tunc à beato Magno adjuratus per nomen Domini Jesu Christi, exivit dæmon, qui juvenem possederat. Tunc juvenis cœpit omnipotenti Deo gratias agere, qui eum per famulum suum Magnum dignatus est curare. Nam & multa alia mirabilia per eum dignatus est facere.

E

17 Tempore illo dum persecutio ageretur sub Decio & Valeriano persecutoribus, eo tempore, quo Cornelius Romam ingressus est g, fama beati Magni ad imperatorem pervenit, & armatus à diabolo misit triginta milites, qui beatum Magnum interficerent. Euntes verò milites comprehenderunt eum, & variis suppliciis interfecerunt h. Audiens hæc beatus Paternus, servus Domini nostri Jesu Christi, tulit corpus beati episcopi & martyris Magni, & sepelivit eum. Passus est autem beatissimus martyr Christi Magnus xiv Kalendas Septembris, regnante Domino nostro Jesu Christo; cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.

ac denique
martyrium
subit.
g

h

A N N O T A T A.

a Difficultatem, quæ in hoc utriusque Sancti congressu videtur esse, in Commentario prævio num. 30 proposui.

b Neapolitanum PP. Teatinorum apographum de diabolo illo sic habet: Dæmon confusus præcipitavit seipsum in flumen. Huic Cassinense A-torum exemplar ferè consonat.

F

c Locus ille, cujus nomen hic tacetur, in duobus proximè memoratis A-torum apographis indicatur. Neapolitanum PP. Teatinorum de loco illo hac habet: Cum itaque pervenisset ad civitatem Fundanam, non procul à civitate ad campum Demetrianum se contulerunt, siccoque pede flumen transierunt, & ad ecclesiam quàm citius, quæ ibi erat, advenerunt &c. Cassinense autem exemplar situm hujus loci distinctius ita describit: Angelus autem Domini cum S. Magno, itinere confecto, venerunt in prædium, quod subjacet civitati Fundanæ vocabulo Mitriano, haud longè à Terracineni urbe, ubi erat fluvius &c.

d Arbitror, hunc esse eundem S. Paternum, qui in Martyrologio Romano ad diem 21 Augusti annuntiat, cum ibi Fundis in Latio martyrium subisse dicatur. Gestis hujus Sancti ab hægiophilis accipere desideramus.

e Suspicio, hic pro Picino legendum esse Picenum, quæ est ampla Italia regio, ut apud geographos obvius videre est.

-f Fortè

A f Fortè intelligendum est de pratorio Sorano , cum Sora sit urbs Italia in Latio.

g Tempus martyrii in apographo nostro Neapolitano & Cassinensi exprimitur hoc modo : Elapsis quibusdam annis , eo tempore , quo Cornelius Romæ & Cyprianus Carthagine sub Decio & Valeriano martyrio coronati sunt &c. At , ut hic alia omittam , S. Cyprianus Carthaginensis post mortem Decii imperatoris martyrio corona-

tus est. Facilius expressio nostri codicis cum chronologia conciliari potest : nam Cornelius Papa sub imperatore Decio Romanam cathedram ascendit.

h Circa genus mortis , quod in variis Actorum exemplaribus diversimodè narratur , § 2 Commentarii prævii num. 31 & sequente sat multa retulimus.

EX MSS.

DE SANCTO MAGNO MARTYRE

CÆSAREÆ IN CAPPADOCIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

Distinctio hujus sancti Martyris ab altero , Acta , & immemorabilis cultus.

B
SUB AU-
RELIANO.
Quamvis
hic S. Ma-
gnus in A-
ctis

Ac die in Commentario prævio ad Acta S. Magni episcopi & martyris , qui in Italia sub imperatore Decio martyrium subiisse traditur , hunc S. Magnum propter diversas loci , temporis , & Actorum circumstantias ab illo sancto Præsule distinxit. Sed magis ambiguum est , an hic S. Magnus distinguendus sit ab altero S. Magno vel Andrea duce militum , qui cum 2597 sodalibus in angustiis montis Tauri ab Antiocho propter fidem Christianam interfectus est , & cujus memoria in antiquissimis Martyrologiis etiam hac die celebratur , ut liquet ex paragrapho primo Commentarii prævii ad Acta S. Magni episcopi , & clarissimus patet ex Actis S. Magni vel Andrea ducis , quæ hodie à collega meo dabuntur. Dubitationem auget silentium omnium Martyrologiorum , quæ hac die de S. Magno Cappadoce non meminerunt.

2 Si præterea attendamus numerum sodalium , quæ Petrus quibusdam S. Magnus vel Andreas dux martyrium subiit , videtur aliqua confusio facta esse cum nostro S. Magno , quandoquidem hic etiam

C cum tanta sociorum multitudine passus fuisse dicitur saltem in Actis , quæ Petrus Equilinus in Catalogo Sanctorum lib. 7 cap. 76 vulgavit in hunc modum : Magnus martyr passus est in Cæsarea Cappadociæ tempore Aureliani imperatoris sub præside Alexandro ; qui ex ipsa civitate ortus , defunctis parentibus Christianis , ipse in fide Christi constantissimus dum oraret ad Dominum , voce sibi de cælo lapsa , ad martyrium confortatur : quam vocem cum audissent pagani , eum tenuerunt , & in carcerem concluderunt , & post dies quatuor præsidii eum obtulerunt ; quem sacrificare diis recusantem tradidit præses Alexandro & Zozimo sacerdotibus idolorum , ut eum igne consumerent : qui miserunt eum in caminum ignis , statimque flamma extinguitur , & post dies tres martyr Christi inde illæsus educitur. Hoc præses audiens , caminum ampliùs accendit fecit , & ipsum iterum intromisit , ubi quinque diebus inclusus stetit. Flamma quoque in duas partes divisa , ipse intactus omnino permansit. Post dies quinque accedentes milites , ut vel ossa ejus invenirent , audientes eum psallentem , respexerunt , & quasi millia angelorum cum eo viderunt , in quorum medio Magnus iustus Deum laudabat.

E 3 Cum autem jussu præsidis eductus esset , & dicatur Christi virtutem præses magis deputaret , jussit eum in amphitheatrum duci , & feras ei laxari. Et primò quidem ursa pessima ad eum dimissa in terram prostrata pedes illius lungebat. Deinde leopardus exiliens collum ejus amplexus linguâ sudorem vultus ejus extergebat. Tertio leo ferocissimus & ingens , à venatoribus captus , intromissus est. Et cum multitudo paganorum esset intra amphitheatrum , antequam abirent , leo de manibus venatorum profilivit , & in gentiles irruit. Angelus verò arenarium conclusit , ut nemo fugere posset. Et laniante leone multitudinem paganorum , ad mandatum Sancti solus præses cum officio suo illæsus permansit , & leo ad caveam mansuetus rediit. Tunc exiens præses omnes exire mandavit , & solum Magnum ibidem dimisit , leonemque dimitti fecit , qui ad pedes ejus procidit , & osculabatur eum. Quo viso , bis mille quingenti nonaginta septem pagani in Domino crediderunt ; omnes jussu Alexandri præsidis decollati sunt. Deinde eò mandante , gentiles populi sanctum Martyrem tulerunt , & extra civitatem ejectum lapidaverunt. Cumque super eum acervum lapidum jactassent , eumque jam mortuum existimassent , subito Martyr Christi , cunctis audientibus , Dominum oravit , ut susciperet animam ejus in pace ; & statim emisit spiritum : cujus corpus à Christianis in ipsa civitate sepultum est in sarcophago novo , xiv Calendas Septembris. Martyrum verò aliorum corpora juxta muros urbis in cœmeterio sunt tumulata.

F 4 Hoc Actorum compendium nihil commune tamen aliis habet cum Actis S. Magni vel Andrea ducis , Actis de ut manifestum fiet hac percurrere volenti : nam hoc sodalium locus , tempus , imperator , præses sive martyrii executor , & verbo uno omnia narrationis adjuncta in utrisque Actis differunt , si nomen & similem sociorum numerum excipias. Quinimo nulla sit mentio de quibusdam S. Magni nostri sodalibus in alio Actorum exemplari , quod Petrus Calo Dominicanus ante Petrum Equilinum collectioni suæ de Viris Sanctorum inseruit. Floruit autem Petrus Calo circa initium seculi xiv , ut inter Scriptores Ordinis Predicatorum recensitos testatur Echardus , ubi tomo 1 pag. 511 de illo habet sequentiâ : Frater Petrus Calo aliàs Calotius Venetus Fossæ Clodiæ vernaculè Ch-

Xxxx 3

ozza

AUCTORE
G. C.

ozza vel CHIOGGIA natus, ibidem in domo sancti Petri martyris Ordini ascitus, à Leandro fol. 152 laudatur, ceu qui ad annum mccc claruerit. Deinde ibidem enumerat ejus scripta, inter quæ ab ipso recensentur VITÆ SANCTORUM ex antiquis monumentis collectæ & duobus voluminibus ingentis molis comprehensæ, quod Opus adhuc manuscriptum in variis bibliothecis exstare dicitur. Porro ob supradictas aliasque rationes judicavi, S. Magnum Cappadocem ab Andrea duce atque aliis ejusdem nominis martyribus distinguendum esse.

videtur distingendus ab alio, qui cum tot sociis hac die passus est.

B

5 Quamvis in apographo, quod jam editurum sumus, martyrium ejus collocetur Calendis Septembris, tamen secutus Acta breviora Petri Equilini, qui eundem S. Magnum hac die xix Augusti martyrio coronatum memorant, hodie de illo agere malui, tum ut varia difficultates, quæ in his Sanctis homonymis occurrunt, eadem operâ simul exponerentur, tum ut Acta hujus S. Magni Cappadocis & Acta S. Magni vel Andrea ducis in eodem Operis nostri tomo facilius inter se conferri possent. Cum autem neque hac die, neque Calendis Septembris ullam distinctam hujus sancti Martyris memoriam in Fastis ecclesiasticis invenerim, immemorabilem ejus cultum collegi ex ipsis Actis, quæ certè ducentis & pluribus annis ante notissimum Urbani VIII Pontificis decretum conscripta sunt, & in quibus Petrus Calo Dominicanus & Petrus de Natalibus episcopus Equilinus de martyrio & honorifica illius Martyris sepultura testimonium reddunt. Nunc tantum superest, ut ipsa Acta prælo subjiciamus & consuetis annotationibus illustremus.

A C T A

Collectore Petro Calo Dominicanano.

Ex Ms. Codice de Vitis Sanctorum part. 2 fol. 87.

C
Sanctus à paganis comprehensus

Magnus à parentibus Christianis doctus legem & fidem Christianam, vita decedentibus parentibus ejus, crescebat in fide Christi, ambulans in præceptis & justificationibus Domini sine querela, & intendens in cælum orabat Dominum. Tunc venit vox de cælo dicens: Serve meus Magne, noli timere, quia ego tecum sum. Tunc multi de populo Christiano audientes hanc vocem gavisi sunt vehementer. Pagani verò apprehendentes miserunt eum in carcerem. Nam diebus Aureliani Imperatoris persecutionem Christianis facientis, decretum exiit in universo orbe, ut Christiani idolis sacrificarent, & qui contempserunt diversis suppliciis punirentur. Fuit autem B. Magnus in carcere diebus quatuor. Tunc flectens genua oravit Dominum dicens: Domine Deus omnipotens patrum nostrorum, exaudi me servum tuum, & ne derelinquas me, Domine Deus meus.

4
sistitur præfidi,

2 Post hæc jussit præses educi eum de carcere & stare ante tribunal suum. Et cum adductus fuisset, ait illi præses: sacrificia Diis. Sanctus Magnus respondit: Jam semel tibi dixi, & iterum dico tibi, quia Christianus sum, & non sacrificabo dæmoniis.

Præses dixit: Forsitan in hoc confidis, ut magiæ tuæ ita prævaleant, quod ignis te non possit superare. Immola diis. Sanctus Magnus dixit: Quibus diis me vis immolare? Præses dixit: Soli Mercurio & Apollini. Magnus respondit: Justum tibi videtur, ut sacrificem Apollini, quoniam qui illi sacrificant perdent animam; Apollo enim perditio interpretatur.

3 Audiens hoc præses jussit eum mitti in caminum ignis ardentis. Tunc præses præcepit Alexandro & Cosimo sacerdotibus idolorum: Tolle eum ante faciem meam, & ponite eum in camino, ut consumat eum ignis. Et accipientes eum perduxerunt in locum, ubi caminus ignis paratus erat ardens. Respiciens B. Magnus in cælum ait: Domine Deus meus exaudi me servum tuum, qui propter nomen tuum hæc patior, & tu mihi præsta, ut integrè permaneam in fide confessionis tuæ: tu me libera de isto igne, quoniam isti maligni tentaverunt mihi, ut cognoscant omnes, qui te non noverunt, & credant, quia tu es Deus solus & gloriosus in universo mundo. Completa vero oratione; consignavit se in nomine Christi. Tunc apprehendentes eum miserunt in caminum ignis, statimque flamma extincta est. Beatus vero Magnus glorificabat Dominum dicens: Gratias ago tibi Domine, quia sicut visitare dignatus es tres pueros in camino ignis, & liberaisti eos ab incendio ignis, ita & me servum tuum liberare dignatus es. Fuit autem in camino tres dies. Post diem tertium jussit præses aperiri caminum, & invenerunt eum illæsum.

4 Tunc præses furore repletus, jussit iterum caminum succendi multo amplius, quam antè succensus fuerat. Statim autem Spiritus sanctus in columbæ specie descendit de cælo & pressit ignem. Erat autem flamma divisa in duas partes, & non contingebat eum, nec contristabat, nec quidquam molestiæ inferebat. Post quinque verò dies jussit præses iterum aperiri caminum, ut vel ossa ejus invenirent. Venit illuc multitudo militum, ut videret, quod de eo factum fuisset: audieruntque S. Magnum psallentem & Deo laudes dicentem. Stupefacti verò reversi ad præsidem dixerunt ei: Domine præses, hic homo non est magus; sed est Deus ejus magnus. Audiens hoc præses miratus est quod tanta flamma ignis non læsisset eum, & ait: Forsitan magiæ ejus prævaluerunt; & ait ad ministros suos: Adducite eum ad me. Aperientes autem milites caminum, viderunt quasi millia multitudinem Angelorum cum multa gloria, quos Christiani fratres viderunt. Erat autem S. Magnus sedens in medio fornacis, & glorificabat Deum. Dixerunt autem ad eum milites: Magne, egredere foras; vocat te præses. Egrediente autem eo recesserunt inde angeli. Cum autem steteret Magnus ante præsidem, dixit ad eum. Quid est, Magne, quod sic prævaluerunt magiæ tuæ, ut non te læderet ignis: quomodo autem extinctus est, dic mihi, & nihil te noceo, sed jubeo te dimitti. Sanctus Magnus respondit: Ego feci per virtutem Domini mei Jesu Christi signum Crucis, & ignis extinctus est à latere meo. Tunc præses ait ei iterum: Verè dic mihi; quomodo maleficia tua extinxerunt tantum ignem. Sanctus Magnus respondit: Gratias ago Deo meo, quia non sum maleficus, sed Christianus.

5 Tunc Alexander præses dixit ad præpositos venatorum; Adducite mihi feras diversas, quæ iam bestiis eum consumant. Tunc venatores fecerunt, ut dixerat, & introduxerunt B. Magnum in amphitheatrum,

qui cum damnat ad flammam,

quas bis ille sus evadit.

Deinde et venatorum, ut ferocibus

A theatrum, & dimiserunt ei ursam pessimam; quæ currens stravit se in terram, & lungebat pedes ejus. Postea dimiserunt ei leopardum, qui currens exilivit ad collum ejus, & amplexus est eum, & lingua sua extergebat sudores de facie ejus. Videns hæc præses, quia nihil læderent corpus ejus, præcepit venatoribus, ut per dies multos caperent leonem ferocissimum, ut vel sic consumeret Martyrem Christi. Mox eo jubente comprehensus est à venatoribus leo miræ magnitudinis, & productus ad civitatem; & nuntiatus est præsidi, quod valde immanissimus leo aleretur in cavea. Præses autem nimis lætitia est gavisus, & præcepit leonem illum sancto Martyri dimitti; quem cum non statim ministri dimitterent præ timore, venit illè leo & descendit in civitatem rugiens & fremens, & nullum hominum læsit, sed festinans amphitheatrum parentibus feris ingressus est. Et respiciens eum sanctus Magnus dixit: O creatura Dei, ecce nunc propter te moras patior. Hæc eo loquente, amphitheatrum ostia ab angelis clausa sunt, & nullus potuit inde effugere, & impleto amphitheatro ascendit leo in populum, & laniavit multitudinem paganorum. Solus autem præses cum officio suo c remansit illæsus. Hoc autem fecit Deus per orationem servi sui Magni; ut illius passio completeretur. De populo verò laceratione facta est effusio sanguinis magna, & nec sic conversus est crudelissimus iudex: Deus enim induraverat cor ejus. Post hæc præcepit B. Magnus leoni, ut ad proprium reverteretur locum.

*bis frustra
objicitur,*

B 6 Vocavit autem præses S. Magnum & ait ei: Audi me & sacrificia diis, sicut ab imperatore præceptum est, ne deficias variis cruciatibus. Sanctus Magnus dixit: Hypocrita & communicator dæmoniorum, non tentabis servum Dei, quia Deo vivo, qui regnat in cælis, servio, & nunquam me derelinquet Dominus Deus meus. Hæc dum diceret ad præsidem beatus Magnus, iratus præses nimis dixit ei: Audi Magne, leonem habeo ferocissimum; ad te laniandum dimitti jubeo, & si non sacrificaveris diis, ab eo confringentur ossa tua. Sanctus Magnus respondit: Ego non sacrifico dæmoniis, qui habitant in te: scriptum est enim, qui sacrificant dæmoniis, & non Deo, eradicabuntur. Tunc indignatus præses surrexit & abiit ad stadium, & præcepit venatoribus, ut leonem dimitterent super eum; & ita fecerunt. Beatus verò Magnus deambulabat in medio amphitheatri, & respiciens in cælum glorificabat Deum; & cum juxta eum venisset leo, projecit se ad pedes ejus, & osculabatur eos.

C 7 Videntes autem populi, quia non læderetur à leone, ceperunt sibilis, & vocibus suis [ac] injuriis vexare præsidem, clamantes & dicentes: Tolle

magum & maleficum istum de medio nostri: & colligentes lapides lapidabant eum, quousque facerent montem super eum, & statim putaverunt, eum jam mortuum esse, & unusquisque ad suum reversus est locum. Post modicum factò silentio, surgens B. Magnus illæsus benedicebat Dominum. Et statim vox de cælo facta est dicens: Veni, Magne, ut congaudeas cum fratribus tuis sanctis in paradiso, devictis omnibus colluctationibus inimici, & suscipiet te Spiritus sanctus, deducetque te in requiem sanctam. Tunc B. Magnus benedicens Deum & gratias agens dixit: Domine Deus, ne statuas illis peccatum secundum ea, quæ intulerunt mihi; sed suscipe animam meam in pace. Et cum hæc dixisset [spiritum] emisit. Christiani autem rapuerunt corpus ejus, & posuerunt in sarcophago novo. Passus est autem in Cæsarea Cappadociæ sub Aureliano imperatore, & Alexandro præside i Kalendas d Septembris.

*EX MS.
ac tandem
in oratione
spiritum
emittit.*

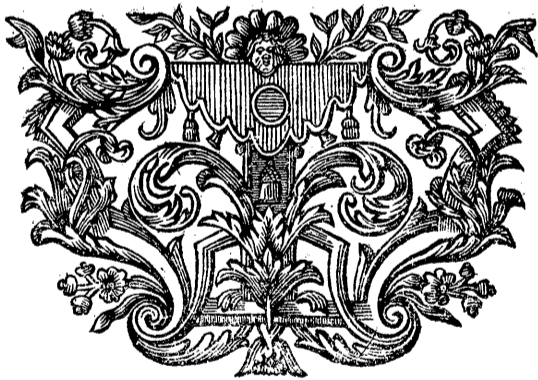
A N N O T A T A.

a Hæc decreti promulgatio, qua per universum orbem hic facta dicitur, pugnat cum testimonio Lactantii vel Lucii Cæcili, qui in libro de Mortibus persecutorum cap. 6 de eodem imperatore sic scribit: Aurelianus cum esset natura vesanus & præceps, quamvis captivitatem Valeriani meminisset, tamen oblitus sceleris ejus & poenæ, iram Dei crudelibus factis laceffivit. Verum illi ne perficere quidem, quæ cogitaverat, licuit; sed protinus inter initia sui furoris extinctus est. Nondum ad provincias ultiores cruenta ejus scripta pervenerant, & jam Cœnosphurio, qui locus est Thraciæ, cruentus ipse humi jacebat, falsa quadam suspitione ab amicis suis interemptus. Potuit tamen S. Magnus sub imperio Aureliani martyrium subire, quamvis hoc generale imperatoris editum nondum in Cappadociam pervenisset: nam facile fieri potuit, ut ad mortem damnaretur ab aliquo præside vel proconsule, quia pagani religionem Christianam in imperio Romano vetitam sciebant.

b Alludit auctor ad verbum Græcum ἀπόδωμι vel ἀπόδω, quod perdo significat, ut clarum est.

c Officium hic sumitur pro ministris, ut ex sensu patet, & sæpe alius diximus.

d Primo Kalendas, id est ipsi Kalendis Septembris; ut hunc loquendi modum alibi explicuimus. Sed ob rationem in Commentario prævio alatam secuti sumus Petrum Equilinum, qui martyrium hujus S. Magni Cappadociæ hac die collocavit.

A DE S. ANDREA TRIBUNO AC SOCIIS MARTYRIBUS, D

IN CILICIA,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Publica eorum veneratio, nomen S. Andreae confusum, Acta, Martyrum numerus.

SUB MA-
XIMIANO.
Memoria,
versiculi,

B *Omen hujus celeberrimi Martyris ac sociorum quam sit memorabile, quantaque apud posteros manserit in benedictione, testantur assatim monumenta antiqua, qua ad nos usque de illis sunt transmissa. Incipiamus a Fastis Græcis. Typicam, quod sub S. Sabba nomine citatur, meminit hac die Sancti martyris Andreae, ducis militaris, ac sociorum bis mille quingentorum & nonaginta trium. Menologium Sirleti sic habet: Natalis sanctorum martyrum Andreae, ducis exercitus, & sociorum duorum millium quingentorum nonaginta trium, qui Maximiani persecutoris temporibus delati apud Antiochum ducem exercitus quod essent Christiani, perseverantes in Christi confessione, ense percussi sunt. Eundem cum honorifico nomine megalomartyris, nec non eosdem numero socios signant Menæa magna impressa, ac sequentes illis accipiunt versiculos:*

Ἐστὴν τῆς τριῆδος αἰμάτων λίμνας ὄχλος
Σὸς τῶ ἀδελφῶν λιμνας ὕδατων.
Ἐνέα καὶ δεκάτη τέμνον Ἄνδρῆς αἰχμῆνα λαμπρῶν.
Truncata rivos sanguinis pro te dedit
Turba hæc, aquarum, Christe, cui rivos dadas.

Nonâ post decimam collum Andreae abscidit ensis.

C *Censeo alludere poetam ad genus martyrii, & ad saluarem fontem: de quo vide Acta num. 11, 12 & 13. Dicta Menæa peculiarem ac solennem faciunt de S. Andrea memoriam in Officio sacro hujus diei, condito etiam Canone in honorem Sancti, cujus hæc est acrostichis:*

Ἰμνοῖς κροτᾷ σε, Ἄνδρῆα, Σεγατηλάτω.
Laudes tuas, ô Ductor Andrea, cano.

elogium.

2 Porro hodierni nostri Pugiles in variis aliis Fastis sacris memorantur: etenim in Calendario Ruthenorum apud Possevinum sit mentio S. Mart. Andreae: in Menæo Chiffletii, Ἄνδρῆς Σεγατηλάτω, Andreae militaris Ducis. Martyrologium Arabicum-Egyptium ac Ms. Taurinense cum ipsius sociorum in genere meminere; quorum numerum determinat Menologium Slavo-Russicum Sparwensfeldianum eodem modo, quo Typicum ac Menologium Sirleti. Synaxarium è Menologio, jussu Basilii imperatoris collecto, post hunc titulum, Certamen sancti megalomartyris Andreae militiae Ducis, ac sociorum ejus, ponit Actorum compendium, cujus textus Græcus excusus datur ad calcem tomi 1 mensis Augusti, Latine autem sic sonat: Erat hic, imperante Maximiano, Dux militum in orientali regione sub Antiocho, qui universo militum agmini præerat. A quo post-

quam unâ cum aliis militiae ducibus missus esset adversus Persas, & Christum invocasset, in fugam egit Persas, & post insperatam victoriam socios suos ad Christi fidem pertraxit. Accusati verò apud Antiochum, tamquam rei judicio, coram ipso adlitere: & ipse quidem in lecto ferro ignito fuit extensus; sociorum autem ejus è quadratis lignis manus transfixi sunt clavis. Deinde autem ex aliis mille, jubente Antiocho, è regionis sinibus exacti: quos ubi instruxisset Sanctus, ad Christi fidem adduxit. Rem ubi comperisset Antiochus, eosque simul cum his, quibus præerat, esset insecutus, omnes ense interemit, omniumque postremum Andream, illustrem Christi martyrem, & inter athletas famâ celebrem.

3 *Quam memorabile hujus nostri Megalomartyris seu magni Martyris nomen est apud Græcos, iam S. Andreae ac Socc. nomen celebre etiam est apud Latinos, antiquissimis utique ac prima nota Martyrologiis inscriptum.*

Nam Usuardus hac die ita cum refert: Natalis sancti Magni, seu sancti Andreae martyris, cum Sociis suis duobus milibus quingentis nonaginta & septem. Ad quam annuntiationem ista jam pridem in Usuardo à nobis edito & illustrato observata sunt: Andream apud Græcos inclitissimum MEGALOMARTYREM Martyrologi nostri Latini verosimillimè ex Græca appellatione binomium fecerint MAGNUM seu ANDREAM. Sic etenim Beda, prout apud nos editus est, & ex eo Rabanus, Romanum parvum, Ado, & cujus jam verba dedimus, Usuardus, Melius fortasse legissent, MAGNI ANDREÆ: neque enim verosimile puto, Martyrologos nostros Andream tribunum militum cum MAGNO episcopo Anagnino confundere voluisse. Hanc observationem de duplici nomine eisdem nostro Martyris perperam indito, inferius confirmare conabimur. Habemus interim ex dielis (nihil quippe cogit omnes illas annuntiationes huc integras transcribere) magni nominis martyrem fuisse S. Andream in Ecclesia Latina. De Wandelberto postea agemus. Martyrologium Romanum modernum ita de illo legit ac sociis, quorum tamen numerum non determinat: In Cilicia natalis sancti Andreae tribuni, & Sociorum militum, qui victoriâ de Persis divinitus adeptâ, ad fidem Christi conversi, & hoc nomine accusati, sub Maximiano imperatore in angustiis Tauri montis ab exercitu Seleuci præsidis trucidati sunt.

4 *Quia verò circa annuntiationem apud Gale- apud Latini- sinium nonnulla mox erunt notanda, illam quoniam hic præmittere visum est. Sic igitur sonat: Cæsareæ, sanctorum martyrum Magni, Andreae, & Sociorum, qui bis mille quingenti & nonaginta septem, cum leonem conspexissent in homi-*

nes

A nes à fide alienos sævientem, ad beati martyris Magni pedes mansuetum & prostratum jacere; rei admirabilitate commoti, ad Christi fidem se contulerunt. Quamobrem Alexandri præsidis jussu capite plectuntur. Magnus verò lapidibus obruitur. Annuntiatio hac convenit S. Magno, cujus martyrium pluribus describit Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 76; in quo tamen cum nullum de S. Andrea inveniam vestigium, mirum mihi accidit, ipsius nomen intrinsecum legi in dicta annuntiatione. Sed res hæc pluribus tractatur apud nos hac die, qua de sancto Magno Cappadoce agitur pag. 717. Nunc de hallucinatione Martyrologorum superius indicata & hic pluribus refellenda tractabimus; è qua videtur originem traxisse Galesniana.

Hallucinatione satum, quod S. Andreae addiderint nomen non tunc corrigi- tur.

B Baroni in notationibus hac die XIX Augusti ad annuntiationem Martyrologii Romani Andreae Tribuni & Soc., De his, ait, hac die Ursuard. & Ado; licet Andreae cum S. Magno confundant. Hunc errorem etiam castigat Lambecius Commentariorum de bibliotheca Casarea Vindobonensi lib. 8 pag. 202, ubi occasione versionis Latinae & exordii Actorum S. Andreae ac sociorum apud Surium hac die, Martyrium S. Andreae, Ducis exercitus, & lociorum, autore Symeone Metaphraste. Vocatur autem hic Andreas etiam Magnus &c., sic scribit: Hoc non est intelligendum de nomine proprio MAGNI; quippe quod S. Andreas Stratelates non habuit; sed tantum de titulo Μεγαλομάρτυρος, sive MAGNI MARTYRIS, qui illi in hujus narrationis inscriptione Græca honoris causâ tribuitur. Perperam igitur & absurdè in Adonis archiepiscopi Viennensis Martyrologio die XIX Augusti legitur: Natalis sancti MAGNI SEU sancti ANDREÆ &c. Merito itaque ista, Vocatur autem hic Andreas etiam Magnus, omissa sunt in editione Surii, anno 1618 Colonia edita. Hac de errore isto. In alium forte lapsus est Wandelbertus, dum eidem Martyrum manipulo videtur adjunxisse S. Magnum Cappadocem, cui aliam martyrii palæstram supra assignavimus. Sic enim cañit:

Magnus & Andreas quartâ denâque coruscant: Septem nonaginta & quingenti comitantur, Quos pariter Sancti simul his bis mille sequuntur.

6 Varia sunt Actorum exemplaria. Lambecius loco citato pag. 201 & 202 unum affert hoc titulo ac principio: Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Ἀθλοῖς ἔσθ' ἡγίας ἢ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Ἀνδρέου ἔσθ' Στρατηλάτου, ἢ ἔσθ' αὐτῷ πελειωθέντων διαγυλίων πεντακισίων ἐννεηκόντα τριῶν. Ἐν τοῖς χρόνοις τῷ ἔσθ' ἀσβεστάτῃ Μαξιμιανῶ βασιλείᾳ διαγυλὸς ἢ Χελσιανῶν ἐγένετο μέγας, ἢ μάλιστ' ἐν τοῖς μέρεσι τῷ Συρίας· εἶχεν ἢ τότε τῷ ἐκείσῃ στρατηγικῆς τάξεως, ἢ ἀρχὴν Ἀντιόχου τῆς, δεισιδαίμων ἀνθρώπων ὦν &c. Id est: Eadem die (XIX Augusti) certamen sancti & gloriosi magni-martyris Andreae, ducis exercitus, & bis mille quingentorum nonaginta trium cum eo peremptorum. Temporibus impiissimi Maximiani imperatoris magna adversus Christianos mota est persecutio, maxime in partibus Syriæ. Quidam autem Antiochus, superstitioni deorum addictus homo, ibidem tunc ordinis mi-

litaris imperium tenebat &c. Observat Lambecius hanc narrationem Latine existare apud Laurentium Surium, ac Symeoni Metaphraste ibidem tribui, ut modo indicatum est. Sed nullum ejusdem vestigium invenio apud Allatum in Diatriba de Symeonum scriptis à pag. 124, ubi Vitæ enumerat, quas tamquam Metaphraste proprias signat. Consule qua dicta sunt tomo 11 hujus mensis pag. 719 de Actis S. Eupli martyris. Habemus etiam exemplar Græcum in nostro codice Ms. 194, cujus exemplaris titulo prænotantur Eadem in Ms. Cæsar. 45 pag. 221 existare. Aliud Græcum apographum asseruimus hoc titulo: Μαρτύριον ἔσθ' ἡγίας μαρτύρου ἔσθ' Στρατηλάτου, ex cod. Ambros. N. f. n. 152, sicut additur in eodem apographo, Incipit: Τὸν Ἰουμασὸν Ἀνδρέαν ἔσθ' στρατηλάτην. Mirabilem Andreae exercitus ducem &c.

AUCTORE J. P.

7 Baronius anno Christi 301 collectionem historicam Actorum intexuit: quæ quidem, ait ibidem num. 5, germana noscuntur. At, boni Eminentissimi Cardinalis veniâ, non pauca occurrunt difficultates, quæ illis incommodant. Nam primo, ea non esse exarata à scriptore contemporaneo, illud est indicio, quod in principio illorum dicantur, ista: Persecutio quædam magna contra Christianos commota est... Erat tempore illo Antiochus quidam... Et inferius, Celeberrimus Martyr vocatur Sanctus. Postea verò sequitur: Statim autem, quemadmodum sanctus Martyr precibus suis postulaverat, locus in quem venerandus sanguis ille Martyrum defluerat; fons quidam effectus est, omnigenarum ægrotationum sanitatem afferens, qui fons AD HODIERNUM USQUE DIEM gratiis redundat. An illa auctori synchrono conveniunt? Secundo, oratio S. Andreae, in qua dicit, Domine Deus... accipe mei peccatoris... preces; eorumque omnium, qui mecum sunt... omnibusque his qui necessitatis tempore nostra, qui sumus indigni, nomina invocaverint, præsta petitiones illas, quæ ad salutem pertinent; quique ad locum hunc confugerint, eos prætege... & quo loco humilis sanguis noster effusus fuerit, fiat illic curationum fons &c. Oratio, inquam, illa merum est episodium, cum à nemine potuerit audiri nisi à solis ipsis Martyribus, quibus per tempus non licuit eam aliis referre. Accedit eò, quod non satis videatur consentanea humilitati Christiana, quæ in Martyribus elucere debet.

eorum

E

F

8 Tertio, mirum etiam videri potest, S. Andreae, Christi fidem amplexum, prælio uni, quin immo pluribus, prout apparet, sese exposuisse, antequam petiisset atque obtinisset baptismum. Audiantur Acta: Inter idolorum cultores velut rosa florebat inter spinas... fidelissimus Dei servus & martyr Andreas... Hic... Jesu Christi opem assecutus adversantium bellorum hostes superabat, & multis egregiis ac strenuis facinoribus excellebat. Bello autem contra Persas ipsi commisso, eos solos, quos manifestè cælestis gratia ei designavit, secum habens, oppositis hostibus prælium intulit. Jam verò cum esset congressurus cum hostibus, eorum ingentem multitudinem divinæ cognitionis argumentum suis militibus proposuit: nondum enim Christi Dei nostri fide donati fuerant: qui illustrem de hostibus ipsis victoriam deportarunt. Sequitur postea S. Andreae confessio, cruciatus in ignito lecto aeneo, sociorum militum supplicium &c., quibus tandem cum ipsis tum militum subditur baptismus, quem dicuntur suscepisse à Petro urbis Tarsensis

examen;

AUCTORE episcopo; postquam eò clam discessissent. Nos in-
J. P. terim ex dictis concludimus, in hujusmodi Acto-
 rum historia non tam relucere sinceram narratio-
 nem, quam Græculi scribillatoris, quisquis de-
 mum ille fuerit, compositionem: id quod confir-
 mabitur ex aliis quibusdam incommodis, qua
 inferius proponentur. Vide Annotata.

Martyrum 9 Numerus sanctorum Martyrum non ponitur
 eodem modo apud Græcos ac Latinos. Hi quippe
 existisse illos memorant bis mille quingentos no-
 naginta septem, ex præmissis supra num. 3;
 Martyrologium Romanum non signat numerum:
 in cujus determinatione Fasti Græci num. 1 cita-
 ti fere cum Latinis antiquis consentiunt. Acta
 nullum quidem etiam numerum determinant;
 sed magnus fuerit necesse est, cum ingentem Per-
 sarum multitudinem debellarit, & Andreas cum
 tota sua forti & à Deo electa phalange, uti lo-
 quuntur Acta, martyrium sit consecutus; quam-
 vis illum milites quidam ex iis, qui cum ipso fue-
 rant.. apud Antiochum detulerunt, quod Deum
 .. confiteretur & celebraret, qui in cruce suffi-
 xus fuerat. Verùm quo pacto tantus coheret nu-
 merus cum Eusebio, qui Ecclesiastica historia à

B Valefio edita lib. 8 cap. 4 pag. 296 hac refert:
 Postquam .. dux Romani exercitus nescio quis
 (intelligo Maximianum Galerium) Christianos
 milites persequi aggressus, eos, qui in exercitu
 merebant, lustrare cœpisset ac recensere, &
 Christianis liberam eligendi potestatem fecisset,
 ut vel imperatorum jussis obtemperantes honoris
 sui gradum retinerent; vel si parère nollent, ho-
 nore militiæ nudarentur: complures regni Jesu
 Christi milites, nominis illius confessionem se-
 culari gloriæ ac felicitati, quâ fruebantur, abs-
 que ulla cunctatione prætulerunt. Ex quibus pau-
 ci admodum (in Græco est eis ex xxi dētre, id est
 id est, unus & alter) non modò dignitatem, ve-
 rùm etiam vitam amittere pro defensione pietatis
 sustinuerunt; cum is qui religioni nostræ strue-
 bat insidias, pacè adhuc & rarè sanguinem quo-
 rumdam fundere auderet. Verùm ubi apertius se
 ad bellum accinxit, dici non potest, quot & quan-
 tos Christi Martyres in omnibus locis atque ur-
 bibus passim cornere licuerit, post sanctorum vi-
 delicet edictum contra ecclesias propositum Nico-
 medie, de quo cap. 5 meministi idem Eusebius.

C 10 Si itaque Paganus nostrorum martyrium
 differre liceret usque ad illam crudelissimam per-
 secutionem, quâ in omne genus hominum a ty-
 rannis sævissimè est, tenens Eusebio non crearet
 difficultatem; sed enim eò usque non videatur dif-
 ferendum, saltem secundum Acta, prout vide-
 licet ea nunc existant; non videmus, quo pacto
 satis commode ad verba Eusebii responderi queat.
 Diximus, saltem secundum Acta &c., quæ S.
 Andrea ac sociorum militum eadem narrant ac-
 cidisse post bellum Persicum: circumstantia verò
 illa fortasse adjecta fuit à non satis curio exorna-
 tore Actarum, quæ aliunde non sunt magna ad-
 modum auctoritatis. Quisquid sit, nos ingen-
 tem illum sociorum Martyrum numerum, in
 Græcis pariter ac Latinis Fastis consignatum, re-
 linquimus in antiqua sua possessione, ita tamen
 ut, Martyrologium Romanum secuti, tum in
 titulo ante hunc Commentarium nostrum non de-
 terminaverimus. Nunc à numero Martyrum per-
 gamus ad tempus martyrii.

§ II. Tempus martyrii ex- pensum.

C Ursum, inquit Acta, martyrii sui bea-
 tissimus Andreas cum tota sua forti & à Deo
 electa phalange perfecit decimo nono die mensis
 Augusti, die Dominico. Littera G, quæ hîc est
 littera diei XIX Augusti, non invenitur tamquam
 littera Dominicalis signata ad nostrum propo-
 situm, nisi anno 294 & 305; unde consequens
 est, ut secundum Acta innelli debeat martyrium
 illud anno alterutri. Si autem anno 305 id affi-
 gas, satagendum est, ut dictus annus compona-
 tur cum modo, quo Maximianus Martyres tra-
 diti jussisse fertur in Actis, & cum reliqua eor-
 undem Actorum serie, rebus ibidem ita expo-
 sitis, ut dictum difficile videatur, eas accidisse
 tempore persecutionis generalis Diocletianæ. Ad-
 de, quod memorent accidisse palmam martyrii
 quando erat bellum illud contra Persas, quo à
 S. Andrea ejusque sociis insignis victoria relata de
 ipsis fuit: unde fit, ut tempus martyrii pen-
 deat à tempore istius belli secundum Acta. Baro-
 nius ad annum Christi 301 num. 1 Diocletianum
 imperatorem cum suo collega Maximiano tunc
 triumphasse de Persis affirmat: & ibidem num.
 2. Porro, ait, enituit in bello Persico eximia
 virtus Andreae tribuni militum &c.

11 Sed Paganus ad dictum annum num. 2 in Actis
 lum triumphum celebratum affirmat anno cccxi, signata
 quo Lactantius lib. De mortibus persecutorum
 cap. 17 Diocletianum Romæ Vicennialia celebra-
 se tradit. Nam cum triumphus ille Romæ exhi-
 bitus fuerit, ut Eusebius in Chronico, Eutro-
 pius & Cassiodorus testantur, & ante annum cccxi
 post victoriam Persicam Diocletianus Romæ
 non fuerit, liquet eo anno triumphum hunc ac-
 tum esse. Præterea triumphos cum Vicennialibus
 & id genus festis de more exhibitos fuisse, sæpe-
 que dilatatos, non semel insinuavi. Quare licet
 pax inter Romanos & Persas jam ab anno cccxvii
 sancita fuisset, tamen triumphus de Persis anno
 tantum cccxi actus. Et, nonnullis interjectis,
 ad anni 301 numerum 2, quos à Baronio cura-
 bant, & seqq. observant ista: Diocletianus .. nul-
 lum hoc anno de persecutione Christianorum pro-
 mulgavit edictum, sed tantum in milites sævitum.
 Quare Martyres, de quibus Baronius, ante an-
 num cccxi passi non sunt. Alii Martyres isti huc
 non spectant, sed S. Andreas cum suis militi-
 bus, quorum martyrium ex jam dictis apud Baro-
 nium, ac criticum ejus, consummatum sit anno
 301.

12 Sed quo minùs eorum ad stipulemur senten-
 tia, obstat 10. Pax inter Romanos & Persas jam
 ab anno cccxvii sancita fuerat, uti modo fateba-
 tur Paganus, Persis videlicet à Galerio casare tunc
 victis, ex eodem auctore ad istum annum num.
 6 & 7. Cur ergo sanctorum nostrorum Militum
 martyrium differri debeat ad annum Christi 301?
 Cur Paganus secundum sua principia illud non po-
 nit citius, cum anno 298 militum persecutionem
 affigat, dicens ad eundem annum num. 2: Per-
 secutio adversus milites hoc anno inchoata, ut
 rectè Prosper in Chronico. Sicut igitur persecu-
 tio generalis in ipsis utriusque Augusti (sermo est
 de Diocletiano & Maximiano Herculio) Vicen-
 nalibus cœpit; sic & ejus quædam velitatio in
 utriusque Quindecennialibus. 20. Cum dicant A-
 cta

D

Notationis
temporis

E

F

opponuntur

A *Acta num. 2* : Tempore illo accidit, ut Persicarum copiarum pars quædam fines transiret, & bellum adversus Antiochum suscitaret; cumque bellum illud S. Andreæ ab Antiocho demandatum fuerit, non utique ex dictis post annum 297, quo pax inter Romanos & Persas sancita; quidnam cogit illius ac sociorum martyrium procrastinare usque ad annum Christi 301? 30. Cum denique hic annus componi non possit cum ratione temporis, quo martyrium accidisse memorant Acta, nimirum decimo nono die mensis Augusti, die Dominico, sicut supra observatum est; melius quidem nobis videretur, Acta in hoc defendere, & erroris non condemnare, si probabili aliquo argumento eò non compelleremur. Est autem illud:

difficultates,

13 Theodericus Ruinartius inter Acta sincera & selecta à se vulgata pag. 309 & seqq. editionis prima, exhibet Acta S. Maximiliani martyris, in quibus præter alia, anno Christi 295 quarto Idus Martii eum impellentia ut militia nomen daret, dicuntur ista: Maximilianus respondit: Militia mea ad Dominum meum est. Non possum sæculo militare. Jam dixi, Christianus sum. Dixit Dion proconsul: In sacro comitatu dominorum nostrorum Diocletiani & Maximiani, Constantii & Maximi, milites Christiani sunt & militant. Quomodo igitur, si anno 295 milites Christiani fuerint inter turmas Maximiani & in aula ejus, quomodo, inquam, in Milites nostros Christianos anno Christi 294 sub Maximiano servitum est? Accedit eò, quod non satis verosimile videatur, tyrannidem persequendi Christianos à solo Maximiano esse executioni mandatum, nisi post victoriam, qua anno 297 de Persis relata fuerit, quaque animum ejus inflarit, cristasque ejus erexerit ad audendum quidlibet. Et verò contextus Actorum S. Andreæ non obscure insinuat, Maximianum tunc temporis rem gessisse in Oriente: & extra tempus belli Persici videtur semper egisse suas partes Illyricum versus, cum apud Lactantium lib. De mortibus persecutorum cap. 18 dicat, Jam fluxisse annos quindecim in Illyrico vel ad ripam Danuvii, quibus relegatus cum gentibus barbaris luctaret, cum alii intra laxiores & quietiores terras delicate imperarent.

propter quas martyrium ponimus sub Maximiano.

14 Atque hæc sunt difficultates, quæ in figendo tempore martyrii sese offerunt. Quandoquidem verò non est mihi promptum solvere hunc nodum saltem inherendo Actis, satius esse duxi eundem scindere, & nostrorum Pugilum martyrium ponere cum Actis sub Maximiano, sub quo etiam illud signat Martyrologium Romanum, non determinato ejusdem martyrii anno. Dixi saltem inherendo Actis: nam si eorundem scriptor habuerit ante se documenta melioris notæ, illaque ita transformavit ornatu ac interpolatione, ut incommoda superius expensa ad istam causam sint referenda; tunc non video, cur tempus martyrii innecti non possit persecutioni Diocletianæ; cur non item dici Dominico, atque adeo anno æra vulgaris 305, post imperatoria videlicet illa edita (Vide Acta num. 5 & num. 8) quæ abinde anno 303 adversus Christianos prodire; cur denique cum Actis dici nequeat illud accidisse imperatore Maximiano, nempe veri ac proprii nominis imperatorem intelligendo, qui ante dictum annum 305 casar dimittaxat fuerat; quamquam cum adjecto jam tum ab anno 292 etiam titulo imperatoris, uti legitur apud auctorem neotericum Gallum Historia imperatorum tom. 4 in Augusti Tomus III.

Diocletiano art. 9 pag. 21. Quia verò planè supervacaneum judico, alterutrum è duobus, quæ apud me sunt, Græcis exemplaribus supra indicatis in Latinum convertere, exhibeo

AUCTORE J. P.

A C T A

Metaphrasta adscripta & apud Surium edita.

I mperatore Maximiano, homine valde impio, persecutio quædam magna contra Christianos commota est, præcipuè autem in regionibus Syriæ. Erat tempore illo Antiochus quidam, superstitioni plurimum deditus, militares ordines sub imperio suo regens: qui propter idolorum insaniam, contra pios homines furorē acrem spirabat. Sub eo viro, quem Antiochum nominatum diximus, multi tribuni militares ejusdem erroris participes numerabantur. Inter quos velut rosa florebat inter spinas, & inter graveolentes odores fragrans aliquis vapor, fidelissimus Dei servus & martyr Andreas: qui latuerat quidem antea, sed postea manifestè apparuit. Hic propter ardentem zelum atque pietatem, magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi opem assecutus, adversantium bellorum hostes superabat, & multis egregiis ac strenuis facinoribus excellebat.

CAPUT I: S. Andreas multis factis bellicis clarus

2 Tempore illo accidit, ut Persicarum copiarum pars quædam fines transiret, & bellum adversus Antiochum suscitaret. Quoniam igitur repentina hostium incursio, & eorum multitudo non mediocriter ipsum perturbavit, Andreæ tunc tribuni a militarem peritiam & strenuitatem recordatus, illum ad consuetos ordines accersiri iussit, hortans eum, ut forti animo esset, utens autem his sermonibus: Tuæ, inquit, fortitudinis facinora quæque adversus hostes, & mihi & ei, qui sceptrum imperii tenet, maximè nota sunt, & admodum manifesta: quapropter & dignitatis istius gradum sortitus es. Itaque magnum hoc & repentinum bellum b fortitudini tuæ committo, ut per præsentis certaminis occasionem, ad gloriam tuam superiorem major cumulus accedat. Hos cum audisset sermones optimus Christi miles Andreas, non copiis, non armis aut curribus, sed solo præpotente Deo fretus, magnum illum Gedeonem æmulatus est, & paucos quosdam milites ad ejusmodi aciem assumpsit. Eos enim solos, quos manifestè cælestis gratia ei designavit, secum habens, oppositis hostibus prælium intulit c.

II. bellum gerit contra Persas,

F

3 Jam verò cum esset congressurus cum hostibus, eorum ingentem multitudinem divinæ cognitionis argumentum suis militibus proposuit: nondum enim Christi Dei nostri fide donati fuerant. Hæc igitur illis enarrabat: Præsens opportunitas, cælestis & divinæ cognitionis conciliatrix nobis erit: statim enim cognoscetis, quod dii gentium verè dæmonia sunt, quodque verus Deus ille est, quem ego colo, qui cælum & terram effecit. Ipse igitur eum omnia possit, opem affert iis, qui eum invocant, eosque fortes in bello efficit, & hostium cohortes facit terga vertere. En igitur, ut videtis, hostes ipsi è regione nobis sunt oppositi, copiis innumerabiles & nobis validiores; sed, agite, errorem idolorum omittentes, mecum unà Deum, qui verè Deus est,

III. & illustris victoriae reportat.

EX SURIO. est, invocate, ac statim videbitis hostes ipsos, velut fumum quemdam aut pulverem, coram vobis deficientes. Hæc ille dicebat. Cui milites credentes, & cum multa fiducia irruentes, oppositas phalanges in fugam converterunt, & illustrem de hostibus ipsis victoriam deportarunt. Milites autem illos ejus prælii victores, reique admirabilis supra omnium opinionem testes, sanctus vir Dei Andreas, ut electos Christi viros, perfectæ, quantum in illo erat, confirmavit, & ad Dei cognitionem adduxit.

IV. *Accusatur apud Antiochum, quod esset Christianus,*
 4 Ea re putatisne parum adversarium diabolum conturbatum, qui victoriam illam contra se trophæum quoddam erectum cogitavit, neque aliquid aliud eam rem fuisse, nisi propriæ potestatis casum, existimavit? Cæterum maximus Dei Athleta, ad stadium progredi paratus, quasi pignora quædam cælestia, præstantia dona ab ipso Deo percipiebat, cum & ejiciendorum dæmonum miraculis abundaret. Multos igitur in singulos dies impuris spiritibus perturbatos liberabat, sicque lethale vulnus diabolo infligebat, & invidum & superbum hostem maxime subiciebat. Cum verò quæ ad bellum pertinebant, Viro sancto ex sententia processissent, & adversus Persas trophæum statuisset, venit cum suis militibus in urbem Antiochiam. Statim autem illum milites quidam ex iis, qui cum ipso fuerant, invidia & livore incitati, cum bonum illud non voluntariè delegissent, apud Antiochum detulerunt, quod Deum Dux confiteretur & celebraret, qui in cruce suffixus fuerat. Ea res maximam iram Antiocho attulit, & misit quosdam ex ordine militari, qui ab eo discerent, quod verum erat, & planum facerent. Cumque per eos, qui missi fuerant, rem ita se habere certò audivisset, apud eum per internuntios partim assentionibus, partim minis, partim admonitionibus usus est: commemoransque suum in Christianos odium & acerbiter, per ipsos internuntios ei dicebat: Cum noveris, quemadmodum & qualibus tormentis sustulerim Eutychiùm Polyucti filium e, & multos eorum, qui unà cum ipso Christi fidem secuti sunt, ac quemadmodum neminem ipsorum misericordiâ prosecutus fuerim, tu quo nunc consilio, aut qua spe hominis in cruce suffixi mentionem proponis?

C *ac præclaram coram eo edit confessionem fides,*
 5 Ad hæc Andreas respondit: Maxime istis verbis, quæ dicit, constantiam meam Antiochus corroborat. Nam si omnes, quos nominatim protulit, gravibus tormentis ab illo subiecti, victores ipsius extiterunt, & Christo Deo coronati athletæ adlitterunt, quare non & ego studere debeo amicus, vel potius Domini mei Jesu Christi servus, omni tempore permanere, ut eadem, quæ illi, consequar præmia? Has voces per eos, qui celeriter, quæ dicebantur, excipiebant, & literis mandabant, à sancto Viro prolatas accepit Antiochus ille arrogans, & à Dei pietate abhorrens, eumque vinctum ad se duci iussit, & omnibus audientibus interrogari, & apertè fateri, non imperatoris edicto, an suo Deo, parere vellet. Ille autem præsentibus hominibus, angelis, & tota spectabili & creata naturâ, distinctè, apertè & confidenter Christum confessus est. Itaque superbissimus præses acerbissimum supplicium adversus illum excogitabat, & ironiâ quâdam utens; Quoniam, inquit, multum laboris Andreas in bellis perpeffus est, & victoriis non paucis coronatus fuit, remissionis & requiei viam ac rationem ipsi excogitavimus.

6 Iussit igitur æream lectum componi: qui

D *igne citam probatam.*
 cum valdè accensus fuisset, sanctum virum Andream supra illum poni iussit. At ille præsentibus & alacri animo in lectum illum, tamquam in molle aliquod stratum insilivit, & in illo decubuit, statimque vehementem cruciatum sensit, cum totum ejus corpus combureretur, & undique ignis ardore fervesceret. Mox verò propter eximium fidei suæ fervorem, requiem & recreationem habuit, cum ignis ipse relaxatus esset. Duxit etiam nefarius ille judex quosdam ex eorum militum numero, qui unà cum ipso strenuè in bello se gesserant, & verè in Deum crediderant, ipsorumque manus in lignis, quadratam figuram habentibus, suffigi iussit, ridensque ab eis quæsit, num ea res esset illis voluptati. Repentè illi animo valdè prompto sibi eam rem jucundissimam esse affirmarunt, hæc addentes: Utinam Christi simus imitatores, qui propter nos in ligno crucis suffixus fuit! Deinceps ad divinum Andream tyrannus interrogationes suas convertens, periculum faciebat, num talem cruciatum expertus, sententiam mutasset, & à Christianorum fide animum avertisset. Sed cum is respondisset, se coronam illam, quam, qui ad finem usque patientiam retinent, adipiscuntur, à Deo expectare, neque umquam ab iis, quæ rectè & firmiter statuta sunt, se decessurum, iussit tyrannus Andream è loco illo educatum, in carcere diligenter custodiri, verbo quidem, quod martyri tempus dare vellet, ut rem suam melius consideraret, & sententiam mutare posset: re autem vera hoc faciebat, ut ipse interea scire posset, quænam esset super Andrea, cæterisque Militibus Christianis, imperatoris sententia.

E *VI. Deinde tantisper liber dimittitur cum sociis suis;*
 7 Statim igitur ad Maximianum literas misit, & rem illam significavit. Maximianus cum de Andrea & iis, qui cum illo erant, certior factus est per eas literas, quas supra diximus, existimans non parum perturbationis & tumultus ad eum perventurum, si tam insignem & clarum Ducem exercitûs, totque & tantos viros, qui cum ipso erant, milites optimos gladio percuti juberet, rescriptis ad Antiochum, ut artificio aliquo aut verstitia viros latenter ad id, quod vellet, perficiendum alliceret, neque rerum novandarum, aut seditionis occasionem toti exercitui præberet. Hæc scripsit imperator, illud considerans, quod si, cum aliquibus obscuris hominibus, quorum crimina sint incerta, poenam judex inferre vult, ad illorum causam defendendam plerique propensi sunt, eo magis in hoc Viro id fieret, qui & dignitatis gradum tenebat, & non vulgares labores, multorum virorum testimoniis comprobatos, pertulerat, ac ordini militum non contemnendo præerat. Quamobrem in suis ad Antiochum literis adjunxit: Placet mihi, hujusmodi Viros à carcere liberari, quasi antea actarum rerum veniâ iis concessâ: paulo autem postea, nisi respicerint, tamquam ob aliud crimen delatos, illos ipsos graviter puniri.

F *VII. sed fraudulenter: it Tarsum, & inquiritur,*
 8 Antiochus igitur cum has literas à Maximiano accepisset, fecit quod imperator jusserat, & insignem Dei servum Andream, & omnes, qui cum ipso erant, ex vinculis eduxit, & libero ac securo animo vitam degere permisit. At sanctus Dei minister Andreas, ejusmodi fallaciæ inventum divinitus sibi patefactum cognovit, & eos, qui cum ipso laboraverant, ejusque admonitionibus ad divinam cognitionem perducti fuerant, secum habens, in Ciliciam ad Tarsum metropolim se contulit: jam dudum enim propositum habuerat, per Petrum, qui tempore illo religiosè & sanctè

A sanctè præsidebat jam dictæ metropoli, & multis egregiè factis præstabat, Deoque ipsi gratus erat, ad salutarem baptismum perducere. Nam etsi fuerat ab initio, ut suprâ dictum est, fidelissimus Dei minister, & ejus donis refertus, nondum tamen divini baptismatis particeps factus erat. Antiochus cum Andrea, & eorum qui cum ipso erant, discessionem cognovisset, furore accensus, consiliarios suos, & quibus uti consueverat, accersivit, quæque Andreas fecerat, cum illis communicavit, & literas misit ad Seleucum, qui in Ciliciæ administratione, quod ad militare opus pertinebat, ejus vicarius erat. Literæ autem illæ ita se habebant: Puto te audivisse de Andrea, qui olim dux fuit in exercitu maximorum imperatorum, quod nunc non solum seipsum amentia tradidit, sed plurimos etiam militum, quos secum habebat, concitatos, ad eam sententiam impulit. ut regalibus & divinis edictis adversarentur. Quoniam verò cognovimus clam hinc ipsum discessisse, & in Cilicum provincia nunc existere, æquitati tuæ placeat, regiæ voluntati obtemperanti, & Andream, & eos, qui cum ipso sunt, persequi, ac detentos & victos nostris manibus tradere. Quod si adversati fuerint, aut fugere jam cœperint, militaribus gladiis confice.

VIII.
baptizatur
aut & mili-
tes ejus,
quibuscum
fugit

B Seleucus cum ejusmodi literas accepisset, expeditos & probatissimos milites, quos Romani ordinarios appellat, quamplurimos secum habens, (erat enim & ipse contra Christi servos nimio furore percitus) ad Tarsensium urbem properavit, cum sanctorum hominum catervam illic esse didicisset. Andreas verò sanctus vir, cum id præcognovisset, petiit à beato Petro episcopo sanctissimum baptismum. Quod multo cum desiderio & certandi ardore suscepit unà cum fidelissimis militibus, quos secum habebat. **b** Erat autem cum Petro episcopo & Nonnus episcopus Beroæ. Post hæc Andreas celeritate usus, exiit in locum, qui dicitur Taxanite, non metu id faciens, sed ut præceptum Domini servaret, quod ita definit: Cum persecuti vos fuerint, ex una civitate fugite in aliam. Seleucus verò cum audivisset divinum illum Virum ex ea urbe migravisse, sollicitudine & confusione quadam affectus, & præ tristitia vultum mutatum habens, intento cursu & ipsum, & ejus socios insequabatur. Porro Andreas, cum & è loco Taxanite discessisset, totum montem Taurum peragravit usque ad fines ejus regionis, quæ Tamalme dicitur. Cum venisset autem ad castellum, quod dicitur Orchestum, in Armeniorum provincia situm prope Melitensium illustrem metropolim, pervenit inde ad Chauforii & Charavatensium regiones. Id cum nesciret Seleucus, neque rationem aliquam inire posset, quâ sciret, per quam viam sanctus ille Vir iter fecisset, venit accurrens ad eum homo quidam, Martinus nomine, qui significavit, Andream ad Taurum montem pervenisse, & per eum ad alia loca transisse.

ad Tauri
montis an-
gustias:

C Tum persecutor ille, cum id didicisset, celeriter venit ad locum, qui dicitur Capsurius. Celebrerrimus autem martyr unà cum fidelissimis illis militibus secum versantibus, properavit ad eam regionem, quæ dicitur Androcaloni, & in Tauri montis angustias **k** se dejecit. Causam verò quare angustias vocentur, ejus loci figura declarat. Duo enim montis juga vicissim sibi opposita, ac paulatim cœventia, fere inter se copulantur: sed flumine **l** præterfluente distincta, angustias quasdam efficiunt, quæ fere invia sunt: hiatum verò præcipitem inter se habent, magnum illum

quidem, & vel iis, qui ipsum adspiciunt, terribilem. Hac de causa ejus loci situs talem appellationem accepit. Magnus **m** ergo & celebrerrimus martyr, cum ex divina prædictione loca illa suo & eorum omnium, qui cum ipso erant, martyrio præfinita esse cognovisset (Oportebat enim eum, qui divinum cursum conficiebat, & per angustam & arctam viam ambulabat, ad cælesti Dei regnum ingredi) ulterius progredi destitit. Tunc Seleucus venit, & vidit loca, in quibus Viri illi à Deo ducti constiterant: in eos autem exercitum, quem secum habebat, immisit. Id cum sensit Dei minister, & se & socios suos ad preces excitans, ait: O amici & commilitones, ac filii mei, nunc est tempus acceptabile, nunc dies salutis: perstemus in Dei amore, resistamus animo æquo & forti, quemadmodum præcepit nobis Deus: manus nostras non ad ulciscendos persecutores; sed ad Deum precandum, eique gratias agendum erigamus, quod nobis concesserit, ut ad horam hanc venire poterimus, quod partem & sortem cum omnibus iis, qui sanctitate præditi sunt, assequamur. Supplices ab illo postulemus, quod martyrum primus celeberrimus Stephanus, cum lapidibus obrueretur, à Deo petivit, dicentes & nos: Domine Jesu Christe, accipe spiritus servorum tuorum, quos in manus tuas commendamus.

EX SURIO.

m

IX.

E Cum verò in medio ipsorum constitisset, manibus atque oculis in cælum erectis, Deum oravit, hæc dicens: Domine Deus, qui magnus es & omnipotens, accipe mei peccatoris & indigni servi tui preces, eorumque omnium, qui mecum sunt, & fidem tuam immobilem servaverunt: omnibusque his, qui necessitatis tempore nostra, qui sumus indigni, nomina invocaverint, præsta petitiones illas, quæ ad salutem pertinent: quique ad locum hunc confugerint, eos protege, & à malo ac necessitate libera, largiens ipsis sanitatem animæ & corporis: & quo loco humilis sanguis noster effusus fuerit, fiat illic curationum fons, & spirituum impurorum redargutio ac liberatio, ut terribilis & sancti, benedictique nominis tui, unigeniti etiam Filii tui Christi Dei nostri sanctissimi, & vitam dantis Spiritus sancti gloria celebretur in secula seculorum, Amen. **n** Completis his precibus, adstiterunt statim persecutores, feris immitibus crudeliores. Ipsi verò, tamquam agni simplices ad immolandum ducti, mansuetè & leniter seipsum illorum manibus tradiderunt, communem omnium Dominum imitantes.

x.

ubi post-
quam oraf-
set.

F

F Profani igitur illi & nefarii persecutores, ferociter, & cum quodam (ut ita dicam) dentium stridore ac fremitu irruentes, strictis gladiis beatissimos Viros interfecerunt, & illorum multo sanguine præterlabentem fluvium impleverunt. Statim autem, quemadmodum sanctus Martyr precibus suis postulaverat, locus, in quem venerandus sanguis ille defluerat, fons quidam effectus est, omnigenarum ægrotationum sanitatem afferens: qui fons ad hodiernum usque diem gratiis redundat, & curationem singulis accommodatam largitur. Quamobrem non ad eos solum, qui propè, & in eo loco ac finitima regione sunt; sed ad ipsos etiam, qui longè absunt, & ab illis locis multum distant, hujus Viri sancti fama celeriter pervenit: quæ facit, ut omnes tam parvi, quam mediocres & summi viri, concursu magno illuc proficiscantur, & miracula, quæ illic fiunt, gloriosè celebrent. Cursum igitur martyrii sui beatissimus Andreas cum tota sua forti

XI.

interficitur
cum sociis
MMM., ubi
fons mira-
culosus.

xx SURIO. & à Deo electa phalange perfecit decimonono die mensis Augusti, die Dominico o, horâ secundâ.

xii. 13 Petrus verò, Tarsensis urbis episcopus, qui divino baptismatis lavacro eum purgavit, Nonnus episcopus Berœensium, Theodulus & Synesius diaconi, Marinus & Nicolaus, Eusebius & Lamyriion lectores, cum Andreas ipse, & ii, qui cum eo erant, certamen perpessuri essent, è longinquo sequebantur, cupientes eorum finem cognoscere p, quem & cognoverunt,

communem, inquam, illorum omnium in Domino consummationem: quorum & venerandas reliquias reposuerunt, congruentem venerationem adhibentes. Viderunt & fontem illum venerandum, & multorum miraculorum effectorem, ex iusti & magni Martyris defluente sanguine scaturientem: qui fons cum primùm scaturit, repente curationum gratiam emisit: statim enim unum ex lectoribus, quos diximus, Lamyriionem, à spiritu quodam pravo & impuro perturbatum, neque ad illum usque diem liberatum, insperis curavit, qui cum aliis lectoribus sanus rediit. Idcirco illi Deum hymnis celebrarunt, qui verè in Sanctis suis gloriosus efficitur. Cæterum in Ciliciam amplius redire noluerunt, quoniam Petrum Tarsensis urbis episcopum, qui martyrem Andream cum sociis, ut dictum est, baptismate purgaverat, Seleucus capere studebat. Abierunt igitur, divinâ providentiâ ducti, in Isauriam q, laudantes simul & benedicentes Domino Jesu Christo: cum quo Patri simul & sancto Spiritui sit gloria nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

A N N O T A T A.

a Tribunus militaris præerat militum legioni seu parti exercitus. Apud Græcos vocatur *στρατηγός*, quod ducem exercitus etiam interpretari possis, nisi subesse Antiocho totius exercitus duci: nam dicebatur & ille etiam dux exercitus, qui vel uni tantum ab imperatore legioni præfectus erat, ut Ulpianus declarat apud Baronium ad annum Christi 301 num. 2. De tribunis autem varia observat Vossius in Etymologico lingua Latina ad vocem tribus.

b De bello ac pace cum Persis agit Commentarius prævius § 2.

c Mirum, quod jam amplexus Christi fidem, nondum tamen baptizatus, mortis se periculo exposuerit (Vide Commentarium § 1) nisi recurras ad miraculum, quo victoriam præstiterit, quodque hic videtur insinuari.

d Ecquis igitur illos ad hoc coegit?

e S. Polyeucti, celeberrimi martyris, Melitena in Armenia passi, Acta jam pridem sunt illustrata apud nos die 13 Februarii; in quibus ibidem pag. 654 meminit idem Sanctus uxoris ac filiorum; quorum fortè unus fuerit Eutyechius ille, de quo hic fit mentio. Synonymus in crucem actus notatur in Menais magnis excusis die 2 Se-

ptembris.

f Non satis equidem concipio, quomodo discessio illa fieri à Sancto potuerit invito Antiocho, cui suberat secundum Acta. Estne huiusmodi factum disciplina militari ac legibus civilibus consonum? Utramque certè transgressionem semper obnixè cavebant Sancti. Ad hæc, cum Sanctus ac socii ejus voluerint fugere persecutionem, secundum Acta num. 9; cur manserunt simul, ac separati non sunt? Separatio certè illa ex natura rei erat maximè conducens, si non necessaria, ut persecutoribus sese subducerent. De his itaque viderit Actorum auctor.

g Ordinarios; in nostro exemplari Græco, quod habetur in codice Ms. 194, ταξάρις lego. Cangio in Glossario Græco-barbaro sunt ταξάρις milites quivis, à voce ταξίς, nisi, inquit, quis malit sic appellatos, quod iis taxetur certa in stipendium pecuniæ summa. Deinde observat vocem ταξάριον maximè dici milites præsidarios, seu qui in castrorum præsidia inducuntur.

h Tandem aliquando ponitur hic S. Andreas cum suis baptismum suscepisse. Vide Commentarium prævium § 1.

i Tamalme, Androcalon, Chauforium, Charavatium (in textu nostro Suriano est Charavatium) regiones, & Taxanite atque Capfurium notantur apud Ortelium; sed quod nihil vel parum aliunde de illis didicerit, inde colligo, quod addat: Loca ista habet circa Armeniam minorem vel Ciliciam Metaphrastes in S. Andree ducis exercitus Vita.

k Angustias. In nostro dicto Græco exemplari τα στενά: qua voce etiam usus est Strabo lib. 1 pag. 53 editionis Parisiensis anni 1620, è quo dictarum angustiarum situm subdo. Postquam enim egisset de Pyramo fluvio Cilicia, Navigabilis, ait, ille ex mediis Cataoniae campis effunditur, ac delatus per Tauri angustias in Ciliciam, in fretum, quod inter hanc & Cyprum est, exit.

l Pyramo videlicet, ex mox dictis.

m Magnus. Nomen hoc, uti vides, est appellativum, suffragante nostro apographo Græco, ὁ ἰσχυρὸς ἢ ἐπιώνυμον μέγας, non proprium S. Andree; ac proin cave, ne ex hac voce vel binominem facias Sanctum, vel non rectè annunties. Consule Commentarium § 1.

n Orationem hanc castigavimus ibidem num. 7.

o De hac temporis nota disputat Commentarius § 2.

p Magis mihi placeret auctor, si diceret, Sequebantur ac comitabantur Sanctum ejusque socios, ut illos in fide confirmarent, & ad martyrium compararent, quam ut eorum finem cognoscerent. Cui enim bono subserviebat, è longinquo illos sequi eâ de causa?

q Esto Petrus aliquam rationem habuerit, quia nempe Seleucus eum capere studebat, si Actis credimus, abeundi in Isauriam: verum cur idem fecerunt Nonnus episcopus Berœensis, aliique ecclesiastici, & cur potius non rediere ad propria?

DE SS. MARTYRIBUS PALÆSTINÆ

TIMOTHEO, THECLA ET AGAPIO

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Cultus è Fastis Græcis ac Martyrologio Romano; palæstra ac tempus martyrii; ædes sacra S. Timothei.

AN. ccciv
ET cccvi.
Memoria
apud Græcos

Gregia horum Martyrum trias in Græcis pariter ac Latinis tabulis signatur annuis colenda honoribus. Nomina enim eorum referunt hac die Menologium Sirletii, Menaum Chiffletii, apographum nostrum Taurinense, Memologium Sparwensfeldianum Slavo-Russicum; adde Menea magna impressa, in quibus habentur sequentes versiculi, modicè à nobis correcti, ac sic Latine versi:

Πυρεῖαν ἢ κείων ἐν μέσῳ φέρον
Βρώματι Τιμόθεον βίασμα μάλα.
Ἀγάπιο τὸ δῆγμα ἢ ἡρὸς φέρε
Καὶ ψυχράδηντι δάκρυα ἡρὸς καρδῶν.
Ἐμοιγε κλήσις Θεῖλα, πατεῖς Βυζῖν,
Γάζης τόπος ἡεσθον, ἕθλος ἡρὸς δῶκων.

Medios per ignes flamma Timotheum vorans
Quasi thymiama odore redolenti fragrat.
Agapius avidæ sustinens morsum feræ
Animas vorantem lancinat morsu feram.
Thecla mihi nomen, Byzie patria, locus
Gaza est palæstræ, prælium fera persequens.

Alluditur ad Sanctorum martyrium, de quo mox dicitur.

2. Martyrologium Romanum sic illos annuntiat: In Palæstina sancti Timothei martyris, qui in persecutione Diocletiani sub Urbano præside, post multa superata supplicia, leato igne combustus est. Passi sunt etiam ibidem Thecla & Agapius: illa feris exposita, eorum dentibus laniata transivit ad Sponsum: Agapius verò plurima tormenta perpessus, ad majora certamina fuit dilatus. Pluscula memorat Galestinus: In Palæstina sanctorum martyrum Timothei, Agapii & Theclæ. Fuit Timotheus genere nobilis, & vitæ religione dicendique laude usque adeo præstans, ut magnus pietatis doctor magisterque extiterit. Quamobrem comprehensus iudicio sistitur apud Urbanum præsidem: à quo rogatus de fidei nostræ mysteriis, divinè respondit. Itaque primò horrendum in modum cæsus, post variis excruciatu suppliciis, postremò in ignem positus insigniter coronatur. Agapius item ac Thecla tormentis ambo graviter affecti, pro Christi fide viriliter pugnando, feris exponuntur: quarum ictibus confecti, martyrii palmam tulerunt. *Quæ in hoc elogio dicuntur, & apud Eusebium in nostrorum Martyrum Actis, quæ recudemus inferius, non habentur, relinquitur fidei Galestinii, qui ea forte accepit è Menaïs magnis excusis, in quibus similia existant. Ex his tamen, quæ habent eadem Menea de Timotheo εἶλε τὸ ἄσος ἐν Παλαστίνῃ, id est, genus seu originem traxit è Palæstina, non sequitur, eum fuisse nobili genere natum.*

3. In annuntiatione Martyrologii Romani aliquid etiam desidero secundum eadem Acta. Ete-

nim Agapius quidem in illis narratur ab urse laniatus, sed tunc non interemptus, postero autem die in mari submersus, Thecla verò ad bestias damnata; sed an & quo loco illud ipsius supplicium executioni mandatum fuerit; alione an isto, obierit, expressè non memorant Acta; è quibus Agapii palæstram Casareæ tribuo, Timothei verò Gaza. Hinc collige, falsa referre annuntiationem Menologii Sirletiani, quando locum ac genus martyrii confundens, deque omnibus & singulis eadem referens, hac tradit: Eodem die (xix Augusti) commemoratio sanctorum martyrum Timothei, Agapii, Theclæ: qui apud Gazam sub Urbano præside Christianam fidem professi, verberibus & aliis tormentorum generibus, ferarum dentibus expositi, martyrii palmam acceperunt. Menea magna SS. Agapium ac Theclam feris projectos martyrii lauream consecutos Gaza memorant; non rectè: nam huius quidem locus palæstra ac mortis genus non sunt satis certa; illius verò Casaream jam posuimus. Quo autem fundamento in eisdem Menaïs dicitur S. Thecla ἢ Βυζῖνης, vel, ut supra occurrebat in versiculo πατεῖς Βυζῖν, patriam nimirum Byzientis existuisse, fugio quærere. Locus iste est in Thracia; de quo videri possunt ea, quæ diximus dig. xiii huius mensis in Annotatis ad caput 3 Vita S. Maximi lit. b.

4. Ne autem è supradictis annuntiationibus tam Græcis quam Latinis, quia tres istos Martyres simul referunt, detur ausa confundendi tempora, quibus passi sunt, iuvat notare sequentia ex Eusebio Martyrii auctore. 1º. S. Timothei mortem innectit secundo anno persecutionis Diocletiani, quæ inchoata est anno aera vulgaris 303; atque adeo illa mors accidit anno 304, quo etiam duo alii Sancti nostri ad bestias damnati sunt, non tamen tunc interempti. 2º. Anno quarto persecutionis ejusdem S. Agapius fera se devorandum obtulit die vicesima mensis Dii, quod est ante duodecimum Calendas Decembres, seu die xx Novembris, feriâ sextâ, ac sequenti die . . medio mari submersus est. Obiit itaque tunc anno 306. De S. Thecla supra actum. Hinc reducendus in viam est Eminentissimus Baronius, qui in suis Annalibus S. Timothei martyrium inserit anno 303; sanctorum verò Agapii & Theclæ anno 305.

5. Verbulo hic indicamus, martyrium seu locum sacrum S. Timothei (hujusne an alterius synonymi, qui Martyrologio Romano inscribitur die xix Decembris?) honoratum fuisse apud Gazenses in Palæstina seculo exeunte quarto, sicut habemus ex auctore Vita S. Porphyris episcopi Gazensis, quæ apud nos existat tom. 111 Februarii pag. 648. Dixi, hujusne an alterius synonymi. Nam ibidem pag. 649 in Annotatis visus est hic indicari Timotheus diaconus in Mauritania ob-

E

F

Tempus martyrii:

Ædes sacra S. Timothei apud Gazenses.

AUCTOR
J. P.

dem Christi post diros cruciatus in ignem injectus, cui ad dictum diem XIX Decembris adjunguntur in Martyrologio Romano SS. Meuris & Thea, Gaza passa: quod contextus (sicut ibidem, at re nendum tunc satis matura, dicere placuit) hujus loci confirmat. At Timotheus ille, qui tunc temporis colebatur apud Gazenses, non videtur à Mauritania acersendus, quando nostrum hodiernum habemus, qui apud eosdem Gazenses martyrio insigni coronatus est. Cur enim hic apud eosdem, magno utique sui, sicut est verosimile, post mortem relicto desiderio, publica veneratione non honoratus sit, sed alius potius? Consuli etiam potest notatio, quam Castellanus die XIX Decembris ad annuntiationem S. Timothei apponit in suo Martyrologio universalis. Acta, quæ subjicimus, suam brevitate compensant fidei narratione.

MARTYRIUM

B Ex Eusebio de Martyribus Palestinae cap. 3 & 6 pag. 321 & 326 editionis Valesianæ.

S. Timotheus igne consumptus; alii duo Martyres ad bestias damnati.

SECUNDO dehinc anno a, cum persecutionis adversus nos furor vehementius incaluisse, Urbano tunc provinciam regente, primùm imperatoris missæ sunt litteræ, quibus generali præcepto jubebatur, ut omnes ubique locorum ac gentium publicè idolis sacrificia ac libationes offerrent. Quo tempore Timotheus apud Gazam, urbem Palæstinæ, innumera perpeffus tormenta, tandem tenè ac leno igne consumptus; cum sinceræ erga Deum pietatis luculentissimum specimen edidisset, constanti in omnibus tolerantia coronam martyrii reportavit. Agapius quoque & Thecla, præscæ illi cognominis b, cum unà eum supradicto Timotheo ingentem animi constantiam ostendissent, damnati sunt ad bestias c. Ea verò quæ postea subsecuta sunt, quis tandem non admiratus est, cum videret, aut stupore non percussus est, cum auditu acciperet? Nam cum gentiles publicam solemnitate & consueta spectacula celebrarent, ingens omnium rumor erat, præter cæteros, quos illi maximo favore prosequerentur, etiam Christianos illos, qui nuper damnati fuerant, cum bestiis pugnuros. Hac ibi. De Agapio autem ac Thecla sequuntur ista cap. 6.

S. Agapius occasione spectaculorum

2 Anno autem quarto persecutionis d adversus nos concitata, die vicesimo mensis Dii, quod est ante diem duodecimum Calendas Decembris, feriâ sextâ, apud . . urbem Cæsaream martyrium prorsus memorabile perpetratum est, præsentem tyranno ipso Maximino, & ob natalem suum spectacula populis exhibente. Cum esset vetus consuetudo, ut præsentibus imperatoribus magnifica, si umquam aliàs, spectacula majorem solito voluptatem spectantibus præberent, novis undique & inulitatis conquiritis miraculis, partim ferarum,

quæ ex India aut Æthiopia aut aliunde advectæ in amphitheatrum introducebantur; partim hominum, qui exercitatis antè corporibus stupenda exhibentes artis suæ specimina, spectatores mirabili voluptate oblectabant: tunc quoque, imperatore ipso spectacula præbente, magnificentius aliquid & admirabilius solito, in apparatu ludorum inesse omnino oportebat. Quid verò illud fuit? Nostræ religionis Martyr in medium adductus est, pro vera & sola pietate pugnaturus, nomine Agapius, quem unà cum Thecla ad bestias damnatum fuisse secundo persecutionis anno retulimus.

3 Hic igitur cum ter jam antea ex carcere e-
ductus, & læpius cum maleficis solemnè pompa traductus esset in stadio; iudice post varias comminationes ad alia subinde certamina ipsum differente, sive quòd miseratione ejus caperetur, sive quòd à proposito eum abduci posse sperabat; tunc tandem præsentem imperatore productus est, tamquam de industria ad id tempus reservatus, ut in ipso verbum illud completeretur, quod Servator noster per divinam præscientiam discipulis suis prædixerat, fore, ut coram regibus adducerentur propter nominis ipsius confessionem. Trahitur ergo in medium stadium unà cum noxiò quodam, qui dominum peremisse ferebatur. Post hæc is quidem, qui dominum suum interfecerat, bestiis objectus veniam & clementiam imperatoris promeruit, eodem penè modo, quo ille, qui temporibus Servatoris nostri fuit Barabbas. Quam ob causam totum repente amphitheatrum acclamationibus & laudibus personare cœpit, quia scilicet imperator cruentum homicidam benignissimè servaverat, & honore ac libertate donaverat.

4 Ille verò divinæ religionis Athleta primùm quidem ab imperatore accitus est: deinde cum ab eo postularetur, ut fidei suæ propositum abjureret, promissa ipsi, si id faceret, libertate; contenta voce professus est, se non ob aliquod crimen, sed pro pietate in Deum omnium conditorum, quæcumque sibi inferrentur supplicia, non modò alacri ac forti animo, sed etiam cum voluptate esse subiturum. Hæc locutus, simul cum dictis facta conjungens, ursæ, quæ adversus ipsum dimissa fuerat, concito cursu obviam occurrat, seque ipsum bestię devorandum libentissimè obtulit. Post cujus latitatus adhuc spirans in carcerem reportatur: ubi eum diei spatio supervixisset, sequenti die appensis ad pedes ejus lapidibus, in medio mari submersus est. Hujusmodi fuit Agapii martyrium.

ANNOTATA.

a Anno secundo . . persecutionis, Diocletiani videlicet, æræ vulgaris 304. Vide Commentarium num. 4.

b Prisci temporis ac celeberrimi nominis Thecla notatur in Martyrologio Romano ad 23 Septembris.

c Non tamen tunc interempti. Vide Commentarium.

d Anno videlicet 306, sicut ibidem dictum est.

DE S. CRESCENTIA VIRGINE

P A R I S I I S.

Cultus, & miracula.

J. P.

A
ALICUBI
REFER-
TUR XIX
AUG.
Res hujus
Sanctæ sunt
omnino ob-
scure;

De hujus Sanctæ virginis Actis, atate, ac reliquis omnibus, quæ viventem decorarint, virtutum ornamentis, frustra quæstionem moveris, cum illa omnia nobis inviderit oblivio-
sa vetustas; ita tamen, ut fama sanctitatis, & miracula hanc subsecuta, certum præbeant fundamentum, ut honorifico Sanctorum aliorum contubernia à nobis accenseatur. Arturus à Monasterio illam annuntiat in suo Gynaceo hac die XIX Augusti, non indicans, cur illa potius, quam alia die ipsam referat. Castellanus in indice nominum Sanctorum, qui habetur ad calcem Martyrologii universalis ab ipso editi, solo Crescentiæ Parisiensis, virginis titulo eam ponit; sed plura apud ipsum de hac S. Crescentia invenio inter Sanctos æhemeros, sive eos, qui non habent certum diem. nam affert ibidem locum S. Gregorii Turonensis, cujus testimonio verus, solidus ac legitimus hujus Virginis cultus stabilitur. Audiamus itaque hunc sanctum Præsulem libro de Gloria Confessorum cap. 105, col. 984 editionis Ruinartiane ita loquentem:

de ejus tamen cultu publico, & miraculis

B

1 Tumulus erat in vico Parisiorum haud procul à loco, in quo senior, ut aiunt, ecclesia nuncupatur, nullo opertus tegmine: ibique in lapide habebatur scriptum: HIC REQUIESCIT CRESCENTIA SACRATA DEO PUELLA. Sed nullâ ætas recolare poterat, quale ei fuerat meritum, vel quid egisset in seculo. Nuper autem à quodam clerico hoc epitaphium legitur. Instigante verò fide, suspecti sunt habiti homines, quod aliquid cum divina majestate Virgo potuerit obtinere. Dum verò in hac suspitione penderent, quidam, quem ardor tertianæ febris cum gravi tremore vexabat, erasi à tumultu parum pulveris haurit, moxque sedato tremore convaluit. Vulgatumque verbum plerumque profuit multis in hac infirmitate detentis.

constat ex S. Gregorio Turonensi.

* al. tumulus

2 Succedente deinde tempore, monetarius urbis graviter ægrotare coepit: cui in visione Puella apparuit dicens: Vade, ait, quantocius, & tumulum Crescentiæ virginis tege. Erit tibi hoc adjutorium, ne à morbo, quo captus es, diutius fatigeris. At ille confusus calces inquit, oratorium desuper construit, protinusque ab infirmitate laxatur. Sed ut virtus * Virginis in majoribus efferretur honoribus, cuidam ex urbe dens indoluerat, ita ut, intumescente maxilla, vix vel tenuis cibi parumper capere posset. Pergit fide plenus ad tumulum, factâque hastulâ unâ de parte acutâ, ut in humanis usibus ad purgandos dentes fieri solet; super sepulchrum Puellæ ponit. Statimque ut exinde dentem, qui dolebat, atti-

git, omnis dolor obstupuit. Ex hoc autem accepto experimento, quos hic dolor vexat, hujus Virginis ut expetunt præsidia, mox sanantur. Hac Gregorius Turonensis, certo posteris relicto testimonio de publica veneratione hujus sanctæ Virginis, etiamsi alia, quæ ad ipsam pertinent, planè tunc fuerint incognita atque obscura.

3 Nec verò alibi quidquam de ea detexit Ruinartius, in notationibus ad præsentem Gregorii narrationem candidè professus, ita obliteratam esse hujus Crescentiæ memoriam, ut nihil de ea prorsus sciatur, nec notum sit, ubi fuerit ejus sepulchrum. Fuere tamen nonnulli novissimis hujus temporibus, qui illud designare voluerint, sed loco non suo, sicut perhibet Castellanus in *Ahemeris* pag. 771. Sed illos ibidem convenit ac refutat his rationibus, quas è textu ejus Gallico acceptas sic reddo Latine. Affirmat igitur, memoriam hujus Sanctæ omnino evanuisse Parisiis jam à multis seculis, nec apparere ullum sepulchri ac sacelli ejus antiqui vestigium: neque enim illud esse potuisse versus fornicem illum meridionalem sancti Marcelli, cui nonnullos hujus loci canonicos à brevi admodum tempore tentasse refert Sancta istius nomen imponere, cum illud existeret versus ecclesiam principem seu primariam, quæ à tempore Gregorii Turonensis non poterat esse alia, quam illa, quæ eodem erat loco, ubi etiamnum hodie est ecclesia Deipare: quia plus quam centum ante annis S. Marcellus, qui ibi subdiaconi officio fungens ministrabat Prudentio episcopo die quadam epiphania, ad Sequanam descendit, ut quæreret aquam, quâ statim erat opus, sicut expressis terminis exponit S. Fortunatus Vernotensis (vulgo de Vernon, quem annuntiat laudatus Castellanus in suo Martyrologio universalis ad diem XVIII Junii, quo & nos de illo egimus) in Vita hujus Sancti.

4 Quarit item Castellanus, quo pacto ecclesia de loco ipsi S. Marcelli potuerit esse ecclesia princeps, cum us sepulchri à sua origine dumtaxat fuerit sacellum, cœmeterio episcoporum adjunctum, cum titulo S. Clementis, propter reliquias hujus Sancti obtentas ad celebrandam sacelli dedicationem. Addit, cœmeterium hoc certissimè fuisse situm extra urbem, sicut alia omnia, rem exemplis probans, quæ argumento sint, loca illa, quæ ibi nominat, remota fuisse ab antiqua urbe, quæ erat civitas (la cité) ubi è contrario non poterat non esse ecclesia princeps, in qua, uti etiam in reliqua urbis parte, nemo primitus sepeliebatur, nisi isti vel ista persona, qui evidens aliquod sanctitatis signum dederant. His addi possunt quæ habentur in Dictionario Trivortiano Gallico-Latino, quod anno 1704 in lucem prodit, ad vocem Cité.

FILIONE , RUFINO , LEONTIO ,
THEODOLO , CYRILLO , ZELA-
TO , TIMOTHEO , GADDA ,
ROMOLO ET SYLVIO ,

AMASEÆ IN PONTO.

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

HOrum decem SS. Martyrum
classeni integram hoc die solus
enumerat codex Corbeiensis ,
alii omnibus aut mutilis , aut
alias etiam positiones consignan-
tibus , quas merito respuendas
censet Florentinus in hodiernis suis observationi-
bus , adductum textum ceteris nobiscum prefe-
rens , tametsi in laterculo suo desint ultimi duo

Romulus & Sylvius. Neque laborandam putamus
in corrigendo principio , ubi codices aliqui le-
gunt , Ponto seu Ponti in Amacia civitate ; sa-
tis patet quid indicare velint dicti codices , in
quibus passim occurrunt huiusmodi barbarismi.
Qui ab iisdem hic reperitur Ordo cum sociis ,
jam supra a nobis relatus est ad diem hujus men-
sis XVI.

DE SANCTO RUFINO CONFESSORE

APUD MANTUAM IN ITALIA.

J. B. S.

Notitia de cultu.

XIX AUG.

Recor Usuardi editores primus
Belinus de Padua hunc S. Ru-
finum seu Ruffinum adjunxit
his verbis : Apud Mantuanam
civitatem sancti Ruffini confel-
soris , quem secuti sunt Mola-
nus , Maurolycus , Galestinus & Ferrarius.
Quod vero hic omnium instar est , signatum ip-
sum habemus in Martyrologio Romano , ut de
ejus recepto cultu dubium nullum superesse possit.
At quam is indubitatus est , tam sunt ignota om-
nia que ad ipsum spectant , ut vel ipse Ferrarius
usque adeo diligens Sanctorum Italia eruditor ,
ingenuè fateri coactus sit , Acta nulla se reperire
potuisse , & licet , inquit , in Romano Marty-
rologio & aliis sit descriptus , non tamen in Ta-
bulis ecclesiæ Mantuanæ , in quibus nimirum ,

editis anno 1626 , sola enumerantur tres festivi-
tates , nempe Inventionis Sanguinis Christi , S.
Anselmi & S. Cælestini Papæ.

Frustra igitur quaeris , cujus , aut cujus con-
ditionis aut ætatis fuerit , nisi Ferrario fides ha-
beatur in brevissimo , quod de eo concinnavit elo-
gio , ex quo saltem sacerdotem fuisse intelliges ,
& in propria , opinor , ecclesia , Mantua vicina
sepultum & ab immemorabili tempore honoratum.
En pauca : Rufinus confessor apud Mantuam
in propria colitur ecclesia : qui Ferrariæ quoque,
ubi ejus reliquiæ habentur , venerationem ha-
bent. Ferunt , ejus imaginem in ecclesia sibi di-
cata prope Mantuam in pariete depictam habitu
sacerdotali indutam conspici. Ex quo illum pre-
sbyterum fuisse intelligitur.

DE SANCTIS MARTYRIBUS

EUTYCHIANO MILITE ET
STRATEGIO.

J. P.

Memoria in Fastis Græcis.

DIE XIX
AUG.

Egraphum nostrum è Menæo Chif-
fletii hac die signat nomina Euty-
chianæ & Strategii. Menologium verò
Sirlleti sic habet : Eodem die ,
commemoratio sanctorum mar-

tyrum Eutychiani militis & Strategii , qui pro
Christianæ fidei confessione ignem pertulerunt.
Menæa magna typis vulgata post similem annun-
tiationem subdunt hos de S. Strategio versiculos,
quibus alluditur ad ipsius nomen Græcum , ac
martyrium :

O' Strategii-

A Ὁ Σατύριος Χελάδων ὡς ἑπὶ τὸν Φέρον
Κατεσπαράγη ἢ πωρὰς διαμολύνης.
Versus istos sic interpretatur *Idiomate Latino*:

Strategium armatura dum Christi obtegit,
Ipfos vel ignes superat erecti rogi.
Alia, tempus vita ac martyrii nos latent.

ANETORE
J. P.

DE S. MARINO EPISCOPO CONF.

IN MONASTERIO S. PETRI BESALUENSI

Dioecesis Gerundensis in Catalonia.

J. P.

DIE XIX
AUGUSTI.
Locus

Everendus Pater Fr. Antonius Domenec, Ordinis FF. Predicatorum, in Historia generali Sanctorum, ac virorum sanctitate illustrium, in Catalonia principatu, Hispanico sermone conscripta, fol. 54 verso agens de S. Evidio martyre, S. Marino episcopo & confessore, ac S. Patrono; quorum sacra corpora magna cum veneratione habet monasterium S. Petri Besaluensis Ordinis S. Benedicti in episcopatu Gerundensi, pluribus describit foundationem ejusdem monasterii, anno Domini 977 factam, nec non donationes ac favores, quae illi concessa fuerunt. De origine hujus canobii consuli etiam potest Ypezus in Chronico generali Ordinis S. Benedicti tom. 5 ad annum Christi 977: ubi etiam agitur de sanctis corporibus istis. In appendice autem ad eundem tomum, in qua dantur instrumenta in eodem designata, scriptura, uti vocatur, vigesima prima, qua ibidem exstat de fundatione hujus monasterii confirmata per Benedictum PP. VII, vocatur illud de Bisulduno. Nos tamen supra nomen Besaluensis eidem dedimus conformiter ad efformationem apud nos romo xi mensis Junii, die XIII ejusdem mensis, pag. 680; ubi actum est de S. Evidio martyre jamjam laudato.

ac modus
publice
veneratio-
nis;

2. Ea vero, qua ibidem apud nos habentur de cultu hujus martyris, eadem occasione etiam comprobant publicam venerationem S. Marini; cum agatur nominatim de sex Sanctorum corporibus in ecclesia memorati monasterii quiescentibus, inter quos est noster, de quo hic tractamus. Domenecus affirmat, festum S. Marini

incidere in diem XIX Augusti; deque ipso legit in dicto monasterio, tamquam de episcopo ac confessore; ad haec, die ei sacro atque in Octavis dici Missam & Officium divinum eodem modo, quo fit de S. Evidio. Collectam, sanctorum martyrum Primi & Feliciani, Concordii atque Evidii, Marini ac Patroni nomina exprimentem, habes tomo citato: in quo etiam actum est de eorundem sacrorum pignorum asservatione, visitatione seu inspectione, indulgentiis. Adde ex Domeneco, omnia S. Marini ossa fuisse reportata; pauciora S. Patroni: item Sanctos, de quibus supra, in ara principe depictos exhiberi. & Sanctum quidem nostrum cum insignibus episcopalibus. Qua res ansam fortasse praebeat canobitis Besaluensibus illum tamquam episcopum venerandi; nos tamen superius hunc ipsi titulum etiam tribuimus, tamen in tanta rerum ejus obscuritate ignoremus, an tribui ei debeat, a liorum exemplo, qui illum pro tali habent.

3. Ferrarius in Novo catalogo Sanctorum, seu hallucinatorum, qui in Romano Martyrologio non sunt, hac die XIX Augusti sic ipsum annuntiat: Besulli apud Gerundam S. Marini episcopi, & loci illius patroni. Hallucinatur manifeste Ferrarius, quia nomen proprium Patroni accipit pro appellativo seu titulari, sicut ex dictis constat; atque adeo merito castigatur a Tamayo in notis ad hunc diem. Domenecus de sanctorum Evidii, Marini, & Patroni corporibus, ad Besaluense canobium allatis, affirmat, Deum sine dubio, ibidem per illorum intercessionem magna in eos conferre beneficia, qui pie illos invocant. Paucis haec de S. Marino, lector, equi bonique consule.

E

F

C DE S. SATYRO EP. M. CUM SOCIIS

ARETII IN TUSCIA ITALIAE.

J. B. S.

CIRCA ME-
DIUM SEC.
IV.

In Catalogo Sanctorum Italiae nec hodiernum S. Satyrum, nec socios martyres signavit Ferrarius, est in Catalogo suo altero nempe generali, hoc die primo loco ita annuntiat: Aretii in Tuscia S. Satyri primi episcopi & martyris cum aliis plurimis. Non opinor, plurimos illos alios fuisse martyris socios; sed potius cum S. Satyro ibidem coli, sicque referri in iis, qua sola citat monumentis ecclesiae Aretinae: ubi addit, hujus nempe S. Satyri, & aliorum reliquias in ecclesia Cathedrali inventas servari haud dubie cum aliis Sanctorum martyrum diverso tempore passorum. Nec satis constare videtur S. Satyrum hunc nostrum verae martyrii lauream donatum fuisse.

Augusti Tomus III.

2. Certè Ughellus, monumentorum Aretinorum non indiligens & ipse scrutator, in Catalogo ejus urbis Episcoporum de Satyro, quem ibi Saturum dicit, simpliciter ita pronuntiat: S. Satyrus primus Aretinorum Praefulum est qui occurrat scribenti. Hic ille est qui sanctum Donatum, tyrannorum persecutionem fugientem, excepit inauguravitque in sacerdotem, ut in Vita ejusdem Sancti narratur: floruit autem Saturus magni Constantini temporibus: ut obitum ejus ad seculi quarti medium ferme perducatur, ut certe ad Juliani tempora non pervenerit, ut de ejus martyrio nil satis certi ab Aretinis tradi possit. De ejus successore S. Donato alia jam dedimus ad diem VII Augusti.

Z z z z 2

DE

DE S. BADULPHO CONF.

ABBATE ATHANACENSI IN GALLIA.

J. P.

Locus, cultus, abbatialis præfectura &c.

DIE XIX
AUGUSTI.
Athana-
censis cœno-
bii notitia.

Primum, quod in Sanctis eb-
scuri nominis, qualis est hic,
inquiri debet, in eo firmum est,
ut de publica illorum venera-
tione constet. Hac autem ob-
tinet in S. Badulpho, ac legiti-
time probatur ex testimoniis, qua proferemus.
Sed prius tractabimus de loco, cui præfuisse scri-
bitur. In Gallia Christiana novissima editionis
tomo 4 a col. 223 de Athanaco (vulgo Aisnay)
hac memorantur: Cœnobium Athanacense, sive
Athanacense, vel Atheneum ad confluentes Ara-
ris & Rhodani, ob id etiam Interamnè appel-
latum, olim juxta Lugduni muros, nunc ipsis
inclusum, jam florebat, quando Burgundiæ reg-
num anno dxxxiv in potestatem Francorum de-
venit. Eo in loco martyrium passi sunt Marty-
res illi Lugdunenses, exinde apud Gregorium
Turon. lib. 1 de Gloria Martyrum cap. 49 di-
cti Athanacenses: quorum exultis corporibus,
sacros cineres in profluentem Rhodanum tyran-
nus spargi præcepit: sed à fidelibus collecti,
miræ magnitudinis basilicâ in eorum honorem
ædificatâ, sub altari collocati sunt. Basilicæ pos-
tea nobile Ordinis sancti Benedicti monasterium
sub patrocinio S. Martini adjunctum est, quod
à barbaris malè actum Salonius episcopus, Eu-
cherii Lugdunensis filius, & post eum Brune-
childis regina instaurasse perhibentur. Hac ibi,
& alia nonnulla. Verum ista, qua dedimus,
sufficiunt in rem nostram, & confirmantur in
Annalibus Benedictinis tomo 1, lib. 1, num. 27.

An eadem
præfuerit
S. Badul-
phus.

2. Notitiâ loci præmissâ, queritur, an S. Ba-
dulphus eidem tamquam abbas præfuerit. Affir-
mat noster Theophilus Raynaudus in Indicula
Sanctorum Lugdunensium his verbis: S. Badul-
phus abbas Athanac. floruit Lugduni, sanctita-
te & religiosa exercitatione, ad quam multos Dei
servos informavit. Idem titulus ipsi datur in Mar-
tyrologio novo Parisino ad diem XIX Augusti;
plusculum tamen de illa dignitate dicitur in Gal-
lia Christiana, quam allegabam: nam hæc ibi
exstant: S. Badulphus vulgo censetur primus ab-
bas Athanacensis, quamquam non constat, quo
vixerit tempore. Castellanus autem in Supplemen-
to ad suum Martyrologium universale ad di-
ctum mox diem, ab abbatis titulo abstinens, mo-
nachum dumtaxat Athanacensem appellat. Nos
verò aliorum, quos diximus, exemplum secu-
ti, Virum sanctum in possessione abbatialis præ-
fectura relinquendum censuimus, tametsi eam ex
antiquis documentis confirmare, non sit nobis in
promptu, uti etiam determinare tempus, quo vixit.

Incerta æ-
tas, quâ
vixit.

3. Nam de eo non constare, modo vidimus è
Gallia Christiana. Si tamen vera sunt, qua de
secundo Athanacensi abbate ibi sequuntur, Sa-
binus præerat seculo quinto, uti colligitur ex

Vita S. Romani Jurensis abbatis, cujus Vita ver-
ba ibidem dantur; consequens est, ut S. Badul-
phus, qui vulgo censetur primus abbas Athana-
censis, quamquam non constat, quo vixerit tem-
pore, non vixerit tamen in sua præfectura post
seculum quintum. Multo remotior illam differt
Castellanus, versus annum videlicet 900. Mar-
tyrologium Parisinum seculo sexto vel septimo
illum adscribit. Quia itaque tempus, quo vixit,
non videtur omnino desiniri posse sufficiente cum
veritate historica; ideo, omisso vita tempore,
supra ipsi apposuimus diem XIX Augusti, quo
publicus ei cultus exhibetur, sicut indicant Ca-
stellanus, & Martyrologium novum Parisinum,
cum illum tunc referant. Ejus memoria celebra-
tur in Fastis ecclésiæ Lugdun. XIX Augusti, uti
est in Gallia Christiana citata. Raynaudus tamen
illum præcise diem non desinit; è quo delibo se-
queretur de publica S. Badulphi veneratione.

4. Vulgo dicitur S. Badoul (apud Castellanus certior i-
psius cultus)
S. Badour) in cujus honorem prioratus (ecclē-
siam vocat Castellanus in suo Supplemento) ad
oppidum S. Symphoriani haud procul Viennâ
constitutus est, nexus abbatiae Athanacensis. Sa-
crum ejus corpus sub illo ipso altari fuisse con-
ditum, quo sacri cineres B. Pothini, S. Blan-
dinæ & quadraginta octo Martyrum, sub Anto-
nino passorum, conditi erant, priusquam furo-
re Calviniano anno MDLXII de asylo sepultura
amoverentur, habet Indiculus reliquiarum ejus-
dem abbatiae, qui ad finem Missalis legitur.
Sanctus autem Badulphus Athanacensis religiosè
colitur infra Octavam Assumptionis B. Mariæ,
eique Officium novem lectionum cum Octava
adjicitur in Breviario Athanacensi. In Supplemen-
to ad Martyrologium universale apud laudatum
Castellanus, & in Martyrologio novo Parisino
annuntiatur Lugduni cum titulo sancti.

5. Præter ea, qua de ejus abbatiali dignitate
præmissimus, queri etiam potest, an cœnobium
Athanacense, & aliud fundarit. Respondet au-
tem Raynaudus in hac verba: Est, qui ex me-
ra sua conjectura tribuat S. Badulpho Athanacen-
sis instituti foundationem, nec non Auxillæ mo-
nasterii ex ejusdem S. Badulphi instituto haud
procul Lugduno erectionem, & fructificationem
quoque, postea anno DXLVI factam, interven-
tu S. Anselmi, item Athanacensis abbatis ad eol-
lem Lemensem in Allobrogibus. Supponit enim
conjector, hunc Anselmum inhæsisse institutis S.
Badulphi, Athanacensis instituti auctoris; quorum
omnium firmiorem probationem desidero. Illud
certius, quod idem scriptor observat, S. Badul-
phum Athanacensem alium planè esse à S. Ba-
dulpho Robiensi monacho; cujus memoria in
Martyrologio Benedictino Arnoldi Wionii con-
signatur 2 Januarii.

DE S. CLINTANCO REGE MART.

IN ANGLIA.

J. B. S.

FORTE
SEC. V.
De hoc sancto meminerunt Ferrarius;

Ante Clintanci sub Clintanci nomine primam nobis notitiam suggestit Ferrarius in Catalogo suo Sanctorum generali, ita annuntians, In Anglia, S. Clintanci regis & martyris, ci-

tansque Martyrologium Anglicanum, opinor Wilsoni, & Capgravius in Catalogo Sanctorum Britannia, unde etiam paucula sua desumpsit Wirfordus ad diem III Novembris. Atque hac sola suppetunt monumenta, ex quibus de ejus cultu apud Anglos docemur: adde Acta ut ut brevia apud Capgravius, xira certe memorantia: neque aliunde illustrari possunt qua ad ipsius Vitam aut gesta pertinent, quandaquidem inde facta acceperint, qui de ipso locuti sunt. Meminit quidem ipsius in Annalibus Bossannia Alfordus noster sed paucissima etiam de eo referens ad annum Christi MDCCII num. 8, cujus haec sunt verba:

B
Alfordus noster,

2 Placet ad haec tempora referre martyrium sancti Clintanci, qui inter Silures vir princeps & regis titulo clarus, sanctitatis justitiaeque laude magis claruit. Ejus Vitam habet Capgravius quae sic incipit: "Rex Clitanus cum esset in regno, suo in Southwallia, tenens pacem & justitiam, rigorem, factus est martyr virtute & meritis & corona caelestis gloriae, cum palma carnalis castimoniae decoratus." Narrat inde pessimi facinorosi regem obruncantis, & ecclesiam in sancti Principis honorem erectam: ubi Deus potentiae suae & sanctitatis illius plura dedit argumenta. Unde Clitanus inter Sanctos habitus, locum in nostro Martyrologio meruit ad XIX Augusti, ubi Brechiniae rex scribitur & Clintancus. Restat haec XIX Augusti, quidquid Wirfordus diem III Novembris notaverit, nescio unde acceptam. Audiantur modo Martyrologium Wilsoni hac die:

C
Wilsonus,

3 In Wallia australi, commemoratio sancti Clintanci regis Brechiniae & martyris, qui cum zelotes & pius princeps esset, quodam die inter venandum a milite pagano occisus est, partim in odium religionis Christianae, partim etiam quod nobilis quaedam virgo dixerit, nulli se velle nubere nisi dicto Regi tam zelotae Christiano. Postmodum insignis ecclesia erecta fuit in ejus honorem prope flumen in Wallia australi, ubi occisus fuit, & ubi cum magna veneratione sacrum corpus fuit tumulatum, & ubi placuit Deo in signum innocentiae multa patrare miracula. Hisce modo praemissis, superest ut fontem ipsum assignemus unde accepta sunt, nempe ex laudato Capgravo,

quem scimus sua collegisse, dicamus expilasse, ex Legenda vetustiori Ms., auctore Joanne dicto Anglico, vicario de Timmouth, qui vixit seculo XIV. Ita habet noster:

4 Rex autem Clitanus cum esset in regno suo in Southwallia tenens pacem & justitiam rigorem, factus est martyr virtute & meritis & corona caelestis gloriae cum palma carnalis castimoniae decoratus. Virgo enim quaedam potentis cujusdam filia, adamavit illum dicens requirentibus se, nulli nupturam nisi Clitanco inclito & ab omnibus dilecto. Audito vero puellae responso, quidam de sodalibus Regis maligno spiritu inflatus & ardore libidinis accensus, fundamentum accipiens a face temeritatis & livore luxuriae, quadam die in venatu regem Clitanum innocentem juxta fluvium quemdam, venatorum catervam expectantem, & verba sacri eloquii & orationis cum summa devotione proferentem, gladio nequiter jugulavit. Quo mortuo, familiares sui & nobiles propinqui, junctis bobus corpus auferentes, vadum fluvii, juxta quem occisus fuerat, transire tentabant. Sed cum juga boum dirumpi & boves stare coepissent, de loco illo praenimia corporis gravitate se movere non poterant.

5 Cumque multis modis corpus sanctum de sua haurire loco transferre niterentur & nihil omnino perficerent, in loco sibi divinitus preparato Martyris corpus dimiserunt. Visa est autem columna ignis insequenti nocte post sepulturam ejus de tumulo ad caelum mirabiliter elevata, ubi in honore sancti Clintanci ecclesia constructa est. Potens quidam die Dominico cum uxore sua ad audiendum Dei servitium in ecclesia sancti Clintanci veniens, super ripam fluminis, non longe ab ecclesia positam, cum uxore sua concubuit, & peccato commisso, ab illa separari non potuit, imo junctus uxori inseparabilis remansit: & exclamans sodalibus voce magna dixit: Ite ad sepulcrum martyris Clintanci, & pratum istud, a me vi & injuste ablatum, sibi restitui permittite, & pro me suppliciter, quae, intercedite: quo facto ab horribili ligamine statim liberatus est.

Viri duo inter se multo tempore irati & infesti dixerunt intra se: Concordemur & tendamus ad ecclesiam sancti Clintanci, & simul juremus super altare illius; & oblito invidiae livore & juncto foedere, unus in reditu, rupta pace & violata fide, occidit alterum fraude: & facto homicidio, seipsum sua lancea propria statim perforavit, & sic miserabiliter vitam finivit.

DE S. MARIANO CONFESSORE

IN BITURIGIBUS GALLIÆ,

J. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, & distinctio à synonymis.

DXIII.
Cultus ex
Uuardo
probatas.

B

DE sancto hoc Mariano (apud populares Margeau) agendum nobis fuit in observationibus ad Martyrologium Uuardo hoc ipso die, quo nempe apud ipsum & totam ejus progeniem certatim annuntiat, ut de veri cultus veritate dubitandum omnino non sit. Id miratus sum, abbatis titulo insigniri à Mione, Menardo & Bucelino, cum non ut monachus, multo minus ut abbas sed ut eremita laudetur à S. Gregorio Turonensi, cujus elogium id omne complectitur, quod cum aliqua auctoritate de Sancto memoria proditam reperitur. Et certe Mabillonius eum merito inter Pratermissos collocavit, paucula de ipso memorans, qua ex ipso fonte infra recitabuntur. Nescio cur Menardus hunc nostrum Marianum hoc die tam operose distinxerit à synonymo monacha aut abbate Autissiodorensi, de quo in hoc opere actum est die xx Aprilis; ubi de confusione laborandam omnino non putarant Majores nostri, tamen si Marianus uterque Bituricensis sit, uterque ferme synchronus.

An distinguendus à syn. Labbeano,

C

Non tam obvia est distinctio inter hunc eundem hodiernum Gregarianum, & illum de quo meminimus Labbeus inter Sanctos Bituricenses tomo 2 Bibliotheca Mss. pag. 432, qui ambo, licet & ipse Bituricensis & ferme etiam aequales, iis coloribus depinguntur, ut diversos aros hoc ipso die statuerit Saussayus in suo Martyrologio Gallicano; primus illum quidem, quem ex Gregorio Turonensi, post Uuardum & Martyrologium Romano hic referimus ut apud vicum Evahonensem sepultum, ubi hodie prapostura est Ordinis Canoncorum Regularium S. Augustini, unde bina Vita Compendia Mss. ad Henschelium olim misit R. P. Franciscus Boulart Canonicus ad S. Genevève Parisiis. Alterum collocat apud Spinolain vicum, videturque illum indicare, cujus Vitam, nonnullis suspectam, edidit Labbeus loco jam citato. Hic vero à nobis inter Pratermissos hodie dilatus est ad xix Septembris, quo die referitur in vetustissimo Bituricensi Breviario.

an potius confundendus?

Non desunt scriptores qui utrumque in unum eundemque confundunt, idque observo potissimum in Coitio tomo 1 Annalium suorum pag. 253 & 294, atque etiam in notis Ruinarianis ad S. Gregorii elogium; qua utrum satis tuto admittenda sint, necdum equidem ausim determinare; donec à Bituricensibus ipsis plenius edoctus fuero. Certè ab eis Labbeanus ille colitur xix Septembris; Gregorianus vna expressissime à Uuardo signatus est hac xix Augusti, quem cerè supponimus non ignorasse, quo die apud Bituricenses vel Lemovicenses coleretur S. Marianus Evahonensis, quidquid dies obitus nec à S. Gregorio, nec ab alio, quod sciam, determinatè expressus sit. Uuardum ejusque progeniem secutus est Bernardus Guidonis ex Ordine PP. Domini-

canorum seculi xiv notissimus scriptor, cujus breve elogium, ubi agit de Sanctis Lemovicensibus, apud Labbeum tom. 1. pag. 635 hic describere opera pretium censui:

4 S. Marianus Reclusus multos usque hodie vocat ad reclusorium suum in territorio Bituricensi. Corpus tamen ipsius apud Evahonium in diocesi Lemovicensi est sepultum. Anno Domini mccc Dominica prima Augusti fuit corpus B. Mariani apud Evahonium de pariete ecclesie, ubi diu steterat, elevatum ad sublimiorem locum, & in capsula argentea pretiosa honorifice & solemniter collocatum per D. Reginaldum le Portu episcopum Lemovicensem, adstante copiosa multitudine Cleri & populi ac Religiosorum virorum. Festum ejus recolitur xiv Kalend. Septembris.

Elogium ex Bernar do Guidonis.

E

5 Quod dixi supra de confusione vel identitate utriusque Sancti synonymi, recurrit etiam in ordine ad aliquem Aminium seu Animum, quem S. Mariani nepotem voluit, & quidem Sanctum, ut discrete notat Labbeana historia, quamvis in sacris tabulis nostris nusquam expressum. Sine porro hodierni nostri Evahonensis nepos, ut ferunt charta ad nos inde transmissa, necdum satis liquet; rem explorare conabimur, ubi ad xix Septembris pervenerimus. Cetera inde per P. Boulart accepta, sunt merum compendium S. Gregorii, & aliquod elogium, nescio à quo aut quando compositum, quod Sancti eremiti amantibus facile aptari possit: nos ipsis verbis S. Gregorii inhaerebimus, cujus proinde solum elogium hic subijcimus, in quo nec minima occurrit nepotis Aminii memoria. En ipsum textum:

Datur hie solum S. Gregorii elogium.

ELOGIUM

è S. Gregorio Turonensi

De gloria Confessorum cap. 81.

Fuit autem in ipso termino a Marianus quidam eremita, cui non erat alter cibus nisi poma agrestia: & si ei aliquoties à quibusdam mel delatum fuisset, aut si ipse reperire potuisset in silvis, hoc ei erat cibus. Qui cum plerumque visitaretur à plurimis, quodam tempore à quærentibus non poterat inveniri. Investigantes denique eum viri, qui venerant, deprehenso vestigio invenerunt locum, in quo flexo genu aquam hausit à fluvio: & exinde progressi repetiunt eum sub una arbore malo jacentem mortuum. Unde celebre ferebatur in populo, eum elisum ex arbore spiritum exhalasse: sed evidenter non est cognitum, quoniam à nullo refertur visum. Tunc viri, qui advenerant, elevantes, adtulerunt ad vicum Evahonensem: quem ablutum, dignisque indutum

Arduavit ratio & mors.

A indutum vestibus, sepeliertunt in ecclesia, festa obitus ejus per singulos celebrantes annos: ad quæ convenientes populi, crebro ab infirmitatibus sanabantur.

conemptor Sancti punitus.
2 Quidam autem de vicinis annonas diu infestas aqua ac germine producto conflatas; facto igne super vimina contexta torrere parat ad pocula faciendâ. Accedens autem unus vicinorum ejus, ait: Quid tu, ô homo, hoc detineris in opere? An ignoras quod sollemnitas est beati Mariani? Qui cum furore respondit: Putasne, ô tu, qui hæc loqueris, quod homo elisus ex arbo- re propter compendia gulæ, angelorum sit relatus consortio, ut Sanctus debeat adorari? Melius est enim opus necessarium in domo exercere, quam talem Sanctum excolere. Quod ille audiens discessit & cum reliquis ad basilicam Sancti abiit, relicto domi vicino in opere laborante. Nec mora, flante vento adprehenditur domus, incendio exuritur omnis, nec quidquam de substantia restat hominis. Exinde elevati globi flammæ super hospitola aliorum, quæ circumlocata erant, transfiliens, hujus hominis aream, sepes, turgiola vel porcorum vel animalium, reliquaque, quæ ad eum pertinebant, flamma perussit; nec quidquam remansit huic misero, quod non fuisset igni succensum. Quod si evenisse quis fortuito putat, admiretur quod nulli vicinorum circumstantium nocuit. Quid nunc agis, ô cruda rusticitas, quæ semper in Deum & ejus ami-

B cos murmurat, ut tibi exinde damnum adquiras? Ex Gregorio Turon. Alterius à Sancto beneficii.

3 Alterius igitur hominis malicia furis boves abstulerat, qui adprehensio vestigio, & inter infusos aqua viarum tramites, ac profundas lutis voragine perditio, ad Sancti recurrit sepulcrum, fusaque oratione dum de basilica fuisset egressus, advertit hominem per aggerem publicum venientem; qui boves illos ante se cum caballo ex itinere lassum prosequens adducebat. Turbatus enim fuerat à via, & quasi amens factus in illam partem, de qua egressus fuerat, mente turbata redibat. Cognoscitque vir ille boves quos perdidit: hos recipiens, hominem absque calumnia redire permittit, quia cognovit hoc sibi per virtutem Sancti Mariani præstitum, cum in illa hora reperit perditum, quæ ejus adivit plentis fide sepulcrum; quæ postquam gesta sunt, diligentiore cura Confessorem Dei plebs cepit excolere Bituriga.

A N N O T A T I O.

a Notat Ruinartius in Colbertino codice pro termino, legi tempore: at nobis magis placet textus ut jacet, ubi nempe indicare vult Gregorius Sanctum in regione Bituricensi, vel in vicina vitam eremiticam duxisse, in qua S. Ursinus, de quo jam egerat, vitam finierat, non eodem certe tempore, cum is ad seculum referatur; noster vero ad initium sec. vi pertineat, ut etiam observat Ruinartius.

DE S. DONATO PRESB. CONFES.

EREMITA IN PAGO SIGISTERICO PROVINCIAE
IN GALLIA.

J. B. S.

CIRCA
ANNUM
DXXXV.
De hoc Sancto, qui ab aliis ejusdem nominis distinctus est.

E hodierno S. Donato ab aliis synonymis jam satis distincto agere cepimus in nostris ad Usuardum observationibus, ubi distincte notavimus, ejus eremiticam fuisse non in monte Jura Burgundia, sed in monte Lura Provincia, in pago, ut loquuntur Martyrologi, seu in diocesi Sigisterica; cui non male substituitur Secusteronensi cum Castellano; seu Sistaricensi cum aliis (Gall. Sisteron.) Martyrologos hic indicatos volo, solos primum & præcipuum Adonem ejusque contractorem Usuardum, ut reliquorum longiorem seriem omittam. Sic loquitur Ado, paucisque notabiliora & certiora complectitur:

meminerunt Ado

2 In Galliis, pago Sigisterico, in monte qui dicitur Jura (lege Lura) natale sancti Donati presbyteri; qui ab ipsis infantia rudimentis mira Dei gratia præditus, ex urbe Aurelianensi ad præfatum locum, ut soli Christo vacaret, adveniens, anachoreticam vitam multis annis exegit, tantâ miraculorum gloria clarus, ut inter cetera gesta magnifica, etiam draconem immanem atque terribilem, suis exinde orationibus effugatum extingueret. Cumque dies vocationis ejus instaret, adveniente sancto abbate Mario, cui ita fuerat revelatum, inter verba orationis migravit ad Christum, sepultusque est ab eodem patre in loco suo. Ex his & ex longiori Vita restituenda sunt, qua in S. Mario sub finem paulo aliter referuntur, tum in Actis nostris xxvii Januarii pag. 775 num. 11; tum apud Mabillonium sec. 1 pag. 106.

3 Atque hic habes brevem & rectam, opinor, & Usuardi substantiam Vita prolixioris huc olim Lugduno datus fuisse à nostro P. Carolo Fabro; quam licet ipse probasse videatur, rectius tamen plura episodica, quibus à nescio quo respersa est, ab Adonem & aliis præterita sunt, utpote absque nota auctoritate non tam facile admittenda, ut proinde merito existimaverimus, brevioribus elogiis insistendum, quale inter alios nobis suggestit Benedictus Gononus ex Breviario ecclesiæ Gratianopolitanae, & Petro Equilino acceptum; quodque hic recudendum censuimus, præmissa Usuardi annuntiatione, quam adoptavit Romanum hodiernum, ut de cultu securi esse possimus. Sic Adonem contrahit Usuardus: In pago Sigisterico, beati Donati presbyteri, qui ab ipsis infantia rudimentis, mira Dei gratia præditus, anachoreticam vitam multis annis exegit, & miraculorum gloria clarus migravit ad Christum. En modo Gononi textum:

4 Fuit vir quidam Donatus nomine, à Neustriæ regionibus, Aurelianensi urbe oriundus, qui à rudimentis infantia suæ electus est à Domino. Cumque trium esset annorum, traditus est à genitoribus suis magistro, ut eum litteris erudiret. Tantam autem gratiam Dominus elargiri dignatus est, ut omnia beati David sciret cantica. Cum verò esset annorum decem, omnia volumina tam veteris quam novi Testamenti peragravit. Tunc placuit Aurelianensis urbis episcopo, ut eum clericaret. Sed cum pervenisset ad ætatis duodecimum annum, complacuit episcopo, ut eum ad onus diaconatus benediceret. Tanta verò erat in eo

AUCTOR
J. B. S.

ex Breviario
Gratianopolitano

eo boni animi tranquillitas, ut omnes dicerent, illum esse à Deo electum.

5 In quo honore constitutus, conversus ad semetipsum ait: Quid mihi cum beato Abraham? Illi enim dixit Dominus: Exi de terra tua & de cognatione tua, & vade in locum, quem monstravero tibi, & ibi eris mihi acceptabilis. Dum autem hæc in animo volveret, relicta urbe Aurelianensi, recto tramite petiit urbem Turonicam, ubi corpus S. Martini requiescit, ut ejus patrocinia accipere mereretur. Cumque ibidem paucis diebus commoratus esset, accepto patrocinio à S. Martino, sic eremum petiit, & postquam peragrasset omnes provincias & omnes montes excelsos, pervenit tandem ad montem, qui dicitur Jura (Lura.) Contemplatus autem eum, descendit ad radicem ejusdem montis, & in convallem, quæ dicitur Ragion, arida & ruinosa nimis, ubi accessus hominum non erat, sed serpentes & dæmones ibi habitabant. Eo adveniens beatus Donatus, draconem miræ magnitudinis invenit, de cujus flatu omnia arbuta erant combusta, & ibi semper tonitrua & fulgura personabant.

B
adjungit
Acta,

6 Cum autem vidisset draco ille sanctum Donatum venientem ad se, statim caput suum quasi cubitis duodecim elevavit, vociterans & extibilans nimis: ad cujus vocem omnia serpentina accurrerunt, quasi Virum sanctum devoratura. Sed Vir sanctus, in fide fundatus, sese ad orationem prosternens, draconem ceteraque animalia venenosa fugavit & sua oratione exlinxit. Cœpit autem ibi habitare, anachoreticam ducens vi-

tam, & corpus jejuniis nimis excrucians. Cibum ejus erant fructus agrestes, radices & cortices arborum: lectus ejus terra dura. Cum igitur multos annos in solitudine vixisset, & instaret vocationis ejus dies, adveniente abbate Mario, divinitus admonito, ut ad eum accederet; inter verba orationis migravit ad Christum: ab eodem patre ibidem sepultus XIII Kalend. Septembris. Postmodum corpus ejus ad pagum Sigistericum Galliarum translatum est.

7 *Contra communem hic loquitur Gononus, dum Sanctum migrasse ait XIII Kalend. Septembris pro XIV. Pejus verò fallitur, dum corpus ex Lotharingia monte Jura translatum comminiscitur. Commodius certè ex Lura monte, S. Marii eremitorio longè propinquius Sigistericum pervenire potuit, unde pars potior Avenionem translata sit, ubi festum ejus celebratur & fit Officium duplex (ut in notatione observat ipse Gononus) de communi Confessoris, & de eodem fit mentio in antiquo Missali ejusdem ecclesiæ descripto anno Domini MCLX cum oratione propria; & magna pars corporis istius Sancti continetur in sacculo serico intra capsam argenteam quæ exstat super altare majus, cum alio, ubi sunt reliquiæ S. Maximi &c. Sancti nostri Donati etatem paucis etiam notasse juverit: is enim cum S. Mario synchronus fuerit, hic autem à Vita scriptoribus tum in Actis nostris tum apud Mabillonium medio seculo sexto consignetur, haud dubium quin ad eadem tempora S. Donatus referendus sit, ut satis apposite signavit Castellanus annum DXXXV.*

de cultu
reliquiis
que ejus
agit.

E

DE S. MOCTEO VEL MOCHTEO

EPISCOPO LUGMADENSI IN HIBERNIA,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti nomen, discipuli, monasteria; an fuerit præful Ardmachanus.

C
ANNO
CIRCITER
DXXXV.
Sancti hujus, a die
24 Martii
hic remissi,
nomen

Quando sanctum hunc Episcopum hoc die damus, promissi fidem solvimus: ad diem quippe XXIV Martii hac jam pridem inter Prætermissos apud nos dicta sunt como III ejusdem mensis pag. 474, quorum hic juvat meminisse: S. Mochteus sive Mochta Ludmagenensis episcopus nomen hoc die habet in Hibernicis Martyrologiis, ideoque Colganus ejus hic Acta dedit ex codice nostro Salmanticensi descripta: quæ quoniam non adeo aut plena aut sincera sunt, ut ea optamus nancisci, & Augusti quoque die XIX in Hibernicis Hagiologiis recolitur; eumque diem Usserius, Waræus ac Quatuor-magistri ejus natalem nominant, teste Colgano; differimus de eo agere usque in dictam XIX Augusti. Nunc itaque Sancti illius gesta illustranda & examinanda à nobis sunt, pleraque desumpturis à laudati Colgani notationibus, quas Vita ejus subtexit à pag. 731, atque ex Appendice post dictas notationes pag. 732 & sequentibus. Ordiamur itaque à varia nominis efformatione, de qua auctor ille satis operose hac scribit:

2 Variè à variis hujus sanctissimi Antistitis nomen exprimitur. Mochteum vocat Joscelinus in Vita Patricii cap. 134 & 135; Maccæum Pitseus, Possévinus, Baleus, Gesnerus, & alii infra in Appendice cap. 2 citandi; Bachiarium Gennadius; Bachianum Honorius Augustodunensis; Maueteum sanctus Adamnanus in Vita S. Columbæ, prout edita est à Canisio; sed Mauctæneum in Ms. Biburgensi, & in editione prima Antverpiensi Mochteum vocat. Ab Hibernis passim, uti & ab authore hujus Vitæ Mochteus, & aliquando Maçteus vocatur, & rectius. Nam Hibernicè passim Mochta, & aliquando Machta appellatur. Quod autem tradunt Pitseus, Gesnerus, Baleus, & alii, proprium ejus nomen fuisse Bacchiarium, & cognomento Maccæum appellatum, nobis non approbatur. Mendis enim librariorum tot & tam varias ejusdem nominis expressiones exortas arbitramur. Hac Colganus, qui affert illico alias pro alis litterarum positiones Verùm de istiusmodi minutiis dictum jam satis. Moneo tamen, me supra expressisse nomen Mochtei, sicut in codice nostro Ms. Salmanticensi passim illud lego, tametsi Colganus in sua Vita impressa identidem habeat

F

variis modis
exprimitur.

A habeat Mocteus. Nec mihi displicet Mocteus, prout alibi illud reperio exaratum, sicut liquet ex dicendis.

Ejusdem discipulus 3 De nostri Sancti discipulis varia observat laudatus Colganus. Nam quod attinet ad numerum eorum duodenariam, de quo in Vita apud nos cap. 1 num. 3, Ecce, inquit, morem hunc Apostolicum duodenarii numeri discipulorum, nostris patribus verè Apostolicis ante omnes mundi Sanctos maximè familiarem, & ab ipsa Apostolica Sede primò acceptum: quæ non solum cum S. Mocteo, sed & cum S. Palladio totidem socios ad nostræ gentis conversionem legitur misisse, ut in actis in Vita S. Suithberti, ejusque notis ad 1 Martii ostendi: ubi & plurimas alias duodecim collegarum sub uno duce catervas à nostris Sanctis missas ad gentium conversionem commemoravi, ibi videndas. At quisnam Edanus ille, de quo Vita Sancti nostri mox citata agit, & magnum ei miraculum attribuit, quod sancti Moctei jussu ita factum memorat: Cumque Sanctus ad Hibernicum veniret mare, oblitus cujusdam Edani, causa de quadam à fratribus segregati, navem ascendit; cui deinde navigium clamanti, abscisso arboris ramo, vice navis uti præcepit. Obtemperat Magistri jussis . . . ramo superfedet, æquora permeat; sed & navim prævenit, atque in portu Magistrum excipit. Quisnam, inquam, discipulus ille Edanus, seu, ut notat Colganus in hunc locum, rectius Edanus vel Aidanus?

quis fuerit: 4 Laborare se in eo determinando inter tot alios synonymos, non dissimulat idem auctor, ita loquens: Quis autem hic fuerit ex viginti quatuor ejusdem nominis Sanctis, quorum natales observantur in nostris Martyrologiis & Fastis, haud promptum definire; nisi sit, ut esse existimo, S. Aidanus, filius Engulfii, quem Marianus Gormanus martyrologus Dungallensis, & alii memorant coli in ecclesia de Kill mor Aedhain in regione de Huadmeth, sive Martheorum die 2 Novembris. In hac enim regione S. Mocteus extruxit primam ecclesiam in Hibernia, Kill-mor appellatam, ut habetur in hac Vita cap. 4 (apud nos verò cap. 1 num. 4.) Unde S. Edanus ille, quem Martyrologia observant in ea coli, non videtur esse alius à prædicto S. Moctei fundatoris discipulo.

alii item 5 Alia, quæ occurrit in Vita, difficultas, in eo posita est, ut vix videatur credibile, tot & tam insignes ad Sanctum venturasse discipulos, quot quantosque commemorat auctor Vita apud nos cap. 1 num. 7. Nam ut cæteræ, ait, cujus non erat numerus, progeniei taceam multitudinem; centum episcopos, trecentosque presbyteros dicitur habuisse discipulos. Sed huic difficultati occurrit Colganus, eamque his argumentis satis probabilibus solvit. Nonnullis forte nimis excessivus hic numerus centum episcoporum, & trecentorum presbyterorum, ex una schola prodeuntium, videri posset: sed si rem penitiùs considerent, non est hic ambigendi locus. Ex vetustissimi dierum Magistri discipulis, successivè ejus celeberrimam scholam frequentantibus, facile tantus numerus exurgere posset: nec si simul tot habuisset discipulos, postea episcopos & presbyteros ordinatos, ei quidquam admirationis movere debet, qui legerit tria millia monachorum eodem, vel proximè sequenti ævo fuisse sub S. Brendano: totidem vel plures sub S. Comgello; item & tria millia sanctorum discipulorum frequentasse scholam S. Finniani de Cluain-eraird, ut constat ex his, quæ diximus ad Augusti Tomus III.

xxiii Februarii, agendo de S. Finniano; & dicturi sumus in Actis S. Comgelli, & S. Brendani ad x & xvi Maii, (si Acta videlicet Sanctorum Hibernia eò usque perducta fuissent.)

6 Sed ubi, inquis, tot sedes episcopales in angusto regno; in quo nec quadraginta hodie reperiuntur? Respondeo, regnum illud eo ævo longè florentius extitisse, longè pluribus civitatibus, oppidis, vicis & divitiis abundasse, & singula penè oppida monasteria celebriora, & aliquando vicos proprios habuisse episcopos, ut liquidò constat legenti Acta nostrorum Sanctorum, & præsertim S. Patricii, in quibus Joscelinus cap. 185, & S. Euius parte 3 cap. 95 tradunt S. Patricium ordinasse propria manu episcopos trecentos quinquaginta, & presbyterorum quinque millia, & septingentas ecclesias fundasse. Sanctum verò Mocteeum habuisse tot discipulos, referunt S. Columba, & alii graves auctores in Appendice infra cap. 1 & 3 citandi. Porro sicut tot ac tanti discipuli magnum in Hibernia Episcopo nostro peperere nomen; sic non vulgarem ei laudem foundationes monasteriorum, de quibus nunc loquar, materiam attulere.

E 7 Noster biographus cap. 1 num. 4, Mocteus, inquit, in Metheorum memoribus cæpit construere monasterium, quod Cella magna dicitur. Locum hunc exponit Colganus, hac scribens: Regio Metheorum, vulgo Hua-Meth dicta, est diocesis Ardmachanæ in Ultonia; & in ea, uti addit, hodie (Edebat Colganus Acta Sanctorum Hibernia anno Christi 1645) visitur prædicta ecclesia Kill-mor, id est Cella magna dicta, S. Aidano sacra; à quo & distinctionis causâ Kill-mor-Aedain appellatur. Ne verò, quæ rectè ceperat, collaberentur; tametsi ipse rector, ipse regula fratrum esset, teste biographo allegato, ne quid tamen hujus religionis aliqua posset oblivione negligi, & non solum apud præsentis, sed etiam futuros sine defectu persisteret, sanctæ institutionis regulam scripsit. Cujusmodi autem regula ista fuerit, compertum nobis non est; nec Colgano fuit, qui hac dumtaxat de ea tradit: Hic observa, S. Mocteeum fuisse peculiaris regulæ conditorem, uti & extitisse leguntur sancti Patricius, Brigida, Brendanus, Ailbeus, Columba Kille, Comgellus, Kieranus, Adamnanus, & alii plures nostræ sacræ insulæ.

F 8 Vir sanctus aliud item construxit monasterium, prout testatur Vita ejus scriptor, qui cap. structa. 1, num. 5 & 6 tradit ista: Ipse gressum direxit ad locum nomine Lughmud*. Hunc siquidem* al. Lughmadh. locum à Deo sibi datum ab olim præcivit. Mocteus verò cæpit ædificare, & nobilissimum construxit monasterium; cujus etymon ac situm ita exhibet Colganus: Hoc monasterium, quod rectius videtur Lugh magh, id est, Lugi campus; nisi & verius Lubh magh, id est, Herbidus campus; & nunc . . . Luthia vocatur; jacet in amœna & spatiosa illa australis Ultoniæ planitie, quæ priscis Conaille, hodie vulgò Machaire-Oirgiall, id est planities Oirgielliorum appellatur: estque ibi nobile monasterium Ordinis Canonicorum Regularium, & olim fuit sedes episcopalis juxta dicenda in Appendice; ab eoque circumjacens regio nunc Comitatus Luthensis denominatur.

9 Queri hic potest, an S. Mocteus accenseri Non fuit debeat Praesulibus Ardmachanis. Questioni an propriè præsam præbet Vita scriptor, qui postquam retulisset cap. 1 num. 8, S. Patricium pontificem cepisse aliquando habitare prope monasterium nostri Sancti; sed angeli monitu discessisse ab eo, subjungit

AUCTORE
J. P.

jungit ista : Rexitque post ipsum sedem Mocteus aliquot diebus, & Benignus illius discipulum inthronizavit. *Proposita autem questioni hoc reddidit responsum Colganus* : Non reperitur nomen S. Mochtei in catalogo primatum sive archiepiscoporum Ardmachanorum. Nec mirum ; cum non præfuerit nisi paucis diebus, & forte donec de successore provideretur. In Vita tripartita S. Patricii parte 2 cap. 97 legitur S. Mochteus fuisse S. Patricii ARCHIPRESBYTER, ET S. SECUNDINUS VICARIUS IN SPIRITUALIBUS, ET SUFFRAGANEUS. Et licet S. Benignus S. Patricio successerit, & forte immediatè ; in catalogo tamen primatum ponitur tertius post Patricium, post sanctum nempe Secundinum, & S. Patricium cognomento seniore. Quod factum arbitror, quia singuli successivè erant suffraganei sancti Patricii, & duo priores leguntur obiisse ante ipsum Patricium apostolum, cui mortuo, ut hic indicatur, immediatè successit S. Benignus, postquam aliquot diebus vacantem sedem administraverat episcopus Mochteus, donec communibus suffragiis de successore provideretur. *Hinc sequitur, ut noster sanctus Præsul non sit annumerandus primatibus Ardmachana sedis.*

B 10 Fuit tamen episcopus Lugmadensis, seu quâcumque alia litterarum formâ locum hunc expresseris. Dignitatem hanc ei verè convenire, non lego quidem disertè expressum à biographo, præterquam in ejusdem Vita titulo, qui sic habet : Incipit Vita S. Moctei Lubgunensis episcopi. Sed episcopalis tamen ista præfectura aliunde postea confirmabitur tum è Fastis sacris, quos producemus, tum ex aliis documentis, de quibus occurreret inferius dicendi locus, ita ut plurimorum scriptorum assensu stabilita in dubium vocari non debeat. Superest, ut hinc progrediamur ad alia quadam puncta, ad S. Moctei vitam & sanctitatem spectantia.

§ II. Cultus variis diebus affixus ; sancti synonymi à nostro diverfi ; tempus vitæ.

C Duo Sancti Moctei festa die 24 Martii & 19 Augusti

C Amerarius ad diem VII Octobris satis liberaliter more suo ita Sanctum annuntiat : Sanctus Maccus cum S. Patricio Scotiâ egressus. De eo varii. Vide ipsius Vitam. Colganus in Appendice ad Vitam S. Moctei pag. 732 dicitur hagiologum his verbis convenit : Sed quia hic author nec Vitam ipsius, nec eum die illo coli, nec cum Patricio è Scotia egressum uspiam legerit, nec in ea Vita, quam suprâ dedimus, nec apud ullum alium authorem quidquam de his memoratum reperiam, ad aliorum veterum scriptorum testimonia de S. Mochteo, ejusque festis, transeo. Mox itaque ad duos potissimum annua venerationis dies digreditur, ac de iis in hac verba differit : Duo ut minus S. Moctei festa olim in Hibernia solere celebrari, tradunt nostra communiter, etiam perantiqua, Festilogia. Primum xxiv Martii, quo de ipso sic scribit Martyrologium Tamlaçense, ante annum DCCCLXXXV compilatum : " S. Mocteus Lugmagenis : Cumain, nomen matris ejus, S. Engulfus : " Mocteus, us fidelis & devotus, Marianus Gormanus : " Mocteus Lugmadensis, pater egregiæ familiæ, Calendarium Casselense : " Mocteus episcopus, Lugmagenis, De eo etiam similia habent Ma-

guir, & Martyrologium Dungallense eodem die. **D** Hæc affert de primo Sancti festo ; de alio autem ista, ita pergens :

12 Secundum festum celebratur XIX Augusti ; celebrari festo quo de eo agit Marianus Gormanus dicens : " *Vita : an synonymi,* Mocteus episcopus lucerna Lugmadensium, Martyrologium Tamlaçense : " Mocteus episcopus Lugmagenis, S. Engulfus in Festilogio : " Mocteus, magnus, egregius, & longævus, Addit Maguir " Dicitur longævus, propter magnam vitæ ejus longitudinem, Subdit etiam quosdam versus, quibus significatur S. Mocteus annis trecentis vixisse. Item Martyrologium Dungallense : " S. Mocteus episcopus Lugmagenis : vixit annis trecentis, & migravit ad Dominum anno DXXXIV. Citat etiam ibidem memoratos versus. *Verùm de tantâ, & supra fidem extensa Sancti ætate differetur pluribus infra, ubi dederimus reliqua, quæ de sacris diebus aliis enarrare pergit Colganus, quos tamen non huic S. Mocteo, sed aliis synonymis convenire censet, sic statuens* : Duobus etiam aliis diebus reperio memoriam S. Moctei à domesticis Festilogiis observari, die nempe XXVI Martii, quo festum S. MOCTEI DE INISMOCTA, id est, de insula Moctei celebrari tradunt Marianus Gormanus, Cathaldus Maguir, & Martyrologium Dungallense. Cum autem hæc insula sit in Comitatu Luthensi, non procul ab ipso monasterio Luthensi, videri posset idem esse S. Mocteus, qui in utroque loco habitavit, & colitur. Præterea festum S. MOCTEI FILII DËRGANI, CELEBRARI IX Septembris, tradunt auctores proximè citati, & Martyrologium Tamlaçense.

13 Rationes verò, quibus inducitur Colganus, qui alii ut duos hosce Sanctos synonymos ab hodierno se diebus discernat, sunt ista : Verius tamen existimo, inquit, duos alios Mocteos esse, qui his diebus coluntur. Eum enim qui XXVI Martii colitur, existimo esse S. Moctem presbyterum Ardmachanum : de cujus obitu Quatuor magistri in Annalibus sic scribunt : " Anno CMXXXI Mocteus de Insula, filius Kernachani, presbyter Ardmachanus, obiit. Hæc enim insula non videtur esse alia, quàm illa, quam suprâ citata Martyrologia Insulam Moctei appellant. Item ille, qui IX Septembris colitur, videtur esse S. Mochteus episcopus & doctor Ardmachanus, de quo ad annum DCCCLXXXVI hæc in iisdem Annalibus leguntur : " Mocteus magister, sive supremus præfectus scholarum Ardmachæ, capitur à Northmannis sive Danis, : obitumque ejus referunt in annum DCCCLXXXIX, dicentes eodem anno : " Mocteus discipulus S. Fethgnæ, episcopus, anachoreta, & scriba Ardmachanus decessit, ubi per scribam intelligit scriptorem præsertim chronographum. In monasteriis enim plerisque saltem præcipuis, & sedibus episcopalibus Hiberniæ erat quidam olim in magno honore habitus, qui vulgò aliquando FERLEGINN, id est, prælector, sive magister, vel doctor ; aliquando SCRIBHNIÐH, id est, scriba, scriptor, vel chronographus dicebatur.

14 Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, ab hodierno qui in Martyrologio Romano non sunt, hac scribit ad diem XI Aprilis in notis : Eadem die in insula Bura S. Maccæi vatis S. Patricii episcopi Hiberniæ discipuli. Et in notis item ad diem VII Octobris : Eodem die S. Maccæi in castro Caledonio S. Patricii discipuli. Vidit hæc Colganus ; sed quia mendosè, quæ habet, impressa apud ipsum sunt, malui ea emendatius hic exhibere ex ipso

A ipso Ferrario. Hac autem sic castigat idem Colganus pag. 733 : Sed quia hæc videtur sumptisse ex commentis Dempsteri, qui loca cultus, & festa ad libitum solet affingere Sanctis, suspectæ mihi sunt fidei. *Consuli potest Dempsterus in Menologio Scotico ad diem xi Aprilis, & ad v Octobris. Cæterum, sicut mox observat laudatus jam sæpe hagiographus Hibernus, an natale festum, an aliud S. Mochtei sit, quod Martyrologia citata ad diem xxiv Martii tradunt celebrari, mihi, ait, incompertum est. Quatuor-magistri, Usserus, & Vareus infra citandi indicant natalem ejus celebrari die xix Augusti, quatenus asserunt, ipsum anno dxxxiv, die xix Augusti obiisse, juxta dicenda cap. 3.*

Etas annorum trecentorum,

15 Sed non exigua nunc sese nobis offert controversia de S. Mochtei ætate, qua communiter apud scriptores de illa tractantes protenditur ad annos trecentos; qua veri specie, haud equidem satis assequor. Hagiographus Hibernus in Appendice allegata cap. 3 pag. 734 opinionis istius fundamenta congerit his verbis: S. Mochteum annis trecentis in vita hac mortali vixisse, tradit author Vitæ ipsius supra cap. 19; in nostra

B verò editione cap. 2 num. 17, ubi hæc sunt: Trecentis . . . annis, nec ullum protulisse verbum otiosum, nec quidquam gustasse pingue fertur. Præter auctorem Vitæ adducuntur etiam à Colgano Joscelinus in Vita S. Patricii cap. 35 . . . Maguir ad xxiv Martii, & xix Augusti; Martyrologium Dungallense ad xvi Augusti; Quatuor-magistri in Annalibus ad annum dxxxiv, juxta mox dicenda, & Ketennus de Regibus Hiber. lib. 2 agendo de Tuathalio rege; & (quod præcipuum est hujus assertionis fundamentum) quidam prisci nostri idiomatis versiculi, quos citant Maguir, Martyrol. Dungallense, & Quatuor-magistri in Annalibus, imò & S. Engulfus, ejusve vetus scholiastes, asserens insuper, S. Columbam Kille esse eorum auctorem . . . Qui versus Latine rediti hunc exhibent sensum: Dentes Mochtei . . . spatio trecentorum annorum . . . nec verbum otiosum extra emisere, nec quidquam obsonii intra admiserunt &c. In istius præterea opinionis confirmationem, producit sequentia: Incredibilis multis videri posset hæc prodigiosa humanæ vitæ protractio, nisi ejus excessivam longitudinem minùs incredibilam redderet, quod non naturæ viribus, sed miraculo attribuitur, ut refert Joscelinus, inferius alia occasione citandus. Hæc ille pro tunc trecentorum annorum ætate S. Mochtei.

quibus Sanctus noster dicitur vixisse,

16 Verum auctor idem, qui tam in colligendis Sanctorum Hibernia Actis, quam in eisdem illustrandis, minimè suspectus haberi debet, quod veris Calitum istorum laudibus quidquam detractum velit, non tantum non approbat tamquam historicè veram adeo longevæ ætatis sententiam, qua passim circumfertur, ut vidimus; sed hisce etiam prodigiosam illam annorum longitudinem convellit argumentis: Triasane, ait, mihi argumenta eam suspectam reddunt. Primum, quod Quatuor-magistri in Annalibus referant, S. Mochteum obiisse anno dxxxiv, ad eundem annum dicentes " S. Mochteus episcopus Lugmagenis, Patricii discipulus, die xix Augusti emisit spiritum . . . Subjiciunt postea versiculos jam citatos. Idem etiam tradit Vareus de scriptoribus Hiberniæ lib. 2, cap. 1. " Illam, inquit, sedem, gubernavit usque ad annum dxxxv, vel dxxxiv, quo hanc vitam reliquit xiii Cal. Septembris. Item addit Usserium, qui de Britannicarum ecclesiarum Primordiis pag. 855 hæc refert, à me Augusti Tomus III.

ex ipso Usserio huc transcripta, quia mendose à Colganum impressa: Meminerunt, inquit, illius Annales Ultonienses: in quibus ad annum Domini dxxxiv, vel dxxxvi secundum alios (hoc est usitate nostræ ætæ dxxxv vel dxxxvii) " Dor., mitatio S. Mochti, vel Mochta, discipuli Patricii, xiii Kal. Septembr., refertur. Et mox de ejus ætate hic controversa subdit ista: Nam quod Jocelinus cap. 135 narrat, S. Patricii sententiâ, vitam illi, in pœnam incredulitatis, ad trecentos annos protensam; dignum certè est, quod inter alia prodigia, INAUDITA SUA NOVITATE STUPENDA, in Guilielmi Thyraei Discursibus panegyricis de S. Patricio pag. 124, 125 locum habeat, quos, si lubet, consule. Ex his immerim ita possumus argumentari cum Colgano: Si ergo hic Sanctus fuerit dxxxiv vel dxxxv mortuus, & nusquam legatur floruisse seculo tertio, vel etiam quarto, quomodo trecentos ei vitæ annos concedemus? Hæc ille.

17 Deinde autem adversus versiculos, qui præcipuum assertæ hujusmodi ætatis sunt fundamentum, alterum promit argumentum, quo probat, mendam temporis in eosdem irrepsisse. Secundum est, ait, quod S. Cumineus Conderensis in suo Opusculo singularibus virtutibus & elogiis aliquot præcipuorum Hiberniæ Sanctorum recensens annos, quibus S. Mochteus vixit, saltem post Religionis vel monastici instituti amplem, solum tribuat ipsi centum annos, ut vetus hic versiculus ab eo compositus testatur; & Latine apud Colganum redditus, sic sonat: In more habuit Mochteus Lugmagenis, ex vitæ rigore & austeritate, quod nihil obsonii degustaverit spatio CENTUM annorum. Quibus recitatis, hæc inde concludit editor Actorum Hiberniæ Sanctorum: Habemus ergo ex fideli & vetusto scriptore, qui ante nongentos, nisi & mille annos floruit, quod solum centum annis S. Mochteus vixerit in tanta vitæ austeritate: quod autem antea vixerit in seculo annis ducentis, nec ullus auctor tradit, nec ullam præ se fert verisimilitudinem. Quid ergo dicemus ad priscos versiculos supra citatos, S. Columbæ attributos, aliisque auctores, qui trecentis eum vixisse scribunt? Respondeo in primis conjecturâ; si non omnino certâ, certè verosimili, videri mendam in prædictos versiculos irrepsisse: & mox exhibens duas varias lectiones, characterè nobis peregrino vel Hibernico exaratas, Prima namque, inquit, lectio significat SPATIO TRECENTORUM; secunda verò, SPATIO CENTUM ANNORUM. Primam ergo mendosam lectionem videntur secuti auctores supra citati, putantes illam sententiam fuisse S. Columbæ; secundam verò S. Cumineus, qui vixit tempore S. Columbæ, vel seculo proximè sequenti, & Annales citati supra:

18 Non negaverim tamen, S. Mochteum vixisse plus quam centum annis, præsertim cum S. Engulfus cap. 1 supra citatus vocet ipsum LONGÆVUM: & alii ipsum vocantes Bacchiarium vel Bacchianum, tradunt ipsum floruisse tempore S. Augustini ante annum dxxx; sed solum assero, ipsum videri solum spatio centum annorum vixisse in tanta vitæ austeritate, de qua supra, postquam institutum monasticum fuerit amplexus. Demus ergo ipsum fuisse triginta vel amplius annis natum, antequam arctam illam vivendi rationem inchoaverit, & postea centum annis vixisse: & sic pleraque, quæ cum fundamento de ipso asserunt, poterunt bene cohærere. Tertium hæc confirmans argumentum est, quod nullius Sancti Vi-

AUCTOR
J. P.

ta, ex innumeris, qui seculo sexto & septimo in vicinis Hiberniæ regionibus floruerunt, nullusque omnino historicus tradat ipsum post tempus ab Annalibus suprâ citatis vixisse. Adde, quod Vita S. Dagei, verbis cap. præcedenti citatis tradat, S. Dageum, qui anno DLXXXVI longævus obiit. ministrasse ipsi morienti viaticum; & Ketennus suprâ tradat, ipsum obiisse tempore Tuathalii regis, anno DXXXVIII mortui. *Atque hæc quidem sunt, quæ ex collectione ac fide Colgani transcribere hæc visum est: super his autem, quanam mihi observanda occurrant, nunc paucis eloquar.*

qui tamen
illam satis
liberaliter
extendit.

19 *Placet sententia ejus, quâ chronologicum illud trium seculorum paradoxum rejicit. In eo tamen ipsi non assentior, quod satis liberaliter atatem illam extendat ad centum ac triginta, vel etiam ad plures insuper annos. Nam cur longævus verè vocari non possit noster Sanctus, etiamsi dumtaxat supervixisset ad annum vite sua vigesimum supra centesimum? Cur item alia, quæ proferebat, argumenta Colganus, non hoc pacto subsistant, videlicet, quod S. Dageus dederit ipsi viaticum; quod obierit tempore Tuathalii regis, atque adeo, secundum dicta, ante annum Christi 538? Si tamen constaret, ipsum floruisse tempore S. Augustini ante annum CDXXX; tunc, fateor, auctarium annorum triginta, vel etiam plurius supra centum cum Colgano ipsi concedendum esset, quia anno Christi 534 è vita excessisse perhibetur, referente Catalogo chronologico, ex Annalibus Quatuor-magistrorum excerpto, & apud laudatum Colganum edito in Appendice, de qua suprâ, cap. 5, ubi leguntur ista: DXXXIV anno Mochteus Lugmagensis episcopus S. Patricii discipulus obiit die XIX Augusti. Alii verò, ut antea notavimus, signant annum alium; modicè tamen à jam dicto discrepantes. Sed dubium esse, an tempore S. Augustini claruerit noster S. Mochteus, videbimus, quando de scriptis ipsius agemus. Interea temporis discutiamus famosam prophetiam, quæ à S. Patricio de eo edita dicitur, hujus incredulitate ab isto puncto longævo senio.*

S III. Vaticinium, quod à S. Patricio de nostro editum fertur, videtur probabilius sublestæ fidei; Sancti nostri prophetiæ.

Vaticinium,
quo
prædixisse
fertur S.
Patricius

IN Vita S. Patricii, auctore Foscelino, apud nos vulgata tomo II Martii, die XVII, cap. 14 pag. 567 res his verbis narratur: Evolutis aliquantulis diebus, cum liber Genesis legeretur coram S. Mochteo, audiens quod sancti Patres ante diluvium nongentorum annorum spatio vel eo amplius, & post cataclysmum plures trecentis annis vixerunt, non facillè fidem sacræ Historiæ dabat, quia lutetum tabernaculum humani corporis, carne tam fragili pelleque vestitum, ossibus nervisque compactum, tanto tempore nullatenus posse durare assererat. Quod cum innotuisset S. Patricio, accessit ad Virum, ut veris rationum assertionibus ab animo illius omnem tolleret hujusmodi scrupulum. Dicebat enim S. Patricius totam Canonicam Scripturam dictatam & scriptitatem esse digito Dei, & idcirco in nullo derogandum aut discredendum ei. Afferuit etiam,

non difficilius esse Factori omnium, vitam hominis mille annorum spatium protelare, quàm diei unius, si voluerit; quoniam, teste Psalmista, Mille anni ante oculos ejus tamquam dies hesternæ, quæ præterit.

21 Adhuc autem super his, quæ dicta sunt à Sanctum nostrum annis vixitum trecentis, S. Patricio, Viro vacillante, fertur sanctus Pontifex sententiando, vel potius prophetando, pronuntiasse: Quoniam, inquit, incredulus fuisti sacræ Scripturæ, quæ in illa continentur, experimento proprio discas vera esse: trecentis enim annis prolongantur super terram anni tui, nec ante temporis tantum spatium consummatum intrabis in gaudium Domini Dei tui. Servus verò Domini super dubietatis errore postea poenituit; sed sententia ore Patricii, dictante Spiritu sancto, prolata, irrevocabilis extitit: trecentis enim annis S. Mochteus vixit, sicque naturæ debitum solvens, virtutibus & signis effulgens, ad Christum è mundo transivit. *Hæc sunt inter dios istos Sanctos facta, si illa prophetia plenam fidem historicam mereatur; quod addo, quia nonnulla sunt, quæ eidem videntur incommodare. Singula tantisper expendamus.*

22 *Primo. Floruit S. Patricius seculo quinto; Foscelinus autem post annum demum 1180 aggressus est vitam illius colligere, ex dictis apud nos in Commentario ad ejusdem Sancti Acta prævio pag. 521; adeo ut tanta temporis distantia collectoris istius auctoritatem in factis præsertim adeo ex circumstantiis paradoxa non multum commendat. Vita porro, quæ sub nomine Foscelini circumfertur, alibi interpolatam, ac fabulis respersam esse; alibi suspectam, jam pridem indicavimus in notationibus ad illam tomo citato pag. 556, & 576, quem vide in Appendice item post vitam à nobis editam pag. 584. Secundo. De atate S. Mochtei, in poenam incredulitatis à S. Patricio ad trecentos annos prorogata, in allegatis notationibus pag. 569 in cautelam lectorum indicavimus his verbis: Quam fallaces sint Hiberni numeri jam vidimus, (Adiis Commentarium prævum § 6 & 7) & porro in Appendice videbimus. Sed non est opus de portentosa illa atate plura addere hoc loco, cum satis superque superius jam convulsa sit. Tercio. Sicut vaticinium illud valde est honorificum S. Patricio; & fortasse hunc in finem ab homine nescio quo excogitatum, atque ejusdem Sancti Actis insertum est; sic parum videtur probabile, ne dicam indecorum, ex parte S. Mochtei. Nam major crassiorque ignorantia, à quadam etiam voluntatis incredula obstinatione non immunis, per illud imputari videtur eidem Sancto, quàm quæ in virum, vita & moribus adeo spectabilem, & in sacris Litteris apprime versatum cadat.*

23 *Quarto. Scimus quidem, prædictionem istam non posse à nobis convinci certa falsitatis in substantia, cum revera potuerit accidere: sed novimus etiam, aliud omnino esse; si quis querat, an accidere potuerit; aliud, an reipsa acciderit. Atque hoc præsertim nobis apparet minus probabile ob rationes jam productas. Quinto. Quid, quod ipse etiam Colganus, non morosus aliqui portentorum Hibernicorum censor, cap. 2 Appendicis ad vitam S. Mochtei, postquam inter alia recitasset ex Foscelino textum superioris prophetiæ, advertat, hanc à solo Foscelino memorari, ingenuè fassus, se nihil reperire apud S. Evinum, aliosque præfatos scriptores Actorum S. Patricii. Hactenus de prophetia ista, & plus quàm satis. En tibi jam aliquot S. Mochtei elogia*

A *gia è variis scriptoribus extracta.*

S. Mochtei laudes,
24. *Apud Colganum in Triade thauaturga in Vita septima seu tripartita S. Patricii, qua tribuitur S. Evino, parte 3, pag. 162 laudatur noster sanctus Praesul in hac verba: S. Patricio in praedicto Ardeni monasterio manente S. Mocteus, domo Britannus, sedem fixit, & monasterium extruxit in loco vicino vulgò Lugmhang appellato: inter quem, & S. Patricium frequentia colloquia, mutuae visitationes, aliaque multa spiritualis amicitiae officia intercessere. Solebant enim saepius juxta petram quamdam vulgò Leach-Mochta, id est, petram Mocthei vocatam, convenire, & de his, quae ad Deum spectant, inter se conferre. Quodam autem die cum illo loco confederent, angelus Domini apparens epistolam utrique legendam porrexit: quam legens Patricius invenit in ea commonitorium, seu verius praecceptum Domini, quo sibi mandabatur, ut locum, quem aedificaverat, cum omnibus ejus pertinentiis S. Moctheo relinqueret, & ipse Machan, seu, ut hodie loquimur, Ardmacham se conferret, cathedralem ecclesiam, regniq; metropolim ibi constructurus. Fecit autem servus Dei, quod mandatum erat, & duodecim leprosos, quibus pro Christo in illo loco devotè ministrabat, S. Mochtheo sustentandos reliquit & commendavit. Consuli etiam potest Foscelinus in Vita S. Patricii apud nos, loco superius citato.*

ac vaticinia.

25. *In Vita secunda S. Columbae seu Columbani abbatis, quae in memorata ante Triade thauaturga, auctore, ut putatur, S. Camineo, datur a pag. 325, dicitur sub ejusdem Vita initium, Sanctissimus quoque Moctæus Lugmadensis episcopus eundem Columbam ante sexaginta annorum curricula, Spiritu sancto revelante, praevaticinatus est. In Praefatione 2 ad Vitam quartam ejusdem sancti Columbae pag. 336 ejusdem prophetia meminit S. Adamnanus, ejusdem Vita auctor his verbis: Quidam profelytus Brito, homo sanctus, sancti Patricii episcopi discipulus, Mauctaneus nomine, ita de nostro prophetavit patrono, sicut nobis ab antiquis traditum, expertis compertum habetur: "In novissimis, ait, seculi temporibus filius nasciturus est, cujus nomen Columba, per omnes insularum oceanum provincias divulgabitur notum, novissima, que orbis tempora clarè illustrabit. Mei & ipsi, us duorum monasteriorum agelluli unius seculi intervallo determinabuntur. Homo valde, de Deo charus, & grandis coram ipso meriti. Varia alia hujus nostri Sancti prophetia notantur in Vita S. Dagai, ad diem xviii hujus mensis a pag. 656 a nobis edita, quas ibidem legere datur cap. 1 ejusdem Vita, num. 2. Hinc perspicuum est, titulum vatis, quo a scriptoribus nostrum Praesulem honorari supra vidimus, jure merito inditum ipsi fuisse. Nec verò rara & parca ab hoc Viro Dei edita esse vaticinia, indicat mox allegata Vita S. Dagai num. 4, quia plenum propheticum spiritu eum dicit.*

§ IV. Examinantur Sancti scripta, & Vita.

De lucubrationsibus,

S *I certò constaret, varias nominis efformationes, quae huic nostro sancto tribuuntur, verè ipsi soli, & non alteri convenire, majore cum fundamento de scriptis ejus agi posset. Sed quia hoc non certò constat, ideo opuscula quadam seu*

lucubrations tamquam dubia ipsi adscribuntur à Colgano in Appendice superius assignata cap. 4, in qua catalogum earumdem ex variis bibliographis contexit. Fuvat itaque eum de argumento hoc differentem audire: Suprà, inquit, in notis num. 1 (apud nos verò superius § 1 num. 2) monuimus, nomen S. Mochtei variè à scriptoribus exprimi: hunc enim Moctæum, Mactæum; nunc Bachiarium, Baitharium, Batchianum, Batchanum; & aliquando Mauctæum, Mauctæum, Mochtam appellant; adduntque Pitseus de scriptoribus Angl. num. 37, Balæus centurià 1, num. 46, Gesnerus in Bibliotheca, & alii, Bachiarum Macceum appellari. Sed nomina illa sic paullo aliter lego expressa apud dictos auctores: apud Pitseum enim vocatur Bacharius Macceus; apud Balæum Bacharius Macceus; apud Gesnerum autem Barcharius Macceus, quem, ut addit, alii Bacciarium; alii Bacchianum vocant. Ufferius de Britannicarum ecclesiarum primordiis cap. 17 Macceum vatem; atque adeo, ex dictis supra, Sanctum nostrum, à Johanne Balæo (eumque hinc secutus Nicolao Harpsfeldio, & Johanne Pitseo) cum Bachario perperam confundi affirmat; cujus ad Januarium de recipiendis lapsis extat epistola, & cujus DE FIDE libellum alium Gennadius se legisse scribit. Confusionem hanc etiam tenet Waraëus de Scriptoribus Hiberniae lib. 2, cap. 1: sed nec hic, nec ille eandem ibi probant.

27. *Et verò Non video, ait Colganus, quare citati auctores praesumerent, S. Mactæum utroque nomine insignire, nisi sic apud aliquos veteres scriptores, vel in ejus Operum titulis legisent, vel saltem opus aliquod idem nunc sub nomine Bacchiarum, nunc sub nomine Maccei, sive Mactei intitulari advertissent. Quibus & suffragatur Nicolaus Harpsfeldius in Historia ecclesiastica Anglicana seculo 1 (immò inter ea, quae memorat seculo 6) cap. 22, ubi tradit Bacciarium fuisse genere Britannum, & S. Patricii discipulum, ac scripsisse "librum quemdam, quo Leoni Romano Pontifici adversus peregrinationis suae calumnias rationem reddit; aliaque quaedam ad theologiam pertinentia. Unde placuit sub dubio inter ejus opera connumerare, quae Bacchiarum, sive Macceo Moctæo, vel uni sub utroque nomine attribuantur.*

28. *Sed nec ab Ufferio, nec à Waraëo, qui sub diversis modò dictam confusionem assererent, video moveri dubium circa epistolam à nostro S. Mochtheo exaratam. Rem intellige ex amborum jam allegatorum verbis. Ufferius enim hac refert: Habebatur verò & Mocthei nostri epistola, hanc inscriptionem praefrens: "Maucteus (al. Moctæus, hæus) peccator, presbyter, sancti Patricii discipulus, in Domino salutem. Meminerunt illius Annales Ultonienses &c. Waraëus autem Annales Ultonienses ad annum 534 assignans, & eadem tradens, Scripsit epistolam, ait, cujus hæc fuit inscriptio "Maucteus peccator, presbyter, S. Patricii discipulus, in Domino salutem. Et mox hac addit: Videtur etiam alia composuisse: nam is fuit (opinor) quem in Annalibus Ultoniensibus ita citatum invenio: "Anno cdlxxi præda prima Saxonum, de Hibernia, ut alii dicunt, in isto anno deducta est, ut Mactæus dicit. Sic in libro Cuanach inveni. Quem Annalium locum ita exponit Colganus: Moctæum verò, qui hinc indicatur, scripsisse aliquod Chronicum, ne quisquam existimet non fuisse nostrum Lugmagensem, sed illum*

AUCTORE
J. P.

lum scribam, & magistrum Ardmachanum, qui obiit anno DCCCLXXXIX juxta dicta supra cap. I (Vide qua antea dixi § 2 num. 13) advertat Cuanum illum, qui ipsius opus citat, fuisse scribam & episcopum Lugmagensem anno DCCCLXXXIII mortuum, ut patebit ex dicendis cap. sequenti. (Ibi enim affertur Chronicon de Lugmagensi, sive Lubbeni ecclesia, ejusque Pralati, in quo hac notantur: DCCCLXXXIII Cuanus, sive Cuanus, sapiens, & episcopus Lugmagensis, quievit in Domino.) Et ita mox concludit Colganus: Unde cum obierit multis annis ante Mocteam Ardmachanum; non illius, nec alterius, quam sui patroni & prædecessoris Chronicon citare videtur.

29 Alia autem Opera, qua vel sub uno vel sub duobus diversis nominibus memorantur, & bibliographis recensent. Gennadius Massiliensis, qui floruit seculo quinto, apud Miram in Bibliotheca ecclesiastica cap. 24, pag. 50 sic scribit: Bachiarius, vir Christianæ philosophiæ, nudus * & expeditus vacare Deo disponens, etiam peregrinationem pro conservanda vitæ integritate elegit. Edidisse dicitur grata opuscula: sed ego ex illis unum tantum de fide libellum legi: in quo satisfacit Pontifici Urbis, adversus querulos & infamatores peregrinationis suæ, & indicat, se non timore hominum, sed Dei, eam peregrinationem suscepisse, ut exiens de terra sua, & cognatione sua, cohæres fieret Abrahæ patriarchæ.

30 Honorius Augustodunensis, qui floruit seculo XI, apud eundem Miram, libello secundo ex Gennadio subleto, cap. 24, pag. 117, Bachiarius, ait, vir Christianæ philosophiæ nitidus & expeditus, edidit grata opuscula de fide. Observa obiter, nihil ab his duobus scriptoribus dici de Macceo: unde ergo illud hausere recentiores? Unde tot alia scripta? de quibus jam dicam. Recentiores autem ista memoria prodidere. In supplemento epitomes bibliotheca Gesneriana hæc habentur: Bachiarius Macceus, D. Patricii discipulus, natione Britannus, scripsit ad Januarium de reparatione lapsi, sive de fructu poenitentiae lib. 1. De fide perseverante lib. 1. Prognostica nativitatum lib. 1. Hunc juvenis edidit, dum incumberet mathesi. Claruit anno salutis MDX. Hunc alii Bacciarium, alii Bacchianum vocant. Liber de recipiendis lapsis impressus est in tomo I Orthodoxographorum Basileæ. Pitseus num. 37 sic loquitur: Bachiarius Macceus, natione Britannus, S. Patricii discipulus, bonis litteris in academia Legionensi operam dedit, vates insignis, mathematicus peritissimus: cujus deinde scripta enumerat. Per idiotismos, quos addit, videtur indicare S. Mocteam hodiernum; sed quando eum bonis litteris in academia Legionensi operam dedisse affirmat, quod forsitan hausit à Balao, non videtur loqui satis convenienter ad Vitam ejus, qua sic dicit: Angelus Domini . . eum litterarum docuit elementa; præcepitque ei dicens: Romam pete, & sacram ibidem discere Scripturam. Abiitque; & feliciter illuc perveniens, divinis incubuit studiis.

31 Possesinus in Apparatu sacro Bacciarium à Macceo distinguit: illius enim scripta nominat; hunc autem sibi dicit esse incognitum, his verbis usus: Macceus, qui dicitur fuisse D. Patricii discipulus, & natione Britannus, ac vates, cum ad manus meas haud pervenerit, non debeo de illo ferre judicium. Quod autem asserant, ipsum edidisse librum de fide perseverante: alterum verò de judiciis nativitatum; illam si rectè

probaverit, hæc autem si improbaverit, potuit scribere commodè atque orthodoxè; sed in auctore ignoto nihil præscribo. Vixisse ferunt an. CDLX. Muratorius tomo 2 Anecdotorum, qua ex Ambrosiana bibliotheca codicibus eruit, notisque ac disquisitionibus illustravit, pag. 1 & sequentibus præmittit Prolegomena in Bachiarium, cujus deinde Opusculum de fide seu Apologiam typis edi curavit ex antiquissimo, ut monet pag. 8, Ambrosianæ bibliothecæ codice, quem ante annos minimum mille conscriptum, characterum formam non dubitanter testari affirmat. In dictis itaque Prolegomenis de patria Bachiarii disputans, post varia, qua affert, argumenta concludit, eum patriam non fuisse Britanniam; cujus autem fuerit, aliis definiendum relinquit. Deinde disserit de tempore, quo Bachiarius vixit, allatisque Balai, Pitsei, Possesini, & Oudini sententiis, significat nimium eos indulgisse conjecturis, illorumque placito non posse se suffragari, quod videlicet auctor ille scripserit ad Leonem magnum. Rationes, quas proponit, huc non transcribo; à quibus sic concludit: Igitur circiter annum Christi CCCXC, & quod excurrit, Bachiarium hanc sibi parasse Apologiam crediderim.

32 Tum ad alia, qua à variis ei scripta tribuuntur, pergens, Porro, inquit, quæ de Bachiario præter Gennadii auctoritatem refert Balæus, omnino commentitia, & sine tabulis affirmata mihi videntur. Bachiarius (inquit ille) D. Patricii discipulus natione Britannus (alii Macceum vatem appellant) post varia bonarum artium in Legionensi gymnasio studia, mathematicis disciplinis ætate juvenili se totum impendit. Perveniens demum ad annos proventus, per philosophiam Christianam nudus & expeditus Deo vacare disponens, longam peregrinationem pro concepta integritate conservanda suscepit. Inaudita enim illis diebus tyrannide (ut in historiis docent Gildó, Gualfridus & Beda) Hunni, Picti & Scoti Britannos per Maximum regem attenuatos opprimebant, & ob id aufugisse Bachiarium ex patria suspicabantur quidam &c. Composuit vir eloquentissimus ad Januarium de reparatione lapsi, aliàs de fructu poenitentiae librum 1. De fide perseverante lib. 1. Prognostica nativitatum lib. 1 &c. Hunc alii Bacciarium, alii Bachiarium, num vocant. Hæc Balæus heterodoxus, & à suo Ordine & à religione Catholica apostata, cuique magis fuit cura, virulentam ac pestiferam bilem evomere in orthodoxos, quam inquirere veritatem.

33 Hujus verba, seu malis somnia, uti observat Muratorius, ferme exscripserunt Pitseus de reb. Anglic. ad an. Christi CDLX, ætate 5, Oudinus de script. eccl., Nicolaus Harpsf., Guilielmus Cave in Hist. literar. de script. eccl. & alii. Sed, ut modò præfábar, cum hæc sine ullo teste proferantur, fidem nullam impetrabunt. De duobus autem epistola ad Januarium de reparatione lapsi exemplaribus à se simul collatis loquens Muratorius, fatetur unum eundemque auctorem in iis se continuo agnovisse, cum prius diversa unius exemplaris inscriptio dubitationem ei iniecit, an idem utriusque exemplaris auctor esset Bachiarius. Addit etiam, epistolam illam in Bibliotheca Patrum ult. edit. extare, & ab omnibus scriptoribus Bachiario isti, de quo agit, tribui; sed an satis verè, secundum præmissa ex Muratorio, cum præter Gennadii auctoritatem scriptores hoc referant? Qua disserit idem auctor

de

nominis

* f. nitidus

B

expressionibus

C

intellecto

D

E

non satis sumant

F

attribuuntur

A de ipsius dignitate, non refero. Hac namque pro re nostra satis superque sint dicta de Bachiaro, occasione S. Mochtei nostri, cujus nomen recentiores, sub nomine Maccei, cum Bachiarum vel Bacchiani sine antiquis tabulis, ac prater auctoritatem Gennadii simul copularunt.

B 34. Ex his igitur, quæ hæcenus à nobis sunt præmissa, deducimus consecraria duo. Primum quidem, scripta illa, num. 28 sub nomine Mochtei, Mauchteai, vel Mauchteai apud nos indicata, non sine probabilitate videri attribui Sancto nostro hodierno. Alterum autem: scripta illa, quæ veniunt sub nomine Bachiarum &c., nobis appare omnino incerta, obscura & apocrypha, præter libellum de fide, quem unum à se lectum scribit Gennadius; edidisse quidem, uti addit, dicitur grata alia opuscula; sed cum nullum ex his determinet Gennadius; immò ne ipse quidem Honorius Augustodunensis seculo demum duodecimo aliud signet, quam ejus grata Opuscula de fide; non videtur recurrere debere ad Baleum, aliosque neotericos bibliographos, ut discamus alia Opuscula, quæ ipsi adscribunt, quamdiu de his tacet antiquitas. Idem esto iudicium de istis idiotis Bachiarum Macceus, S. Patricii discipulus, Britannus, vates, quos simul conjungi, ac de S. Mochteo intelligi supra vidimus ex recentioribus; ubi tamen nihil de his habet Gennadius.

C 35. Nec prætermittenda sunt observationes quædam de Vita nostri Sancti. In hac majorem aut plenitudinem aut sinceritatem jam pridem apud nos desideratam fuisse, indicio sunt verba, in principio nostri Commentarii eidem prævio relata. Et verò non disjunctivè dumtaxat, sed copulativè plenitudinem majorem & sinceritatem in ea requirere posse videmur. Et plenitudinem quidem, quia auctor fere totus est in coarctandis prodigiis Sancti gestis; in recensendis autem singillatim ipsius virtutibus valde parcus ac jejunus. Sinceritatem autem; partim quia annis trecentis vixisse scribitur, quæ supra fidem ætas superius à nobis rejecta est; partim quia tot ac tanta res mirabiles in illa Vita conglomerata; qui scriptoris character. Hibernorum genio biographorum familiaris est, & de quo conquesti sumus ad diem xviii hujus mensis in Commentario prævio ad Vitam S. Dega Maccayrill, quem tu consule in hoc tomo pag. 658. Adis etiam Annotata ad caput 2 hujus nostri S. Mochtei lit. d. Enimvero majorem de nostro biographo estimationem conciperemus, si S. Dago fuisset synchronus, prout indicat quidem, sed non probat Colganus infra in dictis Annotatis lit. l. Alia deinde, etiamsi tunc vixisset, difficultas est, an Vita ista ab aliis deinde non sit corrupta vel interpolata. Hanc interim qualemcumque accipe ex nostro codice mox designando, & in bina capita a nobis divisam.

V I T A

auctore anonymo.

Ex nostro codice Salmanticensi antiquo Ms. membraneo, qui signatur P. Ms. II.

C A P U T I.

Liberatur à naufragio, discit ab angelo litteras, studet ac docet Roma; fit episcopus; condit monasteria; discipulorum ad eum concursus; S. Patricii discessus.

A Postolicus pontifex Mochteus a ortus de Britannia, præcedentibus futuræ indicis sanctitatis ibi natus est. Horis etenim regularibus materno exultabat in utero. Verum magnus ille provisor univerforum ab ipsis infantia rudimentis [eum] præparavit ad sedentium in tenebris illuminationem Hibernorum: præparavit autem sic: Magus vocabulo Hoam magni in Britannia nominis, & honoris, divino consilio ad Hiberniam habitatum ire proposuit. Itaque cum Mochtei parentibus, (ejus namque erant de familia), cæterisque suis intrat mare: & ecce venti sæviunt, æquora fervent, fluctus montescunt, nautas timor occupat & tremor, de interitu certos. Tunc magus ad matrem Mochtei, Infantem, inquit, tuum mari quantocius mitte: quoniam nos omnes devorabit, si unum ei ad devorandum non tribuamus. Surrexit illa ut iusta patraret; suo enim resistere non poterat domino. Sed spiritu inspirata consilii (magni quippe puerum novit esse muniminis) manum ejus undæ immerit: illic ventorum cessat rabies, fluctuum defervet æstus, ac totum in planitiem sternitur æquor: secundisque illi flatibus ad Hiberniam pervenerunt, & in Conalleorum campo cœperunt habitare. Mochteus verò in ipsius magi domo nutriebatur.

2. Factum est unâ dierum, cum in agro ipse federet, allato angelus Domini ceraculo b, eum litterarum docuit elementa, præcepitque ei, dicens; Romam pete, & sacram ibidem addisce Scripturam: per te namque plurimi instruentur, & multis futurus es ad imitandum. Abiitque, & feliciter illuc perveniens, divinis incubuit studiis; Deo & hominibus gratosus, fiebatque in die se ipso sapientior ac sanctior, vita & sermone alios ædificans: confluebantque ad ipsum discipuli; qui de sacro ejus pectore sapientiæ aquas salutaris bibentes, facti sunt fide, verbo, & opere perfecti.

3. Cumque litterarum plenitudinem omni morum honestate perornaret, à summo Pontifice c secretus episcopus sublimatus est. Postmodum Apostolica fultus benedictione, & autoritate, angelico ceraculo Papæ oblato, duodecim comitatus discipulis reversus est. Cumque ad Hiberniam

D

E

Natales Sancti, qui à naufragio liberatur:

F

angelus eum docet litteras: studet ac docet Romam.

b

Ibidem comitatus discipulis reversus est. Cumque ad Hiberniam

berni-

c d

AUCTOR ANONYMO.

e

bernicum veniret mare, oblitus cujusdam Edani e, causâ de quâdam à fratribus segregati, navem ascendit; cui deinde navigium clamanti, abscisso arboris ramo, vice navis uti præcepit. Obtemperat Magistri jussis, non diffidens in ejus meritis, ramo superfedet, æquora permeat; sed & navem prævenit, atque in portu Magistrum excipit.

condit monasterium, & præscribit fratribus regulam.

f

g

b

B

Venit in Lugmud, fonticulo eum illuc sequente;

i

ubi monasterium construit.

C

Ingens discipulorum ad eum concursus:

k

* f. miraculorum. S. Patricius monitu angeli ab ipso discedit.

4 Denique Mocteus in Meteorum fmemoribus cepit construere monasterium, quod Ceila magna g dicitur. Ipse rector, ipse regula fratrum: legebant enim in vita ejus, quomodo conversarentur, & ipse ante illos præibat in justitia & sanctitate coram Deo; præter instituta communia, multa singulariter faciens, in quibus potius præibat omnes; & aliorum nemo illum poterat ad tam ardua sequi. At ne quid hujus religionis aliqua posset oblivione negligi, & non solum apud præsentis, sed etiam futuros sine defectu persisteret, sanctæ institutionis regulam b scripsit, unde suæ merito sanctitatis prænomen habens, Religiosus ab universis jure prædicatur.

5 Porro parvo illic tempore, terræ incolis eum discedere compellentibus, mansit, & discessurus misit ad fundandum loca, quò Deus ductat sanctos viros, quos gregum Christi pastores fore prævidit, dividensque illis res monasterii, ait; Mea pars erit loci hujus fonticulus, ipse me sequetur profuturus fratribus, & iis qui futuri sunt post me. Et ipse gressum direxit ad locum nomine Lugmud i, magorum tunc possessionem. Hunc siquidem locum à Deo sibi datum ab olim præcivit; & dictus jam fonticulus per occultos terræ meatus lapsus ibidem erupit.

6 Imprimis beatus Pater cœmeterium designat; tunc memoratum superius ceraculum angelico redditur ipsi ministerio. Deinde ignem accendit, quem magi videntes dicunt; Nisi, inquit, ignis hic confestim extingatur, noster deficiet, & ipse in æternum durabit. Aquam itaque festinant infundere, sed quanto plus infundebant, tanto ille inardebat. Nutriementum quippe dabat ei aqua, non detrimentum. Illi verò convicti dissiugiunt: Mocteus verò cepit ædificare, & nobilissimum construxit monasterium.

7 Ex insignis vitæ fama discurrente in universis Hiberniæ finibus, claruit, tamquam lucis ortum sidus effulgens. Convolant itaque ad eum de diversis partibus plurimi, velut ad hortum apes florigerum; quos in cælestis vitæ exercitiis, irremisso disciplinæ instruens rigore sui exemplo ad superiora semper provocabat. Tantam enim ipse perfectionis ascendit gratiam; ut omni plenus virtute, rebus omnibus quæ voluntur emineret, nulla nisi cælestia cogitaret. Crescens igitur magis, factus est in gentem magnam, & numero & meritis multam. Nam ut cætera, cujus non erat numerus, progeniei taceam multitudinem, centum episcopos, trecentosque presbyteros dicitur habuisse discipulos k. Unde emissis Sanctorum velut apum examinibus, multorum genitor extitit cœnobiorum. Ibat, & exhibit opus exercere euangelistæ, ritus extirpabat gentiles, seminabat Christianos, & gens idololatra sacro fonte sanctificata sit Christicola: qualis hic, & quantorum sit meritorum, signa attestantur meritorum*.

8 Summus pontifex Patricius cepit aliquando prope monasterium ejus habitare: colloquentibus verò die quadam ambobus, missus est ad

eos angelus epistolam adferens: quâ Patricius D perlectâ Mocteo ait: Hic ego non habitabo: per te enim hujus terræ incolæ Deus visitavit, in tui fonte luminis videbunt lumen, & vitam consequentur æternam. Aptè namque ex eorum persona tibi loquitur David: Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbitur lumen. Mocteus ait: Si hoc Deo placet, ut ab invicem separati serviamus ei, ego discedam. Patricius respondit; Verbum Domini non potest mutari. Tunc Mocteus ait; Si ante te de hac luce emigravero, familiam meam tibi committo. At Patricius ait: Et ego tibi meam commendo, si te ad Dominum præcessero, & factum est ita: rexitque post ipsum sedem Mocteus aliquot diebus l, & Benignum illius discipulum pro se inthronizavit.

ANNOTATA.

a Multiplex est nominis hujus Sancti formatio; ut videre licet in Commentario prævio § 1.

b Per CERACULUM videtur intelligere biographus tabulas cereas, in quo veteres solebant characteres formare, testamenta, & publica instrumenta condere, prout hic observat Colganus, rem exemplis confirmans. Consuli possunt, quæ dicta sunt ad diem 13 hujus mensis in Annotationis ad vocem ceras pag. 23 lit. b.

c Cum non designet auctor rei gesta tempus; non est promptum determinare Pontificis istius nomen.

d De hoc numero Commentarius citatus, quem adi § 1 num. 3.

e De Edano ibidem num. 4.

f Locus hic determinatur ibidem num. 7.

g Vide Commentarium eodem num. 7.

h Qualis fuerit ista regula, non habeo in promptu, unde determinem, secundum dicta ibidem.

i De nomine ac situ hujus monasterii actum est num. 8.

k Tanta episcoporum ac presbyterorum discipulorum multitudo penè excedit fidem. Sed quantum ad hanc difficultatem sint respondenda, habes ibid. num. 5 & 6.

l Non fuit itaque propriè Ardmachana sedis episcopus, uti observatum est in Commentario num. 9.

CAPUT II.

Miracula à Sancto patrata; vaticinia; felix ipsius obitus.

R Epetamus ordinem narrationis. Hoam, de quo diximus antè, filiam habuit virginem, quam B. Mocteus fecit Christianam, & tradidit ei zonam suam: quâ cum se præcinxit, carnis in ipsa extincta est voluptas. Hæc à parentibus cuidam nobili nolens desponsata est: virginem enim se castam voluit exhibere Christo, cujus votum virginitatis Deus volens integrè custodire, nocte nuptiarum, antequam convenirent, inventa est mortua. Peractis verò, ut moris erat gentilium, diebus septem exequiarum, cum eam essent sepulchri, aiunt; Si hanc, inquit, Mocteus posset resuscitare, eam sibi ac Deo suo traderemus: quo ipse audito, perrexit ad mortuam, orat, & orationem subsequitur defunctæ vita; quæ protinus se suaque omnia illi obrulit

E

F

Virginem à morte suscitata Deo consecrata;

A obtulit ac Deo, annisque postea vixit triginta, monachis vestimenta parans.

*Hoemago
converso
prædicit
mortem, e-
jusque u-
xori locum
habitationis.*

* f. Brigida

10 Inter hæc atque hujusmodi B. Mocteus prophetiæ quoque spiritu fuit clarus, quod ex supra etiam memoratis est manifestum. Dicto sæpè Hoam, magi cujusdam virgo, nomine Brigita * est a desponsata, cum qua antequam dormiret, gravi prostratus infirmitate anno decubuit integro. Porrò illa, velut uxor legitima ministrabat ei, ac fidem suscipere instanter persuadebat, atque dicebat; Si credideris, & baptizatus fueris; vives & salvus eris. Annuuit tandem: vocatur Mocteus, docet illum, credit & saluari abluitur unda. Deinde subdit; Crede, inquit, ei, quia post hæc salutem consequeris, non tamen temporalem, sed æternam. Hæc est enim vita & salus, quam tibi sponsa tua virgo promissit Brigita: septima namque die hac de vita migrabis. Interea ille pœnitentiam devotissimè egit, ac termino obiit præfato. Brigita verò se suumque dotalem Viro Dei tradidit agrum, voluitque penes eum habitare. Cui ait, In tua, inquit, patria, tua futura est resurrectio; ibi juxta domum parentum tuorum cellam fundabis, in loco densis circumdato sentibus, & arbor in medio ejus est, cujus ad radices aper quidam hæctenus ferocissimus mitis jacet, qui cellam tibi construentibus in escam parabitur. Nec jota unum præterit.

*Latro in un-
dis ab eo
conseruatur
per tri-
duum;*

11 Latronem quemdam infamem pro suis parentibus, ob ipsius vinctis malitiam se tradentem, à rege Aillelo afflictorum Pater quæsiuit. Sed ille minimè ei acquiescens, hominem, suspensum in collo ejus ingenti lapide, vivum in mare projici jussit. Res mira! læto vultu in profundo videtur, ministris mortem ejus expectantibus, & cernentibus quod nihil molestiæ aqua ipsi intulit plus quam pisci. Nec tamen impius rex quærenti eum dedit. Quid plura? Tribus diebus noctibusque fuit sic in profundo; sed adhuc negatur. Mocteus igitur permisit eum mori, ut corpus ejus ad sepeliendum deferret: anima quippe, quam in corpore retinuit, sine ipsius egredi imperio non potuit. Denique portatum à fratribus, in via jubet deponi; orat, & ille resurrexit, Mocteam sequitur, & factus est monachus perfectus.

*Fintanus
discipulus
in partes
concisus vi-
ta redona-
tur.*

* Additur
apud Colga-
num Kill-
Oirthir.
Prodigia

12 Alio quoque tempore, cum B. Patricio in monte Cruachan, diabolicas debellans acies, & quadragesimale celebrans jejuniū, Fintanum b discipulum suum, ab adversariis per rupes in profundæ vallis ima detrusum, & in multa frusta divisum, membris recollectis vivificavit ita integrum, ut nulla etiam cicatrix in eo appareret. Hic elapso dehinc tempore factus est abbas monasterii *, quod latinè Cella orientis sonat.

13 S. Presbyter Corbanus c nocte sacra Dominicæ Nativitatis ad B. Mocteam venit, & lætos de adventu suo fratres invenit. Ipsi autem nocturnas celebrantibus laudes, puer quidam claræ vocis in uno erat choro; in altero verò, quo Mocteus erat, nullus fuit puer. Quamobrem ait Corbano; Si puer tuus clarum, ut ille, habet vocem? Nec, inquit, etiam alphabetum legit. Huc tamen, ait, veniat. Qui ut venit, os ejus signans dixit ei clara voce: Cantata, sicut puer ille, psalmos. Nec mora; cœpit statim cantare ita clarè, ut totam vox ejus impleret ecclesiam: ipse est episcopus Ibar d.

alia,

14 Advenientibus quibusdam fratribus, cum panis non haberetur, vitulum ad opus eorum occidi fecit: sed manè factò invenitur cum matre Augusti Tomus III.

vitulus. Item in terra Methcorum, secus hospitalis cujusdam hominis domum, homicidas quosdam gentiles occisorum capita portantes, ad monasticam conversationem convertit. Denique ab illo rogatus, hospitium ipse cum suis discipulis cæterisque eum comitantibus intrat. Quibus exultanter susceptis, ministrat ille cum uxore sua, & de vase, quod habebant, butyrum abundanter apponunt. Quorum Mocteus liberalitatem videns, & charitatem; butyri aliquid benedicens, ait mulieri; Pone hoc exiguum in vase tuo, sed præter te nemo sciat vel videat, & distribue largiter Christi pauperibus, cunctisque indigentibus. Quanto enim amplius distribuetur, tanto magis augmentabitur. Dixit, & dictum subsequitur effectus. Butyrum namque illud annis quatuor, copiosè distributum duravit. Tunc aliis vana curiositate videntibus, tanta cessavit gratia.

15 Aliquando iter agens, fatigatus sub divo e cum suis pernoctavit. Porrò fures supervenientes, equos eorum abstulerunt, qui nocte tota equitando longè se ire putantes, die reddito, propè fuerunt: quod videntes, equos dimittere voluerunt, sed minimè descendere valuerunt. Tunc absentium conscius, fratribus ait; In illam ite terræ partem, vestrosque inutili fatigatos labore equos reducite, & quos dorsis eorum adhærentes invenietis, miseros solvite. Illi ergo ad Virum Dei venientes pœnitentiam egerunt, conversique sub jugo ejus, reliquum Deo servierunt.

Alio tempore offerente ei rege scilicet filio Colcan f Edo agrum, accipere renuit, dicens; Nascetur in aquilonali Hiberniæ plaga Sanctus nomine Columba g electus Dei ac dilectus, cui à Deo ager iste datus est; cui non tantum Hibernia, sed & Britannia serviet.

16 Quodam die in itinere ex obliquo prospiciens, ait: Ite, inquit, fratribus, & infantem, quem in illa domuncula solum invenietis, adducite huc ad me. Eunt, & inveniunt, & ut voluit, adducunt. Quem vir Dei propter pulchritudinem Luchar h vocavit. Procedente autem tempore, scientia & sanctitate valdè informatum, in episcopum promovit, & mittens eum ad locum sibi aptum quærendum, ait; Ubi, inquit, inter montem & mare lupus, deposita feritate lenis, tibi obviaverit, illic cellam tibi construe. Iis ac talibus ad cumulum meritorum, ministerium accedit angelorum, qui, ubi humana minus sufficiebat facultas, protinus non differebant adesse: ad ejus rei testimonium, unum exempli gratiâ ponam.

Die sacro Paschæ cœmeterium cum fratribus manè orando perlustrans, parvulum quemdam ibi ludentem vituperavit. Qui ait: Potius, inquit, quod S. Treanano i promisisti, implere deberes, Pascha yidelicet apud ipsum celebrare. Tunc Homo Dei ab angelis elevatus trans longa terrarum spatia, ad Treanannum ducitur, peractoque Missarum officio redditur suis; qui interea à quo elevatus est, loco parum discesserunt. Postmodum Missarum celebravit solemniter. Sic & sic ardens ac lucens, omne suum tempus in contemplativæ vitæ otio, & activæ exercitiis transegit.

17 Inter cæteras verò virtutes, quarum singulis, totis insudabat diebus ac noctibus, admirandæ admodum continentiæ fuit, trecentis etenim k annis, nec ullum protulisse verbum otiosum, nec quidquam gustasse pingue, fertur. Quis referre posset, quæ in Dilecto suo Deus operabatur, & hodie operatur? Quis per omnia singulari-

AUCTORIBUS
ANONYMO.

*conversio
fuerunt, ad
prophetiæ*

E

f

g

*ab eo edita:
angelorum
ministerium
alio ducitur,
ac re-
ducitur.*

h

F

i

*Sancti etas,
& obitus.*

k

B b b b b

gulari-

AUCTORE
ANONYMO.

gulariter potest ipsum describere? De discipulis enim ejus tale testimonium beatus pontifex perhibet Daygeus l, Benchorensibus prædicans fratribus; Gratiæ, ait, ago Deo meo, quod S. Moctei postremo similes conventui vos video. Tria quippe monachorum genera sibi succedentia habuit; primum puritate angelicum; secundum actibus apostolicum; tertium, ut sancti Martyres, sanguinem pro Christo effundere fuit promptum. Hæc Daygeus. Beatus itaque Mocteus, imminente die, quem pervigil expectabat, salutare à S. Daygeo sumpsit viaticum; & dierum plenus ac meritorum, feliciter obdormivit cum cæteris sanctæ Ecclesiæ pastoribus, resurrecturus in gloria Christi: cui cum Patre, & Spiritu sancto, est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

A N N O T A T A.

a Locam hunc expendens in notis Colganus scribit ista: Floruerunt tempore S. Patricii, & S. Moctei tres hujus nominis virgines in Hibernia. Prima & præcipua Brigida Kill-dariensis; de qua non est hic sermo, cum nec magi ullius filia, nec ulli desponsata legatur extitisse. Secunda S. Brigida filia Dary, filii Fergusii, filii Endei, Niedh, de regio sanguine Lageniensium: de qua Sanctilogium geneal. cap. 20, Marianus & alii ad tredecim, xxiv Maii. Tertia S. Brigida filia Aidi, filii Eochadii, filii Colæ, filii Coëlbadii, de Dal-aradorum familia: de qua Sanctilogium idem cap. 23. De hac terra videri posset hic esse sermo, & Martyrologia agere ad xxx Septembris. Nam ejus parentes tunc agebant in vicina Lugmageni-monasterio regione Dal-aradiæ; tempore S. Moctei. Dubito tamen, an non potius de secunda sit sermo; cum habuerit Patricius discipulum, virum sanctum, nomine Fintanum, prædicti Fergusii filium, qui videtur fuisse discipulus S. Moctei juxta mox dicenda.

b Quisnam hic fuerit inter plurimos alios synonymos, diebus variis notatos in Martyrologiis Hiberniis, non facile discerni posse fatetur Colganus in notis; hanc tamen de hoc addens conjecturam: Sed cum hic dicatur floruisse dum S. Patricius jejunabat in monte Cruachan-aigle; ratio temporis argumento esse potest, ut conjiciatur esse S. Fintanus, filius Fergusii, filii Endii Niath: de quo Sanctilogium geneal. cap. 20. Hic enim floruit tempore S. Patricii, ut colligitur ex ejus genealogia, & catalogo regum Lageniæ: ex quo colligimus, Endeum Niad ejus avum vixisse circa annum cxxx, & Illandum, Dumlangi filium, ejus patruelè, Lageniæ regem, interisse anno dvi. De quo videntur Martyrologia citata agere ad xix Septembris vel i Octobris.

c Hic dubio procul est, quem Quatuor-magistri in Annalibus Cerbanum vocant, & de cuius morte sic scribunt anno cxcix, S. Cerbanus, episcopus de Fert-Cerbaui prope Temmoriam, obiit. De quo etiam ad xx Julii agere videntur S. Engulfus, Martyrol. Taml., ubi Curhinum vocat. Exstat ecclesia in Comitatu Galviensi ei dicata, & ex ejus nomine Kill-Cerbaui dicta. Ita Colganus hic.

d Non videtur hic esse, sicut notat Colganus, S. Hibarus episcopus, filius Lugnei, qui prædicavit fidem in Hibernia ante adventum Patricii, ut constat ex Vitis S. Ailbei, & S. Declani, &

ex aliis dicendis de eo ad xxiii Aprilis. Fortè est, de quo agit Camerarius xxii Martii. *Fuvas hisce atterere, quæ ad dictum diem xxiii Aprilis apud nos pag. 174 jam pridem observavit Henschenius his verbis: Ut omnia uni Ibaro tribuantur, tribus seculis vixisse traditur. Fuit S. Abbanus nepos ejus Romam ad Gregorium I Pontificem profectus, ut vel hinc possimus colligere seculo Christi sexto S. Ibarum floruisse. Contuli possunt, quæ xvii Martii in Appendice ad vitam S. Patricii § 1 dicta sunt: unde apparebit, de suprâ citatis S. Abban Actis, quibus S. Ibarus fingitur ante S. Patricium prædicasse in Hibernia, quam exiguum fidem mereantur, quæ proinde ad hoc solum allegata à nobis sunt, ut vel ex illis constaret notissima S. Ibari apud Hibernos sanctitas; licet ab ipsis obscurata multis fabulis, & portentosa natiuitatis ac pueritiæ miraculis: à quibus utinam puræ essent Vitæ ipsorum SS. Patricii & Brigidæ! Sed & Chronologiam omnem Sanctorum conturbaverunt istarum Vitarum collectores, dum nullum ex celebrioribus dimiserunt, cujus nomen iidem Vitis non inseruerint, quasi prædictis Sanctis cœvorum ac familiarium, vel certè ab iidem præcognitorum, tamquam si intra annum determinatè signatorum numerum essent in hanc lucem venturi.*

e Sive sub dio, id est, sub aere.

f De morte hujus Aidi, Origiellæ principis, sic scribunt Quatuor-magistri in Annalibus ad annum dcix: „Aidus filius Colgan, princeps Ori-giellæ & Artheriorum, (id est orientaliū Ultoniorum), in sua peregrinatione Gluinmues, nosiæ decessit. Subduntur ibidem quidam versus patrio metro à quodam synchro scripti, quibus indicatur, hunc Aidum abdicato regimine monasticum institutum amplexum esse, & virum eximie sanctitatis fuisse. Hujus pii principis nomen posteritati celebratius reliquit, ejusque familiam haud mediocriter nobilitavit, & fratrum & filiorum ipsius eximia, Fastisque celebrata sanctitas. Habuit enim germanos fratres duos, Baitanum aliàs Boëtanum & Furadhranum, filiosque quatuor, Magnendum scilicet, Tuanum, Cobhrhachum, & Librenum, Sanctorum syllabo insertos, ut testantur Sanctilogium genealogicum cap. 13, & Seluacius de Sanctorum Hiberniæ genealogia cap. 11. Notatio est Colgani.

g De hoc & aliis Sancti vaticiniis egimus in Commentario prævio § 3.

h Videtur hic esse, ait Colganus, vel S. Lucharius, quem Marianus Gormanus, & alii referunt coli die xxiii (cujus mensis, non reperio ibidem additum) in ecclesia de Kill Elgraidhe; vel S. Lugarius cognomento Lobbar, id est ulcerosus, quem referunt coli-xi Maii (vide Prætermisos apud nos ad istum diem) & de quo Vita S. Moduennæ cap. 2.

i Consuli possunt, quæ de S. Trieno, sive Trienano breviter habet Colganus ad diem 22 Martii pag. 720; & ad diem 23 ejusdem mensis de Trenano pag. 726; nec non Prætermisos apud nos istis diebus.

k De portentosa hac ætate disputatur in nostro Commentario prævio § 2.

l Subindicat S. Dagæum vel scripsisse aliquos sermones, in quibus citata ab eo verba habentur; vel suo tempore illa, quæ refert, coram Benchorensibus dixisse. Sed cum nemo tradat S. Dagæum quidquam scripsisse; verosimilius est, ipsum tempore hujus scriptoris illa dixisse. Hæc Col-

A Colganus. Sed liceat mihi requirere probationem, quod hic Vita scriptor tam sit antiquus, ut cum S. Dageb vixerit, quem mortuum diximus anno

586 in Commentario nostro prævio ad diem 18 hujus mensis pag. 657. A. ANONYMO.

DE S. ELAPHIO EPISC. CONFESS.

CATALAUNI IN CAMPANIA GALLIÆ.

J. B. S.

Sancti ætas, cultus & gestorum compendium.

ANNO
DLXXX.
Stabilitur
Sancti ætas

E urbe Catalaunica (Chalons sur Marne) ita in hoc Opere adum est novissimè, ubi de S. Memmio v Augusti, ut ad ejus civitatis noitiam nihil desiderari posse videatur. Porro istius urbis episcopus, ordine septimus decimus, fuisse legitur Sanctus, quo de hoc die agimus, Elaphius nomine, patriâ Lemovicensis, qui Sigeberti regis si non jussu, saltem suasu ad cathedram illam promotus dicitur anno 578, eamque tenuisse ad annum usque 587, alii ad 600. Ita passim scriptores cum Rapinio in Historia episcoporum Catalaunensium. At si Longuevallio credimus in Historia Ecclesie Gallicane tom. 3 pag. 127, mortuus est in Hispania an. 580, cœpitque adeo episcopatus ejus multo citius, certè ante annum 578 quandoquidem ipse cum fratre S. Leudomiro, tunc diacono, ecclesiam illam diraverit multis suis paternis villis & prædiis, quorum donatio facta fuerit die ix Junii anno 565, Sigeberti iv.

adversus
Rapinium
& alios:

2 Citat Rapinius jam dicta donationis instrumentum, quod reperiri ait in Legendario cœnobii Sanctorum omnium, ac studiosè se prætermittere asserit, forte ne chronologici ejus errores patèrent ad oculum. Nos laudati Longuevallii calculis inhaerendum censemus, figimusque proinde sanctum ejus obitum ad dictum annum 580, ut sedisse dici possit annis circiter sedecim, cum donatio illa facta fuerit sub ipso episcopatus ejus principio, assentiente & subscribente etiam germano fratre S. Leudomiro, ejus postmodum successore, & teste Agidio Remensi archiepiscopo. De reliquis ejus gestis nihil magnopere superest præter breve compendium mox subjiciendum.

nec de cultu
dubitandum.

3 Id modo præmittimus, quod primo loco stabilendum erat, nempe, constare de ipsius verusto ac legitimo cultu, tametsi in antiquis nostris Martyrologiis, quod sanè miror, notus non sit: certè à Catalaunensibus ab omni memoria pro Sancto habitum, satis testatur Rapinius, cui alii passim assentiuntur. Exstat ejus annuntiatio in Molani Usuardo, his verbis: Eodem die, sancti Elaphii Catalaunis episcopi & confessoris. Eadem ferme phrasi ex Demochare eum memorant Galefnius atque item Ferrarius. Saussayus verò longiori ornat elogio. Accedat etiam Castellani testimonium in ea re omnino admittendum. Ejus etiam meminit Gregorius Turon. lib. 5 cap. 41. Post hæc Elaphius Catalaunensis episcopus, propter causas Brunehildis reginæ in Hispanias in legationem directus, correptus à febre nimia, spiritum exhalavit, & exinde delatus mortuus ad civitatem suam, sepultus est. Videri potest annotatio editoris Ruinartii ad hunc locum, ubi Sancti cultus extra omnem controversiam ponitur.

4 Jam ad sancti nostri Elaphii Acta quod at-

tinet; merito conqueritur Catalaunensis Historicus pag. 83, tempus, quod omnia consumit, & devorat, ea monumenta nobis eripuisse, ex quibus ad nostram adificationem præclarissimi hujus Pontificis sanctiora quaque gesta discere potuissemus. Citat nihilominus nescio quam Vita seriem; opinor compositionem aliquam, sed & ipsam nobis ignotam, ut ad nos aliud nihil pervenerit præter manuscriptum aliquod compendium, ex quo elogium suum formasse videtur Martyrologus Gallicus, quemadmodum facile patebit, si editio nostra cum ipsius textu conferatur. Habe igitur jam dictum compendium, nescio unde aut a quo ad Majoris nostros transmissum, absque ulla ulteriori noitia. Sic habet:

5 Elaphius in urbe Lemovicâ claro genere natus, patre Leone, fratrem habuit Leudomirum, qui & ipse postea Cathalaunensem plebem sanctissimè rexit. Hic à parentibus divinis obsequiis à puero destinatus, expectationem omnium indolis magnitudine vicit. Sacras enim litteras cupidè didicit, pietati studuit, tam absuit ab omni levitate, ut in ipsius sermone & moribus nihil puerile appareret. Cum itaque Cathalaunensis ecclesia pastore orbata foret, Sigebertus Chlotarii filius, magni Clodovæi nepos, Elaphium, Lemovicibus evocatum, in eam sedem evehendum curavit. Ægrè tandem suscepto episcopali munere, totum se convertit Elaphius ad Dominum; largas elemosynas faciens, orationibus instans, nihil prætermittens, quod ad boni pastoris officium pertineret. Tanti fratris amore & desiderio ductus Leudomirus, relicta patriâ, Cathalaunum perrexit. Multum autem eorum fraternâ concordia Cathalaunensi ecclesie profuit, cui etiam hereditaria prædia sua, urbi Lemovicæ vicina donarunt. Elaphius autem pro ecclesiarum necessitatibus frequenter ad Sigebertum regem legatus, hortabatur eum, ut justitiam, regni sui columnam & firmamentum esse crederet. Neque sanè ludebat operam: nam rex eo audito, multa faciebat. Contigit tandem ut princeps ille, pia devotione affectus erga sanctam martyrem Eulaliam, quæ apud Emeritam Hispaniæ oppidum passa fuerat, aliquid de venerandis ejus reliquiis exoptaret. Itaque destinata legatione amplissimè cum muneribus ad Leuvichildum, tunc Hispanias obtinentem, ei præfecit Elaphium: qui cum bona venia regis Hispani & Cleri Emeritensis, sacra pignora deportaret. Elaphius, licet ætate confecta, longinquam profectionem suscipit, legationem obit strenuè & ex sententia. Dum autem revertetur, valida febre correptus migravit ad Dominum. Ejus autem corpus relatum cathalaunum, ubi nunc in Principis Apostolorum basilica quiescit.

DE SS. MANDRIANO ET FLAVIANO
MARTYRIBUS

TELONE IN PROVINCIA GALLIÆ,

G. C.

SYLLOGE CRITICA.

Publicus horum Sanctorum cultus, notitia prioris ex veteri
chronico, & traditio quædam de gestis eorum.

FORSAN
SEC. VI.
Hi duo
Sancti

Utrumque hunc Sanctum simul
hodie coli, patet ex ordine re-
citandi Officium in urbibus
Provincia, quem habemus an-
no 1676 Massilia & Aquis-
Sextiis impressum, in quo u-
troque assignatur die XIX Augusti annua istorum
Martyrum memoria his verbis: Toloni officium
sanctorum Mendriæ & Flaviani martyrum du-
plex. Honoratus Bouche in Chorographia & histo-
ria chronologica Provinciae tomo 1 pag. 337 am-
bos etiam coniungit, & eorum corpora in ecclesia
cathedrali Telonensi hæcenus conservari affirmat.
Claudius Castellanus in corollario suo mensis Au-
gusti pag. 713 Martyrologii sui universalis etiam
duos hos Sanctos, aliis Martyrologis ac ipsi
Sanctayo ignotos, annuntiat hoc modo: Telone
sanctorum martyrum Mendriæ & Flaviani. At
pag. 817 ejusdem Martyrologii universalis prio-
rem Latine S. Mandriarum appellans inter ahe-
meros refert, eumque honorari asserit prope Te-
lonem, eo nimirum loco, quem ex veteri docu-
mento jam indicabimus.

2 Chronicon Emonis abbatis Werumensis in
Frisia, quod amplissimus D. Carolus Ludovicus
Hugo, Ordinis Præmonstratensis abbas, inter
Monumenta sacra antiquitatis anno 1725 Siiva-
gi recudi curavit, tomo 1 hujus operis pag. 449
describens iter anno Christi 1217 à Frisonibus in-
stitutum, ad rem nostram habet sequentia: Mar-
siliam properavimus; sed duris Boreæ flatibus à
terra repulso portus sancti Mandriani martyris
nos suo collegit in gremio, unà dietâ distans à
Marsilia, qui inter montes altissimos complicitus
Toloniam civitatem hæbet à dextris. Capella ve-
rò sancti Martyris in latere sinistro vili scemate
constructa, sed multa sanctitate famosa monstra-
tur. Ex hoc testimonio vides, sanctitatem Man-
driani vel Mendriæ martyris, à quo portus ille
hæc dubie nomen accepit, seculo decimo tertio
incunte tam celebrem fuisse, ut ea ad aures pe-
regrinorum Frisonum pervenerit.

3 Quamvis autem portus ille (forsan idem
est de memorato sacello) à solo S. Mandriano co-
gnomen traxerit, & hic nulla fiat mentio de S.
Flaviano, tamen inde non sequitur, hunc San-
ctum tunc temporis ibi ignotum fuisse vel sine cul-
tu quiescente: nam sæpe monasteria, sacella vel
ecclesia ab uno Sancto brevitatis causâ cognomen
accipiunt, licet ibidem plures ejusdem temporis
& dignitatis Sancti colantur, quemadmodum Ca-
stellanus, eâ de re pridem interrogatus: rectè re-
spondit hoc ferè modo: Tametsi in prædicto sa-
cello simul colantur SS. Mandrianus & Flavianus,
nilominus rectè expressum est in illo Frisonum

Itinerario solum nomen Mandriani, sicut et ec-
clesiæ duobus aut pluribus dicata Sanctis, puta
SS. Cosmæ & Damiano, Gervasio & Protasio,
Dionysio, Rustico & Eleutherio, passim in Gal-
lia appellantur in numero singulari S. COSME, S.
GERVAIS, S. DENYS. Plura hujus rei exempla
afferri possent; sed ex his abundè liquet, mona-
stèria & ecclesias, in quibus plures Sancti hono-
rantur, sæpe dumtaxat ab una & frequentius à
priori denominari. Quapropter, in titulo S. Fla-
vianum addidi S. Mandriano, cum nemo proba-
biliter suspicari possit, ecclesiam Telonensem in
suo Officio ecclesiastico temere hos duos Sanctos
conjunxisse. Nunc breviter dicemus, qualis tra-
ditio de gestis & atate illorum circumferatur

4 Honoratus Bouche in Chorographia & Hi-
storia Provinciae tomo 1 pag. 645 ex traditione
refert, hos duos Sanctos sub Alarico Visigotho-
rum rege prius militasse, & consequenter Ari-
ana hæresi infectos fuisse; sed concione S. Cypria-
ni episcopi Telonensis ad fidem Catholicam conver-
sos esse, reliquæque militiâ, solitariam ac auste-
ram vitam duxisse non procul Telone ad litus
maris in loco, qui adhuc hodie ab accolis
vernaculè saint Mandriz appellatur. Deinde ibi-
dem addit, hos duos eremitas post diuturnam vi-
tam austeritatem festo Despare in calum assumptis
Telonem anno circiter 566 venisse, ut è manu S.
Cypriani eucharistiam perciperent, & ibi simul
cum S. Cypriano interfectos fuisse ab infidelibus
in ecclesiam irruptentibus, qui multos alios ci-
ves in Italiam captivos abduxerunt. Hac est vul-
garis Telonensium traditio, qua non exigua dif-
ficultates patitur, ita ut ipse Honoratus Bouche
illam infidelium irruptionem de fictione suspectam
habeat.

5 Joannes Baptista Guesnayus noster in An-
nalibus Massiliensibus pag. 198 distinctius eam-
dem traditionem refert ex quodam instrumento,
quod antiquum dicitur, sed non probatur, &
in quo saltem ad rem nostram leguntur sequen-
tia: Mortuo Alarico, Cæsarius Arelatum re-
versus, invenit ibi Cyprianum, qui propter su-
am doctrinam miracula faciebat, & multos con-
vertebat ad veram Ecclesiam. Duo autem mili-
tes erant classis Alarici regis Mendrianus & Fla-
vianus, qui ex parte Saxoniarum prognati erant; sed
cum audissent doctrinam, in qua Cyprianus eru-
ditus erat, verbum Dei prædicans, & infusus
Spiritus sancti gratia, omnia bene agens, erga
Cyprianum venerunt, & ab eo baptismum petie-
runt, seque de falsa religione ac de armis in ma-
nibus B. Cypriani dimiserunt. Sed cum B. Cæ-
sarius Arelatum venisset, post benedictionem ab
eo receptam, Cyprianus cum iis Tolonum re-
versus

Telone si-
mul colun-
tur.

E

& eorum
gesta ab
Honorato
Bouche,

F

& apud
Guesnayum
nostrum
narrantur

A *versus fuit, & sequebantur eum sicut pastorem ovium, ordinem anachoretarum & vitam solivagam duxerunt ultra portum Tolohi:...*

6 Post mortem S. Cæsarii Cyprianus in episcopatu suo remansit in pace, qui vitam ejusdem Cæsarii fideliter scripsit. Sed paulo post Alboinus Longobardorum rex cum magno exercitu ex parte Galliae venit, armis & igne fere omnes urbes Galliae Narbonensis invasit, ejusque milites magnam partem populi multosque episcopos necaverunt; effusione sanguinis Christianorum gaudentes; & una eorum turba juxta Tolonum venit, irruens in urbem, sicut leones in prædam, dictique milites in templum Dei ambulaverunt, & B. Cyprianum invenerunt cum sociis Mandriano & Flaviano, ejecerunt eos de templo, & in agro necaverunt eos, sicut oves Christi, anno Domini DLVI quinto Idus mensis Augusti. *Cur hic die nona Augusti martyrium subisse dicantur, ignoramus, cum in Officiis ecclesiasticis Provincia S. Cyprianus die tertia Octobris, & duo martyres hodierni die decima nona Augusti celebrentur. Porro circa traditionem istam nobis occurrunt nonnulli scrupuli, quos eruditus viris jam proponemus.*

7 *Primo nobis in hac traditione non placet, quod SS. Mandrianus & Flavianus anno 556 vel 566 dicantur ab infidelibus interfecti fuisse simul cum S. Cypriano episcopo Telonensi, cum nullus antiquus scriptor fide dignus de martyrio hujus præfatis meminerit, & novissimi editores Gallia Christiana tomo 1 col. 741 post diligens examen de atate ipsius ita scribant: Sanctus Cyprianus Telonensis ecclesiae alter patronus, sancti Cæsarii Arelatensis episcopi discipulus & vitae scriptor, sub tantò magistro artem artium regimen animarum didicit, & ad Telonensem assumptus est sedem. Concilio adfuit Arelatensi IV, anno DXXIV; Carpentorateni anni DXXVII subscripsit ac epistolæ synodicae ad Agræcium Antipolitanum episcopum. Convenit ad synodum Valensem III anno DXXIX; Arausicanæ anni ejusdem interfuit. Post devictos Gothos Arianos, sub quorum jugo diu gemuerant ecclesiae Galliarum ultra Ligerim, Cyprianus fenex perrexit ad synodum Aurelianensem IV anno DXLI. Obierat anno DXLIX, quo Palladium Telonensem episcopum fuisse constat.*

C *Hic audis, S. Cyprianum ante annum 549 obisse, & nullam de martyrio ejus mentionem fieri. Qua igitur verisimilitudinis specie circa annum Christi 556 vel 566 cum SS. Mandriano & Flaviano ab infidelibus aut Longobardis occisus esse traditur?*

8 *Præterea nulla veritatis specie tunc in Provinciam irrupisse dicitur rex Longobardorum Alboinus, de quo eminentissimus Cardinalis Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 568 num. 1 habet sequentia: Quingentesimus sexagesimus octavus Domini annus adest, Indictionis primæ, qui & consulatu secundo Justinii imperatoris in aliquibus (ut dicitur) monumentis notatus habetur; quo Alboinus rex Longobardorum à Pannonia, quam occuparat, & ad quadraginta duorum annorum spatia illic manserat, cum suis ex Scandavia insula jam ante progressis, in Italiam magnis potens viribus ingreditur. Deinde eminentissimus scriptor ex Paulo Diacono & Gregorio Magno probat, Alboinum illo anno Christi 568 Italiam occupasse. Si Alboinus isto anno primum ex Pannonia in Italiam venerit, quomodo dici potest anno 556 vel 566, ut fert Telonensium traditio, in Provinciam Galliae irruisse?*

9 *Fortè Saussayus hunc anachronismum vidit, & propterea Longobardos in Saracenos commutavit; dum in Supplemento Martyrologii sui Gallicani tomo 2 pag. 1176 tres ejusdem nominis Sanctos ad diem tertiam Octobris in eadem urbe Telonensi annuntiat his verbis: Telone Martio in ora Provinciae sancti Cypriani abbatis; qui patriâ Massiliensis, religiosæ vitæ magisterium apud Telonenses exhibuit, omnis Evangelicæ perfectionis factus tam verbo quàm opere didascalit. Quo munere ad cumulum adimpleto, multorum pater ascetarum religiosissimorum, hac palæstra excessit, & ad præmium perrexit sibi à Domino in cælis repositum, relinquens memoriâ in Telonensi matrice ecclesia, abhinc sacris fastis celebratam; in qua viget etiam perenni cultu percolenda recordatio beati Cypriani martyris à Saracenis Gallias invadentibus illic ad altare perempti: necnon & sancti Cypriani ecclesiae ipsius Telonensis episcopi, qui vitam sancti Cæsarii Arelatensis conscripsit, inque conciliis aliquot magnus & clarus doctrina & moribus sanctis emicuit. Hæc Saussayus nullam annuntiationes sue testem allegans, nec ullam triplicis hujus sancti Cypriani atatem assignans.*

10 *Laudatus Guesnayus noster in Annalibus quibus Massiliensibus etiam tres sanctos Cyprianos distinguit, & singulis diversam vitam assignat. Primum pag. 179 memorat, tamquam prius abbatem Massilia in monasterio sancti Victoris, qui inde Telonem missus fuerit, ibique anno circiter 470 nobile monasterium condiderit. Temporis ordine alterum S. Cyprianum Telonensem episcopum pag. 198 refert, & episcopalem hujus ordinationem anno Christi 511 circiter affigit. Deum pag. 238 meminit de tertio S. Cypriano, quem vocat abbatem Telonensem patriâ Massiliensem, & quem à Saracenis circa annum 730 acerbissima morte affectum fuisse asserit. Hinc suspicari quispiam posset, Telonensem traditionem S. Cyprianum episcopum seculi sexti cum S. Cypriano martyre seculi octavi confudisse, & Sanctos nostros in illa Saracenorum irruptione cum hoc ultimo S. Cypriano lauream martyrii consecutos esse.*

11 *Verùm huic suspicioni varia obstant, quæ tamen ob jam breviter indicabimus, & ad diem tertiam Octobris accuratius examinanda remittimus. Primum Guesnayus pro priore & ultimo S. Cypriano nullum testem citat, nisi Saussayum, qui in Martyrologio suo Gallicano non semel Sanctos perperam confundit aut multiplicat. Secundo tota antiquitas de duobus istis sanctis Cyprianis silet, ni fallimur. Tertio Directoria & Officia propria Provincia die tertia Octobris assignant festum S. Cypriani episcopi & confessoris, ac de aliis duobus, qui eodem die in Gallicano Saussayi Martyrologio referuntur, nullam commemorationem præscribunt. Quarto Castellanus, diligens ac cautus Sanctorum investigator, in suo Martyrologio universali solum Telone S. Cyprianum ejusdem urbis episcopum annuntiat. His addi possent alia, quæ ad diem tertiam Octobris discutienda relinquimus.*

12 *Propter hæc aliaque argumenta dubitamus, de distinctione illa Saussayus ex unico S. Cypriano non fecerit triplicem, ac ita Guesnayum nostrum in errorem induxerit. Cum igitur hætenus Telone non novimus, nisi S. Cyprianum istius urbis episcopum, & in supra memorato instrumento, quod saltem anno 1374 inventum est, SS. Mandrianus ac Flavianus tempore hujus præfatis pro fide dicantur*

AUCTORE interfecti, martyrium eorum timide alligavimus
G. C. seculo sexto, quo S. Cyprianus ecclesiam Telo-
 nensem gubernavit. Si quis autem velit, Mar-
 tyres nostros à Saracenis occisos fuisse seculo octa-
 vo, quo Guesnayus martyrium synonymi abbatis
 Telonensis collocat, is meminerit ex antiquis do-
 cumentis evidentem hujus distinctionem ab homo-
 nymo episcopo ostendere. Interim Telonenses tra-
 ditionem suam corrigant, aut solvant intricatos
 nodos, quibus eam supra constrinximus.

13 Jam breviter aliquid dicendum superest de
 & aliam conjecturam Honorati Bouche tomo 1 Historia
 Provincialis citata superius paginâ 645 Gallicè
 proponit in hunc ferè modum: Quod ad nomen
 Mandriani attinet, non certò scitur, utrum il-
 lud sit proprium uni ex his Sanctis, an verò dum-
 taxat solitariam vitæ professionem designet, cum
 vox Græca μανδρῆς eremitam significet. Forsan
 hæc duo nomina tantummodo uni personæ con-

veniunt, ita ut Mandrianus Flavianus idem sit, ac
 eremita Flavianus. At imprimis eremita Græcè
 non appellatur μανδρῆς; sed nomen Græcū μαν-
 δρῆς propriè stabulum significat, & metaphoricè
 pro monasterio accipitur. Hinc superior vel præ-
 fectus monasterii apud Græcos ἀρχιμανδρῆς à vo-
 ce μανδρῆς nominatur. Solitariam verò vitam du-
 cens à Græcis communiter ἀναχωρητής vel ἑρμῆς
 vocatur. Insuper duo illa Sanctorum nomina per
 particulam ET satis clarè diversis personis tribun-
 tur in directoriis Provincia & instrumentis supra
 citatis, quorum auctoritatem huic novæ & im-
 probabili conjectura præferendam censemus. Hac
 de Sanctis illis tantum reperire potuimus, & hac
 occasione Telonenses monemus, ut ante diem ter-
 tiam Octobris, quo tres sancti Cypriani in Galli-
 cano Saussey Martyrologio annuntiantur, nos
 edocere non graventur, si in hac syllage crissica
 alicubi à veritate historica, vel ab ordine chro-
 nologico inscienter aberraverimus.

DE SANCTO BERTULFO ABBATE,

BOBII IN LIGURIA ITALIÆ,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

Legitimus Sancti cultus, distinctio ab altero homonymo,
 Acta, eorumque scriptor, & annus mortis.

ANNO
 DCXXXIX
 AUT DCXL.
 Sanctus in
 Auctariis
 Usuardinis,

Enschienus noster ad diem x
 Martii occasione S. Attala,
 quem hodiernus S. Bertulfus in
 officio abbatiæ decessorem ha-
 buit, situm monasterii Bobien-
 sis ita descripsit, ut hic operosi-
 us iterum de illo agere supervacaneum existime-
 mus. In hoc celebri monasterio duæ hinc inde aræ
 continent reliquias sanctorum Attalæ & Bertulfi
 abbatum, quemadmodum Mabillonius in Anna-
 libus Benedictinis tomo 1 pag. 308 testatur. U-
 ghellus in Italia sacra novissima editionis Veneta
 tomo 4 col. 943 & sequentibus refert juridicum
 instrumentum de translatione SS. Columbani, At-
 tala, Bertulfi, aliorumque Sanctorum Bobien-
 sium, quod anno 1482. confectum est. Annua ve-
 rò hujus posterioris sancti Abbatis memoria oc-
 currit in Auctariis Usuardinis, & à Greveno
 hodie signatur festum Bertulphi abbatis & confes-
 soris. Molanus autem distinctus eundem San-
 ctum annuntiat his verbis: In Bobio sancti Ber-
 tulphi abbatis. Denique codex Heriniensis Usuar-
 dinus de illo expresse hac habet: In monasterio
 Bobio depositio sancti Bertulphi abbatis.

2 Signatur etiam in Ms. nostro Florario San-
 ctorum, & in Martyrologio venerabilis Canisii.
 Adde Fastos monasticos Wionis, Menardi ac Bu-
 celini. Neque à Ferrario neglectus est, insigni or-
 natu elogio; sed ex quo satis apparet, ipsum
 præ oculis non habuisse genuina hujus Sancti At-
 tala, in quibus id omne tollitur, quod Ferrarius
 annotatione explicandum putavit: neque enim in
 Vita per Jonam scripta de filitio Cleronensi epi-
 scopatu, qui apud Baronium ad annum Christi
 DCXXVI etiam nominatur, sed de Dertonensi ser-
 mo est, ut evidenter docebunt antiqua S. Bertulfi
 Acta, qua huic Commentario prævio subnectemus.

alique
 Martyrolo-
 gis memo-
 ratur;

3 Porro ex his abundè probari videtur antiquius sed in Mar-
 S. Bertulfi Bobiensis abbatis cultus, quem Saus-
 sayus etiam in Martyrologio suo Gallicano indi-
 cat; sed hujus Abbatis Acta cum gestis alterius
 Sancti homonymi perperam confundit, multa in-
 eptè commiscens, ut facile intelliges ex subjun-
 cta hinc ejus annuntiatione, quam die XIX Augu-
 sti exponit his verbis: Ipso die in Bobiensi cœ-
 nobio, sancti Bertulphi abbatis, qui puer ex A-
 lemanna, divino instinctu relictis parentibus eth-
 nicis, in Artesiam veniens, apud Rentiacum Mo-
 rinensis diocesis vicum gratiam baptismatis rece-
 pit, donisque Spiritus sancti insignitus, clerica-
 li ordini adscriptus est, atque in famulitium as-
 sumptus à Wamberto, jugalique ejus Hombur-
 ga, œconomiam totius domus accipiens, opes
 sibi à dominis creditas (quamquam in pauperes
 profusior) non solum in cælo, sed domi foris-
 que multiplicavit.

4 Hinc cum iisdem piissimis dynastis Romam ineptè con-
 perrexit ad Apostolorum visenda osculandaque li-
 mina; tantamque apud illos benevolentiam, ob
 probitatem spectatam & pietatem singularem, ac-
 quisivit, ut jam deinceps non famulus, sed fili-
 us ab iis censeretur: à quibus & heres constitu-
 tus, postquam ad superna præmia migraverunt,
 Rentiaci prædium Deo consecravit in usum pau-
 perum & Fratrum multorum, quos in Christi ob-
 sequium accersivit; sicque postquam gratam Do-
 mino servitute exegisset, fidelis famulus repo-
 sitam accepit meritorum remunerationem. Qui-
 escit post varias jactationes in Blandinio apud Gan-
 davenfes congruenti sanctitatis cultu celebris. Pars
 tamen ejus reliquiarum Arelate extat recondita in
 majori basilica, ad quam è propria ædicula solo-
 tenus everfa, demum delata est pignorum ejus ar-
 cula ad tutiorem situm & insigniorem cultum.

5 Verum

A 5 Verùm hæc omnia spectant ad alterum S. Bertulfum, olim in Artesia celebrem, cujus corpus post varias depositiones tandem ad montem Blandinium apud Gandaveses translatum est, ut Majores nostri ad diem v Februarii fusc retulerunt. Quinimo ipse Saussayus die v Februarii in suo Martyrologio Gallicano hunc S. Bertulfum, corporis translatione Blandiniensem, sic annuntiat: Gandavi in Blandinio monasterio, sancti Bertulfi abbatis & confessoris, qui commissam sibi congregationem cum vitæ exemplo, religionis zelo & cælesti doctrina plenè informasset, incredibili micans radiorum sanctitatis fulgore, supernos ad montes evolavit. Nescio, quid Saussayum moverit, ut gesta hujus Bertulfi hodierno nostro applicaret. Vix opera pretium est observare, quod Tribemius in opere de viris illustribus cap. 308 Lobienste cœnobium Belgicum pro Bobiensi Italico appellaverit: nam forsitan hæc unius littera mutata potius typographo quam ipsi scriptori imputanda est.

ut patet ex Vita synopsi.

B 6 Sed hoc modo non potest excusari crassus Saussayi error, quem ut facilius unico oculorum intuitu videas, accipe compendiosa S. Bertulfi Bobiensis Acta ex Mabillonio, qui in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 628 cap. 7 sic ea contraxit: Hoc, quem præ manibus habemus, anno Bertulfus abbas, quem in regimine Bobiensis monasterii Attalæ successisse diximus, ab episcopo Dertonenſi exagitatus, Romam adiit, ut privilegium libertatis ab Honorio Pontifice obtineret. Rem narrat Jonas monachus ejus itineris comes, à quo itineris ac vitæ ejus seriem accepimus. Bertulfus ortu quidem gentilis, sed genere nobilis, utpote Arnulfi Mettensis episcopi consanguineus, cum cum post aulicos honores pompæque seculi, etiam ad religionis & solitudinis studia præ pontificalibus infulis anhelantem cerneret, ejus exemplo patriam parentisque deserere, & relictis omnibus, nudus Christum nudum sequi constituit. Itaque cum Arnulfo adhuc episcopo tantisper commoratus, deinde Luxovium ad venerabilem Eustasium abbatem se contulit, ab eo in rebus monasticis informandus. Cum verò Attalæ Bobiensis abbas ex Italia, incertum qua de causa, istuc accessisset, eundem Bobium revertentem, Eustasio annuente, comitatus est, & sub ejusdem disciplina & obedientia vivere institit.

quam Mabillonius in Annalibus Benedictinis

C 7 Eo mortuo, Bobiensium vota in Bertulfum conspirarunt, atque unanimi & consona voce omnes Bertulfum abbatem pronuntiarunt. Ipsius regiminis initio Provus Dertonenſis antistes, aliis Procus & Proculus, in cujus parochia Bobiense monasterium censebatur, Bertulfum abbatem cum tota ejus congregatione sibi subicere molitus est, & vicinis sollicitatis episcopis, etiam regem ipsum Ariovaldum; licet Arianum, pertentavit, ut ad suas partes eum adjungeret. Verùm is jam in Bobienses æquior ac mitior respondit, videndum esse, an monasteria, procul ab urbibus sita, episcopis subjecta esse deberent. Hoc intellecto, Bertulfus ad regem ipsum nuntios experiundi causâ direxit, quibus ipse: Non est meum, inquit, sacerdotum causas definire, quæ synodali judicio discutiendæ sunt. Quærentibus verò nuntiis, num episcopo, ejusque fautoribus suffragaturus esset? Minimè verò, ait, favebò eis, qui famulis Dei negotium facessunt.

8 Tum Bertulfus miratus, regem tam benignè de se esse locutum, petiit, ut supplemento & comite publico sibi proficisci Romam liceret;

et coque impetrato, Honorium Pontificem adiit, AUCTORE G. C. comitante ac ministrante Jona monacho, ac causam suam edocuit. Honorius, causâ cognitâ, & ex cœvo A-disciplinâ Bobiensium perceptâ & probatâ, col- storum scri- laudatis eis concessit, ut in pristina manerent li- ptiore bertate, atque Arianam perfidiam acriter insectari perseverarent, jusque indulgit, ne quando Bobiense monasterium episcopali potestati esset obnoxium. Extat ejus rei diploma Pontificium in Italiae sacrae tomo quarto (nimirum veteris editionis Romana col. 1324 & sequente) datum 111 Idus Januarii (legendum Junii) Heraclii Augusti anno octavo, Indictione prima: quæ notæ anno præsentati conveniunt. Hinc intelligimus, Bobienses hoc tempore à ritibus Scotticis jam recessisse, quandoquidem Honorius, qui de eorum regulari disciplina & institutis Bertulfum accuratè interrogavit, eorum normam ac ritus probavit, non probaturus, si Pascha secus, quam Romana ecclesia, tum celebrasset.

9 In reditu Bertulfus, ubi, Tusciâ peragrata, Apenninas Alpes attigit, gravissima febre pulsatus, pænè ad extrema redactus est. Cum verò aspero in loco sub tentorio subsistere ac pernoctare præ morbi violentia coactus esset, in ipsa vigilia Passionis beatorum Petri & Pauli apostolorum, qua ex die mensis concessi privilegii emendavi, inter ardentis febris æstus, intempesta nocte, omnibus alto sopore depressis, Petrus Apostolorum princeps ei adstare visus est, præcipiens, confestim ut surgeret, & ad sodales suos pergeret sospes; sitque cœptum iter sanus Bobium usque profecutus est. Hæc prorsus aliena sunt ab Actis alterius S. Bertulfi, quæ Majores nostri die v Februarii illustrarunt, sicut in Opere nostro ad istum diem videre est. Ex his omnibus evidentè apparet, diligentem, sed non satis cautum Martyrologis Gallicani collectorem in hodierno S. Bertulfi Bobiensis elogio concinnando dormitasse, quod alias ei nonnumquam contingit.

10 Laudatus Mabillonius istud Vita compendium, quod Actis infra edendis aliquam lucem afferret, excerptis ex lucubratione Jona monachi, quam inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini seculo 2 pag. 160 vulgavit, & cui sequentes observationes præmisit: Vitam S. Bertulfi Bobiensis abbatis tertii, venerabili Bedæ falsò adscriptam, à Surio expositam, restituere tentavimus. Eam reperimus, at mutilam, in quodam monasterii nostri Compendiensi apographo, in quo Jonæ lucubrationes, exceptâ S. Eustasii abbatis vitâ, hoc modo dispositæ sunt, ut Vita S. Columbani unum librum, Vita S. Attalæ abbatis alterum, narratio de rebus mirificis in Burgundoforæ monasterio Eboriacensi patris tertium constituat, distinctum in octodecim capitula, quorum tertium decimum S. Bertulfi abbatis Bobiensis Acta, qualia hic subjiciuntur, comprehendit; alia quinque (quæ quidem in Ms. codice lacero desiderata ex Surio supplevimus) quorundam monachorum Bobiensium præclara facta mortemque egregiam perstringit. Jonas auctor rebus pænè omnibus testis adfuit. Jonæ adjecimus Frodoardi carmen de S. Bertulfo ex codice manuscripto RR. PP. Carmelitarum excalceatorum Parisiensium acceptum, sicut & nonnulla alia de SS. Columbano & Attalæ, quæ suis locis jam supra representavimus.

11 Nos similem Jonæ lucubrationem habemus in antiquo Musci codice, qui Ms. 86 signatur, & quem olim ex collegio nostro Molsheimensi accepimus, commutatione cum aliis libris pertam, facta, sicut Henschenius initio ejusdem codicis notavit.

excerpsit.

E

F

AUCTORE

G. C.

notavit. In illo codice nostro leguntur septem capita de præclaris gestis quorundam monachorum Bobiensium, quæ in mutilo Mabillonii codice desiderabantur. Cum verò S. Bertulfus Bobiensis nobis solus hodie illustrandus sit, ad propria loca remittimus monachos istos, de quibus in opere nostro jam actum est, vel suo tempore agatur. Ingenuè fateor, ab imperito amanuensi voces quasdam in memorato Ms. codice nostro luxatas aut corruptas esse. Quapropter ea sphalmata ex editione Mabilloniana corrigemus, & lectorem in margine vel Annotatis more nostro monebimus, si quod discrimen observatum dignum occurrerit. Huic Vita subjungemus Carmen Frodoardi, quod ex præmissis Actis lucem accipiet, & notis marginalibus adhuc illustrabitur.

12. Certè mirum est, quod Jonas tam pauca S. Bertulfi gesta posteris reliquerit, ut infra annotabimus, & de tempore mortis ejus non meminert. Attamen inter chronologos de anno obitus illius ferme convenit: nam Carolus Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 640 num. 24 operose probat, S. Bertulfum eo ipso anno 640 ad Superos migrasse. Cointio consentit Mabillonius, dum in Annalibus Benedictinis ad eundem annum Christi 640 cap. 2 de morte sancti istius Abbatis hæc pauca scribit: Tertio ab Arnulfi obitus die pariter è vivis excessit ejus consanguineus Bertulfus abbas Bobiensis, post annos regiminis tredecim à morte sancti Attalæ sui decessoris. Dixi, inter chronologos de anno mortis ejus ferme convenire, quia Pagius in Critica Baronii ad annum 640 num. 12 dubitat, utrum obitus illius huic anno an præcedenti assignandus sit, quando ibidem profert sequentia: Jonas monachus Bobiensis, discipulus sancti Bertulfi abbatis Bobiensis tertii, in Vita hujus sancti Abbatis, quæ exstat Seculo secundo Benedictino, num. 3 de eo scribit: „ Qui per tredecim „ annos omni diligentia studio plebem docere ac „ imbuere salutaribus monitis non omisit. ” Quare cum anno sexcentesimo vicesimo septimo S. Attalæ in Bobiensis monasterii regimine successerit, ut eo anno ostendi, hoc vel præcedenti anno ad Deum migravit. Nos illam Pagii dubitationem secuti, in principio hujus Commentarii prævii obitum S. Bertulfi anno 639 vel 640 affiximus, & jam Vitam ipsius ex promisso codice nostro exhibemus.

prius indicato mortis anno, hic rursus edimus.

B

C

V I T A

Auctore Jona monacho Bobiensis, teste synchrono & in multis oculato.

Ex antiquo Musei nostri codice, qui signatur ✠ Ms. 86, & quem cum editione Mabilloniana contulimus.

Prologus auctoris.

Quam præclara sint monumenta Justorum, doctorum ordo per temporum vicissitudines studuit posteris declarare. Quæ ergo nunc nostris noscuntur patrata temporibus, nequaquam

filendo, negligentia somno torpentes, prætermittere debemus; ut sicut nobis præcedentium exempla uberius religionis studia generant, ita postmodum posteritati nostrorum temporum augmenta pariant: dumque aliis imitanda propagamus, nobis sæpius memoranda opponimus. Venerabilis etenim Bertulfus Bobiensis cœnobii præsul, cujus superius fecimus mentionem, quis quantusque fuerit, à nobis non est omittendum tradere memoria: sed prius qualis conversatio in seculo fuerit memorandum est.

2. Fuit enim genere nobilis, licet gentilis, consanguineus beati Arnulfi Mettensis urbis pontificis a. Qui cum præfatum pontificem Arnulfum ad cultum Religionis post aulicos honores, infulas, pompasque seculi, ad Religionis studia anhulare perpexit, nifus est & ipse calcando terrena, cælestia desiderare. Postposuit patrem, nataleque solum, pompas urbis juxta Euangelii vocem: post rerum amissionem nudus tollendo crucem ac semetipsum abnegando, secutus est Christum. Junctus supradicto pontifici Arnulfo, cum ipso tantisper moratus est b. Deinde ad venerabilem virum Eustasium c Luxovio d perrexit, quod diu subjectus sanctæ regulæ, religionique gratus omnibus mansit.

3. Exin adventante beato Attala e ex Aufonia f partibus, cum voluntate & pacis vinculo venerabilis viri Eustasii *, ejus societati subjunctus est: quia erat illis cor unum & anima una, nec quidquam discordiæ manebat, si mutuo ac vicissim subjectos sibi commutarent. Abiit ergo post vestigia venerabilis Attalæ, Aufoniæque finibus receptus, in Bobiensi cœnobio sub obedientia beati Attalæ permansit. Cumque repertor rerum sæpefatum patrem Attalam ad cælestia regna post ærumnas seculi evexit, omnis concio monachorum voce animoque unito, in paterno honore Bertulfum sublimar g. Qui per tredecim annos omni diligentia, studio plebem docere ac imbuere salubribus monitis non omisit. Sed quid in his temporibus gesserit, memoriæ tradendum est.

4. Cum jam egregiis moribus, bonitate & disciplina, scientiaque moderante, plebem regeret, cœpit antiquus anguis quietam mentem ad veritatis icu quaterere. Excitavit quemdam Proverbum h nomine, Dertonensis i urbis pontificem, qui, ut subjectum sibi præfatum abbatem cum cœnobii supplemento k faceret, omni nisu intendebat; aggressus primùm aulicos vel pontifices vicinos muneribus tentare. Cumque sibi junctos gauderet, regi per eos suadere adiit. Regnabat enim eodem tempore Ariowaldus Longobardus. Sed cum nihil aliud à rege in responsis recepissent, nisi ut ecclesiastico more * probarent, * al. jure utrum cœnobio procul ab urbibus, ita episcopali debeant ministrare dominio, ille omnes quos potuit, suo intentui jungit.

5. Cumque hæc agerentur, unus ex aulicis frustra clam præfato Bertulfo quod rei fomenta gestirent mandavit. Ille missos experiendi causâ ad regem direxit, quibus Ariowaldus: Non, inquit, meum est Sacerdotum causas discernere, quas synodalis examinatio ad purum debet adducere. Sciscitantur, an ille illorum sit fautor consilii. Nequaquam ait se eis favere, qui adversum Dei famulum molestias vellent generare. Cumque illi quamvis barbarum Arrianæ sectæ credulum talia fari cernerent, poscunt, ut supplemento publico, qualiter Romæ ad sedem Apostolicam venire queant, fulciantur.

D

Bertulfus S. Arnulfi consanguineus Luxovium petit.

a

b

c

d

F

Bobiium cum Attala profectus

e

* al. vir Eustasius

f

g

ab episcopo Dertonensi de immunitate

F

h

i

k

A 6 Largito beneficio, Romam usque supradictus abba, in cuius obsequio ego fui, ad Honorium I Papam accessit. Cui cum rei causam patefecisset, ille de industria quærit, quæ sit consuetudo regularis disciplinæ. Cumque cuncta alacri animo in aures Præfulis digessisset, placuit beato Honorio regularis series, religionis cultus, ac humilitatis indicia. Tenuit ergo eum tantisper, & quotidiano affamine Bertulfum roborare nisus, ut cœpti itineris laborem non relinqueret, & Arrianæ pestis perfidiam Evangelico mucrone ferire non abnueret. Erat enim venerabilis præful Honorius sagax animo, vigens consilio, doctrina clarens, dulcedine & humilitate pollens. Lætabatur è gentibus socium reperisse, cui dulcia promeret affamina; nec prorsus delectabatur, ut citò ab ejus consortio segregaretur.

7 Sed cum vehemens æstus quiescendi * longum prohiberet spatium, præbuit optatum munus, privilegia m Sedis Apostolicæ largitus est, quatenus nullus Episcoporum in præfato cœnobio quolibet jure dominari conaretur. Perceptum ergo optatum munus *, ad patriam remeare nisi sumus.

8 Cumque peracto itineris spatio, Tuscanarva postposita *, Apennina attigimus rura, & [cum] prope castrum, cui Bismantum nomen est, venissemus; tanta vis febrium Bertulfum oppressit, ut omnino morte præveniri crederetur. Eger enim ab urbe progressus fuerat. Oppresserat omnes mœstitia tam longævi itineris, quam labor ægri Patris: nec prorsus ejus de sospitate spem habentes, tenso tentorio, aspero in loco undique vallati mœstitiâ, nec omnino de sospitate paterna fidentes metati sumus. Erat enim vigilia passionis beatorum Petri & Pauli Apostolorum, Cumque jam atra nox irrueret, ille inter ignes febrium me accersivit, ac curis mens dedita de nocturna vigilia suscitavit. Cumque ego dicerem, omnia jam esse deposita, ille ait: Tu meum ante stratum totam per noctis metam, quo usque diei prorumpat crepusculum, excuba. Cum ergo excubâsem quousque intempesta nox rueret, tantus me sopor oppressit, ut sursum caput attollere non valerem: omnesque qui erga tentorium, sarcinas vel equos excubabant, simili sunt sopore depressi.

9 Cumque ergo cuncta silentia operissent, beatus Apostolorum Princeps Petrus advenit, ac super stratum ægri Patris adstitit; Surge, inquit, & sospes tuos ad sodales perge. Cumque ille inquireret, quis esset, ille ait: Petrus. Mea hodie clara in toto orbe celebrantur solemnia. Cumque hæc dixisset, abiit. Ille timore percussus, anxio & trepido corde me sciscitari curat, quid rei causa inesset. Putabat enim me & audisse vocem & adspectum vidisse. Cumque ego aierem, me nihil vidisse vel audisse: Non cernis, inquit fulvam lucem, quo Petrus Apostolus pergit. Cumque aierem, me nequaquam videre, silere cœpit. Cumque ego cognovissem, quid rei causæ gestiret, vix tandem precibus obtinere merui, ut mihi rei panderet veritatem: quod ille omnino siluisset, si me & audisse & vidisse non putasset.

10 Cum quodam in tempore, expleto psalendi officio, unâ cum fratribus secundâ diei horâ de ecclesia B. Petri egredere, obvium habuit hominem in via, Turinum o nomine, dæmonis rabie plenum. Quem intuens cælos inspexit, Conditoremque postulavit, ut suæ voci fa-

vens adesset, fauciumque dæmonis peste suis consulendo precibus curaret. Deinde imperavit, ut vis rabida dæmonis ab hominè exiret, nec prorsus præsumeret Dei imaginem maculare. Mirabiliter discerpando iniqua pestis fugit ab hominè, protinusque salus secuta est, sospesque ab ecclesia unâ cum fratribus egressus atque incolumis permanens, gratias Creatori rependit, qui sic Famulo suo citò favendo, ejusque orationibus obtemperando, suo cruciatui subvenit. Deinde interposito temporum circulo, alius sæva dæmonis peste infantulus oppressus, nomine Dominicus, filius cujusdam nomine Urbani, ad eum curandi gratiâ properavit. Quem diu increpans curavit, & sævam pestem ab hominè exire fecit. Deinde alia virtus subsecuta est.

11 Quidam leprosus validâ leprâ perfusus ad sospitatem recipiendam à medicis fiduciam gerens, ad venerabilem virum Bertulfum venit, suisque orationibus, ut opem misericordiæ mereretur, postulavit. Quem cum vir fiducia plenus adspexisset, gravissimæ ultioni hominem subjacere suspiravit, imperatque ut secum, quoad usque sospes redderetur, maneret. Dedit operam; & mens virtutum conscia cælos penetrans ad suas preces rerum Conditorem excitavit, peractoque biduano jejunio, oleum supra membra ulceribus plena effudit: moxque dedicere membra post viscerum putredinem sanitatem recipere, & ad pristinum decorem denuo reverti; & ita sanus æger effectus est, ut nec vestigium lepræ in ejus corpore appareret. Sicque Creator omnium suis famulis favendo subvenit, ut uberius vigore virtutum roborati, calcando perfunctoria, cælestia semper studeant adimplere præconia p.

Leprosus mundat.

A N N O T A T A

a *Acta S. Arnulfi præfulis Metensis à Boschio nostro pia memoria diligenter illustrata sunt ad diem xviii Julii, quamvis Sanctus die xvi ejusdem mensis obierit, ut ibidem tomo iv Julii pag. 423 dictum est.*

b *Mabillonius ad hanc periodum Actorum notat sequentia: Arnulfus nondum in solitudinem secesserat, cum ipsi junctus est Bertulfus; sed adhuc in episcopatu degebat. Eustasius siquidem, ad quem postea Bertulfus, relicto Arnulfo, se recepit, decessit anno dcccxxv, quo anno S. Arnulfus Mettensium, inquit Frodoardus in lib. i Historiæ Remensis, synodo Remensi sub Sonnatio celebratæ invenitur interfuisse.*

c *Majores nostri ad diem xxix Martii Acta S. Eustasii Luxoviensis abbatis illustrarunt, ut tomo III istius mensis pag. 784 & sequentibus videre est.*

d *Nomen hujus monasterii in editione Mabilloniana non exprimitur.*

e *De S. Astala abbate Bobiensi ad Diem x Martii tomo II istius mensis à pag. 42 egit Henschenius noster, ut initio Commentarii prævii monuimus.*

f *Aufonia interdum generaliter pro Italia accipitur, in qua significatione forsitan hic usurpatur.*

g *In editione Mabillonii hic sensus legitur mutatus hoc modo: Omnis concio monachorum voce animoque unito; In paterno honore, aiunt, Bertulfum sublimamus.*

h *Teste Mabillonio, episcopus iste Dertonensis in codice Compendiensi vocatur Provus. In novissima editione Veneta Italia sacra tomo IV col.*

A. JONA MONACHO. 627 hic inter Dertonenses episcopus Penus sive Pinus seu Proculus appellatur. At in codice nostro Molsheimensi disertè Proculus nominatur.

i Hinc liquet, errasse eos omnes, qui pro Dertonensi episcopo sicutum Cleronensem substituerunt, ut obiter in Commentario prævio diximus. Est autem Dertona vel Tortona urbs Liguria episcopalis sub metropoli Mediolanensi media inter Genuam & Placentiam, ut etiam Mabillonius notavit.

k Supplementum aliquando accipitur pro subsidio vel proventu ad vitam necessario, ut exemplis quibusdam in auctiore Glossarii Cangiani editione probatur. Eadem vox interdum significat viaticum, quod ad iter faciendum datur, in qua significatione mox infra supplementum recurret.

l Hic Pontifex anno 626 cathedram S. Petri ascendit, eamque anno 638 moriens reliquit.

m Privilegium istud Honorii Pontificis in novissima editione Veneta Italia sacra tomo 4 col. 955 legi potest.

n Baudrandus de hoc loco, quem in Vita Sancti nostri invenit, tomo 1 Geographia sua pag. 168 pronuntiat, quod sit mons excelsus Longobardiæ cum pago, in territorio Regii Lepidi. Ferrarius in sua Topographia eundem hujus loci situm assignat.

o Hic energumenus à Frodoardo inferius in Carmine Victorinus appellabitur.

p Sanè mirum est, cetera S. Bertulfi gesta Jonam silentio preffisse, nec ea quidem pauca: nam illa, quæ in itinere Romano facta hæcenus descripsit, initio prælatura sancti Abbatis contigisse, ex memorato Honorii Papa privilegio colligitur. Tamen Jonas post ipsius S. Bertulfi obitum hæc scribebat, cum ei annos regiminis tredecim supra num. 3 tribuat, & lucubrations has Boboleno S. Bertulfi successoris in prologo Vita sancti Columbani præmissis inscribat, quem admodum Mabillonius in fine Actorum notavit.

C A R M E N

DE GESTIS S. BERTULFI ABBATIS BOBIENSIS,

C Auctore Frodoardo Canonico Remensi, qui seculo decimo floruit.

Ex editione Mabillonii seculo 2 Benedictino, pagina 166 & sequente.

* Aitalam Hunc * sequitur fervens sub Religionis amore, Francica progenies altum quem sanguinis edit, Arnulfo celebri Bertulfus stirpe cohærens

Pontifici, quem celsa videns fastigia mente Spernere cælesti, sectatur, & ardua sæli Culmina contemnens, Crucis arripit alta tro-

pæa, Enstasiumque petens Luffovia lege colentem Castra Columbani, monitis attollitur almis, Omnibus & gratus virtuti degit & aptus Attala, sed Gallos * Luffovium & ut petit ag-

men, Utriusque Patris * focia pietate favente, * Eustasii Huic quoque se dedens Italos fortitur agones, & Attala Permanet ac fidus. Postquam at Pater * emigrat * Aitala astris,

Communi allegitur Fratrum fervore * magister, * Desiderio Perfovet atque regit divo moderamine sumptos. Atra venena coquens impellit ad improba ser-

pens Corda propinquorum, vicino subdere sua-

dens Hunc * sibi Pontifici, fata nec sibi quærere * Bertul-

* cessa. Hinc proceres adit, hinc regem, nec vota * concessa faceffit,

Nec cœptis refilit. Qua vi cogente beatus Romulidam Pater aggreditur composcere Pa-

pam. Quæsitus normam recitat, præcepta resignat. Antistes monitis adgaudet Honorius aptis, Amplexusque virum, refovet, veneratur,

honorat, Juraque concedit, leges & regmina munit, Invitusque redire finit. Tuscana terebat Marcenti arva gradu: languor Patrem, angor

alumnos Prefferat hærentes, nec spem redeuntis habentes.

Roboris excubias nox fert columis...

Juris Apostolici cultum Pater ordinat æger, Ac solito disponit agi solemnibus ritu.

Qui sibi qui focis statuens infomnia fervent. Nox curas subigit, cunctos sopor obruit altus, Custodes etiam lethæa oblivio sternit.

Affeculis lictus *, Christo custode levatur, * à discipulis relictus Solaturque Petro * dum Principe visitur Abbas. Surgere præcipitur, sospesque redire jubetur, * à Petro Accipit * & Petrum sese petiisse patronum. * audit

Attonitus rogat excitum dare visa ministrum: Ille negans illustratum se luce petita,

Hanc retegi poscit, precibusque extorquet an-

helis, Atque reperta notat, testisque accedit adacter*. * Forte legendum ad acta

It Pater ipse valens, aliosque dat ire valentes, Dæmonicas pellit pestes, purgat prece mentes.

Victorinus id expertus, datus obvius almo, Nec mora curatus, grates studet edere sanus.

Sic puer oppressus sævoque latrone voratus, Abbatis nutu redit atra fauce receptus.

Tabem etiam lepræ supero depellit honore. Et medicis desperatum, sacro unguine salvum

Post pia vota facit, postquam jejunia ducit. Atque ita labe cutem, sanie sic viscera mun-

dat, Ut morbi post nulla decus * vestigia linquat. * scilicet sanitas

DE S. MAGNO CONFESSORE,

EPISCOPO AVENIONENSI IN GALLIA,

SYLLOGE HISTORICA.

G.C.

Publicus Sancti cultus, annua festivitatis memoria, & brevis gestorum notitia.

ANNO
DCLX.
Quamvis de
cultu hujus
Sancti satis
constet,

Aussayus immemorabilem hujus sancti Praesulis cultum satis indicat, dum parte 2 Martyrologii sui Gallicani pag. 1239 in Catalogo Sanctorum sic de ipso scribit: Sanctus Magnus episcopus Avenionensis, pater decessorque sancti Agricoli, quocum sacris honoribus celebratur, utriusque ossibus pretiosis in argenteis urnis sub majori ara reconditis, & cum omni veneratione observatis in basilica sanctae Mariae, Franciscus Noguierius in Historia ecclesiae Avenionensis, quam anno 1659 Gallicè edidit, ad annum Christi 646, sive pag. 23 tradit, corpus S. Magni statim post obitum honorificè sepultum esse in ecclesia cathedrali, ibidemque sacras ejus reliquias usque ad annum 1321 quievisse, quando Joannes XXII Pontifex eas unà cum reliquiis S. Agricoli, filii & successoris ejus, transferri jussit ad ecclesiam S. Agricoli, & simul sub altari majore collocari, ubi ad latus legebantur sequentes versiculi, qui sanctitatem utriusque antistitis abundè demonstrant:

Vir pius & sanctus, re magnus, nomine Magnus

Insignem genuit religione virum.

Agriculum sanctum genuit pietate nitentem:

Sunt ergo sancti filius atque pater.

Vos igitur sancti filii, genitorque beati

Pro nobis miseris ambo rogate Deum.

Sebastianus Fantonus Castrucci Carmelita de hac reliquiarum translatione & inscriptione metrica similia refert in Historia civitatis Avenionensis tomo 2 pag. 300, quam Venetiis anno 1678 Italicè imprimi curavit.

2 Quamvis hac sufficiant ad immemorabilem S. Magni cultum probandum, tamen mihi incerta est adhuc dubium manet, quo die colatur: nam Noguierius, Castrucci, & Sammarthani testantur annuam ejus memoriam die xviii Augusti celebrari. Ferrarius autem in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ad diem sequentem de sancto Praesule illo sic meminit: Avenione S. Magni episcopi. Castellanus in suo Martyrologio Gallico pag. 936 eundem S. Magnum inter ahemeros collocat; sed ibidem asserit, illum ab Avenionensibus coli die xix Augusti, quo alius S. Magnus in antiquo Martyrologio occurrit, eo quod certum obitus diem non novissent.

3 At distinctus mortis ejus dies exprimitur & ideo elegimus diem Cointio in Annalibus Francorum ad annum Christi 660 num. 3 refertur his verbis: Hoc anno Domini sexcentesimo sexagesimo, sancto Patri sanctus filius; beato Magno beatus Agricolus in episcopali sede Avenionensi successor communi

Augusti Tomus III.

omnium calculo declaratur. Vidit beatus Magnus suam sponsam filio desponsatam, vidit & suam vivam imaginem in sua sede collocatam, vidit gregem suum mutasse hominem, nec tamen mutasse Pastorem: quidquid enim Senex in se optasset, hoc in Agricolo filio emicare videbat. Quare statuit eidem ecclesiae sua omnia elargiri, cui se filiumque devoverat: praedia, possessiones & feuda, quae illi supererant in seculo, templo beatissimae Virginis Deiparae liberali donatione, testamento concepto, consecravit. Quibus peractis, non multo interjecto tempore, matuta Deo & mundo beata illa anima miseræ istius vitæ vinculis exsoluta, relictisque Avenionensibus tum suarum virtutum, tum honorum omnium, tum suæ sanctissimæ prolis heredibus, ad caeleste præmium DECIMO QUARTO CALENDAS SEPTEMBRIS evolavit.

4 Licet in hoc Actorum fragmento disertè dicatur S. Magnus ad Superos migrasse decimo quarto Calendas Septembris, sive die xix Augusti; tamen Cointius innuit, annuam ejus memoriam die secunda Septembris simul cum S. Agricolo celebrari, dum relatis Actorum verbis hac subjungit: Sanctus Magnus episcopus Avenionensis unà cum filio ac successore Agricolo colitur, ut observat Saussayus in encomio sancti Agricoli quarto Nonas Septembris, & in Catalogo Sanctorum, Beatorum ac piorum, qui proprias historias vel natales non habent. Deinde Cointius ibidem biographum S. Agricoli accusat de quodam parachronismo, qui huc non spectat, & examinari poterit ad diem secundam Septembris, quando Acta S. Agricoli discutienda erunt. Cum interim nobis propter diversas opiniones incerta sit dies, qua S. Magnus Avenione colitur, vel illa forsitan ob aliud festum lapsu temporis mutata fuerit, elegimus diem mortis ipsius, & propterea sanctum istum Praesulem hac die xix Augusti in Opere nostro collocavimus. Jam tantummodo superest, ut pauca ipsius gesta ex aliis colligamus.

5 Sammarthani in priori editione Galliae sacrae tomo primo, in quo archiepiscopales cathedrae referuntur, pag. 75 inter antistites Avenionenses de S. Magno sic breviter meminerunt: Sanctus Magnus Avenionensis, illustri profapia oriundus, monachus Lerinensis abbatiae, vixit circa DCXL, ex veteri ejus Officio & Libro gestorum S. Agricoli; festus dies agitur xviii Augusti. Hodierni verò Sammarthani tomo 1 Galliae Sacrae col. 800 hoc breve S. Magni elogium nonnihil augent, & sese de quibusdam decessorum suorum assertionibus dubitare indicant in hunc modum: Magnus praesertim notus ex filio Agricolo, quem praecessit in episcopatu. Utrum vero in professione vitæ monasticæ ejus praecipua

Ccccc 2 for

AUCTORE
G. C.

lor fuerit aut socius, uti asserunt nostri Sammarthani, non audemus affirmare. Aiunt ipsum patriam fuisse Avenionensem, & quidem ex illustri familia. In synodo Cabilonenfi sub Clodoveo II, anno DCXLIV subscripsit Magnus episcopus, quem Cointius autumat esse Magnum episcopum Avenionensem, sedisseque docet usque ad annum DCIX, secutus scriptorem Vitæ S. Agricoli, cuius mox verba ipsa referemus. Et quidem in codice Cartusiæ Portarum legi in subscriptionibus, MAGNUS EPISCOPUS ECCLESIE AVENNICENSIS, assererat D. Polycarpus de la Riviere. Festus dies ejus celebratur XVIII Augusti. Sequentia carmina olim legebantur in muro prope ecclesiam S. Agricoli. Tum subdunt eosdem versiculos, quos superius exhibuimus. Atque hæc sunt omnia, quæ nobis invenire licuit de gestis S. Magni, quæ jam breviter examinabimus, ac ordine chronologico disponemus.

aliqua discutienda proponimus,

B

6 Primò circa patriam Sancti, quem Sammarthani veteres Avenionensem appellant, quædam difficultas occurrit: Noguierius enim in Historia Gallica præsulum Avenionensium pag. 22 affirmat S. Magnum in Provincia ex illustri Albiensium stemmate ortum esse, & Albinum, cognomento Magnum, patrem habuisse. Nos hunc locum natalem, quem propter inopiam veterum monumentorum asserere non possumus, eruditus Gallus accuratius inquirendum relinquimus. Secundo quædam diversitas apparet circa nomen uxoris ejus, quam Noguierius & Castrucius Gandaltrudem vocant. Sed huic alterum nomen additur in Actis S. Agricoli, quæ apud Vincetium Barralem in Chronologia monasterii Lerinensis pag. 321 sic incipiunt: Divus Agricolus circa annum Dominicæ Incarnationis sexcentimum supra trigessimum, Honorio summo Pontifice, & Clotario in Gallia regnante, ex illustri Albiensium familia Avenione natus est patre bea-

to Magno, qui hujus civitatis episcopatum postea sortitus est; matre Gandaltruda sive AUSTADIALA, avo verò Albino magnate. Ignoramus, an hæc mulier binominis fuerit, vel alterutrum ex his nominibus gesserit, cum Acta S. Agricoli non videantur antiqua, ut Cointius existimat, & postmodum in Opere nostro indagabitur.

7 Inter auctores disputatur, quo anno S. Magnus cathedram Avenionensem ascenderit: nam Noguierius loco supra citato initium episcopatus ejus anno Christi 646 affigit. At Castrucius in Historia Avenionensi tomo 2 pag. 300 contendit, Noguierium in hac epocha signanda errasse, quia S. Magnus subscripsit synodo Cabilonenfi, quæ anno Christi 644 celebrata est. Cointius verò in Annalibus Francorum 644 num. 42 de hac subscriptione sic differit: In collectione Biniana Magnus, qui concilio Cabilonenfi subscripsit, dicitur episcopus Atrebatensis; in codice Bellocensensi, quem Sirmondus publicavit, nomen ecclesiæ non exprimitur. Atrebatenses cum Cameracensibus Auberto episcopo tunc subiacebant, nec ullus præter Avenionensem, cujus ante triennium jam meminimus, in Galliis erat episcopus, qui Magnus appellaretur. Hæc Cointii sententia confirmatur ex testimonio D. Polycarpi de la Riviere, qui asserit, quod in codice Cartusiæ Portarum subscriptus legatur Magnus episcopus ecclesiæ Avennicensis, ut superius ex hodiernis Sammarthanis retulimus. Cum facile Avennicensis pro Avenionensis scribi potuerit, contra Noguierium probabilissime putamus, S. Magnum ante annum Christi 646, ac forsan etiam 644 ecclesiæ Avenionensi præfuisse. Cum denique scriptores unanimi consensu asserant, hunc sanctum Antistitem anno Christi 660 ex hac vita migrasse, nos initio hujus sylloges eundem annum in margine expressimus.

D

Et tempus episcopatus ejus assignamus,

E

DE S. CALMINIO CONFESSORE

DUCE AQUITANIÆ,

MOSACI IN ARVERNIA

C

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cultus, & Acta.

SEC. VII.
Memoria
hujus Sancti
recolitur

Hunc S. Calminium (aliis Calmelium) receptis Martyrologiis nostris Mss. omnibus planè incognitum, acceptum referimus R. P. Thoma Aquinati à S. Joseph, Carmelita Discalceato, in ipsius Vita historia Gallica, Tutela in Velaunis edita anno 1646, ubi & Latinum autographum refert acceptum ex monasterio Mosacensi seu Mansiacensi in Arvernia, quod nempe fundavit & ubi præclarissimam vitam finivit Sanctus, ibidemque sepultus & cultus est, multis signis ac miraculis clarissimus; quem à Mabillonio neglectum satis mirari nequeo, dum agens de ejus beneficiis Ordini suo collatis, tum in Actis tum in Annalibus, ubique sanctitatis titulo abstinet: ast aequior Menardus ipsum cum S. Eudone in Mar-

tyrologio suo Benedicino celebrat pag. 754, utrumque donans merito sanctitatis titulo, ut ipsum etiam honorat Saussayus, quidquid in plures perperam distrahatur. Distinctius Castellanus in suo Martyrologio universalis ita ipsum annuntiat: In Arvernia, S. Calminii (Gallicè Carmery) ducis Aquitaniæ, abbatiarum Mosacensis in Arvernia & S. Theofredi in Velaunis fundatoris, cujus corpus honoratur Mosaci cum corpore sancti Austremonii.

2 Audiamus modò Saussayi elogium ad XXII in Martyrologio Gallicano Saussayi, die in Arvernia, sancti Calmelii confessoris, qui nobilitate clarus, opibus potens, ac pietate insignis, cingulo militiæposito, seculi repudium & Christi, cui se devoverat, obsequium à peregrinatione, quam fecit ad limina SS. Apostolorum Petri

A Petri & Pauli, inchoavit. In quorum honorem in regione Vellaunorum ad radices montis Mosencii, agri Aniciensis, monasterium ædificavit, ubi ad-junctis sibi sociis aliquot, districtam vitæ ratio-nem secutus est, sub ductu S. Eudonis, quem à S. Maximo Lirinensi petierat atque susceperat, sui & affectu rectorum: qui monasterium summa religione gubernans, alumnos ad perfectæ vitæ observantiam perduxit. Ceterum Calmelius sanctum ut institutum, quo à tam excellenti pædago-go imbutus erat, dilataret, interiori in Arvernia novum monasterium construxit, ubi vita sanctissime peracta, sui zeli ac indefessi laboris, pro Christi honore & animarum acquisitione suscepti, emeritam obtinuit à justo Domino mercedem.

*Benedicti-
noque Me-
nardi;*

B *3* Neque verò negligendum, quod apud Menar-dum loco citato exstare diximus, è quo ea dum-taxat describuntur, qua ad S. Calminium spectant. Ibi de S. Eudone agens, hac habet: Circa annum sex-centesimum & ultra S. Calminius seu Calmelius Dux Arvernorum, cingulo militiæposito, in memoriã sanctorum Apostolorum Petri & Pauli monasterium ædificavit in regione Vellaunorum, quod est territorium Aniciense, ad radices præ-celsi montis Mosencii, ex quo fluvius Ligeris effunditur, quod de Calmelii nomine Calmelia-cense, & de monte Mosencii vernaculè Moneffier dicitur. Ibi aliquot annos S. Calmelius, ad-junctis sibi sociis aliquot, districtam vitæ rationem secutus est: deinde Romam ad limina Apostolo-rum venit. Ipso in itinere diversatus est ad mo-nasterium Lerinense & ab ipso Lerinensi abbate monachos poposcit: cujus votis abbas obsecun-dans, ei certum numerum monachorum tradidit, quibus S. Eudonem eximie pietatis monachum præfecit abbatem. S. Calmelius perfecta peregrina-tione, & ritè solutis votis, in Arverniam rever-titur, deducens sanctam illam monachorum Le-rinensium coloniam cum Eudone abbate in mo-nasterium à se conditum. Ipse vero se in Arver-niam interiorem recepit, ibique novo constru-cto monasterio, vitæ sanctissime peractâ, felicem mortem obiit.

*rubi cum
alio non
confunditur*

C *4* Quod verò supra ex Castellano jam diximus, S. Calminii corpus Mosaci honorari, id eo sensu intelligendum est, quod ibi primitus depositum seculis aliquot remanserit, donec ad piam instan-tiam doctorum monachorum Calmeliacensium pro media circiter parte concessum fuit summis etiam illis S. Calminii cultoribus ad S. Theofredi apud Aquinam in Vellaunis, utpote quod, ut jam au-distis, istius etiam loci conditor fuerit; non ali-us ab eo diversus, sub Calmelii nomine, unde & Calmeliaci appellationem derivatam quidem ul-tro agnoscimus; at non eo titulo duplicandum San-ctum, quod quidam contendunt, ut ex jam datis elogiis manifestum est, atque aliunde multis ar-gumentis ostendit & evincit laudatus Aquinas Vi-ta sua Gallica cap. 1; cetera etiam, qua ex va-riis capitibus obscuriora videri poterant, eadem operâ & solitâ suâ diligentia, accuratè erude-rans etiam in annotatis suis Latinis, quemadmo-dum locis suis indicare non negligemus.

*& ex vete-
ri elogiome-
trico,*

5 Interea ad immemorabilem hujus Sancti cul-tum confirmandum transcribemus elogium metri-cum & hymnum cum oratione, qua omnia præ-fatus Actorum editor ex Ms. Sanctoralis, cujus atas infra indicabitur, vulgavit in hunc modum:
O decus egregium Sanctorum Christe tuorum,
A quo sunt facti, per quem sunt glorificati,
Hac die Calminium cælum das scandere fan-ctum.

Accipe nunc per eum voces & vota tuorum; **AUCTORE**
Dona quæ profunt, & tolle quod officit omne. **G. C.**
Immensi Regis Miles fortissimus, armis
Dum fidei valuit, gemino splendore refulsit.
Calminius sanctus claris natalibus ortus,
In rebus mundi quæsitivæ præmia Christi,
Dum disperfit eas, servavit multiplicandas.
Is requies fessis fuit, & portus peregrinis,
Assiduis precibus intendens denique Sanctus
Nec non & multis operam dans rebus honestis,
Hoc mundo fruebatur, sic ut non frueretur.
Ad summum verus Christi dum quærit amicus
De servo fieri, procedens omnia mundi
Deserit, & sibi intendit, sicut oportet.
Gloria despicitur mundi, cælestis amatur;
Horrent & quantum pereuntia, sic quoque tantum

Dulcescunt æterna, placent & gaudia vera.
Vir prudenter agens, Dominoque fideliter hærens

Calminius studio præsentis rite peracto,
Ad bravium tandem pervenit jure perenne,
Quo jam securus felix per secula potitur:
Per quem fasce gravi nos credimus exonerari,
Regno cælesti faciat nos ipse beari. **E**

Calmini, summus Christi jam factus amicus,
Nos quamvis miseros proprios tamen inspice servos,
Confer quidquid abest, & tolle superflua quæ-que,
Et post hæc patriam fac nos intrare supernam.

6 Huic elogio ibidem subnectitur sequens hym-nus cum collecta vel oratione: **hymnoque
cum oratio-
ne cultus
ejus proba-
tur.**

Sol Christe veri luminis,
Dux atque veri tramitis,
Hunc qui diem Calminii
Sancti sacraasti transitu.

Per hunc huic familiæ
Nunc dona præbe gratiæ,
Tibi bonis ut moribus
Hærerè possit firmius.

Hic nam tua permaxima
Juvante sese gratia,
Exempla vitæ plurimis
Dedit quibusque proximis.

Terrena quæque commoda
Contempsit, ut vilissima,
Lucratus inde præmia
Regni perennis maxima. **F**
Hujus diei tempore,
Terræ relicto corpore
Migravit ad cælestia,
Verâ potitus gloriâ.

Jam jam manum clementiæ
Nobis per hunc tu porrige,
Peccata nostra dilue,
Lumenque confer gratiæ.

Sit laus Patri cum Filio
Sancto simul Paraclito
Qui Trinitas simplex suâ
Nosmet revisat gratiâ. Amen.

Denique sequitur hæc oratio: Ecclesiam tuam,
Domine, beati Calminii confessoris tui votiva
solemnitas lætificet, ut spiritualibus semper mu-niatur auxiliis, & gaudiis perfrui mereatur æter-nis. Per Dominum &c. His pro publico cultu al-latis, ad Acta progrediamur.

7 Vita ipsa Latina, unde Gallica profluxit, præter A-
accepta est ex veteri manuscripto, quod erat in cæ-
nobio Mosacensi, ubi & hodie procul dubio ex-
stat, in capita sedecim diviso, quod mox inde
descriptum exhibebimus, præmisso breviori com-
pendio,

Ccccc 3 pendio,

AUCTORE
G. C.

pendio, de quo ita observat laudatus Aquinas: Gestis Calminii, quæ Bernardus Guidonis episcopus Lotevensis, in opere hæctenus inedito inferius citando commemorat, non alia fuere, nostro iudicio, ab ea Vita, quam ex Sanctoralis Ms. ecclesiæ oppidi Aquinæ exhibemus; scribit enim Bernardus, ea gesta partim haberi; & ea Vita in illo Sanctoralis integra non est, ut videbis, adeoque partim dumtaxat habetur. Ea porrò Calminium Mosacensem & Aquinensem, unum & eundem certissimè confirmat ex Sanctoralis Ms. ecclesiæ oppidi Aquinæ in diocesi Tutelleni, quod Sanctoralis, ut est in fine illius, patratum fuit per manum Domini Michaëlis de Somnis loci Aquinæ die ultima mensis Novembris anno Domini MCDLXIV.

exstat mutilum Vitæ compendium,

B

8 *En ipsum compendium; CAP. I. Sanctus igitur Calminius nobilitate præclaris ortus natalibus, generositatem suam quodammodo duplicavit, dum ad amorem sui Conditoris ab ipsis penè infantia suæ rudimentis, sicut postmodò satis declaravit, omnimodis exarsit. CAP. II: Denique tempore Justiniani imperatoris, ex totius senatus consulo septuaginta (ut fertur) electi atque dispositi sunt præfecti, qui & singulis quibusque præessent provinciis, & gravem nimis atque importabilem relevando unius sarcinam hominis, principalibus strenuè responderent imperatis. CAP. III: Ex quibus videlicet principibus unus fuit is, de quo loqui pergimus, beatus Calminius, qui regendam proprio moderamine provinciam suscepit Aquitaniam, in cujus principatûs moderamine ea se Vir sanctus moderatus est discretione, ut ita uteretur hoc mundo, quatenus non displiceret Deo.*

quod hic exhibemus.

C

9 *CAP. IV: Actio ejus semper pauperibus & peregrinis satagebat, officium temporale, quod administrandum, tamquam fidelis servus, susceperat in terris, bonis operibus exercendo, lucrando scilicet, ut spirituales delicias reperiret in cælis. CAP. V. Clericis quoque & Deo devotè servientibus universis relevandis, nec non etiam ecclesiis ita instabat antiquis reædificandis, ut novis quibusque ecclesiis scilicet atque monasteriis idem ipse sollicitus insistere non omitteret construendis. CAP. VI. Inter quæ insignia pietatis ac misericordiæ studia, nec non etiam bonæ operationis exercitia, in loco cujusdam sui fundi ex propriis sumptibus ædificare decrevit monasterium quoddam sancti Theophredi. Porro longiora Sancti nostri Acta post hunc Commentarium prævium recedemus, ubi prius ætatem tum illius, tum biographi ejus indagaverimus.*

§ II. Investigata Sancti & biographi ejus ætas.

Contra alios

*C*ointius in *Annalibus Francorum ad annum 681 num. 71 & sequentibus de atate & gestis S. Calminii fuse differit. Tempus istud colligendum videtur ex origine monasterii Tutelensis, quod Sanctus noster fundasse dicitur, & de cujus exordio Stephanus Baluzius in *Historia Tutelensi lib. 1 pag. 3 varias opiniones recenset his verbis: Difficile tamen est certò constituere tempus, quo primùm monastice in hunc locum introducta est. Neque enim probare possum recentiorum quorundam scriptorum, ac non ita pridem vitâ funditorum inventum, qui absque ullis veterum testimonijis, sine ulla auctoritate aut verisimili conjectura nuper scripserunt, initia monasterii Tu-**

telenis referenda esse ad divinum Hilarium Pictaviensem episcopum, quem ea de causa juxta concilii cujusdam decretum Tutelam venisse volunt, illicque constituisse duodecim monachos regulæ sancti Martini addictos. Addunt, postea missum ab Hilario fuisse ipsum quoque Martinum; à quo cum Tutelenses monachi sat imbuti fuissent monasticis disciplinis, abbatemque ab eo accepissent, is ad suos remeavit, & deinde factus est episcopus Turonensis. Contrà Odolricus abbas sancti Martialis in concilio Lemovicensi, habito anno MXXXI, dixit, monasterium Tutelense fuisse fundatum temporibus Karoli Augusti, id est, ut ego interpretor, ejus Karoli, cui propter rerum gestarum magnitudinem Magni cognomen hæsit. Prioris opinionis auctores nimis antiquam originem huic loco tribuunt, Odolricus novam nimis. Mediam ego viam arbitror esse tenendam.

11 *Deinde eruditissimus Baluzius ibidem pag. 4 sententiam suam proponit & probat hoc modo: Ademarus, vicecomes Sclarum & abbas laicus istius abbatia Tutelensis, in testamento suo, quod condidit circa annum Christi nongentesimum trigessimum, testatur eam in sua gente hereditariam fuisse, ac successione jure sibi obvenisse jam inde à temporibus abavi sui. "In primis ergo, inquit, relinquo & reddo sancto Martino & monachis in antedicto monasterio sibi servientibus, abbatiam veterem, quæ sicut jam dictum est, à proavo patris mei mihi successerat." At enim si bene tempora numeremus, cum Ademarus constet seculo nono exeunte potestatem à hoc loco habuisse, ætas abavi ejus referenda videtur ad eam tempestatem, qua istiusmodi beneficia tributa sunt magnatibus ad sumptus belli faciendos, id est, ad ætatem Karoli cognomento Martelli Francorum principis. Dedit autem ille haud dubiè abbatias divites & opulentas. Alioqui dona illa, utpote inutilia, repudiata fuissent ab iis, quibus tribuebantur. Jam tum ergo monasterium Tutelense habebat bona, quæ invidiam facerent. Ex quo colligi non absurdè potest, illud jam tum fuisse antiquum, & seculo saltem septimo Christi fuisse fundatum.*

12 *Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 681 num. 16 & sequentibus hanc probabilem Baluzii chronologiam timidè sequitur; sed eam tomo 4 eorundem Annalium pag. 858 inter addenda & corrigenda prorsus approbat, ut ipse Baluzius ibidem refert, superiorum discursum suum ita continuans: Hanc opinionem meam, quæ mera conjectura fuit, assertam postea vidi ab optimo & eruditissimo amico meo summo Joanne Mabillonio, qui in calce tomi quarti Annalium Ordinis sancti Benedicti pag. 852 notat, huic meæ sententiæ favere veterem inscriptionem cupræ sancti Calminii reliquiarum thecæ appositam in monasterio Mauziacensi, in qua sanctus Calminius trium cœnobiorum conditor dicitur, Mauziacensis videlicet, Calmeliacensis, & Tutelensis. Calminium quippe, inquit Mabillonius, seculo septimo floruisse constat. Illud interim adnotandum est in hoc loco, abbates illos laicos fuisse viros in republica primarios, quibus secundum usum seu potius abusum illorum temporum in beneficium dabatur, id est, ut hoc vocabulo etiam nos utamur, infœdabantur locupletiores abbatia, tenebanturque illi propterea ad præstanda principibus servitia, quæ illis debebantur ex usu beneficiorum sive feudorum, & vocabantur ABBACOMITES, & eorum dignitas ABBACOMITATUS. Nos eandem*

D

E

F

Baluzius

A *Baluzii sententiam amplexi sumus, & propterea aetatem S. Calminii seculo septimo affiximus.*

et si certum non sciamus,

13 *At nescimus, quo seculo Acta ejus primum conscripta sint, cum R. P. Thomas Aquinas antiquiorem biographum recentiori suo praeferat, colligat ex sequentibus prologi verbis: Prosequemur relatu perspicuo & fideli; quod nobis de illo tractavit veritas antiquorum. Inde laudatus P. Thomas in notis ad caput primum Vitae posterioris a se editae num. 3 haec observat: Hinc apparet, existisse olim Vitam beati Calminii ista vetustiore, ex qua auctor noster pollicetur, se profecurum perspicue & fideliter res gestas Calminii; quod eum praestitisse, non est cur dubitemus, quamquam neque ambigamus, eum nonnulla ex suo sensu addidisse, ac nominatim potestatem illam, quam tribuit Justiniano imperatori in Gallias, cujus occasione scribit, illum Aquitanis postulantis Calminium Ducem concessisse; quod ex historiae illorum temporum ignorantia profectum est, de quo videri possunt; quae à nobis scripta sunt praecedentis historiae capite quarto.*

B *Cum autem posterior Vita scriptor in eodem prologo dicat, quod hanc suam de S. Calminio lucubrationem exigat & corporis ejus felix praesentia & virtus patrocini probata nobis saepius & experta, & capite ultimo narret ea, quae sub Ludovico Crasso Francorum rege contigerunt, jam saepe memoratus Actorum editor Carmelita in notis ad caput primum num. 2 de professione & aetate illius biographi probabilem conjecturam ita proponit: Ex iis verbis non immerito videmur colligere, auctorem hujus historiae, cujus nomen ignotum nobis est, fuisse monasterii Mosiacensis ascetam, & in eo monasterio mansisse; vixque dubitamus vixisse, quo tempore contigerunt, quae capite decimo sexto & ultimo narrantur de loculo, quo corpus beati Calminii continebatur, ab Ludovici sexti Francorum regis militibus effracto, de quo in Vita Gallicè à nobis scripta sedulo disquisitum est. Ceterum dum praesentiae corporis ac reliquiarum sacrosanctarum meminit, inde colligendum est, non totum Calminii corpus in ecclesiam oppidi Aquinae asportatum fuisse, sed bonam illius partem, quam pro toto corpore in hujusmodi possessionibus capi consuevit eruditus notissimum est; unde & non insolens est, ut duae ecclesiae unius sancti corporis possessione gloriarentur.*

Vita ejus litteris mandata fuerit.

15 *Postea tamen R. P. Thomas Aquinas à sancto Joseph hanc secundam conjecturam suam partem in dubium revocat, & ad caput ultimum Vitae mox recurrenda notat sequentia: An caput istud, sive lectio ista ultima, pars Vitae Calminii, quam edimus, an verò appendix illi à posteriore aliquo scriptore adjecta sit, incertum est, quamquam in hoc postremum, quàm in illud magis propendeamus, vixque dubitemus Vitae auctorem Ludovici regis, de quo hic agitur, & quem in Vita Gallicè scripta Ludovicum VI, cognomento Crassum, Philippi I filium esse demonstravimus, aetate fuisse anteriorem, cui aut aequalis aut certe suppar fuit ille, à quo ea, quae in decima sexta lectione recitantur, sunt litteris mandata. Ceterum geminam expeditionem bellicam, quam Ludovicus VI in Comitum Arvernorum Guillelmum IV ab Stephano Arvernensi episcopo exoratus suscepit, Sugerius abbas sancti Dionysii descripsit in Vita illius regis, ac summam Sammarthani fratres Historiae genealogicae lib. vi in elogio Ludovici VI, à quibus anno mcccvi confi-*

gnatur; quod de primâ expeditione accipiendum est, in qua, quae hic narrantur, contigisse non dubitamus. Nunc nobis tantum restant edenda S. Calminii Acta, quae solitis annotationibus illustrare conabimur.

AUCTORE G. C.

V I T A

Auctore anonymo,

Quam R. P. Thomas Aquinas à sancto Joseph Carmelita Discalceatus ex veteri Ms. codice Mosiacensi edidit.

Praeclara Sanctorum confessio, per quam & in praesenti vita justitiam & post mortem adepti sunt felicitatem perpetuam, & amplectenda est familiariter fide non ficta, & praedicanda fideliter narratione sincera; fidelis relatio attollit mirabiliter divinatorum titulos operum, pia circa Sanctos devotio parit aedificationem & format sanctimoniam animorum. Debemus generaliter Sanctis omnibus ista duo, ut videlicet exhibeamus circa eorum merita devotionis affectum, & erga actiones ipsorum tam referendi studium quàm sanctae imitationis affectum; quod totum beatissimo confessori Calminio nos debere specialiter exigit & corporis ejus felix praesentia & virtus patrocini probata nobis saepius & experta a: explicabimus plena fide seriem conversationis illius, quam etsi non ita aperte irradiant signa virtutum, efficaciter tamen illustrat divinarum pietas actionum: prosequemur relatu perspicuo & fideli, quod nobis de illo tractavit veritas antiquorum b, ut & reliquiis sacrosanctis in earum veneratione non desit venerationis obsequium, & omnibus, qui audierint, sobrietatis & gratiae proponatur exemplum.

2 Venerabilis Domini confessor Calminius fuit uniuerso orbi sanctitatis speculum, & virtutis quasi splendidum & justitiae sidus processit ex Romana luce claritatis Romanis c, & claris parentibus oriundis, & natalium sinceritate resplenduit; ut ex senatorio ordine trahens nobilitatis originem, sanctis moribus sequeretur & exprimeret in seipso senatoriam dignitatem; à primis annis Christianae traditur disciplinae. Sicut moris fuerat nobilium puerorum, liberallum scientia litterarum apprimè eruditus est, & satis efficaciter informatus, ac non accidentaliter parentum voto, sed veraciter nutu divino Calminii nomen accepit, ut ex vocabuli sui praesagio manifestè elucesceret, quantum eum postmodum ad exercenda opera pietatis calor d spiritualis muneris animaret.

3 Futurus Calminius Spiritus sancti vas & temperum, & significatione nominis & operis veritate, caelestis gratiae, cujus iam particeps fuerat, indolem proferebat; ornabat in eo elegantiam morum eruditio litterarum, quibus structuram operum viriliter supponas * devoti pectoris mansionem sancto Spiritui praeparabat. Adoleverat prudentia pariter & aetate, ac felicitatis pueritiae metus * evadens in amplissimum juventutis robur * gratia procedente succreverat. Patronae nobilitatis & fidei puritatem haereditariam successione pet-

Satis praeclearo exordio

b

a

b

sancti nobilitas extolitur,

c

F

d

atque item educatio;

* forte supponens

tas

cupiens,

A. ANONYMO.

cipiens, temporaliumque bonorum affluentiam processu crescentis ætatis obtinuit; numerositatem familiæ, divitiarum copiam, amplitudinem prædiorum & cætera, quæ sibi ex jure patronæ successione obvenerant, divinis potius quam suis ulibus honestus juvenis liberaliter dispensabat.

e
rum adeptas dignitas,

4 Justinianus e imperator eo tempore latitudinem Romani imperii regebat, vir præclarus quidem fide, sed non mediocriter & facundia potens & armis, ministrum se esse justitiæ recognoscens, ad habendam juris scientiam vel doctrinam, imperatorias leges expediens, & servandas subjeutorum utilitati proponens, rectitudinis tramitem inconcusso pede operis incedebat; sedit illius animo, placuit potestati, ut septuaginta viros electos ex omnibus, publicæ rei Romanæ præficeret, qui Senatorum cum officio nomen habentes, negotia totius orbis & tractarent fideliter & amico justitiæ sine concluderent; electus est Calminius inter eos & ordini senatorio providentiâ prius Dei, sed industriâ prudentis imperatoris insertus est. In quo gradu dignitatis ita dignè & prudenter se habuit, ut honestus & sine invidia laudem inveniens, & favorem populi & principis gratiam peculiariter obtineret.

B

seu Ducatus Aquitania

5 Vir Domini Calminius imperatoris benevolentiam senator factus, remp. urbis Romæ juvabat consilio, tuebatur auctoritate, diligentius studiis augmentabat; inerat eidem viro inflexibilis rigor justitiæ, prudentiæ integra vivacitas, & virtus eloquentiæ sic redundans, ut ad persuadendum quod vellet, potens & efficax haberetur: generali cunctorum judicio dignus erat, qui summas quoque provincias & finitimarum latitudines regionum principali solertia gubernaret. Contigit Aquitaniam privari Ducem, quæ inter alias Cisalpinas regiones Romanæ fuerat magis obnoxia dittoni. Ducti Romam Aquitanorum internuntii voce supplici deprecantur, Ducem sibi idoneum designari, qui amplitudinem terræ illius, & consilio regere & virtutis prudentia tueri posset. Imperatoris f sententia & totius conclamatione plebis Calminius jam senator eligitur ad ducatum, & in principem designatus, ad regimen totius Aquitaniæ Romani auctoritate imperii designatur.

f

quem sanctissimè administrat.

C

6 Sumptis fascibus potestatis acceptæ vir insignis Calminius Aquitaniam veniens, subjunctæ provinciæ Ducis providentiam exigebat: misericors simul & justus rigorem justitiæ, suæ remissione clementiæ temperabat: afflictis compatiabatur ex animo & laborantibus totus assistens, calamitatem miserorum suis consolationibus sublevabat; pupillorum clementissimus pater, viduarum benignissimus consolator religionem mundam & immaculatam juxta præceptum apostolicum sequebatur: divitiis pereuntibus nullatenus cor apponens, non superbe sapiebat ut dives, sed pauperem se esse reputans & egenum, consentiebat humilibus, & humiliter se agebat, nec sperabat in incerto divitiarum, sed paraverat cor suum ut speraret in Domino, qui dat omnibus affluenter, & non impropere: non servabat divitias sicut servus earum, sed sicut dominus liberaliter dispensabat, dispergensque pauperibus quod habebat, laudem cælestis justitiæ meruit adipisci.

S. Theophredi exstructo cœnobio

7 Cum in ducatus officio vir insignis Calminius honestè se ageret, & pauperibus erogans quod suum erat, misericorditer se haberet, subit divina cogitatio mentem ejus, ut thesauri suum residuum liberaliter expendere in opere Dei: disposuit secum in animo ut ecclesias dedicandas suo sumptu construeret, ubi Deo servientibus quo-

tidiani victus stipendia ex propriis redditibus ministraret; animatus divino Spiritu beatus Calminius in episcopatu Anicienfi locum, qui dicitur sancti Theophredi g ædificavit à fundo, & effectu operis mirabiliter consummavit, quem locum rebus & redditibus vir Domino devotus adornans, ecclesiam illam & habitationem ejus sufficientibus eorum victui stipendiis cumulavit; instauravit locum, redditus ampliavit, & ornamenta monasterio congrua vera liberalitate dilargiens, supradictum locum consummatum reddidit & perfectum. Ut autem hic locus operis sui memoriam & vocabuli quoque consortium obtineret, monasterium illud CALMINIACUM vocavit h, ut quod fundaverat sua industria, suo labore perfecerat, sui nominis memoriale posteritati sequentium offerret.

D

g

h

8 Adjecit vir Domini Calminius bono operis majus quoddam, ut qui in re minori magnus claruerat, in majori gloriosior appareret, ea mentis pietate, qua primum illud cœnobium sancti Theophredi ædificaverat, in loco, qui dicitur MOSIACUS i monasterium regale construxit, in quo servientium Deo fratrum componens & aggregans unitatem, providit eis necessaria, victualia ministravit ex ea copia, quæ vir Dei Calminius affluebat, prædicti cœnobii claritatem inflans, ditavit ornamentis, & rebus ad sufficientiam locum illum villis etiam ac prædiis celebrem reddidit, atque declaratum ita Vir sanctus, decorem diligens domus Dei, locum habitationis gloriæ ejus suis fecit largitionibus gloriosum: non abiit post aurum, nec speravit in thesauris pecuniæ, sed acceptas Deo bonorum omnium largitore divitias dispertiens in bonos usus, in ornatum Ecclesiæ & sustentamenta Sanctorum, salutis suæ providens expendebat pari devotione, & affectu consimili & curabat ecclesias, & egentium providentiam exhibebat, ut in altero charitatem Dei, in altero dilectionem proximi patenter ostendens, plenitudinem divinæ legis, quæ in charitate est, generaliter possideret.

aliud M. sui cordis

E

9 Ædificaverat à fundamento Mosiacense cœnobium & universa, quæ ad cultum ecclesiæ pertinebant, mirabili effectu operis fuerat profectus, piam mentem illius sollicitudo pulsabat ut constructum ædificiis locum, ac redditibus instauratum, Sanctorum reliquiis undecumque collectis locupletaret interiùs & magnificentius insigniret; consilium ejus fuit ut expeteret Romam urbem, adiret præsentiam Romani Pontificis, atque ab eo humiliter Sanctorum patrocinia deposcens & impetrans, locum jam consummatum extrinsecus, donis cælestibus informaret.

cui prospicit de sacris reliquiis

F

10 Juxta desiderium animi sui deliberatum Calminius aggressus iter Romam petiit, & conspectui felicitis memoriæ Papæ Joannis k, qui eo tempore universali Ecclesiæ præerat Pastor, exhibuit se præsentem. Sciscitanti Præsuli sui itineris causam insinuat, sui desiderii exponit affectum, & se propter adipiscendas memorias Martyrum advenisse vir totius activitatis & gratiæ confitetur; ecclesiam quamdam se fundasse commemorat, quam in honore Principis Apostolorum faceret consecrari, si indulgentiâ Romani Papæ sibi aliquid de pignoribus Apostolicis liberaliter conferretur; hunc esse desiderii sui finem, si ædificata illius studio Mosiacensis ecclesia, beati Petri, cujus in nomine præferebat honorem, ad suffragii veritatem reliquiarum insignia possideret.

quas ipse Romam pergens

k

11 Honesti Viri Dei postulatione compulsus Romanus Pontifex pignora Sanctorum, quæ petierat, beato Calminio benignè largitus est. De

summo Pontifice impetravit

dit

A dit illi primo loco reliquias sancti Petri, de maxilla videlicet ejus, cum ceterorum patrociniis Martyrum, quorum devotione pariter & amore tantum laboris infumpserat & confecerat tantum iter. Acceptis reliquiis Sanctorum, Vir Domini, & Apostolica benedictione percepta, cum alacritate & gaudio Romam egrediens, ad suos reditum maturabat. Transmeaverat Alpium juga viator egregius, & cum caelesti suo thesauro, quem secum vehebat, iter suum Domino prosperante, Agennensem attigerat civitatem: audit ab incolis loci illius beatum Caprasium / martyrem in eadem urbe & emeruisse palmam martyrii, & sepulturae titulum accepisse.

1 **B** *uti & alias in reditu;* **12** Eo fervore caelestis desiderii, quo medullitus calecebat, toto spiritu concupiscit & ardentius orat Deum, ut sibi adipiscendi reliquias Martyris supradicti optatam tribuat facultatem. Accedit ad eos humiliter, sub quorum custodia vel tutela corpus beati Caprasii tenebatur; exponit eis desiderii sui modum, & ut de sacra corporis praefati gleba memoriale sibi aliquid largiantur, reverenter efflagitat & precatur. Victi auctoritate petentis & precibus, satisfaciunt illius animo, & sacrosancti Martyris integrum brachium poscenti Calminio conferentes, de suis eum finibus hilariter penitus & omnimodis gratulabundum emittunt.

unde cum gaudio ex-cepit, **13** Ingressus Arverniam terminos Domini confessor Calminius Mofiacensi cenobio suum notificavit adventum. Fit commune gaudium Dei, fit exultatio generalis in populo, & tam pro reditu Patroni, quam pro caelestis deportatione thesauri, universorum corda specialiter hilarescunt; excipitur Vir desideratus ambitione solemniter: processio publica tam Calminio redeunti quam sacris pignoribus exhibetur.

ipsis ecclesi- am dicit **14** Invitatus episcopus Claromontensium instauratae ecclesiae manum consecrationi apponit, dedicat altare majus in honore Principis Apostolorum Petri & beati Caprasii martyris, quorum sacras reliquias in eo condens, & solemnem titulum loco Mofiacensi contulit, & supplicantes populus caeleste patrociniū instauravit. Consecratione peracta, & optato desiderii sui fine divina miseratione completo, beatus Calminius in Deo gaudens, & prosperanti se Domino gratias agens, residuum vitae suae apud Mofiacum caelestibus studiis occupabat; sciens sibi nihil aliud superesse, nisi coronam justitiae, & ut bono fine concluderet praesentem vitam, suspensis affectibus implorabat.

& sancte vita fungitur, **15** Compleverat devotus Domini confessor Calminius dies suos, & optabile tempus advenerat, in quo sui laboris praemium consequi & aeternae vitae donativo deberet a Domino praemiari. Tactus infirmitate decubuit, atque ad extremum perveniens, sumpto caelestis viatici Sacramento, spiritum, sacris diu sudoribus fatigatum, in manus Redemptoris emisit. Sepultum est venerabile corpus illius retro altare majus in capsula lignea, in qua per annos plurimos quiescens, sese petentibus, divina beneficia precibus obtinebat.

ejusque corpus honoratur. **16** Latuit in illo humili loculo Vir beatus usque ad tempora Ludovici regis Francorum, qui filius Philippi regis in insolentiam Galliarum franco imperii temperabat. Qui cum in virtute animi & potentia militari hostes circa se positos domuisset, Arverniam gentem, consuetam perfidiam contra se rebellantem, in manu potenti violenter invadens, prima fronte Mofiacensem ecclesiam, quam adversus eum Arvernicus comes munerat,

Augusti Tomus III.

fortissimus expugnator obtinuit. Satellites regii captam ecclesiam cupidus perlustrans oculis, retro altare beati Petri, scrinium sancti Calminii colore nimio rubricatum inveniunt. Arbitrati plurimum terrenae pecuniae in eodem loculo contineri, aggrediuntur audacter scrinium sacrosanctum, sacrilego ausu diripiunt & effringunt. Non deficit caelestis ultio, quae tam immane sacrilegium vindicaret. Eodem momento arrepti a daemone sacrilegi perversos, ita caelesti ultione percussi sunt, ut duo ex ipsis, coram sancto corpore cadentes in terram vexati diutius spiritum exhalarent, & reliqui facie humanitatis incurva, vix diebus quatuor supervixisse dicantur. Sic divina dignatio & meritum Confessoris sui evidenter aperuit, & insolentem improborum audaciam mirabiliter, & sicut dignum fuerat, vindicavit. Transit autem beatus Calminius confessor Christi decimo quarto Kal. Septembris, regnante Domino Jesu Christo, cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

E *a* Ex hac periodo editor Actorum colligit, hunc biographum forsan fuisse monachum Mofiacensem, ut § 2 Commentarii praevii num. 14 monuimus.

b Ex his verbis laudatus editor conjicit, aliam vitam ab antiquiori auctore prius conscriptam fuisse, ut ibidem num. 13 retulimus.

c Thomas Aquinas a sancto Joseph in Vita Gallica cap. 3 fusius explicat, quomodo hic Sanctus in Arverniam natus, possit dici ex Romanis oriundus.

d Frigida allusio biographi ex nomine Calminii ad vocem calor. Adde, quod Sanctus alibi Calmelius vel Calmilus, & vulgo Gallice Carmeray appelletur.

e Jam saepe laudatus horum Actorum editor in notis ad caput IV vult, hic indicari Justinianum istius nominis primum, qui anno Christi 566 ex hac vita migravit. Sed si Sanctus noster seculo septimo jam provelto floruerit, ut Coitimus & Mabillonius innuunt, hoc loco intelligendus erit Justinianus Junior, qui anno 685 imperare cepit.

f Biographus hic & alibi perperam tribuit Justiniano imperatori, quod regi Francorum adscribendum est, ut editor in notis ad caput Vita etiam observavit.

g Hic sanctus abbas & martyr ad diem 18 Novembris in veteri Martyrologio Aniciensis ecclesiae annuntiat.

h Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 681 num. 16 de nomine & situ hujus cenobii sic scribit: Monasterium sancti Theotfredi ita dictum a sancto Theotfredo secundo ejus abbate, primitus Calmelienae appellatum nonnullis creditur a Calmelio conditore, aliis a Calmelio vico ejus loci. Positum est in diocesi Aniciensi apud Velaunos ad Ansam annem, ad radices montis Mesentii, ex quo Ligeris fluvius oritur.

i Nomen hujus monasterii diversimode exprimitur: nam Masiacus, & interdum Mufiacus vel Mauziacus scribitur.

k Nonnulli putant, hic Joannem secundum vel tertium istius nominis Pontificem designari. Sed ex chronologia in Commentario praevio stabilita probabilius putamus, hoc loco intelligendum esse Joannem quartum vel quintum Pontificem,

D d d d

quorum

quorum prior anno Christi 642, alter anno 686 è vivis excessit.

1. Hic martyr in Martyrologio Romano memoratur ad diem 20 Octobris, quo Acta ejus illustranda erunt.

m. Hic Ludovicus, Philippi regis Francorum filius, cognomento Crassus, obiit anno Christi 1137, ad qua tempora R. P. Thomas Aquinas atatem biographi sub dubio refert, ut in sine Commentarii prævii dictum est.

DE SANCTO SEBALDO EREMITA NORIMBERGÆ IN GERMANIA,

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Antiquus hujus Sancti cultus ex variis monumentis probatus, & ab ipso Pontifice Romano confirmatus.

SEC. VIII.
Ex Auctariis
Usuardinis,

B

*N*orimberga, amplissimum notissimumque Franconia emporium in Germania, ante exortam Lutheri hæresim maxima veneratione prosequatur S. Sebaldum, ut per decursum hujus Commentarii videbimus. Annua ejus festivitas ibi olim colebatur ad diem XIX Augusti, quo etiam in Auctariis Usuardi nostri illustrati ex editione Martyrologii Lubeco-Coloniensi ista memoratur: Civitate Nurenberga sancti Sebaldi peregrini & confessoris, filii regis Daciæ. Grevenus ibidem pluribus verbis eum sic annuntiat: Sebaldi confessoris, filii regis Daciæ. Hic sponsam nobilissimam sortitus, exemplo beati Alexii, ipsam, parentes, omniaque sua reliquit. In vita solitaria Deo purissimum servitium exhibens, multis miraculis coruscabat, inter quæ comitibus itineris oratione panem subcinericium impetravit, cilicio super aquas posito flumen transit. Tandem plenus bonis actibus apud Nurenbergaense oppidum quievit.

historiogra-
pho seculi
undecimi,

C

2. Brevitatis causâ hic omittimus Galefnium, venerabilem Cavissum nostrum, Wionum, Menardum, Bucelinum, aliosque recentiores Martyrologos, etiamsi postmodum alia occasione quosdam Menologos Benedictinos prolaturi simus, ut de verosimiliore hujus sancti Confessoris insituto differamus. Interim nobis sufficit nosse immemorabilem sancti istius Viri cultum, de quo Lambertus Schafnaburgensis in Chronico suo ad annum Christi 1072 (is eo tempore florebat) sequens testimonium reddidit: Clara & celebris valde his temporibus per Gallias erat memoria sancti Sebaldi in Nurnberg, & sancti Hemeradi in Hasengou, & magno populorum concursu quotidie frequentabantur propter opitulationes, quæ divinitus illic languentibus sæpenumero conferebantur. Igitur hic habemus testem seculi undecimi, qui nos de publica S. Sebaldi veneratione & crebris miraculis certiores reddit.

et Missa
propria

3. Nescio, quandouam aut ubi recitari ceperit Missa propria de S. Sebaldo, quam inter schedas nostras collectaneas inveni, cum ibi nihil de tempore aut loco annotatum fuerit. Attamen suspicor, illam antiquitus in ecclesia Norimbergaensi usitatam fuisse. Hoc dubium nostrum dissolvere poterunt ii, quibus ad manum est vetus istius ecclesie Missale, quo nos caremus, Quapropter eruditissimorum rerum investigatoribus examinandam offerimus hanc Missam, cujus ordo ita præscribitur: INTROITUS. Os justi &c. ORATIO. Omnipotens sempiternus Deus, qui vi-

tam B. Sebaldi confessoris tui per hujus seculi ærumnas laudabilem transire fecisti, quæsumus, ut ejus intercessione plebem clementiæ tuæ supplicentem in præsentis solennitate foveas, & post hujus vitæ cursum ad cælestia regna perducas. Per Dominum &c. LECTIO LIBRI SAPIENTIÆ. Justus cor suum &c. GRADUALE. Os justi &c. VERSICULI. O Sebalde Christi verna, duc nos ad gaudia æterna, ut nos ibi mixti choris, perpetuis vivamus horis, & lætemur in perenni gloria.

E

SEQUENTIA.

Concinamus pariter,
Et Deum laudemus
Sebaldum alacriter
Votis provocemus.
Hic de Francis genitus
Propinquos postergat*;
Quamvis natus inclytus,
Ne in nefas vergat.

* Id est fugit vel post tergum relinquit.

Merito Vincentiam
Eremum elegit,
Vincat ut malitiam
Se Deo subegit.
Paucos contubernio
Eremo assumit,
Vivit soli Domino
Abs quo nil præsumit.

F

Visitat miraculis
Hunc Deus frequenter
Notum fecit patulis
Factis pertinenter.
Famem patientibus
Fert refectioem,
Situm sustinentibus
Miram potionem.

Aquam vertit in vinum
Diu duraturum,
Panem opus alivinum*
Præstat opportunum,
Mortuus deducitur
Rudibus jumentis
Nurnberg perducitur
Divinis fomentis.

* Id est quod alit, ni fallor.

Stant in loco humili
Nec abinde cedunt,
Donec loci populi
Locum sacrum edunt.
Transferrî se ceperat,
Nil per hoc secutum,
A Scotis redierat
Corpus revolutum.

Ad

A Ad locum divinitus
Primum vehebatur;
Factum illud cœlitus
Cunctis propalatur.
Illudentis facies
In plaga notatur
Mulieris species
Passa commutatur.
O Sebalde propera
Tuos hinc tueri,
Et devotos munera
Vultu Dei veri.
Tibi laudes agimus
Triplex in Personis,
Cujus esse dicimus
Meræ actionis.

*ostenditur
antiquus
hujus Sancti
cultius,*

4. EUANGELIUM. In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: Nemo lucernam &c. Credo. OFFERTORIUM. Desiderium animæ &c. SECRETA. Propitiare, quæsumus Domine, nobis famulis tuis per sancti confessoris tui Sebaldi merita gloriosa, ut ejus pia intercessione ab omnibus semper protegatur adversis. Per Dominum &c. COMMUNIO. Posuisti Domine &c. POSTCOMMUNIO. Exaudi, Domine, preces nostras, ut sancti Sebaldi confessoris tui, cujus hodie festa celebramus, meritis & precibus æternitatis gloriam consequamur. Per Dominum &c. *Obscura ista Sequentia, vel semi-barbarus rhythmus lucem aliquam accipiet ex fusioribus hujus Sancti Actis, qua post Commentarium prævium prælo subjiciemus.*

*quem Martinus V
Papa Romanus,*

5 Ceterum si hæc Missa sit antiqua sive recentior, parum ad rem nostram facit, cum ex aliis vetustis instrumentis de immemorabili S. Sebaldi cultu satis constet, eumque Martinus V Papa approbatione sua confirmaverit. Christianus Erdmannus in libello, quem edidit anno Christi 1629 de Norimberga in flore vitæ Romano-Catholicæ religionis ex antiquissimis variorum monasteriorum bibliothecis veteribusque monumentis graphicè delineata & expicta, nobis subministrat ipsum Pontificis hujus diploma, quod ita sonat: Martinus episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Sedis Apostolicæ circumspicua benignitas devotorum consuevit justis annuere votis, & illis, per quæ divini cultus ac status ecclesiarum omnium aliorumque piorum locorum, ad divini nominis propagationem erectorum, adaugeri valeant, ut ipsis etiam fervor Christianæ religionis accrescat, sui vices officii libenter intronit, & ea, quæ devotionis causâ Romanorum aliorumque Pontificum auctoritate & ordinatione ritè processisse comperit, ut illibata persistant, libenter Apostolici muniminis constringit firmitate.

*à Norimbergensibus
rogatus,*

6 Sanè pro parte dilectorum filiorum consulum ac proconsulum ac communitatis oppidi Norimbergensis, Bambergensis diœcesis, nobis nuper exhibita petitio continebat, quod beatus Sebalde, qui de regum Daciæ prosapia progenitus fuit, in ipso oppido, quod imperiale & inter alia aliarum partium oppida solenne multum & insigne famosumque existit, multis & innumeris in illo & ejus circumvicinio coruscat miraculis, adeo quod pro Sancto & patrono oppidi ejusdem per quingentos annos & ultra, palam ab omnibus fuit reputatus, prout & in illo ejusque circumvicinio dietim reputatur, præfatique Beati corpus gloriosum in quodam solenni sarcophago, auro & argento decorato, in ecclesia, quæ dicti oppidi, quæ ecclesia parochialis principalis est, Augusti Tomus III.

clausurâ honorificè, ac ipsa & nonnullæ aliæ ecclesiæ, capellæ, & altaria in præfato oppido & locis aliis ad laudem & gloriam Dei omnipotentis, ejusque Genitricis & gloriosæ Mariæ Virginis ac omnium supernorum civium sub vocabulo ipsius beati Sebaldi sumptuosè & magnificè fundata & erecta venerabiliter conspiciuntur, quæ etiam multiplicibus dotata fructibus, aliisque indulgentiarum & gratiarum muneribus, auctoritate diversorum Romanorum aliorumque Pontificum prædecessorum nostrorum, Sedisque Apostolicæ Legatorum, nec non locorum Ordinariorum pro visitantibus ecclesias, capellas & altaria prædicta, ac eorundem conservatione ac constructione manus inibi adjutrices porrigentibus, existant adornata, quodque ecclesia dicti B. Sebaldi in oppido eodem, anno quolibet in die, qua illum post devictum triumphatumque mundum in perpetuas æternitates præsens vita parturit, videlicet XIV Calendas Septembris, die decima nona Augusti festum ipsius, Officium proprium & speciale unâ cum Legenda seu historia etiam speciali, sicut pro uno confessore non pontifice, diversorum Ordinariorum loci auctoritate celebrari annis singulis extitit institutum, prout etiam de illo illarum partium Christianis devotè & solenniter celebratur: ita quod propterea nomen ejus gloriosum plerisque Breviariis, ac aliis orationum libris, inter alia Sanctorum nomina adscriptum reperitur.

7 Quare pro parte consulum, proconsulum, auctoritate & communitatis prædictorum nobis fuit humiliter supplicatum, ut pro divini nominis propagatione, & ad dictum Beatum Fidelium illarum partium ferventiori devotione, ac ecclesiarum, capellarum, & aliorum prædictorum statu, nec non visitatione, conservatione, constructione & erectione eorundem, præmissis omnibus & singulis pro eorum subsistentia firmiori robore Apostolicæ confirmationis adjicerè de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur, qui divini nominis propagationem, statum, & communitates ecclesiarum, capellarum, altarium & locorum ecclesiasticorum quorumlibet nostris temporibus potissimè adaugeri intimis optamus affectibus, & de præmissis famâ publicâ ac fide dignorum relictibus certiorati, ipsa veritate fulciti, præfatum beatum Sebalde, sanctum esse, & ut talem haberi & reputari, ejusdemque festum in dicto die, videlicet XIV Calendas Septembris ab omnibus Christi Fidelibus per universum orbem annis singulis celebrandum & recolendum, ac ejus nomen catalogo aliorum Sanctorum patrum adscribendum fore declaravimus, necnon omnia & singula præmissa, ac concessionem, indulgentias, privilegia & indulta parochiali ac aliis ecclesiis, capellis & altaribus prædictis, sub vocabulo dicti sancti Sebaldi erectis, per quoscumque Romanos ac alios Pontifices concessa ante obitum felicis recordationis Gregorii Papæ X prædecessoris nostri, ac inde secuta, rata habentes ac grata, auctoritate Apostolica ex certa scientia confirmamus & approbamus, ac præsentis scripti patrocinio communitimus, suppletentes omnes defectus, si qui forsitan intervenerint in eisdem: & ut ad venerabile sepulcrum ipsius Sancti ardentius & affluentius Christi Fidelium confluat multitudo, & ejusdem Sancti celebrius colatur festivitas, & ejus nomen celebrius recolatur, auctoritate prædicta omnibus verè pœnitentibus & confessis, qui sepulcrum ejus apud dictam ecclesiam in ejusdem festi die devotè visitaverint, annuatim septem annos & totidem

AUCTOR quadragenas de injunctis eis poenitentis misericorditer relaxamus.

G. C.

*postmodum
benigne
confirmavit.*

B Et insuper omnia & singula bona mobilia ad incertas causas ac ad ea, ad quæ veri heredes non supersint, nec pro tempore legitimi reperiuntur successores, in parochia aut apud rectorem & parochianos ejusdem ecclesiæ quomodolibet reposita, deposita vel relicta, nec non etiam illa, quæ ad similes causas in prædicta parochia dicto præcedente tempore, modo præmissis, relinqui, deponi ac deputari aut reperiri contigerit, pro fabrica ecclesiæ sancti Sebaldi prædictæ deputamus, ac volumus & ordinamus, quod rector ac alii in ecclesia ac parochia prædictis pro tempore in divinis ministrantes omnibus utriusque sexus, apud quos præmissa bona consistunt repertave fuerint, ut illa ad fabricam ecclesiæ prædictæ tradant & assignent, in remissionem suorum peccaminum in foro poenitentiae auctoritate Apostolica concedimus tenore præsentium de speciali dono gratiæ facultatem, non obstantibus constitutionibus & ordinationibus Apostolicis ac aliis contrariis quibuscumque; proviso tamen, quod bona tradenda & assignanda hujusmodi ad fabricam ecclesiæ prædictæ integrè convertantur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ declarationis, confirmationis, approbationis, communitationis, suppletionis, relaxationis, deputationis, voluntatis ac concessionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hæc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Romæ apud sanctos Apostolos VII Calendas Aprilis, Pontificatus nostri anno octavo. *Cum hæc omnia legitimum Sancti nostri cultum abundè demonstrant, ad indicanda Actorum exemplaria progrediamur.*

§ II. Manuscriptum Actorum exemplar, & metricum eorumdem compendium, quæ ab heterodoxorum calumniis vindicantur.

C *Datur notitia de longioribus Mss. Actis,*

Joannes Gamansius officiosissimus Societatis nostræ sacerdos, & propter obsequia præstita jure merito sæpius à nobis laudatus, anno 1638 ad hagiographos Antverpienses misit Acta & miracula S. Sebaldi, excerpta ex Ms. codice Cartusie Gemnicensis, quod Ordinis Cartusiani monasterium in Austria situm est. Scriptor horum Actorum est anonymus & incerta ætatis, ita ut ne conjecturâ quidem assequi possim, cujus fuerit institui, & quo loco aut tempore ea collegerit. Videtur tamen diu post tempora S. Sebaldi vixisse, cum in chronologia crasse hallucinetur, ac sibi ipsi non constet, ut inferius alia occasione demonstrabitur. Ceterum in ipso manuscripto Gemnicensi occurrunt quadam lacuna & obscuriores ac forsitan corrupta phrasæ, ut Gamansius in margine apographi nostri monuit, quas supplere vel in annotationis explicare conabimur.

10 Forsan Hartmannus Schedelius, qui anno 1493 Norimbergæ Librum Chronicorum edidit, hoc ipsum aut saltem simile Actorum exemplar præ oculis habuit, dum ibi in sexta ætate mundi apud nos folio CLXII verso contexit sequentem *Vita synopsis*: Sebaldu, confessor dignissimus ac

sanctissimus, hac tempestate (ut quidam ferunt) doctrina ac sanctitate in Germania floruit. Is ex nobilissimis ortus parentibus regis Daciæ filius ac reginæ castissimæ; qui votis ac precibus à Deo hanc sobolem impetrarunt. Ab ineunte ætate disciplinis & litteris traditus, pro adipiscendis liberalibus artibus in adolescentia Parisios petiit. Cum eruditissimus evasisset, virgo pulcherrima de familia regum Francorum matrimonio ei juncta fuit. Verum spretis mundialibus pompis, relicto regno, sponsam elegantissimam nocte deseruit; in longinquas regiones ac eremum secessit: ubi cum annis quindecim sanctissime vixisset, inde devotionis gratiâ Romam perveniens à Gregorio secundo summo Pontifice ad Germanos prædicationis gratiâ directus, Willibaldum & Wunibaldum fratres itineris comites habuit. Et primò apud Longobardos, deinde Ratisbonæ doctrina, virtutibus, ac miraculis claruit. Postremo apud Nurembergam in solitudine nemorum religiosissimam ac perfectissimam vitam usque in finem exegit; ubi præter doctrinam populo exhibitam, miraculorum gloriâ nominatissimus evasit.

11 Tandem plenus dierum ad oratorium Fratrum sancto Martino dicatum Nurembergæ (ubi modò cœnobium Ordinis divi Benedicti ad sanctum Ægidium nuncupatum) pervenit, infirmitate ac senio correptus sanctissime migravit ad Dominum: cujus sanctum corpus ab indomitibus bobus ad locum sepulturæ ductum, ubi insignis basilica in ejus nomine exstructa est. Quem postmodum summi Pontifices propter crebra miracula in sanctorum confessorum numerum aggregaverunt; præcipuè Martinus quintus Papa ejus festum per universum orbem XIV Calendas Septembris celebrari jussit. Quamobrem apud Nurembergenses summo honore quotannis colitur, cum Nuremberga præclara urbs meritis hujus dignissimi Patroni augmentum in omni honore & gloria ubertim sentit.

12 Centuriatores Magdeburgenses Centuriâ 8 quod Centuriatores Magdeburgenses corrumperunt. *cap. 10 ex Hartmanno Schedelio Acta S. Sebaldi breviter referunt; sed ea more suo contaminarunt impiis distictis ac convitiis. Ego hic sacrilegos istos Sanctorum rerumque sacrarum contemptores pro meritis exciperem, nisi Jacobus Gretserus noster lib. 2 Observationum cap. 9 ad Opus de Divis tutelariibus ecclesia Eystettensis id ante centum & plures annos abundè præstitisset, ac nominatim S. Sebaldu ab eorum ludibriis egregiè vindicasset. Præterea impudentes illi Centuriarum sarcinatos caute dissimularunt ac siluerunt anti-quam civitatem Norimbergensem pietatem erga hunc sanctum suum Patronum, qua ab immemorabili tempore constanter perseveravit, donec eorum civitas heresi Lutherana inficeretur, quemadmodum Matthæus Raderus noster tomo 2 Bavariae sancta pag. 61 exponit his verbis: In summa semper veneratione cultuque divus Sebaldu fuit apud Norimbergenses, quoad hostis cæli & omnium Sanctorum Lutherus urbem Norimbergensem & magnam Germaniæ partem invasit. Considerant civis paulò antequam illa pestis civitatem nobilissimam occuparet (in margine annum Christi 1519 assignat) divo Sebaldo inclytum mausoleum, quod, ut ex rationibus manuscripti codicis Norimbergensis constat, ex orichalco singulari opere factum septuaginta octo millibus sexcentis quadraginta quinque aureis æstimatur. De pretioso illo Sancti sepulcro, quod postea destructum est, fusius infra agemus.*

13 Interim audiamus Conradum Celtem Pro-cucium.

F *exstraxit
compendium.*

F

A *lucium, primum Germania poetam laureatum, qui ante contagiosam Lutheri sectam floruit, & gesta ac miracula S. Sebaldi non ineleganti carmine Sapphico descripsit. Etiam Christianus Erdmannus in sua Norimberga, aliique Catholici Germaniae scriptores hoc elogium metricum typis ediderint, tamen ad majorem ejusdem Sancti gloriam non gravabor illud hoc loco fideliter transcribere ac iterum praeo subjicere, ut à curioso lectore alibi quaerendum non sit istud avita religionis testimonium, quod ita sonat:*

Regiae stirpis soboles, Sebalde,
Norica multum veneratus urbe,
Da tuam nobis memorare sanctam
Carmine Vitam.

Te sacris votis generant parentes,
Cum diu lecto sterili vacassent;
Teque suscepto, statuere castam
Ducere vitam.

Natus his sanctis Puer ergo votis,
Galliae clarum properas ad urbem,
Artibus sacris animumque cultis
Moribus ornans.

B Hauseras sanctas ubi mente leges,
Patriam Doctor rediens in aulam;
Regiam quaerunt tibi mox venustam
Jungere sponsam.

*composuit
carmen
Sapphicum,*

14 Ut dies laetis fuerat peracta
Nuptiis, virgo verecunda vultu
Ducitur celso tibi copulanda
Candida lecto.

Cumque jam clausum fuerat cubile,
Et quies cunctis foret alta rebus,
Tu tuae sponsae loqueris pudicæ
Talia verba:

Nata de magno, mea sponsa, rege;
Non tuum castum violabo corpus,
Si placet mecum pia vota castae
Jungere vitæ.

Annuit virgo tenero pudore,
Et Deo magnas dedit ore grates,
Integram fervans generosa castam
Corpore vitam.

** al. Herci-
niumque*

Ipse mox celsam genitoris aulam,
Spiritu sancto monitus, relinquens,
Horridas sylvas heremitique vastis
Saltibus intras.

C Et per exesæ cava saxa rupis
Stratus orabas manibus supinis,
Fervidum solem, Boream, nivesque
Passus & imbres.

Et feras inter medius quiescens,
Sæpe montanis satiatus herbis,
Hauseras puram liquidis fluentem
Fontibus undam.

*in quo sum-
matim nar-
rat*

15 His ubi corpus dapibus foveres,
Mentis in puram tenuatus auram,
Sæpe divinos nitido videbas
Pectore vultus.

Sic tribus lustris tacito peractis;
Inde Romanam properas ad urbem,
Qua Dei verbum monuit per orbem
Spargere Pastor.

Ipse mandatum recipis paternum,
Et vagus terras varias pererras,
Donec immensum peregrè venires
Lætus ad Istrum.

Hic ubi cymbis tumidus careret,
Præbuit tutam, Pater alme, navem
Pallium, quo tunc fueras pudico
Corpore tectus.

Moxque per vastas nemoris latebras

Noricam lætus veniens ad urbem;
Hanc doces sacro monitu profanos

AUCTOR
G. C.

Linquere cultus.

Et Deum celso refidere cælo
Prædicas; poenas vitiis daturum,
Quique virtuti tribuat beatæ
Præmia vitæ.

Ille de casta Genitrice natus,
Corporis mortem tulerat cruentam,
Tertio Phœbo rediens sepultus
Victor ab oris,

16 Approbas multis tua verba signis,
Scripta quæ libro reperi fideli,
Nec minus claris hodie coruscas,
Inclyte, signis.

*gesta ejus
& miracu-
la,*

Cumque jam longo fueras labore
Fessus, & sedes meritis beatas,
Te senem nostras Deus imperabat
Linquere terras.

Spiritus sanctos ubi liquit artus,
Mox boves corpus tulerant agrestes,
Quæ tuas sanctas modò personamus
Carmine laudes.

Ergo jam cælo merito locatus
Hanc velis urbem*, mediis arenis
Conditam, sanctis precibus juvare
Sedulus orans.

E
** Id est No-
rimbergam*

Terra fecundo madeat liquore,
Et salutare habeat calores,
Spiceam gestans Cereris coronam
Fœnore multo.

Spumet & plenis rubicundus uvis
Bacchus, & frontes tetricas relaxet,
Et pecus lætis numerosa carpat
Pascua pratis.

Prosperos fervent radiofa cursus
Astra, nec morbos subitos minentur,
Paxque per nostras maneat perenni
Tempore terras.

Fata Germanis faveant triumphis,
Dum petet Turcus* gladiis cruentis
Principis nostri juvenile robur
Maxmiliani.

** Al. petit
Turcos*

Hinc ubi nostras animas, solutis
Corporum vinculis, Deus evocabit,
Confer, ut tecum capiamus alti
Gaudia cæli.

Hæc ubi nobis, Pater, impetrabis,
Ante supremi faciem Tonantis,
Hic tuas semper cumulemus aras
Thure benigno.

F

17 *Ex illo carmine colligo, hunc poetam laureatum verosimiliter præ manibus habuisse longiora S. Sebaldi Acta, qualia post hunc Commentarium prævium ex nostro Ms. apographo vulgavimus. Insuper ex hoc metrico Vita compendio patet, ante perniciosum Lutheri dogma apud Norimbergenses aliosque Germanos publicam fuisse famam de crebris S. Sebaldi miraculis, ita ut ipsi hæretici Centuriatores ea fateri cogantur, quantumvis huic confessioni sua malignam ac futilem contumeliam addiderint, dum cap. 10 Centuriæ octava de Sancto nostro sic petulanter scribunt: Ad Longobardos ergo accessit, & postea Ratisbonam, ac postremo prope Norimbergam in solitudine vixit; doctrina & miraculis claruit, quibus in eremo fortè arboribus & feris profuit: ad homines enim solitarius raro venit. Sic nempe procaces isti scribillatores insignem patriæ suæ benefactorem irrident, tamquam hominem inutilem, quamvis sanctus ille Vir majores ipsorum fide Catholica imbuerit, & salutarem suam doctrinam*

*qua riden-
tur ab impi-
is Centuria-
toribus
Magdebur-
gensibus,*

AUCTORE miraculis confirmaverit, ut etiam inviti non audent negare.
G. C.

18 Verum, ut alia omittam, his turbulentis monastica vel solitaria vita osoribus jam dudum Gretserus noster cap. 9 supradicti Operis solide respondit in hunc modum: At alii ad solitarios accurrebant, & quidem turmatim, quibus exemplo sanctæ & asperæ suæ vitæ, miraculisque & salutaribus hortamentis plurimum proderat. Exempla hujusmodi accursus ad eremicolas, si petis, ea tibi PHILOTHEUS seu HISTORIA RELIGIOSA Theodoretii suppeditabit; ut & alia monumenta, quæ libro, quem VITAS PATRUM appellamus, inserta sunt. Illi verò anachoretæ, qui à consortio mortalium penitus sese remove- runt, haudquaquam pro inutilibus terræ ponderibus reputandi sunt, quia humano generi orationibus suis ad Deum jugiter profusis multo maxima emolumenta adferunt, ut ipse etiam S. Augustinus in libro de Ecclesiæ Catholicæ moribus agnovit, palamque prædicavit. Utinam heterodoxi monachorum contemptores hac attento animo expendant, & Catholicam atavorum suorum pietatem imitentur! Nunc aliqua S. Sebaldi gesta severè discutiamus, ut illi avita religionis desertores intelligant, nos non cæco modo admittere omnia Sanctorum Acta, quæ vulgò circumferuntur, quamvis hos Dei amicos propter auctoritatem Ecclesiæ & evidentia miracula invoce- mus, & sacras eorum reliquias antiquo more veneremur.

B

§ III. Examen Actorum, pretiosus Sancti tumulus jam destructus, præfens reliquiarum ejus status, & salutaris monitio ad Norimbergenses.

Ætas Sancti,

A Ntiquior biographus initio Actorum asserit, Sanctum nostrum tempore Pipini gloriosi & Caroli filii sui regum Francorum ex Christianissimis Dacia vel Dania regibus natum fuisse. In hac brevi assertionem occurrunt nonnulla, qua improbabilia videntur, & que postmodum examinabimus. Interim hoc loco discutiamus solam chronologiam, in qua scriptor ille sibi non constat: nam deinde num. 7 & 8 affirmat, quod præsul egregius Gregorius Secundus, Papali dignitate fultus, Sanctum nostrum ad prædicandam Evangelicam veritatem miserit, & hic in itinere tunc sanctos fratres Willibaldum ac Wunibaldum repererit. At Pipinus tantum anno Christi 752 in Gallia regnare cepit, cum Gregorius II Pontifex jam ante viginti annos ex hac vita migrasset. Siquitur S. Sebaldo primum natus fuerit tempore Pipini gloriosi & Caroli filii sui regum Francorum, quomodo à Gregorio II Pontifice ad Evangelium prædicandum mitti potuit?

C

20 Si opera pretium foret, possemus hunc nondum arctius stringere ex antiquis Actis S. Willibaldi, qua in Opere nostro ad diem VII Julii illustrata sunt. Verum ex dictis abundè liquet, nativitatem S. Sebaldi multis annis prævertendam, vel Evangelicam ejus prædicationem diutius differendam esse. Forsan hanc difficultatem chronologicam vidit Conradus Celtes Protucius, ideoque in Descriptione urbis Norimbergensis cap. 8 agens de præcipuis istius civitatis ecclesiis, Ger-

D manicam S. Sebaldi commorationem post tempora Caroli Magni, qui fuit Pipini filius, distulit his verbis: Prima & honoratior (nimirum ecclesia Norimbergæ) Petro Apostolo dicata, & divi Sebaldi corpore & sepultura sua celebris. Is dum paulo post Caroli Magni tempora, ut Britannii, Galli, & Hybernici Christianam religionem in Germaniam invexerant, cum aliis influens, primus ejus collis & nemoris incolæ ad religionem Christianam vita & morum sanctitate invitavit, ejectis veteribus diis, quos præcorum hominum simplicitas suorum agrorum & locorum præfides & tutores putabat.

21 Non parum ab hac Conradi Celtis opinione discrepat Petrus Cratepolius Minorita, dum in Opusculo de Sanctis Germania apud nos pag. 133 sic scribit: Sebaldo confessor sanctissimus anno Domini dcccvii doctrina & vitæ sanctitate in superiori Germania floruit. Alii tradunt, eundem Sanctum floruisse sub Carolo Martello & Pipino hujus principis filio, ut Raderus noster tomo 2 Bavaria sancta pag. 55 testatur in hunc modum: De annis non satis constat; Martello Franciæ principe & Pipino rege, patre Caroli Magni, vixisse autumat. Etiam si ignoremus, quodnam systema chronologicum ex his præferendum sit, quia tamen plerique scriptores consentiunt, S. Sebaldo jussu Gregorii II Pontificis Evangelium prædicasse, initio Commentarii prævii notavimus seculum octavum, tum quòd eo seculo verosimillimè obierit in hac hypothese, tum quòd certè plura istius Sancti gesta ad illud seculum spectent.

22 Sed quacumque chronologia erudito lectori magis placuerit, nemo nobis facile persuadebit, S. Sebaldo eo tempore in Dacia vel Dania (apud scriptores mediæ avi Dacia pro Dania passim accipitur) ex Christianissimis parentibus originem duxisse: nam eo seculo Dania nondum fidem Christianam susceperat. Insuper Dacia stricte dicta, qua circa Tibiscum Danubiumque notissimos Europa fluvios sita est, illo tempore non habebat reges proprios, ex quibus tamen S. Sebaldo oriundus dicitur. Vides hic ubique spinas ac salubras, quas si quis amoliri potuerit, magnam nobis gratiam præstabit. Unde scriptores quidam his difficultatibus intricati putarunt, Sanctum illum ex Britannia, Scotia vel Hibernia ortum esse, ut iterum Raderus noster loco proxime citato indicat his verbis: Sebaldo alii Dacum natione, alii Danum, alii vel Britannum vel Hibernum vel Scotum faciunt; adeo plerique scriptorum divinant potius, quam narrant. Regio fatu editum omnes ferè consensu tradunt; nec interim quisquam parentes exprimit vel ejus majores, quod simplicitas ævi minùs ad hæc attenderet, aut vetustas temporum, quæ omnia consumit, etiam nomina deleret. Danum non fuisse, ratio temporum ostendit, cum longè post Dania sub leges Christi concesserit. His superaddo, quod idem Sanctus in rhythmo vel Sequentia Missæ propria, quam § I hujus Commentarii exhibuimus, de Francis genitus dicatur. Dubitamus, quanam ex diversis istis regionibus nativitate S. Sebaldi probabilis adscribenda sit, si excipias Daniam, qua ob rationem supra allatam nulla verisimilitudine ei patria assignari potest.

23 Acta nostra num. 3 narrant, S. Sebaldo ac Parisien- in adolescentia Parisios missum fuisse, ut ibidem sis studio- literis operam daret. Laudatus Raderus noster rum pale- loco mox citato circa hanc studiorum palæstram stra exami- observat sequentia: Institutum aiunt primis pue- ritia

A ritiae annis optimis litterarum disciplinis Lutetiae Parisiorum, quod ante academiam conditam fieri oportuit: nam anno demum decem Lutetiana academia à Carolo Magno instituta est, ut ex variis scriptoribus Jacobus Middendorpius ostendit. Deinde ibi ex Middendorpio refert, Parisiis etiam antea litteras à doctoribus publicis traditas fuisse. Casar Egassius Bulæus in Historia universitatis Parisiensis id ipsum probat plurimis argumentis, & tomo 1. istius Operis pag. 88 ex ista ita concludit: Ex dictis igitur intelligimus à primis Christi seculis, maximè verò ab instituta monarchia Francorum ad annum circiter de perpetuum fuisse Lutetiae litterarum exercitium, non eo quidem splendore, quo post Carolum Magnum fuit; sed aliquo certè & laudabili; atque adeo non ita fuisse barbaros Parisienses, ut Angli prædicant: quandoquidem, ut testantur eorum Annales, Lutetiam commigrare solebant ad primariam regni Francici sedem, ut suavioribus disciplinis, civilitate morum, sanâ doctrinâ, divinarumque Scripturarum intelligentiâ imbuerentur. *Igitur hæc studiorum palestra nequaquam fidei Aëtorum repugnat, eisi de illa nihil certi affirmare possimus.*

B Professio-
ejus Bene-
dictinæ,
quam ali-
qui adstru-
unt,

24 Dorganius, Menardus, aliique Martyrologi Benedictini sanctum illum Eremitam passim Ordini suo accensent, ac inter eos Arnoldus Wionus in Ligno vite pars. 2 lib. 4 cap. 24 pag. 504 sic scribit: Sanctus Sebaldu, Daciæ regis filius, sponsâ relicta, mundique pompis abdicatis, in eremo primùm quindecim annis, radicibus herbarum contentus, vixit. Deinde Ratisbonæ, postremo Nurenbergæ in cœnobio sancti Martini monasticam vitam eligens, tamquam securiorem, eandem ad finem usque vitæ, quæ accidit xiv Calendas Septembris tenuit. Floruit sub annum Domini dccxvi. Verùm Benedictus Gononus in Vitis Patrum Occidentis lib. 4 pag. 224 post compendiosam S. Sebaldi vitam propterea ibidem in Notis Wionum sic refellit: Errare convincitur, cum dicit, eum vitam monasticam in cœnobio S. Martini duxisse, cum ex ejus Vita fideliter descripta reperitur, eum senio & infirmitate correptum, & de morte divinitus certiore redditum, in dictum monasterium advenisse, ut sepulturæ corpus suum mandaretur. Gononus ibidem Schedelium & Cratopolium, quos supra laudavimus, testes hujus rei allegat.

C vetustiora
Acta no-
stra,

25 Equidem fasces, ab ambobus istis scriptoribus similia referti; sed antiquiora Acta nostra de adventu S. Sebaldi viventis ad illud monasterium Benedictinum non meminerunt. Quinimò potius innuunt, tantum reliquias ejusdem Sancti ex alia ecclesia ad istud monasterium translatas esse, ac ibi tantisper quievissè, quemadmodum num. 16. narratur his verbis: Sed accidit, ut supra sanctum extinctum corpus ecclesiasticum ad modum pandochii fieret, quæ cum fulmine consumpta esset, sanctum corpus ad ecclesiam S. Egidii (hac prius ecclesia S. Martini appellabatur) Ordinis S. Benedicti ab hominibus delatum est, quo usque fabrica alia fieret solennis. Etiam Raderus noster hanc narrationis discrepantiam observavit, dum tomo supra citato Bavariae sanctæ pag. 57 sic scribit: Sylvæ cultoribus & vicinæ cum legem cælestem exposuisset, reliquias idolorum abolevisset, annis & senio laboribusque fractus ad divi Martini fodes Noribergam confugit, ultimumque ibi diem clausit. Quamquam alii sunt auctores, qui tradant eum in

ipsa sylva decessisse, corpusque jumentis jugi infuetis impositum ad locum, quem destinaret quieti, deportatum conditumque, crebris beneficiorum miraculis inclaruisset. Sed si in ipsa commorationis sua sylva obierit, si in fine vita ad cœnobium S. Martini venerit, æquo lectori sequentia argumenta propono: Si S. Sebaldu ad Ordinem S. Benedicti pertinuisse, & in cœnobio S. Martini mortuus esset, cur monachi Benedictini sacrum ipsum corpus alio loco sepeliri permisissent? Cur longiora Acta nostra de Benedictina S. Sebaldi professione, ac commemoratione ipsius in cœnobio S. Martini, nullum verbum faciunt?

26 Haud dubiè Mabillonius has aliasque difficultates expendit, & propterea forsan in Opere de Sanctis Ordinis Benedictini sec. 3 part. 2 S. Sebaldu in Indice prævio inter Prætermittos collocavit. Jam verò eruditissimus ille scriptor Benedictinus Præfationi seculi primi num. 10 inseruit hoc monitum: Quia verò contingit nonnumquam, ut quorundam Sanctorum Vitæ, siue scriptorum defectu, seu temporum injuriâ, reperiri non possint; eas vel ex veterum auctorum dictis sparsim exceptis contexamus, quas **E**LOGIA HISTORICA appellamus; vel ex recentioribus, qui de his scripserunt, rariis quidem, exprimimus. Sicubi verò nihil sani aut explorati potuimus assequi, incertis relationibus prætermittis, silentii nostri rationem post primum Indicem in Operis fronte reddimus. Dein ante Indicem Prætermittorum ejusdem seculi monet, se Acta quorundam sanctorum monachorum, qui in Calendario Benedictino reponi solent, consulto prætermittisse, siue quod monachi non fuerint, inquit, aut certè Ordinis nostri supposititii, parumque ad res nostras illustrandas eorum gesta conferant; siue quod Vitæ eorum erroribus & fabulis respersæ sint, seu quod penitus exciderint. Nulla autem hujus omissionis ratio videtur probabilior, quam prudens opinio sincerissimi Mabillonii, qui verosimiliter judicavit, S. Sebaldu ad Ordinem suum non spectare: nam saltem aliqua hujus Sancti gesta inveniri poterat apud Schedelium, Gratepolium, ac sodalem suum Gabrielem Buceolinum, qui hæc die in Menologio Benedictino S. Sebaldu Ordini suo accenset, eumque longiore elogio exornat. Nunc ad posthumam Sancti nostri gloriam & presentem hujus statum transeamus.

27 Quanto in honore S. Sebaldu olim apud Patet ex Norimbergenses fuerit, indicat magnificus tumulus veteri seculi, quem cives adhuc Catholici magnis impensis ei construxerunt. Eobanus Hessus, licet jam tum fulgine Lutherana hæresis aspersus, in sua Norimberga istud illustre pietatis & munificentia monumentum descripsit sequenti carmine hexametro:

Exstat in hoc templo monumentum insigne Sebaldi,

Quem Divini pars magna vocant; hic primus ab orbe

Externo veniens, fertur loca nostra colentes Christicolam docuisse fidem, pro cujus honore

Officii meritisque piis his cultibus illum Affecit pia cura patrum, testata salutem,

Hoc primum doctore, sibi que suisque parati:

Atque ideo hoc illi posuere insigne sepulcrum Officii memores, quo non præstantius ullum, Sive manu, siue ingenio, siue arte magistra Contendisse libet; totum est ex ære nitenti Artificis cælata manus, pulcherrima moles Naturæ variis operum, forma omnis ab imo

Surgit

AUCTOR
G. C.

& Mabil-
lonius vi-
demur re-
pugnare.

E

F

veteri se-
culo,
quod hic
describitur,

AUCTORE
G. C.

Surgit epistylis fracta excrecentibus inter
Serpentum species operosa toreumata florum.
In lumina coit, & pulchri fastigia tecti
Contrahit, ipsa etiam variis cœlata figuris.
Non angusta tamen, ne vertex summus acu-
tam
Pyramidem faciat, quamquam tres pyrami-
dales
Adsimilet conos; circum capitella columnis
Addita sunt, spiræque breves, torulique ro-
tundi,
Atque abaci teretes, quibus aut simulacra deo-
rum
Aut hominum insunt; videas colludere fictas
Arte puellarum effigies, semperque novatos
Formarum vultus, colubros adrepere, nudas
Stare puellarum species tenus ilia, donec
In caudas abeant media plus parte draconum.
Quid statuas alias memorem matrumque viro-
rumque,
Hæc nudas, illas armis & vestibus aptas?
Quid tot quadrupedum formas, tot sculpta
leonum

B Corpora, nudorum infantum quid mille figu-
ras?
Musa nec ulla queat tanto fatis esse labori,
Nec verbis æquare opus immortale futurum;
Quod neque Praxiteles, nec Myron, nec Po-
lyclæus,
Nemo Cares, nemo Scopas reprehendere pos-
set:

Quamquam fama illos sculpendi nobilis æris
Commendat, nostros melior pervenit in annos
Gloria; sicut enim fuit ignorantior ætas,
Et rudis illa prior, sic nos, crescentibus an-
nis,

Crescere, & inventis meliores addere rebus
Par fuit, & veterum vinci feliciter artes.

28 *Saltem gratias debemus huic poetae Luthe-
rano, quia ingenue fatetur, quod Norimbergen-
ses officii memores istud insigne sepulcrum bene-
factori suo erexerint, & hoc monumentum fuerit
pia cura patrum, testata salutem, hoc primum
doctore, sibi que suisque paratam. Sed ab hac pia
patrum cura Norimbergenses paulatim descive-
runt, dum in urbem eorum irrepsit heretica Luth-
theri secta, qua sensim religioni Romano-Catho-
lica successit, & de qua lucida mutatio laudatus
Erdmannus pag. 36 sua Norimberga sic
scribit: Catastrophe religionis Catholicæ causa
ta ab impio quodam monacho Augustiniano Wolff-
gango Volprecht, Lutheri discipulo, qui cum
duos sancti Sebaldi & sancti Laurentii præposi-
tos & parochos clanculum seduxisset, & Luth-
theriana lue infecisset, unâ cum illis à Wigando epi-
scopo Bambergensi, tamquam ordinario Norim-
bergensium, citatus est. Hi examinati & incorri-
gibiles hæretici sunt inventi. Quamobrem, quid-
quid per procuratorem suum Andream Osiandrum
frustra protestarentur, & ad divinum tribunal
provocarent, excommunicationis sententiâ, quæ
sequitur ab impresso exemplari descripta, sunt
condemnati. Post hæc refert Latinam episcopi
Bambergensis sententiam, & huic deinde subdit
Germanicum instrumentum anni 1524, quo tres
isti pertinaces hæretici à legitimo suo iudice ad
purum Dei verbum sive solam sacram Scripturam
appellarunt.*

C *quanto in honore S. Sebaldus, olim fuerit apud Norimbergenses,*

qui postea hæresim amplexi, illud argento spoliaverunt,

29 *Verum hæresis indies accrescente, Norim-
bergenses non solum ab avita patrum suorum pie-
tate defecerunt, sed etiam contra articulos fæde-
ris Passaviensis spoliaverunt Catholicas ecclesias au-*

D *reis argenteisque donis, qua pii ipsorum majo-
ras Deo & Sanctis obtulerant. Porro fædus Passa-
viense, quod ineunte mense Augusto anni 1552
inter Catholicos & heterodoxos conclusum est, in
nuper edito Corpore diplomatico Juris gentium
tom. 4 part. 3 pag. 42 & sequentibus legi potest,
& propter illud memoratus Erdmannus in sua
Norimberga pag. 45 notari jubet, spoliationem
illam reliquiarum, argenti quoque pariter & au-
ri, quibus inclusæ asservabantur, confationem
post Passaviensia concordata factam fuisse: nam
Passaviensis transactio finem accepit postridie Ca-
lendas Augusti anno MDLII; at reliquiarum ista-
rum alienatio, distractio, & venditio facta est
primum ejusdem anni partim mense Octobri sub
finem, partim mense Novembri, ut ipsa manus
destructoris & venditoris N. N. attestatur. Hinc
ibidem ita concludit: Ergo ecclesia beatissimæ
Virginis, aliàs Capella regalis, in foro domino-
rum, & ecclesiæ collegiæ sancti Laurentii &
sancti Sebaldi, Catholicis violenter ademptæ,
de jure per Cæsaream Majestatem aliosque Ca-
tholicos principes repeti possunt.*

E 30 *Erdmannus his subjungit ipsam compu-
tum venditoris, qui Germanicè exaltis dati ac-
ceptique rationes subduxit. Deinde scriptor ille
Catholicus post exhibitam pecunia summam, qua
ex sacrilegâ harum trium ecclesiarum spoliatione
provenit, idiomate Germanico differit in hæc se-
rè modum: Ex tanto triplicis ecclesiæ thesauro
facile conjectari potest, quantum pecuniæ No-
rimbergenses heterodoxi hausserint ex variis utri-
usque sexus monasteriis aliisque templis, quæ post-
modum spoliaverunt. Denique ibidem indicat, se
nescire, quid de corpore S. Sebaldi actum fuerit.
Verum Raderus tom. 2 Bavaria sancta pag. 57
innuit, adhuc Norimberga reliquias ejusdem
Sancti sua ætate supersuisse, dum ibi sic scribit:
Sacrum ejus pignus Norimbergæ in æde principe
Petri & Pauli olim religiosissimè cultum, hodie,
ut omnes Divum cineres (quod impiæ Lutheri
sectæ acceptum feras) neglectum jacet, donec
propitium magis cælum Germanicas terras respi-
ciat. Præterea Papebrochius noster in Ms. suo I-
tinerario testatur, sese Norimbergæ anno Christi
1660, quo unâ cum Henschenio per Germaniam
in Italiam profectus est, vidisse templum S. Sebaldi
jam à Lutheranis occupatum, sibi que in eo osten-
sum fuisse arenam Gothici operis umbraculum, in
formam tecti assurgens, sub quo corpus ejusdem
Sancti adhuc quiescere dicebatur.*

F 31 *Etiamsi propter illa Raderi ac Papebrochii exceptis
testimonia nihil certi de qualitate ac præfenti sta-
tu harum reliquiarum pronuntiare possimus, ta-
men ex Phosphoro metropolitana ecclesia Pragen-
sis novimus, costam & duas alias partes S. Se-
baldi confessoris anno 1361 Norimbergâ Pragam
allatas fuisse ab imperatore Carolo IV, ut ibidem
narratur in Diario reliquiarum ad diem XIX Au-
gusti, sive paginâ 516 istius Operis, quod illu-
strissimus Thomas Joannes Pessina de Czechorod
anno 1673 Praga edidit. Præterea ex Theatro
vite humana, quod Laurentius Beyerlinck ope-
rosè collegit, pag. 284 littera R, ad vocem reli-
quiarum, etiam discimus, aliquas S. Sebaldi exuvi-
as in Andecensi Bavaria monasterio conservari.
An autem alia quadam hujus Sancti lipsana an-
te exortam Lutheri hæresim translata fuerint, &
in vicinis ecclesiis Catholicorum quiescant, hæ-
cenus ignoramus.*

32 *Quare hunc Commentarium prævium con-
cludimus patheticæ paranesi, quam laudatus Erd-
mannus*

A *mannus inter benefica Pontificum Romanorum ac præsulum Bambergensium diplomata dirigit ad Norimbergenses, ubi pag. 72 sui opusculi eos alloquitur his verbis: Hic iterum, o Norimberga, signum cape luculentissimum, quanto favore te olim profecuta fuerit sancta Romana Ecclesia, & divi Petri successores atque Christi visibiles in terris Vicarii, ovis Dominici supremi Pastores. Ah quid fecisti, tam piam ac dulcem tamque benignam matrem [deferendo, &] ad instantiam & persuasionem unius lascivientis monachi Wolfsgangi Volprechti, hæreseos Lutheranae fermento corrupti, tam turpiter à veteri & majorum tuorum & avita religione deficiendo? An non in eadem ipsa Catholica fide, dum nihil amplius effes, quam nudum castrum & exiguus pagus, ac demum successu temporis parvum oppidum, patrocianate tibi sanctissimo Noricorum apostolo divo Sebald, in tantam amplitudinem excrevistis, ut tibi vix similis in toto imperio Romano inveniat? Revertere, obsecro, ad ovile Christi; dulcissimam matrem tuam sanctam Romanam Ecclesiam, abstracto glaucomate, à quo excæcaris, agnosce & amplectere, nisi velis pessum ire. Hæc Norimbergensibus forsitan auditu injucunda, sed tamen salubria, suo loco hac vice transmittemus; & aliquot etiam episcoporum Bambergensium diplomata in medium producemus. Cum diplomata illa hic ad rem nostram non spectent, nos jam gesta & miracula S. Sebaldi primum typis excudemus, ac eadem solitis annotationibus illustrare conabimur.*

quia ex hoc procul dubio datur honor, gratia & A. ANO-virtus & fortitudo Deo nostro in secula seculorum. Amen.

CAPUT I.

Mira Sancti nativitas, pia educatio, nuptia soluta, vita eremitica, prædicatio Evangelii in Longobardia cum variis miraculis.

TEmpore Pipini gloriosi *a*, & Caroli filii sui Regum Francorum *b*, tunc thronus regius & respublica per Christianissimum regem gubernabatur in Dacia *c*, qui generosam moribus & religione Christianam habuit uxorem, sed tamen infœcundam; de quo illustris rex non modicum tristabatur, hæredem desiderans paternæ successioni, & regis dignitati. Imo etiam regina pondus suspiriorum & quamplurium anxietatum exinde non fuit in experta: qui tandem mutuo consensu Deo sponderunt, & indissolubili voto voverunt vitam illibatæ castitatis, dummodo divina clementia desideratam eis dignaretur tribuere sobolem, quam etiam præceptis altissimi Regis & ad ejus laudem promiserunt instruendam. Quorum devotionem Deus benigne influens *, & eorum piæ precès exaudiens, desideratam eis largitus est sobolem, unicum filium, nomine Sebaldum, de quo munere Deo omnipotenti gratias retulerunt, & deinceps votum castitatis pariter tenuerunt. Nascitur ergo infans Sebaldus ornamentum generis, parentum gloria, propinquorum lætitia, familiæ decus, hæreditatis spes desideratæ prolis testimonium. In hujus nativitate gaudent omnes, cuncti lætantur, pensata salubriter: nam fit ex femina sterili mater fœcunda in filio, & quasi marcens ætas reparatur juventute, ac tenente debita ætate, juvenilia geruntur à matre.

3 Nutritur itaque dulciter puer Sebaldus, & in ipsa tenera ætate virtutum plantantur insignia. Deo timorem [exhibet] pariter & amorem, parentibus obedientiam, ad ipsos & reverentiam, clementiam ad omnes, sicque fugâ proficit vitiorum amabilis infantulus. Et sicut Deus mirabilis est in Sanctis suis, ita mirabiliter operatur in electis suis. Nihil mirum. Sicut puer crescebat ætate, ita crementum capiebat virtutum soliditate. Cumque quintum decimum annuam attigisset, laudabili more principum Parisios mittitur ad ornandum se sacris scientiis: in quibus quasi supra humanum modum cæpit juvenis proficere, ut omnes coætaneos, & multos prolixioris ætatis superaret: ita ut cunctis ibidem morantibus spectaculum, & res mira haberetur exinde. Tandem gloriosus adolescens Sebaldus sic multiplicabat virtutes, ut non discipulus, sed magister haberetur probatus. Igitur optatis adeptis virtutibus, feliciter revertitur ad patriam, non modicâ illustribus parentibus exinde ortâ lætitiâ; quem conspiciunt moribus gravem, loquelâ sagacem, in agendis providum, in actis bonum, in devitando vitia cautum, sicque per omnia prudentiâ locupletem.

4 Sed cum pius rex & sua conthoralis regina, pater & mater gloriosi adolescentis Sebaldi, voto se continentis astrinxissent, suam generosam genalogiam

ACTA

Auctore anonymo incertæ ætatis.

Ex Ms. Carthusiæ Gemnicensis in Austria, cujus apographum Joannes Gamans noster anno 1638 ad nos misit.

PROLOGUS.

SI Dominum in Sanctis ejus ore Prophetico laudare jubemur, tunc certè nobis pluris laudis excrescit occasio, pro quanto vobis de sanctitate alicujus evidentior constat ratio: generosa enim mens plus illic afficitur, ubi cognoscit honestum, scilicet Deo acceptum, quantumcumque minimè sibi cognitum, quam ad absconditum, & ad usquequaque occultum. Quia ibi saltem habet, ad quod refugiat; sed ad ex omni parte latitans nullum habet præsidium. Sed in omnipotentis Dei beneplacitis, quis cognoscit vel cognovit sensum Domini? Aut ut nobis insinuaret, in quo eum laudare deberemus, quis consiliarius ejus fuit? Aut quis prior dedit illi, ut retribuere tur illi? Itaque ex alto æternoque Deitatis emanat consilio, ut nobis & cunctis fidelibus daret Deus notam facere viam suam, & voluntatem suam in glorioso confessore suo Sebald, & ipsum veris filiis Abrahæ turrem inexpugnabilem prærogavit. Et ipse certè turris est fortissima. Quare ad ipsam confugere debent omnes gentes;

Augusti Tomus III.

Auctor pauca obscurè præfatus.

narrat mirram Sancti nativitatem.

a b c

E

** forte influens*

piam adolescentiam.

F

nuptias.

Eccce nealogiam

A. ANO.
NYMO.

nealogiam numerosius augmentare, non in se ipsis, sed honeste & laudabiliter viribus ex totis conabantur in Filio. Perlustrantur igitur principatus & regna, patris ex imperio visitantur climata mundi, si quæ nobilis reperiat virgo, quæ filio regio societur in matrimonio. Post itaque prolixas inquisitiones, magnificâ ambasiâ *d* dirigitur patri Christianissimo regi Daciæ filia cuiusdam Comitum in regno Franciæ, quæ etiam de illustrissima prosapia domus Franciæ descenderat, virgo multam speciosa, & bonis moribus ornata, quæ regi placuit; & eam honorificè filio suo Sebaldo in matrimonio sociavit, dote præscripta, & sponsalibus laudabiliter præmissis.

earumque
solutionem,

5 In prima igitur nuptiarum nocte ante medium noctis virgo speciosa non virum maritum, sed suæ virginitatis pudicissimum perferat custodem. Post medium noctis pudicus Sponsus sponsam more sagacis doctoris honestè alloquitur dicens: Virgo generosa, mihi matrimonialiter es sociata; leges & jura matrimonii Evangelici te ignorare non decet. Bona res in matrimonio est fecunditas corporum, quia inde proles nascitur: sed multò, imò inexplicabili excessu; melior in matrimonio Evangelico fecunditas mentium, sine pollutione corporum, seu contactu quovis modo membrorum. Nam in matrimonio Evangelico virginibus consulitur, virginitas probatur, virginitas perficitur, stipendia colligit meritorum. Quare, dilectissima sponsa mea, certare & militare Deo debemus, & summo studio in nostra virginitate servare Apostolicum dictum: Virgo cogitat, quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore & spiritu in Christo Jesu.

relictâ
sponsâ.

6 Hac doctrina sponsæ virgini pro VALETE *e* data, ei imperavit silentium, & more beati Alexii, à virgine recessit. Itaque in nocturno tempore quidquid divitiarum, quidquid deliciarum ac honorum hujus mundi, à se abdicavit, & arctam vitam elegit eremiticam. Nam silvam densam, & ab hominibus remotam in suæ habitationis exercitium elegit, in qua diurnis pariter & nocturnis prolixis ac devotis insistebat orationibus; diviâ & quotidiana persolvebat jejunia, & multas noctes perduxit insomnes. Interea dum quasi funereum ex arcta vita corpus suum gestaret præ pondere, nullo tamen modo destitit malignus spiritus lividas carnis scintillas instaurare; ita ut & in nemore non modicum minus certaret spinoso, quam tyro secularis fecisset in læticia mundiali. Sed amplior excrevit victoria, ubi excellentior devincitur in pugna: nam quoties carnis (sed ut rarè aut ut sæpe de hoste [triumpharet] perverfo) stimuli, legi mentis repugnare nitebantur, toties vepres electas intimè perlustravit, in eisdem acerbè volutatus, extinxit per vulnera corporis, quidquid delectationis undecumque venientis insurrexerat carnis.

Post vitam
aliquor annis
in eremo
transactam

7 Tum autem illi toties cumulabatur præmium, quoties ex ipsis bono opere plures captabant emendam vitæ. Proinde cum lustris tribus *f* monachus Regi summo militasset in eremo, flagrabat eremita Sebaldo conversationem in populo, ut granum scholasticum *g* in agro seminaret Dominico, & ut ex effectu operis sequeretur sui laudabilis convenientia nominis *h*, propulsa tamen inani gloriâ, quia sic in eo Evangelicus spiritus operabatur, cujus perenni dono fuerat illustratus. Jam pia silvarum ligna deserens, limina Sanctorum amplectens, imà ex devotione sarcophaga Apostolorum Romæ visitabat, ubi tunc *i* Præsul egregius Gregorius Secundus *i* Papali erat

dignitate fultus. Cui cum de tanto viro bona fama & laudabili vita auditæ virtuti testimonium perhibuisset, ei officium indixit prædicandi veritatem Evangelicam, & debiles confortandi, bonosque solidandi; & doctrinâ malos corripiendi in eo stabilivit audaciam. Munus confessor Sebaldu amplectitur imperatum, &, ut decuit, debuit & valuit, exequi festinavit.

8 Sed cum ad euangelizandum pauperes miser incederet, comites reperit sui itineris sanctæ vitæ peregrinos, & morum honestate probatos Wilibaldum, & Wunibaldum *k*, cum quibus colles asperos lapidesque duos, tramite recto, animoque læto Dei ad laudem tempus exponit volubile. Sed nihil ponitur indebitè, ubi recursus fit ad actionem naturæ. Idcirco cum ex itinere fatigati, turbino vento lassè, fameque reptarent exanimè, desiderium vescendi sancto Sebaldo expresserunt. Quos cum sanctus Confessor verbo doctrinæ hilares fecisset, ab eis paulisper discessit, orationeque facta, spiritus angelicus à supercælesti hierarchia missus subgenericum panem detulit. Quem capiens, Deo gratias retulit, & sic lætus ad socios est reversus, & ipsis panem, quem acceperat, legaliter distribuit. Rivulo prope potati, inde Eliam esse prædicant, laudant Salvatorem, quod feliciter invenerant, cui sanctitatis deferrent honorem.

9 Festinavit itaque Vir Dei professor Longobardis *l* spiritualem tribuere alimoniam, quorum paraphrasin *m* in paterna domo didicerat, more principum laudabili. Et cum prope Vincentinam civitatem parvum silvaticum reperisset locum, utique tacitus divinitus, ulterius progredi distulit. Cujus fama gloriosa, cum vicinâ loca personasset, etiam ad distantes civitates evolavit, in tantum ut Mediolanenses & Papienses *o*, ceterarumque civitatum utriusque sexus homines ad ipsum Virum Dei audiendi gratiâ confluerent; quos benigno amore suscepit, & in fide Catholica diligenter instruxit. Sed illico quadam vice cum post suam prædicationem encenium *p* charitatis secum facerent, discipulo suo, nomine Dionysio, Bacchi potum ipsis præcepit ministrare. Sed cum non haberet, quia nocte præcedenti, cum siti laboraret, ebiberat, & aliis, unde ministraret non dimiserat, mandato sancti Sebaldi non tam ob erubescientiam, quàm ob difficultatem, non parebat. Sed cum bis aut pluries fuisset admonitus, per improbitatem *q* sancti Patris, ac obedientiam præcepti ad vas accessit, & quod vacuum ex toto reliquerat, ex toto plenum invenit. Ad quod incautè accedens, vinum cum impetu saliente in gremium totum perfudit. Unde invitati sunt sobriè resecti, quibus clarè patuit miraculum, quod, Deo faciente, per sanctum Sebaldu fuerat operatum. Cujus exinde approbant doctrinam, & eum heroicum fatentur, sicque benedictionem ab ipso acceperunt, & magna cum lætitia unusquisque remeavit ad propria.

10 Alia etiam vice, cum multis hominibus etiam verbum Dei prædicaret, & mente devota Christianæ fidei astrueret veritatem, è medio audientium quidam surrexit hæreticus, qui omnia esse falsa, quæ S. Sebaldu prædicaverat, pertinaci animo assererat, & sic in publico nefanda verba atque scelerata promebat. Quod cernens Sebaldu Deum exoravit, ut evidenti signo patefaceret hominibus, quod fides Catholica solum fit scala illa, cui innixus est Dominus. Statim usque ad collum in aspectu omnium, qui aderant, cum deglutivit tellus, sed cum ad os ulterius vo-

D

Sanctus
jussu Pontificis Romanis

k

E

predicat
verbum Dei
in Longobardia

l

m

n

o

p

F

q

illudque
miraculis
confirmat.

rago

A rago ipsum mergeret, alta voce S. Sebaldu in-
vocavit, ut pro eodem intercederet, omnem se
falsitatem hæreticam abnegare, & soli Christianæ
fidei sincera mente inhærere spondidit. Sicque
ad orationem S. Sebaldu factum est, ut qui prius
tendebat corpore ad ima, jam clarus fide eleva-
retur ad alta. Ad stuporem hujus miraculi multi
tunc infidelium ad fidem sunt conversi.

A N N O T A T A.

a Pipinus iste primus anno Christi 751 vel
752 coronatus est rex Francia, ut chronologi pas-
sim testantur.

b Carolus Magnus Pipini filius natus est anno
Christi 747, & tantum anno 768 cum fratre
suo regnare cepit. Sed natiuitas S. Sebaldu sub
his Francorum regibus non facillè cum Actis ejus
conciliari potest, ut § 2 Commentarii prævis bre-
uiter ostendimus.

c Dacia plerumque accipitur pro Dania, ut in
Commentario prævio monuimus. Sed eo tempore
Dania nondum conversa erat ad fidem Christiana-
nam, & Dacia proprie dicta tunc Christianos re-
ges non habebat.

d Ambasiata, Ambassata, Ambassata, & plu-
res vicina voces significant legationem, Gallicè
ambassade, ut in Glossario Cangii videre est.

e Id est pro valedictione vel ultimo verbo, quo
ab amicis discedere solemus, ut ex sensu patet.

f Lustrum apud Latinos significat spatium quin-
que annorum. Unde pleraque Actorum compen-
dia vel eorum explicatores quindecim annos per
tria lustra intelligunt. Sed foris venerabilis Ca-
nisi noster sensum auctoris melius interpreta-
tus est, dum in Martyrologio suo Germanico ad
diem 19 Augusti in elogio S. Sebaldu scribit, eum
tribus annis in solitudine vixisse, priusquam in
Italiam proficisceretur: nam apud scriptores me-
dii ævi, qualis hic noster est, lustrum pro spatio
unius anni accipitur, ut quibusdam exemplis ad
hanc vocem in auctore Cangii Glossario demon-
stratur.

g Scholasticum granum hic pro grano euange-
lico seu semine doctrina euangelica ponitur, ut
facillè ex sensu colligimus.

h Hoc loco biographus verosimiliter alludit ad
Germanicam nominis Sebalduani etymologiam,
quam Justus Georgius Schotelius in Opere suo de
Lingua Germanica lib. 5 tract. 2 pag. 1083 ex-
ponit his verbis: Sebaldu, Sewaldu est relati-
uè contrarium Hegbaldu, Hegwaldu; ut See-
baldu, Seewalt, sit ille œconomus, qui foras
exportat, feminat, plantat, arat, colit terram,
rus, hortos; Hegwaldu, Heggwalt, qui colle-
cta, demensa, decerpta recipiat, domum vehat,
condat ac custodiat, quod dicit Sebaldu agricolam,
Hegbaldu promum eundem. Hinc præ-
terpropter intelligimus, quid scriptor Vita hic
obscura sua ad nomen S. Sebaldu allusione velit.

i Tempora Gregorii II Pontificis cum regno
Pipini & Caroli Magni componi non possunt, ut
initio § 3 in Commentario prævio ostendimus.

k Amanuensis noster hic monet, in margine
autographi Gemnicensis diversa manu cujusdam
antiquarii post nomina Willibaldi & Wunibaldi
hæc addi: Qui fuerunt filii regis Angliæ. Ceterum
de S. Willibaldo ad diem 7 Julii in Opere no-
stro egimus, & Acta S. Wunibaldi postmodum
illustranda erunt.

l Longobardi sunt populi septentrionales, qui
sedes fixerunt in ampla Italia provincia, cui no-
Augusti Tomus III.

men suum indiderunt, & qua adhuc hodie dum
vulgo Lombardia appellatur.

A. ANO-
NYMO.

m Hoc loco paraphrasis accipitur pro idioma-
te, ni fallor; & auctor Vita hac voce innuit,
S. Sebaldu in domo paterna didicisse idioma
Longobardorum, quod tunc forsitan ad linguam
Italicam deflexerat.

n Vicentia passim nota Italiae urbs in Longo-
bardia, qua ab incolis vernaculè Vicenza appel-
latur.

o Mediolanum & Pavia, qua posterior et-
iam Latine Ticinum vocatur, sunt notissima ci-
uitates in Longobardia, ita ut ulteriorem de iis
notitiam hic suggerere non oporteat. Sic etiam de-
inceps ad inclitas Germania urbes, puta Ratis-
bonam & Norimbergam, nihil annotabo.

p Encenium vel excenium sapius accipitur pro
dono sive munere. At hoc loco videtur convivium
significare.

q Per improbitatem, id est, importunitatem vel
imperantis perseverantiam eo sensu, quo S. Lu-
cas de illo, qui importune media nocte tres pa-
nes sibi amico commodari postulat, in Evangelio
suo cap. xi v. 8 scribit: Si ille perseveraverit pul-
sans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eo
quod amicus ejus sit, propter IMPROBITATEM
tamen ejus surget, & dabit illi, quotquot habet
necessarios.

E

C A P U T II.

Predicatio & miracula ejus in
Germania, obitus, & locus
sepultura mirabiliter assi-
gnatus.

R elictis itaque Italiae partibus, in Bavariam
peregre proficiscitur, ubi civitas Ratisbo-
nensis obtinet primatum, ad cujus latus ingens
fluvius & invadabilis decurrit, ubi tunc instabi-
le elementum obsequiosè se obtulit sancto Sebal-
do, labilitate ac ferocitate deposita, suo cervi-
cem suppositum imperio: nam cum illa aqua pon-
te careret, & ad prædictam civitatem venire non
posset, aliquo navigio mediante, idcirco fortè,
quia pauper temporalibus bonis erat, & naulum
solvere non habebat; aut ideo, ut suæ doctri-
næ illi homines colla jugo subjicerent, quem in
stupendo miraculo & humilem viderent; exutus
proinde melote a, per quam operiebatur cilici-
um; quod continuè gestabat, posuit super aquam,
& stetit super eam; mox ita factum est, ut nulla
suo corpori inesse gravitas videretur; sed quasi
dote subtilitatis fulcitus, more periti pyratidis b fe-
liciter adeptus est portum, & aqua quasi naturæ
lapideæ facta, sic gressus solidos, ac iter præ-
buit se calcanti. Quod videns quidam incola civi-
tatis, ipsum ad suum hospitium conduxit. Sed
cum hospitaliter illum tractare vellet, & vas luci-
dum, in quo potus cernitur, non haberet, à
vicino quodam vitrum solenne c excredidit*,
quod cum impleto vino porrigeret S. Sebaldo, in-
cautè tenens in terram cecidit, & fractum est. Sed
ut luctus verteretur in gaudium, S. Sebaldu par-
ticulas legit, atque adeo sic fracta reunivit frag-
menta, ut absque læsionis signo vas creditum
post usum necessarium restitueret integrum.

F

b

* Id est mu-
tuavit.

12 Expleto igitur modico tempore, quod in
Eeeee 2 illa

A. ANONYMO.
ac deinde
Norimbergam.

illa civitate devotè perfecerat, oppidum Nurnbergense, cui adjacet silva magna, studuit decorare ejus ex præsentia, & plebem illam, quæ in beneplacitis tartaricorum spirituum cæcis mentibus perfidiam explebat, ne sic miserabiliter periret, luce veræ fidei manuduxit, & normam militandi summo Regi verbo eis ac factò præscripsit. Nam vitam turbaticam *d* activam benignè perfecit in oppido; sed vitâ quietâ & contemplativâ fungebatur in silva; in qua accidit, quod quidam boves amitteret, eò quod propter pascua eos minaverat, sed cum quærendo huc illuc per totam diem mæsto corde, longis suspiriis & eulatu magno incessisset, horâ crepusculi S. Sebaldu obviâ habuit; ab eo accersitus dulciter, dixit: Quære diligentius, & quod perdidisti invenies. Cui villanus *e*: Statim apprehendet me nox, & cum amiserim lucem, quò ire debeam, ignoro. Sicque fletu modò verba promebat anxietatis. Perstrictus igitur fraternâ compassione Sebaldu pro damno villani, se in orationem dedit. Et quam sincerè Deo pro eo precès effuderit, penset unusquisque ex opere & ex actu, stupenda rei magnitudine: nam finita oratione, qua interim specificatus *f* sulcanus *g* breve tempus æstimavit, annuatè *h* dixit S. Sebaldu: Erige manus conjunctas. Quo factò, digiti manuum sine arsurâ lucem radiabant fulgidam, ita ut non noctis videretur tenebra, sed ut haberetur lux mer *d* ana. Ad quem S. Sebaldu ait: Deum lauda Salvatorem, & vide citò, quod amisti in tristitia, reduces in lætitia. Qui impigrè ivit, & boves perditos celeriter reduxit inventos.

ubi populum docens,

13 Cum autem Nurnbergensibus salutaris doctrinæ beneficium impenderet liberaliter, accidit, ut ex illis quidam pauper mechanicus, machinarumque factor ipsum colligeret hospitio. Hyems autem erat, & charitatis signa non multum lucebant in hospite. Tunc S. Sebaldu dixit hospiti, ut ligna portaret, & ignem faceret, ut gelidum corpus posset renovare ad ignem. Quæ ob tenacitatem sui mariti ipsam prohibentem, pluries à S. Sebaldo jussa non fecit. Tandem mente tranquilla, impetuosus tamen verbis, dixit: Si ligna afferre non vis vel vales, apporta glaciem de platea. Quæ ut se ab immanitate expurgaret, certè glaciem & stillas portavit oppidò: quibus insimul conjunctis, se in orationem dedit S. Sebaldu; qua finita, ex glacie ignis copiosus factus est, ita ut si aridorum lignorum strues fuisset incensa. Ad visionem hujus stupendi negotii, frigidus hospes ad ipsum factus est liberalis.

ac doctrinam suam miraculis confirmans,

14 Sed sequitur miraculum miraculo, ut solerter pensetur, quam dirâ penâ plectatur immisericordia, & quam dulciter remuneretur charitas viscerosa. Nam hospes ad forum cucurrit, & ibi ultro pisces, sub oratione oculorum anathematizatos emit, qui deprehensus, oculos amisit. Ad quem S. Sebaldu ait: Justum est, ut quælibet culpa suam luat penam: nam ligna, unde ignem & lumen habuisses, uxorem tuam ministrare mihi prohibuisti, ideo à lumine corporis jam es seclusus. Sed quoniam ex pietate ad id malum corporis devolutus [es], beneficium accipies curationis; & collectis de terra oculis, [desideratum lumen oculorum redditurus, illos oratione] quoque præmissa, debitis eorum locis imposuit. Sed supra naturam fecit S. Sebaldu, ut qui de amissione oculorum dolebat, jam de restitutione visus Deum & S. Sebaldu glorificaret. Ad factionem hujus miraculi, tunc omnibus Nurnbergensibus vita & fama S. Sebaldi

celebris facta est; quia considerabant, & justè, quod talis, qui per facta opera illuminabat hominem in corpore, per sanctam doctrinam illos illuminaret in mente.

15 In progressu igitur bonorum operum evenit, ut xiv Kalendas Septembris debitum lethale solveret conditionis humanæ, quod & ipse multis devotis hominibus certitudinaliter antè prædixerat, & humi partem, ubi mortuum corpus sepulturæ quietem acciperet, patenti miraculo indicavit. Nam cum horam clausisset extremam, feretrum in curru ab indomitis jumentis, ubi nunc quiescit, deductum. Et cum stimulis multis jumenta impeterentur ad progrediendum ulterius, recalcitrando indicarunt, solum illum esse locum, ubi sarcophagum elegisset inclutum. Sed cum devotè ejus celebrarentur exsequiæ, incenso redolente & [candelis *k*,] accidit casualiter, ut una candelarum non solidè posita de basi caderet, quod cernens devota mulier, quæ penitentium jam vitam agebat, quia circulum ferreum in lamentum *l* gestabat ad brachium, cum precibus & humili mente levavit, & firmiter in debito ordine collocavit. Tunc circulus ferreus fractus, de brachio cum strepitu in medium profiliit. Jam devota mens consideret, quàm magnum meritum participet, qui religiosè funereis corporibus astat.

16 Sed accidit, ut supra sanctum extinctum corpus ecclesiastica ad modum pandochii *m* fieret, quæ cum fulmine consumpta esset, sanctum corpus ad ecclesiam S. Egidii Ordinis S. Benedicti ab hominibus delatum est, quousque fabrica alia fieret solennis *n*. Ubi unus ex hominibus ad caput feretri barbam mortui corporis tetigit, & impudicis verbis, procaci mente, in nefandam blasphemiam prorupit dicens: Inveterate dierum malorum, quamplurimos seduxisti. Mox sanctum corpus, ut ab improprio se immunem ostenderet, manum dexteram levavit, & impetuosè percutiens, impropertanti unum eruit oculum. Qui statim conscius suæ culpæ, in castigatione multorum dierum & devotarum precum misericordiam consecutus, rehabuit ab ipso oculum excussum. Hac forsitan ex causa corpus illud mortuum in illo noluit habere quietis locum; sed ab angelicis spiritibus in locum suæ sepulturæ, quem elegerat, portatum est. Imò cum pluries reverentè illuc delatum esset, semper statim in suo loco inventum est, ubi tunc basilica solennis inchoata est, & modò honorificè completa, & in ejus honorem dedicata est. Ob quorum miraculorum & fide dignarum personarum audientiam, Cephas *o* & Monarcha supremus militantis Ecclesiæ ipsum instituit revereri mente devota, & superdulix *p* cultum, ut decet Sanctum, præcepit exhiberi. Sicque à Nurnbergensibus, ut patronus colitur, & ab ipsis dies ejus, velut suprema festiva, celebratur.

A N N O T A T A.

a Melote est species vestis monachis Aegyptiis & eremitis usitata, de qua consule Cangium in Glossario suo fufius differentem.

b Quamvis pirata propriè significet pradonem maritimum, tamen ex sensu patet, eam vocem hic pro nauta usurpari.

c Solenne hic pro raro vel pretioso accipi videtur.

d Auctor hoc loco per vitam turbaticam intelligit conversationem, qua in urbibus & in turba populi habetur.

c Villani

piè moritur, & mirabiliter sepultus,

k

l

E

miraculis clarus honoratur.

m

n

F

o

p

A *e* Villani dicuntur à villa, eo quod in villis commorentur, qui & rustici à rure, quod excolunt, ut Cangius in Glossario suo explicat.

f Nescio, an adjectivum specificatus hoc loco significet simpliciter supra memoratum vel in specie assignatum rusticum; an verò auctor ea phrasi velit, quod iste rusticus tempore orationis S. Sebaldi fuerit specificatus id est specie immutatus vel in ecstasi raptus eo sensu, quo propheta Daniel cap. 10 v. 8 de se ipso scribit: Species mea immutata est in me.

g Etiam ignoro, utrum hic vox sulcanus sit nomen proprium istius rustici, an autem vocetur sulcanus forsan à sulcis in agro ducendis, quem admodum superius à villa appellatur villanus. Interim ingenuè fateor, me in hac & precedente annotatione tantummodo divinare, & utramque explicationem esse meram conjecturam, cui nihil certitudinis tribui volo.

h Annuatè id est affirmanter vel quasi annuens, ut hic etiam ex sensu & mera conjectura suspicor.

B *i* Amanuensis in margine monet, hic in exemplari Gemnicensi occurrere lacunam, quam ex conjectura implevi istis verbis, qua uncis inclusa sunt.

k Hic in apographo nostro ponitur vox corrupta duplers, qua nihil significat, in cuius locum substitui vocem candelis, eamque uncis inclusi.

l Mulier illa circulum ferreum in lamentum, id est in signum pœnitentia vel doloris de suis peccatis gestabat.

m Pandochium apud Græcos πανδοχείον, propriè significat publicum hospitium, ad quod unusquisque liberè divertit, ut in Hierolexico Adacri explicatur. Hic metaphorice videtur accipi pro publico sacello, ad quod multi ex Catholicis concurrebant.

n In Commentario prævio ex illa Actorum narratione eruimus, S. Sebaldum Ordini Benedictino non fuisse adscriptum.

o Pontifex Romanus ab auctore vocatur Cephias, quia est successor S. Petri, qui ab ipso Christo Cephias, seu petra Ecclesia, appellatus est.

C *p* Biographus hanc vocem ex prepositione Latina & substantivo Græco perperam composuit, cum cultus ille etiam apud Latinos integro nomine Græco hyperdulia passim vocari consueverit. Præterea ille scriptor utens voce superdulia, non satis accuratè distinguit inter venerationem, quam Catholici Deipara & Sanctis exhibent: nam cultu latræ Deum, hyperdulia beatissimam Virginem, & dulia Sanctos venerantur. Hic autem postremus cultus tantum S. Sebaldum convenit.

CAPUT III.

Miracula, quæ post obitum ipsius contigerunt.

Cum S. Sebaldus jam mortuus blasphemiam mulieris,

S Ed modernis temporibus factum est, quod quædam advena mulier in die solennitatis suæ, fuso & gargillo a intenderet. Tunc à suis economis prohibita est: quæ garrulosè excusando se, incusavit Sanctum dicens: Ad quinque milliaria nescitur, quis sit sanctus Sebaldus; unde laborum inchoatum perficiam. Ipsa enim à tanto spatium accola fuerat. Tunc Deus manu iustitiæ san-

ctitatem S. Sebaldi in ea ostendit: nam eadem A. Anchorâ factum est, ut etiam non parvo dolore visum amitteret. Sicque fecit Deus, ut quæ ad honorem S. Sebaldi spiritualiter gaudere debuerat, de mechanico opere corporaliter tristaretur in ejus die. Quæ monita [est], ut ejus festum deinceps solenni voto præmissio studeret venerari cum offertorio singulari; & tunc S. Sebaldus suam clementiam ostenderet, ita quod incredula cæca, fieret videns fidelis. Quod & factum est: nam pœnitentia salutari purgata, & voto amoris factò, ad intercessionem S. Sebaldi visum amissum lucidiùs accepit.

18 Sed simplici animo famulemur: sicut [enim] duplex cor & malum machinans, cum viator esset, semper redarguit, ita jam comprehensor existens prodit: nam quædam rustica fortè ex voto, saltem ex devotione, pro offertorio in honorem S. Sebaldi caseum unum notabilis quantitatis studuit impendere. Sed infirmitate præfedita cum in persona propria honestum desiderium non posset perficere, maluit hoc in persona aliena. Nam cuidam rustico suo vicino caseum suum dedit, ut ad sepulchrum S. Sebaldi pro ea offerret qui, accepto caseo, cupido amore quantitatem ejus considerans, illius loco malo cambio b substituit minorem & alteratum. Itaque rusticus Nurenbergam perrexit, & obliquum offertorium probæ mulieris vicinæ suæ supra tumbam S. Sebaldi obtulit, etiam more distorto. Tunc statim mentita est iniquitas sibi; quia caseus ille adhuc cernentibus, versus est in lapidem. Sicque duplicitas cordis in homine patefacta [est] à S. Sebaldum ex casei in lapidem mutatione.

19 Sed devotis precibus gementium, & in pios peregrinatione positurum, benignè accommodat aures, & opem ferre præsto est indigenti constanter. Nam non longo tempore accidit, quod peregrini, qui Romam peregrè proficiscebantur, in Nurenbergam venirent; qui, auditis vita & fama, & quomodo stupendis miraculis coruscarer, mutuo consensu & deliberato animo S. Sebaldum promiserunt, ut si ipsorum bonus conductor & in itinere pius protector esset, in reversione eorum ad unam diætam c nudis pedibus ad ipsum redire vellent. Sicque recesserunt de Nurenberga. Qui nihil incommodi in itinere passi sunt, nisi quod prope Romam invaserunt eos latrones, bona eorum cupientes ab ipsis auferre. Ubi tunc S. Sebaldum peregrini invocare ceperunt, & viriliter resistendo cum baculis peregrinalibus, latronibus prævaluerunt, sicque latrones victos cum ipsis coegerunt ire, donec ad eum locum [perducti essent], ubi ulterius secum Romam venerunt.

20 Boni Peregrini alacriter revertuntur & prospere usque ad hunc locum, ubi ipsorum votum debebant perficere; quod cum inchoassent devotè, & ad unam parvam silvam venissent nudis pedibus, duo raptores equestres, unus cum balista d, alter cum gladio bicipiti eos invaserunt. Qui priori modo se defendentes & raptoribus ita infesti extiterunt, ut & uni balista caderet, & alteri de manu gladius bis acutus. Quibus de terra levatis, pro offertorio ad S. Sebaldum portaverunt, & rerum ordinem plebano, qui & eos invitaverat, præsentibus pluribus fide dignis personis narraverunt; sicque sanctum Sebaldum venerantes, redierunt ad propria.

21 Non solum autem in terrenis periculis positi ejus senserunt auxilium; verum etiam in aëre quis naufragium patientes: nam accidit, ut qui-

A. ANONYMO.

dam peregrinus sancto Sebaldo devotus ultramarinas partes peteret, & classem ascenderet in æquore magno. Et cum jam maximam maris partem prospero cursu transferat, subito densis surgentibus ubique ventis, horrida tempestas cælum commovit & undas. Fatigatis igitur prorethis e ultra reverti cupientibus, fracta arbore, velo lacerato, funibus ruptis, spes salutis amittitur. Nihil enim nisi submerfionis indicium miserabiliter expectabatur. In tanto periculo peregrinus devotus, quoad potuit, cum nimia anxietate sanctum Sebaldum invocavit, & ut ceteri ejus implorarent auxilium, hortabatur instanter; qui cum omnes se sancto Sebaldo committerent, postulando auxilium, spondendo singulis annis singularem sibi exhiberi reverentiam, statim S. Sebaldu in forma peregrini eis apparuit, & suo baculo hinc inde ventum percussit, sicque tranquillum factum est mare, & continuò disparuit. Mox & peregrinus reversus est ad partes [suas, & f] quibus potuit, quid in mari egerat S. Sebaldu, enarravit.

B famulum periculo mortis,

22. Excitatur animus, & tanto avidius ad ipsum recursum habemus, pro quanto nos minus ab eo repulsam pati cognoscimus. Nam ex gestis de præterito, spe armamur de futuro. Sic namque factum est, quod quidam adultus famulus pelliciarum artifex pelles consueret, & acum ore teneret. Cum supra genu pelles volveret, ut in labore ulterius procederet, fortuitò evenit, ut merfa est attractiva virtute acus in gutture, & glutendi horridam minabatur mortem. Cui statim consultum est, ut ad tumbam S. Sebaldi curreret, & ibi auxilium devotè postularer; qui consultè bene adhæsit consilio & citò festinavit ad sepulchrum S. Sebaldi, ibique prostratus, devotè, quamvis cum magno dolore lacrymas ac preces ad S. Sebaldum misit, ut à dolore & imminente morte eum dignaretur eripere, spondens sibi omni anno obsequium singulare. Finita oratione, mox ut domum rediit, fortiter vomendo ferrum extra guttur venit, & statim salvatus est. Qui non ingratus ad S. Sebaldum rediit, & quod prius facere voluerat, firmiter tenere publicè promisit. Hujus rei testes & multi existunt etiam viventes g cum eo, qui curam recepit à sancto Sebaldo.

C & virginem diuturna paralyti liberaverit,

23. Sed in deificis beneficiis nullus fecernitur hominum sexus. Idcirco sicut apud virilem sexum à periculis liberandum S. Sebaldu liberalem ostendit potentiam, ita & in sexu muliebri mirifica virtute claruit sanandi: nam quædam virgo in hospitali sex annos paralytica consumpsit; cui inspiravit Deus, auditis tum generosis miraculis S. Sebaldi, ut ejus sepulchrum personaliter visitaret. Sed cum in potestate membra gradiendi non haberet, de grabato paralytica auxilio sanorum hominum posita, humiliter reptabat in terra, donec ad locum sancti corporis pervenit: ubi tunc fufis lacrymis precibusque devotis, largam obtinuit sanitatem. Quæ post gratiarum actionem surgens, Deum & S. Sebaldum omni populo glorificabat, pandens, quod in ea acciderat, ex quo prius paralytica extiterat.

matronæ cuiusdam nepotem morti proximum

** Id est an

24. Sed virtuosus ad plenum parùm putant liberalitatem, nisi transeat in magnificentiam. Ideo & hoc factum est: quia quædam honesta matrona, cum unicum dilectum nepotem haberet orphanum ægrotantem, sicque infirmitate laborantem, ut aut * vivus, aut * mortuus [esset,] non cognosceretur; quæ cum sancto Sebaldo longis temporibus devotè servivisset, pro nepote

suo ejus imploravit auxilium, spondens tantam quantitatem ceræ in pondere ad ejus sepulchrum unà cum nepote offerre. Sed devota & honesta petitio ab ipso non patitur repulsam. Idcirco devotas preces cum voto bonæ matronæ exaudivit, & subito ejus nepotem in firma sanitate stabilivit. Quæ votum S. Sebaldo persolvit, & pro quo factum fuit, cunctis indicavit.

& alterius filiam paralyticam sanaverit,

25. Ad audientiam hujus miraculi alia etiam matrona dilectam filiam habuit infirmam, quæ jam paralytica fieri incepit. Hæc etiam in orationem se dedit pro filia sua, & sancti Sebaldi devotè cum rivulo lacrymarum imploravit auxilium, singulare sibi promittens offerre donum. Quam benignè exaudivit sanctus Sebaldu, & mox filiam ejus ab infirmitate curavit, quæ subito votum persolvit, & alta voce præfens factum publicavit.

EPILOGUS.

F

Ubi igitur nunc torpescit viator pondere peccatorum prægravatus? Cur non, à sarcina exonerari [cupiens,] S. Sebaldi implorat auxilium? Nam si cæcus es, cur non à S. Sebaldo petis illuminari? Si frigidus, cur non foveri? Si aridus, cur non rigari? Si infirmus, cur non sanari? Si reus, cur non tueri? Si infons, cur non salvari à S. Sebaldo cupis? Normam vivendi tibi præscripsit in vita, quam si imitari non vales, scito, quod cupienti præsto est porrigere manum adjutricem; cujus si contempseris auxilium, aut vaga mente leve verbum de ipso linguâ protuleris, procul dubio flagellum senties ultionis: nam sic factum est. Cum aliqui devoti homines de vita & miraculis S. Sebaldi in longum texissent sermonem, quidam sacerdos subsannando subrisit; qui magna infirmitate percussus fuit, & tamdiu pondus infirmitatis sustinuit, donec gravitatem delicti sui cognovit, & à sancto Sebaldo veniam promeruit. Idcirco singulari præconio & speciali devotione ipsum venerare, & tunc in tuis agendis semper finem senties gloriosum. Veneramur igitur te, sancte Patrone, & supini mente precamur, ut rorem cælestis gratiæ nobis impetrare digneris, ut mundis mentibus in hoc seculo Deo gratam degamus vitam, & ut post hoc exilium ante Dei & Virginis Filium stemus sine rubore, atque ad vitam beatam tecum intreamus cum gloria & honore; quod nobis præstare dignetur Sanctus Sanctorum; cui laus sit & gloria in secula seculorum. Amen.

biographus omnes ad venerationem suam Sancti notatur.

ANNOTATA.

a Arbitror, pro gargillo, ut in apographo nostro exprimitur, scribendum esse girgillo: nam istud nentium instrumentum in Lexico Etymologico apud Martinium ex veteri Dictionario sic describitur: Girgillus dicitur instrumentum femininarum, quod alio nomine dicitur VOLUTORIUM; & dicitur à GYRUS, quod vertendo in gyrum inde fila devolvantur: filum enim de colo ducitur in fufum, à fuso in alabrum vel traductorium, ab alabro in girgilum vel devolutorium, à girgillo in glomicellum, à glomicello in pannum, à panno in telam. Etiam auctor Glossarii Cangiani editio ad vocem girgillus consuli potest.

b Cambium est permutatio ab Italica voce cambio, ut passim notum est.

c Dieta præter alia significat iter, quod undis

A die conficitur, qua significatio hic ex sensu satis colligitur.

d Balista est machina bellica, qua saxa vel sagitta emittuntur, ut Cangius in recuso suo Glossario fusius exponit.

e Proreta apud Plautum est is, qui in pro-ra navim regit. Videtur ea vox hic generatim pronantis accipi.

f Iterum amanuensis in margine monet, hoc loco aliquid deesse. Quapropter hic sensum superplevimus duabus vocibus, qua indicant, istum peregrinum ad patriam suam rediisse.

g Hac & similia miracula testimonio multorum tunc adhuc viventium satis confirmantur; sed utinam biographus vel uno verbo indicasset tempus, quo miracula hujusmodi contigerunt!

DE S. LUDOVICO EP. TOLOSANO,

ORDINIS FRATRUM MINORUM,

BRINCOLÆ IN PROVINCIA GALLIÆ,

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Regium Sancti genus; fratres ac sorores; primogenitura; nomen; tempus ac locus natalis; captivitas in Hispania.

B
ANNO
MCCXCVII.
Regia Sancti stirps ex parte patris;

Ita S. Ludovici nostri ab Anonymo conscripta, & à Fratre Henrico Sedulio edita, regium ipsius genus paucis admodum hisce verbis perstringit cap. 1:

Ludovicus patre Carolo II, rege Siciliae, è Francorum regali stemmate; matre Maria, Hungariae regis filia, natus est. Guilielmus Castellus in Monumentis historiae Occitaniae lib. 5 à pag. 910 hoc argumentum & repetit aliis & fusius deducit, hac scribens, quæ ex Gallico sic sonant: S. Ludovicus episcopus Tolosanus tuit oriundus stirpe regia cum ex parte patris, tum matris: nam Ludovicus VIII Galliarum rex plurimam è Blanca conjuge sua, Alfonsi Castellæ regis filia, prolem habuit, quam inter extitit S. Ludovicus, & Carolus Comes Andegavensis, & causâ uxoris Comes Provinciae, ac deinde Siciliae nec non Neapolis rex: qui Carolus uxorem duxit Beatricem Comitissam Provinciae, peperitque ei filium nomine Carolum, in principio nuncupatum principem Salernitanum, qui patri suo successit in regno Siciliae, aliaque dominia ejus. Carolus ille, hujus nominis secundus Siciliae rex & Comes Provinciae, conjugem habuit Mariam, regis Hungariae filiam, quæ in patris sui regno successit.

C
fratres ac sorores;

Hoc conjugium Caroli II regis Siciliae ac Mariae Hungariae adeo bene fortunavit Deum, ut ex eodem nati fuerint liberi quatuordecim; masculi novem, ac filiae quinque. Primus è liberis ejus fuit Carolus Martellus, princeps Salernitanus, qui, superflite patre suo ac matre, rex Hungariae coronatus fuit. Secundus extitit S. Ludovicus Massiliensis, episcopus noster Tolosanus. Tertius Robertus Siciliae rex*. Quartus, Philippus princeps Tarentinus. Quintus, Raimundus Berengarius; sextus, Joannes; septimus, Tristandus*; octavus, Joannes dux Moreæ, qui postmodum dictus est dux Dyrachinus; nonus, Petrus comes Gravinæ nominati fuere. Primogenita è filiabus dicta est Clementia (immò Margarita secundum Sammarthanos, quos citabo in Annotatis ad cap. 1 Vita Sancti lit. a) quæ Carolo Valensenti nupsit; secunda Blanca, quæ Jacobo Aragoniæ regi uxor obtigit; tertia Eleonora, Frederici Siciliae regis conjux; quarta Maria, conjux regis Majoricæ; quinta Beatrix, quæ primis nuptiis marchioni Ferrarienti; secundis autem Bertran-

* al. dux
Calabriæ
* al. Christianus,

do comiti de Montestayoux* (ut vocat) juncta est; prout observavit Antonius Lafale, quem laudatus Castellus citat; & ita pergit: Ex hac deductione discimus, quomodo S. Ludovicus episcopus noster fuerit filius regis Siciliae; quodque S. Ludovicus Gallia rex extiterit propatruus ipsius, aliunde conjuncti affinitate cum summis reipublicæ Christianæ regibus. Consuli etiam potest Sedulius mox citandus pag. 98.

3 Stirpis materna S. Ludovici nostri seriem contexit Sedulius, supra nominatus, in Commentario ad Vitam ejusdem Sancti à se editam pag. 99 & sequente, ubi hac scribit: Hic mihi face opus est in propemodum inextricabilibus tenebris, quas offundunt (à me tamen non nominandi) qui S. Ludovici episcopi seriem materni generis explicare sunt conati: quam ego secutus P. Æmilium, & Antonium Bonfinium, hac de re ex professo scribentes, in hunc modum recenseo: Andreas II Ungariae rex (inquit Æmil. in Philippo IV) ex uxore Gertrude Suevæ genuit Belam, Colomanum, Andream, & quaedam præterea filias, in quibus divam Elizabetham &c. Cùm Andreas excessisset humanis (auctore Bonfinio Rer. Ungar. Dec. II lib. VIII) Bela filius natus major ab Ungaris omnibus rex consalutatur. Extincto Bela, Stephanus ejus filius hæreditario jure regnum accepit. Stephano V Belæ IV filio (idem lib. IX) Maria gnata fuit, aviæ sortita nomen, quæ imperatoris Græcorum quondam filia fuerat. Hanc pater Stephanus Carolo Claudio, Caroli filio, qui auctoritate beneficentiaque Senatus Apostolici Siciliae regnum sibi vendicaverat, legitimo vinculo conjugavit. Huic ex uxore Maria, regis Ungariae filia, filii quatuordecim fuere, mares novem, feminae vero quinque; de quibus paullo antè è Catello agebam, variis lectionibus, quas notavi ibidem ad marginem, è textu, qui hic datur, desumptis.

E
* f. Montestayoux al. Montescaglio

Materno etiam regio generis ortus Sanctus,

F

4 Et nonnullis interjectis, ita pergit Sedulius: Posui fere eadem verba, licet non eisdem locis, A. Bonfinii. Primum, ut intelligas, quomodo consanguinitatis gradu S. Ludovicus episcopus attigerit S. Elizabetham: cùm illa fuerit matri S. Ludovici Mariæ proanita. Deinde, ut videas S. Ludovicum non fuisse primogenitum patri, sed Carolum Martellum natu majorem. Errant igitur quot-

qui non fuit primogenitus.

AUCTORE
J. P.

quot Ludovicum primogenitum scribunt, ut liber Conformitatum (*Bartholomaei Pisani*) fructu 8, atque illum secutus Robertus à Licio ferm. de S. Ludovico, qui est 40; Pelbertus à Themefwair ferm. de S. Ludovico; Petrus Rodolphus lib. 1 Histor. Seraphicæ religion.; Vinea S. Francisci Teutonum lingua conscripta. Item Hieronymus Platus lib. 2 de Bono status religiosi cap. 26 &c. Robertus pro se bullam canonizationis adducit, quæ tamen nusquam S. Ludovicum appellat primogenitum; sed dicit eum „ jure primogenituræ renunciassè & regno, quod „ (historia, sicut interserit sedulius, narrante) „ sibi hæreditaria successione debèbatur „. Debeatur illi regnum, non quia primogenitus; sed quia primogenitus ejus frater Carolus Martellus abierat è vivis: cui ille legibus & jure succedere posset, cum secundogenitus esset.

Nomen-
e-
jus & co-
gnomen.

5 Non abs re fuerit, nonnulla hisce annectere de Sancti nomine & cognomine. Et de nomine quidem hæc memorat Lucas Waddingus in *Annalibus Minorum* tomo 2 ad annum Christi 1275 num. 4: Inditum ei Ludovici nomen in baptisinate, intuitu sanctitatis beati Ludovici regis Gallorum, ut referret mores, cujus nomen exprimeret, præeunte biographo Anonymo cap. 1. Est, qui dicit S. Ludovicum Gallie regem nostri Sancti synonymi fuisse patrum; ut videtur inferius § 15. At quid de cognomine? Apud Catellum, sicut modo vidimus, vocatur Massiliensis: adde Sammarthanos tomo 1 Gallie Christiana in episcopis Tolosanis pag. 689, qui cognomento de Marseille eum nuncupant. Neotericus biographus Gallus affirmat in *Vita Sancti*, quam edidit ad diem XIX Augusti, eum à pluribus vocatum esse S. Ludovicum Massiliensem patrius quam Tolosanum; quando voluerunt ipsum distinguere à sancto Rege synonymo; eaque de causa id factum ait, quia corpus ejus ad Minoritas Massilienses delatum fuit, ubi sepeliri voluit. Sed cognomen illud non est extendendum eo usque, ut natales sancti Episcopi attribuantur Massiliensibus, prout jam dicemus.

B

6 Petrus Rodolphus Tossinianensis in *Historia Seraphica Religionis* lib. 1 fol. 120 verso, Ortus est, inquit, B. Ludovicus (ut ferunt) in castro Nuceriæ Paganorum, ubi sacellum erectum in honorem ejus. Waddingus proximè citatus magis affirmat Sancti patriam determinat, dicens: Nuceriæ Sarracenorum nascitur hoc anno (1275) vel superiori, mense Februario S. Ludovicus. Idem auctor tomo 4 ad annum Christi 1400 num. 37 hæc scribit: In custodia Massiliensi cœnobium oppidi Brincolæ, in quo Pifanus perperam ait S. Ludovicum natum, & donatum *: verius secundum, quàm primum: alibi enim diximus ortum in regno Neapolitano. Judio itaque Waddingi, quod tamen alibi ab ipso videre me probatum non memini, consequens est, ut hallucinatus sit Saussayus, quando in suo Martyrologio Gallicano ad diem XIX Augusti de sancto nostro Prasule sic loquitur: Pari loco & die quo natus Brignolæ &c. Adde Catellum, quem antea designabam, pag. 912 ubi dicit, Sanctum in loco isto natum fuisse.

C

7 Judio, inquam, Waddingi; quod quia longè probabilius falsi convincitur, falsa etiam sint oportet consecraria proximè ex eodem deducta. Nam apud Franciscum Pagium in *Breviario Pontificum Romanorum* tomo 4 in Joanne Papa XXII num. 14 rectè ostenditur, S. Ludovicum in provincia Provinciæ, non verò in regno

* I. denatum

sed Brinco-
le in Pro-
vincia na-
tus est.

Neapolitano, ut volunt aliqui, inter quos Waddingus anno mclxxxv, num. 4, natum esse, quod disertè asserit Franciscus de Mayronis, Ordinis Minorum, dictus doctor illuminatus, tempore Joannis XXII vivens, in sermone, quem habuit de hoc Sancto, qui anno mcdxciii impressus est Venetiis cum aliis pluribus de Sanctis, ejusdem Mayronis; in quo loquens de privilegiis nativitatis ejus, ait: „ Quartum fuit de loco nativitatis in terra, quam Dominus sanctificavit præ cæteris mundi locis illis Sanctis, qui viderunt faciem Christi corporalibus oculis In regione siquidem suæ nativitatis inventuntur septem, de quibus fit mentio in sacra Scriptura, vidisse Christum, scilicet Lazarus cum duabus fororibus: & duæ sorores Matris Domini: & Theophilus (legendum Maximinus) & cæcus natus „. Quos omnes in Provinciam advenisse, ibique mortuos fuisse, jam erat traditio ineunte seculo octavo. Quod attinet ad locum ejus nativitatis in Provincia, non potest alius assignari, quam Brincolæ: cum enim in confesso sit apud omnes, eum obiisse die XIX Augusti anno mcccxcvii Brincolæ, ubi eodem die condidit testamentum, quod editum est ab Antonio Pagio in calce sermonum S. Antonii Paduani, & ex eodem Francisci Mayronii sermone habemus, eum natum in eadem domo, in qua deunctus est, manifestè sequitur, eum natum Brincolæ. „ Sexta cõtemplatio (inquit paulo post Mayronius) est quantum ad statum suæ consummationis, quia in eodem loco penitus, & quantum ad domum, ubi fuit natus, ibi fuit deunctus ad modum circuli, qui terminatur ubi incipit „. Certa itaque est Brincolensium traditio, scilicet S. Ludovicum Brincolæ & natum & mortuum; non verò Nuceria in Italia editum. Quod autem de anno ejus natali assererat modò Pagius, in confesso esse apud omnes, eum obiisse anno mcccxcvii, verum non est: nam Waddingus totus est pro anno proximè sequente; alii alium signant, sicut planum fiet infra § 5 à num. 49.

E

8 Qua narrat biographus Anonymus cap. 1 *Elucidanda pura vita S. Episcopi nostri à tenera ætate primordiis, commentario non indigent; quamobrem, misso illuc lectore, ad ejusdem captivitatem progredior.* Annis igitur puerilibus, exemplo sancti patriarchæ Jacob, domi simpliciter actis; dispositione Dei flagellantis omnem filium, quem recipit, cum attigisset annum ætatis quartum decimum, missus est in Cathaloniam pro liberando patre, filius Ludovicus obses, cum duobus germanis fratribus: ubi toto septennio constantiam ejus tum ipsa captivitas, tum adhibiti custodes mirum in modum exercuerunt, plures ut confirmaret piis exemplis, & salutaribus monitis ad patientiæ virtutem animaret, inquit *Vita* cap. 1 num. 3. Locum ego hunc, quo magis reddatur perspicuus, sequentibus elucidationibus exponendum censeo. Henricus Sedulius in *Commentario ad caput 1 Vita Anonymi, de causa hujus captivitatis observat ista ex Paulo Emilio, quem citat in S. Ludovico IX, nec non in Philippo III, Galliarum regibus: Carolo II, ait, pater fuit Carolus I S. Ludovici IX Galliarum regis frater. Postmodum à Clemente IV Pont. Max. contra Manfredum, Frederici II imperatoris ex concubina matre filium, Siciliae regni usurpatorem, Siciliae rex creatus.*

F

9 Romam siquidem evocatus ipse uxorque, in æde Lateranensi (auctore Emilio) à purgato

que spe-
ctant

„ purato

A „ purato legato , jussu Pontificis , reges Siciliae , Hierosolymorumque designantur „ . Quamobrem Carolus hic dictus est primus Siciliae rex : cuius filius regni haeres , & patri successor , Carolus II pater fuit S. Ludovici , de quo nunc agitur , episcopi Tolosani . Hujus avus Carolus I occupatum non sine sanguine Siciliae regnum , anno salutis nostrae mcccxxxī totā Sicilia cæsis omnibus Francis , perdidit in Vesperis Siculis , Petro Tarraconensi rege Siciliae invadente ; quod illi Constantia , filia Manfredi uxor esset , cujus jure regnum petebat . Carolus I dum bellum reparat , filius ejus Carolus II capitur ab Hispanis , & captivus in Hispaniam abductus est . Cùm (teste Emilio) ejus „ pater ætate gravi , laboribus , „ luctu , tædio adversarum rerum sic quoque non „ cedere , non succumbere animo statuens ; sed „ experiendum agendumque ratus , dum Calabrorum , Apulorum , Lucanorum , Picentinorum , Brutiorum urbes , ad confirmandos animos circumit , morbo correptus decessit : rex indole „ animi summius vir ; sed peccato suorum (ut „ auctores tradunt) miser ; maximis victoriis per „ diu clarus ; sed senior vim fortunæ malis ex „ pertus „ .

ad captivitatē S. Ludovici

B 10 Carolus ejus filius dum in custodia haberetur Barcinone ; transactum est , ut illi , ad componenda regni negotia dimisso , filii obsides substituerentur : quorum unus fuit hic S. Ludovicus episcopus Tolosanus . Hæc ex Paulo Emilio , libro Conformitatum , aliisque diligenter collecta , plusculis verbis adscribenda fuerunt ad historię lucem . Hæc Sedulius de causa captivitatis Sancti nostri : qui dein in suis Commentariis ad hæc , qua supra ex eodem allegabam , filius Ludovicus obses cum duobus fratribus , de numero obsidum sic differit ex Paulo Emilio in Philippo IV , Blondo apud Aeneam Silvium , Platina in Nicolao IV PP . , ad marginem ab eo designatis . Carolum II patrem Ludovici in bello captum ab Hispanis , dictum est ad initium captivitatis præcedentis : sed dimissum paulo post ad componenda regni negotia certis conditionibus , atque filiis datis obsidibus , & (quod P. Emil. narrat) „ quadraginta præterea è provincia Phocensi (sive Narbonensi ; nunc ditionem illam Provinciam vocant , uti observat Sedulius ad caput 1) nobilibus viris „ . Dein sic notat Sedulius ad cap. 2 :

spectant.

C 11 S. Ludovicum datum obsidem omnes scribunt : in numero tamen obsidum plerique variant . Emilius duos tantum obsides scribit , ROBERTUM ET LUDOVICUM . Blondi Epitome „ CAROLUM PRIMOGENITUM , cui postea Martello „ regi Hungariæ fuit cognomentum , & LOYSUM „ . Similiter Platina . At verò noster auctor , S. Ludovico familiaris , Ludovicum obsidem pro patre datum testatur , cum duobus germanis fratribus . Quod ipsum attestatur Joannes PP. XXII in bulla canonizationis § 3 , historię vitæ S. Ludovici à nobis addita . Primus obses S. Ludovicus ; alter Robertus frater ejus , cujus mentio fit initio cap. 4 Vitæ S. Ludovici . Tertius Raymundus , cujus meminit sub finem capitis 5 . Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 77 de solo Ludovico meminit obside , dicens : Pro illustri domino Carolo patre suo in Catalonia obses fuit . In Libro Conformitatum ponitur S. Ludovicus cum duobus fratribus . Numerus iste confirmatur apud Waddingum ad annum 1288 , cui res gesta ab eo innestitur , & hoc modo ibidem exponitur num. 26 : At verò tres fuisse , rejecta opinantium varietate , probat Surita exactissimus scriptor ; & Augusti Tomus III .

certè de Carolo Martello dando pactum ait ; non tamen hunc , sed Raymundum Berengarium quartogenitum postea in potestatem Aragonii venisse ; Ludovicum verò & Robertum pro patre liberando traditos à principio . Adis Surita Annales Aragonie tomo 1 , lib. 4 , cap. 104 . Quibus autem conditionibus res illa transacta fuerint , pluribus ibidem exponit dictus Annalium conditor ; ubi tamen non reperio plures nominari liberos Caroli , quam filios septem & quinque filias , contra quam superius aliunde præmissum fuit . Vide nostra Annotata ad caput 1 Vita lit. a .

AUCTORE J. P.

§ II. Captivitas virtutibus illustrata ; liberatio ; prima tonsura clericalis , & minores Ordines singulari cum privilegio obtenta ; Sancti confessorius .

A Nonymus Vitæ auctor apud Sedulium egregias Sancti virtutes commemorat , quas longè juxta ac permolesto suæ captivitatis tempore exercuit , durissimum videlicet illud exilii jugum cum suavi Domini jugo ac levi onere gnaviter placideque conjungens , nec non heroico animo utrumque portans ab adolescentia sua . Quamquam verò in Vita ejus sat multis tractatur de hoc argumento , aliquamdiu tamen lectorem hic detinebo , & nonnulla dabo ad rerum ibidem narratarum complementum . Ut autem de loco captivitatis nihil dicam , qui fuit Barcino urbs in Catalonia , & ibidem arx Surana * (Vide apud nos Vitam capp. 1 , 2 & 3) indefesso ipsius præcandi studio , de quo Vita cap. 1 , possunt adjungi ista ex Bartholomæi Pisani libro Conformitatum antea citato : Sanctæ orationis studium hic Sanctus nondum factus F. Minor specialiter habuit in amicum . Nam ut de hoc attestabatur rex Robertus , & ejus frater , ac domicelli sui nobilissimi , qui in sua jacebant camera , cum esset parvulus & tenellus , omni tempore postquam servitores sui recesserant , surgebat de lecto , & in oratione & lacrymis usque ad mediam noctem persistebat , & à Fratribus , qui eum in confessione audiebant , fuit multotiens reprehensus de hoc propter ejus delicationem .

E Sanctus in captivitate indefessum exercuit

* al. Scitana

13 Unde in illis diebus cùm semel ad orationem surrexisset , & staret usque ad mediam noctem pervigil in oratione , essetque lumen ardens in camera , sicut mos est nobilium ; & dominus rex Robertus , & frater ejus dominus Raimundus in lecto ejus essent , cùm omnes simul dormirent , & actualiter vigilarent ; viderint S. Ludovicum ad orationem surrexisse . Cumque inspicerent , conspexerunt unum gattum * nigerrimum & magnum , sicut esset unus canis , saltantem super eum , & præliantem cum eo : quem ipse facer juvenis Ludovicus signo crucis factò à se abiebat : & cùm pluribus vicibus sic super eum saltasset ; exclamaverunt pueri , scilicet Robertus & frater ; statim disparuit gattus ille . Quod advertens S. Ludovicus , ab oratione surgens venit ad eos ; & juramento eos astrinxit , ut , quamdiu viveret , nulli , quod viderant , referarent . His confirmantur & illustrantur ea , que narrantur ab Anonymo Seduliano num. 10 . Factus autem (Liceat mihi & illud hisce annectere ex Pisano loco citato) Frater Minor , dormientibus

F

orandi studium , ac de demone triumphat .

* i. e. felem

Ffff

fociis

AUCTORE
J. P.

sociis surgens ad orationem, devotè orabat, & interdum in terra cubitabat.

14 Verum præclara supersunt alia referenda, qua adeo juvenis & heros quasi veteranus jam tum, reliquit virtutum exempla tempore captivitatis suæ. Anonymus à Sedulio vulgatus in nos cap. 3 commemorat submissum S. Ludovici erga pauperes ministerium, leprosum osculo ipsius dignatum, ejusque verita miraculis à Deo comprobata: quo pertinent maximè Pisani dicta his verbis: Hic Sanctus tam ex gratia quam dono naturæ hoc habebat præcipuum, ut ad pauperes & specialiter leprosos manus suas libenter extenderet, & ipsos personaliter visitaret. Barchinonæ dum esset obses, nec ipse adhuc erat 18 annorum, visitabat leprosos, suis manibus eburneis & pulcherrimis, quibus omnes alios excedebat, eorum lavabat membra, tangebatur ulcèra, educebat saniem, & in oscula devotissimè premebat: & hoc specialiter in hebdomada sancta, & singulariter in Domini cœna faciebat. Nam, ut testis fuit rex Robertus, & alii, qui præsentés fuerunt; cum semel in cœna Domini vocari fecisset omnes leprosos de civitate Barchinonæ ad suum hospitium, ut eorum pedes lavaret, & cibaria ministraret, memor Domini, cujus aspectus apparuit leprosus, percussus & humiliatus illis diebus:

15 Cumque omnes leprosi convenissent ad ejus hospitium, affuit unus staturâ permaximus, & in illa infirmitate horribilissimus, ita quod dominus rex Robertus, & dominus Raimundus, ejus frater, hoc videntes lumini timuerunt; ad quem accedens vir Dei Ludovicus, hunc diligentius lavit, & devotius quàm alios, ac studiosius sibi servivit in mensa, necessaria ministrando. Sed cum in crastino in die Parasceves in memoriam passionis Christi, qui apparuit leprosus in cruce, præfatum leprosum in suo habere voluisset hospitio, in tota civitate non est inventus, diligentissimè requisitus. Et cum fuissent cæteri leprosi interrogati, responderunt, quod numquam aliquis talis affuit inter eos, nec umquam illum viderunt. Unde piè credendum est, ipsum fuisse Dominum Jesum Christum, vel ejus angelum, qui in specie leprosi horribilissimi se voluit exhibere beato Viro, ut ejus humilitatem probaret ac virtutem.

16 Divina providentia diuturnum illud custodia exsilium convertit non solum in omnigenarum virtutum scholam Adolescenti piissimo; verum etiam in rara eruditionis ac scientiarum variarum gymnasium. Nam consuetudine cum probatissimis viris, quorum instructus consilio se suo quò dirigebat, ibidem contracta, ut videre est in Anonymi Seduliani Vita cap. 2; de ipsius eruditione hæc ibidem exstant: Docuit itaque illum Deus, scientiarum dominus, bonitatem & disciplinam & scientiam, brevi spatio temporis. Nam illo dumtaxat septennio suæ captivitatis, quo perpetua consuetudine Fratrum Minorum utebatur, qui illum in disciplinam acceperant, tantos fecit progressus nedum in literis humanioribus, verum etiam sacris, ut in corona etiam doctissimorum virorum prudenter respondere posset (uti ipse vidi Barchinonæ) & argutè disputare. Nec hoc solum, verum etiam, tamquam Vir apostolicus, ad omnes paratus conciones promptusque, Clero & populo concionabatur magnâ gratiâ & fructu &c.

17 Bartholomeum Pisanum audiamus, qui argumentum præsens magis distinctè explicat.

Tempore ejusdem captivitatis

videtur de Christo vel angelo optimè meritum fuisse.

Excelsæ castitate & vite integritate.

* i. e. homines vilissimos vel scortatores

pus

Studio scientiarum cum fratribus suis tali in tempore, captivitatis videlicet, sic se dedit, habendo magistros in scientiis Fratres Minores, scilicet Fratrem Pontium Carbonelli, hominem sufficientem & sanctum, & alios Fratres Minores, quod infra septennium, quo ibi fuit, in grammatica, logica, scientia naturali, metaphysica & morali, & sacra theologia, à Deo * fuit sufficienter instructus, quod & disputare de prædictis sciret, docere & prædicare Clero & populo, & Dei verbum proponere; ut scientia putaretur magis sibi infusa divinitus, quàm humanitatis acquisita. P. F. Benignus Fremant, ex Ordine FF. Minorum Recollectorum provincia S. Josephi in Comitatu Flandria, in sua Legenda generali Sanctorum ac Beatorum &c. Ordinis S. Francisci, Flandrico idiomate edita, lib. 8, qui complectitur Vitam mensis Augusti, pag. 374, meminisse de P. Pontio Carbonelli, sanctitate ac doctrina, nec minùs miraculis post mortem patrociniò ejus patris celebri. De eodem egerat idem auctor lib. 3 ad diem vi Martii pag. 189. Apud Waddingum inter scriptores Ordinis Minorum hæc de ipso exstant: Pontius Carbonellus, Catalanus, S. Ludovici episcopi Tolosatis ex Ordine Min. (non sancti Ludovici regis Galliarum, uti scribunt Possévinus, Willotus, & Bibliothecæ Hispanicæ auctor) magister & rector, vir sanctissimus & doctissimus; scripsit Commentaria in universa Biblia, ad singula loca collectis abundè sanctorum Patrum sententiis. Jacet in templo Minorum Barchinonæ. Rodolphus fol. 121 memoratis modò S. Ludovici magistris accenset aliis his verbis: Annum agens septimum habuit institutorem & ducem D. Gulielmum de Manerio, militem strenuum, sed virum probum.

18 Illibatam quoque juvenis castissimam virginitatem, dum Barchinonæ detentus degeret, ita sibi cordi esse comprobavit, ut vel umbram solam, quæ isti virtuti angelica officere posset, studiosissime declinaret. Exempto fit relatio Bartholomei Pisanii. A pueritia, inquit, amor castitatis sic ejus affecit mentem, ut non solum mulierum aspectus, colloquia & confortia vitaverit: sed & verba carnalia, vel ad talia pertinentia, nullus eum loquentem audivit. Unde Barchinonæ dum esset obses, & homines nobiles illius regni, qui eum visitabant, verba dissoluta aliquando loquerentur, ut ad malum eum incitarent, adducendo ad eum virgines, puellas & nobiles; ipse Vir angelicus & purissimus, quasi ribaldos * à se abiecit, fratresque suos acutissimè reprehendebat, cum se dabant aspectibus mulierum; nec audebant propter ipsius reverentiam & timorem aliquid agere inhonestum. Suæ virginitatis testes fuerunt fratres, qui ipsum nutrierunt; qui in sua jacebant camera, & sibi à pueritia adstiterunt, & ipsum angelicæ puritatis fuisse, testimonium reddiderunt. Unde ejus conversatio inter homines quoad hoc potius angelica fuit quàm humana. Perhibuerunt etiam testimonium nobiles viri cum fratribus prædictis, quod numquam, ex quo natus est, usque ad vigesimum quartum ætatem, in quo decessit, ab ejus ore exivit verbum, nec jocose nec seriose, unum lascivum, aut declarans seu importans aliquam inhonestatem; sed semper verba ejus castissima fuerunt, & honesta; & quod magis est, tam secularis quàm Frater & episcopus omnem aspectum & omnem contumtum mulierum perpetuò vitavit. At de hac virtute etiam dicitur inferius. Rodolphus pag. 121, Testantur, ait, F. Franciscus Scarerius episcopus

egregium sibi comparavit eruditionis ibi saurum.

* f. adeo

E

F

A pus Segetanus, F. Petrus episcopus Epulanus, & F. Fortius, ejus comites individui, qui eum antè familiariter noverant, se in eo nihil uspiam audivisse vel vidisse, quod sciret peccatum mortale.

vovet ingredi Ordinem FF. Minorum, & votum urget.
 19 Quo tempore apud Barcinonenses captivus detinebatur, inflammari se sensit desiderio vite perfectioris. Etenim In arce Surana, uti narrat Vita cap. 1, gravissimo morbo correptus.. vovet Deo pro salute.. vitam & institutum Fratrum Minorum, seque in eo, quoad viveret, perseveraturum. Nec oblitus beneficii fuit; sed proxima Pentecoste Spiritu sancto adflatus, summo manè in æde arcis ad meridiam B. Dei Genitricis exstructa, quod secum tacitè promiserat, ad altare Domini apertè renovans, manifestè seipsum obtulit Domino. Hæc confirmantur, & sequentibus vestiantur rerum adjunctis apud Bartholomæum Pisanum: Cernens Vir Deo devotus mundum transire velut umbram, ac amicum mundi, Dei effici inimicum; dum adhuc Barchinonæ in obsidione esset positus, obses videlicet patris sui; mundum abdicare proponens, ibidem voluit effici Frater Minor: sed hoc non valens perficere, quia Fratres de provincia Aragoniæ præ timore eum non recepissent; tunc votum solemniter emisit de intrando Ordinem Fratrum Minorum. Nec verò quod servide voverat, segnitè ibidem exsequi voluit. Nam, uti est apud Anonymum cap. 3, In Cathalonæ cum esset custodia, aperuit suæ mentis arcanum Religioso patri, Deo se vota fecisse perpetuæ castitatis, & capiendi institutum divi Francisci Deo me obligavi, inquit, nec licet fidem frangere. Rem autem quo pacto urserit, ibidem invenies; uti etiam, quomodo libertati redditus sponsonem voti rursus iterarit. Sed quandoquidem de restituenda Sancto libertate mentio incidit, quadam de ista re observabimus, postquam stabiliverimus captivitatis durationem.

Post annos septem in captivitate exactos

B 20 Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 77 eam videtur extendere ad annos quatuor. Cum esset ait, annorum duodecim.. in Catalonia obses fuit: cui assiterunt Fratres Minores; à quibus legem vitæ & disciplinæ percepit, votumque Domino vovit, quod, si de custodia dimitteretur, Minorum Fratrum Ordinem ingrederetur: **C** virginitatem quoque suam Domino perpetuò dedicavit; sed post quadriennium dimissus &c. Dixi videtur extendere; nam cum id dimissus possit afficere votum virginitatis, & tempus captivitatis, æquivocatio quadam temporis, quo demisso accidit, relicta videtur apud Petrum de Natalibus. Si enim demissum velit post quadriennium, incipiendo illud ab initio captivitatis, non autem ab emisso voto, (quod quoto captivitatis anno nuncupavit, nos latet) hallucinatus est in ratione temporis, quo illa duravit, toto septennio videlicet, teste biographo nostro cap. 1, ac bulla canonizationis, qua de illo Infra septennium, ait, quo.. ibi obses fuit, .. sic profecit. Adde Bartholomæum Pisanum ita loquentem: Carolus, datis tribus filiis suis obsidibus.. ipse.. ad suum regnum est reversus: & cum pax per septennium non fuerit reformata, S. Ludovicus cum duobus fratribus suis per tantum tempus Barchinonæ obses fuit, occasione matrimonii sororis suæ cum Jacobo Aragoniæ rege, patri restitutus, sicut mox dicam.

tandem ex ea liberatur

21 Waddingus ad annum Christi 1295 num. 3 & 4 rem exponit: Jacobus.. Frederici Frater, dum summe desiderat pacem, & sui regni quietem, foederis leges præscriptas diligenter adiun-

plet, & Caroli filiam Blancham sibi despondet, celebratis nuptiis ad villam Beltranam primo die Novembris, Guilielmo Ferrario tituli S. Clementis Cardinale legato, qui unà cum Carolo rege reginam deducebat, prius mortuo Perpiniæ, atque apud Minores sepulto. Reddidit etiam Jacobus rex Carolo ultimo die Octobris, quo ab eo Blancham filiam in sponsam suscepit, filios tres, Ludovicum, Robertum & Raymundum, proceresque omnes Provinciæ, quos diximus obsides accepisse Alfonso regem, hujus Jacobi fratrem, & in regno prædecessores. Verum priusquam pergamus ad illustrandas S. Ludovici ex ista custodia liberati res gestas, placet referre singulare aliquod privilegium, quod ejusdem tempore à Sede Apostolica impetravit.

22 Factum constat ex literis Celestini PP. V, hoc titulo: Dilecto filio Ludovico, nato charissimi in Christo filii nostri Caroli Siciliæ regis illustris. Cum desideres in Clericali habitu Domino famulari, nuper ad tuæ supplicationis instantiam dilecto filio fratri Francisco de Apta, Ordinis Fratrum Minorum, quod tibi, qui apud hostes Ecclesiæ detineris ut obses, primam tonsuram, & omnes minores Ordines conferre valeat, per alias literas nostras concessimus facultatem. Epistola data est Sulmone vii Idus Octobris, Pontificatus ejusdem Pape anno 1. Exstant ista littera apud Raynaldum in Annalibus ecclesiasticis ad calcem tomi 15 inter prætermissa & suis locis reddenda. At quisnam ille Franciscus de Apta? Franciscus Pagius in Breviario gestorum Pontificum Romanorum in Celestino PP. V num. 15, Pronum est, ait, existimare, esse Franciscum Brun sive Brunii, socium & familiarem ejusdem S. Ludovici (De quo vide ipsius testamentum infra § 7 num. 61.) Nullus enim alius Franciscus Minorita hoc tempore reperitur, qui S. Ludovico minores Ordines conferre potuerit, præter istum Franciscum Brun vel Brunii, qui adeo Aptensis fuit. Laudatus Pagius ibidem num. 16 ex Haroldi Episcopi me Annalium Waddingi ad annum 1295 num. 1 refert, Sancto rum temporis confessarium fuisse Fr. Franciscum de Apea*, Caroli genitoris sacellanum, docere regia scriinia Neapolitana. Et addit: Quare non dubitavi, quin iste Franciscus de Apta fuerit ipsius confessarius, & quin Haroldus malè legerit de APEA, cum legere debuisset de APTA.. Nulla enim civitas, nullum oppidum reperitur APEA nomine indigitatum. Deinde præplacet Pagio conjectura, Franciscum illum fuisse de APTA dictum, non quod Aptensis fuerit; sed quod ejus cognomen fuerit de APTA. Quomodo autem hanc conjecturam fulciat, legi apud ipsum potest. Ceterum, inquit, facultatis minores Ordines ministrandi, alicui simplici sacerdoti, non abbati ab aliquo Romano Pontifice concessæ, aliud exemplum non inveni. Poterat hic à nobis conveniri Waddingus, qui in definiendo tempore Ordinum minorum à Sancto acceptorum hallucinatus est; sed cum nostra adversus ipsum sententia confirmetur ex aliis documentis, qua statim producemus, eò rem remittimus. Vide itaque inferius dicenda num. 25.

AUCTORE J. P.

obtentio ante privilegio singulari accipiendi tonsuram primam & Ordines minores à suo confessario.

* Ab Apea scribit Haroldus

AUCTORE
J. P.

§ III. Sanctus ad cathedram Lugdunensem nominatus; tempus primæ tonsuræ ac minorum Ordinum; item de majoribus ei collatis.

Promotio
Sancti ad
sedem Lugdunensem

Celestinus Papa hujus nominis quintus litteris suis confirmat S. Ludovico administrationem ecclesie Lugdunensis tam in spiritualibus quam in temporalibus, postquam jam antea ad ejusdem cathedra gubernacula ipsum promovisset. Etenim in litteris supra num. 22 a me citatis dicuntur ista: Eapropter licet ob locorum distantiam, quâ separaris à nobis [& ob] brevitate temporis, quo prædicta concessimus, adhuc nequieris Ordines prædictos assumere: tamen quia in esse videntur quodammodo, quæ fieri sperantur in brevi, tuum honestum & salubre propositum gratiosius prosequentes, procuracionem Lugdunensis ecclesie vacantis tunc * per promotionem venerabilis fratris nostri Remundi episcopi Albanensis, nuper ad apicem cardinalatus assumpti, olim ipsius ecclesie archiepiscopi (quamquam tonsuram & Ordines ipsos nondum receperis) ac administrationem ipsius in spiritualibus, & ut * temporalibus, tibi fiducialiter duximus committendam, & recipere & habere valeas juxta formam aliarum litterarum nostrarum tibi proinde concessarum, auctoritate præsentium de certa scientia & speciali gratia indulgemus. Dat. Sulmone VII Idus Octobris, Pontificatus nostri anno 1, Christiana autem æra 1294.

* f. nunc

* f. in

à Celestino
PP. V. facta

C Quot verò & quam graves causa S. Celestinum moverint, ut ad ecclesie Lugdunensis regimen promoveret S. Ludovicum, conficitur ex aliis ejusdem sancti Pontificis litteris apud Raynaldum loco citato, in quibus, Attendentes, inquit, claritatem excellentis generis, eminentiam luminosæ scientiæ, venustatem morum, & multiplicia dona virtutum, quibus clarere dignosceris: depressum quoque ac laceratum statum majoris ecclesie Lugdunensis, quæ per vicinorum potentum injurias ac pressuras gravem diminutionem suorum jurium, & facultatum amarum fletibus ingemiscit; quodque per tui tuorumque favoris auxilium ecclesia ipsa (concedente Domino) reparabit præacta diminutionis incommoda, & votiva recipiet restitutionis augmenta &c. Datum in monasterio S. Spiritus prope Sulmonam Non. Octobris Pontific. nostri anno 1. Verùm hæc Sancti nostri ad prædictam cathedram assumptio executioni mandata non est. Nam, prout ibidem subnectit Raynaldus, rescidit hæc postea Bonifacius VIII; ademptamque Lugdunensis archiepiscopatus dignitatem æquo animo tulit S. Ludovicus: & quamquam in Siciliæ & Jerosolymitani regnorum spes educabatur, subdiaconum & sacellanum Bonifacii VIII singulari demissione egit; ex epistola Bonifacii 107 in eodem Ms. archivi Vaticani, è quo duas alias ad S. Ludovicum datas epistolas protulerat Raynaldus, sicut apud ipsum licet videre.

sed à Bonifacio VIII rescissa: minoris Ordines

25 In nova editione Gallie Christiana tomo 4 col. 157 agitur ex Raynaldo de Lugdunensis archiepiscopatus administratione jam memorata, ac rescissa postmodum; sed primò eadem ibidem perperam dicitur à Celestino collata S. Ludovico

nostro, quasi in Fratrum Minorum Ordine Religiosam vitam professus fuerat jam tum, quod falsum est, sicut demonstrabitur postea, quando de anno Religiosa ejus professionis tractabimus. 20. Scrupulum tamen hic movere possit, prout ibidem sequitur, quod de his altum sit apud Waddingum, eruditum aliàs ac diligentem scriptorem, silentium. Sed scrupulum illum non rectè fundamentum atque adeo deponendum esse, probatur ex eo, quod prædicta littera operâ Raynaldi in lucem prodierint anno tantum 1652, quo Annalium ecclesiasticorum tomo 15, cujus appendici illa sunt intexta, excusus pranotatur. Quomodo igitur ipsas videre potuit Waddingus, dum res gestas S. Ludovici perrexit? Nam tomo ejus Annalium secundus anno 1628 impressus est. Quamvis autem tomo octavo istius Operis ab ipso sit in lucem datus anno 1654, ac proin post litteras illas à Raynaldo vulgatas, una cum additionibus ad præcedentes tomos, nihil tamen in rem nostram in illis invenio. Franciscus Pagius in Breviario gestorum Romanorum Pontificum in Celestino PP. V num. 18 ita concludit contra Waddingum: Ex his porro omnibus (egerat antea de privilegio conferendi minores Sancto nostro Ordines, ac denominatione ad Lugdunensis cathedra administrationem, de quibus modò egimus etiam nos) constat, deceptum esse Waddingum, cum scripsit ad annum mcccxcv num. 5 (immò num. 4) S. Ludovicum minoribus Ordinibus eo anno initiatum, præsentè Jacobo Aragonio, & Carolo rege genitore, qui tamen anno mcccxcv Romæ erat, ut infra videbitur.

26 Waddingi verba accipe: Itaque jam initiandus, cum pro Ecclesie more primam tonsuram coram utroque rege Aragonio, & patre suo, legatisque Apostolicis, qui ibi tunc aderant, acciperet, magna omnium admiratione, & fletu circumstantium; flexis genibus, profusis lacrymis, illud regii Prophetæ regius Adolefcens ex animo pronuntiabat: Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei; tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. Et quo se gratum Deo offerret holocaustum, rursus Deo votum nuncupavit perpetuæ castitatis, & capiendi instituti Fratrum Minorum. Hæc itaque non videntur posse combinari cum iis, quæ antea de singulari privilegio prima tonsuræ & minorum Ordinum à litteris Celestini, ad S. Ludovicum, tunc in captivitate degentem Barcinone, scriptis, recitata à nobis sunt, multo minùs cum denominatione ad archiepiscopalem sedem Lugdunensem, in eisdem contenta. Hinc etiam nevisquam placent nobis, quæ memerat Haroldus ad annum Christi 1295 num. 1. Ludovicus, ait, in concepto proposito Minorum institutum suscipiendi perstitit; & acceptâ Clericatus primâ tonsurâ, votum, quo secretò se obligaverat, solemniter multis præsentibus & audientibus renovavit: quamquam Carolus rex ejus genitor obtulisset, se regnum statim illi cessurum, si ducere vellet uxorem. Nam si hoc verum esset, sequeretur, eum primâ tonsurâ insignitum fuisse tunc, quando post Caroli primogeniti sui fratris obitum jus primogenitura ad se esset devolutum: obiit autem Carolus anno 1295 ante 111 Kalendas Septembris, & pridem quidem, ut videtur infra § 5.

27 Tonsuram itaque primam ac Ordines minores innecti debere censemus anno Christi 1294, quo littera superiores Apostolica data fuere. Annus autem ille coheret cum Anonymo Seduliano, qui apud nos num. 26 ad præsens propositum hæc narrat:

quo anno

F

A narrat : Vigefimum ætatis annum cum exegiffet, initiatus eft Ordinibus ecclefiafticis. Etenim *lucem primam Sanctus vidit anno 1274, ficut probabimus § 6, atque adeo dicto jam ætatis fuæ tempore rectè intelligitur illis insignitus. Quanta verò cum animi demiffione eisdem exercuerit, memoria proditum legitur apud citatum Anonymum his verbis : Nec verò majorum Ordinum, qui facri vocantur, dumtaxat, fed minorum etiam fingulorum officiis voluit perfungi. Romæ in Natali Domini fe inter pueros conftituens, non eft dedignatus cereum gellare, acoluti officium diligentiffimè adminiftrans. Quamvis autem Roma illud officium obierit S. Ludovicus, teftè biographo, inde tamen concludi non poteft, illum ibidem minoribus Ordinibus initiatum fuiffe, propter rationes fuprà allegatas. Ex dictis etiam deducitur, erraffe Fremantum cap. 3, ubi dum premiffiffet, Sanctum anno 1296 cum fuo patre ac fratribus à Gallia in Italiam profectum, eique matrem ac fratrem fuum primogenitum Carolum Martellum, tunc denuntiatum Hungaria regem, unà cum magno insignis nobilitatis comitatu, obviam factos Florentiæ extra portas; poftèa fubdit, ibidem loci S. Ludovicum accepiffe ante feftum Natalis Domini minores Ordines, ac etiam fubdiaconatum: quem ubi & quando fufceperit; non eft mihi promptum certò defnire. Virtutes autem, quas occasione illius exercuit, refert Petrus Calo feu Calotius, quem indicabo infra: Subdiaconus ordinatus, vafis aureis & argenteis uti noluit, vel pellibus variis grifeisque; fed nec alio animali quàm mulo vehi fultinuit. Chordam femper portavit ad carnem. Factus fubdiaconus ftamineam afperam addidit, nec rogatus ufque ad mortem dimiffit.*

diaconatu
ac facerdotio
ejus.

28 *Anonymus Sedulianus de diaconatu ac facerdotio hac docet loco citato: Consecrandus diaconus & facerdos Neapoli in æde S. Laurentii, ubi Fratrum Minorum eft monafterium, (quod à Carolo fecundo poft Carolum primum fuit abfolutum, teftè Rodolpho fol. 120 verfo) nullo modo permiffit fibi quidquam honoris præ cæteris haberi, ita fe gerens, quali omnium minimus & poftremus. Id quod etiam præ fe tulit in veftibus: nam, uti lego in noftro Ms. Calotiano, Poft etiam fufceptos Ordines facros, portando veftes de camellino bigino, aut panno nigro, humillimè incedebat. Quo autem loco ac modo fe ad facerdotium comparaverit, exftat apud Waddingum ad annum 1296 num. 4, ubi hæc fcribit: Porrò ut [de] difciplinæ ecclefiafticæ legibus, & facerdotii rite fubeundi ceremoniis perfectiùs edoceret, extra Neapolim quodam in loco Fratrum Minorum habitationi fe adiunxit, eorumque difciplinis fanè fanctiffimum animum egregiè informavit.*

§ IV. Mira rerum caducarum de- fpectientia; profeflio institu- ti FF. Minorum; epi- fcopatus duplex.

Rebus omni-
bus caducis
defpectis,

A Pud Anonymum Vita fcriptorem vivis coloribus depingitur fuma rerum caducarum defpectientia, quæ S. Ludovicus intimè flagrabat, fplendida regni terreni vincula, ac fucata vere fervitutem contemnens, afpiransque ad genuinam libertatem filiorum Dei, prout videre datur cap.

3. *Custodiâ itaque folutus venit cum patre Romanam, ficut idem Anonymus narrat; ibi Bonifacius ejus nominis Papa VIII voluit eum facere epifcopum Tolofanum. Ille verò fecum ftatuit non priùs affentiri, quàm voto, quo tenebatur, fe liberaffet. Summo autem Pontifice devotioni ejus annuente, profeflus eft institutum B. Francifci Romæ in conventu Aræ cæli in vigilia Nativitatis Dominicæ. Et ne pater offendi poffet, indulget Pontifex, ut occultata monaftica veftè, uteretur vulgari Clericorum, quæ etiam aliquanto tempore ufus fuit. Sed non ita diu poft inftitutum Spiritus fancti, & amore Chriftri. illum cultum honoratiorem poftuit, ipfaque die S. Agathæ facra, duobus Cardinalibus præfentibus, indutus vili tunica, & fine præcinctus, ad præfcriptum regulæ S. Francifci; à Capitolio ad ufque palatium S. Petri, per luta illa Romana nudis pedibus confpectus eft incefiffet. Bulla canonizationis Miranda; inquit, res, & aliàs infueta! Vir namque virtutum poftitus in fublimi, juri primogenituræ renuntiavit & regno, regalis folii fpretâ pompâ, pro regno corruptibili æternum ac plenum delictis regnum mercans.*

30 *Bartholomæus Pifanus heroicum mundi inftitutum contemptum merito fe extollit: O qualis fuit infitetur*
fte mundi contemptus fanctiffimi Juvenis; qui regnum Siciliæ & Jerufalem, quod fibi debebatur ex patre ut primogenito (poft mortem videlicet primogeniti fratris) ac regnum Ungariæ, quod fibi debebatur ex matre, Comitatum Prövinciæ & Floquarqueri*, pro Chriftri amore reliquit, nihil omnino fibi de mundialibus referans. Nec Ordinem aliquem habentium faltem in communi voluit intrare; fed Ordinem beati Francifci pauperrimum, qui nihil dat fuis Fratribus nec in proprio, nec in communi, nec in feneftute nec in juventute, ætate videlicet annorum XIX, vel ad plus viginti.

* I. For-
qualquerii
vel Forcal-
querii

31 *Qua verò de caufa Ordinem hunc præter Fratrum*
lerit aliis, refert apographum Vita, quod habet Minorum:
mus, quodque notatur defumptum ex P. Calo p.
2 f. 89, ex cod. 929 (de quo auctore ac codice
confule qua dixi tom. III Augufti, die XIII,
pag. 14.) Auctor autem ille cum S. Ludovico
fynchronus fuerit, qui videlicet claruerit fub
fne feculi XIII, prout ibidem invenies, liben-
ter ex illo excerptimus fequentia in rem noftam:
Volebat autem intrare Ordinem illum, ut poftèa
retulit, ut penitus efferet ignotus; ubi cum con-
templativa vita exercere poffet humilitatis obfe-
quia, fcopare domos, lavare parofides, & fimilia. Frequenter dixit poft fuam liberationem, quod bene & quietè fibi fuerat in caftro de Siurana, & quod numquam faftiditus fuit in caftro illo, licet inibi fuiffet quinque (immo feptem) annis detentus, percipiens illud Pfalmi: Cum ipfo fum: in tribulatione dilatafti mihi. Nec verò infignem hunc profundiffima demiffionis animi fpiritum poftèa prætermiffit vel intermiffit unquam, clericus, facerdos, epifcopus: nam Omnia fua facta decorabat humilitate, uti dicitur in Vita cap. 4 num. 27. Ita S. Ludovicus femper & ubique fui fimilis, & in tennes fe colligens folidiffimæ humilitatis umbras, publico ætate renuntiavit regno terreno, de quo dicebam; & eodem quidem anno & die, quo ad facras infulas promotus eft, ficut videbitur paullo poft.

32 *Laudatus Waddingus ad annum 1296 creatur epi-
num. 5 de Sancti epifcopatu ifta memoria prodif-
dit: Vacavit fub hoc ipfo anno, die VI Decem-
bris, per mortem Guidonis Mafcarii ecclefia To-
lofana,*

FFFF 3

lofana,

AUCTORE
J. P.

AUCTORE
J. P.

losana, in Gallia illustris, tunc episcopalis; sed per Joannem XXII anno mcccxvii, ut commemoratur in Jure canonico (quod ibidem citat) archiepiscopalis facta. Quare Bonifacius longè antea Ludovici pietate perspecta, pariterque prudentia ac eruditione singulari cognita, eum ad sedem illam administrandam evocavit. Recusavit constantè Ludovicus, negavitque, se aliquod muneris ecclesiastici officium suscepturum, nisi prius in verba regulamque D. Francisci solemnè professione jurasset, seseque totum sanctissimo illi instituto consecrasset (quod, annuente Pontifice, executioni mandavit, sicut superius in antecessum diximus). Susceptus à Fr. Joannè de Muro, hoc anno, ut mox dicemus, creato Ministro Generali: in cujus manibus eodem isto die auctoritate Pontificia solemnem emisit professionem: & mox sub vespere illius diei declaratus est episcopus Tolosanus. His subdit idem auctor, usum aliquamdiu ipsum esse monastica veste sub habitu clericali occultata ex consensu Pontificis, propter patrem suum; sed non ita diu post Romam palam vili Franciscanorum tunica indutum ac pedibus nudis incesisse; de quibus rebus paulo ante per anticipationem alia occasione ex Biographo actum a nobis est.

33 *Elogia, quibus novum Praesulem condecoratur corat Pontifex, habentur in hujus litteris, quibus illum assumit ad insulas, ac super defectu ipsius ætatis dispensat (numerabat enim Princeps noster regni tunc annos dumtaxat viginti tres, secundum computationem nostram postea dandam.) Elogia, inquam, illa ac dispensatio hisce litteris contenta exstant apud Raynaldum in Annalibus ecclesiasticis ad annum 1296, ubi hæ signantur dat. Laterani iv Kal. Januarii, Pontificatus Bonifacii VIII anno ii. Sic itaque S. Ludovicum ibidem affatur Pontifex ille: Ad personam tuam sublimibus natalibus productam, ex claris utriusque parentis tui progeniebus regalibus præfulgentem, eminenti literarum scientia præditam, vitæ munditiâ redolentem, gravitate morum & consilii maturitate conspicuam, aliarumque donis virtutum ab Altissimo multipliciter decoratam, convertimus aciem nostræ mentis; & tecum super ætatis defectu, quem pateris; maximè cum defectum ipsum supplere prædictis virtutum donis, & aliis eximii & laudabilibus meritis, quæ tibi suffragari novimus, dignoscaris, auctoritate Apostolica dispensavimus &c. Errat itaque Joannes Antonius Summotheo tomo 2. Historia Neapolitana, anno 1675 Neapoli recusa, pag. 336, ubi scribit, quod summus Pontifex eum vocatum ad se die S. Agatha anni 1296 elegerit episcopum. Sed quo ætatis anno creatus est antistes?*

34 *Spondanus in Annalium Baronii Continuatione ad annum 1296 num. 6 ait, fuisse cum eo dispensatum, quod non vigesimum primum excederet annum. Bartholomæus Pisanus hæc scribit: Factus est Frater Minor. ætate videlicet annorum 19, vel ad plus viginti. Habitu igitur induto, fecit professionem; quæ, uti ante dictum, accidit eodem die, quo declaratus est episcopus Tolosanus, atque adeo eadem Sancti nostri ætate, quam designat Pisanus, si veram designaret. Sed illum refutat Waddingus ad annum prædictum num. 6 hoc ratiocinio: Bartholomæus Pisanus undeviginti annos dumtaxat ei tribuit, quando habitum Minorum assumpsit; quod minimè cohæret anno & mensi nativitatis à nobis superius statutis; videlicet ducentesimo*

Quo ætatis
anno, quo
item die
susceperit
episcopatum:

septuagesimo quinto supra millesimum, & mensi Februarii: à quo si ad finem usque hujus anni (1296) scilicet ad vigiliam Nativitatis enumeraveris, computabis annum unum ultra viginti ferme expletum. Atque hæc magis concordant cum auctore Vitæ ejusdem apud Sedulium, quem coævum, & sancto Viro familiarem diximus aliàs; qui scribit, quartum decimum jam annum agere coepisse, cum obses mitteretur in Hispaniam; deinde ibi hæsisse annis circiter septem; quibus si addas integrum nunc annum decursurum à reddita libertate, sanè hic numerabitur annus vigesimus primus ætatis ejusdem; à quo non inaniter ita stabilito clariùs inferetur annus mortis, circa quem explicandum densæ etiam se deferunt tenebræ, & variæ scriptorum opiniones. Nos dispiciemus postea, an illas dissipare utcumque possimus; & ipsum Waddingum conveniemus. Ex iis verò, quæ notabimus, temporis punctis, ad annum ætatis tertium supra vigesimum erit removendus S. Ludovici episcopatus.

Nostrum exemplar Ms. Calotianum Vita S. Ludovici memorat diem, quo episcopus consecratus fuit. En tibi verba: Factus autem Frater Minor in Vigilia Nativitatis Domini, ipsa die pronuntiatus est episcopus Tholosanus, & sequenti Dominica consecratus. Cum autem annus Christi 1296 fuerit intercalaris sub litteris Dominicis AG; inde colligo, vigiliam Nativitatis incidisse in diem luna; Dominicam verò sequentem in diem xxx Decembris. Voluit autem ipsemet Bonifacius Papa VIII episcopalis consecrationis dignitatem Sancto impertire; sicut diserte referunt ejusdem Pontificis litteræ, superius num. 33 à me designata, his terminis: Tibique subsequenter consecrationis munus propriis inanibus duximus impendendum.

35 Si quis verò (verbis usor Sedulii in Commentario ad caput 19 Vita ab ipso vulgata, pag. 110) adolescentiam illius fugillare non vereatur, etiam D. Paulum fugillet, quod Timotheum episcopum creaverit adolescentem, atque adeo adolescentem, ut ejus rei gratiâ contemni periculum fuerit; & ne fieret, scribit 1 Tim. 4. 12. "Nemo adolescentiam tuam contemnat". In quem locum D. Chrysostomus Hom. 13: "Si ætatis defectum indolis magnitudine, morumque gravitate suppleveris; nullus jam te adolescentiæ causâ contemnet, verum admirabitur magis". Contingit aliquando adolescentes cordatos esse, qui, si ad illud episcopale munus evehantur, non derogatur muneri; quia non vita respicitur, sed virtus desideratur. Talis S. Remigius episcopus Remensis, quem Baronius (vide notas ad Martyrologium Romanum die 1 Octobris) ex Fortunato & aliis scriptoribus affirmat, episcopum creatum ætatis annum agentem vigesimum secundum. Quot autem quantisque meritorum parasangis Praesul noster immaturam ad munus episcopale ætatem suppleverit; liquet abunde tam ex elogio Bonifacii Papa, de quo superius num. 33; quam è Vita Anonymi, aliisque auctoribus. En tibi jam, lector, alia quadam de Sancti insulis.

36 *Quæri etenim potest, an soli ac uni Tolosana cathedra præfuerit. Respondeo, ipsum etiam præfuisse Appamienis in Gallia Narbonensi; quamquam eodem anno, quo Tolosana, ei non collata, sicut vult Spondanus Appamiarum episcopus, ad annum 1296 num. 8, cujus verba refero: Sed quod rursus episcopatum Ludovici atinet, legimus in Chronico Nangii, & apud Wal-*

D

E

F

Sanctus etiam præfuit

A Walsinghamum Anglum, eum etiam simul reunitum (ut Anglus loquitur) tenuisse episcopatum Appamiensem recens erectum à Papa Bonifacio, & à Tolosano separatim, sive, ut Nangius ait, utrumque episcopatum integraliter à Bonifacio esse consecutum. Ex quibus & intelligimus quod Bernardus Guidonis in Hist. Pontif., Almaricus Augerii, Chronicon Monfortianum, alique chronographi scribunt, Bonifacium erexisse hoc ipso anno MCCXCVI, Pontificatus sui secundo, villam Appamiam diocesis Tolosanae in novam civitatem, magis referri debere ad annum superiorem. Quomodo enim Ludovicus episcopatum Appamiensem distinctum à Tolosano unà cum isto tenere potuit, si nondum, quando ipse Tolosanam accepit, erectus erat? Denique disertè ipsa bulla seu constitutio ipsius erectionis, quam vidimus, data ponitur XVI Cal. Octobr., Pontif. anno primo: ubi etiam dicitur, erectionem episcopatus jam definitam fuisse à Clemente IV, quem pariter anno superiori vidimus curam monasterii suscepisse, ac regi Ludovico sancto commisisse.

B
cathedra
Appami-
ensi:

37 Verum quoniam eadem bulla institutionis episcopatus per Bonifacium facta, non nisi praesenti anno publicata fuit per Aegidium Narbonensem archiepiscopum, cujus metropoli novus episcopatus suppositus fuit aequè ac Tolosanus, à quo divulgus est (quam publicationem etiam vidimus factam sabbato post Dominicam Letare praesentis anni MCCXCVI) inde Bernardus & alii, quos diximus, chronographi, non nisi eidem praesenti anno praedictam erectionem assignarunt. Constituit autem ibi Bonifacius primum episcopum Bernardum Sayseti, abbatem monasterii S. Antonini Canonorum Regularium ejusdem civitatis, de quo dictum est anno superiori; & ipsam abbatialem ecclesiam erigens in cathedralem, pluribus redditibus optimè dotavit & limitavit. Quod tamen, ut scribunt alii, ejusmodi erectio & personae electio ingratae fuere regi Philippo; ideoque utramque diocesim regere habuit Ludovicus. Unde & reperimus inter epistolas Bonifacii unam ad Philippum regem scriptam Idibus Augusti anno tertio, qua eum rogabat, ut executionem ab ipso Pontifice commissam archiepiscopo Narbonensi pro eodem episcopo Appamiarum, non permitteret per regios ministros indebitè impediri. Quo factum est, ut, defuncto post biennium Ludovico, tum demum Bernardus Appamiensem suscepit, nempe anno MCCXCVIII. Ut sic gloriari liceat ecclesiae Appamiensi, fundatorem primum habuisse principem maritimum Antoninum, de quo anno superiori, & protopraefulem principem Ludovicum, magnum, piū, doctum, sanctum confessorum: & admirari divinam in se providentiam, quae non permisit, Bernardum, fixarum & dissensionum virum, primò sedem ibi figere, ut tantum haberet vitae & morum exemplum, quod intueri & imitari deberet.

rei geste an-
nus inquiri-
tur.

38 Ita Spondanus: cujus ratiocinium nobis displicet, quia ita illud ordinat, ut Sanctum velit suscepisse insulas Appamienses anno demum Christi 1298, quando videlicet non vivebat amplius, anno utique 1297 mortuus, sicut infra conabimur probare. Interim rectius rem gestam anno 1297 assignant Sammarthani tomo 2 Gallia Christiana pag. 163, quia tunc saltem S. Ludovicus etiamnum vivebat; ipso autem, prout ibidem habent, non multo post defuncto, ut videre est in Tolosana metropoli, tunc demum Bernardus Saiffeti anno MCCXCVIII episcopatum ge-

rere permissus est à rege, ut ex Nangio, & aliis intelligitur: ideo secundus dicendus episcopus ratione administrationis, quamquam primus ratione erectionis. Si verò constaret, Sancto collatos fuisse simul episcopatum Tolosanum & Appamiensem, tunc innectendus esset uterque anno Christi 1296, quo exeunte, ad IV Kal. Januarii signatur bulla Bonifacii VIII, qua eum assumit ad insulas Tolosanas, quemadmodum patet è praemissis antea num. 33: quo etiam die & anno accidit professio ejus Religiosa, ex num. ibidem 32, atque adeo solennis ille actus heroicus, quo renuntiavit paterno regno. Quoniam verò de istius rei tempore acturum me dixi supra, fidem nunc liberabo.

AUCTORE
J. P.

§ V. Tempus, quo Sanctus renuntiavit terreno regno.

Juri primogenituræ Sanctum renuntiasse & regno, habes in initio § quarti è bulla canonizationis. Adde Anonymum nostrum biographum cap. 3. De facto itaque constat; de tempore autem, quo id actum sit, scribit Spondanus ad annum 1296 num. 7 his verbis: Antequam porro votum Religionis emitteret, omnem suam in regnum Siciliae actionem in fratrem Robertum ætate minorem transfuisse dicitur, extatque hæc in ecclesia S. Laurentii Ordinis Minorum Neapoli imago ipsius ad vivum depicta, diadema regni procumbenti coram se Roberto imponentis. Verum eam potius existimamus factam, postquam Robertus natu minor regnum adeptus est; quod debitum fuisset Ludovico majori natu, si non mundo renuntiasset, quam quod revera nunc Ludovicus tali actione regnum in eum transfulerit, cum adhuc viverent pater ejus ac frater primogenitus Carolus Martellus Hungariae rex. Cum aliòqui, quod abiisset hoc tempore praedictus Martellus in Hungariam sibi jure debitam (ubi tamen ob partem Andreae, de qua re Spondanus egerat ad an. 1290 num. 8, haud pacificè rerum potiri potuit) nec videretur sufficere aliquando posse ipse unus duobus regnis adeo distis administrandis; ad Robertum post Ludovici renuntiationem, regni Siculi successio spectare videretur.

Refertur

E

F

40 Quam etiam ut Pontifex Bonifacius in exclusionem Aragoniorum stabiliret, dato anno sequenti sexto Calendas Martii rescripto, omnem dubitationem de futuro post Carolum patrem in regno Siciliae successore tollens, illud nulli Aragoniorum, sed praedicto Roberto omnino debere declaravit. Hæc Spondanus. Sed illustrissimus ille Baronii continuator ponit systema juris ad regnum paternum à S. Ludovico in fratrem Robertum translato, quod nec cohaeret cum natura rei geste, nec cum vera chronologia. Non cohaeret cum natura rei, Nam cum expressis terminis asserat bulla canonizationis: Juri primogenituræ renuntiavit; & Anonymus apud Sedulium, Potentissimum regnum, quod sibi hæreditaria successione debebatur &c.; quomodo in sententia Spondani jus illud ac debitum intelligi queant verè ac propriè ad S. Ludovicum pertinuisse?

à nobis

41 Quomodo, inquam, jus regni vel ante hunc annum vel postea umquam pertinere potuit tamquam hereditarium jure primogenitura ad S. Ludovicum, qui in Spondani sententia ante patrem

rem

AUCTORE
J. P.

rem ac fratrem primogenitum à vita excessit, anno videlicet 1297 mortuus? Carolus enim Martellus, frater ejus primogenitus, anno 1301 apud Spondanum ad annum 1300 num. 7 obiisse scribitur, quo Romam primum ad consequendam indulgentiam jubilei, Neapolim inde ad patrem accessit, ut ei post mortem succederet tamquam primogenitus, translato jam in filium Hungariæ regno sibi materna hereditate debito, sicut ibidem narratur.

rejecitur

42 Carolus verò Claudus, pater ejus, diem suum obiisse ad annum 1309 refertur apud eundem Baronii continuatorem num. 3, ubi & de Roberto ejus filio, eorum qui tunc supererant, natu maximo, ac patris in regno ac in Comitatu Provincia, & aliis universis bonis, ejusdem patris ac Pontificis voluntate, successore agitur, nec non de coronatione ejus, magna cum celebritate per Clementem PP. V Avenione facta. Hac cum ita referat Spondanus, quisnam concipere satis queat, qui fieri poterit, ut S. Ludovicus regno paterno, tamquam jure hereditatis sibi debito, nuntium verè ac propriè remisit unquam patri ac fratri primogenito, ad quem post patris mortem jus illud spectabat, premortuus etiam in sententia Spondani? Nam ad annum 1298 num. 5, Hoc, ait, anno (ut recentiores Annales Minorum apud Waddingum, quem citat, contendunt; cum nonnulli auctores præcedente, alii etiam sequente ponant) S. Ludovicus episcopus Tolosanus, & primus Appamienfis, diem extremum... obiit.

B

sententia
Spondani,

43 Dicimus itaque, Spondanum tam in iis, qua proxime ex ipso retulimus, quam in ratiocinio, quod paula ante etiam ex ipso recitavimus, hallucinari, sicut modò probabimus, simul offensuri, quo pacto & ipse aliorum corrector corrigi, & presentis controversia difficultas extricari possit. Sciendum itaque est, Carolum Martellum, germanum Sancti primogenitum, ante 111 Kal. Septembris, & pridem quidem, anno Christi 1295, Bonifacii PP. VIII primo, vivere desisse. Raynaldus quippe ad eundem Christi annum, postquam num. 18 protulisset Bonifacii litteras ad Landulfum S. Angeli diaconum Cardinalem, in regno Sicilia Apostolica Sedis legatum, datas Laterani VIII Id. Aprilis anno 1, in rem nostram ita ibidem memorat num. 19: Cum verò postea Carolus Martellus, jure materno Ungariæ rex, à patre Carolo, qui in Gallias abierat, relictus regni Siculi vicarius Neapoli, in ipso ætatis flore, cum jam ad magnas spes adulesceret, obiisset; Bonifacius administrando regno Landulphum Cardinalem, & Philippum Caroli II regis filium principem Tarentinum præfecit. At paulo post & Cardinalis legati, & Philippi principis consiliis adductus, cum spes affulgeret meliùs publicæ rei consultum iri; si Mariæ reginæ procuratio regni deferretur, illam eo munere exornavit, prout constat è litteris ad illam datis Anagninæ 111 Kal. Septembris anno 1, qua apud laudatum Rainaldum subjiciuntur hoc principio: Pridem, non absque gravi nostræ mentis amaricatione, percepto, quod claræ memoriæ Carolus rex Ungariæ, charissimi in Christo filii nostri Caroli regis Siciliæ illustris, ac tuus primogenitus, ipsiusque regis in regno Siciliæ vicarius generalis, mortem... apud Neapolim subierat temporalem &c.

C

ac nostra
stabilitur.

44 Ex his itaque deducimus. 10. S. Ludovicum jam tum ab anno Christi 1295, quo Carolus Martellus, rex Hungaria, ac primogenitus

regis Sicilia Caroli II, atque adeo regni istius juri hereditario proximus, successerit ejus loco in illud jus; cui actum solenni admodum ac publico renuntiavit, quando Roma anno 1296 in Conventu Ara cali solemnem emisit professionem Ordinis FF. Minorum (Vide biographum apud nos cap. 3, num. 21;) ita tantisper tamen se gerens occultè, ut patrem non offenderet; sed die S. Agathe suam professionem atque adeo primogenitura sua juri renuntiationem publice declaravit, ex § 4. Dixi actu solenni admodum ac publico. Dubium quippe mihi non est, quin jam tum ab anno 1295, quo obiit frater ejus primogenitus, juri suo nuntium remisit vel actum aliquo minus solenni quam fuerit professio Religiosa, vel privatim sive apud se, tam ob innatam rerum canducarum despicentiam, quam ob vorum, quo in ipsa sua custodia Barcinonensi se obstrinxerat, quodque deinde renovarat, ingrediendi Ordinem S. Francisci, sanctissimi istius decreti semper tenacissimus. Quia cum ita sint, consequens est, ut Sanctus noster nec publice nec privatim jus primogenitura transtulerit in Robertum ante annum Christi 1295, cum tunc dumtaxat habere illud cæperit; nec post annum 1296, quo dictam Ordinis Seraphici professionem edidit.

E

45 Ex antè dictis deducimus 20. Varios quidem annos emortuales Caroli prædicti referri apud Sammaritanos tom. 2 Historia genealogica domus Francia lib. 30 cap. 4, videlicet annum 1297, 1301, 1302; sed nullum verum esse; atque adeo potiore jure illos auctores rejiciendos, qui loco citato vita Sancti finem extendunt ultrius. Hac itaque temporis ratione ita superius à nobis stabilita, Antiquitatem nostram ad dilectam sibi sponsam iter instituentem comitemur.

Aliorum
parochro-
nismi.

§ VI. Discessus & adventus ad urbem Tolosanam; virtutum exempla; vigilantia pastoralis; locus & annus mortis.

W Addingus ad annum Christi 1297 num. 1 exhibens Sanctum, Româ ad sedem suam Tolosanam proficiscentem, ita scribit: Consecratus episcopus dislabente anno præterito S. Ludovicus, uti suo loco retulimus, (Consule annum 1296 num. 5 & 6) sub initio hujus decrevit colatam sibi sponsam invisere, & oves sibi commissas sollicito studio, & sub oculis personæ præsens gubernare. Bonâ itaque Pontificis veniâ Româ discedens pervenit Senas; apud Fratres Minores exceptus hospitio, voluitque inter illos esse unus ex illis, atque omnia subire humilitatis officia; ita ut à prandio cum eisdem omnia abluerit culinæ utensilia. Hinc abiens Florentiam, à civibus magnò exceptus honore, ad Fratres etiam monasterii sanctæ crucis nuper constructi divertit; quâ cum eum deducerent in cubiculum, pro personæ dignitate nobilibus aulæis adornatum, deaurato lecto resplendens, & regum Galliarum atque Siciliæ stemmatibus variis condecoratum; pedem retraxit dicens: Non est hæc cella Fratris Minoris; sed aula principis mundani: ego jam seculi pompis publica professione renuntiavi, & summam me paupertati devovi. Quare si juxta animum meum & statum à vobis recipiar, apud vos manebo:

F

Româ discedens egregia dispici-
entia sui
edit speci-
mina:

A nebo: fin autem, illuc occultè pergam, ubi non oporteat firmiter à me propositam vitam adalterare. Non sunt auli Fratres pii Principis resistere voluntati, quin statim omnia removerent, relicto lecto dumtaxat. Neque in hoc etiam ille voluit dormire; sed, strato in pavimento pallio, humi tota nocte decubuit. Devota & celebris fuit deinceps in illo loco hujus Sancti memoria: & statim ut Sanctis adnumeratus est, egregium ei consecratum sacellum, & præ ecclesiæ foribus æneum ejusdem simulacrum.

Tolosam ingressus omnium animos & oculos

47 *Hac edidit demississima & innata sibi modestia, omnis humani fastus contemptricis exemplum noster Præsul, quando iter dirigebat ad ecclesiam Tolosanam, charissimam sibi sponsam. Quantam verò, ubi eò pervenit, in animis atque oculis omnium concitavit estimationem de se atque expectationem, perspicuum fit ex Waddingo, dum ita prosequitur num. 2: Ut pervenit Tolosam, turmatim per vicos & plateas suo occurrerant cives pastori, indefessè eum collaudantes à pietate, à nobilitate, & ab angelico aspectu. Neque eis sufficiebat semel aspexisse; sed prætereuntem sequebantur, ad alia accurrentes diverticula, ut iterum & sæpius occurrentem pro suo desiderio respicerent. Secreta quædam virtus ex placidissimo & grato prodibat aspectu, qui intuentes, quantumvis à virtute devios, flectebat, & ad nobiliores excitabat cogitatus. Inter hos unum carnis operibus addictum refert Alvarus Pelagius de Planctu Eccles. lib. 2 cap. 22, hujus ferme temporis author, qui vehementer compunctus interiùs, coram omnibus proclamavit:*

in se convertit.

48 Hic noster Præsul verè sanctus est: quod & alii affirmabant, læti asserentes & jactantes, se omnium totius mundi prælatorum habere sanctissimum, nobilissimum, & aspectu gratissimum; sed conceptum de tanto obtento Viro gaudium timore misceri, ne aliquando, ut in aliis visum est, à pietatis gradu decideret, & à via virtutis, quam magno aggressus est fervore, vellet declinare. Expletis publicis functionibus, dum à turba declinanti hoc posterius ei quidam ex familiaribus referret; protinus subjunxit: Priùs vellem hanc vitam quam viam deserere, & tam vitam quam viam hujus authorem obnixè obsecro, ut priùs ab illa me abstrahat, quam ab hac me separari permittat.

Austeritas vite, & misericordia erga pauperes,

C 49 *Dicitis respondit eventus. Audiatur Bartholomæus Pisanus: Factus igitur episcopus Tolosanus, de perfecto tendens ad perfectius, & de bono pertingens ad melius, quæ antè virtutum acquirerat, positus super candelabrum suum lumen cœpit plenissimè resplendere, exemplar se ostendens tam subditis quam prælatis; tam secularibus, quam aliis, vitæ & perfectionis: cœpit enim carnem suam crucifigere cum vitis, disciplinis ferreis aliquando per seipsum, quandoque per socios se fortiter disciplinans, deferendo pro camisia rudem stamineam, & chordam grossam ad carnem; multoties lectum declinando dormiebat in terra, & sic carnem spiritui servire cœgit. Et licet in ejus mensa de duplici ferculo daretur; de uno solo, & parum comedebat: & quia nihil quærebat mundi, hinc est, ut dictum est, quod, de suis redditibus quarta parte retenta, tres alias partes erogabat pauperibus & egenis. Hac liberalis erga pauperes misericordia confirmatur è bulla canonizationis ejus, ubi ita refertur: Mira verò compassione ad pauperes ferebatur, quibus largas tam privatas quam publicas elemofynas faciebat. Unde jam factus episcopus Augusti Tomus III.*

Tolosanus per unum suum familiarem secretarium mandavit inquiri de suorum quantitate reddituum, quantumque sibi sufficeret pro moderatis expensis faciendis & rationalibus; volens quod totum residuum in sustentandis pauperibus poneretur, quamquam prælatus tam magnus esset, & filius tanti regis. *Verùm Dum istos redditus, teste Waddingo ad annum 1297 num. 3, ad quadraginta millia librarum ascendisse cognovit, . . . triginta millia in pauperes & pios quosque usus justit distribui. At de Præsulis nostri virtutibus loquemur aliis pluribus, seorsim easdem in unum quasi fasciculum collecturi.*

50 *Observare interim juvat, dignissimum Virum ita incubuisse toto pectore in studia virtutum, ut ea, qua officio episcopali propria sunt, nequaquam neglexerit. Nam, uti habetur in bulla canonizationis, Pontificatus etiam officium exercebat cum diligentia Servus hic Christi fidelis & prudens, Missas dicendo assidue, devotissimè Ordines celebrando, Clericos, quibus de beneficiis providere volebat, examinando de virtutibus & vitiis, & articulis fidei, vita & moribus diligenter. Judæos & gentiles zelo fervens Dei inducebat sedulo ad baptismum, ac quosdam eorumdem sacro de fonte levavit. At pastoralis ejus sollicitudo distinctius ac prolixius recensetur in nostro apographo Vita ipsius è Petro Calotio, de quo antea dixi, desumpta. Textum accipe: Miro modo erat sollicitus episcopalia officia exercere. Confirmabat pueros, reconciliabat & consecrabat ecclesias, benedicebat virgines: ecclesiastica verò beneficia nisi matura deliberatione nolebat conferre. Ipse enim beneficiandum examinare volebat, & faciebat eum construere, ut intelligeret, quæ legebat.*

nec non mirifica

E

51 *Volebat quod beneficiandi essent in cantu convenienter instructi: examinabat eos de decem præceptis, de articulis fidei, & de capitalibus vitiis, & repellebat eos, qui bene & ordinatè nesciebant respondere de hujusmodi. Accidit per tres septimanas ante mortem ipsius, ut Clericum quemdam repelleret, qui impetraverat [beneficium] in forma pauperum in episcopatu suo, licet examinatum se diceret in Romana curia, quia insufficientis pro adipiscendo beneficio videretur. Propter hoc Clerici in suo episcopatu ad hæc discenda diligenti studio se parabant. Computulos sacerdotes sanctus Præsul nolebat. Rem narrat Waddingus ad dictum annum num. 17 post biographum Sedulianum cap. 5, ubi agit etiam de ejus vigilantia pastoralis, moribus initiandorum serio exploratis, ac de solerte circumspèctaque prudentia ejus. Breve sed nervosum exstat illud apud eundem biographum ibidem effatum: Necdum initiatus, probissimè; factus Clericus, religiosissimè; creatus episcopus, sanctissimè vixit. Ex auctore Vita apud Surium habemus ista: Nec pati voluit aliis se vestibus indui, quam suscepti Ordinis vili habitu & cingulo nodoso. Jam enim oblitus erat se regis filium, nesciebat se episcopum: solum cogitabat, se Fratrem esse instituti Minorum. Canes venaticos, rapaces volucres, histriones & levitates omnes à suis ædibus arcebat, ut personis ecclesiasticis ipsi assistentibus posset tanto expeditius divina promere eloquia, & sanctæ vitæ de se exempla præbere.*

vigilantia episcopalis in eo elucens:

F

52 *Quemadmodum S. Ludovicus in omni sua Sacrum suavitatis mirifica animi sui despicientia creberrima tum ministravit ac præclarissima exempla, ita hac virtute, aliarum omnium fundamento, pontificium suum munus egregiè illustravit. Inter omnia, uti*

G g g g

legere

AUCTORE
J. P.

legere est apud Surinm, divina charismata præcipue in eo relucebat eximia humilitas, haud aliter atque carbunculus in auro ornamento. Annis singulis die cœnæ Dominicæ duodecim pauperum abluabat manus, cibum potumque illis apponebat, ac, deinde in genua se submittens, eorum itidem lavabat pedes: in quibus officiis tametsi præ se ferre videretur servilem personam; at nihilominus honorificans ministerium suum pontificiam servabat auctoritatem. *Observa, quod annis singulis non potuisse habere locum in S. Ludovico quæ episcopo, morte nique nimummatura è vita erepto. Aliud est in ratione temporis apud auctorem Surianum, sed falsa; cum ibi dicatur annos natus triginta tres. . migravisse ad Dominum; quod erroneum esse probabitur, quando de anno mortis agemus. Quamquam verò ad eo esset meritis ac ornamentis gratiarum celestium dives, ut propria virtute sibi à Deo indita egregie se sustentaret, ita tamen erat simul modestus, ut alienis prædiis juvari cuperet. Etenim petebat sollicitè, sicut legitur in Ms. Calotiano, & devotè orationum suffragia; maxime episcopus consecratus pro se orationem illam dici volebat: " Omnipotens sempiternè Deus misere, re famulo tuo &c. ."*

condecorat
virtutibus
& exem-
plis: eccle-
siam conse-
crat Barci-
none.

53 Quanta autem cum auctoritate sua persona, tametsi ad infima, ut modo dicebam, sese abjicientis officia, quanto cum fructu auditorum ac mira frequentia, pasceret gregem suum paupulo salutis ac verbi Dei, memoria proditur legitur apud eundem Surinm his verbis: Ad ejus conciones audiendas tanta aviditate accurrebant homines, ut, propter turbas sese invicem comprimentes, quidam in mortis discrimen adducerentur. Quod de fructu dicebam, confirmatur ex Anonymo apud Sedulum cap. 5: Augebantur ejus exemplo omnes tam purâ vitâ, tantâ modestiâ & humilitate. . igneis concionibus. Nec verò illud sanctum munus alibi omisit extremo tempore vite, sed hac & illo simul fere perfunctus est. Nam, uti est apud Anonymum ibidem, Imminente transitu ejus ad Patrem cœlestem, post multas peregrinationes in aliorum bonum, revertens ad Tolosanos suos è Cathalonia, ubi forem reginam inviserat, Tarascum venit, ubi corpus S. Marthæ, hospitalitate in Christum illustris, quiescit. (*Consule tomum VII Julii pag. 6*) Illic Vir sanctus, jam nunc cœlesti accipiendus hospitio, in laudem hospitiæ Christi insignem habuit concionem. Atque inde quidem profectus, & arcem petens, quæ Brincola dicta, febre corripitur, quâ consumptus est. Et divinitus certior vitæ finis, studiosè parat se ad mortem; prout idem narrat Anonymus apud Sedulum. Prævia ad eam preparatio describitur ibidem. Supremo autem vita tempore, antequam è Catalonia veniret Tarascum, præsentè F. Bernardo Peregrino episcopo Barchinonensi Minoritâ consecravit ecclesiam Minorum S. Nicolao dicatam Barchinone, ut diximus aliàs anno mccciv num. 30, inquit Waddingus ad annum 1298 num. 8; licet error irreperit in notis, & pro mcccxvii scribendum fuerit tum apud Gonzagam, tum illo loco citato, mcccxvii vel potius mcccxviii; imò verò secundum nostram temporis computationem potius 1297, de qua paullo post. Hanc consecrationem etiam refert Franciscus Diago in *Historia Comitum Barchinonensium lib. 3 cap. 16*; dumque eandem innotit diei xv Julii anno 1297 ex inscriptione lapidis, quâ id probat; nostram rationem temporis, quo & hoc factum accidit,

ac quo non diu post Sanctus obiit, egregie confirmat. D

54 Locus, in quo ex hac ærummosa vita ad meliorem migravit, est Brincola; seu Brinolum & Brinonia (vulgo Brignoles) urbecula Galliæ in Provincia, prunis suis celebris, ad amnem Caranne; 6 leucis distat à Telone; & 2 à fano D. Maximini; estque inter montes sita, olimque Brincola castrum dicta fuit, uti videre est apud Baudrandum: quamquam etiam olim Brinoniæ nomen habuerit, ut illico apparebit. Locus porro ille Sancto emortualis fuisse disertè apud biographum dicitur, non autem natalis. Sunt, qui utrumque in eodem isto loco accidisse velint; eaque sententia nobis placet præ Waddingiana. Vide qua præmissi de loco natali superius § 1 num. 6 & 7. Locus autem mortis confirmatur è testamento Sancti, quod postea producemus, factò apud Brinoniam. Hac de loco emortuali; de anno autem inter omnes non ita convenit; quod mirum videri possit, cum tam is quam dies mensis distinctissime signetur ab Anonymo seduliano cap. 5 ubi hæc sunt: Obdormivit in Domino. anno salutis nostræ millesimo ducentesimo nonagesimo septimo, quarto decimo Kalendas Septembris, feriâ secundâ in Octavis Assumptionis B. Mariæ. Annus idem notatur distinctè in præfato testamento his calculis chronologicis: In nomine Domini. Amen. Anno Nativitatis ejusdem millesimo ducentesimo nonagesimo septimo, Indictione decima: . mense Augusti, die nono decimo ejusdem decimæ Indictionis; è quibus ultimis notis discernimus, mortem S. Ludovici ac testamentum concurrisse simul in eundem diem.

55 Illud si vidisset Waddingus, aliam invisisset sine dubio viam, vel certe inire debuisset, in ejus genuino obitu anno figendo. Nam ad annum 1297 num. 18, Sunt, inquit, qui scribant, hoc anno fati concessisse; sed verius id accidisse probabimus anno sequenti. Ad annum itaque Christi 1298 num. 6 ita loquitur: Non alio, quam hoc anto obiisse S. Ludovicum episcopum Tolosatem mox uno atque altero efficaci probabo argumento, si prius diversas aliorum de hac re sententias præfigam. Anno mcccxv. decessisse, scribit Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 77; anno mcccxvii mortuum aiunt author vitæ ejusdem apud Sedulum Anonymus cap. 19; Bartholomæus Pisanus citatus, & Baronius ad xix Augusti; anno verò mcccxcix Firmamentum Trium Ordinum, 1 par. in memor. Ord. sub xv gener., Marcus Uliisipponen. lib. 6 cap. 12, & Breviarium Minorum in die octava lect. 5. Demum anno altero longè posteriori obiisse necesse est, ut affirmant, qui ætatis suæ anno 33 fati concessisse dixerunt, quos statim referemus.

56 At non nisi hoc ipso anno defunctum eredere, duo præ cæteris me movent. Primum, omnes fermè (præter Surium ad xix Augusti, & Petrum de Natalibus citatum; quibus accedere videtur Claudius Roberti de Episc. Tolosæ, qui ad trigessimum tertium pervenisse conscribunt) viginti trium annorum & sex mensium fuisse dicunt, quando extremum diem obierat. At si ex anno mcccxxv, & mense Februarii ejusdem anni, quo natum scribunt meliores authores, connumeraveris, in hunc annum mortis tempus incidisse deprehendes. Secundum, quod author ille coævus & familiaris, quem supra anno mcccxxv num. 4 diximus ejus Vitam scripsisse, asserat duobus dumtaxat annis, & decem mensibus vixisse postquam è custodia liberatus est. Ostendimus verò anno

de anno at-
tum mortis
pluribus
differens
gus

E

F

A anno MCCXCV num. 4 secundum melioris notæ & bonæ fidei authores in mense Octobris anni MCCXCV libertate donatum, à quo tempore usque ad mensem Augusti hujus anni illud tempus interlabitur. Quare firmiter dixerim, non nisi hoc anno defunctum.

à nobis hic convenitur, ac rejicitur.

57 Sed ego firmiter mihi persuadeo, Waddingum hallucinari, & aberrare à vero mortis anno. Primò enim consuetatur rivulos, & fontem relinquit, quando ex aliis auctoribus, nescio quibus, annum 1275 natali S. Ludovici, ut ait, affigentes, reformat auctorem synchronum in anno mortis ejus 1297, quem tamen auctor idem, adjectis etiam diei mensis ac feria notis tam diserte definit. Si ergo expungendus annus iste, expungenda erit etiam feria ista. Secundo, annus idem invicem probatur è testamento, uti vidimus, & Indictione decima ibidem addita, quacum concurrat. Tertio, an propter alios auctores meliores, sicut vult Waddingus, sed quos ne quidem supra nominabat, Sancti natalem affigentes anno 1275, reformari debebat auctor synchronus in anno 1297 ejusdem emortuali; an contra potius hi ex illo in anno natali, quem, referente Waddingo, ponunt? Quarto, cum itaque duo habeamus irrefragabilia documenta pro anno mortis 1297, Vitam videlicet synchroni, & testamentum eodem, quo obiit Sanctus, die conditum; ego planè censeo, isti anno, tamquam puncto firmissimè fixo, accommodandum esse tam annum S. Ludovici natalem, quam alias notas chronologicas, ratiocinio superiori inextas à Waddingo, ei aptandas ita, ut cum dicto puncto conveniant. Convenient autem concinne, si natalem ejus affigas anno 1274, prout planum fiet annorum calculo computanti, ac mensi, si vis cum Waddingo, Februarii. Sic enim Sanctus, quando obiit, habebit annos viginti tres cum mensibus sex. Sic item duobus duntaxat annis & decem mensibus, uti referebat Waddingus è biographo synchrono, vixerit, postquam è custodia liberatus est, à mense nimirum Octobris anni 1295, prout ponebat Waddingus, usque ad mensem Augusti anni 1297. Sic coherere Religiosa professio cum anno 1296. Sic denique apparebit, Waddingum, quando ad annum 1275 num. 4 scribebat, Nascitur hoc vel superiori, mense Februario S. Ludovicus, tametsi nullum

C pro hac re citari ibidem ab illo auctorem inveniam, minus tamen tunc ab anno natali disjunctivè utique posito aberrasse, quam superius, ubi annum 1275 ponit simpliciter & absolute.

Alia nonnulla consensu esse dubium possit; quem rectè quidem signat Bzovius in suis Annalibus ecclesiasticis ad annum 1297 num. 1; sed erravit in anno, quem ponit, atatis ejus trigesimo tertio, atque adeo in eo cum aliis antea à Waddingo designatis corrigi debet; uti & apographum Vita Calotiana, de quo supra, ubi dicitur expirasse anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto .. cum esset annorum viginti trium; (qui cum notato ibidem anno 1295 neutiquam coherere.) Adde Bouchium in Historia Provincia tom. 2 lib. 9 sect. 3, cap. 2, § 6, ubi obitum ejus affigit anno 1299. Ex subducta etiam superius num. 57 ratione temporis concludimus, nostrum regium Principem nuncupasse professionem Ordinis Fratrum Minorum, & antistitem Tolosanum esse declaratum anno atatis tertio supra vigesimum; id quod obiter innuebamus in hoc nostro Commento Augusti Tomus III.

tario num. 34 contra Waddingum; anno autem Christi 1296, ex præmissis § 4. Nec proin Sedulius audiendus, quando inter alia, qua observat in suo Commentario ad annum Sancti emortualem 1297 ab Anonymo signatum ita scribit: Ceterum & hic denæ tenebræ; forsitan à numeris, quibus scribendis vitium facile irrepit. Firmamentum trium Ordinum S. Francisci (sic liber inscribitur) tradit S. Ludovicum regulam S. Francisci professum anno supra millesimum ducentesimo nonagesimo sexto. Ad hoc, auctor noster disertis verbis docet ipsum, posteaquam custodià liberatus esset, DUOBUS ANNIS ET DECEM MENSIBUS VIXISSE. Quod si verum est, sequitur, aut prius fuisse professum, aut non nonagesimo septimo, sed nonagesimo nono anno discessisse .. aut certè alicubi in numeris scribendis erratum esse. Quod in aliis nonnullis contigit, mihi equidem persuasum est.

AUCTORE J. P.

§ VII. Testamentum, sepultura, elogium, forma corporis, effigies.

E

DE testamento, quod eodem, quo è vita mi-gravit, die condidit sanctissimus Antistes noster, mentio fit apud biographum Anonymum cap. 5 occasione sepultura ejus. Edidit illud Antonius Pagius post Opus, anno 1684 à se vulgatum hoc titulo: Divi Antonii Paduani, Ordinis Minorum, Sermones hæctenus inediti, de Sanctis & de diversis &c. Ibidem itaque pag. 485 notatur hic titulus: Testamentum sancti Ludovici, Ordinis Minorum, episcopi Tolosani. His autem terminis contextum ibidem subditur: In nomine Domini. Amen. Anno Nativitatis ejusdem millesimo ducentesimo nonagesimo septimo, Indictione decima, regnante inlycto principe Carolo secundo, Dei gratiâ Jerusalem & Siciliae rege illustri, Ducatus Apuliae, & principatus Capuae, Provinciae & Forcalquerii Comite, regnorum ejus anno decimo tertio, feliciter. Amen.

Testamentum hoc

60 Mense Augusti die nono decimo ejusdem decimæ Indictionis, apud Brinoniam in præsentia Thomæ de sancto Georgio, ubique per regnum Siciliae & per Comitatus Provinciae & Forcalquerii, publici regia autoritate notarii, & testium subscriptorum, ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum; videlicet venerabilis viri Durandi Mauriti Prioris Conventualis Cærasii, Fratris Bercerandi Prioris sancti Genit, Fratrum Guillelmi de Corneliano, Francisci Brun, Petri Scarrerii, Bartholomei Vitalis Ordinis Minorum, & magistri Hugonis Fabri physici, ego Frater Lodoycus, permissione divina episcopus Tolosanus, memor conditionis humanæ, quam semper comitatur innata fragilitas, cui ab ipso vitæ principio mortis imperium dominatur; dum essem æger corpore, sanus tamen mente, ac composita loquela, directa discretio & sana memoria in me integritè vigerent, volens peregrinationis meæ diem extremam dispositione testamentaria prævenire, auctoritate Sedis Apostolicæ in hac parte mihi concessa, de bonis meis, sive ad meam administrationem spectantibus, in hunc modum ordino & dispono.

F

61 In primis in domo Fratrum Minorum Matiliae meam eligo sepulturam. Deinde de bonis meis,

Ggggg 2

AUCTORE
J. P.

meis, & primùm quidem de capellis, quas habebam tempore, quo professus sum beati Francisci regulam, & habitum ejus assumpsi, ordino in hunc modum: quod scilicet capellæ ipsæ, & ea, quæ ad easdem capellas pertinent, sint Conventuum Fratrum Minorum Tolosæ, Massiliæ & Aquarum, prout viri Religiosi Fratres Raymundus Goffridi magister in theologia & minister in Provincia, & Guardianus Tolosæ ordinaverint, & eas inter eosdem Conventus duxerint dividendas. De libris nostris lego Religioso viro Fratri Guilhelmo de Corneliano socio & familiari meo Bibliam in uno volumine, quam præfatus dominus rex, dominus & genitor meus dedit mihi; & etiam Summam Thomæ. Item Fratri Berengario de Bosço familiari meo Bibliam, quam dedit mihi Conventus Tolosæ. Item Fratri Petro Cocardi, familiari meo, Bibliam & Flores Sanctorum pulchriores, qui fuerunt prædecessoris mei. Omnes autem alios libros meos lego Fratribus Petro Scarrerii, & Francisco Bruni sociis & familiaribus meis, inter ipsos æqualiter dividendos, propter plura grata servitia, quæ ab ipsis longo tempore recole suscepisse.

B
cusum,

62 Capellas siquidem, quas habui prius quàm professionem feci, lego ecclesiæ Tolosane: annulos quoque meos omnes lego & relinquo prædicto domino regi, ac dominæ reginæ, parentibus meis, in hunc videlicet modum, quod rentis ex eis per eundem dominum regem illis, quos voluerit, reliqui sint prædictæ dominæ matris meæ. De aliis autem omnibus bonis meis, utpote vasis argenteis, equitaturis, & quibuscumque aliis, ac etiam iis, quæ debentur mihi ex quacumque causa, solutis inde debitis, ad quæ quibuscumque personis teneri [possim] ac emendæ *, si quæ apparuerint faciendæ, volo quod infra nominati executores mei, familiares ac servitores meos remunerent, prout attentis eorum conditionibus & impensis per eosdem mihi servitiis viderint faciendum: & residuum ipsorum omnium distribuant inter Conventus Religiosorum civitatis Tolosæ, & Conventus Fratrum Minorum Massiliæ & Aquarum, ac Conventus Fratrum Prædicatorum sancti Maximini, & Conventus sanctæ Claræ Assisii, ad construendam unam capellam ad servitium domus episcopalis Tolosæ, in honorem beati Laurentii martyris, prout eis videbitur faciendum. Item volo, quod Officiarium & Responsorarium, quæ dedit mihi Conventus Draguiniani, reddantur illi. Item lego Conventui Brinoniæ indumentum unum sacerdotale completum de meis communibus, quibus familiares mei uti sunt consueti.

C
hic à nobis

63 Executores autem hujus meæ ordinationis facio & ordino reverendos in Christo patres dominos archiepiscopum Arelatensem, & episcopum Carcassonensem, dominum episcopum, & G-abbatem Massilienses, & Religiosum virum præfatum Fratrem Raymundum Goffridi, ac virum venerabilem magistrum Petrum de Ferreriis decanum Aniciensem, regni Siciliæ cancellarium, & nobilem virum dominum Hugonem de Vicinis, Provinciæ & Forcalquerii senescallum; ita scilicet quod omnes simul, vel quicumque ipsorum cum prædicto Fratre Raymundo ordinandum & faciendum duxerit in præmissis & quolibet præmissorum, roboris firmitatem habeat; dans eis omnibus executoribus, & eidem Fratri Raymundo cum quocumque alio ex ipsis, plenariam potestatem bona & credita mea recipiendi, ubicumque fuerint, & à quibuscumque mi-

hi debeantur; ac petendi, & exigendi ea tam in judicio quàm extra judicium; & omnia alia circa hæc faciendi, quæ ego ipse facere possem, si præfens adesssem. Et hanc meam ordinationem valere volo jure testamenti, vel jure codicillorum, vel donationis causâ mortis inter vivos, vel alterius cujuscumque ultimæ voluntatis, secundum quod melius de jure valere potest; rogans suppliciter præfatum dominum & genitorem meum, ut circa efficacem & celerem executionem ordinationis ejusdem dignetur & velit prædictis executoribus meis, ac dicto Fratri Raymundo, & alii ex eis, quem cum ipso ad executionem eandem vocare contigerit, assistere & favere, ac opportunum consilium, protectionem & auxilium impartiri.

64 In quorum omnium præmissorum fidem & cautelam, factum est per manus mei prædicti notarii præfens publicum instrumentum, quod scripsi ego idem notarius, qui prædictis omnibus interfui, & meo solito signo signavi rogatus. Quæ ordinata & acta per prædictum dominum Episcopum supra continentur, de præfato scilicet episcopo Carcassonensi, quod sit unus dictorum executorum ejus, & de annulis suis legatis & relictis prædictis domino regi, ac dominæ reginæ, ut dictum est, ordinata & acta sunt prædicto nono decimo die dicti mensis Augusti. Cætera verò præmissa, prout superius exprimuntur, ordinata & acta sunt per eundem prædicto die nono decimo mensis ejusdem. Ita testamentum.

65 Defuncti vero sepulturam præclarè decoravit Dominus: nam non tantum magnificè peractis exsequiis, conspectus est paullo post à fide dignissimis viris, qui se eum vidisse testati sunt in ecclesiæ FF. Minorum Massiliensium choro supra summum altare. . . facie admodum læta & serena, felicitatem beatitudinis æternæ significante; uti narrat Biographus Sedulianus cap. 5; verum etiam ante illas, Dum de Brincolâ corpus ejus Marsiliam duceretur, apparebant nobilibus, qui comitabantur sanctum corpus, quasi lanceæ radiosæ super ipsum corpus de cælo descendentes. Cum autem pervenissent ad quamdam planitiem prope Marsiliam, cerei, qui erant extincti, subito cælesti lumine sunt accensi, teste Bartholomæo Pisano supra allegato, cujus verba recitavi. Waddingus ad annum 1298 num. 9

è Roberti à Licio sermone de S. Ludovico, ac Breviario Minorum, antea apud eundem Waddingum citato, rei ipsi mirabili, quam statim è Pisano dedi, aliam hanc addit. Deinde visus est ipse B. Ludovicus à quodam Religioso Fratre à multitudine magna angelorum in paradysum deferri, voce magna clamantium: " Sic fit ser- , vienti Deo in munditia & puritate ,, . Sepulcro Sancti glorioso superaddimus laudationum decora.

66 Elogia, quibus Sanctum laudari invenio, sunt multa ac varia. Joannes PP. XXII in suis litteris, quibus illum adscribit numero Sanctorum, hac memorat: Sol oriens mundo in altissimis Dei, Deus Dei Filius . . . nunc hora instante novissima . . . opus produxit mirabile, claritate gloriæ suæ plenum, bonitatem suam monstrans magnificè. . . Nam qui facit mirabilia magna solus, dilectum suum confessorem eximium, beatum videlicet Ludovicum, puritate candidum, caritate fervida rubicundum, electum ex millibus, produxit noviter, ut exemplar præfulgidum cunctis Fidelibus imitandum; ejus vitæ singularis excellentiam signis probans, & prodigiis coruscantibus, crebris miraculis manifestans. Sic in principio

D

recusum
proferimus.

E

Decoratur
Sancti se-
pultura.

F

Laudatur
Sanctus à
Joanne
PP. XXII
in bulla ca-
nonizatio-
nis.

* i. e. com-
pensatio-
nes aut
multæ,
vel quid si-
mile

A cipio diſtarum laudatur litterarum ; ſub finem verò hæc ſunt : Laudetur igitur magnificè Deus noſter , cujus dextera huic Epifcopo confert ſtellariferum regni diadema. Applaudant & iſti pariter cæli cives , quorum cœtibz Sanctus hic ſole ſplendidior eſt infertus. Canant quoque altiffimè Franciæ , Siciliæ ac Hungariæ regna felicia , de quorum horto candoris nivei flos erupit . Lætetur inſuper civitas Tolofana , tanto ditata Præfule . . Verè felix eſt tu , Maſſilia , facta divinorum ornamatum tam ſancti corporis apotheca. Sed & Fratrum Minorum Ordo conſpicuus novæ laudis canticum promere non deſiſtat , in aula cæleſti tam præclarum Alumnum divinis feſtivè conſpectibus repræſentans.

ab aliis : 67 Robertus à Licio Ordinis Minorum , epiſcopus Aquinatenſis , in ſua Concione de S. Ludovico cap. 1 citatus apud Sedulium inter *elogia Vita à ſe in lucem edita præfixa* , Quis , ait , non magnificat ſanctum Ludovicum ? qui régis & reginæ filius , formoſus corpore , divitiis affluens , ætate florens , ingenio acutus , ac qui buſlibet temporalibus bonis abundans , vitia ſprevit , tetrena calcavit , & Chriſtum Jeſum bene beatèque vivendo quæſivit. *Sedulius ipſe ibidem ſatis prolixum Sancti textit elogium ; quem , ut paucula hæc inde delibem* , miraculis coruſcum inſinitis Joannes XXII inſcripſit catalogo Divorum ; in ſanctitatis eximie fidem , capitis ejus cearebro , an. à morte xviii , integro reperto. *Inter alia , qua in laudem Sancti ibi afferuntur è noſtro Hieronymo Plato lib. 2 de Bono ſtatu Religioſi cap. 26 , breve illud tranſcribo :* Ludovicus Caroli II Gallorum (immò Siculorum) regis filius primogenitus (fuit ſecundogenitus *dumtaxat*) omnibus certè animi & corporis bonis ornatus. *Hæc de præclariffimis animi præſertim divinorum chariſmatum abundantia cumulatiſſimi , ac de inſigni vite integritate deliſſe ſufficiat. Addamus his præconia quadam de forma ejus elegantia , ac concinna corporis compoſitione , propter quas merito etiam laudatur , cum ſit gratior virtus pulcro è corpore veniens , uti eſt in proverbio.*

laudatur etiam ob formam , mores , 68 Et ſanè , tametsi vultus , frons , oculi , totiuſque corporis externa conſormatio cum interna mentis pulcritudine quaſi certatim , ut ita dicam , de præmio viderentur concertare ; mira tamen ſimul conſenſione ſingulares noſtro Sancto honores ac venuſtatem afflaverunt natura & gratia Dei. Utramque laudans biographus Sedulianus cap. 5 , Omnes , inquit , ipſum videre deſiderabant , vultu angelico decoratum ; factis mirificum , conſpicuum honeſtate. Mira inerat amœnitas faciei & pulchritudo. In fronte , in oculis , in toto corpore habitare videbatur humanitas : mel in lingua , in pectore candor & ſimplicitas. Formæ gratia & honeſtatis omnium oculos in ſe convertibat , angelum potiùs arbitrantium quàm hominem. Pulcherrimo erat corpore , & aptiſſima compoſitione membrorum ; ſed longè pulchrior moribus & ſanctitate &c. *Rodolphus Hiſtoriarum Seraphica Religionis lib. 1 fol. 120 verſo rem ita exprimit , (Vera , uti affirmarat fol. 120 , B. Ludovici Tolofani , effigie præmiſſa ;) Fuit autem B. Ludovicus facie pulchra & tam venuſta , ut omnes eum conſpicientes honeſta voluptate afficerentur , in ceſſu , aſpectu & geſtu gravi , membris omnibus aptis , & corpori bene cohærentibus ; decore totius corporis eximio , voce humaniſſima , manſuetudiniſque plena , egregio oculorum nitore , quibus ita*

dominabatur , ut numquam in faciem alicujus mulieris converteret. *Effigiem verò ipſius , de qua agebam , è laudato Rodolpho ita noſter chalcographus imitari conatus eſt , quemadmodum hic illam repræſento :*

AUCTORE
J. P.

69 Bartholomæus Pisanus , ſepius antea deſignatus , præſens argumentum diu ante Rodolphum confirmavit , ſic enim ſcribit : Hic Sanctus , etſi pulcherrimus eſſet corpore , adeo , ut audivi à Fratrem , qui vidit eum , quando primò epiſcopus Tholoſam intravit , ut concorditer mulieres omnes dicerent , & homines ſive viri , ſe pulchriorem faciem numquam vidiffe. Nec de videndo ejus faciem poterant ſatiari ; & de vico in vicum ibant cuncti ad eum videndum : ac in mundi deliciis enutritus , poſt carnis concupiſcentias nullatenus abiit. *Hinc confirmantur ea , que narravit Waddingus ſuprà num. 47. Sed virtutem hanc atque alias , longè utique ac unice præſantiſſima hominis ornamenta , cum in illis vera , ſolida ac ſola ejuſdem venuſtas ſit poſita , ſeorſim jam illuſtrabimus.*

§ VIII. Quædam de præcipuis Sancti virtutibus additamenta.

A Nimi demiffio ſeu humilitas , uti vocari Mirabilem ſolet , virtutum omnium fundamentum , ejus humilitatem in gradu mirifico & proſus heroico Sanctum noſtrum ad altiffimum perfectionis culmen evexit. *Variis , qua apud Anonymum Sedulianum cap. 3 & 4 , nec non apud nos ſuperiùs in Commentario prævio , edita ab ipſo referuntur , exemplis viſum eſt adjungere hæc , quibus iſta illuſtrentur ac ſtabiliantur. Bulla canonizationis ejuſ ſic fatur : In hoc etiam Chriſti imitatore . . . humilitas vera fulſit. Attendit namque quod Deus . . . ponit humiles in ſublime. Vita Calotiana narrat , quàm ab arrogantia & ſaſtu fuerit alienus : Cum primum incurrit Tolofam , rogatus à magnis*

G g g g g 3

AUCTORE
J. P.
* i. c. e-
quum

magnis viris, ut deambulatore vel palafredum * aut magnum mulum ascenderet, obstinate renuit, asserens id nil prætendere nisi fastum & arrogantiam prælatorum. Ad hæc, Frater Minor esse voluit, ait Bartholomæus Pisanus, & nil aliud optabat, nisi episcopatu renuntiare, ut Frater Minor & simplex remaneret. Semel dormitorium Fratrum Tholosæ dum intrasset; Heu! inquit, quando videbo me esse sine episcopatu, ut sim in uno loco dormitorii, sicut unus pauper Frater & simplex. In capitulo dum semel esset, & quidam Frater sibi diceret, quod multum Ordinem honoraverat de sua persona insigni; respondit impatiens ex humilitate, & quodammodo indignè ferens, Malè dicitis, Frater, malè dicitis: immò Ordo multum me honoravit, quando dedit mihi habitum suum.

compensat
Deus insi-
gni miracu-
lo.

B

71 Singularem hanc animi modestiam ac paupertatis amorem eidem affinem, miro cali favore ostendit Deus sibi gratissima fuisse. Rem gestam narrat Frémantius in Vita Sancti superius allegata, cap. 4 pag. 386 in hanc sententiam, è lingua nostra Flandrica ita Latine sonantem: Dum interdum abjicere se, prout genuinum Minoritam decet, haberet fixum, emendicando panem ostiatum, pater ejus rex ægerrimè id ferebat. Quodam itaque tempore Sanctum filium suum conspicatus manticam humeris suis gestantem incedere, nobili cuidam in mandatis dedit, ei ut denuntiaret, regna Gallicum ac Neapolitanum hujusmodi honorem ab ipso non expectasse, ut aurea ornamenta commutaret in emendicatum panem. Ludovicus blandè subridens ac manticam aperiens, Ecce, ait, verum non est, quod mihi exprobras: panem quippe in aurum converti. Nobilis summo cum stupore videbat, frustra panis commutata in frusta auri, stellarum adinstar rutilantia: in genua concidit, à Sancto veniam petiit, Deoque vovit, se, consentiente conjugæ sua, Fratrum Minorum instituto nomen daturum. Rex autem, miro hoc prodigio magna cum lætitia audito, numquam ostendit amplius, sibi displicere opera humilia tam sancti Filii. Praclarissimum enimverò ac summo stupore dignissimum miraculum, quo Deus humilitatem Servi sui ad infima se abjicientis comprobasse fertur. Ego quidem tam non nego factum, quam desidero illud videre stabilitum ex antiquis auctoribus. De eo certè nihil ab Anonymo Vita scriptore, à Pisano nihil, nihil denique ab alio apud Waddingum memoria novi proditum; quod mihi apparet mirum, eò præsertim quòd ille Anonymus infra apud nos in Vita num. 21 & 22 alia recenset singillatim perfectissima humilitatis seu paupertatis evangelica (hæc enim illius esse comes individua solet) exempla, qua de more instituti Franciscani edere haud erubuit Princeps noster regius; & hæc quidem displicentia amicis & familiaribus, multo aliter sentientibus; patri verò maximè.

Nemo ei
vilis;

72 Quandoquidem verò Sanctus adeo erat parvus in oculis suis, mirum non est, neminem ad eo vilis fuisse conditionis, ut ei vilesceret. Exemplo sit illud Pisani: Semel eundo Parisios pauperi, quem reperit, propriam cappam dedit. Nullum quantumque pauperem & despectum dedignabatur. Quadam vice accidit quod, ipso transiente cum tota familia sua, quædam mulier pauperula & antiqua in quodam tugurio humili & despecto jacens clamaret confessionem humiliter petendo. Et cum aliqui de sacerdotibus vellent de equis descendere, ut eam audirent, dixit S.

Ludovicus, Nequaquam; sed ego descendam, & audiam eam, quoniam ad me spectat. Descendit, tugurium intravit, eam audivit ad confessionem, consolatus est eam, & elemosynam impendit. Egressus autem inde, plenus fuit pediculis, & immunditiâ: quod Vir sanctus cum magna consolatione conspexit gaudenter, & cum risu portavit pediculos, & hujusmodi gemmas pauperum vocabat.

73 Simile factum Anonymus commemorat a-quantumvis pud nos num. 37; quod tamen rerum adjunctis miser ac de- discrepat nonnihil à superiore: id quod in causa Spectus est, cur censeam, idem ferè humilitatis specimen bis accidisse, semel quidem in Pirenæis montibus secundum Anonymum, ac iterum eundo Parisios ex Pisano, si videlicet locus ab eo rectè sit notatus. Adde, quod dicat Anonymus: Quam pauperulam seriò hortabatur Sanctus peccata confiteri locio Fratri, aut sibi; nam & ego inquit Frater Minor sum. Sed illa noluit. In superiore autem exemplo longè aliter res illa narratur. Adjungi his velim exemplum aliud, quo egregiè ostendit, neminem quantumvis miserum & abjectum, sibi vilem fuisse. Nam, ut refert Frater Marcus Ulyssipponensis in Chronicis FF. Minorum tom. 2 lib. 6 cap. 6, quadam vice Sanctus Sacro intererat, & ille, qui offerebat pacem, pauperi leproso illam dare prætermisit: quo viso, sine mora surrexit, ad leprosum se contulit, & positus humi genibus, faciem ejus devotissimè osculatus est.

74 Nec vera dumtaxat paupertate spiritus ac sed pauperes corporis egregiè præditus fuit S. Ludovicus, ut ac egeni e- videre datur in ejus Vita; sed etiam tenerrimo ram ipsi in amoribus misericordia erga pauperes & egenos affectu, impensisque eorum usui obsequiis mirabilem omnino se ostendit, & ita quidem, ut Deus præclarissima ejus in hoc genere officia miraculis compensare voluerit, secundum ea, qua in Vita apud nos num. 25 narrantur: quibus addi potest aliud exemplum, quod exstat apud Waddingum ad annum Christi 1297 num. 6, & quod, uti addit, ex vetusta Legenda exscribit Marianus; cum adhuc puerulum piè suffurari solitum vel ex culina, vel ex triclinio, vel ex alia quacumque officina cibos, ut in pauperes distribueret. Conquestus aliquando de his præfectus coquorum apud Carolum patrem, comprehendit eum actu clam audentem caponem regis mensæ præparatum: & obvio patri dixit, Ludovicum pro more suo quidquam sibi * sub pallio præripere. Jussit pater, ut * f. cibi furtum detegeret: ille, elato pallio, ostendit manu pendenti egregium florum fasciculum: qua miraculosa metamorphosi impunis dimissus, conversis floribus in pristinam substantiam alitis, eum inter quatuor pauperes distribuit. Dum omnia postea pater rescivit, laudavit Dominum in operibus suis, largissimasque erogabat elemosynas pio filio pauperibus distribuendas.

75 Miraculum hoc confirmatur inter illa, vel ab ipsa qua in nostro apographo notantur ex collect. P. pueritia. Aroldi desumpta, & sic illud exponitur, fortè è processu ad canonizationem extractum: Audi vi recitari, quod cum esset puer parvus, ibat sæpè ad locum culinæ, & petebat ab eo carnes, quas absconsè portabat in sinu suo. Quod cum semel rex videret, vocavit eum ad se, & dixit. Quid est quod portas? Quo audito, verecundè aperuit sinum, & erat plenum rosis: & hoc fuit in Januario, & fuit cum admiratione magna omnibus notum.

76 Viri sancti abstinentiam, severum vivendi Anglicam rigo-castitatem

A rigorem, nec non integerrimam ipsius pudicitiam describit Anonymus Sedulianus apud nos à num. 29. Quanta autem & quam circumspècta cum accuratone ac diligentia operam daret quam poterat maximam, ut nitidissimum hunc virginitatis florem conservaret ab omni vel levissima etiam macula umbra; indicat idem biographus num. 30. Confirmatur illibata ejus virginitas è bulla canonizationis, ubi leguntur ista: Castitatis autem amor à puero affecerat ejus mentem adeo, quod ob ipsius fidam custodiam, mulierum consortia fugiebat omnino; in tantum, quod, nisi forsan in matre & sororibus, solus cum sola nullo umquam tempore loquebatur. Bartholomæus Pisanus Quo ad hoc referam, ait, quid hic Sanctus circa sororem suam reginam egit in Aragonia. Cùm enim venisset ad eum visitandum, nullo modo potuit obtinere precibus quibuscumque, ut eam in faciem aspiceret; sed respondit, quod erat fatua hoc petens. Dominæ reginæ Franciæ cognatæ suæ, utpote filii duorum fratrum, roganti ut in suo adventu more nobilium de Francia eam reciperet ad amplexum & osculum, nullatenus acquievit, etsi summa devotione ferretur ad ipsum. Tholosæ quædam domina, cum audisset eum ab oculorum custodia commendari, respondit: Ego probabo. Cumque ad eum ivisset, & ipsum, dum esset in ecclesia, diligentissimè considerasset, reversa ad domum dixit vicinis: Verè iste Dominus sanctus est. Numquam enim vidi aliquem, qui suis dominaretur oculis, nisi istum.

mirificâ cautelâ conservabat, ad eamque alios inducibat:

B 77 Mirabilem quoque ejus in conservando angelica virginitatis nitore cautelam illustrat hoc factum, quod refert Waddingus ad annum 1296 num. 4: Voluit sanè ille apud Montis-pessulani Patres, iterati voti, de sabenda nimirum vita Minorum, testes, remanere, & eorum vestem assumere; sed hi petenti dare non sunt aucti, timentes regis, patris Adolescentis, tunc in urbe præsentis indignationem. Illinc cum patre recedens venit in Italiam, & Florentiæ obviam habuit matrem suam Mariam Hungaricam, & Carolum Martellum fratrem primogenitum, jam renuntiatum ex jure materno regem Hungariæ: qui magno comitatu & apparatu, adjuncto sibi itineris comite marchione Montis-ferrati, illuc venerunt, regem & filios excepturi. Regina in omnium amplexus & oscula gratulabunda irruit; sed verecundus & pudicus juvenis Ludovicus faciem à genitricis labiis avertit, nec se osculari permisit. Cui dum mater, se matrem esse recordaretur, neque in casto materno osculo esse Numinis offensam; demisso & reverenti vultu respondit: Scio, mater, te matrem esse; sed nec ignoro, te mulierem esse, quam non licet servo Dei osculari. Hujus facti substantia confirmatur ex S. Antonino Historiarum parte 3, titulo 24, capitulo 4, § 1. E Fratris Marco Ulyssipponensi parte 2 Chronicorum Ordinis Fratrum Minorum lib. 6 cap. 4 etiam discimus, hanc peculiarem gratiam S. Ludovico fuisse donatam, ut, qui eum aspicerent, ad amorem castitatis illos induceret: in cuius rei testimonium ibidem indicatur, multos, qui in obitu ejus aderant præsentis, florem vidisse adinstar pulcra rosa è sanctissimo ipsius ore prodeuntem.

rigidissima observat jejunia.

C 78 Remedia etiam adhibebat prorsus singularia, ut corpus suum castigaret, ac in servitutum redigeret; de quibus agit Anonymus Sedulianus num. 29. Verùm quæ ibi summam narrat de ejus jejniis, nostrum Ms. Calotianum

magis singillatim memorat his verbis: Vigiliâs omnes beatissimæ Virginis jejunabat in pane & aqua: aliorum Sanctorum vigiliâs & Adventum Domini tam stricto observabat jejunio, ut etiam in itinere & corporis anxietate positus, illa nequaquam solveret. Semel dum equitaret per Franciam, B. Marci vigiliam, licet debilis, & contradicentibus sociis, omnino voluit jejunare. In vigilia quoque B. Joannis multo labore afflictus propter laboriosum transitum montis Pyrenæi, nec medici jussu, nec Fratrum inductionibus, ad capiendum vespertinum cibum potuit suaderi. In cibo & potu tantum erat parcus, ut familiares sui abstinentiæ ejus paverent excessum.

AUCTORE J. P.

§ IX. Mortui per S. Ludovici merita ad vitam revocati.

D Eus, qui est mirabilis in Sanctis suis, Fa- Varios à mulum hunc suum, ad vilissima quæque ac Sancto ad pauperrima sese, dum viveret, abjicientem, vitam revocavit. Quæ apud Sedulium existant, dabuntur in Vita inferius; hic verò ea aliunde supplebimus appositione plurimum aliorum. Incipiamus à mortuis ad vitam revocatis. Bulla canonizationis sex memorat de hoc genere. Recitemus verba: Quædam namque duorum annorum puella, quæ vi febris, quam passa fuit duobus mensibus, exspiravit; facto voto per patrem Sancto isti, qui ipsi imaginem de cera offerret, si vitam à Deo filix suæ impetraret, resuscitata, ubera matris suxit. Fortè hoc miraculum est idem cum eo, quod habetur apud Anonymum Sedulianum num. 50, vel cum eo, quod Rodolphus fol. 122 verso, brevissimè sic narrat: Gulielmam filiam Adami Parisiensis à mortuis suscitavit. Pergamus cum prædicta Bulla:

Quidam etiam quinque annorum puer vehementiâ febris continuæ vitâ functus, facto voto per patrem, est vitæ pristinæ restitutus, nec dictæ febris in eo apparuit ullum signum.

Quædam puella annorum septem, quæ per septimanas tres febrem passâ continuam exspiravit, facto ad dictum Sanctum voto per suos, spiritum recuperavit & revixit.

F 80 Quædam denique mulier, quæ duas conceperat filias, unâ illarum in ventre mortuâ ex casu dictæ matris de asino, & in ejus ventre ex mora diutina putrefacta, cœpit puerperio laborare. Cumque dictus partus jam putridus per frustra fuisset extractus, & alia filia mortuâ jam educta esset obstetricum ministerio violenter, & projecta in stabulo super finum; emissio ad ipsum Sanctum voto, quod si partus ille resurgeret, unam sibi ceræ imaginem præsentaret; puella palpitare cœpit, & baptizata septem mensibus supervixit.

Quidam etiam puer, ætatis annorum septem, dum sub lecto, in quo cum suis jacebat parentibus, repertus mortuus, rigidus & frigidus aliquo tempore permanisset; facto per parentes ad hunc Sanctum voto, fuit divinitus suscitatus.

Mulieri cuidam, quæ propter vehementem infirmitatem diem extremum clauserat, emissio per suos ad Sanctum istum voto, ejus meritis reddita fuit vita.

81. Sed mirabile omnino est prodigium, quod quibus brevissimè refertur apud Pisanum his verbis: Mar-

AUCTORE
J. P.

Marfilia duo erant fratres carnales; quorum unus alium occidendo, captus fuit ex hoc & decapitatus. Sed cum amborum corpora in ecclesia S. Ludovici essent, invocatione ejusdem sancti Ludovici facta à matre, à mortuis & omni læsione ipse curavit. *S. Antoninus superius assignatus narrat § 2 eventum planè stupendum in hac materia*: Cum bellum esset inter nobiles & Burgeses in Apulia in diversis partibus; una parte contra aliam prævalente, plures ex adversariis fuere captivi. Sed inter illos unus nobilis, qui propter damna multa illata ab eo, victoribus erat multum odiosus, ut non redemptionem illius sicut cæterorum, sed mortem decernerent ei inferendam. Intelligens autem nobilis ille se ad suspendium judicatum; cum lacrymis & intenso cordis affectu S. Ludovico se commendavit, votum emittens de quibusdam implendis ad honorem Sancti, si mortem evaderet. Nempe ad suspendium ductus cum elevatur in patibulo, & fune in collo immisso in aëre suspenditur: frangitur funis, & ille ad terram cadit illæsus. Ad dicitur aliud vinculum fortius, quo constrictus suffocetur; & illud quoque similiter rumpitur. Apponitur & tertium, quod eodem modo confringitur. Stupentibus cunctis ait nobilis ille suspendio adjudicatus: In vanum laboratis, quod S. Ludovicus, cui me devovi, me defendit. Quod videntes adversarii destiterunt à pœna illi inferenda, & liberum abire permiserunt. Qui implevit vota sua ex integro, visitans ecclesiæ illius limina, & narrans omnibus casum ad gloriam Dei & sui Sancti.

adjungitur

82 *Waddingus ad annum 1298 num. 16*, Eques quidam, inquit, *Marianum & Marcum citans*, laxatis habenis obvium fortuito puerum prostravit, unguis que equi conculcavit, ita ut omnino exanimem reddiderit. Viso miserabili eventu in terram prosiliit eques, puerulumque collisum, & collo contractum ulnis exceptum S. Ludovico flens & orans commendavit; statimque puer revixit, & ab omni malo liber evasit.

Nobiles quidam conjuges prope Massiliam, longo tempore infœcundi, magnâ efficaciam petierunt à S. Ludovico prolem sibi concedi. Concepto mox foetu, novem decursis mensibus, mulier massam carneam edidit informem. A parientis oculis absconditam obstetrix sepeliri curavit. Volente tamen matre partum suum conspiceri, & ad importunas ejus preces re omni relata; adhuc illa in suo desiderio persistente, exhumatus fuit foetus informis, quem cum manu recepisset, S. Ludovico piè cum lacrymis obtulit, objecitque, Dei opera esse perfecta, atque ejus meritis concessam sibi illam prolem, quam tamen expectabat potius ad solatium & gaudium, quam ad horrorem & luctum; nihilque proinde se dubitare, quin beneficium compleret, formam hominis obducens, & animam inducens massæ illi à se conceptæ. Non prius dixit marito, & undecim matronis præsentibus, quam caro illa converteretur in puerulum pulchrum, primos emittentem vagitus. Alia simili præmissa prece concepit; sed post novem menses transversus in utero foetus mortuus frustratim educitur. Reassumptis aliquantum viribus & animo puerpera suas preces ad S. Ludovicum primi beneficii authorem cum lacrymis effudit; factumque ut statim inter se partes coirent, efformarentque formosum & animatum infantulum. *Duo ultima hæc miracula habentur etiam apud S. Antoninum, de quo ante; ubi & aliud adjungit*:

83 Quidam nobilis in Massilia ex voto emisso in honorem S. Ludovici, cum uxore obtinuerunt à Domino prolem optatam; & quia, quod voverant, non reddebant, ostendit Dominus, quod displicet ei non solum stulta, sed etiam infidelis promissio, cum non solvitur, quod Deo promittitur. Nam cum esset puer jam septennis, cepit gravissimè infirmari. Tunc parentes pueri clamaverunt precibus ad Sanctum, implorantes auxilium, se ingratos & infidelissimos accusantes, & quam primùm, quod promiserant, Domino reddituros iterum voventes, ac etiam alia plura se facturos in honorem Sancti, si vitam filio conservaret. Sed beatus Ludovicus vota eorum contempsit, ut eorum ingratitude utrumque puniret, & potentiam suam majori miraculo monstraret. Quid plura? Solvit puer debitum universæ carnis, & parentes ejus præ tristitia quasi in furiam versi, cum lacrymis & ejulatu pro resuscitatione filii invocare non cessant continuè. Et cum sui ad sepulchrum funus ferre disponerent parentes; ipsi nullo modo acquiescunt, confidentes meritis Sancti gratiam obtinere optatam. Sed quia diu expectantibus ex compassione parentum non inerat puero vox neque sensus aliquis vel motus, tædio victi ad ecclesiam sepeliendum ferunt. Sequuntur eos parentes cum clamoribus multis Sanctum invocando. Peracto officio, cum jam in sepulchrum vellent inferre, sanus & incolumis puer surrexit, parentes arguens de negligentia voti non impleti. Quo facto, puer ad sepulchrum Sancti deportatur à parentibus in integrum vota sua solventibus, & gratias pro tanto munere agentibus.

84 *Exemplar nostrum Ms. Calotianum non resuscitato illeberalem de mortuis à S. Ludovico ad vitam rum revocatis materiam nobis suppeditat, prout planum sit è sequentibus, qua narramus ex fide ipsius, factis*. Nam quindecim, ait, mortui per ejus merita redierunt ad vitam. *Ego è dicto exemplari excerpo sequentes*: Puer septem annorum de Marfilia, Petrus Duranti nomine, novem diebus præcedente continua febre mortuus, factis tribus tractibus veræ mortis. Quadam nocte, horâ primi somni, fuit dimissus in lecto, cruce posita super pectus, ut moris est, & medicus & quidam alii consolati sunt patrem de morte pueri, & abierunt. Post quorum recessum, pater cum tota familia sua remansit plorans & gemens, custodiens corpus pueri usque ad horam matutinam. Quâ horâ cum magna fide planctus & luctus suos convertit ad Dominum, & S. Ludovicum, cui pro vita filii votum fecerat, & ejus meritis & sanctitate sub spe certa spirans, ita loquebatur: Malè exaudistis, Pater, preces, quas vobis porrexi prima vice. His verbis & similibus iteratis, respiciens puerum, vidit eum suscitatum; vocatisque medico & aliis, qui recesserant, magnum gaudium fecerunt de mortuo suscitato per merita Sancti hujus. *Si miraculum hoc sit idem, quod biographus Sedulianus brevissimis verbis perstringit cap. 6 num. 49; meretur tamen hic referri, ut ex narratione hujus exemplaris compensetur brevitatis alterius. Pergamus cum Ms. Calotiano*: Rostagnus Albu de Narbona, & Joannes Bisfani asseruerunt juramento, se firmiter audivisse à matre, & à quampluribus aliis, qui viderunt, quod G. Columbina de Narbona habebat quamdam filiam quasi annorum duodecim, quæ fuerat infirma, & tandem verè mortua stetit fere per diem. Facto igitur voto per dictam matrem

D
plurimum a-
liorum

E

F

ad

A ad S. Ludovicum, quod visitaret ejus sepulchrum unâ cum filia, & cum sudario, si ipsam à mortuis suscitaret; statim Deus Sancti ipsius meritis puellam revocavit ad vitam.

numerus, 85 Ramnosa de Manuasca, civis Massiliæ, habebat filium, qui infirmatus est ad mortem, ita ut omnibus mortuus videretur. Pater pueri fecit votum, quod, si per merita B. Ludovici filius sibi restitueretur, ipsum cum sudario ad sepulchrum ejus faceret præsentari. Confestim factò voto puer aperuit oculos, & patrem ad se vocavit, ut potuit, restitutus plenariæ sanitati.

Jacobus Macellarius de civitate Arelatensi habebat filium, qui fere per annum in infirmitate laborans ad mortem usque pervenit; ita quod per horam fere completam nec consensum nec motum habuit, nec signum aliquod nisi mortis. Facto voto per suos ad S. Ludovicum, revixit puer quasi subridens, & oblatam sibi mamillam de matre ipsa suxit avidè & gaudenter.

quem 86 Jacoba Rascabona filiam cum labore magno peperit mortuam, ut sibi & aliis videbatur, quia sine statu, sine motu, sine calore, & cum nigredine corporis erat: quæ & modo consimili factus semper pepererat mortuos, sic quod de cætero non vivebant. Facto autem per eam voto ad S. Ludovicum, cæpit infantula palpitare & vagitum emittere, & baptizata tandem diebus pluribus supervixit.

B Jacoba Ariola obstetrix præsens fuit, quando Bertranda Massequa peperit filium verè mortuum: & fecit votum cum viro suo & amita pueri ad S. Ludovicum cum magnis clamoribus & devotione: confestim puer aperuit oculos, perfectè Sancti meritis suscitatus.

Adalifia Reclandi habens infantulum ex gravi infirmitate mortuum, factò voto cum clamoribus & devotione ad S. Ludovicum, recepit eum mirabiliter suscitatum. *Miraculum, quod è dicto exemplari modo subdam, multum adeo habet convenientia cum eo, quod exstat apud biographum Anonymum Sedulianum infra recudendum, cap. 6 num. 47, ut hoc videatur esse idem cum illo: quia tamen Calotianum variat circumstantias, illud etiam nunc subjungimus. Alterum autem ex altero, si sit idem, sic confirmabitur. Est verò hoc:*

è variis **C** 87 Adalasia Lombarda de Rocha . . . habebat filiam parvulam, quæ in nigredinem conversa penitus expiravit, sic mortua diutissimè permanens. Facto autem voto, meritis Sancti fuit suscitata. Ipsa etiam propter infirmitatem incurrerat surditatem, ita quod per tres menses nihil penitus audierat. Facto autem voto, in crastino recuperavit auditum. Ipsa etiam lacte in mamillis carens ex præcedenti infirmitate; ita quod unus puer ex fame periit, eò quod lactare non posset, emissò voto, formosas mamillas recuperavit. Hæc tria miracula credit Deum fecisse eò quod esset incredula de miraculis Sancti prius.

Puer unius anni in parentum absentia cadens de quadam fenestra, ubi erant gradus duodecim lapidum, verè mortuus erat, & totaliter conquisatus & niger factus, ita quod sibi os non poterat aperiri. Facto autem voto ad S. Ludovicum fuit illico suscitatus.

Dominus N. de Narbona habens filium de febre continua verè mortuum, factò voto, quod eum duceret ad sepulchrum S. Ludovici, ejus meritis eum suscitatum recepit.

documentis 88 Quidam habens runcinum infirmum mortuum tandem jacentem, baculum unius palmi
Augusti Tomus III.

posuit in naribus ejus, auriculam perforavit, fune traxit: non erat motus neque sensus. Facto autem voto ad S. Ludovicum, statim surrexit, & ille super eum ascendit. *Sed, ne quempiam moretur vox runcinus, illà significatur equus minor, gregarius, Gallis roncín, uti habet Cangius in Glossario ad scriptores mediæ & infimæ latinitatis, apud quem plura de hac voce.*

De alio animali ad invocationem S. Ludovici vite reddito ita scribit Waddingus num. 18. Accipitrarius cujusdam regis Lusitani falconem nutriebat, quem rex summo in pretio habebat. In cujusdam diei diluculo invenit per fasciolas tibiales pendentem, & semi-mortuum: duxitque ad Conventum Fratrum Minorum Bejæ five Pacis Juliæ, ubi coram altari S. Ludovici dum oraret pro vita volucris, illa inter manus expiravit. Irâ & indignatione commotus super altare projecit mortuam, & regi per duas leucas Hispanicas inde distanti non sine metu omnem narravit eventum. Sed dum rex animo in hominem commovetur, ecce, per fenestram falco advolat, & accipitrarii brachio requievit. *Miraculum hoc pluribus verbis narratur è Chronicis antiquis apud Marcum Olyssipponensem cap. 19.*

E 89 *De hominibus autem à morte resuscitatis collegimus.* præmiserat idem Waddingus num. 17 istos eventus: Aretii in Tuscia enixa quædam filium mortuum, S. Ludovico commendavit & consecravit, modò revivisceret. Ad vitam regressus, vocatus est à Sancti nomine, & Minorum amplexus est institutum. *Confirmatur hoc miraculum ex Pisano, qui adiri potest.*

Vir quidam nobilis dum equum conscenderet, territum animal & in furorem actum equitem uno implicitum pede in stapia vel subice pedaneo per abrupta & saxea traxit, unguis que collisit. Inventus mortuus à parentibus & servis, dum tertio efferretur die ad sepulchrum, revixit, neque ullum tot cicatricum & vulnerum, quæ accepit, in eo remansit vestigium. *Hæc Waddingus. Ex dictis itaque conficitur, S. Ludovicum magni nominis thaumaturgum existisse, ac omnino mirabilem propter tot præsertim mortuos, quos meritis suis ad vitam reduxit.*

S X. Contracti, febricitantes, F
podagrici, furdi, muti, cæci, amentes, naufragi sospitantur.

A *Nonymus à Sedulio vulgatus postquam egisset de mortuis, patrocinio S. Ludovici ad vitam revocatis, claudos ac corpore impeditos exhibet, ejusdem Sancti meritis sanitati restitutos; de quibus in Vita apud nos à num. 51. Adde sequentia. Ecgraphum nostrum Calotianum hæc ponit: Constantinus Mercery impotens de brachio sinistro sic ineptè, quod manus erat post tergum per 15 annos, factò voto juxta sepulchrum Sancti, audientibus cunctis fragorem, fuit curatus.*

Puer quinque annorum plantas pedis tenens supra, & quod debebat esse supra, habens infra à sua nativitate; cum mater sua fecisset votum in die commemorationis S. Ludovici, fuit plenè satisfactus.

Nixidio de Podio Ricardi, tribus annis impotens de manu & digitis, supra sepulchrum Sancti,
H h h h h

AUCTOR
J. P.

Si, quod visitabat, fuit plenè curatus.

Galterus Anglicus impotens existens tribus mensibus de manu, facto voto, fuit plenè sanatus.

Alegreta, ætatis duorum annorum, sic erat membris omnibus deformata, quod manus & brachia tenens retro pedes, & tibias versus caput, adeo rigida & siccata, quod parentes omnino desperarent de vita, facto voto visitandi sepulchrum cum imagine, statim fuit curata.

corpore im-
peditorum91 Domina Maria Guillelma de Massilia cadens, fracturam tantam habuit in inguine, quod intestina in grossitudine unius allæ inferius descendebant cum dolore intolerabili. Quæ nullum humanum remedium inveniens, facto voto quod cum imagine cerea Sanctum visitaret [convaleuit.] Statim enim visum est, quod cum manu ejus intestina ad locum debitum restituerentur; & sic fuit plenè sanata. *De voce alla Cangius in Glossario paullo ante designato, Allo, inquit, in Breviluquo dicitur* Instrumentum acuendi cultellos, & est lapis rotundus, cum quo vel in quo faber purgat instrumenta, ut sint acuta. Dicitur, etiam alla. *Redeamus ad priora.*

B Domina Aycarda in festo S. Agnetis gravem dolorem incurrit, & impotentiam dextri brachii, sic quod per triduum stetit mente capta, ita quod sibi videbatur, quod scintillæ igneæ de brachio & manu egrederentur, emissio voto ad S. Ludovicum de manu cerea deferenda, fuit continuè liberata.

Ex ope S.
Ludovici
sanatorum92 *E collectione P. Aroldi superaddo illud:* Quædam mulier, nomine Beatrix, de castro Alanconi, passa fuit morbum caducum per annos duos, & ab eo in hebdomade bis vel ter acerrimè vexabatur: quæ quidem mulier Sanctis pluribus se devoverat, nec à quoquam adjuta, & quasi desperata, vovere se nemini ampliùs disponebat. Contigit, Deo volente, per locum, ubi dicta mulier erat, Fratres transire Minores, quam audientes tali morbo gravari, ad devotionem S. Ludovici incipiunt animare: quæ audiens vir mulieris præfatæ, ipsam Sancto prædicto devovit: quò emissio voto, ex tunc à dicto morbo exitit liberata: quod ipsa & vir ejus prædictus juramento firmaverunt, nec non & testes sunt plures. *Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum* Alentio, ait, vulgo Alençon, oppidum est positum ad flumen Sartam, Ducatus titulo insigne, in Normannia. Varias ibidem ejusdem nominis efformationes invenies; inter quas Alenconium corruptè scribi observat dictus auctor.

C

93 *Sequens miraculum narratur in bulla canonizationis, idemne an diversum ab eo, quod habetur in biographo Seduliano apud nos num. 65? En illud:* Quædam etiam mulier dum ex partu quodam violento de puero mortuo, & in ejus utero transversato, contracta in manibus & pedibus & femoribus, biennio permanisset, facto voto ad Sanctum præfatum, quod, si curaretur, scoparet in tota vita ecclesiam, in qua jaceret; dormire cœpit, & expergefata à morbo prædicto penitus est curata. *In eadem bulla legitur illud:* Mulier quædam, quæ subito muta, & impotens de uno brachio facta fuit, hac infirmitate sibi per mensem durante, emissio voto per matrem, statim ad sanitatem pristinam est reducta. *Hiscæ adijunge podagrâ & chiragrâ laborantes & sanatos, de quibus tractat biographus Sedulianus apud nos num. 53; de febricitantibus autem à num. 54; quibus nos adjungimus sequens supplementum.*

exempla.

94 *Apographum nostrum è collectione Arol-*

diana, Quidam, inquit, Ordinis Minorum de

Conventu Alisbronizæ passus febrem continuam per tredecim dies, in tantum, quod medicus de eo quàm plurimum desperabat, in tantum, quod dixit de mane, quod horam Completorii non videret. Dicitur infirmus se sentiens taliter prægravari, devotionem fervidam habens in S. Ludovico, qui tunc vivus erat; & in dicto conventu existens, propter vitæ sanctitatem, quam ipsum sciebat habere, dixit: O si haberem aliquid de residuo cibi Fratris Ludovici, essem statim curatus! Audiens hoc infirmarius Conventus, illico ivit ad Fratrem Guillelmum de Corlinione socium suum, & ab ipso sollicitè petiit aliquid de cibo ab ipso relicto. Statim dictus socius portavit sibi paropsidem, ubi erat aliquantulum de pane, quem S. Ludovicus diviserat: quem dum gustasset, statim fuit à febre curatus, & eadem die ambulavit per mediam leucam. At medicus veniens, putans eum in extremis agere, vel mortuum citius invenire, eum audiens recessisse, admirans petiit, quid hoc esset: & audiens facti seriem, dixit: Potens est Deus etiam mortuos suscitare, & sic reputo illum verè.

D
De febricitantibus95 *Ms. Calosianum pauca etiam hæc memorat:* Frater de Ordine B. Mariæ, Prior Massiliensis, semel sanatus est à S. Ludovico à gutta, & semel à febre. Frater N. custos Massiliensis laborans febre fortissima, recurrens ad S. Ludovicum statim fuit curatus. *Hæc de febricitantibus.*

B

Podagricos accipe è bulla canonizationis: Vir quidam passus annis sex guttam in manu & brachio, ventre ac humero, facto voto, quod ejus limina visitaret; statim fuit sanitatis beneficium consecutus.curatis ac
podagricis

Quidam denique presbyter passus guttam in latere, quæ ipsum afflixit graviter diebus septem, facto voto ad memoratum Sanctum, diligentius ejus tumulum visitando, recepit continuè sanitatem.

96 *De surdis, Sancto patrocinante, curatis item de surd-*
Anonymus noster duo dumtaxat exempla narrat dismutis ac
apud nos infra num. 56; nos aliunde unicum cæcis &c.
his superaddimus. Apographum nostrum Calotianum
*Dominus Jacobus, ait, Marconi passus*multis diebus surditatem & dolorem in aure sinistra, ita quod sibi videbatur, quod omnes cives canerent in auribus ejus, facto voto de imagine deferenda, statim sanatus est. *Muris loquelam restitutam, probant facta, qua apud dictum Anonymum narratur. Vide Vitam apud nos num. 57. Sed miraculum, quod ibidem incipit, Alazatia à Campis, vel quod proxime sequitur, hoc inisio, Similiter alia quædam, etsi fortè alterutrum sit idem in substantia cum eo, quod exstat in exemplari Aroldiano, aliter tamen, & sic in eo exprimitur:* Quædam mulier, nomine Alazatia Amiga, de castro de Rampnis subito loquelam amisit, ac per totam hebdomadam stetit muta, nec aliquod verbum valebat exprimere. Dicta vero mulier considerans multa, quæ de beato Ludovico audierat, quamquam nequiret se movere, devovit se tamen corde pariter & affectu: & subito cœpit loqui, linguæ vinculo dissoluto. Quod quidem firmavit proprio juramento; testes autem plures scripti.

F

Hiscæ unicum in hoc genere mali subjungo exemplum in nostra regione factum. Neque enim divina bonitas Belgium nostrum à mirabili Sancti sui in ope miseris ferenda patrocinio excludi penitus voluit. Rem accipe è Commentario Sedulii in caput 20 Vita S. Ludovici à se vulgata, quam

rem

A rem è manuscripto exemplari Lovaniensi, & quidem penè iisdem verbis exscripsisse se indicat: Accidit, inquit, Lovanii anno Domini mcdxxvi, postquam vitam S. Ludovici & miracula prædicasset F. Henricus de Zichem in platea dicta Groefstrate, quædam mulier ejusdem plateæ retulit, cuidam viro, dicto Henrico Iferen, & Catharinæ uxori filium puerum fuisse toto sexennio mutum. Parentes, auditis miraculis S. Ludovici, pro salute & voce pueri duos cereos Sancto voverunt, si præscripto tempore vocem & loquelam reciperet. Facto voto, mox puer vocalis auditus est, & perfectè loquens. *De cæcis autem sospitatis agitur in Vita à num. 58; quibus adjicio breve exemplum illud è Ms. Calotiano: Procius de Foro Julii per quatuor annos cæcus, nullo potuit medicorum remedio liberari. Voto emisso visitandi Sanctum cum duobus oculis de cera, fuit planè sanatus. De loco mox dicto observa; Forum Julii, incolis Frejus, esse urbem Gallia in Provincia ad mare mediterraneum. Mirabilem quoque sese exhibuit Sanctus noster in amentibus & insanis ad meliorem mentem reducendis, sicut probatur è variis eventibus apud nos in Vita à num. 60. En tibi sequens factum (unumne inter ea, quæ ibidem leguntur, an diversum?) è nostro Ms. Aroidiano: Quidam de Massilia nomine Joannes quamdam habebat filiam annorum undecim vel circa, quæ totaliter erat amens effecta, &, quod plus sit, patris judicio dæmoniaca videbatur: nam dicebat errores, & horribilia faciebat, in tantum, quod frequenter oportebat eam ligare. Propter quod pater prædictus eam devovit sancto Ludovico: quo voto emisso, puella ab omnibus prædictis vexationibus est liberata. *Quæ deinde in eadem Vita subduntur num. 62 & sequentibus de auxilio per Sancti favorem naufragis impenso, duobus dumtaxat comprobantur exemplis. En tibi prolixius ad illa supplementum.**

Naufragi

C 97 Apographum nostrum Aroidianum suppeditat casus varios juxta ac mirabiles in rem nostram, quos inde transcribo: Cum semel essent in quadam navi multi mercatores divites, qui veniebant à civitate Massilia; & cum essent in pelago maris, mare in tantum vexatur propter fortunam, quod navis cepit periclitari. Nautæ verò & mercatores volentes navem alleviare, ceperunt merces projicere in mare, & ex magno metu mortis, propter conquassationes & tempestates procellarum seu maris, omnes clamare ceperunt, sancte Ludovice, sancte Ludovice, succurre nobis in hoc periculo mortis, voventes ac promittentes semper ejus vigiliam jejunare, & corpus suum visitare, vel ad ecclesiam ejus, ibidemque accedere, oblationes ad honorem & laudem ejus facere, si à tali periculo liberarentur. Prædictus verò mercator videns sibi imminere periculum & rebus suis, fecit votum S. Ludovico, quod, si liberaret eum de tanto periculo, ac etiam res suas in mare projectas, & etiam pecuniam suam totam in capsula reservatam haberet, quæ etiam in mare projecta erant, ad ecclesiam suam ad visitandum sepulchrum ejus, ubi corpus suum gloriosum erat, accederet, & donaret ecclesie suæ constructæ in honorem ejus, medietatem omnium rerum, & medietatem pecuniæ in capsula conservatæ & perditæ; quæ sibi remanerent, propinaret; statim, emisso voto, tranquillitas facta est in mari & tota tempestas sedata est.

98 Tempestate autem invalescente, fuit coactus unà cum aliis projicere res suas in mare:

Augusti Tomus III.

unam tantum fungam cum pecunia ad dorsum suum portabat, quæ fuit dissoluta; de qua cecidit pars pecuniæ in mare. Cum autem ad portum seu ad terram venirent, omnes res suas, quas perdidérant in mari, ad littus invenièntes*, quæ à mari projectæ erant: omnes ergo res suas invenièntes præter pecuniam & marsupium, quod à quodam pisce magno deglutitum fuerat. Videns verò se liberatum, determinavit dare Fratribus Massiliæ medietatem pecuniæ, quæ sibi remanserat. Accedunt igitur ad ecclesiam S. Ludovici ad votum adimplendum. Tamen mercator perdens pecuniam malè consolatus erat, quod ad plenum non poterat votum suum adimplere, scilicet tradere medietatem pecuniæ perditæ ecclesie S. Ludovici. Cum autem per plateam prædictus mercator pertransiret cum sociis, videns pisces vendentes & noviter captos, inter quos vidit ibi unum magnum piscem, quem emit, & ad Fratres Minores mittens ad locum, ut cum eis comedere posset causâ devotionis.

99 Et fecit ad se Guardianum conventus vocari; cui narravit omnia, quæ sibi acciderant, & quomodo perdiderat merces suas & partem pecuniæ, & quomodo emiserat votum, & ideo de pecunia, quæ sibi remanserat, Fratribus volebat dare medietatem: ac etiam dixit, quod piscem emerat, ut manducaret cum Fratribus. Guardianus autem fecit piscem ad coquinam portari. Cum verò Fratres talem piscem aptari fecissent, & eum coquinarius dictum piscem exventraret* seu separaret, reperit in pisce multam pecuniam: & advocans Guardianum, ostendit sibi pecuniam, quam invenerat in pisce; & valde de hoc mirati sunt omnes Fratres. Guardianus autem exploravit à mercatore, quantam pecuniam, & quam monetam perdiderat. Qui respondit: Perdidi tot florenos, tot solidos grossorum denarios, & omnem monetam, quam perdiderat, assignavit: quæ, sicut ipse assignavit, sic inventa est in pisce, & sic sibi resignaverunt totam pecuniam, quam ipse perdiderat. Videntes autem Fratres cum præfato mercatore miraculum, facti sunt in admiratione maxima, considerantes, hæc esse virtute S. Ludovici; & gavisi sunt, statimque reddiderunt gratias, & laudem & gloriam beato Ludovico de omnibus beneficiis receptis. Et tunc mercator de pecunia, quæ sibi remanserat, & de illa, quæ inventa est in pisce, medietatem super altare B. Ludovici posuit, Fratribusque dedit, & alia multa fecit, ne ingratus efficeretur. *Paulo post subditur hoc factum:*

100 Quædam coca* de Massilia veniens juxta Corsicam, tanta fuerunt scilicet, qui astabant, maris tempestate perculsi, quod tribus diebus & noctibus fuerunt inter duas aquas, quia procellæ continuæ navem cooperiebant, & tantum erant ob dictam tempestatem nautæ lassati, quod nulla spes alicujus adjutorii temporalis eis esse poterat quoquo modo: etiam regimen navis diviserunt usquequaque, cum nihil restaret nisi divinum auxilium implorandum. At tunc se taliter videntes arctari, promiserunt S. Ludovico, quod, si eos à tali & tanto periculo liberaret, suum tumulum nudatis capitibus, pedibus & corporibus præter femoralia, cum fune ad collum, & candelâ accensâ quam citius visitarent. Et statim emisso voto, ecce (sicut frequenter in periculis maris Sancti apparent in specie ignis eos invocantibus, quo apparente securos se statim tenent) apparuit eis in latere arboris juxta cacumen in specie ignis

H h h h 2

AUCTORE J. P.

miris modis

* invenerunt

E à presentissimo mortis periculo liberati:

* f. exenteraret

F

aliis naufragis succurrit. * f. cocca

* f. dimiserunt

AUCTORE
J. P.

gnis subobscuri; quo viso, cognoscentes, quod ipse esset, qui ad eos liberandos venisset; rediti securi, & quadam lætitia mentali exhilarati, statim cessavit omnis illa tempestas, & ad portum Marsiliæ pervenientes cum salute, illico descendentes, primò, ut promiserunt, sicut superius est expressum, sua vota persolverunt.

Voces quædam expli-
cantur.

101 Voces superiores quasdam non obvias ita exponimus. *Fortuna* significat hic maris tempestatem; idque exemplis confirmatur in novissima editione Glossarii Cangiani tom. 3 col. 650. *Fungare* (lego in nostro apographo fungam vitiosè fortassis) est doliolum, cadus, è dicto Glossario col. 743 & 750. Hic autem funga vel fungare accipitur pro capsula, sicut è textu patet. *Galea* est genus navigii velocissimi &c. *Adi Cangium*. *Cocca*, navigium, notatur in novissima, de qua dicebam, Cangii editione tom. 2 col. 712. *Observa* denique in Quædam coca &c. supra poni nominativum pro ablativo absoluto, ut vocant. *Superiora*, qua dedimus, agunt de ope à S. Ludovico lata periclitantibus in mari; quibus non incongruè subjiciuntur illico, quanam mira in terris præstiterit in favorem eorum, qui versabantur in discrimine vita.

B

§ XI. Depulsa mortis pericula, alixque calamitates; nonnullæ ad illa observationes.

Capite ple-
benus è
carcere
transfer-
tur; alius
in lapsu
sospitatur:

Quandoquidem in hoc miraculorum genere non habemus Vita, quam daturus sumus, auctorem præeuntem; qua huc spectant, aliunde eruemus. *Bartholomæus Pisanus* audiatur: Multis etiam fecit & facit gratias speciales. Nam quemdam de Ciboccolo Comitatus Perusii, qui erat injustè de homicidio inculpatus, & eculei poenâ confessus, cum decapitari deberet de mane, & suam innocentiam S. Ludovico commendasset, de nocte S. Ludovicus accepit eum dormientem cum compedibus & catenis de carceribus, salvo ostio carceris, & per 12 miliaria in loco Fratrum de Ciboccolo ad pedes altaris sic dormientem posuit. Et cum sic repertus esset à Fratribus, recitata visione S. Ludovici, ad se sic compeditum & liberatum Potestatem * Perusii & alios cives attraxit: qui hoc videntes, Deum in suo S. Ludovico laudaverunt. *Miraculo huic* (quod alibi, ut num. 111 dicam, S. Ludovico Francorum regi attribuitur) auctor idem mox aliud subdit: Frater Franciscus Forinca de Senis in Monte Politiano dum staret, & quoddam lignum, super quod aliquando fuerat horologium, de muro vi vellet extrahere; subito cum dicto ligno, & capite reflexo ad inferius super gradus cecidit, qui sunt ante capellas, & dictis gradibus caput allidens cum renibus, cum debuisset statim vel mori vel comminui, invocatione beati Ludovici pro suo auxilio, dum caderet, nihil mali est passus.

C
* i. e. su-
premi-
magistra-
tum

Dionysius
Lusitania
rex ab urso
liberatur,

103 Suus quoque hic locus datur alteri prodigio, quod *Waddingus* refert accidisse juxta *Bejam seu Pacis Julia urbem*, & ita commemorat ad annum Christi 1298 num. 19: Ad ipsam illam Pacis Juliae urbem magnum recepit hujus Viri sancti meritis beneficium *Dionysius* etiam Lusitaniae rex, cui conjugem datam diximus anno mclxxxii num. 13. *Elizabetham* Aragoniam S. Ludovici consanguineam & affinem, quæ sem-

per in ore ferebat miracula ab eo patrata, & regi fidem minimè adhibenti sapiens suggererat. In silvam Juliae Paci vicinam rex venaturus contendit; cum in media solitudine stipatoribus destitutus in ursum incurrit, qui ingenita feritate in regem insilit, medium complectitur, totum impedit & equo deturbat: strato manu altera dirus insultat; altera equi habenas torquet. Rex se aperto vitæ discrimini objectum perpendens, Ludovici, quamvis serò, recordatus, suppliciter ardentè implorat. Ille monachi habitu, & pontificiâ tiarâ insignis subito affulsit, & turbato regi, Quid hic, inquit, tibi est negotii? Pugionem educito, & ursum contrucidato. *Dionysius*, animo redintegrato, dexterâ, quam expeditam mox sensit, expeditum ferrum extrahit, & in sinistro urfi armo defigit, & monstro profligato, equoque conscenso, ad suos impiger erumpit. In prodigii monumentum visitur hodie in Pacensi urbe in Minorum cœnobio, à rege sacellum Divo Ludovico servatori dicatum. *Miraculum hoc Waddingus* Latine transcripsit è nostro *Antonio Vasconcello*, qui illud narrat in appendice ad *Anacephaleosm Dionysii*, Lusitaniae regis; quod etiam confirmatur. ex *Fratre Marco Ulyssiponensi* parte 2, lib. 6 cap. 20.

E

104 Miles quidam Lemovicensis, sicut pergit laudatus *Waddingus*, dum in calamitosa & exitiali discordia Guelforum & Gibellinorum sub una parte mereretur in Italia, & armenta boum deprædaretur, ex insidiis insilierunt in eum quinquaginta milites adversæ partis, quibus circumdatus in certo vitæ discrimine rogavit S. Ludovicum, ut suo sibi vellet adesse patrocinio. Apparuit ei statim Vir sanctus, & illæsum per hostium medium ad suorum phalanges deduxit incolumentem.

In eodem bello potens quidam heros baro de *Bautio* sagittâ à Gibellino sub oculo ad occiput usque transfixus, & à medicis audiens certo moriturum, si extraheretur sagitta, preces efficaces ad sanctum Virum effudit: qui misericordiâ motus, sagittam à parte posteriori, seu ab occipite leniter extraxit, nullo relicto vulneris vestigio.

105 Oppidani castri *Seravallis* diocesis *Pistorienensis* in *Tuscia*, ab hostibus obsessi, cum jam nulla superesset spes evadendi, irrupentibus in castrum inimicis die XIX Augusti, convocatis presbyteris & Clero, ad illorum exhortationem voverunt, se S. Ludovici natale, quod in illum incidit diem, celebraturos, si ab hostium liberarentur oppressione. *Miraculum* Statim Vir sanctus apparuit super mœnia, tantamque indidit obsessis virtutem, & obsessoribus formidinem, ut his profligatis, illi victores evaserint. Quo devincti miraculo, quod promiserunt, in hodiernum usque diem feliciter observant.

Obsessi li-
berati,

F

106 In illa Hispaniæ regione, quæ *Castella* vetus nominatur, per campos *Villalpandi*, & *Villæ novæ* adeo grassabantur in segetem perniciosæ locustæ, ut verè pestis vel flagellum à Deo immisum videretur. Unanimiter oppidani voverunt S. Ludovico, cujus paullo antea defuncti tunc recens & celebris erat memoria, ut, si ab immun- dis & noxiis his animalibus suos agros liberaret, quotannis ad Conventum Fratrum Minorum *Villalpandi* cereum offerrent 25 librarum in ejus honorem. Sequenti die Vir sanctus plurimis conspicientibus apparuit, pontificalibus indutus, campos benedicens, & baculo locustas & bruchos abigens, donec omnes effugavit. Hoc beneficio astricti per viginti annos continuos cereum promissi ponde-

locustæ ab-
actæ

A ponderis obtulerunt. Deinde ex consilio & assensu Fratrum votum commutarunt, sancto Viro sacellum ædificantes, & illius diem festum perpetuo celebrantes. Ita laudatus Waddingus.

Sagitta è corpore mulieris extracta.

107 *Mirabilis etiam est hic eventus, quem invenio in Ms. nostro Aroldiano: Accidit semel Bresciae, quam experientia civitatem in partibus Lombardiae sitam esse demonstrat, quod cum ballistarii plures ipsorum protensis balistis sagittas velent ad determinatum locum vel signum dirigere, mulier quaedam almi confessoris Ludovici devotissima intertransiens, unius illorum sagittam fuit adeo in corpore atrociter vulnerata, ut illico sanitatem amitteret & loquelam: quod sentiens, toto cordis affectu beato Ludovico se recommendans, quasi extra se velut à sensibus alienata sine morosa dilatione seu longo temporis intervallo mente roborata vidit Fratrem quemdam, mirram in capite gerentem episcopalem, ad ipsam accedentem; & dum ipsam signaret signo crucis, mox sagittam extraxit de corpore, & reddita est pristinae sanitati, ut nec signum seu vestigium appareret in ea. Et statim post hæc; quia vicina erat partui, peperit quemdam filium valde pulcherrimum: & sic dicta mulier multa in honore dicti Sancti fecit.*

Alia incommoda

108 *Anonymum Sedulianum, quem tantisper reliquimus, ducem denno sequamur, & suppleamus argumentum ejus de sanatis à variis morbis & incommodis. Eccegraphum Calotianum Dominus, inquit, abbas de Lura circa auroram subito incurrit dolorem viscerum cum frigido sudore, omnibus membris destitutus, sic quod extremitates jam mortuæ videbantur: & caput tremore continuo vacillabat; facto voto de offerendo unam imaginem dicto Sancto, dolor statim cessavit, & fuit plenarie liberatus. In dicto eccegrapho præcesserant sequentia:*

Ludovici atrocissimo urata. f. Arauionensis

109 Dominus Pontius Romanus canonicus Aurascensis * pro certo negotio missus de mandato sui episcopi ad Arelatensem archiepiscopum, in via incurrit dolorem viscerum cum frigidissimo sudore in renibus tantum, quod non poterat stare, ire vel jacere; sed erat quasi in mortis periculo constitutus, nullum valens humanum remedium invenire. Facto autem voto, quod, si posset in die constituti negotii interesse, Sancti hujus sepulchrum cum oblationibus visitaret; sanitatem obtinuit, emittens per membrum lapidem satis grossum. *Hæc sunt, è quibus visum nobis fuit contexere præsens supplementum ad miracula, quæ habentur apud Sedulium. Quantopere autem Deo displicuerint detractores, qui dentem malignum insigere in Sancti thaumaturgi prodigia sunt ausi, liquet è suppliciis in maledicos istos intortis, prout licet videre in Vita apud nos num. 66 & sequente. De mente autem visitantium ejus sepulchrum mutata in melius num. 68.*

Nonnullis observationibus

110. *En tibi nunc, lector, quasdam animadversiones ad dicta in hoc paragrapho. In ejusdem exordio facta est mentio de Cibotto ex Pisano; de quo dicam infra num. 111. Guelfi & Gibelini, quorum fiebat mentio superius num. 104, notissima apud historicos factio, seculo Christi XIII per Italiam grassata. De Villalpando, cujus mentio incidit paullo ante num. 106, adiri potest Rodericus Mendez Silva in libro Hispanicè edito sub titulo Poblacion general de España fol. 49; ubi singillatim locum illum describens, abesse eum affirmat Tauro (vulgo Toro) leucis quinque. Taurum verò, sicut observat Bandrandus, urbs Hispaniæ in regno Legionis, ad Durium*

fluviium .. Media est inter Septimanicas ad ortum & Senticam ad occasum &c. *Suprà etiam num. 107 occurrebat Brescia, ita vocata nunc incolis; Brixia Latinis. Urbs est Longobardiæ in ditione Reipublicæ Venetæ, episcopalis sub archiepiscopo Mediolanensi: caput est agri Brixiani, estque ampla & munita, cum arce validissima in colle adjacenti, ut ego pluries vidi, inquit Bandrandus; ubi plura. Superest Arausio (Orange) quæ est urbs Gallia in Provincia episcopalis sub archiepiscopo Arelatensi satis nota.*

111 *Dicebam in initio hujus paragraphi, miraculum è Bartholomæo Pisano relatum de nostro sancto Ludovico, alibi adscribi Sancto synonymo Francorum regi. Hoc fit à Francisco Gonzaga De origine Seraphica religionis Franciscana parte 2 in provincia S. Francisci Conventu 44, qui vocatur ibi S. Bartholomæi prope Cibottolam. Ne verò dubium sit, quin coincidat hoc miraculum cum eo, quod dedimus ex Pisano, sufficit breviter dumtaxat quadam excerptisse è narratione Gonzage: Cum .. Cibottolanus quidam juvenis de homicidio, quod nullatenus perpetraverat, tormentorum vi convictus, in crastinum .. decapitandus veniret, se beato Ludovico Francorum regi, qui nuper è vivis excefferat, miraculisque coruscabat, ex intimis præcordiis commendavit. Et, ecce, dum circa medium noctis lectulo decumbens .. obdormit, compedibus catenaque vinculus ad hunc locum prope summum altare transfertur; quem cum Fratres Matutinis horis interfuturi, ex insperato vidissent &c. Sed quomodo constructio istius conventus circa annum Dominicæ Incarnationis MCDLXXX, ut notatur apud Gonzagam, coheret cum eo, quod dicit de S. Ludovico Francorum rege, qui nuper è vivis excefferat, cum jam inde ab anno 1270 obiisset? Nos interim miraculum supradictum, quod à Pisano, qui vixit seculo Christi quattodecimo, eodem videlicet, quo sanctus Antistes Ludovicus Calitum albo inscriptus est, ad sanctum regem Francorum Ludovicum hactenus non referimus ob auctoritatem Gonzage; donec certiora nobis affulgeant è Vita vel miraculis ejusdem Ludovici regis; de quo ad xxv hujus mensis tractabitur. Quod verò ad constructionem dicti loci pertinet; consuli de ea potest Waddingus ad annum Christi 1291, num. 58.*

§ XII. Ludovicus Sanctorum catalogo adscriptus; epistolæ ad reges ac principes, nec non ad ipsam Sancti matrem super hac re datæ; translatio corporis.

F Ragrantissimo virtutum odore, ac miraculorum gloria, nec non frequentissimo Fidelium ad S. Ludovici corpus concursu per orbem vulgatis, Tolosani & eorum vicini, sicut narratur in Vita Seduliana apud nos num. 69, missis legatis ad D. Bonifacium Papam VIII, mirabilia ejus prædicant .. postulantes, ut .. Divorum catalogo eum adscriberet. *Quantam deinde in hac causa, quantaque cum diligentia fuerint actitata, exponitur in eadem Vita. Sacrum itaque hoc negotium sub laudato Bonifacio, Benedicto XI ac Clemente V, ejusdem successoribus, absolutum non fuit, sed à Joanne XXII, qui olim socius & magister S. Ludovici, etiam illi adfuit morienti.*

H h h h h 3

AUCTORE

J. P.

E

F

Causa canonizationis antea inchoata.

AUCTOR
J. P.

enti. Nec dubium quin divinæ providentiæ nutu hoc pietatis officium huic servatum sit, cui omnis vita, mores, pietas, mors & omnia acta beati Viri probè cognita & perspecta essent, prout ibidem legere datur. Addi potest illud Martini Fuldensis, inferius § 15 pluribus citandi, ad annum Domini 1316, ubi hac refert de Joanne PP. XXII: Item eodem anno (immò sequenti) canonizavit sanctum Ludovicum scilicet filium regis Siciliae . . quia ejus magister primum fuit, & ejus sanctitatem, cum adhuc puer esset, oculis vidit, & manibus tractavit vel contrectavit. Præcipitania item vitata est in re tam gravi, ac rursus omnibus & singulis actis ejus à Cardinalibus accuratè examinatis & approbatis; tandem eorumdem . . Cardinalium, omniumque Prælatorum præsentium (Avinione . .) consilio & adfensu, magna pompa & solemnitate anno salutis reparatæ millesimo ter centesimo, sexto decimo, septimo Idus Aprilis idem Pontifex B. Ludovicum in Sanctorum numerum retulit, Pontificatus sui anno primo, uti est in citato num. 69.

B
à Joanne
PP. XXII

113 Audiantur hac è bulla canonizationis ab eodem Christi Vicario ibidem tunc data: Ceterum quia convenit, ut, quem Dominus in cælo magnificat, mundus colat; nos de sanctitate vitæ, ac veritate miraculorum ipsius inquiri fecimus diligenter. Et quia post inquisitionem solertem, & studiosam examinationem, & discussionem solemnem, supplicatione devota & humili Prælatorum omnium tunc apud Sedem Apostolicam existentium cum instantia requisiti . . ipsum septimo die Aprilis sanctorum Confessorum catalogo duximus adscribendum. Ideoque universalitatem vestram monemus . . præcipiendo mandantes, quatenus quarto decimo Calendarum Septembrium, festum ejusdem Episcopi & Confessoris devotè celebretis, solemniter . . Et ut ad mirabile ejus sepulchrum ardentius & affluentius Christiani populi confluat multitudo, & celebrius ejusdem Confessoris colatur festivitas, omnibus verè poenitentibus & confessis, qui cum reverentia illuc in eodem festo annuatim accesserint, ipsius suffragia petituri . . duos annos & duas quadragenas; accedentibus verò ad prædictum sepulchrum annis singulis infra ejusdem festi Octavam, unum annum & quadraginta dies, de junctis sibi poenitentis misericorditer relaxamus. Datum Avinione septimo Idus Aprilis, Pontificatus nostri anno primo.

C
anno 1317
absoluta est.

114 Error itaque est apud Anonymum Sedulianum in anno. Waddingus tomo 3 ad annum Christi 1317 num. 47, Auctor, ait, vitæ apud Surium (immò apud Sedulium, nam apud Surium id, de quo hic agitur, non invenio) & Breviarium Minorum in festo translat. lect. 5, factum hoc refert in animum antecedentem; at ipsa bulla, quam hic, inquit, subjicio, non nisi hoc anno contigisse probat. Etenim septimus Idus Aprilis, quem bulla præfert, anni primi Joannis, electi VII Idus Augusti, anni MCCCXVI, non nisi in hunc annum recurrit. Videri potest de ejus electione Breviarium historico-chronologico-criticum Pontificum Romanorum apud Franciscum Pagium in dicto Pontifice num. 6. Erravit etiam in die canonizationis Saussayus, quando in suo Martyrologio Gallico ad tertium Idus, seu diem XI Aprilis illam ita adjecit: Avinione canonizatio sancti Ludovici episcopi Tolosani . . facta solemniter per Joannem XXII Pontificem Maximum anno MCCCXVII. Erravit, inquam, vel saltem eandem ibi retulit die non suo, quo

accidit, & quo apud nos inter Prætermittos ad diem VII Aprilis, tomo primo ejusdem mensis, pag. 656 ex Auctario Cartusianorum Bruxellensium refertur S. Ludovici nostri festum canonizationis. Erravit etiam Rodolphus, apud quem fol. 122 verso lego: Die XV Decembris Joannes XXII eum canonizavit . . & in sanctorum Confessorum numerum retulit. S. Antoninus parte 3 Historiarum titulo 21 capitulo 3 putavit hoc accidisse in concilio Viennensi, anno Domini 1311 à Clemente Papa V celebrato. Sic enim scribit. In ipso concilio fuit Sanctorum catalogo adscriptus S. Ludovicus filius secundi Caroli &c. Errarunt denique auctores illi apud Sammarthanos tomo 1 Gallia Christiana pag. 690, quorum alii aliis Pontificibus perperam eandem adscripserunt, Bonifacio videlicet VIII ac Clementi V: confundunt enim illum, inquit, cum Ludovico immortalis memoriæ Francorum rege, magno ejus patruo, quem idem Bonifacius in Beatorum numerum adscripsit. Ceterum si quis bullam canonizationis sancti Præsulis nostri, quam toties jam allegavimus, integram legere voluerit; exstat ea tomo 1 Bullarii apud Laërtium Cherubinum pag. 153 & sequentibus, Sedulium post Sancti Vitam, Surium ad diem XIX Augusti, ac Waddingum ad annum 1317 à num. 48. Eandem non ita pridem recudi accuravit illustrissimus D. Justus Fontanus, archiepiscopus Ancyranus, in suo Codice constitutionum, quas summi Pontifices ediderunt in solemnibus canonizatione Sanctorum, edito Romæ anno 1729.

115 Porro laudatus Papa Joannes XXII sa-
crorum Ecclesie Fastorum, quibus S. Ludovicum
intexuit, solemniter non modicè condecoravit
suis litteris ad illustres personas super isto argu-
mento scriptis. Audiamus Waddingum anno 1317
num. 49 ita loquentem: Addidit etiam Joannes
XXII litteras encyclicas ad universos Christi Fi-
deles, quibus denunciatum voluit, sanctum Vi-
rum Cælitum numero adscriptum fuisse, eique
solemnnes ferias præscriptas. Subjunxit etiam plu-
rimas litteras ad universos reges, reginas & prin-
cipes consanguineos, quos tanti beneficii & gau-
dii voluit esse participes. Scripsit Mariæ, Siciliae
reginæ, sancti Viri genitrici, Roberto regi ger-
mano fratri, Sancie Roberti conjugii, Philippo
principi Tarentino Caroli Siciliae regis filio, &
Ludovici fratri; Philippo regi Franciæ & Na-
varræ, Sancio regi Majoricarum, Clementiæ
reginæ Franciæ Philippi uxori, & Mariæ reginæ
Majoricarum, Viri sancti sororibus; Candidæ
seu Blancæ Ducissæ Burgundiæ ejusdem consan-
guineæ; Joannæ reginæ Armeniæ ejus ex fratre
nepti. Do ex omnibus his tres epistolas; ency-
cliam (ad universos Christi Fideles datam, quæ
habetur apud Waddingum ad annum 1317 num.
50) item eam, quæ ad matrem; & tertiam, quæ
ad regem Galliarum data est. Reliquæ ejusdem ferme
sunt tenoris, mutatis mutandis.

116 Sed quandoquidem epistola ad S. Ludo-
vici matrem data, rara avis in terris, ut ita
loquar, nigroque simillima cygno est; quæ vide-
licet ipsa etiamnum degens inter mortales, de
amantissimi Filii sui immortalis inter Sanctos glo-
ria oraculo Apostolico facta est certior, exemplo
utique vel certè rarissimo, vel ad hoc fortè tem-
pus numquam hactenus viso; facere non possu-
mus, quin huc eam transcribamus è Waddingo
ad annum Christi 1317 num. 51, Carissimæ in
Christo filie Mariæ reginæ Siciliae illustri inscri-
ptam. His itaque terminis concinnata est: Epu-
lare,

D

E

F

Epistolæ ad
reges &
principesEpistolæ ad
San-
cti matrem

A lare, filia, in sinceritatis & veritatis azymis, & in Domino gaudere te convenit, quia Filius tuus ab olim mundo moriens, Deo feliciter vivere, factusque compatriota cælestium, ac syderearum incolam mansionum, in Domini tabernaculo meruit habitare. Exultare, ac pium prurumpere debes in jubulum, de utero tuo processisse Virum angelicum, meditans consortem esse gloriæ angelorum. Profusus decet te plaudere gaudiis, quod talem in terris genueris Filium, cujus in cælis patrocinio, cujusve favore apud homines communis, ut intercessionibus apud Deum.

à Joanne
PP. eodem

B 117 Hic est ille Natus tuus venerandæ memoriæ Ludovicus episcopus Tolosanus, quem Deus ipse gloriosus in Sanctis suis, & in majestate mirabilis, sua immensa bonitate virtutum operatione mirificans, & gratiâ sanitarum sic immensis illustravit miraculis, quod in diversitate graduum sui status in gratia & gloria gradatim ascendit. Hic est, quem, ut piè creditur, Rex ipse cælestis sic honorari decrevit in patria, ut sedi superne quietis infideat, æternæ claritatis lumine quasi regis vestimentis amictus, & sempiternæ gloriæ diademate coronatus. Hic est denique, quem & nos propter sua merita gloriosa nostro ministerio per omnem Christiani cultus ambitum vehiculo debitæ venerationis incedere, ac profusus per orbem gaudiis, & effusus undique laudibus coli cupientes in terris, nuper die Jovis post festum Resurrectionis Dominicæ, septimo videlicet Idus Aprilis, de Fratrum nostrorum & Prælatorum omnium, tunc apud Sedem Apostolicam existentium, unanimi consilio & concordia consensu, Sanctorum catalogo duximus adscribendum.

datè.

C 118 Nec sine causa Paschale tempus ad id faciendum elegimus, ut dies ipsa, nova festivitate jucunda, ex temporis gaudiosa celebritate Paschali fieret ampliori jucunditate festiva. Dignè itaque, filia, cor tuum delectari debet in Domino, & in salutari tuo animus dilatari, & dignè gratias agere teneris Altissimo, qui tibi fecunditatem sobolis tam sanctissimæ tribuit, & qui in tanta sublimitate illius in benedictionibus immensæ dulcedinis te prævenit. Propera igitur, quæsumus, & in odore unguentorum beatissimi Filii currere, tuas corrigendo vias, & bonis operibus vacando, festina, ut illum sequi merearis ad regnum; quem, si mundo viveret, affectu cogente materno, in exilium sequereris. Datum Avinione v Idus Aprilis. *Epistola, ab eodem Pontifice, nec non iisdem loco ac die Charissimo in Christo filio Philippo regi Franciæ & Navarræ illustri inscripta, habetur apud Waddingum ad supradictum annum num. 52. Hanc etiam, uti & duas, de quibus supra memini, ex Waddingo inseruit suo Codici constitutionum antea citato illustrissimus D. Fontaninus à pag. 131.*

Translatio
corporis è
choro apud
Minores
Massilienses
ad summum
altare:

119 De S. Ludovici corpore, quod in medio chori apud Fratres Minores Massilienses hætenus sepultum fuerat, ad summum altare translato, thecæque argenteæ incluso, anno Christi 1317 sexto Idus Novembris, tractat Anonymus noster biographus apud nos num. 71; ubi etiam de Roberto rege Sicilia, germano Sancti fratre, aliisque illustrissimis personis, ac innumera populi multitudine, actionem hanc sacram suâ præsentia honorantibus: de qua quenam memorie prodiderit Waddingus tomo allegato ad annum Christi 1319 num. 2 non gravatè lector intelliget.

*Factum itaque sic describit: Hoc anno, sexto Idus Novembris facta est translatio corporis sancti Ludovici episcopi in ecclesia Fratrum Minorum Massiliensi, à loco in quo jacuerat in medio chori, ad sepulchrum argenteum supra altare majus affabrè elaboratum, justis magnificè factis more regio, & quæ deceant Sanctum tanto rege progenitum. Authòr Vitæ S. Ludovici apud Sedulium, & Firmamentum trium Ordinum in Memoriali Ord. sub xviii Generali, factum hoc referunt anno millesimo ter centesimo decimo septimo; sed Breviarium Minorum in festo Translationis lect. 5, Petrus de Natalibus lib. 7 cap. 77, Marianus lib. 4 cap. 5, & codices Mss. hunc ipsum annum præscribunt. *Habemus hic scriptores scriptoribus oppositos in rei gestæ anno; sed quamdiu annus 1317, à dicto Vita auctore notatus pro hac re, non convincitur esse manifestè falsus, alio insuper documento, quod citabat modò Waddingus, eidem adstipulante, licitum mihi censco, ut magis propendeam in favorem dicti biographi, quam ut cum Waddingo ex aliis, quos citat, ipsum corrigam.**

F
ejusdemque
rei adjun-
cta.

F 120 Verùm audiri merentur alia, quæ hoc factum circumstant, & à Waddingo referuntur: rei adjuncta. Noctu autem res tota peracta est ad evitandum populi tumultum, & promiscuam plebis multitudinem. Præsentes aderant huic sacro ministerio quatuor Cardinales, inter quos Vitalis de Furno Minorita &c. (*Vide biographum.*) Dum sacræ exhumarentur reliquiæ, suavissimum emittebant odorem, & licet per annos ferme viginti jacuissent sub terra, inventum est in capite cerebrum ita recens ac integrum, ac si Sanctus ipse adhuc viveret, stupefactis omnibus ac Deum laudantibus ad singulare prodigium. Robertus rex caput suscepit, sibi donari exposulavit, Neapolim detulit, pulchrâ inclusit statuâ argenteâ auro gemmisque adornatâ, quam in S. Fratris sui honorem opere mirifico fecit fabricari. In hac translatione quinque mortuos revixisse, & multos à diversis infirmitatibus liberatos ad merita S. Ludovici magnificanda, scribunt Petrus de Natalibus citatus, & Rodolphus fol. 122; licet hic confundat annum hunc translationis cum anno mcdxvii, quo Alfonso rex Aragonum ejus corpus transtulit in citeriorem Hispaniam. *Ex his, quæ de superiore translatione producta sunt, corrigi poterunt lectiones de eadem re. Consule dicenda inferius § 14; de posteriore autem translatione modò indicata tractandum § proximè sequente.*

§ XIII. Corpus Massiliæ translatum Valentiam; publica Sancti veneratio per varias Europæ regiones propagata.

W Addingus in suis Annalibus tomo 5 ad annum Christi 1423 num. 6 avestionem Lusitaniam corporis S. Ludovici è Massiliensi urbe in Hispaniam ita litteris consignavit: Hoc anno, Octobris mense dimidiato, cum Alphonsus rex Aragonius post acceptas illatasque clades in regno Neapolitano, quod sibi adoptionis jure per Joannam II reginam collato deberi contendebat, Neapo-

li

AUCTORE
J. P.

li relicto Petro fratre urbis præfecto, solvisset, coortis tempestatibus disjectæ in varia loca naves, correcto tandem cursu Massiliam, urbem in ora Phœnensis provinciæ nobilem, celebrem portu, & Ludovici Andegavenfis (quem Alphonsus rejecto Joanna sui regni voluerat successorem) imperio parentem tenuerunt. Magno impetu diu noctuque certatum est, atque inter tenebras noctis die XIX Novembris obtinuit Alphonsus. Ne verò inter rapiendi scelerumque licentiam, feminæ, quæ ad Divorum templa confugerant, aut res, quas detulerant, violarentur, pio cavit edito. Ex prædæ spoliis nihil sibi usurpavit; solum B. Ludovici episcopi Tolosani, Minoritæ, Carolo II rege Neapolitano geniti corpus, in privata quadam domo absconditum, & incendio deprehensum, summa reverentia & debito honore Valentiam in Edetanis transportavit.

corpus S.
Ludovici
Massiliâ
abduxit
Valentiam.

B

122 Obortâ inter navigandum procellâ, nau-tæ, uti sunt superstitiosi, vel reddendum Massiliensibus, vel tradendum fluctibus cadaver contendebant; quod commoti videbantur exposcere, eam esse caulantem maris naturam, ut mortuorum corpora nec continere velit, nec efferre. Rex verò nobili dives trophæo, atque vel hoc uno pignore suum celebraturus triumphum, Me, inquit, vel sanctus Præsul ducet incolumem, vel secum rapiet in profundum. A me non projiciam, quem opimis spoliis chariorem duxi, & tutelarem eduxi. Compositis statim fluctibus, magno triumpho sacrum corpus urbi Valentia inveniit, & in æde præcipua anno MCDXXV, concessa facultate à Petro Cardinale Fuxo Legato Apostolico, nobili donarunt mausoleo. Civas mox suum acclamarunt Patronum & protectorem. Petrus Rodolphus fol. 122 translationem hanc supputat anno MCDXXVII septimo Idus Aprilis, ejusdemque anni die XIII * Novembris factam aliam affirmat per quatuor Cardinales, præsentem fratre germano rege Roberto, à chori medio ad aram majorem. Sed valde errat in utriusque translationis tempore. Quam posteriorem facit; longè prior fuit, sub annum, uti retulimus, MCCCXIX, in civitate Massiliensi, & quam dixit priorem, non nisi hoc anno transacta est. Adeo charum habuerunt hoc pignus reges Aragoniæ, ut, pacifcente Ferdinando, cognomento Catholico, cum Carolo VIII rege Gallorum (pronepote Ludovici Andegavenfis, cum quo Alphonsus hic certabat) circa restituendos Comitatus Rossillonii & Cerdaniæ, quos Ludovicus Caroli pater sub mortem restitui iussit Aragoniis, noluerit Carolus reddere, nisi prius receptis sacris Ludovici exuviis. Maluit tamen Ferdinandus amplâ illa dominia periclitari, quàm gentem suam tantò Patrono spoliare.

C

Per varios

123 Jam verò tot ac tantâ, superioribus aliquid paragræphis à nobis collecta miracula, satis manifestò sunt argumento, S. Ludovici venerationem per varias Europa provincias fuisse propagatam; Hispaniam videlicet, Lusitaniam, Galliam, Italiam, non excluso etiam alicubi nostro Belgio. Benignus Fremantus supra laudatus varia in hanc rem scribit in Vita Sancti cap. 8 à pag. 400; unde sequentia depromere visum est. Philippus VI, Francorum rex, ac Ludovicus eius sorore nepos, anno 1331 sanxit diplomate suo, ut in Conventu Cenomancensi hebdomadibus singulis in honorem sancti Avunculi sui sacrum solenne cantaretur; id quod etiamnum ibidem servari addit dictus auctor. Quando Delphinus

Francia, istius Philippi filius, ad vita perminum erat deductus è febris ardentibus, rex confugit ad sanctum suum Avunculum, vovens ejus visere sepulchrum, illudque condecorare argentea imagine, ejusdem, cujus erat infirmus princeps, ponderis. In illo pietatis officio ante se conspicit Sanctum stantem; qui, consolans illum dicebat, filium suum illa etiam nocte sanatum iri, quâ mors ejus expectabatur. Dum eadem tempore Joanna regina una cum dominis multis aliis ac dominabus apud moribundum principem esset, sanctus Episcopus ante ejus lectum apparebat, & imponens manus capiti ejus, Benedicaris, inquit, à Deo; & de tua sanitate gratias ei agas. Dicitis respondit eventus. Rex autem de miraculo tertio factus respondit, illud se probè nasse; ac brevi post tempore cum parvo comitatu Massiliam se contulit ad Sancti sepulchrum, gratias ei acturus. Sed dum imaginem, quam promiserat, eò deferret argentam, multis lapidibus preciosis adornatam, somnabat, regina, rex Navarra ac Majorica, & præter imaginem offerebat multa alia præiosa munera, suamque familiam Avunculi sui Sancti tutela committebat. Sunt, referunt Fremantus, qui miraculum hoc accidisse referant filio Philippi IV, qui S. Ludovici etiam consanguineus erat. His adjungit idem auctor, Carolum II, Hungaria regem, filium Caroli Martelli, Sancti Ludovici fratris, anno 1327 in honorem patris sui condidisse insignem convanium F. Minorum Lippa, urbe, ut natus Baudrandus, Transylvania, in confinio Hungariae, c. Porro de prædicta sanatione consuli potest auctor Fremantus antiquior Frater Marcus Ulyssipponensis cap. 18.

E

124 Mercatores duo divites sese cum mercibus multis navi committentes, antea apud Sancti sepulchrum patrocinio ejus se commendaverunt. Vi tempestatis expositi præsentissimo mortis periculo voverunt, se pedibus nudis, si mortem evaderent, invisuros S. Ludovici sepulchrum. Et mox visus erat mirabile, quam cito cymba, in quam, navi aquis pervia, insilierant, fluctus perumpens spumantes, ad portum appellerat. Mercatores vero duo, qui pecuniam suam omnem, ac nonnulla præiosa penes se habebant, non terrâ minus quàm mari periclitabantur, omnibus spoliati à latronibus, ipsam quoque vitam eis adimere volentibus. Multis lacrymis aliquid temporis, ut animas suas Deo commendarent, impetrabant, ac denuo sancti Episcopi patrocinium implorabant. Et, ecce, tanta horrore percussis sunt latrones, ut omnia illis redderent, ac celeriter aufererent, viso aliquo, sicut est verosimile, adeo perterriti. Mercatores itaque ad litus proximum se conferentes, ne domum redirent nave velti, eandem ibidem navim invenere, quâ discesserant Massiliâ, etiam si ex tempestate admodum fractam. Ad hac, in eadem navi repererunt merces suas omnes una cum nautis ac viatoribus paucis, qui in eadem remanserant: quibuscum Massilia pedibus nudis sepulchrum Sancti inviserunt; prout videri potest apud laudatum Fremantum, è quo hanc historiam desumpsi: cujus fidei non exiguum accedit pondus ex Fratre Marco Ulyssipponensi cap. 21. Sequentem de Sancti cultu apud Venetos propagato narrationem profero ex eodem Fremanto.

Europatra-
tus

F

125 Anno 1388 vivebat Venetiis Antonia S. Thaumatineria, nobilis admodum vidua, qua in ipso surgit gloria etiam conjugio mundi factum non fuerat seclata,

Deo-

A Deoque valde perfecte serviens multis cali favoribus ac apparitionibus variis in oratione donabatur. Nocte festam S. Hieronymi lucem antecedente in magno urbis campo S. Ludovicus ei apparuit, dicens, Deum velle, ut, sicut in variis regionibus & urbibus honorabatur, ita etiam Venerius in veneratione esset. Dubitabat illa, an visioni illi nihil subesset diabolica fallacia, timebatque ut perficere monasterium posset tam ob divitiarum defectum, quam ob alias rationes, quae apud Fremantur memorantur. At Sanctus rediit, ei commendans, ut voluntatem Dei adimpleret, demonstransque locum, in quo monasterium ac edes sacra edificari ab illa deberent. Projiciebat item lapidem, dicens, illum templi primum esse debere. Interea S. Ludovicus ipsi iterum apparuit: obtentum iri facultatem edificandi promittit: obtinetur. Nec mora; emitur fundus: in effodiendis fundamentis invenitur lapis omnino limbilis ei, quem Sanctus prae monstraverat, quiq; ab episcopo consecratus primusque in fundamentis collocatus est cum magno populi concursu. Ex eorumdem fossa apparet lux per magna, representans formam hominis splendens radiis circumdatus; quae diu ibi dum luxisset, paulatim evanuit. Ab initio ibidem in honorem S. Ludovici sacellum ligneum constructum simul cum lignea domuncula, quae Antonia Vimeria cum sociabus paucis se recepit. Dolenti autem, quod non augetur numerus earum, & edificium non perficeretur, rursus ei viandam se praeberet Sanctus Episcopus, tamque confirmat, dicens, post ipsius mortem venturas esse moniales e propinquis montibus, illasque bono sua vita odore effecturas, ut brevi perficeretur monasterium & personis Religiosis sanctis impleteretur.

miris

126 Anno itaque 1411 inter Hungaria regem ac Rempublicam Venetam exorto bello, ac monialibus Serravallis Venetias confugere compulsis datur inceptum S. Ludovici monasterium; ubi tot ab eisdem inveniebantur cellulae, quot erant moniales. Uni ex illis, dum in monasterio Serravallensi etiamnum esset, Deumque oraret, ut ab incommodis, quae patiebantur, ipsas liberaret, apparuerat S. Augustinus, cujus regulam profitebantur; qui S. Ludovicum episcopum illi demonstrans consolabatur eam, quod sine periculo Venetias esset cum suis sororibus profectura ad ipsius Sancti monasterium. Addit laudatus auctor, eadem Venetias digressa obrigisse eandem cellulam, quam Sanctus illi prae monstraverat; Religiosarum numerum auctum, nec non monasterium ac templum perfectum fuisse sub titulo sancti episcopi Ludovici. Mira multa conglobata hic memorat biographus iste; sed eorum fides penes ipsum esto. Serravallis, de quo loco mentio facta, ita elucidatur apud Leandrum Albertum in Descriptione Italiae inter loca Marchiae Tarvisinae circa finem: Inter colles nobilissimum oppidum Serravallis, armorum bellicorum celebris officina; pannorumque & vim & frumenti negotiatione inlytum. Est velut emporium gentibus Teutoniceis, aedificatum optime, lautoque populo confertum. Percurritur Imesulo amne, aquis nitente. Plurimae castellum ipsum officinae cingunt. Equidem & hoc quoque oppidum, si ve pulchritudinem & divitias, seu lautissimi populi frequentiam spectes, cum multis civitatibus Italiae certat. Agrum per jucundum habet &c. Hic Serravallis adscribitur Marchiae Tarvisinae; superius § 11 num. 105 mentio fit castrum Serravallis dicecesis Pistoriensis in Tuscia; quod ut verum Augusti Tomus III.

ut, oportet esse locum duplicem synonymum. Et AUCTORE J. P. vero in mappa Blaviana domini Florentini invenio Serravolo in territorio Pistoriensis

127 Sed mirabile prorsus est atque ad publicam sanctissimi nostri Praefulis venerationem singulari modo accommodatum prodigium illud, quod narrat probatque Waddingus ad annum 1298 num. 23 in hac verba: Atque illud mihi videtur singulare & dignè celebrandum perpetuum prodigium, quotannis patulum & manifestum, quod in monte quodam in principatu Asturiae sub ditione oppidi Cangas dicecesis Ovetensis in Hispania, in oratorio seu ecclesiuncula in honorem S. Ludovici exaedificata, ipso die, quo ejus festum celebratur, concurrente ex vicinis oppidulis, & per illum montem constitutis domiciliis, frequente populo, dum Missa celebratur, statim germinant circumcirca parietes, & in ipso ostio, & vestibus ferreis & clavibus quidam admirandi flores, quibus similes nullibi conspiciuntur, aspectu jucundi: qui tamen expleto Sacrificio marcescunt. Decerpuntur, dum virent, à devoto populo, & piè servantur ad morbos varios depellendos. Frequentem habui in Hispania hac de re cum testibus oculatis sermonem; in qua enarranta constanter convenerunt, atque à viro gravi & docto, qui quatuor dierum itinere illuc abiit hujus rei dumtaxat conspiciendae gratia, historiam notarii publici manu scriptam, acceptae ab aliis relationi omnino conformem, accepi.

128 Agidius Gonsalvus Davila in suo Theatro ecclesiastico Hispania tomo 3, qui agit de ecclesiis metropolitanis & cathedralibus utriusque Castellae, videlicet Burgenfi, Ovetanae &c. eventum illum ita exponit ac roborat pag. 120, affirmans, casum mirabilem accidere (caso est in textu Hispano; per quam vocem sive rectè, sive vitiosè positam, intelligo cadaano, id est) quotannis die xx Augusti in eremitorio S. Ludovici episcopi Tolosani, quem refert D. Sancius Davila, episcopus Giennensis (vulgo de Jaen) in libro quem edidit de Veneratione reliquiarum lib. 3 c. 11 dicens: "In nostra Hispania, in episcopatu Ovetensi, in tractu Gallæciae finitimo, in altis quibusdam montibus existat quoddam eremitorium S. Ludovici episcopi Tolosani, filii Caroli Siciliae regis, Religiosi & Francisci, cuius festum celebratur die xx Augusti cum magno populi concursu, qui venit ad viscendum ejus ipsanum sacrum: & in Missa, quae ibidem celebratur isto die, incipiunt statim prodire per altare, & circum illud, multa lilia caerulea, quibus totus locus ille vestitur. De hoc miraculo, inquit idem Agidius Davila pag. 121, ad sanctissimum Papam Clementem VIII testimonium fuit conductum; & Ego, ait episcopus, illud habeo à Fr. Francisco de Sofa, Canariensi episcopo, qui, dum Generalis esset (Ordinis) S. Francisci, illius veritatem probavit. Pro die xx Augusti, qui supra signatur, non dico legendum esse xix Augusti, quo alibi communiter, & in ipsa Hispania S. Ludovici annua recurrit memoria, signaturque tunc à Tamayo in Martyrologio Hispano: nam fieri potest, ut isto, quem antea dicebam, idcirco peculiari dies etiam peculiaris cultui ejus adhibitus sit. Mirari interim satis non possumus, nihil vel de hoc cultu, vel de superiore prodigio inveniri à nobis apud eundem Tamayum dicto die xix, quo Sanctum annuntiat.

129 E variis porro in S. Ludovici memoriam constructis sacellis, de quibus mentio facta

liiii

est

AUCTORE est in Commentario prævio num. 6, 46, 103 & 106, conscribitur, ipsius venerationem publicam per diversos Europa tractus extensam fuisse; sed præter illa, quæ ibi sunt præmissa, omittere tantum aliud non possum, quod Robertus Sicilia rex condi jussit in honorem germani Fratris sui Massilia apud PP. Predicadores, præsertim quia ea Provinciam de re in promptu est instrumentum publicum, apud Boucbium tomo 2. Historia chronologica Provincia lib. 9, sectione 3, cap. 3, pag. 364, his verbis expressum: Robertus Dei gratia rex

Jerusal., Sicilia, Ducatus Apulia, principatus Capua, Provincia ac Forcalq. ac Pedemontis Comes, Prioribus loci S. Maximini de Provincia præsentibus & futuris: nec non Conventui ejusdem loci dilectis & devotis gratiam, salutem, & dilectionem sinceram. Ut B. Ludovici, confessoris mirifici, reverendi & venerabilis carissimi fratris nostri, celebris habeatur reverentia, & veneretur festivitas, in regali nostro monasterio S. Maximini, ubi B. M. Magdalena est pretiosum corpus reconditum per claræ memoriæ dominum patrem nostrum, mirifica revelatione repertum, vobis imponimus & mandamus, quod prima capella, quæ in eodem loco ædificabitur, sub ejusdem Confessoris vocabulo adstruatur; ut ejus Officium proprium suarum solemnitatum diebus inibi valeat celebrari:

130 Et ecce, super hoc scribimus magistris & doctoribus Capituli, quod prædictis assentiant, & ea servari per Conventus alios Provincia, & executioni mandari injungant, ut fuit ordinatum per nostras literas, super hoc Provinciali Priori ejusdem Ordinis, ut per eadem loca simile fieri faciat: & in Calendario Conventus prima die conscribi, ad memoriam futurorum. Datum Neapoli per Joannem Grillum de Salerno Juris civilis præsentis protonotarii regni Sicilia anno Domini milles. trecent. trigel. sept., die VII Decemb., VI Indict., regnorum nostrorum XXVIII. Cum anno 1337 concurrat Indictio quinta Pontificia seu Romanorum Pontificum, quæ incipit à Kalendis Januarii; si autem hic accipias vel Constantinopolitanam seu Græcam imperatorum Orientis, quæ à Kalendis Septembris; vel Constantinianam, à Constantini Magni principatu aut consulari sic dictam, seu Casaream Germaniæ imperatorum, quæ ab VIII Kal. Octobris; Indictio VI superius signata recte concordabit cum anno Christi 1337. Vide Mabillonium De re diplomatica lib. 2 cap. 24.

Denique gratissima tot titulis apud homines S. Ludovici memoria non modicum accepit in eorumdem animis incrementum ex eo, quod ubicumque noscitur & invocatur, singulari ostendat se valere prerogativa in concedendo filios magnatibus, qui devotè, ac recta cum intentione ipsum invocant, teste Marco Ulyssipponensi cap. 22 partis 2. Chroniconum; de quo infra § 14, num. 138.

§ XIV. Sanctus urbis Malacitanæ patronus; item in provincia Provincia; reliquæ; memoria in factis sacris.

Noster P. Martinus de Roa libro de Fundatione, antiquitate ecclesiastica ac seculari, nec non Patronis sanctis urbis Malacitana, qui

ibidem typis editus notatur 1622, cap. 15 & 16 tractat de S. Ludovico Tolosano ejusdem urbis Patrono. Quæ ad hunc titulum pertinent, è textu ipsius auctoris Hispanico hæc deprompsit Tamayus in notis ad diem XIX hujus mensis, ac Latine reddidit, videlicet, S. Ludovicum episcopum Tolosanum esse ab expugnatione urbis Malacæ in Bætica Hispaniæ, illius urbis tutelarem Patronum, eo quod ejus festivitatis die civitas illa Catholicis regibus cessit: & licet tunc temporis dubitaretur, an Agapito martyri die XVIII Augusti, an Ludovico episcopo, die XIX ejusdem, titulus & jus patronatus daretur, eo quod illo civitas tradita; isto triumphalis regum ingressus evenit; tandem convenit, tutelam esse conferendam Ludovico, quia ex regum Catholicorum origine oriundus sanctus Præsul extitit & procedens, ex Roa, quem curat cap. 15 fol. 48.

132 Eiusdem Sancti cultus in eadem urbe diligenter fuit promotus auctoritate publica: nam D. Petrus à Toletò, sicut deinde subdit Tamayus, qui fuit episcopus Malacitanus primus post recuperationem urbis, inter alia statuta, quæ pro gubernatione ecclesiastici ordinis tam in ecclesia cathedrali, quam in cæteris urbis & diocesis, sequens adjecit, quod Latine versum ita recitat ex Roa fol. 49: Item ordinamus & mandamus, quod in posterum perenniter in hac urbe Malacitana, & in suæ diocesis populis fiat festum solemne in die S. Ludovici episcopi, Sicilia regis filii, quod XIV Kalendas Septembris ab Ecclesia repetitur in Octavis Assumptionis. Desparæ: quo die anno Domini MCDLXXXVII castrum, quod Alcazava dicitur, hujus urbis, catholicis*, excellentissimis Ferdinando & Elisabethæ regibus Hispaniæ dominis nostris tradidit Al-dor-dux, & in eorum nomine D. Gabriel de Cardenas, magno Legionis commendatario, & regum prædictorum maximo calculatori.

133 Qui decretum illud integrum vult legere, consulat Roam à fol. 49 verso; ubi illud, quod post in regum prædictorum (in textu Hispanico est sus Altezas) mox additur, quæ Dios perdone, id est; quibus Deus ignoscat; videtur indicare, quod tunc essent viri sancti, cum tamen constet è libris ecclesiæ, & eorum testamento, illos supervivisse multis annis post mortem episcopi Petri Tolerans, prout observat Roa fol. 50. Scrupulum verò hunc ita eximit deinde idem auctor dicens, D. Bernardum Manrique, qui quartus à Petro successit; erectionem suæ ecclesiæ à Cardinale Hispaniæ factam recognovisse unâ cum statutis, quæ eidem dederit D. episcopus Petrus, & D. Jacobus Ramirez de Villafescusa, qui in sede ipsi immediate successit, quæque illa auxit, & ordine disposuit, antiquitate tamen ejusdem suæ nec non primi sui conditoris titulo retictis: tempore autem illo, quo id factum est, sicut Ferdinandus & Elisabeth mortem obierant; sic D. Bernardum episcopum eos nominantem adjunxisse titulum sanctæ memoriæ. Principes autem illi obierunt, hæc quidem anno 1504; ille verò 1516, sicut notum est. Annum statuti affirmat Roa fol. 50 verso se non invenire; sed addit, videri certum, quod factum fuerit post annum 1489, cum in illo nominetur ecclesiæ S. Jacobi, quæ fundata necdum erat usque ad annum sequentem 1490, secundum ea, quæ ibi profert.

134 Huc spectat locus castri, publica S. Ludovici veneratione honoratus, sicut licet videre apud eundem auctorem, qui affirmat, invenisse

D Cur patronus urbis Malacitanæ adle-tus;

publicum de ea re decretum

E

* In Hispanico est à los Cristianissimos, i. e. Christianissimos

profertur:

F

se

A se in aliqua traditione antiqua, festum ejus annua memoria in castro, ac fieri potuisse, ut biennio ante quam edificata fuerit parœcia S. Jacobi, supplicatio (egerat paullo ante de supplicatione in festo Corporis Christi) ingressa fuerit eremitorium istius castri Gibralsarenfis, vel sine illa fuerit ibidem cantata Missa, & dictum ad concionem; additque, nunc (editus autem est ipse liber anno 1622, ut supra dixi) liberum per portam castri isto die ingressum concedi Hispanis, magnumque esse concursum ac devotionem, quibus Sancti eremitorium visitatur; nec sine piis affectibus spectari, quod in suis Sanctis honoretur Deus in eodem loco, ubi adoratus erat diabolus per tot secula in monstro inferno Mahomete; cujus memoriam adhuc, ait, obliterari non sinunt Maurica eremitorii fabrica, & litera Arabica, qua in isto monstrantur.

B Nomen etiam S. Ludovici mansit in benedictione in provincia Provincia, tamquam tutelaris in ea patroni, teste Francisco Gonzaga de Origine Seraphica Religionis &c. parte 3 a pag. 817: In Gallia Narbonensi sita est provincia S. Ludovici. Hæc S. Ludovici provincia crebro dicitur provincia Provincia, saltem ante tempora Clementis VII, & Francisci I regis Franciæ, qui in honorem S. Ludovici nomen imposuerunt, ut à cætero provincia Provincia S. Ludovici provincia diceretur. Nunc verò paucis perstringemus, quibus potissimè viris fuerit illustris. Primo igitur se offert divus Ludovicus tamquam titularis patronus, quondam archiepiscopus Tolosanus. Ejus. iconem huic provincie præponendam voluit, quod in celebri Massiliensi Minorum Conventu sepultus sit, quodque ejus totius peculiaris patronus, tutelarisque habeatur.

C 135 Non minimam etiam in Præfatis nostri Sancti reliquie, propagato cultu partem habent sacra ipsius reliquia. Præmissus antea § 12, corpus ejus è medio chori Fratrum Minorum Massiliensium, in quo jacuerat, ad altare majus solenni ritu fuisse translatum; ubi & de cerebro mirificè integro actum, ac de capite, germano ipsius fratri Roberto donato, Neapolim delato, decoreque ornato. Sed nihil à citatis ibidem auctoribus memorie proditum de aliarum partium corporis separatione seu reliquiis, qua magno numero cum aliis communicata referuntur in sequenti documento; quod ita prænotatur: Lectiones ex Officio S. Ludovici impresso Neap. MDXXVI ad usum PP. Minorum. Incipit: Architector æternus, cujus sapientie non est finis, &c. Quæ itaque superius de ista translatione sunt narrata, in hisce lectionibus magis singillatim recensentur. Apographum itaque nostrum rem gestam describens, Adveniente, inquit, à festo omnium Sanctorum die octava, anno Domini millesimo trecentesimo quinto decimo; Indictione prima, nocte sequente præsentibus prænominatis Regalibus, & ex Cardinalibus, [attamen] solo Cardinali episcopo Albanensi singulariter convocato, in ecclesia Minorum Massiliæ, domesticis paucis dumtaxat admittis, illà undique clausa, & janitoribus statutis vix januas valentibus custodire, [ab] ipso Cardinali Albanensi accepto sarculo, primitus tellus, ut fieri debuit, aperitur, & à nonnullorum astantium quolibet postea ligone arrepto, terra tam operiens quam circumstans cum devotione & reverentia effoditur, quousque ad vas ligneum, in quo erat sacrum corpus repositum,

* f. sex

Augusti Tomus III.

pervenitur. Quo aperto, invenientes sepulcrum, velut qui thesaurum effodiunt, indicibiliter sunt gavisi.

136 Nominatus Cardinalis mixto metu gaudio accedens, aperuit Sancti corpus insignis episcopalis adhuc tectum, quæ discerni poterant tam tenui superficie quam colore. Quo Cardinali Sancti corpus fortius contrectante, & compage dissoluta; secundum proprietatem artuum, ossa articulatim ceperunt ab invicem segregari: sicque per Cardinalem præfatum ossa ipsa prius alienis & propriis pulveribus, terra ac sacris suis cineribus. excussis mundata, vino optimo devotissimè colluuntur, pigmentariis pulveribus diligentissimè consperguntur, novis siadonibus officiosissimè involvuntur, & appensis subscriptis scedulis distinctissimè disponuntur, & deinde in pretiosissima arca seu vase, quam Januæ dictus rex (Robertus) cum consorte accuratissimè, ut præfertur, construi fecerat, per dictum Cardinalem, astantibus & assistentibus prænominatis Regalibus, reverentissimè reponuntur.

E 137 Post hæc, licet suaderetur à multis, ut separata sancti corporis reliquie pretioso vase jam dicto insimul servarentur, prænominatus rex Robertus, quamvis hoc locale super alia unipariter sibi carius reputaret, cognoscens bonum sui communicativum, inter prænominatum Papam (Joannem nempe XXII) vice Ecclesiæ, ecclesiam Tholosanam, in qua præfuit præfatu, diversos reges mundi & principes tam de domo Franciæ quam Siciliæ & alios, competentes ipsarum partes distribui ordinavit, quatenus memorati Sancti devotio per diversos mundi angulos distantius diffunderetur; qui cunctis mundi præfectis & perfectis informationis exemplar, speculum & spectaculum proponitur in exemplum. Demum res nova & mira accidit, ideo ad Dei & Sancti gloriam non tacenda. Nam dum sancti corporis reliquie, ut prædicitur, tractarentur, subito à capite sacrum cerebrum cum strepitu inferius in vas suppositum est delapsum; compactum siquidem & solidum; cum tamen ejus substantia propter humiditatem plurimam & [viscositatem] annexam, ut tradunt physici, alienæ corrosioni vel suæ corruptioni obnoxia reputetur. Quod prænominata regina à dicto rege ipse viro in portionem suam instantè petiit singulari munere advenire. Quo concessio, illud, ut conveniebat, reponens, fecit sedulo custodiri, quousque cum rege eodem Neapolim adveniens, vas in modum capitis miserati speciosum atque pretiosum valde, & non modicè sumptuosum, construi fecit; ibique ipsum collocavit, & in monasterio regio & suo civitatis ejusdem corporis Christi monialium S. Claræ insigni, inter cetera mundi deputavit perpetuo conservandam; statutumque est, illud annuatim in vigilia translationis festi per civitatem ipsam processionaliter circumferri.

F 138 Nota 10. Annum Domini millesimum trecentessimum quintum decimum, & Indictionem primam perperam superius signari. Et annus quidem peccat, quia translatio ista corporis deservit à biographo Seduliano apud nos nam. 71 signatur anno trecentesimo supra millesimum & decimo septimo. Ad hæc & prædictarum lectionum apographum aliunde etiam erroris convincitur: nam in eo præmittuntur ista: Igitur postquam à tempore mortis usque ad diem translationis, corpus Sancti humili loco jacuerat. Jam tamen per Dominum Joannem Papam vicessimum secundum ipso canonizato, & aliorum Sanctorum catalogo

Iiiii 2

adscripto

AUCTORE
J. P.

adscripto &c. Hoc quippe non accidit ante annum 1317, uti liquet ex premissis § 12; atque adeo translatio Sancti, tamquam jam in album Calitum relati, ante annum 1317 fieri non potuit. Peccat etiam Indictio: nam si res occidisset anno 1315, ponenda erat Indictio 13 vel 14, quarum mense Novembri alterutra cum eodem anno consurrebat, secundum diversam temporis rationem, quâ inchoantur Indictiones, sicut supra invenies § 13 num. 130. Nota 20. Si talis distributio reliquiarum sancti nostri Praesulis, qualem paulo ante asserit hoc apographum translationis, umquam sit facta; debet ita limitari, ut corpus Sancti vel saltem magna corporis pars Massilia relicta sit; cum postea illud transvectum inde fuerit Valentiam; quemadmodum paragrafo 13 narratum est. Si, inquam, talis distributio reliquiarum Sancti umquam contigerit: nihil enim de ea apud nos num. 71 in Vita; nihil apud Waddingum § 12 num. 120 à nobis citatum. Unde verò & qua fide illam hanserit auctor praedictarum lectionum, non est mihi exploratum. Nota 30. Apographi, quod protuli, menda corrigere conatus sum.

B

Alia exuvia sacra apud Massilienses:

139 Martinus Roa fol. 64 caput Sancti argenteo deaurato inclusum ostendi asserit in ecclesia majore Valentina; in alia verò theca argentea corpus; in Conventu autem Massiliensi FF. Minorum nonnullas vestes pauperes, ac brachium unum ejusdem Sancti remansisse addit, post avectum inde ab Aragonensibus corpus; in solatium istius arbis. Verum quod de capite apud Valentinos dicebat Roa; cum illud jam diu ante Massiliâ Neapolim detulerit Robertus rex Sicilia ac S. Ludovici frater germanus, ibidemque illud statua inclusum honorificè adornavit, secundum relata nuper § 12 in fine; componi hæc duo nequeunt, nisi vel Neapoli Valentiam dictum caput pervenerit; vel Robertus partem dumtaxat illius acceperit, reliquâ Massilia apud corpus relicta, ac deinde ad Valentinos simul cum eodem transvecta, quod tamen mihi videtur minus probabile. Quidquid tamen sit; Marcus Ulyssipponeus cap. 22 etiam affirmat, caput illud ostendi in praedicta ecclesia; brachium verò ac vestes ejus pauperes in S. Ludovici Massiliensis apud Fratres de Observantia (Vide Annotata ad Vitam Anonymi Seduliani cap. § lit. g.) exhiberi. Rodulphus in Historia Seraphica Religionis lib. 1 fol. 121 verso hæc de Sancto scribit: Cum Româ rediens, ad ecclesiam Tholosanam proficisceretur, reliquit Senis in Conventu S. Fran. Bibliam manu sua egregiè conscriptam, & minio eleganter exornatam, insigne amoris sui monumentum. Bartholomæus Piazza in Hemerologio sacro Romæ Christiana & gentilis ad diem XIX Augusti refert, in Aracali exponi chordam & Breviarium dicti Sancti.

annua memoria S. Ludovici in Martyrologiis.

140 Nomen S. Ludovici evasit etiam ad memoriam posteritatis illustre è Fastis sacris, quibus inscriptum legitur hac die: Florarium nostrum Ms. hæc habet: Apud Massiliam natale sancti Ludovici Tholosani archiepiscopi & confessoris, de Ordine Fratrum Minorum, vitæ & miraculis gloriosi. Hic ex regali prosapia ortus, de Karolidarumque stirpe progenitus, patre videlicet claræ memoriæ Carolo rege Siciliae &c. Sausayus. In Phocensi provincia castro Brincola depositio S. Ludovici episcopi Tolosani & confessoris, qui . . . jam ab incunabulis virtutis & sanctitatis eximiae, quibus postmodum provecta ætate lumen terræ factus orbem illustraturus erat, splen-

dentis radios emisit &c. Sanctum etiam annuntiant Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano, & Hueberus in suo Menologio. Praefert dim ante illos tres Molanus in Additionibus ad Usuardum à se editum. Ad etiam, si vis, Auctaria ad Usuardum à nobis illustratum. Martyrologium Romanum hæc quotannis de eo legenda præscribit: In provincia apud castrum Brincolam depositio sancti Ludovici episcopi Tolosani, vitæ sanctitate & miraculis clari; cujus corpus inde Massiliam translatum, in ecclesia Fratrum Minorum honorificè conditum est. Signatur etiam apud Caietanum nostram in Idea Operis de vitis Siculorum Sanctorum &c. In Sicilia, Commemoratio ejus cum parvo elogio. Dabat es Florarium, uti modo vidimus, Tolosani archiepiscopi titulum; sed perperam ac nimis præmature: nam sedes episcopalis Tolosana ad archiepiscopalem non est evelta nisi post obitum S. Ludovici, anno videlicet Christi 1317, sicut constat è bulla institutionis archiepiscopatus istius, quæ habetur apud Sammaritanos in Gallia Christiana tom. 1 a pag. 693, signaturque VII Kalend. Julii, Pontificatus Joannis Papa XXII anno primo, quo idem sanctus Episcopus Casalogo Calitum adscriptus est. Singularis in eo est Galensius, quod illum annuntret Tolosa.

E

§ XV. Hymnus, Officia, scriptores Vitæ.

Sedulius inter elogia, Vita S. Ludovici Tolosani à se vulgata prævia, producit hunc proprius hymnum ex Officio Breviarii, sicut asserit, antiqui ad primas Vesperas, in hæc verba:

Vergente mundi vesperæ, sol mundo misit hesperum,

Qui micans ut in æthere, lucem monstravit operum.

Ludovicus per omnia ductu divinæ gratiæ Vectus est, ab infantia solem sequens justitiæ.

Regali stirpe genitus contempsit primogenita:

Regno terreno penitus mente carens gratuita. Detentus in Hesperia claret per patientiam.

Nam passus nimis gravia, præfert semper lætitiâ:

Dum patitur exilium, datur solerti studio. Christus ejus ingenium suo perfudit radio,

Quo repletus deificè, profert cunctis salvivica,

Ubique fans authenticè præco Dei mirifica, Factus Francisci filius; virgo eandens ut liliûm.

Fit & præsul eximius collega nunc cælestium.

142 In Officiis propriis Sanctorum Massiliensis ecclesie anno 1662 excusis habet hanc orationem: Deus, qui dispositione mirabili Ecclesiam tuam novis semper splendoribus illustras; tribue, quæsumus, ut qui beati Ludovici confessoris tui atque pontificis solemnia celebramus, ejus quoque consortes effici mereamur Per Dominum &c. Colitur autem ritu duplici cum tribus lectionibus propriis, compendium vitæ continentibus. Metropolitana ecclesia Valentina, ejusque diocesis eum honorat ritu duplici majore, ita tamen ut omnia, dicantur de communi unius confessoris pontificis, sicut lego in dicta ecclesia at diocesis directorio, quod impressum fuit Valentia anno 1720. Ordo sancti Francisci in Hispania Sancto tribuit

F

Officia a-
liens ac
Valentinos
&c.

A tribuit venerattonem ritus duplicis secunda clas-
sis cum Octava, sicut testatur Ordo recitandi Of-
ficium divinum, *Mairiti excusus* anno 1718.
Tamayus in *notis* ad diem XIX Augusti, in plu-
ribus Hispaniarum ecclesiarum Breviariis antiquis,
inquit, maximè Bæticarum, Officium S. Ludo-
vico episcopo decantatum invenimus. *Bauchius*
in *Historia chronologica Provincia tom. 2 lib. 9,*
sektione 3, cap. 3, § 2 affirmat, *Robertum Sancti*
fratrem composuisse Officium in honorem ejus, à
Sixto Papa IV approbatum; illudque Officium
in usu fuisse apud Religiosos Franciscanos usque
ad tempus concilii Tridentini, quod multa Offi-
cia particularia abrogavit, ut ritus generali Ec-
clesia se conformaret. Officia propria Sanctorum
Ordinis Minorum Antverpia impressa anno 1648
annuam ejus memoriam recolunt ritu duplici. O-
ratio consonat cum illa, quam ex Officiis pro-
priis Massiliensibus modò proferebam, isdem ut-
pote vocibus fere constans. Addantur tres lectio-
nes propria.

Recensetur

B 143 Extremum nunc huic Commentario su-
peraddamus laborem, qui erit de scriptoribus
Vitarum sancti nostri Antistitis. *Waddingus* ad
annum 1298 num. 23 de hac materia agit in hac
verba: Scripserunt ejus vitam Fr. Franciscus Sca-
rerius episcopus Sogetanus, Fr. Petrus episcopus
Epulanus, & Fr. Fortius, comites ejus individui,
Laurentius Surius, Anonymus S. Ludovico æ-
qualis; cujus opusculum cultius & auctius reddi-
dit *Henricus Sedulius*; Fr. *Guilielmus de S. Mar-
cello* & alii. Conciones de eo scripserunt *Pelbar-
tus Themelvarius*, & *Robertus de Licio*. In *Chro-
nico Martini Fuldensis*, quod edidit *Eccardus*
in suo *Corpore historico modii avi*, tom. 1 col.
1724 dicitur *Joannes Papa XXII* ejus vitam scri-
psisse, & per modum epistolæ omnibus Ecclesiæ
Prælatiis direxisse. De *Calotio*, *Bartholomæo Pi-
sano*, & *Rodolphia* superius mentio facta est. *Ga-
lesinius* in notationibus ad suum *Martyrologium*
die XIX Augusti, De hoc, ait, sermo extat *Pe-
tri Cardinalis Aliacensis. Auctorum*, qui de S.
Ludovico egerint, longum catalogum texit *Ar-
turus* in *notis* ad hanc diem XIX Augusti, quem
non transcribo. Natales autem ipsius anno 1266;
captivitatem, in qua fuit pro patre suo obses,
anno 1288; liberationem anno 1294; obitum
anno 1299, ætatis 33 innectit; qua non coha-
rent cum vera temporis ratione, secundum præ-
missa in hoc Commentario prævio. Item patrinum
ejus vocat S. Ludovicum Galliarum regem, ne-
scio qua auctoritate.

variè,

C 144 Noster *Martinus de Roa* supra allegatus
vulgavit *Vitam Hispanicè* à fol. 51 verso; *Jo-
annes Antonius Summonte* tom. 2 *Historia Nea-
politana*, anno 1675 Neapoli idiomate Italico re-
cusa, tractat de Sancti gestis pag. 336 & pag. 343.
Oldoinus noster in *Athenæo Ligustico* pag. 443
agens de *Paschali Codretto Cespitellensi*, Ordinis
Minorum, inter ejus lucubrationes memorat
Vitam ac miracula S. Ludovici archiepiscopi (im-
mò episcopi dumtaxat, ut monui num. 140)
Tolofani, in *Monteregali MDCLII* edita. Acta e-
jus è variis collegit *Tamayus* hoc exordio: *Ludovicus*
ex regali prosapia Francorum, Hispano-
rum, & Ungarorum regum oriundus fuit. Nam
illi pater extitit *Carolus II*, filius *Caroli I* Sici-
liæ regis, qui fuerat filius *Ludovici VIII*, &
Blanchæ conjugis, filia *Alphonfi IX Castellæ* re-
gis, & frater S. *Ludovici IX Galliarum* regis, ita
ut ex hac linea *Ludovicus* noster fuerit abnepos
Blanchæ, & trinepos *Alphonfi IX* cognomento

nobilis. Deinde de hac Hispana origine etiam a-
git in *notis*; ubi licet, inquit, *Joannes Maric-
ta* in *Historia Sanctorum Hispaniæ* lib. 5 cap. 82
asserat, S. Præfulem non fuisse Hispanum; na-
tivitate concedimus; sed origine negamus. Nos
certè gloriam illam Hispanis non invidemus. Hi-
sce auctoribus adde *Fremantum supra laudatum*,
qui *Vitam Sancti & miracula collegisse* se ex *Wad-
dingo*, *Pisano*, *Cornegio*, *Mazzara*, *Rudol-
phio* &c. significat.

AUCTORE
J. P.

E 145 Sed quid ego tam diu differo loqui de *Fra-
tre Marco Ulyssipponensi*, provincia *Portugallia*,
qui locum meretur inter biographos non postre-
mum. Nam, uti est apud *Waddingum* in *Scr-
ptoribus Minorum*, cum jussu *Ministri Genera-
lis Andreæ Infulanæ* potiores urbes & præcipua
cœnobio Italiæ, Hispaniæ & Galliæ lustrasset,
multa collegit monumenta, ex quibus, & *Chro-
nicis Mss. Mariani Florentini* scripsit idiomate
Lusitanico Chronica Ordinis Minorum, tribus
partibus distincta, diminuta satis, sed veridica;
eorundemque *Chronicorum* parti secunda lib. 6
laudatus auctor *Vitam & miracula* &c. S. *Ludovici*
episcopi intexit. Hinc fit, ut, quæ ibi
vel solus ipse narrat, vel alius biographus alibi
ex illo, non careant pondere auctoritatis. *Wad-
dingus* citatus obiisse eum memorat anno circiter
1580, nec non ad insulas *Portuenses seu Portu-
gallenses* promotum fuisse. *Nicolaus Antonius* in
Bibliotheca Hispana mortem ejus differt ulterius.
De aliis scriptoribus, qui in rebus S. *Ludovici*
illustrandis usui nobis fuere, mentio fit in
hoc nostro Commentario. *Collectio P. Aroldi* i-
bidem allegata, ad quem verum sit referenda,
non habeo exploratum; fortè scribendum fuerit
Haroldi, ut idem fortasse sit collector ille, qui
Epitomen annalium Ordinis Minorum in lucem
edidit. Reliquum est, ut de *Vita*, quam prælo
subjiciendam censuimus, paucis lectorem præ-
moneamus.

qui S. Lu-
dovici gesta

F 146 *Waddingus* res, ut modo vidimus; no-
minabat *Vite* scriptores, & comites quidem *San-
cti* individuos; cur ergo nullo ex his utitur in
Annalibus suis, dum ipsius gesta & miracula
eisdem intexit? Cur utitur *Anonymo Seduliano*?
An ideo, quia illos vel non habuit, vel hunc il-
lis meliorem esse censuit? Quidquid sit, nos et-
iam hunc typis commitemus; quando ullum ex
aliis istis tribus non vidimus hætenus. Prior
Anonymi editio prodiit Antverpia ex officina *Plan-
tiniana* anno 1602 apud *Joannem Moretum*. De-
dicat illam *Sedulius* editor illustrissimo *Domino*,
reverendissimo patri, *Francisco Gonzaga*, epi-
scopo Mantuano, FF. *Minorum Ministro* Ge-
nerali, qui ingens opus edidit de *Origine Sera-
phica Religionis Franciscana*, ejusque progressi-
bus.

litteris com-
mendantur;
quibus

147 Unde vero *Vitam* eruerit; quidnam in illa à nobis
ejusdem stylo, dispositione, capitum divisione, prælo da-
monitorum salutarium & sententiarum ornatu tur,
præstiterit, secutus tamen, uti restatur, histo-
riæ fidem, invenies in ipsius præfatione ad lecto-
rem, quam *Anonymi* ab ipso vulgati *Vita* præ-
mittimus; ubi etiam istius auctoris, Sancto vi-
delicet synchroni ac familiaris, fidem commen-
dat. Tametsi autem *Vitam* *Sedulius* satis tersa
latinitate donavit, erunt tamen fortasse palæophi-
li, qui maluissent videre hanc *Vitam* ab illo non
mutatam etiam in accidentibus, ut vocant, ge-
nuinam, inquam, ac primigeniam; quibus ut-
pote antiqua simplicitas in majore est pretio, quam
ornamenta aliunde accersita. Ceterum *Vita* præ-

AUCTORE
J. P.

notantur elogia quadam in S. Ludovicum nostrum, à Sedulio adjecta; de quibus egimus in nostro Commentario; post Vitam autem sequitur Joannis Papa XXII diploma, quo Episcopus noster Sanctis adscribitur, ac deinde Commentarius, quo Vitam & miracula Sedulius illustrat; ac supplet.

que ab
Henrico
Sedulio
vulgata est.

148 Quid verò circa miracula fecerit, ibidem sic edocet: Vetus exemplar Lovaniense manuscriptum cap. 7 historię Vitę S. Ludovici multa recenset miracula, quibus permotus Pontifex eum retulit in numerum Divorum. Post historiam Vitę ejus, plura alia sunt adscripta, quorum quędam in vita ejus, nonnulla post ejus mortem sunt facta; & quidem omnia ista mixtim sine ullo ordine, ut fortè contigerant, aut certè ut venerant ad notitiam scriptoris sive collectoris: nec enim unus auctor esse videtur. Visum mihi omnia fere ista in ordinem redigere, & ad exemplum S. Bonaventurę, miracula S. Francisci conscribentis, quę ejusdem erant argumenti, paragraphis propriis comprehendere. Insigne Sedulii elogium, & scripta commemorat Waddingus in Scripturis Ordinis Minorum. Summas enim verò & Ordo illi & hagiophili debent ei gratias propterea quod Vitam tanti Sancti à tenebris produxerit ac notis illustravit. Illam nos divisione nova partimur, quę etiam per superioris Commentarii decursum urimur; ita tamen, ut editionis prioris capita adscripta sint ad marginem in nostra. Lectori etiam subsidio esse poterunt nostra Annorata. Superest ut repręsentetur regii nostri Principis

B

V I T A

Auctore anonymo synchrono,
qui Sancto familiaris fuit,

A Fratre Henrico Sedulio Ordinis FF. Minorum edita.

C

PRÆFATIO EDITORIS

Editor vitam hanc

Superiori tempore, benigne lector, cum nonnihil operę ponerem in edenda, illustrandaque meo Commentario historię Vitę S. patris Francisci; variã exemplaria conquirebantur, ad quę illa corrigenda esset. Cum aliis è bibliotheca Fratrum nostrorum Lovaniensi allatus fuit vetus admodum liber membræus manuscriptus, in quo præter Vitam S. Francisci, aliã pleraque; & evolvens inveni sub finem adscriptam Vitam S. Ludovici ex Ordine Minorum episcopi Tolosani.

è bibliotheca Lovaniensi FF. Minorum erutam

2 Subsistabat mihi animus præter spem invento publico thesauro hæcenus abscondito. Nam quamvis Joannes XXII Pont. Max. suo diplomate, quo cęlestes illi detrevit honores, sat multa conscripserit, quę insignem ejus testantur sanctitatem; tamen curiosum hoc ævum plura desiderat, quàm ejus brevi & abscessã scriptione narrantur. Plura & uberiora liber ille præbebat. Subiit igitur mihi hanc ipsam historiam à tenebris & oblivionis injuria luci asserere: sed absterrebat primùm tacitus auctor; tum etiam stilius illius sanè quàm incultus; denique profusus inordinata & confusa dispositio. Quid agerem?

quomodo ediderit, significat,

3 Licet incurfurus tam sæva & infesta virtutibus tempora, judicia etiam hujus ævi fatua aut

iniqua, hæc ausus sum. Capita, quę ille septem tantummodo posuit, ordinis gratiã aptioris, & vitandi ex nimia longitudine fastidii, disparavi in viginti duo. Denique secutus historię fidem, aptius (meo quidem judicio) singula disposui, monitis salutaribus & sententiis ornans, paulò meliorem feci latiniorumque: atque id exemplo bonorum auctorum, qui facta, dictaque adstrictius, spatiosius & uberius explicare solent.

4 Juvat equidem, eęque libentius subire laborẽ, quod ipsa historia à S. Ludovici æquali conscripta sit, & quod plus est, familiari. Tacet nomen suum, quę ejus modestia; nec mihi quidquam de ejus nomine compertum: tamen aperit aliquando se familiarem S. Ludovico fuisse. Sic enim inter alia præloquitur: „Iphus ge, „sta non quidem omnia, quia nec omnia ego „didici aut scire potui; sed aliqua, quę partim in ejus domo & societate existens, ocula „latã fide perspexi: partim à quibusdam viris „fide dignis auditu percepi, ad Dei & Sancti „gloriam exponere decrevi,„

& auctorem
anonymum,

5 Et initio historię scribit se nonnulla accepisse à matre S. Ludovici, quę litteris mandavit. Alibi quoque, vidisse se illum Barcinonę publicè disputantem.

synchronum
& Sancto
familiarem
E

6 Si historia propriè est rerum, quibus interfuit, qui scripsit; jure tibi, mihi, atque adeo cuique benevolo gratulandum erit de scriptore, qui, quę vidit, quę certò cognovit, perscripsit. Ex quo etiam ambigua quędam & dubia definiripotunt. Etenim nonnulla sunt, de quibus in Commentario meo ad Vitam ejus, si modò vacabit inspicere, certior fiet. Itaque superior ætas, incuriosa suorum cum historiam Vitę sanctissimi Episcopi pæne amiserit, amicis quoque eam valdè exigentibus, ipsam postestis tradam; & in hac tenebrosa vitiorum nocte, summarum virtutum lucidissimam sæculam accendam, bonis, malis, omnibus, solatio, medicamento, exemplo futuram.

laudat,

7 In quo, ita nostri quoque rationem commodi ducimus, ut non inanem ab hominibus memoriam; sed æternam à Deo præmium expectemus. Quia etsi ipsi non ita viximus, ut aliis exemplo esse possimus: dedimus tamen operam, ne is lateret, qui esset imitandus. Cujus gratiã præmitto nonnulla elogia. Hac editoris Sedulii præfatio est.

datque rationem, cur
Vitam hanc
in lucem
proferat.

F

DIVISIO CAPITUM IN EDITIONE SEDULII.

Caput primum. De S. Ludovici regia stirpe, & purę vitę à tenera ætate primordiis.

II. Cum duobus fratribus obses datur pro patre. De constantia ejus in captivitate.

III. De morbo ejus & voto, quo se instituto D. Francisci adstrinxit.

IV. In periculo mortis prodigiosè à morte servatus; mundo nuntium remittit.

V. Assiduus fuit & attentissimus in precibus die noctuque, à quibus eum diabolus deterrere conatur.

VI. Sacris Missę mysteriis nisi peccata confessus non voluit interesse, sæpè sumens corpus Dominicum, Sacerdos fere quotidie sacrificabat. De pietate ejus in liguum & signum S. Crucis, & sanctas reliquias.

VII. Otium vitæ, semper fructuosè occupatus. Vanorum consuetudinem fugiens delectatur solitudine.

VIII.

- A VIII. De consuetudine cum probatissimis viris, quorum stabilitus consilio se suaque regebat.
- IX. De ejus eruditione & indefesso labore in concionando.
- X. Amore paupertatis Evangelicæ regnum paternum spernit. Factus clericus iterat votum capiendi instituti Franciscani.
- XI. De voto solvendo cogitans fit Minorita, paupertatem Ordinis illius lætissimè complectens.
- XII. Ludovicus pauperibus humiliter ministrat, leprosum osculatur; cujus meritâ Deus miraculis comprobavit.
- XIII. Ut se gesserit Ordinibus ecclesiasticis iniandus. Sacerdotii dignitas. Ab humilibus Fratrum exercitiis noluit abstinere ipse episcopus.
- XIV. De abstinentia ejus & continentia.
- XV. De moderatione, quâ fuit in reprehensione, quam amabat. Detractionem & discordiam execratur. Pacem reparat, & caritatem inter dissidentes conciliat.
- XVI. Cunctis prodesse laborans, etiam Judæos & ethnicos Christo iucari conatur. Egenis & ægris largas elemosynas dilargiens, pauperes visitat & captivos, quos liberavit.
- B XVII. Probatos tantum admittit in sortem Domini; quos non vestibus ornari cupit, sed virtutibus. De prudentia vitæ totius directrice.
- XVIII. Ludovicus omnibus corporis & animi dotibus cohonestatus, febriens ad mortem se parat.
- XIX. Sacramentis ecclesiasticis pro more Christiano munitus, in precibus ad Deum, ad B. Mariam, maritur; ætate juvenis, maturè senex, Massiliæ sepultus.
- XX. Recensentur miracula & prodigiosa beneficia, quæ in pios contulit vivus, mortuus, in tredecim paragraphos disparata.
- XXI. Refertur in numerum Sanctorum.
- XXII. De translatione illius corporis sacri.

CAPUT I.

Regii natales, pia educatio, captivitas; morbus post votum sanatus; periculum mortis sine damno; mundi contemptus; preces, diaboli machina.

CAPUT I
PRIORIS EDITIONIS.
Ludovici parentes, nomen, pietas,
a
b

Ludovicus patre Carolo II, rege Siciliæ, & Francorum regali stemmate; matre Mariâ, Hungariæ regis filiâ, natus est a: quo initio florentis ætatis aucti parentes, aspectu sanctitatis B. Ludovici b regis Galliarum, filium Ludovicum nominarunt: ut referret mores, cujus nomen exprimeret. Nec sefellit eos votum. Nam puer minime indulgebat puerilitati, ut pueri solent: sed pietate & gravitate morum maturè senex, ætatem probitate, spem parentum incredibili virtute superabat. Animum nequidquam voluptati relaxavit; sed conformans ad divinum cultum, Deo studebat magno opere placere. Quasi alter Salomon optavit, & datus est illi sensus: invocavit & venit in eum spiritus sapientiæ: quâ præditus coætaneos, quibuscum educabatur, deliciis, jocis, lusuibus puerilibus more principalium liberorum occupatos, nonnunquam subterfugebat, ipsis sensu major, non annis; stimulosque præsentens

divini amoris, totum jam se tunc consecrabat A. ANO-precibus & pietati.

2 Mirum sane, quod à serenissima ejus matre NYMO. *vita asperitas, probi mores.* regina Maria accipi, & quibus erat illum cura educandi c; nempe septennem, cum adhuc delicatè ac molliter veluti regis filius haberetur, inventum esse sapius spreto lecto humi cubuisse in tapetibus. Itaque sicut Joannes Baptista pœnitentiam agens in pueritia, molles ac delicatas voluptates cœpit ineunte ætate abhorreere, maturè ad eam se vitæ normam componens, quam semper teneret: quasi jam tum intelligens quod nondum legerat, Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedit ab ea. Tenero animo totius probitatis gravitatem percepit, quam, quoad vixit, perseveranter servavit. Frequentabat assidue scholas Spiritus sancti, templa & monasteria, tempestivè cogitans, quod postea devotus implevit. Mansuetudine, lenitate, patientia, elegantia morum, & maturitate erat incredibili, & supra, quam dici potest, tractabili ingenio. Hæc probitatis initia in tenello puero, tamquam in herbis, significabant, quæ, quantæque fruges essent futuræ virtutis & sanctitatis.

3 At enim cum esset dilectus Dei filius, necesse fuit eum tentatione, quasi aurum in fornace probari. Annis igitur puerilibus, exemplo sancti Patriarchæ Jacob, domi simpliciter actis; dispositione Dei flagellantis omnem filium, quem recipit, cum attigisset annum ætatis quartum decimum, missus est in Cathaloniam pro liberando patre, filius Ludovicus obfes, cum duobus germanis fratribus; ubi toto septennio constantiam ejus tum ipsa captivitas d, tum adhibiti custodes mirum in modum exercuerunt, plures ut confirmaret piis exemplis, & salutaribus monitis ad patientiæ virtutem animaret.

4 Aliquando rogatus, qui posset illi in tot adversis tanta esse æquabilitas, idem vultus, eadem frons; tum ille, Adversa, inquit, amicis Dei plus conducunt, quam prospera. Tunc Deo subditi sumus, quando adversis urgemur. Secundæ res mentem extollunt, atque efficiunt, ut Deum non cogites, non verearis. Fortuna etenim ut ignarus medicus, cæcos eos plerumque efficit, quos complectitur; & quem nimium fovet, stultum facit. Atque ideo infelix ille, in quem nihil triste incurrit: hic aut sibi ignotus, ut qui numquam sui periculum fecerit; aut Deo invisus, quem præterit velut ignavum ad conflictum. Adversis aliquid eveniat oportet, quod probet virum. Sed magni animi proprium est, placidum esse, & tranquillum: tristitia quæque supernè despiciere, humanosque casus virtute inferiores putare; calamitates mortalium sub jugum mittere, proprium est magni viri. Itaque in arena illa tam salutari-ter exercitatus, in tantum promovit, ut, postquam esset custodiâ liberatus, adfirmaverit nunquam se rogasse Dominum Deum, carcere liberari, præter semel; hæc tamen cautione, si esset salutare. Et quod magis mireris, noluisse opibus totius mundi carcerem illum commutatum: potius iterum repetere, in cujus gymnasio tantum profecisset. Citabat huic fini illud Prophetæ: Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti; annis quibus vidimus mala. Vix enim sapimus nisi experti.

5 Licet verò in ipsa captivitate, tamquam alter Tobias, viam veritatis non desereret; de-crevit tamen divina providentia, quæ ipsum ad majora servabat, amplius probare & gravioribus molestiis exercere, ut variis tunctionibus perpolitus,

E II.
Pro patre in Cathaloniam obfes missus

d

virum se probat.

F

III.
Morbo correptus; sed edito voto sanatur.

A. ANONYMO.

litus, formaretur in vas pretiosum & electum. Quamobrem in arce Surana gravissimo morbo correptus, purulentum & tinctum fædo cruore phlegma cepit ejicere, ut medici læsum pulmonem suspicati sint. Ingravescerat morbus in dies magis magisque; sed maxime pridie Purificationis B. Mariæ virginis; adeo ut catarri gravissime propemodum suffocaretur. Tunc ad se rediens, vovet Deo pro salute, B. Mariæ virgini matri, S. Patri Francisco, vitam & institutum Fratrum Minorum, seque in eo, quoad viveret, perseveraturum. Voto revaluit, & patrocinio Sanctorum. Nec oblitus beneficii fuit; sed proxima Pentecoste, Spiritu sancto adflatus, summo manè in æde arcis, ad memoriam B. Dei Genitricis extructa, quod secum tacite promiserat, ad altare Domini, aperte renovans, manifestè seipsum obtulit Domino gratissimam oblationem & holocaustum; consultius esse ratus Deo dari, quàm sibi relinqui.

IV. Ab equo tantum non obrutus

6 Animi remittendi gratià, cum ei copia facta fuisset, & Roberto fratri, postea Siciliæ regi, equis, armis, cursu & congressu exercitari; assensus est vel in fratris gratiam; quem oblectabat ejusmodi lusu. Spectantibus omnibus, subitò equus Ludovici magnus & fortis labitur, atque in ipsum resupinum, tertio se supinus equus rotans circumagit, magno & quasi præsentis vitæ Ludovici discrimine. Territis cunctis & consternatis, nec nisi mortem illius cogitantibus, surgit Ludovicus præter omnium expectationem illæsus, & pulverem extergens, periculo fuit liberatus. Mirabantur omnes magnum hoc miraculum, Deo facti supplices; qui novit suos, cum expedierit, in periculis conservare.

rerum humanarum imbecillitatem cognoscit ac spernit.

7 Ipse verò, ut se recepit, secum altius considerabat rerum humanarum imbecillitatem, & summam Dei clementiam in nostra tutela, ruminans illud regii Prophetæ, Fallax equus ad salutem: in abundantia autem virtutis lux non salva bitur; & Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei. Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis, qui sperant super misericordiâ ejus. Toto igitur corde ad Deum conversus, militiam relinquere cogitans, spernere incepit pompam mundi; Christo Domino, qui solus habet, & dat immortalitatem, obsequi firmiter proponens, statuit ex illa hora, nullo post tempore equitare in equo, nec arma gestare: quod ipsum, quoad vixit, diligenter observavit. Nam etiam episcopus, semper memor humilis pontificis, & pauperis regis Domini nostri Jesu Christi, a seculo olim vecti in urbem Jerusalem, nunquam in equo, sed vulgari mulo equitare voluit. Præclara res & amabilis, modestia & humilitas: in paupere grata, in potente merito gloriosa prædicatur.

V. Orationum ejus frequentia, fervor,

8 Hæc initia puerilis libasse pietatis facta est: sequitur ut ad ceteras virtutes ejus, sed prius ad orandi studium, quod Christiani hominis sempernum opus esse debet, transeamus. Igitur lumine Spiritus sancti animo illustrato, didicit mentem piam cælesti sponso assiduo precandi studio conjungi. Quapropter vehementer desiderans, salutari frui complexu Jesu Christi dilecti sui, magno opere conatus est illi se totum orandi perpetuitate tum publicè tum privatim consecrare. Etenim adhuc laicus pensum divini Officii diurnum pariterque nocturnum ex more sanctæ Romanæ Ecclesiæ, studiosissimè Dominum quotidie persolvebat, molestè ferens & severè arguens,

si quos in precando videbat properare nimium, aut quovis modo divinum illud opus interturbare. Psalmos legebat miro fervore, animo adeo intento, tamquam ipsum Deum præsentem intueretur, ut exemplo suo torpidos & segniores ad affectum pietatis vehementer excitaret, serenâ facie, & vultu placido semper interiorem significans lætitiâ spiritus & jucunditatem.

9 Quia verò est, quod vulgò dicitur, ubi cor, ibi oculus; tantisper dum orabat, in ecclesiis præsertim, oculos in Crucifixi imaginem defigebat, ut flamma sibi in pectore cresceret rerum gestarum. Ad horarias preces addebat quotidie psalmos, qui Pœnitentiales appellantur, cum Litanis; & plerisque alios gustui suo, & inflammandæ pietati opportunos: quos singulos pia illa oratione ad B. Virginem, Salve regina, mater misericordiæ; claudere solebat. Item laudes de S. Cruce Domino recitabat quotidie unâ cum socio, fratre ex Ordine Minorum, clauso conclavi ab aliis sejunctus; ubi cupiens sentire quod & in Christo Jesu, quamdiu cruciariæ illæ preces durabant, permanebat immotus, brachia extendens in formam crucis. Post Completorium nonnullas orationes de gaudiis B. Mariæ, quam pie colebat, fundere consuevit, & aliquot alias preces, ita jugiter Deo reddens vitulos laborum suorum, & hostiam laudis. Dulce Jesu nomen catido venerabatur affectu: quoties illud audiebat, jubilo quodam videbatur repleri, & caput reverenter inclinans, oscutansque terram, illi admirabili homini debitum exhibebat honorem. Sub noctem cum ad cenam vocaretur, adeo multus esse solet in orando, ut molestè id ferrent ejus familiares: numquam tamen accumbere voluit, nisi oratione præmissa conatus esset pabuli cælestis dulcedinem prægustare: cum etiam, quod amicis Dei familiare est, metu & diffidentia sui, ab omnibus flagitabat subsidia orationum, indignum se arbitratus & ineptum, qui Deum posset exorare.

10 Denique fessa membra quieti concedens, cum rege Davide lavabat per singulas noctes lectum suum, lacrymis suis stratum suum rigabat, multo consultius arbitratus, fonte purgari quàm igne. Ad hæc, assiduus in libris sacris, & avidissimus sermonis divini, mensam etiam, antequam esset episcopus, sacra lectione condiebat, ac modo hauriens aquas à fontibus Salvatoris, quas orationis tempore libans Domino, uberiùs terram cordis irrigabat. Ad orationem videbatur à Deo accepisse spiritum precum: ad lectionem, in lege Domini voluntatem. Itaque erat illi perpetua talis exercitatio; oratio excipiebat lectionem, lectio orationem: cœnsens omne tempus, cujus erat custos parcissimus, sibi periisse, quod in divinis cogitationibus, sive orationibus non consumisset. Hic mos ejus interdum orandi; sed ne quidem internoctu volebat unquam à longis precibus vacare. Quod ægerimè ferens humani generis hostis, conatus est nonnumquam eum ab orandi studio deterrere. Nam obsidi in Cathalonis visus est cacodæmon nocte intempesta oranti, in forma horribilis fælis, ut injecto timore absterreret ab oratione. At impavidus adolescens, potentiâ Domini fretus, munivit se vivificæ signo crucis: atque ita timor menti decessit, virtute illius tropæi statim hoste maligno prothigato. Ubi verò rescivit hoc fratrem suum Raymūnaum animadvertisse, qui in eodem cubiculo unâ dormiebat, illius fidem jurjurando adstrinxit, ne hoc cuiquam ante mortem

tem

A tem suam indicaret. Ille conservandi quidem jurisjurandi causâ tenuit fidem : sed post decessum fratris, rem compluribus enarravit.

ANNOTATA.

a Præter ea, quæ § 1 Commentarii prævii dicta sunt, inveniet plura, qui volet, de S. Ludovici parentibus, ejusque fratribus novem, ac sororibus quinque, apud Sammarthanos in Historia genealogica Domus Francia tom. 2, lib. 30.

b Propatru videlicet ipsius, non ausim dicere patrini, ut quidam voluit. Vide Commentarium citatum.

c Scriptor itaque primigenius Vita hujus Anonymus magna est auctoritatis; de qua re Præfatio Sedulii huic Vita præmissa consuli potest. Vide etiam Vitam ipsam per ejusdem decursum.

d Captivitas Sancti elucidatur in Commentario nostro à num. 8.

e Plura de illo memorat idem Commentarius: cujus illustrissima gesta & etlogia recensent seorsim Sammarthani supra citati lib. 31 cap. 1; ubi mortuus Neapoli signatur die 6 Januarii (Vignierio ibidem nominato, die 19) anni 1343.

B

CAPUT II.

Reverentia erga sacrificium Missæ; usus SS. Eucharistia; veneratio crucis ac reliquiarum; fuga otii ac vanorum colloquiorum; exercitia mentis & corporis; consuetudo cum probatis viris; eruditio; conciones.

VI. *Mira in Sacrificium Missæ reverentia, communio frequens, pietas in S. crucem.*

C

DE pietate ejus in sacrosancta mysteria Christianorum, & sanctas reliquias, etiam nonnulla promenda nunc veniunt. Ad Missarum mysteria diligentissimè se præparabat, quibus numquam voluit interesse, quod singulis diebus conlueverat, nisi peccata confessus, maximè verò quoties esset S. Eucharistiam sumpturus: ut expurgatus virtute salutari penitentia, Agnum illum sine macula, puro corde & corpore manducaret. In more erat illi antequam sacerdos esset, principalibus solemnitatibus corpus sumere Dominicum tantâ reverentiâ & affectu, ut spectantes exemplo suo vehementissimè inflammaret. Factus sacerdos & episcopus *a*, tametsi pro officii ratione maximis distineretur occupationibus, fere quotidie, confessione præmissa, operari divinis non intermittebat; ne quidem cum magnum iter fecisset, cælo etiam valde pluvio. Factum aliquando, ut longo itinere confecto, sacrificare volens, non inveniret sacerdotales vestes, nisi viles & sordidas: tamen, ut erat augustissimo illi Sacramento devotissimus, & modestissimus, sacrificavit, probè sciens supremum Numen placari & delectari potiùs affectu puræ mentis, quam externis ornamentis. Et ut erat fidus amicus Christi, partem ligni sanctæ crucis, cum aliis multis Sanctorum reliquiis veneranter gestabat. Sed & signum crucis ad expeditionem transmarinam Augusti Tomus III.

nam *b* contra nominis Christiani hostes dari consuetum, donec S. Francisco nomen dedisset *c*, nymo. propalam ex more gerebat in vestibus.

12 Humanum ingenium ita uni alicui rei nequit alligari, ut illi perpetuum inhæreat: sed alternis opus est, quò mentis acies, animus, & intentio reparata firmetur; maximè verò pietatis & litterarum studioso, qui sentinam omnium virtutum ignavum otium vitare cupit. In quo præclare excelluit Ludovicus, vices orandi, legendi, alternans, faciendique aliquid operis boni. Fructuosissimè occupabat singula temporis momenta, ne pectoris ager, cessante manu, malarum cogitationum sentibus premeretur. Nam subterfugiens etiam jam tum obses vanorum hominum consuetudinem, jungebat se fratribus Minoribus, claros viros & sapientes sequens; sciens malignos comites quamvis candido & simplici rubiginem suam adfricare. Illi, inquit, mecum semper volunt garrere de rebus frivolis & inutilibus: inutiles mihi ejusmodi sermones; divina & salutaria audire juvat, unde mihi haurienda sapientia: non vulgi istius & levium hominum; sed piorum, quamvis eos mundus iste spernat, grata est familiaritas: quia ab illis eruditio & pietas, ut ab aromatibus bonus odor. Talibus & cum Deo est usus, de quo scriptum, Et cum simplicibus sermocinatio illius. Porro autem, ne suo aliorumve multiloquio sibi peccata colligaret, restringebat sermonem, & suis ripis coercerebat, ne citò lutum colligeret amnis exundans.

13 Hinc sacerdos factus, secessu & sejunctio-*solitudo* occupationes, ne ab aliis secretus, secum vivens in arce quadam, quæ à Neapoli propè aberat, vitæ genus cælestis agebat in terris. Quotidiè cum sacrificasset, usque ad prandium, totum se dabat lectioni: à prandio non vanos miscere sermones, quod vulgus solet; sed cum viris doctis & religiosiis communicare, conferre, disputare de feriis & fructuosis: deinde cantum addiscere ecclesiasticum: postea brevem in cella aliqua capere somnum: demum à conspectu hominum profusus secedere; in secessu studiosissimè perlegere sacram Scripturam, & monumenta Patrum, maximè verò Meditationes D. Bernardi, cujus librum de Consideratione equitans quoque in sinu gerebat, cum Epistolis, & aliis aliquot ejus opusculis. Fatigatus autem multa lectione, corporis exercendi gratiâ, hortum colebat *d*, solum invertens, lolia extirpans, & jaciens bonam fementem, externo cultu submonens se, qui animum coleret. Semper aliquid faciebat boni, semper inveniebatur occupatus. Itaque duæ res, quæ languorem adferunt ceteris, illum acuebant, otium & solitudo. Numquam minus otiosus aut solus, quàm cum solus. esset aut otiosus.

14 Ad eruditionem & pietatem assequendam plurimum facit consuetudo cum bonis & doctis viris. Itaque talis Ludovicus evasit, quòd viris gravibus, eruditis, religiosisque semper uteretur: ex quibus deligebat optimos quosque & probatissimos, quorum consilio & auctoritate nitetur. Neque enim suâ solertiâ fretus, facile quidquam secum solet decernere; sed ætatis suæ imbecillitatem & inscitiam, senum constituebat regebatque prudentiâ. Adhibebat in consilium familiariter Jacobum ab Osa, juris civilis clarissimum professorem: qui postquam adlectus esset in numerum episcoporum, ac deinceps in primum ordinem purpuratorum Patrum S. R. E. Cardinalium; nunc *e* gerit sanctissimum & summum Pontificatum, dictus Joannes XXII. Magna quoque

A.

ANIMO.

b

c

vii.

Fuga otii,

temporis

parcitas,

colloquia fru-

ctuosâ:

d

e

viii.

Probatissi-

rum viro-

rum consilio

se suaque

dirigit.

e

que

K k k k k

que

A. ANO-
NYMO.

f

g

ix.

Eruditioni
insigni sub
disciplina
FF. Minoro-
rum

B

h

C

adjungit
ardentes ac
facundas
conciones,
alicubi cum
miraculo.

i

que illi consuetudo cum venerabilibus patribus; F. Guilielmo à Fulgaria, & F. Richardo à Media villa f, Ordinis Minorum S. theologiæ doctoribus & eximiis professoribus; & plerisque aliis spectata pietate & eruditione g clarissimis viris. Et quidem hac ratione nedum juvenes, sed in universum omnes, plurimum laudis sibi adplicant; quoties de rebus arduis ambigentes, ad peritorum consilia recurrunt. Sed paucos profectò invenias, qui se suaque sic disponunt: negligentiores consilii plures, & in rebus præcipientes. Hi tales cadunt sæpius, & more eorum; qui innatant fluminibus, feruntur, fluctuant; pereunt. Contrà verò, non minuunt auctoritatem, qui consilia sua ad probos consultores rejiciunt; sed tumentur potiùs & confirmant, meliorum judicia consequentes.

15 Hactenus de ejus labore, studio & industria, postquam, Salomone docente, sequetur sapientia: quam viâ & ratione consecutus, in salutaribus concionibus maximo fructu manifestavit. Cùm in animum suum demississet salubre monitum Hebræi Sapientis, In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccato; sed, Facile videtur ab his, qui diligunt eam, & invenitur ab his, qui quærunt eam; tamquam alter Daniel vir desideriorum, proposuit in corde suo non pollui de mensa regis Babylonis, neque de vino potus ejus; cogitans abstrahere à vino carnem suam, ut animam transferret ad sapientiam; cujus ardebat vehementi desiderio. Docuit itaque illum Deus, scientiarum Dominus, bonitatem & disciplinam & scientiam brevi spatio temporis. Nam illo dumtaxat septennio lux captivitatis, quo perpetua consuetudine fratrum Minorum utebatur, qui illum in disciplinam acceperant, tantos fecit progressus h, nedum in litteris humanioribus, verum etiam sacris; ut in corona etiam doctissimorum virorum prudenter respondere posset (uti ipse vidi Barcinone) & argutè disputare. Nec hoc solum, verum etiam tamquam vir apostolicus, ad omnes paratus conciones promptusque, Clero & populo concionabatur magnâ gratiâ & fructu. Quin etiam in Conventibus Religiosorum, episcoporum presentia, totius quoque Cardinalium collegii consistorio, imò & regum principumque confesso, aliquoties orationem habuit luculentam & utilem, tanto ardore & efficacis nervis, ut non tam ipse, quam secundum promissum Christi, cælestis Patris Spiritus in ipso loqui videretur.

16 In concionibus igitur ipse, etsi corpore debilior, tamen assiduus erat, quòd nosset servum pigrum & malum à Domino reprobari, qui talentum acceptum fodit in terram, abscondens pecuniam Domini sui; &, quod alibi scriptum, Qui abscondit frumenta, maledicetur in populo: benedictio super caput vendentium. Itaque dicendi faciendâ pollens, ipsius naturæ habitu, tum etiam munere divino summæ eruditioni conjunctâ, jam episcopus non rarè ad alias dioceses concionaturus acciebatur. Parisiis cùm diceret in concione, quæ constabat ex viris doctis, & universitate studiosorum, admirationi fuit: atque eo magis, quòd non ornato episcopi, sed (ut erat summâ modestiâ) fratrum Minorum vestitu, suggestum ascenderit. Tolosæ quoque, ubi episcopus præfuit, & plerisque aliis locis, etiam bis in die, magno auditorum fructu, sæpè concionatus est. Sed quàm gratæ fuerint Deo conciones ejus i, sub uno capiamus exemplo. Mu-

lier apud Montem Pessulanum k nomine Rosa, D uxor Petri à Villars, jurata adfirmavit, à concione beati Viri, quam suprascripto loco habuit feriâ sextâ, filiolum suum unius anni, strumis gravissimè laborantem, ab ipso in hunc modum sanatum fuisse. Jam Ludovicus finita concione mulum infederat abiturus, cùm mater puelli frænum tenens Sanctum orat, ut eum tangat sacratis manibus: spes enim illi, manuum ejus contactu, parvulum sanatum iri. Signat Vir sanctus infantem signo vivificæ crucis, collum benignè contrectat: & continuè puer nullâ interpositâ morâ revaluit. Caræ Deo ejus conciones: quia in illo os, mens, manus concordabant, sermo cum vita.

A N N O T A T A.

a De Ordinibus & episcopatu consule nostrum Commentarium § 2 & 3.

b Sedulius in suo Commentario ad Vitam S. Ludovici hic notat sequentia: Urbanus Papa II ad sacrum bellum pro recuperatione Hierosolymorum, in concilio Claromontensi, quos exhortatus induxerat, signo crucis signavit in humero dextro: quem ritum alii episcopi secuti, milites in expeditionem contra Saracenos proficiscentes etiam signo sanctæ crucis signare solebant. Multi historiam scribunt. Satisfecerit Jacobus à Vitriaco Historiæ Orientalis ecclesiæ cap. 16; Paulus Æmilii in Philippo I Francorum rege. Hinc istæ bullæ Cruciatæ, quæ etiam postmodum contra hæreticos solent denunciari.

c Professio instituti FF. Minorum à Sancto facta. elucidatur in meo Commentario prævio § 4.

d Sedulius ait in hunc locum: Sapienter Seneca epist. 87, Interdum quies inquieta est, & ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi sumus, quoties nos malè habet inertia sui impatientis. Magni imperatores cùm malè parère militem vident, aliquo labore compescunt & expeditionibus detinent. Numquam vacat lascivire districtis, nihilque tam certum est, quàm otii vitia negotio discuti.

e Hinc itaque colligere licet, Anonymum Vita S. Ludovici auctorem non admovisse ultimam eidem Vita manum ante annum Christi 1316; tunc enim electus est Joannes PP. XXII mensis Augusti die 7, uti videre licet apud Franciscum Pagiolum in Breviario gestorum Romanorum Pontificum tomo 4 in dicto Pontifice num. 6. Mirum est, à Labbeo in Chronologia historica & in Compendio chronologico signari die 17 ejusdem mensis, nisi vitio typographæ id acciderit, electionem ejus.

f Elogia ejus ac scripta habentur apud Waddingum inter scriptores Ordinis Minorum.

g Consule nostrum Commentarium num. 17.

h Hæc, quæ ab Anonymo Seduliano de eruditione regii nostri Principis dicuntur, adde nostrum Commentarium prævium num. 17, 24, 33.

i Sedulius in suo Commentario hic, Alia, ait, miracula refert liber Conformitatum fruc. 11. Aliquando in Montepessulano à concione ejus, mulier tactu ejus à fluxu sanguinis est liberata. Alia impositione manuum ejus à dolore capitis curata.

k Mons Pessulanus, vulgò Montpellier, urbs est Gallia in Occitania, ut notum est. Alia loca, quæ occurrunt in hac Vita, nimirum Catalonia,

A ragonia, Neapolis, Barcino, Tolosa &c. notissima etiam sunt apud geographos.

CAPUT III.

Contemptus regni ex amore paupertatis evangelica; clericatus; iteratum votum de amplectendo instituto Fratrum Minorum; illius professio; mirus amor paupertatis; demississima obsequia pauperibus prestita ac miraculis compensata.

x. Contempto regno paterno, fit clericus;

B

a

b

reiterato voto castitatis, promittit ingredi in Ordinem FF. Minorum.

C

A Studiis literariis & assiduis concionibus ejus pergo ad amorem evangelicæ paupertatis, quæ adeo beati Viri mentem occupaverat, ut præ Christo, qui propter nos egenus factus est, cum esset dives; quem velut fasciculum myrrhæ dilectum inter ubera commorantem gestabat perpetuo; omnem gloriam, divitias omnes, & potentissimum regnum, quod sibi hæreditaria successione debebatur a, prorsus sperneret, & putaret pro nihilo. Pater suadebat uxorem ducere; promittebatque, si morem gereret; mox ei regnum cessurum. At ille nihil magis habuit in votis, quam istis temporalibus semel liberari, ut admissus in Domini fortem, soli Deo posset vacare. Itaque jam initiandus, cum pro Ecclesiæ more primam tonsuram b acciperet, magna omnium admiratione, & fletu circumstantium; flexis genibus, profusis lacrymis, illud regii Prophetæ, regius adolescens ex animo pronuntiabat, Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei; tu es qui restituas hæreditatem meam mihi: reipsa declarans illum verè Clericum, cujus pars & hæreditas Dominus est.

18 Et quo se gratius Deo offerret holocaustum, rursus Deo votum nuncupavit perpetuæ castitatis, & capiendi instituti fratrum Minorum: cujus desiderio solvendi; quotidie magis magisque tenebatur; sed amici aliqui id dissuadere, & quidem animo candido. Nam & si facilius, (inquebat familiaris quispiam) & minus aliis gravis aut molesta est vita otiosorum, tamen fructuosior hominum generi, & ad claritatem amplitudinemque aptior vita illorum; qui se ad rempublicam, & ad magnas res gerendas accommodaverunt. Regno neglecto, quæ incommoda non sequi? rectè administrato, augeri merita: ut in ipsam tuendam omnes curæ cogitationesque conferri debeant; negligendam nulla ratione. Non adfuit Vir sanctus, doctus ab Apostolo, Non currendum in incertum: Nec facienda mala ut veniant bona. Intelligebat Vir prudens, regnum splendidam esse servitutum: principem non minus servire populo, quam principi populum debere. Ibi multa dissimulanda, & in multis sæpè connivendum: & difficillimum, res alienas curare, nec offendere. Igitur mihi, inquit Ludovicus, prius pereat; non dico regnum hoc caducum & temporarium; sed orbis totus, quam in Deum meum semel peccem, cujus honorem & amicitiam omnibus anteponendam novi; simul hanc ipsam vitam contemnendam;

Augusti Tomus III.

quæ sine frequenti noxa & peccato non transiguntur. Domum & regnum paternum contemtor: NYMO. parvum ut est; ita mihi quidem videtur spectanti ingentia spatia, quæ supra sunt: in quorum possessionem animus admittitur, si se homo exerit supra se: divitiæ meæ Christus: defint cetera, se mihi det: solus mihi sufficit. Omnis copia, quæ Deus meus non est, mihi inopia est. Qua animi magnitudine, nescias, utrum majore cum laude regnum rejecerit an meruerit.

19 In Cathaloniam cum esset custodia, aperuit suæ mentis arcanum religioso patri, Deo se vota fecisse perpetuæ castitatis, & capiendi institutum divi Francisci. Deo me obligavi, inquit, nec licet fidem frangere. Detrahunt quidem illi de isto sancto Ordine: sed hoc magis mihi animus accenditur, cum, quod vovi, præstandum esse sciam. Justè exigitur ad solvendum, qui ad votendum non cogitur. Sed & sancti honestique propositi dilatio habet periculum, sæpè etiam ruinam. Itaque ut maturè votum præstem, sententia est. Ceterum hinc hæreo, & animi dubius sum, ne hinc inter meos notus, an alibi ignotus rem adgrediar. Si in mea patria initiatur, non licebit illam humilitatem pro voto colere, quod timeam fratres nimio plus me honoraturos esse. Quare mecum statui in Alemanniam secedere; vel aliam procul quamlibet provinciam, ubi incognito licebit abluere catillos, coquinari, domos verrere, & cetera humilia facere. Scio etenim nihil esse tam gratum Deo, quam si vitæ merito magni, tamen non magni, sed humilitate infimi videamur: cum tanto quis pretiosior Deo sit, quanto quis propter eum vilior sibi.

20 Laudat pius pater Ludovici candorem: sed vivo Religioso id ipsi dissuadente, Sed, inquit, ut patrem lateas, fieri non potest. Habent Generalis Minister, & Provinciales universa fratrum suorum nomina: pater facillè poterit rescire, in quemcumque te angulum abderis, si inquirat. At verò res erit memorabilis exempli, si, quod tecum tacite statuisti, aperte & manifestè facias. Nam quod tu feceris, tu, inquam, id plures sibi imitandum putabunt. Qui in occulto benè vivit, sed alieno non studet profectui, carbo est: qui verò lumen rectitudinis ex se multis demonstrat, lampas est; sibi ardet, aliis lucet. Honesti bonis viris non occulta quaruntur. Cogita, inquit, quantum exempla bona profunt, & magnorum virorum non minus memoriam, quam præsentiam utilem esse. Dixerat bonus pater, cum Ludovicus seriò preces ejus efflagitat, ut quod esset salutare, divino munere consequi posset. Itaque animo versans quod scriptum est, Vovete & reddite Domino Deo vestro; libertate reddita, apud montem Pessulanum adivit patrem Ministrum provincie instituti Franciscani, obnixè supplicans, ut in Ordinem se & sodalitiū susciperet suorum fratrum: sed non est ille ausus, nec reliqui fratres, regis patris deterriti offensione. At ille, cum aliud non posset, quo libentius & securius ab illis admitteretur, sponsonem voti, quâ jam tunc in illa captivitate, instituto Minoritarum se obligaverat, aperte, solemniter, manifestè renovavit multis circum audientibus.

21 Venit cum patre Romam: ibi Bonifacius ejus nominis Papa VIII voluit eum capere episcopatum Tolosanum c. Ille verò secum statuit non prius assentiri, quam voto, quo tenebatur, se liberasset. Summo autem Pontifice devotioni ejus annuente, professus est institutum B. Francisci, Romæ in conventu Aræ cæli d, susceptus

Kkkkk 2.

xi. Vult hoc exsequi in Alemannia, ut laicet;

E

F

publicè proficitur Romæ regulam S. Francisci.

c

d

A. ANO-
NYMO.

à R. patre Joanne à Murro e, Generali Ministro, in Ordinem Minorum. Et, ne pater offendi posset, indulget Pontifex, ut occultata monastica veste, uteretur vulgari Clericorum, quâ etiam aliquanto tempore usus fuit. Sed non ita diu post, instinctu Spiritus sancti, & amore Christi, ad cuius exemplum & voluntatem se modis omnibus conformare satagebat; illum cultum honorationem posuit; ipsaque die S. Agathæ sacra, duobus Cardinalibus præsentibus, indutus vili tunica, & fune præcinctus, ad præscriptum regulæ S. Francisci, à Capitolio ad usque palatium S. Petri, per luta illa Romana nudis pedibus conspectus est incessisse. Nec pudebat eum illius voluntariæ paupertatis & vilitatis sui, aut verecundabatur: quia (quod regula S. Francisci præformat) Dominus pro nobis se fecit pauperem in hoc mundo.

Summus est amator paupertatis vel in ipso episcopatu,

22 Paupertatem Christi exemplo adeo complexus est, ut etiam episcopus cum esset, una veste monastica, unâ tunicâ, nequidquam pretiosâ, & fune ad cinctum contentus fuerit, & solis ad pedes soleis: non raro tamen nudus pedes visus est ambulasse. Tota supellex paupertatem testabatur: lectus, cortinæ, fellæ, colores Ordini Franciscano convenientes, cetera omnia. Nihil possidere voluit elegans aut pretiosum, cum & vestem suam paulò cultiorem aliquando egeniori dedit episcopo. Detritâ tunicâ alicujus fratris indui malebat, quàm novâ. Tanta ei abjectio sui, & contemptus omnium, quæ sola opinione cara, pretio suo vilia sunt. Et hæc quidem displicere amicis & familiaribus, multo aliter sentientibus, patri verò maximè: sed firmabat illum B. Gregorii sententia: Quasi per odium diligitur, qui carnaliter sapiens, dum prava nobis ingerit, non auditur. Itaque euangelicæ paupertatis amore, nihil tam sublime in mundo, quod non putaret pro nihilo: nec quidquam tam humile, cui non libenter se submitteret.

quo defungi voluit.

23 Clericus omnia aurea & argentea patri reddidit, tantummodò in usum ligneis & fictilibus contentus. Factum, ut aliquando tonsor barbam illi demturus, ad crines rigandos adtulerit argenteam pelvem; sed is aspernatus factum hunc, pro illa usus est conchâ, quâ equis annona admensurabatur. Episcopus, tandem persuasione bonorum virorum non sui pretio, sed aliorum respectu, paucis argenteis uti permisit; quæ tamen sub mortem iussit distribui pauperibus. Aliquando adiit secretò summum Pontificem, & adductis multis rationibus obnixè rogavit, ut episcopatu sibi liceret defungi f: sed non potuit impetrare. Et cum nonnulli id ejus consilium imprudentiam interpretarentur, Non laboro, inquit, habeant me fatuum, modò onere isto & labore ego semel explicer. Sanè in supremo hoc ordine multi quidem sunt qui salvi fiunt, sed & multi qui pereunt; adeoque longè gloriosius fuerit, episcopatus farcinam propter pericula deponere, quàm propter periculosissimam gubernationem suscepisse.

XII. Profundissima humilitas in vilissimis erga pauperes obsequiis,

24 Virtus humilitatis, euangelicæ paupertatis individua comes, non philolophis, sed solis Christianis cognita, mirandum in modum se in illo declaravit: cuius hæcenus licet nonnulla exempla præluxerint, nunc tamen de ea summatim non contemnenda proponam. Doctus igitur humilitatem certam tutamque in cælum viam moliri, solet quotidie alere viginti quinque pauperes, quorum manibus lavandis aquam ipse fundebat, flexis genibus præscindebat panem: quo-

que sabbatho tribus illorum miseris lavabat pedes, extergebatque. Hoc officio nihil illi fuit antiquius. Nam cum Barcinone adhuc esset captus, Cœnæ Dominicæ die, invitavit ad prandium suum viginti quinque mendicos, quibus ipse ministrabat, fundens aquam, cibum potumque adferens; qui manu capere cibum non poterant præ valetudine, ipsemet ori eorum ingerbat: denique omnibus pedes abluit, & exemplo Christi absterfit. Sequenti die Parasceves, factâ copiâ eundi ad vicinam ecclesiam Templariorum g, obvium habuit miserum hominem, horribili lepra infectum: quem publicè osculatus fuisset, nisi fratris sui Roberti (qui postea fuit rex Sicilia) timuisset offensam. Sed non potuit committere, quin sequente die in Jesu Christi dilecti sui memoriam, qui putatus est quasi leprosus, & percussus à Deo, & humiliatus; accitum leprosum, admirando fervore, pallioposito, complexus amicissimè exosculetur. Quod videns Robertus frater penè obstupuit, & adeo fuit commotus hæc ejus exemplo, ut ipse quoque, quem antè valde inhorruerat, ulnis comprehensum, osculo suo benignissimè acciperet.

25 Verùm hæc ejus obsequia, & benignitatem in illos misellos, quantis prodigiis Dominus Deus compensaverit, uno atque altero dignum est ut exemplo commonstremus. Petrus à Romas, aliquando petiit à B. Ludovico non sibi, sed cuidam pauperi elemosynam, molestissima scabie laboranti, sive potius leprâ. Ludovicus quamdam suam vestem dedit; quam cum miser ille induisset, statim convaluit. Item F. Petrus Scarafonus instituti fratrum Minorum, tredecim diebus acutissima febre correptus, revalere ut posset, omnino medici desperaverant. Aderat id temporis B. Ludovicus in cœnobio Brinoniæ h, ubi æger frater decumbebat. Hic spe concepta in merita Sancti, rogavit residuum ciborum ejus ad se perferri. Allata est scutella cum aliquanto obsonii & panis, de quo ipse comederat. Febriens ille frater simul atque Viri sancti gustavit reliquias, sanatus est. Major itaque & felicior Ludovicus evasit tali ministerio, quàm regali imperio.

A N N O T A T A.

a Res ista discussa ac confirmata est in Commentario prævio § 5.

b Ibidem § 2 & 3 actum est de singulari privilegio, quod Sanctus accepit, circa primam tonsuram.

c De episcopatu ejus Tolosano consule, quæ ibidem memorantur § 4; ubi etiam invenies, Appamiensem ei collatum fuisse; ad Lugdunensem verò denominatum diximus § 3.

d Ara cæli, domicilium est Fratrum Minorum Roma, in Capitolii Romani vertice erectum, non nisi hoc anno (verbis utror Waddingi ad an. 1297 num. 52) à Bonifacio Pontifice eidem concessum scribunt, ex plano tamen errore, Bzovius anno MCCXCVII num. 8, & Ciaconus in Bonifacio VIII; cum in hujus tomi limine, anno MCCLI num. 37, ab Innocentio IV ante quadraginta & plures annos datum, productis concessionis instrumentis, largiùs probatum sit, & per annos sequentes sæpius occurrat memoria Fratrum Minorum in æde Aracæli commorantium.

e Sedulius in suo Commentario ad Vitam à se editam, in hunc locum ista loquitur: Hunc Joannes PP. XXII in bulla canonizationis § 7 vocat

A cat episcopum Portuensum. Is erat Generalis Ordinis Minorum; postea Cardinalis, & Ordinis protector, ut tradit liber Conform. fruc. 8; quo loco etiam scribit S. Ludovicum anno ætatis decimo nono, aut vigesimo Ordinem ingressum esse; & quidem (auctore Petro de Natalibus) in vigilia Dominicæ Nativitatis, cum de licentia Summi Pontificis statim professus, eadem die per Summum Pontificem pronuntiatus est episcopus Tolofanus. Ceterum si dicatur professus anno ætatis vigesimo primo, videbitur constare computatio ætatis S. Ludovici positæ ab auctore cap. 19. *Sed nos professionem illam Religionem extendimus ad annum ejus vigesimum tertium. Vide nostrum Commentarium prævium num. 34 & 58.*

B f Rodolphus Historiarum Seraphica Religione lib. 1 fol. 121 verso hac de re audiatur: Testatur F. Guilielmus de S. Marcello, quod multoties tentavit episcopatum cedere, cum animo decrevisset in sua, Religionisque simplicitate vitam ducere: sed veniens Romam, ut Summo Pontifici ecclesiam resignaret, Brinoniam apud regem in die S. Dominici solenniter Missæ sacrificium obtulit, ibique in morbum incidit, ut inferius suo loco dicemus.

g Templariorum ortum & interitum invenies apud Hippolytum Helyot tomo 6 Historia Ordinum monasticorum &c. cap. 3.

h De hac arbecula agit Commentarius prævius num. 54.

CAPUT IV.

Ordines; sacerdotium; episcopalis dignitas cum abjectis Fratrum munus conjuncta; severitas vitæ; virginitas; amor reprehensionis & pacis; odium detractionis, dissidentium reconciliatio.

C XIII. Sacrorum Ordinum officii summa cum pietate consecratur sacerdos;

Tenerioris ætatis virtutibus incrementa majora procedentis adjiciam. Vigesimo ætatis annum cum exegisset, initiatus est Ordinibus ecclesiasticis. Nec verò majorum, qui sacri vocantur, dumtaxat, sed minorum etiam singulorum officii voluit perfungi. Romæ in Natali Domini, se inter pueros constituens, non est dignatus cæreum a gestare, acoluti officium diligentissimè administrans. Consecrandus diaconus & sacerdos Neapoli in æde S. Laurentii, ubi fratrum Minorum est monasterium, nullo modo permisit sibi quidquam honoris præ ceteris haberi, ita se gerens quasi omnium minimus & postremus. Summus Pontifex consecraturum illum sacerdotem pollicebatur, modò accederet: noluit venire, & honorem hunc humilitate declinavit. Sed quis eximiam illius pietatem explicet? Durante Sacrificio, quo ipse in sacerdotem consecratur, è liquido canali pectoris sui copiosas lacrymas profundebat, contemplans Ordinis illius ac status sublimem dignitatem. Agitur in terra; sed officium cælestibus negotiis tractatur. Non enim homo, non angelus, non alia creatura; sed Deus officium hoc instituit: ipse facit, mutat; sancti-

ficat, hominibus dumtaxat ministerium suum exhibentibus, ut omni jure sobriam à turbis gravitatem, severam vitam, singulare pondus, dignitas sibi vindicet sacerdotalis.

27 Quamobrem socio fratri lubens ministrabat in sacris mysteriis Missæ, idque cum omni alacritate, nimirum & se contemplans, & contra se ponens illum, in cujus honorem locus altari vicinus angelorum choris plenus est. Parisiis aliquando cum esset apud fratres, voluit ex præscripto officium sibi quodlibet demandari etiam tum episcopo, quemadmodum ceteris fratribus officia singula injungi solent. Frequenter etiam ex itinere divertit ad fratres, cum quibus abluabat utensilia culinæ. Factum aliquando, ut Parisiis die Cænæ Dominicæ, cum vestivisset centum pauperes, fratribus pedes abluerit, & pro more instituti acceperit corporis castigationem, atque ipso die Paschæ (quod fieri solet) cum S. theologiæ magistris orbes, scutras, conchas & cetera, è quibus fratres cibum sumferant, unà laverit. Omnia sua facta decorabat humilitate. Nimirum in toto pontificis ornatu, nulla gemma splendidior est: citra quam omnis virtutum congregatio, si qua est, velut absque calce arena est.

28 Sed jam tu mihi hinc adverte, Christianæ humilitatis amore regia Proles quò se abjecit? Ad pauperum obsequia, ad vulnera leproforum, ad quæque abjectissima; ut verè de eo dicas, Posuit in pulvere os suum. Quis non obstupeat ad hanc, quid dicam? humilitatem, an vilitatem, & sui contentum? Rege in hoc mundo quid sublimius? Quid inter homines majus? paupere mendico, morbido, quid abjectius? sed despicit ille profapia suâ generosior labentis regni fastigium, Christi servitute regibus sceptris præferens, humilitatemque Christianam regum opibus & superbiam præponens. Salubre illud monitum in animum admiserat, & factis adæquabat, Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam: quoniam magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur. Quamvis ipsa humilitate nihil sit excelsius, nescit extolli, quasi semper superior, nemo id facile affectat, quod infra se positum despicit, nihil supra eum est, qui supra omnem fortunam est.

29 Patrimonia quidem & regni splendorem, fortunæ ludibria, & maximarum ærumnarum materiam sic contempsit. Neque tamen hinc sistere voluit gradum, sed semper ad majora conari. Quemadmodum cæmentarii lapides struunt super lapides, ut muros & domos exædificent; ita ille virtutes virtutibus aggerebat ad consummandum cumulum absolutæ sanctitatis. Auxit enim continentiam, gulam temperavit, coërcuit luxuriam: corpus suum jam inde à teneris annis, jejuniis, vigiliis, laboribus detritum, majoribus quotidie molestiis & castigationibus macerabat. Pridie solemnitatum Domini, beatæque Virginis Matris, in cibum, aquam tantum sumebat & panem, vix necessitati naturæ satisfaciens, ut thesaurum virginitatis in fictili vase integerrimè conservaret. Antequam esset receptus ad Ordinem, asperâ utebatur interulâ, cingebat lumbos duro fune & nodis exasperato: semper vestitus cubabat: noctu semper, nec rarò interdiu, ferreis catenis fragilem & rebellem carnem sua manu, aut focii fratris castigans, motus illius & cupidinem summo rigore cohibuit.

30 Nulla ei umquam cum feminis consuetudo suspecta aut familiaritas, quòd sciret paradisi ac illibata ejus pudicitiam

A. ANONYMO.
dcmiffa Fratrum munia obit etiam episcopus;

b
E

omnia opera ornans humilitate, que laudatur.

F
xrv. De severissima corporis castigatione

ac illibata ejus pudicitiam

A. ANONYMO.

colonom è possessione sua mulierem eiecisse. Colloquia fæminarum prorsus abhorrebat, præcipue secreta: averfabatur adspectus, quibus & fortissimi effæminari possunt: absque probo teste & arbitro solus non loquebatur ulli mulieri, nisi forsan matri aut fororibus. In testimonium illibatae pudicitiae, unà in illius cubiculo cum eo dormiebant duo fratres Minores, interdum plures. Cavebat omnes suspiciones, quidquid probabiliter fingi poterat, antè, ne fingeretur, devitans. Ex multis mirabilibus exemplis prætereundum non est unicum illud factum sapientia imbuti animi abstinens. Cum ageret in Cathalonæ carcere, suggererunt illi custodes consilium prorsus improbum & noxium. Domine, inquiunt, homo es, neque enim caro tua ænea est, sed compactus natuque ut ceteri; utere ætate; solare miseriam hanc consuetudine pulcherrimarum mulierum: curas istas & languorem cur non levas aliqua voluptate?

vava affe-
runtur spe-
cimina.

B

31 At ille gravissimè ferens, pro monstro eam vocem accepit. Et nonne satis est, inquit, corpus meum à vobis captum haberi; an & animum quoque vinctum vultis? Malum est carcer hic, fateor; sed estne malum ullum turpitudine majus? Et hæc si in deformitate corporis habeat aliquid offensionis: quanta illa depravatio & fœditas turpificati animi debet existimari? Absit, absit, ut hoc meum corpus Deo dicatum, velociter abeunte adulterem voluptate. Captum est corpus? vel animus liber sit: avertat Deus, ut corpus & animam projiciat in gehennam. Et, suum motu improbo homine, averissimum animum ab omni venere declaravit. Sed quid de factis commemoro? quando & turpem sermonem à se suisque proscriptum voluit? In illa sua custodia legem sancivit, ut, quicumque inhonestum quid, turpe, petulans, scurrile effutisset leviter, cibum capere deberet nudà mensa: quâ agens, nedum in familiares, & suos custodes, verum etiam in germanos fratres, quâ neminem solvendum decrevit, adeo ut ipsemet alioquin innocens, tamen quia offendisse alii interpretabantur, statutam à se pœnam persolverit. Exemplum addebat imperio. Quod principes faciunt, præcipere videntur. Volebat suos esse castos; ipse erat. Legem tulit, legi paruit. Rectè facere princeps suos faciendo docet.

C

xv.
Volebat cor-
ripi, ut cor-
rigi posset

32 Erat profectò severus castigatorem improbitatis, primum suæ, tum etiam alienæ. Vicia ut à se penitus extirparet, contemni desiderabat, non laudari: nec extolli, sed reprehendi, quod rarum in magnatibus. Hinc, probè cum nosset illud Sapientis, Melior est manifesta correptio, quàm amor absconditus; & Argue sapientem & diligit te; reprehensiones sive justas, sive injustas, æquo ferebat animo, imò etiam amabat, volens & peccanti sibi vitia ostendi; corripi, ut posset corrigi. Socio fratri amicissimo iussit peccata sua ferè observare, & admonere liberrimè: nec quidquam commovebatur, etiamsi ille levissima quæque argueret. Idem ille frater aliquando liberius submonuit B. Ludovicum multis coram astantibus: qui factum indignè ferentes, ejus rei gratiâ objurgatorem illum graviter objurgarunt, quos Ludovicus benignè mitigans, Hoc in rem meam est, inquit, & sic statui.

libera ad-
monitione;
quâ etiam
ipse erga
alios usus
est.

33 Nam & amici monendi sunt & objurgandi; & hæc accipienda amicè, cum fiunt, quandoquidem vera amicitia, quod sentit, dissimulare non debet. At cujus aures sunt clausæ veritati, ut ab amico vera audire nequeat, hujus salus est de-

sperata. An nescitis multo melius de quibusdam D acerbos inimicos mereri, quàm amicos, qui dulces videntur? Illi verum sæpè dicunt, hi numquam. Adulatoris est jucunda dumtaxat adferre; amici verò etiam tristitia, ut te videas, & emendes. Profectò æquo animo audiendæ reprehensiones, imò convitia imperitorum; & ad honesta vadenti contemnendus est iste contemptus. Oportet delicto dolere, objurgatione gaudere; minimè verò objurgari molestè ferre, & peccasse non angere. Porro autem ipse ab omni vitio liber, etiam alios, quâ poterat, conatus est liberare. Itaque qui suam improbitatem jam superaverat, jure alienam castigare poterat. Nullo modo ferebat quemquam detrahere de alterius existimatione, hominum aures cupiens optimo sermone compleri; diffamatione non pollui.

Detractores
execratur;
ac dissiden-
tes concili-
at.

34 Linguam illam sanguinariam, quæ fraternali detractionis venena diffundit, prorsus execrabatur. Scribit Salomon, Si mordeat serpens in silentio; nihil eo minus habet, qui occultè detrahit. Nihil tam noxium atque ad omnem tollendam amicitiam efficacè, quàm audire obretractatores, & temerario sensu mentis sequi. Hinc crebræ dissensiones, hinc odia injusta nascuntur: diabolica lingua de amicissimis facit inimicissimos, concordisque dissocians gravissimis facit odiis dissidère. Ille verò offensarum acerbissimè deponens, consociationem & omnis boni fontem caritatem & concordiam colens in primis, cunctis suadebat. Quando igitur dissensio ab aliis, ab ipso incipiebat reconciliatio, benignissimè inter alios deponente inimicitias, secumque dissentientium injuriis ignoscentè. Et si quos se offendisse vereretur, non distulit benevolentia & humilitate, imò & osculo pacare. Dilectioni studebat & caritati, ex animo dimittens peccantibus, sæpè etiam veniam petens ab eis, qui læserant. Qualem erga se Deum optabat, talem se exhibuit his, qui in se deliquerant: nam frustra quærit sibi Deum propitium fieri, qui citò proximo negligit reconciliari.

E

A N N O T A T A.

a Scribere malim cereus sine diphthongo cum Manutio in Epitome orthographia in voce cera, & cum aliis. Cera enim a κρός, uti notat Vossius in Etymologico lingua Latina.

F

b De S. Ludovici virtutibus, ut semel hoc dicam; adis Commentarium prævium.

C A P U T V.

Zelus animarum; misericordia
erga pauperes & captivos;
cura episcopalis, prudentia;
corporis & animi dotes; mors
& sepultura.

L iberitati ejus nunc vacandum est; cujus probabiles fontes, verum judicium & honesta benevolentia, quibus eum decoratum fuisse in parte dictum est, & nunc paulò uberius discutitur. Christi amore omnes miseros diligebat ad salutem. Ut mater omnibus filiis consultum cupit, sic ille desolatis omnibus, quâ poterat & egenis. Neque enim se intuebatur solum, aut omnia

xvi.

Omnium
ac præsertim
pauperum
saluti con-
sultit.

A mnia convertēbat ad utilitates suas; sed aliis quoque volebat vivere, cum viveret sibi. Prima illi cura cunctos ad Deum adducere, à quo omnia, ad quem omnes. Et ideo se præbebat exemplum morum, simulacrum virtutum. Variæ ac molestæ peregrinationes ejus; frequentes ac diuturnæ preces; fervidæ conciones, quibus multos lucrificabat Judæos & ethnicos, quibuscum sapissime congregiebatur, errores eorum fortissimis argumentis & rationibus convincens. Hos de fonte levabat; illos ipse baptizabat alacri animo, & ad ducendam vitam necessaria sufficiebat liberaliter. Indidit ei quoque natura, sive potius Deus auctor naturæ, singularem adfectum in pauperes & ægrotos, quibus etiam proprias vestes nonnumquam largiebatur. Omnes cupiebat juvare, quia membra illius magni corporis omnes. Magnates illi suas vestes detritas cum donare soleant aliis, ipse puer etiamnum, solis pauperibus dare consuevit.

vestem exiit ut nudum vestiat, paritate contentus pro se.

B 36 Aliquando cum patre iter habens ex Francia jam episcopus obvium habuit miserum elemosynam petentem. Ille memor verborum Domini. Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis; monasticam novam vestem paulò cultiorem exuens, illi dedit. Re intellecta, pater iussit quæri pauperem, per omnes vias & loca vicina, ut redempta pretio, non ille veniret in suspicionem furti; sed nusquam invento, creditum est Christum, qui propter nos pauper & nudus de cruce pependit, in nudi forma pauperis comparuisse. Episcopus iussit inquiri in annuos proventus; de quibus tantum usurpavit, quantum sat esset moderatè alendæ familiæ; reliqua universa in ecclesiæ & ministrorum usum, & pauperum, miserorumque necessitatem distribuens. Malebat ipse egere quàm pauperes, cui persuasum erat, valde fecundum esse agrum pauperum, citiusque reddere, & quidem cum xonore magno, donantibus fructum. Non mimos aut ludiones, non canes venaticos, non aluit rapaces aves, ordinis illius primi dedecora, non honestamenta; sed quidquid supererat, in pauperibus Christo, à quo acceperat omnia, à quo omnia expectabat, largiebatur hilariter. Dabat alacri animo, quod non poterat retinere, ut acciperet, quod non posset amittere.

Hospitia pauperum visitat, uti & captivos, quos liberat.

C 37 Familiare illi fuit pantochea & frequentare, & hospitia pauperum obire; infirmorum exhomologesin & confessionem excipere; quos dulci sermone & beneficiis elemosynarum confirmabat & solabatur. Præcipua illi cura peccatorum convertendorum, quibus oratione studebat Deum facere propitium, & prospectum de idoneis sacerdotibus, ipse paratus, quâ potuit, omnium audire confessiones, Christi exemplo, qui tollit peccata mundi, qui vult omnes homines fieri salvos. Contigit eum eadem ætate, quâ ex hac vita migravit ad cælum, cum proficisceretur in Cathaloniam, longo diei illius confecto itinere, in Pyrenæis montibus, vesperi invisere infirmam pauperulam, quam seriò hortabatur peccata confiteri socio fratri, aut sibi, Nam & ego, inquit, frater Minor sum; sed illa noluit. Itaque demulcens eam dulcibus verbis, interrogavit, ne luberet aliquid comedere. Petenti cibi allati sunt, quos Ludovicus propius accedens, & lecto ejus residens, ori ejus ingessit, atque ita ex ejus tactu multis fuit pediculis opertus. Constante id tulit Vir sanctus, & sine motu *b*. Nam blanda est & officiosa semper humilitas. Et cum nihil sit tam regium ac liberale, quàm opem fer-

re miseris, juvit eum sæpè invisere captivos; A. ANONNUMQUAM EXIMERE, & MORTI ADDICTOS SERVARE À MORTE. Centum & quinquaginta patris hostes damnatos capitis, sua deprecatione liberavit, sibi gratiam concilians, patri gloriam. Hæc regi, non ex sæva animadversione sed clementia. Neque enim minùs turpia sunt principi multa supplicia, quàm medico multa funera. Igitur quo nihil magis secundum naturam, juvabat consortes naturæ. Homines enim hominum causâ generati sunt, ut ipsi inter se alii aliis prodesse possint.

E 38 Tempus est tandem, præcipua justitiæ facta paucis perscribere, in qua semper versatus fuit religiosa cum observatione: quia rationi cupiditatem cum ceteris affectionibus cedere jubens, nihil utile existimavit, quod æquum videri non posset. Ex uno atque altero illius de ecclesiastici status cura exemplo, quid de aliis censendum sit, facile recognoscet. Itaque Ludovicus à Christo inductus in cellam vinariam, ordinatam in se habuit charitatem, quâ instructus noverat digna deligere, reprobanda submovere, rectè judicare, & quæ omnia conservat, colere justitiam, quæ tribuit cuique suum. Summo amore complectebatur viros pios, doctos præfertim; quos etsi mundus contemneret, tamen efferebat. Contrà verò potentes, divites, sed improbos, indignos putabat Dominicâ sorte. Amore & reverentiâ illius augustissimi Sacramenti, quo nihil pretiosius est in cælo aut in terra, magnum habebat delectum ministrorum altaris, in deligendis idoneis sacerdotibus judicium adhibens & diligentiam summam. Nam initiandorum genus, personam, ætatem, institutionem, vitam, doctrinam, fidem accuratè investigabat, examinabatque, canonum præscripta severè exsequens. Probis moribus cum honestæ vitæ testimonio conspicuos, dignos censebat Dominico mysterio.

XVII. Cura justitiæ, ac ministrorum ad altare imitandum.

F 39 Ecclesiastica sacerdotia antequam cuiquam conferret, merita singulorum librabat, personas non respiciens: mores sequebatur, non fortunam: & ut rectè beneficia collocaret, non spargeret, dabat iudicio & habito delectu, ut perveniret ad dignos. Decet enim actuum, operumque nostrorum testem esse publicam existimationem, ne derogetur muneri; ut qui videt ministrum altaris congruis ornatum virtutibus, auctorem prædicet & Dominum veneretur, qui tales habeat servos. Laus Domini, ubi munda possessio, & innocens familiæ disciplina. Igitur primum studebat Clericos mundari, deinde mundare; lucem fieri, post alios illuminare; sanctificari, tum sanctificare; adpropinquare Deo, & ita demum alios adducere. Magnam agebat curam ministrorum Christi, arbitratus longè melius esse, Domini sacerdotium paucos habere idoneos, quàm multos inutiles, qui addant onus, non honorem.

considerabat in eis merita, non personas.

G 40 Porrò autem nimium corporis cultum, nitidas & pretiosas vestes Clero suo prohibuit: etenim cui cultus nimia cura, magna est virtutis incuria; cum plerumque sordidæ vestes candidæ mentis indicia sunt, & contemptum seculi probant. Ordini tamen cujusque veste conveniente volebat ornatos; at verò multo pulchrius animum præferre compositum, quàm corpus ornatum. Proprius ornatus ministri Christi, mores boni. Erat in eo solers & circumspècta prudentia, sine qua nulla virtus; & hæc aucta Dei beneficio, ars illi fuit & norma vivendi. Ita enim moribus erat compositis & aptis in omni vitæ statu, nusquam

Prohibet in Clericis superfluum corporis cultum; eluce in eo prudentia.

A. ANONYMO.

squam ut à recto exorbitaret & decòrò. Necdum initiatus, probissimè, factus Clericus, religiosissimè, creatus episcopus, sanctissimè vixit. Omnem vitam optimè instituit, quasi singulis officiis affuetus, & in omni functione detritus: quia ad omnia adhibebat ductorem bonum, Dei timorem, & rectæ rationis sanum iudicium.

XVIII. Singularibus corporis & animæ dotibus ornatus fuit:

41 Postquam Deus Optimus Maximus ad sui honorem, & Christianorum bonum, lucernam illam positam super candelabrum omnibus lucere, qui in Ecclesiæ domo, per varias regiones circumduxisset, quasi quamdam Israëliticam arcam, ad fidelium confirmationem; visum tandem est illi, Ludovicum admodum adolescentem traducere ad optimam vitam, in quo emicuit semper singularis gratia Dei. Omnes ipsum videre desiderabant, vultu angelico decoratum, factis mirificum, conspicuum honestate. Mira inerat amœnitas faciei & pulchritudo: in fronte, in oculis, in toto corpore habitare videbatur humanitas; mel in lingua; in pectore candor & simplicitas. Formæ gratia c & honestatis omnium oculos in se convertēbat, angelum arbitrantium potius quàm hominem. Pulcherrimò erat corpore, & aptissima compositione membrorum; sed longè pulchrior moribus & sanctitate. Augebantur ejus exemplis omnes, tam purâ vitâ, tantâ modestiâ & humilitate, maximâ pietate in re divinâ, fervido dulcique sermone apud omnes gratioso, igneis concionibus. Simulacrum jure dixerim omnis virtutis, Adolescentem talem, genere tam sublimem, filium regis, cujus ætatem non opes, robur, pompa sæculi; sed pietas, patientia, contemptus sæculi, calidæ preces, diligens industria, abstinentia, & continentia; disertæ & salubres conciones, euangelica paupertas, humilitas Christiana, gravitas, caritas in proximos, justitia, & omnes coronæ omnium virtutum ornabant, ut se per omnes numeros hominibus in illo ostenderent.

febrî corripitur, & mortis præsciis, ad eam se parat.

42 Itaque luce sua orbem cum illustrasset, imminente transitu ejus ad Patrem cælestem; post multas peregrinationes in aliorum bonum; revertens ad Tolosanos suos è Cathalonâ, ubi fororem reginam inviserat, Tarascum d venit, ubi corpus S. Marthæ, hospitalitate in Christum illustris, quiescit e. Illic Vir sanctus jam nunc cælesti accipiendus hospitio, in laudem hospitiæ Christi insignem habuit concionem. Inde arcem petens, quæ Brincola dicta, febre corripitur, quâ consumptus est. Et divinitus certior vitæ finis, studiosè parat se ad mortem. Totus itaque erat in prece, assiduus in contemplatione rerum divinarum. Admonitiones sacras & pias libentissimè audiebat, & quotidie juxta se faciebat sacrificari. Quod aliquando futuri sumus, præmeditabatur, nec, velimus nolimus, abesse longiùs potest. Ita venientem mortem hilaris excepit, quod se rectè ad illam composuit. Ego, inquit fratri socio, morior, & gaudeo quasi terram videns, venturusque in portum ex longa navigatione hujus vasti & undosi maris, quod mihi diu in votis fuit, & optatum mihi exposituro hoc grave onus, quod humeri mei ferre recusant. Occupationes illæ me nimium distinent, & deripiunt, ut mecum esse nequeam, nec pro meo arbitrio, Deo, & mihi vacare. Vero verius est, episcopalem dignitatem, non tam grandis esse nomen honoris quàm oneris. In portum cum appulero, onus exponam.

XIX.

43 Pro Christiano & Catholico ritu, Sacramenta ecclesiastica sibi jussit administrari ipso

die festo Assumptionis B. Mariæ Virginis. Et si verò languore gravissimo adeo extenuatus esset, ut præter cutem & vix ossa hærentia nil haberet; tamen Dominico Christi corpori, quod prisco Christiano more adportabatur, honorem debitum voluit exhibere, cum mox è lecto surgens ivit obviam Christo: tum genua flectens ad altare, sumit devotione maxima Christianæ salutis certum fidumque viaticum. Quintadecima valetudinis die, cum ex hac vitâ abiit, post longas orationes in lecto paulullum residens oculos flegebat in cælum; & precabatur assiduè in hæc verba: Adoramus te Christe & benedicimus tibi: quia per sanctam crucem tuam redemisti mundum. Item illud Psalmi, Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas me memineris, Domine. Salutationem quoque ad beatissimam Virginem Matrem continenter frequentabat. Rogatus, cur toties repeteret; Citò moriar, inquit, & B. Mariæ juvabit me: atque ita obdormivit in Domino, integra mente, certis sensibus, anno salutis nostræ millesimo, ducentesimo, nonagesimo septimo f, quarto decimo Kalendas Septembris, feriâ secundâ in octavis Assumptionis B. Mariæ, cujus fuit semper cultor studiosissimus.

44 Facies illius solito videbatur pulchrior; nec mortuus, sed dormire. Sepultus est Massiliæ apud fratres Minores, prout testamento g suo ipse instituerat, in medio chori, magnificè peractis exsequiis. Conspicuitus est autem pauld post à fide dignissimis yiris, qui se eum vidisse testati sunt in ecclesiæ choro, supra summum altare, formâ, quâ notus erat, pontificio ornatur, eoque splendidissimo; facie admodum lætâ & serenâ, felicitatem beatitudinis æternæ significante h: quæ omnium piorum desideratissima est alba meta. Admodum juvenis obiit B. Ludovicus ætate; sed probitate morum maturè senex, numerum annorum, operum multitudine superavit, canus non crinibus, sed sensibus: senex meritis non annis. Ætas senectutis (scribit Hæbræus. Sapiens) vita immaculata.

45 Totius vitæ decursus fuit viginti trium annorum & sex mensium i. Quartum decimum annum jam agere cœperat, cum obses mitteretur in Hispaniam pro patre; ibi hæsit annis circiter septem k; à liberatione vixit plus minùs duobus annis, mensibus decem l. Consummatus in brevi explevit tempora multa: placita enim erat Deo anima illius: propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum. Et verò quàm diu vixeris non refert, si rectè: cum breve tempus ætatis, sât est longum ad benè honestèque vivendum. Ante mortem ille curavit sanctè vivere, ut benè moreretur; in vere juvenili fecit sementem, jam messem immortalitatis. Igitur quamquam initio florentis ætatis ereptus; quantum ad gloriam, longissimum ævum peregit, cujus memoriam excipient omnes anni consequentes.

A N N O T A T A.

a Pantochæa, imò pandochia, id est, diversa-ria, vel tabernacula, quæ hospites quosvis recipiant. Etymon petitur à πᾶν, omne, & δέχομαι, recipio. Hinc πανδοχῆον numeri singularis.

b An factum hoc accidit semel an bis? Consule Commentarium prævium num. 72 & 73.

c De Sancti forma agit idem Commentarius num. 68; ubi effigiem ejus etiam dedimus.

d Tarasco . . . nunc Tarascon, oppidum Gallie

D Sumpto sacro viatico piissimè exspirat hac die, ann. 1297.

f E

Sepeliitur Massiliæ. conspicuitus gloriosus.

g

h

Obiit anno ætatis vigesimo quarto.

i

k

l

F

A liae in Provincia. ad Rhodanum fluvium. ; amplum est & cultum cum castro satis munito, 4 leucis ab Avenione in meridiem; ex *Bandrando*.

e In *Commentario num. 53 lectorem misimus ad romam vii Julii pag. 6.*

f Annum hunc ibidem à num. 55 demonstravimus esse reinendum contra *Waddingum*; ubi etiam aliorum parachronismos videre licet.

g Dedimus illud in *Commentario § 7. Ecclesiam* verò illam *Fratrurn Minorum Massilia*, ubi voluit Sanctus sepeliri, tunc eodem non fuisse apud *Massilienses* loco, quo postea fuit, colligitur ex *Gonzaga de Origine Seraphica Religionis &c. parte 3. Conventu 2 pag. 821*: Fuit, inquit, conventus S. Francisci extra muros prope portam regiam mirae structurae, in quo fuit sepultus beatus Ludovicus episcopus Tolosanus, Ordinis beati Patris Francisci. Verùm post bellum Borbonicum, ne praefatus conventus hostibus esset à caetero refugio (arx enim potius quàm conventus videbatur) cives illum demoliti sunt funditus, rege id iubente, & sub anno Domini MDXXXIII, Clemente VII Papa, & regnante Francisco I rege Christianissimo, decretum fuit ab eodem rege, assentiente Pontifice praefato, ambobus tamen *Massiliae* existentibus, ne à caetero in toto agro *Massiliensi* alius esset conventus S. Francisci Patrum Conventualium: immò omnia indulta, immunitates ac privilegia concessa destructo conventui, ad conventum de *Observantia* extructum intra civitatem, expensis piissimi viri domini de *Romesano*, tempore beati Bernardini, cui nomen beati Francisci impositum est, antiquiori interim nomine S. Bernardini abolito, transferenda curarunt. Huic conventui summus Pontifex, assentiente rege, quaedam mobilia concessit, in cuius sacrario brachium S. Ludovici, indumenta pontificalium ejusdem Sancti, & testamentum honorificè servantur.

h *Hic adde à dicto Commentario num. 65 visa alia ante sepulturam.*

i *Errores aliorum in signando aetatis anno habes ibidem num. 56 & 58. Nec verò sugillandam esse ejus aetatem, dictum est num. 35.*

k *Cap. 1 num. 3 hujus Vita indicatur toto septennio captivitatem illam durasse. Consule Commentarium praevium num. 20.*

C l *Ab anni videlicet Christi 1295 die, uti notat Waddingus, ultimo Octobris, usque ad 19 Augusti anni 1297. Videbis quae ibidem sunt praemissa num. 21 & 54, ac sequentibus.*

CAPUT VI.

Mortui resuscitati; claudi & impediti restituti; podagrici & chiragrici sanati.

Puer septennis,

a

Q Uem locum B. Ludovicus obtinuerit apud Deum, non obscurè declarant frequentia prodigia & miracula a, quibus cum mox à morte tum ad sepulchrum ejus, tum alibi gloriosè voluit illustrare: & operæ pretium est, de bene multis nonnulla promere, & deducere per partes.

Perottus puer septennis continuata febre ad nonum usque diem, mortuus est. Pater ad flebile funus cari filii ejulans, quem prece à S. Ludovico, cui fuerat studiosissimus, impetraverat, rursus ab eo cum voto repetere incepit his verbis:

Augusti Tomus III.

S. Ludovice, carum meum pignus, filius meus A. Anomortuus est, tu mihi eum donasti cum rogarem: sed nunc quorsum? Redde mihi, redde eum. Cùm ille miserabiliter hujusmodi verba profunderet, puer revixit.

47 Domina Sanctia à Tribula enixa est femellam mortuam: illa dolens potissimum animæ damnationem, votum suscepit in Sanctum, orans ut vel tantisper vitæ reddatur, dum posset baptizari. Reviviscit puella, & baptizata duodecim diebus nihil accepit alimenti. Rursus orante matre, ut si ei vivendum esset, aliquantulum acciperet lactis; comprehendit statim mamillas, & ad mensem supervixit.

Alazatia Lombarda dum gestaret filiolum in ulnis, casu gravissimo puella collisa moritur. Mater freta auxilio S. Ludovici, precata est pro vita cari pignoris. Sanctus Ludovicus sibi devotam exaudiens, mortuam filiolum resuscitavit: non solum, sed & ipsam matrem à surditate, quam morbo contraxerat, liberavit. Denique abundè subministravit ei lac, quo caruerat duobus puerperis.

Margareta uxor Cicardi *Massiliensis* reperit filiolum suam *Bertrandam* infantulam mensis unius, mortuam in lecto: cujus os & nasus repletus cum esset sanguine, opinabantur oppressione vel ictu, quod plerumque fit, extinctam. Mater, vocatis amicis, flebiliter lamentabatur, invocans pro filiae vita potentiam S. Ludovici, cunctis similiter supplicantibus. Puella caput cepit movere, aperire oculos, consecuta vitam & sanitatem.

48 Rixendis uxor Domini Comparati è civitate *Carpentina* b, testata est, suam filiam *Raimundam* conculcatam, fracto collo defunctam, iudicio multorum. Mater facto voto, quod nudis pedibus sepulchrum inviseret S. Ludovici, si filia reviveret; filia mortua flere cepit ac loqui, ab omni collisione sanata.

Bellioda *Aquensis* c uxor *Hugonis Lamberti* juravit filium suum octo annorum, quem juxta se in lecto posuerat, post primum somnum è lecto sublatum humi jacuisse mortuum. Parentes, facta promissione S. Ludovico, ex voto filium vivum receperunt: puer autem retulit parentibus visum sibi virum, sancto Ludovico similem, asperis vestibus indutum, dixisse: Si hic puer etiam talibus vestiretur, posset venire ad sanctitatem, quæ fuit sanctus Ludovicus.

Massilieta *Massiliensis* peperit filium mortuum: mater magna devotione implorat virtutem S. Ludovici pro filii vitâ. Portatur, ipsa volente, ad ecclesiam, ut baptizaretur. Et licet sacerdote ipso iudice videretur mortuus, tamen baptizatur, id multis parentibus. Baptizatus oculos aperit, & ad matrem reportatus, quasi jam in partu editus, primam vocem similem omnibus emisit plorans.

49 Pontius Durandus habitans juxta ædem S. Mariæ ab *Aquis*, filium habuit diuturna febre consumtum ac mortuum. Pater, invocato S. Ludovico, ex voto, quem plorabat mortuum, recepit viventem.

Margareta *Viella* *Massiliensis* nutrierat puerum, qui mortuus est. Illa recolens miracula S. Ludovici, vovet sepulchrum visitare, candelam ceream offerre cum frumento, pro pueri salute. Puer, qui obierat mortem nocte media, revixit in aurora.

Beatrix *Portamira* ab *Aquis*, filiam habuit *Alazatiam* nomine, quæ prægnans, de asino, cui infede-

puella una, ac alia plures

à morte ad vitam revocantur; quod etiam accidit

c

f

aliis,

A. ANONYMO.

infederat, cecidit, & graviter læsa abortivit, mortuum enixa masculum: deinde etiam mortuam femellam, livido corpore, &, ut videbatur, brachiis contractis. Abortivo puellæ projecto in angulum stabuli, mater hujusmodi verbis, poplitibus flexis, & magno fetu, precabatur: S. Ludovice, te rogo, ut quemadmodum me capitis dolore liberaſti, ita me nunc exaudias, & sicut te vidi viventem, sic puellæ huic vitam dones. Promisit etiam sepulchrum ejus invifere, & offerre cæreum. Sic illa puella abjecta in stabulum, revixit, & baptizata supervixit ad quatuor circiter menses.

Filia Raimundi Vitalis vehementissimâ vi febris abiit è vita. Anita ejus Catharina Besteria, magna pietate puellam commendavit patrocinio S. Ludovici; cujus beneficio ad vitam rediit.

qui hic recensentur.

50 Adam Avinionensis binulam filiam habuit, quæ post gravem infirmitatem mortua est. Pater cum voto opem postulans S. Ludovici pro vita filiolar, sic rogabat: S. Ludovice, redde mihi filiolar meam vivam & incolumem, quam à te precibus obtinui: te oro ut vitæ redditam rursus accipiam. Quod si mihi præſtiteris, tumultum tuum adibo oblatum cæream imagunculam. Patris voto filiolar aperiens oculos, vitæ restituitur, & valetudini.

B

Joannis Imberti à Tarasco d, Avinionensis diocesis, filius Poretus gravissima febre & copia vermium vitam cum mortè commutavit. Pater domum veniens, certior factus mortis filii, cum voto eum commendavit S. Ludovico, atque mox rediit ad vitam.

Raimunda Massiliensis dum brachiis gestaret in solario filiolar, contigit prius cadere parvulam, & deinde matrem super filiam. Parvula læsa est valde; cervicem fregisse videbatur; jam jam moritura; cum pater ejus Petrus Raimundi, suscepto voto in Sanctum, nullâ morâ interpositâ vitam impetravit filiæ & incolumitatem.

Claudi

51 Paupercola quædam enixa mortuum foetum, atque in utero actum transverſum, toto biennio vitiatu femoribus, manuum quoque officiis privata, ambulare non poterat, nec operari. Votum pro salute nuncupat Viro sancto, & promittit quâlibet septimanâ templum ejus versuram. Obdormivit paulisper: expergefata sanata est.

C

Sanctiæ Massiliensis coxas miserandum in modum sacer ignis e (ut vocant) adeo depaſtus est, ut nequiret incedere. Senex mater filiæ miseriâ commota, voto implorat auxilium S. Ludovici, & integræ restituitur incolumitati.

f

In oppido Sistaricensi f, puer Joannes inventus est à matre pannis infantilibus illigatus tanto perfusus sanguine, ut nihil in ejus corpore manifeste videri posset. Mater ut diligenter inspexit, deprehendit filiolo inter tibiae & genua ossa deesse, ipsaque tibiae præposterè collocatas, gibbum etiam in dorso è miserabili spinæ flexu, & in occipite inter aures nil osseum esse, sed carneum dumtaxat. Filius, qui parenti gaudio esset, tristitiæ fuit & dolori. Mater desperata spe remedii humani, secundum Deum in S. Ludovicum spem concepit: votis magno fetu, si filium sanaverit, repræsentaturam se eum ad ejus sepulchrum cum aliquot cæreolis. Mira res. Facto voto, filiulus coepit melius habere, & paulò post totus convaluit.

Et corpore impediti sanantur;

52 Massiliæ puer quidam, Jacobus nomine, claudus natus est, miserè retortis tibiis & pedibus; cujus mater, conspectis miraculis S. Ludovici, profusus lachrymis implorat opem Viri

sancti pro filiolo, vovens, si curetur, se oblaturam ad ejus tumulum cæreas tibiae cum pedibus. Tam prodigiosè statim sanatus est, ut etiam calcei ad pedes informes facti, pedibus ad naturalem formam redditis, rectè convenirent.

Guilielmi Raimundi à Tolosa uxor filium peperit contortis tibiis, quasi cancellatis & connexis. Vovet B. Ludovico: quo factò, infans incolumis effectus est.

Anselmæ Massiliensis filia fuit octennis, admodum clauda & debilis; nec poterat ire sine fulcris, sive crucibus humeris subjectis. Votum facit sancto Viro, si filiam liberet, duas cruces ex cæra ad ejus sepulchrum oblaturam. Nulla mora post votum, filia crucem alteram abjicit: & paulo post mater filiam altera cruce utentem ducit ad ejus sepulchrum. Votum illa solvit Sancto, qui filiæ integram sanitatem reddidit.

53 Joannes civis Massiliensis graviter laborabat podagrâ ex altero pede, ut gradi non posset, perpetuumque torquebatur summo dolore. At ille gratiam implorans S. Viri, vovet illi tibiae cæream cum pede pro salute. Dicto citius curatus est. Sed negligens votum solvere, eodem afficitur tormento: votum autem repetens & redens, mox liberatus fuit.

In oppido Carpatacensi g, vir aliquis totis octo annis adeo fuit debilis pedibus & tibiis ex gravi podagra, ut foramina efficeret, per quæ ossa conspiciantur, & vermibus scaterent. Omnia consumserat frustra in medicinam. Tunc uxor voto se obstrinxit, visitaturam, si viro sanitas optata redderetur, unâ cum ipso sepulchrum sancti Ludovici, in ejusque honorem tibiae cæreas daturam. Maritus cum ire non posset, adportatus fuit. Facta oratione, & voto soluto, qui ambulare non potuit, domum revertit pedes, ac paucis elapsis diebus curantur tibiae cum vulneribus.

A N N O T A T A.

a Quid miraculorum editor præstiterit circa eorum ordinem, habet in Commentario prævio num. 148. Eorum supplementum in eodem dedimus: id quod semel hic præmonuisse sit satis.

b Carpentina. Si alia hic civitas indicetur quam Carpentoraçensis, sive, qua infra num. 61 nominatur, Carpentracensis (vulgo Carpentras) estque urbs Gallia in Provincia; eam eruditius Gallis designandam relinquo, frustra hæcenus à me quaesitam.

c Id est Aquiseptiensis, quantum colligo è situ loci: nam Aquæ Sextiæ . . nunc Aix incolis, urbs est Galliae archiepiscopalis, Provinciae caput . . qua quinque leucis distat à Massilia &c. Ex Baudrando.

d De hoc loco dixi supra in Annotatis ad cap. 5 lit. d.

e Apud Gorreum in Definitionibus medicis ad vocem ζών, lego ista: Est & ζών ignis sacer, sive herpetis species, sic dicti quod medium quodammodo cingat & complectatur hominem, ut author est Scribonius Largus cap. 62, scribens medicamentum Andronis facere ad carbunculos, & ad ignem sacrum, & ad zonam, quam Græci ζώντα dicunt. Sed magis usitato nomine ζών appellatur. C. Plinius secundus in lib. 3, quem scripsit de medicina, ait ζών à quibusdam circinum appellari, fierique hunc in modum: vesicæ tamquam combustæ exeunt & crepant, primum paucæ, deinde citò multiplicantur: quæ si hominem cinxerint, occidunt.

f Vulgo

D

uti etiam podagrâ & chiragrâ.

E

g

F

A *f* Vulgo Sifteron; Latine verò est Segesterorum urbs, Galliae Narbonensis, in libro provinciarum, quae Segustero Antonino, Miniemorum caput... urbs Galliae in Provincia ad Druentiam fluvium; prout observat Bandrandus: apud quem in indice, qui habetur ad calcem tomi secundi, ad nomen Sifteron, etiam vocatur Sistarica.

g In oppido Carpatacensi, fortè Carpentracensi. Vide qua dixi paullo ante lit. b.

CAPUT VII.

Laborantes febre; surdi; muti; caci, amentes sospitati.

nec non febribus laborantes

Raimundus miles cum tribus continuis septimanis febre laborans, etiam periculoso gravaretur apostemate, atque adeo salus ejus, medicorum judicio, desperaretur; de morte ejus & exsequis cogitari coeptum est. At Raimundus ex toto animo invocat B. Ludovicum, eique se totum devovit. Adest Vir sanctus sine mora in schemate fratris Minoris: quo sacra manu affectum locum tangente, rumpitur apostema, &, ejecta sanie, ab imminente morte servatus convaluit.

Massiliae mulier quaedam Maria, continua febre adeo infirmabatur, ut omnes de salute medici desperarent. Vidit nocte vigilans, ad se Episcopum introire ornato pontificio, magno lumine micantem, qui his verbis affatus est decumbentem: Mulier, pro te multi mihi supplicant, ut committere non possem, quin te adjuvem. Scito te multa passuram brevi, sed tertia die ab hinc sanaberis. Quo disparente, Maria perterrita famulas inclamat, &, quae viderat, eis exponit.

sanantur.

55 Illae verò S. Ludovicum fuisse interpretatae, bono jubent esse animo. Visum verò tale narrabat se vidisse: Animam suam sisti tribunali superni judicis, & librari omnia facta ad judicium divini lancem. Deinde horribilem daemone devorare velle miseram animam. Illa ad terrorem tetri & hiantis diaboli adeo exclamavit, ut omnes stupent. Tunc sanctus Episcopus prius sibi visus adfuit, & in illo discrimine defensam, suo corpori reddidit, & (quod ille praedixerat) optime habuit die tertia. Votum ipsa, maritus, filii in Sanctum, cui erant devotissimi, susceperunt, & exsolvere quod voverant.

Alia matrona Alazatia dicta filium habuit bimum, qui toto anno amplius febriens decubuit, habensque in dorso septem magna vulnera, nihil cibi accipiebat. Parvulo constituto in periculo mortis, pia mater vota facit S. Ludovico, statimque puer liberatur febre, eademque hebdomade vulnera illa sanantur.

Surdus auditus,

56 Nobilis quaedam puellula, gerulae brachii excidens, sic conquassabatur, ut multo sanguine per os & nares effluente, sensu audiendi destitueretur toto octennio. Pater filiolum miserans S. Ludovico promittit, si sanat, sepulchrum ejus aditurum, oblatumque imaginem caeream. Ut fecit, sanam recepit filiam.

Antonius hieme in montibus iter habens, nimii frigoris algore, triennio obsurdit. Cum verò nutibus & signis intellexisset, quam mirifica Dominus ad S. Viri sepulchrum efficeret, cum magna fiducia in Sanctum, vovet, si reddat auditum, invisurum sepulchrum ejus, & caereas aures oblatum. Mirum dictu! Voto, quo tam diu caruit, auditum recuperavit.

Augusti Tomus III.

57 Quidam Petrus nomine, longae febris molestia loquelam amisit, & prorsus factus est mutus. Ducitur à suis ad sepulchrum Sancti, & voti sponcione facta, illius curae serio commendatur. Dum summum inciperetur Sacrum, miser Deum & S. Ludovicum ex corde supplex invocabat: & mox, quod animo conceperat, depromsit voce, Sancte Ludovice, inquires, adjuva me. Completo Sacro, promptè loqui coepit, cunctis admirantibus.

Alazatia à Campis, Aquensis diocesis, vehementi quadam affectione muta effecta, etiam brachii alterius orbatur officio. Voto à matre pro filia facto, redditur ei loquela & brachii sanitas.

Similiter alia quaedam muta manens ad octiduum, corde vovens, quod non poterat verbis, subito fandi recepit beneficium.

58 Hugo Gregorius orbatus oculis spatio trimetri, summa devotione factus est supplex B. Ludovico. Nocte quadam videbatur sibi videre B. Antistitem; templum ingressum, tanta luce splenduisse, ut oculorum acies non ferrent. Expergesfactus pollicetur sepulchrum ejus adire, si lumen recipiat. Mox ut vovit, visum recepit, clarè vidit: quod promisit, praestitit.

Stephanus ex oculis laborans ambobus, dextrum perdidit, sinistro periclitante ducebatur ut caecus. Anxia uxor pro incolumitate viri, freta Dei potentia & Sancti meritis, vovit B. Viro, & mox oculi incipiunt curari, & paucis elapsis diebus, deterfis maculis, quibus adpersi erant, perfecte sanari.

Sanctia jurejurando firmavit se habuisse filium quinquennio toto caecum: vovisse S. Ludovico, tumulum ejus invisuram, & caeream imaginem. Sequenti die cum venisset cum filio, qui caecus fuerat, factus est videns.

59 Petrus Medicus quatuor annis caecus, audiens S. Ludovici frequentia prodigia, vovet, si lumina recipiat, se quartà quaque feria, quoad viveret, jejunaturum, duosque oculos caereos adportaturum ad ejus sepulchrum. Veniens Massiliam, ad tumulum Sancti haeret biduo. Tertia die cum elemosynas peteret cum caeteris mendicis, (omnia enim erogaverat in medicos & peregrinationes ad loca Sanctorum pro recuperanda salute) Cur, inquit uxor, hic stas? Cur non haeres & dormis ad sepulchrum Beati, ubi omnes redduntur incolumes? Ille verò, Nescis, inquit, mulier, Sanctum, me & hic posse juvare, & insomnem, & quocumque loco? Hæc mihi in eum fiducia, quam tu mihi habere non vidèris. Equidem spero B. Ludovicum me exauditurum esse. Et quomodo? inquit mulier. Mox ille, Video, ait, unam columnam in templo; video duas, video hanc domum tectam scandulis: discerno colores vestium, quibus homines induti. Sic meritis B. Antistitis diu optatum visum tandem recuperavit.

60 Bartholomæus in villa Salome adeo fuit alienatus à mente, ut instar rabidi canis sine discrimine quofvis dentibus peteret. Ligna quoque & lapides, & quaecumque contingere poterat, rodebat, ut homo furiosus. Parentes filii miseriam commoti, factis precibus & voto, miser ille potentiam sensit B. Viri; & gratias agens Deo, furore curato, redditur pristinae sanitati.

Apud Niciam civitatem, quaedam Beatrix nomine, sic omnem rationis sensum usumque perdidit, ut non solum in homines, sed in ipsum quoque Deum, & in Divos blasphema admodum profunderet. Cetera bona mulier erat, sed hoc

L11112

affectu

A. ANONYMO:
muis loquela,

caecis visus

E

F

Furiosus

A. ANO-
NIMO.

affectu superata, non se moderari poterat. Huc illucque cursitans, lapides, ligna, gladiosque arripens, cunctos petebat acerbis verbis, imò & verberibus. Vinculis constringi oportuit. Maritus condolens de uxoris calamitate, voto invocat B. Ludovicum, atque eadem ipsa die optata valetudine potitur.

Gulielma Massiliensis puella admodum ratione & judicio privata, possessa timebatur à dæmone. Turpia verba citra omnem effutiens verecundiam, faciem unguibus laniabat, lacerabatque vestes. Quamobrem vinculis ligari debuit. Parens ejus, regis cælestis filium B. Ludovicum orat sui misereri, quia filia sua malè à dæmonio vexaretur. Ducit filiam ad Sancti sepulchrum, cæreum illi vovens, atque post preces filiam rectè valentem reduxit.

ad sanam
mentem re-
ducti:

61 Raimundus Oliverius Clericus civitatis Carpentracensis d, mentis alienatione adfectus, ne quem læderet, cippo terræ affixo alligari debuit, & catenis multis, idque non paucis mensibus. Parentes statim ut voverunt B. Ludovico, rediit ille ad sanam mentem.

* al. Mar-
tinetus

Marinetus * ab Aquis, rationis orbatus usu, noctu, interdum cantillabat: stulta evomens proprios non agnoscebat parentes, cum nullum ei in re aliqua judicium. Cibos etiam spargebat in humum, nihil cibi penitus sumens. Cæcilia cognata ejus supplex facta S. Ludovico, vovet pro ejus sospitate. Mox cibum petens, edit, bibit, ad mentem rediit.

Raimundus textor juratus dixit, filiolum suum furialiter correptum insaniam, dixisse turpia, se patrem momordisse, & alia pleraque nefanda patrasse. Vovisse se, & orasse S. Ludovicum pro sanitate filii: qui illico intelligens votum paternum, vovet etiam ipse, sic mentis sanitatem consecutus.

Joanni Olerio filia erat undecennis prorsus sine mente, ut à dæmone possessa crederetur. Voto facto S. viro à patre pro illius salute, mox sanam mentem recepit.

Bertranda Moreta biennio & mensibus duobus amens, à voto factis suscepto in S. Ludovicum, sensum & intellectum recuperavit.

A N N O T A T A.

C

a Toto octennio; sed in bulla canonizationis à Sedulio edita post Vitam § 20, per octo menses. Neque videtur mihi dubium, quin idem utroque loco miraculum narretur: nam in dicta bulla sic existat: Quædam puella nobilis, quæ ex casu ad terram de nutricis brachiis, per octo menses passa fuesat surditatem, facto voto ad prædictum Sanctum per patrem, à dicta surditate ad plenum extitit liberata.

b Immo verò Salona, vulgo Salon, oppidum Provinciæ in Gallia juxta Campos lapideos; patria est Michaelis Nostradami, astrologi peritissimi, qui in ea obiit anno MDLXVI, & castrum habet antiquum, inter Aquas-Sextias ad ortum 5 leucis, & Arelate 7 distans, fere 2 à Druentia fluvio, Astromelam stagnum versus totidem, 8 leucis à Massilia Avenionem versus, & Salum dicitur à quibusdam, ut Bandrandus computat.

c Nicia seu Nicæa, vulgo Nice, urbs est Provincia, Comitatus cognominis caput.

d Carpentoracte . . hodie vulgo Carpentras dicta, urbs est Galliæ in Provincia . . quatuor leucis distans ab Avenione. Hac & plura Bandrandus.

D

C A P U T VIII.

Adjuti naufragi; epileptici ac aliis morbis detenti; Sancti obtrectatores puniti &c.; canonizatio; translatio corporis.

Gulielmus Viellus, civis Massiliensis, dum navigaret, tanta est exorta tempestas, ut fluctus navem penè submergerent. Ille factus B. Ludovico supplex, vovet, si discrimen evadat, statim aditum ejus sepulchrum, funibus sibi de collo suspensis. Hoc voto pericula cessarunt; & quod valde mireris, mari procellis agitato, & fluctuum impulsu, cadente grandine cum magna pluvia, ne gutta quidem navem contigit, nec tempestas iter rectum tutumque præpedire potuit.

E

Gulielmus Maurella, nauta Petri domini Majoricarum, adfirmavit, exorta tempestate & procella, è navi tria vela excussa, & incidisse in arenarum insulas: quare moriendum certo certius videbatur. Promittunt universi, si evadant naufragium, S. Ludovici sepulchrum adituros, sine à collo pendente: atque hoc voto vivi evaserunt tempestatem, & periculum naufragii.

63 Beatrix quindecim annis laboravit morbo caduco, sæpius bis terve in die morbo correpta. Voto emisso, optata valetudine potita est.

epileptici,
aliique
morbis

Alia quædam toto octiduo ferè comitali hoc morbo vexata, audiens, quanta Dominus Deus ad sepulchrum S. Ludovici efficeret, vovit pro salute quotannis invisere sepulchrum ejus, & sine mora sanitatem recepit.

In Thelonensi a diocesi, Gulielmus juvenis admodum, toto decennio herniam vehementissimè laboravit. Contigit eum aliquando gravius pondus levare quàm ferre posset, quo rupturam factam majore, ineptus fit ad labores, quibus victabat. Et propemodum ipse desperans, tamen sursum mentem levans, votum concepit in sanctum Ludovicum, ut se adjuvaret. Mirum certè! eodem momento integrè revaluit.

F

Filia Gulielmi à Tolone infantula, in nasi extremitate tuber habebat, quod illà crescente etiam augebatur. Pater cum devotione invocat B. virum, filiaque impetrat naturalem formam, tumore sublato.

Petrus Maletus habitans Massiliæ juxta coenobium fratrum Minorum, filium habuit Brandotum dictum, quem miserè torquebat in pedibus facer ignis, quem vocant S. Antonii b, cujus nec poterat foetorem ipsa nutrix perferre. Portatur puer ad templum S. Antonii, ubi manet decem continuis diebus & noctibus, vel eo maxime, quòd affirmarent talem esse morbum: at nihil curationis accepit. Tunc parentes vovent S. Ludovico pro salute filioli pedes cæreos ad ejus sepulchrum; cujus ope sanatus est.

64 Gaufridus à Mafeto miles juravit, ex tibiis ac incommodè laborasse circiter viginti quinque annis; quæ dis afflictis pustulis plenè quotidie fundebant ingentem copiam saniei. Is concepto voto ad S. Ludovicum, intra triduum meliùs cæpit habere, nec ita multo post perfectè curari.

Eni.

A Eminardæ Viliæ à Turbana c, Yapiensis d dice-
c **d** celsi, filius calculum habuit in vesica, qui cru-
 ciatum gignebat asperrimum, urinæ meatum pro-
 hibens. Mater, cum sic toto anno cruciaretur
 filius, post multa vota, variaque medicorum fru-
 stra tentata consilia, fit supplex S. Ludovico pro
 incolumitate filii: sepulchrum ejus visitaturam se
 pollicetur, daturamque ibi donum cæræ ima-
 ginis. Filius nocte sequenti calculum ejecit bene
 eruentatum & magnum, citra dolorem.

Joannes Galeotus Massiliensis per mare navi-
 gans, captus fuit à Saracenis, cum aliis octode-
 cim e. Voto facto ad S. Ludovicum, jussu regis
 Tunetis, eadem die, capta triremis, cum omni-
 bus libera dimittitur.

65 Matrona quædam jurejurando firmavit, se
 ex matrice laborasse septem annis: adeoque in-
 firmam, ut per os plurimo ejecto cruore ad me-
 diam diem mortua videretur; &, quod in morte
 fieri solet, animam Deo sæpius commendasse.
 Tandem ægrota mulier, invocato S. Ludovico,
 vovet visitaturam se ejus sepulchrum, si sanaretur,
 & convaluit.

B Dulceta uxor Michaëlis Bermondi, foetum
 mortuum tribus diebus noctibusque in utero ge-
 stans, non potuit eniti, sed extrahi abortivum
 oportuit arte medica. In ipsa extractione os ei
 fractum in corpore, ut toto biennio infelix mu-
 lier ne quidem sedere posset, sed decumbere
 tantum in lecto, omnium usu membrorum sub-
 lato. Illa mori malens quam sic vivere, vocat
 chirurgum, postulans cauterio, incisione, quo-
 vis modo sibi mederi. Antequam chirurgus adef-
 set ad diem dictam, votum in S. Ludovicum con-
 cepit pro sua valetudine, se jejunaturam semel;
 visitaturam etiam ejus sepulchrum; quoque sab-
 batho templum ejus scopis versuram, si fratres
 permitterent: & sequenti die perfecte curata est.

66 Gunfrida * Massiliensis cum aliquando vide-
 ret, S. Ludovici monumentum magna fidelium de-
 votione frequentari, & honorari multis donariis;
 nec raro à sua consanguinea Richarda, ejusque
 matre Beatrice visitari; quod ipsa Richarda ad e-
 jus sepulchrum à tibiæ infirmitate liberata
 fuisset; prorupit in hujusmodi verba blasphema:
 Citò fratres Minores hunc ut Sanctum colere cœ-
 perunt, ut rem augeant candelarum & donario-
 rum oblationibus: & vos quidem cum Sanctum
 asseritis, & facere isthæc miracula: ego verò non
 credo; neque illi aut ejus miraculis quidquam
 defero: absit ut illi quidquam donem, aut aliquem
 exhibeam honorem. Talibus verbis, levata ma-
 nu adversus ejus sepulchrum, sanctum Virum de-
 spexit. Impia mulier à piis cognatis graviter ob-
 jurgatur: nec tamen desit maledicta talia in San-
 ctum evomere.

67 At verò paulò post, ut se recepit, cogi-
 tat S. Ludovicum, si beatus & sanctus esset,
 pœnam à se posse reposcere. Si, inquit, intra
 triduum oculis privatæ & aspectu, tantum etiam
 dolorem meo capiti immittat, ne queam dormi-
 re, credam Ludovicum esse sanctum. Tertiæ
 diei summo manè, horribiliter incipit laborare
 ex oculis, qui prominebant è cavernis suis, nec
 poterat quidquam videre; atque ipse vultus, cer-
 vix, & totum caput sic transversum actum est,
 ut monstrum videretur admodum deforme: &
 quidem triduo sic acerbissimè cruciabatur. Vexa-
 tione igitur intellectum dante, peccatum confite-
 tur, &, voto facto S. Ludovico, liberatur ab
 omni dolore & deformitate, præterquam quod
 dextro oculo cæca permansit.

*Sancti de-
 tractibus
 insista
 ac sublatæ.*

Guilielmus à Mosato similiter aliquando sub-
 sannans miracula B. Viri, Amoddò, inquit, **A. ANO.**
 pro nihilo putabuntur Sancti reliqui: iste enim **NYMO.**
 omnia facit. Mox ultio divinitus blasphemum
 consequntur. Nam illud os ejus impium statim
 torquetur in partem posteram, ne amplius lo-
 qui posset. Sed & dexter oculus liquore fluente
 & dolore afficiebatur. Novem diebus in hac pœ-
 na exactis, tandem miser culpam fatetur, & San-
 cti potentiam, quam irriferat, suppliciter inci-
 pit invocare, ex animo vovens ad sepulchrum
 ejus daturum caput è cæra, quò etiam peregrin-
 naturus esset. Quod voverat fecit; &, antequam
 templum egrederetur, pristina redditur compo-
 sitio capitis, omni pœna sublata.

Domina Beatrix ab Aureolo videns multa ad
 reliquias S. Viri offerri donaria, candelas, ima-
 gines; audiensque quotidie fieri stupenda mira-
 cula, nihilominus incredula permanens, omnia
 contempsit & sannavit. Domum rediens, & assi-
 dens mensæ panem scissura, pollicem vehemen-
 ter vulnerat per medium unguem, ex quo gra-
 vissimè affligebatur. Cum autem sæpius oculos
 mentis pœna aperit, quos culpa clausit; cogno-
 vit hanc esse pœnam lux temeritatis in Sanctum. **E**
 Itaque suppliciter orat B. Ludovicum, vovens
 ei in rei memoriam cærum pollicem pro sospi-
 tate. Mox pollex curatur à vulnere & dolore,
 beneficio S. Ludovici.

68 Cum plura talia prodigia & miracula fe-
 cisse legitur, & varia contulisse in malè affectos *Mens sa-
 nior reddita
 visitantibus
 sepulchrum
 ejus.*
 beneficia, quæ brevitatis gratiâ omittimus: sed
 non prætereundum, quod multorum est confir-
 matum testimonio, nimirum visitantibus sepul-
 chrum sacri illius corporis, mentem sæpè mu-
 tatam in melius, mirabili affectione, cum ad-
 miratione multorum. Nec dubium sacris illis re-
 liquiis divinitus talem efficaciam concessam esse.

69 Miraculorum itaque gloriâ, & famâ exi-
 miæ sanctitatis per orbem currentibus, & ad sa-
 cras ejus reliquias pro sua salute fidelibus unde-
 quaque advolantibus, Tolosani & vicini, mis-
 sis legatis ad D. Bonifacium Papam VIII, mira-
 bilia illius prædicant, extollentes magnis laudi-
 bus: postulantes, ut quem Christus Sanctorum
 collegio sociaverat in cælis, hunc quoque ipse
 Vicarius Christi Divorum catalogo adscriberet
 in terris. Et si verò Summo Pontifici vita B. Lu-
 dovici & sanctitas probè cognita esset (viderat **F**
 etenim partim, & alia à fide dignis acceperat)
 distulit tamen vir prudens negotium, ne quis ca-
 lumniari posset, præproperè rem attentatam, ad-
 spectu magis generis & fortunæ, quam merito-
 rum. Interim migrat è vita Bonifacius, cum rem
 esset aggressus, & infectam reliquit successorì Be-
 nedictò **g**, qui citius & ipse defunctus **h** facere
 non potuit. Clemens V, in ejus locum suffectus
 sollicitatur à variis nuntiis ecclesiarum Galliæ
 Narbonensis, quæ nunc Provincia dicitur, ad
 rem aggrediendam.

70 Qui Cardinalium consilio commisit duo-
 bus episcopis, ut seriò & diligenter in vitam & mi-
 racula B. Ludovici inquirerent. Veniunt Massi-
 liam cum mandatis, & studiosè exsequuti, omnia
 Sanctitati illius perscribunt. Deinde res datur Car-
 dinalibus multò diligentissimè examinanda. Inte-
 rim etiam moriente Pontifice hoc, cum in de-
 mortui Clementis locum succedit **k** Joannes XXII,
 olim socius & magister S. Ludovici, qui etiam
 illi adfuit morienti. Nec dubium quin divinæ
 providentiæ nutu hoc pietatis officium huic ser-
 vatum sit, cui omnis vita, mores, pietas, mors,

A. ANONYMO.

& omnia acta B. Viri probè cognita & perspecta essent. Sed ne præcipitanter agere videri posset, rursus omnibus & singulis actis ejus à Cardinalibus accuratè examinatis & adprobatis, eorundem fratrum suorum Cardinalium, omniumque Prælatorum præsentium (Avinione, ubi Apostolica Sedes id temporis erat) consilio & adsensu, magnâ pompâ & solemnitate, anno salutis reparatæ millesimo, tercentesimo, sexto decimo l, septimo Idus Aprilis B. Ludovicum in Sanctorum numerum retulit m, Pontificatus sui anno primo.

XXII. Translatio corporis anno 1317.

71 Anno verò tercentesimo supra millesimum & decimo septimo, sexto Idus Novembris, missis à Pontifice Summo Cardinalibus, & aliquot episcopis, præsentè germano S. Ludovici fratre, Roberto Siciliæ & Jerusalem rege, ejusque uxore regina, cum regina Franciæ consanguinea S. Ludovici, cum multis aliis principibus & nobilibus viris; innumera quoque populi inundante multitudine, qui ad S. Ludovicum interpellandum cum muneribus, & ad celebrandum translationem sacri corporis confluerant; thesaurus ille sacri corporis B. Ludovici, in medio chori hætenus sepulti, transfertur n ad summum altare, thecâ argenteâ inclusus, justis magnificè factis more regio, & quæ deceant Sanctum. Ibi hætenus ipsum devotè invocantibus ingentia beneficia conferuntur ejus meritis, & gratiâ Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in æternum. Amen.

ANNOTATA.

a Telo, cognomento Martius. nunc Toulon incolis . . . urbs Galliæ in Provincia episcopalis, sub archiepiscopo Arelatenfi, probè munita & cæta, cum portu capacissimo & valde tuto, in ora maris Mediterranei. armentarium habens instructissimum; & ubi regia classis præparatur; 10 leucis distat à Massilia &c. Ita Baudrandus.

b Ignem illum, Gallicè le feu saint Antoine, nomen esse, quod vulgo datur erysipelati, notat Dictionarium Gallico-Latinum, anno 1704

Trevoltii editum, ad nomen feu. Erysipelas autem est tumor præter naturam in cute à sanguine & flava bile calidioribus, vel à sanguine fervente tenuique proveniens, uti videre datur apud Gorraum in definitionibus medicis; ubi plura diffuse de isto morbo observat.

c Fortè Curvana: nam in mappa Blaviana Provincia invenio Curban ad fluvium Durancium, & in territorio Vapincensi.

d Immo Vapincensis, vulgo Gap; quam diocesim subesse archiepiscopo Aqueensi, sitamque in Delphinatu ac consinio Provincia, & vix 2 leucis ab Isara fluvio, & septem à Suggesterone in septemtrionem distare, notat sæpè dictus Baudrandus.

e In Ms. nostro Avoldiano numerus ille refertur ad tempus hoc modo: Captus fuit. & eductus de portu quodam regis Tunici Sarraceni cum hominibus quàm cum rebus; decem & octo diebus capti steterunt.

f Electus est die 24 Decembris anno 1294; obiit 1303, die 11 mensis Octobris: de cujus gestis videri potest Franciscus Pagius in Breviario Pontificum Romanorum tomo 3 pag. 502 & sequentibus.

g Bonifacio PP. VIII successit Benedictus XI anno mox dicto 1303, die 22 Octobris (cujus collectio historica habetur apud eundem Pagium à pag. 550.) Excessit autem à Vita die 6 Julii anno 1304.

h Anno 1305, Nonis Junii, in vigilia Pentecostes electus; ut signatur apud Pagium tomo 4 Breviarii Pontificum in Clemente V pag. 3.

i Anno 1314, die 20 Aprilis.

k Videri possunt, quæ dixi antea in Annotationis ad cap. 2 lit. e.

l Immo septimo decimo, è Commentario prævio, quem adeat lector à num. 113.

m Quæ ad istam solennitatem attinent, præmissa sunt in eodem Commentario § 12.

n De hac translatione dantur plura ibidem num. 119 & 120. Quæ autem occasione corpus deinde Valentiam avectum sit, narratur § 13. Hic rerum à S. Ludovico gestarum finis.

c DE BEATO PETRO GUALDENSI F

TERTII ORDINIS S. FRANCISCI,

EREMITA IN MARCHIA ANCONITANA ITALIAE.

J. P.

Locus, cultus, aliæ notitiæ, discipulus.

ANNO M-CCCLXVII. Describitur locus, in quo vitam solitariam exercuit:

Gualdum (Gualdo) castrum Italiæ in Marchia Anconitana ad radices Apennini montis, & in ipso limite Umbriæ (ita illud describit Baudrandus) sub dominio summi Pontificis, exci- ratumque fuit anno MCLXXX ex Tadini ruinis, teste Jacobillo. Leander Albertus anno 1566 Colonia Agrippina idiomate Latino in lucem editus, inter ea, quæ scribit de Umbria, hæc de loci situ distinctius memorat pag. 134 in rem nostram: Dein viâ Flaminiâ primum à Sigello oppidum Fossatum in Apennini præcelso colle apparet, juxtaque quarto lapide propter Apenninum,

in eodem tamen colle, Gualdum, quod Blondus à Longobardis conditum scripsit, Vallido urbe loco finitimo diruta. Rivus hic modicus Aſio influit non procul à Gualdo descendens, quem transire solent Anconâ vel è Piceno ad Fossatum & Gualdum, indeque Perusiam euntes, emenso nimirum prius Apennino. Post Gualdum Apennini oppida paulatim elongari incipiunt. Dein civitas est Nuceria lateri item Apennini inhærens. Hic itaque locus beato nostro Petro cognomentum Gualdenſis indidit, sive quia ibi natus dicitur, sive quia vitam solitariam in ejusdem territorio excoluit. Loci conspectu ita exhibito, procedimus ad stabilicndum legitimum Viri castrum.

2 Cen-

A *2* Censuimus ipsi locum deberi inter alios hu-
 jas diei Calites, qui nostro Operi tamquam San-
 cti vel Beati inferuntur, propterea quod, tametsi
 nullibi hactenus auctorem reperimus, qui ante
 Jacobillum de illius nomine aut de cultu memi-
 nerit; hic tamen ab ipso asseratur existisse à tem-
 pore immemorabili ante famosum decretum Ur-
 bani PP. VIII; cumque idem cultus postea per-
 severaverit; visum nobis est, eum tamquam Bea-
 tum hic dare, salvo atque illo, uti putamus,
 eodem decreto. Accipe igitur varia de publica ac
 religiosa ipsius veneratione testimonia, qua ex
 relatione ac fide laudati Jacobilli producimus.
 Tomo 2 de Vitis Sanctorum ac Beatorum Umbriae,
 ad diem XIX Augusti, pag. 148 narrat, B. Tho-
 mam, eremicola nostri discipulum, honorifice
 sepelivisse corpus sui chari magistri beati F. Pe-
 tri; idque accidisse in oratorio, quod erat con-
 tiguum eremo Gualdensi: oratorio autem illo am-
 plificato, devotam ibidem ecclesiam fuisse condi-
 tam non eremitorii amplius, sed tamquam eccle-
 siam parochialem sub titulo S. Petri de Rigolo;
 eaque postmodum diruta, aliam à Rigolensibus
 edificatam majorem anno 1633 jussu Virgilio Flo-
 rentii, episcopi Nucerni, in qua celebratur fe-
 stivitas S. Petri Apostoli die XXIX Junii, in ho-
 norem etiam hujus beati F. Petri.

B *3* Præter ista, qua in fide Jacobilli recitavi-
 mus, auctor idem ad anteriora tempora digredi-
 ens, subdit, hujus beati corpus delatum fuisse
 ad quamdam ecclesiam Fratrum Minorum in ter-
 ritorio Eugubino, quod Gualdensi territorio con-
 tiguum est; deinde vero die XIX Augusti anno
 1450 translatum ad ecclesiam S. Francisci intra
 Eugubium, sub altari familia Conventinorum
 dictæ civitatis, ibidemque depositum cum hac in-
 scriptione: Corpus B. F. Petri Gualdensis. Ad-
 dit denique, in conventu supra dicto Eugubino
 inveniri antiquam memoriam hisce verbis nota-
 tam: B. F. Petrus Gualdensis tertii Ord. S. Fran-
 cisci obiit XIX Augusti MCCCXVII in eremo S. Pe-
 tri montis Gualdi; & translatus in hac ecclesia
 Eugubj die XIX Augusti MCDL: ubi hac die ejus
 memoria recolitur. Fuit magnæ perfectionis &
 virtutum. His satis superque stabilita nobis vi-
 detur hujus Beati publica ac legitima apud mor-
 tales veneratio. Nunc juvat protulisse hagiologos
 alios, qui post Jacobillum de illo meminere.

C *4* Arturus à Monasterio ad diem XXIX Junii
 ita illum annuntiat: Apud Gualdum, Umbriae
 oppidum, beati Petri tertiarum confessoris. Hue-
 berus in suo Menologio Franciscano ad diem XXV
 Junii his verbis illum refert & laudat: In ere-
 mo Montis regalis prope Gualdum Umbriae op-
 pidum circa annum MCCCLXVII Petrus quidam ere-
 mita tertium Ordinem S. Francisci excolere de-
 fuit: qui antequam transiret de vasta solitudine
 ad paradisi delicias, valde austeram vitam pro-
 traxit, & 24 annis beato Thomafuccio sanctæ
 conversationis tirocinia dedit. Denique hoc ipso
 in monte usque in hodiernam diem sancta Chri-
 stiani populi frequentatione celebratur.

5 Waddingus in additionibus ad tomum 4
 Annalium Minorum pag. 478 citans Jacobillum,
 ista ex eo in compendium contraxit, atque ad an-
 num 1367 addenda monet: Eiusdem tertii in-
 stituti Vir sanctissimus F. Petrus eremita Gualden-
 sis, B. Thomafucci viginti quatuor annorum,
 uti aliàs diximus an. MCCCLXXIII num. 21, magi-
 ster, hoc anno (1367) die XXIX Junii decessit
 in eremo Montis Rigoli (vici scilicet territorii
 Gualdensis) ibidem sepultus à prædicto suo di-

probatur
 cultus

à tempore
 immemora-
 bili:

laudatur in
 Fastis,

in An-
 nalibus FF.
 Minorum.

scipulo. Eremitorium seu eremi facellum postea
 in amplam excrevit ecclesiam parochialem sub in-
 vocatione B. Petri de Rigolo. Sed nuper anno
 MDCXXXV diruta hac ecclesia, per Rigolanos ædi-
 ficata est altera major inter Rigoli vicum, in ea-
 que celebratur Petri anniversarium; cuius corpus
 translatum est ad territorium Eugubium, ibique
 prope territorium Gualdensē reverenter asserva-
 tur in lapideo sepulchro, insculptis ad latus his
 pauculis verbis: F. PETRUS GUALDENSIS. Sed
 nunc quadam à nobis sunt observanda circa diem,
 quo annua ejus memoria refertur, & quo è vi-
 ta migrasse scribitur.

E *6* Jacobillus die XXIX Junii obiisse eum memo-
 rat; sed in documento Eugubienſi, quod antea
 ex ipso protulimus, signatur mortuus XIX Augu-
 sti: qua neutiquam possunt coherere; ut conse-
 quens sit, vel mendosum esse illud instrumentum,
 vel Jacobillum, qui hac die XIX Augusti de Bea-
 to nostro agit, à vero aberrare, quando affirmat
 incidisse ejus mortem in diem XXIX Junii. Utro
 autem die ea evenerit, non habeo in promptu un-
 de determinem. Singularis est Hueberus in eo;
 quod neutro isto die B. Petrum memores; sed
 XXV ejusdem mensis Junii. Jacobillus autem id
 fortasse illum intexuit Operi suo ad diem XIX Au-
 gusti, quia tunc supra dicitur facta esse transla-
 tio corporis ad ecclesiam Eugubienſem, ubi &
 hac die ejus memoria recoli dicebatur. In anno
 ipsius emortuali signando inter auctores convenit,
 præeunte Jacobillo, quem & nos superius secuti
 sumus. En tibi, lector, alias quasdam notitias
 ex sæpe laudato Jacobillo pag. 147.

F *7* Narrat igitur hunc beatum fratrem Petrum
 fuisse Gualdensē Nucerninum: habitum tertii
 Ordinis S. Francisci ab eo susceptum, ut impen-
 se Deo serviret: vitam solitariam ab eodem in-
 stitutam in monte supra Rigolum, pagum Gual-
 densē, & ab hoc territorio distantem uno circi-
 ter milliari: eremum ibi ab ipso conditam, cui
 sese inclusit, ut remotus ab hominibus, propin-
 quior esset Deo, in assidua ac ferventi oratione
 & contemplatione se exercens, nec non satagens
 insistere vestigiis magnorum adeo Dei servorum,
 qui præteritis temporibus servierant Deo in regio-
 ne ac monte, ubi ipse habitabat: vixisse in au-
 stera admodum paupertate, & penitentia conti-
 nua; atque eam ob causam in toto territorio Gu-
 aldensi celebrem evasisse. Deinde citatus Jacobil-
 lus nostrum Tertiarium laudat tamquam insignem
 magistrum & calius assignatum egregio in pau-
 cis ac piissimæ vita discipulo: de qua re excerpo
 ista ex Waddingo ad annum Christi 1333, num.
 21: Hoc anno institutum tertii Ordinis ample-
 xus est B. Thomas, ex humilitate vel contemptu
 dictus Thomafuccius, divite ortus progenie in
 villa Valmacinaie, ditionis Nucernæ in Umbria.
 Mater . . dum infantulum gravida gestaret in al-
 vo, ab angelo felicitis partus, futuræ sanctitatis,
 & nominis Thomæ, quo deberet insigniri, præ-
 monita, sacrum hoc germen edidit anno MCCCIX.
 Thomas duodecim factus annorum Deo obtulit
 suam virginitatem, & anno ætatis vigesimo quar-
 to, longa præmissa oratione, & parentum ob-
 tentâ vel potius extortâ licentiâ, mundo valedi-
 xit, & in solitudinem recessit.

G *8* Hic hærens & plangens magistrum deesse vir-
 tutis, ab angelo salutatur, jubeturque, ut in Gu-
 aldi montem ascendat, ubi Dominus præparave-
 rat optimum præceptorem Fr. Petrum eremitam,
 virum piissimum, admirandæ penitentia: cujus
 disciplinam jussit ut perpetuò ad amissum sectare-
 tur.

AUCTORE
 J. P.

Non conve-
 nit inter
 scriptores de
 die mortis.

Dantur a-
 lia de Beato
 notitia; &
 laudatur.

F

ab illustri
 discipulo
 suo.

tur. Ab hoc viam salutis æternæ edoctus, & tertii Ordinis S. Francisci habitu suscepto, annis viginti quatuor conyixit. Post tanti autem magistri mortem non obscure probavit optimus ille discipulus, quam egregiè profecerit in vite austeritate, ac solitudine arctissima; quas post Petri obitum sibi præscripsit; ut videre datur apud Waddingum antea designatum: qui longè plura de Thomafucio deducit ad annum Christi 1377, quocum refert obiisse, num. 4 & sequentibus: ubi agitur de apparitionibus ei factis, prædictionibus,

miraculis, dono linguarum, perspicacia cordium, pia morte, sepultura, integritate corporis, cultu publico apud Fulginates ac Nucernos, nec non de vita scriptoribus. Porro hujus viri mirabilis Acta ac cultus publicus alias poterunt examinari. Hic in rem nostram fit satis indicasse, non mediocrem è tam longo Thomafucii sub disciplina B. Petri nostri contubernio honorem derivari in magistrum. Hac sunt, qua de beato Tertiaro colligere nobis licuit, & quibus hunc tommum tertium mensis Augusti concludimus.

INDEX HISTORICUS

AD TOMUM III AUGUSTI.

A

	Chilles S. R. E. Cardinalis 322 f 323 a	Alexander VI Papa 188 def
	Achmetes præfectus classis Turcica Hydruntum intercepit 183 f	Alexander VII Pontifex 413 be
	Adam episcopus Morinensis 518 d	Alexander (Natalis) refutavit Rivetum ministellum hæreticum 565 ef, 566 e
† Adamnanus scripsit Vitam S. Columba 736 f	† Adamaanus scripsit Vitam S. Columba 736 f	Alexandra non videtur fuisse uxor Diocletiani imperatoris 264 cd
Adela uxor Balduini Comitis Flandria 231 b ; 233 c	Adelaidis regina, uxor Hugonis Capeti, fundavit collegium Canonicorum 302 d	Alexandro (Bernardinus de) testis oculatus œdis Hydruntina 192 ef, 193 abc
† Adelardus abbas Corbeiensis 211 d	† Adelgarius præsul Bremensis 211 d	Alexius quidam filitius scriptor 521 ab & seqq.
Adilberga vel Bertha regina Anglia 549 a	Adimari (Raphaël) scriptor Italus 214 c	Alfonfus Calabria Dux 180 a, 181 a, 182 a
Adrianus Papa I varias Martyrum ecclesias restituit 8 c	Adrianus VI Pontifex 322 a	Almannus scriptor seculi noni asserit, S. Helenam Treviris nasam esse 549 & seqq.
Ægidius Remensis archiepiscopus 747 b	Ægidius Viterbiensis, S. R. E. Cardinalis 675 ab	Alphonfus rex Hispania 30 cf, 32 a
† Ængulfus scriptor Hibernus 738 d	† Ængulfus scriptor Hibernus 738 d	† Althæus episcopus Sedunensis 274 a
Æoladius episcopus Nivernensis 297 c	Æoladius episcopus Nivernensis 297 c	Ameloveen (Theodorus Fanfonius ab) præfectos urbis Romana Fastis suis consularibus subjunxit 526 d
Agiulphus vel Aigulphus episcopus Metensis 55 b	Agnellus conscripsit Vitas præsulum Ravennatum 17 c	Anastasius IV Pontifex 580 b, 606 ab
Agnes abbatissa monasterii Pictaviensis, in quo S. Radegundis vixit 56 ab, 78 f, 79 a	Agræcius episcopus Antipolitanus 749 b	Anastasius cornicularius quis fuerit 537 b
† Agricola episcopus Avenionensis 755 bef	† Agricola episcopus Avenionensis 755 bef	† Anastasius episcopus Interamnenfis cum alio synonymo martyre confusus: 457 b c & seqq.
Alaricus rex Visigothorum 748 e	Albertinus (Nicolaus) episcopus Spoletanus & postea S. R. E. Cardinalis 682 a	Andreas rex Hungaria 143 c
Albertus (Leander) Dominicanus edidit Vitam S. Hyacinthi 310 ab, 339 b	Albertus Ernestus episcopus Laodicensis & coadjutor Ratisponensis 607 b	Andreas abbas S. Gaudentii in Italia 216 b c e f
Albizi (Antonius) scripsit de stemmatibus principum Christianorum 50 f	Alboinus rex Longobardorum 50 e, 749 c	Andreas (Valerius) edidit Bibliothecam Belgicam 229 a
Albuzius præsul Fritzlariensis 137 af	Alexander III Papa 9 b c e, 11	Angelrannus vel Ingelrannus episcopus Laudunensis 246 f, 247 a
Alexander IV Pontifex 177 f	Alexander IV Pontifex 177 f	Angelrannus episcopus Ambianensis 257 d
		Anianus abbas Aldenburgenfis 223 de
		Anna Comnena laudat eruditionem S. Maximi 103 ab
		† Anno præsul Colonienfis 434 c
		Anselmus monasterii Gemblacensis abbas 226 b
		Antenori Scalabrinus (Josephus) aliqua de sanctis Ferrariensibus operose collegit, & ad nos misit 178 f
		Antolinez (Augustinus) archiepiscopus Compostellanus 666 b
		† Antoninus in Opere Historiarum meminuit de S. Ludovico Tolosano 791 c
		Antoninus imperator quomodo cognomen Caracalla acceperit 42 a
		Apol-

AD TOMUM III AUGUSTI.

Apollodorus episcopus Corcyraus	496 a	Berengofus abbas S. Maximini Treviris	553 e f
Aquinas (Thomas) Carmelita edidit Vitam S. Calminii Ducis Aquitania	756 c, 759 d	Berlandus (Petrus) archiepiscopus Burdigalensis	697 c f
Araujo (Franciscus de) scripsit historiam martyrum Hydruntinorum	180 a, 183 f	Bergomenfis (Jacobus Philippus) S. Radegundem uxorem Clotarii in matrimonio virginitatem servasse asserit	52 b c
Arcadius imperator	187 a	Bertha vel Adilberga regina Anglia	549 a
Arduinus abbas S. Sabini	177 e	Bertharius rex Thuringia	49 b, 50 b
Arenis (Franciscus de) archiepiscopus Brundisinus	180 f, 188 a	Betto episcopus Lingonensis	432 b
Arimino (Nicolaus de) scripsit Vitam B. Rainaldi presulis Ravennatis	689 f, 692 c	Bialobzeski (Martinus) episcopus Camenecensis	330 b c
Armatus (Nicolaus) episcopus Tudertinus	24 c d, 25 c	Bidermannus (Ernestus) S. J. cultum S. Theodori episcopi Sedunensis investigavit	273 f
Arnulfus Lotharingia rex	138 d	Boëtius (Vulfinus) scripsit Vitam S. Juniani abbatis	34 a b e f, 35 a b
Arpe (Augustinus Maria) S. Radegundem Ordini Augustiniano perperam adscribit	62 d	Boiardus (Petrus) episcopus Ferrariensis	175 f
Aste (Franciscus Maria de) archiepiscopus Hydruntinus Martyrologium Romanum notis illustravit	264 d, 702 f, 703 a b	Bolognetus (Albertus) S. R. E. Cardinalis	330 a
† Athanasia post duplex matrimonium monialibus aggregatur ac prescitur	170 e f	Boncompagnus (Philippus) S. R. E. Cardinalis	672 a
Athanalius Jacobitarum patriarcha	120 b, 121 e	Bongus Robertus episcopus Bergomensis	543 c, 544 a
† Augustinus verosimiliter scripsit Vitam S. Alypii, etsi hac jam non inveniat	202 e f	Bonifacius V Pontifex	662 b
Aurelianus imperator quamdiu regnaverit	526 a	Bonifacius VIII Pontifex	780 & seqq.
Aurelius Alexander imperator erga Christianos bene affectus	527 a b	Borukowski (Joannes) antistes Przemysliensis	330 b c, 331 a
Auremundus abbas Mariacensis, qui S. Juniano successit	42 c, 44 f	Bosco (Joannes à) Celestinus edidit aliqua de S. Mamante martyre	441 b
† Aulfregisilus presul Bituricensis	297 e f	Boslius (Arnoldus) scriptor Carmelita	568 e f

B

B Achcharis (Antonius de) episcopus Scodrensis & sedis Hydruntina vicarius	191 f, 192 c, 198 e
Badericus rex Thuringia	49 b
Baldericus presul Ulirajctensis	476 b, 479 f
Balduinus Comes Flandria	231 b, 233 c
Balduinus Comes Montensis	247 b, 248 f
Balduinus presul Trevirensis	549 f
Baluzius (Stephanus) edidit Opera Servati Lupi abbatis Ferrariensis 132 f. Conscripsit historiam Tutelensem & alias eruditas lucubrationes vulgavit	753 c
Barlete vel Barletta (Gabriel) concionator ex Ordine S. Dominici	184 f
Barfica episcopus Robensis in Mesopotamia	551 e
Bartholomæus episcopus Laudunensis	257 d
Bartholomæus abbas Ordinis S. Basilii, & fundator monasterii S. Salvatoris	698 d e
Basilica Petri (Carolus à) episcopus Novariensis	276
Bastide (Philippus) Benedictinus Cointium refellit	33 e f
Battorius (Andreas) S. R. E. Cardinalis	330 a
Baudonivia coeva scripsit ex parte Vitam S. Radegundis	48 e f, 75 a c
Bay (Thomas Angelus) edidit Acta S. Magni presulis Tranensis	703 b, 705 e
Beatillus (Antonius) S. J. nobis varia de Sanctis ministravit	706 b
Beaugendre (Antonius) edidit Opera venerabilis Hildeberti	66 e d
Beda (venerabilis) quando obierit	464 a
Benedictus XI Pontifex	797 f
Benedictus XIII Papa	142 f
† Benignus presul Armacanus	738 a
† Benno episcopus Misnensis	322 a
† Bercharius abbas Dervenfis	37 b
Berchmannus (Joannes) venerabilis juvenis à Societate Jesu	3 b

Bouche (Honoratus) conscripsit historiam Provincia in Gallia	748 b
Bouchetus (Joannes) Gallicè scripsit Annales Aquitania	46 c
Boudet (Michaël) episcopus Lingonensis	430 b
Boulart (Franciscus) Canonicus Regularis S. Geneveva Parisiis	734 c
Bourier (Joannes) abbas Aldenburgenfis	223 d
Brasseur (Philippus) scripsit de sacris reliquiis abbatia Latiensis	528 c
Braunus (Georgius) scriptor	22 d
Brescianini (Petrus) S. J. quadam de Sanctis Ferrariensibus subministravit	178 f
Brito (Bernardus de) ex Ordine Cisterciensi scriptor Lusitanus	434 f
Bulæus (Cæsar Egassius) scripsit historiam universitatis Parisiensis	767 a
Burchardus episcopus Viennensis in Gallia	698 f
Burchardus presul Cameracensis	257 d
Bzovius (Abrahamus) scriptor ex Ordine Predicatorum	312 f, 325 b & seqq.

C

C Elestinus V Pontifex	780 a
Cæsarius episcopus Arelatenfis	33 e, 61 c
Cæsarius (Joannes) collegit gesta presulum Cracoviensium	341 c d
Cæsius (Angelus) episcopus Tudertinus	24 e, 25 a b c
Cajetanus (Octavius) S. J. scripsit de Sanctis Siculis	480 c
Cairlanus presul Ardmachanus in Hibernia	662 d
Caletricus episcopus Carnotensis	61 b
Callistus II Pontifex	254 e, 255 a
Callistus III Pontifex	223 d
Calmet (Augustinus) scripsit Commentarios in sacram Scripturam	147 c
Calo (Petrus) ex Ordine Predicatorum Vitam Sanctorum ex antiquioribus monumentis collegit	14 c d, 717 f, 718 b
Cameniata (Joannes) scripsit de excidio Thefalonicensi	485 e f

M m m m m

Campi

INDEX HISTORICUS

- Campi (Petrus Maria) scripsit historiam ecclesie Placentina 177 a b
 Camuzatus (Nicolaus) scripsit historiam Tricassinam vel Trecentem 293 a b c
 Cano (Philippus Jacobus de) anno 1728 Antverpia eligitur praefectus confraternitatis S. Rochi 414 f
 Capano (Franciscus Antonius) collegit monumenta de martyribus Hydruntinis 180 b
 Capello (Ambrosius) episcopus Antverpiensis 411 & seqq.
 Capuanus (Petrus) S. R. E. Cardinalis 267 d
 Carbonellus (Pontius) vir inclitus ex Ordine Minorum 778 d e
 Carolus I rex Sicilia 777 a
 Carolus II rex Sicilia 775 b
 † Carolus cognomento bonus Comes Flandria 258 f, 259 e
 Carolus simplex Francorum rex. 138 f
 Castuccius (Sebastianus Fantonus) scripsit historiam civitatis Avenionensis 755 b c
 Catellus (Guilielmus) collegit monumenta historiae Occitanica 380 e, 775 b
 † Celdonius antistes Bisuntinus 530 a, 532 a
 Celtes Protucius (Conradus) primus Germania poeta laureatus 765 f, 766 a
 Centuriatores Magdeburgenses ob dilectam adversus Sanctos reprehendantur 765 f
 † Cerbanus episcopus Hibernus 746 c
 Cerra (Franciscus de la) vidit cives Hydruntinos martyrio affici 197 f, 198 a
 Chaltheigner de la Roche-Pozay (Henricus Ludovicus) episcopus Pictaviensis 46 c
 Chiffletius (Joannes Jacobus) edidit historiam urbis Vesontionensis 531 f
 Ciannariconus (Philippus) edidit Sanctuarium Anagninum 705 c
 Ciapetti (Franciscus) scripsit de confraternitate Veneta S. Rochi 392 b
 Clarembaldus episcopus Silvanectensis 257 d
 Clauff (Henricus) venerabilis abbas Wiblingensis 1 f
 Clemens IV Pontifex 676 e, 677 f
 Clemens V Pontifex 797 f
 Clemens VI Papa 143 f
 Clemens VII Pontifex 310 b, 322 a, 324 & seqq.
 Clemens VIII Pontifex 310 f, 324 & seqq.
 Clemens IX Papa 182 c
 Clemens X Papa 182 e
 Clementinus (Caesar) conscripsit historiam Ariminensem 215 e, 216 b
 Clotarius rex habuit varias uxores vel concubinas 50 c d e f, 51 a, 297 a
 Columna (Jacobus) S. R. E. Cardinalis 681 e
 Columna (Marcus Antonius) episcopus Praenestinus & S. R. E. Cardinalis 530 c
 Cointius (Carolus) Benedictinos impugnat 33 c d e
 Coninck (Adrianus) nobis posthuma Nicolai Antonii scripta perhumaniter in Hispania communicavit 32 b
 Constantinus episcopus Spoletanus 668 e
 Constantinus abbas Nobiliacensis 37 c
 Constantius Chlorus imperator 54 f a b
 Constantinus Pogonatus imperator 97 d e
 Constans imperator 103 e d, 104 b
 Cornelius (Federicus) episcopus Bergomensis 544 a
 Coquille (Guido) edidit Historiam Nivernensem 297 b
 Cotignon (Michael) edidit catalogum historicum episcoporum Nivernensium 296 a b
 Coune (Balduinus) Vitam S. Rochi carmine elegiaco conscripsit 389 b
 Cracovia (Stanislaus de) Dominicanus scripsit Vitam S. Hyacinthi 309 b c
 Cramaudo (Simon de) praeful Rheimensis 604 c d
 Cratepolius (Petrus) Minorita scripsit de Sanctis Germania 276 f, 766 d
 Crispus Constantini filius jussu patris occisus 560 f, 561 a
 Cristanellus (Joannes Heraclius) S. J. misit ad nos Vitam S. Alberti 177 a
 Crofinus (Antonius) scriptor 22 a d
 Croy (Carolus de) episcopus Tornacensis 224 c
 † Cumineus scriptor Hibernus 739 d e
 † Cyprianus episcopus Telonenfis 748 e, 749
- ## D
- Ado primus abbas monasterii Conchenfis 71 e
 Dagobertus II vel III rex Francorum 249 f, 251 d
 † Damasus Papa tumulum S. Tharsicii martyris epitaphio metrico ornavit 201 e
 † Damiani (Petrus) composuit sermonem de S. Cassiano martyre 19 e
 David episcopus Menevensis 260 c
 Davila (Aegidius Gonsalvus) edidit Theatrum ecclesiasticum Hispania 386 a, 801 e
 Davila (Sancius) episcopus Giennensis scripsit Opus de veneratione reliquiarum 801 e
 Delbertus praeful Senonensis 257 d
 Diago (Franciscus) scripsit Historiam Comitum Barcinonensium 786 c
 Diderichius (Petrus) abbas Rometsdorfensis ex Ordine Praemonstratensi 142 b
 Didimia vel Didima abbatissa quarta monasterii Pictaviensis 74 f, 75 b c
 Diedus (Franciscus) conscripsit Vitam S. Rochi 394 b c, 399 a b
 Dionysius Lufstania rex ab imminente mortis periculo liberatur per invocationem S. Ludovici Tolosani 796 c d
 Dlugoffus vel Longinus (Joannes) historicus Polonus 310 f, 319 c
 Domenec (Antonius) scriptor Hispanus ex Ordine Pradicorum 731 a
 Domitianus episcopus Andegavensis 61 b
 Domnolus episcopus Cenomanensis 61 b
 Dunin Volski (Petrus) episcopus Plocensis 330 b, 331 a
 Ditmarus episcopus Merseburgensis 46 f
 Ducas (Michael) imperator 440 d, 444 b
- ## E
- Edwardus rex Anglia 231 b, 233 c
 † Ecclesia (Franciscus Augustinus ab) episcopus Salutienfis 273 e
 Echardus (Jacobus) ex Ordine Pradicorum scriptor corrigitur 14 d
 Eckhart (Joannes Georgius ab) de etymologia monasterii Amorbacensis disserit 461 e f
 Eggehardus Vragiensis abbas & scriptor 210 f
 Eleutheria non fuit uxor Diocletiani imperatoris 264 a b c
 Elias patriarcha Hierosolymitanus 481 a
 Emmius (Ubbo) heterodoxus Frisia scriptor reprehenditur 711 d e f, 712 a
 Emon abbas Werumensis in Frisia scripsit Chronicon 748 b
 Enen (Joannes) Germanice edidit Gesta Trevirensium 550 b
 Engel-

AD TOMUM III AUGUSTI.

Engelbertus abbas Amorbacensis nobis multa communicavit de S. Amore 460 c, 475 ad	Galla Placidia mater Valentianæ III imperatris 530 a
Engelgrave (Joannes) subministravit documenta de cultu S. Rochi apud Anverpienses. 410 f, 415 a e	Gallionius (Antonius) edidit opusculum de Cruciatibus Martyrum 34 c d
† Ennodius episcopus Ticinensis 18 f	Gallus frater Juliani apostata 430 d
Eobanus Hessus poeta Germanus de mausoleo S. Sebaldi carmen composuit 767 f, 768 ab	Galtherus presul Bisuntinus 530 a f, 531 ab f
Ephensteiner (Antonius) è Societate Jesu Rector Collegii Elvacensis 3 d	Garratis (Petrus de) archiepiscopus Gnesnensis 330 d
† Epiphanius quando Panarium seu librum adversus hæreses scripserit 152 f	† Garinus episcopus Sedunensis 274 a
Erasmus episcopus Plocensis 323 a	† Gaudentius episcopus Novariensis 281 b
Erdtmannus (Christiannus) scripsit libellum de urbe Norimbergensi 763 b	Gaultherot (Dionysius) conscripsit historiam Lingonensem 440 b
Eudoxia vel Eudocia quadam imperatrix an inter Sanctas collocanda? 3 b	Gennadius Massiliensis egit de scriptoribus ecclesiasticis 742 a
Eufronius presul Turonensis 59 d, 80 c f	Georgius patriarcha Alexandrinus scripsit Vitam S. Chrysostomi 108 b
Eugenius IV Pontifex 668 d	† Geraldus vel Giralduus abbas Sylve majoris in Gallia 237 f, 238 f, 239 ab
Eufanius (Josephus) episcopus Helenopolitanus 202 c	Gerardus presul Spoletanus 670 f
Eusebius episcopus Santonensis 79 e, 80 e	Gerardus episcopus Morinorum 607 d
Eusebius patriarcha Hierosolymitanus 481 b	† Germanus episcopus Autissiodorensis 55 c, 72 a
Eutychius patriarcha Alexandrinus 551 e	† Germanus episcopus Parisiensis 55 c, 61 b
Everaert (Melchior) abbas monasterii Aldenburgensis 224 e	Gervinus episcopus Ambianensis 607 d
F	Girard (Bernardus de) perperam asserit; Clotarium ex S. Radegunde liberos suscepisse 52 e
† Fabri (Hieronymus) scripsit de sacris Ravenna monumentis 688 b, & seqq.	Goar (Jacobus) scripsit notas ad historiam Theophrasti 169 d
Faula uxor Constantini imperatoris jussu ejus interfecta 560 f, 561 a	Godefridus episcopus Lingonensis 427 c d, 435 a, 439 e
Felix III Pontifex 527 c	† Godehardus episcopus Hildesensis 210 f
Felix episcopus Nannetensis 61 b	Godolenus abbas monasterii Nobiliacensis 33 d, 38 f
Ferdinandus rex Aragonia 180 e	Gononus (Benedictus) scriptor ex Ordine Cælestinorum corrigitur 32 f, 735 f, 736 d
Ferrarius (Sigismundus) scriptor ex Ordine Prædicatorum 314 b c d	Gormanus (Marianus) Martyrologus Hibernus 737 b
Ferreolus episcopus Lemovicensis 33 b	Golcelinus episcopus Metensis 71 e
Filibien (Michaël) conscripsit historiam abbatiæ S. Dionysii 11 d	Gotfridus Viterbiensis asserit, sanctam Helenam Treviris natam esse 549 b
Filleau (Joannes) varia de S. Radegunde regina collegit 66 a b c, 67 a	Gouvea (Antonius de) episcopus Cyrenensis scripsit Hispanicè Vitam S. Clara de Monte-Falco 672 a
† Firminus episcopus Virdunensis 655 d e	Gramatius episcopus Metensis 655 d
Fontaninus (Justus) non ita pridem edidit codicem canonizationum 331 b c	Grand (Albertus le) scripsit de Sanctis Britannia Minoris 662 b
Foppens (Joannes Franciscus) auxit & illustravit diplomata Belgii 229 e f	Gregorius II Pontifex 766 c e, 771 c
† Fortunatus episcopus Tudertinus 168 d	† Gregorius VII Papa 237 f, 239 a, 245 a
† Fortunatus Vernotensis 729 e	Gregorius XIII Pontifex 201 f
† Fortunatus fuit familiaris S. Radegundi ac postea episcopus Pictaviensis 48 a b c	† Gregorius episcopus Agrigentinus 482 e d
† Franciscus de Paula prævidit ac prædixit cladem Hydruntinam 184	† Gregorius Turonensis exsequiis S. Radegundis regina interfuit 48 f, 64 d e f
Franciscus I rex Gallia 803 b	Gretlerus (Jacobus) S. J. inter alias multas lucubrations scripsit de Cruce 566 e. Varios Sanctos ab hæreticorum ludibriis vindicavit 764 e f
Fremaut (Benignus) Acta Sanctorum ad Ordinem Franciscanum spectantia Flandricè edidit 778 d	Grimaldus (Antonius) unus ex martyribus Hydruntinis 186 c d e, 193 & seqq.
Fridericus II imperator 177 c	Gropp (Ignatius) Benedictinus nuper edidit historiam monasterii Amorbacensis 460 & seqq.
Frodoardus Canonicus Rhemensis scripsit carmen de S. Bertulfo abbate 754 b c	Gualterius (Philippus Antonius) episcopus Imolanensis 18 a
Fronimius vel Phronimius episcopus Metensis cum S. Firmino confusus 654 c, 655 a	Gualterius (Pompeius) Canonicus ecclesia Hydruntina 180 c
Fulco abbas S. Hilarii 35 f, 36 a	Guarnerius (Joannes Antonius) scripsit de Sanctis Bergomensibus 593 f
† Fulradus abbas monasterii S. Dionysii 9 d, 10	Guarricus vel Guerricus abbas Igniacensis 698 e f
Furmerius (Bernardus Gerbrandus) scripsit de rebus Frificis 710 e	Guerrinus (Martinus Antonius) edidit synopsis ecclesie Bergomensis 540 d
G	Guesnayus (Joannes Baptista) S. J. conscripsit Annales Massilienses 748 f
Galatetis (Antonius) scripsit de situ Japygia 181 f	Guilielmus episcopus Lingonensis 439 e f
	Guilielmus vel Wilhelmus episcopus Catalaunensis M m m m 2 257 d,

INDEX HISTORICUS

- 257 d, 259 c
- Guillimannus (Franciscus) scripsit de rebus Helvetiis 273 c, 277 b
- Gundisalvus episcopus Burgenfis in Hispania 30 c f, 32 a
- H
- H** Aimo episcopus Halberstadenfis 211 f
- Hamconius (Martinus) scripsit de rebus Frisicis 710 e, 712 c
- Harduinus (Joannes) S. J. vulgavit collectionem conciliorum 497 a
- Hariolfus episcopus Lingonensis non videtur debito cultu honorari, ut inter Sanctos locum habere possit 3 c
- Hariulfus abbas Aldemburgensis 228 & seqq.
- Harlæus (Franciscus) archiepiscopus Parisiensis 391 b
- Haroldus (Franciscus) edidit Vitam & Opera venerabilis Alberti de Sarthiano 199 e
- Hatto, Haito, vel Hetto episcopus Basileensis 9 c
- Helinandus episcopus Laudunensis 247 a
- Henricus episcopus Silvanectensis 301 e f
- Henricus IV rex Gallia 441 b
- Henricus VIII rex Anglia 700 d
- Henricus Huntingdonensis scriptor Anglus 548 e
- Heraclius imperator 97 c d
- Heredia (Antonius de) S. Claram Assisiatem Ordini Benedictino perperam adscribit 670 d
- Hermenefridus rex Thuringia 49 b e, 50 b
- Hertzwormius (Arnoldus) composuit historiam Susterensensem 138 a, 509 c
- † Hibartus episcopus Hibernus 746 c
- † Hillarius episcopus Pictaviensis 40 a b
- Hilarius presul Bisuntinus 570 a b
- Hilduinus episcopus Lingonensis 444 c, 446 b
- Hilgotus episcopus Sueffionensis 259 e f
- Hincmarus presul Rhemensis 603 f
- † Hogerus presul Bremensis 211 d
- Honorius Papa Romanus defenditur 116 d e
- Hugo presul Bisuntinus 530 a, 531 b
- † Hugo abbas Cluniacensis 237 f, 239 a
- Hugo (Carolus Ludovicus) abbas Pramonstratensis edidit monumenta sacra antiquitatis 748 b
- Hugo episcopus Sueffionensis 607 d
- Hugolinus S. R. E. Cardinalis & Ostiensis ac velitrensis episcopus 305 b
- Hult (Oliverius Vander) abbas monasterii Aldenburghensis 224 c
- Hunnericus rex Wandalorum 454 c f
- Huff (Joannes) hereticus in concilio Constantiensi damnatus 383 d
- I
- I** Acobillus (Ludovicus) conscripsit Vitas Sanctorum Umbria 24 b, 167 f
- Janningus (Conradus) composuit dissertationem de primis Umbria apostolis 457 b c
- Inchofer (Michaël) edidit librum de tribus Magis euangelicis 569 e
- Ingelrannus vel Angelrannus episcopus Laudunensis 246 f, 247 a
- Innocentius I Pontifex 281 b
- Innocentius II Pontifex 606 a d
- Innocentius IV Pontifex 177 b d f
- Innocentius VIII Pontifex 182 e f
- Innocentius X Pontifex 528 b
- Innocentius XII Pontifex 665 f
- Joannes XV Pontifex 141 d
- Joannes XXII Papa Ludovicum Tolosanum episcopum numero Sanctorum adscripsit 797 f, 798 a
- Joannes XXIII Pontifex 176 b
- Joannes Toletanus S. R. E. Cardinalis 325 a
- Joannes Andreas S. R. E. Cardinalis & archiepiscopus Messanenfis 514 b
- Joannes patriarcha Hierosolymitanus 481 a
- Joannes episcopus Tornacensis 223 d
- Joannes episcopus Cabilonensis 31 a
- Joannes episcopus Alarrensensis 303 f
- Joannes episcopus Apameensis 152 a
- Joannes episcopus Morinorum 257 d
- Joannes presul Rhemensis 223 d
- Joannes episcopus Ariminensis 218 f, 219 d
- Joannes I abbas Ativillarenfis 604 c
- Joannes Dux Bituricensis 65 e
- Joannes à sancta Maria scriptor Gallus ex Ordine Pradicatorum 313 d
- † Joannicus abbas quando obierit 169 a
- Joffredus episcopus Carnotensis 257 d e
- Jonas monachus Bobiensis in Italia scripsit Vitam S. Bertulfi abbatis 750 & seqq.
- Irene imperatrix an inter Sanctas collocanda sit, dubitatur 2 c d e i Magni faciebat lucubrations S. Maximi 103 a b
- Irene mater S. Athanasia vidua 170 c
- Isdegerdes rex Persarum 286 c e, 289 b d
- Julianus apostata in templo S. Mamantis mirum presagium experitur 430 d e f
- Julius II Pontifex 513 f, 514 b
- † Junianus abbas cum eremita ejusdem nominis male confunditur 33 a b c
- Justinus imperator reliquias Dominica crucis ad S. Radegundem misit 59 c d
- Justinus historicus scripta Trogi Pompeii in compendium rededit 536 b
- Ivo episcopus Carnotensis 259 f
- Iwo episcopus Cracoviensis 311 c, 312 c d
- K
- K** Adlubko (Vincentius) episcopus Cracoviensis 312 d, 341 d
- Keck (Joannes) S. Amorem abbatem Amorbacensem cum altero synonymo confundit 462 & seqq.
- Keferloherus (Innocentius) Vitam S. Alypii ex Operibus S. Augustini collegit 202 f, 203
- Kempensis (Thomas) post obitum Swollam transfertur 1 f
- Kempius (Cornelius) scripsit opusculum de rebus Frisicis 710 e, 712 a
- Kennethus I vel II rex Scotia 663 e f
- Ketennus scriptor Hibernus 739 b
- Kirkstedede (Joannes) scripsit opusculum de principibus Hibernia presulibus 657 a
- Kloppenburgh (Joannes) S. J. de cultu S. Ludolfi & B. Druthmari nos instruxit 139 b e
- Kritzraedt (Jacobus) S. J. de cultu S. Zueniboldi nos certiores reddidit 138 c d
- L
- L** Astantius Neapolitanus abbas congregationis Olivetane 705 a
- Lagettus (Michaël) scripsit de martyribus Hydruntinis 183 d e
- Laguille (Ludovicus de) S. J. edidit Historiam Alsatia 643 f
- Lambertus episcopus Tornacensis & Noviomensis 223 b, 254 e, 255 a, 257 d
- Lamber-

AD TOMUM III AUGUSTI.

Lambertus Schafnaburgensis scriptor seculi undecimi 762 c
 Lamparter (Henricus) S. J. quadam de S. Radiana vel Radegunde virgine ministravit 96 d
 Landulfus S. R. E. Cardinalis & Sedis Apostolica in Sicilia legatus 784 b c
 Langus (Matthæus) archiepiscopus Salisburgensis & S. R. E. Cardinalis 93 f, 94 a b
 Latomus (Joannes) texuit catalogum archiepiscoporum Moguntinensium 461 b
 Laurentius monachus Rutiensis scripsit Vitam S. Maximi 97 e, 421 c e
 Lazius (Wolfgangus) scripsit Opus de migratione gentium 467 d
 Lefastus vel Leifastus episcopus Augustodunensis 83 ad
 Leibnitius (Godefridus Guillemus) inter Accessiones suas historicas edidit Gesta Trevirensium 550 b
 Lellis (Carolus de) edidit Neapolim sacram 182 f
 Leo VII Pontifex 438 a b
 Leo X Pontifex 310 b c, 322 d
 Leo cognomento sapiens vel philofophus; imperator & filius Basilii Macedonis 485 d
 Leo abbas Cavensis 696 d
 Leonardus abbas Cavensis 518 e
 Leone (Petrus de) S. R. E. Cardinalis 223 c
 Leonardus (Joannes) vidit cadem civium Hydruntinorum 193 d e f, 194 a
 Leontius presul Burdigalensis 79 e, 80 e
 Letaldus monachus Miciacensem descripsit translationem S. Juniani abbatis 37 e
 Letznerus (Joannes) Germanicè scripsit chronicon, quod erroribus historicis scatet 140 a b
 † Leudomirus episcopus Catalaunensis 747 b e
 Leupot (Romualdus) aliqua recentiora miracula S. Helene ministravit 644 a b
 Leydis (Joannes Gerbrandus à) Carmelita collegit Acta S. Feronis 476 c d
 Lezana (Joannes Baptista de) SS. Casariam & Radegundem Ordini Carmelitano accenset 61 e f, 62 a
 Libanius sophista refellitur 575 f
 Licinius imperator 272 d f
 Licio (Robertus à) ex Ordine Minorum episcopus Aquinatis 789 a
 Lintargus vel Luitardus episcopus Spoletinus 458 a b
 Lisiardus episcopus Sueffionensis 227 e & seqq.
 Locatellus (Eudoxius) Simonem monachum Vallumbrosanum appellat beatum, de quo titulo dubitamus 145 a b
 Longuevallius (Jacobus) scripsit vernaculè historiam ecclesie Gallicana 53 c d
 Longus (Joannes) testis oculatus martyrii Hydruntinorum 194 b c d e f
 Lubomlius (Severinus) Cracoviensis scripsit Vitam & miracula S. Hyacinthi 310 & seqq.
 † Ludovicus rex Gallie tertio Ordini S. Francisci adscribitur 382 b
 Ludovicus Crassus rex Gallie 245 b
 Ludovicus VII Gallie rex 11 c
 Ludovicus VIII Gallie rex numerosam prolem habuit 775 b
 Ludovicus Romanorum rex 142 f
 Ludovicus pater Philippi II regis Gallie 439 f
 Ludovicus Hassia & Thuringia Lantgravis 143 c
 Lullus presul Moguntinus 137 a

M

Macarius episcopus Hierosolymitanus 361 & seqq.
 Mac-Camæil (Arthurus) episcopus Clochorensis in Hibernia 208 c
 Mac-Catafaid (Matthæus) episcopus Clochorensis in Hibernia 208 c
 Magnus rex Norvegia 704 f
 Maguir (Cathaldus) scriptor Hibernus 738 e
 Maire (Franciscus le) conscripsit historiam Aurelianensem 605 c
 Malabranca Urfinus (Latinus) S. R. E. Cardinalis in opinione sanctitatis mortuus 1 f
 Maldura (Petrus Ludovicus) laudat Diederich ob conscriptam S. Rochi Vitam 394 f, 395 a b
 Malliaco (Maria de) revelationibus clara 67 b
 † Mamilianus presul Panormitanus 482 d
 Manrique (Bernardus) episcopus Malacitanus 802 f
 Manzonius (Antonius Maria) edidit historiam episcoporum Imolensium 16 a, 17 d
 Marcello (Guilielmus de S.) conscripsit Vitam S. Ludovici Tolosani 805 b
 Marcus Ulyssipponensis scriptor ex Ordine Minorum 805 d
 Marcwardus abbas Corbeiensis 139 e f
 Marieta (Joannes) concinnavit historiam de sanctis Hispania 30 f
 Marnavitius (Joannes Tomcus) scriptor Dalmata rejicitur 264 e f, 265 d
 Maroveus episcopus Pictaviensis 59 d, 60 e f, 64 f
 Marquez (Joannes) scripsit de Origine Eremitarum S. Augustini 670 a
 Martellus (Carolus) pater Caroli II. regis Hungaria 800 e
 Martianus (Joannes Michaël) Canonicus Hydruntinus & scriptor 183 f
 Martinelli (Dominicus) graphicè adumbravit urbem Venetam 392 a
 † Martinus in Paunonia natus est 49 d
 † Martinus I Papa Romanus 102 c
 Martinus V Pontifex approbat immemorabilem cultum S. Sebaldi 763 b c & seqq.
 Mascarius (Guido) antistes Tolosanus 781 f, 782 a
 † Maternus presul Mediolanensis 540 c
 Mauritius imperator 64 b c d
 † Maurus episcopus Casenas 215 b
 Maurus abbas Glanafoliensis 33 d
 Maximus episcopus Ticinensis 18 f, 19 a
 Maximus presul Genevensis 274 f
 Maynardus primus Livonia episcopus 146 a
 Megenfridus chronographus Fuldenis seculo X floruit 461 f, 462 a
 Meleum (Anna de) inter venerabiles feminas collocata 2 a
 Michaël Amoriensis imperator 169 e
 Michaël episcopus Corcyrensis 496 a
 Milewski (Jacobus) episcopus Laodicensis & suffraganeus Cracoviensis 331 a
 Miræus (Joannes) episcopus Antverpiensis 411 b
 Monteil (Josephus de) conscripsit Vitam S. Radegundis 65 e
 Morerius (Ludovicus) Gallicè collegit Dictionarium historicum 67 c d
 Morinus (Joannes) scripsit Commentarium de sacris Ecclesie ordinationibus 54 d
 Mosconius (Isidorus) Vitam S. Clara de Monte-Falco ex antiquis instrumentis collegit 666 & seqq.

N n n n n

INDEX HISTORICUS

- & seqq.
- Murerus (*Henricus*) ex Ordine Cartusiano scri-
ptor Helvetus 275 c f
- Muro (*Joannes de*) Minister Generalis Mino-
ritarum 782 a
- Mutinenfis (*Jacobus*) episcopus Sebastenus 518 f
- Mutius (*Marius*) scriptor Bergomensis 539 c d
- Myskowski (*Petrus*) episcopus Cracoviensis 330 b
- N
- Natali (*Baptista de*) vidit martyres Hy-
druntinos a Turcis interfici 197 c d e
- Natalibus (*Petrus de*) episcopus Equilinus quan-
do vixerit & scripserit 398 a b c d
- Nicetas scripsit commentarios ad orationes S. Gre-
gorii Nazianzeni 428 f
- Nicetas pater S. Athanasia vidua 170 c
- † Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus
98 a b
- Nicolaus marchio Atestinus 175 f
- Noguerius (*Franciscus*) scripsit historiam ec-
clesia Avenionensis 755 b
- Nonnus episcopus Beræensis 726 f
- Notcherus abbas Altvillarensis scripsit de trans-
latione corporis S. Helena 607 b c d
- B. Notkerus circa finem seculi noni scripsit suum
Martyrologium 20 d
- O
- Otilbaldus præsul Ultrajectensis 475 e, 476 b
- Odo Sueffionensis abbas S. Medardi fortè
duplex distinguendus 255 e, 257 b
- Oisy (*Everardus de*) episcopus Tornacensis
229 f
- Okolski (*Simon*) scriptor Dominicanus 311 d
- Opizo præsul Ravennas 689 e
- Opmerus (*Petrus*) scripsit de Martyribus Hol-
landia 476 c
- Otto Frisingensis asserit, S. Helenam Trevisis
natam esse 549 b
- Overhamus (*Adolphus*) scripsit Vitam B. Me-
inweri 139 e
- P
- P Agius (*Antonius*) edidit testamentum S.
Ludovici Tolosani 787 e
- Palæonydorus (*Joannes*) scriptor Carmelita
568 e f
- Palladius episcopus Telonenfis 749 b
- Panemollis (*Joannes*) testis oculatus martyrii
Hydruntinorum 196 e f, 197 a b
- Pantaleon (*Henricus*) edidit Prosopographiam
277 c
- Patroclus præsul Arelatenfis 291 f
- † Paulinus episcopus Nolanus 202 c d
- Paulus III Pontifex 325 a, 326 c d e
- Paulus IV Pontifex 224 b c
- Paulus episcopus Constantinopolitanus & hereti-
cus Monothelita 121 b, 122 c d
- Pavofius (*Angelus*) fuit testis oculatus cadis
martyrum Hydruntinorum 195 a b c d
- Pelagius episcopus Legionensis 199 c
- Pelagius (*Alvarus*) scripsit Opus de planctu
Ecclesie 785 b
- Pendinellus (*Angelus*) Canonicus Hydruntinus,
& testis oculatus cladis Hydruntina 185 b c,
196 a b c d
- Peregrinis (*Bartholomæus de*) scripsit de San-
ctis Bergomensibus 540 a
- Peregrinus (*Bernardus*) episcopus Barcinowen-
fis 786 c
- Perefixus (*Harduinus*) archiepiscopus Parisien-
sis 391 b
- Pellina de Czechorod (*Thomas Joannes*) deca-
nus ecclesia metropolitana Pragensis & episco-
pus Samandriensis 311 f
- Petri (*Suffridus*) scripsit de rebus Friscis 710 c
- Petrus episcopus Bellovacensis 257 d
- Petrus episcopus Tarsensis 76 a
- † Petrus episcopus Anagninus 710 a b
- † Petrus martyr ex Ordine Prædicatorum 177 f
- Petrus rex Aragonia 380 f
- Petrus ex Ordine Minorum episcopus Epulanus
779 a, 803 b
- Peyronettus (*Simon*) Catalogum Sanctorum ac
Sanctarum notis illustravit 05 d
- Phaellus (*Thomas*) Dominicanus scripsit de
rebus Siculis 480 d
- Philippus episcopus Catalaunensis 607 d, 611 c
- Philippus II rex Hispania 412 a b
- Philippus I rex Gallia 443 f
- Philippus II rex Gallia 439 f
- Philippus VI rex Francorum 800 c
- Philippus rex Gallia 232 b, 233 d
- Philippus Comes Flandria 223 e
- Phronimus seu Phromimus episcopus Metensis
cum altero confusus 654 c
- Pientius episcopus Piſtaviensis 55 d
- Piergilius (*Baptista*) scripsit Vitam S. Clare de
Monte-Falco 664 & seqq.
- Pinius (*Ignatius*) S. J. officiosus Operis nostri
adjutor 532 a b
- Pinus (*Joannes*) scripsit Vitam sancti Rochi
380 c, 383 d, 396 a
- Pipinus rex Francorum 530 b
- Pius IV Pontifex 387 d f
- † Pius V Pape 202 a
- Pius vel Plodius (*Micbaël*) scriptor ex Ordine
Prædicatorum 315 a
- Platus (*Hieronymus*) S. J. scripsit Opus de Bo-
no status religiosi 789 b
- Pocockius (*Edwardus*) Annales Arabicos En-
rychii patriarcha Alexandrini Latine inter-
pretatus est 551 c
- † Porphyrius episcopus Gazensis 287 a
- Portu (*Reginaldus le*) episcopus Lemovicensis
734 e
- Possevinus (*Joannes Baptista*) scripsit de San-
ctis Tudertinis 168 a, 698 a
- Possinus (*Petrus*) S. J. nobis suppeditavit mo-
numenta de B. Laurentio eremita 303 a, 304 c
- Præstantius episcopus Bergomensis 540 c
- Prætextatus præsul Rothomagensis 61 b
- Praga (*Hieronymus de*) hereticus in concilio
Constantiensi damnatus 383 d
- Praudotha episcopus Cracoviensis 344 a b
- Pressa (*Philippus de*) testatur de incorruptis
martyrum Hydruntinorum corporibus 198 b c d
- Prisca fuit uxor Diocletiani imperatoris 263 &
seqq.
- † Procopius episcopus Tauromenitanus & mar-
tyr 486 b, 499 b
- Procus vel Provus episcopus Dertonensis 752 f,
753 f
- Prudentius poëta Hispanus scripsit de S. Hippo-
lyto martyre 5 & seqq.
- Pyrrhus episcopus Constantinopolitanus & hereti-
cus Monothelita 102 a, 122 e

R

- R** Adbodo episcopus Tornacensis 249 f, 251 d
 † Radegundis duplex ab alia Radegunde re-
 gina & uxore Clotarii distincta 47 b c
 Raderus (Matthaeus) Chronicon Alexandrinum
 Græco-Latinè vulgavit 569 c
 Radulfus praesul Rhemensis 228 d, 229 d
 Radzivil (Georgius) S. R. E. Cardinalis 328 d
 Rainaldus vel Reginoldus I istius nominis archi-
 episcopus Rhemensis 611 b
 Rainaldus vel Rainoldus abbas Sueffionensis S. Me-
 dardi 233 def, 236 a
 Raynaudus (Theophilus) refellit aliquem scri-
 torem, qui S. Radegundi Clotarii regis uxori
 virginitatem adscripserat 52 f, 53 abc
 Reginaldus (Rupertus) cœnobita Altrivillarensis
 varia nobis de S. Helena suppeditavit 604 d
 & seqq.
 Relandus (Petrus) Fastos consulares collegit 526 d
 † Rembertus praesul Bremensis 211 d
 Rettenpacherus (Simon) scripsit Annales mo-
 nasterii Cremifanensis 529 a
 Reynaldus episcopus Lingonensis 427 c d, 442 f,
 443 e f
 Rivetus (Andreas) ministrillus heterodoxus re-
 fellitur 565 def
 Roa (Martinus de) edidit librum de antiquita-
 te urbis Malacitana 802 c
 Roberti (Joannes) S. J. scripsit & illustravit
 Vitam S. Huberti 226 c
 Robertus episcopus Lingouensis 434 e
 Robertus Francorum rex, Hugonis Capeti filius
 9 c, 11
 Robertus rex Sicilia, frater S. Ludovici praesu-
 lis Tolosani 799 c
 Robertus vel Rodbertus cognomento Friso occupa-
 vit comitatum Flandria 248 f
 Rodoan (Carolus Philippus de) episcopus Bru-
 gensis 223 d
 Rodbertus episcopus Atrebatensis 257 d
 Roelans (Alexander) eligitur Antverpia praes-
 lectus confraternitatis S. Rochi 414 def
 † Romanus abbas Furensis 732 d
 Roricus vel Ruricius episcopus Lemovicensis 33 b
 Rubeus (Hieronymus) conscripsit historiam Ra-
 vennatensium 688 f & seqq.
 Ruinartius (Theodericus) edidit historiam per-
 secutionis Wandalicae 454 c
 Ruodpertus vel Robertus monachus peregrinus
 scripsit Vitam S. Theoduli 275 cd
 Ruthardus Comes fundavit monasterium Amor-
 bacense in Franconia 461 c, 467 f
 Rusticus episcopus Nivernensis 297 e

S

- S** Alazar (Joannes Tamayus) scriptor Hispanus
 rejicitur 264 e f
 Salomone (Petrus de) haereticus ex secta Fra-
 tricellorum 673 b
 Sanctius rex Majorica 380 f
 Sanfovinus (Franciscus) scripsit de urbe Veneta
 392 a
 Sarthiano (Albertus de) vir venerabilis ex Or-
 dine Minorum, de cuius legitimo cultu dubi-
 tatus 199 e
 Saturninus Arelatensis impensè fovit haeresi Aria-
 nae 59 b
 Sauffayus (Andreas) duos Sanctos inter se con-
 fudit 750 e, 751 a b

- Scalea (Valerianus) abbas generalis Olivetana
 religionis 177 a
 Scarerius (Franciscus) ex Ordine Minorum e-
 piscopus Segetanus 778 f, 779 a, 803 b
 Schannatus (Joannes Fridericus) edidit Vinde-
 miam Litterariam 142 a
 Scheckmannus (Joannes) Latinè interpretatus
 est Gesta Trevirensium 550 b
 Schedelius (Hartmannus) seculo xv exeunte
 vulgavit Chronicon 764 c
 Schellstrate (Emanuel à) bibliotheca Vaticanae
 praefectus & scriptor 526 e
 Schenckinck (Stephanus) Canonicus Mindensis
 nobis transmisit Acta S. Magni 705 f
 Schmid (Jacobus) S. J. de cultu S. Felicis in
 Tyroli nos certiores reddidit 163 c, 164 abc
 Schotelius (Justus Georgius) edidit Opus de lin-
 gua Germanica 771 c
 Sedulius (Henricus) Minorita edidit Vitam S.
 Ludovici praesulis Tolosani 775 b & seqq.
 † Serena nobis videtur perperam appellari uxor
 Diocletiani imperatoris 263 & seqq.
 Servatus Lupus abbas Ferrariensis conscripsit Vi-
 tam S. Wigberti 132 f
 Severus haereticus errores Eutylianorum propa-
 gavit 122 b
 Sigebertus Gemblacensis laudat S. Arnulfum e-
 piscopum Sueffionensem 222 def
 Sigibrandus episcopus Piltaviensis 35 f, 36 a
 Sigismundus I rex Polonia 322 b
 Sillis (Antonius de) scribit de tertio Ordine S.
 Francisci 382 b
 Simlerus (Jofias) describit ValleSIam 273 b,
 277 d
 Simon episcopus Meldensis 301 e f
 Sinibaldus episcopus Imolenis 17 f
 Sixtus Papa II quando martyrium subierit 8 a
 Sixtus IV Pontifex 180 f, 182 e
 Sophia imperatrix uxor Justiniani 59 e f
 † Sophronius patriarcha Hierosolymitanus 122 a
 Sofa (Franciscus de) Canariensis episcopus 801 f
 Spondanus (Henricus) episcopus Appamiensis
 782 f
 Steborius (Christophorus) S. J. nobis submini-
 stravit Acta S. Magni 705 f
 Stengelius (Carolus) eruditus Ordinis Benedi-
 ctini abbas & scriptor 93 b
 Stephanus VI vel VII Papa 483 de
 † Stephanus episcopus Upsalensis 211 d
 Stephanus praesul Hydruntinus à Turcis occisus
 179 f, 184 e, 185 b c
 Sterre (Chrysofostomus vander) scriptor Ordinis
 Praemonstratensis 142 c
 Stumpffius (Joannes) scripsit Germanicè chro-
 nicon Helvetiae 277 d
 Suarezius (Jofephus Maria) episcopus Vassionen-
 sis 524 c, 525 & seqq.
 Suederus praesul Ultrajectensis 475 c
 Summonte (Joannes Antonius) Italicè conscri-
 psit historiam Neapolitanam 182 d, 782 c
 Sufteren (Henricus Jofephus van) episcopus
 Brugensis 223 a

T

- T** Heobaldus episcopus Sueffionensis 234 a,
 236 a, 242
 Theodora uxor Justiniani imperatoris 264 a b
 Theodericus II Comes Hollandia 475 e, 476 b
 Theodorus Pontifex Romanus 122 e, 124 c
 Theodorus patriarcha Hierosolymitanus 481 a
 Theodorus Casariensis episcopus Monothelita
 N n n n 2 105 c

INDEX HISTORICUS

Theodosius I <i>imperator</i>	105 c	Villaharduinus (Goffridus) scripsit <i>historiam imperii Constantinopolitani</i>	446 a
Theodosius junior <i>imperator</i>	286 f, 287 b c	Viridis (Rodulfus vel Radulfus) <i>archiepiscopus Rhemensis</i>	246 f, 247 a
Theodosius Alexandrinus <i>episcopus</i> , à quo <i>heretici Theodosiani nomen traxerunt</i>	121 f	Vitellensibus (Joannes de) <i>patriarcha Alexandrinus</i>	530 a
Thomas <i>patriarcha Hierosolymitanus</i>	481 a	Vito (Paduanus de) <i>adsuit martyrio civium Hydruntinorum</i>	195 e f, 196 a
Thomas <i>episcopus Spoletanus</i>	676 f, 678 a	Viventiotus <i>praesul Lugdunensis</i>	274 f
Tinmouth (Joannes de) <i>scriptor Anglus</i> , ex quo Capgravius sua <i>hausit</i>	733 c d	Volprecht (Wolfgangus) <i>Lutheri discipulus, qui Norimbergam heresi infecit</i>	768 c
Toleto (Petrus à) <i>episcopus Malacitanus</i>	802 d	Vredius (Olivarius) <i>scriptor Belgæ</i>	221 c
Torellus (Ludovicus) <i>scripsit historiam generalem Ordinis Augustiniani</i>	670 e		
Torfæus (Thormodus) <i>heterodoxus edidit historiam Norvegia</i>	704 f	W	
Torrigianus (Lucas) <i>praesul Ravennas</i>	688 c	Weyer (Arnoldus) <i>scripsit de translatione venerabilis Thomæ Kempensis</i>	2 a
Trogus Pompeius <i>historicus</i> , <i>cujus scripta jam perierunt</i>	536 b	Wâghenare (Petrus de) <i>scriptor Ordinis Præmonstratensis</i>	142 b c
Trugillo (Thomas de) <i>in Thesuro concionatorum agit de Sanctis Hispania</i>	30 c	Wal <i>abbas Corbeiensis</i>	141 a
U		Walterus <i>praesul Bisuntinus</i>	530 a f, 531 a b f
Ubertus I <i>episcopus Ariminensis</i>	215 a	† Warinus <i>abbas Corbeiensis</i>	211 d
Ubertus II <i>episcopus Ariminensis</i>	215 a, 219 e	Wicleff (Joannes) <i>hereticus in concilio Constantiensi damnatus</i>	383 d
Urbanus VIII <i>Pontifex</i>	181 e	Wigandus <i>praesul Bambergensis</i>	768 c
Ursinus (Fulvius) <i>episcopus Spoletanus</i>	668 a	Wilhelmus <i>praesul Moguntinus</i>	140 b c
V		Wilhelmus <i>episcopus Catalaunensis</i>	257 d, 259 c
Valesius (Hadrianus) <i>errorem Vulfini Boëtti corrigi</i>	34 a b	Wilhelmus <i>abbas Viconiensis ex Ordine Præmonstratensi</i>	145 f
Vararanes V <i>rex Persarum</i>	286 a c, 287 d	Willotus (Baldwinus) <i>S. J. collegit Martyrologium vel Hagiologium Belgicum</i>	224 b
Valæus (Joannes) <i>natione Belga scripsit de rebus Hispaniis</i>	30 f	Wiltheim (Alexander) <i>S. J. dubitavit olim de cultu S. Zuentiboldi regis</i>	138 e
Venerius <i>abbas S. Gaudentii in Italia</i>	215 c d	Winheim (Erhardus) <i>Cartusianus scripsit de sacris reliquiis Colonienfis</i>	528 c
Victor <i>episcopus Vitenfis</i>	454 c, 455 e	Witfordus (Richardus) <i>edidit anno 1506 Anglicè Martyrologium</i>	704 f
Victor <i>episcopus Uticensis</i>	454 c	Wolfardus <i>praesul Augustanus</i>	94 e
Victor <i>antistes Gratianopolitanus</i>	274 f	Z	
Victorinus <i>inclytus rhetor Roma ad fidem Christianam adducitur</i>	281 & seqq.	Zosimus <i>historicus & impudens calumniator Christianorum</i>	557 c d e
Victorius <i>praesul Redonensis</i>	61 b		
Villaescusa (Jacobus Ramirez de) <i>episcopus Malacitanus</i>	802 f		

INDEX TOPOGRAPHICUS

A

A Basci vel Abasgi, <i>populi Colchidis</i>	131 f	Æginæ <i>insulæ descriptio</i>	168 b
Achaia <i>duplex</i>	421 a d	Agatha, Agathopolis, Agathe, <i>urbs Galliæ & insula in dicecesi Narbonensi</i>	401 e
Adernionis <i>sive Adrani oppidum in Ætna monte natale B. Nicolai eremita</i>	516 c	Ageium (Ay) <i>opp. Galliæ in Campania</i>	632 d
Adiabenorum <i>regio in Assyria, vel in Assyriæ & Mesopotamiæ finibus</i>	594 f	Alani, <i>ubi habitarent</i>	131 e
Ægæ, <i>civitas olim Ciliciæ littoralis</i>	437 c	Aldenardense <i>territorium in Flandria, patria S. Arnulfi ep & conf.</i>	226 c
		Aldenbergenfis <i>parthenon in Germania. B. Gertrudis abbatissa</i>	142 a
		Alden-	

AD TOMUM III AUGUSTI.

Aldenburgum, locus in Flandriâ. <i>S. Arnulfus</i>	221	Brincola, urbecula Provinciæ, patria <i>S. Ludovici ep. & conf.</i>	776 c d e
Alentio (<i>Alençon</i>) opp. in Normannia	794 b	Briossius pagus (<i>Briou</i>) in agro Pictaviensi, <i>S. Juniani abbatis patria</i>	40 b
Altivillare, monasterium (<i>Hautvillers</i>) in Territorio Remensi, <i>S. Helena prodigiis clarissimum</i>	600 d, 622 d	Britannia Armorica in Gallia. <i>S. Armagilus conf.</i>	298 a
Amalphia, urbs ad Tyrrhenium mare	502 c	Buculis, castrum	131 f
Amorbacense monasterium in Franconia. <i>S. Amator vel Amator primus ejusdem abbas</i>	460 b, 461 c, ab alio synonymo distinctus	Burgi, urbs Hispaniæ. <i>SS. Centolla & Helena MM.</i>	30 b
Androcala regio in Tauri montis angustiis	704 c	Buriburch, opp. in finibus Hafforum & Saxonum	136 e
Angleria (<i>Angbiera</i>) opp. Italiæ in Ducatu Mediolanensi	403 f	Buthrotum ad mare Jonium	496 e
Anglia. <i>S. Clintancus rex & M.</i>	733 a		
Antverpia. <i>Gloria posthuma S. Rochi conf.</i>	410 c		
Apamea, urbs Syriæ. <i>S. Marcellus ep. ac martyr</i>	151 c		
Aquæ Sextiæ (<i>Aix</i>) urbs Galliæ in Provincia	818 f		
Aqua pendens, in Phaliscis Tusciæ	403 c		
Arcaria, locus in Messanenſi diœcesi. <i>B. Nicolaus eremita</i>	513 a, 516 c		
Arceyas, opp. territorii Trecentis in Gallia. <i>S. Balsenius martyr</i>	292 c		
Arelatum, urbs Galliæ in Provincia	15 e		
Argensola, cœnobium in diœcesi Sueſſionensi	638 d e		
Ariminum (<i>Rimini</i>) urbs Æmiliæ in Italia. <i>S. Arduinus conf.</i>	214 b, 218 b		
† Armel, pagus diœcesis Rhedonenſis	298 b		
Aſſendienſe monaſterium	213 e		
Arciæ (<i>Aties</i>) villa regia in pago Viromanduenſi Galliæ; ubi educata <i>S. Kadegundis regina</i>	69 d e		
Athanacense monasterium in Gallia. <i>An ejusdem abbas S. Badulphus conf.</i>	732		
Athingani populi	169 d		
Aulinæ, locus ad mare Tyrrhenum 497 a. (<i>Vinde Salinæ</i>) An idem locus	503 a		
Aulon (<i>la Velana, seu Valona</i>) urbs Albanæ	197 c		
Aulon seu Aulocrene, convallis	154 c		
Avenacum, & Avennacum (<i>Avenay</i>) urbecula Galliæ in provincia Campaniæ	630 a		
Aufonia interdum generaliter pro Italia accipitur	753 f		
Axona (<i>l'Aisne</i>) fluv. in Campania Galliæ provincia	632 d		

B

B Aalon, locus prope Maceriam	644 d
Barrum ad Sequanam (<i>Bar sur Seine</i>) opp. non ignobile in Lingonibus	443 f
Barrum triplex	632 c
Belisia, cœnobium in diœcesi Leodiensi	461 a
Benchorensē monasterium in Hibernia	660 b
Bergomum in Italia. <i>S. Projeſtitus M.</i>	539 c
Besaluensē S. Petri monasterium in Catalonia. <i>S. Marinus ep. conf.</i>	731 a
Bescia, Aufoniorum urbs	508 e
Bevelandia, insula Zelandiæ	257 c
Bismantum castrum in Longobardia	754 b
Bisuntii apud Sequanos caput <i>S. Agapiti M.</i>	530 a
Bizya, urbs Thraciæ	129 a
Bloërmel in diœcesi Macloviensi	298 b
Bobium, monasterium in Liguria. <i>S. Bertulfus abbas</i>	750 b
Bochna vel Bochnia, opp. Poloniæ in palatinatu Cracoviensi	367 f
Bononia Morinorum, urbs in Picardia Galliæ provincia	622 c

C

C Abillonum, Galliæ urbs ad Ararim fluvium	611 d
Cæsarea Cappadociæ 437 c. <i>S. Mamas vel Mammes 423 b, S. Magnus M.</i>	717
Cæsena, civitas Italiæ	403 d
Caino, antiquum Turonum castrum (<i>Chinon</i>)	77 b
Calamna, Calapnis, Calania mons	514 e, 516 c
Calmeliacense monasterium, unde sic vocatum	757 b
Calvus mons (<i>Chaumont</i>) opp. diœcesis Remensis	247 a
Carmelus, mons ac promontorium Palæstinæ	509 d
Carolopolis (<i>Charleville</i>) urbs Galliæ in Campania provincia	630 a
Carpentoracte (<i>Carpentras</i>) urbs Galliæ in provincia	820 c
Carpentracensis urbs. <i>Vide Carpentoracte</i>	
Castellum Paceium. <i>Vide Passiacum</i>	
Castus locus (<i>Chastelacher</i>) in Gallia	42 c
Campaniacum (<i>Champagne saint Hilaire</i>) non longè à Briossio, quod vide supra. <i>Est locus natalis S. Juniani abbatis</i>	39 c
Catalaunum, urbs Galliæ in Campania. <i>S. Elaphius ep. conf.</i>	747 a
Cazimiria, opp. sive suburbium Cracoviense	365 b
Cella magna, monasterium in Ultonia	737 e
Charancy & Vezin, pagus in finibus Luxemburgicis, <i>S. Helena patrociniæ celebris</i>	645 f, 646 a
Charybdis. <i>Vide Scylla</i>	
† Christinæ castrum in radicibus Apennini	499 c d
Chryfopolis portus & emporium; ejusdem etymon	100 b c
Chryfopolitanum monasterium apud Constantinopolim; ubi monachus <i>S. Maximus conf.</i>	98 c e
Cilicia. <i>S. Andreas tribunus ac socii MM.</i>	720
Clepardia, oppidulum Cracoviæ adjunctum	363 e
Clochora, urbecula Ultoniæ in Comitatu Tyronensi. <i>S. Maccarthennus ep. conf.</i>	208 c
Clonardia. <i>Vide Cluain-erardia.</i>	
Cluain-erardia, locus in confinibus Lageniæ & Mediæ	661 d
Cluanensis civitas in Hibernia	660 b
Cluniacum, monast. in Gallia	245 c
Codicium (<i>Coucy</i>) castrum Galliæ in provincia Insulæ Franciæ	634 d
Colniacum an à Coloniaco diversum	42 b
Colomeriæ (<i>Colomiers</i>) opp. Galliæ in Bria provincia	632 d
Coloniacum (<i>Chaulny</i>) locus in Gallia	40 c, 42 a

O o o o o

Conal-

INDEX TOPOGRAPHICUS

Conalleorum campus in Ultonia	661 b, 662 d	<i>brofius centurio M.</i>	290 a
Condæum in Bria Gallia	627 c	Ferraria, urbs Italiae. <i>B. Albertus ep.</i>	175 c
Condate Turonum, locus morte <i>S. Martini celebris</i>	71 f	Fimæ sive Fifinæ, opp. Gallia in Campania provincia	629 f
Consentia, Brutiorum in Italia urbs	502 d	Flaminia, regio Italiae	218 b
Constantia, urbs in finibus Sueviae atque Helvetiae 407 e. <i>An S. Rochus in concilio ibidem habito, ob pestem depulsam fuerit canonizatus</i>	383	Foggia, in provincia Capitanata	305 f
Constantinopoli SS. <i>Joannes & Georgius patriarcha</i>	655	Fons sancti Amoris in Franconia 470 d, 471 cd.	
Corbeia in Westfalia. <i>S. Ludolfus & B. Druthmarus abbates</i>	139 a	<i>Miracula ab eodem Sancto ibidem narrata</i>	472 f
Corcyra (<i>Corfu</i>) insula maris Ionii, & urbs in ejus ora	496 f	Forum Cornelii. <i>Vide Forum Syllæ</i>	
Cormoyeux, pagus in diocesi Remensi	642 c	Forum Julii (<i>Frejus</i>) urbs Gallia in Provincia	795 a
Corneti apud Etruscos caput <i>S. Agapiti M.</i>	530 a	Forum Livii (<i>Forlì</i>) urbs Italiae	696 e
Costellegium videtur esse idem cum Casto loco 45 a. <i>Vide Castus locus</i>		Forum Popilii (<i>Forlimpopoli</i>) in Italia	696 e
Cracovia, urbs Poloniae. <i>S. Hyacinthus conf.</i>	309 b	Forum Syllæ in Italia. <i>S. Cassianus M.</i>	16 a
Cressiacum (<i>Cressy</i>) opp. Gallia in Bria provincia	638 e f	Frisacum & Frisiacum, opp. Germania	341 e
Crumthanni in Ultonia, & in confinibus Mediae & Orgielliae	661 f	Fulradovillare, monasterium in diocesi Strasburgensi, ubi situm	10 c
Curban, locus in territorio Vapincensi	822 d	Furnense castrum, opp. Flandriae	251 e
Cyzicus, civitas Myliae minoris. <i>S. Myron presb. & martyr</i>	420		
		G	
		Gallia Togata, pars Gallia Cispinae	403
		d. <i>Ejusdem asymon</i>	ibid. e
		Gandersheimense monasterium in Ducatu Brunswicensi	213 b
		Gardumensis ager in Tyrolia. <i>S. Felix ep. & martyr</i>	164 c
		Getæ, natio Gotthica	38 e
		Ghestella vel Ghistella, pagus Flandriae	249 a
		Grandis-Mons, Bisuntinae Burgundiae castellum. <i>Ibi natus S. Theodulus ep.</i>	274 b
		Greve, locus Lutetiae Parisiorum	642 e
		Grodek, oppidum duplex, & castrum in Polonia	358 f
		Gualdum (<i>Gualdo</i>) castrum in Marchia Anconitana. <i>B. Petrus eremita</i>	822 c
		H	
		Henfennes, locus ad Sabim fluvium	236 b
		Hersfelt seu Herveldia, monasterium in Hassia; quò reliquia <i>S. Wigberchtis translata</i>	137 f
		Hibernia. <i>S. Dega Maccayrill ep. conf.</i>	656
		Hierosolymæ inventa crux à <i>S. Helena imperatrice</i> 562 d & seqq.; uti & <i>Passionis instrumenta</i> 566 f, adificata ab eadem ecclesia 567 c, virtutes	568 b
		Hildefemium, urbs episcopalis in Saxonia. <i>S. Alfridus ep. conf.</i>	210 c
		Hydruntum (<i>Otranto</i>) urbs regni Neapolitani. <i>BB. Martyres synonymis</i>	179 c
		I	
		Iberia regio, inter Albaniam & Colchidem	131 f
		Illyricum. SS. <i>Florus, Laurus, Proculus &c.</i>	522
		Illyricus sinus	506 b
		Imola. <i>Vide Forum Syllæ</i>	
		Inismochta insula, in Comitatu Luthensi	738 e
		Insula palatii (<i>l'Isle du palais</i>) locus Lutetiae Parisiorum	641 a, 642 c
		Insula vel Insulæ, Flandriae civitas	248 f
		Interamna, civitas Italiae. <i>S. Anastasius ep. conf.</i>	457 a
		Istula flumen in Polonia	355 a
		Italia. <i>S. Magnus ep & M.</i>	701
		Juncaria (<i>Fonchery</i>) in territorio Remensi	634 e
		Kami-	

D

Dacia plerumque accipitur pro Dania	771 a
Decefa in territorio Nivernensi Gallia. <i>S. Arégins vel Aridius ep. conf.</i>	295 c
Dertona. <i>Vide Tortona</i>	
Divio (<i>Dijon</i>) urbs in Burgundia Ducatu	640 f, 642 e
Dola (<i>Dole</i>) urbs Comitatus Burgundia	632 d
Dormanum (<i>Dormans</i>) oppidulum Gallia in Campania	627 b
Drepane, urbs Bithynia, patria <i>S. Helena imperatricis</i>	55 f
Dunciredium (<i>Doncheri</i>) opp. in diocesi Remensi	236 c
Durocorderum five Durocortorum Remorum nomine vocatur ipsa metropolis Remensis	615 f

E

Ebroica, urbs Gallia. <i>S. Laudolphus ep. & conf.</i>	96 b
Edeffa, urbs Mesopotamiae	444 b
Enna, urbs Sicilia, patria <i>S. Elia junioris, monachi</i>	480 a
Epirus vetus & nova	496 f
Ericusa duplex	505 f
Euvahonium, locus in diocesi Lemovicensi	734 d

F

Fabrateria vel Fabriteria, nunc Falvaterra, castrum Campania Romanae	702 e. <i>S. Magnus M.</i>
Fanellum, opp. in Apulia	304 d
Fanum, civitas in Ducatu Urbinate	28 f
Fara Campania (<i>Fere Champenoise</i>) vicus seu urbecula Gallia in Campania	638 f, 640 b
Fara in Tardenaco tractu (<i>Fere en Tardenois</i>) opp. Gallia in Campania	642 c
Fara (<i>la Fere en Picardie</i>) in pago Laudunensi	627 c
Ferentinum, urbs in Campania Italiae. <i>S. Am-</i>	

AD TOMUM III AUGUSTI.

K

K Amfèn, seu Camientis villa in Polonia, 341,
patria S. Hyacinthi 311 b
 Karrofenfe monasterium. *Corpus S. Juniani ab-*
batis eò delatum 37 c
 Kiennaeta duplex in Hibernia 660 a
 Kiovia, urbs Poloniae 341 f

L

L Acedæmon. *Vide Sparta*
 La Pene, les Penes, loca in territorio Mas-
 siliensi 15 f
 Laudunum (*Laon*) urbs Galliae 236 a
 Leberacum (*Leberaw*) in dicecesi Strasburgensi
 monasterium 10 c
 Leberæ fluyii ortus 10 c
 Lentium, Lenticum (*Lens*) oppidulum in Ar-
 tefia provincia 622 c
 Lingones (*Langres*) urbs Galliae 441 b. *S. Ma-*
manis M. reliquia eò delata 440 f, 442 f
 Longobardi, populi Septemtrionales, à quibus
 provinciae Longobardiae in Italia nomen indi-
 tum 771 c f
 Ludmagensis episcopatus in Hibernia. *S. Moctens*
vel Mochrens 736 b
 Lugneorum terra in finibus Conactensium 660 f
 Lura, mons Provinciae 735 b
 Luthia, locus in Ultonia 737 f

M

M Acellus vel Macellum, villa publica haud
 procul ab urbe Caesarea 430 f
 Maceriae, urbs Galliae in Campania 624 e
 Machaire-Oirgiall, locus in Ultonia 737 f
 † Mandriz, locus in territorio Telonenfi Provin-
 ciae in Gallia 748 f
 † Manechildis vel Manegildis, oppidum Galliae
 627 b
 Mariacum, monasterium. *S. Junianus abbas ejus-*
dem fundator 32 b
 † Mariae castrum in Mediterraneis Siciliae videtur
 fuisse 481 d
 Marvilla, & Martis villa, opp. Galliae 646 a
 Masovia vel Mazovia, provincia Poloniae 341 f
 Materna. *Vide Matrona*
 Matrona (*la Marne*) fluvius Galliae 245 a
 Mediolanum, urbs Insubriae. *S. Simplicianus ep.*
 280 c
 Meldensis civitas (*Meaux*) in Gallia 245 a
 Mesembria, urbs Thraciae 129 d
 Mesobiani montes, locus ignotus 499 c
 Metæ in Gallia. *S. Firminus ep. conf.* 654
 Mevania (*Bevagna*) opp. Italiae in Umbria 688 a
 Monasterium SS. Cosmae & Damiani, nunc S.
 Scholasticæ 305 f
 Mons-Falco in Umbria. *B. Clara de Cruce V.* 664
 Mons Jovis, Mons major D. Bernardi, Mons
 minor D. Bernardi, Columna Jovis 614 c
 Mons Maranus, civitas in regno Neapolitano. *S.*
Foannes ep. conf. 510 a
 Mons-Pellulanus (*Montpellier*) urbs Galliae,
S. Rochus conf. 308 a
 Mons sanctæ Mariae, locus in Gallia 611 c
 Monstrolium vel Monasteriolium (*Montreuil*)
 opp. Picardiae 239 a
 Morra Lofina, antrum 306 d
 Mofa, Galliae Belgicae fluvius 236 c
 Mofacensis abbatia in Arvernia. *S. Calmineus*
conf. ejusdem fundator 756 f, 757 a b

Murium (*vulgo Mori*) in agro Gardumenfi in Ty-
 roli 164 d

N

N Antolium Hilduini (*Nanteuil le Handois-*
ip) vicus amplus Galliae in provincia In-
 fulae Franciae, & in Valesii tractu. Aliud ad
 Matronam; aliud item ad Axonam 630 b
 Naupaetus (*Lepanto*) urbs Aetoliae in Graecia
 506 a
 Naxos, seu Naxus, una ex insulis Cycladibus
 104 a
 Neapolis, urbs in Campania Italiae. *S. Noftria-*
nus ep. conf. 194 b
 Nicæa in Bithynia. *S. Diomedes medicus & mar-*
tyr 166 a, 270 a
 Nicia seu Nicæa (*Nice*) urbs Provinciae 820 c
 Nicomedia in Bithynia. *S. Arfacius vel Ursacius*
conf. 270 b
 Nivernum, urbs Galliae. *S. Aregius vel Aridi-*
us ibidem episcopus 295 c
 Nobiliacus, monasterium in agro Piclavienti. *S.*
Juniani abbatis reliquia eò translata 36
 Nogarè, oppidum. *Vide Roboretum*
 Nogent, locus in territorio Remensi 625 a
 Noortwyck, vicus non procul Lugduno Bata-
 vorum 477 f
 Norimberga, urbs Germaniae. *S. Sebaldus ere-*
mita 762 a
 Nostre Dame de l'Espine, locus in territorio
 Catalaunensi 630 b
 Noviomagus Veromanduorum, quæ & Novio-
 mum, urbs Galliae 444 a

O

O Grodenecia, castrum in Palatinatu Craço-
 vienti 370 f
 Oifame, locus in territorio Lingonensi 614 c
 Onestrudes, fluvius Thuringiae 49 f
 Orontes fluvius 151 f

P

P Agus Pontivus (*le Ponthieu*) tractus Galliae
 239 a
 Palæstina. *SS. Timotheus, Thecla & Agapius*
MM. 727 a
 Panormus (*Palermo*) urbs Siciliae 496 b
 Parisiis *S. Crescentia V.* 729
 Passiacum (*Pacy*) oppidum Galliae 630 a
 Passus Dei (*Pas-Dieu*) locus apud Piclavientes;
ubi lapis, in quo volunt Christum S. Radegun-
di regina apparentem reliquisse vestigium pedis
sui impressum lapidi 66 f
 Patrae, urbs Achaiae 499 c
 Pelesnicza villa in territorio Cracoviensi 349 d
 Peloponnesus, peninsula 496 d
 Pentadactylum, castellum olim in agro Rhegino
 499 b
 Pentapoles synonymæ 127 c
 Peotrkow, Petricovia, urbecula majoris Polo-
 niae 370 f
 Perbera, locus Thracensium regionis 108 d
 Perona, urbs Galliae in Picardia 70 a
 Persia. *S. Vannes M.* 285 c
 Piclavium, urbs Galliae. *S. Radegundis regina,*
postea monialis, & ejusdem urbis patrona 46
 b. *Duplex monasterium ibidem ab illa con-*
structum 55 d
 O o o o o 2 Piskæ,

INDEX TOPOGRAPHICUS

- Pistæ, locus diœcesis Rotomagensis 213 c
 Placentia, urbs Longobardiæ in Italia 403 f
 Ploarzel, in diœcesi Maclovienſi 298 b
 Podlachia seu Polachia, tractus Poloniæ 349 c
 Podolia, provincia regni Poloniæ 376 a
 Portus S. Mandriani in Provincia Galliæ 748 c
 Pradnik, pagus & fluvius in Polonia 358 f
 Præneste, civitas Italiæ. S. Agapitus M. 524 c
 Ptolemæis, urbs Palæſtinæ; aliæ alibi ſynonymæ.
 SS. Paulus, Juliana; item Stratonicus, Qua-
 dratus, Acacius MM. in qua ex his paſſi,
 non conſtat 447 c d
- Q
- Quintiacenſe Benedictinorum monaſterium
 non procul Piſtavio; ubi aliquamdiu de-
 lituit corpus S. Radegundis regina 65 c d
 Quintiacum in Bria diœcesis Meldeniſis 644 c
- R
- Raba fluvius in Sarmaticis fontibus oriens 344 a
 Ramerudes in diœcesi Tricaffina Galliæ. S. Bal-
 semius martyr 292 a
 Ravennæ in Italia B. Rainaldus vel Raynaldus
 archiep. 688
 Retelium (Retel) urbs Galliæ in Campania 624 e
 Rhegium, urbs Calabriæ 496 c
 Rhesium, locus ante urbem Conſtantinopolita-
 nam, an idem cum Rhegio 106 b
 Rhoais, seu Rhafi Vide Edeſſa.
 Rhodanus, Galliæ fluvius 15 e
 Roboretum opp. (Roveredo) quatuor leucis Tri-
 dento diſtans 165 d
 Romæ Julius ſenator M. 700
 Romania, terra Romanorum 289 b
 Rudanka. Vide Rudawa
 Rudawa, fluvius Poloniæ 355 f
 Rupes regia (Rocroy) opp. in Campania & Re-
 telenſi tractu 644 f
 Ruſoia, promontorium Thurinorum 508 c
- S
- Sabio, Sabiona, Sabona (Seben) oppidum
 in Comitatu Tyrolenſi. An S. Caſſianus
 M. ibidem episcopus 20 b
 Salambria, Selymbria, urbs in Thracia Europæ
 provincia 108 a
 Salinæ, locus in Calabria 487 c, 497 a
 Salona (Salon) opp. Provinciæ in Gallia 820 c
 Sambricus pagus: cur ſic vocetur 236 b
 Sanocum, opp. Poloniæ in Ruſſia rubra 375 f
 Sarmatæ, Sauromatæ, natio Gotthica 38 e
 Saturnini pagus diœcesis Trecentiſis 642 e
 Saxum, opp. Poloniæ, patria S. Hyacinthi 311 a
 Schemaris, caſtrum juxta Alanos 131 e
 Scolda vel Schaldia (Schouwen) una ex infulis
 Zelandiæ 257 b
 Scotia. S. Inanus seu Evanus conf. 663
 Scotoris, caſtrum 131 f
 Scutaris. Vide Chryſopolis 98 e
 Scylla, locus ad fretum Siculum 499 c
 Sedanum (Sedan) urbs Galliæ in Campania 642 c
 Sedunum, civitas Galliæ. S. Theodolus ep. conf.
 302 a
 Sedunum Valleſorum apud Helvetos. An Oſto-
 durcnſis episcopatus à Seduneniſi diſtinctus 273
 Segesterorum urbs (Sisteron) in Provincia 819 a
 Seravallis, caſtrum in Tuſcia 801 c
- Seravallis, opp. Italiæ in Marchia Tarviſina 801 c
 Siaria, Seorim (Sierro) locus prope Iberum
 fluvium. An palæſtra martyrii SS. Ceniolla &
 Helena 30 c f
 Siciliæ umbilicus, nemus in medio iſtius infulæ
 480 b c
 Sigistericus pagus in Provincia Galliæ. S. Dona-
 tus preb. conf. 735 b
 Sileſia, olim pars Poloniæ, patria S. Hyacinthi
 conf. 311 a
 Silva Gabronica, non longè ab urbe Cenomanenſi
 in Gallia 300 e
 Silvanectum in Gallia. S. Frambaldus abb. conf.
 300 b
 Siftarica. Vide Segesterorum urbs
 Sparnacum (Eſpernay) opp. Galliæ in Campa-
 nia provincia 630 b
 Sparta, urbs Peloponneſi 496 d
 Stradomia, opp. seu ſuburbium civitati Craco-
 vienſi vicinum 365 b
 Suantias, caſtrum, & Suani populi 131 f
 Sublacus, opp. in Latio. B. Laurentius cremiza
 conf. 302 e
 Suedas villa in territorio Piſtavienſi; ibi fertur
 miraculum paratum in gratiam S. Radegun-
 dia regina 68 d
 Sueſſio (Soiſſons) urbs Galliæ 236 b
 Suſterenum in agro Juliaceuſi. S. Zwentiboldus
 rex conf. 138 a. SS. Benedicte & Sicilia ibi-
 dem abbatiffa 509 a
 Sutrium, Tuſciæ civitas 614 b
- T
- Tagaſte, urbs in Africa. S. Alypius ep. 201 f
 Tarasco, opp. Galliæ 816 f
 Tardanenſis Comitatus (le Tardenois) in Gal-
 lia 624 e
 Tari, amnis in Italia 614 c
 Tatri, pars montis Carpathi in Hungaria 376 d
 Taurianum, urbs in agro Brutio 508 f
 Tauromenium (Taormina) urbs parva Siciliæ
 496 d
 Teſta, prædium in Francimontano Comitatu
 139 a
 Telo (Toulon) urbs Galliæ in Provincia. SS.
 Mandrianus & Flavianus 748 c
 † Theofredi abbatia in Velaunis. Fundator S. Cal-
 mineus conf. 756 f, 757 c. Nomen & ſignis
 761 f
 Theſprotum, Theſprotis, Theſprotia, Epiri
 regio 508 d
 Thimia, Tinia (il Topino) fluvius Umbriæ 688
 Thoſanum monaſterium in Flandria (vulgo Do-
 eſt) 229 f
 Thuringia, Germaniæ provincia, patria ſanctæ
 Radegundis regina, deinde monialis 49 b,
 69 a
 Thurinorum caſtellum 508 e
 Thuroid (Tourhout) pagus Flandriæ 249 a
 Tiedeghem, pagus in Flandria, patria S. Ar-
 nulſi ep. & conf. 225 e
 Tornacum duplex 611 e
 Tornodorum (Tonnerre) opp. Galliæ 443 f
 Tortona, urbs Liguriæ 754 a
 Trebiates, populi Italiæ in Umbria 682 a
 Trelon, locus in diœcesi Remenſi 637 a
 Tudertum in Umbria. S. Caſſianus ep. & M. 24 a
 Turonis, notiſſima Galliæ civitas, cultu S. Mar-
 tini celebris 71 e
 Tutelense monaſterium quando fundatum 758 d
 e f, & à quo
 Valle-

V Allefia apud Helvetos. <i>S. Theodorus seu Theodulus ep.</i>	273 a
Vallis Martyrum, locus in quo Martyres Hydruntini sunt occisi	185 d
Vallis regia, abbatia dioecesis Remensis	617 b
Vandalum flumen, Vissogradum Masovia urbem præterfluens, sine navi <i>S. Hyacinthus mirificè cum sociis trajicit</i>	333 f
Vapincensis dioecesis in Delphinatu	822 d
Vassiacum (<i>Vassy</i>) oppidum ad Blesam amnem in Campania Gallia	617 e
Velona seu Valona. <i>Vide Aulon</i>	
Veneti in Gallia. <i>S. Guenninus ep. conf.</i>	662
Vervin, urbs in dioecesi Laudunensi	642 f
Victoriacum Francicum (<i>Vitri le François</i>) oppidum Gallia in Campania provincia	629 f

Victoriacum (<i>Vitry</i>) olim villa regia in Belgio in territorio Duaceno	69 e
Vienna, urbs Gallia in Delphinatu	245 c
Villa Falesia, locus in Campania Gallia	617 e
Villalpandus locus in Hispania	796 f, 797 c
Ville au Bois, in dioecesi Laudunensi	644 d
Virtutes, seu Virtus (<i>Vertus</i>) opp. Gallia in Campania provincia	632 c
Vissogradieſe castrum in Masovia Polonia	341 f
Vistula. <i>Vide Istula</i>	
Ulpianum duplex	522 e
Vonciacum, Vanciicum. <i>Vide Vassiacum</i>	
Vratislavia, urbs Silesia primaria	341 f

W

W Ellenburgicum castrum in Suevia. <i>S. Radegundis vel Radiana V.</i>	93 a
---	------

I N D E X O N O M A S T I C U S

A

Cademia, pia rhetorum ac poetarum certamina	182 b
Adelphi, fratres	293 e
Agape, elemosina, refectio pauperum	233 e
Agens, negotia alterius procurans	74 e
Alivinum, videtur esse id quod alit	762 f
Alla vel allo, cos vel lapis rotundus ad acuendos cultellos	794 a
Alteritas, forte altercatio, vel dissensio	278 f
Ambasiata, ambassata, ambassata, legatio	771 b
Ambrosianum canere, id est, canere hymnum Te Deum laudamus	307 e
Amera, nomen dignitatis apud Saracenos	493 c
Annuatè, forte affirmatè, vel quasi annuendo	773 a
Apocriarius, responsalis vel referendarius. Cuiusmodi illud officium	127 a
Appodiare se, inmitti alicui rei quiescendi causâ	320 e
Appodjatus, innixus	305 d
Affalire, irruere, invadere	238 e
Aut, an vel si	774 c

B

B Aillivi monachi, videntur esse domestici monachi, vel officio domestico fungentes	11 a
Βαλεῖν μετάνοιαν, datur spuria ac genuina istius locutionis interpretatio	108 bc
Bannire, edicto publico sancire, constituere, vel proclamare	611 e
Barca vel barcha, navis	69 f

Benedictiones, dona vel munuscula	87 a
Blatta, sericum vel purpura	71 c
Bracile, cinctorium	305 f
Brandeam, velum vel palla serica vel lintea, quâ Sanctorum reliquia vel corpore solabant involvi	611 e
Burggravius, Comes burgi vel castrum	373 d
Buxa, tabula ex buxo levigata	23 e

C

C Alcaria, calcatorium	306 d
Calcularè, numerare	219 d
Calligator, forte caligator, seu confector caligaturum	373 cd
Cambium, permutatio	774 f
Camera, interdum sumitur pro opere quodam ligneo in cubiculo	74 d
Canna, cannabis	251 f
Cannæ, fiscella seu viminea vasa	72 b
Canon, series vel consuetudo actionum	72 a
Cantilabrum, forte vas sepulchrale aptum condendo cadaveri	459 b
Cantrifusor, forsan cantharorum fusor	370 f
Capabilis, qui facile capit; qui capi & comprehendendi potest	581 c
Cardi, instrumenta ad laniandos homines	534 d
Carnisprivium, tempus Quadragesimæ	358 f
Carpentarius, faber lignarius	696 d
Casati, ecclesie feudatarii	236 a
Cassa, Cassea, Cassia, capsula	188 c, 194 b
Catastum vel catastus, codex	178 a
Cathomis cædi, virgis cædi	534 d
Cauma, calor	110 a

P P P P P

Cella,

INDEX ONOMASTICUS

- C**ella, interdum parvum monasterium, & ali-
 quando ambitus interior cujusvis cœnobii 80 t
 Cephass, Pontifex Romanus 773 b
 Ceraculum, videtur sumi pro tabulis cereis, ubi
 veteres solebant characteres formare 744 c
 Cerdonissa, uxor cerdonis 367 f
 Ceryces, buccinatores, vel homines scenjoi,
 vel quid simile 586 b
 Citra, forte minus 87 a
 Clericare, aliquem clero adscribere 735 f
 Cloacarius, qui purgat cloacas seu immunda-
 ca 14 b
 Cocca, navigium 796 a
 Collationatus, cum archetypo comparatus 198 f
 Commentareus, sive commentariensis, custos
 carceris 160 a, 161 a
 Compatriotæ, populares 233 c
 Cordiaca passio, cardiacus morbus, cardialgia
 373 c
 Cornicularii, nobiles quidam ministri, unde sic
 dicti 537 b
 Crapula, medicamentum è vino confectum 344 b
 Creditaria, videtur sumi pro nutrice 14 c
 Creditarii, fideles ministri 69 f
 Curialitas, comitas 232 b
 Cursus, Officium divinum seu ecclesiasticum 72 a
 Cullinum, cervical, pulvinar 363 e
- D**
- D**ecursus. Vide Cursus
 Disciplinæ, spontanea corporis flagellatio-
 nes, qualibet corporis afflictio 87 b
 Drama, liber Cantorum 597 d
 Duces bandorum, provelta militia viri ac cen-
 turiones 108 a
- E**
- E** Mendæ, compensationes, aut multa, vel
 quid simile 788 b
 Encenium, excenium, convivium 771 d
 Eulogiæ, dona, munuscula 87 a, 90 f
 Exemplatus, publice in exemplum propositus,
 vel publice manifestatus 279 e
 Exemplatus, descriptus 198 f
 Exenium, xenium, eulogiæ, interdum pro mu-
 nusculis 77 c
 Ἐξέδριον, expeditio, exercitus, castrum 161 a
 Exventrare, exenterare 795 e
- F**
- F** Acitergium, sudarium 69 e
 Fatuli, lemures 643 cd
 Flado vel flanto, species placenta 71 f
 Flacone, lagena 306 b
 Forenses, qui de civitate non sunt 195 a
 Forensis, rusticus 187 d
 Formula, videtur sumi pro compage lignea, cui
 Deum precantes inniti solent 80 d
 Fortuna, maris tempestas 796 a
 Fofforium, ligo, seu instrumentum, quo terra
 effoditur 233 d
 Frælex, vox ignota significationis 92 c
 Frigoreticus, febricitans 72 b
 Fungare, forte etiam funga, doliolum, cadus,
 capsula 796 a
 Fusum, insignia muliebria sepulcralia 77 b
- G**
- G** Alea, genus navigii velocissimi 796 a
 Camera aut camera, fortasse sacrarium
 512 a
 Gattus, felis 777 f
 Genitus, prostratus, genuflexus 92 e
 Glossa vocabuli, etymon nominis 616 b
 Guerra, bellum 606 b
- H**
- H** Airones, ardea vel erodii 620 d
 Homophorium, quoddam gestamen episco-
 pi 498 a, 499 b
- I**
- I** Mprobitas, importunitas &c. 771 d
 In circa, circiter 197 b
 Incisorium, orbiculus mensarius, super quo ci-
 bus inciditur 695 d
 Inclamati, vociferati 194 f
 Ingluvies, tumor gutturis 349 c
 Illicitatio, illicitum &c. 289 d
 Introligator, vox obscura, officium tamen aut
 opificium significans 368 a
 Jovis pro Jupiter 533 a
- K**
- K** Αμάξις, genus indumentæ 129 f
 Kmeto sive cmeto, rusticus, aut servilis
 conditionis homo 379 f
- L**
- L** Anguella, lagena 512 a
 Lanifex, lana vel panni opifex 377 f
 Lectus, hierosolica 223 c
 Legatarii, legati 80 f
 Liberæ, forte virgines vel vidua 83 d
 Licitor, vox significans officium non satis notum
 367 f
 Loculus, forte umbilicus vel scrotum 289 e
 Logistes, rationum descriptor vel procurator
 270 b
 Lustrum, spatium unius diei 771 b
- M**
- M** Afors, muliebre capitis operimentum 69 f
 Μανδύλιον, mantile vel sindon 262 d
 Manile, vas inferius, in quod aqua manibus in-
 fusa delabitur 73 a
 Matricula, libellus, in quo scribebantur nomina
 pauperum &c. 72 a
 Meda vel medus, potio è melle confecta 71 f
 Medici vulnerarii, chirurgi 373 d
 Melote, species vestis 772 f
 Militare, ministerium imperatori prestare 272
 ab f
 Miscere, aquam & vinum in scyphum infunde-
 re 69 f
 Missi, legati 80 f
 Murator, structor muralis vel cementarius 696 d
- N**
- N** Apeřtek, digitale instrumentum 371 a
 Narthex, porticus ad adem Sophianam
 Constau-

AD TOMUM III AUGUSTI.

Constantinopoli; item navis templi 98 d
 Nafile, nafale, id quod in casside nasum coope-
 rit 305 f
 Nonna, sanctorum antiqua, seu sacra vir-
 go, vel vidua jam senex 77 b
 Nuncupante, pro nuncupato 40 b

O

Octimbrus, October 113 c
 Officium, ministri vel apparitores 536 b
 Opinatus, probus, bona fama, celebrer 645 d
 Orate mihi, bene mihi precamini, vel votis meis
 obsecundate 106 f
 Ordinarii, milites sic vocati 726 d
 Oscia colli, vertebra colli 442 e

P

Palafredus, equus 790 a
 Palla vel pala, cooperimentum sepulchrale
 Sanctorum 83 e
 Panagia, sanctissima 590 d
 Pandochium, publicum sacellum 773 b
 Paraphrasis, idioma 771 e
 Parisius, in omni casu & numero indeclinabiliter
 245 b
 Pausare, quiescere, morari 257 e
 Peratrix, forte mulier, quae peras seu sacculos
 conficit aut vendit 376 a
 Perdonatus, condonatus 248 d
 Petatium, schedula 259 d
 Petalum, petalium, pedum pastorale 259 e
 Petia, pars 387 e
 Φαινῶλης, Φαινῶλιον &c., penula 158 d
 Phantasia, pampa sive ostentatio 106 d
 Φελῶν, Φελῶνιον &c., penula 158 b d
 Pheronymē, conveniente rei nomine 113 a
 Physici, medici 394 d
 Pileatrix, uxor opificis, qui pileos conficit 367 f
 Pincillus, penicillus 597 c
 Pirata, nauta 772 f
 Piratium, potus è pirorum succo expressus 71 f
 Pirantia, al. picantia, portio cibi 305 f
 Pitia parva, frustula 307 e
 Pons levatorius, pons qui facile attollitur & de-
 primitur 251 c
 Postera die, pridie 621 b
 Postergare, fugere, vel post tergum relinquere
 762 e
 Posticaria, monialis quae habet curam recipiendi
 ea, quae in monasterium ab exteris, & inde
 ad externos mittuntur 78 f
 Posticum, janua in posteriori domus parte, vel
 latens janua 73 a
 Potestas, supremus magistratus 796 c
 Primo Kalendas, pro ipsis Kalendis 719 f
 Principari, praesse, praesidere 280 b
 Proreta, nauta 775 a
 Psallentium, psallentia, congregatio vel chorus
 canentium psalmos more ecclesiastico 80 e
 Pulmentaria, ova 44 f
 Punto vel ponto, species dolii 79 a
 Pustula, genus morbi 82 c

Q

Qui pro quando 195 c
 Quisquillae, coturnices 371 a

R

Rachina, operimentum lectorum, & vestis
 è panno crasso ac vili 77 b
 Radigines scabiosae, forte zizania 512 a
 Rafus, detritus 72 a
 Ribaldi, homines vilissimi, scortatores 778 f
 Rogationes, supplicationes vel processiones eccle-
 siasticae 80 e
 Runcinus, equus minor, gregarius 793 d

S

Sacellarius, iudicii praeses, curator pecunia
 ecclesiae 104 f, 105 a
 Sacramentales litterae, litterae sacramentum vel
 juramentum continentis 77 c
 Sagma, id quo iumentorum tergum sternitur, ne
 ab onere ladantur, unde iumenta sagma dicitur
 videntur 614 c
 Savanum vel sabanum, pannus subtilis &c. 70 a
 Scapio, diadema regium 71 d
 Schiavo, mancipium 196 c
 Scholasticum granum, granum evangelicum 771 b
 Sentinans, sentinam ejiciens, vel inde aquam
 hauriens 74 e
 Solenne, rarum vel pretiosum 772 f
 Soma, corpus 616 e
 Sophia, sapientia 230 d
 Soporantes, dormientes 72 d
 Sordicula, forte sorditia 79 a
 Sororinus puer, filius sororis 363 e
 Sotulares, subtalares, calcei 90 f
 Spalagus vel spalangius, species serpentis 218 b
 Specificatus, in specie assignatus, vel specie im-
 mutatus, aut in ecstasi raptus 773 a
 Squinanticus, laborans morbo squinamico 349 d
 Squinanticus, tumor & rubor faucium cum ma-
 gna respirandi difficultate conjunctus 349 c d
 Strata, via lapidibus vel silice strata 380 b
 Stupha, hypocaustum 359 a
 Suadam, suadebo 536 c
 Sulcanus, forte is, qui sulcos in agro ducit 773 a
 Superdulia, hyperdulia 773 e
 Supplementum, subsidium vel proventus ad vi-
 tam necessarius, viaticum 754 a
 Syllabae, epistola 113 b
 Synergium, monasterium interdum significat 71 e

T

Testicatio, martyrium seu passio 563 a
 Tina, genus dolii 72 a
 Tobalæ, linrea diversis usibus servientia 305 f
 Tonella, tonna vel tunna, vas seu dolium 79 a
 Translatate, transferre 223 f
 Triquadrus orbis, videtur significare tres orbis
 partes 590 e, 592 b
 Typus vel typhus, superbia 231 a

V

Valete, valedictio 771 b
 Verbofari, garrere 287 f
 ex Vertis, ex retiaculis 307 f
 Villanus, rusticus 773 a
 Vita turbatica, conversatio in urbibus & turba
 populi 772 f

Z

Zeta, loci cujusdam genus 585 d

INDEX MORALIS

A

Abbas peruersus nocet plurimum 233 f, 234 a, bonus multa affert commoda ibid. e
 Abbatis officium fugit S. Arnulphus 234 b; diuino illud nutu cogitur suscipere ibid. c, acinque illud abdicat, ne militare cogatur 236 a
 Absenti apparet S. Elias junior eumque liberat 501 f
 Absentis obitum cognoscit regina Mechthildis 140 c
 Accusatio falsa haeticorum patienter tolerata à S. Maximo & confutata 125 d; miraculo manifestata à S. Funiano 40 f; iustata S. Elia ab adultera, iusto Dei iudicio detecta 492 b
 Agonizantes vel morti proximi subito sanati intercessione S. Frambaldi 301 c. S. Hyacinthi 316 b, 338 f, 344 & seqq. 363 & seqq. S. Amatoris 473 cf, 474 d e. S. Elie 492 c, 504 b. S. Helena 636 b & seqq.
 Altare erectum seculo secundo 722 a. Aureum a S. Helena 566 d. A S. Gregorio Turonensi consecratum 64 a. Erectum supra corpora Sanctorum 214 d
 Amentes menti sana restituti patrocinio S. Ludovici Tolosani 793 & seqq.
 Amor castus inter S. Fortunatum & S. Radegundem 48 b
 Animi ariditates qua ratione toleranda 683 d
 Amor S. Ludovici Tolosani in quolibet 790 c
 Animæ morbi curati ope S. Hippolyti 3 e. S. Felicii 165 c. S. Helena 625 & seqq.
 Anathemati circa annum DLXVI subiecti tum monialis ab ordine religioso profuga, & vir, qui eam ducit uxorem, tum utriusque consiliarii 58 d
 Apostata curata ope S. Laurentii 308. S. Hyacinthi 356 & seqq. S. Amatoris 473 f
 Apostolicæ sedis reverens Robertus Comes 247 d
 Apparitio S. Joannis Evangelista 171 f. S. Athanasia & aliorum 173 f, 174 a. SS. martyrum Hydruntinorum iteratis sepe vicibus se ipsos monstrantium 191 d & seqq. Gremboldi pii monachi 232 f. S. Petri 246 b. Nuntii celestis 251 b. S. Deipara, SS. Petri, Michaelis, multorum angelorum & Virginum 252 b f. Angeli 253 c. S. Diomedis 267 b. Deipara 306 d, 315 c. SS. Stanislai & Hyacinthi 320 c d. S. Mamantis 430 c, 445 a. S. Anastasi 458 f. S. Feronis 478 a. S. Agapiti 531 a. Christi 683 c, 683 f. SS. Martyrum Lugdunensium 732 a. S. Hyacinthi 326 a, 349 e, 351 c. S. Petri Apostoli 751 d. S. Ludovici Tolosani 800 d
 Aqua benedicta sanat moribundum & energumenum 248 a; agrum ibid. e f
 Aqua in vinum conversa 511 c & seqq.
 S. Augustinus jejuniis & piis operibus deditus 206 d; animi maxime demissi 207 b; S. Hieronymi studiosissimus ibid.; S. Alypio amicissimus ibid. & lit. f
 Aulicorum in fide Christiana constantiam miro modo explorat Constantinus 541 d
 Avaritia à S. Laurentio eremita punita 306 c
 Austera vita S. Radegundis regina 40 e, 55 b, 68 & seqq., 77 & seqq. S. Athanasia 171 a

S. Arnulfi 233 b. S. Nicolai 515 a. S. Ludovici 785 c, 807 d
 Austeritates ex obedientia temperat S. Laurentius 305 b

B

Beneficus S. Mammet, unde & Pater est appellatus 430 c
 Bellatores maxime iuvat virtus 498 e & seqq.
 Blanditiis inter & poenas constans in fide S. Maximus 128 f & seqq.
 Blasphemus in S. Feronem punitus 479 a; in S. Marianum 735 d

C

Cæci illuminati virtute S. crucis 60 d, 80 d; ope S. Radegundis 73 b, 82 f. S. Felicii 165 f. S. Arduini 220 b c d. S. Arnulfi 235 d, 240 e f, 246 e. S. Laurentii 307 f, 308 a d. S. Hyacinthi 318 c d e, 325 f, 342 c, 344 & seqq. S. Anastasi 460 a. S. Nicolai 516 f. S. Helena 609 b, 620 a, 627 f & seqq. S. Ludovici 793 & seqq.
 Calamitatum utilitas 807 c
 Ganonicarum horarum recitatio pia Deo gratissima 693 b
 Cancer sanatus per intercessionem S. Laurentii 308 a
 Canonizatio S. Hyacinthi celeberrima 437 a
 Captivi liberati ope S. Radegundis 74 e. S. Elie 501 e. S. Helena 633 c
 Carnem domiturus S. Arduinus, corpus inter urticas volutat 215 f; aliis eundem in finem utitur mediis 217 f, 218 a
 Castitas admiranda B. Clara 677 a, 680 d. S. Elia, illecebras impudentis adultera propulsantis 491 e. S. Ludovici Tolosani, osculum etiam matris recusantis 790 c, 791 bc
 Castitatis laus 680 d, premium 499 a; praefidia 491 c
 Cephalalgia depulsa ope S. Arnulfi 250 b. S. Laurentii 308 b. S. Hyacinthi 325 f, 368 & seqq. S. Elie 496 a, 507 d. S. Helena 603 d
 Cibis lautioribus abstinet S. Wigbertus etiam agrotus 135 a
 Cilicium S. Radegundis fuit saluti pluribus 73 f. 79 f
 Charitas B. Clara in socias 678 c; in proximum miraculo illustrata 306
 Cholice doloribus liberati patrocinio S. Athanasia 174 f. S. Helena 630 c
 Claudis gressus restitutus virtute S. crucis 60 d, 80 d. Per intercessionem S. Felicii 165 c f. S. Athanasia 174 e f. S. Arduini 220 a b e, 255 f. S. Laurentii 307 b f, 308 ab. S. Hyacinthi 357 & seqq. S. Amatoris 473 d, 474 e. S. Helena 608 & seqq.
 Clerico dignæ virtutes in B. Rainaldo 693 a & seqq.
 Concio calitus commendata 693 b
 Concionatoris boni dotes 693 f
 Confessarium inter & moniales cautela magna necessaria 680 d
 Confor-

AD TOMUM III AUGUSTI.

Conformitas S. Maximi cum voluntate divina 126 f
 Confraternitates in honorem S. Rochi erecta 387 d, 412 c
 Colloquia pia *utilissima* 123 c & seqq.
 Consilarii mali *puniti* 76 f
 Constantia S. Cassiani puerorum manibus crudeliter excarnificati 22 e. S. Radegundis iniquo Regis animo obfistens 55 f 3 regales nuptias repudiantis 76 c. S. Laurentii cellulam non deserentis, probante calo 306 c. S. Agapii *urfa* objiciendi 728 e
 Constans in fide S. Maximus hereticos convertit 105 d, aliud constantia ipsius exemplum singulare 106 f
 Contingat sibi omni in casu B. Clara animus 682 b. S. Ludovici 807 e
 Contemptus rerum caducarum 119 a, 232 ab, 233 a, 781 c, 808 b
 Contracta vel ægre affecta corporis membra sanata per invocationem S. Frambaldi 301 b, 307 f, 308 a b, 309 d. S. Hyacinthi 340 d, 350 f & seqq. S. Helena 619 b c d & seqq. 626 & seqq. S. Ludovici Tolosani 793 & seqq.
 Corpora septem SS. Martyrum è mari *max* ejecta 456 f
 Corporis castigatio *severissima* in S. Laurentio 304 e & seqq.
 Corpus S. Anathasii mirè fragrat 459 b, *item* S. Arnulfi, quod & talitus honoratur 258 c
 Corpus S. Helena prodigioso lumine collustratum 608 b. *Item* SS. Martyrum Hydruntinorum 187 e, 194 a & seqq. Hac cantu caelesti decorata 190 b. S. Clintanci corpus illustratum 733 c
 Corpus S. Radegundis post mortem incorruptum 65 e. S. Athanasia 174 a. SS. Martyrum Hydruntinorum 187 c, 194 f & seqq. S. Elia 507 a. B. Nicolai 515 c. B. Clara 674 f & seqq., 685 a. S. Rainaldi 689 c
 Correctio S. Alypio grata & salutaris 203 a e
 Crucis signo aqua signata demonem fugat 156
 Crucis signo visus redditus 73 b, 307 f. Restituta corporis integritas 308 a. Sablata cephalalgia *ibid.* b; hernia & dolor brachii *ibid.* Damon fugatus *ibid.* & 493 b, 498 a. Fluvius sicco pede superatus 316 d, 333 f. Moribundus sanatus 492 c. Tempestas sedata 498 b. Ager valetudini redditus 501 c
 Crucis signo plures juvat S. Arnulfus 235 a, 238 cd, 250 b. B. Nicolaus 516 f. B. Clara 686 e
 S. Crucis reliquias justinus & Sophia *impp.* per orbem spargunt 59 f. Obrenta à S. Radegunde pars, pluribus incolumitatem affert 80 d
 S. Crucis repertæ historia 561 & seqq.
 S. Crucis veneratio 60 b, 566 c d e; virtus 564 b

D

Dæmon fugatur 81 d; templi idololatrici destructionem impediens, coercetur per aquam signatam signo crucis 156 cd; levioribus mortalium defectibus oblectatur 677 b; ipsius doli *ibid.*; in angelum lucis se transformatur 680 b
 Damnatus libellus, quo Heraclius imperator circa res fidei silentium indixerat 123 c
 Dedicatio solennis ecclesie tempore Constantini M. 567 e
 S. Deipara omnibus veneranda 107 e, *tenerime*

dilecta à S. Athanasia 173 a; à S. Alfrido 203 e; à S. Hyacyntho 315 c, 340 d; singulare peccatorum refugium à S. Alfrido nuncupata 213 f; vera mater misericordiæ 252 c; S. Arnulfo gloriam caelestem promittit *ibid.*; justos fovet, demonem vincit *ibid.* d; moribundorum est adiutrix 684 b. Ipsa invocata, mortuum vita restituit S. Hyacinthus 315 c, 340 d, qui & sub ejusdem protectione moritur 321 a
 S. Deiparæ dormitio Constantinopoli sollemniter celebrata 267 e
 Deus miris & occultis modis nobis subvenit 205 a. Ipsi qui fidelis est, fidelis erit & principi 541 d
 Doloris immoderati & lætitiæ ineptæ inimicus S. Arnulfus 123 c
 Dysenteria curata ope S. Hyacinthi 350 e

E

Ebrietatis damnum 498 e, 499 a
 Ecclesia catholica supra S. Petrum fundata 126 d
 Ecclesie Catholicæ genuinus filius S. Arnulfus potestatem Papa reveretur 243 c
 Ecclesie bono allaborat assidue S. Alypius 207 e. *Idem* Galli regibus commendat S. Arnulfus, commodi proprii *inmemor* 244 c
 Ecclesie Gallicanæ mala perasus S. Arnulfus solitudinem reperit 250 f
 Ecclesiis liberalissima S. Radegundis 87 d. S. Helena 567 c & seqq. 568 c
 Ecclesie pacem amat quam maxime Honorius *Imp.* 285 a
 Ecclesia in honorem SS. martyrum Lugdunensium seculo secundo erecta 732 a
 Ecclesiasticum rigorem tueretur S. Wigbertus, adulari nescius & adulatorum contemptor 134 a
 Ecclesiasticæ causæ à Regibus non judicanda 741 e
 Eleemosynæ S. Radegundis miraculo illustrata 69 c. *Item* S. Radegunda 93 c e
 Eleemosynæ vis 241 e
 Energumini liberati virtute S. crucis 60 d, 80 d. Ope S. Radegundis 73 c d e, 83 b. S. Fumiani 137 d. S. Felicis 165 c. S. Athanasia 174 abc e. S. Arnulfi 255 d, 258 cd. S. Arfacii 272 e. S. Laurentii 308 a. S. Hyacinthi 345 & seqq. S. Anastasii 460 d. S. Elia 493 b, 494 f, 496 a, 507 c f. Helena 626 d & seqq.
 Epilepsia curata patrocinio S. Felicis 165 e. S. Laurentii 308 ab. S. Hyacinthi 326 a. 359 f. S. Helena 631 & seqq.
 Episcopi non canonice electi depositio 243 b, fidei adversantis divina punitio 455 f
 Episcopi quales ecclesiis presciciendi 177 b. Virtutes ipsis necessaria expressa in S. Arnulfo 245 e f, in S. Rainaldo 691 d & seqq. 694 e & seqq. in S. Ludovico 785 d
 Episcopos iudices litium forensium declarat Honorius *Imp.* secutus Constantinum M. 285 c; eosdem revertitur S. Elias 500 d
 Episcopatum ut acceptet S. Joannes, pulchrè hortatur B. Gregorius VII 510 e f
 Episcopales sedes octo erecte in Saxonia à Carolo M. 211 f
 S. Eucharistiam à Christo accipit B. Clara 602 b
 Exempli boni vis in S. Alberto 178 a
 Exempli mali vis 203 c, quantum illud fugiendum 217 b, 218 d

INDEX MORALIS

Hydropici sanati *patrocinio S. Radegundis* 73 f.
S. Athanasia 174 b c. *S. Hyacinthi* 344 &
 seqq.

F

F Anum superstitiosum *S. Radegundis* evertit 76 a
 Fastum viri potentissimi domat humilis *S. Arnul-*
fus 234 f
 Faucium dolor curatus per intercessionem *S. Ra-*
degundis 74 c. *S. Amatoris* 473 f. *S. Hy-*
acinthi 349 b
 Febres depulsæ per intercessionem *S. Juniani* 37
 f. *S. Radegundis* 71 b c e, 81 c, 83 c. *SS.*
Martyrum Hydruntinorum 191 d. *S. Ardui-*
ni 220 f. *S. Arnulfi* 245 f. *S. Hyacinthi* 326
 a, 350 & seqq. *S. Amatoris* 474 c. *S. Elia*
 501 e. *S. Helena* 629 & seqq. *S. Crescentia*
 729 c. *S. Ludovici Tolosani* 793 & seqq. 800
 c. *S. Petri Apostoli* 751 d
 Feminas imbelles fidei virtus confirmat 67 f
 Festum assumptionis *B. Dei Genitricis* 252 c e,
 253 b
 In fide idem cum Romanis sentiendum 128 d. *De*
fidei dogmatibus judicare sacerdotum est, non
regum 126 b. *Dogmata innovantes evitandi*
quammaximè 128 c
 Fides salvifica nullius rei causâ ejuranda 128 d.
Fidei defensor invictus S. Maximus 104 &
 seqq., 125 & seqq. *Apostasiam simulare S.*
Vannes recusat constantissimè 288 b c d e
 Fidei Christianæ proditor, facile prodit & prin-
 cipes 541 d
 Fidei defensio miraculo illustrata 109 f, 110 a,
 130 c
 à Fide *S. Alypium* avertit opinio, quam ipse
 tum, ut hodie multi, de Catholicis perperam
 conceperat 205 c
 Fides promissa Deo ut servetur à monialibus, de-
 cretum in synodo seculo sexto 58 d
 Fluvios sicco pede superat *SS. Hyacinthus* 316
 c & seqq. *S. Elias* 503 f
 Fœcunditas mulieribus impetrata à *S. Arnulfo*
 241 c. à *S. Hyacintho* 318 b, 326 a, 342 c
 Fons per merita *S. Amoris* hominibus infirmis
 salutaris 471 c & seqq.
 Fortitudinis corporalis usus modestus in *S. Ar-*
nulfo 227 c

G

G Ratiâ, non naturâ ducta virgines seculum
 deferunt 58 e
 Gubernationis bonæ norma 171 a b, 679 b,
 680 c

H

Hæresis turbarum & confusionis mater 121 a
 Hæretici artibus utuntur nefariis 120 f;
 multa cum dexteritate sunt oppugnandi 121
 c; in concilio damnati non mutant animum
 125 a; excommunicatione digni 123 a
 Hæretici sanati ope *S. Helena* 629 & seqq.
 Hernia curata ope *S. Arnulfi* 256 c, 308 d. *S.*
Laurentii 308 b
 Homicidium suicidio punitum 733 f
 Humilitas *S. Radegundis* 56 a, 72 a. *S. Elia* 493
 f. *S. Helena* 568 c, 575 d. *S. Aniani* post pa-
 tratum miraculum 44 d. *B. Clara* 678 f, 680
 c. *S. Ludovici Tolosani* 784 f, 786 a, 789 f
 Humilitatis primum 172 f, necessitas similitu-
 dine expressa 683 c
 Humilitas miraculo illustrata 790 b

I

Ictericus sanatus ope *S. Helena* 633 a
 Idololatria sensim ab Imperatoribus eversa
 155 f
 Jesu Nomini devotissimus *S. Ludovicus* 808 d
 Jejunium austerum *S. Athanasia* 171 a b c. *B.*
Clare ab ipsa pueritia 676 & seqq. *S. Maria-*
ni 730 f
 Jejunio carnis stimulos domat *S. Arduinus* 217 f
 Jejunium non ita vires minuit ac frequentat epu-
 la 497 d
 Inclementia funesta 503 d
 Ignorantia invincibilis de indissolubilitate matri-
 monii in *S. Radegunda & episcopis Gallia* 53 c
 Imago sub initium seculi quinti in templo collo-
 cata, Prudentio *S. Cassianum* ejusque marty-
 rium coloribus adumbratos exhibet 22 c
 Imago *S. Deipara* à *B. Hyacintho* prodigiosè por-
 tatur 217 a
 Impudicitia punita 237 b, 449 a
 Imperatoris Leonis in *S. Eliam* tum vivum tum
 mortuum reverentia 505 b, 507 b
 Impudicus sacerdos punitus 445 e, 511 ab
 Incendia extincta ope *S. Radegundis* 678 f. *S. Wig-*
berti 136 f. *S. Arnulfi* 256 d. *S. Mamantis*
 445 cd
 Inimici dilecti à *S. Juniano* 44 af, à *B. Clara*
 680 f, 681 a
 Inimicitiarum fautores divinitus puniti 248 a,
 249 b c d
 Injustitia punita 137 b, modo maxime mirabili
 733 e
 Innocentia justo Dei judicio detecta 492 b
 Inventio corporis *S. Alberti* 175 a & seqq. *S.*
Mamantis 444 c. *S. Anastasi* 458 e. *S. Fe-*
ronis 475 e, 478 a. *Capitis S. Agapiti* 53 d
 Ischias curata intercessione *S. Helena* 629 & seqq.
 Judici iniquo *S. Alypius* se constanter opponit 204 e
 Justitia *S. Alypii* nec minis corrupta nec blandi-
 tiis ibid.

L

Lateris dolor ope *S. Laurentii* sublatus 308 e
 Lectio sacrae fructus singularis in *SS. Au-*
gustino & Alypio 205 d e
 Lenitas *S. Arnulfi* in pœnitentem 243 f
 Leprosus mundatus ope *S. Juniani* 37 f
 Liberalitas *S. Helena* 568 d
 Liberi defuncti non sunt immoderate desendi 231 c
 Libidinosi belluis deteriores 494 c
 Linguâ exlectâ loquuntur *SS. Maximus & Ana-*
stasius 109 f, 110 a, 130 c
 Litterarum studia in pretio habita à *S. Alberto*
 177 a
 Lunatici sanati ope *S. Helena* 609 f & seqq.
 Luxus contemptus à *S. Radegunde* regina 56 a,
 68 e

M

Mala in bonum permittit Deus 490 a
 Maleficia sublata per invocationem *S. Hele-*
na 642 f
 Maniâ affecti mentis compotes facti *patrocinio S.*
Felicis 165 c. *S. Laurentii* 307 f. *S. Helena*
 626 b, & seqq.
 Man-

AD TOMUM III AUGUSTI.

Manfuetudinis premium	172 f	liaris 214 a, cum confessoriis nulla habenda	
Martyri illata mors non est ulciscenda, sed prosequenda actione gratiarum	152 d	familiaritas 680 d. Directoris earum exemplum bonum 171 c & seqq. Quas, quaque de causa virgines in suum numerum referre debeant 681 b: pauperes repellenda non sunt	ibid. c
Martyres omnis sexus & ætatis in Africa	456 a	Monialis profuga anathemati circa annum	566
Martyrum constantia	ibid. c	subiecta	59 d
Martyrii commune desiderium	ibid. a	Monita pia S. Juniani morientis	45 b. S. Hyacinthi 342 f. S. Elia 495 e f, 500 b & seqq. 506 e. S. Helena 571 b. B. Clara 680 e, 684 c f
Martyrium S. Hippolyti 5 c d. S. Cassiani	22 e & seqq. S. Eusebii 150 e & seqq. S. Marcelli 154 b c. S. Ursicini 156 a. S. Felicis 164 e. SS. martyrum Hydruntinorum 182 b, 185 f & seqq. 193 a & seqq. S. Vammis 288 d. S. Myronis 421 & seqq. S. Mamantis. 431 a. Septem SS. monachorum 456 b & seqq. S. Feronis 475 e. 477 a. SS. Herma, Serapionis, & Polyani 547 c. S. Julii 700 e. SS. Timothei, Thecla & Agapii	Morbum artericum ex intemperantia contractum sanat S. Elias, accepta ab agro promissione vita melioris: quâ non observatâ miserabilis perit	498 a
Matri canonizationem filii sui gratulatur Papa	798 f	Morbi contagiosi presentissimus S. Rochus patronus	386 e & seqq.
Matrimonio magnam sanclitatem conjungit S. Radegundis regina	39 f, 68 & seqq. 75 f	Morbi omnis generis curati ope S. Hyacinthi a pag. 344 usque ad 379. S. Helena a 607 usque ad 647. S. Ludovici	793 & seqq.
Matrimonii regalis delicias vite monastica postponit eadem Sancta	76 c	Morbus precibus S. Arnulfi immissus, hominem potentem revocat à vita nefaria	241 d & seqq.
Matrimonium scientiæ studiosis contrarium	204 f	Mors pia S. Juniani 45 b. S. Athanasia 173 b. S. Alberti 178 b. S. Arnulfi 253 a b c. S. Diomedis 269 e, 342 f. S. Elia 506 c & seqq. B. Nicolai 515 b. S. Helena 57 b e. B. Clara 684 b & seqq. S. Rainaldi 695 c. S. Ludovici Tolosani	816 c
Matrimonii libertas liberis concedenda	241 ab	Mortui ad vitam revocati per attactum cilicij & Radegundis 73 f, per intercessionem ejusdem	74 b. S. Felicis 165 c. S. Laurentii 308 c. S. Hyacinthi 315 e, 318 f, 320 a, 325 f, 333 e, 334 b, 338 cd, 340 e, 342 e, 343 b, 345 & seqq. 362 & seqq. S. Mamantis 430 c. S. Ludovici Tolosani 791 & seqq.
Matrimonii coacti malus exitus	170 d	Mortui apparent	140 c & seqq. 639 f
Medicus corporis & anima S. Diomedes	268 cd	Murmuratio monachi severe punita a S. Drushmaro 141 f. Calitus	235 e f
Miracula S. Hippolyti 9 f, 14 d. S. Juniani 37 c. S. Radegundis 73 & seqq. 81 & seqq. 90 & seqq. S. Zuentiboldi 138 b. S. Felicis 165 c & seqq. S. Athanasia 172 f, 174 b & seqq. SS. Mauricii & Alberti 176 e. S. Alberti 178 c. Martyrum Hydruntinorum 189 e & seqq. 193 f & seqq. S. Arduini 215 a, 216 a, 219 & seqq. S. Arnulfi 222 e, 235 abcd f, 238 cd, 239 f, 242 c, 255 & seqq. 258 & 259. S. Diomedis 272 e f. S. Frambaldi 301 a. S. Laurentii 307 & seqq. S. Hyacinthi 340 e & seqq. 344 & seqq. S. Mamantis 430 c, 445 c d. S. Amatoris 471 & seqq. S. Feronis 475 f, 479 c. S. Elia 496 a. B. Nicolai 515 & seqq. S. Helena 612 & seqq. B. Clara 676 a, 686 d & seqq. S. Rainaldi	688 f & seqq.		
Miraculorum patratorum virtus vite pie posthabenda.	496 b	Morum suavitas in S. Elia	497 c
Misericordia S. Radegundis regina in pauperes & leprosus miraculis illustrata 70 f; item S. Radegunda	93 ce	Mucis loquela reddita virtute S. Crucis 80 d. Per intercessionem S. Wigberti 137 e. S. Felicis 165 e. S. Arnulfi 238 c. S. Hyacinthi 333 e. S. Helena 614 e, 627 f, 633 a. S. Ludovici	793 & seqq.
Misericordia S. Arnulfi in agrotum monachum apparitione defuncti commendata	232 ef	N	
Misericordia S. Arduini 218 f, B. Clara 680 f. S. Ludovici Tolosani	785 c, 790 e	N Aufragi liberati per invocationem S. Radegundis 81 b. S. Mamantis 445 c. S. Elia 496 a, 498 a. S. Nicolai 516 f. S. Ludovici	793 & seqq.
Modestia S. Maximi in rebus prosperis 119 a. S. Simpliciani	285 e	Nobilium virorum vitia 443 c, ornamenta ibid. officia descripta à S. Arnulfo	242 b
Monasteria fundata seculo quinto à S. Alypio 207 e. Seculo sexto à S. Radegunde 55 d, 87 f. A S. Juniano	41 d	O	
Monasterii perturbator quas pœnas mereatur 63 a. Regina Francie, juxta prophetiam S. Arnulphi, divinitus punita, quod monasterii jura violasset	237 c	O Bedia S. Radegundis 56 a. S. Arnulfi 232 a. S. Athanasia post mortem praestita 174 b. Miraculo illustrata	497 e
Monasticam vitam amplexi sunt viri femineve potentes, S. Radegundis regina 70 b. S. Maximus 119 b. S. Athanasia cum marito 171 f. Tres filia S. Zuentiboldi regis 138 f. S. Arnulphus 232 c. B. Gertrudis 143 d. Simon comes 239 f. S. Hyacinthus 339 f. S. Frambaldus 301. S. Ludovicus Tolosanus	781 c	Obediens cum non fuisset B. Clara Superiori cibum lautiozem precipienti, graves à se ipsa pœnas repetiit	677 e
Monialium levissimus defectus magni ponderis 677 b, disciplina accuratè promovenda 177 e. Clausura ipsis utilissima 682 d, item silentii observatio 677 c, perniciofa penuria rei fami-		Odia Flandrorum cruenta extinguit S. Arnulphus, variis malis obstinatis calitus inflictis	247 e & seqq.
		Odontalgia curata ope S. Amatoris 174 f. Praesens contra illam auxilium S. Crescentia	729 cd
		Orando S. Laurentius monachum luxuriosum ad frugem revocat	307 f
		Orante S. Diomede, serpens se ipse interimis	272 f
		Qqqqq 2	Oratio.

INDEX MORALIS

- Oratione armatus *S. Elias obstitit hostibus* 501 c d
 Orationis studium *miraculis illustratum* 676 f ,
 677 f. *Damonem vincit* 777 f, 808 f
 Orationis inimici *demones* 495 a
 Orationis studiosissima *S. Radegundis, etiam nocturno tempore* 68 c. *B. Clara ab ipsa pueritia*
 676 c & seqq. *Mortis proxima* 684 d. *S. Ludovicus*
 777 c, 808 c
 Otii inimicus *S. Arduinus* 217 f
- P
- P**anis & vini multiplicatio *prodigiosa* 246 d,
 306 a b
 Paralytici sanati *per intercessionem S. Juniani*
 137 d. *S. Arduini* 220 c. *S. Laurentii* 308
 a b. *S. Hyacinthi* 316 a, 340 f & seqq. *S.*
Anastasi 459 c e, 504 b. *S. Helena* 614,
 625 & seqq.
 Pastoris boni officium 153 d
 Passionis Dominicæ meditatio familiaris *B. Clara*
 682 e, 684 c. *Item imitatio* 683. *Unde*
& passionis instrumenta reperta in ipsius corde
 672 e & seqq. 675 f
 Partu laborantes *adjuta à S. Hyacintho frequentissimè*
 326 a, 446 & seqq. *A S. Amatore*
 473 a
 Pauperes *cum summa animi demissione fovet S. Radegundis regina*
 68 f. *Ut subveniat egenis, vestes sacras & altaria divendi jubet S. Laurentius*
 305 d
 Paupertas religiosa *à desiderio rerum caducarum expedita*
 497 c
 Peccato non expiato, *energumena non liberatur*
 174 e
 Peccatum veniale *in S. Radegunda aliisque temporalis*
morte punitum 94 d; *flammis piacularibus expiatum*
 232 f
 Peccatum simoniacè ordinantis *ordinato innocenti non nocet*
 215 a b
 Peccatorum perseverantium *pœna* 498 e; *resipiscensium salus*
 ibid. e f, 500 e & seqq.
 Peccata malorum causæ 500 b c, 503 d
 Peccatoribus benignus *S. Elias* 497 c
 Periculis erepti *per intercessionem S. Radegundis*
 73 d. *S. Arnulfi* 256 b c. *S. Hyacinthi* 339
 a, 365 & seqq. *S. Joannis* 513 d. *S. Helena*
 611 f, 613 b c. *SS. Martyrum Hydruntinorum*
 189 f. *S. Ludovici* 796 & seqq. 800 f
 Persecutor Sanctorum *punitus* 130 d, 131 c
 Persecutionibus Sancti *objiciuntur justis de causis*
 495 c
 Pervicacia funesta 504 e. *Non tolerata à S. Elia*
 504 & seqq.
 Phthisis curata *patrocinio S. Helena* 629 c. *S. Amatoris*
 472 a
 Pietas in matrem *maximè commendata in Constantino M.*
 557 b, 571 c e
 Pluvia opportunè *impetrata ope S. Emilii* 429
 f, 503 c
 Podagræ vel chiragræ dolores *mitigati per invocationem S. Hyacinthi*
 352 c d e. *S. Elia* 498
 c. *S. Helena* 636 c. *S. Ludovici Tolosani* 793
 & seqq.
 Pœnitentiæ operibus *vacat S. Radegundis regina*
 69 a, 72 f
 Pœnitentiæ fructus 256 f
 Pollutus nocturno somnio *lipsana S. Helena movere non potest*
 612 e
 Pompæ fuga *miraculo illustrata in S. Arnulfo*
 234 f, 235 a
- Promissionis violatæ *pœna* 256 e f, 363 a, 473 c
 Prophetia *S. Juniani* 42 f, 43 f. *S. Wigberti*
 135 c. *S. Ludolfi* 141 a. *B. Joannici* 173 b.
S. Arnulfi 222 f, 235 f, 237 c e f, 238 a ,
 239 & seqq., 245 f, 246 e, 250 c, 253 a
 b. *S. Laurentii* 307 b, 308 e. *S. Elia* 490
 b c, 494 e f, 495 f, 497 e f, 498 a b c e
 f, 499 a, 500 b, 503 b & seqq., 506 d f.
B. Clara 681 b & seqq., 684 b. *S. Rainaldi*
 695 b
 Psalmorum recitatio *Sanctis familiaris* 171 e,
 173 c; *fructuosa* 206 a
 Pueri constantia *in fide* 456 a
 Pueritia piissima *B. Clara* 678 c. *S. Ludovici*
 807 c
 Puerperæ *pro obtinendo lacte invocant S. Mammetem*
 429 f
- Q
- Q**uadragesimale tempus *summa cum austeritate observatum à S. Radegunde regina*
seculo sexto 56 c
- R
- R**eges inter pacem *S. Radegundis summo cur studio*
prosequitur 78 c
 Regis Clotharii *summa in S. Junianum reverentia*
 41 a
 Regis Roberti *pietas singularis* 11 b
 Religionem *præcipuam omnis principatus partem æstimabat S. Zuentiboldus*
 138 e
 Reliquiæ *cælitus honorata* 60 b; *servata* 256 d
 Reliquiæ *Deiparæ, cum loco moveri non possent, occasionem præbuerunt Ludovico Caroli M. filio*
extruendi in ejus honorem templi 212 b c
 Reliquiæ *elevatæ* 18 b, 181 c, 223 b, 257
 c & seqq., 326 & seqq., 733 e
 Reliquiarum cultus *antiquus* 5 e, 59 d, 60 b c,
 79 f
 Reliquiarum vis 5 e, 73 f, 80 c d, 83 c, 138
 b, 165 e, 171 f, 174 c d e f, 178 b c,
 255 d & seqq., 256 a, 308 c d e, 729 c d
 Reliquiarum irreverens *morte punitus* 140 d &
 seqq.
 Reliquiæ *S. Juniani delatæ ad locum Concilii, comitantibus & subsequentibus miraculis*
 37 c
 Reliquiæ *SS. Martyrum Lugdunensium, ipsis hortantibus, collectæ, & sub altari collocatæ*
 732 a
 Reliquiæ *S. Radegundis cum exuviis S. Hilarii anno 1562 à Calvinistis exusta, postquam corpus per secula plura jacuerat incorruptum*
 65 c
 Restitutionis necessitas 639 f
 Restitutio *procurata patrocinio S. Jeronis* 475 f.
S. Mariani 755 a
 Romanis *in fide assentiendum* 118 d
- S
- S**acerdotum suffragio *sancita dogmata sunt servanda*
 99 b
 Sacerdotum reverens *Julianus ante apostasiam*
 430 e
 Sacrificii *hora tremenda* 124 b: *necessarium celebrando*
Sacrificio vinum S. Wigbertus mirabiliter reperit
 135 c. *Sacrificio externo internum conjunctum à S. Juniano*
 40 d
 Sacrificantis *caput columba candida circumdat*
 492 d
 Sanctorum cultus, & invocatio *cum antiqua tum efficax*

AD TOMUM III AUGUSTI.

- efficax 5 e, 23 d, 46 d, 63 c, 73 a, 78
 ef, 81 b, 266 f, 527 c, 729 c
 Sancti divinitus illustrati 82 f, 111 e, 130 f,
 250 f, 321 b e, 801 d
 Sanctis injuriosi puniti 16 d, 44 e, 78 f,
 140 e, 495 c, 249 b, 620 b, 735 a
 Sanctis non nocet ignis 450 f
 Sanguis è brachio S. Mamantis prodigiöse manat
 443 d. Sanguis B. Clara aliquando ebullit
 672 e, 674 a
 Scandalum publicum contrario exemplo tollendum
 283 a
 Segetes reparatæ precibus S. Hyacinthi 317 e
 Sepulchra Sanctorum antiquitus honorata 22 e,
 23 d, 430 e
 Sepulchra Sanctorum calitus illustrata 82 f, 321
 b c, 348 f, 788 e
 Sepulturæ ecclesiasticæ mos antiquus 82 d & seqq.
 Servilis labor in die festo punitus 459 f
 Silentium in rebus fidei damnatum 124 c
 Silentium religiosum triennio integro servat S.
 Arnulfus 233 b: ejusdem violati pœnas gra-
 vissimas B. Clara à se ipsa exigit 677 c
 Solitudo quadragesimali præsertim tempore præ-
 ferentata à S. Radegunde 56 e
 Surdis auditus redditus per intercessionem S. Wig-
 berti 137 e. S. Laurentii 308 d. S. Hyacin-
 thi 325 f, 346 & seqq. S. Helena 619 c,
 620 a, 627 f. S. Ludovici Tolosani 793 &
 seqq.
- T
- T**emperantiæ præmium 499 a
 Tempia ornatissima adificata à S. Helena
 566 d, 567 c
 Tempia restaurata vel dotata à S. Zuentiboldo rege
 138 e, 139 d
 Templi nitor divinitus procuratus 136 f
 Templi structura, à Juliano apostata erigenda,
 mirabiliter impedita 430 e
 Templum in SS. Deiparæ honorem adificatum,
 loco calitus monstrato 213 b. Aliud erectum
 comitantibus miraculis 306 d e f & seqq.
 Templum erectum in honorem S. Martini, hor-
 tante post suum obitum S. Radegunde 74 e
 Templum erectum à principibus in honorem S.
 Mamantis 430 & seqq.
 Templum idololatricum divinitus combustum
 156 d
 Temporalium rerum inanitas 681 b
 Translatio S. Hippolyti 8 e. S. Cassiani martyris
 17 d. S. Cassiani episcopi & martyris 24 d. S.
 Juniani 35 f. S. Radigunda 95 e. S. Wigber-
 ti 136 a, 137 a. SS. Ludolfi & Druthmari
- 139 e. SS. martyrum Hydruntinorum 180 f
 & seqq.; 187 f & seqq., 193 f & seqq. Re-
 liquiarum SS. Anastasii & Innocentii 213 a. S.
 Arnulfi 224 b. S. Nostriani 295 d. S. Fram-
 baldi 301 f. S. Stanislai 518 c. S. Hyacinthi
 320 & seqq., 384 c. Reliquiarum S. Ma-
 mantis 432 f, 441 d & seqq., 444 & seqq.
 S. Feronis 475 e, 478 a. S. Elia Junioris
 487 c, 507 b c. S. Joannis 513 b. B. Ni-
 colai 513 f, 516 a. Reliquiarum S. Agapiti
 530 c & seqq. S. Proiectitii 543 & seqq. S.
 Helena 599 & seqq. S. Ludovici 798 c
 Tribulationum fructus 499 f. Sancti per eas eru-
 diuntur 204 a b c
 Trinitatis SS. mysterium mirabili modo adumbra-
 rum 685 f
- V
- U**bera sanata patrocinio S. Laurentii 307 f
 Veneficia sublata ope S. Helena 623 a,
 625 & seqq.
 Verbum ineptum severè punitum à S. Arnulfo
 245 d e f
 Victoria promissa sub conditione vitanda luxuria
 & ebrietatis 498 f
 Vindicta punita 238 c, 259 a
 Vindictæ omissio calo grata ibid.
 Vini usum S. Radegundi suadet S. Fortunatus
 valetudinis afflicta causâ 56 c
 Virgines se ipsas mutilant studio servanda inte-
 gritatis 443 e
 Virgo Deo dicata S. Radegundis consilio repudiat
 regales nuptias 55 f
 Virtus Manichæorum fucata & seductoria 203 e
 Virtus vera pro locorum varietate non mutatur
 495 a
 Virtutes S. Juniani 40 e, 41 e. S. Radegundis
 72 e, 76 a, 77 d & seqq., 84 b & seqq.,
 88 d & seqq. S. Maximi 119 c. S. Athana-
 sia 172 f, 173 a b c. S. Arduini 215 f, 217
 & seqq. S. Arnulfi 222 a b, 231. S. Sim-
 pliciani 282 e, 285 d e. S. Laurentii 304 &
 seqq. S. Hyacinthi 340 c. S. Mamantis 429
 c. S. Feronis 475 d. Stephani Papa 483 f. S.
 Elia Junioris 491 c, 497 c & seqq. B. Nico-
 lai 514 & seqq. S. Helena 560 e, 568 c,
 571 b, 675 c. B. Rainaldi 692 f & seqq. S.
 Ludovici 777 & seqq.
 Visio divinitus oblata S. Radegundi 76 b, 81 f,
 92 c. S. Maximo 130 f. S. Diomedii 272 d
 Voluptatis veneræ contemptus in S. Atypio 204 f
 Voti impletio imperatur à mortua 639 f
 Voto edito sanatur S. Ludovicus 807 f
 Vulnere curata à S. Hyacintho 347 f

F I N I S.

